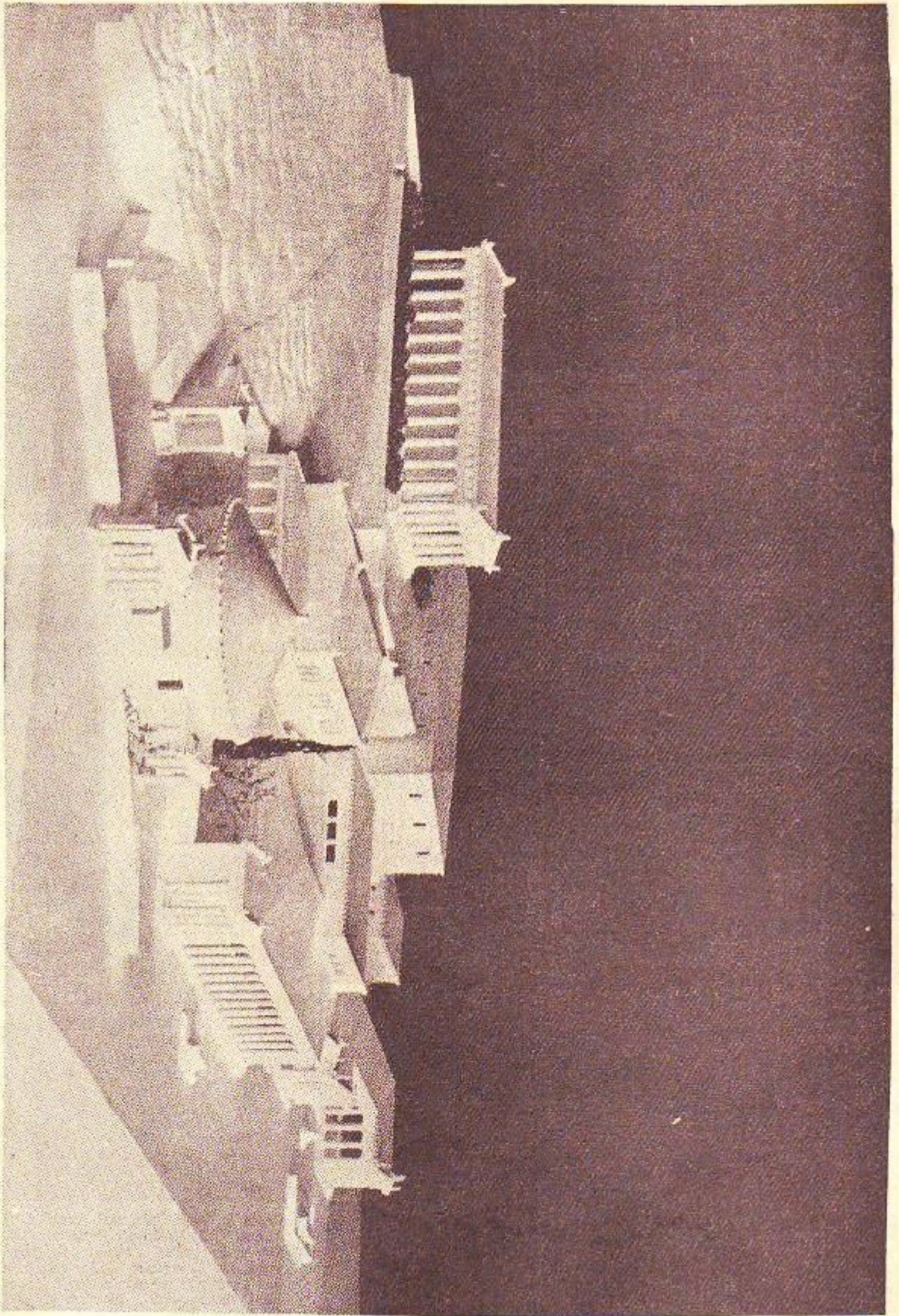

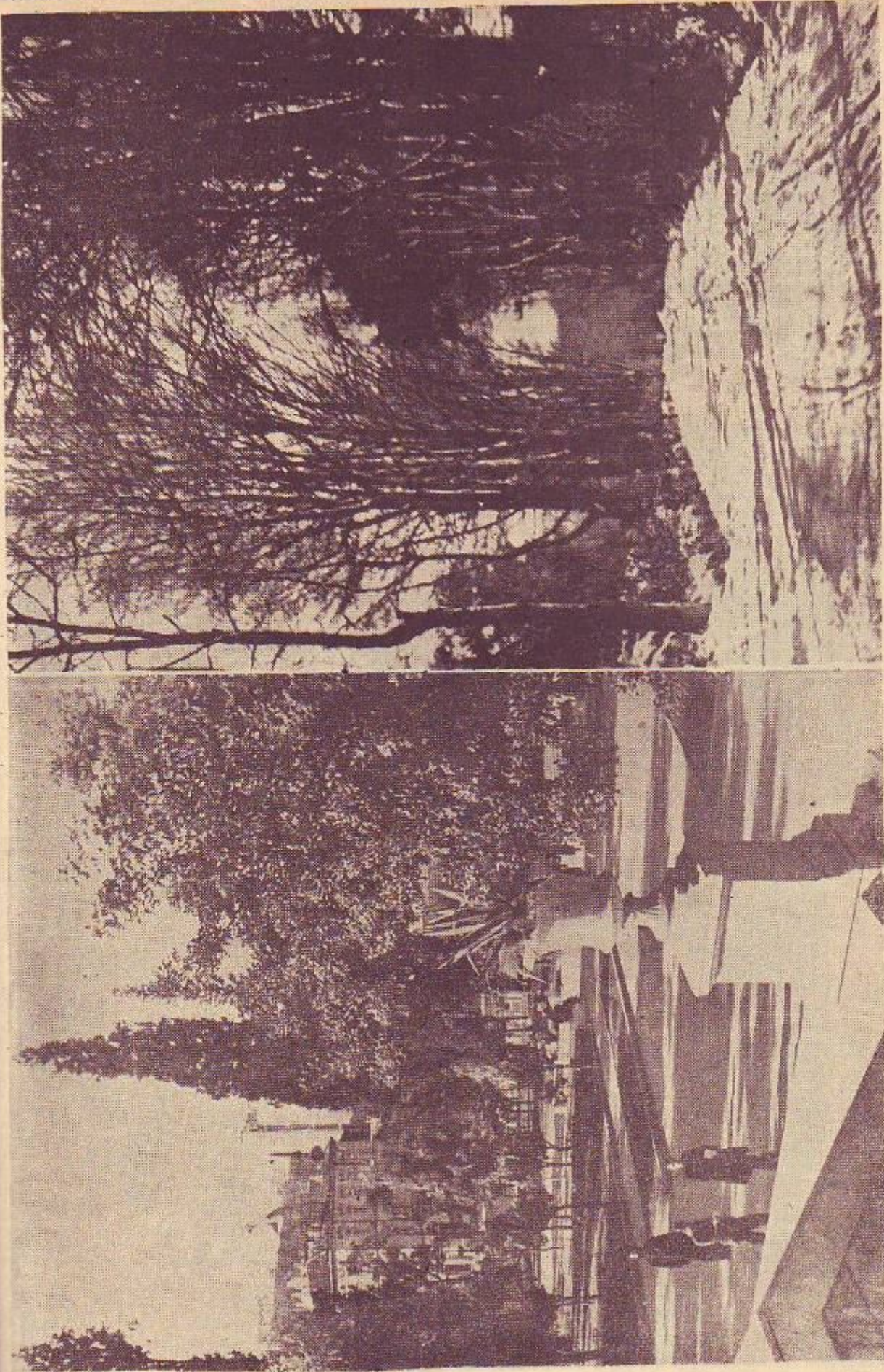
"Ανω ἡ Ἱερὰ Πύλη καὶ παρ' αὐτὴν τμήμα τοῦ Ἑριδανοῦ ποταμοῦ. Κάτω, πρώτη εἰκὼν, τμήμα τῶν τειχῶν κατὰ τὴν ἀριστερὰν ἐξοδὸν τοῦ Διτύλου μετὰ τοῦ ἐπ' αὐτῶν ὄρου (ὁροσήμου) Κεραμεικοῦ. Δευτέρα εἰκὼν, ἡ ἐσωτερικὴ θύρα τοῦ Διτύλου. Δεξιὰ, ὁροσημὸν εἰς τὴν ἀρχαίαν τοῦ θεῖου κατὰ τὸ ἀριστερὸν τῆς ἀνασκαφείσης ἀρχῆς τῆς ὁδοῦ πρὸς Ἀκαδημαίαν.

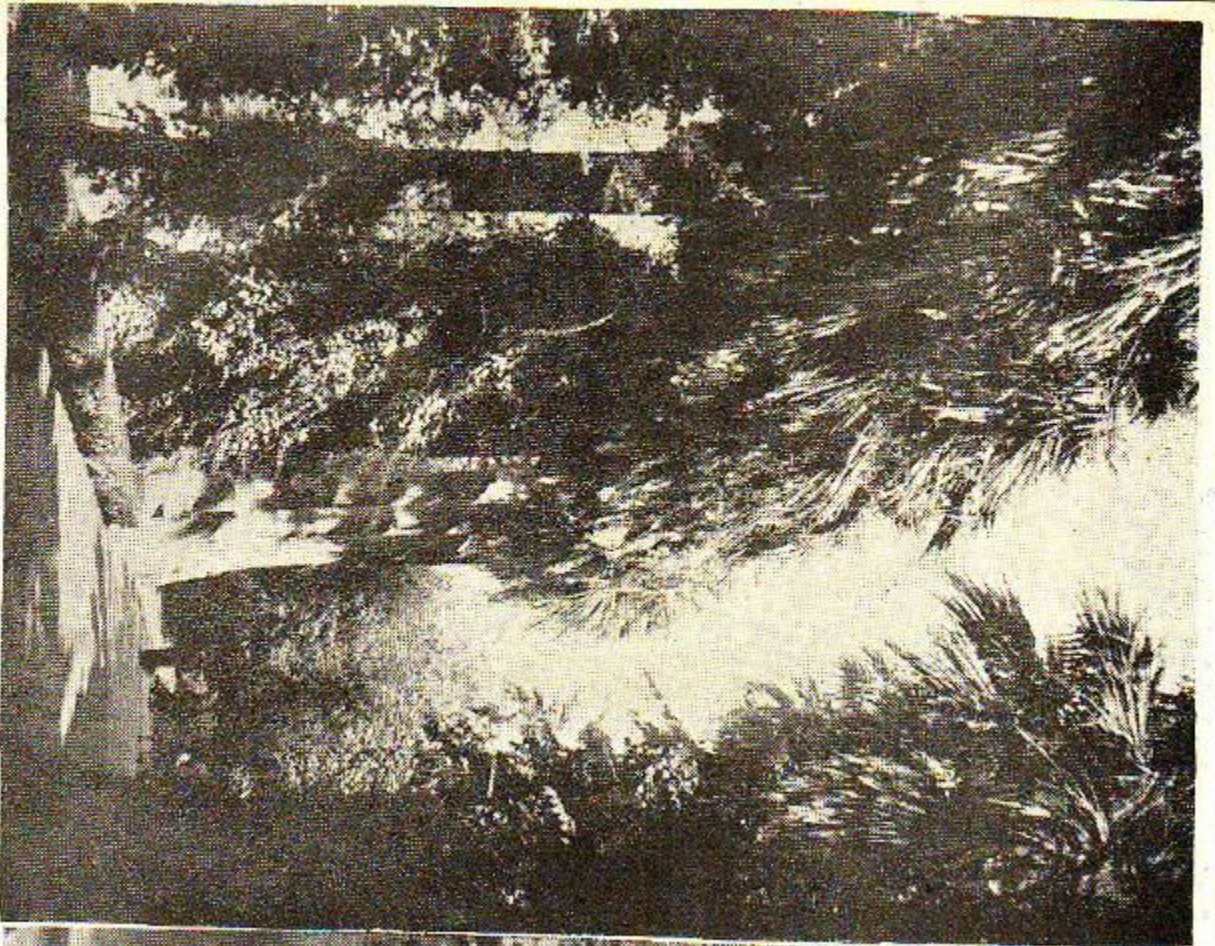
*Αγοράστουσι τῶν ἐπι τῆς βυρτικῆς πλευρῆς τῆς Ἀγορᾶς ἰμνησιαία μετὰ τοῦ ἐπι τῆς κορυφῆς τοῦ Ἁγορείου Κολωνοῦ μετὰ τοῦ Ἱερατοῦρου (ἀεγυμένου κοινῶς Ὀραίου). Σχῆ-
 θον ἐπι τῆ ἑσῆσι τῶν δημοκρατικῶν τῆς ἀμπερικανικῆς σχολῆς τῶν κλασσικῶν αἰώνων, καταρτιζόμεν ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Γ. Τσαυδάου.

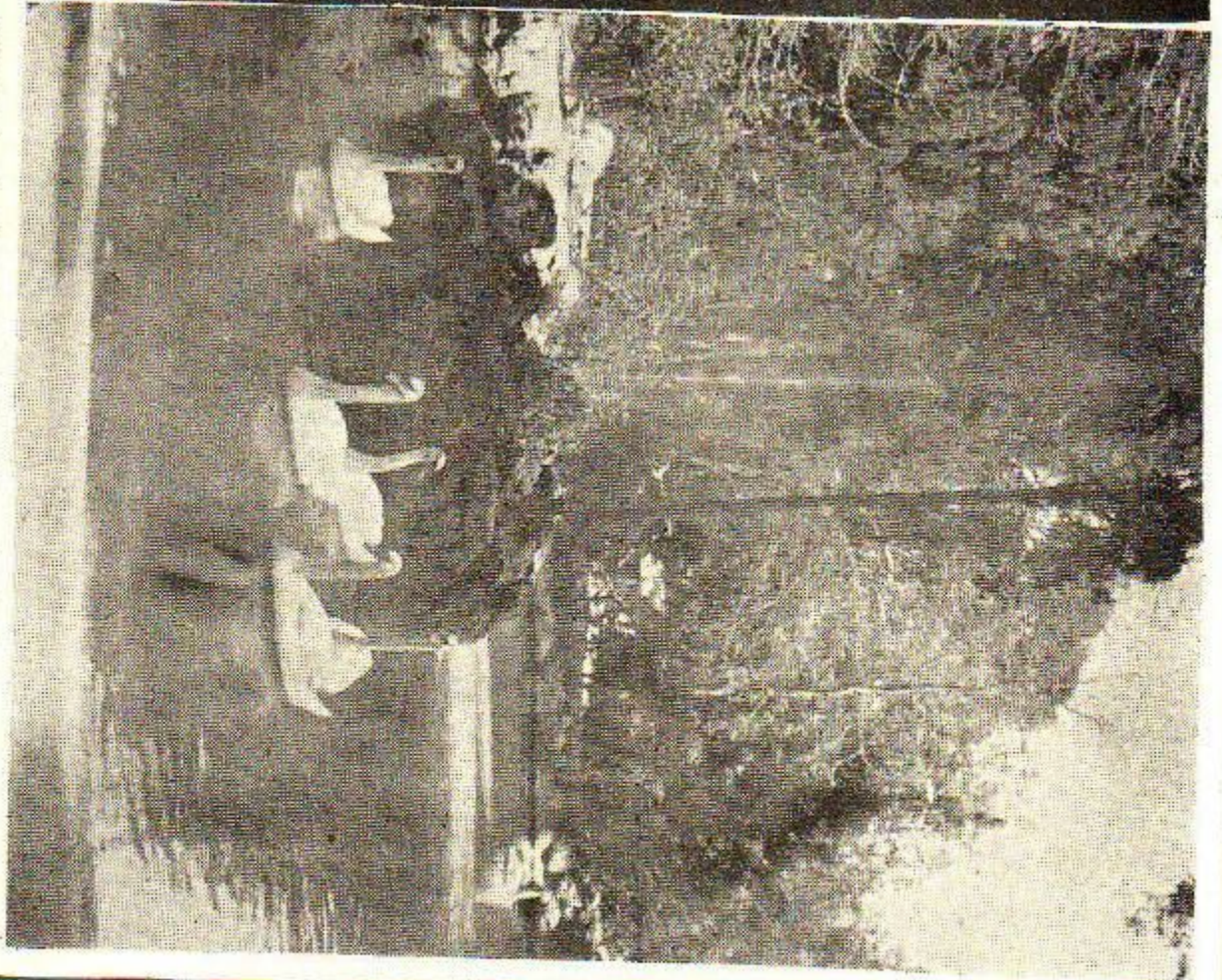

Φωτογραφία από τὴν Ἀθήνα καὶ τὰ περὶχωρὰ τὸν Ἄριστ' ἐν τῇ πλατεῖᾳ Συντάγματος. Δεξιῶν, ὁ δρόμος τοῦ Τετούου χιονοπέδου.

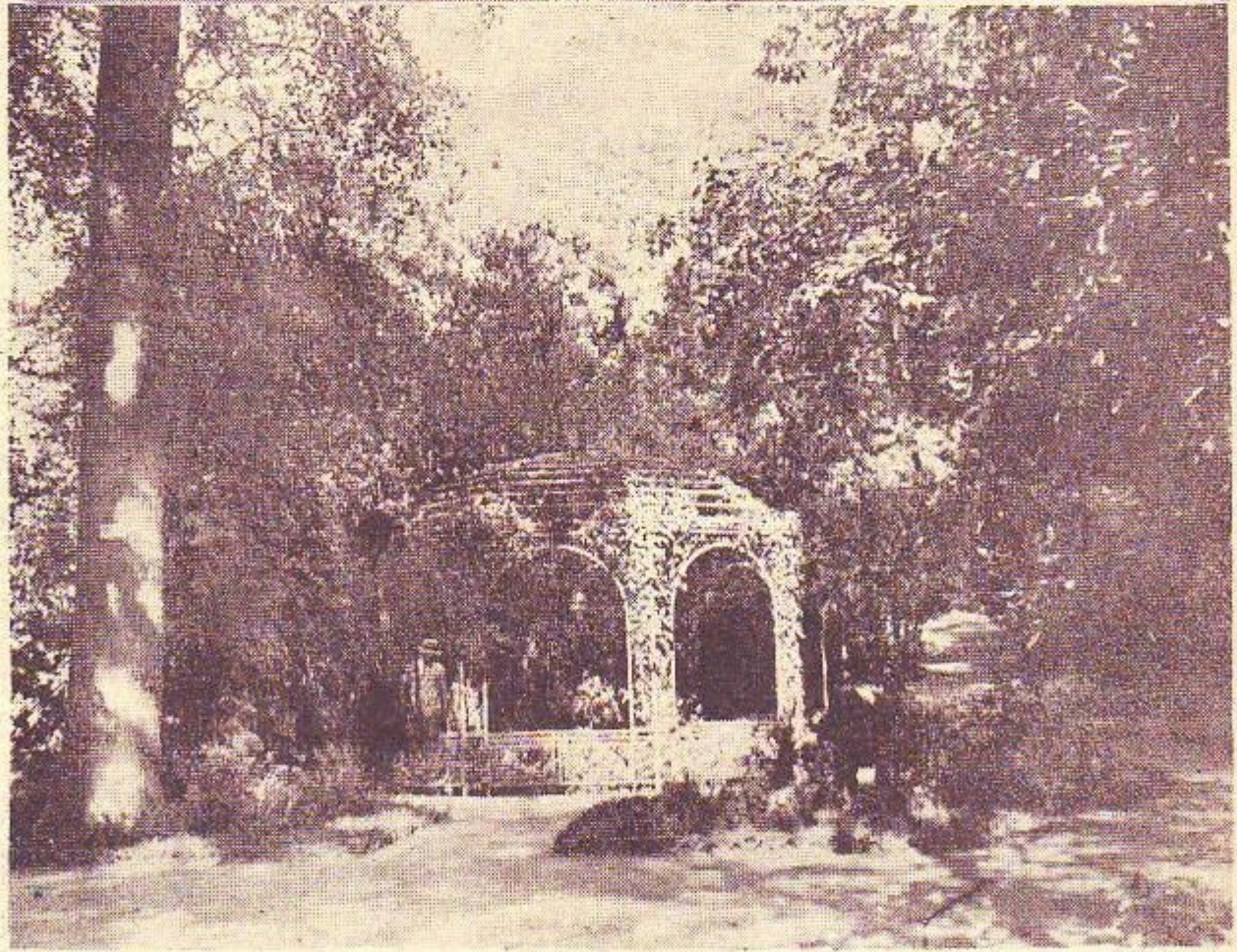
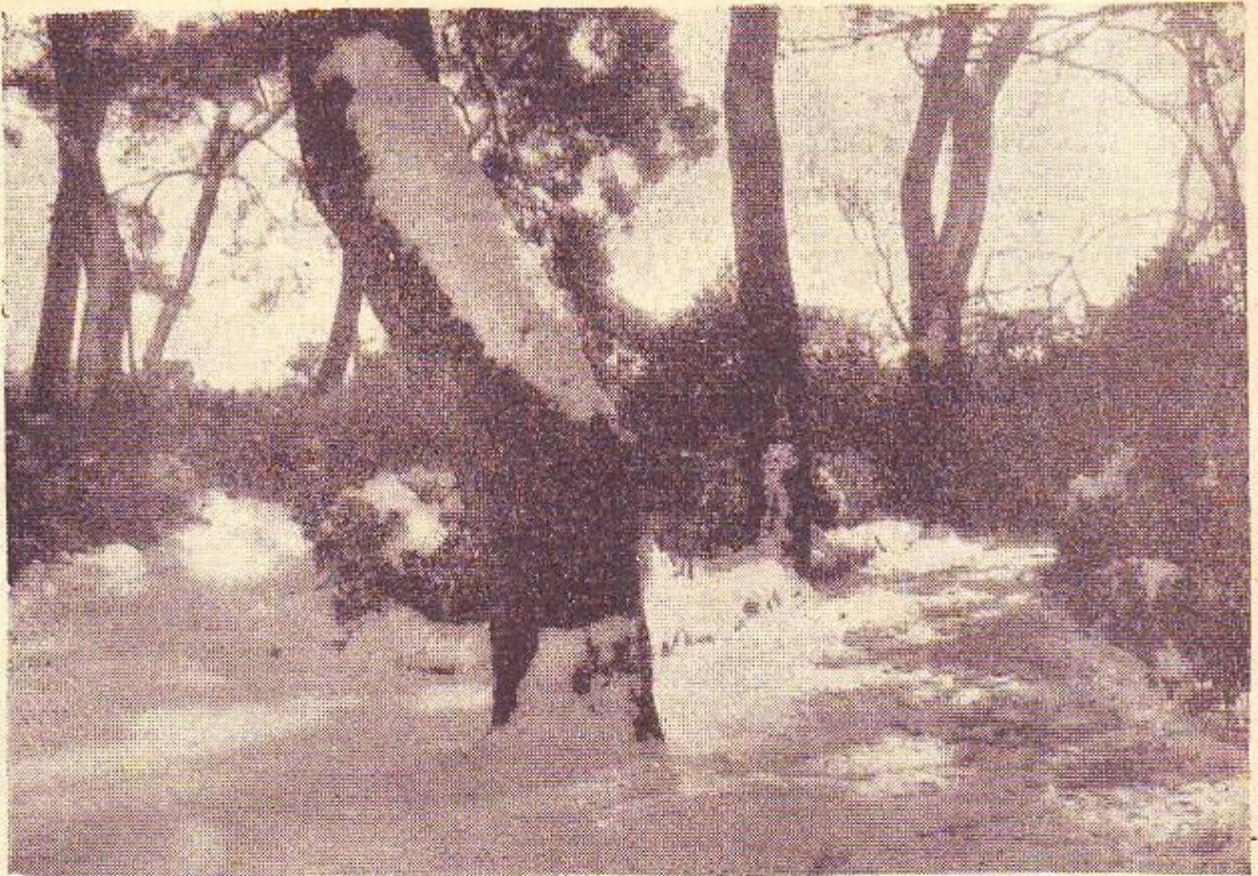
Αθήναι: Δύο φωτογραφίαι από τὸν Ἑθνικὸν Κήπον: Ἀριστερά, ἡ Βερίσπορτοιχία μετὰ τοὺς φοινίκας. Δεξιᾶ, ἡ λίμνη μετὰ τοὺς κύκλους.

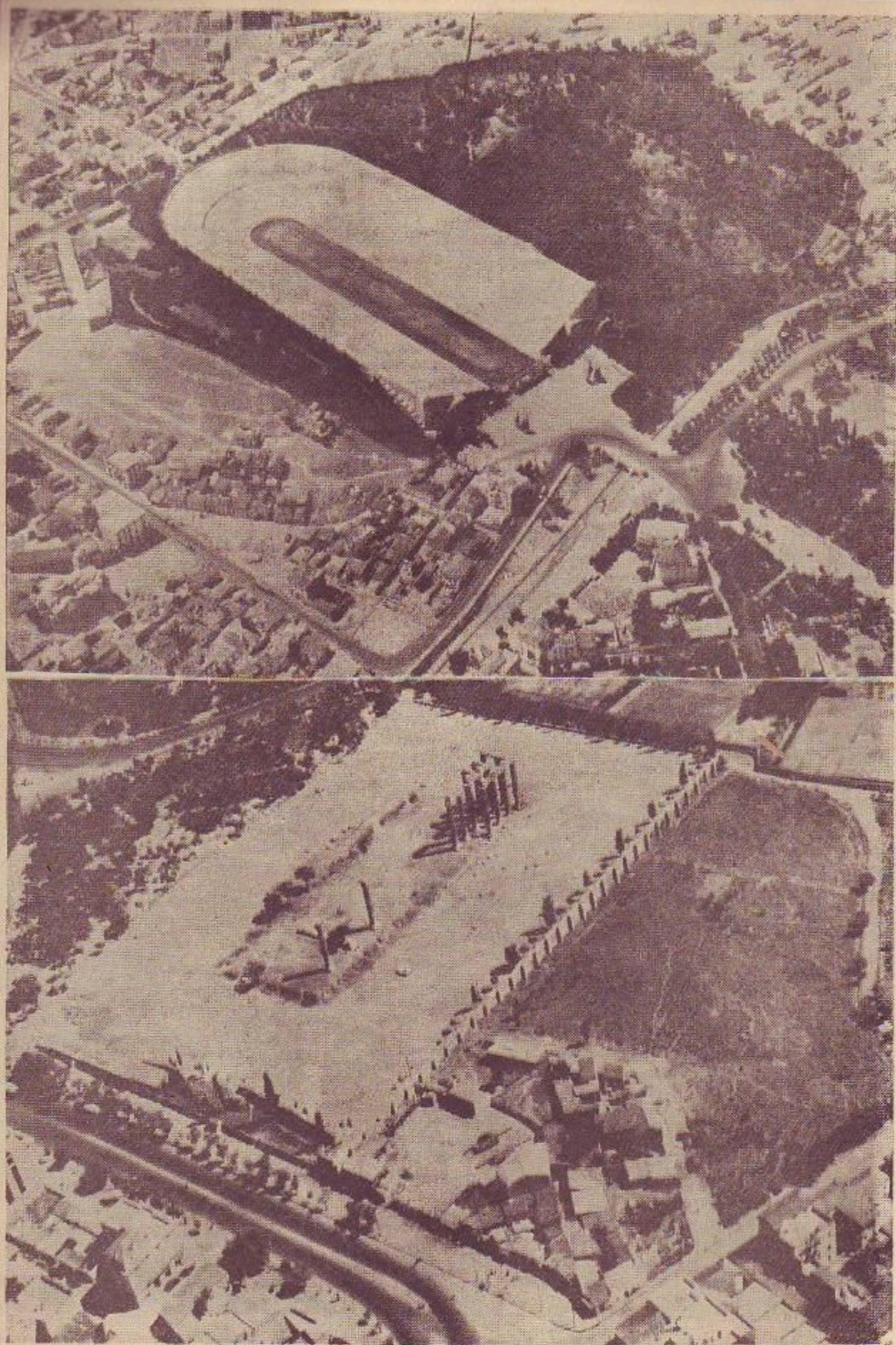

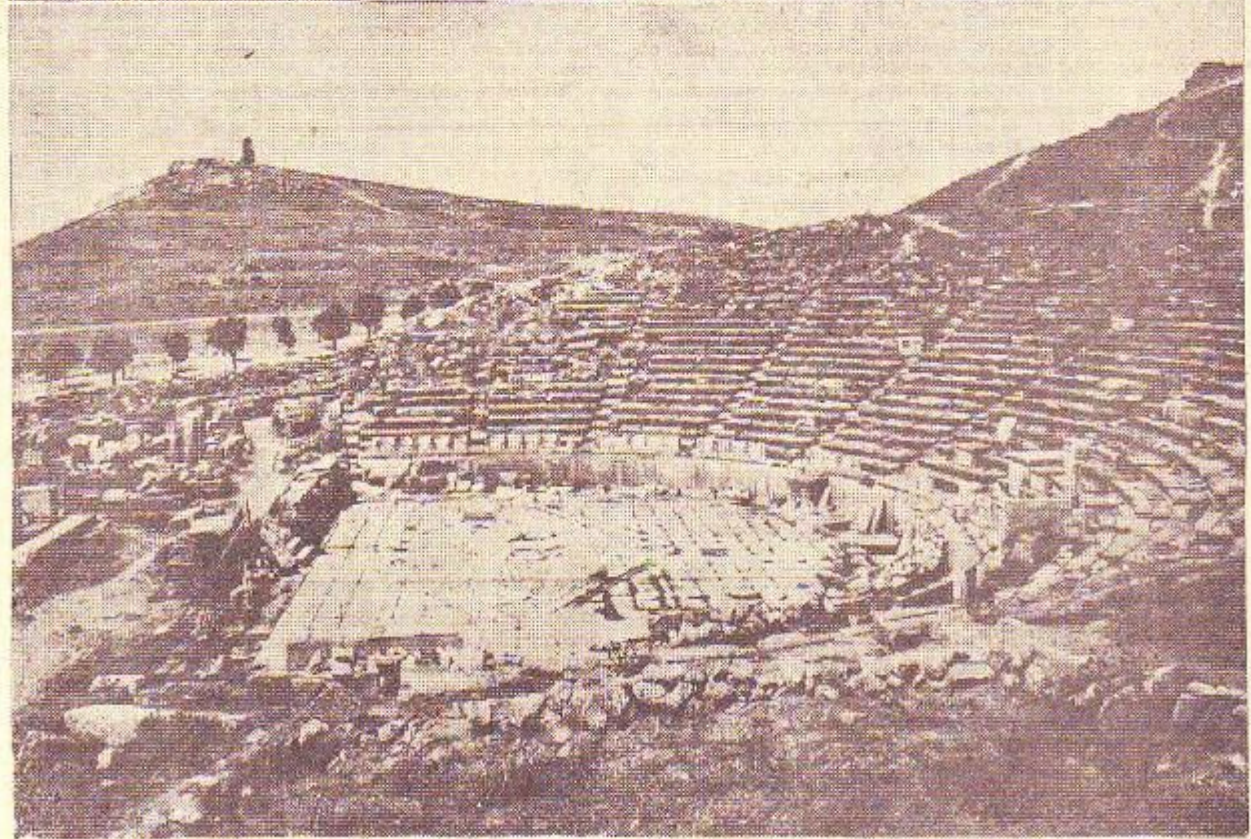
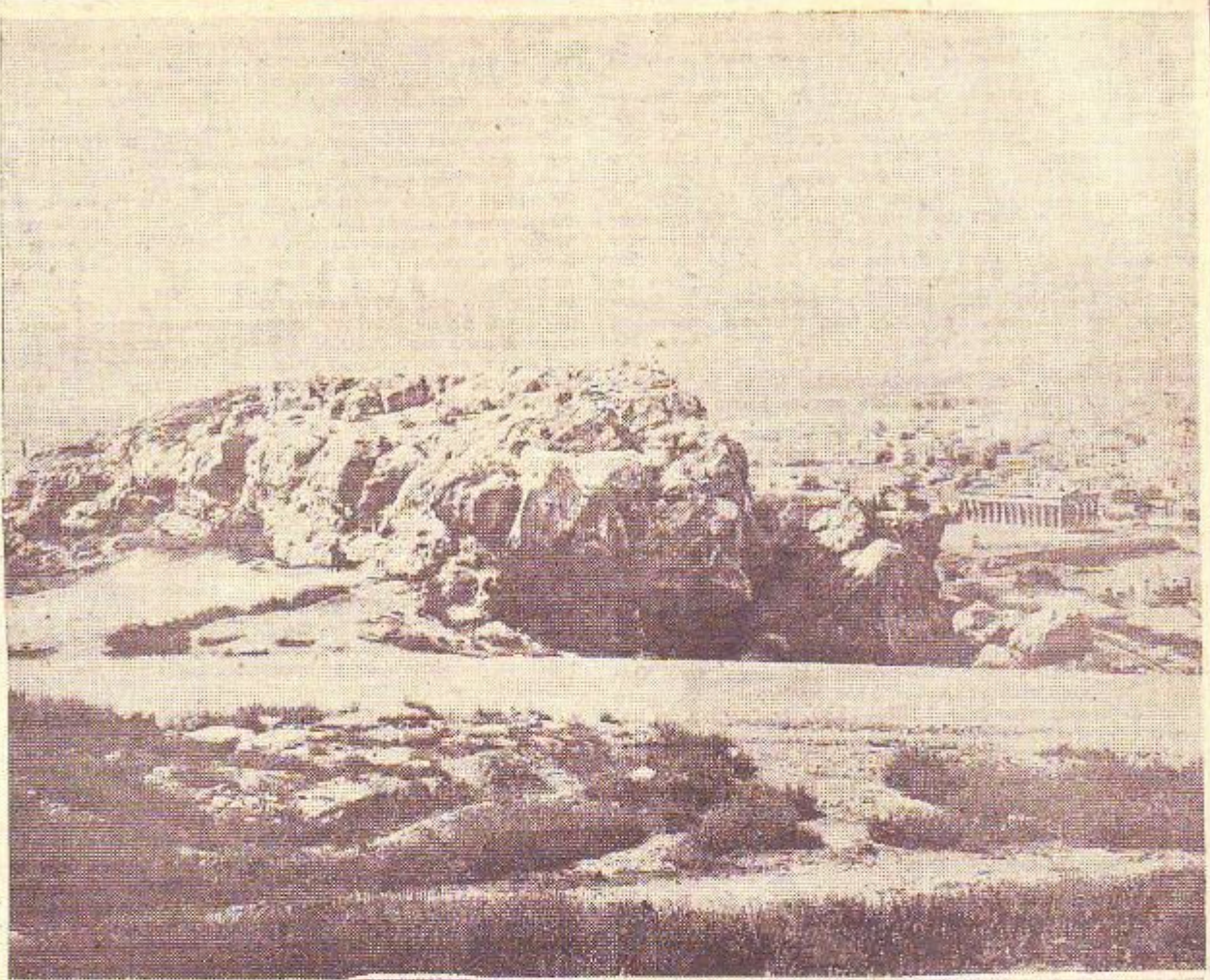
Ἀθήναι: Δύο φωτογραφίαι ἀπὸ τῶν Ἐθνικῶν Κήπων. Ἄνω, χιονισμένο τμήμα τοῦ κήπου. Κάτω, τὸ περίπτερον τοῦ βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α'.

Αί 'Αθήναι, από αεροπλάνου: *Ανω, φωτογραφία τοῦ Σταδίου καί τῆς περιοχῆς του. Κάτω, οἱ στῦλοι 'Ολυμπίου Διός.

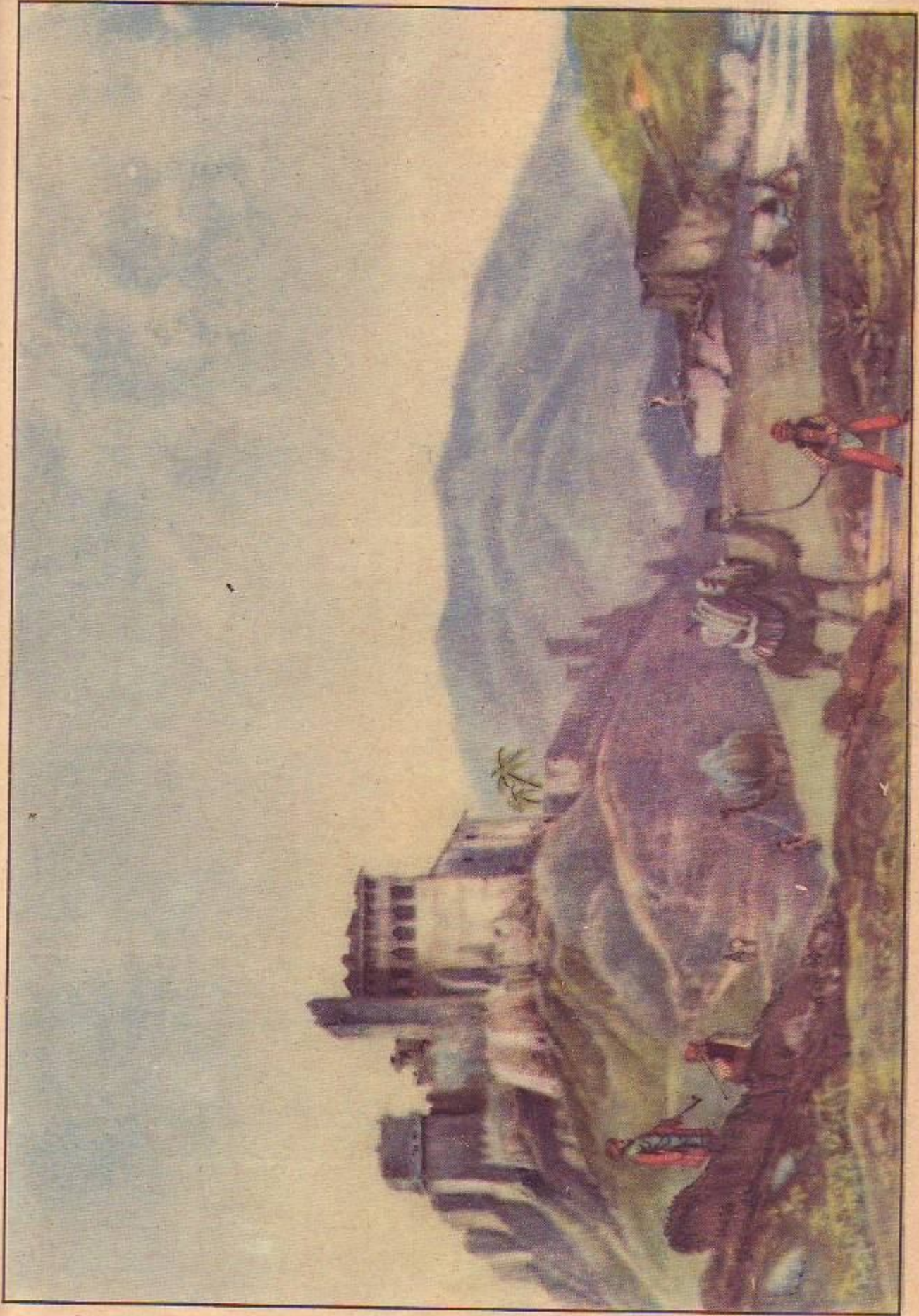

Αί Ἀθῆναι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἄνω: Ὁ Ἄρειος Πόγος. Κάτω: Τὰ ἑρείπια τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου.

Αι Ἀβήροι ἐπὶ τουργκρατίας: Ἀποψὶς τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῆς Πυκός. (Ἀπὸ παλαιῶν χαλκογραφίαν.)

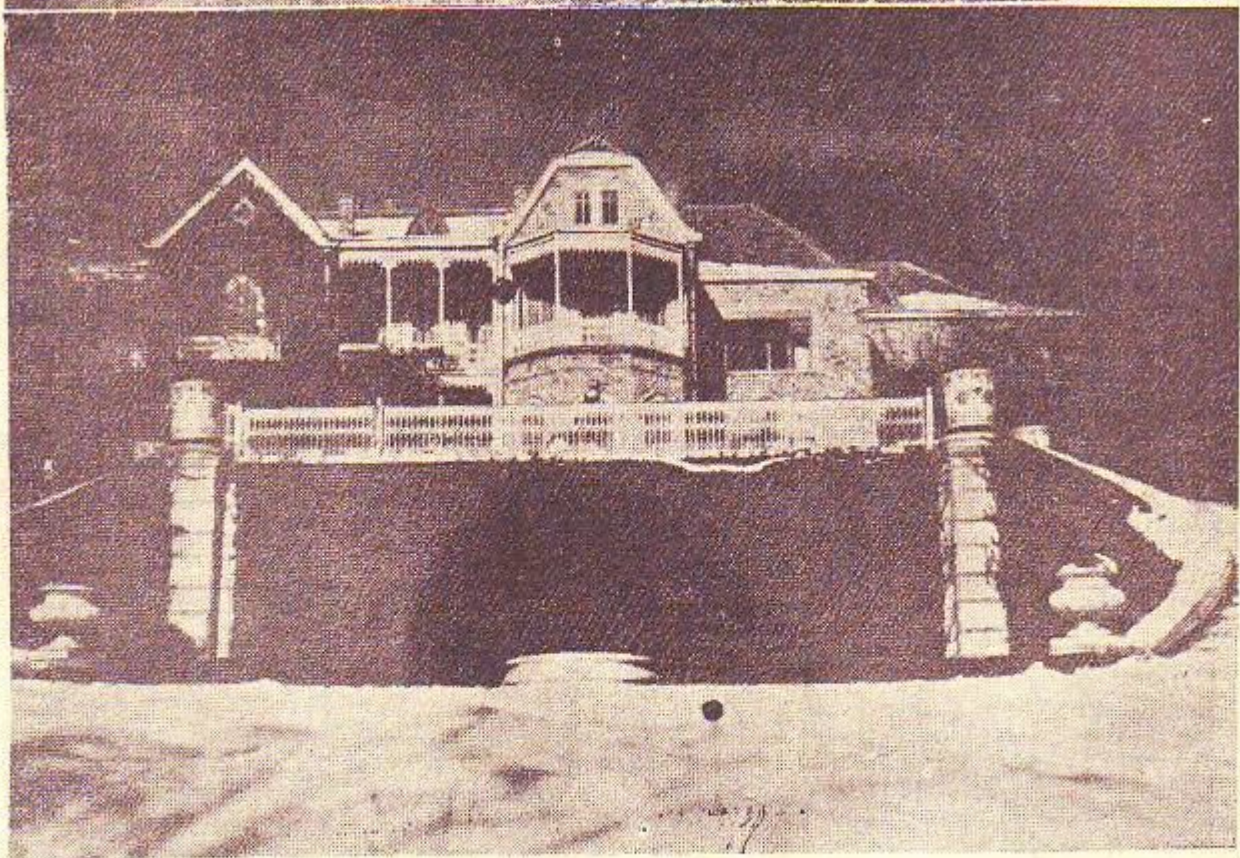
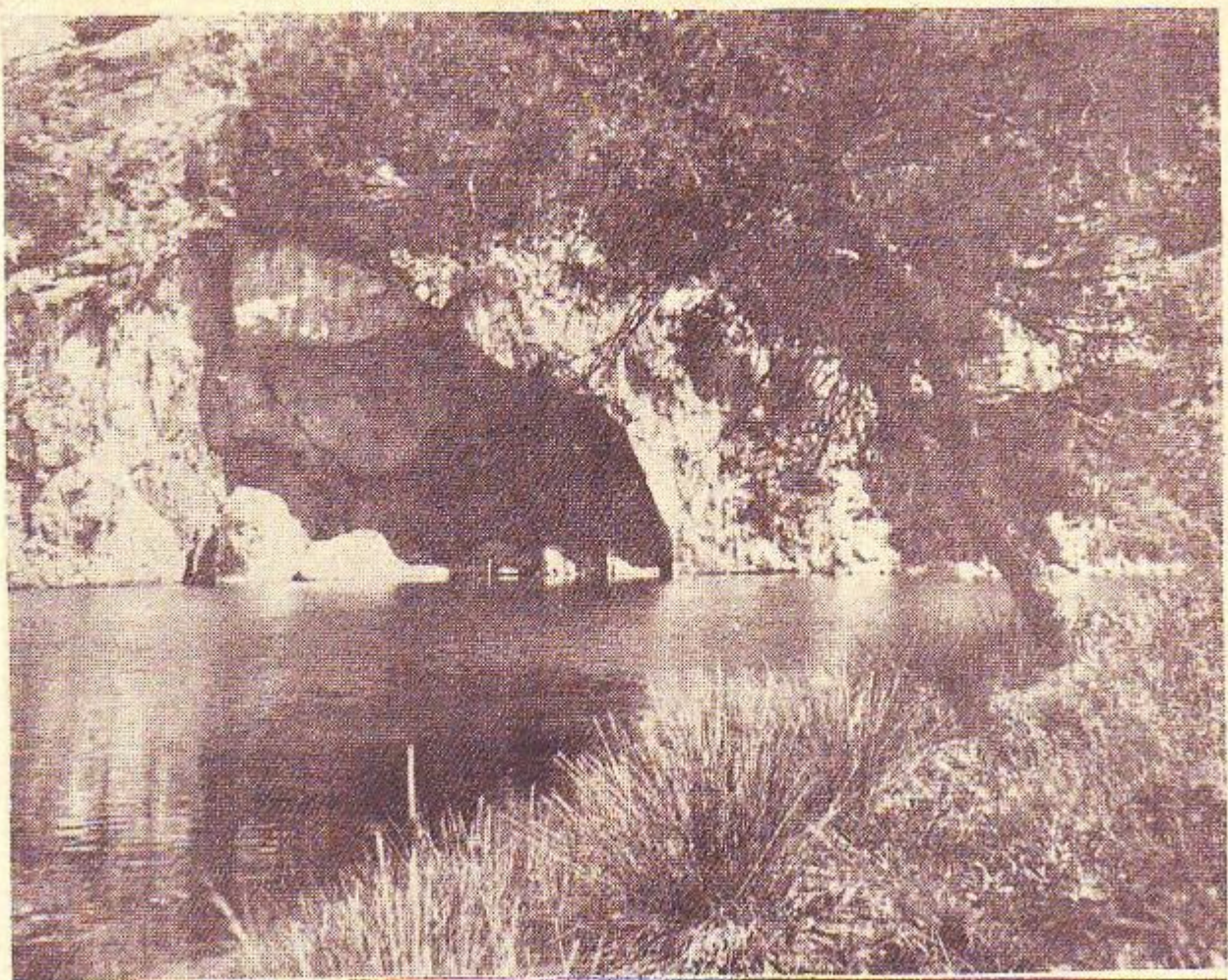

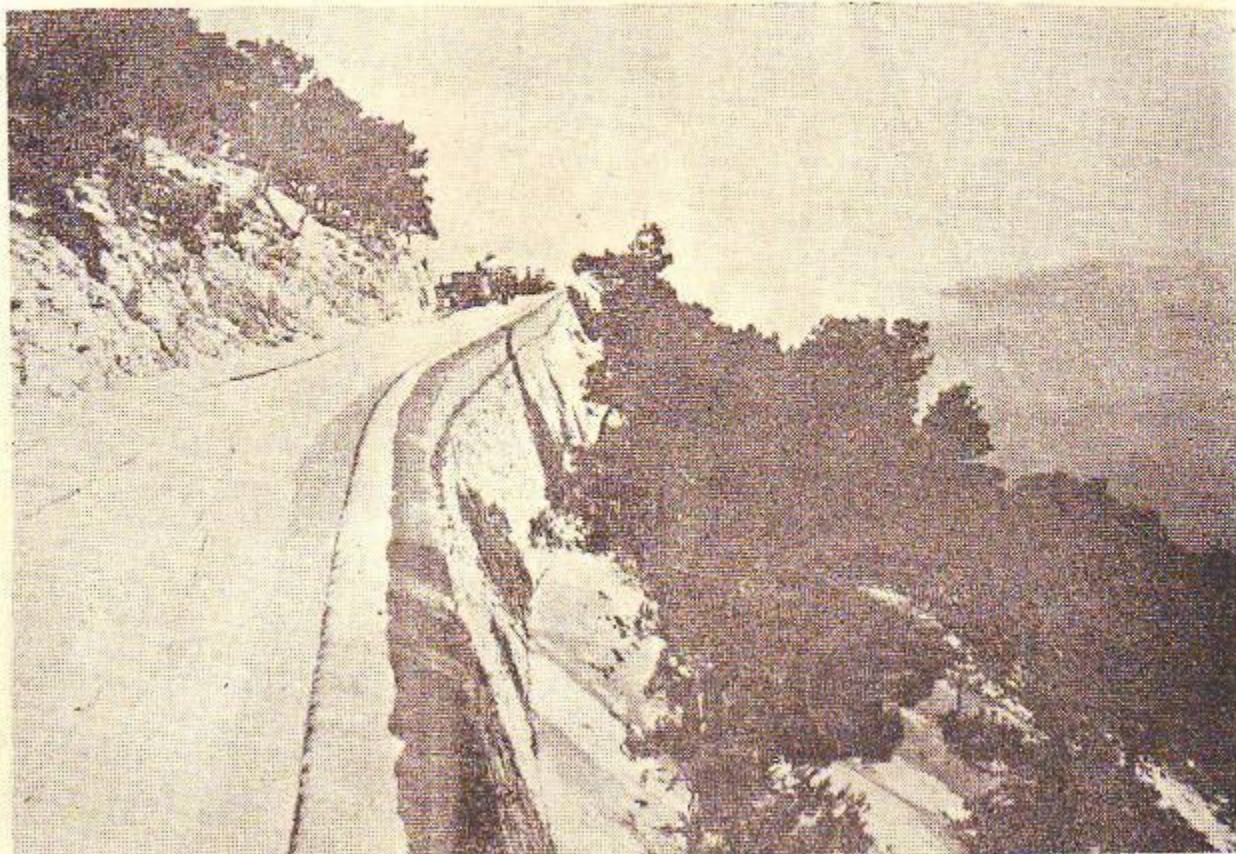

Άνω : Ἡ Σπηλιὰ τῆς Βουλιαγμένης. Κάτω : Ἡ βασιλικὴ ἑπαυλις τῆς Δεκελείας.

*Ανω : Ένα τμήμα του όφιοειδούς δρόμου των κλιτύων της Πάρνηθος. Κάτω : Πρόχειροι καλύβες βοσκών επί του Πεντελικού.

μετα αίτια της δολοφονίας του πρωθυπουργού Δηλιγιάννη από του χαρισματούχου Κωνσταντίνου Καραϊσκάκη έξωθι της Βουλής.

Την 15ην Αύγουστου του 1909 έξεραση εις τή Γουδι στρατιωτική επανάσταση. Μετά δε ένα μήνα σύσσωμος ο αθηναϊκός λαός, πρωτοστατούσαν των «συντεχνιών», στάχθη υπέρ της επαναστάσεως.

Την νύκτα της παραμονής των Χριστουγέννων, έξ ηλεκτρικής ενόσσης απελευθέρωθη το μεγαλύτερον μέρος των παρό την πλεισίαν Συντάγματος Άνοκτόρων.

Το 1912 ή τότες επανηγύριζε με σείραν θορτών τας νίκας του στρατού κατά των πρώτων Βαλκανικών πολέμων, ών κορωνή, ή επί τή καταλήξει της Θεσσαλονικης την 26ην Οκτωβρίου 1912.

Κατά των Μάρτιου του 1913 σύσσωμος ο αθηναϊκός λαός παρεκλούθησε την κηδείαν του δολοφονηθέντος εν Θεσσαλονικη βασιλέως Γεωργίου. Μετά τινος μήνας ο αθηναϊκός λαός υπεδέχθη τον νέον βασιλέα Κωνσταντίνον επανέρχόμενον νικητήν εκ του δευτέρου βαλκανικού πολέμου.

Από του 1914 μέχρι του 1918 ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος συνετόραζε ποικιλιτρόπως την πόλιν, ιδίως δε τή έπεισόδια τά αναφερόμενα εις την διασίαν μεταξύ βασιλέως Κωνσταντίνου και Έλ. Βενιζέλου επί της ακολουθητέας εξωτερικής πολιτικής.

Κορύφωμα των έπεισοδίων τούτων υπήρξεν ή απόδοσις των συμμαχών εις Πειραιά προς κατάληψιν των Άθηνων και ή μάχη με τους εξελθόντας να τους αντικρούσων επιστρατεύς την 16ην Νοεμβρίου. Επικαλούθησαν συλλήψεις και διώξεις φιλελευθέρων πολιτών και άλλα έκτροπα, μετ' αποκλεισμον δε του Πειραιώς και των άλλων ελληνικών λιμένων υπό του συμμαχικού στόλου, λόγω του οποίου αποκλεισμού έλλειψις άρτου και πείνα επεκράτησαν επί αρκετούς μήνας εν Άθήναις, εξέφράσθη εν τελετή πρό του Ζαπτείου ή συγγνωμη της ελληνικής κυβερνήσεως. Της περιόδου ταύτης τά γεγονότα εκλήθησαν «Επιστρατικά» ή «Νοεμβριανά», ως εκ της συρράξεως της 18ης Νοεμβρίου.

Την 30ην Μαΐου του 1917 παρατείται ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος, ανελλθόντας εις τον θρόνον του Αλεξανδρου.

Την 12ην Ιουνίου του 1917 οι Άθηναι καταλαμβάνονται υπό γαλλικού στρατού, την δε 14ην ενκαθίσταται, αφιχθείσα εκ Θεσσαλονικης ή κυβερνησις Έλ. Βενιζέλου. Τας έκλογάς του 1920, απόδρας κατά του Βενιζέλου, ήκολουθησεν ή παλιννόσσις του Κωνσταντίνου, όστις επέστρεψεν εις Άθήνας την 6ην Δεκεμβρίου του 1920.

Η Μικρασιατική καταστροφή έσχεν ως συνέπειαν την επανάστασιν του 1922 της όποιαν το άρχηγόν υπό τον συνταγματάρχην τότε Ν. Πλαστήρον εγκυβεστάθη εν Άθήναις και διάρρισην επαναστατικήν κυβέρνησιν υπό τον Κρακιδαν πρώτον και τον Στ. Γουατών κατόπιν. Οι Άθηναι και ο Πειραιεύς κατεκλύσθησαν εκ μυριάδων προσφύγων εκ Μικράς Ασίας. Έκ των δραματικώτερων έπεισοδίων της εποχης εκείνης υπήρξεν ή δική των 5 πολιτικών και του αρχιστρατήγου και ή κατόπιν καταδικής εκτέλεσις των, την 28ην Νοεμβρίου του 1922.

Την 24ην Μαρτίου του 1924 ανεκηρύχθη ή Δημοκρατία. Προηγθη ή απομάκρυνσις του βασιλέως Γεωργίου εκ Άθηνών, όστις είχε διαδεχθη τον έθανανκασθέντα εις παραίτησιν πατέρα του Κωνσταντίνον. Επίσης το συνταγματικόν (υπέρ της βασιλείας) συλλαλητήριον εις τας στήλας του Όλυμπίου Διός κατά το τέλος του όποιου, έσημειώθησαν συμπλεκαι μετά του στρατού, έσχον ως αποτέλεσμα να πέσουν πολλοί νεκροί και τραυματίαι εις τας όδους της πόλεως.

Την 25ην Ιουνίου του 1925 έγινετο ή δικτατορία του Παγκάλου.

Επανάστασις έκραγείσα την 7ην Αύγουστου 1926 ανέτρεψε την δικτατορίαν Παγκάλου, μετ' όλίγας δε ημέρας ή διάλυσις των ταγματών της Δημοκρατικής φρουράς, έβωσεν άφορμήν εις αίματηράς συρράξεις εντός της πόλεως.

Οι δύο επαναστάσεις του 1933 και των δημοκρατικών άειωματικών του 1935 έγινοντο μετά ταραχών εν τή πόλει και συμπλοκών με έλάχιστα εύτυχώς θύματα. Ηκολουθησεν ή επαναστασία του βασιλέως Γεωργίου Β'.

Ο ελληνοϊταλικός πόλεμος και οι νύκαι του ελληνικού στρατού εωρτάζοντο μετά μεγίστου ένθουσιασμού εν Άθήναις, οι όποιοι υπέστησαν και αύται άεροπορικής ιταλικής έπίδρομας, καθ' ός συχνότατοι συναγεμώι έτρεπον, κατ' άρχάς μόνον τον πληθυσμόν εις τά καταρύγια. Άντις από του 1939 είχαν κατασκευασθη διαταγή της κυβερνήσεως Μεταξά. Ούτε καταστροφαι όμως ούτε θύματα έσημειώθησαν.

Εντυπωτικώτερα ήσαν οι έπιθέσεις της γερμανικής άεροπορίας, μετά την 6ην Άπριλίου του 1941, όποτε και οι Γερμανοί επετέθησαν κατά της Ελλάδος, καθ' ός μεγάλας καταστροφάς υπέστη ή λιμήν και ή πόλις του Πειραιώς μετά πολλών θυμάτων.

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗΝ

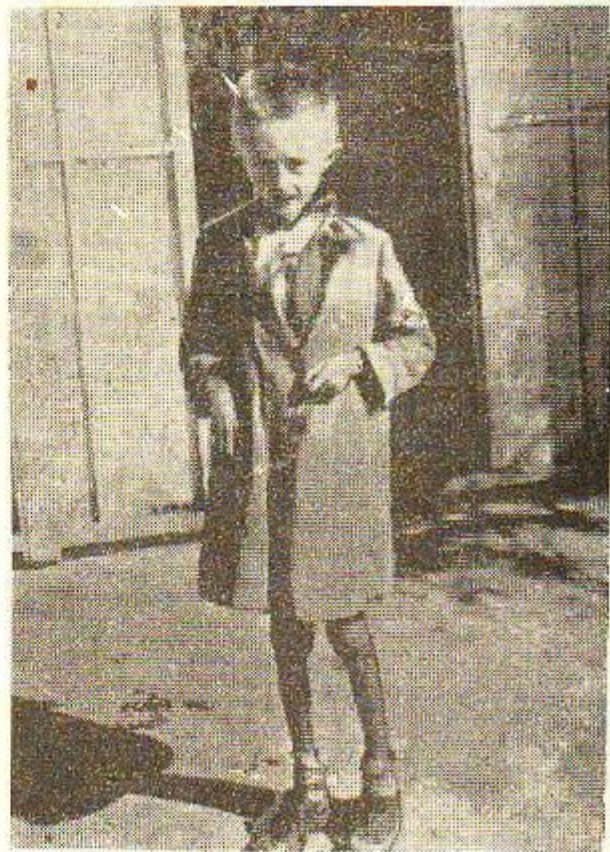
Την πρώϊαν της 27ης Άπριλίου του 1941 εις τους πανερήμους αθηναϊκούς δρόμους, με τά παράθρα και τους έξώστως κλειστούς, εισήρχοντο τά πρώτα μηχανοκίνητα τμήματα του γερμανικού στρατού, τά όποια και ανεπέτασαν και επί του δρόχου της Ακροπόλεως την σημοϊαν του άγκυλωτου σταυρού.

Επικολούθησεν ή τετραετία της κατοχής κατά την όποιαν αι έν τή πόλει ταραχαι κατά των Γερμανοϊταλών ήσαν σχε-

δόν καθημεριναί. Ίδιαίτερος έντονος, μετά θυμάτων ούκ όλίγων, ήτο ή κατά της γερμανικής επιστρατεύσεως διαδήλωσις της 5ης Μαρτίου του 1943, κατά την όποιαν έκαψαν και τά αρχεία του ύπουργείου Έργασιας με τους καταλόγους των εργατών. Κατά την μαρτυρικην αυτήν τετραετίαν, αι Άθηναι υπέφεραν από έλλειψιν τροφίμων.

Αι Άθηναι έφιλοτιμήθησαν και κατορθώσαν πράγματι να είναι και κατά την διάρκειαν των σκληρών ετών της έχθρικής κατοχής 1941-1944 ή ψυχή δολοκλήρον του σκληρότατου δοκιμαζόμενου αλλά και άδοξάτου ελληνικού έθνους.

Η στάσις την όποιαν θα έθήρει το ελληνικόν αυτό κέντρον ένοντι των κατακτητών, διαγράφη σαφώς από την πρώτην στιγμήν, όταν την πρώϊαν της 27ης Άπριλίου εισήρχοντο τά γερμανικά στρατεύματα εις τας Άθήνας. Εις τας 22 Άπριλίου είχε αναχωρήσει από τας Άθήνας μαζί με την κυβέρνησιν του ο βασιλεύς Γεώργιος ο Β', με τον άντικειμενικόν σκοπόν να συνεχίση τον άγώνα παρά τό πλευρον των Συμμάχων, δημιουργών νέας έλευθερας ενόπλιους δυνάμεις εις τό εξωτερικόν και διατηρών άμειψαν την δοξαν και τό με-

Η χαρακτηριστική εικών που ένεσάνιζον τά παιδιά του λαού των Άθηνών κατά την διάρκειαν της γερμανικής κατοχής, άποσκελετωμένα και ρακενδύτα.

γαλείον της Ελλάδος. Χάρης εις μίαν ύπέροχον προσπάθειαν του βρετανικού ναυτικού, άψηφώντας τους τρομερούς κινδύνους των άδικάτων γερμανικών άεροπορικών έπίδρασεων, παρελαμβάνοντο κατά τας ημέρας άκρίδος εκείνας και τας άμέσως επόμενας τά βρετανικά στρατεύματα που είχαν πολεμήσει εις την Ελλάδα, παρά τό πλευρόν των Έλλήνων. Εις διάφορα σημεία των όκτών της Αττικής και της Πελοποννήσου οι Άγγλοι στρατιώται επέβαινον εις πολεμικά και έμπορικά πλοία, ούτως ώστε τελικώς να λείψουν από την άρχικην δύναμιν των 57.000 περίπου στρατιωτών όλιγώτεροι των 8.000. Άλλά και αύτοι, όπως μά ίδωμεν κατωτέρω, δεν έχάθησαν έθλοι διά τον συμμαχικόν άγώνα, χάρις εις την ελληνικήν εμψύχισιν.

Εις τας Άθήνας είχαν απομείνει ως στρατιωτικός διοικητής ο ύποστράτηγος Καβράκος, έχων ως κυρίαν έπιτολήν να φροντίση διά την όσον τό δυνατόν πληροστέραν άποσταστέωσιν των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων (διά να μη πέσουν ως αιχμάλωται εις τά χείρια των Γερμανών) και δια την έν άξιόπρεπει και σεμνότητι παράδοσιν της πόλεως εις τους Γερμανούς. Καί ένώ ακόμη και κατά την νύκτα της 26ης προς την 27ην Άπριλίου, καθυστερήσαντες Άγγλοι στρατιώται διεπρασίουντο επειγόντως προς τά σημεία επιδιόδρασης, ή εκούπτοντο εις ελληνικά οπία, έπληθύνον αι γερμανικαι δυνάμεις, των όποιων οι προπαμποί ποσοσικλετισται έθανον κατά τας 8 τά πρωϊ εις την περιούγην Κηφισιάς. Μίαν ώραν άργότερον έπιτροπή άποτελουμένη από τον νομάρχη, τον δήμαρχον και τον στρατιωτικόν διοικητήν υπεδέχετο εις

Εν καφενεδάκι παρά τους 'Αμπελοκήπους τὸν πρώτον ἀνώτερον Γερμανὸν ἀξιωματικόν, εἰς τὸν ὁποῖον ξηρὰ-ξηρὰ καὶ χωρὶς οὔτε μίαν λέξιν φιλικήν, οὔτε ἐν «Καλῶς ὄρισαν!» ἀντήγειλαν ὅτι ἡ πόλις τῶν 'Αθηνῶν εἶναι ἀνοχύρατος καὶ ὅτι δὲν δὲ ἀντιτάξῃ καμμίαν στρατιωτικὴν ἀντίστασιν εἰς τοὺς Γερμανούς. Εἰς τὰς 9.45 π.μ. τὸ πρῶτον γερμανικὸν τμήμα μὲ- τασκελετιστῶν ὑπὸ τὸν Ἰλαρχὸν Γιακόμπυ καὶ τὸν ὑπολο- χαγὸν 'Ελσνιτς διέσχισεν τοὺς δρόμους τῶν 'Αθηνῶν, διὰ νὰ ἀνέλθῃ κατ' εὐθείαν εἰς τὴν 'Ακρόπολιν, νὰ ἀνυψώσῃ τὴν μελανέρυθρον χιτλερικήν σημαίαν ἐπὶ τοῦ 'Ιεροῦ Βράχου καὶ

ρῆ κατάκτησιν τῆς ἡπειρωτικῆς 'Ελλάδος με μίαν μεγάλην στρατιωτικὴν παρέλασιν εἰς τὰς 'Αθήνας, νὰ προτιμήσῃν καὶ διὰ λόγους ἀσφαλείας καὶ διὰ λόγους ἀξιοπρέπειας, νὰ ἐπιβάλῃσιν αὐτοὶ τὴν πλήρη ἀποχὴν τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ — ἀποχὴν διὰ τὴν ὁποῖαν ἦσαν ἀλλωστὲ δέδοται ἐκ τῶν προτε- ρων — ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν τῶν αὐτῶν ἐορτήν. 'Ετσι ἐξέ- δωσαν ἀπὸ τῆς προτεραιᾶς αὐστηρᾶς διατάγας, ὑποχρεούσας ὅλους τοὺς 'Αθηναίους νὰ ἐξαφανισθοῦν κατὰ τὰς ὥρας τῆς παρέλασεως ἀπὸ τοὺς δρόμους καὶ νὰ κλείσῃσιν ἀκόμη ἐρ- μητικῶς τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρά των. Καὶ ἔτσι αἱ 'Α-

Συγκεντρωμένα εἰς ἓνα θάλαμον κλινικῆς, ἐξετάζονται τὸ 1942 ἰατρικῶς τὰ θλιβερά αὐτὰ θύματα τῆς γερμανικῆς κατοχῆς : τὰ παιδιὰ τοῦ λαοῦ τῶν 'Αθηνῶν, ἀποσκελετωμένα ἀπὸ τὴν ἀστίαν.

νὰ ἀναγγεῖλῃ διὰ τηλεγραφήματος πρὸς τὸν ἴδιον τὸν 'Α- δόλφον Χίτλερ τὸ κατόρθωμα αὐτό.

Αἱ 'Αθήναι ὅμως ὑπεδέχοντο τοὺς Γερμανοὺς αὐτοὺς, κα- θὼς καὶ τὴν ἄλλην ἰσχυροτέραν δύναμιν, ἡ ὁποία εἰσῆρχετο πρὸς τὴν μεσημβρίαν τῆς ἰδίας ἡμέρας εἰς τὴν πόλιν, με μίαν καταπληκτικὴν ψυχρότητα. 'Ολοὶ σχεδὸν ἀνεξαιρέτως οἱ 'Αθηναῖοι εἶχον κλεισθῆ εἰς τὰ σπίτια των, εἶχον κλείσει ἐρμητικῶς καὶ τὰ παραθυράφυλλά των ἀκόμη, διὰ νὰ ἀκού- ρουν μὲ ἀπειριγραπτὸν συγκίνησιν τὰς ἐκπομπὰς τοῦ ἀθηναϊ- κοῦ ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ ὃ ὁποῖος μέχρι τῆς 10ης πρωΐ- νης, τῆς ὥρας κατὰ τὴν ὁποῖαν τὸν κατελάμβανε τὸ γερμα- νικὸν στρατιωτικὸν τμήμα καὶ τὸν μετέβαλλεν εἰς γερμανι- κὸν στρατιωτικὸν καὶ προπαγανδιστικὸν σταθμὸν, μετέδιδε σχεδὸν συνεχῶς τὸν ἑλληνικὸν ἔθνικὸν ὕμνον.

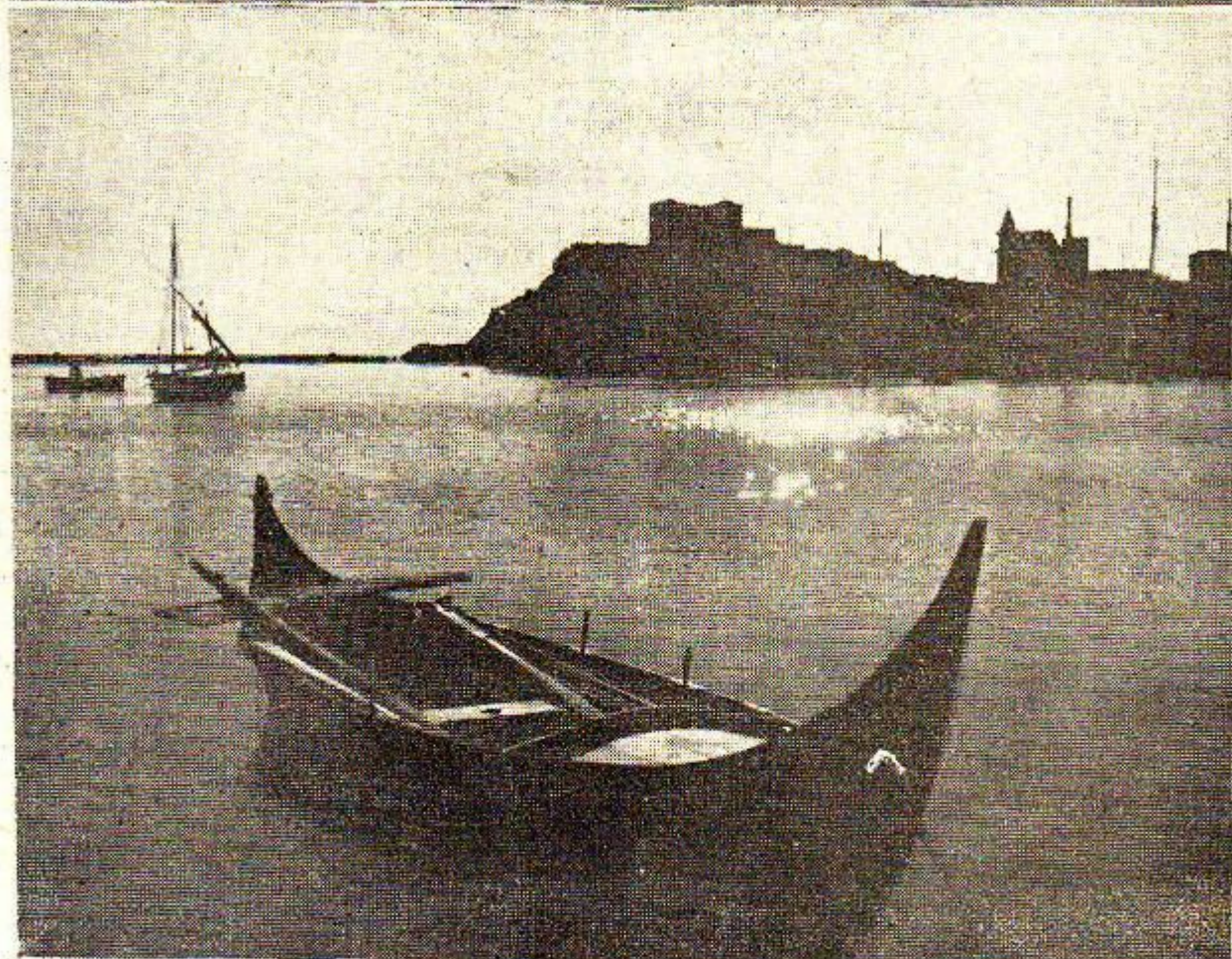
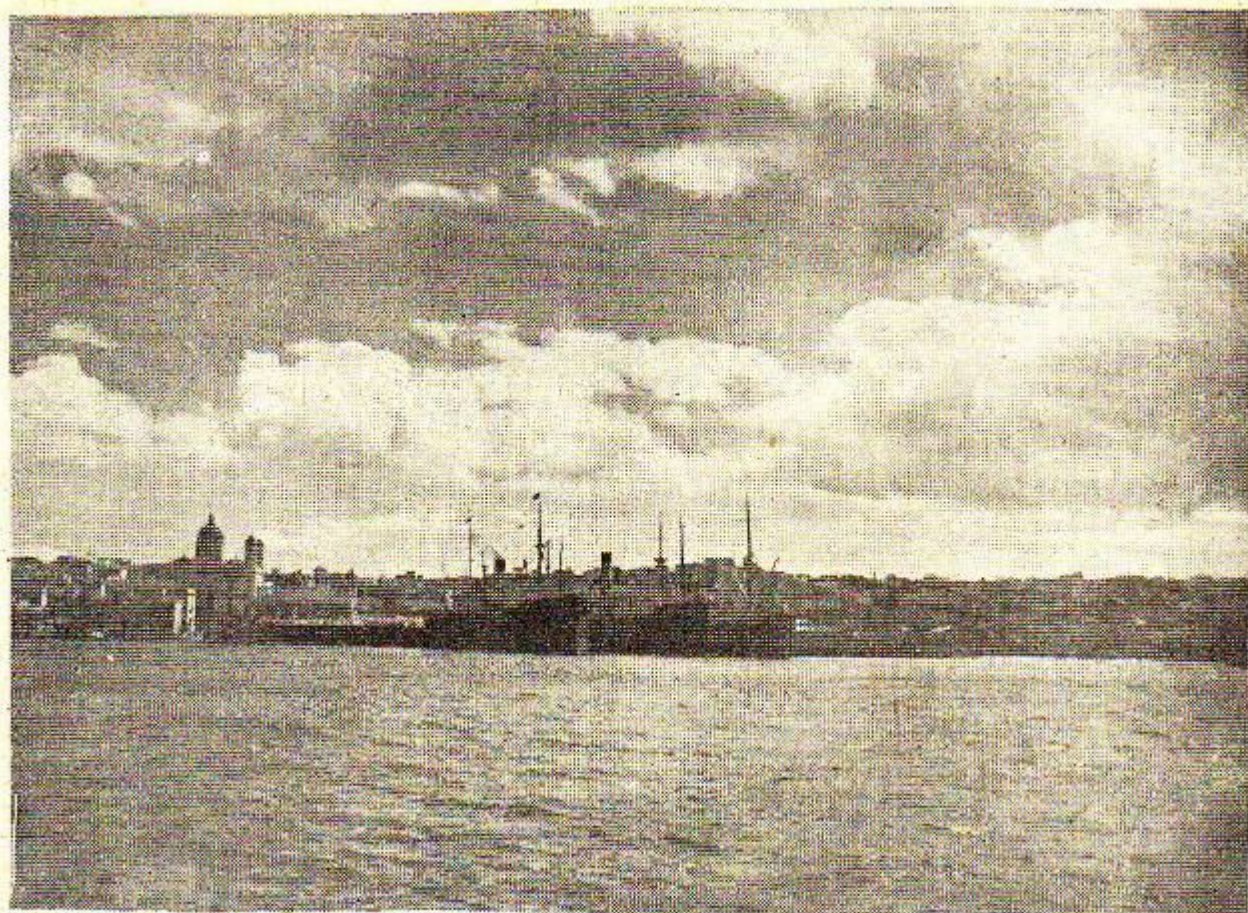
'Ολίγον μετὰ τὴν μεσημβρίαν ὃ ἀρχηγὸς τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων ὀδὸν Στοῦμμε ἐπισκέπτετο τὸν ἀρχιεπίσκοπον 'Αθηνῶν μακροβιότατον Χρυσάνθου, ὡς ἀνάπατον πνευματικὸν ἡγέτην τῆς πόλεως, ὃ ὁποῖος τὸν ὑπεδέχθη ψυχρότατα, μέ- νων ὃ ἴδιος ὀρθὸς καὶ μὴ καλῶς αὐτὸν νὰ καθήσῃ, καὶ τοῦ ἐτόνιζεν ὅτι οἱ Γερμανοὶ πρέπει νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν των καὶ νὰ μὴ λησμονήσῃσιν ποτέ, διὰ νὰ ἀποφύγουν δυσάρεστους ἐκ- πλήξεις, ὅτι εἰσέρχονται εἰς μίαν χώραν τῆς ὁποίας ὃ λαὸς ἐπολέμησε μὲ πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν διὰ τὴν ἐλευθερίαν του καὶ ἐξακολουθεῖ πάντοτε νὰ πιστεύῃ εἰς τὰ ἱστανικά διὰ τὰ ὁποῖα ἐπολέμησε. Καὶ ἔσαν ὃ στρατηγὸς φὸν Στοῦμμε ἀπε- πεισθῆ νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὸν 'Ελληνα πρωτοεράρχην ὅτι ὑ- ποχρέωσις τῆς 'Ελληνικῆς 'Εκκλησίας θὰ ἦτο νὰ καταποτί- σῃ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἐπὶ τῆς ὑποχρέωσός καὶ τοῦ συμ- φεροντός του ὅπως συνεργασθῆ ἁρμονικῶς με τὰς γερμανι- κὰς 'Αρμὰς κατοχῆς, ὃ ἀρχιεπίσκοπος τοῦ ἀπάντησεν ἀκό- ρη ψυχρότερα ὅτι εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας τῆς ἑλληνικῆς ἱστο- ρίας ἡ 'Ελληνικὴ 'Ορθόδοξος 'Εκκλησία εὐρέθη πάντοτε πα- ρὰ νὰ πλευρᾷ τὸ ἀγωνιζομένον ἑλληνικὸν λαὸν καὶ ποτέ δὲν ἐπρόδωκε τὴν ἐμπιστοσύνην του πρὸς αὐτήν.

'Ο χαρακτὴρ αὐτὰς τῆς ὑποδοχῆς πρὸς τοὺς Γερμανοὺς κατακτητὰς, ὃ ὁποῖος ἐδόθη οὕτω εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης στι- γμῆς, κατέστη ἀκόμη ἐμφανέστερος κατὰ τὰς ἐπομένους ἡμέ- ρας καὶ μάλιστα μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε οἱ Γερμανοὶ, οἱ ὁποῖοι ἤβηλαν νὰ ἐορτάσῃσιν τὴν 3ην Μαΐου 1941 τὴν πλή-

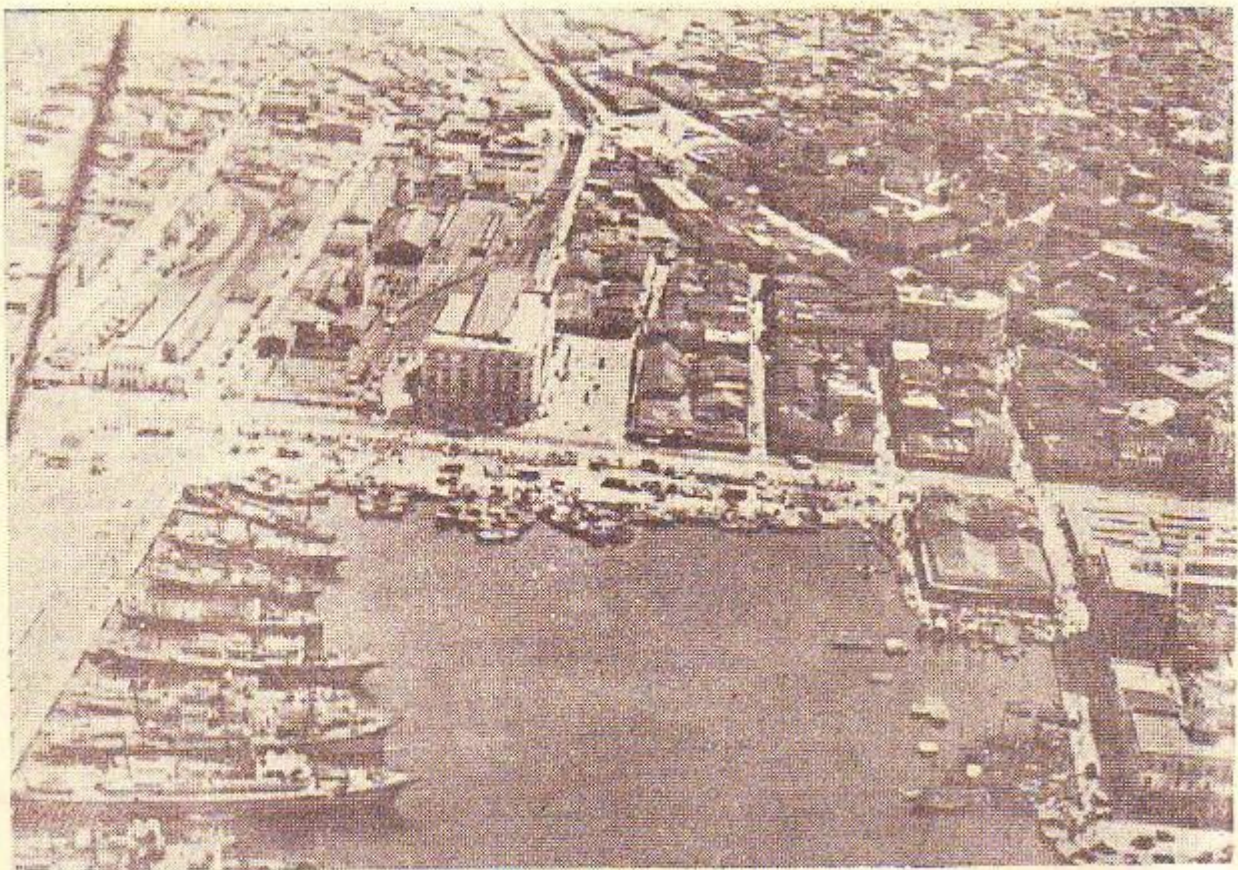
θῆναι ἦσαν ἴσως ἡ μόνη πρωτεύουσα τῆς κατακτηθείσης Εὐ- ρώπης, εἰς τὴν ὁποῖαν ἡ νικητῆριος παρέλασις τῶν γερμανι- κῶν στρατευμάτων ἐγένετο εἰς μίαν ἔρημον καὶ ἀπονεκρωμέ- νην πόλιν, ὅπου δὲν ὑπῆρχε, πλην τῶν Γερμανῶν στρατιωτῶν, ψυχὴ ζωὰ εἰς τοὺς κεντρικοὺς δρόμους.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Μαΐου 1941 ἡ ἐχθρική αὐτὴ διά- θεσις τῶν κατοίκων τῶν 'Αθηνῶν ἐναντι τῶν κατακτητῶν ἐ- γίνετο ἀκόμη ἐντονωτέρα, ἐκφραζομένη ἀκόμη καὶ με ἐνεργούς ἐκδηλώσεις. Χαρακτηριστικώτερον ἐνδείξιν τῶν διαθέσεων αὐ- τῶν ἀπέτελεσαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐν λόγῳ μηνὸς αἱ συνεχεῖς ἐκδηλώσεις ἀγάπης καὶ συμπαθείας τοῦ πληθυσμοῦ, κάθε φορὰν ἀπὸ τοῦ διήρχοντο ἀπὸ τοὺς δρόμους τῶν 'Αθηνῶν, φάλαγγες 'Αγγλίων αἰχμαλώτων, ὀδηγομένων ἀπὸ τοὺς Γερ- μανούς εἰς τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως. 'Ανδρες, γυναί- κες καὶ παιδιὰ ἐχαιροῦσαν τοὺς 'Αγγλοὺς αὐτοὺς σιχα- λῶτους με εὐλικὰ ἐπιφωνήματα, τοὺς ἐπετοῦσαν τσιγάρα, γλυκίσματα καὶ ὅ,τι ἄλλο ἤμπορούσαν. Οἱ Γερμανοὶ ἐγίνον- το ἐξω φρενῶν ἀπὸ τὰς ἐκδηλώσεις αὐτὰς καὶ ἡ κατοχικὴ ψευδοκυβέρνησις, ἡ ὁποία εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ σχηματισθῆ, ἐξέδωκε τὴν 10ην Μαΐου 1941 προκήρυξιν πρὸς τὸν λαόν, διὰ τῆς ὁποίας ἐχαρακτήριζε τὰς ἐκδηλώσεις αὐτὰς ὡς ἀνο- ἤτους, ἐγκληματικὰς καὶ ἀντιθέτους πρὸς τὸ ἔθνικὸν συμφέ- ρον. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν εἰσῆγαγε καὶ ἀναγκαστικὸν νόμον, ὃ ὁποῖος ἐπέβαλλε βαρυτάτας ποινὰς εἰς ὅποιον θὰ ἐτόλμα νὰ προβῇ εἰς ἐκδηλώσεις συμπαθείας πρὸς τοὺς 'Αγγλοὺς αἰ- χμαλώτους. 'Αλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ἀντίθετον τοῦ προσ- δοκωμένου καὶ αἱ ἐκδηλώσεις ἐπλοπλασιάζθησαν.

'Εν τῷ μεταξὺ ὃ ἀθηναϊκὸς λαὸς ἐξεδήλωνεν ἀντιθέτως τῆς ἀπέχθειαν του πρὸς τοὺς Γερμανοὺς, ἀρνούμενος νὰ ἔλθῃ εἰς οἰκονομικὰ ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν καὶ δημιουργῶν γύρω των μί- αν παγερὰν ἀμάσφαιραν ψυχρότητας, τὴν ὁποῖαν οἱ Γερμα- νοὶ δὲν εἶχον γνωρίσει εἰς καμμίαν ἄλλην εὐρωπαϊκὴν πόλιν. 'Ἡ προσπάθεια τῶν Γερμανῶν νὰ στιγματίσῃσιν τὴν ἀντίστα- σιν τοῦ λαοῦ τῆς Κρήτης (ὅπου εἶχεν ἀρχίσει ἐν τῷ μεταξὺ ἡ τρομερὰ μάχη) ὡς ἐκδηλωσιν βαρβαρότητος, συνήτησε τὴν ἰδίαν ἀπόλυτον ἀντίθεσιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Καὶ ἡ λύσσα τῶν Γερμανῶν δι' ὅλας αὐτὰς τὰς ἐκδηλώσεις ἀπεκορυφώθη ὅταν τὴν νύκτα τῆς 30ης πρὸς τὴν 31ην Μαΐου ἀγνώστοι νεφροὶ 'Ελληνες ἀνελεύθετος κρυφίως ἐπὶ τῆς 'Ακροπόλεως,

Άνω : Τμήμα του λιμένος Πειραιώς. Κάτω : Ψαρόβαρκες έξω από το Τουρκαλίμανο τού Πειραιώς.

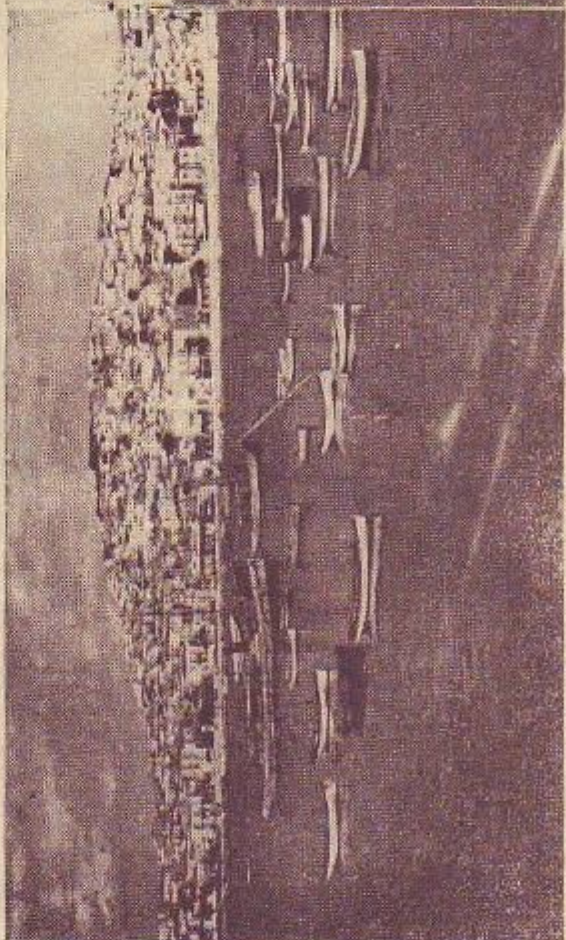
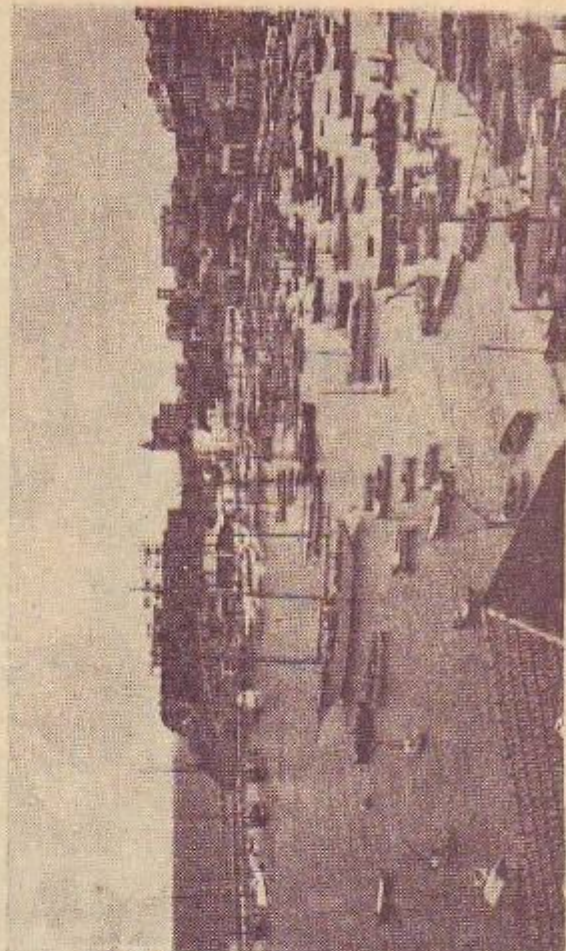
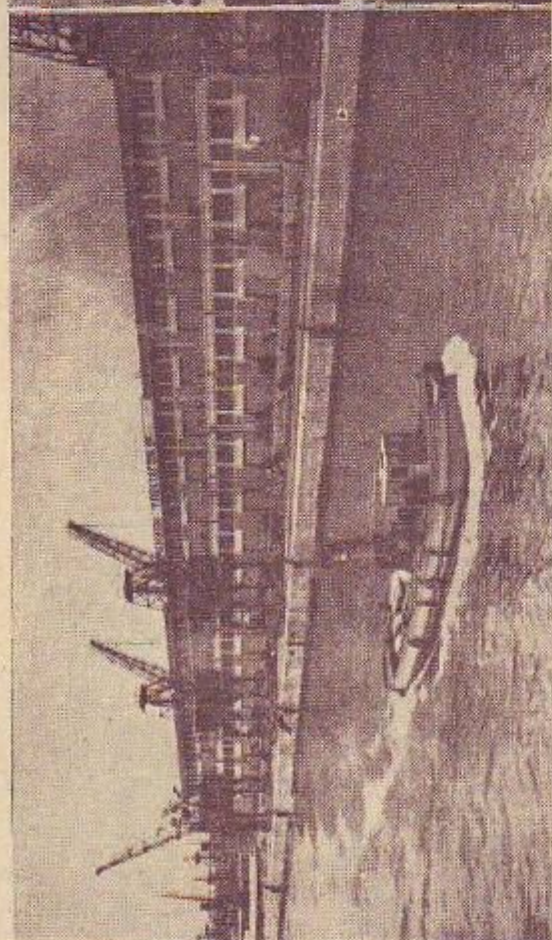
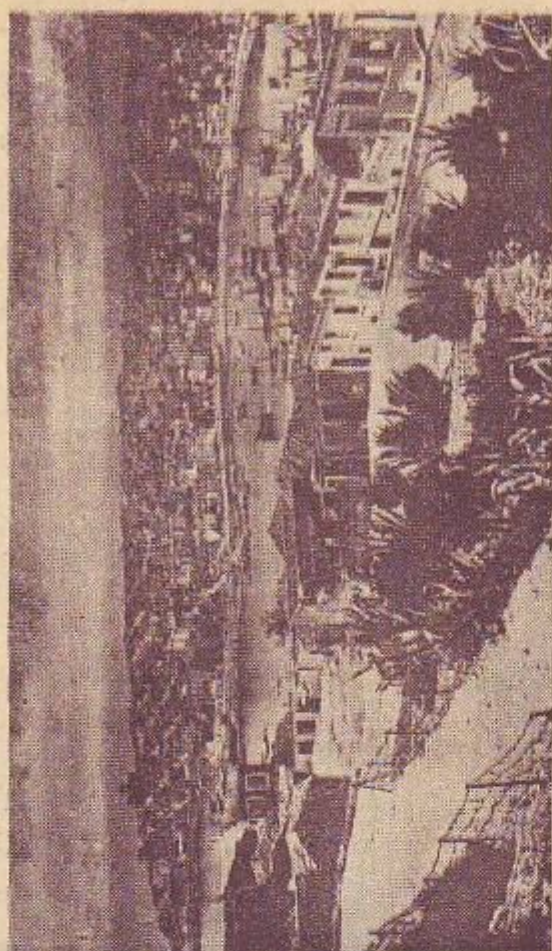

Δύο απόψεις του λιμένος του Πειραιώς από αεροπλάνου.

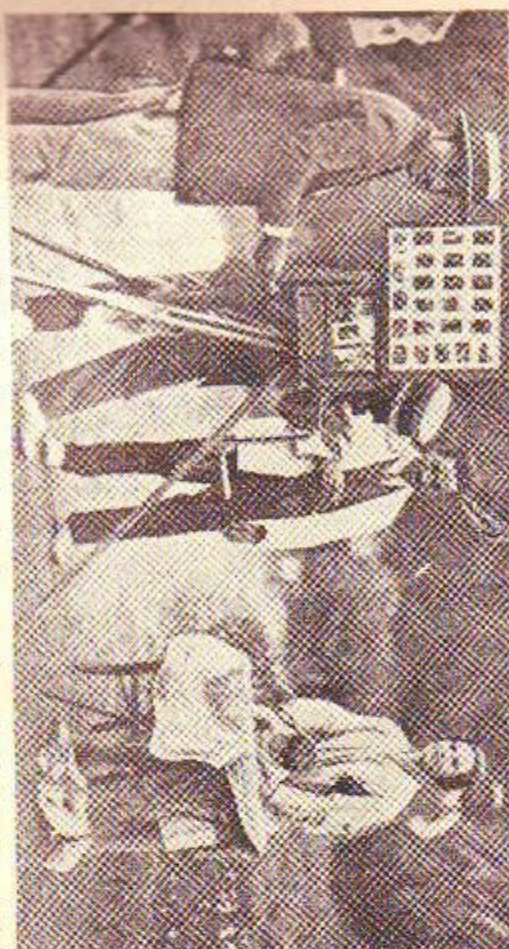
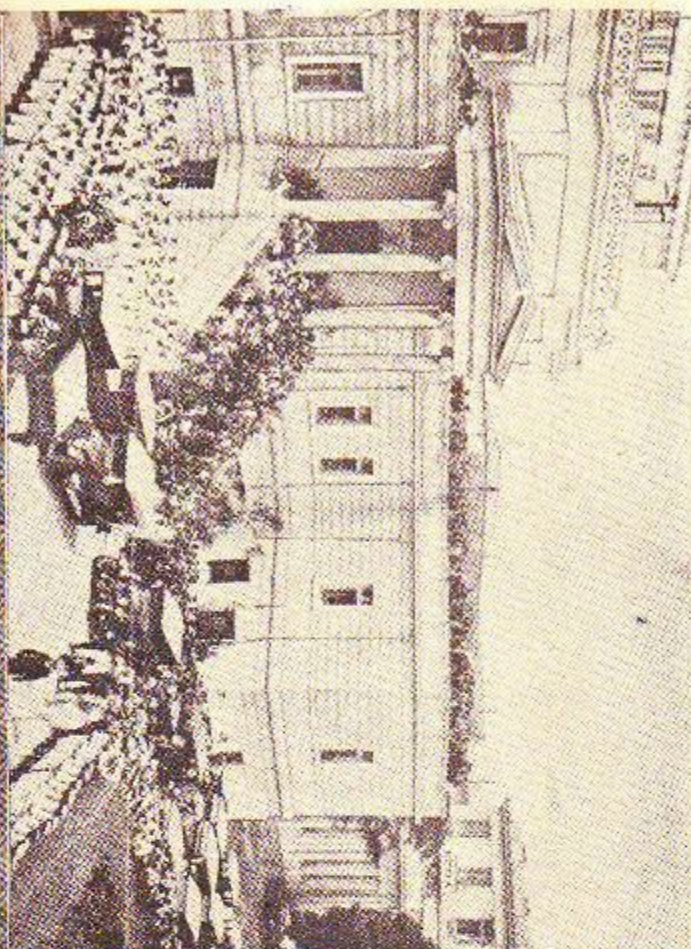

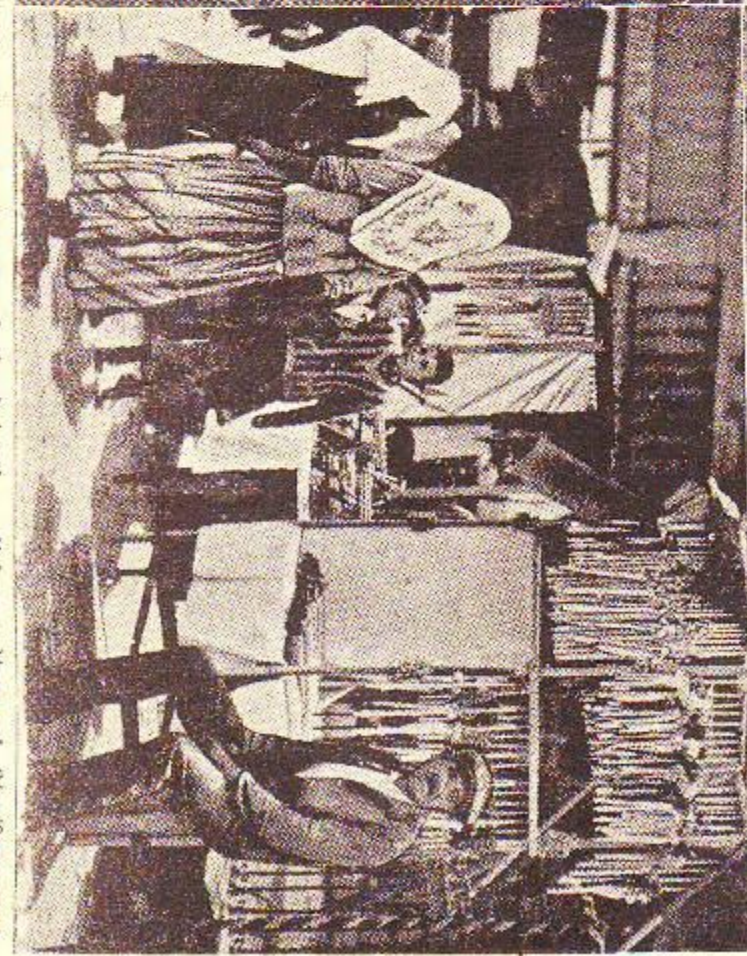

Άνω : Ἀριστερά, τὸ Ἴον λιμενικὸν ὑπόστεγον. Δεξιῶς, ἀπὸψεῖς τοῦ λιμένος Ζέφυ (Πασσαλιούδι). Κέντρο, ἀριστερά, ὁ Ἄδρας τῆς Μονυχίας (ἢ Κασσιόλα). Δεξιῶς, ὁ λιμὴν Μονυχίας (ἢ Τουρκαλίμανο).

Άνω : Άφιξη, Έξοδος ιστορικών από τὸ μέγαρον τῆς παλαιᾶς Βουλῆς. Δεξιά, Ὑπουργοὶ ἐπὶ τῶν Κήπων τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου. Ἀριστερά, Ἐξοδος ἐπιστημῶν ἀπὸ τὸ μέγαρον τῆς παλαιᾶς Βουλῆς.

Κάτω : Ἐξοδος ἐπιστημῶν ἀπὸ τὸ μέγαρον τῆς παλαιᾶς Βουλῆς. Δεξιά, Ὑπουργοὶ ἐπὶ τῶν Κήπων τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου. Ἀριστερά, Ἐξοδος ἐπιστημῶν ἀπὸ τὸ μέγαρον τῆς παλαιᾶς Βουλῆς.

οὐδὲν ἄλλο ἡκαιρούμενον περισσότερο παρά εἰς τὸ νὰ λέγουν ἢ νὰ ἀκούουν κάτι νεότερον. Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἔκαμεν ἐντύπωσιν καὶ ἐδημιούργησε θέμα συζητήσεως μεταξύ τῶν διδασκῶν φιλοσόφων, ἰδίως τῶν Στωϊκῶν καὶ τῶν Ἐπικουρεῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν ἐξεφράζοντο περιφρονητικῶς, χαρακτηρίζοντες αὐτὸν εὐλαρόν καὶ στερομαλάρον, ἄλλοι δὲ ἀθεοοῦσαν αὐτὸν κήρυκα ζήνων βεῶν, κοινῶν δαιμονίων, ὡς ἔλεγον. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ νέα διδασκαλία καὶ μάλιστα ἡ ἀναφερμένη εἰς τὴν ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν ἔκανε ζωηρὰν ἐντύπωσιν λόγῳ τῆς πλήρους ἀντιθέσεως αὐτῆς πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τῶν προαιρασεθέντων φιλοσόφων ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν Ἐπικουρεῖοι ἐδίδασκον τὴν ἀβελανίαν, οἱ δὲ Στωϊκοὶ ἦσαν παιδείαται. Κατόπιν τούτου ὠδηγήσαν τὸν Ἀπὸστολον Παῦλον εἰς τὸν Ἀρείου Πάγου καὶ ἐζήτησαν ἀπὸ αὐτὸν νὰ ἀναπτύξῃ τὴν διδασκαλίαν του διὰ νὰ πληροφορηθοῦν τί σημαίνουν αὐτὰ τὰ παράδοξα τὰ ὅποια ἀκούουν ἀπὸ αὐτοῦ. Εἰς τὸν Ἀπὸστολον Παῦλον, ὁ ὁποῖος προηγουμένως εἶχε περιηγηθῆ τὴν πόλιν, εἶχε κάμει ἐντύπωσιν τὸ πλῆθος τῶν δομῶν καὶ τῶν εἰδῶν μὲ τὰ ὅποια ἦτο γεμάτη ἡ πόλις, εἶχε δὲ προσέξει καὶ δωμῶν ἀφεραμένων εἰς τὸν ἀγνωστον θεόν. Εἰς τὰς παρατηρήσεις του δὲ αὐτὰς ἐστῆριξε τὰ ἐπιχειρήματά του ἔκφραζοντας ἀπὸ τοῦ δήματος τοῦ Ἀρείου Πάγου τὸν περίφημον πρὸς τοὺς Ἀθηναίους λόγον του, βραχύνει μὲν ἄλλα μέρη τῶν ὑψηλῶν ἐνοιῶν, τὸν ὁποῖον παραθέτομεν ἐν ταῦτα ἀλόκληρον, ὡς ἑξῆς:

« Ἄνδρες Ἀθηναῖσι,

Κατὰ πάντα ὡς δευσιδαιμονεστεροὺς ὑμᾶς θεωρῶ, διερχόμενος γάρ καὶ ἀναβεβασὼν τὰ σεβάσματα ἡμῶν εὔρον καὶ δωμῶν ἐν ᾧ ἐπεγεγράφτο Ἀγνώστῳ Θεῷ, ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγυέλλω ὑμῖν. Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, αὐτὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς Κύριος ὑπάρχων οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς καταικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται προσδεδωμένος τινας, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὁρίσας προστατάμενους καιροῦ καὶ τὰς ὁραθείας τῆς κατοικίσε αὐτῶν, ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ὅσα γε ψηλαθήσαν αὐτὸν καὶ εὐροῖεν, καὶ γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα. Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, ὡς καὶ τινας τῶν κατ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασα· τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν· γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀσελόμεν νομιζέμεν χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ ἢ λίθῳ χαράγματι τέχνης καὶ ἐμβυθίσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὁμοιον. Τοὺς μὲν οὖν κρονοῦς τῆς ἀγνοίας ὑπερῖδιον ὁ Θεὸς τῶν πνεύματων παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν, διότι ἐστῆσεν ἡμέραν ἐν ἧ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ δὲ ὄρισε, πῆστιν παρὰ τῶν πᾶσι ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

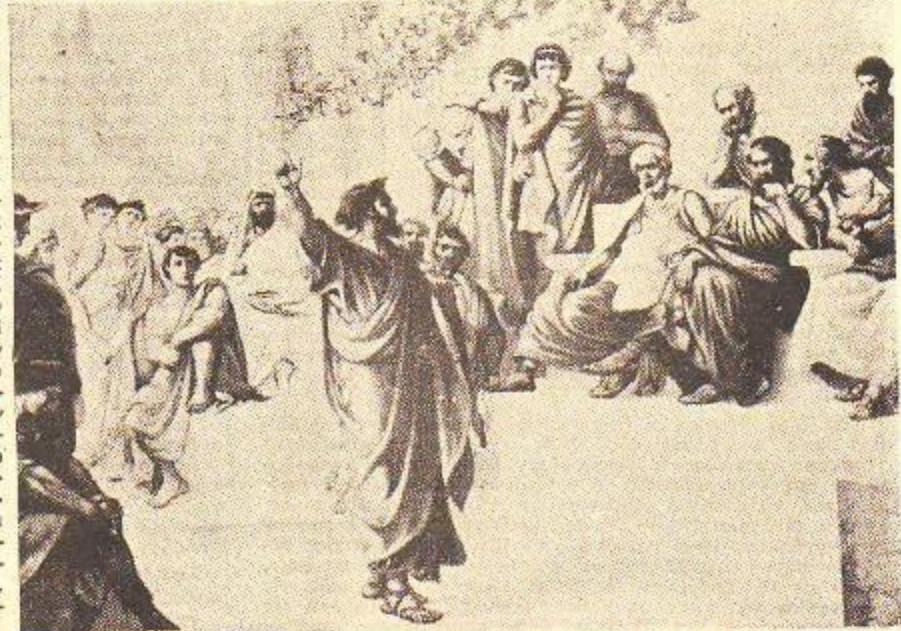
Ὁ λόγος αὐτὸς ἐν μεταφράσει ἔχει ὡς ἑξῆς :

« Ἄνδρες Ἀθηναῖσι,

Κατὰ πάντα ὡς βλέπω εἰς ἄκρον θεολάτρας, διότι ἐνὸς διερχόμενον καὶ ἐθεώρουν τὰ σεβάσματά σας, εὔρον καὶ δωμῶν εἰς τὸν ὁποῖον ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή «Τῷ ἀγνώστῳ Θεῷ». Ἐκεῖνον λοιπὸν τὸν Θεὸν τὸν ὁποῖον καίτοι ἀγνοοῦντες λατρεύετε, ἐγὼ κερύττω πρὸς σας Ὁ Θεὸς ὁ ὁποῖος ἔκαμε τὸν κόσμον καὶ ἅλα τὰ ἐντὸς τοῦ κόσμου, καὶ εἶναι Κύριος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, δὲν κατοικεῖ εἰς χειροποιήτους ναοὺς, οὔτε λατρεύεται ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων, ὡς ἐάν ἔχη ἀνάγκην ἀπὸ τίποτε, ἐπειδὴ αὐτὸς διδοὶ εἰς πάντας ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα. Καὶ ἔκαμεν ἐξ ἑνὸς αἵματος πάντα τὰ ἔθνη τῶν ἀνθρώπων διὰ νὰ κατοικῶν ἐπὶ ὅλης τῆς γῆς καὶ καθ' ἑκάστην τῶν ὁραθείων καίρου καὶ τὴν ὁραθεσίαν τῆς διομοῆς αὐτῶν, διὰ νὰ ζητοῦν τὸν Κύριον, ἴσως δυνηθῶν νὰ ψηλαθῶσαν αὐτὸν καὶ νὰ τὸν εὐροῦν. Ἄν καὶ δὲν εἶναι μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν, διότι ἐντὸς αὐτοῦ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, καθὼς καὶ μερικοὶ ἐκ τῶν ποιητῶν σας εἶπον. Διότι καὶ γένος εἴμεθα τούτου. Γένος λοιπὸν ὄντες τοῦ Θεοῦ, δὲν πρέπει νὰ νομιζόμεν ὅτι εἶναι ὁμοιοὶ μετὰ χρυσῶν ἢ ἀργύρων ἢ λίθῳ χαράγματον διὰ τέχνης καὶ ἐπινοήσεως ἀνθρώπου. Τὸς καιροῦς λοιπὸν τῆς ἀγνοίας παραβλέψας ὁ Θεὸς, τώρα παραγγέλλει εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους νὰ μετανοοῦν. Διότι προσδιώρισε ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποῖον μέλλει νὰ κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ διὰ τοῦ ἀνδρὸς τὸν ὁποῖον ὄρισε καὶ ἔδωκεν εἰς πάντας δευσιδοῦσαν περὶ τούτου ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

Ἐκ τῶν Ἀθηναίων τινὲς μὲν ἀπήτησαν μὲν χλευασμοὺς ἀκούσαντες τὸν Ἀπὸστολον νὰ ὀμιλῇ περὶ ἀναστάσεως, ἄλλοι ὅμως ἐζήτησαν νὰ τοὺς ὀμιλήσῃ πάλιν, τινὲς δὲ ἐπίστευσαν καὶ ἠκολούθησαν αὐτόν. Μεταξὺ τούτων ἦσαν ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ μία νυνὶ ὀνομαζομένη Δάμηρις. Ὁ Ἀπὸστολος Παῦλος ἀφ' ὧργάνωσε τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀθηνῶν, μετὰ βραχείαν διαμονὴν ἀνεχώρησε διὰ Κόρινθον. Εἰς τὰς Ἀθήνας, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐγράφθησαν αἱ δύο πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Πρῶτος ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν πιστεύεται ὅτι ἦτο ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Δάμηριν, αὕτη ὡς ὑπεστηρίχθη παρὰ τινῶν ἦτο σύλλυγος τοῦ Διονυσοῦ, τοῦτο ὅμως φαίνεται ἀπίθανον ἐκ τοῦ τρόπου κατ' ὃν τὴν ἀναφέρει ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς καὶ ἐκ τοῦ ἀνομάτου τῆς τῶ ὁποῖον μαρτυρεῖ ὅτι ἦτο Ἰσραηλίτης. Περὶ τῆς δράσεως τοῦ Διονυσοῦ ὡς ἐπισκόπου Ἀθηνῶν τίποτε σχεδὸν δὲν εἶναι γνωστον, δεδομένου ὅτι οὐδὲν χριστιανικὸν μνημεῖον ἢ κείμενον περὶ τῶν πρώτων δεκάτων τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν διεδωθή. Βέβαιον ἐν ταῦτοις θεωρεῖται ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνεπτύχθη σοβαρὰ κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀντίδρασις καὶ ὅτι ἐπέεξετασθη μέχρις Ἀθηνῶν οἱ μετὰ δεκαετίαν περίπου ἀρξαμένη ἀντιχριστιανικὸν διωγμαί. Ἡ παράδοσις φερεὶ τὸν Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην ὑποστάντα τὸν μαρτυρικὸν διὰ πυρὸς θάνατον ἐπὶ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ (81—96 μ. Χ.). Ἡ παράδοσις ἐπίσης φερεὶ ὡς ἐπίσκοπον τῶν Ἀθηνῶν τὸν Λαυρέντιον Ἰεροσόθεν, διδάσκαλον τοῦ Διονυσοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ θεωρητῆ τούτο βέβαιον. Ἄλλη παράδοσις, θεωρουμένη ἀσφαλεστέρα, φερεὶ διδάχοντο τοῦ Διονυσοῦ τὸν Νάρκισσον, δευτέρον δὲ μαρτυρησαντα ὑπὲρ τῆς πίστεως τὸν ἐπίσκοπον Παύλιον. Ἐτέρος ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων ἀναφέρεται ὁ Κεδράτος, περὶ τοῦ ὁποῖου κάμνει λόγον εἰς ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὁ ἐπίσκοπος Κορίνθου Διονύσιος. Διαπρεπεῖς Ἀθηναῖοι χριστιανοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀναφέρονται οἱ φιλόσοφοι Ἀριστέιδης καὶ Ἀθη-

Ὁ Ἀπὸστολος Παῦλος διδάσκων ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου (ἔργον τοῦ ζωγράφου Δ. Σ. Πελεκᾶου)

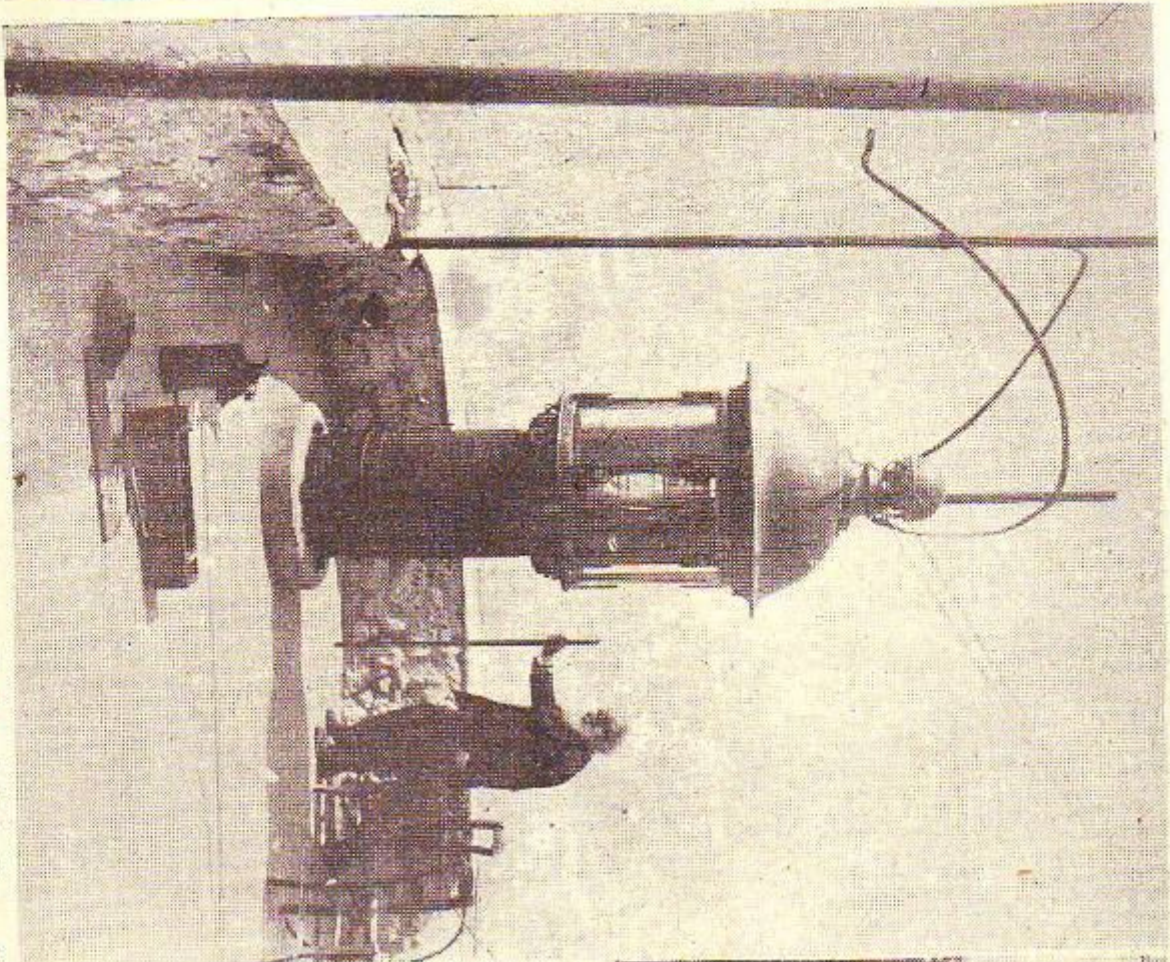
ναγόρας καὶ οἱ κατόπιν ἐπίσκοποι Ρώμης Ἀνάκλητος καὶ Ὑγίνος, Πιθάνος ἐπίσης νὰ ἦτο Ἀθηναῖος καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης Εὐστάθιος Β'. Ἡ Ἐκκλησία ὅμως τῶν Ἀθηνῶν ἐκτὸς τῶν διαγωγῶν τοὺς ὁποῖους ὑπέστησαν ὄλοι αἱ χριστιανικαὶ Ἐκκλησιαί, εἶχε ν' ἀντιπαλαίση προσθέτως πρὸς τὴν ἀντίδρασιν τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν τῶν Ἀθηνῶν ἀφ' ἧς μάλιστα ἐποχὴ αὐταὶ ἐνισχύθησαν ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ. Εἰς τὸν λόγον δὲ τούτον κυρίως ἀποδίδεται ἡ βραδεία ἀνάπτυξις τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐπίσης βραδεία ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς Ἀθήνας. Μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ διατάγματος τῶν Μεδιολάνων ἐκήρυξε ἰσότητα εἰς τὴν λατρείαν ὄλων τῶν θρησκείων, ἀρκετοὶ μαρτυρεῖται τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀναφέρονται μαρτυρησαντες ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς μεγάλους βωγμοὺς, ὅπως οἱ Πέτρος, Διονύσιος, Χριστῖνα ἢ Παρθένος, Ἀνδρέας καὶ Παῦλος τῶν ὁποῖων ἡ Ἐκκλησία ἑορτάζει τὴν μνήμην τὴν 19ην Μαΐου καὶ οἱ Ἡράκλειος, Βενέδικτος καὶ Παυλίνος, μαρτυρησαντες περὶ τὸ εἶδος 250 κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δεκίου. Πρωτίστην ὅμως θέσιν μεταξύ τῶν Ἀθηναίων μαρτύρων κατένευ ὁ ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν Ἅγιος Λεωνίδας, ὁ ὁποῖος συλληφθεὶς τὸ Πάσχα τοῦ ἔτους 250 μετεφέρθη δέμας εἰς Κόρινθον, ὅπου ἐμαρτύρησεν ἀπαγορισθεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀνυπατάου τῆς Ρώμης ἐν Ἀχαΐα. Ὁ Μέγας Κωνσταντίνος κήρυξε τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀθηνῶν, τῆς ὁποῖας ὁ ἐπίσκοπος Πιστότος ἐκλήθη καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας τοῦ ἔτους 325. Παρὰ τὴν εὐνοίαν ὅμως τοῦ Αὐτοκράτορος ἡ πρόδοσις τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν εὕρισκεν ἀκόμη ἐμπόδιον τὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, παρ' ὅλον ὅτι ἐδίδασκον εἰς αὐτὰς ἐκτὸς τῶν ἔθνικῶν καὶ χριστιανῶν καθηγητῶν καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ φοιτῆται ἔφοιτων.

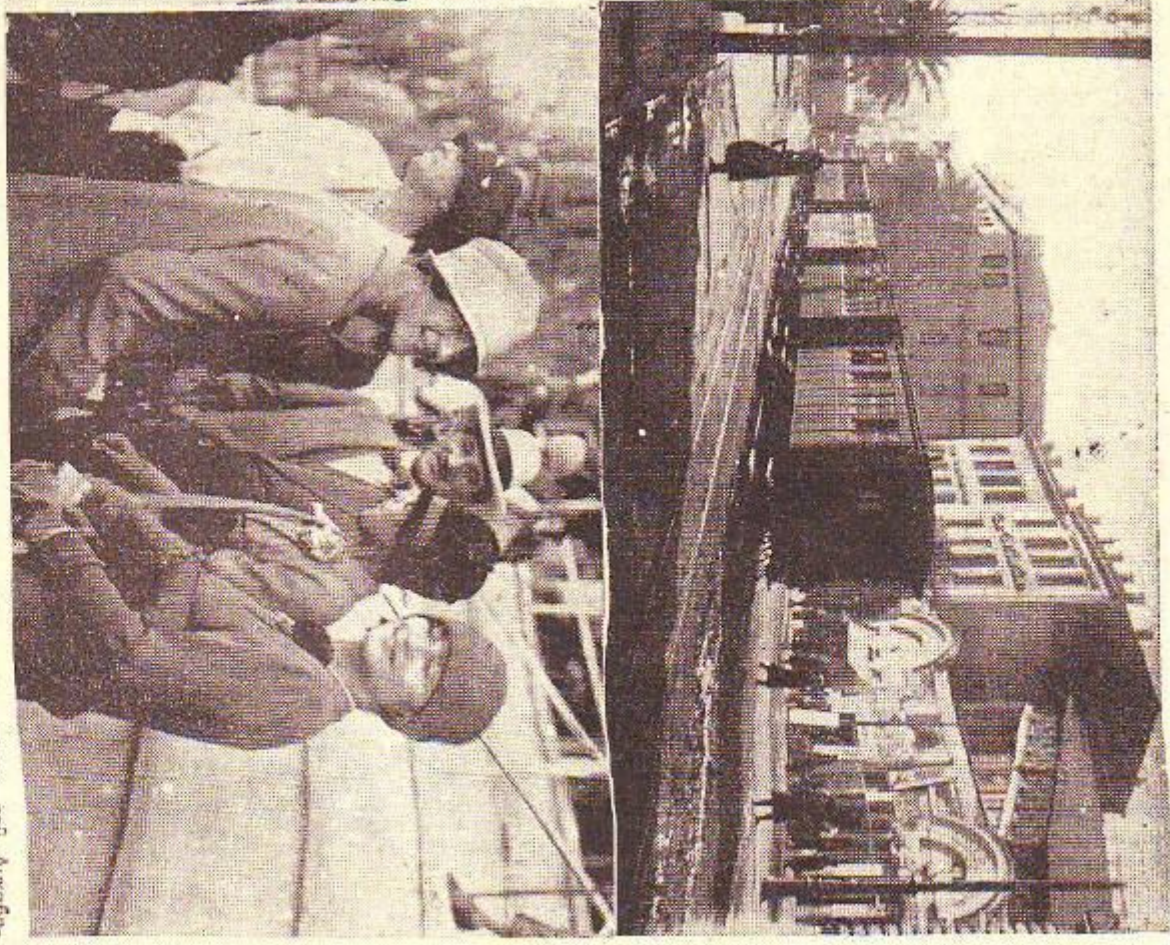

Σκηναί από την ζωή των Αθηνών.: 'Αριστέρα': 'Ο στρατολαττής, Δεξιά, άνω : Χιονοπόλεμος πρό του Ζαπτιέου. Κάτω, Λαϊκή όρχήστρα ταβέρνας.

Φωτογραφία από την ζωή των Αθηνών κατά τα πρώτα 30 έτη του 20ού αιώνα. Φορητοί ο άνθρωποι ο κομμάτι Έμι (Fad-άκις) που διετέλεσε επί 50 έτη της υπηρεσίας του στον Άγιον Γεωργίου. Κάτω : Από τον 1η πρόποση εις το Δάμα του Παλαιού διαλήπου.

Αριστερά : Ο μέχρι τότε Β' Παιδοκόμος, καλίου λειτουργών φέρας του Αυτοδότη- Δεξιά : Σ. Δημόδομος της Κρήνης. Από τον 1η πρόποση εις το Δάμα του Παλαιού διαλήπου.

ωσιν δωσαν έκληρονόμησεν από τας προηγουμένας δημορχίας. Αλλά και προς πνευματικά ενδιαφέροντα εστράφη ο Παναγής Κυριακάς, προκηρύξας διαγωνισμόν διά την συγγραφήν Ιστορίας των Αθηνών, εις τόν οποίον έβραβεύθη τό έργον του Γεωργίου Κωνσταντινίδου.

Πρώτη δημορχία του Δημ. Σούτσου (Μάιος 1879 — Σεπτέμβριος 1883): Αί έκλογαί του Απριλίου του 1879 ανέδειξαν δήμαρχον τόν πολιτικόν μηχανικόν Δημ. Σούτσον. Όταν δέ τόν Μάϊον εγκατεστάθη ή νέα δημοτική άρχή, έπιβίβη πρόεδρος του δημοτικού συμβουλίου ο Τιμοθέων Φιλήμων. Κατά τήν περίοδον ταύτην συνεχίσθησαν τά έργα του δήμου με τόν ρυθμόν, με τόν οποίον τά είχαν οργανώσει ή δημορχία του Παναγής Κυριακάου, παρά τήν έπιταθή αντίδρασιν, τήν οποίαν επέδειξε κατά του δημάρχου ή μειοψηφία του δημοτικού συμβουλίου.

Δευτέρα δημορχία Δημ. Σούτσου (Σεπτέμβριος 1883 — Σεπτέμβριος 1887): Αί έκλογαί του Ιουλίου του 1883 ανένεωσαν τήν έντολήν των Αθηναίων προς τόν Δημητρίον Σούτσον και του δημοτικού συμβουλίου προς τόν Τιμοθέων Φιλήμονα. Μόλις όμως εγκατεστάθη τόν Σεπτέμβριον ή νέα δημοτική άρχή, ο δήμαρχος ήχθη εις δικήν υπό τής αντιπολιτευούσας του δήθεν διά ταμειακάς και διοικητικάς άταξίας σημειωθείσας κατά τήν πρώτην του δημορχίαν. Ηθώθη όμως πανηγυρικά και συνέχισε τας ύπερ τής πόλεως φροντίδας του. Κατά τήν περίοδον ταύτην εξηκολούθησαν έντακτικά έργασια: καθαρισμός και βελτίωσις του Αδριανείου, επέξετάθη ή οδοποιία εις τας συνοικίας τής πόλεως, έκτίσθη ή Κεντρική Αγορά, κατά σύμπυτον δέ συνέπεσε τόν Αύγουστον του 1884 να καθ' από πυρκαϊάν ελόκληρος ή Αγορά των παραγκών ή οποία ήτο εγκατεστή μέν μέσα εις τό τετράγωνον τής Βιβλιοθήκης του Αδριανείου. Επέξετάθη ο φωτισμός των οδών, αναδιοργανώθη ή λειτουργία του Δημοτικού Νοσοκομείου, διορισθέντος διευθυντού του Σπύρου Μερκούρη, και έδόθη τέλος εις τό ζήτημα τής άνεγέρσεως του Δημοτικού Θεάτρου, αναλαβόντος του Ανδρέου Συγγρού διά συμβάσεως τήν άποπεράτωσιν αυτού.

Δημορχία Τιμ. Φιλήμονος (Δεκέμβριος 1887—Οκτώβριος 1891): Αί έκλογαί του Ιουλίου του 1887 ανέδειξαν δήμαρχον τόν Ανδρέαν Συγγρόν, ακρωβείσα όμως υπό των δικαστηρίων διά τόν λόγον ότι ο Συγγρός δεν ήτο δημότης Αθηνών, επανελεγκθησαν τόν Νοέμβριον του ίδιου έτους και απέδρασαν ύπερ του Τιμολέοντος Φιλήμονος. Το δημοτικόν συμβούλιον, συγκροτηθέν τόν Οκτώβριον, έψηφισε πρόεδρόν του τόν Δ. Μ. Καλλιφρονά. Και επί τής νέας δημορχίας ένσυνεχίσθησαν αι προσπάθειαι διά τήν ένίσχυσιν τής υδρεύσεως, καθόν με τήν συνεχή αύδησιν του πληθυσμού, τό πρόβλημα τής λειψυδρίας παρέμενε πάντοτε άλυτον. Εθελμιώθη τό κτίριον τής Αγοράς εις τήν γωνίαν των οδών Αιόλου και Αδριακού, ανετίθη εις άλλην εταιρίαν ή επιχείρησις του αεριοφότου και εισήχθη διά πρώτων φοράν εις τας Αθήνας ο Αλεκτροαρισμός των δημοσίων χώρων, κατά πρώτον εις τας πλατείας Ομωναίας και Συντάγματος, αι όποιαι εξωραϊσθησαν και δι' άλλων έργων.

Δημορχία Μιχ. Μελά (Οκτώβριος 1891 — Νοέμβριος 1894): Αί έκλογαί του Ιουλίου του 1891 ανέδειξαν δήμαρχον τόν Μιχ. Μελά, μετά δε τήν επικύρωσιν των, γενομένην μετά τρείς σχεδόν μήνας, τό δημοτικόν συμβούλιον έψηφισε πρόεδρόν του τόν Δημ. Μ. Καλλιφρονά. Κατά τήν δημορχίαν Μιχ. Μελά έγινεν αναδιοργάνωσις και ανάπτυξις των υπηρεσιών του δήμου και προσπάθεια τακτοποιήσεως των οικονομικών του, ή όποια όμως προσέκρουσεν εις τήν άδιαφορίαν τής κυβερνήσεως. Ως προς τά έργα δε έγινε βελτίωσις τής καταστάσεως των υπονόμων και επαύξησις του δικτύου των, κατόπιν μελέτης του αρχιμηχανικού τής νέας γαλλικής άποστολής Κελλινέκ. Συνεχίσθη ή οικοδόμησις των ναών του Αγίου Κωνσταντίνου, του Αγίου Νικολάου, του Όσίου Λουκά και τής Χρυσοσπηλαιώτισσας. Αιφνιδίως τόν Οκτώβριον του 1894 ή κυβερνήσις έστειλε κομιστώδιον εις τό δήμαρχον διά να συλλάβη τόν δήμαρχον, διά τόν λόγον ότι καθυστερείτο υπό του δήμου ή πληρωμή μέρους τής εισφοράς του διά τήν εκπαίδευσιν. Ο Μελάς δέν ήτο εις τό δήμαρχείον, μαθών όμως τό πράγμα, υπέβαλεν εις τόν νομαρχόν άναφοράν, άποκρούων τήν άπαιτήσιν του Δημοσίου. Διά τήν δριμύτητα τής άναφοράς εκείνης επαύθη υπό του νομάρχου, έπεκρωάθη δε μετ' όλίγου ήμέρας ή παύσις του και υπό του υποργικού συμβουλίου.

Δημορχία Δημ. Σηλυβριώτη (Νοέμβριος 1894 — Νοέμβριος 1895): Από τής παύσεως του Μιχ. Μελά τά καθήκοντα του δημάρχου ανετίθησαν εις τόν πρώτον πάροδον Δημ. Σηλυβριώτην. Συγχρότως έγινε και άνασκρότησις του Δημοτικού Συμβουλίου, κατά τήν οποίαν πρόεδρος ανεδείχθη ο Χρ. Βουρνάζος. Κατά τό διάστημα τής δημορχίας Σηλυβριώτη συνέχισε με άτονον ρυθμόν ο δήμος τήν έκτέλεσιν των έργων, τά όποια είχαν οργανώσει ή δημορχία Μελά.

Δημορχία Λάμπρου Καλλιφρονά (Δεκέμβριος 1895—Νοέμβριος 1899): Διά των έκλογών του Σεπτεμβρίου του 1895 εξέλεγη δήμαρχος ο Λάμπρος Καλλιφρονάς. Η εγκάτασις τής νέας δημοτικής άρχής έγινε τόν Δεκέμβριον, ή δε έκλογή πρόεδρου του δημοτικού συμβουλίου έγινε τόν Φεβρουάριον του 1896, αναδείξασα τόν Δημ. Μ. Καλλιφρονά. Κατά τήν περίοδον αύτής τής δημορχίας έμειώθη ή δημοτική δοξις έν σχέσει προς τας προηγηθείσας περιόδους.

Αξιοσημείωτος είναι πάντως ή γενομένη επ' αύτής εναρξίς τής οικοδομήσεως τής εκκλησίας των Αγίων Θεοδώρων του Α. Νεκροταφείου και τό ενδιαφέρον τής δημοτικής άρχής διά τήν ίδρυσιν Λαχαναγοράς και ή άπρόκτισις αύτής κατόπιν παραχωρήσεως εκ μέρους του Δημοσίου προς τόν σφοδρον τούτον του γηπέδου. Επίσης αι φροντίδες τής διά τήν εύτρεπή εμφάνισιν τής πόλεως κατά τούς Ολυμπιακούς αγώνας του 1896.

Πρώτη δημορχία Σπύρου Μερκούρη (Δεκέμβριος 1899 — Δεκέμβριος 1903): Αί έκλογαί του Σεπτεμβρίου του 1899 ανέδειξαν δήμαρχον τόν Σπύρον Μερκούρη. Κατά τήν εγκατάστασιν δέ τής νέας δημοτικής άρχής, τόν Δεκέμβριον του ίδιου έτους, εξέλεγη πρόεδρος του δημοτικού συμβουλίου ο Χρ. Βουρνάζος. Ο νέος δήμαρχος, ένήμερος τής καταστάσεως του δήμου ως διατελέσας από τής δημορχίας Μελά δημοτικός σύμβουλος, εύρέθη έτοιμος διά τήν αναδιοργάνωσιν του δήμου και τήν έξυμπρέτησιν των άναγκών τής πόλεως, και εις τό έργον τούτο επέδθη με σύστημα και με έντασιν. Ανύψωσε τά έσοδα του δήμου διά νέων έργων, ήχθη τήν παραγωγή του υδραγωγείου από 7 οκάδας εις 11 και ανεκάινισε τό δίκτυον τής διανομής, επεξετίειν τήν ύδοποιάν, επέβαλεν εις τήν εταιρίαν Αεριοφότου να εγκαταστήσθ φανούς Αουερ, αντί των υπάρχοντων παλαιού τύπου φανών, και αύτα με μεγαλύτεραν οικονομίαν έπλούτισαν τόν φωτισμόν των οδών. Εξωραϊσσε και έψύττεισε τούς κήπους των πλατειών. Έκτισσε τήν Λαχαναγοράν, ανεκάινισε τό θεάτρον και τό Δημαρχείον, διαρρύθμισεν, επί τή βασιει σχεδίου τα Νεκροταφεία. Από τής πρώτης δημορχίας Σπ. Μερκούρη, λόγω τής έν γενεί αναπτύξεως τής λειτουργίας του δήμου, ή θέσις του γενικού γραμματέως λαμβάνει ουσιαστικήν σημασίαν, διατρέπει δε κατ' αύτήν ως και κατά τας έπόμενες δύο δημοτικάς περιόδους ως γενικός γραμματέας ο Γεώργιος Παρασκευάσιος.

Δευτέρα δημορχία Σπύρου Μερκούρη (Δεκέμβριος 1903—Αύγουστος 1907): Με τας έκλογας του Σεπτεμβρίου 1903 οι Αθηναίοι έλαβον τήν ευκαιρίαν να εκδηλώσουν τήν επιδοκιμασίαν των διά τό έργον του Σπύρου Μερκούρη, αναδεικνύοντες αυτόν διά δευτέραν φοράν δήμαρχον τής πόλεως. Κατά τήν συγκρότησιν του δημοτικού συμβουλίου, δύο μήνας μετά τας έκλογάς, έψηφισθη και πάλιν πρόεδρος ο Χρ. Βουρνάζος. Ένισχυμένος αύτος διά τής εμπιστοσύνης των, ο Μερκούρης συνέχισε τήν δρασιν του κατά τήν δευτέραν περίοδον τής δημορχίας του με περισσότερον ζήλον και άπόδοσιν. Αντιμετωπίζων τό ζήτημα τής υδρεύσεως, τό άποϊόν ήτο τό σφοδρότερον όλων των άλλων, εξηκολούθησε τά έργα βελτιώσεως και ένισχυσεως του Αδριανείου, δια των οποίων ηλθή ή παροχή του εις 19 οκάδας, συγχρόνως όμως συνεκάλεσε συμβούλιον ειδικών επιστημόνων διά τήν εξεύρεσιν ριζικής λύσεως, τόν οποίον κατέληξεν εις τήν γνώμην περί υδρεύσεως των Αθηνών διά τεχνητών λιμνών. Επέξετίειν τό δίκτυον διανομής, επεξετίειν τήν ύδοποιάν εις τας συνοικίας και εισήγαγε εις πρώτην φοράν εις τας Αθήνας τας ασφαλτοστρώσιν. Αξιοσημείωτον δε είναι ότι ή οδός Αιόλου, ή οποία εστράφη πρώτη με ασφαλτικόν οδόστρωμα, τό διατηρεί ακόμη. Επέξετίειν τόν φωτισμόν τής πόλεως αύξησας εις 1100 τούς φανούς του φωταερίου και εις 200 τούς ηλεκτροϊκούς, έψύττεισε κήπους και δεινδοστοχίας, ήχισε τήν οικοδομήσιν μεγάλου Νοσοκομείου εις τούς Αμπελοκήπους και ίδρυσε Δημοτικόν Μουσείον. Επεχειρήθησαν επίσης πνευματικά έργα, ως τήν έκδοσιν του «Αθηναϊκού Αρχείου» του Βλαχογιάννη και τήν άναστήλωσιν του Θεσσαυρού των Αθηναίων εις τούς Δελφούς.

Τρίτη δημορχία Σπύρου Μερκούρη (Αύγουστος 1907 — Φεβρουάριος 1914): Αί έκλογαί του Ιουλίου του 1907 ανένεωσαν διά τρίτην φοράν τήν εμπιστοσύνην των Αθηναίων εις τόν Σπύρον Μερκούρη. Κατά τήν εγκατάστασιν τής νέας άρχής τόν επόμενον μήνα τό δημοτικόν συμβούλιον έψηφισε πρόεδρόν του τόν Αντ. Παπαγεωργίου. Συνεχίζων τήν δράσιν του ο Μερκούρης με τόν ίδιον δημιουργικόν ρυθμόν όπως και κατά τας προηγηθείσας περιόδους τής δημορχίας του, έπεράτωσε τό νοσοκομείον των Αμπελοκήπων, εζήτησε δε τήν ένίσχυσιν τής κυβερνήσεως διά τήν άνεγέρσιν Σφαγείων. Υπό τήν αντίδρασιν όμως των κρεοπωλών, εις τούς όποιους δεν συνέφερε διά λόγους φορολογικούς να επιβληθή ταξίς εις τήν σφαγήν των ζώων, ή βουλή δέν ήθέλησε να εγκρίνη τήν χορηγήσιν ολοκλήρου τής άπαιτούμενης πιστώσεως. Η επακολούθησασα διά τής επανάστασεως του 1909 πολιτική άλλαγή, εις τήν οποίαν ο Μερκούρης έλαβεν ενεργόν μέρος, κατέστησεν αναγκαίαν τήν άναβολήν των δημοτικών έκλογών του 1911, διότι άλλως θα συνέπιπτον αύται με τας έκλογάς τής επιλής αναθεωρητικής βουλής. Έν τώ μεταξύ διαπραχέθησαν αι σχέσεις του Μερκούρη με τόν Βενιζέλον, διότι εκείνος, θέλων να επιβάλει οικονομίας χάριν του πολέμου, τόν οποίον προσεχεδίαζεν, ηρηθή να εγκρίνη πιστώσεις που του έζήτη ο δήμος διά τό έτος 1911. Και παρά και αυτοί τό επόμενον έτος όλαι αι δυνάμεις τής χώρας καί αυτοί του δήμου Αθηναίων, άφιερώθησαν εις τήν πολεμικήν προσπάθειαν.

Τό νέον νοσοκομείον εγκαινιάσθη ως στρατιωτικόν και αι υπηρεσίαι του δήμου έλειτοργούν σχεδόν αποκλειστικώς διά τήν έξυμπρέτησιν των έκτάκτων άναγκών τας όποιας έδημιούργησεν ο πόλεμος. Αι περιστάσεις αύται επέβαλον τήν ά-

ναβόλη των έλλογών μέχρι του τερματισμού των Βαλκανικών πολέμων και μονοι περί το τέλος του 1913 ωρίσθησαν διά τον Φεβρουάριον του επόμενου έτους.

Δημαρχία Έμμ. Μπενάκη (Μάρτιος 1914 — Νοέμβριος 1916) : Η γενική εκτίμηση η οποία περιελάλη τον Έμμ. Μπενάκη διά τας αγαθοεργίας του, ενισχυμένη από την υποστήριξιν του βριαμβεύοντος τότε πρωθυπουργού, έκίνησε την έκτιμησιν την οποίαν έστρεφον οι Αθηναίοι προς τον Σπύρον Μερκούρη διά την επίτιμίαν του ως δημάρχου. Η έκλογαί του Φεβρουαρίου του 1914 ανέδειξαν δημαρχον τον Έμμ. Μπενάκη. Κατά την συγκρότησιν του το δημοτικόν συμβούλιον εψήφισε πρόεδρον του τον Κων. Μελλάς, διορίσθη δε γενικός γραμματεύς του δήμου ο Ιωάννης Δρακουτσούλας. Η νέα δημοτική αρχή ευδιετέθη άμέσως διά τας τρεχούσας ανάγκας της πόλεως, των οποίων η εξυπηρέτησις είχαν άσπείρη κατά τα τελευταία έτη έξ οίτιας του πολέμου, συγχρόνως όμως κατέστρεψε πρόγραμμα μεγάλων έργων διά την οργάνωσιν και την ανάδειξιν της πρωτεύουσας. Έκ των έργων ταύτων μόνον των σφαγείων έπρόλαβε να άρχιση την οικοδομήν. Διάτι τον Νοέμβριον του 1916 η πολιτική μεταβολή και η έξαψις των παθών έπέφερον την παύσιν του Έμμ. Μπενάκη και του Σπύρου Πάτση, ο οποίος συνέπεσε να τον αναπληρώη εις τας καθήκοντα του δημάρχου.

Δημαρχία Γεωργ. Τσόχα (Νοέμβριος 1916 — Ιούλιος 1917) : Μετά την παύσιν του Έμμ. Μπενάκη και του Σπύρου Πάτση τας καθήκοντα του δημάρχου ανετέθησαν εις τον πρώτον παρέδρον Γεώργ. Τσόχαν. Συγχρόνως έγινε και άνασυγκρότησις του δημοτικού συμβουλίου, κατά την οποίαν πρόεδρος εξέλεγει ο Άντ. Παπαγεωργίου. Επί των ημερών της έκτάκτου αυτής δημοτικής αρχής, λόγω της έν γενεί εκρούθμου πολιτικής καταστάσεως της περιόδου εκείνης, άδύνησεν η δράσις του δήμου και κανέν άξιόλογον έργοον δέν έσημειώθη, έκτός της τοποθετήσεως 200 λαμπτήρων εις δέκα εκ των κεντρικών δρόμων της πόλεως.

Πρώτη δημαρχία Σπύρου Πάτση (Ιούλιος 1917 — Δεκέμβριος 1920) : Τον Ιούλιον του 1917 διε έγκατεστάθη εις τας Αθήνας η επαναστατική κυβέρνησις Βενιζέλου άποκατέστησεν ως δημαρχον τον Έμμ. Μπενάκη, ο οποίος δέν ήβέλησε να επανέλθω εις τον δήμον, και τότε τας καθήκοντα του δημάρχου ανετέθησαν εις τον Σπύρον Πάτσην. Πρόεδρος του δημοτικού συμβουλίου εξέλεγει ο Κων. Μελλάς, από του 1919 δε ο Στέφ. Γεωργιανός. Γενικός γραμματεύς διορίσθη ο Άριστιδης Κυριακίδης. Έπανερχόμενος ο Σπύρος Πάτσης εις τον δήμον, έπέβαλε περισυλλογήν και τάξι εις τας οικονομικά, ωργάνωσιν την καθαριότητα, χρησιμοποίησας διά πρώτην φοράν αυτόκινητα διά την μεταφοράν των άπορριμμάτων, έπεράτωσε τας σφαγεία και έθεσεν εις ένεργειαν έργα άδοποιίας, ύπονόμων και ύδρουλικά εις τον Κοκκιναρόν διά την ενίσχυσιν της ύδρεύσεως. Η δράσις του όμως και πάλιν διεκόπη, έξ αίτιας των πολιτικών περιστάσεων της περιόδου εκείνης, τον Νοέμβριον του 1920, οτε απέτυχεν εις τας έκλογάς το κόμμα των Φιλελευθέρων.

Δευτέρα δημαρχία Γεωργ. Τσόχα (Νοέμβριος 1920 — Σεπτέμβριος 1922) : Μετά τας εκλογάς του Νοεμβρίου του 1920 ο Σπύρος Πάτσης άπέχρησε της δημαρχίας, αντικαταστάθεις πάλιν υπό του Γεωργ. Τσόχα. Άνάλογος άλλαγή έγινε και εις το δημοτικόν συμβούλιον, εκλεγέντος προέδρου του Άντωνίου Παπαγεωργίου. Και κατά την δευτέραν του δημαρχίαν ο Γεώργ. Τσόχος έπέδθη εις την εξυπηρέτησιν των τρεχουσών αναγκών της πόλεως και επεξέτεινε τον ηλεκτροφωτισμόν εις τας συνοικίας της. Τον Σεπτέμβριον όμως του 1922 μετά την μικρασιατικήν καταστροφήν η κυβέρνησις έθεσε τέρμα εις την δημαρχίαν του, όρισασα δι' ειδικού νόμου, λόγω των έκτάκτων περιστάσεων, εκλογήν δημάρχου από το δημοτικόν συμβούλιον.

Δευτέρα δημαρχία Σπύρου Πάτση (Σεπτέμβριος 1922 — Οκτώβριος 1925) : Το δημοτικόν συμβούλιον εψήφισε δήμαρχον τον Σπύρον Πάτσην και πρόεδρον του πάλιν τον Άντ. Παπαγεωργίου. Η απότομος αύξησις του πληθυσμού εκ της συγκεντρώσεως των καταφυγόντων εις τας Αθήνας προσφύγων εφόρτισε την πάλιν με έκτάκτους ανάγκας και τον δήμον με αναλόγους φροντίδας. Εις την πράξειρον ένκατάστασιν των έστρεπεν εκείνος να προσφέρει καθαριότητα, ύδρευσιν, και πάσαν άλλην εξυπηρέτησιν, έξαρτωμένην από αυτόν. Έπειδή δε η οργάνωσις της περιβάλλειας των δέν ήτο άμέσως εις θέσιν να προσφέρει εις όλους στέγην, ομάδες προσφύγων διακόμεναι εις τας πεζοδρομία κατέλαβον το δημοτικόν θέατρον. Δέν κατέστη δε δυνατή η στέγασις των εις προσωφικά οικήματα παρά μόνον μετά πενταετίαν, αφού είλον φθείρει τελείως όλην την έσωτερικήν διασκευήν. Άλλά και η στέγασις των κατά τα πρώτα έτη ήτο τόσοον πρόχειρος, ώστε έν συνδυασμόν προς το γεγονός ότι η πόλις έστερείτο έπαρκούς ύδρεύσεως, έστερείτο ύπονόμων και έπαιορκείτο από φρικώδεις ένάτιας έλονοσίας και άλλων μολύνσεων με τας άσκήτη ρεύματα και με την παρά τον Προφήτην Δανιήλ βρωμεράν λίμνην της άπολήξεως των ύπονόμων. Έβλεπεν εις σοβαρόν κίνδυνον την υγείαν των κατοίκων. Έξυπηρετήθησαν έως τότε οι Αθήναι από τους προηγθέντας δημάρχους με έργα έμφανίσεως, άνόσεως και εξυπηρετήσεως των τρε-

χουσών και έμφανών αναγκών. Πρώτος ο Σπύρος Πάτσης άπέβλεπεν εις την υγιεινήν της πόλεως, μεταβασα το βάρος της δράσεώς του εις έργα άποκαταστάσεως και κάλυψεως των ρευμάτων. Έκ παραλλήλου ένέτεινε τας φροντίδας του δήμου διά την καθαριότητα, την άδοποιάν, τον φωτισμόν και την ενίσχυσιν του ύδραγωγείου.

Τρίτη δημαρχία Σπύρου Πάτση (Οκτώβριος 1925—Αύγουστος 1929) : Αί εκλογαί του Οκτωβρίου του 1925 έπέτρεπον εις τον Σπύρον Πάτσην να συνεχίση την ύπέρ της πόλεως δράσιν του. Πρόεδρος του δημοτικού συμβουλίου εξέλεγει τον Δεκέμβριον ο Ιωάννης Βλαβιανός. Από την άρχην της περιόδου ταύτης την ύδρευσιν είχαν αναλάβει η ουσταθείσα τον Άπρίλιον του 1925 «Έταιρία Ύδάτων» (Ούλεν). Από δε του 1926 έχωρηγήσαν από τον δήμον Αθηναίων τας περιχώρα, η Καλλιθέα και οι προσωφικοί συνοικισμοί, αποτελέσαντες ίδιους δήμους η κοινοτήτας. Κατά την νέαν περίοδον της δημαρχίας του συνεχίσει ο Σπύρος Πάτσης τας εξυγιαντικά και άλλα έργα τα όποια είχε θέσει υπό κατασκευήν κατά την προηγουμένην περίοδον, προσέθεσε δε εις αυτά και άλλα, αρχιτεκτονικά και κοινωνικά προνοίας. Τα κυριότερα των έργων του κατά τας δύο έν συνεχείας περιόδους είναι τας εξής : Παροχέυσις και κάλυψις 17 ρευμάτων, κατασκευή επί πλέον πέντε ύπονόμων, κατασκευή κεντρικού άγωγού των ύπονόμων από του Προφήτου Δανιήλ εις το Νέον Φάληρον, ηλεκτροφωτισμός όλων των συνοικιών, άδοστροφία 110 δδων, τοπογράφησις της πόλεως διά την άνασύνταξιν του σχεδίου της, έξωραίσμός των πλατειών Συντάγματος, Αμερικής, Κολωνακίου και άλλων, άνέγερσις δύο λαϊκών Ιατρείων, άνέγερσις όστροφυλακίου εις το Α' νεκροταφείον, ίδρυσις δουστροφείων διά την παραγωγή γάλακτος εις το Βρεφοκομείον και εις το δημοτικόν νησοκομείον, ανακαινίσις και μεταρρυθμίσις του Δημοτικού Θεάτρου, έγκρισις εις το σχέδιον της πόλεως διαφόρων συνοικιακών πλατειών και άρτηριών και άλλων δελτιώσεων της μορφοποιίας.

Τετάρτη δημαρχία Στ. Μερκούρη (Σέβριος 1929—Φεβρουάριος 1934) : Κατά τας δημοτικάς εκλογάς του Ιουλίου του 1929 εξέλεγει διά 4ην φοράν δήμαρχος ο Στ. Μερκούρης. Κατά την συγκρότησιν του το νέον δημοτικόν συμβούλιον εξέλεξε πρόεδρον του τον Άντ. Παπαγεωργίου. Άντι της πόλεως των 200.000 κατοίκων, των οποίων είχαν άφήσει κατά το 1914, ο Σπύρος Μερκούρης παρέλάμβανε πάλιν άκρίβους διπλασίαν εις πληθυσμόν, υπό συνθήκας άλλας διαφόρους. Κατά την περίοδον ταύτην έγέγοντο τας κάτωθι έργα : Η περιφερική αντιπλημμυρική τάφρος εις τον Λυκαβητόν, τέσσαρα λαϊκά Ιατρεία, άδοστροφία εις μεγάλην έκτασιν, κάλυψις διαφόρων ρευμάτων, διαμόρφωσις της πλατείας Κάνιγγος και των παιδικών κήπων εις την άρχην της λεωφόρου Αλεξάνδρου. Δέν κατώρθωσεν όμως να συνεχίση τας εργασίας της ανακαινίσεως του Δημοτικού Θεάτρου αι όποια είχαν διακοπή εις την άποπεράτωσιν των.

Δημαρχία Κώστα Κοτζιά (Άπρίλιος 1934—Σεπτέμβριος 1936) : Αί εκλογαί του Φεβρουαρίου του 1934 ανέδειξαν δημαρχον τον Κώστον Κοτζιάν. Πρόεδρος του δημοτικού συμβουλίου εξέλεγει κατά το πρώτον έτος ο Άντ. Μάτσας, κατὰ δε τας επόμενα ο Κ. Βάλλης. Γενικός γραμματεύς διορίσθη ο Κωνστ. Παπαλεξανδρόν. Ο νέος δήμαρχος ποσείη εις αναδιοργάνωσιν των υπηρεσιών του δήμου και των αγαθοεργών ιδρυμάτων, εις ανάρθρωσιν των οικονομικών του δήμου και εις την κατάστροφωσιν εύρύτατον και συστηματικού προγραμματος εκτελέσεως έργων άδοστροφίας εις την μεγαλυτέραν έως τότε έκτασιν, κατασκευήν πεζοδρομίων εις τας κεντρικώτερας οδούς της πόλεως, πυκνώσεως του δικτύου ύπονόμων και αντιπλημμυρικών έργων, διαρρυθμίσεως συνοικιακών κήπων και δενδροφυτεύσεως των πλατυτέρων δρόμων, έκαμε δε και έναρξιν όλων των έργων ταύτων. Προέβη συγχρόνως εις μεταρρυθμίσις, επαύξησιν και έξωραισμόν του Δημαρχείου, εις την μελέτην της ίδρύσεως νέας μεγάλης λαχανογοράς εις του Ρούφ και εις την έξεύρεσιν των χρηματικών μέσων διά την έκτέλεσιν του έργου. Επίσης έδωσε λύσιν εις το ζήτημα της αυθαίρετου περί την πόλιν οικοδομήσεως ήτις περιελήθη τότε εις το σχέδιον της πόλεως με την πρόσήκουσαν πολεοδομικήν διαρρυθμίσιν και την εξασφάλισιν δικτύου συγκοινωνιακών άρτηριών, πλατειών και κήπων. Ένώ ήσαν υπό έκτέλεσιν τας έργα ταύτα, τον Σεπτέμβριον του 1936 παρητήθη από το αξίωμα του δημάρχου και ανέλαβεν ως ύπουσός της κυβερνήσεως Μεταξά την ιδρυθείσαν τότε Διοίκησιν της Πρωτεύουσας, συνεχίσις και από της θέσεως εκείνης το ύπέρ της πόλεως έργον του.

Δημαρχία Άμβρασίου Πλυτά (Σεπτέμβριος 1936 — Άπρίλιος 1941) : Μετά την άποχώρησιν του Κώστα Κοτζιά το δημοτικόν συμβούλιον εξέλεξε δημαρχον τον Άμβρόσιον Πλυτάν και πρόεδρον τον Κων. Κολιτσιάν. Ο Άμβρόσιος Πλυτάς συνεχίσει τας έργα του υπό εφαρμογήν προγράμματος με τον αυτόν ρυθμόν όπως είχαν άρχισει. Κατά το τέλος δε του 1940, οτε όλη η δραστηριότης του δήμου έστράφη εις την εξυπηρέτησιν της πολεμικής προπαθείας, οι Αθήναι ένκαίνισαν πράγματι όλην τελείως ωργανωμένης πόλεως, με στρατιωμένους δρόμους, με βαλερούς κήπους και δενδροστοιχίας, με έπιμελή καθαριότητα, με πλύσιν των ασφαλτοστρωμένων δρόμων του κέντρου, με κοινωνικήν πρόνοιαν διά το παιδί και

με κάθε άλλη εκδήλωση δημοτικής μερίμνης. Ο Άμβρόσιος Πλυτάς υπήρξε ο τελευταίος δήμαρχος της ελευθέρως ζωής των Αθηνών. Διότι την 27ην Απριλίου του 1941 η πόλις κατελήφθη υπό των Γερμανών και εκείνος υπέβαλε την παραίτησιν του όμοιο μετά του δημοτικού συμβουλίου.

Δημαρχία Κωνστ. Μέρμηγκα (Μάιος 1941 — Αύγουστος 1941): Μετά την παραίτησιν του Άμβρ. Πλυτά διαωρίσθη δήμαρχος ο καθηγητής του πανεπιστημίου Κωνστ. Μέρμηγκας και το δημοτικόν συμβούλιον από εκπροσώπους των επαγγελματικών και επιστημονικών οργανώσεων, με πρόεδρον τόν Παναγ. Πουλίτσαν, μέλος του Συμβουλίου Έπικρατείας. Η Έκτακτος έκεινη δημοτική αρχή αναλαβούσα να υπηρετήση την πόλιν εις την μεγαλύτεραν της δυστυχίαν, εστάθη τιμια εις τὰ καθήκοντά της και αξιοπεπληγώς έναντι των κατακτητών. Είς τήν διοίκησιν του δήμου ο Κων. Μέρμηγκας έδειχην άκαταστάσιτος. Όταν όμως ο Γερμανός διοικητής ήξιωσε από αήθην να του δώση κατάλογον επιλέκτων πολιτών διά να τους συλλάβη ως ήμλους και να τους θανατώση εις περιπτώσιν φθαρών εις βάρος του στρατού κατοχής από μερους Έλλήνων πατριωτών, εκείνος ήρνήθη, και μόνον τόν έαυτόν του και τόν υιόν του προσέφερεν. Έπειδή εκ τούτου έγινε δυσάρεστος εις τους κατακτητάς, έπαύθη τόν Αύγουστον του 1941. Κατά τὸ τρίμηνον διάστημα της δημαρχίας του ενδιεφέρθη κυρίως διά την καθαριότητα της πόλεως.

Δημαρχία Άγγελου Γεωργάτου (Αύγουστος 1941 — Οκτώβριος 1944): Μετά την παύσιν του Κων. Μέρμηγκα τὰ καθήκοντα του δημαρχου ανέτεθον εις τόν Άγγελο Γεωργάτου, γραμματέα έως τότε του δημοτικού συμβουλίου, Πρόεδρος του δημοτικού συμβουλίου εξέλεγει τόν Μάρτιον του 1942 ο Ιωάν. Αθανασιάδης. Ο νέος δήμαρχος ανέπτυξε δραστηριότητα διά τήν εξυπηρέτησιν των άναγκών της πόλεως, παρ' όλην τήν έλλειψιν μέσων, τὰ όποια άφήρσαν οι κατακτηταί, ένω οι ίδιοι έβάρυναν τήν πόλιν με πάσαν δυστυχίαν και τόν δήμον με προσθέτους φροντίδας, ή θλιβερωτέρα των όποιων ήτο ή ταφή των νεκρών της πείνης και των θανατικών εκτελέσεων. Κατόρθωσε να διατηρήση εις αξιόλογον βαθμόν, εν σχέσει προς τας περιστάσεις, τας κοινωνικάς ίδιους λειτουργίας του δήμου και ιδιαίτερας προσέειπεν εις τήν παιδικήν ηλικίαν υπηρεσίας δι' ειδικών συστημάτων, παιδικών έξοχων και κέντρων προληπτικής υγιεινής του παιδιού. Έπί της δημαρχίας Άγγελου Γεωργάτου ελειτούργησε κατά πρώτον ή Δημοτική Βιβλιοθήκη και έτεβλήθη τάξις εις τὸ Α΄ νεκροταφείον καταργηθέντων υπέρ τας δύο χιλιάδας τάφων, οι όποιοι κατείχον τους δρόμους της έσωτερικής του διαρρυθμίσεως.

Δημαρχία Άριστείδου Σκληρού (Οκτώβριος 1944 — Μάιος 1946): Κατά τήν άπελευθέρωσιν της πόλεως αντικατεστάθη ο Άγγ. Γεωργάτος διά του Άριστείδου Σκληρού. Συγχρόνως άνεσχηματίσθη το δημοτικόν συμβούλιον κατά τὸ ήμισιο εξ αντιπροσώπων των επαγγελματικών και επιστημονικών οργανώσεων και κατά τὸ λοιπόν από πρόσωπα της εκτιμήσεως της κυβερνήσεως. Πρόεδρος του δημοτικού συμβουλίου εξέλεγει ο Λουκάς Καραμετζάνης. Η νέα δημοτική αρχή ανέλαμβανε τὸ δυσχερές έργον να άπαλείψη από τήν πόλιν έρείπια και όχυρωματικά εγκαταστάσεις που άφισαν φεύγοντες οι κατακτηταί, να αναδιοργανώση τας υπηρεσίας του δήμου χωρίς πόρους και χωρίς μέσα, διότι όλος ο έφοδιασμός των είχε φθαρή ή είχαν άρπαγή από τους κατακτητάς. Ο Άριστ. Σκληρός ένδιεφέρθη κυρίως διά την καθαριότητα και διά τήν υγιεινή της πόλεως, επί της δημαρχίας του έγινεν εγναρτισμός του Β΄ Νεκροταφείου και εκτίσθη ή εκκλησία του Άγίου Ισιδώρου.

Δημαρχία Ιωάν. Πιτσιά (Μάιος 1946 —): Μετά τας δουλετικές εκλογάς του Μαρτίου του 1946 ή πρώτη αριστη κυβέρνησις του λαϊκού κόμματος αντικατέστησεν εις τὸ αξίωμα του δημαρχου τόν Άριστείδην Σκληρόν διά του στρατηγού Ιωάννου Πιτσιά. Αντικατέστησεν επίσης και τὸ δημοτικόν συμβούλιον διά νέου, τὸ όποιον συνέθεσε κατά τὸ ήμισιο από μέλη του τελευταίου αίρετου δημοτικού συμβουλίου της δημαρχίας Κώστα Κοτζιά, και κατά τὸ λοιπόν από εκπροσώπους των οργανώσεων. Πρόεδρος του νέου δημοτικού συμβουλίου είναι ο Δημ. Σκουζές.

Διοικήσεις πρωτευούσης. Με τήν ανάπτυξιν τήν όποιαν έλαβον κατά τὸ διάστημα της εκατονταετίας από της ίδουσεως των αι δύο πόλεις, Αθήνας και Πειραιεύς, και με τήν δημιουργίαν νέου από αυτές διαφόρων προαστίων και συνοικισμών, άπτετέλεθη ένισία συνκρότημα οικισμού, έναντι της εκτάσεως και της πολυμορφίας των άναγκών του όποιου ήτο τελείως άπροσάρμοστος ή διοικητική του διαίρεσις εις δύο μόνον δήμους. Η άρχισιας από τὸ 1925 και ολόκληρωθείσα τὸ 1934 άπκέντρωσε διά της διαίρεσεως του οικισμού τούτου, όστις άπτετέλει τήν πρωτεύουσαν, εις περισσότερους δήμους και κοινότητας, άνεκούφισε καψας τήν λειτουργίαν των δύο κεντρικών δήμων και παρέσχεν άμεσώτερον εξυπηρέτησιν εις τας περιφερειακάς περιοχάς, εδημιούργησεν όμως άλλο διοικητικόν άποπον, πολύ μεγαλύτερας σημασίας εις βάρος της όλης οργανώσεως του οικισμού της πρωτεύουσης, διότι επέφεσε διάσπασιν και έλλειψιν συντονισμού εις τήν λειτουργίαν ένός οργανισμού ο όποιος εις τὰ πράγματα δεν έπυσε να είναι ένισιος. Αφού έγιναν εκδηλοί αι ανεμέμειαι που και κατονομήθη ότι διά τήν πρωτεύουσαν δεν

είναι δυνατόν να ισχύση ούτε το κοινον σύστημα τοπικής αυτοδιοικήσεως που ισχύει διά τας άλλας πόλεις του κράτους ούτε και ή άπόλυτος άποκέντρωσις των διαμερισμάτων της, άλλα άπαιτείται ειδική διοικητική όργανωσις, κατά τήν όποιαν να υπάρχει άποκέντρωσις εις δια έπιτήματα έχον τοπικήν όλην ύπαισίαν άλλα και ένισία ανώτερα έποπτεία επί των έπιτημάτων τούτων και ένισία διοικήσις ως προς άλλα ζητήματα γενικωτέρας σημασίας που άφορούν τήν όργανωσιν του όλου οικισμού. Και ως πρώτον θέμα προς τήν κατεύθυνσιν ταύτην έγινε τὸ 1936 ή ίδρυσις της Διοικήσεως Πρωτευούσης ως ειδικού ύπουργείου, του όποιου ή οικονομική ύπώστασις ήτο ανεξάρτητος από τόν κρατικόν προϋπολογισμόν και έβασίζετο εις ώρισμένην εισφοραν των δήμων και των κοινοτήτων της περιοχής του λεκανοπεδίου των Αθηνών.

Πρώτος όστις διαωρίσθη ύπουργός διοικητής της Πρωτευούσης ήτο ο τότε δήμαρχος των Αθηνών Κώστας Κοτζιάς. Ούτω προήχθη ή διοικήσις της Πρωτευούσης εις συντονισμόν της λειτουργίας των δήμων και των κοινοτήτων και εις τήν άπόδοσιν των εις κοινωφελή έργα. Ιδιαίτερας ως προς τας κοινότητας και τους μικρούς δήμους, όστινες δεν ήτο δυνατόν να έχον έπαρκώς οργανωμένας τεχνικάς υπηρεσίας, κατόρθωσεν ο νέος οργανισμός να δώση διά της ιδικής της υπηρεσίας αξιόλογα έργα τεχνικά, έξωραίστικά και εξυγιαντικά... Έκ των ίδιων των δε έργων και διά δαείων συναφθέντων ύπ' αυτής συνέβαλεν εις μεγάλης σημασίας έργα, ως ή υπό κατασκευήν κάλυψις της κοίτης του Άλισού από των Άμπελοκήπων μέχρι του Σταδίου, ή ανέλαθεν άλλα κοινωνικά, πνευματικά και λειτουργικά έργα, όπως τήν όργανωσιν της προχώρας κινήσεως, τήν άνασκαφήν του κάθων του Ολυμπίου γάρου, τήν ίδρυσιν λαϊκών βιβλιοθηκών, τήν άναδιοργάνωσιν όλων των άρτηριών της περιοχής της πρωτευούσης και διαφόρων κοινοχρηστων χώρων, των έμβολιασμών των κατοίκων, τήν θέσπισιν υγειονομικού κανονισμού, τήν ίδρυσιν κέντρων παιδικής χοράς, τήν όργανωσιν παιδικών έξοχων, λαϊκών συναυλιών, λαϊκών θεατρικών παραστάσεων, παιδικού θεάτρου, φιλαρμονικής, χορωδιών κλπ.

Η διοικήσις Πρωτευούσης κατηργήθη κατά τήν γερμανικήν εισβολήν τόν Απρίλιον του 1941.

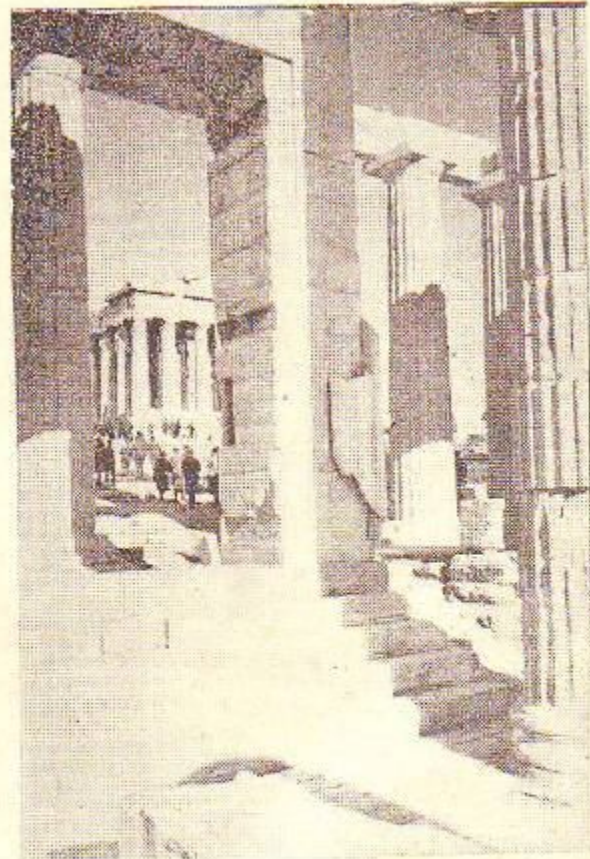
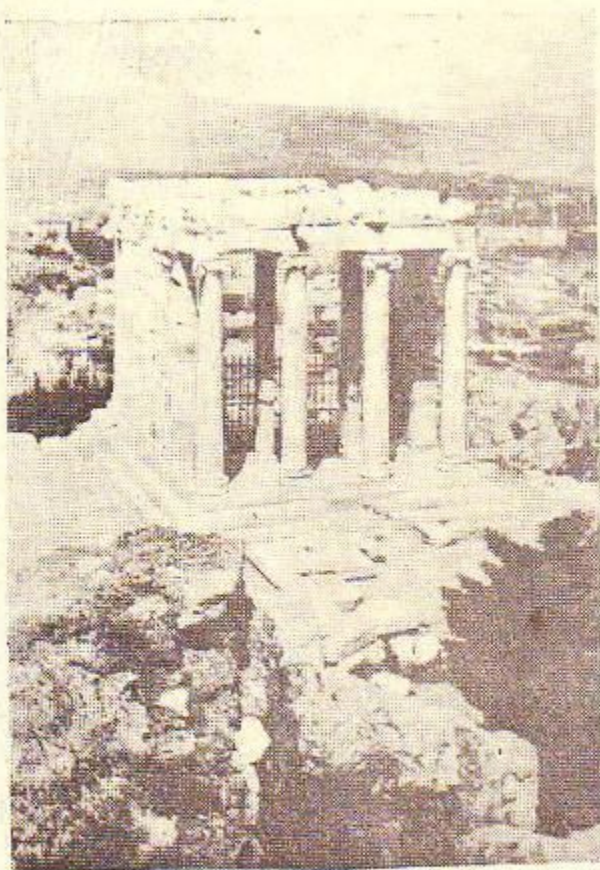
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΙΣ

Η άπελευθέρωσις των Αθηνών κατακυρωθείσα διά του Πρωτοκόλλου της Συνδιασκέσεως του Λονδίου της 28|1—3|2|1830, διά του όποιου άνεγνωρίσθη ή Έλλάς ως ανεξάρτητον κράτος, έδωσε τὸ σύνθημα εις τους Αθηναίους, οι όποιοι είχαν προσφύγει μετά τήν λήξιν της πολιορκίας του Κουταχί εις τήν Αίγινα και εις άλλας νήσους να έπιστρέψουν εις τήν πόλιν των και να άρχισιν να έπισκευάζουν τα έρείπια των οικίων των διά τήν εγκατάστασιν των. Ο πληθυσμός των αυτόχθόνων εκείνων κατοίκων της πόλεως δεν υπέρβαινε τας 10.000 ψυχών. Εύθως άμέσως όμως αι συζητήσεις αι όποιας ήρχισαν διά τόν καθορισμόν της όριστικής πρωτευούσης του νέου κράτους και εις τας όποιας τὸ όνομα των Αθηνών ανεφερέτο με μεγάλας αξιώσεις, προέκαλεσαν συρροήν νέων κατοίκων και ίδιων Φαναριωτών.

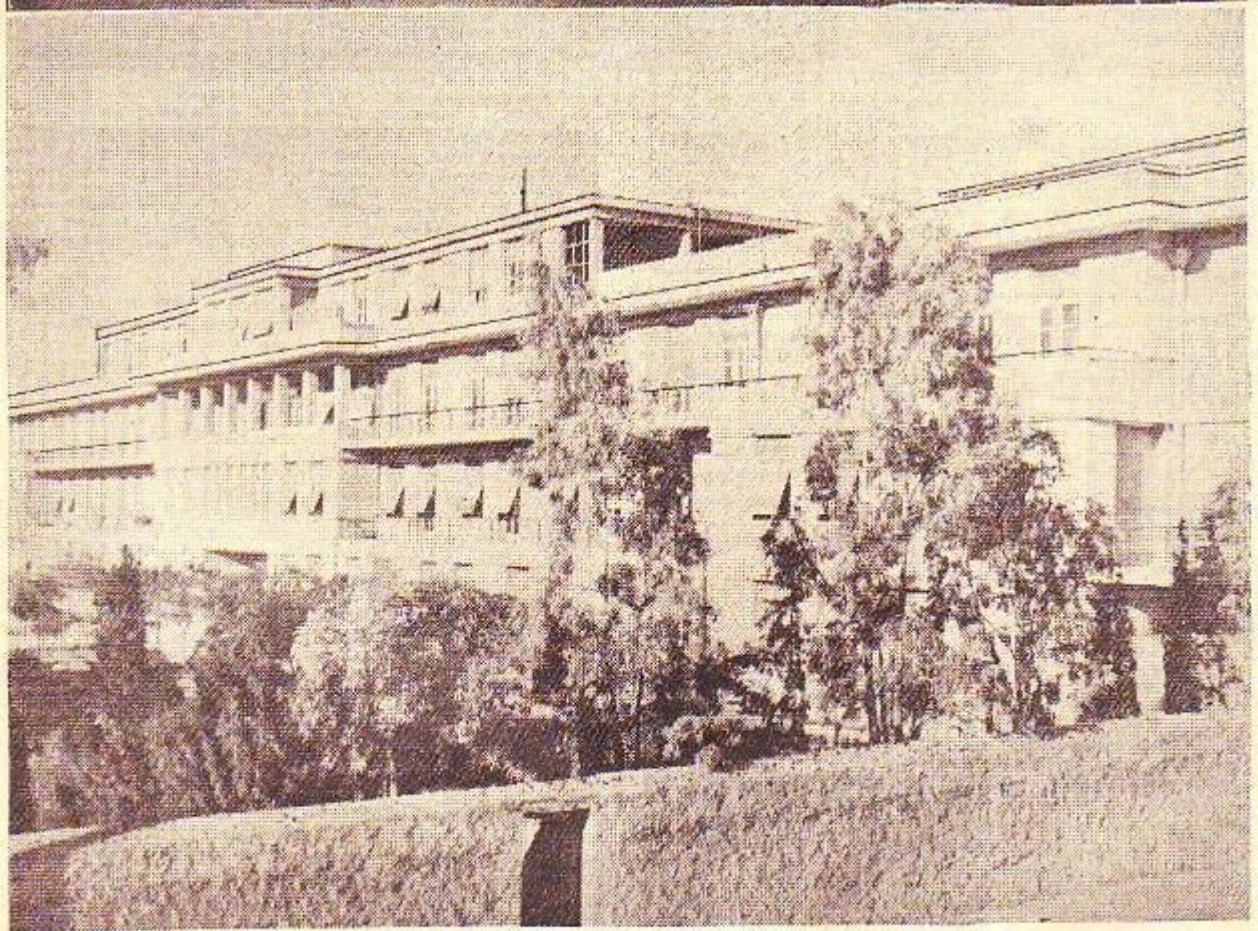
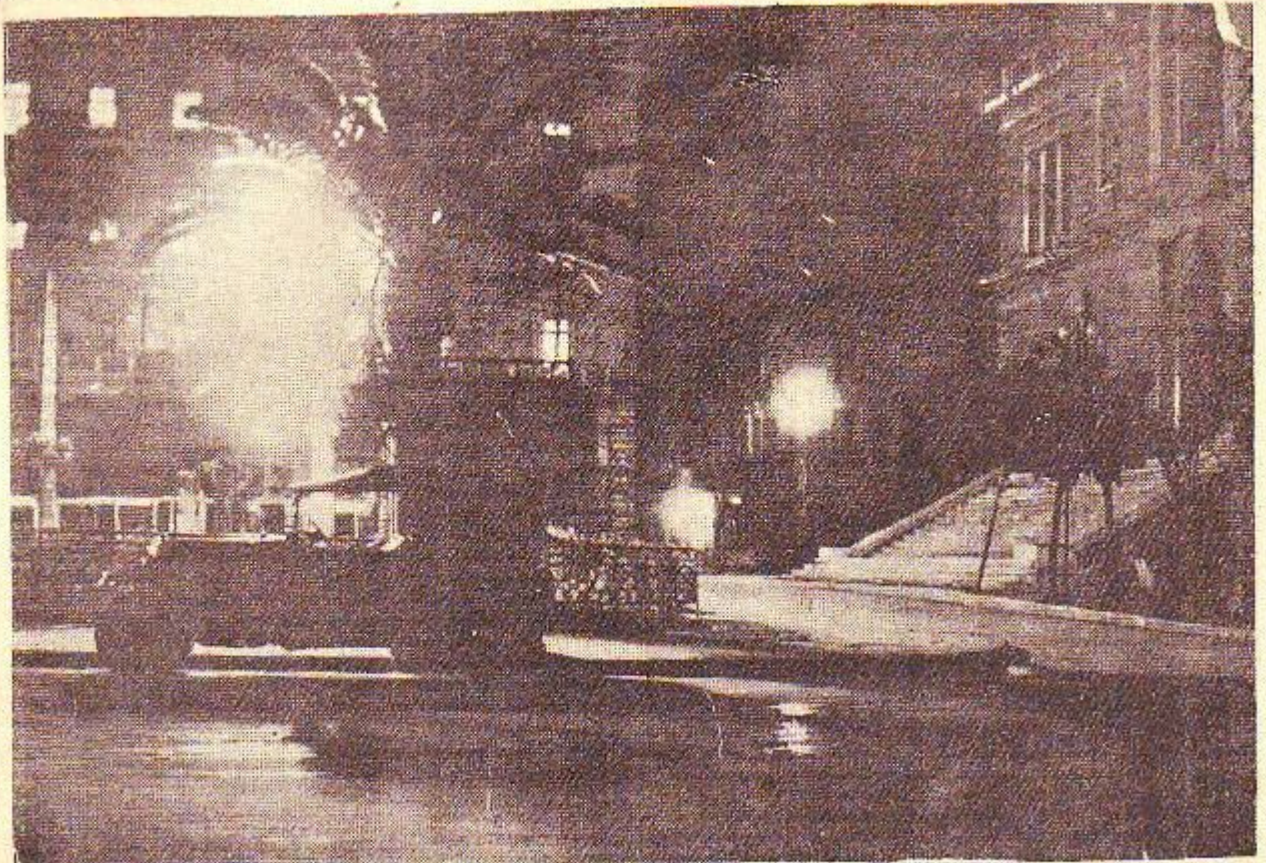
Προτού άκόμη ή αντίδρασις του Όθωνος άποφασίσθη όριστικώς επί του ζητήματος, εκείνοι είχαν διαγνώσει ότι ή πρωτεύουσα δεν ήτο δυνατόν να γίνη άλλοι παρά εκεί όπου θα ήθελεν ο πατήρ του Όθωνος Λουδοβίκος, δηλαδή εις τας Αθήνας, προς τας όποιας έστρεφθ η δέληματα του θαυμασμού και της λατρείας του όλος ο πολιτισμένος κόσμος. Έξ άλλου και αυτοί οι ίδιοι εις τας Αθήνας θα ήτο εύκολωτερον και βετικώτερον να επικρατήσουν κοινωνικά και πολιτικά, παρά εις τὸ Ναύπλιον, τὸ όποιον είχαν άργανωμένην και ισχυραν κοινότητα ή εις άλλην γειτονικήν πόλιν, όπως τὸ Άργος ή ή Κόρινθος, εις τήν όποιαν, εάν άριζετο ως πρωτεύουσα θα ήτο πολύ εύκολον να μεταφερθή ή ζωή του Ναυπλίου. Γενικάς δε εκεί άσφαλώς θα τους ήτο πολύ δυσάρεστος και επίφοδος ή μορατική εύφυλα και ή πολιτική Ικανότης των, ή όποια ήδη από τας πρώτας ήμέρας είχε δείξει τήν δύναμιν της εις τήν Άντιδρασίαν. Αντιθέτως εις τας Αθήνας τὸ πεδιον ήτο έντελώς έλεύθερον διά μίαν ήλικήν, κοινωνικήν και πολιτικήν επικράτησιν αυτών. Διά τους λόγους αυτούς συμμάχησαντες οι Φαναριώται εις τήν περίστασιν έκεινη με τους Αθηναίους ένεστανίσθησαν ύπερμαχοί των Αθηνών ως πρωτευούσης και συνέβαλον μεγάλας εις τήν σχετικήν άπόφασιν της Άντιδρασίσεως, ήτις πλέον έδωσε τὸ σύνθημα να συρρεύσουν εις τας Αθήνας πλήθος νέων κατοίκων από τας έπαρχιακάς πόλεις και από πάσαν έστίαν του Έλληνισμού εις τὸ έξωτερικόν.

Τρεις ήσαν κυρίως οι τύποι του πολιτισμού τους όποιους ήδύνατο να διακρίνη κανείς μεταξύ των στοιχείων τα όποια συνεκροτήθησιν εις τας Αθήνας καθ' όλην τήν διάρκειαν της βασιλείας του Όθωνος. Πρώτος ο τοπικός του έλευθέρου κράτους που τὸν έξεπροσώπωνε τὰ τέτακα, οι όπλαρχηγόι της Έπαναστάσεως και εις περιωρισμένον κύκλο άνθρώπων των γραμμάτων. Δεύτερος ο τύπος του πολιτισμού των Φαναριωτών, όπως τους ήρεσε να ονομάζωνται οι προχόντες και οι τιτλούχοι που ήλθον από τήν Κωνσταντινούπολιν, αλλά και από τας βορειάς έπαρχίας της Τουρκικής Αυτοκρατορίας και τρίτος ο τύπος του έμπορικού πολιτισμού εις τόν όποιον έπρωτοστάτην οι Χιοί.

Προτού άκόμη μεταφερθή ή καθέδρα του κράτους εις Αθήνας, έάνθρωσαν αι εκδηλώσεις του αναγινωσμού μεταξύ των έπληθύων και των τοπικών άρχόντων κατά τας έπισκέψεις του Όθωνος εις τήν έτοιμαζόμενην πρωτεύουσά του. Είς

*Ανω : Μία άποψις του Έρεχθείου. Κάτω άριστερά : Ό ναός της Άπτέρου Νίκης. Δεξιά : Τά Προπύλαια.

*Ανω : Τὸ μέγαρον τοῦ Ταχυδρομείου παρὰ τὴν πλατεῖαν τοῦ Δημοτικοῦ Θεάτρου. (Φωτογραφία πρὸ τοῦ 1939 πρὶν ἢ κατασκευασθῆ τὸ Δημοτικὸν Θεάτρον Ἀθηνῶν, ἡ ἐξωτερικὴ κλίμαξ καὶ τμήμα τῆς προσόψεως τοῦ ὁποῦ φαίνονται εἰς τὰ δεξιὰ τῆς εἰκόνος). Κάτω : Ἡ κεντρικὴ πτέρυξ τοῦ νοσοκομείου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ παρὰ τὴν λεωφόρον Κηφισίας μεταξὺ Ἀμπελοκήπων καὶ Γηροκομίου.

ρόλον εις την τύχην των κοινωνιών επέδρασαν, όπως ήτο φυσικόν, και εις την διάπλασιν του νεωτέρου αθηναϊκού πολιτισμού. Κατά την περίοδον της βασιλείας του Όθωνος δύναται να λεχθή ότι αι Αθήναι υπήρξαν τό κέντρον της συροσφης φιλοδοξιών, ευεργεσιών και φτώχειας. Οι δύο Χιόται τροπεύζονται των χρόνων εκείνων, ο Αμδρόσιος Ράλλης και ο Σταμάτιος Δεκάκης Βούρας, ο Ηπειρώτης Γεώργιος Σταύρου και ολιγάριθμοι άλλοι πλούσιοι, όπως ο Μιχαήλ Βούδας Σαύτας, ο Βράνδης και ο Βλαχούτσος απέτελουν ένα κύκλον οστις έμεινε ξένος και μάλλον άσχετος προς τον καθολικόν πλουτισμόν του τόπου. Έκείνοι οι οποίοι έπλούτισαν την πρωτεύουσιν του νέου κράτους με λαμπρά δημόσια κτίρια και ιδρύματα όπως ο Βαρβάκης, ο Ζάππας, ο Μπερναρόκης, οι Μετασοβίται Τσοτσάσ και Σταυράρας, ο Αρσάκης, ο Κοντεγιαννάκης, ο Χατζηκωνσταντός, ο Γεώργιος Σίνας, ο Σίμων Σίνας και άλλοι, είχαν πλούτισει και έξω έξω από την Ελλάδα. Δέν είχαν γίνει Αθηναίοι και η ευεργεσία των, ενώ άππυβύνητο εις τό Έθνος και έλάμπρυνε την πρωτεύουσάν του, δέν είχαν άμεσον επίδρασιν επί της οικονομικής της και της άστικής της ζωής.

Περί τό τέλος της βασιλείας του Όθωνος αι αντίθεσις των τώτων ξένων και άνομοιογενών στοιχείων του άντηγωνίζοντο διά την πολιτικήν και κοινωνικήν επικράτησιν, των Φαναριωτών οι οποίοι έπίστευον ότι έκράτουν τό σκήπτρον της άριστοκρατίας και των ευρωπαϊκών τρόπων, των στρατιωτικών οιτινες έκράδον τον τάς δάφνας του άγώνος, των Χίων που είχαν εις χείρας των την δύναμιν του χρήματος και διασώρων άλλων που ως μεμονωμένοι δυνάμεις μετείχον εις τον σάλον του ανταγωνισμού δέν είχαν οθήσει άκόμη εντέλως, άλλ' είχαν άισθητός άνοιξις. Εν τό μεταξύ τό σχολείον, τό πανεπιστήμιον και αι στρατιωτικά σχολαί είχαν δώσει εις την νέαν γενεάν διανομήσιν πνευματικής και ήθικής άγωγής και ζωηράν ήπασην και καταπόνησιν μεταξύ των στοιχείων της. Είχον άρχισει ήδη αι Αθήναι να άποκοτουν ιδιικήν των κοινωνίαν, η όποία δον και άν είχε γεννηθή από την άνομοιομορφίαν και τάς αντίθεσις του μεταναστασιατικού κόσμου και από του ίδιου του παλατιού την πολιτιστικήν επίδρασιν, απέτελει εν τούτοις ένα νέον κόσμον άπέναντι του όποιου ο Όθων έμενε καθυστερημένη και άσυμδιόσαστος μονάς. Η δολοφονική άπόπειρα κατά της Αμαλίας την όποιαν επεχείρησε την νύκτα της όης Σεπτεμβρίου του 1861 ο Αρσιτέιδης Δάσιος, εις έκ των νεαρών που απέτελουν τον κύκλον του «Μέλλοντος της Πατρίδος», απέδειξε την ύπαρξιν και τό πνεύμα της νέας αήτης κοινωνίας. Όσον δε και άν εις την έκθρόνισιν του Όθωνος επρωτοστάτησαν και άνομοιοι του παλαιού κόσμου, κινούμενοι από τά πάθη του έθρους τό παρελθόν, τό πέρασος του χρόνου ήτο μοιραϊόν να τους εξαφανισή ένα ένο από τό προσκήνιον της ζωής των Αθηνών και ο νέος εκείνος κόσμος να προχωρήσ η εις τον δρόμον του δια την διαμόρφωσιν του πολιτισμού της εποχής του που συμπίπτει με την περίοδον της βασιλείας του Γεωργίου του Α'.

Κατά την νέαν αυτήν περίοδον δέν ένέκρωσε πλέον τους Αθηναίους η μόνησις εις άτομα και η διαίρεσις εις πατριάς, δέν τους έθεβειρον πλέον όπως πρότερον αι διχόνοια και ο ανταγωνισμός των τζακιών. Βλέπει πλέον κανείς καθαρά την παρουσίαν μιας νέας κοινωνίας την όποιαν χαρακτηρίζουν κοινά ένδιαφέροντα: ένταος δίψα μαθήσεως, σαφής, προσανατολισμός προς τον γαλλικόν πολιτισμόν και έντατική συλλογική προσπάθεια προς όλα τά ένδιαφέροντα του πολιτισμένου άνθρώπου.

Ανάλογος άγασμός άνέκυψε τότε και εις την οικονομικήν ζωήν των Αθηνών. Περί τό τέλος της α' δεκαετίας της βασιλείας του Γεωργίου του Α', όταν πλέον είχαν κατασιγασθή τά πάθη του πολιτιστικού σάλου και ήδρασιώθη δυαλότης εις την πολιτικήν κατάστασιν του τόπου πολλοί πλούσιοι όμογενοί του έξωτερικού όπως ο Αρσιτέιδης Παπουδάσι, ο Ανδρέας Συγγρός, ο Βασίλειος Μελάς, ο Παντολέων Θεολόγος, ο Εύάγγελος Μπαλατζής, ο Στέφανος Σκουλούδης και άλλοι ήσθάνθησαν την ανάγκην να ήλθουν και να ήρσων εις την ελληνικήν πατρίδα, μέσα εις την γλαυρότητα του αθηναϊκού περιβάλλοντος και εις την άνωτέραν τάξιν της νέας αθηναϊκής κοινωνίας. Η παρουσία τώτων δυνάμεων εις χρηματικά κεφάλαια και έπιχειρηματικόν πνεύμα, έπόμενον ήτο να άλλάξ η άπόταμος τον ρυθμόν της οικονομικής ζωής, η όποία έως τότε ήτο σχεδόν άύπαρκτος. Μεταξύ των στοιχείων αυτών δύο είναι οι δυναμικότεροι: ο Ανδρέας Συγγρός ο όποιος γίνεται σύμβουλος και συμπαραστάτης των κυβερνήσεων εις τά δημόσια οικονομικά της χώρας και χορηγός πάσης άγαθοεργίας εις την πρωτεύουσιν και ο Βασίλειος Μελάς ως ήγέτης των πρώτων δημάτων της υπηλικής προόδου εις την ελληνικήν πρωτεύουσιν. Έντός όλίγων έτών παρουσιάζεται εις τάς Αθήνας μια ένταος οικονομική κίνησις, έβραίνονται εις τάς έντας χρηματιστάς η ελληνική πίσις, άνοίγεται διά πρώτην φοράν τό 1876 τό Χρηματιστήριον και ο τόπος μας λαμβάνει πλέον θέσιν εις την διεθνή οικονομικήν ζωήν. Τό 1875 όργανοῦται εις τάς Αθήνας η έκθεσις των Ολυμπίων εις τό προσωρινόν κτίριόν της που είχε κτισθή εις την δυτικήν πλευράν του κήπου του Ζαπτείου και έμφανίζει άπίστευτον εις έκτασιν διά τους χρόνους εκείνους όπλογισμόν εις όλους τους τομείς του ανθρωπίνου υχθου, της τέχνης και του πνεύματος.

Παράλληλος προς την έντασιν της οικονομικής ζωής και

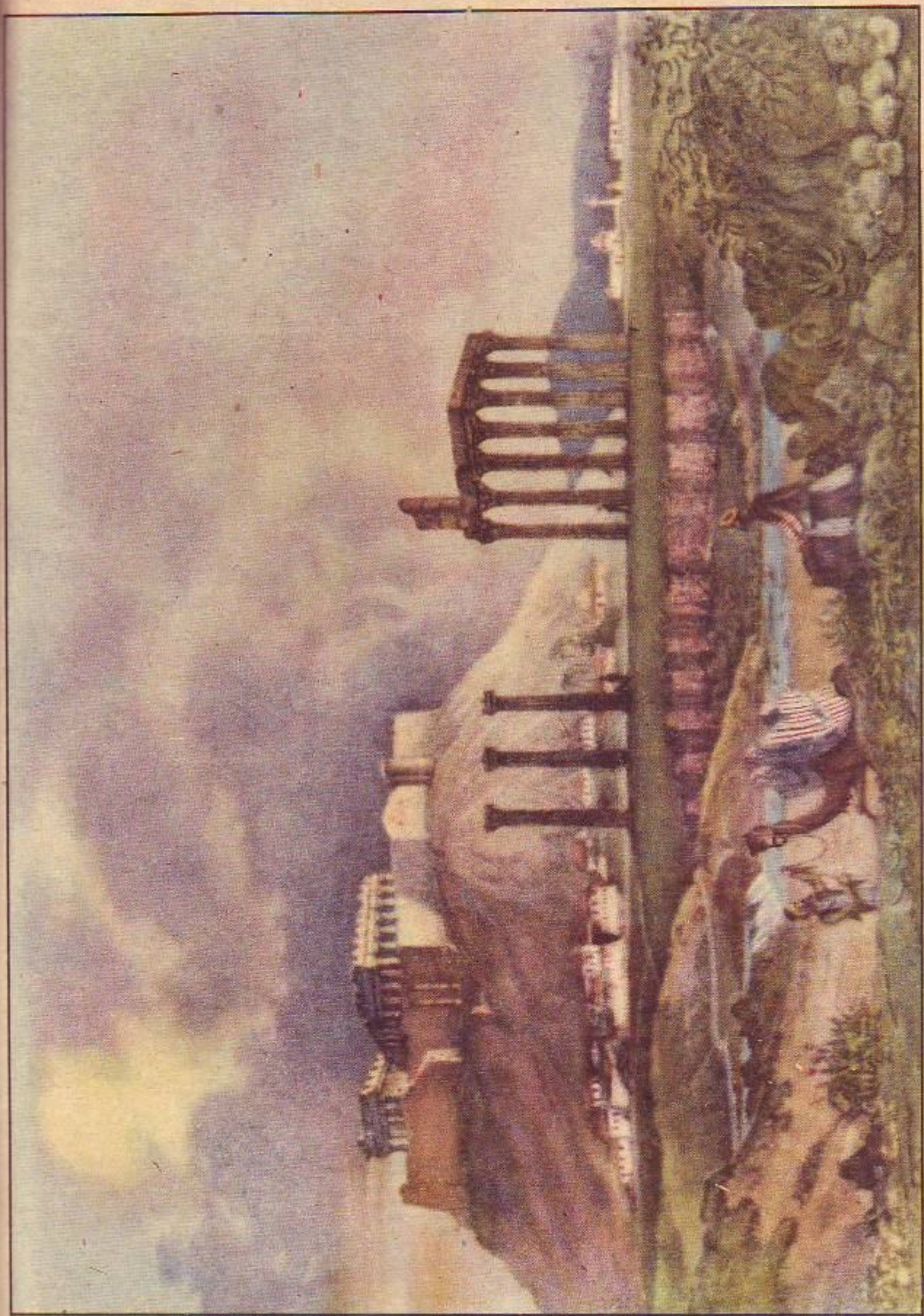
ανάλογως προς αυτήν έντεινεται η οικοδόμησις των Αθηνών και λαμβάνει έκφρασιν η άστική ζωή της πόλεως. Κατά τους πρώτους χρόνους της βασιλείας Γεωργίου του Α' δον και άν εις την άνωτέραν τάξιν είχαν διαδοθή οι ευρωπαϊκοί τρόποι, έξω εν τούτοις μέσα εις τα αθηναϊκά σπιτι τά ήθη του παλαιού καιρού. Εις τά άπομνημονεύματα του ο Ανδρέας Συγγρός δια να δείξη πόσον είχαν προδεύσει αι κοινωνικά αντίληψεις των Αθηνών περί τό τέλος του αιώνας, διηγείται ότι όταν κατά πρώτον έγκατεστάθη εις τάς Αθήνας τό 1872 και έκάλει εις γεύματα τους πλέον έξέχοντας Αθηναίους, παρατήρησεν ότι ήρχοντα μόνον οι άνδρες, δικαιολογούμενοι ότι την τελευταίαν στιγμήν είχαν άσθενήσει αι συζυγοί των και δέν ήδυνήθησαν να ήλθουν και αύται εις την πρόσκλησιν του. Δέν ήργησε να μάθ η ότι τά ήθη του τόπου δέν επέτρεπον εις γυναίκα να ήπισκεφθή τό σπίτι ενός άνυπάνδρου ούτε και άν συνοδεύετο από τον σύζυγον της. Η διαρκής όμως συροσφή νέων στοιχείων, η όποία έντεινεται τό 1880 με τό ρεύμα των Ελλάνων της Αιγύπτου που έφευγαν διά να σωθούν από τον κίνδυνον της επαναστάσεως του Αραβή, η στενή έπαφή με τάς κοσμοπόλεις του έξωτερικού μαζί με την συμβόλην των αξιώσεων του πλούτου δημιουργεί εις τάς Αθήνας μίαν τάξιν την όποιαν χαρακτηρίζει επίδεικτική μίμησις των τρόπων του γαλλικού βαυλεβάρτου εις την όποιαν φιλοδοξούν να συμμετέχουν και πολλοί από τους έντοπίους. Τά ήθη της παλαιάς παραδόσεως παραμερίζονται πλέον με περιφρόνησιν ένω συγχρόνως μια κτυπητή αντίθεσις δημιουργείται προς τάς κατωτέρας τάξεις εις τάς όποιες βασιλεύει άκόμη η κληρονομία των πρώτων μεταναστασιακών χρόνων, η όκηρία, ο παλληκαρισμός και η φτώχεια. Τόση ήτο η κουφότης και η άλλασθενεια μερικόν από τους έξευρωπαϊσμένους εκείνους Αθηναίους ώστε τό 1888 επεχείρησαν να συστήσουν διαίτησον κοινωνικόν κύκλον με τό όνομα «Cercle diplomatique», διά να μείνουν εις άσχάσιν από την υπόλοιπον κοινωνίαν των Αθηνών. Τό κίνημά των όμως έξεσέκωσεν εις δάρος των καυσιτικά σχολία από κάθε πλευράν και έσθησεν άδόξως με τους καγχασμούς του λαού όταν ο Γρίβας εσαύτισε τά κατώματα τους εις τά καρναβάλια του 1889.

Δέν έλειψεν όμως και η σοβαρά αντίδρασις κατά των τώτων αυτών άνομοιων μεριδών της αθηναϊκής κοινωνίας. Ην ίδιαν επόχην άνεπαύθησαν μεγάλοι και φωτισμένοι μοραί που με τό παράδειγμά των και τον έλεγχόν των εστάθησαν άντιμετωπο και δικάτοι πάσης έκτασεής όπως ο Άγγελος Βλάχος και ο Ροιδης με τό έργον των και την κριτικήν των, η Βλάσης Γαβριηλίδης με την σθεναράν άρθρογραφίαν του, ο Κλεάνης Τριανταφύλλου, ο Σοφοκλής Καρούδης και ο Γεώργιος Σουρής άργότερον με την σατυρικήν των ποίησιν. Όλοι αυτοί έκαστηρίασαν τά έλαττώματα της κοινωνίας της εποχής των: την όκηρίαν και τον τραπευοκισμόν άφ' ενός, την υπερβολήν και την κουφότητα του έξευρωπαϊσμού άφ' άλλου. Έκτός αυτών εις την προσπάθειαν της κοινωνικής αναμορφώσεως φωτεινή και γόνιμος υπήρξε η συμβολή του Στεφάνου Δραγούμη, του Τιμοθέου Φιλήμουσ, του Αρσιτέιδου Οικονόμου και πολλών άλλων.

Κατά την αυτήν περίοδον, εύρύτατος κύκλος ανθρώπων του πνεύματος μαζί με άτομα των εύπόρων τόξεων κινούνται διά την ένίσχυσιν της παιδείας και των τεχνών και αναπτύσσουν φιλόμοσον και φιλανθρωπικήν βράσιν. Και η κοινωνική θέρη των ανθρώπων αυτών ένσπυραίνεται με την ίδουσιν του φιλοσοφικού συλλόγου «Παρνασσός» (1865), του μουσικού και δραματικού συλλόγου του άδείου Αθηνών (1871), του ένθικου δραματικού συλλόγου της ιστορικής και έθνολογικής εταιρίας, της μουσικής εταιρίας, της εταιρίας των φίλων του λαού (1865), του συλλόγου προς διάδοσιν των ελληνικών γραμμάτων (1869), της επιστημονικής εταιρίας (1888), της ελεήμονος εταιρίας (1865), του συλλόγου κυριών υπέρ της γυναικείας παιδείσεως η προστάσις άπόρων γυναικών (1872), του συλλόγου των κυριών «Η έν Χριστώ αδελφότης» (1891) κλπ. με την σύστασιν διαφόρων γυναιστικών και άλλητικών συλλόγων και πλήθους άλλων καλλιτεχνικών, μορφωτικών και φιλανθρωπικών όργανώνων.

Από του 1882 μέχρι του τέλους της πρώτης περιόδου της βασιλείας Γεωργίου του Α', μετά την άπόκτησιν της Θεσσαλίας και ένός μικρού μέρους της Ηπειρού, όταν δηλοδο ή άνοίγεται η εποχή του Χαριζίου Τοκοῦπη, φαίνεται καθαρά η λάμψις μιας άκμης εις την ελληνικήν ζωήν. Γε οικονομικά του τόπου ένισχύονται με μεγάλα έξωτερικά δάνεια, ο πλούτος των όμογενών του έξωτερικού έρχεται εις τάς Αθήνας διά να τάς στολίση με νέα κτίρια και να τονώσ η την οικονομικήν των ζωήν με νέες έπιχειρήσεις. Σπουδαια έκπαλιτιστικά έργα, σιδηρόδρομοι, λιμένες κλπ. κατασκευάζονται εις όλην την χώραν. Η ζωή των Αθηνών είσέρχεται τότε εις περίοδον όργασμου. Ένας άνήσυχος ιδεαλισμός, μια αδιάλειπτος τάσις άνόδου της, χαρακτηρίζει. Καλλιτεχνικοί και ποιητικοί διαγωνισμοί δίδουν ζωή εις τάς τέχνας και εις τά γράμματα, αξιόλογα περιοδικά προσφέρουν πνευματικήν και ήθικήν καλλιέργειαν εις όλους έκθέσεις βιομηχανικά και παραγωγή και έκθέσεις καλλιτεχνικά άνοίγουν, γυναιστική άγωγή και άγώνες όργανοῦται, εσδρά καρναβάλια δίδουν αισθητικήν άπόλαυσιν εις τον λαόν, τά κάλαντα, πλουτισμένα με νέαν βροσεράν λαϊκήν λογοτεχνίαν, άσυνέων τον τάς συγκινήσεις του παλαιού έθιμου, τό τραγούδι άκούεται παντού και η καντάδα λαμπρώνει τάς άπτικές νύ-

Αι Ἀθήναι ἐπὶ τουρκοκρατίᾳ: Ἄποψις τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῶν ἐρείπιων τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἀπὸ τοῦ Ἰλισσοῦ. (Ἐκ παλαιοῦ χαλκογραφίας).

κτας τὸ θέατρον καὶ ἡ μουσικὴ ζωὴ ἀνοίγουν, ἐνῶ ἡ κριτικὴ τῆς τέχνης καὶ τῶν ἐθνῶν τὰ παρακολουθεῖ ὅλα μὲ δι-
 αύγειαν πνεύματος, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐστηρότητα. Εἰς τὰ σα'
 λόγια δίδονται λαμπροὶ ἑσπεῖοι καὶ χοροὶ. Ὁ ἀνακτορικός
 δὲ χορὸς τῆς πρώτης τοῦ ἔτους εἶδε τὸν τόνον. Ὁ χορὸς
 τοῦ «Παρνασσού» συνεκέντρωσε πλὴν τῆς κοσμικῆς καινουργίας
 καὶ τὸν κόσμον τῶν γραμμάτων. Ἐδέχοντο καθὲ ἐβδομάδα
 εἰς τὸ φιλολογικὸν σάλον τοῦ Ἀγγέλου Βλάχου, καθ' ἑβδο-
 μάδα ἔπισης ἐδέχοντο εἰς τὸ σπίτι τοῦ Γεωργίου Σουφῆ καὶ
 αἱ θεγέναι ἐτελείωναν ἢ μὲ χαρτοπαίξιον (μὲ ἐλαχίστας
 κερδοζημίας) ἢ μὲ πνευματικὰ πειράσματα (τραπεζάκι).
 Ἡ βασίλισσα Ὀλγα, ἐπὶ κεφαλῆς καθὲ προσπάθειαι ἐπὶ
 τῶν πασχόντων, ποιητοστέει εἰς τὴν ἰδουσίαν τοῦ «Εὐαγγε-
 λισμού» καὶ πολλῶν ἄλλων εὐαγῶν Ἰουμαίων.

Ἀπὸ τοῦ 1891 μία φοδερὰ κρίσις ἐμφανίζεται εἰς τὰ Σι-
 μόσια οἰκονομικὰ, ἡ ὅποια καταλήγει, μετὰ τρία ἔτη εἰς τὴν
 πτώχευσιν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὅμως ὁ κόσμος ζῆ μὲ πεποι-

νώσεως ἱδρύει τὸ 1889 τὸ Νοσοκομεῖον τῶν Παίδων ἢ «Ἁ-
 γία Σοφία» εἰς τοὺς Ἀυτελοκόπους. Ἡ Ἑλεῦσιον Ἑταιρία
 ἀναδιοργανώνεται μὲ νέας δυνάμεις καὶ κτίζει νέον κτιρια-
 κὸν συγκρότημα τοῦ Γηροκομείου ἔξω ἀπὸ τοὺς Ἀυτελοκό-
 πους, ἐνῶ παραλλήλως ἄλλος φιλοφρατικός σύλλογος μὲ
 ἐπὶ κεφαλῆς τὴν Μαρῖαν Πρωτευτέρη, ἱδρύει τὸ Ἄσυλον τῶν
 Ἀστέγων εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Προφήτου Δανιὴλ. Ὁ Ἐπί-
 κουρος Σύνδεσμος «Ὁ Σωτήρ» μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν ποιητι-
 σισσαν Μαρῖαν, ἱδρύει τὸ 1900 τὸν Σταθμὸν Πρώτων Βη-
 θειῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σταδίου, καὶ τὸ 1902 οἱ Ἀθηναῖοι ἀ-
 νοίγουν δημόσιον ἔσανον μὲ τὸ «τριανταφυλλάκι» (πρὸς κα-
 θιερότητα τότε διὰ πρώτην φοράν) καὶ κτίζουν τὴν «Σωτη-
 ρίαν». Ἦτο ἡ πρώτη συστηματικὴ φροντίς ποῦ ἐλήφθη διὰ
 τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς φυματιώσεως. Τὸ μεγαλύτερον μέρος
 τῆς εἰσφοράς ἐκάλυψε ἡ Σοφία Σλήμαν καὶ ὀνηγοίσιμος
 κύκλος ἄλλων πλουσίων τοῦ περιβάλλοντός της. Ἡ γενικό-
 τας ὅμως τοῦ ἐράνου ἔκομεν ὅλους τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἔ-

Οἱ συντάκται τοῦ φιλολογικοῦ περιοδικοῦ «Ἑστία» καὶ οἱ φίλοι των κατὰ μίαν φωτογραφίαν τοῦ 1890, ληφθεῖσαν
 πρὸ τοῦ Ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Εἰς τὴν ἀριάν τῶν ὀρθίων ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ οἱ Ψυχάρης, Κακλα-
 μάνας, Κασδόνης, Βλαγονιάνης, Παλαμάς, Δρασίνης, Ξυλόπουλος, Καθήμενοι: Βελιανίτης, Λεῶνης (τυπογράφος)
 Πολίτης, Μ. Λάμπρος, Γ. Σουρῆς, Ραϊδῆς, Λυκαῦδος καὶ Στεφάνου (ὁ χαμηλότερον καθήμενος εἰς τὸ κέντρον).

θησιν εἰς τὴν ζωὴν, εἰς τὴν συνέχισιν τοῦ γένους, εἰς τὰ
 ἐπεπωμένα τῆς αἰχμῆς μὲ αἰσιόδοξον ἐνστένισιν πρὸς τὰ
 μέλλον, παύ κορυφῶται καὶ ἐκφεύγει ὅπὸ τὰ ὄρα τοῦ λο-
 γικοῦ κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας τοῦ 1896. Αἱ Ἀ-
 θῆναι ἐγέμισαν τότε ἀπὸ ἔθνους, ἀπὸ τῶν ἀνθῶν τοῦ πνεύ-
 ματος καὶ τῆς εὐγενείας τῶν ἠρωσσικῶν χωρῶν. Λόγοι πλα-
 τῆστομοι, γεωδατοὶ ἐνθουσιασμοὺς καὶ κολακείας, ἐγέμισαν
 τὸν ἀέρα καὶ τὰ ἔντυπα τῶν ἡμερῶν ἐκείνων. Οἱ Ἀθηναῖοι
 ἔπαθον παράκρουσιν μεγαλείου καὶ αὐθαγαμισμού, τὴν ὁ-
 ποῖεν ἤλθε νὰ ἀποκορυφῶσθαι ἡ νίκη τοῦ Λούη εἰς τὸν Μαρα-
 θῶνον. Ὅλοι ἐπίστευσαν τότε ὅτι ἐσήμωσεν ἡ ὥρα τοῦ ὀ-
 κείρου τῆς αἰχμῆς. Δὲν εἶχον οἱ Ἕλληες παρά νὰ ἐξορμήσουν
 ταχύντες πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἐ-
 γέννησε τὸ ἐπόμενον ἔτος τὸν πόλεμον τοῦ 1897, τὴν ἦταν
 ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπολύτως ἀπὸ τὴν φαντασιοπληξίαν. Εἶναι
 τὸ τέλος τῆς πρώτης περιόδου τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου
 τοῦ Α'.

Ἐπειτα ἀπὸ τὸν μοιραῖον σάλον διὰ τὴν ἀναζήτησιν εὐ-
 θυμῶν, μία νέα περίοδος ἀνοίγεται εἰς τὰς Ἀθήνας, περίοδος
 τὴν ὅποιαν χαρακτηρίζει φρόνησις καὶ θετικὸς δυναμισμός.
 Ἡ τάξις τῶν μορφωμένων καὶ τῶν εὐπόρων στρέφεται διὰ ἐνδια-
 φέρει τῆς εἰς πλέον ἀσάσιατικῆς ἀπαιτήσεως τῆς κοινωνίας
 καὶ κατὰ πρώτον λόγον πρὸς τὴν ὕψισιν τοῦ λαοῦ. Ἐκ πα-
 ραλλήλου μὲ τὴν γαλλικὴν μόρφωσιν παρατηρεῖται ἀναζω-
 πύρσις τοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὸν γερμανικὸν πολιτισμὸν.
 Πολλοὶ νέοι τελειοποιοῦν τὰς σπουδὰς των εἰς τὰ γερμανι-
 κά πανεπιστήμια καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐσχηματίσθη εὐρύτατος
 κύκλος κατόχων γερμανικῆς παιδείας. Ὀλιγώτεροι ἐμφανί-
 ζονται οἱ ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὸν ἀγγλοσαξονικὸν πολιτισμὸν.
 Ἡ πρῆξιπαισα Σοφία, ἐπὶ κεφαλῆς φιλοφρατικῆς ὀργα-

γῆσιν τὴν προσπάθειαν καὶ νὰ αἰσθανθοῦν ἰδικὸν των
 τὸ εὐαγῶν ἔργον.

Ὅλα αὐτὰ εἶναι νέαι δημιουργαίαι εἰς τὸν τομεῖ τῆς κοι-
 νωνικῆς ὕψιστης, ἐνῶ συνεχρῶνως προάγονται καὶ εὐθύων
 τὸ ἔργον των ὅσα ἰδουματα εἶχε δώσει εἰς τὸν ἴδιον τομεῖ
 ἂν πρὸ τοῦ 1897 γενεὰ, ὁ «Εὐαγγελισμός», τὸ «Ἄσυλον Ἀ-
 νιάτων» κλπ.

Ἀνάλογος θετικισμὸς ἐκδηλοῦται καὶ πρὸς ἄλλα πεδία
 μὲ τὴν ἰδουσίαν κατὰ τὴν ἴδιαν περίοδον τοῦ Ἑρραστηρίου
 Ἀτόρων Γυναικῶν, τῆς Βασιλικῆς Σχολῆς Χειροτεχνημάτων,
 τῆς Γεωργικῆς Ἑταιρίας (1891), τοῦ Συλλόγου πρὸς διὰ
 ὅσων ἀφελίμων βιβλίων (1899), τῆς Γεωγραφικῆς Ἑται-
 ρίας (1901) καὶ ἄλλων.

Ἡ ἰδουσίς τοῦ Βασιλικῶ Θεάτρου ἀπὸ τὸν βασιλέα Γε-
 ὄργιον, παρὰ τὰ γεγονὸς ὅτι μετὰ τινὰ ἔτη κατέστη ἀνα-
 πότρεπτον τὸ κλείσιμόν του, ἔβακεν ἐν τούτοις ζωηρὰν ὀθη-
 σιν εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν.
 Κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην εἰς τὸ Βασιλικὸν Θεάτρον ἐπι-
 πέν οἱ μὲν ἄνδρες, τοὐλάχιστον οἱ ἐν τῇ πλατείᾳ νὰ ἐσθρουν
 φράκον ἢ σμόκιν, αἱ δὲ κυρίαὶ ἐζώμων ἐσθῆτα. Κατὰ τὰ πρῶ-
 τα ἔτη τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἡ ἰδουσίς τῆς «Νέας Σκηνῆς» ἀπὸ
 τὸν Κ. Χριστομάνου, μολονότι καὶ τὸ θέατρον αὐτὸ ἐκλείσει
 μετὰ τινὰ ἔτη, δὲν ἔλειψε νὰ ἔχη εὐεργητικὴν ἐπίδρασιν.

Δὲν ἔλειψαν ἐν τούτοις καὶ κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην αἱ
 ἐλαφρότητες ἐκ μέρους ἐλαχίστης μερίδος τῆς ἀθηναϊκῆς
 κοινωνίας. Πάντοτε τὸ τέλος μίας περιόδου κληροδοτεῖ εἰς
 τὴν ἐπομένην ἀσθενικὰς ἀντιδράσεις νοσταλγίας τῶν περ-
 σιμένων. Ὁ ρομαντισμὸς καὶ ἡ κοσμικὴ κοσμοῦσις τῆς ἑρ-
 νανίας τῆς προηγουμένης περιόδου, ἐπόμενον ἦτο νὰ ἐπιδει-
 ξοῦν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπομένης τὰ ὑπολείματα των. Ἐ-

φάνη τότε ο σύλλογος των «Ιολίππων», οι οποίοι γοητευμένοι από το ιδίωτο χρώμα του Ύμητου κατά την δύση, καθιέρωσαν το χρώμα αυτό εις τα χαρτιά των, εις το μολύβι των, εις τα μαυρίδιά των, εις την γραφή των και όπου άλλοι τοις παρείχον εύχρησι. Η μονομανία του κύκλου των Ιολίππων υπήρξε τουλάχιστον συμπαθής, εφ' οπρόκειτο προεκάλεσαν την αντίπαθον οί συγχρόνοι των εΦρι-Του με την αγγλομανίαν των, τόνον εις την περιβολήν, όσον και εις τους τρόπους των' με τας εκδηλώσεις δε αυτάς πολύ διεσκέδαζον οι Αθηναίοι περί το 1910.

Από του πρώτου όμωσ Παγκόσμιου πολέμου άρχίζει ενισχυομένη ή έπιρροή του άγγλοσαξονικού πολιτισμού με παράλληλον ύποχώρησιν της επίδρασεως του γερμανικού. Μετά τον δεύτερον Παγκόσμιον πόλεμον εις την κοινωνίαν των Αθηνών εκδηλούται σαφής ενίσχυσις του προσανατολισμού προς τον άγγλοσαξονικόν πολιτισμόν και τρόπον ζωής έν γένει. Η άγγλομανία αυξάνεται εις μεγίστην κλίμακα, ύποτροφιαί διά σπουδάς εις Αγγλίαν και Αμερικήν παρέχονται και γενικώς παρατηρείται άνοδος της επίδρασεως της άγγλικής και αμερικανικής επιστήμης, χωρίς με αύτά να μειούται το παραμένον πάντοτε άμείωτον έν Ελλάδα ένδιαφέρον διά την γαλλικήν παιδείαν και τον πολιτισμόν. Η επικοινωνία όμωσ με τον γερμανικόν πολιτισμόν, λόγω του Χιτλερισμού, του πολέμου και της έπακολουθησάσης έν Γερμανία καταστάσεως, ήτόνησεν εις τό έτακρον. Η ροπή της νεολαίας ίδίως προς τά σπάρ, ή κορυφώθηκε μετά τον δεύτερον Παγκόσμιον πόλεμον, άποτελεί και αύτή μίαν επίδρασιν του άγγλοσαξονικού τρόπου ζωής. Παρόμοια δ' επίδρασις σημειούται και εις έλλα εκδηλώσεις της ζωής εις τας μετ απολεμικάς Αθήνας.

Η σύνθεσις της κοινωνίας των Αθηνών, ύποστάσα τον

άντικτυπον του πρώτου ίδίως πολέμου και της μικρασιατικής περιπετειάς με κατάληξιν την είσρηξιν των προσφύγων, άνταραχθείσα δ' έκ νέου από τον δεύτερον Παγκόσμιον πόλεμον και τον έπακολουθησάντα συμμορισμόν, παρουσιάζεται ήδη ως στερουμένη ενότητος. Μόλις άρχισεν άπυκαθιστάμενη ή συνταξιαία γηγενών (παλαιολλαδιδών δηλαδή) και προσφύγων ο πόλεμος άνέτρεψε την κασιστηκίαν οικονομικήν ίδίως τάξιν. Μία τάξις παλαιών άριστοκρατών, και από πρην έκπίπτουσα οικονομικά, κατά την κατοχήν άνεστερήθη κοσμημάτων, κτημάτων κλπ. περιελθούσαν εις χειρας άλλας, μία νέα δε τάξις άνέρχεται διεδικούσα θέσιν. Αφ' έτέρου οι κίνδυνοι της κατοχής και του συμμορισμού συγκέντρωσαν εις Αθήνας πολλούς έπαρχιάτας, διαγκωνισμένους και τούτους προς έξασφάλισιν θέσεως έν τη κοινωνία. Και τά κέντρα άκούη των Αθηνών διατηρούν έμφανή τά ίχνη των αστασιατικών επιτάξεων, ο έν αυτούς δε κινού μένος κόσμος παρουσιάζει χαρακτηριστικήν «παραδολότητα», έπειδή δεν έκταστάλαξε άκούη τό κοινωνικόν κράμα.

Μετά τον τερασισμόν όμωσ του συμμοριστικού αγώνος και την επάνοδον εις τον όμαλον βιον, ή άθηναϊκή κοινωνία άρχίζει να παίρνη την νέαν της διαμόρφωσιν. Έντονος δε ήρχισε παρατηρούμένη κίνησις κοινωνική και πνευματική. Αί συγκεντρώσεις επαήρχισαν εις τά σπίατα, ή νέα πλουσία τάξις ήνοιξε τας αίθούσας της, τά κέντρα άνέκτησαν την προπολεμικήν ζωρότητα και ή πνευματική και καλλιτεχνική κίνησις επαήρχισεν έντονωτάτη.

Εις την προσπάθειαν της έπούλσεως των έκ του πολέμου και του συμμοριστικού πληγών πρωτοστατούν ο βασιλεύς Παύλος και ή βασίλισσα Φρειδερίκη, ή όποια και άναψύσσει αξιολαύμαστον δραστηριότητα, ίδίως εις τό έργον της προστασίας του παιδιού.

Κ. Μπίρης

Η σύγχρονος πόλις και τα περίχωρά της

Η ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ

Τά σχέδια της πόλεως. Εύθύς μετά την ύπογραφήν του πρωτοκόλλου της 3ης Φεβρουαρίου 1830 οι Αθηναίοι ήρχισαν να επιστρέφουν εις την πόλιν των, με δάκρυα χαράς άλλα και άδυνας δια την φρικτήν εικόνα της καταστροφής την όποιαν άντίκρουον. Συγχρόνως οι κάτοικοι ήρχισαν να πωλούν τά κτήματά των εις τους έντοπίους και εις άλλους Έλληνας, οι όποιοι ήρχοντο με την άπόφασιν να εγκατασταθούν όριστικά εις τας Αθήνας. Προτού άκόμη παραδοθή ή πόλις εις τας έλληνικάς άρχάς — διατί ή τουρκική φρουρά κατείχε την Ακρόπολιν έως τον Μάρτιον του 1833 — οι Αθηναίοι άρχισον τας ένεργείας των προς τον Καποδίστριαν διά τον καθορισμόν της ως πρωτεύουσής του κράτους, αξιολύστες να διατάξη την σύνταξιν του ρυμοτομικού σχεδίου. Ο Κυβερνήτης όμωσ δεν συνήνεσεν εις την άείωσιν των, θεωρών άκαιρον μίαν τοιαύτην φροντίδα. Και τότε οι Αθηναίοι χωρίς να έχον την κυβερνητικήν έγκρισιν, έδωσαν έντολήν εις δύο νέους αρχιτέκτονας που είχαν έγκα-

τασταθή τότε εις την πόλιν των, τον Σταμάτιον Κλεάνθη και τον Έδουάρδον Σαουμπερτ, να συντάξουν τό ρυμοτομικόν σχέδιον της νέας πόλεως των Αθηνών, όχι ως άπλής επαρχιακής πόλεως, άλλ' ως πρωτεύουσής του κράτους. Μετά τον θάνατον του Κυβερνήτου, τον Σ)όριον του 1831, καθώρωσαν να λάβουν έντολήν της προσωρινής κυβερνήσεως προς τους δύο αρχιτέκτονας να συντάξουν τό σχέδιον των Αθηνών, του όποιου εκείνοι είχαν ήδη άρχισι την έπεξεργασία. Τον Δεκέμβριον του ίδιου έτους το σχέδιον ήτο έτοιμον και υπεβλήθη εις την κυβέρνησιν.

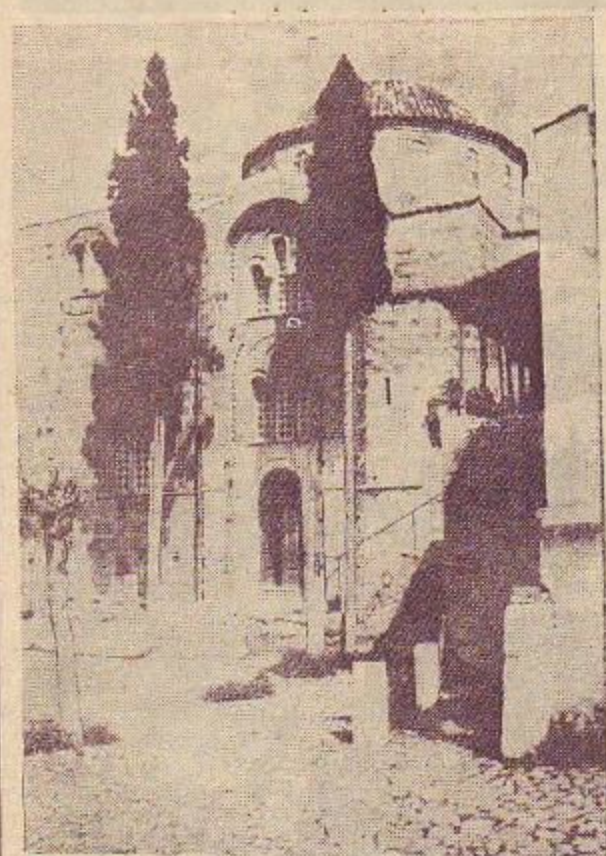
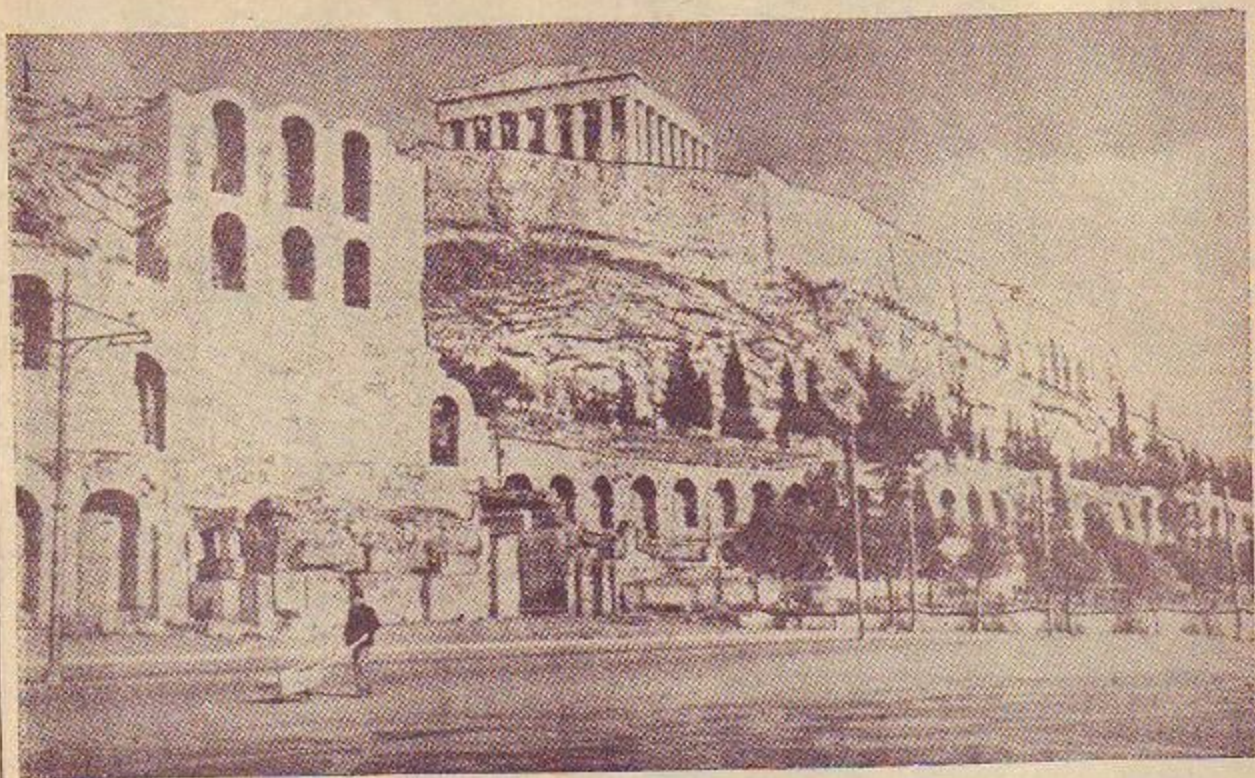
Όσον άλεβρια υπήρξεν ή ιδέα της άνεργασίας της νέας πόλεως επάνω εις τον χώρον της αρχαίας και της επισκιάσεως δια της επέκτάσεώς της της Ακροπόλεως και όλου του σεβασμίου και ιστορικού τοπίου — ένώ υπήρχε χώρος εις τό λακανοτέδιον διά να κτισθών χωριστά αι νέαι Αθήναι — τόνον εύρύτησον υπήρξεν άντιθέτως τό ρυμοτομικόν σχέδιον που συνέταξαν οι δύο πρώτοι πολεοδόμοι των Αθηνών. Από τας πρωτεύουσας γραμμάς του διετηρήθησαν αι δύο Παιρσιώεις, Αθηνας και Σταδίου (Τσώρτσιλ), ή όποια όμωσ χαραχθείσα κατ' επέκτασιν του άξονος του παναθηναϊκού Σταδίου συνεχίζετο εύθυγράμμως έως εκεί. Αί τρείς αύται όδοι συνέβαλλον εις μίαν εύρύτατην πλατείαν, τό κέντρον της όποιας κατείχον τά Άνάκτορα (εις τό βάθος της σημερινής πλατείας Ομονοίας), περιβαλλόμενα από τό ύπουργείον, την Βουλήν και την Γερουσίαν. Ευρύτατοι πλατεία και κήποι υπήρχοντο εύςτερον άτιμόσεσσαν εις την πόλιν και άνωθεν εις τους κατοίκους της, ενώ συγχρόνως ή εύρύτης των λεωφόρων εξασφάλιζεν άνετον κυκλοφορίαν εις την τροχίαν κίνησιν. Κατά όλας προσηκτικήν διαίτησιν των δύο αρχιτεκτόνων εις την εποχήν κατά την όποιαν τά μόνα μεταφορικά μέσα εις τας Αθήνας ήσαν ή καμήλα και τό γαϊδουράκι, έδιδον εις τας λεωφόρους, αύτάς πλατ. 35 και 40 μέτρων. Η παρά την Ακρόπολιν περιοχή της παλαιάς πόλεως μέχρι των όδών Ηραίου Παιδίου, Φιλοθέης και Αδριανού, άφίνετο έξω από τό σχέδιον της πόλεως δια να άνασκαφθ.

Η ύποβολή του σχεδίου εγέννησεν άμέσως ζήτημα προτιμήσεως της πόλεως εις την όποιαν θα έγίνετο ή όριστική πρωτεύουσα του κράτους. Την τιμήν αύτην διεδεξίσαν, έκτός από τας Αθήνας, ή Κόρινθος, τό Άργος τό Ναύπλιον και τά Μέγαρα, έρρίφθη δε και ή ιδέα να μη γίνη μόνιμος πρωτεύουσα, αλλά να περιφέρεται ή έδρα της κυβερνήσεως εις όλας αυτάς τας πόλεις και εις άλλας, από Νότον προς Βορράν, έως ότου, με την επέκτασιν των όριων του ελληνικού κράτους, καταλήξη εις την Κωνσταντινούπολιν. Η προσωρινή κυβερνήσις ηθ θέλουσα να έπέυθη εις έν τόνον ρεσορόν και διαφιλονικούμενον ζήτημα, όχι δε και άπολύτως έπείγον, έφ' όσον άνεμένετο να ρθάση μετ' όλίγας ήμέρας ο βασιλεύς Όθων, άπέφυγε να έγκρίνη τό σχέδιον. Αλλά και ή αντίβασιλεία δεν τό ένεκρινεν άμέσως, προτού λησθή προηγουμένως άπόφασις περί της πρωτεύουσής. Συνήλθε προς τούτο τον Μάϊον του 1833 τό ύπουργικόν συμβούλιον και έξήτασεν όλας τας προτάσεις που είχαν γίνει. Έχωρησθησαν όμωσ τόνον πολύ αι γνώμαι των ύπουργών, ώστε ή άνω βασιλεία, ή όποια και έκλινεν ήδη υπέρ των Αθηνών συμφώνως προς ή-

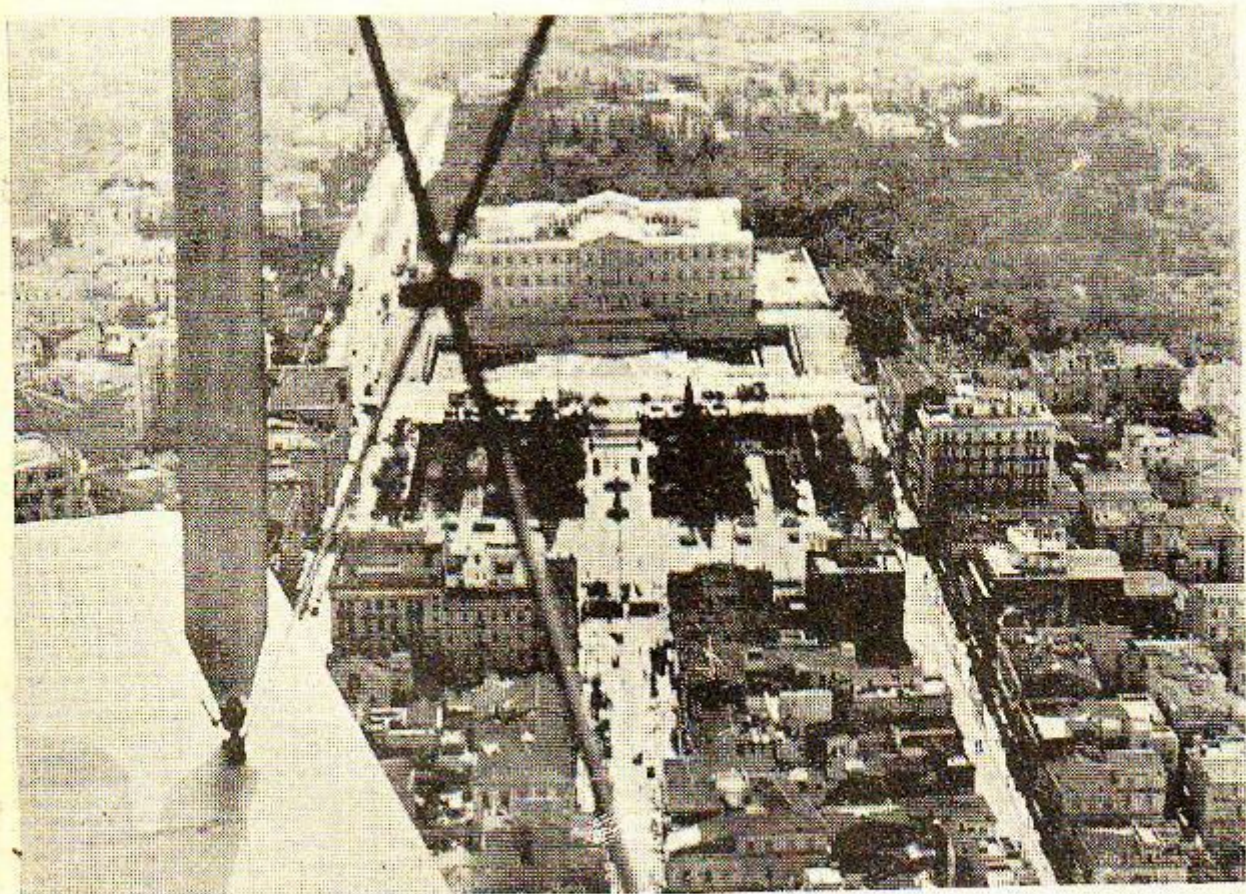
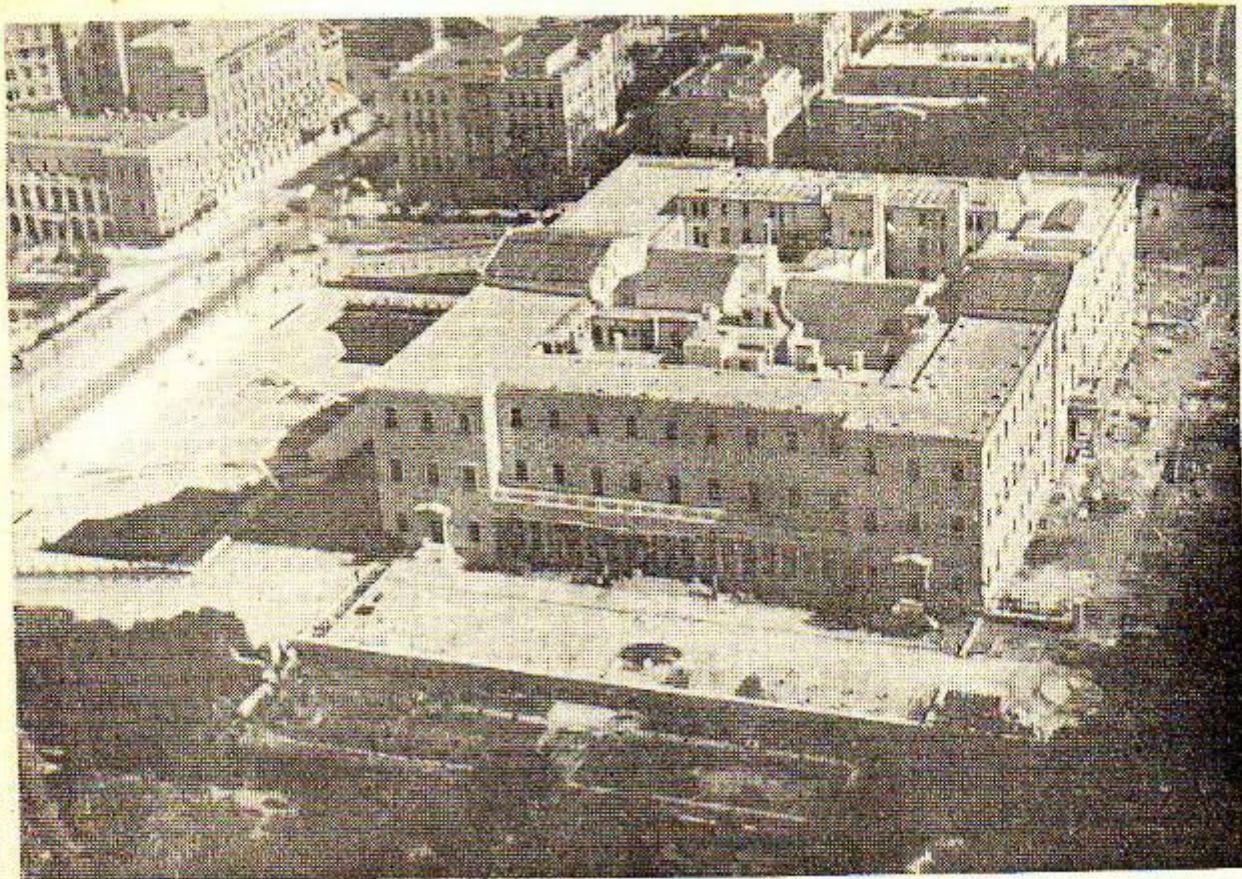
ΠΙΝΑΞ

έμφάνων την άναλογίαν του πληθυσμού των Αθηνών προς την έπιφάνειαν της πόλεως, ανά 5ετίαν :

Έτος	Πληθυσμός	Έπιφάνεια	Μέση τυκνό-
			της κατοίκω κατά στρέμ.
1835	12.706	2.046	6,2 κάτ
1840	18.973	2.302	8,2
1845	25.252	2.302	11,0
1850	24.758	2.647	9,4
1855	30.744	2.647	11,7
1860	39.232	2.844	13,8
1865	42.725	3.148	13,6
1870	44.510	3.917	11,4
1875	55.010	3.977	13,7
1880	67.802	5.568	12,2
1885	89.733	7.199	12,5
1890	107.733	11.207	9,7
1895	111.023	14.280	7,8
1900	130.101	14.918	8,7
1905	153.371	15.825	9,7
1910	186.618	19.430	9,6
1915	226.517	19.463	11,6
1920	292.991	20.980	14,0
1925	363.300	22.917	15,8
1930	402.608	24.932	16,2
1935	441.916	27.311	16,2
1940	481.225	29.941	16,7

*Ανω : Ἡ μεσημβρινή πλευρά τῆς Ἀκροπόλεως (ἄνω, ὁ Παρθενών κάτω, τὸ Ὡθεῖον τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ).
 Κάτω, ἀριστερά : Ὁ περίφημος βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Δαφνίου ἐπὶ τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ. Δεξιά : Ἀποφικ τοῦ
 ὕμνου ἀπὸ τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως.

"Ανω : "Αποψη των παλαιών "Ανακτόρων από αεροπλάνου. Κάτω : "Αποψη της περιοχής των παλαιών "Ανακτόρων από αεροπλάνου. Είς τὸ κέντρον : "Ἡ πλατεία τοῦ Συντάγματος. Ἀριστερά : "Ἡ λεωφόρος Βασιλίσσης Σοφίας. Δεξιᾶ : "Ὁ Ἐθνικὸς Κήπος. Ἐμπροσθεν : "Αἱ ὁδοὶ Ἑρμοῦ καὶ Μητροπόλεως.

πρωδείξεις του πατρός του *Οθωνος βασιλέως Λουδοβίκου, ανέλαβε να δώσει λύση τήν λύσιν. Συνήλθον τότε οι Αθηναίοι και υπέβαλον εις τόν *Οθωνα υπόμνημα με τόν ύπονον υπέσχαντο να παραχωρήσουν αντί 20 λεπτών τόν πήχυν οσα οικόπεδα θα καταλάμβανε τώ σχεδίον διά τὰ άρμολία κτήρια και διά τας άνασκαφάς και να παραχωρήσουν οι ίδιοι εις τους ιδιοκτήτας τών χώρων αυτών και τών δρόμων και πλατειών άλλα οικόπεδα εις τήν νέαν πόλιν. Έβέχη τούς δρους αυτούς ή αντιβασιλεία και με τώ διάταγμα της 29 'Ιουλίου/ 11 'Ιουλίου 1833 ένεκρινε τώ σχεδίον Κλεάνθους και Σάουμπερτ και τόν καθορισμόν τών Αθηνών ώς πρωτευούσης του κράτους.

Λόγω παραπόνων τά όποία υπεβλήθησαν, ή αντιβασιλεία ήνεγκάθη τόν Δεκέμβριον του 1833 να έγκρίνη τόν περιορισμόν του πλάτους τών λεωφόρων και τών πλατειών του σχεδίου. Τούτο όμως ελάχιστα εφηρμόσθη. Μη δυνάσαν άποζημιώσεων διά τώ γήπεδα τών άνασκαπτέων χώρων ήγέρθησαν έντονοι διαμαρτυριαί, αι όποίαί ήνάγκασαν τήν αντιβασιλείαν να διατάξη τήν άνωσταλήν τής εφαρμογής τού σχεδίου και να καλέση από τώ Μόναχον τόν αρχιτέκτονα του βασιλέως Λουδοβίκου Λέοντα Κλέντσε διά να έπιληρθη του όλου ζήτηματος.

Τώ σχεδίον Κλέντσε, τόν 'Ιούλιον του 1834 έφθασεν εις τας Αθήνας ό Κλέντσε και άφού κατοπίστη προχείτως εις τήν κατάστασιν και εις τώ σχεδίον, αντί να στραφεί εις τήν λύσιν του προβλήματος τής εφαρμογής, ήσυχλήθη και αύτός με τήν άλλαγήν του σχεδίου, θυσιάζων τώ μέλλον της πόλεως. Είς τώ διβλίον που έγραψεν ύστερα άπό τώ ταξίδι του εκείνο, εκθέτει πολύ περιέργους αντιλήψεις, περί τής μελλοντικής εξέλιξης τών Αθηνών. Εφανάζεται ότι ή πρωτεύουσα του νέου κράτους έπρεπε να γίνη έν ειδος μικρού γραφικού χωρίου, κτισμένου επί τών λόφων τών Νυμφών και του Φιλοπάππου, με καμπυλόγραμμα και στενά δρομάκια και με ταπεινά κτήρια.

Η επέμβασις του Κλέντσε απέτέλεσε μεγίστην ακοιτηρίαν εις όρος της πόλεως, μολοντι εύθυς μετά τήν άνοχηρήσιν του επημέχθησαν σημαντικά θελήμασι εις τας γραμάς του, συγκεκριμένως εδημιουργήθη ή λεωφόρος Πανεπιστημίου με πλάτος 32 μέτρων αντί τών 12 με τὰ όποία τήν ήώρασεν εκείνος, και έδωθη διεξόδος εις αύτήν προς τήν *Ομόνοιαν. Έδωθη επίσης διεξόδος προς τὰ Πατήσια εις τήν οδόν Αϊόλου, τήν όποιαν είχε κλείσει ό Κλέντσε με έν οικοδομικόν τετραγώνον εις τήν οδόν Σταδίου. Τώ 1836, προκειμένου να κτισθούν τὰ Ανάκτορα, ή διαπρεπής αρχιτέκτων του Μονάχου Φρειδερίκος Γκαίρτνερ, εις τόν όποιον άνετέθη τώ έργον τούτο, έδωκε τήν άριστήν λύσιν εις τώ ζήτημα τής τοποθετησεώς των, έσχημάτισε τήν πλατείαν του Συντάγματος και τήν λεωφόρον Αμαλιας κατά συνέχειαν τής λεωφόρου Πανεπιστημίου. Κατά τώ αύτό έτος έχραχθη δι' ιδιαιτέρου σχεδίου ή αρχή της λεωφόρου Βασιλίσσης Σοφίας με πλάτος 30 μέτρων και με πρασίαν άλλων 30. Έπειδή δέ δεν είχε γίνει εις όλον αύτό τώ διήκνημα τίποτε άπολύτως διά τήν άποζημιώσιν τών ιδιοκτητών του άνασκαπτέου χώρου, ή κυβέρνησις ήνάγκασθη άποκόψη εις τας διαμαρτυρίας των και περιέλαβεν εις τώ σχεδίον της πόλεως τήν περιοχήν των, έπιτρέψασα τήν οικοδόμησιν. Έπαγιάθη αύτω κατά τώ τέλος του 1836 ή μορφή της ρυμοτομίας του κέντρου της πόλεως.

Τώ σχεδίον του 1846. Ένώ όμως συνεχίζετο κανονικώς πλέον ή οικοδόμησις της έντός τών όριων του σχεδίου πόλεως, δεν ήρχισε να φαή έξω από αύτὰ αιθαίρετος και ακανόνιστος οικοδόμησις. Διά τούτο διαφόρους τεχνίτας, οι έργάτας που είχαν συρρεύσει εις τας Αθήνας από τας Κικλάδας και τας Σποράδας και ειργάζοντο εις τών οικοδόμησιν της πόλεως, εκτίσθη έξω από τήν λεωφόρον Πανεπιστημίου, προς τήν δυτικήν πλευράν της οδού Ζωοδόχου Πηγής, έν όλόκληρον διαμέρισμα, τώ άποκληθέν Πρασίον, και τώ 1846 άπεφάσισαν να τώ περιλάβουν εις τήν ρυμοτομίαν με τήν πρέπουσαν λαδοδρομικήν διαρρύθμισιν. Συγχρόνως άπεφάσισαν να άνωστατάσουν όλόκληρον τώ σχεδίον της πόλεως τώ όποιο και εις άλλα σημεία είχαν άνάγκην διευθετήσεως. Συνεστήθη προς τούτο έπιτροπή από στρατιωτικούς και πολιτικούς αρχιτέκτονας, τους Α Σκολένσκιν, Α. Καφταντζόγλου, Ε. Μαριντάκη, Θ. Κομνηνόν και Θ. Χάνσον, ή όποία μετά ένός έτους έργασίαν, έφευεν εις πέρας τήν άνωτεθετασιν εις αύτήν έντολήν. Με τώ σχεδίον της έπιτροπής του 1846 έτακτοποιήθη ή ρυμοτομία της περιχής του Κεραμεικού, ή όποία έβενε άσφής μετά τήν άλλαγήν της θέσεως τών Ανακτόρων, και έπεξετάθη ή ρυμοτομία εις τήν βορειοανατολικήν πλευράν δια τώ περιλάβη τόν Πρασίον. Τα όρια πλέον της πόλεως περιελάμβανον τόν Κεραμεικόν, έβθωνον έως τας οδούς Παραμυθιάς και Οδυσσεύς, έως τας οδούς Μάρνη—Σολωμού και Τζαβέλλα και προς τήν ανατολικήν πλευράν, έως τήν οδόν Σόλωνος—Λυκαβητού—Ακαδημίας και περιελάμβανον ένην τήν παλαιάν πόλιν έως τόν περφορεσιακόν δρόμον της Ακροπόλεως και έως τώ Θησεϊον. Ο βασίλικός κήπος, ή όποία καταλάμβανεν έως τότε ένά μικρόν σχετικώς όρθογώνιον παρά τήν μεσημβρινήν πλευράν τών άνακτόρων, έξετείνεται διά τού σχεδίου της έπιτροπής έως τας

λεωφόρους Βασιλίσσης Σοφίας, Ηρώδου του Αττικού, Βασιλίσσης Ολυγας και Βασιλίσσης Αμαλίας. Είς τώ έσωτερικόν της πόλεως ουδεμίαν άλλαγήν έπέφευεν ή έπιτροπή επί της ύπαρχούσης ρυμοτομίας.

Η άνωμόρωσις της πόλεως: Τόν Μάρτιον του 1847 ή άρμολιότης του σχεδίου της πόλεως περιήλθεν εις τήν στρατιωτικήν διεύθυνσιν μηχανικού Αθηνών, εις τήν όποιαν υπηρετούν άπόφοιτοι της Σχολής τών Ευέλπτων και αξιόλογον μόρφωσιν μηχανικού και αρχιτέκτονας. Η μεταβολή αύτή έν συνδιασμό προς τώ ενδιαφέρον που έπέδειξεν ή βασιλίσσα Αμαλία διά τώ ζήτημα της πρωτευούσης, έσομείωσεν εις τήν πολεοδομίαν τών Αθηνών ένν περιοδον εξαιρετικής δραστηριότητος, κατά τήν όποιαν έγένοντό τολμηρότατα άλλαγαι εις τήν περιοχήν ίδιως της παλαιάς πόλεως. Από τήν άνωίειν του 1856 έως τώ τέλος του 1858, χωρίς έπιτροπείας και χωρίς συζητήσεις, ή στρατιωτική υπηρεσία καθήρτισε μεμονωμένα σχέδια τών δρόμων της παλαιάς πόλεως, τά όποία ένεκρίνοντο δι' άυτοτελών διαταγμάτων και έπέβαλλον άυσίως διεπλάτυνσεις και εμβυγραμμισεις εις τας καιθαλώδη δρομάκια της μεσαιωνικής πόλεως. Η κυβέρνησις ένεκρινε πιστώσεις διά τας άποζημιώσεις, ή ζήλος όμως τών δογάνων της εφαρμογής του σχεδίου υπερέβαλε τας ποσά που διετίθεντο και τόν ρυθμόν της καταβολής των. Η άστυνομία εξέκείωνε διαίως τας ρυμοτομούμενα και ή σκαπανεία του μηχανικού καταβάριζον χωρίς άλλας διατυπώσεις. Με τήν άποφασιστικήν έκείνην δρασιν τών υπηρεσιών του σχεδίου της πόλεως όχι μόνον άνευροφόρησαν τελείως αι συνοικιαί της παλαιάς πόλεως, αλλά και νεώτεροι δρόμοι που είχαν κτισθί ήδη διεπλάτυνθησαν, όπως ή οδός Ερμού εις τώ πέρας της οδού Αθηνάς τμήμα της. Έπροτάθη δέ τότε και προέκτασις μέχρι του Θησεϊου της οδού Μητροπόλεως, ή όποία έτερματίζετο εις τήν οδόν Βουλης περίπου, και ή διάνοξις άλλης μίας παραλλήλου, κατ' έπέκτασιν της οδού Μουσών (Κορασιόγρυη της Σερβίας), μέχρι του Κεραμεικού.

Τώ σχεδίον του 1860: Τήν πολεοδομικήν συνείδησιν τών όποιων είχαν άναμορώσει ή δρσίσι τών Έλλήνων στρατιωτικών αρχιτεκτόνων, ήλθε να ένισχύση, ή πρώτη γαλλική άποστολή τών δημοσίων έργων, ή μετακληθείσα τώ 1857. Η δρσίσι της έξεδηλώθη κυρίως εις τήν άδοποιήαν, δεν έβενε όμως άσχετος και προς τώ σχεδίον της πόλεως. Η διαία εκείνη και άνευ προκαταβολής τών άποζημιώσεων εφαρμογή τών σχεδίων τών στρατιωτικών και αι διαρκώς εξαγγελλόμεναι νέαί άλλαγαι, έπρόκλεσαν μεγάλας διαμαρτυρίας τών ιδιοκτητών, αι όποιαί ήνάγκασαν τήν κυβέρνησιν να άποφασίσει τήν σύστασιν έπιτροπής προς σύστασιν ένός γενικού και άριστικού σχεδίου δια τών πολεοδομικήν συγκρότησιν τών Αθηνών, τώ όποιον θα άπέτρεπεν εις τώ μέλλον άλλας άλλαγαι. Μέλη της έπιτροπής διορίσθησαν εις τας άρχάς του 1860 οι Δ. Σταυρίδης, συνταγματάχος αρχηγός του μηχανικού, Ι. Βούρος διευθυντής ύγεινής εις τώ ύπουργείον τών Έσωτερικών, Β. Πετμεζάς ταγματάχος, Π. Κάλκος αρχιτέκτων, Γ. Σκουρος δήμαρχος Αθηνών, Φ. Μπουλανζέ αρχιτέκτων και Δανιήλ (Νθανιέλ) άρχιμηχανικός της γαλλικής άποστολής τών δημοσίων έργων. Τους δύο τελευταίους αντικατέστησαν άργότερον ή άοχαίολόγος Α. Σκιας και ή ταγματάχος Δ. Μεταξάς. Περί τώ τέλος του 1860 ή έπιτροπή έπεράτωσε τώ σχεδίον της. Δι' αύτώ έπροτείνεται ή δημιουργία της οδού Μητροπόλεως, εις τήν θέσιν της όποιος προηγουμένως υπήρχεν έννα οικοδομικός χώρος της παλαιάς πόλεως. Έπεξετείνεται προς άνωταλά ή πόλις έως τήν οδόν Κοιμητήρη, εις τήν παλαιάν πόλιν μία μεγάλη έκτασις από τήν Στοάν του Αττάλου έως τώ Όρολόγιον του Κυρηόστου άρρίζετο δι' άνασκαφάς και εις διάφορα σημεία της νέας ώρίζοντο θέσεις και οικόπεδα δια τών άγέωρσιν διαφόρων δημοσίων κτήριων. Η πολιτική κατάστασις τών χρόνων εκείνων δεν έπέτρεψε τήν έπικύρωσιν του σχεδίου της έπιτροπής. Μετά όμως τήν άναρρησιν του Γεωργίου Α' ή υπηρεσία του ύπουργείου τών Έσωτερικών, επί τή θέσει του σχεδίου εκτίνα, καθήρτισε τώ άριστικόν σχεδίον της πόλεως, άφίνουσα κατά μέρος τόν καθορισμόν τών θέσεων δια τας δημόσια κτήρια. Έκ του σχεδίου τούτου ένεκρίθησαν μόνον τρία φύλλα ή τμήματα αύτώ δια διαταγμάτων τώ 1863 και 1864 και ίσχυσαν άριστικώς ως τώ σχεδίον του κέντρου της πόλεως άνευ άλλων άλλαγών. Τώ τέταρτον φύλλον εις τώ όποιο περιελαμβάνοντο οι αρχαιολογικοί χώροι δεν έπεκυρώθη.

Τώ σχεδίον Π. Βακά: Τώ 1896 εσημειώθη ή εκδήλωσις ζωηρού ενδιαφέροντος δια τήν άνωμορώσιν της πρωτευούσης. Δυστυχώς όμως ή εκδήλωσις εκείνη δεν άφεώρα τώ κακόν που είχε γίνει και συνεχίζετο με τας όλεθρίας από πάσης άπόφως έπεκτάσεις, άλλ' ένετοπισθη μόνον εις τήν ρυμοτομίαν του κέντρου της πόλεως. Ο αρχιτέκτων Παύλος Βακάς εκυκλοφόρησε φυλλάδιον δια τού όποιο έπρότεινε τήν διάνοξιν νέου συστήματος λεωφόρων δια μέσου του κέντρου της πόλεως. Η μία τών λεωφόρων τούτων θα καταμυθόμετο από τόν κήπον του Κλαυθμιώνος προς τώ Μοναστηράκι και θα συνεχίζετο προς τώ Αστεροσκοπείον. Η άλλη θα ήρχιζεν από τήν πλατείαν Έλευθερίας προς τώ Μοναστηράκι και θα συνεχίζετο προς τώ Ζάππειον. Αί δύο αύται λεωφόροι με τας ύπαοχύσεις άδοϋς Ερμού και Αθηνάς, θα έσχημάτιζον έν άκινωτόν σύστημα του όποιο του κέντρου θα έπλασιώμετο από έννα τετραπλευρον που τώ έσχημάτιζεν ή οδός Ευοσιπίδου, έννα νεός δρόμος που έπρότεινε ή Βακάς από τήν πλατείαν Κλαυθμιώνος προς τήν Μητρόπολιν και έννα τρίτος τόν όποιον έπρότεινε από τήν πλατείαν Έλευθερίας προς τώ Θησεϊον. Δεν έβέωρησεν ή Βακάς άναγκάσιν να έμυρησθη με ποιαν νομοθεσίαν και με ποιόν οικονομικόν σύστημα θα έπραγματι

του αυθαίρετον οικοδομησιν, με την προσήκουσαν πολεοδομικήν διαρρυθμίσην, εξασφάλισσα δια μέσου αυτής πλήρες δικτυον συγκοινωνιακών αρτηριών, πλατειάς, κήπους και ευρυμων ρυμοτομίαν.

Ο Πολεοδομικός Οργανισμός: Το 1937 ιδρύθη εις την Διοικήσιν Πρωτευούσης ο Ανώτατος Πολεοδομικός Οργανισμός, με σκοπόν να δώση εντός δύο ετών σχέδιον πολεοδομικής διαρρυθμίσεως ολοκλήρου της πρωτευούσης. Ο ιδρυτικός νόμος έθετεν όρθον τας γενικάς κατευθύνσεις του σκοπού αυτού. Όταν όμως ήρχισε να λειτουργή ο Οργανισμός, τά τρέχοντα και επείγουσα φύσεως πολεοδομικά ζητήματα των 52 δήμων και κοινοτήτων, αίτινες υπήγγυον εις την Διοικήσιν της Πρωτευούσης, απέδειχθησαν τόσο, πολλά, ώστε άπερόφησαν έξ ολοκλήρου τας φροντίδας του.

Τό σχέδιον Κώστα Η. Μπριου: Κατά τό διάστημα της καταχής ή διευθυνης του σχεδίου πόλεως εις τόν Δήμον Αθηναίων, επεδόθη εις τήν μελέτην ολοκλήρου του χωρονομικού και πολεοδομικού ζητήματος της πρωτευούσης, ήν και εδημοσίευσε μετά τήν απέλευθέρωσιν. Διά της μελέτης ταύτης απέδωκε κυρίως εις τήν άποσυμφόρησιν και τήν λειτουργικήν τακτοποίησιν της πρωτευούσης, εις τήν ίδουσιν διοικητικού κέντρου δια τήν συγκέντρωσιν και αναδιοργάνωσιν των δημοσίων υπηρεσιών και εις τήν άπομάκρυνσιν και αυτών και των στρατιωτικών εγκαταστάσεων από τας Αθήνας. Προς τούτο προέτεινε τήν ίδρυσιν νέου διαιρισμάτος της πρωτευούσης εις τά Μέγαρα, ανήκοντες άποκλειστικώς εις τό κράτος και περιλαμβάοντες τας στρατιωτικάς και τας δημοσίας υπηρεσίας αύτου, μετά τού άπαραίτητου οικισμού δια τήν διαδίσιν του σχετικού προς ταύτας πληθυσμού, κατά τό υπόδειγμα της Ουάσινγκτων, Καμπέρας και Αγκύρας. Δύο λιμένες, ή εις προς τόν Σαρωνικόν και ή έτερος προς τόν Κορινθιακόν κόλπον, εις τήν θέσιν των αρχαίων Παγών, εξασφαλίσουν τας κρατικές συγκοινωνίας χωρίς τήν επιβάρυσιν του Πειραιώς και χωρίς τήν μεσολάθησιν του Ισθμού, ή όποιος και άνεπαρκής είναι και άχρηστέυεται έν καιρό πολέμου. Μία νέα σιδηροδρομική γραμμή συνδέει τους λιμένες του κρατικού κέντρου με τήν ύπαρχουσαν γραμμήν των ΣΕΚ μεταξύ Θεόδων και Λεβαδείας συντομούντος τας συγκοινωνίας Πελοποννήσου — Βορείου Ελλάδος κατά 92 χιλιομέτρα. Η ηλικιακή σιδηροδρομική γραμμή Πειραιώς — Περαιμάτος, συμπληρούμενη με όμοιον από τας Αθήνας, επεκτείνεται μέχρι Μεγάρων και Παγών. Ως προς τήν διαρρυθμίσην των Αθηνών προβλέπει τό σχέδιον τούτου τήν δημιουργίαν ένιαιου αρχαιολογικού χώρου, περιλαμβάοντος τό Στάδιον, τόν Αρδητόν, τό Ολυμπεϊόν, τήν Ακρόπολιν με τους παρ' αυτήν λόφους, τήν ωμαίκήν και τήν αρχαίαν Αγοράν, τόν Κεραμεικόν και τήν Ακαδημίαν του Πλάτωνος, τήν φύτευσιν αύτου κατά συστάδας και τήν ίδρυσιν εις τας παρυφάς του αθλητικού κέντρου, ύπαιθριου θεάτρου δι' αρχαίου δάμα, Μουσείων, Βιβλιοθήκης και των Αρχαιολογικών Σχολών. Προτείνει τήν δελτίαωσιν του πρωτευόντος ρυμοτομικού δικτύου, δια της προεκτάσεως της λεωφόρου Αλεξανδρας προς τόν κεντρικόν σιδηροδρομικόν σταθμόν και προς τό αθλητικόν κέντρον και δια της κοράσεως άρισμένων άλλων αρτηριών. Καί τέλος θέτει τας γενικάς γραμμάς της οικονομικής άπόψεως της εφομογής των μεταρρυθμίσεων τούτων και του συστήματός δια τό όποιον θα επιτευχθή ή σύμπτυξις του έν διασπορά οικισμού της πρωτευούσης και ή βαθμιαία άποσυμφόρησις του πληθυσμού της, δια ειδικών μέτρων περιστολής και δια της συγκρόνου άνωμώσεως του διοικητικού επιπέδου των επαρχιών, με άνάλωγον μεταρρυθμίσιν του φορολογικού συστήματος. Τό σχέδιον Μπριου άνεκοινώθη εις τήν Ακαδημίαν Αθηνών υπό του ακαδημαϊκού Δ. Λομπδαριου και έτυχεν εύμενεστάτων κρίσεων από μέρος Ελλήνων και ξένων ειδικών. Αι περιπτώσεις αίτινες επικαλούθησαν εις τήν Ελλάδα δέν έπέτρεψαν να γίνη λόγος περί εφαρμογής του ως προς τήν αναδιομυργίαν τήν όποιαν προβλέπει δια τήν πρωτευούσαν. Έκ των οργανωτικών όμωσ μέτρων, τά όποία προτείνει δια τήν άποσυμφόρησιν και λειτουργικήν τακτοποίησιν της, έπραγματοποιήθη ήδη ή κατάργησις των εγκαταστάσεων στρατιωτισμού της ανατολικής πλευράς των Αθηνών και ή μεταφορά των έξω της πόλεως προς τά δυτικά και ειδικώς εις τήν Μεγαρίδα. Επίσης έπραγματοποιήθησαν κατά έν μέρος αι φροντίδες δια τήν τόνωσιν της ζωής των επαρχιών με τήν ελάττωσιν της φορολογίας των επαγγελμάτων και της κινήσεως προϊόντων.

Η οικοδομήσις: Εύθως μετά τήν έκδοσιν του διατάγματος της 6118 Σεπτεμβρίου του 1834 δια του όποιου ένεκρίνετο τό σχέδιον του Κλέντσε και ώρίζετο ή πρώτη Δεκεμβριου ως ήμέρα της μεταφοράς της καθέδρας του βασιλείου εις τας Αθήνας ήρχισε με μεγάλην δραστηριότητα ή διάνοιξις των οδών Έρμου, Αιάλου και Αθηνάς και επανήρχισαν ή οικοδομησις, ήτις είχε διακοπή με τήν άναστολήν του σχεδίου Κλενθου και Σκουμπερτ. Εις τόν λιμένα του Πειραιώς κτήφθησαν 200 φορτία οικοδομικών υλικών και οικοδομικός όργανισμός άνεπιτύχη εις όλην τήν πόλιν, αλλά και γενική άταξία ως προς αύτην, δια τήν άντιμετώπισιν της όποιος εεδόθησαν τά διατάγματα της 9121 Απριλίου και 12124 Νοεμβρίου του 1836, δια των όποιων εβεσπίσθησαν αι πρώται διατάξεις περί οικοδομήσεως. Πικνότερα οικοδομήσις εμφανίζεται κατ' αρχάς εις τήν παλαιάν πόλιν, ένω εις τήν νέαν, ήτις έχαράσσετο δια του ρυμοτομικού σχεδίου προς βορράν της παλαιάς, ελάχιστα στίτια κτίζονται και ίδίως προς τήν δυτικήν πλευράν, όπου κατά τό σχέδιον Κλεντσε επρόκειτο

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

της πολεοδομικής συγκροτήσεως των Αθηνών κατά τό έτος 1940 (χωρίς τά περιχώρα).

	Έκτάρ.α
1) Έκτασις εντός των όριων του δήμου Αθηναίων	4,380
2) Έκτασις εντός των όριων του σχεδίου της πόλεως	3,290
3) Έκτασις του καθαυτού οικισμού (χωρίς τούς υπό τά στοιχεία 9 και 10 χώρους	2,994
4) Οικοδομήσιμοι χώροι	2,016
5) Έπιφάνεια οδών και λεωφόρων	794
6) Πλατεία διεπρυθμισμένα	24
7) Δημόσια κήποι διεπρυθμισμένοι (ένω των 5 στρεμμάτων)	80
8) Προβλεπόμενοι κήποι και πλατεία (άνατολλογισμοί)	49
9) Λόφοι και αρχαιολογικοί χώροι δασωμένοι	233
10) Λόφοι και αρχαιολογικοί χώροι άδάσωτοι	63
11) Νεκροταφεία (Α' και Β')	31
12) Όλικόν μήκος οδών και λεωφόρων	Χλμ. 730
13) Οίκια	59,269
14) Κατοικίαι	129,849
15) Κάτοικοι	481,225

να κτισθούν τά άνάκτορα. Η άνέγερσις όμως των άνακτόρων και του Πανεπιστημίου προς τήν ανατολικήν πλευράν, συνέντρωσε μετά τό 1836 προς αύτην τήν περιοχήν τήν οικοδομήσιν των μεγαλύτερων και πλουσιωτέρων κτιρίων, εξέπεσε δε συγχρόως ή έκτίμησις της δυτικής πλευράς εις τό άκρον της όποιας εκεί έπαι επρόκειτο να κτισθούν τά άνάκτορα και τό διοικητικόν κέντρον, κατά τό σχέδιον του Κλεντσε (πασά των Κεραμεικόν), έκτίσθησαν αθλιώταται καλύβαι και παραπήγματα, τά όποία εχογγύησαν τό διαδότηον Γκαζοχώρι. Η πύκνωσις της οικοδομήσεως εγενικεύθη εις τήν νέαν πόλιν κυρίως κατά τούς χρόνους της βασιλείας Γεωργίου του Α' και ένετάθη άποτόμως μετά τό 1880 εκ της συνροής εις τας Αθήνας όμογεών έν Αιγύπτου.

Αι οίκια των Αθηνών μέχρι τέλους του 19ου αιώνος εις τάς παρυφάς της πόλεως όπου ή οικοδομησις ήτο κατά φυσικόν λόγον άραιότερα ήσαν κατά πλειονότητα μονοσώφαι, ένω άντιθέτως εις τούς έμπορικους δρόμους του κέντρου της πόλεως τρίώροφαι. Εις τά μέγαρα της εύπόρου τάξεως οι δύο ή τρεις όροφοι, παύ τά άπέρτιζον, απέτέλουσιν μίαν κατοικίαν. Εις τό άστικόν όμως κτίριον της μέσης τάξεως κάθε όροφος απέτειλε ίδιαν κατοικίαν. Η διατάξις των έσωτερικών χώρων εις τας κατοικίας αύτης της τάξεως ήτο άπλουστάτη με τήν συγκέντρωσιν δύο έως τεσσάρων βασιτίων εις τήν πρόσωψιν και των υπολοίπων εις παράταξιν περ' τόν ένα μεσοτόχον με ένα χαγιάτι προς τήν αυλήν ύελοφρακτον. Αύτην τήν διάταξιν συνήθως κυρίως οι έμπειρικοί οικοδόμοι. Οι άρχιτέκτονες όμως εις οίκια καλύτερας όπισθήποτε τάξεως έσηρμαζον περισσότερον κλειστήν διάταξιν με ένα διάδρομον ή όποιος διασχίζει τήν κατοικίαν εις τό μέσον. Σπανιάτατος ήτο ο τύπος της πολυκατοικίας με κοινήν κλιμακα, ό όπολος δέν προσηρμόζετο καθόλου εις τας συνήθειας του οικογενειακού βίου της εποχής εκείνης. Μία πολυκατοικία, του Γ. Σκουφέ, έκτίσθη τό 1850 από τόν Κλεάνθη εις τήν οδόν Νικοδήμου αριθμός 18, διάρροφος με δύο κατοικίας εις κάθε όροφον. Ο Τσιλλερ έκτισε τήν τρίώροφον πολυκατοικίαν του Ι. Περισσόγγλου εις τήν λεωφόρον Βασιλίσσης Σοφίας, κατόπιν δε ο Καραθανασόπουλος δια τόν ίδιον ιδιοκτήτην τήν πολυκατοικίαν της λεωφόρου Βενιζέλου.

Μέχρι του τέλους του 19ου αιώνος άπαραίτητος ήτο εις τήν οικοδομήσιν των Αθηνών ή αυλή και τό περιβάλλι. Απέ των αρχών όμως του αιώνος μας, όποτε έντείνεται ή ποός έκμετάλλευσιν οικοδομήσις, οι παράγοντες αύτοι της ύγιεινής παραβλέπονται και βυσιάζονται αισθητάς.

Η άρχιτεκτονική εξέλιξις. Η σύμπτωσις της αναδιομώσεως των Αθηνών ως πρωτευούσης της Ελλάδος με τήν επαγήν της πάλης του ρωμαντισμού και του κλασσικισμού εις τας τέχνας, έν συνδυασμώ προς τας τοπικάς συνήθαις του περιβάλλοντος, εις τό όποιον εγεννήθησαν οι κλασσικοί ρυθμοί, έπέβαλλον ως φυσικήν συνείπιαν τόν νεοκλασσικόν ελληνικόν ρυθμόν εις τήν άρχιτεκτονικήν της πρώτης οικοδομήσεως της πόλεως κυρίως ως προς τά δημόσια κτίρια και τά ιδιωτικά μέγαρα.

Ως προς τήν άρχιτεκτονικήν του κοινου σπιτιου, ή τοπική παράδοσις της άρχιτεκτονικής και ή ψυχική διάθεσις τήν όποιαν εδημιούργησεν ή πνοή της έλευθερίας μετά τήν επανάστασιν προσέφεραν εις τήν φαντασίαν και τό πνεύμα των άρχιτεκτόνων της ρωμαντικής σχολής πολύτιμα στοιχεία λυρισμού και άνάστασεως. Η άπλή, σκυθρωπή και έντελώς οικουδομική έψις του μεσαιωνικού σπιτιου έδωκε τήν θέσιν της εις τήν περίτεχνον και έκφραστικήν φυσιογνωμίαν της ρωμαν-

τικης τεχντροπίας, με την χρήση της υψηλής καμινάδας, της πλατείας προεξοχής της στέγης, του χαγιατιού με καμάρες εις τὸ ἰσόγειον. Τὸ ὕψος τοῦτο, ἡ συνθετικὴ ἐλευθερία τοῦ ρομαντισμοῦ τὸ διαπλάσσει εἰς νέας μορφὰς καὶ τὸ πλουτίζει με νέα κτιριολογικὰ καὶ διακοσμητικὰ στοιχεῖα τῆς ἐποχῆς. Εἰς τὸ μνημειώδες μέγαρον ἐν τούτοις ἐλάχιστα κτίρια διεμορφώθησαν εἰς ρομαντικὸν ρυθμὸν καὶ τὸ στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον εἰς τὴν συνακίαν Μακρυγιάννη, ἔργον τοῦ Γουλιέλμου Βάιλερ (1836) καὶ τὰ κτίρια τῆς δοκιμῆς τῆς Πλακετίας, ποῦ ἔκτισεν ὁ Σπομάτιος Κλεάνθης κατὰ τὸ διάστημα 1840—1850.

Οἱ πρώτοι ἀρχιτέκτονες ποῦ ἐχρησιμοποίησαν τὸ νεοκλασσικὸν ρυθμὸν εἰς τὰ μνημειώδη κτίρια τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως ὁ Γκαϊρτνερ εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὁ Χριστιανὸς Χάνσεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον καὶ ὁ Κλεάνθης εἰς τὸ μέγαρον Ἀμβροσίου Ράλλη (παλαιὰ ἀγγλικὴ πρεσβεία), ἐκράτησαν τὸν ρυθμὸν εἰς αὐστηρὸν ὕψος, διατηρήσαντες ἀπαρβίαστον τὴν μορφολογίαν τῶν κλασσικῶν στοιχείων καὶ βυσιάζοντες εἰς αὐτὴν τὴν ἐκδήλωσιν τῆς κτιριολογικῆς συγκροτήσεως. Μετὰ τὸ τέλος ὁμοῦ τῆς πρώτης δεκαετίας νεώτεροι ἀρχιτέκτονες ποῦ ἐμφανίζονται εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως ὁ Λύσανδρος Καυταντζόγλου, ὁ Θεόφιλος Χάνσεν, ἀδελφὸς τοῦ Χριστιανοῦ, καὶ ὁ Δημήτριος Ζέξος, ἐχρησιμοποίησαν τὸν ρυθμὸν με περισσοτέρου ἐμφρασιν ὡς πρὸς τὴν πλαστικὴν σύνθεσιν τοῦ κτιρίου καὶ ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν στοιχείων. Ὁ Ἰωνικὸς καὶ Κορινθιακὸς ρυθμὸς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Δωρικὸς εἰς συνθέσεις τοῦ Καυταντζόγλου, αἰφύνι τὰ κλασσικὰ των βάθρα καὶ στήνοντα εἰς τὸ ὕψος τοῦ πρώτου ὀρόφου, με ὁποτέλεσμα τὴν αἰσθητικὴν μείωσιν. Ἐνῶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον ἡ διαμόρφωσις τοῦ κτιρίου ἦτο περισσότερο δημιουργία αἰσθητικὴ ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς δευτέρας δεκαετίας λαμβάνει χαρακτῆρα τυπικῆς συνθέσεως καὶ προδιαγράφει τὴν ἀρχὴν τῆς παρακμῆς τοῦ κλασσικισμοῦ. Ἀκριδῶς δὲ ἐπειδὴ καταντὰ πλέον τυπικὴ καὶ εὐχερῆς ἡ χρῆσις τοῦ νεοκλασσικοῦ ρυθμοῦ, μεταδίδεται αὕτη ἀπὸ τὰ μνημειώδη κτίρια εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τοῦ κοινοῦ σπιτιοῦ, ἐκπαίζουσα τὴν ρομαντικὴν τεχνοτροπίαν τῶν πρώτων χρόνων. Εὐνόητον εἶναι ἐν τούτοις ὅτι ἀναλόγως τῆς προσωπικῆς ἰδιοσυγκρασίας τῶν διαφόρων ἀρχιτεκτόνων σημειώνονται ἐξαιρέσεις μέσα εἰς τὸ γενικὸν πνεῦμα ποῦ χαρακτηρίζει τὴν ἐποχὴν. Ὁ ἴδιος ὁ Θεόφιλος Χάνσεν, ἔν καὶ εἶναι ὁ κορυφαῖος τῆς σειράς τῶν κλασσικιστῶν τῆς δευτέρας περιόδου, κτίζει τὸ ὀφθαλμιατρικὸν εἰς βυζαντινὸν ρυθμὸν καὶ τὸ μέγαρον τοῦ Α. Δημητρίου (Μεγάλῃ Βρετανίᾳ) εἰς ρυθμὸν γαλλικῆς. Ἀναγεννήσεως, ἐνῶ ὁ σύγχρονός του Παναγιώτης Κάλκος κτίζει τὸ Βαροβάκειον εἰς τὸ αὐστηρὸν ὕψος τοῦ πρώτου νεοκλασσικοῦ ρυθμοῦ.

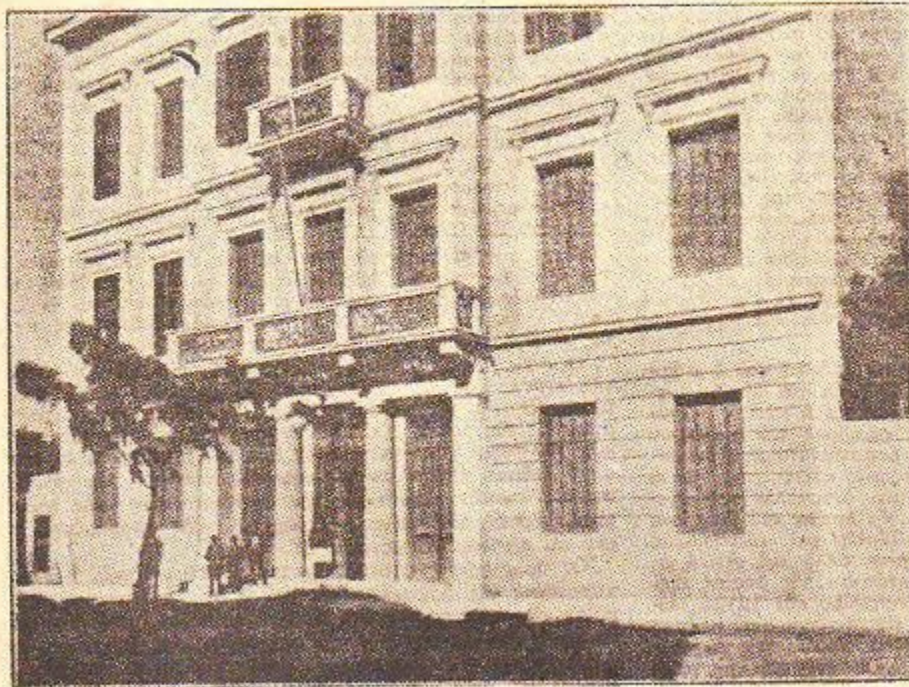
Μετὰ τὸ 1850 δύο νέοι ἀρχιτέκτονες φέρουν εἰς τὰς Ἀθήνας τὰς πρώτας ἐκδηλώσεις τοῦ ἐκλεκτικισμοῦ εἰς τὸν ὅποιον καταλήγουν ἀπὸ κοινοῦ ὁ ρομαντισμὸς καὶ ὁ κλασσικισμὸς. Ὁ Φρ. Μπουλανζὲ ἐκπρόσωπος τῆς παρακμῆς τοῦ γαλλικοῦ κλασσικισμοῦ καὶ ὁ Ἐρνέστος Ταίλλερ ἐπιδέξιος χειριστὴς ἐμπνεύσεων ἐκ τῆς ρομαϊκῆς ἀναγεννήσεως καὶ τῆς διακοσμητικῆς μεταπτώσεως, ποῦ ἔλασεν ὁ νεοκλασσικισμὸς εἰς τὴν Βιέννην. Καὶ οἱ δύο ἔχουν εἰς τὴν τεχνοτροπίαν των κοινὸν χαρακτηριστικὸν τὴν ἔλλειψιν ἀπλότητος καὶ δημιουργικῆς

πνοῆς ἐκδηλουμένης με ἀχρηστὰ καὶ ἀδικοιολόγητα ἀρχιτεκτονικὰ στοιχεῖα κατεσκευασμένα με ψευδῆ δόμησιν ἀπὸ ἀμμοκονίαν ἢ μαρμαροκονίαν, τὰ ὅποια ταράσσουν τὴν λιτὴν καὶ ἡρεμὴν αἰσθητικὴν ἀτμόσφαιραν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν προηγουμένων ἐποχῶν. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐμφανίσιν των κτιρίων εἰσάγεται τότε ἀπὸ τὸν Ταίλλερ ἴδιος ἡ Παρμπουὴ κοσμηματογραφία. Ἄν ὁμως μείωνται τότε ἡ πνοὴ τῆς ποιότητος δημιουργίας με τὴν νόθευσιν τῆς οἰκοδομικῆς ἐκφράσεως εἰς τὴν ἐξωτερικὴν διαμόρφωσιν των κτιρίων διὰ τῆς προσθήκης ψευδῶν στοιχείων, δὲν λείπει ἀπὸ τὰ κτίρια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ χάρις καὶ ἡ καλαισθησία καὶ ἡ ἐκφρασις αἰσιδοξίας καὶ ἀγάπης τῆς παλαιᾶς Βουλῆς καὶ τοῦ Ταίλλερ τὸ μέγαρον Σίλβρον καὶ ἕνα πλῆθος ἰδιωτικῶν μεγάλων εἰς τὰς κεντρικὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως.

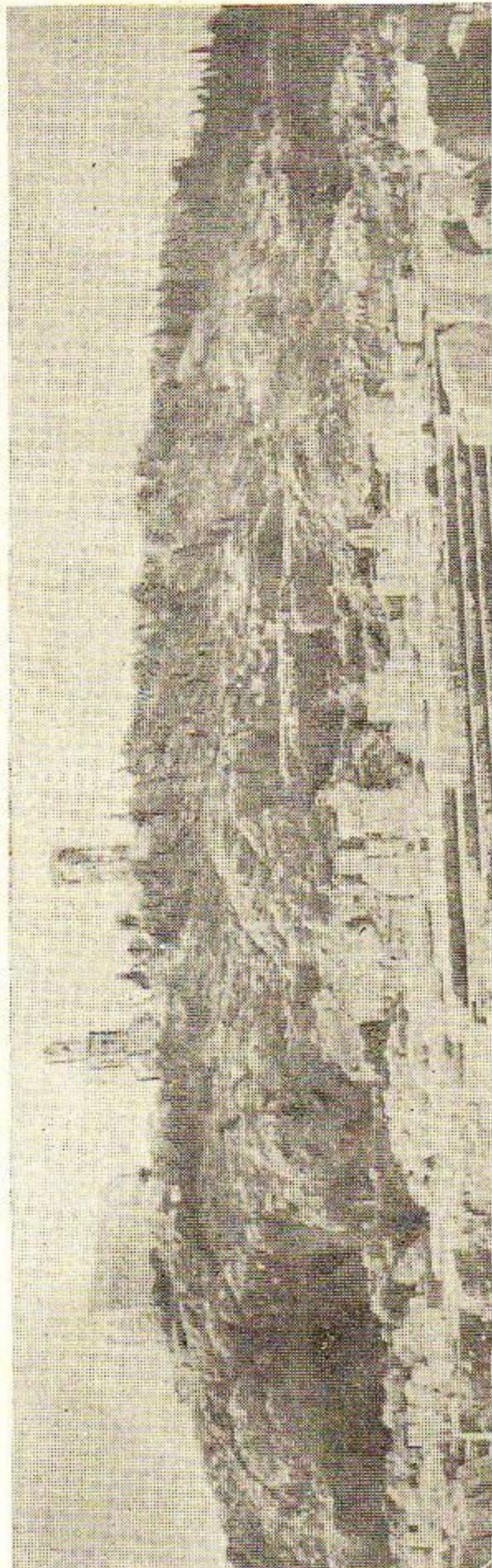
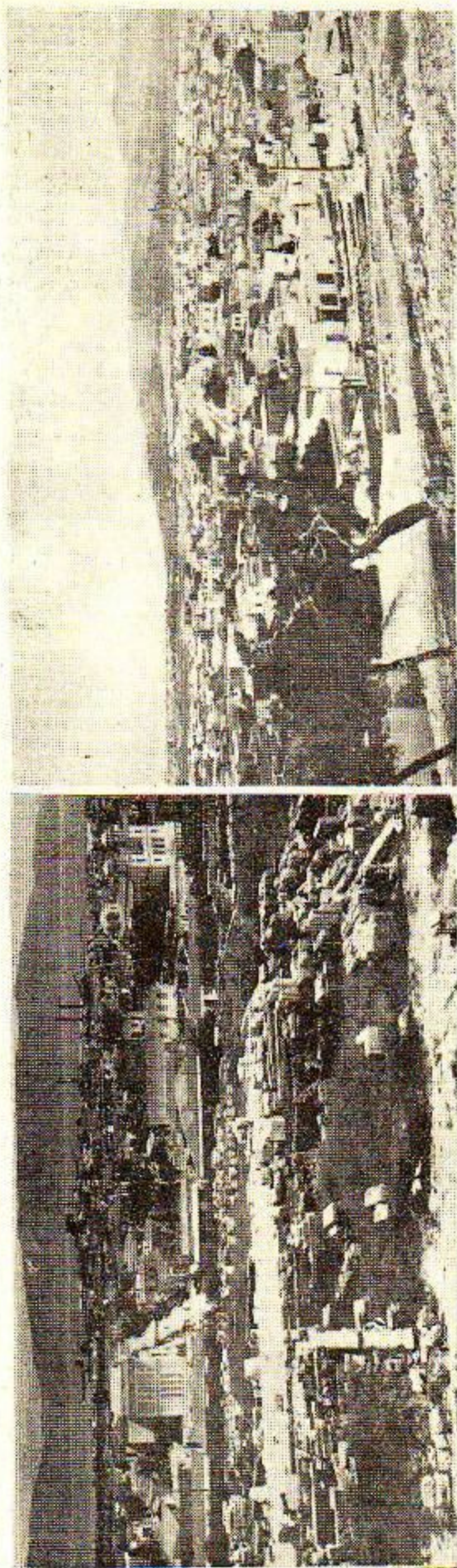
Περὶ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνος ἐνῶ ὁ ἐκλεκτικισμὸς τῆς ἀναγεννήσεως ἐκφυλίζεται πλέον εἰς ἕνα ἀνοσίῳν διακοσμητικὸν εἶδος με πληθωρικὴν προσθήκην λεπτοῦ ἀναγούσου διακόσμου, ἐμφανίζονται εἰς τὰς Ἀθήνας αἱ δύο φάσεις εἰς τὰς ὁποίας κατέληξαν εἰς τὴν Γαλλίαν οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ κλασσικισμοῦ. Ἡ μία ἀποτελεῖ σύζευξιν του με στοιχεῖα τοῦ Μπαρόκ καὶ τοῦ Ροκὸ καὶ ἡ ἄλλη ἀνοσιῳσίν του χαρακτηρίζομένη ἀπὸ σεμνὴν ἀπλοῦστευσιν των μορφῶν καὶ συντηρητικὴν χρῆσιν των γεωδῶν χρωμάτων τῆς ἀργίλλου, τοῦ παρολίθου καὶ τοῦ ὀξειδωμένου μαρμάρου. Ἐκπρόσωποι τοῦ πρώτου εἶδους εἶναι ὁ ἀρχιτέκτων Ι. Μούσης, ὁ ὁποῖος ἔκτισε τὸ μέγαρον Α. Μαύρου εἰς τὴν λεωφόρον Ἀμαλίας (πρῶν τοιακῆ πρεσβεία καὶ τὸ μέγαρον τῆς ἀλλοαυθικῆς πρεσβείας εἰς τὴν ὁδὸν Ρηγίλλης, ἀργότερον δὲ ὁ Ἄλ. Νικολαΐδης ὁ ὁποῖος κτίζει τὸ μέγαρον Λιβιεράτου εἰς τὴν γωνίαν των ὁδῶν Πατισίαν καὶ Ἡλείου. Χαρακτηριστικὸν τῆς τεχνοτροπίας αὐτῆς ἦτο ὁ ἐκραστικὸς πλούτος των ὁποῖων συγκροτοῦν εἰς τὰ ὅρια τῆς σεμνότητος αὐστηραὶ ἀναλογίαι καὶ καλλιτεχνικὴ χρῆσις τοῦ διακόσμου. Ἀκριδῶς δὲ ἐπειδὴ ἀπαιτεῖτο αὐστηρὰ καλλιτεχνικὴ ἰδιοσυγκρασία καὶ κατάστασις διὰ των χειρισμῶν τῆς τεχνοτροπίας ἐκείνης διάφοροι ἀρχιτέκτονες των Ἀθηνῶν μετρίας δυνάμεως ἐπιχειροῦντες τότε νὰ τὴν μιμηθοῦν, παρουσίασαν φρικτὰς ἀσχημίας.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν πομπῶδη ἐκφρασιν τῆς φάσεως ἐκείνης ἡ παράλληλος φάσις τῆς ἀπλοστεύσεως τοῦ νεοκλασσικοῦ ρυθμοῦ χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἡρεμὸν μεγαλεῖον τὸ ὅποιον ἐκφράζεται μόνον με τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐπιπέδου καὶ τῆς εὐθείας γραμμῆς με αὐστηρὰ ἀναλογίαι με τὴν θεωρητικὰ τοῦ χρώματος καὶ με τὴν χρῆσιν τοῦ ἀπλοστευμένου κλασσικοῦ στοιχείου. Ἐκπρόσωπος τῆς τεχνοτροπίας αὐτῆς εἰς τὰς Ἀθήνας εἶναι ὁ Γάλλος ἀρχιτέκτων Γεώργιος Τρούμπ, ὁ ὁποῖος ἔκτισε τὸ μέγαρον Βούρου εἰς τὴν γωνίαν τῆς πλατείας Συντάγματος καὶ τῆς ὁδοῦ Σταδίου καὶ εἰς τὴν θέσιν τοῦ ξενοδοχείου «Βασιλεῦς Γεώργιος» τὸ μέγαρον Σκουλοῦδη, τὸ μέγαρον Νεγρεπόντη εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς λεωφόρου Ἀμαλίας, τὸ Στρατοδικεῖον καὶ πολλὰ ἄλλα μέγαρα εἰς τὴν ὁδὸν Ἀκαδημίας. Ἀργότερα κατὰ τὴν δευτέραν δεκαετίαν τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος τὴν τεχνοτροπίαν αὐτὴν των Γάλλων ἐκλεκτικῶν συνεχίζει ὁ Β. Κουρμεζῶν, πλουτίζων αὐτὴν με λευκοῦ μαρμάρου, ὅπως εἰς τὴν διασκευὴν τοῦ μεγάρου τοῦ Μετοχικοῦ Ταμείου των πολιτικῶν ὑπαλλήλων εἰς τὴν γωνίαν των ὁδῶν Λυκαύργου καὶ Ἀθηνῶν.

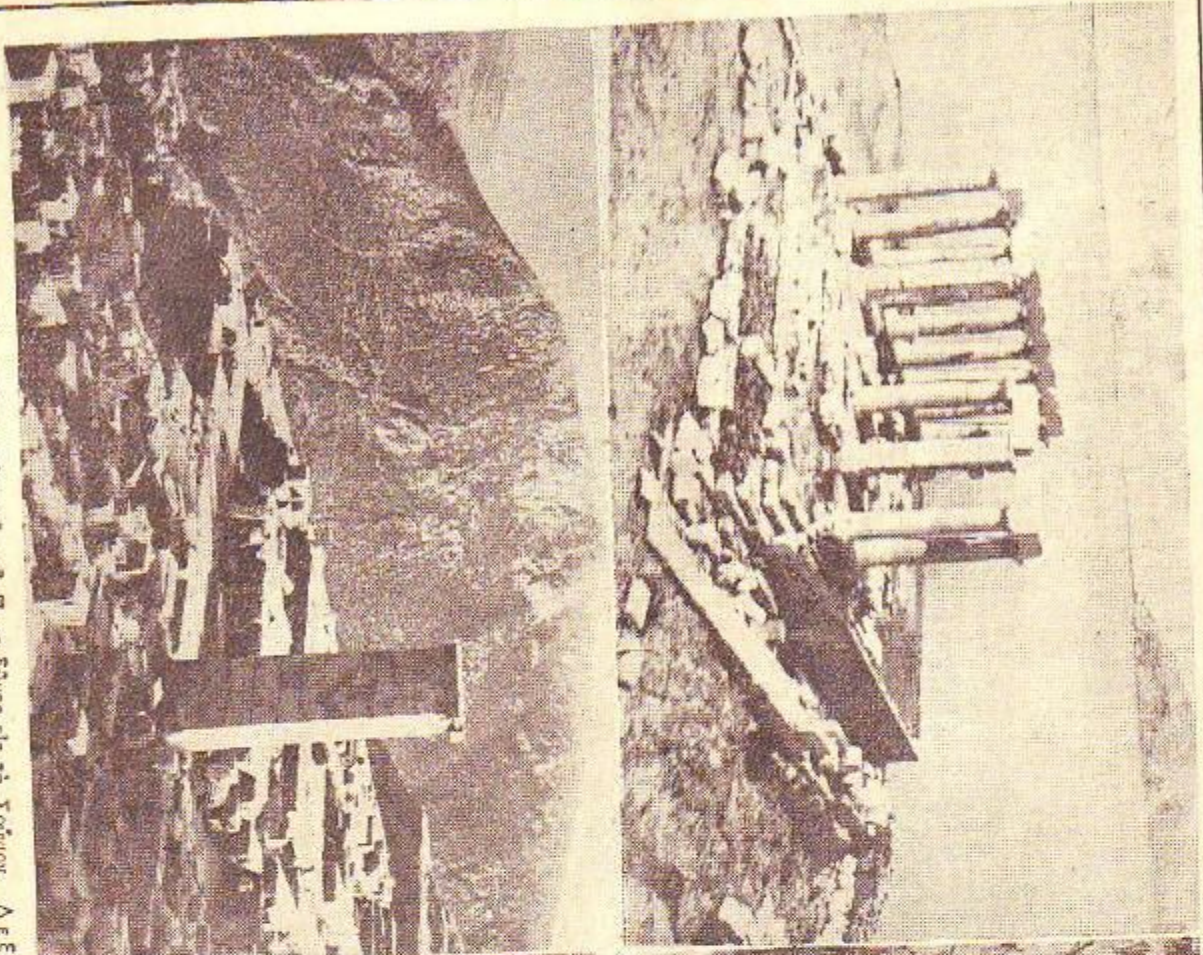
Ἄλλὰ καὶ ὁ ἀμιγῆς κλασσικισμὸς συνεχίσθη εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ στρατιωτικῶν ἀρχιτεκτόνων, ἀπεφοίτους τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων, ὅπως ὁ Ἀναστάσιος Θεοφιλάς, ὁ ὁποῖος ἔκτισε τὸ μέγαρον Σούσου εἰς τὴν ὁδὸν Σταδίου (πρῶν Ἄρειος Πάγος) καὶ τὸ μέγαρον Σερπιέρη εἰς τὴν ὁδὸν Πανεπιστημίου (Ἀγροτικὴ Γράτεια), καὶ ὁ Ἰφικράτης Κοκκίδης, τοῦ ὁποῖου ἔργον εἶναι τὸ μέγαρον τοῦ «Παυσασοῦ». Ἄλλὰ καὶ ἡ Σχολὴ των πολιτικῶν μηχανικῶν κατὰ τὰ πρώτα ἔτη τῆς ἰδρύσεώς της (1896) συνέχισε τὴν παράδασιν τοῦ κλασσικισμοῦ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἀπὸ τούτων πολιτικῶν ἀρχιτεκτόνων ἔνων σχολῶν συνεχίζου τὴν ἴδιαν τεχνοτροπίαν με συντηρητικὴν χρῆσιν 5 ακόςμου ὁ Ἀναστάσιος Μεταξῆς, ὁ ὁποῖος κτίζει τὸ μέγαρον Χαρκόπου (Μουσείον Μπενάκη) καὶ πολλὰ ἄλλα μέγαρα εἰς τὴν λεωφόρου Βασιλίσσης Σοφίας καὶ ὁ Ἀναστάσιος Χέλμης, ἀπόφοιτος γαλλικῆς σχολῆς, ὁ ὁποῖος κτίζει τὸ μέγαρον Μοξίου εἰς τὴν ὁδὸν Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ.

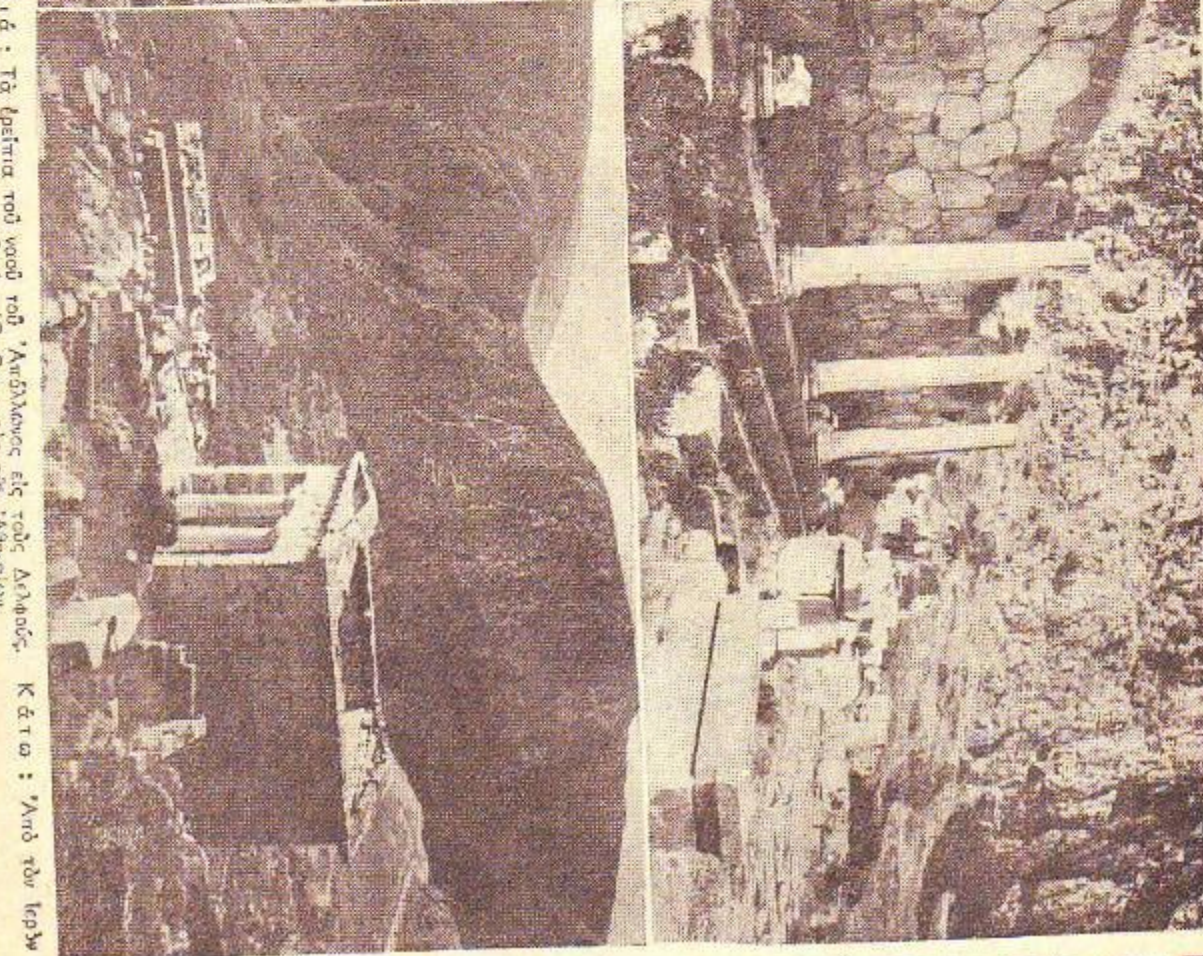
Τὸ μέγαρον τοῦ «Παυσασοῦ». Ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἰφικράτους Κοκκίδη. (Φωτογραφία τοῦ 1896).

Φωτογραφία από τας κυριώτερας πόλεις της Μεγαρίδος. Ἄνω, ἀριστερὰ : Μερικὴ ἀποφικὴ τῆς Ἐλευσίως. Δεξιὰ : Ἀποφικὸν τοῦ νέου τμήματος τῆς πόλεως τῶν Μεγάρων. Κάτω : Μία ἀποφικὴ τῶν ἐρείπων τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐλευσίως.

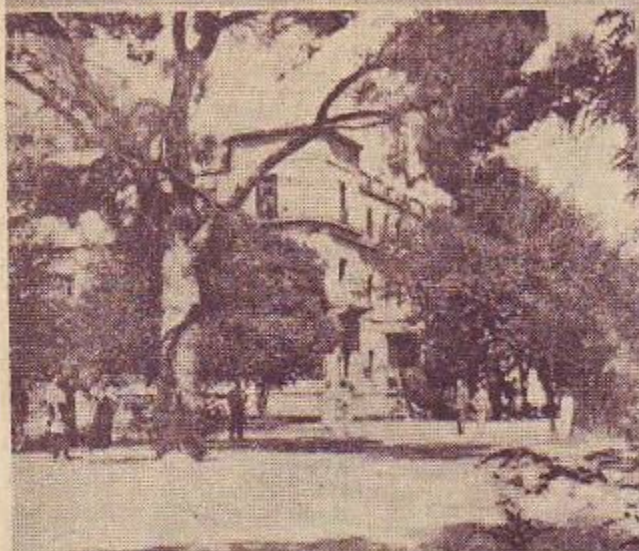
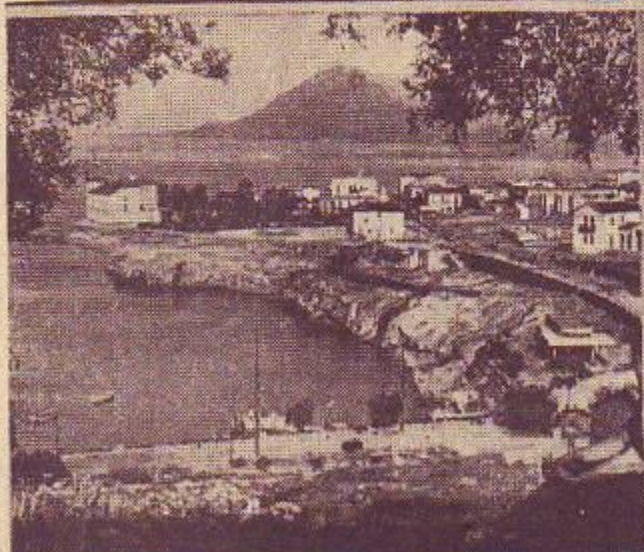
Ἄνω, ἀριστερά : Τὰ θεμελία τοῦ ναοῦ τοῦ Πυθαγόρου εἰς τὸ Σούνιον. Δεξιά : Τὰ θεμελία τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Δεξιά : Ὁ τάφος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀρδικάωνος.

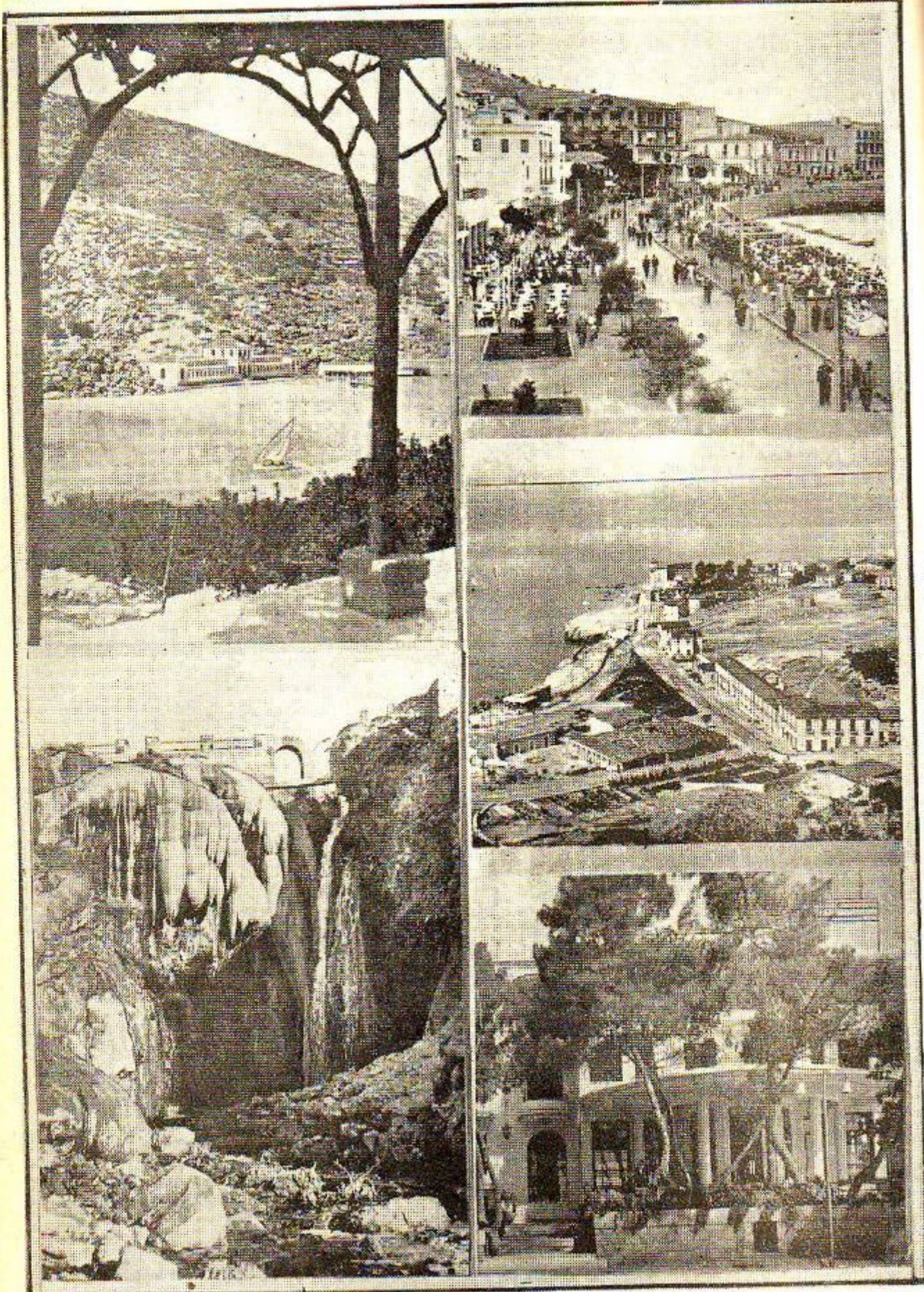
Ἄνω, ἀριστερά : Ὁ τάφος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀρδικάωνος. Δεξιά : Ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων. Κάτω : Ἄνω τῶν ἱερῶν

Ἄνω, ἀριστερά : Γενικὴ ἄποψις τῶν λουτρῶν τῆς Αἰθιψαῦ. Δεξιὰ : Ἡ παραλιακὴ ὁδὸς τοῦ Λουτρακίου.
 Εἰς τὸ μέσον, ἀριστερά : Ξενοδοχεῖον ἐν Ὑπάτῃ. Δεξιὰ, τὰ λουτρά τοῦ Κατάφα (εἰς τὴν Ἥλειαν). Κάτω,
 ἀριστερά : Ξενοδοχεῖον εἰς Πλατύσιμον· καὶ δεξιὰ : Τμῆμα τῆς λουτροπόλεως τοῦ Σμοκόδου.

*Αριστερά, άνω : *Αποψις τών λουτρών τών Μεθάνων. Κάτω : Αί πηγαι του θερμοπηάου της Αϊδησου.
 Δεξιά, άνω : *Αποψις της προκυμαίας του λουτρακιου. Εις τή μέσον : *Αποψις τών λουτρών Αϊδησου. Κάτω :
 Τό ξενοδοχείον «Ζαχοράτιος» εις τή Μέθανα.

μωμένη, ως προς το σύστημα του εδωστρώματος, ως εξής:

Πιστή ασφάλτος	270.000	τιμ.
Χυτή ασφάλτος	50.000	»
Γρανιτάσφατος επί ιμετών	130.000	»
Γρανιτάσφατος επί ακυρωτού	170.000	»
Μακάσφατος (διά πλήρως έμποτισμού)	230.000	»
» δι' ήμισυέμποτισμού	250.000	»
» δι' ήμισυέμποτισμού	275.000	»
Σκυροτά μετ' έπαλειψως		
Διάφραγμα άλλα συστήματα (βιολαστική, άσφαλτόπλινθοι, κυβόλιθοι επί ιμετών, Σέλυμακ)	35.000	»
Ταμείον Μοψίμων Όδωστρώματος (κατά τό πλείστον γρανιτάσφατοι)	290.000	»

Σύνολον ..... 1.700.000 »

Έκτοςτε και έξ αίτιας του πολλού και των έπακαλυθησώντων γεγονότων δεν έξτελέσθησαν σοβαρά έργα μέχρι του 1950, ότε συνετάγη τό παρόν άρθρον.

ΥΔΡΕΥΣΙΣ

Κατά την αρχαιότητα οι κάτοικοι των Αθηνών ύδρευόντο από πηγάδια, τα όποια ήνοιγον εις τας αύλας των κατοικιών των. Έπειδή δε έγινοντο συχνά διενέσεις εκ του λόγου ότι όταν εις ιδιοκτήτης ήνοιγεν εις μεγαλύτερον βάθος τό πηγάδι του, έστέρωσε τό πηγάδι του γείτονος, ή Σόλων εις την νομοθεσίαν του απήγορεύσει δι' άρισμένην περιοχήν της πόλεως να άνοίγυνται πηγάδια εις απόστασιν μικροτέρων των 22 μέτρων από άλλα γειτονικά και εις βάθος μεγαλύτερον των 20 μέτρων. Έάν δε ή άνοίγιον τό πηγάδι δεν εύρισκε νερό εις αυτό τό βάθος, είχε δικαίωμα να λαμβάνη νερό από τό πηγάδι του γείτονος μέχρι 54 λίτρων ήμερησίως. Έκτός των πηγαδίων κατασκευάζοντο κατά την αρχαίαν έποχην και ύδροδρόκται, δεξαμενάι δηλαδή ύπόγειοι, εις τας όποιας συνεκεντρώνοντο νερά των βροχών. Κατά τους κλασσικούς χρόνους έπετρόθη τα πλουτιζόνται τα πηγάδια δι' όσιζόντων στον, άνοιγόμενων εκ του βάθους των. Κατά την ιδίαν δε περίοδον κατασκευάσεν ή δημοσ ύδραγωγεία υαφέρουσα διαφόρους πηγάς και τα ύπογείως ρέοντα πηλι του ήλιον νερά. Τα κυριότερα των ύδραγωγείων τούτων διατηρούνται μέχρι σήμερον άλλα εν ένεργεία και άλλα άκαρτευμένα, είναι δε τά εξής:

1) Το ύδραγωγείον της Ένεακρούου Καλλιρρόης, τό όποιον μαστεύει την περί την κοίτην του ήλιον περιοχήν κατά την θείαν Γουδί, Ακλαρωθεί την δεξιάν όχθην του ήλιου, διέρχεται υπό την Ριζάρειον Σχολήν και τερματίζεται σήμερον εις τον Βασιλικών Κήπων, τον όποιον άρδευει. Κατά την αρχαιότητα συνέχισε την διαδρομήν του πιθανώς διά της όδου Κυδοθηναίων, περιέκαμπε την μεσημβριώνην πλευράν της Ακροπόλεως και διά μέσσην της Πνωκός και του Αρειον Πάγου κατέληγεν εις την Ένεακρούου, της όποιος τά λείψατα άπεκαλύθησαν διά των άμερικανικών άνασκαφών πρό τινων έτών. Το ύδραγωγείου τούτου μία εμφάνις παρά την όδον Κυδοθηναίων ήτο γνωστή κατά τον μεσαιώνα υπό τό όνομα Κοντίτση. Μετά την άπελευθέρωσιν έφέρετο υπό τό όνομα Ύδραγωγείον του Τσακουμάκου.

2) Ύδραγωγείον του Θερείου. Ο Τσίλλερ καθώρισεν την διαδρομήν του από την Βραείαν πλευράν του Άγαράου Κολλούου εις τον Άγιον Φίλιππον, εις την όδον Άδριανού. Το ύδραγωγείον τούτο κατά πάσαν πιθανότητα δεν είναι άλλο παρά ή συνέχεια του λεγομένου από τους παλαιούς Αθηναίους Ύδραγωγείον του Λουτρού, τό όποιον άρδευε κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους τό Λουτρόν της όδου Νικοδημού εις την γωνίαν της όδου Φιλοθέης, μετά δε την άπελευθέρωσιν τό Λουτρόν της όδου Άδριανού. Έχει την άφετηρίαν του εις την συμβόλην του ήλιου και του ήριδανού εις τον συνσκιζμόν Ζωγράφου, όπου αι πηγαί τας όποιας αναφέρει ή Στράβων (Βιβλ. Θ'). Ακολούθει την κοίτην του ήλιου, διέρχεται διά του Βασιλικών Κήπων και καταλήγει εις την κάτωθεν της Στείρας του Λυκαδίου (ρωσική εκκλησία) ύπόρουσαν δεξαμενήν, από της όποιος συνεχίζει την διαδρομήν του διά της όδου Νικοδημού προς την όδον Άδριανού.

3) Ύδραγωγείον της Αγίας Τριάδος του Κεραμειού: Τήν διαδρομήν του προς τά άνωτη προσδιώρισεν ή Τσίλλερ διά των όδων ήφίστου και Πανδρόσου, μέχρις ενός σείατος παρά την βορείαν πλευράν της μηροσταλεως. Από τό σημειον εκείνου τό έσχίσθη με τό ύδραγωγείον του μεσαιωνικού λουτρού, τό όποιον έταυτίσασεν άνωτέρω με τό ύδραγωγείον του Θερείου. Πери 1930 όμως, κατά την έκσκαφην των βυελιών του ύποκασθηματος της Έθνικής Τραπεζής παρά την όδον Μητροπόλεως, άπεκαλύθη άσθονία ύπογείως ρέντων ύδάτων, μαρτυρούσα την προς τα άνωτη συνέχειαν του ύδραγωγείου και την σχέσιν του με την Μεσοπαιτιόστρα, την ύπόγειον δεξαμενήν, ή όποιά ύπήρχε κατά την Τουρκοκρατίαν εις την συνάντησιν της λεωφόρου Άμυλων με την όδον Οθανος. Εις την περσιτέρω συνήγειον άνηκουσ πιθανώς αι εμφάνισεις τας όποιας έσημειώσεν ή Τσίλλερ παρά την οίκίαν Συγγρού και τό ύπουργειον των Στρατιωτικών. Η κατεύθυνσις δε αυτή τό σχετίζει με άλλα ύδραγωγείον του Γουδιού, τό όποιον είχε την άφετηρίαν του εις την προά των Άγιων Θωμών περιοχήν του ήλιου.

επιτίξει τα κτήματα των Άμπελοκήπων και άρδευε την μόνην Πετράκι.

4) Το Γεράνι. Διά του όνοματος αυτού ήτο γνωστή εις τας Αθήνας μέχρι πρό ολίγων έτων εμφάνις άρχαίου ύδραγωγείου εις μικρόν βάθος κάτωθεν των ιδιοκτησιων της όδου Σοφοκλέους παρά την όδον Γερανίου. Το ύδραγωγείου αυτού την διαδρομήν διεπίστωσεν ή Τσίλλερ και ή Κορδέλας κατά μήκος της όδου Σοφοκλέους μέχρι της όδου Σταβίου. Πιθανώτατα πρόκειται περι ύδραγωγείου μαστευόντος τάς δυτικές ύπωσεις του Λυκαδίου, του όποιον την εμφάνισιν παρέτήρησεν ή Τσίλλερ και κατά την οικόδομησιν του μεγάρου Σλήμαν εις την όδον Πανεπιστημίου. Τα δύο τελευταία ύδραγωγεία έχρησίμευον κατά την αρχαιότητα προς άρδουσιν κήπων κατά τον Έλαιώνα.

5) Ύδραγωγείον του Ύγυου: Έμάστωε τας όπισθεν του νεκραταφειου ύπωσεις του βουνού και δι' άγωγού καθύδοντο καθεώς προς τον ήλιον παρά την παλαιάν Πυριτιδοπαθικήν. Εκεί έχοντο εις άλλο ύδραγωγείον άκόλουθον την κοίτην μέχρι της έκβολής της εις την πεδιάδα παρά την όδον Πειραιώς. Ο κεντρικός αυτός άγωγός είχε την άφετηρίαν του εις ένα πηγάδι κάτω από την γέφυραν της όδου Αναπαύσεως, εις τό όποιον συνεκεντρώνοντο τά νερά του άνέδλυζον από την θάσιν του θαλάσσου της Αγίας Φωτεινής. Το ύδραγωγείον τούτο είχε τας πηγάς του εις την περιοχήν των δασών των Μακρών Τειχών, άρδευε τον Πειραιά. Φαίνεται δε ότι κατά τον Μεσαιώνα, ότε ήρημάθη ή Πειραιεύς, άπέκόπη ή συνέχειαν του κατά τό μεταξύ του λάφου του Φιλοπάππου και της όδου Πειραιώς διάστημα και έχρησιμασιζέτο υπό των Αθηναίων δι' άρδουσιν. Η έκβολή του εις την πεδιάδην εκείνη ήτοι έλεγέτο κατά την τουρκοκρατίαν Κοντίτο του Βουνού ή Βουνά ή και Χαμοστέονα, από την χαμηλήν δεξαμενήν εις την όποιαν συνεκεντρώνοντο τό νερό.

Τό Αδριανέιον. Η κατασκευή του ήσχισε περί τό 130 μ.Χ. υπό του αυτοκράτορος Αδριανού και έπεράτωθη περί τό 150 υπό του διαδόχου του Πίου Αυτωνίνου. Μαστεύει κυρίως τας πηγάς και τό διαποτιζόντα τό έδαφος νερά της μεσημβρινης λεκάνης του αυχένος Πάρνηθος—Πεντελικού κατά την περιοχήν Βαρυμύμην — Αμυτολη — Αειδάμιε, όπου διακλαδίζονται υπό τό έδαφος πάμπολλοι συλλεκτήρες (χάνδακες με στεγανόν πυθμένα, σκεπασμένοι με έρησίδιον). Οι συλλεκτήρες αυτοί συγκλίθουν προς τά εγγύσιας, προς τους δευτερεύοντας δηλαδή κλάδους του ύδραγωγείου, οι όποιοι παραλαμβάνουν και μεταφέρουν τό νερό εις δύο μεγαλύτερους. Έκ των τελευταίων τούτων, ή ένας κατέρχεται από την μόνην της Αγίας Τριάδος και ή άλλος από την Βαρυμύμητην. Οι δύο αυτοί πρωτεύοντες κλάδοι συναντώνται παρά τό ρεύμα Σουά δευτικής της Χελιδόνας και της όδου Ταταίου, εις την άφετηρίαν του κεντρικού άγωγού του ύδραγωγείου. Από του σημείου τούτου ή κεντρικός άγωγός προχωρεί προς μεσημβριαν, διά της θέσεως Μουσάτι και διά του χωρίου Κουκουδάουνας κάμπτεται προς τό ήράκλειον, σθάνει εις την Καλογραζίαν, διασταυράνει την λεωφόρον Κηφισίας, πλησιάζει εις τά Χαλάνδρι, προχωρεί προς μεσημβριαν, διαπερά πολύ την λεωφόρον Κηφισίας παρά τό Γεροκμείον, σθάνει εις τον Άγιον Δημήτριον των Άμπελοκήπων, διέρχεται όπισθεν των Στρατόνων πεζικού και της Γενναδίου Βιβλιοθήκης και διά των όδων Ξενοκράτους, Σπευσιόπου και Σουφίτπου σθάνει εις την Δεξαμενήν. Το μήκος του κεντρικού άγωγού είναι 17.657 μ., των δε δύο πρωτεύοντων κλάδων του είναι προς την Αγίαν Τριάδα 6.000 μ. και προς την Βαρυμύμητην 3.000 μ. Το βάθος εις τό όποιον διέρχεται κυμαίνεται από 10 μέχρι 40 μ. Η διατομή του έχει σχήμα ωσειδός, ύψους 1.20—1.60 μ. και πλάτους 0.70—0.80 μ. Όπου διέρχεται δια συμπαγούς πετωμάτος είναι άπλήως λαξευόμενος εις αυτό. Όπου όμως διέρχεται διά παράδους έδαφους είναι κτισμένος διά πλινθων ειδικής κατασκευής και δι' ύδραυλικής κονίας. Η δεξαμενή του Αδριανείου έχει πλάτος 9.35 μ., μήκος 26.10 μ. και βάθος 2 μ. και εύρίσκεται εις ύψος 136 μ. ύπερ την έπιπέδου της θαλάσσης. Πρό της μεσημβρινης της όψεως ή αυτοκράτωρ Αυτωνίνος έσπησε πυλωνα με τέσσαρας ίωνικούς κίονας, τό έπιστήλιον του όποιου κατά τό μέσον διάστημα έσχημάτιζε τόξον, κατά δε τά άκροαία έφερον επιγραφήν αναμνηστικήν της ιδρύσεως του ύδραγωγείου. Τών τελευταίων τούτων τό έν άπέκειται εις την Βασιλικών Κήπων.

Κατά τον Μεσαιώνα τό Αδριανέιον ύδραγωγείον ύπέστη παλλάς καταστροφές από έπιδρομεις, οι όποιοι, διά να άποκόψουν την άρδουσιν της πόλεως ήνοιγον τα πηγάδια και έφάρασεν των άγωγών ριπτώτες λίθους και χύματα. Τέλος με την πάροδον των αιώνων ύπέστη μείωσιν του ανοίγματος του άγωγού του από άποθέσεις άσβεστολιθικές του νερού. Κατά τά πρώτα έτη του 16ου αιώνος έπαθε δι' άγνωστον λόγον μία μεγάλην καταστροφήν παρά τους Αμπελοκήτους και τό νερό άνετήθησεν από τά πηγάδια του Άγίου Δημητρίου και έχοντο εις τον ήλιον. Οι Τούρκοι τον Αύγουστον του 1506 έπέβαλον εις τους κατοίκους την άποκατάστασιν της ύδρύσεως, διά της κατασκευής κτιστού άγωγού, με τον όποιον παρέλαβον τό νερό από τον Άγιον Δημήτριον και διά των Άμπελοκήπων και της άνατολικής πλευράς

του Λυκαβητού το έφερον τον 'Απρίλιον του επομένου έτους εις την πόλιν απ' ευθείας ('Οξώνειον Χρονικόν). 'Η δεξαμενή, άχρηστευθείσα αύτα, μετεβλήθη κατά τους μεταγενεστέρας αιώνας εις εκκλησίαν, ύστερον εις στήνην και τέλος έπεκαθή και έμεινεν άγνωστος εις τους κατοίκους, ιδίως μετά το 1778 όποτε και τα έρείπια του προτύλου άσφρήθησαν διά την οικοδόμησιν του τείχους.

Κατά την άπελευθέρωσιν τόσο οι εξωτερικοί άγωγοί του ύδραγωγείου όσον και τα έσωτερικόν δικτύον, που έφερε το νερό εις τας δημοσίας βρύσας, παρουσιάζον μεγάλας φθοράς εξ αιτίας της εγκαταλείψεως και των προσβέτων κακώσεων τας όποιαις υπέστη κατά την 'Επανάστασιν. 'Επειδή δε αντιθέτως ηύξανετο ένστικτός ο πληθυσμός της πόλεως, ή κοινότης ήσθάνθη έπιτακτικήν υποχρέωσιν να φρονίση διά την βελτίωσιν του. Προέβη λοιπόν το θέρος του 1834 εις διαφόρους έργασις καθαρισμού και έπισκευών διά τας όποιαις εξώδευσε 3.183 βρλ., έκαμε δε και έρανον μεταξύ των κατοίκων. 'Επειδή δε ο έρανος απέδωσε μόνον 1.875 δραχμάς, έήτησεν ενίσχυσιν από τόν Δημόσιον διά να πληρωθή το άπομένον χρέος και να συνεχισθ τώ έργα. Της έδοθη τότε σχετική πιστώσις και συγχρόως της έπιτροπή ην παρέχη το δικαίωμα της καθ' οίκον υδρεύσεως εις τους δημότας άντι έτησίαις πληρωμής, αναλόγως προς την ποσότητα του παρεχομένου νερού. Αυτή ήτο ή ένορκίς του συστήματος της καθολικής υδρεύσεως. 'Η τιμή του νερού ώρίσθη εις 30 δραχμάς έτησίαις διά παραχρήν ενός δραμίου κατά δευτερόλεπτον (720 λίτραι τό είκοσιτέτταρον).

'Εφ' όσον όμως έγινώντο πρόβλημα υδρεύσεως διά τον πληθυσμόν μιας νέας πόλεως εις την όποιαν ανέρρουσ διαρκώς νέοι κάτοικοι, έπρεπε να αναζητηθή ριζική λύσις του ζητήματος αύτου διά πρόβλεψιν μεγάλου αριθμού κατοίκων. Και ή λύσις αυτή δεν ήτο δυνατόν να έρασηθή από τας δυνάμεις του Δήμου, ο όποιος ούτε το έλαχιστον σχετικώς νερό που χρειάζετο άκόμη ή πόλις δεν ήτο ικανός να εξασφαλίσ. 'Ο αρχιτέκτων Σταμάτιος Κλεάνδριος, διεβλεψε τώ πράγμα και τον 'Οκτώβριον του 1839 έδωσε με τους κεφαλαίους της 'Εσθίν, Βερτοχάιμ και Θεόδ. Ράλλην έταιρίαν, με τον σκοπόν να αναλάβη διά δαπάνης 500.000 δραχμών την έπισκευήν και έμπλουτισμόν του 'Αδριανείου ύδραγωγείου την κατασκευήν δεξαμενής και δικτύου διανομής και την εκμετάλλευσιν της υδρεύσεως. Το Δημοτικόν Συμβούλιον όμως εις τώ όποιον υπέβαλεν ή έταιρία τό 1840 και τό 1841 σχετικώς προτάσεις, τας άπέρριψε και άπεφάσισε να εύρη ο Δήμος δάνειον διά την εκτέλεσιν των απαιτουμένων έργων προς εξασφάλισιν της υδρεύσεως της πόλεως. Πράγματι συνήθη τό 1847 δάνειον 50.000 δραχμών, διά τώ όποιον έγινετο διαφορά έπισκευαί και καθαρισμού του κεντρικού άγωγού από τον 'Αγιον Δημήτριον έως τώ Γηροκομίον, και ηύξηθη τότε ή ποσότης του νερού από 4 λίτρας κατά δευτερόλεπτον εις 5 λίτρας. 'Εβελτίωθη αύτως ή υδρευσις, προσαίρων όμως παρά 13 λίτρας κατά δευτερόλεπτον. Περισσότερον έπιτυχής ύπαρξε κατά τό 1899 ή αγορά του νερού δύο ιδιωτικών πηγαζιών εις τώ Πατήσια διά της όποιαις προσετέθησαν εις τώ 'Αδριανείον 20 λίτραι νερού.

Προσπάθειαι διά τον πλουτισμόν του 'Αδριανείου με πρόσθετα νερά εκ των ύπαιρειών του Πεντελικού έγινώντο κατά τώ διάστημα 1880—1897 διά γεωτρήσεων εις την Κηφισίαν και εις την Χελιδονού, δεν απέδωσαν όμως παρά 13 λίτρας κατά δευτερόλεπτον. Περισσότερον έπιτυχής ύπαρξε κατά τό 1899 ή αγορά του νερού δύο ιδιωτικών πηγαζιών εις τώ Πατήσια διά της όποιαις προσετέθησαν εις τώ 'Αδριανείον 20 λίτραι νερού.

'Από της εποχής εκείνης όμως, εκ παραλλήλου προς τας συνεχιζόμενας προσπάθειαις διά την βελτίωσιν του υπάρχοντος ύδραγωγείου και τον πλουτισμόν του διά νέων μαστεύσεων αύτου ταύτου του λεκανοπεδίου των 'Αθηνών αρχίζουν να προτείνωται διάφοροι εύρύτεροι λύσεις διά την ριζικήν θεράπειαν του προβλήματος της υδρεύσεως των 'Αθηνών, με την προοπτικήν της προβλεπομένης αύξήσεως του πληθυσμού των εις τώ μέλλον. Τό 1890 ή κυβέρνησις Τρικούπη ανέθεσε εις τών αρχιμηχανικών της γαλλικής άποστολής των δημοσίων έργων 'Εδουάρδου Κελλενέκ να μελετήση τώ ζήτημα της μεταφοράς νερών από άλλας περιοχάς τας την υδρευσιν των 'Αθηνών και του Πειραιώς. 'Ο Κελλενέκ έπρότεινε να μεταφερθούν τώ νερό των πηγών της Στυμφαλίας, τας όποιαις υπελογίζεν ως έπαρκή, ώστε εν μέσος αιτών εκ 2000 λιτρών κατά δευτερόλεπτον να χορηγησώσιν διά την υδρευσιν της πρωτεύουσας. 'Εν τώ μεταξύ έπροτάθησαν πολλοί άλλοι λύσεις. Τό 1899 ή εξέτασις του ζητήματος ανέτεθη εις τών υδραυλικών πραγματογνώμονα Γ. Μπέχμαν, εις τών όποιον υπεβλήθησαν προς κρίσιν αι έξης προτάσεις: 1) ή του Κελλενέκ άφοράσα εις τώ νερά των πηγών της Στυμφαλίας, 2) ή του Η. 'Αγγελσπούλου άφοράσα εις τώ νερά των πηγών του Μέλανος ποταμού, 3) ή του Κ. Τζουρά άφοράσα εις τώ νερά των πηγών Σουβάλας και Γραβιάς του Βοιωτικού Κηφισού, 4) ή της μαστεύσεως ύπαιγειών νερών εις τώ λεκανοπέδιον των 'Αθηνών ή εις 'Ελευσίαν, την όποιαν υπεστήριζεν ο Κορδέλλας και άλλοι μηχανικοί και 5) ή της κατασκευής τεχνητών λιμνών εις τών Χάραδρον του Μαραθώνος, εις τών Κιθαιρώνα και άλλω, την όποιαν έπρότεινε ο Κελλενέκ διά την περιπτώσιν καθ' ήν ή ιδέα της μεταφοράς των νερών της Στυμφαλίας άπεδεικνύετο άνεφάρμοστος. 'Ο Μπέχμαν έπίνεσε την πρότασιν του Κελλενέκ πε-

ρι μεταφοράς των νερών της Στυμφαλίας, την έκρινεν όμως άκατάρθωτον διά τας οικονομικάς του τόπου. Κατέληξε δε εις την λύσιν διά της υδρομαστεύσεως του Θριασίου πεδίου. Κατά τώ άμέσως επόμενα έτη όμως διά μεταβολών αι όποιαις έγινον άπεδείχθη ότι τώ σύνολον της παραχρή των πηγών της Στυμφαλίας άνήρχεται εις 1400 λίτρας μόνον. 'Αλλά και ή ιδέα της υδρομαστεύσεως του Θριασίου διεκρινήθη διά τών γενομένων γεωτρήσεων, διά τών όποιων ελήχθη ύδαλμιμον νερό. Κατόπιν τούτου ο Δήμος εκέλευσε τό 1912 τών διευθυντήν της υδρεύσεως του Βερολίνου Α. Χέτσμπουργκ ο, όποιος έτάχθη ύπερ ενός νέου σχεδίου, τώ όποιον είχαν προτείνει τότε οι μηχανικοί Σκλάβας και Μπιτσάνης, περί διοχετεύσεως των νερών της Σκριπούς της Κωπαιδος, ποσότητος 1900 λιτρών κατόπιν ανυώσεως αυτών δι' ηλεκτρικής δυνάμεως παραγομένης δι' εγκαταστάσεων επί του Γαργαποτάμου. 'Αλλά και ή λύσις αυτή εκρίθη άπραγματοποίητος από οικονομικής άπόψεως. Τό 1920 ή κυβέρνησις ανέθεσε εις τών ειδικών οίκον Χιούζ-Λαγκάστερ την αναθεώρησιν της μελέτης περί υδρεύσεως εκ των πηγών της Στυμφαλίας και εις τών οίκον Θόρντ-Μπέκιν-Ντέις την μελέτην της υδρεύσεως εκ των πηγών Σουβάλας—Γραβιάς του Βοιωτικού Κηφισού.

Συγχρόνως ο διευθυντής του γραφείου υδραυλικών μελετών του ύπουργείου Συγκοινωνίας Θ. Γενιδουάνι, κατόπιν συγκριτικής μελέτης όλων των γενομένων έως τότε προτάσεων, κατέληξεν εις τώ σύστημα της υδρεύσεως διά τεχνητών λιμνών, και ήρχισε την μελέτην της κατασκευής τεχνητής λιμνης εις τών Χάραδρον του Μαραθώνος, διά την όποιαν είχε συντάξει προμελέτην κατά τό 1892 ο Κελλενέκ. 'Η λιμνη αυτή θα ήτο τώ πρώτον τμήμα του νέου ύδραγωγείου, τώ όποιον έπεκτεινόμενον προς βορράν, όταν θα ηύξανον αι άννάγκαι υδρεύσεως της πρωτεύουσας, θα περιελάμβανε άλλα νερά πηγαία ή δρόχινα από τας βορείους κλιτύς της Πάσηνθος και τέλος τώ νερά των πηγών Σουβάλας—Γραβιάς του Βοιωτικού Κηφισού. Αι γεόμεναι επί ίσούου μετρήσεις και παρατηρήσεις διά την μελέτην απέδωσαν τας ακόλουθα στοιχεία: 'Εκτασις της λεκάνης άπορροής 190 τετραγωνικά χιλιομετρα, εκ των όποιων τας 124 τσφραδών την λιμνην. 'Εδαφος της την θέσιν του φράγματος εκ μοσχοδριτικών σχιστολιθών, κατάλληλον διά την ασφαλή θεμελιωσιν αύτου. 'Εδαφος της λιμνης ύδατοστέγες. 'Επίσως μέσος όρος ύψους δροχής 772 κ. μ. ήτοι όγκος ύδατος 95,7 εκ.μ. 'Ελαχιστή παραχρή των πηγών του Χάραδρου 61 λίτραι κατά 1". Συντελεστής εισροής εις την λιμνην 0,43 τώ όγκου της δροχής ή τών χιόνων. Πιθανή εξατμισις 1,217 κ. μ. έτησίαις ανά τετρ. μέτρον της έπιφανείας της. 'Απόλειμα διά του φράγματος 2 λίτραι ανά 1" και ανά έν εκατομμύριον εναποθηκευμένου νερού, ήτοι 880.000 κ. μ. έτησίαις.

Τόν 'Απρίλιον του 1925 συνήθη σύμβασις του ελληνικού δημοσίου μετά της Τραπεζίης 'Αθηνών και της έταιρίας Ούλεν, αι όποιαι δι' από κοινού όμολογιακού δανείου 10 εκατομμυρίων δολλαρίων θα άνελάμβανον την κατασκευήν των νέων έργων υδρεύσεως. Συγχρόνως δι' άλλης συμβάσεως και διά δανείου όμολογιακού 1000000 δολλ. άνετίθετο εις τας δύο συνεργαζόμενας έταιρίας ή εκτέλεσις ένδοχτικών έργων του υπάρχοντος ύδραγωγείου, κυρίως άσσκευή και επέκτασις των άγωγών και των συλλεκτήρων του 'Αδριανείου και εγκαταστάσεις άντλήσεως, διοχετεύσεως και διανομής θαλάσσιου ύδατος εις τας 'Αθήνας. Ούτω συνεστήθη ή 'Ανώτατος 'Εταιρία 'Υδάτων 'Αθηνών—Πειραιώς—Περιχώρων. 'Εμεσολάβησεν ο άπαραίτητος χρόνος διά τας προκατακτικώ έργα και την σύνταξιν της όριστικής μελέτης, διά της όποιας έτροποποιήθη ή αρχική ως προς τών τρόπων της διοχετεύσεως του νερού, και άπεφασίσθη άντι της κατασκευής εξωτερικού ύδραγωγείου μήκους 35 χιλιομέτρων περιχώριον τώ Πεντελικόν και εισερχόμενον εις τώ λεκανοπέδιον διά τώ αύχένος Πεντελικού—'Υμητού, ή κατασκευή σήραγγος υπό τώ Μπιογιάτι, άπαληγαύσης εις την Χελιδονού. Τόν 'Οκτώβριον του 1926 έγινετο έναρξις των εργασιών διά την βελτίωσιν του φράγματος και ή κατασκευή του συνεπληρώθη άκριβώς μετά τρία έτη. Τό δυσχερέστερον όμως μέρος των έργων ήτύρηξεν ή κατασκευή της σήραγγος, διαρκέσσα μέχρι του Φεβρουαρίου του 1931. 'Εν τώ μεταξύ είχαν τελειώσει τώ έργα ανακαινίσεως και επέκτασεως του 'Αδριανείου, διά τών όποιων ή δλη παραχρή του από 3.000.000 κυβικά μέτρα έτησίαις, όση ήτο κατά μέσον όρον μετά τό 1922, αύλήθη κατά τό 1930 εις 10.000.000 κυβ. μέτρα. 'Εκ παραλλήλου δε διά της μεταφοράς του θαλασσίου νερού δεν έγινετο πλέον κανανάλισις ποτίμου διά τώ κατάδραγμα. Τόν Μάιον του 1931 είχαν πλέον άποπερατωθή όλα τώ έργα του νεου ύδραγωγείου, ήτοι τώ φράγμα, ή σήραγγ, ο άγωγός από της Χελιδονούς εις τας 'Αθήνας και εις τών Πειραιά, τώ διύλιστήρια, ή ανακαινίσις του δικτύου διανομής, και την 3ην 'Ιουνίου τώ νερά της λιμνης διοχετεύθησαν εις την πρωτεύουσιν. Τό 1935 κατεσκευάσθη και δευτερος σωληνωτός άγωγός από έκβολήν της σήραγγος προς τώ διύλιστήρια.

Τώ φράγμα του Μαραθώνος έχει κατά τού άξονα της ενρόδρου ύψος 50 μέτρων μέχρι της άνωτάτης στήθης του νερού, ή όποια εύρίσκειται εις ύψος 223 μέτρων από της θάλάσσης. Εις την βάση του έχει πλάτος 47 μέτρων και εις την έπίσπεφιν του 5,25. 'Η όλική χωρητικότητα της λιμνης μέχρι τώ εκχειλιστήρος είναι 44.000.000 κυβικά μέτρα. 'Η

σφραγέ έχει διατομήν πλάτους 2.60 και ύψους 2.10 μ. και μήκος 13.400 μ.

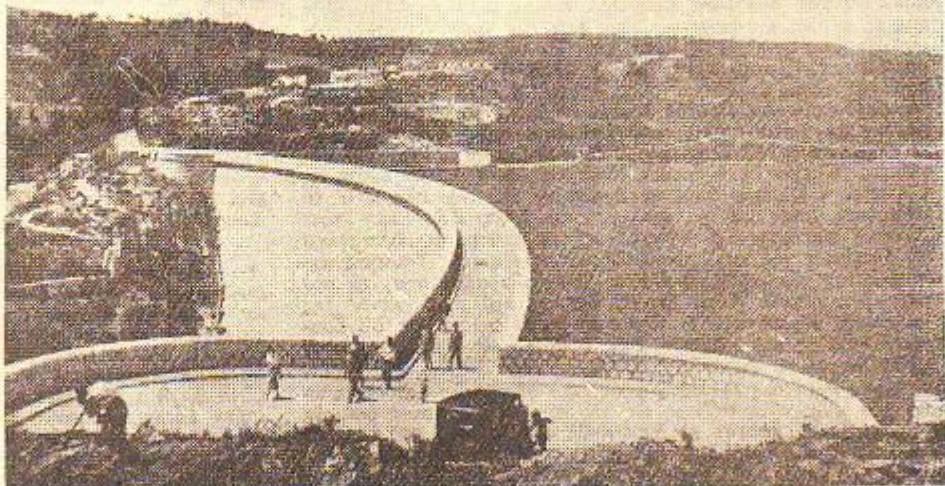
Ευθύς μετά την αποπεράτωση των έργων τούτων και τήν θέσιν αυτών εις λειτουργίαν, ηρχισεν η μελέτη δια τὸ δεύτερον στάδιον τῆς ἐνισχύσεως τῆς ὑδρεύσεως, διὰ τῆς παροχῆς τῶν πηγῶν τοῦ Παρνασσού—Σουδάλας—Γραβιάς, προαποβέσσεια περὶ τὰ τέλη τοῦ 1937. Αἱ πηγαὶ αὗται εὐρίσκονται εἰς ἀπόστασιν 170 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς λίμνης καὶ εἰς ὕψος κατὰ 73 μέτρα ὑψηλότερον τῆς στάθμης τῆς. Τὰ νερά των θὰ μεταφερῶνται διὰ φυσικῆς ροῆς ἀνευ ἀντλήσεως, ἐντὸς ἀγώνου ἐκ μητρον ἀμέ, ὃ ὁποῖος θὰ κατασκευασθῆ κατὰ τὰ 120 χιλιομέτρα ἐντὸς τάφρου, κατὰ τὰ 32 χιλιομέτρα ἐντὸς σφραγγῶν καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ θὰ σχηματίζη σίφωνας, διὰ τῶν ὁποίων ὑπὸ πίεσιν θὰ διοχετεύεται τὸ νερὸ κάτωθεν τῶν χαμηλομάτων τοῦ εδάφους. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ νερά τῶν πηγῶν τοῦ Βοιωτικοῦ Κραιοῦ εἰς τὸν Παρνασσόν, τὰ ὁποῖα θὰ παραλαμβῆθῃ εἰς τὴν ἀσθεσίαν του ὁ ἀγώνος, κατὰ τὴν διαδρομήν του μέχρι τῆς λίμνης θὰ παραλαμβῆθῃ καὶ τὰ νερά διαφόρων ἄλλων πηγῶν, ἐν μέρει τῶν νερῶν τοῦ Ἀσπινοῦ ποταμοῦ, καθὼς καὶ τὰ νερά τῶν βροχῶν ἀπὸ διαφόρους λεκανῆς ἀπορροῆς τῆς Πάρνηθος.

Τὸ 1938 μετὰ τὴν πρόβλεψιν συντόμου ἀσθεσίως τῶν ἀναγκῶν τῆς ὑδρεύσεως τῆς πρωτεύουσῆς, ἀπερασπίσθη ἡ κατασκευή τοῦ κατωτάτου τμήματος τοῦ ὑδραγωγείου τούτου, ἀπὸ τῆς λίμνης μέχρι τοῦ χειμάρρου τοῦ Κακοσάλας καὶ ὑπεγράφη ἡ σχετικὴ σύμβασις. Μετὰ δὲ τὴν κατασκευὴν τῶν προκαταρκτικῶν ἔργων ἤρχισεν τὸν Μάϊον τοῦ 1939 αἱ ἐργασίαι διὰ τὴν διάνοισιν τῆς σήραγγος τῶν Κισούρων. Διεκόπησαν ὁμοίως τὸν Νοεμβρίον τοῦ 1941 λόγω τῶν περιστάσεων τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἡ κατοχὴ Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, ἐπανελημβῆσαν καὶ τὸν Ἀπριλίον τοῦ 1946 ἤρχισεν ἡ διάνοιξις ἄλλης σήραγγος παρὰ τὴν Σφειδάλην, ἐν τῷ μεταῦ δὲ γίνεται καὶ ἡ ἐκσκαφὴ τῆς τάφρου. Διὰ τοῦ τμήματος τούτου θὰ συλλέγωνται τὰ νερά τοῦ χειμάρρου Κακοσάλας, τοῦ ρεύματος τοῦ Ἁγίου Μερκουρίου, τοῦ ρεύματος τοῦ Κανόβαρη καὶ ἕνα μέρος τῶν νερῶν τοῦ Ἀσπινοῦ ποταμοῦ.

Ἐν τῷ μεταῦ λόγω τῆς ἀνομοιοῦς τῶν τελευταίων ἐτῶν ἡ περιεκτικότης τῆς λίμνης ἠλαττώθη εἰς βαθμὴν μὴ ἐπιτρέποντα τὴν ἐλευθέρωσιν κατ' ὄλον τὸ εἰκοσιτετράωρον παροχὴν εἰς τὴν κοινὴν χρῆσιν, ἐνῶ ἐξ ἀντιθέτου πύεθθη ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τῆς πρωτεύουσῆς. Διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως ταύτης μέχρις ἀποπεράτωσης τῶν ἐκτελουμένων ἔργων ἐπεκτάσεως τοῦ ὑδραγωγείου παρὰ τὸν Ἀσπινοῦ ἐνίσχυθη προχείρως ἡ λίμνη δι' ἄλλων βοηθητικῶν πηγῶν ὑδρεύσεως καὶ κυρίως διὰ τῆς ἀντλήσεως νερῶν ἀπὸ τὸ Σοῦλι τοῦ Μαραθῶνος.

Ἐνῶ ὁμοίως τὰ ἔργα ταῦτα εὐρίσκοντο ὑπὸ ἐκτέλεσιν, ἐπροτάθη ὑπὸ τὸ ὄνηγητοῦ τοῦ Πολυτεχνείου Θ. Ραυτοπούλου ἄλλο σχέδιον ἐνισχύσεως τῆς ὑδρεύσεως τῆς πρωτεύουσῆς καὶ συγχρόνως ἀρδεύσεως τῶν τριῶν λεκανοπέδιων τῆς Ἀττικῆς, διὰ τῶν νερῶν τῶν λιμνῶν Ὑλίκης καὶ Παραλίμνης τῆς Βοιωτίας. Ἐπειδὴ ἡ σύστασις τῶν τοιχωμάτων καὶ τοῦ πυθμῆος τῶν λιμνῶν αὐτῶν ἐπιτρέπει τὴν διαφυγὴν τοῦ νεροῦ πρὸς τὴν θάλασσαν, μειώνουσα σημαντικῶς τὸ εἰσρέον εἰς αὐτὰς ποσὸν τῶν 460.000.000 κυβικῶν μέτρων, προτείνεται τὴν στεγνωσποίησιν των. Μία ἀντλητικὴ ἐγκατάστασις παρὰ τὴν Ὑλίκην θὰ ἀνυψῶν τὸ νερὸ ἀπὸ τὴν κυμαινόμενην στάθμην του εἰς τὸ ὕψος τῶν 80 μετρῶν ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἀπὸ τὸ ὅποιον διὰ φυσικῆς ροῆς, δι' ἀνοικτοῦ χανδακῶς κατασκευασζομένου κατὰ μήκος τῆς εὐβοϊκῆς ἀκτῆς, θὰ διοχετεύεται ἀπὸ τῆς Ἀνθηδῶνος μέχρι τοῦ Κακοσάλας εἰς ὕψόμετρον 75 μέτρων. Ἐκεῖ διὰ νέας ἀντλητικῆς ἐγκαταστάσεως μικρὸν μόνον μέρος τοῦ ὕδατος θὰ ἀνυψωνεῖται εἰς ὕψος 170 μέτρων, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος. Τὸ ὑπόλοιπον καὶ μέγιστον μέρος, διὰ νέας σήραγγας ὑπὸ τὴν Πάρνηθα, μήκους 22.100 μέτρων, θὰ διοχετεύεται εἰς τὸ Θριάσιον Πεδίον παρὰ τὸν Ἀσπρόπυργον. Μέρει τοῦ τελευταίου αὐτοῦ θὰ διατίθεται πρὸς ἀρδεύσιν τινῶν κτημάτων τοῦ Θρῆσίου, ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπον δὲ ἐν μέρει θὰ ἀνυψωνεῖται δια τρίτης ἀντλητικῆς ἐγκαταστάσεως καὶ θὰ διοχετεύεται εἰς τὰ διυλιστήρια τῆς Ὀμορφῆς Ἐκκλησιᾶς τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἄλλο μέρος διὰ φυσικῆς ροῆς θὰ διοχετεύεται πρὸς Πειραιᾶ, ἐνῶ πάλιν μέρος τοῦ ὕδατος διὰ φυσικῆς

ροῆς θὰ ἀρδεύῃ τὴν παράκτιον περιοχὴν μέχρι Γλυφάδας, μέρος δὲ πάλιν διὰ τετάρτης ἀντλητικῆς ἐγκαταστάσεως θὰ ἀνυψωνεῖται πρὸς ὕδρευσιν καὶ ἀρδεύσιν ὑψηλοτέρων τινῶν πε-

Τὸ φράγμα καὶ ἡ λίμνη τοῦ Μαραθῶνος.

ριοχῶν. Ὅλαι αἱ ἀντλητικαὶ ἐγκαταστάσεις θὰ τροφοδοτοῦνται κατ' ἀρχὰς μετὰ ἠλεκτρικὸν ρεῦμα ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιον τῆς Ἡλεκτρικῆς Ἐταιρίας Ἀθηνῶν—Πειραιῶς. Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἰδέας ἡμφεσθητήθη ζωηρῶς καὶ οἱ τεχνικαὶ τῆς χώρας διηρέθησαν εἰς δύο μερίδας. Ἐν τέλει ὁ ὑπεύθυνος διευθυντῆς τοῦ ὑπουργείου Δημοσίων ἔργων υἰοθέτησε τὴν μερικὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μελετηθέντος ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ Ραυτοπούλου ἔργου, ἡ δὲ τελικὴ ἀπόφασις ἐκκοσμεῖ εἰσαετί (Μάϊος 1950) προταβίσις ἐν τῷ μεταῦ καὶ ἄλλης λύσεως ὡς ἐπὶ παραδείγματι τῆς τοῦ ἐμπλουτισμοῦ τῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος δι' ἀντλήσεως ὑδάτων ὑπογείου ροῆς.

ΦΩΤΙΣΜΟΣ

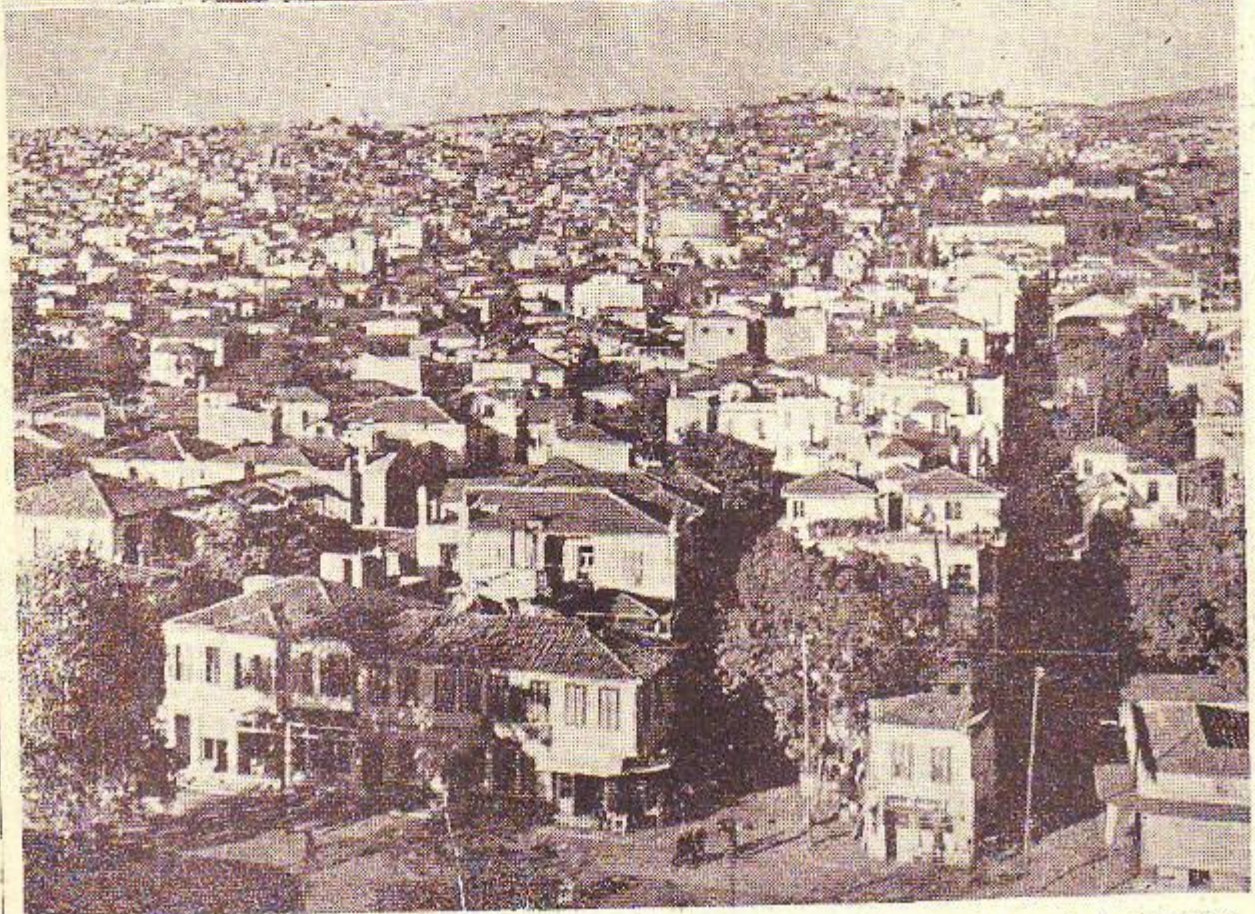
Λυχνοκαΐα. Οὔτε κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν οὔτε κατὰ τὰ πρῶτα μετὰ ταῦτην ἔτη ὑπῆρχε δημόσιος φωτισμὸς εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν. Μόλις ὁμοίως συνεστήθη ὁ δῆμος Ἀθηνῶν τὸ 1835 ἐφρόντισε νὰ κρεμάσῃ εἰς τὰ κεντρικώτερα σημεῖα τῆς πόλεως φανάρια τοῦ λαδοῦ, τὰ ὁποῖα ἕνας φανοκάρου ἐπεμελεῖτο καὶ τὰ ἤναπτε κατὰ τὰς ἑσπερινὰς ὥρας ἀνεδοσμένως εἰς μίαν ξυλίνην σκάλαν, πού τὴν μετέφερον ἐπ' ὄμου. Δέκα ἕως δέκα πέντε ἦσαν κατὰ τὴν πρῶτην τῶν ἐμφανισιν τὰ φανάρια τῶν Ἀθηνῶν. Μετὰ 5 ἔτη ὁμοίως ἦσαν 80, τὸ 1842 ἔγινον 100 καὶ τὸ 1850 ἔφθασαν τὰ 200. Κατὰ τὰ ἀκόλουθα ἔτη ὁ δῆμος ἐγκατέστησεν εἰς τὰ φανάρια τῶν κεντρικωτέρων δρόμων λάμπες πετρελαίου.

Τὸ ἀεριόφως. Τὸ 1857 ἐπέθανον ὑπὸ συζήτησιν δύο προτάσεις περὶ ἀναλήψεως τοῦ «δι' ἀέριου φωτισμοῦ» τῆς πόλεως. Μία ἐκ μέρους τοῦ Γκάρνινερ καὶ ἄλλη ἐκ μέρους τοῦ Φραγκίσκου Φεράλδη, εἰς τὸν ὅποιον καὶ ἐδόθη τὸ προνόμιον διὰ 50 ἔτη. Ὁ Φεράλδης ἐβράδυνε νὰ κἀν τὰς ἐγκαταστάσεις του καὶ μόλις περὶ τὸ τέλος τοῦ 1862 κατώρθωσε νὰ τὰς θέσῃ εἰς λειτουργίαν, καὶ ἤρχισεν νὰ παρέχῃ ἀέριον διὰ τὸν δημοτικὸν καὶ ἰδιωτικὸν φωτισμὸν εἰς τὰ κεντρικώτερα μέρη τῆς πόλεως. Ἡ παροχὴ τοῦ ἀέριου ἐγένετο μόνον κατὰ τὰς νυκτερινὰς ὥρας, ἀπηγορεύετο δὲ ἡ χρῆσις τοῦ δι' ἄλλον σκοπὸν ἔκτος διὰ τὸν φωτισμὸν. Ὅπου δὲν ὑπῆρχεν ἐγκατάστασις ἀεριόφωτος οἱ δημοτικοὶ φανοὶ τοῦ λαδοῦ καὶ τοῦ πετρελαίου διετηροῦντο μέχρι τοῦ 1873, ὁπότε ἐπεξετάθη πανταῦ ὁ δι' ἀέριου φωτισμὸς. Ἔως τὸ 1870 εἶχον τοποθετηθῆ εἰς τοὺς δρόμους καὶ τὰς πλατείας τῆς πόλεως 250 φανοὶ φωταερίου. Τὸ 1880 ἔγινον 800 καὶ μετὰ 6 ἔτη ἔφθασαν τοὺς 1.000, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ δῆμος ἔδωκεν 130.000 δραχμῶν τὸ ἔτος. Ἐνώσω ὁμοίως ἐπεξετείνετο τὸ δίκτυον τοῦ φωταερίου, ἐπὶ τοσούτου ἡ πίεσις του καὶ ἡ φωτιστικὴ του ἔντασις ἐγένοντο ἀσθενέστεραι λόγω ἀνεπαρκείας τοῦ ἐργοστασίου. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1887 ἐνεφανίσθη γαλλικὴ ἔταιρία, ἡ ὁποία κατόπιν συμφωνίας μετὰ τὴν παλαιὰν καὶ μετὰ τὸν δῆμον, ἀνέλαβε νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐπιχείρησιν μετὰ ἀνυψώσιν τοῦ προνομίου μέχρι τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1938.

Τὸ 1910 ἐφηρμάσθη ἐπὶ πλέον καὶ σύστημα ὑπερπίεσεως

*Ανω : Ἡ παραλιακὴ δόδος καὶ ὁ Λευκὸς Πύργος. Κάτω : Ἡ περιοχὴ τῆς Ἐλευθέρου Ζώνης μετὰ τὰ κτίρια καὶ τὰς ἀποθήκας.

Άνω : Ἡ Ἄψις τοῦ Γαλερίου (Καμάρα) ἐπὶ τῆς λεωφόρου Ἐγνατίας. Κάτω : Ἀποφικ τμήματος τῆς ἐπάνω πόλεως.

του αερίου εις τους φανούς του κέντρου της πόλεως. Κατά το διάστημα του Α' Ευρωπαϊκού πολέμου λόγω έλλειψης γαιανθράκων διακόπη ή λειτουργία του εργοστασίου. Μόνον εις το κέντρον της πόλεως φωτιζόντο πλέον οι δρόμοι, διότι εις αυτούς είχαν ελαχιστή ηλεκτροφωτισμός. Έγινε τότε απόπειρα φωτισμού των δρόμων των συνοικιών διά λυχνιών άσετυλίνης. Απέτυχε όμως το σύστημα και κατηργήθη άμέσως. Συγχρόνως άσπρήθησαν όλα τα φανάρια του γκαζιού, ήτοι άπερασίθη να γενικευθή εις το μέλλον ή ηλεκτροφωτισμός των δρόμων. Το 1918 το δήμοσιον ανέλαβε διά συμβάσεως με τον δήμον την ύποχρέωσιν να εφοδιάση επί έτος την εταιρίαν διά γαιανθράκων και ούτω κατέστη δυνατόν να λειτουργήσιν πάλιν τα εργοστάσιον. Συγχρόνως άναστήθη επί ίσον χρονίον διάστημα ή λήξις του προνομίου της εταιρίας. Το 1935 όμως ο δήμος εξήτησε δικαστικώς όπως άναγνωρισθ ή λήξις του προνομίου των Αδυναστων του 1935 και ύποχρεωθ ή εταιρία να του καταβάλη καθυστατούμενα ποσά 60.000.000 δραχμών, εδικαιώθη δε τελίκως εις τας αιτήσεις του ταύτας. Μετά την λήξιν λοιπόν του προνομίου, γενόμενος κύριος της επιχείρησης, προήλθε των Αδυναστων του 1939 εις συμφωνίαν με το Συνδικάτον Φωτοδότηριον 'Ελλάδος διά την εκχώρησιν της εις αυτό. Η σχετική σύμβασις όμως δεν έπεκυρώθη, διότι εν τώ μεταξύ εξερράγη ο δεύτερος Ευρωπαϊκός πόλεμος και ο εκπρόσωπος του γαλλικού εκείνου όμίλου εξήλωσεν άδυναμίαν εκτελέσεως των συμφωνηθέντων όσων. Κατόπιν τούτου ή δημοτική άρχή ανέλαβεν από της 1ης Οκτωβρίου του 1939 ή ίδια την συνέχισιν της εκμεταλλεύσεως της επιχείρησης. Πράγματι δε, παρά τας δυσχερείς εκ του πολέμου και της κατάχρησιν συνθήκας, κατάρθεως να συντήρησι τας πεπαιγμένους πλέον εγκαταστάσεις παραγωγής και δικτύου και να παρέχη, προς μαγιστρικήν ίδίαν χρήσιν, εις το κοινόν φωτισμόν και κώκ εις χρημηλές τιμάς εν σχέσει προς τας λοιπάς καύσιμα. Μετά την λήξιν του πολέμου προέβη εις παραγγελίας ύλικών εκ τής εξωτερικού διά την βελτίωσιν του εργοστασίου και του δικτύου διανομής και ήδη από άποψως άρβυλων πελατών και καταναλώσεως αερίου ύπερ τελεί την απόδοσιν της εταιρίας. Συγκεκριμένως ή εξέλιξις της απόδόσεως κατά τας τελευταία έτη, εν συγκρίσει με την πρό του πολέμου, έχει ως εξής:

Έτη	Αριθμός πελατών	Καταναλώσις
1939	22.000	11.600.531 μ3
1946	21.900	11.087.361 »
1947	22.300	12.481.294 »
1948	23.570	13.300.746 »

Ηλεκτροφωτισμός. Το 1889 εδόθη διά διατάγματος διά πρώτην φοράν ή άδειά παραγωγής και παραχής ηλεκτρικού φωτός και ηλεκτρικής δυνάμεως εν 'Αθήναις εις την τότε συσταθείσαν Γενικήν 'Εταιρίαν 'Εργοληψιών. Το δίκτυον διανομής θα εξετείνεται κυρίως εντός της περιοχής των όδων Πανεπιστημίου, Σοφοκλέους, 'Αθηνάς και 'Ερμού, θα εγκαθίστατο δε εντός των ύποψων της πόλεως. Όπου δέν ύπήρχον ύπόψομοι, ή εταιρία ήτο ύποχρεωμένη να εγκαθίστα ύποψομους τας γραμμάς της και μόνον εις φρισμένους όδους της έπιτρέπεται να τας εγκαταστήσιν ένεσέρως. Κατ' αρχάς ίδρυσεν εν μικρόν εργοστάσιον ηλεκτροπαραγωγής εις την μεσημβρινήν γωνίαν της Λεωφόρου Πανεπιστημίου και της όδου 'Αγγερίου, της σημερινής Γιάν Σιάτσ. Έκει έστησεν ένα ξύλινον παράπηγμα, εις το όποιον έστέγγασε την πρώτην τας εγκαταστάσιν: μίαν έμβολοφόρον άτμομηχανήν και μίαν γεννήτριαν, διά της οποίας παρήγε ρεύμα συνεχές 2X110 βόλτ, ισχύος 150 περίπου κιλοβάτ. Έγκαθίστησεν εις τους κυριώτερους δρόμους της γύρω περιοχής το δίκτυον της και ήρχισε να παρέχη ρεύμα εις τους πελάτας της.

Πρώτη ηλεκτροφωτισθ ή οικία του προέδρου της εταιρίας Α. Μελά, εις την βορεινήν γωνίαν της Λεωφόρου Πανεπιστημίου και της όδου Αμερικής, όπου σήμερα στεγάσεται ή 'Αθηναϊκή Λέσχη. Άλλά και ο δημοτικός φωτισμός έγνωρίσεν άμέσως τον νεοεστησέν με τον ηλεκτροφωτισμόν των πλατειών Όμοιοίας και Συντάγματος κατά το πρώτον έτος της λειτουργίας του εργοστασίου, κατά τρόπον πενήχροτον Βεβαίως, ο όποιος μάλλον επίδειξιν πρόδου έσήμεινε παρά αύξησιν του παρεχομένου έως τότε εις αύτς φωτισμού. Οι ιδιοκτήται όμως των γειτονούντων προς το εργοστάσιον μεγάλων προβάτων παράπονα διά τας ένοχλήσεις, τας όποιας τους παρέχει ή λειτουργία του. Και μετά δύο έτη, ή εταιρία, προκειμένου να αύξησιν τας εγκαταστάσεις της δια να άντεπεξέλθ εις την ζήτησιν ή όποια άνεπιτύχη, μετέφερε το εργοστάσιον της πλησιέστερα προς το κέντρον της πόλεως, προς την όδον 'Αριστείδου, εις το μεταξύ αύτης και της όδου Αιάλου οικοδομικών τετράγων. Διά νέων δε μηχανημάτων τα όποια προσέθεσεν, αύξησε την παραγωγήν του εντός της πρώτης δεκαετίας εις 400 περίπου κιλοβάτ.

Το 1896 ο μηχανικός Κλωνσ Νικολαΐδης ίδρυσεν την 'Ελληνικήν 'Ηλεκτρικήν 'Εταιρίαν συστήματος Τόμσον Χαύστον, ή όποια εζηγόρασεν από την 'Εταιρίαν 'Εργοληψιών ολόκληρον την επιχείρησιν του ηλεκτροφωτισμού και συνέχισε την λειτουργίαν της με περισσότεράς επιτυχίας. Το πράγμα όμως άνησύχησεν την εταιρίαν 'Αερίωστος 'Αθηνών, ή όποια,

διά να άντεπεξέλθ εις τόν ανταγωνισμόν, εγκατέστησεν και αύτή κατά το 1900 εις το εργοστάσιον της παράτημα ή ηλεκτροπαραγωγής και παρήγεν, όπως και ή 'Ηλεκτρική 'Εταιρία, συνεχές ρεύμα 2X110 βόλτ. Έγκατέστησεν επίσης δικτύου διανομής και απέκτησε πολλούς πελάτας. Ο Νικόλαΐδης επέτυχε τότε να συνεννοηθ με την ανταγωνιστριαν εταιρίαν 'Αερίωστος και κατέληξεν εις την συμφωνίαν να κατασκήσθ αύτη την ηλεκτροπαραγωγήν και να φωνάθ τήν διανομήν του ρεύματος εις την πόλιν των 'Αθηνών, εξαγοράζουσα όλον το δίκτυον και συνεχίζουσα την επέκτασιν και συντήρησιν του. Το ρεύμα θα άγοράζην ή 'Εταιρία 'Αερίωστος χωρδικώς από την 'Ελληνικήν 'Ηλεκτρικήν 'Εταιρίαν, ή όποια θα είχαν άποκλειστικώς την παραγωγήν του.

Κατά τας επόμενα έτη μέχρι του 1900 προώδεσε τόσον ή διάδοσις του ηλεκτρισμού εις τας 'Αθήνας, ώστε το μικρόν εργοστάσιον της όδου 'Αριστείδου ήτο πλέον άνεπαρκές να άντεπεξέλθ εις την ζήτησιν ρεύματος από μέρους του κοινού και από μέρους του δήμου. Και έπειθ, ως ήτο φυσικόν, άναλόγως προώδεσε και ή κατάσταση της 'Ηλεκτρικής 'Εταιρίας και ηύρνυετο ή προοπτική της εκμεταλλεύσεως, το 1902, άπό ύπεργραφε σύμφασιν με τον δήμον 'Αθηνών περί ηλεκτροφωτισμού των πλατειών και κεντρικών όδων διά λαμπτήρων βολταϊκού τόξου — ηλεκτρικών ήλιων, όπως τους έλεγον τότε — ήρχισε την ίδρυσιν μεγαλύτερου εργοστασίου εις το Νέον Φάληρον διά την ηλεκτροδότησιν των δύο πόλεων και των προαστίων των. Το επόμενον έτος εγκαινιάσθη ή λειτουργία του με τέσσαρας έμβολοφόρους άτμομηχανάς. Διά των όποιων παρήγετο τρισάκιστον ρεύμα 3.000 κιλοβάτ 5.500 βόλτ 25 περιόδων. Έκ του ρεύματος τούτου παρέδιδε το άναλογόν εις τας 'Αθήνας μέρος εις την 'Εταιρίαν 'Αερίωστος, εις ώς αμένους ύποσταθμούς, όπου μετέτρέπετο εις συνεχές 2X110 βόλτ. Διότι ή 'Εταιρία 'Αερίωστος εξηκολούθησε να έχη το δίκτυον χαμηλής τάσεως εις τας 'Αθήνας και την εκμεταλλεύσιν της διανομής εις τους πελάτας. Ο ηλεκτροφωτισμός έστράγιζε την εποχήν εκείνιν πολύ περισσότερο παρά εις την εποχήν μας. Όχι τόσον διότι το κόστος της ηλεκτροπαραγωγής ήτο μεγαλύτερον, αλλά κυρίως διότι αι λυχνία 'Ευτισσον, αι όποια ήσαν εν χρήσει τότε, φωτίζον με πυράκτωσιν φυτικού νήματος και συντηγόντο μεγάλην καταναλώσιν ρεύματος.

Με το νέον εργοστάσιον της 'Ελληνικής 'Ηλεκτρικής 'Εταιρίας ύπό την διεύθυνσιν του Ιερυσίου της Κωστού Νινολαΐδου και των αρχιμηχανικών της, κατα πρώτον του ετήσιου 'Αγαπητού και κατόπιν του καθηγητού Κωνστ. Ζαυμίου, άπετέλεσεν ήστιον έκπρόσωπος τεχνικού πολιτισμού εις την πρωτεύουσιν. Έκτός της αναπτύξεως, την όποιαν έδωκ εν εις τον ηλεκτροφωτισμόν της πόλεως, αύτη παρέσχε την δυνατότητα της ηλεκτροκίνησεως του σιδηροδρόμου 'Αθηνών—Πειραιώς και των τραχιοδρόμων 'Αθηνών—Πειραιώς—Πειραιώς—Πειραιώς, των όποιων ή ίδια έκαμε την εγκατάστασιν των ηλεκτρικών γραμμών και την συναρμολόγησιν των κινητήρων των πρώτων θαυμασίων οχημάτων. Έδωκεν επίσης την δυνατότητα της αναπτύξεως της δισημηχανίας δι' ηλεκτρικήν ενεργείαν και ή ίδια ίδρυσεν ηλεκτροκίνητον εργοστάσιον παραγωγής αεργού από υγραποισμένον άερα. Έπειθίει δε και την ηλεκτροκίνησιν του σιδηροδρόμου 'Αθηνών — Κηφισίας, εξαγοράσασα τους σιδηροδρόμους 'Αττικής, αλλά αι προσπάσις της δέν εισηκούσθησαν.

Έπεξετάθη τότε το δίκτυον της διανομής και επεκνώθη, εκ παραλλήλου προς τον φωτισμόν δι' αερίωστος, ο ηλεκτροφωτισμός των δρόμων και των πλατειών εις το κέντρον της πόλεως, διά λαμπτήρων βολταϊκού τόξου. Κατά το διάστημα 1910 έως 1915 ήτο τήσ η έντασις του φωτισμού του κέντρου διά των δύο συστημάτων, ώστε αι 'Αθήναι ήσαν μία των καλύτερον φωτιζομένων πόλεων ού κόσμου.

Κατά το διάστημα του Α' Παγκοσμίου πολέμου 1914—1918 λόγω έλλείψεως γαιανθράκων κατηργήθη ο φωτισμός δι' αερίωστος, και μόνον το κέντρον της πόλεως, όπου ήπρηχε και ηλεκτροφωτισμός, φωτιζέτο. Όλη ή άλλη πόλις έδυσθασθ τότε εις το σκοτός. Το 1917 έγινε απόπειρα φωτισμού των συνοικιών δι' ένος έντελής εγχώριου μέσου, της άσετυλίνης. Κατεσκευάσε πράγματι ο δήμος 1500 λυχνίας αυτού του είδους και τας έτοπαθέτησ μέσα εις τας φανάρια του γκαζιού. Απέτυχε όμως το σύστημα εκείνο διότι κάθε φανάρι ήθελε συνεχή επίτηρησιν δια να λειτουργήσ κανονικά και κατηργήθη άμέσως. Άσπρήθησεν τότε δια τας φανάρια του γκαζιού, που μόνον άσκησιν γραφικότητάς προς έφερν πλέον εις την πόλιν, εκτός ένος, που διέφυγε από του εργολάβου το δικαίωμα και του χυτηρίου την κάμινον, και ύπαρχει ακόμη ως εκπρόσωπος των φωτών της εποχής του εις την είσοδον του Μετοχίου του Παναγιώτου Γάσου ε'Αγίως 'Ιωάννης ο Θεολόγος εις τας Ριζόκαστρο.

Τον φωτισμόν δι' άσετυλίνης αντικατέστησεν ή δήμος εντός του 1917 με ηλεκτροφωτισμόν μέσω των ήλιων. Άνήρτασε δηλαδή εις τας γωνίας των σπιτιών 4.000 εν δια λαμπτήρας 16 έως 32 κεριών, τροφοδοτούμενον από την έσωτερικήν εγκατάστασιν του ένοικίου, εις τον όποιον και έπλήρωσε το αντίτιμον της άναλογούσης καταναλώσεως. Άλλά και το σύστημα αυτό κατηργήθη το 1918 διά τας προσωμόν, όπως άνωμάθη, δικτύου ηλεκτροφωτισμού των όδων και πλατειών, το όποιον εγκατέστησε τότε ο δήμος.

Αι πρώται σκέψεις διά τήν συστηματικήν αντιμετώπισην του ζητήματος της αποχετεύσεως της πρωτεύουσας, έγιναν επί των ημερών της δευτέρας γαλλικής αποστολής των δημοσίων έργων υπό τον Ρουτέλ. Το έμελέτησε το 1887 ο ειδικός διά τα υδραυλικά αρχιμηχανικός της αποστολής εκείνης Έδουάρδος Κελλενέκ, εις τον οποίον επίσης οφείλεται η πρώτη μελέτη της υδρεύσεως της πρωτεύουσας, η μελέτη του λιμένες του Πειραιώς και άλλων λιμένων του κράτους. Απεφάνθη δέ υπέρ της συμπληρώσεως του δικτύου των υπόνομων κατά το παντοροϊκόν σύστημα, με άπορροήν εις την θάλασσαν του Φαληρικού κόλπου. Αντέτεινε όμως ως προς το σύστημα ο μετακληθείς το 1892 ειδικός επίσης εις τα υδραυλικά Άγγλος μηχανικός Μπατόν, υποδείξας το χωριστικόν σύστημα, τήν κατασκευήν, δηλαδή ενός δικτύου διά τα νερά της βροχής και άλλου διά τα άκαθάρατα της πόλεως. Μετά όκτώ έτη η κυβέρνησις έκάλει τον αρχιμηχανικόν της υδρεύσεως και αποχετεύσεως της πόλεως των Παρισίων Ζυρξ Μπερριέ, ο οποίος απεφάνθη υπέρ του χωριστικού συστήματος και της χρησιμοποίησεως των άκαθάρτων δι' άρδεύσεως μετά την βιολογικήν κάθαρσιν των εις ειδικές εγκαταστάσεις τας άποίας προέβλεπε πλησίον του Αιγάλεω. Άλλά και πάλιν ύπεστηρίχθη το παντοροϊκόν σύστημα με άπορροήν των άκαθάρτων λημμάτων εις την θάλασσαν υπό του Γερμανού υδραυλικού μηχανικού Κυρσταίινερ, ο οποίος έκλήθη να μελετήσει το ζήτημα το 1908. Υπέδειξε μάλιστα ως καταλληλότερον σημείον έκβολής του κεντρικού αποχευτικού άγωγού την ακτήν της Δραπετσώνας. Ούτε όμως και τότε έληξε το ζήτημα της έκλογής του συστήματος, διότι το 1920, ότε άνετέθη εις τον άμερικανικόν οίκον Φόρντ-Μπέικον-Νταϊνις η μελέτη της υδρεύσεως της πρωτεύουσας και συναφώς προς αυτήν η μελέτη του ζητήματος των υπόνομων, έτάχθησαν αύτοι υπέρ του χωριστικού συστήματος, με απόληξιν όμως του κεντρικού άγωγού των άκαθάρτων εις την ακτήν του Αγίου Κοσμά.

Ένώ η λύσις του προβλήματος των υπόνομων έπλανότο εις την σφοδράν της έκλογής του συστήματος, δέν ήργησε η ίδιαική πρωτοβουλία να εκμεταλλευθή την έλλειψιν υπόνομων. Διότι εύρέθησαν έπιχειρηματίαι, οι οποίοι ένκατέστησαν εις διαφόρους όδους της πόλεως άγωγούς από πηλοσωλήνας, απόλλοντας εις τας ύπαρχούσας δημοτικάς υπόνομους, και παρέχον εις τους ιδιοκτήτας που ήθελον να συνδέσουν τας αποχετεύσεις των οίκων των το δικαίωμα αυτό, έναντι σχετικής άμοιβής.

Έν τώ μεταξύ η άπότομος αύξησης του πληθυσμού μετά το 1922 και η πύκνσις της οικοδομήσεως κατέστησαν περισσότερο έμφανή την έλλειψιν αποχετεύσεως, η οποία, έν συνδυασμώ προς τας υστερόνους εστίας που είχαν άναπτύχθη εις τα άμυαλλά εντός της πόλεως άσκηθη ρεύματα, έδάρουν την νοσηρότητα των Αθηνών, και παρετηρήθη σαφώς ότι αι μολυσματικά έπιδημιαί κατέστησαν κατά την περίοδον εκείνην συχνότεραι. Πρό της καταστάσεως αυτής διά πρώτην φοράν ο Δήμος Αθηναίων λαμβάνει το 1925, έπι δημοσυχίας Σπύρου Πάτση, την πρωτοβουλία να ώσει την ύγειαν της πόλεως, διά της κατασκευής των πλέον άπαιρητήτων αποχευτικών έργων. Πράγματι, έπι τής βάσει μελέτης του διευθυντού των τεχνικών ύπηρεσιών, ειδικού δέ εις τα υδραυλικά, Χρήστου Γούναρη κατασκευάσθη κατά πρώτον νέα μεγάλη υπόνομος διά τών οδών Παιωνίας — Μαρωνείας — Μύλων και έπεξετάθη η απόληξις του υπόνομου της οδού Μάρνη από του Προφήτου Δανιήλ μέχρι συναντήσεως της προηγουμένης. Εις τήν συνάντησιν των κατασκευάσθη δεξαμενή συγκεντρώσεως, από της οποίας μέχρι του Φαλήρου, κατασκευάσθη προσωρινός αποχευτικός άγωγός μήκους 6,643 μέτρων με πρόέκτασιν 687 μέτρων εις τόν θυθόν του Φαληρικού κόλπου. Η διατομή του άγωγού αυτού έχει μέγιστον πλάτος 0,80 μ. και μέγιστον ύψος 1,20 μ.

Έν συνεχεία προς τήν κατασκευήν του κεντρικού αποχευτικού άγωγού και της νέας μεγάλης υπόνομου της οδού Μαρωνείας, κατασκευάσθησαν υπόνομοι εις δεκαεπτά ρεύματα της πόλεως, τά όποια επίσης έξφανίσθησαν από την εμφάνισιν της πόλεως. Κατεσκευάσθησαν επίσης και πολλά άλλα υπόνομοι με αποχευτικόν δίκτυον, διά τών όποιων έπικινύθη το δίκτυον της περιοχής Πατησίων, με άπορροήν προς την υπόνομον της οδού Μαρωνείας και προς τόν Κηφισόν, έπικινύθη το δίκτυον γύρω του Λυκαβητού με άπορροήν προς τόν Άγισόν και προς τήν υπόνομον της οδού Μάρνη. Διά τήν συγκράτησιν δε μέρους των νεράν της βροχής, κατασκευάσθη περιφερειακή τάφος περί τόν Λυκαβητόν με παροχέυσειν εις τόν Άγισόν.

Μετά την αξιόλογον αυτήν ανάπτυξιν του δικτύου των υπόνομων των Αθηνών, από του 1930 άπηγορεύθη κατά τήν οικοδομήσιν η κατασκευή άπορροητικών βώρων. Και όπου μόν ύπάρχει υπόνομος, έπεβλήθη η κατασκευή σηπτικώ βώρου και σύνδεσις της άπορροής του με τήν υπόνομον. Όπου δέ δέν ύπάρχει αυτή η εύχέρις, έπεβλήθη η κατασκευή στεφανώ βώρου, ύποκειμένου εις έκκένωσιν διά θυτίων. Το 1932 ο Δήμος άσήρεσεν από τους ιδιώτας, οι οποίοι τόν είχαν ύποκαταστήσει κατά το παρελθόν εις το ζήτημα των υπόνομων, το δικαίωμα της εκμεταλλεύσεως των υπ' αύτων ένκατεστημένων άγωγών εις δημοτικά όδους.

Έκ παραλλήλου προς τας έργα των εκείνου ο Δήμος, έκάλεισε το 1929 τόν Ιταλόν καθηγητήν της Ύδραυλικής Γκασουίντσιο Φαντόλι διά τήν μελέτην της όριστικής λύσεως του ζητήματος της αποχετεύσεως των Αθηνών. Εις τήν προμη-

λέτην τήν όποιαν συνέταξεν ο Φαντόλι, ήκολούθησε μέση λύσις ως προς το ζήτημα του συστήματος. Έθάρμοσε δηλαδή το παντοροϊκόν διά τήν δυτικήν πλευράν της πόλεως, τήν λεκάνην του Κηφισού, όπως λέγεται, και το χωριστικόν διά τήν άνατολικήν, τήν λεκάνην του Άγισού, με άπορροήν εις την θάλασσαν του Σαρωνικού κόλπου. Ός προς τήν απόληξιν του κεντρικού αποχευτικού άγωγού των άκαθάρτων, έπροτίμησε το όπάτατον άκρον της πειραιϊκής χερσονήσου. Μετά δύο έτη συνεστήθη η ε'Ανώνωμος Έλληνική Έταιρία Κατασκευής Ύπονομων Αθηνών, Πειραιώς και Πειραιώρων, εις τήν όποιαν το κράτος άνέθεσε διά συμβάσεως, το 1932, τήν εκπόνησιν της όριστικής μελέτης των υπόνομων της πρωτεύουσας, έπι τής βάσει της προμελέτης του Ιταλού υδραυλικού μηχανικού. Ακολούθως δέ, μετά τής άποπεράτωσιν και τήν έγκρισίν της, άνέθεσεν εις τήν ίδίαν τόν Ιανουάριον του 1936 και τήν κατασκευήν του πρώτου μέρους των έργων.

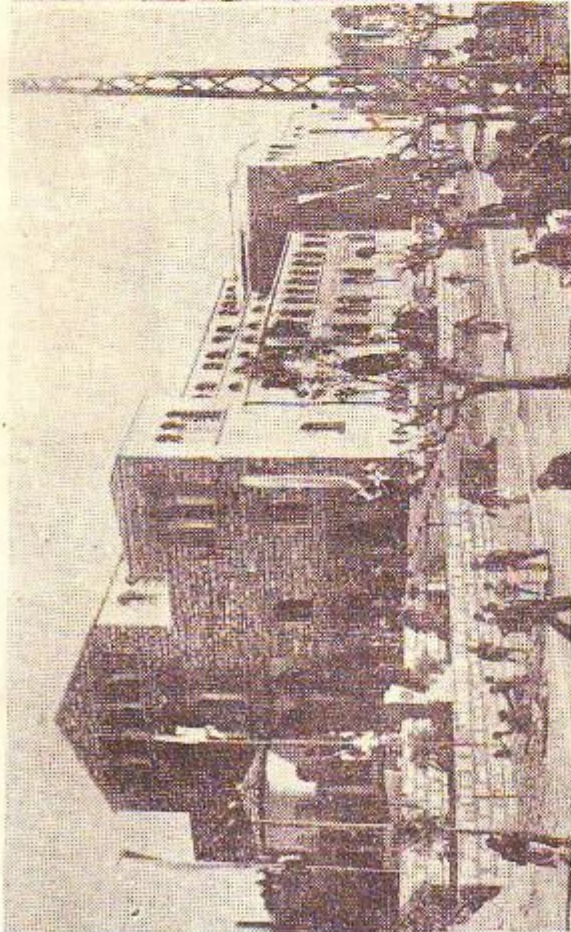
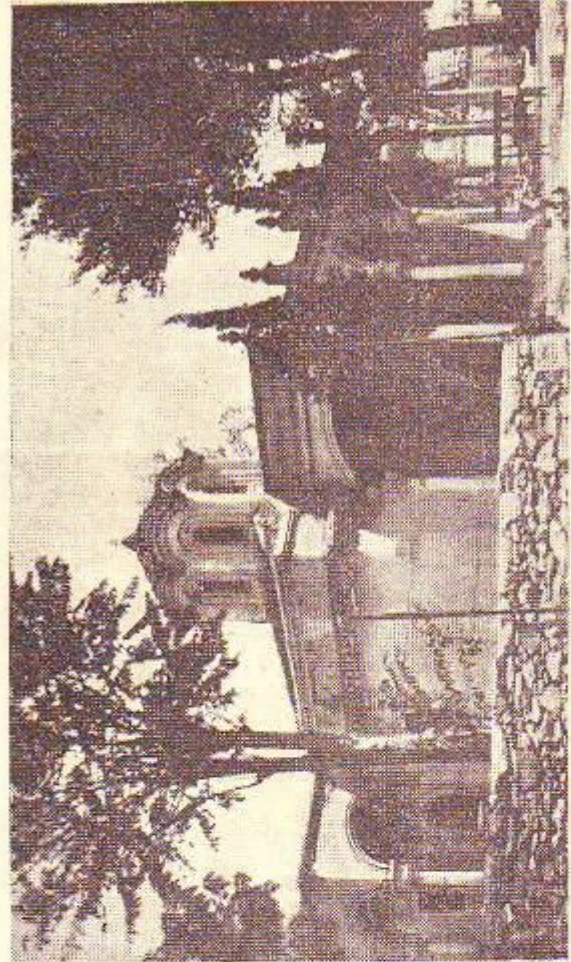
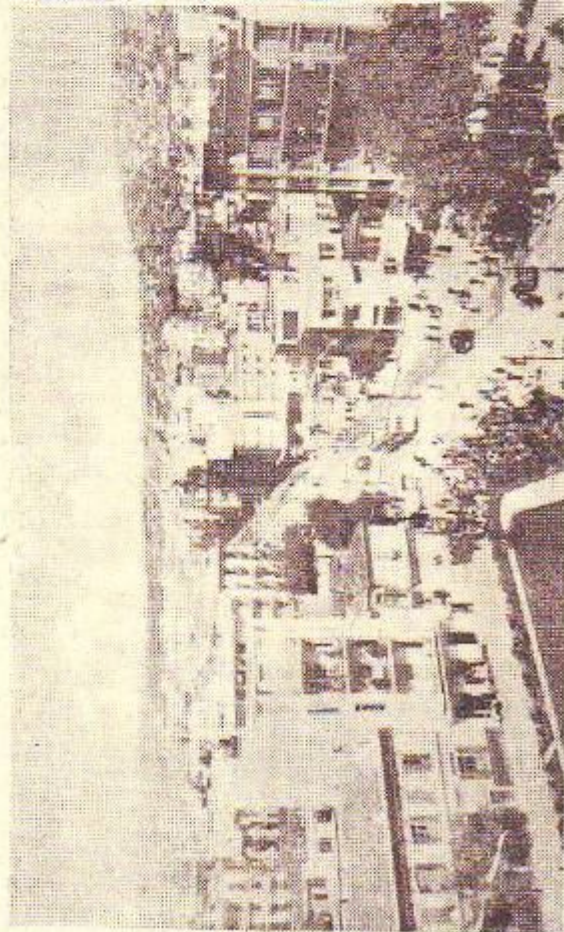
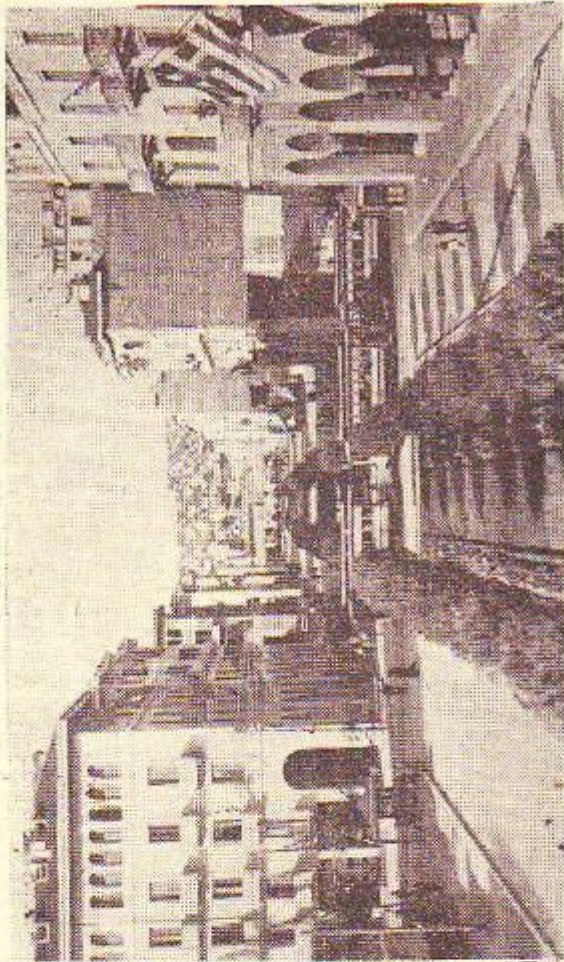
Έν τώ μεταξύ από του 1934 άνετέθη η κατασκευή αποχευτικών έργων από μέρους του Δήμου Αθηναίων, κατά τήν περίοδον της δημοσυχίας και της ύπουργίας Κώστα Κοτζιά, κατά τήν όποιαν έκαλύφθησαν περί τας δεκαεπτά άκόμη από τας άκάλυπτα ρεύματα. Μεταξύ των κυριωτέρων έξ αυτών ύπονομων το ρεύμα Λεβιδίου, το όποιον παροχευέται εις νέαν ύπονομον κατά μήκος της οδού Αγίου Μελετίου και συνεχίσθη έξω του σχεδίου της πόλεως δι' άνοικτώ άγωγού μέχρι του Κηφισού. Έπίσης τα ρεύματα των οδών Άκακράτων, του Θών, του Γηροκομείου, της Γούρας, της συνοικίας Κινισάργους, της Λεωφόρου Αλεξάνδρας, παρα τήν όποιαν δύο ρεύματα παροχευέθησαν δι' υπόνομον εις τήν υπόνομον της οδού Μάρνη, ήτις είχεν ήδη προεκταθή κατά τα προηγουμένα έτη μέχρι της οδού Σπ. Τρικοπίου. Έπί πλέον κατασκευάσθησαν μεγάλοι υπόνομοι εις τας όδους Ρηγύλλης και Βασιλίσσης Σοφίας, εις τήν συνοικίαν Πετραλώνων, εις τήν οδών Πέτρον Ράλλη και πολλά άλλα σωληνωτά εις όλας σχεδόν τας συνοικίας της πόλεως, επίσης δέ η προστατευτική τάφος του λόφου Φιλοπάππου.

Διά της όριστικής μελέτης της Έταιρίας Ύπονομων, της όποιας ήρχισε το 1936 η εφαρμογή, προβλέπονται τρεις κύριοι άποδέκται, εκ των όποιων ο πρώτος είναι ο κεντρικός αποχευτικός άγωγός των άκαθάρτων και οι δύο άλλοι άποτελούν διευθέτησιν του Κηφισού και του Άγισού. Η κοίτη του Κηφισού με τήν διευθέτησιν της όποιας έγινε η έναρξις της κατασκευής των έργων, μένει άκάλυπτος και διευθετείται με κανονικήν χάραξιν, από τις Τρεις Γέφυρας και κάτω, ως τάφος, με κοιτώστροισιν από σκυροκόνιαμα και έπευδισιν των πρανών διά λιθοδομής. Το πλάτος της εις τόν πυθμένα άρχίζει από 12 μ. και καταλήγει εις το Νέον Φάληρον, εις 16 μέτρα.

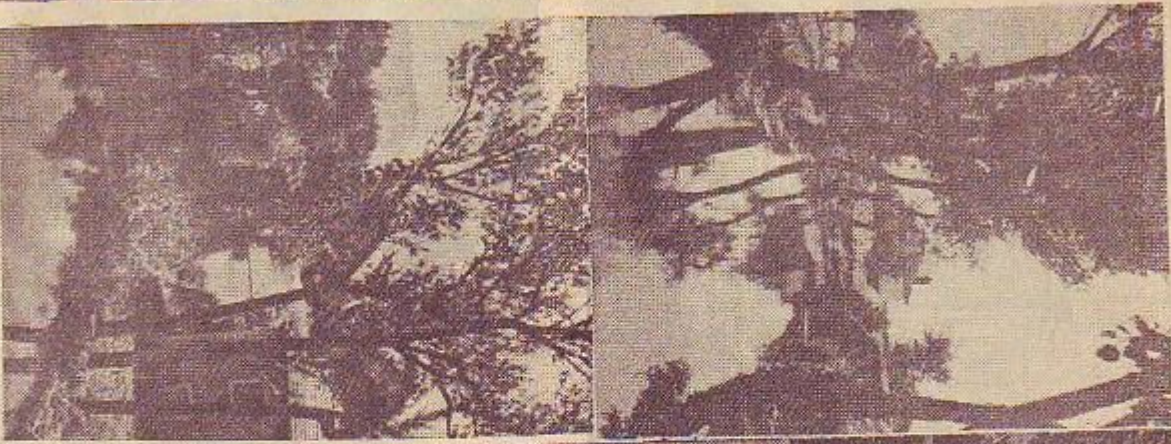
Ο κεντρικός αποχευτικός άγωγός διασχίζει τήν δυτικήν πλευράν της πόλεως και δέχεται τας άκαθάρτας όλης της πόλεως και τα νερά της βροχής της δυτικής πλευράς της μέχρι μιας ώρισμένης ποσότητος, πέραν της οποίας με έκχειλιστήρας θά διοχετεύωνται εις τήν κοίτην του Κηφισού. Αρχίζει από το τέμα της οδού Πατησίων με διατομή ώσειδη, ύψους 4 μ. και πλάτους, από έκχειλιστήρας εις έκχειλιστήρα, από 0,80 μ. έως 1,20 μ. Ακολουθεί τήν λεωφόρον Άγίας, τήν οδών Σαζοπόλεως και τήν λεωφόρον Κωνσταντινουπόλεως, έως το Μοσχάτο, όπου κάμπτεται προς τήν Κοκκινίαν. Έκει, δι' άντλήσεως δέχεται τας άκαθάρτας λήμματα των υπόνομων του Πειραιώς, και, διά σήραγγας υπό τόν λόφον του Καραβά, καταλήγει εις το άκρωτήριον Ακροκέρους παρ ό το Κερατσίνι, με κυκλικήν διατομήν διαμέτρου 3,40 μ., έχουσαν πεζοδόρμηα κατά τήν βάση. Η κατασκευή του ήρχισε το 1939 και διεκόπη κατά το έπομένον έτος λόγω του πολέμου εις τήν οδών Αγίου Μελετίου.

Κατά τήν εφαρμογήσιν διά τόν άποδέκτην του Άγισού μελέτην, το έργον αρχίζει από τήν Σχολήν Χωροφυλακής με ένα άγωγόν ύψους εις τόν άξονα 2,95 μ. και μέγιστον πλάτος 2,60 μ. Ακολουθεί τήν οδών Ζαγοράς και τήν λεωφόρον Άγισού μέχρι της οδού Παθαδιαμαντοπούλου, όπου δέχεται τήν συμβολήν του άγωγού του ρεύματος του Ζωγράφου, ο όποιος έχει κυκλικήν διατομήν διαμέτρου 3,80 μ. Από τού σημείου εκείνου ο άποδέκτης του Άγισού γίνεται δίδημος, άποτελούμενος από δύο άγωγούς κυκλικής διατομής διαμέτρου 3,80 μ., έως τήν Έσθρίαν Ύλικου Πολέμου, όπου δέχεται τήν συμβολήν του άγωγού Ηοιδανού της αύτης διαμέτρου. Διευρύνονται από τού σημείου αύτου αι διατομαί του διδύμου άγωγού εις διάμετρον 4,20 μέχρι της γεφύρας του Σταδίου, από της οποίας αρχίζει η άνοικτή κοίτη. Η διευθέτησις κατά Άγισού έχει συντελεσθή κατά το πλείστον της μέρος, κατασκευάζεται δέ το ύπολειπόμενον τμήμα της από τήν Ριζάριον Σχολήν μέχρι του Σταδίου. Παραλλήλως προς τόν άποδέκτην αυτών των νεράν της βροχής, κατασκευάζονται και προς τας δύο του πλευράς οι άγωγοί των άκαθάρτων ύγρών της άνατολικής λεκάνης, οι όποιοι θά διοχετεύουν τας λήμματα της περιοχής αύτης της πόλεως εις τόν κεντρικόν αποχευτικόν άγωγόν.

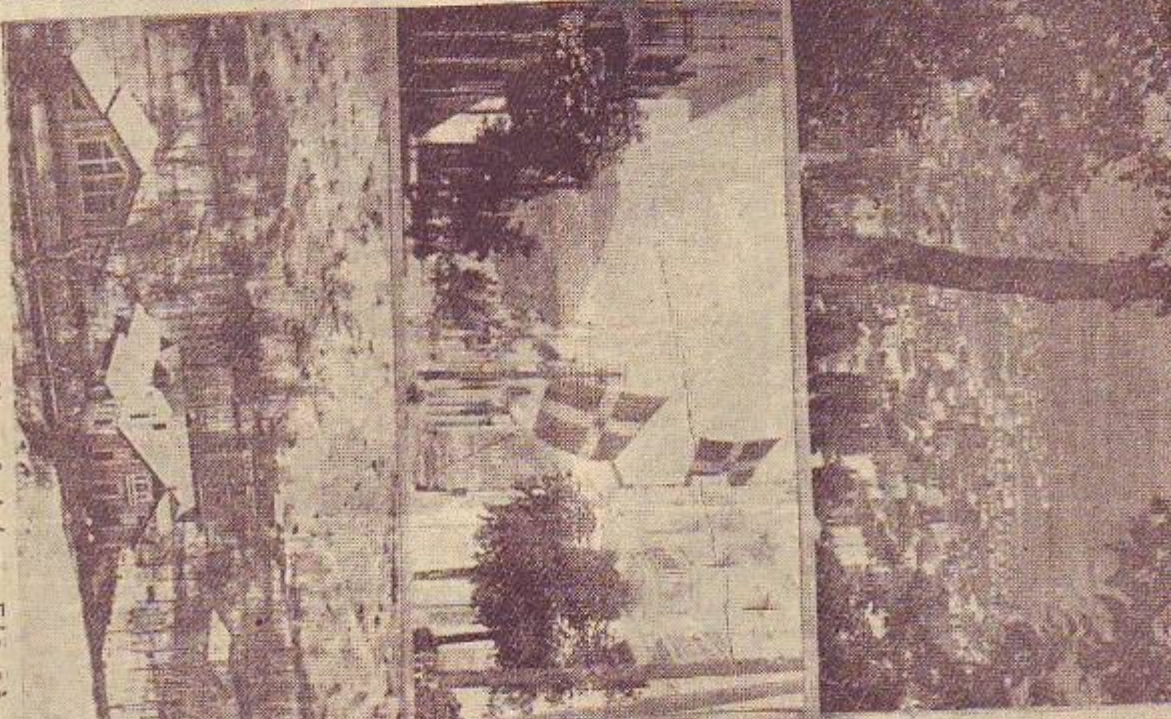
Ένώ ήσαν υπό κατασκευήν τας έργα των Αθηνών, ο μηχανικός Γ. Καρακασίνης προέβαλε το 1939 τήν γνώμη, με τήν όποιαν πρώτος είχε προτείνει ο Μπερριέ το 1900, να μη γίνη αποχέυσεισι των λημμάτων του κεντρικού αποχευτικού άγωγού εις τήν θάλασσαν, αλλά να χρησιμοποιηθούν ταύτα δι' άρδευσιν των λεκανοπεδίων Αθηνών και Έλευσίνης μετά βιολογικήν κάθαρσιν. Υπό της γνώμης ταύτης συνη-

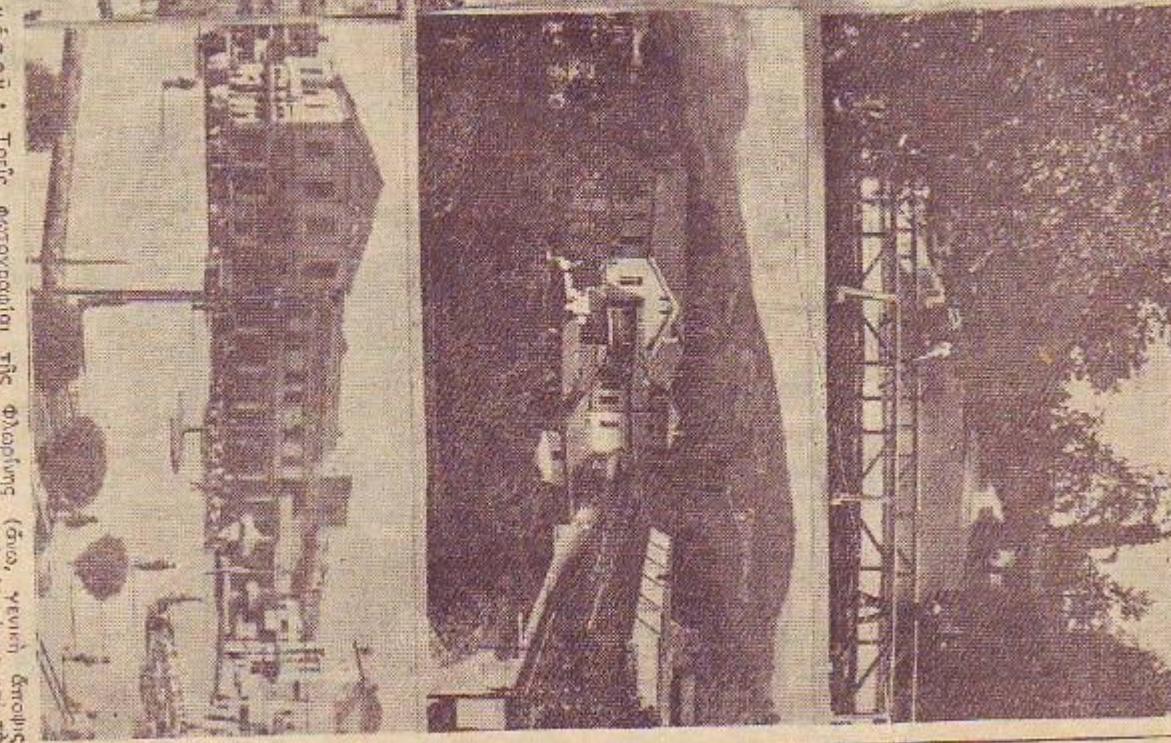
Άνω, έριστερά : Άποψη της πόλεως από τον Λευκό Πύργον. Δεξιά : Η οδός Αριστοτέλους. Κάτω, έριστερά : Ο ναός του Αγίου Δημητρίου μετά την έπιφανικόδομη-
 σήν του. Δεξιά : Η έρημωμένη Βλατάδων.

Αριστέριά, ένα και κάρτα : Δύο τριετία από το Νερό της 'Αγίας Βαρβάρας της Δράμης. Είς το μέσον : Τριετία φωτογραφία της Φλαμπίνης (ένα, γενική άποψη της πόλεως' εις το μέσον, η όδος Πλαύτου Μιλτιά και κάρτα, το φυτόσιον της Φλαμπίνης). Δεξιά, ένα : Το Κιόμπι της Έδεσσας. Είς το μέσον : Ιατρεία της Νουσσής και το έργοισιον κάστροισιανουργίας ΕΡΙΑ. Κάρτα : Η πύριος Έλευθερίας της Δράμης.

Αριστέριά, ένα και κάρτα : Δύο τριετία από το Νερό της 'Αγίας Βαρβάρας της Δράμης. Είς το μέσον : Τριετία φωτογραφία της Φλαμπίνης (ένα, γενική άποψη της πόλεως' εις το μέσον, η όδος Πλαύτου Μιλτιά και κάρτα, το φυτόσιον της Φλαμπίνης). Δεξιά, ένα : Το Κιόμπι της Έδεσσας. Είς το μέσον : Ιατρεία της Νουσσής και το έργοισιον κάστροισιανουργίας ΕΡΙΑ. Κάρτα : Η πύριος Έλευθερίας της Δράμης.

Αριστέριά, ένα και κάρτα : Δύο τριετία από το Νερό της 'Αγίας Βαρβάρας της Δράμης. Είς το μέσον : Τριετία φωτογραφία της Φλαμπίνης (ένα, γενική άποψη της πόλεως' εις το μέσον, η όδος Πλαύτου Μιλτιά και κάρτα, το φυτόσιον της Φλαμπίνης). Δεξιά, ένα : Το Κιόμπι της Έδεσσας. Είς το μέσον : Ιατρεία της Νουσσής και το έργοισιον κάστροισιανουργίας ΕΡΙΑ. Κάρτα : Η πύριος Έλευθερίας της Δράμης.

γορεί εν μέρει το όφελος το οποίου θα προέβη υπέρ της γεωργίας διά της εκμεταλλεύσεως του φυσικού λιπάσματος, πολύ περισσότερον όμως συνηγορεί το γεγονός ότι θα σιδηρή ο κόλπος της Ήλεσσις από τας ακαθαρσίας τας οποίας θα συγκεντρώνει εις αυτόν το θαλάσιον ρεύμα, και αι Ήληναι από την δυσωμίαν του θα της φέρουν από την πλευράν εκείν ην Ζέφυροι. Τας δαπάνας διά την κατασκευή των εγκαταστάσεων του βιομηχανικού καθαρμού θα καλύψη εν μέρει ή οικονομία εκ του ότι δεν θα χρειασθί να γίνη ούτε ή σήραγγή του Καραβά, ούτε το υπερδύξιον τμήμα του άγιω γού. Την πρότασιν επανέλαβε το 1947 ο ήλεκτρολόγος μηχανικός Ο. Ραφτόπουλος, με την διαφορά να κατευθυνθί ή κεντρικός άπψχετευτικός άγωγός εις την Βάσιν και εκεί να γίνον αι εγκαταστάσεις του καθαρμού, μετά τόν οποίον δι' αυτλήσεις, να διαχετεύονται τα ύγρά διά του αίχηνος του Ύμητου, εις την ανατολικήν του πλευράν προς άρδευσιν των Μεσογείων.

ΤΗΛΕΦΩΝΑ

ΑΙ Ήθηναι, ακολουθούσαι χωρίς μεγάλην καθυστέρησιν τας προόδους του πολιτισμού της Ευρώπης και της Αμερικής, δεν ήργησαν να άποκτήσουν τα νεώτερα μέσα τηλεπικοινωνίας, μετά την έφαρμογήν των εις πάς άλλας ευρωπαϊκάς χώρας. Την 1ην Γανουαρίου του 1859 ήρξατο ή λειτουργία του τηλεγράφου μεταξύ Ήθηνών και Πειραιώς, ο οποίος είχε τόν κεντρικόν σταθμόν του εις το Ταχυδρομείον, συνδέεται όμως και με τα άνάκτορα. Τόν έπόμενον μήνα έγινε συνδεσις της γραμμής του με το υποθαλάσσιον καλώδιον και εις τας 12 Φεβρουαρίου αι Ήθηναι έστειλαν τό πρώτον τηλεγραφικόν μήνυμα εις την Κωνσταντινούπολιν, την πόλιν των άνείρων της έποχής.

Άλλά και δίκτυον τηλεφωνικής επικοινωνίας διά τας έσωτερικάς της άνάγκας δεν ήργησε να άποκτήσιν ή πρωτεύουσα μετά την έφαρμογήν της έφευρέσεως του Μπελ εις άλλας πόλεις της Ευρώπης και της Αμερικής. Τον Αύγουστον του 1892 έλήθη διά πρώτην φοράν άπόφασις περί εγκαταστάσεως τηλεφώνων εις την πρωτεύουσάν του ελληνικού κράτους. Η άπόφασις όμως εκείνη μόνον κατά τό 1896 καταρρώθη να πραγματοποιηθί, όπότε εγκαταστάθησαν δύο κεντρικά γραφεία τηλεφώνων, ένα εις τό Ταχυδρομείον των Ήθηνών και ένα εις τό Ταχυδρομείον του Πειραιώς. Των Ήθηνών είχε δύο μηχανήματα άγγελικού τύπου Στάναρτ, ζυμπηρουμένα ανά 30 αριθμούς έκαστον, και του Πειραιώς ένα μηχανήμα του αΐτου τύπου. Με άλλους λόγους, ή πρώτη εγκατάστασις τηλεφώνων εις τας Ήθηναι προωρίετο μόνον διά 60 συνδρομητάς κατά μέγιστον όρον. Το 1908 έγινε αναδιοργάνωσις της τηλεφωνικής υπηρεσίας, εγκαταστάθησαν νέα μηχανήματα εις τό κέντρον συζηδικού τύπου Ένρικσον, διά 800 αριθμούς και ώργανώθη δι' ειδικού διατάγματος σώμα τηλεφωνητριών, το οποίον εκλήθη να εκπαιδεύη μία Έλβετις τηλεφωνήτρια, ή Πόπη Ένρικσον, την οποίαν μια δραματική περιπέτεια κατέστησε κατά τα έπόμενα έτη περιφήμον εις τας Ήθηναι.

Τό σύστημα των εγκαταστάσεων της έποχής εκείνης, το οποίον και διετηρήθη μέχρι του 1926 ήτο «τοπικής συστοιχίας». Δηλαδή με τροφοδότησιν ηλεκτρικού ρεύματος παραγόμενου εις την συσκευήν έκάστου συνδρομητού. Τό δίκτυον ήτο έναεσιον, διά γυμνάων χαλκίνων συρμάτων άνηρατημένων επί στύλων εις τά πεδινόρμα των όδών ή επί σιδηρών βραχιόνων εις τας προσώψεις των οικόδομικών τετραγώνων. Αι τηλεφωνικά συσκευαί ήσαν άρχικώς μόνον του τοίχου. Έπάνω εις μίαν φιλοτεχνημένην ευλήνιν ράχην ήτο στερεωμένη μία χυμνή, έχουσα εις τό βάθος της τό μικρόφωνον, δύο κώδωνες ηλεκτρικοί με τόν έκπαιρητήρα εις τό μέσον των και ένα κιδώτιον, μέσα εις τό οποίον υπήρχε μία ηλεκτρική στήλη διά την συνομιλίαν και ένα μικρόν χειροκίνητον μαγνητοηλεκτρικόν μηχανήμα παραγωγής έναλλασσομένου ηλεκτρικού ρεύματος διά την κλήσιν. Το άκουστικόν, άσχετον προς τόν δέκτην της φωνής, είχε σχήμα γουδάρηρου με πλατύ πέλαμα και έκρεμάτο εις τό πλευρόν του κιβωτίου από άγκιστρον, τό οποίον ήτο και ο διακόπτης της συσκευής. Ο όμιλητής έστέκετο άπέναντι εις την χράσιν του μικροφώνου, έθετε τό άκουστικόν εις τό αύτί του και ήρχιζε να γυρίζη γρήγορα τόν στρόφυλον της ηλεκτρομηχανής. Το παραγόμενον ρεύμα έφριπτε κάποιον «σηματήρα» ή ήμαπτε κάποιον φως εις τό κέντρον και ή τηλεφωνήτρια που τό έβλεπε έσπειδε να συνδεθί με τόν καλούντα, ο οποίος της έλεγε τόν αριθμόν που ζήτει. Τόν συνέδεε, και τότε έτίθεντο εις ένεργείαν οι κώδωνες του τηλεφώνου του καλουμένου. Άφου έτελείωνεν ή συνδιάλεξις, ώφειλεν ο καλών διά να ελευθερωθί ή γραμμή του να γυρίσιν επί ένα διάστημα με διακοπάς τόν στρόφυλον της συσκευής του.

Μετά την αναδιοργάνωσιν της τηλεφωνικής υπηρεσίας έχρησιμοποίησαν και έπιτασσέζιοι συσκευαί με την χράσιν του δέκτη προσηρατημένου εις τό άκουστικόν.

Μετά τό 1922, όπότε άποτόμας ηήξηθη ο πληθυσμός των Ήθηνών, ηήξηθησαν αι αιτήσεις νέων εγκαταστάσεων, ενώ των ήδη υπαρχουσών χειροτέρευσε ακόμη περισσότερο ή κατάσταση. Κατενόηθη τότε ότι ήτο άδύνατον να συνεχισθί ή από πάσης άπόψεως άτέλεια και άνεπάρκεια της τηλεφωνικής υπηρεσίας του κράτους και ότι έπρεπεν ή πρωτεύουσα και αι επαρχίαι να άποκτήσουν πραγματικήν τηλεφωνικήν έξυπνρήσιν, ανάλογον προς τας προόδους της συγχρόνου τεχνικής. Τόν Δεκέμβριον λοιπόν του 1922 ή κυβέρνησις προέκηρυξε διεθνή διαγωνισμόν διά την άνάληψιν της εγκατα-

στάσεως και εκμεταλλεύσεως των τηλεφώνων του κράτους. Ούδεμία όμως σχετική προσφορά υπεδείχθη. Γόν Μάιον του 1924 κατηρίσθη σύμβασις με την άγγλικήν εταιρίαν Κέμ Λίμιντν, ή οποία όμως δεν έπεκυρώθη και τόν Φεβρουάριον του 1926 υπεγράφη άλλη με την Ιταλικήν εταιρίαν Παυλιε. Άλλά και αύτη δεν έπεκυρώθη, διότι ή εταιρία δεν κατέθεσε την συμφωνηθείσαν έγγήσιν. Τόν Μάιον του ίδιου έτους νέα σύμβασις συνήθη με την Εταιρίαν Τηλεφώνων και Ηλεκτρικών Έργων της Αυστρίας, ή οποία συμφώμας προς την ύποχρέωσιν που ανέλαβε, συνέστησε την Άνωνυμον Έλληνικήν Τηλεφωνικήν Εταιρίαν. Μετά την άνακοπήν όμως της δικτατορίας Παγκάλου, ή οποία είχε συνάψει την σύμβασιν και ή τελευταία αύτη δεν έσημύθη.

Έν τώ μεταξύ είχαν άρκετά αναπτυχθί ή δυναμικότης του κοστικού τηλεφωνικού κέντρον και έγινε διαδοχικώς εγκατάστασις τηλεφωνικής επικοινωνίας της πρωτεύουσας με τας κυριωτέρας επαρχιακάς πόλεις. Το 1926 δέ έπωιδίσθη τό κέντρον των Ήθηνών με ήμισυτόματον εγκατάστασιν συνδέσεως τύπου Ούδστερν δυναμικότητας 3.000 γραμμών. Έλειπε τότε από τας συσκευάς ή ηλεκτρική στήλη και τό χειροκίνητον μηχανήμα της παραγωγής έναλλασσομένου ρεύματος, και με τό άπλοον σχήμα του άκουστικού, ο συνδρομητής συνδέετο με τό κέντρον και άνέμενε πάλιν στωϊκό- να άκούσιν την φωνήν της τηλεφωνητοίας. Με την άύψισιν εκείν ης δυναμικότητας του κέντρον κατέστη δυνατόν να γίνον νέαι συνδέσεις, διά τόν οποίον επικοινωνή υπεθαλάσσις τό έναεσιον δίκτυον. Δύο τεσσάραι δέσμαι των συριάνων του κατέληγον εις τά παράυρα των πύργων του Κεντρικού Ταχυδρομείου. Έπ' όσον όμως ή φόρτισις του Κέντρον δια νέων γραμμών άπέβαινε περισσότερο έντατικώ, τόσο περισσότερο ηύξανεν ή δυσχέρεια της υπηρεσίας εις την έξυπνρήσιν του κοινού.

Τόν Νοέμβριον του 1928 ή κυβέρνησις προέκηρυξε νέον διεθνή διαγωνισμόν διά την άνάληψιν της εγκαταστάσεως και εκμεταλλεύσεως τηλεφώνων εις τας Ήθηναι, τόν Πειραιά και τά περιχώρα, τόν οποίον έτροποποίησε κατόπιν, εις τρόπον ώστε να περιλαμβανη και τας επαρχίαι. Άλλά και ή διαγωνισμός εκείνος εις ούδέν άπέληξεν. Έπί τέλους τόν Φεβρουάριον του 1930, υπεγράθησαν δύο σύμβασεις, μία διά την άστικήν και προαστικήν και άλλη διά την επαρχιακήν επικοινωνίαν, με την γερμανικήν εταιρίαν Ζίμενς και Χάλσκε, αι οποίαι τόν Άπριλίον του ίδιου έτους έπεκυρώθησαν από την Βουλήν και την Γερουσίαν. Ακολουθως τόν Οκτώβριον του 1931 ή εταιρία Ζίμενς και Χάλσκε έξεχώρησε τά δικαιώματά της εις την υπ' αύτης συσταθείσαν Άνωνυμον Έλληνικήν Τηλεφωνικήν Εταιρίαν. Η εταιρία Ζίμενς και Χάλσκε, ή οποία ανέλαμβανε τά τηλεφωνα του ελληνικού κράτους ήτο ή μεγαλυτέρα του κόσμου.

Ο αριθμός του κάθε τηλεφώνου δεν είναι αυδών αριθμός. Είναι ένας αριθμός που τόν διαμορφώνει ή τεχνική του όλου συστήματος των τηλεφώνων της πρωτεύουσας. Και ή συγκρότησις αυτή ομοιάζει με την Ιεραρχικήν συγκρότησιν του στρατού ή οποία αρχίζει από τό σώμα στρατού και καταλήγει εις την διμοιρίαν και τόν όπλίτην. Τα πρώτα αισθητικά στοιχεία μας συνδέουν με τό κέντρον της περιφερείας εις τήν οποίαν ύπάρχει τό τηλεφώνον που ζητούμεν. Είναι δε οι αριθμοί των κέντρων οι έξης: 2 και 3 τό κέντρον της οδού Σταδίου, τό οποίον περιλαμβάνει τήν κεντρικήν περιοχήν της πόλεως, 4 τό κέντρον Πειραιώς, 5 τό κέντρον της οδού Καρόλου, εις τό οποίον ύπάγεται ή δυτική περιοχή της πόλεως, 6 τό κέντρον της περιοχής Νεαπόλεως και Αμπελοκήπων, 7 τό κέντρον της περιοχής Παγκαίου και Κολωνακίου, 77 τό κέντρον Ψυχικού και Χαλανδρίου, 8 τό κέντρον της περιοχής Παπάσιων, 89 τό κέντρον της Νέας Γωνίας, 9 τό κέντρον της νοτίας της Ακροπόλεως περιοχής μέχρι του Ίλισου, 96 τό κέντρον της περιοχής Καλλιθέας και Νέας Συμύνης, 01 τό κέντρον της Κηφισιάς, 010 τό κέντρον Αμαρουσίου, 019 τό κέντρον Έκάλης, 07 τό κέντρον του Σκαρραμαγκά, 076 τό κέντρον της Ήλεσσιος, 04 τό κέντρον του Έλληνικού. Ο πρώτος από τους άκολουθούνας αριθμοί μας συνδέει με την χιλιάδα ή με την δεκάδα χιλιάδων μέσα εις τήν οποίαν συγκαταλέγεται ή γραμμή που ζητούμεν και οι τελευταίοι άποτελούν τόν άτομικόν αριθμόν της γραμμής αυτης. Έν όσω, γυρίζοντες τόν δίσκον, λαμβανόμεν διαδοχικώς τους αριθμούς αυτης της Ιεραρχίας, γίνονται Ισαρίθμοι προς τά αριθμητικά στοιχεία των διακοπαί της γραμμής μέσα εις τήν συσκευήν μας, αι οποίαι προκαλούν εις τό κέντρον Ισαρίθμους, βεβαίως, φοράς τήν λειτουργίαν ενός σφού συστήματος ηλεκτρομαγνητών, τό οποίον οδηγεί την σύνδεσιν εις τόν δρόμον που ορίζει ο δλικός αριθμός τόν οποίον σχηματίζουμεν, μέχρι τών τελευταίων του στοιχείων, τά οποία άνήκουν εις την γραμμήν που ζητούμεν.

Περί τό τέλος του 1941 ή συνολική δυναμικότης των κέντρων της περιφερείας της πρωτεύουσας, άνήρχετο εις 42.700 γραμμών, εκ των οποίων είχαν διατεθί εις συνδρομητάς αι 32.478. Κατά τό τέλος της κατοχής καταστράφησαν τά κέντρα Έλληνικού, Σκαρραμαγκά και Ήλεσσιος, εκ των οποίων μόνον των δύο τελευταίων άποκατεστάθη ή λειτουργία μετά την άπελευθέρωσιν. Μετά την άποχώρησιν των Γερμανών, ή Τηλεφωνική Εταιρία, της οποίας τά 80% τών μετοχών άνήκουν εις τήν ανάδοχον του παρονίου γερμανικήν εταιρίαν Ζίμενς και Χάλσκε, έτέθη υπό μεσογγυσίαν. Ακολουθως δέ έπι τή βάσει άποφάσεως του συνελεσθέντος εις τό Παρίσι Συνεδριου των μεταπολεμικών άποζημιώσεων τό 1945, αι μετοχαί αυταί περιήλθον εις τήν ιδιοκτησίαν του ελληνικού δημοσίου, τό οποίον κατέστη ούτω κύριος της εταιρίας. Το ύπόλοιπον

των μετοχών άφηκε ως και ποθέρον εις την Έθνικήν Τράπεζαν και εις την Έταιρίαν Θεσσαλικών Σιδηροδρόμων, ίδρυθέντος δε κατά το 1950 του Όργανισμού Τηλεπικοινωνιών ή Τηλεφωνική Έταιρία Αθηνών υπήχθη εις αυτόν.
Την 1ην Ιανουαρίου 1950 ή περίοδος Αθηνών εξυμνηρείται με 43.290 τηλεώνια.

ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΙ

ΑΙ πρώται άμαξαι. Τα μόνα συγκοινωνιακά μέσα κατά την τουρκοκρατίαν ήσαν εις τας Αθήνας, διά μέν τας τοπικάς συγκοινωνίας τώ ναϊδουράκι, και ή κομήλα, διά δε τας επαρχιακάς τώ άλογον, τώ όποιον ήλλασεν ή ταξιδιώτης κατά διαστήματα εις τώ χόνια των μεγάλων οδών άσπυριών. Η πρώτη ευρασιατική τραγοφόρος όχηματος έγινε τώ 1831, όταν ή Άγγλος ναύαρχος τής μοίρας τής Μεσογείου Μάλκολμ έφερε δύο κάρα από την Μάλταν διά να μεταφέρουν τώ οικοδομικά ύλικά εις την έπαυλιον που έκτισεν εις τώ Πατήσια, τώ σημερινόν Άσυλον Ανιάτων. Μετά την άπελευθέρωσιν, οι Βαυροί και διάφοροι εύποροι Έλληνες έφεραν άμάξια εις τας Αθήνας δι' ιδιωτικήν χρήσιν, ενώ διάφοροι έπιχειρηματίαι Ιταλοί και Έλληνες έφεραν παμπάλαια άμάξια από την Ιταλίαν προς έκμετάλλευσιν. Τόν Δεκέμβριον του 1835 υπεγράφη σύμβασις με τόν Βαυαρόν Στράγκ διά την έκμετάλλευσιν τής συγκοινωνίας Αθηνών—Πειραιώς με άμάξια. Τόν Μάρτιον του 1860 άλλοι έπιχειρηματίαι, οι Μελάς, Κόκκινος, Μαντζαβίος και Λάμπρος, άπεφάσισαν να συστήσουν έταιρίαν Παλυφορείων διά να αναλάβη την συγκοινωνίαν των δύο πόλεων. Η σύστασις τής άμας άπέτυχε και κατά τώ ίδιον έτος, άλλος έπιχειρηματίας, ή Χασιτομάνος, ανέλαβε τώ Έργον χρησιμοποίησαι διά πρώτην φοράν διά τώ άμαξία του τόν όρον «λεωφορείου».

Ο σιδηρόδρομος Αθηνών — Πειραιώς. Τόν Νοέμβριον του 1857 άνετέθη διά δημοπρασίας εις τόν Ιταλόν Φο. Φερράδην ή κατασκευή «σιδηρού δρόμου» μεταξύ Αθηνών και Πειραιώς και ή έκμετάλλευσις τής έπιχειρή-

Ο ύπόγειος σιδηρόδρομος Αθηνών — Πειραιώς (Φωτογραφία του 1896)

σεως επί 72 έτη. Ο Φερράδης άμας δεν ήδυνήθη να εκπληρώση τας ύποχρεώσεις που ανέλαβε και έκπρυχθη έκπτωτος. Τόν Μάρτιον του 1861 προκηρύχθη νέα δημοπρασία διά τόν αυτόν σκοπόν και έδόθη τώ προνόμιον εις την έταιρίαν Ντεκάξ, Ντελαροσσύ και Παγονέλη, αλλά και ή έταιρία έκείνη μόνον έσφαριν τών έργων ήδυνήθη να κάμη. Τέλος τόν Οκτώβριον του 1867 υπεγράφη σύμβασις με τώ Άγγλον κεφαλαίουόν Έδουάρδον Πικερίγκ, ή όποιος συνέχισε τώ έργον. Η γραμμή ήτο απλή (μιάς διαδρομής) με άσπυριών τόν σταθμόν του Θησείου και με τέσσαρα τόν σταθμόν του Πειραιώς και ή σιδηρόδρομος θά ήτο άτμοκίνητος. Ούτε όμως ή Πικερίγκ κατόρθωσε να άποτελειώση τώ Έργον και μετέδωσε τώ δικαιώματα του εις την άγγλικήν Έταιρίαν του άπ' Αθηνών εις Πειραιά Σιδηροδρόμου. Τώ Έργον έτελειώσε τόν Φεβρουάριον του 1869. Τώ 1874 την έπιχειρήσιν ανέλαβεν ή Βιομηχανική Τράπεζα, ή όποια τώ 1880 συνέστησε την Ανώνυμον Έταιρίαν «Σιδηροδρόμου Αθηνών—Πειραιώς». Διά να τωμάση την κίνησιν έπιβατών ή έταιρία ίδουσε τώ Νέον Φάληρον ως κέντρον αναμυχής των Αθηναίων και των Πειραιωτών, σικοδομήσασα θερινόν θέατρον, ξενοδοχείον και νέον σταθμόν και δημιουρήσασα τόν κήπον,

την πλατείαν με την εξέδραν και τώ λουτρό. Έκτισεν επίσης πολλές επαύλεις, τας όποιας διέθεσε προς πώλησιν. Τώ 1889 παρεχωρήθη εις τόν Σ. Ψύχον τώ προνόμιον τής προεκτάσεως τής σιδηροδρομικής γραμμής από τώ Θησείον έως τώ Μοναστηράκι έντός τήσρου και από εκεί διά σπράγγος έως την πλατείαν Ομονοίας. Τώ έγκαιρια τής προεκτάσεως και τής σπράγγος έγιναν τόν Μάιον του 1895. Αι δύο έπιχειρήσεις συγκεκοινώθησαν εις μίαν μετά πέντε έτη και εις τήν προκώπισαν νέαν έταιρίαν μετετάθη τώ προνόμιον μέχρι του 1945. Τώ 1904 μετετάπη ή σιδηρόδρομος εις ήλεκτροκίνητον και συγχρόνως ή γραμμή έγινε τώ διπλή καθ' όλον τας τώ μήκος.

Τώ «Θερσίον». Τόν Μάιον του 1882 υπεγράφη σύμβασις με την έταιρίαν των Μεταλλουργών Λαυρείου περί κατασκευής και έκμεταλλεύσεως σιδηροδρόμου από Αθηνών εις Λαύσιον, με μίαν διακλωδωσιν από Ηρακλείου εις Άμαρρούσιον και Κηφισίον. Διά την άνάλησιν του Έργου συνεστήθη υπό τής αναδόχου έταιρίας ή Έταιρία Σιδηροδρόμου Αττικής. Αι έργασίαι τής κατασκευής του σιδηροδρόμου τούτου ήρξισαν τόν Ιανουάριον του 1883 και τόν Φεβρουάριον του 1885 παρεδόθη εις χρήσιν ή γραμμή από τώ σταθμόν Αττικής (παρά τόν Άγιον Παντελεήμονα) μέχρι τής Κηφισιάς και τόν Ιούλιον του ίδιου έτους ή γραμμή από Ηρακλείου μέχρι Λαυρείου. Τώ 1889 προσετέθη ή γραμμή από τώ σταθμόν Αττικής διά τών οδών Κοδριγκτώνος και Γ. Σεπτεμβρίου και μετετέθη ή άσπυρία τού σιδηροδρόμου παρά την Ομόνοιαν εις την ονομαζομένην μέχρι σήμερον πλατείαν Λαυρείου. Τόν Οκτώβριον του 1910 ή Έλληνική Ηλεκτρική Έταιρία εξηνάσασεν όλην την έπιχειρήσιν με τόν σκοπόν να μετετρέψη τόν σιδηρόδρομον Κηφισιάς εις ήλεκτροκίνητον. Η ιδέα άμας έκείνη έμεινεν άπραγματοποιήσασα. Με την πάσασον του χρόνου, έσ' όσον αι πρόδοι του πολιτισμού ήγον άλλάξει πολύ την όλην των Αθηνών και τόν ρυθμόν τής ζωής τής πόλεως, ή άτμοκίνητος έκείνος σιδηρόδρομος, ή όποιος άσπυριών και ταλαντευόμενος από τώ γρατείαι, διέσχισε τούς δρόμους τής πόλεως, έξασπύριον μύρους καπνούς, συριγμούς και τριγμούς άγανάξις, έπρόκάλει πλέον κοινόν θέσασ άναχρονισμόν. Και επειδή ή όλη του εμφάνισις ενεθύμισε τώ θηρία του Καραγκιόζη, δεν έβράδυσαν οι Αθηναίοι να τώ καλλήσουν την έπιχειρήσιν, με την όποιαν έξυμνη γνωστός έως τώ τέλος τής ζωής του, που έσπυμνη την 8ην Αυγούστου 1938.

Οι τροχιάδρομοι. Τώ 1880 εξεχωρήθη εις την βελγικήν έταιρίαν Ντεμέργκ τώ προνόμιον τής έγκαταστάσεως και έκμεταλλεύσεως δικτύου ήπτοκίνητων τροχιάδρομων εις την πόλιν των Αθηνών και μιάς γραμμής άτμοκίνητου τροχιαδρόμου από τας Αθήνας εις τώ Παλαιόν Φάληρον. Μετά τρία έτη ή έταιρία είχε σταώσει τώ δικτύον τής και έθεσε εις κυκλοφοσίαν έλαφρά ήπτοκίνητα όχηματα 12 θέσεων, κατ' ήπιτόμεινα μόνον από άσπυριον, από τής όποιος τόν γύρον έκρέματο ένα δαντελωτόν πάνω φεστόν. Τώ 1890 έλειτούργησε και ή άτμοστροχιάδρομος τής ίδιας έταιρίας, ή όποιας είχαν άσπυριον πρό τής άδοσ Ακαδημίας, διέσχισε τας λεωφόρους Πανεπιστημίου και Αμαλίας, την όδον Φάληρον, την όδον Θησείας τής Καλλιθέας, έθωθεν εις Τζιτζιφιές και διά τής παραλιακής λεωφόρου κατέληγεν εις τώ Παλαιόν Φάληρον, εις τώ Ήρωσταγάρου, όπου τότε ύπάρχον μερικά παραθαλάσσια έξοχικά κέντρα και παραθαλάσσια λουτρά. Ο άτμοτροχιάδρομος έσφυεν επτά έλαφρά βαγόνια με 250 έως 300 έπιβάτας. Τώ γαμηλόν του άνάσπυριον άμας, τώ όποιον τόν παρασείαζεν έρποντα εις τώ έδαφος, και ή δυσκίνησις του εις τας άνωφερσίας, ενέπνευσεν εις τούς Αθηναίους την ιδέα να τόν ονομασούν «καλοσούστιν».

Η βασιλεία των ήπτοτροχιάδρομων και τώ άτμοτροχιάδρομου τής βελγικής έταιρίας ελήξε τυπικώς τώ 1906, όταν υπεγράφη με την Ανώνυμον Έταιρίαν Τροχιάδρομων Αθηνών—Πειραιώς—Περιχώρων ή σύμβασις περί έγκαταστάσεως και έκμεταλλεύσεως ήλεκτροκίνητων τραμ. Πρώτη γραμμή εις την όποιαν έλειτούργησε τώ 1908 τώ νέον σύστημα συγκοινωνίας ήτα ή γραμμή του Σταθμού Λαυρείας, εις την όποιαν οι Αθηναίοι ενόργισαν ταχείαν και άνευον συγκοινωνίαν, με κλειστά καθαρά όχηματα, με ήλεκτροφωτισμόν κατά την ώκτα και με άνασπυτικά καθίσματα. Τόση ήτα ή εντύπωσις που τούς έπροξένησεν, ώστε πολλοί ταξιδιεύον έως τώ τέρας και επέστρεφον χωρίς άλλον σκοπόν, παρά μόνον διά να άπολαύσουν την άνεσιν αυτήν, ή όποια έλλωστε έστοιχίσε μόνον μίαν δεκάραν κατά διαδρομήν έναντι των 35 λεπτόν που έστοιχίσειν ή ίδια με τόν ήπτοτροχιάδρομον.

Τώ Λεωφορείο. Αλλά και τών ήλεκτροκίνητων τραμ δε' ήργησε να φανή ή άνεργονιστής, τώ άτόκιστην λεωφορείον. Τώ 1922, όταν αι συγκοινωνιαί κατήνησαν δυσχερείς με την άπότομον αύξησιν του πληθυσμού και την οικοδομήσιν των άκρικών συνοικιών και των προσφυγικών συνοικισμών, παρουσιάσθησαν εις όλας τας συγκοινωνιακάς άσπυριές των Αθηνών και των περιχώρων μικρά λεωφορεία 13 θέσεων, με άυάξωμα έγχώριου κατασκευής, επί πλασίσιον εορτηγού Φόρτ 1½ τόννου, τών όποιων ή έκμετάλλευσις άπέτελε άτομικήν έπιχειρήσιν του ιδιοκτήτου ή τώ άδηγού του. Κάθε ένα έτε ως γραμμή εις τώ πλευρά του τώ όνομα τής προτιμώμενης τώ κατοχού του, όπως : «τώ Φρασάκι», ή «Ελευσίαν», «τώ Μαρικάκι», ή Γκρέτα Γκάρμπος κλπ. Ένα δε από αυτά έπεκράτησε διά να χαρακτηρίση μωίμως τόν τύπον έκείνον

των Λεωφορείων «η Ρομόν», Συγχρόνως σχεδόν προοδευτικώτερος επιχειρηματίας έφειν από την Άγγλία περί τὰ 20 μεταχειρισμένα Λεωφορεία πολλοί τύπου με καθίσματα και επί της στέγης τών. Τό θέμα των ενεθύμισεν εις τους παλαιότερους Άθηναίους τὰ άποκρηάτικα άρματα και τους ένεπνευσε την ιδεάν να ονομάσουν τὰ Λεωφορεία έκείνα «καρναβάλους». Έν τώ μεταξύ εις τους δύο αυτούς τύπους Λεωφορείων άλλοι πρόχειροι επιχειρηματίαι έθεσαν εις κυκλοφορίαν κάθε άλλου τύπου και μεγέθους φορητά και επίδατικά παλαιά αυτόκινητα μετασκευασμένα εις Λεωφορεία. Ίδιως εις τας ύπεραστικές συγκοινωνίας των Άθηνών.

Πρώτη προσπάθεια συστηματικής οργάνωσης των Λεωφορειακών συγκοινωνιών των Άθηνών έγινε τό 1925 έπο τήν συσταθείσαν τότε «Ανώλυτον Έταιρίαν Λεωφορείων Αυτόκινητών Άθηνών», ή οποία έφερεν 20 καινούργη και καλώς διασκευασμένα Λεωφορεία και τὰ έθεσεν εις κυκλοφορίαν εις τας κυριώτερας συγκοινωνιακάς γραμμάς.

Η Πάουερ, Τόν Οκτώβριον του 1925 αι τρεις έταιρίαι των τοπικών συγκοινωνιών της πρωτεύουσας, δηλαδή ή Έταιρία Σιδηροδρόμων Άττικής, ή Έταιρία Σιδηροδρόμου Άθηνών—Πειραιώς και ή Έταιρία Τροχιοδρόμων Άθηνών—Πειραιώς—Περικίων μετόχον εις τόν όμιλον των κεφαλαιούχων «Πάουερ εντ Τράξιον», εκ του συνδυασμού δε έκείνου προέκυψαν εις τόν τομέα αυτόν δύο έταιρίαι: ή Έταιρία Έλληνικών Ηλεκτρικών Σιδηροδρόμων και ή Ηλεκτρική Έταιρία Μεταφορών. Η πρώτη ανέλαβε την εκμετάλλευσιν των τροχιοδρόμων με ανάπτυξιν του δικτύου των μέχρι 15 χιλιομέτρων επί πλέον του υπάρχοντος, την σύστασιν Λεωφορειακών γραμμών προς πύκνωσιν του συγκοινωνιακού δικτύου και την εκμετάλλευσιν του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου από Όμοιοιώς μέχρι Κηφισίας. Η γραμμή Λαυρίου—Άθηνών εξεχωρήθη εις την Έταιρίαν Σιδηροδρόμων Πελοποννήσου, άπεξενώθη από την γραμμήν Άθηνών—Κηφισίας και με μίαν προέκτασιν από τόν Ηράκλειον ήνώθη με την γραμμήν Πειραιώς—Πελοποννήσου. Από του επομένου έτους ήρχισεν ή κατασκευή της προεκτάσεως της σήραγγας μέχρι του Σταθμού Άττικής. Άνεσκήφη ή άρχή της οδού Άθηνάς μέχρι της άγοράς σχεδόν, και έν συνεχεία ή πλατεία Όμοιοιώς και αι οδοί Γ' Σεπτεμβρίου και Κοδριγκτώνος, κατασκευάσθη σήραγγη, έκτίσθη ό κεντρικός σταθμός εις την Όμοιοιώς, ένας ακόμη ευδιάμεσος εις την πλατείαν Κυριακού και ό νέος σταθμός της πλατείας Άττικής. Τόν Ιούνιον του 1930 έγιναν τὰ έγκαινία του Σταθμού της Όμοιοιώς και ήρχισεν ή λειτουργία της γραμμής μέχρις αυτού.

Έν τώ μεταξύ και ή Έταιρία Μεταφορών προέβαινεν εις την έκτέλεσιν των υποχρεώσεων που είχαν αναλάβει. Τό 1927 έθεσεν εις κυκλοφορίαν εις ώρισμένας γραμμάς τὰ ώρτια πράσινα Λεωφορεία τὰ όποια οι Άθηναίοι όνόμασαν «Πάουερ». Από του 1940 έπίσχυσε και την κυκλοφορίαν των τράμ με νέα μεγάλα όχήματα, «τά κίτρινα», όπως τὰ έλεγαν προς διάκρισιν από τὰ παλαιότερα, τὰ όποια ή νέα έταιρία έθεσεν πράσινα. Διά νέον δε γραμμήν τας όποίας έστρωσαν πύξησε τό όλικόν μήκος του τροχιοδρομικού δικτύου εις 55 περίπου χιλιόμετρα.

Η σύναψις της συμβάσεως με την Έταιρίαν Μεταφορών άσφαρώσης και Λεωφορειακάς συγκοινωνίας έσωσεν άσφορήν να επιβληθή μία, στοιχειώδης κατά τό 1930 και περισσότερον συστηματική κατά τὰ έπόμενα έτη, οργάνωσις των ιδιωτικών Λεωφορειακών επιχειρήσεων εις ένιασιν οργάνωσιν, και να επιβληθών υπό του κράτους κανονισμοί άσφαλείας και έλέγχου των άστικών συγκοινωνιών. Διά των μέσων τούτων και αι ιδιωτικά συγκοινωνία κατέστησαν έξ ίσου ειςπρόσωποι, τακτικά και άσφαλείς.

Αφ' ότου τό 1926 καθργήθη τό τμήμα Όμοιοιώς—Σταθμού Άττικής του Σιδηροδρόμου Λαυρίου, έλειτούργει μέχρι της Κηφισίας τό υπόλοιπον τμήμα της γραμμής. Η συγκοινωνία όμως έγινε κυρίως δια των Λεωφορείων, των Ιδιωτικών και της Πάουερ. Η κατασκευή της γραμμής του ηλεκτροκινήτου σιδηροδρόμου ανεβάλλετο επί πολλά έτη, διότι έπρόταθη υπό της Έταιρίας Μεταφορών όπως, αντί της κατασκευής της ηλεκτρικής γραμμής, της όποιας τὰ έργα θά έδάρωναν αυτήν και έμμέσως τό κοινόν της πρωτεύουσας με τέραστια έξοδα, θά κατέστρεφον δε συγχρόνως και την πολεοδομικήν συγκρότησιν της βορείας πλευράς των Άθηνών και όλων των πέραν αυτής προαστίων, να κατασκευάση ή ίδια μίαν εύρειαν Λεωφόρον επί της γραμμής αυτής και να θέση εις αυτήν έν λειτουργία πυκνήν Λεωφορειακήν συγκοινωνίαν. Τό περίσσευμα δε της δαπάνης να τό διανείμει εις τους δήμους και τας κοινότητας της πλευράς έκείνης της πρωτεύουσας, δια να τό χρησιμοποιήσουν εις την κατασκευήν κοινωφελών έργων. Αν και ή πρότασις έκείνη ήτο έξόχως έπιωφελής δια την πρωτεύουσαν και δια την εύχέρειαν των προς Βορράν συγκοινωνιών της, έπολεμήθη έν τούτοις με πείσμα από τας άσσοβίαις δημοσίας ύπηρεσίας, δια μόνον τόν λόγον έτι ήτο έξ ίσου έπιωφελής και δια την έταιρίαν. Κατόπιν τούτου ήρχισαν τόν Αύγουστον του 1938 ή κατασκευή των τεχνικών έργων καθ' όλον τό μήκος της γραμμής, από την πλατείαν Άττικής μέχρι της Κηφισίας. Ένώ δε ύπελείπετο μόνον ή κατασκευή των γεφυρών και ή στρώσις των γραμμών, διεκόπησαν αι εργασίαι έξ αιτίας του πολέμου. Διά των έκτελεσθέντων έργων, έν και ακόμη δεν έχουν συμπληρωθή

ταύτα, ούτε έχει γίνει πεοίφραξις της γραμμής και ή τοποθέτησις των πινακίδων με την έπιγραφήν «Κίνυνας . Θάνατος», καταστράφη καθ' όλον τό μήκος της ή πολεοδομική εύρυθμία των οικισμών, τους όποιους διχοτομεί ή γραμμή, και ή ομαλή λειτουργία της ζωής των. Η έλλειψιν των άπαιτούμενων ύλικών δεν επέτρεψε την συνέχισιν των μετ' όν πόλεμον. Η μόνη δε πρόσδοξ, ήτις έσημειώθη, είναι ή έγκαινισασθείσα τόν Μάρτιον του 1948 προέκτασις της λειτουργίας του άλεκτρικού σιδηροδρόμου Άθηνών—Πειραιώς μετ' ήρις του σταθμού της πλατείας Κυριακού, έν έτος δε έραδύτερον μέχρι πλατείας Άττικής.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΠΟΛΕΩΣ

Τό κέντρον, την καρδίαν των Άθηνών και του όλου άστικού συγκροτήματος της πρωτεύουσας, άποτελεί τό τρίγωνον τό περιλαμβανόμενον μεταξύ της Λεωφόρου Έλευθερίου Βενιζέλου (πρώην Πανεπιστημίου), της οδού Άθηνάς και της οδού Μητροπόλεως (μετά των προεκτάσεών της) και του όλου τας τρεις κορυφάς κατέχουν ή πλατεία του Συνατάγματος, ή πλατεία Όμοιοιώς και ή πλατεία Μοναστηριακού. Γύρω από τό τρίγωνον αυτό έκτείνονται προς όλες τας κατευθύνσεις αι διάφοροι συνοικίαι, έν συνεχεία δε οι ανεξάρτητοι δήμοι και αι κοινότητες εκ των όποιων άπαρτίζεται τό άστικόν συγκρότημα.

Υψηλότερον σημείον της περιοχής της πόλεως των Άθηνών είναι ό Σταυρός εις έν άπολήγει τό κωδωνοστάσιον του Άγίου Γεωργίου του Λυκαβητού (284,91 μέτρα), τό δε ύψος του τριγωνομετρικού σημείου επί της έπιφανείας του μωμάριου της ίδιας έκκλησίας είναι 276,34. Τό χαμηλότερον σημείον της έντός του σχεδίου της πόλεως εύρίσκεται παρά την συνοικίαν Ρουφ (19,70 μέτρα). Τό κυριως τμήμα της πόλεως παρουσιάζει σημαντικήν κλίσιν κατά την από των πεδινών συνοικιών και του κέντρου της προς τόν λόφον του Λυκαβητού επέκτασιν της. Ούτω αι καθέτως προς την Λυκαβητόν δαινουσαι οδοί ως π. χ. αι Όμήρου, Δημοκρίτου, Πινδαρόν κλπ. παρουσιάζουν κλίσεις φθασούσας μέχρι και 23%, ενώ άντιθέτως αι τέμνουσαι αυτές οδοί Σκουφά, Σόλωνος, Ακαδημίας κλπ. παρουσιάζουν κλίσεις κυμαινούσας μεταξύ 5,5 και 6%. Μεγάλας κλίσεις παρουσιάζουν επίσης πολλά των οδών των συνοικιών Νεαπόλεως, Έξαρχείων μέχρι τέρματος Ιπποκράτους. Ούτω συναντώνται εκεί κλίσεις κυμαινόμεναι μεταξύ 16 και 25%. Μεγάλας κλίσεις συναντώνται ώσαύτως εις τας παρόδους της Λεωφόρου Βασιλίσσης Σαφίας τας οδηγούσας επίσης προς τόν Λυκαβητόν όπως π. χ. αι οδοί Ηροδότου, Λουκιανού κλπ. φθασούσαι μέχρι 20% καθώς και εις πολλάς εκ των περι τόν λόφον της Άκροπόλεως οδών.

Η μεταξύ των λόφων του Λυκαβητού και της Άκροπόλεως άπόστασις κατά τό σημείον εις ό περιβάλλεται μεταξύ των ό Έθνικώς κήπος είναι 1.300 μέτρα.

ΑΙ ΣΥΝΟΙΚΙΑΙ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

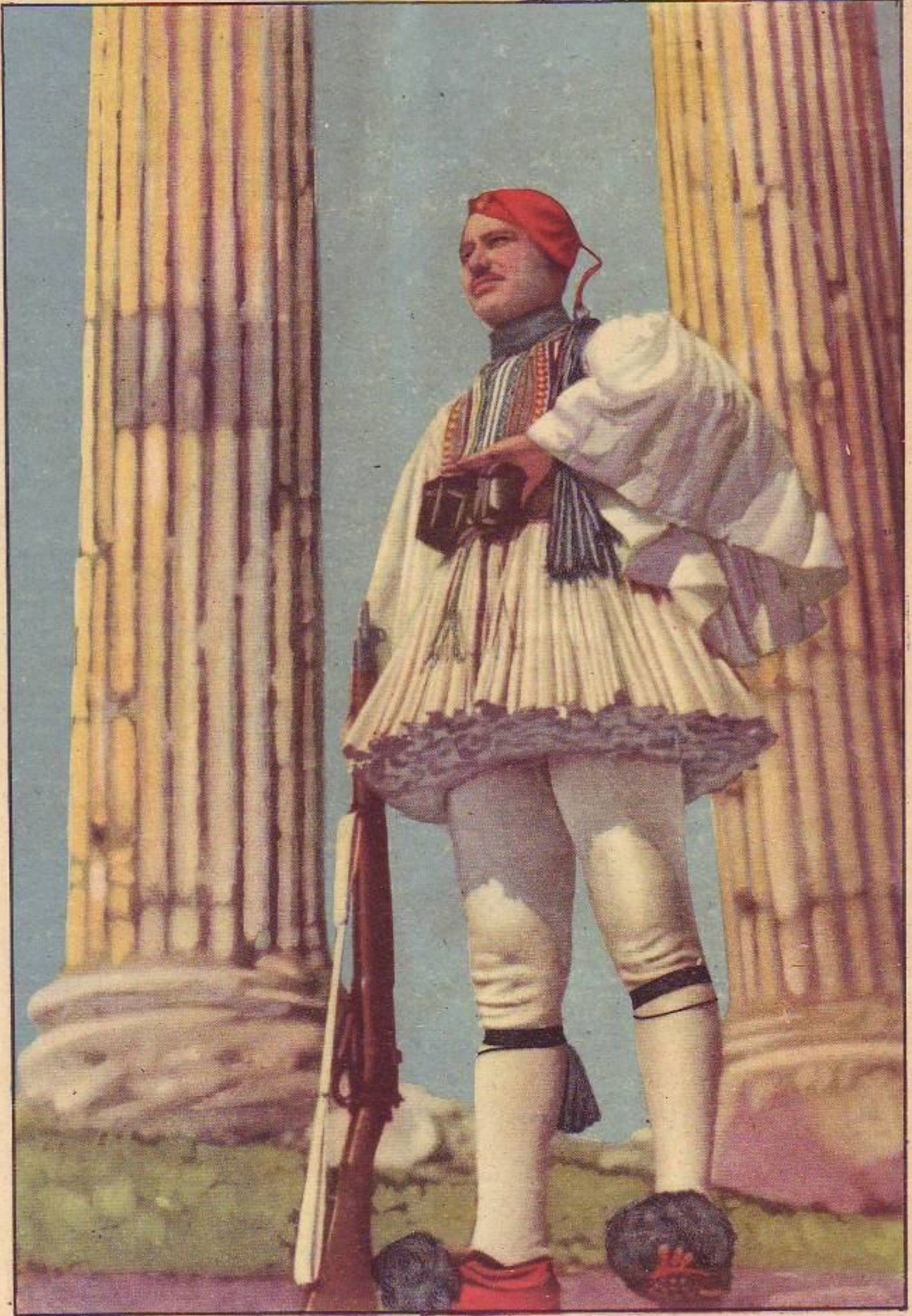
Η πόλις των Άθηνών και ό ή βορείως της Άκροπόλεως κείμενον τμήμα της τέμνει σαφώς εις δύο μέρη (ανατολικόν και δυτικόν) ή οδος Αιάλου, άρχουμένη από της παλαιάς Άγοράς (Όρολογιον του Κυρηόστου ή νύξος του Αιάλου) και προεκτεινόμενη δια των Χαυτειών και της οδού 28ης Οκτωβρίου (πρώην Πατησίων) μέχρι της Άλυσίας (Πατήσια).

Α. Τό Ανατολικόν τμήμα: Τό ανατολικόν τμήμα τό περιλαμβανόμενον μεταξύ των προαναφερθεισών τεμνουσών οδών και της κοίτης του Ίλισου ποταμού περιορίζομενον δε προς βορράν υπό των Τουρκοβουνίων και των προς την κατεύθυνσιν των Πατησίων Λοφωδών προεκτάσεών των περιλαμβάνει τας ακόλουθους συνοικίας.

Πλάκα: Η και' έξοχήν άθηναϊκή συνοικία ήτις ύπήρξεν ό πυρήν γύρω από τόν όποιον ιδημοκρατήθη ή πρωτεύουσα. Έκτείνεται βορείως και ανατολικώς του λόφου της Άκροπόλεως, του όποιου καταλαμβάνει και σημαντικόν μέρος των κλιτύων περιλαμβάνεται δε μεταξύ της Άκροπόλεως (οδού Διονυσίου Άρεοπαγίτου), Λεωφόρου Άμαλίας, οδού Μητροπόλεως και οδού Άρεως (προεκτάσεως της οδού Άθηνάς). Έντός των όρίων της συνοικίας αυτής εύρίσκονται τὰ περισσότερα άρχαιολογικά μνημεία των Άθηνών, σημαντικόν δε τμήμα της απαλλοτριωθέν κατηδάσθη δια την διενέργειαν των άνασκαφών των αναληφθεισών υπό της Αμερικανικής Άρχαιολογικής Σχολής. Αι στεναί, άκανόνιστοι και έν πολλοίς άνηφορικά οδοί της, αι παλαιάτατοι και γρασικαί μικραί ή μεγαλύτεραι έκκλησίαι της, αι πολλαί εισέτι διασωζόμεναι παλαιαί της οικοδομαί με τας αιλλάς και έλλα χαρακτηριστικά έτι δε και αι περισσοί ταβέρναι της, διατηρούσαι κατά τό πλείστον την άπλην λαϊκήν των έμφάσιςιν, καθιστούν την συνοικίαν αυτήν την χαρακτηριστικώτερον συνοικίαν της επαρχίας Άθηνων, την ποικιλωτότερον έξυμνηθείσαν.

Τό έμπορικόν τρίγωνον: Συνέχισιν της Πλάκας άποτελεί τό προαναφερθέν και μεταξύ των οδών Έλευθερίου Βενιζέλου, Άθηνάς και Μητροπόλεως περιλαμβανόμενον έμπορικόν, έν πολλοίς δε και διοικητικόν κέντρον των Άθηνών, έντός του όποιου περιλαμβάνονται ή παρά τό όποιον εύρίσκονται τὰ περισσότερα των ύπουργείων, τό Δημαρχείον, τὰ Δικαστήρια, τὰ κεντρικά κτίρια των Τραπεζών, τό Χρηματιστήριον, ή Κεντρική Άγορά, τὰ κτίρια της Ακαδημίας, του Πανεπιστημίου και της Βιβλιοθήκης, τὰ κυριώτερα των φυ-

Ευζωνος της ανακτορικής φρουράς, Ιστάμενος παρά τους στήλους του 'Ολυμπίειου

τά της του Μουσείου, βεβαίως της κυριαρχίας της εις τὰ κεντρικὰ ἐν αὐτῇ συγκρότημα τῶν κτιρίων καὶ τοῦ κήπου τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν. Αἱ τρεῖς αὐταὶ συνοικίαι ἀποτελοῦσαι κατ' αἰσίαν μίαν ἐκτεταμένην, περιλαμβάνονται μεταξύ τοῦ τραπεζοειδοῦς σχήματος τοῦ ὀριζομένου ὑπὸ τῶν ὁδῶν Ροῦζβελτ (Ἀκαδημίας) κατὰ τὴν πρὸς τὴν πλατεῖαν Κάνιγγος ἀπὸ τῆς ἰπποκράτους (μέχρι περίπου τῆς ὁδοῦ Βασιλεῖου Βουλγαροκτόνου), Λεωφόρου Ἀλεξάνδρου καὶ 28ης Ὀκτωβρίου (Πατησίων). Συνεχίαν τὴν πρὸς Ἀνατολὰς ἀποτελεῖ ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Τέρμα Ἰπποκράτους» γνωστὴ περιοχή. Ἰδιαιτέρα γυρισματα τοῦ συνοικιακοῦ αὐτοῦ συγκροτήματος ἀποτελοῦν τὰ κτίρια τοῦ Πολυτεχνείου καὶ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, ἡ πλατεία Κάνιγγος ἀφ' ἑξῆς πολλῶν προαστιακῶν γραμμῶν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Κηφισίας καὶ πέραν αὐτῆς καθὼς καὶ τὰ παρὰ τὸ τέρμα Ἰπποκράτους καὶ κατὰ μῆκος τῆς Λεωφόρου Ἀλεξάνδρου ἀφ' ἑξῆς καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον βεβιακὰ ψευδαγωγικὰ κέντρα τῶν.

Παναθηναϊκὸς — Ἀβέρωφ (Γκύζη). Τὸ μεταξύ τῶν Ἀμπελοκήπων καὶ τοῦ τέρματος Ἰπποκράτους τμήμα τῆς Λεωφόρου Ἀλεξάνδρου χαρακτηρίζεται κυρίως ἀπὸ τὰς δεξιὰ τῶ ἀκολουθοῦντι τὴν κατεύθυνσιν ταύτην εὐρυσκεπῆς οὐλακᾶς Ἀβέρωφ (ἐκ τῶν ὁποίων καὶ ἐπεκράτησε τὸ ὄνομα ζῶνται ὅλα τὰ περίεξ οἰκοδομικὰ τετράγωνα «στοῦ Ἀβέρωφ») καὶ ἀπὸ τὸ μέγα ποδοσφαιρικὸν γήπεδον τοῦ Παναθηναϊκοῦ. Πέραν τῆς Λεωφόρου Ἀλεξάνδρου ἐκτείνεται ὁ μέγας καὶ ταχέως ἐξελισσόμενος συνοικισμὸς Γκύζη.

Πεδίον τοῦ Ἄρεως. Σημαντικὸν τμήμα τῆς Λεωφόρου Ἀλεξάνδρου (δεξιὰ τῶ ἐκ τῶν Ἀμπελοκήπων πρὸς τὴν ὁδὸν 28ης Ὀκτωβρίου βαίνοντι) καταλαμβάνει τὸ ἄλλοσ τοῦ Πεδίου τοῦ Ἄρεως (βλ. σχετικῶς τὴν λέξιν ἄλλοσ τὸ μὲν 2ος σελ. 410 τοῦ Λεξικοῦ ὡς καὶ κεφάλαιον Δημόσιον Κῆποι τοῦ παρόντος ἐριθροῦ), ἀπολλῶν κατὰ τὴν συνάντησιν τοῦ πρὸς τὴν προαναφερθεῖσαν ὁδὸν εἰς ὁμώνυμον πλατεῖαν Ἄρεως περισσώτερον ὅμως γνωστὴν ὡς πλατεῖαν Ἀλεξάνδρου. Παρ' αὐτὴν ὑπάρχει χαλκοῦς ἀνδριᾶς τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Β΄.

Κυψέλη — (Ἀγγελόπουλου) Ἄγ. Ζώνη. Πέραν τοῦ Πεδίου τοῦ Ἄρεως καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν Πατησίων, ὑπάρχει ἡ μεγάλη συνοικία τῆς Κυψέλης, ἡ ὁποία κατὰ τὴν μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς Πολέμους περίοδον, ἀπέτελε τὸν κύριον σταθμὸν τῆς πρὸς τὰ Πατήσια ἐπεκτάσεως τῆς πρωτεύουσος. Ἀραιότατα κατακλιμένη μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἔλαβεν ἀφ' ἑξῆς ραγδαίαν ἐξέλιξιν ἀποτελέσασα μίαν τῶν πλέον πυκνοκατοικουμένων καὶ εὐπρεπισμένων ἀθηναϊκῶν συνοικιῶν. Ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἀτάσεως καὶ ὁμώνυμου στενῆς περιοχῆς Ἀγγελόπουλου, περιλαμβάνεται δὲ κυρίως μεταξύ τῶν ὁδῶν Κοβαϊγκτών (μὲ συνέχειαν) Κυψέλης, Φακίωτος Νέγρη καὶ 28ης Ὀκτωβρίου (Πατησίων). Συνέχειαν τῆς συνοικίας Κυψέλης ἀποτελεῖ ἡ τῆς Ἁγίας Ζώνης, κληθεῖσα οὕτω ἐκ τοῦ ὁμώνυμου ναοῦ καὶ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ὁποίας εὐρίσκεται τὸ ἄστυον Ἀνιάτων.

Ἀπὸ τῆς πλατείας Ἀμερικῆς (Ἄγαμων) μέχρι τέρματος Πατησίων. Ἡ πλατεία Ἀμερικῆς ἀποτελεῖ ὄριον τῆς μετὰ τοῦ κέντρου καὶ τῆς πρὸς τὰ Πατήσια περιοχῆς τῶν Ἀθηνῶν. Μεταξὺ τῆς πλα-

τείας αὐτῆς καὶ τῶν Πατησίων (δεξιὰ τῶ ἀκολουθοῦντι τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν) συμαντῶνται ὡς συνοικίαι τῶν Ἀθηνῶν — ἴτοι περιλαμβανόμεναι ἐντὸς τοῦ σχεδίου τοῦ Δήμου Ἀθηναίων — οἱ οἰκισμοὶ Καμίλια (Λατομεία), Γαλάτσι, Συνοικισμὸς Ἀκτινίων, Ἀσβεστοποιεῖον (Ἐνωσις), Κυπριάδου καὶ Ριζούπολις. Σχεδὸν ἀκατοίκητοι μέχρι τοῦ 1920, παρο-

Ἀπὸ τὰς παλαιὰς Ἀθήνας: Τὰ Γύφτικα καὶ Μπρουτζάδικα

σιάζουν ἔκτοτε αἱ περιοχαὶ αὐταὶ ὄλονεν μεγαλύτεραν ἐπέκτασιν.

Πατήσια (Ἄλυσια). Τὸ πρὸς Βορρᾶν τέρμα τοῦ ὑπὸ πραγμάτευσιν ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς κυρίως πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἀποτελοῦν τὰ Πατήσια, εἰδικώτερον δὲ ἡ Ἄλυσια, ὀφείλουσα τὴν ὀνομασίαν τῆς εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἄλλοτε ὑπῆρχε παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῆς δημοσίας ὁδοῦ μετὰ τῶν σιδηροτροχιῶν τοῦ σιδηροδρόμου Λαυρίου καὶ Κηφισίας (τοῦ τότε περισσώτερον γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Θεοδὸς τῆς Ἐπιπέδου» ἄλυσος ἡ ὁποία ἀνέκοπτε τὴν κυκλοφορίαν τῶν ἄλλων τροχοφόρων κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς διελεύσεως τοῦ σιδηροδρόμου.

Μέχρι καὶ τῆς δεκαετηρίδος 1910—1920 ἦσαν τὰ Πατήσια ἀθηναϊκὴ ἐξοχὴ πρὸς τὴν ὁποίαν «ὀργανοῦντο» ἐκδρομαὶ ἡμερησίου ἢ ἡμιημερησίου. Μαζὶ μὲ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην Ρέντην, τὴν Καλακιοῦδον, τὸν Βοτανικὸν κλπ., ἀλλὰ πρὸ αὐτῶν, ἴτοι ἡ κατ' ἐξοχὴν περιοχή τῶν ἀνθοκητῶν καὶ λαχανοκητῶν διατηρεῖται δὲ πάντοτε τὸ ἔθιμον τῆς πρὸς τὰ ἐκεῖ ἐκδρομῆς διὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς Πρωτομαγιάς.

Μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον ὅμως ὀδημοιουργήθησαν περίεξ αὐτῶν ὀλόκληροι νέα βιομηχανικὰ πόλεις (Νέα Φιλαδέλφεια, Νέα Χαλκηδὼν, Νέα Ἰωνία), σημαντικώτατον δὲ ποσοστὸν ἐκ τῶν ἄλλοτε ἀνθολαχανοκητῶν τῶν μετεβλήθη εἰς οἰκοδομικὰ τετράγωνα ἐπάνω εἰς τὰ ὁποία ἐγείρονται ἐργοστάσια, πολυκατοικίαι καὶ ἄλλαι οἰκοδομαί.

Β' Τὸ δυτικὸν τμήμα. Τοῦτο ἀρχίζει ἀπὸ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως περιλαμβάνει δὲ πολλὰς παλαιὰς καὶ νέας συνοικίας μεταξύ τῶν ὁποίων κυριώτεροι εἶναι κατὰ σειρὰν αἱ ἀκόλουθοι:

Θησαυροῦν. Ἐκτείνεται περὶ τὸν ὁμώνυμον ἀρχαῖον ναὸν μετὰ τῆς Ἀρείου Πάγου, Κεραμεικοῦ καὶ Μοναστηρακίου.

Μοναστηράκι. Ἐμπορὴ κατὰ τὴν καὶ μεγάλης κινήσεως συνοικία παρὰ τὸ κέντρον τῆς ὁποίας διασταυροῦνται αἱ ὁδοὶ Ἀθηνῶν καὶ Ἐρμού. Ἀπολλῶν ἐπίσης εἰς αὐτὴν ἡ ὁδὸς Ἡσαίου γνωστὴ μετὰ τὸν παρόδον τῆς ὡς «Ἰσθμια» καὶ ἡ ὁδὸς Πανδρόσου γνωστὴ ὡς «ἀμπατζήδικα» ἢ «εσσαρουαδίκια». Πλησίον τῆς πλατείας Μοναστηρακίου εὐρίσκονται ἡ πλατεία Ἀδριατικῆς, ὅπου εἶναι τὸ κέντρον ἀγοραπωλησιῶν μεταχειρισμένων εἰδῶν (παλατιζήδικα), πρὸς ἀντίθετον δὲ αὐτῆς κατεύθυνσιν καὶ παρὰ τὴν προέκτασιν τῆς ὁδοῦ Μητροπόλεως ἡ πλατεία Δημοκρατίας, συνήθως τῶνος δημοσίων πλειστηριασμῶν.

Ψυρῆ. Συνέχειαν τῆς συνοικίας Μοναστηρακίου ἀποτελεῖ ἡ λεγομένη «Ψυρῆ» μὲ κέντρον τὴν πλατεῖαν Ἡρώων. Εἶναι ὡσαύτως παλαιωτάτη καὶ εὐπορικώτατη συνοικία μὲ στενάς

Μία ἀπομικρὴ τῆς συνοικίας Λαχαναγορᾶς—Ἀερίφωτος, μὲ τὰ εἰρήπια τοῦ Κεραμεικοῦ καὶ τὸ ἐργοστάσιον παραγωγῆς ἀερίφωτος (δεξιὰ εἰς τὸ βάθος)

ΕΛΛΑΣ

και άκανονίστους έν πολλοίς όδους περιλαμβανόμενη μεταξύ πλατείας Μουσαττηρακιού, πλατείας και όδου Άγιου Άσωμάτων και τών όδών Ευριπίδου και Άθηνάς.

Άγορά. Η περί την Κεντρικήν Άγοράν συνοικία, άνήκουσα έν μέρει εις τό άνατολικόν και έν μέρει εις τό δυτικόν τμήμα της πόλεως έκτείνεται μεταξύ του Ψυρή, της παρά την όδον Άθηνάς μικράς πλατείας Καραμάνου, της όδου Αϊδίου και τών πρό της πλατείας Λαυραδικού (άλλοτε Δημοτικού Θεάτρου) και του Δημαρχείου οικοδομικών τετραγώνων.

Όμόνοια. Συνέχισαν της περιοχής της Άγοράς αποτελεί ή της πλατείας Όμονοίας περί της οποίας έγένετο λόγω άνωτέρω, εις τό άνατολικόν τμήμα της πόλεως. Είναι έκ τών κεντρικωτέρων, άν όχι τό κεντρικώτερον σημείον της ελληνικής πρωτεύουσας, άφειτρία πολλών λεωφορειακών γραμμών, υπ' αύτήν δε εύρίσκεται ή ύπόγειος σιδηροδρομικός σταθμός του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου Πειραιώς — Άθηνών του μέχρι της πλατείας Άττικής προεκτεινόμενου και προβλεπόμενου να φθάση μέχρι Κηφισίας. Παρά την πλατείαν Όμονοίας και πρό του ναού του Άγιου Κωνσταντίνου ύπάρχει σταθμός πολλών υπεραστικών λεωφορειακών γραμμών.

Τό τρίγωνον μεταξύ όδών Πειραιώς — Άγ. Κωνσταντίνου — Λεωφ. Κωνσταντινουπόλεως. Μεταξύ του τριγώνου του σχηματιζόμενου υπό τών τριών άνωτέρω όδών περιλαμβάνονται πολλά συνοικία κυριώτερα τών όποιων είναι αι ακόλουθοι:

α) Χατζηκώστα. Εκτείνεται δεξιά τω κατεχομένω την όδον Πειραιώς (ή άρχή της οποίας έχει μετονομασθή εις όδον Παναγή Τσαλδάρη) και περί τό κτίριον του άλλοτε Όφρανοτραφείου Χατζηκώστα τό όποιον χρησιμοποιείται ήδη ως φυλακή.

β) Λαχαναγορά — Αεριοφωσ (Γκαζοχώρι). Περαιτέρω και επί της δεξιάς πάντοτε πλευράς της όδου Πειραιώς ύπάρχει ή Λαχαναγορά (παλαιά και νέα) με τεραστιαν κίνηση, κατά τας πρωϊνάς ίδιαι ώρας, μεταξύ δε τών δύο λαχαναγορών έκτείνεται ή συνοικισμός Αεριοφωσ (Γκαζοχώρι) όφείλων τό όνομά του εις τό εκεί εύρισκόμενον εργοστάσιον παραγωγής αεριοφωσ. Πρό της παλαιάς Λαχαναγοράς και έναντι του Κεραμεικού, είναι ή άρχή της Ίεράς Όδου, άφειτρίας τών μεγάλων δημοσίων όδών τών ένουσών την πρωτεύουσαν τήσων με την Πελοπόννησον όσον και με την Δυτικήν και Βόρειον Ελλάδα.

γ) Μεταξουργείον. Έντός του ίδιου έν επικεφαλίδι τριγώνου περιλαμβάνεται ή μεγάλη συνοικία Μεταξουργείου όφείλουσα την όνομασίαν της εις τό πρώτον εκεί εγκατασταθέν άτμοκίνητον εργοστάσιον κατεργασίας μετάξης έν έτει 1854. Τό κέντρον της συνοικίας καταλαμβάνει ή όμώνυμος πλατεία.

Συνέχισαν του ως ένω τριγώνου, προς κατεύθυνσιν βορειοανατολικήν, αποτελεί έτερον τριγώνον έχον ως κορυφήν την πλατείαν Όμονοίας και περιλαμβανόμενον μεταξύ τών όδών Άγ. Κωνσταντίνου με προέκτασιν την όδον Δηλιγιάνη, τών τροχιών τών σιδηροδρόμων ΣΕΚ και ΣΠΑΠ και της όδου Λισίων. Έντός του τριγώνου αύτου ύπάρχουν αι συνοικία:

Βάθη. Εκτείνεται περί την πλατείαν Άνεξαρτησίας, περισσότερο γνωστήν ως πλατείαν Βάθης συνέχισαν της οποίας αποτελεί ή περί τών ναών του Άγιου Παύλου συνοικία.

Σταθμός Λαρίσης. Έντός του ίδιου τριγώνου περιλαμβάνεται ή περί τών σταθμών της Λαρίσης συνοικία και ή σταθμός της Πελοποννήσου. Λόγω της γειτνίασεως τών σιδηροδρομικών σταθμών, ύπάρχουν εκεί πολλά ξενοδοχεία ως και διάφορα δημόσια κέντρα, ίδια θερινά.

Άπό Όμόνοιας μέχρι Πατησίων (δυτική πλευρά). Τό μεταξύ τών όδών 28ης Οκτωβρίου (Πατησίων), Άχαρνών και Ίωνίας έκτεινόμενον στενόμενον τμήμα της πόλεως περιλαμβάνει κατά σειράν και με κατεύθυνσιν από Όμόνοιας προς Πατήσια τας ακόλουθους κυρίας συνοικίας ή περιοχάς:

Σταθμός Λαυρίου. Εκτείνεται περί την όμώνυμον πλατείαν όφείλουσα την όνομασίαν της εις τό ότι άποτελεί άλλοτε την άφειτρία του προς Λαύριον (και Κηφισίαν) άτμοκίνητου σιδηροδρόμου. Είναι άφειτρία πολλών άστικών και προαστικών λεωφορειακών γραμμών.

Πλατεία Βικτωρίας (ή Κυριακού). Κάτωθεν της

πλα (195 φιάς

Άσία του Στεπάλους άλλος βάνου χαρτώ τράγω

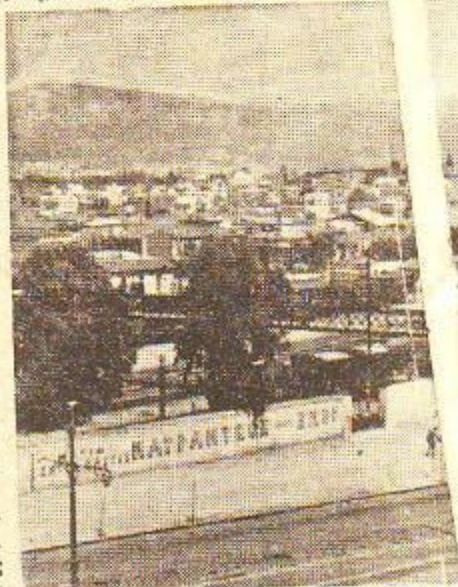
Πλε τεινόμε τριών άλλος Πατήσι Κολλ έπίσημ

τεύας εύρίσκειται σταθμός του μη συμπληρωμένου εισέτι 0) ηλεκτρικού σιδηροδρόμου Πειραιώς — Άθηνών — Κη-

γ. Μελετίου — Τέρμα Άχαρνών. Αι όνομα- αύται όφειλόμενοι εις την όδον Άγιου Μελετίου, μεγά- ήκος όδου άγούσης από της συνοικίας Κυψέλης εις τό ήκα και εις τό άλλοτε τέρμα της μετέπειτα επέκταθει- τροχιοδρομικής γραμμής της όδου Άχαρνών, περιλαμ- τα μεταξύ τών όδών Πατησίων, Άγαθαυπόλεως, Ά- ν και μέχρι της πλατείας Άμερικής οικοδομικά τε-

αίτια Άμερικής ή Άγάμων. Συνοικία έκ- υπ περίε της ως ένω πλατείας μεταξύ τών όδών Πα- και Άχαρνών. Είναι συνοικία σχετικώς νεώτερα ως τε και αι περισσότεραι τών πέραν αύτης και προς τό α εύρισκόμενου.

ιάτσου. Εκτείνεται περίε όμώνυμον πλατείας τό ν όνομα της οποίας είναι πλατεία Αυστραλίας και

Έν τμήμα της πλατείας Σταθμού Λαρίσης τών Σιδηροδρομικών

5, με τό κτιριακόν συγκρότημα του σταθμού Σ.Ε.Κ. (δεξιά).

καίμενης άρισ κατευθυνόμενοι

Άγιου Λησίων ναόν

Κλωναρίσιον Ζυθοποιίας

Αι έξωτει του δυτικο τών προασφερθι μνημόνευται και

Ρούφ. Εκτε της όδου Πειραιώς έχει δε μεγάλον

Βοτανικόν, Βοτανικόν Κήποι εις έν μέρος (διά τό Όδον άποτελούν Άγ. Σάββα.

Εκείθεν τών τρο μου Περιστέρου υπ αι και ή Ακαδημία Πλάτωνος, έντός δε του τριγώνου του σ Λεωφόρου Κωνσταντ και της κοίτης του η ησιού περιλαμβάνονται αι μεγάλαι συνοικία Κολωνός και Κηφισού και μεταξύ σ χει ή περιοχή Στεπάλ

Εις τό τριγώνον τό και τό σχηματιζόμενον σιν την Σπολιών), Ά συναντώνται διάφοροι όποιων είναι αι:

Άγ. Παντελεήμ της όδου Άχαρνών. Πρ δυτικά της άποτελεί ή

Άττική (πλατεία του σιδηροδρόμου Πειρα

Κάτω Πατήσια, ι

περξ της όδου Πατησίων διά τών προς Πατήσια

συκά, Η περί τών όμώνυμον επί της όδου Πα- συνοικία.

δου. Συνοικία έκτεινόμενη περί τό εργοστά- της άλλοτε Έταιρίας Κλωναρίδου (νυν Φίξ).

και συνοικία και περιοχή ο τμήματος τών Άθηνών. Έκτός τών συνοικιών και περιφερειών είναι αξιο- αι ακόλουθοι :

νεται πέραν της Νέας Λαχαναγοράς, δεξιά, (διά τών προς Πειραιά κατευθυνόμενον) βοηθητικόν σιδηροδρομικόν σταθμόν.

Η παρά την Ίεράν Όδον και περίε του συνοικία. Προέκτασιν αύτου παρά τό δε- ν έξ Άθηνών άπομακρυνόμενου) της Ίεράς οι συνοικισμοί Άσυρμάτου, Βούθουλα και

χιών του σιδηροδρόμου και πρό του Δή- άρχει ή μεγάλη περιοχή της Κολοκυνθούς, αι και ή Ακαδημία Πλάτωνος, έντός δε χημιστιζόμενου υπό της όδου Λεωρμαν, ινουπόλεως (σιδηροδρομικαι γραμμαι) ησιού περιλαμβάνονται αι μεγάλαι σ- λόφος Σκουζέ. Πέραν της κοίτης του ότης και του Δήμου Περιστερίου ύπάρ-

α. έχον ως κορυφήν την πλατείαν Βάθης ύπό τών όδών Λισίων (με προέκτα- χαρών και της κοίτης του Ποδονίφτη συνοικία και περιοχή κυριώτερα τών

ο νος, περί τών όμώνυμον ναόν επί έκτασιν της συνοικίας αύτης προς τό

Άττικής) με σταθμόν του ηλεκτρι- ως — Άθηνών — Κηφισίας.

Περιλαμβάνονται μεταξύ τών τροχι-

ΕΛΛΑΣ

καί άκαλονίστους έν πολλοίς όδοσ περιλαμβανόμενη μεταξύ πλατείας Μοναστηρακίου, πλατείας καί όδου Άγιών Άσωμάτων καί τών όδών Εύριπίδου καί Άθηνάς.

Άγορά. Ή περί τήν Κεντρικήν Άγοράν συνοικία, άνήκουσα έν μέρει είς τό άνατολικόν καί έν μέρει είς τό δυτικόν τμήμα τής πόλεως έκτείνεται μεταξύ του Ψυρή, τής παρά τήν όδον Άθηνάς μικράς πλατείας Καραμάνου, τής όδου Αϊδίου καί τών πρό τής πλατείας Λουδοβίκου (άλλοτε Δημοτικού Θεάτρου) καί του Δημαρχείου οίκοδομικών τετραγώνων.

Όμόνοια. Συνέχεται τής περιοχής τής Άγοράς άποτελεί ή τής πλατείας Όμονοίας περί τής όποιás έγένετο λόγω άνωτέρω, είς τό άνατολικόν τμήμα τής πόλεως. Είναι έκ τών κεντρικώτερων, άν όχι τό κεντρικώτερον σημεϊον τής ελληνικής πρωτεύουσας, άφειτρία πολλών λεωφορειακών γραμμών, υπ' αϋτήν δε εϋρίσκειται ο ύπόγειος σιδηροδρομικός σταθμός του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου Πειραιώς — Άθηνών του μέχρι τής πλατείας Άττικής προεκτεινόμενου καί προδλεπομένου να φθάση μέχρι Κηφισίας. Παρά τήν πλατείαν Όμονοίας καί πρό του ναού του Άγιου Κωνσταντίνου ύπάρχει σταθμός πολλών ύπεραστικών λεωφορειακών γραμμών.

Τό τρίγωνον μεταξύ όδών Πειραιώς — Άγ. Κωνσταντίνου — Λεωφ. Κωνσταντινουπόλεως. Μεταξύ του τριγώνου τού σχηματιζόμενου υπό τών τριών άνωτέρω όδών περιλαμβάνονται πολλοί συνοικιαί κυριώτεροι τών οίκων είναι αϊ άκόλουθοι:

α) Χατζηκώστα. Έκτείνεται δεξιά τώ κατερχόμενω τήν όδον Πειραιώς (ή άρχή τής όποιás έχει μετανομασθή είς όδον Παναγή Τσαλδάρη) καί περί τό κτίριον του άλλοτε Όρανοτροπέου Χατζηκώστα τό όποιον χρησιμοποιείται ήδη ως φυλακαί.

β) Λαχαναγορά — Αερίόφωσ (Γκαζοχώρι). Περισσότερο καί επί τής δεξιάς πάντοτε πλευράς τής όδου Πειραιώς ύπάρχει ή Λαχαναγορά (παλαιά καί νέα) με τεραστίαν κίνησιν, κατά τās πρωινάς ίδιόφωσ, μεταξύ δε τών δύο λαχαναγορών έκτείνεται ο συνοικισμός Άερίόφωσ (Γκαζοχώρι) άφειλων τό δνομά του είς τό έκεί εϋρισκόμενον έργοστάσιον παραγωγής αερίόφωσ. Πρό τής παλαιάς Λαχαναγοράς καί έναντι του Κεραμεικού, είναι ή άρχή τής Ίεράς Όδου, άφειτρίας τών μεγάλων δημοσίων όδών τών ένουσών τήν πρωτεύουσαν τώσον με τήν Πελοπόννησον όσον καί με τήν Δυτικήν καί Βόρειον Ελλάδα.

γ) Μεταξουργείον. Έντός του ίδιου έν έπικεφαλίδι τριγώνου περιλαμβάνεται ή μεγάλη συνοικία Μεταξουργείου άφειλυσσα τήν όνομασίαν τής είς τό πρώτον έκεί έγκατασταθέν άνωκίνητων έργοστάσιον κατεργασίας μετάξης έν έτει 1854. Τό κέντρον τής συνοικίας καταλαμβάνει ή διώνυμος πλατεία.

Συνέχεται του ως άνω τριγώνου, προς κατεύθυνσιν βορειοανατολικήν, άποτελεί έτερον τρίγωνον έχον ως κορυφήν τήν πλατείαν Όμονοίας καί περιλαμβανόμενον μεταξύ τών όδών Άγ. Κωνσταντίνου με προέκτασιν τήν όδον Δηλιγιάννη, τών τροχιών τών σιδηροδρόμων ΣΕΚ καί ΣΠΑΠ καί τής όδου Λιοσίων. Έντός του τριγώνου αϋτου ύπάρχουν αϊ συνοικιαί:

Βάθη. Έκτείνεται περί τήν πλατείαν Άνεξαρτησίας, περισσότερο γνωστήν ως πλατεία Βάθης συνέχεται τής όποιás άποτελεί ή περί τών ναών του Άγιου Παύλου συνοικία.

Σταθμός Λαρίσης. Έντός του ίδιου τριγώνου περιλαμβάνεται ή περί τών σταθμών τής Λαρίσης συνοικία καί ο σταθμός τής Πελοποννήσου. Λόγω τής γειτνιάσεως τών σιδηροδρομικών σταθμών, ύπάρχουν έκεί πολλά ξενοδοχεία ως καί διάφορα δημόσια κέντρα, ίδια θεριά.

Άπό Όμονοίας μέχρι Πατησίων (δυτική πλευρά). Τό μεταξύ τών όδών 28ης Οκτωβρίου (Πατησίων), Άχαρνών καί Ίωνίας έκτεινόμενον στενόμακρον τμήμα τής πόλεως περιλαμβάνει κατά σειράν καί με κατεύθυνσιν από Όμονοίας προς Πατήσια τās άκόλουθους κυρίας συνοικίας ή περιοχάς:

Σταθμός Λαυρίου. Έκτείνεται περί τήν δμώνυμον πλατείαν άφειλυσσιν τήν όνομασίαν τής είς τό ότι άποτελεί άλλοτε τήν άφειτρία του προς Λάυριον (καί Κηφισίαν) άνωκίνητου σιδηροδρόμου. Είναι άφειτρία πολλών αστικών καί προαστιακών λεωφορειακών γραμμών.

Πλατεία Βικτωρίας (ή Κυριακού). Κάτωθεν τής

πλα (195 φσιά

Άσισαι λου μ Σεπτός 1 δάνου, χάρνα τράγω

Πλε τεινόμε τριών άλλος Πατήσι

Κολ έπισημ

τέας εϋρίσκειται σταθμός του μη συμπληρωμένου εισέτι (195 φσιά) ηλεκτρικού σιδηροδρόμου Πειραιώς — Άθηνών — Κηφισίας

γ. Μελετίου — Τέρμα Άχαρνών. Αϊ όνομασϋται άφειλόμενοι είς τήν όδον Άγιου Μελετίου, μεγάλης όδου άγούσης από τής συνοικίας Κυμέλης είς τήν πλατείαν καί είς τό άλλοτε τέρμα τής μετέπειτα έπεκταθείσας τροχιοδρομικής γραμμής τής όδου Άχαρνών, περιλαμβάνεται μεταξύ τών όδών Πατησίων, Άγαθουπόλεως, Άχαιών καί μέχρι τής πλατείας Άμερικής οίκοδομικά τετραγώνων.

ε. τεία Άμερικής ή Άγάμων. Συνοικία έκτεινεται περί τής ως άνω πλατείας μεταξύ τών όδών Παναγιώτου καί Άχαρνών. Είναι συνοικία σχετικώς νεώτερη ως προς τήν έκτασίαν της καί σι περισσότερα τών πέραν αϋτής καί προς τήν άνατολήν κατεύθυνσιν.

ζ. Λιάτσου. Έκτείνεται περί τήν δμώνυμον πλατείαν καί τήν όνομα τής όποιás είναι πλατεία Λυδοτραλίας καί

Έν τμήμα τής πλατείας Σταθμού Λαρίσης τών Σιδηροδρόμων Σ.Ε.Κ. (δεξιά).

α. με τό κτιριακόν συγκρότημα του σταθμού τών Σ.Ε.Κ. (δεξιά),

β. καί τήν πλατείαν τής Λαρίσης καί τήν όδον Πατησίων δια τών προς Πατήσια κατευθυνόμενων συνοικιών.

γ. Άγιου Λαυρίου καί Κλωναρίσιον Ζυθοποιίας

δ. Αϊ έξώτε, τών προαστιακών μνημόνευται καί τής όδου Πειραιώς έχει δε μεγάλον

ε. Βοτανικόν Κήπον ξιδόν μέρος (διά τήν Όδον άποτελούν Άγ. Σάββα.

στ. Έκείθεν τών τριών άρχει ή μεγάλη περιοχή τής Κολοκυνθού καί ή Άκαδημία Πλάτωνος, έντός τής όδου Λεωφόρου Κωνσταντίνου καί τής κοίτης του Κηφισού καί μεταξύ τής ή περιοχή Σεπλίου

ζ. Είς τό τρίγωνον τού καί τήν σχηματιζόμενον τήν Σεπλίου), Άσυναντάνται διάφοροι όποίον είναι αϊ:

η. Άγ. Παντελεήμονος, περί τών δμώνυμον ναών έκτασιν τής συνοικίας αϋτής προς

θ. Άττικής) με σταθμόν του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου Πειραιώς — Άθηνών — Κηφισίας.

ι. Κάτω Πατήσια. Περιλαμβάνονται μεταξύ τών τριών

ΕΛΛΑΣ

καί άκανονίστους έν πολλήσ όδοσ περιλαμβανόμενη μεταξύ πλατείας Μοναστηριακίου, πλατείας και όδου Άγιών Άσωμάτων και τών όδών Ευριπίδου και Άθηνάς.

Άγορά. Ή περί τήν Κεντρικήν Άγοράν συνοικία άνήκουσα έν μέρει εις τώ ανατολικόν και έν μέρει εις τώ δυτικόν τμήμα τής πόλεως έκτείνεται μεταξύ του Ψυρή, τής παρά τήν όδόν Άθηνάς μικράς πλατείας Καραμάνου, τής όδου Αϊδίου και τών πρό τής πλατείας Λαυδοβίκου (άλλοτε Δημοτικού Θεάτρου) και του Δημαρχείου οικόδομικών τετραγώνων.

Όμόνοια. Συνέχισαν τής περιοχής τής Άγοράς άποτελεί ή τής πλατείας Όμονοίας περί τής όποιος έγένετο λόγος άνωτέρω, εις τώ ανατολικόν τμήμα τής πόλεως. Είναι έκ τών κεντρικώτερων, άν όχι τώ κεντρικώτερον σημείον τής ελληνικής πρωτεύουσας, άφειτρία πολλών λεωφορειακών γραμμών, υπ' αύτήν δε εφίσκεται ή ύπόγειος σιδηροδρομικός σταθμός του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου Πειραιώς — Άθηνών του μέχρι τής πλατείας Άττικής προεκτεινομένου και προδλεπομένου να φθάση μέχρι Κηφισίας. Παρά τήν πλατείαν Όμονοίας και πρό του ναού του Άγίου Κωνσταντίνου υπάρχουν σταθμοί πολλών ύπεραστικών λεωφορειακών γραμμών.

Τώ τρίγωνον μεταξύ όδών Πειραιώς — Άγ. Κωνσταντίνου — Λεωφ. Κωνσταντινουπόλεως. Μεταξύ του τριγώνου τού σχηματιζόμενου υπό τών τριών άνωτέρω όδών περιλαμβάνονται πολλά συνοικία κυριώτεροι τών όποιων είναι αι άκόλουθοι:

α) Χατζηκάνατα. Έκτείνεται δεξιά τώ κατεχομένω τήν όδόν Πειραιώς (ή άρχή τής όποιος έχει μετονομασθή εις όδόν Παναγή Τσαλδάρη) και περί τώ κτίριον του άλλοτε Όρανογραφείου Χατζηκάνατα τώ όποιον χρησιμοποιείται ήδη ως φυλακή.

β) Λαχαναγορά — Αεριοφωσ. (Γκαζοχώρι). Περαιτέρω και επί τής δεξιάς πάντοτε πλευράς τής όδου Πειραιώς υπάρχει ή Λαχαναγορά (παλαιά και νέα) με τερρασιανή κίνηση, κατά τās πρωϊνάς Ιδία ώρα, μεταξύ δε τών δύο λαχαναγορών έκτείνεται ή συνοικία Αεριοφωσ (Γκαζοχώρι) όφείλων τώ όνομα του εις τώ εκεί εφίσκομενον εργοστάσιον παραγωγής άεριοφωσ. Πρό τής παλαιάς Λαχαναγοράς και έναντι του Κεραμεικού, είναι ή άρχή τής Ίεράς Όδου, άφειτρίας τών μεγάλων δημοσίων όδών τών ένουσών τήν πρωτεύουσαν τόσο με τήν Πελοπόννησον όσο και με τήν Δυτικήν και Βόρειον Έλλάδα.

γ) Μεταξουργείον. Έντός του ίδιου έν επικεφαλίδι τριγώνω περιλαμβάνεται ή μεγάλη συνοικία Μεταξουργείον όφείλουσα τήν όνομασίαν τής εις τώ πρώτον εκεί εγκατασταθέν ατμοκίνητον εργοστάσιον κατεργασίας μεταξής έν έτει 1854. Τώ κέντρον τής συνοικίας καταλαμβάνει ή δμώνυμος πλατεία.

Συνέχισαν του ως άνω τριγώνου, πρός κατεύθυνσιν βορειοανατολικήν, άποτελεί έτερον τριγώνον έχον ως κορυφήν τήν πλατείαν Όμονοίας και περιλαμβανόμενον μεταξύ τών όδών Άγ. Κωνσταντίνου με προέκτασιν τήν όδόν Δηλιγιάννη, τών τροχιών τών σιδηροδρόμων ΣΕΚ και ΣΠΑΠ και τής όδου Λισίων. Έντός του τριγώνου αύτου υπάρχουν αι συνοικία:

Βάθη. Έκτείνεται περί τήν πλατείαν Άνεξαρτησίας, περισσότερον γνωστήν ως πλατεία Βάθης συνέχισαν τής όποιος άποτελεί ή περί τών ναών του Άγίου Παύλου συνοικία.

Σταθμός Λαρίσης. Έντός του ίδιου τριγώνου περιλαμβάνεται ή περί τών σταθμών τής Λαρίσης συνοικία και ή σταθμός τής Πελοποννήσου. Λόγω τής γειτνιάσεως τών σιδηροδρομικών σταθμών, υπάρχουν εκεί πολλά ξενοδοχεία ως και διάφορα δημόσια κέντρα, Ιδία θερμά.

Άπό Όμονοίας μέχρι Πατησίων (δυτική πλευρά). Τώ μεταξύ τών όδών 28ης Οκτωβρίου (Πατησίων), Άγορών και Ίωνίας έκτεινόμενον στενόμενον τμήμα τής πόλεως περιλαμβάνει κατά σειράν και με κατεύθυνσιν από Όμονοίας πρός Πατήσια τās άκόλουθους κυρίας συνοικίας ή περιοχάς:

Σταθμός Λαυρίου. Έκτείνεται περί τήν δμώνυμον πλατείαν όφείλουσαν τήν όνομασίαν τής εις τώ ότι άποτελεί άλλοτε τήν άφειτρίαν του πρός Λαύριον (και Κηφισίαν) ατμοκινήτου σιδηροδρόμου. Είναι άφειτρία πολλών αστικών και προαστικών λεωφορειακών γραμμών.

Πλατεία Βικτωρίας (ή Κυριακού), Κάτωθεν τής

πλα (195 φιάς

Ά σίαι του μ Σειπό σης τ δάνω χαννά τράγω

Πλε τεινόμε τήσιών άλλας Πατήσι

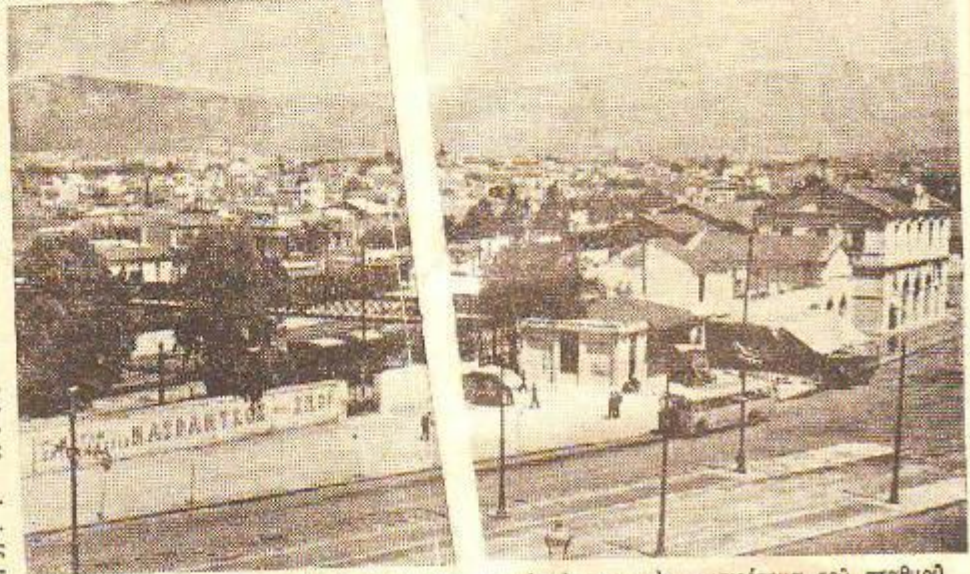
Καλ επίσημ

τείας εφίσκεται σταθμός του μη συμπληρωμένου εισέτι 0) ηλεκτρικού σιδηροδρόμου Πειραιώς— Άθηνών—Κη

γ. Μελετίου — Τέρμα Άγορών. Αί όνομασται όφείλονται εις τήν όδόν Άγίου Μελετίου, μεγάλικου όδου άγούσης από τής συνοικίας Κυβέλης εις τώ να και εις τώ άλλοτε τέρμα τής μετέπειτα άπαικτοβειροδρομικής γραμμής τής όδου Άγορών, περιλαμβανόμενον τών όδών Πατησίων, Άγαθοπόλεως, Άγορών και μέχρι τής πλατείας Άμερικης οικόδομικά τε

σταία Άμερικης ή Άγάμων. Συνοικία έκτεινέται περί τής ως άνω πλατείας μεταξύ τών όδών Πατησίων και Άγορών. Είναι συνοικία σχετικώς νεώτερα ως τε και αι περισσότεροι τών πέρον αύτης και πρός τώ α εφίσκομενον.

Πατήσιον. Έκτείνεται περί δμώνυμου πλατείας τώ ν όνομα τής όποιος είναι πλατεία Αυστραλίας και

Έν τμήμα τής πλατείας Σταθμού Λαρίσης των Σιδηροδρόμων με τώ κτιριακόν συγκρότημα του σταθμού Σ.Ε.Κ. (δεξιά).

κειμένης άρισ κατευθυνόμενοι

Άγίου Λαυρίου

Κλωναρίσιον Ζυθοποιίας

Αι έξωτε του δυτικού τών προασθερβι μνημόνευτοι και

Ρούφ. Έκτείνεται τής όδου Πειραιώς έχει δε μεγάλον

Βοτανικός. Βοτανικόν Κήπον ειδν μέρος (διά τώ Όδου άποτελούν Άγ. Σάββα.

Έκείθεν τών τρομου Περιστερίου υπ εις ήν περιλαμβάνεται τριγώνω του σιδηροδρόμου Κωνσταντινουπόλεως και τής κοίτης του Κηφισίου και μεταξύ

Είς τώ τριγώνω τώ και τώ σχηματιζόμενον τήν Σεπολίαν, Άσυναντώνται διάφοροι όποιον είναι αι:

Άγ. Παντελεήμου τής όδου Άγορών. Πρό δυτικά τής άποτελεί ή

Άττική (πλατεία και σιδηροδρόμου Πειραιώς

Κάτω Πατήσια. Περιλαμβάνονται μεταξύ τών τροχιών

με τής όδου Πατησίων διά τών πρός Πατήσιον

ουκά. Ή περί τών δμώνυμον επί τής όδου Πατησίων.

δου. Συνοικία έκτεινόμενη περί τώ εργοστάσιον τής άλλοτε Έταιρίας Κλωναρίδου (νυν Φίξ).

και συνοικία και περιοχαι τμήματος τών Άθηνών. Έκτός τών συνοικιών και περιφερειών είναι αξιοσημείωτοι:

νεται πέρον τής Νέας Λαχαναγοράς, δεξιά, (διά τών πρός Πειραιά κατευθυνόμενων) σιδηροδρομικών σταθμών.

Ή παρά τήν Ίεράν Όδόν και περί τής συνοικίας Προέκτασιν αύτου παρά τώ δεξιόν έξ Άθηνών άπομακρυνόμενον) τής Ίεράς Όδου άποτελούν οι συνοικισμοί Άσυρμάτου, Βούθουλα και

χιών του σιδηροδρόμου και πρό του Δήμου άρχει ή μεγάλη περιοχή τής Κολοκυνθούς, αι και ή Άκαδημία Πλάτωνος, έντός δε τής όδου Λέωριαν, (σιδηροδρομική γραμμή) και τής κοίτης του Κηφισίου περιλαμβάνονται αι μεγάλοι σιδηροδρομικοί σταθμοί Πειραιώς, Σκουζέ, Πέρον τής κοίτης του Κηφισίου και μεταξύ

α. έχον ως κορυφήν τήν πλατεία Βάθης υπό τών όδών Λισίων (με προέκτασιν) και τής κοίτης του Ποδονίφτη, συνοικία και περιοχαι κυριώτεροι τών

ονος, περί τών δμώνυμον ναν επί έκτασιν τής συνοικίας αύτης πρός τώ

Άττικής) με σταθμόν του ηλεκτρικού — Άθηνών — Κηφισίας.

Τελευταίον. Περιλαμβάνονται μεταξύ τών τροχιών

όν του προαναφερθέντος ηλεκτρικού σιδηροδρόμου και των τών σιδηροδρόμου ΣΕΚ προέκτασιν των δε προς Δυσμάς αποτελεί ή μεγάλη περιοχή Μύλοι με σιδηροδρομικών σταθμών και μεγάλα εργοστάσια.

Γ'. Άλλα συνοικία. Μεταξύ των λόφων Άκροπόλεως και Φιλοπάππου, του Α' Νεκροταφείου και των ανεξαρτήτων δήμων Άγ. Δημητρίου, Νέας Σμύρνης και Καλλιθέας περιλαμβάνονται πολλά συνοικία κυριότεραι των οποίων είναι αι:

Μακρυγιάννη. Αποτελεί την συνέχειαν της Πλάκας είναι δ' επίσης εκ των παλαιών αθηναϊκών συνοικιών. Έν αυτῇ εγείρεται τὸ κτίριον τοῦ Συντάγματος Χωροφυλακῆς.

Βεϊκού. Είναι ή προς Δυσμάς συνέχεια της συνοικίας Μακρυγιάννη, μετά την οποίαν ἀκολουθεῖ ή συνοικία

Κουκάκι τελευταία συνοικία τοῦ Δήμου Ἀθηναίων πρὸς τὸν Δῆμον Καλλιθέας ἀπὸ τὸν ὅποιον τὴν χωρίζει ή κοίτη τοῦ Ἰλισοῦ.

Αἱ τρεῖς ἀνωτέρω συνοικία ὀρίζονται πρὸς Νότον ὑπὸ τῆς Λεωφόρου Συγγρού τῆς μεγάλης ἀρτηρίας τῆς ἀγωγῆς πρὸς τὸν φαληρικὸν ὄρμον και τῆς ὁποίας καταλαμβάνουν τὴν δεξιὰν πλευρὰν (διὰ τὸν πρὸς τὰ Φάληρα βαίνοντα). Τὴν ὀριστεράν πλευράν τῆς Λεωφόρου καταλαμβάνουν κατὰ σειρὰν αἱ συνοικία Νέου Κόσμου, Κυνοσάργου (Δουργούτη) και Ἁγίου Σώστη ἀμέσως συνεχόμενη μετὰ τοῦ Δήμου Νέας Σμύρνης.

Δυτικῶς τοῦ λόφου τοῦ Φιλοπάππου και μετὰ αὐτοῦ και τὸν σιδηροδρομικὸν τοῦ ηλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν—Πειραιῶς ὑπάρχουν αἱ συνοικία:

Ἀστεροσκοπεῖον, Ἀσυρμάτου, Κεραμικοῦ και μεγαλυτέρα ὄλων ή τὸν Πετραλώνων.

Ἐκτὸς τὸν ἀνωτέρω ὑπάρχουν θεδαίως και πολλὰ ἄλλα συνοικία ή περιοχὰι τὸν ὁποίων ή ἀπλή μνεία θὰ ἀπῆται πολυσελίδου χώρου.

ΑΙ ΕΙΣ ΔΗΜΟΥΣ Ἡ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΠΡΟΑΧΘΕΙΣΑΙ ΣΥΝΟΙΚΙΑΙ (ἀλφαβητικῶς)

Πολλὰ τὸν συνοικιών τοῦ Δήμου Ἀθηναίων ἀπεσπάρθσαν κατὰ καιροῦς ἀπὸ αὐτὸν διὰ τὰ ἀποτελέσουν ἴδιους Δήμους ή Κοινοτήτας. Ἀναφέρωμεν κατωτέρω τὰς κυριώτερας ἐξ αὐτῶν παρατέμποντες διὰ πλείονας πληροφορίας εἰς τὰ εἰδικὰ δι' ἐκάστην ἐξ αὐτῶν ἄρθρα τοῦ Ἐγκυκλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ: (Οἱ παραπλήρως τοῦ ὀνόματος ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμοὶ ἀφοροῦν τὸν πληθυσμὸν συμφώνως πρὸς τὴν ἀπογραφὴν τοῦ ἔτους 1940 ἐπ' ὅσον δὲν γίνεται ἄλλη ἰδιαιτέρα ἐπεξήγησις).

Ἁγίου Δημητρίου Δῆμος (14.608 κατὰ τὴν ἀπογραφὴν 1940 και 12.108 ἀπὸ τοῦ 1947 λόγω ἀσπασίσεως ἀπ' αὐτοῦ τὸν συνοικισμὸν Μπραχμίου και Ἁγ. Δημητρίου ἀποτελεσάντων ἴδιαν κοινότητα Ἁγ. Δημητρίου). Κεῖται ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ Βουλιαγμένης.

Ἁγίων Ἀναργύρων Κοινότης (4.642). Κεῖται πρὸς Βορρὰν τῆς πόλεως ἐπὶ τῆς πρὸς τὰ Λίονια ἀγωγῆς ὁδοῦ και παρὰ τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὅποιον διχάζονται αἱ σιδηροδρομικαὶ γραμμὰι τὸν πρὸς Βορρὰν (ΣΕΚ) και πρὸς Πελοπόννησον (ΣΠΑΠ) σιδηροδρόμων.

Βύρωνος Δῆμος (25.560). Κεῖται πρὸς τὰ νοτιοανατολικά τῆς πόλεως ἀποτελὸν προέκτασιν τῆς συνοικίας Παγκρατίου.

Ζωγράφου Δῆμος (6.551). Ὁ ἀνατολικότερος τὸν ἀμέσως μετὰ τῆς πρωτεύουσας συνεχόμενων δήμων, ἐκτεθεὶς τῆς περιοχῆς Γουδί.

Ἡλιουπόλεως Κοινότης (3.911). Ἐκτείνεται παρὰ τὰς ὑπερείας τοῦ Ὑμηττοῦ και ἐπὶ τῆς ἀριστερῆς πλευρῆς (διὰ τὸν ἐξ Ἀθηνῶν ἀπομακρυνόμενον) τῆς ὁδοῦ Βουλιαγμένης.

Καίσαριανῆς Δῆμος. (20.151). Κεῖται παρὰ τὰς ὑπερείας τοῦ Ὑμηττοῦ πρὸς τὴν παλαιὰν Μονὴν τῆς Καίσαριανῆς ἀποτελὸν προέκτασιν τῆς συνοικίας Παγκρατίου και τοῦ Δήμου Βύρωνος.

Καλλιθέας Δῆμος (36.572). Ἐκτείνεται νοτιῆς πόλεως περιλαμβανόμενος μετὰ τῆς Λεωφόρου Συγγροῦ και τῆς κοίτης τοῦ Ἰλισοῦ και ἀπολήγει εἰς τὴν παραθαλασσίαν περιοχὴν Τζιτζιφιῆς ὑπαγομένην ἐπίσης εἰς τὸν ἴδιον Δῆμον. Περιλαμβάνει και τὰς συνοικίας Χαροκόπου, Ἁγ. Ἐλεούσης και Σιδιτανιδείου Σχολῆς.

Ν. Ἰωνίας Δῆμος (ἄλλοτε Ποδαράδες) (27.775) Ἐκτείνεται ἐκατέρωθεν τῆς πρὸς Λαυρίον και Κηφισίαν σιδηροδρομικῆς γραμμῆς και μετὰ τὸν Πατησίων και τοῦ Ἡρακλείου Ἀττικῆς.

Νέας Σμύρνης Δῆμος (15.114). Ἐκτείνεται κατὰ μήκος και ἐπὶ τῆς ἀριστερῆς πλευρῆς τῆς πρὸς τὰ Φάληρα ἀγωγῆς Λεωφόρου Συγγροῦ.

Νέας Φιλαδελφείας Δῆμος (8.871). Ἐκτείνεται βορειοανατολικῶς τῆς πόλεως, πέραν τὸν Πατησίων και

πρὸς Βορρὰν τῆς Ν. Ἰωνίας ἀπὸ τῆς ὁποίας χωρίζεται ὑπὸ ἄλλους.

Νέας Χαλκηδόνος Κοινότης (2.805). Ἀποτελεῖ δυτικὴν συνέχειαν τῆς Ν. Φιλαδελφείας.

Ταύρου Δῆμος (12.157). Μᾶλλον γνωστὸς ὡς Νέο Σφαγεῖα. Κεῖται ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς μετὰ τὴν Λαχανογορὰν και τὴν συνοικίαν Ροῦψ.

Ὑμηττοῦ Κοινότης (6.799). Κεῖται παρὰ τὸν Ὑμηττὸν μετὰ τὸν Δῆμον Ἁγίου Δημητρίου και Βύρωνος.

ΔΗΜΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ

Ἁγίου Ἰωάννου Ρέντη Δῆμος (4.183). Κεῖται παρὰ τὴν ὁδὸν Ἀθηνῶν τὴν ἐκ Πειραιῶς ἀρχομένην και ἀποτελεῖ προέκτασιν τοῦ Ν. Φαλήρου πρὸς τὸ ἐσωτερικόν.

Ἁγίας Παρασκευῆς Κοινότης (3.557). Ἐκτείνεται ἐκατέρωθεν τῆς Ἱερᾶς Ὀδοῦ και παρὰ τὸ 5ον δοῦ και παρὰ τὸ 10ον χιλιόμετρον τῆς.

Αἰγάλεω Δῆμος (ἢ Πυριτιδοποιεῖον) (17.686). Ἐκτείνεται ἐκατέρωθεν τῆς Ἱερᾶς Ὀδοῦ και παρὰ τὸ 5ον ἀπ' Ἀθηνῶν χιλιόμετρον.

Ἀμαρουσίου Δῆμος (11.117). Παρὰ τὸ 13ον χιλιόμετρον τῆς ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Κηφισίαν ὁδοῦ.

Βούλας Κοινότης (1471). Παραθαλάσσιος συνοικισμὸς ἐπὶ τοῦ Σαρωνικοῦ και εἰς ἀπόστασιν 18,6 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς πρωτεύουσας.

Βουλιαγμένης Κοινότης (694). Παραθαλάσσιος συνοικισμὸς ἐπὶ τοῦ Σαρωνικοῦ, κέντρον θερινῆς διαμονῆς και ἱαματικῶν λουτρῶν εἰς ἀπόστασιν 23,1 χιλιόμετρον ἀπὸ τὸν Ἀθηνῶν.

Γλυφάδας Δῆμος (3.148). Παραθαλάσσιος συνοικισμὸς, κέντρον παραθερισμοῦ και θαλασσίων λουτρῶν εἰς ἀπόστασιν 17,1 χιλιόμετρον ἀπὸ τῆς πρωτεύουσας και ἐπὶ τῆς πρὸς Βουλιαγμένην ὁδοῦ.

Ἐκάλης Κοινότης (708). Ἐξοχικὸς συνοικισμὸς ἐπὶ τῆς ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Μαραθῶνα ὁδοῦ και παρὰ τὸ 20ον χιλιόμετρον τῆς.

Ἐλληνικοῦ Κοινότης (3.441). Παραθαλάσσιος μονίμως κατοικούμενος συνοικισμὸς ἐπὶ τὸν ἀκτῶν τοῦ Σαρωνικοῦ και παρὰ τὸ ὁμώνυμον ἀεροδρόμιον (Χασάνι).

Ἡρακλείου Ἀττικῆς Δῆμος (3.457) Ἀποτελεῖ πρὸς Ἀνατολὰς ἐπέκτασιν τοῦ Δήμου Ν. Ἰωνίας (Ποδαράδων) και εἶναι σταθμὸς τοῦ πρὸς Λαυρίον και Κηφισίαν σιδηροδρόμου.

Καλαμαρκίου Κοινότης (1.452) Παραθαλάσσιος συνοικισμὸς ἐπὶ τῆς πρὸς Βουλιαγμένην ὁδοῦ και παρὰ τὸ 11ον χιλιόμετρον τῆς.

Κηφισίας Δῆμος (14.401 κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1940 και 11.134 μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1948 ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν τῆς Νέας Ἐρυθραίας ἀποτελοῦσης ἰδίαν κοινότητα). Πόλις μονίμου και θερινῆς διαμονῆς μετὰ μεγάλη και πολυτελεῖ ἐξοδοχέια, κέντρα διασκεδάσεως, ὥρια ἐξοχὰς κλπ.

Καρυθαλλοῦ Δῆμος ἢ Κουτακιῶν (9.690). Κεῖται παρὰ τὸ 13ον χιλιόμετρον τῆς ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Πέραμα ὁδοῦ και πρὸ τοῦ Δήμου Νικαίας (Κοκκινιάς) τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ οὐσιαστικὴν συνέχειαν.

Κουκουδαοῦ νων Κοινότης (2.039). Παρὰ τὸ 10ον χιλιόμετρον τῆς πρὸς Δεκέλειαν (Τατόϊ) ὁδοῦ.

Μελισσίων Κοινότης (1.426) Πρὸς τὰ βορειοανατολικά τοῦ Ἀμαρουσίου, κέντρον ἀεροθεραπείας (σανατόρια).

Μοσχάτου Δῆμος (10.348). Ἐπὶ τῆς ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Πειραιᾶ ἀγωγῆς ὁδοῦ Πειραιῶς και παρὰ τὸ 5,6 χλμ. Σταθμὸς ηλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν — Πειραιῶς.

Νέας Ἐρυθραίας Κοινότης (3.067). Μέχρι τοῦ ἔτους 1948 συνοικία τῆς Κηφισίας, ἔκτοτε δὲ ανεξάρτητος κοινότης. Κεῖται παρὰ τὸ 17ον χιλιόμετρον τῆς ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Μαραθῶνα ὁδοῦ.

Πεντέλης Κοινότης (1.402). Παρὰ τὰς ὑπερείας τοῦ ὄρους Πεντελικοῦ και εἰς ἀπόστασιν 17,3 χλμ. ἀπὸ τὸν Ἀθηνῶν.

Πατισσίου Δῆμος (21.537). Πρὸς τὰ βορειοδυτικά τῆς πόλεως ἀποτελὸν συνέχειαν τῆς περιοχῆς τὸν Σεπάλιον.

Φαλήρου Νέου Δῆμος (5.168). Ἐπὶ τοῦ φαληρικοῦ ὄρμου και παρὰ τὴν ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Πειραιᾶ δημοσίαν ὁδὸν και γραμμὴν τοῦ ηλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου.

Φαλήρου Παλαιοῦ Δῆμος (9.987). Ἐπὶ τοῦ φαληρικοῦ ὄρμου και παρὰ τὸ 9ον χιλιόμετρον τῆς ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Βουλιαγμένην ὁδοῦ. Περιλαμβάνει και τοὺς συνοικι-

ΕΛΛΑΣ

σιους 'Αμφιθέας και 'Αγ. Βαρβάρας. Κέντρον θαλασσίω λουτρών.

Φιλοθέης Κοινότης (1.173). Συνοικισμός τών 6 παλλήλων τής 'Εθν. Τραπέζης παρά τὸ 10ον χιλιόμετρον τής ἀπ' 'Αθηνῶν εἰς Κηφισίαν ὁδόν.

Χαϊδαρίου Δήμος (5.868). Παρά τὸ 9ον χιλιόμετρον τής ἀπ' 'Αθηνῶν εἰς 'Ελευσίαν ὁδόν. (Στρατώνες).

Χαλανδρίου Δήμος (11.297). Δεξιᾷ τής ἀπ' 'Αθηνῶν εἰς Κηφισίαν ὁδόν καὶ εἰς ἀπόστασιν 9 χλμ. ἀπὸ τής πρωτεύουσας.

Χολαργῶ Κοινότης (1054) Παρά τὸ 7ον χιλιόμετρον τής ἀπ' 'Αθηνῶν εἰς Λαύριον ὁδόν (Μεσογείων) καὶ πρὸ τής Κοινότητος 'Αγ. Παρασκευῆς.

Ψυχικοῦ Κοινότης (2.377). 'Αριστερᾷ τής ἀπ' 'Αθηνῶν εἰς Κηφισίαν ὁδόν καὶ παρά τὸ 7ον χιλιόμετρον τής Δεξιᾷ τής ὁδοῦ εὐρίσκειται ἡ Κοινότης Νέου Ψυχικοῦ (194).

ΑΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΙ ΟΔΟΙ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

'Ὡς τὸ κεντρικώτερον σημεῖον τής πρωτεύουσας λαμβάνεται ἡ πλατεία τής 'Ὀμονοίας ἀπὸ τήν ὁποίαν καὶ ἐκκινουῖν (ἢ εἰς τήν ὁποίαν ἀπολήγουσιν) αἱ περισσότεραι τῶν μεγάλων ἀθηναϊκῶν ὁδῶν. Αὗται εἰσὶν αἱ ἀκόλουθοι:

'Ὁδὸς Τσῶρτσιλ (Σταδίου). 'Ενώσει τὰς πλατείας 'Ὀμονοίας καὶ Συντάγματος. Ὡς ὁ κεντρικώτερος καὶ κυριώτερος δρόμος τῶν 'Αθηνῶν, παρουσιάζει συνεχῶς μεγάλην κίνησιν πεδῶν καὶ τροχοφόρων διὰ τὴν ρύθμισιν τής ὁποίας χρησιμοποιούται φρενιὰ σημάτια καὶ ὄργανα τής Τροχαίας 'Αστυνομίας. 'Επὶ τής ὁδοῦ Σταδίου ὑπάρχουν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἔμπορικὰ καταστήματα καὶ γραφεῖα.

Τὸ μεγαλύτερον τῆς κτίριον τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ τὸ μεγαλύτερον τῆς πρωτεύουσας, εἶναι τὸ Μέγαρον τοῦ Μετοχικοῦ Ταμείου τοῦ Στρατοῦ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῶν ὁδῶν Τσῶρτσιλ, 'Ελευθ. Βενιζέλου (Πανεπιστημίου) καὶ τῶν ἐνοσῶν αὐτὰς παρόδων Γιᾶν Σμάτς (πρῶην Βουκουρεστίου) καὶ 'Αμερικῆς. 'Ἐτερον ἐξιόλογον κτίριον τῆς ὁδοῦ Τσῶρτσιλ, ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλευρᾶς, εἶναι τὸ μέγαρον τοῦ 'Αρσακείου, ἢ τῶν Δικαστικῶν Μεγαρῶν, περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῶν ὁδῶν Τσῶρτσιλ, 'Ελευθ. Βενιζέλου, Περματζόγλου καὶ 'Αρσάκη. 'Αριστερᾷ τῷ κατερχομένῳ, καὶ παρά τὴν πλατείαν Κολοκοτρῶν, ὃ που ὑπάρχει ὁ ἀνδριὰς τοῦ Θ. Κολοκοτρῶν ἑπίπτου, ἐγείρεται τὸ Μέγαρον τῆς ἄλλοτε Λουλῆς (ἢ τῶν ὑπουργείων Δικαιοσύνης) καὶ παρ' αὐτᾷ τὸ μέγαρον τῆς Τηλεφωνικῆς 'Εταιρίας. 'Ἐντὸς τοῦ προαυλίου τοῦ μεγάρου τῆς πρῶην Βουλῆς εὐρίσκονται οἱ ἀνδριάντες τῶν Χ. Τρικαλιτῆ καὶ Θ. Δηλιγιάννη. Ἡ ὁδὸς ἄλλοτε Σταδίου μετωνομάσθη εἰς ὁδὸν Τσῶρτσιλ μετὰ τὸν 6' παγκόσμιον πόλεμον πρὸς τιμὴν τοῦ 'Αγγλοῦ Πρωθυπουργοῦ Οὐίνστον Τσῶρτσιλ καὶ εἰς ἀναγνώρισιν τοῦ μεγάλου ἐνδιαφέροντος τὸ ὁποῖον αὐτὸς πάντοτε ἐπέδειξεν ὑπὲρ τῆς 'Ελλάδος.

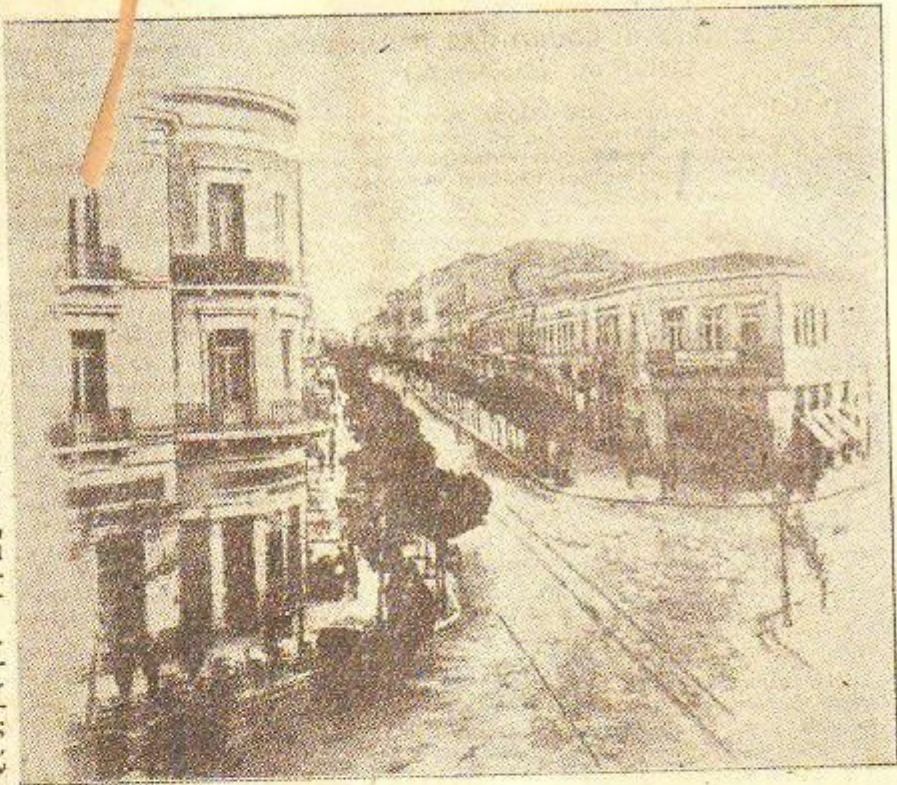
'Ὁδὸς 'Ελευθερίου Βενιζέλου (πρῶην Πανεπιστημίου). 'Αρχίχουσα ἀπὸ τὴν παρά τὸ Παλαιὰ 'Ανάκτορον (ἢ τῶν Βουλευτηρίων) διασταύρωσιν τῆς πρὸς τὴν ὁδὸν Βασιλίσσης Σοφίας ἀπολήγει εἰς τὴν 'Ὀμονοίαν, δαίνοσα παραλλήλως πρὸς τὴν ὁδὸν Τσῶρτσιλ. 'Επὶ τῆς δεξιᾶς τῆς πλευρᾶς ὑπάρχουν ἐξιουνημόνευτα κτίρια, τὸ μέγαρον τοῦ Συμβουλίου τῆς 'Επικρατείας ('Ἰλίου Μέλαθρον), ὁ ναὸς τοῦ 'Αγ. Διοσκόρου τῶν Καθολικῶν καὶ τὸ 'Ὀφθαλμιατρεῖον. 'Ακολουθοῦν τὰ μεγαλοπρεπῆ κτίρια τῆς 'Ακαδημίας, τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς 'Εθν. Βιβλιοθήκης περιβαλλόμενα ὑπὸ κηπάρων. 'Επὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς, κατὰ τὴν μετὰ τῆς ὁδοῦ Γεωργίου Α' (πλατ. Συντάγματος) διασταύρωσιν τῆς ὁδοῦ, ἐγείρεται τὸ κτίριον τοῦ ξενοδοχείου τῆς Μεγάλης Βρετανίας. 'Ακολουθεῖ τὸ Μέγαρον τοῦ Μετοχικοῦ Ταμείου τοῦ Στρατοῦ ὀλίγα δὲ τετράγωνα μετ' αὐτὸ τὸ κεντρικὸν κατάστημα τῆς Τραπέζης τῆς 'Ελλάδος. Μεταξὺ τῶν παρόδων τῆς ὁδοῦ 'Ελ. Βενιζέλου, ὁδῶν Περματζόγλου καὶ 'Αρσάκη ἐγείρεται τὸ ἄλλοτε 'Αρσάκειον (ἢ τῶν δικαστικῶν μεγαρῶν) περαιτέρω δὲ πλαισιούται ἡ ὁδὸς ὑπὸ καταστημάτων, ξενοδοχείων, δημοσίων κέντρων κλπ. μέχρι τῆς εἰς τὴν πλατείαν 'Ὀμονοίας ἀπολήξεώς της.

'Ὁδὸς 28ης Ὀκτωβρίου (Πατησίων). Κάμπουσα διὰ τὴν ἀπολήξιν εἰς τὴν πλατείαν 'Ὀμονοίας, διασταυροῦται ἡ ὁδὸς 'Ελευθ. Βενιζέλου μετὰ τὴν ὁδὸν 28ης Ὀκτωβρίου, τὴν ἄλλοτε ὁδὸν Πατησίων. Αὕτη εἶναι ἡ μεγαλύτερα

εἰς μῆκος ὁδὸς τῶν 'Αθηνῶν μαζὶ δὲ μετὰ τὴν ὁδὸν Αἰόλου, ἢ τις ἀποτελεῖ οὐσιαστικῶς προέκτασιν τῆς. τέμνει τὴν πόλιν εἰς δύο τμήματα, τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικόν. Κατὰ τὴν ἐκ τῆς 'Ὀμονοίας πρὸς τὰ Πατήσια διαδρομὴν συναντῶνται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ τὸ συγκρότημα τῶν κτιρίων τοῦ Πολυτεχνείου εὐθὺς δὲ μετ' αὐτᾷ, εἰς τὸ βάθος τοῦ διαύλου κήπου, τὸ Μουσεῖον ('Αρχαιολογικόν). Εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀπόστασιν συναντᾶται ἡ ὁδὸς 28ης Ὀκτωβρίου μετὰ τὴν ἐκ βορειοανατολικῆς διεύθυνσεως ἐρχομένη Λεωφόρον 'Αλεξάνδρου, εἰς τὸ σημεῖον δὲ τῆς συναντήσεώς των ἀρχίζει τὸ ἄλδρος τοῦ Πεδίου τοῦ 'Αρεως παρά τὴν εἰσοδὸν τοῦ ὁποῖου ὑπάρχει ἀνδριὰς τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἐρίπτου. Περαιτέρω συναντᾶ ἡ ὁδὸς τὴν πλατείαν 'Αμερικῆς (γνωστὴν καὶ ὡς πλατείαν 'Αγάμων, ἄλλοτε δὲ καὶ πλατείαν 'Ανδραγαθῶν ἀνομαζομένην), εἰς ἱκανὴν δὲ ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ ἐγείρεται ὁ ναὸς τοῦ 'Αγίου Λουκά. Τέρμα τῆς ὁδοῦ εἶναι τὰ Πατήσια ('Αχυσίδα) περὶ τῶν ὁποίων δλ. τὴν παράγραφον «Συνοικίαι τῶν 'Αθηνῶν». Προεκτεινόμενη καὶ διακλαδουμένη ὁδηγεῖ ἡ ὁδὸς αὕτη ἀπ' ἑνὸς πρὸς Δεκέλειαν (Τατόν) καὶ ἀπ' ἑτέρου πρὸς Κηφισίαν ἐνωμένην μετὰ τὴν πρὸς Χαλκίδα δημοσίαν ὁδόν.

'Ὁδὸς Γ' Σεπτεμβρίου. Ἡ πλατεία 'Ὀμονοίας εἶναι ἀφ' ἑξῆς καὶ τῆς ὁδοῦ Γ' Σεπτεμβρίου ἣτις δαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν ὁδὸν 28ης Ὀκτωβρίου (Πατησίων) μέχρι τῆς ὁδοῦ 'Αγ. Μελετίου ὅπου καὶ τερματίζεται. Εἶναι ὁδὸς εὐρυτάτη, μετὰ ὥρατα ἐκατέρωθεν ἰδιωτικὰ κτίρια καὶ ἀποσυναρξίζει σημαντικῶς τὸ ἀρχικὸν τμήμα τῆς ὁδοῦ 28ης Ὀκτωβρίου.

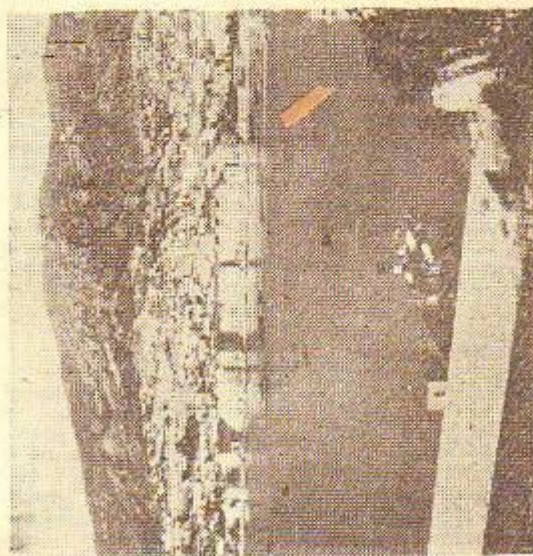
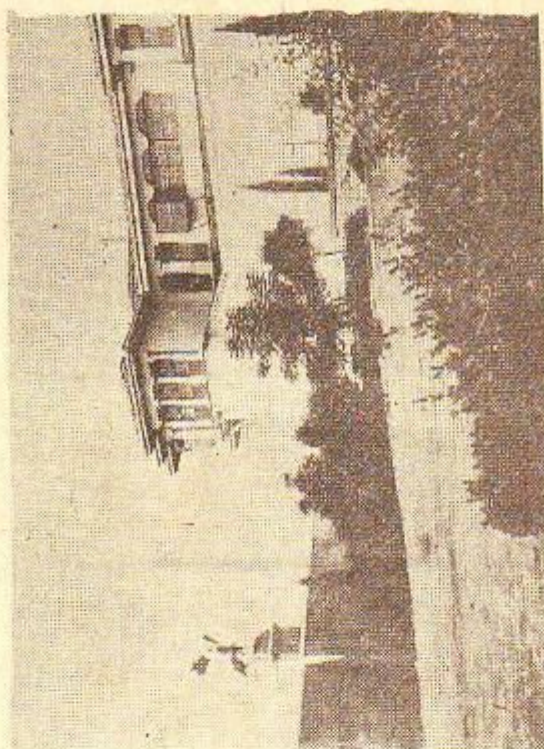
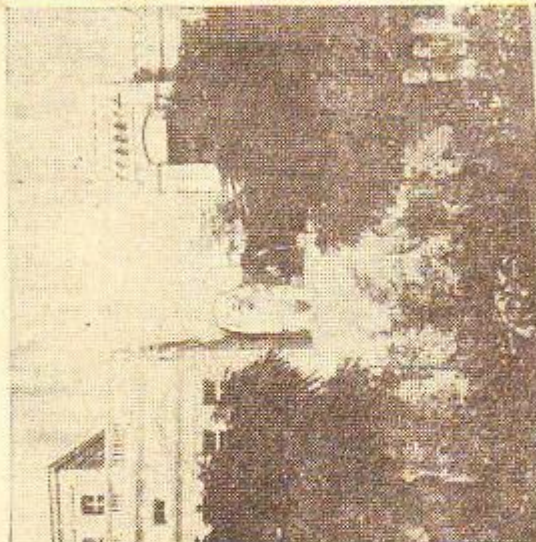
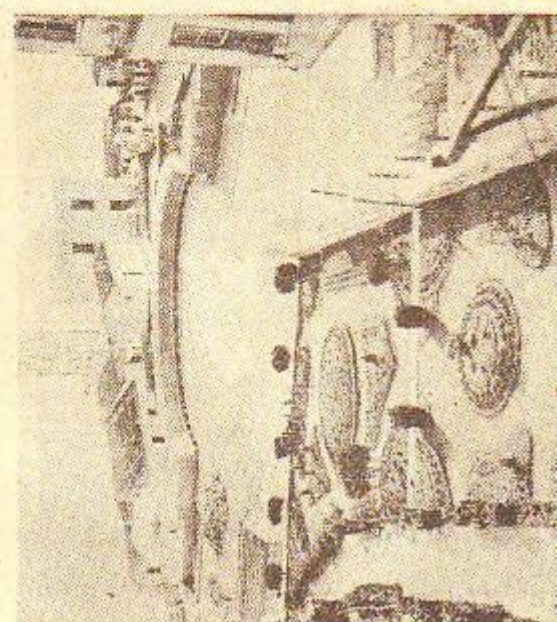
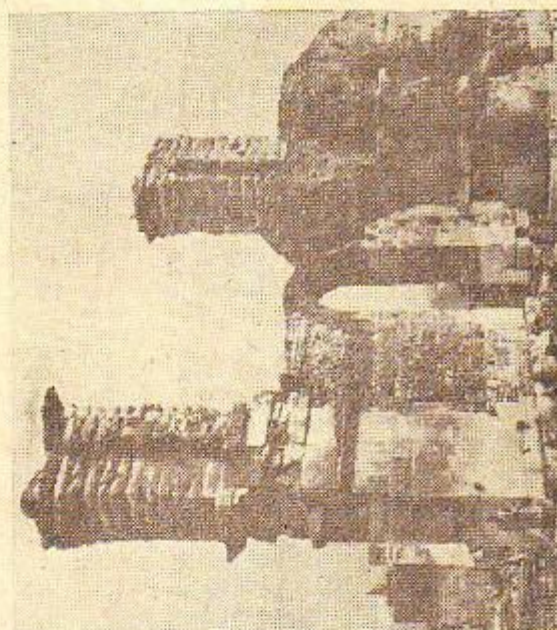
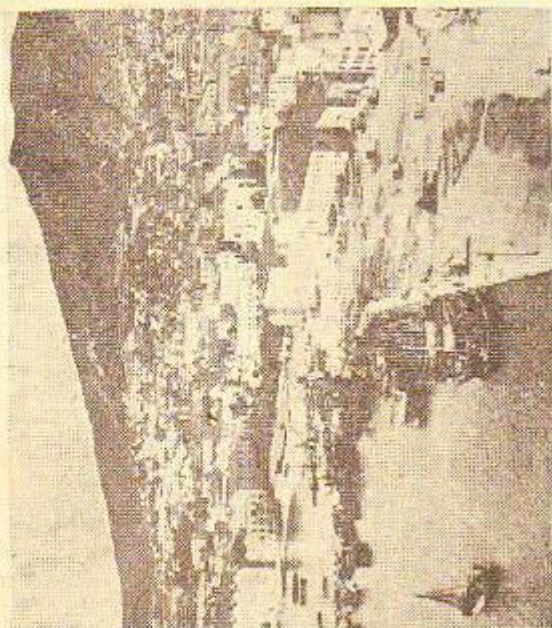
'Ὁδὸς 'Αγ. Κωνσταντίνου. 'Εκκινούσα ἀπὸ τὴν πλατείαν τῆς 'Ὀμονοίας μετὰ κατεύθυνσιν δυτικὴν ἔχει περὶ τὸ μέσον τῆς ἀριστερᾶς μετὰ τὸ κατερχομένῳ τῶν ναῶν τοῦ 'Αγίου Κωνσταντίνου ('Ὀμονοίας), ἐναντι δὲ αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς δε-

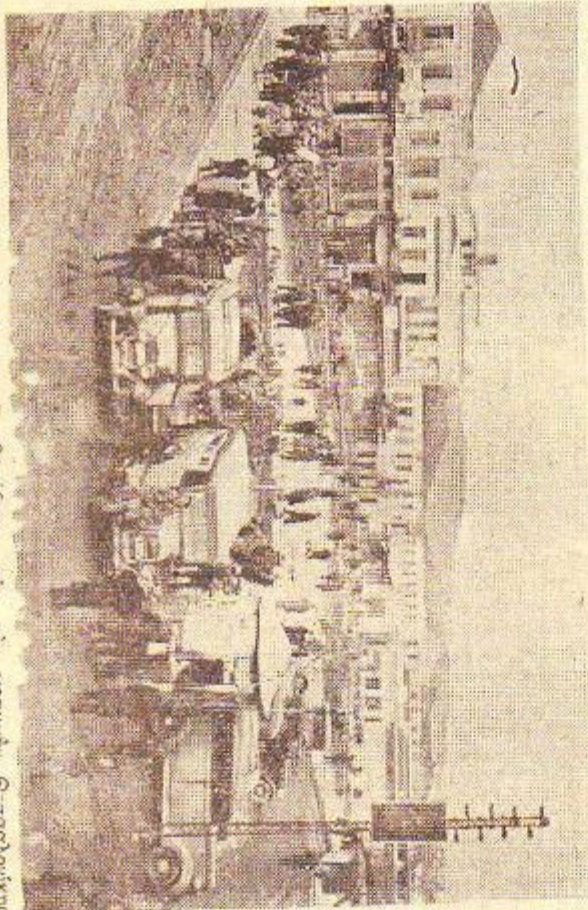
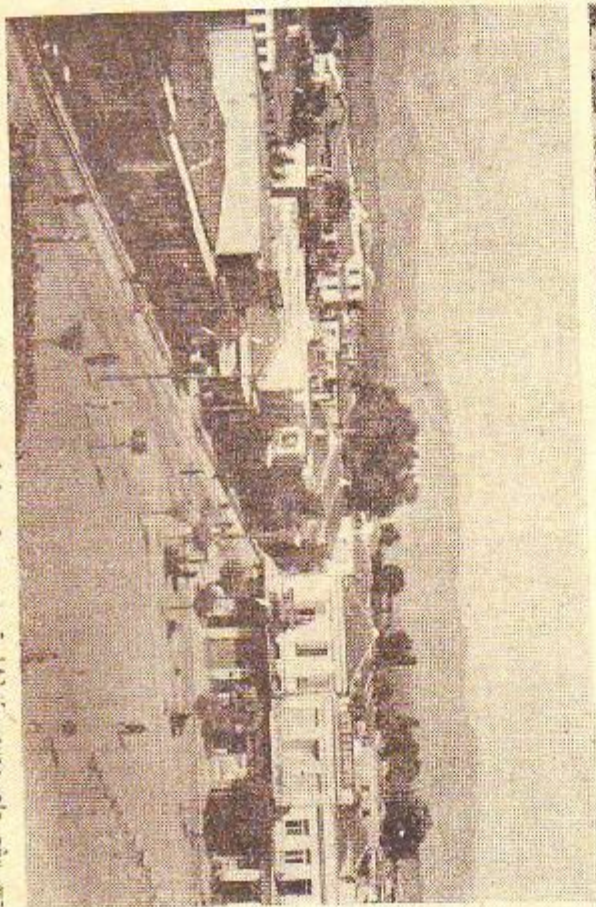
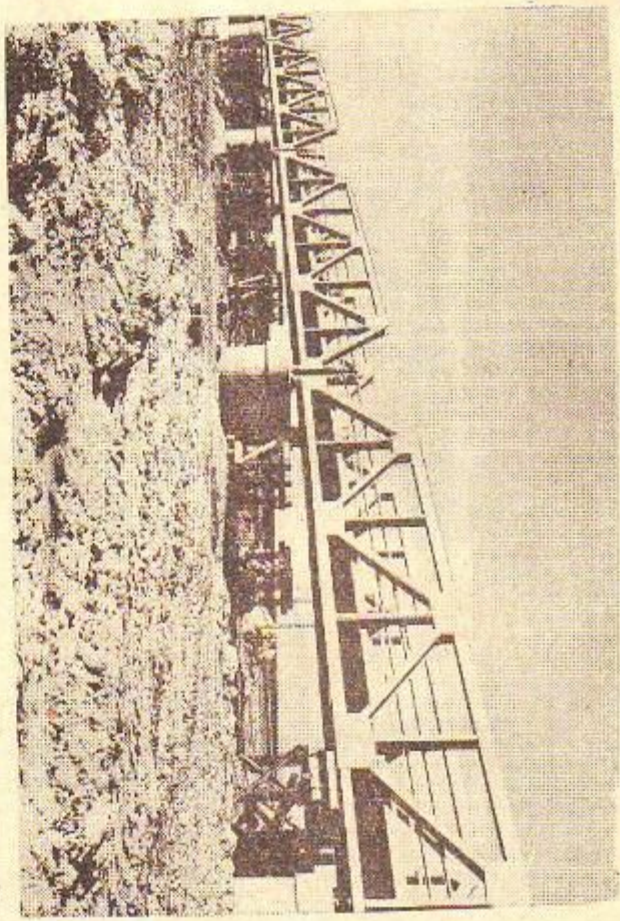
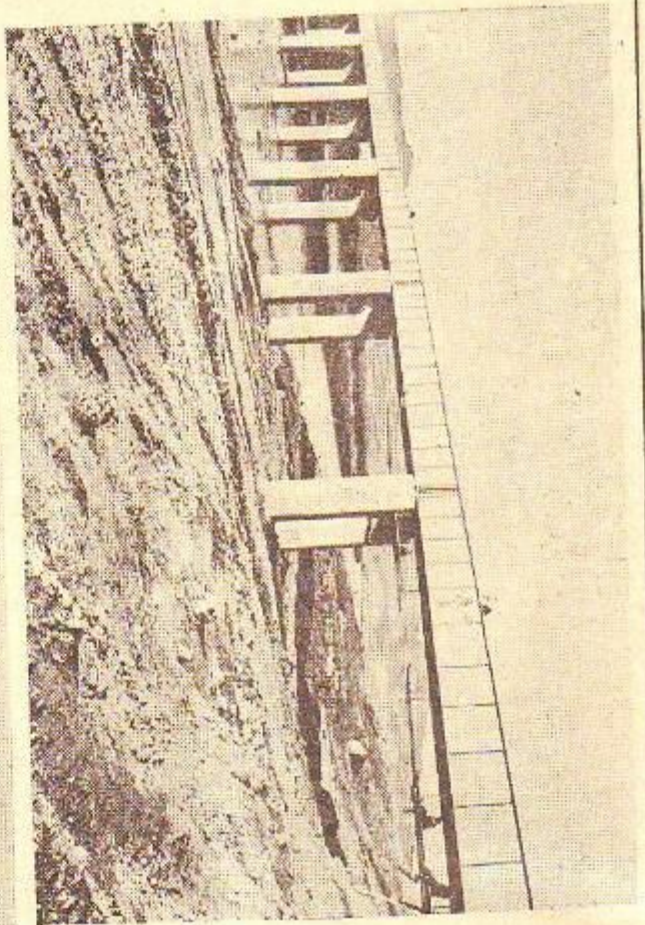
'Η ὁδὸς Σταδίου (ἀπὸ τῆς 'Ὀμονοίας) κατὰ τὸ 1896

ξιᾶς πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ, τὸ Βασιλικὸν Θέατρον. Μετὰ αὐτόμον διαδρομὴν διχάζεται καὶ ἡ μὲν πρὸς τὰ δεξιὰ προέκτασις τῆς (ὁδοῦ Θ. Δηλιγιάννη) ὁδηγεῖ πρὸς τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς Λαρίσης καὶ Πελοποννήσου, ἡ δὲ πρὸς ἀριστερὰ (ὁδὸς Μ. 'Αλεξάνδρου) ἀπολήγει εἰς τὴν 'Ιερὰν Ὁδὸν ἣτις εἶναι ἡ κυρία ἀρτηρία συγκοινωνίας τῆς πρωτεύουσας μετὰ τῆς ὑπολοίπου 'Ελλάδος. Διὰ τὸν λόγον αὐτῶν ἡ ὁδὸς 'Αγ. Κωνσταντίνου, ἢ καὶ μικρὰς διαδρομῆς, ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ὑπεραστικὴν συγκοινωνίαν τῆς πρωτεύουσας, παρά τὴν μικρὰν δὲ πλατείαν τὴν πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ 'Αγ. Κωνσταντίνου ὑπάρχει καὶ ὁ πρῶτος ἐν 'Αθήναις δημοσιογραφεῖς συστηματικῶς σταθμὸς ὑπεραστικῶν λεωφορειακῶν γραμμῶν.

'Ὁδὸς Πειραιῶς (Παναγῆ Τσαλδάρη). Ἡ κυρία ἀρτηρία ἢ συνδένουσα τὴν πρωτεύουσάν μετὰ τὴν ἑπίγειόν της, τὴν Πειραιᾶ. Εἶναι ἐπὶ πλέον ἢ κατ' ἐξοχὴν ὁδὸς τῶν ὑπεραστικῶν συγκοινωνιῶν, ὡς ἀποτελοῦσα τὸ πρῶτον τμήμα τρόπου τινὰ τῆς 'Ιερᾶς Ὁδοῦ ἣτις διακλαδούται ἀπὸ τὴν ὁδὸν Πει-

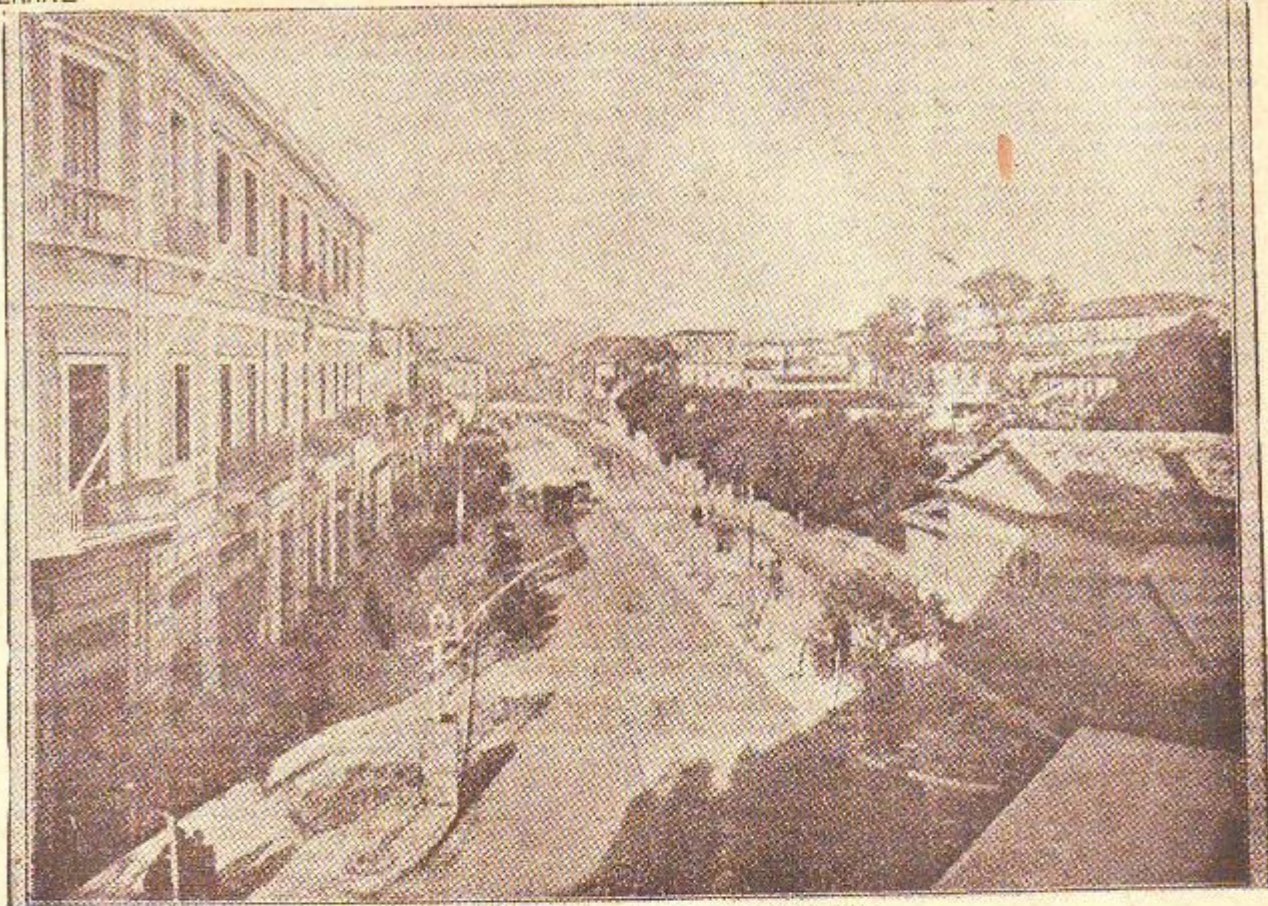

Φωτογραφία από την Καράλιν. Κοτά σειράν, ξνω : 'Η πλάτεια Μαχόμετ 'Αλυ. — Τὰ έρείπια τών Φιλίππων. — 'Απομης τής πόλεως από τοῦ κέντρου. Κάτω : 'Απομης τής πόλεως από τὸ ἀγάλμα τοῦ Μαχόμετ 'Αλυ. — 'Η οίκία καὶ τὸ ἀγάλμα τοῦ Μαχόμετ 'Αλυ. — Τὸ 'Ηρώον.

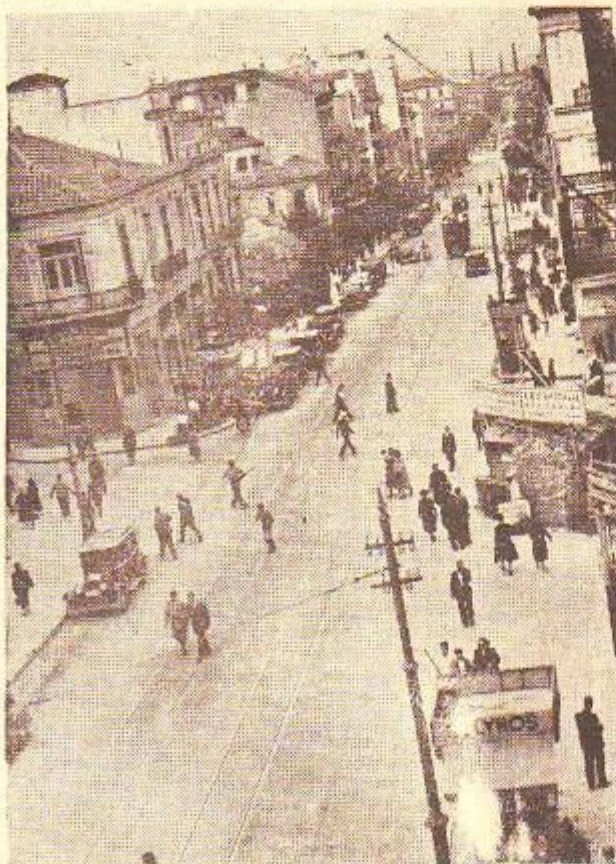
— Άνω : Άριστερά, η γέφυρα της Κουλούρας επί του ποταμού Αχίρχειουος επί της πεδιάδας Θεσσαλονίκης. Δεξιά, η γέφυρα Βαρβαρδούσι, επί του γαλλικού Θεσσαλονίκης —
 Φλωρίνης. Κάτω : Δύο όμοιες της πόλεως Κορίνθου.

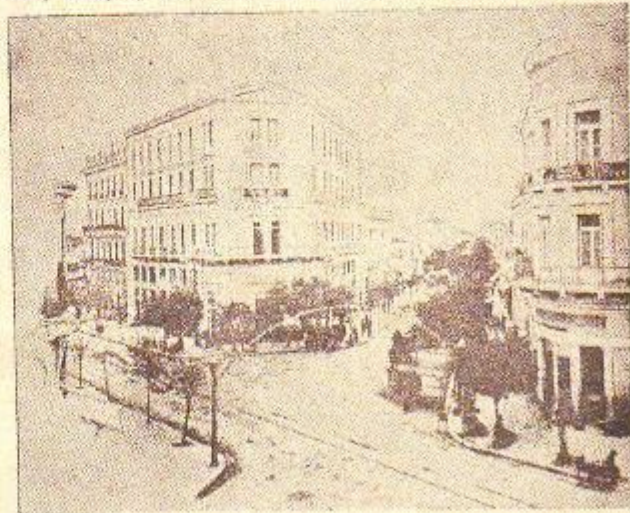
Ἡ ὁδὸς Σταδίου (ἀπὸ τοῦ Συντάγματος) κατὰ τὸ 1896

ραιῶς εἰς τὸ ἔτος τοῦ Κεραμικοῦ. Διὰ τὰς δύο ἀνωτέρω αἰτίας ἀλλὰ καὶ ὡς συνδέουσα τὸ κέντρον τῆς πρωτευούσης

Ἀποψὲς τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς ἀπὸ τῆς πλατείας τῆς Ὁμονοίας

μέ τὴν Λαχαναγορὰν καὶ τὰ Σφαγεῖα εἶναι ἡ ὁδὸς Πειραιῶς — τὸ πρῶτον τμήμα τῆς ὁποίας ἔχει μετονομασθῆ εἰς ὁδὸν Παναγῆ Τσαλδάρη — ὁδὸς ἐκτάκτως μεγάλης κινήσεως διὰ φορητὰ ἴδια αὐτοκίνητα καὶ ὑπεραστικά λεωφορεία. Κατὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς Πειραιᾶ πορείαν συναντῶνται ἀριστερὰ τὸ κτίριον τοῦ Ὁδείου παρὰ τὸν ὁμώνυμον μικρὴν πλατείαν. Εἰς μικρὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν καὶ ἐπὶ τῆς ἑξείας πλευρᾶς, παρὰ τὴν εἰς πάρκον διαμορφωμένην πλατείαν

Τὰ «Χαιτεῖα», ὅπως ἦσαν κατὰ τὸ 1896.

ἀν Ἐλευθερίας (Καυμουνοῦρου) ὑπάρχει τὸ κτίριον τοῦ Δημοτικοῦ Βρεφοκομείου, ἡ λειτουργία τοῦ ὁποίου ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1874, ὀλίγον δὲ κατωτέρω καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τὸ κτίριον τοῦ πρώτου ἐν Ἀθήναις ἀσπασθέντος Ὁρφανοτροφείου Χατζηγιάννου, ἀνεγερθὲν κατὰ τὸ ἔτος 1858 καὶ χρησιμοποιούμενον ἀπὸ τοῦ 1945 ὡς φυλακῆ. Ἐν συνεχείᾳ καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ, ἐκτείνονται αἱ ἀρχαιοῦτες τοῦ Κεραμικοῦ, μετ' αὐτὰς δὲ ἐγείρεται τὸ ἀμαξοστάσιον τῶν τροχιοδρομῶν. Ἐναντι ἀκριδῶς τοῦ Κεραμικοῦ, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ καὶ παρὰ τὴν παλαιὰν Λαχαναγορὰν, ἀρχίζει ἡ ἱερὰ Ὁδὸς Ἀκολουθοῦν, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πάντοτε πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ, αἱ ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς Ἀερίφωτος (Γκάζι), εἰς με-

ΕΛΛΑΣ

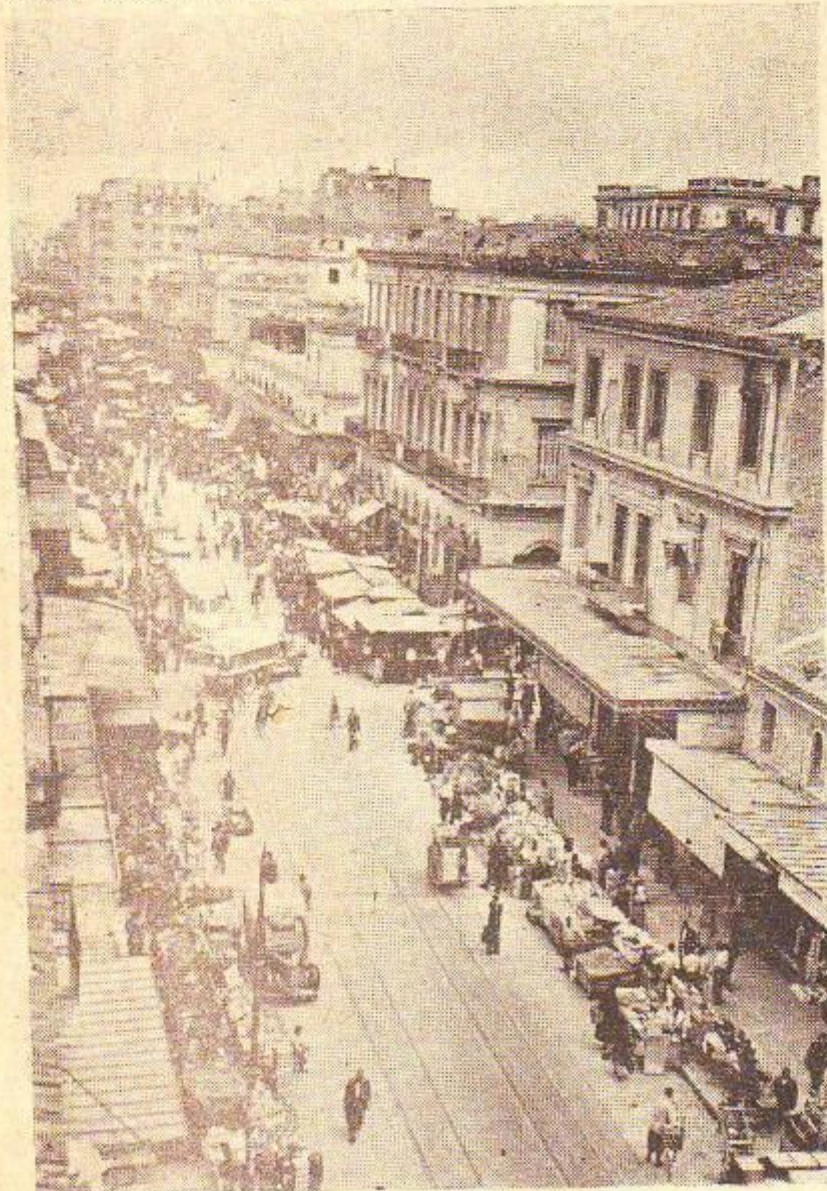
κράν βε άπ' αυτών άπόστασιν εύρίσκειται ή νέα Λαχαναγορά και ή συνοικία Ρούφ. Όλίγον κατωτέρω σχηματίζει ή όδος έλαφράν καμπήν διασχίζει τόν Δήμον Τούρου (Νέα Σφαγεία) εκείθεν δε εύρώτατη και πλαισιωμένη έκαστέρωθεν ύπο με γάλλων έργαστησίων, άποθηκών κλπ. διασχίζει τόν Δήμον Μοσχάτου όπου και διασπαιρωται μετά της κοίτης τού Κηφισού και προσλαμβάνει άπό τού σημείου αυτού την όνομασίαν όδου 'Αθηνών λογισμένης ως άσειτηρίας της του Πειραιώς. Κατά την περαιτέρω διαδρομήν της σχηματίζει ή όδος τόν όριον διαχωριστικό μεταξύ τών Δήμων Ν. Φαλήρου και 'Αγ. 'Ιωάννου Ρέντη και άπολλήγει εις τόν Πειραιά.

Όδος 'Αθηνών. Από την Όμοιοσαν αρχίζει ώσούτως ή έμπορικώτατη όδος 'Αθηνών ήτις άπολλήγει εις την πλατείαν Μοναστηρακίου. Κατά την αρχήν της και επί της δεξιής της πλευράς εγείρεται τόν Δημαρχεϊόν 'Αθηνών ή οικοδόμησις τού όποιου συμπληρώθη κατά τόν έτος 1874. Έναντι τού Δημαρχεϊου, επί της άριστεράς πλευράς της όδου, ύπάρχει ή μεγάλη πλατεία Λουδοβίκου σημαντικόν τμήμα της όποιας κατελαμβάνεν άλλοτε τόν μετέπειτα κατεδαφισθέν Δημαρχεϊόν. Προχωρούντες προς την πλατείαν Μοναστηρακίου

λουδώνει τόν επί της όδου Αϊόλου κτίριον της 'Εθνικής Τραπέζης, την δε ανατολικήν τόν Μέγαρον τού Κεντρικού Ταχυ-

Τμήμα της όδου 'Αθηνών παρά τόν Δημαρχεϊόν κατάστημα

Άποσις της όδου 'Αθηνών άπό τού Μοναστηρακίου

συναντώμεν επί της άριστεράς πλευράς της όδου τήν Νέαν 'Αγοράν, έναντι δε αυτής τόν παλαιόν κτίριον τού Βαρβακείου Λυκείου. Τό σημείον αυτό της όδου 'Αθηνών είναι έν άπό τόν παρουσιάζοντα την μεγίστην κίνησιν σημείον της πρωτευούσης άπό βαδυτάτης πρωίας μέχρι της ώρας κλεισίματος τών καταστημάτων και της άποχωρήσεως τού μετά ή άνευ άστυνομικής άδείας εκεί συγκεντρουμένου μεγάλου πλήθους τών μικροπωλητών.

Έκτός τών προαναφερθεισών όδων τών άρχομένων άμέσως άπό της Όμοιοσίας ή άμέσως άπολλήγουσών εις αυτήν άρχίζουν (ή άπολλήγουσιν) έγγύστατα αυτής και οι ακόλουθοι:

Όδος Λιόσιων. Αρχεται άπό της πλατείας Βάθης ακολουθούσα δε βορείαν κατεύθυνσιν οδηγεί προς τούς Μύλους ('Αθηνών), Κοινότητα 'Αγ. 'Αναργύρων, Λιάσια και Χασιάν. Παρά την πλατείαν 'Αττικής ή όδος Λιόσιων διχάζεται τού ένός κλάδου της οδηγούσης ύπό τόν όνομα όδου Στεπολίων προς τόν Στεπόλια και τόν Δήμον Περιστέριον.

Όδος 'Αχαρνών. Αρχεται επίσης άπό της πλατείας Βάθης ακολουθεί κατεύθυνσιν βορείαν, διασχίζει τήν Νέαν Χαλκήν όδον και φθάνει εις 'Αχαρνάς (Μενίδι) εκείθεν δε έλισσόμενη επί τών ανατολικών κλιτύων της Πάρνηθος, φθάνει μέχρι τού Σανατορίου και της θέσεως 'Αγία Τριάς.

Όδος Περάματος. Παρά την επί της όδου Πειραιώς Νέαν Λαχαναγοράν διακλαδούται άπό της πρώτης ή όδος Περάματος ήτις διασχίζουσα τήν συνοικίαν Ρούφ, τόν Δήμον Νικαίας (Κοκκινιάς) και τόν Δήμον 'Αγ. Γεωργίου (Κερασινίου) άπολλήγει εις τόν Πέραμα.

Όδος Αϊόλου. Άποτελεί συνέχεια της όδου 28ης Οκτωβρίου (Πατησίων) προς την κατεύθυνσιν της 'Ακροπόλεως παρά τούς πρόποδας της όποιας και άπολλήγει εις τόν 'Ορολόγιον τού Κυρρηστου τόν άλλως και Ναόν τού Αϊόλου λεγόμενον, έξ ου και έλκει ή όδος την όνομασίαν της. Είναι όδος κατ' έξοχήν έμπορική με δεύτερας μάλλον τάξεως καταστήματα — έν συγκρίσει προς τόν τών όδων Σταδίου και Έρουού—άλλά με έξαιρετικήν κίνησιν. Κατά τόν έορτάς τών Χριστουγέννων και τού Νέου Έτους έγκαθίστανται άστυνομική άδεία εις τόν μέσον της όδου πρόχειρα τραπέζια (μπάγκοι) ύπαιθρίων μικροπωλητών παντός είδους, ή δε κίνησις της όδου φθάνει εις τόν άποκορύσμά της. Επί της όδου Αϊόλου εγείρονται τόν κεντρικόν κατάστημα της 'Εθνικής Τρα-

ΕΛΛΑΣ

πέρας της Ελλάδος, τὸ Κεντρικὸν Ταχυδρομεῖον, ἡ Νέα Ἀγορά (ἀπὸσθια ὄψις) καὶ οἱ ναοὶ τῆς Χρυσοσπλαιωτισσῆς καὶ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης. Εἰς τὴν πλατεῖαν τὴν εὐρισκουμένην παρὰ τὴν Ἀγ. Εἰρήνην εἶναι ἡ εἰδικὴ ἀγορὰ ἀνθέων καὶ πρὸ παντὸς αὐτῶν πρὸς φύτευσιν καὶ σπέρων, ἥτις παρουσιάζει ἐξαιρετικὴν κίνησιν ἰδίᾳ κατὰ τὰς πρώλας τῶν Κυριακῶν.

Τὸν σύνδεσμον μεταξὺ τῶν ὁδῶν Αἰόλου καὶ 28ης Ὀκτωβρίου (Πατησίων) ἀποτελοῦν τὰ Χαυτεῖα ἐκτείνουμενα ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Τσῶρτσιλ μέχρι τῆς ὁδοῦ Ἐλευθ. Βενιζέλου καὶ ἔχοντα ἑκατέρωθεν καταστήματα τρωσίων καὶ ἄλλων εἰδῶν.

Ὁδοὶ Σοφοκλέους — Ἀριστείδου — Πεσμαζόγλου. Ἡ ὁδὸς Σοφοκλέους, πᾶροδος ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ Αἰόλου, εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ὁδὸς τῶν χρηματικῶν συναλλαγῶν. Ἐπ' αὐτῆς εὐρίσκειται τὸ κτίριον τοῦ Χρηματιστηρίου Ἀθηνῶν, τὰ καταστήματα πολλῶν Τραπεζῶν, πολλὰ χρηματιστηριακὰ γραφεῖα ἐπὶ δὲ τῶν πεζοδρομίων τῆς εἶναι προχείρως ἐγκατεστημένοι πολλοὶ ἀργυραμοῖοι. Παρὰ τὴν ἀρχὴν τῆς διακλαδοῦται πρὸς τὴν πλατεῖαν τῶν Ἁγίων Θεοδώρων ἡ ὁδὸς Ἀριστείδου μετὰ πολλὰ ἐπίσης τραπεζικὰ καταστήματα καὶ χρηματιστηριακὰ γραφεῖα. Πρακτικῶς ἐξ ἄλλου τῶν δύο αὐτῶν — συναυσιωμένων — ὁδῶν πρὸς τὴν ὁδὸν Τσῶρτσιλ ἀποτελεῖ ἡ ὁδὸς Πεσμαζόγλου, χαρακτηριζομένη ὡσαύτως ὑπὸ τραπεζικῶν καὶ χρηματιστηριακῶν γραφείων καὶ τῆς στοᾶς τοῦ Παλαιοῦ Χρηματιστηρίου. Ἡ Στοὰ Ὁρφανίδου καὶ ἡ παραφωδὸς τῆς Στοᾶς Δημοσίων Ὑπαλλήλων καταλαμβάνονται κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ χρηματιστηριακῶν γραφείων καὶ ἄλλων γραφείων χρηματικῶν συναλλαγῶν, συμπληροῦν τὸ χρηματιστηριακὸν κέντρον τῆς πρωτεύουσας.

Ἡ ὁδὸς Ἑρμοῦ καὶ αὐτὴν ὁδὸς. Χαρακτηριστικὴ ὁδὸς τῆς πρωτεύουσας εἶναι καὶ ἡ ὁδὸς Ἑρμοῦ μετὰ τῆς σχεδὸν παραλλήλου τῆς ὁδοῦ Μητροπόλεως καὶ τοῦ συγκροτήματος τῶν παρόδων τῶν. Ἀρχονται καὶ αἱ δύο ἀπὸ τῆς πλατείας τοῦ Συντάγματος καὶ ἀκολουθοῦν κατεβῆσιν πρὸς τὴν πλατεῖαν Μοναστηρακίου. (Ἡ ὁδὸς Μητροπόλεως μετονομάζεται κατὰ τὸ μεταξὺ τῆς πλατείας Μητροπόλεως καὶ τῆς ὁδοῦ Αἰόλου τμήμα τῆς, εἰς ὁδὸν Ντέκα, ἐκείθεν δὲ καὶ μέχρι τῆς πλατείας Μοναστηρακίου εἰς ὁδὸν Πλούτωνος).

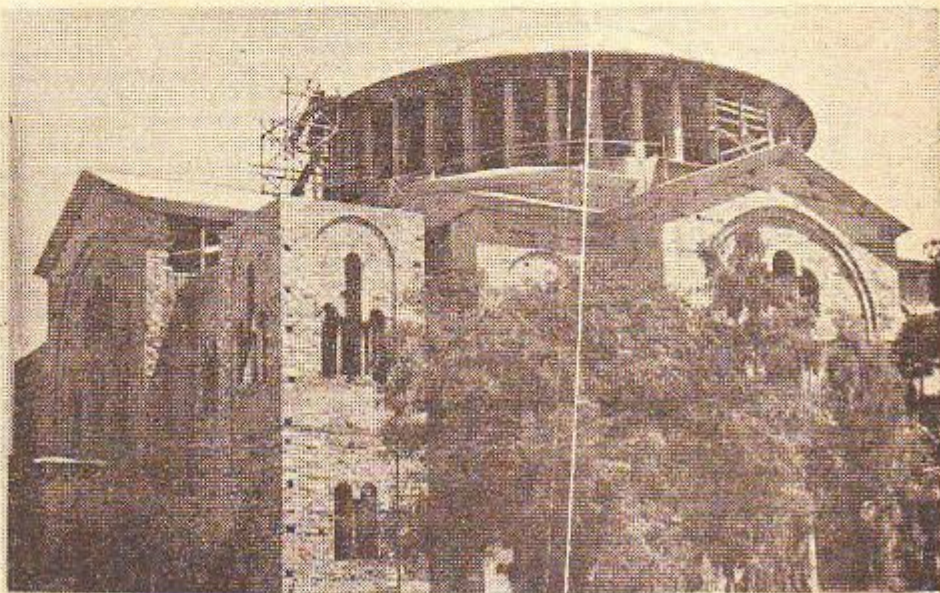
Ἡ ὁδὸς Ἑρμοῦ, μέχρι τοῦ παλαιστάτου βυζαντινοῦ ναοῦ τῆς Καπνικαρῆς, ὅστις ἐγείρεται ἐπὶ μικρᾷ πλατεῖᾳ διακοπούσης αὐτὴν, εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ὁδὸς τῶν γυναικῶν. Κομψὰ καὶ πολυτελῆ καταστήματα ἐκθέτουν εἰς τὰς προθήκας τῶν πᾶν τὸ ἔχον σχέσιν μετὰ τὴν γυναικείαν μόδον. Ἀνάλογος εἶναι ἐν μέρει καὶ ἡ μορφή τοῦ ἀπὸ τῆς πλατείας τοῦ Συντάγματος μέχρι τῆς πλατείας Μητροπόλεως τμήματος τῆς ὁδοῦ Μητροπόλεως καθὼς καὶ πολλῶν ἐκ τῶν παρόδων τῶν τεμνουσῶν ἢ γειτνιαζουσῶν πρὸς τὰς δύο ὁδοὺς (Εὐαγγελιστρίας, Ἀγ. Μάρκου, Καλαμισίου, Περικλέους κλπ.). Πέραν τῆς πλατείας Μοναστηρακίου ἡ ὁδὸς Ἑρμοῦ χάνει τὸν κοσμικὸν τῆς χαρακτῆρα γινόμενη ἡ ὁδὸς τῶν σιδηροδρομίων, καρποποιεῖων κλπ. ὡς καὶ ἡ κατ' ἐξοχὴν ὁδὸς πωλήσεως μεταχειρισμένων εἰδῶν. Ἀριστερὰ τῆς κατερχομένης καὶ ὄψιγον μετὰ τὴν πλατεῖαν Μοναστηρακίου εὐρίσκειται ἡ πλατεῖα Ἀθηνῶν, τὸ κέντρον καὶ τὰ πέριξ τῆς ὁποίας καταλαμβάνουν καταστήματα ἢ πρόχειροι ἐγκαταστάσεις υπεταπλήσεως παντὸς εἴδους μεταχειρισμένων εἰδῶν (παλαιὰ ἰδίκα). Ἡ ὁδὸς Ἑρμοῦ διασχίζουσα τὴν πλατεῖαν Ἀγ. Ἀσωμάτων πρὸ τοῦ φερωνύμου ναοῦ καὶ διερχομένη διπσθεν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τοῦ Κεραμικοῦ, ἀπολήγει εἰς τὴν ὁδὸν Πειραιῶς παρὰ τὸ ἐργοστάσιον τοῦ Ἀερίωφωτος.

Αἱ ὁδοὶ Ἀδριανῶν — Κυδαθηναίων — Μία τῶν σημαντικῶν ἀρτηριῶν τοῦ παλαιοῦ τμήματος τῆς πρωτεύουσας, σύνδεσμος τῶν συνοικιῶν τοῦ Θηρείου μετὰ τὴν τοῦ Μακρυγιάννη ἑσωτερικῶς, ἐνὶ ἡ μεγάλῃ καὶ εὐρείᾳ ὁδῷ Ἀγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου (γύρος τῆς Ἀκροπόλεως) τὰς συνδέει ἐξωτερικῶς. Ἡ ὁδὸς Ἀδριανῶν εἶναι ἐμπορικωτάτη, ἀλλ' εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς ἐξαιρετικῶς στενὴ καὶ ἀκενονίστου διαδρομῆς. Παρὰ τὴν Πλάκαν συναντᾶται ἡ ὁδὸς Ἀδριανῶν μετὰ τῆς ἐκ τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων ἐρχομένης ὁδοῦ Κυδαθηναίων, ἡ ὁποία μετὰ τὰς δαιδαλωδῶς διαστραυρωμένας παρόδους τῆς, τὰς παρ' αὐτὰς ἐκκλησίας, παλαιὰς οἰκίας καὶ τὸ πλῆθος τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν ταβερνῶν, ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικώτερον σημεῖον τῆς «Παλιᾶς Ἀθήνας».

Διὰ τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων, κοσμομένης ὑπὸ τῶν ἐπιβλητικῶν καὶ ἰδιορρόθων κτιρίων τῆς ἀγγλικανικῆς καὶ τῆς ρωσ-

σικῆς ἐκκλησίας, φθάνουμεν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων εὐρίσκειται ἄλλοτε καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐξ οὗ καὶ ἐκείθεν ἐπικρατήσῃ νὰ ὑπονοῆ ἡ ὀνομασία τῆς ὁδοῦ τὸ ὑπουργεῖον ταῦτα, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ γαλλικὸν Καὶ ντ' Ὀρσαί, τὴν ἀγγλικὴν Ντάουνινγκ στρήτ, τὴν ἄλλοτε γερμανικὴν Βίλχελμστράσε κλπ.

Λεωφόρος Βασιλίσσης Σοφίας (Κηφισίας): Μία τῶν ὠραιότερων καὶ σημαντικωτέρων ἀπὸ ἀπόψεως ἀστικῆς, προαστιακῆς, ἐν μέρει δὲ καὶ ὑπεραστικῆς συγκοινωνίας λεωφόρος τῶν Ἀθηνῶν. Ἀρχίζει ἀπὸ τῆς πλατείας Συντάγματος, εἰδικώτερον δὲ ἀπὸ τοῦ σημείου τῆς παρὰ τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα (Βουλῆς) διασταυρώσεώς τῆς

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀχαρνῶν (διαρκούσης τῆς συμπληρώσεώς του).

μετὰ τῆς ὁδοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου καὶ ἀκολουθεῖ κατεβῆσιν ἀρχικῶς μὲν βορειοανατολικὴν, εἶτα δὲ ὀλονὲν περισσότερο βορείαν. Κατὰ τὴν ἐντὸς τῆς πόλεως, μέχρι τῶν Ἀμπελοκήπων διαδρομῆν τῆς κοσμεῖται ἡ ὁδὸς ἑκατέρωθεν ὑπὸ πολλῶν ὠραίων ἢ ἀπλῶς ἐπιβλητικῶν ἰδιωτικῶν ἢ δημοσίων κτιρίων. Δεξιὰ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐγείρεται ὁ ἐπιβλητικὸς ὄγκος τῶν Παλαιῶν Ἀνακτόρων, πέραν δὲ αὐτοῦ ὁ Βασιλικὸς Κήπος. Ἐπὶ τῆς ἄλλῃ πλευρᾷ ὑπάρχουν κατὰ σειρὰν τὸ κτίριον τοῦ Ἀρχηγείου τῆς Ἀστυνομίας Πόλεων, τὸ νέον μέγαρον τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, τὸ ἄλλοτε ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, ἤδη ἡμικαταρτισμένον καὶ ἐπὶ τοῦ χώρου τοῦ ὁποίου προβλέπεται ἡ ἀνεγέρσις συγχρονισμένου ξενοδοχείου, τὸ κτίριον τῆς Ἰταλικῆς πρεσβείας,

Ἀθῆναι τοῦ 1896 : Ἡ ἀρχὴ τῆς λεωφόρου Βασιλίσσης Σοφίας.

ἄλλοτε ἀνάκτορον τοῦ πρίγκιπος Νικολάου καὶ μετέπειτα ἐπὶ τινα χρόνον παράρτημα τοῦ ξενοδοχείου τῆς «Μεγάλῃς Βρετανίας» (Λετὸ Παλαί), καὶ ἡ στενὴ καὶ ἀπέριττος οἰκία Μπενάκη, στεγάζουσα ἤδη τὸ ὁμώνυμον Μουσεῖον καὶ διάφορα ἄλλα κτίρια.

Παρὰ τὴν πλατεῖαν Ρηγίλλης (δεξιὰ τῷ ἀνερχομένῳ) ὁμοῦται τὸ κτίριον τῆς Στρατιωτικῆς Λέσχης Ἀθηνῶν, ὀλίγον δὲ περαιτέρω τὸ ἄλλοτε μέγαρον τῆς Δουκίσσης τῆς Πλακεντίας, ἐν ᾧ στεγάζεται τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον. Ἀκολουθεῖ ἡ μεγάλη δειδρόφυτος περιοχὴ τῆς Ριζαρείου Σχολῆς καὶ αἱ ἐγκαταστάσεις τῆς Ἐφορίας Ὑλικοῦ Πολέμου, τῶν

οποίων συνεχώς μελετάται ή μεταφορά εις έτερον σημειον της πρωτευούσης. Έναντι αὐτῶν, καί εις τό βάθος περιποιημένου πάρκου, έκτείνονται τά κτίρια τοῦ νοσοκομείου «Εὐαγγελισμός», καί ὀπισθεν αὐτῶν τό «Μαράσειον», ἐνώ εις τό βάθος τῆς ὁδοῦ Γεωναδίου (παρά τῶν «Εὐαγγελισμῶν») διακρίνεται τό κομψόν μαρμαράκτιστον κτίριον τῆς Γεωναδίου Βιβλιοθήκης.

Ἀπό τοῦ σημείου αὐτοῦ δύναται νά λεχθῆ ὅτι ἡ λεωφόρος Βασιλίσσης Σοφίας λαμβάνει κατ' ἐξοχήν χαρακτήρα ὁδοῦ νοσοκομείων, μέ τά ἑκατέρωθεν αὐτῆς ἀνά μικρά διαστήματα συναντώμενα νοσοκομειακά κτίρια (Στρατιωτικόν Νοσο-

κομείον, Αἰγινήτειον, Ἀρεταίειον, Ἴπποκράτειον, Ἰατροῦτοῦτον Παστέρ, Κρατικόν Νοσοκομείον κλπ.). Ὀλίγον πρό τοῦ τέρματος Ἀμπελοκήπων καί εις τό ὄψος περιπτου τοῦ κτιρίου τῆς Μαρασλείου Ἐμπορικῆς Σχολῆς διακρίνεται πρός τά δεξιὰ ἡ μεγάλη ὁδός Μεσογείων (περὶ τῆς ὁποίας βλέπε κατωτέρω : Προαστιακά καί ὑπεραστικά ἄρτηρια).

Ἀπό τοῦ τέρματος Ἀμπελοκήπων ἡ λεωφόρος Βασιλίσσης Σοφίας, μετανομαζομένη εις λεωφόρον Κηφισίας, προσλαμβάνει ὀλίγον σαφέστερον τὸν χαρακτήρα προαστιακῆς καί ὑπεραστικῆς ὁδοῦ. Κατὰ τό πρώτον ὁμῶς τμήμα τῆς, μέχρη τῆς εἰσόδου τῆς εἰς τό Ψυχικόν καί τό Νέον Ψυχικόν, ἐξακολουθεῖ νά εἶναι ὁδός τῆς πρωτευούσης.

Εἰς τά δεξιὰ τῆς διακρίνεται τό μέγα συγκρότημα τῶν νοσοκομειακῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ ὀλίγον δὲ περαιτέρω καί ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς ὑπάρχουν αἱ ἐγκαταστάσεις τοῦ Γηροκομείου Ἀθηνῶν, εἰς τὰς ὁποίας περιλαμβάνεται καί τό ἴδρυμα «Εὐγηρίας Πρόνοιας (ἠδωρὰ Λάμψα)

Λεωφόρος Ἀλεξάνδρας : Εὐθύτατη, μεγάλου μήκους καί εὐρεία δέξας, ἐνοῦσα τό τέμα τῆς λεωφόρου Βασιλίσσης Σοφίας (Ἀμπελοκήπους, Θῶν) μετὰ τῆς ὁδοῦ 28ης Ὀκτωβρίου (Πατησίων) εἰς τό παρά τό Πεδίον τοῦ Ἄρεως ὄψος τῆς τελευταίας. Παρά τὴν ἀρχὴν τῆς (Ἀμπελοκήποι) ἐγείρονται εἰς τὴν ἀριστερὰν τῆς πλευρᾶς αἱ ἐγκαταστάσεις τοῦ Κρατικοῦ Νοσοκομείου, ἀκολουθεῖ δὲ μετὰ τινὰ τετράγωνα τό μέγα ποδοσφαιρικόν γήπεδον τοῦ Παναθηναϊκοῦ. Ὀλίγον περαιτέρω καί ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς ὑπάρχουν αἱ ἐγκαταστάσεις τῶν Φυλακῶν Ἀδέρας καί διάφορα στρατιωτικά κτίρια, ἀκολουθοῦν δὲ, ἴδια ἀπὸ τῆς συναντήσεως τῆς ὁδοῦ μετὰ τοῦ τέρματος τῆς ὁδοῦ Ἴπποκράτους ἀνά διαστήματα διάφορα ὑπαίθρια καί χειμερινὰ κέντρα διασκεδάσεως καί ἀθλητικά γήπεδα. Τὴν ἀπόληξιν τῆς λεωφόρου Ἀλεξάνδρας ἀποτελεῖ τό μέγα ἄλσος τοῦ Πεδίου τοῦ Ἄρεως καί μικρὸν πάρκον μὲ παιδικὸν κήπον, ἀκριδῶς

εἰς τό σημειον τῆς συναντήσεως τῆς μετὰ τῆς ὁδοῦ 28ης Ὀκτωβρίου.

Ὁδός Ἴπποκράτους : Εἰς τό μέσον περιπτου τῆς λεωφόρου Ἀλεξάνδρας ἀπολήγει ἡ ὁδός Ἴπποκράτους, μεγάλη συγκοινωνιακὴ ὁδικὴ ἄρτηρια ἀρχίζουσα ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου καί παρά τό κτίριον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Εἶναι ὁδός εὐθύτατη, ἀνήκουσα εἰς τό ρυμοτακικόν συγκρότημα τῆς Νεαπόλεως, ὅσοι δὲ μετὰ τῶν παραλλήλων αὐτῆς ὁδῶν Μαιουρομιάλη, Χ. Τρικοῦπη καί ἄλλων, ἐξυπηρετεῖ πολλὰς τῶν ἀνατολικῶν συνοικιῶν τῆς πρωτευούσης.

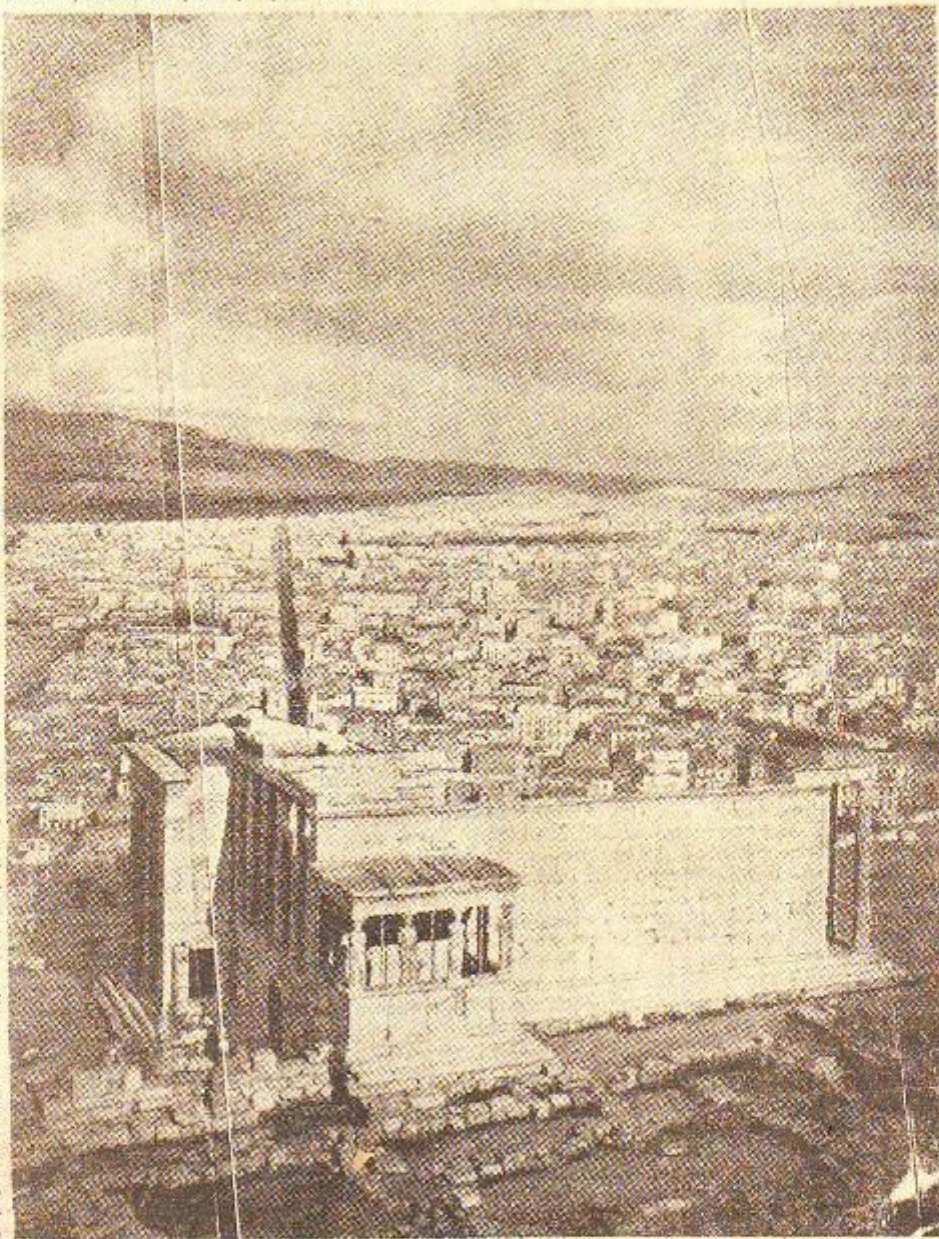
Ὁδός Ρούσσελτ (Ἀκαδημίας) : Ὅπισθεν ἀκριδῶς τοῦ κτιρίου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης διασταυροῦται ἡ ὁδός Ἴπποκράτους καθῆτας μετὰ τῆς ὁδοῦ Ρούσσελτ (πρὸς τὴν πλάταιν Κάνιγγος καί θάινει π α ρ α λ λ ῆ λ ο ς π ρ ὸ ς τ ἆ ς ὁ δ ὸ ς Ἐλευθ. Βενιζέλου καί Τσώρτσιλ μέχρι τοῦ σημείου εἰς τό ὁποῖον συναντᾶται μετὰ τῆς λεωφόρου Βασιλίσσης Σοφίας εἰς τὴν ὁποῖαν καί ἀπολήγει παρά τα Παλαιὰ Ἀνωκτόρα. Χαρακτηριστικαὶ οἰκοδομαὶ τῆς ὁδοῦ εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, αἱ ἐπιστολαὶ ὅσας τῶν κτιρίων τῆς Βιβλιοθήκης, Πανεπιστημίου καί Ἀκαδημίας, τὸ ἑναντι αὐτῶν συγκρότημα τοῦ Δημοτικοῦ Νοσοκομείου «Ἐλπιτικαὶ τὰ παρ' αὐτὸ ἐργαστήρια τοῦ Πανεπιστημίου.

Ἡ ὁδός Ρούσσελτ χρησιμοποιεῖται ὑπὸ ὄλων σχεδὸν τῶν λεωφορέων κ ὡ ν γραμμῶν τῶν ἐξυπηρετουσῶν τὰ βορειοανατολικά προάστια τῆς

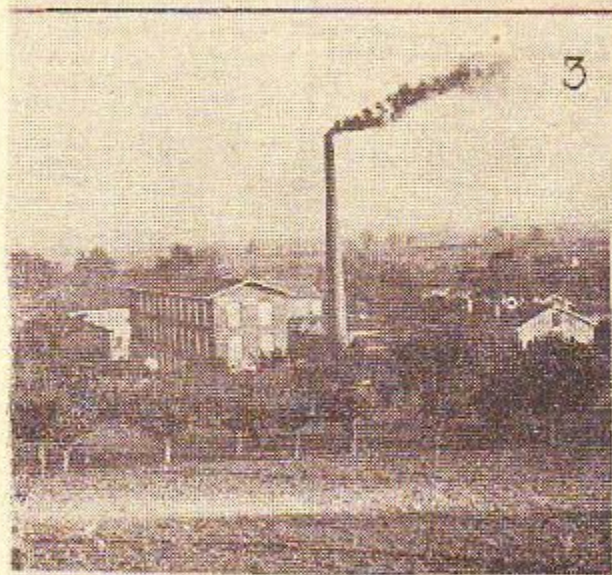
πρωτευούσης, αἰτίνες ἔχουν ὡς ἀφετηρίαν τὴν πλάταιν Κάνιγγος ἢ τὸν πρό τοῦ Δημοτικοῦ Νοσοκομείου χώρον.

Λεωφόροι Ἀμαλίας—Ὀλγας—Συγγροῦ : Ἡ λεωφόρος Ἀμαλίας λαμβάνει τὴν ἀφετηρίαν πρὸ τῶν Παλαιῶν Ἀνωκτόρων (Μνημείον Ἀγνώστου Στρατιώτου), μὲ κατεῦθονισιν νοτιοδυτικῆν. Καθ' ἄλλην τὴν διαδρομὴν καταλαμβάνεται ἡ ἀριστερὰ τῆς πλευρᾶς ὑπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ (Βασιλικοῦ) Κήπου καί τοῦ πάρκου τοῦ Ζαπτείου. Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τῆς πλευρᾶς συναντῶνται τό ἀγαλμα τοῦ «Εὐλοθραύστου» καί ἡ ὀπισθία ὄψις τῆς ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας, ὀλίγον δὲ περαιτέρω τό παλαιὸν καί ἀπέριτον κτίριον τοῦ ἐργαστηρίου καί ἐκθέσεως ἐργοχείρων ἀπάρων γυναικῶν.

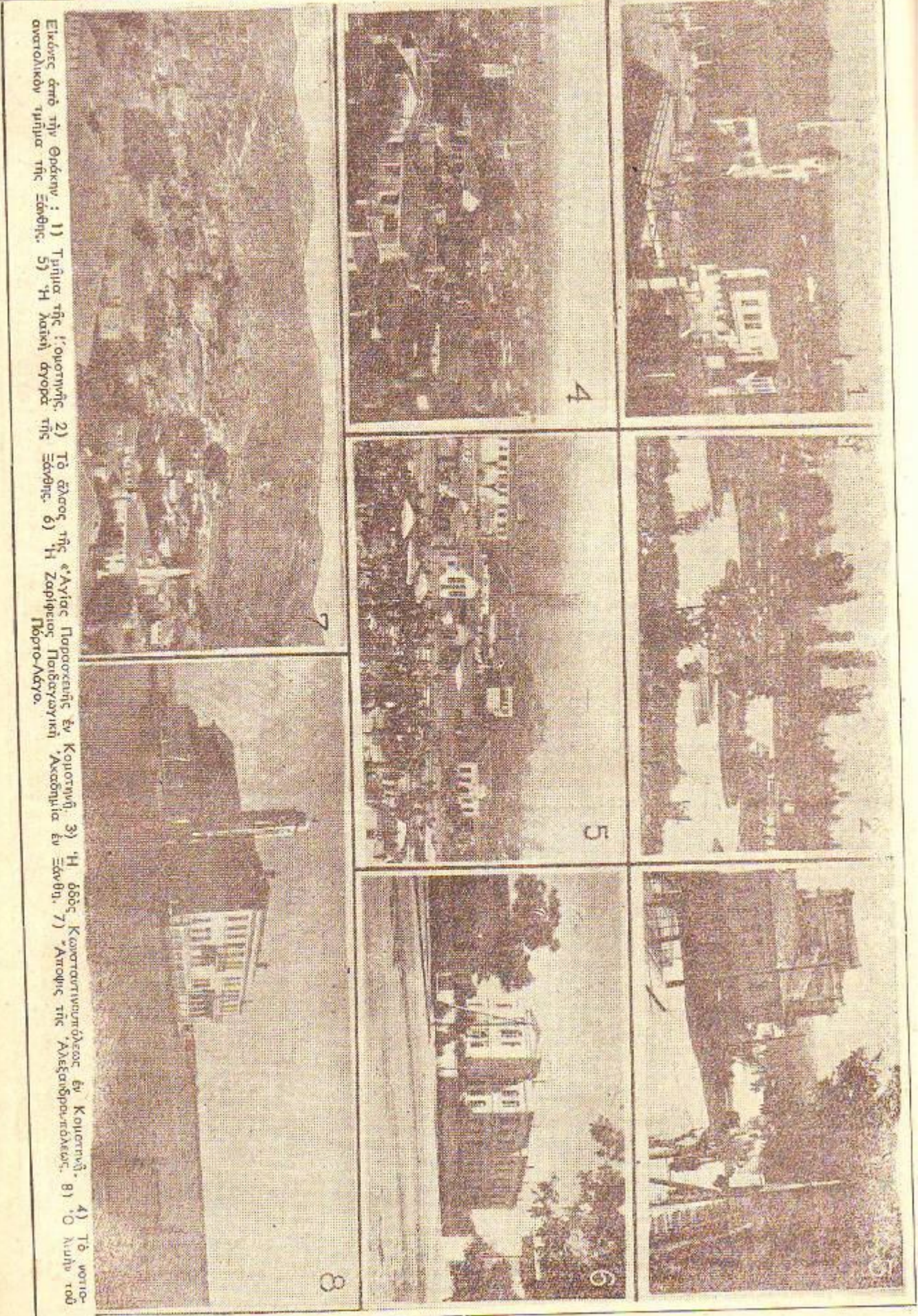
Ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ (Πύλη Ἀδριανοῦ) ἀρχίζει πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἡ ὄραια λεωφόρος Ὀλγας, ἔχουσα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἑκατέρωθεν τὸ πάρκον τοῦ Ζαπτείου καί τοὺς στύλους τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Παρὰ τὴν εἰσόδον τῆς λεωφόρου ὑπάρχουν, ἀριστερὰ μὲν στήλη ἀναμνηστικὴ τοῦ Παύλου Μελά, δεξιὰ δὲ τό μαρμαρινὸν ἀγαλμα τό παριστῶν τὴν Ἑλλάδα

Ἀποψιν τμήματος τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως, διχοτομουμένου ὑπὸ τῶν ὁδῶν Λίδου—Πατησίων. Εἰς τό ἔμπροσθεν τμήμα τῆς εἰκόνας τό Ἐρέχθειον.

Εικόνες από την Θράκη. 1) Σουφλί : 'Η λεωφόρος Βασιλέως Γεωργίου του Β'. 2) 'Αλεξανδρούπολις : 'Αποφικ της οδού 14ης Μαΐου. 3) Σουφλί : Μεταξουργείον έν μέσθ μωροειένδρων. 4) 'Αποφικ της 'Αλεξανδρουπόλεως από την θάλασσαν. 5) Χορός με γραφικάς τοπικάς αμφιέσεις εις τό Σουφλί. 6) Νέα 'Ορεστιάς : Τό Μνημείον τών Πεσόντων.

Εικόνες από την Θράκην : 1) Τμήμα της 'Αγίας Παρασκευής. 2) Τὸ εἶδος τῆς 'Αγίας Παρασκευῆς ἐν Κομοτηνῇ. 3) Ἡ δόμος Κομποτυμπουράκου ἐν Κομοτηνῇ. 4) Τὸ νοτιο-ανατολικὸν τμήμα τῆς Ἐσθῆτος. 5) Ἡ λαϊκὴ ἀγορὰ τῆς Ἐσθῆτος. 6) Ἡ Ζαφίρειος, Παιδογαλικὴ 'Ακαδημία ἐν Ἐσθῆτι. 7) Ἄνοιξις τῆς 'Αδεφασπορευόρου ἐν Κομοτηνῇ. 8) Ὁ λιμὴ τοῦ Πόρτο-Ἀδύου.

στεφανούσαν τὸν Βύρωνα. Πέραν τῶν στύλων τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ, ὑπάρχουν κατὰ σειρὰν τὸ γήπεδον καὶ αἱ ἐγκαταστάσεις τοῦ Ὀμίλου Ἀυτοσφαιρίσματος (τένις), τὸ Κολυμβητήριον καὶ τὸ γήπεδον τοῦ Ἐθνικοῦ Γυμναστικοῦ Συλλόγου. Οὕτω λαμβάνει ἡ λεωφόρος σαφῶς ἀθλητικὸν χαρακτήρα, προετοιμάζουσα τὸν ἐπισκέπτην διὰ τὴν ἀντικείμενην ἐπιπέδου Παναθηναϊκῶν Στάδιον, εἰς τὸν πρὸ τοῦ ὁποίου χώρον καὶ ἀπολήγει ἡ λεωφόρος. Εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἀπολήξεώς της συναντᾶται ἡ λεωφόρος Ἀμαλίας μετὰ τῆς ὁδοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας εὐρίσκονται τὰ Βασιλικά Ἀνάκτορα, τὸ Ἀμαλίειον Ὀρφανοτροφεῖον καὶ τινες ἄραϊσι ἰδιωτικαὶ οἰκοδομαί.

Λεωφόρος Συγγρού. Ἀπὸ τῆς Πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ ὡς προέκτασις τῆς λεωφόρου Ἀμαλίας ἀρχίζει ἡ εὐρυτάτη καὶ εὐθεῖα λεωφόρος Συγγροῦ κατασκευασθεῖσα δαπάναις τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ εὐεργέτου, τοῦ ὁποίου φέρει τὸ ὄνομα καὶ ἀπολήγουσα εἰς τὸν φαληρικὸν ὄρμον παρὰ τὸ Δέλτα τοῦ Φαλήρου (Ἰππόδρομος), ὅπου διακλαδοῦται. Ἡ δεξιὰ τῆς διακλάδωσις ὁδηγεῖ πρὸς Νέον Φάληρον καὶ Πειραιᾶ, ἡ δὲ ἀριστερὰ τῆς πρὸς Παλαιὸν Φάληρον, Ἀεροδρόμιον Ἑλληνικοῦ Γλυφάδων καὶ Βουλιαγμένην. Παρὰ τοὺς στύλους τοῦ Ὀλυμπίου Διός διακλαδοῦται πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς λεωφόρου ἡ ὁδὸς Ἀναπαύσεως ὁδηγοῦσα εἰς τὸ Ἀ' Νεκροταφεῖον τῆς πρωτευούσης, ἀπ' αὐτῆς δὲ ἡ ἐσωτερικὴ ὁδὸς Βουλιαγμένης. Κατὰ τὴν ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς πόλεως διαδρομὴν τῆς, ἔχει ἡ λεωφόρος Συγγροῦ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς τῆς πλευρᾶς τὸ μέγα ἐργοστάσιον ὑποθαλάσσης τῆς ἀνωλύμου ἐταιρίας «Φίε», παρὰ τὸ ὁποῖον διακλαδοῦται πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἡ ὁδὸς Πρωτοσυγγέλλου Φραντζῆ, μεθ' ἧς ὁποίας καὶ τῶν διακλαδώσεων τῆς ἐξυπηρετοῦνται συγκοινωνιακῶς πολλαὶ τῶν νοτιοανατολικῶν περιοχῶν τῆς πρωτευούσης (Νέος Κόσμος, Κασιπῶδι, Φάρος, Ἅγιος Δημήτριος, τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Νέας Σμύρνης, Ἀρτάκης, κλπ.). Παρὰ τὰ ὅρια μεταξὺ τῶν δήμων Ἀθηναίων καὶ Νέας Σμύρνης, ἐγείρεται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Σωτήρος (Ἅγιος Σώτης), ἀνεγερθεὶς εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος ὅτι παρ' αὐτὸν διεσάθη κατὰ τὸ ἔτος 1898 ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Α' ἀπὸ τὴν ἐναντίον ταυ γενομένην δολοφονικὴν ἀπόπειρα.

Ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ διαχωρίζεται ἡ λεωφόρος Συγγροῦ τοὺς δήμους Νέας Σμύρνης καὶ Καλλιθέας, ἔχουσα πολλάς πρὸς αὐτοὺς παρόδους καὶ διακλαδώσεις, περαιτέρω δὲ ὑπάρχει καὶ ἄλλη διακλάδωσις πρὸς τὴν Ἀμφιθέαν (Βαυροπόταμον) τοῦ Παλαιοῦ Φαλήρου.

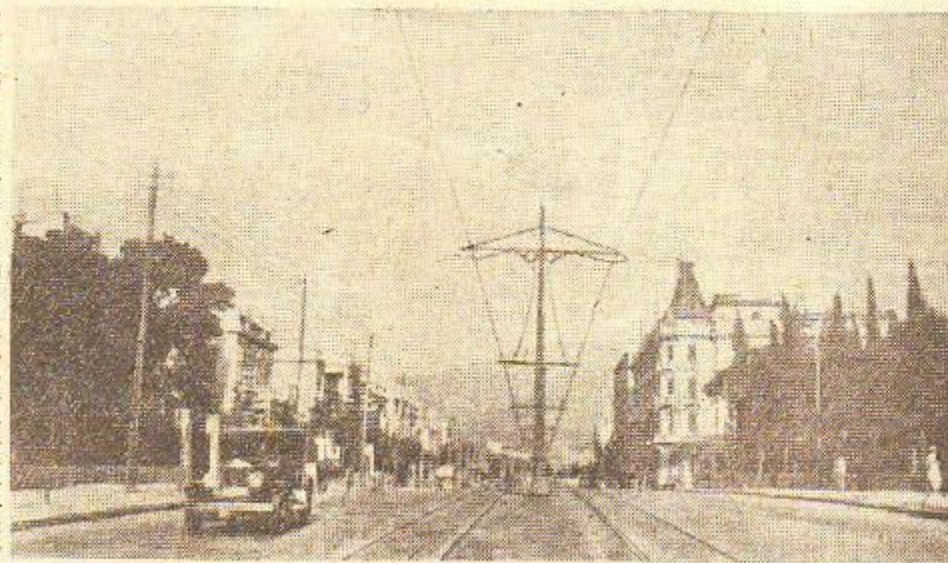
Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὑπάρχουν καὶ πολλαὶ ἄλλαι σημαντικαὶ ὁδοὶ τόσον εἰς τὸ κέντρον ὅσον καὶ εἰς τὰ περὶχωρα τῆς πρωτευούσης, τοπικῆς ἢ γενικώτερας σημασίας.

ΠΡΟΑΣΤΙΑΚΑΙ ΚΑΙ ΥΠΕΡΑΣΤΙΑΚΑΙ ΟΔΟΙ ΤῶΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἀπὸ διάφορα κεντρικὰ σημεῖα τῆς πρωτευούσης λαμβάνουν τὴν ἀφετηρίαν τῶν μεγάλων ὁδῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξυπηρετοῦν ὄχι μόνον τὰς ἐντὸς τῆς πόλεως συγκοινωνιακὰς ἀνάγκας, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον τὰς μετὰ τῶν περὶχωρῶν καὶ τῆς ὑπαλοίπου Ἑλλάδος τοιαύτας. Τὰ τῆς ἀστικῆς εἰκόνας τῶν ὁδῶν αὐτῶν ἀναφέρονται ἐν τῇ παραγράφῳ «Ὁδοὶ τῶν Ἀθηναίων». Κατωτέρω δίδομεν γενικὴν εἰκόνα τῶν εὐρυτέρας τοπικῆς σημασίας ὁδῶν (κυρίως ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς), ἐνῶ περισσώτεροι λεπτομέρειαι (ὑπεραστικά, χιλιομετρικαὶ ἀποστάσεις κλπ.) δίδονται εἰς τὸ περὶ ὁδικοῦ δίκτυον τῆς Ἑλλάδος ἄρθρον τοῦ παρόντος Λεξικοῦ. (Οἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμοὶ δεικνύουσιν τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Πλατείας τῆς Ὀμονοίας εἰς χιλιομέτρα).

1) Ὁ δὸς Βασιλίσσης Σοφίας — Κηφισίας. Πρὸς Ἀμπερούσιον (Ψυχικὸν, Χαλάνδρι, Πεντέλην, Κηφισίαν, Διόνυσον, Βαρυμπόμπην), Μπυγιάτι, Λίμνην Μαραθῶν, Μαλακᾶσαν, (Καπανδρίτι), Χαλκίδα, Ἀρχίζει παρὰ τὴν Παλαιὰ Ἀνάκτορα μετὰ κατευθύνει κατ' ἀρχὰς βορειοανατολικὴν καὶ ἀκολουθεῖ βορείαν καὶ ἄγει πρὸς: Ἀμπελοκήπους (χλμ. 4), Γηροκομίον (5,2), Ψυχικὸν (Φάρος 6,3 πλατεῖα 7,1, πλατεῖα Ν. Ψυχικῶν 6,0). Παρὰ τὸ 7ον χιλιομέτρον διακλαδοῦται δεξιὰ πρὸς Χαλάνδρι, Πεντέλην, μετὰ ἀκολουθεῖ χιλιομετρικὰς ἀποστάσεις: Πλατεῖα Χαλανδρίου (9,1), Πολύδροσον ἢ Νεράϊδα (10,6), Φραγκοκκλησιὰ (12,2), Βριλήσσια (12,8), Πλάτμα (13,8) μετὰ διακλάδωσιν πρὸς Σισμανόγλειον (14,5), Παρὰ τὰ 14,4 χλμ. διακλάδωσις πρὸς Μελίσσια (16,6), Μέγαρον Δουκίσσης Πλακεντίας (16,9) Πεν

τέλη (πλατεῖα Μονῆς) (17,3). Ἡ κυρίως ὁδὸς Κηφισίας διακλαδοῦται περαιτέρω παρὰ χλμ. 8,7 πρὸς Φιλοθέην ἢ Νέαν Ἀλεξάνδρειαν (9,8), παρὰ χλμ. 8,8 πρὸς Καλογρέζαν (9,7) καὶ παρὰ χλμ. 9,2 πρὸς Χαλάνδρι (10,2). Ἀκολουθεῖς διέρχεται διὰ τοῦ Ἀμπερούσιου (12,3) παρὰ δὲ χλμ. 12,7 διακλαδοῦται πρὸς Μελίσσια (13,0). Συνεχίζουσα διέρχεται

Τμήμα τῆς λεωφόρου Βασιλίσσης Σοφίας περὶ τὴν ὁδὸν Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ.

τὴν θέσιν Ἀνάδρυτα (13,6) καὶ διακλαδοῦται παρὰ χλμ. 14,2 πρὸς Βαρυμπόμπην (23,1). Ἡ κυρίως ὁδὸς Κηφισίας διέρχεται διὰ τῆς Κηφισίας (πλατεῖα Πλατάνου 14,8), Ἐρυθραίας (17,1), Ἐκάλης (20,3), μετὰ διακλάδωσιν παρὰ χλμ. 21,1 πρὸς Ρέαυ (22,9) καὶ Διόνυσον (24,7) περαιτέρω δὲ παρὰ χλμ. 21,7 πρὸς Σταμάταν (24,0). Ἡ κυρίως ὁδὸς προχωρεῖ πρὸς Μπυγιάτι (23,6) — μετὰ διακλάδωσιν πρὸς Λίμνην Μαραθῶνος (31,5) — καὶ περαιτέρω πρὸς Μαλακᾶσαν (41,4), Αὐλῶνα (Κακοσάλει 50,4), Οἰνῶντα (57,8), Σχηματῆρι (65,7) καὶ Χαλκίδα (93,3). Κατὰ τὴν μετὰ τὸ Μπυγιάτι διαδρομὴν τῆς ἔχει ἡ ὁδὸς τὰς ἀκολουθεῖς κυρίως διακλάδωσεις: α) Παρὰ χλμ. 31,3 πρὸς σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Ἀφιδνῶν (32,1) καὶ Ἀφιδνας (Κιουρκα) (34,1). Παρὰ χλμ. 33,4 πρὸς Κάλυμον μετὰ τὰς ἀκολουθεῖς χιλιομετρικὰς ἀποστάσεις: Καπανδρίτι (36,2), Κάλυμον (46,8). Παρὰ τὸ Καπανδρίτι ἕτερα διακλάδωσις ὁδηγεῖ πρὸς Βαρνάβαν (42,2), Γραμματικὸν (53,2) καὶ Μαραθῶνα (60,5), β) Παρὰ χλμ. 42,4 διακλάδωσις πρὸς Σκάλαν Ὀρωπού (54,9), γ) Παρὰ χλμ. 57,8 πρὸς Δῆλεσι (64,9) καὶ ε) Παρὰ χλμ. 75,1 πρὸς Θήβας (92,7).

2) Ὁ δὸς Μεσογείων. Πρὸς Λαύριον, Σούνιον καὶ Ἅγ. Ἀνδρίαν (Ραφίαν) καὶ Μαραθῶνα. Ἀρχίζει ἀπὸ χλμ. 3,8 τῆς λεωφόρου Βασιλίσσης Σοφίας τῆς ὁποίας εἶναι διακλάδωσις πρὸς δεξιὰ καὶ ὁδηγεῖ πρὸς: Σανατόριον *Σωτηρίας (5,9), Χολαργὸν (6,9), Ἅγ. Παρασκευῆν (10,1) (διακλάδωσις ἀριστερὰ πρὸς Χαλάνδριον 12,1) Σταυρῶν (12,1) ὅπου διακλαδοῦται ἀπ' ἐνὸς πρὸς Λαύριον — Σούνιον καὶ ἀπ' ἑτέρου πρὸς Μαραθῶνα — Καπανδρίτι.

α) Ἡ πρὸς Λαύριον διακλάδωσις ὁδηγεῖ πρὸς: Παιανίαν (Λιόπεσι 17,6) — μετὰ διακλάδωσιν προηγουμένης παρὰ χλμ. 14 πρὸς Κάντζαν (15,5). Ἐτέρα διακλάδωσις παρὰ χλμ. 18,6 ὁδηγεῖ πρὸς Πηγάδι Κόκκας (19,6), Ἅγ. Θωμᾶν (21,7), Σπᾶτα (23,4). Τρίτη διακλάδωσις παρὰ χλμ. 19,4 ὁδηγεῖ κατ' εὐθείαν πρὸς Μαρκόπουλον (28,8) ἐνῶ ἡ κυρία ὁδὸς φθάνει εἰς Κορωπὴν (24,0) ἀπὸθεν διακλάδωσις δεξιὰ ὁδηγεῖ πρὸς Μοῆν Ἀσωμάτων (25,6) καὶ Χριστόν (27,4). Ἐτέρα διακλάδωσις παρὰ χλμ. 25,3 ὁδηγεῖ πρὸς Βάρην (35,9) καὶ Βάρκιζαν (37,5). Ἡ κυρία ὁδὸς φθάνει εἰς Μαρκόπουλον (29,5) ἀπὸθεν διακλάδωσις τῆς ὁδηγεῖ πρὸς Πόρτο — Ράφτη (37,9). Τῆς ὁδοῦ αὐτῆς διακλάδωσις ἐξέρου πρὸς: Διακλάδωσις παρὰ χλμ. 31,7 Βραδῶν (34,9), Βωμόν Ἀρτέμιδος (37,1), Ὀρμον Βραδῶν (38,5). Διακλάδωσις παρὰ χλμ. 37,9 πρὸς Ἅγ. Νικόλαον Πάλου (39,0). Ἡ κυρία ὁδὸς φθάνει μετὰ τὸ Μαρκόπουλον εἰς χλμ. 32,1 ὅπου διακλαδοῦται πρὸς Καλύβια Ὀρεικῆς ἢ Καλύβια Κουβαρᾶ (33,3), Ἀνάβυσσον (49,2), Ἀλυκὴν Ἀναβύσσου (50,6) καὶ Φάκιον (51,0). Ἐτέρα διακλάδωσις τῆς κυρίας ὁδοῦ παρὰ χλμ. 35,1 ὁδηγεῖ πρὸς Καυδαρᾶν (36,8).

Ἐν συνεχείᾳ ἡ κυρία ὁδὸς φθάνει εἰς Κερατῆν (39,8) καὶ Ἄνω Ὀρεικῆν (51,1) μετὰ τὰς ἀκολουθεῖς ἐνδιαμέσου διακλάδωσεις: Παρὰ χλμ. 41,9 διακλάδωσις ἀριστερὰ πρὸς Φωφύλαν (47,3) καὶ Ὀρμον Δασκαλειῶν (49,5). Παρὰ χλμ. 44 ἀριστερὰ πρὸς Βίλλια (46,7) καὶ Διψέλιζαν (49,0). Παρὰ χλμ. 45,8 δεξιὰ πρὸς Καμαρίαν (53,5). Παρὰ χλμ. 47,2 ἀριστερὰ πρὸς Πλάκων (48,0). Ἀπὸ τοῦ Ἄνω Ὀρεικοῦ (51,1) πρὸς Σπηλιαζέζαν (58,0). Ἡ κυρία

ΕΛΛΑΣ

688ς φθάνει εις Λαύριον (63,7), Κάτω Σούνιον (63,9), Να-
 δν Ποσειδώνος (64,7) και Λεγραινά (67,0).

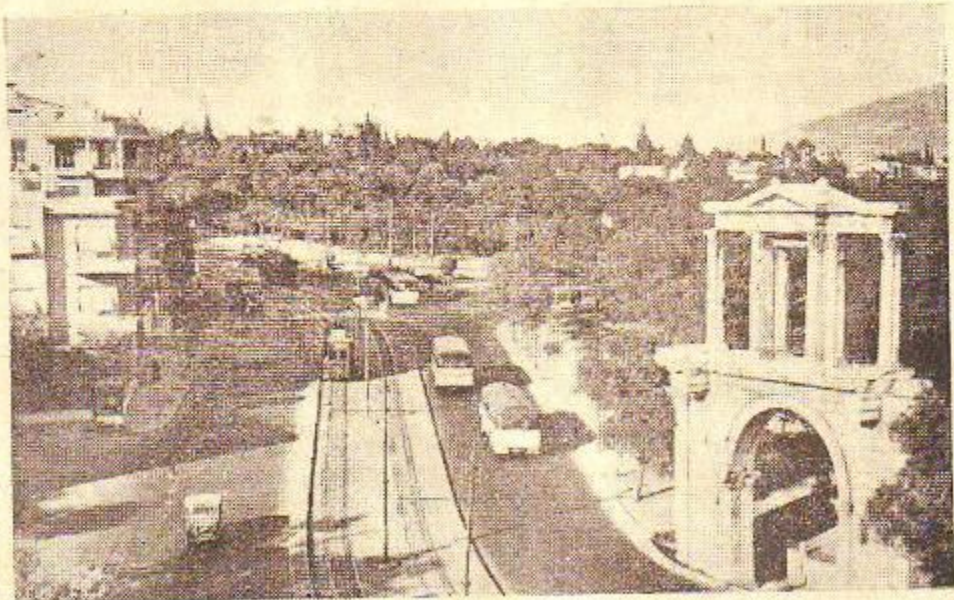
6) 'Η πρὸς Μαραθῶνα — Καπανδριτι διακλάδωσις ἀρχί-
 ζουσα ἀπὸ τὴν θέσιν Σταυρὸς (12,1) διακλαδοῦται παρὰ
 χλμ. 13,1 πρὸς Στάτα (20,9) και Λούσαν (31,1), και παρὰ
 χλμ. 13,9 πρὸς Γερακὸν (14,6). 'Η κυρία δὸς φθάνει εις
 Παλλήνην ('Ανω Χορβάτι), ἀκολουθῶσα δὲ διακλαδοῦται πα-
 ρὰ τὸ Πικέρι (21,5) πρὸς τὸν γῶρον τῶν ἀνασκαφῶν (22
 5), παρὰ χλμ. 21,7 πρὸς Ντα
 οῦ Πεντέλην (ὕψ. 310), πα-
 ρὰ χλμ. 23,5 πρὸς Σανατόρι-
 ον Νταοῦ Πεντέλης (25,5)
 και παρὰ χλμ. 26,3 πρὸς Ρα-
 ρίαν (Ν. Τρίγλιαν) (χλμ. 29,
 0) και 'Όρμον Ραφίας (29,6)
 'Η κυρία δὸς συνεχίζει πρὸς
 Χάνι τοῦ Παπα 27,1, Γερούσαν
 Λυκορέματος (28,5), Γερα-
 τσακούλι (31,0) και Ν. Μά-
 κρην (33,2). Διακλάδωσις
 πρὸς τὰ δεξιὰ ἐπὶ τοῦ τμήμα-
 τος αὐτοῦ και παρὰ χλμ. 29,5
 φέρει εις 'Αγίου Ανδρέον ἢ
 Κυραῖν 'Ακτὴν (31,2). Ἀπὸ
 τὴν Ν. Μάκρην διακλάδωσις
 πρὸς δεξιὰ φέρει εις Ευλοκέρι-
 ζαν (35,8), ἔτερα δὲ διακλά-
 δωσις ἀριστερὰ ἀπὸ χλμ. 35,7
 πρὸς Βραῖν (39,5). Εἰς τὸ
 36ον χιλιόμετρον τῆς δδὸς ὑ-
 πάρχει ὁ συνοικισμὸς Βάλτος,
 παρὰ δὲ χλμ. 37,3 διακλάδω-
 σις ἀδγει πρὸς Τύμβον Μαρα-
 θῶνος (38,1) και Πλάσι (39,4).
 Εἰς χλμ. 42,7 εὐρίσκειται ὁ Μα-
 ραθῶν, ἐκείθεν δὲ τὸ 'Ανω Σαῦλι
 (47,6), Γραμματικὸν (50,0),
 Βαρνάβας (58,3) και Καπανδρι-
 τι (64,2), παρὰ δὲ τὸ χλμ. 67
 συναντᾶται ἡ δδὸς μετὴν τῆς 'Α-
 θηνῶν μέσῃ Κηφισίας — Μπογι
 ἀτι ἐνομεῖται ἑτέραν δημοσίαν
 (6λ. Βασιλίσσης Σοφίας δδὸς).

3) 'Ο δδὸς Πατησίων ἢ 28ης 'Οκτωβρίου.
 (Πρὸς Δεκέλειαν, Ὁρωπὸν και πρὸς Νέαν 'Ιωνίαν, Ἀμαρού-
 σιον και πρὸς Κοκουβάουνας, Ν. Κηφισίαν). Ἀρχίζει παρὰ
 τὴν Ὁμόνοιαν και ἀδγει πρὸς Δεκέλειαν — Ὁρωπὸν διὰ
 διακλαδῶσιν τῆς δὲ πρὸς Ν. 'Ιωνίαν — Ἀμαρούσιον και
 πρὸς Κοκουβάουνας — Ν. Κηφισίαν.

'Η κυρία δδὸς φθάνει εις 'Αλυσίδαν (Πατήσια) χλμ. 4,6,
 ἐκείθεν δὲ εις Ν. Χαλκιδεῖαν (5,6) Ν. Φιλαδέλφειαν (6,2),
 Γέφυραν Κώτιου ἢ Κτυπητὸ (11,5), Βαρουπόμπην (19,0),
 Δεκέλειαν ἢ Τατόιον (22,3), Κατσιμίδι (27,7), 'Αγ. Μερ-
 κοῦριον (32,0), Σκάλαν Ὁρωποῦ (50,0) και Ὁρωπὸν 54,5.

Κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς αὐτῆν ἔχει ἡ δδὸς τὰς ἀκολουθοῦσας
 σημαντικὰς διακλαδῶσεις: παρὰ χλμ. 4,5 πρὸς Ν. 'Ιωνίαν
 ὡς ἔξῃς: 2ον Νεκροταφεῖον (5,2), Ριζόπολις (5,6), Ν. 'Ιω-
 νία (7,2) και ἐκείθεν πρὸς 'Ανω Ἡράκλειον (10,2), Μαγκου
 φᾶνον (12,4) και Ἀμαρούσιον (14,0). Παρὰ χλμ. 9,4 δια-
 κλάδωσις δεξιὰ πρὸς Κοκουβάουνας (9,8), Λυκόδρουσην
 (12,0), Ν. Κηφισίαν (17,1), Παρὰ χλμ. 6,5 διακλάδωσις ἀ-
 ριστερὰ πρὸς Μόδιτον (7,2), Κάκκινον Μύλον (7,9), Ἀχαρ-
 νᾶς (12,0), Παρὰ χλμ. 12,5 ἔτερα διακλάδωσις πρὸς 'Α-
 χαρνᾶς (13,3), Παρὰ χλμ. 14,0 πρὸς Χελιδοναῦν (15,2),

Παρὰ χλμ. 15,0 ἀριστερὰ πρὸς ἀεροδρόμιον Τατοῦ (16,5).
 Παρὰ χλμ. 23,9 πρὸς Κιθῶσον (26,4), Παρὰ χλμ. 38,0 πρὸς
 Μαλακάσαν (38,8), Παρὰ χλμ. 42,3 πρὸς Μαυροσουδάων
 (44,0), Παρὰ χλμ. 45,8 πρὸς Μπάρσι (46,4), Ν. Λειθῆσιον
 (48,1), Μαρκόπουλον Ὁρωπῶν (49,8), Παρὰ χλμ. 49,2
 πρὸς Νέα Παλάτια ἢ Ν. Ὁρωπῶν (49,9), Παρὰ χλμ. 54,3
 πρὸς Χαλκούτσι (55,2) και παρὰ χλμ. 54,3 πρὸς Συκάμινον
 (56,3).

'Η συμβολὴ τῶν λεωφόρων 'Αμαλίας και Βασιλίσσης Ὁλγας, παρὰ τὴν
 τὴν Πύλην τοῦ Ἀδριανοῦ.

4) 'Ο δδὸς Λιωσίων Πρὸς φυλὴν (Καλύβια Χαισιᾶς),
 Ἀχαρνᾶς (Μενίδι), Πάρνηθα και 'Ανω Λιόσια, Ἀσπρόπυ-
 γον. Ἀρχεται ἀπὸ τῆς πλατείας Βάθης και ἀδγει διὰ δύο
 κλάδων τῆς: 1ου) πρὸς φυλὴν (Καλύβια τῆς Χαισιᾶς), 2ου)
 πρὸς Ἀχαρνᾶς (Μενίδι) και Πάρνηθα.

Κλάδος 1ος πρὸς φυλὴν: Ὁδγει πρὸς πλ. Ἀττι-
 κῆς (1,5), Τρεῖς Γέφυρες (3,5), Ἀγ. Ἀναργύρου (4,8), Εἰ-
 σοδὸν Πύργου Ἀμαλίας (6,7) και Φυλὴν (16,3). Προεκτασίς
 τῆς φέρει πρὸς Πύλην (Δερβενοσάλασι) και Χλεμπτοσάρι
 (64,0). Ὁ κλάδος αὐτὸς ἔχει τὰς ἀκολουθοῦσας κυρίας δια-
 κλαδῶσεις: Παρὰ πλατείαν Ἀττικῆς πρὸς Σεπόλια (4,5),
 Παρὰ χλμ. 2,9 πρὸς σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Μύλοι ('Αθη-
 νῶν), Παρὰ χλμ. 4,1 πρὸς συνοικισμὸν Μικωνιάτικα. Παρὰ
 χλμ. 4,8 πρὸς Ἀχαρνᾶς (δλ. Κλάδος 2ος). Παρὰ χλμ. 4,9
 πρὸς Ν. Λιόσια (6,1) και Πετροῦπολιν (8,3). Παρὰ χλμ. 5,5
 πρὸς ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς Λιωσίων πρὸς Ν. Λιόσια
 (6,5). Παρὰ χλμ. 6,8 πρὸς Ἀσύρωπιον (7,2). Παρὰ χλμ.
 8,3 και 9,1 πρὸς Καματερόν (χλμ. 9,2 ἢ 9,7). Παρὰ χλμ.
 9,7 πρὸς σ.δ. σταθμὸν Ἀνω Λιωσίων (10,5). Παρὰ χλμ.
 10,5 πρὸς Ἀνω Λιόσια (11,1), Παρὰ χλμ. 11 πρὸς Ἀσπρό-
 πυργον (23,0).

Κλάδος 2ος πρὸς 'Α-
 χαρνᾶς — Πάρνηθα: Δι-
 ακλαδοῦται ἐκ τοῦ πρώτου πα-
 ρὰ τοῦς Ἀγίους Ἀναργύρους
 (χλμ. 4,8) και φέρει πρὸς: Νε-
 κροταφεῖον Ἀγίων Ἀναργύρων
 (6,0), Πύργον Βασιλίσσης (6,
 4) Ἀχαρνᾶς (Μενίδι) (11,4),
 Ἀσπρην Ἐκκλησίαν (12,9),
 Μετόχι (19,5) Σανατόσιον Πά-
 νθηος (29,6) και Ἀγ. Τριάδα
 —Περίπτερον Τουρισμοῦ (30,6)

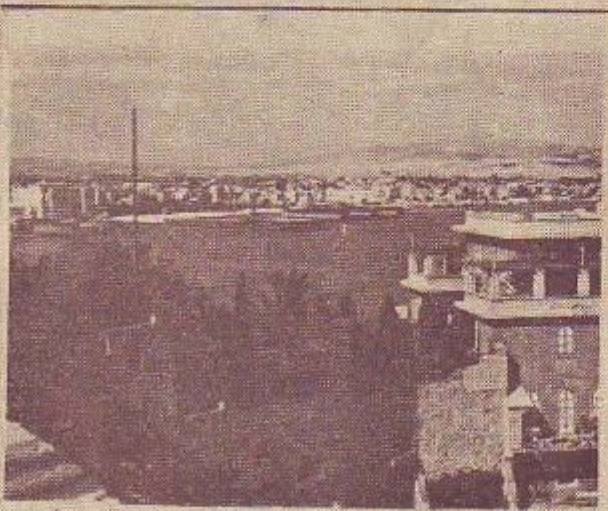
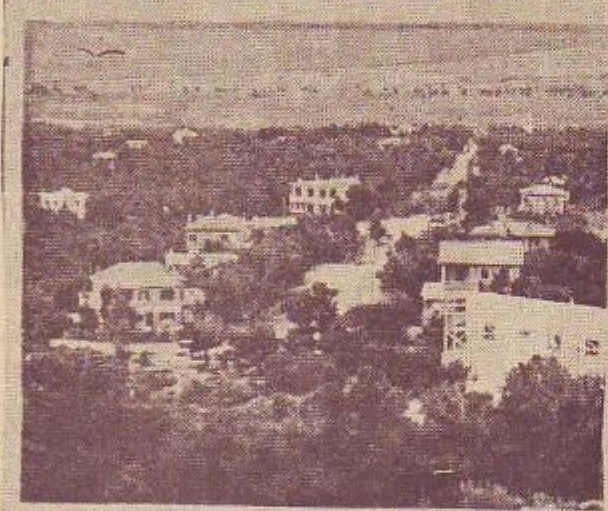
'Ο κλάδος αὐτὸς ἔχει τὰς ἀκο-
 λουθοῦσας κυρίας διακλαδῶσεις:
 Παρὰ χλμ. 7,4 ἀριστερὰ πρὸς
 Καματερόν (9,7), ἀπὸ Ἀχαρ-
 νῶν παρὰ χλμ. 11,3 δεξιὰ πρὸς
 Ν. Φιλαδέλφειαν (16,8) και πα-
 ρὰ χλμ. 11,4 ἀριστερὰ πρὸς 'Α-
 νω Λιόσια (14,4).

5) 'Ιερά Ὁ δδὸς πρὸς Δα-
 σινί, Σκαδαιμαγκάν, ('Ασπρόπυ-
 γον), Ἐλευσίνα, Θῆβας (πρὸς
 Βόρειον Ἑλλάδα) ἢ Μέγαρο,
 Κόρινθον, (πρὸς Πελοπόννησον).
 Ἀρχίζει παρὰ χλμ. 1,1 τῆς ὁ-
 δοῦ Παιραιῶς ὡς διακλάδωσις
 αὐτῆς πρὸς τὰ δεξιὰ και ἔγει
 πρὸς Ἀγίου Σάββα ἐξακκλήσιον

'Αποφικ τῆς λεωφόρου Συγγροῦ.

'Από τὰ περίγυρα τῶν Ἀθηνῶν. Ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἄνω: Ἀποψὲς τῆς Κηφισιάς. Τὸ τμήμα τῆς πλατείας τοῦ Χαλανδρίου ὅπου εὑρίσκεται ἡ κρήνη. Εἰς τὸ μέσον: Ἐν τμήμα τῆς Ἑκάλης. Ἀποψὲς τοῦ Ἀμαρουσίου ἀπὸ τὸ κωδωνοστάσιον τῆς Παναγίας. Κάτω: Δύο ἀπόψεις τοῦ Νέου (ἀριστερὰ) καὶ τοῦ Παλαιοῦ Φαλήρου ἀπὸ τὴν Καστέλλαν.

(3.1 χλμ.) καὶ Δήμον Αἰγάλεω ἢ Πυριτιδοποιεῖον (4.9) ἀπὸ ὅπου διακλάδωσις τῆς οἰκίας πρὸς Πειραιᾶ (12,1) καὶ Πέραμα (16,2). Ἡ κυρία ὁδὸς (Ἰερά Ὁδὸς) φέρεται πρὸς Δρυμοκαίτειον (6,4), Ν. Φάκαιον (6,7), Δημ. Ψυχιατρείον (8,9), Δαφνί (9,1) Ἐρείπια τοῦ Ἀφροδίτης (Ντουλαπᾶκια) (9,9) Σκαρμαγκᾶν (12,6), Λύμνην Κομμουνούρου (13,7) καὶ Ἐλευσίνα (20,6). Ἀπὸ τοῦ Δήμου Αἰγάλεω μέχρις Ἐλευσίνας ὑπάρχουν αἱ ἀκόλουθοι διακλάδωσις: Παρὰ χλμ. 6,7 καὶ 7,9 πρὸς Χαϊδᾶρι (8,9 ἢ 9,3). Παρὰ χλμ. 9 πρὸς Αἰγάλεω εἰς ὑψόμετρον 468 (12,8). Παρὰ χλμ. 11,8 ἀριστερὰ πρὸς Πέραμα (18,8). Παρὰ χλμ. 16,3 πρὸς Ἀσπρόπυργον (18,5) καὶ παρὰ χλμ. 18,9 πρὸς αεροδρόμιον Ἐλευσίνας (20,1). Πέραν τῆς Ἐλευσίνας ἡ ὁδὸς διχάζεται παρὰ χλμ. 22,1 τοῦ ἑνὸς κλάδου τῆς ἀγόντος πρὸς Νέου Πέραμον ἢ Μεγάλα Πεύκα (34,3). Μέγαρα (41,3), Κινέτταν (56,0), Κόρινθον (85,1) καὶ λοιπὴν Πελοπόννησον ἢ πρὸς Λουτράκι (διακλάδωσις δεξιὰ παρὰ χλμ. 80,0) (84,4). Ὁ ἕτερος κλάδος φέρεται εἰς Μάνδραν (27,2), Παλαιοκούντουρα (37,1), Μάξι ἢ Οἰώνη (45,5), Κριεκούκι ἢ Ἐρυθρὰς (58,0), Θήβας (70,7) καὶ ἐκεῖθεν πρὸς λοιπὴν Βόρειον Ἑλλάδα. Κατὰ τὴν ἀπὸ Ἐλευσίνας πρὸς Θήβας διαδρομὴν ὑπάρχουν αἱ ἀκόλουθοι κυρία διακλάδωσις: Ἀπὸ Μάνδρας δεξιὰ πρὸς Μαγούλαν (29,1), Παρὰ χλμ. 27,3 ἀριστερὰ πρὸς Μοῦνη Ὄσιου Μελετίου (35,5), παρὰ Μάξι (Οἰώνη) δεξιὰ πρὸς Πάνοκτον (53,8) παρὰ χλμ. 49,2 πρὸς Βίλλια (53,5) καὶ Αἰγύσθενα ἢ Πόρτο Γερμανό (71,2), παρὰ χλμ. 58,5 πρὸς Πλαταιᾶς (63,8) καὶ παρὰ χλμ. 59 πρὸς Δαριυρού (68,0).

6) Λεωφόρος Συγγροῦ (πρὸς Παλ. Φάληρον, Γλυφᾶσαν, Βουλιαγμένην (Βάρκιζαν, Βάρι, Καβαῦρι), Ἀφειτηρία παρὰ τὴν Πύλνν τοῦ Ἀδριανοῦ, Ἄγει πρὸς Γέφυραν Ἰλισοῦ (χλμ. 3,4), Ἄγιον Σώστην (4,1), Διακλάδωσιν Ν. Σμύρνης Καλλιθέας (5,0). (Διὰ τῶν διακλάδωσεων πρὸς Καλλιθέαν χλμ. 5,8 πρὸς Ν. Σμύρνην 6,0, Ἄγ. Παρασκευῆν Ν. Σμύρνης 6,5), Χρυσάκη 5,8, Δέλτα Φαλήρου 7,2.

α) Διακλάδωσις πρὸς Πειραιᾶ: Τζιτζιφιές (8,0), Ν. Φάληρον (9,5), Πειραιεὺς (Ἄκτῃ Μισοῦλη) (14,0).

6) Διακλάδωσις πρὸς Βουλιαγμένην: Παλ. Φάληρον (Μπάρ χλμ. 9,0, Ἐξέμ χλμ. 10,5), Καλαμάκι (11,3), Ἄλιμος (13,1) (πρὸς Ἄγ. Κασμᾶν 14,3), Κομνηνῶν Κοινότης (Χασάνι) — Αεροδρόμιον Ἑλληνικοῦ (14,8), Ἑλληνικοῦ Κοινότης (15,7), Δικηγορικὰ (Εὐρυάλη) (16,8), Γλυφᾶδα (17,1), Βούλα (20,3). (Διακλάδωσις πρὸς Βάρνην (24,8), Βάρκιζαν (27,0), Διακλάδωσις πρὸς Καβαῦρι παρὰ χλμ. 23,2 (25,4), Βουλιαγμένη (24,8).

7) Ὁδὸς Βουλιαγμένης. Ἀφειτηρία παρὰ τὴν πρὸς τὸ Ἀ' Νεκροταφεῖον Γέφυραν τοῦ Ἰλισοῦ, Ἄγει πρὸς Ἄγ. Ἰωάννην (χλμ. 3,6) μετὰ διακλάδωσιν ἐκεῖθεν πρὸς συνοικιστὴν Ὑμητοῦ (χλμ. 5,6), παρὰ τὸ 4ον χλμ. ἕτερος διακλάδωσις πρὸς Κατσιπόδι (4,5). Παρὰ τὸ 4,2 χλμ. διακλάδωσις πρὸς Ἡλιοπόλιν (8,3). Παρὰ τὸ 4,3 χλμ. (Σπίθαρ) διακλάδωσις πρὸς Δήμον Ἄγ. Δημητρίου (Μπραχάμι) χλμ. 5,7 καὶ περαιτέρω Ἄγ. Βαρβάραν χλμ. 7,9. Ἐπι τῆς ὁδοῦ Βουλιαγμένης: Ἐργοστάσιον Ἀσπίωτη — ΕΛΚΑ (4,9), Κοινοτήριον 7,5, Τράχωνες (8,3). Παρὰ τὸ 10ον χλμ. διακλάδωσις πρὸς Ἀργυρούπολιν (10,5). Παρὰ τὸ χλμ. 10,5 διακλάδωσις πρὸς Σούρμενα (11,0), πρὸς Ἑλληνικὸν (12,0). Παρὰ τὸ χλμ. 15,5 συνάντησις μετὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἐρχομένην παραλιακὴν ὁδὸν πρὸς Βουλιαγμένην—Βούλαν (μέσω ὁδοῦ Βουλιαγμένης) χλμ. 18,6.

8) Ὁδὸς Πειραιεῶς. Ἀφειτηρία πλατεία Ὀμοιοίας, (παρὰ τὸ χιλιόμετρον 1,1) διακλάδωσις δεξιὰ πρὸς Ἰεράν Ὁδὸν, Δήμος Ταύρου (Ν. Σφαγεία) (χλμ. 3,3), Μοσχάτων (5,6), Ἄγ. Ἰωάννης Ρέντης (6,1). Διακλάδωσις πρὸς Ν. Φάληρον παρὰ τὸ χλμ. 6,1, μέχρι Ν. Φαλήρου χλμ. 7,1. Πειραιεὺς (Δημοσχεῖον) χλμ. 9,3.

Διακλάδωσις πρὸς Πέραμα: Ἐπεκράτησε νὰ καλῆται ὁδὸς Πέραματος ἡ ἀπὸ Ἀθηνῶν εἰς Πέραμα (πρὸς Σαλαμίνας) ὁδὸς τῆς ὁποίας ἀρχὴν ἀποτελεῖ ἡ ὁδὸς Πειραιεῶς, συνεχίαν δὲ ὁδοῖ Μ. Βασιλείου (συνοικία Ρούφ), Π. Ράλλη (Νίκαια) καὶ ἡ πρὸς Πέραμα συνέχειά της, Ἄγει πρὸς: Ρούφ (Στρατῶνες μηχανικοῦ) χλμ. 2,5, Διασταύρωσιν ὁδῶν Π. Ράλλη—Θηδῶν (5,7), Νίκαιαν (Κοκκιριά) (7,2), Συνοικισμὸν Νέου Ἰκονίου (10,6), Ἐγκαταστάσεις Σέλλ (12,4), Νέον Πέραμα (13,4), Πέραμα (ἀκρωτήριον Ἀμφιάλη) (15,0).

Ἄλλαι προαστιακαὶ ὁδοί: Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μεγάλων προαστιακῶν (καὶ ἐν μέρει ὑπεραστικῶν) ἀρτηριῶν, εἶναι οἰκιστικαὶ καὶ αἱ ἀκόλουθοι ὁδηγοῦσαι πρὸς συνοικισμοὺς ἢ ἄμεσα προάστια.

α) Ἀθῆναι — Καισαριανὴ διὰ λεωφόρου Βασιλίσσης Σοφίας, διακλάδωσις δεξιὰ παρὰ χλμ. 2,2 (ὁδὸς Ριζάρη) πρὸς Δήμον Καισαριανῆς (πλατεία Ἀναγεννήσεως χλμ. 3,7), Μοῦνη Καισαριανῆς (χλμ. 7,2) καὶ Ἀστέρι Ὑμητοῦ (9,5).

6) Ἀθῆναι — Σταθίον — Δήμος Βύρωνος μέσω λεωφόρων Ἐλευθέρου Βενιζέλου, Ἄμαλίας, Ὀλγας, Γεφύρας Σταθίου (χλμ. 2,5), Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ Χρυσοστόμου Σμύρνης, Τέρμα εἰς Δήμον Βύρωνος, Πλατεία Κοτζιά χλμ. 5,2.

γ) Ἀθῆναι — Καλλιθέα — Τζιτζιφιές διὰ ὁδῶν Ἐλευθ. Βενιζέλου (Πανεπιστημίου), Μακρυγιάννη, Ν. Δημητρακοῦ, Λεωφ. Θεσῶς εἰς Παλαιὰ Σφαγεία (3,9), Χαρακόπου (4,7), Καλλιθέαν (πλατεία Δημητρός 5,4), Ἄγιαν Ἐλεοῦσαν (7,2) καὶ Τζιτζιφιές (7,9).

δ) Ἀθῆναι — Κολοκυνθοῦ — Πειραιεὶς διὰ ὁδῶν Πειραι-

ῶς, Κολοκυνθοῦς, Λένορμαν πρὸς: πλατεία Μεταξουργεῖου (1,1), Ναῶν Ἄγ. Ἀντωνίου (παλ. Περιστέρι 4,3), Περιστέρι (Ναὸς Εὐαγγελιστρίας 4,9) καὶ ἐκεῖθεν διὰ καρροδρόμου πρὸς συνοικισμὸν Ἀρμενίων (6,0) καὶ Στρατῶνας Χαϊδαρίου (8,0).

ΠΙΝΑΞ

ἐμφαίνων τὰς χιλιμετρικὰς ἀποστάσεις τῶν περιχώρων τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς πόλεως (πλατείας Ὀμοιοίας), ὡς καὶ τὰ ὑψόμετά των.

Τοποθεσία	Χλμ.	Ὑψόμετρον
Ἄγια Βαρβάρα (Αἰγάλεως)	9,3	70
Ἄγια Παρασκευή	10,1	220
Ἄγια Τριάς (Πάρνης—Περίπτερον Τουρισμοῦ)	30,6	1010
Ἅγιοι Ἀνάργυροι	4,8	70
Ἅγιος Ἀνδρέας (Μαραθῶνας)	31,2	3
Ἅγιος Γεώργιος (Κερασιῖνι)	12,3	15
Ἅγιος Δημήτριος (Μπραχάμι)	5,7	75
Ἅγιος Ἰωάννης Ρέντης	6,3	8
Ἅγιος Ἰωάννης Θεολόγος	13,0	220
Ἅγιος Κοσμάς (Κομνηνῶν)	14,3	6
Ἅγιος Μερκούριος	32,0	550
Ἅγιος Νικόλαος Πάλου	22,5	2
Ἄγριλέζα (Λαυρεωτικῆς)	59,5	164
Αἰγάλεως (Δαφνί)	4,9	37
Ἄλιμος (Καλαμάκιον)	13,1	2
Ἄλυσίδα (Πατήσια)	4,6	91
Ἀμαρούσιον	12,9	250
Ἀνάβρυτα (Ἀμαρουσίου)	13,6	265
Ἀνάβυσσος	49,2	10
Ἀναδύσσου ἀλική	50,6	0
Ἀνάληψις (Παγκρατίου)	3,9	150
Ἀνάστασις (Κερασιῖνι)	11,6	27
Ἀσπρόπυργος (Καλύδια)	18,5	35
Ἀστέρι (Ὑμητοῦ)	9,5	544
Ἀσύρματος (Ν. Λιάσια)	7,2	89
Ἀσωμάτων Ἅγιων Μοῦνη	25,6	135
Αἰλὼν (Κακκοσάλεσι)	50,4	160
Ἀφίδναι (Κισθόρκα)	34,1	380
Ἀχαρναί (Μενίδι):		
διὰ ὁδοῦ Λισαίου	11,4	175
διὰ ὁδοῦ Πατησίου	12,0	175
Βάρη (μέσω Σταυροῦ)	35,9	30
(μέσω Γλυφάδας)	24,8	30
Βάρκιζα (μέσω Γλυφάδας)	27,0	1
Βαρνάβας (Καπανδριτίου)	42,2	560
Βαρυπόμπη (διὰ Πατησίων)	19,0	296
» (διὰ Κηφισίας)	23,1	296
Βίλλια (Κερασιῖνι)	46,7	220
Βίλλια (Μεγαριίδος)	53,5	485
Βίλλιαρῆ	32,5	120
Βούλα	20,3	2
Βουλιαγμένη	24,8	2
Βρανά (Μαραθῶνας)	39,3	80
Βραῦνα (μέσω Σπάτων)	28,4	50
» (μέσω Μαρκοπούλου)	34,5	50
Βριλήσσια Χαλανδρίου	12,8	235
Βύρωνος Δήμος	5,2	146
Γαλάτσι	5,7	160
Γέρακος	14,6	209
Γερμανικὰ	12,9	30
Γέφυρα Κόττου (Κτυπητό)	11,5	150
Γέφυρες Τρεῖς	3,5	58
Γλυφᾶδα	17,1	2
Γαυδί	4,5	156
Γραμματικὸ :		
μέσω Μαραθῶνος	50,0	250
μέσω Καπανδριτίου	53,2	250
Δαφνί (Δῆμος Αἰγάλεω)	4,9	37
» (Ναὸς Παναγίας)	9,1	130
Δεκέλεια (Τατόδι)	22,3	500
» (Ἀεροδρόμιον)	16,5	231
» (Βασιλικὸ Τάφος)	22,0	450
Δέλτα Παλαιοῦ Φαλήρου	7,2	2
Δερβενιοσάλεσι (Πύλη)	50,0	540
Διόνυσος	24,7	440
Δρυμοκαίτειον	6,4	80
Ἐξέμ (Παλαιοῦ Φαλήρου)	10,5	3
Ἐκάλη	20,3	290
Ἐλβετία Νέα (Βύρωνος)	5,2	156
Ἐλευθερούπολις (Νέας Ἰωνίας)	7,2	120
Ἐλευσίς	20,6	8
» (Ἀεροδρόμιον)	20,1	28
Ἑλληνικὸν	12,0	2
Ἐρυθραί (Κριεκούκι)	58,0	400
Ἐρυθραία Νέα	17,1	260

Τοποθεσία	Χλμ.	Υψόμετρον	Τοποθεσία	Χλμ.	Υψόμετρον
'Ερυθροῦ Σταυροῦ Νοσοκομείου	5.1	152	Μονὴ Κλειστῶν		460
Εὐγενία (Κερασινίου)	12.1	53	Μονὴ Πεντέλης	17.3	270
Ζωγράφου	4.4	170	Μοσχάτου	5.6	6
Ζωδόχος Πηγή (Νέον Λειδήσιον)	48.1	150	Μοῦλκι (Αἰάντειον Μεγαρίδος)	27.0	10
'Ηλιούπολις	8.3	125	Μουινχία (Τουρκαλίμανο)	11.4	8
'Ηράκλειον Νέον	9.2	150	Μπάφι (μέσω Βαρυμπόμπης)	23.6	400
'Ηράκλειον Παλαιόν	10.2	200	» (μέσω Μπογιατίου)	28.1	400
Θορικόν Ἄνω (Λαυρίου)	51.1	3	Μπογιατί	23.6	360
Θεολόγου (Μονὴ Ἁγ. Ἰωάννου)	13.0	220	Μπραχάμι (*Ἁγ. Δημήτριος)	5.7	75
'Ιππόδρομος Παλαιοῦ Φαλήρου	7.2	2	Μικωνιάτικα (*Ἁγ. Ἀναργύρων)	4.6	61
'Ιωνία Νέα (Ποδαράδες)	7.2	120	Ναὸς Ποσειδῶνος (Σούνιον)	64.7	5
Καδούρι (Βουλισαγμένης)	25.4	10	Νέα Ἰωνία, Ν. Σμύρνη κλπ., βλ. Ἰωνία, Σμύρνη κλπ.		
Καίσαριανῆς Δήμος	3.7	135	Νεράιδα Χαλανδρίου	10.8	206
Καίσαριανῆς Μονὴ	7.2	487	Νίκαια (Νέα Κοκκινιά)	7.6	30
Κακοσάλεσι (Αἰώλων)	50.4	160	Νταοῦ Πεντέλης	25.5	310
Καλαμάκι	11.3	3	Οἰνὴ (Μάζι)	45.5	305
Κάλαμος	46.8	330	Παιανία (Λιόπεσι)	17.6	175
Καλλιθέα	5.4	19	Παλιὰ Νέα (Ν. Ὠρωπός)	49.9	5
Καλλιπτολις Νέα (Πειραιῶς)	12.5	35	Παληκοῦτσουρα	37.1	320
Καλογρέζα	8.9	155	Παλλήνη (*Ἄνω Χαρδᾶτι)	15.4	200
Καλύβια Θορικοῦ	33.3	157	Παλούκια (Σαλαμίνας)	19.5	2
» Χασιάς (*Ἀσπρόπυργος)	18.5	35	Πάρνης (Περίπτερον Τουρισμοῦ)	30.6	1010
Καμάριζα (Λαυρεωτικῆς)	53.5	150	Πειραιεύς (Δημοαρχεῖον) :		
Καματερό	9.2	150	» μέσω ὁδοῦ Πειραιῶς	9.3	2
» (Σαλαμίνας)	15.0	2	» μέσω λεωφοῦρου Συγγροῦ	14.3	2
Κάντζα (Μεσογείων)	16.5	170	» μέσω Ροῦφ	11.2	2
Καπανδρίτι	36.2	350	Πεντέλη	17.3	270
Καστρί (Κηφισίας)	18.0	286	Πέραμα (μέσω Δασφίου)	18.8	1
Κατσιμίδι	27.7	620	» (μέσω Νικαίας)	15.0	1
Κατσιπόδι (*Ἁγ. Δημήτριος)	4.5	85	» Νέον	13.4	2
Κερατέα	39.8	180	Πέραμος Νέα (Μεγάλο Πεῦκο)	34.3	8
Κηφισία	14.8	275	Περίπτερα Τουρισμοῦ :		
Κηφισία Νέα	17.3	200	Μαραθῶνος Λίμνης	31.3	250
Κιθάρα (Τατοῖου)	26.4	519	Πάρνηθος	30.6	1010
Κινέτα (Μεγαρίδος)	56.0	15	Ναοῦ Ποσειδῶνος	64.7	5
Κιοῦρκα (*Ἀφιδναι)	34.1	380	Περισσὸς (Νέας Ἰωνίας)	6.4	116
Κοκκινιά Νέα (Νικαίας)	7.8	30	Περιστερίου Δήμος	4.9	56
Κοκκινιά Παλαιά	9.0	13	Πετροῦπολις	8.3	120
Κοκκινόδραχος (Λιοσάτι Ἁσι- δῶν)	31.8	320	Πευκόφυτον (Σπατατζίκι)	28.1	310
Κόκκινος Μύλος (Σκουνοτύπι)	7.9	148	Πικέριμι (Σπάτων)	21.5	97
Κομνηνῶν Κοινότης (δλ. Χασάνι)			Πικροδάφνη (Παλαιοῦ Φαλήρου)	10.8	4
Κονάκια (Βάρης)	25.6	45	Πλάκα (Λαυρίου)	48.0	190
Κορυθαλλός	12.8	30	Πλαταιὰ (Κόκκλα)	63.8	380
Κορωπί	24.0	150	Ποδαράδες (Νέα Ἰωνία)	7.2	120
Κουδαράς	36.8	260	Πολυδένδρι (Μάζι)	36.7	280
Κουκουδάουλες	9.8	165	Πολύδροσον (Νεράιδα Χαλαν- δρίου)		
Κούλουρη (Σαλαμῆς)	21.0	15		10.6	206
Κουπόνια	4.4	150	Πόρτο-Ράφτη	37.9	1
Κουτσικάρι (Κορυθαλλός)	12.8	30	Ποσειδῶνος Ναὸς (Σούνιον)	64.7	5
Κριεκούκι (*Ερυθραί)	58.0	400	Προφήτης Ἡλίας Πάρνηθος	19.5	525
Κρουσέρι	13.5	2	Πύλη (Δερβενιοσάλεσι)	50.0	540
Κρώρα (Στεφάνη)	42.5	580	Πύργος Βασιλείσης	6.4	95
Κτυπητό (Γέφυρα Κόττου)	11.5	150	Πυριτιδοποιεῖον (Αἰγάλεω)	4.9	37
Λαύριον	53.9	5	Ραφίνα	29.0	1
Λεγραινά	67.0	8	Ρέα (Σταμάτας)	22.9	343
Λειδήσιον Νέον (Μαρκοπού- λου, Ὠρωποῦ, Ζωοδ.Πηγή)	48.1	150	Ριζόπολις	5.6	102
Λίμνη Κουμουδιούρου	13.7	1	Ροῦφ	2.5	22
Λίμνη Μαραθῶνος	31.3	250	Ρωσσοχώρι	21.7	359
Λιόπεσι (Παιανία)	17.6	175	Σαλαμῆς (Κούλουρη)	21.0	15
Λιοσάτι (*Ἀφιδνῶν)	31.8	320	Σανατόρια :		
Λιόσια Ἄνω	11.1	150	Πάρνηθος	29.8	1030
Λιόσια Νέα	6.1	95	Μελισσίων	15.0	290
Λιπάσματα	12.0	4	Σισμανόγλειον	14.5	240
Λουτρόπυργος Μεγαρίδος	29.0	40	Σιωτηρία	5.9	155
Λούτσα (Σπάτων)	31.1	1	Σαφράμπολις (Νέα Ἰωνία)	7.6	135
Λυκόδρυση (*Ηρακλείου)	12.0	170	Σκάλα Ὠρωποῦ	50.0	5
Μαγκουφάνα (*Ἀμπερυσίου)	12.4	240	Σκάλα Ἀμπελακίων (Σαλαμίνας)	17.2	1
Μαγούλα (Μεγαρίδος)	26.2	80	Σκαρμαγκᾶς	12.6	1
Μάζι (Πολυδένδρι)	36.7	280	Σμύρνη Νέα	6.0	60
Μάζι (Μεγαρίδος—Οἰνὴ)	45.5	307	Σοῦλι Ἄνω (Γραμματικοῦ)	47.8	180
Μάκρη Νέα	33.2	12	Σοῦλι Κάτω (Μαραθῶνος)	46.2	11
Μαλακάσα (μέσω Δεκελείας)	38.8	240	Σουινάδος Ἀθηνᾶς Ναὸς	64.7	65
» (μέσω Καπανδριτίου)	41.4	240	Σούνιον Ἄνω	61.7	152
Μάνδρα (Μεγαρίδος)	27.2	80	Σούνιον Κάτω	63.9	30
Μαραθῶν	42.7	40	Σούρτζα (Λαυρεωτικῆς)	58.4	200
» (μέσω Καπανδριτίου)	60.5	40	Σούρμενα (Καλαμακίου)	11.0	62
Μαραθωνομάχων Τύμβος	38.1	3	Σπᾶτα	20.9	170
Μαραθῶνος Λίμνη	31.3	250	Σπατατζίκι (Πευκόφυτον)	28.1	310
Μαρκόπουλον Μεσογείων	28.8	78	Σταμάτα	24.0	380
» Ὠρωποῦ	49.8	150	Σταυρός	12.1	230
Μαυροσουδάλα	44.0	140	Στεφάνη (Κρώρα)	42.5	580
Μεγάλο Πεῦκο (Νέα Πέραμος)	34.3	8	Σφαγαῖα Νέα (Ταύρου δήμος)	3.3	19
Μέγαρα	41.3	30	Σχολὴ Χωροφυλακῆς	5.3	144
Μελαιτία Ὀσίου Μονὴ	35.5	370	Σωτηρίας Σανατόριον	5.9	155
Μελίσσια	15.6	260	Ταμποῦρια (*Ἁγ. Γεωργίου Κε- ρασινί)	12.5	32
Μενίδι (*Ἀχαρναί)	11.4	175	Τατόλι (δλ. Δεκελεία)		
Μετόχι (Πάρνηθος)	19.5	525			

Ταύρου Δήμος (Νέα Σαγγελία)	3.3	19
Τζιτζιφιές	7.9	3
Τουρκολίμανο (Μουνηχία)	11.4	8
Τράχωνες	8.3	65
Τρεις Γέφυρες	3.5	58
Τύμβας Μαραθωνομάχων	38.1	3
Υμητού Κοινότης	5.6	95
Φάληρον Νέων :		
μέσω Λεωφόρου Συγγρού	9.5	3
μέσω οδού Πειραιώς	7.1	3
Φάληρον Παλαιόν	9.0	4
Φασίδερι	24.1	252
Φιλαδέλφεια Νέα	6.2	96
Φιλοθέη	9.8	165
Φραγκοκκλησιά	12.2	212
Φυλή (Χασιά)	16.3	320
Χαιδάρι (Δήμος)	8.9	95
» (Στρατώνες)	8.0	100
Χελαιδριόν	9.1	180
Χαλκιδών Νέα	5.6	87
Χαλκούτσι (Σκάλας Ώρωπώ)	55.2	3
Χαρβάτι Άνω (Παλλήνη)	15.4	200
» Κάτω	21.3	120
Χασάνι (Κομνηνών Κοινότης)	14.8	2
Χασιά (Φυλή)	16.3	320
Χελιδονού (Κηφισιάς)	15.2	175
Χολαργός	6.9	190
Ψυχιατρείον Δημόσιον	8.9	128
Ψυχικόν	7.1	175
Ψυχικόν Νέον	6.0	172
Ώρωπός	54.5	10
Ώρωπός Νέος (Νέα Παλάτια)	49.9	5
Ώρωπού Σκάλα	50.0	5

ΠΙΝΑΞ

εμφαίνων τὰς ἀποστάσεις ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τῶν κυριωτέρων πόλεων καὶ ἄλλων σημερινῶν τοποθεσιῶν τῆς Ἑλλάδος, εἰς χιλιόμετρα. (Ἀφετηρία : Πλατεία Ὁμονοίας).

Πόλεις	Χλμ.
* Ἀγρίνιον (μέσω Μεσολογγίου)	378
Αἴγιον	188
Αἰκατερίνη	455
Αἰδηψός	257
* Ἀλεξανδρούπολις	928
* Ἀλυρὸς	307
* Ἀμαλία	298
* Ἀμφίκλεια (Δοδί)	163
* Ἀμφιλοχία	427
* Ἀμφισσα	185
* Ἄργος	134
* Ἄρτα (μέσω Μεσολογγίου)	478
» (μέσω Λαρίσης)	608
* Ἀταλάντη	167
Βέροια	528
Βόλος	343
Βυτίνα	239
Γαλαξίδι	229
Γαργαλιάνοι	334
Γαστούνη	288
Γύθειον	304
Δελφοί	162
Διακοφτό	164
Διδυμότειχον	1026
Δοάμα	755
* Ἐδεσσα	571
* Ἐλασσόν	385
* Ἐπίδουρος (Παλαιά)	175
* Ἠγουμενίτσα	652
Θερμοπύλαι	228
Θεσσαλονίκη	604
Θήβαι	70
* Ἰτέα	182
* Ἰωάννινα	549
Καβάλα	796
Καλάβρυτα	307
Καλάμι	305
Καλομπάκα	408
Καμένα Βοῦρα	204
Καρδίτσα	378
Καρπενησί	294
Καστοριά	572
Κατερίνη	455
Κιλκίς	632
Κομοτινή	864
Κόνιτσα	621

Πόλεις

Κόρινθος	85
Καζάνη	463
Κυπαρισσία	304
Λαμία	212
Λάρισα	326
Λεβάδεια	116
Λιβαρίκιον	232
Λουτράκι	84
Μεσολόγγιον (μέσω Ρίου)	339
Μεσσήνη	285
Μέτσοβον	482
Μυκῆναι (Ἀρχαίαι)	125
Μυστράς	265
Ναύπακτος	292
Ναύπλιον	146
Νάουσα	534
Ξάνθη	860
Ξυλόκαστρον	118
* Ὀλυμπία	325
Πάτραι	218
Πρέβεζα	521
Ρήλος	332
Ρόγγος	337
Ρίον	212
Σέρραι	690
Σιδηρόκαστρον	706
Σπάρτη	258
Τρίκαλα (Θεσσαλίας)	387
» (Κορινθίας)	151
Τρίπολις	196
Τύρνωβος	342
* Υπάτης Λουτρά	226
Φλώρινα	544
Χαλκίς	106

ΑΙ ΠΛΑΤΕΙΑΙ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Εἰς τὸ ρυμοτομικὸν σχέδιον τῶν Ἀθηνῶν περιλαμβάνονται πολυάριθμοι πλατεῖαι, τὰς σημαντικώτερας τῶν ὧσιν ἀναφέρονται κατωτέρω κατ' ἀλφαβητικὴν διάταξιν με συντομὸν περιγραφὴν :

* Ἀθησαυνίας, περισσότερον γνωστὴ μετὰ τὸ κοινὸν τῆς ὀνομα Πλητατζίδικα. Κεῖται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς (τῷ κατερχομένῳ) πλευρᾶς τῆς οδοῦ Ἑρμοῦ μετὰ τὴν πλατεῖαν Μοναστηρακίου καὶ εἶναι κέντρον ἀγοραπωλησιῶν μεταχειρισμένων εἰδῶν πάσης φύσεως. Ἰδίᾳ κατὰ τὰς προμεσημβρινὰς ὥρας τῆς Κυριακῆς ἐκτίθεται ἐκεῖ πρὸς πᾶσιν τὰ πλέον ἑτερογενῆ μεταχειρισμένα εἶδη.

* Ἀγάμων. Βλέπε Ἀμερικῆς.

* Ἀγίων Ἀσωμάτων : Μικρὰ πλατεῖα τεττομένη ὑπὸ τῆς οδοῦ Ἑρμοῦ, ὀλίγον πρὸ τῆς ἀπολήξεώς της εἰς τὸν ὄπισθεν τοῦ Κεραμεικοῦ χώρον. Ἐπ' αὐτῆς ἐκκλησία βυζαντινοῦ ρυθμοῦ τιμωμένη εἰς μνήμην τῶν Ἀγίων Ἀσωμάτων.

* Ἀγίου Γεωργίου Καρύτση : Κεῖται μετὰ τῶν οδῶν Τσώρτσιλ (Σταδίου) καὶ Κολοκοτρώνη καὶ εἰς τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὅποιον ἀπολήγει ἡ δευτέρα πρὸς τὰ ἀριστερὰ (ἐκ τῆς πλατείας Συντάγματος) πέραδος τῆς οδοῦ Τσώρτσιλ οδοῦ Χρ. Λαδά (ἄλλοτε Ἐδουάρδου Λῶ). Ἐπὶ τῆς πλατείας εὐρίσκειται ὁ ἱερὸς ναὸς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Καρύτση καταλεγόμενος μετὰ τῶν ἐπισημοτέρων καὶ ὡραιωτέρων τῆς πρωτευούσης.

* Ἀγίας Εἰρήνης : Κεῖται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς (ἐξ Ὁμονοίας) πλευρᾶς τῆς οδοῦ Αἰόλου ὀλίγον πρὸ τῆς διασταυρώσεώς της πρὸς τὴν οδὸν Ἑρμοῦ, ἐπ' αὐτῆς δὲ ὑπάρχει φερώνυμος ναὸς. Ἐπὶ τῆς πλατείας Ἀγίας Εἰρήνης εὐρίσκειται ἡ ὑπάρχουσα ἀγορὰ φυτῶν πρὸς φύτευσιν καὶ σπόρων, παρουσιάζουσα ἰδιαίτερον κίνησιν κατὰ τὰς προμεσημβρινὰς ὥρας τῆς Κυριακῆς.

* Ἀγίων Θεοδώρων : Μικρὰ πλατεῖα μετὰ τῆς οδοῦ Τσώρτσιλ καὶ Πραξιτέλους κατὰ τὴν ἀπόληξιν τῆς οδοῦ Δραγατσάνου, 4ης πρὸς τὰ ἀριστερὰ παρῶδος τῆς οδοῦ Τσώρτσιλ ἀπὸ τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος. Ἐπ' αὐτῆς κεῖται ὁ παλαιὸς βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ναὸς τῶν Ἀγίων Θεοδώρων, ἐκτισμένος εἰς ἐπίπεδον χαμηλότερον τῆς πλατείας πρὸ τῆς εἰσόδου του δὲ τεραστία λευκὴ σκιάζει σημαντικὸν τμήμα τῆς πλατείας καὶ τοὺς κατὰ τὰς μεσημβρινὰς ὥρας τοῦ θέρους ὑπὸ τὴν σκιάν της καταφεύγοντας θεσμώνας τοῦ ἐκεῖ εὐρισκομένου παλαιστάτου καφενεῖου.

* Ἀγίου Νικολάου Πευκακίων : Πευκακίωτος πλατεῖα παρὰ τοὺς δυτικὰς πρόποδας τοῦ Λυκαβητοῦ με συμπαθέστατον εἰς τοὺς παλαιωτέρους Ἀθηναίους ναὸν τοῦ Ἀγίου Νικολάου. Δεξιὰ τῷ ἐναντί τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ

Ιστομύνη είναι τὰ κτίρια τῆς ἐν Ἀθήναις Γερμανικῆς Σχολῆς (περιελθούσης μετὰ τὸν πόλεμον 1940—1944 εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος) πέραν δὲ αὐτῶν τὰ κτίρια τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς.

Ἅγιου Κωνσταντίνου : Ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου ὁδοῦ καὶ εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς Ὀμονοίας ἀπόστασιν. Ἐπ' αὐτῆς ναὸς θεμελιωθεὶς κατὰ τὸ ἔτος 1868 ἐπὶ τῆ γενήσει τοῦ τότε διαδόχου τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου καὶ μετέπειτα βασιλέως Κωνσταντίνου ΙΒ'. Σταθμὸς ἐκκινήσεως πολλῶν ὑπεραστικῶν λεωφορειακῶν γραμμῶν. Δεξιὰ τῷ κατερχομένῳ τὴν ὁδὸν καὶ εἰς τὸ ὄψος τῆς πλατείας ἐγείρεται τὸ Ἔθνικὸν Θέατρον.

Ἅγιου Παντελεήμονος : Μεγάλῃ πλατεία εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος (ἐξ Ὀμονοίας) τῆς ὁδοῦ Ἀχαρνῶν. Ἐπ' αὐτῆς ἐγείρεται ναὸς τοῦ Ἅγιου Παντελεήμονος ὅστις κατόπιν ἐπεκτάσεώς του, καταλέγεται μετὰ τῶν μεγαλυτέρων τῆς πρωτεύουσας. Ἡ πλατεία ἔχει διαρρυθμισθῆ εἰς πάρκον.

Ἀμερικῆς ἢ Ἀγάμων : Κεῖται εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς ὁδοῦ 28ης Ὀκτωβρίου (Πατησίων) καὶ εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς ἀπὸ τῆς Ὀμονοίας εἰς Πατήσια διαδρομῆς. Εἶναι διερρυθμισμένη εἰς πάρκον, εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου ὑπάρχει πύλας (συντριβάνι) ὑπὸ μορφὴν πελωρίου θαλάμου. Ἐκαλεῖτο εἰς τὴν παλαιότεραν ἐποχὴν ἀνεπισημῶς Πλατεία Ἀνδοστριῶν, ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀνοικοδόμητον εἰσέτι περιοχὴν τῆς ἐωρτάζετο ἡ Πρωτομαγιά. Βραδύτερον ἐν τούτοις ἐπεκράτησεν ἡ ὀνομασία Πλατεία Ἀγῶνων (χρησιμοποιομένη πάντοτε παραλλήλως πρὸς τὴν ἐπίσημον ὀνομασίαν Πλατεία Ἀμερικῆς) ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὅτε, ἀκόμη ἦτο ἐρημική καὶ ἀδιαρρυθμιστος, ἐχρησίμευεν ὡς τόπος ἐρωτικῶν συναντήσεων.

Ἀνεξαρτησίας (Βάθης) : Κεντρικὴ ἀθηναϊκὴ πλατεία εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς Ὀμονοίας ἀπόστασιν περισσώτερον γνωστὴ ὡς πλατεία Βάθης. Εἶναι ἡ ἀφετηρία τῶν μεγάλων προαστιακῶν ὁδῶν Λισίων καὶ Ἀχαρνῶν καὶ σημεῖον ἐκκινήσεως πολλῶν λεωφορειακῶν γραμμῶν.

Ἀττικῆς : Κεῖται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Λισίων τὴν Ἰπποῖαν καὶ διακόπτει κατὰ τὸ 1,5 ἀπὸ τῆς πλατείας Ὀμονοίας χιλιάμετρον. Παρ' αὐτὴν σταθμὸς τοῦ μὴ ἀποπερατωμένου εἰσέτι (1950) ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν - Κηφισίας, τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ προσωρινῶς τὸ τέρμα. Εἶναι σημεῖον διακλαδώσεως τῶν πρὸς Λιόσια καὶ Σεπόλια ὁδῶν.

Ἀυστραλίας : Παρὰ τὴν ὁδὸν Πατησίων ὀλίγον πέραν τῆς πλατείας Ἀμερικῆς περισσώτερον γνωστὴ ὡς πλατεία Κολιάτσου.

Βάθης : Βλέπε Ἀνεξαρτησίας.

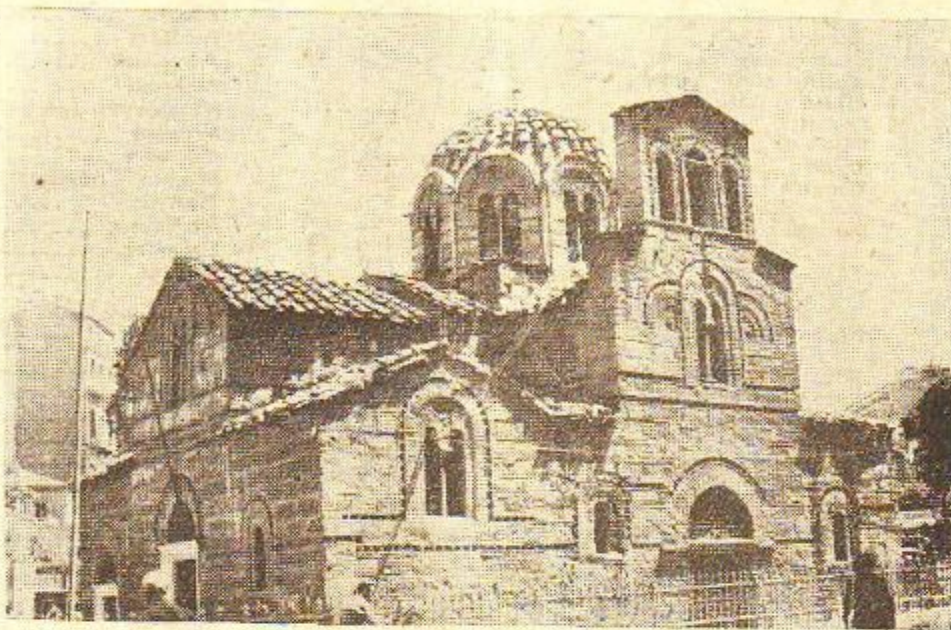
Βικτωρίας : Περισσώτερον γνωστὴ ὡς Κυριακοῦ. Κεῖται παρὰ τὴν ὁδὸν Γ' Σεπτεμβρίου, ἀριστερὰ διὰ τὸν ἐξ Ὀμονοίας προερχόμενον καὶ εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν. Ἐχει ὑπάγειον σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τοῦ μὴ ἀποπερατωθέντος εἰσέτι (1950) ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου Πειραιῶς—Ἀθηνῶν—Κηφισίας. Ἡ πλατεία εἶναι διερρυθμισμένη εἰς πάρκον.

Δεξαμενῆς : Παρὰ τοὺς νοτιοδυτικούς πρόποδας τοῦ Λυκαβητοῦ καὶ εἰς τὴν προέκτασιν τῆς συνοικίας τοῦ Κολωνακίου. Ἐπ' αὐτῆς εὐρίσκειται τὸ κτίριον καὶ αἱ ἐγκαταστάσεις τῆς δεξαμενῆς ἐκ τῆς ὁποίας κυρίως ὑδρεύετο ἡ πόλις πρὸ τῆς κατασκευῆς τῶν ἔργων τοῦ Μαυραθάνα. Ἦτο ἄλλοτε δεινρόουτος καὶ ρομαντικὴ πλατεία εἰς τὴν ὁποίαν εἰσύχναζον ὁ Παπαδιαμαντής καὶ πολλοὶ ἄλλοι διανοούμενοι, λογοτέχναι κλπ. κατοικοῦντες κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς περὶ αὐτὴν ὁδοὺς. Ἡ περίξ τῆς πλατείας ἀνέγερσις ὑψηλῶν πολυκατοικιῶν καὶ ἡ καταστροφή πολλῶν ἐκ τῶν δένδρων τῆς ἐστέρας τὴν πόλιν μίαν τῶν χαρακτηριστικωτέρων ἄλλοτε πλατειῶν τῆς.

Δημοπράττηρίου : Εὐρίσκειται κατὰ τὴν συνάντησιν τῶν ὁδῶν Ντέκα (προεκτάσεως τῆς ὁδοῦ Μητροπόλεως) μετὰ τῆς ὁδοῦ Αἰόλου. Ἦτο ἄλλοτε—ἐξακολουθεῖ δὲ ἐν τινι μέτρῳ νὰ εἶναι καὶ σήμερον—ὁ κατ' ἐξοχὴν τόπος δημοσίων ἀναγκαστικῶν ἢ ἑκουσίων πλειστηριασμῶν. Ἀφετηρία λεωφορειακῶν γραμμῶν ἰδίᾳ πρὸς τὰ Μεσόγεια.

Εἰκοστῆς Πέμπτης Μαρτίου : Βλέπε Κλαυθμώνος.

Ἐλευθερίας καὶ περισσώτερον γνωστὴ ὡς Κουμουναύρου : Ἀριστερὰ τῷ κατερχομένῳ τὴν ὁδὸν Π. Τσαλδάρη (Πειραιῶς) καὶ εἰς ἀπόστασιν 600 περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς πλατείας Ὀμονοίας. Εἶναι διερρυθμισμένη εἰς πάρκον με παιδικὸν κήπον μετὰ δὲ αὐτῆς καὶ τῆς ὁδοῦ Πειραι'

Ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου πλατείας.

ὡς εἶναι τὸ κτίριον τοῦ Δημοτικοῦ Βρεφκομείου.

Ζαπτείου : Βλέπε Κήποι καὶ Δεινδροστοίχια.

Ἡρώων : Περισσώτερον γνωστὴ ὡς Ψυρῆ. Μία τῶν παλαιωτέρων συνοικιακῶν πλατειῶν τοῦ κέντρον τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἀπόληξιν τῆς ὁδοῦ Μισούλη ἀρχομένης ἀπὸ τῆς πλατείας Μοναστηρακίου. Ἦτο ἄλλοτε τὸ κέντρον τῶν ἐπαλληκαράδων καὶ «κουτσαδάκηδων», εἰς τὸ γεγονός δὲ αὐτὸ ἀφείλεται—κατὰ τινὰ ἐκδοχὴν—ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς ὡς πλατείας «Ἡρώων».

Θησαύρου : Ἡ πρὸ τοῦ ἀρχαίου ὁμωνύμου ναοῦ ἐκτετατωμένη μεγάλη πλατεία διερρυθμισμένη εἰς ἄλλοτε καὶ πάρκον. Παρ' αὐτὴν σταθμὸς τοῦ ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν—Πειραιῶς. Εἰς τὴν πλατείαν ἀπολήγει ἡ ἑναυτί τῆς Πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ Μακρυγιάννη ἀρχομένη μεγάλη περιφερειακὴ ὁδὸς τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἰεροῦ Λόχου : Μικρὰ κεντρικωτάτη καὶ ἐμπορικωτάτη πλατεία παρὰ τὴν ὁδὸν Αἰόλου καὶ εἰς τὸ σημεῖον ἀπολήξεως εἰς αὐτὴν (ἢ διασταυρώσεως μετ' αὐτὴν) τῶν ὁδῶν Εὐρύτιδου, Πραξιτέλους καὶ Ἀγ. Μάρκου.

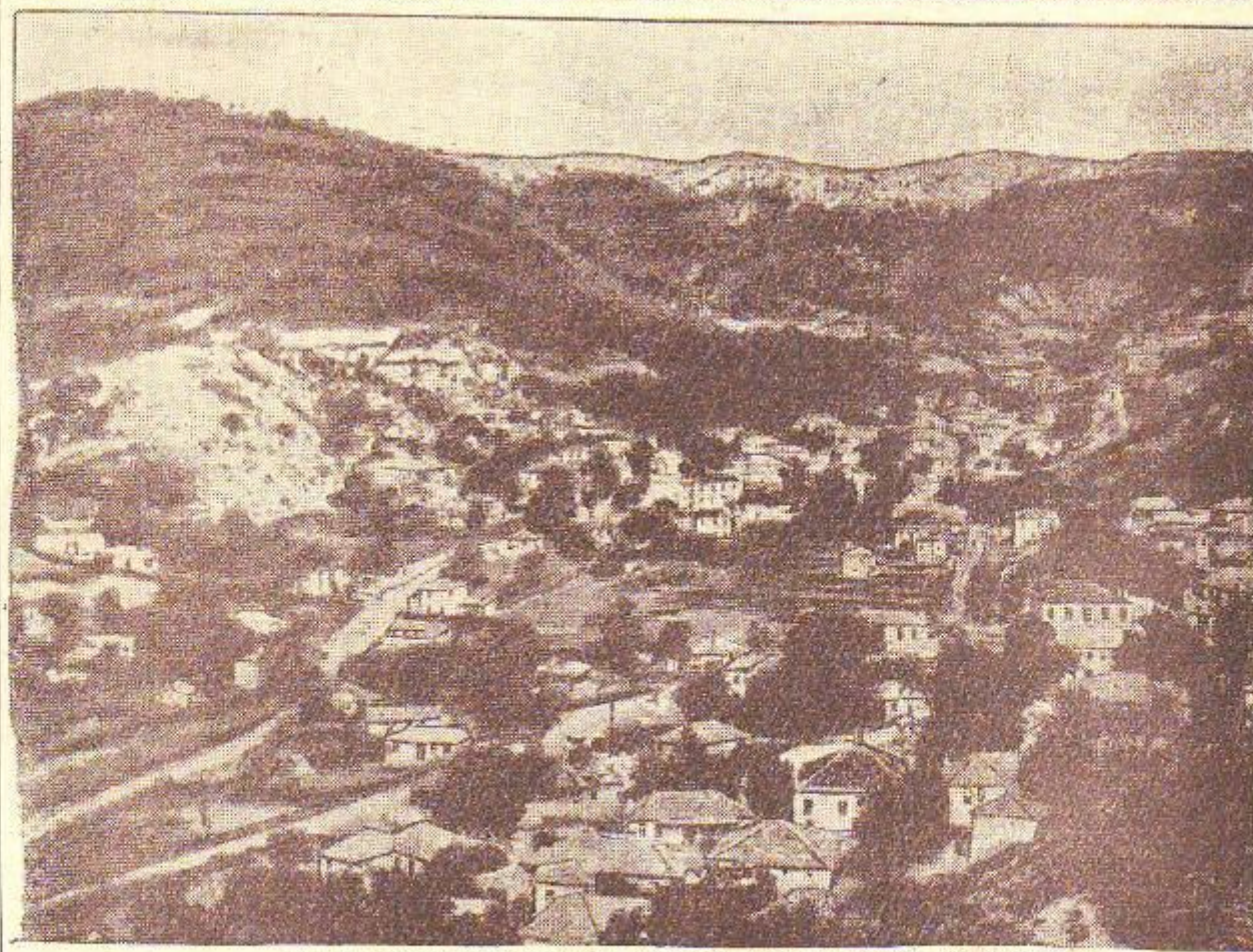
Κάνιγγος : Εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς Ὀμονοίας ἀπόστασιν πλατεία ἐπικοινωνοῦσα μετὰ τοῦ πρώτου τμήματος τῆς 28ης Ὀκτωβρίου διὰ τῶν ὁδῶν Βερατζέρου καὶ Χαλκοκονδύλη, ἀποτελοῦσα δὲ τὴν ἀπόληξιν τῆς ὁδοῦ Ροῦσδελτ (Ἀκαδημίας). Ἀπὸ τὴν πλατείαν ἐκκινῶν ἀκτινωθεῖσας πολλαὶ ὁδοί, ἀποτελεῖ δὲ αὐτὴ τὴν ἀφετηρίαν πολλῶν προαστιακῶν λεωφορειακῶν γραμμῶν ἰδίᾳ πρὸς τὰ ὄρηα προάστια τῆς πρωτεύουσας. Εἰς τὸ κέντρον τῆς πλατείας, ἐν τῷ μέσῳ μικροῦ πάρκου, ἀνδριάς τοῦ Ἀγγλοῦ πολιτικοῦ καὶ φιλέλληνα, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα φέρει.

Καπνικαρέας : Μικρὰ πλατεία διακόπτουσα τὴν ὁδὸν Ἐρμού καὶ τὸ κέντρον τῆς ὁποίας καταλαμβάνει ὁ παλαιώτατος βυζαντινὸς ναὸς τῆς Καπνικαρέας, θεωρούμενος ὡς ἐν ἐκ τῶν ὀρειωτέρων ἀρχιτεκτονικῶν κοσμημάτων τῆς πρωτεύουσας.

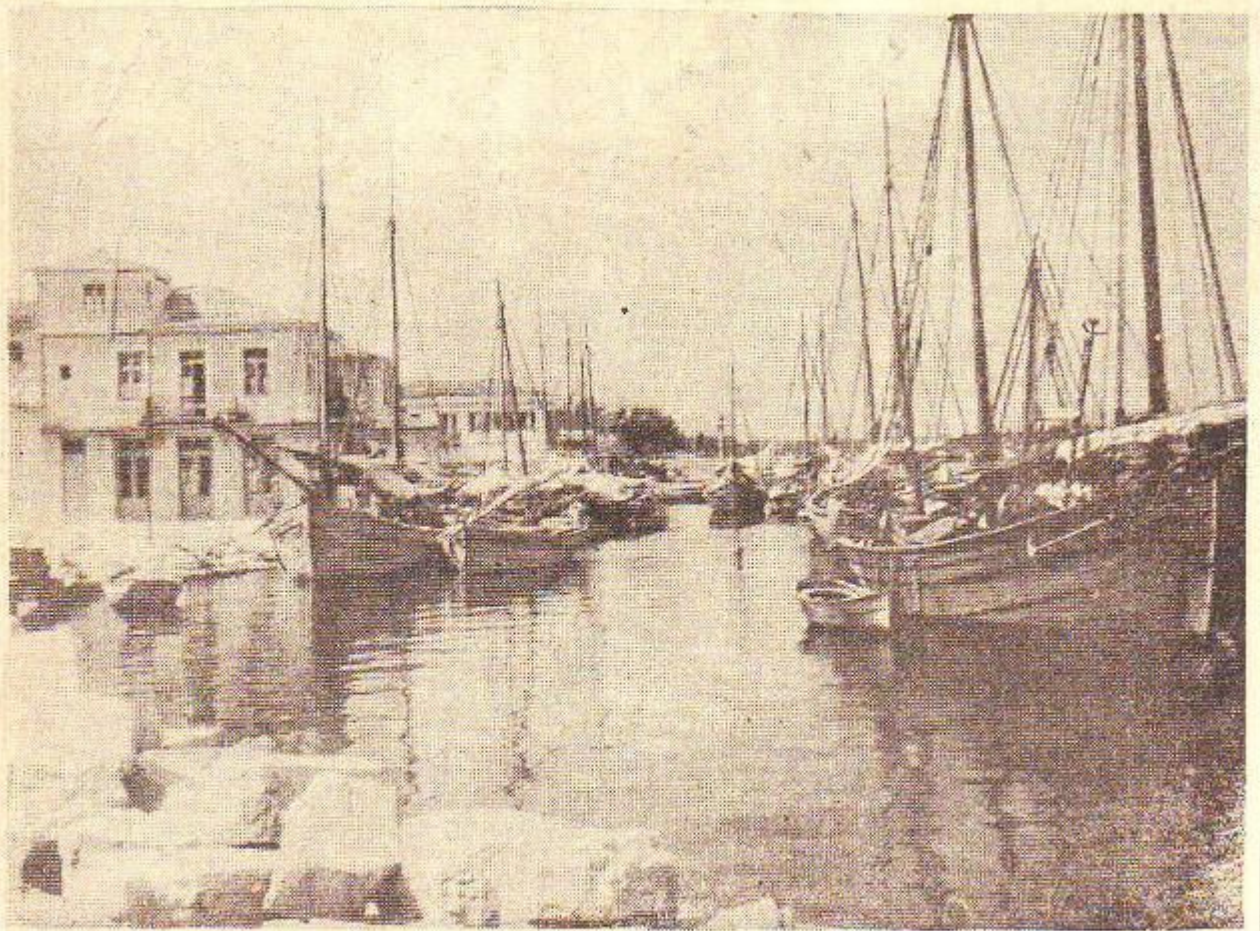
Καραμάνου : Μικρὰ τριγωνικὴ πλατεία παρὰ τὴν ὁδὸν Ἀθηνῶν καὶ ὀλίγον πρὸ τῆς πλατείας Μοναστηρακίου, ἀριστερὰ τῷ πρὸς τὴν τελευταίαν βαίνοντι. Ἡ ὀνομασία τῆς ἀφείλεται εἰς τὸν δημοδιδάσκαλον Ἰωάν. Καραμάνου, διδασκοντα καὶ διευθύνοντα τὸ παλαιώτατον ἄλλοτε ἐκεῖ εὐρισκόμενον δημοτικὸν σχολεῖον ἀποκληθὲν ἐπίσης ἐξ αὐτοῦ «Σχολεῖον Καραμάνου».

Κολιάτσου : Βλέπε Αὐστραλίας.

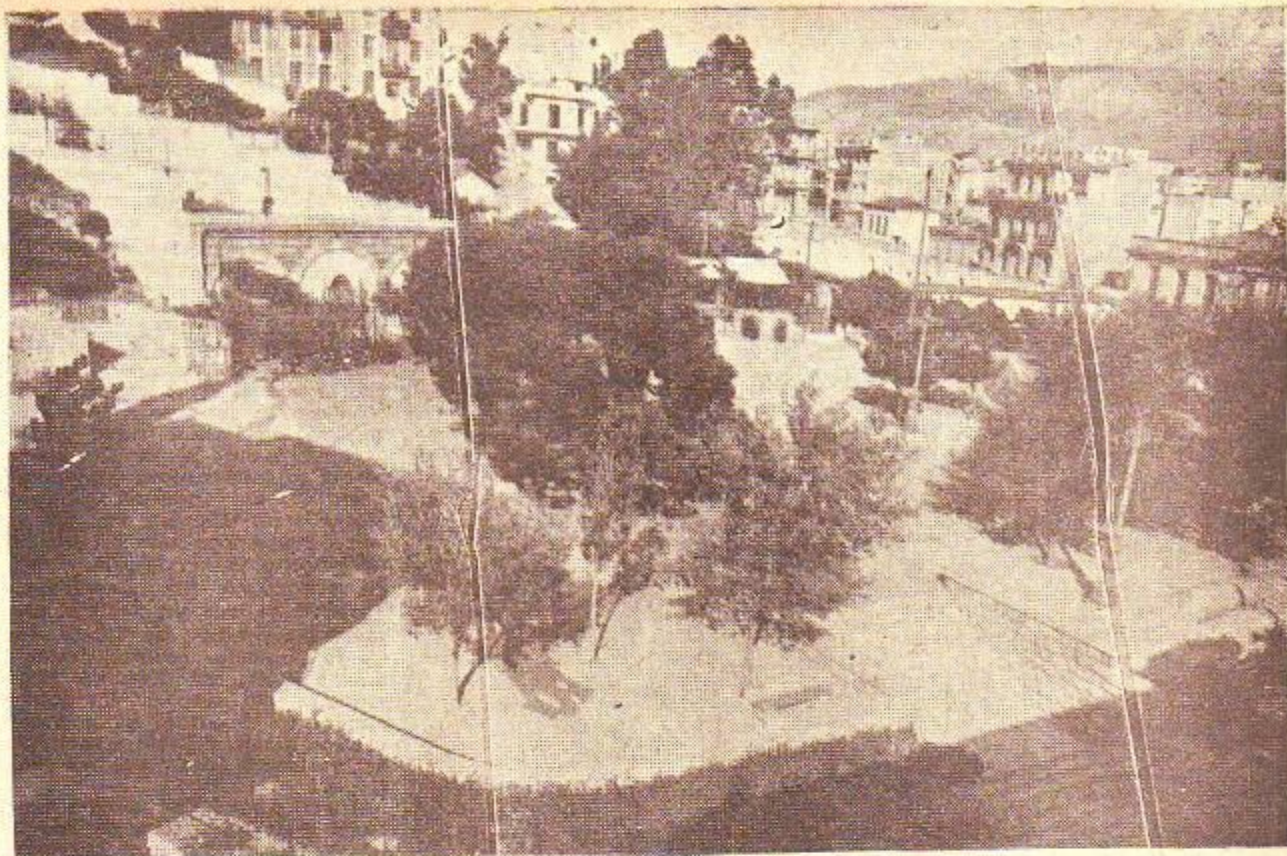
Κλαυθμώνος : Ἡ ἐπίσημὸς τῆς ὀνομασίας εἶναι Ἰλατία 25ης Μαρτίου, ἀνομάσθη δὲ «Κλαυθμώνος» λόγῳ τῆς παρ' αὐτὴν καὶ πρὸ τοῦ ἄλλοτε ἐκεῖ ἐγειρομένου κτιρίου τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν συγκεκρωσέως παυθέντων καὶ ἐκλαυθηριζόντων δημοσίων ὑπαλλήλων ἰδίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1878. Ἡ πλατεία εὐρίσκειται εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ Τσῶρτσιλ (Σταδίου) ἐκ τῆς πλατείας τοῦ Συντάγματος καὶ παρὰ τὴν ἀπόληξιν τῆς ὁδοῦ Κοραῆ (ἔναντι τοῦ Πανεπιστημίου). Ἐκτὸς τοῦ προαναφερθέντος καὶ κατεβαφί

Άνω : Χιονισμένος δρόμος τοῦ Μετσόβου. Κάτω : Ἀποψὲς τοῦ Δελδινακίου.

*Ανω : Έλατα της Πίνδου, Κάτω : Τμήμα του λιμένος της Πρεβέζης.

Ἡ πλατεία Δεξαμενῆς.

σθέντος παλαιοῦ κτιρίου τοῦ ὑπουργείου Οἰκονομικῶν, ἕτερα ἐκλιπόντα ἀξιωματικῶν κτίρια τῆς πλατείας εἶναι τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Παπαρηγοπούλου ἄλλοτε ἐγειρόμενον Δημόσιον Ταμεῖον, χρησιμεύσαν προηγουμένως ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα ὡς διαμονὴ τοῦ Ὁθωνοῦ καὶ τῆς Ἀμαλίας καὶ τὸ εἰς τὴν ἀπέναντι πλευρὰν τῆς πλατείας (ὁδὸς Δραγατσάνιου) ἄλλοτε ὑπάρχον μέγαρον τοῦ οἰκοπέδου τοῦ ὁποῦ εἶχεν ἐγκατασταθῆ μετὰ τὴν κατεδάφισίν του ἡ ὑπαίθριος Λυρική Σκηνὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Παρὰ τὴν πλατείαν ὑπάρχουν τὰ ὑπουργεῖα τῶν Ἐσωτερικῶν (γωνία Τσάρτσιλ καὶ Δραγατσάνιου) καὶ Ναυτικῶν (γωνία Παπαρηγοπούλου καὶ πατριάρχου Γρηγορίου Ε'). Σημαντικὸν τμήμα τῆς πλατείας ἔχει δι' ἀρρυθμισθῆ εἰς πάρκον, ἐντὶ ὃ ἀμέσως πρὸς τὴν ὁδὸν Τσάρτσιλ συνεχόμενος χώρος τῆς παραμένει ἀπὸ τῆς κατεδάφισως τοῦ κτιρίου τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν ἀδιαρρύθμιστος. Κατὰ τὸ ἔτος 1949 ἀνηγέρθη ἐπ' αὐτοῦ προσωρινὸν μέγα παράπηγμα στεγάζον περιοδικὰς διαφόρους ἐκθέσεις σχετικὰς μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν καὶ ἐκδιομηχάνισιν τῆς χώρας.

Κολοκοτρῶνη : Μικρὰ πλατεία κατὰ τὴν ἐκ τῆς πλατείας τοῦ Συντάγματος ἀρχὴν τῆς ὁδοῦ Τσάρτσιλ καὶ ἀριστερὰ τῶ πρὸς τὴν πλατείαν Ὁμονοίας δαίνοντι. Τὸ κέντρον τῆς καταλαμβάνει χαλκοῦς ἀνδριὰς τοῦ Θ. Κολοκοτρῶνι ἐπίππου, ἔργον τοῦ γλύπτου Λ. Σάχου, σθηθεὶς ἐν ἔτει 1905. Παρὰ τὴν πλατείαν τὰ μαρμαρόκτιστον κτίριον τῆς ἄλλοτε βουλῆς καὶ μετέπειτα ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης.

Κολωνάκιου : Βλέπε Φιλικῆς Ἑταιρίας.

Κουκάκι : Εὐρίσκεται παρὰ τὴν ὁδὸν Δημητρακοπούλου τὴν ἐνοῦσαν τὴν συνοικίαν Μακρυγιάννη μετὰ τὴν παρὰ τὰ Παλαιὰ Σφαγεία γέφυραν τοῦ Ἰλισοῦ τὴν ἀγούσαν πρὸς

Καλλιθέαν. Εἶναι μικρὰ πλατεία εἰς τὴν ὁποίαν ἀπολήγει ἡ τροχιοδρομικὴ γραμμὴ (πλατ. Ἀμερικής — Κουκάκι).

Κουμουντοῦρου : Βλέπε Ἐλευθερίας.

Κυριακοῦ : Βλέπε Βικτωρίας.

Λαυρίου : Ἐγγύτατα τῆς πλατείας Ὁμονοίας παρὰ τὴν ἀρχὴν ὁδοῦ Γ' Σεπτεμβρίου, ἄλλοτε ἀετηρία τοῦ πρὸς

Ὁ Βυζαντινὸς ἵαδς τῆς Καπνικαρέας.

Λαυρίου καὶ Κηφισιῶν ἀτμικινήτου σιδηροδρόμου (Θηρίου), ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία τῆς. Ἀετηρία πολλῶν προαστιακῶν λεωφορειακῶν γραμμῶν.

Λουδοβίκου : Ἐγγύτατα τῆς πλατείας Ὁμονοίας μετὰ τῶν ὁδῶν Ἀθηνῶν καὶ Αἰόλου περισσότεραν γνωστὴ ὡς πλατεία Δημοτικοῦ Θεάτρου, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐκεῖ ἠγείρετο ἄλλοτε τὸ Δημοτικὸν Θέατρον Ἀθηνῶν μετὰ τὴν ἀφῆσιν αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ ὁποῦ ἡ προτομὴ τοῦ μουσικοσυνθέτου Σαμάρα.

ΕΛΛΑΣ

Παρά την πλατείαν, επί της οδού 'Αθηνάς, ἐγείρεται τὸ Δημαρχεῖον 'Αθηνῶν ἐπὶ τῆς ἀλλῆς δὲ πλευρᾶς (ὁδὸς Αἰόλου) τὸ κεντρικὸν κατάστημα τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὴν διαστιάρωσιν τῶν ὁδῶν Αἰόλου καὶ Κρατίνου ὑπάρχει τὸ μέγαρον τοῦ Κεντρικοῦ Ταχυδρομείου.

Μετὰ Παύλου : Βλέπε Ρηγίλλης.

Μητροπόλεως : Ἡ περὶ τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν, ἀποπερατωθέντα κατὰ τὸ ἔτος 1862, πλατεία. Παρὰ τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν ὁ μικρὸς βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου (διὰ τοὺς παλαιούς 'Αθηναίους ἢ μικρὰ μητρόπολις

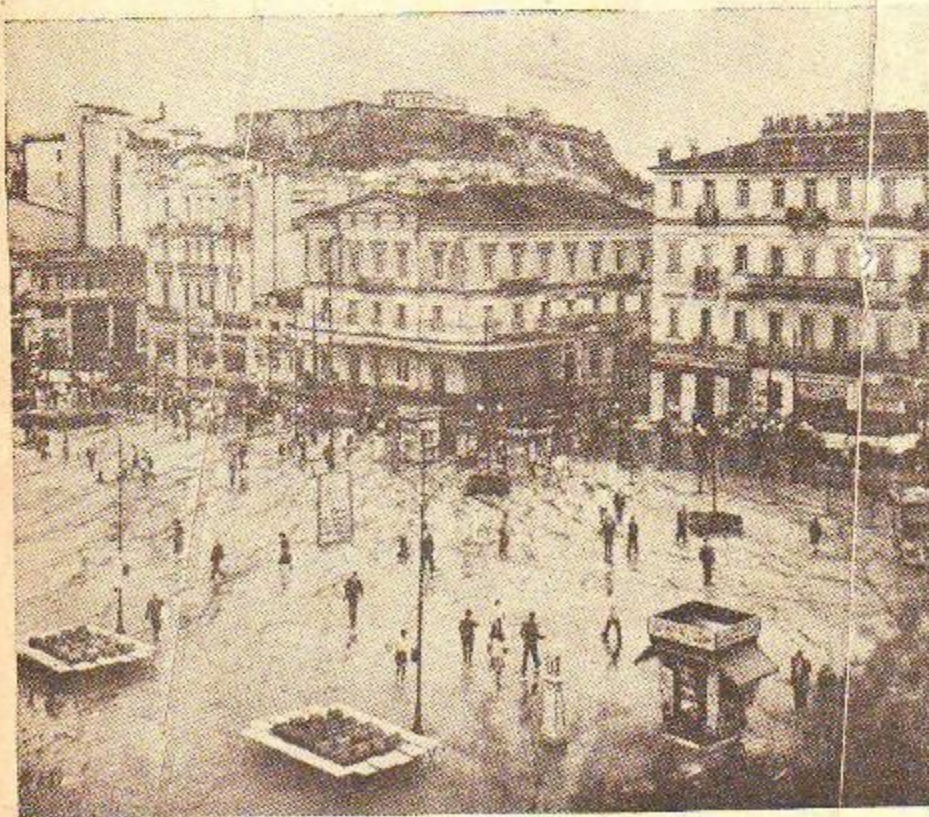
του κατὰ τὴν διαστιάρωσιν τῶν ὁδῶν Ἐρατοσθένους, Πρόκλου, Ἀρχιμήδους καὶ ὀλίγον πρὸ τοῦ Ἄλσους Παγκρατίου. Περί τὴν πλατείαν ὑπάρχουν πολλὰ καταστήματα, ἀποτελοῦντα σημαίνουσαν συνοικιακὴν ἑγορᾶν.

Ρηγίλλης : Ἡ σημερινὴ ὀνομασία τῆς εἶναι πλατεία Παύλου Μελά. Κεῖται δεξιὰ τῷ ἀνερχομένῳ τῇ Λεωφόρῳ Βασιλίσσης Σοφίας καὶ ἀμέσως μετὰ τὸ οἰκοδομικὸν τετραγώνον τὸ ἐπόμενον τοῦ Ἐθνικοῦ Κήπου. Ἐπὶ τῆς πλατείας ἐγείρεται τὸ μέγαρον τῆς Στασιατικῆς Λέσχης Ἀθηνῶν.

Συντάγματος : Ἡ μετὰ τῆς Ὀμονοίας κεντρικωτέρα καὶ ἱστορικωτέρα πλατεία τῆς πρωτεύουσας. Τὸ ὄνομά τῆς ὀφείλεται εἰς τὴν ἐκεῖ γενομένην συγκέντρωσιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ ἥτις ὠδήγησεν εἰς τὴν ὑψηλὴν τοῦ Συντάγματος τοῦ ἔτους 1844. Ὑπερᾶνω τῆς πλατείας ὕψεται τὸ ἐπιθλιτικὸν κτίριον τῶν Παλαιῶν Ἀνακτόρων μετὰ αὐτοῦ τὸ Μνημεῖον τοῦ Ἀνώστου Στρατιώτου. Ἀριστερὰ τῷ πρὸς τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα ἐστρασιμένῳ εἶναι τὰ μεγάλα ξενοδοχεῖα τῆς πρωτεύουσας «Μεγάλῃ Βρετανίας» καὶ «Βασιλεὺς Γεώργιος» (Κίγκ - Τζόρτζ), παρ' αὐτὰ δὲ τὸ παλαιότατον καὶ στενωτάτα συνδεδεμένον μετὰ τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας καφενεῖον τοῦ Ζαχαράτου. Τὸ ἦμισυ περίπου τῆς πλατείας εἶναι διεργυθμισμένον εἰς πάρκον, ἐνὸς τὸ ὑπόλοιπον καταλαμβάνεται, ὅταν ὁ καιρὸς τὸ ἐπιτρέπη, ὑπὸ τραπέζιον καὶ καρεκλῶν τῶν περὶ κέντρων ἐνῶ ἢ μεταξύ αὐτῶν ἀπομένουσα ἐλευθέρῃ ἰσως χρησιμεύει διὰ περίπατον (σουλάτσο) τῶν Ἀθηναίων.

Τσώκρη : Μικρὰ πλατεία παρὰ τὸ ἐντὸς τοῦ σχεδίου τῆς πόλεως τμήμα τῆς Λεωφόρου Συγγροῦ (δεξιὰ τῷ πρὸς Φάληρα δαιοντοῖ). Εἰς τὸ μέσον τῆς πλατείας κηπῶριον.

Φιλικῆς Ἐταιρίας : Περὶ σφόδρα γνωστὴ ὡς πλατεία Κολωνακίου. Μεγάλῃ πλατεία τῆς ὀμωνύμου συνοικίας. Σημαντικὸν τῆς τμήμα καταλαμβάνεται ὑπὸ πάρκου ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπάρχει καὶ προτομὴ τοῦ ἐκ τῶν Φιλικῶν Σκουφᾶ. Κατὰ τὸ ὑπόλοιπὸν τῆς τμήμα περι-

Ἡ πλατεία Συντάγματος ὕστερα ἀπὸ βροχὴν.

ῆς Παναγίας τῆς Γοργοπήκου). Ὅπισθεν τοῦ ναοῦ τῆς μητροπόλεως ἀνδριάς τοῦ ἐθνομάρτυρος Χρυσοστόμου Σμύρνης.

Μοναστηρακίου : Μία τῶν χαρακτηριστικωτέρων πλατειῶν τῆς πρωτεύουσας σχηματιζομένη κατὰ τὴν συνάντησιν τῶν ὁδῶν Ἀθηνᾶς καὶ Ἐρμού. Τὸ κέντρον τῆς πλατείας καταλαμβάνει ἐκκλησίαι τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῆς Παναγίας (Κοίμησις Θεοτόκου) καὶ χρονολογουμένη ἀπὸ τοῦ 11ου αἰῶνος (εἰς αὐτὴν ὀφείλει τὴν ὀνομασίαν τῆς καὶ ἡ πλατεία μετὰ τῆς περὶ συνοικίας). Παρὰ τὴν πλατείαν ὑπάρχει σταθμὸς τοῦ ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν — Πειραιῶς, ἀπολήγουσιν δὲ εἰς αὐτὴν, πλην τῆς οδού Ἀθηνᾶς καὶ αἱ ἐπίσης χαρακτηριστικώταται τῶν παλαιῶν Ἀθηνῶν ὁδοὶ Πανδρόσου (ἀμπατζήδικα ἢ τσαρουχάδικα) καὶ Ἡφαιστοῦ (γύφτικα).

Ὀμωνοίας : Τὸ κεντρικώτερον σημεῖον τῶν Ἀθηνῶν ἐκ τοῦ ὁποίου ἐκκινῶν ἢ εἰς τὸ ὁποῖον ἀπολήγουσιν αἱ σημαντικώτεροι ὁδοὶ τοῦ κέντρου τῆς πρωτεύουσας ὡς καὶ αἱ πλείσταί τῶν προαστιακῶν καὶ ὑπεραστικῶν ὁδῶν τῆς. (βλ. σχετικῶς : «Ὁδοὶ τῶν Ἀθηνῶν» ἐν τῷ παρόντι κεφαλαίῳ).

Κατὰ τὴν πλατείαν ὁ ὑπόγειος κεντρικὸς σταθμὸς τοῦ ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν—Πειραιῶς. Ἐκαλεῖτο ἄλλοτε πλατεία Ὀθωνος, μετωνομάσθη δὲ εἰς Ὀμονοίας κατὰ τὸ ἔτος 1863 καὶ ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐκεῖ γενομένης συμπληρώσεως τῶν ἀντιμαχομένων πολιτικῶν μερίδων τῶν «Πεδινῶν» καὶ «Ὀρεινῶν». Ἡ πλατεία ἐκασμεῖτο ἄλλοτε εἰς τὸ κέντρον τῆς ὑπὸ πανυψηλῶν φοινίκων περὶ τῶν ὁποίων ἐστάθμευον δεκάδες ἂν ἄχι ἑκατοντάδες ἱππλάτων ἀμαξῶν (μόνιππα, βτόριες, λαυτῶ). Μετὰ τὴν ἐκσκαφὴν τῆς σιραγγῶς τοῦ ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου, ἐγένετο ἀποτυχούσα προσπάθεια ἐξοραϊσμοῦ τῆς πλατείας διὰ τῆς ἐπ' αὐτῆς ἀνεγέρσεως ὑπερμεγέθων ἀγαλμάτων τῶν Μουσῶν, τὰ βάθρα τῶν ὁποίων εἶχον διαρρυθμισθῆ εἰς περὶ πλεονάζουσα σιγαρέττων, ἀντικειμένων κλπ. Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἀγαλμάτων αὐτῶν διαρρυθμισθῆ τὸ κέντρον τῆς πλατείας μετὰ μικρὰς πράξεως καὶ μετὰ περὶ πλεονάζουσα ἀνάθεον. Περὶ τῆς πλατείας ὑπάρχουν καταστήματα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ ἐστιατόρια, καφενεῖα καὶ γαλακτοπωλεῖα. Ἡ πλατεία σφύζει διαρκῶς κινήσεως πεζῶν καὶ τροχοφόρων.

Πλαστήρα : Μεγάλῃ πλατεία τῆς συνοικίας Παγκρα-

βάλλεται ἡ πλατεία ὑπὸ καταστημάτων καὶ δημοσίων κέντρων.

Ψυρῆ : Βλέπε Ἡρώων.

Ἐκτὸς αὐτῶν ὑπάρχουν τῶσον ἐντὸς τῆς κυρίας πόλεως ὅσον καὶ εἰς τὰ προαστῖα τῆς πολλὰ ἄλλα μικρὰ πλατεῖαι.

ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ ΑΘΗΝΩΝ

Αἱ Ἀθῆναι διαίρουσιν εἰς 27 ἀστυνομικὰς περιφέρειας, ἔχουσιν δὲ 28 ἀστυνομικὰ τμήματα καὶ 10 ἀστυνομικοὺς σταθμοὺς. Κατωτέρω σημειοῦνται ἡ ἕδρα τῶν ἀστυνομικῶν τμημάτων καὶ αἱ περιφέρειαι αὐτῶν:

1ον. Ὁδὸς Λέκκα 14, παρὰ τὴν πλατείαν Συντάγματος. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται ἡ πλατεία Συντάγματος καὶ αἱ κεντρικαὶ ἑμπορικαὶ ὁδοὶ μέχρι τῆς πλατείας Ὀμονοίας μὴ συμπεριλαμβανόμενης.

2ον. Ὁδὸς Χαϊρεφῶντος 16, ἐναντι Ἁγίας Αἰκατερίνης. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται ἡ Πλάκα, ἡ συνοικία Ἀκροπόλεως, ἡ Γαργαρέττα, μέρος τοῦ Κοικακίου, τὸ Μέτε καὶ ἡ περιφέρεια Ζαππείου.

3ον. Ὁδὸς Βαλαωρίτου 17, πάροδος Ἐλ. Βενιζέλου (Πανεπιστημίου). Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται ἡ περιφέρεια Λυκαβηττοῦ ἀπὸ τῆς οδού Μπενάκη μέχρι τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ» (Κολωνάκι).

4ον. 28ης Ὀκτωβρίου 13 (ὁδὸς Πατησίων). Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται ἡ πλατεία Ὀμονοίας, Βάθη, Ἐξάρχεια, σταθμὸς Πελοποννήσου καὶ Σ.Ε.Κ.

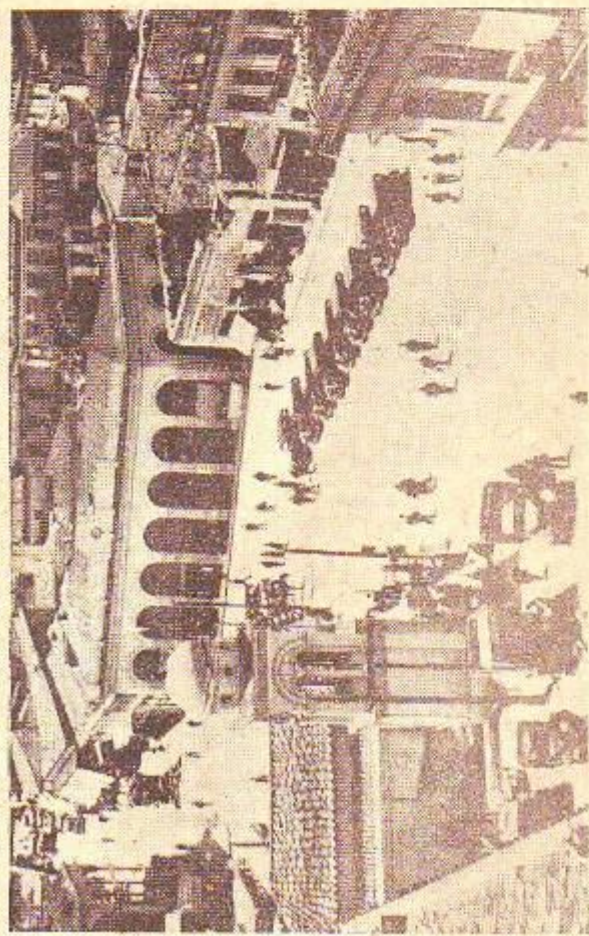
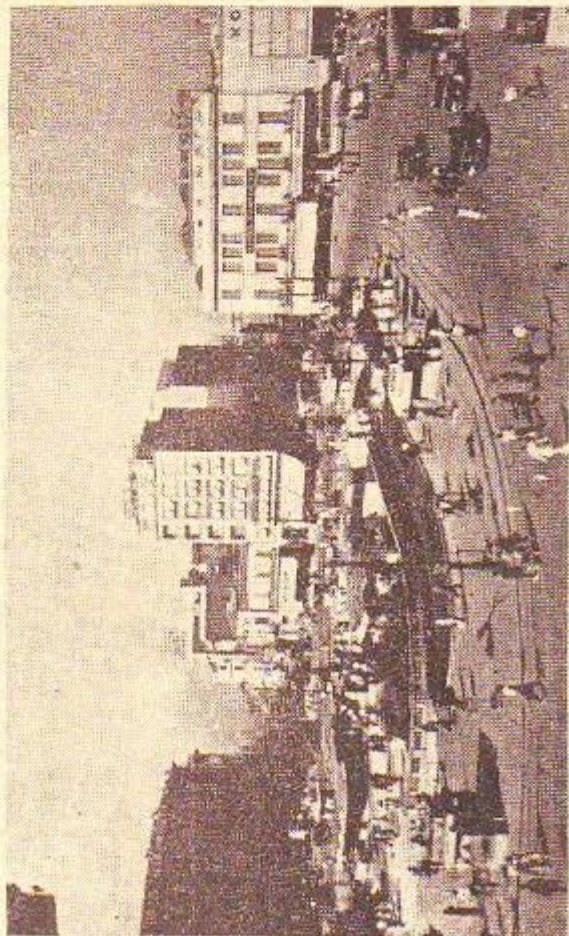
5ον. Ὁδὸς Ἰπποκράτους 180. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Νεάπολις, Λεωφόρος Ἀλεξάνδρας, Λόφος Στρέφης.

6ον. Ὁδὸς Κρανιοῦ 3. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Πλατεία Ἐλευθερίας, Ψυφί, Μεταουργεῖον, Λαχαναγορὰ.

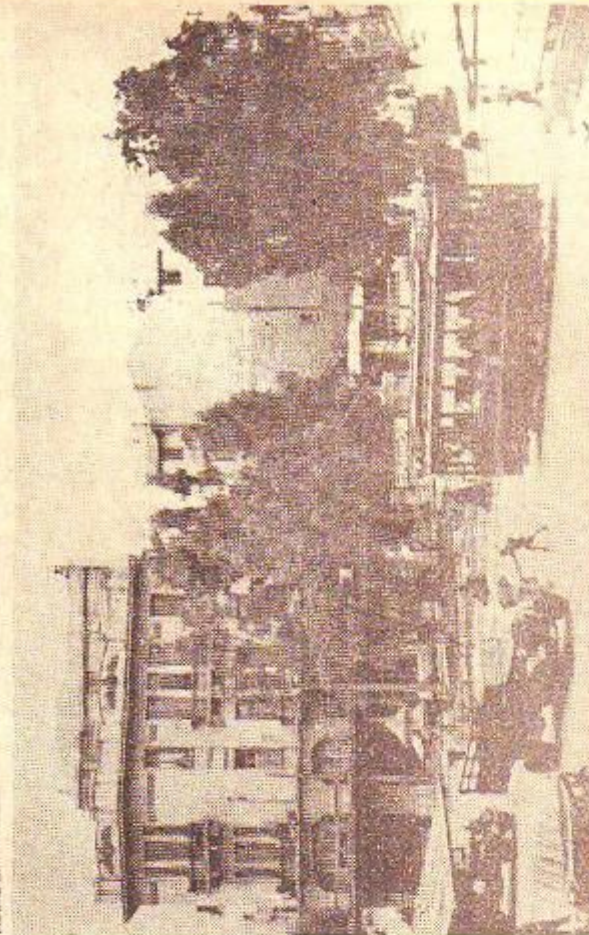
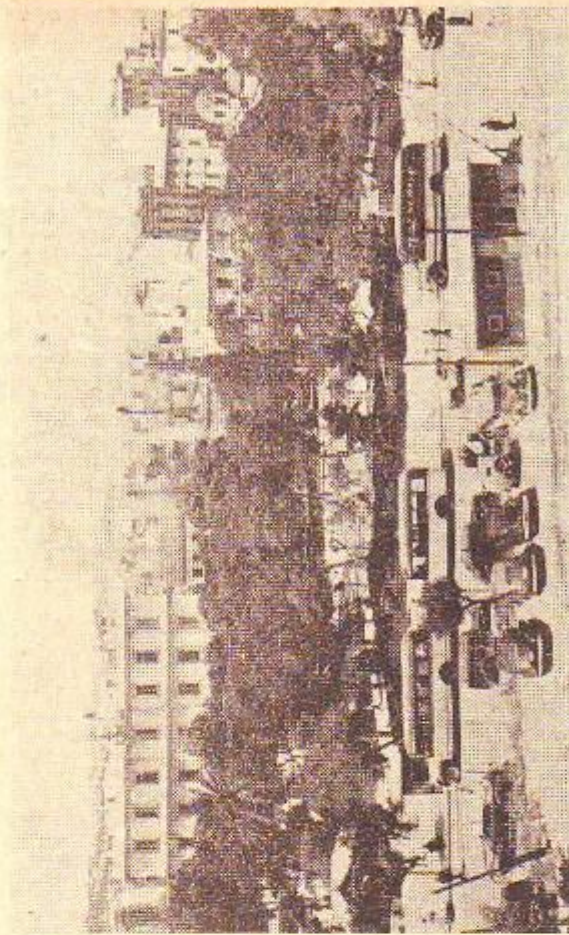
7ον. Ὁδὸς Ἰακίνθου 3. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Πλατεία Κυβέλης, Κιργανισνεῖκα, πλατεία Ἀγῶν.

8ον. Ὁδὸς Μαυρογένους 9. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Ἁγίας Παντελεήμων, πλατεία Ἀττικῆς.

9ον. Ὁδὸς Ἀποστόλου Παύλου 51. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Πλατεία Θεσίου, συνοικία Ἀστυράτου, Ἀστεροσκοπεῖον, Ἄνω καὶ Κάτω Πετράλωνα, Μοναστηράκι.

Ανω : Αριστερά, η Πλατεία της Όμοности. Προς το βάθος, άριστερά, η άρχή της δόου 'Αγίου Κωνσταντίνου. — Δεξιά, η Πλατεία του Κλαυθρώνος (προς τα άριστερά το 'Υπουργείον των Ναυτικών' προς τα δεξιά, ο παύλος και μέρος της στέγης του καού των 'Αγίων Θεόδωρων). Κάτω : Αριστερά, η Πλατεία Μοναστηρακίου με τμήμα της εκκλησίας της Παυγίας (άριστερά), και τον Σταθμόν του σιδηροδρόμου 'Αθηνών—Πειραιώς (εις το βάθος περί το κέντρον της εικόνας). Δεξιά, η Πλατεία του Μεταξουργείου.

10ον. Όδός Εὐτυχίδου 45. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Πλατεία Παγκρατίου, περιφέρεια Σταδίου.

11ον. Όδός Ἐσιπερίδων 101. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Πλατεία Καλλιθέας, Τζιτζιές, Χαροκόπου, Παλαιὰ Σφαγεία, μέρος λεωφόρου Συγγρού, Ἰππόδρομος.

12ον. Όδός Ἀμφιτρίτης 7. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Παλαιὸν Φάληρον, Καλαμάκι, Ἀμφίθεα.

13ον. Όδός Θάρπου 28. Ὅπισθεν ἐργοστασίου Φιξ. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Συνοικία Φιξ, Νέος Κόσμος, Δουρσοῦτι.

14ον. Λεωφόρος Ἀλεξάνδρας 196. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Τέρμα Ἀμπελοκήπων, Γουδί, Γηροκομεῖον, συνοικισμὸς Ἐλληνορράσων, «Σωτηρίας», συνοικισμὸς Κουντουριώτου, συνοικισμὸς Νέος Ἀνατολῆς, Ἅγιος Δημήτριος, Φυλακαὶ Ἀβέρωφ, ἀηλίκων καὶ γυναικῶν.

15ον. Όδός Πέτρας 134, Παρὰ τὸ Δημόσιον καπνεργοστά-

σιον ὑποδιοικήσεις καὶ σταθμοὶ χαροφυλακῆς.

Ἡ Πυροσβεστικὴ Ὑπηρεσία Ἀθηνῶν ἔχει τὸ ἀρχηγεῖον καὶ τὸν ἰὸν σταθμὸν τῆς εἰς τὴν ὁδὸν Μουραῶν ἀριθ. 4. Τηλέφωνα πυρκαϊῆς ἰοῦ σταθμοῦ εἶναι: 71.441, 71.442, 71.443 καὶ 72.105.

Ὁ 2ος πυροσβεστικὸς σταθμὸς Ἀθηνῶν εἶναι εἰς τὴν ὁδὸν Λισίων 49 (Βάθη) καὶ ἔχει τηλέφωνα πυρκαϊῆς: 55, 153 καὶ 55.169.

ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΑΙ

Τὸ πλουσιότερον τῶν ἐν Ἑλλάδι μουσείων καὶ ἐκ τῶν σπουδαιότερων, ἀν μὴ τὸ σπουδαιότερον, τῶν ἀρχαιολογικῶν μουσείων τοῦ κόσμου, εἶναι τὸ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μοσεῖον. Ἡ οἰκοδόμησις τοῦ ἤρξατο τὴν 3ην Ὀκτωβρίου 1866 καὶ ἐπερατώθη τὸ 1899. ἐγένοντο δὲ κατὰ καιροὺς προσθήκαι καὶ μεταρρυθματικαὶ αἰ ἀποκαταστάσεις ἐξακολουθούσων μέχρι σήμερον (1950). Εἰς τὸ μουσεῖον ταῦτα ἔχουν συγκεντρωθῆ δεῖγματα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης, ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν μέχρι τῶν ἐσχάτων αἰματικῶν χρόνων, προερχόμενα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν κατὰ καιροὺς ἐνεργηθειῶν ἐν Ἑλλάδι τακτικῶν ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν ἢ εἰσρεθέντα ἐκ τύχης εἰς ἐκσκαφὰς οἰκοπέδων, ἀγρῶν κτλ.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου τὰ ἀντικείμενα τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, ὡς καὶ τῶν ἄλλων μουσείων τῆς Ἑλλάδος εἶχον ἀποκριθῆ πραληπτικῶς ἐντός κατασχυρίων διὰ τὴν προφυλαχθῆν ἐξ ἐνδεχομένων βομβαρδισμῶν κτλ. ὡς ἐκ τούτου δὲ τὸ μουσεῖον παρέμεινε κλειστὸν ἐπὶ μακρὸν χρόνον, μέχρι τῆς 14ης Ἰανουαρίου 1948, ὅτε εἰς πανηγυρικὴν τελετὴν ἤρξατο πάλιν τὰς ἐργασίας του. Κατὰ τὸ διάστημα ταῦτο ἐπακτοποιήθησαν πέντε μέχρι τοῦδε αἰθουσαὶ τῆς νεωτέρας ἐπέκτασεως τοῦ κτιριακοῦ συγκρο-

τήματος τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου καὶ ἐξετέθησαν εἰς αὐτάς, κατ' ἐπιλογὴν, δεῖγματα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης τῆς ἀρχαϊκῆς καὶ κλασσικῆς, ἤτοι τῶν ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. (Περί τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου γίνεται εὐρύτερον λόγος εἰς τὸ ἀρθρον Μοσεῖον τοῦ παρόντος Λεξικοῦ).

Ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου 1939 δι' ἀναγκαστικὸν νόμον συγκαταστάθη πρὸς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μοσεῖον τὰ μέχρι τότε αὐτατελῆ εἰδικὰ μουσεῖα: Ἐπιγραφικόν (βλέπε λέξιν Ἐπιγραφικὸν Μοσεῖον) καὶ Ἐθνικὸν Νομισματικὸν (βλ.λ. Νομισματικὸν Μοσεῖον).

Ἐτερον ἐν Ἀθήναις ἑξαιρετικῆς σημασίας ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον εἶναι τὸ Μοσεῖον Ἀκροπόλεως. Εὐρίσκειται εἰς γαιθρὸν καὶ ἀφανῆ σχεδὸν γῶρον νοτιοανατολικῶς τοῦ Παρθενῶνος, καὶ ἰδρύθη τὸ 1878 διὰ τὴν περιλάβη τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀκροπόλεως προερχόμενα εὐρήματα. Τὰ ἀντικείμενα τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως, τὰ ὅποια ἀπεκομίσθησαν καὶ αὐτὰ κατὰ τὸν πόλεμον, δὲν ἐξετέθησαν μέχρι τότε ἢ μελετᾶται ἢ τροποθετῆσαι τὴν καὶ γίνεται ἐπέκτασις τοῦ χώρου τοῦ μουσείου τούτου. (Περί τοῦ Μουσείου Ἀκροπόλεως βλέπε λέξιν Μοσεῖον).

Ἐντὸς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τοῦ Κεραμικοῦ εἰς ἀφανῆς ἐπίσης μέρος πρὸς τὸ τέρμα τῆς νῦν ὁδοῦ Ἐρμού, εὐρίσκειται τὸ Μοσεῖον τοῦ Κεραμικοῦ, τὸ ὅποιον ἰδρύθη τὸ 1938 ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου διὰ τὴν περιλάβη τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ νεκροταφείου τοῦ Κεραμικοῦ κινητὰ ἀρχαῖα ἀντικείμενα, μεταξὺ τῶν ὁποίων λίαν ἀξιόλογος εἶναι ἡ συλλογὴ τῶν ἀγγείων. Τὰ μουσεῖον ταῦτο ἀποκατεστάθη πάλιν ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας καὶ εἶναι ἀνοικτὸν διὰ τὸ κοινὸν τὴν προῖαν ἐκάστης Τρίτης μόνον. (Περί τοῦ μουσείου τούτου βλ.λ. Κεραμικός).

Τὸ Μοσεῖον τῆς Ἀγορᾶς τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν στεγάζεται προσωρινῶς εἰς τοὺς μὴ κατεδαφισθέντας εἰσέτι οἰκίσκους παρὰ τὸν γῶρον τῆς Ἀγορᾶς, ἀλλ' ἤδη ἢ ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανικῆς σχολῆς κλασσικῶν σπουδῶν ἀνοικοδομεῖ τὴν στοὰν τοῦ Ἀττάλου διὰ τὴν στεγασθῆ πάντα τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀγορᾶς κινητὰ εὐρήματα. (Περί τοῦ μουσείου τούτου βλ. σελ. 1231 καὶ 1238 τοῦ παρόντος τόμου, καὶ τὴν λέξιν Μοσεῖον τοῦ Λεξικοῦ).

Ἐξέγουναν ἐπίσης θέσιν μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν καθόλου μουσείων κατέχει τὸ ἐν Ἀθήναις Βυζαντινῶν καὶ Χριστιανικῶν Μουσείον. Ταῦτο ἰδρύθη τὸν Νοέμβριον τοῦ 1914 διὰ τὴν περιλάβη τὰ ἔργα τῆς βυζαντινῆς, μεσαιωνικῆς καὶ χριστιανικῆς τέχνης ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ Χριστιανισμοῦ

Ἡ Γεννάθειος Βιβλιοθήκη.

σιον. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Κολωνός, Παλαιὸς Ἅγιος Κωνσταντῖνος, Κολοκυνθοῦ, λόφος Σκουζέ.

16ον. Όδός Μυστηριάτου 3. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Πλατεία Ἁγίου Λουκά, τέρμα Πατησίων, Γαλάτσι, Κυπριάδου, τέρμα Ἀχαρῶν.

17ον. Όδός Δημητρακοπούλου 3. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Περιστερί, λόφος Ἀξιωματικῶν, Ἀνθούπολις.

18ον. Όδός Πειραιῶς 202. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Νέα Σφαγεία, φυλακαὶ Συγγρού, συνοικία Ἐσταυρωμένου, μέρος Κάτω Πετραλώνων, Περιδόλια, Ἅγία Ἄννης.

19ον. Χρυσοστόμου Σμύρνης 6. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Συνοικισμὸς Βύρωνος, Νέα Ἐλβετία, Κοπανός, συνοικισμὸς Ζωοδόχου Πηγῆς.

20ον. Ὑποδιοικήσεις Γενικῆς Ἀσφαλείας εἰς ὁδὸν Πατησίων.

21ον. Όδός Καλλιμάχογλου 24. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Καισαριανή, Νοσοκομεῖον Συγγρού, Σκαπευτήριον.

22ον. Όδός Μαϊάνδρου 24. Εἰς αὐτὸ ὑπάγεται ἡ Νέα Συύρη.

23ον. Όδός Στρατηλάτου Κωνσταντίνου 17. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Ἐργοστάσια Μαιτανιώτη, Ὑμητός, Κατσιπόδι, Ἅγιος Ἰωάννης Βουλγαμενῆς.

24ον. Γωνία Πόντου καὶ Ξενίας. Ὅπισθεν Ἱπποκρατείου Νοσοκομείου. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Συνοικισμὸς Ζωγράφου καὶ Κουπόλας.

25ον. Όδός Σπύρου Πάτη 72. Ὅπισθεν Γεωπονικῆς σχολῆς. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Γκαζοχώρι, τέρμα Ροῦφ, Στρατῶνες, Ἰερά Όδός, Ἅγιος Σάββας, Λυσαϊατρεῖον, Ἀερίφωφ.

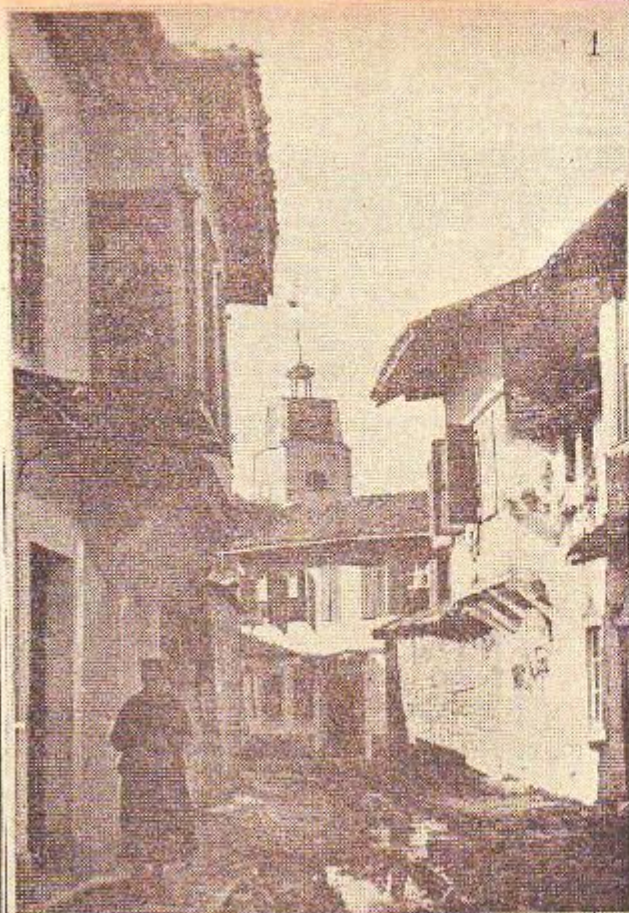
26ον. Όδός Ἀγκωνίτου 13, ἐναντι ἐργοστασίου Λαμβέρη. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Τρεῖς Γέφυραι, Θυμαράκια, μέρος λεωφόρου Κωνσταντινουπόλεως, Κάτω Πατήσια (πρὸς τὴν ὁδὸν Ἀχαρῶν).

27ον. Όδός Πέραν 11. Εἰς αὐτὸ ὑπάγονται: Γκόζη, Παλαιὸν καὶ Νέον Πολύγωνον, Πεδίον Ἀρεῶς, Σχολὴ Εὐελπίδων.

28ον. Ἀεροδρόμιον Ἑλληνικοῦ. Ἀστυνομικαὶ σταθμοί. Εἰς τὴν περιφέρειαν Ἀθηνῶν ὑπάρχουν καὶ 10 ἀστυνομικαὶ σταθμοὶ ὑπαχόμενοι εἰς τὰ ἑξῆς ἀστυνομικὰ τμήματα:

Ὁ 1ος ἀστυνομικὸς σταθμὸς εἰς τὸ 12ον ἀστυνομικὸν τμήμα ὁ 2ος εἰς τὸ 16ον, ὁ 3ος εἰς τὸ 24ον, ὁ 4ος εἰς τὸ 19ον, ὁ 5ος εἰς τὸ 12ον, ὁ 6ος εἰς τὸ 23ον, ὁ 7ος εἰς τὸ 14ον, ὁ 8ος εἰς τὸ 11ον, ὁ 9ος εἰς τὸ 3ον καὶ ὁ 10ος εἰς τὸ 20όν.

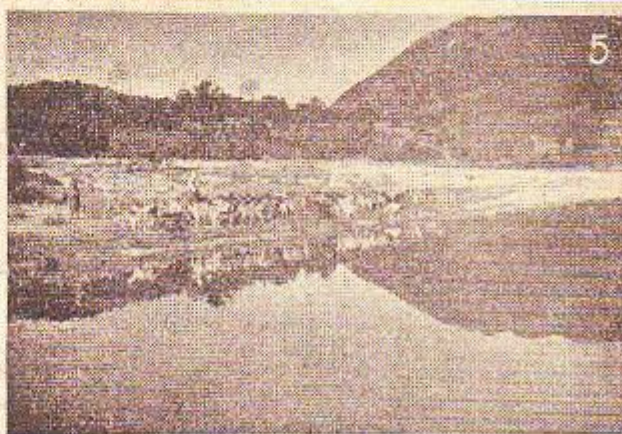
Εἰς τὰ περὶ ἄνω τῶν Ἀθηνῶν, τὰ ὅποια δὲν ἀναφέρονται ἀνωτέρω τὰ ἀστυνομικὰ καθήκοντα ἐκπληροῦν αἱ κατὰ τό-

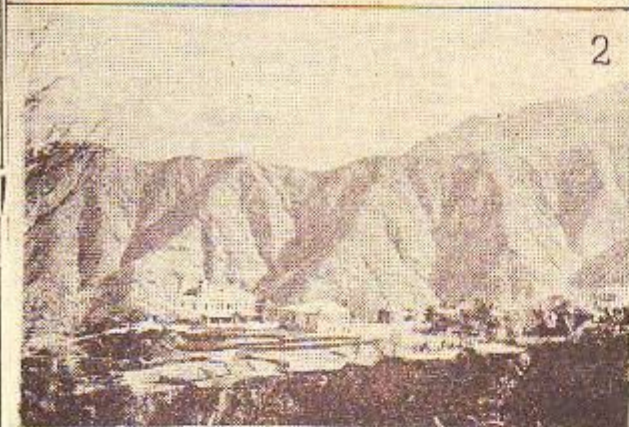
1

4

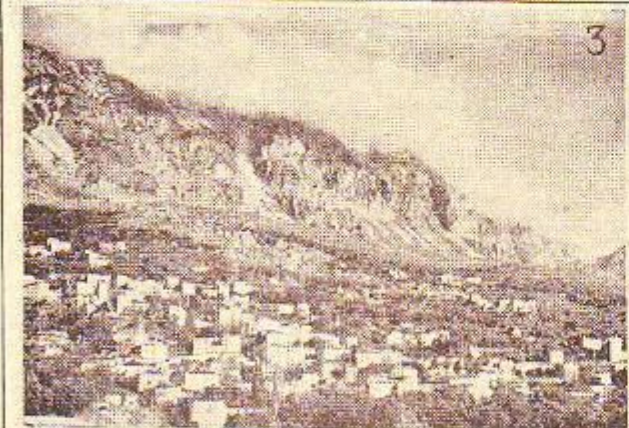
5

2

6

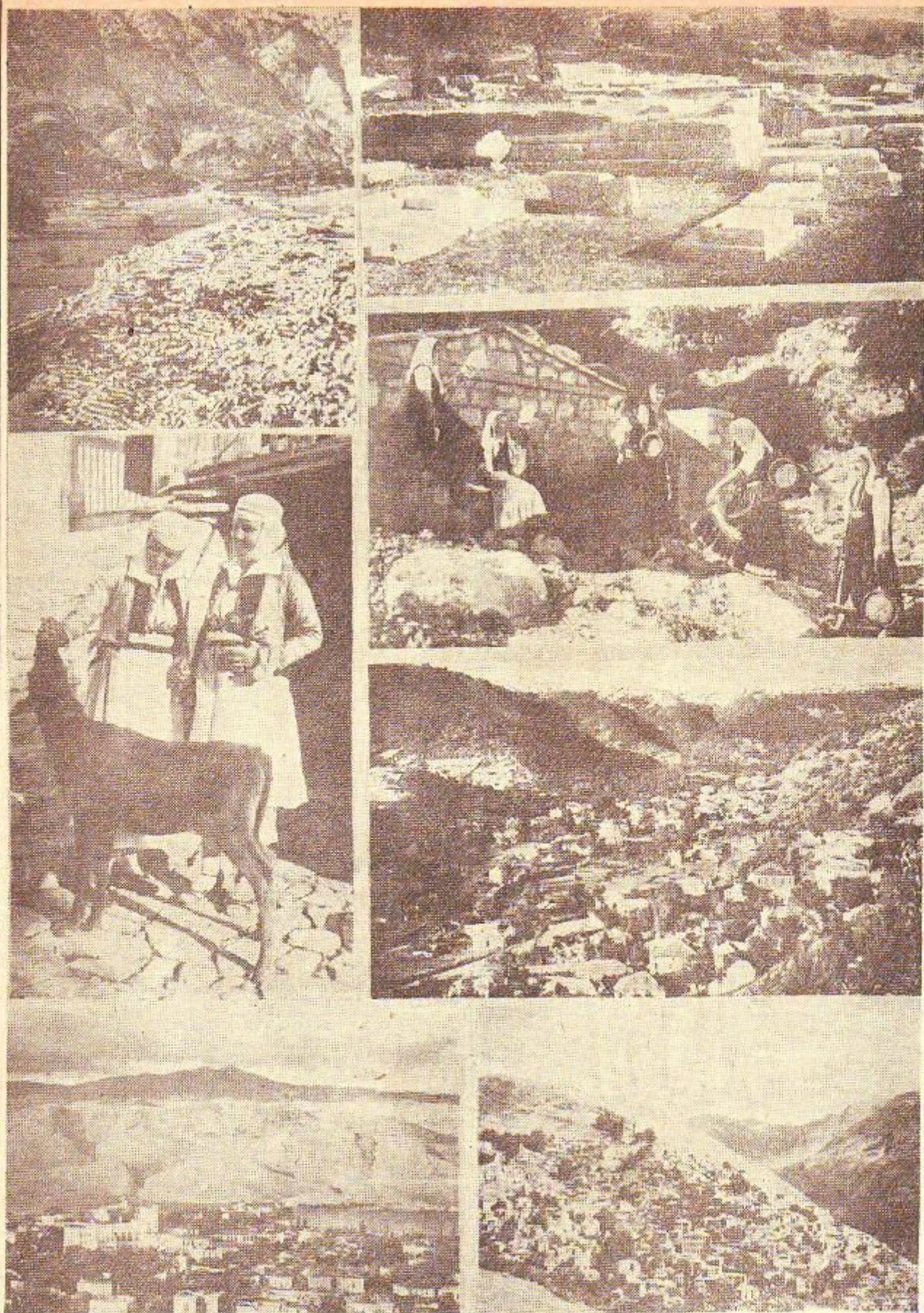

3

7

1) Ιωάννινα : Οικίαι παλαιού ρυθμού εις δρομίσκον έντός της περιοχής του φρουρίου. 2) Άποψις του χωρίου Γιουρνιά (πρώην Σταρίτσιανη) εις τους πρόποδας του Σμόλικα. 3) Άποψις της Παραμυθίας. 4) Ιωάννινα : Η άνω πλατεία. 5) Η λίμνη Νεζερός (Ζαροβίνα). 6) Άποψις μέρου της συνοικίας Γανναδιό—Μολίσις. 7) Τμήμα της γεφυρας της Άρτης.

Ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω : Ἀριστερά : Τὰ εἰσώτια τοῦ Θεάτρου τῆς Δωδώνης.—Εἰς τὸ βάθος ὄψεται ὁ ὄγκος τῆς Ὀλίτσικας (τοῦ ἀρχαίου Τομάρου). — Γυναῖκες τοῦ Πωγωνίου. — Ἀποψὶς τῶν Ἰωαννίνων. Δεξιά : Τὰ εἰσώτια τοῦ Μαντείου τῆς Δωδώνης εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Τομάρου. — Νεῶνιδες ἀπὸ τὰ Θεοδώριανα τῶν Τζουμέρκων ἔρχονται εἰς τὴν πηγὴν. — Μία ἀποψὶς τοῦ Δελδινακίου. — Ἡ κωμόπολις Συρράκων τῶν Τζουμέρκων.

μέχρι της καθιέρωσης του ελληνικού βασιλείου. Το μουσείον τούτο στεγάζεται ήδη εις τὸ ἐπί της Λεωφόρου Κηφισίας μέγαρον της δουκίσσης Πλακεντίας (περὶ τοῦ Βυζ. μουσ. βλέπε καὶ λέξιν Μουσείον τοῦ παρόντος Λεξικού).

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω κοσμητικῶν μουσείων ὑπάρχουν ἐν Ἀθ. ναὶς καὶ δύο ἕτερα ἰδιὰ ἀξιόλογα ἀφιλομένηα εἰς τὴν ἰδιωτικῶν

Ἐν ἀπὸ τὰ ἀιστουργήματα της ἑλληνικῆς τέχνης, ποὺ στεγάζει τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον: Ἀφροδίτη καὶ Σάτυρος.

κὴν πρωτοβουλίαν: τὸ «Μουσεῖον Μπενάκη», τὸ ὁποῖον ἀπαρτίζεται ἐκ διαφόρων συλλογῶν τοῦ Ἰδρυτοῦ τοῦ Ἀντωνίου Μπενάκη, δωροθεσιῶν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος τὸ 1931 (δλ. λ. Μουσείον Μπενάκη), καὶ τὸ «Μουσεῖον Λοδέρδου» (δλ. λ.), εἰδικὸν μουσεῖον της νεοδωρικῆς ἀγιογραφίας, παραμένον εἰσὶς τὴν κατοχὴν τῶν κληρονομῶν τοῦ Ἰδρυτοῦ τοῦ Διονυσίου Λοδέρδου.

Παρὰ τὰς πλουσίας ταύτας συλλογὰς, ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ ἰδιωτικὴ συλλογὴ της Ἑλένης Α. Σταθάτου, ὡς καὶ τινες ἄλλαι ἰδιωτικαὶ συλλογαί, ὡς π.χ. τοῦ Δ. Σιτσιλιάνου, Π. Παμπούκη, Ι. Κατσάρου ἢ νομισματικὴ συλλογὴ τοῦ Ν. Πετσάλη, ἡ συλλογὴ Ἐμπεδοκλέους καὶ ἄλλαι. Ἐκ τῶν σπουδαιότερων τῶν ἐν Ἑλλάδι συλλογῶν ὑπῆρξεν ὁ Πέτρος Σαρδύλλου, ἐκ τῶν συλλογῶν τοῦ ὁποῖου διατηρεῖται μόνον ἡ συλλογὴ τῶν ὄπλων ὑπὸ της Στρατιωτικῆς Λέσχης Ἀθηνῶν.

Ἐν Ἀθήναις ἐπίσης ὑπάρχει καὶ τὸ μουσεῖον της Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας της Ἑλλάδος, τὸ Μουσείον κοσμητικῶν τεχνῶν, ἡ Πινακοθήκη (δλ. λ.) κλπ. Εἰς τὰ μουσεῖα ταῦτα πρόκειται νὰ προστεθῇ καὶ τὸ Ναυτικὸν μουσεῖον της Ἑλλάδος διὰ τὴν Ἰδρυσιν τοῦ ὁποῖου συνστάθη ἐσχάτως ἡ Ἑταιρεία Ναυτικῶν Μουσείων.

Πλὴν δὲ τῶν ἀρχαιολογικῶν, καλλιτεχνικῶν καὶ ἱστορικῶν μουσείων καὶ τῶν συλλογῶν ὑπάρχουν καὶ τινες συλλογαί, πανεπιστημιακαὶ κατὰ τὸ πλεῖστον, ὡς π.χ. τὸ Ἀνθρωπολογικὸν μουσεῖον ὑγιεινῆς, ἐγκληματολογικόν, ζωολογικόν, δοκτολογικόν καὶ πετογραφικόν, παιαιοντολογικόν, γεωλογικόν, βοτανικόν κτλ.

Ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις βιβλιοθηκῶν καὶ πασῶν τῶν ἐν Ἑλλάδι, αἱ ἐπισημότεραι εἶναι ἡ Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη ἢ ἄλλως «Βασιλιάνειος» λεγομένη, ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν ἀδελφῶν Βασιλιάνων, οἱ ὁποῖοι διέθεσαν τὰ ἀπαιτηθέντα χρήματα διὰ τὴν ἀνάγεσιν καλλιμαρμάρου κτηρίου της (1887—1901) καὶ ἡ Βιβλιοθήκη της Βουλῆς, ἡ ὁποία στεγάζεται εἰς τὸ κτήριο τῶν Παλαιῶν Ἀνακτόρων, τμήμα δὲ αὐτῆς εἰς τὸ κτήριο της Παλαιᾶς Βουλῆς.

Τὸν πυρῆνα της Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης ἀπέτελεσεν ἡ μικρὰ

βιβλιοθήκη τοῦ πρώτου ἐν Αἰγίῳ Ἰδρυθέντος τὸ 1829 ἀρχαιολογικοῦ μουσείου, ἡ ὁποία μετεφέρθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1834 καὶ ἐστεγάθη εἰς τὸ παρὰ τὴν Ἀγορὰν λαυτρῶν, ἐν ἀπνεκείᾳ δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν Γοργοεπηκόου, παρὰ τὴν μητροπολίτην (νῦν Ἁγίου Ἐλευθερίου) καὶ εἰς τὴν Ἐθνικὴν Πατραπολίτην, ὅπου συνεχωνεύθη μετὰ της τότε πανεπιστημιακῆς βιβλιοθήκης, ἀριθμούσης περὶ τοὺς 15.000 τόμους, ἀπὸ δὲ τοῦ 1903 στεγάζεται εἰς τὸ καλλιμαρμαρῶν κτήριο της. Ἡ Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη ἔχει ἤδη περὶ τὸ ἐν ἑκατομμύριον τόμους, πλὴν τῶν χειρογράφων, διὰ τὰ ὁποῖα διατηρεῖ ἴδιον τμήμα. Πλουτίζεται δὲ καθημερινῶς σχεδὸν δι' ἀγορῶν καὶ δωρεῶν ὡς καὶ διὰ πάντων τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐκδομένων βιβλίων τῶν ὁποίων καταθέτει ἕκαστος ἐκδότης ἀνὰ δύο ἀντίτυπα, συμφώνως τῷ νόμῳ.

Ἰδιὰ ἀξιόλογος ἐπίσης βιβλιοθήκη, πλουσιότερα της Ἐθνικῆς καὶ πλέον ἐνημερωμένη εἶναι ἡ «Βιβλιοθήκη της Βασιλιάνης», ἡ ὁποία μετὰ τοῦ παρορτήματος αὐτῆς της «Μπενάκη» καὶ βιβλιοθήκης ἀριθμεῖ ἤδη ὑπὲρ τὸ 1.000.000 τόμων. Ἡ Βιβλιοθήκη της Βουλῆς, ἰδρυθῆ δι' ἀποφάσεως της πρώτης μετὰ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1844 βουλῆς, ὑπέστη δὲ μεγάλης ζημίας κατὰ τὴν πυρκαϊᾶν τοῦ κτηρίου της βουλῆς τὸ 1850.

Πλουτίζεται καὶ αὕτη δι' ἀγορῶν καὶ δωρεῶν καὶ διὰ της κατὰ νόμον καταθέσεως ἐνὸς ἀντιτύπου τῶν ἐκδομένων ἕκαστος ἑλληνικῶν βιβλίων. Ἀπὸ της ἀπελευθερώσεως ἔλαβον τοῦδε εἰσῆλθσαν εἰς τὴν βιβλιοθήκην της βουλῆς πλὴν τῶν ἑλληνικῶν καὶ ὑπὲρ τοὺς 6000 τόμους εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀμερικανικῶν βιβλίων.

Ἐτέρα βιβλιοθήκη ἐν Ἀθήναις εἶναι ἡ «Γενναδεῖος», ἰδρυθεῖσα τὸ 1926 διὰ νὰ περιλάβῃ τὴν ἰδιωτικὴν βιβλιοθήκην τοῦ Ἰωάννου Γ. Γενναδίου, τὴν ὁποῖαν αὐτὸς ἐδωροσεν εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανικὴν Σχολὴν Κλασσικῶν Σπουδῶν. Περιλαμβάνει περὶ τοὺς 25.000 τόμους, ἀναφερομένους εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ πλεῖστον. Στεγάζεται εἰς καλλιμαρμαρῶν μέγαρον ἀναγίου ἑλληνικοῦ ρυθμοῦ, ἐναντι της Ἀμερικανικῆς Σχολῆς καὶ συμπληροῦται καὶ ὑπὸ της εἰδικῆς ἀρχαιολογικῆς βιβλιοθήκης της σχολῆς ταύτης.

Ἡ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη στεγάζεται εἰς αἰθούσας τοῦ Δημοσίου καὶ τὸν πυρῆνα της ἀπέτελεσεν ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Ἀγγέλου Βλάχου, ἀγορασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δήμου Ἀθηναίων τὸ 1935.

Ἀξιόλογος βιβλιοθήκη ἐν Ἀθήναις διατηροῦν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, ἡ Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή, ἡ Ἀγγλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή, τὸ Γερμανικόν Ἀρχαιολογικόν Ἰνστιτούτον καὶ αἱ σημαντικότεραι τῶν ἐπιστημονικῶν ὀργανώσεων, ὡς τὰ σπουδαστήρια τοῦ Πανεπιστημίου, τὸ Πολυτεχνεῖον, ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ὁ Δικηγορικὸς Σύλλογος, ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος Ἐπαρισσοῦς, ἡ Ἑταιρεία τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ κτλ. Παρὰ τὰς βιβλιοθήκας ταύτας ὑπάρχουν καὶ τινες ἰδιωτικαὶ βιβλιοθήκαι ἀξιόλογοι, ἡ μάλιστ' ἡ συλλογὴ σπανίων βιβλίων παλαιῶν, χειρογράφων κ.δ., μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ βιβλιοθήκη Σπυρίδωνος Λοδέρδου, ἡ ὁποία ἀστεγάζεται εἰς ἰδιωτικὸν κτήριο ἐν Κηφισίᾳ, ἡ συλλογὴ χειρογράφων τοῦ Ἀλεξίου Κολυβά ἢ ἀποκειμένη ἤδη εἰς τὸ «Μουσείον Διονυσίου Λοδέρδου» καὶ ἄλλαι.

ΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Εἰς τὴν μεσαιωνικὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, ποὺ ἀπρηγίετο ἐν ὄλῳ ἀπὸ ἑκατὸν ἐξήντα οἰκοδομικὰς νησίδας καὶ κατακλινόμενα ἀπὸ ὀκτώ γιλιᾶδας χριστιανὸς κατοίκους, ὑπῆρχον ἐκατὸν σαράντα ἐκκλησίαι. Καὶ πρόκειται μόνον περὶ τῶν ἐκκλησιῶν, ποὺ ἦσαν μέσα εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὸν πρώτον κύκλον γύρω ἀπὸ τὸ τεῖχος, χωρὶς νὰ συμπεριλαμβάνωνται εἰς αὐτὰς τὰ ἀναριθμητὰ κυριακτικὰ ἐξωκκλήσια ποὺ ἦσαν ἐγκατεστημένα εἰς τοὺς Ἀμπελοκήπους, εἰς τὸν Ἐλαιώνα, καὶ γενικὰ εἰς τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν.

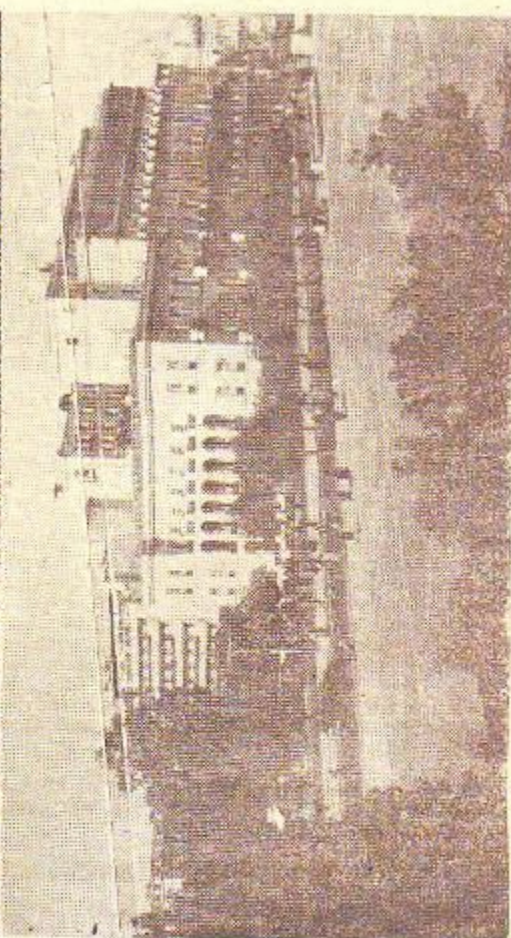
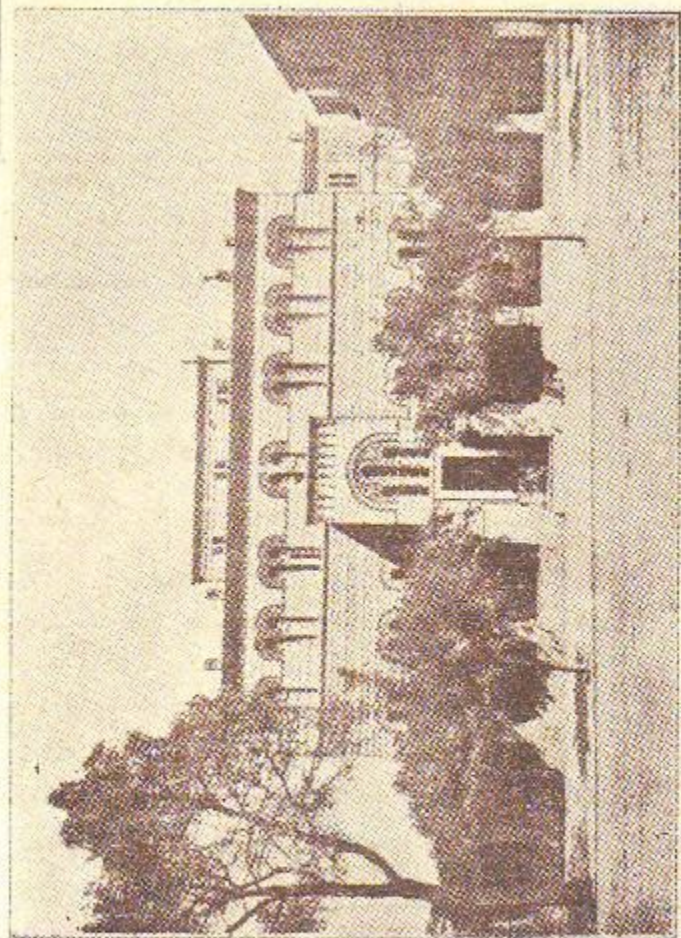
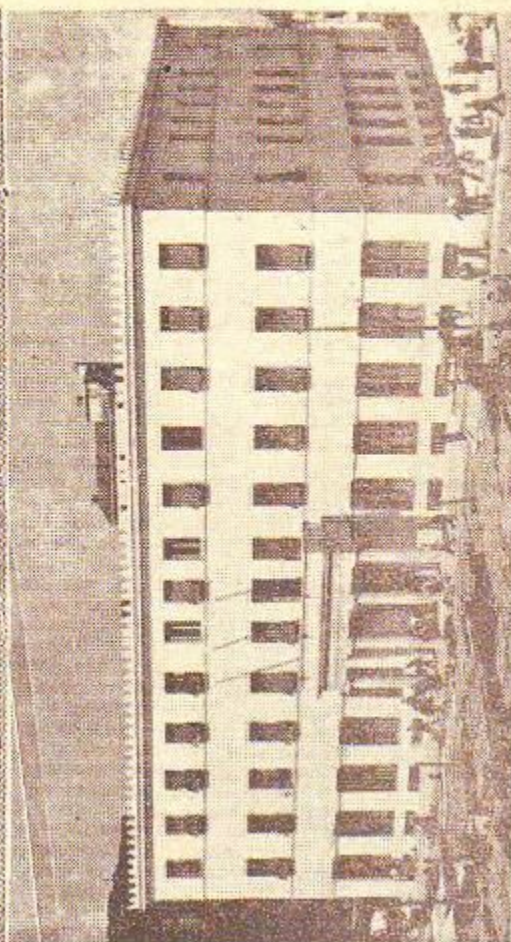
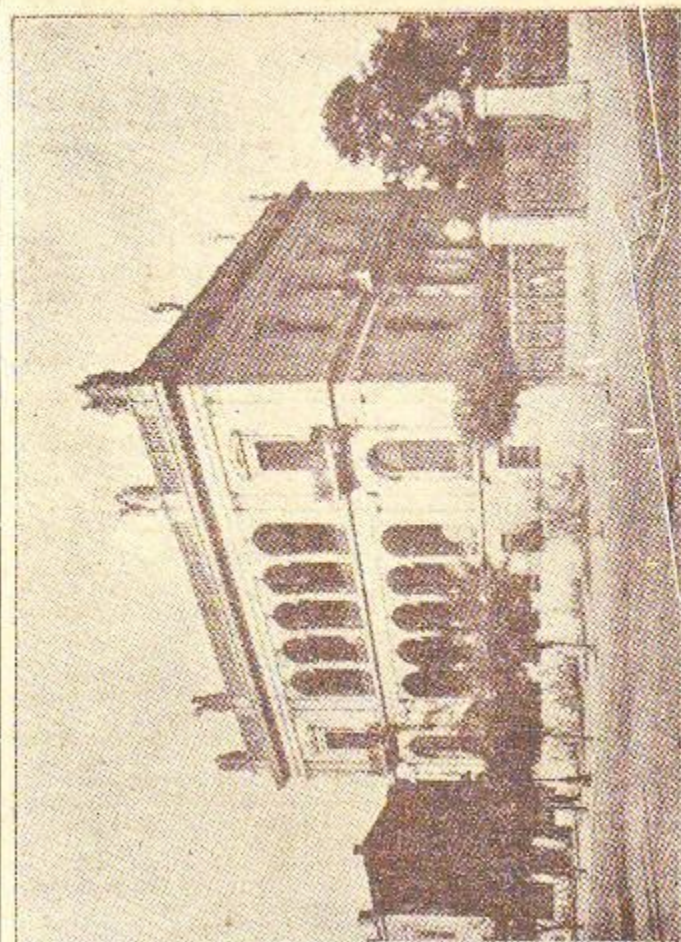
Πολλὰ ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας της πόλεως ἦσαν κοινοτικαὶ ἢ μετόχια μοναστηρίων. Αἱ περισσότεραι ὅμως ἀνήκον εἰς ἀρχοντικὰς οικογενείας τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἶχον τὴν θέσιν των εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ παλαιῦ ἀθηναϊκοῦ σπιτιοῦ. Ἦσαν μέσα εἰς τὸ σπίτι ὁ δωμὸς της θρησκευτικῆς λατρείας, τὸ κέντρον της ποσηλώσεως τοῦ ὑποδούλου λαοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ἠκούοντα φυσικὰ οἱ στεναγμοὶ τοῦ πόνου του καὶ οἱ παλαμοὶ τῶν ἐλπίδων του.

Καὶ ἡ μὲν ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐσεδάθη μέχρι της Ἐπαναστάσεως τὰς ἐκκλησίας τῶν χριστιανῶν, ἐνὸς διὰ λόγους προνοίας, δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ἰδίους ἐπισκοπὰς ἢ μεταρρυθμίσεις χωρὶς τὴν ἐκδοσιν εἰδικῶν φηρματίων, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνεγράφοντο ἐπακριδῶς τὰ ἔργα, τῶν ὁποίων ἐπέτρεπτο καὶ ἡ φορὰν ἢ ἐκτέλεσις. Ἀτυχῶς, ὅμως, τὰ ἔθνη αὐτὰ κειμήλια, ἠμικαταστραμμένα τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ ἐπαναστατικοῦ πολέμου, κατηρσασθήσαν καὶ ἐξηρανώθησαν ἐντελῶς, εἴτε διὰ νὰ δώσουν τὰ ἐκκλησιαστέα των εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τῶν οἰκίων της νεωτέρας πόλεως, εἴτε διὰ τὴν ἀνεργεσίαν τοῦ νέου μπτροπολιτικοῦ ναοῦ, εἴτε διὰ τὰς ἀπαιτήσεις της ἀρχαιολογίας. Ἐν συνόλῳ αἱ ἐκκλησίαι τῶν παλαιῶν Ἀθηνῶν ἦσαν αἱ ἑξῆς:

• 1) Παναγία ἢ Σπηλιώτισσα. Ὑπῆρχε παρὰ τὴν Μ. πλυντῶν τοῦ δρόμου της Ἀκροπόλεως, ἀνωθεν τοῦ Θεάτρου τοῦ Διονυσίου.— 2) Ἁγία Ἄννα. Ὑπῆρχε πρὸς τὰ ΒΑ. τοῦ Βεάτρου τοῦ Διονυσίου.— 3) Ἁγίος Γεώργιος ὁ Ἀλεξανδρινός. Ὑπῆρχε ἀνεσκευασμένος πρὸς Α. τοῦ Θεάτρου τοῦ Διονυσίου.— 4) Ἁγία Παρασκευή. Ὑπῆρχε πρὸς τὰ Αἰ.Μ.

του Θεάτρου του Διονύσου.— 5) Άγιος Παντελεήμων, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Μ. πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ Βάκχου, πλησίον τῆς ὁδοῦ Βύρωνος.— 6) Άγιος Δημήτριος τὸ παρεκκλήσι, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Μ. πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ Ἐπιμενίδου πλησίον τῆς ὁδοῦ Βύρωνος.— 7) Άγία Αἰκατερίνη, μετὰ τῆς μονῆς Σινᾶ, ὕπῃρκεν παραμορφωμένη παρὰ τὴν ὁδὸν Λυσικράτους.— 8) Παναγία ἡ Κυρά του Καντήλη, ὕπῃρκεν ἐναντι τῆς Ν.Α. γωνίας τοῦ μνημείου τοῦ Λυσικράτους, ὅπου ἡ ἀρχὴ τῆς ὁμωνύμου ὁδοῦ.— 9) Άγιος Ἀντώνιος, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Μ. πλευρᾶν τῆς ὁδοῦ Γκούρα.— 10) Άγιος Ἀθανάσιος, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Μ. πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ Θαλου.— 11) Άγιος Ἀσώματος, ὕπῃρκεν ἐρείπια τῆς παρὰ τὴν Μ. πλευρᾶν τῆς ὁδοῦ Φαρμάκη ἀριθ. 4, εἰς τὸ βάθος τῆς αὐτῆς ἰδιοκτησίας.— 12) Άγιος Νικόλαος τοῦ Κοντίτου, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Δ. γωνίας τοῦ κήπου τῆς Φιλομούσου Ἐταιρείας παρὰ τὴν ὁδὸν Κυδοθηναίου.— 13) Σωτήρ, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Δ. πλευρᾶν τῆς ὁδοῦ Πιττακοῦ, μετὰ τῶν ὁδῶν Θαλου καὶ Περιάνδρου.— 14) Άγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, μετὰ τῆς Μ. Ἀστερίου, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Α. γωνίαν τῶν ὁδῶν Δαϊδάλου καὶ Περιάνδρου.— 15) Σωτεῖρα τοῦ Κοττάκη, ὕπῃρκεν παραμορφωμένη παρὰ τὴν ὁδὸν Κυδοθηναίου.— 16) Σωτεῖρα τοῦ Λυκοδήμου, ὕπῃρκεν ἀνεσκευασμένη παρὰ τὴν ὁδὸν Φιλελλήνων.— 17) Άγιοι Θεόδωροι, ὕπῃρκεν ὅπου ἡ ὁδὸς Νίκης, ὀλίγον πρὸς Β. τῆς ὁδοῦ Νικοδήμου.— 18) Άγιοι Ἀνάργυροι, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Α. πλευρᾶν τῆς ὁδοῦ Ὑπερείδου, μετὰ τῶν ὁδῶν Σωτήρος καὶ Ἀγγέλου Γέροντα.— 19) Παναγία ἡ Κιμιωτίτισσα ἢ Μισοσπουριάτισσα, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Α. γωνίας τῶν ὁδῶν Ὑπερείδου καὶ Ἀγγ. Γέροντα.— 20) Παναγία ἡ Δουβεργαῖνα, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Μ. πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ Χίλλ.— 21) Άγιος Νικόλαος τοῦ Ραγκάδου, ὕπῃρκεν παραμορφωμένη παρὰ τὸ τέμα τῆς ὁδοῦ Ἐπιάρμου.— 22) Άγιος Γεώργιος τοῦ Βράχου, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Β.Α. πλευρᾶν τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως.— 23) Παναγία τοῦ Σαρρή, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Α. γωνίας τῶν ὁδῶν Πουτανεῖου καὶ Ἐρεχθέως.— 24) Άγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Μ. πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ Καλλιφρονᾶ πρὸς Α. τῆς ὁδοῦ Ἐρεχθέως.— 25) Άγιος Στυλιανός, ὕπῃρκεν παρὰ τὸς Β. πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τὴν ἰδανικὴν ἐπέκτασιν τῆς ὁδοῦ Μνησικλέους.— 26) Άγιος Νικόλαος, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Μ. πλευρᾶν τῆς περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἀτρατοῦ, Μ.Α. τῆς οἰκίας Κλεάνθους.— 27) Παναγία τοῦ Μιχαλάτση, ὕπῃρκεν ὑπόλειμμα τῆς παρὰ τὴν Β. πλευρᾶν τῆς περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἀτρατοῦ, Α. τῆς οἰκίας Κλεάνθους.— 28) Άγιος Ἰωάννης, ὕπῃρκεν ὅπου ἡ Β.Δ. γωνία τῆς οἰκίας Κλεάνθους.— 29) Παναγία ἡ Χρυσοκαστρίτισσα, ὕπῃρκεν παραμορφωμένη ἐπὶ τῆς Μ. πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ Θρασυβούλου.— 30) Άγιος Σπυρίδων καὶ Τιμία Ζώνη, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Μ. γωνίαν τῶν ὁδῶν Λυσίου καὶ Μάρκου Λύρηλιου.— 31) Εὐαγγελίστρια, ὕπῃρκεν ἡρειπωμένη παρὰ τὴν Α. πλευρᾶν τῆς ὁδοῦ Μνησικλέους, πλησίον τῆς ὁδοῦ Πρωτανεῖου.— 32) Άγιον Ἀνάργυροι, μετὰ τὴν Παναγίαν Ἰάσου, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Β. πλευρᾶν τῆς ὁδοῦ Πρωτανεῖου.— 33) Άγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαγκουτῆ, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Μ. γωνίαν τῶν ὁδῶν Καλλιφρονᾶ καὶ Μνησικλέους, ἐναντι τῆς ὁδοῦ Θρασυβούλου.— 34) Άγιος Κωνσταντῖνος τοῦ Σαῖτα, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Β. πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ Λυσίου, μετὰ τῶν ὁδῶν Μνησικλέους καὶ Ἐρεχθέως, πλησίον τῆς πρώτης.— 35) Χριστός, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Μ.Α. γωνίας τῶν ὁδῶν Λυσίου καὶ Φλέσσα.— 36) Παναγία Ζώνη, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Β. γωνίας τῶν ὁδῶν Λυσίου καὶ Φλέσσα.— 37) Άγιος Δημήτριος τοῦ Κατηφόρη, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Μ. πλευρᾶν τῆς ὁδοῦ Κηρύστου, ὅπου ἡ ὁδὸς Ἐρεχθέως.— 38) Παναγία ἡ Χρυσοστασίτισσα (Χρυσοστασίτισσα), ὕπῃρκεν ἡρειπωμένη παρὰ τὴν ὁδὸν Ἀδριανοῦ ἀριθ. 27—39) Σωτήρ, ὕπῃρκεν παρὰ τὰς ὁδοὺς Αἰόλου καὶ Ἀδριανοῦ εἰς τὴν Α. πλευρᾶν τῆς πλατείας.— 40) Άγιος Νικόλαος τοῦ Καλυδωνίου, ὕπῃρκεν εἰς τὸ βάθος τῆς ὁμωνύμου ἀδελφίδου.— 41) Άγιος Ἀσώματος τοῦ Χειλά, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Δ. πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ Ἀγγέλου Βλάχου.— 42) Παναγία ἡ Χρυσοροϊδαῖνα, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Β.Δ. γωνίαν τῶν ὁδῶν Ἀδριανοῦ καὶ Μπενιζέλου.— 43) Παναγία ἡ Ροδίτισσα ἢ Φακερωμένη, ὕπῃρκεν ἐντὸς τοῦ μετὰ τῶν ὁδῶν Ἀδριανοῦ, Φιλοθέης καὶ Ἀγίου Ἀνδρέου οἰκοδομικοῦ τριγώνου.— 44) Άγία Εἰρήνη, ὕπῃρκεν ἀνακτισμένη εἰς τὴν Β. πλευρᾶν τῆς ὁδοῦ Νικοδήμου Α. τῆς ὁδοῦ Φιλοθέης.— 45) Σταυρωμένος, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Μ.Δ. γωνίαν τῶν ὁδῶν Θουκυδίδου καὶ Νικοδήμου.— 46) Άγιος Ἀνδρέας, ὕπῃρκεν ἀκριβὸς εἰς τὴν θέσιν ὅπου ἀνηγέρθη ὁ ὁμωνύμος ναὸς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, παρὰ τὴν ὁδὸν Φιλοθέης.— 47) Άγιος Δημήτριος, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Μ. γωνίας τῶν ὁδῶν Φιλοθέης καὶ Ἀγίου Ἀνδρέου.— 48) Σωτήρ, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Β. γωνίας τῶν ὁδῶν Φιλοθέης καὶ Ἀγίου Ἀνδρέου.— 49) Σωτήρ, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς πλατείας τῆς Μητροπόλεως μετανομασμένη εἰς Ἀγιον Ἐλευθέριον.— 50) Άγιος Γρηγόριος, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς πλατείας Μητροπόλεως πρὸ τοῦ στομίου τῆς ὁδοῦ Πανδρόσου.— 51) Παναγία ἡ Γοργοπέκος, ὕπῃρκεν εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Μητροπόλεως μετανομασμένη εἰς Ἀγιον Ἐλευθέριον.— 52) Άγιος Νικόλαος, μετὰ τῆς Καισαριανῆς, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Β. πλευρᾶν τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ.— 53) Άγία Δύναμις, μετὰ τῆς Μ. Πεντέλης, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Α. γωνίαν τῶν ὁδῶν Μητροπόλεως καὶ Μονῆς Πεντέλης.— 54) Παναγία ἡ Ροδακιάτισσα, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς συναντήσεως τῶν ὁδῶν Βουλῆς καὶ Ἑρμοῦ.— 55) Παναγία τοῦ Ἀγγέλου (Βενιζέλου), ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φωκίωνος πρὸς τὴν Μ. πλευρᾶν τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ.— 57) Κα-

πνακορέα, ὕπῃρκεν κατὰ τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ.— 58) Παναγία τοῦ Ρομπῆ, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν ὁδὸν Εὐαγγελιστρίας (Ράμνη).— 59) Άγία Σιών, ὕπῃρκεν ἐντὸς τοῦ μετὰ τῶν ὁδῶν Ἑρμοῦ, Εὐαγγελιστρίας, Περικλέους καὶ Καλαμῶντος οἰκοδομικοῦ χώρου.— 60) Άγία Εἰρήνη, ὕπῃρκεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὁμωνύμου νεότερου ναοῦ, κατὰ τὸ πρῶτον αὐτοῦ μέρος.— 61) Άγιος Γεώργιος τοῦ Καρυκῆ, ὕπῃρκεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὁμωνύμου νεότερου ναοῦ (Καρύστη).— 62) Άγιος Νικόλαος ἢ Άγιος Μάρκος, μετὰ τῆς μονῆς Δαφνίου, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Α. πλευρᾶν τῆς ὁδοῦ Ἀγίου Μάρκου ἀριθ. 16 μετὰ τῶν ὁδῶν Κολοκατράνη καὶ Μιλτιάδου.— 63) Σωτήρ, ὕπῃρκεν μέχρι τοῦ 1923 ἐπισκευασμένη ἐπὶ τῆς Δ. πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ Ἀγίου Μάρκου ἀριθ. 11.— 64) Παναγία ἡ Χρυσοσπηλιώτισσα, ὕπῃρκεν εἰς τὴν θέσιν τῆς ὁμωνύμου νεότερας παρὰ τὴν ὁδὸν Αἰόλου.— 65) Άγία Παρασκευῆ, Κουλουριώτικο μετόχι, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Α. πλευρᾶν τῆς ὁδοῦ Αἰόλου ὀλίγον πρὸς τὰ Μ. τῆς ὁδοῦ Εὐριπίδου.— 66) Άγιοι Θεόδωροι, ὕπῃρκεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁδοῦ Εὐριπίδου.— 67) Άγία Σιών, ὕπῃρκεν παρὰ τὸ πεζοδρόμιον τοῦ κήπου τῆς Ἀκαδημίας ἐναντι τῆς ὁδοῦ Μασσαλίας.— 68) Άγιος Δημήτριος ὁ Τζιριτῆς, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Α. γωνίαν τῶν ὁδῶν Εὐπόλειος καὶ Ἀπελλοῦ.— 69) Άγιοι Ἀπόστολοι, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Β.Δ. γωνίας τῶν ὁδῶν Ἀρμαδίου καὶ Ἀθανάτων, παρὰ τὴν Ἀγορᾶν.— 70) Άγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς συναντήσεως τῶν ὁδῶν Θεάτρου καὶ Σωκράτους.— 71) Άγιος Ἰωάννης στὴν Κολώνα, ὕπῃρκεν παραμορφωμένος παρὰ τὴν Β. πλευρᾶν τῆς ὁδοῦ Εὐριπίδου, μετὰ τῶν ὁδῶν Αἰσχόλου καὶ Μενάνδρου.— 72) Άγιος Ἀθανάσιος, Αἰγινήτικο μετόχι, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Α. πλευρᾶν τῆς ὁδοῦ Ἀριστοφάνους.— 73) Άγιος Ἀθανάσιος τοῦ Ψυρῆ, ὕπῃρκεν κατὰ τὴν συνάντησιν τῶν ὁδῶν Ἀγίου Ἀναργύρου καὶ Ἀριστοφάνους, ὅπου ἡ πλατεία.— 74) Άγία Κυριακή, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Α. πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ Ἀθηνᾶς.— 75) Άγία Μαύρα, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀθηνᾶς μετὰ τῶν ὁδῶν Βύσσης καὶ Καίρη.— 76) Παναγία τοῦ Μπάμπαρη, ὕπῃρκεν κατὰ τὸν Καμπούρογλου πλησίον τῆς Ἀγίας Μαύρας.— 77) Άγία Παρασκευῆ, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βορέα πλησίον τῆς ὁδοῦ Καρῆρη.— 78) Άγιος Νικόλαος τοῦ Κτενᾶ ἢ τοῦ Βοριά, ὕπῃρκεν εἰς τὴν συνάντησιν τῶν ὁδῶν Βορέα καὶ Βύσσης, Α. τῆς ὁδοῦ Ἀθηνᾶς.— 79) Άγιος Δημήτριος ὁ Νέος, ὕπῃρκεν εἰς τὴν θέσιν τῆς ὁμωνύμου νεότερας παρὰ τὴν συνοικίαν Ψυρῆ.— 80) Άγιοι Ἀνάργυροι, ὕπῃρκεν παραμορφωμένη παρὰ τὴν ὁμωνύμου ὁδόν.— 81) Άγία Παρασκευῆ, κατὰ τὸν Μόμμεν ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Α.Μ. γωνίας τῶν ὁδῶν Ἀγίου Ἀναργύρου καὶ Λεπενιώτου.— 82) Άγία Παρασκευῆ, κατὰ τὸν Μόμμεν ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Β. γωνίας τῶν ὁδῶν Μύκανος καὶ Αἰσώπου.— 83) Άγία Ἐλεούσα, ὕπῃρκεν ὑπόλειμμα τοῦ ὁπισθοῦ μέρους παρὰ τὴν ὁμωνύμου ὁδόν, ὅπου τὸ παλαιὸν Κακουργιοδικεῖον.— 84) Σωτήρ, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ γωνίας τῶν ὁδῶν Θεμίδος καὶ Μισαοῦλη.— 85) Άγία Ἑλένη ἢ Άγία τοῦ Οἰκονόμου, ὕπῃρκεν μετὰ τῶν ὁδῶν Ἑρμοῦ Ἀγίας καὶ Κέβητος.— 86) Χριστοκοπίδης, ὕπῃρκεν ὅπου ὁ ὁμωνύμος νεότερος ναὸς.— 87) Σωτεῖρα τοῦ Δικαίου, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Μ. γωνίαν τῶν ὁδῶν Ἡδῆς καὶ Ἀποστόλη.— 88) Άγιοι Ἀσώματοι, ὕπῃρκεν μετερορυθμισμένη παρὰ τὸ τέμα τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ.— 89) Άγία Τριάς, ὕπῃρκεν ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ Κεραμεικοῦ παρὰ τὴν ὁδὸν Πειραιῶς.— 90) Άγιος Ἀθανάσιος Κουρκούρης, ὕπῃρκεν ἐπισκευασμένος Μ.Δ. τοῦ σταθμοῦ τοῦ Θησείου.— 91) Άγιος Νικόλαος, ὕπῃρκεν κατὰ τὸν Μόμμεν πρὸς Δ. τοῦ Θησείου.— 92) Άγία Παρασκευῆ, ὕπῃρκεν κατὰ τὸν Μόμμεν πρὸς Δ. τοῦ Θησείου.— 93) Άγιος Νικόλαος, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Β. πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ Ἀδριανοῦ παρὰ τὴν Δ. γωνίαν τῆς ὁδοῦ Ἀγίου Φιλίππου.— 94) Άγιος Φίλιππος, ὕπῃρκεν ἀνακτισμένος παρὰ τὴν ὁδὸν Ἀδριανοῦ πρὸς τὸ Θησεῖον.— 95) Άγιος Νικόλαος Μεγακαραῖος, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Δ. πλευρᾶν τῆς πλατείας Ἀθηνῶνας.— 96) Άγία Παρασκευῆ, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Μ.Δ. γωνίας τῆς ὁδοῦ Ἡραΐτου καὶ τῆς πρὸς τὴν γέφυραν παρόδου.— 97) Άγιοι Ἀσώματοι στὰ Σκαλιά, ὕπῃρκεν προσηρημένες παρὰ τὸ Μ. ἄκρον τῆς 4ης κινεσσοειχίας τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἀδριανοῦ.— 98) Άγιος Θωμᾶς, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Α. πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ Εὐρουσακείου μετὰ τῶν ὁδῶν Ἀδριανοῦ καὶ Κλάδου.— 99) Άγιος Ἐλισσαῖος, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Δ. πλευρᾶν τῆς ὁδοῦ Ἀρεῶς, κατὰ τὴν ἀσπίδα τῶν Μάιον τοῦ 1944.— 100) Μεγάλη Παναγία, ὕπῃρκεν εἰς τὸ μέσον τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἀδριανοῦ.— 101) Άγιος Παντελεήμων, τὸ Καθολικόν, ὕπῃρκεν εἰς τὸν χώρο τῆς ὁμωνύμου πλατείας κατὰ τὴν συνάντησιν τῶν ὁδῶν Αἰόλου καὶ Πλουτῶνος.— 102) Παναγία Πελεκουρίχη, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Μ.Δ. γωνίαν τῆς πλατείας Ἀγίου Παντελεήμονος, παρὰ τὴν ὁδὸν Κηρυκείου.— 103) Παντάνασσα, τὸ Μεγάλον Μοναστήρι, ὕπῃρκεν μετερορυθμισμένη ὅπου τὸν ἐπιμύριον Μοναστήριον εἰς τὴν ὁμωνύμου πλατεῖαν.— 104) Προφήτης Ἠλίας, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Β. πλευρᾶν τῶν Ταξιάρχων εἰς τὴν γωνίαν τῆς ὁδοῦ Δεξίπτου.— 105) Ταξιάρχαι, ὕπῃρκεν παραμορφωμένη παρὰ τὴν Πύλην τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς.— 106) Σωτεῖρα τῆς Παζαρόπορτας, ὕπῃρκεν προσηρημένη εἰς τὸ Μ. ἄκρον τῆς Πύλης τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς.— 107) Άγιος Νικόλαος, ὕπῃρκεν ἐπὶ τῆς Α. πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ Πανδῆ μετὰ τῶν ὁδῶν Θρασυβούλου καὶ Θέλου.— 109) Σταυρωμένος, ὕπῃρκεν παρὰ τὴν Μ.Α. γωνίαν τῶν ὁδῶν Πανδῆ καὶ Μιχαῆλ.— 110) Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτήρος, ὕπῃρκεν εἰς τὴν Μ. πλευρᾶν τῆς περὶ τὴν

«Ανω : 'Αριστέρη, τὸ ξενοδοχείον τῆς «Μεγάλῃς Βρετανίας». Δεξιᾶ, τὸ δη-
μαρχικὸν κατᾶστημα.

*Ακρόπολι δόξ Θεωρίας καί πρὸς Δ. τῆς δόξ Κλεφύδρας. — 111) *Ἅγιος Νικόλαος ἢ Σεραφεῖμ. Ὑπάρχει ἡρειπωμένος παρὰ τὴν Μ. πλευρὰν τῆς παλαιᾶς πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν ὁδοῦ, κατὰ τὴν ἰδιαιτὴν ἐπέκτασιν τῆς δόξ Πανός. — 112) *Ἅγία Ἄννα. Ὑπάρχει ἐπισκευασμένη παρὰ τὴν Α. πλευρὰν τῆς δόξ Διοσκουράων καί τὴν Β. τῆς δόξ Μητρώου. — 113) Ὑπαπαντή. Ὑπῆρχεν ἡρειπωμένη μεταξὺ τῶν ὁδῶν Διοσκουράων καί Βουλευτηρίου εἰς τὸ μέσον ἄκρων αὐτῶν. Κατηδραφίσθη χάριν τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἀμερικανικῆς ἀποστολῆς. — 114) Χριστός. Ὑπῆρχεν ἡρειπωμένη πρὸς Β. τῆς δόξ Μητρώου, Κατηδραφίσθη χάριν τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἀμερικανικῆς ἀποστολῆς. — 115) Ἅγία Κυρά ἢ Εἰσόδια τῆς Κυράς. Ὑπῆρχε παρὰ τὴν Β. πλευρὰν τῆς δόξ Παλυγῶτου, πλησίον τῆς δόξ Εὐρυσκακείου. — 116) Ἅγιος Σπυρίδων. Ὑπῆρχεν ἀνεσκαυμένη ἐπὶ τῆς Δ. πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ Εὐρυσκακείου ἀριθ. 16, εἰς τὴν οἰκίαν Ματωκῆ. Κατηδραφίσθη χάριν τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἀμερικανικῆς ἀποστολῆς. — 117) Παναγία ἢ Πυργιώτισσα ἢ Χρυσοσυργιώτισσα. Ὑπῆρχεν ἐντὸς πύργου τοῦ Ἰουστινιανοῦ τείχους εἰς τὸ Μ. ἄκρον τῆς Στῶας τοῦ Ἀττάλου. — 118) Ἅγία Παρασκευή. Ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν ὁδῶν Κλάδου, Ἀρεῶς, Ποικίλης καί Εὐρυσκακείου. — 119) Ἅγιοι Ἀπόστολοι τοῦ Σολάκη. Ὑπάρχει παραμορφωμένη παρὰ τὴν Δ. πλευρὰν τῆς δόξ Ἀρείου Πάγου, ἤδη ἐντὸς τοῦ χώρου τῶν ἀνασκαφῶν. — 120) Εὐαγγελίστρια. Ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς Α. πλευρᾶς τῆς δόξ Ἀρείου Πάγου ὀλίγον πρὸς Μ. τῆς δόξ Μητρώου. — 121) Ἅγιος Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης. Ὑπάρχει ἡρειπωμένος εἰς τὸς Β. πρόποδας τοῦ Ἀρείου Πάγου. — 122) Ἅγιος Ἀθανάσιος τοῦ Μπυλιανῆ. Ὑπῆρχε μέχρις ἐσχάτου ΒΔ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Κατηδραφίσθη χάριν τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἀμερικανικῆς ἀποστολῆς. — 123) Ἅγιοι Ἥλιος καί Χαραλάμης. Ὑπῆρχεν ἐπισκευασμένη παρὰ τὴν Α. πλευρὰν τῆς δόξ Ἐπιωνίων μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καί Ἀστεροσκοπείου. Κατηδραφίσθη χάριν τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἀμερικανικῆς ἀποστολῆς. — 124) Παναγία ἢ Βλασσαρού. Ὑπῆρχεν ἐπισκευασμένη ἐπὶ τῆς Α. πλευρᾶς τῆς δόξ Ἐπιωνίων ὀλίγον πρὸς Μ. τῶν Ἐπιωνίων. Κατηδραφίσθη χάριν τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἀμερικανικῆς ἀποστολῆς. — 125) Ἅγιος Γεώργιος Ἀκαμάτης. Τὸ Θησεῖον. — 126) Ἅγία Μαρίνα. Ὑπάρχει παρὰ τὸν βράχον τοῦ Ἀστεροσκοπείου ἐν οὐρανοῦ μετ' ὑπερέχοντα τοῦ ἰσάουσι τρούλλον. — Ἅγιος Δημήτριος Λουμβαδίου. Ὑπάρχει παραμορφωμένος περὰ τὸν αὐχένα τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν, μεταξὺ Πυλῶς καί μνημείου Φιλοπάππου. — 128) Τετάρτη. Ὑπῆρχεν εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς Ἀκροπόλεως Α. τῆς Πνακοθήκης καί Β. τῶν Προπυλαίων. — 129) Ἅγιοι Ἀπόστολοι στὰ Μάρμαρα. Ὑπῆρχεν ἐντὸς τοῦ σπηλαίου τῆς Κλεφύδρας. — 130) Ἅγιον Ἀναργύρον. Ὑπῆρχε μεταξὺ Ὠδίου τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ καί τοῦ Μ. Δ. ἄκρου τῆς Ἀκροπόλεως. — 131) Ἀσκητήριον. Ὑπάρχει ἐν σπηλαίῳ τῆς βαρείας πλευρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως, παρὰ τὸν πλευρὸν τοῦ Πανός. — 132) Ἅγιος Ἰωάννης στὴν Κολώνες. Ὑπῆρχεν, ὅπως φαίνεται εἰς ἀπεικόνισιν τοῦ Carrey (1674) μεταξὺ τῶν αὐλῶν τῆς Μ.Α. γωνίας τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. — 133) Ἅγία Μαρίνα. Ὑπῆρχε πρὸς Ν. τοῦ Ὀλυμπίου ἐκείθεν τοῦ Ἰλισοῦ, ἀγνωστον ποῦ ἀκριβῶς. — 134) Ἅγία Φωτεινή. Ὑπάρχει ἀνακαινισμένη παρὰ τὴν γέφυραν τῆς δόξ Ἀναπαύσεως. — 135) Παναγία τοῦ Πετρίτη. Ὑπῆρχε παρὰ τὴν Β. πλευρὰν τῆς δόξ Ἀρδητοῦ ἀριθ. 13, ὅπου ἢ οἰκία Ἀρ. Ζάγου. — 136) Βασιλικὴ τοῦ Ἰλισοῦ. Ὑπάρχει ἢ ὑποδομὴ τῆς ἐπὶ τῆς νησίδος τοῦ Ἰλισοῦ πρὸς Α. τῆς Ἅγιας Φωτεινῆς. 137) Ἅγιος Φράγκος. Ὑπῆρχεν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰλισοῦ πλησίον τοῦ Σταδίου, ἀγνωστον ποῦ ἀκριβῶς. — 138) Βασιλικὴ τοῦ Κληματίου. Ὑπάρχον λείψανα τῆς ὑποδομῆς τῆς εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τῆς δόξ Τσακάλωφ ἀριθ. 26. — 139) Ἅγιος Γεώργιος τοῦ Λυκαδητοῦ. Ὑπάρχει ἀνεκαινισμένος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου. — 140) Ἅγιος Ἰσιδώρος. Ὑπάρχει εἰς τὴν δυτικὴν κλιτὸν τοῦ Λυκαδητοῦ.

Κάστας Η. Μπίρης

ΟΙ ΣΗΜΕΡΙΝΟΙ ΝΑΟΙ. — ΕΝΟΡΙΑΙ.

*Ἐκ τῶν διακοσίων περίπου ναῶν τῆς πρωτεύουσῆς οἱ σημαντικότεροι ἀπὸ ὀψέως ἀρχιτεκτονικῆς καί ἱστορικῆς ἐνδιαφέροντος ἀναφέρονται εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ ἀπὸ χείρας τόμου: «Κτίρια μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν». Κατὰ τὰ τελευταῖα εἰκοσιν ἔτη ἔχει καταβληθῆ ἰδιαιτέρα φροντίς δι' ἀνακαινισμὸν ἀρκετῶν ἐξ αὐτῶν καί δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ πλειονότης τῶν ναῶν τῆς πόλεως ἀνταποκρίνεται σήμερον εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐκκλησιασμοῦ τῶν κατοίκων. Διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν διακόσμησιν αὐτῶν ἔχουν ἐργασθῆ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀξιόλογοι ζωγράφοι. Ἀλλὰ καί τὰ ἐνοριακὰ συμβούλια ἐφρόντισαν νὰ ἐφοδιάσων τοὺς ναοὺς δι' ἄρτιον ἐγκαταστάσεων ἠλεκτροφωτισμοῦ, θερμάνσεως, εἰς δεκάς δὲ ἐκ τῶν ἀθηναϊκῶν ναῶν ἔχουν γίνῃ καί τηλεφωνικαὶ συνδέσεις. Κατὰ τὰς Κυριακὰς δὲ καί τὰς μεγάλας χριστιανικὰς ἑορτὰς ἡ λειτουργία μεταδίδεται ραδιοφωνικῶς ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Μητροπόλεως.

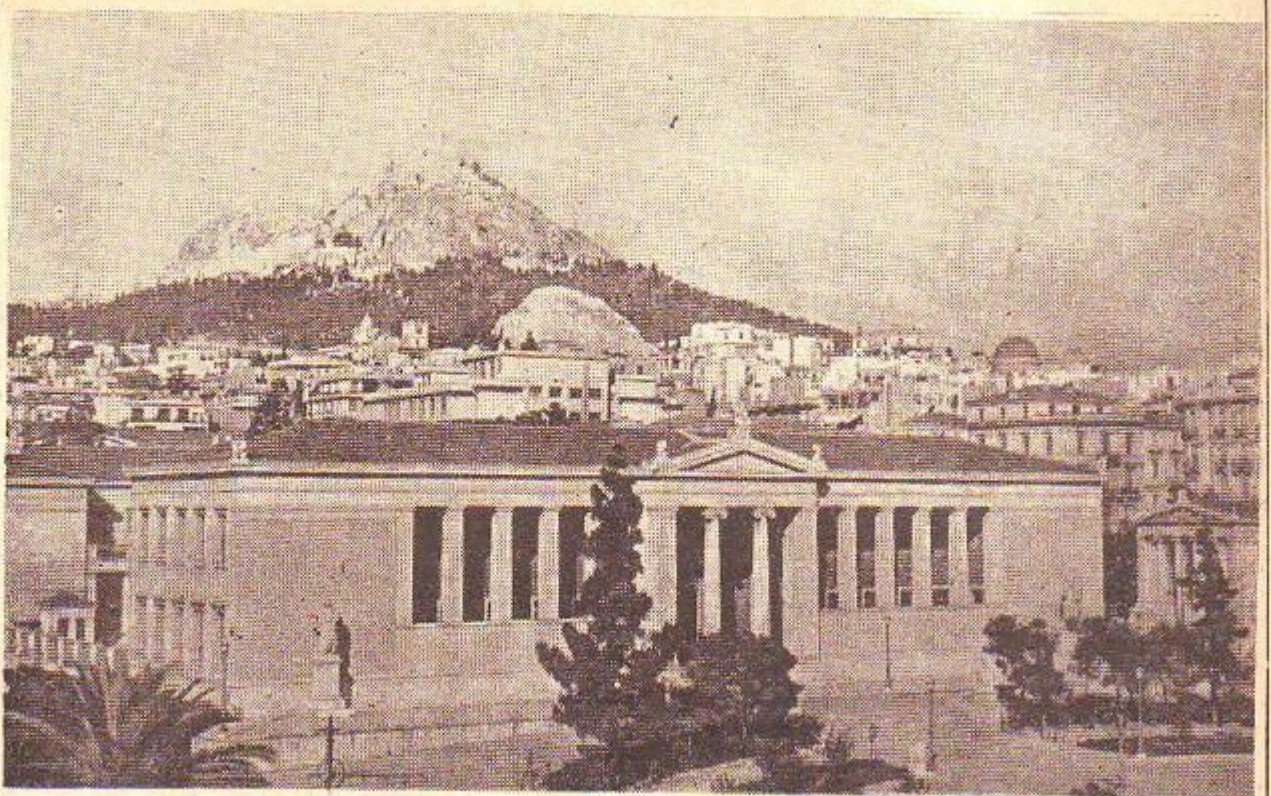
*Ἐνοριακοὶ ναοὶ τῶν Ἀθηνῶν εἰναι οἱ ἑξῆς 123, τῶν ὁποίων ὁ ἐπὶ ὄνομα Ἅγιος ἑορτάζει κατὰ τὴν ἡμερομηνίαν τὴν ἀναφερομένην ἐντὸς παρενθέσεως:

- 1) Καθεδρικός ναὸς Μητροπόλεως : Εὐαγγελισμὸς Θεοτόκου (25 Μαρτίου).
- 2) Ἅγιου Ἀθανασίου—Θησεῖου (5 Ἰουλίου).
- 3) Ἅγίας Αἰκατερίνης—Πετραλῶνων (25 Νοεμβρίου).

- 4) Ἅγίας Αἰκατερίνης—Πλάκας (25 Νοεμβρίου).
- 5) Ἅγιου Αἰμιλιανοῦ—Λόσου Σκουζῆ (18 Ἰουλίου).
- 6) Ἅγιου Ἀλεξάνδρου—Παλ. Φαλήρον (30 Αὐγούστου).
- 7) Ἅγιον Ἀναργύρον — Ψυρῆ (1 Ἰουλίου, 1 Νοεμβρίου).
- 8) Ἅγιον Ἀναργύρον — Νέας Σμύρνης (1 Ἰουλίου, 1 Νοεμβρίου).
- 9) Ἅγιος Ἀναστασίας—Περισσοῦ (22 Δεκεμβρίου).
- 10) Ἅγιου Ἀνδρέου—Πετραλῶνων (30 Νοεμβρίου).
- 11) Ἅγιου Ἀνδρέου—Κάτω Πατησίων (30 Νοεμβρίου).
- 12) Ἅγίας Ἄννης—Περισσοῦ (25 Ἰουλίου).
- 13) Ἅγιου Ἀντωνίου—Πατησίων (17 Ἰανουαρίου).
- 14) Ἅγιου Ἀντωνίου — Περισσοῦ (17 Ἰανουαρίου).
- 15) Ἅγιον Ἀποστόλων—Θησεῖου (29 καὶ 30 Ἰουλίου).
- 16) Ἅγιον Ἀποστόλων—Υμητοῦ (29 καὶ 30 Ἰουλίου).
- 17) Ἅγιον Ἀποστόλων—Τζιτζιφιῶν (29 καὶ 30 Ἰουλίου).
- 18) Ἅγιου Ἀρτεμίου (τῶς Γούρας) (20 Ὀκτωβρίου).
- 19) Ἅγιον Ἀσμάτων—Θησεῖου (8 Νοεμβρίου).
- 20) Ἅγίας Βαρβάρας—Κασιπαδίου (4 Δεκεμβρίου).
- 21) Ἅγίας Βαρβάρας—Παλ. Φαλήρου (4 Δεκεμβρίου).
- 22) Ἅγιου Βασιλείου—Παλυγῶτων (1 Ἰανουαρίου).
- 23) Γενήσεως τοῦ Χριστοῦ—Χριστοκόπιδη (25 Δεκεμβρίου).
- 24) Ἅγιου Γερασίου — Κουπονίων (20 Ὀκτωβρίου καὶ 4 Μαρτίου).
- 25) Ἅγιου Γεωργίου—Καρότση (23 Ἀπριλίου).
- 26) Ἅγιου Γεωργίου—Κυψέλης (23 Ἀπριλίου).
- 27) Ἅγιου Γεωργίου—Ἀκαδημίας Πλάτωνος (23 Ἀπριλίου).
- 28) Ἅγιου Γεωργίου — Δουραγῆτη (23 Ἀπριλίου).
- 29) Ἅγιου Γεωργίου—Καλλιθέας (23 Ἀπριλίου).
- 30) Ἅγιου Γεωργίου — Νέων Σφαγείων (23 Ἀπριλίου).
- 31) Ἅγιου Γεωργίου—Ψυχικό (23 Ἀπριλίου).
- 32) Ἅγίας Γλυκερίας—Γαλασίου (13 Μαΐου).
- 33) Προφήτου Δανιὴλ—Βοτανικοῦ (17 Δεκεμβρίου).
- 34) Ἅγιου Δημητρίου — Ἀμπελοκήτων (26 Ὀκτωβρίου).
- 35) Ἅγιου Δημητρίου—Ψυρῆ (26 Ὀκτωβρίου).
- 36) Ἅγιου Δημητρίου—Νέας Ἐλβετίας (26 Ὀκτωβρίου).
- 37) Ἅγιου Δημητρίου—Μπραχαμίου (26 Ὀκτωβρίου).
- 38) Ἅγιου Δημητρίου—Ψυχικό (26 Ὀκτωβρίου).
- 39) Ἅγιου Δημητρίου—Πετρουπόλεως (26 Ὀκτωβρίου).
- 40) Ἅγιου Διονυσίου—Κολωναίου (3 Ὀκτωβρίου).
- 41) Ἅγίας Εἰρήνης—Αἰόλου (5 Μαΐου).
- 42) Ἅγιου Ἐλευθερίου—Ἀρεῶς (15 Δεκεμβρίου).
- 43) Ἅγιου Ἐλευθερίου—Κάτω Πατησίων (15 Δεκεμβρίου).
- 44) Εὐαγγελισμοῦ Περισσοῦ (25 Μαρτίου).
- 45) Εὐαγγελισμοῦ—Υμητοῦ (25 Μαρτίου).
- 46) Εὐαγγελισμοῦ—Χαροκόπου (25 Μαρτίου).
- 47) Ἅγίας Εὐφημίας — Νέας Χαλκηδόνος (11 Ἰουλίου, 16 Σεπτεμβρίου).
- 48) Ἅγίας Ζώνης—Πατησίων (31 Αὐγούστου).
- 49) Ζωοδόχου Πηγῆς—Ἀκαδημίας (14 Ἀπριλίου).
- 50) Ζωοδόχου Πηγῆς—Καλογρέζας (14 Ἀπριλίου).
- 51) Ζωοδόχου Πηγῆς—Κασιπαδίου (14 Ἀπριλίου).
- 52) Προφήτου Ἡλίου—Παγκρατίου (20 Ἰουλίου).
- 53) Προφήτου Ἡλίου—Ριζοτόπου (20 Ἰουλίου).
- 54) Προφήτου Ἡλίου καί Παιτανύσσης — Τζιτζιφιῶν 20 Ἰουλίου).
- 55) Ἅγιου Θεράποντος—Ζωγράφου (14 Μαΐου).
- 56) Ἅγιου Θωμᾶ — Ἀμπελοκήτων (16 Ἀπριλίου καὶ 6 Ὀκτωβρίου).
- 57) Ἅγιου Θωμᾶ — Ἄνω Κυψέλης (16 Ἀπριλίου καὶ 6 Ὀκτωβρίου).
- 58) Τριῶν Ἱεραρχῶν—Πετραλῶνων (30 Ἰανουαρίου).
- 59) Ἅγιου Ἰωάννου—Βουλαγιμένης (29 Αὐγούστου).
- 60) Ἅγιου Ἰωάννου—Γαργαρέτας (29 Αὐγούστου).
- 61) Ἅγιου Ἰωάννου—Νέων Σφαγείων (29 Αὐγούστου).
- 62) Ἅγιου Ἰωάννου—Μαδύτου Νέας Φιλαδέφειας (29 Αὐγούστου).
- 63) Ἅγιου Ἰωάννου Θεολόγου—Σεπολίων (8 Μαΐου, 26 Σεπτεμβρίου).
- 64) Κοιμήσεως Θεοτόκου—Ἡλιουπόλεως (15 Αὐγούστου).
- 65) Κοιμήσεως Θεοτόκου—Καισαριεύς (15 Αὐγούστου).
- 66) Κοιμήσεως Θεοτόκου—Κολοκυνθούς (15 Αὐγούστου).
- 67) Κοιμήσεως Θεοτόκου — Κυκκοσάργους (15 Αὐγούστου).
- 68) Κοιμήσεως Θεοτόκου — Μοναστηραίου (15 Αὐγούστου).
- 69) Κοιμήσεως Θεοτόκου—Ν. Σφαγείων (15 Αὐγούστου).
- 70) Κοιμήσεως Θεοτόκου—Π. Φαλήρου (15 Αὐγούστου).
- 71) Κοιμήσεως Θεοτόκου—Ν. Φιλαδέφειας (15 Αὐγούστου).
- 72) Κοιμήσεως Θεοτόκου—Χαϊδαρίου Ν. Φωκῶν (15 Αὐγούστου).
- 73) Κοιμήσεως Θεοτόκου — Χρυσοκαστριωτίσσης (15 Αὐγούστου).
- 74) Κοιμήσεως Θεοτόκου—Χρυσοσπηλαιωτίσσης (15 Αὐγούστου).
- 75) Ἅγιου Κωνσταντίνου—Ἡλιουπόλεως (21 Μαΐου).
- 76) Ἅγιου Κωνσταντίνου—Κολωνοῦ (21 Μαΐου).
- 77) Ἅγιου Κωνσταντίνου—Μοσχάτου (21 Μαΐου).
- 78) Ἅγιου Κωνσταντίνου—Ὀμονίας (21 Μαΐου).
- 79) Ἅγιου Κωνσταντίνου—Πυργιδοπολείου (21 Μαΐου).

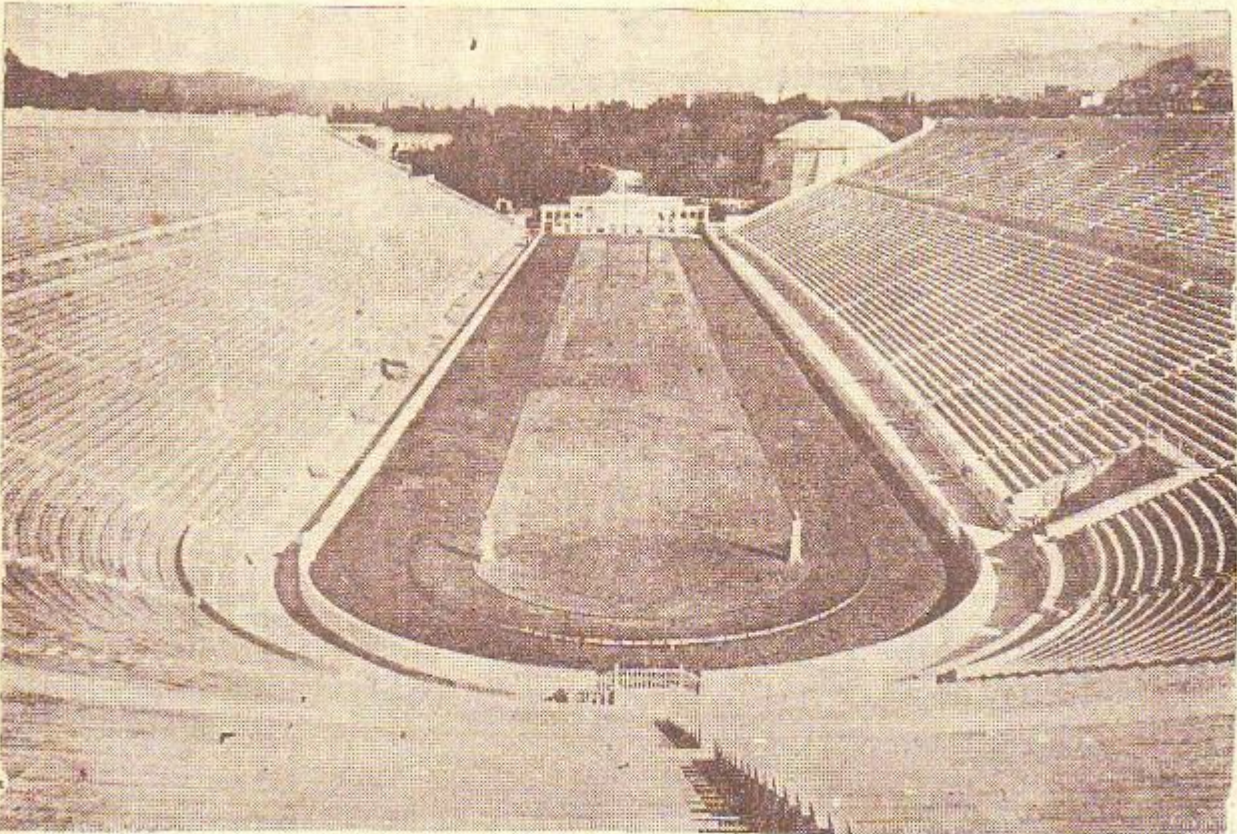
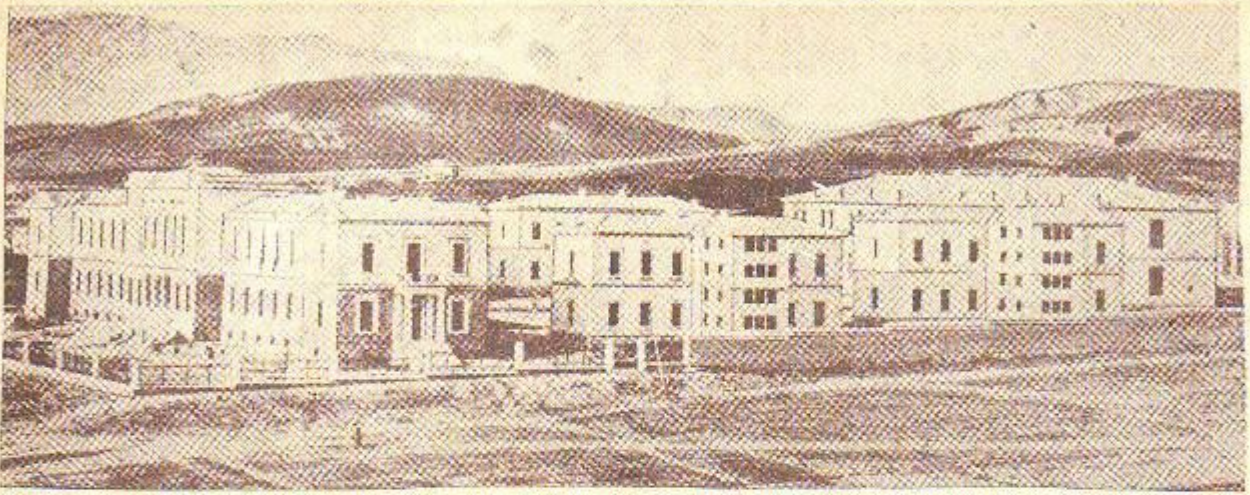
Ἡ παράρρησις τῆς Θέμιδος εἰς τὸν ἕδν αὐτῆς Προμηθεῖα (Τοιχογραφία εἰς τὴν Συναίαν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν ὑπὸ Γαρίππευερῶ).

Άνω : Ἡ πρόσφις τοῦ Ἐθνικοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου. Κάτω : Ἡ ζωφόρος τοῦ Πανεπιστημίου.

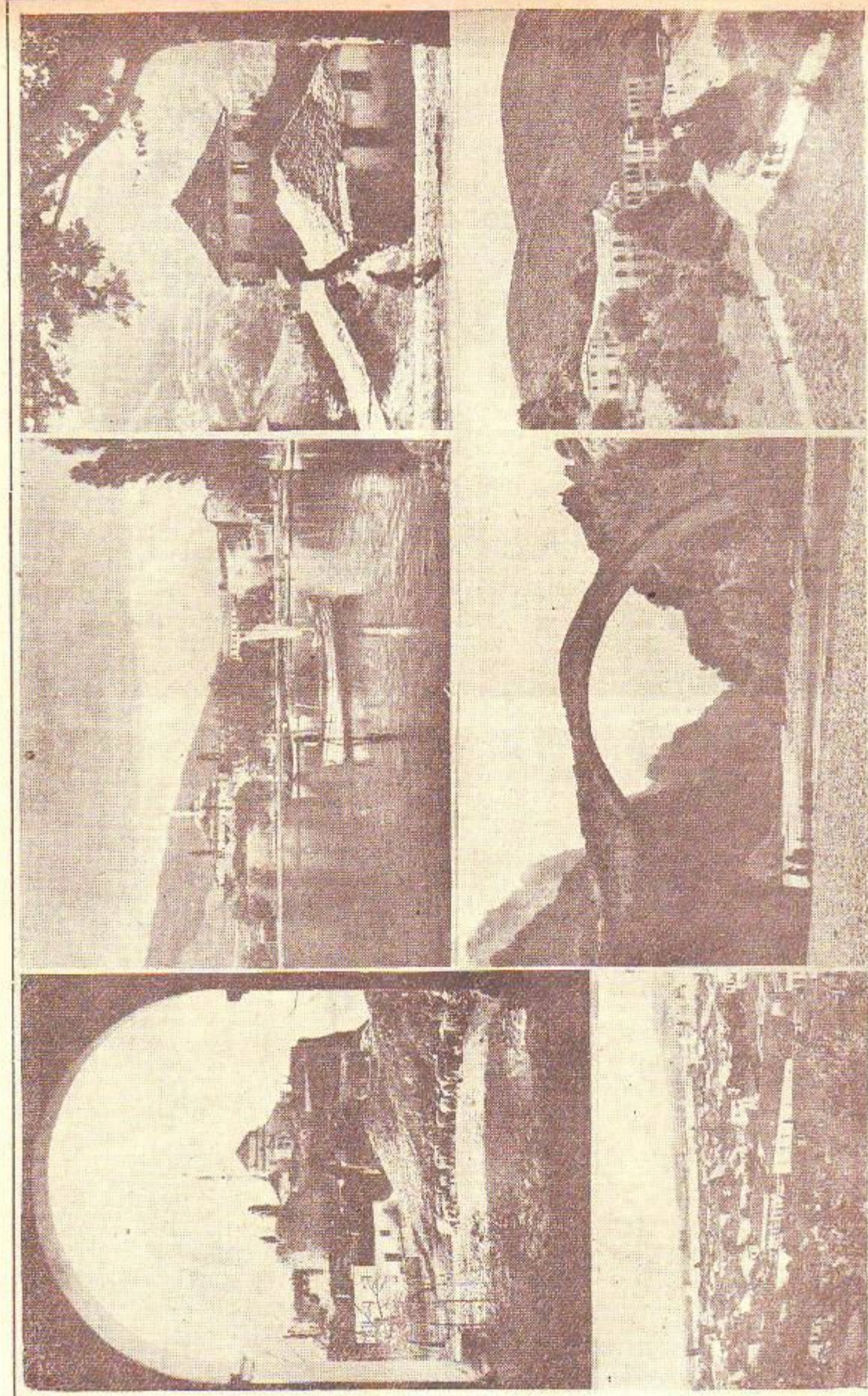
Τὸ Ἐθνικὸν Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον.

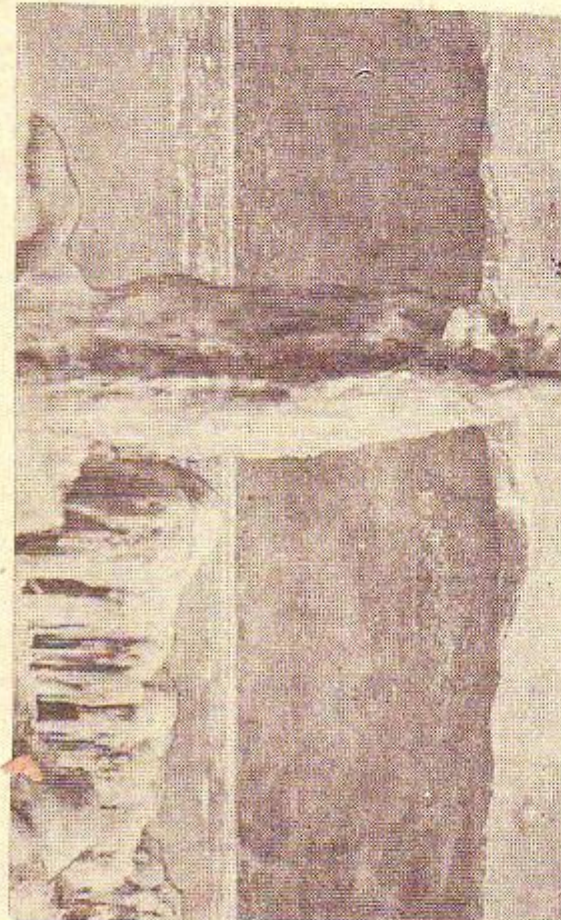
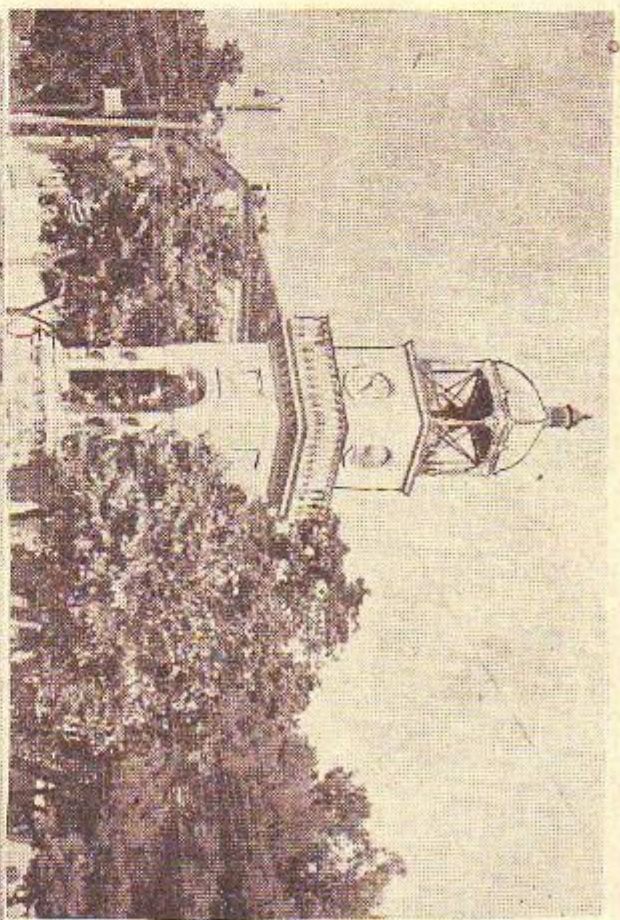
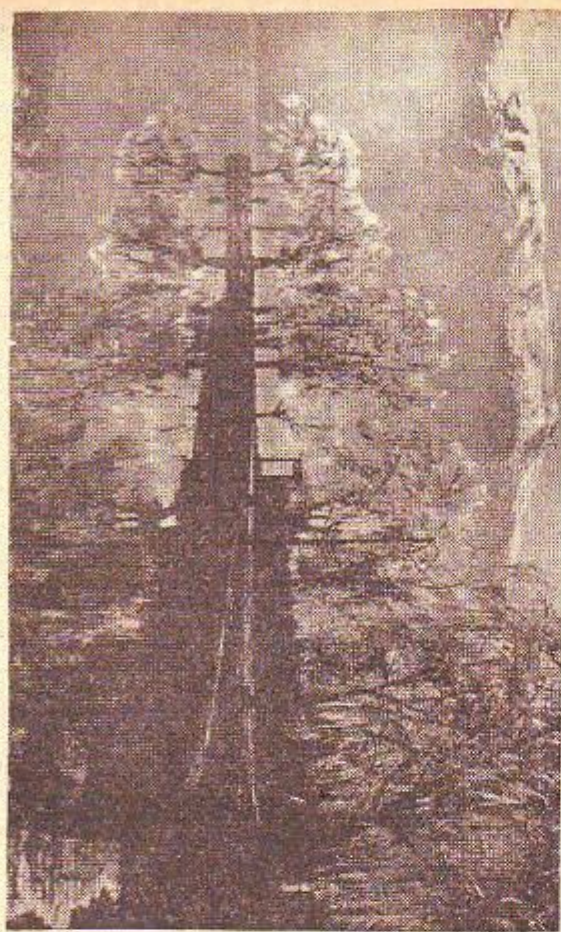
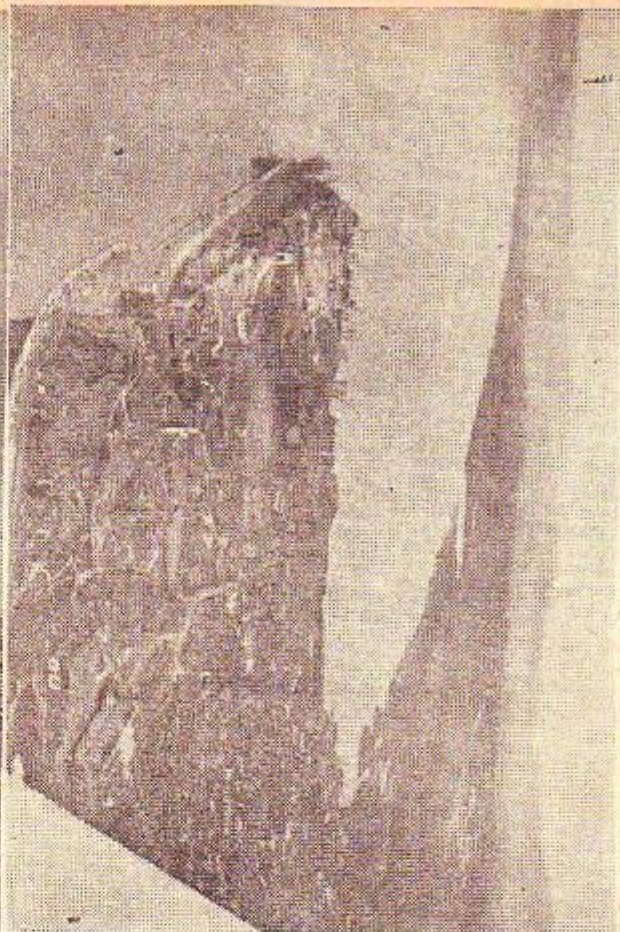
Άνω : Τὸ ἐν Πειραιεὶ κτίριον, ὅπου ἐστεγάζετο ἄλλοτε ἡ Σχολὴ τῶν Εὐελπίδων. Εἰς τὸ μέσον : Τὸ κτίριον τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων ἐν Ἀθήναις. Κάτω : Τὸ Παναθηναϊκὸν Στάδιον.

Κατά σειράν εξ άριστερών προς τά δεξιά. Άνω : Τό φρούριον των Ιωαννίνων, είς τήν περιοχήν του όποιου δόσκειν σήμερον τά πρόβατα κάποιου συμμορισταλήκτου. (Τό τέμενος του Άσλαν χρησιμοποείται σήμερον ός μουσεον). — Μία άποψη της χίμης Παμβώτιδος των Ιωαννίνων. — Η είσοδος του Μετσόδου. Κάτω : Γενική άποψη της Άρτης. — Η γέφυρα του στομίου της Κοιτης (πί του Άσου ποταμού). — Τό Ιερόδασκαλείον και η Μονή Βελλας των Ιωαννίνων, τά όποια ίδρυσεν ο Ιεράρχης τότε Ιωαννίνων, αρχιεπίσκοπος Άθηνών Σπυρίδων. (Φωτογραφήαι Βασ. Κουτσαβέλη).

Ειρήνη από τα Ίαδωνια. Άνω : Άριστέρο, έποχή της πύλας από άριστέριου. Δεξιά, το Όρολόγιον της κεντρικής πλατείας. Κάτω : Άριστέρο, μία όμοια έ-
 ποχή της άμμοης Παμβόνηδος (φωτογραφία Β. Κουραδάκη). Δεξιά, μία οπτική εικόνα της Παμβόνηδος, εις τας όχθας της όρειας τής κόμης της, που έπαύσαντα κατά των
 πρώτοφωλή εις θλίψητα χείματα του 1949, ειδικότεχνησαν φαντασμαγορικά σπήλαια. (φωτογραφία Ι. Γκρούλη).

νων» και «Εμπειρικούς θηλέων αναμορφωτικοί, «Λυκείου 'Ελληνίδων» άπαγγελίας, το δημοτικόν αναμορφωτικόν άπόρων του φιλολογικου Συλλόγου «Παρνασσός», ή «Ναυτική Σχολή 'Α-συρμάτου» εις τόν Βοτανικόν, ή Ραδιοτεχνική Σχολή, ή 'Α-ναστήρα Σχολή Βιομηχανικών Σπουδών, ή «Οίκου» Τυ-φλών» έν Καλλιθέα, ή Δραματική Σχολή 'Εθνικου Θε-άτρου, τό «'Εθνικόν 'Ιδρυμα Κωφάλαλων», ή σχολή μηχανι-κών «'Ηραίοτα», ή σχολή σκηνοθεσίας του «'Ελληνικού 'Ω-δείου», ή σχολή τουριστικών επαγγελματιών, ή 'Υγειονομική, τό «'Ωδείου 'Αθηνών», τό «'Εθνικόν 'Ωδείου», τό «'Ελληνικόν 'Ωδείου», τό «Μουσικόν Λύκειον 'Αθηνών», διάφορα ιδιω-τικά εκπαιδευτήρια καί πλείστα άλλα. Πρός εξημερήσιον των επιθυμιώντων να εκράθωσι την γαλλικήν γλώσσαν, ύπάρ-χουν ή «Γαλλική 'Ακαδημία», ή σχολή Καλογραγιών «'Αγιος 'Ιωσήφ», δια την εκράθωσιν δέ της αγγλικής αι σχολαί του «'Ελλησοαμερικανικου 'Ινστιτούτου», του «'Ελληνοαμερικανικου Συνδέσμου», της «'Ελληνοβρετανικής 'Ενώσεως», της «'Ελ-ληνικής 'Εταιρίας Φίλων της Βρετανικής συμπολιτείας» και 'Αμερικής», τό «Βρετανικόν 'Ινστιτούτον», τό «Κολλέγιον Ξέ-νων Γλωσσών και 'Εμπορίου», τό «Κολλέγιον 'Αθηνών» και πολλά άλλα.

ΤΡΑΠΕΖΑΙ

Αί 'Αθήναι είναι έδρα των έξις τραπεζικόν ιδρυμάτων: «'Αγροτική Τράπεζα της 'Ελλάδος», ιδρυθείσα τό 1929, «Τρά-πεζα 'Αθηνών (1893), «'Εθνική Τράπεζα της 'Ελλάδος» (1841), «Τράπεζα της 'Ελλάδος» (1928), «Τράπεζα 'Ελλη-νικής 'Εμπορικής Πίστεως» (1924), «'Εμπορική Τράπεζα της 'Ελλάδος» (1886), «Κτηματική Τράπεζα της 'Ελλάδος» (1927), «'Αιική Τράπεζα» (1905), «Τράπεζα Πειραιώς» (1916) «Τράπεζα Χίου» (1919), «Τράπεζα Β. Καραδασι-λης» (1924), «Τράπεζα Λακωνίας» κ. ά. Επίσης ύπάρχουν τραπεζικά καταστήματα των έξις: «'Ιονικής» (1839), «'Α-μερικαν 'Εξπρές Κόμπανι» «'Ελληνοαυγιστιακής» και άλ-λων. Περί των σπουδαιότερων εξ αυτών βλέπε τά σχετικά έθ-θηρα του Λεξικού.

ΑΓΟΡΑΙ

Μόνιμοι αγοραί τροφίμων ύπάρχουν σήμερα ή Κεντρική Δημοτική της οδου 'Αθηνών, ή Δημοτική της Κυψέλης, παρά τας οδους Φωκ. Νέγρα και Σποράδων, ή Δημοτική 'Αγορά Καμπά εις την οδον Πειραιώς παρά την διασταύρωσιν 'Ησα-κλειδών και ή Λαχαναγορά εις την διασταύρωσιν της οδου Πει-ραιώς και της 'Ιερών 'Οδου. Πώλησις τροφίμων άνευ επίσημου έγκρίσεως των αρμοδίων αρχών καθιερώθη να γίνεται κατά τά τελευταία έτη και εις τό έξις σημεία των 'Αθηνών: 1) εις την οδον 'Αθηνών, 2) εις τούς 'Αμπελοκήτους, άναντι του αντικαρκινικου 'Ινστιτούτου, 3) άναντι του Γαλλικου Νοσοκο-μίου ή λαϊκή αγορά Γκάζη, 4) εις τά 'Εξάρχεια, 5) εις την πλατείαν Πλυτά ή λαϊκή αγορά Γούδας, 6) εις την Κυψέλην, 7) εις την οδον 'Αχιλλέως ή λαϊκή αγορά Μεταβουρχειών, 8) εις την οδον Φιλαδέου ή λαϊκή αγορά Παγκρατίου, 9) άναντι του ναου 'Αγ. Μελετίου ή λαϊκή αγορά Σεπολιών, Με 'Ιδιω-τικήν πρωτοβουλιαν επίσης έχουν καθορισθή άνεπιστήμως και διάφορα άλλα σημεία ως χάροι πώλεως δια-φόρων ειδών. Τά κυριότερα καταστήματα ειδών εύρίσκονται εις τας οδους Τσαρτζιλ (πρώην Σταδίου), Αίόλου, 'Αθηνών, 'Ερμου, Μητροπόλεως, 'Ελ. Βενιζέλου (πρώην Πανεπιστημίου), Πατησίων και εις τας παράδους αυτών. 'Αγορά παλαιών άντικειμένων διοργανώθη καθ' έκάστην Κυριακήν άπό της πλατείας Μοναστηρακίου διά της οδου 'Ηραίοτου έως τά 'Ιπσιθεν της πλατείας 'Αθησονίας.

ΘΕΑΤΡΑ

Παρή δλον ότι ή πρωτεύουσα διακρίνεται διά τας κινημα-τογραφικές της αίθουσας, αίτινες εκτίσθησαν μετά τό 1930, ύστεραί μέχρι σήμερα άπό άπόψεως θεάτρων. Τά προς τού-το διατεθειμένα κτίρια είναι κατά τό πλείστον πεπαλαιωμέ-να και δέν άνταποκρίνονται εις τας απαιτήσεις της συγχρό-νου αρχιτεκτονικής. Ούτω τά κυριότερα θέατρα της πόλεως μετά την έν έτει 1939 κατεδάφισιν του άπό πολλών έτών προηγουμένως άχρηστευθέντος «Δημοτικου Θεάτρου», είναι σήμερα τό θέατρον «'Ολύμπια», όπου δίδονται αι παραστά-σεις της «'Εθνικής Λυρικής Σκηνής», τό πλέον συγχρονισμέ-νον θέατρον Μαρίκας Κοταπούλη («Ρέξ») και αι αίθουσαι: «'Αλικής», «'Εθνικου», «Παποϊαίνου», «Κυβέλης», 'Αργυρο-πούλου, «'Ακρόπολι», «Βρετανίας», «Κεντρικόν», «Μοντιάλ» «'Απόλλων» κ.ά. Ύνεκα των δυσκόλων οικονομικών συνθηκών καταστά σήμερον άδύνατος ή κάλυψις των δαπανών των άπα-ραιτών διά σοβαρά θεατρικά προσπαθείας όπως αι έξις αι πάσης εξάρσεως ταισάται των συγκροτημάτων της «'Εθνικής Λυρικής Σκηνής» και του «'Εθνικου Θεάτρου», περί του ό-ποιου βλέπε έν τή τάρντι τόμη εις την ιστορίαν του 'Ελλη-νικου θεάτρου και κατωτέρα περί του κτιρίου αυτού.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΙ

Αί 'Αθήναι άπό άπόψεως κινηματογραφικών αίθουσών ύπε-

ρέχουν κατά γενικήν δομολογία πολλών μεγαλοπόλε-ων της Εύρώπης. Τό κοινόν των 'Αθηνών έχει επι-δείξει μεγάλην κινηματογραφοφιλίαν άπό την πρώτην προβολήν ταινιών εις τό «Θέατρον του Κόσμου» επί της γωνίας των οδών Σταδίου και Γεωργίου Σταύρου κατά τό έτος 1909. Τό επόμενον έτος ήνοιξαν δύο ακόμη αίθουσαι και ήρξισεν ή συναγωνισμός, ένώ κατ' έτος ήξασ-των αριθμητικώς τά κινηματοθέατρα. Πρώτη αίθουσα κινημα-τογράφου με πολυτέλειαν και άνέσεις εις τας 'Αθήνας ήτο ή του «'Αττικου». 'Ιδιαίτερα φρονίτη καταβλήθη ύπό των έπι-χειρηματιών προς άνέγερσιν κινηματογράφων, οι όποιοι πλη-ρουήν όλους τούς δρους της αρχιτεκτονικής κατά την τρίτην δεκαετίαν του αιώνα μας. Σήμερα ύπάρχουν εις την πρω-τεύουσαν αίθουσαι με τέλεια μηχανήματα εξασρισμού και κα-νονισμού θερμοκρασίας επιτρέποντα την λειτουργίαν άκα-τών εξ αυτών και κατά τό θερος. Αι πλέον αξιόλογοι κινημα-τογραφικοί αίθουσαι είναι σήμερα αι έξις: «'Παλλάς», «'Ορ-φείου», «Ρέξ», «Στάρ», «'Αττικόν», «Τιτάνια», Πάνθεον», «Κρόνος», «'Ιρις», «'Εσπερος», «Σινεμά», «Μοντιάλ», «'Ιντε-άλ» και άλλα.

ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ

'Εν 'Αθήναις λειτουργούν τά ακόλουθα νοσηλευτικά Ι-δρύματα:

- «'Αγία 'Ολγα». Γενικόν νοσοκομείον δυνάμεως 85 κλι-νών, έν Νέα 'Ιωνία. 'Ιδρυμα δημοσίου δικαίου.
- «'Αιγινήτειον». Νοσοκομείον νευρικών και ψυχικών νοσημάτων δυνάμεως 110 κλινών, επί της λεωφόρου Βασ. Σο-φίας άρ. 74. 'Ανήκει εις τό Πανεπιστημιόν 'Αθηνών.
- «'Αντικαρκινικόν 'Ινστιτούτο υ.γ.». Εϊκόν νοσο-κομείον δυνάμεως 75 κλινών, επί της λεωφόρου 'Αλεξάνδρας άρ. 171. 'Ιδρυμα ιδιωτικού δικαίου.
- «'Αρεταίειον». Χειρουργική και γυναικολογική Κλινι-κή δυνάμεως 80 κλινών, επί της οδου Βασ. Σοφίας άρ. 76. 'Ανήκει εις τό Πανεπιστημιόν 'Αθηνών.
- «'Ασκληπειείον». Εϊδικόν θεραπευτήριόν δι' όστικας φυματίσεις, δυνάμεως 475 κλινών έν Βούλα'. 'Ιδρυμα ιδιω-τικού δικαίου άνήκον εις τόν 'Ελληνικόν 'Ερυθρόν Σταύρον.
- «'Αστροδισίων νόσων». Εϊδικόν νοσοκομείον δυνάμε-ως 350 κλινών, επί της οδου 'Ιωνας Δραγούμη, άνεγέρθην διά κληροδοτήματος του 'Ανδρέου Συγγρού. 'Ιδρυμα δημοσίου δικαίου.
- «Δημοτικόν «'Η 'Ελπία». Γενικόν νοσοκομείον δυνά-μεως 362 κλινών, επί της οδου Ρούζβελτ άρ. 42.
- «'Ερυθρός Σταυρός». Γενικόν νοσοκομείον δυνάμε-ως 320 κλινών εις 'Αμπελοκήτους. 'Ιδρυμα ιδιωτικού δικαίου.
- «'Εύαγγελισμός». Γενικόν νοσοκομείον δυνάμεως 663 κλινών παρά την οδον Τιμολόουτος άρ. 45—47. 'Ιδρυμα ιδιωτικού δικαίου, επέκτεινόμενον ήδη.
- «Θυμάτων Πολέμου «'Αγία 'Ελένη». Γενικόν νο-σοκομείον δυνάμεως 58 κλινών, επί της οδου Δημ. Σούτσου εις 'Αμπελοκήτους. 'Ιδρυμα ιδιωτικού δικαίου.
- «'Ιπποκράτειον». Γενικόν νοσοκομείον δυνάμεως 302 κλινών, επί της λεωφόρου Βασ. Σοφίας άρ. 114. 'Ιδρυμα δη-μοσίου δικαίου.
- «Κρατικόν». Γενικόν νοσοκομείον δυνάμεως 219 κλι-νών, παρά την λεωφόρον Βασ. Σοφίας εις 'Αμπελοκήτους. 'Ιδρυμα Δημοσίου.
- «'Ασικό». Γενικόν νοσοκομείον δυνάμεως 318 κλινών, παρά την οδον 'Αγιου Θωμά εις 'Αμπελοκήτους. 'Ιδρυμα δη-μοσίου δικαίου.
- «Λοιμωδών Νόσων και 'Αντιλεπρικός Σταθ-μός». Εϊδικόν νοσοκομείον δυνάμεως 700 κλινών, παρά την 'Αγιαν Βαρβάραν εις τό Δαφνί.
- «Μαιευτήριον Δημοσίου». Εϊδικόν νοσηλευτικόν 'Ιδρυμα δημοσίου δικαίου, δυνάμεως 150 κλινών, επί της ο-δου Ζαχαράτου άρ. 17 εις τούς 'Αμπελοκήτους.
- «Μαιευτήριον «Μαρίκα 'Ηλιάδης». Εϊδικόν νο-σηλευτικόν 'Ιδρυμα ιδιωτικού δικαίου δυνάμεως 95 κλινών, έ-πί της οδου Ζαχαράτου άρ. 17 εις τούς 'Αμπελοκήτους.
- «'Οφθαλμιατρείον». Εϊδικόν νοσοκομείον δυνάμεως 57 κλινών επί της οδου 'Ελευθ. Βενιζέλου άρ. 22. 'Ιδρυμα ιδ-ιωτικού δικαίου.
- «Παιδων νοσοκ. «'Αγία Σοφία». Εϊδικόν νοσο-κομείον δυνάμεως 160 κλινών παρά τό τέμας της οδου Μι-κράς 'Ασίας, εις 'Αμπελοκήτους. 'Ιδρυμα ιδιωτικού δικαίου.
- «Παιδων Νοσοκ. «'Αγλαία Κυριακου». Εϊδι-κόν νοσοκομείον δυνάμεως 140 κλινών επί των οδών 'Θηδών και Λεβαθείας εις τούς 'Αμπελοκήτους. 'Ιδρυμα ιδιωτικού δικαίου.
- «Πρεδαντόριον». Εϊδικόν αναρρωτήριον προληπτι-κής ύγιεινής δι' άδενικά παιδιά εις την Πεντέλην, δυνάμεως 400 κλινών. 'Ανήκει εις τό Πατριωτικόν 'Ιδρυμα Περιβάλφως του Παιδιού.
- «Πρόσκαιρον Κρατικόν». Γενικόν νοσοκομείον δυνά-μεως 110 κλινών επί της λεωφόρου Βασ. Σοφίας άρ. 24. 'Ιδρυμα Δημοσίου.
- «Σανατόριον Δημοσίων 'Υπαλλήλων». Εϊδι-κόν θεραπευτήριον διά πνευμονικές φυματίσεις, δυνάμεως 139 κλινών εις Νταού Πεντέλης. 'Ιδρυμα Δημοσίου.
- «Σανατόριον Πάρνηθος». Εϊδικόν θεραπευτήριον

διά πνευμονικές φυματίσεις, δυνάμει 237 κλινών, επί της Πάρνηθος. Ίδρυμα Ιδιωτικού Δικαίου.

Σανατόριον «Σισμανόγλειον». Ειδικόν θεραπευτήριον δια Ινστιτούτων έρευνών δια πνευμονικές φυματίσεις, δυνάμει 450 κλινών, εις τὰ Μελέσια Πεντέλης. Ίδρυμα Ιδιωτικού Δικαίου.

Σανατόριον «Σωτηρία». Ειδικόν νοσοκομείον δια πνευμονικές φυματίσεις, δυνάμει 2.000 κλινών, παρά τὴν ὁδὸν Μεσογείων εἰς τὸ Γουδί. Ίδρυμα ἑμπορίου δικαίου.

Ψυχιατρικὸν Δημόσιον. Εἰδικόν θεραπευτήριον δια ψυχικὰς παθήσεις δυνάμει 1087 κλινών εἰς τὸ Δαφνί. Ίδρυμα δημοσίου δικαίου.

Ψυχιατρικὸν «Δρομοκαίτειον». Εἰδικόν θεραπευτήριον δια ψυχικὰς παθήσεις, δυνάμει 610 κλινών, παρά τὴν Ἱερὰν Ὁδὸν εἰς τὸ Δαφνί. Ίδρυμα ἰδιωτικού δικαίου.

Νοσηλευτικὸν Ίδρυμα Ἀξιωματικῶν. Συγχρονισμένον θεραπευτήριον παρά τὸν Εὐαγγελισμόν.

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ

Ἀπὸ ἀπόψεως ξενοδοχειακῆς αἱ Ἀθήναι δὲν δύνανται ἀκόμη νὰ ἀναποκριθῶσι πλήρως εἰς τὴν μεγάλην κίνησιν τῶν ξένων, εἴτε ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς χώρας, εἴτε ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, τὴν ὅποιαν παρουσιάζει ἡ πόλις.

Τὰ ἐντὸς τῆς πόλεως λειτουργοῦντα ξενοδοχεῖα διαμορφώνονται εἰς ἀιφάρομας κατηγορίας. Τὰ κυριώτερα δὲ τούτων μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὰ τουριστικὰ δι' ὧν ἐξυπηρετοῦνται καὶ οἱ ἐπίσημοι ἔξοι ἐπισκέπται τῆς πρωτεύουσας εἶναι:

Πολυτελείας: 1) «Ἀκροπόλ Πάλλας» 2) «Βασιλεὺς Γεώργιος» («Κινγκ Τζώρτζ») 3) «Μεγάλη Βρετανία». Πρώτης κατηγορίας: 1) «Δελφοί», 2) «Κοσμοπολίτ», 3) «Μέγας», 4) «Μέγα Ἐθνικόν», 5) «Μινεόβας», 6) «Νέον Ἀγγλίαν», 7) «Ξένια Μέλαθρον», 8) «Παλλάδιον», 9) «Σίτυ Πάλλας», 10) «Σπλένιτ Πάλλας». Δευτέρας κατηγορίας: «Ἀθήναι», «Ἑλλάς», «Ἐξέλιον», «Θεσσαλονίκη», «Κάρλιον», «Κεντρικόν», «Κλάριτ», «Μάξεστικ», «Μητρόπολις», «Μπάγκειον».

Κατὰ τὸ 1950 ὑπῆρχον ἐπίσης 41 ξενοδοχεῖα τρίτης κατηγορίας 55 τετάρτης καὶ 61 πέμπτης. Οὕτω τὸ σύνολον τῶν ἀθηναϊκῶν ξενοδοχείων ἀνῆρχετο εἰς 180 περίπου. Ὑπῆρχον ἐπίσης εἰς τὰ περίχωρα τῆς πρωτεύουσας καὶ ἕτερα 50 ξενοδοχεῖα. Κατὰ τὸ 1950 αἱ Ἀθήναι διέθετον ἐντὸς τῆς πόλεως 8.500 ξενοδοχειακὰς κλινάς, εἰς δὲ τὰ προάστια 2.400.

Ἡ ἔλλειψις ἐπαρκῶν ξενοδοχείων ἀναποκρινομένων εἰς τὰς σημερινὰς ἀνάγκας ἔδωκεν ἀφορμὴν ὅπως συζητηθῇ ἡ διὰ τῆς διὰ τὸ σχεδίου Μάρσαλ παρεχόμενης βοήθειας ἀνοικοδόμησις νέων μεγάλων καὶ συγχρονισμένων ξενοδοχείων, ἀπὸ δὲ τοῦ Μαΐου τοῦ 1950 ἤρχισεν ἡ χρηματοδότησις ὑφισταμένων ξενοδοχειακῶν ἐπιχειρήσεων.

Αἱ ΑΘΗΝΑΙ ΩΣ ΚΕΝΤΡΟΝ ΑΕΡΟΠΟΡΙΚῶΝ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΩΝ

Λόγω τῆς ἐξαιρετικῆς ἐπικαίρου θέσεώς των μεταξύ Εὐρώπης, Ἀσίας καὶ Ἀφρικής ἐξελεχθήσαν αἱ Ἀθήναι ἤδη πρὸ τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου εἰς σημερινὰ κέντρα διεθνῶν ἀεροπορικῶν γραμμῶν, ἀπὸ τῆς λήξεως δὲ τοῦ πολέμου παρουσιάσθη ἡ ἐξέλιξις αὐτῆ διαρκῶς γοργότερον ρυθμῶν. Εἰς τὸν ἀερολιμένα τῶν Ἀθηνῶν (Ἑλληνικὸν Ἡ Χασάνι), εἰς ἀπόστασιν 15,7 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς πόλεως γίνονται κατὰ μῆνα δύο χιλιάδες καὶ πλέον προσγειώσεις καὶ ἀπογειώσεις ἀεροπλάνων ἑλληνικῶν καὶ ξένων ἐξυπηρετούντων γραμμὰς τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Οὕτω τὸν Νοέμβριον 1949 ἐγένοντο 1411 προσγειώσεις καὶ ἀπογειώσεις πολιτικῶν ἀεροπλάνων γραμμῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ 686 τοῦ ἐξωτερικοῦ. Οἱ ἀντίστοιχοι ἀριθμοὶ διὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦσαν 1518 καὶ 691 διὰ τοὺς τέσσαρας πρώτους μῆνας τοῦ 1950 οἱ ἀκόλουθοι: Ἰανουάριος 1479 καὶ 690, Φεβρουάριος 1065 καὶ 637, Μάρτιος 1320 καὶ 767, Ἀπρίλιος 1259 καὶ 701. Τὸ ἀνώτατον ὄριον τοῦ ὑπὸ κρίσιν τετραμήνου (Ἰανουάριος — Ἀπρίλιος 1950) ἐσημειώθη τὴν 15ην Μαρτίου μὲ 165 προσγειώσεις καὶ ἀπογειώσεις, τὸ δὲ κατώτατον τὴν 5ην τοῦ ἴδιου μηνὸς μὲ 54. Τὰς γραμμὰς τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐξυπηρετοῦν κυρίως αἱ δύο μεγάλα ἑλληνικὰ ἀεροπορικὰ ἑταιρεία Τ.Α.Ε. καὶ ΕΛΛ.Α.Σ. ὑπάρχει δὲ καὶ τρίτη, ἡ Α.Μ.Ε., μὲ γραμμὰς πρὸς Κέρκυραν καὶ Ἄργον Ὁρειτικόν. Αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος αἱ συνδεόμεναι διὰ τακτικῶν ἀεροπορικῶν γραμμῶν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι αἱ ἀκόλουθαί (οἱ ἐντὸς παρενθέσεων σημειούμενοι ἀριθμοὶ δεικνύουν τὴν ἀπόστασιν τῶν ἀεροδρομίων τῶν πόλεων αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἀεροδρομίου τοῦ Ἑλληνικοῦ εἰς χιλιάμετρα): Ἀγρίνιον (222), Ἀλεξανδρούπολις (380), Ἄραρος (Πάτρα) (210), Ἄργον Ὁρειτικόν (325), Βόλος (185), Ἡράκλειον - Κρήτης (300), Θεσσαλονίκη (300), Ἰωάννινα (313), Καβάλα (350), Καλάμα (175),

Κοζάνη (322), Κομοτινή (385), Λάρισα (224), Ρόδος (424), Τρίπολις (130), Χανιά (265).

Ἀεροπλάνων τῶν ἑλληνικῶν ἀεροπορικῶν γραμμῶν ἐξυπηρετοῦν καὶ γραμμὰς τοῦ ἐξωτερικοῦ κυρίως δὲ πρὸς Ἀλεξανδρείαν, Κωνσταντινούπολιν, Ρώμην, Παρίσιον καὶ Λονδίον. Αἱ ξένη ἀεροπορικὰ ἑταιρεία τῶν ὁποίων ἀεροπλάνων ἐκτελοῦν τακτικὰ δρομολόγια πρὸς τὰς Ἀθήνας ὡς τελικὸν ἢ ἐνδιάμεσον σταθμὸν εἶναι (μέσῃ τοῦ 1950) αἱ ἀκόλουθοι: ΤWA (ἀμερικανικὴ), BEA (ἀγγλικὴ) Scbeiait καὶ Savena (δελγικαί), Swissair (ἐλβετικὴ), Air France καὶ Airtransport (γαλλικαί), S.A.S. (κοινοπραξία τῶν σκανδιναυικῶν ἑταιριῶν Σουηδίας, Δανίας, Νορβηγίας), Braabens (νορβηγικὴ), K.L.M. (δανδικὴ) Saide (αἰγυπτιακὴ), Safe (ἰταλοαγγλικὴ), Lufthansa καὶ Ali (ἰταλικαί), Cyprus (ἀγγλοκυπριακὴ) καὶ EI—A τοῦ κράτους Ἰσραήλ. Πρὸ τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου διετήρουν τακτικὰ δρομολόγια καὶ πολλὰ ἑταιρεία τῆς Κεντρικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, κυρίως δὲ ἡ γερμανικὴ Λουφτχάνσα, ἡ πολωνικὴ Λότ καὶ ἡ τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως.

Αἱ κυριώτεροι πόλεις τοῦ ἐξωτερικοῦ μετὰ τῶν ὁποίων συνδέονται ἀεροπορικῶς αἱ Ἀθήναι ἴναι αἱ ἀκόλουθοι (εἰ ἐντὸς παρενθέσεων ἀριθμοὶ δίδουν τὰς κατὰ μέσον ὄρον ἀποστάσεις εἰς χιλιομέτρα):

Ρώμη (κύριος ἐνδιάμεσος σταθμὸς διὰ τὰς πρὸς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην πτήσεις χλμ. 1084), Βουδῆσιον (585), Γενεύη (1884), Ζυρίχη (1816), Παρίσιον (2410), Λονδίον (2946), Κοπεγχάγη (μέσῃ Ρώμης - Ζυρίχης 2861) καὶ ἐκεῖθεν πρὸς Στοκχόλμην χλμ. 538 ἢ πρὸς Ὁσλο χλμ. 507. Αἱ περὶ καὶ παρά τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον γραμμὰι καὶ ἀντίστοιχοι χιλιομετρικὰ ἀποστάσεις εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: Κωνσταντινούπολις (531), Ἀγκυρα (824), Κύπρον (1113), Ἀλεξανδρεία (930), Μάλτα (883) Λευκωσία Κύπρου (930), Βρυττῶν (1164), Δαμασκός (1240) καὶ Τελ-Ἀβίβ (1210) (βλ. καὶ τὸ σχετικὸν σχεδιάγραμμα).

Αἱ Ἀθήναι ἀποτελοῦν ἐνδιάμεσον σταθμὸν διὰ τὰς ἐκ τῆς Δυτικῆς, Κεντρικῆς καὶ Βορείου Εὐρώπης πτήσεις πρὸς Τουρκίαν καὶ Ἑγγύς Ἀνατολὴν ἐν γένει (Ἀγκυραν, Τεχεράνην, Τελ - Ἀβίβ κλπ.), διὰ τὰς πρὸς τὴν ἀφρικανικὴν ἡπειρον τοιαύτας (Ἀλεξανδρείαν, Κάτρον, Ναϊρόμπι, Ἄντις Ἀμπέμπαν, Χαρτοῦμ κλπ.) ὡς καὶ διὰ τὰς πρὸς τὰς Ἰνδίας, Ἰνδονησίαν, Αὐστραλίαν καὶ λοιπὰς περιοχὰς τοῦ Ἰνδικοῦ καὶ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ.

Χάρις εἰς τὰς ἀρτίας του ἐγκαταστάσεις καὶ εἰς τὸ ἀριστὰ κατηχημένον προσωπικόν του παρουσιάζει τὸ ἀεροδρόμιον τοῦ Ἑλληνικοῦ πλήρη ἐπάρκειαν διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς σημαντικωτάτης κινήσεώς του καὶ διὰ τὸν ὅσον διὰ τὰς ἐξ ἡμερας πτήσεις, τὰς διενεργουμένας τουτέστιν μὲ τὴν βοήθειαν δαγάνων τοῦ ἀεροσκάφους καὶ παρακολούθησιν τοῦ ἐδάφους, ὅσον καὶ διὰ τὰς μόνον τῆ βοήθειαν τῶν δαγάνων.

Ἐκτὸς τῶν τακτικῶν συγκοινωνιακῶν ἀεροπλάνων ἐξυπηρετεῖ τὸ ἀεροδρόμιον καὶ πολλὰς ἄλλας τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ (εἰδικὰ ἀποστολαί, τουριστικά, κρατικῶν ἀποστολῶν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀγγλικῆς καὶ ἀμερικανικῆς ἀποστολῶν κλπ.), ὡς καὶ σημαντικὸν ποσοστὸν τῶν στρατιωτικῶν. Χάρις τέλος εἰς τὴν ἀνταπόκρισιν μὲ τὰς διεθνεῖς γραμμὰς τοῦ ἐξωτερικοῦ συνδέονται αἱ Ἀθήναι ἀεροπορικῶς μὲ ἄλλας ἀνεξαρτέτως τὰς διὰ τοῦ ἀέρος προσιτὰς πόλεις τῆς ὕδρογειοῦ. Φ.Κ.

ΚΤΙΡΙΑ ΜΝΗΜΕΙΩΔΗ

Ἀκαδημία Ἀθηνῶν: Ἐκτίσθη παρά τὴν λεωφόρον Ἑλ. Βενιζέλου διὰ δωρεὰς τοῦ δωδάνου Σίμανος Σίνας ἐπὶ σχεδίων τοῦ ἀρχιτέκτονος Θεοφίλου Χάουσερ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἐρνέστου Τσίλλερ. Εἶναι κτίριον ἰωνικοῦ ρυθμοῦ καὶ ἔχει τὸ κεντρικὸν σῶμα ἐν εἰδει ἀμφιπροστύλου ναοῦ, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ὁποῖου εἶναι ἡ αἴθουσα τῶν συνεδριάσεων τοῦ Σώματος. Εἰς τὰς πτέρυγας ἐμφανίζονται μαρμαρίνοι τοῖχοι διακοσμημένοι μὲ παραστάδας καὶ θριγκὸν ἰωνικὰ. Χάριν ἐξάρσεως οὐ ἔχουν στηθὰ δεξιά καὶ ἀριστερὰ τοῦ προστύλου δύο ὑψηλαί ἰωνικαὶ στηλαί, ἐπὶ τῶν ὁποίων οὐφύονται τὰ ἀγάλματα τῆς Ἀθηνῆς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἡ οἰκοδόμησις ἤρχισεν τὸν Αὐγούστου τοῦ 1859 καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ 1863, ὁπότε ὁ Σίνας τὴν διέκοψε, διασπασθεὶς διὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὄθωνος. Τὴν ἐπανέλαβε δὲ μετὰ 5 ἔτη, καὶ τὸ κτίριον ἀπεπεράτωθ' ἐτὸ 1885. Ἐν τῷ μεταξύ τὸ 1876 ἀπέθανεν ὁ δωδάνος Σίνας καὶ συμφώνως πρὸς τὴν διαθήκην του ἐπεράτωσε τὸ κτίριον ἡ σύζυγός του Ἰφιγένεια.

Τὸ γλυπτικὸν μέρος ὁ Σίνας εἰχεν ἀναθέσει εἰς τὸν Λεωνίδα Δρόσον, ὅστις ἐξετέλεσε τὰ ἀγάλματα τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀθηνῆς, τὸν ἀνδριάντα τοῦ εὐεργέτου, ὁ ὁποῖος ἐστήθη εἰς τὸ βάθος τῆς Αἰθούσης τῶν συνεδριάσεων, καὶ τὰ προπλασμάτα τῶν δύο καθιστῶν ἀγαλμάτων, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, πού ἐστήθησαν πρὸ τῆς προσόψεως. Τὰ γλυπτὰ τῶν αἰτωμάτων συνέθεσεν ὁ ζωγράφος

Ἡ Ἀκαδημία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς λεωφόρου

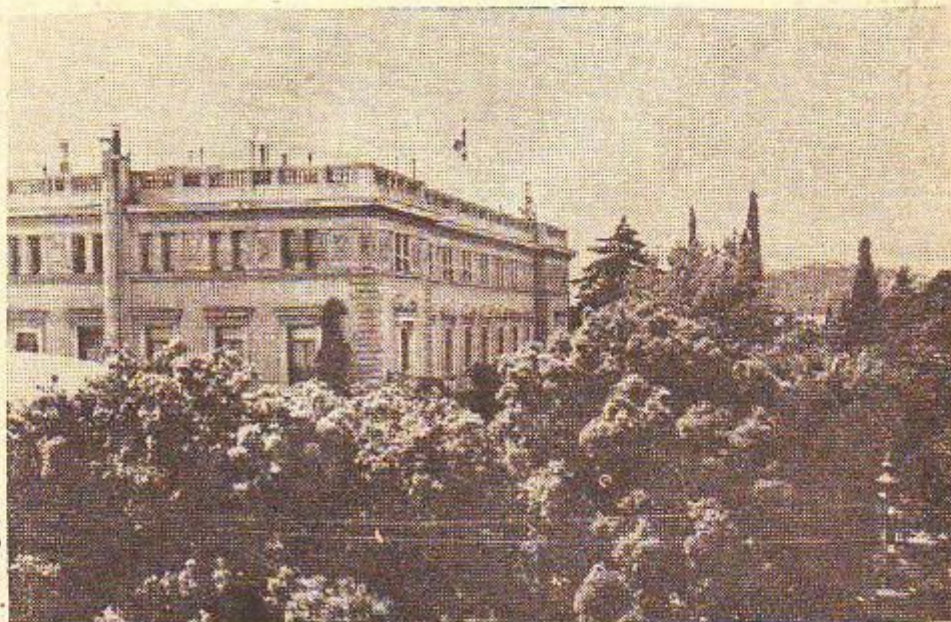
Ἐλευθερίου Βενιζέλου (Πανεπιστημίου).

Ράαλ, ἀπὸ αὐτὰ δὲ ἐξετέλεσεν εἰς μάρμαρον ὁ Δρόσος μόνον τὰ τῶν ἀετωμάτων τοῦ κεντρικοῦ σώματος, τοῦ παριστάνουσι τὴν γέννησιν τῆς Ἀθῆνας. Τῶν μικρῶν ἀετωμάτων τὰ γλυπτὰ κατεσκευάσθησαν ἀπὸ πέτρα-κότση, ὑπὸ τοῦ Πολωνοῦ γλύπτου Μελίντσκι. Αἱ τοιχογραφίαι τῆς Αἰθούσας τῶν συνεδριάσεων, αἱ ὁποῖαι παριστάνουσι τὸν μῦθον τοῦ Προμηθέως, εἶναι ἔργα τοῦ Χριστιανοῦ Γκρίπεντερλ, καθηγητοῦ τῆς ζωγραφικῆς ἐν Βιέννῃ. Ἡ ὀλικὴ δαπάνη διὰ τὴν ἀνάγεισιν καὶ τὴν διακόσμησιν τῆς Ἀκαδημίας ἀνήλθεν εἰς τρία ἑκατομμύρια τριακασίας ἐξηκοντα χιλιάδας δραχμῶν.

Ἀνάκτορα (Νέα). Ἐκτίσθησαν παρὰ τὴν λεωφόρον Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ ὡς κατοικία τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου καὶ τῆς πριγκιπίσσης Σοφίας ἐπὶ σχεδίων τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἐρνέστου Τσίλλερ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἴδιου. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ σύνθεσις ἀκολουθεῖ τὴν διακοσμητικὴν τεχνοτροπίαν, εἰς τὴν ὁποίαν κατέληξε περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ ἐκλεκτικισμὸς εἰς τὴν Βιέννην. Ἐχρησιμοποίηθη ὁ ἰωνικὸς ρυθμὸς εἰς τὸ πρόπυλον καὶ εἰς τὸν πρόδομον τῆς κυρίας εἰσόδου, καὶ ὁ κορινθιακὸς ρυθμὸς εἰς τὰς στοάς, αἱ ὁποῖαι πλαισιώνουσι τὸ ἐπιστατικὸν τοῦ ἄνω δρόμου καὶ εἰς τὰς ὁποίας εἶρει ἡ κεντρικὴ κλίμαξ. Ἡ οἰκοδόμησις ἤρξατο τὸ 1891, καὶ ἐπερατώθη μετὰ 6 ἔτη.

Ἀνάκτορα (Παλαιά). Ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1834, ὅτε ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθῆνας ὁ Ὁθων, διέμεινε μέχρι τοῦ γάμου του εἰς τὴν ἀγορασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ δημοσίου οἰκίαν τοῦ Ἀλ. Κονισταυλοῦ, ἡ ὁποία ὑπῆρχεν εἰς τὴν

θέσιν τῆς σημερινῆς παλαιᾶς βουλῆς. Μετὰ τὸν γάμον του ἐγκατεστάθη εἰς ἄλλο προσωρινὸν ἀνάκτορον παρὰ τὴν πλατεῖαν Κλαυθμῶνος. Ἡ οἰκοδόμησις τοῦ μεγάρου τῶν ὀριστικῶν Ἀνακτόρων παρὰ τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος καὶ τὰς λεωφόρους Ἀμαλίας καὶ Βασιλίσσης Σοφίας, ἔγινεν ἐ-

Τὰ νέα Ἀνάκτορα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ.

πὶ σχεδίου τοῦ ἀρχιτέκτονος Φρειδερίκου Γκοϊρτνερ καὶ διὰ χρημάτων τοῦ πατρὸς τοῦ Ὁθωνος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου. Ἡ θεμελίωσις ἔγινεν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1836 καὶ τὸ κτίριον ἐπερατώθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1840, ὅποτε

ήρχισεν ὁ ἐξωραϊσμός τοῦ ἐσωτερικοῦ του, ὅστις διήρκεσεν ἕως τὰ μέσα τοῦ 1842. Τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ κτιρίου διευρύνθη ὁ Γκαίρτνερ εἰς αὐστηρὸν νεοκλασσικὸν ρυθμὸν, μὲ δωρικές κιονοστοίχιας εἰς τὰ πρότυλα τῆς προσόδου καὶ ὀπισθίας ὀψίως καὶ εἰς τὴν στάθην, ἡ ὁποία πλουτίζει τὴν μεσημβρινὴν πρὸς τὸν κήπον ὄψιν. Εἰς τὴν βορείαν ὄψιν οὐτε εἰσόδος, οὐτε πρότυλον ὑπῆρχεν.

Ἡ κυρία κλίμαξ πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ μεγάλου προθαλάμου τῆς εἰσόδου ἔφεραν εἰς τὸν προθάλαμον τοῦ πρώτου ὀρόφου τὴν Αἴθουσαν τῶν Ἀγωνιστῶν ἢ τῶν Τροσπίων, ὅπως ἐλέγετο, ἥτις ἦτο διακεκοσμημένη μὲ ζωγραφικούς πίνακας τοῦ Ἐε, παριστάοντας σκηνὰς τῆς Ἐπαναστάσεως, τὸν Καποδιστριαν, τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Ὄθωνος ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἀφίξιν του εἰς τὸ Ναύπλιον. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς Αἴθουσης τῶν Τροσπίων, εἰς τὸ κεντρικὸν σῶμα

Ἀστεροσκοπεῖον Ἀθηνῶν. Ἰδρῦθη κατ' εἰσήγησιν τοῦ ἐκ Μακεδονίας Γεωργίου Κ. Βούρη, καθηγητοῦ τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, καὶ δωρῶναις τοῦ ἐκ Μοσχολόωνος τῆς Βορείου Ἠπείρου βαρῶνου Γεωργίου Σ. Σίνα, γενικοῦ προξένου τῆς Ἑλλάδος ἐν Βιέννῃ. Ὁ βαθύπλουτος οὗτος ἀμογενῆς, ἀνακονιάσας τὸ 1840 εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τὴν ἐπιθυμίαν του ὅπως προσβῆ εἰς τὴν ἰδίᾳ δαπάνῃ ἱδρῦσιν ἀστεροσκοπεῖον ἐν Ἀθήναις, ἐζήτησε συγχρόνως παρ' αὐτῆς ὅπως ὑποδεχθῆ ὁ κατάλληλος πρὸς τοῦτο χάραξ. Κατόπιν ἐξετάσεως τῶν περὶ τὴν προτεινόμενων λόφων ἢ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος συσταθείσα πρὸς τὸν σκοπὸν τούτου ἐπιτροπὴ, ἤε μετεῖχον ὁ καθηγητὴς Γ. Βούρης καὶ ὁ ἀρχιτέκτων Schaubert, ἐξέλεξε μεταξὺ τοῦ Ἀγγέλιου τῆς Ἀκροπόλεως, τοῦ Λυκαβητοῦ καὶ τοῦ λάφου τῶν Νυμφῶν τὸν τελευταῖον, ὅστις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην

Τὸ Ἀρσάκειον ἐπὶ τῆς λεωφόρου Ἐλευθερίου Βενιζέλου (Πανεπιστημίου) κατὰ φωτογραφίαν τοῦ 1896, τεσσαράκοντα τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν ἀνέγερσίν του.

τοῦ κτιρίου, ἐξετείνοντο τρεῖς αἴθουσαι χοροῦ καὶ εἰς τὴν πρόσψιν ἡ Αἴθουσα τῶν Ὑπασιιστῶν καὶ ἡ Αἴθουσα τοῦ Θρόνου. Εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ ἰδίου ὀρόφου ἦσαν τὰ ἰδιαιτέρα διαμερίσματα τῶν βασιλέων καὶ εἰς τὰς ὑπολοίπους τὰ δωμάτια τῶν αὐλικῶν.

Ἀρσάκειον. Τὴν οἰκοδομήσιν του παρὰ τὴν λεωφόρον Ε. Βενιζέλου ἤρχισεν ἡ φιλελευθερικὴ Ἐταιρία τὸ 1846 διὰ τοῦ κτιρίου τὸ ὁποῖον κατέχει τὴν γωνίαν τῆς λεωφόρου Βενιζέλου καὶ τῆς οδοῦ Πεσμαζόγλου ἐπὶ σχεδίων τοῦ ἀρχιτέκτονος Λυσάνδρου Καυτανζόγλου καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἰδίου. Συνεχίσθη δὲ αὕτη κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ κτιρίου διὰ τῆς πρώτης δωρεᾶς τοῦ Ἀποστόλου Ἀρσάκη καὶ ἐπερατώθη τὸ 1852. Ὁ Καυτανζόγλου ἐχρησιμοποίησε τὸν δωρικὸν ρυθμὸν εἰς τὸ θώρυμα τῆς εἰσόδου καὶ τὸν ἰωνικὸν εἰς τὴν ἐνδοτὸν κιονοστοίχιαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐκόσμησε τὸν τοῖχον τοῦ ἄνω ὀρόφου εἰς τὸ κεντρικὸν σῶμα τοῦ κτιρίου κατὰ τὴν πρόσψιν. Ὁ Ἀρσάκης ἐκτίσεν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ διδασκῆριου. Διὰ νεωτέρων δωρεῶν τοῦ Ἀρσάκη ἡ Ἐταιρία ἠγόρασεν ἀλόκληρον τὸν ὑπολοίπον χώρον τοῦ οἰκοδομικοῦ τετραγώνου καὶ τὸ 1858 ἐκτίσεν διὰ δωρεᾶς τῆς Ἐλένης Τσιρίτσα δύο ἄλλα κτίρια διδασκῆριων παρὰ τὴν ὁδὸν Σταδίου. Τὸ 1898 ἀπεφασίσθη νὰ καταδαφισθῶν τὰ τελευταῖα ταῦτα καὶ νὰ κτισθῆ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Σταδίου—Ἀρσάκη καὶ Πανεπιστημίου τριώροφον μέγαρον διδασκῆριων μὲ καταστήματα εἰς τὸ ἰσόγειον, ἐπὶ σχεδίων τοῦ ἀρχιτέκτονος Ν. Δημόδη καὶ τοῦ μηχανικοῦ Μ. Μπαλάνου εἰς τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ ἐκλεκτικισμοῦ μὲ στοιχεῖα Μπαρόκ, εἰς ὅρας ἐντελῶς βαρὺ καὶ ἀκαλαίσθητον. Ἡ οἰκοδομησις ἔγινε τὸ 1901. Ἀμέσως ὄμως κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἤρχισαν νὰ καταρρέουν τὰ βαρύτερα διακοσμητικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον προσκολληθῆ εἰς τὰς προσόψεις καὶ ἡ Ἐταιρία ἀνέθεσε τὸ 1906 εἰς τὸν Ἐρνέστον Τσίλλερ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ νέου κτιρίου, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν εἰς αὐτὸ τὴν ὑπάρχουσαν διαμόρφωσιν.

Ἀπὸ τοῦ 1933, ὅτε τὰ σχολεῖα τῆς Φιλελευθερικῆς Ἐταιρίας ἐλειτούργησαν εἰς τὰ νέα διδασκῆρια τοῦ Ψυχικοῦ, τὰ ἐν Ἀθήναις κτίρια τῆς ἐνοικιάσθησαν εἰς τὰς δημοσίας διὰ τὴν στέγασιν ἑκαστῶν ἀρχῶν. Τὸ 1948 δὲ, διὰ νὰ ἐκμεταλλεθῆ καὶ τὰ προαύλια τῆς προσόψεως τοῦ παλαιότερου κτιρίου ἐπὶ τῆς λεωφόρου Βενιζέλου ἐκτίσεν, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῶν ἀρχιτεκτόνων καὶ τοῦ κοινῶ, ἀνὰ μίαν σειρὰν καταστημάτων ἑκατέρωθεν τῆς εἰσόδου, πρὸς μεγάλην ζημίαν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ κτιρίου καὶ τῆς δημοσίας αἰσθητικῆς.

Κ. Μπίρης

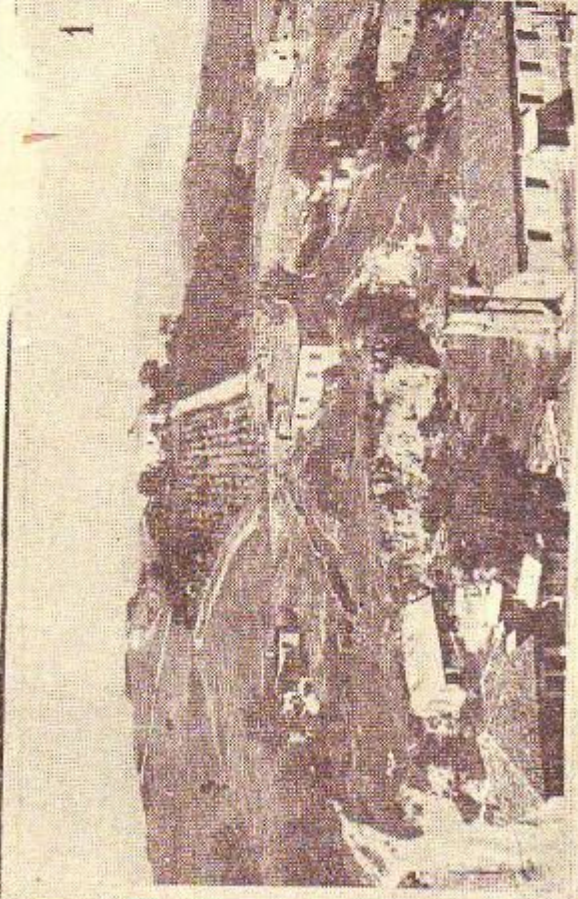
ἐπλήρου καλύτερον τῶν λοιπῶν τοὺς ὄρους οἱ ὁποῖοι ἀπαιτοῦντο ἵνα τὸ πρῶτον νεοελληνικὸν ἀστεροσκοπεῖον διεξάγῃ μετ' ἐπιτυχίας τὴν πολυσιδηρὴ ἐπιστημονικὴν ἀποστολήν του.

Ὅπως εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ παρακειμένου λόφου τῆς Πνυκῆς, ὅπου πρὸ 25 περίπου αἰῶνων εἶχεν ἐγκαταστήσῃ τὸ παρατηρητήριον του ὁ διάσημος τῆς ἀρχαιότητος ἀστρονόμος Μέτων ὁ Ἀθηναῖος, ἐτέθη τὴν 26ην Ἰουνίου (8ην Ἰουλίου) 1842 ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ νεοελληνικοῦ ναοῦ τῆς Οὐρανίας, καθ' ὃν χρόνον συνεβάνην ἀξιοσημείωτων ἀστρονομικῶν φαινόμενον, ἥτοι ἑκλειψις ἡλίου. Ὁ καταρτισμὸς τῶν σχεδίων τοῦ κτιρίου ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ βαρῶνου Γ. Σίνα εἰς τοὺς ἀρχιτέκτονας Schaubert καὶ Th. Hansen, ὅτινες ἐν τῇ ἐκτέλει τῆς ἀναθεθείσης εἰς αὐτοὺς ἐντολῆς ἔσχον ὡς βάσιν τὰς ὑποδείξεις τοῦ διασημοῦ ἀστρονόμου Schumacher, διευθυντοῦ τοῦ ἀστεροσκοπεῖου τῆς Ἀλτόνας.

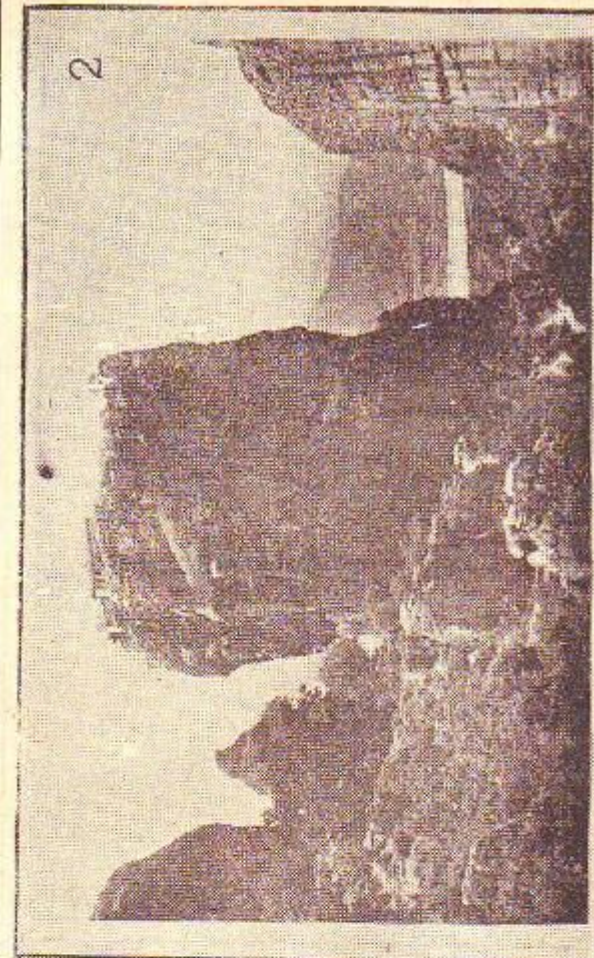
Ἡ οἰκοδομὴ, ἀρξαμένη τὸν Ὀκτώβριον 1843, ἐπερατώθη τὸ ἔαρ τοῦ 1846, ἡ δὲ συνολικὴ δαπάνη διὰ τὰ γήπεδον, τὸ κτίριον καὶ τὰ ὄργανα ἀνήλθεν εἰς 500 χιλιάδας δραχμῶν περίπου. Ἡ κόλυβρις τοῦ κτιρίου εἶναι ἀπλουστῆ εἰς σχῆμα σταυροῦ διατεταγμένου πρὸς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος. Εἰς τὸ μέσον ἔχει τετραγωνικὸν πύργον. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ σύνθεσις τοῦ κτιρίου εἶναι αὐστηρὸν καθαριστικὸν ρυθμὸν.

Τὰ ὄργανα δι' ὧν ὁ βαρῶνος Σίνας ἐφοδιάσεν τὸ ἱδρυμα, ἦσαν τὰ ἑξῆς: ἐν ἰσημερινῶν διοπτρικὸν τηλεσκόπιον, κατασκευαστὸν Ploessl καὶ διαμέτρου 0,158, εἰς μεσημβρινῶν κύκλος, κατασκευαστῶν Starke - Fraunhofer, διαμέτρου 0,094, δύο ἐκκρεμοφόρα ὠρολόγια, τὸ ἐν κατασκευαστοῦ Μπέρταντ καὶ τὸ ἕτερον Κέσσελι, πέντε μικραὶ διάπτραι δι' ἀναζήτησιν κομητῶν καὶ διὰ διαφόρους ἄλλας ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις, ἐν χρονόμετρον Κέσσελι καὶ πλήρης σειρὰ μετεωρολογικῶν ὀργάνων.

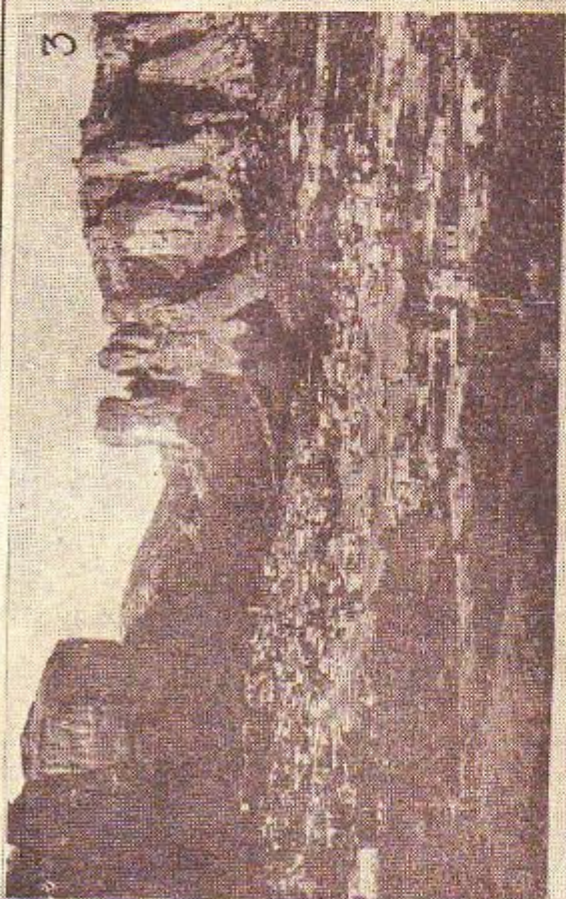
Διευθυντὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν διορίσθη ὁ καθηγητὴς Γ. Βούρης, ὅστις ἐδίδασκεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν τὴν ἀστρονομίαν. Ὅπως ἐνεκανίσθη τὴν λειτουργίαν τοῦ ἱδρυματος διὰ τῆς ἐκτελέσεως μεσημβρινῶν παρατηρήσεων τὴν ἑσπέραν τῆς 9)21 Σεπτεμβρίου 1846. Ἐκτοτε παρὰ τὰς ἀναποφεύκτους εἰς πᾶσαν νεοἱδρυμένην ὑπηρεσίαν πολλαπλὰς δυσχερείας, ὁ καθηγητὴς Γ. Βούρης ἐπέδωκε μετὰ μεγάλου ζήλου καὶ ἀμειώτου δραστηριότητος εἰς διαφόρους ἐπιστημονικὰς ἐρεῖνας, δι' ὧν ἐπέσπασεν τὴν γενικὴν ἐκτίμησιν τῶν ἐν τῇ ἔξηρ συνδέλφων του. Χάραις εἰς τὴν ἀρίστην θεωρητικὴν κατάρτισίν του καὶ εἰς τὸ πάλαντόν του ὡς ἐπιδειξίου παρατηρητοῦ, ἐτίμησεν ὄντως τὸ Ἐ. Ἀστεροσκοπεῖον καὶ

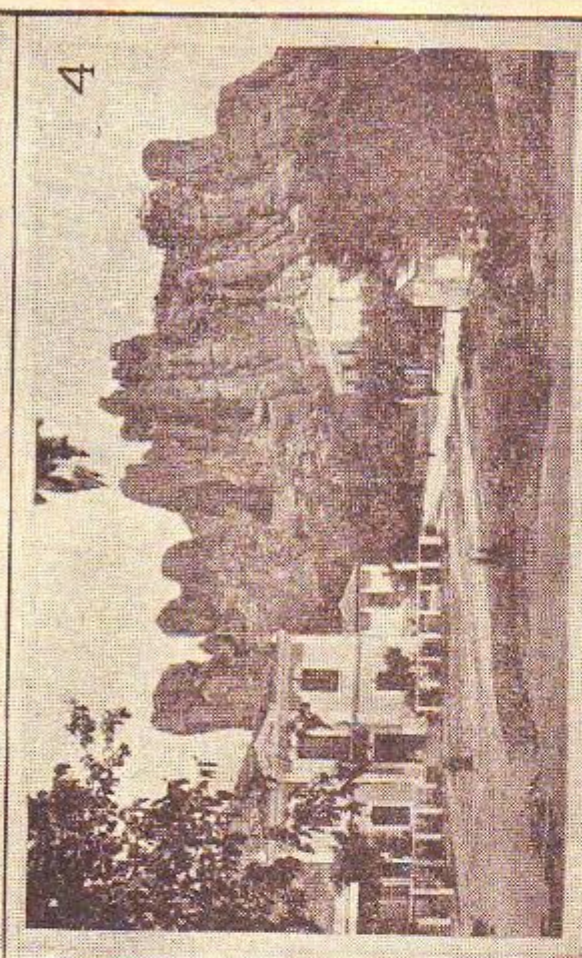
1

2

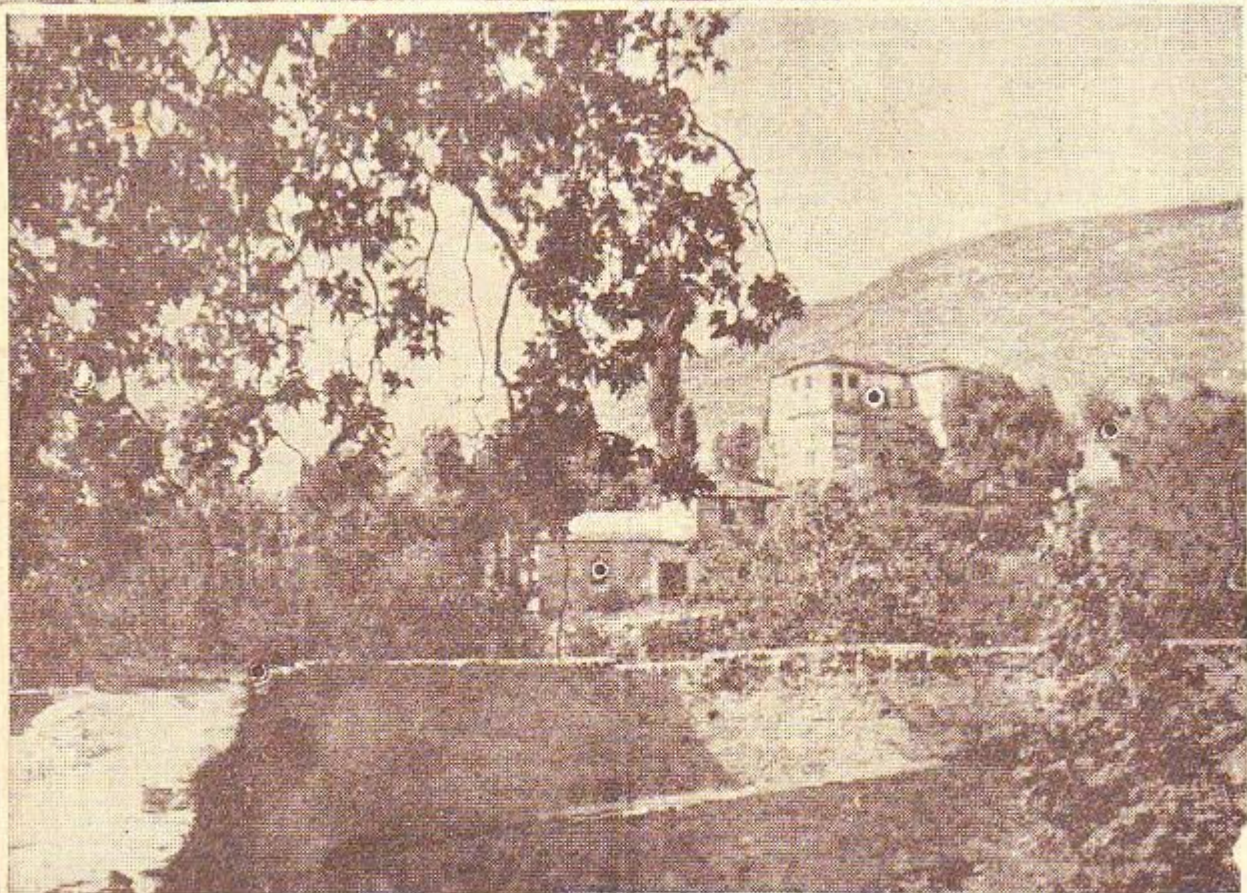
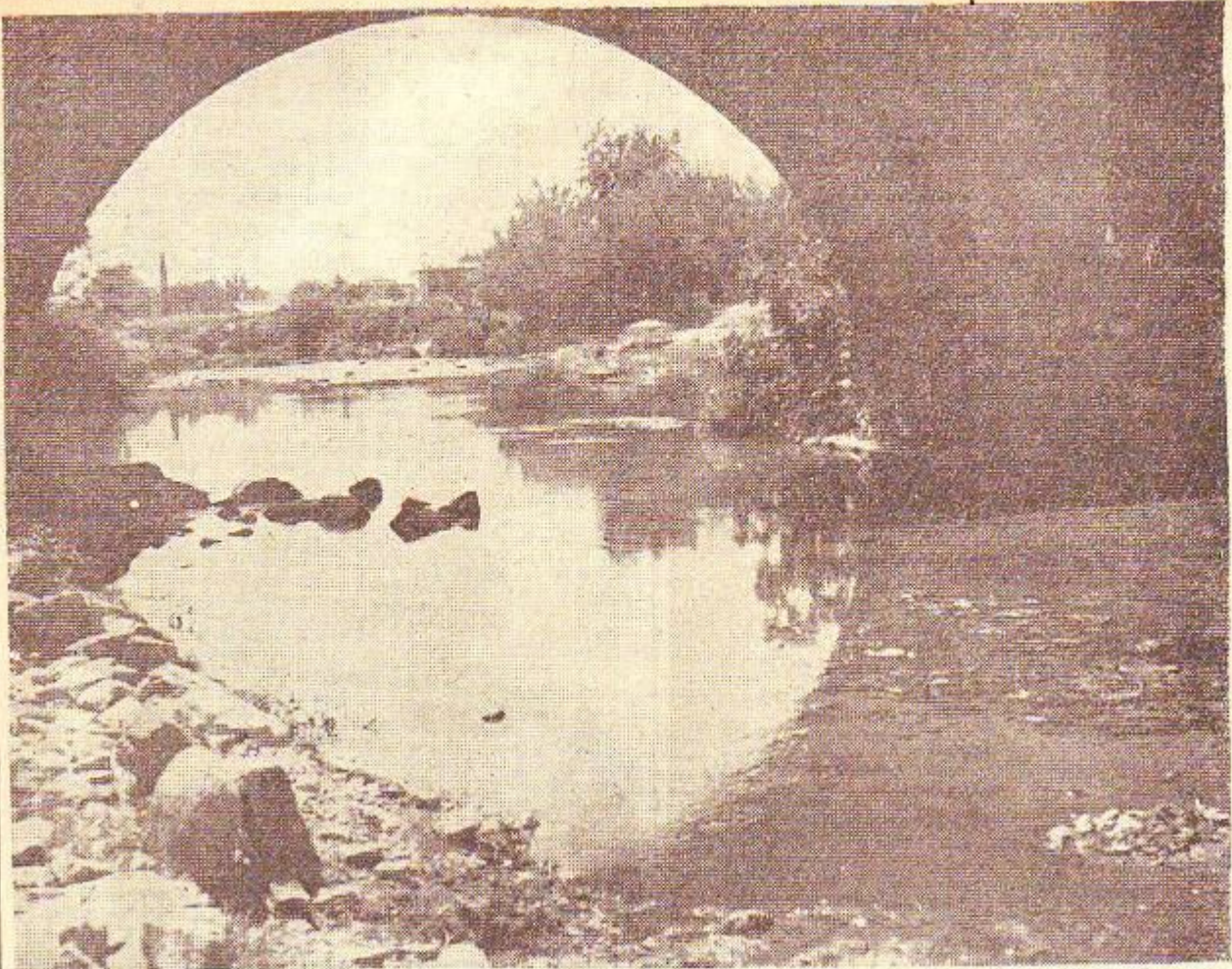

3

4

1) Ο ερειφώτης Ήμιος των Τρικλών. 2) Ο Βράχος και η Μουλή ε' Αγίας Τριάδος, ε' Αγίας Τριάδος και του ε' Αγίου Στεφάνου των Μετεώρων. 3) Λίθος της Καλαμπάκας και των Μετεώρων. 4) Οι βράχοι της

Άνω : Γέφυρα επί του ποταμού Λιβαίου, Κάτω : Τοπίον του Άνω Βόλου.

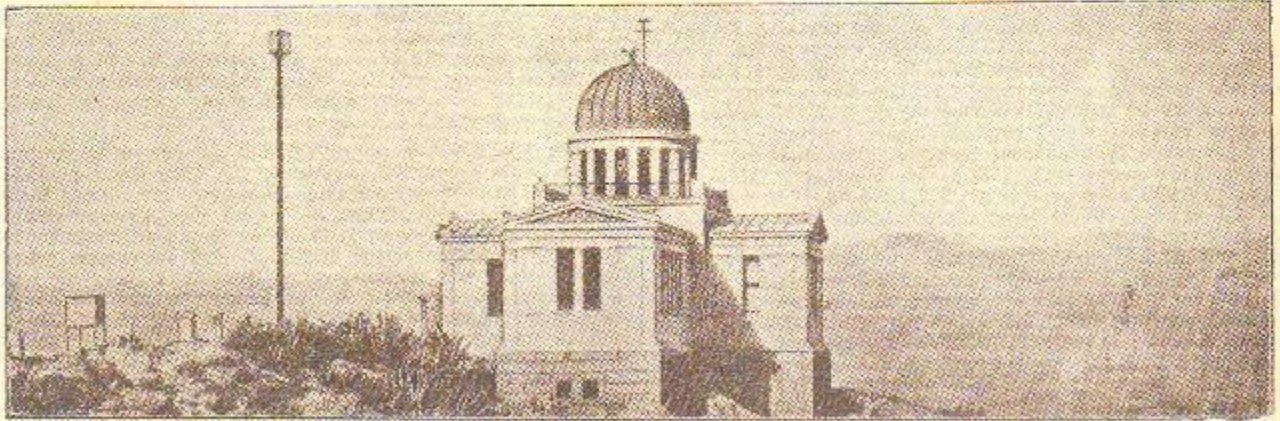
την ελληνικήν επιστήμην διὰ τῆς δημοσιεύσεως διαφόρων πρωτοτύπων ἐργασιῶν του.

Ἀτυχῶς συνέπειά σοβαρὰς ἀσθενείας ὁ καθηγητὴς Γ. Βούρης ἠναγκάσθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1855 νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ μεταβῇ πρὸς περιόχων τῆς ὑγείας του εἰς Βιέννην, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὴν 2/14 Ἰουλίου 1860. Ἐπὶ τριετίαν ἀπὸ τοῦ 1855 ἡ διεύθυνσις τοῦ Ἀστεροσκοπείου ἀνετέθη προσωρινῶς εἰς τὸν ἀπὸ τινος ἐργαζόμενον ἐν τῷ Ἰδρυματι καθηγητὴν τοῦ πανεπιστημίου Ι. Γ. Παπαδάκην. Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1858, ἀπολευσθείσης πλέον πάσης ἐλπίδος περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς υγείας τοῦ καθηγητοῦ Γ. Βούρη, ὁ βαρὼνος Σίμων Γ. Σίνας, ἀντάξιως υἱὸς τοῦ αἰδίου Ἰδρυτοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου, μὴ ὑπάρχοντος τότε ἐν Ἑλλάδι εἰδικῶν ἐπιστήμων διὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἰδρυματος τούτου, συνεζήτων τὴν πρὸς αὐτὸ καὶ τὴν πατρίδα στοργὴν καὶ γενναιοδωρίαν τοῦ φιλομούσου πατρὸς

κάς, ὑπομετρικὰς καὶ γεωφυσικὰς ἐργασίας του εἰς δύο σειρὰς δημοσιευμάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Δημοσιεύσεις τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν», τὰ ὅποια ἐξέδωκε γερμανιστὶ διατάνας τοῦ βαρὼνου Σ. Γ. Σίνας. Ἐπὶ πλέον ὁ Σμίτ ἐδημοσίευσε καὶ διαφόρους ἄλλας παρατηρήσεις καὶ ἀνακοινώσεις του εἰς εἰδικὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς του.

Τοιοιούτρόπως ἡ εἰρημὸς τοῦ Σμίτ ἐξῆλθε τῶν στενῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος. Ἐνθα ἐτυχέ μεγάλου σεβασμοῦ καὶ ἐκτιμῆσεως δι' ὅλου τοῦ βίου του. Τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον αὐτοῦ ἠξιώθη γενικῆς ἀναγνωρίσεως πανταχοῦ, εἰδικώτερον δὲ ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ πατρίδι του, ὅπου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἑορτῶν τῆς Ἰδρύσεως τοῦ πανεπιστημίου τῆς Βόννης ἀνηγορεύθη ἐπίτιμος διδάκτωρ αὐτοῦ.

Τῇ αἰτήσει τοῦ Ι. Σμίτ καὶ διατάνας τοῦ βαρὼνου Σίμωνος Γ. Σίνας ἐγένοντο ἐπανελημμένας διάφοροι ἐπισκευαὶ εἰς τὸ κτίριον τοῦ Ἀστεροσκοπείου καὶ εἰς τὰ ὄργανα αὐτοῦ,

Τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τῶν Ἀθηνῶν κατὰ φωτογραφίαν τοῦ 1896.

του, ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ εἰς Ἀθήνας ὡς διευθυντὴν τοῦ Ἀστεροσκοπείου τὸν Γερμανὸν ἀστρονόμον Γιόχαν Φοίντριχ Ζούλιους Σμίτ, τὸν ὁποῖον καὶ ἀνέλαβε νὰ μισθοδοτῇ ἐξ ἴδιου.

Ὁ Σμίτ, πεπαικισμένος ἐκ φύσεως ὑπὸ ἀσυνήθους ἀεὶ-δερκείας καὶ παρατηρητικότητος, εὗρεν εἰς Ἀθήνας ὅτι ἐχρηιάζετο διὰ νὰ καλλιεργήσῃ κατὰ τὸν ἐπιτυχέστατον τρόπον τὸ φυσικὸν του τάλαντον. Ἡ σπανίας δυνάς διαυγείας ἀτμόσφαιρας τῆς Ἀττικῆς, ἡ δι' ὅλου σχεδὸν τοῦ ἔτους συνεχῆς αἰθρία τοῦ Ἀττικοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡ εὐνοϊκὴ δι' ἐργασίαν ἐν ὑπαίθρῳ μέση ἐτήσια θερμοκρασία οὐ μόνον κατέστησαν παρομιώδεις ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος τὰς ἀττικὰς νύκτας, ἀλλὰ καὶ ἀπέδειξαν τὴν Ἀττικὴν ὡς ἀνεκὰν κατ' ἐξοχὴν κατὰλληλου δι' ἀστρονομικὰς ἐρεῖνας χώρον. Ὑπὸ τοιαύτας προνομιακάς διὰ τὸ ἔργον του συνθήκας εὐρεθείς ὁ νεαρὸς μαθητὴς τοῦ διασέμου Γερμανοῦ ἀστρονόμου Ἀρκελάντεο, ἐπέδωθε μετὰ πεισθευτικῶν ζήλου καὶ ἀκαμάτου δραστηριότητος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ποικίλων γεωφυσικῶν, μετεωρολογικῶν καὶ πρὸ πάντων ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων, διὰ τῶν ὁποίων καὶ αὐτὸς ἐγένετο διάσημος καὶ τὸ Ἀστεροσκοπεῖον Ἀθηνῶν μεγάλως ἐτίμησεν.

Ἐν Ἀθήναις ὁ Σμίτ ἐξηκολούθησε μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας τὰς παρατηρήσεις του ἐπὶ τῶν διαττόντων ἀστέρων, τὰς ὁποίας ἐξεπέλε βοηθούμενος ἀπὸ τεσσάρων βοηθῶν, εἰδικῶς πρὸς τοῦτο ὑπ' αὐτοῦ ἐκπαιδευθέντων. Χάρις εἰς τὴν εὐαισθησίαν τῶν ὀφθαλμῶν του εἰς τὰς ποικιλίας τῶν χρωμάτων κατέγινε μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας εἰς παρατηρήσεις τῶν χρωμάτων τῶν ἀπλανῶν, ἀμειδόμενος δὲ ἐπαίξιως διὰ τὸν ἀπερίοριστον ἔρωτα αὐτοῦ πρὸς τὸν οὐρανόν, νητύχησε κατ' ἐπανόληψιν νὰ ἴδῃ τοὺς κόπους του ἐπιθραβευσόμενος δι' ἀξιολόγων ἀνακαλύψεων. Οὕτω τὸ 1862 ἀνεκάλυψε ἓνα κομήτην, τὸ 1865—66 δύο μεταβλητοὺς ἀστέρας καὶ ἓνα μεταδλητὸν νεφέλοειδῆ, τῆ 1/13 Μαΐου 1866 ἓνα πρόσκαιρον καινοφανῆ ἀστέρα ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Βορείου Στεαῶνου, τὸ 1872—73 τρεῖς ἀκόμη μεταβλητοὺς ἀστέρας καὶ τὸ 1876 ἓνα νέον πρόσκαιρον ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Κύκνου.

Ὁ Ἰούλιος Σμίτ ἐκτὸς ἄλλων προσόντων εἶχε καὶ τὴν εὐχέριαν τοῦ σχεδιάζειν. Χάρις εἰς τὴν δεξιότηκαν του ταύτην ἐξετέλεσε πολυαριθμους περιγραφικὰς παρατηρήσεις τοῦ ζωδιακοῦ φωτός, τῶν ἡλιακῶν κηλίδων, τῆς ὄψεως κομητῶν καὶ νεφέλοειδῶν, τῆς ἐπισσεύσεως τῶν μεγάλων πλανητῶν καὶ ἰδίας τῆς τοπογραφίας τῆς σελήνης. Ὅντως ἐξέχουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐργασιῶν αὐτοῦ κατέχει ἐν τῇ διεθνεί ἐπιστήμῃ ὁ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθεὶς τοπογραφικὸς χάρτης τῆς σελήνης, ἡ συμπλήρωσις τοῦ ὁποίου ἀπήτησεν ἐργασίαν 34 ὁλοκλήρων ἐτῶν (1840—1874). Τὸ μνημειώδες τοῦτο σεληνωγραφικὸν ἔργον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ Σμίτ ἐκτὸς τῶν ἡδη γνωστῶν προσέθηκε καὶ ἄλλας 2.100 νέας τοπογραφικὰς λεπτομερείας τῆς σεληνιακῆς ἐπισσεύσεως, ἠγοράσθη ὑπὸ τῆς Πρωσικῆς Ἀκαδημίας, διατάνας τῆς ὁποίας ἐδημοσιεύθη μετὰ τοῦ συνοδεύοντος τὸν χάρτην τῆς σελήνης τόμου διαφόρων ἐπεξηγηματικῶν σημειώσεων.

Ὁ Ἰούλιος Σμίτ, πραγματοποιοῦν τὸ ὄνειρον τοῦ καθηγητοῦ Γ. Βούρη, ἐδημοσίευσε τὰς ἀστρονομικὰς, μετεωρολογι-

καὶ ὁποία πλὴν τῶν ἀναγκαίων τελειοποιήσεων ἐφοδιάσθησαν καὶ διὰ νέων ἐξαρτημάτων. Ἡ τοιαύτη διατρέψις τῆς πρὸς τὸ ἴδρυμα πατρικῆς στοργῆς ἐκ μέρους τῆς οἰκογενείας Σίνας ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουλίου Σμίτ. Διότι καὶ αὐοῦ ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ τὴν 3/15 Ἀπριλίου 1876 ὁ βαρὼνος Σίμων Γ. Σίνας, χάρις εἰς τὴν ἡγεμονικὴν δωρεάν τοῦ ὁποίου ἐκοσμήθη ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν διὰ τοῦ καλλιμαρμάρου κτιρίου τῆς Ἀκαδημίας, καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, βαρωνίς Ἰφιγένεια Σ. Σίνας, ἐξηκολούθησε νὰ διαπαντᾷ τὰ ἀπαιτούμενα ποσὰ διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ Ἀστεροσκοπείου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλίου Σμίτ, ἐπισυμβάντα αἰφνιδίως ἐν Ἀθήναις τῆ 7ῃ Φεβρουαρίου 1884, ἡ διεύθυνσις τοῦ Ἀστεροσκοπείου ἀνετέθη προσωρινῶς εἰς τὸν Δημήτριον Κ. Κοκκίδη, καθηγητὴν τῆς ἀστρονομίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ὁστις ἀπὸ τῆς ἐπαιδοῦ του εἰς Ἀθήνας κατόπιν εἰδικῶν περὶ τὴν ἀστρονομίαν σπουδῶν ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ διατάνας τοῦ βαρὼνου Σίμωνος Γ. Σίνας, ἐργάζετο μετὰ τοῦ Ι. Σμίτ ὡς ἀστρονόμος ἐν τῷ Ἀστεροσκοπεῖῳ, ὅπου καὶ ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Σμίτ συντάξιν τοῦ τοπογραφικοῦ χάρτου τῆς σελήνης, ὡς καὶ εἰς διαφόρους ἀστρονομικὰς καὶ μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις.

Ὁ καθηγητὴς Δ. Κ. Κοκκίδης παρέμεινεν ὡς προσωρινὸς διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπείου ἐπὶ ἐξαετίαν, ἤτοι μέχρι τοῦ 1890. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἠσχολήθη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν μεσημερινῶν παρατηρήσεων καὶ κυρίως εἰς τὴν ὁργάνωσιν ἐπαρχιακοῦ δικτύου μετεωρολογικῶν σταθμῶν, ἐπιτυχῶν ἐν τῷ μεταξὺ ὅπως αἱ παρατηρήσεις αὐτῶν μεταδιδύλωται καθ' ἐκάστην τηλεγραφικῶς εἰς τὰ μετεωροσκοπεῖα διαφόρων χωρῶν τῆς Εὐρώπης.

Ἀπὸ τοῦ 1890 ὁ καθηγητὴς Δ. Κ. Κοκκίδης περιήρθη εἰς διδακτικὴν μόνον δράσιν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, προσβληθείς δὲ ὑπὸ γρίπτης, ἀπέθανε τὴν 23ην Φεβρουαρίου 1896, καταλιπὼν ποικίλας ἐπιστημονικὰς πραγματείας καὶ συγγράμματα ἀστρονομίας, τὴν ὁποίαν ἐδίδασκεν οὐ μόνον ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ στρατιωτικῇ σχολῇ τῶν Εὐελπίδων, καθὼς καὶ ἐν τῇ σχολῇ τῶν ναυτικῶν Δοκίμων.

Κατὰ τὸ 1890 ἡ τότε ὑπὸ τὸν Χαρίλαον Τρικούπην κυβέρνησις, ἐπιθυμοῦσα ὅπως ὁργανώσῃ ἐπὶ νέων δάσεων τὴν λειτουργίαν τοῦ Ἀστεροσκοπείου, μετακάλεσε δι' εἰδικὸν νόμου εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἰδρυματος τὸν Δημήτριον Γ. Αἰγινήτην, ὁστις τότε ἐργάζετο ἀπὸ τριετίας εἰς τὸ ἀστεροσκοπεῖον τῶν Παρισίων ὡς ὑπότροφος τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

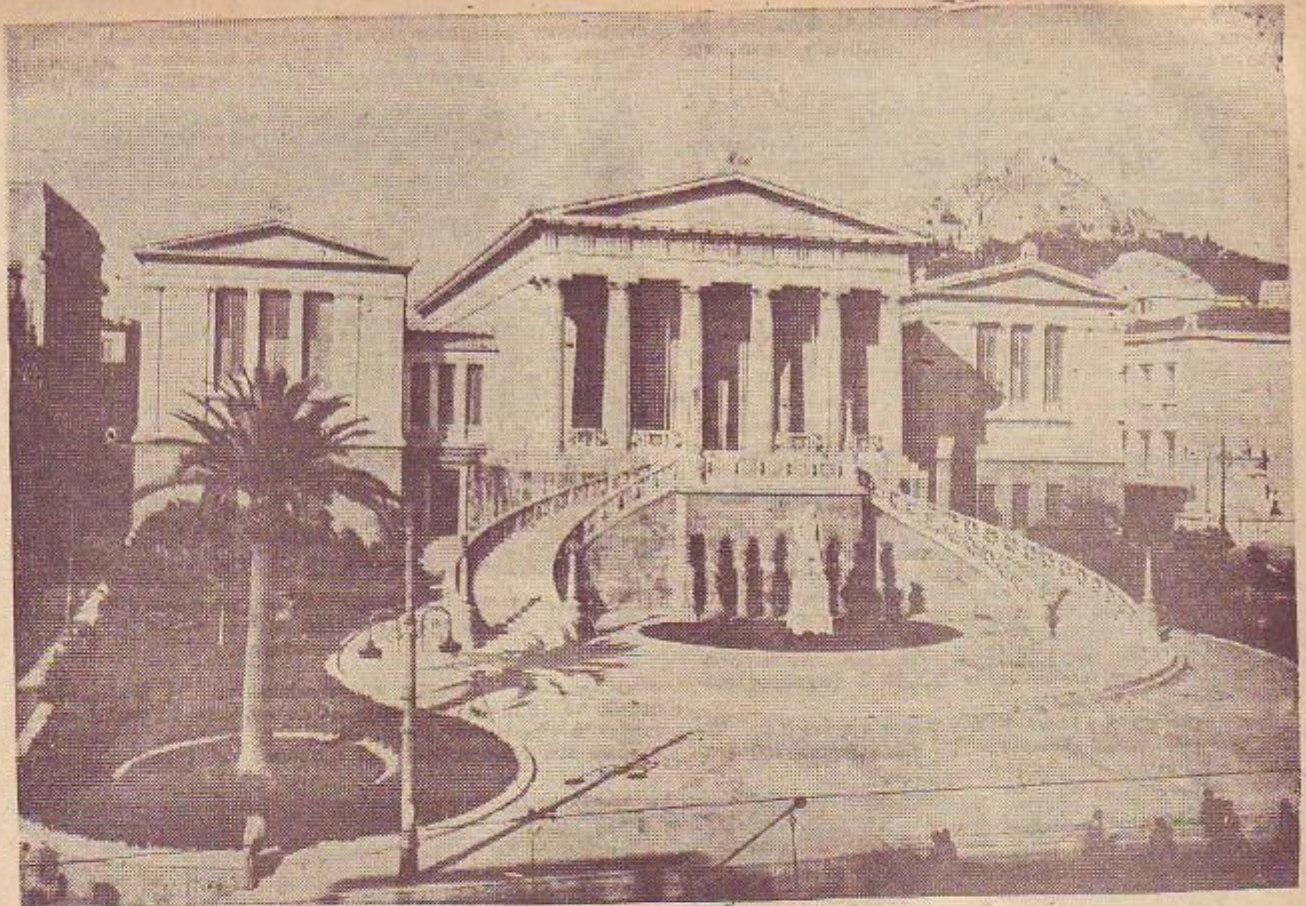
Δύο ἔτη μετὰ τὸν διορισμὸν του ὡς διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου ὁ Δ. Αἰγινήτης διαίρησε καθηγητὴς τῆς ἀστρονομίας καὶ τῆς γεωδαισίας ἐν τῇ στρατιωτικῇ σχολῇ τῶν Εὐελπίδων (1892—1902) καὶ ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου 1896 καθηγητὴς τῆς ἀστρονομίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.

Τὸ ὄνομα τοῦ καθηγητοῦ Δ. Αἰγινήτου εἶναι στενωτάτα συνηθεμένον μετὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀστεροσκοπείου, διότι τὸ διέθευεν ἐπὶ 44 περίπου ἔτη (1890—1934).

Παρὰ τὰς μεγάλας καὶ σχεδὸν ἀνυπερβλήτους δυσχερείας, τὰς ὁποίας εὖθις ἀπ' ἀρχῆς συνήτησεν ἐν τῷ ἔργῳ του λό-

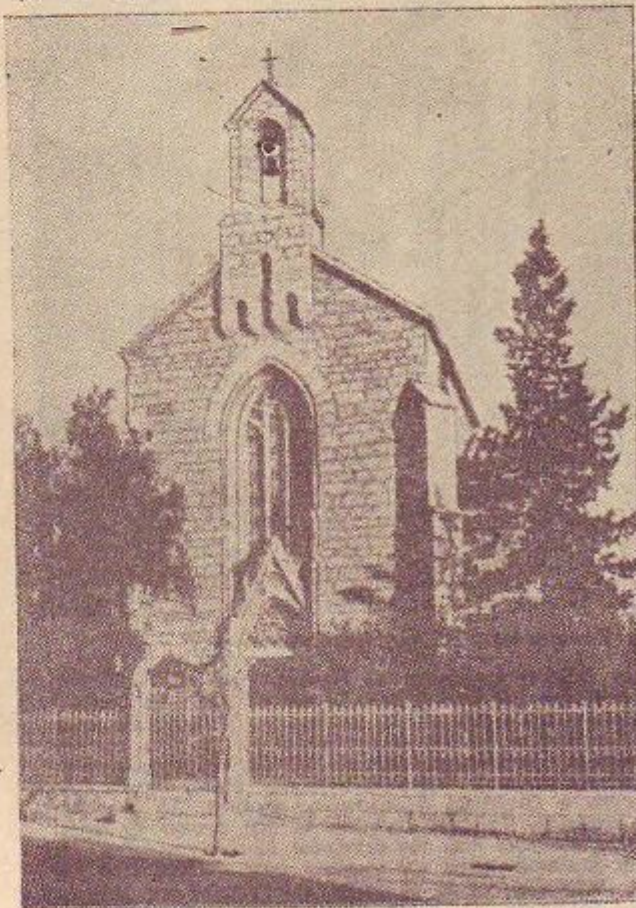

Ἡ Βαλλιάνειος Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη.

χμάς διὰ τὴν ἀνέγερσίν τοῦ κτιρίου καὶ ἤρχισεν ἀμέσως ἡ οἰκοδόμησις παρὰ τὴν λεωφόρον Βενιζέλου, ὑπὸ τὴν ἐπίδλεψιν τοῦ Ἐρνέστου Τσίλλερ. Ὁ Χάνσεν συνέθεσε τὸ ἔργον

Ἡ ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία, παρὰ τὴν ὁδὸν Φιλελλήνων.

του αὐτὸ εἰς δωρικὸν ρυθμὸν, ἐξαιρέσει τῶν κλιμάκων, αἱ ὁποῖαι εἶναι μορφολογικῶς ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὴν ὑπόλοιπον σύνθεσιν. Εἰς τὸ σχέδιόν του προέβλεπε γλυπτὰ εἰς τὰ τῦμπανα τῶν τριῶν ἀετωμάτων, ἀνάγλυφα εἰς τὰ στηθαῖα τῶν παραθύρων τῆς προσόψεως καὶ τοιχογραφίαν εἰς τὸν πρόδομον καὶ εἰς τὸ ἀναγνωστήριον. Παρηγγέλλησαν μάλιστα τὸ 1895 εἰς τὸν κλασικιστὴν γλύπτην τῆς Βιέννης Σβέρτσεκ τὰ προπλάσματα τῶν γλυπτῶν με θέματα τὰ ὁποῖα ὤρισεν ὁ ἀρχαιολόγος Λόλλιγκ. Καίτοι ὁμοῦ συνέισεφεν διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς οἰκοδομῆς βραδύτερον καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Παναγῆ Βαλλιάνου καὶ τὸ Ἀθηναϊκὸν Δημοσίον, τὰ χρήματα δὲν ἐπῆρκεσαν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν οὔτε αὐτῶν οὔτε τῶν ἄλλων διακοσμητικῶν ἐργασιῶν. Οἱ ἀνδράνες τῶν τριῶν Βαλλιάνων, τοῦ Παναγῆ καὶ τῆς προσόψεως καὶ τῶν δύο ἄλλων εἰς τὸν πρόδομον, εἶναι ἔργα τοῦ γλυπτῆου Γεωργίου Μπουάνου.

Βουλὴ Παλαιὰ. Τὸ σχέδιον ἐξέπληθυνεν ὁ ἀρχιτέκτων Φρειδερίκος Μπουλαντζὲ καὶ ἡ οἰκοδόμησις παρὰ τὴν ὁδὸν Τσώρτσιλ ἤρχισεν τὸ 1858. Διήρκεσε δὲ μέχρι τοῦ 1871. Τὸ ἔργον εἶναι μίᾳ μετριωτάτῃ σύνθεσιν τοῦ ἐκλεκτικισμοῦ καὶ τοῦ νεοκλασσικοῦ ρυθμοῦ. Μετὰ τὴν διασκευὴν τῶν Παλαιῶν Ἀνακτόρων εἰς βουλήν καὶ γερουσίαν τὸ κτίριον τῆς Παλαιᾶς Βουλῆς στεγάσει τὸ ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης.

Δημαρχεῖον. Ἡ οἰκοδόμησις του παρὰ τὴν ὁδὸν Ἀθηνᾶς ἤρχισεν τὸ 1872, ἐπὶ σχεδίων τοῦ ἀρχιτέκτονος Παναγιώτου Κάλκου, περατωθεῖσα τὸν Μάρτιον τοῦ 1874. Τὸ κτίριον ἔγινε διώροφον εἰς αὐστηρὸν νεοκλασσικὸν ρυθμὸν με καταστάγματα πρὸς ἐκμετάλλευσιν εἰς τὰ ἰσόγειον, εἰς τὰ ὁποῖα μόνον μετὰ τὸ τέλος τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ἐγκαταστάθησαν ὑπηρεσίαι τοῦ δήμου. Τὸ 1936 ἤρχισεν μεταρρυθμίσις τοῦ κτιρίου καὶ προσθήκη ἐνδὲ ὁρόσου ἐπὶ σχεδίων τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀνδρέου Πλουμιστοῦ, περατωθεῖσα μετὰ δύο ἔτη.

Ἐκκλησία ἀγγλικανικὴ. Τὸ 1836 ἡ ἀγγλικανικὴ παρεκκλῆσις τῶν Ἀθηνῶν προεκήρυξεν ἀρχιτεκτονικὸν διαγωνισμὸν διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ σχεδίου τῆς ἐκκλησίας τῆς, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπέτυχεν τὸ σχέδιον τοῦ Σταματίου Κλεάνθου ἐναντι ἄλλων σχεδίων τὰ ὁποῖα ὑπέβαλον ἕξαι ἀρχιτέκτονες. Ὁ Κλεάνθης συνέθεσε τὴν ἐκκλησίαν εἰς ῥωμανικὸν ρυθμὸν με στοιχεῖα τοῦ γοθικοῦ ρυθμοῦ ἠλοποιημένα καὶ προσηρμοσμένα εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἄττικου περιβάλλοντος. Ἐπέτυχεν δὲ τὴν δημιουργίαν ἑνὸς ἀπὸ τὰ καλύτερα ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ οἰκοδόμησις παρὰ τὴν ὁδὸν Φιλελλήνων ἤρχισεν τὸ 1838 καὶ ἐπερατώθη μετὰ 5 ἔτη ὁπότε καὶ ἐνεκαίνισθη εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Παύλου. Τὰ ζωγραφικὰ ὀλικάτὰ τῶν παραθύρων τῶν δύο πλαγιῶν ὄψεων ἔχουν ἀφιερῶθῃ εἰς τὴν μνήμην τοῦ Ριχάρδου

Ταύτης, τὸ ἐν ἀπὸ τὴν οἰκογενεῖαυ του καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν μὲ ἀφιέρωσιν γραμμὴν ἀπὸ τὸν Γλάδστωνα.

Ἐκκλησία Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Καρύτου. Εἰς τὴν θέσιν τῆς προὔπῃρχε μεσαιωνικὴ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς οἰκογενεῖας τῶν Καρύτων. Ἡ νεωτέρα ἐκκλησία ἐκτίσθη κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἐτῶν 1845—1850 διὰ δωρεὰς τῆς κόρης τοῦ ἡγεμόνος τῆς Δακίας Μαυρογένους Εὐφροσύνης Νέγρη, τοῦ Ἰ. Φιλήμονος καὶ ἄλλων. Εἶναι βασιλικὴ μετὰ τρούλλου καὶ ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ ὀρειότερα μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς συνθέσεώς της καὶ διὰ τὰς ὀραίας ἀναλογίας. Ἡ εἰκὼν τῆς Πλατυτέρας εἰς τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ εἶναι ἔργον τοῦ περιφημοῦ ἀγιογράφου Πολυχρόνη Λεμπέση. Οἱ τέσσαρες Εὐαγγελιστὰί εἶναι ἔργα τοῦ ἐπίσης καλοῦ ἀγιογράφου Γεωργιανῆ καὶ αἱ φορηταὶ εἰκόνες τῆς Θεομήτορος καὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἰς τὸ τέμπλον εἶναι ἔργα τῆς Ἑλένης Προσαλέντη.

Ἐκκλησία Ἁγίας Εἰρήνης. Ἡ οἰκοδομησὶς τῆς ἤρχισε τὸ 1846 ἐπὶ σχεδίων τοῦ ἀρχιτέκτονος Λυσάνδρου Καυταντζόγλου. Εἰς τὴν θέσιν τῆς προὔπῃρχε μεσαιωνικὴ ἐκκλησία τῆς ἁγίας Εἰρήνης, ἡ ὁποία ἐρειπωθεῖσα κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν εἶχεν ἐπισκευασθῆ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ ἐχρησίμευεν ἤδη ὡς μητροπολιτικὸς ναός. Ὁ Καυταντζόγλου ἔδωκεν εἰς τὴν νεωτέραν ἐκκλησίαν τὸν λεγόμενον μοναστηριακὸν τύπον, κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ πλάγια σκέλη τοῦ σταυροῦ, ὁ ὁποῖος σχηματίζεται κατὰ τοὺς δύο ἄξονας τοῦ κτιρίου, ἀπολήγουσιν εἰς κόγχας ἡμικυκλιδοειδῆς. Ἡ οἰκοδομησὶς συνεχίσθη βραδύτατα μὲ εἰσφορὰς τῶν ἐνοριτῶν καὶ τοῦ δήμου Ἀθηναίων, ἀπεπερατωθεῖσα τὸ 1892. Τὴν ἀγιογράφησιν ἔκαιεν ὁ ζωγράφος Χατζηγιαννόπουλος.

Ἐκκλησία Ἁγίου Κωνσταντίνου. Ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ δήμου Ἀθηναίων ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου, ἐπὶ σχεδίων τοῦ ἀρχιτέκτονος Λυσάνδρου Καυταντζόγλου. Ἡ οἰκοδομησὶς ἤρχισε τὸ 1871 καὶ ἐπροχώρησε βραδύτατα μέχρι τοῦ 1893. Ὁ Καυταντζόγλου προσετέθη σὲ τὰ χρησιμοποιήσῃ ἑλληνικὸν ρυθμὸν εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς ἐκκλησίας, ἐπιτεθεὶς κατὰ τὰ ἔγκαινα ἐναντίον τοῦ βυζαντινοῦ ρυθμοῦ καὶ διακηρύξας ὅτι ἐπρέπει νὰ ἀφοσιωθῶμεν εἰς μόνον τὴν τῶν προπατόρων ἡμῶν ἀρχιτεκτονικὴν. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως ὑπῆρξε μέτριον ἀπὸ αισθητικῆς ἀπόψεως.

Ἐκκλησία Καθολικὴ. Τιμᾶται ἐπ' ὄνομα τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Ἡ οἰκοδομησὶς ἤρχισε τὸ 1853 ἐπὶ σχεδίων τοῦ βασιλικῆ ἀρχιτέκτονος τῆς Βαυαρίας Λέοντος Κλέντσε καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Λυσάνδρου Καυταντζόγλου, ὁ ὁποῖος καὶ ἠπλοποίησε τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ὡς πρὸς τὴν πρόσωπιν. Συνεχίσθη δὲ κατὰ διαστήματα μέχρι τοῦ 1875 ἀναλόγως τῶν εἰσφορῶν τὰς ὁποίας κατέβαλλον οἱ Καθολικοὶ τοῦ ἔξωτερικου καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ὑπολείπεται εἰσέτι ἡ ἀνέγερσις τοῦ κωδωνοστασίου, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Κλέντσε προσαρτᾶται εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν ἐπὶ τῆς καμπύλης τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ. Ἡ ἔξωτερικὴ ἐμφάνισις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, μετὰ τὰς ἀπλουστεύσεις μάλιστα πού ὑπέστη τὸ σχέδιον, ἀποτελεῖ μίαν τυπικὴν καὶ μυχρὰν μάλλον σύνθεσιν βασιλικῆς, ρυθμοῦ Ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως. Περισσότερον ἀξιολόγος ἀπὸ καλλιτεχνικῆς ἀπόψεως εἶναι ἡ ἔσωτερικὴ διαρρυθμισὶς καὶ διακόσμησις. Ἡ τοιχογραφία τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ παριστάουσα τὸν θρίαμβον τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καθὼς καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ ἄλλων ἁγίων, εἶναι ἔργα τοῦ Μπιλλανταίου. Αἱ μεγάλαι φορηταὶ εἰκόνες τοῦ ἁγίου Διονυσίου, τοῦ ἁγίου Πέτρου λαμβάνοντες τὰς κλείδας τῶν οὐρανῶν, τοῦ ἁγίου Ἰωσήφ καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς τὸν Ἀρειαν Πάγον, εἶναι ἔργα τοῦ Γκαλιάρτη.

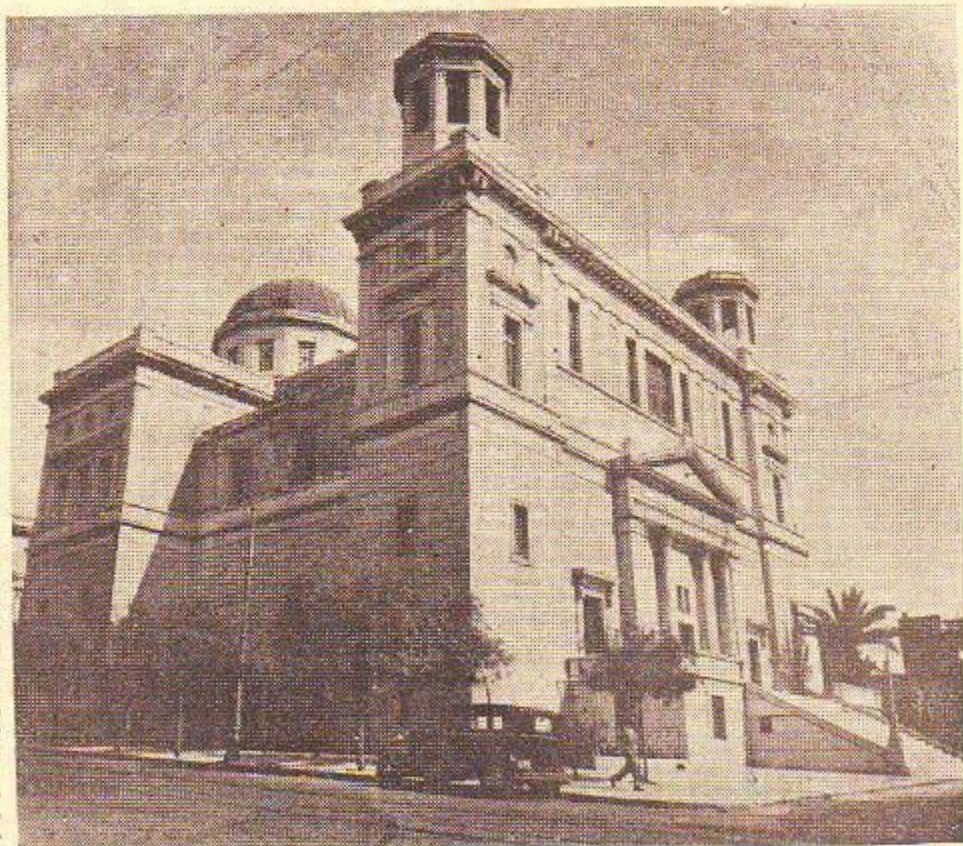
Ἐκκλησία Μητροπόλεως. Κατὰ τὰς πρῶτας τρεῖς δεκαετίαι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀθηνῶν,

ἐχρησίμευεν ὡς μητροπολιτικὸς ναὸς ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Εἰρήνης. Τὸ 1842 ὁ δήμος Ἀθηναίων ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ τὸν ὀριστικὸν μητροπολιτικὸν ναὸν καὶ ἀνετέθη εἰς τὸν Θεό-

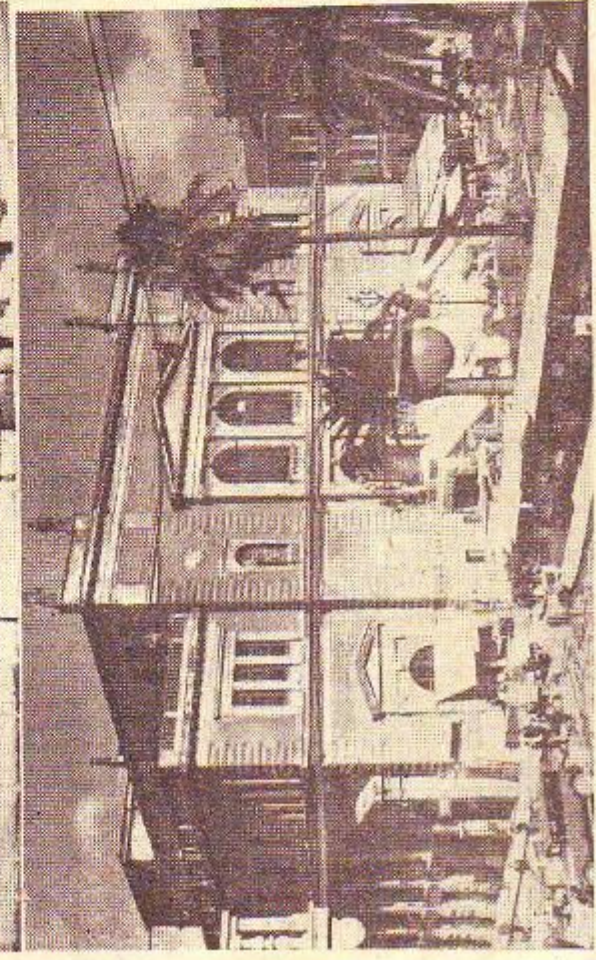
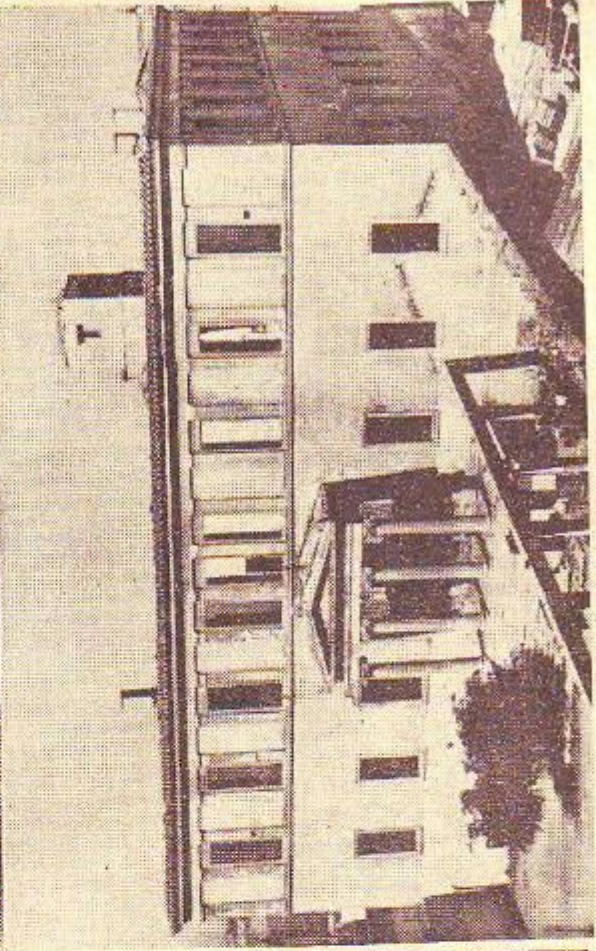
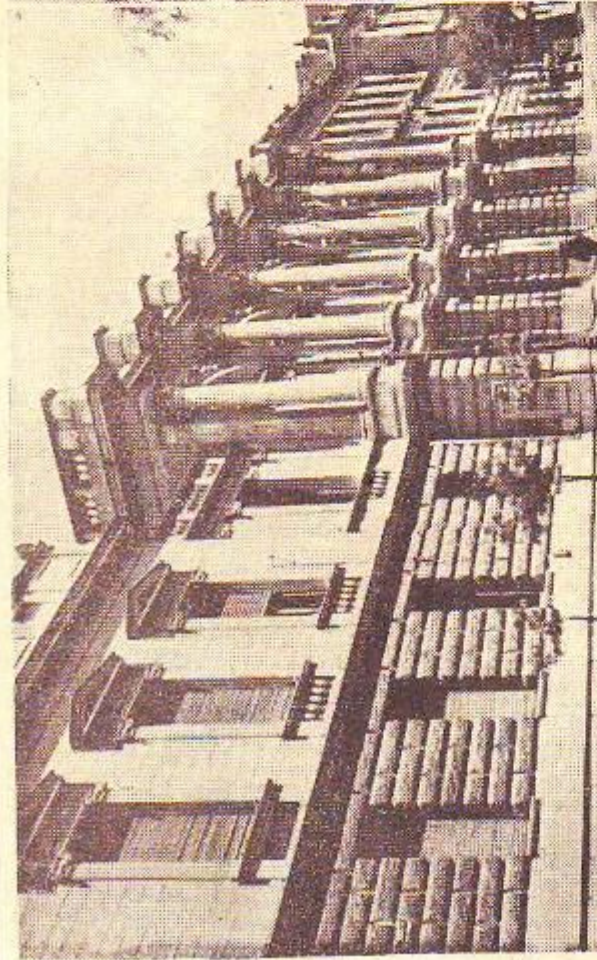
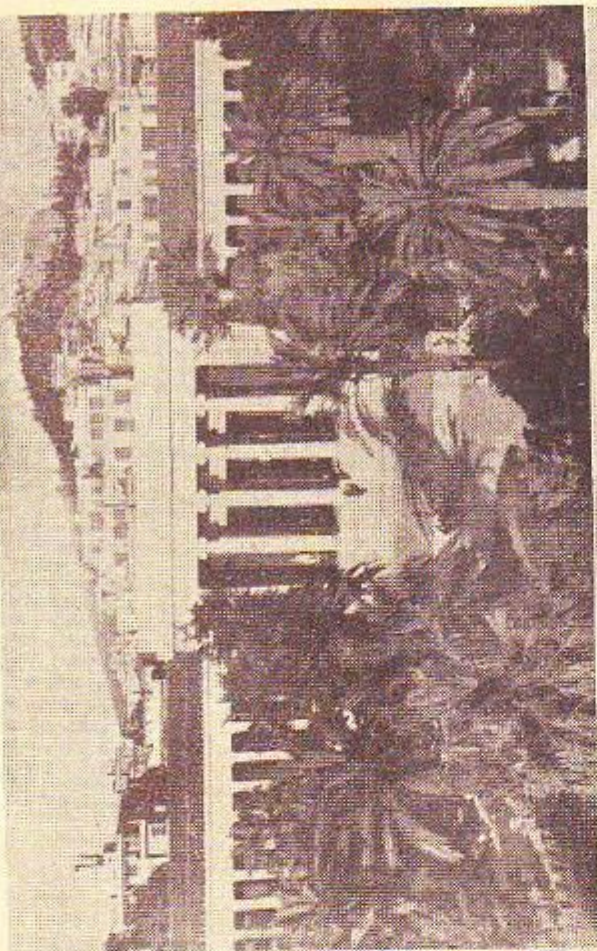
Ἡ ἐκκλησία τῶν Καθολικῶν Ἁγίας Εἰρήνης ἐπὶ τῆς λεωφόρου Ἐλευθερίου Βενιζέλου (Πανεπιστημίου), παρὰ τὸ Ὄφθαλμιατεῖον.

φίλου Χάνσεν ἡ σύνταξις τῶν σχεδίων του. Ἡ οἰκοδομησὶς ἤρχισε τὸ 1853 ἐπὶ τῇ βάσει ἄλλων σχεδίων, τὰ ὁποῖα συνέταξεν ὁ ἀρχιτέκτων Δημήτριος Ζέζος, διατηρήσας ἀπὸ τὸ σχέδιον τοῦ Χάνσεν μόνον τὸ πρόπυλον, αἱ ἐργασίαι διεκό-

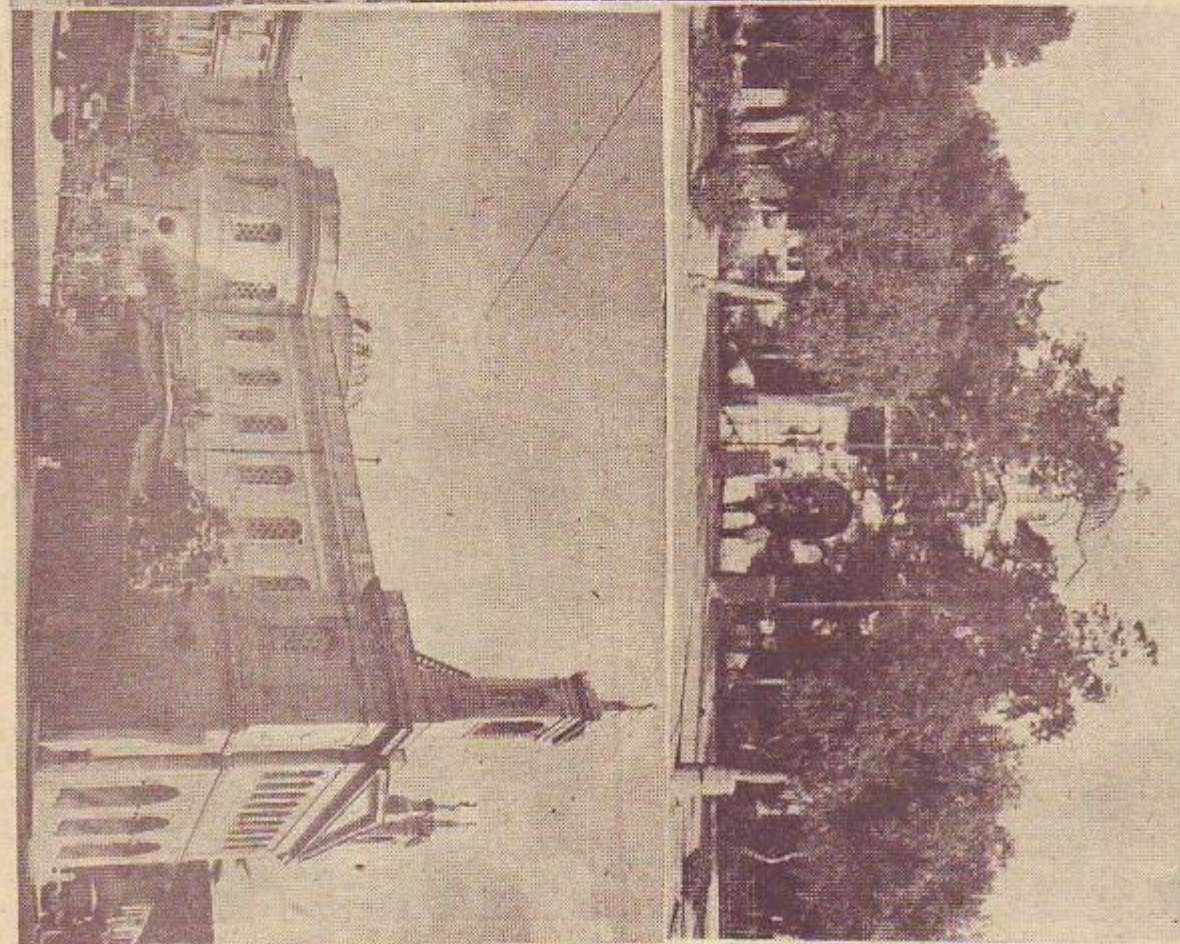
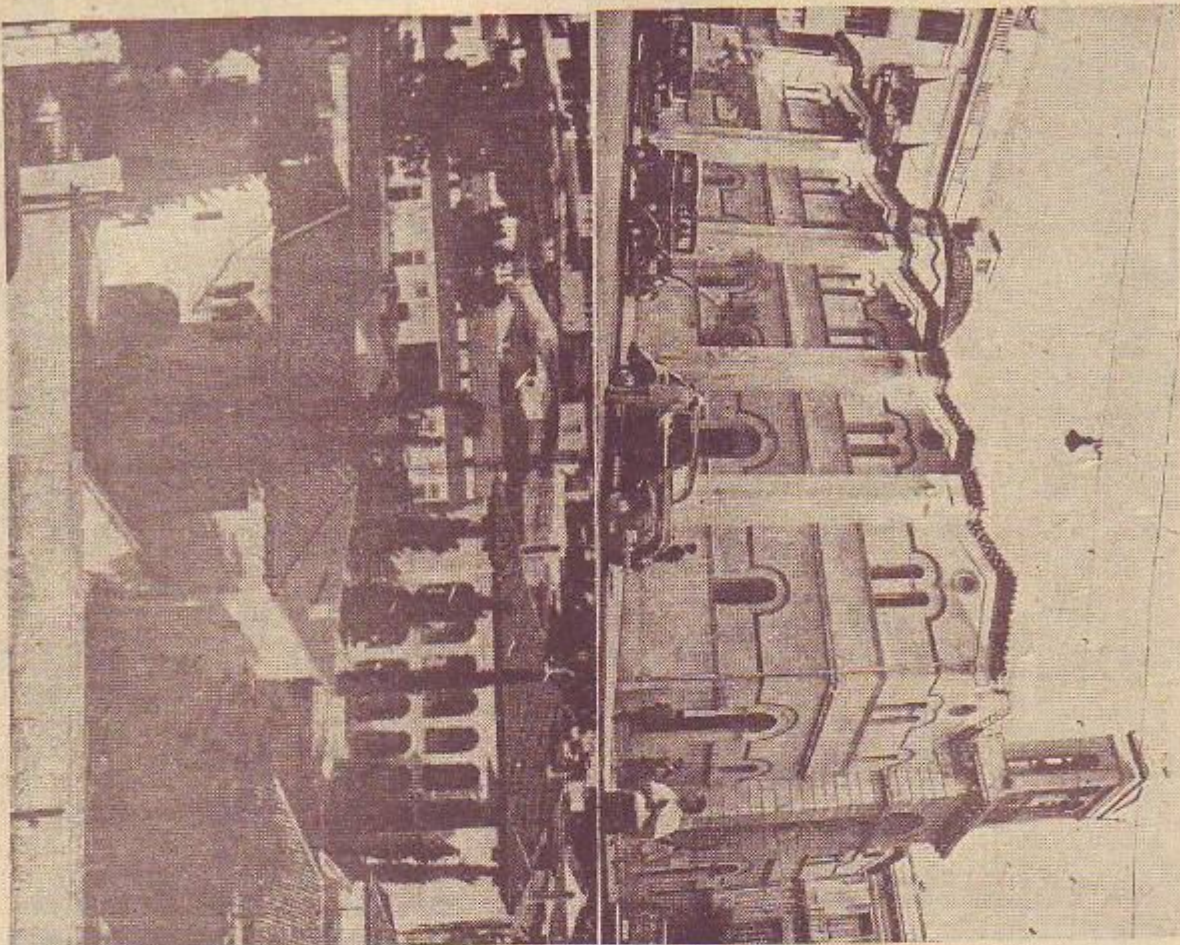

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου ἐπὶ τῆς δρανῶμου ὁδοῦ.

πησαν ἑλλείψει χρημάτων καὶ ἐπανελήθησαν τὸ 1855 ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Παν. Κάλκου. Ἐπερατώθη δὲ ἡ οἰκοδομησὶς τὸ 1859 ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Φρ. Μπουλατζῆ καὶ προεκλήθησαν διαγωνισμοὶ διὰ τὴν ἀγιογράφησιν τοῦ τέμπλου καὶ τῆς ἔσωτερικῆς διακόσμησιν. Καὶ τὴν μὲν ἀγιογράφησιν ἀνέλαβε καὶ ἐξέτελεσεν ὁ Γερμανὸς ζωγράφος Ζάιτς, τὴν δὲ διακόσμησιν ὁ ζωγράφος Κωνσταντίνος Φαυέλης. Τὸ ὅλον ἔργον ἐστοίχισεν 700.000 δραχμᾶς, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἥμισυ περίπου προήλθεν ἀπὸ τὴν ἐκποίησην 72 ἐκκλησιαστέων (ἐρείπια ἐκκλησιῶν μετὰ τοῦ γηπέδου των), 80.000 ἀπὸ τὸν δήμον Ἀθηναίων, τὰ δὲ ὑπόλοιπα ἀπὸ ἐσόδους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐβῶσαν : 20.000 ὁ Ὄθων, 10.000 ὁ Γεώργιος Σίνας καὶ 86.000 ὁ Σίμων Σίνας. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ὑπῆρ-

Ανω : Αριστερά, η πρόσοψις του Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Δεξιό, τὸ κτίριον τοῦ Βαρβακείου. Δεξιό, τὸ κτίριον τοῦ Αρχαιολογικοῦ Μουσείου. Κάτω : Ἀριστερά, τὸ κτίριον τοῦ Δημοτικοῦ Θεάτρου, ποὺ ἄφουτο ἔλλοτε εἰς τὴν πλατείαν Λουδοβίκου. Δεξιό, τὸ κτίριον κατὰ τὸ Δεκεμβριανὸν κτήρημα.

Ανω : Ἀγορὰ, ὁ ναὸς Ἁγίου Γεωργίου Καθολοῦ, Δεξιά, ὁ Ἅγιος Σάββας, καὶ ἄνω ἡ Ἀγορὰ Ἐλευθέρου.
 Ἐξ ἄνω : Ἀγορὰ, τὸ Βουλγαρικὸν καὶ Χριστιανικὸν Μουσεῖον, Δεξιά, ὁ ναὸς τῆς

εν αντίθετον τῶν προσπάθειῶν καὶ τῶν θυσιῶν ποῦ κατεβλήθησαν. Διότι ἐκτός ἀπὸ τὸ σφάλμα τοῦ περιορισμοῦ τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ μέσα εἰς τὴν παλαιὰν πόλιν, ἀπέβη μετριωτάτη καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ του σύνθεσις.

Ἡ Ἐκκλησία Ρωσικὴ. Τὸ 1847 παρεκλήθη ἡ ἡρσιωμένη βυζαντινὴ ἐκκλησία τῆς Σωτείρας τοῦ Λυκοδῆμου εἰς τὴν ρωσικὴν πρεσβείαν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ, ἐπισκευαζομένη, ὡς ἐκκλησία τῶν ἐν Ἀθήναις παρεπιδημούντων Ρώσων. Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ὁ Ρώσος ἀρχιμανδριτῆς Ἀντωνίνος ἀνέλαβε νὰ κάμῃ ἐξ ἰδίων του τὴν ἐπισκευὴν ἀνοθέσας τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τὸν στρατιωτικὸν ἀρχιτέκτονα Βλασόπουλον καὶ τὸν Γάλλον ἀρχιτέκτονα Φραγκίσκον Μπουλαϊζέ. Οἱ δύο ἀρχιτέκτονες ἐξεπόνησαν τὰ σχέδια ἀποκαταστάσεως τοῦ βυζαντινοῦ μνημείου καὶ συνέθεσαν ὡς χωριστὸν κτίσμα τὸ κωδωνοστάσιον εἰς βυζαντινὸν ἐπίσης ρυθμὸν. Αἱ σχετικαὶ ἐργασίαι ἤρχισαν περὶ τὸ τέλος τοῦ 1850, διεκόπησαν ὅμως μετὰ τινὰς μῆνας καὶ ἐπανεληθήσαν τὸ 1852, ὅπότε καὶ ἐπερατώθησαν. Τὸ 1855 ἀνεκαλύφθη εἰς βάθος 5 μέτρων ὑπὸ τὸ δάπεδον τῆς ἐκκλησίας διάρρηξις δεξιαμένη ὑδραγωγείου, ὑποστηριζομένη ἐκ 256 στύλων ἐξ ὀπτοπλίθων. Τὴν ἀγιογράφειν τῆς ἐκκλησίας ἐξετέλεσεν ὁ Γερμανὸς ζωγράφος Θείρισος (Thiersch).

Ἡ Ἐκκλησία Παναγίας Χρυσοσπηλιώτισσης. Εἰς τὴν δόξαν τῆς προϋπῆρχεν ὁμώνυμος μεσαιωνικὴ ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἐρειπώθηκε κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν, εἶχε ἀποκαταθῆ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ ἐλειτούργετο ὡς ἐνοριακὴ. Τὸ 1846 ἀπεφασίσθη ἡ ἀνέγερσις τῆς νέας εἰς πολὺ μεγαλύτερας διαστάσεις καὶ ἀνετέθη ἡ σὺν ταῖς τοῦ σχεδίου εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα Δημήτριον Ζέξον. Ἡ οἰκοδόμησις ἤρχισε τὸ 1863 καὶ ἐπροχώρησε δραδύτατα μέχρι τοῦ 1878, ἀναλόγως τῶν εἰσφορῶν αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον.

Ὁ Ζέξος ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς ἐκκλησίας τὸ βυζαντινὸν σύστημα τοιχοδομίας καὶ στοιχεῖα βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, ἀναμορφοῦμενα μὲ δάνεια ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς ρυθμοὺς καὶ ἐπέτυχε μίαν πρωτότυπον καὶ ἀξιόλογον ἀρχιτεκτονικὴν σύνθεσιν. Μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ ἀρχιτέκτων Τσίλλερ ἐκτίσεν τὸ ἄνω μέρος τοῦ κτιρίου

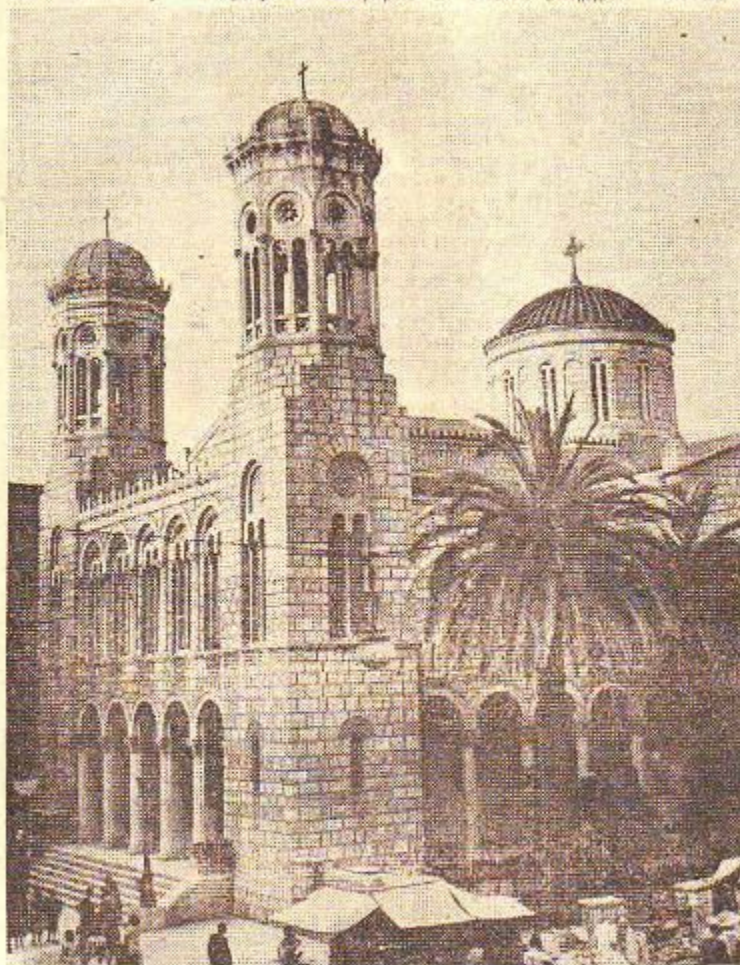
Ἡ ρωσικὴ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων.

καὶ ὁ δήμαρχος Δημήτριος Σούτσος, πολιτικὸς μηχανικὸς, ἐσχέδισεν τὸν τρούλλον. Ἡ οἰκοδόμησις τῶν κωδωνοστασίων ἐγένετο κατὰ τὰ διαστήματα 1883—1888 καὶ 1890—1892. Ἡ ἀγιογράφεισις ἐγένετο ἀπὸ τὸν ζωγράφον Σ. Χατζηγιαννοπούλου. Ἡ δαπάνη ὑπερέβη τὰς 500.000 δραχμάς, ἐξοικονομηθεῖσας δι' ἐράων.

Ἡ Ἐκκλησία Σωτήρος. Τὸ 1898 ἡ βασίλισσα Ὀλγα ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ ἐκκλησίαν τοῦ Σωτήρος παρὰ τὴν λεωφόρον Συγγρού, εἰς τὴν θέσιν ὅπου κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο εἶχε γίνῃ ἡ ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α'. Ἡ θεμελίωσις ἐγένετο τὸ ἐπόμενον ἔτος, δὲν ἐπροχώρησεν ὅμως ἡ ἀνέγερσις, ἀλλὰ ἀντ' αὐτῆς ἠγοράσθη ἀπὸ τὴν διεθνή ἐκθεσιν τῶν Παρισίων τοῦ 1900 ἐν περίπτειον τὸ ὅποιον εἶχε κτισθῆ ὑπὸ μορφήν ἐκκλησίας, ἔργον τοῦ Παρισικοῦ ἀρχιτέκτονος Magne. Πράγματι μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐκθέσεως τὸ κτίριον διελύθη καὶ μετεφέρθησαν τὰ τεμάχιά του εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ συναρμολόγησις των ἐγένετο τὸ 1905.

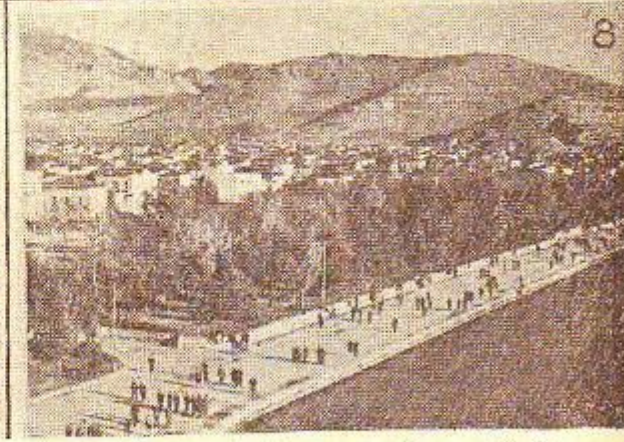
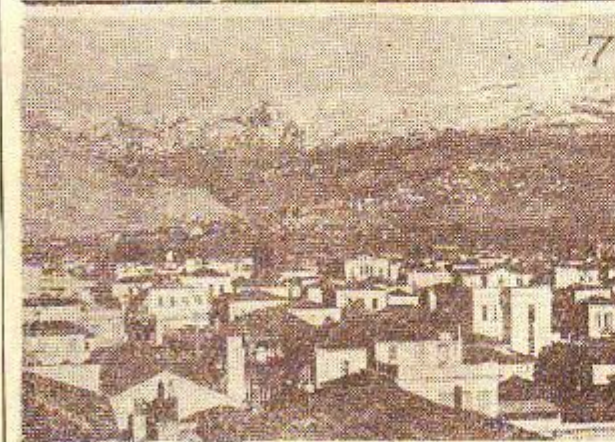
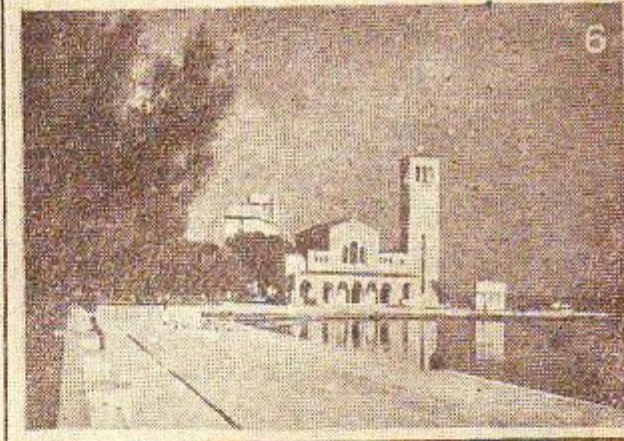
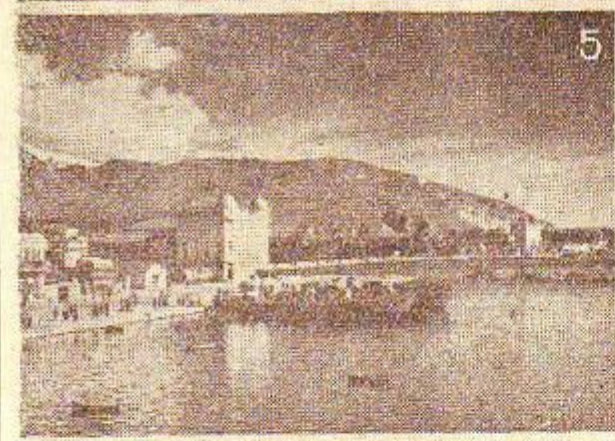
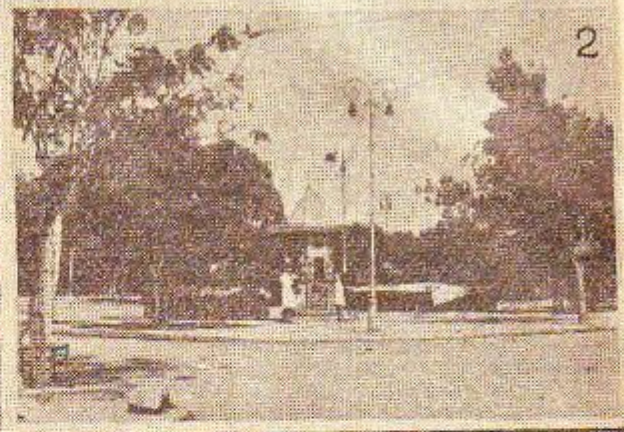
Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Σώστη, ὅπως ἐπεκράτησε νὰ λέγεται, ἀποτελεῖ ἐν περιέργων ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων τῶν Ἀθηνῶν, εἶναι ἐκτισμένη μὲ πηλίνους τεχνητοὺς λίθους, μὲ παρεμβολὴν τοῦδλων θαυτεροῦ χρώματος εἰς τοὺς ἑριζοντίους ἄρμους. Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς σύνθεσιν ἔχουν χρησιμοποιοθῆ στοιχεῖα ἀπὸ τὸν βυζαντινὸν καὶ τὸν ρωμανικὸν ρυθμὸν καὶ ἄλλα τῆς αἰσθητικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ποῦ ἐχρησιμοποιοῦν τότε οἱ Γάλλοι ἀρχιτέκτονες εἰς ἐξαχικὰ σπιτία. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐκκλησίας ἡ βολοδομία ἐχει ἀντικατασταθῆ μὲ ἐλαφροτάτην σιδηρὰν κατασκευὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἐχει σχηματισθῆ ὁλόκληρον τὸ συγκρότημα τοῦ τρούλλου.

Ζάππειον. Τὸ 1856 ὁ ἠπειρώτης εὐάγγελος Ζάππας, πλουσιώτατος γαιοκτήμων ἐν Ρωμανίᾳ, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν εἶχεν ὑπηρετήσῃ ὡς ἐπαλληκάρης καὶ ὡς πρακτικὸς ἰατρός ὑπὸ τὸν Μάρκον Μπάτσαρη καὶ τὸν Καραϊσκάκη, προσέφερεν εἰς τὸν Ὀθωνα ὄσα χρήματα θὰ ἐχρειάζοντο διὰ τὴν ὀργάνωσιν Ὀλυμπικῶν ἀγώνων εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τριετίας. Ἡ κυβέρνησις ἐδέχθη τὴν προσφορὰν, ἐπρότεινε ὅμως εἰς τὸν Ζάππα νὰ συνδυασθοῦν οἱ ἀγῶνες μὲ ταυτόχρονον ὀργάνωσιν βιομηχανικῶν, γεωργικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἐκθέσεων. Πρὸς τοῦτο ἀπεφασίσθη ἡ ἀναμορφοποίησις τοῦ Παναθηναϊκοῦ Σταδίου, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν οἰκοδόμησιν κτιρίου ἐκθέσεων, εἰς τὸ ἀνάθειν τῆς Σφενδόνης μέρος, ἀνετέθη δὲ ἡ ἐκπόνησις τῶν σχεδίων εἰς τὸν Φραγκίσκον Μπουλαϊζέ. Ὁ

Ὁ ναὸς τῆς Παναγίας τῆς Χρυσοσπηλιώτισσης, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Αἰόλου.

Εικόνες από τὴν Θεσσαλίαν : 1) Ἡ γέφυρα τοῦ Πηνειοῦ εἰς τὴν Λάρισσαν πρὸ τῆς καταστροφῆς της. 2) Ἡ κεντρικὴ πλατεία τῆς Λαρίσης. 3) Ἡ πλατεία τῶν Φαρσάλων. 4) Ἡ γέφυρα Στεφανουσαίων ἐν Τρικάλαις. 5) Τμῆμα τῆς παραλίας τοῦ Βόλου. 6) Ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἐν Βόλῳ. 7) Βόλος : Τμῆμα τῆς πόλεως. 8) Βόλος : Τμῆμα τῆς παραλίας.

Φυλακαί Γυναικῶν. Ἐκτίσθησαν παρά τὴν λεωφόρον Ἀλεξάνδρου καὶ ἀγωνιώθησαν ὑπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ὀλγας τὸ 1890 διὰ χρημάτων τὰ ὅποια προσέφερεν ὁ ἐξάδελφός της τσάρος Νικόλαος Β'. Περιλαμβάνουν 101 κελῖα, θαλάμους ἐργασίας, σχολεῖον, ἐκκλησίαν καὶ διαφόρους βοηθητικὰς ἐγκαταστάσεις.

Φυλακαί Συγγροῦ. Εἶναι τὸ πρῶτον συστηματικὸν κτίριον φυλακῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐκτίσθη τὸ ἔτος 1886 διὰ δωρεᾶς τοῦ Ἀνδρέου Συγγροῦ. Κατεστράφη ὑπὸ πυρκαϊᾶς κατὰ τὸ κίημα τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1944.

Ὠδεῖον Ἀθηνῶν. Ἐκτίσθη τὸ 1832 ὑπὸ τοῦ Βλαχούτου ὁ ὅποιος ἔκτισεν εἰς τὴν ἀπέναντι πλευρᾶν τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς καὶ δύο ἄλλας συνεχόμενας οἰκίας. Εἰς τὸ κτίριον τοῦ Ὠδεῖου ἐστεγάσθησαν κατ' ἀρχὰς τὰ γραφεῖα τῆς ἀντιβασιλείας τοῦ Ὄθωνος καὶ κατόπιν τὰ ἐργαστήρια τῶν σχολῶν τοῦ πρῶτου Πολυτεχνείου. Τὸ κτίριον ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Βλαχούτου εἰς τὸ ἑλλητικὸν δημόσιον καὶ ὅπου τὸ 1871 παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ δημοσίου διὰ τὴν στέγασιν τοῦ Μουσικοῦ καὶ Δραματικοῦ Συλλόγου Ὠδεῖου Ἀθηνῶν.

ΜΝΗΜΕΙΑ

Τοὺς κήπους καὶ τὰς πλατείας τῶν Ἀθηνῶν κοσμοῦν τὰ κάτωθι μνημεῖα:

Ἀβέρωφ. Ἀνδριάς τοῦ Γεωργίου Ἀβέρωφ πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Παναθηναϊκοῦ Σταδίου. Ἐστήθη τὸ 1896 εἰς ἐνδειξὴν εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν δωρεάν του ὑπὲρ τῆς ἀναμνηστικῆς τοῦ Σταδίου καὶ τὰς ἄλλας του εὐεργεσίας πρὸς τὸ ἔθνος Ἔργον τοῦ Γ. Βρούτου.

Ἀθηνῶν. Εἰς τὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ στήλην τῆς Ἀκαδημίας Ἐστήθη περὶ τὸ 1880 κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ κτίσιου δωπάναις τοῦ βαρῶνου Σίμωνος Σίνα. Ἔργον τοῦ Λεωνίδα Δρόση.

Ἀπόλλων. Εἰς τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ στήλην τῆς Ἀκαδημίας Ἐστήθη περὶ τὸ 1880 κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ κτίσιου δωπάναις τοῦ βαρῶνου Σίμωνος Σίνα. Ἔργον τοῦ Λεωνίδα Δρόση.

Βαλσωροῖτης. Ἐντὸς τοῦ Βασιλικῆς Κήπου. Προτομή τοῦ ποιητοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου, στήθεϊσα τὸ 1927 δωπάναις τοῦ Κωνστ. Ἐλευθερουδάκη. Ἔργον τοῦ Φωκίανος Ράκ.

Βαλλιάνος Ἀνδρέας. Εἰς τὸν προθάλαμον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Ἐστήθη περὶ τὸ 1900 εἰς ἐνδειξὴν εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν δωρεάν του πρὸς οἰκοδόμησιν τῆς Βιβλιοθήκης Ἔργον τοῦ Γ. Μπουδάνου.

Βαλλιάνος Μαρίνος. Εἰς τὸν προθάλαμον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Ἐστήθη περὶ τὸ 1900 εἰς ἐνδειξὴν εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν δωρεάν του πρὸς οἰκοδόμησιν τῆς Βιβλιοθήκης Ἔργον τοῦ Γ. Μπουδάνου.

Βαλλιάνος Παναγιώτης. Πρὸ τῆς προσόψεως τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Ἐστήθη περὶ τὸ 1900 εἰς ἐνδειξὴν εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν δωρεάν του πρὸς οἰκοδόμησιν τῆς Βιβλιοθήκης. Ἔργον τοῦ Γ. Μπουδάνου.

Βαρβάκης. Εἰς τὸν κήπον τοῦ Ζαπτείου. Ἀνδριάς τοῦ ἔθνικοῦ εὐεργέτου Ἰωάννου Βαρβάκη μετέσταντο καθιστὰ ἀνάλυτα πρὸς τὴν θέσιν του, παριστῶντα τὴν Ἐλευθερίαν, τὴν Ναυτίλιαν, τὴν Τεχνην καὶ τὴν Βιομηχανίαν. Ἐστήθη τὸ 1888. Ἔργον τοῦ Λεωνίδα Δρόση, ἀπεπερασμένον μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ του Ξανάκη.

Βύρων. Εἰς τὸν κήπον τοῦ Ζαπτείου κατὰ τὴν συνάντησιν τῶν λεωφόρων Ἀμαλίας καὶ Ὀλγας. Γλυπτικὴ σύνθεσις παριστῶνται τὴν Ἑλλάδα στέφουσιν τὸν λόρδον Βύρων. Ἐστήθη τὸ 1892 ὑπὸ τοῦ συλλόγου «Βύρων», δωπάναις τοῦ Δημ. Στεφάνουδου Σκυλίτη. Ἔργον τῶν Γάλλων γλυπτῶν Σαπύ καὶ Φελκιέρ.

Γλάδστων. Εἰς τὸ πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου κηπίον Ἐστήθη κατὰ τὸ 1885 εἰς ἐνδειξὴν εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν ποιητικὸν τῆς Ἀγγλίας Γαυλιέμον Γλάδστων. Ἐστήθη ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῆς ἀποδοσεως τῆς Ἐπιτηδείου εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1863 καὶ τῆς Θεσσαλίας τὸ 1881. Ἔργον τοῦ Γ. Βιτάλη.

Γρηγορίου Ε'. Εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τῆς προσόψεως τοῦ Πανεπιστημίου. Ἀνδριάς τοῦ ἱερομόναχου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου τοῦ Ε', στήθεϊσα τὸ 1872 δωπάναις τοῦ Γεωργίου Ἀβέρωφ. Ἔργον τοῦ Γ. Φιτάλη.

Δηλιγιάννη. Παρὰ τὴν πρόσοψιν τῆς παλαιᾶς Βουλῆς. Ἀνδριάς τοῦ πρωθυπουργοῦ Θεοδώρου Δηλιγιάννη, στήθεϊσα τὸ 1924. Ἔργον τοῦ Γ. Δημητριάδου.

Δισκοβόλος. Εἰς τὸν κήπον τοῦ Ζαπτείου ἐναντι τοῦ Παναθηναϊκοῦ Σταδίου. Γλυπτικὴ σύνθεσις τοῦ Κωνσταντίνου Δημητριάδου. Ἐστήθη τὸ 1927 δωπάναις τοῦ Δήμου Ἀθηνῶν.

Εὐνάρδος. Εἰς τὸν Βασιλικὸν Κήπον. Προτομή τοῦ μεγάλου φιλελλήνου Ἰωάννου Εὐνάρδου, στήθεϊσα τὸ 1860 δωπάναις τῆς χήρας Εὐνάρδου. Ἔργον τοῦ Ι. Κόσσου.

Ζάππας Εὐαγγέλης. Πρὸ τοῦ κτιρίου τοῦ Ζαπτείου. Ἀνδριάς τοῦ ἔθνικοῦ εὐεργέτου στήθεϊσα τὸ 1887 παρὰ τὴν πρὸ τοῦ κτιρίου κλίμακα τοῦ κήπου καὶ μεταφερ-

θεὶς τὸ 1924 εἰς τὴν τωρινὴν του θέσιν. Ἔργον τοῦ Ι. Κόσσου ἐκτελεσθέν τὸ 1864.

Ζάππας Κωνσταντῖνος. Πρὸ τοῦ κτιρίου τοῦ Ζαπτείου. Ἀνδριάς τοῦ ἐξαδέλφου τοῦ Εὐαγγέλη Ζάππα, ἀνεγείσθη τὸ ἔργον μετὰ τὸν θάνατόν ἐκείνου, στήθεϊσα τὸ 1887 παρὰ τὴν πρὸ τοῦ κτιρίου κλίμακα τοῦ κήπου καὶ μεταφερθεὶς τὸ 1924 εἰς τὴν τωρινὴν του θέσιν. Ἔργον τοῦ Γ. Βρούτου.

Θησεύς σώζων τὴν Ἰπποδάμειαν. Εἰς τὸν κήπον τῆς πλατείας Κυριακοῦ. Χάλκινον γλυπτικὸν σύμπλεγμα, ἔργον τοῦ Γερμανοῦ γλύπτου Ἰωάννου Προῦλ δωρήθη συμεφῶς πρὸς ἐπιθυμίαν τοῦ ἴδιου, ὑπὸ τῆς συζύγου του, κόρης τοῦ νομισματολόγου Ἀθ. Ρουσσόπουλου εἰς τὸν Δήμον Ἀθηνῶν τὸ 1927. Ἐστήθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν κήπον τῆς πλατείας τοῦ Συναγμάτων καὶ μεταφέρθη τὸ 1938 εἰς τὴν σημερινὴν του θέσιν.

Θερῖσθης. Εἰς τὸν κήπον τοῦ Ζαπτείου. Γλυπτικὴ σύνθεσις ἐκτελεσθεῖσα τὸ 1870 ὑπὸ τοῦ Δημ. Φιλιππότη.

Ἱερολοχιτῶν Μνημείον. Ἐστήθη τὸ 1843 δωπάναις τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου εἰς τὴν παρὰ τὴν Β.Δ. πλευρᾶν τοῦ Πανεπιστημίου ὑπάρχουσαν τότε πλατείαν εἰς μνήμην τοῦ Δημ. Σούτσου, τοῦ Δρακούλη καὶ τῶν ἄλλων νεκρῶν τοῦ ἱεροῦ Λόχου τῶν πεσόντων εἰς τὸν Ἀσπασίαν. Τὸ 1885 ὅταν παρὰ τὸ Πανεπιστήμιον ἤρχισεν νὰ κτίζεται ἡ Βιβλιοθήκη, μεταφέρθη εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἀρεως. Εἶναι ἔργον πιθανῶς τοῦ Σταυρατίου Κλεινίου.

Κανάρης. Εἰς τὸν κήπον τῆς πλατείας Κυωέλης. Μικρὸς ἀνδριάς τοῦ πυρπολιτοῦ, ὁ ὅποιος ἐκόσμηε τὴν αὐλήν τοῦ μεγάρου Νεγρεπόντη εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς λεωφόρου Ἀμαλίας. Τὸ 1934 ἀγοράσθη ὑπὸ τοῦ Δήμου Ἀθηνῶν καὶ ἐστήθη εἰς αὐτὴν τὴν θέσιν, πλησίον τῆς οἰκίας ὅπου ἔζησεν ὁ Κωνσταντῖνος Κανάρης, σωζομένης παρὰ τὴν ὁδὸν Κυωέλης ἀριθ. 56. Εἶναι ἔργον τοῦ Λαζάρου Φιτάλη, ἐκτελεσθέν τὸ 1880.

Καποδίστριας. Εἰς τὸν Βασιλικὸν Κήπον. Προτομή τοῦ πρῶτου κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννου Καποδίστρια, στήθεϊσα τὸ 1860. Ἔργον τοῦ Ι. Κόσσου.

Καποδίστριας. Πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου. Καθιστὸν ἀγαλμα τοῦ ἱδρῦσαντος τὸ Πανεπιστήμιον κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννου Καποδίστρια, στήθεϊσα τὸ 1925. Ἔργον τοῦ Γ. Μπουδάνου.

Κολοκοτρώνης. Εἰς τὴν ὁμώνυμον πλατείαν παρὰ τὴν ὁδὸν Σταδίου. Χάλκινον ἔπιπτον ἀγαλμα τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, στήθεϊσα τὸ 1905 διὰ πανελληνίου ἐράνου. Ἔργον τοῦ Λαζάρου Σάχου.

Κοραῆς. Πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου. Καθιστὸν ἀγαλμα τοῦ σοφοῦ φιλόλογου Ἀδαμαντίου Κοραῆ, στήθεϊσα τὸ 1875. Ἔργον τοῦ Γ. Βρούτου.

Λεωνομάνας Μνημείον. Ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Κολωναίου. Μαρμαρινὴ λουτροφόρος ὑδρία στήθεϊσα ὑπὸ τοῦ Δήμου Ἀθηνῶν τὸ 1860. Ἐντὸς αὐτῆς ἀπετέθη ἡ καρδιά τοῦ Γάλλου φιλέλληνο ἀρχαιολόγου Καρόλου Λεωνομάνας ἀποθανόντος ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ προηγουμένον ἔτος. Ἐπειδὴ καταστράφη ὑπὸ ἀγνώστων χρησιμοποιοῦντας ὡς στόχος σκοπευθῆς, ὁ Δήμος Ἀθηνῶν τὴν ἀντικατέστησε τὸ 1936 εἰς τὴν ἰδίαν μορφήν ὑπὸ ἄλλης, ἐκτελεσθεῖσας ὑπὸ τοῦ Μιχαῆλ Τόμπρου.

Μαβίλη. Εἰς τὴν ὁμώνυμον πλατείαν παρὰ τὴν λεωφόρον Βασιλίσσης Σοφίας. Προτομή τοῦ ποιητοῦ Λορέντζου Μαβίλη, στήθεϊσα ὑπὸ τοῦ Δήμου Ἀθηνῶν τὸ 1938. Ἔργον τοῦ Πέτρου Ρούμπου.

Μελᾶς. Ἐναντι τοῦ κήπου τοῦ Ζαπτείου παρὰ τὴν συνάντησιν τῶν λεωφόρων Ἀμαλίας καὶ Ὀλγας. Μνημείον τοῦ ὄπλαρχηγοῦ τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος Παύλου Μελά, στήθεϊσα τὸ 1910. Ἔργον τοῦ Λαζάρου Σάχου.

Μύλλερ. Ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Κολωναίου. Μνημείον ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Γερμανοῦ ἀρχαιολόγου Ὄτερνιτ Μύλλερ ἀποθανόντος ἐν Ἀθήναις τὸ 1840. Ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἐδουάρδου Σάουμπερτ.

Ἐάνθος. Εἰς τὸν κήπον τῆς πλατείας Κολωνακίου. Μνημείον τοῦ πρωτοεργάτου τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας Ἐμμανουὴλ Ἐάνθου, στήθεϊσα τὸ 1928. Ἔργον τοῦ Θωμᾶ Θωμοπούλου.

Ἐυλοθραύστης. Ἐναντι τοῦ Βασιλικῆς Κήπου παρὰ τὴν λεωφόρον Ἀμαλίας. Γλυπτικὴ σύνθεσις τοῦ Δ. Φιλιππότη. Ἐστήθη ὑπὸ τοῦ Δήμου Ἀθηνῶν τὸ 1908.

Ὀγγύρων φιλελλήνων. Ἐναντι τοῦ Ζαπτείου παρὰ τὰς στήλας τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἐστήθη τὸ 1931 ὑπὸ τοῦ ὀγγυρικοῦ Ὄργανισμοῦ Τουρισμοῦ εἰς μνήμην δύο φιλελλήνων.

Παπαροπούλου. Εἰς τὸν κήπον τοῦ Ζαπτείου. Προτομή τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ Κωνσταντίνου Παπαροπούλου, στήθεϊσα τὸ 1933 δωπάναις τοῦ Κωνστ. Ἐλευθερουδάκη. Ἔργον τοῦ Μιχαῆλ Τόμπρου.

Παράσχου. Εἰς τὸ Ζαπτεῖον παρὰ τὴν λεωφόρον Ὀλγας. Προτομή τοῦ ποιητοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου, στήθεϊσα τὸ 1927 δωπάναις τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρικαστός». Ἔργον τοῦ Γ. Δημητριάδου.

Πλάτων. Εἰς τὴν πρὸ τῆς Ἀκαδημίας κλίμακα. Κα-

θιστόν άγαλμα του μεγάλου Αθηναίου φιλοσόφου στηθέν περί το 1880 κατά την οικοδόμησιν της Ακαδημίας. Έργον Βιενναιού γλύπτου.

Πολέμης. Είς τον κήπον του Ζαπτείου. Προτομή του ποιητού Ιωάννου Πολέμη στηθείσα τό 1927 δαπάναις του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός». Έργον του Λουκά Δούκα.

Ρήγας Φεραίος. Είς τό άριστερόν της προσόψεως του Πανεπιστημίου. Άνδριάς του έθνεγγερότου και μάρτυρος της έλευθερίας Ρήγα του Φεραίου, στηθείς τό 1871 δαπάναις του Γεωργίου Αβδούφ. Έργον του Ι. Κόσσου.

Σαμάρας. Είς τό πρό της Έθνικής Τραπέζης κηπάριον. Προτομή του μουσουργού Σπύρου Σαμάρα στηθείσα τό 1920 δαπάναις του Δήμου Αθηναίων πρό του Δημοτικού Θεάτρου και μετατεθείσα έκείθεν τό 1940. Έργον του Μιχαήλ Τόμπρου.

Σίννας. Είς την αίθουσαν των συνεδριάσεων της Ακαδημίας. Άνδριάς του ανεγγεραντος τό μέγαρον της Ακαδημίας δαράνου Σίννου Σίνα, στηθείς περί τό 1880. Έργον του Λεωνίδα Δρόσι.

Σολωμός. Είς τον Βασιλικόν Κήπον. Προτομή του έθνικού ποιητού Διονυσίου Σολωμού στηθείσα τό 1927 δαπάναις του Κωνστ. Έλευθερουδάκη. Έργον του Θ. Θωμοπούλου.

Σκράτης. Είς την πρό της Ακαδημίας κλίμακα. Καθιστόν άγαλμα του μεγάλου σοφού της αρχαιότητας στηθέν περὶ τό 1880 κατά την οικοδόμησιν της Ακαδημίας. Έργον Βιενναιού γλύπτου.

Σουρής. Είς τον κήπον του Ζαπτείου. Προτομή του σατυρικού ποιητού Γεωργίου Σουρή, στηθείσα δαπάναις του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός» τό 1934. Έργον του Γ. Δημητριάδου.

Φαβιέρου μνημείον. Είς τον δρόμον της Ακροπόλεως παρά τό Ωδείον Ηρώδου του Αττικού. Έστήθη υπό του Δήμου Αθηναίων τό 1926. Έργον του Θωμά Θωμοπούλου.

Χρυσόστομος. Είς την όπισθεν του Μητροπολιτικού ναού πλατείαν. Άνδριάς του έθνομάρτυρος μητροπολίτου Σμύρνης Χρυσόστομου, στηθείς υπό του Δήμου Αθηναίων τό 1935. Έργον του Κωνσταντίνου Δημητριάδου.

Ψάρας. Είς τον κήπον του Ζαπτείου. Γλυπτική σύμβασις του Δ. Φιλιππίτη. Έστήθη τό 1924.

Γαβριηλίδης. Είς την πλατείαν του Κλαυθμώνος. Προτομή του κορυφαίου των Έλλήνων δημοσιογράφου στηθείσα τό 1929. Έργον του Μιχαήλ Τόμπρου.

Δραγούμη μνημείον. Παρά την λεωφόρον Βασιλίσσης Σοφίας πρό των στρατώνων πεζικού. Έστήθη τό 1921 είς την θέσιν, όπου έδαφονήθη ο διακεκριμένος λογοτέχνης και πολιτικός Ίων Δραγούμης. Έργον του αρχιτέκτονος Αριστοτέλους Ζάχου.

Ερως. Είς τον κήπον του Ζαπτείου. Γλυπτική σύμβασις του Γ. Βρούτου περιτάσας τον Έρωτα θραύοντα τό τόξον του. Έστήθη τό 1934.

Καμπούρογλου. Είς τον κήπον της Φιλομούσου Έταιρείας παρά την όδον Κυδαθηναίων. Προτομή του περιφημού Αθηναιογράφου Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου στηθείσα τό 1936 υπό της Ένώσεως Αθηναίων του τόπου και του Δήμου Αθηναίων. Έργον του Ν. Γεωργαντή.

Κωνσταντίνος. Είς τό Πεδίον του Άρεως παρά την συνάντησιν της λεωφόρου Αλεξάνδρας και της όδου Μαυροματαίων. Χάλκινον έπιπνον άγαλμα του Βασιλέως Κωνσταντίνου στηθέν τό 1938 δαπάναις της Χαρικλείας Δ. Τζιρακοπούλου, κόρης του έν Αίγύπτω όμογενοϋ Πολυχρόνη Κότσικα. Έργον του αρχιτέκτονος Βετριάου και του γλύπτου Παριζί έκτελεσθέν έν Ιταλία.

Άγνώστου Στρατιώτου μνημείον. Είς την πρό των Παλαιών Ανακτόρων πλατείαν. Αρχιτεκτονική σύμβασις του Έμμαν. Λαζαρίδου έκτελεσθείσα τό 1929. Τό άνάγλυφον είναι Έργον του Κωνστ. Δημητριάδου και του Φωκίανου Ρώκ. Αί χάλκινα άσπίδες είναι Έργα του πρώτου έκ των δυο.

Άποστόλου Παύλου μνημείον. Είς την βάση του Άρείου Πάγου παρά την ΑΜ. πλευράν του. Χαλκίνη έπιγραφή με τον λόγον του Άποστόλου Παύλου περί του Άγνώστου Θεού, στηθείσα υπό του Δήμου Αθηναίων τό 1938. Έργον των ζωγράφων Δημητρίου και Ίωσήφινος Δήμα.

Άνδρорύτσος. Είς τον κήπον του Πεδίου του Άρεως. Προτομή του όπλαρχηγού της Ρούμελης Άνδρорύτσου στηθείσα τό 1937. Έργον του Α. Άπάρη.

Βωμός Ολυμπιακός. Είς την πρό του Πανοθηναϊκού Σταδίου πλατείαν. Έστήθη τό 1936 κατά τους Ολυμπιακούς άγώνας του Βερολίνου και ήνάφη διά της ελογός, ή όποία έκομίσθη έκ της Ολυμπίας μέχρι του Βερολίνου υπό έναλλασσομένων λαμπαδηφόρων. Σύμβασις του αρχιτέκτονος Ν. Μητσάκη έκτελεσθείσα υπό του Μ. Τόμπρου.

Διάκος. Είς τον κήπον του Πεδίου του Άρεως. Προτομή του άγωνιστού της Άλαμάνας Άθανασίου Διάκου, στηθείσα τό 1937. Έργον του Πέτρου Ρούμπου.

Έλληνοαμερικανών μνημείον. Είς την άρχην της λεωφόρου Συγγρού. Έστήθη τό 1930 υπό της Αμερικανικής Λεγεώνας διά πανελληνίου έράνου είς μνήμην των πεπόντων Έλληνοαμερικανών κατά τον Α΄ Παγκόσμιον πόλεμον. Έργον του Γ. Δημητριάδου.

Ερμής—Έσθροι—Δορκάς. Είς τον κήπον των Μουσών (πλατείας Συντάγματος). Τέσσαρα χάλκινα άγάλματα, αντίγραφα αθηναϊκών έργων έλληνιστικής έποχής έκ του Μουσείου της Νεαπόλεως, δωρηθέντα είς τον Δήμον Αθηναίων υπό του έρασιτέχνου μεσαιωνολόγου δαράνου Μπιούτ τό 1884. Υπήρχε και άλλη δορκάς, ή όποία έκλάπη μίαν νύκτα του 1942 κατά την κατοχήν, υπό Ιταλών στρατιωτών, οι όποιοι την επώλησαν ως χαλκόν.

Εφβος. Είς την πρό της Σχολής των Ευέλπιδων πλατείαν. Χάλκινον έπιπνον άγαλμα, στηθέν τό 1940 υπό του Δήμου Αθηναίων. Έργον του Αθ. Άπάρη.

Γερμανός Παλαιών Πατρών. Είς τον κήπον του Πεδίου του Άρεως. Προτομή του ευλογησαντος είς την Άγιον Λαύρον τά όπλα της Έπαναστάσεως Μητροπολίτου Παλαιών Πατρών Γερμανού, στηθείσα τό 1937. Έργον του Γ. Συνέφα.

Γρηγορίου Έλάρναξ. Ένός του Μητροπολιτικού ναού. Μαρμαρίνη λάρναξ, είς έν άπετέθησαν τά λείψανα του ήρωομαρτυρος πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου του Ε΄, ανακομισθέντα εξ Όδησσοϋ τό 1871. Έργον των άδελφών Φυτάλη.

Κανάρης. Είς τον κήπον του Πεδίου του Άρεως. Προτομή του πυρπολητού Κωνσταντίνου Κανάρη, στηθείσα τό 1937. Έργον του Μιχαήλ Τόμπρου.

Καραϊσκάκης. Είς τον κήπον του Πεδίου του Άρεως. Προτομή του αρχιστρατήγου της Ρούμελης Γεωργίου Καραϊσκάκη στηθείσα τό 1937. Έργον του Φωκίανου Ρώκ.

Κολοκοτρώνης. Είς τον κήπον του Πεδίου του Άρεως. Προτομή του αρχιστρατήγου της Πελοποννήσου Θεοδόρου Κολοκοτρώνη, στηθείσα τό 1937. Έργον του Ι. Βούλγαρη.

Μαυρογένους Μαντώ. Είς τον κήπον του Πεδίου του Άρεως. Προτομή της ήρωίδος της Έλληνικής Έπαναστάσεως Μαντώ Μαυρογενούς, στηθείσα τό 1937. Έργον του Ν. Κουβαρά.

Μαυρομιχάλης. Είς τον κήπον του Πεδίου του Άρεως. Προτομή του όπλαρχηγού της Μάνης κατά την Έπαναστάσιν του 1821 Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, στηθείσα τό 1937. Έργον του Άντωνίου Σάχου.

Μιαούλης. Είς τον κήπον του Πεδίου του Άρεως. Προτομή του ναύαρχου της Έπαναστάσεως του 1821 Άνδρέου Μιαούλη, στηθείσα τό 1937. Έργον του Ζ. Γογγολοπούλου.

Μπότσαρης. Είς τον κήπον του Πεδίου του Άρεως. Προτομή του Σουλιώτου όπλαρχηγού της Έπαναστάσεως του 1821 Μάρκου Μπότσαρη, στηθείσα τό 1937. Έργον της Θ. Έμπερίκου.

Μπουμπουλίνα. Είς τον κήπον του Πεδίου του Άρεως. Προτομή της Σπετσιώτισσας ήρωίδος της Έλληνικής Έπαναστάσεως, στηθείσα τό 1937. Έργον του Π. Λαυέα.

Νικηταράς. Είς τον κήπον του Πεδίου του Άρεως. Προτομή του όπλαρχηγού της Έλληνικής Έπαναστάσεως Νικήτα Σταυρατελοπούλου, στηθείσα τό 1937. Έργον του Γρ. Ζευγώλη.

Όλγας. Είς τον πρό του «Ευαγγελισμού» κήπον. Προτομή της ίδρυτριας του Νοσοκομείου «Ευαγγελισμού» βασίλισσας Όλγας. Έργον του Γ. Δημητριάδου.

Όρος Κήπου Μουσών. Είς την πλατείαν του Συντάγματος. Αρχαίον άρσσημον με την έπιγραφήν «ΗΡΟΣ ΜΟΥΣΩΝ ΚΗΠΟΥ», εύρεθέν κατά την οικοδόμησιν της οικίας Καλλιγιά και στηθέν τό 1888 πλησίον της θέσεως έκείνης υπό του Δήμου Αθηναίων, επί δάβρου σχεδιασθέντος υπό του αρχιτέκτονος Άναστασίου Μεταξά. Έκτετε άνεβίβασε τό αρχαίον όνομα είς τον σημερινόν κήπον της πλατείας.

Παπανικολής. Είς τον κήπον του Πεδίου του Άρεως. Προτομή του Ψαριανού πυρπολητού Δημητρίου Παπανικολή, στηθείσα τό 1937. Έργον του Ν. Γεωργαντή.

Παπαφέσσας. Είς τον κήπον του Πεδίου του Άρεως. Προτομή του πρωτογόνου και άγωνιστού της Έλληνικής Έπαναστάσεως Γρηγορίου Δικαίου ή Παπαφέσσα, στηθείσα τό 1937. Έργον του Κ. Παπαχρηστοπούλου.

Τσαβέλλας. Είς τον κήπον του Πεδίου του Άρεως. Προτομή του Σουλιώτου όπλαρχηγού της Έλληνικής Έπαναστάσεως Κίτσου Τσαβέλλα, στηθείσα τό 1937. Έργον του Τηλ. Γκούζη.

Τρικούπης. Είς τον κήπον της Παλαιάς Βουλής. Άνδριάς του μεγάλου πολιτικού Χαριλάου Τρικούπη στηθείς τό 1919. Έργον του Θ. Θωμοπούλου.

Υψηλάντης Δημήτριος. Είς τον κήπον του Πεδίου του Άρεως. Προτομή του στρατηγού της Έλληνικής Έπαναστάσεως Δημητρίου Υψηλάντου στηθείσα τό 1937. Έργον του Ι. Παππά.

Παιδί με σταφύλια. Είς τὸν κήπον τῶν Μουσῶν (πλατείας Συντάγματος). Γλυπτικὴ σύνθεσις τοῦ Δημ. Φιλιππίτη, ἡ ὁποία ἐφυλάσσεται εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν συλλογὴν τοῦ Δήμου Ἀθηνῶν. Ἐστήθη ὑπὸ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ὑπηρεσίας εἰς τὸν κήπον τὸ 1948.

Ἀρμονία. Ἔργον πιθανῶς τοῦ Γ. Βρούτου. Ὑπῆρχεν εἰς τὸν κήπον τῆς ἐπαύλεως Θῶν, παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν λεωφόρων Ἀλεξάνδρου καὶ Βασ. Σοφίας, ἡ ὁποία κατεστράφη κατὰ τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα τοῦ 1944. Πρόκειται νὰ στηθῆ εἰς τὸν ἐναντι δημοτικῶν κήπων.

Βοσκός με τὸ ἀρνί. Ἔργον τοῦ Γ. Φυτῆλη. Ὑπῆρχεν εἰς τὸν κήπον τῆς ἐπαύλεως Θῶν, παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν λεωφόρων Ἀλεξάνδρου καὶ Βασ. Σοφίας, ἡ ὁποία κατεστράφη κατὰ τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα τοῦ 1944. Πρόκειται νὰ στηθῆ εἰς τὸν ἐναντι δημοτικῶν κήπων.

Διδασκάλων τοῦ Γένους Μνημεῖον. Εἰς τὸ ἄλσος τοῦ Ἀρδπόυ παρὰ τὴν πλατείαν τοῦ Σταδίου, Μαρμαρινὴ ἐπιγραφὴ διακινῶσα τὰ ὄνοματὰ τῶν Μεγάλων Διδασκάλων τοῦ Γένους. Ἐστήθη τὸ 1905.

Εὐεργετῶν Μνημεῖον. Εἰς τὸ ἄλσος τοῦ Ἀρδπόυ, παρὰ τὴν πλατείαν τοῦ Σταδίου, Μαρμαρινὴ ἐπιγραφὴ διακινῶσα τὰ ὄνοματὰ τῶν κυριωτέρων εὐεργετῶν τοῦ ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας Ἀγῶνος τοῦ 1821. Ἐστήθη τὸ 1905.

Κάνιγκ. Εἰς τὸν κήπον τῆς πλατείας τοῦ Κάνιγκος. Ἀυθαίρετος τοῦ εὐαλλήνου Ἀγγλου πολιτικοῦ Γεωργίου Κάνιγκος, ὠραθεῖς εἰς τὸν Δήμον Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν συγγενῶν του τὸ 1931. Ἔργον τοῦ γλύπτου Τσάντραυ ἐκτελεσθὲν τὸ 1831.

Κορίτσι με τὸ ζαρκάδι. Ἔργον τοῦ Γ. Φυτῆλη. Ὑπῆρχεν εἰς τὸν κήπον τῆς ἐπαύλεως Θῶν, παρὰ τὴν

διασταύρωσιν τῶν λεωφόρων Ἀλεξάνδρου καὶ Βασ. Σοφίας, ἡ ὁποία κατεστράφη κατὰ τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα τοῦ 1944. Πρόκειται νὰ τοποθετηθῆ εἰς τὸν ἐναντι δημοτικῶν κήπων.

Παιδί με τὸν κάβουρα. Ἔργον τοῦ Γ. Βρούτου. Ὑπῆρχεν εἰς τὸν κήπον τῆς ἐπαύλεως Θῶν, παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν λεωφόρων Ἀλεξάνδρου καὶ Βασ. Σοφίας, ἡ ὁποία κατεστράφη κατὰ τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα τοῦ 1944. Πρόκειται νὰ τοποθετηθῆ εἰς τὸν ἐναντι δημοτικῶν κήπων.

Πνεῦμά τοῦ Κοπερνίκου. Γλυπτικὴ σύνθεσις τοῦ Γ. Βρούτου περιστώσα ἀγγελοῦ, ἡ ὁποία ἐπιπέφυκε ἐναγκαλιζομένη τὴν γῆνιν σφαῖραν. Ὑπῆρχεν εἰς τὸν κήπον τῆς ἐπαύλεως Θῶν, παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν λεωφόρων Ἀλεξάνδρου καὶ Βασ. Σοφίας, ἡ ὁποία κατεστράφη κατὰ τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα τοῦ 1944. Πρόκειται νὰ στηθῆ εἰς τὸν ἐναντι δημοτικῶν κήπων.

Πηνελόπη. Εἰς τὴν Σχολὴν Καλῶν Τεχνῶν. Ἔργον τοῦ Λεωνίδα Δρόση, περιστῶσα τὴν σύζυγον τοῦ Ὀδυσσεὺς καθήμενη. Ὑπῆρχεν εἰς τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα παρὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς αἰθούσης τῶν Τροπαίων.

Σαπφώ. Εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Φιλαλογικῆ Συλλόγου «Παρνασσός». Ἀγαλμα τῆς ἀρχαίας Λαοδικῆς ποιητρίδος κρατούσης λύραν. Ἔργον τοῦ Λεωνίδα Δρόση.

Ἰσχυρὸς Δὲμ. νεκρός. Εἰς τὸν κήπον τοῦ Πολυτεχνείου. Ἀγαλμα τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου παριστάνον αὐτὸν ἐπὶ τῆς νεκρικῆς κλῆσις. Ἔργον τοῦ Λεωνίδα Δρόση.

Φιλελλήνων Μνημεῖον. Μαρμαρινὴ ἐπιγραφὴ διακινῶσα τὰ ὄνοματὰ τῶν κυριωτέρων εὐαλλήνων κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

Κώστας Μπίρης

Διοικητικὴ διαίρεισις τοῦ Κράτους

Α. — ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΕΥΒΟΙΑ.

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς περιλαμβάνει τοὺς νομοὺς : 1) Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, 2) Ἀττικῆς, 3) Βοιωτίας, 4) Εὐβοίας,

5) Εὐρυτανίας, 6) Φθιώτιδος καὶ 7) Φωκίδος, καὶ ἐκτείνεται ἀπὸ τῶν ὀρέων τοῦ Ἰονίου πρὸς Δυσμᾶς μέχρι τῶν ὀρέων τοῦ Αἰγαίου πρὸς Ἀνατολᾶς, καὶ ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ Σαρωνικοῦ πρὸς Νότον μέχρι τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου πρὸς Βορρᾶν. Εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος περιλαμβάνεται συμβατικῶς καὶ ἡ Εὐβοία, λόγω τῆς μεγάλης προσεγγίσεως τῆς πρὸς τὸ ἡπειρωτικὸν τμήμα. Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ὀνομαζομένη ἄλλως καὶ Κεντρικὴ ἢ Μέση Ἑλλάς ἢ Ρούμελη, περιλαμβάνει ἐκ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν χωρῶν τὴν Ἀττικὴν, τὴν Μεγαρίδα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Λακωνίδα καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν. Περὶ ἐκάστης τῶν χωρῶν τούτων γίνεται λόγος εἴτε ἐν τῷ παρόντι τόμῳ, εἴτε εἰς τὰ κατὰ μέρος ἀρθρα τοῦ Λεξικοῦ.

Μορφολογία τοῦ ἔδαφους. Εἰς τὸ κέντρον τῆς Στερεᾶς ὑπάρχουν μεγάλα ὄρεα συγκροτήματα, τὰ ὁποία ἔχουν κατεύθυνσιν ἐκ Βορρᾶ πρὸς Νότον καὶ ἀποτελοῦν συνέχειον τῆς ὄρειας τῆς Πίνδου. Ὑψηλότερα δὴ τῆς Στερεᾶς εἶναι : ἡ Γκιώνα (2510 μ.), ὁ Παρνασσός (2457 μ.), τὰ Ἀγρῶνα (Κακαοδίτσα 2429 μ.), τὰ Βαρδούσια (Κόραξ, 2349 μ.), ὁ Τυμφρηστός (Βελούχι, 2315 μ.), ἡ Οἶτη (Πύργος, 2153 μ.), ἡ Καλλιακούδα (2000 μ.), ἡ Χελιδὼν (1.975 μ.), ἡ Ὄξειά (1925 μ.), τὸ Παναϊτωλικὸν (Κυρὰ Βγῆνα, 1924 μ.), ὁ Ἐλικὸν (Παλιοβούνια, 1748 μ.), ἡ Δίφρος Εὐβοίας (1743 μ.), τὰ Ἀκαρνανικὰ (Ὑψηλὴ Κορυφή, 1589 μ.), ἡ Πάρνηξ (Καραβόλα, 1412 μ.), ὁ Κιθαρίων (Προφ. Ἥλιος, 1408 μ.), τὸ Καλλιδρομὸν (Κούκος, 1399 μ.), ἡ Ὀχρὸς Εὐβοίας (Ἄγ. Ἥλιος, 1397 μ.), τὰ Γεράνεια (Ἐλατις, 1350 μ.), ὁ Πυρραῖος (1342 μ.), τὸ Κανδήλι Εὐβοίας (Καυρὸβελον, 1225 μ.), ὁ Πατέρας (Ἐλατος, 1132 μ.), τὸ Πεντελικὸν (1108 μ.), ὁ Ὑμητός (1026

μ.), ὁ Κτυπᾶς (Μεσσάσιος, 1021 μ.), τὸ Χλωμόν (1008 μ.), τὸ Ξηρὸν Ὄρος τῆς Εὐβοίας (991 μ.), ἡ Κνηφίς (Ἐλάτη, 938 μ.), ὁ Κοχύλιος τῆς Σκύρου (792 μ.) Ὄρος Αἰγιῆς (531 μ.).

Ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς ἔχει ἄσχετὰ πεδινὰ ἔδαφη. Ἀντιθέτως ἡ κεντρικὴ καταλαμβάνεται ἐξ ὀλοκλήρου σχεδὸν ἀπὸ τὰ ὄρεα συγκροτήματα, τῶν ὁποίων αἱ κορυφαὶ εἶναι ἀπόκρημοι. Ἰδιαιτέρως ἀπτόμα εἶναι τὰ ὄρη τῆς Στερεᾶς, τὰ ὁποία εὐρισκονται πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον.

Αἱ κυριώτεροι πεδιάδες τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἶναι : 1) τοῦ Σπερχειοῦ μεταξὺ Ὀθρυος καὶ Οἴτης, ἔχουσα ἐκτετασιν 320 τετρ. χιλιομέτρων, 2) ἡ πεδιάς τῆς Κωπαΐδος, 3) τῶν Θηβῶν, 4) τῶν Ἀθηνῶν, 5) τοῦ Μαραθῶνος, 6) τῆς Μεσογαίας, 7) τῆς Ἐλευσίνας τῶν Μεγάρων, 8) ἡ Αἰτωλική, 9) ἡ κοιλάς τῆς Ἀμφίσης.

Ἡ πεδιάς τῆς Ἐλευσίνας ἐλέγετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πεδίον. χωρίζεται δὲ ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν διὰ τοῦ ὄρους Αἰγάλεως.

Ἐκ τῶν πεδιάδων τῆς Ἀττικῆς ὀνομαστὴ εἶναι ἡ πεδιάς τοῦ Μαραθῶνος. Ἡ μεγαλύτερα ἀπὸ τὰς πεδιάδας τῆς Ἀττικῆς εἶναι ἡ τῶν Μεσογαίων, ἡ ὁποία εἶναι κατάφυτος καὶ παράγει σταφυλὰς καὶ ἔλαια.

Ἐκ τῶν πεδιάδων τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἡ πεδιάς τῆς Κωπαΐδος διαρρέεται ὑπὸ μικρῶν ποταμῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὰς πηγὰς τῶν ἐν τῶν Παρνασσῶν. Αἱ μεγαλύτεραι πεδιάδες τῆς Εὐβοίας εἶναι ἡ πεδιάς τῆς Χαλκίδος (Ἀηλάντων πεδίων) καὶ ἡ πεδιάς τοῦ Ξηροχωρίου.

Οἱ μεγαλύτεροι ποταμοὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἶναι : 1) ὁ Σπερχειός (Ἀλαμάνια) μήκους 83 χιλιομέτρων, πηγάζων ἐκ τοῦ Τυμφρηστοῦ καὶ ἐκβάλλων παρὰ τὸν μυχθὸν τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου, 2) ὁ Βοιωτικὸς Κηφισός, πηγάζων ἀπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ. Τὰ ὕδατα τούτου μὴ εὐρισκόμενα διέεδον ἐγγύζων ἄλλοτε ὀλοκλήρην τὴν λεκάνην τῆς Κωπαΐδος. Δι' ἀγαθοῦ ὅμως, ὁ ὁποῖος ἠνοήθη πρὸ ἐτῶν τὰ ὕδατα τοῦ Κηφισοῦ ἐκβάλλουν σήμερον εἰς τὴν θάλασσαν.

Παιδί με σταφύλια. Είς τὸν κήπον τῶν Μουσῶν (πλατείας Συντάγματος). Γλυπτικὴ σύνθεσις τοῦ Δημ. Φιλιππίτη, ἡ ὁποία ἐφυλάσσοτο εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν συλλογὴν τοῦ Δήμου Ἀθηναίων. Ἐστήθη ὑπὸ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ὑπηρεσίας εἰς τὸν κήπον τὸ 1948.

Ἀρμονία. Ἔργον πιθανῶς τοῦ Γ. Βρούτου. Ὑπῆρχεν εἰς τὸν κήπον τῆς ἐπαύλεως Θῶν, παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν λεωφόρων Ἀλεξάνδρου καὶ Βασ. Σοφίας, ἡ ὁποία κατεστράφη κατὰ τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα τοῦ 1944. Πρόκειται νὰ στηθῇ εἰς τὸν ἐναντι δημοτικῶν κήπων.

Βοσκόε με τὸ ἀρνί. Ἔργον τοῦ Γ. Φυτῆλη. Ὑπῆρχεν εἰς τὸν κήπον τῆς ἐπαύλεως Θῶν, παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν λεωφόρων Ἀλεξάνδρου καὶ Βασ. Σοφίας, ἡ ὁποία κατεστράφη κατὰ τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα τοῦ 1944. Πρόκειται νὰ στηθῇ εἰς τὸν ἐναντι δημοτικῶν κήπων.

Διδασκάλων τοῦ Γένους Μνημεῖον. Εἰς τὸ ἄλσος τοῦ Ἀρδπόου παρὰ τὴν πλατείαν τοῦ Σταδίου, Μαρμαρινὴ ἐπιγραφὴ διακινῶσα τὰ ὄνοματά τῶν Μεγάλων Διδασκάλων τοῦ Γένους. Ἐστήθη τὸ 1905.

Εὐεργετῶν Μνημεῖον. Εἰς τὸ ἄλσος τοῦ Ἀρδπόου, παρὰ τὴν πλατείαν τοῦ Σταδίου, Μαρμαρινὴ ἐπιγραφὴ διακινῶσα τὰ ὄνοματά τῶν κυριωτέρων εὐεργετῶν τοῦ ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας Ἀγῶνος τοῦ 1821. Ἐστήθη τὸ 1905.

Κάνιγκ. Εἰς τὸν κήπον τῆς πλατείας τοῦ Κάνιγκος. Ἀνδριάς τοῦ εὐιέλθηνος Ἀγγλοῦ πολιτικοῦ Γεωργίου Κάνιγκος, ὠραθεὶς εἰς τὸν Δῆμον Ἀθηναίων ὑπὸ τῶν συγγενῶν του τὸ 1931. Ἔργον τοῦ γλύπτου Τσάντραῦ ἐκτελεσθὲν τὸ 1831.

Κορίτσι με τὸ ζαρκάδι. Ἔργον τοῦ Γ. Φυτῆλη. Ὑπῆρχεν εἰς τὸν κήπον τῆς ἐπαύλεως Θῶν, παρὰ τὴν

διασταύρωσιν τῶν λεωφόρων Ἀλεξάνδρου καὶ Βασ. Σοφίας, ἡ ὁποία κατεστράφη κατὰ τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα τοῦ 1944. Πρόκειται νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὸν ἐναντι δημοτικῶν κήπων.

Παιδί με τὸν κάβαουρα. Ἔργον τοῦ Γ. Βρούτου. Ὑπῆρχεν εἰς τὸν κήπον τῆς ἐπαύλεως Θῶν, παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν λεωφόρων Ἀλεξάνδρου καὶ Βασ. Σοφίας, ἡ ὁποία κατεστράφη κατὰ τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα τοῦ 1944. Πρόκειται νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὸν ἐναντι δημοτικῶν κήπων.

Πνεῦμά τοῦ Κοπερνίκου. Γλυπτικὴ σύνθεσις τοῦ Γ. Βρούτου περιστώσα ἀγγελὸν, ὁ ὁποῖος ἱπτάμενος ἐναγκαλιέται τὴν γῆνιν σφαῖραν. Ὑπῆρχεν εἰς τὸν κήπον τῆς ἐπαύλεως Θῶν, παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν λεωφόρων Ἀλεξάνδρου καὶ Βασ. Σοφίας, ἡ ὁποία κατεστράφη κατὰ τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα τοῦ 1944. Πρόκειται νὰ στηθῇ εἰς τὸν ἐναντι δημοτικῶν κήπων.

Πηνελόπη. Εἰς τὴν Σχολὴν Καλῶν Τεχνῶν. Ἔργον τοῦ Λεωνίδα Δρόση, περιστῶσα τὴν σύζυγον τοῦ Ὀδυσσεύος καθήμενη. Ὑπῆρχεν εἰς τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα παρὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς αἰθούσης τῶν Τροπαίων.

Σαπφώ. Εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Φιλαλογικῆ Συλλόγου «Παρνασσός». Ἀγάλμα τῆς ἀρχαίας Λαοδικῆς ποιητοῦς κρατούσης λύραν. Ἔργον τοῦ Λεωνίδα Δρόση.

Ἰωάννης Δεμάρι. Ἔργον τοῦ Λεωνίδα Δρόση. Ὑπῆρχεν εἰς τὸν κήπον τοῦ Πολυτεχνείου. Ἀγάλμα τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου παριστάνον αὐτὸν ἐπὶ τῆς κερκίδος κνήρης. Ἔργον τοῦ Λεωνίδα Δρόση.

Φιλελλήνων Μνημεῖον. Μαρμαρινὴ ἐπιγραφὴ διακινῶσα τὰ ὄνοματά τῶν κυριωτέρων εὐιέλθηνων κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

Κώστας Μπίρης

Διοικητικὴ διαίρεισις τοῦ Κράτους

Α. — ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΕΥΒΟΙΑ.

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς περιλαμβάνει τοὺς νομοὺς : 1) Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, 2) Ἀττικῆς, 3) Βοιωτίας, 4) Εὐβοίας,

ἡ Στερεὰ Ἑλλάς περιλαμβάνει τοὺς νομοὺς : 1) Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, 2) Ἀττικῆς, 3) Βοιωτίας, 4) Εὐβοίας, 5) Εὐρυτανίας, 6) Φθιώτιδος καὶ 7) Φωκίδος, καὶ ἐκτείνεται ἀπὸ τῶν ὀρέων τοῦ Ἰονίου πρὸς Δυσμᾶς μέχρι τῶν ὀρέων τοῦ Αἰγαίου πρὸς Ἀνατολᾶς, καὶ ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ Σαρωνικοῦ πρὸς Νότον μέχρι τῆς Θεσσαλίας καὶ ἠπειροῦ πρὸς Βορρᾶν. Εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος περιλαμβάνεται συμβατικῶς καὶ ἡ Εὐβοία, λόγω τῆς μεγάλης προσεγγισέως τῆς πρὸς τὸ ἠπειρωτικὸν τμήμα. Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἀνομοσούμενη ἄλλως καὶ Κεντρικῇ ἢ Μέσῃ Ἑλλάδι ἢ Ρούμελη, περιλαμβάνει ἐκ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν χωρῶν τὴν Ἀττικὴν, τὴν Μεγαρίδα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Λακωνίδα καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν. Περὶ ἐκάστης τῶν χωρῶν τούτων γίνεται λόγος εἴτε ἐν τῷ παρόντι τόμῳ, εἴτε εἰς τὰ κατὰ μέρος ἀρθρα τοῦ Λεξικοῦ.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους. Εἰς τὸ κέντρον τῆς Στερεᾶς ὑπάρχουν μεγάλα ὄρεα συγκροτήματα, τὰ ὁποία ἔχουν κατεύθυνσιν ἐκ Βορρᾶ πρὸς Νότον καὶ ἀποτελοῦν συνέχειον τῆς ὄρειας τῆς Πίνδου. Ὑψηλότερα δὴ τῆς Στερεᾶς εἶναι : ἡ Γκιάννα (2510 μ.), ὁ Παρνασσός (2457 μ.), τὰ Ἀγρῶνα (Κακαροδίτσα 2429 μ.), τὰ Βαρδούσια (Κόραξ, 2349 μ.), ὁ Τυμφρηστός (Βελούχι, 2315 μ.), ἡ Οἶτη (Πύργος, 2153 μ.), ἡ Καλλιακούδα (2000 μ.), ἡ Χελιδὼν (1.975 μ.), ἡ Ὀξεία (1925 μ.), τὸ Πανατωλικὸν (Κυρὸ Βγέαν, 1924 μ.), ὁ Ἐλικὸν (Παλιοβούνια, 1748 μ.), ἡ Δίφρος Εὐβοίας (1743 μ.), τὰ Ἀκαρνανικὰ (Ὑψηλὴ Κορυφή, 1589 μ.), ἡ Πάρνη (Καραβόλα, 1412 μ.), ὁ Κιθαίρων (Προφ. Ἥλιος, 1408 μ.), τὸ Καλλιδρομον (Κούκος, 1399 μ.), ἡ Ὀχη Εὐβοίας (Ἄγ. Ἥλιος, 1397 μ.), τὰ Γεράνεια (Ἐλατις, 1350 μ.), ὁ Πυρραῖος (1342 μ.), τὸ Κανδήλι Εὐβοίας (Καυρβελόν, 1225 μ.), ὁ Πατέρας (Ἐλατος, 1132 μ.), τὸ Πεντελικὸν (1108 μ.), ὁ Ὑμητός (1026

μ.), ὁ Κτυπᾶς (Μεσσάσιος, 1021 μ.), τὸ Χλωμόν (1008 μ.), τὸ Ξηρόν Ὄρος τῆς Εὐβοίας (991 μ.), ἡ Κνηφίς (Ἐλάτη, 938 μ.), ὁ Κοχύλος τῆς Σκύρου (792 μ.) Ὄρος Αἰγιῆς (531 μ.).

Ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς ἔχει ἄσκητὰ πεδινὰ ἐδάφη. Ἀντιθέτως ἡ κεντρικὴ καταλαμβάνεται ἐξ ὀλοκληροῦ σχεδὸν ἀπὸ τῶν ὀρεινῶν συγκροτήματα, τῶν ὁποίων αἱ κορυφαὶ εἶναι ἀπόκρημοι. Ἰδιαιτέρως ἀπτόμα εἶναι τὰ ὄρη τῆς Στερεᾶς, τὰ ὁποία εὐρισκονται πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον.

Αἱ κυριώτεροι πεδιάδες τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἶναι : 1) τοῦ Σπερχεῖου μεταξὺ Ὀθρυος καὶ Οἴτης, ἔχουσα ἐκτετασιν 320 τετρ. χιλιομέτρων, 2) ἡ πεδιάς τῆς Κωπαΐδος, 3) τῶν Θηβῶν, 4) τῶν Ἀθηνῶν, 5) τοῦ Μαραθῶνος, 6) τῆς Μεσογαίας, 7) τῆς Ἐλευσίνας τῶν Μεγάρων, 8) ἡ Αἰτωλική, 9) ἡ κοιλάς τῆς Ἀμφισσης.

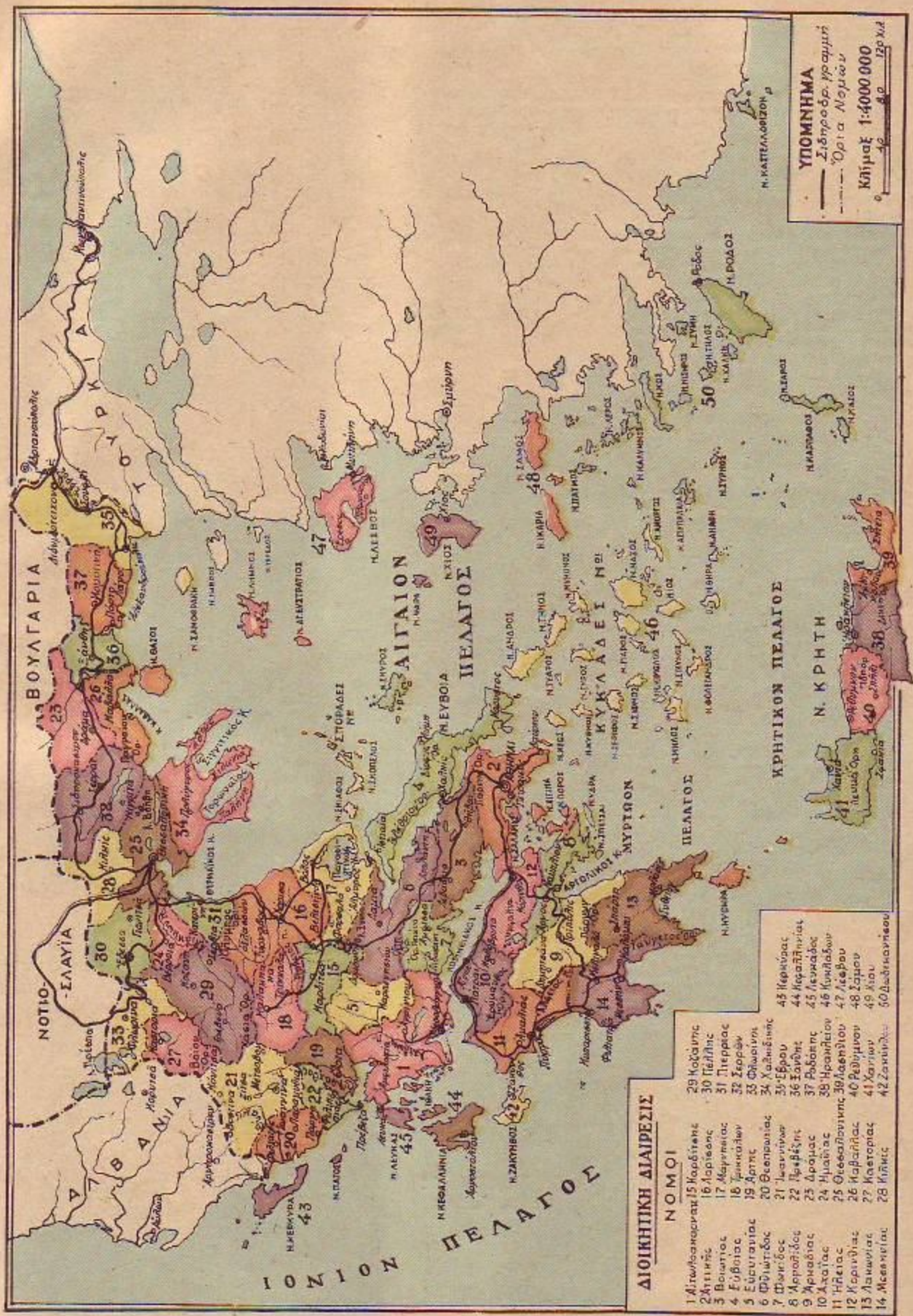
Ἡ πεδιάς τῆς Ἐλευσίνας ἐλέγετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ὀριάσιον πεδίον, χωρίζεται δὲ ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν διὰ τοῦ ὄρους Αἰγάλεως.

Ἐκ τῶν πεδιάδων τῆς Ἀττικῆς ὀνομαστὴ εἶναι ἡ πεδιάς τοῦ Μαραθῶνος. Ἡ μεγαλύτερα ἀπὸ τὰς πεδιάδας τῆς Ἀττικῆς εἶναι ἡ τῶν Μεσογαίων, ἡ ὁποία εἶναι κατάφυτος καὶ παράγει σταφυλὰς καὶ ἔλαια.

Ἐκ τῶν πεδιάδων τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἡ πεδιάς τῆς Κωπαΐδος διαρρέεται ὑπὸ μικρῶν ποταμῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὰς πηγὰς τὸν εἰς τὸν Παρνασσόν. Αἱ μεγαλύτεραι πεδιάδες τῆς Εὐβοίας εἶναι ἡ πεδιάς τῆς Χαλκίδος (Ἀηλάντων πεδίων) καὶ ἡ πεδιάς τοῦ Ξηροχωρίου.

Οἱ μεγαλύτεροι ποταμοὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἶναι : 1) ὁ Σπερχεῖος (Ἀλαιμάνι) μήκους 83 χιλιομέτρων, πηγάζων ἐκ τοῦ Τυμφρηστοῦ καὶ ἐκβάλλων παρὰ τὸν μυθὸν τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου, 2) ὁ Βοιωτικὸς Κηφισός, πηγάζων ἀπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ. Τὰ ὕδατα τούτου μὴ εὐρισκόμενα διέεθρον ἐγγίξουν ἄλλοτε ὀλοκληρῶν τὴν λεκάνην τῆς Κωπαΐδος. Δι' ἀγαθοῦ θυμῶς, ὁ ὁποῖος ἠμοίχθη πρὸ ἐτῶν τὰ ὕδατα τοῦ Κηφισοῦ ἐκβάλλουν σήμερον εἰς τὴν θάλασσαν.

ΕΛΛΑΣ

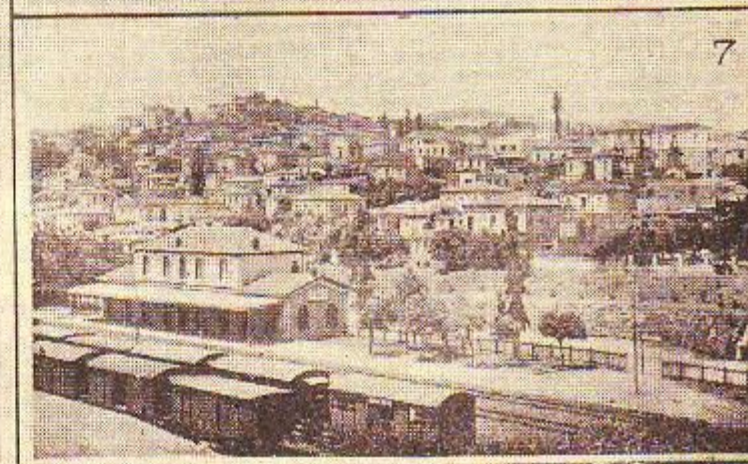
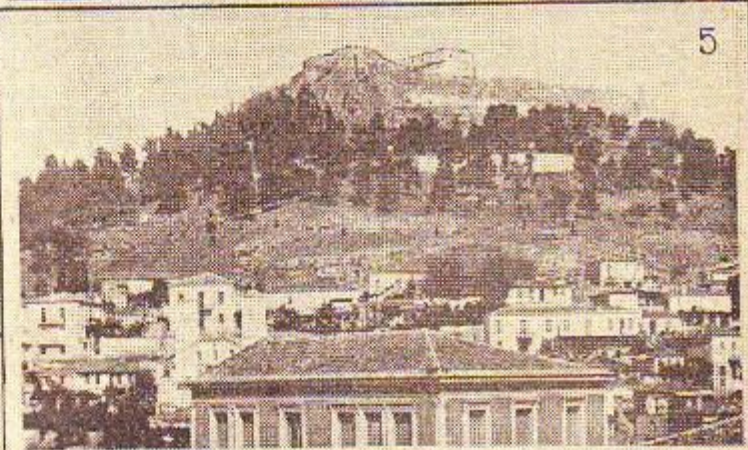
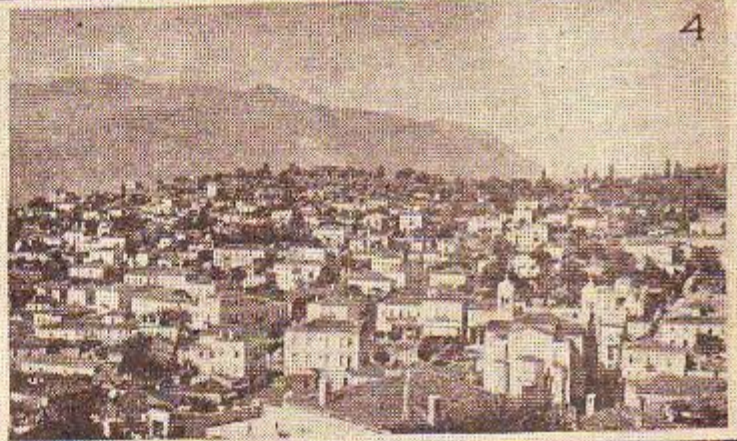

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
 — Σιδηροδρόμ. γραμμή
 - - - - - Όρια Νομών
 Κλίμακ 1:4000 000
 0 40 80 120 χιλ.

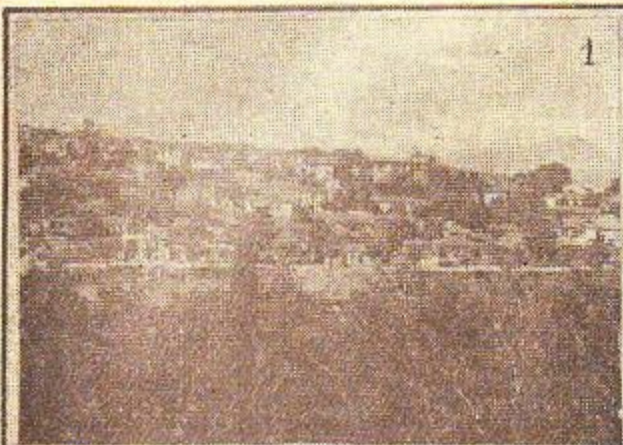
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΕΣΙΣ

ΝΟΜΟΙ

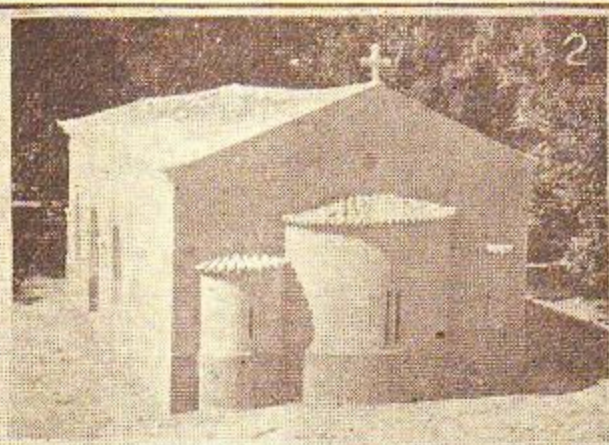
- 1 Αιτωλοακαρνανία
- 2 Αττική
- 3 Βοιωτία
- 4 Ευβοία
- 5 Εύβοια
- 6 Φθιώτιδα
- 7 Φθιώτιδα
- 8 Αρκαδία
- 9 Αρκαδία
- 10 Αχαΐα
- 11 Ήπειρος
- 12 Ήπειρος
- 13 Λακωνία
- 14 Μεσσηνία
- 15 Κορινθία
- 16 Πελοπόννησος
- 17 Μεσσηνία
- 18 Τριφυλία
- 19 Αρκαδία
- 20 Θεσσαλία
- 21 Θεσσαλία
- 22 Θεσσαλία
- 23 Δρούα
- 24 Ηλεία
- 25 Θεσσαλονίκη
- 26 Μακεδονία
- 27 Μακεδονία
- 28 Κιλίκια
- 29 Κοζάνη
- 30 Πέλλα
- 31 Πέλλα
- 32 Σερρών
- 33 Φλώρινα
- 34 Χαλκιδική
- 35 Έβρος
- 36 Έβρος
- 37 Έβρος
- 38 Ήμαθια
- 39 Θεσσαλονίκη
- 40 Ροδόπη
- 41 Χαλκιδική
- 42 Ζακύνθος
- 43 Κέρκυρα
- 44 Κέρκυρα
- 45 Ζακύνθος
- 46 Κανάλια
- 47 Λέσβος
- 48 Σάμος
- 49 Χίος
- 50 Δωδεκάνησος

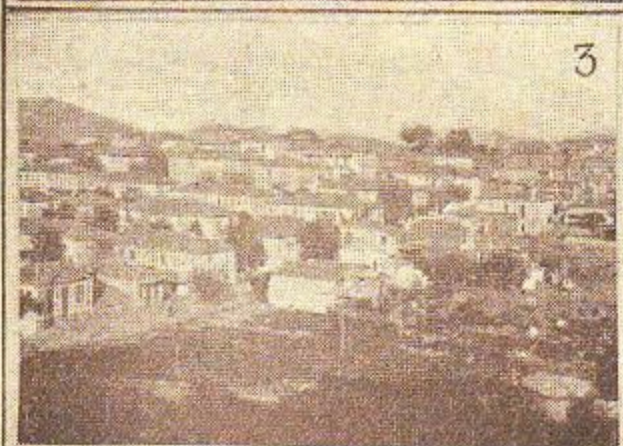
Είκοσι από την Λαμία : 1) Τὸ Κενοτάφιον τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, 2) Ἡ πλατεία Ἐλευθερίας, 3) Ὁ ἀνδρῆς τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, 4) Μερικὴ ἀπομικτὴ τῆς πόλεως, 5) Ἀπομικτὴ πρὸς τὴν Ἀκρολαμίαν, 6) Ἡ πλατεία τοῦ Λαοῦ, 7) Ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς.

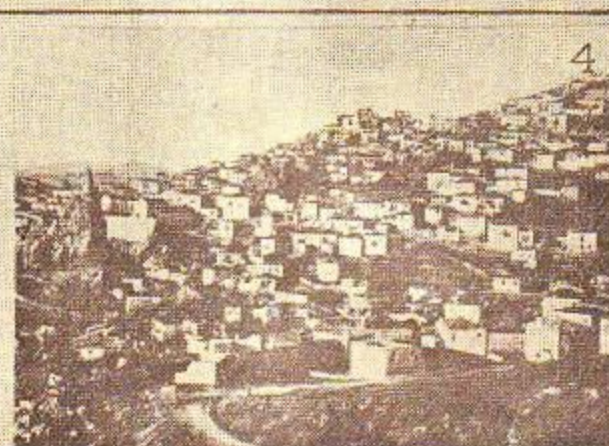
1

2

3

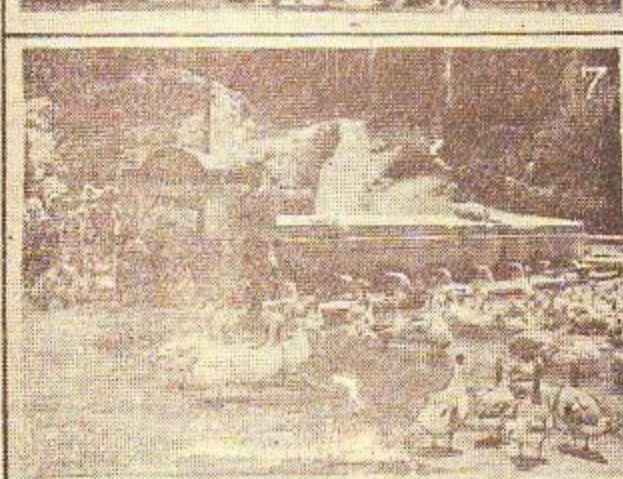
4

5

6

7

8

Εικόνες από τὰς πόλεις τῆς Στερεᾶς. 1) Θῆβαι : Μερικὴ ἀποψη τῆς πόλεως. 2) Θῆβαι : Ἡ «Ζωοδόχος Πηγή». 3) Ὁ συνοικισμὸς Θηβῶν. 4) Ἀνατολικὴ ἀποψη τῆς Ἀραχῶδης. 5) Θῆβαι : Τὸ Μουσεῖον. 6) Τὸ φρούριον τῆς Λαμίας. 7) Ἡ δρῶση τῶν ἁγίων Θεοδώρων ἐν Θῆβαις. 8) Λαμία : Τὸ Γυμνάσιον Ἀρρένων.

3) ὁ Ἀχελῷος, μήκος 213 χιλιομέτρων, ὁστις πηγάζει ἐκ τῆς Πίνου παρὰ τὸ Μέγασον καὶ ἐκ τῶν ὄρεων Μακρυνόρους, Ἀγραφίων, Τιμφρηστοῦ καὶ Παναιτωλικῶν καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος παρὰ τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου. Παραπόταμοι αὐτοῦ εἶναι ὁ Ἴναχος, ὁ Ἀσπροπόταμος, ὁ Ἀγραφιότης, ἡ Μέγδοβα κ.ά. 4) ὁ Εὐῖνος, μήκος 92 χιλιομέτρων, ὁστις πηγάζει ἐκ τῆς Οἴτης τοῦ Παναιτωλικῆς, τῆς Γκιώνας καὶ ἐκβάλλει πρὸς τὸ Ἴόνιον πέλαγος εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν μεταξύ Μεσολογγίου καὶ Κρουνηρίου 5) ὁ Μόρνος (ἢ Ὑλαιός) πηγάζων ἐκ τῆς Γκιώνας καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον παρὰ τὴν Ναύπακτον.

Λίμνη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἶναι : 1) ἡ Τριχωνίς (Βλαχώρη), ἔχουσα ἐμβαδὸν 97 τετρ. χιλιομέτρα καὶ κειμένη ἀνατολικῶς τοῦ Ἀγρινίου 2) ἡ Συνιάς, ἔχουσα ἐμβαδὸν 26 τετρ. χλμ. καὶ κειμένη δυτικῶς τῆς Ὀζηρός 3) ἡ Ἀμβρακία, ἔχουσα ἐμβαδὸν 13 τετρ. χλμ. καὶ κειμένη μεταξύ Ἀκαρνανικῶν ὄρεων καὶ Ἀχελῷου νοτίας τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου 4) ὁ Ὀζηρός (ἢ Ὀζηρός), ἐκτάσεως 10 τετρ. χλμ., δυτικῶς τοῦ Ἀχελῷου καὶ τοῦ Ἀγρινίου καὶ νοτίας τῆς Ἀμβρακίας λίμνης. Αὕτη ἐν καιρῷ πλημμυρῶν ἐνοῦται μετὰ τοῦ Ἀχελῷου 5) ἡ Ὑλίκη (Λικέρι), ἐκτάσεως 22 τετρ. χλμ., βορείως τῶν Θεῶν 6) ἡ Παραλίμνη, ἐκτάσεως 15 τετρ. χλμ., κειμένη εἰς τὴν Βοιωτίαν, βορειοδυτικῶς τῆς Ὑλίκης, μετὰ τῆς ὁποίας κοινῶν δι' ὑπογείων καταδοθῶν. Πρὸ ἐτῶν μεταξύ Λεδοβείας καὶ Ὑλίκης ὑπῆρχεν ἡ ἀποξηρανθεῖσα ἀπὸ τοῦ 1889 λίμνη Κοπαΐς.

Παράλια. Οἱ κυριώτεροι κόλποι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἶναι ὁ Εὐβοϊκὸς μεταξύ Εὐβοίας καὶ Στερεᾶς. Ἐντὸς τοῦ Εὐβοϊκοῦ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σπερχεῖου, εἶναι ὁ Μαλιακὸς κόλπος. Μεταξὺ τῆς νοτίου Εὐβοίας καὶ τῶν ἰσθμῶν τῆς Ἀττικῆς σχηματίζεται ὁ κόλπος τῶν Πεταλιῶν. Νοτίας τῆς Ἀττικῆς καὶ ἀνατολικῶς τοῦ Ἰσθμοῦ εἶναι ὁ Σαρωνικὸς κόλπος. Δυτικῶς τοῦ Ἰσθμοῦ μεταξύ τῶν ἀκτῶν τῆς κεντρικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῶν βορείων παραλίων τῆς Πελοποννήσου σχηματίζεται ὁ Κορινθιακὸς κόλπος ἐπικοινωνῶν διὰ τῆς διώρυγος μετὰ τοῦ Σαρωνικοῦ. Δυτικῶς τοῦ Κορινθιακοῦ εἶναι ὁ κόλπος τῶν Πατρῶν, πρὸς τὰ ὄρια δὲ Στερεᾶς καὶ Ἠπείρου ὁ Ἀμβρακικὸς, ὁ ὁποῖος ἐπικοινωνεῖ μετὰ τὸ Ἴόνιον πέλαγος παρὰ τὴν Πρέβεζαν. Μικρότεροι κόλποι εἶναι ὁ Κρισσιᾶς (κόλπος τοῦ Γαλαξειδίου) καὶ ὁ Ἀντικριεῖας, οἵτινες ἀποτελοῦν παρεκκλίσεις τοῦ Κορινθιακοῦ.

1) Νομοὶ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας.

Κάτοικοι: 197.968. Πρωτεύουσα : Μεσολόγγιον. Περιλαμβάνει τὰς ἀκολουθοῦσας 5 ἐπαρχίας :

1) Ἐπαρχίαν Βάλτου, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάγονται 1 δήμος καὶ 30 κοινότητες. Ἐδρα τῆς εἶναι ἡ Ἀμφιλοχία (κ. 3642), μεγαλύτεραι δὲ κοινότητες αἱ ἐξῆς : Λεπενεῖς (κ. 1937), Πατισπούλου (κ. 1724), Περίδικαίου (κ. 1387) καὶ Στάνου (κ. 1365). Κάτοικοι ἐπαρχίας : 23.943.

2) Ἐπαρχίαν Βονίτισης καὶ Ἐπρομέρου, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάγονται 42 κοινότητες. Ἐδρα τῆς εἶναι ἡ Βόνιτσα (κ. 1833), μεγαλύτεραι δὲ κοινότητες αἱ ἐξῆς : Καρούνας (κ. 3167), Ἀστακοῦ (κ. 2992), Μαχαλά (κ. 2012), Παλαίρου (κ. 2126), Ἀρχοντοχωρίου (κ. 1040), Θουρρεῖου (κ. 1351), Κανδήλας (κ. 1552), Κατοχῆς (κ. 1750), Μοναστηρακίου (κ. 1919), Παλιουμάνιας (κ. 1140), Παπαδάτου (κ. 1224) καὶ Πενταλόφου (κ. 1033). Κάτοικοι ἐπαρχίας 39.598.

3) Ἐπαρχίαν Μεσολογγίου, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάγονται 2 δήμοι καὶ 35 κοινότητες. Ἐδρα τῆς εἶναι τὸ Μεσολόγγιον (κ. 10.565), ἕτερος δήμος ὁ τοῦ Αἰτωλικῆς (κ. 4351), μεγαλύτεραι δὲ κοινότητες αἱ ἐξῆς : Ματαράγκας (κ. 2285), Νερχωρίου (κ. 2623), Ἀγγελοκάστρου (κ. 1347), Γαβαλοῦς (κ. 1842), Γαλατῆ (κ. 1032), Γραμματικῶς (κ. 1162), Εὐπιοχωρίου (κ. 1160), Μπουρλέσιας (κ. 1059), Παπαδοτῶν (κ. 1726) καὶ Σταμνῆς (κ. 1514). Κάτοικοι ἐπαρχίας : 42.763.

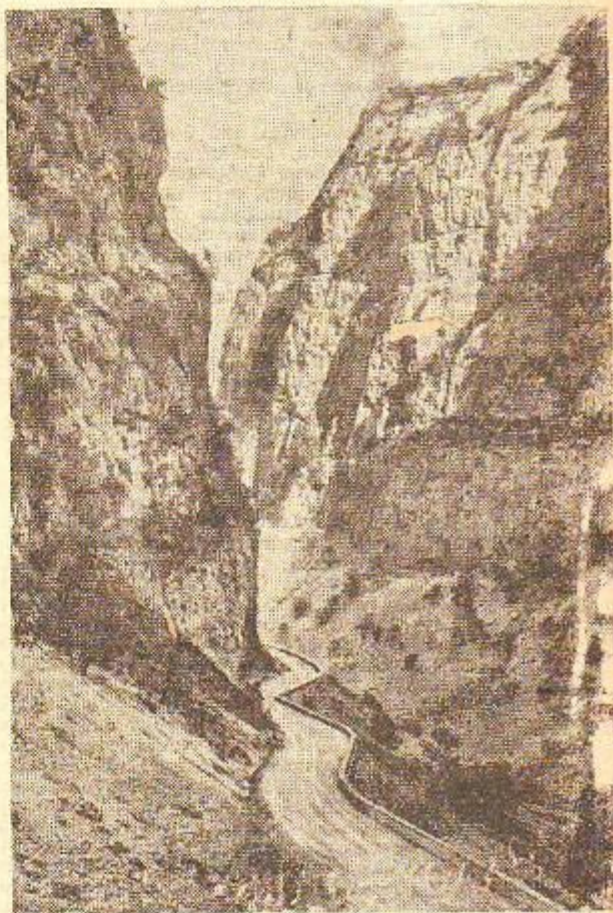
4) Ἐπαρχίαν Ναυπακτίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάγονται 1 δήμος καὶ 62 κοινότητες. Ἐδρα τῆς εἶναι ἡ Ναύπακτος (κ. 5494), σπουδαιότεραι δὲ κοινότητες αἱ ἐξῆς : Κλεπᾶς (κ. 1040), Πλατάνου (κ. 1193) καὶ Ρηγανίου (κ. 1042). Κάτοικοι ἐπαρχίας 34.877.

5) Ἐπαρχίαν Τριχωνίδος, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάγονται 1 δήμος καὶ 58 κοινότητες. Ἐδρα τῆς εἶναι τὸ Ἀγρίνιον (κ. 17642), μεγαλύτεραι δὲ κοινότητες αἱ ἐξῆς : Ἀγίου Κωνσταντίνου (κ. 2850), Θέρμου (κ. 2665), Παναιτωλικῆς (κ. 2876), Ἀναλήψεως (κ. 1776), Δοκίμίου (κ. 1029), Καινουργίου (κ. 1640), Καλυδίων (1023), Παραδόλας (κ. 1343) καὶ Σπολάτας (κ. 1186). Ἐμβαδὸν νομοῦ 5639 τετρ. χιλιομέτρα.

Ὁ νομὸς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας εἶναι ὁ δυτικώτερος τῶν νομῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ὀρίζεται πρὸς Ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ νομοῦ Φωκίδος, πρὸς τὰ βορειοανατολικά ὑπὸ τοῦ νομοῦ Εὐρυτανίας καὶ πρὸς Βορρᾶν ὑπὸ τοῦ νομοῦ Ἄρτης περιβρέχεται δὲ πρὸς Δυσμᾶς ὑπὸ τοῦ Ἰονίου πέλαγος καὶ πρὸς Νῆτον ὑπὸ τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν.

Τὰ ἔδαφος τοῦ νομοῦ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὄρεινόν, ἔχει

ὄμως καὶ ἀρκετὰς εὐδαίρους πεδιάδας, ἰδίᾳ κατὰ μῆκος τοῦ Ἀχελῷου ποταμοῦ, ὁστις τὴν διαρρέει ὀλόκληρον καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸ ΝΔ ἄκρον αὐτοῦ, ἀπέναντι περίπου τῶν ἡσῶν Ἐχινάδων. Τὰ κυριώτερα ὄρη εἶναι ἀπὸ Δ πρὸς Α τὰ ἐξῆς:

Τὰ στενὰ τῆς Κλεισοῦρας.

Βαρδουσία μετ' ὑψηλότερας κορυφᾶς τὸ Τρίκοβον καὶ Τσεκαῖρι. Βορειότερον ἐκτείνεται ἡ ὄρεισιρὰ τοῦ Παναιτωλικῶν μετ' ὑψηλότερας κορυφᾶς τὴν Κυρὰ Βγένα καὶ Πλοκοπᾶρι. Πρὸς Δ τῶν Βαρδουσιῶν μεταξύ τῆς λίμνης Τριχωνίδος καὶ τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου ὑψοῦται τὸ ὄρος Ἀράκλιθος (Ζυγός), διακοπτόμενον ἀπὸ τὰ στενὰ τῆς Κλεισοῦρας, τὸ Μακρυνόρος, κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Μετὰ τὴν ὄρεισιρὰν αὕτη ἐσφίττειται τὸ νότιον ἄκρον τῶν Ἀθαμανικῶν ὄρεων, ὁ κύριος ὄγκος τῶν ὁποίων ὑψοῦται εἰς τὸν νομὸν Ἄρτης. Τέλος τὰ Ἀκαρνανικὰ ὄρη, καταλαμβάνοντα τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ νομοῦ, ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Ἀστακοῦ.

Κυριώτερος ποταμὸς τοῦ νομοῦ εἶναι ὁ Ἀχελῷος ἢ Ἀσπροπόταμος, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ καὶ τὸ φυσικὸν ὄριον μεταξύ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας καὶ ἄς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τῆς Εὐρυτανίας. Οἱ κυριώτεροι παραπόταμοι αὐτοῦ εἶναι ἡ Μέγδοβα καὶ ὁ Ἀγραφιότης, οἵτινες ὄμως ἐνοῦνται μετὰ τοῦ Ἀχελῷου, πρὶν εἰσελθεῖν εἰς τὰ ὄρια τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Ἄλλοι ποταμοὶ εἶναι ὁ Εὐῖνος ἢ Φίδιαρης, ἐκβάλλων πλησίον τῆς λιμνοθάλασσης τοῦ Μεσολογγίου.

Λίμνη τοῦ νομοῦ εἶναι ἡ Τριχωνίς, ἐκτεινομένη εἰς μῆκος 19 χλμ. καὶ πλάτος 3—4½ χλμ., ἔχουσα ἕκρουσιν πρὸς τὴν μικρότεραν λίμνη Ὑρίαν ἢ Κωνιάνην (λίμνη τοῦ Ἀγγελοκάστρου) ἢ Ὀζηρός ἢ Γαλίτσα, καὶ ἡ Ἀμβρακία ἢ Λιμναία. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω λιμνῶν ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ ἀρκετὰ λιμνοθάλασσαι, κυριώτεραι τῶν ὁποίων εἶναι ἡ Μελίτη, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελῷου, καὶ ἡ Κυνία (κοιν. τοῦ Μεσολογγίου).

Τὸ κλίμα τοῦ νομοῦ ποικίλλει ἀναλόγως τοῦ ὕψους. Εἰς τὰ ὄρη εἶναι ὄρεινόν καὶ εὐχάριστον. Εἰς τὰ πεδινὰ τίππου ἀρθνοὶ βροχαί. Παρὰ τὴν συνεχῆ προσπάθειαν πρὸς ἀποξήρανσίν των, ὑπάρχουν ἀκόμη ἀρκετὰ ἐλώδεις ἐκτάσεις, ἐστὶν ἑλινοσίαις.

Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τοῦ νομοῦ εἶναι ἡ εὐλεία, παρεχόμενη ἀσθῶνως ἀπὸ τὰ ἐκτεταμένα δάση, εἰς τὰ ὁποῖα εὐδοκίμων δρυς, ἑλασα, φιλύραι, πτελέαι κλπ. Μέγα μέρος τῆς εὐλείας μεταφέρεται διὰ τοῦ Ἀχελῷου μέχρι τῶν ἐκβολῶν

του. Την κυριωτέραν δυνάμει πηγών πλούτου αντιπροσωπεύει η περίφημος κτηνός του 'Αγρινίου, καλλιεργούμενος εις μεγάλας εκτάσεις. Άλλα προϊόντα είναι της άμπέλου (σταφυλαί, σταφίς, οίνος), της έλαιας καθώς και όπώρας παντός είδους. 'Αφθονος είναι επίσης η παραγωγή της βελανιδιάς. 'Η κτηνοτροφία είναι αρκετά ανεπτυγμένη, περιλαμβάνουσα βόας, πρόβατα, βουβάλους, και ίδιως χοίρους. 'Αξιόλογα είναι επίσης και τα προϊόντα της άλιμιας. Κυρίως από τους ίχθους της λιμνοθάλασσης του Μεσολογγίου εξάγεται το περίφημον αυγόαραχον, μοναδικόν εις τον κόσμον. Φημισμένοι είναι επίσης και οι σπάρτοι του Μεσολογγίου.

Αι συγκοινωνίαι εξασφαλίζονται από θαλάσσης μέσω των λιμένων, ίδιως της 'Αμφιλοχίας, Βονίτης, 'Αστακού, Αιτωλικού και του Μεσολογγίου, όπου εξεβαθύνθη η λιμνοθάλασσα διά των έργων των εκτελεσθέντων κατά τα πρό του 'Ελληνοϊταλικού πολέμου έτη. Αι κατά ξηράν συγκοινωνίαι εξυπηρετούνται σιδηροδρομικώς διά της μοναδικής σιδηροδρομικής γραμμής της ένουσης το 'Αγρίνιον και το Μεσολογγίον με το Κρονιέριον. Διακλάδωσις της γραμμής αυτής έκνει το Μεσολογγίον με το Αιτωλικόν και την Κατοχήν. 'Οδικώς εξυπηρετείται ο νότος διά της μεγάλης οδικής αρτηρίας, ήτις μέσω Λαμίας, Καρπενησίου, Ναυπακτού έκνει την ανατολικήν Στερεάν 'Ελλάδα με την δυτικήν, και την 'Ηπειρον μέσω 'Αμφιλοχίας. 'Υπάρχουν και άλλαι οδικαι αρτηρίαι, αίτινες διώως λόγω της όρεινης διαμορφώσεως του εδάφους, καθιστάσσης την όδοισιν δυσχερή και εξαιρετικώς πολυδάπανον, δέν έπαρκούν διά την εξυπηρέτησιν των αναγκών του νομού.

2. Νομός 'Αττικής.

Κάτοικοι 1.300.271. Πρωτεύουσα 'Αθήναι. Περιλαμβάνει: 1) Την περιφέρειαν τέως Διοικήσεως Πρωτεύουσας, εις την οποίαν υπάγονται 26 δήμοι: 'Αγιου Δημητρίου (κ. 12.108), 'Αγιου 'Ιωάννου Ρέντη (κ. 4.183), 'Αθηναίων (κ. 481.225), Αιγάλεω (κ. 25.560), 'Αμαρουσίου (κ. 11.117), Βύρουας (κ. 25.560), Γλυφάδας (κ. 3.148), Ζωγράφου (κ. 6.551), 'Ηρακλείου (κ. 3.457), Καισαριανής (κ. 20.151), Καλλιθέας (κ. 36.572), Κερατσινίου (κ. 36.591), Κηφισίας (κ. 11.134), Κορυδαλλού (κ. 9.690), Μοσχάτου (κ. 10.348), Νέας 'Ιωνίας (κ. 27.775), Νέας Σμύρνης (κ. 15.114), Νέας Φιλαδελφείας (κ. 8.871), Νέου Φαλήρου (κ. 5.168), Νικαίας (κ. 59.552), Παλαιού Φαλήρου (κ. 9.087), Πειραιώς (κ. 205.404), Περιστερίου (κ. 21.537), Ταύρου (κ. 12.157), Χαϊδαρίου (κ. 5.868) και Χαλανδρίου και 28 κοινότητες: 'Αγίας Βαρβάρας, 'Αγίας Παρασκευής (κ. 3.557), 'Αγιου Δημητρίου (κ. 2.500), 'Αγιου Αναργύρων (κ. 4.642), 'Αργυρουπόλεως (κ. 357), Βούλας (κ. 1.471), Βουλιαγμένης (κ. 694), Βρηλίσσιων (κ. 305), 'Εκάλης (κ. 708), 'Ελληνικού (κ. 3.441), 'Ηλιουπόλεως (κ. 3.911), Καλαμακίου (κ. 1.452), Καματερού (κ. 560), Κουκουβασιών (κ. 2.039), Λικαδωστής (κ. 205), Μελισσιών (κ. 1.422), Νέας 'Ερυθραίας (κ. 3.067), Νέας Πεντέλης (κ. 543), Νέας Χαλκηδόνος (κ. 2.805), Νέου Ψυχικού (κ. 191), Νέων Λισίων (κ. 3.980), Πεντέλης (κ. 1.402), Περάματος (κ. 1.462), Πετραυπόλεως (κ. 641), 'Υμηττού (κ. 6.799), Φιλοθέης (κ. 1.173), Χολαργού (κ. 1.054) και Ψυχικού (κ. 2.377). Πρωτεύουσα περιφέρειας: 'Αθήναι. Κάτοικοι περιφέρειας: 1.124.109.

2) Την επαρχίαν 'Αττικής (ύπόλοιπον), εις την οποίαν υπάγονται 4 δήμοι = 'Αχαρνών (κ. 10.364), Κραπίας (κ. 7.066), Λαυρεωτικής (κ. 6.680) και Σπετσών (κ. 3.633) και 33 κοινότητες: 'Αγιου Στεφάνου (κ. 1.633), 'Αναβύσσου (κ. 778), 'Ανω Λισίων (κ. 1.602), Αλύωνος (κ. 2.231), 'Αφιδνών (κ. 1.644), Βάρης (κ. 857), Βαρνάδας (κ. 793), Γραμματικού (κ. 1.343), Καλάμων (κ. 1.350), Καλυβίων Θορικού (κ. 2.556), Καμάρινας (573), Καπανδριτίου (κ. 1.462), Κερατέας (κ. 5081), Κουβαρά (κ. 1.011), Μαλακίας (κ. 752), Μαραθώνος (κ. 2.515), Μαρκοπούλου Μεσογαίας (4.668), Μαρκοπούλου 'Ωρωπού (κ. 1.341), Μαυροσουλιάς (κ. 180), Μπάφι (κ. 291), Νέας Μάκρης (κ. 946), Νέων Παλατιών (κ. 1.270), Παιονίας (κ. 4.590), Παλαιάς Φωκαίας (κ. 303), Παλλήνης (κ. 902), Πολυδενδρίου (κ. 586), Ραφίνας (κ. 1.542), Σκάλας 'Ωρωπού (κ. 756), Σπάτων (κ. 4.787), Σταμάτας (κ. 1.741), Σικαμίου (κ. 500), Φιλής (1748) και 'Ωρωπού (κ. 436). Πρωτεύουσα επαρχίας: 'Αθήναι. Κάτοικοι επαρχίας: 79.938.

3) Εις την επαρχίαν Αίγινας, εις την οποίαν υπάγονται: 1 δήμος και 6 κοινότητες. 'Εδρα της είναι η Αίγινα (κ. 5820), μεγαλύτεροι δέ κοινότητες αι εξής: Χαλασμένης (κ. 1.265), Μεσαργίου (κ. 1.123), 'Αγιων Ασωμάτων και 'Αγκιστρίου. Κάτοικοι επαρχίας 10.816.

4) Την έπαρχίαν Μεγαρίδας, εις την οποίαν υπάγονται 7 δήμοι: (Σαλαμίνος κ. 17.132, Μεγαρέων κ. 13.360, 'Ελευσίνας κ. 9.154, Ασπράγγου κ. 4880, 'Ερυθρών κ. 3.495, Μάνδρας κ. 3.410 και Βιλιών κ. 3.151) και 6 κοινότητες: 'Αμπελακίων κ. 2.905, Νέας Περάμου κ. 1.106, Αιαντείου, Μαγούλας, Σελινίων και Οινόης. 'Εδρα επαρχίας: Μέγαρα. Κάτοικοι επαρχίας: 60.080.

5) Την επαρχίαν Κυθήρων εις την οποίαν υπάγονται: 16 κοινότητες. 'Εδρα της επαρχίας: Κύθηρα (κ. 1.235). Κάτοικοι επαρχίας 8.178.

6) Την έπαρχίαν Τροιζηνίας εις την οποίαν υπάγονται οι δήμοι Πάρος (κ. 7248) και Μέθανοι (κ. 1.243) και 8 κοινότητες εκ των οποίων μεγαλύτερα είναι η της Δρύστης (κ.

1114) και 'Ανω Φαναρίου, 'Εδρα επαρχίας ο Πάρος. Κάτοικοι επαρχίας: 13.370.

7) Την επαρχίαν 'Υδρας περιλαμβάνουσαν μόνον τον δήμον 'Υδρας και έχοντα κατοίκους 3.780.

'Εμβαδόν νομού: 3.756 τετραγωνικά χλμ.

Ο πολυπληθέστερος εκ των δήμων της επαρχίας 'Αττικής (ύπολοιπον) είναι ο των 'Αχαρνών (κάτοικοι 10.364), κειμενος βορείως των 'Αθηνών και πλησίον της Πάρνηθος. Περιλαμβάνει και τους συνοικισμούς Βαρυτόμμη, Τατόι και Μπέλιζα. ώνομάζετο δε άλλοτε Μενίδιον. Προς νότον των 'Αχαρνών εuréθησαν έρείπια βολαιτού τάφου Μυκηναϊκής έποχής περί ου βλέπε λέξιν Μενίδιον Θεολογίας τόμος.

Ο νομός 'Αττικής κείται εις το νοτιοανατολικόν άκρον της Στερεάς 'Ελλάδος, περιδρέχεται υπό του Εύβοϊκού κόλπου, του Μυσταίου πελάγους και του Σαρωνικού και συνιστάει με τους νομούς Κορινθίας, και Βοιωτίας, Κυριάτεια όρη της 'Αττικής είναι ο 'Υμητός, το Πεντελικόν, η Πάρνηθος, ο Κιθαιρών και ο Αιγάλεως. Χαρακτηριστικόν του εδάφους της 'Αττικής είναι ότι τα όρη αυτής ύφονται άποσπώως και μεμονωμένα από τας περιβαλλούσας αυτά πεδιάδας. 'Εξαιρέσιν αποτελούν μόνον τα όρη της περιφέρειας του Λαυρίου, των οποίων υψηλότερα κορυφή είναι ο 'Ολυμπος.

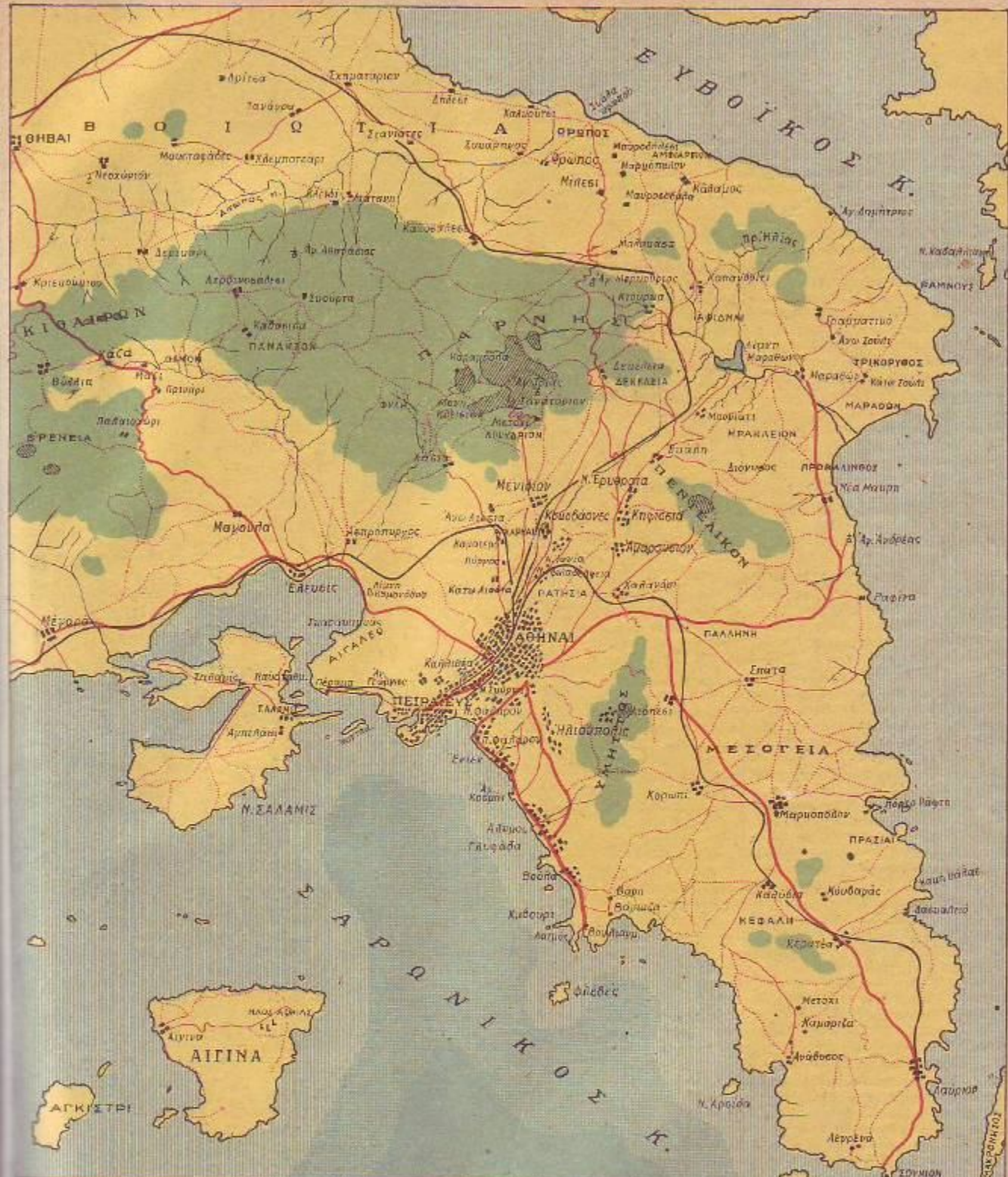
Πεδιάδες της 'Αττικής είναι: 1) 'Η του Μαραθώνος προς βορράν του Πεντελικού και της Πάρνηθος, 2) 'Η των Μεσογαίων έκτεινομένη προς ανατολάς του 'Υμητού, 3) 'Η πεδιάς της 'Ελευσίνας, γνωστή ως Θοάσιον Πεδίου, 4) 'Η πεδιάς των Μεγάρων και 5) 'Η 'Αθηναϊκή πεδιάς άνοικτή προς τα ΒΔ. περιβαλλομένη υπό των όρών Αιγάλεω, Πάρνηθος, Πεντελικού και 'Υμητού. 'Η 'Αττική διαρρέεται υπό σπημάτων χειμάρων, εκ των οποίων όνομαστόι είναι ο Κηφισός και ο 'Ιλισός εκβάλλοντες εις τας Σαρωνικός. Παρά την 'Ελευσίαν εκβάλλει ο Θοάσιος Κηφισός. Μικρότεροι χειμάρροι είναι ο Χάραδρος παρά τον Μαραθώνα και η 'Ιασις μεταξύ 'Αττικής και Μεγαρίδας.

Το έδαφος του νομού 'Αττικής δέν είναι πολύ εύφορον, καλλιεργείται όμως εντατικώς και δι' αυτό έχει αξιόλογον παραγωγήν σταφυλών και έλαιών. Το κλίμα είναι πολύ υγιεινόν ένεκα της έπρασσης, η οποία έπικρατεί εις όλην την περιοχήν.

Λιμένες, έπίνεια, όρμι και άγκυροβόλια των άκτών της 'Αττικής είναι: 1) 'Η «Μέγαρα Σκάλας» (το πάλαι Νισαία), 2) Το Μεγάλο Πεύκο (Νέα Πέρασος), 3) Ασπράγγου (ή Καλύβια), 4) Βλύχα, 5) 'Ορμος «Λίμνη Κομμυνοπούλου» άρχαϊστί: Ρητοί), 6) 'Ορμος Σκαρραμαγκά, 7) 'Αγκυροβόλια όρμου Κερατσινίου, 8) Λίμνη 'Ηρακλείου (πρώην 'Αγιος Γεώργιος Κερατσινίου), όπου το έργοστάσιον της 'Ηλεκτρικής 'Εταιρίας, 9) Πειραιώς, 10) Πασσά Λιμάνι (Ζέα), 11) Τουρκολίμανο (άρχαϊα Μουζυχία), 12) Φαλήρων όρμος, 13) 'Υφορος Γλυφάδας, 14) 'Ορμος Βούλας, 15) Καβούρι, 16) Βουλιαγμένη, 17) 'Ορμος Βάρης, 18) 'Ορμος 'Αναβύσσου, 19) 'Αγκυροβόλιον Καταφυγής μεταξύ άκτης «Χάρακας» και νήσου Πατρόκλου, 20) 'Ορμος Λεγεραιών, 21) 'Ορμος Σουνίου, 22) Λαύριον, 23) Θορικός, 24) 'Αγκυροβόλιον Πόστα Μανδρι (άρχαϊα Πάνορμος), 25) Δασκαλιό (άρχαϊας Ποταμός), 26) Κακή Θάλασσα, 27) Πόρτο Ράπη (άρχαϊα Πρασιαί), 28) Βραχία, Λούτσα, Ραφίνα (άρχαϊστί: 'Αραφή) και 'Αγιος 'Ανδρέας, 29) Μαραθώνος, όρμος σχηματιζόμενος από το άκρωτήριον Κυλώσουρα, 30) 'Αγία Μαρίνα, 31) Σκάλα 'Ωρωπού, 32) 'Ορμος Γεωμανού εις την 'Αλκιονίδα θάλασσαν του Κορινθιακού κόλπου, 33) 'Ορμος της Ψάδας, νοτίως του προηγουμένου.

'Ακρωτήρια της 'Αττικής είναι: 1) Πέραμα, άκρα αντικούσουσα το έκκληροίδιον 'Αγία Βαρβάρα του όρμου των Παλοικίων του Ναυστάθμου της Σαλαμίνος, 2) Του Κράκρη, όπου αι έγκαταστάσεις της 'Εταιρίας Λιπασμάτων, 3) 'Η δεξιά του εισπλέοντος τον λιμένα του Πειραιώς άπέληεις της Πειραιϊκής Χερσονήσου, 4) 'Αγιος Γεώργιος ή Ήεροταγόρου, 5) Θησεως άκρα, το νοτιοανατολικότερον τέμα του καθ' αυτό Φαληρικού όρμου, 6) 'Αγιος Κοσμάς, όλιγον μακρότερα από το άεροδρόμιον του 'Ελληνικού, 7) Αϊγινης 3 μίλλια Ν.Α. του 'Αγιου Κοσμά, 8) Βουλιαγμένη χερσονήσος (με τρεις άκρας: Καβούρι, Λομβάρδα και Ζερβί), 9) 'Αγιος Νικόλαος ή της 'Αναβύσσου, 10) Καταφυγή, η δυτική άκρα του νοτίου τέματος της 'Αττικής, 11) Σουνίου (Σουινιας άκρα—Κάθε Καλώνας), 12) 'Ακρα Φονιάς ή Πασσά ή Φοντριά 3 μίλλια βορείως του Σουνίου, 13) Βρυσάκι, 7 μίλλια βορείως του Βρυσάκι, 14) Βελώνι, 15) Μαραθώνας (άρχαϊα Κυλώσουρα), δεξιά του καταπλέοντος εις το άγκυροβόλιον του Μαραθώνος, 16) 'Αγία Μαρίνα (άρχαϊστί: Χερσονήσος), δυτική άκρα του Ραμνουσίου στενού του Νοτίου Εύβοϊκού, 17) Κάλαμος, 7 μίλλια ΒΔ. της 'Αγίας Μαρίας, 18) 'Ωρωπού, 19) Μύτικας εις τον Κορινθιακόν κόλπον.

Κυριώτεροι νησοί και νησίδες υπαγόμεναι εις τον νομόν 'Αττικής είναι: Αίγινα, Σαλαμία, 'Αγκιστρι, Λαγούσες, Διαπόρεια, Πάχη και Πακιακό, Μεγάρων, Ρεβιθούσα και Μακρόνησος εις το νότιον στόμιον του στενού της Φανερωμένης, Κυράδες (ή «Μεγάλη» και η «Μικρή» τας όποιαις ώνομάζον Φωκακούσας οι άρχαϊοί) άπέναντι του Σκαρραμαγκά, η Λερος, με νοτικώς χρήσεως έγκαταστάσεις, τα 'Αρηθόνι κατά την νοτίαν άκραν του Σκαρραμαγκά, 'Αγιος Γεώργιος, όπου το λοιμοκαθαρτήριο, νησίδες Πέλειαι και Χοιράδες Σκρόδες (άρχ. Προφήτης) εις τον όρμον των Σεληνίων, Περιστέρια και Πέρα μεταξύ φάρου Κόχης και άκρας Πούμπας, Αταλάνη μεταξύ Ψυττάλειας και άκρωτηρίου Κυλώσουρια, Ψυττάλεια, Σταλίδα μεταξύ λιμένων Ζέας και Μου-

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΚΛΙΜΑΣ 1: 400,000

	Ποταμοί
	Σιδηροδρομική γραμμή
	Αγροτική οδός α' τάξεως
	» » β' »
	Καροδρόμοι
	Υψ. μέχρι 500 μ.
	» » 1000 μ.
	Υψ. από 1000 μ. και άνω

Δρυϊάς (κ. 4114) και 41 κοινότητες εκ των οποίων μεγαλύτεροι είναι: Μαλεσίνας (κ. 2572), Μαρτινού (κ. 2068), Μώλου (κ. 2073), Αγίου Κωνσταντίνου (κ. 1311), Ελατείας (κ. 1759), Ζελίου (κ. 1216), Κηφισχωρίου (κ. 1303), Λιδωριτών (κ. 1970), Μενδεντίας (κ. 1110), Ραγκινίου (κ. 1449) και Τιβορέας (κ. 1575). Έβρα της επαρχίας: Άταλάντη.

3) Την επαρχίαν Φθιώτιδος έχουσαν 83.409 κατοίκους. Εις αυτήν υπάγονται οι δήμοι Λαμίων (κ. 15.300) και Στυλίδας (κ. 3606) και 105 κοινότητες, εκ των οποίων μεγαλύτεροι είναι: Υπάτης (κ. 2166), Αθήνης (κ. 1463), Αρδικίου Όμιλιών (κ. 1281), Δίβης (κ. 1348), Λιανοκλαδίου (κ. 1141), Μακροκωπής (κ. 1766), Μοσχοχωρίου (κ. 1072), Παλιοδοσάρας (κ. 1149), Παύλιανης (κ. 1089), Πελασγονίας (κ. 1852) Ροβυθιαρίου (κ. 1014), Σπερχειάδος (κ. 1988) και Τερμίας (κ. 1024). Έβρα επαρχίας: Λαμία Έμβρον νομού: 4258 τετρ. χιλιόμετρα.

Ο νομός Φθιώτιδος ορίζεται προς βορράν υπό των νομών Καρδίτσας, Λαρίσης και Μαγνησίας, προς δύσμιας υπό του νομού Ευρυτανίας και προς νότον υπό των νομών Φωκίδας και Βοιωτίας. Προς ανατολάς θρέχεται υπό του Ευβοϊκού και Μαλιακού κόλπου. Τα κυριώτερα όρη του νομού είναι η Όθρυς, το οποίο είναι κεκαλυμμένον υπό πυκνοτάτων δασών και εγκλείει άρκετά χαλκό, η Οίτη, το όριον είναι επίσης δασώδες, ο Τυμφρηστός, το Καλλίδρομον, η Κνημιά κ.ά. Έν γένει το έδαφος του νομού είναι πολύ όρειον και έχει άρκετά μικράς πεδιάδας και κοιλάδας. Σημαντικήν σχετικώς έκτασιν κατέχει μεταξύ Όθρυς και Οίτης το λεκανοπέδιον του ποταμού Σπερχειού, ο οποίος εκβάλλει εις τον Μαλιακόν κόλπον. Μεταξύ του όρους Καλλίδρομον και του Μαλιακού κόλπου είναι τα περίφημα Στενά των Θερμοπυλών. Άλλη πεδιάς του νομού είναι η της Λοκρίδας μεταξύ Πανασσού και Καλλίδρομον. Εκτός του Σπερχειού (Άλαμάνας), ο οποίος πηγάζει εκ του Τυμφρηστού, των νομών διαρρέουν επίσης ο ποταμός άνω Βοιωτικής Κηφισός και μερικά χειμαρροί. Το κλίμα του νομού είναι εις τας όρεινās περιοχάς ψυχρόν, αλλά υγιεινόν. Εις την κοιλάδα όρους του Σπερχειού και πρό πάντων εις τα παράλια του Μαλιακού ύπαρχουν άρκετά έλαδειας περιοχάς. Ο νομός έχει ποικίλην παραγωγήν. Κυριώτερα προϊόντα είναι τα σιτηρά, ο άμύγδαλος, ο καπνός και άξιόλογος ποσότης ξυλείας. Εις όρισμένας περιφερείας ύπαρχουν μεταλλεύματα σιδήρου, νικελίου, χαλκού και χρυσίου.

Ένεκα των μεγάλων άνωμαλιών του έδαφους οι κάτοικοι λαύν κατά μικράς κύμας. Κύρια ασχολία των είναι η γεωργία και η κτηνοτροφία. Διά τού νομού διέρχεται η σιδηροδρομική γραμμή Αθηνών—Θεσσαλονίκης. Η συγκοινωνία επίσης εξυπηρετείται με άμαξιτάς όδους εκ των οποίων κυριώτεροι είναι: η όδος Άταλάντης—Λεβαδείας, Λαμίας—Δομοκού, Λαμίας—Υπάτης, Λαμίας—Αμφίσσης, Λαμίας—Καρπενησίου. Αί θαλάσσιαι συγκοινωνίαι διεξάγονται διά των λιμένων Μώλου, Στυλίδας και Άταλάντης.

Εις τον νομόν ύπαρχουν θερμά Ισματικά λουτρά, όπως τα περιόμενα της Υπάτης και του Πλατυστόμου. Τα λουτρά των Καμινών Βούρλων νοτιοανατολικώς των Θερμοπυλών είναι γνωστά διά τα ραδιενεργά Ισματικά ύδατά των

7. Νομός Φωκίδας.

Κάτοικοι: 65.552. Πρωτεύουσα: Άμφισσα (Σάλωνα). Περιλαμβάνει δύο επαρχίας:

1) Την επαρχίαν Παρνασσίδας έχουσαν 36.101 κατοίκους. Εις αυτήν υπάγονται οι δήμοι: Άμφίσσης (κ. 5466) και Δελφών (κ. 98) και 34 κοινότητες, εκ των οποίων μεγαλύτεροι είναι: Δεσφίνας (κ. 3171), Γαλαξειδίου (κ. 2.240), Ίτέας (κ. 2532), Αγίας Εύθυμίας (κ. 1528), Καστελλίου (κ. 1078), Πολυδρόσου (κ. 1628), Προσπλίου (κ. 1138) και Χρυσού (κ. 1310). Έβρα επαρχίας: Άμφισσα.

2) Την επαρχίαν Δωριίδας έχουσαν 29.451 κατοίκους και 58 κοινότητας, εκ των οποίων μεγαλύτεροι είναι: Λιδωρικίου (κ. 1611), Άμυγδαλίας (κ. 1013), Άρσολίας (κ. 1.535) και Εύπαλιου (κ. 1173). Έβρα επαρχίας: Λιδωρικίων. Έμβρον νομού: 2134 τετρ. χιλιόμετρα.

Ο νομός όσως εδρίζεται μεταξύ των νομών Αίτωλίας και Άκαρναντίας, Φθιώτιδος και Βοιωτίας. Προς νότον του νομού είναι ο Κορινθιακός κόλπος. Κυριώτερος όρη είναι ο Παρνασσός, η Γκιώνα, τα Βαρδούσια και η Οίτη.

Των νομών διαρρέει ο ποταμός Μόρνος (ή Υλαιθός ή Κόκκινος ή Μορμωπόταμος). Τα παράλια του νομού σχηματίζουν δύο κυρίας κοιλάσεις: την της Αντικύρας και τον Κρισσαϊκόν κόλπον. Ο νομός περιλαμβάνει τας επαρχίας Δωριίδας και Παρνασσίδας. Η πρώτη έχει πρωτεύουσαν τὸ Λιδωρικίον και έλαβεν έσφαλμένως την όνομασίαν της, παρ' όσον ότι κατά την άρχαιοτάτην κατακείμετο υπό των Όζολών Λοκρών. Όλη σχεδόν η περιοχή του νομού είναι πολύ όρεινή. Έν αντίθεσι προς τὰ πλείστα μέρη του νομού, τα όποια είναι όλιγον νότιον, η μικρά πεδιάς της Άμφίσσης (Κρισσαϊκόν πεδίον) είναι γονιματάτη. Άυτη είναι περίφημος διά την παραγωγήν έλαιών και σταφυλών. Εκτός αυτών η παραγωγή του νομού περιλαμβάνει δασικά και κτηνοτροφικά προϊόντα, κηπουρικά και σιτηρά. Η συγκοινωνία εξυπηρετείται κατά έφρον δι' άμαξιτών όδων, διά θαλάσσιος δε υπό των λιμένων Ίτέας και Γαλαξειδίου. Κυριώτεροι άμαξιταί όδοι είναι η έξ Ίτέας προς τὸν σιδηροδρομικόν σταθμόν Μπαλλού, η έξ Ίτέας διευθυνομένη προς ανατολάς και διερχομένη εκ Δελφών και Λεβαδείας, ήτις ένούται με την άμαξιτήν όδον Αθηνών—Θεσσαλονίκης. Το κλίμα του νομού ε-

ναι σχετικώς ήπιον προς τὰ παράλια του Κορινθιακού κόλπου, ψυχρόν δε και υγιεινόν εις τας όρεινās περιοχάς. Ένεκα του ήσου των Δελφών η τουριστική κίνησις είναι σημαντική.

Β'. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

Η Πελοπόννησος είναι τὸ νοτιώτερον τμήμα της ήπειρωτικής Ελλάδος, συνάμα δε και τὸ νοτιώτατον τμήμα της χερσονήσου του Αίμου. Συνδυασμένη μετὰ της Στερεάς διά τὸ στενὸν τοῦ Ἴσθμου της Κορίνθου, κατέχη κατάπιν της διαρρέουσης αὐτοῦ πραγματικῆς νήσος. Περιλαμβάνει τὰς νομούς Ἀργολίδας, Ἀρκαδίας, Κορινθίας, Ἀχαΐας, Ἠλείας, Λακωνίας καὶ Μεσσηνίας. Ἐκ τῶν γεωγραφικῶν ὑπαγομένων εἰς τὸ διαμέρισμα Πελοποννήσου νήσων τὰ Κύθηρα, τὰ Ἀντικύθηρα, ἡ Ὑδρα καὶ ὁ Πόρος μετ' ὁλοκλήρου της επαρχίας Τροιζινίας ὑπάγονται διοικητικῶς εἰς τὸν νομόν Ἀττικῆς, ὅπου καὶ ἐν τῷ παρόντι ἀναφέρονται. Τούτων ἡ ὑπάγειται διοικητικῶς εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸ μετὰ Ἴσθμου καὶ Γερμανίων ὄρειον τμήμα της Στερεάς, θεωρούμενον ἀνεκδοτὸν τμήμα της Κορινθίας. (Αἱ γενικαὶ περὶ Πελοποννήσου πληροφορίαι καὶ ἡ ἱστορία ταύτης ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων περιλαμβάνονται εἰς τὸ ἄρθρον «Πελοπόννησος» τοῦ παρόντος λεξικοῦ. Αἱ περὶ τῶν ἀρχαίων χωρῶν της Πελοποννήσου πληροφορίαι περιλαμβάνονται εἰς τὰς οικείας θεοῦ τοῦ λεξικοῦ, ἐκτός τῶν ἀερώτων τῆν Ἀκαδίων, τῆν Ἀσγολίδα καὶ τῆν Ἀχαΐαν, αἵτινες περιελήθησαν εἰς τὸ ἄρθρον Πελοποννήσος).

Μορφολογία τοῦ ἔδαφους. Τὸ μεγαλύτερον μέρος της Πελοποννήσου εἶναι ὄρειον, αἱ δὲ ὄρειοί της εἰς μὲν τὸ ἀνατολικὸν μέρος διεκτυίνονται ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, εἰς δὲ τὸ δυτικὸν καὶ κεντρικὸν μέρος ἀπὸ τὰ βορειοδυτικὰ πρὸς τὰ νοτιοανατολικά. Ὑψηλότερα ὄρη της Πελοποννήσου εἶναι: 1) ὁ Ταῦγετος (2.407 μ.) καταλήγων εἰς τὸ ἀκρῆστηριον Ταΐναρον, τῆς νοτιοεστίας κεντρικῆς χερσονήσου, 2) ἡ Κυλλήνη (Ζήρεια, 2.375 μ.). Αὐτὴ κεῖται πρὸς τὰ ὄρηα παράλια. 3) Ἀσάνια (Χελμός, 2.355 μ.) εἰς τὰ ὄρηα παράλια πρὸς τὸν Κορινθιακόν κόλπον, 4) ὁ Ἐρύμανθος (2.223 μ.) εἰς τὸν νομόν Ἀχαΐας, 5) τὸ Μαίναλον (Παροφήτης Ἠλίας Λεβιδίου, 1.980 μ.) εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, 6) Πάρνιον (1.935 μ.) πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν ἄκρον, 7) Παναχαϊκόν (τοῦ παλαβοῦ ὁ Πύργος, 1.925 μ.) πρὸς τὴν βορειότεραν παραλίαν, 8) Ἀρτεμισίον (1.772 μ.) εἰς τὸν νομόν Ἀρκαδίας, 9) Μαῦρον ὄρος (Σαραντόπηρον 1.758 μ.) 10) Λύκαιον (1.418 μ.), 11) Τετράγιον (1.388 μ.) πρὸς τὸν Κυπριασιακόν κόλπον, 12) Μίνθη (1.219 μέτρα), 13) Ἀραχινῶν (1.112 μ.) εἰς τὰ ἀνατολικὰ της Ἀργολίδος, 14) Δίδυμον, ἀνατολικῶς τοῦ Ναυπλίου, 15) Λυκοδῆμον (959 μ.) εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν χερσονήσον, 16) Ἴθωμ (798 μ.) βορείως τοῦ Λυκοδῆμου, 17) Φολῆν (688 μ.) νοτιῶς τοῦ Πηνειοῦ.

Η Πελοπόννησος ἔχει δύο ἀξιόλογα ὄρηπέδια, τὸ της Τροιζίνος καὶ τὸ της Μεγαλοπόλεως. Αἱ πλὴν ἐκτεταμέναι πεδιάδες της Πελοποννήσου εἶναι: 1) ἡ της Ἀσπιδόδος μετ' ἐπιπέδων 265 τετραγ. χιλιόμετρα, 2) ἡ της Μανωλάδος ἐκτετασῶς 153 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, 3) ἡ τοῦ Ἀργαίου, 4) ἡ της Λακωνίας, τὴν ὅποιαν διαρρέει ὁ Εὐρώτας, καὶ 5) ἡ της Μεσσηνίας. Κυριώτεροι ποταμοὶ της Πελοποννήσου εἶναι: 1) ὁ Ἄλφειός, μήκους 111 χιλιομέτρων, πηγάζων ἀπὸ τὰ ὄρη Ἐρύμανθος, Ἀσάνια, Μαίναλον, Ταῦγετον καὶ Τετράγιον καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Κυπριασιακόν κόλπον. Ὁ Ἄλφειός ἔχει παραποτάμους τὸν Λάδωνα καὶ τὸν Ἐοῦμανθον, 2) ὁ Πηνειός, μήκους 77 χιλιομέτρων, πηγάζων ἐκ τοῦ Ἐρύμανθου καὶ ἐκβάλλων ἀνατολικῶς της Ἀσπιδόδος εἰς τὸ Ἴθωμον πέλαγος ἐναντι της Ζακύνθου, 3) ὁ Πάμισος μήκους 43 χιλιομέτρων, πηγάζων ἀπὸ τὸ Τετράγιον, τὴν Ἴθωμον καὶ τὸν Ταῦγετον καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Μεσσηνιακόν κόλπον, 4) ὁ Εὐρώτας, μήκους 80 χιλιομέτρων, πηγάζων ἐκ τοῦ Ταῦγετου, τοῦ Πάρνακος καὶ τῶν Ἀρκαδικῶν ὄρων καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν Λακωνικόν κόλπον, 5) ὁ Ἰνάχος, ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἀργολικόν κόλπον, 6) ὁ Σελινόεις πηγάζων ἐκ τῶν ἀνατολικῶν κλιτύων τοῦ Ἐρύμανθου καὶ ἐκβάλλων πρὸς τὰ χωρία Τέμεν καὶ Βαλημίτικα, εἰς τὸν Κορινθιακόν κόλπον. Η Πελοπόννησος ἔχει ὀλίγας καὶ μικρὰς λίμνας, ἐκ τῶν ὁποίων μεγαλύτεραι εἶναι ἡ τοῦ Φενεοῦ εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ νομοῦ Κορινθίας, ἡ Στυμφαλία, ἐκτετασῶς 18 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, μικρότεροι δὲ ἡ Ὀρχομενία, ἡ Καρυστική καὶ ἡ Λέρνη. Ὑπάρχει ἐπίσης καὶ ἡ λιμνοθάλασσα της Ἀγουλινίτης, ἡ ὅποια χωρίζεται ἀπὸ τὰ ὄρηα τοῦ Κυπριασιακοῦ κόλπου διά ἁλίβας γῆς.

Παράλια. Σπουδαιότεροι κόλποι της Πελοποννήσου εἶναι: ὁ Ἀργολικός καὶ ὁ Σαρωνικός πρὸς τὰ ἀνατολικά, ὁ Λακωνικός καὶ ὁ Μεσσηνιακός πρὸς νότον, ὁ Κυπριασιακός πρὸς τὸ Ἴθωμον πέλαγος, καὶ ὁ Κορινθιακός ὡς καὶ ὁ κόλπος τῶν Πατρῶν πρὸς τὰ ὄρηα παράλια.

8. Νομός Ἀργολίδος

Κάτοικοι 80.188. Πρωτεύουσα: Ναύπλιον. Περιλαμβάνει 3 επαρχίας: 1) Την επαρχίαν Ἀργαίου, έχουσαν 38.612 κατοίκους. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται ὁ δήμος Ἀργαίου (κάτ. 13.503), καὶ 33 κοινότητες ἐκ τῶν ὁποίων μεγαλύτεροι εἶναι: Ἀχλαδοκάμπου (κάτ. 1.926), Καρυῆς (κάτ. 1.730), Κουτσοποδίου (κάτ. 1.600), Λιμῶν (κάτ. 1.555), Νέας Κίου (κάτ. 1.899), Προσύμνης (κάτ. 979), Λυρκείας (κάτ. 869), Μαλακροβιείου (κάτ. 883), Σκοτεινῆς (κάτ. 890), Ἀλέας (κάτ. 705), Γυμνοῦ (κάτ. 754), Δαλαμανάρας (κάτ. 767), Κιβερίου (κάτ. 769), Πασαῶ (κάτ. 752), Φιχτίου

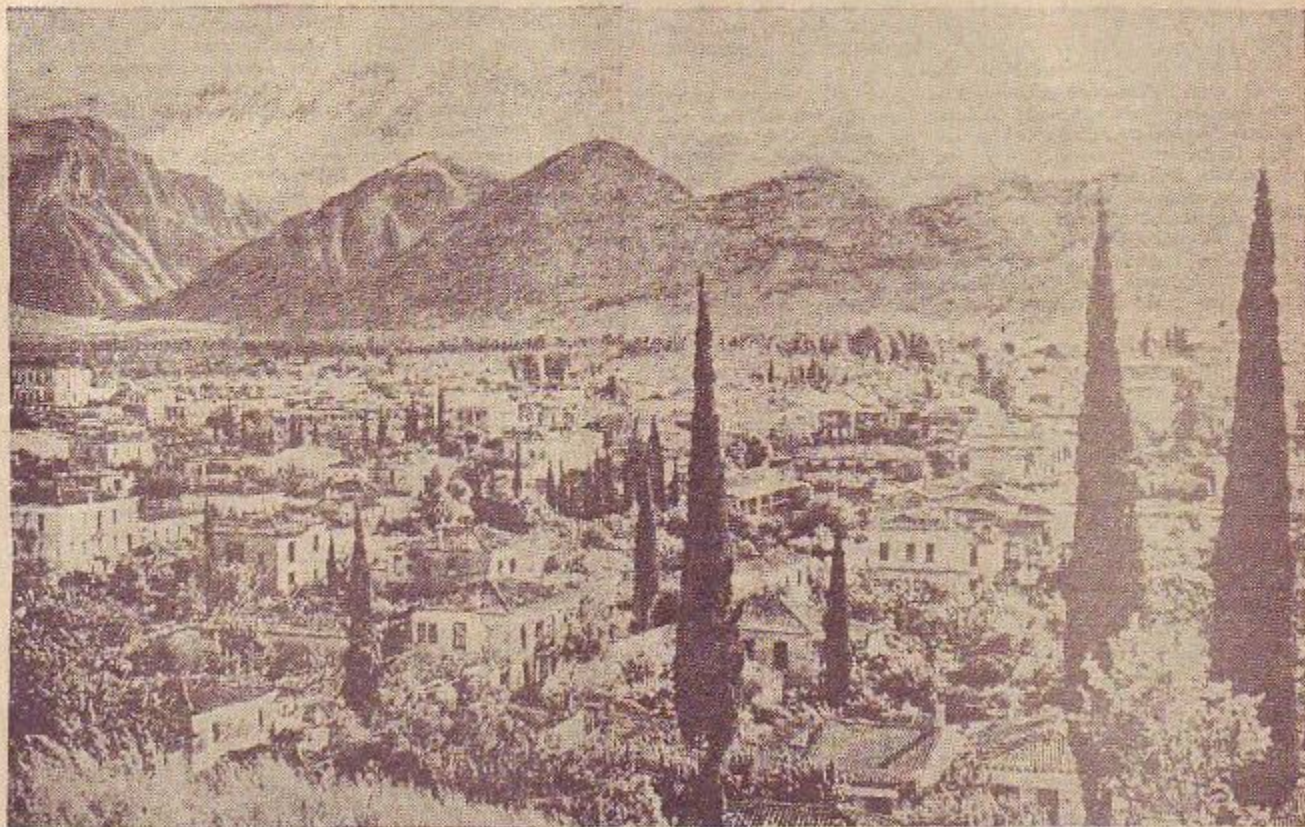

*Ελικας (κ. 976), Κρεμαστής (κ. 933), Τσασίου (κ. 935), *Αγίου Νικολάου Βοιών (κ. 897), Δαιμονιάς (κ. 842) Καταδόχρας (κ. 812), Κυπαρισίου (κ. 872) και Παντανάσσης (κ. 816). *Έδρα της επαρχίας: Μολάοι.
3) Τὴν ἐπαρχίαν Λακεδαιμόνος, ἔχουσιν 71.682 κατοίκους.

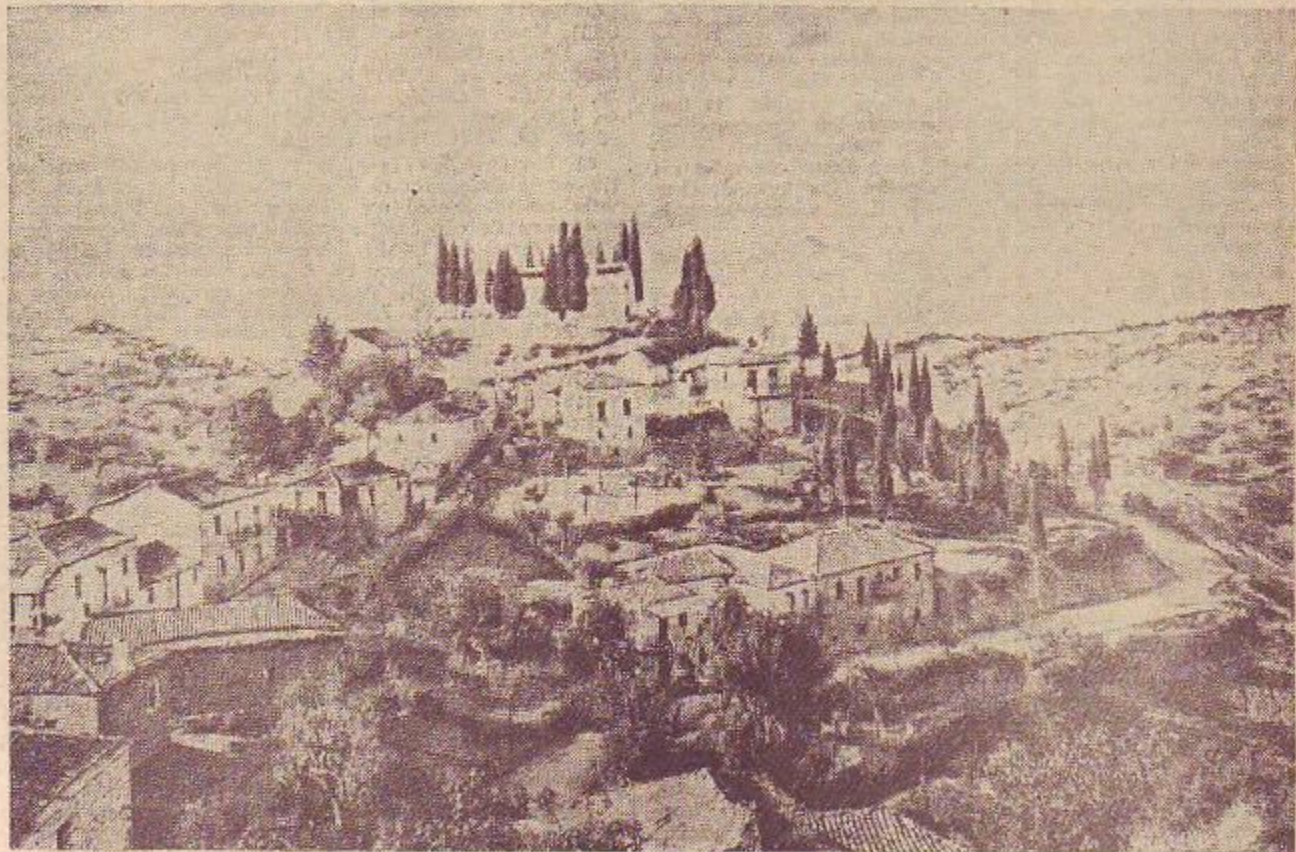
γίου *Ιωάννου (κ. 1.211), *Αμικλῶν Σκλαδογαρίου (κ. 1.494), *Αναβρυτής (κ. 1.298), *Αυαγείων (κ. 1.134), Βαμβοκούς (κ. 1.561), Βασσαρά (κ. 1.227), Βρασθίων (κ. 1.108), Βρονταμά (κ. 1.021) Γερακίου (κ. 1.685), Γεωργιτσίου (κ. 1.497), Γκοριτσῆς (κ. 1.210), Δαφνίων (κ. 1.418),

*Άποψις τῆς Σπάρτης

Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται ὁ δῆμος Σπαρτιατῶν (κ. 9.783) καὶ 72 κοινότητες ἐκ τῶν ὁποίων μεγαλύτεραι εἶναι: Κροκεῶν (κ. 3.012), Καστορείου (κ. 2.596), Σκάλας (κ. 2.024), *Α-

Καρυῶν (κ. 1.788), Λογκανίου (κ. 1.375), Μαγούλας (κ. 1.681), Μυστρᾶ (κ. 1.585) Ἐπικρατείου (κ. 1.931), Παλαιοπαγαγιάς (κ. 1.068), Σελλασίας (κ. 1.272), Σκούρας

Τὸ χωριὸν Βουτιᾶνοι τῆς Λακωνίας

(κ. 1.000), Γορρών (κ. 934), Πετρίνας (κ. 942), Τούπης (κ. 934), Αγορίων (κ. 880), Άρης (κ. 874), Βορδώνιας (κ. 831), Λέρινας (κ. 834) και Πελλάνας (κ. 859). Έδρα της επαρχίας: Σπάρτη.

4) Την επαρχίαν Οιτύλου έχουσαν 11.274 κατοίκους. Είς αὐτὴν ὑπάγονται 17 κοινότητες ἐκ τῶν ὁποίων μεγαλύτεραι εἶναι: Ἀρεόπολις (κ. 1.379), Κάϊτας (κ. 1.118), Κούρου (κ. 1.004), Μίνας (κ. 1.332), Οἰτύλου (κ. 1.476) καὶ Πύργου Διτροῦ (κ. 1.670). Έδρα τῆς επαρχίας: Ἀρεόπολις. Έμβαδὸν νομοῦ: 5.010 τετρ. χλμ.

Ὁ νομὸς Λακωνίας περιλαμβάνει τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἀρχαίας Λακωνικῆς καὶ ὀρίζεται πρὸς Β. καὶ ΒΑ ὑπὸ τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὴν χωρίζει ἡ ὄρεσις τοῦ Πάρνωνος, πρὸς ΒΔ. ὑπὸ τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν χωρίζεται διὰ τοῦ Ταυγέτου, πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου. Ἡ χώρα εἶναι κατὰ τὸ πλείστον ὄρεινὴ, διασχισμένη ἀπὸ Β.ΒΔ. πρὸς Ν.ΝΑ. ὑπὸ τῶν δύο παραλλήλων σχεδὸν ὄρεσιων τοῦ Πάρνωνος καὶ τοῦ Ταυγέτου, αἵτινες ἐνῶ πρὸς Β. τείνουσι νὰ προσεγγίσουν, ἀπομακρύνονται πρὸς Ν. σχηματίζουσαι δύο βαθεὰ προχωρούσας εἰς τὴν θάλασσαν χειρωναχίας αἱ ὁποῖαι καταλήγουσι εἰς τὸ ἀκρωτήριον Μαλέων πρὸς Α. καὶ Ταίναρον πρὸς Δ. Ἡ ὄρεσις τοῦ Πάρνωνος καὶ ὁ Ταυγέτος σχηματίζουν πολλὰς κορυφάς.

Ἐκ τῶν ποταμῶν τῆς Λακωνίας πλὴν τοῦ Εὐρώτα, οἱ κυριότεροι εἶναι οἱ ἐκβάλλοντες εἰς αὐτὸν παραπόταμοι καὶ χεῖμαρες (ἀπὸ Β πρὸς Ν) Ἀγιανώρεμα, Ἀγοριάντικος, Κατισάνης, Μέγα ρεῦμα, Κόρδαρης, Λαγκάδα, Βαρσοβίτης, Μαγουλίτσα, Μυστριώτικο ποτάμι ἢ Παντελεήμονας (ἡ ἀρχαία Γιάσσα), τὸ ποτάμι τοῦ Κάκαρη, ἡ Ρασίνα (Ἐρασίνας), Γερακόμης, Κελεφίνα (Οἰνοῦς), ὁ Σμήνος (ποτάμι τῆς Μητροπόλεως), ὁ Σκύρας (στενὸν ποτάμι), τὸ ποτάμι τῆς Παρούσης ἢ Σελινίσης, τὸ Βασιλοπόταμο, ὁ Βορδός, ὁ Παταμιός, ὁ ὁποῖος ἀπορροᾶται ὑπὸ τῆς φυσικῆς καταβόθρας τῆς πεδιάδος τῶν Μαλέων (τῆς ἀρχαίας Λεύκης), ὁ χεῖμαρος τῆς Φλέβας κ.ά.

Καίτοι ὄρεινὴ ἡ χώρα δὲν στερεῖται πεδιάδων, κυριότεραι τῶν ὁποίων εἶναι ἡ κοιλὰς τοῦ Εὐρώτα κατὰφυτος ἀπὸ ὄρειν ὄσενδρα καὶ ἐσπερίοειδῶ. Ἐπὶ πλέον ἔχει ἀμπέλους, δάμνικα καὶ κηπουρικά.

Ἡ συγκοινωνία γίνεται μόνον δι' αὐτοκινήτων. Εἰς τὸ μέρος τῆς πεδιάδος κείται ἡ Σπάρτη. Ἄλλαι πεδιάδες εἶναι ἡ παραλία, πεδιάς τοῦ Ἐλαιος, ἡ κοιλὰς τοῦ Οἰνοῦτος, ἡ πεδιάς τῶν Μαλέων, αἱ μικραὶ κοιλάδες Λίμης, Πασσαδῶ καὶ Μουροβουνίου (παραποταμοῦ τοῦ Γυθείου), καὶ τινες μικραὶ πεδιάδες εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς χώρας ἐπὶ τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου καὶ ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἡ γεωργία τοῦ νομοῦ εἶναι μικρὰ περιορισμένη εἰς τὰς περὶ τὸν Εὐρώταν πεδιάδας ἐκτάσεις. Ἡ Μάνη, ὄρεινὴ καὶ ἀγρὸς, παράγει μόνον ἔλαιον, ἐκλεκτικῆς ποιότητος. Ἐπὶ τοῦ Πάρνωνος καὶ τοῦ Ταυγέτου ἡ κτηνοτροφία εἶναι ἀνεπτυγμένη. Ἡ ναυτιλία καὶ ἡ διομηχανία δὲν παρουσιάζουσι ἀνάπτυξιν. Ἐκτὸς τοῦ λιμένος τοῦ Γυθείου, ἐπιπέδου τῆς Σπάρτης, οἱ λοιποὶ λιμένες Ἀρεόπολεως, Μουροβουσίας, Νεαπόλεως, Βοιῶν κλπ. ἀραιότατα συχνάζονται ὑπὸ τῶν πλοίων τῆς ἀγροῦς γραμμῆς. Ἡ διαμνηγία περιορίζεται εἰς τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὰς ἐγχωρίους ἀνάγκας. Αἱ συγκοινωνίαι τοῦ νομοῦ ἐξυπηρετοῦνται δι' ἀμοιβητῶν ὁδῶν, κυριότερα δὲ εἶναι ἡ ἀπὸ Τριπόλεως πρὸς τὴν Σπάρτην τὸ Γύθειον καὶ τὴν Ἀερόπολιν. Ὁ τουρισμὸς εἶναι ἀνεπτυγμένος καθ' ὅσον ὁ Μυστράς ἰδίως προσελκύει πολλοὺς ἐπισκέπτας.

Τὸ κλίμα τῆς χώρας εἶναι εὐκρατον καὶ ὑγιεινόν, μετρίως ψυχρὸν τὸν χειμῶνα καὶ ὄψιλον θέρων κατὰ τὸ θέρος.

Μία ἀπὸ τὰς ἐπιτὰς καπετανίας τῆς «Ἐσῆς ἢ Ἀποσκιερῆς» Μάνης ἦτο καὶ ἡ Ἀρδουβίστα ἢ Ἀνδρουβίστα. Τὰ ὄρια τῆς ἐξετείνοντο ἀπὸ τῆς θαλάσσης πρὸς ἀνατολὰς, εἰς μέγα βάθος μέχρι τῶν Μητροπολιτικῶν καὶ τοῦ τῆος δήμου Φαρίδος - Λακεδαιμόνος, περιελάμβανε δὲ τὴν πλουσίαν διαίδη ἐκτασιν τοῦ Ταυγέτου καὶ τὰς τρεῖς ὑψηλότερας κορυφάς του: Μουροβουνίου, Χαλασσένου καὶ Ἀη Λιά. Ἡ πληθυσμῶς ὄλων τῶν χωρίων τῆς Καπετανίας ἀνήρχετο κατὰ τὸν Μπουσσὸν εἰς 265 οἰκογενείας, ἧτοι ἀν' ὑπολογισμὸν ἀνά πέντε ἡλικίας ἐκάστην οἰκογένειαν, εἰς 1325. Ὁ Νουβάκος εἰς τὴν «Χωρογραφίαν» του, γράφεισαν πηδῶνς τὸ 1798, ἀναφέρει ὡς χωρία τῆς καπετανίας:

«Τὰ Τσέρια καὶ οἱ Κάλυδες, Ἐσχῶρι, Σκαρδαμουλά, Πρασιτίο, Λιασινοβάσι καὶ Σαϊδωνίτσα, οὐλα αὐτὰ καὶ ἡ Ἀνδρουβίστα καὶ ὅλα τὰ χωρία εἰς τὴν παῖδα, εὐρίσκονται τοῦ μακρῖνου Ἠλίας».

Ἐπὶ Τουρκακρατίας ἡ καπετανία Ἀρδουβίστα μετὰ τῆς Μηλίας καὶ Ζυγῶς διετέλεσαν τότε ἀπόστοι εἰς τὰς κατακτητάς. Μένον ἐπὶ τὴ διάστημα ὁ διαδόρατος τοῦ κάστρου τῆς Ζρανότος Χασάν ἐξουσίησε προσωρινῶς τὴν Ἀρδουβίσταν ὑπονερόντων ταὺς κατοίκους τῆς νὰ ἐξαγοράζουσι διὰ δευτέραν φορῶν τὰ ἀκίνητά των. Κατὰ τὴν ἐπανδασίαν, συμφώως πρὸς ἔκθεσιν τοῦ Ἀναγνωστάρα πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ἡ καπετανία Ἀρδουβίστα ἤδυνάτο νὰ παρατάξῃ 1.000 πολεμιστάς.

14. Νομὸς Μεσσηνίας

Κάτοικοι 240.355. Πρωτεύουσα: Καλαμάι. Περιλαμβάνει 4 επαρχίας:

1) Τὴν επαρχίαν Καλαμών, έχουσαν 73.708 κατοίκους. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται ὁ δῆμος Καλαμών (κ. 35.215) καὶ 61 κοινότητες, ἐκ τῶν ὁποίων μεγαλύτεραι εἶναι: Ἀλαγονίας (κ. 1.029), Ἄριος (κ. 1.929), Ἀσφαρών (κ. 1.768), Ἀσπροχώματος (κ. 1.031), Γιαννιτσιάνικων (κ. 1.297), Γιαννιτῶνας (κ. 1.042), Θουρίας (κ. 1.574), Μικρομάνης (κ. 1.106), Πλατίος (κ. 1.056), Ἀνθείας (κ. 807), Ἐξαχωρίου (κ. 867), Μηλέας (κ. 867) καὶ Σπέρχογειας (κ. 853). Έδρα τῆς επαρχίας: Καλαμάι.

2) Τὴν επαρχίαν Μεσσηνίας, έχουσαν 57.622 κατοίκους. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται οἱ δῆμοι Μεσσηνίας (κ. 7.323) καὶ Ἀνδροῦσης (κ. 1.347) καὶ 76 κοινότητες ἐκ τῶν ὁποίων μεγαλύτεραι εἶναι: Μελιγαλῶ (κ. 2.482), Διαβολιτίσιου (κ. 2.013), Ἀδραμιῶ (κ. 1.095), Βαλύρας (κ. 1.515), Διαβίων (κ. 1.128), Εἶσας (κ. 1.244), Ζευγολατίου (κ. 1.089), Κατσαρού (κ. 1.372), Κάτω Μελητιάς (κ. 1.039), Μεράσης (κ. 1.929), Οἰχαλίας (κ. 1.249), Σκάλας (κ. 1.054), Δεσσάλλα (κ. 912), Καρτερολίου (κ. 934), Τρικώρφου (κ. 986), Ἀριστοδημείου (κ. 852), Ἀριστομένους (κ. 836), Βρομοδρύσης Εἶσας (κ. 857) καὶ Κωνσταντίνων (κ. 852). Έδρα τῆς επαρχίας: Μεσσηνία.

3) Τὴν επαρχίαν Πυλίας έχουσαν 46.084 κατοίκους. Εἰς

Ἀπὸ τῆς Πύλου

αὐτὴν ὑπάγονται ὁ δῆμος Πύλου (κ. 3.315) καὶ 63 κοινότητες ἐκ τῶν ὁποίων μεγαλύτεραι εἶναι: Κοσσῶνης (κ. 2.270), Μεθῶνης (κ. 2.136), Βασιλιτίσιου (κ. 1.010), Βλαχοπούλου (κ. 1.401), Εὐαγγελισμοῦ (κ. 1.013), Κορυφασίου (κ. 1.053), Κρεμμυρίου (κ. 1.117), Κυνηγῶ (κ. 1.233), Λογγῶς (κ. 1.643), Πεταλιθίου (κ. 1.639), Χανδρινῶ (κ. 1.246), Χαροκοπειῶ (κ. 1.523), Χατζῆ (κ. 1.283), Χρυσοκελλαρίας (κ. 1.128), Καλλιθέας (κ. 991), Δάρας (κ. 712), Ἴκλινης (κ. 758), Κοκκουνάρας (κ. 751), Μαθίας (κ. 700) καὶ Φαλάνης (κ. 759). Έδρα επαρχίας: Πύλος.

4) Τὴν επαρχίαν Τριφυλίας, έχουσαν 62.941 κατοίκους. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται οἱ δῆμοι Φιλατράων (κ. 10.658), Γαργαλιάνων (κ. 8.926) καὶ Κυπαρισσίας (κ. 5.586) καὶ 74 κοινότητες ἐκ τῶν ὁποίων μεγαλύτεραι εἶναι: Χώρας (κ. 3.963), Ἄετοῦ (κ. 1.465), Ἄνω Κοπανακίου (κ. 1.615), Δαρίου (κ. 1.329), Πύργου (κ. 1.103), Φάρι (κ. 1.825), Σιδηροκάστρου (κ. 859), Ἀμπελοφύτου (κ. 702), Αὐλώνος (κ. 788), Βασιλικῶ (κ. 769), Σκλήρου (κ. 724) καὶ Σπηλιῶς (κ. 760). Έδρα επαρχίας: Κυπαρισσία. Έμβαδὸν νομοῦ 3.451 τετρ. χλμ.

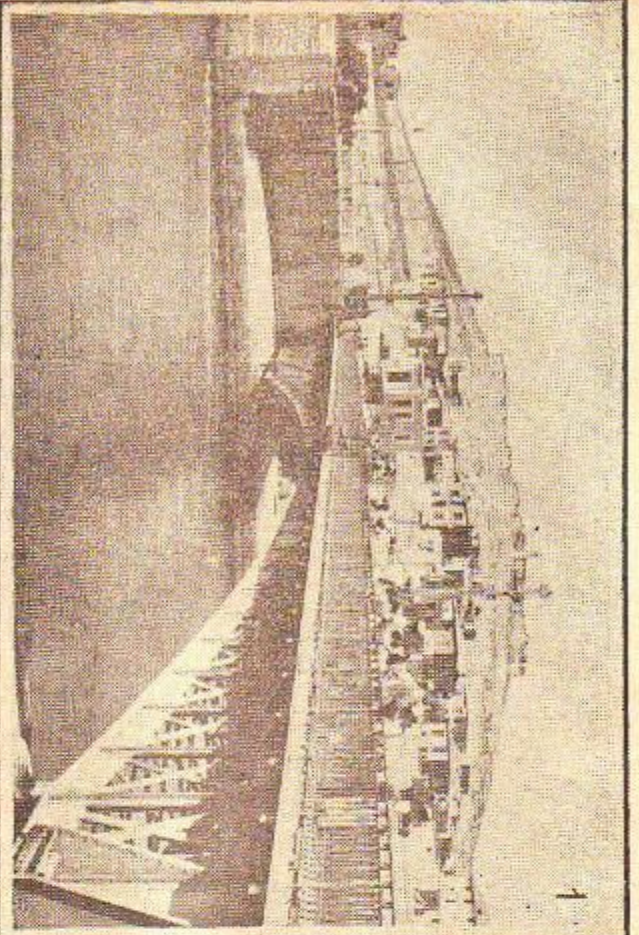
Ὁ νομὸς Μεσσηνίας ἐκτείνεται εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν Πελοπόννησον καὶ ὀρίζεται πρὸς Β ὑπὸ τοῦ νομοῦ Ἠλείας ἀπὸ τοῦ ὁποῖου χωρίζεται διὰ τοῦ ποταμοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας, πρὸς τὸ ΝΑ. ὑπὸ τοῦ νομοῦ Λακωνίας ἀπὸ τοῦ ὁποῖου χωρίζεται διὰ τοῦ Ταυγέτου, πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου. Τὰ παράλια τοῦ νομοῦ διακόπτονται ὑπὸ δύο μεγάλων κόλπων: τοῦ Κυπαρισσιακοῦ πρὸς τὸ Ἴδιον πέλαγος καὶ τοῦ Μεσσηνιακοῦ πρὸς νότον. Μεταῦ τῶν δύο τούτων κόλπων προχωρεῖ ἡ καταλήγουσα εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ἀκρίτας (κ. Γάλλο) χειρωναχίας τῆς Πύλης. Ἡ παραλία τῆς Πύλης ἔχει δύο μεγάλους λιμένες, τὸν τῆς Πύλου (Νεουρίου) καὶ τὸν τῆς Σαπιέντας, ὁ ὁποῖος φράσσεται πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τῶν νησιδῶν τοῦ συμπλέγματος Οἰνουσῶν, Σχιζῶς καὶ Σαπιέντας.

Κυριότερα δεη εἶναι τὸ Τετράγιον καὶ ἡ Κελνίτσα. Ὁ Ταυγέτος σχηματίζειν κατὰ τὸ δόρειον τμήμα του τὰ ὄρια μετὰ τῆς Λακωνίας καὶ ἐκτείνοντο μετὰ τοῦ νομοῦ διὰ τῆς κορυφῆς Γόμας, δεσπόζει τῆς πεδιάδος τῶν Καλαμών. Εἰς τὴν Πυλίαν ὑφύεται τὸ Λυκοδήμιον (Μαθίας), καὶ ἡ ἱστορικὴ Ἰθάκη ὑπὲρ τὴν ἀρχαίαν πόλιν Μεσσηνίαν κ.ά.

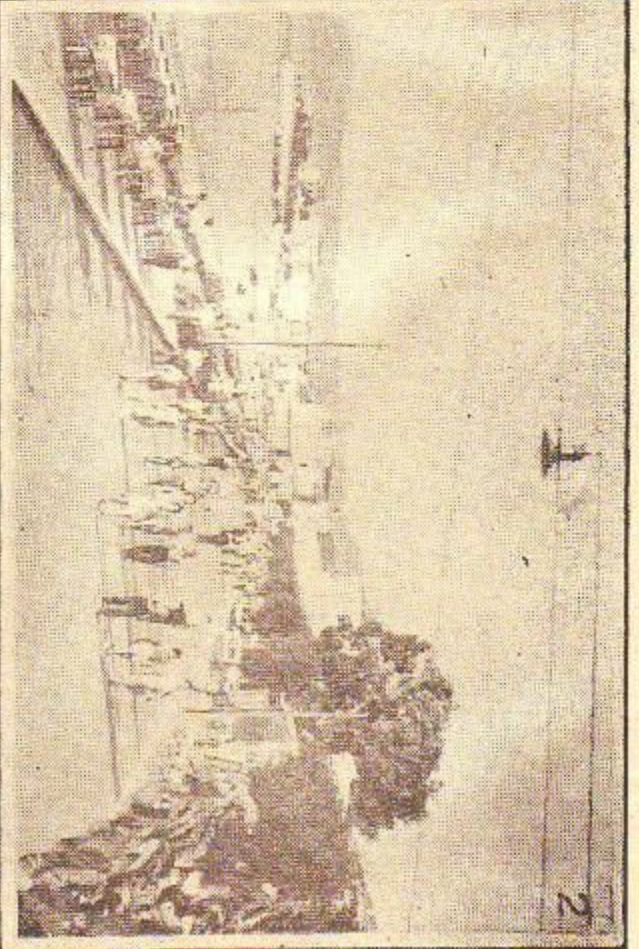
Τὴν Μεσσηνίαν διαρρέουσι οἱ ποταμοὶ Πάισιος, σχηματιζόμενος ἐκ τῆς συνειρήσεως τῶν ποταμῶν Ἠλέκτρα (ποτάμι τῆς Κλεισιούρας), Λευκασία (ποταμὸς τ' Ἀγριλοδούρου) καὶ

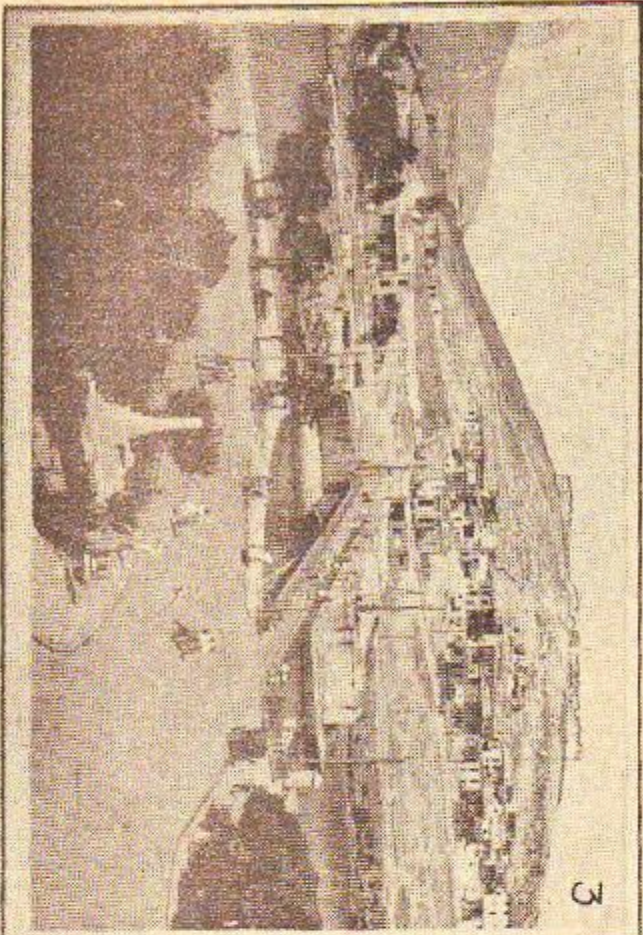
1. Ἡ πλατεῖα τοῦ Ἀγρινίου. 2. Ἀποικία τοῦ Αἰτωλικοῦ. 3. Ἀποικία τῆς Ναυπάκτου. 4. Ὁ κῆπος μέ τόν ἄνδριάντα τοῦ Μακεδονομάχου Παναγιώτου εἰς τὸ Ἀγρίνιον. 5. Τὸ πάρκον τοῦ Ἀγρινίου. 6. Τὸ συντριβάνι εἰς τὸ πάρκον τοῦ Ἀγρινίου. 7. Τμῆμα τῆς παραλίας τῆς Ἰτέας.

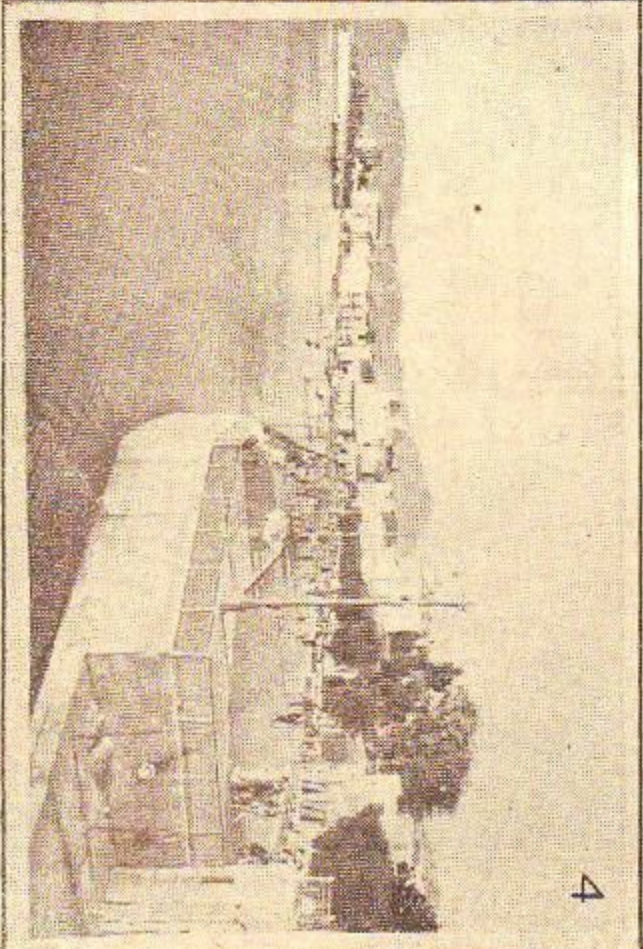
1

2

3

4

Χαλκίς : 1. Ἡ γέφυρα ἐπὶ τοῦ Εὐρίτου. 2. Ἀπομικρὴ τῆς ποσειδωνεῖας Ἀετοφάνου Βουδαίση. 3. Ἡ πύλη τῶν Ἀθωνάτων πρὸς τὴν γέφυραν τοῦ Εὐρίτου. 4. Γενικὴ ἀπομικρὴ τῆς ποσειδωνεῖας. (Φωτογραφεῖται Ν. Βερτιού).

(κ. 2.427), Ἀργυροπούλου (κ. 1.604), Καληπεύκης (κ. 1.559), Κραπίης (κ. 1.018), καὶ Φαλάνης (κ. 1.589). Ἔδρα ἐπαρχίας: Τύρναβος.

5) Τὴν ἐπαρχίαν Φαρσάλων, ἔχουσιν 20.928 κατοίκους. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται 26 κοινότητες ἐκ τῶν ὁποίων μεγαλύτεραι εἶναι αἱ ἑξῆς: Φαρσάλων (κ. 4.811), Βαμβακούς (κ. 1.280), Δρίσκολης (κ. 1.448), Ἐρετρίας (κ. 1.408), Σκοτούσης (κ. 1.034) καὶ Σταυροῦ (κ. 1.279). Ἔδρα ἐπαρχίας: Φαρσάλα. Ἐμβαδὸν νομοῦ 5.700 τετρ. χλμ.

Ἐξ ὅριθις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Λαρίσης ἀπέχει πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν νομῶν Κοζάνης καὶ Πιερίας, πρὸς δυτικὰς ὑπὸ τῶν νομῶν Τρικάλων καὶ Καρδίτσας πρὸς νότον τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ δεξιᾶται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Ἐξ ὅριθις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας ἀπέχει πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν νομῶν Θεσσαλίας καὶ Πιερίας, πρὸς δυτικὰς ὑπὸ τῶν νομῶν Τρικάλων καὶ Καρδίτσας πρὸς νότον τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ δεξιᾶται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἐξ ὅριθις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας ἀπέχει πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν νομῶν Κοζάνης καὶ Πιερίας, πρὸς δυτικὰς ὑπὸ τῶν νομῶν Τρικάλων καὶ Καρδίτσας πρὸς νότον τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ δεξιᾶται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Ἐξ ὅριθις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας ἀπέχει πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν νομῶν Κοζάνης καὶ Πιερίας, πρὸς δυτικὰς ὑπὸ τῶν νομῶν Τρικάλων καὶ Καρδίτσας πρὸς νότον τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ δεξιᾶται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Ἐξ ὅριθις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας ἀπέχει πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν νομῶν Κοζάνης καὶ Πιερίας, πρὸς δυτικὰς ὑπὸ τῶν νομῶν Τρικάλων καὶ Καρδίτσας πρὸς νότον τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ δεξιᾶται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Ἐξ ὅριθις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας ἀπέχει πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν νομῶν Κοζάνης καὶ Πιερίας, πρὸς δυτικὰς ὑπὸ τῶν νομῶν Τρικάλων καὶ Καρδίτσας πρὸς νότον τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ δεξιᾶται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Ἐξ ὅριθις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας ἀπέχει πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν νομῶν Κοζάνης καὶ Πιερίας, πρὸς δυτικὰς ὑπὸ τῶν νομῶν Τρικάλων καὶ Καρδίτσας πρὸς νότον τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ δεξιᾶται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Ἐξ ὅριθις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας ἀπέχει πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν νομῶν Κοζάνης καὶ Πιερίας, πρὸς δυτικὰς ὑπὸ τῶν νομῶν Τρικάλων καὶ Καρδίτσας πρὸς νότον τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ δεξιᾶται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Ἐξ ὅριθις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας ἀπέχει πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν νομῶν Κοζάνης καὶ Πιερίας, πρὸς δυτικὰς ὑπὸ τῶν νομῶν Τρικάλων καὶ Καρδίτσας πρὸς νότον τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ δεξιᾶται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Ἐξ ὅριθις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας ἀπέχει πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν νομῶν Κοζάνης καὶ Πιερίας, πρὸς δυτικὰς ὑπὸ τῶν νομῶν Τρικάλων καὶ Καρδίτσας πρὸς νότον τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ δεξιᾶται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

αὐτοκλιτύτα διενεγοῦν τὴν μεταξὺ τῶν κοινοτήτων τοῦ νομοῦ καὶ ἄλλων νομῶν συγκοινωνίαν.

17. Νομὸς Μαγνησίας

Κάτοικοι 149.193. Πρωτεύουσα: Βόλος. Περιλαμβάνει 3 ἐπαρχίας:

1) Τὴν ἐπαρχίαν Βόλου, ἔχουσιν 116.096 κατοίκους. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται οἱ δήμοι Παγασῶν (κ. 41.213) καὶ Νέας Ἰωνίας (κ. 13.706) καὶ 58 κοινότητες, ἐκ τῶν ὁποίων μεγαλύτεραι εἶναι αἱ ἑξῆς: Ζαγοράς (κ. 3.223), Ἀργαλαστής (κ. 3.021), Βελεστίου (κ. 2.984), Νέας Ἀγγιάλου (κ. 2.759), Ἀγίου Βλασίου (κ. 1.238), Ἀγίου Γεωργίου Νηλείας (κ. 1.680), Ἀγίου Λαυρεντίου (κ. 1.380), Ἀγριάς (κ. 1.832), Ἄνω Λεωνίων (κ. 1.233), Δρακίνας (κ. 1.799), Καναλιῶν (κ. 1.739), Κάτω Λεωνίων (κ. 1.213), Κεραμιδίου (κ. 1.223), Λαύκου (κ. 1.681), Μακρυνίτης (κ. 1.877), Μηλεῶν (κ. 1.983), Μουρατίου (κ. 1.015), Νεοχωρίου (κ. 1.368), Παρτασίας (κ. 1.369), Προμηρίου (κ. 1.486), Στεφανοδικίου (κ. 1.325), Τρικέρων (κ. 1.986) καὶ Τσαγαράδας (κ. 1.348). Ἔδρα τῆς ἐπαρχίας: Βόλος.

2) Τὴν ἐπαρχίαν Ἄλιμου, ἔχουσιν 22.272 κατοίκους. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται ὁ δήμος Ἄλιμου (κ. 7.073) καὶ 19 κοινότητες ἐκ τῶν ὁποίων μεγαλύτεραι εἶναι αἱ ἑξῆς: Σούρης (κ. 2.040), Ἀνάβρας (κ. 1.168), Εὐφραυσίου (κ. 1.941), Πλατάνου (κ. 1.271) καὶ Πτελέου (κ. 1.852). Ἔδρα ἐπαρχίας: Ἄλιμος.

3) Τὴν ἐπαρχίαν Σκόπελου, ἔχουσιν 10.825 κατοίκους. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται ὁ δήμος Σκόπελου (κ. 3.536) καὶ αἱ ἑξῆς κοινότητες: Σκιάθου (κ. 3.433), Γλώσσης (κ. 1.842), Ἀλωνήσου (κ. 1.386) καὶ Κλήματος (κ. 628). Ἔδρα ἐπαρχίας: Σκόπελος. Ἐμβαδὸν νομοῦ 1930 τετρ. χλμ.

Ἐξ ὅριθις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας ἀπέχει πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν νομῶν Κοζάνης καὶ Πιερίας, πρὸς δυτικὰς ὑπὸ τῶν νομῶν Τρικάλων καὶ Καρδίτσας πρὸς νότον τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ δεξιᾶται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Ἐξ ὅριθις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας ἀπέχει πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν νομῶν Κοζάνης καὶ Πιερίας, πρὸς δυτικὰς ὑπὸ τῶν νομῶν Τρικάλων καὶ Καρδίτσας πρὸς νότον τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ δεξιᾶται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Ἐξ ὅριθις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας ἀπέχει πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν νομῶν Κοζάνης καὶ Πιερίας, πρὸς δυτικὰς ὑπὸ τῶν νομῶν Τρικάλων καὶ Καρδίτσας πρὸς νότον τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ δεξιᾶται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

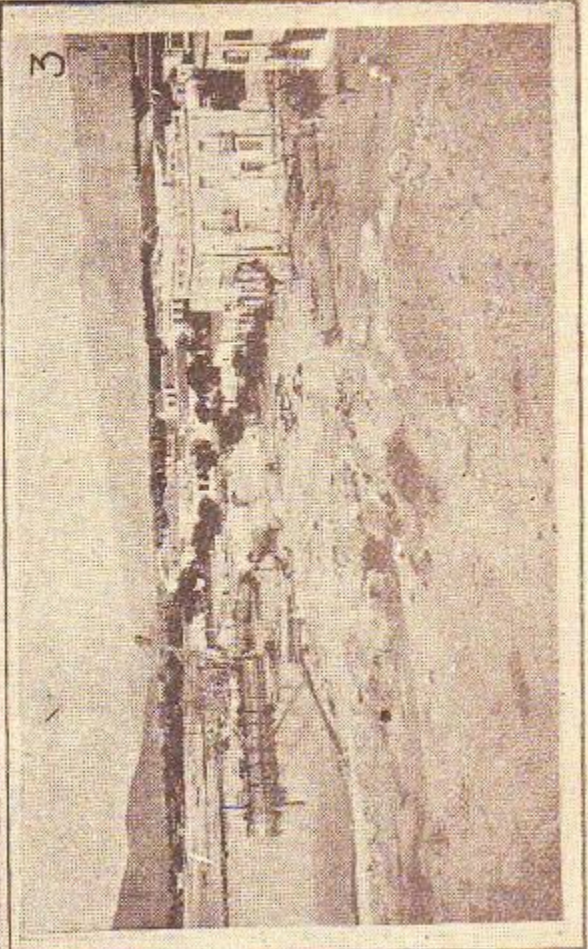
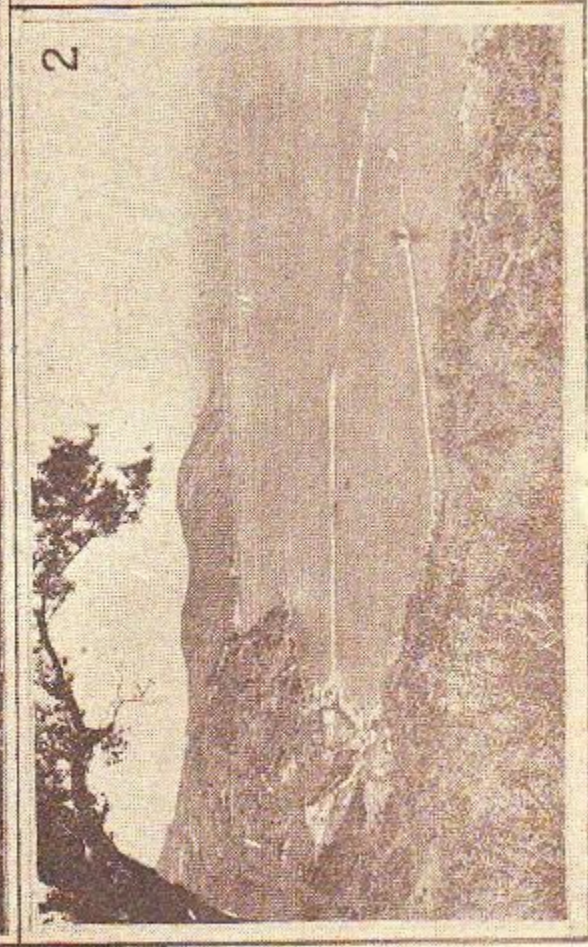
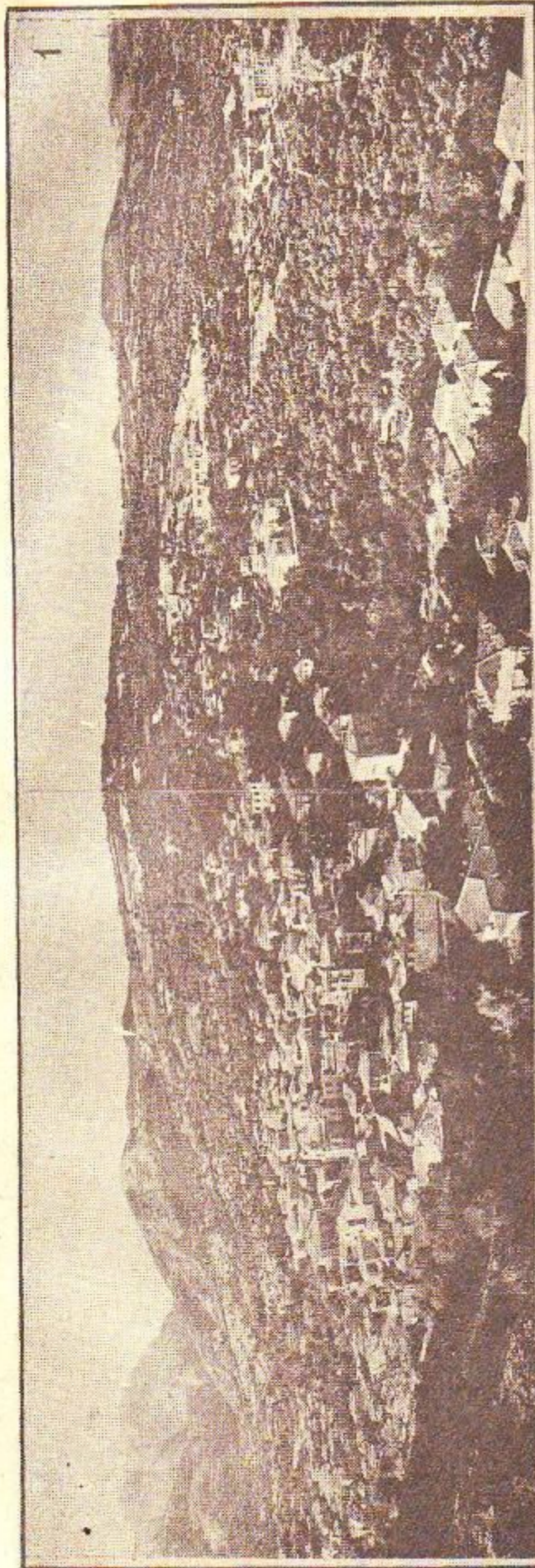
Ἐξ ὅριθις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας ἀπέχει πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν νομῶν Κοζάνης καὶ Πιερίας, πρὸς δυτικὰς ὑπὸ τῶν νομῶν Τρικάλων καὶ Καρδίτσας πρὸς νότον τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ δεξιᾶται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Ἐξ ὅριθις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας ἀπέχει πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν νομῶν Κοζάνης καὶ Πιερίας, πρὸς δυτικὰς ὑπὸ τῶν νομῶν Τρικάλων καὶ Καρδίτσας πρὸς νότον τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ δεξιᾶται πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

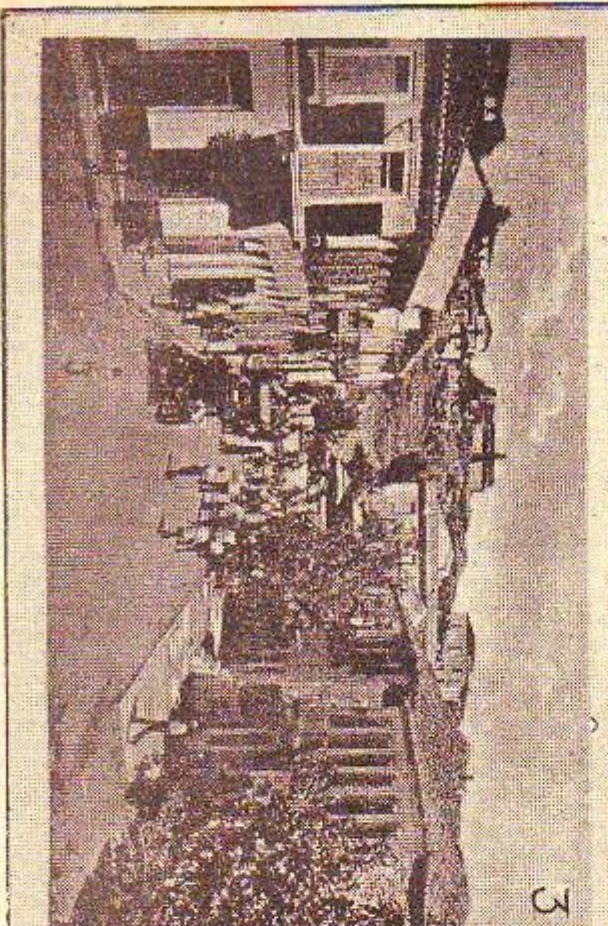
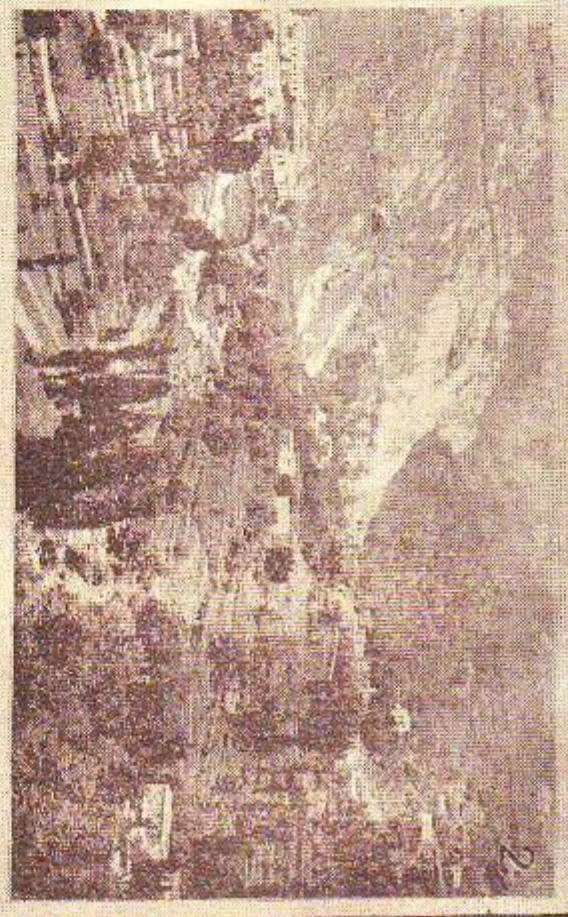
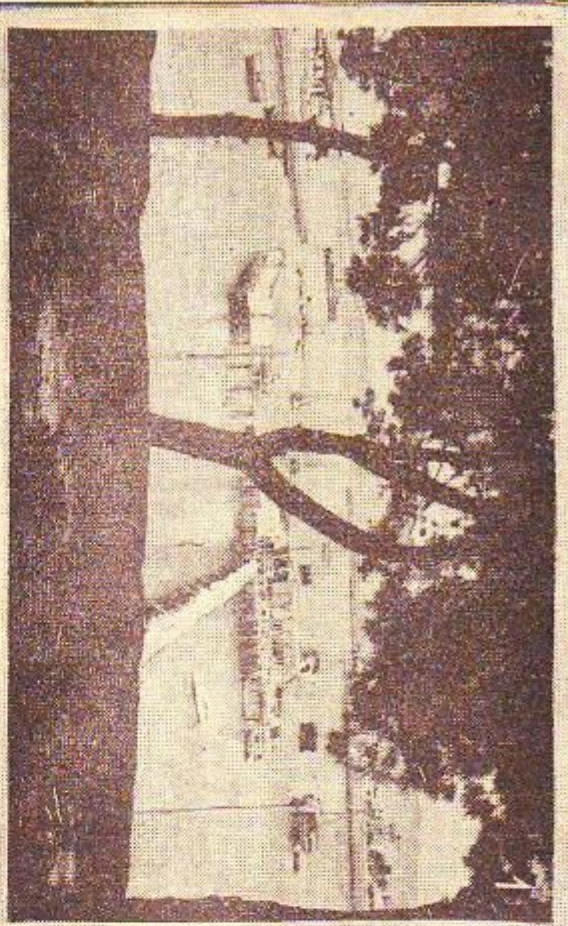

1. Πανοραμτική άποψη της Κύμης. 2. Ο λιμάνι της Κύμης. 3. Άποψη του λιμένος της Καρότσου από το Μπούρτζι.

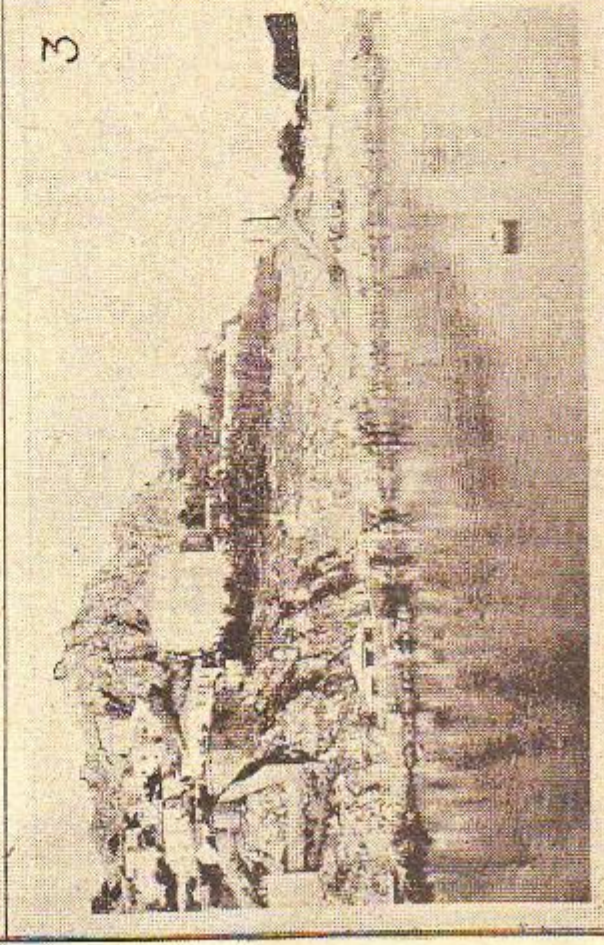
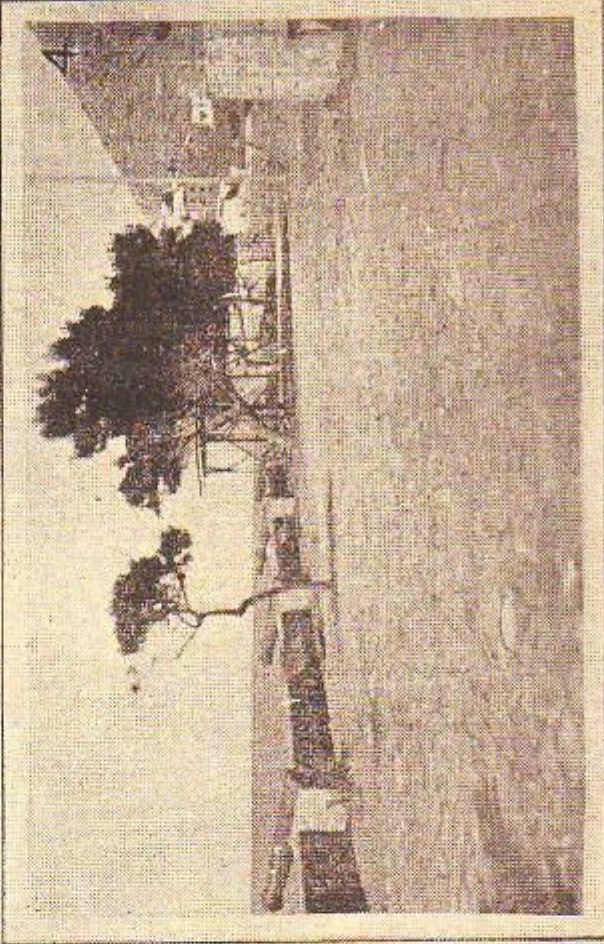
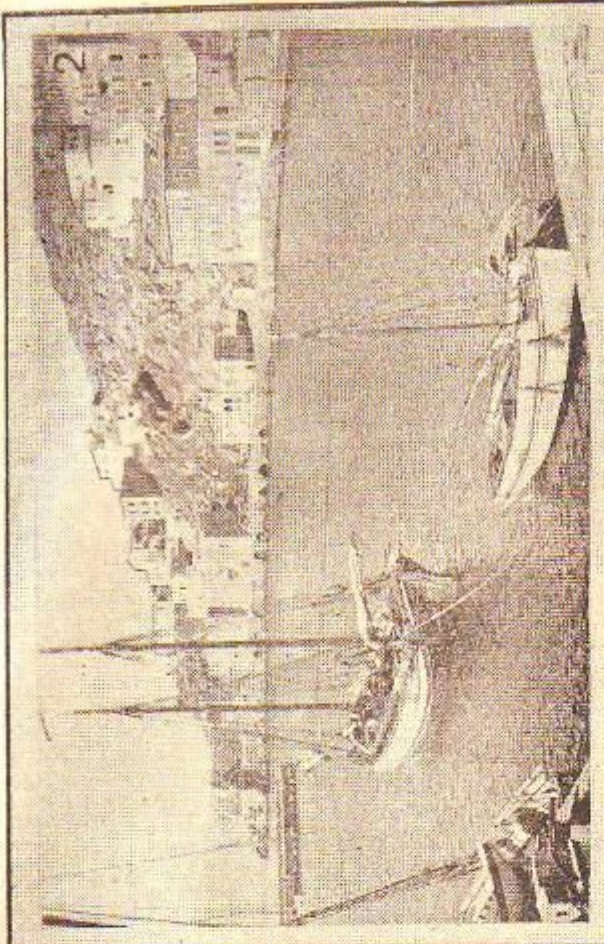
1. Άποψη τῶν λουτρῶν εὐβοῦς τῆς Χαλκίδος. 2. Τὸ χωριὸν Μύθος τῆς Καρβούνη. 3. Τὴνισα τῆς κεντρικῆς ἀγορᾶς τοῦ Ἀλβερίου. 4. Ἐγκαταστάσεις εἰς τὸ ἀθροκομυχεῖα Ἀλβερίου.

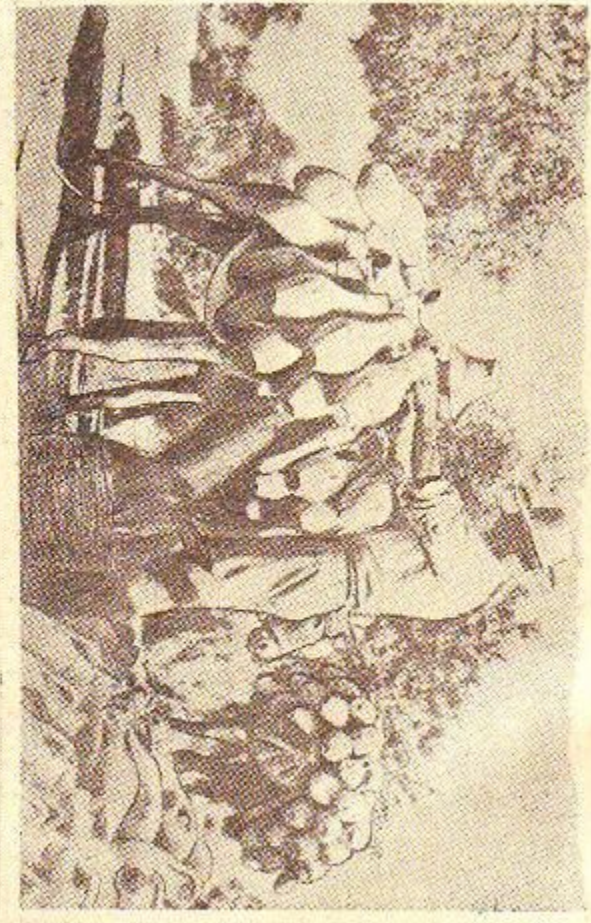
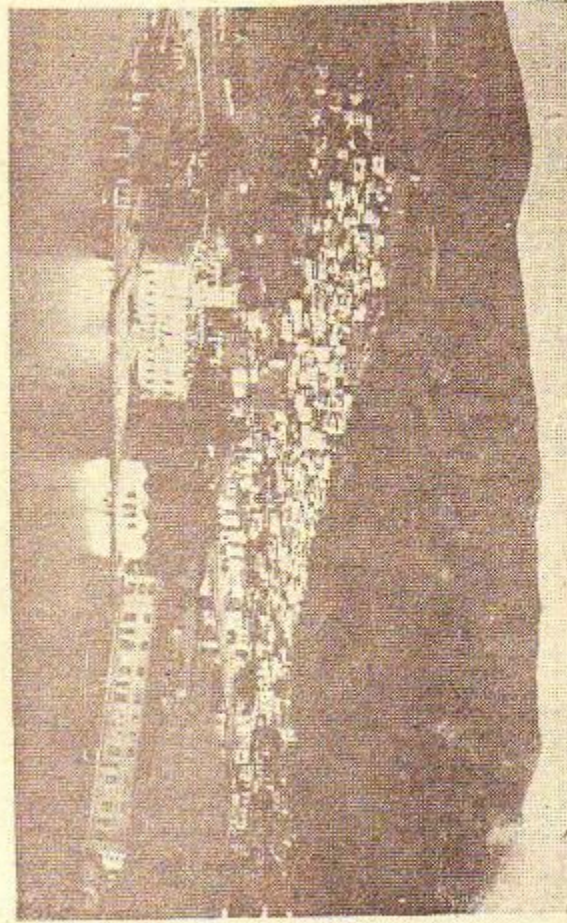
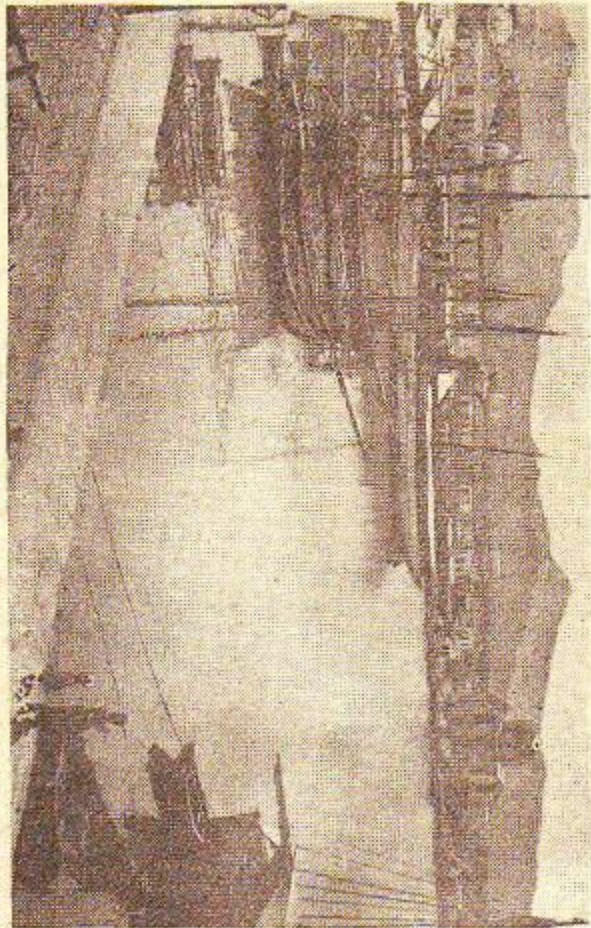
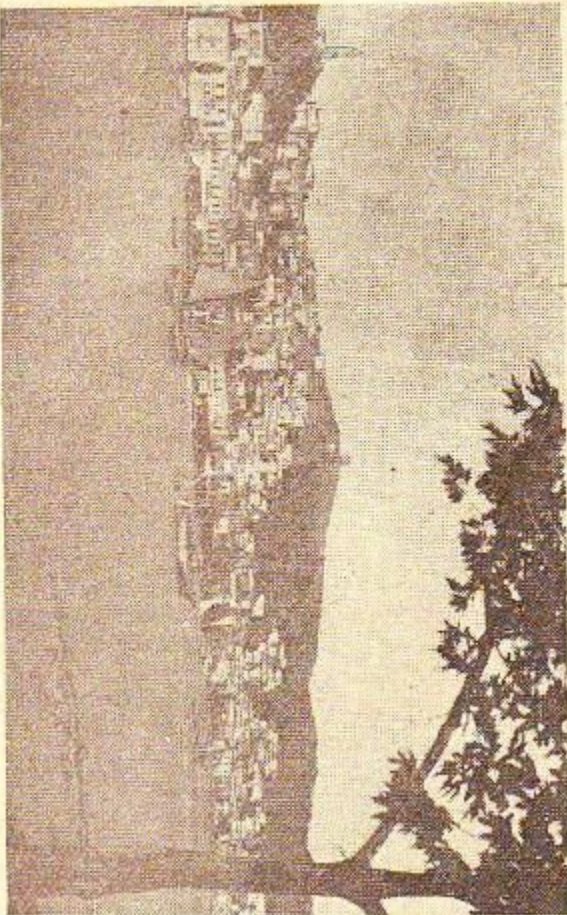

1 και 2. Δυτική και ανατολική όψη της πόλεως. 3. Η οικία του ναυάρχου Κωνσταντίνου (ή τριτόροφος εις τὸ μέσον). 4. Ἡ πλατεία τῶν Ἡρώων.

Από τους νησους του Σαρωνικου: "Ανα διαστήματα: "Ο λιμνη της Αιγιος. Δεξιά: Αιγιονικα κανάτια φορτωμενα εις τὸ τζου βιά κᾱ μεταφεροῦν εις τὸν λιμένα πρὸς ἔξοδον-
 νη. Κατα ε̄ οριοντα: "Αγορις του Παρου ἀπὸ θαλάσσης. Δεξιά: "Η βοσκία πάλυρα της νησου καὶ τὸ Πρωγυμνασιον.

ηγείται ότι όταν δοκιμάση τις να διέλθῃ τὴν γέφυραν παίζων μουσικὸν ὄργανον, τὸ γεφύρι τρέμει καὶ κινεῖται. Παράλληλαι τοῦ ἄσματος υπάρχουν πλείστοι, ἀναφέρονται δὲ ἀρκεταὶ ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς γέφυρας ἄλλων τόπων, μερικαὶ δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰβρυσὶν διαφόρων κτιρίων. Παρόμοια ἄσματα υπάρχουν καὶ εἰς τὴν ποτικιὴν διάλεκτον. Εἰς ἀναλόγου παραδόσεις στοιχειώσεως ἀνθρώπων ἀναφέρεται ὅτι ἐθυσίασθησαν ἕνας ἀράτης καὶ μία γυνή. Μὲ τὸ ἴδιον θέμα υπάρχουν ἄσματα ἀνάλογα καὶ εἰς ἄλλους δαλκανικοὺς λαοὺς. Πάντως τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν τοῦ ἀπέδειξεν ὁ Κ. Ντίτερχ. Μὲ βάση τὸ ἄσμα τοῦ γεφυρίου τῆς Ἄρτας ὁ Ν. Καζαντζάκης ἔγραψε τραγωδίαν ἢ ὁποῖα ἐμελοποιήθη ὑπὸ τοῦ Μισούλη Καλομοίρη καὶ ἐδιδάχθη εἰς Ἀθήνας ὡς μελόδραμα μὲ τὸν τίτλον «Ὁ πρωτομάστορας».

32. Νομὸς Θεσπρωτίας.

Κάτοικοι 56.734. Πρωτεύουσα Ἰγουμενίτσα. Περιλαμβάνει 4 ἐπαρχίας :

1) Τὴν ἐπαρχίαν Θυάμιδος ἔχουσιν 12.253 κατοικοὺς. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται ὁ δῆμος Ἰγουμενίτσης (κ. 1353) καὶ 25 κοινότητες, ἐκ τῶν ὁποίων μεγαλύτεραι εἶναι : Γραϊκωχωρίου (κ. 1100) καὶ Καστρίου (κ. 1010). Ἔδρα τῆς ἐπαρχίας Ἰγουμενίτσα.

2) Τὴν ἐπαρχίαν Μαργαριτίου, ἔχουσιν 7929 κατοικοὺς. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται 10 κοινότητες ἐκ τῶν ὁποίων μεγαλύτεραι εἶναι : Μαργαριτίου (κ. 1780), Περδικας (κ. 1779) καὶ Μαζαρακιάς (κ. 1258).

3) Τὴν ἐπαρχίαν Παραμυθίδος ἔχουσιν 14.214 κατοικοὺς. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται ὁ δῆμος Παραμυθίδος (κ. 2642) καὶ 31 κοινότητες ἐκ τῶν ὁποίων πολυπληθέστερα εἶναι ἡ τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, ἔχουσα 949 κατοικοὺς. Ἔδρα τῆς ἐπαρχίας εἶναι ἡ Παραμυθία.

4) Τὴν ἐπαρχίαν Φιλιάτων ἔχουσιν 22.338 κατοικοὺς. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται ὁ δῆμος Φιλιάτων (κ. 2082) καὶ 51 κοινότητες, ἐκ τῶν ὁποίων ἔχει κατοικοὺς ἄνω τῶν χιλίων μόνον ἡ Τσαμαντὰ (κ. 1147). Ἐμβαδὸν τοῦ νομοῦ 1594 τετρ. χιλιόμετρα.

Ὁ νομὸς Θεσπρωτίας συνορεύει ἀπὸ Β μετὰ τὴν Β. Ἡπειρὸν καὶ τὸν νομὸν Ἰωαννίνων, ἀπὸ Α μετὰ τὸν νομὸν Ἰωαννίνων, ἀπὸ Ν μετὰ τὸν νομὸν Πρεβέζης καὶ ὄρεται κατὰ τὸ Δ, καὶ τὸ ΝΔ, τριῆμα αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους.

Ὅρη τοῦ νομοῦ εἶναι κυρίως τὰ ὄρη τῆς Παραμυθίας καὶ τὰ ὄρη τῆς Πάργας. Διὰ μέσου τῶν ὄρειων τούτων σχηματίζονται βαθεὶαι κοιλάδες, αἵτινες διαπλατύνονται πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ σχηματίζουν μικρὰς πεδιάδας καὶ ἐλώδεις ἐκτάσεις. Τὰ παράλια τοῦ νομοῦ εἶναι ὄρεα καὶ κυριώτεροι δὲ κόλποι εἶναι τῆς Ἰγουμενίτσης καὶ τῆς Πάργας.

Τὸν νομὸν διατρέφουσιν οἱ ποταμοὶ Ἀχέρων, ἐκβάλλων εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος, βορειότερον ὁ Θύαμις (Καλαμάς), ὅστις χύνεται εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἰγουμενίτσης. Δημιούργημα τοῦ ποταμοῦ τούτου εἶναι ἡ ὀρεινὸς γραφικὴ πεδιάς.

Εἰς τὸν νομὸν καλλιιεργεῖται σιτηρά, σταφί, ἐλάϊα, κτηνὸς καὶ κηπαία. Εἰς τὰ ὄρεινά μέρη εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη ἡ κτηνοτροφία.

Τὸ κλίμα τοῦ νομοῦ εἶναι ψυχρὸν εἰς τὰ ὄρεινά μέρη καὶ εὐκρατοῦν εἰς τὰ παράλια.

33. Νομὸς Ἰωαννίνων.

Κάτοικοι 161.667. Πρωτεύουσα Ἰωάννινα. Περιλαμβάνει 4 ἐπαρχίας :

1) Τὴν ἐπαρχίαν Δουβάνης, ἔχουσιν 122.439 κατοικοὺς. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται ὁ δῆμος Ἰωαννιτῶν (κ. 21877) καὶ 234 κοινότητες, ἐκ τῶν ὁποίων ἔχουν κατοικοὺς ἄνω τῶν χιλίων αἱ ἑξῆς : Πραμάντων (κ. 3021), Δολιανῶν (κ. 1211), Ζίτσης (κ. 1289), Καλλυριῶν (κ. 1049), Κασικὰ (κ. 1145), Κληματῆς (κ. 1209), Μεγάλου Περιστερίου (κ. 1171), Παρακαλάμου (κ. 1454), Πλατανοῦσης (κ. 1144), Ραφταναίου (κ. 1183) καὶ Σεράκου (κ. 1388). Ἔδρα τῆς ἐπαρχίας Ἰωάννινα.

2) Τὴν ἐπαρχίαν Κοιτίσης ἔχουσιν 18634 κατοικοὺς. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται ὁ δῆμος Κοιτίσης (κ. 2313) καὶ 38 κοινότητες, ἐκ τῶν ὁποίων ἔχουν κατοικοὺς ἄνω τῶν 1000 αἱ ἑξῆς : Διστράτου (κ. 1033), Καντικίου (κ. 1146) καὶ Κερασσοῦ (κ. 1310).

3) Τὴν ἐπαρχίαν Μεταῦδου, ἔχουσιν 6.098 κατοικοὺς. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται ὁ δῆμος Μεταῦδου (κ. 2907) καὶ 5 κοινότητες, ἐκ τῶν ὁποίων μεγαλύτερα εἶναι ἡ Χρυσοβίτσης ἔχουσα 940 κατοικοὺς.

4) Τὴν ἐπαρχίαν Πωγωνίου ἔχουσιν 14.496 κατοικοὺς. Εἰς αὐτὴν ὑπάγονται ὁ δῆμος Δελδινάκιου καὶ 32 κοινότητες, ἐκ τῶν ὁποίων περισσότερους κατοικοὺς ἔχουν κατὰ σειράν αἱ ἑξῆς : Κεφαλοδούσου (κ. 1403), Βασίλικου (κ. 999), Πωγωνιάς (κ. 956), Βίσινης (κ. 807) καὶ Καστανιάς (κ. 625). Ἔδρα ἐπαρχίας : Δελδινάκιον. Ἐμβαδὸν τοῦ νομοῦ 5.066 τετρ. χλμ.

Ὁ νομὸς Ἰωαννίνων ὀρίζεται πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῆς εἰς τὴν Ἀλβανίαν παραχωρηθείσης Βορείου Ἡπείρου, ἀπὸ Ἀνατολῶν ὑπὸ τῶν νομῶν Κοζάνης καὶ Τρικάλων, ἀπὸ Νότου

ὑπὸ τῶν νομῶν Ἄρτης καὶ Πρεβέζης καὶ ἀπὸ Δυσμῶν ὑπὸ τοῦ νομοῦ Θεσπρωτίας.

Τὸν νομὸν διασχίζει ἡ μεγάλη ὄρεσιον τῆς Πίνδου, ἣτις ἀρχίζει ἀπὸ τὴ Β. σύνορα τῆς χώρας μετὰ τὴν Ἀλβανίαν, ὑπὸ τὸ ὄνομα Γράμμας καὶ προχωρεῖ πρὸς τὰ ΝΑ μέχρι τοῦ Τυμφαστοῦ, πρὸς Δ τῆς Πίνδου σχηματίζεται μὲγα κλειστὸν ὄρεινὸν ὄρεσιν ὡς ὄρεινὸν τῶν Ἰωαννίνων. Τὰ ΒΑ, ταῦτοι διασχίζει τὸ Μετοικέλι καὶ βορειοανατολικότερον ἡ Τύμη. Ἐπι βορειότερον ὄφονται ὁ Σμόλικας καὶ ὁ Γράμμας. πρὸς Α τῶν Ἰωαννίνων διαγράφεται τὸ Περιστερί ἢ Λάκμος καὶ πρὸς τὰ ΝΔ, ὁ Τόμορος ἢ Ὀλύμπιας καὶ πρὸς Ν τοῦτο τὸ Ξεροβούρι.

Ποταμοὺς ὁ νομὸς ἔχει τὸν Ἀχέρωντα, ὅστις πηγάζει ἀπὸ τὸν Τόμαρον καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος, τὸν Λούρον πηγάζοντα ἐπίσης ἀπὸ τὸν Τόμαρον καὶ χυνόμενον εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, τὸν Ἀραχθόν, πηγάζοντα ἀπὸ τὰ ὄρη Περιστερίου καὶ ἐκβάλλοντα εἰς τὸν Ἀμβρακικόν, καὶ τὸν Ἄρταν ἐν Μεταῦδῳ, παραπόταμον τοῦ Ἀραχθού.

Εἰς τὸ κλειστὸν ὄρεινὸν τῶν Ἰωαννίνων τὰ ὄρεα συγκεντρώνονται πρὸς τὰ χαμηλότερα μέρη καὶ σχηματίζουν τὴν ὀνομαστήν λίμνην τῶν Ἰωαννίνων (Παμβώτιν), φημισμένην διὰ τὰ παχέα γέλια τῆς. Ἡ λίμνη περιλαμβάνει μικρὰς νησίδας, πρὸς Β τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων ἴσο τὴν τελευταίαν λίμνην τῆς Λαφίστης, ἡ ὁποία τελευταίως ἀπεξέρηθη. Μεταξὺ τῶν ὄρων καὶ παρὰ τοὺς ποταμοὺς υπάρχουν μικραὶ κοιλάδες καὶ πεδιάδες, ἡ μεγαλύτερα τῶν ὁποίων εἶναι ἡ Ἐλωπία (τῶν Ἰωαννίνων).

Ὁ νομὸς παράγει ὀλίγα σιτηρά, ὄσπρια, κτηνὸν οἶνον, ἐλάϊον, κηπαία, ἀφθονὸν ξυλαίον, εἶναι δὲ λόγῳ τοῦ ὄρεινῶ τοῦ ἐδάφους πρὸςφορος εἰς ποικίλην κτηνοτροφίαν.

Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς γεωργικὰς καὶ ποιμενικὰς ἐργασίας καὶ βιοτεχνίας. Τὸ 1923 ἀνεχώρησαν ἐκ τοῦ νομοῦ, κατὰ τὴν περὶ ἀνταλλαγῆς σύμβασιν, πρὸς τὴν Τουρκίαν οἱ πλείστοι τῶν Μουσουλμάνων κατοίκων, ἀλλὰ μετῴκησαν εἰς τὸν νομὸν περισσότεροι πρόσφυγες.

Ἡ συγκοινωνία τοῦ νομοῦ ἐξυπηρετεῖται δι' ἀμαξιτῶν ὁδῶν, αἱ κυριώτεροι τῶν ὁποίων εἶναι ἡ Πρεβέζης—Φιλλιπιάδος—Ἰωαννίνων καὶ ἡ Ἰωαννίνων—Μεταῦδου—Καλαμπάκας. Ὁ νομὸς ἐξυπηρετεῖται καὶ διὰ τῆς ἀεροπορικῆς γραμμῆς Ἰωαννίνων—Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης.

Τὸ κλίμα εἶναι ἡπειρωτικὸν με ἀφθονοὺς βροχὰς καὶ ψυχρὸν κατὰ τὴν χειμῶνα.

34. Νομὸς Πρεβέζης.

Κάτοικοι 47.692. Πρωτεύουσα : Πρεβέζα. Περιλαμβάνει μόνον τὴν ἐπαρχίαν Νικοπόλεως καὶ Πάργας καὶ ἔχει 4 ὄρους : Πρεβέζης (κ. 10.054), Φιλλιπιάδος (κ. 2115), Θεσπρωτικῆς (κ. 1779) καὶ Πάργας (κ. 1722), καὶ 68 κοινότητες, ἐκ τῶν ὁποίων ἴσους ἔχουν κατοικοὺς ἄνω τῶν χιλίων : Ἁγίας (κ. 1171), Γοργοπόλου (κ. 1368), Παπαδάτων (κ. 1202) καὶ Ριζοδούρου (κ. 1070). Ἐμβαδὸν τοῦ νομοῦ 856 τετρ. χλμ.

Ὁ νομὸς ὅλος ὀρίζεται πρὸς Β ὑπὸ τῶν νομῶν Θεσπρωτίας καὶ Ἰωαννίνων, πρὸς Ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ νομοῦ Ἄρτης, πρὸς νότον ὑπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, καὶ πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους. Τὸ ἔδαφος τοῦ νομοῦ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὄρεινόν, ἀποτελούμενον ἀπὸ προεκτάσεις τῶν ὄρων τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων Τόμαρος καὶ Σαῦλι, τὰ ὁποία κατερχόμενα πρὸς Ν σχηματίζουν πολλὰ ἀλλὰ χαμηλότερα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὰ ἱστορικῶν Ζαλόγγου. Ποταμοὺς ἔχει τὸν Λούρον (ἀρχ. Ὀροπύ), ὅστις συνιστᾷ τὸ Α. ὄρειον τοῦ νομοῦ πρὸς τὸν τῆς Ἄρτης, καὶ τὸν Ἀχέρωντα, ὅστις διασχίζει μικρὰν ἐλώδη κοιλάδα καὶ χύνεται εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος.

Ὁ νομὸς παράγει σιτηρά, ἐλάϊον, οἶνον. Ἡ ἐλαία κυρίως καλλιιεργεῖται εἰς τὸν περιήφην ὀρεινὸν τῆς Πρεβέζης, καλλιεργεῖται τὴν χειρῶν τῶν κλειούσαν τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Ἡ κτηνοτροφία, εὐνοουμένη ὑπὸ τοῦ ὄρεινῶ τοῦ ἐδάφους, εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη, γίγεται δὲ σημαντικὴ ἐξαγωγή τυροῦ, βουτύρου καὶ ἄλλων προϊόντων.

Ἡ συγκοινωνία ἐξυπηρετεῖται διὰ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ τῆς συνδεούσης τὴν Πρεβέζαν μετὰ τὴν Ἰωάννινα καὶ θαλασσίως διὰ τοῦ λιμένος Πρεβέζης ἐπικοινωνούντος διὰ τακτικῶν καθημερινῶν γραμμῶν μετὰ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα.

Τὸ κλίμα τοῦ νομοῦ εἶναι ἡπειρωτικὸν εἰς τὰ ὄρεινά μέρη με ψυχρὸν χειμῶνα, ἀλλ' ἡπιώτερον εἰς τὰ χαμαλά μέρη, καθαρὰς μεσογεικῶν.

ΣΤ' ΘΡΑΚΗ

Ἡ Θράκη ἐκτείνεται πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ποταμοῦ Νέστου μέχρι τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἔχουσα πρὸς βορρᾶν ὡς φυσικὸν ὄριον τὸ ὄρος Αἴμος. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνήκει μόνον τὸ νοτιοδυτικὸν τμήμα αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ἔχει σύνορα πρὸς τὴν Τουρκίαν τὸν ποταμὸν Ἐβρου καὶ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν τὸ ὄρος Ροδόπη. Ἡ Ἑλληνικὴ Θράκη περιλαμβάνει τοὺς νομοὺς Ἐβρου, Σάμης καὶ Ροδόπης αἱ ὁποῖαι μετὰ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν Μακεδονίαν νομῶν Δράμας

και Καβάλας, αποτελούν την Γενική Διοίκηση Θράκης έχουσαν έδραν την Κομοτηνή.

Μαρφολογία του εδάφους. Έντός του Έλληνικού εδάφους της Θράκης, υπάρχει, προς βορράν, τμήμα μόνον της οροσειράς της Ρωδύτης, της οποίας η υψηλότερα Έλληνική κορυφή έχει ύψος 1951 μέτρων. Άλλο όρος της Δυτικής Θράκης είναι ο Ίσμηρος, ο οποίος εκτείνεται παρά την ακτή του Θρακικού πελάγους. Είς τον νομόν Καβάλας υπάγεται διοικητικώς η νήσος Σαμοθράκη εις την οποίαν υπάρχει το όρος Φεγγάρι, έχον ύψος 1800 μ. Αι πεδιάδες της Θράκης είναι από τας πλέον εύφορους της Ελλάδος, παράγουσαι σημαντικώς ποσότητες δημητριακών. Μεγαλύτερα εξ αυτών είναι η της Κομοτηνής έχουσα έμβαδόν 510 τετραγωνικών χιλιομέτρων και εκτεταμένη μεταξύ Ρωδύτης και Ίσμηρου. Όνομαστή διὰ την εξαιρετικήν ποιότητα του καπνού, τον οποίον παράγει, είναι η πεδιάς της Ξάνθης έχουσα έκτασιν 430 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Άλλη αξιολογος πεδινή έκτασις είναι και η της Νέας Ορεστιάδος εις τὰ βορειοανατολικά της Έλληνικής Θράκης, η οποία έχει έμβαδόν 367 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Τά ανατολικά όρια της Δυτ. Θράκης διατρέχει ο ποταμός Έβρου, του οποίου η διαδρομή εις Έλληνικόν έδαφος έχει μήκος 203 χιλιομέτρων. Φυσικόν όριον προς δυσμάς είναι ο ποταμός Νέστος, έχον μήκος διαδρομής εις ελληνικόν έδαφος 143 χιλιομέτρων. Έκτός των δύο αυτών μεγάλων ποταμών υπάρχουν και πολλοί άλλοι μικρότεροι. Διά του ελληνικού εδάφους διέρχεται και ο εκ της Βουλγαρίας πηγάζων παραπόταμος του Έβρου Άρδος του οποίου το μήκος διαδρομής εις ελληνικόν έδαφος είναι 38 χιλιομέτρων. Αναφέρεται ότι τα στρατεύματα του Ξέρου πίνοντα ίσπεύρουν τον ύδωρ των μικρών ποταμών της Δυτικής Θράκης Λίσσου, Τραύου, και Κομψάτου.

Είς την νοτιαν πεδινήν χώραν υπάγει η λίμνη Βιστωνίς (Μπουρού) η οποία έχει επιφανείαν 47 τετραγωνικών χιλιομέτρων και συγκοινωνεί με την Θάλασσαν παρά τον κολπίσκον του Πόρτου—Λάγο. Ανατολικότερον της Βιστωνίδος, εις την πεδιάδα της Κομοτηνής κείται η μικρά λίμνη Ίσμαρις (Ανά—γκιάλ).

35. Νομός Έβρου

Κάτοικοι 154.945. Πρωτεύουσα Άλεξανδρούπολις. Περιλαμβάνει 5 επαρχίας:

1) Την επαρχίαν Άλεξανδρουπόλεως έχουσαν 36.888 κ. Είς αυτήν υπάγονται ο δήμος Άλεξανδρουπόλεως (κ. 18.538) και 14 κοινότητες εκ των οποίων μεγαλύτεραι είναι αι έξης: Φερών (κ. 3708), Άθανος (κ. 1274), Αίσυθης (κάτ. 1641), Δαμίαν (κ. 1165), Λουτρού (κ. 1796), Μάκρης (κ. 1449), Πυλαίας (κ. 1222) και Συκαράγης (κ. 1704). Έδρα της επαρχίας: Άλεξανδρούπολις.

2) Την επαρχίαν Διδυμοτείχου έχουσαν 46.528 κατοίκους. Είς αυτήν υπάγονται ο δήμος Διδυμοτείχου (κ. 8.457) και 26 κοινότητες εκ των οποίων μεγαλύτεραι είναι αι έξης: Έλαφοχωρίου (κ. 3381), Λοδάρου (κ. 3116), Έλληνοχωρίου (κ. 2116), Θουρίου (κ. 2892), Μάνης (κ. 2195), Μεταξάδων (κ. 2296), Πυθίου (κ. 2163), Αμορίου (κ. 1454), Ασπροπερίου (κ. 1088), Ερυσικών (κ. 1825), Κυανής (κ. 1924), Μικρού Δερείου (κ. 1629), Παλιουρίου (κ. 1314), Πετράδων (κ. 1061), Πραγγίου (κ. 1059), και Πρωτοκλήσιου (κ. 1036). Έδρα της επαρχίας Διδυμοτείχου.

3) Την επαρχίαν Ορεστιάδος έχουσαν 44.644 κατοίκους. Είς αυτήν υπάγονται ο δήμος Ορεστιάδος (κ. 12047) και 20 κοινότητες, εκ των οποίων μεγαλύτεραι είναι αι έξης: Νέας Βύσσης (κ. 3873), Ριζίων (κ. 3342), Ζώνης (κ. 2745), Καστανιών (κ. 2037), Κυπρίνου (κ. 2422), Σπηλαίου (κ. 2662), Αμπελοκίων (κ. 1235), Δικαίων (κ. 1995), Καβάλης (κ. 1128), Κομψών (κ. 1135) Νεοχωρίου (κ. 1045), Ορμενίου (κ. 1245), Πενταλόφου (κ. 1438) και Πετρατών (κ. 1601). Έδρα της επαρχίας Ορεστιάδος.

4) Την επαρχίαν Σουφλίου έχουσαν 22.892 κατοίκους. Είς αυτήν υπάγονται ο δήμος Σουφλίου (κ. 8.127) και 10 κοινότητες εκ των οποίων μεγαλύτεραι είναι αι έξης: Πέπλου (κ. 2648), Τυγίου (κ. 2557), Λευκιμμής (κ. 2220), Λαγηνά (κ. 1966), Κορφοβαλίας (κ. 1486), και Δαδιάς (κ. 1217). Έδρα της επαρχίας Σουφλίου.

και 5) Την επαρχίαν Σαμοθράκης έχουσαν μόνον μίαν κοινότητα ομώνυμον (κ. 3993). Έμβαδόν του νομού: 4234 τετραγ. χλμ.

Ο νομός Έβρου ορίζεται προς Β υπό του τριγώνου Κορυγαίης και της Βουλγαρίας, προς Α υπό του μέσου ρου του Έβρου ποταμού, προς Δ υπό του νομού Ρωδύτης και της Βουλγαρίας και προς Ν υπό του Αιγαίου πελάγους.

Είς τον νομόν ύφαιται το όρος Ίσμηρος μικρόν αυτοτελές όρος, παρά το Αιγαίον, όπερ ένυται διὰ μικράς λοοσειράς με την Ν Ρωδύτην. Την μεθόριον μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας σχηματίζει ο Έβρος, (Μαρίτσα), ο μεγαλύτερος ποταμός της Έλληνικής Χερσονήσου εκβάλλων εις το Αιγαίον πελάγος (κόλπος του Αίνου) και σχηματίζων τεράστιον δέλτα, τὰ όποιον ένκει εις την Ελλάδα. Τον νομόν επίσης διασχίζει ο Άρδος εκ των μεγαλύτερων παραποτάμων του Έβρου.

Η χώρα είναι εύφορατή παράγουσα δημητριακούς καρπούς, όσπρια, όπωράς, καπνά, ρόδη, σπασίμ κ. έ. Παρά τὰ παράλια εύδοκίμων η άμπελοφυτεία, η μορσαφυτεία διὰ

την σπέρτροφιάν και η έλαιοφυτεία. Η μελισσοκομία και όσ νηοτροφία έχουν αρκετήν ανάπτυξιν. Ολόκληρος σχεδόν η παραγωγή της Θράκης εκτός του καπνού, της άμπελου και του σανού, προέρχεται από την πεδιάδα του Έβρου. Το σύνολον των καλλιεργησίμων γαιών, άνέρχεται εις 700.000 στρεμμάτα.

Ο νομός Έβρου έχει αρκετάς βασικάς εκτάσεις, αιτινες καλύπτουν επιφανείαν περίπου 1.100.000 στρεμμάτων. Η διομηχανία είναι όλιγον άνεπτυγμένη, περιοριζόμενη εις έργοστάσια παράγοντα τὰ άπαραίτητα διὰ τας τοπικάς ανάγκας του νομού. Η συγκοινωνία του νομού εξυπηρετείται υπό σιδηροδρομικών γραμμών, αιτινες συνδέουν τον νομόν, καθ' έλας τας διευθύνσεις καθός και με την Α. Θράκην, την Ν. Βουλγαρίαν, και την Μακεδονίαν. Επίσης πλήρες δικτυόν άμαξιτών οδών επί των οποίων κυκλοφορούν πολυάριθμα φορτηγά και έπιβατικά αυτοκίνητα εξυπηρετούντα τας συγκοινωνικάς ανάγκας του νομού. Επίσης άρτια είναι η διά θαλάσσης συγκοινωνία με όλους τους λιμένας του κόστους.

Το κλίμα του νομού είναι ήπειρωτικόν με άφθόνον βροχάς και χιόνιας. Αι όχθαι όμορ του Έβρου ως και παράλια τινά του Αιγαίου πελάγους είναι έλώδεις, μαστιζόμεναι υπό έλονοσίας.

Είς τον νομόν άνήκει και η νήσος Σαμοθράκη.

36. Νομός Ξάνθης

Κάτοικοι 98.575. Πρωτεύουσα Ξάνθη. Ο νομός αυτός άποτελείται από μίαν μόνον επαρχίαν και έχει 2 δήμους Ξάνθης (κ. 31.015) και Σταυρουπόλεως (κ. 4052) και 30 κοινότητες εκ των αι έξης έχουν κατοίκους άνω των χιλίων. Εύλαλου (κ. 5286), Έχινου (κ. 4005), Διομηδέας—Χιονίστρας (κ. 3711), Κιμεριών (κ. 3802), Μύκης (κ. 3671), Σελέρου (κ. 3671), Τοξατών (κ. 3671), Άδδάρων (κ. 2183), Γεινησσίας (κ. 2508), Γκιέλας (κ. 2428), Νεοχωρίου (κάτ. 2659), Σατρών (κ. 2689), Ώραιο (κ. 2747), Γέρακα (κ. 1602), Δαφνώνας (κ. 1490), Εύμοιρου (κ. 1942), Θερωτών (κ. 1949), Κορυφύτου (κ. 1605), Κομνητών (κ. 1145), Κοτύλης (κ. 1879), Κουτσού (κ. 1005), Κρωμνικού (κάτ. 1246), Νέας Κεσσίνης (κ. 1117), Πασχαλιάς (κ. 1146) και Πολυσιτού (κ. 1850). Έμβαδόν νομού 1968 τετραγ. χλμ.

Ο νομός Ξάνθης όρίζεται προς Β υπό της Βουλγαρίας, προς Α υπό του νομού Ρωδύτης, προς Ν και ΝΑ υπό του Αιγαίου πελάγους και προς Δ υπό των νομών Δράμας και Καβάλας.

Το έδαφος του νομού είναι εξ ολοκλήρου πεδινόν εις το Ν τμήμα και μάλλον όρεινόν εις το Β. Το κύριον προϊόν του νομού είναι ο παγκοσμίου φήμης καπνός, λόγω του άρώματός αύτου και κατά δεύτερον λόγον τὰ σιτηρά. Ο νομός έχει έργοστάσια κατασκευής σιγαρέττων, άλευρομύλους, βυροδομεία, παγοποιείον κλπ. Τά προϊόντα εξάγονται διὰ του λιμένος Πόρτου—Λάγο, άνήκοντες εις τον νομόν και άποτελούντες τὰ έπίνειον της χώρας, άλλα και όχι μικρά ποσότης διὰ του λιμένος Καβάλας. Εκ των δημητριακών καλλιεργούνται κυρίως εις τον νομόν ο σίτος, η κριθή και η σίκαλις, από δε τὰ όσπρια τὰ φασόλια και οι κίωμα. Η βενδροκομία και η κτηνοτροφία δεν είναι προηγμένα, άλλ' άνεπτυσσονται διαρκώς, θελιωόμενες από έτους εις έτος της παραγωγής διὰ της έφαρμογής μεθοδικής καλλιέργειας.

Αι συγκοινωνίαι του νομού εξυπηρετούνται διὰ της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσσαλονίκης—Ξερών—Δραμας, η οποία προχωρεί προς την Ξάνθην, Κομοτηνήν, Άλεξανδρούπολιν και εκείθεν εις Διδυμοτείχον και διὰ πυκνού δικτύου άμαξιτών οδών.

Το κλίμα του νομού είναι ήπειρωτικόν με άφθόνον βροχάς και χιόνιας, γενικώς δε υγιεινόν.

37. Νομός Ρωδύτης

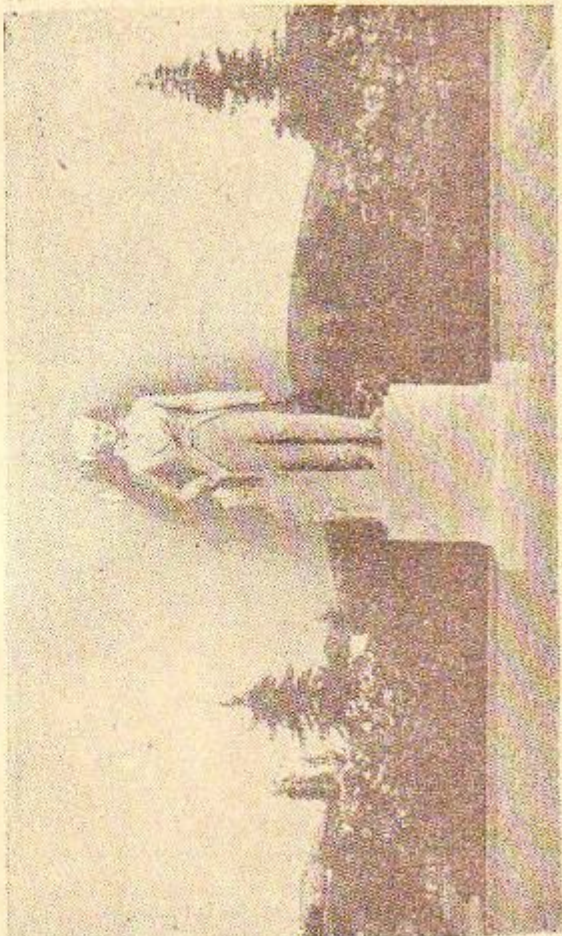
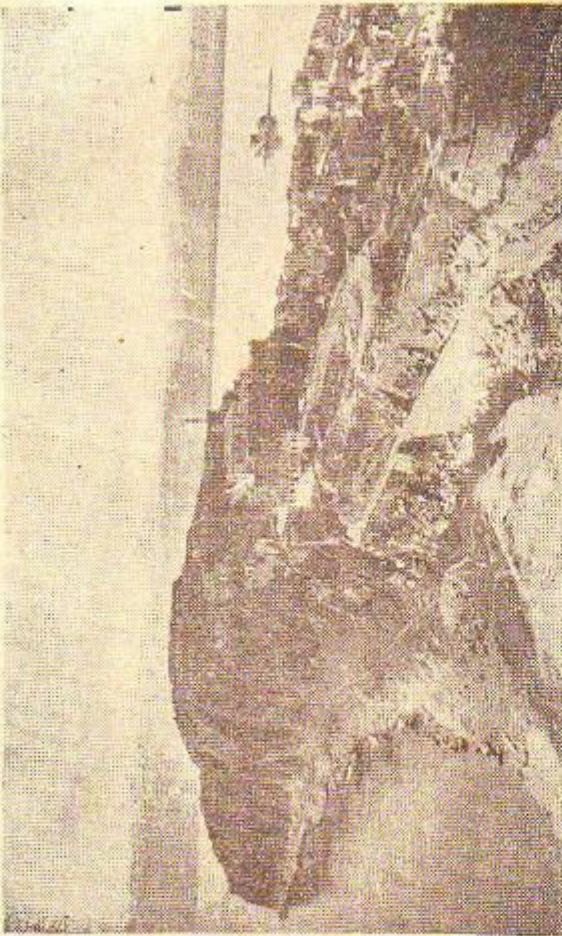
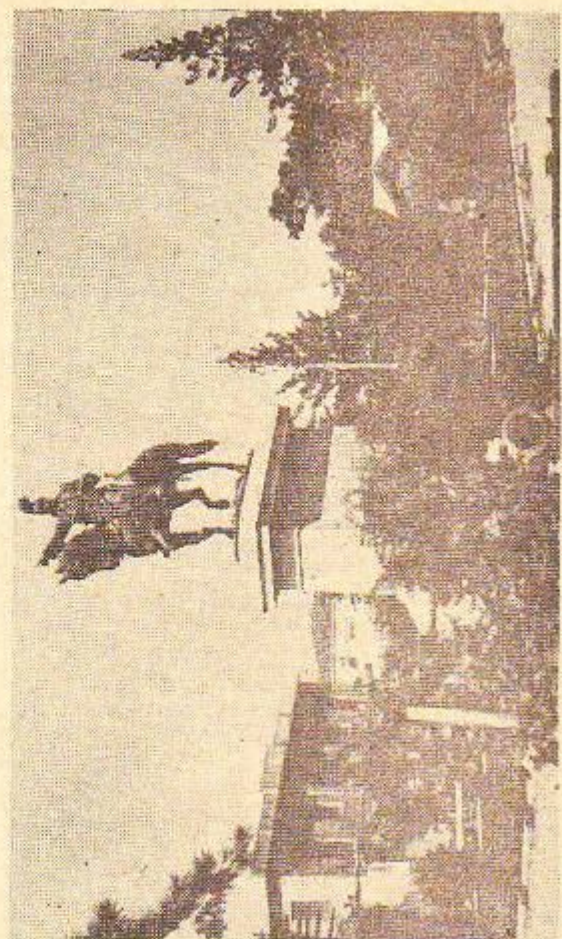
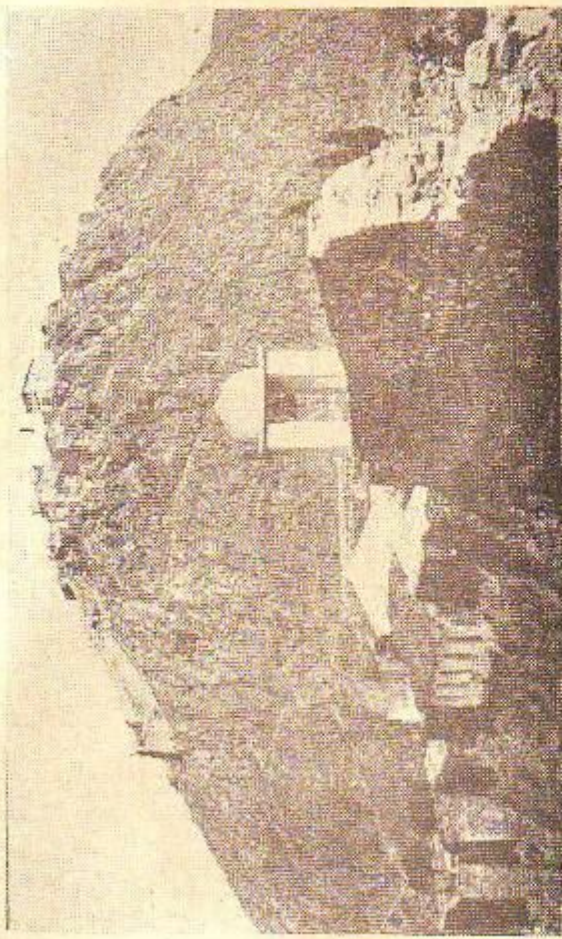
Κάτοικοι 106.403. Πρωτεύουσα Κομοτηνή. Περιλαμβάνει δύο επαρχίας:

1) Την επαρχίαν Κομοτηνής έχουσαν 79.977 κατοίκους. Είς αυτήν υπάγονται ο δήμος Κομοτηνής (κ. 33.224) και 23 κοινότητες εκ των οποίων μεγαλύτεραι είναι αι έξης: Ίάσιμου (κ. 4822), Άσωμάτων (κ. 3084), Οργάνης (κάτ. 3774), Σάστου (κ. 3962), Αμρανίων (κ. 2736), Γρατινής (κ. 2793), Καλαοκόστρου (κ. 2893), Κοσμίου (κ. 2586), Ευλαγανής (κ. 2780), Παγαυρίων (κ. 2322), Αμφοσσίας (κ. 1605), Κάλχαντος (κ. 1826), Μαρωνίας (κ. 1116), Μοιρών (κ. 1598) Νέου Καδακλή (κ. 1358) Πανδράσου (κ. 1274), Πολυάνθου (κ. 1515), Προσκυνητών (κ. 1135), και Σάλπης (κ. 1345). Έδρα της επαρχίας Κομοτηνή.

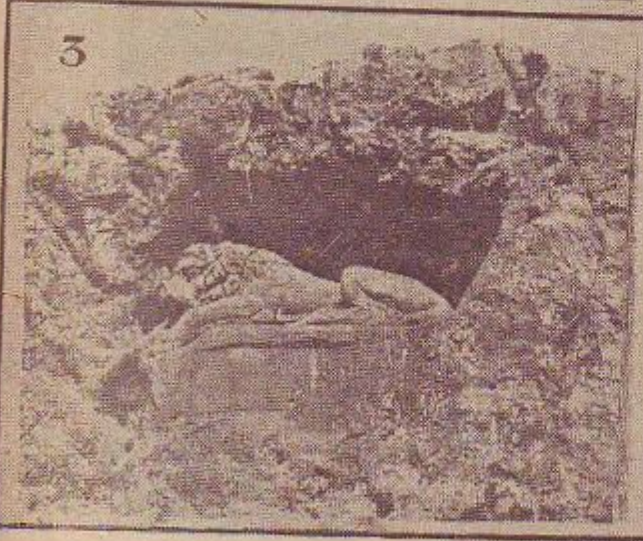
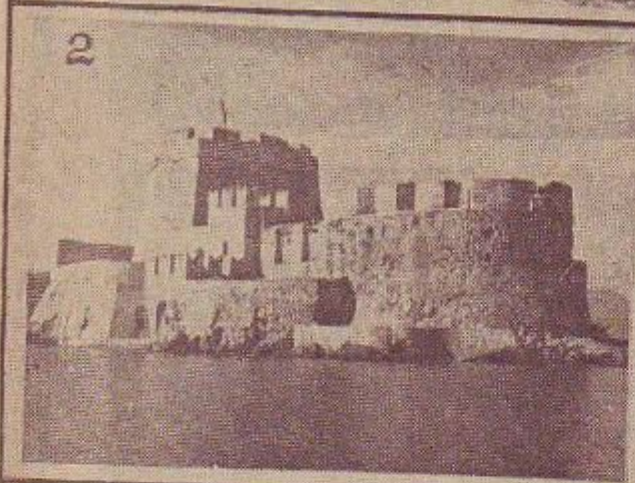
2) Την επαρχίαν Σαπών έχουσαν 26.426 κατοίκους. Είς αυτήν υπάγονται ο δήμος Σαπών (κ. 6203) και αι έξης 8 κοινότητες: Αρριανών (κ. 5689), Δοκού (κ. 3795), Αρισθης (κ. 3739), Κέχρου (κ. 2023), Αράτου (κ. 1624), Κρωδύλης (κ. 1245), Στρώμνης (κ. 1500) και Νέας Σάντας (κ. 608). Έμβαδόν νομού: 2070 τετραγ. χλμ.

Ο νομός Ρωδύτης όρίζεται προς βορράν υπό της Βουλγαρίας προς ανατολάς υπό του νομού Έβρου, προς δυσμάς υπό του νομού Ξάνθης και προς νότον υπό του Αιγαίου πελάγους. Το έδαφος του νομού είναι κατά το πλείστον πεδινόν και πολύ εύφορον. Προς βορράν υπάρχουν παραεώδες του όρεινού όγκου της Ρωδύτης, κυριώτεροι κορυφαί των ό-

Ναύπλιον: Ἄνω : Ἀριστέρᾳ, ἡ Ἀκροναυπλία. Δεξιᾳ, ἡ πόλις τοῦ Παλαιολογίου ἀπὸ τὴν Ἀκροναυπλία. Κέντρο : Οἱ ἀδελφάντις τοῦ Ἰωάννου Κομποδίστρια (ἀριστέρᾳ) καὶ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη (δεξιᾳ).

1. Αι πηγαί τοῦ ἱστορικοῦ ποταμοῦ Ἐρασίου καὶ ἡ ναδὲ τῆς Ζωοδόγου Πηγῆς εἰς τὸ Κεφαλαίον τοῦ Ἄργους. 2. Τὸ Μπούρτζι. 3. Ὁ λέων τῶν Βαυαρῶν εἰς τὸ Ναύπλιον. 4. Ἡ τοῖχος τοῦ Ναυπλίου ἀπὸ τὸν βράχον τοῦ Παλαιμῆδιου. 5. Τὸ πάρκον τοῦ Ἄργους. 6. Τὰ εἰρεπία τῆς ἀρχαίας Ἀσίνης νοτίως τοῦ Ναυπλίου.

Γεωργίου (κ. 1286), 'Αβρακόντε (κ. 761), Ψυχρού (κ. 676) 'Εξω Ποταμών (κ. 620) και Μέσα Λασηθίου (κ. 567). "Εδρα έπαρχίας: Τζερμιάδες.

3) Τήν έπαρχίαν Μεραμβέλλου, έχουσαν 22.868 κατοίκους. Είς αυτήν υπάγονται οι δήμοι Νεαπόλεως (κ. 3634) και 'Αγίου Νικολάου (κ. 2558) και 23 κοινότητες εκ των οποίων μεγαλύτεροι κατά σειράν είναι αι εξής: Κρησίας (κ. 2867), 'Ελουτίας (κ. 1758), Βραχασίου (κ. 1352), Λιανών (κ. 1112) και Καλού Χωριού (κ. 855). "Εδρα έπαρχίας: Νεάπολις.

4) Τήν έπαρχίαν Σητείας έχουσαν 23.438 κατοίκους Είς αυτήν υπάγονται ο δήμος Σητείας (κ. 3207) και 34 κοινότητες εκ των οποίων μεγαλύτεροι κατά σειράν είναι αι εξής: Πισκοκεφάλου (κ. 1094), Ζάκρου (κ. 1061), Σταυροχωρίου (κ. 1010), Ζηρού (κ. 1007), Σκοπής (κ. 1001), 'Εξω Μουλιανών (κ. 908), Σφακας (κ. 871) και 'Ορεινού (κ. 761).

Ο νομός Λασηθίου είναι ο ανατολικότερος εκ των νομών της Κρήτης και συνορεύει από Δυσμών με τον νομόν 'Ηρακλείου, βρέχεται δε προς Βόρραν υπό του Κρητικού πελάγους, προς Νότον υπό του Λιδικού και προς 'Ανατολάς υπό του 'Ικαρίου, χωρίζεται από του νομού 'Ηρακλείου διά των όρέων της Δίκτης (Λασηθιάτικα βουνά).

Ο νομός δεν έχει ποταμούς, άλλα χειμάρρους, τους μικροτέρους της Κρήτης. Είς τα παράλια του νομού σχηματίζεται αρκετός αριθμός νησίδων. Κόλπους έχει τον ευρύν και ανοικτόν προς ΒΑ κόλπον του Μεραμβέλλου, τον μικρόν της Σητείας και τον των Μαλλουσιών, προς Β της νησίδος Σπιναλόγγας. Δύο μεγάλα ακρωτήρια προχωρούν βαθύς προς την θάλασσαν, το Ζεφύριον ή 'Αγιος 'Ιωάννης δεξιά τω εισπλέοντι τον κόλπον Μεραμβέλλου, το Σίδερο (άρχ. Σαμώνιον) αποτελούν την ΒΑ της νήσου εσχατιαν και το Σαλιμών ή Πλάκα. Ο κόλπος του Μεραμβέλλου χωράν βαθύς από Β πλησιάζει προς την Ν παραλίαν της Κρήτης παρά την 'Ιεράπετραν σχηματίζων ούτω Ισθμύν και αποκόπτων τω προς Α τμήμα (έπαρχίαν Σητείας) από της λοιπής νήσου. Περί των νομών υπάρχουν διάφοροι νησιδεις: αι τρεις Διοσιτάδες των αρχαίων, (Παξιμάδι, Δραγονήσι και Γιαννισάδι), η 'Ελλάς, η Καβάλλα, το Κορυφήσι (Λευκή), το Γαϊδουρανήσι, το Μικρονήσι (Χρυσή), η Ψείρα και η Σπιναλόγγα.

Το κυριώτερον προϊόν του νομού, όπως και της λοιπής νήσου, είναι το έλαιον. Άλλα προϊόντα είναι σιτηρά, σταφίς, σίνας, δαστρια, όπωροι και ίδια κάστανα, βελανίδια, μέταβα κ.ά. Πλην της γεωργίας, οι κάτοικοι ασχολούνται και εις την κτηνοτροφίαν. Κυρία διατρέφονται αλιγοτρόβατα, χοίροι και αρκετοί σκύοι και κύνες.

Αι συγκοινωνίαι του νομού εξυπηρετούνται υπό της έπαρχίας, ήτις συνδέει το 'Ηρακλείον με την Νεάπολιν και 'Αγιον Νικόλαον, προεκτενονμένη και μέχρι της Σητείας καθώς και υπό άλλων δευτερευουσών οδών. Αι θαλάσσιαι συγκοινωνίαι δεν είναι ανέπτυγμεναι, εξυπηρετούμεναι μόνον υπό των πλοίων της άγίας γραμμής.

Το κλίμα του νομού είναι κατά τι θερμότερον ή εις τας άλλας περιοχάς της νήσου, με πολλές βροχάς κατά τον χειμώνα και θερμόν κατά το θέρος.

40. Νομός Ρεθύμνης

Κάτοικοι 73.056. Πρωτεύουσα Ρέθυμνον. Περιλαμβάνει 4 έπαρχίας:

1) Τήν έπαρχίαν 'Αγίου Βασιλείου έχουσαν 12.946 κατοίκους. Είς αυτήν υπάγονται 26 κοινότητες εκ των οποίων μεγαλύτεροι κατά σειράν είναι αι εξής: Μελάμπου (κ. 1414), 'Ακουμίου (κ. 1118), Σπηλιού (κ. 975) και 'Αρδάκτου (κ. 629). "Εδρα της έπαρχίας: Σπήλιον.

2) Τήν έπαρχίαν 'Αμαρίου έχουσαν 9632 κατοίκους. Είς αυτήν υπάγονται 26 κοινότητες, εκ των οποίων μεγαλύτεροι κατά σειράν είναι αι εξής: 'Ανω Μέρους (κ. 744), Φουρφουρά (κ. 718), Γερακέρου (κ. 691), Μέρωνα (κ. 651), Νιθαύρεως (κ. 547), Μπισταής (κ. 493), Πλατάνου (κ. 474), και Νεός 'Αμαρίου (κ. 431). "Εδρα έπαρχίας: Νεός 'Αμαρίου.

3) Τήν έπαρχίαν Μυλοποτάμου έχουσαν 22.106 κατοίκους. Είς αυτήν υπάγονται ο δήμος 'Ανωγείων (κ. 3072) και 40 κοινότητες, εκ των οποίων μεγαλύτεροι κατά σειράν είναι αι εξής: Μαρμαριτών (κ. 1761), Μελιδούλου (κ. 1011), και Λιθαδίου (κ. 944). "Εδρα έπαρχίας: Πέραμα (κ. 358).

και 4) την έπαρχίαν Ρεθύμνης έχουσαν 28.372 κατοίκους. Είς αυτήν υπάγονται ο δήμος Ρεθύμνης (κ. 10.972) και 40 κοινότητες, εκ των οποίων μεγαλύτεροι κατά σειράν είναι αι εξής: 'Επισκοπής (κ. 1398), 'Αργυρουπόλεως (κ. 846) και 'Αρμένων (κ. 774). "Εδρα έπαρχίας: Ρέθυμνον. "Εμβαδόν νομού: 1508 τετρ. χλμ.

Ο νομός Ρεθύμνης όρίζεται προς Β υπό του Κρητικού προς Ν υπό του Λιδικού πελάγους, προς Α υπό των έπαρχιών Πυργιωτίσσης, Καινουρίου και Μαλεβιζίου του νομού 'Ηρακλείου και προς Δ υπό των έπαρχιών 'Αποκορώνου και Σφακίων του νομού Χανίων.

Ο νομός χωρίζεται από Α δια των ΝΑ και ΒΑ κλιτύων του όρους 'Ιδη (Ψηλορείτης), από Δ δε δια του ποταμού Μου-

σέλλα και των ΝΑ κλιτύων των Λευκών Όρέων. Περιλαμβάνει το μέγιστον μέρος του όρους 'Ιδη και την μεταξύ της 'Ιδης και των Λευκών Όρέων εκτεινομένην άνωμαλον γώναν. Διακλαδώσεις της 'Ιδης είναι ται όρη: Στρούμτσουλα, Κουλοίκανα, Κέδριον και άλλα μικρότερα. Το όρεινότερον έδαφος του νομού καλύπτεται κατά το λείστον από δάση έλαφοειδών, δρυών, πριμών, έλαιών, έσπεριδοειδών κλπ. και διαρρέεται υπό αεθώνων υδάτων. Κυριώτεροι ποταμοί είναι ο Μυλοποτάμος εν τη δυνάμει έπαρχία, ο Γεροποτάμος (άρχ. 'Οαφος), ο Μεγάλος Ποταμός ακρωτήρια δε εν τη β ακτή ο Λιανός και ο Χονδρός Κάβος, ο Σταυρός εις τα όρη ανατολικά προς τη του 'Ηρακλείου, εν τη Ν ακτή ται Κακό Μουρί και Μέλισσα (άρχ. Ψυχίου). Ο νομός δεν έχει φυσικών κόλπων ή λιμένων, μόνον δε τεχνητόν λιμένα τον της Ρεθύμνου.

Κύρια προϊόντα είναι έλαιον, σιτηρά, σίνας, κίτρα, έσπεριδοειδή, ξυλοκέρατα, βελανίδια, γεώμηλα κλπ. καθώς και είδη κτηνοτροφίας.

Το κλίμα είναι εύκρατον και ήλιον, παρουσιάζει όμως αρκετήν υγρασίαν εις τα παράλια, Δίκτυον άμμοειτών οδών συνδέει το νομόν έσωτερικώς και με τους άλλους νομούς.

Μοναί του νομού είναι εκτός από το όνομαστόν 'Αρκάδι, αι εξής: Πράβελος, 'Αρσάνι, Ρουσιτικα, Μυριοκέφαλος, 'Ασώματος, Δεσκούρι, Χαλέπα, Βόσκακος κ. ά.

Πόλεις ακμάσασαι εις την αρχαιότητα εν τω νομώ είναι: Λάμπρα, Σίδροτος, 'Οαφοί, 'Ελευθέρια, Ριθύμνια, πόλεις δε των οποίων δεν εξηκριβώθη ή τοποθεσία: Σουλία, Φοινίε, Λάμπρα, Ψύχιον, 'Αγιμον, Βήνη, Δουλόπολις, Παντομάτριον, 'Αστάλη, Πάνορμος, Τρίποδος και 'Οσμίδα.

41. Νομός Χανίων

Κάτοικοι 126.093. Πρωτεύουσα Χανιά. Περιλαμβάνει 5 έπαρχίας:

1) Τήν έπαρχίαν 'Αποκορώνου έχουσαν 21.404 κατοίκους. Είς αυτήν υπάγονται 34 κοινότητες, εκ των οποίων μεγαλύτεροι κατά σειράν είναι αι εξής: Καλυδών (κ. 1488), Γαβαλοχωρίου (κ. 1037), Κεφαλά (κ. 997) και Βάμου (κ. 987). "Εδρα της έπαρχίας: Βάμος.

2) Τήν έπαρχίαν Κισσάμου έχουσαν 27071 κατοίκους Είς αυτήν υπάγονται ο δήμος Καστελλίου (κ. 1859) και 50 κοινότητες εκ των οποίων μεγαλύτεροι κατά σειράν είναι αι εξής: Πλατάνου (κ. 1296), Βουκολίου (κ. 1293), Γραμβούσης (κ. 1086) και Τοπολιών (κ. 957). "Εδρα της έπαρχίας: Καστέλιον.

3) Τήν έπαρχίαν Κυδωνίας έχουσαν 61684 κατοίκους. Είς αυτήν υπάγονται ο δήμος Χανίων (κ. 28.296) και 50 κοινότητες εκ των οποίων μεγαλύτεροι κατά σειράν είναι αι εξής: Περιβολίων (κ. 2008), Σούδας (κ. 1854), Μουριών (κ. 1645), Νεροκούρου (κ. 1432), Γαλατά (κ. 1340), Βατολάκκου (κ. 1154), Λάκκου (κ. 1052) και Δαράτσου (κ. 974). "Εδρα έπαρχίας: Χανιά.

4) Τήν έπαρχίαν Σελίνου έχουσαν 11.819 κατοίκους. Είς αυτήν υπάγονται 16 κοινότητες εκ των οποίων μεγαλύτεροι κατά σειράν είναι αι εξής: Παλαιχώρας (κ. 2130), Καυδάνου (κ. 1310), 'Επιαναχωρίου (κ. 1029) και Ροδοβανίου (κ. 935). "Εδρα έπαρχίας: Κάνανος.

5) Τήν έπαρχίαν Σφακίων έχουσαν 4.115 κατοίκους Είς αυτήν υπάγονται 9 κοινότητες εκ των οποίων μεγαλύτεροι κατά σειράν είναι αι εξής: 'Ασκύρου (κ. 903), 'Ανωπέλεως (κ. 764) και Χώρας Σφακίων (κ. 600).

Ο νομός Χανίων είναι ο δυτικότερος εκ των τεσσάρων νομών της Κρήτης, συνορεύων από Α προς τον νομόν Ρεθύμνης, από δε των λοιπών μερών θρηγομένος υπό της θαλάσσης. Το έδαφος του νομού, πλην της μεγάλης πεδιάδος των Χανίων είναι ως επί το πλείστον πεδινόν. Κυριώτερα όρη είναι ται Λευκά Όρη προς ται ΒΑ και προς ται Δ ται 'Αποπιγροάδι ή 'Αποσαγριδι, ται Τίτυρον εν τη χερσονήσφ Δικτυναί ου, ται Σκλόπα εν τη χερσονήσφ του 'Ακρατηρίου και τια μικρότερα. Κόλπους έχει προς Β ται τής Κισσάμου μεταξύ των χερσονήσων του Τρητού (Βούρης) και Δικτυναίου, έμβα ται ακρωτήριον Ψάκον (Σπάθα), τον μέγαν κόλπον των Χανίων (ή της Κυδωνίας) μεταξύ των χερσονήσων Δικτυναίου από Δ και του 'Ακρατηρίου από Α, έμβα ται ακρωτήρια Δύσμον και Μελέχας (Κύμμιον), τον κόλπον της Σούδας προς ται ΝΑ του ακρωτηρίου και τον κόλπον του 'Αλμυρού. Έντος των άνωτέρω κόλπων είναι οι όμώνμοι λιμένες Κισσάμου, Χανίων, ο μέγιστος και ασφαλέστατος λιμήν της Σούδας και ο του 'Αλμυρού, προς Δ δε και Ν πολλοί κόλπισκοι και όρμοι μεταξύ των οποίων και οι Σφιναρίου και 'Αγ. Νικολάου. Προς Δ έχει ται ακρωτήρια 'Ακτή, Καραβούτα ή Χερσονήσφ, προς ΝΔ ται Κριοί Μείωπον και προς ΒΑ ται Δρέπανον (Κεφαλάν). Όνομός έχει μικρούς ποταμούς μεταξύ των οποίων τον από Β προς Ν Κάντανον—Σέλινον χυόμενον εις ται Λιδικόν πέλογοσ, από των ΝΑ προς ται ΝΔ των Πλατανίων, εκβάλλοντα εις τον κόλπον των Χανίων και άλλους μικρούς χειμάρρους. Νησιδεις είναι ή Γαμβούσα προς ται ΒΔ, ή 'Αγρια Γραμβούσα και ή Μύλη (Ποτικηοήσι) προς ται Δ ται 'Ελαφονήσι και τινες μικρότεροι προς ται ΝΔ.

Ο νομός έχων μεγάλην έδαφικην και κλιματολογικην ποικιλίαν παράγει εκλεκτά προϊόντα μεταξύ των οποίων είναι έλαιον, σίνας, σταφίς, έσπεριδοειδής εκλεκτής ποιότητος, σι-

τηρά, δοστριά, κηπάσι, ξηροί καρποί, (ἀμύγδαλα, κάστανα, σύκα, ξυλοκέρατα), μέταξον και προϊόντα αλίεως, θήρας και κτηνοτροφίας, ήτις είναι άρκούντως ανεπτυγμένη. Την έσωτερικήν συγκοινωνίαν εξυπηρετεί ή άμαξιτή όδός Χανίων — Ηρακλείου — Νεαπόλεως — Αγ. Νικολάου με διαφόρους έν πώ μεταξύ διακλαδώσεις, ή δέ μετά της λοιπής Έλλάδος διά τών αεροπολικών γραμμών Πειραιώς — Χανίων και αεροπορικώς διά του αεροδρομίου τών Χανίων (Μάλεμε), τό όποιον άπέχει από τό αεροδρόμιον του Έλληνικού Άθηνών 165 αεροπορικά μίλια.

Τό κλίμα του νομού είναι μεσογειακόν και υγιεινόν, Αί κυριώτεροι τών πόλεων, αΐτινες ήκμασαν κατά την άρχαιότητα εις τόν νομόν είναι ή όνομαστή Κυδωνία (της όποιας την θέσιν κατέχουν σήμεραν τό Χανιά), ή Ρόκκα, ή Άπτερα, ή Κρίσαμος, ή Φαλάσαιρα, ή Πολυρροινία, ή Ποικίλασσος, ή Τάρρα, ή Κάνταος, ή Συία, ή Λισός κ. ά.

Η' ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ

Αί Ίόνιοι νήσοι λέγονται με μίαν λέξιν Έπτάνησος, διότι έπτά είναι αι κυριώτεροι έξ αυτών: Κέρκυρα, Παξοί, Λευκάς, Ίθάκη, Κεφαλληνία, Ζάκυνθος και Κόθηρα. Έκ τούτων ή τελευταία ύπάγεται εις τόν νομόν Άττικής, Αλλοιποι νήσοι ανήκουν εις 4 νομούς: Ζακύνθου, Κερκύρας, Κεφαλληνίας και Λευκάδος.

Εις τας Ίονίους νήσους ύψηλά δη είναι: 1) ό Αϊνος της (Κεφαλληνίας ύψους 1627 μ., 2) ή Ίστώνη (Παντοκράτωρ) της Κερκύρας ύψους 906 μ. και 3) ό Βραχιόνιας της Ζακύνθου ύψους 756 μ.

42. Νομός Ζακύνθου

Κάτοικοι 41.165. Πρωτεύουσα Ζάκυνθος. Ό νομός ούτος αποτελείται από μίαν μόνην όμώνυμον έπαρχίαν εις την όποιαν ύπάγονται ό δήμος Ζακύνθιων (κ. 11315) και 46 κοινότητες εκ τών όποιων μεγαλύτεροι κατά σειράν είναι αι έξης: Κατασταρίου (κ. 1644), Μαχαϊράδου (κ. 1401), Γαϊτανίου (κ. 1290), Μουζιάη (κ. 1189), Παντοκράτορας (κ. 1160), Βολιμών (κ. 1119) και Σκουλικάδου (κ. 916). Έμβαδόν νομού 408 τετρ. χλμ.

Η νήσος Ζάκυνθος κείται άπέναντι του δυτικωτάτου άκρωτηρίου της Πελοποννήσου Χελωνάτα (κ. Γλαρέντα) από του όποιου άπέχει 9 μίλια και πός Ν της Κεφαλληνίας. Τό υψηλότερον όρος της Ζακύνθου είναι ό Βραχιόνιας, πός την Μικρομερίαν κείμενον, όπως καλοῦσι σήμεραν τό Β τμήμα της νήσου, έχει ύψος 756 μ. Άλλαι κορυφαί είναι ό Αερογιάννης και ό Λέδας, ή Κακή Ράχη, ή Μακρυά Ράχη, τό Μεγάλο Βουνό κ. ά.

Τό Α τμήμα της νήσου καλύπτεται υπό πεδιάδος τριγωνικού σχήματος ήτις έχει μήκος από Β πός Ν 17.500 μ. και μέγιστον πλάτος 7.500 μ. διαίρεται δέ εις δύο λεκανοπέδια, τό Β καλούμενον Κάμπος Πηγαδικών και τό Ν έκτεινόμενον μέχρι της παραλίας του Λαγανά και καλούμενον Κάμπος. Όλόκληρος ή πεδιάς, κατάτους, είναι τό εύφορώτερον τμήμα της νήσου, κατοικούν δέ εις αυτήν τά 9110 του πληθυσμού. Παρουσιάζει εικόνα εξαιρετικού φυσικού κάλλους, ποιηται δέ και περιηγηται την εξύμνησαν. Λόγω της άραιοπάτης ταύτης πεδιάδος έδόθησαν εις την νήσον αι έπανυμνίαι (όυδος της Άνατολής) «Φίόρο ντί Λεβάντε) «πλάτος κάμπος», «Η νύμφη του Ίονίου» και άλλαι παρόμοιαι.

Άκρωτήρια της νήσου επί της ΒΑ πλευράς, Σκινάρι, αποτελούν την Β άκρον της νήσου, Καταστάρι πός Β του κολλήσκου τών Άλυκόν, Καμηλαύκα, Τοβαρίτης, Κρουονέρι, Δοδία, εις 3 μίλ. από τό Κρουονέρι, Καλογκέλα. Επί της Ν πλευράς Γεράκι ή Γερασας, Ψύλλιβρο, Μαραθιάς, Κερί, ΒΔ τούτου Άγαλλάς και Πλυνομάρι, 6 μίλ. ΝΔ του Σκινάρι.

Όρμοι και κόλποι είναι εις την Α άκτίν ό όρμος Αγ. Νικολάος, ό κόλπος Άλυκαί πός Ν του άκρωτηρίου Καταστάρι, ό όρμος της Ζακύνθου. Η Ν άκτή παρουσιάζει τόν μεγαλύτερον κόλπον της νήσου, τών του Λαγανά μεταξύ τών άκρωτηρίων Γεράνα και Μαραθιάς, καταλαμβάνοντα όλόκληρον την Ν πλευράν της νήσου, τόν όρμον Καρι μεταξύ της όμώνυμου χερσονήσου και της νησίδω Μαραθονήσι. Παρά την παραλίαν του όρμου τούτου ύπάρχει πλουσία λεκάνη ύδατος εις τό άκρον ρεύματος, την όποιαν οι κάτοικοι καλοῦν Άδυσσον, διότι τό έν αυτή έμπίπτουν ύδωρ εξαφανίζεται. Εις όλίγων δημάτων απόσταση από της παραλίας του όρμου ύπάρχει πηγή αναβλύζουσα ύδωρ μετά πίσης την όποιαν αναφέρει ό Ηρόδοτος και άλλοι άρχαιοι και νεώτεροι συγγραφείς. Παρά την πηγήν ύτάχει μεγάλη έκτασις βαλτώδης, ό Λίμνος, της όποιας τό έδοςφος πλητόμενον ύποτρέμει με υπόκωφον ήχον ήσαν υπό τούτο να ύπάρχη κενόν. Υπάρχονν και άλλαι αναβλύσεις πιασάδους ύδατος, εις την περιοχήν, αι έκάστοτε όμως Ιδρυθείσαι έταιρίαι πός έκμετάλλευσιν τών πηγών άπέτυχον. Έκτός της πιασασφάλτου τό υπέδαφος περιέχει και γύφον, τελευταίως δέ ανεκρέθησαν και πηρέλαιαφορα στρώματα, τών όποιών ή περιεκτικότης είναι ακόμη άγνωστος. Θεωρείται πηγαί ύπάρχουν παρά τό Σκινάρι, έγγύς της θαλάσσης καθώς και παρά τό Γερασάρι εις θέσιν Βασιεία καλούμεναι Βρωμονέρι, διότι τό ύδωρ αυτών είναι γαλακτώδες και δυσώδες.

Τά προϊόντα της νήσου είναι ποικίλα και έκλεκτά, τά κυρι-

ώτερα δέ είναι: στασίς, έλαιον και σίνος. Σημαντική έπίσης είναι ή παραγωγή έσπεριδοειδών. Ό Κάλβος εις την ώδήν του πός την Ζάκυνθον, λέγει κεινώδιάζουσι τά πέλαγα από την ευώδιαν τών χρυσών κίτρων. Άρθωνα είναι όσασιως τά άνω, Βιομηχανικά προϊόντα είναι ό σάπων, ύφάσματα, πούδρες όνομαστές, έλαιοπυρηνέλαιον, μαυτολάτο και πήλινα άγυα. Νησιόδες ή σκοπέλουσ ή Ζάκυνθος έχει τό Βόγδι, άλλοτε τών Τριάκοντα Έννέα, τό Νησί και Πέρα Νησί, τό Μεγαλονήσι, τούς Διαπύρους, τό Βράμι, τό Μασαθονήσι, τό Πελοῦζο, κ. ά. Εις την Ζάκυνθον ανήκουν και αι Στρασάδες.

Η νήσος κειμένη εις τό κέντρον ήφαιστειών, ύπέστη κατά καιρούς σιδάρας ζημίας εκ τεκτονικών διαταράξεων. Οι άσχαίτοι συγγραφείς δέν αναφέρουν έν έσπασθη ή νήσος από σεισμούς. Είναι όμως ιστορικώς έξηκοιδωμένοι οι σεισμοί του 1514 ότε άπερχίσθη τό νότιον τμήμα του φρουρίου τών 1554, 1592, 1622, ότε άπεσπασθη τό άκρωτήριον Άγ. Σάστης, 1633, ότε ανέδυσεν ή Άδυσσας, πολλοί άλλοι και τέλος τών Ιανουαρίων και Άπριλίων του 1893, ότε μετεβλήθη ή νήσος εις έρείπια. Τό κλίμα είναι εύκρατον και υγιεινόν.

Η Ζάκυνθος έχει γύρον παραλίαν 58 μίλλιον, έκτασιν 434 τ. χλμ., μήκος 34 χλμ. και μέγιστον πλάτος 17 χλμ.

43. Νομός Κερκύρας

Κάτοικοι 111.548. Πρωτεύουσα Κέρκυρα. Περιλαμβάνει δύο έπαρχίας :

1) Την έπαρχίαν Κερκύρας έχουσαν 108.345 κατοίκους. Εις αυτήν ύπάγονται ό δήμος Κερκυραίων (κ. 33.777) και 100 κοινότητες εκ τών όποιών σπουδαιότεροι είναι αι έξης: Λευκίμης (κ. 3043), Άγίου Ματθαίου (κ. 2064), Άργυράδων (κ. 2032), Ριγγιάδων (κ. 2901), Άνω Κορακιάνας (κ. 1412), Αύλιωτών (κ. 1269), Άφρας (κ. 1006), Βασιλατικών (κ. 1048), Βελονάδων (κ. 1074), Γαστουρίου (κ. 1120), Γιαννάδων (κ. 1218), Καναλιού Λεμεντίων (κ.1567), Καρουσάδων (κ. 1789), Κάτω Κορακιάνας (κ. 1247), Κυνοπιαστών (κ. 1301), Λιαπάδων (κ. 1103), Μαγουλάδων (κ. 1031), Νυμφών (κ. 1213), Πάγων (κ. 1075), Περιβολίου (κ. 1349), Συναράδων (κ. 1586), Σινίων (κ. 1065) και Χλωμού (κ. 1255). Έδρα της έπαρχίας : Κέρκυρα.

2) Την έπαρχίαν Παξών, έχουσαν 3203 κατοίκους. Εις αυτήν ύπάγονται οι έξις 4 κοινότητες : Γαίον (κ. 1459), Λάκκας (κ. 753), Μαγαζιών (κ. 587) και Λογγοῦ (κ. 404). Έδρα έπαρχίας : Γαίον. Έμβαδόν νομού 638 τετρ. χλμ.

Ό νομός Κερκύρας είναι ό δυτικώτερος της Έλλάδος, άποτελούμενος εκ τών νήσων Κερκύρας και Παξών, τών νησίδων Έρρικούσης, πός Β της Κερκύρας, Κόθηρων και Μαθρακίου, πός τή ΒΔ. της Κερκύρας, Παναγίας και Άντιπάξου, πός τή ΝΑ. τών Παξών και άλλων τινών έρημων, ως τών Κραβίου, Κραβίας ή Κρακονησιού κλπ. και έκτεινόμενος κατά τό Β. τμήμα του Ίονίου πελάγους, άπέναντι και πός Δ της Ήπειρου.

Ό νομός Κερκύρας είναι κυρίως γεωργικός. Έκ τών 588 χιλιάδων στρεμμάτων της έπιφανείας της νήσου, αι 339.000 καλλιεργούνται, αι 55.000 καλύπτονται υπό δασών, αι 60 χιλιάδες είναι άκατάλληλοι πός καλλιέργειαν και αι 130 χιλιάδες, έν και γονιμαί, παραμένουν άκαλλιεργητοι. Τό έδαφος της νήσου είναι εύφορώτατον και έξ όλόκληρον σχεδόν πηδών, διακόπτεται δέ μόνον υπό γραφικών λόφων και του όρους Παντοκράτωρ, τό όποιον κατέχει τό Ν. μέρος της νήσου.

Τό κυριώτερον προϊόν της νήσου είναι τό έλαιον, τό όποιον παράγεται εις έλεκτηήν και μεγάλην ποσότητα. Η κερκυραική έλαιοκομία άνάγεται εις την έποχήν τών Ένετών, οι όποιοι περὶ τά μέσα του 16ου αιώνος, προεκήρυξαν χρηματικών βραβείων εις έκείνους ότινες θά έφύτευον άρισμένον αριθμόν έλαιοδένδρων. Λόγω της αδράως ουτεώσεως δέν έτηρήθη ή απαιτούμενη απόσταση μεταξύ τών δενδρουλίων και ούτω ή μεγάλη πικρότης τών δένδρων έχει δυσμενείς συνεπείας διά την παραγωγήν. Οι έλαιόενες Κερκύρας καλύπτουν έπιφανείαν 162.000 περίπου στρεμμάτων, ό δέ αριθμός τών έλαιοδένδρων ύπελογίσθη εις 2.600.000. Έκτός του έλαιου, τά κυριώτερα τών άλλων προϊόντων της νήσου είναι έκλεκτός σίνος, εξαιρετικώς καλά και άρθωνα γεώμηλα, πάσης φύσεως άπαραι έξ άπωροφόρων δένδρων, τά όποια καλύπτουν 20.000 στρέμματα, δημητριακοί καρποί (άραβόσιτος και σίτος), έσπεριδοειδή και λαχανικά και όλίγος καπνός. Ό μάλλον προηγμένος κλάδος της κτηνοτροφίας έν Κερκύρα είναι ή άγελαδοκομία, λειτουργεί δέ και έργοστάσιον τυροκομικών με άρκετήν παραγωγήν. Έπίσης ανεπτυγμένη είναι και ή χοιροτροφία καθώς και ή μελισσοκομία. Η περιοχή τών ύδάτων της Κερκύρας έχει άρθονίαν Ιχθύων, ίδια πός τό νότια της νήσου, έν τούτοις ή άλιεία είναι περιφορισμένη εις τας άσκάρας της τοπικής καταναλώσεως.

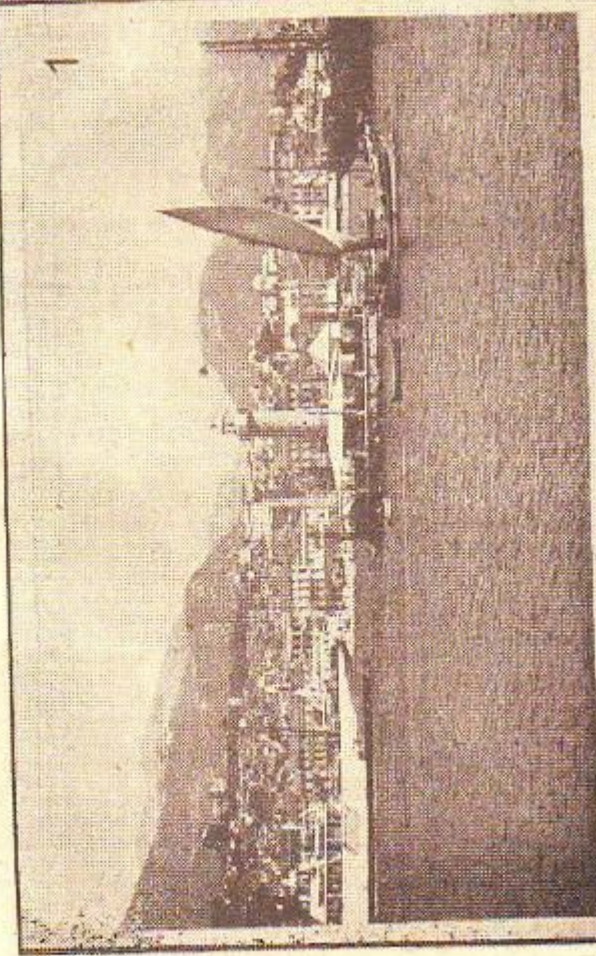
Η νήσος έχει σπουδαίαν βιομηχανικήν κίνησιν. Υπάρχουν εργοστάσια έλαιουργίας, σαπωνοποιίας, παραφίνης, λιθογραφεία κλπ. Εις τας κωμοπόλεις και τά χωρία ύπάρχουν πολιάριθμα έλαιοτριθεία, τά περισσότερα όμως άπηροαιώμενου συστήματος.

Η συγκοινωνία έντός της νήσου εξυπηρετείται υπό πλήρους δικτύου άμαξιτών όδών, αΐτινες συνδέουν και τά μικρότερα χωρία, Σπουδαιότερα εκ τών άρτηριών τούτων ει-

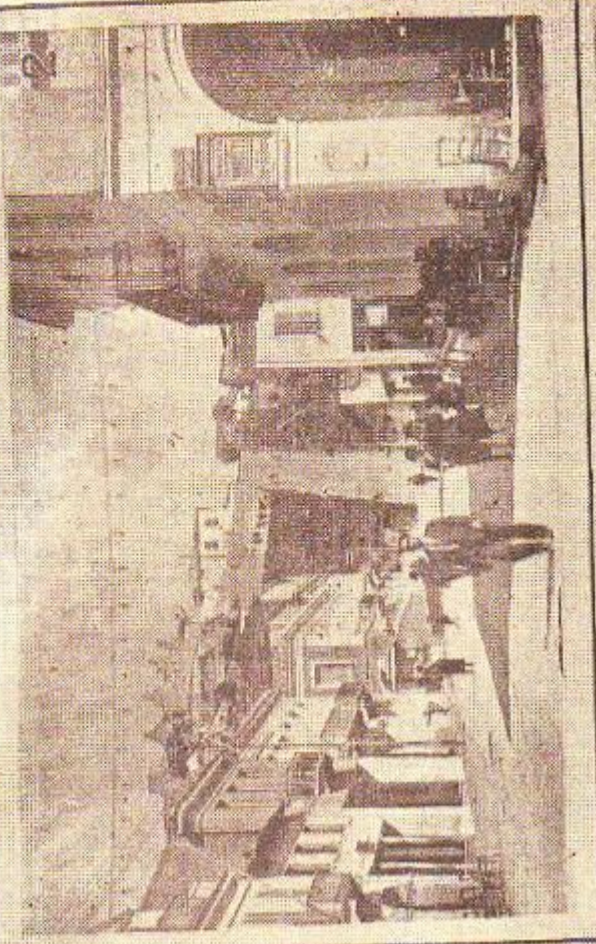

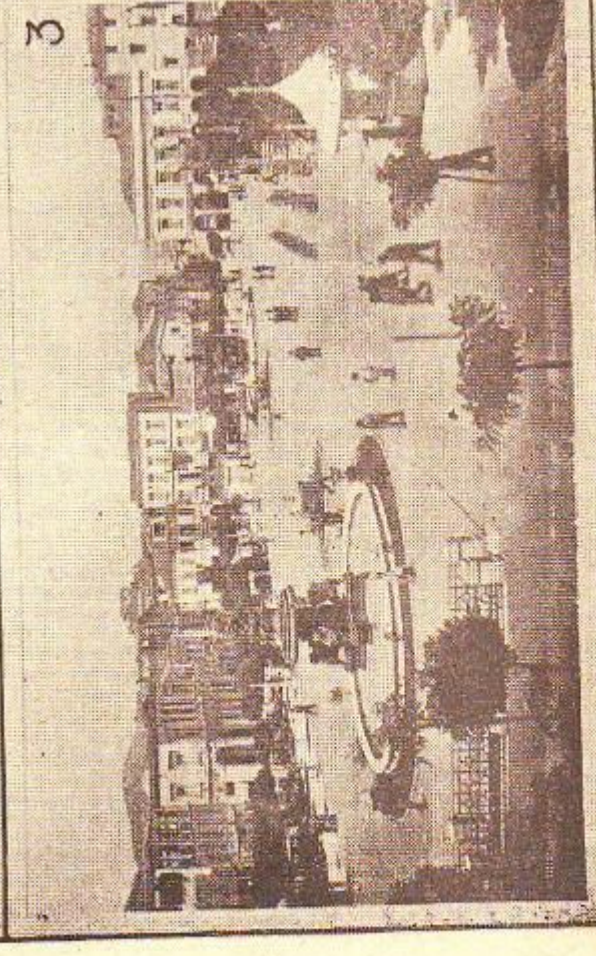

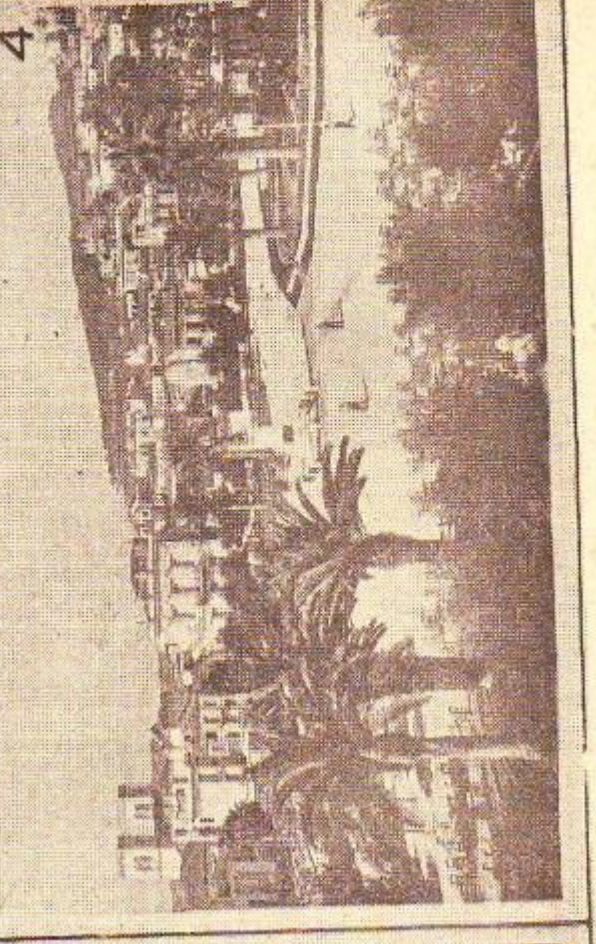
1

2

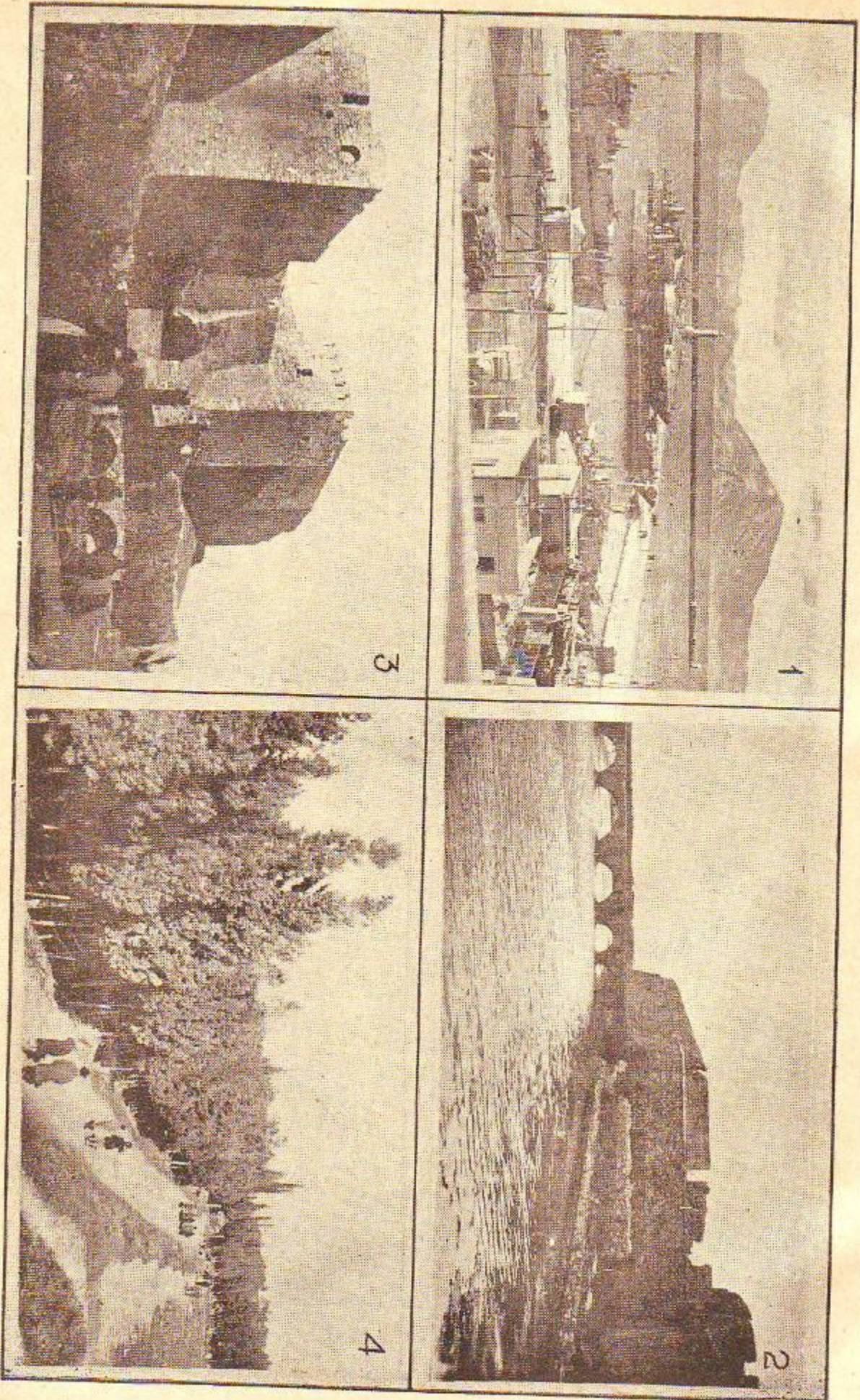

3

4

Πόρται: 1. Άνεψις τής πόλεως από θαλάσσης. 2. Ἡ ὁδὸς Γεωργίου Β' πρὸς Κλιμακωτὴν. 3. Ἡ πλατεῖα Γεωργίου Α'. 4. Ἡ πλατεῖα Ὑψηλῶν Ἄλων.

Πόρτοι: 1. Ταίρια του Αιθέρος Πορτών και ο Διευρυόρακτων. 2. Το φρούριον του Ρίου. 3. Το φρούριον των Πορτών. 4. Το Σουδάκιον.

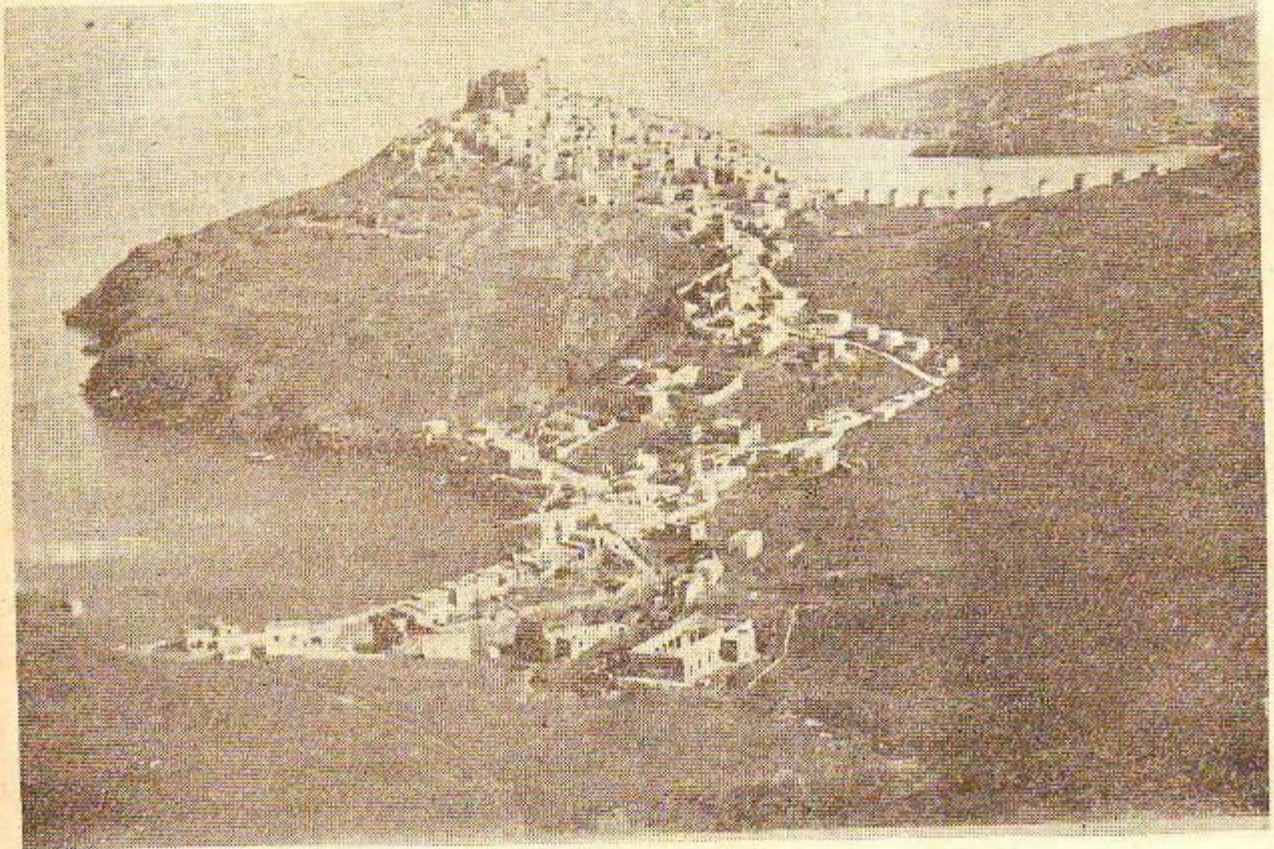

σπόγγων ιδίως. Άλιευτικοί στόλοι εκ πολλών εκατοντάδων άλιευτικών πλοιαρίων εθάνουν μέχρι των παραλίων της Άφρικής. Έθρα άλιεύονται διά δυτών οι σπόγγοι. Διά την αύτην αίτιαν οι κάτοικοι επιδίδονται εις την ναυτιλίαν ή μεταναστεύουν. Υπάρχουν εφημερεύσαι παροικίαι Δωδεκανησιών εις τας Ήνωμένας Πολιτείας και την Άφρικήν.

Κύρια πλουτοπαραγωγικά πηγαί των Δωδεκανήσων είναι ή γεωργία, ή έμπορική ναυτιλία και ή σπογγαλεία. Κατά τό τελευταία έτη έλασθεν ιδιαίτερον άνάπτυξιν και ή βιομηχανία. Τά προϊόντα των είναι μάλλον είδη πολυτελείας (σπόγγοι, κορνά, σοούτα) και όχι πρώτης ανάγκης. Η άλιεία των Δωδεκανησιών άποδίδει κατ' έτος 1.200 περίπου τόνους κατά μέσον όρον. Η σπογγαλεία κατά ύπολογισμούς Έλ-

συμπλέγματος, είναι ή Άστυπάλεια, ή άνωμαζομένη κοινώς Άστροπαλία. Είς την αρχαιότητα ήτο επίσης γνωστή ως Άστυπαλία, Άστυπάλεια και Άστυπαλία. Επί ενετικής κυριαρχίας έκαλείτο Σταμπάλια. Η Άστυπάλεια είναι νήσος άρεινή και διαίρεται εις δύο τμήματα, τά όποια συνδέονται διά στενής λωρίδος εδάφους πλάτους 180 περίπου δημάτων. Εκατέρωθεν του διαδρόμου τούτου σχηματίζονται δύο κόλποι. Από τά δύο τμήματα της νήσου, τό δυτικόν είναι τό ύψηλότερον (500 μέτρα ύψος), ένδ' αντίθετον, τό ύψος του ανατολικού δεν υπερβαίνει τό 35 μέτρα.

Τό έδαφος της νήσου είναι γόνιμον και παράγει δημητριακά, σταφυλάς και άλλα προϊόντα. Έχει επίσης κτηνοτροφίαν αρκετά άνειπτυγμένη. Η Άστυπάλεια από των αρχαιοτάτων

*Άποψις της Άστυπαλαίας.

λήνων άποδίδει 68.500 δικάδες τό έτος. Αί κατά τό 1950 γεωργικάς εκμεταλλεύόμενοι εκτάσεις, άντιπροσωπεύουν τά 27,91 τας εκατόν της συνολικής εκτάσεως της Δωδεκανήσου. Συμφώνως προς έπίσημον στατιστικήν, ή παραγωγή εις χιλιάγραμμα ήτο κατά τό έτος 1940 σίτου 3.112.200, κριθής 2.104.400, βρώμης 598.300, άραβοσίτου 19.000, καπνού 754.900, δάμβακος 19.100, διαφόρων κτηνοτροφικών ειδών 2.000.100, ελαίου 616.200, βρωσίμων ελαίων 1.360.800, γεωρήλων 1.043.400 κ.ά. Κατ' άλλην στατιστικήν, εις την Δωδεκανήσον υπήρχον τό 1939 689.315 ελαιόδενδρα 141.130 έσπεριδοειδή, 235.792 όπωροφόρα και 31.084 στρέμματα άμπέλων. Τό 1941 ή δασική εκτασις του συνόλου των Δωδεκανήσων υπελαγίζετο εις 1.370.000 στρέμματα.

Τουριστικόν ενδιαφέρον παρουσιάζουν κυρίως αι νήσοι Ρόδος και Κός. Η πρώτη διεθετε κατά τό 1947 600 κλίνας ξενοδοχείων και έχει περί τά 400 χιλιόμετρα αυτοκινητοδρόμων. Άριστον άνεπτυγμένη είναι ή όδική συγκοινωνία και εις την Κώ ή οποία κατά τό 1947 διεθετε 40 ξενοδοχειακάς κλίνας. Άξιόλογοι όδικοί συγκοινωνιαί υπήρχον κατά τό 1947 και εις την Κάρπαθον.

Μετ' από τας γραφικώτερας νήσους του Δωδεκανησιακού

χρόνων έκαλείτο Ίχθυόεσσα. Άν και είναι όρεινή, έχει εις τό δυτικόν τμήμα πεδινά έδαφη, εις των όποιων γονιμώτερον είναι τό γνωστόν υπό τό όνομα Μαλτεζίνα. Η Μαλτεζίνα, ή οποία άναμάσθη, ως ούνεται, αύτω, διότι επί πολλά έτη απέτελει κρησφύγετον των Μαλτεζών πειρατών, έχει άσφαλέστατον λιμένα, αρκετά εύρύχωρον και σημαντικώτατον από στρατηγικής άπόψεως. Ανατολικώς και βορειότερον της Μαλτεζίνας υπάρχουν άλλαι δύο μικραί πεδιάδες γνωσταί υπό τό όνομα Σχοινούνας και Άγριλίδι.

Ο Ήγησανδρος αναφέρει δει μεγάλοι άγέλοι λαγών έμάστιζον την νήσον ταύτην, οι κάτοικοι της όποιας έντός μιας μόνον ήμέρας εφόρευσαν έξ χιλιάδας. Η Πυθία, προς την όποιαν άπηυβύθησαν, παρήγγειλεν εις αύτούς: «Λακαίνας κύνας τρέφειν». Η Άστυπάλεια είναι επίσης ή μόνη νήσος του Αιγαίου και της Μεσογείου, ή όποια δεν έχει φίδια. Τούτο παρατηρήθη άπ' αρχαιοτάτων χρόνων διότι ό Άριστοτέλης αναγράφει ε' Άστυπάλεια ενθρά τοίς όφεισι. Τούτο οφείλεται εις τό ότι άπ' αρχαιοτάτων χρόνων ή νήσος ήτο και είναι ή πρώτος σταθμός της άποδημήσεως των πελαργών από της Άφρικής εις Άσίαν και Ευρώπην και τανάπαυιν εώς ίκανώς πελαγίως κατά Στράβωνα.

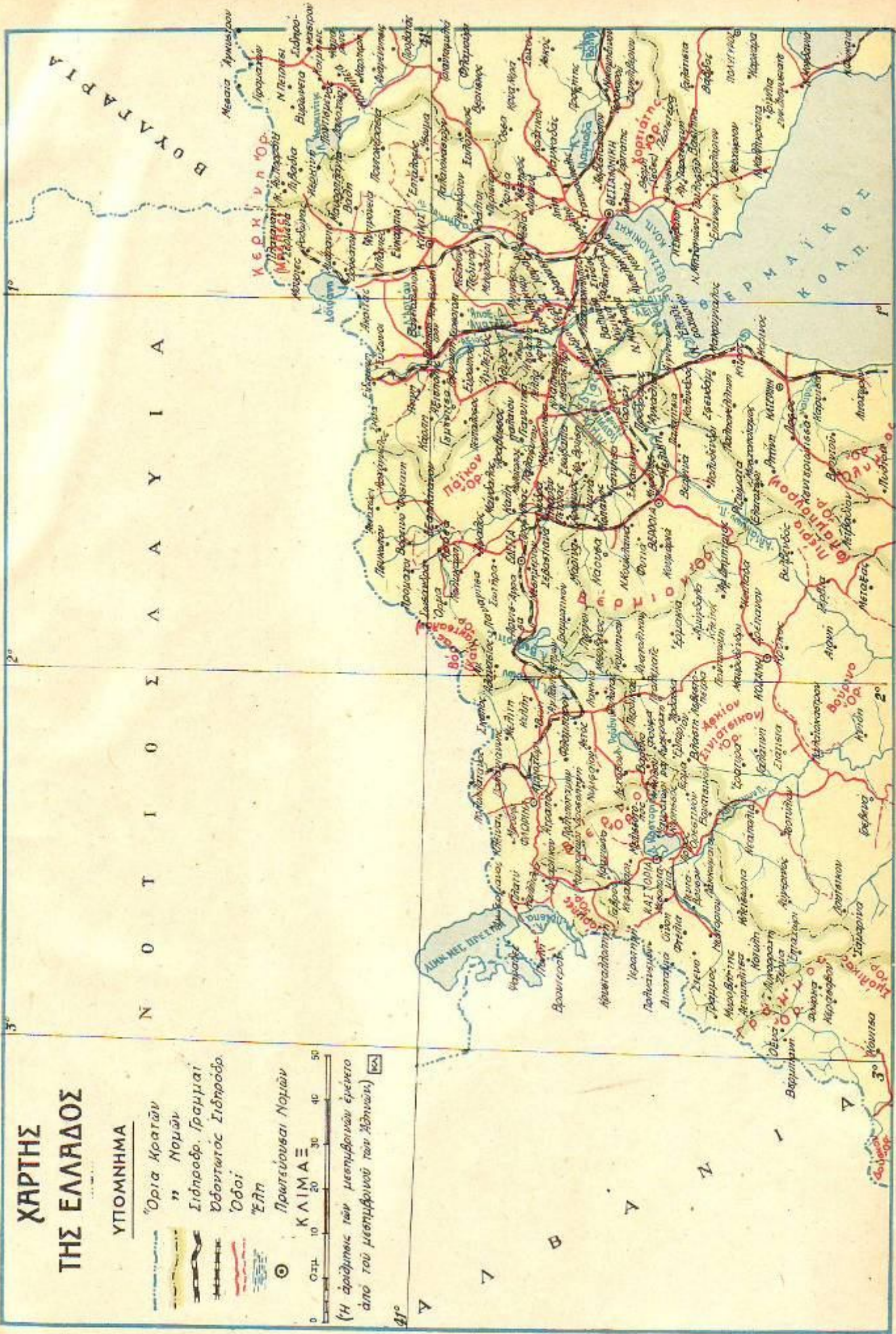

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Όρια Κρατών
- " Μορών
- Σιδηροδρ. Γραμμιαί
- Υδατοπτώσις Σιδηροδρ.
- Όδοι
- Ξέλη
- Πρωτεύουσαι Νοτιών
- ΚΛΙΜΑΞ**
- 0 10 20 30 40 50
- 0 Οστ

(Η άριθμοι των μεσημβρινών έμεινε από του μεσημβρινού των Αθηνών.)

Ν 0 Τ Ι 0 Σ Λ Α Υ Ι Α

41°

Υ

7

Β

Υ

7

1

Υ

3°

2°

Γ

Ε

1°

3°

2°

1°

ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

ΚΕΡΚΥΡΑ

Πάρος

Νάξος

Μυκόνος

Σάμος

Λέσβος

Χίος

Ψαράς

Κωφίνης

Κορίνθιος

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

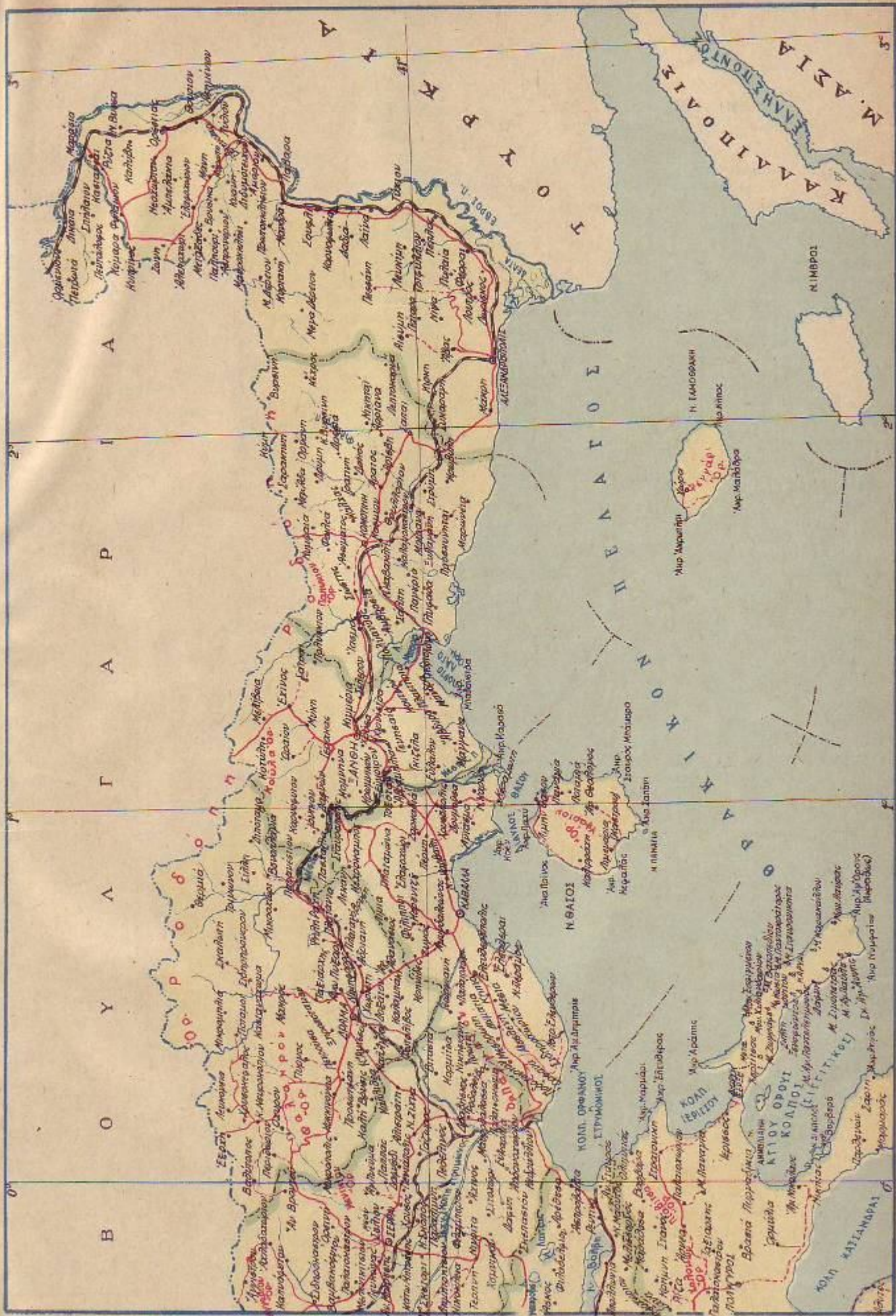
Μοριάς

Αχαΐα

Αργολικός

Πελοπόννησος

Μοριάς

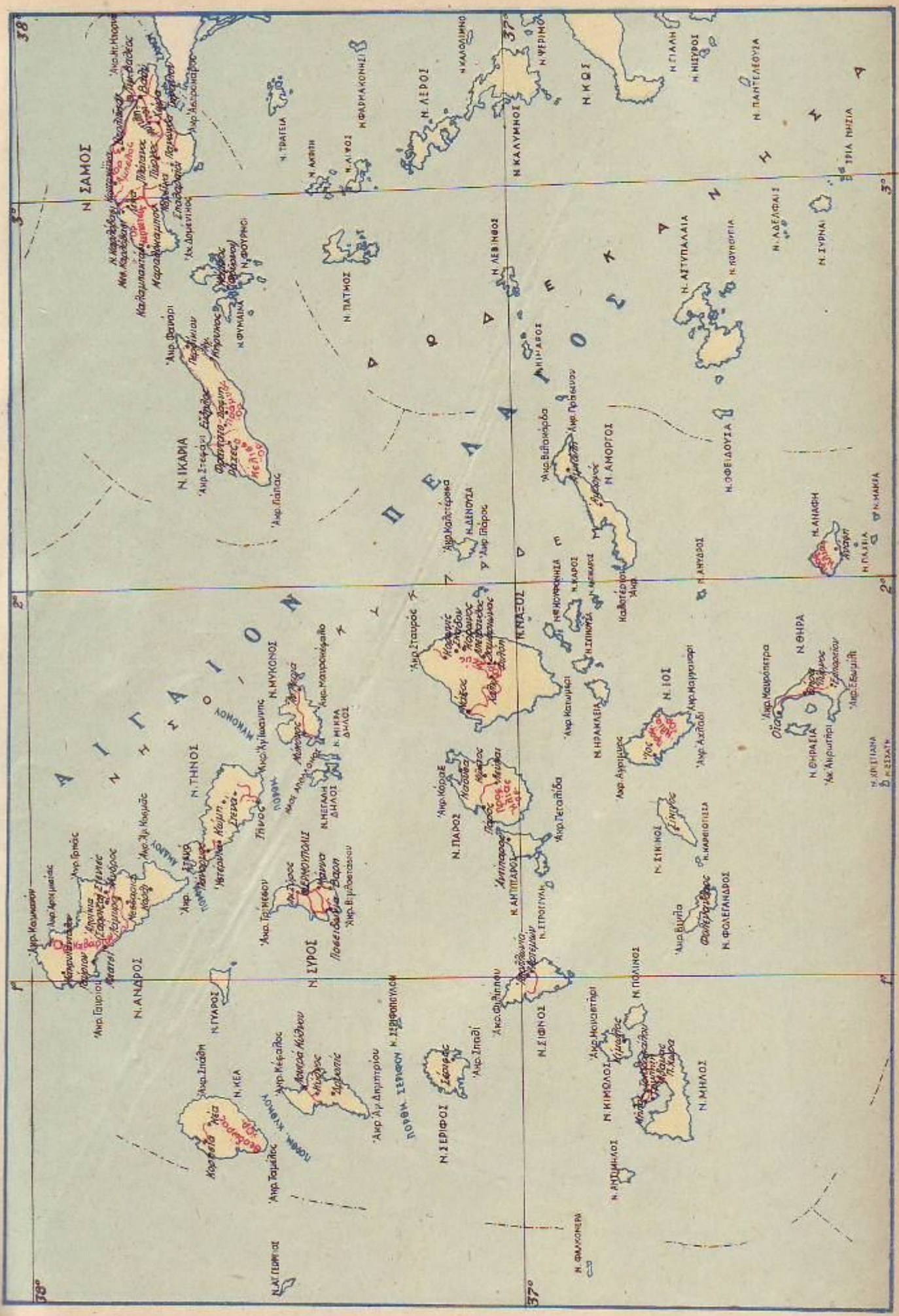

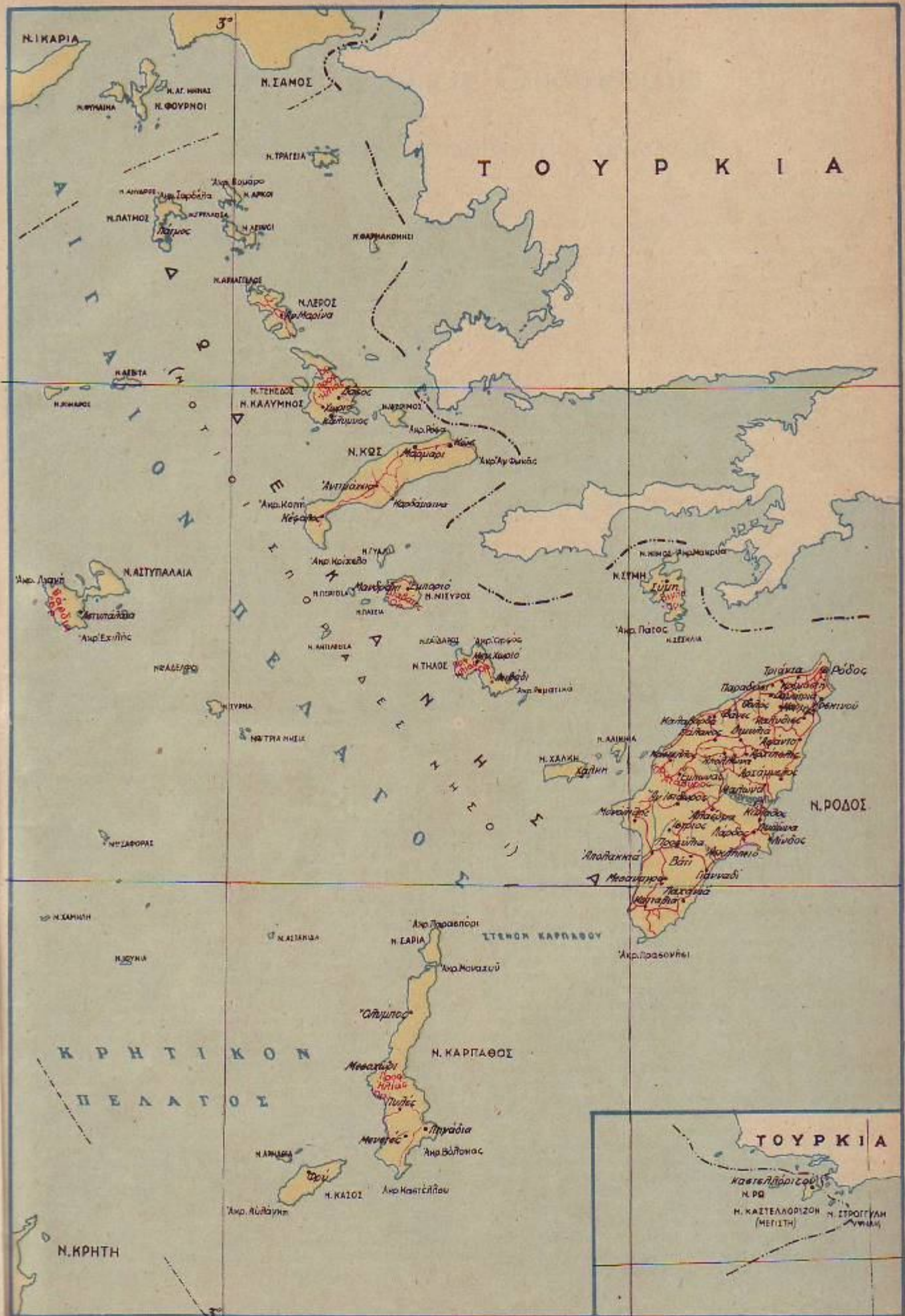

Ἡ Ἑλληνικὴ Οἰκονομία

Οἰκονομικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος

Α. ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΕΜΑΣ

Αἰγαιϊκὴ καὶ πρωτοϊστορικὴ ἐποχὴ. Ὁ ὄχι πωρ εἰς ὅλας τὰς χώρας, οὕτω καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ ἄνθρωπος ἐκαλύψε πρῶτον τὰς ἀνάγκας του μετὰ τὴν συλλογὴν ἀγρίων καρπῶν καὶ ριζῶν, τὴν θήραν καὶ τὴν ἀλιείαν. Ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ ἐκράτου κλίματος τῆς χώρας μας, ἀπὸ τῆς προϊστορικῆς ἀκόμη ἐποχῆς ἡ συλλεκτικὴ ἐξελιχθῆναι εἰς τὴν γεωργίαν, ἢ θήρα εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ἡ ἀλιεία εἰς τὴν ναυτιλίαν. Ἐν τούτοις, ἡ συλλεκτικὴ διατήρησε (καὶ διατηρεῖ ἀκόμη) τὴν σημασίαν της (θάλασσα, χόρτα, σαλιγάκoi, θάλδοι, ἀγριοὶ καρποί), ἐνῶ ἡ θήρα ταχῶς περιορίσθη, ὡς ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τῶν δασῶν. Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ἐξῆναι εἰς στήλαια (τραγωδοῦται) ἢ ἐπὶ τὰ εἰς δένδρα, διὰ τὰ προφυλασσάμενοι ἀπὸ τ' ἀγρία θήρια. Ἐν τούτοις εἰς τὴν Κοκκίαν, πρὸ τῆς μινωικῆς ἀκόμη ἐποχῆς, συναντῶμεν οἰκίας, διὰ τὰ προσυλάσσειν τὸν ἄνθρωπον οὐ μόνον ἀπὸ τὸ κρῶσ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ζέσθη. Ἴδιος τὸ πρῶτόν του ἐνδυμα τῆς προεξέχοντα ἀντικαταστάθη ἀπὸ μάλλινα υφάσματα, πού ἐχρηστέμενον πρὸ πάντων διὰ τὰ καλύψαι τὰ κάτω τῆς μέσης μέρη τοῦ σώματος, διὰ λόγους ἀσθητικῆς ἢ θρησκευτικῆς, ἐνῶ τὸ γυναικῶν στήθος, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, καθὼς καὶ τὴν κεφαλὴν ἐστόλιζον κοσμήματα.

Τὰ ἀρχικὰ ἐργαλεῖα καὶ ὄπλα πού εὐρέθησαν εἰς τὴν Κρήτην ἦσαν ἀπὸ κόκκορα, κέρατα καὶ πέτραν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως τὸν ψαμμόλιθον καὶ ἀσβεστολίθον ἀντικατέστησαν σκληροτέροι λίθοι, πού κατεργάζοντο οἱ ἄνθρωποι μετὰ ἐπιμέλειαν, ὅπως ὁ σίματιτης, ὁ οἰφίτης καὶ ὁ νεφρίτης. Εἰς αὐτοὺς προσετέθη κατὰ τὴν ἀσθητικὴν εἰσαγόμενος ἐκ Μιλήου, διότι διαχωρίζεται εὐκόλως εἰς φύλλα καὶ προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας πού παρέσχεον ὁ πυρίτης εἰς τὴν Δ. Εὐρώπην (νεολιθικὴ ἐποχὴ). Κατὰ τὸ τέλος οὗτοι περιῆναι τῆς 4ης π. Χ. χιλιετηρίδος, ἀρχίζει παραπλευρῶς καὶ ἡ χρῆσις τοῦ χαλκοῦ, πού προήρχετο ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τῆς Κύπρου καὶ τῆς Σίφου, πιθανώτατα δὲ καὶ τοῦ χρυσοκαμίνου τῆς Κρήτης (βλ. λέξιον Γουρνιά). Ἡ Σύρος ἦτο τὸ ἐμπορικὸν κέντρον τοῦ ἀναπτυσσόμενου τότε αἰγαιϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐνῶ ἡ Στερεὰ Ἑλλάς καὶ ἡ Πελοπόννησος βραδέως προσεπάθον νὰ μιμηθῶν κάποιον αὐτῶν. Ἡ ἐποχὴ τοῦ ὀρειχάλκου ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ 2400 π. Χ., διὰ τὰς Κυκλάδας, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Νότιον Ἑλλάδα, ἀλλ' ἡ Θεσσαλία ἐξακολουθεῖ ν' ἀγνοῖ τὴν χρῆσιν τῶν μετάλλων. Ἡ ἐντασις ἐξ ἄλλων τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων μετὰ τῆς Αἰγύπτου φέρει φυσικὰ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πρώτης θαλασσοκρατορίας τῆς Κρήτης, ἢ ὅποια ἦτο γεωγραφικῶς καλύτερον πρὸς τοῦτο τοποθετημένη ἀπὸ τὰς ἄλλας ἡμεῶν, μετὰ τὴν Αἰγύπτου, Ἀνατολῆς καὶ Ἑλλάδος. Κατὰ τὸ 2000 π. Χ., ἀρχίζει ἡ περίοδος τῶν πρώτων ἀνακτορῶν τῆς Κνωσοῦ, τῆς Φαιστού καὶ τῆς παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Μάλλινα πεδιάδος ἀγνώστου ταυτότητος μινωικῆς πόλεως. Ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτῶν ἰδιωτικῶν κατοικῶν εἰς πολυτρόφους οἰκίας. Τὸ ἐμπόριον δὲν ἀρκεῖται πλέον εἰς τὰ μέταλλα, τὰ ὅποια ἀναζητεῖ εἰς μακρινὰς χώρας, ὡς ἡ Ἑταιρία, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰσπανία καὶ ἡ Κορινθία, ἀλλ' εἰσάγει ἀρωματικά φυτὰ ἀπὸ τὴν Κυρηναϊκὴν, ἠλεκτρον ἀπὸ τῆς ἀκτίας τῆς Ἀδριατικῆς καὶ ἄλλα εἶδη πολυτελείας ἀπὸ ἄλλα μέρη. Οἱ ὄπλα οὖτοι κατασκευάζοντο ὅμοια μακρὰ χρυσοποικιλία εἶδη, οἱ ἀγγειοπλασται, ἔχοντες πλέον τὸν κεραμικὸν τροχόν, κατασκευάζοντο λεπτοτάτης τέχνης πῆλιν ἀγγεῖα μετὰ ἐγχρόμους διακοσμήσεις, οἱ κοσμηματοποιοὶ τεχνουργοὶ ἀληθινὰ ἐργα τέχνης καὶ σκαλίζουν εἰς πολυτίμη πετραδιὰ μορφὰς ἀνθρώπων καὶ ζώων. Ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἰδεογράμματα προκύπτει ἡ ἱερογλυφικὴ γραφὴ.

Τὴν πρῶτην ἡγεμονίαν τῆς Κρήτης, ἢ ὅποια κατεστράφη κατὸν ἐπαναστάσεων φαίνεται ἡ ἄλλη τιμὸς αἰτίας ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς ἀκόμη, διαδέχεται ἡ δευτέρα τοιαύτη ἢ μινωικὴ (1700—1400), λαμπροτέρα ἀκόμη, ἢ ὅποια ἐγείρει νέα πολυτελέστατα ἀνάκτορα καὶ μνημεῖα, ὅπου οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ αὐλικοὶ διάγουσιν πολυτελεῖ ζωὴν, αἱ κυρίαὶ τῆς αὐλῆς φέρουσιν πολυτελεῖς ἀμφιέσεις, πού δὲν ὑπολείπονται εἰς χάριν καὶ πλοῦτον ἀπὸ τὰ ἠραιότερα δημογυμνασια τῆς νεωτέρας μόδας καὶ αἱ τέχναι φθάνουσιν εἰς ἀκμὴν πού δὲ ἐξήλθον πολλοὶ σύγχρονοι καλλιτέχναι. Κατὰ τὴν νεολιθικὴν ἐποχὴν, οἱ Κρήτες ζοῦν κυρίως ἀπὸ τὴν συλλεκτικὴν, τὴν ἀλιείαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, ἢ ὅποια ἦτο κυρίως νομαδική. Ἀργότερα, μετὰ τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ, ἀναπτύσσεται ἡ γεωργία, παράγουσα κριθὴν, σίτον, ὄσπρια, κολοκύθια, λίνον, καλλιεργοῦνται δὲ ἡ ἄμπελος, ἡ ἐλαία, ἡ σικκὴ, ἡ κωδικέα καὶ ἡ κορυμβία, καθὼς καὶ ἡ κυπρίσιος διὰ τὴν φυλακίαν τῆς. Ἐπίσης ἦκυμαζεν ἡ μελισσοκομία, ἢ ὅποια ἐβιδεν ὄχι μόνον μέλι, ἀλλὰ καὶ κηρὸν πρὸς παρασκευὴν κηρίων.

Ἀλλ' ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 17ου π. Χ. αἰῶνος ἡ Ἀργολίς βεβαιωτικῶς ἐπηρεάζει τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κρητικῶν πολιτισμοῦ. Διότι ἡ Αἰγύπτου κατεκτήθη τότε ὑπὸ τῶν Ἑβραίων καὶ τὸ κρητικὸν ἐμπόριον ἠναγκάσθη νὰ στραφῆ πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ καλλιέργεια τῆς ἀμπέλου καὶ τῆς ἐλαίας, εἰσάγεται καὶ μαζί με αὐτὴν ὁ ἵππος, μέσω τῆς Κρήτης, ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν. Αἱ γυναῖκες τῶν ἀρχόντων ἐνδύονται κατὰ τὴν μόδον τῆς Κνωσοῦ καὶ αἱ πριγκιπικαὶ κατοικίαι στολιζοῦνται ἀπὸ τοιχογραφίας, πολυτίμη ἀγγεῖα καὶ κοσμήματα. Οἱ Ἀχαιοὶ ἐκπολιτίζονται, ἀνεγείρουσιν ὄχυρα ἀνάκτορα, ὅπως τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν, ἀγαποῦν τοὺς πολέμους καὶ τὰς περιπετείας κατὰ θῆραν καὶ θάλασσαν, ὀργανώνουσιν μεγαλοπρεπεῖς ἐορτὰς καὶ ἀτελείωτα γεύματα. Ὅταν αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Σηλήμων ἤθων νὰ διασαφίσουν τὸν αἰῶνον ὑπὸν τῶν ἀρχαίων ἡγεμόνων τῶν Μυκηνῶν, τοὺς εἶδον μετὰ τὸ πρόσωπον σκεπασμένον ἀπὸ χρυσὰ προσωπίδα, μετὰ μακρὰ τῶν εἰδῶν, τὰς πεποιτημένους ἀπὸ πολυτίμους λίθους μαχαίρας τῶν, τὰ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ ἀγγεῖα τῶν καὶ τὰ βαρῦτα κοσμηματὰ τῶν. Ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς ἐπεξετάθη καὶ πρὸς βορρᾶν, εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ἐμφανίζεται ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τῆς Καδμείας εἰς τὰς Θήβας καὶ τὰ εἶρηται τοῦ Παλαιοκάστρου τῆς Κορινθίας (βλέπε λέξιον Γουρνιά).

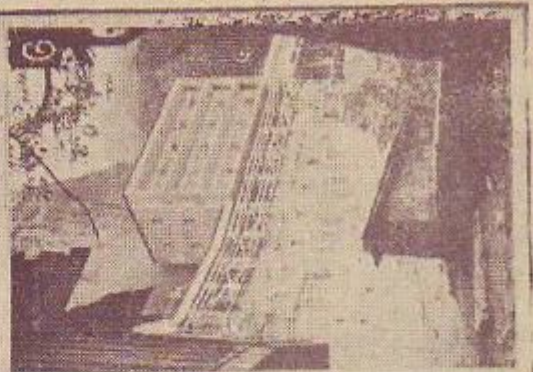
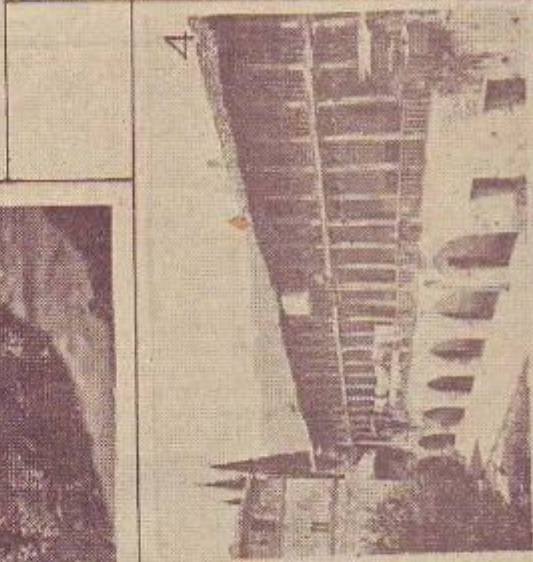
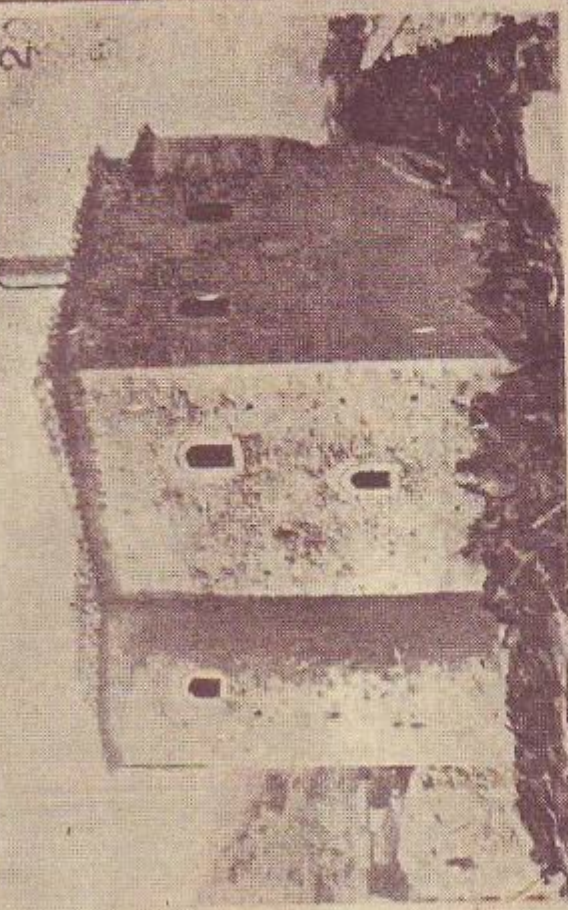
Ὁ κρητο-μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς ἐπικράτησεν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἐπὶ δύο αἰῶνας (1600—1400). Μετ' αὐτὴν ἀρχίζει ἡ ἡγεμονία τῶν Μυκηνῶν (1400—1200), εἰς τὴν ὅποιαν φαίνεται ὅτι ὑπετάγη καὶ ἡ παρακμάσασα Κρήτη. Ὁ ἐποικισμὸς τῶν παραλίαν τῆς Μικρασίας καὶ ἡ μινωικὴ ἐξιστοσύνη ἐντείνουσιν τὸ ἐμπόριον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Ἀλλὰ γενικῶς ἡ βιοτεχνία ἀποβλέπει περισσότερο ἐν τὴν κατὰ πρῶτον παραγωγὴν, πρὸς ἐξιστοσύνην εἰς καθυστερημένους λαοὺς, παρὰ εἰς τὴν ποιότητα, πού χαρακτηρίζει τὴν κρητικὴν τέχνην. Ὁ μινωικὸς πολιτισμὸς ἀπλωρεῖται καὶ πρὸς βορρᾶν, μέχρι τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας. Ἀλλ' ἡ εἰσβολὴ τῶν Δωριέων ἀπὸ τὰς βορείους περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος, καταστρέφει ριζικῶς τὸν μινωικὸν πολιτισμὸν. Δὲν πρόκειται ὅμως περὶ τοπικοῦ μόνον φαινομένου: ὁ λαμπρὸς πολιτισμὸς τοῦ ὀρειχάλκου ὑποκύπτει πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ σιδήρου.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν φαίνεται ὅτι ἀρχικῶς ἐπικράτησεν τὸ καθεστὸς τοῦ γένους, ἀπὸ τὴν δίδουσιν τοῦ ὅποιου προήλθον αἱ οἰκογένειαι, πού ἔξω ὑπὸ τὸ σύστημα τῆς κλειστῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Ἀπὸ τῆς προϊστορικῆς ὅμως ἀκόμη ἐποχῆς, βλέπομεν νὰ δημιουργοῦνται ἀστικὰ κέντρα, ὅπου μαρτυροῦν τὰ εἶρηται τῆς Κνωσοῦ, τῆς Ζάκρου, τοῦ Παλαιοκάστρου, τῆς Ψείρας καὶ τῶν Γουρνιῶν εἰς τὴν Κρήτην, πού συντηροῦντο ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιοτεχνίαν. Τὰ μέταλλα ἀντικατέστησαν τὰ ζῶα εἰς τὰς συναλλαγὰς. Μετὰ τὴν Δωρικὴν ὅμως κατάκτησιν, ὅσοι κάτοικοι δὲ ἔσθον πρὸς τὴν Μικρὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Συρίαν, γίνονται ὑποτελεῖς, καλλιεργοῦντες τὴν γῆν διὰ λογαριασμὸν τῶν κατακτητῶν.

Τὸ ἐμπόριον ἀντικατέστησεν κατὰ μέγα μέρος ἡ πειρατεία, ἢ ὅποια ἐτίμητο ὡς πρᾶξις θαρραλέα. Ἀλλ' ὄλιγον κατ' ὄλιγον οἱ δόρυβαροι κατακτητῆται ἀρχίζουν νὰ παραδέχωνται τὰ ἀγαθὰ τοῦ αἰγαιϊκοῦ πολιτισμοῦ, διατηροῦντες ὅμως τὴν φυλετικὴν, ἀγροτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν τῶν (Σπάρτη, Κρήτη), ἐνῶ εἰς τὰ ἐμπορικὰ κέντρα ἐνοῦνται μετὰ ἄλλα στοιχεῖα, ἢ ὀργανωσίς τῶν ἀποσυντίθεται καὶ γίνονται ναυτικοὶ καὶ ἔμποροι (Κόρινθος, Ρόδος). Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς γεννᾶται, ἀπὸστοκος τοῦ αἰγαιϊκοῦ.

Ἐφ' ὅσον δὲν εὐρέθη ἡ κλεῖς τῆς μινωικῆς γραφῆς, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν δωρικὴν ἐποχὴν ὡς τὴν πρωτοϊστορικὴν ἑλληνικὴν ἐποχὴν. Ὁ ὄμιρος ἔζησεν κατὰ πάσαν πιθανότητα κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα, ἦτοι μετὰ τὴν δωρικὴν κατάκτησιν. Ἀλλὰ τὰ δωρικὰ ἐπιπελομαθῶν ἂν ὄχι ὀλόκληρα ποιήματα ἀπὸ τὴν προγενεστέρην μινωικὴν ἐποχὴν, τοῦλάχιστον θρύλους καὶ ἀναιμνήσεις ἀπὸ αὐτὴν. Τὰς περιγραφὰς τοῦ Ὀμήρου συμπληρῶναι ὁ Ἡσίοδος, ὁ ὅποιος ἔζησεν ἕνα αἰῶνα πρῶτον μετ' αὐτὸν καὶ δὲν ἀσχολεῖται πλέον μετὰ τὴν ζωὴν ἡρώων καὶ βασιλέων ἀλλὰ περιγράφει τὴν ταπεινὴν ζωὴν τῶν γεωργῶν. Ὡς ἐμφανίζεται ἐκ τῶν κειμένων τούτων ἐπικρατεῖ παντοῦ ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία, ἢ ἐργασία τῶν ἀγρῶν γίνεται ἀπὸ τοὺς ἰδιοκτῆτας τῶν, βοηθουμένους ἀπὸ δούλους. Τὰ σιτηρὰ καὶ ἡ ἄμπελος ἀποτελοῦν πάντοτε τὴν δάσιν τῆς οἰκονομίας, ἀλλ' ἡ δεινρόδης καλλιέργεια γίνεται πλέον συστηματικὴ,

1

2

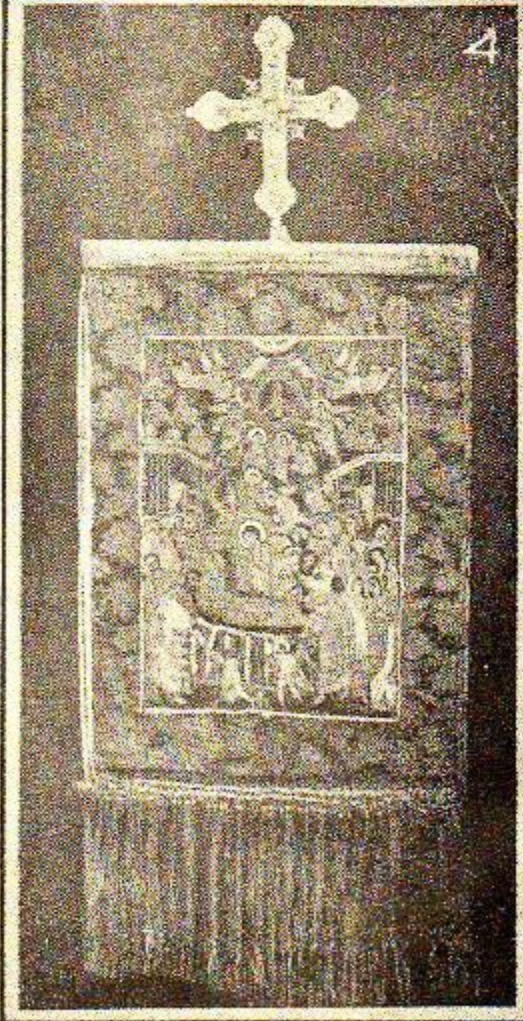
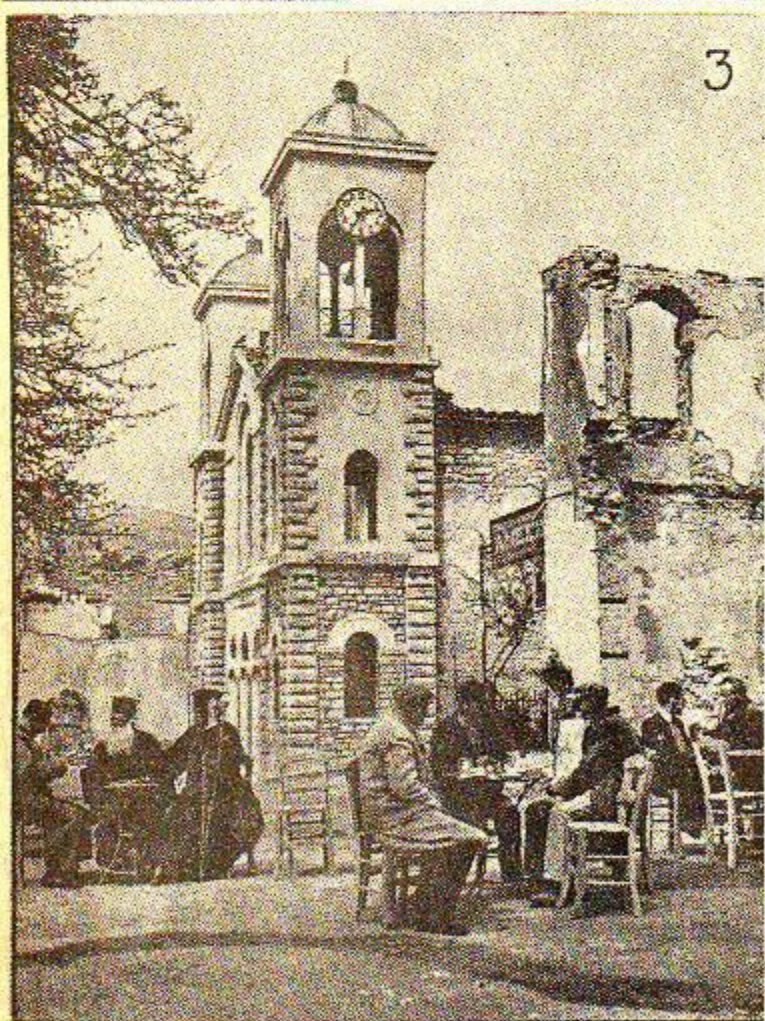
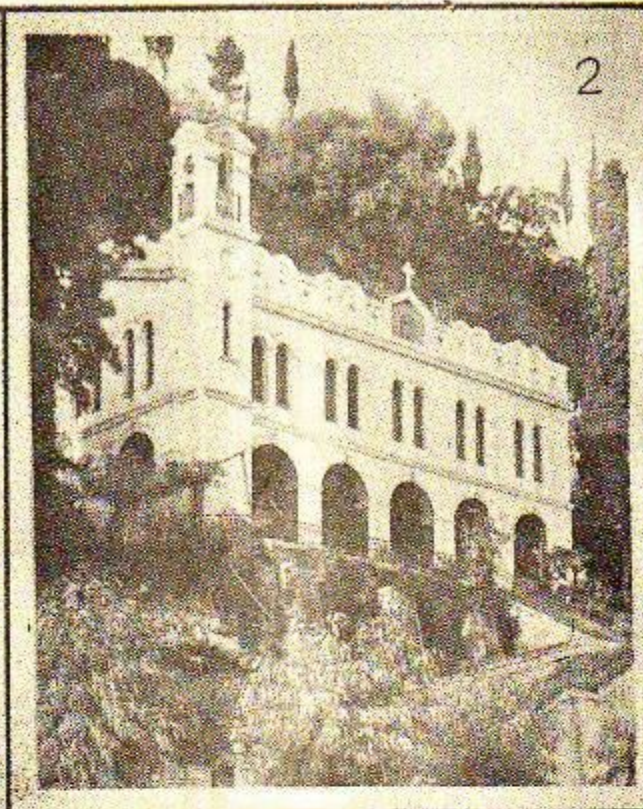
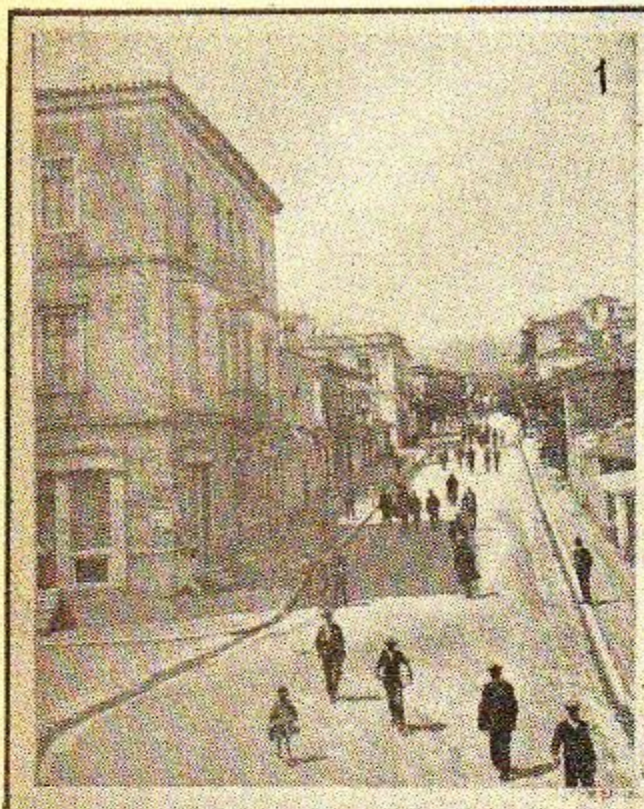
3

4

5

6

Άχαια: 1. Ἡ μονὴ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου (πρὸ τῆς ἀπαιτεώσεώς της). 2. Ὁ πύργος Πετμεζῶ εἰς τὰ Σαδενῶν Καλαβρύτων. 3. Διπλοῦν τμήμα ὄρειον παρεμβόρου τοῦ Γλαυκοῦ. 4. Ἡ μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν τῆς Αἰγιαλείας. 5. Ἡ σπηλιὴ τοῦ ὀδοντοῦ σιδιροδρόμου Καλαβρύτων. 6. Ἡ μετὰ μονὴ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου (διαρκούσις τῆς οἰκοδομήσεώς της).

1. Ἡ ὁδὸς Τσάρτσιλ (πρᾶνὴ Μητροπόλεως), ἡ κεντρικώτερη τοῦ Αἰγίου. 2. Ὁ ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἐπὶ Παναγία ἢ Τρυπητῆς εἰς τὸ Αἶγιον. 3. Ἡ πλατεῖα τῶν Καϊαβαρῶν ὅπου ἐτιφεκίσθησαν τὴν 13ην Δεκεμβρίου 1943 ὑπὸ τῶν Γερμανῶν 1100 ἐκ τῶν κατοίκων. 4. Τὸ λάβαρον τῆς Ἁγίας Λαύρας ἐπάνω εἰς τὸ ὅποιον ὠρκίσθησαν οἱ ἐπαναστάται τοῦ 1821.

δικαίωμα εργασίας, επομένως και καλλιέργειας της γης, η οποία εξετέλετο από τους ελλήνας και την οικογένειάν των, έκαστος των οποίων υπεχρεούτο να φέρη κατ' έτος εις τόν κύριόν του 70 μεδίμους κρήθης δι' αυτόν και 12 δια τήν γυναίκα του (έν όλω 60 εκατόλιτρα), με την ανάλογον ποσότητα οίνου και ελαίου. Οι κλήροι τών περιόικων, τους οποίους οἱ καλλιεργούν μόνοι των ή δια δούλων, ήσαν ανταλλακτικοί. Έλας εις τους υποδουλοθέντας Μεσογίους απέβησαν αι γαίαι των, υπό τόν όρον όμως να παραβούν το ήμισυ της εσοδείας των εις τους νέους κυρίους των, οι οποίοι έμειναν ξένοι προς τους κατακτηθέντας υπ' αυτών λαούς και απέτέλεσαν μίαν κλειστήν στρατιωτικήν άριστοκρατίαν.

Τό εμπόριον ήσκειτο κατ' αρχάς εις τας θρησκευτικάς παγυρούς, υπό την προστασίαν τών θεών. Περιήρως ήτο εις τήν αρχαιότητα ή ίερά αγορά της Δήλου, όπου συντηγόντο οι μεγάλοι ναυτικοί όδοι από Συρίας, Αιγύπτου, Μικρασίας, Σικελίας και Πόντου. Παρά τας ίεράς ίδρύθησαν μόνιμοι απόθηκαι έμπορευμάτων, έμπορεία. Τόν χαλκόν, ως ανταλλακτικόν μέσον, αρχίζει ν' αντικαθίστα ό άργυρος και άργότερον ό χρυσός. Κατά τόν 7ον π.Χ. αιώνα εισάγεται τό νομίσμα, κατά πρώτον εις Αίγιον.

Με τήν ανάπτυξιν του έμπορίου ή βιοτεχνία παρήγε πλέον όχι μόνον δια τας ανάγκας της τοπικής αγοράς, αλλά και προς εξαγωγήν εις όλας τας χώρας της Μεσογείου. Μέρος τών πρώτων όλών εισήγεται εκ του έξωτερικου ίδιως εις τας Αθήνας, όπου ή βιοτεχνία έλαβε τήν μεγαλύτεραν ανάπτυξιν: ή κανθαβία και ό σίδηρος από τόν Εύξειον Πόντον, όπου κατέληγον οι δρόμοι της μεταφοράς του, ό χαλκός εκ Κύπρου, ό κασσίτερος εκ Νοτίου Γαλλίας, όπου τόν έφερον τά καραβάνια, τό ελεφαντόδοντον εκ Αιγύπτου και Λιβύης, τά λεπτά έρια από τήν Φρυγίαν και Λυδία, μέσω της Ίωνίας, ή ξυλεία και ό χρυσός από τήν Θράκην. Τό έλληνικόν υπέδαφος έδίδε μερικά μέταλλα: άργυρον εις τό Λαύριον και τήν Σίφνον, μόλυβδον εις τήν Κέα, τήν Σέριφον, τήν Άνάφη, τήν Ρόδον και τήν Χαλκιδικήν, χαλκόν εις τήν Εύβοιαν, παρά τήν Χαλκίδα και τήν Αϊδηρόν, σίδηρον εις τό Τάιναρν, τήν Βοιωτίαν και τήν Εύβοιαν και εις τας Κυκλάδας Άνδρον, Σύρον, Σέριφον και Σκύρον. Συνέπειά της ανάπτυξεως του έμπορίου και της ναυτικής υπήρξεν ή εμφάνισις τών τραπεζιτών (άργυρογυμνών, δοκιμαστών ή κολυβιστών), οι όποιοι ήλάσσαν τά νομίσματα τών διαφόρων έλληνικών και ξένων πολιτειών, εδόνειζον εις τους πελάτας των και έδέχοντο χροήματα προς φύλαξιν. Τό σπουδαιότερον όμως πιστωτικόν ίδρυμα της αρχαιότητας ήτο τό Ίερόν της Δήλου.

Η βιοτεχνία από οικογενειακής λαμβάνει μορφήν έμπορικην και ειδικευμένην, χωρίς βέβαια να εκλείψη και ή οικολογία, που ήτοιμάζε τό υφάσματα και τά τροφιμα της οικογενείας, όπως γίνεται ακόμη εις τά χωριά μας. Ο Περικλής αναφέρει ότι χωρίς εις τήν δια της πολιτικής του έμπειρωθείσαν ευημερίαν ανεπτυχθήσαν άρισμένα επαγγέλματα: ή βυλοφυγική, ή γλυπτική, ή καταργασία του όρειχαλκού, ή λάξευσις τών λίθων, ή χρυσοχοία, ή καταργασία του ελεφαντόδοντος, ή ζωγραφική, ή κεντηματοποιία, ή καλλιτεχνική καταργασία τών μετάλλων (τορευτική), ή άμαξοποιία, ή σχινοπλεκτική, ή υφανσις τού λίνου, ή λιθοστρωσις, ή υποδηματοποιία και ή μεταλλευτική. Καί ό Ξενοφών μας πληροφορεί ότι κατά τήν εποχήν του εις τας μεγάλας πόλεις κάθε τεχνίτης κατεγίντο εις ένα μόνον επάγγελμα και ένιστε εις ένα τμήμα του επάγγελματός του. Ούτω μερικοί υποδηματοποιοί κατασκεύαζον μόνον άνδρικά και άλλοι μόνον γυναικεία υποδήματα. Άλλος κατεγίντο εις τό να κόπη μόνον τά δέρματα τών υποδημάτων και άλλος να τά ράπτη. Επίσης γνωρίζομεν ότι άλλοι έπλωνον τό έριον, άλλοι τό ένγεγον, άλλοι τό υφαννον, άλλοι τό έβασπον, άλλοι τό έρραπτον. Ο καταμερισμός λοιπόν της εργασίας, ό όποιος θεωρείται ως νεωτάτη επινόησις, είχεν εισαχθή υπό κάποιαν μορφήν εις τά αρχαία εργατήρια.

Εκτός τών Αθηνών και άλλαι πόλεις ήσαν γνωσταί δια τά βιοτεχνικά των είδη. Η Χαλκίς, ή Σικιών και ή Σάμος δια τήν μεταλλουργίαν των, ή Κόρινθος, ή Μίλητος και ή Σάμος δια τά υφάσματα και τά χαλιά των, αι ήσοι του Αιγαίου και αι Ίόνιοι δια τήν ναυπηγικήν των, ή Κόρινθος δια τήν βυλογλυπτικήν και τήν άγγειοπλαστικήν της. Τά έργα στήρια ήσαν συνήθως μικρά και οι ιδιοκτήται εργάζοντο αυτοπροσώπως, βοηθούμενοι από τους υιούς των ή από κανένα εργάτην, ελεύθερον ή δούλον. Έν τούτοις υπήρχον και μερικά μεγάλα τοιαύτα, όπως π. χ. τό εργαστήριον του πατρός του ρήτορος Λυσίου, τό μέγιστον της εποχής του, όπου ήργάζοντο 120 εργάται. Εις τήν επιχείρησιν όμως τών μεταλλείων του Λαυρίου, ή όποια παρεχασθή εις τόν Νικίαν, εργάζοντο 1000 δούλοι, άνήκοντες εις τό κράτος και ουδεις έλεύθερος πολίτης. Πολλοί έννοκίαζον τους δούλους των, άλλοι τους άνέθετον τήν διεύθυνσιν τών επιχειρήσεών των, άγρών ή εργαστηρίων. Άλλά πρέπει να σημειωθή ότι εις τας άριστοκρατικές πολιτείας, όπως ή Σπάρτη, αι Θεσπιάς, αι Θήβαι και ή Έπιδαυρος, ή εργασία τών πολιτών θεωρείτο μείωσις του πολίτου και κατάπτωσης. Αντιθέτως εις τας δημοκρατικές πολιτείας οι πολίται εργάζοντο και μάλιστα εις τας Αθήνας οι βιοτέχναι άπαιτούν τήν πλειοψηφίαν της συνελούσεως του λαού, κατά τό τέλος του 5ου π.Χ. αιώνα.

Η ζωή εις τήν κλασσικήν εποχήν δεν ήτο άκριθή. Ο Άθηναίος πολίτης με 1 1/2 όβολόν (0,25 χρ. δρ.) ήμερησίως ήδύνατο ν' αγοράση άρτον, έλαιόν, όροι ή κρέας. Τρεις όβολοί (0,50 χρ. δρ.) έφθανον δια τήν προμήθειαν άρτου, φαγητού και καυσαζώλων δια μίαν οικογένειαν τριών ατόμων. Επομένως ή τροφή και ή θέρμανσις έστοιχίζον εις τριμελή οικογένειαν 182 δραχμάς της εποχής ή 245 χρυσάς δραχ. έτησίως. Έξ άλλου ένας αίκίσκος έστοιχίζεν 100 ή 200 δραχμάς, άντεπροσώπειεν επομένως έτήσιον ένίοικον 20 περίπου χρυσών δραχμών. Τα ένδύματα και τά σανδάλια έστοιχίζον περί τας 50 έως 60 δραχμάς. Συνεπώς μία τριμελής οικογένεια έξουσε με 325 χρ. δραχμάς της εποχής μας έτησίως. Τό κόστος της ζωής ηύξασε βέβαια κατά τόν Πελοποννησιακόν πόλεμον και τας καταστροφάς της υπαίθρου. Άλλ' ή ζωή έγένετο πολυ περισσότερο άκριθή μετά τήν Μακεδονικην κυριαρχίαν, όποτε έτέθη εις κυκλοφορίαν ό χρυσός τών Περσών και επήλθεν ούτως υποτίμησις της αξίας του νομίσματος, άρα ύψωσις του τιμωρίθου.

Τά κρατικά έξοδα ήσαν δύο ειδών: τακτικά, εις ειρηνικές περιόδους και έκτακτα, εις πολεμικάς. Τά τακτικά έξοδα εκάλυπτον συνήθως από φόρους επί τών πραγμάτων, διότι οι προσωπικοί φόροι έθεωρούντο αντίθετοι προς τας ατομικάς ελευθερίας, τά έκτακτα έξοδα εκάλυπτον κυρίως από αναγκαστικάς εισφοράς τών πλουσίων, πάντοτε όμως υπό διαφόρους τιμητικάς όνομασίας, ώστε να φιλιτιμούνται οι εισφέροντες (τριηραρχία, προεισφοράι, έκτακτοι λειτουργοί).

Όσον άφορά τήν κοινωνικήν πολιτικήν, εύρίσκομεν τά πρώτα αυτής ίχνη εις τήν κοινήν ένστισιν και τήν διανομήν τών σφαγιών εις τους άπόρους, μετά τας θυσίας. Ο Σόλων, τόν 646 π.Χ., εισήγαγε τους πρώτους ανθρωπιστικούς νόμους: άπηγόρευσε τήν ένεκα χρόν δουλείαν και περιέλαβε τό όρελόμενα χρέη (σεισάχθεια). Ο Περικλής ένομοθέτησε τήν πληρωμήν μισθού ή αποζημίωσως εις τους πολίτας τους εκτελούντας δημοσίαν υπηρεσίαν και συντάξεν εις τους άνεπληρούς, τους γέροντας και τά όρφανά τών πολεμών, καθώς και προίκόν εις τας θυγατέρας τών πεσόντων εις τους πολέμους (βλέπε και λέξεις Άδύνατοι και Άείσιτοι). Επίσης προέβη εις τήν ίδρυσιν γυμναστηρίων και λουτρών δωρεάν δια τους άπόρους. Ο εισαγόμενος σίτος έπωλείτο συχνά κάτω του κόστους του (παράπρασις) και έγινοντο διαμομαί εις τους άπόρους από μέρος της πολιτείας, εις τους ένδεεις πολίτας ίδια σίτου, ελαίου και χρημάτων, είτε έν καιρώ σιτοδείας, είτε έν καιρώ πολέμου (διαδόσεις). Δεν πρέπει τέλος να λησμονηθή και τό θεωρικόν, δηλ. τό ειδικόν εκ δύο όβολών επίδομα, που έδίδετο κατά τας μεγάλας εορτάς και τελετάς, άφ' ένός μεν δια να πληρώνεται ή εις τό θέατρον εισοδος τών πνευτέρων, άφ' άλλου δι' προς βελτίωσιν του σιτιστιου των κατά τας έπισήμους ταύτας τελετάς. Εκτός όμως τών ανωτέρω κρατικών μέτρων, προεκαλούντο και εισφοραί εκ μέρος τών πλουσίων υπέρ τών πεινήτων, και τά τους χρόνους της Αθηναϊκής Δημοκρατίας. Επίσης εις τήν Ρόδον οι εύποροι έβόθουν τους ένδεεις εδδει τιμή πατρίως.

Ελληνιστική εποχή. Αι κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου δεν είχαν μόνον πολιτικές συνεπείας αλλά και σοβαράς οικονομικάς και κοινωνικάς τοιαύτας. Δεν θα εξετάσωμεν ένταύθα τά φαινόμενα ταύτα εις τό κράτος του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που επέτεινεται από τήν Αίγυπτον έως τήν Σογδιανήν, και από τό Καυκάσου μέχρι τών Ίνδιών. Θα περιορισθώμεν εις τόν άντίκτιπτόν των επί της κυρίως Ελλάδος. Δια να συγκροτηθή τό άπέραντον τούτο κράτος παρέστη ανάγκη ίδρύσεως πολλών κέντρων, διοικητικών, στρατιωτικών και οικονομικών συγχρόνων, ήτοι έν δύο εξήκοντα πόλεων. Στρατιώται, έμποροι, υπάλληλοι, ταξιδιώται, έπιστήμονες, τυχοδιώκται έσπευσαν εξ Ελλάδος να εγκατασταθώμεν εις αυτάς ή και εις μικρότερα κέντρα. Ούτως εύριστάμεθα πρό μιας όμαδικής έξόδου, ή όποια έπέφερε μεν τόν εξέλληνισμόν τών νέων χωρών, αλλά και τήν άπώλειαν δια τήν Ελλάδα του πλείστου και ζωτικότερου της πληθυσμού. Η Ελλάδα έπαυσε πλέον να είναι τό κέντρον του Έλληνισμού. Άλλά ταυτοχρόνως έπαυσε πλέον να είναι τό έμπορικόν και οικονομικόν κέντρον της Ανατολικής Μεσογείου. Χάρις εις τόν θησαυρόν της Ακροπόλεως, ανερχόμενον εις 9000 τάλαντα (48 εκατ. χρυσάς δραχμάς), οι Αθηναί έρχον γίνε κατά τήν κλασσικήν εποχήν μεγάλη οικονομική δύναμις. Γνωρίζομεν ότι ό Αλέξανδρος συνεκέντρωσεν εις Εκβάτανα 180.000 τάλαντα εκ λαφύρων, δηλ. 972 εκατ. χρυσάς δραχμάς. Τά μεταλλεία του Λαυρίου και του Παγγαίου, που χρησιμοποιούσαν δια τήν κοπήν τών ελληνικών νομισμάτων, έφαινοντο πτωχά και άσημάνα παραδωλλόμενα με τά μεταλλεία και τούς θησαυρούς του κράτους του Αλεξάνδρου. Με τό κεφάλαιον αυτό, τό όποιον έμενεν άχρησιμοποίητον εις τας κρύπτας του Μεγάλου Βασιλέως, με τό πνεύμα πρωτοβουλίας και τήν έπιστήμην τών Έλλήνων, ήρχισεν ή αξιοποίησις του άχανούς κράτους του Αλεξάνδρου και εξηκολούθησεν επί τών Διαδόχων.

Δρόμοι και διώρυγες ήνοιχθήσαν, πόλεις και χωρία ίδρύθησαν, λιμένες και έμπορεία έδημιουργήθησαν, άγνωστοί χώροι και πηγαί πλούτου εξηρευθήσαν. Η παλαιά Έλλάς άκόμη και ή Μακεδονία έλησμουήθησαν. Καί τότε - τότε έπίστρεψεν εκεί δια ν' αποβάνη, εις τήν πατρίδα του κανείς γέρον άνάπνηρος, διηγούμενος τά πλούτη και τήν ευφροίαν του Νέ-

των επιθεωρητών. Ούτως εδημιουργήθη η οικονομική βάση του Δεσποτάτου του Μαρτίου, το όποιον απέβη το τελευταίον προτύπιον του Έλληνισμού.

Β'. ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ

Έγγειος Ίδιοκτησία. Η τουρκική κυριαρχία επί της Ελλάδος δεν ήλλαξε σημαντικώς τας οικονομικάς σχέσεις, οι όποιαι επεκράτην επί των βυζαντινών χρόνων εις την υπαίθρον και τας πόλεις, των περιφερειών, οι όποιαι αποτελούν το σημερινόν Έλληνικόν Κράτος. Η μεγάλη Ίδιοκτησία είχε ήδη εγκατασταθή εις την αγροτικήν Ελλάδα και με αυτήν η δουλοπαροικία, από των πρώτων ήδη χρόνων της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Οι Τούρκοι εσθλάσθησαν την υπάρχουσαν κατάστασιν, μη θίξαντες, εκτός σπανίων εξαιρέσεων, τα σωζόμενα κεφαλοχώρια (μητροκωμίας), τα ιδιωτικά φέουδα και τα πολυπληθή μοναστηριακά κτήματα. Κατήργησαν όμως να προνόμια των ευγενών και μαζί με αυτά την δουλοπαροικίαν, οι δε γεωργοί είχαν, θεωρητικώς τουλάχιστον, το δικαίωμα της ελευθέρως μετακινήσεως των από το ενός τσιφλικίου εις το άλλο ή ακόμη και εις τας πόλεις. Τών Έλλήνων ή Φράγκων και τών σπάνιων Σλαύων άρχοντα αντικατέστησεν όλιγον κατ' όλιγον ο Τούρκος τοιούτους και τών βυζαντινών φροντιστήν των αυτοκρατορικών κτημάτων ο Τούρκος ή Τουκακαλβανός σύμπασως.

Τα κρατικά κτήματα, καθώς και τα άδεσπота, περιήλθον εις τόν σουλτάνον, ο όποιος διένειμεν αυτά εις διακεκριμένους Τούρκους, πολεμιστάς ως φέουδα (ζιαμέτια και τιμάρια) με δικαίωμα Ισουλίου καρτώσεως, είτε εις τεμένη, ως θακούφια εις το διηκτές. Σπουδαία έπομένως έκτασις γης έμεινεν εις χείρας τών Αιτημένων. Φαίνεται μάλιστα ότι η έκτασις αυτή ηύξηθη με την παρακμήν των Τούρκων και την οικονομικήν τόνωσιν των Έλλήνων, αφού κατά τα τελευταία ποδ της Έπαναστάσεως έπη, εις την Πελοπόννησον, την Στερεάν Ελλάδα, την Ήπειρον και την Θεσσαλίαν η καλλιέργουμένη έκτασις, η όποιαν άνήκεν εις τούς Τούρκους και εις το τουρκικόν Δημόσιον μάλις έβασεν τα 6.368.720 στρέμματα, έναντι 9.521.900 στρεμμάτων ποδ άνήκον εις τούς Έλληνας.

Γενικώς εις την τουρκοκρατούμενην Ελλάδα, εις μὲν τας πεδιάδας επικράτην η μεγάλη Ίδιοκτησία, άνήκουσα εις το κράτος, τας μονάς, τούς μεγάλους Μουσουλμάνους Ίδιοκτήτας ή και τούς χριστιανούς προσείτους, ενώ εις τας άρεινάς περιφέρειας συνινιότο συχνά ή μικρά χωρικά τοιαύτη Μονον εις τας υπό την Βενετιανήν έλληνικήν έπαρχίαν εγκατεστάθησαν ή διετηρήθησαν σχέσεις φεουδαρχικάι, όμοιαι προς τας έπικρατούσας τότε εις την Δυτικήν Ευρώπην, όπως αι άγγεληλαίαι, αι έμπορευσείς, αι έδαφονομαί κλπ., οι όποιαι επέζησαν εις την Έπτάνησον μέχρι τέλους του παρελθόντος αιώνος.

Σημειώτέον ότι το ζιαμέτια έτέλουν υπό Ζαΐμην και άπέδιδον άνω των 20.000 άσπρων έτησίως, ενώ τα τιμάρια έξουσιάζοντο από σπαχήν και άπέφερον κάτω του ποσού τούτου.

Ο άριθμός των εις τας ελληνικάς χώρας ζιαμετιών και τιμάρων άνήρχετο κατά περιφέρειας ως έξης:

	Ζιαμέτια	Τιμάρια
Σαντζακιόν Πελοποννήσου	109	342
» Ιωαννίνων	62	345
» Νικοπόλεως	60	344
» Θεσσαλονίκης	36	262
» Τρικάλων	36	529
» Εύβοίας και Στερεάς	12	168
» Χάνδακος (Κρήτης)	8	1400
» Χανίων	5	800
» Ρεθύμνης	4	350
Μεριοχή Νήσων	14	32

Κατ' άρχας μὲν τα ζιαμέτια και τιμάρια άπετέλουον φορολογικάς περιουσείας προς εισπραξίν της δεκάτης, η όποια άνήκεν εις τόν σουλτάνον, και τών γεωμόρων, τα όποια άνήκον εις τούς νομείς, έναντι της στρατιωτικής ύπηρεσίας των. Πλείστα εξ αυτών μεταβλήθησαν εις αληθινά τσιφλίκια, διότι έδόθη δικαίωμα προσημίσεως επί της διαδοχής των εις τούς υιούς των νομείων των, ζαΐμηδων και σπαχήδων.

Βεβαίως αι καταχρήσεεις εξουσιάζει δὲν ήσαν σπάνιαι, άφ' ότου κυρίως έχολασώθησαν αι σχέσεις μεταξύ της Πόλης και τών τοπικών διοικητών, ως επί του 'Αλη Πασσά εις την Ήπειρον, καθώς και υπό άλλων Τούρκων υπέθηδων ή άκομήν υπό Έλλήνων έπιστατών, ώστε αρκετά χωρία μετετρέπησαν εις τσιφλίκια, παρά τας ρητάς αντίθετους διατάξεις της περ' γαιών τουρκικής νομοθεσίας. Επίσης αρκετά κτήματα, τα όποια άνήκον εις Ίδιώτας ή και εις χριστιανικά εναγή ιδρύματα, περιήλθον εις μουσουλμανικό έδακούφια, άλλ' άσφαλώς άλίγα σχετικώς, αφού μετά την Έπαναστάσιν ύψίστατον άκομήν εις την μικράν τότε Ελλάδα 503 μοναί. Τόλος, εις τας νήσους, όπου επεκράτει γενικώς η μικρά χωρική Ίδιοκτησία, διετηρήθησαν και επί τουρκοκρατίας, ίδια εις την κοτότιν συνθήκην παραδοθίσαν Νέξον και μεγαλύτερα τινα κτήματα εις χείρας μερικών καθολικών ευγενών,

άλλ' η δουλοπαροικία δὲν ύφίστατο, νομικώς τουλάχιστον.

Φορολογία. Οι Τούρκοι διετήρησαν τούς υπάρχοντας φόρους, άπλοποιήσαντες συχνά αυτούς, με την διαφοράν ότι την εισπραξίν των άνελαδων, οι σπαχήδες ή οι ένότιοι Έλληνας, Έθραίοι, Αρμένιοι ή Άλβανοί ένοικιαστοί ή τέλος οι καταπιμπάσσειδες των καισιτήτων. Πάντες όμως αυτοί δὲν άπήλκων των προνομίων των ευγενών βυζαντινών και καταχόμενοι υπό του φόδου της όργης του τοπικού διοικητού (πασσά) ή της Πόλης, εις τούς όποιους αι άδικουμένοι είχαν δικαίωμα να προσφύγουν, ήσκουν συνήθως τα καθήκοντά των μετά μεγαλύτερας δικαιούσης και προσοχής ποδ πάτερρον, Τούκων, εις τας βενετοκρατούμενας περιφέρειας και κυρίως εις τας Ίουίους νήσους και την Κρήτην, η φορολογική πίεσις ήτο πολύ μεγαλύτερα, καθίστατο δὲ επαχθεστέρα ως εκ της εφαρμογής της άρχης της κυριάρχου (damp-nisite), καθ' ήν όλα τα εισαγόμενα ή εξαγόμενα έμπορεύματα των ύποτελών της Βενετίας κυριών έπρεπε να διέλθουν πρώτον διά της κυριάρχου πόλεως.

Με την παρακμήν όμως της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έπολλαπλασιάσθησαν οι έκτακτοι φόροι (άδανιαί, Βλέπε λέξιν), αι καταχρήσεεις των υπαλλήλων, αι πιέσεις των τοπιών φρουρών, αι όποιαι εισπράττιον ίδιως διόδια δι' Ίδιον λογαριασμόν εις τα παράγματα των βουών (δερβένια). Καί προ πάντων αι πιέσεις των εισπρακτόρων των φόρων. Είναι φυσικόν ότι αι πιέσεις έγινοντο συχνότερα εις βάρος των χριστιανών, αφού οι άλιγάρημοι σχετικώς Τούκοι κάτοικοι των σημερινών ελληνικών επαρχιών ήσαν άπληξανμένοι της πληρωμής πλείστον φόρων, ως υπέχοντες τα βάρη της στρατιωτικής ύπηρεσίας. Αντιθέτως όμως εις πολλάς περιφέρειας, όπως το Πήλιον, ο Όλυμπος, η Κασσάνδρα, η Μάνη, αι Κυκλάδες, η Χίος, τα Σφακιά (Κρήτης) και όρεινά τινα διαμερίσματα της Ήπειρου, όπου η φορολογία ειχεν άρισθή εις ποσόν τι κατ' άποκοπήν, η φορολογική πίεσις άυσιαστικώς ήλαττώθη, όλιγον κατ' όλιγον, ένεκα της ύποτιμήσεως των ευγενών μεταλλων, η όποια έπήλθεν από της ανακαλύψεως της Αμερικής. Καί ποδ πάντων ένεκα της πτώσεως του τουρκικού νομισματος, κατόπι της προοδευτικής μειώσεως του τίτλου, ήτοι της εξίσεως του, η όποια έγένετο συστηματικώς και έρωψε την αξίαν του γροσίου από 5 φράγκα εις 2½ και ειτα επί σουλτάνου Σελήν του Γ', από των άρχών του 18ου αιώνος, εις 0.90 διά να οθάση εις 0.25 μόνον το 1836.

Οι Τούρκοι έξηκολούθησαν εισπράττοντες κυρίως τούς κάτωθι φόρους:

α) Την δεκάτην, το ποσοστόν της όποιας έποικίλλεν άνωλόγως της νομικής κατηγορίας τών διαφόρων γαιών, άλλα και άνωλόγως των περιουσιών. Όντω, προ της Έπαναστάσεως, κατά καθιερωθείσαν συνήθειαν, αήτη άνήρχετο εις το 1/10 διά τούς μουσουλμάνους και εις το 1/7 διά τούς χριστιανούς επί όλων των πάσης φύσεως έσοδειών της Πελοποννήσου. Εις την Μακεδονίαν φαίνεται ότι ειχεν άρισθή εις το δωδέκατον μόνον της εσοδείας. Επί τών δημοσιών όμως γαιών η πληρωμή άνήρχετο εις 20—50% ή και ώρίζετο κατ' άποκοπήν.

β) Τόν κεφαλικόν φόρον (χαράτζι), ο όποιος εισπράττετο μόνον από τούς μη Μουσουλμάνους και έποικίλλεν άνωλόγως της περιουσιακής καταστάσεως των φορολογουμένων, από ένα έως δύο ή τέσσαρα δράμια άργύρου έτησίως.

γ) Τόν τελωνειακόν δασμόν, όστις άνήρχετο κατ' άρχας εις 2½ και ειτα εις 4% διά τούς Μουσουλμάνους, εις 5% διά τούς Ραγιάδες και εις 3% μόνον διά τούς Ευρωπαίους επί όλων των εισαγομένων και εξαγομένων ειδών.

δ) Ειδικός εξαγωγικός τινας φόρος, ως ο της σταφίδος, άνερχόμενος εις 6% και του καπνού εις 30%, όστις από του 1696 έπλήρωσε και βαρύ δικαίωμα καταναλώσεως.

ε) Τα νόμιμα πρόστιμα και τας άδανιας.

Γενικώς η φορολογία δὲν ήτο πολύ επαχθής και οι δασμοί ή οι φόροι καταναλώσεως δὲν επέβαλλον τα είδη της πρώτης ανάγκης, εκτός του σίνου και τών κατοικιδίων ζώων. Πλην όμως τών ως άνω κρατικών φόρων, καταβάλλοντο και αρκετοί άλλοι έκκλησιαστικοί και κοινοτικοί. Άλλά πρέπει να υπολογίσωμεν προσθέτως και τα υπό των τοπικών άρχών, των ένοικιαστών των φόρων ή των Έλλήνων καταπιμπάσσειδων εισπραττόμενα επί πλέον ποσά, τα όποια έβασαν μέχρι του ήμισους περίπου του συνόλου των κρατικών φόρων.

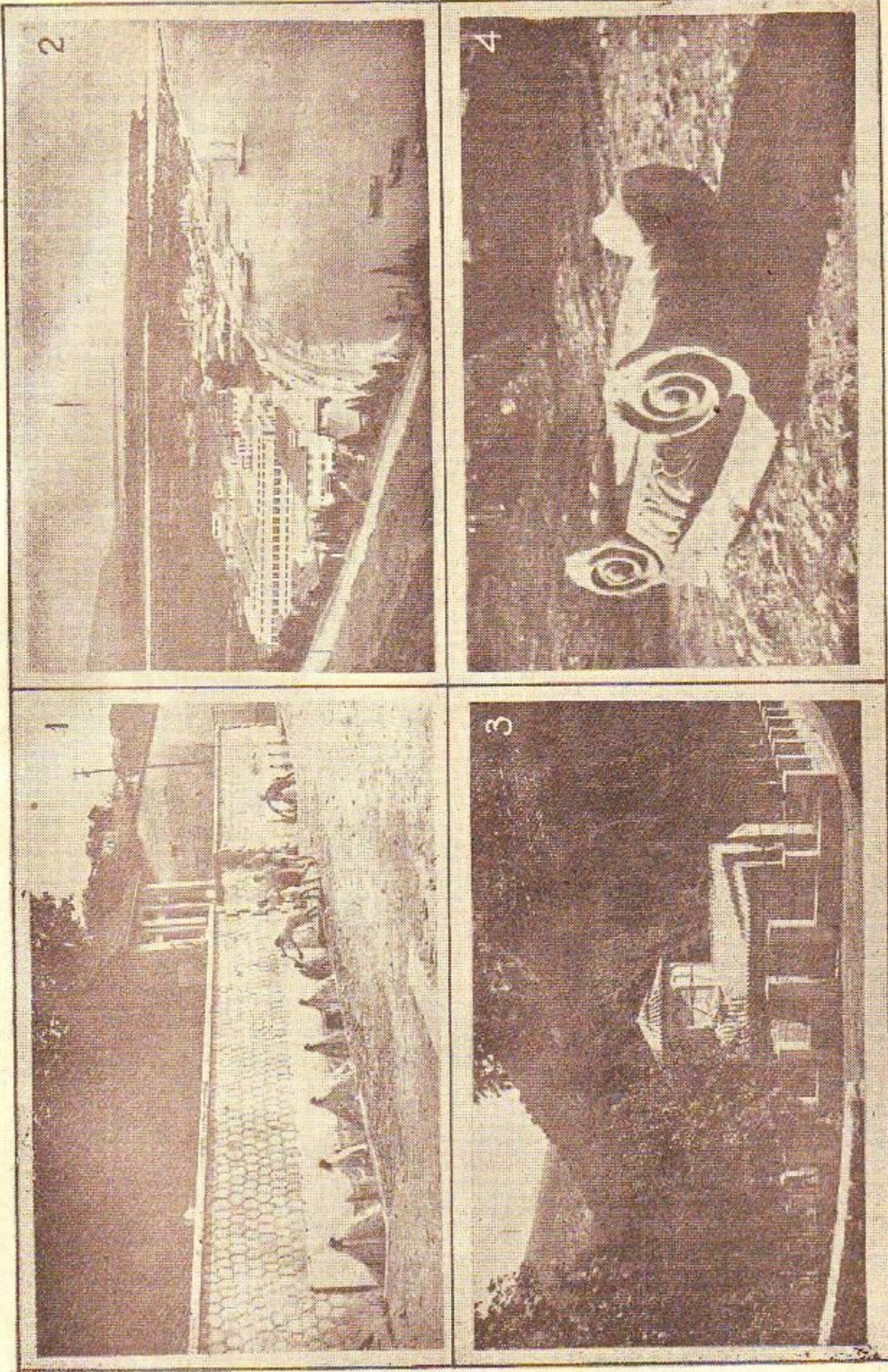
Τέλος, εις τας ένετοκρατούμενας περιφέρειας εισπράττειντο οι έξης όροι:

α) Αμμοσι φόροι (gravezze), περιλαμβανόντες κυρίως την δεκάτην των λαϊκών ή κληρικών επί παντός εισοδήματος ες άκινήτου ή κινητής περιουσίας, έμπορίας, βιομηχανίας κλπ. και τών στρεμματικήν φορολογίαν (campraίσο), έγκαθιδρυθείσαν όριστικώς από του 1665.

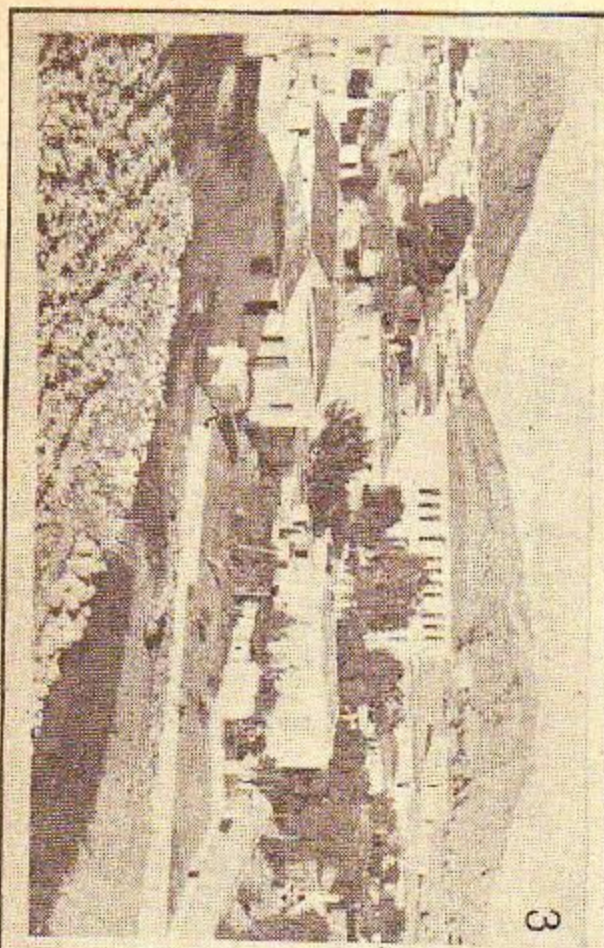
β) Έμμοσοι φόροι, σημαντικότεροι των πρώτων, αφού περιελάμβανον τα πολυπληθή μοναστήρια ειδών πρώτης ανάγκης (μεταξύ άλλων και τού σίνου μέχρι του 1786) και τελωνειακά δικαιώματα επί πάσης εισαγωγής ή εξαγωγής.

γ) Έκτακτοι πρόσοδοι, ως λ.χ. άναγκαστικά δάνεια και πρόσθετοι φόροι (αεσίσην), όστινες επέβαλλοντο συνήθως έν περιπτώσει πολέμων.

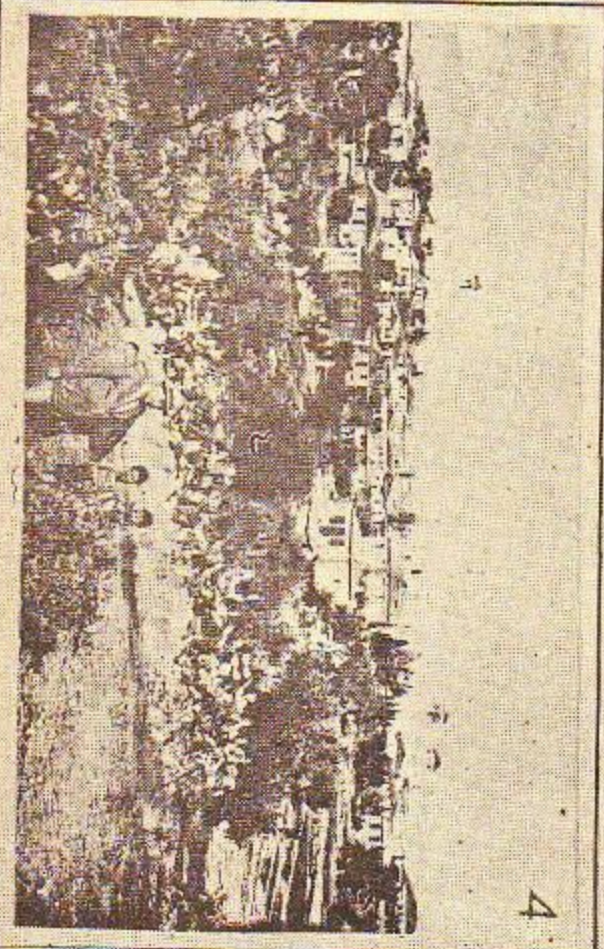
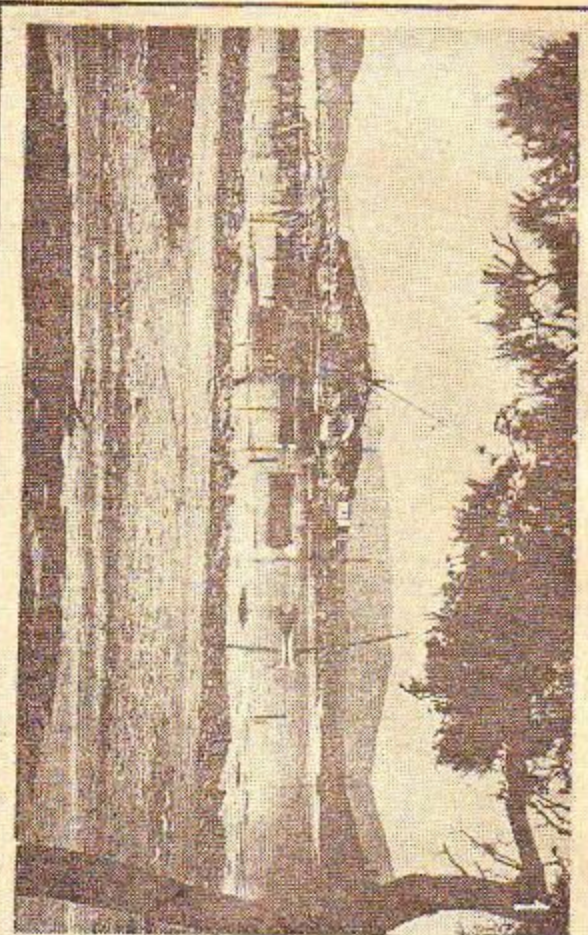
Πληθυσμός. Παρά την έλλειψιν άκριβών στατιστικών δεδομένων, δύνανται τις να ύποστηρίξη μετά βεβαιότητος ότι

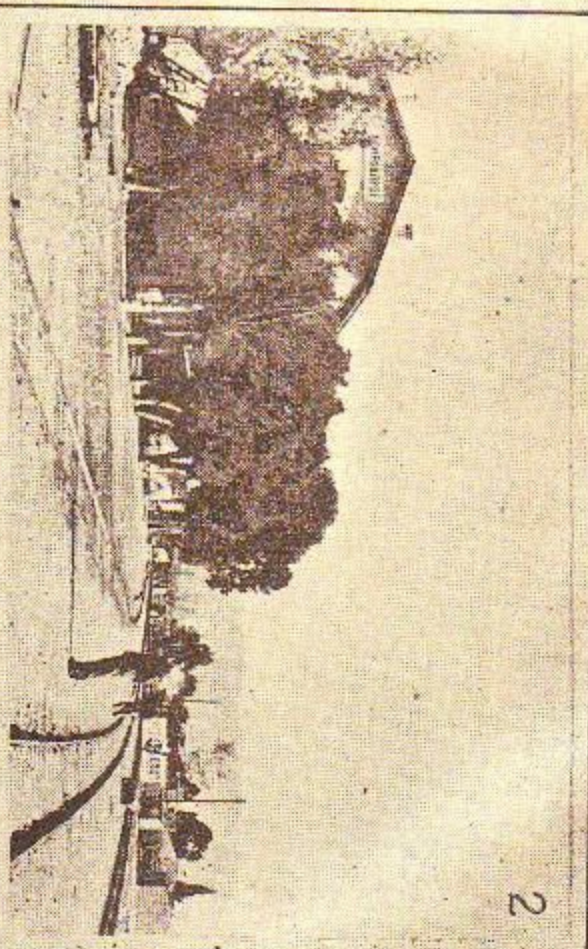
1. Ἡ δωδεκάκρομος κρήνη εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Αἴγιου. 2. Παραλία τοῦ Αἴγιου μετὰ ἐργοστάσια χαρτοποίτου καὶ τὰ σπυνοποιεῖον Ε.Τ.Ε.Α. 3. Ἡ μολὴ τῆς Ἁγίας Λαύρας. 4. Κιόσκειον ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς, ὃ ὀλοῦτο ἐπιούσῃ τῆς συγχρόνου πόλεως τοῦ Αἴγιου, ὅπου σήμερον τὸ ὑδραγωγεῖον αὐτῆς.

3

4

2

1. Ή ιπότε τών Άργείων Άνωτόρων τών Μεδώνων. 2. Ο σιδηροδρομικός σταθμός τών Άργείων Θεοδώρων Κορινθίας. 3. Άποψή τού Κορινθίου. 4. Γενική άποψή τού Μεθώνων.

ο πληθυσμός των ελληνικών περιφερειών ηδύθη κατά την μακραίωνα σχετική ησυχία της τουρκικής κατοχής, η οποία άμοιαζε με την οραχή τουρμπα, ύστερα μάλιστα από τας διαμάχας και τας ετιβρομιάς, οι οποίαι είχαν ερημώσει την χώραν κατά την βυζαντινήν και την φραγκικήν εποχήν. Σημειώνεται ότι η πύκνωσις των κατοίκων δεν ώφειλετο εις την εξαγωγήν εισβολών ξένων στοιχείων, έκτος από τον έποικισθόντων ολίγων σχετικώς Τούρκων εις τας πόλεις και εις τὰ χωρία (ως οι Κόνισται Θεσσαλίας) και την κάθοδον 'Αλβανών, η οποία εξακολούθησε με μικρόν πλέον ρυθμόν, άλλ' εις την ανάπτυξιν του έπιτοπίου πληθυσμού παρά τας έπιδημιάς, και ίδια την πανώλην, παρά τὸ παιδομάζωμα και παρά τὸ πλῆθος τῶν μοναχῶν.

Ἡ κατάληξις τῶν ελληνικῶν χωρῶν ἄλλως τε, ἐκτὸς πόλεων τινῶν ὡς ἡ Θεσσαλονίκη, τὸ Ναύπλιον καὶ εἴτα τὸ Ἡράκλειον, ἐγένετο ἀμαχίτη καὶ ἐπομένως χωρὶς μάχης καὶ θηάσεως. Οἱ Τούρκοι ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὰς ὡς καλλιέργηται, στρατιῶται καὶ υπάλληλοι, ἀλλ' εἰς μικρὸν μᾶλλον ἀριθμὸν ὡσὺ τὸ μενάλυτερον μέρος αὐτῶν ἀπηρτίχθη ἀπὸ ἐξισλαμισθέντες ἐντοπίους. Οἱ Ἀλβανοί, οἱ ὅποιοι ἐπὶ βυζαντινοκρατίας εἶχαν ἀρχίσαι νὰ εἰσέρουν εἰς τὴν Θεσσαλίαν πρῶτον καὶ εἰς τὴν Ἠλεποπόννησον ὕστερον, ἐποικισθέντες ἀπὸ τοῦς δεσπότης τοῦ Μυσταῖ, καὶ τέλος εἰς τὴν φραγκοκρατούμενην Ἀττικὴν, προσκλήθεντες ἀπὸ τοῦς Ἀτζαγίω-λι, ἐπαρκοῦσαν ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ πρὸς τινὰς τῶν νήσων ('Υδρα, Σπέτσιαι, Ἄνδρος καὶ Νότιαις Εὐβοίαι), ἀλλ' εἰς ἀραίαις πλέον φύλαγγας. Εἶναι φυσικὸν ἐπίσης αἰ ἐπιδρομαὶ τῶν Σλαβῶν νὰ σταματήσαν εἰς τὰς πόλεις ἐπαρχίας μας μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους τῶν Ἀσάν καὶ τοῦ Σερβικοῦ τοῦ Δουσαν. Οἱ Βλάχοι, ἐγκατεστημένοι πρὸ πολλοῦ εἰς τὰ βουνὰ τῆς βορείου καὶ κυρίως τῆς βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος, ἴσως καὶ αὐτόχθονες αὐτῶν, ἐξηκολούθησαν τὰς νομαδικὰς διαδρομὰς των μετὰ μεγαλύτερας εὐκολίας εἰς ἄλην τὴν ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν Βαλκανικὴν χερσόνησον. Ἐπίσης οἱ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐποικισθέντες ἐξ Ἰσπανίας κυρίως Ἑβραῖοι εἰς τὴν ἐρημωθεῖσαν Θεσσαλονικὴν δὲν ἐπεξετάθησαν πρὸς τὴν ὑπαίθρου, πλὴν μικρῶν σποραδικῶν παροικιῶν εἰς τὰς πόλεις τῆς ἐνδοχωρίας. Τέλος, οἱ πολυπληθεῖς Νέγροι, τοῦς ὁποίους ἔφερον οἱ κατακτητῆαι ὡς δούλους, κυρίως εἰς τὰς πόλεις, ἐξηφανίσθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον μὴ ἀντέχοντες προφανῶς εἰς τὸ κλίμα μας, παρὰ τὴν συνεχῆ των ἀνανεώσιν ἀπὸ τὸ μέγα δουλοπάροικον τῆς Μεθώνης.

Ἐξ ἄλλου ὅμως ἐδημιουργήθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον σοβαρὸν μεταστροφικὸν ρεῖμα Ἑλλήνων, ἴδια ἐκ τῶν νήσων καὶ τῆς Ἠπείρου, πρὸς τὰ μεγάλα ἔμπορικὰ κέντρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ζυρῆνης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ἢ ἀκόμη πρὸς τὴν Μαλδοβλαχίαν ἢ τὴν Τρανσυλβανίαν, ὅπου οὗτοι ἤσαν τὸ ἔμποριον ἢ ἐπέδιδοντο εἰς γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις, διὰ ξένων ὅμως ἐργατικῶν χειρῶν. Τέλος χιλιάδες Ἑλλήνες ἐκ τῆς βενετοκρατούμενης Ἑπτανήσου καὶ εἰδικότερον ἐκ τῆς Ζακύνθου, ἤρχοντο τακτικὰ κάθε χειμῶνα νὰ ἐργασθῶν, ὡς καὶ σήμερον ἐτι, εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀποκομιζόντες ὡς ἀμοιβὴν των τὸν ἀναγκαῖον αἶτον διὰ τὴν διατροφήν των καθ' ὅλον τὸ ἔτος, Ἄλλὰ καὶ πολλοὶ Κεφαλλῆνες μετηνάστευσαν ἀθρόως εἰς τὴν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, παρὰ τὴν σχετικὴν ἀπαγόρευσιν καὶ τὰς ἀστυρίας ποιῆς, τὰς ὁποίας εἶχεν ἐπιβάλλει ἡ κυρίαρχος Δημοκρατία, ἵνα σταματήσῃ τὴν φυγὴν τῶν κατοίκων.

Ἡ πληθυσμὸς τῶν ελληνικῶν χωρῶν παρέμεινε κατὰ μέγαλην πλειοψηφίαν ἀγροτικός, ἢ δὲ οἰκουμῆ αὐτοῦ μᾶλλον κλειστή καὶ πατριαρχική, ἀνεπτύχθησαν ὅμως καὶ μερικαὶ πόλεις, ὡς ἡ Θεσσαλονίκη, τὸ Ἰωάννινα, αἱ Σέρροι, ἡ Λάρισα, ἡ Χίος, τὸ Κάστρον (Ἡράκλειον) Κρήτης καὶ ἡ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ἀναπτύχθησα Ὑδρα. Ἀνεπτύχθησαν ἐπίσης καὶ ἀρκετὰ κομποπολεῖς, ἀγροστικὰ μᾶλλον κέντρα, ὡς ἡ Ἐβέσσα, ἡ Βέροια, τὰ Γιαννιτσὰ καὶ τὸ Διδυμότειχον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην, ἡ Ἄρτα, ἡ Πρέβεζα, τὰ Τρίκαλα, ὁ ὕρνακος καὶ τὸ Τρίκερι εἰς τὴν Ἠπειροβυζαντινὴν ἢ Λεβάδειαν, ἡ Χαλκίς, αἱ Ἀθῆναι, τὰ Σάλωνα καὶ ἡ Κάρυστος εἰς τὴν Στερεάν καὶ τὴν Εὐβοίαν, ἡ Τρίπολις, ὁ Μυστράς, αἱ Πάτραι, ἡ Μεθώνη καὶ τὸ Ναύπλιον εἰς τὴν Πελοπόννησον, τέλος δὲ ἡ Ζάκυνθος, τὰ Χανιά καὶ τὸ Κάστρον τῆς Μυτιλήνης εἰς τὰς Νήσους. Αἱ πόλεις καὶ αἱ κομποπολεῖς αὗται ἐχρησίμευσαν ὄχι μόνον ὡς διοικητικὰ κέντρα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔμπορικά τοιαῦτα, τοπικῆς μᾶλλον σημασίας, ἀνεπτύχθη δὲ εἰς ταῦτα καὶ ποιά τις βιοτεχνία.

Ἐμποριον. Τὸ ἔμποριον ὅμως ἢ συνθέστερον ἢ ἀνταλλαγὴ τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἐγένετο μᾶλλον εἰς τὰς περιφερειακὰς ἔμποροπολῆεις, τινὲς τῶν ὁπίων, ὡς τῶν Σερρών, τῆς Λαρίσης, καὶ τῆς Λαμίας, ἔλαβον γενικώτεραν σημασίαν διὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἔσωτερικὸν ἔμποριον, τὸ ὅποιον ἐπὶ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς εἶχε περιέλθει εἰς χεῖρας τῶν ξένων, ἴδια Βενετῶν, Γενουητῶν καὶ Ραγούζων, ταῦτα ἀνεπτύχθη κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα αἰῶνα χεῖρα ἴδια εἰς τὰς ἰεραβεῖσας εἰς τὸ ἔσωτερικὸν ἑλληνικὰς παροικίας, κυρίως Ἠπειρωτῶν, Χιωτῶν καὶ Θεσσαλῶν. Ἐγένετο τότε σημαντικὴ ἐξαγωγή ἐκ τῶν ἑλληνικῶν περιφερειῶν γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν τινῶν προϊόντων, ὡς καπνοῦ ἐκ Μακεδονίας, βάρβακος ἐκ Μακεδονίας,

Πελοποννήσου καὶ Νάξου, στακίδος ἐξ Ἑπτανήσου καὶ βορείου Πελοποννήσου, αἰτηρῶν κυρίως ἐκ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας, ἐρίου ἐκ Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου, μέλιτος καὶ κηροῦ ἐξ Ἀττικῆς, Χαλκιδικῆς, Θάσου καὶ Κεφαλληνίας, ἐλαίου καὶ αἰῶν ἐκ τῶν Κυκλάδων, τῆς Ἑπτανήσου καὶ τῆς Κρήτης, ζαῖων, τυρῶν καὶ δερμάτων ἐκ Πελοποννήσου καὶ Βοιωτίας, ὁπίου ἐκ Μακεδονίας, μαστίχης ἐκ Χίου. Πρέπει ὅμως νὰ σημειώθῃ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐγένετο ἐπίσης σημαντικὴ ἐξαγωγή, ὄχι μόνον πρώτων ὕλων, ὡς ὡς γίνεται ἀκόμη σήμερον, ἀλλὰ καὶ ὑφασμάτων, νημάτων ἢ καὶ ἐτοιμῶν ἀκόμη φορεμάτων, προϊόντων συνήθως τῆς οἰκοτεχνίας τῶν ἀγροτικῶν πρὸ πάντων οἰκογενειῶν τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας, τῆς Ἠπείρου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Λεβάδειας καὶ τῶν Νήσων.

Ἐξ ἄλλου αἱ ἑλληνικαὶ ἐπαρχίαι εἰσήγον λεπτὰ ὑφάσματα ἴδια ἐκ Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Γερμανίας, διὰ τοῦς πρῶτοντας κυρίως τῶν πόλεων, μετὰ τὰς καὶ ἄλλα ἐξ Ἰταλίας, γούνας ἐκ Ρωσσίας, σίδερων γερμανικῶν διὰ τὰ ὄνια τῶν ἀρότρων, ὀλίγα ἀποικιακὰ κυρίως ἐξ Ὀλλανδίας καὶ ἄλλα τινὰ εἶδη, παρουσιάζουσαι ὅμως ἐνεργητικὸν ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον.

Παλλάκις, ἐκτὸς τῆς βορείου Ἑλλάδος, καὶ ἄλλαι περιφέρειαι ἐξήγον σίτον, ὡς ἐκ τῆς ἀραιώσεως τοῦ πληθυσμοῦ των, ὅπως ἡ Κρήτη μετὰ τοῦς παλέμους τῆς κατακτήσεως τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἡ Πελοπόννησος μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὀρλώφ. Ἀναφέρεται ἀκόμη σημαντικὴ ἐξαγωγή μετῆς, χονδρῆς μᾶλλον, κατολληθῶν διὰ κορδέλλας καὶ ὄχι δι' ὑφάσματα ἐκ τῶν νήσων Σάμου, Ἄνδρου, Μυκόνου καὶ κυρίως τῆς Τήνου, ἢ ὁποία ἐξήγον ἐπίσης εἰς τὴν Βενετίαν μετῆς κλωστής καὶ χροστικίας. Ἐπίσης μετέσαν ἐξήγον αἱ περιφέρειαι Καλαβρυτῶν, Καλαμών, Μεθώνης καὶ Πατρῶν, καθὼς καὶ ἡ Ζαγορά τοῦ Πηλίου, ἢ ὁποία παρήγεν ἐπίσης καὶ σάλια μεταξωτὰ, Ἄφ' ἑτέρου ἡ Ζάκυνθος ἐξήγε λεπτὰ βαμβακερὰ νήματα, προϊόντα οἰκιακῆς βιοτεχνίας, ἢ Σαντορινί, ἢ Σύρος καὶ ἡ Κεφαλληνία χωρικὰ βαμβακερὰ ὑφάσματα (δίμιτα). Ἐνῶ ἡ Ἄρτα ἐξήγε μᾶλλον καπνὸς, πρὸςκομμένα ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἀλατίζεδες βαμβακερὰ, βαμβακοκίματα ἢ μᾶλλον, κατασκευαζόμενα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ Τρίκαλα. Τὰ χωρία τοῦ Πηλίου ἐπισημειώθησαν μᾶλλον σκεπάσματα εἰς ἄλην τὴν Ἀνατολήν, ἐνῶ τὰ Ζαγοροχώρια (Ἠπείρου) καὶ ἡ περιέορα Σιρᾶκος παρουσιάζουν σημαντικὴν ἐξαγωγὴν ναυτικῶν καπῶν. Τέλος ἡ Κρήτη ἐξήγε σάπωνα, διότι ἡ σαπωνοποιεῖα ἦτο ἡ μόνη τῆς βιοτεχνίας.

Βιοτεχνία. Πράγματι εἶχεν ἀναπτυχθῆ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην σοβαρὰ βιοτεχνία, πρὸ πάντων εἰς τὰ χωρία Ζαγοροχίου (Ἠπείρου), τοῦ Σιρᾶκος, τῆς Βεροίας, τοῦ Πηλίου καὶ τῶν Ἀμπελοκίων, ὅπου ἤκαμαν ἢ περίφημος ἐστροφίς, εἶδος ἀρκετὰ ἐξελιγμένου συνεταιρισμοῦ παραγωγῆς, πωλήσεως, προμηθείας καὶ ἀκόμη περιπλάγισης τῶν μελῶν του. Ἡ ἐπακολούθησας ὅμως, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος ἴδια, ἀνάπτυξις τῆς μεγάλης βιομηχανίας τῆς Δύσεως, ἐπέφερε τὴν παρακμὴν τῶν βιοτεχνιῶν, ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ γενικῶς εἰς ἄλην τὴν Τουρκίαν. Κυρίως ἀφ' ὅπου ἔπαυσαν οἱ πόλεμοι τοῦ Ναπολέοντος καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ διαταχθεὶς ἀποκλεισμὸς τῶν ἀγγλικῶν προϊόντων ἐκ τῆς Εὐρώπης.

Παρόμοιαι βιομηχανία δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εὐδοκίμησιν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ὅπως καὶ εἰς ἄλην τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν, διότι ἔλειπον συνήθως αἱ πρὸς ταῦτα προϋποθέσεις (εὐδηνὰ κεφάλαια, πρῶται ὕλαι, ἄνθος, τεχνικὸν προσωπικόν). Ἀκόμη καὶ διότι αἱ διουλολογήσεις ὄχι μόνον δὲν ἐπέτρεπον τὴν τυχόν βιομηχανικὴν παρασασίαν μίαν νέαν βιομηχανίαν, ἀλλ' ἀπήλλαξαν τὰ ἔξω ἔμπορεύματα τῆς πληρωμῆς τῶν δαπάνων διόδωτον, εἰς τὰ ὁποία ὕπεκυον τὰ ἐγχώρια κομιζόμενα ἢ διαμετακομιζόμενα εἰς τὰς διαφόρους πόλεις ἢ ἀγοράς. Τέλος, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς παρακμῆς τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ εἰδικῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν ἐπανάστασεων τοῦ Ὀρλώφ καὶ τοῦ Ἀλῆ Πασσά, ἔπαυσε πλέον νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἡ ἀπαιτούμενη διὰ τοιοῦτοι εἶδους οἰκονομικὰς πρωτοβουλίας ἐσωτερικῆς ἡσυχίας καὶ ἀσφάλειας.

Εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐξαγωγικὰς οἰκοτεχνίας καὶ βιοτεχνίας, πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ τὰς χρησιμοποιουμένας εἰς προϊόντα ἐσωτερικῆς καταναλώσεως. Καὶ τοιαῦτα εἶναι πρῶτα πρῶτα ἡ κλωστουργία καὶ βενετική, ἀνεπτυγμένα ἴδια εἰς τοὺς Βλάχους τῆς Πίνδου. Ἐπειτα μικροὶ μύλοι, ὁδρόμυλοι εἰς τὴν βορείου καὶ ἀρεινῆν Ἑλλάδα καὶ ἀνεμόμυλοι κυρίως εἰς τὰς νήσους, δι' ἄλεσμα σιτηρῶν ἢ διὰ τὴν παρασκευὴν ἐλαίου ἀπὸ ἐλαίας, σισάμι, λιναροσπορίων ἢ καρδίας. Μετὰ τὴν Ἑπανάστασιν εὐρίθησαν εἰς τὴν μικρὴν τότε Ἑλλάδα 6000 ὁδρόμυλοι, ἐκ τῶν ὁπίων 5500 περιήλθον εἰς τὸ Δημόσιον, κατὰ τὰ 3)4 καταστραφέντοι. Εἰς τὰς νήσους ἴδια κατασκευάζοντο πῆλαι στάμναι ἀπὸ τῶς ὁποίας μάλιστα ἡ Χίος ἐπισημειώθη τοὺς πλείστους λιμένες. Ἡ Κέικυρα καὶ ἡ Κεφαλληνία κατασκεύαζον ἠδύποτα (σαζόλι). Ἡ Ἠπείρος καὶ τὰ Τρίκαλα ἐπισημειώθησαν κορδόνια (γαϊτάνια) καὶ κλωστής. Δὲν πρέπει τέλος νὰ λησμονήσωμεν καὶ τὴν πολεμικὴν βιομηχανίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἢ ὁποία τόσας ὑπηρεσίας προσέφερεν εἰς τὴν Ἑπανάστασιν. Ὅπλα κατασκευάζοντο εἰς τὴν Νάυσαν καὶ τὰ Ἰωάννινα, ὅπου ἠτοίμαζοντο καὶ αἱ ἀπαραίτητοι δι' αὐτὰ τοσκαμκόπτερες. Ἰπποσκευαῖς (σέλλες) ἐπισημειώθησαν ἡ Λάρισα, Νίτραν κατασκευάζετο ἴδια εἰς τὴν Θράκην, τὴν Ν. Μακεδονίαν καὶ τὸν κάμπον τῶν Σερρών. Τέλος οἱ μύλοι τῆς Δημητσάνης ἐπισημειώθησαν πυρίτιδα καὶ σφαίρας.

Ναυτιλία. Από το 18ο αιώνα, ήρχισεν όμως πάλιν η ανάπτυξις εις τὰς νήσους κυρίως του Αιγαίου της εμπορικής και κατόπιν πολυμικής μας ναυτιλίας, η οποία εἶχεν ἐκλείψει σχεδόν ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς βυζαντινῆς παρακμῆς, ἀπὸ τὸν προστατευόμενον δασμὸν τῶν Βενετῶν καὶ Γενουσησίων καὶ ἀπὸ τὰ πλῆγματα τῶν Βερθερίων πειρατῶν. Ἡ ἀνάβωσις τῆς ἑλληνικῆς ναυτιλίας οφείλεται κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ γεγονός ὅτι οἱ νησιῶται ἦσαν υποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετοῦν ὀρισμένην θητείαν εἰς τὸν τουρκικὸν στόλον Ἀργυροῦν ὅπως ἐβοηθῆθαι ἀπὸ τὴν προστασίαν τῆς ρωσικῆς σημαίας, ἡ ὁποία ἐπετρόπη εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοία διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσούκ-Καϊναρτζή (1774) καὶ ἀπὸ τοῖς ἀγγλογαλλικοῖς πολέμοις, οἱ ὁποῖοι ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τὴν Μεσόγειον καὶ τὴν Μαιναρὸν Θάλασσαν, τὰ πλοία τῶν ἑσῶ τούτων δυνάμεων, ποὺ εἶχον ὑποκαταστήσει εἰς τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς τὰ πλοία τῆς καταλυθείσης Βενετικῆς δημοκρατίας. Οὕτω αἱ Κυκλάδες, ἡ Χίος, ἡ Μυτιλήνη, ἡ Εὐβοία, ἡ Πελοπόννησος, ἡ Ναύπλιος καὶ ἰδία αἱ μικραὶ νῆσοι, Ὑδρα, Σπέσσι καὶ Ψαρὰ ἐγένοντο σημαντικὰ ναυτικά κέντρα, ἐνῶ αἱ βενετοκρατούμεναι νῆσοι παρέμειναν γεωργικὰ τοιαῦτα.

Ὁ Πουκεβίλλ ὑπολογίζει τὸν ἑλληνικὸν ἐμπορικὸν στόλον διὰ τὸ 1813 εἰς 615 πλοία, 153.580 τόνων, μὲ πληρώματα 37.526 ἀνδρῶν. Ἐξ αὐτῶν 473 σκάφη ἀνήκον εἰς λιμένες τοῦ περιεληφθῆσαν μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος. Τὰ πληρώματα ἐξεμεταλλεύοντο συνήθως συναεταίρικως ἢ πλοία ταῦτα καὶ ἐπεδίδοντο ὄχι μόνον εἰς μεταφοράς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον, κατ' ἀπαμίμησιν, πρῶτον, τῶν ναυτικῶν ἔθιμων τῶν Προβητικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκυβάρχησαν εἰς τὰς θαλάσσας τῆς Ἀνατολῆς πρὸ τῶν πολέμων τοῦ Ναπολέοντος.

Κοινωνικὴ ζωὴ. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας ἐπέφερε τὴν συγκέντρωσιν χρήματος καὶ τὴν προόδον τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας εἰς τινὰ ἐμπορικὰ καὶ ναυτικά κέντρα τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ὄχι μόνον εἶχον συγκεντρωθῆ πλείστοι κεφαλαιοῦχοι καὶ μεγάλα μάλιστα διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀφοδεύματα εἰς χρυσὰ νομίσματα, ἀλλ' εἶχον ἀκούη ἰδρυθῆ καὶ τραπεζικὰ γραφεῖα. Εἰς τὰς περισσώτερας ὁμοίως περιφέρειας ὑπῆρχεν ἑλλειψίς χρημάτων, τὸ ὅποion συνεκέντροντο εἰς τὴν πρωτεύουσιν τῆς αὐτοκρατορίας ἢ ἐφυλάσσετο ἐπιμελῶς εἰς τὸ θάλας τῆς καστέλλας τῶν χωρικῶν, ἀφου οὗτοι ἐκάλυπτον συνήθως τὰς ἀνάγκας τῶν δι' ἀνταλλαγῆς ἐμπορευμάτων. Ἐπίσης μεγάλη ποσότης χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν νομισμάτων ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὸ στάσιμα τῶν γυναικῶν καὶ διὰ τὴν προικιστῶν. Ὡς ἐκ τούτου οἱ ἰσοκί ἦσαν ὑψηλοί, κρημαίνοντο ἀπὸ 12 ἕως 30%, κατὰ τὰς περιστάσεις, τοὺς τόπους, τὰς ἀνάγκας καὶ τὴν προσωπικὴν πίστιν τοῦ δανειζομένου, ἂν καὶ ὁ τουρκικὸς νόμος δὲν ἐπέτρεπε τὴν λήψην τόκων, ἐκτὸς ἐάν τὸ κεφάλαιον ἀνήκεν εἰς ὄρανα, ὅποτε οἱ Τούρκοι δικασταὶ ἄριστον τόκον 10%. Γενικῶς ἡ ζωὴ ἦτο ὀλιγοδάπανος, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι τὰ εἶδη πρῶτης ἀνάγκης παραγόμενα ἐπὶ τόπου, ἦσαν ἐθηνὰ καὶ τὰ εἰσαγόμενα εἶδη πολυτελείας ἐλαχίστους ἐπλήρωνον δασμοὺς, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἡ στάθμη αὐτῆς συνεκράτειτο κατὰ κανόνα, εἰς χαμηλὴν ἐπίπεδον, ἐνῶ εἶχεν ἀρχίσαι ὡ ἀνάβωσιν εἰς τὴν Ἀρτικήν. Εὐρῶτα, κατ' ἀρχὰς μὲν διὰ τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν, ἔπειτα διὰ τῶν πλουσίων ἀστούς καὶ τέλος διὰ τὴν μεγάλην μάζαν ἀστών καὶ χωρικῶν.

Κατὰ τὸν Μπαζούρ, τὸ ἡμερομίσθιον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἑτήρητο περὶ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος, εἰς 20—25 παράδες διὰ τοὺς ἀγροτικούς ἐργάτας καὶ 30 ἢ 40 παράδες (= ἑν γρόσιον) διὰ τοὺς ἐπαγγελματίας. Ἡ τιμὴ τοῦ βαδινῶ κρέατος ἦτο 6 παράδες ἢ ὀκτὸ, τοῦ ἀρνίου κρέατος 12 παράδες καὶ τοῦ ἄρτου 4 παράδες. Ἐν κίλων σίτου (22 ὀκάδες), εἰσίσχιζε 2½ γρόσια. Ὁ χωρικός ἐτρῶγεν 6—7 κιλὰ σίτου ἐτησίως, ἐπομένως ἐκέρδιζε τὸ ἑσῶ μὲ 36—40 ἡμερομίσθια. Κρέας ἔτρῶγε μόνον κατὰ τὰς ἐορτάς του Ἁγίου Γεωργίου, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Πάσχα. Ἐξώδευεν ἐπίσης 18—20 γρόσια δι' ἄλλας τροφὰς, ὡς χαϊδιὰ (τορακίς), παστὰ ψάρια, φρούτα καὶ λαχανικά. Ἐκέρδιζεν ἐπομένως τὴν ἐτησίαν τροφήν του μὲ 80 ἡμερομίσθια, μὲ 160 καὶ τῆς γυναικὸς του καὶ μὲ 200 ἡμερομίσθια καὶ τοῦ παιδιοῦ του. Αἱ ἐορταὶ δὲν ἐπέτρεπον εἰς αὐτὸν νὰ ἐργάζεται περισσότερον ἀπὸ δύο ἡμέρας ἐπὶ τριῶν.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ εἰδικῶς διὰ τὴν Πελοπόννησον, ὁ Σκροβάνι ἀναγράφει ἡμερομίσθια διὰ τοὺς τεχνίτας ἐργάτας (κτίστας, κλειθροποιούς κλπ.), 60 παράδων, διὰ τοὺς βοσχοὺς τῶν 30 παράδων, διὰ τοὺς βοσκούς 15 παράδων. Οἱ ἀμπελοφυγοὶ καὶ οἱ βεριστὰ καὶ οἱ ζευγίται ἐπλήρωνοντο 40 παράδες καὶ εἰδικῶς εἰς τὴν σπάραν 50 παράδες. Εἰς τὸ ἡμερομίσθιον ὅμως τῶν ἀγροτικῶν ἐργατῶν προσετίθετο οὐδὲν καὶ οἶνος. Εἰς τὰς τιμὰς τῶν τροφῶν συμφωνεῖ περίπου μὲ τὸν Μπαζούρ καὶ προσθετεῖ ὅτι τὰ δασπρια ἐπώλοντο εἰς τὴν ἴδιαν τιμὴν μὲ τὸν σίτον, ἡ κριθὰ καὶ ἡ ἔρῳμη εἰς τὸ ἕμισυ τῆς τιμῆς ταύτης, ἦτοι 1½ γρόσι, ἐνῶ ὁ ἀραβόσιτος ἐστοίχιζεν 20 γρόσια τὸ κίλων. Ὁ τυρὸς ἐτιμῆτο πρὸς 8 παράδες ἢ ὀκτὸ αἱ καλύτεροι ἰχθύες πρὸς 6 παράδες, τὸ δούτυρον πρὸς 10 παράδες. Ὁ οἶνος ἐπωλεῖτο πρὸς 4 γρόσια ἢ βαρέλλα καὶ ἡ σταφίς πρὸς 100 γρόσια τὸ χιλιάλιτρον. Τέλος ἡ τιμὴ τῆς μετᾶξης ἦτο 10 γρόσια, τοῦ δαμάσκου 16 παράδες, τοῦ μαλλίου 14 παράδες καὶ τοῦ λίνου 13 παράδες ἢ ὀκτὸ. Σημειώτεον ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ γροσίου (= 40 παράδες) ἱσοῦτο τότε περίπου μὲ τὴν τιμὴν τοῦ φράγκου.

Ἡ εὐθηνία αὐτῆ τῆς ζωῆς συνετελεῖ ὥστε ἡ στάθμη τῆς διαβίωσης τῶν χωρικῶν νὰ κρατῆται πολὺ χαμηλὴ. Οὕτω ὁ

Πουκεβίλλ, ταξιδεύσας εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ὀλίγον πρὸ τῆς Ἐπανάστασεως, δίδει ζωερὰν εἰκόνα τῆς κατοικίας καὶ τῆς διαβίωσης τῶν ἀγροτῶν τῆς καὶ ἰδία τῶν κολλήγων. Ὅχι σπανίως, μετεχειρίζοντο δούλους ἀπὸ ἄροτροντων, οἱ ὁποῖοι ἐστοίχιζον εὐθηνότερα ἀπὸ ἓνα ὄνον. Καὶ ὁ Πουκεβίλλ περιγράφει εἰς τὴν Πελοπόννησον ζεύγας ἀποτελούμενον ἐξ ἑνὸς ὄνου καὶ μίας γυναικὸς, διὰ τὴν ὁποῖαν ὁ σύζυγος τῆς ἐφρόντιζεν ὀλιγώτερον ἀπὸ τὸ ζῶον του.

Ἡ ἑλλείψις σαφούς διακρίσεως τάξεων εἰς τὴν τουρκοκρατούμενην Ἑλλάδα εἶχε διπλὴν συνέπειαν. Πρῶτον δὲν ἐπέτρεπεν ὅπως εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, ἢν ἀναπτύξιν μίαν πολυτελοῦς ζωῆς τῶν εὐγενῶν, τῆς ὁποίας τὸν πλοῦτον ἐπλήρωνον ἡ ἀναγκαστικὴ ἐργασία καὶ αἱ στέρησις τῶν ἀγροτικῶν ἰδία μαζῶν. Ἐπειτα ἐπέβαλε τὴν ἀπαρχολογίαν ὅλων τῶν κατοικῶν εἰς ἐργασίαν τινά, ἀφου μάλιστα οἱ κατακτητὰ ἐπεφύλαξαν δι' ἑαυτοὺς καὶ διὰ τοὺς ἐξωμότες τὰς ὀλίγας θέσεις μίας στοιχειώδους διοικήσεως καὶ ὅλας τὰς βαρύνουσας μίας πολυτελοῦς στασιατικῆς οργανώσεως. Ὁ κλῆρος, μὴ προσεχόμενος ἐξ εὐγενεῶς καταγωγῆς, ὅπως εἰς τὴν Δύσιν, ἐργάζετο πρὸ πάντων εἰς τὰ χωρία ὅπως ἄλλως τε καὶ σήμερον. Ἐπίσης οἱ πολυπληθεῖς μοναχοὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὰς ὀλίγας ὄρας τῆς λειτουργίας, ἀσχολοῦντο συνήθως μὲ τὴν γεωργίαν καὶ σπανιότερον μὲ τὴν βιοτεχνίαν. Αἱ γυναῖκες ἐργάζοντο καὶ αὐταὶ εἴτε ἐντὸς τοῦ οἴκου εἰς τὰς πόλεις, εἴτε καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς εἰς τὴν ὑπαίθρον.

Εἰς πλείστα μέρη τῆς Ἑλλάδος πολλοὶ καὶ συνήθως αἱ καλύτεροι γαῖαι ἀνήκον, ὡς ἐλέχθη, εἰς τὰ μοναστήρια. Οὕτως ἐκ τῶν 68 χωριῶν τῆς Χίου, οἱ μοναχοὶ κατείχον τὰ 32, συντηροῦντες 300 μοναστήρια καὶ 700 ἐκκλησίας καὶ παρεκκλήσια εἰς τὴν νήσον. Εἰς τὴν Σάμον ὑπάρχον 300 ἐκκλησιαὶ καὶ παρεκκλήσια καὶ πολλὰ μοναστήρια. Τὸ πλεῖστον τῶν μοναστηριακῶν γαιῶν ἐκαλλιεργοῦν οἱ μοναχοὶ ἐνίοτε καὶ ὡς κολλῆγοι, βοηθούμενοι ἀπὸ λαϊκῶν ἐργαστικῶν χείρας καὶ διαμόντες πολὺν καιρὸν εἰς τὰς ἔξω τῶν μονῶν γαῖας αὐτῶν (μετόχια). Πολλοὶ κληρικὸι ἐπεδίδοντο καὶ εἰς τὴν βιοτεχνίαν ὅπως λ. χ. οἱ ἀναχωρητὰ τῶν σκητῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, οἱ ὁποῖοι ἐπώλοντο εἰς τὴν ἐβδομημεθίαν ἀγορᾶν τῶν Κερυρῶν εἰς τοὺς μοναχοὺς τῶν μοναστηριῶν τὰ προϊόντα τῆς βιοτεχνίας τῶν, ἦτοι ὑφάσματα, κλωστοῦ, αἰθέρια ἔλαια, μαχαίρια, πηροῦνα, εἰκόνας ἁγίων κλπ. Ὁ Τουρνεφόρ, ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17 αἰῶνος, ἀναφέρει ὅτι εἶδε τὸν ἐπίσκοπον Κέας νὰ καθάται, ἔπιω καὶ οἱ ἄλλοι κάτοικοι τῆς νήσου, εἰς τὰ ἄκρα τῆς ταρατῆρας του καὶ νὰ κλώθῃ μετᾶξί, ἀφίνων τὸ ἀδράχτι νὰ πίπτῃ ἕως κάτω εἰς τὸν ὄρθον, ὅπως τὸ ἀνέσωρον ἀκολούθως στρίβον τὴν κλωστήν.

Ὅταν οἱ ἄνδρες ἐπεδίδοντο εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, αἱ γυναῖκες ἐκαλλιεργοῦν τοὺς ἀγρούς καὶ περιεποιῶντο τὰ δένδρα, ὅπως συνέβαιναν ἰδία εἰς τὰς Κυκλάδας, ὅπου ἡ πλειοψηφία τῶν γυναικῶν ἦτο μεγάλη. Εἰς τὴν Μάνην μάλιστα ὅλα αἱ γεωργικαὶ ἐργασίαι γίνοντο ἀπὸ τὰς γυναικῶν, διότι οἱ ἄνδρες ἤσκατον εἰς τὰ ὄπλα, ἢ ἐλάμβανον μέρος εἰς τοὺς πολέμους, τὰς εἰρήδας, τὰ κινήσια καὶ τὰς ἡσπαικῶν ἢ πειρατικῶν ἐπιχειρήσεως τῶν πυργοδεσποτῶν. Καὶ ἐκεῖ ὅμως ὅπου δὲν ὑπῆρχε γεωργία ἢ βιοτεχνία ὅπως εἰς τὴν Ὑδρην ἢ τὸ Γαλαξείδι, αἱ γυναῖκες κατεγίνοντο εἰς τὴν ζωαίαν, ἐνῶ τὰ πληρώματα τῶν πλοίων ἀπετελοῦντο συνήθως ἀπὸ τὰ ἄρρενα μέλη τῆς οἰκογενείας καὶ ἀπὸ συγγενεῖς, ἔστω ἀκόμη καὶ μικρὰ παιδία.

Μόνον ὁ καθολικὸς κλῆρος τῶν νήσων θεωρεῖ ὀποτιμητικὴν τὴν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν καὶ μολὶ μὲ αὐτὸν ὀλίγοι καθολικοὶ ἀπάγονοι ἢ μιμητὰ εὐγενῶν Φραγκῶν ὅπως λ. χ. εἰς τὴν Νάξον, οἱ ὁποῖοι ἔξων εἰς τοὺς πύργους τῶν καὶ κατεγίνοντο κυρίως εἰς τὴν θήραν, ἐνῶ οἱ Τουρκοὶ βανδὸν στρατιῶται κατεσκευάζον μόνον τῶν τὰ σπαρούχια τῶν, ἔχονον τὰς σφαίρας τῶν, ἠτοίμαζον τὰ φυσίγγια τῶν, ἐξέμωνον καὶ ἔπιωνον τὸν ἄρτον τῶν.

Παρατηρήσεις. Ἐν συμπεράσματι ἡ τουρκικὴ κατοχὴ συνεκράτησε μὲν κατ' ἀρχὰς τὴν ἐπὶ Βυζαντινῶν κορυφωθεῖσαν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν παρακμὴν τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ ἀπαρτίζοντο τὸ σημερινὸν ἑλληνικὸν κράτος ἀπέδη ὅμως ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπαχθῆς. Κυρίως δὲ μετὰ τὰς ἐπανάστασεις τοῦ Ὀρλώφ καὶ τοῦ Ἁλῆ Πασσῆ, εἰς τὰς ὁποίας μετέσχον οἱ κάτοικοι τῶν, ἡ κατοχὴ αὐτὴ ἐπεδράσει τὴν διάδοσιν πρῶτον τοῦ πνεύματος τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ κατόπιν τῶν πρῶτων τῶν ἐπιστημῶν, καθὼς καὶ τὴν βιομηχανικὴν καὶ ἐν γένει τὴν καπιταλιστικὴν ἐξέλιξιν, ὄχι εἰδικῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' εἰς ὅλας τὰς χώρας ποὺ ἀπέτελλον τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν, μετᾶξὺ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ κατατάξωμεν καὶ τὴν σημερινὴν Τουρκίαν.

Εἰναι ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ἡ οἰκονομία ἀνεπτύχθη εἰς τὰς περιφέρειας, ὅπου ἐπεκράτει μεγαλύτερη σκετικὸς ἐλευθερία. Οὕτως ἐνῶ αἱ εὐφοροὶ πεδιάδες ποὺ ἐπένοντο καὶ ἐδαμοσίνοντο ὑπὸ τὸν διπλοῦν ζυγὸν τοῦ τσιολιόχου καὶ τοῦ κατακτητοῦ καὶ ὑπὸ τὴν μάλιστα τῶν ἐλαδῶν πυρετῶν, αἱ ὄρειαι κοινότητες καὶ αἱ ἀγνοῖαι ἠσθδὲς συχνὰ ἐμπερῶντο καὶ πολλὰκις ἐπλωτοῦντο. Ἡ μεταλλευτικὴ ἔκρησιν εἰς τὰ 12 Μονεμοχώρια τῆς Χαλκιδικῆς, τὰ ὁποῖα ἀπέτελλον αὐτόνομον περιφέρειαν. Τὰ 24 χωρία τοῦ Πηλίου, τὰ ὁποῖα δὲν ὑπῆρχον εἰς τὸν τοπικὸν βιοκητὴν ἀλλ' ἐξηρτῶντο χαλαρῶς ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὰ 24 χωρία τοῦ Συράκου καὶ τὰ 40 χωρία τοῦ Ζαγορίου (Ἠπείρου), ἀπέτελλον αὐτονομικὰς δημοσπονδίας, ἦσαν σημαντικὴν ἐμπορίον ὑφασμάτων καὶ ἐνδυμάτων. Ἐπίσης αἱ νῆσοι ὅπου ἀνεπτύχθη ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον, ἦτοι αἱ Κυκλάδες, ἡ Χίος, ἡ Ὑδρα, τὰ Ψαρὰ καὶ οἱ Σπέσσι, ἀπῆλθον αὐτονομίας τινός, πληρῶνται εἴτε εἰς τὸν Τούρκον

ναύαρχον (Καπουδών πασάν), είτε εις διαφόρους προικηκίτσας ώρισμένους φόρους, κατανευμένους μεταξύ των κατοίκων υπό των δημογερόντων. Έάν εις την Μάνη, ή οποία απέλαιμθαν επίσης αυτόνομία, δέν παρετηρήθη ανάλογος οικονομική δραστηριότης, τούτο προέρχεται πιθανώς εκ τού ότι αυτή προσηγορήθη εις την Τουρκίαν δια συνθήκης, ή οποία έσεδράθη τώ ύπαρχον σύστημα φεουδαρχίας και τώ προνόμιο των ευγενών πυργοδεσποτών (νικλιώνων) και διώνισεν ούτω τās πίεςεις και διαμάχας, που έκυρίαρχον εις όλην την Ελλάδα πρό της τουρκικής κατοχής, ούτως ώστε να διδη την πιστοτέραν εικόνα τού μεσαιώνος και μετά την Έπανάστασιν. Σημειωτέον τέλος ότι εις τās ως άνω όρεινάς ως επί τώ πολύ και άγόνους άλλ' οικονομικώς δραστηρίας περιφερείας, διεβόησαν πρώτον ευότερον τώ γραμματια, μεταξύ κυρίως των έμπορευμένων και μέ την δοθήσει των ελληνικών παροικιών τού έξωτερικού, οι όποιαι ήβελον να έχουν έγγραμμάτους ύπαλλήλους, ενώ εις τās μεγάλα κέντρα και ίδια εις την Κωνσταντινουπόλιν (Φανάριον) ή παιδεία διετήρησε τόν θρησκευτικόν και σχολαστικόν της χαρακτήρα και άποτελει προνόμιον μάλλον της ίδιουσης τότε τώ γένος τάξεως, δηλ. τού κλήρου, των δρανουμένων και ένίοτε μερικών άρχοντικών οικογενειών. Χαρακτηριστική είναι ή Ρωμιογία εκλαίκευσις και διάδοσις της εκπαίδευσως εις τās Ίωάννινα, κέντρον όχι μόνον των Έλληνών έμπορων της Ήπειρου αλλά και πνευματικόν τοιαύτον τού Έλληνισμού, κατά τώ τέλος τού ΙΗ' αιώνος. Τέλος πολλοί Έλληνες, εκ των άρχοντικών κυρίως οικογενειών της Έπιανής, έσπούδαζον εις την Πάδουσαν της Ιταλίας πρό πάντων σχεδόν άποκλειστικώς (α-ταίοι δημιουργήσαντες μίαν πνευματικήν κινήσιν, εύθες μόλις άπεμακρόνθησαν οι Ένετοί και ή ελληνική έπεκράτησεν εις τās νήσους, ως γραφομένη γλώσσα.

Δέν είναι βέβαια δυνατόν να διηλωσωμεν περί ώρισμένης κατά τώ διάστημα τούτου οικονομικής και ειδικώς άγροτικής πολιτικής τού τουρκικού κράτους, κυρίως άσφαρχικού και θρησκευτικού. Πρέπει όμως να σημειώσωμεν ότι ό περί γαιών νόμος, ό όποιος άποτελεί κωδικοποίησιν τού ισχύοντος και προηγούμενης δικαίου, παρά τόν στρατοκρατικόν και θεοκρατικόν αυτού χαρακτήρα, περιέχει πλείστης διατάξεις συντελεστικές εις την ανάπτυξιν της γεωργίας και εις την εύημερίαν των γεωργών και περιορίζει τώ δικαίωμα της ιδιοκτησίας, χάριν της κοινής ώφελείας.

Τοιαύται διατάξεις είναι ίδιαι:

α) Η έκπτώσις από παντός δικαίωματος όσων δέν έκαλλίεργον τās γαίας των επί ώρισμένον διάστημα ("Άρθρον 103).

β) Τώ παραχωρούμενον δικαίωμα ήη καλλιέργειας δημοσίων εκτάσεων εις τόν στερούμενον γαιών, με άπόκτησιν της χρησιμότητος επί αυτών ("Άρθρ. 78).

γ) Η άπαγόρευσις μετατροπής των κεφαλοχωρίων εις τσιφλικία ("Άρθρ. 130).

δ) Η έλευθερία και άνευ πληρωμής τινος βόσκησις των ζώων των χωρικών εις τās κοινοχρήστους εκτάσεις (άρθρον 105), καθώς και ή υπό τούσ αυτούς όρους έξυλιεσις αυτών εις όριζόμενα κτήματα δασών (μπαλιτικά), των όποιων άπαγορεύεται ή άτομική κατοχή ή νομή ("Άρθρα 91 και 92).

ε) Η δωρεάν μεταβίβασις εις τās τέκνα των έξουσιαζόμενων ή κατεχομένων γαιών υπό των γονέων (άρθρον 54) και ή έπιστροφή των εις τώ Δημόσιον, εάν ούτοι αποθάνουν άκληροι.

Παραπλευσος με τών εφαρμογών του περί γαιών νόμου, υπήρξε και ή άογάνομη κτηματολογίου, τώ όποιον, παρά τον πρωτόγονόν του σύστημα, συνετηρείτο αρκετά ίκανοποιητικώς. Επίσης οι τούρκοι δικαίως έβιδον μεγάλην σημασίαν εις την καλήν συντήρησιν των γαιωκαίων άποκετεύσεως των υδάτων από τούς άνθρώπους. Άλλά πολύ όλιγόν επεμελούντο της συντήρησεως μερικών κυρίων οδών, τās όποιας συνήθως είχαν κατασκευάσει οι Ρωμαίοι, και παρουν σίμασαν σοβαράν στρατιωτικήν σημασίαν, και ούδ'όμως φροντίζοντες διά τās δευτερευούσας τούστας, οι όποια ένδιέεσον τήν έξω των μεγάλων συγκοινωνιακών άρτηριών Νότιον Ελλάδα.

Οι κυριώτεροι καραβανεβερμοι, οι διασχίζοντες τās ελληνικές χώρας ήσαν:

Η Έγνατία οδός, καταστραμμένη κατά τώ πλείστον, ώστε να μη είναι πλέον άμαξιτή ή όποια ήρχιζεν από τώ Δυρον χιον ("Αλβανίας), διέσχισε την Δυτικήν Μακεδονίαν διά της Έδέσσης και της Βεροίας, έβησαν εις Θεσσαλονίκην, έξηκαλούθη διά Κράβλας μέχρι της κοιλιάς τού Έβρου και εκείθεν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. Παρά τās έκβολάς τού Άξιού διεκλαδούτο έξ αυτής βατή οδός, ή όποια διά Κατερίνης, Τριπόων, Λαρίσης, Λαμίας, Λεβαδείας, Θηβών και Μεγάρων, έβησαν εις Κόρινθον. Την οδόν αυτήν συνήγα εις Λαρίσαν άλλη βατή επίσης οδός, έρχομένη έξ Ίωαννίνων διά Μετσόδου και Τρικάλων. Έκ Κόρινθου, ακολουθούσα τās ριζοβαύνια, διέσχισε την Πελοπόννησον διά Άργους, Τριπόλεως μέχρι Νησίου (Μεσσηνίας) ή έκαμε τών γούων αυτής διά Ευλοκάστρου, Βυστίτης (Αιγίου), Πατρών, Γασταύνης, Πύργου, Ναυαρίνου, Μεθώνης και εκίθει Κορίνθης.

Η οικονομική πολιτική της Βενετίας κάθε άλλο επίσης ή πρόσφορος υπήρξε διά την ανάπτυξιν των υπό την κατοχήν της νήσων. Αποβλέπουσα εις τόν άνεφοδισμόν της κυρίαρχου πόλεως εκ των ίδιων της κτήσεων, έτεχειόσε τόν περιορισμόν της σταφιδοκαλλιέργειας και την ανάπτυξιν της αποπαρονογής εις τών Έπτάνησων.

Κυρίως όμως συνέτεινεν εις την εξάπλωσιν της ελαιοφυτείας εις αυτήν, ώστε να μη εξαρτάται εκ της έξωτερικής παραγωγής. Και πρώτον μόν, διά της από 28 Σεπτεμβρίου

1565 διαταγής, επέβαλε την εμφύτευσιν δι' ελαιών των κερσων κερκωρικών γαιών και την έγκέντρωσιν των άγριαλων, επίσεισια κατά των μη ύπακουόντων την δήμεισιν και ύποσηομένη εις τούς πειθνήσιους την επί δεκαετίαν άπαλλαγην της δεκάτης. Έπειδή όμως τώ μέτρα ταύτα δέν έδωσαν ικανοποιητικά άποτελέσματα, ήρχισε δίδουσα από τώ 1623 εις πάντα έμμευτην άνδράν άμοιδήν, τώ ποσόν της όποιας δέν είναι άκριβώς γνωστόν.

Γ.— ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Έπανάστασις και Καποδίστριας. Ό μακρός και πεισματώδης της Έπανάστασεως άγών και ή άσφαρχία που έπηκολούθησεν αυτών έσχαν καταστραπτικώς συνεπειάς διά την οικονομίαν της Ελλάδος και πρό πάντων διά τήν γεωργίαν αυτής. Ό πληθυσμός της χώρας ήλαττώθη, όχι μόνον ως εκ της άναχωρήσεως ή έξουτώσεως των Τούρκων ή Τουρκαλδωνών, οι όποιοι άπέτελουν άλλως τε μικράν σχετικώς μειοψηφίαν, αλλά και ως προς τώ χριστιανικόν στοιχείον, παρά την εις Ελλάδα έισροην πολλών προσφύγων εκ τού ύποδαύλου Έλληνισμού.

Ό πληθυσμός τού άπελευθερωθέντος τμήματος της χώρας πρό και μετά την Έπανάστασιν, ύπελογίσθη ως εξής:

	1821	1828	Έλάττωσις
	Χριστ.	Τούρκ.	Χριστ. Τούρκ.
Πελοπόννησος,	458.000	42.750	40.000 — 58.000
Στ. Ελλάς	247.850	20.865	172.830
Νήσοι	169.300	—	169.100 — 200 —
Σύνολον	875.150	63.615	741.950
	11.450	133.200	52.165

Όπως έμφαίνεται από την άπάντησιν τού Καποδίστρια πρός τās ερωτήματα των Δυνάμεων, οι κάτοικοι ούτοι ήσαν κατά τώ πλείστον γεωργοί, ίδιως εις τās πεδιάς μέρη, κτηνοτρόφοι, ίδιως εις τās όρεινάς και τεχνίται. Εις τās νήσους όμως, και εις τινα παράλια μέρη, όπως ή Δυτική Μάνη και ή Μαγνησία, εκτός των ως άνω επαγγελματιών, ήσαν και ναυτικοί, πλόν της Τήνου και Νάξου, όπου παρεόμενον γεωργοί. Υπήρχον όμως και περιφέρειαι όπου οι κάτοικοι ήσαν ειδικευμένοι εις ένα ή δύο επαγγέλματα, όπως εις τήν Ύδραν και τās Σπέτσας ναυτικοί και έμποροι, εις τώ Μεσολόγγι και τώ Αιτωλικόν αλιείς και τεχνίται, εις τήν Μεθώνην και Κορώνην ποιμένες.

Η οσού της χώρας και ίδια της ύπαίθρου ήτο μεγίστη. Τώ πλείστον των ελαιόδένδρων, των σταφιδαιπέλων και φυτειών καταστράφη. Πόλεις εκάπσην ή έλεηλατήθησαν, ενώ τās περισσότερα των χωριών ήσαν έντελώς ήρειπωμένα ή έρημα και έλάχιστα συνοικισμοί διέφυγον τήν φθοράν τού πολέμου. Έκ των γεωργών τώ τρίτον μόνον είχαν άροτρώοντα οι δέ άγροί έμενον άσιμαρτοι. Έξαιρετικώς εις τās κατόπιν της συνθήκης τού Λαυδίου καταληθεύσας περιφέρειας της Βιωτίας και Φθιώτιδος, καθώς και εις τās μη καταπατηθείσας υπό των Τούρκων νήσους, ή κατάσταση ήτο κάπως καλύτερα.

Έξ άλλου τούς εκδιωχθέντας Τούρκους άντικατέστησαν οι Έλληνες προσετοί, οι όποιοι κατέλαβον τώ μέγιστον μέρος των κτημάτων αυτών, μιμούμενοι τόν ναυελή και σχετικώς πολυτελή τρόπον της ζωής των. Οι χωρικοί δέν είχαν ιδιοκτησίαν και εκκαλλίεργον διά τούς κυρίως των, τούς προσετούς, από τούς όποιους ούσιαστικώς εξήρτηντο. Και εκεί ακόμη, όπου έπεκράτε ή χωρική μικροϊδιοκτησία ή προσετοί έδέσποζον ως έννοκιστάι φόρων. Έπομένως ή θέσις της μεγάλης μάζης τού λαού, της άγροτικής, δέν είχαν ούσιαστικώς δελτιωθή, αν και είχε καταργηθή ή πληρωμή τού κεφαλικού φόρου.

Ό Καποδίστριας κατώρθωσε να επιβάλη κάποιαν τάξιν και ήβλησε να λάδη μέτρα τινά διά τήν άνόρθωσιν και την γεωργικήν πρόδοσν της χώρας. Στερούμενος όμως οικονομικής μορφώσεως και έμπειρισμής από τās φεουδαρχικές άρχάς των Έπτάνησιων άρχόντων και των Ρώσων μπουζιάρων, δέν έλυσε τώ ζωτικώτερον τών τότε προβλημάτων της γεωργίας μας, τώ ζήτημα της διανομής των εθνικών γαιών. Τών γαιών δηλαδή και φυτειών αιτίες άνήκον πρότερον εις τώ τουρκικόν κράτος, τās τουρκικά εύαγη ίδρύματα (δακούφια) και τούς ευόντας ή φονευθέντας Τούρκους γαιοκτήμονας. Αι γαίαι αυται ήπάρτηζον τώ ήμισον περίπου των άροσιμων ή πευτευμένων εν Ελλάδι εκτάσεων, ενώ τās 5/6 των άγροτικών οικογενειών ήσαν άκτήμονες. Και όμως υπήρχον άνειλημμένοι ύπογεωρώσεις προς παραγωγήν μέρους τούλάχιστον τούτων εις τούς πολεμιστάς της Έπανάστασεως.

Διότι ό νόμος τού Βουλευτικού της 7ης Μαΐου 1822 όπέσχετο εις έκαστον ύπηρετούνη ή προσερχόμενον στρατιώτην άμοιδήν ένός στρέματος γης κατά μήνα, από τήν ημέραν της κατατάξεώς του. Επίσης τώ ψηφίσματι ΙΑ' της 3ης Μαΐου 1827 και Ε' της 29ης Ιουλίου 1829 προέβλεπον τήν διανομήν εθνικής γης εις τούς άνγωνιστάς της Έπανάστασεως. Τέλος τώ ψηφίσματι Ι' της 8ης Φεβρουαρίου 1832 έπέτρεψεν εις τήν κυβέρνησιν τήν παραχώρησιν γαιών όχι μόνον εις τούς πολεμιστάς, αλλά και εις τās χώρας, τās όρεινάς και τούς εκ της Έπανάστασεως παθόντας. Πάντα όμως ταύτα παρέμειναν άνεκτελέστα. Μόνον τās θηρατά κτήματα, ήτοι έλασσίτσια, σπιτίσ, σπιτότοποι, αλλοι, μαγαζιά, χάνια, λουτροί, φούνοι ελαιοτριβεία κτλ. ήπωλήθησαν εις δημοπρασίαν, συμφώνως προς τήν άπόφασιν της Έθνικής Συνελεύσεως Άστρους.

Ἡ ἔκτασις τῶν ἔθνικῶν γαιῶν ὑπελογίσθη εἰς 10 περίπου ἑκατ. στρεμμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ὄμως 4—4½ ἑκατ. καλλιεργήσιμα. Εἰς αὐτὸν εἰσπράττετο γεωῶσον πρῶτον μὲν 30% εἰς τὰ 25 %, ἐνῶ αἱ ἰδιωτικαὶ γαῖαι ἐξηκολούθησαν ἐπιβαρυνόμεναι διὰ τῆς δεκάτης. Ἄλλ' ἐπὶ 120.000 περίπου χωρικῶν οἰκονομιῶν 20.000 μόνον ἦσαν κτηματιαί, κατοικοῦσαι εἰς καλύτερον ὑποδομηθέντε περιποιημέναις οἰκίαις, περιβαλλομέναις ἐνίοτε ἀπὸ κήπους, ἐνῶ οἱ ἀκτημόνες κατὰ κῶνον συνήθως εἰς καλύβας. Οἱ κολλήγοι, μὴ ἔχοντες δεσμὸν τινα μετὰ τὴν γῆν, μετέβαιον συχνὰ ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον καὶ ἐνίοτε ἀπὸ περιφέρειας εἰς ἀλλήλας, σχηματίζοντες ὁσκόληρα κορράβια.

Πρὸς δελτιῶσιν τῆς γεωργίας ὁ Καποδίστριας ἵδρυσεν τὴν Γεωργικὴν σχολὴν τῆς Γιρυνθῶς, εἰς τὴν ὄμως εὐθὺς εὐσεῖ ἀρχῆς ἐσφαλισμένη κατεβύθισις. Διότι δὲν ἐπεδίωξε τὴν μελέτην τῶν ἐφαρμοζομένων ἐν Ἑλλάδι καλλιεργητικῶν συστημάτων καὶ τὴν θαβυριανὴν δελτιῶσιν τῶν, ἀλλ' ἤθελεσε τὴν ἀπόδοτον ἀντικατάστασιν τῶν διὰ τῶν εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην συνθηζομένων, ἐστὼ καὶ ἐὰν ταῦτα ἦσαν ἀνεφάρμοστα ὑπὸ τὸ κλίμα μας καὶ ὑπὸ τὰς κρατούσας τότε εἰς τὴν χώραν κοινωνικὰς καὶ οἰκονομικὰς συνθήκας.

Κατὰ τὴν Ἐπαναστάσιν δὲν ὑπῆρχον ἴδια ἑλληνικὰ νομισματῖα, ἀλλ' αἱ συναλλαγαὶ διεξήγοντο εἰς διάφορα ξένα νομίσματα, κυρίως ταυρκικὰ γράσια, Ἰσπανικὰ διστήλα καὶ αὐστριακὰ τάλληρα. Πρὸς διευκόλυνσιν τῶν συναλλαγῶν ὁ Καποδίστριας προέβη διὰ τοῦ ψηφίσματος τῆς 8ης Φεβρουαρίου 1829 εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν τιμῶν τῶν διαφόρων νομισμάτων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ γρασίου. Ἡ Δ' ἐν Ἀργεὶ Συνέλευσις ἐψήφισε τὴν 29ην Ἰουλίου 1828 τὴν δημιουργίαν ἀνεγυροῦ ἑλληνικοῦ νομίσματος, τοῦ φοινίκου, τοῦ ὁποίου ἡ κυκλοφορία ἤρξισεν ἀπὸ τῆς 1ης Ὀκτωβρίου 1829. Πρὸς πληρεστέραν ρύθμισιν τῶν νομισματικῶν συνθηκῶν καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς χώρας ὁ Καποδίστριας ἀπεράσισε τὴν ἴδρυσιν τῆς Χρηματιστικῆς Τραπεζῆς, κρατικοῦ ὀργανισμοῦ, τοῦ συνιστήθη διὰ τοῦ ψηφίσματος τῆς 2ας Φεβρουαρίου 1828 καὶ διὰ τοῦ ἀπὸ 17 Ἰανουρίου 1831 ψηφισμένου ἐπιτοπίου εἰς αὐτὴν ἡ ἐκδόσις χαρτονομίσματος μέχρι 3 ἑκατομμυρίων φοινίκων. Ἄλλα ταχέως τὰ κεφάλαια τῆς Τραπεζῆς ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς ὁλοκλήρου πρὸς κάλυψιν τῶν κρατικῶν ἐλλειμμάτων καὶ ἐπεδλήθη ἡ καταναγκαστικὴ κυκλοφορία τοῦ γαστρονομίσματος (ψηφίσμα 4 Ἰανουαρίου 1832). Διὰ τῆς στερήσεως ὄμως τῶν κεφαλαίων τῆς ἡ Τράπεζα κατεδικάθη εἰς διάλυσιν, εἰς τὴν ὁποίαν προέβη ἡ ἀντιδραστικὴ τῆς τοῦ Ὄθωνος, ἡ ὁποία ἔθεσε τὸν φοινίκα ἐκτός κυκλοφορίας καὶ καθιέρωσεν ὡς νόμισμα τὴν δραχμὴν.

Ἡ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια ἐκαρφόωσε τὴν ἀταξίαν ἐν Ἑλλάδι. Ἀναρχα σώματα πειθαλέων πολεμιῶν, διέτρεχον τὴν χώραν, διηρπάζον τὰ ζῶα, κατέτρωγον τὰς προηθείας καὶ κατέστρεφον τὰς κατοικίας τῶν γεωργῶν, πολλοὶ τῶν ὁποίων εἶχον καταρτίσει εἰς τὰ σπῆλαια καὶ τὰ ὄρη. Οὕτως ὁ ἐμφύλιος ἀσφαλισμὸς ἐπὶνευσε σχεδὸν ὁλοκληρωτικῶς τὰ σπέρματα τῆς ἀναγεννησέμενης οἰκονομίας.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἑλληνικὰς ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν Ἀυτοκρατορίαν περιφέρειας, ἀφοῦ ὑπέστησαν ὀδύσεις, τρομοκρατίας καὶ βιαιῶν οἰκονομικῶν κλοισμῶν κατὰ τὴν Ἐπαναστάσιν, ἀνέλαβον πάλιν τὴν κανονικὴν τῶν ζῶν. Καὶ μάλιστα ὑπὸ καλύτερας συνθήκας, ἰδίως ἀπὸ τῆς διοικήσεως τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ τοῦ Β' (1808—1839) καὶ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Σουλτάνου τῆς 1839 (Τανζιμάτ), ὅπαστε ἔπαυσεν ἡ πώλησις τῶν ἀξιοματῶν καὶ ἡ εἰσπράξις τῶν φόρων διὰ λογαριασμῶν τῶν τοπικῶν διοικητῶν, ἐμεϊώθησαν αἱ πιέσεις καὶ οἱ ἔκτακτοι φόροι (ἀδανίαι), καταργήθησαν τὰ ἐπαχθῆ μονοπώλια καὶ ὁ τιμαριωτισμὸς. Γενικῶς δὲ ἐπεκράτησεν ὁ οἰκονομικὸς φιλελευθερισμὸς, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπλωρῆ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἦτο σύμφωνος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς υιοδροτασίας τῆς φηλοισμῶς αὐτοκρατορίας. Ὑπὸ τὰ καθέστας τοῦτο ὁ Ἑλληνισμὸς ἔλαβεν ἐν αὐτῇ μεγίστην οἰκονομικὴν καὶ συνειπήν ἀριθμητικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν. ἘΕ ἄλλου, ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς τῶν ὑπὸ τὴν Πύλῃν ἑλληνικῶν χωρῶν ἔπαυσε ν' αὐξάνη, διότι ἔπαυσαν σχεδὸν οἱ ἐξισλαμισμοί, ἵνα μὴ μειωθῶσι αἱ πρόσδοτοι τοῦ χαρακίσιου, καταργήθη τὸ παιδομύζωμα μαζὶ μετὰ τὸν γεννητοσφάξον καὶ ἐμεϊώθη ἡ πολυγαμία διὰ λόγους οἰκονομικοῦς. Καὶ μάλιστα ἠλαττοῦτο, ὡς ἐκ τῶν συνεχῶν πολέμων καὶ ἰδία τῶν ἐπιδημιῶν, περὰ τὴν ἐνίσχυσιν αὐτοῦ δι' ἐπαικισμοῦ ὁλοκλήρων χωρῶν Τούρκων προσφύγων (μουχατζῖοι) εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην, παρερρομένων ἀπὸ τὰς χώρας τοῦ ἀπεσπασθησάν ἀπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν κυριασίαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ διὰ τῆς ἐμπορικῆς συνθήκης μετὰ τῆς Ἀγγλίας τῆς 16ης Αὐγούστου 1838, ἡ Ὀθωμανικὴ Ἀυτοκρατορία ὑπεχρεώθη εἰς τὴν κατάργησιν τῶν μονοπωλιῶν ἐπὶ τῶν γεωργικῶν εἰδῶν, ἰδίως δὲ τοῦ σίτου. Ὁ νόμος περὶ γαῖαν τοῦ 1858 ἐκδικητικῶς τὰς διατάξεις περὶ ἰδιοκτησίας καὶ νομῆς αὐτῶν, τὸ Χάτι Χουμαγιούν τοῦ 1861 ἐπέτρεψε τὴν ἐλευθέρωαν μετακίνησιν τῶν κολλήγων ἀπὸ κτήματος εἰς κτήμα καὶ ὁ περὶ ἀνταρλίνας νόμος τοῦ 1869 ἐσφύθησε τὰς σχέσεις τῶν ἐπιπόρων καλλιεργητῶν καὶ γαιοκτημόνων μόνον εἰς τὴν Κρήτην αἱ συχναὶ ἐπαναστάσεις καὶ ὁ ἀδιάκοπος ἐμφύλιος ἀσφαλισμὸς μετὰ τῶν ἐγχωρίων Μουσουλμάνων καὶ χριστιανῶν ἐπέφερον συνεχῶς φθορὰς εἰς τὴν γῆσον καὶ ἐπομένως τὴν γεωργικὴν καὶ ἐμπορικὴν καχεσίαν αὐτῆς.

Β α σ ι λ ε ῖ ο Ὁ Ὄθωνος. Μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Ὄθωνος καὶ τὴν ἐπικράτησιν σχετικῆς τινος ἐσωτερικῆς γαλήνης καὶ ἐξωτερικῆς ἀσφαλείας, ἀρχίζει ἡ οἰκονομικὴ ἀναδημιουργία καὶ πρόοδος τῆς χώρας εἰς βραδύν ὄμως ρυθμὸν, ἐν

συγκρίσει μάλιστα μετὰ τὸν ἐπικρατοῦντα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν Εὐρώπην οἰκονομικὸν καὶ παραγωγικὸν ὄνασμον.

Ἡ ἐμπέδωσις τῆς τάξεως φυσικῶν εἰναι καὶ ἀπέβη ἐπιωφελῆς ἀμέσως εἰς τὴν γεωργίαν, ἡ ὁποία δὲν εἶχε παύσει ἄλλως τε ἀσκουμένη καὶ κατὰ τὴν Ἐπαναστάσιν, τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῶν γυναικῶν, ἀφοῦ καὶ εἰς ὁμαλὰς περιπτώσεις αὐταὶ ἐσθόθων τούτῳ ἀνδρας τῶν, ἐκτελοῦσαι τὰς εὐκολώτερας ἐργασίας, ὡς τὸ σκάλισμα, ὁ θερισμὸς κτλ. Ἡ ἑλλειψις ὄμως οἰουδῆποτε μέτρον ὑπὲρ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἐστοματῆσε ταχέως τὴν αὐξήσιν τῆς, ἡ ὁποία ὑπάρχει ταχέως κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος. Ἐξηκολούθησεν ὄμως ἡ ἐπέκτασις τῶν ἀμπελώνων καὶ τῶν σταφιδουπελώνων, περὰ τὴν στερρότην ἀγροτικῶν κεφαλαίων καὶ τῶν πληρωμένων τοκογλυφικῶν τόκων. Μόνον διὰ τὰ δάση ἐπεχειρήθη ἡ εὐθυσία τῆς ἐκμεταλλευσέως τῶν, κατὰ τὰ ἐν Βαυαρίᾳ. Ἀπέδωκεν ὄμως αὐτῇ ἀνεπὶκυρτὰ ἀποτελέσματα, ἕνεκα τῆς ἐπιδημείας βαρείας φορολογίας ἐπὶ τῆς ὀλομοσμένης ἐμεϊας καὶ τῆς ἀναγκαστικῆς τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀπαρτῶντων εὐπαλατικῶν, οὕτως ὥστε οἱ χωρικοὶ ἐτόσποντο πρὸς τὴν λαβροῦλοτομίαν.

Ἡ αἴτια τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἀνῆλθεν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν (1833—1837) ἀπὸ 30 εἰς 50 ἑκατ. δραχμῶν. Κατὰ τὴν γεωργικὴν ἀπογασσὴν τοῦ 1861, ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἡ πρῶτη γενομένη εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος, τοῦτο περιελάμβανε:

Γαῖαι καλλιεργουμέναι	7.435.900	στρέμματα
» χέρσου καλλιεργησίμου	11.718.000	»
» ὄρη καὶ φυσικὸς νομῆς	18.599.210	»
Δάση	5.419.660	»
Πόλεις, χωρία, ὁδοὺς, ποταμοὺς	1.653.000	»
Σύνολον		45.689.248

Ἦτοι αἱ καλλιεργουόμεναι γαῖαι ἀπέτελουν τὰ 16,2% τῆς ὅλης ἐκτάσεως τοῦ Βασιλείου. Ἐκ τούτων ὄμως μόνον 3.560.000 στρέμματα ἐσπεύοντο κατ' ἔτος, 2.516.000 ἀπέτελουν τὰς ἀνεργαπύσεις καὶ 1.359.900 τὰς δευροφυτείας ἢ ἄλλας μόνιμον φυτείας. Ἐκ τῶν καλλιεργουμένων γαιῶν 2.287.645 στρέμματα κατελάμβανον τὰ σιτηρά, ἧτοι 39,8% ὁ σίτος, 22,8% ὁ ἀραβόσιτος καὶ τὸ καλαμπόκιον, 15,2% ἡ κριθή, 1,5% ὁ σιμιγῶς, 1,3% ἡ βρώμη καὶ 1% ἡ σιλική. Ὅλοι δὲ αἱ ἄλλοι καλλιεργεῖται ὄμοι κατελάμβανον 82.000 στρέμματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ ὄσπρια 29.172, ὁ καπνὸς 25.995 καὶ ὁ ἀμύδι 21.105. Τέλος αἱ μόνιμοι φυτεῖαι περιελάμβανον 492.502 στρέμματα ἀμπελώνων, 153.058 σταφιδουπελώνων, 370.000 ἐλαίωνων, 75.000 μορρώνων, 18.000 σικκῶνων, 13.000 βαλανιδιώνων, 21.211 κήπων καὶ αμυγδαλιῶνων, ὡς καὶ 10.070 τριφυλλιώνων καὶ λειμῶνων. Ἀνελάγων ἐπομένως πρὸς κάθε καλλιεργητὴν 45,5 στρέμματα καλλιεργουμένα ἐν γαῖαι ἐκτάσεως, ἡ 30 στρέμματα ἀνεῦ τῶν ἀγροσπαστῶν. ἘΕ ἄλλου τὸ κτηνοτροφικὸν κεφάλαιον τῆς Ἑλλάδος ἀπέτελετο ἀπὸ ὅσας ἀροτῆρας 168.927, ἀγελάδας 83.875, πρόβατα 2.539.538, αἰγῶς 2.415.143, χοίρους 133.718, ἵππους 83.111, ἡμίους 30.443, ὄνας 68.869, βουβάλους 1.159 καὶ καυλοῦς 71. Ὑπῆρχον ἀκόμη καὶ 280.090 μελισσῖαι. Μεγάλῃν σχετικῶς ἀνάπτειν εἶνε λάβει καὶ ἡ σποροφῖα τῆς ὁποίας ἡ παραγωγή ἀνῆλθε τὸ 1855 εἰς 90.000 κίλῳ μετὰξεί, ἀλλὰ κατεστράφη σχεδὸν ὡς ἐκ τῆς ἐμφανίσεως ἀπὸ τοῦ 1857 τῆς ἀσθενείας τῆς ἀτροφίας.

Τὸ ἀκαθάριστον εἰσόδημα τῶν ἀγροτῶν ὑπελογίσθη ὡς ἔξῃ:

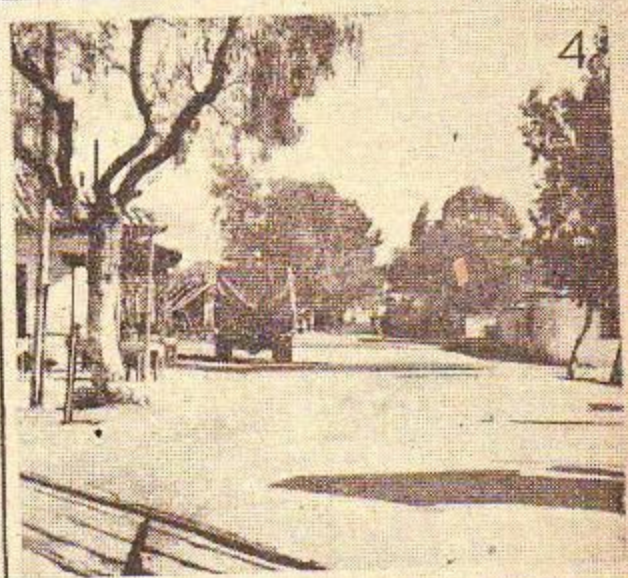
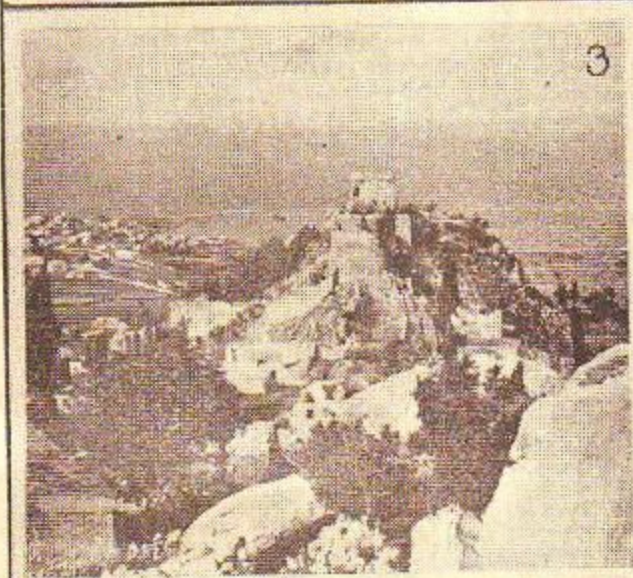
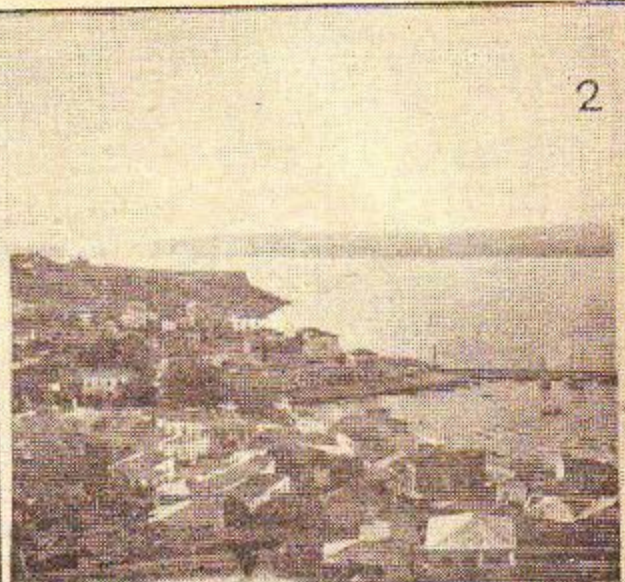
Ἐκ τῆς γεωργίας	43.482.513	δραχμαί
Ἐκ τῆς δεινδροκμίας	30.661.617	»
Ἐκ τῆς κτηνοτροφίας	36.086.560	»

Ἦτοι εἰς 110.830.692 δραχμὰς ἀνεῦ τῆς ἀξίας τοῦ ἀγύρου, τῆς νομῆς τῶν ζῶων, τῆς κήπου καὶ τῆς προσόδου τῶν δασῶν. Διηλοῦ ἐπὶ συνόλου 202.582 γεωργῶν, ποιμένων καὶ κτηματιῶν μέσον εἰσόδημα ἑκάστου 794 ½ δραχμαί.

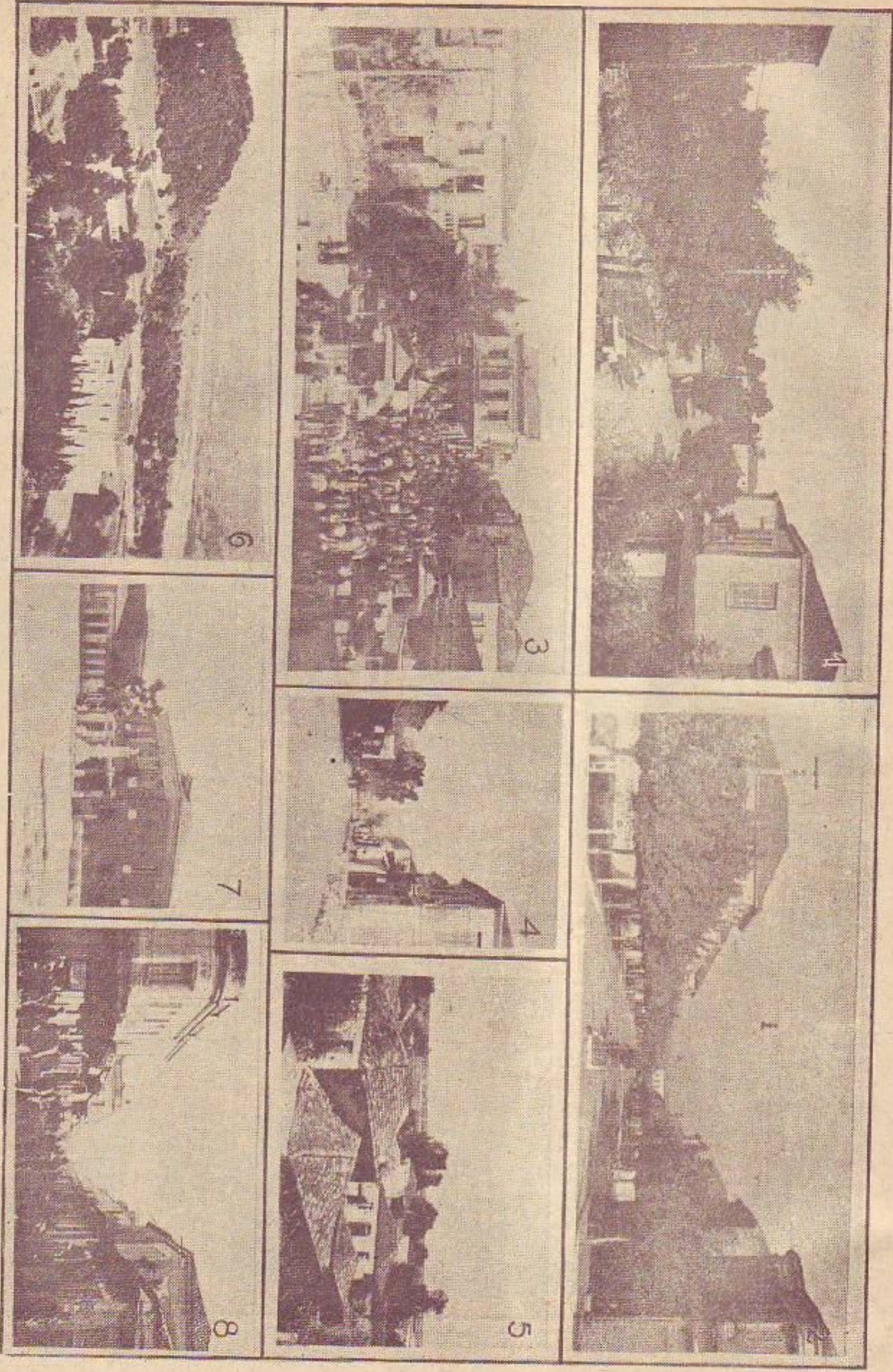
Αἱ ἀγροτικαὶ ἰδιοκτησίαι ἦσαν πολὺ κατακερματισμέναι, πρὸ πάντων εἰς τὰ ὄρενά μέρη καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου ὅπου ὑπῆρχον ἰδιοκτηταὶ 5—10 στρεμμάτων καὶ τούτων κειμήλων εἰς διαφόρους θέσεις καὶ διηρημένων εἰς πλείστα τεμάχια 1—2 στρεμμάτων, ἢ καὶ ὀλιγώτερον. Εἰς τὰ πεδινὰ μέρη ὑπῆρχον ἰδιοκτηταὶ 50—200 στρεμμάτων, ὀλίγοι δὲ ἦσαν οἱ ἔχοντες πλέον τῶν 1000. Εἰς ἀπῆρας σχεδὸν τὰς ἐπαρχίας ἐπεκράτει τὸ σύστημα τῆς μικρῆς καλλιεργείας, καθ' ὅσον οἱ γεωργοὶ ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ἰδιοκτηταὶ ἐκτάσεως τινος γῆς, τὴν ὁποίαν ἐκαλλιεργῶν πατοισονικῶς.

Αἱ μεγάλα ἰδιοκτηταὶ ἐκαλλιεργούντο ἢ δι' ἐπιστάσεις ἢ μερτηκῶς ἢ δι' ἐκμισθώσεως. Τὰ συστήματα ταῦτα τῆς καλλιεργείας ἐπεκράτων ἀδιακρίτως καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, κυρίως νῶ βύνονται τρε καὶ διακρινῶ ὀρισμένως τοῦ κυρίου ἐπεκράτει τὸ μὲν καὶ ἐπὶ τοῦ δε, ἰδίως ἐν Ἀττικῇ Ἰσχυρὸ τὸ χρηματικὸν μίσθωμα καὶ τὸ εἰς εἶδος, ἐπὶ πληρωμῇ τοῦ ἡμισσοῦ τοῦ προϊόντος μετὰ τὴν ἀφορισμῶν τῶν ὄρων. Ἐν φθιώτιδι, Φωκίῃ καὶ ἐν Εὐβοίᾳ τὸ ἀντίσπορον. Ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ τὸ ½ τοῦ καθαροῦ ἢ τὸ ἐν πέμπτον τοῦ ἀκαθάρτου εἰσοδήματος ἢ κατ' ἀποκομῆν. Ἐν Ἀργολίᾳ προετιμῶ τὸ χρηματικὸν μίσθωμα κατὰ στρέμμα 5—10 δραχμῶν. Εἰς τὰς Κυκλάδας ἐλαμβάνετο τὸ ἡμισυ τοῦ προϊόντος, προσφοριμένου τῶν φόρων. Ἐν Λακωνίᾳ τὸ ἐν τρί-

1. Άποψη της Κυπαρισσίας. 2. Δυτική άποψη της Πάλου. 3. Το κάστρον της Κυπαρισσίας. 4. Ἡ κεντρικὴ ἀγορὰ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων Κορινθίας. 5. Ἄποψη τῆς Παραλίας Κυπαρισσίας. 6. Ὁδὸς εἰς τὰ Φιλιατρά.

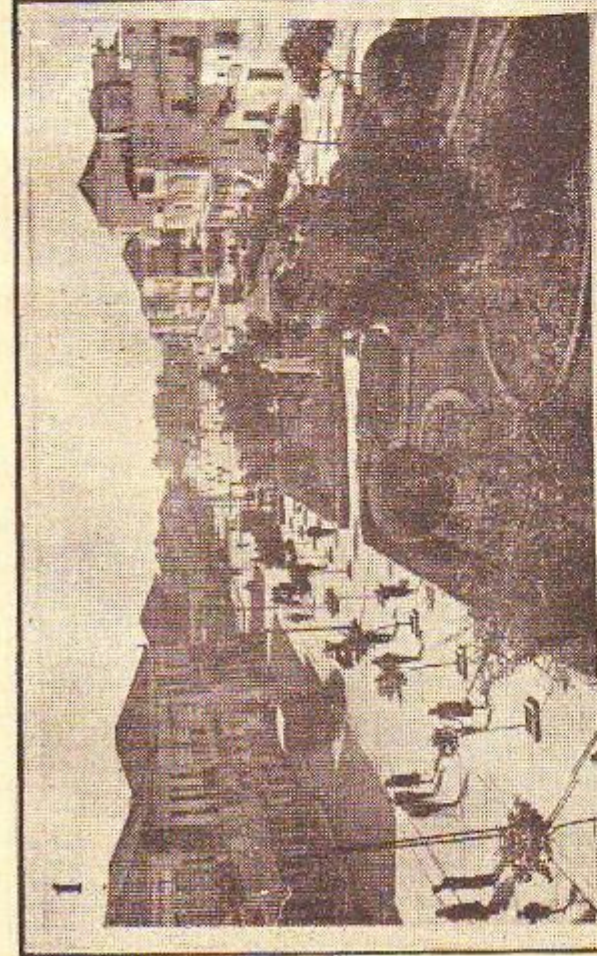
1. Δρυϊνά: Ἡ Λασιόφυρος πρὸς τὸν οὐβροβρομικὸν σταθμὸν. 2. Ἀργαλιῶς: Ἡ Λασιόφυρος Ὀβανός καὶ Ἀργαλιῶς. 3. Ἡ πλῆθια Σοχίς καὶ ἡ δόξα ἀρχαίας Ἡλίδος ἐπὶ τῆ. Ἀ. μολιάδα. 4. Μία δόξα τῆς Μεγαλόδοξο. 5. Ἀποφῆ τῆς Μεγαλόδοξο. 6. Ἀποφῆ τῆς Ὀλυμπίας πρὸς τὸ ἀριστέρω τὸ Κρόνον καὶ εἰς τὸ βάθος ὁ ποταμὸς Ἀλφειῶν. 7. Ἡ κεντρικὴ δόξα ἀρχαίας τῆς Ἀργαλιῶδος. 8. Ἡ κεντρικὴ δόξα ἀρχαίας τῆς Ἀργαλιῶδος.

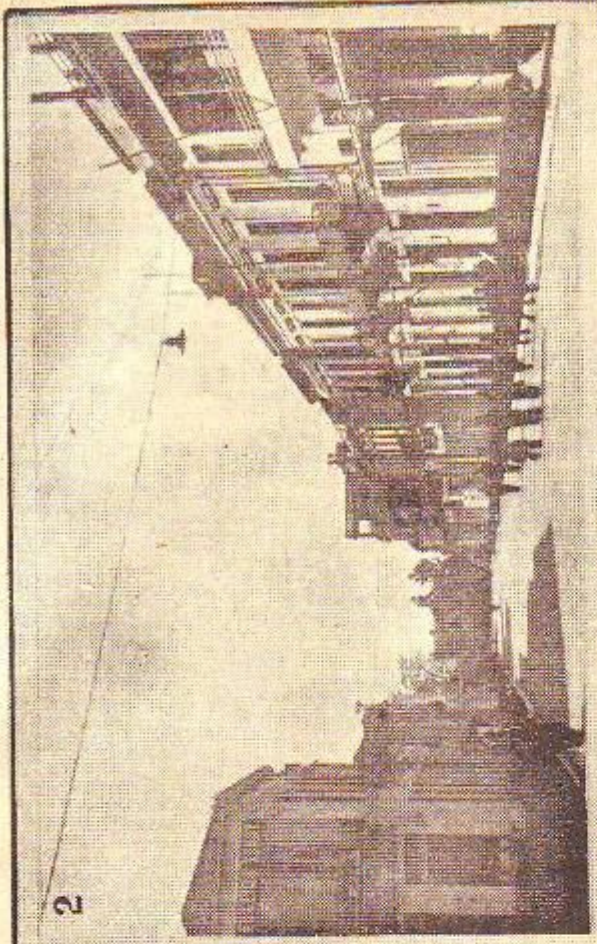

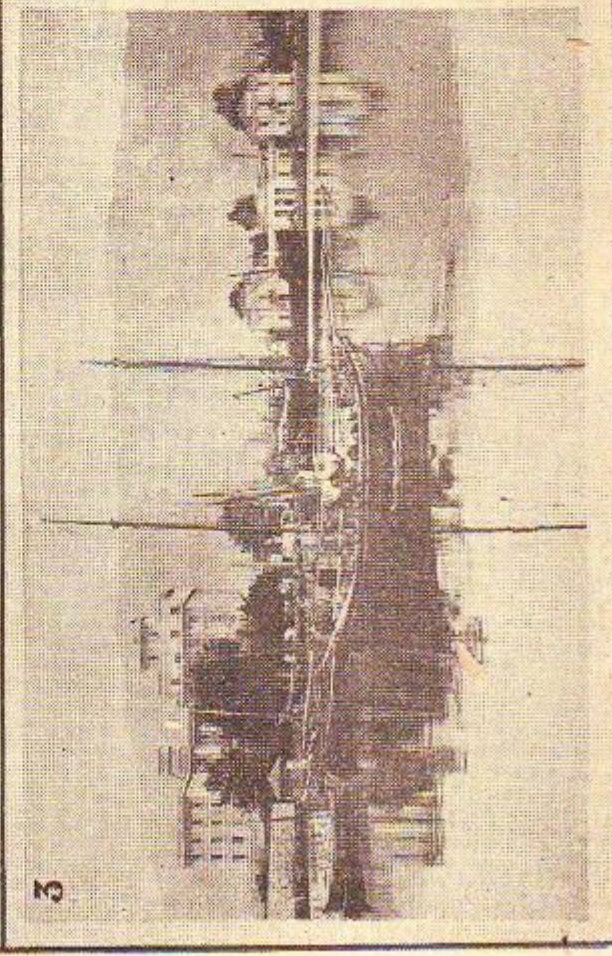

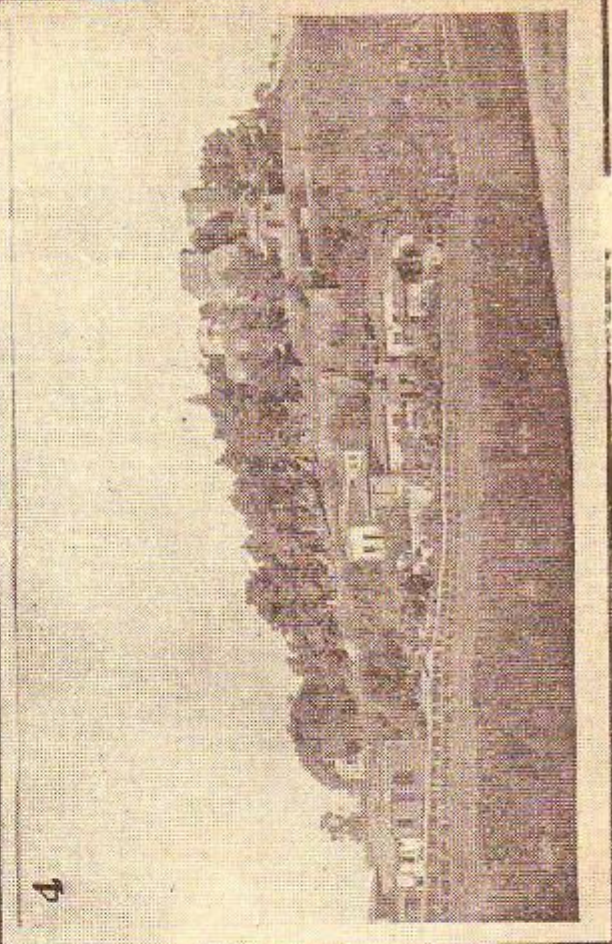
1

2

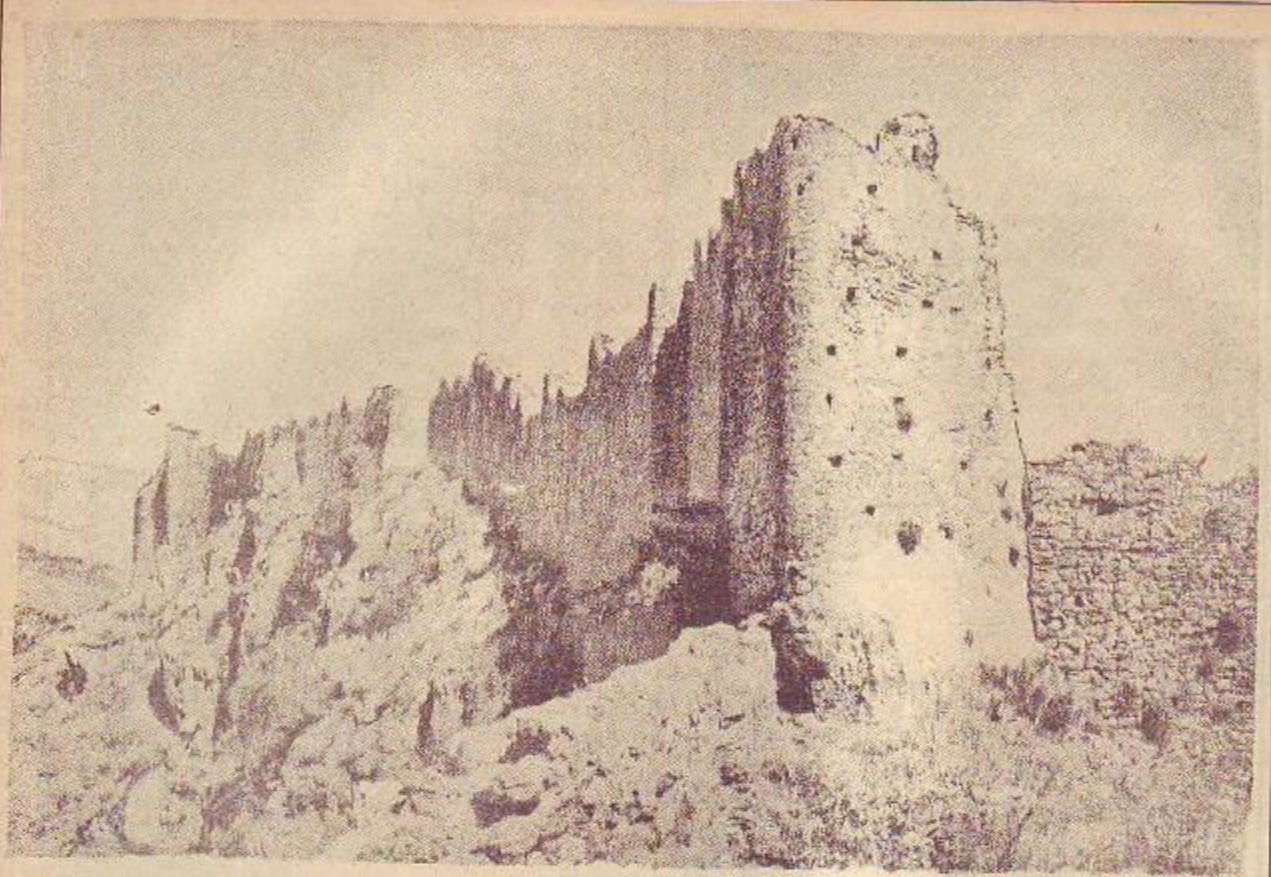

3

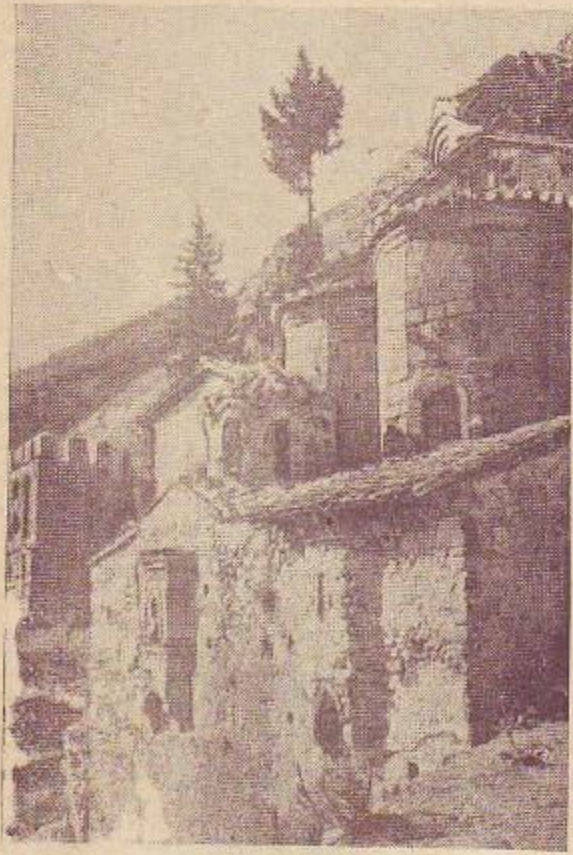

4

Καλύμνη: 1. Ἡ πλατεία Γεωργίου Β'. 2. Ἡ Λεωφόρος πρὸς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν. 3. Ἄποψις τῆς παραλίας. 4. Ἄποψις ἱστορικοῦ φρουρίου.

Μυστράς: Γά τείχη τοῦ μεσαιωνικοῦ κάστρου τοῦ Μυστρά ποῦ ἐκτίσθη ἀπὸ τὸν Γουλιέλμον Β' τὸν Βιλλαρδουίνου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, καὶ πορευομένη ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τῆς Μονεμβασίας εἰς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Μιχαὴλ Παλαιολόγον διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας.

Μυστράς: Ἀριστερά, ὄψις βυζαντινοῦ ρυθμοῦ. Δεξιά: Ἄγγελος, ἀπὸ τοιχογραφίαν τῆς ἐκκλησίας τῆς Περιπέλιου.

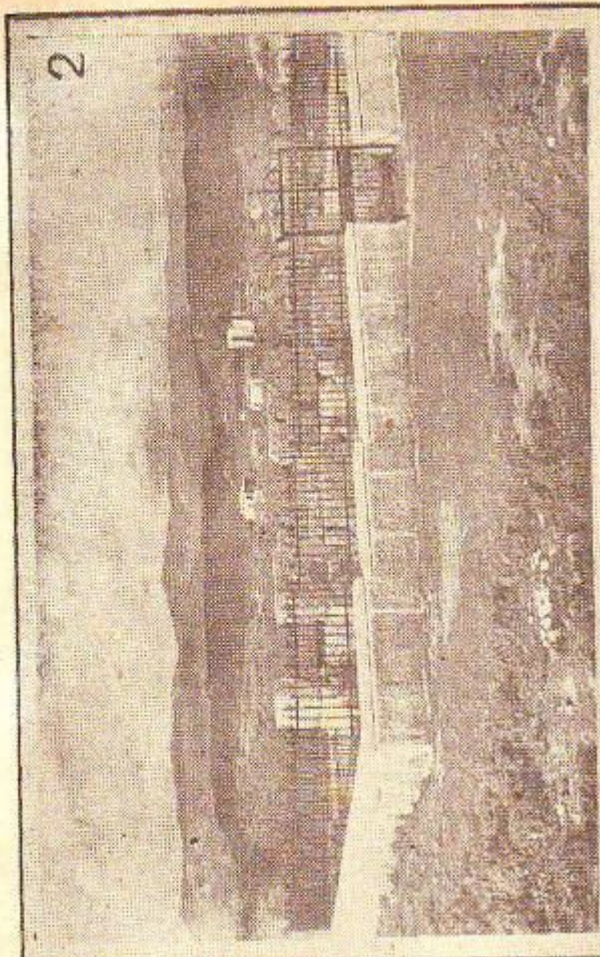
Ελληνικά χαρτονομίσματα εκ των εκδοθέντων κατά την διάρκειαν της γεωμανιατικής κατοχής.

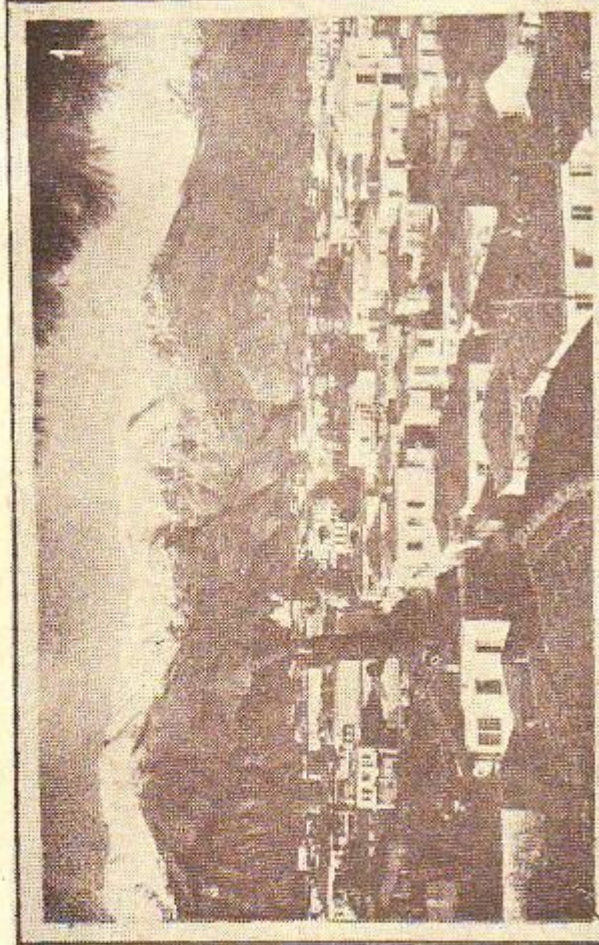
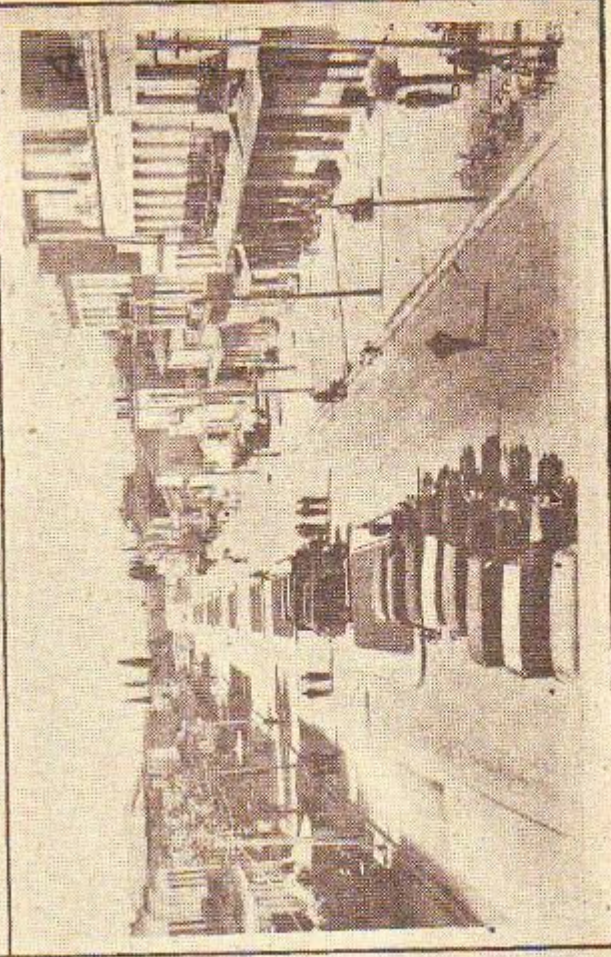
Ἑλληνικά χαρτονομίσματα τῆς γεωμετρολογικῆς κατῳχῆς. Ἡ ὀψὶς τῆς δραχμῆς ἔχει σχεδὸν ἐκτενερῶσθαι. Ἐπὶ τὸς 4 μίλι
ν.δ.ν ἀπὸ τοῦ νόμισμα τῶν 10 ἑκατομμυρίων φερόμεν εἰς νόμισμα 100 δισεκατομμυρίων.

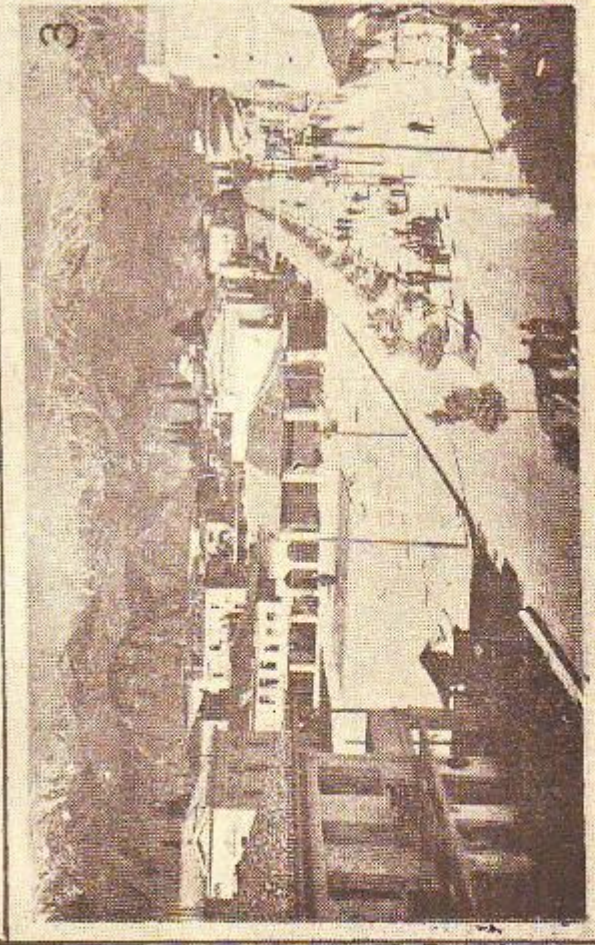

2

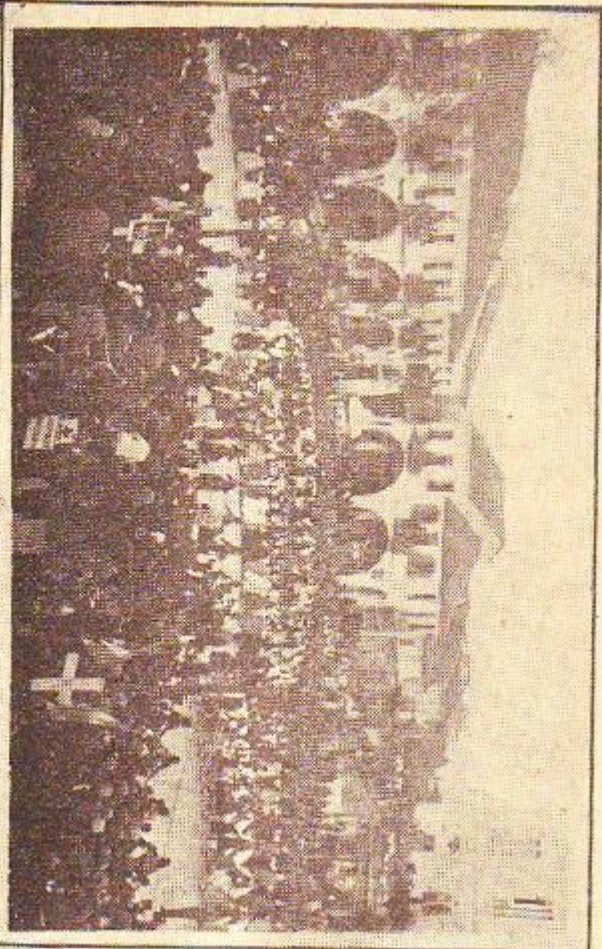

1

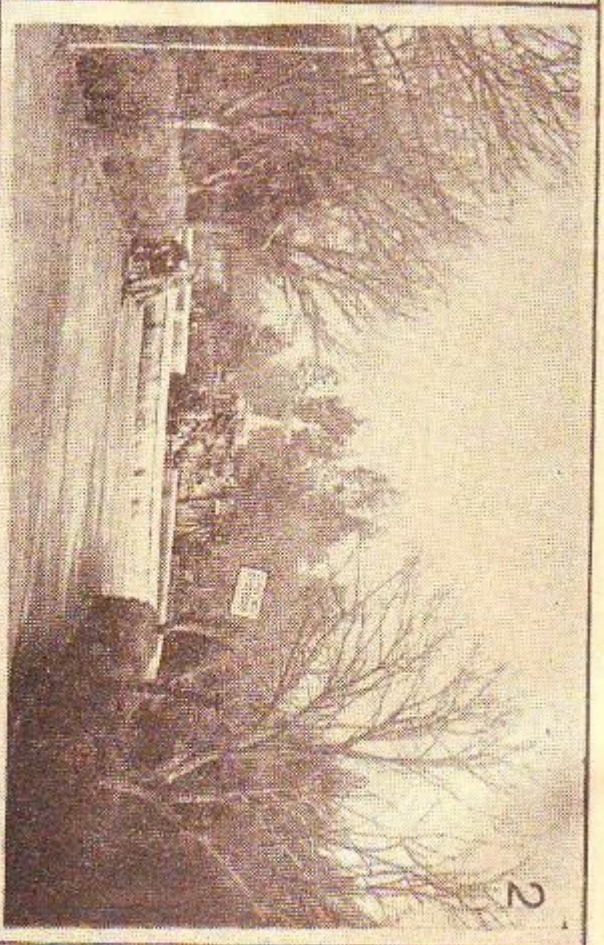

3

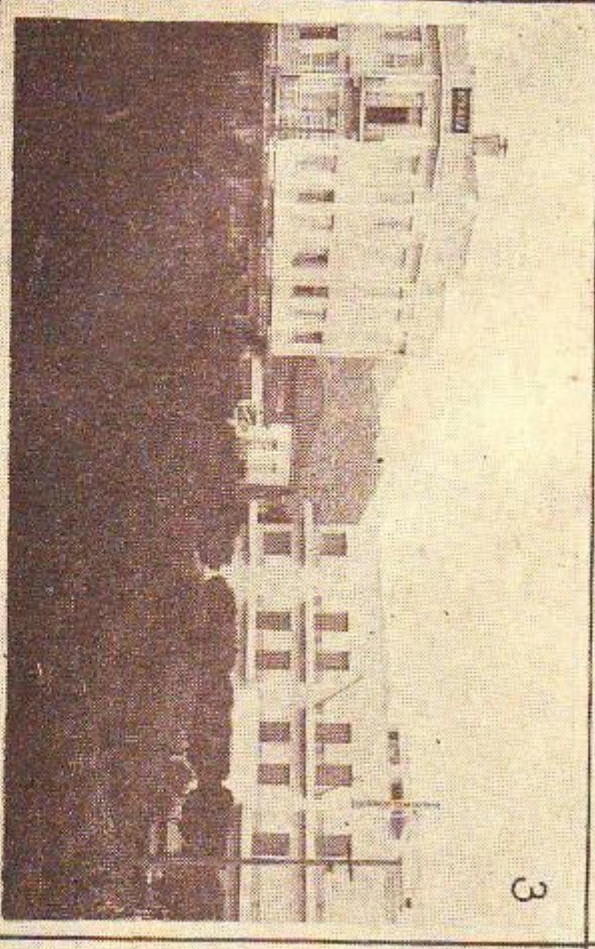
Σπάρτη: 1. Απομικ τμήματος της πόλεως με τον νιονοσκεπή Τσάγγετον εις τὸ βάθος. 2. Τὸ κενοτάμιον τοῦ Λεωνίδα. 3. Ἡ λεωφόρος Ἀραλίας. 4. Ἡ λεωφόρος Κοκκοταγίου Γαλιολόγου ποῦ ὁδηγεῖ εἰς τὸ Γάθειον.

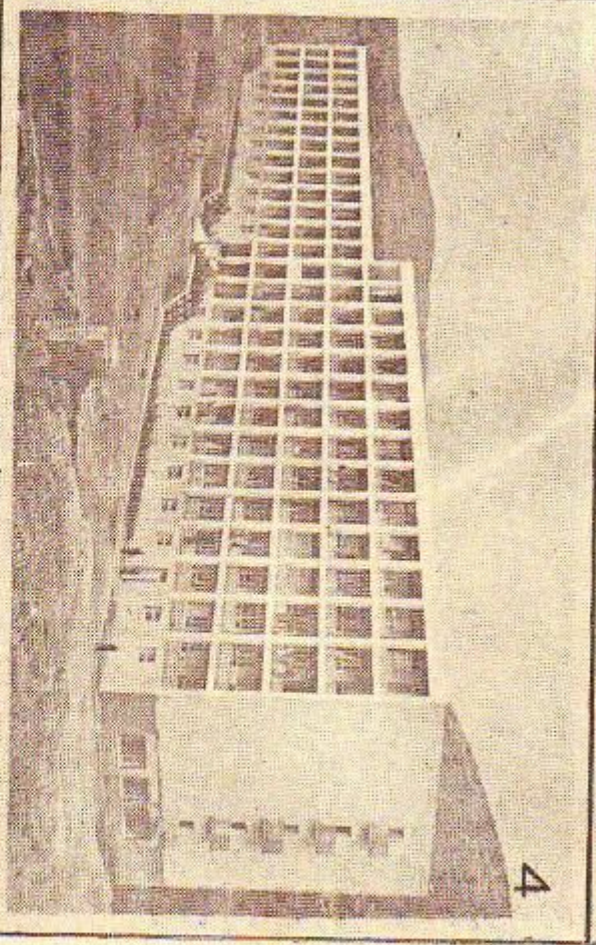
1

2

3

4

Τομείς: 1. Ξενοδοχείον της 25ης Μαρτίου εις την Πλατείαν Ἁγίου Βασίλειου. 2. Τὸ γόμφον τῆς πόλεως. 3. Τὰ Ἐπισκοπεῖα Ἀποστόλων καὶ Ἐπιπέδιον. 4. Τὸ γυμνάσιον.

PHOTOGRAPHY
PEKLIBANLIJA

Γυναίκες της ελληνικής ύπαιθρου εργαζόμενες διά ν' αντικαταστήσουν τους μαχημένους άνδρας της χώρας.
Αριστερά: Είς τόν κήπον. Δεξιά: Είς έργα δόμοιτίας.

κτηνοτροφίας μας, κατά την τελευταίαν δεκαπενταετίαν, εγένετο άνευ σοβαρής έκθεσης του κράτους δι' αυτήν φροντίδος, αφού μάλιστα η δασολογική ακόμη προστασία των κτηνοτροφικών προϊόντων είναι ελάχιστη.

Η γεωργική μας παραγωγή εξειλιχθη προς δύο κατευθύνσεις: την επέκτασιν των καλλιεργειών και την διαφοροποίησιν αυτών. Η επέκτασις των καλλιεργειών έγινε εις βάρος των χερσών εκτάσεων και δασών άλλα και διὰ του περιορισμού των αγροναυταύσεων. Η διαφοροποίησις της γεωργικής παραγωγής επιτεύχθη διὰ του σχετικού περιορισμού της καλλιεργουμένης εκτάσεως σιτηρών και ιδίως του άραβοσίτου και διὰ της επέκτασεως των αμπελώνων, των σταφιδοαμπελώνων, της δενδροκομίας, του καπνού και άλλων περισσότερο οικονομικώς αποδοτικών καλλιεργειών. Όσον αφορά την έντασιν της γεωργικής παραγωγής, αυτή ήρχισε κυρίως κατά την τελευταίαν εικοσαετίαν. Ταύτην έβδωθησε πρό πάντων η άγροτική μεταρρύθμισις, η όποια ηύξησε τό ένδιαφέρον του γεωργού διὰ τήν απόδοσιν των ιδίων του πλέον άγρών, η ανάπτυξις της άγροτικής πίστεως, η όποια έδωσεν εις αυτόν τὰ μέσα προς βελτίωσιν της καλλιεργείας και η αύξησις των άρδευομένων εκτάσεων η όποια έπεριεφε την έναλλαγην των καλλιεργειών κατ' έτος, η συχνά δισ και τρίς του έτους και την καλύτεραν, ως έκ τούτου, κατανομήν της άγροτικής έργασίας.

Όπως η καλλιεργηθείσα εκτασις του Παλαιού Βασιλείου ηύξησεν από του 1860 μέχρι του 1936 από 3162 χιλιάδας στρεμμάτων εις 8.392, ήτοι εις 265%. Της Θεσσαλίας από 1.969 χιλ. στρέμ. τό 1911 εις 3.158, ήτοι εις 160%. Της Μακεδονίας και Ήπειρου, των Νήσων και της Κρήτης από 4.302 χιλ. στρέμ. τό 1914 εις 9.530, ήτοι εις 222%. Και της Θράκης από 722 χιλ. στρεμ.τό 1922 εις 1733, ήτοι εις 240%. Χωρίς να υπολογίσωμεν τους έλαιώνας και δενδρώνας εν γενει των όποιων η εκτασις ηύξησεν εις μεγαλύτεραν ίσως κλίμακα.

Όσον αφορά τάς εις τάς καλλιεργείας έπιβδούσας μεταβολάς, παρατηρούμεν ότι:

α) Η διὰ σιτηρών κατεχομένη εκτασις έμειώθη από 75,9% της καλλιεργουμένης εκτάσεως τό 1860 εις 60,1% τό 1936 διὰ τό άρχικόν έλληνικόν κράτος και εις 67,6% διὰ τό σημερινόν τοιοούτον. Η μείωσις αύτη έπήλθε κυρίως εις βάρος του άραβοσίτου, των όποιων αντικατέστησαν άλλαι έσονται η δεινδρώδες καλλιεργείαι.

β) Νέαι καλλιεργείαι εξηπλώθησαν εν Έλλάδι, όπως των γεωμήλων και της θρώμης, ενώ άλλαι τινές όπως της όρύζης, διαβεδομένη άλλοτε εις πλείστας των έλληνικών περιφερειών, περιωρίσθησαν κατά πολύ ή εξαφανίσθησαν, όπως συνέβη προκειμένου περί του ριζαριού και τελευταίως του όπιου.

γ) Η κορινθιακή σταφίς από κυρίως έπανησιακής καλλιεργείας έγένετο και' έξοχην πελοποννησιακή, αναπτυχθείσα υπερμέτρως, ενώ εις την Κρήτην έπιβετέθη εξαίρετικώς η σουλιτανίνα, από της έλευσεως των προσφύγων.

δ) Η καπνοκαλλιέργεια, έβιζομένη πρότερον σποραδικώς εις τινά τμήματα της Πελοποννήσου ή της Στερεάς, έγένετο από της προαρτισίσεως της Μακεδονίας και της Θράκης και πρό πάντων από του έποικισμού των προσφύγων, η κυριωτέρα κατ' άξίαν έλληνική καλλιέργεια.

ε) Η δεινδροκομία, άσκομημένη άλλοτε μεθοδικώς εις τάς νήσους μόνον, προσέλαβε σημαντικήν ανάπτυξιν και ποιοτικήν βελτίωσιν, διὰ της εισαγωγής ίδιας ξένων ποικιλιών όπωρών. Υπολογίζομεν την υπό των εν καρποφορίας δένδρων κατεχομένην εκτασιν εις 18,7% της γεωργικώς χρησιμοποιουμένης ταιαύτης, ενώ τό κύριον μόνον εισόδημά των αντιπροσωπεύει τά 22,5% του γεωργικού μας εισοδήματος, χωρίς να υπολογίσωμεν τὰ βελτιωμένα προϊόντα (ξύλα, έλαιοπηρήνες κλπ.).

στ) Η θαυμαδοκαλλιέργεια, επέκταθείσα κατά τους χρόνους ίδια του άγώνος της 'Ανεξαρτησίας των 'Ηνωμένων Πολιτειών της 'Αμερικής (1775—1783) εις όλην την Χώραν και πρό πάντων εις την Μακεδονίαν, περιωρίσθη όλίγον κατ' όλίγον, με παροδικήν μόνον αναλαμπήν κατά την έποχην του έμφυλίου άμερικανικού πολέμου (1860—1964), άλλ' ήρχισε και πάλιν να λαμβάνη σημασίαν κατά την τελευταίαν δεκαετίαν.

ζ) Τέλος η σηροτροφία, αναπτυχθείσα σοβαρώς μετά την 'Επανάστασιν εις την Έλλάδα, ώστε ν' άποδή η κυριωτέρα, μετά την σταφίδα, πρόσδος του έξαγωγικού της έμπορίου, έγκατελείφη σχεδόν από των μέσων του παρελθόντος αιώνου (1857) ίνα λάβη σημασίαν τινά μόνον μετά την πρόσάρτησιν της περιφέρειας 'Εβρου.

Τὰ δάση υπέστησαν σημαντικήν μείωσιν της εκτάσεως των από της ίδρύσεως του έλληνικού κράτους:

α) Ός έκ της αύξήσεως των αναγκών του πυκνωθέντος πληθυσμού.

β) Ός έκ της έκχερσώσεως μεγάλων εκτάσεων δασών, προς καλλιεργείαν.

γ) Ός έκ της έντατικής χρησιμοποίησεως των διὰ τάς ανάγκας της ίστιοφόρου μας ναυτιλίας.

δ) Κυρίως έκ της πυρπολήσεως αυτών υπό των ποιμένων, προς χρησιμοποίησιν των ως βοσκών.

Τό κράτος ήθέλησεν από της έποχής ήδη του Όθωμου, να εφαρμόση αυστηράν δασικήν πολιτικήν προς περισσιν αυτών (Δ. 1836). Προσέκρουσεν όμως κυρίως εις την έλλειψιν καταλλήλων οργάνων. Η ίδρυσις της Πρακτικής Σχολής της Βυτίνας (ν. ΒΤΠΓ του 1896), η άποστολή ύποτρόφων εις τό 'Εξωτερικόν προς σπουδήν της δασοπονίας (ν. 99 του 1913) και τέλος η ίδρυσις της 'Ανωτέρας Δασολογικής Σχολής (ν. 693 του 1917), αποτελούν έπιβδόμενα πρακτικά της κυριωτέρου φροντίδα υπέρ των δασών μας, τὰ όποια μόλις τό 1931 απέβδωθησαν από την χωροφυλακήν, που ήσκει ούσιαστικώς την δασικήν πολιτικήν (ν. 2637).

Ο Π. Κοιτς υπελόγησε την δασικήν εκτασιν του 'Ελληνικού Βασιλείου του 1836 εις 23.360 χιλιάδας στρέμματα, ήτοι 49% της όλης εκτάσεως του, άνευ των δασικών βοσκών. Εις τό αύτό τμήμα η αναλογία κατήλθεν εις 18,1% μόνον και δι' όλην την Χώραν εις 18,5%, παρά την πρόσκτησιν των πλουσίων εις δάση περιφερειών της Μακεδονίας, της Ήπειρου και της Θράκης. Πρόκειται όμως κυρίως περί χαμηλών δασών η συχνά και πουναραστών.

Εις την έντασιν της γεωργικής μας παραγωγής συνέβαλεν η αναπτυχθείσα και παρ' ημίν, από του 1909 κυρίως, άγροτική πολιτική. Καθότι προηγουμένως, ως παρατηρεί ο Αρ. Σίδερης, όχι μόνον δεν ήσκήθη τοιαύτη, άλλ' ούτε έλήφθησαν τὰ στοιχειώδη εκείνα μέτρα διὰ την γεωργίαν, ανεξαρτήτως έθνικοοικονομικών ή φιλελευθέρων αντίλήψεων, δηλ. μέτρα γεωργικής άσφαλείας, συγκοινωνίας και γεωργικής οργάνωσης. Μέχρι της έποχής ταύτης δύο γεγονότα ιδέσσοτον της έλληνικής γεωργίας. Αφ' ενός μόν τό ζήτημα της κορινθιακής σταφίδος, της όποίας η παραγωγή, προοριζόμενη αποκλειστικώς διὰ την εξαγωγήν, υπερέβαινε τάς ανάγκας των έξωτερικών άγορών, και αφ' έτέρου τό ζήτημα του σίτου, των όποιων η έλληνική γεωργία δεν παράγει εις ποσότητα ανάλογον με τάς ανάγκας της καταναλώσεως. Η ανάρμιξις του κράτους προς ρύθμισιν του πρώτου αποτελεί την πρώτην έπέμβασιν αυτού εν Έλλάδι εις ζητήματα έθνικής οικονομίας. Η ένέργεια όμως αύτη ύπήρξεν έντελής εξαιρετική. Καί παρήλθον δεκάδες έτών έως ότου τό κράτος έπιληφθή της λύσεως και του δεύτερου ζητήματος η άσκήση συνειδητήν άγροτικήν πολιτικήν.

Γενικώτερον τὰ χρησιμοποιηθέντα μέτρα προς προαγωγήν της γεωργίας περιωρίσθησαν κατ' άρχάς εις την προπαγάνδαν τεχνικών γεωργικών γνώσεων. Έλαβον κατόπιν περισσότερο συγκεκριμένη μορφή κρατική έπεμβδσεως εις τό οικονομικόν έπίπεδον (άγροτική μεταρρύθμισις, οργάνωσις συνεταιρισμών, άγροτική πίστις, συγκέντρωσις σίτου, κατάρτησις δεκάτης), και κατέληξαν εις μέτρα έπιβδλής χάριν της γεωργικής προόδου η του γενικωτέρου συμφέροντος των παραγωγών.

Ός τοιαύτα αναφέρονται κυρίως τους ν. 1366 του 1918 και 2805 του 1922 διὰ την άναγκαστικήν καταπολέμησιν των άσθενειών των έλαιών υπό ειδικών επί τούτω ταμείων. Τους ν. 1930 και 5036 του 1931 περί άναγκαστικών συνεταρισμών έγγείων βελτιώσεων. Τόν ν. 4878 του 1931 περί άναγκαστικής κατεργασίας και διαθήσεως της κίτροπαραγωγής Κρήτης υπό της ίδρυθείσης προς τούτο 'Ενώσεως Συνεταιρισμών. Τους ν. 5845 του 1933, 6084 και 6088 περί άναγκαστικής συμμετοχής των άμπελοφυτών 'Αττικοβοιωτίας, Χαλκίδας και Σάμου εις τους ούνοποιητικούς οργανισμούς. Τόν άν. ν. 981 του 1937 περί περιορισμού της καλλιεργείας του καπνού κλπ.

Βιοτεχνία, βιομηχανία, μεταλλευτική. Εις την έκ της 'Επανάστασεως προεβδωσαν Έλλάδα καθάς και εις τάς άλλας έλληνικάς χώρας έπεκράτει η οικολογία, η όποια απέβλεπεν εις την εξυπηρέτησιν της κλειστής οικονομίας του οίκου και εξαίρετικώς μόνον οί άγροτικοί πληθυσμοί αντίηλασσον η επάλωον μερικά προϊόντα. Υπήρχεν εις τάς πόλεις και μικρά βιοτεχνία, η όποια απέβλεπε κυρίως εις την πλήρωσιν των αναγκών της πόλεως και, περιωρισμένως, της άγροτικής περιφέρειας της. Η βιομηχανία ανεπτύχθη πολυ άργότερον, κατ' άρχάς ως μικρά και έπειτα ως μεγάλη μάλλον βιομηχανία, η όποια αποβλέπει συνήθως εις την εξυπηρέτησιν όλης της χώρας. Δεν έχομεν όμως εις την Έλλάδα εξειλιγμένην βιομηχανίαν, παράγουσαν διὰ την διεθνή άγοράν. Μόνον μερικά βιομηχανία εξαίρον είδη τινά γεωργικής συνήσεως προελεύσεως, εις τὰ όποια όμως η κατεργασία μικράν σχετικώς άξίαν προσθετεί εις την πρώτην ύλην (έπιβδργασία καπνού, έλαιον, όνιος). Ός είναι εύνοητον, η ανάπτυξις της βιοτεχνίας έγένετο εις βάρος της οικολογίας και η πρόσδος της βιομηχανίας με ζήμιαν της βιοτεχνίας. Αι τρεις αύται μορεαί της μεταποίησεως των προϊόντων υφιστασται ακόμη παραλλήλως εν Έλλάδι, με τάσιν αναπτύξεως της μεγάλης βιομηχανίας εις βάρος των άλλων. Σημειωτέον όμως ότι ενώ η οικολογία και η βιοτεχνία ανεπτύχθησαν εις τάς άρεινάς κυρίως της χώρας περιφέρειας, αι πλείσται βιομηχανίαί ανεπτύχθησαν πλησίον των θαλασσίων ίδιας συγκοινωνίας και των μεγάλων κέντρων καταναλώσεως, όπως ο Πειραιεύς και τὰ 'Αθήναι. Καί ότι ο αριθμός των χρησιμοποιουμένων εργατικών χειρών δεν είναι ανάλογος με την αύξησιν της άξίας της παραγωγής των κλάδων ταύτων, αφ' ενός μόν ένεκα της χρησιμοποίησεως κινητήριου δυνάμεως,

επιτρέπει την αποταμίευση σημαντικού μέρους αυτού. Η Ελληνική όμως κεφαλαίων είχε ως συνέπεια την ύφεση των τόκων, παρά τους ληφθέντες περιορισμούς (ν. ΓΩΝΔ του 1911). Αυτή δε προκάλεσε την εισροή ξένων κεφαλαίων και κυρίως έμβασμάτων και τοποθετήσεων Έλλήνων εκ του Έξωτερικού, καθότι όλοι οι κατά καιρούς υπάξασαι παρ' μη μεγάλοι σχετικός περιουσία, εκερδήθησαν εις τή Έξωτερικόν. Καί μόνον κατά τή τελευταία έτη εμφανίζονται περιουσία κτηθείσαι εν Έλλάδι, από βιομηχανίους κυρίως, άν και έπεσαν γενικός οι πληρωνόμενοι τόκοι εις τή κεφάλαιον εν γένει.

Συγκέντρωσις κεφαλαίων εν Έλλάδι εις εκατομμύρια δραχμών:

Έτος	Κεφάλαια καί αποθεματικά Τραπεζών.	Καταθέσεις εις Τραπεζάς	Καταθέσεις εις ταν. ταν.	Σύνολον εις δραχμ. ταν.
1884	33.5	—	—	—
1894	—	46.9	—	—
1897	35.5	47.5	—	83. χρ.
1901	48.2	101.1	—	149.3 χρ.
1950	69.2	168.8	0.1	238.1 χρ.
1910	125.6	337.2	0.2	463.0 χρ.
1914	99.0	396.8	0.6	496.4 χρ.
1919	199.1	1.575.0	5.0	548.5 T
1923	651.2	5.122.0	37.1	492.0 T
1928	2.710.5	13.355.8	280.7	875.1 T
1932	3.163.7	12.285.4	1.200.2	939.0 T
1936	4.263.0	18.882.0	1.860.6	1.233.4 T
1939	4.579.0	17.733.0	3.477.0	1.188.7 T

Μεταπολεμικός αι καταθέσεις αύται έφθασαν τή 657.500 εκατ. δρα. (τέλος 1948) αντιπροσωπεύονται όμως μόνον 2.177 εκατομμ. τριμηνιαίων δραχμών του 1938.

Ναυτιλία και συγκοινωνία. Η ελληνική ναυτιλία παρουσίασε κατ' αρχάς σοβαράν πρόοδον, όχι μόνον όσον αφορά τόν αριθμόν των πλοίων, αλλά και τή μέση χωρητικότητά των. Από τού 1875 όμως ή Ιστοφόρος ναυτιλία υπέστη σοβαράν κρίσιν και ήρχισεν αντικαθιστωμένη από τήν ατμήρη, ή όποια ανέπτυχθη σχετικός ταχέως από τών άρχών του παρόντος αιώνας, παρά τήν μεγίστην αύθιαν εθεράν κατά τόν πόλεμον του 1914—1918. Η αντικατάστασις των Ιστοφόρων δι' ατμοπλοίων δέν επέτρεψε πλέον τήν κατασκευήν των πλοίων εις τήν Έλλάδα και επέβαλε τήν πληρωμήν σοβαρών κεφαλαίων εις τή Έξωτερικόν διά τήν αγοράν, ανένασιν, έπισκευήν και κίνησιν των. Έξ άλλου ή δύναμις των πληρωμάτων δέν άκολούθει αναλόγως τήν αύξησιν τής έμπορικής μας ναυτιλίας. Αφ' ενός μόν διότι, επί ίσων έκποτισματος, τή ατμοπλοία χρησιμοποιούν πολύ μικρότερον πληρωμα εν σχέσει προς τή Ιστοφόρα. Αφ' έτέρου δέ διότι και ή πρόοδος τής ναυπηγικής και κυρίως ή χρήσις πετρελαιαμηχανών προς κίνησιν των μειώνουν όλαν τή πληρωμα, άσού μάλιστα ή μεγίστη πλειονότης των ατμοπλοίων μας είναι φορητά και όχι έπιδικτικά, όπου οι απαιτήσεις είναι μεγαλύτεραι. Ούτω από τού 1870 μέχρι τού 1928 έχομεν πενταπλασιασμόν τής χωρητικότητος των πλοίων μας, ενώ ή δύναμις των πληρωμάτων παραμένει περίπου ή αύτή. Ούτως ή κοινωνική σημασία τής ναυτιλίας μας, έμειώθη σχετικώς, παρ' όλην τήν άνέλπιστον πρόοδόν της. Αξία προσοχής είναι επίσης ή εξέλιξις των φυσικών πύρων λιμένων (σκάλαις) τής χώρας μας εις τεχνητούς λιμένας, κατά τή μάλλον ή ήτιον συγχρονισμούς. Τούτο όφείλεται αφ' ενός μόν εις τήν ανάπτυξιν του έμπορίου, αφ' έτέρου δέ εις τόν από τού 1836 ήδη εισαχθέντα παρ' ήμιν θεσμόν των Αυτόνομων Λιμενικών Ταμείων τή όποια άνέρχονται σήμερα εις 196.

Ανάπτυξιν επίσης παρουσίασαν και αι διά Ήρας συγκοινωνία, αιτινες ήσαν έντελώς πρωτόγονοι μετά τή Έπαναστάσιν. Έάν ή κατασκευή και πύκνωσις του δίκου και είτα του σιδηροδρομικού μας δικτύου παρουσίασεν άργοπορίαν, τούτο όφείλεται εις τή άπαιτηθέντα μεγάλα κεφάλαια, των όποιων ήτο αδύνατος ή εξέυρησις εις τήν χώραν. Εις τας επί τούτω δαπάναις υπό του Τρικοήτη όφείλεται άλλωστε κυρίως και ή πτώχευσις του 1893. Σημειώτέον τέλος ότι, προκειμένου περί των σιδηροδρόμων, τή κράτος ήκολούθησε κατ' αρχάς τή σύστημα τής έπιχορηγήσεως των έπιχειρήσεων που άνελάμβανον τήν κατασκευήν και έκμετάλλεισιν των, ενώ από τού 1912 ήκολούθη ή πολιτική τής κρατικής έκμετάλλευσως των σιδηροδρόμων. Σήμερα τή ελληνικόν σιδηροδρομικόν δίκτυον περιλαμβάνει 3.032 χλμ., έξ ών 1.673 πλάτους 1,44, 1,209 πλάτους 1 μ., και 150 πλάτους 0,60—0,75. Σημειώτέον όμως ότι σημαντικόν μέρος τής γραμ-

μής καταστράφη υπό των Γερμανών και δέν είναι δυνατόν νά χρησιμοποιηθή άκόμη. Όσον αφορά τή μήκος των οδών από 168 χλμ. τή 1852 άνήλθεν εις 15.757 τή 1939. Πρόοδος του έμπορικου στόλου.

Έτη	Ίστοφόρα και βενζι νόπλοια		Ατμόπλοια	
	αριθμός	χωρητικότητα	αριθ.	χωρητ.
1834	2.891	—	—	—
1845	3.581	164.103	—	—
1875	5.410	253.781	37	1.241
1895	1.059	246.196	107	144.975
1915	884	107.466	475	893.650
1918	700	120.000	205	290.793
1928	729	58.508	528	1.256.965
1938	715	55.491	602	1.873.700
1948	424	40.510	305	1.304.083

Έκτός όμως των άνωτέρω πλοίων υπολογίζεται ότι έχομεν υπολογηθή υπό ξέναις σημαίαις (Παναμά, Χουδούρα, Καναδά, Άγγλίας και Ην. Πολιτειών) 480 πλοία Έλλήνων έφοπλιστών χωρητικότητος 2.060.000 τόνων. Ούτως ή Έλληνική Έμπορική Ναυτιλία έκάλυπτε προπολεμικός τή 2,60% του όγκου τής χωρητικότητος τής παγκοσμίου ναυτιλίας, σήμερα δέ καλύτερη μόνον τή 1,30%. Αν όμως εις αύτην προσέσωμεν και τή υπό ξένην σημαίαν παντοπορούμενα έμπορικά σκάφη Έλλήνων έφοπλιστών, τότε ή αναλογία φθάνει τή 4,50 %.

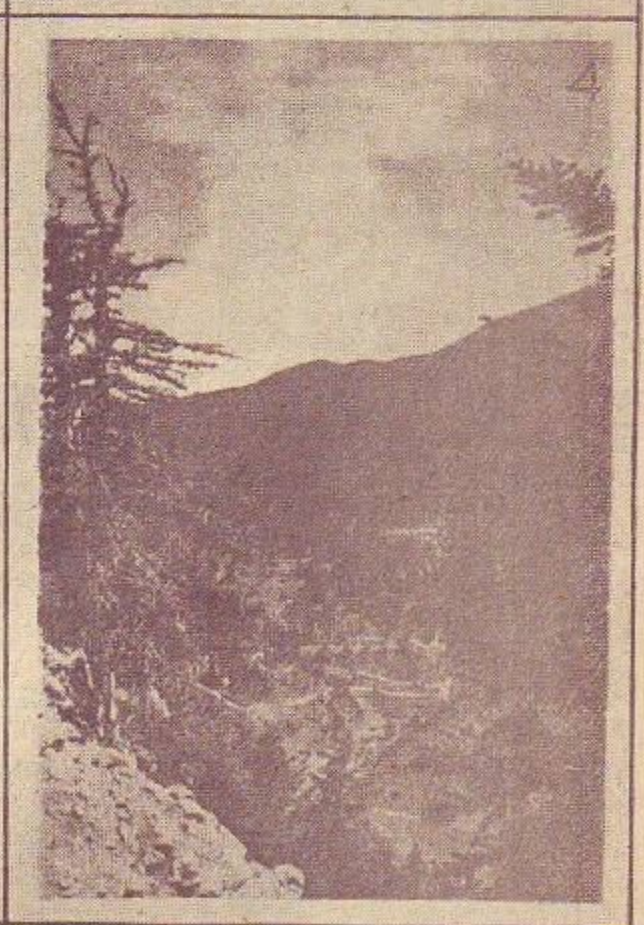
Κοινωνική ζωή. Η τουρκική κατάκτησις κατήργησεν ούσιαστικώς τήν τάξιν των Έλλήνων ευγενών φεουδαρχών, εκτός έλαχίστων τινών εξαιρέσεων, ως ή Μάνη. Εύγενεις διατηρήθησαν μόνον εις τήν δεσποκρατούμενην Έπίδαυρον. Έπίσης τούσιν ή Υψηλή Πύλη όσον και τή Πατριαρχεία έδημιούργησαν μίαν τάξιν Έλλήνων τιταλόων, ή όποια όμως δέν ήτο κληρονομική (φανεριώται) και έδρασε κυρίως εκτός τής Έλλάδος. Ένωρίς όμως πολλοί Έλληνες έπιδοθέντες εις τήν ναυτιλίαν και τή έμπορίαν, κυρίως εις τή Έξωτερικόν, έπλούτησαν και ούτως έδημιουργήθη ή αστική τάξις, ή όποια δέν έβασίζετο επί τίτλων ευγενείας άλλ' επί τής περιουσίας της. Ας σημειωθή τέλος ότι και ή κλήρος δέν προήγαγε από ευγενείς εις τήν Έλλάδα, άλλ' άποτελείται από παρ' δια τού λαού και εις τήν εκκλησιαστικήν ιεραρχίαν παρετήρητο κάποιο δημοκρατικόν πνεύμα άσού άππειτό έκλογή εις όλα τή στάδιά της.

Κατά τήν περίοδον τής τουκρατίας και μέχρις άπελευθερώσεως των νέων επαρχιών, τή Πατριαρχείαν ήτο τή κέντρον του Έλληνισμού, χωρίς εις τή δοθέντα υπό του Πορθητού τής Κωνσταντινουπόλεως προνόμια. Συμφώνως προς αύτή ή άπονομή τής δικαιοσύνης, όσον αφορά τή οικογενειακήν κληρονομικήν και ιδιωτικήν διαφοράς, άνήκεν εις τόν άνώτερον κλήρον και τούς προύγοντας, που διατήρησαν εν Ισχύϊ τή θεολογικόν δικαίον. Αλλά κατ' πρό της Έπαναστάσεως άκόμη έμποροι και ναυτικοί άπειλήθησαν ότι πολλά διατάλαξις αύτου ήσαν άπρηχαιώμενοι και έλλαπτον τας συνολλαγιάς με τήν τυπικότητα και τήν άκαμψίαν των. Διά τού έλυον τας διαφοράς των συμφώνως προς τή δημιουργηθέντα έθιμα και παρεδέχθησαν σιωπηλώς τόν γαλλικόν έμπορικόν κώδικα. Ούτως έξηρηθήσεν ή έπιβολή του κλήρου και των δημογερόντων και ή νέα κοινωνική τάξις, ή αστική, άπέκτησε μεγαλύτερον κοινωνικήν έπιβολήν. Η προσπάθεια των εκπατριωτών τής Έπαναστάσεως νά επιδιδήσιν ως διευθύνουσα τάξις εις τήν Έλλάδα, άπέτυχε ή τούλάχιστον συνετελέσθη περιορισμένως αφ' όσον έστηρίχθη επί οικονομικής βάσεως, διά τού σφετερισμού έθνικών γαιών ή τής κατακτήσεως άνωτέρων στρατιωτικών και δημοσίων θέσεων. Η έλλειψις παρ' ήμιν έκτεταμένων καλλιεργησίμων ή βοσκησίμων έκτάσεων άναγκάζει τούς κατοίκους νά διασκορπίζονται εις πολλά χωρία, υπολογιζόμενα εις όσα χιλιάδας περίπου, που άπαρτίζουν 5.570 κοινότητες. Έκ τούτων:

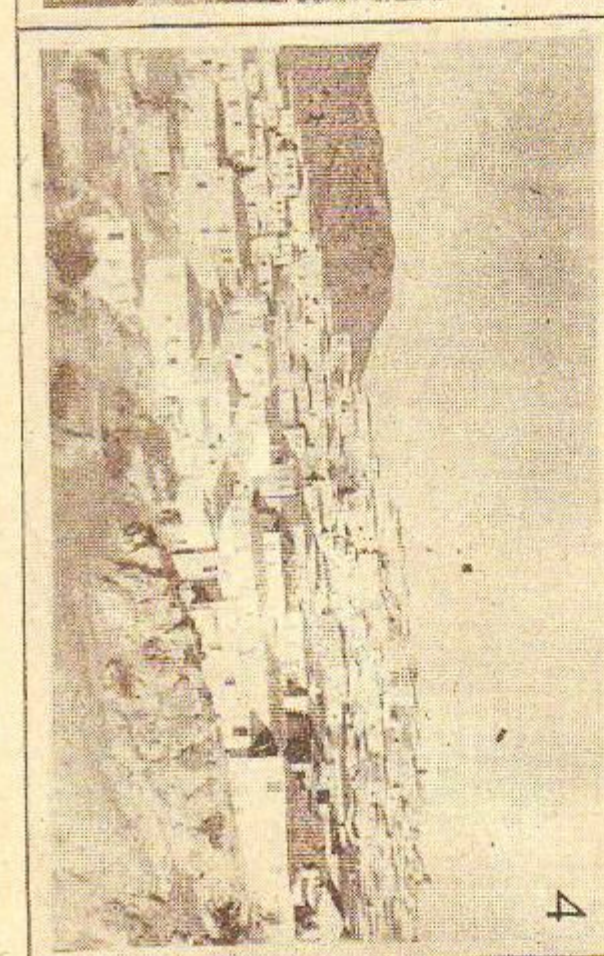
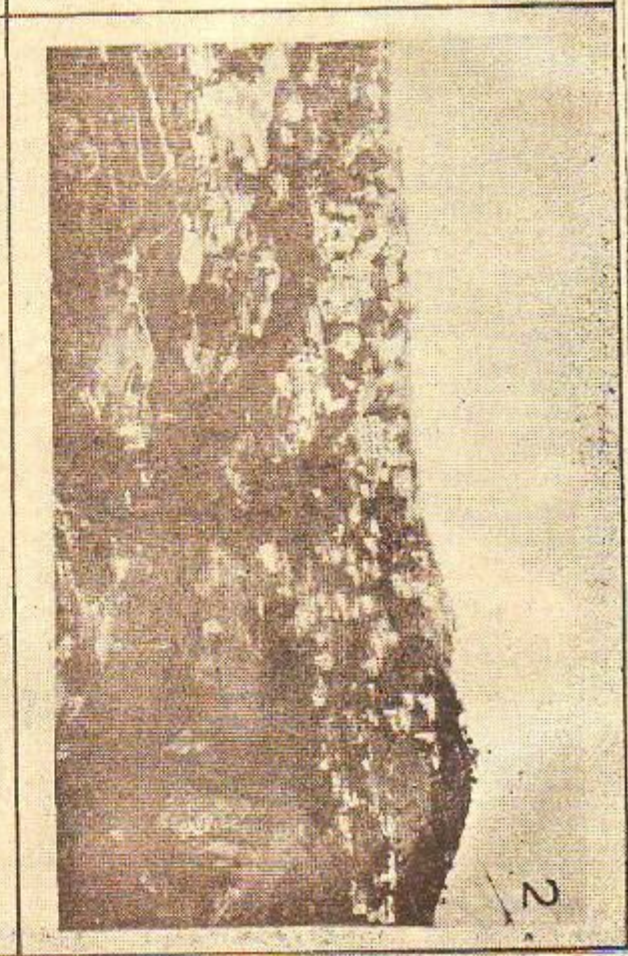
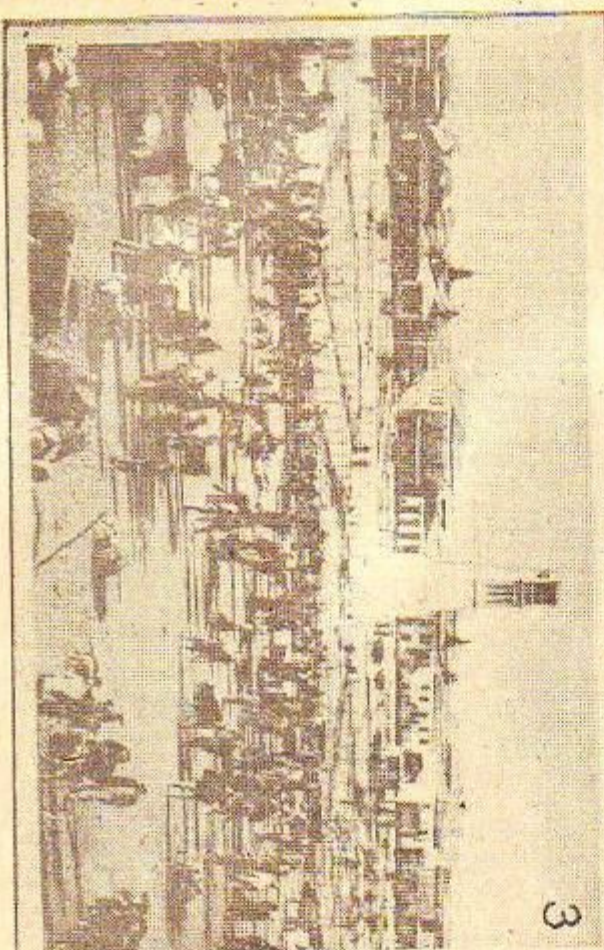
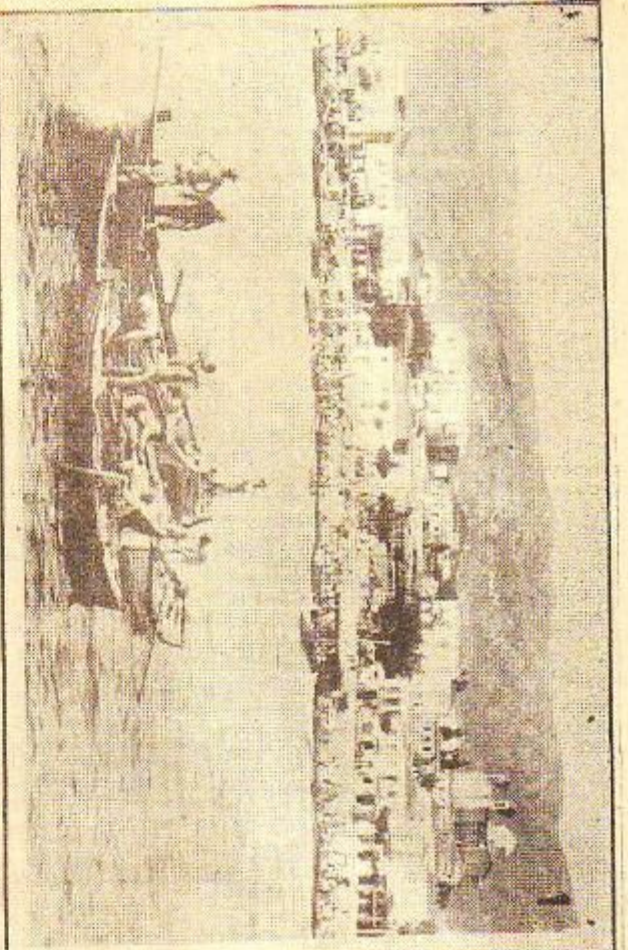
2.122	είχον κάτω από 500	κατοίκους
2.013	> κάτω από 500—1000	>
697	> κάτω από 1000—1500	>
303	> κάτω από 1500—2000	>
217	> κάτω από 2000—3000	>
157	> κάτω από 3000—5000	>
και 61	> κάτω από 6000—10000	>

Με τήν ανάπτυξιν όμως τής συγκοινωνίας παρατηρείται τάσις συγκεντρώσεως των χωρίων εις μεγαλύτερα. Ούτω π.χ. όλοι οι χωρικοί τής επαρχίας Τριφυλίας έγκατεστάθησαν τελευταίως εις τέσσαρας κομποπόλεις (Φιλιατρά, Κυπαρισσία, Γαργαλιάνοι και Χώρα). Έπίσης παρ' ήμιν εξαιρετικώς μόνον συνιστώμεν μεμονωμέναις αγροικίαις, ως π.χ. εις τή Κυκλάδας, τήν Κρήτην, τήν Ζάκυνθον και τή περίχωρα Αθηνών, άλλ' οι Έλληνες χωρικοί ζοίν συνήθως εις χωρία. Πιθανόν τούτο νά όφείλετο άλλωτε εις τόν φόβον των Τούρκων, των πειρατών ή των ληστών άλλ' έχει ως κυρίαν άφορμήν τήν κοινωνικότητα των χωρικών, οι όποιοι έπιθυμούν νά συγκεντρώνται εις τήν πλατείαν και τή καφενεύον τή έ-

1. Ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Βασιλείου τῆς Τρίπολεως. 2. Δενδροστρίχια εἰς τὴν Τρίπολιν. 3. Ἡ ἐκκλησία τῆς Ἐπισκοπῆς τῆς Τεγέας. 4. Τοπίον παρὰ τὴν Βυτίαν.

1. Ἡ Νάυπλιος Βορῶν. 2. Τὸ Βορῆτικόν Γορτυνίος. 3. Ζακρονήγυρις εἰς τὴν πύλιναν τῆς Μεσσηνίας. 4. Ἄποψις τοῦ Κρονίου.

τὸ ἔθνικόν εισόδημα ὑπελογίσθη ὑπὸ ἐπιτροπῆς εἰς 9.111, 216 ἑκατ. δραχμῶν, ἀλλ' ἀγοραστικῆς δυνάμεως μόνον 45.262 προπολεμικῶν δραχμῶν, μὴ συμπεριλαμβανομένης τῆς δωδεκανήσου.

Ἡ κατανομὴ τοῦ ἔθνικοῦ εισοδήματος μᾶς φανερώνει τὴν σημασίαν τῶν διαφόρων παραγωγικῶν κλάδων εἰς τὴν χώραν μᾶς καὶ ἀκόμη τὴν σημερινὴν τῶν καταστάσιν, ἐν σχέσει μὲ τὴν προπολεμικὴν.

	1938		1947	
	δισεκ. δραχμ.	%	δισεκ. δραχμ.	%
Γεωργία-κτηνοτροφία	25,4	31,5	3,792	41,5
Δάση καὶ θήρα	1,5	2	120	1,3
Μεταλλεία, λατομ. ἀλυκαὶ	0,7	0,9	38	0,4
*Αλιεία, σπογγαλιεία	0,6	0,8	68	0,8
Βιοτεχν. καὶ ἀγροτ. οἰκοτεχν.	3,5	4,9	525	5,8
Βιομηχανία	7,5	10,4	1.265	13,8
Οἰκοδομαὶ καὶ δημ. ἔργα	1,8	2,4	141	1,6
Χερσαῖα μεταφορὰ	2,7	3,4	397	4,4
Θαλάσσια μεταφορὰ καὶ ἐκφορτωτικά	1,1	1,4	123	1,4
Ταχυδρομεία, Τηλέγραφοι, Τηλέφωνα	0,3	0,4	55	0,6
*Ἐμπόριον	8	11,1	910	9,9
Πίστις	2,3	3,2	168	1,8
*Ἐνοίκια	3,8	5,2	11	0,1
Δημόσια ὑπηρεσίαι	4	5,6	797	8,8
*Ἐλεύθ. κ.ἀ. ἐπαγγέλματα	3,9	5,3	550	6
Εἰσοδήματα ἐξ ἀλλοδαπῆς				
Μεταναστ. ἐμβάσματα	3,2	4,4	92	1
*Ἐμβάσματα ναυτιλίας	1,3	1,8	62	0,7
*Ἀπὸ κερ. εἰς ἀλλοδαπὴν	1,1	1,5	2	—
Καταβαλλόμενα εἰς ἀλλοδαπὴν				
Τόκοι καὶ μερίσματα	0,5	0,7	2	—
*Ἀσφάλιστρα	0,2	0,2	6	0,1
Καθαρὸν ἔθν. εισόδημα	72,3	100	9,111	100

*Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐμφαίνεται ὅτι:

α) Ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία ἀποτελοῦν πάντοτε τὴν βάσιν τοῦ ἔθνικοῦ εισοδήματος τῆς Ἑλλάδος, παρουσιάζουσαι μάλιστα μεταπολεμικῶς καὶ αὐξησιν ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἄλλους κλάδους, ἐν καὶ τὸ πραγματικὸν τῶν εισοδήμα ἐμειώθη.

β) Ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή, παρουσιάζουσα αὐξησιν ὡς ἐκ τῆς σχετικῆς ἠκώσεως τῆς τιμῆς τῶν βιομηχανικῶν εἰδῶν, υπολείπεται σημαντικῶς τῆς προπολεμικῆς.

γ) Σχετικὴν αὐξησιν παρουσιάζουν τὰ καταναλωτικά εισοδήματα, ἧτοι δημόσια καὶ ἄλλαι ὑπηρεσίαι καθὼς καὶ τὰ ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα.

δ) Σοβαρὰν μείωσιν παρουσιάζουν τὰ κέρδη ἐκ κεφαλαίων· ἐνοίκια (ἔνεκα τοῦ ἐνοικιοστασίου καὶ τῶν μὴ γενομένων κατὰ τὰ τελευταῖα ἐτη ἐπισκευῶν), καὶ πίστις (ἔνεκα ἐξέμειψως τῶν καταθέσεων εἰς τὰς τραπεζὰς κατὰ τὸν πόλεμον).

ε) Τέλος ἡ ὅλη δυσμενὴς οικονομικὴ κατάστασις τῆς χώρας ἐπέδρασε μειωτικῶς ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου ἀφ' ἑνὸς (μείωσις τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ κοινού) καὶ τῆς ἀνοικοδομητικῆς κινήσεως (μείωσις ἐπενδύσεων).

Ἐὰν ὑπολογίσωμεν τὸ ἔθνικόν εισόδημα βάσει τοῦ τιμαριθμοῦ τῆς λιανικῆς πωλήσεως, πρὸς εὔρεσιν τῆς ἀγοραστικῆς τοῦ ἀξίας (1938 = 1 καὶ 1947 = 201,3) ἔχομεν διὰ μὲν τὸ 1938 σύνολον αὐτοῦ 72.342 ἑκατ. δραχμῶν, διὰ δὲ τὸ 1947 σύνολον 45.262 ἑκατ. δραχ. ἧτοι μείωσιν 37,4%. Ὁ ἀριθμὸς ὅμως οὗτος δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς διεθνεῖς συγκρίσεις, οὔτε μετατρέπομενος εἰς δολλάρια, ἀνεξαρτήτως τῶν διαφόρων τρόπων ὑπολογισμοῦ τοῦ ἔθνικοῦ εισοδήματος εἰς ἐκάστην χώραν καὶ τῆς διαφόρου συνθέσεως τῶν περιλαμβανομένων εἰς αὐτὸ στοιχείων ἀναλόγως τοῦ οικονομικοῦ σταδίου τῆς κοινωνικῆς τῶν ζωῆς:

α) Διότι ἡ ἀγοραστικὴ ἀξία τοῦ δολλαρίου διεκυμάνθη σοβαρῶς ἀπὸ τὴν προπολεμικὴν ἐποχὴν ἕως σήμερον, ὅποτε αὐτὴ ἐμειώθη εἰς τὸ ἥμισυ περίπου.

β) Διότι ὑπάρχει ἀσυμφωνία μεταξὺ ἐπίσημου τιμῆς τοῦ συναλλάγματος καὶ τῆς τιμῆς του εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀγοράν. Ἄλλωστε εἰς ἀνωτάτους ἐποχὰς ὡς ἡ ὑπὸ μελέτην, ἡ κυβερνῶσα τοῦ συναλλάγματος ἐπεμβαίνει ἐνεργῶς οὕτως ὥστε ἔχομεν καθημερινῶς μεγάλας διακυμάνσεις τῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος.

γ) Τέλος μετεδλήθησαν καὶ οἱ δροὶ τῆς συναλλαγῆς (δρα-

χμοί, προστασία τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς, ἐπίπτωσης φόρων κλπ.)

Τοῦτο μᾶς ἀναγκάζει νὰ μετρήσωμεν τὸ ἔθνικόν εισόδημα εἰς δολλάρια προπολεμικῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως (1938) διὰ μετατροπῆς τοῦ ἔθνικοῦ εισοδήματος τοῦ 1947 πρῶτον εἰς δραχμὰς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ 1938 βάσει τοῦ ἑλληνικοῦ τιμαριθμοῦ καὶ ἀκολουθῶν διὰ τῆς μετατροπῆς τοῦ οὗτου προκείμενου ἀριθμοῦ εἰς ἔθνικόν εισόδημα ἐκπεφρασμένον εἰς δολλάρια τοῦ 1938, βάσει τῆς ἐπίσημου συναλλαγματικῆς ἰσοτιμίας τῆς δραχμῆς καὶ τοῦ δολλαρίου κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (ἰσοτιμία ἀγοραστικῶν δυνάμεων, 1 δολλᾶριον = 114 δραχμαί, μὲ βάσιν τοὺς τιμαριθμούς χονδρικῆς πωλήσεως τῶν δύο χωρῶν). Οὕτως ἔχομεν διὰ τὸ ἔτος 1938 ἔθνικόν εισόδημα 642,4 ἑκατ. δολλαρίων καὶ διὰ τὸ ἔτος 1947 εισόδημα 401,9 ἑκατ. δολλαρίων, ἧτοι μείωσιν 240,5 ἑκατ. δολλαρίων. Τὸ κατὰ κρίσιν εισόδημα ἀνέρχεται διὰ μὲν τὸ 1938 εἰς 90,4 δολλάρια καὶ διὰ τὸ 1947 εἰς 52,8 δολλάρια ἀξίας τοῦ 1938, ἧτοι μείωσιν 37,6 δολλαρίων. Ἐπομένως ἡ μείωσις τοῦ ἔθνικοῦ εισοδήματος κατὰ τὴν δεκαετίαν 1938 ἕως 1947 ἀνέρχεται ὅσον μὲν ἀφορὰ τὸ συνολικόν του μέγεθος εἰς δολλάρια εἰς 37,4% καὶ ὅσον ἀφορὰ τὸ κατὰ κερὰ ἴην εισόδημα εἰς 41,6%, δεδομένου ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ ὑπολογίζεται ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς χώρας ἠῤῥῆσεν ἀπὸ 7.108.800 κατοίκους εἰς 7.600.000 περίπου πλὴν τῆς δωδεκανήσου. Τὸ ἔθνικόν εισόδημά μᾶς καὶ εἰς τὴν προπολεμικὴν ἐποχὴν ταυτίζεται σχεδὸν μὲ τὸ εισόδημα τῶν ἄλλων βαλκανικῶν χωρῶν ἀλλ' ὑπολείπεται πολὺ τοῦ ἔθνικοῦ εισοδήματος τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν τῆς Δυτικῆς Ἑυρώπης καὶ ἀκόμη περισσότερον τῶν Ἠνωμ. Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς.

*Ὅσον ἀφορὰ τὴν κατανομὴν τοῦ ἔτησιου εισοδήματος ὑπολογίσθη ὅτι προπολεμικῶς (1938).

630.208 οἰκογένειαι εἶχον εισόδημα μέχρι	20.000	δρ.
632.768 >	40.000	δρ.
271.404 >	80.000	δρ.
66.897 >	140.000	δρ.
31.173 >	280.000	δρ.
6.048 >	500.000	δρ.
2.602 >	1.000.000	δρ.
καὶ 900 >	ἔνω τοῦ ἑκατομμυρίου.	

Ἡ αὐτὴ μεγάλη διαφορὰ παρατηρεῖται καὶ μεταπολεμικῶς (1947):

675.633 οἰκογένειαι εἶχον εισόδημα μέχρι	2.165.778	δρ.
676.157 >	4.573.247	δρ.
287.805 >	7.281.050	δρ.
71.951 >	13.960.512	δρ.
33.247 >	23.571.413	δρ.
7.316 >	39.453.728	δρ.
2.894 >	71.389.216	δρ.
1.053 >	194.134.400	δρ.

Ἡ διαφορὰ ἐπιτείνεται ἐκ τοῦ ὅτι αἱ πτωχότεραι οἰκογένειαι ἀποτελοῦνται κατὰ μέσον ὄρον ἀπὸ 4,5 ἄτομα, αἱ μὲν ἀπὸ 4,1 ἄτομα καὶ αἱ πλουσιότεραι ἀπὸ 3,8 ἄτομα ἑκάστη. Πρέπει τέλος νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ ἀγρόται, ἀποτελοῦντες τὰ 62,86% τοῦ πληθυσμοῦ, λαμβάνουν μόνον τὰ 44,91% τοῦ ἔθνικοῦ εισοδήματος, οἱ μισθοῦ ἀποτελοῦντες τὰ 23% τοῦ πληθυσμοῦ λαμβάνουν τὰ 31,08% τοῦ ἔθνικοῦ εισοδήματος, οἱ ἐλεύθεροι ἐπαγγελματίαι μὲ ἀναλογίαν πληθυσμοῦ 1,17% ἀπολαμβάνουν τὰ 2,30% τοῦ ἔθνικοῦ εισοδήματος καὶ οἱ διάφοροι ἐπιχειρηματίαι (βιομήχανοι, βιοτέχναι, ἔμποροι, ἐπιτηδεύματιαι κλπ.) μὲ ἀναλογίαν 12,97% τοῦ πληθυσμοῦ, κορποῦνται τὰ 21,71% τοῦ ἔθνικοῦ εισοδήματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α' Γενικά

Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους 1—6, (1862), 1925.

Α. Ἀνδρεάδου, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Δημοσίας Οἰκονομίας, 1918.

Π. Κοσιῦ, Δασικὴ Ἑλληνικὴ Ἱστορία 1929.

Χρ. Εὐελπίδης, Θεωρία καὶ πράξις ἀγροτ. πολιτικῆς καὶ οἰκονομίας (κεφ. Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις ἑλλήν. οἰκονομίας) 1939.

Α. Σίβερν, Ἱστορία τοῦ Οἰκονομικοῦ Βίου, 1943.

Α. Στεφανίδη, Ἡ κοινωνικὴ οἰκονομικὴ ἐν τῇ ἱστορικῇ τῆς ἐξελίξει, 1948.

G. Finley, An history of Greece from its conquest by the Romans to the present time, 7 τόμοι, 1877.

E. Bernheim, Lehrbuch der historischen Methode und die Geschichtsphilosophie, 1914.

- H. Barnes, *The New History and the Social Studies*, 1925.
 L. Cioli, *Histoire économique*, trad. G. Bouthoul, 1938.
 R. Ménard et Cl. Sauvageot, *Vie privée des anciens*, 8 τόμοι.
 I. Cvijic, *La Péninsule Balkanique*, 1918.
 C. Evelpidi, *Les Etats Balkaniques*, 1930.

Β' Αρχαία και μεσαιωνική Ελλάδα

- Σπ. Λάμπρου, *Ιστορία της Ελλάδος μέχρι της άλωσης της Κωνσταντινούπολης*, 6 τόμοι 1886—1908.
 Π. Καββαδία, *Προϊστορική αρχαιολογία*, 1909.
 Ούλλισμ Μίλλερ, *Ιστορία της Φραγκοκρατίας εν Ελλάδι*, μετ. Σπ. Λάμπρου, 2 τ., 1909.
 Β. Γανώση, *Η γεωργία και ο έλληνορωμαϊκός πολιτισμός* 1933.
 Κ. Αμάντιου, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους, Α' και Β'*, 1939—1947.
 'Αλ. Διομήδη, *Βυζαντινά μελέται, Α'* 1942.
 Φ. Κουκουλέ, *Βυζαντινών θίος και πολιτισμός Α' και Β'* 1948.
 H. Schliemann, *Mykenae*, 1878.
 » *Ilios*, 1885.
 » *Tiryntes*, 1885.
 Chr. Tsountas and J.-A. Manatt, *The Mycenaean age*, 1897.
 Ed. Ardaillon, *Les mines de Lavrian*, 1897.
 Barckordt, *Griechische Kulturgeschichte*, 1898.
 Sir Arthur Evans, *Scripta Minoea*, 1909.
 » *The Palace of Minos*.
 G. Klotz, *Le travail dans la Grèce ancienne*, 1920.
 » *La civilisation Egéenne*, 1923.
 » *La cité grecque*, 1928.
 G. Ferrero, *La ruine de la civilisation antique*, 1921.
 J. de Morgan, *L'humanité préhistorique*, 1921.
 P. Jauguet, *L'impérialisme macédonien et l'hellénisme de l'Orient*, 1926.
 Rostovtzeff, *The social and economic history of the Roman Empire*, 1926.
 J. Toutain, *L'économie antique*, 1927.
 C. Barbogallo, *Le declin d'une civilisation*, trad. G. Bourgin, 1927.
 G. Renard, *Le travail dans la préhistoire*, 1927.
 A. Vissilief, *Histoire de l'Empire Byzantin*, 2 τόμοι, trad. A. Brodin, 1932.
 C. E. Robinson, *Everyday life in Ancient Greece*, 1933.
 W. Tarn, *La civilisation hellénistique*, trad. E. Lery, 1936.
 Ch. Diehl et G. Morçais, *Le Monde Oriental de 395 à 1081*, 1944.
 Ang. Boeckh, *Economie politique des Athéniens*, 2 vol., trad. Laligaut, 1828.
 J. Longnon, *L'Empire latin de Constantinople et la principauté du Morée*, 1949.
 L. Bréhier, *Les institutions de l'Empire Byzantin*, 1949.

Γ' Τουρκοκρατία και Ένετοκρατία

- I. A. Τυπάλδου, *Η φεουδαρχία και η γεωργία εις τας 'Ιονίους νήσους* 1864.
 Γ. Παχό, *Τὸ ἐν Ἠπείρῳ ἀγροτικὸν ζήτημα*, 1882.
 Δ. Τσοποτού, *Γῆ και γεωργία τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν* 1912.
 Α. Ανδρεάδου, *Περὶ τῆς οικονομικῆς διοικήσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ Βενετοκρατίας*, 2 τόμοι, 1914.
 Α. Ξηρουχάκη, *Ἡ βενετοκρατούμενη Ἀνατολή, Κρήτη και Ἑπτάνησος*, 1934.
 P. de Tournefort, *Relation d'un voyage du Levant*, τόμοι 2, 1717.
 G. Beaujour, *Tableau du Commerce de la Grèce*, 1800.
 X. Serofani Sicilien, *Voyage en Grèce*, trad. J. Blanvillain, 3 τόμοι, 1801.
 G. A. Olivier, *Voyage dans l'Empire Ottoman*, 4 τόμοι, 1801—1804.
 Coray, *Memoire sur l'Etat actuel de la civilisation dans la Grèce*, 1803.

- J. Bartholdy, *Voyage en Grèce*, trad. A. du C., 1807.
 F. C. H. L., Rouqueville, *Voyage de la Grèce*, 5 τόμοι, 1827.
 J. Hütz, *Beschreibung der Europäischen Türkei*, 1828.
 D. Urquart, *La Turquie*, 3 τόμοι, 1837.
 C. D. Leffenei, *Ἱστορία τῶν Νεωτέρων Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων(σταντι)πόλεως, μέχρι τοῦ 1825*, μετ. Κ. Κοκκίδου.
 J. Kammer, *Ἱστορία τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους*, μετ. Κ. Κροκιδά, 6 τόμοι, 1870—1872.
 K. Mendelssohn-Bartholdy, *Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων(σταντι)πόλεως μέχρι τῶν ἡμερῶν μας*, τόμοι 2, μετ. Ἀγγ. Βλάχου, 1873.
 J. Emerson, *The history of modern Greece*, 2 τόμοι, 1930.

Δ' Νεωτέρα Ελλάδα

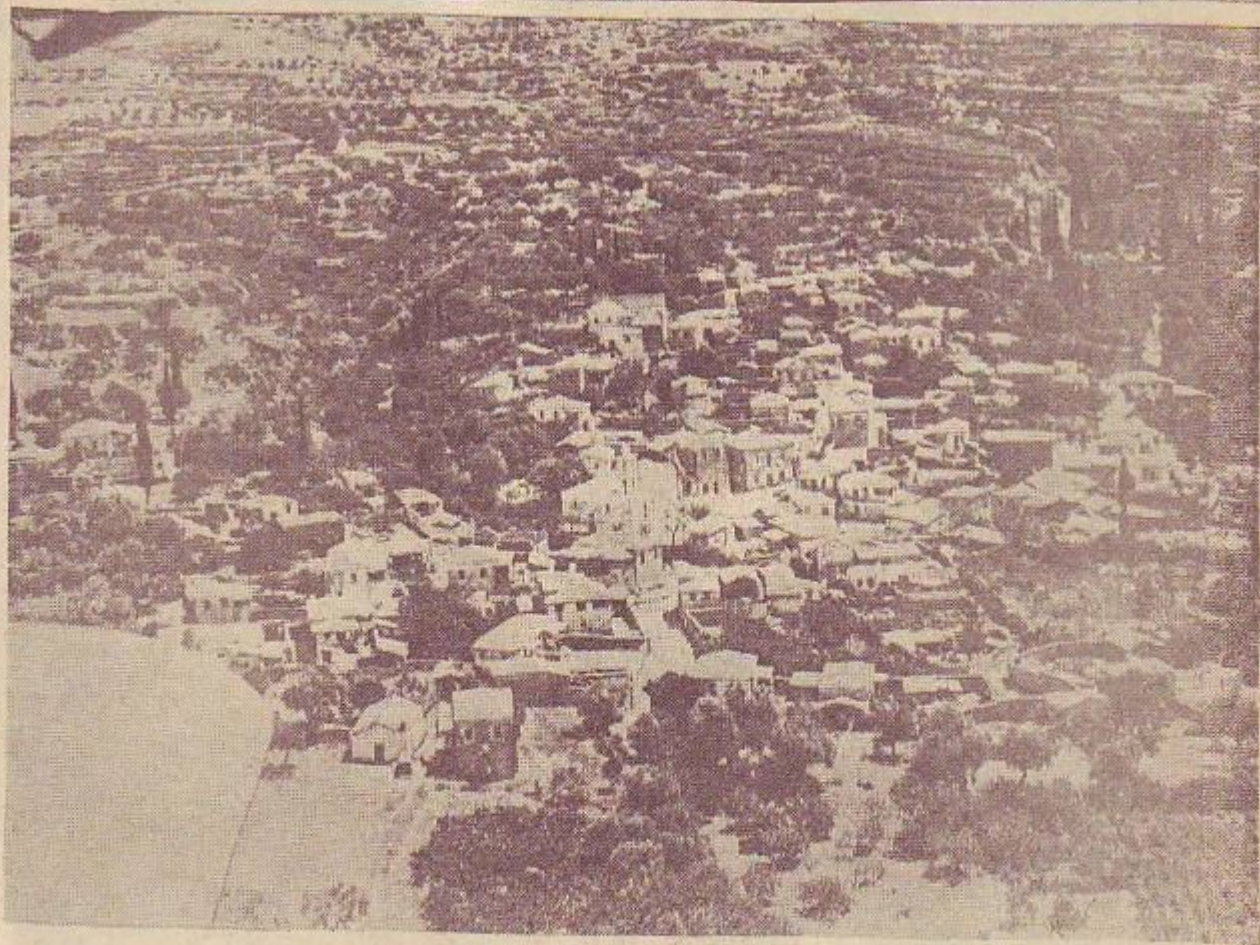
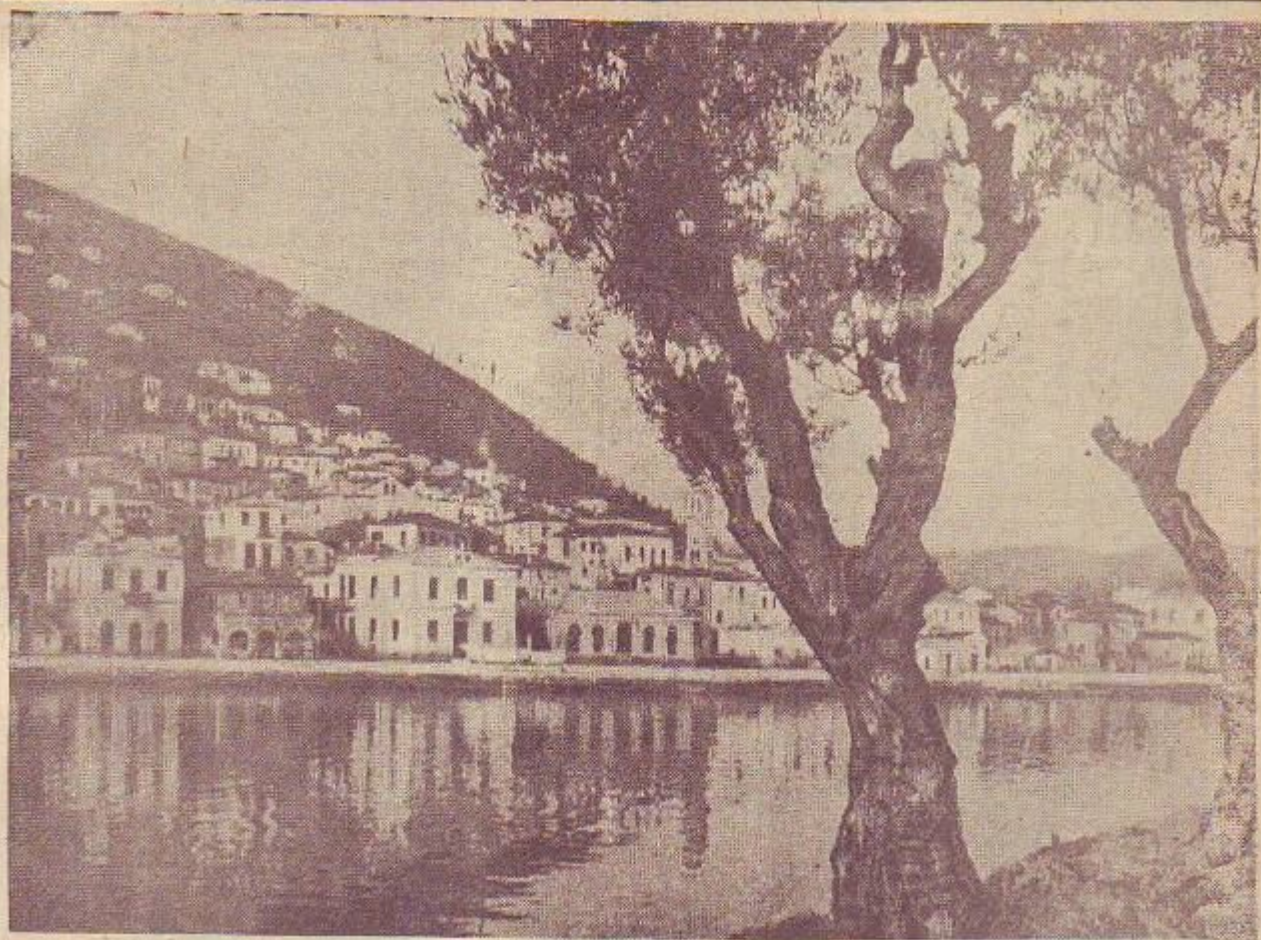
- Α. Μάμουκα, *Τὰ κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος*, 11 τόμοι, 1839—1852.
 Σ. Σωτηροπούλου, *Διατριβὴ περὶ ἐγγείου φορολογίας ἐν Ἑλλάδι*, 1861.
 Σ. Σπηλιωτάκη, *Στατιστικὴ τῆς Γεωργίας*, 1864.
 Δ. Μανσόλα, *Πολιτειογραφικαὶ πληροφορίες περὶ Ἑλλάδος*, 1867.
 Λ. Δοσίου, *Περὶ βιομηχανίας ἐν Ἑλλάδι*, 1871.
 Α. Τομπάζη, *Τὰ παραγωγικὰ στοιχεῖα ἐν τῇ ἑλληνικῇ γεωργίᾳ*, 1871.
 'Αλ. Μανσόλα, *Ἀπογραφικαὶ πληροφορίες περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀτμοκινήτων βιομηχανικῶν καταστημάτων*, 1876.
 I. Σούτσου, *Πλαυτολογία*, 2 τόμοι, 1882.
 Π. Καλλιγὰ, *Μελέται και λόγοι*, 1882.
 Α. Βερνερβάκη, *Περὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐμπορίου*, 1885.
 Δ. Χρηστίνη, *Μελέται περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι γεωργίας κλπ.*, 1899.
 Θ. Τζωρτζάκη, *Οἱ συνεταιρισμοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα*, 1932.
 Σ. Λοβέρδου, *Ὁ ἐθνικὸς πλοῦτος*, 1902.
 I. Βλάσση, *Στατιστικὴ τῆς ἐν Ἑλλάδι κτηνοτροφίας*, 1905.
 Α. Γιαννάρη, *Περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐν Κρήτῃ γεωργίας και ἐμπορίας*, 1906.
 I. Κορδάτου, *Νεοελληνικὴ πολιτικὴ ἱστορία, Α'* 1925.
 Γιάννη Κορδάτου, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλλην. κεφαλαιοκρατίας*, 1930.
 Ε. Ζολότα, *Ἡ Ἑλλάς εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐκβιομηχανοποιήσεως*, 1926.
 Α. Ἀγγελσπούλου, *Ἡ ἀμεσος φορολογία ἐν Ἑλλάδι*, 1933.
 Ἀπ. Ἀνδρέου, *Ἡ ἐξωτερικὴ ἐμπορικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος*, 1933.
 Ἀνδρ. Κιρκιλίτη, *Αἱ τράπεζαι ἐν Ἑλλάδι*, 1934.
 Δ. Δαμηλίδη, *Ἡ νεοελληνικὴ κοινωνία και οἰκονομία*, 1934.
 Α. Σίδερη, *Ἡ γεωργικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος*, 1934.
 Ἀθ. Σμπαρούνη, *Ὁ φόρος τοῦ εἰσοδήματος ἐν Ἑλλάδι*, 1933.
 Χρ. Εὐελπίδης, *Τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα*, 1937.
 » *Ἡ γεωργία τῆς Ἑλλάδος*, 1944.
 Γ. Ἀναστασοπούλου, *Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας*, 3 τόμοι, 1948.
 Ν. Σίδερη, *Ἡ Ἑλληνικὴ Βιομηχανία*, 1948.
 Fr. Thiérsch, *De l'état actuel de la Grèce*, 2 τόμοι, 1833.
 A. Cammerer, *Historisch-statistisch-topographische Bestreibung des Koenigreiches Griechenland*, 1834.
 Chr. Brandés *Mittheilungen über Griechenland*, 3 τόμοι, 1842.
 G. Lecompte, *Etude économique de la Grèce*, 1847.
 Ed. About, *La Grèce contemporaine*, 1863.
 P. Moraitinis, *La Grèce telle qu'elle est*, 1877.
 Ed. Théry, *La Grèce actuelle au point de vue économique et financier*, 1905.
 D. Kyriazi, *Zur Entwicklung des Gewerbes im heutigen Griechenland*, 1916.
 W. Miller, *The Turkish restoration in Greece 1718-1797*, 1921.
 C. Evelpidis, *L'agriculture en Grèce*, 1934.

Χρ. Εὐελπίδης

*Ανω: *Αποψη του Γυθείου. Κάτω: Το *Αντικάλαιον Μεσσηνίας παρά τὰς Καλόμας.

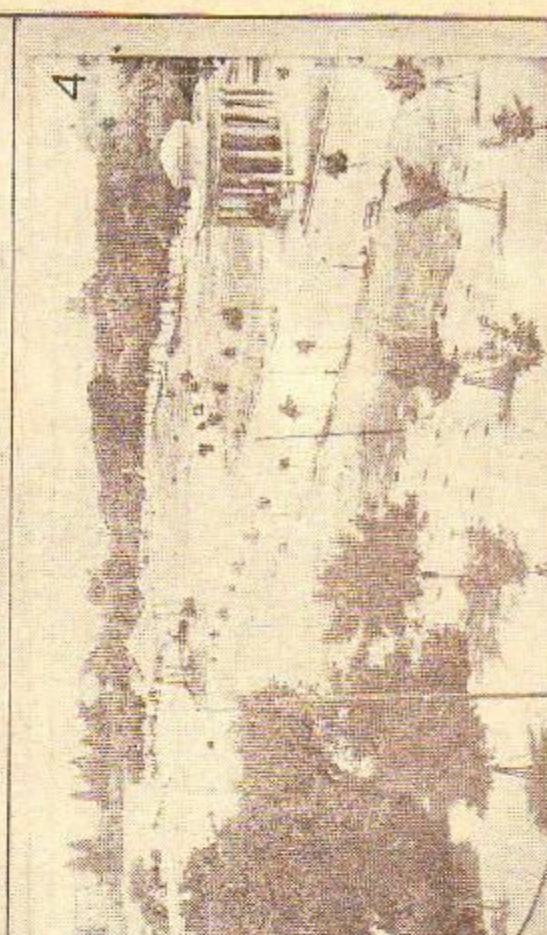
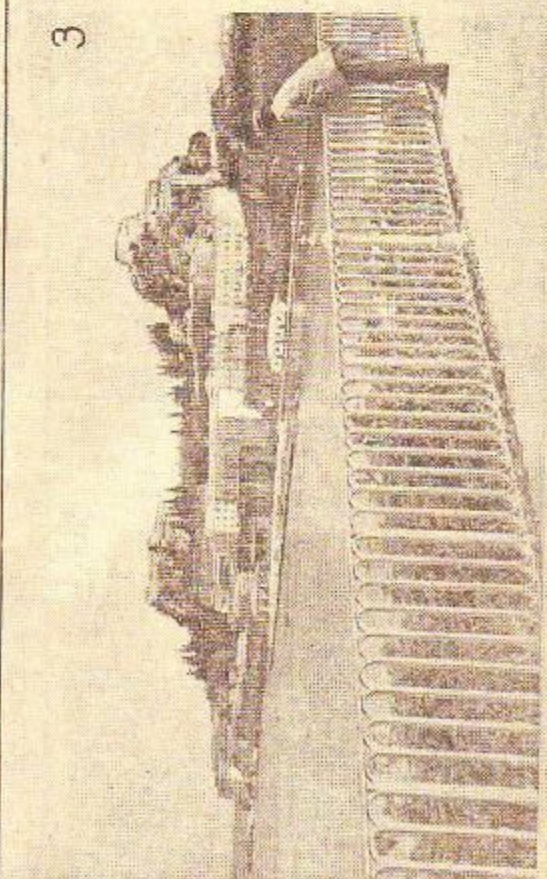
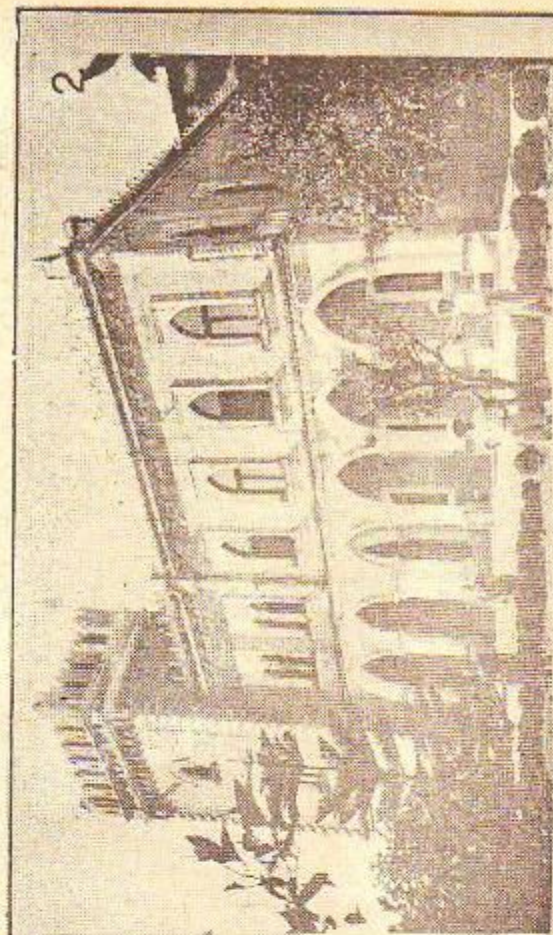
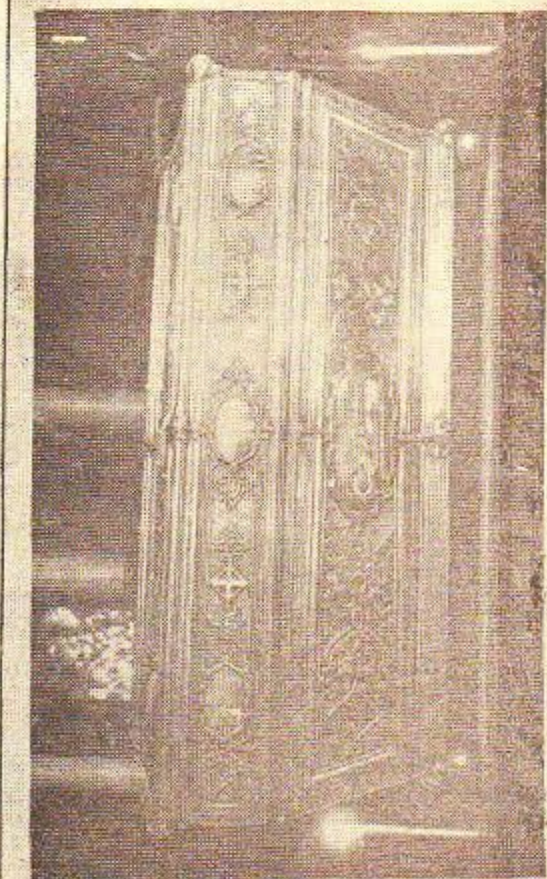

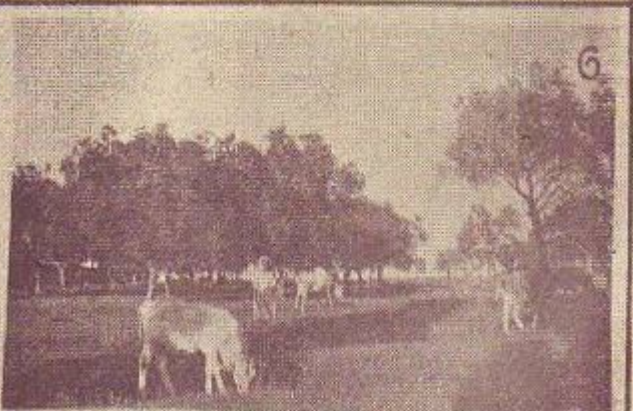
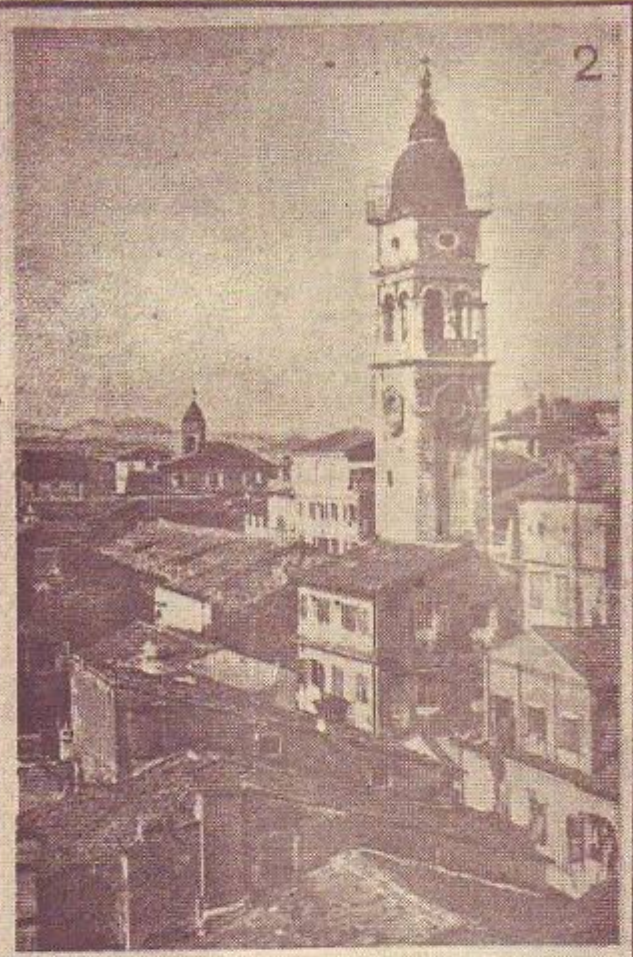
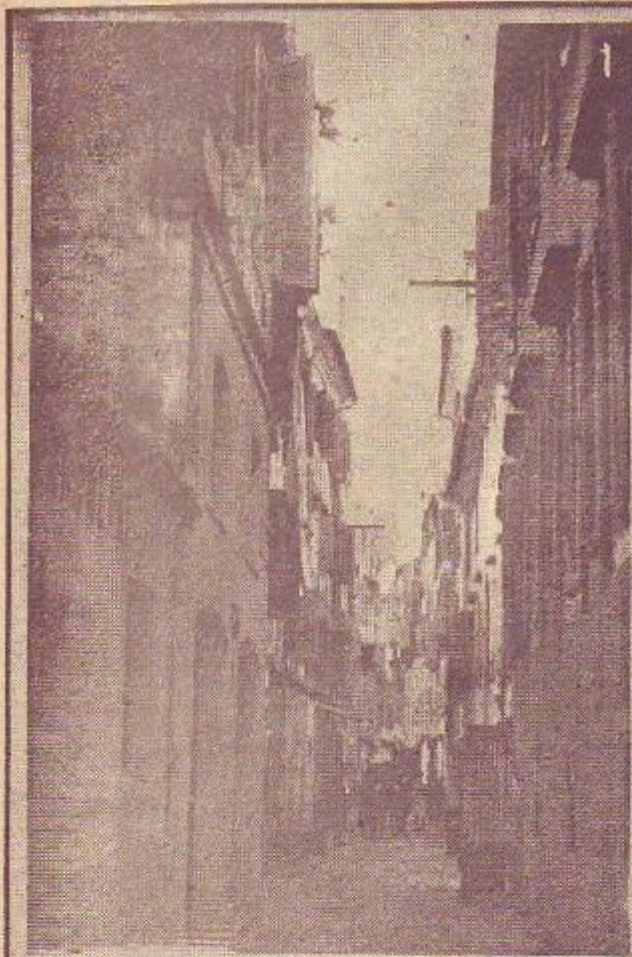

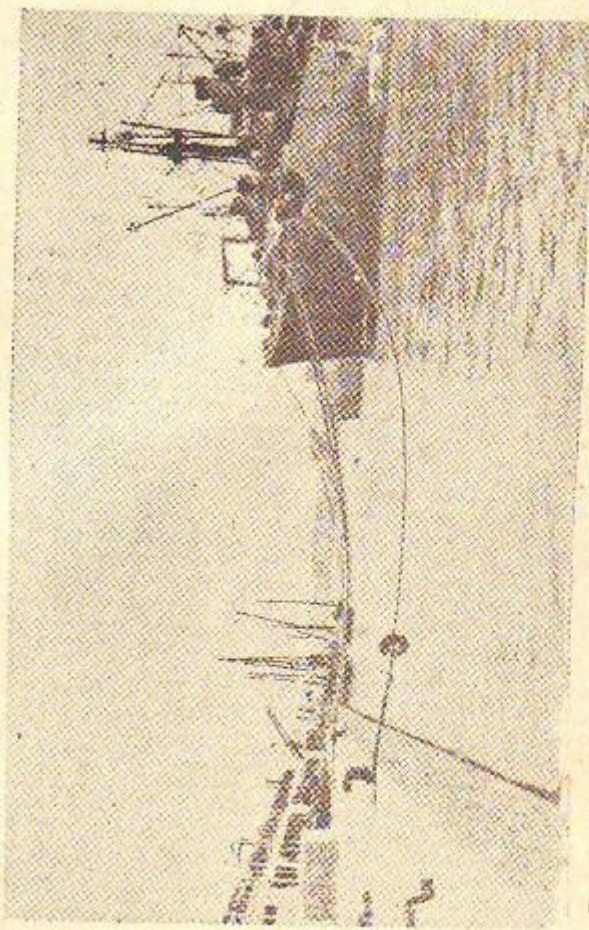
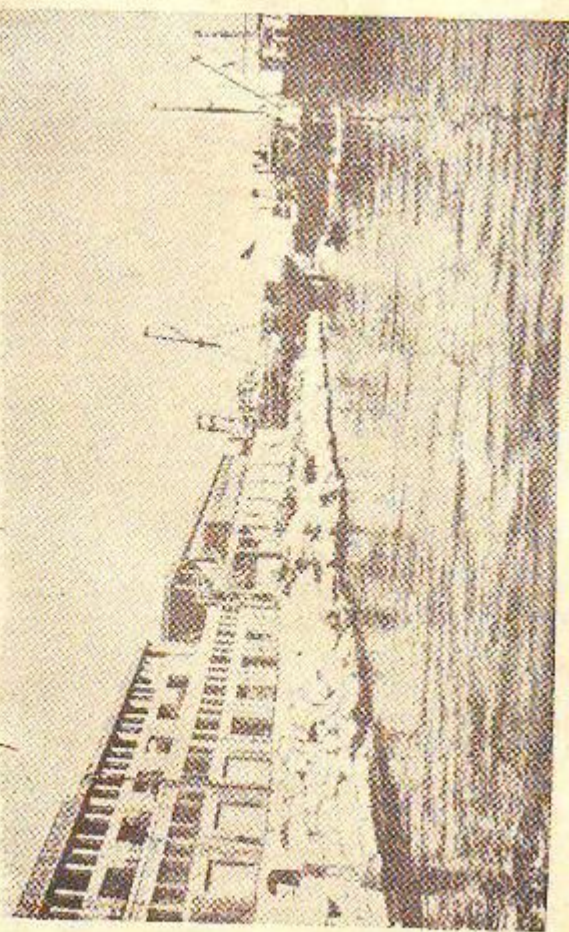
Κέρκυρα: 1. "Η Λόναξ έντός της όπείας έπόμεται τό λείψανον του Άγιου Σπυρίδωνος, τό όποιον μετεφέρθη από την Κωνσταντινούπολην περί τό 1456 μετά την άλωσίν της υπό τόν Τούρκον... Φυλάσσεται εις τόν εφεόμενον ναόν. 2. "Η έπαυλις «Μνημείο» έξω της Κεράρος, άνάκτορον Βεργής διαμονής του Βασιλέως Γεωργίου Β'. 3. "Απολις της Άντροπόλεως, του παλαιού Βιζαντινού φρουρίου, εις τό βόρειον τμήμα της νήσου, τό όποιον διαχωρισθέν διά τώρου μετεδλήθη εις ισόδια αναδομήτην με την πόλιν της Κεράρος διά κομμωτικής γεφυρας. 4. "Η πλατεία της ΕΣπιομάδας, μία από τας μεγαλύτερας πλατείας της Εύρώπης. (Φωτογραφία Χ. Περούλη).

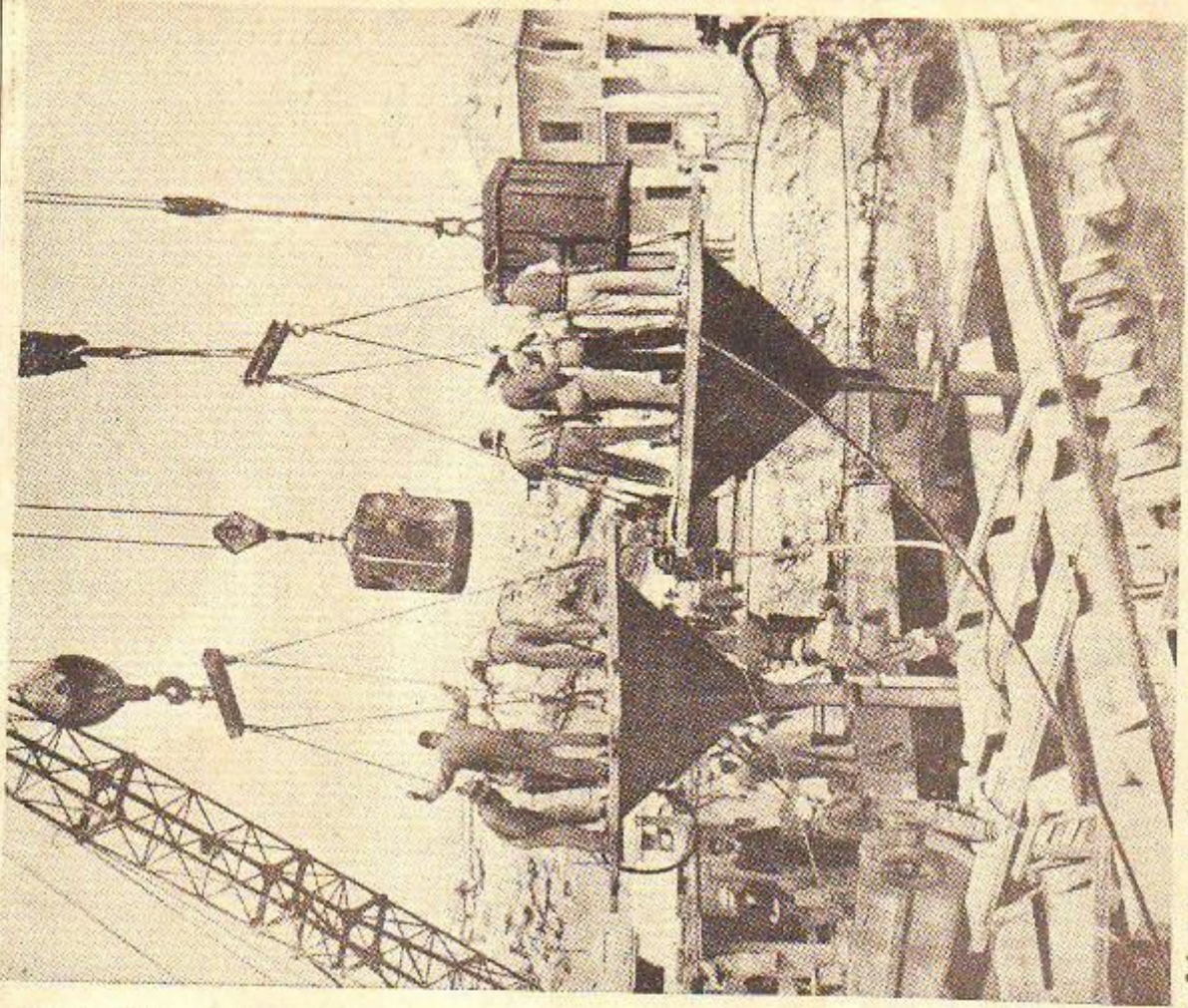
Κέρκυρα: 1. Στενός δρομίσκος (καμπούλι). 2. Τὸ κωδωνοστάσιον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδανος. 3 καὶ 4. Δύο ἀπόψεις τοῦ παλαιοῦ φρουρίου. 5. Ἡ περιφορὰ τοῦ ἱεροῦ ἀκνημάτος τοῦ Ἁγίου Σπυρίδανος κατὰ τὸ Μέγα Σάββατον τοῦ 1948. 6. Ἐξοχικόν τοπίον.

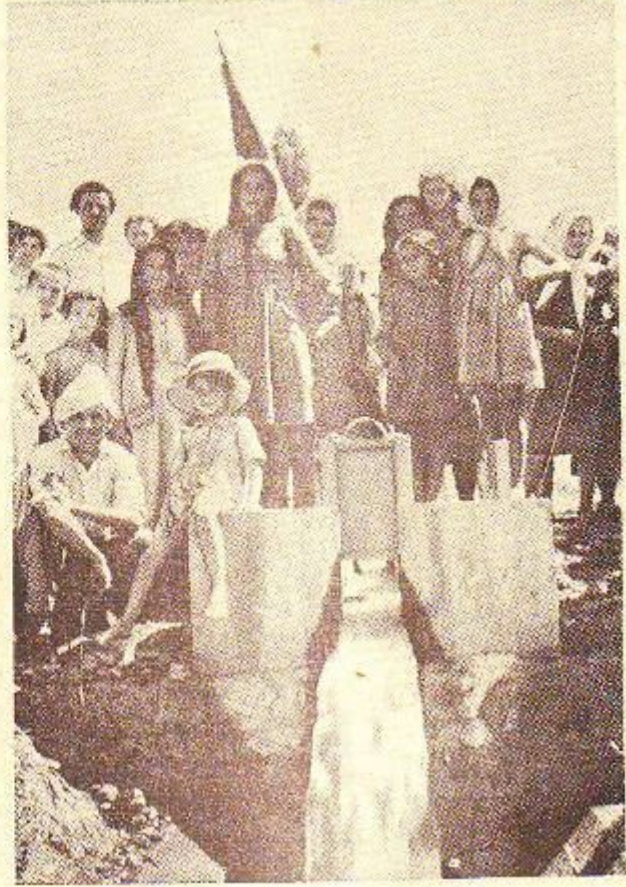
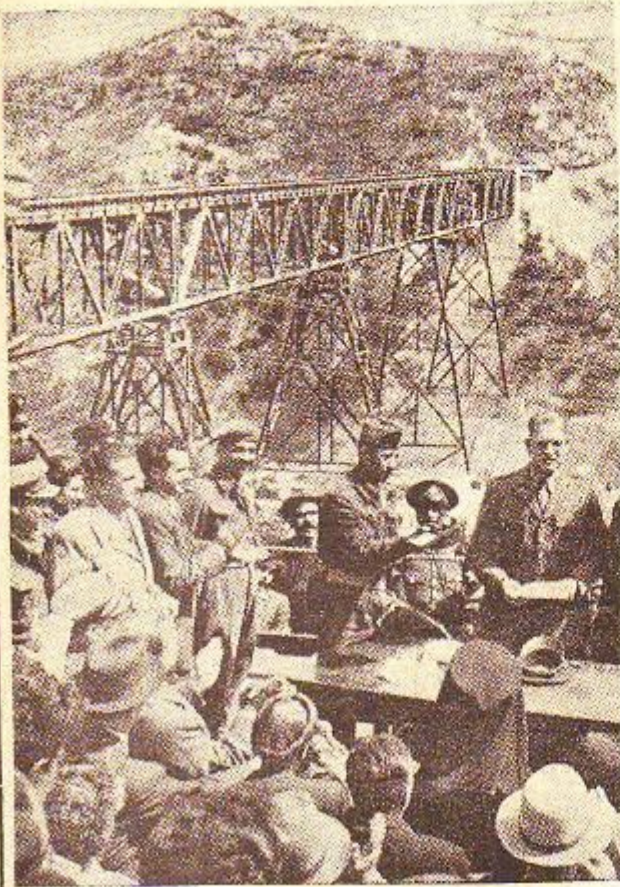

Πετροειδή: Άριστολό δυο τμήμα κρητιδοαίχου της προκίμαίας καταστράση κατά την διάρκειαν του Β' Παγκοσμίου πολέμου. Κάτω: Φωτόγραφία του ίδιου τμήματος του λι-
μῆος μετά την αποπεράωσιν του νέου κρητιδοαίχου. Πρώ αὐτοῦ εἶναι ἠγυκαροδολημένον τὸ ἀμερικανικὸν πολεμικὸν ἐπιπλοοστῶμα. Δεξιῶ: Ἡ σίντονος ἐργασία διὰ τῆ ἀ-
ποκατάστασιν τῆς μεγάλης μολύμης δεξαμενῆς, πρὸς ἀνακατασκευὴν τοῦ τοίχου τῆς ὁποίας ἐγένετο διάστρωσις μετὼν ὑπὸ τὸ ὕδωρ.

*Ανω : 'Αριστερά, η γέφυρα του Μπράλλου μετά την άνα κατασκευήν της ('Απρίλιος 2949). Είς την φωτογραφίαν ο συνιαγματάρχης του άμερικανικού στρατού, Δ. Γκρίφινς προσφωνών τους επίσημους κατά την ήμεραν των έγκαινίων. Δεξιά, εγκαινίσις νέου άρδευτικού συστήματος παρά το χωρίον Φλόκα της Πελοποννήσου, από τα ύδατα του 'Αλφειού ποταμού. Κάτω : 'Αριστερά, διανομή γάλακτος από την υπηρεσίαν της Παιδικής Βοηθείας του 'Οργανισμού 'Ηνωμένων 'Εθνών εις τα παιδάκια συμμοριοπληκτων περιοχών. Δεξιά, άνεργοι συμμοριοπληκτοι διδάσκονται πώς νά χειρίζονται το κατευθυντήριον νήμα διά την εύθύγραμμον άνάγεσιν τοίχου.

ρεσμών των βιομηχανιών, των οποίων την ίδρυση επιζητεί η χώρα μας.

Εν τούτοις η εγκατάσταση βιομηχανιών εκμεταλλευόμενων βασικά εγχώριας πρώτας ύλης — όπως η βιομηχανία του αζώτου και των άζωτοχών λιπασμάτων, η βιομηχανία του βωξίτου και του άργιλλου, η βιομηχανία της σόδας, η βιομηχανία του μαγνησίου, και ιδίως η βιομηχανία του σιδήρου, άνευ των οποίων θα καταστή αδύνατος ή περαιτέρω έκβιομηχανισμός της χώρας μας (1) — αποτελεί αδήριτον ανάγκην υπαγορευμένην από την σκληράν ελληνικήν πραγματικότητα. Άνευ αυτών αι δεκάδες χιλιάδες ανθρώπινων υπάρξεων που κατ' έτος ρίπτονται εις την αγοράν της εργασίας, χωρίς πόρον και χωρίς έλπίδα, θα μεταβληθούν άσφαλώς εις ισάριθμους στρατιώτας της κοινωνικής άνατροπής και της επανάστασεως.

* Άπαντες άνεξαιρέτως οι Έλληνες που πιστεύουν εις την επιβίωσιν της φυλής, έχουν την υποχρέωσιν να συνενωθούν εις ένασον μέγιστον διά την μάχην της έκβιομηχανοποιήσεως. Μόνον τότε να είναι βέβαιοι ότι θα υπερικήσουν την αντίδρασιν των συνητισμένων συμφερόντων της ευρωπαϊκής κεφαιοκρατίας.

4) Διοικητική άναδιοργάνωσις. Η βιομηχανική άνασυγκρότησις της χώρας συνεπάγεται κατ' ανάγκην την άναδιοργάνωσιν του διοικητικού ήμών συστήματος. Αι νέαι βιομηχανίαι δέν θα έλθουν εις επαύθησιν του ύδρακεφάλου της πρωτεύουσας, αλλά θα εγκατασταθούν πλησίον των κέντρων υδροηλεκτρικής ενεργείας, των οποίων την δημιουργίαν άνά την χώραν προβλέπει το μακροπρόθεσμον πρόγραμμα. Η προώθησις της διοικητικής άποκεντρώσεως και η εξύψωσις της τοπικής αυτοδιοικήσεως θα είναι τα άναγκαίον συμπλήρωμα της βιομηχανικής και οικονομικής άποκεντρώσεως, η οποία θα δώσ η ζωήν και κίνησιν εις την ελληνικήν έπαρχίαν. Μεταβίβασις άποφασιστικής άρμοδιότητος εις τα περιφερειακά όργανα, δικαίωμα πλήρους διενθυσεως των τοπικών υποθέσεων εις τα όργανα της αυτοδιοικήσεως, επιδίωξις της οικονομικής αυτών έπαρκείας και οί-

1. Διά τας ως άνω βασικάς βιομηχανίας υπεγράφησαν πρό πολλού αι σχετικαί συμβάσεις μελετών: Διά την άνάπτυξιν λιγνίτου, την 5ην Ίανουαρίου 1950, διά το άργίλιον την 29ην Νοεμβρίου 1949, διά την βιομηχανίαν σιδήρου και χάλυδος την 3ην Οκτωβρίου 1949, διά τα άζωτον, η μελέτη ήρχισε διά λογαριασμών ίδιωτών, περιελθούσα ειτα εις το κράτος. Αι πλείσται των μελετών ήρχισαν παραδιδόμεναι, ιδίως η της σιδηροβιομηχανίας, λίαν εύνοικαί διά την Ελλάδα.

κομίας αποτελούν τα πρώτα επιβαλλόμενα μέτρα (2).

Η άναδιάρθρωσις των δημοσίων υπηρεσιών και η κατάλληλος επάνδρωσις των άποδοίνων επιτακτική, λόγω της έκ της άνασυγκροτήσεως αύξανόμενης άρμοδιότητος αυτών. Η ίδρυσις μιás κεντρικής υπηρεσίας, η οποία θα αναλάβη τα έργα ταύτα, έμφανίζεται ως άπαραίτητος.

5) Ευρωπαϊκή Οικονομική Ένωσις. Η άμερικανική βοήθεια επί τη βάσει του Σχεδίου Μάρσαλλ επιζητεί να καταστήσει διωσίμους τας συμμετεχούσας χώρας εντός του πλαισίου της ευρωπαϊκής οικονομικής συνεργασίας. Η έννοπιήσις της ευρωπαϊκής αγοράς άποτελεί βασικήν επιδίωξιν του άμερικανικού σχεδίου άνορθώσεως της Ευρώπης. Η Ελλάδα είναι πεπεισμένη ότι χωρίς την έννοπιήσιν, η ευρωπαϊκή ήπειρος δέν θα δυναθώ η επιβίωσιν. Δι' αυτό έντάσσει εις το πλαίσιον της ευρωπαϊκής συνεργασίας την προσπάθειαν της εθνικής της άνασυγκροτήσεως. Ούχ ήτων όμως ύποστηρίζει έκ παραλλήλου ότι διά την ύπαρξιν μιás ισχυράς και μόνιμου Ευρωπαϊκής Ένώσεως πρέπει τα μέλη που την άπαρτίζουσιν να είναι οικονομικά εύρωστα και υγιά. Άλλως η οικονομική άδυναμία και η άνεπάρκεια τιών έκ των μελών αυτών θα άποτελή άμεσον άπειλήν και κίνδυνον διά την ίσορροπίαν όλοκληρου του ευρωπαϊκού οργανισμού.

Δι' αυτό είμεθα υποχρεωμένοι να ζητήσωμεν την ταχύτεραν έξυγιάνσιν της οικονομίας μας, διά να δυναθώμεν να συμβάλωμεν ενεργώς και άποτελεσματικώς εις την όργάνωσιν μιás άκμείας και ισχυράς Ευρωπαϊκής Συμπολιτείας. Χωρίς την άπαραίτητον ταύτην προϋπόθεσιν, ούτε η ελληνική άνδρωσις είναι δυνατή, ούτε η ευρωπαϊκή ίσορροπία εύσταθής. Μόνον Ελλάδα οικονομικά διώσιμος δύναται να άποβή έπιβεβληή εις την ευρωπαϊκήν συνεργασίαν. Οιαδήποτε, κατά συνέπειαν, θυσία του προγράμματος της ελληνικής άνασυγκροτήσεως, χωρίς εις το όποιον και μόνον ήμπορεί η χώρα μας να καταστή διώσιμος, είναι σφαλώς αντίθετος προς το πραγματικόν συμφέρον της Ευρωπαϊκής Ένώσεως.

Στέφ. Στεφανόπουλος

2. Με το πρόβλημα της οικονομικής και διοικητικής άποκεντρώσεως συνδέεται και το ζήτημα της άποσυμφορήσεως των μεγάλων αστικών κέντρων και ιδίως της πρωτεύουσας. Η πραγματοποίησις της άποσυμφορήσεως ταύτης πρέπει να επιδιωχθώ και με άναγκαστικά άκόμη μέτρα, λόγω του γενικωτέρου συμφέροντος.

Η Γεωργική Πολιτική

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

Κατά την περίοδον του τουρκικού ζυγού η όλοκληρωτική σχεδόν δήμευσις των άγροτικών, αλλά και των άλλων έδαφικών έκτάσεων, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, είχε καταστήσει τον άγροτικόν πληθυσμόν της Ελλάδος δούλον εις τους αθένητας αγάδες, κατόχους των μεγάλων και μικρών άγροτικών ιδιοκτησιών.

Οι άγρόται καλλιεργηταί — έκ των οποίων όλίγοι ήσαν, ως είπομεν, ιδιοκτήται — βανυόμενοι με την καταβολήν δυσβαστάτων φορολογικών βαρών και άλλων εισοσών, άκόμη δε υποφέροντες και έκ της έλλείψεως άγροτικής άσφαλείας, δέν εύρέθησαν ποτέ, κατά την μακράν περίοδον της δουλείας, εις θέσιν ούτε να σκεφθούν καν περί βελτιώσεων των γεωργικών των έκμεταλλεύσεων και να επιδείξουν σημεία γεωργικής άναπτύξεως και προόδου. Άλλ' ούτε και οι κατέχοντες ίδιοκτήτους γαίαις εύρίσκοντο εις καλύτεραν θέσιν λόγω των μεγάλων έγγελίων φορολογικών και πολλών άλλων βαρών.

Η επανάστασις έξησφάλισεν εις τους δούλους την έλευθερίαν, κατέλυσε την έξουσίαν των Τούρκων άρχόντων και άπέδωκε το έλευθερον έδαφος της χώρας εις τους έλευθέρους άγρόταις. Κατήργησε την επαχθή φορολογίαν και τα είδεχθή «χαράτσια», τα δε κτήματα των Τούρκων κατέστησεν εθνικήν περιουσίαν υπέρ του συνόλου, την οποίαν διά λογαρια-

σμόν της κυβερνήσεως διεχειρίζοντο οι καλλιεργηταί με έλαχίστην, έν σχέσει με την επί τουρκοκρατίας, επιδάρουσιν αυτών.

Η επταετής όμως διάρκεια του άγώνος άποσυνθέσε της γεωργικής οικονομίας, κατέστρεψε τον ύπάρχοντα πλούτον και περιήγαγεν εις πλήρη έδειαν και άγρότας και άστούς.

Κατά την άφιξιν του Κυβερνήτου η χώρα κατέκειτο εις οικονομικά έρείπια. Παρά ταύτα, ένω δηλαδή πλήθος άκτημόνων και πρόσφυγες άλλων μη έλευθερωθέντων μερών, γυμνητούτους κατέκλυζον την ύπαρθον χώραν, οι μόν κατετασίοι του άγώνος έπωφθολμίον τα εθνικά (πρώην τουρκικά) κτήματα — πλείστοι έκ των οποίων και κατέλαβον τοιαύτα αυθαίρετως και άνευ νομίμων τίτλων — οι δε ένοικισταί της δεκάτης έπιέζον βαρύτητα τους δυστυχείς άγρόταις. Ο Καποδίστριας έλαβε πράγματι διάφορα υπέρ της γεωργίας μέτρα, άποκατέστησε την άσφάλισαν και έμερίμησε διά της επάνοδον εις τας παλαιάς των έστίας των έκπατρισθέντων και άπομακρυνθέντων λόγω των πολεμικών γε-

γονότων, δέν άπεδέχθη όμως τας εισηγήσεις περί διανομής των εθνικών γαιών εις τους άκτήμους και διέταξε την έξακρίβωσιν και την καταγραφήν των γαιών ταύτων. Έν τή μερίμνη του περί όργανώσεως της γεωργίας, μετεκάλυσε τον Ίρλανδόν γεωπόνον Στήβενσον, εισήγαγε την καλλίεργειαν των γεωφύλων, ένίσχυσε την δειροκομίαν και την οπιστροφίαν, εισήγαγεν έκ Βελγίου και Έλβετίας νέου τύπου άροττα και τέλος, κατά το 1829, ίδρυσε την έν Τίρυνθι, έξω του

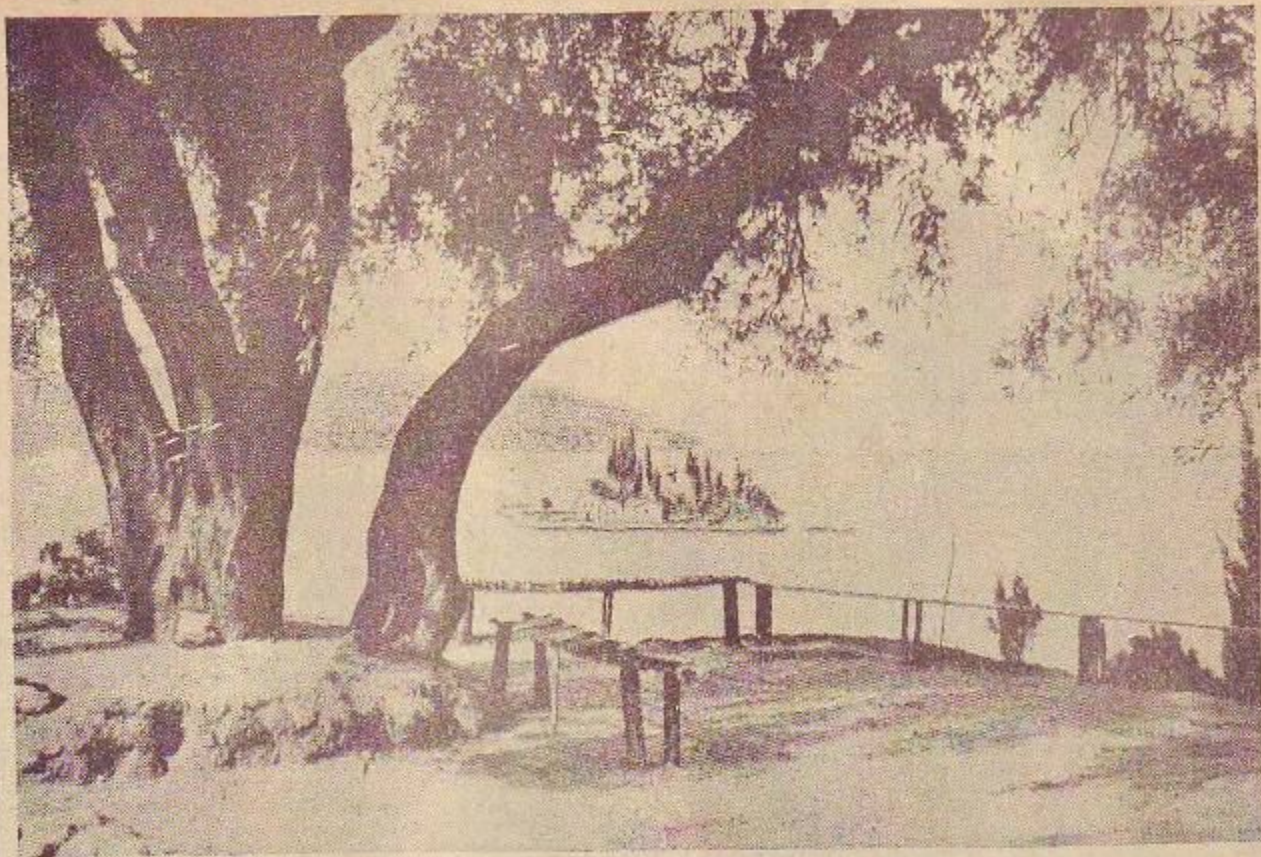
Εις τας έπομένους σελίδας του παρόντος κεφαλαίου του τόμου «ΕΛΛΑΣ» περιλαμβάνονται άρθρα, άναφερόμενα εις τους θεμελιώδεις παράγοντας της εθνικής οικονομίας της χώρας, ήτοι την Γεωργίαν και τα Δάση, τον όρυκτόν και ένάργιον πλούτον, την βιομηχανίαν και το εμπόριον, μετ' συνολτικής έκθέσεως περί των άποτελεσμάτων της ελληνικής άνασυγκροτήσεως μέχρι του 1950.

Αι πληροφορίες, αι άφορούσαι τους λοιπούς κλάδους της εθνικής οικονομίας, ως και τα δημόσια οικονομικά, την πίστιν, τας συγκοινωνίας και τα δημσία έργα, περιέχονται έν γενικαίς μόν γραμμαίς εις το πρωταχθέν άρθρον περί της οικονομικής Ιστορίας της Ελλάδος, έν λεπτομερείαις δε εις τα είδικά επί των θεμάτων ταύτων άρθρα του λεξικού. Η τοιαύτη κατάταξις της όλης έκρίθη προτιμωτέρα λόγω στενότητος του εις τον τόμον «ΕΛΛΑΣ» διατιθεμένου χώρου και προς άποφυγήν επιζημίον συντομεύσεων των ενδιαφερόντων ταύτων άρθρων. (βλέπε λέξεις: Θήρα, Κτηνοτροφία, Μελισσοκομία, Πίστις, Σηροτροφία, Σπογγαλεία, Ταπητουργία, Τουρισμός, Τράπεζαι, Ναυτιλία, Όδος, Σιδηρόδρομος, Συγκοινωνία, Ραδιοφωνία, Ταχυδρομείον, Τηλεπικοινωνία, Νόμισμα, Προϋπολογισμός, Φορολογία, Χρέος δημόσιον, Ηλεκτρική βιομηχανία, Λιμενικά έργα, Υδρομεις κλπ.)

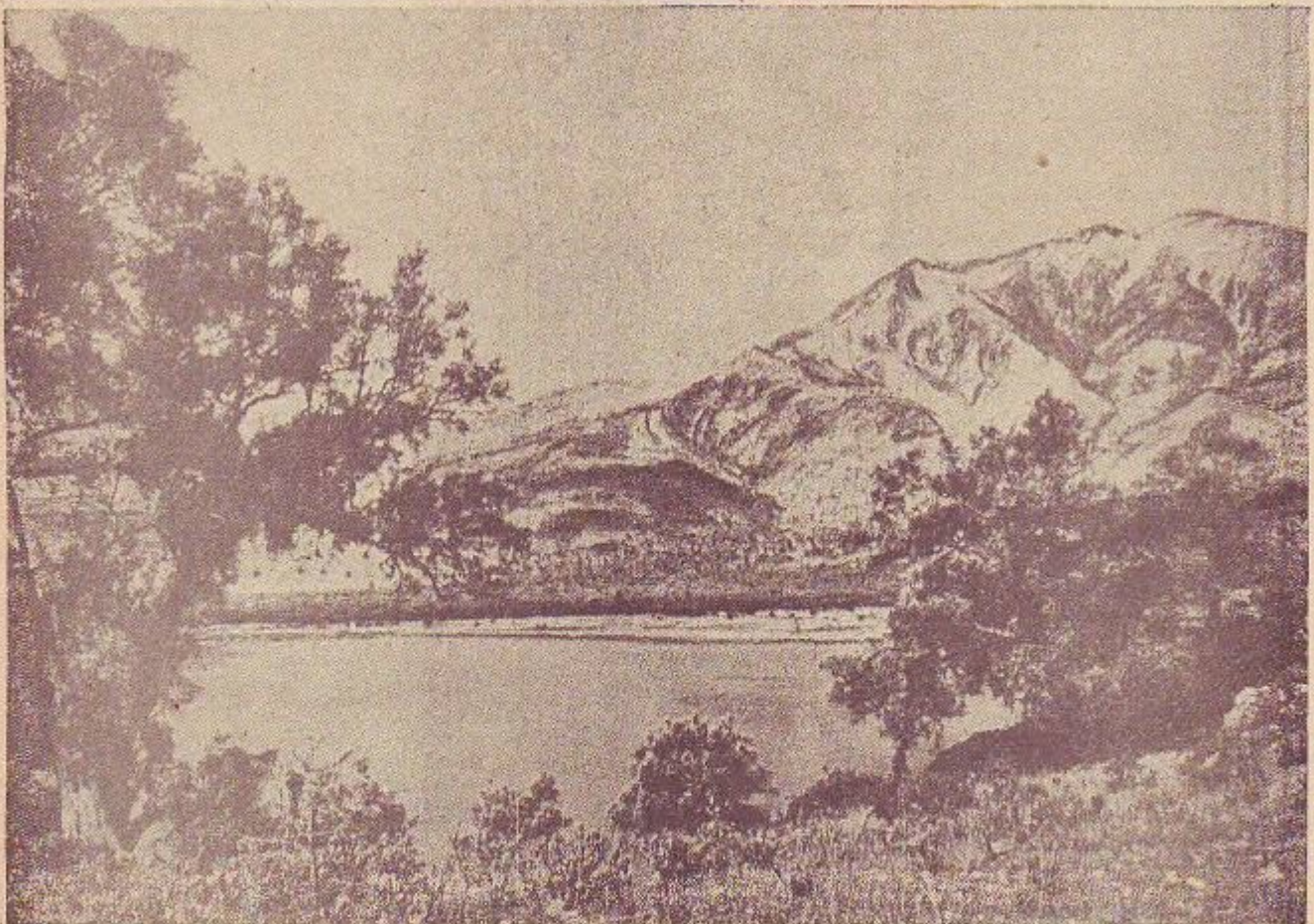
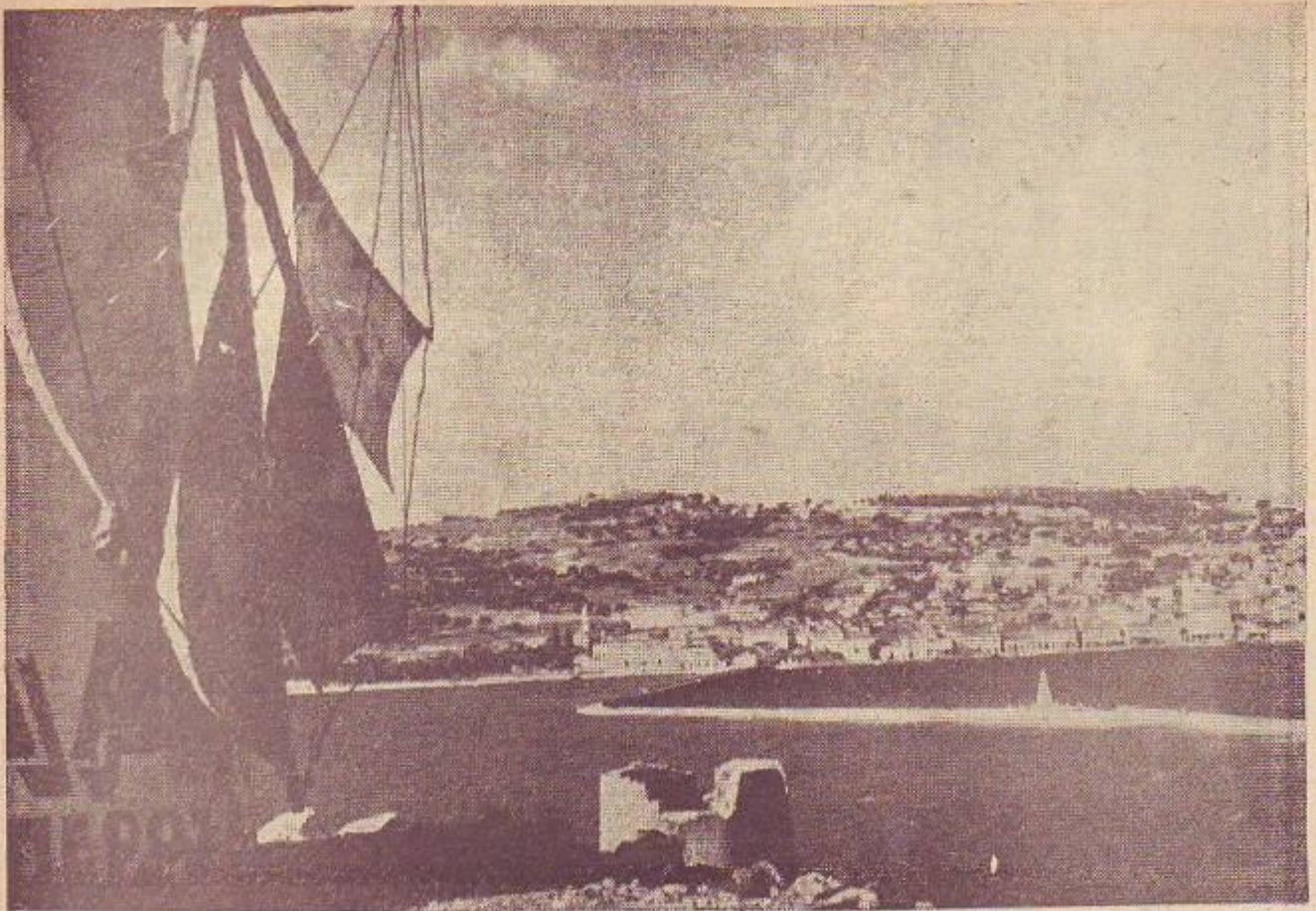

Άνω : Ἡ γαστρική νησίς «Ποντικονήσι» τῆς Κερκύρας. Κατὰ τὴν μυθολογίαν τὸ Ποντικονήσι εἶναι τὸ πλοῖον τῶν Φαιάκων, μὲ τὸ ὁποῖον ἐπέστρεψεν ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν Ἰθάκην καὶ τὸ ὁποῖον ὁ ἐξωργισμένος Ποσειδῶν ἐμορμύρωσεν εἰς τὸ μέσον τῆς θαλάσσης. Κάτω : Ἀποφῆς τῶν ὠκεῶν τῆς Ἰθάκης ἀπὸ ἀεροπλάνου.

*Ανω : Αποβίς του Ἀργοστολίου. Κάτω : Τοπίον τῆς Λευκάδος. Ἐλαιόδενδρα παρὰ τὸν φραιότατον φυσικὸν λιμένα τοῦ Βλυχοῦ εἰς τὰ ἀνατολικά τῆς νήσου. Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἀνεζήτησεν ὁ ἀρχαιολόγος Δαίρηφελδ τὴν ὀμηρικὴν Ἰθάκην.

Α'. — Είδη διατροφής

1. Σίτος	Τόννοι	475.000
2. Άραβόσιτος	»	55.000
3. Όρυζα	»	30.000
4. Όσπρια	»	20.000
5. Κηπευτικά είδη	»	6.500
6. Κρέατα	»	20.000
7. Ζάχαρις	»	80.000
8. Γάλα	»	2.000
9. Βούτυρον	»	500
10. Τυρός	»	500
11. Όα	»	1.500
12. Είδη άλιείας	»	20.000
13. Κριθή (διατροφή ζώων)	»	5.000
14. Καφές	»	8.000
15. Τέϊον	»	200
16. Κακάον	»	1.650
17. Πιπέρι μαύρο	»	350

Β'. — Καύσιμος ύλη.

1. Καυσόξυλα	Ζυγία (100 χιλιόγραμμα)	27.000
2. Ευλάνθρακες	Όκάδες	8.168.000
3. Ξυλεία	Κυβ.μ.	300.000
4. Γαιάνθρακες	Τόννοι	1.000.000
5. Πετρέλαιον	»	21.000
6. Βενζίνη	»	71.000
7. Νάφθα	»	243.000

Γ'. — Πρώται ύλαι φυσικής ή ζωϊκής προελεύσεως.

1. Πολτός χάρτου	Τόννοι	20.000
2. Κουτσούκ	»	850
3. Κάνναβις	»	3.200
4. Γιούτα	»	3.470
5. Νήματα εκ λίνου και καννάβως	»	1.043
6. Σπάρτα και τζίβα	»	450
7. Έρια	»	30.000
8. Βάμβαξ	»	4.000
9. Κάρυα εκ κοκκφοίνικος	»	2.453

Έκ των άνωτέρω στοιχείων καταδεικνύεται ότι, παρά την επέκτασιν των καλλιεργησίμων εκτάσεων και την εκ ταύτης αύξησιν της γεωργικής μας παραγωγής κατά τα τελευταία πρὸ τοῦ πολέμου ἔτη, ἡ εἰσαγωγή εἰδῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἠξήθη ἔτισης. Τοῦτο ὀφείλεται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν αὐξησιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ἀνώρισιν τοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν λαϊκῶν τάξεων.

Οἱ κατωτέρω ἀριθμοὶ, ἐμφαίνονται τὴν κατὰ κάποιον ἔτησιν κατανάλωσιν εἰς χιλιόγραμμα εἰδῶν τινῶν διατροφῆς πρὸ καὶ μετὰ τῶν Α' παγκόσμιον πόλεμον, εἶναι ἐνδεικτικοὶ τῆς ἐπέλευσός ἐπὶ τὰ βελτίω μεταβολῆς :

	1911—1914		1920—1936	
	Μέσος ὀρος	Μέσος ὀρος	Αὐξήσις	
1. Κρέας	13.7	16.9	24%	
2. Άρτος	130.0	160.0	23%	
3. Ζάχαρις	4.6	9.2	100%	
4. Όρυζα	2.3	3.7	61%	
5. Καφές	0.7	1.5	125%	

Ἐπολλαπλασιασθῆ ἔτισης ἡ κατανάλωσις τῶν ὀπωρῶν, τῶν γεωμήλων καὶ τοῦ γάλακτος. Σχετικὴ μείωσις παρατηρεῖται εἰς τὸ βούτυρον καὶ τὰς ρέγγας.

Ἐκ τῶν άνωτέρω στοιχείων, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τὰ στοιχεῖα ἐξαγωγῆς τῶν γεωργικῶν μας εἰδῶν, θὰ ἴδωμεθα νὰ ὁλοκληρώσωμεν τὰς ἀμέσως ἀνωτέρω διατυπωθείσας γνώμας, ὅσον ἀφορᾷ τὴν πολιτικὴν τῆς αὐταρκείας. Τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν ἐξαγομένων γεωργικῶν μας προϊόντων εἶναι ὁ κριθῶν, ἡ σταφίς, τὸ ἔλαιον, ὁ αἶνος, τὰ σῦκα καὶ μικραὶ σχετικῶς ποσότητες λαχανικῶν καὶ ὀπωρῶν. Τὸ σύνολον τῆς ἐξαγωγῆς ἐκτάσεως ἐκ τῆς ὁποίας παράγονται τὰ γεωργικὰ αὐτὰ προϊόντα ἀνέρχεται περίπου εἰς 3.350.000 στατέμματα. Αἱ ἐξαγομῆναι ὅμως ποσότητες ἐκ τῶν εἰδῶν τούτων — διότι μέρος αὐτῶν καταναλίσκεται εἰς τὰ ἐσωτερικόν — ἀντιπροσωπεύουν ἑκτάσιν περίπου 1.250.000 στρεμμάτων. Ἐάν ὑποτεθῆ ὅτι εἶναι συμφέρονσα, ἀπὸ οἰκονομικῆς καὶ ἠθι-

κῆς ἀπόψεως, ἡ ἀντικατάστασις τῶν ἀναλογουσῶν μετὰ τὰς ἐξαγωγὰς ἀνωτέρω καλλιεργειῶν διὰ τῆς καλλιεργείας, ἐπὶ τῆς ἀναφερθείσης ἐκτάσεως τῶν 1.250.000 στρεμμάτων, εἰδῶν τῶν ὁποίων ἔχει ἀνάγκη ὁ πληθυσμὸς καὶ ἄλλα εἰσαγομῆναι ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, θὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ ἡ ἑκτασις αὕτη, καλλιεργουμένη μετὰ ἀποδοτικώτερον διὰ τὰς ἑλληνικὰς συνθήκας εἶδος, θέν πρόκειται οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ποσοστῶν νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα τῆς αὐταρκείας. Ὅττω, ἐάν ἐπὶ παραδειγματι καλλιεργησωμεν τὴν ἑκτασιν ταύτην μετὰ σίτου καὶ ὑπολογίσωμεν τὴν μέσιν κατὰ στρέμμα ἀπόδοσιν πρὸς 100 χιλιόγραμμα, θὰ ἔχωμεν παραγωγήν 125.000 τόννων, ἤτοι τὰ τέταρτον μόλις τῆς ἐξωθεν εἰσαγομῆνης ποσότητος. Οἰαδήποτε ἐπομένως ἀντικατάστασις καλλιεργειῶν τινῶν δι' ἄλλων, τῶν ὁποίων τὰ προϊόντα ἀναγκαίον ἀμέσως διὰ τὴν διατροφήν ἢ ἱκανοποίησιν ἄλλων ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ, θέν πρόκειται νὰ λύσῃ κανὲν ζήτημα σχετικόν μετὰ τὴν αὐταρκείαν. Τὸ ἐμπορικόν μας ἄλλως τε ἰσοζύγιον ἔκλειεν ἀνεκῶθεν μετ' ἐλλείμματι, τὰ ὁποῖα ἐκαλύπτοντο, ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει, ἀπὸ τὰ ἐμδύσματα τῶν μεταναστῶν, τοῦ τουρισμῶν, τὴν ναυτιλίαν μας, ἀπὸ προσόδους ἐλληνικῶν κεφαλαίων τοποθετημένων εἰς τὸ ἐξωτερικόν ἢ ἐκ δανείων.

Αἱ δυνατοῦτες αὐξήσεως τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Ἡ ὀργάνωσις τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ εἴδους καὶ τῆς ποιότητος τῶν γεωργικῶν προϊόντων καὶ τὴν διάθεσιν αὐτῶν εἰς ἱκανοποιητικὰς διὰ τοὺς γεωργούς, ἄλλα καὶ συγχρόνως δίκαιας τιμὰς, θέν νὰ ἀποτελή τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιδιώξεων μας ὄχι μόνον ἐκ μέρους τοῦ κράτους γεωργικῆς πολιτικῆς. Ποῖα ὅμως εἶναι ἀραγε αἱ δυνατοῦτες αὐξήσεως τῆς γεωργικῆς μας παραγωγῆς :

Ἐκ τῶν στατιστικῶν δεδομένων σχετικῶς μετὰ τὰ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1922 καὶ μέχρι τοῦ ἔτους 1940 καλλιεργηθείσας ἐκτάσεις καὶ τὰ ἐκ τούτων παραχθέντα προϊόντα, παρατηροῦμεν ὅτι καὶ αἱ καλλιεργηθείσαι ἐκτάσεις ἠξήθησαν σημαντικῶτα καὶ ἡ παραγωγή εἰδῶν πρὸς διατροφήν καὶ χρῆσιν ἠξήθη ὡς πρῶτον ὅλων ἐν τῇ διουμηχανίᾳ ἠξήθη καὶ ἐβελτίωθη ἐπαισητῶς.

Ὅττω, αἱ κατὰ τὸ 1940 καλλιεργηθείσαι ἐκτάσεις, συγκριόμεναι μετὰ τὰς τοῦ 1922, παρουσιάζουν αὐξησιν περίπου κατὰ 110% (τὸ 1940 στρέμματα 27.000.000 ἐναντι στρεμμάτων 12.453.000 τοῦ 1922). Ἡ παρατηρουμένη αὐτὴ αὐξήσις δέν νὰ ἀποδοθῆ : 1) εἰς τὴν ἐκχέρωσιν νέων ἐκτάσεων (βάμναι, δάση κλπ.) 2) εἰς τὴν ἀποκάλυψιν νέων ἐδάσεων ἐκ τῆς ἀπαιτεράσεως τῶν παραγωγικῶν ἔργων Μακεδονίας καὶ τῶν προστατευτικῶν ἔργων Θεσσαλίας 3) εἰς τὸν περιορισμὸν ἢ τὴν παντελῆ κατάργησιν τῆς ἀγροναποδόσεως καὶ 4) εἰς τὴν ἀντικατάστασιν λειψάνων καὶ ἄσκαδων δι' ἄλλων πλέον προσδοσῶν καλλιεργειῶν.

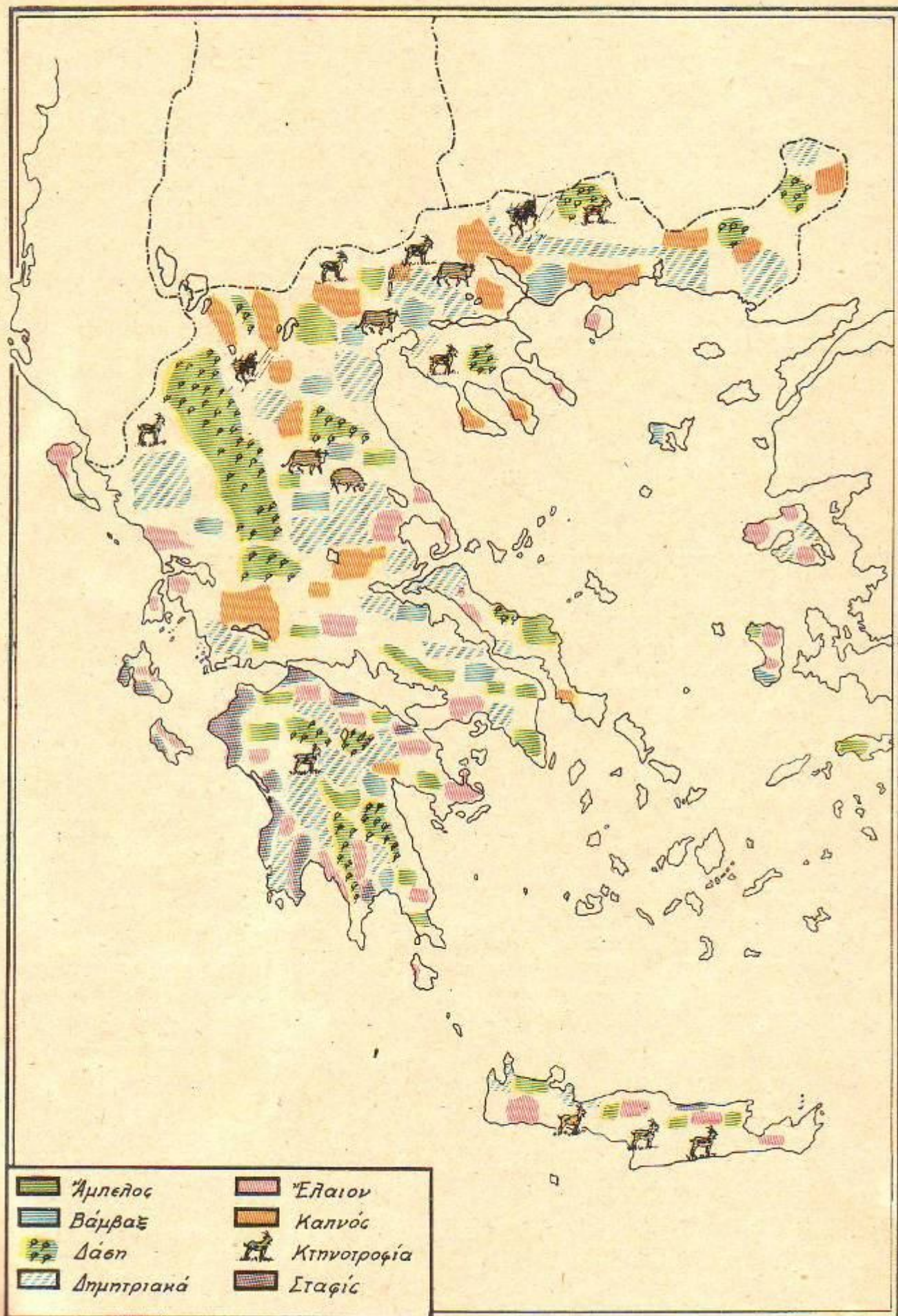
Ὅμοιος ἡ γεωργικὴ παραγωγή τοῦ 1940, συγκριόμενῃ μετὰ τὴν πρὸ δωδεκαετίας περίπου παραγωγήν διὰ τὰ περισσῶτερα καὶ κυριώτερα εἶδη — πλὴν τοῦ κτηνοῦ, ἡ μείωσις τῆς παραγωγῆς τοῦ ὁποίου ὀφείλεται εἰς τὴν ἐφαρμοσθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κράτους πολιτικῆς τῆς μείωσεως τῶν διὰ κτηνοῦ καλλιεργουμένων ἐκτάσεων — φέρεται κατὰ πολὺ ἠξήθη, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν κατωτέρω ἀριθμῶν :

	1928		1940	
	Στρέμμ.	Παραγ. εἰς τόνν.	Στρέμμ.	Παραγ. εἰς τόνν.
Σίτος	5.380.400	356.129	10.461.000	904.600
Κριθή καὶ ὄρωμη	3.140.825	353.912	7.854.000	697.000
Άραβόσιτος	1.824.200	128.845	—	—
Όσπρια	499.730	22.700	1.857.300	119.500
Καπνὸς	930.765	58.734	695.800	47.300
Βάμβαξ ἀνεκ.	154.040	10.750	847.200	52.000
Γεώμηλα	106.165	33.090	719.700	676.800
Γλεύκος	1.316.650	307.525	1.852.500	339.200
Σταφίς	563.600	159.450	798.200	166.400
Έλαιόν	—	100.000	—	103.000

Ἡ σημειουμένη κατὰ τὰ ἀνωτέρω αὐξήσις δέν ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός καὶ μόνον τῆς αὐξήσεως τῶν καλλιεργουμένων ἐκτάσεων. Ὅφείλεται συγχρόνως καὶ εἰς τὰς υλοθετηθείσας καὶ ἐφαρμοσθείσας βελτιωμένες μεθόδους καλλιεργείας, συνεπεία τῶν ὁποίων ἠξήθησαν σημαντικῶς αἱ στρεμματικαὶ ἀποδόσεις (ἀρῶσις, λιπάνσεις, ἀρδύσεις, βελτιωμένοι σπόροι κλπ.).

Παρὰ τὴν σημειωθείσαν ὅμως ἔντασιν εἰς τὴν ἐν γένει γεωργικὴν δραστηριότητα καὶ τὴν λίαν αισθητὴν αὐξησιν τῶν πλείστων εἰδῶν διατροφῆς κλπ., ἡ ἐκ παραλλήλου αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ γενικὴ βελτίωσις τοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέ-

Γεωργία και Κτηνοτροφία

γατικών κλάδων, ήτις προστασία είναι ανάγκη εν καιρῷ να εκδηλωθῆ εἰς μέγιστον βαθμὸν καὶ διὰ τὸν λόγον τῶν μεγάλων καταστροφῶν, αἵτινες ἐπῆλθον εἰς τὴν κτηνοτροφίαν μας συνεπεία τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἀσθετικῶν μας ἀνωμαλιῶν.

Πρῶτον μέλημα τοῦ κράτους δεεῖται νὰ εἶναι ἡ ὄσον τὸ δυνατόν ταχύτερα ἀντικατάστασις τοῦ ἀπολεσθέντος ζωικού κεφαλαίου καὶ εἰς τὴν καλύτεραν δυνατὴν ποιότητα, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ συμπλήρωσις τῶν κενῶν τὰ ὁποῖα ἐνεφανίζοντο προστασιακά.

Ἡ καλὴ διατροφή τῶν ζῶων ἐν γένει πρέπει, ἐν συνεχείᾳ, νὰ ἀποτελέσῃ τὴν διαρκὴ μέριμναν τοῦ κράτους, τῶν κτηνοτρόφων καὶ τῶν γεωργῶν. Εἰς πλείστας περιφέρειάς τῆς Ἑλλάδος ἡ διατροφή τῶν ζῶων, καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐργατικῶν, εἶναι πεινρὰ καὶ ἐξαστάται ἀπὸ τὴν αὐτοφυῆ δάσχησιν. Τὸ ἄχυρον καὶ ἐλαχίστη προσότης δημητριακῶν ἢ ψυχανθῶν, κατὰ τὰς ἡμέρας μόνον τῆς ἐργασίας, ἀδικητρῶν τὴν ὑποθιμμένην διατροφήν τῶν ζῶων. Ὁ γεωργὸς δοκιμάζεται σκληρῶς κατὰ τοὺς ὄρνιθους χειμῶνας συνεπεία τῆς ἀπωλείας τῶν ζῶων ἐκ τῆς πείνης. Διὰ τοῦτο λόγους αὐτοῦ, τῆς ἐλλείψεως τροφῶν, ὑποφέρουν τὰ παραγωγικά ζῶα.

Ὁ σπουδαιότερος λόγος τῆς παρατηρουμένης παρ' ἡμῖν στασιμότητος εἰς τὴν πρὸσον τῆς κτηνοτροφίας εἶναι ἡ ἀνεπάρκεια τῆς παραγωγῆς κτηνοτροφικῶν εἰδῶν. Αἱ φυσικαὶ δασκαὶ καὶ οἱ λιμῶνες, παρὰ τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῶν, εἶναι ἀνεπαρκεῖς καὶ ἐλάχιστα ἀποδοτικοὶ εἰς τροφάς. Τούναντιον οἱ τεχνητοὶ λιμῶνες, λόγω τοῦ ὅτι δημιουργοῦνται ἐπὶ ἔδαφον γονιμοτέρων καὶ λόγω ἐκλογῆς τῶν φυτῶν, τὰ ὁποῖα σπείρονται εἰς αὐτοὺς, ἀποδίδουν καλύτερας καὶ περισσύτερας τροφὰς εἰς ἔκτασις πολὺ μικρότερας τῶν φυσικῶν λιμῶνων.

Αἱ καλλιέργειαι τῶν κτηνοτροφικῶν φυτῶν εἰς τὰ γεωργικῶς προηγμένα κράτη ἐγένοντο σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς βάρος τῶν μὴ ἀποδοτικῶν καλλιεργειῶν.

Ὡς ἐνδεικτικόμενα μέτρα διὰ τὴν ἐξασφάλισιν καλῆς διατροφῆς τῶν ζῶων μας δύνανται νὰ ὑποδειχθῶν: 1) Ἡ εἰσαγωγή εἰς τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν ἔκτασιν τῆς καλλιεργείας χορτοδοτικῶν καὶ καρποδοτικῶν κτηνοτροφικῶν φυτῶν καὶ κυρίως ψυχανθῶν. 2) Ἡ τεχνικὴ βελτίωσις τῶν δασκοτόπων. 3) Ἡ ἐκτέλεσις ἀρδευτικῶν καὶ ἀποστραγγιστικῶν ἔργων πρὸς δημιουργίαν νέων λιμῶνων καὶ ἐξυγιάνισιν τῶν ὑπαρχόντων. 4) Ἡ ἀτελής εἰσαγωγή — κατὰ τὸ δυνατόν — πυκνῶν ἰδίᾳ ζωοτροφῶν (καρποί, πλακοῦντες, κρεατάλευρα, ἀσταύλευρα κλπ.). 5) Ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἐξαγωγῆς πυκνῶν τροφῶν (πίτυρα, πλακοῦντες, ξυλοκέρατα κλπ.).

Ἡ κτηνοτροφία μας, ἰδίᾳ ἡ ποιμενικὴ, δὲν ὑποφέρει μόνον ἐκ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν. Ἐκτεθειμένη εἰς τοὺς φυσικοὺς κινδύνους (ψύχος, ὕγρασις, ὑπερβολικὴ θερμότης, ἀγρία ζῶα κλπ.), εἰς τοὺς κινδύνους ἐκ τῆς ἐλλείψεως στέγης διὰ

τὰ ζῶα, ὑφίσταται τεραστίας ζημίας. Ἡ ἀντιμετώπισις τῶν τοιούτων ἐλλείψεων δεόν ν' ἀποτελέσῃ τὴν κυρίαν μέριμναν τοῦ κράτους.

Ἰδιαιτέρα ἐπίσης μέριμνα πρέπει νὰ καταβληθῆ διὰ τὸν ἐξευγενισμόν τῶν ἐντοπιῶν ζῶων, διότι θὰ ἔχῃ μέγιστην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κτηνοτροφίας μας. Ἐπιλογή τῶν καταλλήλων ζῶων καὶ εἰσαγωγὴ κατόπιν ἐρεύνης τῶν πλῆον παραγωγικῶν γενεῶν τῶν θυγαμῶν νὰ προσαρμωθῶν εἰς τὰς κλιματολογικὰς συνθήκας τῆς χώρας μας, θὰ ἔχῃ ἄριστα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κτηνοτροφίας μας ἀποτελέσματα. Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς προσπάθειας ταύτης ἐπιβάλλεται ἡ ἐπέκτασις τῶν κτηνοτροφικῶν σταθμῶν, σταθμῶν ἐπιτήδεων κλπ.

Εἰς τὴν αὔξησιν τῆς κτηνοτροφικῆς μας παραγωγῆς θὰ συντελέσῃ σπουδαίως καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς οἰκοσύτου, ἡμιοκοσύτου καὶ τῆς σταυλικῆς κτηνοτροφίας καὶ ἰδίᾳ τῆς οἰκοσύτου χοιροτροφίας ἐξ ἐκλεκτῶν ζῶων βελτιωμένων γενεῶν. Διὰ τὸν μορφῶν τούτων τῆς κτηνοτροφίας προβλέπεται καλύτερα χρῆσιμοποίησις τῶν τροφῶν καὶ τῶν διαφόρων ὑποπροϊόντων (ὑπολείμματα λαχανοκήπων, ἀγοκρημάτων, ἐργοστασίων, γεωργικῶν βιομηχανιῶν κλπ.) καὶ συνεπῶς ἡ καλύτερα διατροφή καὶ περιποίησις τῶν ζῶων.

Ἡ βελτίωσις καὶ ἐπέκτασις τῆς βιομηχανοποιήσεως τῶν γαλακτοκομικῶν προϊόντων θὰ συντελέσῃ ἐπίσης εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ αὔξησιν τῆς παραγωγῆς τῶν προϊόντων τούτων.

Ἡ ἐπὶ τῶν ζῶων καὶ τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων φορολογία — ἀμεσος ἢ ἕμμεσος — δεόν νὰ ἀναθεωρηθῆ. Τὸ βάρος τῆς φορολογίας ταύτης ἐπιβαρύνει ἀμέσως τοὺς κτηνοτρόφους, οἵτινες ἀποτελοῦν λίαν συμπαθεῖ τάξιν μεταξὺ τῶν παραγωγικῶν τάξεων τῆς χώρας καὶ ἀξίαν εἰδικῆς προστασίας. Ἡ προσπάθεια τοῦ κτηνοτρόφου εἶναι σκληρὰ, ἡ δὲ ζωὴ του εἶναι ἐστερημένη τῶν συνήθων ἀπολαύσεων τῆς ζωῆς. Ἄλλα καὶ ἡ πολλαπλὴ ἐπιβάρυνσις τῆς κτηνοτροφίας καὶ τῶν προϊόντων αὐτῆς — πλὴν τῆς τοῦ δημοσίου — ὑπερδῶμα, κοινοτήτων, ἀγοροφυλακῆς, ταμειῶν λιμενικῶν, ὁδοποιίας, προκυμαίων, ὑδρεύσεως, ὑπὲρ θεραπευτηρίων, παιδικῶν σταθμῶν κλπ., ἐπιβαλλομένη εἰκὴ καὶ ὡς ἔτυχεν ὑπὸ τῶν διαφόρων τοπικῶν ἀρχῶν δὲν ἀποτελεῖ μόνον φορολογικὴν ἀναρχίαν, ἀλλὰ καὶ πλῆττει σπουδαίως τὸν πλουτοπαραγωγικὸν τοῦτον κλάδον, ἀποβαρύνει τοὺς κτηνοτρόφους καὶ συντελεῖ εἰς τὴν ἀναστολήν τῆς ἀναπτύξεως τῆς κτηνοτροφίας μας εἰς βάρος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ τοῦ ἐθνικοῦ μας εἰσοδήματος.

Ἀ ν δ ρ ἔ α ς Λ α μ π ρ ὄ π α υ λ ο ς

Γεωργικὴ Οἰκονομία

ΤΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1940 ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Ἐπιφάνεια. — Πληθυσμός. — Πυκνότης πληθυσμοῦ. — Σύγκρισις πρὸς τὰς λοιπὰς Βαλκανικὰς χώρας. Ἡ συνολικὴ ἔδαφικὴ ἐπιφάνεια τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προπολεμικῶν συνῶρων τῆς, ὑπολογίζεται περίπου εἰς 130.000.000 στρέμματα, ὃ δὲ πληθυσμὸς τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1938 — τὸ ἔτος 1938 λαμβάνεται ὡς βάση τῶν στατιστικῶν πληροφοριῶν λόγω τῆς πληρότητος τῶν στοιχείων τῶν ὑπαρχόντων διὰ τὸ ἔτος τοῦτο — ἀνέρχεται περίπου εἰς 7.100.000 κατοίκους. (Ἡ συνολικὴ ἔδαφικὴ ἐπιφάνεια τῶν Δωδεκανήσων ὑπολογίζεται εἰς 2 1/2 ἑκατομ. στρέμματα καὶ ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν περίπου εἰς 130.000 κατοίκους).

Ἡ πυκνότης, συνεπῶς, τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, συγκρινομένη πρὸς τὴν συνολικὴν τῆς ἔδαφικῆς ἐπιφάνειαν παρουσιάζει 55 κατοίκους κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον, ἔναι 38 κατοίκων τῆς Ἀλβανίας, 61,5 κατοίκων τῆς Βουλγαρίας, 67 κατοίκων τῆς Ρουμανίας καὶ 63 κατοίκων τῆς Γιουγκοσλαβίας.

Κατὰ συνέπειαν, ἡ Ἑλλάς, μετὰ τὴν Ἀλβανίαν, παρουσιάζει τὴν μικρότερον πυκνότητα πληθυσμοῦ μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν.

Ἡ πυκνότης, ἐξ ἄλλου, τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεώς τῆς μέχρι τοῦ 1938 παρουσιάζει σχετικῶς συνεχῆ καὶ σταθερὰν αὔξησιν. Οὕτω, κατὰ τὸ 1828, ἡ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον ἀνέρχεται εἰς 16 κατοίκους, κατὰ τὸ 1848 εἰς 21, κατὰ τὸ 1868 εἰς 28,5, κατὰ τὸ 1888 εἰς 34, κατὰ τὸ 1908 εἰς 42, κατὰ τὸ 1918 εἰς 39,5, κατὰ τὸ 1928 εἰς 48 καὶ κατὰ τὸ 1938 εἰς 55.

Ὁ κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1940 παραγωγικὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος, ὁ ἄριστος, δηλονότι, ἐν οὐδὲποτε ἐπάγγελμα (ἀρτοποιεῖ ἢ ἥλιει) ἀποτελεῖ τὰ 42 % τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ. Τὸ ὑπόλοιπον ἑκατοστιαίον ποσοστὸν ἀποτελοῦν οἱ εἰσοδηματῆαι, οἱ σπουδασταί, οἱ παρήλικες, οἱ συναξιούχοι,

αἱ γυναῖκες αἱ ἀσχολούμεναι εἰς τὰ οἰκιακὰ καὶ οἱ μὴ δύναμνοι νὰ ἐργασθῶν ἀνήλικοι.

Ὁ παραγωγικὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὰς προηγηθείσας δύο ἀπογραφὰς, ἀποτελεῖ μικρότερον ἀκόμη ποσοστὸν (κατὰ τὸ 1907 ἀνέρχεται εἰς τὰ 28 % τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ καὶ κατὰ τὸ 1920 εἰς τὰ 34,5 %). Ἡ σημειωθεῖσα, ἐν τῷ μεταξύ, αὔξησις οφείλεται κυρίως εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργαζομένων γυναικῶν. Τὸ ποσοστὸν τοῦ ἐργαζομένου πληθυσμοῦ ἐν Βουλγαρίᾳ εἶναι ἀνώτερον τοῦ ἰδιοῦ μας, ἀνέρχοντο εἰς 55,5 % ἐπὶ τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας ταύτης.

Ὁ γεωργικὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος — λαμβάνονται ὡς βάση οἱ κατοικοῦντες εἰς χωρία πληθυσμοῦ κάτω τῶν 5.000 κατοίκων — ἀνέρχεται περίπου εἰς τὰ 65 % τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ. Ἡ ἀναλογία ὁμοῦ τῶν κατ' ἐπάγγελμα γεωροκτηνοτρόφων καὶ τῶν ἐργαζομένων εἰς συναφεῖ ἐπαγγέλματα κατοίκων ἀνέρχεται, περίπου, εἰς τὰ 61 % τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ μεταξὺ τῶν τεσσάρων Βαλκανικῶν χωρῶν σύγκρισις τῶν πληθυσμῶν, τῶν ἀσχολούμενων μὲ τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν ἀλιεσίαν καὶ τῶν εἰς συναφεῖ ἐπαγγέλματα ἐργαζομένων κατοίκων, παρουσιάζει τὰ ἑξῆς ποσοστὰ ἐναντι τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ τῶν αὐτῶν χωρῶν: Ἑλλάς 61,1 %, Βουλγαρία 81,8 %, Γιουγκοσλαβία 82,8 %, Ρουμανία 80 %.

Ἀπὸ τῆς ἀόψεως, κατ' ἀκολουσίαν, τοῦ ποσοστοῦ τοῦ ἀσχολούμενου εἰς καθαροὺς γεωργικὰς ἐργασίας — δὲν συμπεριλήφθησαν εἰς τὸ ποσοστὸν τοῦτο οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τὰς γεωργικὰς βιομηχανίας — καταδεικνύεται ὅ γεωργικὸς χαρακτηρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν λοιπῶν Βαλκανικῶν χωρῶν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ καθόλου παραγωγικὴ διάρθρωσις τῆς Ἑλλάδος ἐμφανίζεται ὡς περισσότερο βιοβιομηχανισμένη ἐναντι τῶν λοιπῶν Βαλκανικῶν χωρῶν, διότι καὶ μὲν ὑπερτερεῖ εἰς τὴν γεωργίαν, ὑπερτερεῖ ὁμοῦ τούτων εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸν ἐμπόριον (π.χ. βιομηχανία: Ἑλλάς 17,8 % τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ, Βουλγαρία 9 %, Γιουγκοσλαβία 7,7 %, Ρουμανία 12,8 %).

Ρουμανία 7.8 %. Έμποριον: Έλλάς 8.6 % του συνολικού πληθυσμού, Βουλγαρία 2.8 %, Γιουγκοσλαβία 2.7 %).

Κατανομή των εκτάσεων. Έκ της συνολικής εδαφικής επιφάνειας της Ελλάδος (πλήν Λαδοκανήσου) — 130.000.000 στρέμματα περίπου — τα 80 % είναι έκτασις όρεινή και μόλις το υπόλοιπον 20 % — περίπου 20.000.000 — είναι πεδινή.

Η υπό λιμών και τελμάτων καλυπτομένη επιφάνεια και η κατακλυζόμενη εν γένει έκτασις, εις τρόπον ώστε, αν δεν καθιστά την καλλιέργειαν απόλυτως αδύνατον, την καθιστά όμως πάντως πλημμελή, ανέρχεται περίπου εις 4 εκ. στρέμματα (3 % της όλης επιφάνειας). Έκ της εκτάσεως ταύτης τα 940.000 στρέμματα είναι λιμναί, περί τα 1.160.000 στρέμματα αποτελούν τελματα γεινιάζοντα με τας λιμνας, τους ποταμούς και την θάλασσαν και περίπου 1.900.000 στρέμματα κατακλύζονται υπό υδάτων καθ' ολοκληρον σχεδόν τώ ετος. Διά την άποστράγγισιν και προστασίαν εκ πλημμυρών της εκτάσεως της τελευταίας κατηγορίας εφίστανται υπό εκτέλεσιν ανάλογα προστατευτικά έργα, δια των οποίων επιδιώκεται η δυνατότης καλλιέργειας του έδαφους καθ' όλον τώ ετος.

Συγκεκριμένως, αι διαφόρου μορφής εκτάσεις της Ελλάδος διακρίνονται ως ακόλουθως:

	Στρέμματα	
1. Όρειναι και βραχώδεις εκτάσεις, λιμναί και τέλματα	28.500.000	21.9 %
2. Πτωχά άγωνα και πενιχρά εις βοσκήν εδάφη	22.500.000	17.3 %
3. Δασική εκτασις	19.180.000	14.8 %
4. Αναδασωτέα εκτασις	24.500.000	18.9 %
5. Λειμώνες και καλλιεργήσιμοι εκτάσεις μετά θελήωσιν, ίδιως όρειναι και κατακλυζόμεναι, ως και χέρσαι άγροί και εν άγροναπαύσει	8.700.000	6.7 %
6. Καλλιεργούμεναι εκτάσεις	26.500.000	20.4 %
Σύνολον στρέμματα	129.880.000	100 %

Καλλιεργούμεναι εκτάσεις. — Καλλιεργητάι. Κατά τώ ετος 1938 εκκαλλιεργήθησαν εν Ελλάδι εκτάσεις, αιτινες ανήλθον εις 24.095.527 στρέμματα. Εις τας εκτάσεις ταύτας δεν περιελήθησαν αι άποτελούσαι ανσηματικούς ελαιώνας και δενδροκήπους ύπολογιζόμεναι εις 2.400.000 στρέμματα. Κατά τώ ετος 1939, αι καλλιεργηθείσαι εκτάσεις ανήλθον εις 25.891.400 στρέμματα, και κατά τώ ετος 1940 (έτος κηρύξεως του πολέμου κατά της Ελλάδος υπό της Ιταλίας, καθ' ό η πρός καλλιέργειαν προσπάθεια όχι μόνον των άγροτών, αλλά και γενικώς του πληθυσμού υπερέθη πάσαν προσδοκίαν) εις 27.034.700 στρέμματα, μη συμπεριλαμβανομένων των ελαιών και δειδροκήπων.

Υπολογισμοί γενόμενοι επί τη βάσει των κατά τώ 1939 δεδομένων υποστηρίζουν ότι αι δυνάμεναι να καλλιεργηθούν γενικώς εκτάσεις δεν θα ήτο δυνατόν να υπερβούν τα 30.000.000 στρέμματα, ήτοι τα 23 % περίπου της συνολικής εδαφικής επιφάνειας της Ελλάδος.

Ο ύπολογισμός ούτος κρίνεται λίαν μετριοπαθής. Υποστηρίζεται δηλαδή — και συμφωνούμεν προς την γνώμη ταύτην — ότι δια της εκτελέσεως των ευδαικυσμένων και άποραιήτων έγγειοβελτιωτικών έργων, και ειδικώς έργων άποστραγγιστικών, αι άποκαλυφθήσασιν εκτάσεις, αιτινες θα άποδοθούν εις αύξησιν των καλλιεργησίμων εδαφών, ύπολογίζονται εις 6.000.000 στρέμματα. Ούτω, αι καλλιεργήσιμοι εκτάσεις θεωρείται πιθανόν ότι δύνανται να φθάσουν εις τα 35.000.000 στρέμματα, ήτοι περίπου εις τα 27 % της συνολικής εδαφικής επιφάνειας της Ελλάδος.

Κατά τώ ετος 1921 αι καλλιεργηθείσαι εκτάσεις ανήχοντο εις 12.323.680 στρέμματα, κατά τώ 1930 — έτος ίδρύσεως της Αγροτικής Γραφείας — εις 17.800.000 περίπου στρέμματα, κατά τώ 1939 ύπερ τα 28.000.000 στρέμματα και κατά τώ ετος 1940 — έτος μεγάλης, ως άνεσόδου, προσπαθείας — ύπερ τα 29.000.000 στρέμματα.

Έκ των αποτελεσμάτων ταύτων δυναται δικαίως να εξαρθή η έντατική και συνεχής αύξουσα ποσοτητής του γεωργικού κόσμου της Ελλάδος, η οποία υπό τας κατευθύνσεις του ύπουργείου της Γεωργίας και την στοργικήν προστασίαν, τάσαν από άπόψεως οικονομικής, δσον και τεχνικής και ήθικής ακόμη, της πολιτείας των άγροτών, έπετίλεσε, κατά τα προηγήθηνα του πολέμου έτη, πραγματικά θαύματα ως προς την εξέλιξιν του ελληνικού γεωργικού προβλήματος.

Η Ελλάς από άπόψεως καλλιεργησίμων εκτάσεων, πλήν της Αλβανίας, κατέχει μειονεκτικήν θέσιν έναντι των λοιπών Βαλκανικών χωρών.

Έπί 130.000.000 στρεμμάτων όλικής επιφάνειας αι καλλιεργήσιμοι εκτάσεις της ύπολογίζονται εις 28.500.000, ήτοι ποσοστόν 22 %.

Έπί 27.538.000 στρεμμάτων όλικής επιφάνειας της Αλβανίας, τώ ποσοστόν των καλλιεργησίμων εκτάσεων άνέρχεται εις 13 %, ήτοι εις στρέμματα 3.500.000.

Έπί 103.880.000 στρεμμάτων όλικής επιφάνειας της Βουλγαρίας, τώ ποσοστόν των καλλιεργησίμων εκτάσεων άνέρχεται εις 32.5 %, ήτοι εις στρέμματα 33.500.000.

Έπί 295.000.000 στρεμμάτων όλικής επιφάνειας της Ρουμανίας, τώ ποσοστόν των καλλιεργησίμων άνέρχεται εις 45 %, ήτοι εις στρέμματα 130.000.000.

Έπί 247.500.000 στρεμμάτων όλικής επιφάνειας της Γιουγκοσλαβίας, τώ ποσοστόν των καλλιεργησίμων εκτάσεων άνέρχεται εις 30 %, ήτοι εις στρέμματα 74.000.000.

Κατά συνέπειαν, η Ελλάς, λόγω του όρεινού και άγρονύ βίου της, εξαιρείται της Αλβανίας, κατέχει, μεταξύ των Βαλκανικών χωρών, τώ κατώτερον ποσοστόν καλλιεργησίμων εκτάσεων εν σχέσει με την συνολικήν της επιφάνειαν.

Έξ άλλου, ενώ η Ελλάς, ως προς την πυκνότητα του πληθυσμού της, συγκρινομένη με την όλικήν επιφάνειάν της, κατέχει την τελευταίαν θέσιν μεταξύ των Βαλκανικών χωρών, όπως έσημειώσαμεν και άνωτέρω, κατέχει αντίθετως, εξαιρείται πάντοτε της Αλβανίας, την πρώτην θέσιν πυκνότητας, εν συγκρίσει με τον πληθυσμόν, ύπολογιζομένης επί της καλλιεργησίμου εκτάσεως (πυκνότης πληθυσμού εν σχέσει με την καλλιεργησίμου έκτασιν κατά τετραγωνικόν χιλιόμετρον: Ελλάς, κάτοικοι 249, Αλβανία 300, Βουλγαρία 190, Ρουμανία 150, Γιουγκοσλαβία 210).

Ο αριθμός των Ελλήνων καλλιεργητών ύπολογίζεται περίπου εις 995.000 γεωργικές οικογενείας. Εις τον άριθμόν τούτον περιλαμβάνονται 162 κτήματα του δημοσίου, 684 δήμων και κοινοτήτων, 1462 μόνων και έκκλησιών, 138 συνεταιρισμών, 104 σχολείων και 1400 περίπου διαφόρων ειδικών τμημάτων και ίδρυμάτων.

Έκ των άνωτέρω καλλιεργειών: 1) 350.000 περίπου καλλιεργούν εις ιδιόκτητα ή άλλα (έμφυτευτάι, μισθώται, κολλήγοι) εδάφη εκτάσεως 1—10 στρεμμάτων, 2) 330.000 περίπου εκτάσεως 11—30 στρεμμάτων, 3) 125.000 περίπου εκτάσεως 31—50 στρεμμάτων, 4) 120.000 περίπου, εκτάσεως 51—100 στρεμμάτων, 5) 35.000 περίπου, εκτάσεως 101—1.000 στρεμμάτων, 6) 1.250 περίπου, εκτάσεως 1.001—10.000 στρεμμάτων και 7) 190 περίπου, εκτάσεως άνω των 10.000 στρεμμάτων.

Καλλιεργούμενα είδη. — Παραγωγή. — Αξία γεωργικών προϊόντων. Αι κατά τώ ετος 1938 καλλιεργηθείσαι εκτάσεις κατ' είδος γεωργικών προϊόντων, η γεωργική και κτηνοτροφική εν γένει παραγωγή και η αξία των προϊόντων εις βραχράς έμφανίζεται ως ακόλουθος:

Στρέμματα	Παραγωγή εις τόνους	Αξία εις δραχ. προπολεμικάς	
1) Σιτηρά εν γένει: (σίτος, κριθή, σμιγός, άραβόσιτος, βρώμη, σίκαλις, όρυζα, κέχρος κλπ.)	16.067.000	1.674.257	9.168.249.921
2) Όσπρια: (φασίλοι, κύμα, έρέβυθοι, φακή, ρόδη, βίκος κλπ.)	1.218.520	78.943	575.278.858
3) Προϊόντα λαχανοκήπων: (γεώμηλα, πεπο, ναιδι, κρόμμυα και σκόρδα ξηρά, ταμάτες κλπ.)	900.997	695.800	1.675.131.308
4) Βιομηχανικά άρωματικά προϊόντα: (καπνός εις φύλλα, βάμβαξ, σηπάμιον, γλυκάνισον, μαστίχα κλπ.)	1.931.108	101.725	3.424.175.037
5) Ζωοτροφικά προϊόντα: (συνός, ξηρά τριφύλλια, χάρτον, σπανάκι σιτηρών, άχυρον κλπ.)	1.329.098	2.202.213	2.003.452.250
5) Άμπελοι: (γλεόκος, σταφυλάι έπιτραπέζια)	1.852.356	564.000	1.913.095.647
7) Σταφίδες: (κορινθιακή, σουλ-			

	Παραγωγή εις τόνους	'Αξία εις δραχ. προπολεμικάς
Ιανίνα, ροζακιά)	796.908	187.507
8) Δευδροκομικά είδη:		
α) μανδραρίνια, λε- μόνια, κίτρα, παρ- τοκάλια, νερά- τζια και λοιπά έ- σπεριδοειδή τεμάχια	503.298.000	
β) μήλα, αχλά- δια, σύκα, ά- μύδαλα, μούρα, μαρέσφυλλα, κά- στανα, λεπτοκά- ρσα, ξυλοκέρατα, βαλανίδια, έλασιον, έλαια	τόνοι 511.883	3.771.805.242
9) Κτηνοτροφικά, μελισσοκομικά, πτηνοτροφικά καί καί αλιευτικά προϊόντα:		
α) Γάλα, τυρός, βούτυρον, έριον, μέλι, κηρός	τόνοι 329.035	3.542.365.000
β) ώα δωδακάδες	45.065.325	803.835.000
γ) ιχθύες χλγ.	23.151.609)	
δ) σπόγγοι χλγ.	39.600)	500.000.000
ε) σπρωτοφικά προϊόντα (κου- κούλια χωρά)		
χλγ.	3.842.506	364.400.000
10) Δασικά προί- όντα:		
α) ξυλεία κυβ. μ.	132.360)	
β) καυσόξ. ζύγια	32.000.000)	2.286.263.000
γ) ξυλόθρ. άκ.	108.796.515)	
δ) ρητίνη άκάδ.	24.042.691 ;	

Τό γεωργικόν έθνικόν εισόδημα. Κατά τή άνωτέρω, τό σύνολον του γεωργικού έθνικού εισοδήματος κατά τό 1938 μέ τινια άκόμη διακρίσεις ύπερ ώρισμένων σπουδαιότερων κλάδων έμφανίζεται ώς εξής:

1) Γεωργίας: άξια εις δραχ.	20.173.556.640	άναλογ, 64%
2) Δευδροκομίας:		
α. Έλαιοπαραγωγής	> 2.482.948.851.—	> 8%
β. Λοιπών δένδρων	> 1.288.856.391.—	> 4%
3) Κτηνοτροφίας	> 3.436.906.635.—	> 11%
4) Πτηνοτροφίας	> 803.831.679.—	> 2,5%
5) Μελισσοκομίας	> 94.542.921.—	> 0,3%
6) Άλιείας	> 500.000.000.—	> 1,6%
7) Σπρωτοφίας	> 364.400.000.—	> 1,2%
8) Δασών	> 2.286.263.000.—	> 7,4%
Σύνολον δραχ.	31.431.306.117.—	100%

Τό έθνικόν εισόδημα. Μία σύγκρισις του γεωργικού εισοδήματος της Ελλάδος προς τό συνολικόν έθνικόν εισόδημα θά ήτο επιδεβλημένη και άπαραίτητος διά πάντα μελετητήν.

Τό συνολικόν έθνικόν εισόδημά μας άνήρχετο κατά τό 1936 (μέχρι της έναόξεως του πολέμου δέν έδωμοσειύθησαν νεώτερα στατιστικά δεδομένα) εις 59.368.000.000 δραχμάς, ένώ κατά τό έτος 1927 άνήρχετο εις δραχμάς 44.393.000.000. Κατά τό έτος 1938, — όπερ έλήφθη, ώς έλέχθη, ώς βάσει των στατιστικών πληροφοριών, λόγω της πληρότητας των στοιχείων διά τό έτος τούτο — δέον να υπολογισθή, κατά τους πιθανώτετους υπολογισμούς προς τους όποιους συμφωνούν και οι είδικοί, τό εισόδημα τούτο ηύξημένον κατά 10—12%. Συνεπώς τό συνολικόν έθνικόν εισόδημα διά τό έτος 1938 δέον να υπολογισθή περίπου εις δραχμάς 65 — 67.000.000.000, εκ των όποιων περίπου 31.431.306.117 δραχμαί αντιπροσωπεύουν τό γεωργικόν εισόδημα.

Λόγω της έλλείψεως στατιστικών δεδομένων διά τους λοιπούς κλάδους του έθνικού εισοδήματος διά τό έτος 1938, έμμεθα υποχωρούμενοι, διά την πλήρη σύγκρισιν μεταξύ των κλάδων του έθνικού εισοδήματος, να λάβωμεν ύπ' όφιν τά άριστικά δεδομένα διά τό έτος 1936, τά όποια έμφανίζουν τά εξής αποτελέσματα:

1) Γεωργία	δραχ.	15.235.000.000	άναλογ, 25,7%
2) Κτηνοτροφία	>	4.619.000.000	> 7,8%
3) Δάση	>	1.200.000.000	> 2,0%
4) Άλιεία-θήρα	>	480.000.000	> 0,8%
5) Άγροτική οικοτεχν.	>	640.000.000	> 1,6%
6) Μεταλλεία-άλυκαί	>	466.000.000	> 0,8%
7) Βιοτεχν.-οίκοδομαί	>	3.350.000.000	> 5,6%
8) Βιομηχανία	>	6.190.000.000	> 10,9%
9) Συγκοινωνία (μετα- ταφοραί-Τ.Τ.Τ. - ναυ- τιλία)	>	10.693.000.000	> 18,5%
10) Κέρδη κεφαλ, (πί- στις-άσφάλεια - εμβά- σματα μεταναστών - έθν. δάνεια).	>	9.755.000.000	> 14,4%
11) Ύπτρ. (δημόσιαί - δημοτ. - ίδιωτ. ελεύθερα έπαγγέλματα)	>	6.740.000.000	> 11,9%
Σύνολον δραχ.		59.368.000.000	> 100,0%

Τό εισόδημα τούτο άντιστοιχεί προς έθνικόν πλούτον περίπου 400.000.000.000 δραχμών.

Έκ των άνωτέρω αριθμών εξάγεται ότι τό γεωργικόν εισόδημα κατά τό έτος 1936, άνωρχόμενον εις δραχμάς 22.174.000.000 (αύξ. αριθμ. 1—5 άνωτέρω πίνακος), αντιπροσωπεύει τά 37,4% του συνολικού έθνικού εισοδήματος, όπερ βάνει, δηλονότι, τό 1/3 του τελευταίου, ένώ εξ άλλου, κατά τό έτος 1939, καθ' ό τό γεωργικόν εισόδημα άνήλθεν εις τό ποσόν των δραχμών 31.500.000.000 περίπου ή αύξησις αύτου είναι λίαν σημαντική.

Τό έθνικόν μας εισόδημα του έτους 1936 υπολογιζόμενον κατά κεφαλήν (κάτοικοι περίπου 7.100.000), άντιστοιχεί προς δραχμάς 8604, έναντι δραχμών 7278 του έτους 1927.

Τό αυτό εισόδημα υπολογιζόμενον κατά κεφαλήν εργαζομένου ή όπασσθήποτε άσχαλουμένου εις την έθνικήν μας οικονομίαν (σύνολον εργαζομένου πληθυσμού 2.665.030 κάτοικοι), πικίλλει δι' έκαστον κλάδον αύτης. Ούτω τό συνολικόν μας έθνικόν εισόδημα άντιστοιχεί κατά κεφαλήν εργαζομένου ώς εξής:

1) Εις την Γεωργίαν	.....	Δραχμαί 13.300
2) Εις την Βιοτεχνίαν	.....	> 13.700
3) Εις την Βιομηχανίαν	.....	> 27.900
4) Εις την Συγκοινωνίαν	.....	> 37.400
5) Εις τό έμπόριον	.....	> 28.800
6) Εις τά ελεύθερα έπαγγέλματα	.....	> 47.500
7) Εις τας Δημοσ. και Δημοτικές Ύ- πηρεσίας	.....	> 44.100

Έκ των άνωτέρω αριθμών καταδεικνύεται ή σημαντική διαφορά ώς προς τό μέσον εισόδημα, εις βάρος των άσχαλουμένων με την γεωργίαν έναντι των άσκούτων άστικά ή άλλα έπαγγέλματα.

Τό κατά κεφαλήν εισόδημα εις χρυσάς δραχμάς ύπελογίσθη διά μέν τό έτος 1927 εις 502, διά δε τό έτος 1936 εις 249. Η διαφορά δέον να άποδοθή εις την πώσιν της δραχμής έν συνδυασμώ με την αύξησιν του πληθυσμού.

Τό κατά κεφαλήν έθνικόν εισόδημα εις χρυσάς των Βαλκανικών χωρών, πρό της διεθνούς οικονομικής κρίσεως του 1931, ύπελογιζετο περίπου ώς εξής:

	Έπι έθν. εισοδήματος
1) Έλλάς (1927) χρ. δρ. 502 εις χρ. δρ.	3.093.826.000
2) Βουλγαρία (1928)	321.2 1.766.000.000
3) Γιουγκοσλαυία (1926)	427 5.551.000.000
4) Ρουμανία (1928)	491.8 8.557.320.000

Τό έθνικόν εισόδημα κατά τό 1947.

Κατά τον Φεβρουάριον 1949 συνεστήθη ύπό του ύπουργείου Συντονισμού ειδική έπιτροπή, ήτις ανέλαβε την έκτίμησιν του έθνικού εισοδήματος της Ελλάδος κατά την τελευταίαν προπολεμικήν δεκαετίαν και κατά τά μεταπολεμικά έτη.

Λόγω έπείγουσης ανάγκης ή έπιτροπή ησχαλήθη κατά πρώτον με τον υπολογισμόν του έθνικού εισοδήματος του 1947.

Συμφώνως με τό πόρισμα της έπιτροπής, τό καθαρόν έθνικόν εισόδημα της Ελλάδος κατά τό 1947 άνήλθεν εις 9.111 διακατομύρια σημερινών δραχμών ή 45.262 εκατομύρια δραχμών άγοραστικής δυνάμεως 1938. Δηλαδή τό έθνικόν εισόδημα του 1947 άνήλθεν εις 62,6% περίπου του εισοδήματος του 1938.

Έπίσης τό κατά κάτοικον εισόδημα άνήλθεν εις 5952 δραχμάς του 1948, ήτοι εις 59,6% του προπολεμικού εισοδήματος.

Η διαφορά όφείλεται εις την μείωσιν άφ' ένός του έθνικού πλούτου και άφ' έτέρου εις την έπιβλούσαν έν τώ μεταξυ αύξησιν του πληθυσμού της χώρας.

Οι άνωτέρω αριθμοί συγκρινόμενοι με τους αριθμούς τους όποιους έχωμεν ώσει άνωτέρω διά τό έθνικόν και κατά κάτοικον εισόδημα του 1938 παρουσιάζουν άσημαντον διαφοράν.

Εισαγωγή και εξαγωγή των κυριωτέρων γεωργικών προϊόντων. Προς πλήρως των καταναλωτικών αναγκών της η Ελλάς εισήγαγε κατά το έτος 1938 γεωργικά προϊόντα εκ των κυριωτέρων αξίας δραχμών 2.788.047.000.

Μεταξύ των εισαχθέντων γεωργικών προϊόντων την πρώτην θέσιν κατείχεν ο εισαχθείς σίτος (τόνοι 474.562, αξίας δραχμών 2.157.285.000). Εισήχθησαν επίσης εκ των κυριωτέρων κατά ποσότητα και αξίαν: αραβόσιτος (τόνοι 55.583, αξίας δραχμών 188.000.000), όσπρια εν γένει (τόνοι 19.644, αξίας 179.000.000 δραχμών) και όρυζα (τόνοι 28.357 αξίας 192.000.000 δραχμ.).

Αντιθέτως εξήγαγεν εις το εξωτερικόν γεωργικά προϊόντα αξίας 8.616.468.000 δραχμών.

Μεταξύ των εξαχθέντων προϊόντων την πρώτην θέσιν κατείχε ο καπνός (τόνοι 48.894, αξίας 5.119.175.000 δραχμών). Εξήχθησαν επίσης εκ των κυριωτέρων κατά ποσότητα και αξίαν: σταφίς κορινθιακή (τόνοι 74.276, αξίας 933.025.000 δραχμών), σταφίς σουλτανίνα (τόνοι 20.986, αξίας 529.153.000 δραχμών), ελαιόλαδα (τόνοι 20.526, αξίας 580.035.000 δραχμών), όνοι εν γένει (τόνοι 42.110, αξίας 246.759 δραχμών), όπωροι νωποί (τόνοι 25.430, αξίας 278.500.000 δραχμών), όπωροι ξηροί (τόνοι 16.286 αξίας 102.425.000 δραχμών) και σύκα ξηρά (τόνοι 19.123 αξίας 184.067.000 δραχμών).

Η Ελλάς εισήγαγε κατά το αυτό έτος 1938 πάσης φύσεως είδους και ποορισμού ζώα (546.000 περίπου ζώα αξίας 461.700.000 δραχμών). Εξ αντιθέτου εξήγαγε μόνον δούδικας, μεταδόσαντες και μεταζαν φυσικήν (32.000 περίπου χιλιόγραμμα αξίας 4.434.342 δραχμών).

Ός προς τα άλιευτικά προϊόντα (Ιχθύες νωποί και άλιπαστοι, άστρακοειδή, σαρδέλλα κλπ.), εισήγαγε κατά το αυτό έτος 1938 περίπου 21.160.000 χιλιόγραμμα αξίας 170.215.400 δραχμών. Εξ αντιθέτου εξήγαγεν εκ των αυτών ειδών 230.700 χιλιόγραμμα αξίας 46.470.000 δραχμών περίπου.

Τέλος, όσον άφορά τα βασικά προϊόντα, εισήγαγε κατά το αυτό έτος 1938 ευλείαν, καυσοβυλείαν και ευλάνθρακας αξίας 616.376.000 δραχμών και εξήγαγε ρητίνην, τερενθινέλαιον, καλοφάνιον, δεψικός και βαφικός ούσιας αξίας 286.000.000 δραχμών.

Κατωτέρω παραθέτουμεν την πραγματοποιηθείσαν παραγωγήν (εις χιλιάδας τόννων) κατά τα έτη 1938 και 1940 των κυριωτέρων γεωργικών προϊόντων:

Προϊόντα	1938	1940
1) Σίτος	930.000	904.000
2) Λοιπά σιτηρά	694.000	697.000
3) Γεώμηλα και προϊόντα λαχανοκλήτων	696.000	677.000
4) Όσπρια	79.000	119.000
5) Καπνός	48.000	47.000
6) Βάμβαξ	47.500	52.000
7) Γλεύκος	464.000	340.000
8) Σταφίδες	187.000	167.000
9) Σταφυλαί έπιτραπέζιοι	98.000	97.500
10) Έλαιόλαδον	103.000	102.500

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1948

Κατά την περιόδον της κατοχής (Απρίλιος 1941—Οκτώβριος 1944) η οικονομική ζωή της χώρας ύπασθη πλήρη απάνοθεν. Αλλά, εάν οι παραγωγικοί άστικοί κλάδοι άποσυμπετέθησαν, η παραγωγική έλληνική ύπαιθρος εύρεθη υπό συνθήκας άκόμη χειρότερας. Τα παντός είδους έφόδια του πληθυσμού της ύπαιθρου διηρητάγησαν ή κατεστράφησαν. Τα πεινυρά των εισαδημάτων, εάν τυχόν ύπήρχον, έδημεύοντο ή έπετασσοντο υπό των βαρβάρων κατακτητών, μεταξύ των οποίων πρωτοπόροι εις έγκλήματα κατά της ζωής και της περιούσιας των Έλλήνων οι αίώνιοι της Ελλάδος έχθροί, οι Βούλγαροι. Αι εις τους άγρότας έπιβαλλόμεναι φορολογίαι, άγροεργασίαι, έκτοπίσεις, δολοφονίαι κλπ., είχαν μεταβάλει εις κόλασιν την μαρτυρικήν έλληνικήν ύπαιθρον.

Και η τελευταία κατά της έθνικής και της ίδιωτικής οικονομίας χαριστική βολή — ο άγαλίνωτος νομισματικός πληθωρισμός — έπηύθησε την δυστυχίαν και εξεμείδενισε την αξίαν της δραχμής μέχρι του σημείου ώστε πωσα συναλλαγή με βάση την δραχμήν να καθίσταται άδύνατος.

Συμπτωματική, συνεπώς, θα ήδυνάμεθα ν' άποκαλέσασμεν την οικονομικήν ζωήν του τόπου και, κατά μείζονα λόγον, άνύπαρκτον να χαρακτηρίσωμεν την οικονομίαν των άγροτών κατά τα έτη της κατοχής. Ένας άγών προς έπιβίωσιν άγριας, άδυσώπτης, συμπαθής έπλανήτο ανά την ύπαιθρον χώραν. Και φυσικά τώ λόγω συνοδευόμενος με τας άνθρωπίνους άτελείας, τας κοκίας, που φέρει εις την έπιβίωσιν ο πλέον ταπεινότερος έγνώσιμός.

Παρά ταύτα, ο άγροτικός κόσμος εβγάσθη με άπόγνωσην, άσχετός εάν δεν ειχε τα άποτελέσματα τα όποια θα ειχεν έλλοιτε εις εποχήν ειρηνικήν — άφού ήτο έστερημένος από κάθε μέσον άναγκαίον διά την καλλιέργειαν.

Τα οικονομικά, εν τούτοις, άποτελέσματα της δραστηριότητος των παρέμειναν κατά το μέγιστον αυτών μέρος έγνωστα, ή δε στατιστική δεν μόνον παρέσχε τα δεδομένα προς μελέτην και σύγκρισιν (καλλιεργηθείσαι έκτάσεις — πραγματοποιηθείσα παραγωγή — εισαγωγή και εξαγωγή γεωργικών προϊόντων κλπ.).

Από των άρχών του 1945, παρά την άπατηλήν ειρηνικήν άτμόσφαιρον την επικρατούσαν εις την ύπαιθρον την οικονομικήν και την νομισματικήν αστάθειαν, η γεωργική δραστηριότης τονούται κατά τρόπον ίκανοποιητικόν. Ο γεωργικός κόσμος της Ελλάδος, πιστός εις την ιστορίαν του και τας παραδόσεις του, αντιμετώπιζει τας δυσχερείς στιγμάς που διέρχεται ή πατρίς του με την πίστιν εις την ψυχήν διά το μέλλον της. Παλαίει εν μέσω πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών άνωμαλιών. Έπί τέσσαρα έτη μετά την άποχώρησιν από του έδάφους του των έχθρών της ποτρίδος του εξακολουθεί να παλαίη κατά νέων έχθρών. Και όμως εργάζεται, δημιουργεί και παράγει. Έφοδιασθείς ο άγροτικός πληθυσμός κατά τα τελευταία έτη από μέρους των συμμάχων του, κατά τρόπον μάλλον ίκανοποιητικόν, με παντός είδους γεωργικά έφόδια (μηνανήματα, εργαλεία, ζώα, λιπάσματα, φάρμακα κλπ.), κατευθύνεται σταθερός, έπιδύσκων πλήρη άποκατάστασιν της παλαιάς καλής θέσεώς του.

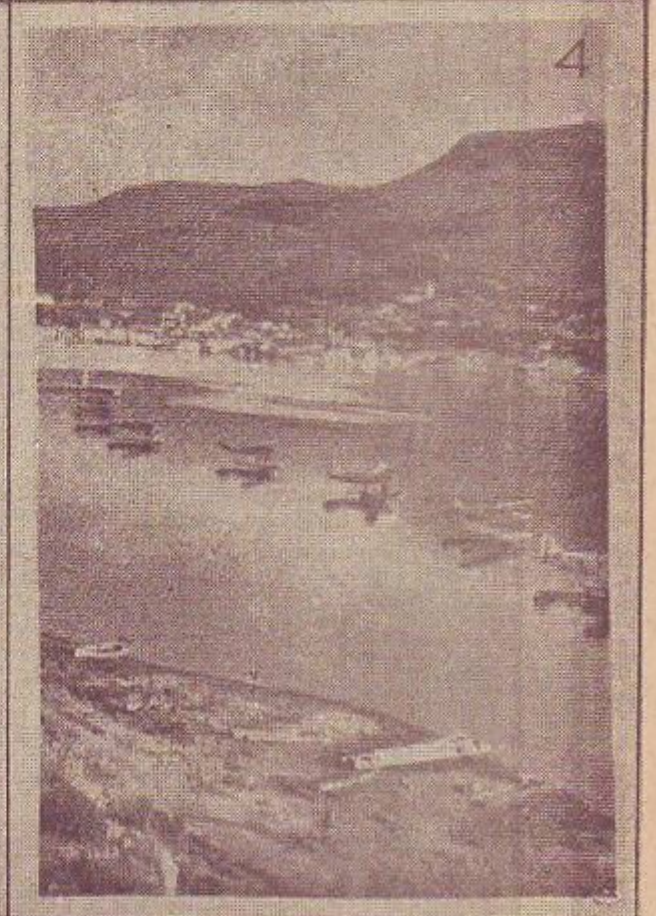
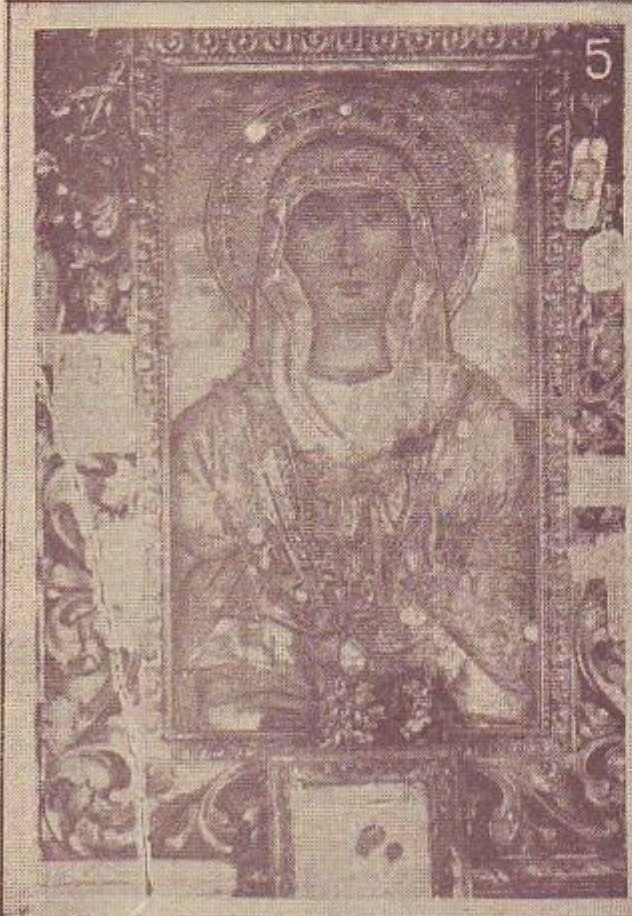
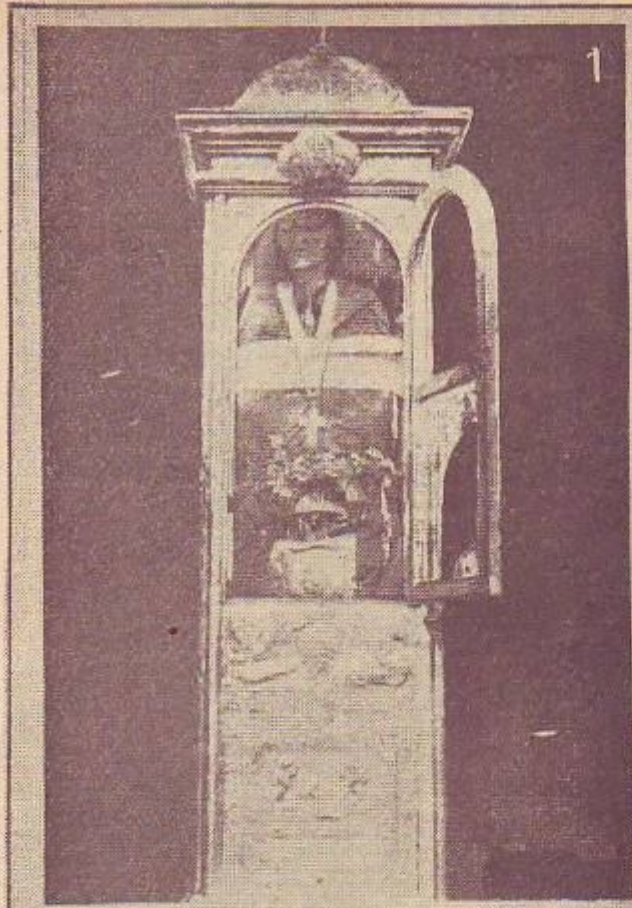
Η Άγροτική Τράπεζα, το πιστωτικόν ίδρυμα των άγροτών, από του 1945 έχει εντείνει την προστατευτικήν της δράσιν. Κατά το 1946 την διπλασιάζει. Και ενώ κατά τα έτη 1947 και 1948 ο έμφύλιος σπαραγμός μαστίζει κατά τρόπον άνηλεή την ύπαιθρον και εις μέγας άοιθιμής άγροτικών οικογενειών έχει εκριζωθεί από τας έστίας του και από τας γεωργικάς του εργασίας, οι γεωργικοί άποδόσεις είναι άξιόσημαίτοι. Και εις άπόδειξιν τούτου παραθέτουμεν τους κατωτέρω άριθμούς, τους όποιους παρέχει η στατιστική ύπηρεσία της Έταιρίας Λιπασμάτων λήγοντος του Ιανουαρίου 1949. Ο κατωτέρω στατιστικός πίναξ δεικνύει την παραγωγήν άρισμέμων γεωργικών προϊόντων κατά τα έτη 1939 (το τελευταίον έτος πρό του πολέμου — έτος εύτυχίας), 1945 (το πρώτον ήβθεν έτος ειρήνης — έτος δύσκολον) και 1948 (έτος έμφυλίου πολέμου, κατά το όποιον μέγα πώσοστον άγροτικών χειρών εύρίσκοντο υπό τα όπλα). Ίδου οι άριθμοι, εις τόνους :

Προϊόντα	1939	1945	1948
Δημητριακά εν γένει ..	1.670.196	710.816	1.374.000
Ξηρά όσπρια	47.160	39.000	55.000
Γεώμηλα	158.200	174.000	280.000
Κηπουρικά	472.000	439.000	670.000
Καπνός	48.000	19.000	42.000
Βάμβαξ	45.000	18.300	34.000
Γλεύκος	463.500	277.000	350.000
Σταφυλαί έπιτραπέζιοι	98.000	70.000	80.000

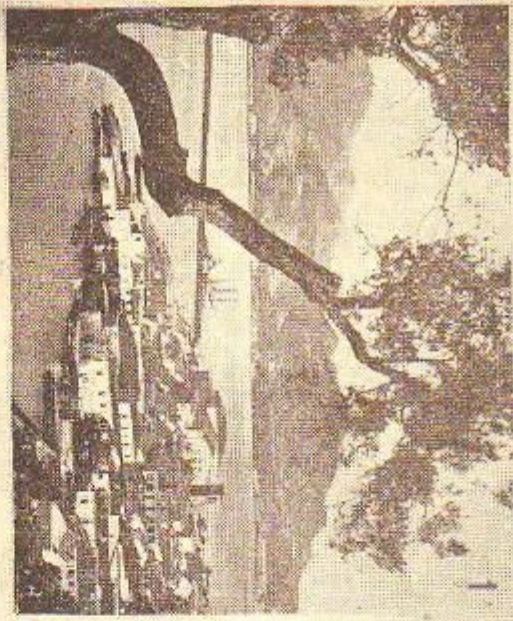
Παραθέτουμεν κατωτέρω τα ύπάρχοντα έπίσημα στοιχεία του έτους 1947 διά τας καλλιεργηθείσας έκτάσεις και τα παραχθέντα γεωργικά προϊόντα εν συγκρίσει με τα πρό του πολέμου δεδομένα. Όύτω, κατά το έτος 1947 εκκαλλιεργήθησαν, έναντι των προπολεμικών, αι κάτωθι έκτάσεις:

Στρέμματα	1947	πρό πολέμου
1. Σιτηρά	14.500.000, ήτοι 84%	έναντι προπολεμ.
2. Καπνά	757.000	> 90%
3. Βάμβαξ	425.000	> 57%
4. Οινόμπελοι	1.663.295	> 106%
5. Κορινθιακή	455.000	> 78%
6. Σουλτανίνα	113.000	> 99%
7. Έπιτραπ. σταφυλαί	280.000	> 140%
8. Όρυζα	30.000	> 95%
9. Κηπευτικά, ήτοι :		

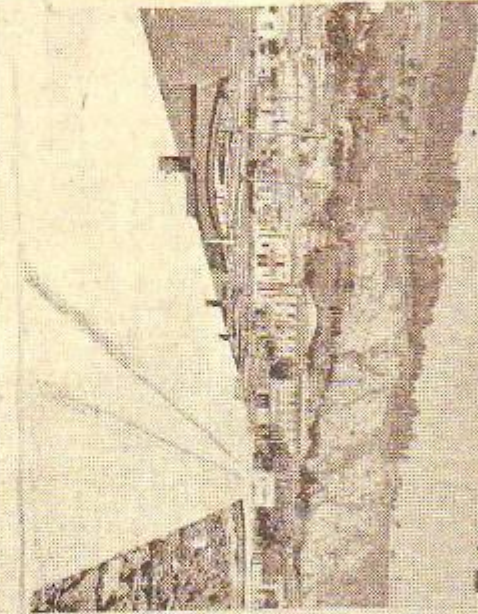
Λαχανικά	685.000
Πεπουσειδή	263.000
Τομάτα	172.800
Γεώμηλα	325.000
Όσπρια	1.150.000
10. Έλαίαι : (δένδρα προπολεμικά 49.500.000).	

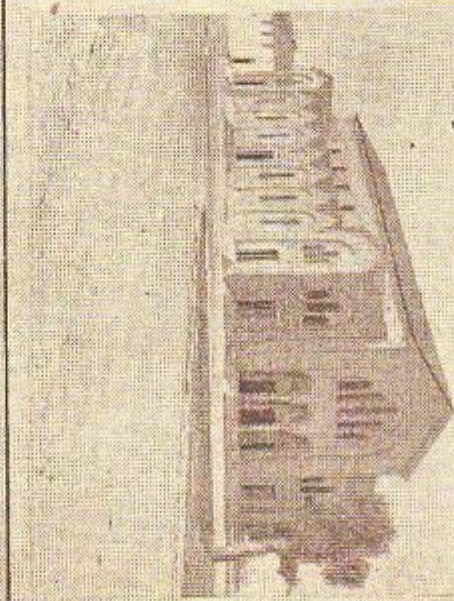
1. Τὸ λείψανον τοῦ πολιούχου τῆς Κεφαλληνίας Ἁγίου Γερασίου ποὺ εὑρίσκεται εἰς τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἰβρι-
 θεΐσαν μονήν. 2. Ὁ ἀνδριὰς τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὴν Ζάκυνθον. 3. Ἡ θαυματουργὸς εἰκὼν τῆς Ἁγίας Μαύρας εἰς τὸ
 χωριὸν Μαχαϊράδω τῆς Ζακύνθου. 4. Ἀποψὲς τῆς πόλεως Βαθῆ τῆς Ἰθάκης μὲ προσθαλασσωμένα ὄδροντλάνα εἰς
 τὸν λιμένα τῆς.

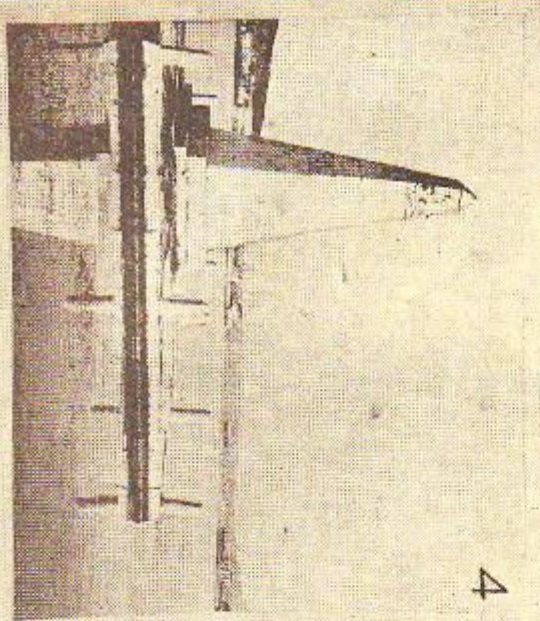
1

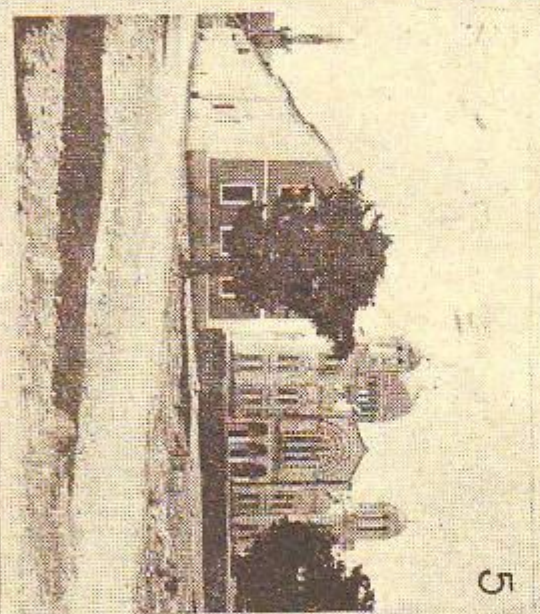
2

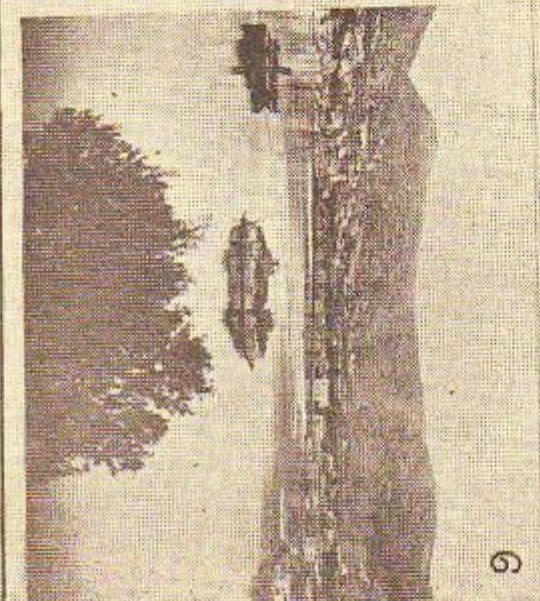
3

4

5

6

1. Μερική άποψη της πόλεως Ζακύνθου. 2. Ο τεμπέλις λιμενοδρόμιος του ποταμιού των Άγρων της Ζακύνθου. 3. Ο νέος κώδικ του Αγίου Διονυσίου εις την Ζακύνθου. 4. Η βυζαντινική πύλη επί μικρούς προβάθους της γέφυρας Δοξαίου εις Αγυρτίδιον, η κατασκευασθείσα τὸ 1842 καὶ ἐπιπέσει τερματίζουσα ἐπιτοκῆτη : εἰς τὸ 866 ἐπὶ τὸν Βερρονάου δι Κεφαλληνίας ΑΔΙΠ' > (ἐξ Αἰγυπτῶν, Αὐστρια, Γαλλίας καὶ ἀγγλίας), τὴν ἀποκλῶν δι τὸν διέφυγον τὸ 1941. 5. Ἡ γαλὴ τοῦ Αγίου Γεωργίου ἐπὶ τὴν κοίτην τοῦ Βερρονάου δι Κεφαλληνίας. 6. Τὸ Βαθὸν τῆς ἰσθμῆς ἀπὸ τῆς ἀποκλῶν τῆς Κεφαλληνίας, ἐπὶ τὴν ἰσθμῆς τοῦ διανοῦντος ἁγίου.

είς έτερον δημοσιευθείσαν μετά την κατά τό έτος 1881 προσάρτησιν της Θεσσαλίας και Άρτης.

Κατά την πρώτην στατιστικήν, ή έκτασις των δασών ως και των διαφόρων καλλιιεργειών, γυμνών έκτάσεων κλπ. καθ'ωρίζετο ως ακόλουθως εις στρέμματα:

Είδος έκμεταλλεύσεως	Πελοπόν- νησος	Στερεά Έλλάς	Νήσοι	Σύνολον
*Όρη και δρόχοι	5.000.000	5.000.000	5.967.226	15.967.226
Ποταμοί και λίμναι	1.500.000	2.000.000	—	3.500.000
Δάση	3.000.000	4.000.000	—	7.000.000
Γοίσι & ρβσίμοι	11.436.409	8.171.949	3.000.000	22.608.358
Κήποι	35.000	69.000	115.000	219.000
*Άμπελώνες	240.000	186.000	324.000	750.000
Σταφιδώνες	14.440	2.120	—	16.560
*Ελαιώνες	12.551	21.455	7.604	41.610
Καρποφόρα δέν- δρα, μυριές	260	116	110	486
Πάλεις και χωρία	156.340	47.360	7.060	210.760
Σύνολον	21.395.000	19.498.000	9.421.000	50.314.000

Επίσης εκ της άλλης μεταγενεστέρας στατιστικής πληροφορούμεθα ότι ή έκτασις των δασών, συμπεριλαμβανομένης και της Θεσσαλίας μετά του νομού Άρτης, ανήρχετο ως ακόλουθως :

Θεσσαλία — Άρτα	Στρέμματα
Αιτωλοακαρνανία	> 1.210.000
Φθιωτιβοιωτικής	> 1.660.000
*Αττική και Βοιωτία	> 430.000
*Αχαΐα και *Ηλις	> 366.000
*Αργολίς και Κορινθία	> 319.000
*Ακαδία	> 618.700
Μεσσηνία	> 177.500
Λακωνία	> 588.200
Εύβοια	> 630.000
Σύνολον	> 8.199.400

Κατά τον άείμνηστον καθηγητήν Π. Κοντών ή κατά την άπελευθερώσιν έκτασις των δασών δέν νά ύπολογισθί εις 23.380.000 στρέμματα, έναντι συνολικής έκτάσεως της χώρας 50.314.000 εκατομμυρίων στρεμμάτων, ήτοι ποσοστόν 49% περίπου.

Η Έλλάς καλυφθείσα από των χρόνων της Τουρκοκρατίας, κατά μέγα ποσοστόν, υπό δασών ειχεν άποθή από φυσικής άπόψεως άραιότητα, έξύμνησον δέ ταύτην πλείστοι δοσοί ποιηταί μεταξύ των όποιων και ο μέγας φιλέλλην Βύρων, ο όποιός επισκεφθείς όλίγον πρό του 1821 την Έλλάδα και παραμείνας έκτοτε, έδιδεν εις ποιήματα την ακόλουθον περιούτης εικόνα:

«Ό Έλλάς, αί άειθαλείς κοιλάδες σου και τά άείποτε χιονοσκεπή βουνά σου σέ άποδεικνύουν ταμείον φυσικών θεληγών. Αί τέχναι, ή δόξα και ή έλευθερία παρέρχονται, άλλα ή φύσις ειλεί πάντοτε άραιά».

Σύν τή αύξήσει του πληθυσμού της άπλευθερωθείσης χώρας, έλλείπει κρατικής έπιτηδεύσεως, έκαστος ήτο έλεύθερος νά έκχερώσιν εκεί ένθα του ήτο ευχερέστερον και πολλακίς επί άπολύτως δασικών έδαφών, μέ μόνον σκοπόν νά έκμεταλλευθί την φυσικήν γονιμότητα που έχει τό δάσος κατά τά

πρώτα έτη της καλλιιεργείας του λόγω της συγκεντρωμένης επί αύτού φυτικής γής.

Είναι άλήθες ότι οι μετά του βασιλέως Όθωνος Βαυαροί δασολόγοι και μετά τούτους οι Έλληνες ποιηταί, ήθέλησαν διά της λήψεως διαφόρων νομοθετικών μέτρων ν' άνακόψουν την μετά την άπελευθερώσιν έπακολουθήσαν γενικήν τάσιν προς καταστροφήν των δασών και νά περιορίσουν την άναδόσασιν μόνον εκεί ένθα τό έδαφος ήτο κατάλληλον πρός μόνιμον γεωργικήν καλλιιεργείαν, συγχρόνως δε νά έκμεταλλευθών συστηματικώς τά ενσπομείοντα δάση. Πλήν όμως τούτο προσέκρουσεν εις την έλλειψιν έπαρκών δασικών προσωπικών διά της ίδρύσεως Άνωτάτης Δασολογικής Σχολής, Μέσων Δασοκομικών Σχολών και ποιούτων δασοφυλάκων.

Και μέχρι τέλους άκόμη του πρώτου παγκόσμιου πολέμου ριζικά μέτρα προστασίας των δασών δέν είχαν ληφθί.

Μετά των πρώτων παγκόσμιον πολέμων ένέγοντο επίσης μεγάλαι καταστροφαι δασών δι' έκχερώσεως, ίδίως διά την γεωργικήν άποκατάστασιν των εκ Μικράς Άσίας προσφύγων. Συγχρόνως όμως, έν τό μεταξύ, πύξηθη τό δασικών προσωπικών διά της ίδρύσεως Άνωτάτης Δασολογικής Σχολής, Μέσων Δασοκομικών Σχολών και ποιούτων δασοφυλάκων.

Επίσης, κατά τό διάστημα τό μεταξύ των δύο πολέμων, έλήφθησαν διάφορα μέτρα προστασίας των δασών, τά όποια άπεδείχθησαν άποτελεσματικά και κατεβλήθη προσπάθεια έπιλύσεως των φλεγόντων δασικών προβλημάτων. Προβλεφάτο δέ εύτυχές μέλλον διά τά έλληνικά δάση, εάν την προσπάθειαν αύτην δέν άνέκοπτεν ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος και ή κατοχή της Έλλάδος υπό των Ιταλών Γερμανών και Βουλγάρων, κατά την διάρκειαν της όποιας άνεπαύτη κάθε προσπάθεια διά τά δάση και εις έπίμετρον, έπρόξηνθησαν μεγάλαι καταστροφαι εις αύτά.

Δασικά είδη και διαπλάσεις έν Έλλάδι. Παρά τον Μεσογειακόν χαρακτήρα της ή Έλλάς, λόγω της ειδικής τοπογραφικής της διαμορφώσεως, των συχνών και άποτόμων μεταπτώσεων από των όρειών όγκων εις τά χαμηλότερα ύψόμετρα και της συχνής έναλλαγής μεταξύ ήφρας και θαλάσσης, έχει κλίμα διακρινόμενον διά την μεγάλην ποικιλίαν του, πράγμα τό όποιον έλάχιστοι χώροι της ύψηλίου παρουσιάζουν. Διά τούτο αί συναντώμεναι έν Έλλάδι δασικά διαπλάσεις είναι πολλαί και μόνον έλλείπουσιν παρ' αύτή αί συναντώμεναι εις τας τροπικάς ή ήμιστροπικάς χώρας.

Η έκτασις των δασών, τά δασικά είδη κ.λπ. Σύμφωνα μέ την έπίσημον στατιστικήν, τά δάση της χώρας μας άνήρχοντο προπολεμικώς εις 1.917.980 έκτάρια (1 έκτάριον = 10 στρέμματα), έναντι της όλης έκτάσεως της που έφθανε τότε τά 12.700.000 έκτάρια. Τό ποσοστόν, δηλαδή, δασώσεως της χώρας μας άνήρχετο εις 15.1% της όλης έκτάσεως, έναντι ποσοστού δασώσεως 49%, εις δ άνήρχετο κατά τό 1828 διά την τότε άπελευθερωθείσαν Έλλάδα, ως έλέχθη εις προηγούμενον κεφάλαιον, και έναντι ποσοστού δασώσεως 28% διά την Άλβανίαν, 25% διά την Βουλγαρίαν, 22% διά την Ρουμανίαν, 31% διά την Γιουγκοσλαυίαν, 52% διά την Σουηδίαν, 17% διά την Ιταλίαν, 9% διά την Ισπανίαν κλπ. Ούτω βλέπομεν ότι ή Έλλάς κατατάσσεται μεταξύ των τελευταίων χωρών της Ευρώπης από άπόψεως έκτάσεως δασών.

Εκτός των άνωτέρω, που άποτελούν τά πραγματικά δάση της Έλλάδος, έχομεν και μίαν έκτασιν έξ 1.343.170 έκταρίων, ήτοι ποσοστόν 10,6% της συνολικής έπιφανείας της χώρας, άποτελουμένην από λειβάδια καλυπτόμενα μερικώς από δάση. Σημειωτέον ότι ή έκμετάλλευσις του έλληνικού έδαφους κατά τά προπολεμικά έτη ήτο περίπου ως ακόλουθως:

*Άγροί, κήποι και δενδρώδεις καλλιιεργείαι	ποσοστόν 22 %
Δάση	> 15,1%
Μερικώς δασοσκεπή λειβάδια	> 10,8%
Ψιλά μη άλπικά χορτολείβαδα	> 40,1%
*Άλπικά χορτολείβαδα	> 8%
Λίμναι, ποταμοί κλπ.	> 4%
	100%

Τά άνωτέρω δάση κατευόμενα ως ακόλουθως κατά περιφέρειας και είδη δένδρων.

Περιοχαί	Δασικών			Είδος				
	*Ελάτη Έκτάρια	Μαύρη πέυκη έκτάρ.	Παραλία πέυκη κλπ. έκτάρ.	*Όξυά έκτάρ.	Καστανιά έκτάρ.	Φυλλο- δόλος δρβς έκτάρ.	*Αεί- φυλλα πλατύφ. έκτάρ.	Μερικώς δασοσκεπή λειβάδια έκτάρια
*Ιόνιοι Νήσοι	2.000	—	2.700	—	—	250	4.850	20.000
Εύβοια και Εβρ. Σποράδες	9.800	500	66.030	—	650	3.800	21.750	22.000
Νήσοι Αρχιπελάγους	—	1600	36.690	—	—	2.000	4.700	55.000
Κυκλάδες Νήσοι	—	—	—	—	—	—	—	5.000
Κρήτη	—	—	10.000	—	—	—	6.000	35.000
Πελοπόννησος	68.480	17.600	123.500	—	700	26.590	35.650	363.000
Στερεά Έλλάς	100.600	1.350	120.050	2.650	200	54.470	78.000	246.800
Θεσσαλία	35.000	14.500	—	39.000	6.500	98.500	31.500	98.000
*Ηπείρος	9.170	12.080	150	4.310	200	30.280	46.110	95.950
Μακεδονία	3.600	39.920	54.140	125.509	20.100	317.646	53.595	348.420
Δυτική Θράκη	—	200	6.500	21.500	—	138.000	6.800	81.000
*Έν όλω	228.650	87.750	419.760	192.969	28.350	671.536	288.955	1.370.170

Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς ἐκτάσεως ἐνὸς ἐκάστου ἐκ τῶν ἀνωτέρω γεωγραφικῶν διαμερισμάτων πρὸς τὴν περιλαμβανομένην εἰς αὐτὰ δασικὴν ἐκτασίν (βλέπε κατωτέρω πίνακα), παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ποσοστὸν δασώσεως εἶναι μέγιστον εἰς τὴν Βόρειον Εὐβοίαν καὶ τὰς Σποράδας, φθάνον τὰ 24%, εἰς τὴν Θράκην 21%, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα 17—18% καὶ εἶτα εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἠπειρὸν, τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους.

τῶν ἐκτασιν, παράγουν πλὴν τῶν κυρίων προϊόντων, ὡς π.χ. τεχνικοῦ ξύλου, ξυλάνθρακων, καυσόξυλων κλπ. καὶ ὀρισμένα δασικά προϊόντα τὰ ὁποῖα βαρύνουν σημαντικῶς εἰς τὸ διεθνές δασικὸν ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Τὰ προϊόντα ταῦτα εἶναι ἡ ρητίνη εἰς τὴν ὁποίαν προπολεμικῶς ἤρχομεθα πέμπτοι, καὶ τὸ δεψικὸν βαλανίδι, εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ ὁποῖου ἐρχόμεθα δεύτεροι εἰς τὴν παγκόσμιον παραγωγὴν μετὰ τὴν Τουρκίαν. Ἐπίσης εἰς τὰ προ-

Περιφέρεια	Συνολικὴ ἐκτασὶς δασῶν	Δημόσια	Κοινοτικά				Ἰδιωτικά
			Ἑκ τὰς	Ἑκ τὰς	Ἑκ τὰς	Ἑκ τὰς	
Εὐβοία, Βόρειοι Σποράδες ..	102.530	22.860	8.450	28.570	8.000	34.650	
Δυτικὴ Θράκη	173.000	182.200	—	500	600	9.500	
Μακεδονία	614.510	421.623	25.490	19.560	27.190	120.467	
Στερεὰ Ἑλλάς	357.320	226.220	3.400	17.500	10.100	100.200	
Θεσσαλία	272.520	199.790	1.000	1.050	16.150	54.530	
Πελοπόννησος	225.000	97.500	37.500	15.000	17.500	57.500	
Ἠπειρὸς	102.300	73.850	12.370	9.580	1.695	4.805	
Νῆσοι Ἀρχιπελάγους	45.000	1.500	13.200	—	5.200	25.100	
Ἴονιοι Νῆσοι	9.800	1.800	200	—	—	7.800	
Κρήτη	16.000	—	6.400	—	1.600	8.000	
Κυκλάδες Νῆσοι	—	—	—	—	—	—	
Σύνολον	1.917.980	1.207.343	108.010	91.760	88.235	422.732	

Ἐπίσης βλέπομεν ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος ὅτι τὰ περισσότερα δάση εἶναι δημόσια καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἰδιωτικά, ἀνήκοντα εἰς ἓν ἢ πολλὰ φυσικά πρόσωπα καὶ εἶναι πάντα ἢ διηρημένα ἢ ἄξ ἀδιαίρετου, καὶ κατὰ τρίτον λόγον κοινοτικά κ.ο.κ. Ἐπὶ τῶν μὴ δημοσίων δασῶν ἀσκεῖται πλήρης ἐπιτοπτεία παρὰ τὸ κράτος ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας, ὡς τοῦτο γίνεται καὶ εἰς τὰ δημόσια. Διὰ νὰ γίνων δὲ ὑλοτομῆς εἰς αὐτὰ ἀπαιτεῖται προηγουμένως ἀδεία ὑλοτομίας ἀπὸ τὴν Δασικὴν ὑπηρεσίαν, ἣτις ἀδεία ἐκδίδεται συμφώνως πρὸς ὑπάρχουσαν διαχειριστικὴν μελέτην τοῦ δάσους, πίνακα ὑλοτομίας κλπ. ἐγκρινόμενον ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας δι' ὁλόκληρον τὸ δασικὸν διαχειριστικὸν ἔτος. Ἡ ἀδεία αὕτη ἐκδίδεται ἐπὶ τῇ καταβολῇ τοῦ φόρου τοῦ Δημοσίου προκαπιμένου περὶ δασικῶν προϊόντων ὑλοτομυμένων πρὸς ἐμπορίον ἢ ἀτελῶς προκειμένου περὶ καλύψεως τῶν ἀτομικῶν ἀναγκῶν τῶν ἰδιοκτητῶν κλπ.

γόντα ταῦτα δέν νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν ρητίνην τοῦ μαστιχοφόρου σγίνου καὶ τὰ χαρούττια, τὰ ὁποῖα δινόμεθα νὰ συμπεριλάβωμεν μετὰ τῶν δασικῶν προϊόντων. Ἐπὶ πλέον ἐκ τῶν ἐλληνικῶν δασῶν παράγονται καὶ διάφοροι ἄλλαι δεψικαί, βαφικαί καὶ ἀρωματικαί ὕλαι, ὡς ὁ βασικός καὶ δεψικός ροῦς ὁ πευκόφυλλος, τὰ αἶθη φιλλύρας, τὸ δαυνοφυλλόν κλπ.

Κατωτέρω παραθέτομεν στοιχεῖα τῶν παραχθέντων δασικῶν προϊόντων προπολεμικῶς κατὰ τὴν πενταετίαν 1934—1938 καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν μεταπολεμικὴν τριετίαν 1945—1947, ὡς καὶ τὴν ἀξίαν τούτων βάσει τῆς ἀγοραίας τιμῆς των. Ἐπίσης παραθέτομεν στοιχεῖα τῶν εισαχθέντων καὶ ἐξαχθέντων δασικῶν προϊόντων.

Ἡ μόνη διαφορὰ ἢ ὁποῖα ὑπάρχει μετὰ τῶν δημοσίων καὶ μὴ δημοσίων δασῶν εἶναι ὅτι ταῦτα ὑλοτομοῦνται ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν ἢ ὑπὸ τρίτων μισθωτῶν, οἵτινες καταβάλλουν εἰς τὸν ἰδιοκτήτην τοῦ δάσους μίσθωμα.

Πλὴν τούτων δέν νὰ ὑπολογίσωμεν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν καυσόξυλων, τῶν συλλεγομένων παρὰ χωρικῶν ἀτελῶς καὶ ἀνευ ἀδείας διὰ τὴν κάλυψιν τῶν ἀτομικῶν τῶν ἀναγκῶν καὶ ἐν μέρει πρὸς πώλησιν καὶ τὰ ὁποῖα ἀνέρχονται κατὰ ἄδρομὴν ὑπολογισμῶν εἰς 25.000.000 ἑξάρια.

Ἐπίσης δέν νὰ ὑπολογίσωμεν εἰς τὴν ἀξίαν τῶν δασικῶν προϊόντων καὶ τὴν ἀξίαν τῆς βρακῆς τῶν ποιμνίων τῶν βοσκόντων ἐπὸς τῶν δασῶν ὡς καὶ τὴν ἀξίαν θηραμάτων.

Ποῖα εἶναι ἡ κατάστασις τῶν ἐλληνικῶν δασῶν σήμερον, ελλείψει ἐπαρκῶν στατιστικῶν δεδομένων, δέν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἀκριβῶς γνωστὴ. Εἶναι προφανές ὅμως ὅτι τὰ ἐλληνικά δάση ὑπέφεραν περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον κλάδον παραγωγῆς, διότι ταῦτα ἐκλήθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Κατοχῆς καὶ καλοῦνται ἀκόμη νὰ ἀποδόσωσιν, παρὰ πάντα δασικὸν διαχειριστικὸν κανόνα καὶ παρὰ τὴν δυναμικότητά των, δασικά προϊόντα διὰ τὴν κάλυψιν τῶν εἰς ξυλείαν καὶ καύσιμα ἀναγκῶν τῆς χώρας, αἱ ὁποῖαι δέν εἶναι δυνατόν νὰ καλυφθῶσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Οὕτω, συντελοῦσιν καὶ τῆς χαλαρώσεως τῆς κρατικῆς μηχανῆς καὶ ἰδίως τῆς δασικῆς ὑπηρεσίας, ἣτις χαλάρωσις ἦτο μοιραία, ἔλαβον χώραν μεγάλαν καταστροφὰν εἰς ἐκτάσεις ἀνερχομένης περὶπου εἰς 9.000.000 στρέμματα. Διὰ τὴν ἀποκατάστασιν δὲ τῶν καταστραφέντων δασῶν καὶ τὴν ἐπαναφορὰν τῆς διαταραχθείσης ἰσορροπίας εἰς τὸ προπολεμικὸν ἐπίπεδον παρεσιζάονται μένιστοι δυσχέρειαί.

Κατὰ ταῦτα, ἐάν λάβωμεν ὡς βάση τὴν ἀξίαν τῶν δασικῶν προϊόντων, τῶν ἀποληφθέντων κατὰ τὴν ὡς ἔνω πενταετίαν, τὸ ἐτήσιον προπολεμικὸν εἰσοδήμα δέν νὰ εἶναι τὸ κατωθὶ περίπου:

Ξυλεία κ.μ.	120.000	Δρχ. 135.000.000
Καυσόξυλα ἐμπορίου καὶ ἀτελῶς συλλεγόμενα ξύλα	26.650.000 ἢ κ.μ. 4.500.000	> 1.320.000.000
Ξυλάνθρακες ὄκ.	90.608.000 ἢ 500.000	> 220.000.000
Ρητίνη, ὀκάδες	21.000.000	> 140.000.000
Ἄλλα δασικά προϊόντα		> 35.000.000
Κτηνοτροφικὰ προϊόντα ἐκ τῶν δασῶν κατὰ Κοιτῶν		> 1.000.000.000
Σύνολον ἐτήσιου δασικοῦ εἰσοδήματος		> 2.850.000.000

Δασικὴ παραγωγή. Λόγω τῶν ἰσχυρῶν συνθηκῶν τῆς χώρας μας τὰ ἐλληνικά δάση, παρ' ὅλην τὴν μικρόν

Εἶδος καὶ ἀξία τῶν παραχθέντων δασικῶν προϊόντων

Ἔτη	Ξυλεία		Καυσόξυλα		Ξυλάνθρακες		Ρητίνη		Λοιπὰ δασικά προϊόντα εἰς χιλιάδας	Συνολικὴ ἀξία Προπολεμικῶν δασικῶν προϊόντων εἰς χιλιάδας
	Κυβ. μέτρα	Ἄξια Προπολεμικῶν δασικῶν εἰς χιλιάδας	Ἄξια πρὸς 100 ὄκ. τὰ ξύλα εἰς χιλιάδας	Ἄξια Προπολεμικῶν δασικῶν εἰς χιλιάδας	Ἄξια Προπολεμικῶν δασικῶν εἰς χιλιάδας	Ἄξια Προπολεμικῶν δασικῶν εἰς χιλιάδας	Ἄξια Προπολεμικῶν δασικῶν εἰς χιλιάδας	Ἄξια Προπολεμικῶν δασικῶν εἰς χιλιάδας		
1934	132.348	127.047	1.640	65.094	92.702	222.485	18.005	117.032	20.784	552.442
1935	113.524	103.632	1.618	75.768	85.470	205.127	19.120	105.155	35.876	523.201
1936	109.615	104.768	1.501	75.032	80.340	192.028	21.055	115.802	21.744	509.372
1937	119.563	163.116	2.216	79.161	85.735	191.362	22.450	161.749	51.591	646.958
1938	132.360	166.447	1.920	95.996	108.800	294.649	24.043	192.342	36.794	786.263

Από όλα τα ανωτέρω προϊόντα, τα οποία διφερέμεν ανωτέρω, εξήγοντο κατ' έτος εις το εξωτερικόν μόνον τα παρακάτω της ρητίνης, δηλαδή το κολοφώνιον και το τερεβινθέλαιον (νέφτι). Επίσης μέγα μέρος από τα βαλανιδια και εκχυλίσματα τούτων, ως και χρυσόξυλον, άνθη φιλύρας, ρητίνη μαστιχοφόρου σχίνου κλπ.

Από τα υπόλοιπα βασικά προϊόντα, επειδή ή φυλεία ιδίως δεν ήτο αρκετή διά την κάλυψιν των αναγκών μας, εισήγοντο από το εξωτερικόν, και ιδίως από την Σουηδίαν, Γιουγκοσλαβίαν, Ρουμανίαν κλπ. μεγάλα ποσά.

Κατωτέρω παραθέτομεν πίνακα κινήσεως του εξωτερικού βασικού εμπορίου κατά την πενταετίαν 1935—1939:

της επαναλήψεως της εμπορικής επικοινωνίας και αύξησεως της παραγωγής και εις άλλα ρητινοπαραγωγά κράτη και προσφοράς παρά τούτων εις καλύτερας ποιότητας και χαμηλότερας τιμάς από τας των ημετέρων.

Επί των κατά τα ανωτέρω υποβαλλομένων στοιχείων εκ της παραγωγής προκύπτουν τα εξής:

α) Προπολεμικός άπελαιωδάνοντο εκ των ελληνικών δασών έτησίως 5.120.000 κ.μ. τουλάχιστον, ενώ, κατά τινες εκτιμήσεις, ή έτησία απόδοσις δεν είναι δυνατών να υπερβαίη τα 4.500.000 κ.μ., δηλαδή άπελαιωδάνοντο 620.000 κ.μ. επί πλέον της δυναμικότητας των δασών μας, πράγμα τό όποιον άποβαίνει καταστρεπτικόν διά τα δάση μας, δεδομέ-

Έτος	Ε Ξ Α Γ Ω Γ Η						Συνολική αξία εξαχθέντων Προπολεμικά Δραχμαί
	Δεσικά και βαφικά έλαια	Ρητίνη μαστιχοφόρου σχίνου Ο κ ά δ ε ς	Ρητίνη κοινή	Τερεβινθέλαιον (νέφτι)	Κολοφώνιον Ο κ ά δ ε ς	Χαρούπια	
1935	2.418.780	184.380	15.750	3.082.076	12.018.344	3.460.860	209.063.793
1936	3.030.400	184.860	30.030	1.930.890	11.122.020	780.000	231.844.412
1937	3.381.600	202.400	91.062	4.095.780	15.747.380	11.117.340	379.144.752
1938	3.537.070	195.430	20.655	3.724.877	15.562.046	7.550.411	329.945.919
1939	4.410.032	158.528	4.279	3.554.854	16.602.846	1.139.190	411.615.911

Έτη	Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Η				Συνολική αξία εισαχθέντων Δραχμαί
	Ευλεία παντός είδους κυβ. μέτρα	Καυσόξυλα Ζύγια	Ξυλόθρακες Όκάδες	Δεσικά και βαφικά έλαια Όκάδες	
1935	452.247	23.755	3.013.407	4.214.530	641.405.947
1936	373.892	21.138	2.617.200	5.323.300	560.504.819
1937	373.379	28.600	5.031.300	7.803.000	714.258.697
1938	301.340	19.966	6.417.060	5.984.000	616.375.869
1939	276.751	7.082	2.107.960	4.667.520	551.879.191

Από τους ανωτέρω πίνακες βλέπομεν ότι τό συνάλλαγμα που εξήγεται κατ' έτος διά την φυλείαν και κατά δεύτερον λόγον διά τα λοιπά βασικά προϊόντα έμειοῦτο κατ' έτος διά της αύξησεως των ποσών των εξαγομένων βασικών προϊόντων μας και του εισαγομένου συναλλάγματος.

Εκ του μέσου όρου της πενταετίας συνάγομεν ότι ενώ ή εξαγωγή συναλλάγματος άνήρχετο εις 630.000.000 δραχμάς περίπου, ή εισαγωγή άνήρχετο εις 300.000.000 περίπου δραχμάς, δηλαδή εις τό ήμισιον σχεδόν.

Όλίγον κατ' όλιγον όμως με την σημειουμένη συνεχώς υπερτίμησιν, την όποιαν έλάμβανον τα ρητινώδη προϊόντα και τα εκχυλίσματα βαλανιδίου, με την αύξησιν της παραγωγής και εξαγωγής των και με την συνεχώς σημειουμένη έλάττωσιν των εισαγωγών Ευλείας κλπ., προεβλέπετο ότι εάν δεν μας προελάμβανεν ο πόλεμος, θα έμειοῦτο εις τό έλάχιστον ή διαφορά μεταξύ του εξαγομένου και εισαγομένου συναλλάγματος.

Κατά τα μεταπολεμικά έτη 1945, 1946 και 1947 είχομεν την εξής βασικήν παραγωγήν:

	1945	1946	1947
Ευλεία παντός είδους	108.000 κ. μ.	235.000	163.000
Καυσόξυλα εμπορίου	1.185.000 ζύγια	1.580.000	1.950.000
Ξυλόθρακες	41.500.000 όκάδες	43.000.000	40.000.000
Ρητίνη	3.500.000	5.000.000	6.600.000
Βαλανίδι	2.000.000	3.000.000	3.150.000

Των ανωτέρω βασικών προϊόντων ή αξία εις προπολεμικάς δραχμάς είναι ή κάτωθι περίπου, υπολογισθείσα βάσει τας προπολεμικής αγοράίας τιμής των:

1945 300 έκατομ., 1946 500 έκατ., 1947 450 έκατ.
Σημειάτομεν ότι εις την ακαθάριστον αυτήν πρόσδοσιν των δασών δεν υπολογίζονται τα παραχθέντα δευτερευούσης αύσεως προϊόντα και κυρίως τα καυσόξυλα, τό ύλοτομούμενα διά τας άτομικάς ανάγκες, άνερχόμενα ως έλάχθη εις 25.000.000 ζύγια περίπου, ως και τό κτηνοτροφικά προϊόντα εκ της έντις των δασών βασικής των ποιμνίων.

Έτος	Ε Ξ Α Γ Ω Γ Η		
	Κολοφώνιον τόνοι	Τερεβινθέλαιον τόνοι	Συνολική αξία εις προπολεμικάς δραχ.
1945	2.000	1.000	35.000.000
1946	4.000	1.000	55.000.000
1947	2.000	500	28.000.000

Η κατά τό έτος 1947 μείωσις αντί αύξησεως των εξαγωγών μας εις κολοφώνιον και τερεβινθέλαιον προέρχεται εκ

νου μάλιστα ότι ύλοτομούνται ταῦτα κατά τρόπον λίαν άκανόνιστον. Η τοιαύτη καταστροφή προέρχεται κυρίως εκ της άσυνδοσίας ή όποία επικρατεί εις την ύλοτομίαν των καυσόξυλων παρά των χωρικών διά τας άτομικάς των ανάγκες κλπ. και ή όποία ενεργείται κατά τρόπον ληστρικόν και άνευ ούδεμιάς έπιβλέψεως.

Εμμεσοί εκ των δασών ώφ έλειαί. Πλήν των ανωτέρω άμέσων οικονομικών όφελειών, πρέπει να προσθέσωμεν και τας έμμεσους τοιαύτας, τας όποιάς μας παρέχουν τα δάση, και αι όποιαί δεόν να εκτιμηθούν ως ούχι μικρότεροι των πρώτων. Μία εκ των όφελειών τούτων είναι ή προστασία την όποιαν παρέχουν τα δάση διά του συμπλέγματος των ριζών και της κόμης των, τόσον εις τό ίδιον έδαφος, τό όποιον προφυλάσσουν από άπόψεως άστυπλώσεως, όσον και τας υποκειμένας γεωργικάς εκτάσεις, τεχνικά έργα κλπ. Όταν π. χ. πίπτη βροχή επί δασώδους εκτάσεως, άναχαιτίζεται ή όρημνότης του ύδατος, έστω και έν περιπτώσει καταιγίδος, και μέρος τούτου συγκρατείται υπό του φυλλώματος εις τας κλάδους και διά του κορμού εισέρχεται εις τό έδαφος και άπορροφάται εις μεγάλας ποσότητας, ενώ τό πλεονάζον τοιούτον

ρέει ήρεμα προς τα κάτω συνεχιζομένης της ροής κατά τρόπον ομοιόμορφον και όταν άκόμη ή βροχή σταματά. Τα δάση επενεργούν ως άπέραντοι ρυθμιστικοί δεξαμεναί και όχι μόνον προλαμβάνουν τας καταστρεπτικάς ενεργείας των χειμάρρων, αι όποιαί πλημμυρίζουν και καταστρέφουν τας πεδιάδας, διά φερτών ύλών, αλλά και σχηματίζουν βραβεία και εύεργετικά ρεύματα και πλουσίας και ζωογόνους πηγάς, αι όποιαί κατά τας έπαχάς της Ήρασίας τροφοδοτούν ταῦτα.

Εις την Έλλάδα ένθα, λόγω της όρεινης διαμορφώσεως της χώρας, πλείστα των δασών είναι προστατευτικά, ή αξία της προστασίας ταύτης, είναι αρκετά μεγάλη, άνερχομένη κατά τινες εκτιμήσεις εις πολλάς εκατοντάδας εκατομμυρίων προπολεμικών δραχμών.

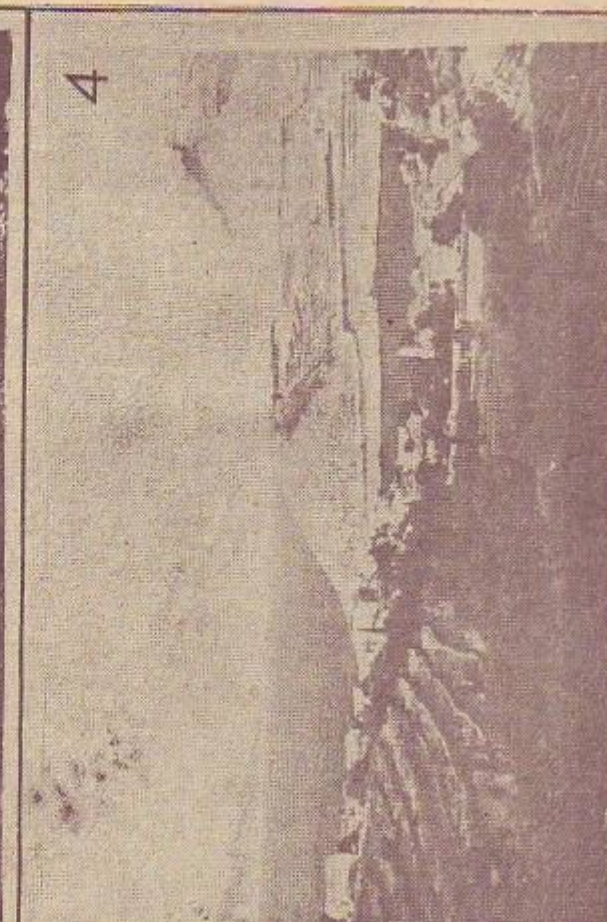
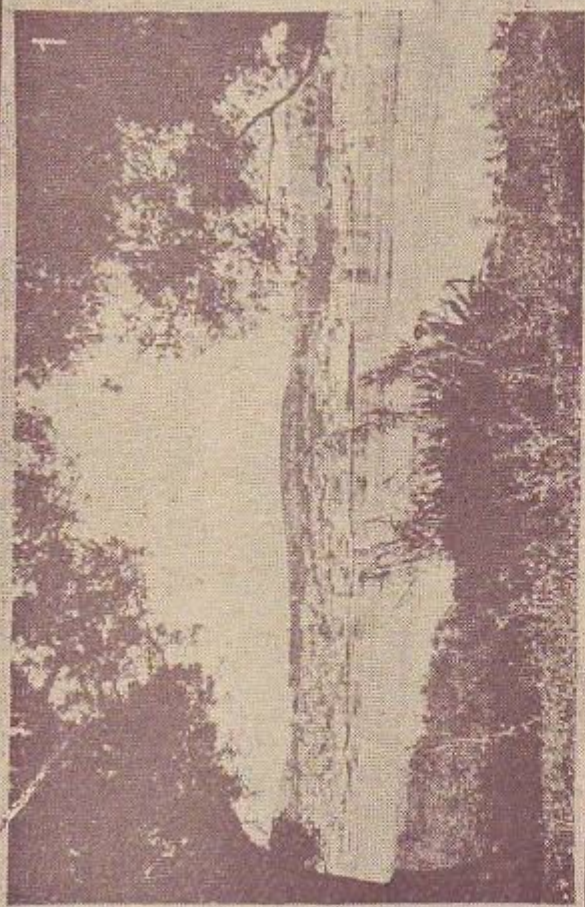
Η διευθέτησις των χειμάρρων στηρίζεται σύμφωνα με τας αντίληψεις της νεωτέρας τεχνικής κυρίως εις την αναβάσασιν των όρεινών λεκανών των και κατά δεύτερον λόγον εις την κατασκευήν τεχνικών έργων, ως φραγμάτων κλπ., τα όποια δρουν μόνον κατασταλτικώς, ενώ διά των ζωντανών και διαρκώς άνανευομένων φραγμάτων των δασών συγκρατείται τό έδαφος και έπέρχεται ριζική άπόσβεσις των χειμάρρων.

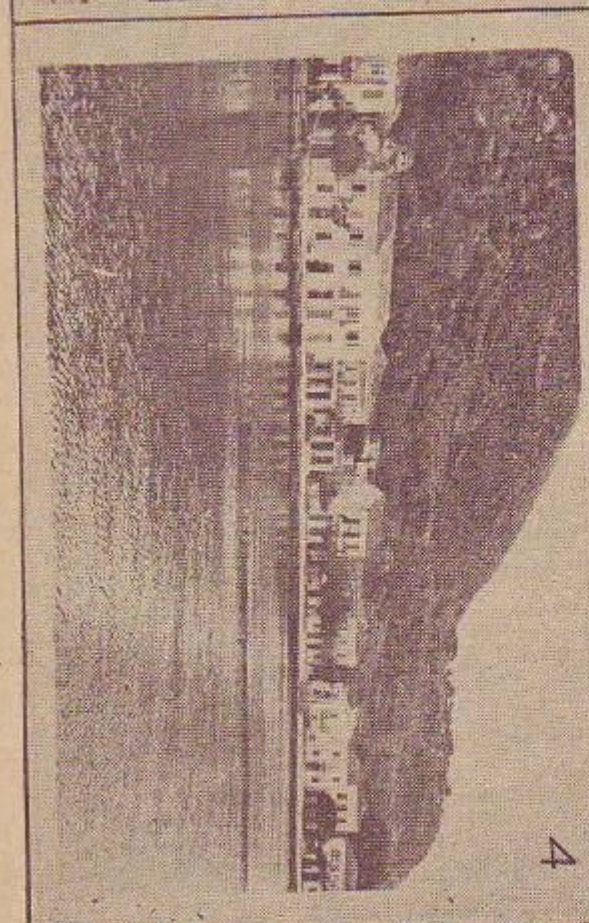
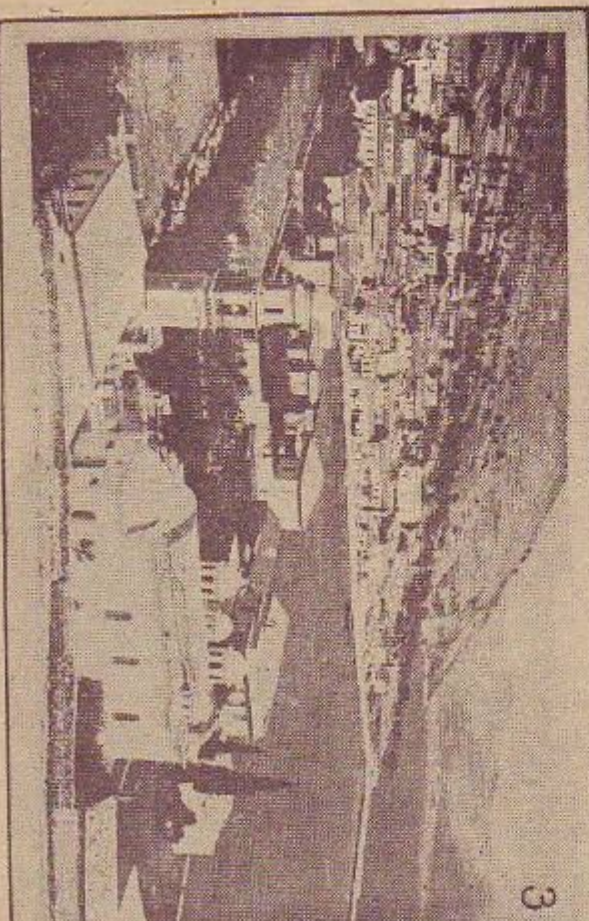
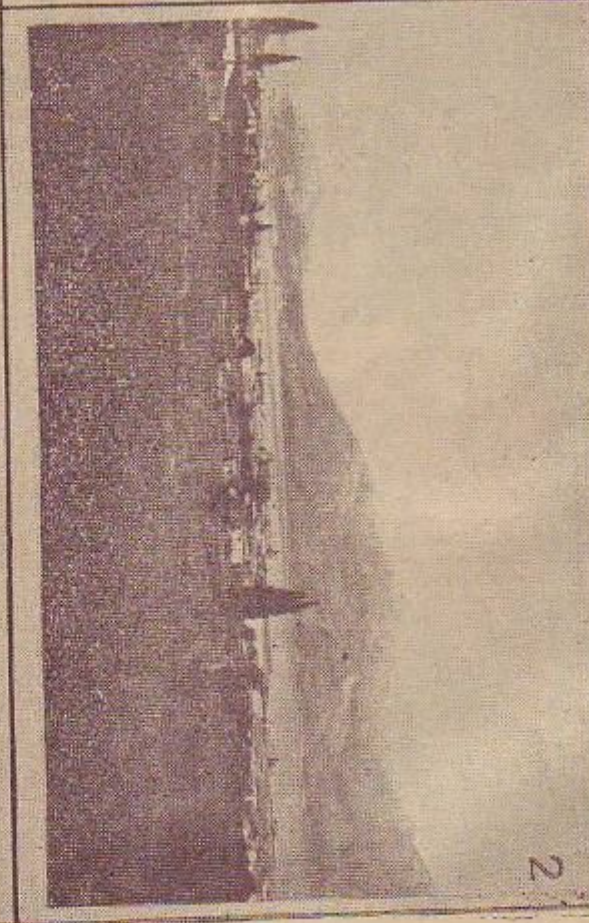
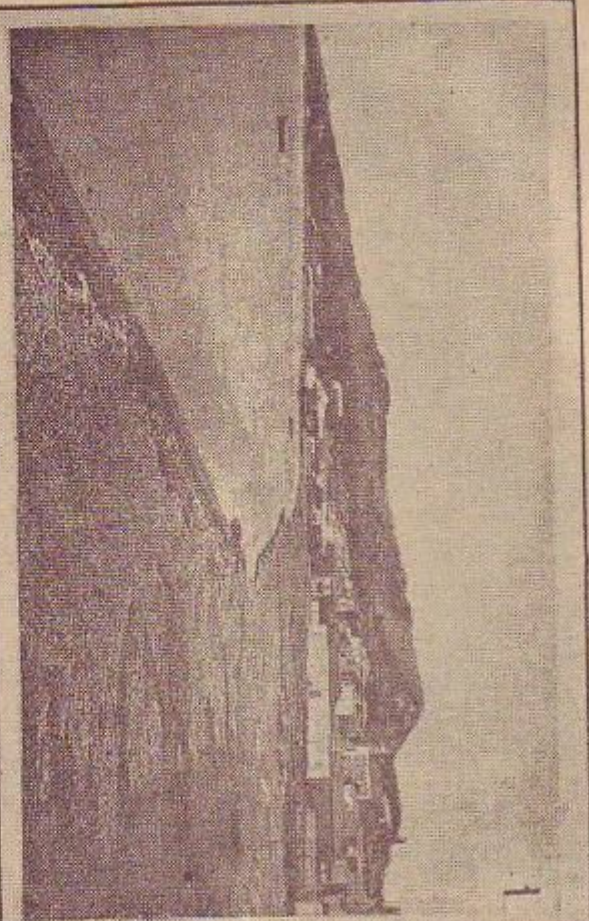

Κεφαλληνία: 1. *Αποψις του *Αργοστολίου. 2. Δάσος Ελάτων επί του βρους Αίως. 3. *Η εκουπόπετρος εις τάν κόλπον του *Αργοστολίου. 4. *Αποψις τής κοιμητολέως *Άσως.

Καπαλλινιά: 1 και 2. Άρτοχειρ του Αμφισυδίου. 3 Άρτοχειρ της κομποδέρας Άγιος Εφραίμ. 4. Η Σάνη Κεφαλληνίας.

λαρίων ή 38 περίπου δισεκατομμυρίων δραχμών, υπερβαίνει την συνολική προπολεμική αξία της άλιείας μας. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται και 12 μεγάλα πλοία ανοικτής θαλάσσης, τα όποια διετέθησαν εις άλιευτικούς συνεταιρισμούς, εξαιρέσει ενός, όπερ διετέθη εις τόν Έλληνικόν Υδροβιολογικόν Ίνστιτούτον της Έλλάδος, διά τήν διενέργειαν έπιστημονικών έρευνών διά τήν άλιείαν, κατόπιν καταλλήλου εξοπλισμού του σκάφους.

Τό Έλληνικόν Υδροβιολογικόν Ίνστιτούτον. Όταν κατά τά έτη 1911—1914 έτέθησαν αι βάσεις της αναδιοργανώσεως της άλιείας μας έδόθη πρωταρχική σημασία εις τήν όργανωσιν του έπιστημονικού τομέως της άλιείας. Άτυχώς ένεκα διαφόρων αιτίων ή καθυστέρησις του τομέως τούτου υπήρξεν αντίστοιχος προς τήν κατάπτωσιν του κλάδου. Μετά μακράν σταδιοδρομίαν της ύπηρεσίας άλιείας, αΐτη έσπευγέτο έπιστημονικών έργαστηρίων συγχρονισμένων και έμφύσως έπιστημονικού ύλικού. Υπό της Διευθύνσεως Τεχνικής Οργανώσεως Άλιείας καταβλήθη έντονος προσπάθεια νά όργανωθί ή τομέος ούτος, πλην όμως αι δυσχέρειαι της έμπελεγμου περιόδου και έσωτερικαί αντίδράσεις όνέτρεψαν τήν προσπάθειαν ταύτην.

Τό κενόν ανέλαβε νά καλύψη ή Ακαδημία Άθηνών με τήν πρωτοβουλίαν του καθηγητού του πανεπιστημίου και μέλους αυτής Σπ. Δοντά και άλλων μελών της, ως και καθηγητών του πανεπιστημίου. Διά του νόμου 469) 11.7.1945 ιδρύθη τό Έλληνικόν Υδροβιολογικόν Ίνστιτούτον, όπερ υπήχθη υπό τήν δικαιοδοσίαν του Υπουργείου Θεσπευμάτων και Έθνικής Παιδείας. Αι πρώται δαπάναι έκαλύφθησαν διά δαρεών του δήμου Πειραιώς, της Τραπέζης της Έλλάδος, της Αγροτικής Τραπέζης και ιδιωτών.

Τό Ίνστιτούτον έστεγάσθη κατά τήν ανουσίαν 1946, κατόπιν καταλλήλων μετασκευών, εις τό έν Πειραιεί μέγαρον Σκουλούδη και έτέθη υπό τήν γενικήν έποπτείαν του Σ. Δοντά.

Διά τās πρώτας έπιστημονικάς έρευνας διετέθη υπό του Υπουργείου Έμπορικης Ναυτιλίας τό πετρελαιοκίνητον σκάφος 'Ελάκη', καταλλήλως διασκευασθέν και εξοπλισθέν με τά όλίγα διασωθέντα θαλασσογραφικά όργανα της τέως θαλασσογραφικής έπιτροπής και της υδρογραφικής ύπηρεσίας του βασιλικού ναυτικού. Διά τās πρώτας θαλασσογραφικάς έργασίας μετεκλήθη υπό της ΟΥΝΡΡΑ ή Γάλλος υδροβιολόγος Μπελλάκ. Μετά έν έτος, ήτοι κατά Φεβρουάριον 1947, παραδόθη εις τό Έλληνικόν Υδροβιολογικόν Ίνστιτούτον ή υδροβιολογικός σταθμός Ρόδου, τελείως συγχρονισμένος επιστημονικός σταθμός. Ιδρύθηκε κατά τήν Ιταλικήν κατοχήν της Δωδεκανήσου, με ένδρασιον και λοιπά έπιστημονικά όργανα.

Τό Έλληνικόν Υδροβιολογικόν Ίνστιτούτον ένισχύθη με έν από τά 12 μεγάλα άλιευτικά σκάφη, ότινα έδώρισεν ή ΟΥΝΡΡΑ, τό «Οχάια Στέπτα», τό όποιον μετασκευάσθη ειδικώς εις πλοίων έπιστημονικών έρευνών, εξοπλισθέν με τά κατάλληλα όργανα και λοιπάς έγκαταστάσεις.

Αι επιδιώξεις του Έλληνικού Υδροβιολογικού Ίνστιτούτου είναι: 1) Νά συγκεντρώσθι κατά τό δυνατόν πληραστέρας γνώσεις των υδροβιολογικών συνθηκών, αΐτινες επηρεάζουν τήν άλιείαν των έλληνικών θαλασσών, και νά καθοδηγήσθι τήν άλιευτικήν τάξιν, βάσει των έπιστημονικών διαπιστώσεων, εις τήν άρτιότεραν και άποδοτικότεραν έκμετάλλευσιν της θαλασσίας άλιείας. 2) Νά προβή εις τήν θεωρητικήν και έμπειροσμένην βιολογικήν και υδρολογικήν έρευναν των έλληνικών υδάτων, προς συγκέντρωσιν των στοιχείων ότινα θά έπιτρέψουν τήν ταχύτεραν άξιοποίησιν και όλοκληρωτικήν έκμετάλλευσιν επί έπιστημονικών βάσεων των έλληνικών Ιχθυοτρόφων υδάτων, των λιμνών και των λιμνοθαλασσών. Διά των τομέων τούτων διαγράφονται δύο κλάδοι έργασίας: α) ή γεωλογική και έδαφολογική έρευνα, ή άκριβής μορφομετρία, ή αναλυτική έρευνα της υδρολογίας, έν συνδυασμό με τās συνθήκας παροχής, διαρροής και άποχετεύσεως των υδάτων των λιμνών, ή εξέτασις των βιολογικών συνθηκών και ή εξακριβωσις της επίδράσεως των συνθηκών επί του χημισμού των υδάτων και αντιστροφής και β) ή έμπλουτισμός των λιμνών διά πλέον εξημερισμένων Ιχθύων και ή εξαεάνισις των άχρήστων, μετά προηγουμένη σπουδήν της οικονομικής αξίας των Ιχθύων γλυκέων υδάτων και της άποδόσεως αυτών.

Διά τήν έφαρμογήν του ευρύτερου προγράμματος του Έλληνικού Υδροβιολογικού Ίνστιτούτου προβλέπεται ή ίδρυσις υδροβιολογικών σταθμών: α) εις Θεσσαλονίκην διά τήν διενέργειαν του βορείου και βορειοανατολικού Αιγαίου

και των λιμνών Θράκης και Μακεδονίας, και β) εις Πάτρας, διά τήν διενέργειαν των θαλασσίων περιοχών Δυτικής Στερεάς Έλλάδος και των λιμνοθαλασσών και λιμνών Δυτικής Στερεάς Έλλάδος και της Πελοποννήσου.

Διά τήν συμπλήρωσιν των έγκαταστάσεων του έν Πειραιεί Έλληνικού Υδροβιολογικού Ίνστιτούτου, τον έμπλουτισμόν του με όργανα, βιβλία και άλλας βασικάς οργανωτικάς άνάγκας, διετέθησαν υπό της έλληνικής κυβερνήσεως και της Αμερικανικής Αποστολής Βοηθείας δραχμαί 500 έκατομμύρια και 50.000 δολάρια, χωρίς νά άποκλείεται ή περαιτέρω οικονομική ένισχύσις του, αντίστοιχος προς τήν πρόδον των έργασιών του.

Κατά τά έτη 1947—1948 εξετελέσθησαν τρεις θαλασσογραφικοί πλόες, έξ ών ή πρώτος υπό του Μπελλάκ εις τό νοτιοανατολικόν Αιγαίον και εις τήν Δωδεκανήσον, οι δε δύο άλλοι υπό του Έλληνος υδροβιολόγου Κ. Λασκαρίδου εις τήν ίδίαν περιοχήν και εις τόν Ευβοϊκόν κόλπον, εις τήν πε-

Τό κεντρικόν κτίριον του Έλληνικού Υδροβιολογικού Ίνστιτούτου εις Πειραιά.

ριοχήν της Σκιαθού, ως και εις τόν έσωτερικόν Σαρωνικόν. Οι πλόες ούτοι είχαν άντικειμενικόν σκοπόν τόν έμπλουτισμόν του ένυδρείου Ρόδου και τήν έρευναν της βιολογίας και της άλιείας της σαρδέλλας εις τās έλληνικάς θαλάσσας. Η διά τήν σαρδέλλαν έρευνα άποδέλπει άφ' ένός νά όλοκληρήσθι τόν κύκλον των γνώσεων της έπιστήμης επί του Ιχθύος τούτου έν τή Μεσογείω και άφ' έτέρου νά συμβάλη εις τήν πλήρη διαπιστώσιν των στοιχείων εκείνων, εκ των όποιων θά άδηγηθί ή άλιευτική τάξις εις πλέον άποδοτικήν άλιείαν της σαρδέλλας εις τās έλληνικάς θαλάσσας.

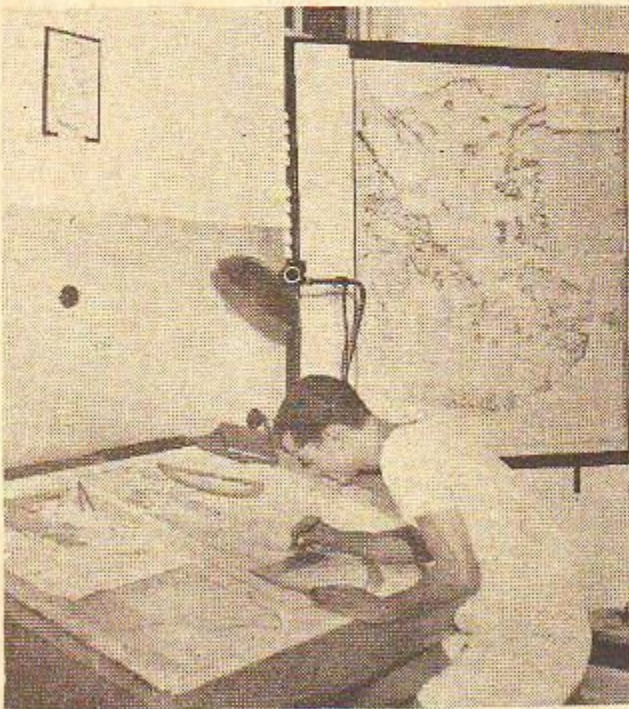
Παραλλήλως προς τήν όργανωσιν του έπιστημονικού τομέως της άλιείας μας άναμεινεται, κατά κοινήν προσδοκίαν, ή πλήρης άνασυγκρότησις του κλάδου εις όλους τούς τομείς αυτού. Εύτυχώς ή τεχνικός εξοπλισμός με πλοία και μέσα άλιείας παρέχεται με έντονον έπάρκειαν χάρις εις τά κομισθέντα είδη υπό της ΟΥΝΡΡΑ και εις τά οικονομικά μέσα, ότινα θά παράσχη συμπληρωματικός τό Σχέδιον Μάρσαλ κατά τά άμέσως έπόμενα έτη.

Απομένει όμως και εις άλλος τομείς, όστις έχει μεγίστην ζωτικότητα διά τήν άλιείαν μας. Τό έμψυχον ύλικόν της άλιείας μας. Οι φορείς της έργασίας, εις τήν παραγωγήν, τήν συντήρησιν, μεταφοράν, διάθεσιν και κατεργασίαν (βιομηχανικήν και βιοτεχνικήν) των προϊόντων άλιείας μας. Χάρις εις τήν δημιουργικήν των Ικανότητα και εις τούς μάχους των, έφθασεν ή άλιεία μας άβοήθητος εις τό σημερινόν πεδίον. Άλλά τά στοιχεία ταύτα δέν άρκούν διά τήν μελλοντικήν εξέλιξιν της άλιείας μας, ή όποια όπό άναίμηκ ή καθυστερημένη βιοτεχνία πρέπει νά εξελιχθί εις συγχρονισμένην, οικονομικώς εύρωστον και δημιουργικήν βιομηχανίαν.

Τό έμψυχον ύλικόν, οι φορείς της δημιουργικής έν τή άλιευτική βιομηχανία μας, ύπτερεί εις αριθμόν, εις τεχνικήν κατάστασιν, αντίστοιχον προς τήν τεχνικήν εξέλιξιν του κλάδου καθ' όλον τόν κόσμον, εις έπιχειρηματικήν Ικανότητα, εις οικονομικήν σκέψιν, εις οικονομικήν έπίγνωσιν και εις κεφάλαια, τά όποια άποτελούν τό κίνητρον του μηχανισμού της άλιείας μας.

Σ Πύρος Τσακάκης

Το «Εργαστήριο Αλιευτικών Έρευνών, Εκτός του «Υδροβιολογικού Ινστιτούτου» της Ακαδημίας Αθηνών, το οποίο σκοπός είναι η εκτέλεση επιστημονικών έρευνών δια την συλλογήν στοιχείων, να επί τη βάσει αυτών επιδιωχθή η ανάπτυξις της Ιχθυοπαγωγής και η προστασία των Ιχθυοσποραμάτων των ελληνικών θαλασσών, αναπτύσσει παράλληλως δραστηριότητα προς την ίδιαν κατεύθυνσιν και το «Εργαστήριο Αλιευτικών Έρευνών» του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, το οποίον στεγάζεται εις το παρά τον ναύ του Αγίου Βασιλείου Πειραιώς κτίριον του

Χαρτογράφησης του θαλασσίου βυθού υπό της υπηρεσίας του Ελληνικού Υδροβιολογικού Ινστιτούτου.

υδροβιολογικού Ινστιτούτου. Το εργαστήριο αλιευτικών έρευνών οργανώθη τον Ιανουάριον του 1948 δια την έρευνα των Ιχθύων και των έχοντων οικονομικήν σημασίαν άλλων υδροβίων οργανισμών προς επίτευξιν της αύξησεως της παραγωγής αλιευμάτων και της καλύτερας συντηρήσεως των μέσων και των προϊόντων αλιείας. Το εργαστήριο αυτό έχει διαδεχθή τον ιδρυθέντα κατά το 1914 «Θαλάσσιον Υδροβιολογικόν Σταθμόν», όστις είχε λειτουργήσει υπό τήν διαδοχικήν διεύθυνσιν των Ντ. Βεντισκουέρα, Π. Παναγιωτοπούλου, Γ. Αθανασσοπούλου και Ν. Σπεράντζα. Αι κατά τό πρώτον έτος εργασίαι του εργαστηρίου αλιευτικών έρευνών υπό τήν διεύθυνσιν του Χ. Σερυπέτη εξετάθησαν ικανοποιητικώς τόσοσιν εις τόν υδροβιολογικόν τομέα, όσον και εις τόν οικονομοτεχνικόν και τόν στατιστικόν τοιαύτων. Κατά τό 1948 ήρχισεν ή μελέτη όλοκληρου του βιολογικού κύκλου των αλιευομένων Ιχθύων του Σαρωνικού κόλπου, ή έρευνα τών έν χρήσει μεθόδων αλίσεως (παστώματος) δια πειραματισμών συντηρήσεως Ιχθύων, ή συγκέντρωσις στοιχείων έκ διαφόρων αλιευτικών κέντρων της Ελλάδος δι' οικονομοτεχνικάς έρεύνας, ή παρακολούθησις της κινήσεως των Ιχθυοαγορών Αθηνών, Πειραιώς και Θεσσαλονίκης, ή παρακολούθησις της κατά μήνα παραγωγής των κυριωτάτων Ιχθυοσπορασίων και λιμνών, και γενικώς ή συγκέντρωσις και επεξεργασία των στατιστικών στοιχείων της αλιευτικής κινήσεως όλης της Ελλάδος, τά όποια ανακοινούται όταν γίνεται δυνατή ή έκδοσις του έτησιου «Δελτίου» του έκδιδομένου υπό της διευθύνσεως αλιείας του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας.

Η Ιχθυοπαγωγή της Ελλάδος. Προς ενημέρωσιν των άρμοδων υπηρεσιών συνεργάση κατά τό 1948 κατόπιν έντολής της Ούνηρα ειδική μελέτη περι της ελληνικής αλιείας, υπό του Γαλλου υδροβιολόγου Γκ. Μπελλάου. Δια τόν ίδιον σκοπόν ήδη κατά Ιούλιον του 1950 ή έκδοσις παρομοίου έργου υπό του Υπουργείου Συντονισμού δια της συνεργασίας ειδικών Έλλήνων επιστημόνων. Πολύτιμα σχετικώς στοιχεία έχει δημοσιεύσει τό Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας εις τό κατά τό 1949 έκδοθέν «Δελτίον Εργαστηρίου Αλιευτικών Έρευνών», εις τό όποιον εκτίθεται ή κίνησις της ελληνικής αλιείας και ένδιαφερόσαι επιστημονικά μελέται περι των δυνατοτήτων εξελίξεως της αλιευτικής προσπάθειας εις τήν χώραν μας.

Τό 1949 ή έτησια Ιχθυοπαγωγή της Ελλάδος ανήλθεν εις 38.000 τόνους, έναντι 33.600 του 1948 και 25.000 του 1938.

Κατά τόν υδροβιολόγον Χρ. Δ. Σερυπέτη η αλιευτική παραγωγή του 1947 ανήλθεν εις τά 90 τοίς εκατόν της πρό

του 1940. Συμφώνως προς τας πληροφορίες του 18ιου η αλιευτική παραγωγή του 1948 υπολογιζομένη επί τη βάσει του αριθμού των αλιευτικών σκαφών έκάστης περιοχής έχει ως εξής :

Αλιευτικός στόλος Αλιεύματα 1948:

1.	Περιοχής Πειραιώς	7.360	τόνοι
2.	» Κεντρ. και Δ. Μακεδονίας ..	6.065	»
3.	» Χαλκίδος	4.675	»
4.	» Βόλου	2.710	»
5.	» Πατρών	2.290	»
6.	» Μυτιλήνης	1.865	»
7.	» Καβάλας	1.745	»
8.	» Κρήτης	1.265	»
9.	» Χίου	1.220	»
10.	» Σάμου	1.025	»
11.	» Κυκλάδων	840	»
12.	» Πρεβέζης	760	»
13.	» Κολομών	530	»
13.	» Αλεξανδρουπόλεως	450	»
15.	» Κερκύρας	400	»
16.	» Δωδεκανήσου	400	»

Πρέπει να σημειωθή ότι έναντι έκάστης περιοχής αναγραφόμενον ποσόν αλιεύματος του αλιευτικού στόλου έκάστης εξ αυτών δεν σημαίνει ότι ήλώθη αποκλειστικώς εις τήν περιοχήν ταύτην. Σημαίνει απλώς ότι τό ποσόν του αλιεύματος είναι τό προϊόν της εργασίας των νηολογημένων εις τήν περιοχήν αλιευτικών πλοίων, τά όποια αλιεύουν κατά καιρούς εις διαφόρους περιοχάς. Κατά ταύτα τά έναντι έκάστης περιοχής ποσά αλιευμάτων είναι τελείως διάφορα από τήν άπόδοσιν των όσών τής περιοχής.

Κατά τά στατιστικά δεδομένα του 1938, ή σύνθεσις των αλιευμάτων όλοκληρου της Ελλάδος είναι: 1) Σαρδέλλα, Φρίσσα 25,73 τοίς εκατόν, 2) Μαρίδα, τέρουλα 13 τοίς εκατόν, 3) Γάβροι, χαψιά 9,35 τοίς εκατόν, 4) Μπαρμπούνια 6,635 τοίς εκατόν, 5) Γόπες 5,33 τοίς εκατόν, 6) Διάφορα 39,25 τοίς εκατόν.

Κατά τό 1948 κατόπιν επεξεργασίας των αλιευμάτων της Θεσσαλονίκης ή κατά είδη αναλογία αυτών ώρίσθη ως εξής:

1) Σαρδέλλα 40,15 τοίς εκατόν, 2) Σαυρίδια 10,37 τοίς εκατόν, 3) Γαύρος 9,17 τοίς εκατόν, 4) Σουπιές, καλαμάρια, μωσκίοι, χταπόδια, θράβαλα 5,75 τοίς εκατόν, 5) Κέφαλοι 4,20 τοίς εκατόν, 6) Μπαρμπούνια 4,06 τοίς εκατόν, 7) Βακαλάοι 3,27 τοίς εκατόν, 8) Σελάγια 2,34 τοίς εκατόν, 9) Τόνωι 1,75 τοίς εκατόν, 10) Παλαμιδες 1,58 τοίς εκατόν, 11) Γόπες 1,12 τοίς εκατόν, 12) Γλώσσες 1,04 τοίς εκατόν.

Εις κιλά ή σύνθεσις των αλιευμάτων Θεσσαλονίκης κατά τό 1948 ήτο: Σαρδέλλα 1.743.096, Σαυρίδια 436.904, Γαύροι 387.364, Κεφαλόποδα (σουπιές, καλαμάρια κλπ.) 243.993, Κέφαλοι 177.320, Μπαρμπούνια 171.610, Βακαλάοι 138.811, Σαλάγια 92.602, Τόνωι 75.546, Παλαμιδες 67.271, Γόπες 47.296, Γλώσσες 44.175, Λαυράκια 36.069, Σκυλόψωρα 35.322, Γαρίδες 26.882, Λούτσουι 22.566, Γοφάρια 21.172, Τσιπούρες 19.755, Κολιοί 13.622 και διάφορα 543.948.

Αλιευτικώς οι συνηθέστερον άπαντώντες εις τόσ άκτής του βορείου Αιγαίου πελάγους ένδημικοί και μεταναστευτικοί Ιχθύες είναι: άθερίνα, γαλιός, γλώσσα, γόπα, γοφάρι, γύλας, δράκαινα, κέφαλος, κοπάνι, κωβίος, λαβράκι, λούτσος, λυθίοι, μαγιότικο, μελαινούρι, μουγγού, μυδιόστρα, μπακαλιάρος, μπαρμπούνι, μουρμούρα, μυλόκοπι, Επισός, παλαμίδα, πέρκα, ρίνα, ροδό, σαλιάρια, σαργός, σαρδέλλα, σαυρίδι, σελάγι, σκορπιός, σκουμπρι, σκυλόψωρο, σμήνια, σπάρος, συναγρίδα, τσιπούρα, φαγγύρι, χάνος, χαψί, χέλι και χελιδονόψωρο.

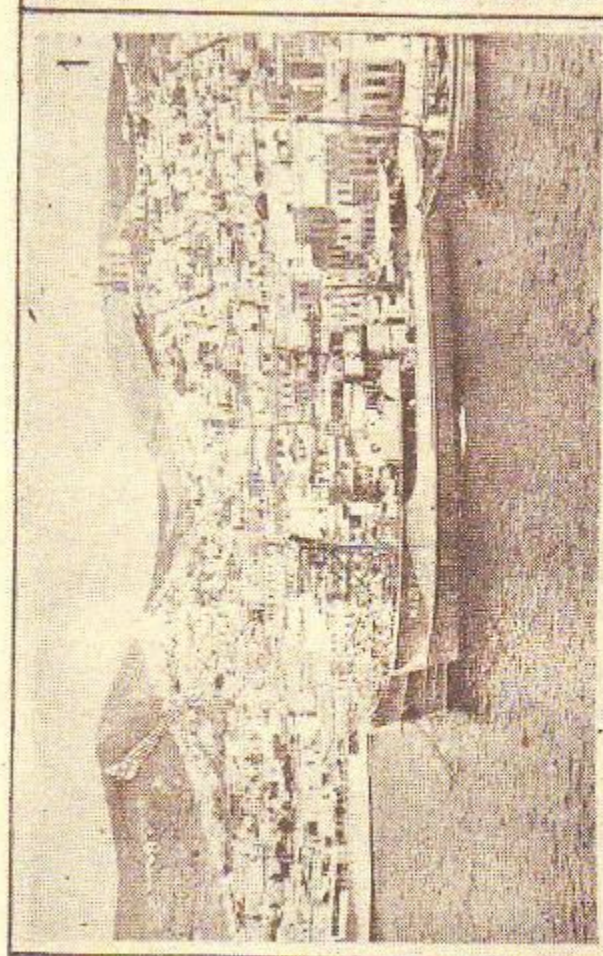
Η κατά τό 1949 και τό 1948 έτησια κατανάλωσις αλιευμάτων εις μερικάς έκ των μεγαλυτέρων πόλεων της Ελλάδος εμφαίνεται έκ του παρατιθεμένου πίνακος :

Καταναλωθέντα αλιεύματα εις κιλά

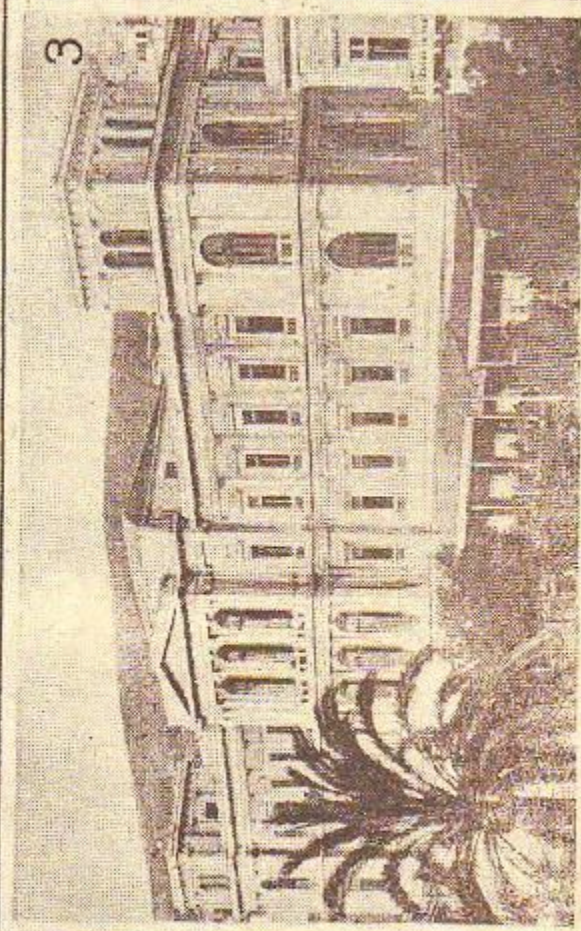
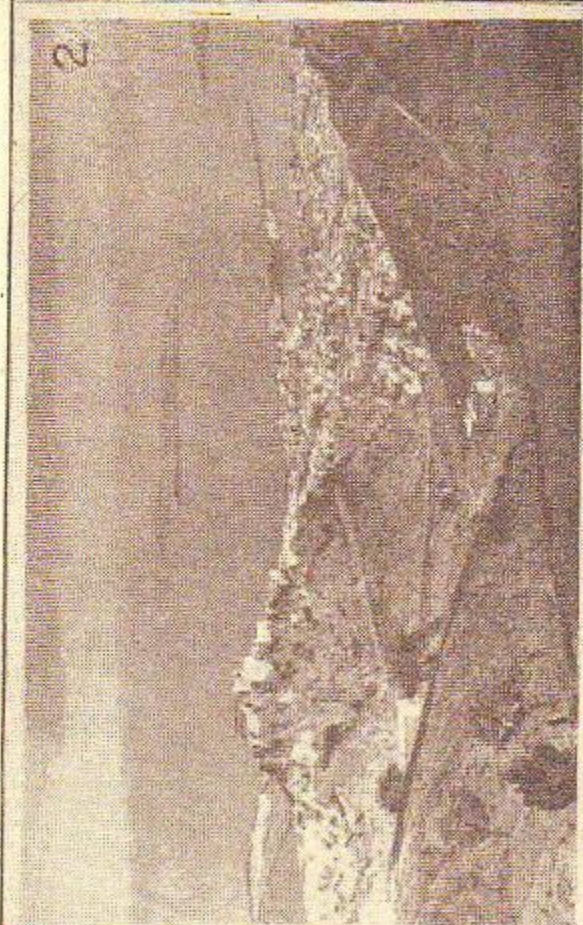
	Έτος 1949	Έτος 1948
Αθήναι		4.646.449
Πειραιεύς	1.378.731	1.906.742
Θεσσαλονίκη	4.596.526	4.345.324
Πάτραι	1.830.209	1.650.000
Βόλος	994.477	834.000
Ηράκλειον		160.000
Χαλκίς	583.125	320.000
Λάρισα		170.000
Καλάμαι	238.600	325.000
Αστά		108.000
Πρέβεζα		92.000
Κόρινθος		83.000
Αλεξανδρούπολις		312.000
Φιλιστρα		6.500
Ιωάννινα	218.300	130.000
Καλάμαι	238.600	
Χίος	384.500	
Αίκατερίνη	318.000	
Τρίκαλα	242.000	
Ερμούπολις	44.900	

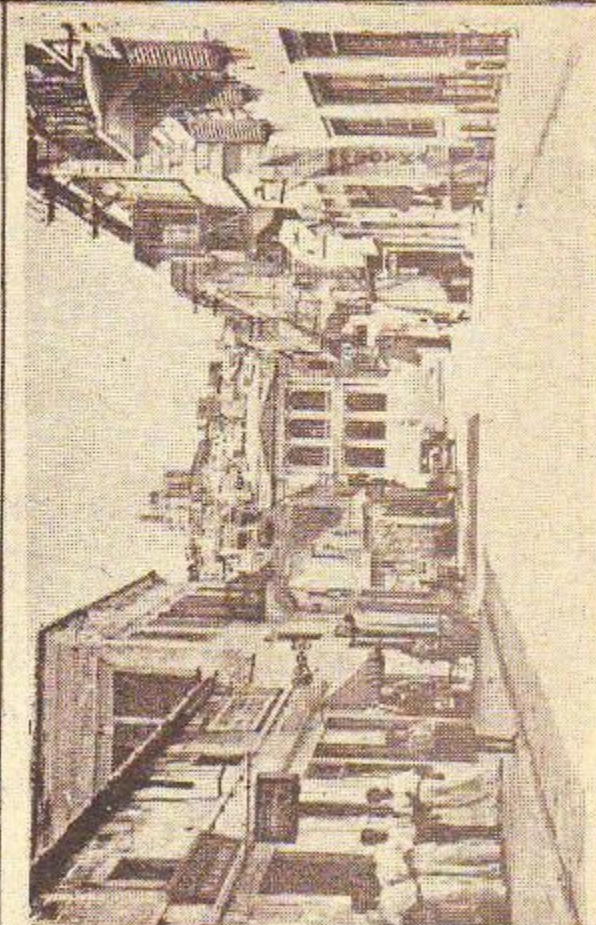

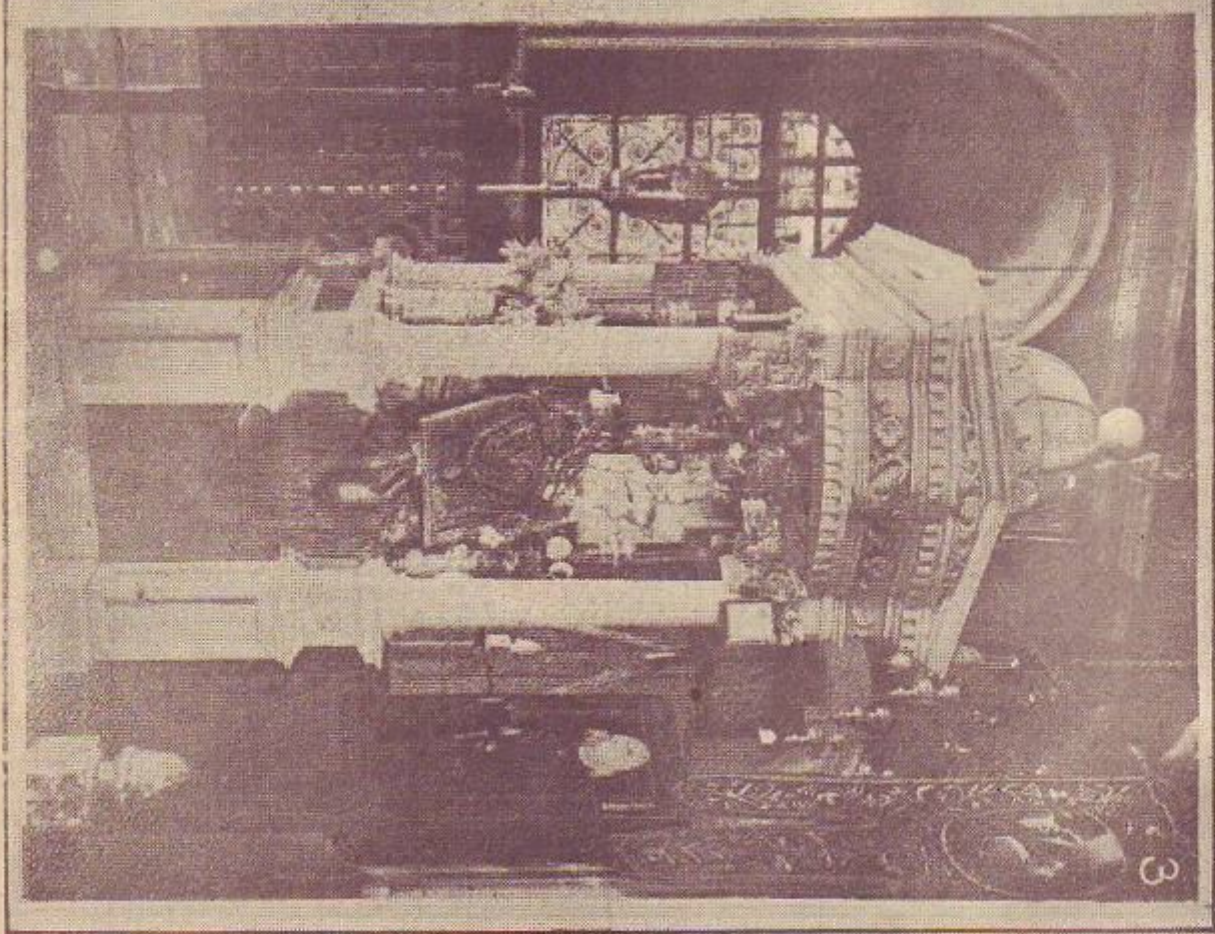
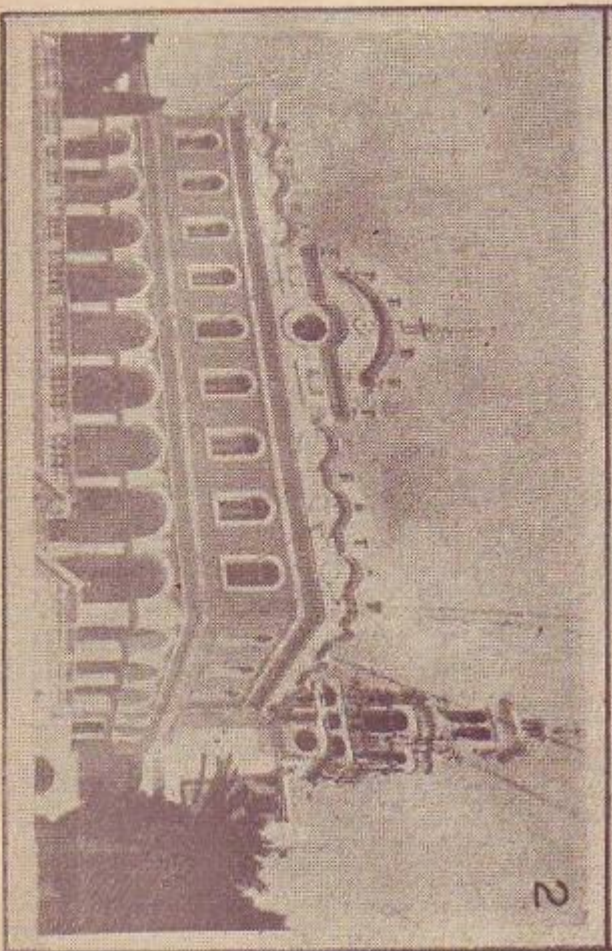
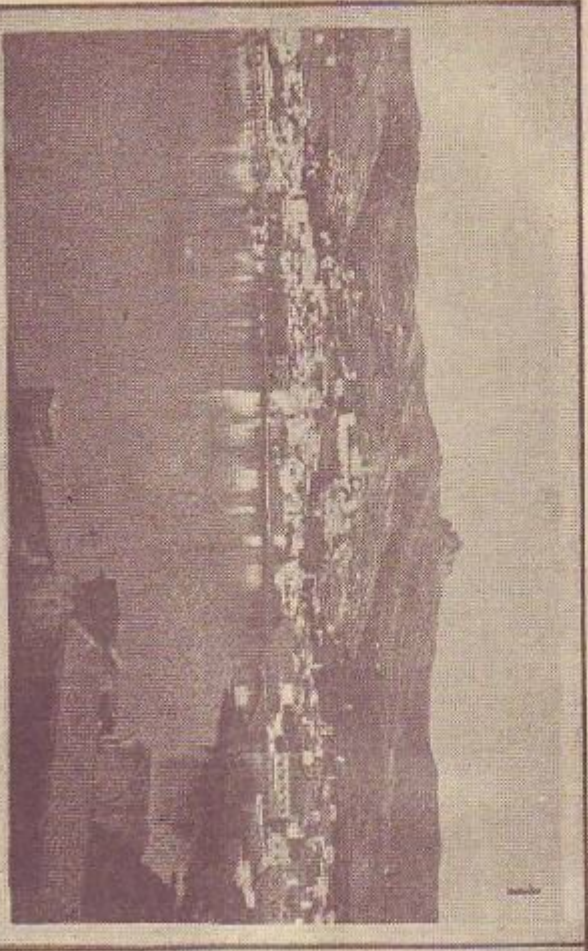
2

3

Σύρος: 1. Άποψις τού κεντρικού τμήματος τής Έρμουπόλεως από τόν λιμένα. 2. Γραφική άποψις τής Έρμουπόλεως. 3. Τό Δημαρχείον. 4. Η όδus Έρμου τής Έρμουπόλεως

Τίπος : 1. "Αμωμια της πόλεως και του λιμένος. 2. "Η τριεσχίτη του ποσῦ της Εξοχγέλιου πριε. 3. "Η θουαυαυαυός ελεάν τῆς Παναγίας.

Ο πόλεμος 1940—1941 και η τετραετής εχθρική κατοχή έμείωσε τον αριθμό των αλιευτικών σκαφών κατά 25 τοίς εκατόν. Κατά τους πρώτους μήνες μετά την λήξιν του Β' Παγκοσμίου πολέμου η διά δυναμίτιδος παράνομος αλιεία ύπoξεν ο κυριώτερος τρόπος συλλήψεως Ιχθύων. Το 1945 συνετάχθησαν υπό των αρμοδίων πίνακες των πάσης φύσεως αναγκαίων αλιευτικών εφοδίων, τα όποια παραγγέλλησαν μέσω της Οδύνης. Αι παραγγελίαι δέν έπραγματοποιήθησαν έξ ολοκλήρου, άφίχθησαν δέ μέχρι του 1947 αι έξης ποσότητες: Δίκτυα έτοιμα 16.650 κιλά, σκάφη αλιευτικά 12, έν σκάφος αλιευτικών έρευνών, 269 μηχαναί, 9 αυτοκίνητα ψυγεία, 10 ψυγεία έπρας, άγγιγτρα 17.166 κιλά, σχοινία 560.000 κιλά, συρματόσχοινα 282.500 κιλά, πίσσα-κατράμι 171.700 κιλά, στυπί 78.100 κιλά, χρώματα 419.300 κιλά, κάνναβις άκατέργαστος 628.000 κιλά, νήματα θαυδακερά 373.950 κιλά, νήματα λινά 33.800 κιλά, λοιπά έφόδια 278.600 κιλά. Διά των γενομένων διανομών και του χήλου των Έλλήνων αλιέων η Έλλάς εφρέθη κατά τό τέλος του 1947 εις θέσιν τούλάχιστον ίσην μέ την πρό του Β' Παγκοσμίου πολέμου από άπόθιμους αλιευτικού στόλου. Ούτω κατά τό 1947 τά προσκομισθέντα ποσά έντοπίων αλιευμάτων εις τάς τρείς από τάς κυριώτερας άγοράς της Έλλάδος ήσαν:

Αθήναι	4.880.000	κιλά
Πειραιεύς	1.379.815	>
Θεσσαλονίκη	3.250.000	>

Η ανάπτυξη της έλληνικής αλιείας επεδιώχθη κατά κύριον λόγον: α) Μέ την μηχανοκίνησιν των σκαφών της μικράς αλιείας και των εφοδισμών αυτών με άφθονα και ποικίλα μέσα αλιείας. Διά του τρόπου αυτού επιδιώκεται η επέκτασις της θύσεως της μικράς αλιείας διά της τακτικής εκμεταλλεύσεως και των πλέον μεμακρυσμένων σημείων των παραλίων της χώρας και η παραγωγική άπασχόλησις των αλιέων μας καθ' όλην την διάρκειαν του έτους με τό κατάλληλον έργαλείον δι' έκάστην εποχήν. β) Μέ την αύξησιν της χωρητικότητας των σκαφών της μέσης αλιείας, την αύξησιν της ιπποδυναμείας των μηχανών αυτών και των σύγχρονον εφοδισμών των με τά νεώτερα τεχνικά μέσα, εις τρόπον ώστε η άκτις της δράσεώς των και ο χρόνος της παραγωγικής των εργασίας να αύξηθούν. Πρό του 1940 αι ήμέραι των έλληνικών αλιευτικών σκαφών περιωρίζοντο εις 150—170 τό έτος. Κατά τό 1948 επεδιώχθη η μηχανοκίνησις των σκαφών της μικράς αλιείας εις τά 15 τοίς εκατόν του συνόλου των αλιευτικών λέμβων θαλάσσης.

Ο αλιευτικός στόλος κατά τό τέλος του 1947 ήτο:

Μηχανότρατες	250
Γρί—γρί	250
Σκάφη μικράς αλιείας	5.000
Λέμβοι λιμνών και Ιχθυοτροφείων	800
Σκάσανδρα σπογγαλιείας	100

Κατά τάς άρχάς του 1949 ο αλιευτικός στόλος της Έλλάδος είχε την έξης σύνθεσιν:

Μηχανότρατες	268
Γρί—γρί	279
Τράτες μικράς αλιείας	975
Γρίποι	326
Δίκτυα	3518
Παραγάδια	2031
Διάφορα	281

Κατά τάς άρχάς του 1949 η συνήθεστέρα ιπποδύναμις των μηχανών γρί—γρί ήτο 11—25 ίππων και των μηχανών μηχανότρατας 41—60 ίππων, είχαν δέ:

Μηχανάς	61—80	ίππων	35	σκάφη
>	81—100	>	29	>
>	101—150	>	20	>
>	151—200	>	12	>
και άνω των	200	>	4	>

Δοθέντος ότι μηχανότρατα με μηχανή κάτω των 60 ίππων δέν είναι δυνατόν να αλιεύσι εις βάθη μεγαλύτερα των 200

μέτρων, ένθ' διά την εκμετάλλευσιν των έλληνικών θαλασσών είναι άπαραίτητον να έκταθώμεν εις βάθη μεγαλύτερα, συμπεραίνεται ότι η έλληνική μηχανότρατα επιδέχεται άκομη μεγάλην δευτέρωσιν.

Οι άπασχολούμενοι εις την αλιείαν έν Έλλάδι.

Λόγω της άξίας της όποιαν απέκτησε κατά την κατοχήν τό πάσης ποιότητας άλίευμα διά την συντήρησιν εις την ζωήν του πεινώντων πληθυσμού της χώρας, έστράφησαν τάτε πρός την αλιείαν πολλοί, ξένοι άλλτε πρός τό αλιευτικόν έπάγγελμα. Ένεκα τούτου μη ύπαρχούσης νεωτέρας από του 1940 άπογραφής του πληθυσμού ο ύπολογισμός του αριθμού των Έλλήνων αλιέων έγέμετο υπό του Έργαστηρίου Αλιευτικών Έρευνών επί τη βάσει των αποδεδειγμένως έργασθέντων κατά τό 1948 αλιευτικών σκαφών. Εις τον παρατιθέμενον πίνακα αι σημειούμεναι περιφέρειαι είναι εύρύτεραι, περιλαμβάνουν δέ όχι μόνον τούς αλιείς θαλάσσης, αλλά και τούς των έσωτερικών ύδάτων.

	Αριθμός αλιέων
1. Κεντρική και Δυτική Μακεδονία	4.500
2. Περιοχή Πειραιώς	5.000
3. > Χαλκίδας	2.500
4. > Βόλου	2.000
5. > Πατρών	2.000
6. > Μυτιλήνης	1.700
7. > Κυκλάδων	1.500
8. > Προβέζας	1.100
9. > Καβάλας	1.000
10. > Χίου	900
11. > Κρήτης	800
12. > Καλαμών	800
13. > Σάμου	750
14. > Κερκυρας	700
15. > Δωδεκανήσου	700
16. > Αλεξανδρουπόλεως	650

Η έφαρμογή του προγράμματος δράσεως και ανάπτυξεως της έλληνικής αλιείας προϋπέθετε την ύπαρξιν πικνού δικτύου άρτίως άργανωμένων αλιευτικών συνεταιρισμών. Εις τον αλιευτικόν κόσμον της χώρας μας η συνεταιριστική ιδέα ένεφανίσθη με καθυστέρησιν έν συγκρίσει πρός τούς γεωγούους. Ο πρώτος αλιευτικός συνεταιρισμός ιδρύθη τό 1923 εις την λίμνην των Ίωσινών. Εις τά έπίσημα άρχεία φαίνεται ότι τό 1931 ύπήρχε μόνον 1 αλιευτικός συνεταιρισμός εις την Έλλάδα. Κατά τό 1940 οι αλιευτικοί συνεταιρισμοί είχαν φθάσει τούς 37. Μετά την άπελευθέρωσιν η συνεταιριστική δράσις εις την αλιείαν λαμβάνει ταχύον ρυθμόν. Τό 1945 ιδρύονται 24 νέοι αλιευτικοί συνεταιρισμοί, 49 τό 1946, 37 τό 1947 και 6 τό 1948. Έν λειτουργία αλιευτικοί συνεταιρισμοί κατά τό 1949 ύπήρχον:

Μικράς αλιείας: 1 εις την Θράκην, 26 εις την Μακεδονίαν, 9 εις την Δυτικήν Στερεάν Έλλάδα και Ήπειρον, 13 εις την Ανατολικήν Στερεάν Έλλάδα, Θεσσαλίαν και Εύβοιαν, 9 εις την Πελοπόννησον, 5 εις τάς Ιονίους νήσους, 12 εις τάς νήσους του Αιγαίου, 3 εις την Κρήτην και 1 εις την Δωδεκάνησον.

Μέσης αλιείας: 1 εις την Θράκην, 6 εις την Μακεδονίαν, 1 εις την Δυτικήν Στερεάν Έλλάδα και Ήπειρον, 10 εις την Ανατολικήν Στερεάν Έλλάδα, Θεσσαλίαν και Εύβοιαν, 3 εις τάς νήσους του Αιγαίου, 1 εις την Κρήτην και 2 εις την Δωδεκάνησον.

Σπογγαλιείας: 1 εις την Πελοπόννησον, 2 εις την Ανατολικήν Στερεάν Έλλάδα, Θεσσαλίαν και Εύβοιαν, 3 εις τάς νήσους του Αιγαίου και 1 εις την Δωδεκάνησον.

Λιμνών: 1 εις την Θράκην, 9 εις την Μακεδονίαν, 3 εις την Ανατολικήν Στερεάν Έλλάδα, Θεσσαλίαν και Εύβοιαν και 3 εις την Δυτικήν Στερεάν Έλλάδα και Ήπειρον. Ιχθυοτροφείων: 3 εις την Θράκην, 1 εις την Μακεδονίαν, 3 εις την Δυτικήν Στερεάν Έλλάδα και Ήπειρον και 6 εις

Ο ΑΛΙΕΥΤΙΚΟΣ ΣΤΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Περιοχή:	Μηχανότρατες	Γρί—γρί	Τράτες	Γρίποι	Δίκτυα	Παραγάδια	Διάφορα
1. Πειραιεύς	71	72	283	57	720	406	56
2. Μακεδονία	36	64	70	89	641	341	100
3. Χαλκίς	32	39	63	19	209	141	37
4. Πάτρας	15	26	123	22	100	102	9
5. Βόλος	31	14	42	30	341	133	—
6. Μυτιλήνη	15	12	39	18	285	170	—
7. Καβάλα	9	25	17	20	75	32	—
8. Κρήτη	13	9	19	5	68	92	—
9. Χίος	15	7	51	—	83	51	—
10. Προβέζα	—	3	32	—	369	88	—
11. Αλεξανδρουπόλις	2	—	—	18	145	58	61
12. Καλαμάς	2	4	39	—	46	134	—
13. Σάμος	17	—	35	19	103	50	—
14. Κυκλάδες	6	2	88	5	196	98	18
15. Κέρκυρα	3	2	43	12	37	58	—
16. Δωδεκάνησα	1	—	31	12	100	83	—

σις και η αναδιοργάνωση των ύφισταμένων και η ίδρυσις νέων διυμηχανιών και βιοτεχνιών κονσερβών και αλιπάστων ως και η δελτίωση και επέκτασις των ύφισταμένων διυμηχανιών παραγωγής αλιευτικών ειδών. Αναμένεται ότι 12 % περίπου της προβλεπόμενης παραγωγής αλιευμάτων του 1952—1953, ήτοι 6.500 τόνοι, θα υποβληθούν εις επεξεργασίαν προς παραγωγήν καπνιστών και αλιπάστων.

Ω.

ΙΧΘΥΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΘΑΛΑΣΣΩΝ

Κατωτέρω παραθέτομεν πίνακα των κυριωτέρων Ιχθύων των ελληνικών θαλασσών κατ' αλφαβητικήν τάξιν. (Έντός παρενθέσεως αναφέρεται το αρχαίον ελληνικόν διωμα, όπου είναι γνωστόν).

Άθερινα, άθεριός, άθυριός (άθερινή). Είναι δύο είδη: ο κεφαλάς και ο σουβλίτης.

Άετός, σελάχι, θαλάσσιος άετός (μυλιοδατίς και μύλη δατίς).

Βλάχος, Παραλλαγή σφυρίδας εις μεγαλύτερον μέγεθος.

Βιολι, σελάχι.

Γαλέος, γαλιός, δροσίτης (γαλέος).

Γάτος, σκυλόψαρο, φινόγατος. Δύο είδη μεγάλου και μικρού μεγέθους.

Γαύρος, χαφί, φντζούγια, γαυρί. (Έγραυλις έγκαρσίχολος).

Γκρανίος, κρανίος.

Γόπα, γούπα, δούπα (δώς, ο κοινώς δόαξ, δόνξ = συνηρημένον δώς). Το όνομά του δηλοί ότι εκβάλλει δόην τινα.

Γυαλίτης, Μικρά γόπα

Γύλος, ήλιος, ζίλος (Ίούλιος).

Γοφάρι, γουφάρι, λουφάρι (γάμος, άμια, τεμνόδουε ο πηδητής, τράκτης).

Γλώσσα, κωασιτίδα (βούγλωσσον, κυνόγλωσσον, ψήττα ή ψήσσα, σάνδαλον).

Δελφίσι, δελφίσι.

Δράκαινα (δράκων, τραχίνος, έχιδνα κατὰ Κυβίερον).

Ζαγκέτα, παραλλαγή γλώσσας, λευκή.

Ζαργάνα, βελανίδα, βελονίδα, ζαργανόψαρο (δελόνη, ραφίς).

Ζύγαινα, πατερίτσα, μεγάλος καρχαρίας (ζύγαινα).

Καλογοριά, καλογορίτσα, καστανάκι (χρόμις).

Καογαρίας, γλαύκος, σκυλόψαρο, σκύλος.

Κεντρώνι, μικρό σκυλόψαρο (άκανθίας). Φέρει δύο άγκάθια στή ράχη.

Κατσούλα, χτενάκι, τσατσάρα, κοκκινόγλωσσα, παπαγάλος (κτείς).

Κέφαλος, Διάφορα είδη: Βελάντζα, γρέτζος, γάστρος, λαυκίνος, μαυράκι, μυζιάρι, μπάφα, μισολαυκίνος, τοπάνι (κεστρεύς, κέφαλος).

Καπόνι, Είδος χελιδνόψαρου που δέν πετά. Το λεγόμενον Ιε σταδίσι, λόγω της θοής που εκβάλλει όταν συλληφθή.

Κοκάλι, Παραλλαγή σαυριδιού εις μεγάλο μέγεθος με λαμπράν απόχρωσιν.

Κολιός, (Κολίας).

Κουτσομούρα. Είδος μπαρμπουνιού με το κεφάλι κοφτό και όχι καμπύλον.

Κωβιός, γωβιός, κωκοβιός. (Κωβιός, σικίς).

Κυνηγός, λαγός, Είδος γουφαριού με γαμφήν κεφαλήν.

Λαβοράκι, λάβραξ ή λύκος (λαβραξ).

Λίτσα, Είδος γουφαριού με πεπλατυσμένον το σώμα.

Λούτσος, σφύρινα, σφήνορα, σφύρινα (σφύρινα).

Λυθρίσι, μερτσάνι τουρκικόν (έρυθρινος).

Λύχνος, καλλιόνημος (ούρασκοκόπος).

Μαγιατικό, μαίσιο, μαγιόψαρο, κοπάνι, (βύνος). Η κυριώτερα παραλλαγή του τόνου.

Μπαλί, μικρό μαγιατικό.

Μπαλάς, παραλλαγή λυθρινοῦ.

Μαρίδα, μαριτίδα (μαρίς). Δύο είδών: ή λεπτή του Φαλήρου, ή τσερούλα.

Μελανούρι (μελάνουρος).

Μένουλα, αμαρίδα (μαινίη ή κοιή), Μεγάλη πρασινόμαυρη μαρίδα.

Μουγυρί, δρόγκος, δρόγκα (γόγγρος).

Μουδιάστρα, πορπίλλη, (νάρκη).

Μουμούρα, μουμούρι, βασιλόψαρο (μόρμυρος). Άνήκει εις τα σπαροειδή.

Μπακαλιάρος, βακαλάος, (δύος, άνίσκος, γάδος).

Μπαρμπούνι (τρίγλη, παγωνόφορος ή γενεινίτις).

Μυλοκόπι, (μύλος, άγνωτίδιον). Είναι γενειοφόρον.

Ξίφιας, ξιφίός, (ξιφίας).

Όξύρουγγος, στουρίον, μουρούνα, Παρ' ημίν μόνου εις το Τσανζέλι έισερχόμενος εις τον Πηνειόν.

Πέρκα, πέρδικα (πέρκη).

Πάλαμιδα, ουλλάκι, τορικί, ρίκι, πετσούδα (πηλαμύς). Η δυνασσία των είναι αναλόγως του μεγέθους.

Πεσκανρίτσα, βατραχόψαρο (λοείας).

Πισί, μεγάλη γλώσσα (βούγλωσσον). Πισί = παράφθορα του ψήσσα, κοινώς ψησί.

Ράγια, σελάχι, ράγια, δατίς ή γνησία ή άκανθωτή, ράσα (δατίς ή δάτος).

Ρόμβος, καλκάνι.

Ρέγγα (άριγγιον).

Ροφός, ραφός (ορφίός, γίγας επίνεφελος).

ΡΙνα, σελάχι (ρίνη).

Σαλιάρα, λεβέρα, γλίγος, γοργασάλιαρος (δλένος, σιαλίσ).

Σαργός, σαργός (σάργος, σαργός).

Σαρδέλλα, σάρδα, παπαλίνα (σαρδίνη). Η παπαλίνα είναι ή μικρά σαοδέλλα.

Σελάχια, άγριοψαρα, Ιχθύες πλαγιόστομοι. Είναι δύο κυρίως γένη, δατίδες, καρχαρίαί.

Σάλπα, σάρπα, (βώξ ή σάλπη).

Σαυρίδι, σάυρος, σαμπανί, μικρό σαυρίδι.

Σικύος, παντελής (σκίασινα, κορακίνος).

Σκαθάσι, άσκάθαρος θαγιούχο (καυθαρίς, κάυθαρος). Βαγιούχο λέγεται εις Κέρκυραν.

Σκάρος (σκάρος). Το σκάρος είναι παράγωγον του σκαίρου = πηδών, σκιρτό.

Σκορπίός, σκορπίνα (σκορπίος).

Σκουμπρί. Κατά την έποχήν ονομάζονται τσίροι ή λιπαρίτες, (σκούμβρος). Τσίροι όταν είναι άδύνατοι, λιπαρίτες όταν είναι παχείς.

Σκυλόψαρον, σκύλος (σκύλιον, σκύλαξ), μικρόν σκυλόψαρον.

Σμενάς, σμύρινα (Μύρινα ή Έλένη).

Συναγορίδα, συναγορίς (συκαγορίς ή συνόδων).

Σπαθί, σταθόψαρο, άσημόψαρο (λεπίδοπους ή τριχίουρος).

Σπάρος, σπάρος (σπάρος).

Στήρα, Παραλλαγή σφυρίδας.

Συρίνα, σφύρα (σφύρινα).

Τόνος, όρκυνο, όρσινο, τόνινα (θύνος).

Τσαούσι, Παραλλαγή λυθρινοῦ.

Τσιπούρα, χρυσόρα, μαρίδα, κότσα, (χρυσόφυς). Λίγδα = μικρά τσιπούρα.

Τραχός, Παραλλαγή σαρδέλλας εις μεγάλο μέγεθος.

Τρυγάνη, σελάχι, μούτρουβας, μούττρια, (τρύγων). Παραλλαγή τρυγώνος είναι ο δάτος.

Φαγγυρί, κορωνάτο = άρσενικό φαγγυρί (φάγγος).

Φρίσσα, φρίσσα (θρίσσα, τριχίς). Παραλλαγή μεγάλης σαρδέλλας.

Χειλού, άχειλούτσα, λάμπαινα, λαπίνα (λάμπραινα, κόσσωφος, κίχλη). Κόσσωφος και κίχλη = άρσενική και θηλυκή χειλού.

Χέλι (έγγελος).

Χάννος (χάννη).

Χαρακίδα, ξυδομούτα, ούγενε, σουβλίτης (χάραξ).

Χριστόψαρο, σαντιέρος (Ζεύς).

Οι εις τον άνω πίνακα Ιχθύες είναι ένδημικοί ή άποδημητικοί. Ένδημικούς όμως Ιχθείς με την κυριολεξίαν έχομεν πολύ όλίγους. Έκτός εύαριθμών τινών ειδών, όπως ή χειλού, ή στήρα, ο ροφός, ή δράκαινα, ο κωβιός, ή σαλιάρα κλπ., τα όποια σκεδόν πάντοτε εύρίσκονται εις τα ύδατά μας, όλα τα άλλα κινούνται και άπομακρύνονται από τας άκτας. Και όλα μόν έξ αυτών, όπως ο τόνος, ή παλαμίδα, το σκουμπρί, ο κολιός, τα μεγάλα φαγγυριά και άλλα ταξιθεύουν μακριά, ώρισμένην έποχήν φύγουσι και ώρισμένην έρχονται και αυτοί είναι οι άποδημητικοί Ιχθύες. Άλλοι δέ, οι λεγόμενοι ένδημικοί Ιχθύες, άν και κατά την διάρκειαν ίδίως του χειμῶνος όλιγοστεύουσι και άποκρύπτονται από τας παρακτίους περιοχάς των, έν τούτοις ποτέ δέν παύουσι να σημειώνουσι την παρουσίαν των. Καθ' όλην την διάρκειαν του έτους συλλαμβάνονται εις την άνοικτήν θαλάσσαν και εις τα βαθύτερα ύδατα. (Περί των άποδημητικών Ιχθύων και των μετακινήσεών των βλ.λ. Ιχθύς).

Ιχθύες γλυκέων ύδάτων. Έκτός των θαλασσιών Ιχθύων έχομεν και Ιχθύς γλυκέων ύδάτων, οι κυριώτεροι των όποίων είναι: Ο κυπρίνος, ή λαζάνι, σαζάνι, ό έσοξ ή τούρνα, ή πέρκη, ή πέστραφα, ό σίλουρος ή γουλιανός, ό σολομός και έλλοι.

Θεόδωρος Ν. Μαρσελλας

Τὰ μεταλλεία

Από μεταλλευτικής άπόψεως ή Έλλάς παρουσιάζει αξιόλογον ένδιαφέρον, άφ' ένός μόν λόγω της ποικιλίας των έν αυτή άπαντωμένων μεταλλευμάτων και του πολυτιμού των παραλίαν αυτής, διευκολύνοντος μεγάλως την μεταφοράν των μεταλλευμάτων και την έν γενεί εκμετάλλευσιν των μεταλλείων, άφ' έτέρου δέ λόγω της απαντιότητας ή έξαιρετικής ποιότητας τινών εκ των ελληνικών ορυκτών, ως της σμύρδας της Νάξου, του λευκούλιθου της Εύβοίας και της Λέσβου, του χρωμίτου της Φθιώτιδος και της Μακεδονίας, των βωειτών της Βοιωτίας και της Μεγαρίδος, των μεταλλευμάτων κελίου της Λοκρίδος, των σιδηρομεταλλευμάτων της Σερφίου και άλλων.

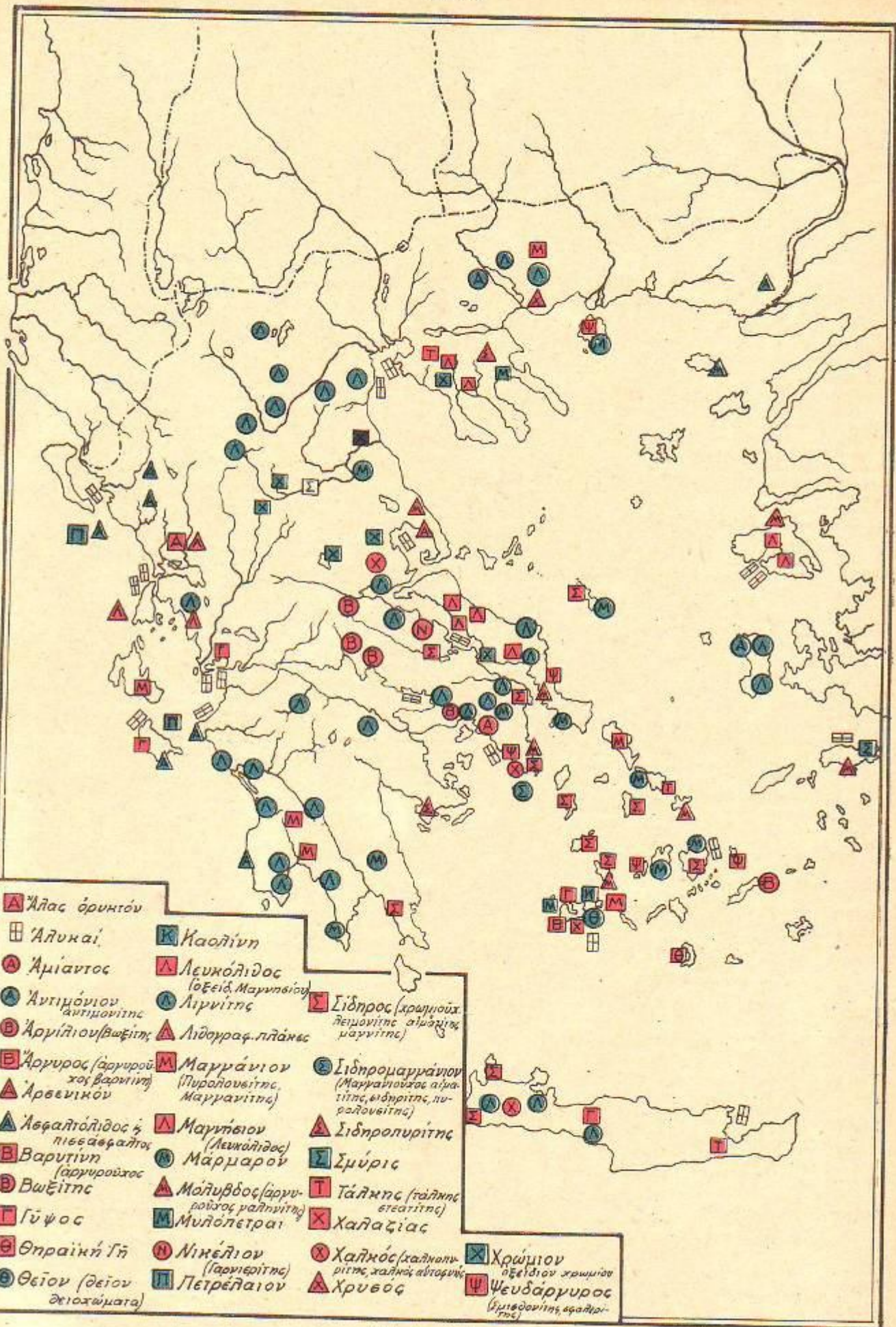
Τα σπουδαιότερα εκ των ελληνικών μεταλλευμάτων, άν διε-

πιστώθησαν ήδη σημαντικά ποσότητες και άνα τελοῦσιν ενίο ευμένει ως επί το πλείστον συνθήκας εκμεταλλεύσεως είναι ο βωειτίτης, ο λευκόλιθος, ή βαρυτίνη, ή σμύρις, τα μικτά έισοχά (εις τα όποια επικρατοῦσιν αι ένθεισι ένώσεις μολύβδου, ψευδαργύρου και σιδήρου και τα όποια οι μεταλλουργοί εκφράζουσι διά του P.B.F.), ο σιδηροσπυρίτης, ο χρωμίτης, τα σιδηρομεταλλεύματα, τα μεταλλεύματα κελίου, το μολυβδαίνιον, ο λιγνίτης, ο στεατίτης (τάλκης). Έπίσης εκ των λατομικών ορυκτών τα μαρμαρα, ο γύψος ή θηρωκή γή, ή κίσαμρις (έλαφρόπετρα), ο κοιλίτης. Έκ του γεωλογικού δέ σχηματισμού της χώρας προκύπτουσι σαφείς ενδείξεις εύρέσεως και νέων μεταλλευτικών κοιτασμάτων και άισθητής αύξήσεως

'Ορυκτός πλοτός

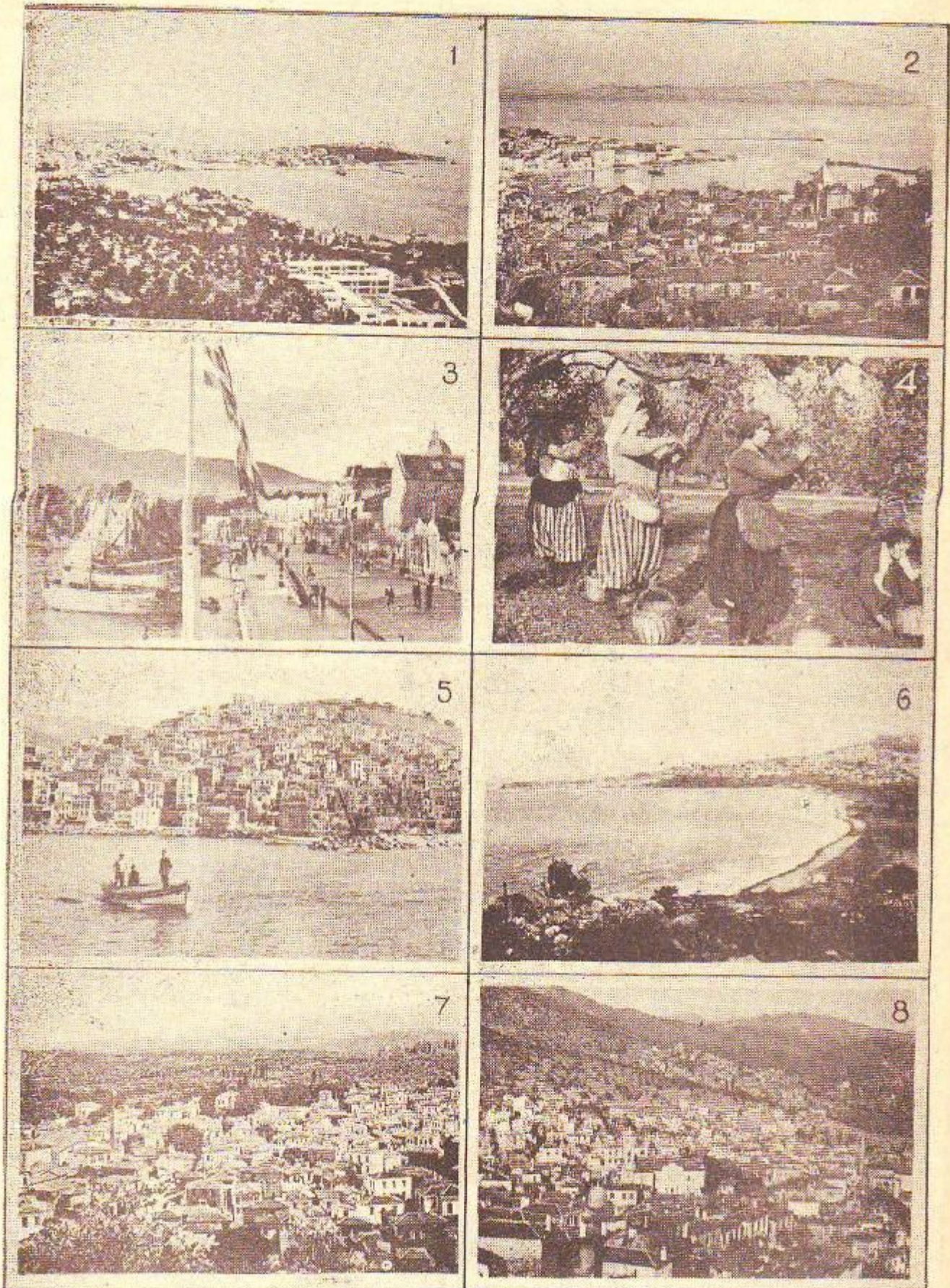

ΠΙΝΑΞ Β', έμμετρων τήν παραγωγήν μεταλλευμάτων προϊόντων κερμείας και τιμών λατομείων τών έτων 1929 μέχρι 1948, εις τόνους :

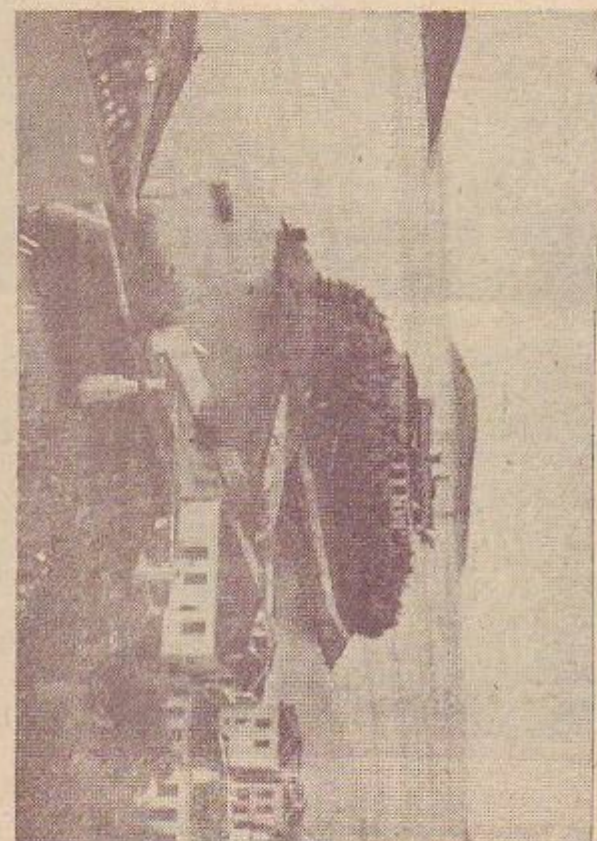
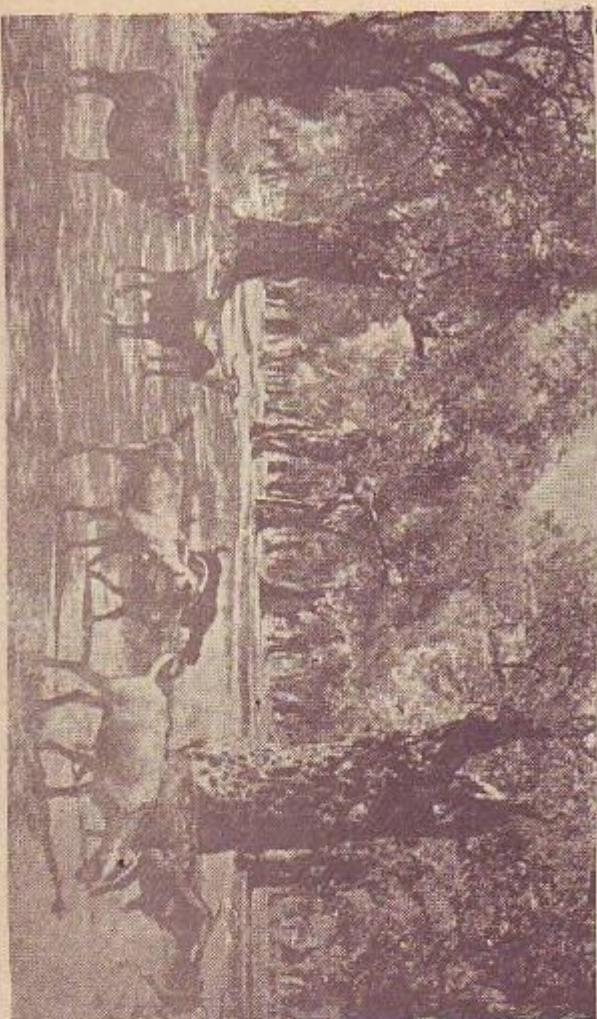
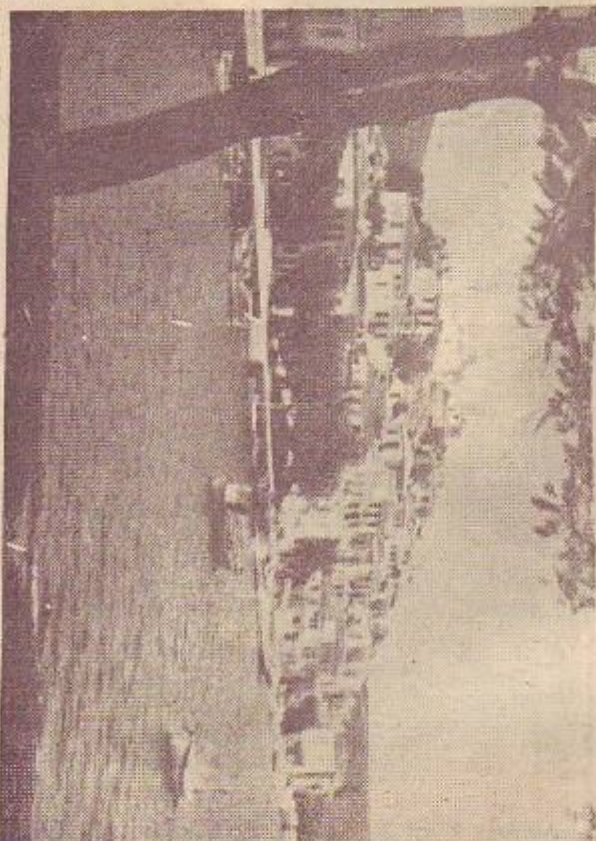
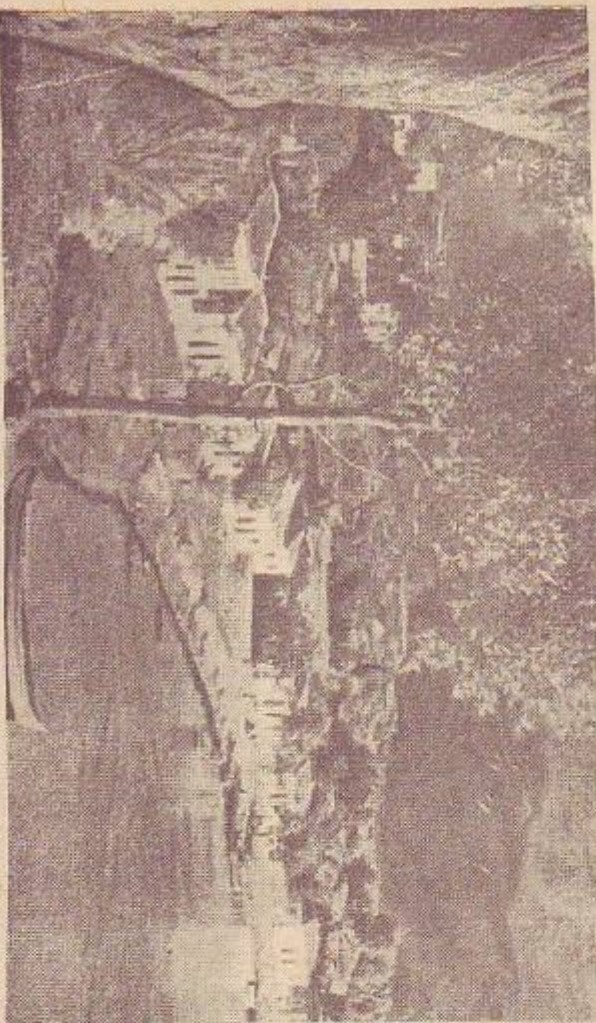
Είδος	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Άμιάντος	—	1,5	10	8,5	14	30	2	1	2	85
Άντιμόνιον	137	135	534	617	597	154	61	336	—	—
Βαρυτίτη	—	—	—	—	—	7.853	23.091	31.336	34.130	34.700
Βαξίτης	6.280	2.280	1.150	590	—	—	9.489	129.898	137.412	179.886
Θειομεταλλεύματα	1.771	3.646	5.397	—	—	2.050	120	1.802	656	548
Θειούχα μικτά	8.407	37.639	71.573	83.994	80.026	63.621	4.912	20.565	33.786	30.780
Λευκόλιθος	84.023	68.509	49.642	44.669	(44.719)	70.388	38.619	116.106	161.676	168.243
Μαγγάνιον	1.600	655	306	745	1.628	1.206	423	1.680	6.952	7.075
Μόλυβδος	44.800	41.610	4.424	203	22.022	24.055	20.130	19.730	20.181	14.889
Νικέλιον	4.309	—	13.657	20.064	28.104	22.378	23.701	50.195	39.054	50.306
Σιδηρός	253.025	256.161	235.967	46.007	85.221	147.408	204.146	280.271	300.498	348.613
Σιδηροπυρίτης	133.399	177.808	141.442	86.767	184.442	150.950	132.300	208.050	206.650	244.000
Σμόρις	10.560	12.598	11.629	8.935	8.000	10.047	15.050	15.000	7.458	3.079
Στεατίτης	150	256	484	618	1.272	118	552	864	1.838	1.293
Χαλκός	7	—	—	—	40	2.145	830	—	4.924	—
Χρώμιον	24.214	23.402	5.634	1.555	(14.784)	30.694	29.779	47.347	49.777	42.464
Ψευδάργυρος	29.011	—	—	—	12.346	8.422	516	3.422	13.961	10.338
Άσφαλτόλιθος	1.196	1.548	—	—	—	—	—	—	—	—
Γαϊάνθρακες	156.526	129.623	105.208	137.583	99.061	101.179	92.626	105.621	131.083	108.010
Πετρέλαιον	300	450	500	500	544	265	—	—	—	—
Άρσενικάδες οξύ	763	841	659	282	336	149	167	85	234	77
Δίτυρος μαγνησία	1.249	903	1.911	1.631	(2.647)	5.982	6.938	6.657	5.491	3.306
Θείον	190	318	374	—	—	107	23	152	68	76
Καυστική μαγνησία	32.602	19.977	12.969	9.192	(15.896)	14.167	19.019	23.127	45.263	37.059
Λιθάργυρος	—	—	—	—	—	—	—	222	172	354
Μικτά οξειδία	1.929	—	1.502	49	36	—	—	183	116	270
Μίσιον	—	—	—	—	—	—	—	211	3.374	2.897
Μόλυβδος καθαρός	—	—	—	—	—	876	1.743	—	—	—
» εις χελώνας	5.361	7.329	6.707	6.482	8.205	8.028	4.679	4.172	5.860	6.050
» εις φύλλα	—	—	—	—	—	—	—	358	345	410
Γύψος	—	1.365	3.200	(2.167)	3.535	4.525	3.612	13.779	17.924	16.609
Θηραϊκή γή	79.201	63.227	82.519	66.495	49.402	77.650	82.701	122.822	153.436	149.729
Καολίνη	—	—	—	—	—	—	—	—	300	216
Κίσαρις	—	—	—	—	—	6.150	35.101	52.703	29.070	50.300
Μάρμαρα	1.911	1.542,53	944	800,9	706	719	446	769	953	934
» (θραύσματα)	—	—	—	43	4.670	10.861	9.750	9.200	18.000	12.000
Μυλόπετραι	1.893	1.880	1.878	11.025	4.232	1.484	—	—	—	—
Χαλαζίας	—	—	—	—	—	—	—	—	1.550	2.150
Άλλα	—	—	—	15	805	462	132	175	115	296

Είδος	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948
Άμιάντος	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Άντιμόνιον	2	—	—	—	—	—	—	—	18.000	16.710
Βαρυτίτη	24.055	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Βαξίτης	186.906	75.000	18.000	23.000	25.000	10.000	—	1.315	22.420	40.183
Θειομεταλλεύματα	—	6.500	4.600	13.600	18.500	5.400	—	1.864	—	—
Θειούχα μικτά	25.582	12.854	9.500	23.550	10.450	6.500	8.300	2.154	—	—
Λευκόλιθος	126.786	10.360	4.650	2.890	680	950	1.650	—	12.777	12.168
Μαγγάνιον	11.178	350	180	43	290	—	—	15	—	—
Μόλυβδος	14.050	—	—	—	—	—	—	658	838	1.837
Νικέλιον	53.456	23.000	7.400	28.250	19.780	—	—	—	—	—
Σιδηρός	307.284	—	—	—	—	—	—	15.000	—	—
Σιδηροπυρίτης	217.200	15.750	10.370	7.480	3.860	4.380	6.510	64.191	58.175	16.236
Σμόρις	12.697	6.180	1.757	507	—	—	560	6.000	9.240	9.000
Στεατίτης	1.003	—	—	—	—	—	—	500	—	—
Χρώμιον	57.091	30.000	16.240	—	15.500	18.295	2.413	9.062	2.500	4.000
Ψευδάργυρος	7.764	—	—	—	—	—	—	733	2.584	5.013
Άσφαλτόλιθος	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Γαϊάνθρακες	104.056	250.000	180.000	365.000	370.000	190.000	70.000	125.000	133.000	125.000
Πετρέλαιον	139	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Άρσενικάδες οξύ	113	—	—	—	—	—	—	8	15	18
Δίτυρος μαγνησία	4.469	—	—	—	—	—	—	39	—	—
Θείον	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Καυστική μαγνησία	27.275	2.500	900	—	—	130	630	—	6.569	1.461
Λιθάργυρος	362	—	—	—	—	—	—	89	259	502
Μικτά οξειδία	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Μίσιον	4.925	—	—	—	—	—	—	18	140	354
Μόλυβδος καθαρός	2/2	—	—	—	—	—	—	474	—	—
» εις χελώνας	2.033	1.250	890	2.300	1.150	600	700	1.127	646	1.171
» εις φύλλα	314	—	—	—	—	—	—	121	156	252
Γύψος	15.219	—	—	—	—	—	—	5.150	—	—
Θηραϊκή γή	147.000	56.000	35.000	20.000	10.000	—	—	600	—	—
Καολίνη	591	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Κίσαρις	23.220	—	—	—	—	—	—	2.500	—	—
Μάρμαρα	633	—	—	—	—	—	—	585	—	—
» (θραύσματα)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Μυλόπετραι	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Χαλαζίας	—	—	—	—	—	—	—	489	—	—
Άλλα	70	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Λέσβος: 1 και 2. Άπόψεις της Μυτιλήνης. 3. Τμήμα της προκυμαίας της Μυτιλήνης. 4. Τὸ ελινομάζωμα εἰς Μυτιλήνην. 5. Ἐπίσκεψις τοῦ Πλωμαρίου. 6. Ὁ Μόλυβος (Μήθυμος). 7. Ἐπίσκεψις τοῦ χωρίου Παπάδος, Γέρας. 8. Τὸ χωρίον Σκόπελος, Γέρας. (Φωτογραφίαι Κεμερλή).

*Αριστέρα: Άνω, μια άποψη του λιμναίου της Θύρας, Κάτω, άποψη της Θύρας. Δεξιά: Άνω άποψη της Σκιάθου.

II. — ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΙ ΚΛΑΔΟΙ. — ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ

Αι λειτουργούσαι εν Ἑλλάδι βιομηχανικαὶ ἐπιχειρήσεις ἀνέρχονται εἰς 3500 περίπου, μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν πετρομύλων καὶ τῶν ἐλασιοτριβείων. Τὰ ποσοστὰ τῶν διαφόρων βιομηχανικῶν κλάδων ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐργοστασίων, ὡς καὶ τὰ ποσοστὰ τῆς συμμετοχῆς ἐκάστου κλάδου ἐπὶ τῆς ἀξίας τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς τῶν ἐτῶν 1936, 1937, 1938, 1939, 1945, 1946, 1947 ἔχουν ὡς ὁ κάτωθι πίναξ 6 :

σάπωνος, 5) βιομηχανικοῦ σάπωνος, 6) αἰθέρων ἐλαίων, 7) ὑδροφίλου βάλβυκος, 8) ὀστεακόλλας καὶ δερματοκόλλας, 9) φυτικῶν ἀνθρακῶν, 10) θεϊκῶν ἐκχυλισμάτων, 11) ὄξυ γόνου, 12) ἀσετυλίνης, 13) διοξειδίου τοῦ ἀνθρακῶν, 14) τουρικοῦ ὄξεος, 15) ἀνθρακασβεστίου, 16) χλωρασβεστίου, 17) θεϊκοῦ ἀργιλίου, 18) σιτυπτηρίας, 19) διχρωμικοῦ καλίου, 20) θεϊκοῦ ὄξεος, 21) ὑδροχλωρικοῦ ὄξεος, 22) γλυκερίνης καὶ παχέων ἰξάνων, 23) θεϊκοῦ νατρίου, 24) διθεικοῦ νατρίου, 25) θεϊκοῦ σιδήρου, 26) κροσταλλώσεως θεϊκοῦ νατρίου, 27) ἐπεξεργασίας χαρτοποστούρου, 28) ἀνθρακικοῦ

ΠΙΝΑΞ 6

Βιομηχανικὸς κλάδος	Ποσοστὸν % ἐπὶ τοῦ συνολ. ἀριθμοῦ ἐργοστασίων	Ποσοστὸν συμμετοχῆς ἐπὶ τῆς ἀξίας τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς τῶν ἐτῶν						
		1936 %	1937 %	1938 %	1939 %	1945 %	1946 %	1947 %
Τραφίμων	22%	16.1	17.5	17.2	17.8	40.8	30	29.3
Μεταλλοτεχνικαὶ-Μηχανολογικαὶ	18%	3.9	4.3	4.7	4.1	2.6	3.4	3.5
Κλωστοῦφαντουργικαὶ	18%	31.6	28.8	27.1	27.4	23.2	34.6	34.
Οἰκοδομικαὶ	3%	4.3	3.8	3.8	3.7	1.1	1.7	2.0
Βυρσοδεψία	6%	9.0	8.2	7.5	6.5	7.9	3.8	3.6
Βιομηχανία ξύλου	15%	4.0	3.7	3.8	3.3	1.2	0.7	1.5
Βιομηχανία καπνοῦ	1%	1.7	1.5	1.6	1.6	2.7	3.1	4.1
Χημικαὶ βιομηχανίαι	10%	18.4	20.5	21.7	22.1	12.4	12.7	12.9
Βιομηχ. καὶ βιοτεχ. χάρτου	2%	3.3	3.5	3.3	3.5	1.1	2	2.1
Διάφοροι βιομηχανίαι	5%	7.7	8.2	9.3	10	7	8	7

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος καταφαίνεται ὅτι οἱ σοβαρότεροι καὶ κυριώτεροι κλάδοι τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας εἶναι κατὰ σειράν ἡ κλωστοῦφαντουργία, ἡ βιομηχανία τραφίμων, ἡ χημικὴ βιομηχανία καὶ ἡ βιομηχανία δερμάτων. Πραγματικῶς παραθέτομεν πίνακος τῶν βιομηχανιῶν κατὰ κατηγορίας καὶ κλάδους, διαιρούντες ταύτας εἰς τρεῖς βασικὰς κατηγορίας: α) Τὰς μὲ πρῶτας ὕλας ἐγχωρίου, β) Τὰς μὲ πρῶτας ὕλας μίκτης προελεύσεως, γ) Τὰς μὲ πρῶτας ὕλας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Ἐνθα εὐλόγητον ὅτι διὰ μίαν τοιαύτην διαίρεσιν τῶν βιομηχανιῶν δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν τὰ καύσιμα, τὰ ὅποια ἀπαντῶντες οἱ κλάδοι τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας προμηθεύονται, ὡς γνωστὸν, ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἐπίσης διὰ τὴν κατάταξιν ταύτην τῶν βιομηχανιῶν ἐλήθησαν ὑπ' ὄψιν αἱ βασικαὶ πρῶται ὕλαι, ὡς π.χ. διὰ τὴν σαπωνοποιεῖαν, τὴν ὅποιον θεωροῦμεν ὡς βιομηχανίαν μὲ πρῶτας ὕλας ἐγχωρίου, ἐνὸς διὰ τὴν παραγωγὴν σάπωνος ἀπαιτεῖται καὶ ποσότης κουστικῆς σίδηρος (18—20%), ἥτις κατὰ 90% εἰσάγεται ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

ΠΙΝΑΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙῶΝ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΚΛΑΔΟΥΣ

1) Βιομηχανίαι μὲ πρῶτας ὕλας ἐγχωρίου

Α) Μεταλλουργικαὶ: 1) Βιομηχανία παραγωγῆς μολύβδου καὶ ἀρσενικοῦ ὄξεος.

Β) Μηχανολογικαὶ: 1) Βιοτεχνία προτυποποιίας.

Γ) Μεταλλοτεχνικαὶ: 1) Βιομηχανία μολυβδοσωλήνων, 2) βιομηχανία σκαγιῶν.

Δ) Οἰκοδομικαὶ βιομηχανίαι: 1) Βιομηχανία τιμιέντων, 2) πλινθοκεραμοποιία, 3) ἀσβεστοποιία, 4) βιομηχανία γύψου, στόκου, μαρμαροκόψεως, 5) μαρμαροκοπτεία, 6) πλινθοκοπιία, 7) βιομηχανία γυφίνων διακοσμῆσεων.

Ε) Βιομηχανίαι εἰδῶν διατροφῆς: 1) Ζυμῶν, 2) οἰνοπνεύματος, 3) καθαρισμοῦ ἐλαίου, 4) ζύθου, 5) οἴνου, 6) ὄξυος, 7) ποτοποιίας, 8) ἀεριούχων ποτῶν, 9) διατηρημένων ἰχθύων, 10) ἀλλαντοποιίας, 11) κονσερβοποιίας φρούτων καὶ λαχανικῶν, 12) ποστεριώσεως γάλακτος, 13) παγωτῶν, 14) χαλδῶδων, 15) καθαρισμοῦ ἄλατος, 16) κτηναλευρώων, 17) γαρομπύμιλοι, 18) ξηροῦ πάγου, 19) ὀπιοῦ πορτοκαλίων, 20) σταφυλοσακχαροῦ, 21) καθαρισμοῦ καὶ συσκευασίας σταφίδος, 22) καθαρισμοῦ καὶ συσκευασίας σίκων.

ΣΤ) Χημικαὶ βιομηχανίαι: 1) Πυρηνελασουργεῖα, 2) καινοῦ σάπωνος, 3) ἀρωματικοῦ σάπωνος, 4) φαρμακευτικοῦ

Σημείωσις: Τὰ στοιχεία τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀξίαν τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς ἐλήθησαν ἐκ τοῦ βιβλίου «Ἡ ἐλληνικὴ βιομηχανία κατὰ τὰ ἔτη 1938 καὶ 1939» τοῦ Ν. Μικέλη, διὰ δὲ τὰ ἔτη 1945, 1946, 1947 ἐκ τοῦ βιβλίου «Ἡ ἐλληνικὴ βιομηχανία κατὰ τὰ ἔτη 1945, 1946, 1947» τοῦ Ν. Σίδερου, ἐπιθεωρητοῦ βιομηχανίας.

ἀσβεστίου, 29) ἀποχρωστικῶν χρωμάτων, 30) διαλυτῶν ἐλαίων, 31) καυστικῆς σόδας, 32) χλωροῦ.

Ζ) Κλωστοῦφαντουργικαὶ βιομηχανίαι: 1) Βάλβυκος: α) κλωστήρια, β) κλωστοῦφαντήρια, γ) ὑφαντήρια, δ) νηματοστριπτήρια, ε) δικτύων ἀλίευσ, στ) ἐργοστάσιον ἐπεξεργασίας ὑπολειμμάτων βάλβυκος, ζ) τυποβαφεῖα βάλβυκος, η) ταινιῶν βάλβυκος, θ) κλωστοβιομηχανία. 2) Ἐκκακκιστήρια βάλβυκος, 3) Μεταξοβιομηχανία: α) Ἀναπνιστήρια, β) ἀναπνιστήρια καὶ ὑφαντήρια, γ) ὑφαντήρια, δ) ἐργοστάσιον ἐπεξεργασίας ὑπολειμμάτων μετάξης, ε) ἐργοστάσιον ὑφαντῶν γραβατῶν, στ) ὑφαντήρια ταινιῶν μετάξης, ζ) τυποβαφεῖα μετάξης. 4) Ταπητοποιία.

Η) Βιομηχανία ἐφαρμογῶν ἠλεκτρισμοῦ.

Θ) Βιομηχανίαι πλαστικῶν ὑλῶν καὶ ἐπεξεργασίας αὐτῶν: 1) Παραγωγῆς καζέλης, 2) κομβίων ἐκ γαλακίου, 3) κτεῶν ἐκ γαλακίου.

Ι) Βιομηχανίαι ἀγγειοπλαστικῆς: 1) Φαεινεσιῶν, 2) πηλῶν εἰδῶν, 3) μικρῶν ἠλεκτρικῶν εἰδῶν ἐκ πορσελλάνης.

ΙΑ) Διάφοροι βιομηχανίαι: 1) Καπνοῦ, 2) χαρτοσακκουχοποιίας, 3) πυριμάχων ὑλῶν, 4) εἰδῶν ἱματισμοῦ, 5) λειοτριβ. συμύριδος, 6) μιλοπετρῶν, 7) συμυριδοτροχῶν.

2) Βιομηχανίαι μὲ πρῶτας ὕλας μίκτης

Α) Μεταλλουργικαὶ.

Β) Μηχανολογικαὶ.

Γ) Μεταλλοτεχνικαὶ: 1) Βιομηχανία Σιδηρικής: α) Θυρῶν, β) παραθύρων, γ) κλειθρῶν.

Δ) Οἰκοδομικαὶ βιομηχανίαι.

Ε) Βιομηχανίαι εἰδῶν διατροφῆς: 1) Ὑδρογονώσεως, 2) σπορειαουργεῖα, 3) ἀμυλοσακχαροῦ καὶ δεξτρώσεως, 4) μπισκότων.

ΣΤ) Χημικαὶ βιομηχανίαι: 1) Ἐκρηκτικῶν ὑλῶν, 2) κηροπλαστεῖα, 3) ἀρωμάτων καὶ καλλυντικῶν, 4) στυλιδωμάτων, 5) στυλιδωμάτων καὶ βαφῶν ὑποδημάτων, 6) μελανῶν, 7) γεωργικῶν φαρμάκων, 8) βαφεῖα, 9) βιομηχανία ὑάλου, 10) βιοτεχνία ἀσυμπίεσης κομμάτων, 11) βιομηχανία παραγωγῆς διαφόρων χημικοτεχνικῶν σκευασμάτων.

Ζ) Κλωστοῦφαντουργικαὶ βιομηχανίαι: 1) Ὑφαντήρια ταινιῶν ἐξ ἐρίου, 2) ἐπεξεργασίας ὑπολειμμάτων ἐξ ἐρίου, 3) πλεκτοβιομηχανία: α) ἐρίου, β) βάλβυκος, γ) μετάξης, δ) καλτσοποιία.

Η) Βιομηχανία ἐφαρμογῶν ἠλεκτρισμοῦ: 1) βιομηχανία ἠλεκτρικῶν αὐτοσυρφετῶν.

Θ) Βιομηχανίαι πλαστικῶν ὑλῶν καὶ ἐπεξεργασίας αὐτῶν: 1) Παραγωγῆς κόλλας ἐκ καζέλης.

Ι) Βιομηχανία ἀγγειοπλαστικῆς.

ΙΑ) Διάφοροι βιομηχανίαι: 1) Βυρσοδεψία, 2) γαντοποιία, 3) βιοτεχνία δερματίνων εἰδῶν, 4) χαρτοτεχνία, 5) ὄρθροπλαστεῖα, 6) πιλοποιία, 7) βιοτεχνία τυπογραφικῶν

στοιχείων, 8) κυτιοποιία, 9) βιοτεχνία επεξεργασίας έντερον, 10) βιομηχανία υπεδυμάτων.

3) Βιομηχανία με πρώτες ύλες εκ του εξωτερικού

Α) Μεταλλουργικά.

Β) Μηχανολογικά: 1) Πετρελαιομηχανών, 2) ηλεκτρικών κινητήρων, 3) καυτήρων πετρελαίου, 4) επίσκευόν αεροπλάνων (κρατικών), 5) γεωργικών μηχανημάτων και εργαλείων, 6) πλαστίγγων και χρηματιστηρίων, 7) αμαξοποιία, 8) μηχανουργεία, 9) χυτήρια, 10) ορειχαλουργεία.

Γ) Μεταλλοτεχνικά: 1) Χαλυβουργίας, 2) σιδηροούλλων, 3) σιδηροσωλήνων, 4) συρμάτων, 5) καρφοβελόνων, 6) καρφίδων (καρφίτσες, πινέζες), 7) ειδών οικιακής χρήσεως: α) εκ χαλκού, β) εκ ορειχάλκου, γ) εκ λευκοσίδηρου, δ) εκ αργιλίου, ε) εκ έραγμύ, 8) λευκοσίδηροτεχνία, 9) κλιμών, 10) θερμαντικών σωμάτων, 11) θερμαστρών, 12) Ιατρικών επίπλων, 13) ξυριστικών λεπίδων, 14) βιοτεχνία αλίσεων εκ εύγενών μετάλλων, 15) βιοτεχνία άνοπτήρων, 16) βιοτεχνία ξυριστικών μηχανών, 17) θηλυκωτήρων κοπιτών κλπ.

Δ) Οικοδομικά βιομηχανία.

Ε) Βιομηχανία ειδών διατροφής: 1) Παγοποιία—ψυγεία, 2) σοκολατοποιία, 3) σακχαροδών προϊόντων, 4) αλίσεις βακαλάου.

ΣΤ) Χημικά βιομηχανία: 1) Χρωμάτων άνιλίνης, 2) έλαιοχηματίων και βερνικοχρωμάτων, 3) παραφίνης, 4) κατασκευής ειδών εκ καουτσούκ και εκ γαλακτώματος αυτού, 5) επενδύσεως καλωδίων διά καουτσούκ, 6) λιπασμάτων, 7) έρεσιφωτος και κόκ, 8) ψυχράς ασφάλτου, 9) πολεμικών βλημάτων, 10) λιπαντικών ελαίων, 11) πυροτεχνημάτων, 12) τελικής επεξεργασίας ούλτραμαρίνου, 13) θεικού χαλκού, 14) οξυγονόχου ύδατος, 15) φαρμακευτικών προϊόντων, 16) παραγωγής άμμωνίας, 17) νιτρικού όξέος, 18) ορσφορικού όξέος, 19) ορσφορικού νατρίου, 20) ύδραύλου, 21) καθαρισμού ναφθαλίνης, 22) τεχνητής μετάξης.

Ζ) Κλωστοϋφαντουργικά βιομηχανία: 1) Έριουργία: α) κλωστήρια, β) κλωστοϋφαντήρια, γ) ύφαντήρια, 2) Βιομηχανία καννάβως και γιούτης: α) κλωστοϋφαντήρια, β) σιολυσοποιία.

Η) Βιομηχανία εφαρμογών ηλεκτρισμού: 1) Ηλεκτρικών λαμπτήρων, 2) ξηρών ηλεκτρικών στοιχείων, 3) ραδιοφώνων, 4) ηλεκτρικών συσκευών οικιακής χρήσεως, 5) εργαστήρια φωτεινών διακοσμύσεων.

Θ) Βιομηχανία πλαστικών ύλων και επεξεργασίας αυτών: 1) Γαλαξίθου, 2) κατασκευής ειδών εκ κόνων μορφώσεως: α) κτενών εκ θεομπλαστικών ύλων, β) κομβίων εκ θερμoplastικών ύλων, γ) ηλεκτρικών τινων ειδών εκ βακελίτου, δ) πομάτων φιαλών εκ βακελίτου, ε) λεπτών Ιμάντων και σωλήνων εκ θερμoplastικών ύλων, 3) κατασκευής βακελίτου εις κόνιν, 4) βιοτεχνία επεξεργασίας έτοιμων φύλλων, ράβδων και σωλήνων εκ έβονίτου και βακελίτου, 5) βιοτεχνία επεξεργασίας έτοιμων φύλλων, ράβδων και πλακών εκ κυτταρινειδών.

1) Βιομηχανία άγγοεπλαστικής.

ΙΑ) Διάφοροι βιομηχανία: 1) Παραγωγής ηλεκτρισμού, 2) χάρτου, 3) ξύλου, 4) ηλεκτροποιία, 5) κτενών εκ κεράτων, 6) μονωτικών πλακών εκ φελλού, 7) βιοτεχνία κατασκευής πομάτων φελλού και ρινισμάτων, 8) τισσοχάρτου, 9) μολυβδοκαυδύλων.

Η αξία της βιομηχανικής παραγωγής εις εκατομμύρια δραχμών κατά κλάδους και κατά κατηγορίας εμφάνεται εις τον κάτωθι πίνακα 7. (Μέσος όρος αξίας βιομηχανικής παραγωγής 1938—1939)

ΠΙΝΑΞ 7

Βιομηχανία	Με πρώτες ύλες έγχωρίους	Με πρώτες ύλες μικτής προελεύσεως	Με πρώτες ύλες εκ του εξωτερικού
Βαμβακουργία	1.515	100%	
Οικοδομικά	513	100%	
Μεταξοβιομηχανία	344	100%	
Καπνού	232	100%	
Διατροφής	1.396	57%	797 33%
Χημικά	1.416	48%	435 15%
Διάφ. βιομηχανία	300	16.5%	100 5%
Ταπητουργία		70 100%	239 10%
Βυρσοδεψία		993 100%	1.185 37%
Πλεκτική		460 100%	
Χάρτου		136 40%	200 60%
Έριουργία			1.103 100%
Μηχανολογικά και μεταλλοτεχνικά			608 100%
Γιούτης-Καννάβως			203 100%
Ξύλου			493 100%
Σύνολον	5.716	40%	2.991 21%

III. — ΕΡΓΑΤΑΙ. — ΑΠΟΔΟΣΙΣ ΕΡΓΑΤΩΝ

Ο αριθμός των απασχολουμένων εν τή βιομηχανία και βιοτεχνία εργατών ανέρχεται εις 250.000 περίπου, εκ των 150.000 απασχολεί η βιομηχανία και η μεγάλη βιοτεχνία, και οι όποιοι κατανέμονται κατά βιομηχανικούς κλάδους ως κάτωθι :

1) Βιομηχανία τροφίμων	20.000
2) Μεταλλοτεχνικά-μηχανολογικά	18.000
3) Οικοδομικά	10.000
4) Κλωστοπλεκτοϋφαντουργικά	55.000
5) Χημικά βιομηχανία	12.000
6) Βιομηχανία δέρματος	4.000
7) Βιομηχ. και βιοτεχνία χάρτου	2.000
8) Βιομηχανία καπνού	5.000
9) Βιομηχανία ξύλου	15.000
10) Διάφοροι βιομηχανία	9.000

Τα ποσοστά των εργαζομένων άρρένων και θηλέων κατά κλάδους είναι ως εμφάνεται εις τον κάτωθι πίνακα 8 :

ΠΙΝΑΞ 8

Βιομηχανία	Άρρ.	Θηλ.
1) Βιομηχανία τροφίμων	97%	3%
2) Μηχανολ.-Μεταλλοτεχν.	100%	—
3) Οικοδομικά	100%	—
4) Κλωστοπλεκτοϋφαντουργικά	30%	70%
5) Χημικά	95%	5%
6) Βιομηχανία δέρματος	98%	2%
7) Βιομηχ. και βιοτεχνία χάρτου	90%	10%
8) Βιομηχανία καπνού	60%	40%
9) Βιομηχανία ξύλου	98%	2%
10) Διάφοροι βιομηχανία	85%	15%

Χαρακτηριστικός επίσης είναι ο κάτωθι πίναξ 9, εις τον όποιον εμφάνεται ο αριθμός των εργατών κατά κατηγορίας ως προς την προέλευσιν των πρώτων ύλων :

ΠΙΝΑΞ 9

Βιομηχανία	Με πρώτες ύλες έγχωρίους	Αριθμός	Με πρώτες ύλες μικτής προελεύσεως	Αριθμός	Με πρώτες ύλες εκ του εξωτερικού	Αριθμός
Βαμβακουργία(*)	31.000	100 %				
Οικοδομικά	10.000	100 %				
Μεταξοβιομηχανία	5.000	100 %				
Καπνού	5.000	100 %				
Διατροφής	15.000	75 %	500	2.5%	4.500	22.5%
Χημικά	6.000	50%	1.500	12.5%	4.500	37.5%
Διάφοροι	4.000	44.5%	3.000	33%	2.000	22.5%
Ταπητουργία(**)		5.000	100 %			
Βυρσοδεψία		4.000	100 %			
Πλεκτική		3.000	100 %			
Βιομ. και βιοτ. Χάρτου..		1.000	50 %		1.000	50 %
Έριουργία					7.000	100 %
Μηχανολογικά-Μεταλλοτεχνικά					18.000	100 %
Γιούτης-Καννάβως					4.000	100 %
Ξύλου					15.000	100 %
Σύνολον	76.000	50 %	18.000	13 %	56.000	37 %

*Όσον άφορά την απόδοσιν του Έλληνοσ εργατοϋ εν σχέσει με την απόδοσιν των εργατών των ξένων κρατών, αν και απόλυτες σύγκρισις δεν είναι δυνατή, διότι κατ' άρχην η απόδοσις του εργατοϋ εξαρτάται εκ των μηχανικών μέσων τα όποια τίθενται εις την διάθεσιν του, είναι γεγονόςσ ότι αύτη

(*) Συμπεριλαμβάνονται και οι βιοτεχνία παραγωγής ύφασμάτων εκ βόμβακος (ύλατιλάδες κλπ.), ανερχόμενου του αριθμού των εργατών εις 10.000 περίπου.

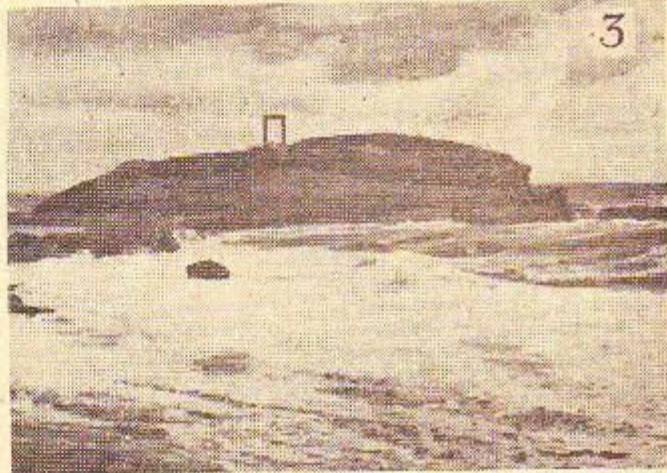
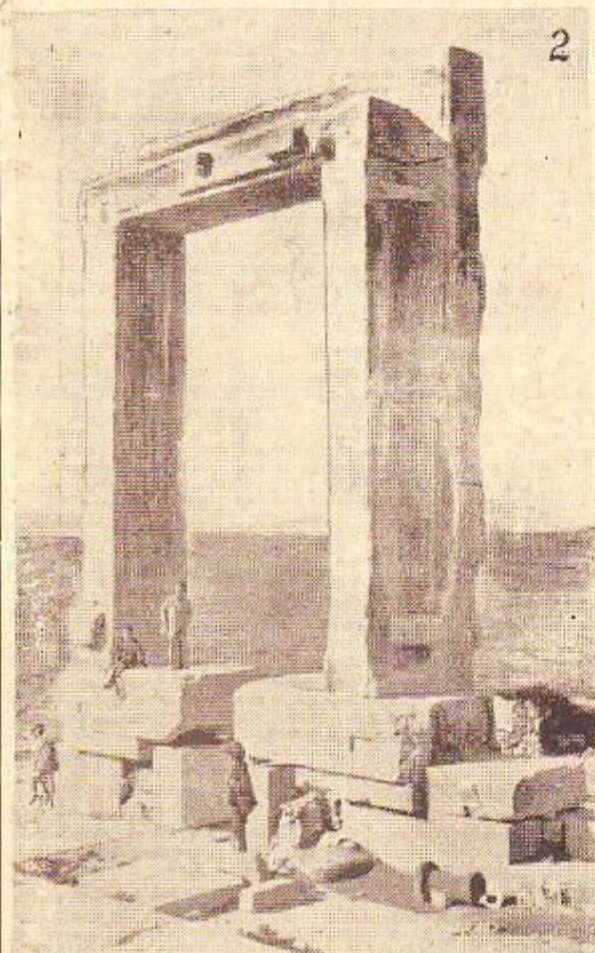
(**) Συμπεριλαμβάνονται και οι βιοτεχνία παραγωγής ταπήτων έλληνικού τύπου, ανερχόμενων των εργατών εις 2500 περίπου.

1

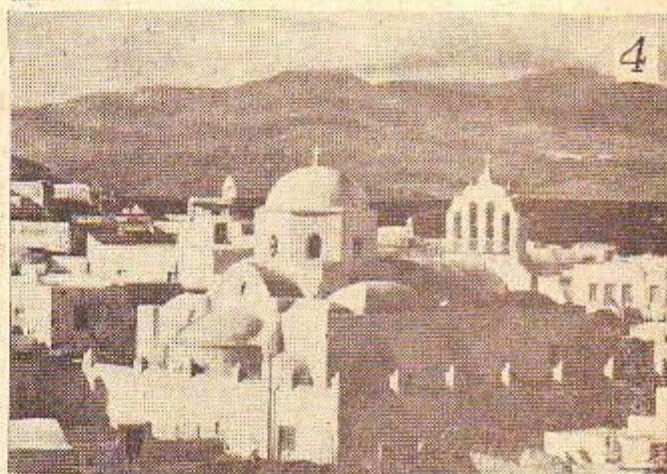

2

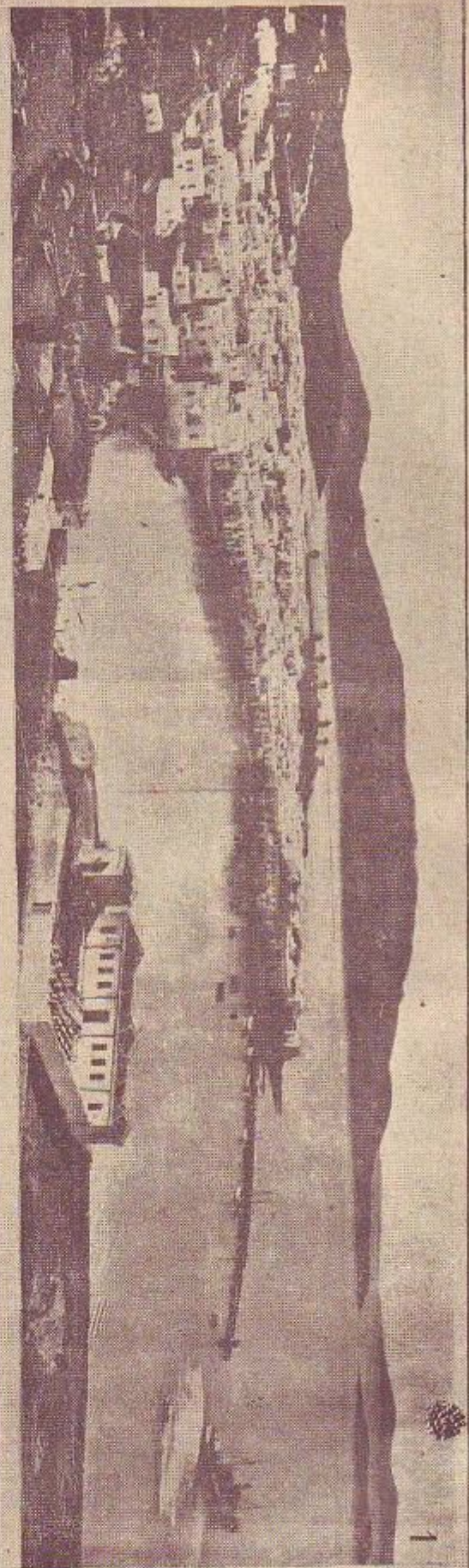
3

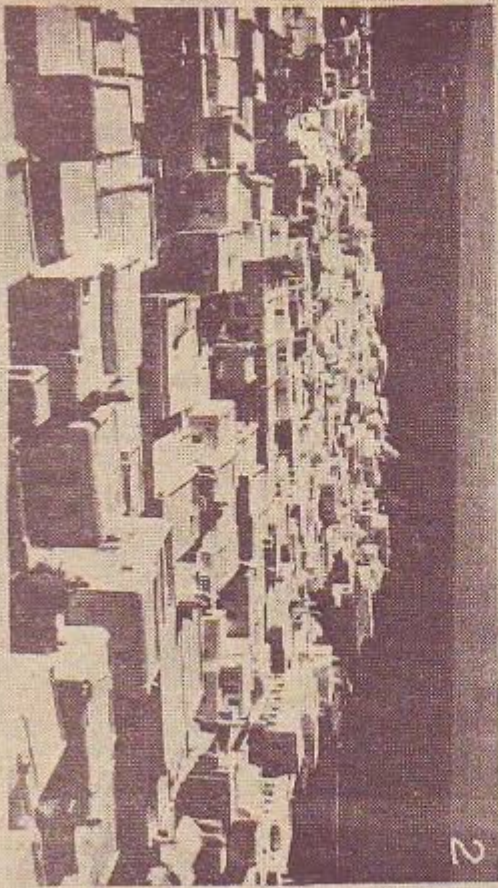
4

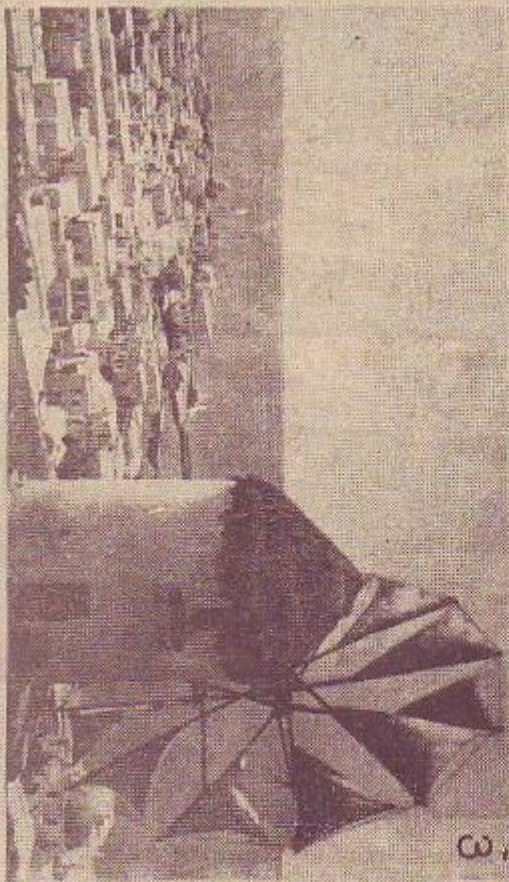
1. "Αποφis τής Μήλου. (Είς τήν κορυφήν τοῦ λόφου τὸ παλαιὸν φραγκικὸν φρούριον, ἐκ τοῦ ὁποῦ καὶ ὁ λόφος καλεῖται «Κάστρο»). 2. Τὰ εἱρεπία ἀρχαίου μαρμαρίνου ναοῦ ποῦ σώζονται ἐπὶ τῆς βορείως τῆς Νάξου μικρᾶς νη-
σίδος ποῦ εἶναι γνωστὴ εἰς τοὺς νησιώτας μὲ τὸ ὄνομα «Παλάτια». 3. "Αποφis τῆς προαναφερθείσης νησίδος μὲ
τοὺς στύλους τοῦ ἀρχαίου ναοῦ εἰς τὴν κορυφήντης. 4. "Αποφis τμήματος τῆς κοινοπόλεως Νάξου.

1

2

3

Είκοσι από την Μυκόνον: 1. Πανοραμική άποψη της Μυκόνου από έναν κρημνό της βόρειας ακτής. 2. Αεροφωτογράφιση της Μυκόνου με τον βόρειο-ανατολικό άνεμο. 3. Οι κτίσεις της Μυκόνου μετά από τον σεισμό της 28ης Οκτωβρίου 1952. Το μεγάλο κτίριο στην αριστερή πλευρά είναι η εκκλησία του Αγίου Παντελεήμονος.

είναι κατώτερα της τοιαύτης εν Εύρώπη και Αμερική.

Τούτο οφείλεται κυρίως εις τας κλιματολογικάς συνθήκας της χώρας αι οποίας ως γνωστόν επιδράσι σημαντικώς επί της διαμορφώσεως του χαρακτήρος των κατοίκων, ως επίσης και εις την ελληνικόν βιομηχανικόν παραδόσεως.

Παραμένει όμως γεγονός αναμφισβήτητον ότι παρά την μικροτέραν απόδοσιν του Έλληνος εργαίου, το ποσοστόν της αξίας της εργασίας ως προς την αξίαν των βιομηχανικών προϊόντων είναι εν Ελλάδι σημαντικώς μικρότερον του τοιαύτου πολλών ευρωπαϊκών και αμερικανικών κρατών. Ούτω, εάν Η είναι το μέσον εργατικών προπολεμικών ημερομισθίων, ίσον προς 70 δραχμάς, Α η αξία της βιομηχανικής παραγωγής του 1938 και ίση προς 13.562.082.151 δραχμάς, Ε ο αριθμός των εργατών και ίσος προς 150.000 τότε το ποσοστόν εργασιών Κ είναι :

$$K = \frac{H \times 300 \times 100}{A} = \frac{70 \times 300 \times 100}{13.562.082.151} = 23\%$$

Το ποσοστόν Κ διά τα διάφορα κράτη είναι :

1) Ιαπωνία	12,5 %
2) Αγγλία	51 %
3) Ηνωμένοι Πολιτείας Αμερικής	40,1 %
4) Καναδάς	43,8 %
5) Αυστραλία	57,7 %

Προσέτι εάν Τ είναι ο προπολεμικός τιμήριθμος διατροφής, και εάν ο λόγος Η/Τ (Η = μέσον προπολεμικών εργατικών ημερομισθίων) τεθή διά την Ελλάδα ίσος προς 100, τότε ο λόγος Η/Τ των διαφόρων κρατών έχει ως κάτωθι :

1) Ελλάδα	100
2) Σερβία	100
3) Αγγλία	235
4) Ηνωμένοι Πολιτείας Αμερικής	358
6) Ολλανδία	158
6) Αυστραλία	255
7) Καναδάς	420
8) Γαλλία	174

Το γεγονός ότι εις μίαν σταθεράν σχετικώς οικονομικόν κατάστασιν, ως η προπολεμική, ο ως άνω συντελεστής Κ ήτα σημαντικώς μικρότερος του αντίστοιχου συντελεστού των άλλων κρατών, ενώ ταυτοχρόνως η σχέση Η/Τ ήτο επίσης μικρότερα, μάς παρέχει την έλπίδα ότι η ελληνική βιομηχανία εις μίαν σταθεράν διεθνώς οικονομικόν κατάστασιν θα δυνηθή εις πολλούς κλάδους να ίσσοφάσκη πολλούς δυσμενείς παράγοντας δι' αυτήν, ως τὰ καύσιμα, αι διάφοροι πρώτοι υλαιοί, η μικρά παραγωγή κλπ., δυνομένη εν ταύτῳ να παρέχη εν τινι μέτρῳ ηδμενέμενα ημερομισθία, ώστε ο παράγων Η/Τ να κυμαίνεται μεταξύ 100 και 150.

Μεταπολεμικώς εάν λησθή υπ' όμιν ότι η αξία της βιομηχανικής παραγωγής κατά τὸ 1947 ἀνήλθεν εις δραχμάς 2.692.137.127.215, και ότι ο αριθμός των εργασθέντων εργατῶν ἀνέρχεται εις 140.000 περίπου με μέσον εργατικῶν ημερομισθίων 20.000 δραχμ., τότε το ποσοστόν Κ είναι 31%, ήτοι και πάλιν μικρότερον του προπολεμικοῦ ποσοστοῦ των άλλων κρατῶν, τὸ όποῖον μεταπολεμικῶς ἀσφαλῶς θὰ είναι ηδμενέμενον.

Περαιτέρω εις τὸν πίνακα 10 παρέχομεν τὰς τιμὰς του Κ προπολεμικῶς (1938—1939) διά διαφόρους κλάδους της βιομηχανίας :

ΠΙΝΑΞ 10.

Βιομηχανία	Με πρώτας υλαιοῦς ἑγχωρίους	Με πρώτας υλαιοῦς μικτῶς	Με πρώτας υλαιοῦς ἐξωτερικοῦ
Βαμβακοϋργία	28%	—	—
Οἰκοδομικαί	41%	—	—
Μεταξοβιομηχανία	31%	—	—
Καπνοῦ	47%	—	—
Διατροφῆς	22%	13%	37%
Χημικαί	9%	7%	7%
Διάφοροι	28%	63%	3%
Βυραοδεψία	—	8%	—
Ταπητοϋργία	—	75%	—
Πλεκτικῆ	—	13%	—
Βιομ. και διατεχν. χάρτου	—	14%	—
Ἐριοϋργία	—	—	11%
Μηχανολογικαί - Μεταλλοτεχνικαί	—	—	13%
Γαούτης - Καννάβεως	—	—	62%
Ξύλου	—	—	42%
Γενικῆ συντελεσται	25%	16%	22%

Ὡς και ἀλλαχοῦ ἀνεφέρομεν, η ἑλληνική βιομηχανία προπολεμικῶς ἔφθασεν εις σημείον ώστε να χρησιμοποιή πρώτας υλαιοῦς ἐκ του ἐξωτερικοῦ εις ποσοστόν μόνον 23%, μη συμπεριλαμβανομένων φυσικῶ τῶ λόγω των καυσίμων.

Ὡς διμορφώθη μεταπολεμικῶς (1948) η βιομηχανική κατάστασις της χώρας, αι ἀνάγκαι της βιομηχανίας εις πρώτας υλαιοῦς ἐκ του ἐξωτερικοῦ ἀνέρχονται εις 54.560.000 δολάρια ἑτησίως, ἀναλυόμεναι ως κάτωθι :

Πρώται υλαιο κλωστοῦφαντοϋργίας	..... Δολάρια	7.660.000
Διάφορα χημικα (πρώται υλαιο)	.....	5.000.000
Πρώται υλαιο βιομηχ. φαρμάκων	.....	1.300.000
Ἀκατέργαστα δέρματα	.....	8.500.000
Ὅρυκτα διάφορα	.....	400.000
Μέταλλα	.....	13.500.000
Καουτσούκ (φυσικῶν, τεχνητῶν, Λατέξ)	.....	700.000
Πρώται υλαιο δασικῆς προελεύσεως (ὡς φελλός, Ξυλεία, φυσικαί ρητῖναι, γαρτόμαξα κλπ.)	.....	5.000.000
Διάφοροι πρώται υλαιο βιομηχανίας	.....	10.000.000
Χρώματα ὀργανικα	.....	650.000
Πρώται υλαιο βιομηχ. βερνικοχρωμάτων	.....	1.000.000
Ἐλαιώδεις και ἄλλοι σπόροι προς βιομηχανοποίησιν	.....	850.000
Σύνολον	.....	54.560.000

Προσέτι εάν κρίνωμεν ἐκ του ρυθμοῦ εισαγωγῆς των δύο τελευταίων ἐτῶν (1948—1949), αι ἀνάγκαι της βιομηχανίας εις μηχανήματα, ἀνταλλακτικα και εξαρτήματα ἀνέρχονται εις 15.000.000 δολάρια περίπου ἑτησίως.

Διά συσχετισμοῦ των πινάκων 7, 9 και 10 προκύπτει ὁ κάτωθι πίναξ 11, ὅστις μάς παρέχει εἰκόνα της ελληνικής βιομηχανίας ἀπό ἀποψεως πρώτων υλῶν :

ΠΙΝΑΞ 11.

Δεδομένα	Βιομηχανία με πρώτας υλαιοῦς ἑγχωρίους μικτῶς ἑξωτερ.		
Ποσοστόν επί της αξίας της βιομηχανικής παραγωγῆς	40%	21%	39%
Ποσοστόν εργατῶν	50%	13%	37%
Συντελεστής Κ	25%	16%	22%

Ἐκ του ἀνωτέρω πίνακος προκύπτει ότι σημαντικῶς μικρότερον ποσοστόν εργατῶν (κατὰ 13%), ἀσχολούμενον εις βιομηχανίας με πρώτας υλαιοῦς ἐκ του ἐξωτερικοῦ, παράγει προϊόντα ίσης περίπου αξίας και με τὸ αὐτὸ περίπου ποσοστόν εργασίας επί της αξίας της παραγωγῆς με τοὺς ἐργαζόμενους εις βιομηχανίας με πρώτας υλαιοῦς ἑγχωρίους, παρά τὸ γεγονός ότι εις την κατηγορίαν των με πρώτας υλαιοῦς ἐκ του ἐξωτερικοῦ συμπεριλαμβάνονται αι μεταλλοτεχνικαί - μηχανολογικαί και αι βιομηχανίαί ξύλου, κλάδοι ἀπασχολούντες ὡς ἐκ της φύσεως των εργασιῶν των σημαντικῶν ἀριθμῶν εργατῶν. Τούτο συμβαίνει ἐν μέρει διότι εις την κατηγορίαν των με πρώτας υλαιοῦς ἐκ του ἐξωτερικοῦ ἐργαζομένων εις τὸν κλάδον των διαφόρων, περιλαμβάνονται αι βιομηχανίαί παραγωγῆς ηλεκτρικοῦ ρεύματος, απαιτοῦσαι ἐν σχέσει με την αξίαν της βιομηχανικής παραγωγῆς ἐλάχιστον ἀριθμῶν εργατῶν (1.400.000.000 δραχ., ἐργασία 2000 περίπου, και συνεπῶς και με συντελεστήν Κ=3).

Ἐπειδή όμως τὸ γεγονός τούτο ἀντισταθίζεται ἐν μέρει ἐκ του γεγονότος ότι εις την αὐτὴν κατηγορίαν υπάγονται και αι μεταλλοτεχνικαί - μηχανολογικαί και αι βιομηχανίαί ξύλου, κυριώτερος λόγος της σχέσεως ταύτης των δεδομένων είναι ότι εις την κατηγορίαν των με πρώτας υλαιοῦς ἐκ του ἐξωτερικοῦ περιλαμβάνονται βιομηχανίαί ἐργαζόμεναι με πρώτας υλαιοῦς ἡμικατεργασμένας βιομηχανικῶς εις τὸ ἐξωτερικόν και κατὰ συνέπειαν μη ἀπαιτούσας πολυφασκὰς βιομηχανοποιήσεις ἐν Ἑλλάδι.

Ὅταν αι βιομηχανίαί ὀργανικῶν χρωμάτων, κατὰ μέγα ποσοστόν αι βιομηχανίαί βερνικοχρωμάτων, η βιομηχανία χάρτου, η βιομηχανία τεχνητῆς μετάξης, η βιομηχανία νοσθολίνης, η βιομηχανία παραφίνης, η βιομηχανία κατασκευῆς εἰδῶν ἐκ κόπινου μορφώσεως, η βιομηχανία νιτρικοῦ ὀξέος, η ὁποία παράγει τὸ νιτρικόν ὀξύ ἐκ νιτρικοῦ κατρίου, τὸ ὁποῖον παράγεται ἐκ νιτρικοῦ ὀξέος ἐν Εύρώπῃ, η βιομηχανία φαρμάκων, η βιομηχανία ηλεκτρονικῶν λαμπτήρων ἐν μέρει κλπ., ὅσασαι ἐργάζονται με πρώτας υλαιοῦς ἡμιβιομηχανοποιημένας, ἀπομεινυσῶν ἐλάχιστων βιομηχανικῶν φάσεων να ἐπιτελεσθοῦν ἐν Ἑλλάδι.

Ἐνεῦθεν λοιπὸν η ἀνάγκη ἐντατικώτερας προσπάθειας διά την ἀξιοποίησιν του ενεργειακοῦ δυναμικοῦ της χώρας, ὡς και των ἑγχωρίων πρώτων υλῶν, ώστε τὸ βιομηχανικόν μας δένδρον να ἀντλή τὰς δυνάμεις του και να αὔξῃ η ἀ-

πὸ τὰ ὕδατα τῶν ὑδατοπτώσεων, μὲ τὰς ὁποίας ἡ φύσις ἐ-
προίκισε τὴν χώραν μας, καὶ ἀπὸ ἕσων τὸ δυνατὸν θαύ-
τερα στρώματα τοῦ ἑλληνικοῦ ὑπεδάφους.

Υ. — ΕΝΕΡΓΕΙΑ (ΚΑΥΣΙΜΑ, ΚΙΝΗΣΙΣ).

Ὡς καὶ ἄλλαχοῦ ἀνεφέρομεν, ἡ κινητήριος δύναμις τῆς ἑλ-
ληνικῆς βιομηχανίας ἀνέρχεται εἰς 350.000 ἵππους. Ἐκ τού-
των 27.000 περίπου ἀφοροῦν ὑδραυλικῆς ἐγκαταστάσεως.
Ἡ ἐγκατεστημένη ὑδραυλικὴ ἰσχύς παρουσιάζεται ἐκ πρώ-
της ὄψεως ἀκούτως μεγάλη, πλὴν ὅμως τούτο οφείλεται
εἰς τοὺς ὑδρομύλους καὶ εἰς τὰ δι' ὑδραυλικῆς δυνάμεως κι-
νούμενα ἐλαιστρίδια καὶ ὄχι εἰς ἀξιολόγους δεσμεύσεις ὑ-
δροηλεκτρικῶν δυνάμεων. Αἱ σοβαρότεροι ὑδροηλεκτρικαὶ
ἐγκαταστάσεις ἐν Ἑλλάδι εἶναι αἱ τῆς Ναούσης, Βοδενῶν,
Λεβαδείας, Βεροίας, Ὀρεστιάδος, Γλαύκου καὶ Γοργοπό-
ταμου.

Ἐκ τῶν 350.000 ἐγκατεστημένων ἵππων τῆς βιομηχανίας
οἱ ἐν ἡπειρωτικῇ Ἑλλάδι ἀνέρχονται εἰς 311.026, κατανε-
μονται δὲ, συμφώνως πρὸς τοὺς εἰς τὸ «Πρόγραμμα ἀνα-
συγκροτήσεως» πίνακα ὡς κάτωθι :

ΠΙΝΑΞ 12.

Περιοχῆ	Φύσις ἐγκαταστάσεων		
	Ἰσχύς βιοηλεκτρικῶν ἐγκαταστάσεων δι' ὑδατῶν, HP.	Ἰσχύς κοινῶν ἡλεκτρ. ἐγκαταστάσεων, HP.	Συνολικὴ ἰσχύς βιομηχανίας εἰς HP.
Στερεὰ Ἑλλάς καὶ Ἐθ- βοια πλὴν περιοχῆς πρωτεύουσας	3.828	10.380	14.208
Περιοχὴ πρωτεύουσας	31.531	100.700	132.231
Πελοπόννησος	34.572	23.578	58.150
Θεσσαλία	14.899	5.234	20.133
Μακεδονία	48.278	19.618	67.896
Ἡπείρος	5.855	2.296	8.151
Θράκη	7.223	3.034	10.257
Σύνολον	146.186	164.840	311.026

Μεταξὺ τῶν κυριωτέρων βιομηχανικῶν κλάδων, ἡ ἐγκατε-
στημένη ἵπποδύναμις κατανέμεται ὡς ἀκολούθως :

Παραγωγή ἡλεκτρικοῦ ρεύματος	52%
Βιομηχανία τροφίμων	20%
Κλωστοϋφαντουργικαὶ	10%
Χημικαὶ βιομηχανίαι	5%
Μηχανολογικαὶ καὶ μεταλλοτεχνικαὶ	5%
Δέρματος	1%
Ξύλου	2%
Διάφοροι	5%

Γενικώτερον εἰκόνα τῆς ἐνεργειακῆς καταστάσεως τῆς βιο-
μηχανίας παρέχουν οἱ ὑπὸ τῶν μηχανικῶν Α. Δελένθα καὶ
Ι. Μαγγιάρου συνταχθέντες πίνακες (Πρόγραμμα ἀνασυγκρο-
τήσεως σελ. 79), ἐν οἷς ἐμφαίνεται τὸ κατὰ τὸ 1939
παραχθὲν ἐν Ἑλλάδι ὠφέλιμον ἔργον ἐκ καταναλώσεως ἐ-
νεργείας διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ βιοτεχνίαν (βλέπε Πί-
νακα 13). Τὸ ὠφέλιμον ἔργον ὑπολογίζεται εἰς ἑκατομμύρια
ὠριαίων χιλιβάτ κατὰ κατηγορίαν φορέως, προβλεψὴν αὐ-
τοῦ καὶ σκοπὸν ἐξυληθητέως.

Εἰδικώτερον προκειμένου περὶ τῶν ὑγρῶν καυσίμων τῶν
καταναλισκομένων ὑπὸ τῆς βιομηχανίας, παραθέτομεν πί-
νακα (Πίναξ 14) εἰς τὸν ὁποῖον ἐμφαίνονται αἱ ἐτήσιαι ἀ-
νάγκαι τῆς βιομηχανίας κατὰ πόλεις εἰς ὑγρά καύσιμα, ὡς
διεμορφώθησαν αὐταὶ μεταπολεμικῶς. (Σημείωσις : Διὰ τὴν
σύνταξιν τοῦ πίνακος ἐλήφθη ὡς δάσις τὸ 1948) :

ΠΙΝΑΞ 14

Πόλεις	Ἀκάθαρτον πετρελαιοῦν εἰς τόνους.		Μαζούτ (φινέλ ὄϊλ) εἰς τόνους.	
	Βιομηχανίαι	Ἡλεκτρ. ἔσταρ. καὶ ἀρβύλας	Βιομηχανίαι	Ἡλεκτρ. ἔσταρ. καὶ ἀρβύλας
Ἀθῆναι—Πειραιῶς	17.000	3.745	72.250	183.106
Αἴγιον	165	215	40	—
Καλάμαι	923	748	141	—
Πάτρα	1.946	1.734	6.000	—
Πύργος	316	200	—	—
Θεσσαλονίκη	7.326	8.321	—	—
Χαλκίς	819	486	93	—
Λάρισα	693	1.884	224	—
Βόλος	1.325	1.176	7.100	20
Ἡράκλειον	1.144	967	642	—
Χανιά	394	645	—	—
Χίος	288	573	—	—
Λέσβος	998	645	1.015	—
Σάμος	55	84	—	—
Σύρος	1.377	486	300	—
Καβάλα	1.137	724	—	—
Σέρραι	269	272	—	—
Νάουσα	19	—	—	—
Ἐδεσσα	25	53	—	—
Κέρκυρα	308	963	—	—
Σύνολον	37.537	23.921	87.805	183.126

Λίαν ἐνδεικτικὴ εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ καταναλώσις ἡλεκτρι-
κῆς ἐνεργείας ὑπὸ τῆς μεγάλης βιομηχανίας τῆς περιοχῆς
Ἀθηνῶν—Πειραιῶς, ἔχουσα διὰ τὰ διάφορα ἔτη ὡς κάτωθι :

Α'. — Πρὸπολεμικῶς :

1927	Ω.Χ.Β.	891.000
1928	>	1.993.818
1929	>	5.179.100
1930	>	19.928.270
1931	>	28.633.340
1932	>	28.264.280
1933	>	35.270.289
1934	>	44.506.972
1935	>	50.310.869
1936	>	60.026.523
1937	>	72.525.454
1938	>	82.931.567
1939	>	97.434.227

Β'. — Μεταπολεμικῶς :

1945	Ω.Χ.Β.	43.903.000
1946	>	81.952.000
1947	>	96.357.000

Ἡ κατὰ κλάδους βιομηχανίας κατανομὴ τῆς καταναλι-
σκομένης ποσότητος ἡλεκτρικοῦ ρεύματος ἐν τῇ περιοχῇ
Ἀθηνῶν—Πειραιῶς εἶναι ὡς κάτωθι περίπου :

1. Μεταλλουργικαὶ	4 %
2. Μηχανολογικαὶ καὶ μεταλλοτεχνικαὶ	4,7%
3. Οἰκοδομικαὶ	30,8%
4. Κλωστοϋφαντουργικαὶ	12,8%
5. Διατροφῆς	23,4%
6. Χημικαὶ	19,4%
7. Χάρτου	2,6%
8. Καπνοῦ	0,9%
9. Ἄλλοι κλάδοι	1,4%

ΠΙΝΑΞ 13

Κατηγορία φορέων ένεργειας	Βιομηχανία — Βιοτεχνία				Γενικά σύνολα Ελλάδος πάσης χρήσεως
	Κίνησις			Θέρμανσις καί καμίνευσις	
	Βιομηχανία Βιοτεχνία	Πετρώμυλοι	Σύνολον		
I.—Καύσιμα εν γένει (ἀπ' εὐθείας χρήσις)	168.100	23.600	191.700	2.737.350	4.950.510
II.—Υδραυλικὴ ἐνέργεια ... (ἀπ' εὐθείας χρήσις)	16.000	16.000	32.000	—	32.000
III.—Φωταερίον	—	—	—	—	37.100
IV.—Ἡλεκτρικὴ ἐνέργεια :					
1) Ἐξ υδραυλικῆς ἐνέργειας:					
α) Παραχθὲν ἔργον ...	7.225	—	7.225	—	11.915
β) Κατανάλωσις ἡλεκ. ἐνεργ. (8.500)	—	—	(8.500)	—	(12.500)
2) Θερμικῶς :					
α) Παραχθὲν ἔργον ...	111.180	—	111.180	—	203.010
β) Κατανάλ. ἡλ. ἐνεργείας. (130.800)	—	—	(130.800)	—	(283.300)
Σύνολον ἡλεκτρ. ἐνεργείας :					
α) Παραχθὲν ἔργον ...	118.405	—	118.405	—	214.205
β) Κατανάλωσις ἡλεκτρικῆς ἐνεργείας	(139.300)	—	(139.300)	—	(250.800)
Σύνολον φορέων ἐνεργείας	302.505	39.600	342.105	2.737.350	5.233.815
A) Καύσιμα ἐξωτερικοῦ	279.280	23.600	302.880	2.315.100	3.970.478
B) Καύσιμα ἐσωτερικοῦ ..	23.225	16.000	39.225	422.250	1.263.337
α) Καυσόξυλα - ξυλάθρακες ..	—	—	—	215.250	1.000.750
β) Λιγνίτης	—	—	—	207.000	207.500
γ)	23.225	16.000	39.225	—	43.195

VI. — ΠΑΡΑΓΩΓΗ

*Ἡ ἐξέλιξις τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς ἀπὸ τοῦ 1921 μέχρι τοῦ 1938, ὡς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τοῦ 1945 μέχρι τοῦ 1947 ἐμφανίζεται εἰς τοὺς πίνακας 15 καὶ 16 :

ΠΙΝΑΞ 15, ἐμφαίνων τοὺς σταθμικοὺς δείκτας τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς κατὰ ποσότητα (ἔτος βάσεως 1928 = 100)

Ἔτη	Γενικός δείκτης	Μεταλλουργικὰ βιομηχανία	Μεταλλοτεχνικὰ καὶ μηχανολογ. βιομηχανία	Οἰκοδομικὰ βιομηχανία	Κλωστοῦφ) καὶ βιομηχανία	Χημικὰ βιομηχανία	Βιομ. κατεργασ. δέρματος	Βιομηχανία χάρτου	Βιομ. εἰδῶν διατροφῆς	Βιομ. εἰδῶν ἡματισμοῦ	Βιομηχανία κομποῦ	Βιομ. παραγωγῆς ἴλεκ) σιμῶ
1921	61.34	77.66	8.91	38.7	42.6	61.47	86.48	10.41	76.26	43.94	84.38	—
1922	70.52	64.07	11.88	44.71	51.7	65.75	124.05	19.78	73.41	34.45	92.52	—
1923	62.71	63.46	34.29	50.37	44.49	59.67	114.86	19.41	74.67	62.92	75.74	—
1924	80.7	74.11	84.61	66.28	48.96	72.33	148.64	28.10	82.17	80.40	93.80	—
1925	88.9	71.98	85.18	74.09	64.64	87.24	148.64	34.33	90.15	84.49	122.23	66.66
1926	84.56	74.41	77.92	82.17	79.23	74.30	119.45	31.23	81.14	79.74	104.16	66.66
1927	94.41	76.45	92.33	82.27	87.10	98.44	119.45	57.26	93.16	91.64	101.87	83.33
1928	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1929	101.79	74.85	93.67	104.70	100.61	117.28	79.72	120.82	102.28	77.31	103.02	130
1930	105.28	100.53	88.14	107.22	110.33	106.43	91.62	125.09	92.40	66.74	100.43	166.66
1931	108.88	92.76	85.85	108.08	116.18	96.87	102.70	130.41	92.86	55.33	98.73	191.66
1932	102.67	93.16	71.64	108.85	120.41	83.45	83.78	128.13	81.12	44	92.64	200
1933	111.79	105.70	67.54	110.05	135.34	100	100	143.42	83.66	48.12	98.87	208.33
1934	127.48	93.44	137.15	141.67	153.53	101.07	99.99	202.36	93.57	49.39	102.22	245.77
1935	143.17	82.48	415.12	141.72	160.31	124.63	90.14	164.58	122.71	48.56	110.91	288.03
1936	141.72	80.79	306.2	140.27	180.32	134.03	75.53	155.16	95.87	40.51	114.13	322.31
1937	153.87	82.44	603.45	147.09	186.89	146.09	61.50	182.07	103.12	37.81	11.486	383.12
1938	168.08	81.10	584.17	149.29	199.04	178.48	62.60	173.88	104.92	29.88	125.26	433.81

ΠΙΝΑΞ 16

Βιολογικών τοις σταθμικών δείκτες τής βιομηχανικής παραγωγής κατά ποσότητας, κατά τὰ ἔτη 1945, 1946, 1947 (Βάσει στοιχείων τοῦ Συνδέσμου Βιομηχανίων)
*Ἐτος βάσεως 1939 = 100 :

Βιομηχανικοί Κλάδοι	1945 (8 μήνες ἀπὸ Μαΐου)	1946	1947
Μεταλλουργικά βιομηχανία ..	;	21	51
Μηχανολογικά καὶ μεταλλοτεχνικά βιομηχανία	13	19	37
Οἰκοδομικά	24	32	49
Κλωστοῦφαντουργικά	26	58	71
Βιομηχ. εἰδῶν διατροφῆς	48	65	71
Χημικά βιομηχανία	29	44	56
Βιομηχανία δερμάτος	15	24	48
Βιομηχανία χάρτου	18	48	58
Βιομηχ. εἰδῶν ἱατισμοῦ ..	;	;	25
Βιομηχανία ξύλου	11	18	33
Βιομηχανία καπνοῦ	97	106	135
Βιομ. παραγωγῆς ἠλεκτρισμοῦ.	68	91	118
Βιομ. ἐφαρμογῶν ἠλεκτρισμοῦ.	16	34	44
Συνοψίζοντες ὄθεν τὰ ἀκότερα ἔχομεν τοὺς μέσους δείκτες:			
1939	100		
1945	33		
1946	54		
1947	67		
*Ἐὰν ὁμοῦ μειωθῶν κατά τὰ ἀντίστοιχα ποσοτὰ τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ἔχομεν :			
1945	29.7		
1946	46.9		
1947	62		

Ἐκ παρατηρήσεων ἐπὶ τοῦ πίνακος 15 αἱ βιομηχανίαὶ ὡς πρὸς τὴν κατά κατηγορίας ἐξέλιξιν τῶν δυνάμει νὰ καταταγοῦν ὡς ὁ κατωτέρω πίναξ 17. (Πρόγραμμα ἀνασυγκροτήσεως σελ. 40) :

ΠΙΝΑΞ 17

Βιομηχανία ἐμφανίσασα ἀποθερῶν σὺνεχῆ ἀνάπτυξιν παρὰ τὴν ἀνάγκην παραγωγῆς.	Βιομηχανία ἐμφανίσασα συνεχῆ ἀνάπτυξιν παραγωγῆς μετ' ἐπιμέρους μετὰ πρὸς διακομμάσεις.	Βιομηχ. ἐμφανίσασα τῶσεις ἀναπτύξεως παραγωγῆς μετ' ἐπιμέρους μετὰ πρὸς διακομμάσεις.	Βιομηχ. ἐμφανίσασα τῶσεις μειώσεως παραγωγῆς μετ' ἐπιμέρους μετὰ πρὸς διακομμάσεις.
Οἰκοδομικά Κλωστοῦφαντουργικά Ἡλεκτρικῆς ἐνεργείας	Μηχανολογικὰ καὶ μεταλλοτεχνικά Χημικά Χάρτου	Μεταλλουργικὰ καὶ Εἰδῶν διατροφῆς Καπνοῦ	Δερμάτων Ἱατισμοῦ

Σημειώσεις : Ἀπὸ τοῦ 1928 καὶ ἐντεῦθεν σημειοῦται ἔκδηλος συστηματικὴ μείωσις.

*Ἦδη, ἐὰν συγκρίνωμεν κατά κυριωτέρους βιομηχανικοὺς κλάδους ἀξίαν βιομηχανικῆς παραγωγῆς, ἀξίαν εἰσαγωγῆς καὶ ἀξίαν ἐξαγωγῆς διὰ τὸ 1939, ἔχομεν τὸν πίνακα 18 :

ΠΙΝΑΞ 18

Κλάδοι βιομηχανίας	Ἀξία εἰς Παραγωγῆς.	δραχμῶς τοῦ 1939	Ἐξαγωγῆς
Μηχανολογ. καὶ μεταλλοτεχνικά, ..	560.492.260	2.118.114.580	—
Οἰκοδομικά	516.859.870	23.126.350	16.150
Κλωστοῦφαντουργικά	3.859.912.400	1.171.172.980	144.128.490
Εἰδῶν διατροφῆς	2.518.950.330	410.819.610	40.484.250
Χημικά βιομηχανία	3.123.878.720	953.000.100	504.679.940
Βιομηχανία δερμάτος	927.600.000	55.488.650	—
Βιομηχανία χάρτου	498.583.500	131.835.230	—
Βιομηχανία καπνοῦ	229.765.000	686.380	13.344.150

Ἐκ τοῦ πίνακος 18 προκύπτει ὅτι κατά τὸ 1939 ἡ βιομηχανία κεχωρισμένως κατά κλάδον ἐκάλυπτε τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας ὡς κατωθί :

Μηχανολογικά	15%
Οἰκοδομικά	95%

Κλωστοῦφαντουργικά	75%
Διατροφῆς	85%
Χημικά	75%
Δερμάτος	95%
Καπνοῦ	100%

Περαιτέρω παραθέτομεν πίνακα τῆς ἀξίας τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς κατά τὰ ἔτη 1936—1947, μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν ἐτῶν τῆς κατοχῆς.

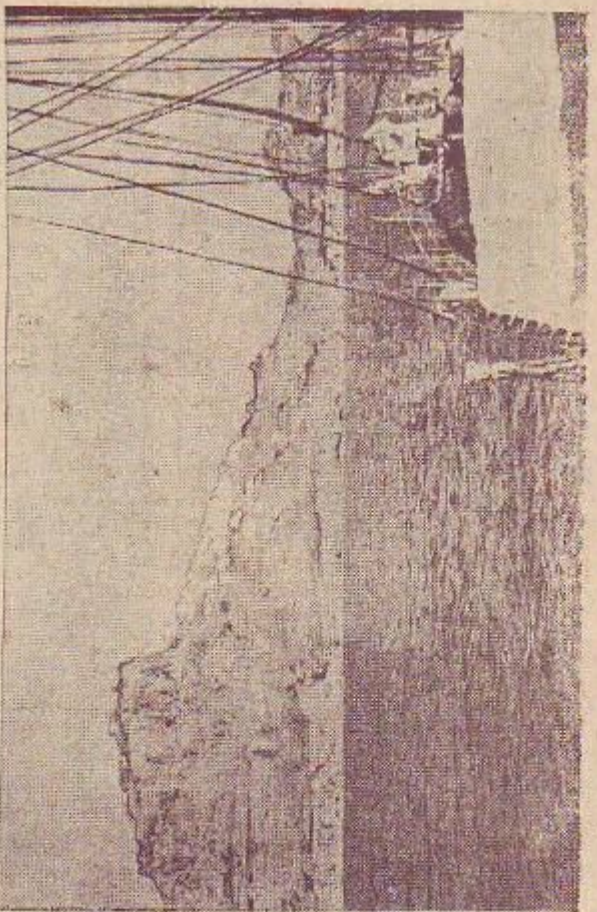
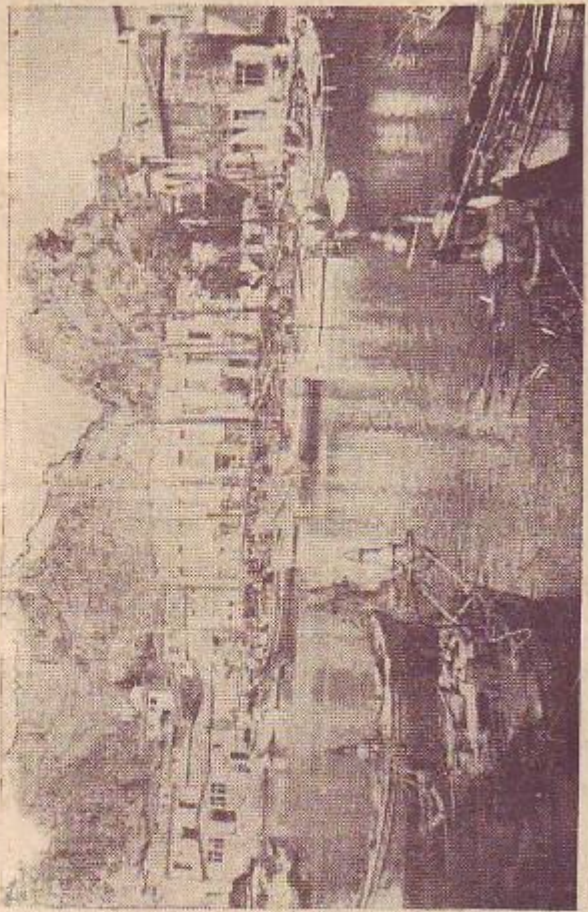
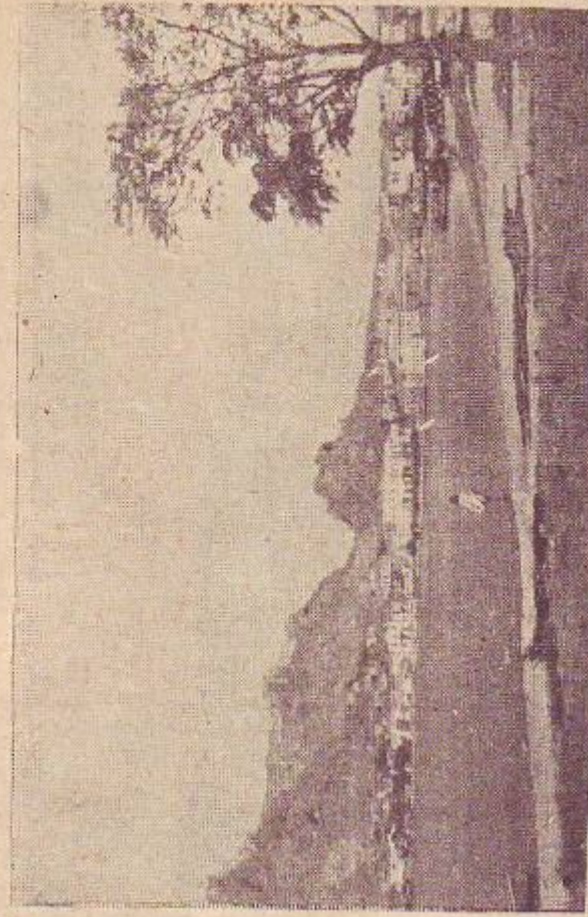
(Βάσει στοιχείων Ν. Μικελῆ ὡς καὶ ἐκ τῆς: «Ἡ Ἑλληνικὴ βιομηχανία 45—46—47» τοῦ Ν. Σίδηρη) :

ΠΙΝΑΞ 19

Βιομηχανικοί κλάδοι	Ἀξία τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς εἰς ἑκατομύρια δραχμῶν διὰ τὰ ἔτη						
	1936	1937	1938	1939	1945	1946	1947
Μεταλλοτεχνικά καὶ μηχανολογικά	480.623	591.258	654.957	560.492	4.524.500	59.288.558	90.543.327
Οἰκοδομικά	514.910	517.992	509.619	516.859	1.987.943	32.044.097	52.776.369
Κλωστοῦφαντουργικά	3.710.105	3.966.511	3.669.102	3.859.912	40.896.638	634.959.252	916.577.606
Εἰδῶν διατροφῆς	1.913.109	2.416.113	2.347.195	2.518.950	72.014.705	548.680.214	787.600.847
Χημικά βιομηχανία ..	2.096.465	2.832.081	2.949.237	3.123.878	21.863.826	232.059.469	347.520.274
Βιομηχ. δερμάτος	1.082.000	1.135.000	1.020.250	927.600	13.922.280	70.164.328	96.113.536
Βιομηχ. χάρτου	401.808	475.913	433.127	498.583	1.919.465	36.756.391	58.134.985
Βιομηχ. ξύλου	475.000	515.000	515.000	472.000	2.081.800	13.560.000	39.050.000
Βιομηχ. καπνοῦ	209.260	210.993	229.765	234.382	4.815.871	56.089.278	109.675.599
Διάφορα βιομηχανία ..	957.546	1.111.649	1.257.987	1.400.039	11.669.308	142.762.857	183.186.000

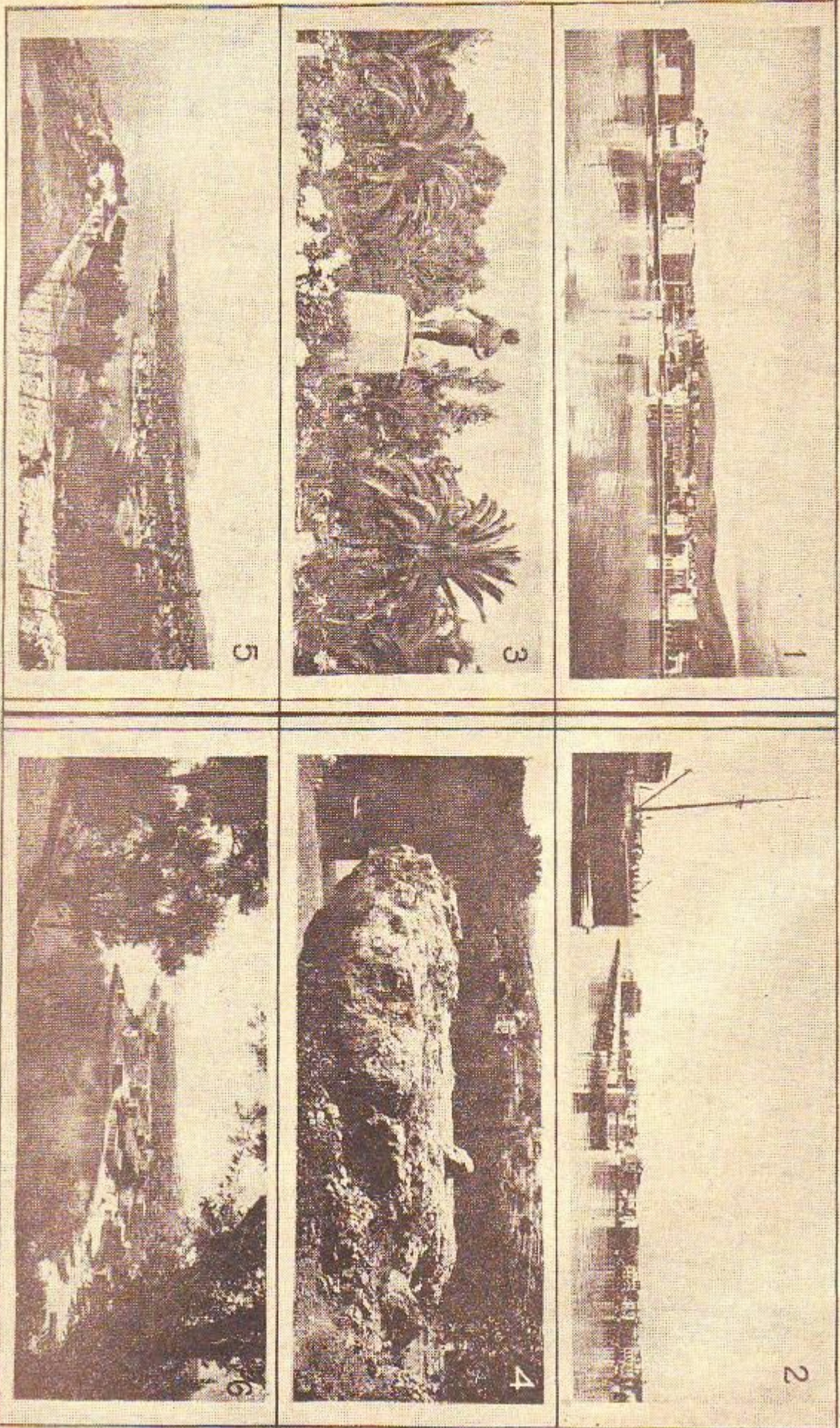
*Ἦτοι σύνολον ἀξίας παραγωγῆς :

1936	11.840.826.000	1939	14.112.675.000
1937	13.772.520.000	1945	176.645.524.000
1938	13.586.241.000	1946	1.831.882.475.000
		1947	2.692.137.124.000

Ἄνω: Ἀριστερά ὁ λιμὴν τοῦ Κάστρου Λίμνου. Δεξιῶν, ἡ τοποθεσία εὐρωπαϊκοῦ γιολόγου Κέττω. Κάτω: Ἀριστερά ἀπομῆλις τῆς νήσου Σκύρου ἀπὸ τοῦ πλοίου. Δεξιῶν, δρόμος εἰς τὴν Δίηρον μὲ τὰ εἶλητα τῆς ἀρχαιότητος.

Ειδήσεις από την νήσον Χίου: 1. "Απομικ τοῦ παραθαλασσοῦρμηγματος τῆς πρωτεύουσας τῆς νήσου, παρὰ τὸν λιμένα· 2. Ὁ λιμενοδοχεῖον καὶ τμήμα τοῦ λιμένος· 3. Ὁ δώδεκα τοῦ παραθαλάσσιου λιμένος, ἐργὸν τοῦ γαλιτῶν ἱσπύρου, ποῦ εἶχε στήθῃ εἰς τὸν θρωσκτικὸν κήνον τῆς Χίου· 4. Ἡ μεγάλη πέτρα ποῦ εἶναι γνωστὴ ὡς «Δασυκολλήτριος» ἢ «Πήλιος τοῦ Οὐρῆου». Εὐρισκόμεθα περὶ τὰ 4 χιλιάμετρα διαστάσεως τῆς πέτρας· Χίου· 5. "Απομικ τῶν βουρῶν, ἀμφόθεν ἀπὸ τῆς περιοχῆς ἀπὸ ὁποῦ εἰσὶν ἀφαιρούμενοι τὸ μνημεῖον τοῦ Φυλάκου· 6. Μία ἀλλὰ ἀπομικ τῶν βουρῶν ποῦ τὴν τοιοῦτον «Βρύσην τοῦ Γουόσσα».

VII ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

Μέχρι το 1930 το ποσοστόν συγκεντρώσεως από απόψεως αριθμού εργοστασίων εις την περιοχήν Ἀθηνῶν—Πειραιῶς ἀνέρχεται εις 19,9% ἐπὶ τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργοστασίων καὶ εἰς 42,7% ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργοστασίων τῶν ἀπασχολούντων ἄνω τῶν 25 προσώπων. Ἀπὸ ἀπόψεως κινητηρίου δυνάμεως εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν τὸ ποσοστόν ἀνέρχεται εἰς 34%, εἰς δὲ τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἀνέρχεται εἰς 48,7%.

Ἐπίσης ἀπὸ ἀπόψεως ἀπασχολουμένου προσωπικοῦ τὸ ποσοστόν συγκεντρώσεως ἀνέρχεται εἰς 38,5% διὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν καὶ εἰς 47,3% διὰ τὴν δευτέραν. Κατωτέρω παραθέτομεν πίνακα (πίναξ 20) εἰς τὸν ὅποιον εὐφραίνεται τὸ ποσοστόν συγκεντρώσεως τῶν κυριωτέρων βιομηχανικῶν κλάδων συμφώνως πρὸς τὰ στοιχεία τοῦ Α.Ο.Σ. (Α.Ο.Σ.: «Τὸ ζήτημα τῆς συγκεντρώσεως τῶν βιομηχανιῶν ἐν Ἑλλάδι 1940»).

ΠΙΝΑΞ 20

Βιομηχανικὸν Κλάδοι	Ποσοστόν ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν βιομηχανιῶν		Ποσοστόν ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἀπασχολουμένων ἀνω τῶν 25 προσώπων.		Ἑλλειπὸν στοιχεῖα λεπτομερῆ		
	Ὅς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐργοστασίων	Ὅς πρὸς τὴν κινητήριον δυνάμιν	Ὅς πρὸς τὸ ἀσχολούμεν. προσωπικόν	Ὅς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐργοστασίων			
Ἐπὶ τοῖς ἑκατόν							
Εἰδῶν διατροφῆς ..	11.1	17.6	27.5	31.4	44.8	Ἑλλειπὸν στοιχεῖα λεπτομερῆ	
Κλωστοῦφαντουργικαὶ	33.8	50.5	43.1	39.2	42.		
Χημικαὶ βιομηχανίαι	40.4	83.9	73.5	54.2	91.3		
Δέρματος	32.0	22	29.6	52.7	22.3		
Μηχανολογικαὶ καὶ μεταλλοτεχνικαὶ	50.8	39.2	47.8	62.7	32.		
Ξύλου	31.2	43	41.9	51.9	61.8		
Μέσον ποσοστόν ..	19.9	34.	38.5	42.7	48.7		47.3

Κατὰ τὸ 1939 τὰ ποσοστὰ συγκεντρώσεως τῶν ἐργοστασίων ὡς ἀπὸ ἀπόψεως ἀριθμοῦ ἐργοστασίων, ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως κινητηρίου δυνάμεως, παρουσιάζουν αὐξησιν ἔναντι τῶν ἀντιστοιχῶν ποσοστῶν τοῦ 1930. Ἦτοι τὸ ποσοστόν συγκεντρώσεως ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν ἐργοστασίων ἀπὸ 19,9% ἀνήλθεν εἰς 23,3%, τὸ δὲ ποσοστόν συγκεντρώσεως ὡς πρὸς τὴν κινητήριον δυνάμιν ἀνήλθεν ἀπὸ 34 εἰς 35,1%. Ἀναλυτικότερον κατὰ κλάδους τὰ ποσοστὰ ἐμφαίνονται εἰς τὸν κάτωθι πίνακα:

ΠΙΝΑΞ 21

1939

Βιομηχανικὸν Κλάδοι	Ποσοστόν ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν ἐργοστασίων	Ποσοστόν συγκεντρώσεως ὡς πρὸς τὴν Κ. Δ.
Διατροφῆς	10.8%	17.7%
Κλωστοῦφαντουργικαὶ	39.7%	50.5%
Χημικαὶ	52.2%	78.7%
Μηχανολογικαὶ καὶ μεταλλοτεχνικαὶ	57.5%	52.7%
Βιομηχ. δέρματος	33.5%	27.6%
Βιομηχ. ξύλου	30.5%	40.3%
Μέσον ποσοστόν	23.3%	35.1%

Διὰ τὴν ἔχωμεν πλήρη εἰκόνα τῆς γεωγραφικῆς κατανομῆς τῶν βιομηχανιῶν, δεόν νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ποσοστόν συγκεντρώσεως ἀπὸ ἀπόψεως βιομηχανικῆς παραγωγῆς, ποσοστόν τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἀσφαλεστέρην δάσιον τοῦ καθορισμοῦ τῆς συγκεντρώσεως.

Συμφώνως πρὸς ὑπολογισμοὺς τοῦ Α.Ο.Σ. τὸ ποσοστόν συγκεντρώσεως ἀπὸ ἀπόψεως παραγωγῆς ἀνήλθε κατὰ τὸ 1939 εἰς τὰ 60—70% ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς ἀξίας τῶν παραγομένων προϊόντων.

Τὰ ὕψηλὰ σχετικῶς ποσοστὰ συγκεντρώσεως καὶ ἡ μετέπειτα αὐξησίς των κατὰ τὸ διάστημα 1930—1939 δὲν ὀφείλονται μόνον εἰς τὴν ἰδρυσιν ἐργοστασίων εἰς τὴν περιοχήν τοῦ κέντρου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ γεγονός ὅτι πολλαὶ βιομηχανίαι μεταφέρθησαν ἐκ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν εἰς τὴν περιοχήν τοῦ κέντρου.

Ἡ συσφύρευσις βιομηχανιῶν εἰς τὴν περιοχήν Ἀθηνῶν—Πειραιῶς ὀφείλεται εἰς διάφορα αἴτια, τὰ ὅποια ἐπέδρασαν ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ τόπου ἐγκαταστάσεως. Ταῦτα εἶναι: 1) ἡ ἐργασία, 2) ἡ καταναλώσις, 3) αἱ συνθήκαι πίστεως, 4) ἡ ορολογία, 5) αἱ μεταφοραὶ καὶ 6) αἱ πρώται ὕλαι. Μεταπολεμικῶς, ἂν καὶ δὲν ἔχωμεν ἀκριθεῖς στοιχεῖα, τὰ ὡς ἄνω ποσοστὰ τοῦ 1939 ἐλάχιστα ἠξήθησαν, καθ' ὅσον οὐ μόνον περιωρίσθη σημαντικῶς ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου Βιομηχανίας ἡ μεταφορὰ ἐργοστασίων εἰς ἐπαρχιῶν πρὸς τὸ κέντρον, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα μέτρα ἐλήφθησαν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν βιομηχανιῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας.

VIII ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΙ ΑΝΑΠΤΥΧΘΕΙΣΑΙ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΩΣ

Μεταπολεμικῶς, ὡς ἐκ τῶν δημιουργηθειῶν τεχνικοοικονομικῶν συνθηκῶν, διάφοροι βιομηχανίαι, αἱ ὅποια πρὸ τοῦ πολέμου δὲν ἦσαν σημαντικαὶ ὥσον ἀπὸ ἀπόψεως ἀριθμοῦ ἐργοστασίων, ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως βιομηχανικῆς παραγωγῆς, ἀπεπτύχθησαν καὶ ἐξελιχθῆσαν σημαντικῶς. Οὕτω: ἡ βιομηχανία παραγωγῆς οἰκιακῶν εἰδῶν ἐξ ἀλουμινίου, ὡς ἐκ τῶν χαμηλῶν τιμῶν τοῦ ἀλουμινίου ἔναντι τοῦ χαλκοῦ, ὡς ἐκ τῆς εὐρείας χρήσεως ἠλεκτρικοῦ ρεύματος διὰ τὰς οἰκιακὰς ἀνάγκας καὶ ὡς ἐκ τῆς λόγῃ τῆς κατοχῆς ἐλλείψεως μαγειρικῶν εἰδῶν σκευῶν (καταστροφῆς ὑπαίθρου, παλῆσεις χαλκῶν εἰδῶν κατὰ τὴν κατοχὴν κλπ.), ἀπεπτύχθη εἰς σημεῖον ὥστε ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν ἐργοστασίων (βιομηχανία καὶ βιοτεχνία) νὰ ἀνέρχεται σήμερον εἰς 35 περίπου, ἔναντι 5 τὰ ὅποια ὑπήρχον προπολεμικῶς, ἡ δὲ βιομηχανικὴ παραγωγή κατὰ τὸ 1947 νὰ ἀνέλθῃ εἰς 410 τόνους εἰδῶν ἐξ ἀλουμινίου ἔναντι παραγωγῆς 145 τόνων κατὰ τὸ 1939.

Μεγάλην ἐπίσης ἀνάπτυξιν ἔλαβεν ἡ βιομηχανία παραγωγῆς εἰδῶν ἐκ κόνων μορφώσεως (θερμοκλῆρινόμενα - θερμοπλαστικά). Ἐναντι 5 ἐργοστασίων τὰ ὅποια ὑπήρχον προπολεμικῶς, ὑπάρχουν σήμερον ἐν Ἑλλάδι περὶ τὰ 20 (περίπου), τὰ ὅποια καταναλίσκουν ἐτησίως περὶ τοὺς 350 τόνους κόνων μορφώσεως ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἀξίας 400.000 δολαρίων. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κλάδου τούτου μεταπολεμικῶς ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ μικρὸν κόστος τῶν παραγομένων προϊόντων (κτένια κομβία, λαρίδες, πομάτια, λαβαὶ ἀντικειμένων, εἶδη οἰκιακῆς ἀνάγκης καὶ δίσκοι, φυτζάνια κλπ.), ἔναντι ὁμοειδῶν προϊόντων ἐκ γαλαλίου, ὕδλου, πορσελλάνης, φαιβεντιῶν κλπ., ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὰς ὀλον ἐξαιουμένους ἀνάγκας τῆς χώρας εἰς εἶδη ἠλεκτροτεχνίας (διακόπται, πρίζαι κλπ.).

Ἀξιοσημείωτος τυγχάνει ὡσαύτως καὶ ἡ πρόδος τῆς βιομηχανίας ἠλεκτρικῶν συσκευῶν, ὡς θερμοστῶν, μαγειριῶν, συσκευῶν σιδερώματος κλπ., τῆς ὁποίας ἡ ἀνάπτυξις ὀφείλεται εἰς τὰς χαμηλὰς τιμὰς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος τῆς περιοχῆς Ἀθηνῶν—Πειραιῶς, ἔναντι τῶν κωσιμῶν, ὡς καὶ εἰς τὴν ἀπλούστεσιν καὶ συντόμωσιν τοῦ ἔργου τῆς οἰκοκυρίας ἐν τῇ μαγειρείᾳ, προσέτι δὲ καὶ εἰς τὸς περιορισμοὺς διὰ τὴν εἰσαγωγὴν ὁμοειδῶν προϊόντων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Οὕτω κατὰ τὸ 1947 ἡ παραγωγή τῶν ὡς ἄνω εἰδῶν ἀνῆλθε περίπου: ἠλεκτρικαὶ θερμοστῆραι 3000 τεμάχια, μαγειρεία παντός τύπου καὶ φούνοι 11.000 τεμάχια, σίδερα 35.000 τεμάχια, καμινέττα 30.000 τεμάχια.

Ἡ βιομηχανία θεϊκοῦ χαλκοῦ ἔλαβεν ἐπίσης μεγάλην ἀνάπτυξιν μεταπολεμικῶς, ὥστε πλέον τῶν δύο βιομηχανιῶν θεϊκοῦ χαλκοῦ, αἱ ὅποια προπολεμικῶς εἰργάζοντο ὄχι καὶ ὑπὸ ἐνδοκῆς συνθήκας, ἰδρῆθησαν ἄλλαι τέσσαρες, με συνολικὴν παραγωγὴν 7.500 τόνων θεϊκοῦ χαλκοῦ περίπου κατὰ τὸ 1947.

Τέλος, ἀξιοσημείωτος τυγχάνει ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς παλαιῶν τῶν βιομηχανιῶν, ὧν ἡ παραγωγή ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὴν προπολεμικὴν ποσότητα, ὡς:

Ἡ βιομηχανία γεωργικῶν ἐργαλείων με παραγωγὴν 12.000 ἀρότρων κατὰ τὸ 1939 καὶ με 32.000 περίπου κατὰ τὸ 1947.

Ἡ βιομηχανία ἠλεκτροκινητῶν με παραγωγὴν προπολεμικὴν 700 τεμαχίων ἐτησίως καὶ με μεταπολεμικὴν 2000 περίπου (1947).

Ἡ βιομηχανία τεχνητῆς μετάξης με σημερινὴν παραγωγὴν 250% ἔναντι τῆς παραγωγῆς τοῦ 1939.

Ἡ βιομηχανία καπνοῦ με παραγωγὴν προϊόντων κατὰ τὸ 1947, 8500 τόνων περίπου ἔναντι παραγωγῆς 5.800 τόνων κατὰ τὸ 1939.

Καὶ ἡ βιομηχανία ἠλεκτρικῶν κινητῶν, ἡ ὅποια βελτιώσασα τὴν ποιότητα τῶν προϊόντων τῆς ὡς ἐκ τῆς ἀνάγκης νὰ ἀπαιτηθῆ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς καταναλώσεως κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς συναλλαγματικῆς δυσχερείας, κατώρθωσε, χάρις καὶ εἰς τὴν μέρι προστατευτικὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν εἰσαγωγῶν, νὰ παρουσιάσῃ παραγωγὴν τὸ 1947 τριπλασίαν τῆς παραγωγῆς τοῦ 1939.

IX ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

Ὅς καὶ ἀλλαγῇ ἀναφέρομεν, ἡ ἑλληνικὴ βιομηχανία δὲν ἔχει γὰ ἐπίδειξιν κλάδους βαρείας βιομηχανίας.

Η ΜΗΝΙΑΙΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μαΐου 1949, Ἀπριλίου 1950 καὶ Μαΐου 1950,

συγκρινομένη εἰς ποσοτὰ ἐπὶ τοῖς % πρὸς τὴν τοῦ ἔτους 1939

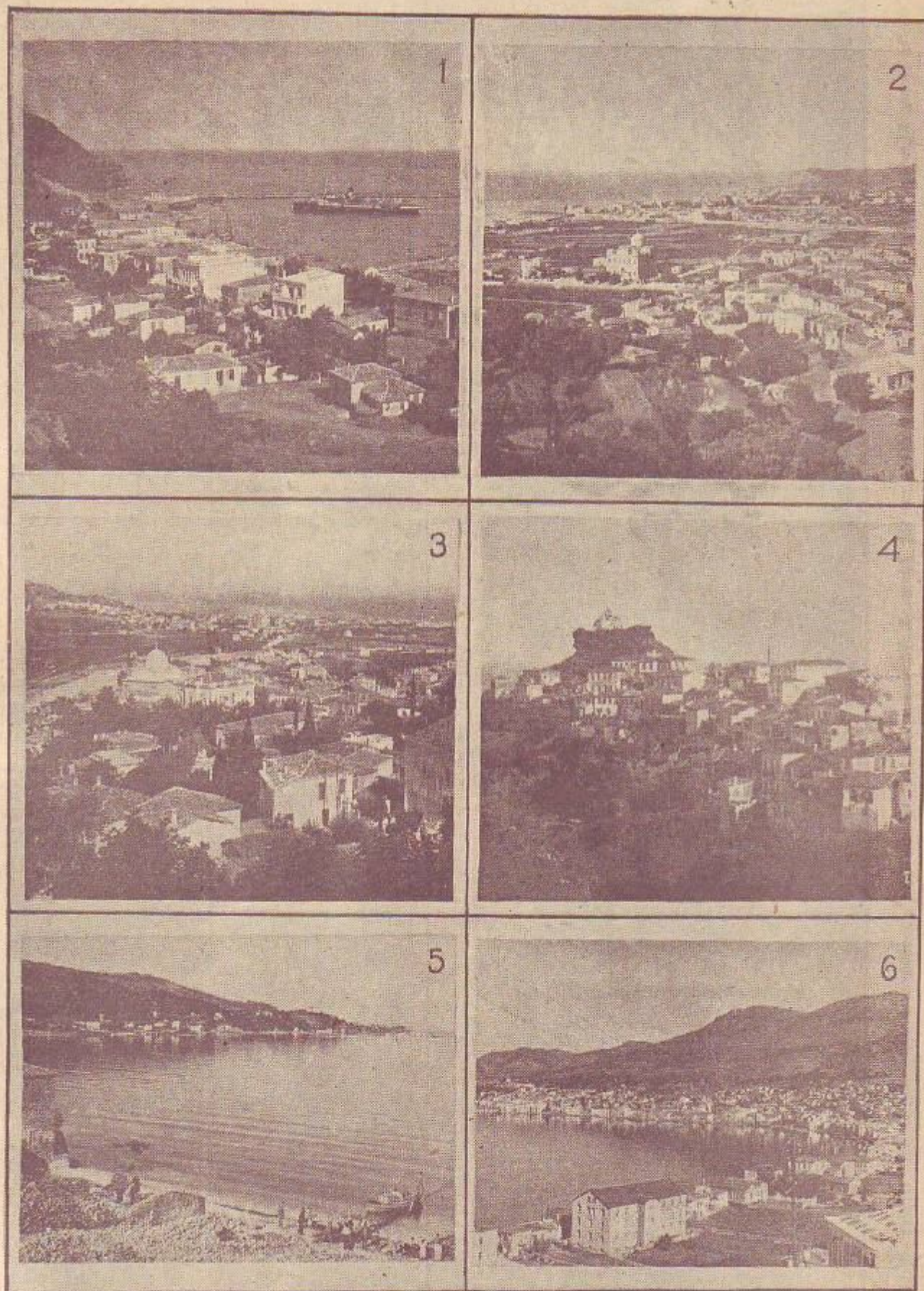
(*Ἔτος βάσεως : 1939 = 100)

Κλάδοι βιομηχανίας	Ποσότητες παραχθέντα τὸ 1939 Τόννοι	Μῆκος 1949 Ποσοτὰ ἐπὶ τοῖς %	Ἀπρίλιος 1950 Ποσοτὰ ἐπὶ τοῖς %	Μῆκος 1950 Ποσοτὰ ἐπὶ τοῖς %	Κλάδοι βιομηχανίας	Ποσότητες παραχθέντα τὸ 1939 Τόννοι	Μῆκος 1949 Ποσοτὰ ἐπὶ τοῖς %	Ἀπρίλιος 1950 Ποσοτὰ ἐπὶ τοῖς %	Μῆκος 1950 Ποσοτὰ ἐπὶ τοῖς %
1. Μεταλλουργικαὶ βιομηχανίαι :					Ποτοποιία	13 277	80	90	95
Μεταλλουργία μολύβδου ...	3403	60	80	62	Σπορελατουργία	26 869	20	75	70
2. Βιομ. παραγωγ. χάλυδος ..	9.000	145	135	208	Υδρογονώσεις	2.251	70	125	130
3. Μηχανολογικαὶ βιομηχ. :					Ζυθοποιία	9.776	165	190	210
Ναυπηγεία καὶ ἐπίσκευαὶ πλοίων		5	5	5	Παγοποιία	250 950	180	80	150
Μηχανουργεῖα - Μεταλλι- καὶ κατασκευαὶ	4.000	25	45	50	Βιομ. ζυμῶν ἀρτοποιίας	762	135	125	125
Συρματουργία - Καροοδε- λοποιία	5.260	55	90	100	Κοινεργοποιία	5.150	80	0	120
Σιδηουργία	600	100	85	95	Βιομ. ζαχαρωδῶν καὶ ἀμυλα- δῶν προϊόντων	15.000	85	95	100
Βιοδοποιία	4.053	55	75	75	7. Χημικαὶ βιομηχανίαι :				
Βιομηχανίαι :					Βιομηχανίαι:				
Εἰδῶν ἐξ ἀλουμινίου	145	200	230	240	Χημικῶν λιπασμάτων	124 019	75	48	50
Εἰδῶν ἐκ γαλκοῦ	1.590	135	110	115	Χημικῶν προϊόντων (ἔξω ἔλαια)	;	100	60	50
Εἰδῶν ἐξ ἐμαγιῆ	330	75	90	95	Ἰαλουργία (ἐκτὸς θαλασσινῶν)		110	125	128
Θερμοπομπῶν	730	50	85	85	Βιομηχανίαι :				
Θερμαστῶν τεμάχια	14.500	25	65	70	Ἰαλοπινάκων (τετρ.μ.)	1.458.900	130	140	142
Γεωργικῶν ἐργαλείων	;	65	75	80	Χρωμάτων ἀνίληθς τόννοι..	397	75	130	130
4. Οἰκοδομικαὶ βιομηχ. :					Βερνικωχρωμάτων	2.000	55	95	100
Τσιμεντοβιομηχανία τόννοι	342.930	82	82	102	Στιλθωμάτων	;	90	105	120
Ἀσβεστοποιία στατήρες	2.630.000	70	85	95	Πυρηνελαουργία	8.925	45	110	115
Πλινθοκεραμοποιία τεμ.	134.000.000	50	85	95	Σαπωνοποιία	23.000	70	95	100
Ἀγγειοπλαστική (οἰκισκῶν σκευῶν καὶ οἰκοδομῶν)...	;	100	95	120	Βιομηχανίαι :				
Βιομηχανίαι :					Ἐλαστικῶν	2.100	85	95	100
Φαβεντιανῶν τόννοι	875	70	85	100	Τερεβινθελαίου * Καλαφονίου	23.400	15	25	40
Γύψου * Στόκου .. τόννοι	18 000	100	135	135	Φαρμακοβιομηχανία	1.053	145	200	215
Μωσαϊκ.πλ.ακῶν τετρ.μ.	460.000	25	55	65	Βιομηχανίαι :				
5. Κλωστοῦφαντουργία :					Ἀσφάλτου	11.500	20	45	50
Βαμβακουργία	;	80	95	95	Δειψικῶν ἐκχυλισμάτων	5.781	50	50	50
Ἐριουργία	;	70	90	90	8. Βιομηχανία δέρματος ...	7.270	70	80	85
Μεταξοβιομηχανία	;	85	105	105	9. Βιομηχανία χάρτου	24.400	85	115	115
Βιομηχανίαι :					10. Βιομ. εἰδῶν ἱματισμοῦ:				
Τεχνητῆς μετάξης τόννοι	318.5	205	432	705	Πιλοποιία τεμάχια	405.000	40	50	50
Γιούτης - Καννάβεως		35	50	55	11. Βιομηχανία ἐύλου	;	45	70	80
Ταπητουργία τετρ.μέτρα	69.200	10	10	10	12. Βιομηχ. σιγαρέττων	5.847	168	170	166
Βιομηχ. πλεκτῶν		70	90	100	13. Βιομηχ. ἠλεκτρισμοῦ :				
Καλτσοποιία		65	90	100	Παραγωγῆς καὶ διανομῆς ἡ- λεκτρικοῦ ρεύματος:				
Φανελλοποιία		65	70	75	α) Ἀθηνῶν-Πειραιῶς (Πάουερ) ;	188	225	218	
Βιομ. κλωστῶν δωδεκάδες	864.000	65	85	95	β) Ἐπαρχιῶν	;	130	150	150
6. Βιομ. εἰδῶν διατροφῆς :					Ἐφαρμογῆς ἠλεκτρισμοῦ	;	105	125	140
Ἀλευροβιομηχανία		65	85	85	Μεταλλεῖα		15	18	18
Βιομηχ. ζυμαρικών	21.640	110	115	110	Λιγνιτωρυχεῖα		90	100	100
Οἰσπνευματοποιία	17.032	50	70	85					

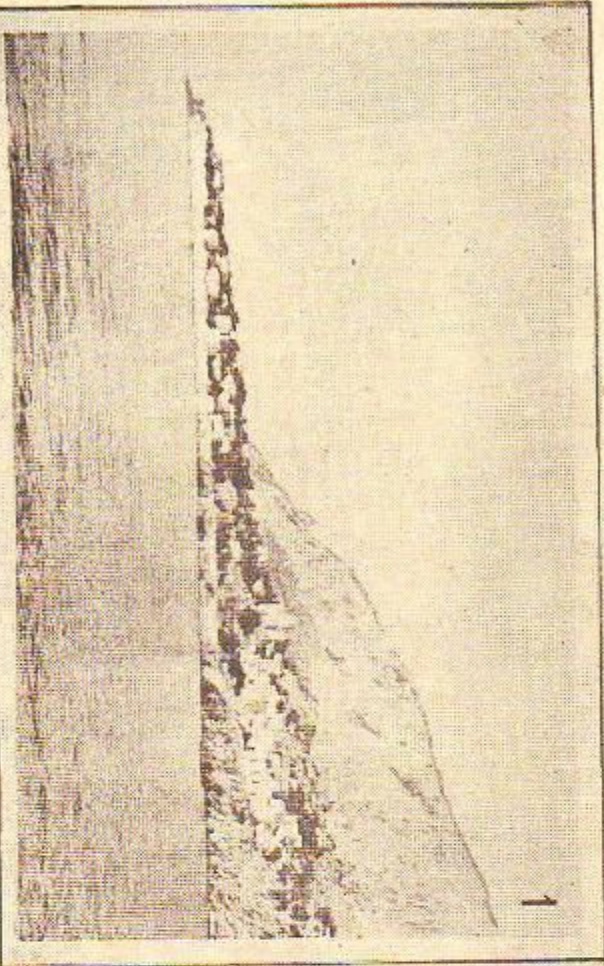

Αι διαθέσιμοι υδραυλικοί δυνάμεις και αι περιοχαι λιγνιτων της 'Ελλάδας.
 (Χάρτης του υφηγητου του Ε.Μ. Πολυτεχνειου Γ. Ν. Πεζοπουλου)

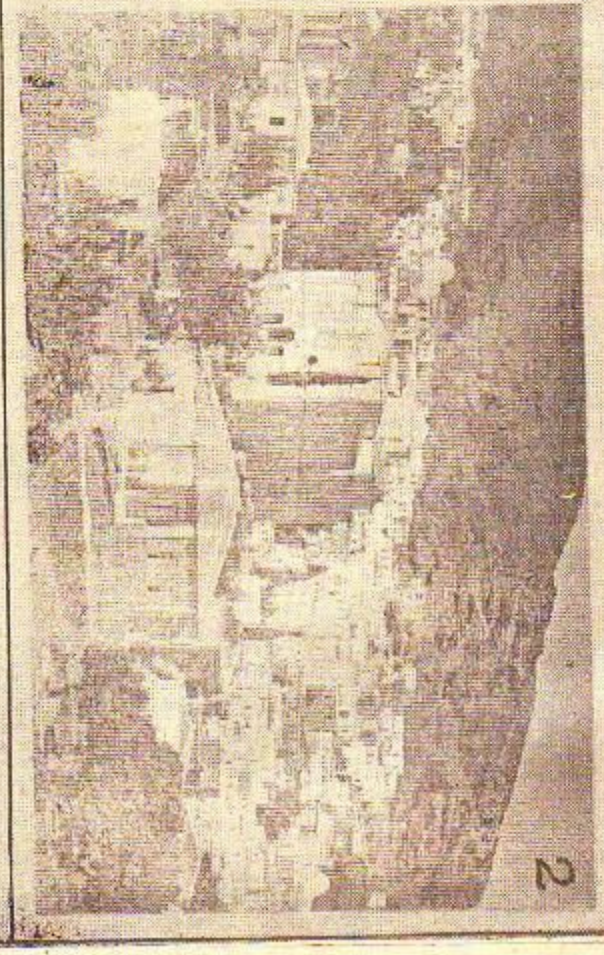
Εικόνες από την Σάμον: 1. Ἀποψη τοῦ λιμένος Καρλοβάσιου. 2. Ἀποψη τῆς κοινοπόλεως Μεσαίου Καρλόβασι. 3. Ἀποψη τοῦ Νέου Καρλοβάσιου. 4. Ἀποψη τῆς κοινοπόλεως Παλαιῶν Καρλόβασι. 5. Τὸ ἀκρωτήριο Μακρόνα εἰς τὸν κοιλίζοντα λιμένα τοῦ Βαθέος. 6. Ἀποψη τοῦ λιμένος Βαθέος, πρωτεύουσῆς τῆς νήσου. (Φωτογρ. Κ. Σάρης).

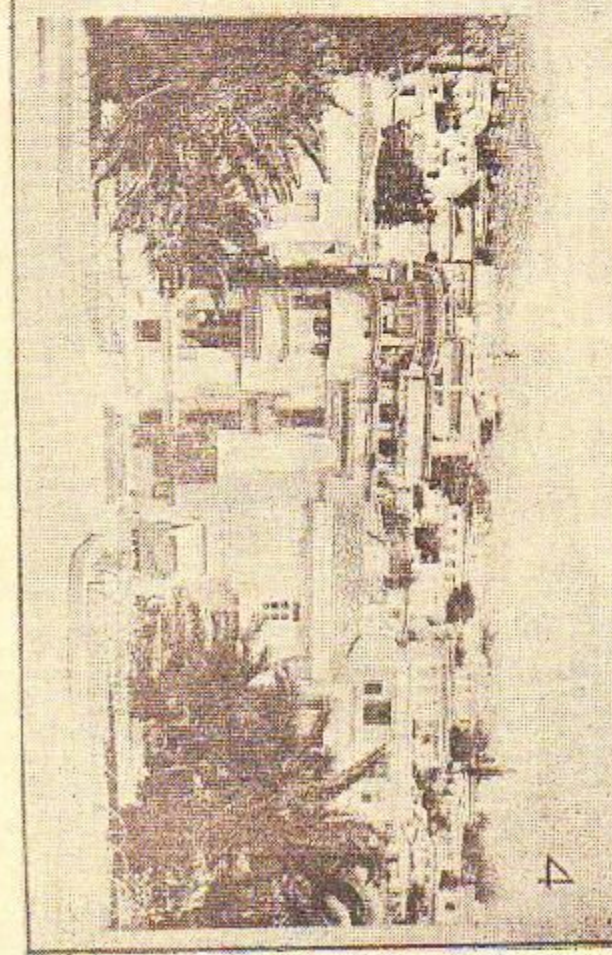
1

3

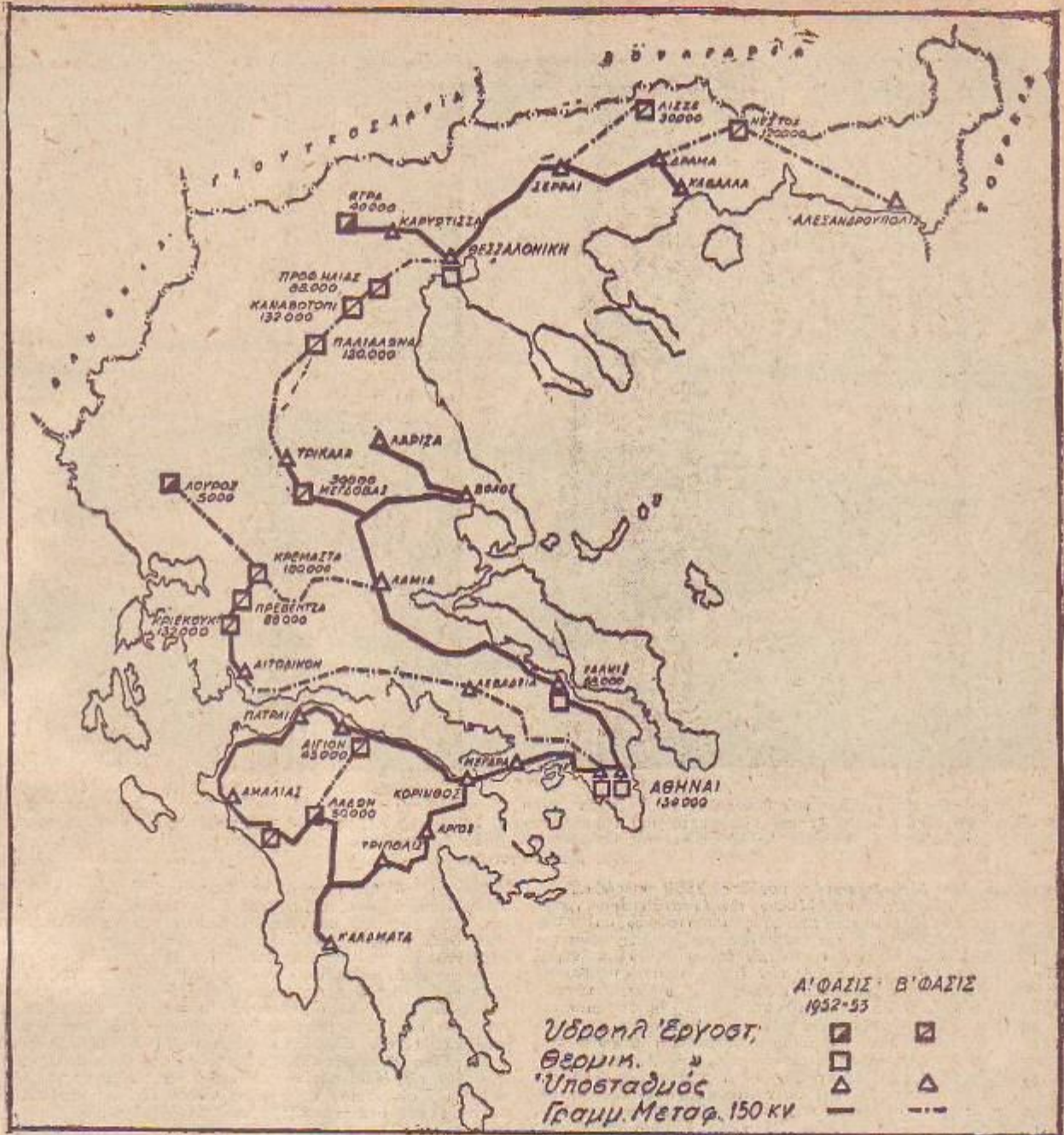

2

4

1. Ο Άγιος Κίρκος Ικαρίας. 2. Άποψη του Μονοβόσκου της Σάμου. 3. Τα κτίρια των Λουτρών επί της Βερρηνής του όρους Γέφυρα της Ικαρίας. 4. Η πύλη

Τὸ μελλοντικὸν ἔθνικὸν σύστημα ἠλεκτρισμοῦ περιλαμβάνον τὸ ἔθνικὸν δίκτυον καὶ τοὺς σταθμοὺς παραγωγῆς. Τὸ ἔθνικὸν δίκτυον θὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ γραμμῶν μεταφορᾶς ἠλεκτρισμοῦ ἀλληλοσυνδεούσας τὰ μέλλοντα νὰ ἰδρυθῶσιν θερμικὰ καὶ ὕδροηλεκτρικὰ ἐργοστάσια.

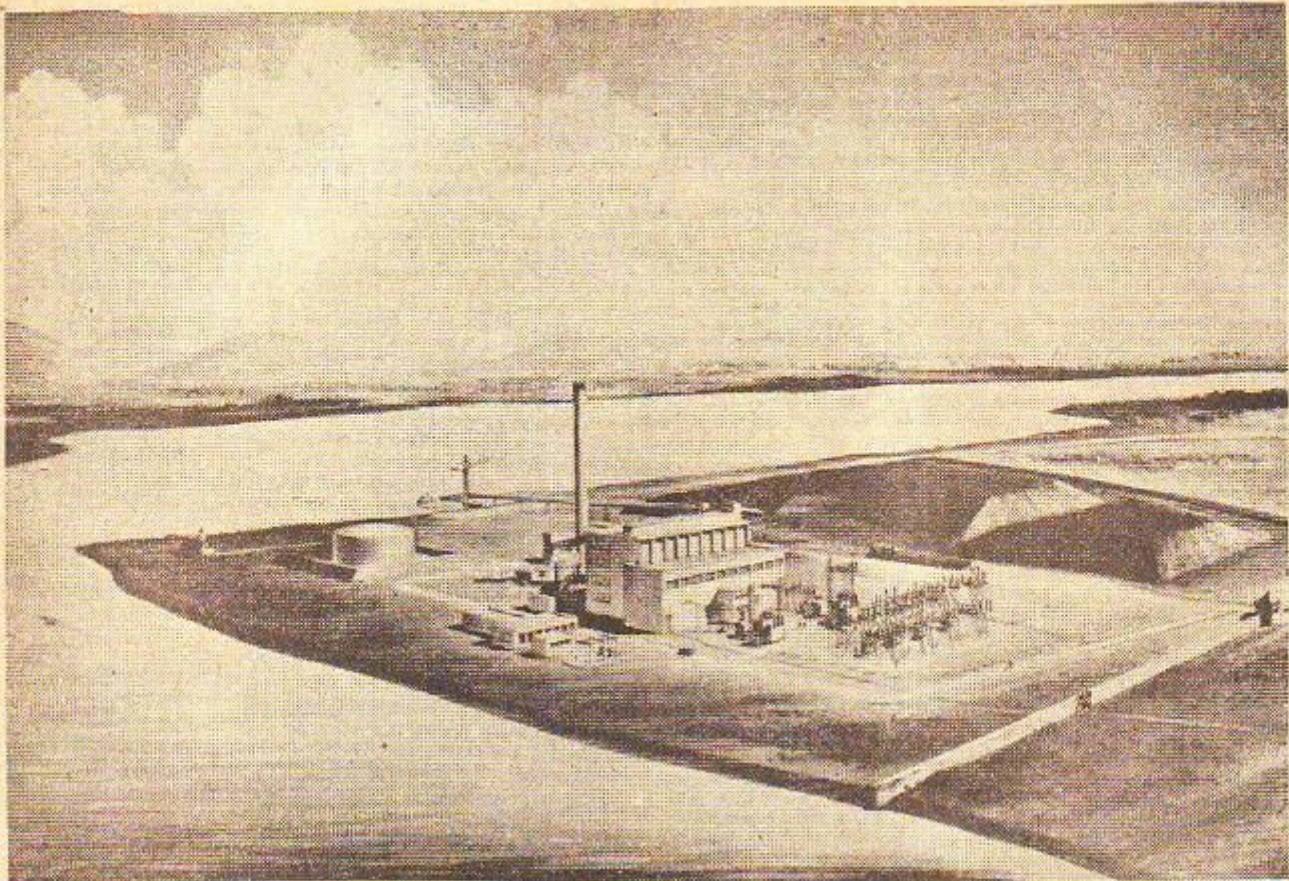
γείων προβλέπεται νὰ γίνῃ κυρίως ἐξ ὕδροηλεκτρικῶν ἐργοστασίων. Διὰ τὸν ἐξηλεκτισμὸν τῆς Ἑλλάδος, κατόπιν ἐγκρίσεως τῶν ἀρμοδίων Ἀμερικανῶν συμβούλων, ἀπεφασίσθη ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἑξῆς ἐνεργειῶν:

- 1) Ἐργοστάσιον θερμικῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας ἰσχύος 68.000 κιλοβάτ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου. Τοῦτο θὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς καύσιμον ὕλην κοινοποιημένον λιγνίτην, ἐξορυσσόμενον κυρίως ἐκ τῶν ὀρυχείων τοῦ Ἀλιβερίου καὶ τῆς Κύμης. Διὰ τὸ ἐν λόγω θερμοληκτρικὸν ἔργον θὰ ἀπαιτηθῇ συνολικῶς δαπάνη 15.461.000 δολλαρίων. Τὸ θερμοληκτρικὸν ἔργον τοῦ Εὐβοϊκοῦ ὁμοῦ μετὰ τοῦ ὕδροηλεκτρικοῦ ἔργου τοῦ Λάδωνος Πελοποννήσου θὰ καλύψῃ τὰς ἀμέσους ἀνάγκας τῆς Θεσσαλίας, τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου.
- 2) Ἐν ὕδροηλεκτρικῶν ἐργοστασίων 50.000 κιλοβάτ εἰς Λάδωνα μετὰ τῆς πηγῆς Λυκούρας καὶ τῆς γεφύρας Σπαθήρας ἀντὶ δαπάνης 14.522.000 δολλαρίων. Τὸ ἔργον τοῦ Λάδωνος θὰ περιλαμβάνῃ τοσεῖδες φράγμα 40 μέτρων ὕψους, σπράγγα χαμηλῆς πίεσεως 7 χιλιομέτρων μήκους περίπου, πύλον ἐκτονώσεως, κάθρον φέρων, χαλυβδίνους ἀγωγούς ὑπὸ πίεσιν, ὑπόγειον ἐργοστάσιον ἐνεργείας καὶ σπράγγα ἐξόδου μήκους 1 χιλιομέτρου ἐκρέουσαν εἰς τὸν ποταμὸν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς γεφύρας Σπαθήρας.
- 3) Ἐν ὕδροηλεκτρικῶν ἐργοστασίων 40.000 κιλοβάτ εἰς Ἄγραν Ἐδέσσης ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Βόδα ἀντὶ δαπάνης

8.008.000 δολλαρίων. Τοῦτο θὰ καλύψῃ τὰς ἀνάγκας τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Ὁ ποταμὸς Βόδας εἶναι ὕδατικὸν ρεῦμα τσοροδοτούμενον ἐκ πηγῶν καὶ πηγῶν ἐκ τῆς λίμνης Νησίας, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι συνδέεται δι' ὑπογείων ἀγωγῶν μετὰ τὴν ἀπέχουσαν περὶ τὰ 88 χιλιόμετρα λίμνην Ὀστράδου. Ὁ Βόδας θεωρεῖται μοναδικὴ ὕδροηλεκτρικὴ πηγὴ ἐν Ἑλλάδι, ἐάν ἴσως εἰς ἀλόκληρον τὸν κόσμον λόγω τοῦ ὅτι ὀλίγαι ὕδροηλεκτρικαὶ τοποθεσίαι ἔχουν τόσο μεγάλην ἰσχύν ἐναποθηκείσεως, διαθέσιμον διὰ τὴν ρύθμισιν τοῦ ὕδατικοῦ ρεύματος. Εἰς ἀπόστασιν ἐπὶ περὶ τοὺς χιλιομέτρων μετὰ τῆς λίμνης Νησίας καὶ τοῦ χωρίου Ριζάριον ὁ ποταμὸς Βόδας ἔχει πτώσιν 394 μέτρων. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς πτώσεως αὐτῆς συγκεντρῶται εἰς δύο σημεία, τὸ πρῶτον ἀκοιδᾶς κάτωθεν τοῦ χωρίου Ἄγρας με πτώσιν 159 μέτρων καὶ τὸ δεύτερον ἀκριβῶς κάτωθεν τῆς πόλεως Ἐδέσσης με πτώσιν 130 μέτρων.

- 4) Ἐν ὕδροηλεκτρικῶν ἐργοστασίων 5.000 κιλοβάτ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Λούρου ἀντὶ δαπάνης 2.966.000 δολλαρίων. Τοῦτο θὰ καλύψῃ τὰς ἀνάγκας τῆς Ἠπείρου καὶ θὰ κατασκευασθῇ μετὰ τῶν πηγῶν Ἁγίου Γεωργίου καὶ τῆς πεδιάδος Ἄρτης. Τὸ ἔργον τοῦ Λούρου θὰ περιλαμβάνῃ ἐν φράγμα ἐκτοπῶν μήκους 110 μέτρων περίπου καὶ ὕψους 11 μέτρων ἐννυ δικλείδων ἢ ἄλλων μέσων ἐλέγχου, ἐν ἀπλοῦν στόμιον ὕδροληψίας, μίαν διώρυγαν ἔχουσαν ἐσχάρας καὶ διαφράγματα διὰ φωτᾶς ὕλης καὶ τὸ ἐργοστάσιον παραγωγῆς περι-

Έν εκ τών προσχεδίων τοῦ θερμοληκτρικοῦ ἐργοστασίου τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου, τὸ ὅποιον θὰ παράγῃ ηλεκτρικὴν ἐνέργειαν 68.000 κιλοβάτ καὶ ὁμοῦ μετὰ τοῦ ὑδροηλεκτρικοῦ ἔργου τοῦ Λάδωνος θὰ καλύπτῃ τὰς αἰμασσοῦς ἀνάγκας τῆς Θεσσαλίας, τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου. Τὸ ἐργοστάσιον τοῦ Εὐβοϊκοῦ θὰ λειτουργῇ δι' ἐγκαθίστασιν δύο ὑδροηλεκτρικῶν μονάδων 2500 κιλοβάτ.

Τέσσαρα ἄλλα ἔργα προβλέπονται τὴν ἐγκατάστασιν γραμμῶν μεταφορᾶς ηλεκτρικοῦ ρεύματος, ὑποσταθμῶν καὶ συστημάτων διανομῆς εἰς τὰς περιοχὰς αἱ ὁποῖαι πρόκειται νὰ ἐξυπηρετηθοῦν ἐκ τῶν 4 τούτων ἐργοστασίων παραγωγῆς ηλεκτρικῆς ἐνεργείας. Διὰ τῶν ἔργων τούτων προβλέπεται ἡ ἐγκατάστασις γραμμῆς μήκους 630 μιλίων, τάσεως 150.000 βόλτ καὶ 25 περίπου ὑποσταθμῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὸν ὑποδιερισμὸν τῆς τάσεως πρὸς διανομὴν. Τὸ σύστημα προορίζεται νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἀρχικῶς τὰς πλέον πυκνοκατοικημένας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος. Αἱ ηλεκτρικαὶ ἐγκαταστάσεις θὰ γίνοντο κατὰ τὴν ἐπιτρέπουσάν τὴν ἐν καιρῷ ἐπέκτασίν των, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ ἐν ἀλληλοσυμπεδόμενον δίκτυον ὕψηλης τάσεως πρὸς ἐξυπηρετήσιν ὁλοκλήρου τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Ἡ κυρία γραμμὴ μεταφορᾶς τοῦ ηλεκτρικοῦ ρεύματος θὰ ἐκτείνεται ἀπὸ Καλαμῶν μέχρι Κοβόλας.

Διὰ τῆς κατασκευῆς τῶν ἔργων αὐτῶν ἡ ὅλη οἰκονομία τῆς χώρας θὰ ἀλλάξῃ μορφήν διότι, ἐνῶ τὸ 1950 παράγονται 485 ἐκ. ΚΒΗ., μετὰ τὴν κατασκευὴν αὐτῶν θὰ παράγονται 1.100 ἐκ. ΚΒΗ. ἑτησίως, τὰ ὅποια θὰ διατίθενται εἰς χαμηλὴν καὶ ἐνιαίαν τιμὴν καθ' ἅπασαν τὴν χώραν. Τὸ ηλεκτρικὸν ρεῦμα θὰ δύναται τότε νὰ χρησιμοποιηθῇ εὐρύτατα εἰς παραγωγικὰς βιομηχανίας καὶ θὰ καταστήσῃ δυνατὴ ἡ δημιουργία μεγάλου ἀριθμοῦ νέων βιομηχανιῶν. Ἀφ' ἑτέρου θὰ προτιμηθῇ παρὰ τῶν βιομηχανιῶν ἡ ἐγκατάστασις τῶν ἐργοστασίων εἰς περιοχὰς μακρὰν τῆς πρωτεύουσας.

Διὰ τοῦ ἐξηλεκτρισμοῦ τῆς χώρας θὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐν λειτουργίᾳ βιομηχανιῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ δημιουργία νέων βασικῶν, κυρίως χαλυουργίας, λιγνίτου, δωξίτου, λευκολίθου, ἀζώτου, σόδας καὶ διυλιστηρίων πετρελαίου. Αἱ βασικαὶ αὗται βιομηχανίαι ἐκρίθησαν ὡς πραγματοποιήσιμοι, διότι ὅλας πρόκειται νὰ στηριχθοῦν εἰς πρῶτα ὅλας ἀποδομένα ἐν Ἑλλάδι, μὴ ἀξιοποιηθέντα δι' ἀκόμη μόνον ἐλλείψει κεφαλαίων καὶ διὰ τινὰς τῆς ἀναγκαίας ἀφθόου ηλεκτρικῆς ἐνεργείας. Κατὰ τὸν μετακληθέντα διεθνῶς κύρουσιν Γερμανὸν γεωλόγον Μαρτίνι εἶναι δυνατόν νὰ εὐδοκιμήσῃσιν αἱ ἀνωτέρω βιομηχανίαι διότι, ὡς ἐτόνισεν, δὲν εἶναι πολλὰὶ χῶραι εἰς ὅμοιον βαθμὸν εὐπρόσπετοι ἀπὸ τὴν φύσιν. Ὡς ἀπεφάνθη ὁ ἴδιος, ἐπὶ ὑπέδαφος τῆς ἑλληνικῆς γῆς εἶναι πλουσιώτατον εἰς σιδηρομετάλλευμα, εἰς δωξίτην, εἰς μαγνησίτην, εἰς χράμιον καὶ κατ' ἀπέραντον ποσότητα εἰς λιγνίτην, ἐπίσης δὲ καὶ εἰς ἄλλα τιμὰ μεταλλεύματα εἰς μικροτέραν ποσότητα. Κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον

Διομήδην, αἱ βιομηχανίαι χαλυουργίας, λιγνίτου, δωξίτου, λευκολίθου, ἀζώτου, σόδας καὶ διυλιστηρίων δύναται λόγω τῆς διαφορᾶς τοῦ κόστους νὰ ζήσουν καὶ νὰ εὐδοκιμήσῃσιν καὶ νὰ ἐνισχύσῃσιν τὴν ἀσθενῆ μας οἰκονομίαν μέχρι τοῦ νὰ καταστήσῃσιν ταύτην ἰσορροποῦν. Κατὰ τὸν ἴδιον: «εἶναι ἀπολύτως ἀσύμφωνον τὸ λεγόμενον ὅτι ἡ Ἑλλὰς πρέπει νὰ περιορισθῇ εἰς ἐλαφρὰς μόνον βιομηχανίας». «Ἡ ἀπασχόλησις αὕτη οὔτε λύει τὸ ἑλληνικὸν οἰκονομικὸν πρόβλημα, οὔτε θίγει κἀν τὸ δημογραφικὸν πρόβλημα, τὸ ὅποιον τραγικῶς ἀπειλεῖ τὴν Ἑλλάδα». «Μέχρι τοῦ 1938, ἡ Ἑλλὰς μόνη ἐργαζομένη ἀνέπτυξε τὸν πρῶτον εὐρωστὸν βιομηχανικὸν σταθμὸν τῆς ἐξελιξέως τῆς. Νῦν διὰ νὰ ζήσῃ πρέπει νὰ ἀθήσῃ τὴν οἰκονομίαν πρὸς νέον μᾶλλον ἐξελιγμένον σταθμὸν τεχνικῆς καὶ βιομηχανικῆς πρόδου.

Οἱ ἀσχολούμενοι εἰς τὴν βιοτεχνίαν.

Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ βιοτεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἀθηνῶν ἀσχαλοῦνται ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ 1950 περί τὰ 150.000 ἄτομα, ἐκ τῶν ὁποίων 15.000 εἰς Ἀθήνας καὶ 7.000 εἰς Πειραιᾶ. Αἱ διεκδικήσεις τῶν Ἑλλήνων βιοτεχνῶν εἶναι νὰ ἀπαγορευθῇ ἡ εἰσαγωγή βιομηχανικῶν προϊόντων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, τὰ ὅποια παράγονται ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς βιοτεχνίας ἐν ἀφθονίᾳ, νὰ ἀσθεθῇ ἐλευθέρᾳ ἡ εἰσαγωγή τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν ἑλληνικὴν βιοτεχνίαν πρώτων ὕλων καὶ νὰ καθορισθῇ ποσοστὸν κατανομῆς τῶν πρώτων ὕλων μεταξὺ βιομηχανίας καὶ βιοτεχνίας, ἀνάλογον πρὸς τὰς παρούσας ἀνάγκας τῆς χώρας.

Ἡ διάκρισις μεταξὺ βιοτεχνικοῦ καὶ βιομηχανικοῦ γίνεται ἐν Ἑλλάδι μᾶλλον κατ' αὐθαίρετον τρόπον. Μία ἀπὸ τῆς καθορισμοῦ αὐτῶν ἐγένετο τὸ 1934 διὰ τοῦ νόμου 6364, ὁ δεύτερον δὲ δι' εἰδικὴν περίπτωσιν ἐγένετο εἰς καθορισμὸς διὰ τοῦ νόμου 551)1939, προτιμητὰ ἅμωσ πρακτικῶς νὰ θεωρηθῇ τὰς βάσει τοῦ καθορισμοῦ τινὸς ὡς βιοτεχνικῶν τὸ ποσοστὸν τῆς ἐργασίας τῆς ἐκτελουμένης διὰ μηχανοκινήτων μέσων. Ὡς ἀνώτατον ὄριον τοιαύτης ἐργασίας εἶναι διὰ τὸν Ἑλληνα βιοτεχνικὸν τὸ ποσοστὸν τῶν 15 τοῖς ἑκατόν. Διὰ τοῦ βιοτεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἀθηνῶν ἐγένετο δυνατόν νὰ ἐκτιμηθῇ ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων ἡ συμβολὴ τῆς ἑλληνικῆς βιοτεχνίας εἰς τὴν ἔθνικὴν οἰκονομίαν καὶ νὰ ἐγκριθῇ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1950 ἡ ἐνίσχυσις τῶν Ἑλλήνων βιοτεχνῶν διὰ δανείου 40 δισεκατομμυρίων δραγμῶν. Αὐτοελεῖ βιοτεχνικὰ ἐπιμελητήρια ὑπάρχοντα κατὰ τὸ 1950 εἰς Ἀθήνας, Πειραιᾶ καὶ Θεσσαλονίκην καὶ μικτὰ ἐπαγγελματικὰ καὶ βιοτεχνικὰ εἰς Βόλον,

Πάτρας, Κέρκυρα, Ίωάννινα, Καλάμας, Σύρον, Ήρακλειώ Κρήτης, Κομοτηνή, Καβάλα, Κοζάνη, Αγρίνιο, Μυτιλήνη, Σάμο, Ναύπλιο και Χίον. Τα βιοτεχνικά συμφέροντα εξυπηρετούνται δι' ειδικών τμημάτων υπό εμπορικών και διομηχανικών επιμελητηρίων εις τὰς πόλεις: Τρίπολιν, Πύργον,

Έδεσσα, Φλώριναν, Δράμα, Αλεξανδρούπολιν, Αργυρούπολιν, Χαλκίδα και Καστορίαν, διά περιφερειακών δε τμημάτων εμπορικών και διομηχανικών επιμελητηρίων εις τὰς πόλεις Γύθειον, Κόρινθον, Τρίκαλα, Ξάνθη, Λευκάδα, Ρέθυμνον και Χανιά.

Τὸ Ἐμπόριον

Ἡ σφοαγία τῆς εὐφύιας καὶ τοῦ δημιουργικοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων ἀπετυπώθη πολὺ ἔνωρις καὶ ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου των, τὸ ὅποιον ἀνέπτυξαν προσδύσαντες εἰς αὐτὸ τὸν ἐκφυλιστικὸν χαρακτῆρα ὄλων τῶν ἐκδηλώσεων τῆς δραστηριότητός των.

Τὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸν μεσαίωνα ἐκτίθενται εἰς τὴν λέξιν Ἐμπόριον τοῦ παρόντος Λεξικοῦ (τόμ. 6ος) καὶ εἰς τὸ κροάτιον «Οἰκονομικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος» τοῦ ἀνα χειρας τόμου «Ἑλλάς».

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν χωρῶν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὸ ἐμπόριον ὡς καὶ ἡ ναυτιλία περιορίσθησαν εἰς μεγάλον βαθμὸν, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσαν νὰ εὐρισκῶνται εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἀφοῦ παρήλθον αἱ πρώται σκληραὶ δοκιμασίαι τῆς κατακτήσεως, οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιτρέψουν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἀνάπτυξιν πρωτοβουλίας διὰ τὰς ἐπιτιμιστικὰς τῶν ἀνάγκας, διότι οἱ ἴδιοι ἦσαν ἀβέβαιοι εἰς τὴν οἰκονομικὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων τοῦ ἰδίου αὐτῶν κράτους. Ἀφ' οὗτο μάλιστα κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα οἱ κατακτῆται ἤρχισαν νὰ καθίστανται μετριοπαθέστεροι πρὸς τοὺς ὑπόδουλος καὶ ἐπιτρέπη εἰς τοὺς Ἕλληνας κατόπι τῶν γενομένων μεταρρυθμίσεων νὰ δράσιν ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ ὄχι πλέον ὡς ἀνησίουτοικοι, ἀλλ' ὡς Ἕλληνας χριστιανοὶ καὶ Ὀθωμανοὶ ὑπῆκοοι, ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον ἤρχισαν νὰ ἀναπτύσσωνται ἀκόμη περισσότερο. Τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου πύνησαν μεγάλως οἱ καταλαβόντες ἀνώτατα ἀξιώματα Ἕλληνας ὡς μεγάλοι διευθυνεῖς, πρέσβεις καὶ γραμματεῖς.

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Σμύρνην καὶ τὰ ἄλλα σημερινὰ κέντρα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας διεξήχθη τὸ ἐμπόριον σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Ἑλλήνων, αἱ δὲ ἐμπορικαὶ μεταφοραὶ ἐξετελούντο ἐπίσης σχεδὸν ἀποκλειστι-

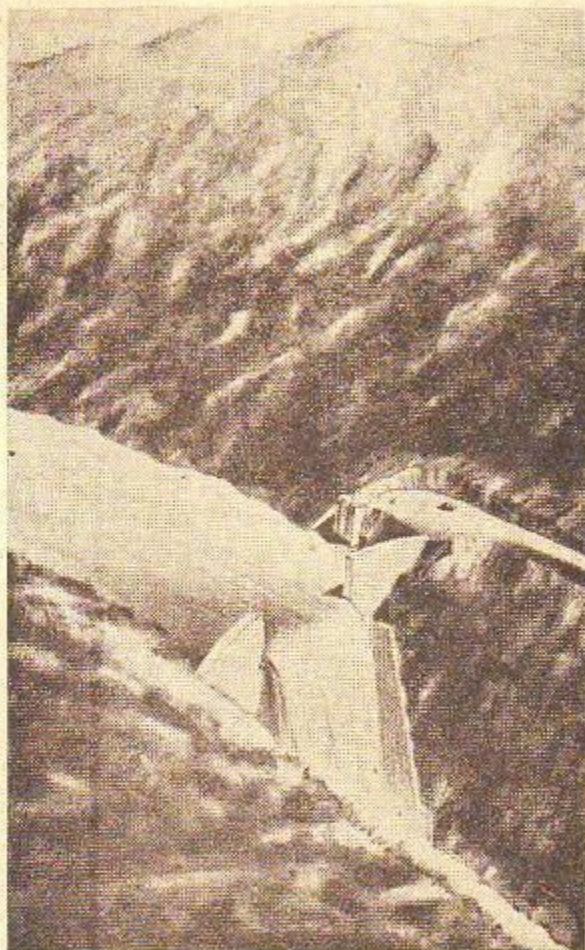
κῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πλοιοκτητῶν, οἱ περισσότεροὶ τῶν ὀπείων ἦσαν καὶ ἐμπορευόμενοι. Ἐπισκεπτόμενοι μὲ τὰ πλοία των τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς ἢ τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τοῦ ἐξωτερικοῦ ἠγόραζον ἐκεῖ τὰ διάφορα προϊόντα, τὰ ὁποῖα μετέφερον εἰς τὴν Ταυρκίαν καὶ τὰς τουρκοκρατούμενας χώρας διὰ νὰ μεταπωλήσουν εἰς τοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἕλληνας ἐπίσης χονδρεμπόρους. Τόσον οἱ πλοιοκτῆται ὅσον καὶ οἱ ἐμποροὶ ἀνεκέντρωνσαν σὺν τῷ χρόνῳ μεγάλας περιουσίας, μεγάλοι δὲ καὶ ἀνοδοῦτες ἑλληνικοὶ ἐμπορικοὶ οἶκοι ἤρχισαν ἐγκαθιστάμενοι εἰς τὰ σημερινὰ ἐμπορικὰ κέντρα τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Εἰς τὴν Ὀδησσὸν, τὴν Κωνσταντινασπολιν, τὴν Βάρναν, τὸ Βουκουρέστιον, τὴν Βιέννην, τὴν Τεργεστην, τὸ Βρονθῆσιον, τὴν Μασσαλίαν, τὴν Ἀλεξανδρείαν ἀνεδεικνύετο καὶ πάλιν τὸ ἑλληνικὸν ἐμπορικὸν δαιμόνιον, τὸ ὅποιον δὲν περιορίζετο πλέον εἰς ἐθνικὸν ἀλλ' ἐπέδιετο εἰς διεθνὲς ἐμπόριον. Κεφαλλῆνες, Ἡπειρώται, Πελοποννήσιοι, Νησιώται, εὐεργόντες τῶν τουρκικῶν ζυγῶν, ἐγκαθίσταντο παντοῦ ὅπου αἱ συνθήκαι ἠδύνατο νὰ τοὺς ἐπιτρέψουν νὰ ἀναδειχθῶν εἰς τὸν ἐλεύθερον συναγωνισμόν. Καὶ παραλλήλως πρὸς τὴν προσπάθειαν παραγωγῆς τῶν οἰκονομικῶν των συμφερότων, δὲν ἐλησμόνου οἱ ἐμποροὶ αὐτοὶ τὴν ὑπόδουλον πατρίδα, διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τῆς ὁποίας ὀδισκότως ἐργάζοντο, προσφέροντες τὰ χρήματα καὶ τὴν πείραν των, ἐκμεταλλεύόμενοι τὰς μετὰ τῶν ἰσχυρῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ προσιωπικὰς τῶν σχέσεις, ὅσον δὲ ἐσήμανεν ἡ μεγάλη στιγμή, θυσιάζοντες πολλοὶ ἐξ αὐτῶν τὴν ζωὴν των διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ μεγάλου των ὀνείρου. Ἕλληνες ἐμποροὶ ἦσαν κατὰ πλεῖστον οἱ Φιλικοί, μὲ τὰ χρήματα τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων ἐχρηματοδοτήθη σχεδὸν ἐξ ἀλοκλήρου ὁ Ἄγων, τὰ ἐξωπλισμένα λόγω τοῦ κινδύνου πλοία τῶν Ἑλλήνων πλοιοκτητῶν - ἐμπόρων ἐθουματούργησαν διαρκούσης τῆς Ἐπανάστασεως ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας καὶ ὅταν ὁ ἱερός Ἄγων ἔληξεν ἦσαν καὶ πάλιν οἱ Ἕλληνες ἐμπορευόμενοι ἐκείνοι οἱ ὁποῖοι ἐβόηθησαν τὸ ἡρπετωμένον κράτος νὰ ὀρθοποδήσῃ καὶ δαδίσῃ πρὸς νέαν ἀθησιν.

Τὸ ἐμπόριον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος:

Ἡ Ἑλλάς, συγκεκρότημένη πλέον εἰς ἀνεξάρτητον κράτος, ὀρχίζει νὰ ἀποδέλῃ εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν πλουτοφόρων τῆς πηγῶν, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς τῆς οἰκονομίας, εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν εἰσαγωγῶν καὶ ἐξαγωγῶν τῆς, νὰ γίνῃ ἐν ὀλίγοις οἰκονομικὸν συγκρότημα. Τίποτε δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν χώραν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Τίποτε πλὴν τῶν ἐρείπιων καὶ τῶν τάφων τῶν ἡρώων τῆς Παλιγγενεσίας.

Τὸ κράτος ἐστρεφεν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τὴν φροντίδα του πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν κυρίως τῆς γεωργίας, τὰ προϊόντα τῆς ὁποίας, ἴδια δὲ τὰ προνομιοῦχα προϊόντα, ἡ σταφίρα, ὁ οἶνος, ὁ καπνὸς καὶ τὸ ἔλαιον, θὰ ἦσαν ἱκανὰ νὰ δώσουν τὴν πρώτην ὄθησιν εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας. Βιομηχανία, ὡτὴ τὴν σημερινὴν ἔνοιαν τῆς λέξεως, δὲν ὑπῆρχεν (ἐξαιρέσει ἴσως τῶν ναυπηγείων τῆς Σύρου, ἧτις ἦτο καὶ τὸ σημαντικότερον ἐμπορικὸν καὶ ναυτιλιακὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν χρόνους). Δὲν ὑπῆρχεν ὡσαύτως ἐθνικὸν νόμισμα, ἡ δὲ ἐμπορικὴ πίστις—ἐφ' ὅσον ἠδύνατο νὰ γίνῃ λόγος περὶ αὐτῆς—ἐρησκεῖτο ὑπὸ ἀσυδῶτων τοκογύφων, οἵτινες ἀπεμύζων καὶ τὴν τελευταίαν ἱκανῶς τῶν δανειζομένων. Ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα, ἀκόμη καὶ τὰ στοιχειωδέστερα, ἔπρεπε νὰ εἰσάγονται ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, τὸ αὐτὸ δὲ συνέβαινε καὶ διὰ τὰ περισσότερα τῶν τροφίμων ἀπὸ τῶν σιτηρῶν καὶ τῶν σφαγίων μέχρι τῆς ὀρυζῆς, τῶν ζυμαρικῶν, τῆς σακχάρως κλπ. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας εἶναι αὐτονόητον ὅτι τὸ ἐμπορικὸν ἰσχύγιον τῆς ἀνασταθείσης Ἑλλάδος παρουσιάζετο εἰς τὸ ἔπακρον πιαθητικόν. Ἐπίσημα στατιστικὰ στοιχεῖα τῆς κινήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν πρώτην αὐτὴν περίοδον δὲν ὑπάρχουν. Διάφοροι ἐν τούτοις ὑπολογισμοὶ Ἑλλήνων καὶ ξένων οἰκονομολόγων δίδουν μίαν γενικὴν εἰκόνα τῆς τεραστίως διαφορᾶς ἧτις παρουσιάζετο μεταξύ τῶν εἰσαγωγῶν καὶ τῶν ἐξαγωγῶν καὶ ἧτις ἐγένετο ὀλοῦν μεγαλυτέρα ἐφ' ὅσον ἐδελτιοῦντο αἱ συνθήκαι διαδιδάσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ πρὸ παντὸς ἐφ' ὅσον ἀπητούντο ὀλοῦν περισσότερα ἐφόδια ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ διὰ νὰ δυνηθῇ ἡ χώρα νὰ ἀναπτύξῃ τὰς πλουτοπαραγωγικὰς τῆς πηγὰς, νὰ δελτιώσῃ τὰ μέσα καλλιέργειας τοῦ ἐδάφους, νὰ ἀνάπτῃ σχετικὴν βιομηχανίαν κλπ.

Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Κάμιερερ ἀνήλθον αἱ ἐξαγαγαὶ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ ἔτος 1831 εἰς 6.741.000 φράγκα ἐναντι ὑπερτετραπλασίου εἰσαγωγῶν ἀνελευθουσῶν εἰς 27.781.600 φράγκα. Κατὰ τὸ ἔτος 1838 ἀναφέρεται ὅτι αἱ

Προσχέδιον τοῦ μέλλοντος νὰ ἱδουθῇ εἰς τὸν ποταμὸν Λάδωνα τῆς Πελοποννήσου ἔργον διὰ τὴν παραγωγὴν ἠλεκτρικοῦ ρεύματος.

Πάτρας, Κέρκυρα, Ίωάννινα, Καλάμας, Σύρον, Ήρακλειώ Κρήτης, Κομοτηνή, Καβάλα, Κοζάνη, Αγρίνιο, Μυτιλήνη, Σάμο, Ναύπλιο και Χίον. Τα βιοτεχνικά συμφέροντα εξυπηρετούνται δι' ειδικών τμημάτων υπό εμπορικών και διοικητικών επιμελητηρίων εις τὰς πόλεις: Τρίπολιν, Πύργον,

Έδεσσα, Φλώρινα, Δράμα, Αλεξανδρούπολιν, Αργυρούπολιν, Χαλκίδα και Καστορίαν, διά περιφερειακών δε τμημάτων εμπορικών και βιομηχανικών επιμελητηρίων εις τὰς πόλεις Γύθειον, Κόρινθον, Τρίκαλα, Ξάνθη, Λευκάδα, Ρέθυμνον και Χανιά.

Τὸ Ἐμπόριον

Ἡ σφοαγία τῆς εὐφίας καὶ τοῦ δημιουργικοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων ἀπετυπώθη πολὺ ἔνωρις καὶ ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου των, τὸ ὅποιον ἀνέπτυξαν προσδύσαντες εἰς αὐτὸ τὸν ἐκφυλιστικὸν χαρακτῆρα ὄλων τῶν ἐκδηλώσεων τῆς δραστηριότητός των.

Τὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸν μεσαίωνα ἐκτίθενται εἰς τὴν λέξιν Ἐμπόριον τοῦ παρόντος Λεξικοῦ (τόμ. 6ος) καὶ εἰς τὸ κροάτιον «Οἰκονομικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος» τοῦ ἀνα χειρας τόμου «Ἑλλάς».

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν χωρῶν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὸ ἐμπόριον ὡς καὶ ἡ ναυτιλία περιορίσθησαν εἰς μεγάλον βαθμὸν, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσαν νὰ εὐρισκῶνται εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἀφοῦ παρήλθον αἱ πρώται σκληραὶ δοκιμασίαι τῆς κατακτήσεως, οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιτρέψουν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἀνάπτυξιν πρωτοβουλίας διὰ τὰς ἐπιτιμιστικὰς τῶν ἀνάγκας, διότι οἱ ἴδιοι ἦσαν ἀβέβαιοι εἰς τὴν οἰκονομικὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων τοῦ ἰδίου αὐτῶν κράτους. Ἀφ' οὗτο μάλιστα κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα οἱ κατακτῆται ἤρχισαν νὰ καθίστανται μετριοπαθέστεροι πρὸς τοὺς ὑπόδουλος καὶ ἐπιτρέπη εἰς τοὺς Ἕλληνας κατόπι τῶν γενομένων μεταρρυθμίσεων νὰ δράσιν ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ ὄχι πλέον ὡς ἀνησίουτοικοι, ἀλλ' ὡς Ἕλληνας χριστιανοὶ καὶ Ὀθωμανοὶ ὑπῆκοοι, ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον ἤρχισαν νὰ ἀναπτύσσωνται ἀκόμη περισσότερο. Τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου πύθονσαν μεγάλως οἱ καταλαβόντες ἀνώτατα ἀξιώματα Ἕλληνας ὡς μεγάλοι διευθυνεῖς, πρέσβεις καὶ γραμματεῖς.

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Σμύρνην καὶ τὰ ἄλλα σημερινὰ κέντρα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας διεξήχθη τὸ ἐμπόριον σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Ἑλλήνων, αἱ δὲ ἐμπορικαὶ μεταφοραὶ ἐξετελούντο ἐπίσης σχεδὸν ἀποκλειστι-

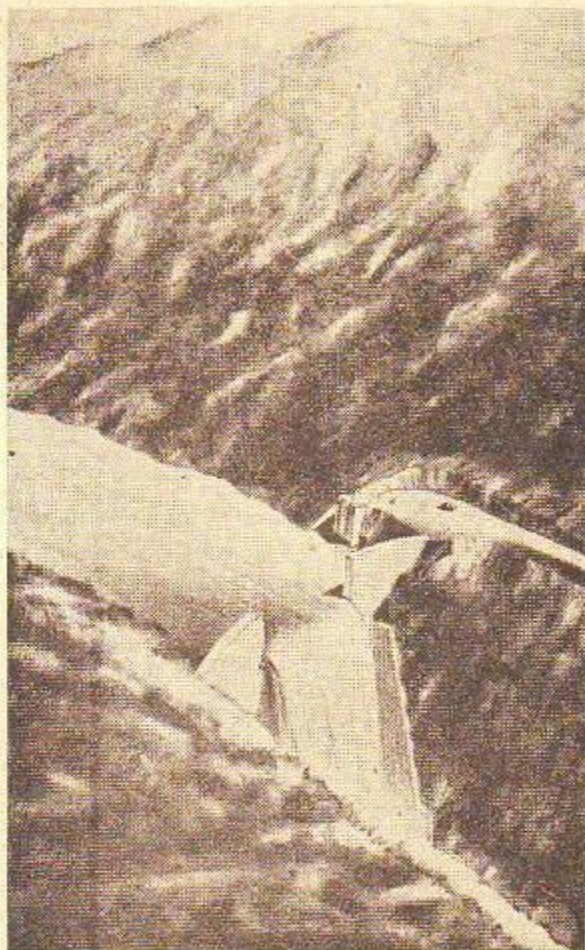
κῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πλοιοκτητῶν, οἱ περισσότεροὶ τῶν ὀπείων ἦσαν καὶ ἐμπορευόμενοι. Ἐπισκεπτόμενοι μὲ τὰ πλοία των τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς ἢ τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τοῦ ἐξωτερικοῦ ἠγόραζον ἐκεῖ τὰ διάφορα προϊόντα, τὰ ὁποῖα μετέφερον εἰς τὴν Ταυρκίαν καὶ τὰς τουρκοκρατούμενας χώρας διὰ νὰ μεταπωλήσουν εἰς τοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἕλληνας ἐπίσης χονδρεμπόρους. Τόσον οἱ πλοιοκτῆται ὅσον καὶ οἱ ἐμποροὶ ἀνεκέντρωνσαν σὺν τῷ χρόνῳ μεγάλας περιουσίας, μεγάλοι δὲ καὶ ἀνοδοῦτες ἑλληνικοὶ ἐμπορικοὶ οἶκοι ἤρχισαν ἐγκαθιστάμενοι εἰς τὰ σημερινὰ ἐμπορικὰ κέντρα τοῦ ἔσω ἑρικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Εἰς τὴν Ὀδησσὸν, τὴν Κωνσταντινασπολιν, τὴν Βάσαν, τὸ Βουκουρέστιον, τὴν Βιέννην, τὴν Τεργεστην, τὸ Βρονθῆσιον, τὴν Μασσαλίαν, τὴν Ἀλεξανδρείαν ἀνεδεικνύετο καὶ πάλιν τὸ ἑλληνικὸν ἐμπορικὸν δαιμόνιον, τὸ ὅποιον δὲν περιορίζετο πλέον εἰς ἐθνικὸν ἀλλ' ἐπέδιετο εἰς διεθνὲς ἐμπόριον. Κεφαλλῆνες, Ἡπειρώται, Πελοποννήσιοι, Νησιώται, εὐεργόντες τῶν ταυρκικῶν ζυγῶν, ἐγκαθίσταντο παντοῦ ὅπου αἱ συνθήκαι ἠδύνατο νὰ τοὺς ἐπιτρέψουν νὰ ἀναδειχθῶν εἰς τὸν ἐλεύθερον συναγωνισμόν. Καὶ παραλλήλως πρὸς τὴν προσπάθειαν παραγωγῆς τῶν οἰκονομικῶν των συμφερότων, δὲν ἐλησμόνου οἱ ἐμποροὶ αὐτοὶ τὴν ὑπόδουλον πατρίδα, διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τῆς ὁποίας ὀδισκότως ἐργάζοντο, προσφέροντες τὰ χρήματα καὶ τὴν πείραν των, ἐκμεταλλεύόμενοι τὰς μετὰ τῶν ἰσχυρῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ προσιωπικὰς τῶν σχέσεις, ὅσον δὲ ἐσήμανεν ἡ μεγάλη στιγμή, βυσιάζοντες πολλοὶ ἐξ αὐτῶν τὴν ζωὴν των διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ μεγάλου των ὀνείρου. Ἕλληνες ἐμποροὶ ἦσαν κατὰ πλεῖστον οἱ Φιλικοί, μὲ τὰ χρήματα τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων ἐχρηματοδοτήθη σχεδὸν ἐξ ἀλοκλήρου ὁ Ἄγων, τὰ ἐξωπλισμένα λόγω τοῦ κινδύνου πλοία τῶν Ἑλλήνων πλοιοκτητῶν - ἐμπόρων ἐθουματούργησαν διαρκούσης τῆς Ἐπανάστασεως ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας καὶ ὅταν ὁ ἱερός Ἄγων ἔληξεν ἦσαν καὶ πάλιν οἱ Ἕλληνες ἐμπορευόμενοι ἐκείνοι οἱ ὁποῖοι ἐβόηθησαν τὸ ἡρπετωμένον κράτος νὰ ὀρθοποδήσῃ καὶ δαδίσῃ πρὸς νέαν ἀθησιν.

Τὸ ἐμπόριον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος:

Ἡ Ἑλλάς, συγκεκρότημένη πλέον εἰς ἀνεξάρτητον κράτος, ὀρχίζει νὰ ἀποδέλῃ εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν πλουτοφόρων τῆς πηγῶν, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς τῆς οἰκονομίας, εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν εἰσαγωγῶν καὶ ἐξαγωγῶν τῆς, νὰ γίνῃ ἐν ὀλίγοις οἰκονομικὸν συγκρότημα. Τίποτε δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν χώραν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Τίποτε πλὴν τῶν ἐρείπιων καὶ τῶν τάφων τῶν ἡρώων τῆς Παλιγενεσίας.

Τὸ κράτος ἐστρεφεν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τὴν φροντίδα του πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν κυρίως τῆς γεωργίας, τὰ προϊόντα τῆς ὁποίας, ἴδια δὲ τὰ προνομιοῦχα προϊόντα, ἡ σταφίς, ὁ οἶνος, ὁ καπνὸς καὶ τὸ ἔλαιον, θὰ ἦσαν ἱκανὰ νὰ δώσουν τὴν πρώτην ἀθησιν εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας. Βιομηχανία, ὡτὴ τὴν σημερινὴν ἔνοιαν τῆς λέξεως, δὲν ὑπῆρχεν (ἐξαιρέσει ἴσως τῶν ναυπηγείων τῆς Σύρου, ἧτις ἦτο καὶ τὸ σημαντικότερον ἐμπορικὸν καὶ ναυτιλιακὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν χρόνους). Δὲν ὑπῆρχεν ὡσαύτως ἐθνικὸν νόμισμα, ἡ δὲ ἐμπορικὴ πίστις—ἐφ' ὅσον ἠδύνατο νὰ γίνῃ λόγος περὶ αὐτῆς—ἐρησκεῖτο ὑπὸ ἀσυδῶτων τοκογύφων, οἵτινες ἀπεμύζων καὶ τὴν τελευταίαν ἱκανῶς τῶν δανειζομένων. Ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα, ἀκόμη καὶ τὰ στοιχειωδέστερα, ἔπρεπε νὰ εἰσάγωνται ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, τὸ αὐτὸ δὲ συνέβαινε καὶ διὰ τὰ περισσότερα τῶν τροφίμων ἀπὸ τῶν σιτηρῶν καὶ τῶν σφαγίων μέχρι τῆς ὀρυζῆς, τῶν ζυμαρικῶν, τῆς σακχάρως κλπ. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας εἶναι αὐτονόητον ὅτι τὸ ἐμπορικὸν ἰσχύγιον τῆς ἀνασταθείσης Ἑλλάδος παρουσιάζετο εἰς τὸ ἑπακρον πιαθητικόν. Ἐπίσημα στατιστικὰ στοιχεῖα τῆς κινήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν πρώτην αὐτὴν περίοδον δὲν ὑπάρχουν. Διάφοροι ἐν τούτοις ὑπολογισμοὶ Ἑλλήνων καὶ ξένων οἰκονομολόγων δίδουν μίαν γενικὴν εἰκόνα τῆς τερασσίας διαφορᾶς ἧτις παρουσιάζετο μεταξύ τῶν εἰσαγωγῶν καὶ τῶν ἐξαγωγῶν καὶ ἧτις ἐγένετο ὀλοῦν μεγαλυτέρα ἐφ' ὅσον ἐδελτιοῦντο αἱ συνθήκαι διαδίσσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ πρὸ παντὸς ἐφ' ὅσον ἀπητούντο ὀλοῦν περισσότερα ἐφόδια ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ διὰ νὰ δυνηθῇ ἡ χώρα νὰ ἀναπτύξῃ τὰς πλουτοπαραγωγικὰς τῆς πηγὰς, νὰ δελτιώσῃ τὰ μέσα καλλιέργειας τοῦ ἐδάφους, νὰ ἀνάπτῃ σχετικὴν βιομηχανίαν κλπ.

Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Κάμιερερ ἀνήλθον αἱ ἐξαγαγαὶ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ ἔτος 1831 εἰς 6.741.000 φράγκα ἐναντι ὑπερτραπλάσιων εἰσαγωγῶν ἀνελευθουσῶν εἰς 27.781.600 φράγκα. Κατὰ τὸ ἔτος 1838 ἀναφέρεται ὅτι αἱ

Προσχέδιον τοῦ μέλλοντος νὰ ἱδουθῇ εἰς τὸν ποταμὸν Λάδωνα τῆς Πελοποννήσου ἔργον διὰ τὴν παραγωγὴν ἠλεκτρικοῦ ρεύματος.

εξαγωγαι άνηλθον εις 7.237.897 δραχ., αι δε εισαγωγαι εις 20.335.836.

Σημαντικώτατον θήμα διά την προαγωγήν τής οικονομίας τής χώρας απέτελεσαν ή έν έτει 1841 ίδρυσις τής 'Εθνικής Τράπεζης τής 'Ελλάδος, διά τής οποίας έσυστηματοποιήθη ή προσπάθεια διά την ανάπτυξιν των πλουτοπαραγωγικών κλάδων και ώργανώθη επί υγιών βάσεων το έσωτερικόν και έξω-τερικόν έμπόριον τής 'Ελλάδος. Εις την πρωτεύουσαν, την Σύρον και άλλας πόλεις ήρχισαν ίδρυόμενοι έμπορικoi σύλλογοι και έμπορικά έπιμελητήρια βάσει νόμου, όστις ειχε δημοσιευθ ή από το 1836, ή δε 'Εθνική Τράπεζα, συμμοσφουμένη προς την υπό των πραγμάτων έπιβαλλομένη εξέλιξιν, αύξάνει συνεχώς τας προς το έμπόριον παρεχομένας πιστώσεις της τόσω μάλλον καθ' όσον τοϋτο αποδεικνύεται πάντοτε συνεπές προς τας έναντι του έθνικού πιστωτικού ιδρύματος έκάστοτε άνειλημμένας υποχρεώσεις του.

Παλαιόν άλλοτε έναντιον των έσωτερικών άνωμολιών, άλλοτε έναντιον των κρίσεων του έξωτερικού και άλλοτε έναντιον άλλων αντίξοστήτων το έλληνικόν έμπόριον διαρκώς άνδρoύται, διαρκώς εξέλισσεται. Κατά τα έτη 1885—1890 διέρχεται σοβαράν κρίσιν όφειλομένην άφ' ένός εις τας προηγηθείσας δυσμενείς έσοδείας και άφ' έτέρου εις την κακήν κατάστασιν των δημοσίων οικονομικών. Κατορθώνει έν τούτοις να ύπερνηκήση και τας δυσχερείας αύτάς και να αναπτύξη νέαν δραστηριότητα μέχρι του έτους 1897, ότε ο άτυχής διά την 'Ελλάδα πόλεμος έναντιον τής Τουρκίας δημιουργεί νέαν κρίσιν.

Καθ' όσον άφορ ά ειδικώτερον το έξωτερικόν έμπόριον τής 'Ελλάδος, συνδεόμενον άμέσως με την έθνικήν παραγωγήν και έν γένει με την εύμερίαν ή δυσπραγίαν τής χώρας, δίδει ζωντανήν εικόνα του ο άκόλουθος πίναξ έμφαίον την από τοϋ έτους 1851 — άφ' ότου δηλαδή ήρχισαν τηρούμενα έπίσημα στατιστικά στοιχεία — μέχρι του έτους 1911 (τελευταίου έτους πρό τής πολεμικής περιόδου τής δευτέρας δεκαετίας του 20ου αιώνος).

Έτος	Εισαγωγή	Έξαγωγή	(Διαφορά επί πλέον εις εισαγ.)
1851	23.179.534	12.327.469	10.852.065
1861	42.643.572	25.015.350	17.628.222
1871	86.833.487	56.489.873	30.343.614
1881	116.294.438	69.887.106	46.407.332
1891	140.359.674	107.489.713	32.869.961
1901	140.506.210	93.993.818	46.512.392
1911	173.510.393	140.902.651	32.607.742

Ός έμοαίνεται έκ του άνωτέρω πίνακος το Ισοϋγιον του έξωτερικού έμποριου τής 'Ελλάδος παρουσιάζει σταθερώς σοβαρόν έλλειμμα, τής έξαγωγής υπολειπομένης πάντοτε σημαντικώς τής εισαγωγής. Τοϋτο όφείλεται κατά κύριον λόγον εις την μέχρι τής εποχής έκείνης άτελή και άνεπαρκή εκμετάλλευσιν των πλουτοφόρων πηγών τής χώρας, εις την μονόπλευρον καλλιέργειαν εύπαθεστάτων εις τας έξωτερικάς κρίσεις προϊόντων (σαταία, έλαιον, καπνός), εις την περιωρισμένην ανάπτυξιν τής διομηχανίας, εις την κατά καιρούς σχεδόν όλοσχερή έλλειψιν κρατικής έμπορικής πολιτικής και εις διαφόρους άλλους παράγοντας μεταξύ των όποιων σημαίνουσαν θέσην κατέχουν αι έσωτερικαί και έξωτερικαί άνωμολιαί.

Μετά την λήξιν του Α' Παγκοσμίου πολέμου, από τον όποιον ή 'Ελλάς εξέληθε νικήτρια, έπιστεύετο γενικώς ότι θα έπήρχετο σημαντική θελτίωσις του έμπορικου Ισοϋγίου τής χώρας τόσω μάλλον καθ' όσον ειχον προστεθ εις αύτην αι πλούσια εις παραγωγήν και ίδια εις καπνά Νέαι Χώραι. 'Επηκολούθησεν έν τούτοις ή Μικρασιατική καταστροφή και ή εις την 'Ελλάδα συμροή των προσφύγων, ή περιβαλώς και ή άποκατάστασις των όποιων άπήτησε την επί σειράν έτών έκ του έξωτερικού εισαγωγών τροφίμων, ειδών Ιματισμού, οικοδομικών υλικών κλπ. εις τρόπον ώστε αντί τής άνωμολομένης θελτίωσεως έπήλθε σημαντική χειροτέρευσις του έμπορικου Ισοϋγίου.

Την εξέλιξιν του έξωτερικού έμποριου τής 'Ελλάδος από τής Μικρασιατικής καταστροφής μέχρι του έτους 1928, όποτε ειχε συμπλεσθ ή, εις τας μεγάλας της τούλάχιστον γραμμάς, ή άποκατάστασις των προσφύγων, έμφαίνει ο άκόλουθος πίναξ. Αι μεγάλαι διαφοραί αι παρουσιαζόμεναι έναντι του προηγούμενου πίνακος, οθάνοντες εις έκαστομύρια, και τοϋ κατωτέρω, οθάνοντες εις διακατομύρια, όφείλεται εις την μεσολαδήσασαν σημαντικήν ύποτίμησιν του έθνικού νομισματος.

Έτος	Εισαγωγή	Έξαγωγή	Διαφορά
1922	3.169.761.920	2.489.119.321	680.642.599
1923	6.035.345.777	2.545.110.111	3.490.235.666
1924	8.053.783.295	3.276.971.604	4.776.811.691
1925	10.209.523.091	4.541.360.152	5.668.162.939
1926	10.004.939.000	5.429.751.000	4.575.188.000
1927	12.601.948.000	6.037.411.000	6.564.537.000
1928	12.416.936.000	6.330.861.000	6.086.075.000

Ός έμφαίνεται έκ του άνωτέρω πίνακος, ή αξία των έξ 'Ελλάδος έξαγομένων έμπορευμάτων ειχε οθασί και κάτω του 50 % τής αξίας των εισαγομένων. Από του έτους 1929 όρχίζει παρατηρούμενη θραδεία αλλά σταθερά θελτίωσις, έξαιρέσει του έτους 1931, ότε συνεπεία τής τότε παγκοσμίου οικονομικής κρίσεως έσημειώθη και πάλιν σημαντική υποχώρησις του σκέλους των έξαγωγών.

Την εξέλιξιν από του 1929 μέχρι του έτους 1939 έμφαίνει ο κατωτέρω πίναξ εις την τρίτην λήξιν του όποιου σημειοται το ποσοστόν τής αξίας τής έξαγωγής έναντι τής εισαγωγής. Κατά το έτος 1928, το όποιον λαμβάνεται ως βάσις συγκρίσεως, ή αναλογία αύτη ήτο 50,98 %.

Έτος	Εισαγωγή	Έξαγωγή	Αναλογία έξαγωγής έναντι εισαγωγής
1929	13.276.097	6.960.424	52,43 %
1930	10.524.825	5.985.677	56,88 %
1931	8.763.320	4.203.591	47,97 %
1932	7.800.988	4.757.366	60,45 %
1933	8.426.006	5.174.570	61,17 %
1934	8.792.417	5.474.229	62,26 %
1935	10.681.388	7.101.289	66,48 %
1936	11.962.620	7.378.877	61,68 %
1937	15.204.363	9.555.293	62,84 %
1938	14.761.300	10.149.100	68,75 %
1939	12.275.400	9.200.000	74,95 %

Η σημαντική άνοδος του σκέλους των έξαγωγών άποκτά έτι μεγαλύτεραν σημασίαν όταν λησθ ήπ' όθιν ότι κατά το έτος 1939 ίδια εξέχθησαν κατά πολύ μικρότεροι των προηγούμενων έτών ποσότητες καπνού, αι δε τιμαί αύτινες έπέτελθησαν ήσαν κατώτεροι από τας των προηγούμενων έτών. Η τοιαύτη εύνοική εξέλιξις του έμπορικου Ισοϋγίου όφείλετο κατά σημαντικόν λόγον εις το γεγονός ότι διά τής θελτίωσεως και επέκτασεως των καλλιεργειών έπετεύθη σημαντική αύξησις τής έγχωρίου σιτοπαραγωγής, μειώθησε αντίστοιχως τής έκ του έξωτερικού εισαγωγής του.

Όσον άφορά τας χώρας προς τας οποιας κυρίως καπηθύοντο τα έλληνικά προϊόντα κατά την πρό του Β' Παγκοσμίου πολέμου περίοδον, αξια έμφαίνονται έκ της κατωτέρω αντίπαραβολής των σχετικών αναλογιών διά την χρονικήν περίοδον 1934—1937.

Χώρα	Αναλογία έξαχθέντων προϊόντων %			
	1934	1935	1936	1937
Γερμανία	22,48	29,70	36,43	30,98
Ηνωμ. Πολιτεία	14,71	16,93	14,32	16,54
Αγγλία	17,40	12,63	12,19	9,66
Γαλλία	2,68	2,70	3,28	2,52
Νοτιοσλαυία	2,80	2,59	3,10	2,88
Ιταλία	9,75	5,95	1,80	6,29

Ός προς τας χώρας τής εισαγωγής αι αντίστοιχοι αναλογιαί ήσαν αι ακόλουθοι :

Χώρα	1934	1935	1936	1937
Γερμανία	14,68	18,69	22,37	27,19
Αγγλία	16,72	15,52	16,11	10,97
Ρουμανία	5,09	7,45	5,30	11,13
Αργεντινή	5,46	9,89	2,32	8,37
Γαλλία	6,69	1,72	1,92	1,75
Νοτιοσλαυία	4,68	3,83	5,78	5,52

(Σημείωσις: Αι άνωτέρω αναλογιαί άνετράπησαν όσδην μετά τον Β' Παγκόσμιον πόλεμον λόγω τής συντροβής τής Γερμανίας, τής έντάσεως των σχέσεων τής 'Ελλάδος με τους βορείους της γείτονας, του ποσειώντος ρόλου των όποιον άνέλαιον αι Ηνωμ. Πολιτεία εις την διεθνή οικονομικήν ζωην και διαφόρων άλλων παραγόντων περ των όποιων βλέπε κατωτέρω).

Η κατά και μετά τον Β Παγκόσμιον πόλεμον εξέλιξις. Διαρκούντος του δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου και τής έγχθικής κατοχής περιωρίσθη το έξωτερικόν έμπόριον εις συναλλαγάς κυρίως μετά των κατακτη-

Αι έπιτεύξεις άνασυγκροτήσεως τής 'Ελλάδος

ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΙΟΥΛΙΟΥ 1950

Η 'Ελλάς παρ' όλων ότι όπέστη τόν καταστρεπτικόν πόλεμον τού 1940—1941, τήν κατοχήν ή όποία ήρήμασε τήν χώραν επί τρία και ήμισυ έτη κατόπιν δέ, μετά βραχείαν άπελευθερωτικήν περίοδον, αίματηρόν εσωτερικόν κίνημα και άργότερον τόν τετραετή άντισυμμοριακόν πόλεμον, κατάθροψε να έπίδειξη θαυμαστόν δυναμισμόν και να άνοξη τήν άνασυγκροτικήν προσπάθειαν με άρκετά ίκανοποιητικόν ουδμόν. Ένώ κατά τού 1944 τού έθνικόν εισόδημα τής χώρας εύρίσκετο εις τού τρίτον τού ύψους τού προπολεμικού εισοδήματος, μετά από τρία έτη ή 'Ελλάς έπέτυχε παρά τας τρομεράς περιπετείας τής να έχη διπλασιάσει τού εισοδήμα, τού όποιον είχε κατά τήν στιγμήν τής άπελευθερώσεως και να εβάση εις έπίπεδον άντίστοιχον προς τά δύο τρίτα τού προπολεμικού. Η αύξησις τού έθνικου εισοδήματος τής χώρας και ή έπιτεύξεισά μέχρι τού 1950, παρά τας δυσμενεστάτας συνθήκας, άνασυγκρότησι άδείχονται όχι μόνον εις τήν παρασχεθείσαν βοήθειαν εκ τού εξωτερικού, άλλα και εις τήν εργατικότητα τού έλληνικού λαού, ή όποία άποτελει τόν κυριώτερον συντελεστήν τής αίσιόδοξου προοπτικής δια τού μέλλον τού έθνους μας.

Ος βασικαι πρόυποθέσεις δια τήν άνασυγκρότησιν τής 'Ελλάδος είχαν τεθή :

1) Η εκτέλεσις έργων έγγειοδελτιωτικών παδ άνάπτυξιν τής γεωργίας. Τα έργα αυτά συμφώνως προς τού πρόγραμμα έπρεπε να είναι: άποξηραντικά και στραγγιστικά, προς άποκόλυψιν νέων γαιών, άντιπλημμυρικά προς προστασίαν κατακλυζομένων κατά διαστήματα έδαφών, άρδευτικά προς δοδωσιν καλλιερουμένων εκτάσεων και έργα όρεινης ύδρονομίας προς άνάγεσιν τής έπικινδύνως ποικυρούσης διαδρώσεως τών έδαφών. Παραλλήλως είχαν άπορασιθί να γίνη άνάπτυξις τής ένστυλιζόμενης κτηνοτροφίας, άνάπτυξις τής εκμεταλλεύσεως τών δασών, μηχανοποίησις τής γεωργίας, έφορομηγή ήλεκτριζομένων και συγχρονισμένων μεθόδων καλλιέργειας και άνάπτυξις τών έγκαταστάσεων διατηρήσεως και διομηγοικής έπεξεργασίας γεωργικών προϊόντων.

2) Η παραγωγή άφθούου και εθνηκής ένεργείας εκ έγγυρών πηγών.

3) Η αύξησις τής στάθμης τεχνικής μορφώσεως τού πληθους.

4) Η διοικητική άναδιοργάνωσις τής χώρας.

Η εκ τού εξωτερικού βοήθεια τής 'Ελλάδος δια τήν άνασυγκρότησιν τής ήρασε μετά τήν άπελευθέρωσιν με τήν άποστολήν έφοδίων τού Διεθνούς Έρυθρού Σταυρού, τής Οδύρα και τής Εμ - 'Ελ. Όταν δροδύτερον άνέλαβον τήν προστασίαν τής 'Ελλάδος αι Ηνωμένοι Πολιτείαί ήργησεν λειτουργούσα έν 'Ελλάδι από τού Ιουλίου 1947 ή 'Αμερικανική Άποστολή προς παροχήν βοήθειας εις τήν 'Ελλάδα (ΑΜΑΓΚ). Κατόπιν προς έφαρμογήν τού σχεδίου Μάσαλλ (σχεδίου εθνοπαικής άναρθώσεως) έγκατεστάθη και έν 'Ελλάδι από τού Ιουλίου τού 1948 άποστολή τής Διοικήσεως Οικονομικής Συνεργασίας (ΔΟΣ), ή όποία είναι άμερικανική ύπηρεσία συνεργαζομένη με τας εθνοπατικές χώρας δια τήν έφαρμογήν τού σχεδίου Μάσαλλ. Η ΔΟΣ άντικατέστησε βαθμιαίως τήν ΑΜΑΓΚ και ήρασε συνεργαζομένη με τού 'Ανώτατον Συμβούλιον Άνασυγκροτήσεως (ΑΣΑ) τής έλληνικής κυβερνήσεως. Άργότερον εκρίθη άναγκαία ή δημιουργία όργανού δια τήν παρακαλούθησιν και τόν συντονισμόν τής έφαρμογής τού προγράμματος άνασυγκροτήσεως και προς τόν σκοπόν τούτον ίδρύθη ή από 27ης Αυγούστου 1948

λειτουργούσα παρά τού ύπουργείω Συντονισμού 'Υπηρεσία Συντονισμού Έφαρμογής Σχεδίου Άνασυγκροτήσεως (Υ. Σ.Ε.Σ.Α.).

Αι κυριώτεροι έπιτεύξεις τής προσπάθειας προς άνασυγκρότησιν τής 'Ελλάδος ύπήρξαν μέχρι τού 1950 αι εκής κατά τομέα :

Έγγειοδελτιωτικά έργα. Έναντι προβλεπομένων 100 άρδευτικών, άποξηραντικών και άντιπλημμυρικόν έργων έπερατώθησαν μέχρι τών άρχών τού 1950 είκοσι δύο εκ αυτών. Τα κατά τού 1949 εκτελεσθέντα τοιαύτα έργα καλύπτουν εκτάσεις 800.000 στρεμμάτων γής, ή όποία δύναται πλέον να καταστή παραγωγική. Εις όρισμένας ήμισοδευόμενας περιοχάς ή απόδοσις έδιπλασιάσθη και εις περιοχάς αι όπαισι κατέστησαν άρδευσιμοι εκκαλιεργήθησαν κατά τού θέρος άλλα είδη μετά τόν θεοισμόν τού σιτου. Κατά τούς τελευταίους μήνας τού 1949 τού σημαντικώτερον ποσοστόν τών δαπανών εις τόν τομέα αυτών άπεροοήθη υπό τών παραγωγικών έργων τής περιοχής Μακεδονίας, ενώ εκ άλλου συνεχίσθη ή εκτέλεσις τών άντιπλημμυρικόν έργων τής 'Αργολικής πεδιάδος, τών έργων επί τών χειμάρρων τής 'Αχίας, τών άποστραγγιστικών και άντιπλημμυρικόν έργων Ηλείας, τών άντιπλημμυρικόν έργων επί τών ποταμών 'Αχελώου και Μόρνου εις τήν Αίτωλοακαρνανίαν, τών έργων τής κοιλώδος τού Παρισίου Μεσσηνίας, ως και διαφόρων έργων εις τας περιοχάς Θεσσαλίας και Ηπείρου. Από τής ένάροξες τής άνασυγκροτήσεως μέχρι τών άρχών τού 1950 έγινοντο άρδευτικά έργα εις εκτάσεις 133.000 στρεμμάτων, άποξηραντικά έργα εις 212.000 στρέμματα και κατασκευάσθησαν άντιπλημμυρικά έργα προς προστασίαν 805.000 στρεμμάτων. Συμφώνως προς τού πρόγραμμα ύδροεύσεως και άπονευεύσεως τών ύδριών ύδάτων, κατασκευάσθησαν μέχρι τού 1950 σήραγγες συνολικού μήκους 3.128 μέτρων και 7.118 μέτρα ύδραγωγείων, έπερατώθη δέ και ή διάνοιξις τής σήραγγας Κισόρκων.

Γεωργία. Έν σχέσει προς τήν περίοδον 1935 - 1938 όρισμένα γεωργικά προϊόντα παρουσίασαν κατά τού 1949 πολύ μεγαλυτέραν παραγωγήν. Η αύξησις αυτή έσημειώθη εις τήν παραγωγήν τής όρύζης (488%), τών δρωσίμων έλαιών (242%), τών λαχανικών (240%), τών γεωμήλων (225%), τών έσπεριδοειδών (178%), τών πεπονηειδών (162%), τού έλαιόλαδου (153%), τού σιτου (121%) και τού δάμβακος (104%). Έν σχέσει προς τού 1948 κατά τού 1949 ύπέρησε μόνον ή παραγωγή τών ξηρών σύκων (90%) και τού σιτου (90%). Τήν πορείαν τής παραγωγής τής χώρας από τού 1945 μέχρι τού 1949 δεικνύει ή παρατιθέμενος κατωτέρω πίναξ.

Εις πέντε τμήματα τής χώρας εκκαλιεργήθη κατά τού 1949 ύρκα εξαιρετικής ποιότητας εις 2.400 στρέμματα τα όποια προηγουμένως ήσαν άλκαλικά και παρέμενον άνέκαθεν άκαλλιέργητα και ακατάλληλα άκόμη και δια βοσκήν. Τα τοιαύτα έδάφη ύπάρχουν εις τήν 'Ελλάδα περί τού έν εκατομμύριον στρεμμάτων. Τα τέσσαρα εκ τών πέντε καλλιεργηθέντων τυμμάτων απέδωσαν πλούσιαν συγκομιδήν όρύζης. Εις τήν 'Αυθήλην πησίαν τής Λαμίας άκαλλιέργητοι προηγουμένως άλκαλικοί άγροι απέδωσαν 20 υπούσελ κατά στρέμμα. Η εις γρήμα απόδοσις τών όλιγώτερον ποταγωγικών τοιούτων άγρών ήτο 1.600.000 δραχμών κατά στρέμμα. Τού 1950 έχει άνοξησι ή χρήσις εις πολλά άλκαλικά έδάφη ύδροθετικού ά-αβεστίου δια τήν μετατροπήν τής άνθρακικής σόδας εις θει-

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΝΔΕΚΑ ΒΑΣΙΚΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ

(Στοιχεία ΑΣΑ και ΥΣΕΣΑ)

Προϊόντα	Μέσος όρος 1935-38	1945		1946		1947		1948		1949		
		Παραγωγή εις τόν.	% επί Μ. Ο. 1935-38	Παραγωγή εις τόν.	% επί Μ. Ο. 1935-38	Παραγωγή εις τόν.	% επί Μ. Ο. 1935-38	Παραγωγή εις τόν.	% επί Μ. Ο. 1935-38	Παραγωγή εις τόν.	% επί Μ. Ο. 1935-38	% επί 1948
1 Σίτος	767.300	396.942	51,7	734.415	95,7	578.224	75,3	800.000	104,2	720.000	93,8	90,0
2 Άραβόσιτ.	254.600	126.849	49,8	217.400	85,4	276.311	108,5	229.000	89,9	240.000	94,2	104,8
3 Πατάτες	146.200	173.963	117,4	237.802	162,6	301.105	205,9	319.500	218,5	329.000	225,0	103
4 Βάμβ. σύμπ.	44.300	18.300	41,3	34.200	72,2	34.900	78,8	35.700	80,6	46.000	103,8	128,8
5 Καπνός	61.000	19.098	31,3	28.098	46,1	46.700	76,5	36.740	60,2	46.000	75,4	125,2
6 Έλαιάι δρ.	35.600	30.864	86,7	30.903	86,8	56.051	157,4	18.000	51,4	86.000	241,6	477,7
7 Έλαιόλαδ.	112.700	97.280	86,3	80.000	71,0	145.000	128,7	46.700	41,4	172.500	153,1	369,4
8 Σταφ. κορ.	158.200	47.200	29,8	57.000	36,0	76.000	48,0	78.000	49,3	90.000	56,9	115,4
9 Σουλτανίνα	28.600	18.000	62,9	18.000	62,9	26.000	99,0	22.000	76,9	29.000	101,4	131,8
10 Οίνος	372.100	277.000	74,4	345.648	92,9	355.000	95,4	380.000	102,1	450.000	120,9	118,4
11 Σύκα ξηρά	28.600	20.000	69,9	22.000	76,9	25.300	88,5	23.215	81,2	22.800	79,7	98,2

Σερίφου, σιδηροπύριτοδον περιοχήν Ἐρμιονίδος, εἰς τὴν χρωμιούχου περιοχήν Δομοκού, νικελιούχου περιοχήν Λοκρίδος καὶ βωξίτοφονοῦν περιοχήν Ἐλευσίως - Μάνδρας, ἀνασυνεκροτήθησαν δὲ ὁ ἐκ τῶν κυριωτέρων κρατικῶν ἀλυκῶν. Τὴν παραγωγήν τῶν μεταλλῶν τῆς Ἑλλάδος δύναται νὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸ περὶ βιομηχανίας ἄρθρον τοῦ παρόντος τόμου.

Βιομηχανία. Ἠγοράσθη ἐξ Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἐν πλῆρει νηματουργεῖον βαμβακος ἀξίας 500.000 δολλαρίων, ἐνισχύθησαν δὲ διὰ δανείων 3 βιομηχανία ὑπερσσοφορικῶν λιπασμάτων, 36 ἐργοστάσια ἐλαφρᾶς χημικῆς βιομηχανίας, 3 βιομηχανία πυριμάχων, 58 μεταλλουργικαὶ καὶ μηχανολογικαὶ βιομηχανία, 21 ἐργοστάσια κλωστοϋφαντουργίας, 12 βιομηχανία διαφόρων εἰδῶν καὶ 61 βιομηχανία δομικῶν ἐδῶν. Περὶ τῆς ἀποδόσεως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας ἀναφέρονται λεπτομερῶς εἰς τὸ περὶ βιομηχανίας ἄρθρον τοῦ παρόντος τόμου.

Σιδηροδρόμοι. Αἱ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατοχῆς ζημίαι εἰς τὸν τομέα αὐτῶν ἀνῆλθον εἰς 140.000.000 δολλάρια, χάρις ὅμως εἰς ἔργα μεγάλου κλίμακος εἶχε συμπληρωθῆ τῶν Ἰουλίου τοῦ 1950 ἡ ἀποκατάστασις καὶ ἡ ἀπόδοσις εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ συνόλου σχεδὸν τὸ πρὸ τοῦ 1940 ἑλληνικοῦ σιδηροδρομικοῦ δικτύου. Κατὰ τὸν ἴδιον μῆνα εἰς τὸ δίκτυον τῶν Σιδηροδρόμων ἑλληνικοῦ κράτους (ΣΕΚ), ἐπὶ συνολικοῦ μήκους 1351 χιλιομέτρων ὑπελείποντο 9 χιλιόμετρα μεταξὺ Ἐδέσσης - Ἄγρας διὰ τὴν πλῆρη ἀποκατάστασιν, εἰς δὲ τὸ δίκτυον τῶν Σιδηροδρόμων Πειραιῶς - Ἀθηνῶν - Πελοποννήσου (ΣΠΑΠ) ἐπὶ συνολικοῦ μήκους 805 χιλιομέτρων ὑπελείποντο μόνον 11 χιλιόμετρα ἐπὶ τῆς διακλαδώσεως λουτρῶν Κυλλήνης. Ἐπίσης εἶχον ἀποδοθῆ εἰς ἐκμετάλλευσιν αἱ γραμμαὶ τῶν γαλλοελληνικῶν σιδηροδρόμων Θράκης, τῶν Θεσσαλικῶν σιδηροδρόμων καὶ τῶν σιδηροδρόμων Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὸ 1950 ἐπιδιώκεται ἡ ἀντικατάστασις 600 χιλιομέτρων παλαιᾶς ἐλαφρᾶς γραμμῆς τῶν ΣΕΚ διὰ νέας βαρύτερας, ἐπιτρεπούσης τὴν κυκλοφορίαν βαρέων συρμῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ταχυῶν 100 χιλιομέτρων ἀνά ὥραν. Τὰ ἔγκαινα τῆς ἐπιναλλήμεως τῆς σιδηροδρομικῆς συγκοινωνίας Ἀθηνῶν - Θεσσαλονίκης εἶχον τελεσθῆ τὴν 19ην Δεκεμβρίου 1949.

Ὄβια καὶ συγκοινωνία. Μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1950 εἶχον ἀνακαινισθῆ ὁδοστρώματα ἔθνικῶν ὁδῶν 1.200 χιλιομέτρων, κατεσκευάσθησαν καὶ διηνοίχθησαν νέαι ὁδοὶ 800 χιλιομέτρων, κατεσκευάσθησαν ὁδοστρώματα μετ' ἀσφαλτικῆς ἐπιφανείας κυλίσεως 1.500 χιλιομέτρων, ὡς καὶ ὁδοστρώματα σκυρατὰ ἢ κυκλοφορήθηκα 4.500 χιλιομέτρων. Μεταξὺ τῶν νέων ὁδῶν ἦσαν αἱ κατὰ μῆκος τῶν Σερβοβουλγαρικῶν συνόρων δημοσία ὁδὸς Σερρών - Θεσσαλονίκης καὶ ἡ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου ὁδὸς Ἀθηνῶν - Πατρῶν.

Σημαντικὴ πρόοδος ἐπέτυχε εἰς τὸν τομέα τῶν δι' αὐτοκίνητων μεταφορῶν. Τὸ 1944 εὐρέθησαν εἰς τὴν χώραν περὶπου 1.000 αὐτοκίνητα μόνον, ὀλιγώτερον ἢ περισσότερον κατεστραμμένα. Τὰ τροχοφόρα τὰ ὁποῖα ἐκυκλοφοροῦν ἐπὶ ἑλληνικῶν ὁδῶν κατὰ τὸ 1950 περιλαμβάνουν 14.568 φορτηγὰ αὐτοκίνητα, 2.972 λεωφορεῖα, 3.949 ταξί, καὶ 2.344 ἐπιβατικὰ αὐτοκίνητα, ἀνήκοντα εἰς ἰδιώτας. Ὁ ἀριθμὸς τῶν πρὸ τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου κυκλοφορούντων τροχοφόρων εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνῆλθε εἰς 17.530. Ἡ ἰδιοῦσία βιομηχανία κατασκεύη ἀμαξομάτων ἠτοίμαζε τὸ 1950 κατὰ μέσον ὄρον ἐν ἀμείνωμα ἡμερησίως. Ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς ἀμερικανικῆς ἀποστολῆς τῆς Διεθνούς Οἰκονομικῆς Συνεργασίας (ΔΟΣ) ἐλεπιτεύθη κατὰ τὸ 1950 εἰς Ἀθήνας μία ἐπαγγελματικὴ σχολὴ τεχνιῶν αὐτοκινήτων.

Πλοία καὶ λιμένες. Πρὸ τοῦ 1940 ὁ ἑλληνικὸς ἀκτοπλοϊκὸς στόλος ἠρίθμει 69 σκάφη ἀντιπροσωπεύοντα χωρητικότητά 55.000 τόνων. Ὑπῆρχον 441 σκάφη διαπλέοντα τοὺς ὠκεανούς ὑπὸ ἑλληνικὴν σημαίαν, συνολικῆς χωρητικότητος 1.611.000 τόνων. Τὸ 1946 ἀρπότερον οἱ στόλοι τῆς Ἑλλάδος — ποντοπόρος καὶ ἀκτοπλοϊκός — ἠρίθμουν μόνον 115 σκάφη διαφόρων κατηγοριῶν ἀντιπροσωπεύοντα σύνολον 467.000 τόνων. Ἡ προῦθησια 99 πλοίων τύπου εὐλιπτερῶν ἐξ Ἠνωμένων Πολιτειῶν, ἐνίσχυσε τὴν ἑλληνικὴν ποντοπόρον ναυσιπλοΐαν, ἔτερα δὲ πλοία κτηθέντα μετὰ τὸ 1944 ὑπὸ Ἑλλήνων ἐφοπλιστῶν συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἀνέλθῃ ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ὑπὸ ἑλληνικὴν σημαίαν ποντοπόρων σκαφῶν εἰς 317 κατὰ τὸ 1950. Περίπου 448 σκάφη ἀνήκοντα εἰς Ἑλληνας εὐρίσκοντο ὑπὸ ξένην σημαίαν τὸ ἴδιον ἔτος. Ἡ δύναμις ἐξ ἄλλου τῆς ἑλληνικῆς ἀτμοκινήτου ἀκτοπλοΐας εἶχον αὐξηθῆ τὸ 1949 εἰς 31 σκάφη ἐναντι 4 μόνον μικρῶν σκαφῶν, τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον τὸ 1945. Ἐκτὸς αὐτῶν ὑπῆρχον τὸ 1949 μικρότερα ἀτμόπλοια ἢ σιδηρὰ πετρελαϊκίνητα, ἀναδιδάξαντα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀκτοπλοϊκῶν σκαφῶν εἰς 66. Τὸ πρόγραμμα περιλάμβανε τὴν μέχρι τοῦ 1952 ναυπήγησιν 18 νέων ἀκτοπλοϊκῶν σκαφῶν καὶ 3 συνδυαζόντων τὸν τύπον τοῦ ἐπιβατικοῦ καὶ φορτηγοῦ συγχρόως.

Κατὰ τὸ 1950 εἶχε περατωθῆ ἡ ἀποκατάστασις τῶν λιμένων Πειραιῶς - Θεσσαλονίκης - Βόλου καὶ τῆς διώρυγας Κορίνθου, καὶ τῶν δύο γεφυρῶν τῆς σιδηροδρομικῆς καὶ ὀδικῆς. Ἐπίσης εἶχον συμπληρωθῆ λιμενικὰ ἔργα ἀποκατάστασεως κυματοθραυστῶν, προβλήτων ἢ προκυμαίων εἰς τοὺς λιμένες Καβάλας, Μυκόνου καὶ Σύρου, ὡς καὶ ἡ διὰ βυθοκρήσεων ἐκβάθυνσις τῶν διαύλων Μεσολογγίου, Στυλίδος, Λευκάδος καὶ λιμένος Τήνου. Μεταξὺ ἄλλων ἔργων εἶχον ἀρ-

χίσει ἡ ἀποκατάστασις κυματοθραυστῶν, προβλήτων ἢ προκυμαίων εἰς τοὺς λιμένες Καρλόβασι, Βαθῆς, Ναυπλίου, Γυθείου, Ἡρακλείου, Κύμης, Κερκίρας, Σύρου, Πλωμαρίου, Μυτιλήνης, Ἁγίου Νικολάου Κρήτης, Στυλίδος, Πάρου, Ὑδρας, Νάξου, Κατακόλου, Πάρου, Βόλου, Σίφου καὶ Πατρῶν. Μία τῶν σοβαρωτέρων ἐργασιῶν ἦτο ἡ διανομὴς τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ὁ ὁποῖος ἔχει μῆκος 7 χιλιομέτρων καὶ βάθος 82 μέτρων ἀπὸ τοῦ ὑψηλοτέρου σημείου μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος καὶ εἰς τὸ ὅποιον οἱ Γερμανοὶ κατὰ τὴν ἀποχώρησιν τὴν προέβησαν εἰς ἀνατινάξεις. Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ Ἰσθμοῦ ἀπῆρθε πολὺν χρόνον. Ἐπρεπε νὰ ἀποκομισθῶν 600.000 περίπου κυβικὰ μέτρα χωμάτων τῶν ἀνατινάξεων, τὰ ὁποῖα εἶχον φράξει τὸν Ἰσθμόν. Εἶχον ἐπίσης ἀνατιναχθῆ καὶ αἱ δύο μεγάλαι χαλύδωναι γέφυραι αἱ ὁποῖαι κατεσκευάσθησαν ἐκ νέου καὶ ἀποκατέστησαν τὴν συγκοινωνίαν τῆς ὑπολοίπου Ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Πελοποννήσου. Ὅγκοι συντριμμάτων 6 ἀτμοκινήτων καὶ 130 ὄχημάτων ἔπρεπε νὰ ἀνασυρθῶν ἐκ τῆς διώρυγας πρὶν ἀρχίσαι ὁ διάπλους.

Πολιτικὴ ἀεροπορία. Κατὰ τὸ 1950 εἶχον συμπληρωθῆ αἱ τοπογραφεῖαι τῶν ἀεροδρομίων Μίκρας, Ἀράξου, Ἡρακλείου καὶ Ρόδου, εἶχον περατωθῆ αἱ ἐργασίαι διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ ραδιοφάρου Καθουρίου, εἶχον ἀρχίσει ἡ ἐπισκευὴ τῶν ὁδῶν τροχοδρομήσεως τοῦ ἀεροδρομίου Ἑλληνικοῦ καὶ ἡ ἐγκατάστασις τηλεπικοινωνιῶν εἰς τὰ ἀεροδρόμια Ἑλληνικοῦ, Ἀράξου καὶ Ἡρακλείου. Ἀεξιόλογον πόσδον εἶχον σημειώσει ἐξ ἄλλου καὶ αἱ ἐξυπηρετούμενα δι' ἑλληνικῶν ἀεροσκαφῶν ἀεροπορικῆς συγκοινωνία, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται ἰδιαίτερος λόγος εἰς τὸ σχετικὸν ἄρθρον τοῦ παρόντος τόμου. Πρὸ τοῦ 1940 ἡ ἑλληνικὴ πολιτικὴ ἀεροπορία δὲν παρουσιαζεν ἀξιόλογον κίνησιν. Τὸ 1939 μία ἀεροπορικὴ ἐταιρεία μετ' 7 ἀεροπλάνων ἐξέτελει συγκοινωνίαν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ διαφόρων κέντρων τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ Κρήτης. Ἡ ἐτήσια κίνησις ἀνήρχετο εἰς 7.000 περίπου ἐπιβάτας καὶ 200 τόνους φορτίου καὶ ταχυδρομικῶν σάκκων. Τὰ ἀεροσκάφη ἀπελευθέρησαν κατὰ τὸν πόλεμον. Μεταπολεμικῶς ἤρχισεν νὰ λειτουργῆ ἡ πολιτικὴ ἀεροπορία τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1946, ὅτε μία ἑλληνικὴ ἐταιρεία ὠργανώθη καὶ ἤρχισεν νὰ λειτουργῆ διὰ 3 ἀεροσκαφῶν, εἰκοσι καὶ μίαν θέσεις ἐκάστου. Ἀργότερον ἐνῆ ἀκόμη ἀεροπορικῆς ἐταιρείαι ἤρχισαν νὰ ἐκτελοῦν δομολογία. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1950 τὸ σύνολον τοῦ στόλου τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς ἀεροπορίας συνίστατο εἰς 21 ἀεροσκάφη ἐν λειτουργίᾳ. Πλείστοι στρατιωτικὴ ἀερολιμένες κατασκευασθέντες διὰ τῆς ἀμερικανικῆς βοήθειας (συμπεριλαμβανομένων τῶν εἰς Ἰωάννινα, Θεσσαλονίκην, Κοζάνην, Τρίπολιν, Ἀγρίνιον, Λάριον καὶ Καβάλλον ἀεροδρομίων), ἐχρησιμοποιοῦντο ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἀεροπορίας κατὰ τὸ 1950.

Τηλεπικοινωνία. Τὸ ἑλληνικὸν δίκτυον τηλεπικοινωνιῶν ἐβελτιώθη σημαντικῶς μέχρι τοῦ 1950, ὅποτε εὐρίσκετο ἐν λειτουργίᾳ καὶ ἡ δι' ἀσυρμάτου ἐπικοινωνία Ἀθηνῶν - Θεσσαλονίκης, ἔσαν δὲ ὑπὸ ἀπεπεράτων κτίρια ἀσυρμάτου τηλεπικοινωνίας εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Ἑλλάδος.

Τουρισμός. Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τουρισμοῦ ἐγένοντο διάφορα ἐξωραϊστικὰ ἔργα εἰς τουριστικὸς τόπους, ἀνασυνεκροτήθησαν τὰ κρατικὰ ξενοδοχεῖα τῆς Ρόδου, ἤρχισεν ἡ ἀνασυνκρότησις τῶν μουσείων, ἐπινοήθη ἡ ἀναστήλωσις τῆς Στοᾶς Ἀπόλλου, ἡ στερέωσις τῶν τοιχῶν τῆς Ἀκροπόλεως, ἡ ἀναμαρμάρωσις τοῦ ὄψεως Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, ἡ ἀναστήλωσις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὴν Βουλιαγμένην καὶ ἔπερατωθῆ ἡ ἐπισκευὴ τοῦ μουσείου Ἐλευσίως.

Ὄικισμός. Κατεσκευάσθησαν ὑπὸ τῆς Ἀμύγκης εἰς περισσότερα τῶν 300 χωρίων 14.911 στέγαστρα τύπου πληροῦτος τὰς βασικὰς ἀνάγκας καὶ συνιστάμενα κατὰ μέσον ὄρον ἐξ ἑνὸς μεγάλου δωματίου καὶ ἑνὸς μικροῦ. Ταῦτα στέγαστρα κατεσκευάσθησαν καὶ ὑπὸ τῆς Δ.Ο.Σ. 6.776, ἦσαν δὲ κατὰ τὸ 1950 ὑπὸ κατασκευῆν καὶ ἔτερα 3.264. Κατὰ τὰς ἀνακοινώσεις τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Συντονημοῦ, τὸν Ἰούλιον 1950 εἶχον αὐτοστεγασθῆ 38.087 οἰκογένειαι, εἶχον ἐκτελεσθῆ 8.559 ἐπισκευαὶ καὶ εἶχον κατασκευασθῆ 6.620 πρῆνεις ἀγροτικῶν κατοικιῶν καὶ 1.332 ἀστικά οἰκήματα. Ἐπίσης εἶχον ἐκτελεσθῆ ἔργα διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ δικτύου ὑδρεύσεως καὶ ἀποχευέσεως τῆς πρωτεύουσας καὶ ἄλλων τινῶν πόλεων, εἶχον δὲ διατεθῆ σωλῆνες 330.000 μέτρων διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν ἐγκαταστάσεων ὑδρεύσεως 400 κοινοτήτων. Τὸν τομέα τοῦ οἰκισμοῦ ὑπεβλήθησαν καὶ οἱ ἔσαναι βασιλέας καὶ βασιλίσσης, περὶ τοῦ ἔργου τῶν ὁποίων βλέπετε λ. Ἐρανος.

Υγεία. Πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐλονοσίας ἐξεκράθησαν διὰ χειρὸς ἡ ἀπὸ ἀεροπλάνων περὶ τὰ 5.200.000 στρέμματα ἐλώδους ἐδάφους καὶ αἱ οἰκίαι 5.300 χωρίων. Κατὰ τὸ 1950 ἐλεπιτεύρουν δύο εἰδικὰ ἐργοστάσια τὰ ὁποῖα παρήχον κατὰ μῆνα 300 περίπου τεχνιὰ μέλη δι' ἀναπήρους. Παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Πολεμικῆς Περιθάλψεως τῶν Ἑλλήνων Ἀμερικῆς εἶχον περατωθῆ αἱ ὑγειονομικὰ σταθμοὶ Ἀσουλίδος, Χρυσοπόλεως, Καλαβρύτων, Καρίστου, Φαρσάλων, Φιλιπτῶν, Ἱεραπέτρας, Καστελλίου, Κρεταινῶν, Θηβῶν καὶ Μεγιστάλῃ, ἡ νέα πτέρυξ τοῦ νοσοκομείου «Εὐαγγελισμοῦ», ὡς καὶ ἡ ἀνακαινισις τοῦ νοσοκομείου Πύργου. Ἐπίσης εἶχον ἀρχίσει ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ Ὑγιεινῆς ἡ ἀνέγερσις τοῦ σανατορίου Λαρίας, ἡ συμπλήρωσις τῶν σανατορίων Ἰωαννίνων,

Σπάρτης και Άσβεσταχωρίου, του Δημοσίου Ψυχιατρείου Αθηνών και πολλών άλλων υγειονομικών ιδρυμάτων.

Παιδεία. Διά της καινής προσπάθειας των Υπουργείων Παιδείας και Ανικοδομήσεως και τῆς βοήθειας τῆς Δ.Ο.Σ. εἶχεν ἐπιτευχθῆ μέχρι τοῦ 1950 ἡ ἐπίσκεψις 227 σχολικῶν κτιρίων, εἶχεν ἀρτίσει ἡ ἀνοικοδομήσις ἐτέρων 220, καὶ εἶχον κατασκευασθῆ 30.000 σχολικὰ θρανία. Ἐκτὸς τούτου τὸ ὑπὸ τῆν προεδρίαν τοῦ βασιλέως Ἐθνικὸν Ἴδρυμα ἔκτισε 400 περίπου σχολεῖα καθ' ὅλην τὴν χώραν. Ἐπίσης εἶχον ἐπιτευχθῆ πρὸς ἀνασυγκρότησιν τῶν αἰ ἐπαγγελματικῶν σχολῶν Σκωτστρούλειος, Σιδιτανίδειος, Βαλλιάντειος, «Ἀρχιμήδης», Εὐκλείδειος, Τριάντειος, «Δαίδαλος» τοῦ Ἡρακλείου Κρήτης, Βόλου, Ἰωαννίνων, Χαλκίδας, «Πυθαγόρας», Καβάλας καὶ «Ἡρακλῆος».

Ἄξια τῶν ἐκτελεσθέντων ἔργων ἀνασυγκροτήσεως. Ἡ χρησιμοποίησις τῆς ἀμερικανικῆς οἰκονομικῆς βοήθειας κατὰ τὴν διετίαν 1948—50 μέχρι τῆσιν Ἰουνίου 1950 ἦτο ἡ ἑξῆς εἰς δραχμαῖς :

1. Ἀγροτική παραγωγή :

Γεωργία	Δραχμαὶ	89.304.000.000
Γεωργικαὶ βιομηχανίαι	>	12.762.000.000
Ἄλιεα	>	6.035.000.000
Ἐγγειοδελτιωτικά	>	152.223.000.000
2. Λοιπὴ παραγωγή :		
Ἐνέργεια	>	6.174.000.000
Μεταλλεῖα—Ἄλυκαί	>	2.588.000.000
Βιομηχανία	>	14.343.000.000
3. Κυκλοφορία :		
Σιδηρόδρομοι	>	98.065.000.000
Ὄδοι	>	210.548.000.000
Λιμένες	>	62.581.000.000
Πολιτικὴ Ἀεροπορία	>	6.604.000.000
Τηλεπικοινωνία	>	7.104.000.000
Τουρισμὸς	>	11.248.000.000
4. Διαβίωσις :		
Ὀκισμὸς καὶ ἀστικὰ ὄδραγωγεῖα ..	>	384.325.000.000
Δημοσία υγεία	>	48.296.000.000
Παιδεία	>	35.890.000.000
5. Διάφορα :		
Μηχανικὸς ἐξοπλισμὸς	>	8.500.000.000
Τεχνικὴ βοήθεια	>	37.720.000.000
Δαπάναι διάφοροι (ἔξοδα ἀνοίγματος πιστώσεων κλπ.)	>	26.340.000.000
Σύνολον	>	1.220.650.000.000

Κατὰ τρίμηνον δὲ ὁ μηνιαῖος μέσος ὄρος εἶχεν ὡς ἑξῆς :

	1948-1949	1949-1950
1ον τρίμηνον.....	δισεκατομμ. δραχμ. 34	41
2ον >	> > 52	51
3ον >	> > 49	52
4ον >	> > 34	91

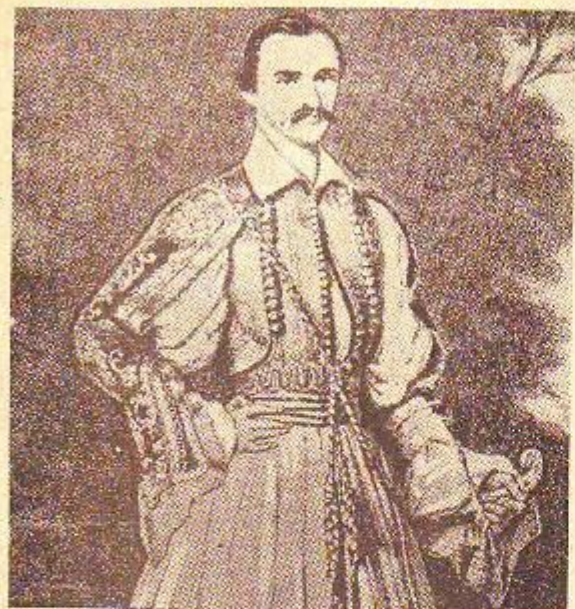
Ἐξαιρῶν τὴν βοήθειαν ταύτην εἰς τὴν ἑλληνικὴν βουλὴν τὴν 12ην Ἰουλίου 1950 ὁ ὑπουργὸς τοῦ Συντονισμοῦ ἀνέπτυξε τὴν σημασίαν τοῦ «Εὐρωπαϊκοῦ Προγράμματος Ἀναρτίσεως» καὶ ἀνέφερε μεταξὺ ἄλλων περὶ αὐτοῦ :

«Τὸ σχέδιον αὐτὸ θὰ τὸ ἀναγράψῃ ἡ ἱστορία εἰς τὰς δέλτους αὐτῆς ὡς τὸ μεγαλύτερον καὶ μεγαλοφυέστερον ἔργον ἀλληλεγγύης καὶ εὐρυτέρας κατανοήσεως τῶν πραγματικῶν συμφερόντων λαοῦ πρὸς λαόν. Ἄνευ τῆς ἀγαθοποιῆς ἐπιδόσεως αὐτοῦ ἡ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασις τοῦ κόσμου, πρὸ παντός τῆς Εὐρώπης, θὰ εἶχε περιέλθει εἰς δυστυχίαν χωρὶς προηγούμενον καὶ ἐκεῖθεν θὰ περιέπιπεν εἰς ἀναρχίαν καὶ θὰ κατεβράχθιζε τοὺς λαοὺς οἱ ὅποιοι εἶχον καταπονθῆ ἀπὸ τὸν πόλεμον καὶ τῶν ὁποίων αἱ οἰκονομίαι εἶχον ἀποσυντεθῆ».

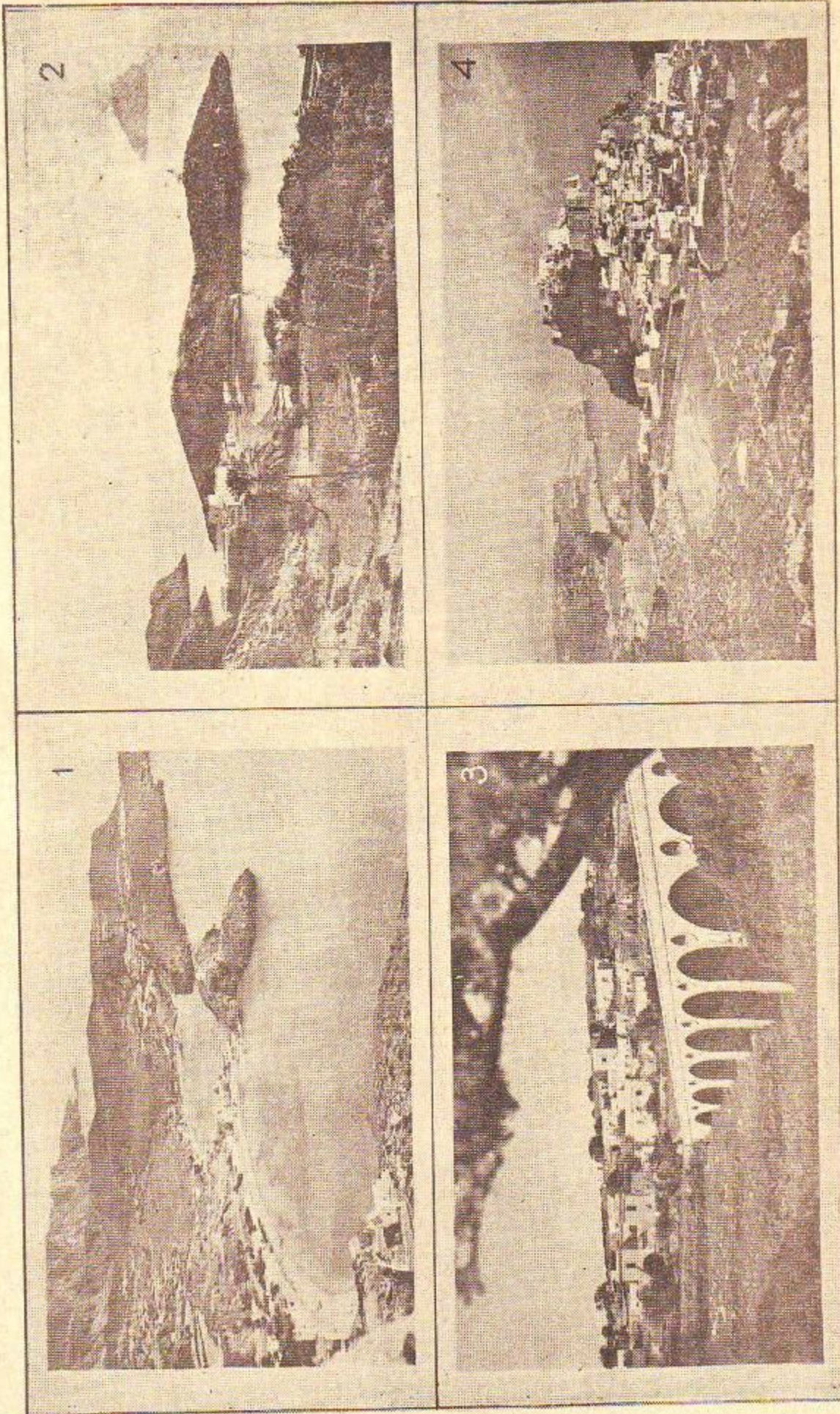
Αἱ θαυμασταὶ ἐπιτεύξεις τῆς ἑλληνικῆς ἀνασυγκροτήσεως μέχρι τοῦ 1950 ὀφείλονται, ὅπως ἀνέγραψεν ἡ ἐπί τοῦ προγράμματος Εὐρωπαϊκῆς Συνεργασίας βιβλίον τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἔδωκε μόνον εἰς τὴν ἔξωθεν παρασχεθεῖσαν βοήθειαν, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὸν δυναμισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὁ ὅποιος ἔχει συνθίσει νὰ παλαίῃ σκληρῶς καὶ νὰ μάχεται κάθε ἀντίξωον περίστασις, ἀγωνιζόμενος διὰ τὴν ἐπίδωσιν του, ἐπὶ τῆς πτωχῆς γῆς εἰς τὴν ὁποίαν ἀπὸ αἰῶνων εἶναι ἐγκατεστημένος. Ἐξ ἄλλου ἢ ἐν Ἀθήναις ἀμερικανικὴ ἀποστολὴ τῆς Διοικήσεως Οἰκονομικῆς Συνεργασίας, διαπιστώνουσα τὴν ἐξαιρετικὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν εἶχε τὸ Πρόγραμμα Ἀνασυγκροτήσεως ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τοῦ πληθυσμοῦ, ἀνέγραψεν εἰς τὸν ἐκδοθέντα ὑπ' αὐτῆς ἀπολογισμὸν τοῦ ἔργου τῆς : «Εἰς 423 κοινότητες ἐξετελέσθησαν ἔργα ὀφειλόμενα σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν. Ἀφ' ἧς ἐγκριθῆ ἡ ἐκτέλεσις ἑνὸς ἔργου, οἱ ἴδιοι οἱ κάτοικοι προβαίνουν εἰς τὴν ἐκτέλεσίν του, χρησιμοποιοῦντες πολλὰκις τὰ ἴδια τῶν εργαλείων καὶ ὀλικῶν, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν τοιαῦτα».

Μὲ τὰς μέχρι τοῦδε ἐπιτεύξεις τῆς ἀνασυγκροτήσεως τοῦ ἔθνους μας οὐδεμίαν ἀμειβομένην εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔχει ἐξηραλισμένον τὸν θώρακον εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐπιβιώσεώς του καὶ τῆς ἀναπτύξεώς τοῦ πολιτισμοῦ του.

Μ. Βάρης

Οι βασιλείς της Ελλάδος: Ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, κατὰ σειρὰν: Ὅθων, — Γεώργιος Α', — Κωνσταντῖνος, — Ἀλέξανδρος, — Γεώργιος Β', — Παῦλος.

Εικόνες από τὰ Κύθηρα: 1. Ἡ ἀκτὴ τοῦ ὄρμου τοῦ Καμαλίου. 2. Γεφυρὰ εἰς τὸ χωρίον Κοτσόφι. 3. Γέφυρα εἰς τὸ χωρίον Κοτσόφι. 4. Τὸ Κύθηρα, ἡ γραφικὴ πρωτεύουσα τῆς νήσου ἐκτισμένη παρὰ τοὺς πόδας τοῦ φρουρίου ἐπάνω εἰς ὑψηλὴν ρόχιν βορειοδυτικῶς τοῦ ὄρους τοῦ Καμαλίου.

Ἡ ὀργάνωσις τοῦ Κράτους

Τὰ Ἑλληνικά Πολιτεύματα

1. Τὰ Δημοκρατικά πολιτεύματα τῆς Ἐπαναστάσεως

Τὴν 20 Δεκεμβρίου 1821 συνήλθε παρὰ τὴν ἀρχαίαν Ἐπιδαύρον ἡ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις τῆς ἀγωνιζομένης τὸν ὄρον πῆρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἐκφύραζε τὴν «πολιτικὴν ὑπαρξίν καὶ ἀνεξαρτησίαν» τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1822 καὶ ἐψήφισε τὸ προσωρινὸν πολιτεύμα τῆς Ἑλλάδος, τὸ γνωστὸν ὡς πολιτεύμα τῆς Ἐπιδαύρου τοῦ 1822. Εἰς τὸ τρίτον τμήμα τοῦ πολιτεύματος ἀνεγράφετο: «Ἡ διοίκησις σύγκεται ἐκ δύο σωμάτων, Βουλευτικοῦ καὶ Ἐκτελεστικοῦ. Τὰ δύο αὐτὰ σώματα ἰσοσταθμίζονται μετὰ τὴν ἀποφασίαν συνδρομῆν τῶν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν νόμων, διότι οὔτε αὐτὸ βουλευτικὸν ἀποφάσεις ἔχουσι κύρος νόμου ἀνεῦ τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ Ἐκτελεστικοῦ σώματος, οὔτε τὰ σχέδια νόμων, ὅσα προβάλλονται παρὰ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ εἰς τὸ βουλευτικὸν ἔχουσι κύρος ἂν δὲν ἐγκριθῶσιν ἀπὸ τὸ βουλευτικὸν ὄργανον. Εἰς τὸ Ἐκτελεστικὸν ὄργανον, τὸ ὁποῖον ἀπετέλει μέλος τῆς νομοθετικῆς λειτουργίας, ἀνεγνωρίζεται τὸ ἀπόλυτον δικαίωμα τῆς ἀρνησικυρίας (βέτο). Τὸ βουλευτικὸν ἀποτελεῖται ἐκ πληρεξουσίων ἐκλεγομένων ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ ἐνιαυσίῳ θητείᾳ, ἐνῶ τὸ Ἐκτελεστικὸν ἀποτελεῖται ἐκ 5 μελῶν ἐκλεγομένων ἐκτὸς τῶν μελῶν τοῦ βουλευτικοῦ ἐκ συνειρέσεως πρὸς τοῦτο συγκαλουμένης ἐπὶ ἐνιαυσίῳ ἐπίσεως θητείᾳ. Περαιτέρω φρίζετο ὅτι τὸ Ἐκτελεστικὸν ὄργανον ἔχει πρόεδρον καὶ ἀντιπροέδρον, ἐκλέγει δὲ ὅπου ὅπου καὶ διαρίζει ὅλους τοὺς ἐπαλλήλους ὑπουργοὺς τῆς Διοικήσεως. Αἱ διατάξεις αὗται, ἰδίως αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὸ Ἐκτελεστικὸν ὄργανον, ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ γαλλικοῦ Σύντάγματος τῆς 22ας Αὐγούστου 1795, τὸ ὁποῖον ἀνέθετε τὴν ἐκτελεστικὴν λειτουργίαν εἰς πενταμελὲς διευθυντήριον, ἀπέτελλαν δὲ τὸ σημεῖον ἐκεῖνο τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου, κατὰ τὸ ὅποιον ἠσκήθη ἡ μάλλον αὐστηρὰ κριτικὴ ὑπὸ τῆς Ἐπιστήμης τοῦ ἑλληνικοῦ δημοσίου δικαίου καὶ τῆς Ἱστορίας. Πράγματι διὰ τῶν περὶ Ἐκτελεστικοῦ διατάξεων τοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου καθιερωτὸ πολυμελὲς συλλογικὴ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία, ἡ ὁποία ἔτι τὸ τελεῖα ἀπρόσφορος διὰ τὴν πραγματικὴν κατάστασιν τῆς ἐν Ἐπαναστάσει εὐρισκομένης Ἑλλάδος, ἀπαιτούσης ἐνόηται καὶ ταχύτητα κινήσεων ὑπὸ ἑνὸς ἀρχηγόν. Τὴν ἐξωθεῖσιν τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἐπέτεινε ἐπὶ μάλλον ἡ ὑπὸ τοῦ προσωρινοῦ Πολιτεύματος διατήρησις τῶν τοπικῶν Γερουσιῶν αἵτινες εἶχον συσταθῆ πρὸ τῆς ψηφίσεως αὐτοῦ, ἰδίως τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας καὶ τῆς Γερουσίας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Καίτοι αὐταὶ θεωρητικῶς ὑπέκειντο εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἀπετέλουσαν εἰς τὴν πραγματικότητι κράτος ἐν κράτει καθὼς δὲν ὑπετάσσοντο ἐντελῶς εἰς τὴν Κεντρικὴν Διοίκησιν τῆς Ἑλλάδος, ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ ἤρχετο τελεία παράλυσις καὶ ἀναρχία.

Τὸ προσωρινὸν πολιτεύμα τῆς Ἐπιδαύρου ἀνεθεωρήθη ὑπὸ τῆς ἐν Ἀστρεὶ τὴν 29ην Μαρτίου 1823 συνέλευσεως Β' Ἐθνοσυνελεύσεως, ἡ ὁποία περιώρισε τὸ ἀπόλυτον δικαίωμα ἀρνησικυρίας τοῦ Ἐκτελεστικοῦ εἰς ἀπόλυτον ἀναδελφικὸν δικαίωμα ἀρνησικυρίας, ὅρισεν: «Ὅταν τὸ Ἐκτελεστικὸν ὄργανον τῆς ἐπικυρώσιν ἀποδίδον ἐγγράφως τοὺς λόγους τῆς ἀρνήσεως, τὸ δὲ βουλευτικὸν ἐπιμεινῆ προτεῖνον τοὺς λόγους τῆς ἐπιμονῆς καὶ ἐκ δευτέρου ἀρνήσῃ τὸ Ἐκτελεστικὸν τὴν ἐπικύρωσιν, τὸ βουλευτικὸν ἀναβάλλει δύο ὁλοκλήρους μῆνας τὴν τρίτην πρότασιν καὶ εἰς τὸ τέλος τῶν δύο τούτων μῶν, εἴαν προτείνῃ τὸν νόμον ἐκεῖνον ἐκ τρίτου εἰς τὸ Ἐκτελεστικὸν, ἀναγκαστικῶς ἐπικυροῦται ἀπ' αὐτοῦ. Οὕτω διὰ τῆς νέας ταύτης διατάξεως ὡς καὶ διὰ μεταγενεστέρων μυστικῆς τοιαύτης διὰ τῆς ὁποίας ἀφαιρετο ἀπὸ τὸ ἐκτελεστικὸν ὄργανον ἡ ἀσυμδιότης τοῦ διορισμοῦ τῶν ὑπαλλήλων τῆς Διοικήσεως καὶ μετεδιβάτετο αὐτὴ εἰς ἀμφότερα τὰ σώματα, παρέδωκε τελείως πᾶσα δύναμις τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἐπὶ ἤρχετο δὲ πλήρης σύγχυσις τῶν ἐξουσιῶν. Ἡ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀστρεὶ ταύτης Ἐθνοσυνελεύσεως κατάργησις τῶν τοπικῶν διοικήσεων ἐπειδὴ ἀνεβίχθη ἐπιβλαβὴς αὐτῶν ἡ ὑπαρξίς δι' ὅσα μεγάλα ἐπιφέρει ἐπιβλαβὴ εἰς τὴν ποσὸν τῆς δημοσίου οικονομίας, ἐπὶ ἤρχετο ἀγὰρ, δὲν κατέστη δὲ δυνατόν νὰ παρακολούθη τὴν πρὸς τὴν ἀναρχίαν καὶ τὸν ἐμφύλιον σπαρασμοῦν ἐξέλιξιν τῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως, τῆς ὁποίας ἡ ἀπαρχὴ ὠρεῖτο εἰς τὴν ἐξωθεῖσιν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Μόνον μετὰ πάροδον τεσσάρων ἐτῶν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ἡ ἀγωνιζομένη τὸν πρὸς ἀνεξαρτησίαν ἀγῶνα Ἑλλάς ὑπέστη τὰ πάνδημα ἐκ τοῦ ἐμφυλίου σπαρασμοῦ καὶ τῆς ἀναρχίας, κατέστη δυνατόν νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐνιαίας καὶ ἰσχυρῆς διοικήσεως.

Ἡ συνέλευσις ἐν Τροιζίνι Γ' Ἐθνοσυνέλευσις ἀπεφάσισε τὴν 27ην Μαρτίου 1827 διὰ ψηφίσματος αὐτῆς ὅπως παραδοθῇ ἡ νομοθετικὴ δύναμις εἰς ἕνα καὶ μόνον, δεχθεῖσα μετὰ τινὰς ἡμέρας ὁμοφώνως πρότασιν περὶ ἐκλογῆς τοῦ κόμιστος Ἰωάννου Καποδίστρια ὡς Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ ἐπταετῆ θητείᾳ. Ἡ ἴδια συνέλευσις ἐψήφισε τὸν Μάιον τοῦ 1827 τὸ Πολιτικὸν Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον περιέλαβε τὰς βασικὰς ταύτας διατάξεις περὶ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, ἐνῶ πρωτίστως ἐκήρυσσε τὴν Κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ. «Ἡ Κυριαρχία ἐνυπάρχει εἰς τὸ ἔθνος» πᾶσα ἐξουσία πηγάζει ἐξ αὐτοῦ καὶ ὑπάρχει ὑπὲρ αὐτοῦ. Περαιτέρω φρίζετο ὅτι ἡ Κυριαρχία τοῦ ἔθνους διαίρεται εἰς τρεῖς ἐξουσίας: Νομοθετικὴν, Νομοτελεστικὴν καὶ Δικαστικὴν. Ὅριζον ἰδίως τὸ Πολιτικὸν Σύνταγμα τοῦ 1827 ὅτι ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀνήκει ἰδιαιτέρως εἰς τὸ ὄργανον τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, ὅπερ ὀνομάζεται Βουλὴ, καθέρου ὑπὲρ αὐτῆς μεγαλύτεραν ἐναντι τοῦ Κυβερνήτου δύναμιν, καθ' ὅσον ἀνεγνωρίζετο εἰς αὐτὸν μόνον ἀναδελφικὸν δικαίωμα ἀρνησικυρίας, ἠρνετο δὲ τὸ δικαίωμα τοῦ Κυβερνήτου πρὸς διάλυσιν τῆς Βουλῆς. Ἐν τούτοις καὶ ἡ Βουλὴ, διὰ τῆς καθιερώσεως τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀπαραβίαστου τοῦ Κυβερνήτου, δὲν ἠδύνατο νὰ κηρύξῃ ἐκπτώσιν αὐτοῦ, καθίστα δὲ ὑπευθύνος διὰ τὰς δημοσίας πράξεις του τοὺς γραμματεῖς τῆς Ἐπικρατείας.

Τὸ Σύνταγμα ὅμως τοῦτο δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῇ. Ἡ ἴδια ἡ Βουλὴ, ἡ ὁποία ἐξέλεγε κατ' ἐφαρμογὴν αὐτοῦ διὰ τὴν ἀσκήσιν τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, ἀμα τὴν ἀφίξει τοῦ Κυβερνήτου ἐδέχθη τὴν πρότασιν αὐτοῦ περὶ προσωρινῆς διαλύσεώς της. Καίτοι δὲ κατὰ τὴν ἐν Τροιζίνι Γ' Ἐθνοσυνέλευσιν εἶχε ψηφισθῆ ὅτι ἐπὶ οὐδεμίᾳ προφάσει καὶ περιστάσει δύναται ἡ Βουλὴ ἢ ἡ Κυβέρνησις νὰ νομοθετήσῃ ἢ νὰ ἐνεργήσῃ τι ἐναντίον εἰς τὸ παρὸν πολιτικὸν σύνταγμα τῆς 18 Ἰανουαρίου 1828 ἡ Βουλὴ ἀνέστειλε τὴν ἰσχὺν τοῦ Συντάγματος: «Ἐπειδὴ, ἔλεγεν ἡ Βουλὴ, αἱ δυνάμεις τῆς Πατριδοῦς περιστάσεις καὶ ἡ διάρκεια τοῦ πολέμου δὲν ἐσυγχώρησαν οὔτε συγχωροῦσι τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐν Τροιζίνι ἐπικυρωθέντος καὶ ἐκδοθέντος πολιτικοῦ συντάγματος καθ' ὅλην αὐτὴν τὴν ἔκτασιν, ἐπειδὴ ἡ σωτηρία τοῦ ἔθνους εἶναι ὁ ὑπερταύτων πάντων τῶν νόμων καὶ ἐπειδὴ ἡ Βουλὴ ἀνεδέχθη παρὰ τοῦ λαοῦ τὴν πρόνοιαν τῆς αὐτῶν σωτηρίας» ἡ Βουλὴ μόνον σκοπὸν ἔχουσα νὰ σωθῇ ἡ Ἑλλὰς καὶ ὡς ἰερωτάτων τῆς χρέος θεωροῦσα τοῦτο καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τοῦ ὁποῖου ἐνεπίστευθη τὴν φροντίδα καὶ ἐπειδὴ ὁ Κυβερνήτης ἐπρόβαλε σχέδιον μεταβολῆς Διοικήσεως προσωρινῶς...». Ἀντὶ τῆς Βουλῆς ἰδρύετο τότε τὸ «Πανελλήνιον» τὸ ὁποῖον μετῆς μετὰ τοῦ Κυβερνήτου τῶν ἔργων καὶ τοῦ ὑπεύθυνου τῆς Κυβερνήσεως ἔως τῆς συγκροτήσεως τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἥτις θέλει συνελθεῖ ἐντὸς τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς 1828». Τὸ πρακτικὸν ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῆς ἐν Ἀργεὶ συνέλευσεως Δ' Ἐθνοσυνελεύσεως, ἡ ὁποία προσκείμενη εἰς τὸν Κυβερνήτην, ἀπέδεχθη τὴν ἀντὶ τοῦ «Πανελληνίου» ἰδρυμένην τῆς Γερουσίας, συμβουλευτικὸν κυρίως ὄργανον, συγκαλούμενον ἐξ 27 μελῶν διορισμένων ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου. Ἡ ἐγκαταστάσις οὕτω δικτατορικῆς ἐξουσίας τοῦ Κυβερνήτου, ἀνεγνωρίζον ἰσχυρὰν ἀντιπολιτεύσιν, ἡ ὁποία μετὰ τὴν γαλλικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1830 κατέστη ἰσχυρότερα, κατέληξε δὲ εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ τυραννικοῦ καὶ ἀπαύτου ἀρχικοῦ Κυβερνήτου (1831). Νέα Ἐθνοσυνέλευσις ἡ ἐν Ἀστροὶ συνέλευσις Ε' Ἐθνοσυνέλευσις τὸ 1831, ἐψήφισεν εἰς Ναύπλιον τὰς ἀρχὰς τοῦ 1832 τὸ «ἡγεμονικὸν Σύνταγμα», τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἐφαρμόσθη. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1832 συνήλθεν εἰς τὸ Ἄργος ἄλλη Ἐθνοσυνέλευσις ἡ ὁποία μὴ ἀναγνωρίζουσα τὴν νομιμότητα τῆς Ε' Ἐθνοσυνελεύσεως ἐξώρηνεν αὐτὴν ὡς συνέλειαν τῆς ἐν Ἀργεὶ Δ' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἀνομοσθεῖσα ἐπὶ κατὰ συνέλειαν Δ' Ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως. Αὕτη ἐδρεύουσα κυρίως εἰς τὴν Πρωσίαν, ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Βασιλέως Ὀθωνος διὰ τοῦ ψηφίσματος αὐτῆς τῆς 27 Ἰουλίου 1832. Οὕτω παραλλήλως πρὸς τὴν Γερουσίαν ὑπῆρχεν ἡ Ἐθνοσυνέλευσις τῆς Πρωσίας. Ἀμφότεροι μὴ ἀναγνωρίζουσαι ἀλλήλας, εἶχον ἐκτεθῆ εἰς δεινὸν πόλεμον. Ἀλλ' ἡ ἐν Πρωσίᾳ Ἐθνοσυνέλευσις ἡ ὁποία ἐπὶ πᾶσι νὰ ψηφίσῃ τὸ μοναρχικὸν σύνταγμα, τῆ ἐπιμεδράσει τῶν πρῶν Συμμάχων Δυνάμεων, ἀξίως ὅπως τοῦτο ψηφισθῇ τῆ συμπράξει τοῦ βασιλέως, ἀπέσχε τοῦ ἔργου τῆς, δι' αὐθεΐαν ἐν τελείᾳ δυνάμει ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ ἔθλου καί μὴ Ἐπανάλαβουσα οὐδέποτε πλέον τὰς ἐργασίας αὐτῆς. Ἐβδόμη μάλιστα ἐντεῦθεν ἀσφαρμῆ εἰς ἔξουσιαν ἱστορικοῦ νὰ κάμουν τὴν ἴλιαν ἀμείβωλον διαπίστωσιν, καθ' ἣν εἰς χάραν ἐν τῇ ὁποίᾳ εἰ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους ἀποδιώκονται διὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ συνταγματικὸν πολιτεύμα ὡς

έν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ καὶ ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶδε πρῶτον νὰ γίνῃ κράτος καὶ εἶτα συνταγματικὸν Κράτος.

2. Ἡ ἀπόλυτος Μοναρχία

Εἰς τὰς 25 Ἰανουαρίου 1833, ἅμα τῇ ἀποδιδάσει τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος εἰς Ναύπλιον, ἐδημοσιεύθη ἡ πρὸς τοὺς Ἑλληνας διακήρυξις τῆς ἀκούσας τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ Ἀνακτοῦ Ἀντιβασιλείας ἡ ὁποία οὐδὲν περὶ συντάγματος περιέχουσα ἤρχιζεν: «Ὁθων ἕλω Θεοῦ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος». Οὕτω διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῆς νομοθετικῆς καὶ ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, καθιερώθη, μετὰ τὰ πρῶτα δημοκρατικὰ πολιτεύματα τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος, ἡ ἀπόλυτος Μοναρχία. Ἄλλως τε οὐδεμία ταιωρῆ ὑπὸ σχέσεϊ περὶ αὐτοῦ τοῦλάχιστον καθιερώσεως τῆς συνταγματικῆς Μοναρχίας εἶχε δοθῆ διὰ τῆς συνθήκης τῆς 25 Ἀπριλίου 1832, διὰ τῆς ὁποίας ἐρουθιμώθησαν ὀριστικῶς τὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος μεταξὺ τῶν τριῶν προσηλωμένων Δυνάμεων καὶ τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας, ἀπλῶς δὲ διὰ τῆς προκηρύξεως τῆς Συνδιασκέψεως τοῦ Λονδίνου τῆς 18/30 Ἀυγούστου 1832 εἶδικο συμβουλῆ πρὸς τοὺς Ἑλληνας ὅπως βοηθήσουν τὸν Βασιλέα μετ' ἀφοσίωσός διὰ νὰ εἰσῆγῃ εἰς τὸ κράτος ὀριστικὸν Σύνταγμα, παραλλήλως δὲ ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς τῆς Βαυαρίας διεβεβαίωσεν τὴν προσωπικὴν κυβερνήσιν τῆς Ἑλλάδος ὅτι ἐκ τῶν πρώτων φροντίδων τῆς Ἀντιβασιλείας, ἡ ὁποία ζωρήθη διὰ νὰ διαικήται τὸ Βασίλειον κατὰ τὴν ἀντικεινότητα τοῦ Βασιλέως, ἐστὶν ἡ σύγκλησις γενικῆς τοῦ ἔθνους Συνελεύσεως, ἡ ὁποία θὰ ἐπιπροσέθῃ δὲ συνεργασθῆ μετὰ τῆς Ἀντιβασιλείας εἰς τὴν προπαρασκευῆν τοῦ ὀριστικοῦ τοῦ Κράτους Πολιτεύματος. Αἱ τελευταῖαι αὗται ἀόριστοι ὑποσχέσεις οὐδέποτε ἐπραγματοποιήθησαν, αὐτὲ ἴσο δυνατὸν νὰ ζητηθῆ ἡ πραγματοποίησις αὐτῶν ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὅτε ἀκριδῶς εἶχον ἐπικρατήσει οἱ ἐχθρικοί διακείμενοι πρὸς τοὺς «συνταγματικούς» τοὺς ὁποίους πρὸ ὀλίγου εἶχον διαλύσει βίαιως εἰς τὴν Πρόνοιαν καὶ ὁ Ὁθων ἐξ ἄλλου, ἐνηλικιωθεὶς τὴν 20 Μαΐου 1835 καὶ ἀναλαβὼν τὴν Κυβέρνησιν τῆς χώρας, οὐδὲν περὶ Συντάγματος ἔλεγεν ἐν τῇ Διακήρυξί αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἑλληνας κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐνηλικιώσεώς του. Τὸ συσταθὲν διὰ τοῦ Βασιλικοῦ Διατάγματος τῆς 18/30 Σεπτεμβρίου 1835 περὶ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας συμβουλευτικῶν σώμα ἀνεπλήρου τὴν ἔλλειψιν τῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἀντιπροσωπείας τῶν Ἑλλήνων.

3. Ἡ Συνταγματικὴ Μοναρχία

Τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1843 ἐπανάστασις ἐκράγισα ἐν Ἀθῆναις ἠνάγκασε τὸν Ὁθωνα νὰ δεχθῆ τὴν σύγκλησιν Ἐθνοσυνελεύσεως πρὸς ψήφισιν Συντάγματος, τὴν δὲ 8 Νοεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους συνήχθη ἡ πρώτη ἐν Ἀθῆναις Ἐθνοσυνέλευσις. Τὸ ὑπ' αὐτῆς ψηφισθὲν Σύνταγμα, ὅπερ ἔθετο ὡς συνθήκη μεταξὺ Βασιλέως καὶ ἔθνους, ἐκυρώθη ὑπὸ τοῦ Ὁθωνος, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὴν ἐπὶ τοῦ Συντάγματος ὄρκον τὴν 18 Μαρτίου 1844. Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1844 εἶχεν ὡς πρότυπον τὸν Γαλλικὸν Χάρτην τοῦ 1830 καὶ τὸ βελγικὸν Σύνταγμα τοῦ 1831, χωρὶς ὅμως νὰ ἀναφέρῃ τὴν εἰς αὐτὰ ἀναγεγραμμένην ἀρχὴν τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ. Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1844 καθιέρωνε τὴν συνταγματικὴν μοναρχίαν, μάλιστα δὲ οὐδεμίαν περὶ ἀναθεωρήσεως αὐτοῦ διάταξιν περιελάμβανε, ὥστε αὐτὴ τότε μόνον ἴσο δυνατὴ ἐφ' ὅσον ὑπῆρχε συγκυρῶσις τοῦ Βασιλέως. Ἐξ ἄλλου ἐν τῷ Συντάγματι τοῦ 1844 ὀρίετο ὅτι ἡ Δικαιοσύνη πηγάζει ἀπὸ τοῦ Βασιλέως, ἡ δὲ νομοθετικὴ ἐξουσία ἐνεργεῖται συνάμα ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Γερουσίας.

4. Ἡ Βασιλευομένη Δημοκρατία

Ὁ Ὁθων ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Συντάγματος κατηγορεῖτο διὰ παραβάσεις αὐτοῦ καὶ πανταίως ἐπευβάσεις πρὸς νοθεῖαν τῶν ἐκλογῶν. Ἡ ὑπαρξις ἐξ ἄλλου τῆς Γερουσίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Βασιλεὺς διῶριζεν ἰσοδύναμους τοὺς γερουσιαστάς, ἐμίαιεν αἰσθητῶς τὰ δικαιώματα τῆς ἰσότητος Βουλῆς καὶ συνεπῶς τοῦ ἐκπροσωπούμενου ὑπ' αὐτῆς λαοῦ. Ἐντεῦθεν ὤριμαζε νῆα κατὰ τοῦ Ὁθωνος πραξικοπηματικὴ λύσις. Πράγματι τὴν νύκτα τῆς 10 πρὸς τὴν 11 Ὀκτωβρίου 1842 ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ἐπαναστατήσας κατήργησε διὰ παλλαϊκοῦ ψηφίσματος τὴν βασιλείαν τοῦ Ὁθωνος. Ἡ ἐκλεγείσα προσωρινὴ κυβέρνησις συνεκάλεσε τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν διὰ τὴν 10 Δεκεμβρίου. Ἡ συγκληθεῖσα κατὰ τὴν προαριθρισθεῖσαν ἡμέραν Β' ἐν Ἀθῆναις Ἐθνοσυνέλευσις ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀντεπροσωπεύθησαν καὶ οἱ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος Ἑλληνας, ἐκήρυξε ἐαυτὴν νόμιμον μετὰ ἑνα μῆνα, κατόπιν δὲ ἐκήρυξε τὸν Ὁθῶνα ἐν χρεΐα, συγχρόνως δὲ ἐπέλεξε συνταγματικὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας Γεώργιον. Χριστιανὸν Γουλιέλμον ὑπὸ τὸ ὄνομα Γεώργιος Α' Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων. Μετὰ τὴν ἐλευσιν τοῦ νέου Βασιλέως ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἐπέδωκε διάφορα ἀποφάσματ' ἀπὸ τῶν σημαντικωτέρων τῶν ὁποίων ὑπῆρχε τὸ καθυλιεῖν τὰ δικαιώματα τοῦ Βασιλέως ὡς ἐνός τῶν ὁρίων τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Οὕτω τὸ ψήφισμα τῆς 9 Ὀκτωβρίου 1843 ὀρίεν ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς κυρώσεως τῶν νομοθετημάτων τῆς Συνελεύσεως, πλὴν τοῦ Συντάγματος. Κατὰ ταῦτα ὁ Βασιλεὺς δὲν ἐλάμβανε μέρος εἰς τὴν συνταγματικὴν ἐξουσίαν, ἡ ὁποία ἤσκητο ὑπὸ μόνῃ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. Τὰ συντακτικὸν ἔργον τῆς Β' Ἐ

θνοσυνελεύσεως ἔληξε τὸν Νοέμβριον τοῦ 1864 τὴν δὲ 17 Νοεμβρίου αὐτοῦ ὤμοσε τὸν ἐπὶ τούτου ὄρκον ὁ Βασιλεὺς, ἐδημοσιεύετο τὸ νέον Σύνταγμα, τὸ γνωστὸν ὡς Σύνταγμα τοῦ 1864, ἰσχύσαι ἀνευ ἀναθεωρήσεως πλὴν τῶν περὶ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας διατάξεων, ἐπὶ τεσσάρωντα ἔξ ἐτη. Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864 καθιέρωνε τὴν ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ στηριζομένην βασιλείαν, τὴν ἄλλως χαρακτηρισθεῖσαν βασιλευομένην δημοκρατίαν. Οὕτω ἐνὸς τῷ Συντάγματι τοῦ 1844 καθιέρωνε τὴν συνταγματικὴν μοναρχίαν, τὴν ἄλλως κληθεῖσαν περιορισμένην μοναρχίαν. Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864 καθιέρωνε τὴν περιορισμένην δημοκρατίαν, καθ' ἣν ὁ κυρίαρχος λαὸς ἰδίᾳ βουλήσῃ περιορίζεται ἰδρῶν ἰσοδύναμους καὶ κατὰ διαδοχὴν Βασιλεῖ, ὄργανον τοῦ Κράτους ἀνεξάρτητον, περιστελλόν τὴν δύναμιν τοῦ λαοῦ. Κατὰ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1844, ὁ μονάρχης συνεκέντρωνεν ὅσας τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, ἐνὸς κατὰ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864 αὐτὴ ἤδρευε παρὰ τῷ λαῷ.

5. Ἡ ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος κατὰ τὸ 1911.

Ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἀθηνῶν τοῦ 1909 κατέστησεν ἀναγκαίαν τὴν ἀναθεώρησιν τῶν μὴ θεμελιωδῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος, ἡ ὁποία ὅμως ἐγένετο κατὰ παράβασιν τῶν περὶ ἀναθεωρήσεως αὐτοῦ ὀρισμῶν τοῦ άρθρου 107. Τὴν 1 Ἰουνίου 1911 ὑπογραφὴν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἐδημοσιεύθη τὸ ἀναθεωρηθὲν ὑπὸ τῆς Διπλῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς Σύνταγμα τοῦ 1864. Τὸ ἀναθεωρηθὲν Σύνταγμα δὲν ἀπέτελε νῆον Σύνταγμα ἀλλ' αὐτὸ τούτο τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864 ἀναθεωρηθὲν ἀπλῶς. Ἐντεῦθεν τὸ δημοσιευθὲν εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως τῆς 1 Ἰουνίου 1911 συναρμολογημένον κείμενον ἀερεῖ ἐπὶ κεφαλῆς, μετὰ τὴν φράσιν εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου καὶ Ἀδιασπῆτου Τριάδος, τὴν φράσιν: «Ἡ ἐν Ἀθῆναις Β' τῶν Ἑλλήνων Ἐθνικὴ Συνέλευσις ψηφίζει διὰ νὰ καταδείξῃ ὅτι δὲν πρόκειται περὶ νέου συντάγματος, ἀλλὰ περὶ τοῦ Συντάγματος τοῦ ὁποῖου εἶχε ψηφίσει ἡ Συνέλευσις τοῦ 1864, ὅστις μόνον διατάζει τινὰς ἀναθεωρήσεις ὑπὸ τῆς Β' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς τοῦ 1911. Διὰ τοῦ ἀναθεωρηθέντος Συντάγματος, πλὴν τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν παλαιῶν μὴ θεμελιωδῶν διατάξεων, εἰσηχθῆσαν καὶ νῆαι μὴ θεμελιώδεις τοιαῦται, αὐταπεικρινόμεναι εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ πρὸς πληρωσὴν τῶν ἐλλείψεων τῆς ὁποίας ἡ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀναθεωρηθέντος Συντάγματος πείρα εἶχε καταδείξει. Ἐκ τῶν σημαντικωτέρων νέων διατάξεων ὑπῆρξαν αἱ περὶ συστάσεως τῶν Κοινοβουλευτικῶν Ἐπιτροπῶν πρὸς ἐπεξεργασίαν τῶν ὑποβαλλομένων νομοσχεδίων, αἱ περὶ καθιερώσεως ἀσυμβιβάστου τοῦ βουλευτικοῦ ἀδιώματος πρὸς ὀρισμένης ἰδιωτικῆς θέσεως, αἱ περὶ ἀποκλεισμοῦ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ στρατιωτικῶν ἐκ τῆς ἐνεργουῦ πολιτικῆς, αἱ περὶ καταγεωργήσεως τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας, αἱ περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ θεσμοῦ τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας ὡς ἀνωτάτου διοικητικοῦ δικαστηρίου, αἱ περὶ μονιμότητος τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, αἱ περὶ τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων καὶ ἰδίᾳ αἱ περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ συναγριζέσθαι, αἱ περὶ ἐλευθερίας τοῦ τύπου, αἱ περὶ ἐκπαιδεύσεως διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως, τέλος δὲ αἱ διατάξεις δι' ὧν διηκολύνθη ἡ λύσις τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος.

6. Ἡ Γ' ἐν Ἀθῆναις Ἐθνοσυνέλευσις καὶ ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1922.

Ἡ μετὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 1 Νοεμβρίου 1920 ἀναδειχθεῖσα ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ ἐκήρυξεν ἐαυτὴν συντακτικὴν Συνέλευσιν καὶ ἐπέληθη τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος (1864) 1911, ἀνακοίνεσα ὅμως εἰς τὸ ἔργον τῆς λόγω τῆς ἐπισυμβάσεως μικρασιατικῆς καταστροφῆς τοῦ 1922 καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1922, ἡ ὁποία διέλυσε τὴν Γ' Ἐθνοσυνέλευσιν ἐξαναγκάσασα καὶ τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον εἰς παραίτησιν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Γεωργίου, Ἐκτοτε ἔπαυσε ἰσχύον καὶ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864) 1911 ἡ δὲ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις ἐκυβέρνησε δικτατορικῶς.

7. Ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς Δημοκρατίας

Ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις προσκειμένη εἰς τὴν ῥῆσιν ἀπὸ τοῦ 1915 ἀναπτυχθεῖσαν κίνησιν ὑπὲρ τῆς ἀβασιλευτοῦ δημοκρατίας, προέκηρυξε ἐκλογὰς Συντακτικῆς Συνελεύσεως. Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1923 ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς τὸ ἔξωτερικόν, ἡ δὲ ἀναδειχθεῖσα ἐκ τῶν ἐκλογῶν Συνέλευσις, συναλοῦσα τὴν 2 Ἰανουαρίου 1924 ἀνόμασεν ἐαυτὴν Δ' Συντακτικὴν Συνέλευσιν τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῆς συνεδριάσεων ἐπέληθη τὸ ζήτημα τῆς λύσεως τοῦ πολιτικοῦ ζητήματος, τελικῶς δὲ ἐπεκράτησεν ἡ ἄμερος λύσις αὐτοῦ διὰ τῆς καταλύσεως τῆς Βασιλείας καὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς Δημοκρατίας. Οὕτω ἡ Δ' Ἐθνοσυνέλευσις διὰ τοῦ ψηφίσματος αὐτῆς τῆς 25 Μαρτίου 1924, ἐφήμισε τὴν ἐκπύωσιν τῆς δυναστείας καὶ τὴν ἐσύστασιν τῆς Ἑλλάδος εἰς δημοκρατίαν κοινοβουλευτικῆς μορφῆς, ὑπὸ τῶν δυνάμεων τῆς ἐγκρίσεως τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἀμέσως ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ δημοψηφίσματος, ὅπερ καὶ ἐπραγματοποιήθη τὴν 13 Ἀπριλίου 1924, ἀποδόν ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας. Ἡ Δ' Ἐθνοσυνέλευσις ἐν συνεχείᾳ ἐπέληθη τῆς κατάρτισεως τοῦ νέου Συντάγματος, ἀλλ' ἐν τῷ

μεταξύ τών 'Ιουλίω τον 1925 διά στρατιωτικό κινήματος κατέλαβε τήν εξουσίαν ὁ στρατηγός Θ. Πάγκαλος, ὁ ὁποῖος διέλυσε τήν Δ' εὐνοσυμβουσίαν τήν 29 Σεπτεμβρίου 1925, ἐνώ ἀσήμερον ἐβηρωσίσε διά τήν Εφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τὸ νέον Σύνταγμα τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας, χωρὶς τοῦτο νά ψηφισθῆ ὑπὸ τῆς Εὐνοσυμβουσίας. Ἀλλά καί τὸ Σύνταγμα τοῦτο δὲν ἐβηρωσεν ἡ κυβέρνησις Παγκαλοῦ, ἡ ὁποία τήν 4 'Ιανουαρίου 1926, πραξικοπηματικῶς, κατήργησε τοῦτο ἀνακαρούσα δικτατορίαν. Νέον ὅμως στρατιωτικὸν κίνημα ἐκράγεν τὸν Αὐγούστου τοῦ 1926 ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κοινδύνην ἀνέστρεψε τήν δικτατορίαν Παγκαλοῦ. Ἡ νέα κυβέρνησις ἐβηρωσίσε τήν 22 Σεπτεμβρίου 1926 τὸ ὑπὸ τῆς κατ' ἐξουσιοδότησιν τῆς Δ' Εὐνοσυμβουσίας Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς καταρτισθῆν σύνταγμα, ἐνώ συγχρόως προσέκρινεν ἐκλογὰς ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς διά τήν 7 Νοεμβρίου 1926. Ἡ ἐκλεγείσα ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ ἐπεδραστηρίασα τὸ ὑπὸ τῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Δ' Εὐνοσυμβουσίας ψηφισθῆν Σύνταγμα, κατέληξεν εἰς τὴν ψήφισιν τοῦ νέου Συντάγματος τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας τὸ ὁποῖον ἐβηρωσθη τήν 3 'Ιουλίω 1927 διά τῆς Εφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως.

Εἰς τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξέσπευον ὁ δημοκρατικὸς χαρακτὴρ τοῦ νέου πολιτεύματος, τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἀνομιάζετο Ἑλληνικὴ Δημοκρατία, ἀνάτοπος Ἄρχων αὐτοῦ καθίστατο ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, ἰδρῦετο δὲ βέλτερον νομοθετικὸν σῶμα, ἡ Γερουσία. Τὸ Σύνταγμα τοῦτο πλὴν τῶν πρὸς τὸ νέον πολιτεῖμα προσιδιάζουσῶν διατάξεων, αἱ ὁποῖαι ἐλήφθησαν ἰδίως ἐκ τῶν Συνταγματικῶν τῶν ἀνακυβησῶν ἐκ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου δημοκρατικῶν Γερμανίας, Πολωνίας καὶ Ἰσχυροσλοβακίας, περιέλαβε πανομοιότυπος τὸ πλεῖστον μέρος τῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864)1911. Αἱ διατάξεις κατ' ἄς ἡ ἀσκήσις τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας ἀντιθέτω εἰς τὰ δύο νομοθετικά Σώματα, τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Γερουσίαν, ἀποκλειόμενου παντὸς δικαιώματος ἀναμίξεως τοῦ Ἀνωτάτου Ἀρχόντος εἰς τὰ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, ὑπεροουθῆσαν ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ ἐκλειψαντος μοναρχικοῦ παράγοντος ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐξ ἄλλου ὠρίζετο ὅτι θέλει ἀσκήσεται ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας διά τῶν ὑπευθύνων αὐτοῦ ὑπουργῶν, ἀλλὰ καθωρίσθη ῥητῶς ὅτι ἡ κυβέρνησις πρέπει νά ἀπολαμβάνη τῆς ἐπιτροπισμένης τῆς Βουλῆς, οὐχὶ δὲ καί τῆς Γερουσίας. Τέλος οὐδεμία ἐπὶ ῥητῶ μεταβολὴ ἐπὶ τοῦ τύπου τῆς ἀσκήσεως τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας, προεβλέπετο ὅμως ἡ σύστασις τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας, τὸ ὁποῖον καίτοι προεβλέπετο καί ἀπὸ τὸ ἀναθεωρηθῆν σύνταγμα τοῦ 1864 δὲν εἶχεν εἰσαχθῆ συσταθῆ. Λόγω τοῦ διέποντος τοῦ Συντάγματος ἐκείνου δημοκρατικὸ πνεῦματος καθιερώθη ἐντονωτέρῃ ἡ ἐξουσιοδότησις τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων.

8. Ἡ παλινορθωσις τῆς Βασιλείας

Μετὰ τὴν ἐκρήξιν καὶ καταστολὴν τοῦ κινήματος τῆς 1 Μαρτίου 1935 φάσις ν' ἀναπτύσσεται ἔντονος κίνησις πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ πολιτεύματος τῆς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας καὶ τῆς διὰ προηγουμένου δημοψηφίσματος παλινορθώσεως τῆς Βασιλείας. Προηγήθη ὅμως τούτου ψήφισμα τῆς ἐν τῷ μεταξύ συγκληθείσης Ε' Ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων

Συνολεύσεως, εἰς τὴν ὁποῖαν δὲν μετεἶον τὰ δημοκρατικὰ καλούμενα κόμματα, ἀποσχόντα τῶν πρὸς ἀνάδειξιν αὐτῆς γενομένων τήν 9 'Ιουλίω 1935 ἐκλογῶν, διὰ τοῦ ὁποῖου κατηργεῖτο τὸ πολιτεῖμα τῆς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας καὶ ἐπανευκαθίστατο τὸ πολιτεῖμα τῆς Βασιλευμένης Δημοκρατίας. Συγχρότως διά τῆς ὑπ' ἀριθ. Ζ' Συντακτικῆς Πράξεως τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1935 κατηργεῖτο τὸ Σύνταγμα τῆς 3 'Ιουλίω 1927, ἐπανεφέρετο δὲ ἐν ἰσχύϊ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864)1911, διατηρουμένων ἐν ἰσχύϊ ἀρκέτων διατάξεων τοῦ Δημοκρατικοῦ Συντάγματος ἰδίως τῶν περὶ Συμβουλίου Ἐπικρατείας, τῶν περὶ τοῦ καθεστῶτος τῆς Χερσονήσου τοῦ Ἄθω, τῶν περὶ προσόντων τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων, τῶν περὶ τρόπου ψηφίσεως τῶν εἰς τὴν Βουλὴν ὑποβαλλομένων προτάσεων νόμου κ. ἄ. Τὴν 3 Νοεμβρίου 1935 ἐπραγματοποιήθη καὶ ἡ διενέργεια τοῦ δημοψηφίσματος, τὸ ὁποῖον ἀπέβη ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Β' εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ἡ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Βασιλέως ἐκλεγείσα νέα Βουλὴ τήν 21 'Ιανουαρίου 1936, ἡ ὁποία ἐπρόκειτο νά ἀναθεωρήσῃ καὶ νά καταρτίσῃ τὸ νέον Σύνταγμα, δὲν κατέστη δυνατόν λόγω τῆς ἀνομοιογενείας τῆς καὶ συνέληθις ἐκ τακτικῆς συνεδριάσεως καὶ νά δώσῃ ἐκ τῶν κόλπων αὐτῆς κυβέρνησιν. Τὴν 4 Αὐγούστου 1936 ἡ Κυβέρνησις Μεταξά, συναινέσει τοῦ Βασιλέως, ἀναστέλλουσα τὰς περὶ Βουλῆς διατάξεις τοῦ Συντάγματος, ἀνελάμβανε τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας, συγκεντρώσασα ἐν ἑαυτῇ τὴν τε νομοθετικὴν καὶ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν.

Κατὰ τὴν μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Γερμανοϊταλῶν περιόδου, δὲν γίνεται λόγος φυσικὰ περὶ Συνταγματικῆς. Αἱ ὑπὸ τῆς κηδεμονίας τῶν κατακτητῶν κατοχικῶν κυβερνήσεως ἐκυβέρνων τὴν χώραν λαϊθανόντως, βάσει διαγυγελμάτων ἢ ἐν ὀνόματι καὶ κατὰ διαταγὴν τῶν κατακτητῶν.

9. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν

Πραγματοποιηθεῖσης τῆς ἀπελευθέρωσως τῆς χώρας ἐπαυθῆν ἐν ἰσχύϊ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864)1911 ὡς τοῦτο εἶχε τεθῆ ἐν ἰσχύϊ τοῦτο διά τῆς Ζ' Συντακτικῆς Πράξεως τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1935. Ἡ ὑπὸ τῶν ἐκλογῶν τῆς 31 Μαρτίου 1946 ἀναδειχθείσα Δ' τῶν Ἑλλήνων ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ, ἐπιφορτισθείσα τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ προσηρῶν τοῦτο Συντάγματος καὶ τὴν κατάρτισιν τοῦ νέου Συντάγματος τοῦ Βασιλέως ἀπέθεσε εἰς τὴν ὑπ' αὐτῆς καταρτισθείσαν Συνταγματικὴν Ἐπιτροπὴν τὴν σύνταξιν τοῦ σχεδίου τοῦ νέου Συντάγματος τῆς χώρας. Αὕτη ἀπασχοληθείσα εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ νέου Συντάγματος συζητήσεις ἐπὶ τρία καὶ ἡμισυ ἔτη ἔφερον εἰς πέρας τὸ ἔργον τῆς, ἀλλ' ἡ ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ δὲν κατέστη δυνατόν νά ψηφίσῃ τὸ αὐτὸ, διαλυθείσα ἐν τέλει διά τοῦ ἀπὸ 6 'Ιανουαρίου 1950 Βασιλικοῦ Διατάγματος. Ἡ ἐκ τῶν ἐκλογῶν τῆς 5 Μαρτίου 1950 προελθοῦσα νέα Βουλὴ, οὐσα ἀπλή καὶ μὴ ἔχουσα συντακτικὰ δικαιώματα, κατὰ τὴν ὀρθότεραν γνώμην, δὲν θά δυνηθῆ νά ψηφίσῃ τὸ ὑπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ Συντάγματος Ἐπιτροπῆς τῆς Δ' ἀναθεωρητικῆς Ἐπιτροπῆς καταρτισθῆν Σχέδιον, οὗτω δὲ ὡς ἰσχύον Σύνταγμα παραμένει τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864)1911 ὡς τοῦτο ἐπανεφέρθη διά τῆς Ζ' Συντακτικῆς Πράξεως τοῦ 1935.

Γιάκ. Θ. Πολυκράτης

Ἡ ὀργάνωσις τῆς Πολιτείας

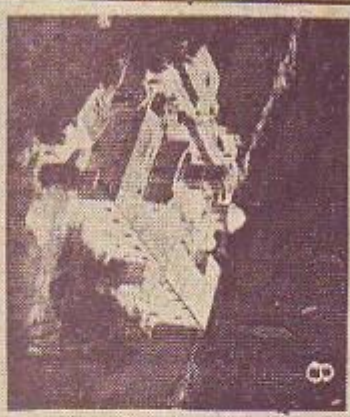
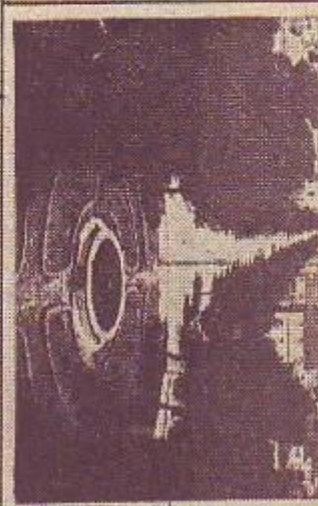
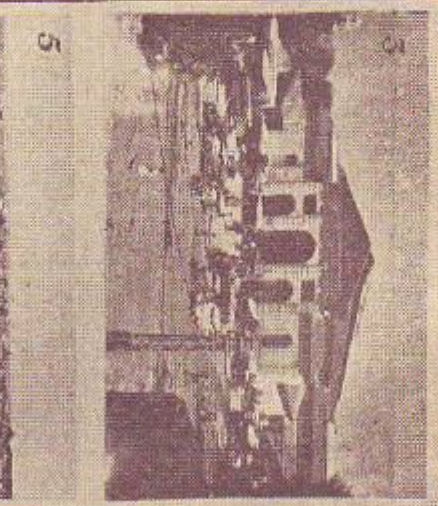
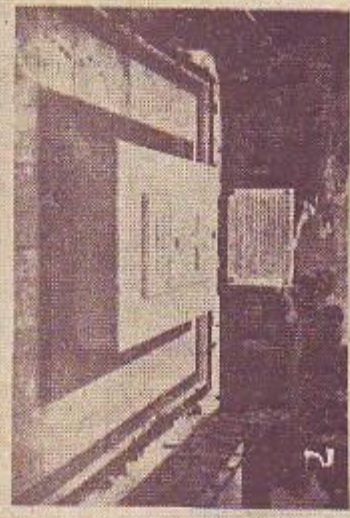
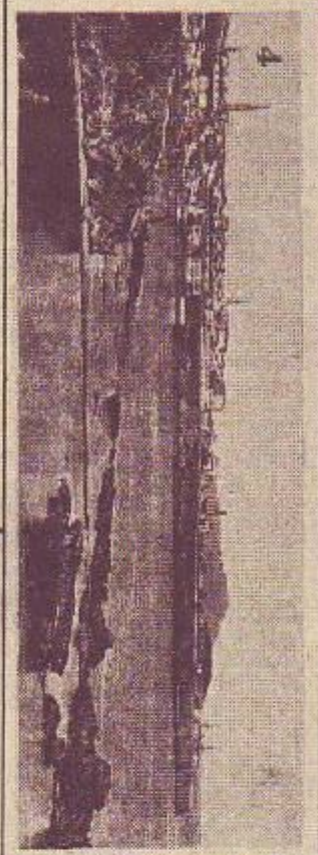
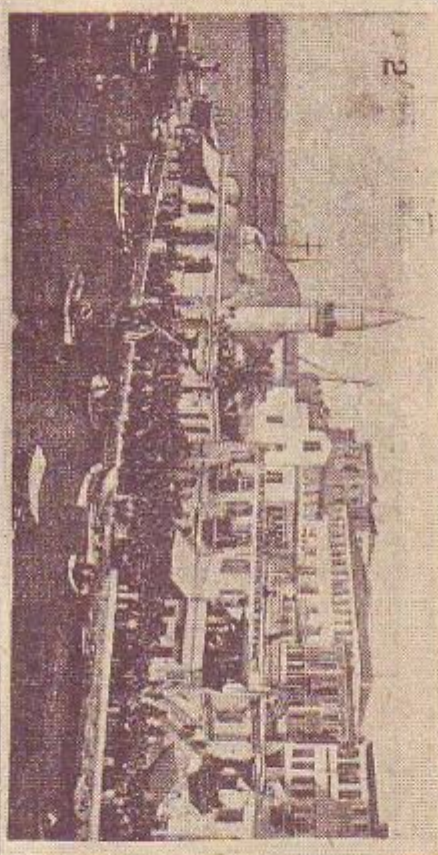
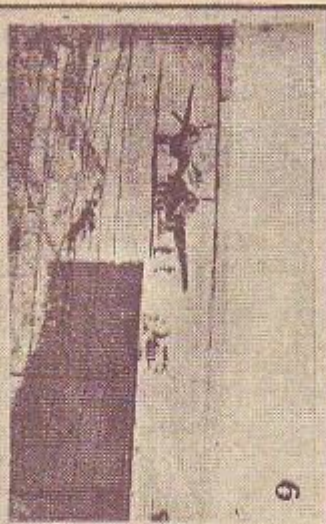
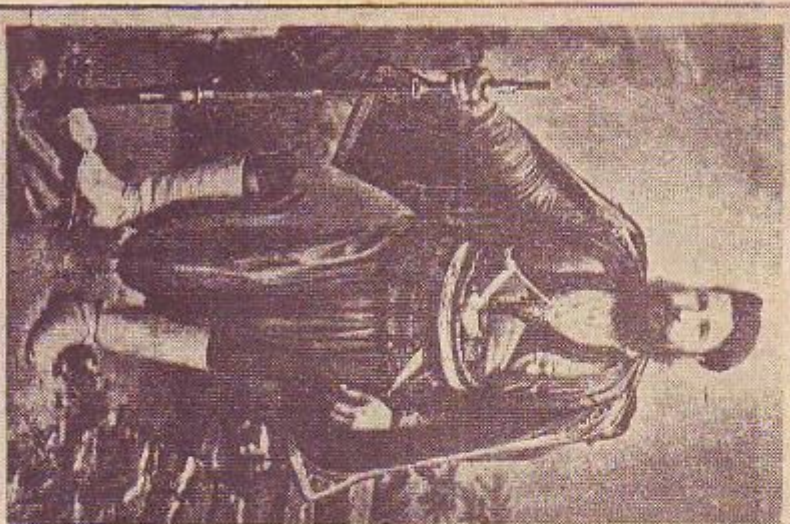
Ἡ ἑλληνικὴ Πολιτεία, ὅπως καὶ πᾶσα Πολιτεία, χειριζομένη τὴν δημοσίαν ἐξουσίαν ὡς ἴδιον δικαίωμα, ἔχει νομικὴν προσωπικότητα. Μὴ ἔχουσα ὅμως φυσικὴν ὑπόστασιν ἐκφράζει τὴν βουλῆσιν αὐτῆς διά τῶν φυσικῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα καλοῦνται ὄργανα αὐτῆς. Εἰδικώτερον, τὰ ὄργανα ταῦτα ἐφ' ὅσον ἀσκῶν ἔργα καὶ ἀρμοδιότητας ἀνατεθειμένας εἰς τὴν διοικητικὴν λειτουργίαν τῆς Πολιτείας, καλοῦνται διοικητικὰ ὄργανα. Τὰ διοικητικὰ ὄργανα εἶναι τὰ ἄλλως λεγόμενα ἔμμεσα ὄργανα τῆς Πολιτείας, τῶν ὁποίων ἡ θέσις δὲν ρυθμίζεται ἀποκλειστικῶς ἐκ τοῦ Συντάγματος, ἀλλ' εἶναι αὕτη ἐξήρητη ἐξ ἄλλων ὀργάνων τῆς Πολιτείας, τῶν καλουμένων ἀμέσων ὀργάνων, τὰ ὁποῖα ἀνεξάρτητα οὐτὰ ἀπὸ ἄλλων ὀργάνων, λαμβάνουν τὴν ἐννοιολογικὴν αὐτῶν πρὸς τὴν Πολιτείαν σχέσιν, τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ἀρμοδιότητας ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ Συντάγματος. Οὕτω ὁ Βασιλεὺς, ἡ Βουλὴ, ὁ λαὸς, ὡς ἐκλογικὸν σῶμα καὶ οἱ δικασταὶ εἶναι ἀμεσα ὄργανα τῆς Πολιτείας, οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι ὅμως εἶναι ἔμμεσα ὄργανα.

Ὁ Βασιλεὺς

Ὁ Βασιλεὺς εἶναι ἀμεσον ὄργανον τῆς Πολιτείας. Ὁ Βασιλεὺς ἔχει τὰ δικαιώματα αὐτοῦ ἐκ τοῦ ὑπὸ τοῦ κυριάρχου λαοῦ τεθέντος Συντάγματος, ὡς ἀμεσον δὲ ὄργανον τῆς Πολιτείας ἐκφράζει ἀμέσως καὶ ἐλευθέρως, ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀρμοδιότητος αὐτοῦ, τὴν θέλησιν τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον προκειμένου περὶ ὀρισμένων λειτουργιῶν διά τοῦ Βασιλέως ὡς ὄργανου θέλει καὶ ἐνεργεῖ. Χωρὶς νά εἶναι τὸ κυριαρχοῦν ὄργανον τοῦ Κράτους ὁ Βασιλεὺς, κατέχει τὴν σπουδαιότητα τῆσιν κατὰ τὴν ἐξάσκησιν τῶν λειτουργιῶν τῆς Πολιτείας, ἔχων ἰδίως τὰς ἐξῆς ἀρμοδιότητας: α) Ὁ Βασιλεὺς συμμετέχει εἰς τὴν ἀσκήσιν τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, ἔχων τὸ δικαίωμα τῆς κυρώσεως καὶ τῆς προτάσεως τῶν νό-

μων. Συγκαλεῖ τὴν Βουλὴν, κηρύσσει τὴν ἔναρξιν καὶ τὴν λήξιν ἐκάστης βουλευτικῆς συνόδου, δυνάμενος ὑπὸ ὀρισμένας ἐν τῷ Συντάγματι τιθεμένας προϋποθέσεις νά ἀναστήλῃ τὰς ἐργασίας αὐτῆς. β) Ὁ Βασιλεὺς εἶναι ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἐκδίδει πρὸς τὰ ἀναγκαῖα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν νόμων διατάγματα, διορίζει καὶ παύει τοὺς ὑπουργοὺς καὶ τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους ἄρχει τῶν κατὰ ἔτη, θάλασσαν καὶ ἀέρα δυνάμειον, κηρύττει πόλεμον, συνομολογεῖ συνθήκας, παριστὰ τὴν Πολιτείαν εἰς τὰς σχέσεις αὐτῆς μετὰ τῶν ἄλλων Πολιτειῶν, ἀντιπροσωπεύει τὴν Πολιτείαν ἀπέναντι τῶν τρίτων προσώπων ἐν γένει, ἀπονέμει τέλος τὰ κεκανονισμένα παράσημα. γ) Ὅσον ἀφορὰ τὴν ἀσκήσιν τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῶν δικαστηρίων, πρὸς ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, ἡ ἀρμοδιότης τοῦ Βασιλέως δὲν ἀνάγεται εἰς τὴν καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἀνάμειξιν αὐτοῦ κατ' αὐτὴν, ἀλλ' ἀπλῶς εἰς τὸν κατὰ νόμον διορισμὸν τῶν δικαστῶν. Ἐξ ἄλλου αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις ἐκτελοῦνται ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως, ὁ ὁποῖος ἐπὶ πλέον ἔχει τὸ δικαίωμα νά ἀποπέμῃ χάριν καὶ νά χορηγῇ ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις συνταγματικῶν διατάξεων ἀμνηστίας.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 29 τοῦ Συντάγματος τὸ πρόσωπον τοῦ Βασιλέως εἶναι ἀνεύθυνον καὶ ἀπαρραβιστόν. Ὁ Βασιλεὺς πρὸς οὐδεμίαν ἀρχὴν ἢ ἐξουσίαν εἰς τὸ κράτος δίδει λόγον τῶν πράξεων του, τυγχάνων, ὑπὸ πολιτικὴν καὶ ποινικὴν ἐπισημ, τελείως ἀνεύθυνος, κατὰ τὸ γνωστὸν νομικὸν πλάσμα κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Βασιλεὺς δὲν δύναται νά πράττῃ τὸ κακόν. Ἐξ ἄλλου ὁ Βασιλεὺς περιβάλλεται διά μείζονος προστασίας ὑπὸ τοῦ ποινικοῦ νόμου κατὰ πάσης προσβολῆς τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Καθιερωμένης ἐν τῷ Συντάγματι τῆς ἀρχῆς τοῦ πολιτικῆς ἀνευθύνου τοῦ Βασιλέως, ἔπεται ὅτι ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει δύναται νά γίνῃ ἐκθρόνισις αὐτοῦ. Μόνον περιπτώσεις σιωπηρᾶς παραιτήσεως τοῦ Βασιλέως θά ἴητο

1. Κοπή δηλαδή γλυφές. 2. Μία ιστορική φωτογραφία της ύπαιθρου των Ήρωνος. 3. Η όψη από θαλάσσης του παλαιού τμήματος των Χανίων. 4. Τα ερείπια του Δικαστηρίου και η δόξα Μινώτατος. 5. Τα ερείπια του Βασιλείου επί το Άκρωτι. 6. Η μνησ Κομνηνείου της Κισσούρου. 7. Η εικόνα του αρχαίου της Αγίας Σοφίας επί τα Ιονία Κισσούρου.

μεταξύ τών 'Ιουλίω τον 1925 διά στρατιωτικό κινήματος κατέλαβε τήν εξουσίαν ὁ στρατηγός Θ. Πάγκαλος, ὁ ὁποῖος διέλυσε τήν Δ' εὐνοσυμβουσίαν τήν 29 Σεπτεμβρίου 1925, ἐνώ ἀσήμερον ἐβηρωσίσε διά τήν Εφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τὸ νέον Σύνταγμα τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας, χωρὶς τοῦτο νά ψηφισθῆ ὑπὸ τῆς Εὐνοσυμβουσίας. Ἀλλά καί τὸ Σύνταγμα τοῦτο δέν ἐβηρωσεν ἡ κυβέρνησις Παγκαλοῦ, ἡ ὁποία τήν 4 'Ιανουαρίου 1926, πραξικοπηματικῶς, κατήργησε τοῦτο ἀνακαυθίσαντα δικτατορίαν. Νέον ὅμως στρατιωτικὸν κίνημα ἐκράγεν τὸν Αὐγούστου τοῦ 1926 ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κοινδύλην ἀνέστρεψε τήν δικτατορίαν Παγκαλοῦ. Ἡ νέα κυβέρνησις ἐβηρωσίσε τήν 22 Σεπτεμβρίου 1926 τὸ ὑπὸ τῆς κατ' ἐξουσιοδότησιν τῆς Δ' Εὐνοσυμβουσίας Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς καταρτισθῆν σύνταγμα, ἐνώ συγχρόνως προσέκρινεν ἐκλογάς ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς διά τήν 7 Νοεμβρίου 1926. Ἡ ἐκλεγείσα Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ ἐπεξεργασθεῖσα τὸ ὑπὸ τῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Δ' Εὐνοσυμβουσίας ψηφισθῆν Σύνταγμα, κατέληξεν εἰς τὴν ψήφισιν τοῦ νέου Συντάγματος τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας τὸ ὁποῖον ἐβηρωσθη τήν 3 'Ιουλίω 1927 διά τῆς Εφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως.

Εἰς τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξέσπευον ὁ δημοκρατικὸς χαρακτήρ τοῦ νέου πολιτεύματος, τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἀνομιάζετο Ἑλληνικὴ Δημοκρατία, ἀνάτοπος Ἄρχων αὐτοῦ καθίστατο ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, ἰδρύετο δὲ βέλτερον νομοθετικὸν σῶμα, ἡ Γερουσία. Τὸ Σύνταγμα τοῦτο πλὴν τῶν πρὸς τὸ νέον πολιτεῖμα προσιδιάζουσῶν διατάξεων, αἱ ὁποῖαι ἐλήφθησαν ἰδίως ἐκ τῶν Συνταγματικῶν τῶν ἀνακυβησῶν ἐκ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου δημοκρατικῶν Γερμανίας, Πολωνίας καὶ Ἰσχυροσλοβακίας, περιέλαβε πανομοιότυπος τὸ πλεῖστον μέρος τῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864)1911. Αἱ διατάξεις κατ' ἄς ἡ ἀσκήσις τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας ἀντιθέτω εἰς τὰ δύο νομοθετικά Σώματα, τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Γερουσίαν, ἀποκλειόμενου παντὸς δικαιώματος ἀναμίξεως τοῦ Ἀνωτάτου Ἀρχontos εἰς τὰ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, ὑπεροουθῆσαν ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ ἐκλειψαντος μοναρχικοῦ παράγοντος ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐξ ἄλλου ὠρίζετο ὅτι θέλει ἀσκήσεται ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας διά τῶν ὑπευθύνων αὐτοῦ ὑπουργῶν, ἀλλὰ καθωρίσθη ῥητῶς ὅτι ἡ κυβέρνησις πρέπει νά ἀπολαμβάνη τῆς ἐπισημοσύνης τῆς Βουλῆς, οὐχὶ δὲ καί τῆς Γερουσίας. Τέλος οὐδεμία ἐπὶ ῥητο μεταβολὴ ἐπὶ τοῦ τύπου τῆς ἀσκήσεως τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας, προεβλέπετο ὅμως ἡ σύστασις τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας, τὸ ὁποῖον καίτοι προεβλέπετο καί ἀπὸ τὸ ἀναθεωρηθῆν σύνταγμα τοῦ 1864 δέν εἶχεν εἰσαίτη συσταθῆ. Λόγω τοῦ διέποντος τοῦ Συντάγματος ἐκείνου δημοκρατικῶν πνεύματος καθιερώθη ἐντονωτέρῃ ἡ ἐξουσιοδότησις τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων.

8. Ἡ παλινορθωσις τῆς Βασιλείας

Μετὰ τὴν ἐκρήξιν καὶ καταστολὴν τοῦ κινήματος τῆς 1 Μαρτίου 1935 φάσις ν' ἀναπτύσσεται ἔντονος κίνησις πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ πολιτεύματος τῆς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας καὶ τῆς διὰ προηγουμένου δημοψηφίσματος παλινορθώσεως τῆς Βασιλείας. Προηγήθη ὅμως τούτου ψήφισμα τῆς ἐν τῷ μεταξύ συγκληθείσης Ε' Ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων

Συνολεύσεως, εἰς τὴν ὁποῖαν δέν μετεῖον τὰ δημοκρατικὰ καλούμενα κόμματα, ἀποσχόντα τῶν πρὸς ἀνάδειξιν αὐτῆς γενομένων τήν 9 'Ιουλίω 1935 ἐκλογῶν, διὰ τοῦ ὁποῖου κατηργεῖται τὸ πολιτεῖμα τῆς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας καὶ ἐπανευκαθίσταται τὸ πολιτεῖμα τῆς Βασιλευμένης Δημοκρατίας. Συγχρόνως διά τῆς ὑπ' ἀριθ. Ζ' Συντακτικῆς Πράξεως τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1935 κατηργεῖται τὸ Σύνταγμα τῆς 3 'Ιουλίω 1927, ἐπανεφέρεται δὲ ἐν ἰσχύϊ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864)1911, διατηρουμένων ἐν ἰσχύϊ ἀρκέτων διατάξεων τοῦ Δημοκρατικοῦ Συντάγματος ἰδίως τῶν περὶ Συμβουλίου Ἐπικρατείας, τῶν περὶ τοῦ καθεστῶτος τῆς Χερσονήσου τοῦ Ἄθω, τῶν περὶ προσώτων τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων, τῶν περὶ τρόπου ψηφίσεως τῶν εἰς τὴν Βουλὴν ὑποβαλλομένων προτάσεων νόμου κ. ἄ. Τὴν 3 Νοεμβρίου 1935 ἐπραγματοποιήθη καὶ ἡ διενέργεια τοῦ δημοψηφίσματος, τὸ ὁποῖον ἀπέβη ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Β' εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ἡ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Βασιλέως ἐκλεγείσα νέα Βουλὴ τήν 21 'Ιανουαρίου 1936, ἡ ὁποία ἐπρόκειτο νά ἀναθεωρήσῃ καὶ νά καταρτίσῃ τὸ νέον Σύνταγμα, δέν κατέστη δυνατόν λόγω τῆς ἀνομοιογενείας τῆς καὶ συνέληθις ἐκ τακτικῆς συνεδριάσεως καὶ νά δώσῃ ἐκ τῶν κόλπων αὐτῆς κυβέρνησιν. Τὴν 4 Αὐγούστου 1936 ἡ Κυβέρνησις Μεταξά, συναινέσει τοῦ Βασιλέως, ἀναστέλλουσα τὰς περὶ Βουλῆς διατάξεις τοῦ Συντάγματος, ἀνελάμβανε τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας, συγκεντρώσασα ἐν ἑαυτῇ τὴν τε νομοθετικὴν καὶ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν.

Κατὰ τὴν μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Γερμανοϊταλῶν περιόδου, δέν γίνεται λόγος φυσικὰ περὶ Σύνταγμα. Αἱ ὑπὸ τῆς κηδεμονίας τῶν κατακτητῶν κατοχικῶν κυβερνήσεως ἐκυβέρνων τὴν χώραν λαϊθανόντως, βάσει διαγυγελμάτων ἢ ἐν ὀνόματι καὶ κατὰ διαταγὴν τῶν κατακτητῶν.

9. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν

Πραγματοποιηθεῖσης τῆς ἀπελευθέρωσως τῆς χώρας ἐπαυθῆεν ἐν ἰσχύϊ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864)1911 ὡς τοῦτο εἶχε τεθῆ ἐν ἰσχύϊ τοῦτο διά τῆς Ζ' Συντακτικῆς Πράξεως τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1935. Ἡ ὑπὸ τῶν ἐκλογῶν τῆς 31 Μαρτίου 1946 ἀναδειχθεῖσα Δ' τῶν Ἑλλήνων Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ, ἐπιφορτισθεῖσα τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ προσηρῶν τοῦτο Συντάγματος καὶ τὴν κατάρτισιν τοῦ νέου Συντάγματος τοῦ Βασιλέως ἀπέθεσε εἰς τὴν ὑπ' αὐτῆς καταρτισθεῖσαν Συνταγματικὴν Ἐπιτροπὴν τὴν σύνταξιν τοῦ σχεδίου τοῦ νέου Συντάγματος τῆς χώρας. Αὕτη ἀπασχοληθεῖσα εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ νέου Συντάγματος συζητήσεις ἐπὶ τρία καὶ ἡμισυ ἔτη ἔφερον εἰς πέρας τὸ ἔργον τῆς, ἀλλ' ἡ Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ δέν κατέστη δυνατόν νά ψηφίσῃ τὸ τοῦ, διαλυθεῖσα ἐν τέλει διά τοῦ ἀπὸ 6 'Ιανουαρίου 1950 Βασιλικοῦ Διατάγματος. Ἡ ἐκ τῶν ἐκλογῶν τῆς 5 Μαρτίου 1950 προελθοῖσα νέα Βουλὴ, οὐσα ἀπλή καὶ μὴ ἔχουσα συντακτικὰ δικαιώματα, κατὰ τὴν ὀρθότεραν γνώμην, δέν θά δυνηθῆ νά ψηφίσῃ τὸ ὑπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ Συντάγματος Ἐπιτροπῆς τῆς Δ' Ἀναθεωρητικῆς Ἐπιτροπῆς καταρτισθῆν Σχέδιον, οὗτω δὲ ὡς ἰσχύον Σύνταγμα παραμένει τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864)1911 ὡς τοῦτο ἐπανεφέρθη διά τῆς Ζ' Συντακτικῆς Πράξεως τοῦ 1935.

Γιάκ. Θ. Πολυκράτης

Ἡ ὀργάνωσις τῆς Πολιτείας

Ἡ ἑλληνικὴ Πολιτεία, ὅπως καὶ πᾶσα Πολιτεία, χειριζομένη τὴν δημοσίαν ἐξουσίαν ὡς ἴδιον δικαίωμα, ἔχει νομικὴν προσωπικότητα. Μὴ ἔχουσα ὅμως φυσικὴν ὑπόστασιν ἐκφράζει τὴν βουλῆσιν αὐτῆς διά τῶν φυσικῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα καλοῦνται ὄργανα αὐτῆς. Εἰδικώτερον, τὰ ὄργανα ταῦτα ἐφ' ὅσον ἀσκῶν ἔργα καὶ ἀρμοδιότητας ἀνατεθειμένας εἰς τὴν διοικητικὴν λειτουργίαν τῆς Πολιτείας, καλοῦνται διοικητικὰ ὄργανα. Τὰ διοικητικὰ ὄργανα εἶναι τὰ ἄλλως λεγόμενα ἔμμεσα ὄργανα τῆς Πολιτείας, τῶν ὁποίων ἡ θέσις δέν ρυθμίζεται ἀποκλειστικῶς ἐκ τοῦ Συντάγματος, ἀλλ' εἶναι αὕτη ἐξήρητη ἐξ ἄλλων ὀργάνων τῆς Πολιτείας, τῶν καλουμένων ἀμέσων ὀργάνων, τὰ ὁποῖα ἀνεξάρτητα ὄντα ἀπὸ ἄλλων ὀργάνων, λαμβάνουν τὴν ἐννοιολογικὴν αὐτῶν πρὸς τὴν Πολιτείαν σχέσιν, τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ἀρμοδιότητας ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ Συντάγματος. Οὕτω ὁ Βασιλεὺς, ἡ Βουλὴ, ὁ λαός, ὡς ἐκλογικὸν σῶμα καὶ οἱ δικασταὶ εἶναι ἀμεσα ὄργανα τῆς Πολιτείας, οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι ὅμως εἶναι ἔμμεσα ὄργανα.

Ὁ Βασιλεὺς

Ὁ Βασιλεὺς εἶναι ἀμεσον ὄργανον τῆς Πολιτείας. Ὁ Βασιλεὺς ἔχει τὰ δικαιώματα αὐτοῦ ἐκ τοῦ ὑπὸ τοῦ κυριάρχου λαοῦ τεθέντος Συντάγματος, ὡς ἀμεσον δὲ ὄργανον τῆς Πολιτείας ἐκφράζει ἀμέσως καὶ ἐλευθέρως, ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀρμοδιότητος αὐτοῦ, τὴν θέλησιν τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον προκειμένου περὶ ὀρισμένων λειτουργιῶν διά τοῦ Βασιλέως ὡς ὄργανου θέλει καὶ ἐνεργεῖ. Χωρὶς νά εἶναι τὸ κυριαρχοῦν ὄργανον τοῦ Κράτους ὁ Βασιλεὺς, κατέχει τὴν σπουδαιοτάτην θέσιν κατὰ τὴν ἐξάσκησιν τῶν λειτουργιῶν τῆς Πολιτείας, ἔχων ἰδίως τὰς ἐξῆς ἀρμοδιότητας: α) Ὁ Βασιλεὺς συμμετέχει εἰς τὴν ἀσκήσιν τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, ἔχων τὸ δικαίωμα τῆς κυρώσεως καὶ τῆς προτάσεως τῶν νό-

μων. Συγκαλεῖ τὴν Βουλὴν, κηρύσσει τὴν ἔναρξιν καὶ τὴν λήξιν ἐκάστης βουλευτικῆς συνόδου, δυνάμενος ὑπὸ ὀρισμένας ἐν τῷ Συντάγματι τιθεμένας προϋποθέσεις νά ἀναστήλῃ τὰς ἐργασίας αὐτῆς. β) Ὁ Βασιλεὺς εἶναι ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἐκδίδει πρὸς τὰ ἀναγκαῖα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν νόμων διατάγματα, διορίζει καὶ παύει τοὺς ὑπουργοὺς καὶ τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους ἄρχει τῶν κατὰ ἔτη, θάλασσαν καὶ ἀέρα δυνάμειον, κηρύττει πόλεμον, συνομολογεῖ συνθήκας, παριστὰ τὴν Πολιτείαν εἰς τὰς σχέσεις αὐτῆς μετὰ τῶν ἄλλων Πολιτειῶν, ἀντιπροσωπεύει τὴν Πολιτείαν ἀπέναντι τῶν τρίτων προσώπων ἐν γένει, ἀπονέμει τέλος τὰ κεκανονισμένα παράσημα. γ) Ὅσον ἀφορὰ τὴν ἀσκήσιν τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῶν δικαστηρίων, πρὸς ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, ἡ ἀρμοδιότης τοῦ Βασιλέως δέν ἀνάγεται εἰς τὴν καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἀνάμειν αὐτοῦ κατ' αὐτὴν, ἀλλ' ἀπλῶς εἰς τὸν κατὰ νόμον διορισμὸν τῶν δικαστῶν. Ἐξ ἄλλου αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις ἐκτελοῦνται ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως, ὁ ὁποῖος ἐπὶ πλέον ἔχει τὸ δικαίωμα νά ἀποπέμῃ χάριν καὶ νά χορηγῇ ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις συνταγματικῶν διατάξεων ἀμνηστίας.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 29 τοῦ Συντάγματος τὸ πρόσωπον τοῦ Βασιλέως εἶναι ἀνεύθυνον καὶ ἀπαρραβίστον. Ὁ Βασιλεὺς πρὸς ἀδεμίαν ἀρχὴν ἢ ἐξουσίαν εἰς τὸ κράτος δίδει λόγον τῶν πράξεων του, τυγχάνων, ὑπὸ πολιτικὴν καὶ ποινικὴν ἐπισημ, τελείως ἀνεύθυνος, κατὰ τὸ γνωστὸν νομικὸν πλάσμα κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Βασιλεὺς δέν δύναται νά πράττῃ τὸ κακόν. Ἐξ ἄλλου ὁ Βασιλεὺς περιβάλλεται διά μείζονος προστασίας ὑπὸ τοῦ ποινικοῦ νόμου κατὰ πάσης προσβολῆς τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Καθιερωμένης ἐν τῷ Συντάγματι τῆς ἀρχῆς τοῦ πολιτικῆς ἀνεύθυνου τοῦ Βασιλέως, ἔπεται ὅτι ἐν ἀδεμίᾳ περιπτώσει δύναται νά γίνῃ ἐκθρόνισις αὐτοῦ. Μόνον περιπτώσεις σιωπηρῶς παραιτήσεως τοῦ Βασιλέως θά ἴτω

δυνατόν νά υπάρξουν καί διή ή περίπτωσης ἀποστασίας αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καί ἡ περίπτωσης ἀπαδοχῆ τοῦ Στέμματος ἄλλης Παλιτείας. Καί τοῦτο διότι ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρώτην περίπτωσιν, ὁ Βασιλεὺς ἀπαιτεῖται νά προσέβῃ τὴν βρυσκίαν τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν δευτέραν περίπτωσιν κατὰ τὸ ἄρθρον 48 τοῦ Συντάγματος οὐδέποτε τὰ Στέμμα τὰ τῆς Ἑλλάδος καί ἄλλης οἰασθήποτε Ἐπικρατείας δύναται νά συνενωθῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς κεφαλῆς. Δύναται ὁμοῦς ὁ Βασιλεὺς νά παραιτηθῆ ῥητῶς τοῦ Στέμματος, ὅτε ἡ παραίτησις ὡς πράξις κυβερνητικῆ δέου νά φέρῃ τὴν ὑπογραφήν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Βασιλέως ἐφαρμόζονται αἱ περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου διατάξεις τοῦ Συντάγματος. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην δὲν πρόκειται περὶ μετεδίδασως δικαιωμάτων ἢ προκειμένου περὶ θανάτου τοῦ Βασιλέως περὶ κληρονομίας δικαιωμάτων ἄλλ' ἀπλῶς περὶ μεταβολῆς τοῦ προσωπικοῦ φορέως τοῦ βασιλικοῦ ὄργανου τῆς Πολιτείας. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ προσώπου τοῦ Βασιλέως γίνεται παραχρῆμα καὶ αὐτοδικαίως ὑπὸ τοῦ νέου Βασιλέως ἀνευ οὐδεμιᾶς διατυπώσεως, συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν καθ' ἣν ὁ Βασιλεὺς οὐδέποτε ἀποθνήσκει (Rex non moritur). Μόνον ἡ ἐξάσκησις τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων ὑπὸ τοῦ νέου Βασιλέως ὑποβάλλεται εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς προτέρας δόσεως τοῦ ὑπὸ τῷ ἄρθρῳ 43 τοῦ Συντάγματος προβλεπομένου ἔρκου. Ὁ ἔρκος τοῦ Βασιλέως, ὁ ὁποῖος πρέπει νά προηγήται πάσης ἐξάσκησεως ὑπ' αὐτοῦ τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων, ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον ὄρον πρὸς νόμιμον ἐξάσκησιν τῶν δικαιωμάτων τούτων. Ὁ ἔρκος τοῦ Βασιλέως διδεται ἐνώπιον τῶν βουλευτῶν, τῶν ὑπουργῶν, τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τῶν ἄλλων ἀνωτέρων ἀρχῶν. Ἡ δόσις τοῦ ἔρκου ὑπὸ τοῦ Βασιλέως εἶναι ἡ μόνη προϋπόθεσις τῆς νομίμου ἀσκήσεως τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, οὐδεμίαν δὲ ἄλλη διατύπωσις ἢ τελετὴ λαμβάνει χώραν, οἷον στέμμις ἢ χρίσις. Σωματικὴ ἢ πνευματικὴ πάθησις τοῦ Βασιλέως δὲν δύναται νά ἀποτελέσῃ λόγον ἀποκλεισμοῦ ἀπὸ τοῦ θρόνου. Δημιουργεῖται ὁμοῦς τότε περίπτωσης Ἀντιβασιλείας.

Τὰ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου ρυθμίζει κατὰ θεμελιώδη διατάξιν τὸ Σύνταγμα ἐν ἄρθρῳ 45 αὐτοῦ, ὀρίζον ὅτι τὸ ἑλληνοδικόν Στέμμα καὶ τὰ Συνταγματικὰ αὐτοῦ δικαιώματα εἶναι διαδοχικὰ καὶ περιέχονται εἰς τοὺς καθ' ἑξῆς γραμμῆν γνησίους καὶ νομίμους ἀπογόνους τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α', κατὰ τὰς ἐν πρώτοτακτικῶν προτιμωμένων τῶν ἀρρένων. Ἄν ὁ Βασιλεὺς ἀποθνήσκει ἢ παραιτηθῆ, δὲν ὑπάρχει δὲ διάδοχος, ὁ θρόνος χρεῖται, ὁ δὲ νέος Βασιλεὺς ἐκλέγεται πλῆρον κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 52.

Εἰς τὴν περίπτωσιν χρεῖται τοῦ θρόνου ἐκλέγεται, πρὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Βασιλέως, ὑπὸ τῆς Βουλῆς Ἀντιβασιλεὺς, ὁ ὁποῖος κυρίως εἶναι μεσοβασιλεὺς. Οὗτος δὲν ἀπαραίτητος νά εἶναι Ἕλλην πολίτης τοῦ Ἀνατολικοῦ δόγματος, ἀποκλεισμένης τῆς πολυμελοῦς ἀντιβασιλείας. Πλὴν τῆς περιπτώσεως ὁμοῦς ταύτης ἐκλογῆς ἀντιβασιλείας, τὸ Σύνταγμα προβλέπει καὶ ἑτέρας δύο περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται παρ' ἄλλου προσώπου. Ἡ ἐπιστήμη τοῦ Συνταγματικοῦ δικαίου διακρίνει τὸν κυρίως Ἀντιβασιλέα ἀπὸ τὸν λεγόμενον Ἀντιβασιλέα — τοποτηρητὴν. Ὁ κυρίως Ἀντιβασιλεὺς καθίσταται ἀπαραίτητος ἰδίως εἰς περιπτώσιν ἀνηλικότητος τοῦ Βασιλέως ἢ ἀπουσίας αὐτοῦ ἢ ὅταν αὗτος δὲν εἶναι εἰς κατάστασιν νά βασιλεύῃ εἴτε ἐνεκα νόσου εἴτε ἐνεκα σωματικῆς ἢ πνευματικῆς πάθησεως. Εἰς ἀμφοτέρως τὰς περιπτώσεις ὁ Ἀντιβασιλεὺς — τοποτηρητὴς εἶναι προσωρινὸς ἐντολοδόχος τοῦ ἐνηλικίου καὶ ἰκανοῦ νά βασιλεύῃ Βασιλέως, διοριζόμενος ὑπ' αὐτοῦ.

Τέλος σημειοῦται ὅτι κατὰ τὸν περὶ Ἀντιβασιλείας ὀργανικὸν νόμον 1901/1914 ἐν περιπτώσει ἀποθνήσεως τοῦ Βασιλέως, ἡ Ἀντιβασιλεία ἀνατίθεται εἰς τὸν ἐνηλικίον διάδοχον, τούτου δ' ἀπόντος ἢ διαχειρίσεως τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἀνατίθεται διὰ Β. Διατάγματος εἰς τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον. Διὰ ψηφίσματος ὁμοῦς τῆς Δ' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς ἐκδοθέντος τὸ 1947, ἐρρυθμίσθησαν ἄλλως τὰ τῆς Ἀντιβασιλείας ἐν περιπτώσει νόσου ἢ καλῶματος τοῦ Βασιλέως, ἀσκουμένης ταύτης ὑπὸ τῆς βασιλείας. Πάντως τὸ ψήφισμα τοῦτο ἔχει προσωρινὸν χαρακτῆρα καὶ ἀφορᾷ τὸ μέχρι τῆς ψηφίσεως

τοῦ ὑπὸ ἀναθεώρησιν Συντάγματος τοῦ 1864) 1911 χρονικὸν διάστημα.

Εἰς τὸν Βασιλέα ἀνεκάθεν προσδιορίζετο βασιλικὴ ἐπιχορήγησις, καταβαλλομένη ὑπὸ τῆς Πολιτείας. Ἐπιχορήγησις ὡσαύτως προσδιορίζεται διὰ τὸν διάδοχον, ὡς καὶ διὰ τὴν βασιλομήτορα. Διὰ τοὺς βασιλοπάσιδας ὁμοῦς δὲν ἀναγνωρίζεται ἐπιχορήγησις. Δι' εἰδικοῦ νόμου ὁμοῦς συνιστάται εἰς τὰς πριγκιπίσας παρὰ τοῦ ἔθνους προἰετ' εὐκαιρία τῶν γάμων αὐτῶν.

Ἡ Βουλὴ.

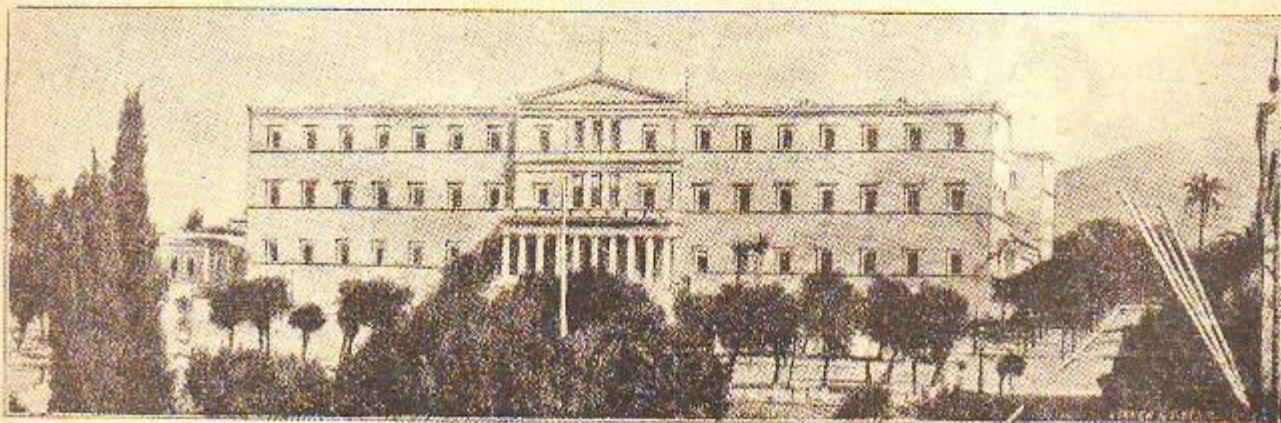
Κατὰ τὸ ἄρθρον 22 τοῦ Συντάγματος, ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βουλῆς. Ἡ Βουλὴ κατὰ ταῦτα εἶναι ἄμεσον ὄργανον τῆς Πολιτείας, καθ' ὅσον ἔχει τὴν ἀρμοδιότητα αὐτῆς ἀμέσως ἐκ τοῦ Συντάγματος.

Ἐναντι τοῦ Βασιλέως ἡ θέσις τῆς Βουλῆς ὡς ὄργανου τῆς Πολιτείας εὐρίσκειται ἐν νομικῇ ἰσοτιμίᾳ. Ὡς ὄργανα τῆς Πολιτείας, ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βουλὴ ἐκφράζουν τὴν θέλησιν αὐτῆς, εἴτε ἕκαστον τούτων μόνον, εἴτε διὰ συνεργασίας. Ἐξ ἄλλου ὑπὸ πολιτικὴν ἐποψίαν ἡ Βουλὴ εὐρίσκειται εἰς θέσιν πληθῶν παντοδυναμίας, ἀσκουσα τὴν ὑπεράστην πολιτικὴν ἐξουσίαν, ἰδίως διὰ τῆς ἐν ἐαυτῇ συγκεντρώσεως, πλὴν τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἐκτελεστικῆς τοιαύτης, καθ' ὅσον αὐτὴ οὐσιαστικῶς διορίζει τὸ Ὑπουργεῖον, τὸ ὁποῖον ἀπαραίτητος δέον νά προσέρχεται ἐκ τῆς πλειοψηφίας αὐτῆς.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 66 τοῦ Συντάγματος, ἡ Βουλὴ συγκροτεῖται ἐκ βουλευτῶν ἐκλεγόμενων κατὰ νόμον ὑπὸ τῶν ἐχόντων δικαίωμα πρὸς τοῦτο πολιτῶν, δι' ἀμέσου, καθολικῆς καὶ μυστικῆς ψηφοφορίας. Ταῦτα ὀρίζον τὸ Σύνταγμα, ἀσχετὴν τὴν εὐχέρειαν εἰς τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἐν ρυθμίσει τῶν τρόπων τῆς ἐκλογῆς τῶν βουλευτῶν διὰ νομοθετικῆς πράξεως. Κατ' ἐφαρμογὴν τῆς συνταγματικῆς ταύτης διατάξεως, ἡ Β' ἐν Ἀθήναις Ἐθνοσυνέλευσις ἐψήφισε τὸν περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν νόμον τῆς 19 Νοεμβρίου 1864, ὁ ὁποῖος ἴσχυσε μέχρι τοῦ περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν νόμου ΧΜΗ' τοῦ 1877. Ὁ νόμος αὗτος ἔσχε μακρότατον βίον, τροποποιηθεὶς δὲ ἐπανειλημμένως ἴσχυσε μέχρι τοῦ 1926, ὅτε διὰ τοῦ νόμου 3363 εἰσῆχθη τὸ πρῶτον ἡ ἀναλογικὴ ἐκλογὴ, ἀντὶ τοῦ μέχρι τότε ἰσχύσαντος πλειοψηφικοῦ συστήματος. Ἐκτεσε πλείστοι ἐγένοντο μεταβολαὶ τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου, τῶσιν δὲ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 31ης Μαρτίου 1946 διὰ τὴν ἀνάδειξιν τῆς Δ' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, ὅσον καὶ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 5 Μαρτίου 1950, ἴσχυεν ὁ περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν νόμος 5493) 1932, ὁ ὁποῖος εἶχε καθιερώσει τὸ ἀναλογικὸν σύστημα ἐκλογῆς, ὑποστάς σημαντικὰς τροποποιήσεις.

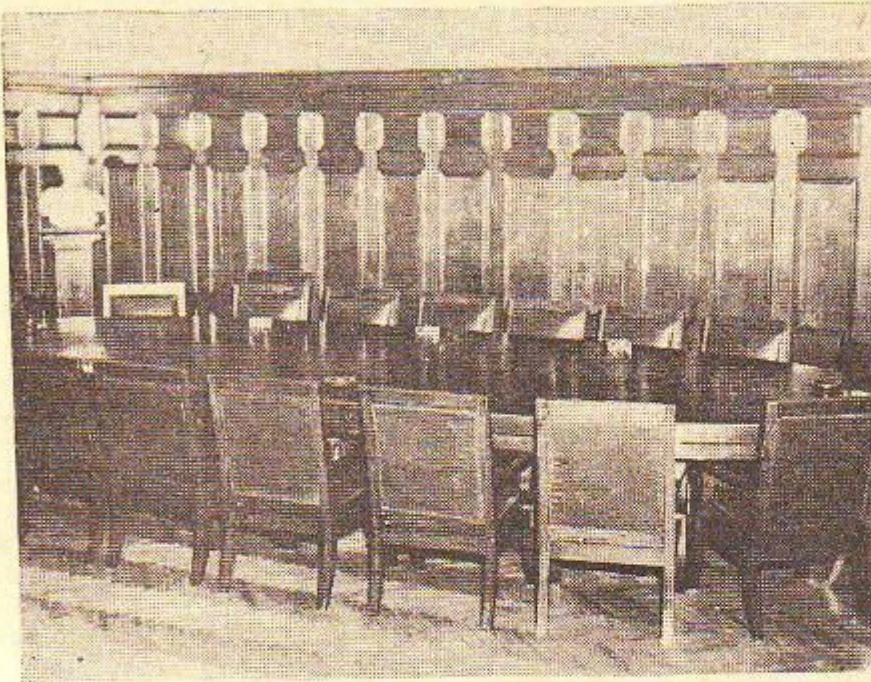
Τὸ Σύνταγμα καθιεροῖ βουλευτικὴν ἀσυλίαν καὶ προστασίαν ὑπὲρ τῶν βουλευτῶν, ὀρίζον ἰδίως ὅτι βουλευτὴς δὲν καταδιώκεται, οὐδ' ὀπισθεθῆποτε ἐξετάζεται ἐνεκα γνώμης ἢ μῆφου δοθείσης παρ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν βουλευτικῶν αὐτοῦ καθηκόντων (ἄρθρ. 62). Ἐξ ἄλλου εἰς τὸ ἄρθρον 63 ὀρίζει ὅτι «βουλευτὴς διαρκούσης τῆς βουλευτικῆς συνέλευσεως, δὲν καταδιώκεται, οὐδὲ συλλαμβάνεται ἢ φυλακίζεται ἀνευ ἀδείας τοῦ Σώματος». Ἡ καθιέρωσις τῶν διατάξεων τούτων πηγάζει ἐκ τῆς ἀνάγκης προστασίας τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Βουλῆς. Δὲν πρόκειται συνεπῶς περὶ καθιέρωσως ἰδιωτικῶν δικαιωμάτων τῶν βουλευτῶν, ἀλλὰ περὶ διατάξεων ἀντικειμενικοῦ δικαίου, συγχρόνως δὲ καὶ περὶ δικαιωμάτων δημοσίου δικαίου τῶν βουλευτῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν δύναται νά παραιτηθῶν οὗτοι καθ' ὅσον ταῦτα συνεστήθησαν πρὸς τὸ δημόσιον συμφέρον. Ὑπὲρ τῶν βουλευτῶν καθιερώθη ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Συντάγματος πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Πολιτείας ἡ χορήγησις βουλευτικῆς ἀποζημιώσεως, ἀπὸ τῆς ὁποίας μάλιστα οὗτοι δὲν δύναται νά παραιτηθῶν. Ἡ ἀπώλεια τέλος τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος ἐπέχεται: α) διὰ τῆς λήξεως τῆς βουλευτικῆς περιόδου, β) διὰ τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς, γ) διὰ τῆς ἐκπτώσεως ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος, δ) διὰ τῆς παρατήσεως τοῦ βουλευτοῦ, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ δικαίωμα αὐτοῦ.

Ἀναφερόμενον εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς Βουλῆς καὶ τὴν κοινοβουλευτικὴν διαδικασίαν, καθιεροῖ τὸ Σύνταγμα γενικὰς ἀρχὰς ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς εκπληρώσεως τῶν καθηκόντων αὐτῆς, ἀναγνωρίζον δὲ αὐτονομίαν εἰς τὴν Βουλὴν, πε-

Τὰ παλαιὰ ἀνάκτορα τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς κατοικία τῶν πρώτων Βασιλέων τῆς Ἑλλάδος. (Φωτογρ. 1896).

ριοριζομένην όμως υπό του Συντάγματος, άφίνει την ρύθμισιν των σχετικών ζητημάτων εις τον Κανονισμόν αυτής. Το άρθρον 65 του Συντάγματος λέγει: «Η Βουλή προοριζομένη δια κανονισμόν πώς θέλει εκπληρωθί τα καθήκοντά της». Ο πρώτος κανονισμός της Βουλής, μετά την ψήφισιν του Συντάγματος του 1864, εψηφίσθη εις τας συνεδριάσεις της 6 και 7 Ιουλίου 1865. Ο κανονισμός ούτος υπέστη επανειλημμένα τροποποιήσεις, προσαρμοσθείς έκαστοτε προς τας αναθεωρήσεις του Συντάγματος ή τας έκδοθέντα ψηφίσματα, τελευταίος δέ εν ισχύϊ είναι ο υπό της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής ψηφισθείς. Ο κανονισμός της Βουλής δεν είναι εν άπλοϊν καταστατικών δι' ου ρυθμίζονται αι εργασίαι της Βουλής, άλλ' είναι νόμος περιέχων και κανόνας δημοσίου δικαίου. Τον κανονισμόν θέτει μόνη ή Βουλή, άνευ της συμπράξεως του Βασιλέως, δυναμει ειδικής εξουσιοδοτήσεως του Συντάγματος, συνεπώς διαφέρει των λοιπών νόμων μόνον υπό τυπικήν έπισημ. Ο κανονισμός της Βουλής κατά ταύτα δεν δύναται να τροποποιηθί υπό άλλου νόμου, ούτε όμως να τροποποιηθί άλλον νόμον. Δια του κανονισμού συμπληρούνται αι περί οργανώσεως της Βουλής διατάξεις του Συντάγματος. Κατά το άρθρον 74 του Συντάγματος ή Βουλή εκλέγει εκ των βουλευτών κατά την έναρξιν έκάστης βουλευτικής συνόδου τον πρόεδρον, τους αντιπροέδρους και τους γραμματείς αυτής, των οποίων ο αριθμός καθορίζεται δια του κανονισμού αυτής εις τρεις αντιπροέδρους και τέσσαρας γραμματείς.

Η αίθουσα του Υπουργικού Συμβουλίου κατά το 1950.

Η Βουλή κατά την πρώτην σύνοδον της περιόδου αυτής και μετά την έκλογην του προεδρείου αυτής προβαίνει εις την έκλογην των ειδικών κοινοβουλευτικών επιτροπών αυτής, εις τας οποίας παραπέμπονται, αναλόγως της αρμοδιότητος έκάστης, προς έπεξεργασίαν τα προς ψήφισιν εις την Βουλήν υποβαλλόμενα νομοσχέδια ή προτάσεις νόμων. Υπό του Συντάγματος καθιερώνται ή άρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων της Βουλής, ένθεν δέ, υπό τούς όρους του κανονισμού της Βουλής, γίνονται δεκτοί άκροαταί κατ' αυτός, δημοσιεύονται δέ πρακτικά των συνεδριάσεων αυτής. Είδικαι ήμέραι και ώραι καθορίζονται υπό του κανονισμού δια των θεμάτων τούτων της ημερησίας διατάξεως. Αι συνεδριάσεις καθ' ός γίνεται συζήτησις επί των έπερωτήσεων είναι αι καλούμεναι συνεδριάσεις κοινοβουλευτικού έλέγχου, άποσκοπούν δέ εις την έρευναν των αιτίων ή του σκοπού κυβερνητικής τιнос πράξεως ή παραλείψεως.

Εις τας συνεδριάσεις της νομοθετικής εργασίας της Βουλής πραγματοποιείται το νομοθετικόν έργον αυτής, ή ψηφισις των νόμων. Η διαδικασία της προτάσεως των νόμων ως και της ψηφίσεως αυτών διαγράφεται υπό του Συντάγματος και του κανονισμού της Βουλής. Το άρθρον 23 του Συντάγματος όρίζει ότι το δικαίωμα της προτάσεως των νόμων άνήκει εις την Βουλήν και εις τον Βασιλέα, όστις έναςκέι τούτο δια των υπουργών. Η διαδικασία της υποβολής και της ψηφίσεως των νομοσχεδίων διαγράφεται υπό του άρθρου 49 του Συντάγματος του 1927, το οποίον διετηρήθη εν ισχύϊ δυναμει του άρθρου 1 της από 28 Οκτωβρίου 1935 Ζ' Συντακτικής Πράξεως.

Των καθ' έκαστην συνεδρίαν της Βουλής γινόμενων συζητήσεων τηρούνται πρακτικά, τα λεγόμενα έπίσημα πρακτικά, εις τα όποια καταχωρούνται συνοπτική περίληψις των άγορεύσεων, αι υποβληθείσαι προτάσεις, έρωτήσεις, συστάσεις, τα πρωτόκολλα των γενόμενων ψηφοφοριών κλπ. Έκτός των έπίσημων πρακτικών τηρούνται και τα έστενογραφημένα

πρακτικά, ότινα δημοσιεύονται εις ίδιον τεύχος υπό τον τίτλον «Έφημερίς των συζητήσεων της Βουλής».

Το Συντάγμα καθιερώνει το διαρκές της Βουλής, καθορίζει όμως βουλευτικές περιόδους και βουλευτικές συνόδους. Η βουλευτική περίοδος ταυτίζεται με το χρονικόν διάστημα της από των εκλογών συγκλήσεως της Βουλής μέχρι της καθ' οιονδήποτε τρόπον διαλύσεως αυτής. Η βουλευτική συνέδος συνήθως άποτελεί χρονικόν διάστημα άντιστοιχούν εις έν έτος της βουλευτικής περιόδου, έν τούτοις δύναται ή συνέδος να ύπερβή το έτος. Κατά το άρθρον 37 του Συντάγματος ο Βασιλεύς συγκαλεί τακτικώς έπαξ του έτους την Βουλήν, έκτάκτως δέ όσάκις το κρίνει σκόπιμον. Κηρύσσει την έναρξιν και λήξιν έκάστης βουλευτικής συνόδου και έχει το δικαίωμα να διαλύσθ ην Βουλήν. Πάντως δεν δίδεται εις τον Βασιλέα το δικαίωμα της άκυρώσεως των εκλογών δια της διαλύσεως της Βουλής πριν αυτή συγκροτηθί εις Σώμα, εκλέγουσα το όριστικόν αυτής προεδρείον.

Η Κυβέρνησις

Την Κυβέρνησιν άποτελούν οι ύπουργοί, όστινες εις η άνάτατοι δημόσιοι λειτουργοί επί κεφαλής κλάδου τινός της διοικήσεως, εύρισκόμενοι εις άμεσον σχέσιν προς τον άκώτατον άρχοντα σχέσιν, έχοντες την προσυπογραφην των πράξεων αυτού και όλος ιδιάζουσιν ευθύνην. Πλήν των ύπουργών, ύφίσταται παρ' ήμιν και ο θεσμός των ύφυπουργών, οι όποιοι είναι πολιτικά πρόσωπα, αλλά δύναται να είναι και διοικητικοί ύφυπουργοί, λαμβανόμενοι εξ άνωτάτων μονίμων διοικητικών υπαλλήλων, μη έχοντες σχέσιν προς την πολιτικήν. Οι ύπουργοί ως και οι ύφυπουργοί, ως όργανα του κράτους, συμμετέχουν δια της προσυπογραφής των και εν τώ κύκλω της αρμοδιότητος αυτών εις πάσαν πράξιν του βασιλέως, εκδηλούσαν την βούλησιν του κράτους, άνευ δέ της συμμετοχής αυτής του άμοδίου ύπουργού δεν δύναται να νοσθί οιαδήποτε πράξις του βασιλέως. Έξ άλλου οι ύπουργοί και οι ύφυπουργοί ενεργούν ως άυτοτελείς άρχαι και έξασκουν τας υπό του νόμου άνατεθείσας εις αυτάς λειτουργίας της πολιτείας. Κατά το άρθρον 31 του Συντάγματος, ο Βασιλεύς διορίζει και παύει τους ύπουργούς αυτού. Η υπό νομικήν έποψιν σαφής αυτή συνταγματική διατάξις καθιερώνει πλήρη ελευθερίαν εις τον Βασιλέα όπως διορίζει και παύη τους ύπουργούς του άνευ περιορισμού, πλήν του κατά το άρθρον 77 καθιερούμενου καθ' όν κούδεις εκ της βασιλικής οικογενείας δύναται να διορισθί ύπουργός». Υπό πολιτικήν όμως έποψιν ο Βασιλεύς υπόκειται εν τη ένασχέσει του δικαιώματος αυτού εις πλείστους περιορισμούς, τηνάζοντας εκ των συνταγματικών και κοινοβουλευτικών συνθηκών. Οι ύπουργοί ενεργούν είτε άτομικώς, είτε συλλογικώς εν τώ ύπουργικώ συμβουλίω υπό τον πρόεδρον αυτού, όστις διορίζεται ιδιαιτέρως υπό του βασιλέως. Ο πρόεδρος του ύπουργικού συμβουλίου κατέχει την πρώτην θέσιν, ή δέ έξουσία αυτού εξαρτάται πράγματι εκ της ίδιας αυτού αξίσεως, εκ του κύρους και της έπιβολής αυτού ως πολιτικού άνδρός και άρχηγού κόμματος, αλλά και εκ πλείστον άλλων περιστατικών. Ο πρόεδρος του ύπουργικού συμβουλίου εκπροσωπεί πάντοτε το Υπουργείον, ή δέ πτώσις αυτού έπιφέρει πάντοτε την πτώσιν όλοκληρου του Υπουργείου. Το ύπουργικόν συμβούλιον άποφασίζει κατά πλειοψηφίαν, έπικρατούσης εν ίσοψηφία της ψήσου του προέδρου.

Οι ύπουργοί υπόκεινται εις ποικίλην και άστικήν ευθύνην, πρό παντός όμως υπέχουν πολιτικήν (κοινοβουλευτικήν) ευθύνην ένάντιον της Βουλής. Η ευθύνη των ύπουργών ύφίσταται πάντοτε, κατά δέ την ρητήν διάταξιν του άρθρου 79 του Συντάγματος έποτέ διαταγή του βασιλέως, έγγραφως ή προφορικώς, δεν άπαλλάσσει της ευθύνης τους ύπουργούς. Τα της πολιτικής ευθύνης των ύπουργών ρυθμίζονται υπό του άρθρου 80 του Συντάγματος και υπό του νόμου ΦΠΣΤ' της 22 Δεκεμβρίου 1876, περί ευθύνης ύπουργών, τροποποιηθέντος δια μεταγενεστέρων νόμων, ίδίως το 1877 και το 1918. Βάσει της συνταγματικής ταύτης διατάξεως συνιστάται ειδικόν δικαστήριον δια την έκδικασιν των υπθέσεων τούτων των ύπουργών, τους όποιους μόνη ή Βουλή έχει δικαίωμα να κατηγορήσθ, ουχι όμως και να δικάσθ. Η πολιτική ευθύνη των ύπουργών ύφίσταται μόνον άπέναντι της Βουλής, είναι δέ γνωστή ως εκκοινοβουλευτική ευθύνη. Αυτή έγκειται εις την ύποχρέωσιν των ύπουργών όπως λογοδοτούν προς την Βουλήν περί των πράξεων ή παραλείψεων αυτών και εις το δικαίωμα της Βουλής του έλέγχειν τους ύπουργούς, ιδίως δε

δι' ἐπερωτήσεων πρὸς αὐτοὺς ἀπευθυνομένων. Ἡ ὑποχρέωσις αὐτῆ τῶν ὑπουργῶν θεσπίζεται διὰ συνταγματικῆς διατάξεως.

Τὰ ὑπουργεῖα

Τὰς πρώτας βάσεις τῆς ὀργανώσεως τῶν ὑπουργείων ἔθεσαν αἱ Κυβερνήσεις τῆς Ἐπικρατείας τοῦ 1821, συστηματικώτερον δὲ διερρῦθυσεν ἡ Κυβέρνησις τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια. Τοῦ ἰσχύοντος ὅμως ἐστὶ συστήματος τῶν ὑπουργείων τὰς βάσεις θὰ ἀνεύρη τις εἰς τὸ διάταγμα τῆς 3)15 Ἀπριλίου 1833 περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν Γραμματειῶν. Αἱ πρώται Γραμματεῖαι τῆς Ἐπικρατείας, ὀρισθεῖσαι εἰς ἑπτὰ, ἦσαν: α') ἡ ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου καὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, β') ἡ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης, γ') ἡ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν, δ') ἡ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, ε') ἡ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν, στ') ἡ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ζ') ἡ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν. Εἰς τὸ αὐτὸ διάταγμα καθορίζοντο αἱ ἀρμοδιότητες τῶν Γραμματειῶν τούτων ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἐτίθεντο αἱ γραμματεῖαι τῆς Ἐπικρατείας, δυνεὶ τὰ κῆντρα καὶ ἀμεσα ὄργανα τοῦ βασιλέως πρὸς ἐκτέλεσιν ὅλων τῶν κυβερνητικῶν πράξεων. Αἱ Γραμματεῖαι διετηρήθησαν ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον μέχρι τῆς μεταπολιτεύσεως τοῦ 1844, ὅτε μετανομάσθησαν εἰς Ὑπουργεῖα, διὰ δὲ τοῦ νόμου ΛΓ' τῆς 3 Ἰουλίου 1846 περὶ ὀργανώσεως τῶν Ὑπουργείων ἀναδιοργανώθησαν συμφώνως πρὸς τὸ νέον Σύνταγμα, ἀλλὰ παρέμειναν ἑπτὰ. Ὁ αἰθμός τῶν ὑπουργείων, τὰ ὁποῖα διετήρουν τὴν αὐτὴν ὀργάνωσιν, μετεβλήθη τὸ πρῶτον τὸ 1910, ὅτε ἰδρύθη

γεία, περὶ ὧν βλ. εἰς λέξιν Ὑπουργεῖον τοῦ παρόντος λεξικοῦ.

Τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας.

Τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἀποτελεῖ κυρίως δικαστικῶς ὀργανωμένον συλλογικὸν ὄργανον τοῦ κράτους μὲ συμβουλευτικὰς διὰ τὴν διοίκησιν ἀρμοδιότητας ἀφ' ἑνὸς καὶ

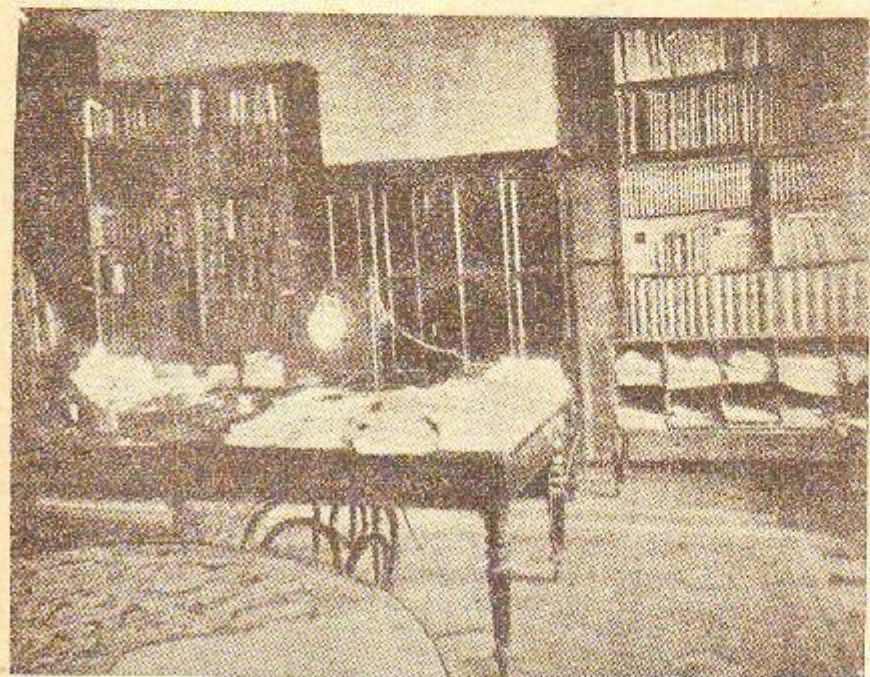
Ἡ αἴθουσα τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου κατὰ τὸ 1896

ἀφ' ἑτέρου τοιαύτας ἀνωτάτου διοικητικοῦ δικαστηρίου. Ἡ πρώτη ἰδρυσις αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι ἀνάγεται εἰς τὸ 1835, ἀλλ' αἱ ἀρμοδιότητες αὐτοῦ, περιορισμέναι ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀνευ ὑποχρεωτικῆς τινος ἰσχύος, ἤγαγον εἰς τὴν ταχείαν αὐτοῦ κατάρτησιν, πραγματοποιηθεῖσαν διὰ τοῦ ἀρθροῦ 102 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1843. Ἡ ἐκ νέου ἰδρυσις τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας προβλέπετο καὶ ὑπὸ τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864, ἀλλ' αὐτὴ δὲν ἐπραγματοποιήθη, τῶν σχετικῶν διατάξεων καταργηθειῶν τὸ 1865. Τὸ ἀναθεωρηθὲν Σύνταγμα τοῦ 1911 προέβλεπε τὴν σύστασιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, μάλιστα δ' ἐξεδόθη ὁ «Περὶ Συμβουλίου Ἐπικρατείας» νόμος 214)1914, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ἐν τῷ μεταξύ ἐκρήξεως τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου δὲν ἐτέθη ἐν ἰσχύϊ οὗτος. Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927 προέβλεψε τὴν σύστασιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, τὸ δὲ 1928 ἐξεδόθη ὁ «Περὶ Συμβουλίου Ἐπικρατείας» νόμος 3713 τῆς 24 Δεκεμβρίου καὶ ὁ συμπληρωματικὸς αὐτοῦ 4210 τοῦ 1929, μετὰ τῶν σχετικῶν ἐκτελεστικῶν διαταγμάτων, τὰ ὁποῖα συντελήρωσαν ὁ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τοῦ Συμβουλίου, (Πλαῖσιον περὶ τῆς ἀρμοδιότητος, συνθέσεως κλπ. βλ. λέξιν Συμβούλιον Ἐπικρατείας).

Τὸ Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον

Ἦδη ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεώς της ἡ Ἀντιβασιλεία τοῦ Ὁθωνοῦ ἐπέζητησε καὶ εἰσαγάγη εἰς τὴν νεοσύστατον ἑλληνικὴν πολιτείαν σύστημα καλύτερας καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡγυγημένης διαχειρίσεως τοῦ δημοσίου θησαυροῦ

διὰ τῆς συστάσεως κρατικῆς ἐποπτικῆς ἀρχῆς τῶν διαχειριστῶν τοῦ δημοσίου χρηματοῦ καὶ διὰ τῆς καθιερώσεως λογιστικοῦ συστήματος διευκολύνοντος τὸν ἔλεγχον τούτου. Οὕτω διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 27 Σεπτεμβρίου 1833 συνιστάτο διὰ τὸν πρῶτον μὲν σκοπὸν τὸ Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον, διὰ δὲ τὸν δεύτερον εἰσήγαγε διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 6)18 Μαρτίου 1834 «Περὶ ὀργανισμοῦ τῶν δημοσίων ταμείων» λογιστικὸν σύστημα τοῦ κράτους ἰσχύσαν μέχρι τοῦ 1852 ὅτε ἐπιβίβηθη ὁ νόμος ΣΙΒ' περὶ διοικήσεως τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ κράτους καὶ περὶ δημοσίου λογιστικοῦ (βλ. λέξιν

Τὸ γρασεῖον τοῦ πρωθυπουργοῦ κατὰ τὸ 1896

τὸ ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας, Ἐμπορίου καὶ Βιομηχανίας, τὸ δὲ 1914 προσετέθη καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῆς Συγκοινωνίας. Νεῖα προσθήκαι ὑπουργείων ἐγένοντο τὸ 1917, ὅτε ἰδρύθησαν τὰ ὑπουργεῖα Ἐπισιτισμοῦ καὶ Περιβάλλοντος. Ἐκτοτε, ἐν τῇ προσπάθειᾳ ὅπως δημιουργηθοῦν αὐτοτελεῖς εἰδικαὶ ὑπηρεσίαι, ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως ἀνταποκριθοῦν εἰς τὰς ἐμφανιζομένης νέας οἰκονομικὰς, κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς ἀνάγκας, ἰδύθησαν νέα ὑπουργεῖα δι' ἀποσπάσεως ἐξ ἄλλων ὀλοκληρῶν ὑπηρεσιῶν. Κατὰ τὸ 1950 ὀφιστάιντο εἰκοσιν ἐν Ὑπουρ-

Δημόσιον λογιστικόν). Τὸ Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον συνεστήθη ὡς ἀνωτάτη ἀρχὴ ἐλέγχου τῆς διοικήσεως, ανεξάρτητος ἀπὸ τῆς ἄλλης καὶ ὑποκειμένη καθ' ὅν τρόπον τὰ δικαστήρια ὑπάρχοντα ὑπὸ τὸν ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης, εἰς τὴν ἐποπτείαν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν.

Τὸ Νομικὸν Συμβούλιον τοῦ Κράτους

Τὸ Νομικὸν Συμβούλιον εἶναι κυρίως συμβουλευτικὸν σῶμα τῆς διοικήσεως, μὲ ἀρμοδιότητα γνωμοδοτήσεως ἐπὶ ἐρωτημάτων ὑποβαλλομένων ὑπὸ τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν Ὑπουργείων, ἀλλ' ἐν ταύτῳ ἀσκεῖ καθήκοντα δικαστικά, ἀναγόμενα εἰς τὴν ἀντιπροσώπευσιν τοῦ δημόσιου ὡς διαδίκου ἐν τινὶ δίκῃ. Ἐπὶ τούτοις τὸ Νομικὸν Συμβούλιον γνωμοδοτεῖ ὑποχρεωτικῶς ἐπὶ ἀτήσεως συμβιβασμοῦ ὑποβαλλομένης πρὸς τὸ δημόσιον ἐν ἐκκρεμῇ δίκῃ. Τὸ Νομικὸν Συμβούλιον ἰδρύθη τὸ πρῶτον διὰ τοῦ νόμου ΑΚΑ τῆς 22 Ἰουνίου 1882 «Περὶ Νομικοῦ Συμβουλίου», ὅτε ὄρισθησαν ἰσαριθμοὶ πρὸς τὰ ὑφιστάμενα ἑπτὰ ὑπουργεῖα θέσεις νομικῶν συμβούλων τοῦ Κράτους, ὅτινες καὶ συνεκρότησαν τοῦτο. Τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου προΐσταται ὁ πρόεδρος αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον ἀναπληροῖ ὁ ἀρχαιότερος τῶν νομικῶν συμβούλων ὡς ἀντιπρόεδρος.

ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΙΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

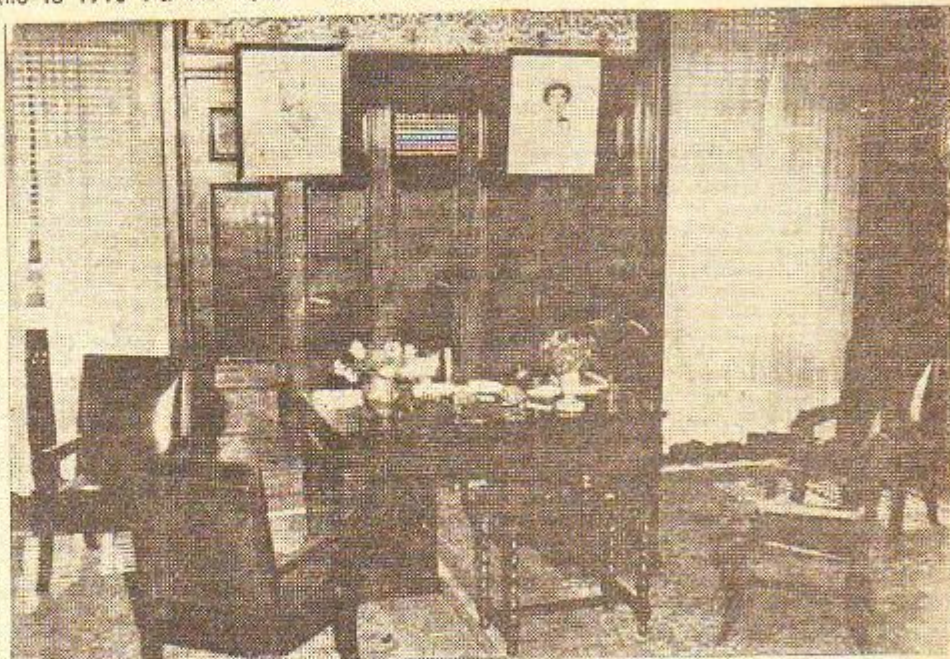
Γενικαί Διοικήσεις. Υἰοθετήσατο τὸ ἀποκεντρωτικὸν σύστημα τῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως τῆς χώρας, ἡ ἑλληνικὴ Πολιτεία εἰσήγαγεν ἤδη ἀπὸ τὸ 1913 διὰ τοῦ νόμου ΔΡΑΔ' «Περὶ διοικήσεως τῶν στρατιωτικῶς κατεχομένων χωρῶν», τὸν θεσμὸν τῆς Γενικῆς Διοικήσεως ὡς ἀνωτάτην περιφερειακὴν ἀρχὴν τῆς διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως. Διὰ τοῦ νόμου 1149)1918 «Περὶ γενικῶν διοικήσεων ἐν ταῖς Νέαις Χώραις», ἐρρυθμίσθησαν ἀρτιώτερον τὰ τῶν γενικῶν διοικήσεων καὶ τῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν γενικῶν διοικητῶν, ἐνῶ σειρὰ νεωτέρων νομοθετημάτων καὶ συνταγματικῆ κατοχυρώσεως τοῦ ἀποκεντρωτικοῦ συστήματος διοικήσεως, γενομένη ἐν τῷ Συντάγματι τοῦ 1927, ἐβεβλήθη καὶ ἤρπασε τὰς ἀρμοδιοτήτας τῶν γενικῶν διοικητῶν. Ἡ θεμελιώδης διάταξις περὶ τῶν γενικῶν διοικητῶν ἐπαναληφθεῖσα εἰς πάντα σχεδὸν τὰ περὶ αὐτῶν νομοθετήματα, διὰ τῆς ὑπῆρας καθορίζεται ἡ ἀρμοδιότης τῶν νομαρχῶν, περιληρῶς εἰς τὸν νόμον 4393)1929 καὶ ὀρίζει ὅτι ὁ γενικὸς διοικητὴς ἀσκεῖ ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς οἰκείας γενικῆς διοικήσεως τὰ κατὰ τοὺς κειμένους νόμους δικαιώματα τῶν ὑπουργῶν, τοῦ ἀποφασίζει ἐπὶ ἀντικειμένων τῆς ἀρμοδιοτήτός των, ἐξαιρέσει μόνον τὰς ἀρμοδιοτήτας τὰς ἀναγομένους εἰς τοὺς ὑπουργοὺς Δικαιοσύνης, Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν.

Νομάρχαι. Ἀπὸ τοῦ 1845, ὅτε διὰ τοῦ νόμου ΚΕ' ὄρισθη διὰ δευτέραν φοράν ἡ εἰς νομοὺς διοικητικὴ διαίρεσις τῆς Ἑπικρατείας, ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἐτέθησαν οἱ νομάρχαι. Οὗτω ὁ νομὸς ἀποτελεῖ ἀπλήν διοικητικὴν περιφέρειαν, δρίζουσαν τὴν τοπικὴν ἐκάστου νομάρχου ἀρμοδιότητα. Ἀρχικῶς τὰ καθήκοντα καὶ αἱ ἀρμοδιότητες τῶν νομαρχῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς διοικητικὰς ὑποθέσεις τοῦ νομοῦ των τὰς ἀναγομένας εἰς τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς διοικήσεως ἦσαν ἐφύρταται, ἀλλὰ ἡ μεταγενεστέρως νομοθεσία ἀπεξέλιξε διαβητῶν τοὺς νομάρχους ἀπὸ τὰς εὐρείας αὐτῶν ἐξουσίας, περιώρισε δὲ σημαντικῶς τὰς ἀρμοδιοτήτας αὐτῶν. Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἀποκεντρωτικοῦ διοικητικοῦ συστήματος καὶ τὴν καθιέρωσιν τῶν γενικῶν διοικήσεων ὡς ἀνωτάτων διοικητικῶν περιφερειῶν ἐφαρμογῆς αὐτοῦ, κατεβλήθη προσπάθεια χρηρηγίσεως ἀποφασιστικῆς ἀρμοδιοτήτος εἰς τοὺς νομάρχους.

Οἱ ἑπαρχαί. Ὡς διοικητικὴ περιφέρεια, μικροτέρα εἰς ἔκτασιν τοῦ νομοῦ, μεγαλυτέρα δὲ τοῦ δήμου, ἐμφανίζεται ἡ ἐπαρχία ἀφ' ἧς, διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 3)15 Ἀπριλίου 1833 «Περὶ τῆς διαίρεσεως τοῦ βασιλείου καὶ τῆς διοικήσεως του», διηρέθη ἡ χώρα εἰς νομοὺς, ἐπαρχίας καὶ δήμους. Ἡ ἐπαρχία, διοργανωθεῖσα κυρίως ὡς διοικητικὴ περιφέρεια διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 8 Δεκεμβρίου 1836 «Πε-

ρὶ ἐπαρχιακῶν συμβουλίων», ἀπετέλει νομικὸν πρόσωπον, διοικούμενον ἀπὸ τὸν ἐπαρχὸν καὶ τὸ ἐπαρχιακὸν συμβούλιον, διετηρήθη δὲ μέχρι τοῦ 1887, ὅτε διὰ τοῦ νόμου ΑΦΕΑ' κατηργήθη ὁ θεσμὸς τῶν ἐπαρχῶν. Ἐκτοτε ἡ ἐπαρχία παρέμεινε ὡς ἀπλή διοικητικὴ περιοχή, χρησιμεύουσα μόνον πρὸς καθορισμὸν τοπικῶν ὁρίων τῆς ἀρμοδιοτήτος τῶν ἀρχῶν καὶ ἔκτοτε ὡς θάσις πρὸς καθορισμὸν τῆς ἐκλογικῆς περιφερείας, ὡς ἐγένετο διὰ τοῦ νόμου 3824)1929 «Περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν». Ἡ ἐπαρχία ἐπανειστήθη ὡς θεσμὸς διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ἀναγκ. Νόμου 893)1949 «Περὶ — Α' μέρους — διατάξεων διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως», ὥρισθη ὅτι τὰ γραφεῖα ἐπαρχῶν καταργοῦνται, πλὴν τῶν ἐξαιρηθησομένων διὰ Βασιλικὸν Διατάγματος, καθ' ὅσον ἐκρίθη ὅτι ὁ θεσμὸς οὗτος ἀπεδείχθη κατὰ κανὸν περιττός, οὐδένα σκοπὸν ἐκπληρῶν.

Τὰ νομικὰ πρόσωπα. Παράλληλος πρὸς τὸ σύστημα τῆς διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως, ὑφίσταται εἰς τὴν διοικητικὴν ὀργανώσιν τῆς χώρας κατὰ τὸ σύστημα τῆς καλουμένης αὐτοδιοικήσεως, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ διενέργεια τοῦ διοικητικοῦ ἔργου εἶναι ἀνατεθειμένη ἐν μέρει εἰς αὐτοδιοικουμένους ὀργανισμοὺς, ἀσκούοντας τὸ ἔργον τοῦτο δι' ἰδίον αὐτῶν ὀργάνων. Διὰ τοῦ συστήματος τῆς αὐτοδιοικήσεως τὸ Κράτος δημιουργεῖ εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ ἴδια νομικὰ πρόσωπα τὰ γνωστὰ ὡς νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου, εἰς τὰ ὁποῖα παρέχει πολιτειακὴν ἐξουσίαν ἐφ' ὀρισμένων ἀντικειμένων. Τὰ νομικὰ πρόσωπα ἢ οἱ ἄλλοι αὐτοδιοικουμένοι ὀργανισμοί, ἐφ' ὅσον οἱ νόμοι ἀναθέτουν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐπιμέλειαν τῶν δημοσίου δικαίου ὑποθέσεων τῶν ἀναγομένων εἰς

Τὸ γραφεῖον τοῦ πρωθυπουργοῦ. Φωτογραφία τοῦ 1950

συγκεκριμένον τινα κλάδον διοικήσεως, ἀνήκουν εἰς τὴν καλουμένην εἰδικὴν αὐτοδιοίκειν, φέρουν δὲ γενικῶς τὴν ὀνομασίαν δημοσίου ἰδρύματα, ἀλλ' ἀναλόγως τοῦ ἀνατιθεμένου εἰς αὐτὰ εἰδικωτέρου ἔργου φέρουν πλείετας ἄλλας ὀνομασίας, ὡς αὐτόνομοι ὀργανισμοί, ταμεῖα συντάξεων, λιμνικὰ ταμεῖα, ἀνωτάται σχολαὶ κλπ. Ἐφ' ὅσον ὅμως οἱ νόμοι ἀναθέτουν εἰς τοὺς αὐτοδιοικουμένους ὀργανισμοὺς τὴν διοίκειν τοπικῶν ὑποθέσεων δημοσίου δικαίου, οὗτοι ἀνήκουν εἰς τὴν καλουμένην τοπικὴν αὐτοδιοίκειν καὶ φέρουν τὴν ὀνομασίαν ὀργανισμοῦ τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως. Τοιοῦτοι ὀργανισμοὶ εἶναι οἱ δήμοι καὶ αἱ κοινότητες, περὶ τῶν ὁποίων ἀναφέρομεν κατωτέρως.

Τὰ νομικὰ πρόσωπα, τελούσα ὑπὸ τὸν ἐλεγχον καὶ τὴν ἐποπτείαν τῆς κεντρικῆς διοικήσεως καὶ εἰδικωτέρων τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργοῦ, διοικοῦνται ὑπὸ συλλογικῶν ὀργάνων, τῶν διοικητικῶν συμβουλίων, τὰ ὁποῖα εἶναι βουλευμένα ὄργανα, κατεύθυναντα τὸ διοικητικὸν ἔργον τῶν αὐτοδιοικουμένων ὀργανισμῶν καὶ κεκτημένα ἀποφασιστικῆς ἀρμοδιοτήτος καθ' ὃ μέτρον οἱ νόμοι ὀρίζουν. Οἱ ὑπάλληλοι τῶν νομικῶν προσώπων εἶναι κατὰ κανὸνα ἐκτελεστικὰ ὄργανα, εἶναι δυνατὸν δὲ ἐνίοτε νὰ ἔχουν τὴν ἰδιότητα δημοσίου ὑπαλλήλου. Τέλος αἱ πράξεις τῶν νομικῶν προσώπων ὡς διοικητικαὶ πράξεις, δεσμεύονται ἀπὸ τοὺς γενικοὺς κανόνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους δεσμεύεται πᾶσα διοικητικὴ πράξις ἐντέθειν δὲ ὑπόκεινται εἰς ἀψίτην ἀκυρώσεως ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου Ἑπικρατείας.

Ἰάκ. Θ. Πολυκράτης

Τὰ Πολιτικά Κόμματα

Προεπαναστατική περίοδος.

Κατά την περίοδον τῆς τουρκικῆς κατακτῆσεως δὲν ἦτο δυνατόν φυσικά νὰ ὀργανωθῶν πολιτικά κόμματα μὲ προγράμματα καὶ ἐπιδιώξεις. Οὐχ ἦτον ὁμιὰς εἰς τὰς περιοχὰς ἐκείνας, ὅπου ὑπῆρχαν χωρὰ μὲ κάποιον αὐτονομίαν — τὰ λεγομένα χάνια καὶ βακούφια — καθὼς καὶ εἰς τὰς πόλεις, ὅπου τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον εἶδε ἐμεγάλῃ δραστηριότητα, ἐγένοντο κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἢ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐκλογαὶ διὰ τὴν ἀνάδειξιν τῶν κοινοτικῶν ἀρχῶν. Οἱ ἐκλεγόμενοι, ὡς εἶναι γνωστὸν, ἐλέγοντο δημογεροντες ἢ προεστοὶ ἢ προϋφόντες καὶ ἀκόμη γέροντες. Ἀλλὰ ὁ ἐπικρατέστερος τίτλος ἦτο κατζαμπάσης.

Ἦτο φυσικὸν λοιπὸν νὰ δημιουργηθῶν μέσα εἰς τὰ χωρὰ καὶ τὰς πόλεις κόμματα, τὰ ὅποια διεξῆγον ἀγῶνας διὰ τὴν κατακτῆσιν τῆς κοινοτικῆς ἐξουσίας. Καὶ πολλὰς αἰ ἀναγωνιζόμεναι πολιτικαὶ φατρίαὶ πρόσκλουν ἀντιθέσεις, πῶς κατέληγον καὶ εἰς αἰματηρὰς σκηνάς.

Κατὰ τὴν τελευταίαν μάλιστα περίοδον, δηλαδὴ εἰς τὰς παραμονὰς τῆς Ἐνεαεραίας, οἱ ἐνδοκοινοτικοὶ ἀγῶνες προσέλαβον καὶ μορφήν ἐθνικὴν, διότι τὸ κίνημα τοῦ μεγάλου Θεσσαλοῦ Ρήγα εὔρε μεγάλῃ ἀπήχησιν καὶ κατανοῆσιν εἰς τὴν σκλαδωμένην Ἑλλάδα. Συνεπῶς εἰς τὰς ἐπιδιώξεις τῶν κοινοτικῶν τὴν πρώτην θέσιν κατείχε τὸ αἷτημα τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως. Εἰς τοὺς συνετέλεσαν καὶ ἡ σύστασις σχολείων, ἡ ἐκδόσις καὶ κυκλοφορία βιβλίων, καθὼς καὶ οἱ Ἕλληνας ἔμπροσθεν καὶ διετέχοντο πρὸς εἰς τὴν Κεντρικὴν καὶ Ἀνατολικὴν Εὐρώπην εἶχον προοδεύσει πολὺ καὶ εἶχον σχηματίσει ἀυθόους ἑλληνικὰς παροικίας, εἰς τὰς ὁποίας αἱ προοδευτικαὶ ἰδέαι καὶ ὁ νεοελληνικὸς ἐθνικισμὸς εἶχον μεγάλην ἀνάπτυξιν.

Ἐπαναστατικὴ περίοδος.

Ὁ ἀρξάμενος ἀγὼν ἦτο ἐπόμενον μαζὶ μὲ τὰ στρατιωτικὰ προβλήματα νὰ θέσῃ καὶ πολιτικά. Ἐξ ἀρχῆς παρουσιάσθη ἡ ἀνάγκη νὰ τεθῶν ὀρισμένοι γενικαὶ ἀρχαὶ τοῦ θὰ ἀπετέλουσαν τὸν καταστατικὸν χάρτην τοῦ ἀγωνιζομένου ἔθνους. Ὡς ἐκ τούτου συνήλθον οἱ πρόκριτοι τοῦ Μωριά καὶ συνέστησαν τὴν Πελοποννησιακὴν Γερουσίαν. Τὸ ἴδιον ἔκαμον καὶ οἱ Πηλιοῦται κατὰ τὴν μικρὰν περίοδον τῆς ἐπαναστάσεώς του (Μάιος 1821), συστήσαντες τὴν Βουλὴν τῆς Θεσσαλομαγνησίας μὲ ἔδραν τὴν πατρίδα τοῦ Ρήγα, Βελεστίου, καὶ ὀλίγον ἀργότερον οἱ Ρουμελιῶται συστήσαντες δύο βουλὰς: τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπαναστατικὰς περιόδους εἶναι ἀναπόφευκτον νὰ παρουσιασθῶν ἀντιθέσεις καὶ ἀντιγωνισμοί, ὄχι μόνον εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἐκάστοτε ἐμφανιζομένων πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς εὐσεως προβλημάτων.

Ἐφ' ὅσον δὲ τὸν ἀγῶνα προετοίμασε καὶ ὀργάνωσεν ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, οἱ Φιλικοὶ ἐπέδιωξαν νὰ ἔχουν αὐτοὶ πρωτεύουσαν γνῶσιν εἰς ὅλα τὰ ζητήματα καὶ συνεπῶς αὐτοὶ νὰ διευθύνουν τὸν ἀγῶνα εἰς ὅλας τὰς μορφὰς καὶ ἐκδηλώσεις του. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Διμ. Ὑψηλάντης ὡς πληρεξούσιος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀλέξ. Ὑψηλάντου, γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἤβλησε νὰ συγκεντρώσῃ εἰς χεῖρας του ὅλας τὰς ἐξουσίας καὶ αὐτὸ ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς προϋφόντες τῆς Πελοποννήσου. Συνεπῶς τὸ πρῶτον κόμμα τοῦ ἐνεφανίσθη μὲ ὀρισμένον πρόγραμμα κατὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ Ἀγῶνος ἦτο τοῦ Ὑψηλάντη, ἀντιπροσωπεύον τὴν ὀργάνωσιν καὶ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Τὸ κόμμα αὐτὸ εὔρε σοβαρὸν ἀντίπαλον τοὺς προκρίτους (κατζαμπάσες) τοῦ Μωριά καὶ τοὺς καραβοκυραίους τῶν τριῶν νήσων (Ἰθάκης, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν) καθὼς καὶ πολλοὺς προϋφόντες καὶ ἀρχιερεῖς τῆς Ρούμελης, οἱ ὅποιοι συνειστέθεισαν γύρω ἀπὸ τὸν Ἀλέξ. Μαυροκορδάτου, ὁ ὁποῖος καὶ πολιτικῶς μὲ συγκεροτημένην κατάρτισιν ἦτο καὶ διπλωματικῶς ἱκανότητος περισσύτερον παντὸς ἄλλου εἶχε.

Παράλληλος καὶ ὁ Θεόδ. Κολοκοτρώνης περιστοιχιζέτο ἀπὸ ἀρκετοὺς σημαίνοντας Μωραίτας ὀπλαρχηγούς καὶ δημογεροντας καὶ αὐτὸν τῶ χρόνον, μὲ τὰς στρατιωτικὰς του ἱκανότητας καὶ τὴν πνευματικὴν του εὐστροφίαν, κατάρθρωσε νὰ εἶναι μεγάλῃ ἐπιτροπῆν.

Ἐπίσης ὀρισμένοι Ρουμελιῶται ὀπλαρχεγοὶ εἶδεισαν κάποιον ἀνεξαρτησίαν γνῶσιν καὶ μὲ τὴν συνεργασίαν τῶν Σουλτανῶν ἐπέδιωξαν νὰ συγκεροτήσων χωριστὸν κόμμα διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἐπαγγελματικῶν καὶ τοπικῶν συμφερόντων. Αἱ ἀντιθέσεις αὐταὶ ἀπὸ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ Ἀγῶνος προσέλαβον μεγαλύτερον ὄξυτητα διότι καὶ οἱ Φαναριῶται (οἱ πλοῦσιοι Κωνσταντινουπολίται) Νέγρης, Καρατζῆς καὶ ἄλλοι ἐλογάζοντο διὰ τὴν συγκρότησιν ἰδίου κόμματος καὶ πολλοὶ ἐγγράμματοι Ἕλληνας κατεβῆντες ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς παροικίας τῆς Εὐρώπης ἠγωνίσθησαν νὰ δώσουν εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα καὶ συγκεροτημένον κοινωνικὸν περιεχόμενον. Ὁ μεγάλος μάλιστα στοχαστὴς τοῦ καιροῦ ἐκείνου Ἀδαμάντιος Κοραΐς ἀπὸ τὰ Παρίσι μὲ ἐπιστολάς του πρὸς διαφόρους καπεταναίους καὶ προϋφόντας τοὺς παρώτρυνε νὰ υιοθετηθῶν δημοκρατικαὶ ἀντιλήψεις κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν πρώτων πολιτευμάτων.

Πάντως μέχρι τοῦ 1853 τὸ ἰσχυρότερον κόμμα ἦτο τὸ τοῦ

Μαυροκορδάτου, διότι ὑπεστηρίζετο ἀπὸ τοὺς νησιώτας Κωνσταντινουπολίτας καθὼς καὶ ἀπὸ πολλοὺς Ρουμελιώτας. Τὸ κόμμα αὐτὸ οἱ πρόκριτοι τοῦ Μωριά ὄνθουσαν ξενικόν, κατηγοροῦντες αὐτὸ ὡς ἐπιδιώκον νὰ διαδώσῃ καὶ ἐπιβάλλῃ ξενότροπα πολιτικοκοινωνικά ἤθη, ἐνὸς τοῦ ἰσχύου του ἀπεκάλουν ἐγγύριον, ἐφ' ὅσον δὲν ἀπεμακρόντο ἀπὸ τὰς τοπικὰς συνθηκῆς καὶ ὑπεστηρίζον ὅτι ἡ διοικήσις ἐπρεπε νὰ παραμείνῃ εἰς χεῖρας των, ὅπως καὶ κατὰ τὸ παρελθόν. Αἱ ἀντιθέσεις αὐταὶ ἀδήγησαν πολλὰς εἰς διαμάχας ὀξυτάτας τοῦ κατέληξαν καὶ εἰς ἐμφυλίους πολέμους, διότι καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ Ἀγῶνος δὲν ἐνεφανίσθη ἡ μεγάλη προσωπικότης, πῶς θὰ ἐοικίασε μὲ τὸ κύρος καὶ τὴν αἰγλήν τῆς τῆς μικροφιλοδοξίας τῶν τοπικῶν ἀρχόντων καὶ θὰ παρεμέριζε τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Διμ. Ὑψηλάντη, τοῦ Ἀλέξ. Μαυροκορδάτου καὶ Θεοδ. Κολοκοτρώνη.

Ἡ ἑλληνικὴ ἕνωσις τῆς μεγάλης προσωπικότητος τοῦ θὰ εἶδεν τὴν κατευθυντήριον γραμμὴν εἰς τὸν ἔθνον Ἀγῶνα εἶχε ὡς ἀπέτασμα ὄχι μόνον νὰ μὴ ὑπάρχῃ συνεργασία καὶ ὁμονομησίαν εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις, ἀλλὰ καὶ αἱ βεσπισθεῖσαι διατάξεις τῶν πρώτων πολιτευμάτων νὰ παραμείνουν γράμμα νεκρὸν.

Ὡς ἐκ τούτου οἱ στρατιωτικοὶ παράγοντες, σὺν τῷ χρόνῳ, ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν καὶ παρεμέρισαν τοὺς πολιτικούς. Οἱ Ρουμελιῶται μάλιστα ὀπλαρχεγοὶ ἀπέτελεσαν ἴδιον ὄργανον καὶ ἀπὸ τοῦ 1824 ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ὁ Ἰωάννης Καλοῦττης, ὅστις ἐπηρεάζει τοὺς ἠπειρώτας καὶ πολλοὺς Ρουμελιώτας καπεταναίους. Ἔτσι κατὰ τὴν κρισιμώτερον περίοδον τοῦ Ἀγῶνος ὁ τοπικισμὸς, ἡ φιλαρχία καὶ ἡ πολιτικὴ ἀνεμπεία δημοσιογῶν ἀνεφύρωτα χάσματα ἀδηγήσαντα τὸ ἀγωνιζόμενον ἔθνος εἰς ἐμφυλίους ἀσφαγμοὺς ὀργανουμένους ἐκ τῶν παρσκηρίων.

Καποδιστριακὴ περίοδος.

Αἱ πολιτικαὶ φατρίαὶ ἀντελήφθησαν ἐπὶ τέλους ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ συνεχισθῇ ὁ ἀγὼν, ἐὰν δὲν ἀνέθετον τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν διοίκησιν εἰς χεῖρας ἑνὸς ἱκανοῦ προσώπου. Τὸ πρόσωπον αὐτὸ, κατὰ κοινὴν ἀναγνώρισιν καὶ ὁμολογίαν, ἦτο ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ἄλλοτε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσσίας.

Συνεπῶς λοιπὸν νὰ καλέσων τὸν Καποδίστριαν καὶ νὰ τοῦ ἀναθέσων τὴν διοίκησιν τῆς Ἑλλάδος (1827). Ὁ Καποδίστριας ἀδέχθη καὶ ὅταν κατέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα εὔρε παντὸν τὸ χάος καὶ τὴν ἀναρχίαν. Δι' αὐτὸ ἐνόμισεν ὅτι ὁ καλύτερος τρόπος διακυβερνήσεως τῆς χώρας ἦτο τὸ συγκεντροτικὸν σύστημα. Ἀνέστειλε τὸ πολίτευμα τῆς Τριζίνης, τὸ ὁποῖον περιείχε ἀρχὰς δημοκρατικὰς, καὶ ἀνέλαθεν ὅλας τὰς ἐξουσίας. Ἡ πράξις αὐτὴ τοῦ Καποδιστρίου ἐδημιούργησε νέας ἀντιθέσεις. Τὰ κόμματα ἤρχισαν πολεμικῶν ἐναντίον του καὶ τὸν ἐξώθησαν νὰ ἐφαρμύσῃ λογοκρισίαν ἐπὶ τοῦ τύπου, ἡ δὲ ἀστυνομία ἔλαβε μέτρα σκληρὰ κατὰ τὸν ἀντιπολιτευόμενον.

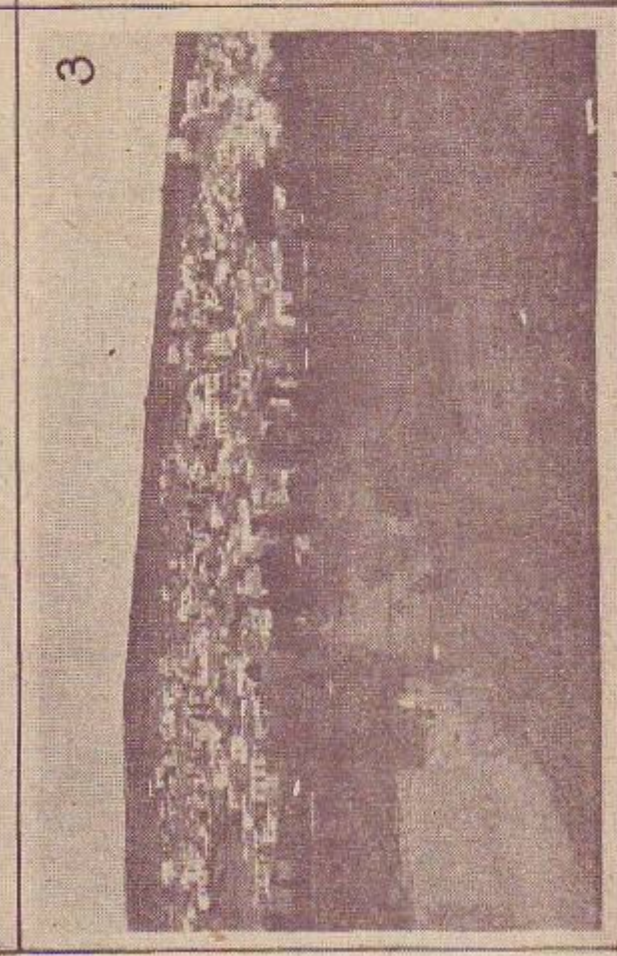
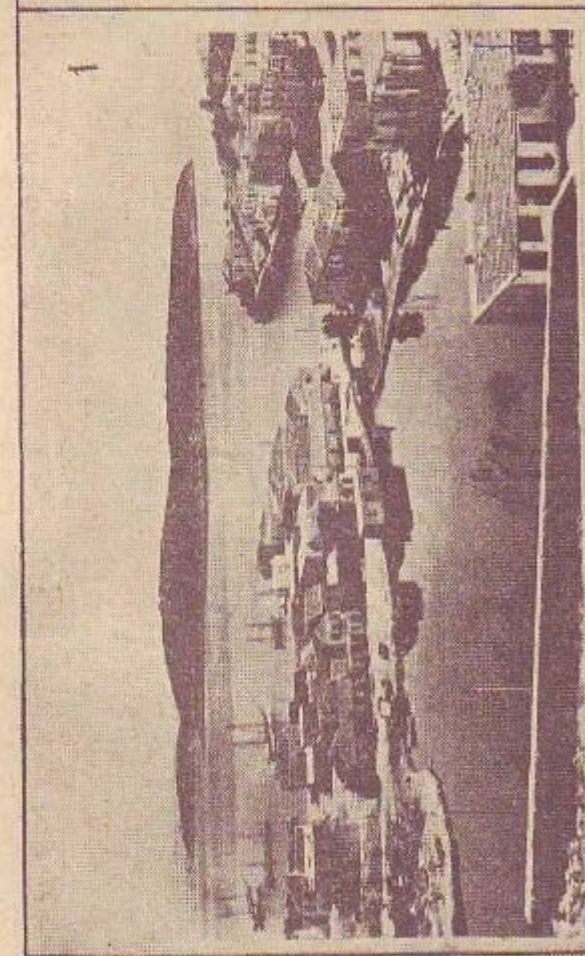
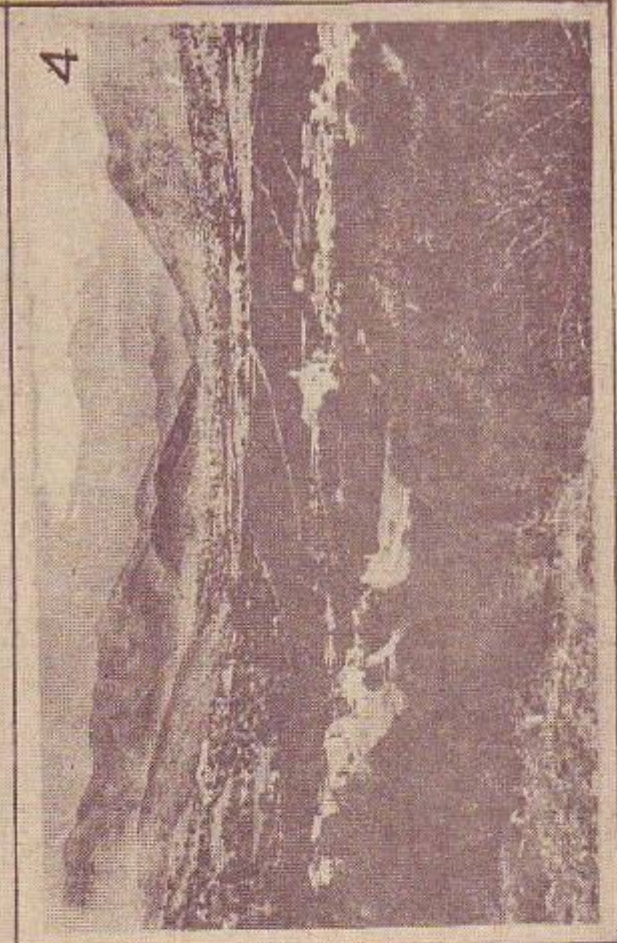
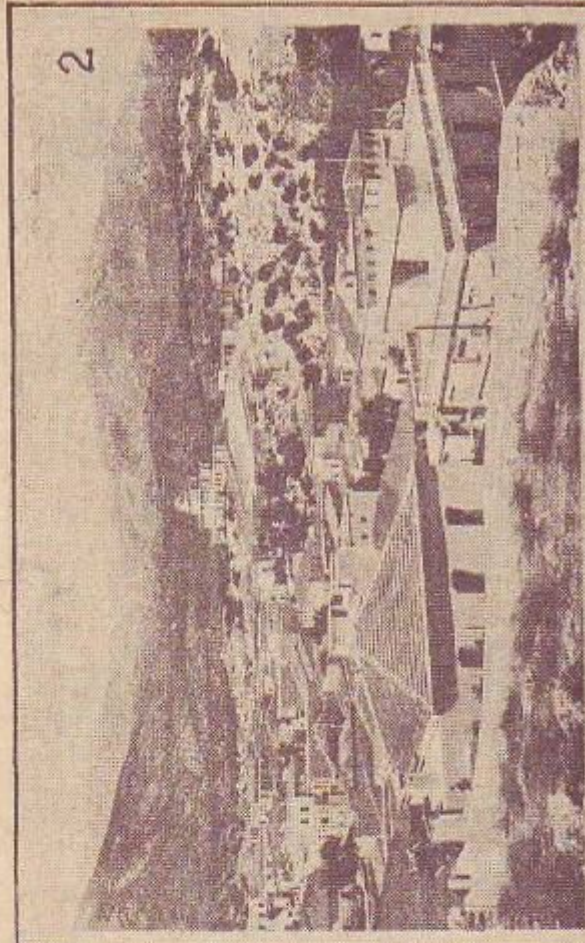
Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν αἱ παλαιαὶ πολιτικαὶ φατρίαὶ εἶχον διαλυθῇ ἢ μάλλον συγχωρηθῇ εἰς τρία κόμματα, τὸ ρωσσικόν, τὸ ἀγγλικόν καὶ τὸ γαλλικόν. Καὶ τοῦτο διότι αἱ τρεῖς Μεγάλαι Δυνάμεις (Ρωσσία, Ἀγγλία καὶ Γαλλία), πῶς ἀπεκλήθησαν καὶ Προστάτιδες Δυνάμεις, ἤρχισαν νὰ ἐνδιαφέρονται καὶ διὰ τὴν τύχην τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ διὰ τὰ ἔσωτερικὰ τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ἐνδιαφέρον των δὲ αὐτὸ φυσικὸν ἦτο νὰ εἶναι ἐπηρεασμένον ἐκ πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν βλέψεων ἐκάστης τῶν τριῶν Προστατίδων Δυνάμεων εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ τὴν Ἑγγὺς Ἀνατολήν. Ἐκ παραλλήλου καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, λόγω τῆς γενικῆς ἐξαντλήσεως τῆς χώρας καὶ τῆς ἐξαρτησεως τῆς ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, ἐνίσχυθη ἡ ἰδέα ὅτι ἀνεῦ ὑποστηρίξεως τῆς Εὐρώπης ἡ ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξασφαλισθῇ ἀνεῦ δανείων καὶ οἰκονομικῶν παροχῶν.

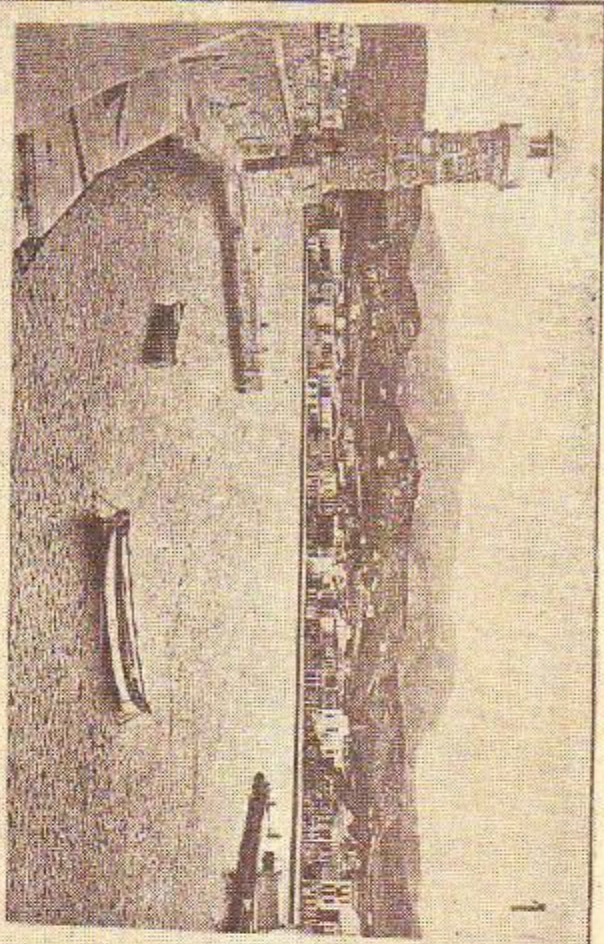
Αἱ ἀντιλήψεις αὐταὶ, φυσικῶς τῷ λόγῳ, ἐνὸς ἀπέτελουσαν τὴν βασικὴν ἀσπέρην τῶν σκέψεων ὅλων τῶν πολιτικῶν ἠγετῶν, ἐχωρίζοντο ριζικῶς εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἀκολουθητέας ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, διότι ἕκαστον τῶν τριῶν κομμάτων ἐπίστευεν ὅτι ἡ εὐρωπαϊκὴ δύναμις, τῆς ὁποίας ἠκολούθει τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, ἦτο ἡ μόνη προστατρία τῆς Ἑλλάδος καὶ συνεπῶς ἐπρεπε νὰ προσαρμοσθῇ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ τῆς πολιτικὴ πρὸς τὰ κρατούμενα εἰς αὐτήν.

Τὸ ρωσσόφιλον κόμμα, τὸ ὁποῖον ἐβλεπε τὸν ἴδιον τὸν Κυβερνήτην ὡς ἀρχηγόν, ἐσωτερικῶς μὲν ὑπεστηρίζε τὴν ἐπιτέδωσιν ἰσχυρὰς πολιτείας, ἐξωτερικῶς δὲ ἀπέβλεπε πρὸς τὴν Ρωσσίαν ὡς μέλλονσαν, λόγω τοῦ ἀμορθῆσκου, καὶ τὴν ἀτελευθέρωσιν τῆς χώρας νὰ ὁλοκληρώσῃ καὶ τὴν περαιτέρω ἐπέκτασιν αὐτῆς νὰ βοηθῆσθαι. Ὁ θύλος τοῦ Ἀγαθαγγέλου περὶ ἐπανακτῆσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν βοήθειαν τοῦ ἐξουθίου ἦτο ἀκόμη ζωντανὸς εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων. Ἀρχεγοὶ τοῦ ρωσσόφιλου κόμματος ἦσαν ὁ Θεόδ. Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Ἀυθρ. Μεταξῆς.

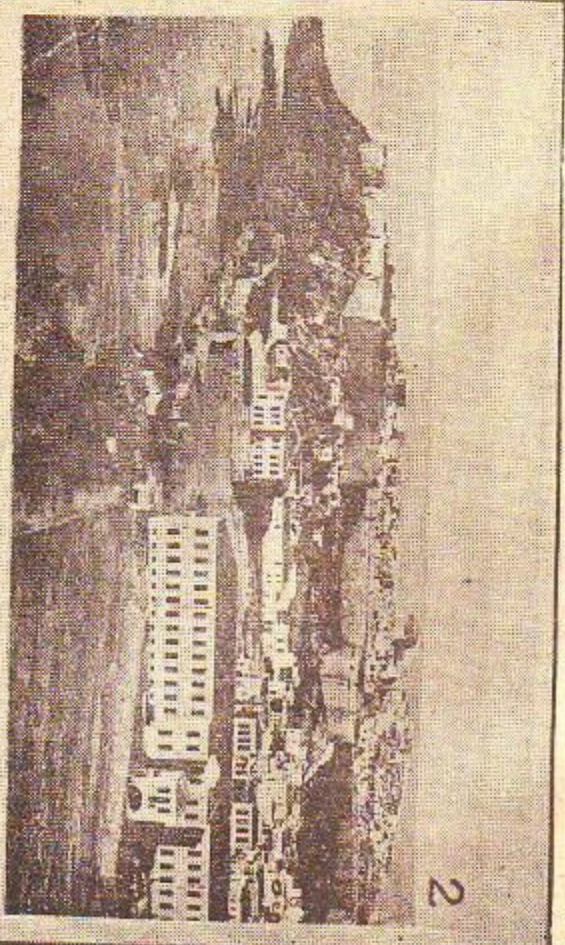
Τὸ ἀγγλόφιλον κόμμα μὴ ἐμφανίζον ἀκόμη διεκδικήσεις ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ ἀντιθέτου ἐξωτερικῶς πρὸς πᾶσαν ἐξώτερην τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς τσαρικής Ρωσσίας. Ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος τούτου ἦτο ὁ Ἀλέξ. Μαυροκορδάτος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐχθρὸς τοῦ σλαυισμού καὶ μὲ ὑπομνήματά του εἰς τὸ Φόρεν Ὀφεία ὑπέδειξε κατ' ἐπαυλῆσιν διὰ συμβόρει εἰς τὴν Μεγάλῃ Βρετανίαν νὰ ἰδρυθῇ μεγάλον ἑλληνικὸν κρά-

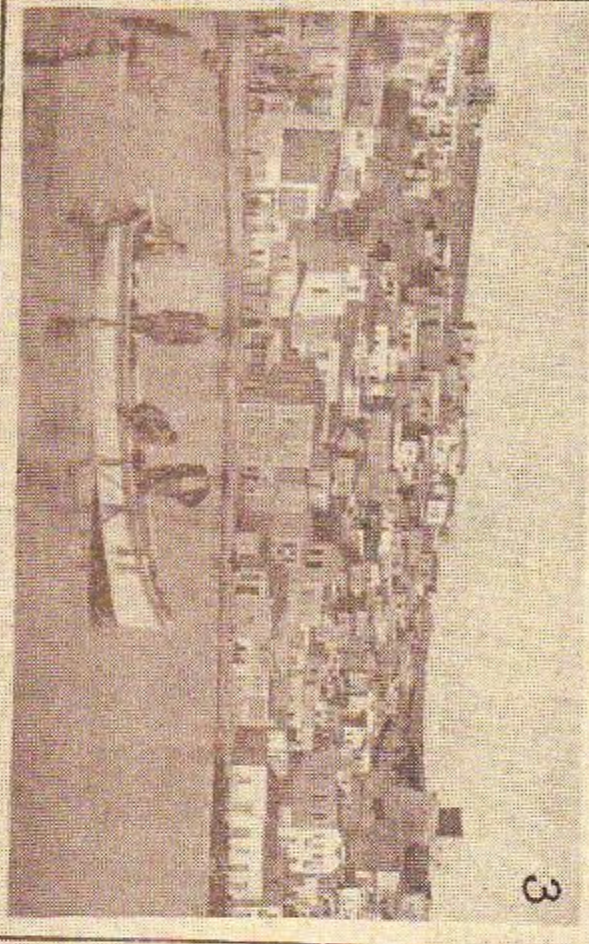
1. Αερίαις τού κεντρου καί τού λιμένος τού Ἁγίου Νικόλου, προτελευταίως τού νομού Λασιθίου. 2. Μερική ἀποβίη τῆς πόλεως Ἁγίου Νικόλου. 3. Πανοραματική ἀποβίη τῆς Σητείας. 4. Ἡ Φυρρή Μερουβέλλου.

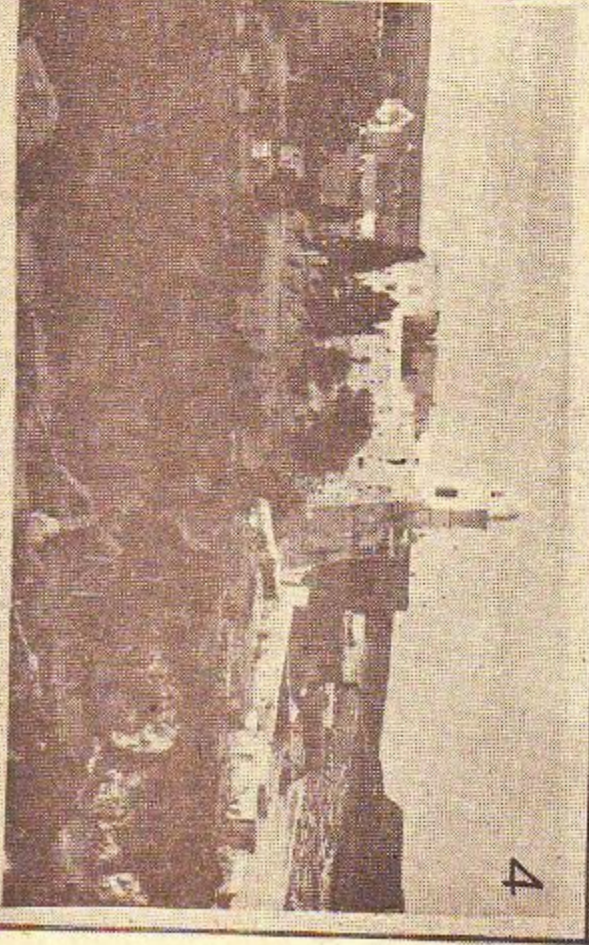
1

2

3

4

1. Το στάθμιον του λιμένος της Ρεθύμης. 2. Άποψη της Ρεθύμης. 3. Η παραλία της Σητείας. 4) Ή μνη Τονίου εις τὸν νοτὸν Λαοργίου.

τος από την Μακεδονία έως την Κρήτη, διότι θα αποτελέσει φραγμόν εις την κάθοδον των Σλαύων εις την Μεσόγειον.

Το γαλλόφιλον κόμμα είχεν αρχηγόν τον Ι. Κωλέττην, ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦ Δ. Υψηλάντη δὲν εἶχεν υπογράψει τὸ πρὸς τὴν Μεγάλην Βρετανίαν ἔγγραφον προτάσεως (Ἰούλιος 1825). Ἀργότερον, ὅταν τὰ γαλλικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Μαζώνα εἰς τὴν Πελοπόννησον συνέτρεξαν τὸν Ἑλλητικὸν Ἄγωνα, τὸ γαλλικὸν κόμμα ἐνίσχυθη πολὺ. Τὸ κόμμα τοῦτο ἦτο περισσώτερον ἐπιλελυμένον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν του πολιτικὴν καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπέδωκε τὴν φιλίαν καὶ ὑποστήριξιν τῆς Γαλλίας, διότι ἐπίστευεν ὅτι εἶναι ἡ μόνη μεγάλη δύναμις ἢ ὅποια ἀντιτίθεται εἰς τὰς ἐπεκτατικὰς βλέψεις καὶ ἐπιδιώξεις τῆς τῆς Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας εἰς τὴν Μεσόγειον.

Τὰ τρία αὐτὰ κόμματα ἀλληλοεμάχοντο καὶ ἐκ τῶν ἀντιθέσεων των ἐπροκάλεσαν στάσεις καὶ ἐμφυλίους παραγωγούς. Ἐναντι ὅμως τοῦ Καποδιστριαῦ τὰ δύο κόμματα: γαλλικὸν καὶ ἀγγλικὸν, ἐβήρυσαν κοινὴν πολιτικὴν καὶ εἰς τὸ τέλος ἐπεκράτησαν μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Κυβερνήτου, ἐπισυμβάσαν τὴν 27ην Σεπτεμβρίου 1831.

Περίοδος τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος (1834—1862)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστριαῦ καὶ διὰ μικρὸν περίοδον ἐπεκράτησε τὸ ρωσσόφιλον κόμμα καὶ ἡ ἐν Ἀργεῖ Ε' Ἐθνοσυνέλευσις ἐξελέξε τὸν Αὐγουστίνον (ἀδελφὸν τοῦ δολοφονηθέντος Κυβερνήτου) ὀριστικὸν πρόεδρον τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως. Ἀλλὰ τὰ γαλλικὰ στρατεύματα, τὰ ὅποια ἦσαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, δὲν εἶδον μὲ καλὸν ὄμμα τὴν ἐπικράτησιν τῶν ρωσσόφιλων. Ὁ Κωλέττης ὀργάνωσεν ἑκστρατείαν κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ὁ Αὐγουστίνος (28 Μαρτίου 1832) ἐξηνγκάσθη εἰς παραίτησιν. Ὁ ἐμφυλίος σπαραγμὸς διήρесе καὶ πάλιν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ γαλλικὸν κόμμα ἐκυβέρνησε διὰ μικρὸν χρονικὴν περίοδον, ἐνῶ ἐν τῷ μεταξύ οἱ Γάλλοι στρατιῶται συγκεκρούοντο μὲ Ἑλληνας στρατιώτας εἰς τὸ Ἄργος, πολλῶν πορευθέντων ἐκατέρωθεν καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐγένετο πάλιν τὸ ἴνδαλμα τοῦ Μαριά.

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ ποιγκιῶτος τῆς Βαυαρίας Ὁθωνος ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος ἐπέφερε προσωρινὴν ἀνασκαχὴν εἰς τὴν πολιτικὴν διαμάχην. Ἐν τούτοις μόλις παρήλθον ὀλίγοι μῆνες ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως Ὁθωνος εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ κόμματα ἤρξαντο πάλιν τὸν ἀνταγωνισμὸν των μὲ τὸ αὐτὸ πείσμα καὶ πάθος. Αὐτὴν τὴν φορὰν οἱ ρωσσόφιλοι εἶχον ὀργανώσει συνωμοσίαν καὶ διὰ νὰ εὐδοκῶν τὰ σχέδια των καὶ ἀποκτήσουν ὄπαδους εἰς τὰ λαϊκὰ στράματα, διέδιδον καταλλήλως ὅτι ἀρχηγὸς τῆς συνωμοσίας, ἢ ὅποια ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ὁθωνος, ἦτο ὁ στρατάρχης Θεόδ. Κολοκοτρώνης.

Ὡς ἐκ τούτου ἅμα ἡ ἀστυνομία ἐπληροφόρηθῆ τὰ τεκταινόμενα συνέλαβε τὸν Κολοκοτρώνην καὶ διειτυπώθη κατ' αὐτοῦ κατηγορία ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἐτάραξε τὴν ἑλληνικὴν κοινὴν γνώμην καὶ διήρесе καὶ πάλιν τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὸ χειρότερον εἶναι ὅτι ἡ ἀντιβασιλεία νομίζουσα ὅτι ἐπρεπε νὰ λάβῃ σκληρὰ μέτρα διὰ νὰ πατάξῃ κάθε ἐνέργειαν ἀντικαθεστωτικὴν ἐσκηνοθέτησε μίαν δίκην κατὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, εἰς τὴν ὅποιαν παρήλασαν ψευδομάρτυρες καὶ μετὰ τὸ πέρας αὐτῆς διὰ τῆς στρατιωτικῆς βίας ἐπεβλήθη εἰς τὸ δικαστήριον νὰ ἐκδώσῃ καταδικαστικὴν εἰς θάνατον ἀπόφασιν κατὰ τοῦ Γέρου τοῦ Μαριά. Ἐκ τῶν δικαστῶν ὅμως ὁ πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου Πολυζωΐδης καὶ ὁ Τερτσῆτης κινήσαν νὰ υπογράψωσιν τὴν ἀπόφασιν.

Ὁ πρωθυπουργὸς Τρικούπης καίτοι ἀγγλόφιλος παρητήθη, ὁ Ἄλ. Μαυροκορδάτος ἐπίσης ἐζήτησε ν' ἀνασταλῆ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐνῶ ὁ Κωλέττης ἐπέμεινε ἐκτελεσθῆ. Τὸ ἀγγλικὸν κόμμα αὐτὴν τὴν φορὰν συνειργάζετο μὲ τὸ γαλλικὸν καὶ ἐπέδωκεν διὰ παντὸς τοῦτου νὰ ἐκυβενδίσουν τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ ρωσσικοῦ.

Ἡ ἀντιβασιλεία πρὸς τὴν ἐξεγέρσεως τῆς κοινῆς γνώμης δὲν ἐξετέλεσε τὸν Κολοκοτρώνην καὶ ὅταν ἐνηλικιώθῃ ὁ Ὁθων (1835) μετετράπη ἡ ποινὴ εἰς ἰσόβια καὶ μετ' ὀλίγων τοῦ ἐδόθη χάρις.

Μέχρι τοῦ 1841 τὰ κόμματα δὲν παρουσιάζουν σοβαρὰν τινα δράσιν. Παρήλθον εἰς κατάστασιν νεκροφανείας. Τὰ μέτρα ποῦ εἶχε λάβῃ ἡ ἀντιβασιλεία καὶ κατόπι, ὁ ἴδιος ὁ Ὁθων συνετέλεσαν, προσωρινὰς δεδαιώς, εἰς τὸ νὰ μὴ δύνανται ν' ἀσκήσωσιν οὐδεμίαν πολιτικὴν δράσιν τὰ τρία κόμματα, ἐφ' ὅσον μάλιστα οἱ ἀρχηγοὶ των διαδοχικῶς ὑπὸ διάφορα προσχήματα ἐστάλησαν εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Ἐν τούτοις τὸ πολίτευμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας, τὸ ὅποion ἐγκαθιδρύσεν ὁ Ὁθων, δὲν εἶχε στηρίγματα καὶ οἱ παλαιὸι ἀγωνισταὶ ἤρξαντο νὰ κινηθῶσιν ἀνωματικῶς ἐναντίον του. Ὡτῶ τὸ 1841 τὰ τρία κόμματα ἐμφανίζονται καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ζωῆς καὶ μὲ τὴν φανεράν καὶ συνωμοτικὴν των δράσιν προετοιμάζουσι τὴν Ἐπαναστάσιν τῆς 3ης Σεπτεμβρίου τοῦ 1843.

Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν κομμάτων, τὸ ὅποion ἐμφανίσθη εἰς τὴν δημοσίαν ζωὴν ἦτο τὸ ἀγγλόφιλον. Ὑπὸ τὴν πρῆσιν τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἄλ. Μαυροκορδάτος ἐπαυλῆθεν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἀνέλαβε τὴν πρωθυπουργίαν. Ἡ νέα κυβέρνησις περιέλαβε καὶ ἠγετικά στελέχη τῶν δύο ἄλλων κομμάτων, ἀλλὰ ὁ βίος τοῦ υπουργείου ἦτο βραχύς. Αἱ ἀντιθέσεις τῶν κομμάτων ἐξεδηλώθησαν εὐθὺς ἀμέσως καὶ ἡ συνεργασία των διεσπάσθη. Ὁ Μαυροκορδάτος

παοητήθη καὶ ἐστάλη μὲ ἀποστολὴν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, τὰ ἠγετικά δὲ στελέχη τοῦ κόμματός του συνεσπειρώθησαν περὶ τὸν Λόντον καὶ συνειργάζοντο μὲ τοὺς ρωσσόφιλους τοῦ Μεταξά.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἀρχίζουν νὰ συνωμοτικῶς ἐνεργεῖται τῶν δύο κομμάτων, συμμαχούντος καὶ τοῦ γαλλικοῦ, καὶ τὴν 3ην Σεπτεμβρίου τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ ἐπαναστατεῖ καὶ μὲ τὴν λαϊκὴν ἐπιδοκιμασίαν ἐπιβάλλει εἰς τὸν Ὁθωνα τὰς ἀξιώσεις του, δηλαδὴ τὸν ὑποχρεώνει νὰ υπογράψῃ δῶλῶσιν διὰ τῆς ὁποίας ἐδέχεται τὰς ἀποφάσεις τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ περὶ ἐγκαθιδρύσεως τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος.

Τὸ ἀγγλόφιλον καὶ τὸ ρωσσόφιλον κόμμα ἐαχμήσαν τὴν πρώτην μετεπαναστατικὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Λόντου καὶ Μεταξά. Τὸ γαλλόφιλον κόμμα ἀπὸ τῆς περιόδου αὐτῆς ἀναπτύσσεται μεγάλῃν δρασίν. Ὁ ἀρχηγὸς του Ι. Κωλέττης καταρθώνει νὰ ἐπηρεάσῃ ἀπολύτως τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἐπαναστάσεως στρατηγὸν Καλλέργην καὶ ὡς ἐκ τούτου γίνεται πανίσχυρον. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐπανέρχεται ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ δὲν καταρθώνει νὰ συγκρατήσῃ τὴν πειθαρχίαν τῶν ὄπαδων του. Τὰ δύο ἐν τῇ κυβερνήσει κόμματα ἀγγλικὸν καὶ ρωσσικὸν διαφωνοῦν ὡς πρὸς τὴν ἀσκήσιν τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς πολιτικῆς καὶ ἡ συνεργασία των διεσπάζεται. Σχηματίζεται ὑπουργεῖον ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον (30 Μαρτίου 1844), ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἡ ζωὴ ἦτο βραχεία. Ὁ Κωλέττης ἐκ τῶν παρασκηνίων δρᾷ, ἀνωμαλεῖται παλαιὰ πάθη καὶ καταρθώνει νὰ γίνῃ ὁ εὐνοούμενος τῆς Αὐλῆς. Εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἐλιγμούς του ἐπέδειξε καταπλήσσοισαν εὐστροφίαν. Κατάρθωσε τὰ παρασύρη καὶ νὰ τὸν ἔχῃ σύμμαχον εἰς τὰς πολιτικὰς τοῦ ἐπιδιώξεις καὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ρωσσόφιλου κόμματος Ἄνδρ. Μεταξά.

Αἱ πρώται ἐκλογαὶ — μετὰ τὴν πολιτικὴν μεταβολὴν — παρὰ τὴν ἀντιθέτων ἐπαγγελίαν καὶ δηλώσεων, ὑπῆρξαν τὸ ἀποτέλεσμα ἀπροκαλύπτου κυβερνητικῆς βίας. Ὁ Κωλέττης ἐπέβη νικητῆς καὶ ἡ κυβέρνησις του ἦτο παντοδύναμος. Ἐπὶ τρία καὶ πλέον ἔτη ἐκυβέρνησε ὡς ἀπόλυτος δικτάτωρ μὲ μανθῶν κοινοβουλευτικόν. Ὡς ἐκ τούτου εἶχεν ἀποκτήσει πολλοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ καὶ φανατικοὺς ὄπαδους.

Ὁ θάνατος τοῦ ὁμοῦ ἐδημιούργησε μέγα κενὸν καὶ ἐπαυέρε τὴν πολιτικὴν ἀστάθειαν, τὰς παλαιὰς εἰρίδας, ἔδωκε δὲ εἰς τὸν Ὁθωνα τὸ δικαίωμα νὰ διορίξῃ κατ' ἴδιον κρίσιν κυβερνήσεις. Παρὰλλήλως ἡ εὐρωπαϊκὴ κατάστασις, ἢ ὅποια ἐβολώθη ἀπὸ τὴν Ἐπαναστάσιν τοῦ 1848, μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ δημοκρατικοῦ φιλελευθερισμοῦ, ἐδημιούργησε καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα κατάλληλον κλίμα διὰ νὰ κυβερνᾷ ἡ Αὐλὴ κατὰ βούλησιν τὴν χώραν, μὲ κυβερνήσεις μὴ βασισμένας ἐπὶ τῆς λαϊκῆς ἐμπιστοσύνης.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλα γεγονότα ἐδημιούργησαν μεγάλας ἀνωμαλίας καὶ ἐπροκάλεσαν ἐσωτερικὰς ταραχὰς καὶ ἐπεμβάσεις ἐξωτερικὰς.

Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, δυσηρηστημένη διότι ὁ Ὁθων καὶ ὁ Κωλέττης ἦσαν προανατολισμένοι πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας, ἀνέμεινε νὰ εὐρῆ τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν διὰ νὰ μειώσῃ τὸ κύρος τοῦ Ὁθωνος καὶ σπῆ εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸ ἀγγλόφιλον κόμμα.

Τὸ ἐπεισοδίον Πασιφίκο ἔβρακε τὴν ἐπιζητούμενην ἀφορμὴν. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις διὰ σειράς διακοινώσεών της πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἐζήτησε πράγματα ἀπαράδεκτα καὶ μὴ γενόμενον δεκτὸν τῶν ἀξιώσεων της ἐφήρμοσε στενὸν ἀποκλεισμὸν (1850).

Οἱ ἡγῆται ὅμως τοῦ ἀγγλόφιλου κόμματος ἐτάχθησαν παρὰ τὸ πλεῖστον τῆς κυβερνήσεως καὶ ὁ Ὁθων, ἐν καὶ εἶχε παραγκωνίσει ἐπὶ μίαν ἐξουσίαν τὰ ἄλλα κόμματα, ἀπολαύδων ἔτι τὴν ἀμερίστου ἐμπιστοσύνης ὅλων τῶν κομμάτων. Δὲν παρήλθον ὅμως πολὺς καιρὸς καὶ νῆα ἀνωμαλίας ἀνεόδησαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν ὄριζοντα ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου καὶ τῶν φιλοπολέμων διαβήσεων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας. Οἱ Ἀγγλοῦλοι ἐκθύρυσαν νέον ἀποκλεισμὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ γαλλικὰ στρατεύματα (1855) κατέλαβον τὸν Πειραιᾶ, καὶ, πλὴν τῶν ἄλλων, μετέδωσαν καὶ τὴν χολέραν.

Ἀλλὰ καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν συνεσπειρώθησαν διὰ τὰ κόμματα καὶ ἀντεμετώπισαν ἐν ἀπολύτῳ ὁμονομοσίῃ τὴν δημιουργηθεῖσαν σοβαρωτάτην κατάστασιν.

Πρὸς στιγμὴν μετὰ τὴν ἀσπιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τὸ ἀγγλόφιλον κόμμα φαίνεται ἐπικρατῶν καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ἐσχημάτισε κυβέρνησιν, ἀλλὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1855 παρητήθη. Ἡ πρωθυπουργία του αὐτῆ ἦτο ἡ τελευταία.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τὰ τρία κόμματα: τὸ ρωσσικόν, τὸ ἀγγλικὸν καὶ τὸ γαλλικόν, ἔχασαν τὰ λαϊκὰ των στηρίγματα, διότι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀντελήθη ὅτι ὁ πολιτικὸς του προανατολισμὸς κατὰ κύριον καὶ βασικὸν λόγον ἐπρεπε νὰ στηριχθῆ εἰς τὰς ἰδικὰς του δυνάμεις καὶ ὄχι εἰς τὴν εὐνοίαν τῶν ξένων. Ἐμφανίζονται λοιπὸν νέοι πολιτικοὶ ἄνδρες, οἱ ὅποιοι μετεσέρουν τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας ἐπὶ σταθερωτέρας βάσεως, ὁ δὲ πολιτικὸς ἀνταγωνισμὸς των στηρίζεται τῶς εἰς ποσορευματικὰς ἀντιθέσεις.

Ὁ Δ. Βούλγαρης, γόνος παλαιᾶς οἰκογενείας τῆς Ὑδρας, εἶναι ὁ πολιτικὸς ποῦ ἐπὶ μίαν εἰκοσαετίαν πρωτοστατεῖ εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁ ἰσχυρότερος πολιτικὸς ἡγῆτης ποῦ μετὰ τὸν Κωλέττην συγκεκράνη γύρω του φανατικὸς ὄπαδους.

Κατὰ τὴν ἴδιαν περίοδον ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς καὶ ὁ Ἄλξ. Κουμουνοῦρος. Ἐστὶ εἰς τὰ τρία πα-

λαϊκά κόμματα προστεθήσονται και δύο άλλα νέα: το του Βούλγαρη και του Κουμουδούρου.

Η εσωτερική όμως κατάσταση περιπλέκεται και πάλιν. Ο Όθων εκθέτουν την χώραν με αυταρχικά διαθέσεις. Αι έκλογαι συνεχώς έφερον πλειοψηφούντα τα κόμματα της Αύλης, διότι η βία και αι καλπονοθεύσεις απέτελλον μόνιμον φαινόμενον.

Παράλληλος εις τὸ εσωτερικὸν συζητοῦνται ὀρισμέναι ζυμώσεις μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς διανομῆς, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας. Ὁ πληθυσμὸς τῶν πόλεων αὐτάνει. Πολλοὶ εὐποροὶ Ἕλληνες ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἔρχονται εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις δημιουργεῖ νέα προβλήματα καὶ ἀπαιτεῖ ἀλλαγὴν ἢ ἀναπροσαρμογὴν τῆς εσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἐνῶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἐπτανήσον καὶ Κρήτην οἱ ἀπελευθερωτικοὶ ἀγῶνες προσλαμβάνουν ὀξυτάτην μορφήν. Ὡς ἐκ τούτου ἐμφανίζονται μικρότεροι πολιτικαὶ οὐδὲς πῶν προβάλλον ὀρισμένας διεκδικήσεις ἢ ἀντιπροσωπεύουν ὀρισμένας τοπικὰς κοινωνικοπολιτικὰς καταστάσεις. Αἱ πολιτικαὶ αὗται οὐδῶδες ἀρχηγούνται ἀπὸ τῶν Θο. Ζαῖμην καὶ Μπ. Ρούφον. Ἀλλὰ ἐκ τούτων οὐ μίαν νέα προσωπικότερῃ εἰσέρχεται μετ' ὀρμῆν εἰς τὸν πολιτικὸν στίβον, ὑποσχόμενὴ πολλὰ καὶ ἀντιπροσωπεύουσα τὸν δημοκρατικὸν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας. Προκειται περὶ τοῦ ἐκ Μεσολογγίου νεοῦ πολιτικοῦ καὶ δεινοῦ ῥήτορος Ἐπαμ. Δεληγιώργην.

Ἡ ἐποχὴ αὕτη εἶναι πλούσια εἰς πολιτικὰς ἐξελίξεις. Ἡ παλαιὰ γενεὰ τῶν ἀγωνιστῶν παραχωρεῖ τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν νέαν γενεάν, ἡ ὁποία καὶ μὲν γαλουχεῖται ἀκόμη ἀπὸ τὰς ἀναμνήσεις καὶ παραδόσεις τοῦ μεγάλου 21, ἀλλὰ παραλλήλως ἐνοστεριεῖται καὶ τὰς νέας ιδέας τοῦ ἀναπτυσσόμενου εὐρωπαϊκοῦ φιλελευθερισμοῦ.

Μία σημαντικὴ λοιπὸν ἀλλαγὴ εἶχεν ἐπέλθει εἰς τὴν νοσηρίαν τοῦ πολιτικοῦ κόσμου καὶ εἰς τὴν ψυχολογίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τοῦλάχιστον εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα αὐτοῦ. Τὸ Πανεπιστήμιον εἶχε γίνοι ἐν τῷ μεταξῷ ὁ πνευματικὸς φάρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ δημοσιογραφία ἐπίσης εἶχεν ἀναδῆσῃ. Ὁ αὐτοκράτορ Ἑλληνισμὸς ἦτο ἀνησυχος διὰ τὰς σμυτελιόμενὰς ζυμώσεις εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ἡ ἀρξαμένη ἀφιάνισις τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνικισμοῦ ἀνησυχεῖ τὴν ἐπίσημον Ἑλλάδα, ἐνῶ ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν εὐρωπαϊκῶν Μεγάλων Δυνάμεων, μετ' κέντρον τὸ λεγόμενον Ἀνατολικὸν ζήτημα, διερχοκὰς πλήττονται τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα καὶ προσβάλλεται ἡ ἔθνικὴ τιμὴ.

Ὅλα αὗτα εἶχον δημιουργήσει μεγάλην ἀνησυχίαν καὶ ἀναταραχὴν εἰς τὰ πνεύματα. Ὅσακις ἐθολοῦτο ὁ εὐρωπαϊκὸς ὄριζον ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἰς τὴν μεγάλην πλειοψηφίαν, ἐπίστευεν ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς λύσεως τῶν ἐκκρεμούντων ζητημάτων καὶ τῆς ἔθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἀλυτρώτων ἐπαρχιῶν. Συνεπῶς ἡ πολιτικὴ τῆς Μεγάλῃς Ἰδέας, ποῦ εἶχεν ἐγκαινισθῆ ἀπὸ τὸ 1844, εἶχε δημιουργήσει τῶρα πολλὰς αὐταπάτας καὶ εἰς τὴν Αὐλὴν καὶ εἰς τὰ στρώματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ποῦ τὰ παλαιὰ τρία κόμματα ἔπαυσαν πλὴν τῶ ἐπηρεάζου τὴν πολιτικὴν ζωὴν, πολλοὶ ὀλίγοι ἐπίστευον ὅτι ἡ ἐπίλυσις τῶν ἔθνικῶν ζητημάτων ἐξαρτῶνται ἀπολύτως ἐκ τῆς ἐνδοῆς καὶ ὑποστηρίξεως τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ἡ σπουδάζουσα μάλιστα νεολαία εἶχε μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς δυνάμεις τῆς χώρας — ἔστω καὶ ἐάν δὲν ὑπῆρχεν ὀργανωμένους στρατὸς καὶ αξιόλογος στόλος — καὶ ἐδίλεπε τὴν Τουρκικὴν Ἀυτοκρατορίαν ἑτοιμώροτον καὶ διαλυομένην. Ἐάν δὲ καθυστερήται ἡ διάλυσις τῆς, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἡ Αὐλὴ δὲν ἐξυπηρετεῖ τὰ ἔθνικὰ συμφέροντα, καὶ δὲν εἶναι πρόμαχος τῆς Μεγάλῃς Ἰδέας, ἀλλὰ ὄργανον ξένων συμφερότων, καὶ δὴ τῆς Αὐστρίας.

Εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς πεπλανημένης ταύτης Ἰδέας συνέτελεσαν κατὰ πολλὸ καὶ αἱ ἀγγλικαὶ ἐνέργειαι πρὸς διαβολὴν τῆς πολιτικῆς τοῦ Ὄθωνος ἐξ αἰτίας τοῦ αυταρχισμοῦ του. Ὡς ἐκ τούτου ἤρχισαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ τοῦ 1858 ταρχαί μετ' ἐπί κεφαλῆς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν, ποῦ κατέληξεν κατὰ τὸ 1861—1862 εἰς αἰματηρὰς στάσεις.

Αἱ κυβερνήσεις ἀπὸ τοῦ 1857 μέχρι τοῦ 1862 εἶχον ὀνομασθῆ ἀπὸ τὴν ἀντιπολίτευσιν «Υπουργεῖα τοῦ αἵματος» καὶ οἱ πολιτικοὶ, οἱ ὅποιοι ἀπέτελλον τὴν εὐνοουμένην μερίδα τῆς Αὐλῆς, ἐκαλοῦντο «ἀφωσιωμένοι».

Παλαιότερα (1834—1847) εἶχον σημειωθῆ πολλὰ ἔκτροπα, τοπικὰ στάσεις εἰς τὴν Μάνην, Μεσσηνίαν, Ρούμελην καὶ κατ' ἐπανάληψιν καὶ στρατιωτικαὶ ἀνταρσίαι, αἱ ὁποιαὶ κατατάλησαν, κατὰ τὴν περίοδον διως ταύτην ἡ κατάσταση ἦτο κατὰ πολλὸ χειρότερα διότι ἡ ἐπανόστασις ἐκυφορεῖτο ἐντὸς τῆς πρωτεύουσῃς καὶ εἰς τὰς μεγαλύτερας ἐπαρχιακὰς πόλεις (Ναῦπλιον, Πάτρας, Ἄργος, Σύρον). Δὲν ἐπρόκειτο πλὴν περὶ μεμονωμένων ἢ τοπικῶν κρουσμάτων ἀνταρσίας, ἀλλὰ περὶ γενικωτέρας ἐξεγέσεως, τὴν ὁποίαν ἐνοστεριεῖται καὶ ἡ μεγάλη μερίς τῶν νέων ἀξιωματικῶν καὶ τὸ σύνολον σχεδὸν τῆς σπουδάζουσῃς νεολαίας, μετ' ἀνταρσίου τοῦ νέου πολιτικοῦ Δπμ. Βούλγαρη καὶ Ἐπαμ. Δεληγιώργην, καὶ μετ' τὴν δημοσιογραφικὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐφημερίδος «Μέλλον τῆς Πατρίδος».

Ἡ πρώτη ἀντιοθωνικὴ κρούσις ἐντὸς τῆς πρωτεύουσῃς ἐγένετο τὸν Μάιον τοῦ 1859. Οἱ φοιτηταὶ εὐρῶκαν ἀφοσίην διότι εἰσῆλθον εὐρωπαϊκὰ θερινὰ καπέλλα — τὰ λεγόμενα σκιαδία — καὶ ἀρνήσανται διαδῆλωσιν εἰς τὰ Πεδίον τοῦ Ἄρεος, ἡ ὁποία εἶχε διαστάσεις καὶ κατέληξεν εἰς μεγάλην συμπλοκὴν μετὰ τῆς ἀστυνομίας. Αἱ ταρχαί αὗται ὀνομά-

σθησαν «Σκιαδικαὶ» καὶ ἀποτελοῦν τὸν πρόλογον τῆς ἀντιοθωνικῆς ἐξεγέρσεως καὶ τῶν αἰματηρῶν γεγονότων τοῦ 1862.

Ὁ Ἐπ. Δεληγιώργης εἶναι τὸ ἰνδάλμα τῆς νεολαίας καὶ ὁ νέος πολιτικὸς ἀστὴρ ποῦ μετ' ἀνταρσίου ἀπορρίπτηται τὸν δεινότερον καὶ τὸν ἀκρατὸν φιλελευθερισμὸν τοῦ οἱστρηλατῆ τῆς νεολαίας καὶ ἐξεγείρει τὰς μάχας κατὰ τοῦ Ὄθωνος.

Αἱ γενόμεναι ἐκλογαί, παρ' ὀλην τὴν τρομοκρατίαν, ἀνέδειξαν καὶ μερικὸς ἐκ τῶν νέων πολιτικῶν καὶ ἡ κατάσταση κατέστη εἰς τὸ ἄκρον ἀνώμαλος. Ὁ γηραιὸς ναύαρχος Κανάρης, ἕνας ἐκ τῶν ἐπιζώντων τῆς γενεῆς τοῦ 1821, ἐσχημάτισε κυβέρνησιν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐμπέδωσῃ τὴν τάξιν καὶ νὰ φέρῃ τὴν εσωτερικὴν γαλήνην. Βλέπων ποῦ ὀδηγεῖται ἡ χώρα συντάσσει μακροσκελέστατον ὑπόμνημα εἰς τὸν βασιλέα καὶ σμυστὰ ὀρισμένας ἀλλαγὰς εἰς τὴν διοίκησιν, ἀλλὰ δὲν εἰσκούεται.

Ὁ ὑπόκωπος θόρυβος τῆς λαϊκῆς ἀγανακτήσεως δὲν φθάνει εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἢ καὶ ἂν γίνεται ἀντιληπτὸς κακοὶ συμβουλοὶ ἐρμηνεύουν τὰ γεγονότα συμφώνως πρὸς τὰς βλαβερὰς καὶ ἐπιβλαβεῖς τῶν.

Ὡς ἐκ τούτου οἱ μὲν φοιτηταὶ ἀπεφάσισαν νὰ δολοφονήσων τὴν βασιλίαν Ἀυαλίαν, τὴν ὁποίαν θεωροῦν ὡς αἰτίαν τοῦ κακοῦ καὶ ἐπηρεάζουσιν τὸν Ὄθωνα. Ἡ ἀποτυχούσα ἀπόπειρα ἔγινε τὴν ὄην Σεπτεμβρίου 1861 καὶ δραστικῆς ἦτο ὁ φοιτητὴς Ἀριστ. Δούσιος. Εἰς τὰς ἐπαρχίας στρατὸς καὶ λαὸς συνεργάζονται διὰ τὴν ἀλλαγὴν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου 1862 ἡ φρουρὰ Ναυπλίου ἐπαναστατεῖ καὶ ὁ λαὸς μετὰ τὰς ἐνεργείας τοῦ ἐνδύμιου πράξις καὶ ἐνεργείας τῆς Γαλλικῆς Ἐπιμιστοσύνης. Εἰς τὰς Πάτρας καὶ τὸ Ἄργος οἱ σμυστὰ κινεῖνται. Εἰς τὴν Σύρον ὑπάρχει λαχοστάτη δημοκρατικὸς ὀργανώσις. Εἰς τὴν Ρούμελην ὁ στρατηγὸς Θ. Γρίβας συγκεντρώνει περὶ αὐτοῦ τοὺς δυσπραγεμένους.

Αἱ εὐλακαὶ εἶχον ὑπερπληρωθῆ ἀπὸ ὑπόπτους καὶ συναμῶτας. Ἡ Κίβνος καθ' ἑκάστην ἐδέχεται πολιτικοὺς ἐξοριστοὺς. Τὰ πνεύματα ἦσαν ἐρεθισμένα, ἀλλὰ ἡ ἐπανόστασις ἐντὸς τῆς πρωτεύουσῃς ἀνεβλήθη κατὰ τὴν καταστολὴν τοῦ κινήματος τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Ἐρμούπολεως (Σύρου). Οἱ ἀντιοθωνισταὶ διως δὲν ἀπεβαρύνθησαν καὶ ὁ Βούλγαρης μετ' ὀλην Δεληγιώργην συνεργάζονται τῶρα διὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς κυβερνήσεως καὶ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὄθωνος.

Τὴν νύκτα τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1862 ἡ ἐπανόστασις ἐκρηγνύται καὶ ἀνεὺ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως ἐπιτυγχάνει. Τὴν τελευταίαν πράξιν τοῦ πολιτικοῦ δράματος τὴν ὑπογράφουν οἱ Δεληγιώργης καὶ Βούλγαρης, οἱ νέοι πολιτικοὶ, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν τὴν σταδιοδρομίαν των κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος. Τὰ παλαιὰ κόμματα εἶχον ἐξοφανισθῆ. Ἡ ἔξωσις τῆς πρώτης δυναστείας τὰ παρέσχευεν εἰς τὴν ὀριστικὴν ἀφάνειαν. Νέα περίοδος εἰς τὸν πολιτικὸν βίον τῆς Ἑλλάδος ἤρχισεν.

Περίοδος τῆς βασιλείας Γεωργίου τοῦ Α' (1863—1913)

Μετὰ τὰς ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας ποῦ ἐπηκολούθησαν τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὄθωνος, τὸν ἐμφύλιον σπαραγμὸν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν πρωτεύουσαν κατὰ τὸν Φεβρουάριον καὶ Ἰούνιον τοῦ 1863, τὴν σύγκλησιν Ἐθνικῆς Συνελεύσεως καὶ τὴν ἐπιθήσειν τοῦ νέου Συντάγματος (1864), ἡ πολιτικὴ κατάσταση καὶ πάλιν παρουσιάζει ἀστάθειαν καὶ δημιουργεῖ κινήσεις μόνον ταρχαίων.

Εὐθὺς ὡς συνετελέσθη ἡ πολιτικὴ μεταβολὴ τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1862 ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, ἀνεβλή ἡ κυβέρνησις εἰς τοὺς Δ. Βούλγαρη, Κ. Κανάρην καὶ Μπ. Ρούφον, ἀλλ' ὁ τελευταῖος οὗτος δὲν εὐρίσκειτο εἰς Ἀθήνας καὶ ὁ γηραιὸς ναύαρχος διατάζει, δι' αὐτὸ ὁ Βούλγαρης ἀναλαμβάνει μόνος του τὴν ἐξουσίαν καὶ προσλαμβάνει ὡς συναρχαί του τὸν Α. Κουμουδούρον, Ἐπ. Δεληγιώργην καὶ Θρ. Ζαῖμην.

Τὸν Ἰανουάριον 1863 συνέρχεται ἡ Β' ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοσυνέλευσις καὶ ὁ Βούλγαρης ἀνασυνιστᾷ τὴν τριανθρίαν (Βούλγαρης, Κανάρης, Ρούφος), μέχρι δτου ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ νεοεκλεγείς βασιλεὺς Γεώργιος. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολλὸ ὁ Κανάρης παραιτεῖται καὶ ὁ Βούλγαρης σχεδὸν κυριαρχεῖ εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶχον σχηματισθῆ δύο μεγάλοι παρατάξεις, ποῦ λαμβάνουν τὸ ὄνομα τῶν ἀπὸ τὰς παραδόσεις τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Οἱ μὲν λέγονται Ὀρεινοὶ καὶ οἱ ἄλλοι Πεδινοί. Ὁ Βούλγαρης εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῶν Πεδινῶν, δηλαδὴ τῆς συντηρητικῆς παρατάξεως.

Αἱ ἐργασίαι τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως προχωροῦν βραδέως καὶ ἡ ἀντιπολίτευσις — οἱ Ὀρεινοὶ — κατακτᾷ ἔδαφος. Ἡ τριανθρία διαλύεται ὀριστικῶς μετ' τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ρούφου. Μεταξὺ τῶν δύο παρατάξεων ταίριζε σπουδαῖον ρόλον μία τρίτη ὀμάς ὑπὸ τὸν Ἐπαμ. Δεληγιώργην, ἡ ὁποία ἐκπροσωπεῖ τὴν νεολαίαν καὶ τοὺς νεοειδεάτας. Δημοκρατίζει εἰς τὰς ὑποβαλλομένας προτάσεις τῆς κατὰ τὴν συγκλήσιν τοῦ προσχεδίου τοῦ Συντάγματος καὶ τιτλοφορεῖται «Ἐθνικὸν Κοιτῆτον».

Εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς Ἑλλάδος προστίθεται καὶ νέον στοιχείον κατὰ τὴν περίοδον αὕτην. Ἡ ἐνίσχυσις τῶν Ἰονίων νήσων ἔφευεν εἰς τὴν βουλὴν καὶ τοὺς πληρεξουσίου τῆς Ἐπιταχίσεως, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἄλλας παραδόσεις.

Ὡς γνηστῶν ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1862 εἰς τὴν Ἐπτανήσον οὐδέποτε ἐσθῆθη ἡ εὐλοῖ τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ

κατ' επανάληψιν ἐγένοντο κινήματα καὶ ἐξεγέρσεις κατὰ τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς. Ἀλλὰ τὰ κινήματα αὐτὰ εἶχον καὶ κοινωρικὸν περιεχόμενον, διότι ἐστρέφοντο κατὰ τῆς φεουδαρχίας. Ἐτσι διεμορφώθησαν τρία μεγάλα κόμματα εἰς τὴν Ἑπτανήσον: οἱ ριζοσπάστες, οἱ φιλελευθεροὶ καὶ τὸ κόμμα τῶν ἀρχόντων, τοὺς ὁποίους ὁ ἐντόπιος ἀπεκάλουεν καταθρονίους. Ἀρχηγοὶ τῶν ριζοσπαστῶν ἦσαν ὁ Ἥλιος Ζερβός καὶ ὁ Ἰωσήφ Μομερράτος, οἱ ὅποιοι ἐξήσαν τὸν περισσότερον χρόνον τῆς πολιτικῆς τῶν σταδιοδρομίας εἰς τὴν ἔξοριον. Οἱ φιλελευθεροὶ ἀντιπροσωπεύουν τὴν μεσαιωνικὴν καὶ κυρίως τοῦ ἐμπορίου καὶ διατέχνας, ἐνῶ οἱ καταθρονικοὶ ἦσαν οἱ μεγάλοι γαιοκτῆμονες. Τὰ δύο πρῶτα κόμματα, ἐκτὸς τῶν ἐσωτερικῶν κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων, εἶχον ἀναπεπταμένην τὴν σημαίαν τῆς ἐνώσεως τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἦσαν ἐθνικόφωνα. Οἱ Ἑπτανήσιοι λοιπὸν πληθεύσαντες ἐνίσχυσαν τὸν κοινοβουλευτικὸν καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀνεβείχθησαν σπουδαῖοι ῥήτορες καὶ δημοσιολογοί.

Μετὰ τὴν ἐπιφέρειαν τοῦ Συντάγματος καὶ τὴν λήξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως, ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Κανάρη, ὁ ὁποῖος ὄμως ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν σύμβουλον τοῦ βασιλέως, τὸν Δανὸν κόμισι Σπόνεκ καὶ παρτήθη. Τότε ἐσχηματίσθη (1 Μαρτίου 1865) κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἄλ. Κουμουδούρου, ἡ ὁποία ἐνήργησε τὰς ἐκλογὰς τῆν 4 Μαΐου. Ὁ Κουμουδούρος ἐγκαταλείπει τὸ πολιτικὸν τοῦ σταθίου καὶ ὡς πρωθυπουργὸς παύει πολλὰς ἐλπίδας. Αἱ ἐκλογαὶ αὐταί, αἱ πρῶται βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν, ἐγένοντο μὲν ὑπὸ καθεστῶς ἐλευθερίας, ἀλλὰ δὲν ἔδωκαν εἰς κανὲν κόμμα τὴν ἀπόλυτον πλειοψηφίαν, δι' αὐτὴν ἡ κυβέρνησις Κουμουδούρου ἀνετράπη εἰς τὴν βουλὴν καὶ ἐδημιουργήθη πολιτικὸν ἀδιέξοδον. Ἐντὸς τοῦ 1865 ἐσχηματίσθησαν ἀλληλοδιαδόχως ἑπτὰ κυβερνήσεις, ἡ δὲ κοινὴ γνώμη ἦτο εἰς τὸ ἔπακρον εὐθιχτος.

Διαδόσει ἐπὶ διαδόσει ἐκυκλοφόρουεν εἰς ὄραρον τὸ συμβαῖλον τῆς Αὔλης κόμισι Σπόνεκ, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπερίπτετο ἡ εὐθύνη διὰ τὴν κυβερνητικὴν ἀστάθειαν. Τέλος ἐξέσπασε λαϊκὴ ἐξέγερσις καὶ ὁ Σπόνεκ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ. Ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 1866 μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου ἴδιου ἔτους ἐσχηματίσθη κυβέρνησις συμμαχικὴ ἀπὸ τοὺς Βούλγαρον καὶ Δεληγιώργην, ἡ ὁποία τὴν 20 Δεκεμβρίου παραχωρεῖ τὴν θέσιν τῆς εἰς τὸ ὑπηρεσιακὸν ὑπουργεῖον Ἀ. Μωραϊτίτην καὶ μετ' ὀλίγων (Ἰανουαρίου 1868) ἐσχηματίσθη πάλιν κυβέρνησις ὁ Δ. Βούλγαρος.

Γίνονται νέαι ἐκλογαὶ ποὺ ἐνθυμίζουεν τὴν παλαιὰν ἐποχὴν τῶν ἐπιβάσεων καὶ καλποθεύσεων τῶν γινομένων ὑπὸ τοῦ Ὀθωνος. Ὁ Βούλγαρος ἐξελείστητο εἰς ἀσπράτην. Οἱ κορυφαῖοι τῆς ἀντιπολιτευσεως ἀπέτυχον καὶ αὐτὸς ὁ Κουμουδούρος χαρακτηρίσθη ὡς ἀσπαστῆς ἐδιώχθη.

Παρὰ ταῦτα ὁ Βούλγαρος ἀνετράπη ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἐκλήθη ὁ Ζαΐμης νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν. Οὗτος καταρτῶναι νὰ κυβερνήσῃ ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1869 μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1870. Διάφορα ὄμως γεγονότα καὶ ἴδια ἡ σφαγὴ ὑπὸ ληστών τῶν Ἀγγλων ἐν Ἀθήραις κατέστησαν ἀδύνατον τὴν περαιτέρω παραμονὴν τοῦ Ζαΐμη εἰς τὴν ἔξοριον. Τούτων διεδέχθη ἡ κυβέρνησις Δεληγιώργην καὶ τὸν Δεκέμβριον 1870 ὠρκίζετο κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἄλ. Κουμουδούρου, ὁ ὁποῖος παρέμεινε εἰς τὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1871, διὰ νὰ κληθῇ καὶ πάλιν ὁ Ζαΐμης. Τὴν 25 Δεκεμβρίου τὸν Ζαΐμην διεδέχθη ὁ Βούλγαρος καὶ αὐτὸν μετ' ὀλίγων ὁ Δεληγιώργης.

Ἡ πολιτικὴ ἀστάθεια εἶναι μόνιμον φαινόμενον τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Τὰ πολιτικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα ἐκτρέπονται τῆς κοινοβουλευτικῆς ὁδοῦ. Ὁ Βούλγαρος καταρτῶσας νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ στέμματος κυβερνᾷ ἐπιθετικῶς τὴν χώραν.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν κάμουν τὴν ἐμφάνισιν των εἰς τὸν δημόσιον βίον ὁ Χαρίλαος Τρικοῦπης καὶ ὁ Θεόδ. Δηλιγιάννης. Καὶ οἱ δύο διακρίνονται κυρίως ὡς ὑπουργοὶ τῶν Ἐσωτερικῶν. Εἶναι οἱ νέοι πολιτικοὶ ποῦ, ἂν καὶ διαφόρου χαρακτήρος καὶ νοσηριότητος, ὑπόσχονται πολλά.

Δὲν ἔχουν ὄμως ἀκόμη μεγάλην πολιτικὴν ἐπιρροήν. Ὁ Χαρ. Τρικοῦπης τὸ 1872 ἀπεσχίσθη τοῦ κουμουδουρικῶν κόμματος καὶ ἴδρυσεν ἴδικήν του ὁμάδα, τὸ πέμπτον λεγόμενον κόμμα. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ δημιουργηθεὶς σάλας περὶ τῶν μεταξὺ τῆς ἑταιρίας Λαοίου, αἱ κερδοσκοπικαὶ ἐπιχειρήσεις καὶ ἄλλα σκάνδαλα ἐδημιούργησαν νέαν κυβερνητικὴν κρίσιν καὶ ἡ βουλὴ διελύθη. Αἱ ἐκλογαὶ τοῦ 1874 τὰς ὁποίας ἐνήργησεν ὁ Βούλγαρος ἐσημείωσαν ρεῖοδ τρομοκρατίας καὶ νοθείας. Ἄν καὶ ἀπεκλείσθησαν οἱ περισσότεροι ἀρχηγοὶ τῆς ἀντιπολιτευσεως, οὗτος κατάρθασε νὰ σχηματίσῃ συμπαγὴν πλειοψηφίαν. Ὡς τὸσον κυβερνᾷ ὡς κυβέρνησις μειοψηφίας. Ἡ ἀντιπολιτευσὶς ἀπέχει τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς καὶ ὁ Βούλγαρος μὲ τοὺς 82 βουλευτὰς τοῦ κυβερνᾷ καὶ νομοθετεῖ ἀνευ τῆς νομίμου ἀπαρτίας τῆς βουλῆς. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐξεγείρεται. Ἄλλ' ὁ Βούλγαρος κωφεύει. Ὁργισθῆναι διαδηλώσεις. Διατυπώνονται διαμαρτυρίαι. Ὁ ἀντιπολιτευόμενος τύπος καυτηριάζει τὴν ἐκ τοῦ πολιτευμένου ἐκτροπὴν, ἀλλ' ὁ Βούλγαρος παραμένει πρωθυπουργὸς καὶ σκεδιάζει ν' ἀναστήλῃ τὸ Σύνταγμα καὶ νὰ συγκεντρώσῃ ὅλας τὰς ἐξουσίας εἰς χεῖρας του. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ἀπευθύνουν ὑπομνήματα εἰς τὸν βασιλέα. Οἱ φοιτητα ὁμοίως καὶ 19 ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν συνιπέργησαν ἐκκλησίαν πρὸς τὸν λαὸν κρούοντα τὸ πολίτευμα ἐν κινδύνῳ.

Ἡ ἀτύσφαιρα εἶναι βολή. Αἱ διαβώσεις ὀργιάζουν, ἡ βουλὴ ἐξακολουθεῖ νὰ συνεδριάζῃ ἀνευ τῆς νομίμου ἀπαρτίας

καὶ τινες τῶν ὑπουργῶν τοῦ αὐθαιρετοῦν καὶ χρηματίζονται.

Ὁ βουλευτὴς τοῦ Βούλγαρος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμφανισθῶν εἰς δημόσια κέντρα, διότι τοὺς ἀνεμίεν ἡ ἀποδοκιμασία, ἀπεκλήθησαν δὲ «στῆλται» ἐκ τῆς παρ' ἀρχαίους ἀτιμητικῆς στήλης, ἐν τῷ ὁποῖα ἀνεγράφοντο τὰ ὀνόματα τῶν προδοτῶν καὶ τῶν ἀτίμων.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην περίοδον, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐκρινετο ὄχι μόνον τὸ πολίτευμα τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ ἐσεῖοντο τὰ θεμέλια τοῦ θρόνου, εἶχε τὸ βαρὸς καὶ τὴν πρωτοβουλίαν ὁ Χαρ. Τρικοῦπης νὰ ὀρθωθῇ καὶ ἀπέναντι τοῦ Βούλγαρος καὶ ἀπέναντι τῆς Αὔλης καὶ νὰ καλέσῃ τοὺς ὑπευθύνους εἰς τὴν συνταγματικὴν τάξιν. Εἰς τὴν ἐφημερίδα «Καιροῖς» (29 Ἰουλίου 1874) ἐδημοσίευσε τὸν πολυκρότον καὶ ἱστορικὸν ἀρθρον τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Τίς πταίει;» καὶ ἐκάλεε τὸν βασιλέα νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὸ Σύνταγμα, ὑπενωμιζῶν εἰς αὐτὸν τὰ καθήματα τοῦ Ὀθωνος. Ἄν καὶ διὰ τὸ ἀρθρον αὐτὸ ἐφυλακίζετο δι' ὀλίγας ἡμέρας, ἐν τούτοις μετ' οὐ πολὺ ἐπέθετο ὁ βασιλεὺς νὰ ἀναβῆ εἰς τὸν Τρικοῦπην τὴν κυβέρνησιν, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξύ, ἐντὸς μίας ἡπταετίας, διελύθησαν ἕξ κατὰ σειράν βουλαί.

Ὁ νέος πρωθυπουργὸς μὲ τὰς προγραμματικὰς του δηλώσεις ἐγκαταλείπει σταθμῶν εἰς τὸν κοινοβουλευτικὸν βίον τῆς Ἑλλάδος. Τὸ κόμμα του ὑπόσχεται πολλὰ καὶ ἐμπνεῖ ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Προσλαμβάνει ὡς συνεργάτας του πολιτικούς ἐκ τῆς νέας γενεᾶς καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὸν Δημ. Ράλλην, εἰς τὸν ὁποῖον ἀναβεί τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν.

Αἱ νέαι ἐκλογαὶ γίνονται τὴν 8 Ἰουλίου 1875 μὲ ἀπόλυτον τάξιν καὶ ἐλευθερίαν.

Ὁ λόγος τοῦ θρόνου κατὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς νέας βουλῆς ἀποτελεῖ αὐτὸ τούτο τὸ πρόγραμμα τοῦ Τρικοῦπης. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων μεταρρυθμίσεων ποῦ ὑπέσχετο ὁ νέος πρωθυπουργός, ἐπέβαλεν ὡς βασικὴν ἀρχὴν διὰ τὸν ὀμαλὸν κοινοβουλευτικὸν βίον νὰ ἀνατίθεται ἡ κυβέρνησις ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ πλειοψηφούντος κόμματος (ἀρχὴ τῆς δεδηλωμένης).

Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς, τὴν 9 Ὀκτωβρίου 1875, ἡ ἀντιπολιτευσὶς ἠνώθη καὶ προεδρὸς τῆς βουλῆς ἐξελέγη ὁ Κουμουδούρος. Ὁ Τρικοῦπης παρήτηρ καὶ ὁ Κουμουδούρος ἐσχημάτισε τὸ νέον ὑπουργεῖον.

Πρῶτον ἔργον τῆς νέας κυβερνήσεως ἦτο νὰ διοχθῇ ὁ Βούλγαρος διὰ τὰς ἀντισυνταγματικὰς ἐνεργείας καὶ παρανομίας του. Ὁ Βούλγαρος παρεπέμφθη εἰς δίκην καὶ ὄχι μόνον κατεδικάσθη, ἀλλὰ ἐπεμίστησε τὸν πολιτικὸν του βίον, διαλυθέντος τοῦ κόμματός του.

Ἀπὸ τοῦ 1875 μέχρι τοῦ 1877 Κουμουδούρος καὶ Δεληγιώργης ἀλληλοδιαδόχως σχηματίζουεν κυβερνήσεις ποῦ ἐμφανίζουεν ἀστάθειαν καὶ προκαλοῦν τὴν ἐξέγερσιν τῆς κοινῆς γνώμης. Τὸ 1877 ὄμως, λόγω τοῦ ὅτι ἡ Βαλκανικὴ συνταρασσεται ἀπὸ ἐπαναστατικὰς ἐξεγέρσεις καὶ ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος κλονίζει ἐκ δάθρων τὴν Τουρκικὴν Ἀυτοκρατορίαν, ὁ Ἑλληνισμὸς διατελεῖ ὑπὸ τὸ κράτος μεγάλης συγκινήσεως καὶ ἀρεθισμού. Τὸ φιλοπόλεμον ρεύμα ἀπειλεῖ νὰ παρασύρῃ τὸ πᾶν καὶ ἐφ' ὅσον κρίνεται ἡ τύχη τῆς Τουρκίας τὰ κόμματα ἀντιμεταπίθουεν μεγάλας δυσχερείας ὡς πρὸς τὸν προσανατολισμὸν τῆς ἐξωτερικῆς των πολιτικῆς.

Ἀλλὰ κατόπιν λαϊκῆς ἐξεγέρσεως σχηματίζεται κυβέρνησις ἀπὸ ὅλα τὰ κόμματα, κληθεῖσα τὸ πρῶτον τότε Οἰκουμένη. Ἀλλὰ ἡ κυβέρνησις αὕτη ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Κανάρη δὲν κατάρθασεν οὐσιαστικὰς τίποτε καὶ ἡ ἀνομοιογένεια τῆς ἐφημερίδος καθημερινῶς ἀμφιταλαντεύσει καὶ τὸ κύρος τῆς ἐμειοῦτο. Μὲ τὸν ἐπισυμβάντα μάλιστα θάνατον τοῦ προεδροῦ τῆς διεσπᾶσθη ἡ συνοχὴ τῆς καὶ κατόπιν νέας λαϊκῆς ἐξεγέρσεως διελύθη τὸ Οἰκουμηνικὸν ὑπουργεῖον καὶ κυβέρνησιν ἐσχημάτισεν ὁ Κουμουδούρος, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποῖου ἡ Θεσσαλία ἠλώθη μετ' Ἑλλάδα.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἐπαμ. Δεληγιώργης ἀπέθανε καὶ τὸ κόμμα του διελύθη. Ὁ πολιτικὸς αὐτὸς ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ σταθίου του ὑπῆρχε ὁ ἀρχηγὸς τῆς φιλελευθερίας νεολαίας, ἀπὸ τοῦ 1870 καὶ πέραν μετέστη εἰς τὴν συντηρητικὴν παράταξιν καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ θάνατός του δὲν ἄφησε μεγάλο κενόν, δεδομένου ὅτι, ὡς εἶπόμεν, ἀνεκρίθησαν νέοι πολιτικοὶ ἄνδρες καὶ ἴδια ὁ Χαρ. Τρικοῦπης, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1882 ἐξῆλθε νικητὴς μὲ μεγάλην πλειοψηφίαν καὶ ἐφήρμοσε μέρος τοῦ ἀναδημιουργικοῦ του προγράμματος.

Πράγματι ἡ πρωθυπουργία τοῦ Τρικοῦπης κατὰ τὴν περίοδον 1882—1885 σημειώνει σταθμὸν εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινοβουλευτικὴν ἱστορίαν τῆς χώρας μας.

Ὁ Τρικοῦπης εἶναι ὁ πολιτικὸς ποῦ διηρμηνεύει τοὺς πόθους καὶ τὰς βλάβεις τῆς μερίδος ἐκείνης ποῦ ἐπιζητεῖ τὴν ἐκδιομηχανίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλὰς κίερχεται εἰς νέον ἐποχὴν οικονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναπροσαρμογῆς. Δι' αὐτὸ ὁ Τρικοῦπης ἐπιδιώκει νὰ ἐνίσχυσῃ τὴν διομηχανίαν καὶ νὰ ἐνώσῃ τὰς ἐπαρχίας μὲ σιδηροδρομικὸν δίκτυον. Ἀλλὰ διὰ νὰ κατορθωθῇ αὐτὸ, ὁ ἑλληνικὸς προϋπολογισμὸς ἔπρεπε νὰ ἐπιβαρυνθῇ μὲ μεγάλας δαπάνας, αἱ ὁποῖαι ἔδει νὰ καλυφθῶν μὲ νέας φορολογίας.

Ἀλλὰ καὶ αἱ νέαι κατευθύνσεις τὰς ὁποίας ἐχάραξεν ὁ Τρικοῦπης εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, ἀπέτελεσαν οὐσιαστικὰς βαρῶν κατηγορητήριον κατὰ τὸν Κουμουδούρου. Ὁ τελευταῖος οὗτος μετ' οὐ πολὺ (1883) ἀπέθανε καὶ ὁ Τρικοῦπης εἶχε τώρα ἀντίπαλον τὸν ἐκ Γόρτυρος πολιτικὸν Θ. Δηλιγιάννην, ὁ ὁποῖος ἔχων τὸ πρῶτον τῆς ρητορείας, ἐξελείχθη εἰς δημαγωγὸν μεγάλης ὀλκῆς.

Ἐπὶ μίαν δεκαετίαν οἱ δύο πολιτικοὶ ἄνδρες διεξῆγον ἀγῶ-

νας επικρατήσεις. Τό τρικομικόν και δηλιγιαννικόν κόμμα είναι τὰ δύο μεγάλα κόμματα πού ἐπηρεάζουν μεγάλας μάζας τού λαού. Τό πρώτον μέ βετικόν τρόπον ἐκαρζεί εἰς συγκεκριμένον πρόγραμμα τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς του, τό δεύτερον εἶναι ἡ ἀρνησις τού τρικομικοῦ προγράμματος.

Ἐνα τρίτον μικρόν κόμμα, τό ζαιμικόν, παρεμβάλλεται μεταξύ τῶν δύο κομμάτων, ἀλλά δέν καταρτάνει νά ἀυξήσῃ τούς ἀποδοῦς του.

Κατά τὴν περίοδον αὐτὴν ἐνεργήθη καὶ μία μικρὰ κοινοβουλευτικὴ ὁμάς, ἡ ὁποία ἐνέρευθεν ἰδέας δημοκρατικὰς καὶ ἠγωνίσθη διὰ τὸν θεσπὸν τῆς ἀβασιλευτοῦ δημοκρατίας. Τὴν ὁμάδα αὐτὴν τὴν ἀπαρτίζουν ὁ Ρόκκος Χοιδάς, ὁ Γεώργιος Φιλάρετος καὶ ὁ Ρηγόπουλος, ὄργανον δὲ ἀνετίστημι ἔχουν τὸν «Ραιμπαγὰν» τοῦ Κλεάνθους Τριανταφύλλου. Ἡ ἰδέα τῆς ἀβασιλευτοῦ δημοκρατίας δέν εὕρισκε ἀπήχνησιν εἰς τὰ στρώματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἡ ὁμάς τῶν δημοκρατικῶν, ἃν καὶ διεξήγαγε κοινοβουλευτικὰς μάχας, δέν κατάρθωσεν νά ἐξελιχθῇ εἰς μαζικόν κόμμα.

Διάφορα ἐσωτερικὰ γεγονότα καὶ ἐξωτερικὰ ζητήματα, τὰ ὁποία ἐξεμεταλλεύθη ὁ Δηλιγιάννης, ἔφερον εἰς δυσκόλον θέσιν τὸν Τρικοῦπην. Ἡ Βουλὴ διελύθη καὶ ἐνεργήθησεν ἐκλογαί τὴν 7 Ἀπριλίου 1885. Ὁ Τρικοῦπης καὶ αὐτὴν τὴν ὁρὰν διεξήγαγε τὰς ἐκλογὰς μὲ ἀπόλυτον ἀμεροληψίαν, ἀλλὰ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔδωκε τὴν πλειοψηφίαν εἰς τὸν Δηλιγιάννην, ὁ ὁποῖος διὰ πρώτην φοράν, τὴν 8 Μαΐου 1885, ἐκλήθη νά σχηματίσῃ κυβέρνησιν. Ὁ Τρικοῦπης ἠτήθη διότι εἶχε ἐπιβάλει φόρους ἀντιδημοτικῶς (ἰδίας ὁ ἐπὶ τῶν τετραλείων καὶ τῶν καπνῶν), δι' αὐτὸ καὶ τὸ δηλιγιαννικόν σύνθημα ἦτο: «Κάτω ὁ φορομηχῆτης, κάτω ὁ Πετρελίας, κάτω ὁ Πακετάκιος». Γεόμενος πρωθυπουργὸς ὁ Δηλιγιάννης, ἡ λάττωσεν ἀρισμένους φόρους ἢ τοὺς μετερρῶθμισεν, ἀλλὰ ἀντεμετώπισεν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς μεγάλας δυσχερείας ἐνῶ τὰ ἐξωτερικὰ προβλήματα εἶχον πάλιν δημιουργήσει ἐκνευρισμὸν τῆς κοινῆς γνώμης. Οὗτο ὁ ἐκλογικὸς θρίαμβος τοῦ Δηλιγιάννη δέν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ. Ἡ ἐκπατάσασα κρίσις τοῦ 1886—1887 ἐδημιούργησεν εἰς αὐτὸν ἀδιέξοδον καὶ ἡ κομματικὴ πλειοψηφία του ἠλαττώθη.

Ὁ Τρικοῦπης ἐκλήθη εἰς τὸ ἀνάκτορον καὶ ἐσχμάτισε κυβέρνησιν. Καὶ ὅταν ἡ πλειοψηφία του ἤρχισε νά εἶναι ἀμφίβολος, διότι ὁμάδες βουλευτῶν μετετοπίζοντο ἀπὸ κόμματος εἰς κόμμα, διέλυσε τὴν Βουλὴν καὶ εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 4 Ἰανουαρίου 1887 ἐβρίσθησεν.

Αὐτὴν τὴν ὁρὰν σχεδὸν ἐπὶ μίαν τετραετίαν ὁ Τρικοῦπης ἐκυβέρνησεν, ἐφορμάσας τὸ πρόγραμμά του παρὰ τὴν λυσσασδὴ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Βουλῆς δημαγωγικὴν ἀντίδρασιν τοῦ Δηλιγιάννη.

Ἀλλὰ εἰς τὰς νέας ἐκλογὰς (14 Ὀκτωβρίου 1890) ἠτήθη καὶ ὁ Δηλιγιάννης ἐσχμάτισε κυβέρνησιν. Ἡ ἐσωτερικὴ ὁμάς κατὰστασις δέν ἦτο καθάλου καλῆ. Ὁ προϋπολογισμὸς παρουσιαζε μέγα ἔλλειμμα καὶ ὁ Δηλιγιάννης ἀντεμετώπιζε κρίσιν δημοσιονομικὴν.

Τὰ διάφορα ἡμίετρα τὰ ὁποία προτείνει, τὸν καθιστοῦν ἀντιποθῆ καὶ τὴν 18ην Φεβρουαρίου 1892 ἀποπέμπεται ἐκ τῆς ἐξουσίας. Τότε ἐσχμάτισθη ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν πολιτευτὴν Μαντινίης Κ. Κωνσταντοπούλου, μὲ τὴν συμμετοχὴν τοῦ δημοκρατικοῦ Γ. Φιλάρετου, ὡς ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης. Ἡ κυβέρνησις Κωνσταντοπούλου διέλυσε τὴν Βουλὴν καὶ ἐνεργήθεισων ἐκλογῶν τὴν 3 Μαΐου 1892 ἐπλειοψήφησε τὸ τρικομικόν κόμμα.

Ἡ κατὰστασις ὁμῶς ἐξηκολούθει νά εἶναι ἀνώμαλος καὶ ἡ κυβέρνησις Τρικοῦπης παρητήθη καὶ ἐσχμάτισθη νέα ὑπὸ τὸν Σ. Σατηρόπουλον, συμπράττοντος καὶ τοῦ Δ. Ράλλη (3 Μαΐου 1893). Ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ ὀλίγους μῆνας ἔπεσε καὶ ἡ κυβέρνησις αὐτὴ καὶ ὁ Τρικοῦπης ἐκλήθη εἰς τὴν ἐξουσίαν (30 Ὀκτωβρίου 1893).

Κατὰ τὴν πρωθυπουργίαν αὐτὴν — τὴν τελευταίαν — τοῦ Τρικοῦπης ἐξέσπασεν ἡ οικονομικὴ κρίσις καὶ ὁ Τρικοῦπης ἀπὸ τοῦ θήματος τῆς Βουλῆς ἀνῆγγελε: «Κύριοι, δυστυχῶς ἐπιπεύσομαι».

Ἡ κυβέρνησις Τρικοῦπης παρητήθη μετ' ὀλίγων καὶ ἐσχμάτισθη ὑπηρεσιακὴ διὰ νά διαλυθῇ τὴν Βουλὴν καὶ ἐνεργήσῃ νέας ἐκλογὰς. Πρωθυπουργὸς ἐγένετο ὁ πρεσβευτὴς Νικόλ. Δηλιγιάννης καὶ αἱ ἐκλογαὶ ὤρισθησαν διὰ τὴν 15 Ἀπριλίου 1895.

Ὁ ἐκ Μεσολογγίου πολιτικὸς ἠγέτης, ὁ ὁποῖος ἐπὶ μίαν 15ετίαν ἦτο ἡ στήθαρά χεῖρ, ἡ ὁποία ἐκράτει σταθερῶς τὸ πηδάλιον τοῦ Κράτους, ὅταν ἡ χώρα ἐκλυδανίζετο ἀπὸ ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς κρίσεις, ὑπέστη δεινὴν ἐκλογικὴν πανωλεθρίαν μὴ ἐπιτυχῶν οὔτε ὁ ἴδιος, καθ' ὅσον, ὡς ἀνῆγγελεν, ἐξελέγη ἐαυτ' ἡμῶν ὁ κ. Γουλιμῆς.

Ἀπογοητευμένος ἀνεχώρησεν ἀμέσως εἰς τὸ ἐξωτερικόν καὶ ἀφοῦ ἐπισκέφθη διαφόρους πόλεις τῆς Εὐρώπης, ἐγκατεστάθη εἰς Κάννας τῆς Γαλλίας, ὅπου τὴν 30ὴν Μαρτίου 1896 ἀπέθανεν. Ὁ δάνατός του ὁμῶς ἀφῆκε δυσαναπλήρωτον κενόν. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐγένοντο ἀπόπειραι νά σχηματισθοῦν νέα κόμματα. Ὁ Δ. Ράλλης ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὰς ζυμώσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διὰ τὴν δημιουργίαν «τρίτου κόμματος, ἐνῶ ὁ Κ. Καραπάνος κατέβαλε μεγάλας προσπάθειας διὰ νά συμπῆξῃ τὸ τιτλοφορηθὲν «Προσωπικόν κόμμα».

Ὅλοι ὁμῶς αὐταὶ αἱ προσπάθειαι ἀπέτυχον, ὅπως καὶ ἡ τοῦ Λεονίδα Δηλιγιάννη, ὁ ὁποῖος ἠγωνίσθη νά ἀνασυγκροτήσῃ τὸ παλαιὸν κόμμα τοῦ ἀδελφοῦ του.

Τὸ τρικομικόν κόμμα ὁμῶς δέν διελύθη ὡς ἀνεμένετο. Εἶχε βαθεῖα εἶδος καὶ μετ' ὀλίγων ἀνασυγκροτήθη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίον του ἐκ Κερκύρας πολιτευτῶ Γεωργίου Θεοτόκη.

Αἱ ἐκλογαὶ τοῦ 1895 ἔφερον θριαμβευτὴν τὸν Θεοδ. Δηλιγιάννην, τὸν ὁποῖον τὸ Στέμμα κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίοδον εἶχε κρατήσει εἰς ἀπόστασιν. Δεδομένου ὁμῶς ὅτι τὸ δηλιγιαννικόν κόμμα ἐπλειοψήφησεν, ὁ βασιλεὺς Γεώργιος τοῦ ἀνέθεσε τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας κυβερνήσεως.

Ὁ Θε. Δηλιγιάννης ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν εἰς μίαν περίοδον πολὺ δυσχερῆ. Ὅχι μόνον ἡ οικονομικὴ κρίσις εἶχε φέροι τὸ κράτος εἰς μεγάλην στενοχωρίαν ἀλλὰ καὶ ἡ νέα φάσις τοῦ κρητικῶ ζητήματος ἐδημιούργησε κατὰστασιν ἀνίσχυρον καὶ φιλοπόλεμον, διότι ἡ «Ἐθνικὴ Ἐταιρεία» ποῦ εἶχε ἰδρυθῆ τὸ 1894 ἐξελιχθῆ εἰς παρακυβέρνησιν καὶ ἐπηρεάζε τὸ σύνολον τῶν ἀξίωματικῶν καὶ τὰς λαϊκὰς μάζας.

Ἐτεῖ ὁ Δηλιγιάννης πιεζόμενος ἀπὸ τὴν φιλοπόλεμον κοινὴν γνώμην ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (ἀρχὰς Ἀπριλίου 1897). Ἄτυχῆς ὁμῶς ἐκβασίς τοῦ πολέμου, τὸν ἔφερον εἰς τὰ σὺγκάλα του καὶ τὴν 15 Ἀπριλίου ἐξελιπάρε εἰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις νά μεσολαθῆσιν διὰ νά γίνῃ ἀνακωχῆ. Ἀλλὰ τὴν φορὰν αὐτὴν εὐρεθὴ ἀντιμέτωπος τῆς λαϊκῆς ἀρχῆς, ἡ ὁποία παρ' ὀλίγον νά παρασύρῃ καὶ τὴν δυναστείαν. Πρὸ τῆς κρισιμωτάτης ταύτης καταστάσεως, ἡ κυβέρνησις παρητήθη καὶ ὁ βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν Δημ. Ράλλην τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως, ἡ ὁποία παρέμεινε μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ ἴδιου ἔτους, ὅποτε, ἀφοῦ ἐγένετο δεκτὸ ὑπὸ τῆς Βουλῆς ὁ προκαταρκτικὸ ὄροι τῆς εἰρήνης, ὁ Δηλιγιάννης ἔθεσε ζήτημα ἐμπιστοσύνης καὶ ἀνέτρεψε τὴν κυβέρνησιν Ράλλη. Τότε ἐσχμάτισθη νέα κυβέρνησις μὲ πρωθυπουργὸν τὸν Ἄλ. Ζαῖμην, ἡ ὁποία παρέμεινε ἐπὶ διετίαν εἰς τὴν ἀρχὴν.

Διαλυθείσης τῆς Βουλῆς τὸ 1899 εἰς τὰς ἐκλογὰς ἐπλειοψήφησε τὸ θεσοκικόν κόμμα.

Ἡ σχηματιθεῖσα κυβέρνησις Θεοτόκη παρέμεινε εἰς τὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ 1901 καὶ παρητήθη, ὄχι διότι ἀπόλεσε τὴν πλειοψηφίαν, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῶν αἰματηρῶν παραχῶν τοῦ ἑλλοιον χώρον εἰς τὴν πρωτεύουσιν, ἐξ ἀφορμῆς τῆς εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν μεταφράσεως τοῦ Ἐσαγγελίου.

Τὴν κυβέρνησιν Θεοτόκη διεδέχθη κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἄ. Ζαῖμην ὑποστηριχθέντα εἰς τὴν Βουλὴν ὑπὸ τῆς θεσοκικῆς πλειοψηφίας. Ἡ συνεργασία αὐτὴ δέν διήρκεσε πολὺ καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (1902) ἡ Βουλὴ διελύθη καὶ αἱ νέαι ἐκλογαὶ ἔδωσαν πολὺ μικρὰν πλειοψηφίαν εἰς τὸν δηλιγιαννικόν κόμμα. Ἐτεῖ δὲν ἦτο δυνατόν ὁ σχηματισμὸς θιασίμου κυβερνήσεως, διότι τὰ δύο μεγάλα κόμματα ἦσαν σχεδὸν ἰσόπαλα καὶ ρυθμιστῆς ἦτο κατὰστάσεως ἦτο τὸ μικρόν κόμμα τοῦ Ζαῖμη.

Ἡ σχηματιθεῖσα λοιπὸν κυβέρνησις Δηλιγιάννη παρέμεινε εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπὶ μικρὸν διάστημα, διότι ἀνετράπη. Ἀλλὰ καὶ ἡ νέα ὑπὸ τὸν Θεοτόκην κυβέρνησις εἶχε τὴν αὐτὴν τύχην. Τρίτη κατὰ σειράν κυβέρνησις ἐσχμάτισθη μὲ πρωθυπουργὸν τὸν Δ. Ράλλην, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἀνετράπη μετ' ὀλίγον χρόνον.

Μέχρι τοῦ 1905 ἡ κοινοβουλευτικὴ ἀστάθεια εἶχε προκαλέσει ἀλλεπαλληλοὺς κυβερνητικὰς κρίσεις καὶ διαδοχικὰς ἐσχματίσασιν κυβερνήσεις ὁ Θεοτόκης καὶ ὁ Δηλιγιάννης μὲ τὴν ἐκαστοτὴ ὑποστήριξιν τοῦ ζαιμικοῦ κόμματος.

Εἰς τὰς ἐκλογὰς ὁμῶς τοῦ 1905 ἐπληρώθη τὸ ζαιμικόν κόμμα καὶ ἐπλειοψήφησε τὸν δηλιγιαννικόν. Αὐτὴν τὴν φορὰν ἡ πλειοψηφία τοῦ Δηλιγιάννη ἦτο σημαντικὴ καὶ σταθερά. Ἀλλὰ τὴν 31 Μαρτίου (1905) ἐβλοφουθῆ προ τῶν προπολαίων τοῦ Βουλευτηρίου καὶ τὸ κόμμα του διελύθη. Ἡ μεγαλύτερα μερὶς ἐκ τῶν βουλευτῶν καὶ ὁπαδῶν του προσχώρησεν εἰς τὸ ραλλικόν κόμμα καὶ ἡ μικροτέρα ἀνεχώρησεν ἀρχηγὸν τῆς τὸν ἐκ Μάνης πολιτευτὴν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Τρίτη δὲ μικροτέρα τὸν Ἄλ. Ράμαν.

Διὰ μικρὸν χρονικὸν διάστημα πρωθυπουργὸς ἐγένετο ὁ Δ. Ράλλης, ἀλλὰ οἱ μαυρομιχαικοὶ διεφώνησαν καὶ παραιτηθείσης τῆς κυβερνήσεως Ράλλη ἐσχμάτισε κυβέρνησιν ὁ Γ. Θεοτόκης, ὁ ὁποῖος διέλυσε τὴν Βουλὴν καὶ ἐνήργησε νέας ἐκλογὰς εἰς τὰς ὁποίας τὸ θεσοκικόν κόμμα ἐπέτυχε μεγάλην πλειοψηφίαν καὶ ἐκυβέρνησε μέχρι τοῦ 1909.

Ἀλλὰ ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ κατὰστασις ἦτο πολὺ ἀνώμαλος καὶ ἀσταθῆς. Ἡ χώρα ἀντεμετώπιζε πολλὰ καὶ μέγала προβλήματα, οικονομικὰ, δημοσιονομικὰ, ἀγροτικά. Εἶχαν ὀριμῆσαι οἱ ὄροι διὰ νά τεθῆ εἰς ἐφαρμογὴν τὸ πρόγραμμα τοῦ Τρικοῦπης.

Τὸ κρητικὸν ζήτημα ἦτο πάλιν εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν ὄχι μόνον τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ἡ ὑπὸ τὸν Ἐλ. Βενιζέλον ἀνταρσία ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸ ὑπάτου ἀρμοστοῦ πρίγκιπος Γεωργίου, ἡ καλουμένη ἐπανάστασις τοῦ Φερσίου (1905), εἶχε τὸν ἀντικτυπὸν τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ μακεδονικὸς ἀγὼν ὁ ὁποῖος ἐξελιχθῆ εἰς σκληρὴν καὶ αἰματηρὴν πάλην εἰς τὰ βουνὰ καὶ τὰς χαραδράς τῆς Μακεδονίας μεταξύ τῶν πρακτόρων τῶν βουλγαρικῶ κομμάτων καὶ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς εἶχε συγκινήσει τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ ἐκράτει εἰς ἀγωνίαν τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Ἀλλὰ καὶ ἡ νεοτουρκικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1908, ἡ ὁποία ἀνέτρεψε τὴν σουλτανικὴν ἐξουσίαν, ἔθετε τὸν αὐτῶρον Ἑλληνισμὸν πρὸ διλήμματος, ἐνῶ οἱ ἐπικρατήσαντες νεοτουρκοὶ ἤρχισαν νά προηλακίζωσιν τὸ ἑλληνικὸν κράτος.

Κατὰ τὴν περίοδον λοιπὸν αὐτὴν ἡ ἑλληνικὴ Βουλὴ εἶχε ν' ἀντιμετώπιση πολλὰ καὶ δυσεπιλύτα προβλήματα. Ὁ Θεοτόκης χάρις εἰς τὴν πλειοψηφίαν του παρέμεινε εἰς τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ εἶχεν ὑπονομευθῆ ἡ θέσις ὅλων τῶν παλαιῶν κομμάτων — θεσοκικοῦ, ραλλικοῦ, μαυρομιχαικοῦ. Νεαὶ ἰδέαι ὡς

πρός την διακυβέρνηση της χώρας, ήρχισαν να προβάλλουν έντονα και έκτος του κοινοβουλίου. Η εφημερίς «Ακρόπολις» με την σταθερά και νευρώδη άρθρογραφία του Βλ. Γαβριηλίδη προποτούσε τα πνεύματα δια της αλλαγής από τας άρχας του αιώνας μας.

Είς την Βουλὴν πάλιν τὸ 1906 ἐσηματίσθη μία μικρὰ μὲν εἰς ἀριθμὸν κοινοβουλευτικῆς ὁμάς ἀλλὰ μεγάλη εἰς προγραμματικὰς κατευθύνσεις ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Στεφ. Δραγούμη καὶ μετὰ τὴν συνεργασίαν τοῦ Δημ. Γούναρη, τοῦ Ἐμ. Ρέπουλη, τοῦ Παισιόπαπαδάκη, τοῦ Βαζικῆ καὶ τριῶν ἄλλων. Ἡ ὁμάς αὕτη ἀνεξάρτητος οὕσα εἶς τοὺς ἀντιπολιτευτικούς της ἀγῶνας, εἶχεν ὀρισμένον πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν, διότι ἐζήτει μεταρρυθμίσειν τοῦ φορολογικοῦ συστήματος καὶ ἀνακαινίσειν τὴν κρατικὴν μηχανήν.

Κυρίως ὁ Γούναρης, βουλευτὴς Πατρῶν, ὄχι μόνον, ἐθαυμάζετο διὰ τὴν καταπληθυσσαῖαν ἠπτορείαν του ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς μεταρρυθμίσεις ποῦ ἐπρότεινε εἰς τὴν φορολογικὴν νομοθεσίαν, ὥστε νὰ μὴ ἐπιβαρυνονται αἱ ἐργαζόμενοι καὶ μικροαστικαὶ τάξεις. Ἦτο ὁ νέος πολιτικὸς ποῦ ὑπέσχετο πολλά. Κατηρητισμένος καλὰ ὄχι μόνον εἰς τὴν νομικὴν ἐπιστήμην ἀλλὰ καὶ πλουτισμένος μετὰ φιλοσοφικὰς καὶ κοινωνιολογικὰς γνώσεις εἰς τὰς ἀγορεύσεις του ἔχρασασε νέαν γραμμὴν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν δημοσιονομικῶν προβλημάτων της χώρας.

Οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἀνεξάρτητον αὐτὴν ὁμάδα ὠνομάσθησαν διὰ τὴν ὀρυθηκότητα καὶ μαχητικότητά των «Ἰάπωνες» ἀπὸ τὸν Βλ. Γαβριηλίδην, διότι διετηρεῖτο ἀκόμη τότε ζῆλος ἢ ἐντύπωσις ἐκ τῆς νίκης τῶν Ἰαπῶνων κατὰ τὸν ρωσσοϊαπωνικὸν πόλεμον τοῦ 1904.

Ἀλλὰ μετὰ διετίαν ἡ ὁμάς αὕτη διελύθη ἐξ αἰτίας τῆς ὑπογραφοποιήσεως τοῦ Δημ. Γούναρη. Ὁ Γεώργ. Θεοτόκης εἶχε καταβάσει νὰ πείσῃ τὸν ἐκ Πατρῶν νέον πολιτικὸν ἀστέρα ν' ἀναλάβῃ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι διὰ τῆς πλειοψηφίας του θὰ ἐφήρμοζε τὰς φορολογικὰς καὶ δημοσιονομικὰς καινοτομίας του. Ἀλλ' ὅταν ὁ Γούναρης εἰσηγήθη τὸν προϋπολογισμὸν καὶ σεῖραν νέων μέτρων, οἱ βουλευταὶ τοῦ Θεοτόκη ἀντέστησαν εἰς τὰς καινοτομίας αὐτὰς καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Θεοτόκης ὤρσηεν ἑκβέτον τὸ οἰκονομικὸν καὶ δημοσιονομικὸν πρόγραμμα τοῦ Γούναρη.

Ἡ μετὰ τῆσιν τοῦ Γούναρη εἰς τὸ θεοτοκικὸν κόμμα καὶ ἡ ἀπότυχία του νὰ ἐπιβάλῃ τὰς φορολογικὰς μεταρρυθμίσεις ἐδῶσαν ἀφορμὴν νὰ διαδελθῇ ἡ ὁμάς τῶν Ἰαπῶνων καὶ νὰ διαλυθῇ.

Ἐπομένον ὁ σπῆρας ποῦ ἐσπειρον εὐρήκε κατάλληλον ἔδαφος καὶ ἐκαρποφόρησε μετ' ὀλίγον. Αἱ εφημερίδες «Ακρόπολις», «Ἀθήναι» καὶ «Χρῆνος» διὰ τῆς ἀρθρογραφίας των ἐπιπορεύοντες καθημερινῶς τὴν πολιτικὴν μεταβολήν, «Κάτω ἢ φαυλοκρατία», «Κάτω ἢ ρουσεφολογία», ἦσαν τὰ συνθήματα, συνθήματα διεγερτικὰ διὰ τὴν ἀψύπνισιν τῆς κοινῆς γνώμης.

«Ἀνόρθωσις» ἠκούετο ἀπὸ τὸ ἕνα ἄκρον τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἄλλο καὶ τὸ λαϊκὸν αὐτὸ αἴτημα συνεπληρούτο μετὰ ἕνα ἄλλο: «Θέλουμε νέους ἀνδρες».

Τὴν πολιτικὴν ἀψύπνισιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τὴν ἀντελήθη πρῶτον ὁ στρατὸς. Ὅπως κατὰ τὸ 1843 καὶ 1862 ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὰς πολιτικὰς μεταβολὰς, ἔτσι καὶ τῶρα εἰς τοὺς στρατῶνας ἐγίνοντο συσκέψεις, διαβουλίαι καὶ συζητήσεις μετὰ θέμα: τὴν κακοδαιμονίαν τοῦ τόπου, τὴν φαυλοκρατικὴν διοίκησιν, τὴν ἄλλειψιν στρατιωτικῆς προπαρασκευῆς καὶ τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν κομμάτων εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς καταστάσεως. Ἡ «ἐπιπορευσις» τῆσιν ὁποῖαν ἐτήρει ἀπέναντι τῆς Τουρκίας ἡ κυβέρνησις Θεοτόκη εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν ἐθνικῶν ζητημάτων, τοῦ κρητικοῦ Ἰδίου, κατὰ σύστασιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἐξώργιζε τὴν κοινὴν γνώμην.

Οἱ ὑπαξιωματικοὶ πρῶτοι καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ ὕστερον συνέτησαν συνδέσμους καὶ ἀπεφάσισαν ὄχι μόνον νὰ ζητήσουν τὴν δελτιώσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς των θέσεως καὶ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ στόλου, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον τὴν ἀνασύντασιν τῆς κρατικῆς μηχανῆς. Τὸ φῶσμα τοῦ ἠρωτοισμένου 97 τοῦς κατεβίωσε καὶ ἡ ἐπαναστάσις τῶν νεοτουρκῶν ἀξιωματικῶν τοὺς ἐνέπνευεν. Ἀσ' ἐτέρου αἱ «συντηχίαι», τὰ ἐργατικά καὶ βιοτεχνικά δηλαδὴ σωματεία, διετέλουν ἐν ὀργασμῷ, ζητοῦσαι ἀνόρθωσιν.

Ὁ σύνδεσμος τῶν ἀξιωματικῶν ἤρχισε νὰ κινήται. Καὶ ὅταν ἡ κυβέρνησις Θεοτόκη ἀντελήθη τὰς συνομωτικὰς καὶ ἀντιπειθοσικὰς κινήσεις των ἦτο πλέον ἀργά. Ἡ κατάσταση ἦτο κρισιμωτάτη διότι ἐν τῷ μεταξύ ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἀναμοχλευθέντος κρητικοῦ ζητήματος ἡ νεοτουρκικὴ κυβέρνησις ἤρχισε νὰ ὑβρίζῃ καὶ νὰ ἀπειλῇ τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Θεοτόκης διὰ νὰ μὴ ἐξωθήσῃ τὰ πράγματα εἰς τὰ ἔκτρα παρητήθη καὶ ἐσηματίσθη κυβέρνησιν ὁ Δημ. Ράλλης (Ἰούλιος 1909), ἀλλὰ δὲν ἀπεσοδῆθη ἡ ἔκρηξις τοῦ ἀποφασισθέντος καὶ ὀργανωθέντος στρατιωτικοῦ κινήματος.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐνεφανίσθησαν καὶ οἱ λεγόμενοι «κοινωνιολογοί». Νεοὶ ἐπιστήμονες, σπουδασάντες εἰς τὴν Γερμανίαν, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὰς σοσιαλιστικὰς θεωρίας καὶ κυρίως ἀπὸ τῶν λεγόμενων κρατικῶν σοσιαλισμῶν, ἱδρυσαν ἐταιρεία, τὴν ὁποῖαν ὠνόμασαν «κοινωνιολογικὴν καὶ ἀρθρογραφουμένην» καὶ κἀμὸντες διαλέξεις ἐπιπορεύοντες τὰς ἰδέας των. Εἰς τὴν Κοινωνιολογικὴν Ἐταιρείαν ἐπρωτοστάτησεν ὁ Ἄλεξ. Παπαναστασίου, ὁ Παναγ. Ἀραβαντινός, ὁ Θρασκ. Πετιμεζάς, ὁ Κανστ. Τριανταφυλλόπουλος, ὁ Ἄλεξ. Δελμούζος,

ὁ Ἄλεξ. Βαυβέτσος, ὁ παιδαγωγὸς Ν. Ἐξαρχόπουλος, ὁ Λ. Νάκος καὶ ὁ Σπύρος Μελάς.

Ἡ «Ακρόπολις» εἶχεν ἀνοίξει τὰς στήλας της εἰς τὴν ἀρθρογραφίαν τῶν κοινωνιολογῶν καὶ ἡ ἀπίκσις τῆς προπαγάνδας των ἦτο μεγάλη εἰς τὴν ἐργατικὴν κυρίως τάξιν καὶ ἐν μέρει εἰς τοὺς ἀγρότας τῆς Θεσσαλίας, οἱ ὁποῖοι ἐζήτουν διανομὴν τῶν τσιολικῶν.

Εἶχε λοιπὸν προπαρασκευασθῇ τὸ ἔδαφος διὰ τὴν μεταβολήν. Ἡ ψυχολογία τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ εἶχεν ἀλλάξῃ καὶ ἡ μεγάλη πλειοψηφία ἐζήτει τὴν πολιτικὴν ἀλλαγὴν.

Αὐτὸ τὸ εἶχον ἀντιληφθῇ οἱ ἀξιωματικοὶ ποῦ εἶχον ὀργανωθῇ ὑπὸ τὸν «Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον» καὶ ἀπεφάσισαν νὰ δράσουν.

Τὴν 15 Αὐγούστου 1909 ὁ στρατὸς τῶν Ἀθηνῶν ἐστασίασεν, ὁ στόλος ἐπίσης καὶ ὁ «Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος» ἐγενετο κύριος τῆς καταστάσεως καὶ ἐπέβαλε τὰς θελήσεις του καὶ εἰς τὴν Αὔλῃν καὶ εἰς τὰ κόμματα.

Ἡ κυβέρνησις Ράλλης ἦτο ἐπόμενον ν' ἀνατραπῇ καὶ αὐθιμερὸν ὁ Κυρ. Μαυρομιχάλης ὑποσχεθεὶς νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ πρόγραμμα τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου ἐσηματίσθη τὴν νέαν κυβέρνησιν. Ὁ Γούναρης πρὸς τὸν ὁποῖον ἐγένετο βολιδοσκοπήσις ἠρνήθη.

Ἡ Βουλὴ συνήλθε τὸν Σεπτέμβριον καὶ ἐψήφισε τὰ νομοσχέδια τῆς κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη. Ὁ Θεοτόκης καὶ ὁ Ράλλης ἄν καὶ τὰ κόμματα των εἶχον συντριπτικὴν πλειοψηφίαν ἀπέναντι τῆς μικρᾶς ὁμάδος τοῦ Μαυρομιχάλη, ἐψήφισαν τὰ νέα νομοσχέδια, τὰ ὁποῖα φυσικὰ προήρχοντο ἐκ τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου.

Τὰ δύο μεγάλα κόμματα ὑπετάχθησαν εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, διότι διέβλεπον μεγαλυτέρους κινδύνους. Ὁ στρατὸς ἦτο ἀποφασισμένος νὰ προχωρήσῃ καὶ ἐὰν δὲν ἐψήφισεν τὰ νομοσχέδια του θὰ αἰματοκυλίετο ὁ τόπος καὶ ἡ δυναστεία θὰ περιήρχετο εἰς κίνδυνον.

Δὲν παρήλθον ὅμως τρεῖς μῆνες καὶ εἰς τὸ ναυτικὸν ἀνεφύσαν διασάσεις καὶ διχογνωμίαι. Ὁ Τυπάλδος ἐπὶ κεφαλῆς ὁμάδος ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ ἐστασίασε καὶ πρὸς στιγμὴν ἐκλονίσθη ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος. Ἡ καταστολὴ ὁμως τοῦ κινήματος τοῦ ναυτικοῦ ἔδωκε πάλιν εἰς τοὺς περὶ τὸν Ν. Ζορμπᾶν — τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου — ἀξιωματικὸς τὴν δύναμιν νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον των. Ἀλλὰ καθημερινῶς ἀνεφύοντο καὶ νέα ζητήματα, διότι ἡ στρατιωτικὴ ἐπανάστασις καὶ μὲν εἶχε τὴν ὁμοθυμὸν σχεδὸν ἔγκρισιν καὶ ἐπιδοκιμασίαν τοῦ λαοῦ, δὲν εἶχεν ὅμως ἀρχηγόν, ὁ ὁποῖος θὰ ἀντεμετώπιζε μέχρι τέλους ὅλα τὰ παρουσιαζόμενα προβλήματα καὶ θὰ ἔλυνεν ἰκανοποιητικῶς αὐτὰ καὶ παραλλήλως ἐπιβαλλόμενος θὰ ὠδήγει τὸ κυβερνητικὸν σκάφος εἰς ἀσφαλὴ λιμένα.

Τὰ ἐξωτερικὰ ζητήματα ἀπῆλθον προσοχὴν καὶ γνώσιν τῶν διπλωματικῶν ζυώσεων τόσοσιν εἰς τὰς προπαρασκευὰς τῆς Βαλκανικῆς ὅσον καὶ εἰς τὰ ἀνακτοδοῦλια τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις εἶχε δεῖξει τὴν ἐχθρότητα της διὰ τὸ συνελευόμενον ἐν Ἑλλάδι καὶ τὸ κρητικὸν ζήτημα παρέμεινεν ἄλυτον, ἐνῶ οἱ νεοτουρκοὶ ἐπαγίονον τὴν θέσιν των.

Ἐς ἄλλου ὁ Μαυρομιχάλης μετὰ τὸ στασιαστικὸν κίνημα τοῦ ναυτικοῦ ἤρχισε νὰ γίνεται ὀπποσος εἰς τὸν Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον καὶ τὰ κόμματα μετὰ τὴν ἐπιτροπὴν των καὶ τὰς ραδιοσυρίας των εἶχον ἐνσπεῖρει τὴν διχόνοιαν μεταξύ μεγάλης μεριδῆς ἀξιωματικῶν.

Τὰ στρατιωτικὰ νομοσχέδια ἐψηφίσθησαν καὶ ὀρισμένα δημοσιονομικά, ἀλλὰ ἐχρειάζοντο καὶ ἄλλα μέτρα διὰ νὰ ἀπακατασταθῇ ἡ ἐσωτερικὴ ὁμαλότης. Τὰ κόμματα ἐξηκολούθουν ἐκ τῶν παρασκευῶν ν' ἀντιδρῶν.

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος.

Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίοδον ἐγεννήθη ἡ ἰδέα ὅτι πρέπει ν' ἀναζητηθῇ ἐκ τοῦ πολιτικοῦ κόσμου ὁ ἀρχηγός, ὁ ὁποῖος θὰ κατεβύθη τὴν ἐπανάστασιν καὶ θὰ κατοχυρώσῃ τὰς κατακτηθέντας. Ἀλλὰ ὁ ἀρχηγὸς δὲν εὕρισκετο. Ὁ Γούναρης ἐξ ἀρχῆς ἀπεδοκίμασε τὴν ἐπανάστασιν.

Ἄλλος νέος πολιτικὸς μετὰ κύρος καὶ αἴγλην δὲν ὑπῆρχεν. Ἐγίνετο πρὸς στιγμὴν σκέψις νὰ κληθῇ ὁ Γ. Μπούσιος ἢ ὁ Ἐμ. Ἐμμανουηλίδης, οἱ ὁποῖοι εἶχον διακριθῇ ἐν τῇ τουρκικῇ Βαυλῇ. Ἀλλὰ ἡ σκέψις αὕτη δὲν εὗρεν εὐρείαν ἀστήγησιν. Πρὸ τοῦ ἀδιεξόδου αὐτοῦ ἐβρίσθη ἡ ἰδέα νὰ μετακληθῇ ἐκ Κρήτης ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Ἦτο ὁ μόνος πολιτικὸς ὅστις ἐπεδοκίμασε τὸ κίνημα τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου, ὅταν ἐξερῆγη. Ἐκτὸς τούτου ἀρθρογραφῶν ἐν Κρήτῃ, πολλὰκις ἐβίγη τὰ προβλήματα ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς φύσεως ποῦ ἀντεμετώπιζεν ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν δύσκολον αὐτὴν περίοδον τῆς ἱστορίας της καὶ ἀκόμη πρότεταιε διαφόρους λύσεις ποῦ ἐκαίμων ἐντύπωσιν διὰ τὸν ρεαλισμὸν καὶ τὴν διαύγειαν τῆς κρίσεώς του.

Ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος συνεφώνησε καὶ ἡ εφημερίς «Χρῆνος» προητοίμασε τὴν κοινὴν γνώμην διὰ τὴν πρόσκλησιν τοῦ Βενιζέλου.

Οὗτος ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ἀπεποιήθη νὰ δεχθῇ ἀμέσως τὴν προσφερόμεν ἀρχὴν. Ἀντίθετος μάλιστα κατέκρινε τὸν Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον δι' ὀρισμένα λάθη ποῦ διέπραξε. Παρέμεινε μόνον ὡς σύμβουλος τῆς ἐπανάστασεως καὶ ἤλθει εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοὺς ἀρχηγούς των δύο κομμάτων, Θεοτόκην καὶ Ράλλην, καὶ προσεπάθησε νὰ τοὺς πείσῃ ν' ἀναγνωρίσουν δι' ἐπίσημον πράξεωσιν τὰ γενόμενα διὰ νὰ ἐπανέλθῃ ἡ χώρα εἰς τὸν ὁμαλὸν κοινοβουλευτικὸν βίον. Εὗρεν ὅμως καὶ

του δύο αδιαικτότους. Πρό τής καταστάσεως αὐτῆς ἔπρεπε νὰ διαλυθῆ ἡ Βουλὴ καὶ νὰ συγκληθῆ Συντακτικὴ Συνέλευσις ἢ Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ διὰ νὰ μεταρρυθμισθῆ ἡ ἀνομοταξία τοῦ Σύνταγμα τοῦ 1864. Πολλοὶ τῶν ἀξιοματικῶν ἦσαν τῆς γνώμης ὅτι ἔπρεπε νὰ κληθῆ Συντακτικὴ Συνέλευσις καὶ ἡ γνώμη αὐτὴ εὗρεσκε σύμφωνον μὲνα μέρος τῆς κοινῆς γνώμης. Ἀλλ' ὁ Βενιζέλος ἐδίωταξε, διότι μία Συντακτικὴ Συνέλευσις ἐγκυμονεῖ πάντοτε μεγάλου κινδύνου. Ὅπως ἦσαν ἐπιθιμιὰ τὰ πνεύματα, θὰ ἐστρέφετο κατὰ τῆς δυναστείας καὶ εἰς πολλὰ ζητήματα θὰ ἐλάμβανεν ἀποφάσεις τοῦ θά ὠδύοντο τὴν χώραν εἰς ἐμφυλίους σπαραγμοὺς καὶ θὰ ἐδωσθημεν τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ ἐξωτερικόν, θὰ ἀπεμονώνετο δὲ διπλωματικῶς.

Κατόπιν παρασκηνιακῶν ἐνεργειῶν ἀπεφασίσθη ἡ παραίτησις τῆς κυβερνήσεως Μαυρομιχάλη, ἡ ἀνάβησις τῆς ἀρχῆς εἰς τὸν Στέφανον Δραγοῦμην καὶ ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς ἄνω προηγουμένως ἐλήθη ἀπόφασις περὶ συγκλήσεως Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, τὴν ὅποιαν κατὰ τὰς προβλεπόμενας διατάξεις θὰ ἐπιβίβουν τὰ δύο κόμματα. Αὐτὸ καὶ ἐγένετο καὶ αἱ πρακτικαὶ ἐργασίαι διὰ τὴν 8 Αὐγούστου 1910 ἐκλογαὶ ἔφερον εἰς τὴν Βουλὴν μεγάλην πλειοψηφίαν ἀπὸ νέου βουλευτάς.

Ἡ ἐπανόστασις τῆς 15 Αὐγούστου 1909 εἶχε πλέον τὸ χρέμα τῆς λαϊκῆς ἐπιδοκιμασίας. Νέα περίοδος διηγοίετο εἰς τὴν χώραν, περίοδος, ὅχι βεβαίως ἀνεῖ ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν κινδύνων, κατὰ τὴν ὅποιαν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς θὰ ἀνεπτυχσοε δραστηριότητα πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν καὶ θὰ εἰσῆρχετο εἰς νέον πολιτικὸν δίκριον.

Ὁ Βενιζέλος ἐκτεθεῖς εἰς Ἀττικὴν καὶ Βοιωτίαν ἐξελέγη μὲ μεγάλην πλειοψηφίαν καὶ μεταξὺ τῶν ἀνεξαρτήτων ἐξελέγησαν οἱ Ἄλ. Παπαναστασίου, Π. Ἀραβαντινός, Ὁρ. Πετιμεζᾶς, Ἀ. Νάκος, Ἀνδρ. Μιχαλακόπουλος καὶ ἄλλοι.

Ἀμα τῷ καταρτισμῷ εἰς σάμα τῆς νέας Βουλῆς, ἡ κυβέρνησις Δραγοῦμη ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν τῆς καὶ ὁ Βενιζέλος ἐκλήθη εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ σχηματίσῃ τὴν νέαν κυβέρνησιν.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὁ νέος πολιτικὸς ἡγέτης ἐγκαινίασε τὴν πολιτικὴν του σταδιοδρομίαν καὶ ἀνελάμβανε νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἀσφαλὴ λιμένα τὸ κλυδωνιζόμενον ἑλληνικὸν σκάφος.

Ἀλλὰ εἰς τὴν Βουλὴν μεγάλην παράταξις ἀνεξαρτήτων βουλευτῶν ἐπέμεινε νὰ χαρακτηρισθῆ ἡ Βουλὴ Συντακτικὴ καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ Βενιζέλος εὐρέθῃ ἀντιμέτωπος μεγάλῃς ομάδος νέων βουλευτῶν, οἵτινες καὶ μαχητικότητά εἶχον καὶ ἐπιχειρηματολογίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν κατὰ τὴν διατύπωσιν τῆς γνώμης των. Διὰ τοῦτο διέλυσε τὴν Βουλὴν αὐτὴν καὶ προκηρύχθησαν νέαι ἐκλογαὶ διὰ τὴν 28 Νοεμβρίου 1910.

Τὰ παλαιὰ κόμματα χαρακτηρίσαντα πραξικοπηματικὴν τὴν διάλυσιν τῆς Ἀ' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς δὲν μετέσχον τῶν ἐκλογῶν. Ἡ ἀποχὴ των ὄμως ἀπέθε ἀνευ σημασίας, διότι ὁ λαὸς προσήλθεν ἀδρόμας εἰς τὰς κάλπας ἀναδείξας νικητῶν μετὰ μεγάλῃς πλειοψηφίας τὸν Ἐλευθ. Βενιζέλου.

Ὁ ἐκλογικὸς θρίαμβος τοῦ Βενιζέλου ἦτο σταθμὸς εἰς τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ διὰ πρώτην ὁρᾶν τὸ νέον κόμμα δὲν ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ του, ἀλλ' ὠνομάσθη ἐκὸμμα Φιλελευθέρων, δηλαδὴ ὄχι κόμμα προσωπικόν ἀλλὰ ὠρισμένον ἀρχῆν, ἀναπακρινόμενον πρὸς τὰς τάσεις καὶ ἀπαιτήσεις μεγάλων στρατωμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ἡ ὁμάς τῶν κοινωνιολόγων, ἡ ὁποία ἐνεφανίσθη εἰς τὸν πολιτικὸν στίβον μὲ ὠρισμένον πρόγραμμα κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων, ὠργανωμένη εἰς κόμμα τὸ ὅποιον ἐπιτολόρησε «Λαϊκόν». Τὸ νέον τοῦτο κόμμα παρά τὸν παρβενιζελισμόν τῆς περιόδου αὐτῆς, ἀντιπροσωπευθῆ εἰς τὴν Βουλὴν μὲ 5 ἐπιλεκτὰ μέλη.

Μεταξὺ τῶν νέων ὑποψηφίων καὶ τῶν νέων στελεχῶν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων τοῦ ἀπετέλειον τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ Βενιζέλου διεκρίνοντο κατὰ τὴν περίοδον ταύτην: ὁ Νικόλ. Δημητρακόπουλος, νομομαθὴς ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων, ὁ Ἐμμανουὴλ Ρέπουλης, ὁ Ν. Στράτος, ὁ Ι. Τσιριμώκος, ὁ νομομαθὴς Κ. Ρακτιβάν, ὁ Ἀνδρ. Μιχαλακόπουλος, ὁ Κ. Ζαφεισιᾶνος, ὁ Λουκάς Ραφῶς, ὁ Λ. Μοβίλης, ὁ Κ. Μᾶνος καὶ ἄλλοι. Ἡ Β' Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ ἀφοῦ ἐτεράτισε τὴν ψήφισιν τῶν κριθεισῶν ἀναθεωρητέων διατάξεων τοῦ Σύνταγματος (2 Ἰουνίου 1911), ἐπέληθη τοῦ νομοθετικοῦ ἔργου τῆς καὶ ἐψηφισε σειράν νομοθετημάτων, διὰ τῶν ὁποίων ἀναδιοργανοῦντο ἡ δικαιοσύνη καὶ οἱ σπουδαιότεροι κλάδοι τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ καὶ κατόπιν διελύθη.

Αἱ νέαι ἐκλογαὶ τῆς 12 Μαρτίου 1912 ἔφερον πάλιν πανίσχυρον τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, οἱ δὲ βαλκανικοὶ πόλεμοι 1912—1913 ἔδωκαν νέαν ἀγλήν εἰς τὸν Βενιζέλου καὶ δι' αὐτὸ μέχρι τοῦ 1913 τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἦτο πανίσχυρον.

Περίοδος τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου

Ἡ ἐν Θεσσαλονικῇ δολοφονία τοῦ βασιλέως Γεωργίου (5 Μαρτίου 1913) καὶ ἡ ἀνοδος εἰς τὸν θρόνον τοῦ Κωνσταντίνου, ἐδημιούργησε νέαν κρίσιν, ἠτις ἐξεδηλώθη κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, διότι ὁ βασιλεὺς Κωνσταντίνος δὲν ἐδέχθη τὴν εἰσήγησιν τοῦ Βενιζέλου νὰ ταχθῆ ἡ Ἑλλάς παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ (Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας).

Ἡ διαφωνία βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ Βενιζέλου (Φεβρουάριος 1915) ἐγένετο αἰτία νὰ ἐκσπάσῃ μεγάλη ἐσωτερικὴ κρίσις, ἡ ὁποία ἐπὶ μίαν εἰκοσαετιαν ἐταλαιπώρησε τὴν

χώραν, ἐπροκάλεσε στάσεις καὶ ἐμφυλίους σπαραγμοὺς καὶ ἐχώρισε τὸν λαὸν εἰς δύο ἀντιμαχομένα στρατωπέδα.

Ἐκ τῆς ἀφορμῆς ταύτης τὰ παλαιὰ κόμματα ἐπανέκτησαν τὴν λαϊκὴν τὸν ὄσιν καὶ ἀντεπολιτεύθησαν σφοδρότατα τὸν Βενιζέλου ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Βουλῆς.

Ἡ πολιτικὴ κρίσις λοιπὸν τοῦ Φεβρουαρίου 1915 εἶχε ὡς πρῶτον ἀποτέλεσμα νὰ φέρῃ τὸν Δ. Γούναρη εἰς τὴν ἐξουσίαν. Ὅπως ἐσχημάτισε κυβερνήσιν μὲ ὑπουργοὺς τοὺς Ν. Στράτον, Πέτρον Πρωτοπαπαδάκην, Ἀθ. Ἐυτασίαν, Π. Τσαλδάρην καὶ Χ. Βαζίκην. Ὁ Γούναρης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ὠνόμασαν τὸ κόμμα των «Κόμμα Ἐθνικοφρόνων», διότι ἠκολούθησαν πολιτικὴν αὐστηράς οὐδετερότητος ἀπέναντι τῶν δύο ἐμπολέμων ὁμάδων, φρονούντες ὅτι τὰ ἔθνηκα συμφέροντα ἐπέδωλλον τὴν μὴ ἀνάμειξιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν σύραξιν.

Αἱ γενόμεναι ὄμως ἐκλογαὶ τὸν Μάϊον 1915 ἐπανέφερον τὸν Βενιζέλου εἰς τὴν ἐξουσίαν, διότι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔδωκεν εἰς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων τὴν πλειοψηφίαν.

Ἀλλὰ νέα διαφωνία μεταξὺ Στέμματος καὶ Βενιζέλου κατὰ τὸν Σεπτέμβριον μῆνα ἐπέφερε τὴν παραίτησιν αὐτοῦ, ὅποτε ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ἐξ ὄλων τῶν παλαιῶν πρωθυπουργῶν, πλὴν τοῦ Βενιζέλου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἄλ. Ζαῖμη.

Μετὰ ἕνα μῆνα ἡ κυβέρνησις αὐτὴ ἀνετράπη εἰς τὴν Βουλὴν ὑπὸ τῆς βενιζελικῆς πλειοψηφίας, ἀλλ' ἀνεσχηματίσθη πάλιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν ὄμως τοῦ Στεφ. Σκουλοῦδη. Ἐταὶ ἡ ἀντιβησις Στέμματος καὶ ἀρχηγῶν τῶν Φιλελευθέρων ἔλαβε διατάξεις καὶ ἐξελιχθῆ εἰς ἀγεφύρωτον χάσμα πού εἶχε πολὺ δυσωραστοῦς συνεπειὰς διὰ τὴν χώραν.

Ἡ κυβέρνησις Σκουλοῦδη ἐνήργησεν ἐκλογὰς τὸν Δεκέμβριον 1915, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὄμως ἀπέσχον οἱ Φιλελευθεροί, ἀφοῦ μάλιστα προεκλογικῶς ἔκησαν ἡμιμύηταιν ἐπιθέσειν, διατυπωσάντες τὴν γνώμην ὅτι παρεβιάζετο τὸ Σύνταγμα.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1916 ὁ Ν. Στράτος, πολιτευτὴς μὲ πολλὰ προσόντα καὶ ἕνας ἐκ τῶν καλύτερων ρητόρων τοῦ κοινοβουλίου, ἴδρυσεν ἰδικὸν του κόμμα ὑπὸ τὸ ὄνομα «Συντηρητικόν».

Ἡ ἀντιβενιζελικὴ παράταξις ἐνισχύετο τῶρα ἀπὸ τὴν ὁμάδα τοῦ Στράτου, ὁ ὁποῖος ἦτο μαχητικὸς καὶ ὀρμητικὸς εἰς τοὺς πολιτικοὺς του ἀγῶνας.

Τὰ συμπτῶντα ἀντιβενιζελικὰ κόμματα εἰς τὴν κυβέρνησιν Σκουλοῦδη ἐκέρδισαν τὰς ἐκλογὰς ἦτο ὄμως φανερόν ὅτι ὁ διχασμὸς θὰ ἐξελίσειετο εἰς χωρισμὸν τοῦ κράτους, δεδομένου ὅτι αἱ Δυνάμεις τῆς Ἀντάντ ἔλαδον ἐχθρικὴν στάσιν ἀπέναντι κάθε ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἠτις εἶχε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Βασιλέως.

Ὡς ἐκ τούτου τὸν Ἰούνιον 1916 ἡ κυβέρνησις Σκουλοῦδη κατόπιν ἐπιδοθείσης νότας ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις πρέσβειν τῆς Ἀντάντ παρατήθη καὶ ἐσχηματίσθη νέα κυβέρνησις πάλιν ὑπὸ τὸν Ζαῖμην, ἡ ὁποία καὶ αὐτὴ παρατήθη κατόπιν πιέσεων τῶν Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Ἐκλήθη τότε εἰς τὰ ἀνάκτορα ὁ Ν. Δημητρακόπουλος καὶ τοῦ ἀνετίθη ὁ σχηματισμὸς κυβερνήσεως, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐβόλδοσκοπήσε τοὺς πρέσβεις τῆς Ἀντάντ ἀντελήθη τὰς ἐχθρικές διαθέσεις των καὶ κατέθεσε τὴν ἐντολήν.

Ἐν συνεχείᾳ ἐκλήθη εἰς τὰ ἀνάκτορα ὁ Ν. Καλογερόπουλος, ὁ ὁποῖος ἐσχημάτισε κυβέρνησιν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον παρατήθη.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Βενιζέλος εἶχε μεταβῆ εἰς Θεσσαλονικίην, ὅπου εἶχε ἐκτραπῆ ἐπαναστατικὸν κίνημα τῆς Ἐθνικῆς Ἀρμύνης ὑπὸ ἀξιοματικῶν καὶ ἐσχημάτισε κυβέρνησιν μετὰ τοῦ ναυάρχου Π. Κουτουριώτου καὶ στρατηγῶ Π. Δαγκλίη.

Ἡ κατάστασις ἦτο κρισιμογῶνται. Ὑπῆρχον δύο κυβερνήσεις, μία εἰς Θεσσαλονικίην καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ μία ἦτο φιλιαντικὴ, ἡ ἄλλη ἠκολούθει πολιτικὴν οὐδετερότητος, ἀλλὰ κατηγοροεῖτο ὡς γερμανόφιλος.

Μετὰ τὴν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Καλογεροπούλου ὁ βασιλεὺς ἀνέβησεν εἰς τὸν καθηγητὴν τοῦ πανεπιστημίου Στ. Λάμπρον τὸν σχηματισμὸν ὑπηρεσιακῆς κυβερνήσεως (27 Σεπτεμβρίου 1916), ἠτις παρέμεινε εἰς τὴν ἀρχὴν μέχρι τῆς 21 Ἀπριλίου 1917.

Ἡ περίοδος αὐτὴ ὑπῆρχε μία ἀπὸ τὰς δραματικωτέρας τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας. Κατόπιν νέων πιέσεων παρατήθη καὶ ἡ κυβέρνησις Λάμπρου καὶ ἀνέλαβε διὰ τρίτην ὁρᾶν τὴν πρωθυπουργίαν ὁ Ἄλ. Ζαῖμης.

Ἀλλὰ τὴν 14 Ἰουνίου 1917 ἡ Ἀντάντ ἐπέβαλε τὴν κυβέρνησιν Θεσσαλονικῆς. Ὁ Βενιζέλος ἦλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐπειδὴ εἶχε χαρακτηρίσει τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς τοῦ Μαΐου 1915 ὡς ἀντισυνταγματικὴν, ἐπανεῖσεν εἰς τὴν ζωὴν τὴν Βουλὴν αὐτὴν (Βουλὴν τῶν Λαζάρων, δηλαδὴ τῶν νεκραναστάντων, τὴν ὠνόμασαν αἱ ἐφημερίδες τῆς ἀντιβενιζελικῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ Βουλὴν ὄχι τῆς 31ης Μαΐου, ἀλλὰ τῶν 31 Μαΐων).

Ἡ κορύφωσις τῶν δραματικῶν γεγονότων τῆς περιόδου αὐτῆς, ἦτο ὁ ἐξαναγκασμὸς τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου εἰς παραίτησιν, καθὸς καὶ τοῦ διαδόχου Γεωργίου, καὶ ἡ ἀνάβησις τῶν βασιλικῶν καθηκόντων εἰς τὸν βασιλόπαῖδα Ἀλέξανδρον. Ἐπιπολοῦσθησαν διζήσεις, συλλήψεις καὶ ἐξορία ἀντιβενιζελικῶν πολιτικῶν ἡγετῶν, καθὸς καὶ σημαντικῶν στελεχῶν των. Ὁ Γούναρης, ὁ Μεταξᾶς, ὁ Ἰων Δραγοῦμης, ὁ Γ. Περμαζόγλου καὶ ἄλλοι συνελήθησαν καὶ ἐξωρίσθησαν εἰς Κορσικὴν, ἐνῶ ὁ Π. Τσαλδάρης, ὁ Στ. Λάμπρος, ὁ Χ. Βαζίκης κλπ. ἐξωρίσθησαν εἰς τὰς νήσους Σκόπελον καὶ Σκιάθου.

Τὰ πολιτικὰ πάθη καὶ μίση ἐδίχασαν τὸν λαὸν καὶ ἐδημιούργησαν συνθήκας λαικάωντος ἐμφυλίου σπαραγμοῦ. Ἡ κιν.

βέρνησις Βενιζέλου προεκήρυξε έκλογας διὰ τὴν 1ην Νοεμβρίου 1920. Αἱ ἐκλογαί, παρ' ἄλλην τὴν τεταραμμένην καὶ βολὴν ἀτμόσφαιρον διεξήχθησαν ἐλευθέρως ἀφοῦ πρὶ γινῆσθαι μὲνως ἀφέστησαν ἐλευθεροὶ οἱ ἐξορίστοι καὶ δικαιώμενοι πολιτικοί. Οὗτοι ἠσκήσαν μετὰ δριμυτήτος ἔλεγχου τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεως Φιλελευθέρων καὶ ἐκάλεσαν τὸν λαόν νὰ καταψηφίσῃ τοὺς κυβερνητικούς.

Ἡ ἠνωμένη ἀντιβενιζελικὴ παράταξις, ἀσκήσασα οὐζυτάνην πολιτικὴν, κατόρθωσε νὰ παρασύρῃ μεγάλας μάζας λαοῦ καὶ νὰ δημιουργήσῃ ὑπὲρ αὐτῆς λαϊκὸν ρεύμα, τὸ ὁποῖον ἔμως δὲν ἐξεδηλώθη εἰς διαδηλώσεις προεκλογικὰς καὶ εἰς ἄλλας πράξεις καὶ ἐνεργείας εὐνοισμοῦ.

Κατὰ τὰς ἐκλογὰς αὐτὰς ἐνεφανίσθη διὰ πρότην φοράν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς καὶ τὸ Σοσιαλιστικὸν Ἐργατικὸν (Κομμουνιστικὸν) κόμμα, τὸ ὁποῖον ἰδρύθη τὸ 1918.

Τὸ κόμμα αὐτὸ προηγήθη τῶν ἄλλων ἀντιβενιζελικῶν κομμάτων εἰς τὴν ὀργάνωσιν δημοσίων συγκεντρώσεων, τῶσιν ἐν Ἀθήναις, ὅσον καὶ εἰς Θεσσαλονικίην, Βόλον, Καβάλαν, Δράμην καὶ Σέρρας, ἀναπτύξαν ἐλευθέρως τὸ πρόγραμμά του.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁμοῦ ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἀπὸ τυχαίου δυστύχημα καὶ ὁ θάνατός του ἐδημιούργησε κατὰ τὴν προεκλογικὴν περίοδον νέαν ἀνωμαλίαν, δεδομένου ὅτι τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων συγκατετίθετο νὰ διαδεχθῆ εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀπαθανάτον βασιλέα ὁ βασιλόπαις Παύλος. Ἡ ἀντιπολιτευσις, προεξάρχοντος τοῦ Δ. Γούναρη, διεκήρυσεν ὅτι τοῦτο εἶναι δικαίωμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ πρέπει ἀμέσως μετὰ τὰς ἐκλογὰς νὰ γίνῃ δημοψήφισμα ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, τοῦ ὁποῖου ἡ παραίτησις εἶναι ὑπὸ αἴρεσιν, ἐφ' ὅσον ἠναγκάσθη πρὸς τοῦτο καὶ δὲν ἀπεφάνθη ὁ κυρίαρχος ἑλληνικὸς λαός.

Αἱ ἐκλογαὶ ὁμοῦ τῆς 1ης Νοεμβρίου ἔωσαν πλειοψηφούσαν τὴν ἠνωμένην ἀντιπολιτευσίαν. Ὁ Βενιζέλος παρτήθη καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὰς ἐκλογὰς ἔφυγεν ἐξ Ἑλλάδος καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Γαλίαν. Ἐσχηματίσθη τότε κυβέρνησις ἀπὸ τοῦδε κορυφαίου τῆς ἀντιβενιζελικῆς παρατάξεως ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ γηραιοῦ πολιτικοῦ ἡγέτου Δημ. Ράλλη. Ἡ κυβέρνησις αὐτὴ προεκήρυξε δημοψήφισμα διὰ τὴν ἐπαναστοράν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου (22 Νοεμβρίου 1920), τὸ ὁποῖον ἀπέβη ὑπὲρ τοῦ Κωνσταντίνου σχεδὸν διὰ πλειοψηφίας.

Ἡ νέα Βουλὴ ἀνεκήρυξε ἑαυτὴν εἰς Γ' Ἐθνικὴν Συντακτικὴν Συνέλευσιν. Ὁ Γούναρης, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν πλειοψηφίαν, δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρωθυπουργίαν, διὰ νὰ μὴ διασπασθῆ ἡ ἐνότης τῆς ἀντιπολιτευσεως καὶ διὰ νὰ μὴ προκαλέσῃ τὴν ἀντίθεσιν τῶν δύο δυνάμεων (Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας). Ὡς ἀρχηγὸς ὁμοῦ τοῦ κόμματός του, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὀνομάσει «λαϊκὸν» ἐπεδίωξε νὰ παραστήσῃ πρόγραμμα πολιτικοκοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων, ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὸν τίτλον τοῦ κόμματός του. Τὰ ἄλλα κόμματα, κυρίως τὸ ραλλικὸν καὶ τὸ στρατικὸν, βλέποντα τὸν Γούναρην νὰ κυριαρχῇ εἰς τὰ ὑπουργικὰ συμβούλια καὶ εἰς τὴν Βουλὴν, ἤρχισαν νὰ κινούνται πρὸς διάσπασιν τῆς συνεργασίας των. Ὁ Στράτος μέλισσε, διὰ νὰ παρουσιάσῃ καὶ αὐτὸς πρόγραμμα κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων — δὲν πρέπει νὰ λησμονώμεν ὅτι μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου οἱ σοσιαλισταὶ εἰς τὴν Ἑυρώπην ἤλθον εἰς τὸ πρᾶσιμον καὶ ἐπύρραζον τὰς κυβερνήσεις, εἰς τὴν Ρωσίαν δὲ εἰσέχεν ἐπικρατήσῃ ὁ κομμουνισμὸς — μετωνόμασε τὸ κόμμα του εἰς Μεταρρυθμιστικόν.

Κοινωνικὰς μεταρρυθμίσεις ἐξήγγειλε καὶ τὸ Προοδευτικὸν κόμμα τοῦ Ν. Δημητρακοπούλου, τὸ ὁποῖον ἀντεπροσωπεύετο εἰς τὴν Βουλὴν ἀπὸ δεκαπεντάδα βουλευτῶν. Ὁ ἀρχηγὸς του ὁμοῦ ἦτο βαρῶς ἀσθενὴς καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν τὰ κόμματα τῆς ἠνωμένης ἀντιβενιζελικῆς παρατάξεως διὰ τῶν προγραμμάτων των ἐπεδίωκον τὴν ἐφαρμογὴν ὀρισμένων ἀρχῶν καὶ δεδομένου ὅτι ὁ βενιζελισμὸς ἦτο ἠττημένος καὶ ἀνίσχυρος εἰς τὴν Βουλὴν, τὰ κόμματα ταῦτα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραμείνουν ἠνωμένα. Τὴν 21ην Ἰανουαρίου 1921 ἐξέσπασεν ἡ σοβαρὰ πολιτικὴ κρίσις, ἐκδηλωθεῖσα μὲ τὴν διαφωνίαν τοῦ πρωθυπουργοῦ Δημ. Ράλλη καὶ τοῦ ὑπουργοῦ Δ. Γούναρη εἰς τὸ ζήτημα τοῦ προσώπου, τὸ ὁποῖον ἔδει νὰ ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ συνέλθῃ ἐν Λονδίνῳ συνδιάσκεψιν. Ὁ Ράλλης ἐπαύσατο τὸ ὄνομα τοῦ Βενιζέλου καὶ τοῦ Γούναρη ἀποδοκιμάσας τὴν πρότασιν ταύτην, ἐξερράγη ὑπουργικὴ κρίσις.

Τὴν νέαν κυβέρνησιν ἐσχημάτισεν ὁ Ν. Καλογερόπουλος, ἄλλὰ κατ' οὐσίαν ρυθμιστικὴ τῆς καταστάσεως ἦτο ὁ Γούναρης. Τὴν 26ην Μαρτίου ὁ Καλογερόπουλος παρτήθη, διότι ὁ Γούναρης εἶχε γίνῃ δεκτὸς ἐν Λονδίνῳ καὶ συνετάξῃ ἄποκαταστάθῃ ἡ ἐπαφὴ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως μὲ τὰς κυβερνήσεις Παρισίων καὶ Λονδίνου. Ἡ πολιτικὴ ζωὴ τῆς χώρας ἦτο φυσικὸν νὰ προσλάβῃ τὴν φυσιολογικὴν τῆς ἐξέλιξιν καὶ ὁ Γούναρης, ὡς ἡγέτης τοῦ μεγαλύτερου κόμματός, νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρωθυπουργίαν.

Ἐπὶ ἔν καὶ πλέον ἔτος ἡ κυβέρνησις Γούναρη παρέμεινεν εἰς τὴν ἀρχὴν. Ἡ μικρασιατικὴ ὁμοῦ ἐκστρατεία ὄχι μόνον ἐχρόνιζεν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐπιρομηνύετο ὅτι θὰ εἶχε καλὸν τέλος, ἐνῷ τὰ οικονομικὰ τοῦ κράτους ἐχειροτέρευον ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν.

Ὁ Ν. Στράτος καὶ ἄλλοι πολιτικοὶ ἡγέται, ἀντίθετοι τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος, ἤρχισαν σφοδρὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος. Κατόπιν πολλῶν ζυμώσεων καὶ παρασκηνιακῶν ἐνεργειῶν, τῶσιν ἐντὸς τῆς Βουλῆς ὅσον καὶ εἰς τὸ Μικρασιατικὸν μετώπον, τὸ δεύτερον δεκαήμερον τοῦ Ἀπριλίου 1922, προεξάρχοντος τοῦ Ν. Στράτου, ἤρχισε σφοδρὰ ἐπίθεσις κατὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ κατὰ τὴν ἐπαφὴν λαυθήσαναν ψηφοφορίαν (συνεδρία τῆς 28ης Ἀπριλίου) πλειοψηφία τῆς κυβερνήσεως Γούναρη ἦτο μόνον μία ψῆφος. Τὴν ἐπομένην παρτήθη ὁ Γούναρης καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας — τὴν 3ην Μαΐου — ἐσχημάτισε κυβέρνησιν ὁ Ν. Στράτος, γενόμενος τὸ πρῶτον πρωθυπουργός. Ἄλλ' ὅταν ἡ κυβέρνησις Στράτου ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἀνέπτυξε τὸ πρόγραμμά της, κατεψηφίσθη. Ἡ νέα αὐτῆς κρίσις ἐνεφανίζεν ἀνώμαλον πολὺ τὴν κατάστασιν, διότι ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς εἶχον κουρασθῆ καὶ ἡ ψυχολογία των δὲν ἀνταπεκρίνετο πλέον εἰς τὴν ψυχολογίαν τῆς 1ης Νοεμβρίου 1920.

Ἡ διάλυσις ὁμοῦ τῆς Βουλῆς δὲν ἦτο ἡ ἐνδεικνυομένη λύσις λόγῳ τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως. Ὑπερὰ ἀπὸ διαπραγματεύσεις πέντε ἡμερῶν ἐσχηματίσθη συμμαχικὴ κυβέρνησις Γούναρη καὶ Στράτου ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη, ἡ ὁποία παρέμεινε μέχρι τῆς καταρῦσεως τοῦ μικρασιατικοῦ μετώπου. Κατὰ τὴν τραγικὴν αὐτὴν διὰ τὸ ἔθνος περίοδον ὁ βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ν. Τριανταφυλλάκον τὴν ἐντολήν νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν ὑπηρεσιακὴν, ἡ ὁποία ἀνεστάθῃ μετὰ δεκαπενθήμερον, ὅταν ἡ ἐκρατῆσις στρατιωτικὴ ἐπανάστασις ἐν Χίῳ ἐπικράτησῃ καὶ ἠνάγκασε τὸν βασιλέα Κωνσταντίνον νὰ παραιτηθῆ διὰ δευτέρου φοράν.

Ἡ ἐπανάστασις ἔγινε κυρία τῆς καταστάσεως, ἀνεστάθησαν αἱ θεμελιώδεις διατάξεις τοῦ Συντάγματος καὶ ἐκυβερνήσατο ἡ χώρα διὰ συντακτικῶν πράξεων. Βασιλεὺς ἀνεκηρύχθη ὁ διάδοχος Γεώργιος καὶ ἀπὸ τῆς βασιλείας του ἀρχίζει νέα δραστικὴ περίοδος.

Περίοδος τῆς βασιλείας Γεωργίου Β'.

Ἡ ἐπανάστασις ἐκ τῶν πρώτων τῆς ἔργων ἐπεξήτησε νὰ ἐπιβάλῃ αὐστηρὰς κυρώσεις εἰς τοὺς ὑπευθύνους πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς. Συνεστήθη ἑκτακτὸν Στρατοδικεῖον καὶ οἱ Γούναρης, Στράτος, Πρωτοπαπαδάκης, Ν. Θεοτόκης, Γ. Μπαλτατζής, καθὼς καὶ οἱ στρατιωτικοὶ Γ. Χατζηανέστης, Ξεν. Στρατηγὸς καὶ Μ. Γούδας εἰσῆχθησαν εἰς δίκην μετὰ κατηγορίαν τῆς ἐσχάτης προδοσίας, κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ἐτυφεκίσθησαν, ἐκτός των Ξεν. Στρατηγοῦ καὶ Μ. Γούδα.

Τὸ Λαϊκὸν κόμμα ἐπὶ πολλὴν καιρὸν ζυμεινεν ἄνευ ἀρχηγοῦ, ὅταν ὁμοῦ παρήλθεν ἡ ἐσωτερικὴ δέξυτη ἀνεγνώρισεν ὡς τοιοῦτον τὸν Παναγῆν Τσαλδάρην.

Ἐπὶ ἔν ἔτος διώκησε τὴν χώραν ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1922 ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Πλαστήρα—Γουατᾶ, ἐπρόκειτο δὲ νὰ γίνωναι ἐκλογαὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1922, ὅτε ἐξερράγη τὸ κίνημα Λεοναρδοπούλου—Γαργαλιθῆ (22 Ὀκτωβρίου 1923) καὶ ἡ νέα ἀνωμαλία παρεμπόδισε τὴν ἐπανάστασιν τῆς χώρας εἰς τὴν ὁμαλότητα. Τὸ κίνημα Λεοναρδοπούλου—Γαργαλιθῆ ἐδημιούργησε μεγάλον ἐρεθισμὸν εἰς τὰς τάξεις τῆς βενιζελικῆς παρατάξεως, καθὼς καὶ μετὰ τὴν ἐπιβολὴν ἀξιοματικῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος Παπαναστασίου ἀπεσχίσθη τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων καὶ ἴδουσαν ἴδικόν του κόμμα, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε «Δημοκρατικὴν Ἐνωσίαν». Μετὰ τοῦ Ἀλεξ. Παπαναστασίου συνειργάσαντο καὶ οἱ πρωταγῆσαντες εἰς τὴν καταστολὴν τοῦ κινήματος στρατηγὸς Θ. Πάγκαλος, ὁ Γ. Κων. δύλης καὶ ὁ Χατζηκυριακός. Ἡ «Δημοκρατικὴ Ἐνωσις» ἔοριμε τὸ σύνθημα τῆς πολιτικῆς μεταβολῆς καὶ ἐχούσα τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἀξιοματικῶν, παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τοῦ Γ. Καφαντάρου, ὄντος τοποτηρητοῦ τοῦ Βενιζέλου εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων καὶ τοῦ Α. Μιχαλακοπούλου ἔθεσε ζήτημα πολιτικαῖον.

Αἱ γενόμεναι ἐκλογαὶ τὴν 16ην Δεκεμβρίου 1923 μὲ ἀποχὴν τῶν κομμάτων καὶ διαθέδων τῆς ἀντιβενιζελικῆς παρατάξεως, ἐπανάθερον τὸ πολιτικαῖον εἰς τὴν ἡμερησίαν διάστασιν καὶ τὴν 19ην Δεκεμβρίου ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς τὰ ἐξωτερικά.

Ὁ Βενιζέλος μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἀρχικὴν του δὴλωσιν ὅτι παρτήθη τῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ πρὸ τῶν παρουσιαζομένων κινδύνων ἠναγκάσθη νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν δὴλωσίν του καὶ νὰ ἐπανέλθῃ τὴν 3ην Ἰανουαρίου 1924 εἰς τὴν Ἑλλάδα ἵνα ἀναλάβῃ ὁ ἴδιος τὴν πρωθυπουργίαν. Ὁ ἀρχηγὸς ὁμοῦ τῆς «Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως» Ἀλεξ. Παπαναστασίου, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτευσεως εἰς τὴν Βουλὴν, διαθέτων εἰς τὸν στρατὸν μετ' ἄλλην δύναμιν, ἤσκει καθήμενῶς βίαια ἐπιθέσεις κατὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐπέμεινε νὰ καταλυθῆ τὸ πολίτευμα τῆς συνταγματικῆς βασιλείας καὶ ἐγκαθιδροθῆ διὰ ψηφίσματος τῆς Βουλῆς, λαβούσης τὴν ὀνομασίαν τῆς Δ' Ἐθνοσυνελεύσεως, τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Ο Βενιζέλος πρό της σφοδρής αντιπολιτεύσεως τῶ Παπαναστασίου καὶ ἔχων ὑπ' ὄψιν του τὰ πνεύματα τῆς πλειοψηφίας τῶν αξιωματικῶν, προηγήθη τὴν 4 Φεβρουαρίου καὶ ἐσχημάτισε κυβέρνησιν ὁ Γ. Καφαντάρης, Παράλληλος καὶ αἱ ἀντιβενιζελικάι ομάδες ἤρπασαν νὰ κινουῦνται.

Τὴν 30 Ἰανουαρίου 1924 κατόπιν ἰδιαιτέρων συνεννοησέων καὶ συσκέψεων ἀπεφασίσθη ἡ ἰδρυσις ομάδος περιλαμβανούσης τοὺς: Βαλαωρίτην, Εὐτασίαν, Λαδοπούλου, Μπασιάρην, Φ. Δραγαγιάν, Πάπ. Ρούφον, Σχλημάν καὶ ἄλλους καὶ ἡ ὁποία ἔλαβε τὸν τίτλον: «Πολιτικὴ Ἐνωσις».

Ἀλλὰ τὴν 10 Φεβρουαρίου 1924 ἐγένετο εὐρύτερα σύσκεψις τῶν ἀντιβενιζελικῶν καὶ ἀντιδημοκρατικῶν παραγόντων τοῦ ἀντιβενιζελικοῦ κόσμου καὶ ἀπεφασίσθη ὁ συντονισμὸς τοῦ ἀγώνος πρὸς περιοφύρησιν τοῦ πολιτεύματος. Αἱ προσπάθειαι καὶ ἐνεργεαὶ τῆς ἀντιβενιζελικῆς καὶ ἀντιδημοκρατικῆς παρατάξεως δὲν ἐκροποφόρησαν, διότι ἡ «Δημοκρατικὴ Ἐνωσις» καθάρωσε νὰ δημιουργήσῃ κυβερνητικὴν κρίσιν καὶ τὴν 12 Μαρτίου ὁ Ἀλέξ. Παπαναστασίου ἐσχημάτισε κυβέρνησιν μετ' ἡν συμπεριῆν τὸν Γ. Κουδύλην καὶ Χατζηκυριάκου, βραδύτερον δὲ καὶ τοῦ Θ. Παγκάλου.

Ἡ ἀντιβενιζελικὴ παρατάξις κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐφάνη στερομένη πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ στρατηγοῦ Ι. Μεταξᾶ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἰδρύσει ἴδιον κόμμα τιτλοφορούμενον «Κόμμα Ἐλευθεροφρόνων» μετ' ὑπαρχηγόν τὸν Ἀλέξ. Βαμβέτσον. Ὁ ἀντιβενιζελικὸς κόσμος εἶχε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀσπερωθῆ περὶ τὸν Μεταξᾶν καὶ αἱ ἄλλαι παραμένουσαι ἀνεξάρτηται ὁμάδες δὲν εἶχον οὐδεμίαν ἐπιρροήν. Καὶ αὐτὰ δὲ τὸ Λαϊκὸν κόμμα ἦτο οὐσιαστικῶς εἰς τὴν ἀφάνειαν. Παρ' ὅλας τὰς ἀντιδράσεις τῶν Καφαντάρη, Μιχαλακοπούλου καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν βενιζελικῶν, ἡ κατάστασις ἐφέρετο ραγδαίως εἰς ριζοσπαστικὰς λύσεις συμφώνως πρὸς τὰ συνήθημα, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τὰς ἐκτὸς τῆς βουλῆς ἐπιπροαγάνδιζεν ἡ «Δημοκρατικὴ Ἐνωσις».

Τὴν 25 Μαρτίου 1924 ἀνεκηρύχθη ἡ Δημοκρατία καὶ τὴν 13 Ἀπριλίου ἐπεκυρώθη ἡ πολιτικὴ μεταβολὴ διὰ δημοψηφίσματος.

Ἡ ἀναχώρησις τοῦ Βενιζέλου ἐξ Ἑλλάδος καὶ ἡ νέα δὴλωσις τοῦ ὅτι ἀποχωρεῖ ὀριστικῶς τῆς πολιτικῆς, ἐδημιούργησαν ἐσωτερικὴν κρίσιν εἰς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων.

Οἱ περισσότεροί τῶν κοινοβουλευτικῶν παραγόντων τοῦ ἀνεγνωρίσαν ἀρχηγὸν τὸν Γ. Καφαντάρην καὶ εἰς τὸν νέον κομματικὸν σχηματισμὸν ἐδόθη τὸ ὄνομα τῶν «Προοδευτικῶν Φιλελευθέρων».

Ὁ Μιχαλακόπουλος ὄμως ἀπεσχίσθη καὶ ἰδρυσεν ἴδικόν του κόμμα, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε «Συντηρητικὸν Δημοκρατικόν». Ἐκ τῆς ἀντιθέτου παρατάξεως οἱ Δεμερτζῆς καὶ Ρούφος διὰ μικρὰ χρονικὴν περίοδον ἐνεστάσαν ἴδιαν πολιτικὴν παρατάξιν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Κόμμα Ἐνωτικῶν Προοδευτικῶν».

Περίοδος τῆς Δημοκρατίας.

Μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἀποτελέσματος τοῦ δημοψηφίσματος ὑπὸ τοῦ Ι. Μεταξᾶ, τὸ «Κόμμα τῶν Ἐλευθεροφρόνων» ἀρχίζει νὰ χάσῃ τοὺς ὅπαδούς του. Οἱ ἀντιβενιζελικοὶ καὶ ἀντιδημοκρατικοὶ πολιταὶ συσπειροῦνται περὶ τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ὁποῖου δὲν ἀνεγνώρισε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν «Δημοκρατικὴν Ἐνωσιν» ἐδημιουργήθη ἐνδοκομματικὴ κρίσις, διότι ὁ Κουδύλης καὶ ὁ Πάγκαλος ἀπεσχίσθησαν καὶ ἰδρυσαν ἴδικας τῶν ομάδας. Ὁ Κουδύλης ὠνόμασε τὸ κόμμα του «Ἐθνικὸν Δημοκρατικόν», ὁ Πάγκαλος ὄμως ἐπιδοξάζει νὰ γίνῃ δικτάτωρ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν εἰργασίη εἰς τὰ παρασκήνια.

Τὴν 20 Ἰουλίου ἡ κυβέρνησις Παπαναστασίου καταψηφίσθη εἰς τὴν βουλὴν παρητήθη. Ἡ ἐντολὴ ἀνετέθη εἰς τὸν Καφαντάρην, ἀλλὰ δὲν καθάρωσεν οὗτος νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν λόγῳ τῆς ἀντιδράσεως τοῦ στρατοῦ. Τέλος κατόπιν παρασκηνιακῶν ἐνεργειῶν ἐσχηματίσθη συμμαχικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Θ. Σοφούλη, εἰς ἣν ἔλαβον μέρος οἱ Καφαντάρης, Μιχαλακόπουλος, Κουδύλης καὶ Γαυτᾶς. Ἀλλὰ τὴν 21 Αὐγούστου ἐξεδηλώθη στάσις, ἥτις κατεστάλη διὰ συμβιβασμοῦ καὶ μετὰ πάροδον ἐνὸς μηνὸς ἄλλη στρατιωτικὴ στάσις ὑπὸ τοῦς Τσερούλην καὶ Παναγιωτόπουλον ἐδημιούργησε νέαν ἀνωμαλίαν.

Τὴν 1 Ὀκτωβρίου ἡ κυβέρνησις Σοφούλην παρητήθη καὶ τὴν 7 τοῦ ἴδιου μηνὸς ἐσχημάτισε κυβέρνησιν ὁ Ἀνδρέας Μιχαλακόπουλος. Ἡ πολιτικὴ κρίσις ὄμως δὲν παρήλθη διότι οἱ περὶ τὸν Πάγκαλον ἀξιωματικοὶ ὀργάνωσαν νέαν κίνησιν. Πάντως παρέμεινεν εἰς τὴν ἀρχὴν μέχρι τῆς 26 Ἰουνίου 1925, παρὰ τὴν σφοδρὰν ἀντιπολιτεύσιν τῆς «Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως» καὶ τῆς παρασκηνιακῆς ἀντιδράσεως πολλῶν αξιωματικῶν τῆς ξηρᾶς καὶ τοῦ ναυτικοῦ.

Κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἡμερομηνίαν ὁ στρατηγὸς Πάγκαλος ὀργάνωσε κίνησιν, ἀνέτριψε τὴν κυβέρνησιν Μιχαλακοπούλου καὶ ἐγένετο πρωθυπουργός. Ἐμφανισθεῖσα ἡ νέα κυβέρνησις εἰς τὴν βουλὴν ἔτυχε ψήφου ἐπιτοσασίνης. («Κοινοβουλευτικὸν μαυδισμὸν» ὠνόμασε τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτὴν ὁ ἀρχηγὸς τῆς Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως Ἀλ. Παπαναστασίου). Ἀλλὰ τὴν 4 Ἰανουαρίου 1926 ὁ Πάγκαλος ἐκήρυξεν ἀπροκαλύπτως τὴν δικτατορίαν. Ὀλίγον ἀργότερον παραιτήθη τὸς τοῦ προέδρου τῆς Δημοκρατίας Παύλου Κουντουριώτου, ὁ Πάγκαλος διὰ δημοψηφίσματος ἐγένετο πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας.

Τὸ δικτατορικὸν καθεστῆς τοῦ Παγκάλου ἀνεμετέπησε τὴν παθητικὴν ἀντίστασιν τοῦ λαοῦ καὶ ἔφερεν εἰς ἐπαφὴν τὰ

πολιτικὰ κόμματα δλων τῶν παρατάξεων (βενιζελικῶν καὶ ἀντιβενιζελικῶν).

Ἡ δικτατορία τοῦ Παγκάλου ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 1926 ἤρπασε νὰ κλονίζετο διότι πολλοὶ αξιωματικοὶ ἀνεληφθήσαν ὅτι ὁ τόπος ὠδηγεῖτο εἰς ἀδιέξοδον οἰκονομικὸν καὶ πολιτικὸν καὶ ἤρχισαν νὰ οκτώπωνται περὶ τῆς ἀνατροπῆς τῆς.

Ἡ πρῆτη ἀνατρεπτικὴ κίνησις ἐξεδηλώθη ἐν Θεσσαλονικίῳ, ἀλλὰ δὲν ἐπεκράτησε. Τὴν 26 Αὐγούστου ὄμως, κατόπιν καλυτέρας προπαρασκευῆς, ἡ φρουρὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ στόλος ἐπανεστᾶτησαν. Ὁ Πάγκαλος συνελήθη καὶ ἀδηγήθη εἰς τὰς φυλακάς Ἐπταφυρῖου Κρήτης. Ὁ πρόεδρος Κουντουριώτης ἀνέλαθεν ἐκ νέου τὰ καθήκοντά του καὶ ὁ Κουδύλης ἐσχημάτισε κυβέρνησιν καὶ ἐνήργησεν ἐκλογὰς τὴν 7 Νοεμβρίου 1926 μετὰ ἀβαλογικῶν συστήμα.

Εἰς τὰς ἐκλογὰς αὐτὰς — τὰς πρώτας μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς Δημοκρατίας — ἔλαβον μέρος ὅλα τὰ κόμματα: τὸ Προοδευτικόν (Καφαντάρη), τὸ Συντηρητικόν (Μιχαλακοπούλου), ἡ Δημοκρατικὴ Ἐνωσις (ἥτις μετωνομασθῆ εἰς Ἀγροτοεργατικόν), τὸ Λαϊκόν (Π. Τσαλδάρη), τὸ τῶν Ἐλευθεροφρόνων (Ι. Μεταξᾶ), μερὶς τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων (ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Θ. Σοφούλη) καὶ τὸ Κομμουνιστικόν.

Αἱ ἐνεργηθεῖσαι ἐλεύθεραι ἐκλογαὶ ἐπανάφερον τὴν χώραν εἰς τὴν ἀγαθότητα, ὑπὸ τὴν πίσιν δὲ τῆς κοινῆς γνώμης ἐσχηματίσθη ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀλέξ. Ζαῖμη Οἰκονομικὴ κυβέρνησις, εἰς ἣν δὲν συμμετέχευ μόνον τὸ Κομμουνιστικόν κόμμα.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἐκ δουλευτῶν καταρτισθεῖσα συνταγματικὴ ἐπιτροπὴ, κατόπιν πολλῶν ἀναβολῶν καὶ ἀλλαγῆς ἡ ἀντικαταστάσεως τῶν μελῶν τῆς, συνέταξε τὸ ὀριστικὸν σχέδιον τοῦ νέου καταστατικοῦ χάρτου — τοῦ πολιτεύματος τῆς Δημοκρατίας — τὸ ὁποῖον ἐτέθη ἐν ἰσχύϊ δι' εἰδικὸν ψηφίσματος τὴν 3ην Ἰουνίου 1927.

Ἀλλὰ τὸν Αὐγούστου τοῦ 1927 ἀπέκάρησε τῆς κυβερνήσεως τὸ Λαϊκὸν κόμμα καὶ τὸν Φεβρουάριον 1928 ὁ Ἀλέξ. Παπαναστασίου, ἐνῶ τὰ ἄλλα κόμματα ἐξήκολούθησαν συνεργαζόμενα εἰς τὴν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ζαῖμη κυβέρνησιν. Ἀλλὰ προέκυψε σφοδρὸν ζήτημα σχετικῶς μετ' ἡ ἐπαυφωρᾶν τῶν ἀποτάκτων αξιωματικῶν καὶ ἐκλονίσθη τὸ κύρος τῆς κυβερνήσεως.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν πολλοὶ ἡγέται τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων ἀπετάθησαν πρὸς τὸν Ἐλ. Βενιζέλον καλοῦντες αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἡγηθῆ καὶ πάλιν τοῦ κόμματός του. Ἡ ἰδέα δὲ τῆς μετακλίσεως τοῦ Βενιζέλου εἶρε καὶ μεταξὺ τοῦ λαοῦ μεγάλῃ ἀπήχησιν, ἐσχηματίσθη δὲ καὶ μεγάλη λαϊκὴ ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὸν καθηγητὴν Καρολίδην διὰ τὴν πρόσκλησιν τοῦ Βενιζέλου.

Τὸν Ἰούνιον 1928 ἦλθεν ὁ Βενιζέλος καὶ ἐπέκρινε μέτρα τινὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Γ. Καφαντάρη. Αἱ ἐπικρίσεις τοῦ Βενιζέλου ἐπροκάλεσαν κυβερνητικὴν κρίσιν.

Τὴν 4 Ἰουλίου ὁ Βενιζέλος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐνεργὸν πολιτικὴν, ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κόμματός του, ἐσχημάτισε κυβέρνησιν καὶ διεύλυσε τὴν βουλὴν.

Αἱ προκρουθεῖσαι διὰ τὴν 18 Αὐγούστου 1928 ἐκλογαὶ ἐγένοντο διὰ τοῦ πλειοψηφικοῦ συστήματος καὶ ἔφερον τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων μετ' ὀριστικὴν πλειοψηφίαν. Ἡ ἀντιπολιτεύσις μόλις ἐξησφάλισεν 25 ἔδρας ἐπὶ 250 βουλευτῶν. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου δὲν ἀνταπεκρίθη εἰς τὰς προσδοκίας τῆς κοινῆς γνώμης καὶ κατὰ τὸ τέλος τῆς τετραετίας, τὸν Μάιον τοῦ 1932, τὸ ἀντιβενιζελικὸν ρεῦμα ἠγάγκασε τὸν Βενιζέλον νὰ παραιτηθῆ. Ἐσχηματίσθη δι' ἐν ὀκταήμερον κυβέρνησις ἀμιγῆς τῆς «Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως», ἀλλὰ ὁ Βενιζέλος τὴν κατήφησε καὶ ἐσχημάτισεν ἐκ νέου κυβέρνησιν καὶ τὸν Σεπτέμβριον διεξήγαγεν ἐκλογὰς μετ' ἀναλογικῶν.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Κουδύλης, ὁ ὁποῖος εἶχε μεταθῆ εἰς Γαλλίαν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ συνέτριψεν ἴδιον κόμμα ἀπὸ διαπρεσθημένους βενιζελικοὺς καὶ δημοκρατικούς ἀξιωματικούς, τὸ ὁποῖον ὠνόμασεν «Ἐθνικὸν Ριζοσπαστικόν».

Ἡ ἀνάμιξις τοῦ Κουδύλη εἰς τὴν πολιτικὴν ἀνησχίσε τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, διότι ὁ Κουδύλης εἶχε συμπεθεῖσαι εἰς τὸν στρατὸν καὶ ὑπῆρχον ὑπόνοιαι ὅτι ἐνήργει σωματικῶς.

Ἐκτὸς τούτου τὸ Λαϊκὸν κόμμα διὰ πολιτικῶν του δηλώσεων ἀναφορικῶς μετὰ τὰς προσδοκώμενας ἀποζημιώσεις ὑπὸ τοῦ προσφυγικοῦ κόσμου καθάρωσε νὰ παρασύρῃ μέρος τῶν προσφύγων ψηφοφόρων. Δεδομένου δὲ ὅτι ἔχει μόνον τὰ κόμματα τῆς ἀντιβενιζελικῆς παρατάξεως Λαϊκὸν καὶ Ἐλευθεροφρόνων, ἀλλὰ καὶ ἡ Δημοκρατικὴ Ἐνωσις, τὸ Προοδευτικόν (Καφαντάρη), ἡ ὁμάς Μιχαλακοπούλου, ἡ «Προοδευτικὴ Ἐνωσις» τοῦ Ζαβιτσιάνου, τὸ Κομμουνιστικὸν κόμμα, τὸ Κουδύλην καὶ αἱ ὁμάδες τῶν αγροτικῶν, ὅλα αὐτὰ ἤσκησαν σφοδρὰν πολεμικὴν κατὰ τὴν προεκλογικὴν περίοδον καὶ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἔχασε τὴν ἰσολογικὴν καὶ κομματικὴν συνοχήν του καὶ ἐξῆλθε τραυματισμένον ἐκ τῶν ἐκλογῶν.

Εἶχε μὲν σχετικὴν πλειοψηφίαν ἐναντι ἐνὸς ἐκάστου τῶν λοιπῶν κομμάτων, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν ἀπόλυτον ἐναντι τοῦ συνόλου τῆς ἀντιπολιτεύσεως.

Ἡ δημοσιογηθεῖσα ἐκ τῶν ἐκλογῶν κατάστασις ἔφερε τὸ Λαϊκὸν κόμμα εἰς τὰ προσκήνιον, διότι ἦτο τὸ ἰσχυρότερον ἐκ τῶν ἀντιβενιζελικῶν κομμάτων.

Ὁ Π. Τσαλδάρης ἐπρότεινε συνεργασίαν εἰς τὰ παλααιοδημοκρατικὰ κόμματα (Καφαντάρη, Μιχαλακόπουλον, Παπαναστασίου), ἀλλ' αὐτὰ κινήθησαν καὶ μόνον ὁ Κουδύλης

έδωκεν. Έτσι έσχηματίσθη τὸν Νοέμβριον κυβέρνησις Τσαλδάρη — Μεταξά. — Κουδύλη, μετὰ τὴν σύμπραξιν καὶ τοῦ ναυάρχου Χατζηκυριακοῦ.

Τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ ψῆφον ἀνοχῆς εἰς τὴν νέαν κυβέρνησιν καὶ ἐπράξε τοῦτο, ἀλλὰ μετὰ δύο μῆνας, τὸν Ἰανουάριον 1933, οἱ Φιλελευθεροὶ καὶ Καφαντάρη καταψήφισαν τὴν κυβέρνησιν καὶ ἀνατραπέσθη τῆς ἐσχηματίσθη συμμαχικῆ μετὰ τὴν σύμπραξιν Βενιζέλου, Μιχαλακοπούλου, Καραντάρη, Παπαναστασίου. Ἡ νέα κυβέρνησις διέλυσε τὴν Βουλὴν καὶ προεκήρυξεν ἐκλογὰς μετὰ τὴν πλειοψηφικὸν εἰς τὰς ὁποίας τὰ κυβερνητικὰ κόμματα κατήλθον ἠνωμένα ὡς «Ἐθνικὸς Συνασπισμός».

Ἀντίπαλος παράταξις ἦτο ἡ «Ἠνωμένη Ἀντιπολίτευσις», δηλαδὴ τὰ κόμματα: Λαϊκόν, Ἐλευθεροφρόνον, Κουδουλικόν καὶ ἡ μικρὰ διὰς Χατζηκυριακοῦ. Αἱ ἐκλογαὶ ἐγένοντο τὴν 5 Μαρτίου 1933 καὶ ἔβραρον πλειοψηφοῦσαν τὴν ἀντιβενιζελικὴν παράταξιν.

Ἀλλὰ τὴν ἐπομένῃν ἑξερσάθη στρατιωτικὸν κίνημα ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ν. Πλαστήραν. Τὸ κίνημα τοῦτο, γειόμενον τὴν ἐπομένῃν τῶν ἐκλογῶν, δὲν εὔρεν οὔτε παρὰ τῶν στρατῶ προθύμους νὰ τὸ ἀκολουθήσῃ, οὔτε παρὰ τῶν λαῶ ἀπίχτησιν. Ὁ δὲ Βενιζέλος τὸ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας παρεμβὰς ἐπέσει τὸν Πλαστήραν νὰ παραδῶσθαι τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν κληθείσαν «Κυβέρνησιν τῶν ἀντιστρατηγῶν» προεδρευομένην ὑπὸ τοῦ Ὀθωνίου. Ἡ κυβέρνησις αὕτη παρέμεινεν εἰς τὴν ἀρχὴν μόνον 4 ἡμέρας καὶ τὴν 10 Μαρτίου ὄρκισθη ἡ κυβέρνησις Τσαλδάρη — Μεταξά — Κουδύλη — Χατζηκυριακοῦ. Ὁ Μεταξᾶς ἀντιπροσωπεύετο εἰς τὴν κυβέρνησιν διὰ τοῦ Τουρκοβασίλου, ἀλλὰ διαφανήσας ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς παροχῆς ἀμνηστίας διὰ τὰ μεσολαθῆσαντα στασιαστικὰ γεγονότα ἀπεχώρησε τῆς κυβερνήσεως.

Ἐπίσης ἀπεχώρησε τοῦ λεγομένου «Ἐθνικοῦ Συνασπισμοῦ» καὶ ὁ Ἄνδρ. Μιχαλακόπουλος, τῆρῶν ἀνεξάρτητον στάσιν τὸσαν ἀπέναντι τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων ὅσον καὶ ἀπέναντι τοῦ κυβερνητικοῦ συνασπισμοῦ.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἰς τὴν Βουλὴν ἀντιπροσωπεύθησαν καὶ οἱ ἀνόρτοι διὰ τριῶν παρατάξεων, διότι εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 5 Μαρτίου ὑπῆρχον δύο ἀγροτικαὶ παρατάξεις διεκδικούσαι τὴν ἐκπρῶσιν τοῦ ἀγροτικοῦ κόσμου. Τῆς μίας ἠγείτο ὁ Ι. Σοφιάδης καὶ τῆς ἄλλης ὁ Ἄλ. Μυλωνάς.

Τὸ κόμμα ὅμως τῶν Φιλελευθέρων βαρέως ἔφερον ὅτι ἐξετοπισθὲν ἀπὸ τῆς ἐξουσίας, Ἀξίωματικοὶ καὶ πολιτικὰ κομματικὰ στελεχῆ ἐβλεπον μετὰ σκεπτικισμόν καὶ πικρίαν τὴν ἀνοχὴν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος, τὸ ὅποιον ὑποπέποιοντο ὅτι δὲν εἶναι πιστὸν εἰς τὸ δημοκρατικὸν πολιτεύμα. Παρὰ τὴν ἐφοβίαν τὸν Κουδύλην τοῦ ὁποίου ἡ μετὰ τὴν ἐξουσίαν καὶ δημοκρατικὴν στρατηγίαν εἰς τὴν ἀντιβενιζελικὴν παράταξιν προεμήνη, κατὰ τὴν ἀντίληψίν των, κινδύνους. Καὶ ἐκ τῆς ἀντιθέτου δὲ παρατάξεως ἀνεμοκλείοντο τὰ παλαιὰ πολιτικὰ πάθη.

Ἡ ἐπιχειρηθεῖσα δὲ δολοφονικὴ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου παρώμενον ἐπὶ μᾶλλον τὸν ἀναβρασμὸν παρὰ τὸ λαῶ καὶ τὸ στρατῶ.

Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ὄργανώθη τὸ στρατιωτικὸν κίνημα τῆς 1ης Μαρτίου 1935. Πλὴν τοῦ Βενιζέλου, ἐγκρίναντος τὸ κίνημα αὐτό, οἱ ἄλλοι ἐκ τοῦ βενιζελικοῦ στρατηγικοῦ προεβλήθησαν πολιτικοὶ ἀρχηγοί, ὁ Καφαντάρης, ὁ Σοφιάδης, ὁ Μιχαλακόπουλος, ὁ Παπανδρέου, ὁ Παπαναστασίου, ἐνοχοποιηθέντες ἀρχικῶς, ἐθεωρήθησαν τελικῶς ἀμέτοχοι. Ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑπέρων, δὲν τὸ ἐπεδοκίμαζον.

Ὁ Παπανδρέου μάλιστα ἐχώρισε τὰς εὐθύναις τοῦ ἀμέσου ἀπὸ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων συμπίπτει ἴδιαν κομματικὴν διὰ καὶ ἐνεφανίσθη ὡς ἀρχηγὸς τοῦ «Δημοκρατικοῦ κόμματος» μετὰ τὸν ὄραμα κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων.

Τὸ κίνημα κατεστάλη μὲν μετὰ δεκαήμερον, ἀλλ' ἡ χώρα ἀντεμετώπισε πάλιν ἐκρυθμὸν κατάστασιν, ἡ ὁποία ἤγαγε πολλοὺς πολιτικοὺς ἐκ τῆς ἀντιβενιζελικῆς ἰδίας παρατάξεως, ἰδίως τὸν Ι. Μεταξά, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν παλαιὴν βενιζελικὴν, ὅπως ὁ Γ. Κουδύλης εἰς τὴν ἀπόφασιν ὅπως ἐπιδύωσαν τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ βασιλικοῦ πολιτεύματος, ὡς προσωρισμὸν νὰ ἐπιβάλλῃ τῆσιν εἰς τὸ προκλήθῃν ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν κομμάτων χάος καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν γαλήνην ἐν τῇ χώρᾳ.

Ἐπειδὴ διωκὸς ὁ πρωθυπουργὸς καὶ ἀρχηγὸς τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος ἐφαίνετο διατακτικὸς καὶ δὲν ἐπεδοκίμαζε τὴν διὰ βίαιον μέσων ἀνατροπὴν τοῦ πολιτεύματος, ἡ φρουρὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ μερὶς βουλευτῶν τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος ὑπὸ τὴν ἀσχηθίαν τοῦ Ι. Θεοτόκη, ἔχοντες σύμφωνον καὶ τὸν ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν Γ. Κουδύλην, ἀνέτρεψαν τὴν 10 Ὀκτωβρίου 1935 τὴν κυβέρνησιν Τσαλδάρη. Ἐσχηματίσθη τότε κυβέρνησις Κουδύλην μετὰ ἀντιπροέδρον τὸν Ι. Θεοτόκην, ἡ ὁποία κατέλυσε τὸ δημοκρατικὸν πολιτεύμα.

Ὁ Κουδύλης ἀνέλαβε τὴν ἀντιβασίλειαν καὶ προεκήρυξεν ἐπικυρωτικὸν δημοφρόσιμα διὰ τὴν 3ην Νοεμβρίου.

Τὰ κόμματα μετὰ τὴν παλιν ὀρθωσιν.

Πρῶτος ὁ Βενιζέλος ἀνεγνώρισε τὴν συντελεσθεῖσαν πολιτικὴν μεταβολὴν. Χάριν τῆς εἰρημώσεως τοῦ τόπου ἐδήλωσεν ὅτι πρέπει νὰ παύσῃ οἱ καθεστῶτικοι ἀγῶνες καὶ οἱ φίλοι του νὰ δεχθῶν εὐκρινῶς τὴν παλιν ὀρθωσιν ὡς τετελεσμένον γεγονός.

Δὲν παρήλθον ὅμως οὔτε τέσσαρες μῆνες καὶ προσδληθεῖς ἀπὸ ἐγκεφαλικὴν συμφορῆσιν ἀπέθανεν εἰς τὸ Παρίσι. Ἄρ-

γῆδος τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων ἀνεγνώρισε ὁ Θεμ. Σοφιάδης, ὅστις ἐσεβάσθη τὴν πολιτικὴν διασῆξιν τοῦ μετὰ γάλου ἀρχηγοῦ.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῶν μικροτέρων δημοκρατικῶν κομμάτων (Μιχαλακόπουλος, Καραντάρης, Παπαναστασίου καὶ Παπανδρέου) ἀνεγνώρισαν τὸ πολιτεύμα τῆς Βενιζελουμένης Δημοκρατίας καὶ ἅμα τὴ ἀφίξει τοῦ Βασιλέως ἀνήλθον εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ προέβησαν εἰς ἀναλόγους δηλώσεις.

Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Β' ἀνέβη εἰς τὸν καθηγητὴν τῆς Νομικῆς σχολῆς Κ. Δεμερτζῆν τὸν σχηματισμὸν υπηρεσιακῆς κυβερνήσεως καὶ ἀμέσως προεκήρυχθησαν ἐκλογαὶ διὰ διὰ τὴν 26 Ἰανουαρίου 1936 μετὰ τὴν ἀναλογικὴν καὶ συγχρόνως διὰ συντακτικῆς πράξεως ἐπανήλθεν ἐν ἰσχύϊ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1911.

Αἱ ἐκλογαὶ ἔφερον ἐν ἰσοψηφίᾳ ἀνεθῶν τὴν παλαιοδημοκρατικὴν καὶ τὴν ἀντιβενιζελικὴν παρατάξιν. Ὁ σχηματισμὸς κυβερνήσεως ἦτο δύσκολος καὶ ὅταν μάλιστα ἐγνώσθη ὅτι ὁ Θεμ. Σοφιάδης εἶχεν ὑπογράψῃ σύμφωνον μετὰ τὸν ἀρχηγὸν τῆς κοινοβουλευτικῆς ὁμάδος τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος Σκλαδαιναν, ἡ πολιτικὴ κατάσταση εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν ἀνωμαλίας καὶ ὁ βασιλεὺς ἀνέβη εἰς τὸν Ι. Μεταξά (13 Ἀπριλίου 1936) τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως.

Ἡ κυβέρνησις Μεταξᾶ ἐμφανίσθη εἰς τὴν Βουλὴν ἔλαβε ψῆφον ἐπιτοπισμῆς καὶ διέκοψε τὰς ἐργασίας τῆς διὰ τὸ σθινοπάρων. Ἀλλὰ τὴν 4 Αὐγούστου ἐχούσα τὴν ἐγκρίσιν τοῦ Βασιλέως διέλυσε τὴν Βουλὴν καὶ ἀνεστίασε τὴν ἰσχύϊν ὡρισμένων διατάξεων τοῦ Συντάγματος ἐγκαθιδρύσασα πολιτεύμα δικτατορικόν.

Τὸ πολιτεύμα τοῦτο ἴσχυσε μέχρι τῆς εἰσβολῆς τῶν Γερμανῶν (7 Ἀπριλίου 1941).

Περίοδος Γερμανοϊταλικῆς Κατοχῆς.

Οἱ Ἰταλογερμανοὶ κατακτητῆαι διώρισαν εἰς τὴν ἀρχὴν «κυβέρνησιν» ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Τυρλάκογλου καὶ μετὰ τινὰ καιρὸν τὴν ἀντικατέστησαν μετὰ τὴν «κυβέρνησιν» Λογοθετοπούλου καὶ τελευταίως μετὰ τὴν «κυβέρνησιν» Ἰωάν. Δ. Ράλλη. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ κατηργήθη τὸ πολιτεύμα τῆς βασιλευμένης δημοκρατίας καὶ ἐγκαθιδρύθη πάλιν τὸ «δημοκρατικόν». Ἡ κατεχομένη Ἑλλάς ἐπιτοπισθῆθη «Ἑλληνικῆ Πολιτείας» καὶ οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι ἔδωσαν νέον ὄρκον. Κάθε ἐμβλημα τοῦ ὑπευθιμῆτι τῆς δικτατορίας Μεταξᾶ (τὸ καθέστωτς τῆς 4ης Αὐγούστου) καὶ τὴν Βασιλείαν κατηργήθη ἀπὸ τὴν ἐπίσημον ἀλληλογραφίαν τῶν κατοχικῶν κυβερνήσεων. Τὸ πνεῦμα ὅμως τῆς ἐθνικῆς ἀντιστάσεως ἐξεδηλώθη ἀπὸ τὰς πρῶτας ἡμέρας τῆς κατοχῆς. Τὰ πολιτικὰ κόμματα — ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων — ἐπολιτεύθησαν κατὰ τὸν πατριωτικὸν καὶ εὐρέθησαν παρὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἀγωνιώτου καὶ πεπνυγῶς ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Τινὲς ἐκ τῶν πολιτικῶν συνελθόντων καὶ ἀπεμινώθησαν εἰς τὰς φυλακὰς Ἀδερῶφ, ἀπολυθέντες κατόπιν ἐξαμήνου καὶ πλεόν εὐλακίσεως. Ἄλλοι εὐρίσκοντο ὑπὸ ἀσθητῶν παρακολούθησιν. Καὶ ὅμως κατάρθοντο νὰ ἐπικοινωνήσῃ μετὰ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τοῦ ἐξωτερικοῦ, νὰ παρέχουν πληροφορίας διὰ τὰς στρατιωτικὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ δι' ὑπονημάτων των νὰ ἐπικαλύψῃται τὴν ἀμείνον προσηγὸν τῶν συμμάχων κυβερνήσεων πρὸς λήψιν ἐπισιτιστικῶν μέτρων διὰ τὴν ἐπιβίωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μαστιζομένου ὑπὸ πείνης καὶ ἐσχάτης ἀποδύσεως. Τοῦτο προεκάλεσε μετὰ τῶν κατοχικῶν ἀρχῶν καὶ οἱ κορυφαῖοι τῶν πολιτικῶν ὡς ὁ Θεμ. Σοφιάδης καὶ ὁ Γ. Καραντάρης, συνελθόντων καὶ ὡδηγήθησαν εἰς τὰς φυλακὰς.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς κατοχῆς ἀνέπτυξε μεγάλην δρᾶσιν πρὸς ἐξυπηρετήσιν τῶν ἀπατόρων ἐπαναστατικῶν σκοπῶν τοῦ καὶ τὸ Κομμουνιστικόν Κόμμα. Ἐπαφελούμενον τῆς πείνης καὶ τῶν βαρῶν μέσων τῶν Γερμανοϊταλῶν διὰ τῶν ὁποίων προσεπάθον νὰ καταπνίξῃ τὸ πνεῦμα τῆς ἐθνικῆς ἀντιστάσεως, παρέσυρε μερικὰς ἐκ τῶν μικροτέρων πολιτικῶν ὁμάδων καὶ ἴδρυσε τὸν πολιτικὸν συνασπισμὸν: «Ἐθνικὸν Ἀπελευθερωτικὸν Μέτωπον» (Ε.Α.Μ.), τοῦ ἐδημοσίωθη τὰς ἀνταρτικὰς ὁμάδας Ε.Λ.Α.Σ. (=Ἐθνικὸς Λαϊκὸς Ἀπελευθερωτικὸς Στρατός) καὶ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Βουλοῦ, ὀνομασθεῖσαν Πατριωτικὴ Ἐθνικὴ Ἐνωσις Ἀπελευθερώσεως (Π.Ε.Ε.Α.). Τὸ Ε.Α.Μ. καθὼς καὶ ἡ ὁμάς Ε.Κ.Κ.Α. (Καρτάλη-Ψαρροῦ), ἡ ὁμάς Ε.Δ.Ε.Σ. (Ζέρβα), καὶ ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων κομμάτων, κατὰ τὸν τελευταῖον χρόνον τῆς κατοχῆς ἀπέστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς Λίβανον ἀρχικῶς καὶ ἀργότερα εἰς Καζέρταν, καὶ ἔλαβον μέρος εἰς γενόμενα συνέδρια διὰ τὸν σχηματισμὸν ἐθνικῆς κυβερνήσεως. Μετὰ πολλὰς συζητήσεως ἐσχηματίσθη ἡ κυβέρνησις Γεωργίου Παπανδρέου, ἡ ὁποία εἶναι ἡ πρώτη κυβέρνησις, ἣτις ἤρῳεν ὅλα σχεδὸν τὰ κόμματα καὶ ἡ ὁποία μετὰ τὴν ἀπαρχήσιν τῶν Γερμανῶν ἐγκατεστάθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν πρωτεύουσιν. Παρέμεινε δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν μέχρι τῆς 4ης Δεκεμβρίου 1944, ὅποτε διεσπάρθη καὶ παρητήθη λόγω τῶν αἱματηρῶν γεγονότων, δηλαδὴ τῶν Δεκεμβριῶν.

Τὰ πολιτικὰ κόμματα μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν.

Ἐκ τῶν πολιτικῶν κομμάτων ἐκεῖνο τοῦ παλαιότερου μεγάλτερον δρᾶσιν μετὰ τὴν κατασπλῆν τῆς Δεκεμβριανῆς ἀναστάσεως τῆς ὀργανώθεισε ὑπὸ τοῦ Ε.Α.Μ. ἦτο τὸ Λαϊκόν. Τοῦτο ἀνασυνετέθη ὑπὸ τοῦ νέου ἀρχηγοῦ του Κ. Τσαλ-

δάρη, και όχι μόνον ανεπέτασε την αντικομμουνιστική σημαία, αλλά και παράλληλως αγωνίσθη διά την άμεσον επαναφοράν του βασιλέως Γεωργίου εις τόν θρόνον και κατάρτησιν της αντιβασιλείας.

Τό κόμμα τών Φιλελευθέρων διεσπάσθη. Μία σημαντική μερίς παρέμεινεν ήνωμένη, αναγνωρίζουσα άρχηγόν τόν Θεμ. Σοφούλην, αλλά πολλοί πολιτευταί προσεχώρησαν εις την παράταξιν του Στυλιανού Γονατά, όστις έπιτιλοφόρησε την έμψάδα του Κόμμα τών Έθνικοφρόνων Φιλελευθέρων, μέ πρόγραμμα συντηρητικόν. Άλλη πάλιν όμάς έτάχθη υπό την ήγεσίαν του Σοφοκλέους Έλ. Βενιζέλου και έπιτιλοεσρήθη: Κόμμα Βενιζελικών Φιλελευθέρων.

Άπό τά παλαιά δημοκρατικά κόμματα (Παπαναστασίου, Μιχαλακοπούλου κλπ.) έπέζησαν μόνον τό Προοδευτικόν του Καφαντάρη, και του Πασιανδρέου, τό όποίον μετωνομάσθη: Σοσιαλιστικόν Δημοκρατικόν Κόμμα.

Νέα κόμματα κατά την άμεσως μετά την άπελευθέρωσιν περίοδον ένεφανίσθησαν: του Ν. Ζέρβα, τιτλοφορούμενον «Έθνικόν Κόμμα Έλλάδος», τό «Έθνικόν Ένωτικόν Κόμμα» του Παπαγ. Κανελλοπούλου, τό κόμμα του Ε. Τσουδερού, τό όποίον μετά τόν θάνατον του Γ. Καφαντάρη ένισχύθη από καφανταρικά στελέχη και μετωνομάσθη: «Δημοκρατικόν Προοδευτικόν», τό «Κόμμα τών άριστερών δημοκρατικών» του Ι. Σοφιανταίου, και ή «Ένωσις λαϊκής δημοκρατίας» (Ε. Λ. Δ.) υπό την ήγεσίαν του Άλ. Σβώλου.

Κατά τας πρώτας έκλογάς μετά την άπελευθέρωσιν (31 Μαρτίου 1946), τό περισσότερον εκ τών άνω κομμάτων (Κ. Κ. Ε., Ε. Α. Μ., κόμμα Τσουδερού, Καφαντάρη, όμάς Γ. Καρτάλη, άριστεροί φιλελευθεροί, και Ε. Λ. Δ.) άπέσχον.

Τό Λαϊκόν κόμμα επί 354 βουλευτών έλαβεν άνω τών 150. Μετά παρέλευσιν όμως ένός και ήμισίος έτους, 17 βουλευταί του Λαϊκού κόμματος άπεσχίσθησαν και ίδρυσαν τό Νέον κόμμα, υπό την ήγεσίαν του Σπ. Μαρκεζίνη. Έγένοντο και Άλλαι άποσχίσεις και διαφοροποιήσεις εις όλα τά κόμματα, ένώ κατά τό τέλος του 1948 ήνώθησαν αι δύο όμάδες του κόμματος τών Φιλελευθέρων υπό τόν Θ. Σοφούλην.

Έν τώ μεταξύ από του Όκτωβρίου 1947 τό Κ. Κ. Ε. και τό Ε. Α. Μ. έτέθησαν εκτός νόμου, λόγω του ότι ήγήθησαν του συμμαρικού άγώνος και άπηγορεύθη ή διά του τύπου και πρόσκοικώς προπαγάνδα του κομμουνισμού.

Κατά τας έκλογάς της 5ης Μαρτίου 1950, εκτός τών άνω κομμάτων ένεφανίσθη και τό «Προοδευτικόν Φιλελεύθερον» υπό τόν στρατηγόν Πλαστήραν, τό όποίον έν συνεργασία μέ τό κόμμα του Ε. Τσουδερού (ΕΠΕΚ) ήλθε τρίτον κατά σειράν έπιτυχίας.

Η δύναμις τών έν τώ Δ' Αναθεωρητική Βουλή κομμάτων, σύμφωνα προς τας δηλώσεις τας γενομένας υπό τών εκλεγέντων κατά τας εκλογάς της 31 Μαρτίου 1946 βουλευτών, παρουσιάζετο ως εξής :

Λαϊκόν κόμμα	Βουλευταί 131
Φιλελεύθερον κόμμα	» 84
Δημοκρατ. Σοσιαλιστικόν κόμμα, ...	» 30
Έθνικόν φιλελευθέρων κόμμα... ..	» 22
Έθνικόν κόμμα Έλλάδος	» 21
Νέον Κόμμα	» 18
Έθνικόν Ένωτικόν κόμμα	» 12
Έθνικοφρόνων	» 10
Άνεξάρτητος κοινοβουλευτική όμάς	» 5
Άνεξάρτητοι	» 15
Πανελληνιον Έθνικόν κόμμα.....	» 1
Μεταρρυθμιστικόν κόμμα	» 1
Πατριωτικής Ένώσεως	» 1
Έργατικόν κόμμα	» 1
Ένωσις άγροτικών κομμάτων	» 1
Φιλελεύθερος άνεξάρτητος	» 1
Σύνολον βουλευτών	354

(Κατά τό διάστημα της τετραετίας έγινοντο πολλοί αύξαιώσεις εις την δύναμιν τών κομμάτων. Οι ως άνω αριθμοί έμφανίζουν την δύναμιν τών κομμάτων όλίγου πρό της διαλύσεως της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής).

Τά κόμματα και ή δύναμις αυτών κατά την βουλήν (Α' περίοδος) την προσεχούσαν εκ τών εκλογών της 5ης Μαρτίου 1950 παρουσιάζονται ως ακόλουθως :

Ο όλικός αριθμός τών βουλευτών άνέρχεται εις 250, σύμφωνας δε μέ τας γενομένας υπό τών εκλεγέντων βουλευτών δηλώσεις, κατανέμεται ό αριθμός-ούτος ως εξής :

Λαϊκόν κόμμα	Βουλευταί 63
Κόμμα Φιλελευθέρων	» 54
Έθνική Προοδευτική Ένωσις Κέντρου ΕΠΕΚ (Καινή Πολιτική Μερίς)	» 46
Δημοκρατ. Σοσιαλιστικόν κόμμα, ...	» 35
Ένωσις δημοκρατικών άριστερών και άριστερών Φιλελευθέρων (Ένωσια κοινοβουλευτική μερίς)... ..	» 12
Σοσιαλιστικόν κόμμα Ε. Λ. Δ.....	» 7
Έθνικόν Ένωτικόν κόμμα.....	» 6
Έθνικόν κόμμα Έλλάδος	» 5
Έλληνική Άναγέννησις	» 5
Κόμμα Έθνικοφρόνων	» 4
Συναγεμιάς άγροτών και έργαζομένων	» 3
Άνεξάρτητοι	» 8
Πανελληνιον Έθνικόν κόμμα.....	» 1
Νέον Κόμμα	» 1
Σύνολον	250

ΟΙ ΔΙΑΤΕΛΕΣΑΝΤΕΣ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΙ ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΝΑΡΞΕΩΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ.

Πρώτη εκτελεστική εξουσία του επαναστατήσαντος έθνους έμφανίζεται, από της 25ης Μαρτίου 1821, ή μεσσηνιακή Γερουσία υπό τόν Πετρόμπετην Μαυρομιχάλην και όλίγον βραδύτερον ή Γερουσία της Πελοποννήσου και αι Συνελεύσεις Άνατολικής και Δυτικής Χέρσου Έλλάδος. Την 15ην Ιανουαρίου 1822 διορίζονται οι πρώτοι ύπουργοί, μινίστροι καλούμενοι, μέ πρόεδρον τόν Θεόδωρον Νέγρη. Τούτον διεδέχθη την 18 Άπριλίου 1823 ό Άλέξ. Μαυροκορδάτος. Κατά τά έτη 1824 και 1825 ή χώρα έσπασάσαστο από της έμφυλισης πολέμου. Τόν Άπρίλιον του 1826, δυσνοσάντων τών πλείστον εκ τών άρχηγών, άνετέθη ή προεδρία της κυβερνήσεως εις τόν Άνδρέαν Ζαΐμην. Είτα έξελέγη τριμελής αντικυβερνητική έπιτροπή εκ τών Γ. Μαυρομιχάλη, Γιαννούλη Νάκου και Μ. Μιλαίτη μέ έντολήν να διοικήση τόν τόπον μέχρι της έλεύσεως του Ι. Καποδίστρια.

Άπό του Ιανουαρίου 1828 εκυβέρνησε την χώραν ως πρόεδρος της Έλληνικής Δημοκρατίας ό Καποδίστριας μέχρι της 27 Σεπτεμβρίου 1831, ότε έβλοφονήθη. Αύθημερόν έξελέγη τριμελής έπιτροπή εκ του Αύγουστίνου Καποδίστρια ως προέδρου και τών Θ. Κολοκοτρώνη και Ι. Κωλέττη ως μελών.

Άποχωρησάντων αλληλοδιαδόχως τών Ι. Κωλέττη και Θ. Κολοκοτρώνη, παρέμεινε μόνος ό Αύγουστίνος μέχρι της 9 Άπριλίου 1832, ότε υπέβαλε την παραίτησίν του. Την 14 Άπριλίου 1832 έξελέγη 7μελής διοικητική έπιτροπή υπό την προεδρίαν του Γ. Κουντουριώτη και μέ προεδρεύοντα της κυβερνήσεως τόν Σπυρ. Τρικούπην, την δε 3 Όκτωβρίου 1832 ή Γερουσία, αναγνωρίσασα τά έναπομείναντα μέλη της διοικητικής έπιτροπής Άνδρ. Ζαΐμην, Ι. Κωλέττην και Άνδρ. Μεταξάν, παρέσχεν εις αυτά την έντολήν να κυβερνήσουν τόν τόπον μέχρι της έλεύσεως του Όθωνος.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΟΘΩΝΟΣ

Άπόλυτος μοναρχία.

(25 Ιανουαρίου 1833—3 Σεπτεμβρίου 1843)

1833, 18 Ιανουαρίου. — Όθων Α' βασιλεύς της Έλλάδος, υπό αντιβασιλείαν μέχρις ενηλικιώσεώς του εκ τών Ιωσήφ Λουδ. Άρμυανσμπέργκ, Γ. Λ. Μάουερ και Κ. Γ. Έδεκ ή Χαΐδεκ.

1833, 3 Άπριλίου. Σπυρίδων Τρικούπης.

1833, 12 Όκτωβρίου, Άλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

1834, 31 Μαΐου, Άνευ προέδρου. Ι. Κωλέττης (διευθύνων).

1835, 20 Μαΐου. Κόμισ Άρμυανσμπέργκ.

1836, 13 Φεβρουαρίου. Κόμισ Άρμυανσμπέργκ (άνασχηματισμός).

1837, 2 Φεβρουαρίου, Ιγνάτιος Ρουδχάρτ.

1837, 12 Άπριλίου. Ιγν. Ρουδχάρτ (άνασχηματισμός).

1837, 8 Δεκεμβρίου. Η προεδρία έν έλλείψει του βασιλέως άνετίθετο εις τόν Γ. Κουντουριώτην και τούτου κωλυομένου εις τόν Άνδρ. Ζαΐμην.

1841, 10 Φεβρουαρίου. Άλ. Μαυροκορδάτος.

1841, 24 Ιουλίου. Άλ. Μαυροκορδάτος (άνασχηματισμός).

1841, 10 Αύγουστου. Προεδρία του άρχαιοτέρου έν τώ κυβερνήσει ύπουργού (Άνδρ. Μεταξάς).

Συνταγματική μοναρχία

(3 Σεπτεμβρίου 1843—11 Οκτωβρίου 1862).

- 1843, 3 Σεπτεμβρίου, Ανδρέας Μεταξάς.
 1844, 30 Μαρτίου, Άλ. Μαυροκορδάτος.
 1844, 6 Αύγουστου, Ι. Κωλέττης. Θανάτος του Κωλέττη τὴν 31 Αύγουστου 1847 τὴν προεδρίαν ἀνέλαβεν ὁ ὑπομαγὸς τῶν Στρατιωτικῶν Κίττος Τζαβέλλας.
 1848, 7 Μαρτίου, Γεώρ. Κουντουριώτης.
 1848, 15 Οκτωβρίου, Κωνστ. Κανάρης.
 1849, 12 Δεκεμβρίου, Άλ. Κριαζής.
 1854, 16 Μαΐου, Άλέξ. Μαυροκορδάτος.
 1855, 29 Σεπτεμβρίου, Δημ. Γ. Βούλγαρης.
 1857, 13 Νοεμβρίου, Α. Μισούλης.
 1859, 29 Μαΐου, Α. Μισούλης (ἀνασχηματισμός).
 1862, 26 Μαΐου, Ι. Καλοκοτρώνης.

ΜΕΣΟΒΑΣΙΛΕΙΑ.

(11 Οκτωβρίου 1862—19 Οκτωβρίου 1863)

- 1862, 11 Οκτωβρίου, Προσωρινὴ κυβέρνησις, Δημ. Βούλγαρης, Κ. Κανάρης καὶ Μπ. Ρούφος, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ πρώτου.
 1863, 13 Φεβρουαρίου, Ἀναλαμβάνει τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἡ ἐν Ἀθήναις Β' Συνέλευσις, ἣν ἀσκεῖ διὰ τοῦ προεδρεύοντος ἀντιπροέδρου αὐτῆς Α. Μωραΐτην, ἀναθέτει δὲ αὐθημερὸν τὴν προεδρίαν τῆς κυβερνήσεως εἰς τὸν Ζαφειρίου Βάλδην.
 1863, 27 Μαρτίου, Διομήδης Κυριακού.
 1863, 29 Ἀπριλίου, Μπενιζέλος Ρούφος.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α΄.

Συνταγματική μοναρχία

- 1863, 19 Οκτωβρίου, Ὁρκωμοσία βασιλέως Γεωργίου Α΄.
 1863, 25 Οκτωβρίου, Δημ. Γ. Βούλγαρης.
 1864, 5 Μαρτίου, Κων. Κανάρης.
 1864, 16 Ἀπριλίου, Ζαφ. Βάλδης.
 1864, 26 Ἰουλίου, Κων. Κανάρης.
 1865, 2 Μαρτίου, Άλέξ. Κουμουνοῦρος.
 1865, 20 Οκτωβρίου, Ἐπαμ. Δεληγεώργης.
 1865, 3 Νοεμβρίου, Δημ. Γ. Βούλγαρης.
 1865, 6 Νοεμβρίου, Άλέξ. Κουμουνοῦρος.
 1865, 13 Νοεμβρίου, Ἐπαμ. Δεληγεώργης.
 1865, 28 Νοεμβρίου, Μπενιζέλος Ρούφος.
 1866, 26 Ἰανουαρίου, Μπεν. Ρούφος (ἀνασχηματισμός).
 1866, 9 Ἰουνίου, Δημ. Γ. Βούλγαρης.
 1866, 18 Δεκεμβρίου, Άλ. Κουμουνοῦρος.
 1867, 20 Δεκεμβρίου, Ἀριστ. Μωραΐτην.
 1868, 25 Ἰανουαρίου, Δημ. Γ. Βούλγαρης.
 1869, 25 Ἰανουαρίου, Θρασύβουλος Ζαΐμης.
 1870, 9 Ἰουλίου, Ἐπαμ. Δεληγεώργης.
 1870, 3 Δεκεμβρίου, Άλ. Κουμουνοῦρος.
 1871, 28 Οκτωβρίου, Θρασ. Ζαΐμης.
 1871, 25 Δεκεμβρίου, Δημ. Γ. Βούλγαρης.
 1872, 8 Ἰουλίου, Ἐπαμ. Δεληγεώργης.
 1874, 9 Φεβρουαρίου, Δημ. Γ. Βούλγαρης.
 1875, 27 Ἀπριλίου, Χαρίλαος Τρικούπης.
 1875, 15 Οκτωβρίου, Άλ. Κουμουνοῦρος.
 1876, 26 Νοεμβρίου, Ἐπαμ. Δεληγεώργης.
 1876, 1 Δεκεμβρίου, Άλ. Κουμουνοῦρος.
 1877, 26 Φεβρουαρίου, Ἐπαμ. Δεληγεώργης.
 1877, 19 Μαΐου, Άλ. Κουμουνοῦρος.
 1877, 26 Μαΐου, Κων. Κανάρης (οἰκουμηνική). Θανάτος τοῦ Κ. Κανάρη τὴν 2 Σεπτεμβρίου 1877 παρέμειναν ἅπαντες οἱ συμπράττοντες τριηγροὶ ἐνεῦ προέδρου.
 1878, 11 Ἰανουαρίου, Άλ. Κουμουνοῦρος.
 1878, 21 Οκτωβρίου, Χαρ. Τρικούπης.
 1878, 26 Οκτωβρίου, Άλ. Κουμουνοῦρος.
 1880, 10 Μαρτίου, Χαρ. Τρικούπης.
 1880, 13 Οκτωβρ., Άλ. Κουμουνοῦρος.
 1882, 3 Μαρτίου, Χαρ. Τρικούπης.
 1885, 19 Ἀπριλίου, Θεόδ. Π. Δηλιγιάννης.
 1886, 30 Ἀπριλίου, Δημήτριος Βάλδης.
 1886, 9 Μαΐου, Χαρ. Τρικούπης.
 1890, 24 Οκτωβρίου, Θεόδ. Π. Δηλιγιάννης.
 1892, 18 Φεβρουαρίου, Κων. Κωνσταντινίπουλος.

- 1892, 10 Ἰουνίου, Χαρ. Τρικούπης.
 1893, 3 Μαΐου, Σωτ. Σωτηρόπουλος.
 1893, 30 Οκτωβρίου, Χαρ. Τρικούπης.
 1895, 12 Ἰανουαρίου, Νικ. Π. Δηλιγιάννης.
 1895, 31 Μαΐου, Θεόδ. Π. Δηλιγιάννης.
 1897, 18 Ἀπριλίου, Δημ. Γ. Ράλλης.
 1897, 21 Σεπτεμβρίου, Άλ. Θρ. Ζαΐμης.
 1898, 30 Οκτωβρίου, Άλ. Θρ. Ζαΐμης (ἀνασχηματισμός).
 1899, 2 Ἀπριλίου, Γεώργ. Θεοτόκης.
 1901, 12 Νοεμβρίου, Άλ. Θρ. Ζαΐμης.
 1902, 24 Νοεμβρίου, Θεόδ. Π. Δηλιγιάννης.
 1903, 14 Ἰουνίου, Γεώργ. Θεοτόκης.
 1903, 28 Ἰουνίου, Δημ. Γ. Ράλλης.
 1903, 6 Δεκεμβρίου, Γεώργ. Θεοτόκης.
 1904, 16 Δεκεμβρίου, Θεόδ. Π. Δηλιγιάννης.
 1905, 9 Ἰουνίου, Δημ. Γ. Ράλλης.
 1905, 8 Δεκεμβρίου, Γεώργ. Θεοτόκης.
 1908, 21 Ἰουνίου, Γεώρ. Θεοτόκης (ἀνασχηματισμός).
 1909, 7 Ἰουλίου, Δημ. Γ. Ράλλης.
 1909, 17 Αύγουστου, Κυριακούλης Μαυρομιχάλης.
 1910, 18 Ἰανουαρίου, Στέφ. Δραγαῦνης.
 1910, 6 Οκτωβρίου, Ἐλευθ. Βενιζέλος.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Τὴν 5 Μαρτίου 1913 ἐδολοφονήθη ἐν Θεσ/νίκῃ ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Α΄, καὶ τὴν 8 Μαρτίου ἀρκίζετο ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος.

- 1915, 25 Φεβρουαρίου, Δημ. Γούναρης.
 1915, 10 Αύγουστου, Ἐλευθ. Βενιζέλος.
 1915, 24 Σεπτεμβρίου, Άλ. Ζαΐμης.
 1915, 25 Οκτωβρίου, Στέφ. Σκουλούδης.
 1916, 9 Ἰουνίου, Άλ. Ζαΐμης.
 1916, 3 Σεπτεμβρίου, Νικ. Καλογερόπουλος.
 1916, 27 Σεπτεμβρίου, Σπυρ. Λάμπρος.
 1917, 21 Ἀπριλίου, Άλ. Ζαΐμης.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Α΄.

- 1917, 14 Ἰουνίου, Ἐλευθ. Βενιζέλος.
 Θάνατος βασιλέως Ἀλεξάνδρου 12 Οκτωβρίου 1920.
 Ἐπὶ Ἀντιβασιλείας Π. Κουντουριώτου.
 1920, 4 Νοεμβρίου, Δημ. Γ. Ράλλης.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Β΄ (τὸ δεύτερον)

("Ἀφίξις εἰς Ἑλλάδα Κωνσταντίνου 6 Δεκεμβρίου 1920)

- 1921, 24 Ἰανουαρίου, Νικολ. Καλογερόπουλος.
 1921, 26 Μαρτίου, Δημ. Γούναρης.
 1922, 2 Μαρτίου, Δ. Γούναρης (ἀνασχηματισμός).
 1922, 3 Μαΐου, Νικ. Στράτος.
 1922, 9 Μαΐου, Πέτρ. Πρωτοπαπαδάκης.
 1922, 28 Αύγουστου, Νικ. Τριανταφυλλάκος.

Ἀπομάκρυνσις Κωνσταντίνου ἐκ τῆς Ἑλλάδος
 (14 Σεπτεμβρίου 1922).

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Β΄.

- 1922, 16 Σεπτεμβρίου, Α. Χαραλάμπης.
 1922, 17 Σεπτεμβρίου, Σωτήριος Κροκιδάς.
 1922, 14 Νοεμβρίου, Στυλ. Γονατᾶς.
 (10 Δεκεμβρίου 1923 ἀπομάκρυνσις Γεωργίου Β΄).

ΕΠΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

- 1924, 11 Ἰανουαρίου, Ἐλευθ. Βενιζέλος.
 1924, 6 Φεβρουαρίου, Γεώργ. Καφαντάρης.
 1924, 12 Μαρτίου, Άλέξ. Παπαναστασίου.
 1924, 25 Ἰουλίου, Θεμιστ. Σοφούλης.
 1924, 7 Οκτωβρίου, Ανδρέας Μιχαλακόπουλος.
 1925, 26 Ἰουνίου, Θεόδ. Πάγκαλος.
 1926, 19 Ἰουλίου, Ἄβαν. Εὐταξίας.
 1926, 26 Αύγουστου, Γεώργ. Κουδύλης.
 1926, 4 Δεκεμβρίου, Άλ. Θρ. Ζαΐμης.
 1927, 17 Αύγουστου, Α. Θρ. Ζαΐμης (ἀνασχηματισμός).
 1928, 28 Φεβρουαρίου, Α. Θ. Ζαΐμης (ἀνασχηματισμός).
 1928, 4 Ἰουλίου, Ἐλευθ. Βενιζέλος.
 1932, 26 Μαΐου, Άλ. Παπαναστασίου.

- 1932, 5 'Ιουνίου, 'Ελευθ. Βενιζέλος.
- 1932, 4 Νοεμβρίου, Παναγής Τσαλδάρης.
- 1933, 16 'Ιανουαρίου, 'Ελευθ. Βενιζέλος.
- 1933, 5 Μαρτίου, 'ΑΛΞΕ. 'Οθωναϊός.
- 1933, 10 Μαρτίου, Παναγής Τσαλδάρης.
- 1935, 10 'Οκτωβρίου, Γεώργ. Κονδύλης.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Β' (τὸ δεύτερον)

- 1935, 30 Νοεμβρίου, Κων. Δεμερτζής.
- 1936, 13 'Απριλίου, 'Ιωάννης Μεταξάς.
- 1941, 29 'Ιανουαρίου, 'ΑΛΞΕ. Κορυζής.

ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ
ΕΛΕΥΘΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

- 1941, 21 'Απριλίου, 'Εμμ. Τσουδερός.
- 1944, 14 'Απριλίου, Σοφ. Βενιζέλος.
- 1944, 26 'Απριλίου, Γεώργ. Παπανδρέου.

ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΟΧΙΚΑΙ.

- 1941, 30 'Απριλίου, Γεώργ. Τσολάκογλου.
- 1942, 2 Δεκεμβρίου, Κων. Λογοθετόπουλος.
- 1943, 7 'Απριλίου, 'Ιωάν. Δ. Ράλλης.

- 1944, 12 'Οκτωβρίου, Παραίτηση Ι. Δ. Ράλλη.
- 1944, 12 'Οκτωβρίου — 18 'Οκτωβρίου άνευ κυβερνήσεως.

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΝ

- 1944, 18 'Οκτωβρίου, *Αφίξις ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ τῆς κυβερνήσεως Γ. Παπανδρέου.
- 1944, 23 'Οκτωβρίου, Γ. Παπανδρέου (ἀνασχηματισμός).
- 1945, 3 'Ιανουαρίου, Νικ. Πλαστήρας.
- 1945, 8 'Απριλίου, Πέτρος Βούλγαρης.
- 1945, 11 Αὐγούστου, Π. Βούλγαρης (ἀνασχηματισμός).
- 1945, 17 'Οκτωβρίου, *Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός.
- 1945, 1 Νοεμβρίου, Παναγ. Κανελλόπουλος.
- 1945, 22 Νοεμβρίου, Θεμ. Σοφούλης.
- 1946, 4 'Απριλίου, Παναγ. Πουλίτσας.
- 1946, 18 'Απριλίου, Κων. Τσαλδάρης.
- 1946, 2 'Οκτωβρίου, Κων. Τσαλδάρης (ἀνασχηματισμός).
- 1947, 24 'Ιανουαρίου, Δημ. Μάξιμος.
- 1947, 29 Αὐγούστου, Κων. Τσαλδάρης.
- 1947, 7 Σεπτεμβρίου, Θεμ. Σοφούλης.
- 1948, 18 Νοεμβρίου, Θεμ. Σοφούλης (ἀνασχηματισμός).
- 1949, 20 'Ιανουαρίου, Θ. Σοφούλης (ἀνασχηματισμός).
- 1949, 14 'Απριλίου, Θ. Σοφούλης (ἀνασχηματισμός).
- 1949, 30 'Ιουνίου, 'Αλξέ. Διομήδης.
- 1950, 6 'Ιανουαρίου, 'Ιωάν. Θεοτόκης (ὕπηρεσιακή).
- 1950, 23 Μαρτίου, Σοφ. Βενιζέλος.
- 1950, 15 'Απριλίου, Νικόλ. Πλαστήρας.

Δ. Ι. Πλαγιάννης

ΔΙΑΤΕΛΕΣΑΝΤΕΣ
ΠΡΟΕΔΡΟΙ ΒΟΥΛΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΝ

Α' ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ (1843—1844):

Πρόεδρος	Χρόνος ἐνάρξεως	Χρόνος λήξεως
Πανούτσος Νηταράς	18.11.1843	18. 3.1844

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΟΙ

Πρόεδροι	Περίοδοι	Σύννοδοι	Χρόνος ἐνάρξεως	Χρόνος λήξεως
Κανελλός Δηληγιάννης	Α	α'	7. 9.1844	31.10.1845
Ρήγας Παλαμίδης	Β	β'	10.12.1845	31.10.1846
Ρήγας Παλαμίδης	Γ	γ'	7.11.1846	14. 4.1847
Δημ. Καλλιφρονάς	Β	α'	28. 7.1847	18.12.1847
Δημ. Χατζίσκος	Β	β'	28.10.1848	18.10.1849
'Αντ. Γεωργαντός	Γ	γ'	10.12.1849	22. 7.1850
Λάζ. Α. Γιουρδής	Γ	α'	30.10.1850	29. 7.1851
Λάζαρος Α. Γιουρδής	Β	β'	31.10.1851	30. 7.1852
Εὐστρ. Μ. Παρίσης	Β	γ'	31.10.1852	27. 7.1853
Παναγ. Βάρθολομῆς	Δ	α'	30.10.1853	20. 4.1854
Θρ. 'Αν. Ζαΐμης	Β	β'	4.12.1854	25.10.1855
'Αλ. Κουμουνδούρος	Γ	γ'	31.10.1855	29.10.1856
'Αλ. Κοντόσταυλος	Ε	α'	7.12.1856	6. 6.1857
Δημ. Βουδούρης	Β	β'	30.10.1857	29. 4.1858
'Ανδρ. Αύγερινός	Γ	γ'	30.10.1858	24. 5.1859
'Ανδρ. Λόσιος	ΣΤ	α'	29.10.1859	18. 5.1860
Θα. Α. Ζαΐμης	Β	β'	30.10.1860	16.11.1860
'Αν. Χ' 'Αναργύρου	Ζ	α'	15. 2.1861	11. 8.1861
Φίλων Φίλωνος	Β	β'	20. 9.1861	19. 3.1862
Λέων. Πετιμεζάς	*Εκτάκτος		5. 5.1862	11. 9.1862

Β' ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ (1862—1864)

Ζαφειρίος Βάλβης	.....	17. 1.1863
'Αριστ. Μωραϊτίνης	.....	17. 2.1863
Διομήδης Κυριακού	.....	20. 5.1863
'Αριστ. Μωραϊτίνης	.....	17. 2.1863
'Ιωάννης Α. Μεσσηνέζης	.....	28.10.1863
Επταμ. Δηληγιώργης	.....	10. 4.1864
'Ιωάν. Α. Μεσσηνέζης	.....	13. 8.1864—16.11.1864

ΒΟΥΛΑΙ ΑΠΟ ΤΟΥ 1865

Πρόεδροι	Περίοδοι	Σύννοδοι	Χρόνος ἐνάρξεως	Χρόνος λήξεως
Ευθύμιος Κεχαγιᾶς	.....	Α' α'	28. 5.1865	5. 1.1866
»	.....	*Εκτάκτος	10. 1.1866	22. 1.1866
Λέων Κρεστενίτης	.....	Β'	10.12.1866	9. 4.1867
'Ιάκ. Παξιμάδης	.....	Γ'	25. 9.1867	21.12.1867
Δημ. Δρόσος	.....	Β' α'	25. 4.1868	24.10.1868
»	.....	*Εκτάκτος	8.11.1868	10.12.1868
Δημ. Χρηστίδης	.....	Γ' α'	5. 6.1869	20.11.1869
Κωνστ. Λουμβάρδος	.....	Β'	11.12.1870	26. 5.1871
Δημ. Χατζίσκος	.....	Γ'	18.10.1871	27.12.1871
Σπύρος - Μήλιος	.....	Δ' α'	24. 3.1872	21. 7.1872
Ι. Ν. Δηληγιάννης	.....	Ε' α'	14. 2.1873	21. 7.1873
Θρασ. Α. Ζαΐμης	.....	Β'	30. 1.1874	26. 3.1874
'Ιωάννης Ζάκος	.....	*ΣΤ' α'	25. 7.1874	2.12.1874
Στυλ. Κασσιμάτης	.....	*Εκτάκτος	5. 3.1875	28. 3.1875
'Αλ. Κουμουνδούρος	.....	Ζ' α'	11. 8.1875	22.12.1875
Θρασ. Α. Ζαΐμης	.....	Β'	20. 9.1876	18. 3.1877
'Ανδρ. Αύγερινός	.....	*Εκτάκτος	16. 5.1877	30. 1.1877
»	.....	Γ'	10.10.1877	30. 1.1878
Σωτ. Σωτηρόπουλος	.....	Δ'	31. 7.1878	9.12.1878
Ν. Παπαμιχαλόπουλος	.....	*Εκτάκτος	5. 7.1879	14. 7.1879
Σωτ. Σωτηρόπουλος	.....	Η' α'	20.10.1879	17. 4.1880
'Ανδρ. Αύγερινός	.....	Β'	9.10.1880	12. 3.1881
Σπυρ. Βαλαωρίτης	.....	Θ' α'	18. 1.1882	19. 6.1882
»	.....	Β'	18.10.1882	24. 3.1883
Παύλος Καλλιγιάς	.....	Υ	27.10.1883	24. 3.1884
»	.....		25.10.1884	11. 2.1885
Δημ. Καλλιφρονάς	.....	Ι' α'	9. 5.1885	20. 7.1885
'Αντ. Ρικιάκης	.....	*Εκτάκτος	11.10.1885	5. 4.1886
Στέφ. Στεφανόπουλος	.....	Β'	7. 5.1886	5.11.1886
'Ανδρ. Αύγερινός	.....	ΙΑ' α'	22. 1.1887	22. 5.1887
»	.....	Β'	24.10.1887	12. 3.1888
»	.....	Γ'	15.10.1888	9. 2.1889
»	.....	*Εκτάκτος	27. 2.1889	4. 4.1889
»	.....	Δ'	9.10.1889	19. 2.1890
»	.....	*Εκτάκτος	22. 2.1890	1. 6.1890
Κ. Κωνσταντόπουλος	.....	ΙΒ' α'	29.10.1890	16. 4.1891
Νικ. Γεωργιάδης	.....	Β'	28.10.1891	12. 3.1892
Βασ. Βουδούρης	.....	ΙΓ' α'	25. 5.1892	19.10.1892
»	.....	Β'	29.10.1892	28. 4.1893
»	.....	Γ'	27.10.1893	18. 3.1894
»	.....	Δ'	27.10.1894	28. 2.1895
'Αλ. Θρ. Ζαΐμης	.....	ΙΔ' α'	15. 5.1895	8.11.1895
'Αλξέ. Ρώμας	.....	Β'	8. 1.1896	6. 5.1896
'Αλ. Θρ. Ζαΐμης	.....	*Εκτάκτος	24.10.1896	5.10.1897
'Αλ. Ρώμας	.....	Υ	30.10.1897	23. 3.1898
Νικόλ. Τσαμαδός	.....	ΙΕ' α'	31. 3.1899	21. 7.1899
»	.....	*Εκτάκτος	29.11.1899	7. 4.1900
»	.....	Β	30.10.1900	2. 3.1901
»	.....	Γ'	31.10.1901	8. 4.1902
Θεόδ. Ρετσίνας	.....	Υ	31.10.1901	8. 4.1902
Δημ. Ράλλης	.....	ΙΣΤ' α'	9.12.1902	31. 5.1903
»	.....	*Εκτάκτος	4. 6.1903	16. 6.1903
»	.....		18.6.1903	15. 9.1903
Νικόλ. Λεονίδης	.....	Β	8.12.1903	30. 4.1904
»	.....	*Εκτάκτος	4. 5.1904	13. 9.1904
Νικόλ. Μπουσίδης	.....	Υ	24.11.1904	22.12.1904
'Αλξέ. Ρώμας	.....	ΙΖ' α'	14. 3.1905	17. 7.1905
Νικόλ. Μπουσίδης	.....	*Εκτάκτος	21.11.1905	1. 2.1906
»	.....	ΙΗ' α'	20. 4.1906	26. 8.1906
Νικόλ. Λεβίδης	.....	*Εκτάκτος	11.11.1906	7. 6.1907
»	.....	Β	29.10.1907	4. 4.1908
Κων. Α. Κουμουνδούρος	.....	Υ	30.10.1908	9. 5.1909
'Αλξέ. Ρώμας	.....	Β	30. 9.1909	13. 1.1910
Νικ. Τσαμαδός	.....	*Εκτάκτος	1. 2.1910	17. 3.1910

ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΑΙ ΒΟΥΛΑΙ

Κωνστ. Έσλιν	Α' άναθ.	1. 9.1910	11.10.1910
Νικόλ. Στράτος	Β' άναθ.	8. 1.1911	7. 7.1911
Ίωάν. Τσιριμώκος	»	7. 7.1911	20.12.1911

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΔΩΝ

Ίωάν. Τσιριμώκος	ΙΟ'	α'	19. 5.1912	21. 6.1913
Κων. Ζαβιτσιάνος		β'	4.11.1913	7. 9.1914
		γ'	15. 9.1914	21. 2.1915
Κων. Ζαβιτσιάνος		κ'	3. 8.1915	21.10.1915
Μιχ. Θεοτόκης	ΚΑ'	α'	11. 1.1916	8. 6.1916
		β'	19. 7.1917	13.10.1917
Θ. Σοφούλης		γ'	26. 2.1918	15.12.1918
		δ'	21.11.1919	15.10.1920

Γ' ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ
(Έκλογαί 1 Νοεμβρίου 1920)

Κων. Άργασ, Λομβάρδος	Γ' συντ.	18. 1.1921	21. 9.1922
-----------------------	----------	------------	------------

Δ' ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ
(Έκλογαί 16 Δεκεμβρίου 1923)

Έλευθέρ. Κ. Βενιζέλος		5. 1.1924	
(εις ένδειξιν εδγγωμοσύνης).			
Κων Ρακτιδάν		21. 1.1924	29. 9.1925

ΒΟΥΛΑΙ ΕΠΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Θεμ. Σοφούλης	Α'	α'	6.12.1926	6.10.1927
		β'	16.11.1927	2. 7.1928
Ίωάν. Τσιριμώκος	Β'	α'	19.10.1928	3. 6.1929
		β'	2. 7.1929	8. 8.1929
		γ'	18.11.1929	1. 7.1930
Θεμ. Σοφούλης		δ'	19.11.1930	13. 7.1931
		ε'	18.11.1931	19. 8.1932
		στ'	2.11.1932	24. 1.1933
Χαράλ. Βοζίκης	Δ'	α'	30. 3.1933	30. 1.1934
		β'	9. 3.1934	11. 9.1934
		Έκτ.	12. 9.1934	1. 4.1935

Ε' ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ (1935)

Χαρ. Βοζίκης		3. 7.1935	10.10.1935
--------------	--	-----------	------------

Γ' ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΒΟΥΛΗ.

Θεμ. Σοφούλης		6. 3.1936	4. 8.1936
---------------	--	-----------	-----------

(ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ Ι. ΜΕΤΑΞΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΧΗ)

ΕΚΛΟΓΑΙ 31ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1946

Δ' ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΒΟΥΛΗ.

Ίωάν. Θεοτόκης	α'	14. 5.1946	1.11.1947
	β'	5.11.1947	12. 8.1948
	γ'	4.10.1948	29.10.1949
Πραξιτέλ. Μουτζουρίδης	δ'	2.12.1949	8. 1.1950

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΟΙ

Δημ. Γόντικας	Α' α'	18. 4.1950—
---------------	-------	-------------

ΠΡΟΕΔΡΟΙ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ
(Έπί Όθωνος 1844—1861).

Γεώργ. Κουντουριώτης	Α'	α'	1844—1847
Σπυρ. Τρικούπης		β'	»
Γεώργ. Κουντουριώτης		γ'	»
Άν. Δηλιγιάννης	Β'	α'	1848—1849
		β'	»
		γ'	»
		δ'	»
		ε'	»
		στ'	»
Άναγν. Μουραχίδης	Δ'	α'	1853—1856
		β'	»
		γ'	»
		δ'	»
		ε'	»
		στ'	»
		ζ'	»
		η'	»
		θ'	»
		ι'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»

ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΑΙ ΒΟΥΛΑΙ

Κωνστ. Έσλιν	Α' άναθ.	1. 9.1910	11.10.1910
Νικόλ. Στράτος	Β' άναθ.	8. 1.1911	7. 7.1911
Ίωάν. Τσιριμώκος	»	7. 7.1911	20.12.1911

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΔΩΝ

Ίωάν. Τσιριμώκος	ΙΟ'	α'	19. 5.1912	21. 6.1913
Κων. Ζαβιτσιάνος		β'	4.11.1913	7. 9.1914
		γ'	15. 9.1914	21. 2.1915
Κων. Ζαβιτσιάνος		κ'	3. 8.1915	21.10.1915
Μιχ. Θεοτόκης	ΚΑ'	α'	11. 1.1916	8. 6.1916
		β'	19. 7.1917	13.10.1917
Θ. Σοφούλης		γ'	26. 2.1918	15.12.1918
		δ'	21.11.1919	15.10.1920

Γ' ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ (Έκλογαί 1 Νοεμβρίου 1920)

Κων. Άργασ, Λομβάρδος	Γ' συντ.	18. 1.1921	21. 9.1922
-----------------------	----------	------------	------------

Δ' ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ (Έκλογαί 16 Δεκεμβρίου 1923)

Έλευθέρ. Κ. Βενιζέλος		5. 1.1924	
(εις ένδειξιν εδγγωμοσύνης).			
Κων Ρακτιδάν		21. 1.1924	29. 9.1925

ΒΟΥΛΑΙ ΕΠΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Θεμ. Σοφούλης	Α'	α'	6.12.1926	6.10.1927
		β'	16.11.1927	2. 7.1928
Ίωάν. Τσιριμώκος	Β'	α'	19.10.1928	3. 6.1929
		β'	2. 7.1929	8. 8.1929
		γ'	18.11.1929	1. 7.1930
Θεμ. Σοφούλης		δ'	19.11.1930	13. 7.1931
		ε'	18.11.1931	19. 8.1932
		στ'	2.11.1932	24. 1.1933
Χαράλ. Βοζίκης	Δ'	α'	30. 3.1933	30. 1.1934
		β'	9. 3.1934	11. 9.1934
		Έκτ.	12. 9.1934	1. 4.1935

Ε' ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ (1935)

Χαρ. Βοζίκης		3. 7.1935	10.10.1935
--------------	--	-----------	------------

Γ' ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΒΟΥΛΗ.

Θεμ. Σοφούλης		6. 3.1936	4. 8.1936
---------------	--	-----------	-----------

(ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ Ι. ΜΕΤΑΞΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΧΗ)

ΕΚΛΟΓΑΙ 31ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1946

Δ' ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΒΟΥΛΗ.

Ίωάν. Θεοτόκης	α'	14. 5.1946	1.11.1947
	β'	5.11.1947	12. 8.1948
	γ'	4.10.1948	29.10.1949
Πραξιτέλ. Μουτζουρίδης	δ'	2.12.1949	8. 1.1950

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΟΙ

Δημ. Γόντικας	Α' α'	18. 4.1950—
---------------	-------	-------------

ΠΡΟΕΔΡΟΙ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ (Έπί Όθωνος 1844—1861).

Γεώργ. Κουντουριώτης	Α'	α'	1844—1847
Σπυρ. Τρικούπης		β'	»
Γεώργ. Κουντουριώτης		γ'	»
Άν. Δηλιγιάννης	Β'	α'	1848—1849
		β'	»
		γ'	»
		δ'	»
		ε'	»
		στ'	»
Άναγν. Μοναρχίδης	Δ'	α'	1853—1856
		β'	»
		γ'	»
		δ'	»
		ε'	»
		στ'	»
		ζ'	»
		η'	»
		θ'	»
		ι'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ιθ'	»
		ικ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»
		ιβ'	»
		ιγ'	»
		ιδ'	»
		ιε'	»
		ισ'	»
		ις'	»
		ιτ'	»
		ιθ'	»
		ια'	»

τοδικών ονομαζομένων, συμπεριλαμβανομένου και του προέδρου, συμπράττοντος του εισαγγελέως και του γραμματέως, ή παρουσία όμως του εισαγγελέως μετά την έναρξη του άρθρου 4 του νομοθετικού διατάγματος της 20 'Απριλίου 1926 δεν είναι απαραίτητος εν ταίς πολιτικαίς δίκαις. Έκαστον εσχηματισμένον δικαστήριον πρωτοδικών είναι συγχρόνως και πλημμελειοδικών δικαστήριον εκδικάζον τας εις την δικαιοδοσίαν του υπαγομένας ποινικάς υποθέσεις. Τα πρωτοδικεία είτε ως πολιτικά δικαστήρια είτε ως ποινικά τριαιτά (πλημμελειοδικεία) δικάζουσι τας εις αυτά υπαγομένας υποθέσεις κατά κανόνα κατά πρώτον βαθμόν, τής άποφάσεως των υποκειμένης εις έφεσιν και νέαν εκδίκασιν ένώπιον των έφετών. Υποθέσεις όμως τινές λόγω τής φύσεως αυτών και τής μικράς αξίας εκδικάζονται πρωτοδικώς υπό ενός μόνου δικαστού (μονομελή πρωτοδικεία και πλημμελειοδικεία) καθ' άπλουστέρην διαδικασίαν. Οί βαθμοί των πρωτοδικείων και ή έδρα αυτών όρίζονται διά νόμου, ύφισταται δε σήμερα εν Έλλάδι 58 πρωτοδικεία.

Τά έφετεία. Έφετεία παρ' ήμιν έχουσι ίδρυθή διά διαφόρων νόμων 11: τό έφετείον 'Αθηνών, έχον έδραν τας 'Αθήνας, τό των Πατρών έδραν έχον τας Πάτρας, τό του Ναυπλίου έδρα εν Ναυπλίω, τό τής Λαρίσης έδρα εν Λαρίση, τό τής Θεσσαλονίκης έδρα εν τή αυτή πόλει τής Θεσσαλονίκης, τό τής Θράκης έδρα έχον τή Κομοτηνήν, τό τής Κερκύρας με έδραν τήν Κέρκυραν, τό των 'Ιωαννίνων με έδραν τας 'Ιωάννινας, τό του Αιγαίου με έδραν τήν Σύρον, τό τής Κρήτης με έδραν τας Χανιάς και τό τής Δωδεκανήσου με έδραν τήν Ρόδον. Η δικαιοδοσία έκάστου τούτων επέκτείνεται εν τή περιφερεία εις ήν υπάγονται ώρισμένα πρωτοδικεία. Έκαστον Έφετείον, έχον ώρισμένον και διαφόρον έκαστον αριθμόν δικαστών ονομαζομένων έφετών, ών προϊστάται ο πρόεδρος των έφετών, άσκει δικαιοδοσίαν έπικεινομένην εις τήν περιφερείαν, εις ήν υπάγονται ώρισμένα πρωτοδικεία. Διά τήν κατά νόμον συγκρότησιν αυτών απαιτείται ή παρουσία 5 έφετών, περιλαμβανομένου και του προέδρου, και ή σύμπραξις του γραμματέως, τής παρουσίας του εισαγγελέως εν ταίς πολιτικαίς δίκαις μη ούσης άπαιτήτου (άρθρον 4 Ν. Δ. 29ης 'Απριλίου 1926). Εις τινας διωας περιπτώσεις άπαιτείται ή παρουσία τριών μόνον έφετών. Τά έφετεία εκδικάζουσι υποθέσεις πολιτικάς, άποσιν νόμους επί έφέσεων κατά των άποφάσεων των πρωτοδικείων κατά δεύτερον βαθμόν, όντα τα άνωτέρα ούσιαστικά δικαστήρια, επίσης και ποινικά επί τής έφέσεως κατ' άποφάσεων των πλημμελειοδικείων. Δικάζουσι επίσης και κακούργηματα, άσεισθέντα τής δικαιοδοσίας των κακούργοδικείων, ως τό τής ναυτοπάτης και πειρατείας και τών καταχραστών του δημοσίου πλούτου. Τά έφετεία δικάζουσι ένίοτε και ώρισμένας υποθέσεις κατά πρώτον βαθμόν, ως ποινικάς υποθέσεις προσώπων άπολαυόντων ιδιαιζούσης δικαιδικίας, άλλα και πολιτικάς υποθέσεις (λ.χ. διαφοράς εκ συμβάσεων μετά ερογολάβων δημοσίων έργων — νόμοι 5605 του 1932 και 6096 του 1934). Καί εν όλομεία συνέρχονται και άποσινονται τό έφετεία επί διαφόρων θεμάτων υπαχθέντων εις αυτά δι' ειδικών νόμων, ως λ.χ. επί άποχωρήσεως δικαστικών τινων λειτουργών λόγω νόσου ή πειθαρχικών παραπτώματων και άλλων.

Ο 'Αρειος Πάγος. Ο 'Αρειος Πάγος ως άνώτατον άκυρωτικών δικαστήριον εν τό κράτει, ίδρυθή, κατά τήν φράσιν του Μάουρεν, λόγω επιδεβλημένης ανάγκης, όπως θέση τάξιν εις τήν τότε χαώδη κατάστασιν του δικαίου εν τή χώρα, ένθα ούδεις σχεδόν γνωρίζε τι τό ισχύον δίκαιον και προς ήμοίωμορον έφαρμογήν των νόμων και άκύρωσιν των εις αυτούς αντίθετων άποφάσεων των κατωτέρων δικαστηρίων. 'Αρειος Πάγος ή εν 'Αρειώ Πάγω Βουλή ή τό εν 'Αρειώ Πάγω δικαστήριον ή Συνέδριον άπεκαλείται εν τώ αρχαίω 'Αττικώ Δικαίω τό εν τώ όμώνυμω λόγω παρά τήν 'Ακρόπολιν συνεδριάζον δικαστήριον, όπερ ύποσταν κατά τους τότε χρόνους διαφόρους έκάστοτε μεταρρυθμίσεις και περιβαλλόμενον ποικίλα καθήκοντα, έχορακτηρίζετο ως φύλαξ των νόμων και επιτηρητής των άρχών, ήτοι: δε και δικαστικά καθήκοντα επί των φονικών ίδια δικών.

Η όνομασία 'Αρειος Πάγος προήλθεν εκ του όνόματος του περί τήν 'Ακρόπολιν Ιερού Βράχου, έφ' ού συνεδριάζεν ή Βουλή αυτή. Ο Βράχος ή λόφος (πάγος καλούμενος) έφερε τό όνομα 'Αρειος, κατά μίαν έκδοχήν εκ των 'Αρών Θεσπιών τής καπράας, ως λόφος 'Αράς, κατ' άλλην δε εκ του θεού 'Αρεως, εις όν ελχεν άφιερωθή ο Βράχος, προσφερομένον επί' αυτού θυσιών εις τον θεόν 'Αρην.

Η δικαιοδοσία, ήν ήσκει τό δικαστήριον τούτο του 'Αρειου Πάγου εν ταίς αρχαίαις 'Αθήναις, ήτα όλος διάφορος προς τήν του σημερινού 'Ακυρωτικού δικαστηρίου, του φέροντος τό όνομα έκείνου. Ο παρ' ήμιν 'Αρειος Πάγος, μη ών ο αυτός ή και παρόμοιος προς τον εν τώ 'Αττικώ Δικαίω 'Αρειον Πάγον, ίδρυθή παρ' ήμιν κατά μίμησιν του γαλλικού Cour de Cassation, μη όποτελόν τρίτον βαθμόν δικαιοδοσίας, ούδέποτε κατά κανόνα άποσινόμενος επί πραγματικών γεγονότων αλλά πάντοτε μόνον επί νομικών θεμάτων, διά διαφόρων διωας μεταγενεστέρων νόμων δεν διετηρήθη ο αρχικός αυτού χαρακτήρ.

Ο 'Αρειος Πάγος είναι, τό άνώτατον δικαστήριον τής έλ-

ληνικής Πολιτείας, έργον έχον τήν άκύρωσιν των άποφάσεων των δικαστηρίων, των εκδικασάντων τήν ούσίαν των υποθέσεων, όταν ταύτα παρεβίβασαν διά ψευδούς έμνημνης ή έσφαλμένης έφαρμογής τον ούσιαστικόν νόμον ή ήθέτησαν ώρισμένα ούσιαστικά διαδικαστικάς διατάξεις, έκρίθη δε άναγκαία ή σύσταση του διά τήν τήρησιν και όμοίωμορον έφαρμογήν των νόμων.

Τό δικαστήριον του 'Αρειου Πάγου, εν δι' όλου τό κράτος, ίδρύθη τό πρώτον διά του από 16]28 'Οκτωβρίου 1834 Β. Διατάγματος, δημοσιευθέντος εις τό ύπ' αριθμόν 38 φύλλον τής 'Εφημερίδος τής Κυβερνήσεως τής 5ης Νοεμβρίου 1833, έδρα δε αυτού ώρίσθησαν αι 'Αθήναι. Τά τής δικαιοδοσίας, τής λειτουργίας και τής ένώπιον αυτού διαδικασίας έρουθιμισθησαν διά του Οργανισμού των δικαστηρίων και συμβουλευτικών, όστις, έργον εν του Μάουρεν έξεδόθη εν Ναυπλίω υπό χρονολογίαν 21 'Ιανουαρίου—2 Φεβρουαρίου 1834, έδημοσιεύθη εις τό ύπ' αριθμόν 13 (παράρτημα) του 1834 φύλλον τής 'Εφημερίδος τής Κυβερνήσεως και ήρξατο ισχύον από 25ης 'Ιανουαρίου (6 Φεβρουαρίου) 1835, ότε ήρχισε και ή λειτουργία των σταταθέντων τότε δικαστηρίων. Τό προσωπικόν του 'Αρειου Πάγου διαρρίθη διά του Βασ. Διατάγματος τής 11ης 'Ιανουαρίου 1835, δημοσιευθέντος εις τό ύπ' αριθμόν 1 φύλλον τής 'Εφημερίδος τής Κυβερνήσεως του έτους 1835. Πρώτος πρόεδρος αυτού διαρρίθη ο εν Ναυπλίω τότε δικηγόρος Χριστ. Κλωνάρης, εισαγγελέως ο 'Ανδρ. Πάικος, άρεοπαγίται δε οι Α. Πολυζωίδης, Γ. 'Αθανασίου, Ι. Σωμάκης, Α. Λόντος, Γ. Φέδερ και Δ. Σκορδίλης, και γραμματέως ο Γ. 'Ισχύμαχος.

Συμφώνως προς τον Ιδρυτικόν νόμον, τό δικαστήριον του 'Αρειου Πάγου άποτελείτο έξ ενός προέδρου, ενός αντιπροέδρου, όστις, καλούμενος του προέδρου, ανεπλήρου τούτου, άλλως δε ένόργει ως δικαστής, πέντε δικαστών, ενός παρέδρου, ενός εισαγγελέως, ενός αντεισαγγελέως και ενός γραμματέως (άρθρον 9 Οργαν. Δικαστηρίων). Τήν ύπαρξιν του άνωτάτου τούτου δικαστηρίου άναγνωρίζει και τό Σύνταγμα (άρθρα 80 και 100). Τά τής συνθέσεως και λειτουργίας του 'Αρειου Πάγου έτροποποιήθησαν διά μεταγενεστέρων νόμων, ών οι ούσιωδέστεροι είναι ο νόμος τής 8]31 Δεκεμβρίου 1837, ο νόμος ΦΛΕ' του 1875, καταργηθείς διά του νόμου ΦΛΘ', οι νόμοι ΧΜΖ' του 1877, ΑΡΜΒ' του 1891, ΒΦΝΔ' του 1899, τα Νομ. Διατάγματα τής 23 Δεκεμβρίου 1923, τής 17]20 Σεπτεμβρίου 1926, ο νόμος 4993 του 1931 (άρθρον 1), ο νόμος 6415 του 1934 (άρθρον 1) και ο αναγκαστικός νόμος 1266 του 1938. Κατά τήν νυν ισχύουσιν νομοθεσίαν, ο 'Αρειος Πάγος άποτελείται έξ ενός προέδρου, δύο αντιπροέδρων, 22 άρεοπαγιτών, ενός εισαγγελέως, 3 αντεισαγγελέων και ενός γραμματέως, δικάζει δε συγκροτούμενος έξ 7 δικαστών, περιλαμβανομένου και του προέδρου, παρευρισκομένων όμα του εισαγγελέως και του γραμματέως.

Ο 'Αρειος Πάγος διαιρείται, συμφώνως προς τον νόμον ΧΜΖ' του 1877, εις δύο τμήματα, εν άκυρωτικών δικών αποκλειστικώς τας αίτήσεις περί άναίρεσεως των άποφάσεων των άστικων δικαιοδοσιών άσκούτων δικαστηρίων, και θεών των ούσιαστικόν, εις ο αντίθετοι ή εκδικασεις των αίτησεων άναίρεσεως κατ' άποφάσεων και βουλευμάτων ποινικών δικαστηρίων, έτι δε αι υποθέσεις εις ο 'Αρειος Πάγος κρατ' ει μετ' άναίρεσιν Ινα δικάση κατά τό άρθρον 836 τής Πολιτικής Δικονομίας και τον νόμον ΡΝΔ' του 1866, ή έξάσκησις τής πειθαρχικής έξουσίας κατά τό άρθρον 300 § 3 του Οργανισμού Δικαστηρίων και πάσα ή λοιπή δικαιοδοσία, ή μη υπαγομένη εις τό πρώτον τμήμα. Ο 'Αρειος Πάγος δικάζει και εν όλομεία, συγκροτούμενος έξ 11 τουλάχιστον δικαστών, άποφαινόμενος επί αίτησεων άναίρεσεως ύπερ του νόμου ή ύπερβάσεως καθηκόντων, ως και επί αίτησεων άναίρεσεως στηριζομένων επί του αυτού λόγου, δι' ον πρότερον επί τής αυτής υποθέσεως μεταξύ των αυτών διαδίκων, υπό τήν αυτήν ιδιότητα παρισταμένων, άπηγγέλη άναίρεσις. Επίσης όταν τό δεύτερον τμήμα, εις ο παραπεύθη ή δική προς έφαρμογήν του νόμου, προσκληθέν να άποφάσισι επί του νομικού ζητήματος, δι' ο έγένετο ή άναίρεσις, έχη διάφορον γνώμη τής εν τή άναίρετικη άποφάσει.

Εις τον 'Αρειον Πάγον διά διαφόρων νόμων έχουσι άναίρεθη και διάφορα άλλα καθήκοντα διοικητικά, άναίθετα εις τα μέλη αυτού, σπουδαιότερα δε είναι τα καθήκοντα τής διοικήσεως τής δικαιοσύνης, άτινα άνετέθησαν αυτός δυνάμει του άρθρ. 90 του Συντάγματος διά των περί 'Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου νόμων. Τά καθήκοντα ταύτα καθορίζονται σήμεραν υπό του αναγκαστικού νόμου 1055) 1946 και του τροποποιηθέντος αυτών Νομ. Διατάγματος 364) 1947. Κατά τας διατάξεις των νόμων τούτων, αι προαγωγαί, μεταθέσεις, άπολύσεις και παύσεις των δικαστικών υπαλλήλων λόγω πειθαρχικών ποινών, νόσων ή άνεπαρκείας, άναίθετα εις τήν όλομείαν του 'Αρειου Πάγου και εις τό 'Ανώτατον Δικαστικόν Συμβούλιον, διαρροόμενον εκ του νόμου εις δύο τμήματα, ών τό μεν πρώτον άποτελείται εκ του προέδρου, του εισαγγελέως και του άρχιστέρου αντιπροέδρου του 'Αρειου Πάγου και 6 μελών όριζομένων κατ' έτος διά κληρώσεως, τό δε δεύτερον άποτελείται εκ του δευτέρου αντιπροέδρου του 'Αρειου Πάγου, τριών άρεοπαγιτών και ενός

άντεισαγγελέως του 'Αρείου Πάγου, δριζομένων και τούτων κατ' Έτος διά κληρώσεως. Κατά των αποφάσεων του 'Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου ο ύπουργός της Δικαιοσύνης έχει τὸ δικαίωμα νὰ διαφωνήσῃ ἐντὸς ἀπακλειστικῆς προθεσμίας δέκα ἡμερῶν, ὅπως παραπέμπῃ τὸ ἐρώτημα εἰς τὴν ὁλομέλειαν τοῦ 'Αρείου Πάγου, ἥτις συντιθεμένη ὡς εἰδικῶς ὁ νόμος ὀρίζει, ἀποφαινεται ὀριστικῶς, τῆς ἀποφάσεως ταύτης οὕσης ὑποχρεωτικῆς διὰ τὸν ἵπουργόν. Παρανομία προσεγγίζει ἐνώπιον τῆς αὐτῆς ὁλομελείας δικαιούται καὶ ὁ ὑπὸ τῆς ἀποφάσεως τοῦ 'Ανωτάτου Δικαστικοῦ Συμβουλίου κριθεὶς πρὸς προαγωγήν καὶ παραλειθεὶς, λαβὼν δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ τρεῖς τοῦλάχιστον ψήφους.

Τὰ δικαστικὰ πρόσωπα, ἅπαντα τὰ δικαστήρια στήρια συγκροτοῦνται ἀποτελούμενα ἐκ προσώπων διοριζο-

μένων ὑπὸ τοῦ βασιλέως κατὰ νόμον, ἐχόντων προσόντα ὁρισμένα καὶ νομικὴν μόρφωσιν, εἶναι δὲ οἱ ἀρεσπαγίται, οἱ ἐφέται καὶ οἱ πρωτοδίκαι ἱσάβιοι, οἱ δὲ εἰσαγγελεῖς, ἀντεῖσαγγελεῖς, εἰρηνοδίκαι καὶ γραμματεῖς μόνιμοι, μὴ δυνατόν νὰ παυθῶσιν ἄνευ δικαστικῆς ἀποφάσεως, συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 88 τοῦ Συντάγματος. Εἰς τὸν δικαστικὸν κλάδον κατὰ κανόνα εἰσέρχονται κατόπιν διαγωνισμοῦ, διοριζόμενοι εἰς τὸν πρῶτον βαθμὸν καὶ προαγόμενοι περαιτέρω κατὰ νόμον μετὰ ὁρισμένον χρόνον ὑπηρεσίας καὶ κατόπιν περὶ τούτου ἀποφάσεως τοῦ 'Ανωτάτου Δικαστικοῦ Συμβουλίου, συμφώνως τῷ ἄρθρῳ 90 τοῦ Συντάγματος. (Βλέπετε καὶ κεφάλαιον Δίκαιον τοῦ παρόντος τόμου).

Ἡλ. Παπαηλιοῦ

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκπαίδευσις

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΘΝΟΣ ΚΑΤ' ΕΞΟΧΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ

Τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικόν, τὸ ὁποῖον διακρίνει τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ πρὸς τὴν παιδείαν. Ἐκ τῶν δημοσιευθέντων ἐν τῷ παρόντι τόμῳ ἄρθρων, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνθρωπισμοῦ, καταφαίνεται ὅτι πρῶτον μεταξὺ ὅλων τῶν λαῶν οἱ Ἕλληνες ἐδημιούργησαν τὴν παιδείαν καὶ κατέστησαν προσίτον τὸ μέγα τοῦτο ἀγαθὸν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἔθνη. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔδρασε κυρίως ὡς φορεὺς τοῦ παιδευτικοῦ ἰδεώδους. Καθ' ἑλλην τὴν ἱστορικὴν του σταδιοδρομίαν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔμεινε πιστὸν εἰς τὴν ἐκπαιδευτικὴν του παράδοσιν. Κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον διεφύλαξεν ὁ ἑλληνικὸς Χριστιανισμὸς τὴν παιδευτικὴν παράδοσιν καὶ δι' ἐπιεικῶς ἀναγεννήσεων τὴν ἀνεξουσίαν. Καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τουρκοκρατίας οὐδέποτε ἔλειπεν ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ὁ πόθος διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς παιδείας. Εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον θὰ ἐκτεθῶν αἱ προσπάθειαι αἱτινες κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς παιδείας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐδημιουργήθη μὲ τὴν αἰεὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου (1828) τὸ ἐλεύθερον ἑλληνικὸν κράτος.

Αἱ πρῶται ὀργανωτικαὶ προσπάθειαι τοῦ Καποδιστρίου καὶ τῆς ἀντιβασιλείας

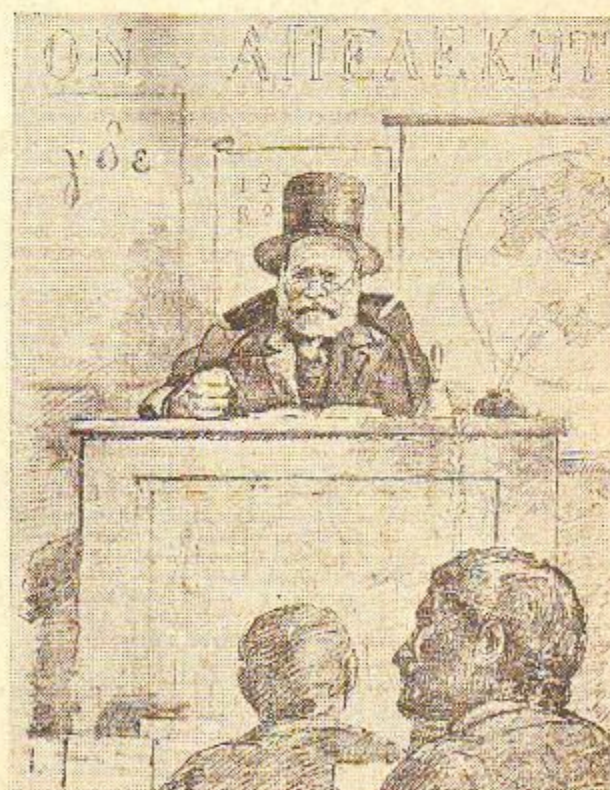
Ἄμα τῇ αἰεὶ του εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ κυβερνήτης ἐμερῆς διὰ τὴν περισυλλογὴν τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν ὀρφανῶν, τὰ ὁποῖα ἐπλανῶντο ἀνά τὴν ὕπαιθρον, ἱδρυσεν ὀρ-

φανοτροφεία εἰς τὴν Αἴγινα καὶ τὸν Πόρον, εἰς τὰ ὁποῖα τὰ ὀρφανὰ ἐλάμβανον ἐκτὸς τῆς γενικῆς μορφώσεως καὶ ἐπαγγελματικὴν προπαιδείαν. Εἰς τὰ ὀρφανοτροφεία ἐλείτοῦργον καὶ διδασκαλεία διὰ τὴν μόρφωσιν διδασκάλων. Εἰς τὴν Αἴγινα ἱδρῦθη τὸ πρῶτον σχολεῖον μέσης ἐκπαιδεύσεως, ὅπερ ὠνομάσθη «Κεντρικὸν σχολεῖον». Ἰδρῦθη γεωργικὴ σχολὴ εἰς τὴν Τρίφυθα, ἱερτικὴ σχολὴ εἰς τὸν Πόρον καὶ στρατιωτικὸν σχολεῖον εἰς τὸ Νάυπλιον. Ἡ κίνησις αὕτη ἀνεστάλη μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἐπανελήθη μόνον μετὰ τὴν αἰεὶν τοῦ Ὄθωνος (1833). Τὴν 22αν Μαρτίου - 3 Ἀπριλίου 1833 συνεστήθη ἐπιτροπὴ πρὸς μελέτην τῆς ἐκπαιδευτικῆς καταστάσεως καὶ τὴν 3)15 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξεδόθη διάταγμα καθορίζον τὰς ἀρμοδιότητας τῆς ἐπιτῶν Ἐκκλησιαστικῶν γραμματέων, ἡ ὁποῖα ἀπέτέλεσε τὸ πρῶτον ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας.

Η ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ὁ ὀργανικὸς νόμος τῆς 6)18 Φεβρ. 1834

Ἡ βασιρικὴ ἀντιβασιλεία διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐκπαίδευσως τοῦ νεαροῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἔλαβεν ὡς πρότυπον τοὺς ἐν Γαλλίᾳ καὶ Βασιρίᾳ ἱσχύοντες τότε ἐκπαιδευτικὸς θεσμοὺς. Οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἀντιβασιλείαν ἄνδρες, ξένοι ὄντες πρὸς τὰς συνθήκας τὰς ἐπικρατούσας εἰς τὴν χώραν, δὲν ἠδύνατο νὰ προσβῶν εἰς ἄψιν ἐπικρατῶν ὀργανωτικῶν μέσων. Διήρσαν τὴν ὅλην ἐκπαίδευσιν εἰς τρεῖς κύκλους, ἥτοι εἰς τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, εἰς τὴν μέσιν καὶ τὴν ἀνωτέραν. Τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν ὠνόμασαν

Ἄριστερά: Ἡ παλαιὰ μέθοδος διδασκαλίας «διὰ τοῦ βύλου τῆς γνώσεως». Δεξιά: Τὸ ἐλληνοδιδασκτικὸν σχολεῖον. (Σχεδιάσματα Αἰμ. Προσαλέντη)

άντεισαγγελέως του 'Αρείου Πάγου, δριζομένων και τούτων κατ' Έτος διά κληρώσεως. Κατά των αποφάσεων του 'Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου ο ύπουργός της Δικαιοσύνης έχει το δικαίωμα να διαφωνήσει εντός απακλειστικής προθεσμίας δέκα ημερών, όποτε παραπέμπει το έρώτημα εις την όλαμέλειαν του 'Αρείου Πάγου, ήτις συντιθεμένη ως ειδικώς ό νόμος όρίζει, αποφαινεται όριστικώς, της αποφάσεως ταύτης όσως όποχρεωτικής διά τόν ύπουργόν. Παραμοίαια προσεγγής ενόπιον της αύτης όλαμελείας δικαιούται και ό υπό της αποφάσεως του 'Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου κριθείς πρós προαγωγήν και παραλειθεθείς, λαβών δε ύπέρ αύτου τρεις τούλάχιστον ψήφους.

Τά δικαστικά πρόσωπα, 'Απαντα τά δικαστήσπρια συγκροτούνται αποτελούμενα εκ προσώπων διορίζ

μένω υπό το βασιλέως κατά νόμον, έχόντων προσόντα όρισμένα και νομικήν μόρφωσιν, είναι δε οι άρεσπαγίται, οι εφέται και οι πρωτοδίκαι Ισόδιοι, οι δε εισαγγελείς, άντεισαγγελείς, ειρηνοδίκαι και γραμματείς μόνιμοι, μη δυνατόι να παυθώσιν άνευ δικαστικής αποφάσεως, συμφώνως πρós τó άρθρον 88 του Συντάγματος. Είς τόν δικαστικόν κλάδον κατά κανόνα εισέρχονται κατόπιν διαγωνισμού, διοριζόμενοι εις τόν πρώτον βαθμόν και προαγόμενοι περαιτέρω κατά νόμον μετά όρισμένον χρόνον ύπηρεσίας και κατόπιν περι τούτου αποφάσεως του 'Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου, συμφώνως τώ άρθρω 90 του Συντάγματος (βλέπε και κεφάλαιον Δίκαιον τού παρόντος τόμου).

Ηλ. Παπαηλιοδ

Η Έλληνική Έκπαιδευσις

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΘΝΟΣ ΚΑΤ' ΕΞΟΧΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ

Τό ιδιαίτερον χαρακτηριστικόν, τό όποϊον διακρίνει τό ελληνικόν έθνος από όλα τά άλλα, είναι ή αγάπη του πρós την παιδείαν. Έκ των δημοσιευθέντων εν τώ παρόντι τόμω άρθρων, των άναφερομένων εις την ανάπτυξιν της ελληνικής επιστήμης και του ελληνικού άνθρωπισμού, καταφαίνεται ότι πρώτοι μεταξύ όλων των λαών οι Έλληνες εδημιούργησαν την παιδείαν και κατέστησαν προσιτόν τό μέγα τούτο αγαθόν και εις τά λοιπά έθνη. Τό ελληνικόν έθνος έδρασε κυρίως ως φορέας του παιδευτικού ιδεώδους. Καθ' όλην την ιστορικήν του σταδιοδρομίαν τό ελληνικόν έθνος έμεινε πιστόν εις την εκπαιδευτικήν του παράδοσιν. Κατά την μεσαιωνικήν περίοδον διεφύλαξεν ό ελληνικός Χριστιανισμός την παιδευτικήν παράδοσιν και δι' επανειλημμένων αναγεννήσεων την άνεξωρογήνησε. Και κατά την εποχήν της τουρκοκρατίας αύδέποτε έλειπεν από τό ελληνικόν έθνος ό πόθος διά την άνάγνρσιν της παιδείας. Είς τό παρόν άρθρον θα έκτεθούν αι προσπάθειαι αίτινες κατεβλήθησαν υπό του ελληνικού έθνους διά την όργάνωσιν της παιδείας από της εποχής καθ' ήν εδημιουργήθη με την άσφειν εις την Έλλάδα του 'Ιωάννου Καποδιστρίου (1828) τό ελεύθερον ελληνικόν κράτος.

ΑΙ πρώται όργανωτικά προσπάθειαι του Καποδιστρίου και της αντιβασιλείας

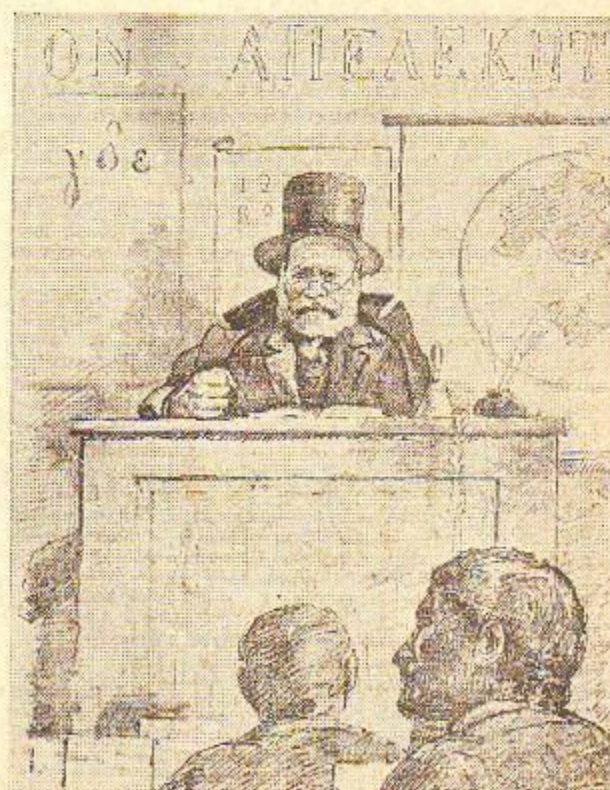
'Αμα τή άσφειν του εις την Έλλάδα ό κυβερνήτης έμερμης διά την περιουλλογήν του μεγάλου πλήθους των όρφανών, τά όποια έπλανώντο ανά την ύπαιθρον, 'Ιδρυσεν όρ

φανοτροφεία εις την Αίγιναν και τόν Πόρον, εις τά όποια τά όρφανά έλάμβανον έκτός της γενικής μόρφώσεως και επαγγελματικήν προπαιδείαν. Είς τά όρφανοτροφεία έλει τούργου και διδασκαλεία διά την μόρφωσιν διδασκάλων. Είς την Αίγιναν ιδρύθη τό πρώτον σχολείον μέσης εκπαιδύσεως, όπερ ώνομάσθη «Κεντρικόν σχολείον». 'Ιδρύθη γεωργική σχολή εις την Τρίφυθα, Ιερστική σχολή εις τόν Πόρον και στρατιωτικόν σχολείον εις τό Ναύπλιον. Η κίνησις αύτη άνεστάλη μετά την δολοφονίαν του Καποδιστρίου και επανελήθη μόνον μετά την άσφειν του 'Οθωνος (1833). Την 22αν Μαρτίου - 3 'Απριλίου 1833 συνεστήθη έπιτροπή πρós μελέτην της εκπαιδευτικής καταστάσεως και την 3)'15 'Απριλίου του αύτου έτους έξεδόθη διάταγμα καθορίζον τά άρμοδιότητας της έπι των 'Εκκλησιαστικών γραμματέων, ή όποια άπέτέλεσε τό πρώτον ύπουργείον της Παιδείας.

Η ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

'Ο όργανικός νόμος της 6)'18 Φεβρ. 1834

'Η βασιρική αντιβασιλεία διά την όργάνωσιν της έκπαιδύσεως του νεαρού 'Ελληνικού Βασιλείου έλαθεν ως πρότυπον τους έν Γαλλία και Βασιρία Ισχύοντας τότε εκπαιδευτικούς θεσμούς. Οι άποτελούντες την αντιβασιλείαν άνδρες, ξένοι όντες πρós τάς συνθήκας τάς επικρατούσας εις την χώραν, δέν ήδύνατο να προσβούν εις λίγην επικαίρων όργανωτικών μέσων. Διήρσαν την όλην εκπαιδύσιν εις τρεις κύκλους, ήτοι εις την στοιχειώδη έκπαιδύσιν, εις την μέσην και την άνωτέραν. Την στοιχειώδη έκπαιδύσιν ώνόμασαν

'Αριστερά: Η παλαιά μέθοδος διδασκαλίας «διά τού βύλου της γνώσεως». Δεξιά: Τό έλληνοδιδασκικόν σχολείον. (Σχεδιάσματα Αίμ. Προσαλέντη)

δημοτικήν, διότι η διοίκηση και η εποπτεία των σχολείων της ανέτελλε εις τους δήμους, τους οποίους εισήγαγον οι Βουαροί, καταργήσαντες τον επιχώριον έταμόν της κοινοτικής διοικήσεως. Την οργάνωσιν δὲ τῆς δημοτικῆς παιδείας καθώρισεν ὁ νόμος τῆς 6118 Φεβρουαρίου 1834, ὅστις ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 11 φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ δημοτικῶν σχολείων». Ἀπρωτίετο ἐκ πέντε τμημάτων, εἰς τὰ ὅποια περιείχοντο 83 άρθρα. Ὁ νόμος οὗτος ἀπετέλει πιστὸν ἀντίγραφον τοῦ γαλλικοῦ νόμου τῆς 28 Ἰουλίου τοῦ 1833 με τροποποιήσεις μόνον ἀναφερομένας εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν σχολείων, ἀλλὰ καὶ αἰ ἐν λόγῳ τροποποιήσεις εἶχον ληφθῆ ἀπὸ ἀντιστοίχους βουαρικοὺς βεσμοὺς ἐπερὶ τῆς ἐντοπίας σχολικῆς ἐπιθεώρησεως, θεσπισθέντες μεταξύ τῶν ἐτῶν 1808—1821.

Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον ἡ διάσκεψις τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδεως ὡς καθορίζετο 7ετής (5—12ου ἔτους). Ἐλαμβάνετο πρόνοια καὶ διὰ τὴν διδασκαλίαν πρακτικῶν μαθημάτων, ὅπως τῆς ἀγρονομίας, κηπουρικῆς, δειδοσκομίας, βομβυκοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας. Συνεστήθησαν δὲ τοῦ ὀργανικοῦ νόμου ἐπιτροπῆ εἰς τοὺς δήμους, ἐπαρχίας καὶ νομοὺς πρὸς διοίκησιν τῆς ἐκπαίδεως. Ἡ κεντρικὴ ἐποπτεία τῶν σχολείων ἀνετίθη εἰς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γραμματειῶν τῆς Ἐπικρατείας. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου τοῦτου ἰδρύθη κατὰ τὸ 1835 Διδασκαλεῖον ἐν Ναυπλίῳ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γερμανοῦ Μ. Κόρκ καὶ εἶτα τοῦ Ι. Κοκκῶν, ὅστις εἰσήγαγε τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴν μέθοδον. Τὸ Διδασκαλεῖον μετεφέρθη κατὰ τὸ 1836 εἰς Ἀθήνας καὶ ἐλειτούργησε μέχρι τοῦ 1863. Κατὰ τὸ 1836 ἐγένετο καὶ ἡ σύστασις τῆς «Φιλικῆς» δευτικῆς Ἐταιρίας, ἥτις ἰδρύσε σχολεῖα θηλέων καὶ προπαρεσκεύασε τὰς πρώτας διδασκαλίσσας. Εἰς τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν ὁ ὀργανικὸς νόμος τοῦ 1834 δὲν ὑπῆρξεν ἀποτελεσματικὸς. Δὲν ἐσημύσθη ὁ βεσμός τῆς ὑποχωρικῆς φοιτήσεως τῶν παιδίων εἰς τὰ σχολεῖα. Τὸ εἰσαχθὲν σύστημα ἀποκεντρώσεως παρέδωκε τοὺς διδασκάλους εἰς τὴν διάθεσιν τῶν δημάρχων καὶ νομαρχῶν καὶ ἤνοιξε τὰς θύρας εἰς τὸν ἀχαλίνωτον τοπικὸν κομματισμὸν. Οἱ διδάσκαλοι ἐγένοντο ὕλικὸν πολιτικῆς ἐκμεταλλεύσεως.

Αἱ μετὰ τὸ 1834 ὀργανωτικαὶ προσπάθειαι καὶ ἡ ἐκ μέρους τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας ὤθησις

Καίτοι ἡ ἐκπαιδευτικὴ κατάστασις εὐρίσκετο ἐν ἀθλιότητι τὸ κράτος οὐδὲν ριζικὸν μέτρον ἐλάμβανε πρὸς βελτίωσιν τῆς. Περιορίζετο μόνον νὰ ἐκδίδῃ ἐγκυκλίους καὶ νὰ προβάλλῃ εἰς συστάσεις πρὸς τοὺς δήμους περὶ ἰδρύσεως σχολείων. Εὐρεθείσα ἡ κεντρικὴ ὑπηρεσία πρὸ ἀπροθυμίας τῶν δήμων διὰ τὴν ἰδρύσιν καὶ συντήρησιν τῶν σχολείων, ἀναγκάσθη διὰ διατάγματος, κατὰ τὸ 1844 ἐκδοθέντος, νὰ ὀρίσῃ ὅτι «εἰς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν συντρέχει καὶ τὸ κράτος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀνάγκης τῶν δήμων». Ἐν τῷ μεταξύ ἡ κατάστασις ἔβαινε πρὸς τὸ χειρότερον. Τὸ ἰδρυθὲν Διδασκαλεῖον ἔκλεισε τὰς πύλας του διαλυθὲν κατὰ τὸ 1863 καὶ οἱ διδάσκαλοι διωρίζοντο κατόπιν ἐξετάσεως ἐνώπιον ἐπιτροπῶν. Εἰς τὴν τοιαύτην ἀπελπιστικὴν κατάστασιν ἤρχισε νὰ σημειώμεται ἀντίδρασις προερχομένη ἐκ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας. Κατὰ τὸ 1871 ἰδρύθη ἐν Ἀθήναις «Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων», διὰ φροντίδων τοῦ ὁποίου ἀπεστάλησαν εἰς Ἑσπερίαν διὰ νὰ σπουδάσωσιν παιδαγωγικὰ οἱ Σ. Μωραΐτης, Χ. Παπαμάρκος καὶ Ι. Δελλίος. Κατὰ τὸ 1874 ἐπανήλθον οἱ ἀποσταλέντες ὑπὸ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἰδρύθη ἐν Ἀθήναις «Πρότυπον δημοτικῶν σχολείων» με 6 τάξεις, τοῦ ὁποίου τὴν διεύθυνσιν ἀνέλαβεν ὁ Σπ. Μωραΐτης. Κατὰ τὸ 1875 ἰδρύθη πρότυπον τετρατάξιον σχολεῖον ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὀνομασθὲν «Παιδαγωγεῖον», τοῦ ὁποίου τὴν διεύθυνσιν ἀνέλαβεν ὁ ἄριστος μορφωμένος ἐν Ἑσπερίᾳ παιδαγωγὸς Π. Π. Οἰκονόμου. Κατὰ δὲ τὸ 1878 ἰδρύθη ἐν Θεσσαλονίκῃ τοιαύτιον Διδασκαλεῖον, τεθὲν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ παιδαγωγοῦ Χ. Παπαμάρκου, ὅστις παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἐπὶ ἑξαετίων. Ὁ Παπαμάρκος ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς παιδείας τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ. Εἰς τὴν πρωτοβουλίαν αὐτοῦ ὀφείλεται ἡ διάφοσις τῶν σχολείων εἰς δύο ἐξατάξιους κύκλους. Τοιαυτοτρόπως προσετέθη ἐν εἰσέτι ἔτος φοιτήσεως εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ δούλου Ἑλληνισμοῦ, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ σχολεῖα τοῦ ἐλευθέρου κα-

τους, εἰς τὰ ὅποια ἡ φοιτήσις διήρκει 11 ἔτη, ἄται 4 εἰς τὸ δημοτικόν, 3 εἰς τὸ ἑλληνικόν καὶ 4 εἰς τὸ γυμνάσιον. Ὁ Παπαμάρκος ἰδρύσεν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐξαετίς δημοτικὸν σχολεῖον καὶ ἐπὶ τούτου ἐξαετίς γυμνάσιον. Ἡ δὲ τοιαύτη διαρρυθμίσις ἐγένετο ἀποδεκτὴ εἰς τὸν ὑπάδουλον Ἑλληνισμὸν.

Ὁ νόμος τοῦ 1878 περὶ ἰδρύσεως διδασκαλείου.

Ὁ ὑπὸ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας ἀναλωθεὶς ἀγὼν πρὸς βελτίωσιν τῆς ἐκπαίδεως ἤρχισε νὰ ἀποδίδῃ τοὺς καρπούς του. Κατὰ τὸ 1873 πρώτοι ἐξ ὄλων τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων οἱ διδάσκαλοι συνεστήσαν τὸν «Ἑλληνικὸν διδασκαλικὸν σύλλογον», ὅστις εἶχε σκοπὸν τὴν πνευματικὴν ἀ-

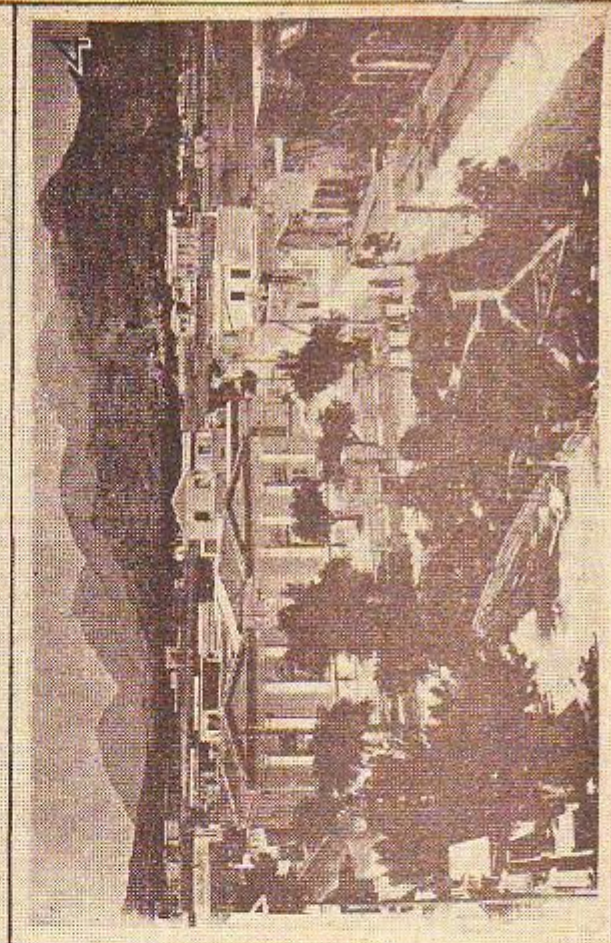
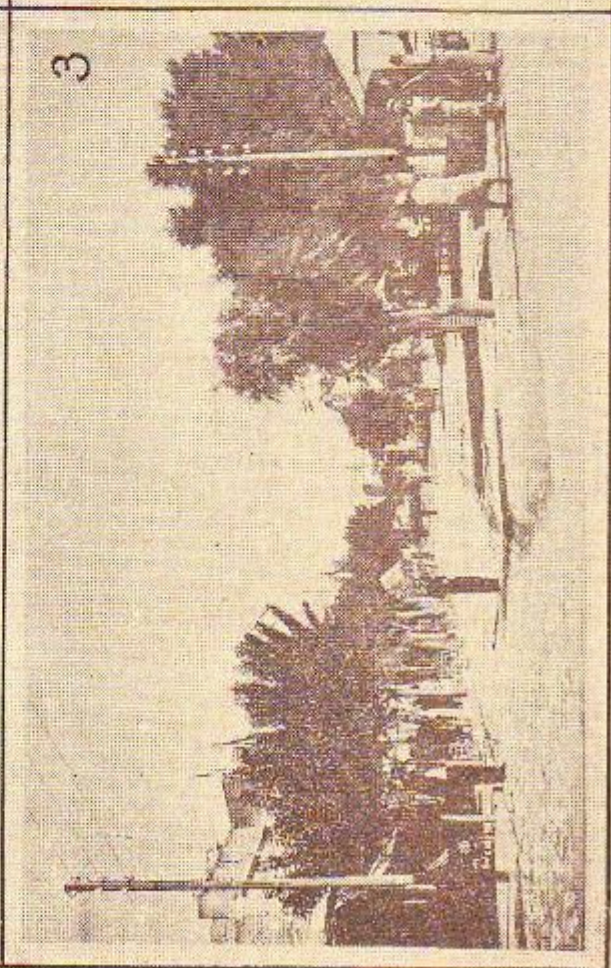
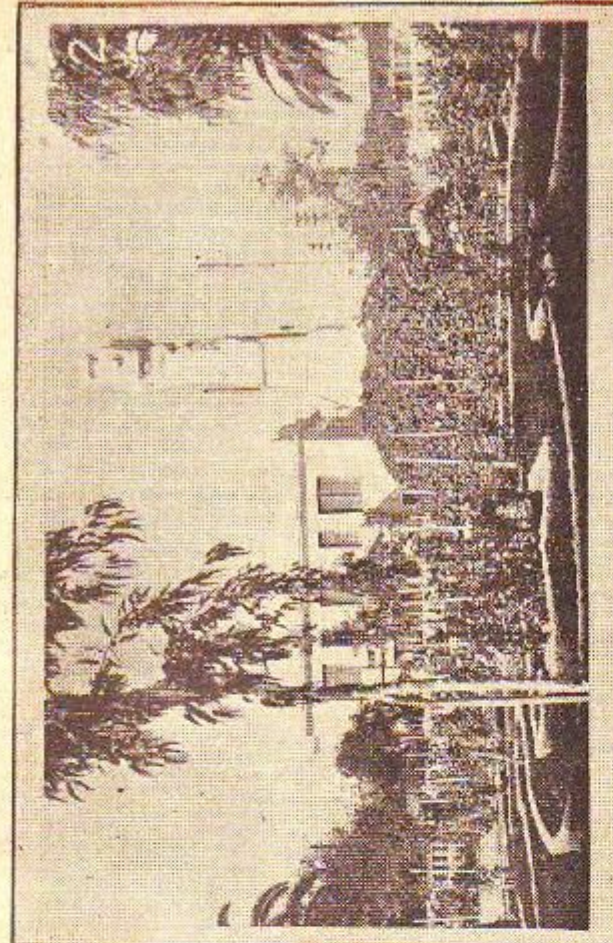
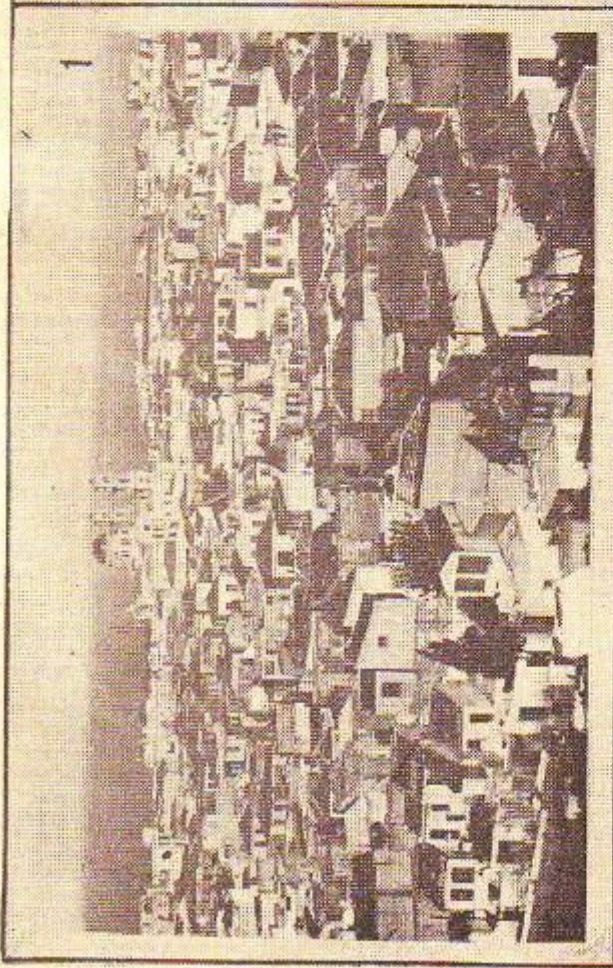

Τὸ Ἀραάκειον Ψυχικὸν

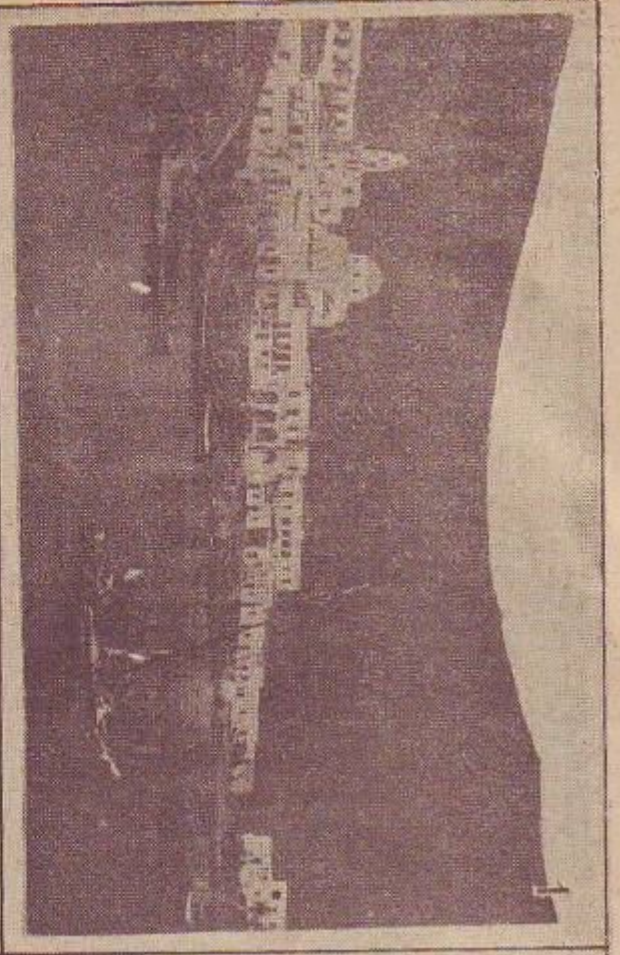
νώμωσιν τοῦ κλάδου τῶν καὶ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς πολιτικῆς συναλλαγῆς ἥτις ὄργιαζε, προβαίνουσα εἰς ἀπαλύσεις καὶ μεταθέσεις ἐπὶ τῇ βάσει πάντοτε κομματικῶν κοιτηρίων. Περιελαμβάνοντο εἰς τὸν σύλλογον αὐτὸν οἱ λειτουργοὶ καὶ τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαίδεως καὶ ἐξεδίδετο καὶ περιοδικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Πλάτων» κατὰ μῆνα εἰς δύο τυπογραφικὰ φύλλα. Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ συλλόγου τούτου, ὅστις κατάρθωσε νὰ ἐξεργασῇ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς κοινῆς γνώμης, ἤρχισαν νὰ κατανοοῦν καὶ οἱ πολιτικοὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν μέτρα διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς ἐκπαίδεως. Κατὰ τὸ 1876 ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας Μίλησις δὲν ἐδίστασε νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ἐκπαιδευτικὴν κατάστασιν ἀγορεύων ἐν τῇ Βουλῇ ὡς ἐμπαιγμὸν τοῦ ἔθνους. Μετὰ ταῦτα κατ' εἰσήγησιν τοῦ τότε γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδεως Δ. Πετρίδου, καταγομένου ἐκ Τρικάλων τῆς Κορινθίας, κατ' ἄριστον νόμος περὶ ἰδρύσεως ἐν Ἀθήναις τριτάξιου διδασκαλείου. Ὁ νόμος οὗτος ἐψηφίσθη ὑπὸ στοιχεῖα ΧΘ' κατὰ τὴν 11 Ἰανουαρίου 1878, μετὰ δύο δὲ ἔτη ἰδρύθησαν διὰ τοῦ νόμου ΩΝΘ' τῆς 6 Μαΐου 1880 δύο εἰσέτι διδασκαλεῖα, τὸ ἐν ἐν Τριτάλει καὶ τὸ ἕτερον ἐν Κερκύρᾳ. Διὰ διατάγματος δὲ τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1880 καθρηγῆθη ἡ ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδος καὶ εἰσῆχθη ἡ συνδιδακτικὴ. Κατὰ τὸ 1881 ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἡ κυβερνήσις ἠναγκάσθη νὰ ἰδρύσῃ καὶ ἕτερον διδασκαλεῖον ἐν Λαρίσῃ. Ἐπίσης ἤρχισαν λαμβανόμενα μέτρα καὶ διὰ τὴν ἰδρύσιν δημοτικῶν σχολείων. Ἡ διάταξις τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τοῦ 1834 κατ' ἴσιν τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἔπρεπε νὰ ἔχουν 7 τάξεις, οὐδέποτε εἶχεν ἐφαρμοσθῆ. Κατὰ τὸ 1880 διὰ διατάγματος ὤρισθη ὅτι τὰ σχολεῖα θὰ ἀπρωτίετο ἐκ 4 ἢ καὶ 5 ἐν ἀνάγκῃ τάξεων. Ὅπου ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν δὲν ὑπερέβαινε τοὺς 50 τὰ σχολεῖα διηρῶντο εἰς 4 τάξεις. Περὶ ἰδιαίτερας ἐκπαίδεως τῶν θηλέων ἤρχισε νὰ λαμβάνεται μέρος διὰ διατάγματος τοῦ 1852.

Ὁ νόμος ΒΤΜΘ' τοῦ 1895 τοῦ Δ. Πετρίδου

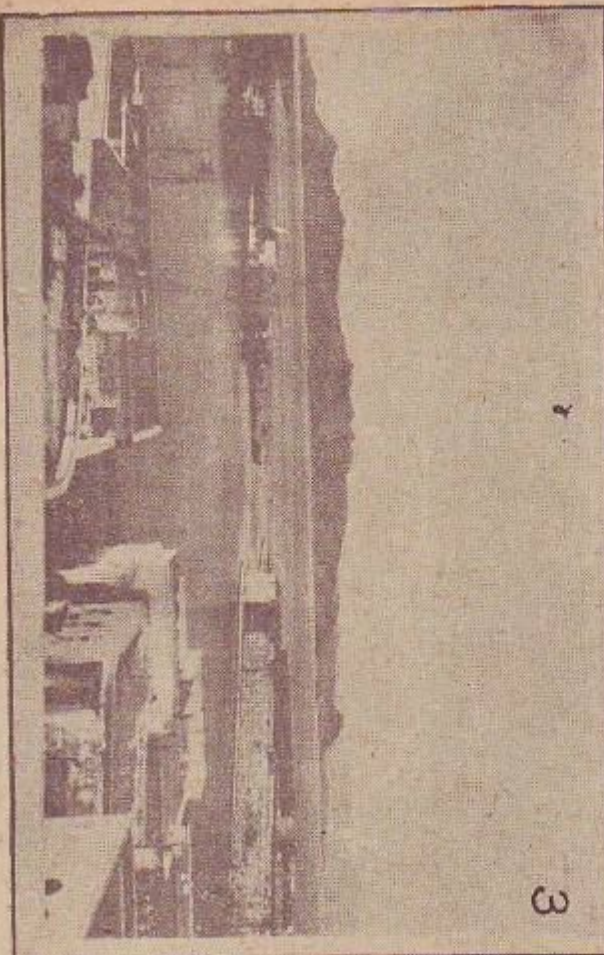
Τὸ πρῶτον σημαντικὸν καὶ σταθερὸν μέτρον πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως ἀπέτελεσεν ὁ νόμος ΒΤΜΘ' «Περὶ στοιχειώσεως ἢ δημοτικῆς ἐκπαίδεως», ὅστις καθρηγῆθη ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρου μνημονευθέντος Δ. Πετρίδου ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας τῆς κυβερνήσεως Θ. Δηλιγιάννη. Ἐτέθη εἰς ἐφαρμογὴν ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου τοῦ 1896, καταργηθέντος τοῦ ΒΠΕ' νόμου, τοῦ ψηφισθέντος κατὰ τὸ 1872 ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς κυβερνήσεως Τρικοῦτη Σ. Σκουλοῦδη. Ὁ νόμος ἐκεῖνος εἶχε παραδώσει τοὺς διδασκάλους ἑρμῆα εἰς τὴν πολιτικὴν συναλλαγὴν. Τὰ σχολεῖα διηρῶσαν εἰς δύο τάξεις. Εἰς τὰ κοινὰ καὶ εἰς πλήρη. Τὰ κοινὰ ἦσαν μονοτάξια με ἕνα διδάσκαλον, ἐφ' ὅσον εἶχον μέχρι 80 μαθητῶν. Ἄν ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἔφθανεν εἰς 140, προσετίθετο καὶ δεῦτερος διδάσκαλος καὶ τὸ σχολεῖον ἀνεγκωρίζετο ὡς διτά-

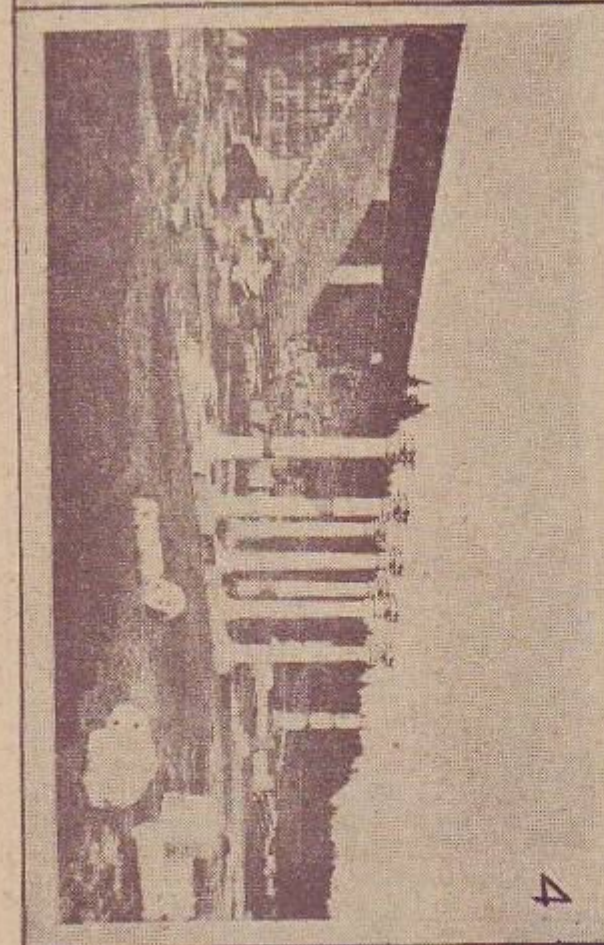
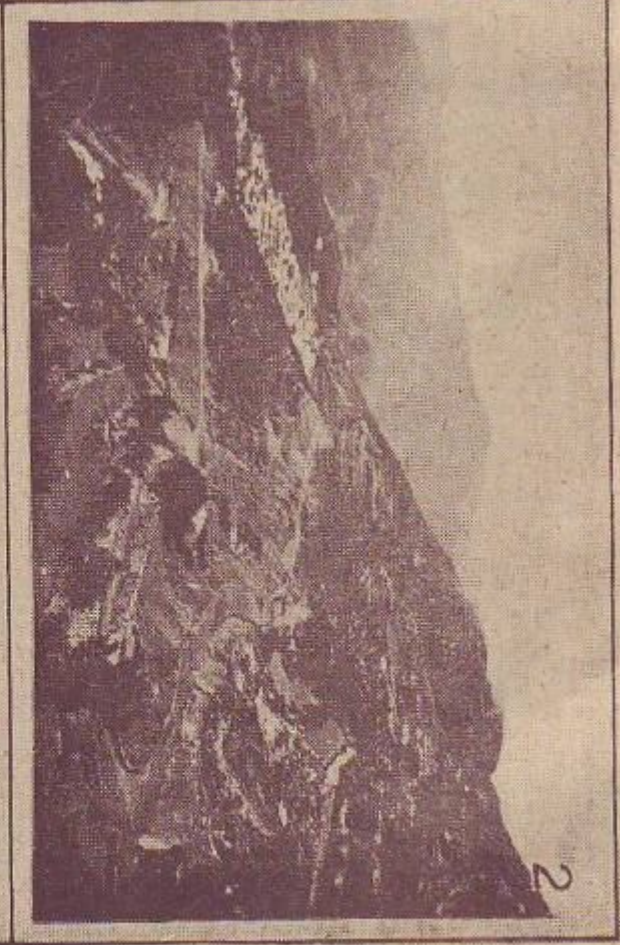
1. Άποψη του κέντρου της πόλεως του Ηρακλείου. 2. Ο δημοτικός κήπος του Ηρακλείου. 3 και 4. Δύο απόψεις της Γεραπέτρας.

2

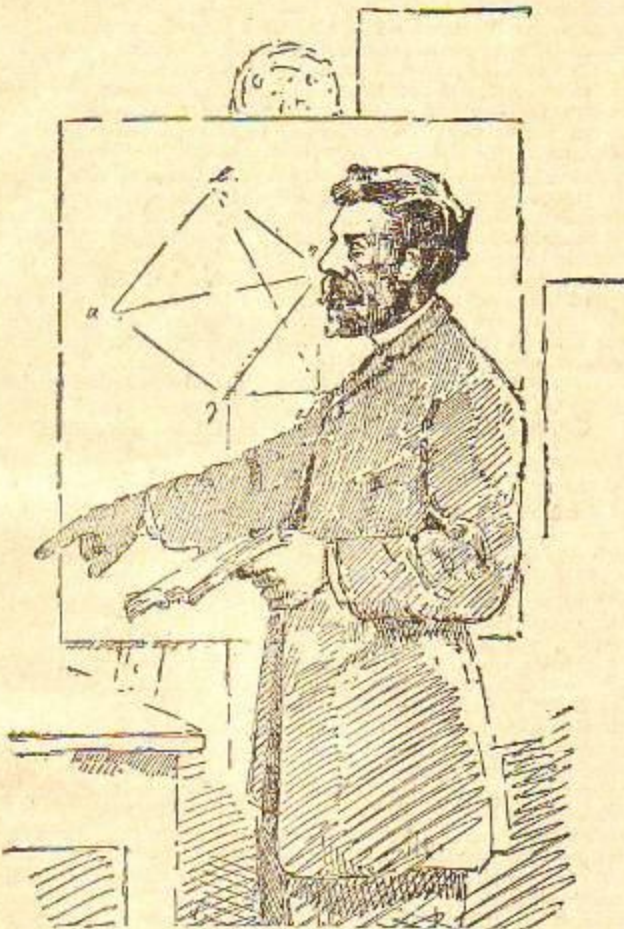
3

4

1. Ο λιμήν της Αστυνοχώρας. 2. Τὰ χαλκίω Ἱερῶν της Κορνήου. 3. Ἄνωρος τοῦ λιμένος τῆς Κῆ. 4. Τὰ πορθύματα τοῦ Ἀρκιμητείου ἐπὶ τῆς Κῆ.

ξίον. Τα μέχρι 200 μαθητών σχολεία ήταν τριτάξια, αν οι μαθηταί υπερέβαινον τους 200 το σχολείον γίνετο τετρατάξιον. Προεδρεύετο και η ίδρυσις εξετασίων πλήρων δημοτικών σχολείων, των οποίων οι απόφοιτοι είχαν το δικαίωμα να εγγραφούν εις την γ' τάξιν των ελληνικών σχολείων. Όπου δεν ήτο δυνατόν, λόγω έλλειψως επαρκούς αριθμού μαθητών, να ιδρυθούν κοινά σχολεία, καθωρίσθη ότι έπρεπε να ιδρυθούν γραμματειαδικασκαλεία. Διά του αυτού νόμου ελήφθη πρόνοια να περισταλούν αι άδικαιολόγητοι άπολύσεις και μεταθέσεις των διδασκάλων. Εις την πρωτεύουσαν έκάστου νομού συνεστήθη έπιτοπικόν συμβούλιον, αποτελούμενον εκ του αρχιεπισκόπου ως προέδρου, του γυμνασιάρχου, ενός έντοπίου επιστήμονος, ενός έντοπίου εμπόρου ή κτηματίου και του έν τώ νομώ έπιθεωρητού της δημοτικής εκπαίδευσης. Το συμβούλιον τούτο είχε το δικαίωμα διορισμού, επίδοσης πειθαρχικών ποινών και διενεργείας μεταθέσεων. Ούτω άσφρηθή μέρος της κεντρικής δικαιοδοσίας του ύπουργού της Παιδείας και περιήλθεν εις τα ιδρυθέντα ανεξάρτη-

Η νέα μέθοδος διδασκαλίας.
(Σχεδιάσμα Αιμ. Προσαλέντη).

τα συμβούλια. Τούτο απέτελεσεν ενεργητικόν μέτρον, διότι έλύτρωσε τους δημοδιδασκάλους από των πιέσεων των δημάρχων και των νομαρχών. Μεγίστης σπουδαιότητος υπήρξε και η διάταξις, διά της οποίας ώρίζετο ότι εις έκαστην έδραν νομού διορίζετο εις έπιθεωρητής της δημοτικής εκπαίδευσης. Οι έπιθεωρηταί διεκρίνοντο εις α' και β' τάξεως. Οι εκ της τάξεως των φιλαλόγων καθηγητών προερχόμενοι διορίζοντο έπιθεωρηταί α' τάξεως, οι δε εκ δημοδιδασκάλων β' τάξεως. Διά των ανωτέρω μέτρων ανεδείχθη ο Δ. Πετρίδης πραγματικός εδραστήης της δημοτικής εκπαίδευσης.

Κατά τό 1899 ή κυβέρνησις Γ. Θεοτόκη έν τη προσπάθεια της να άναμορφοήσει την όργανωσιν του έθνους εισηγήαγε προς ψήφισιν σειράν εκπαιδευτικών νομοσχεδίων, καταρτισθέντων υπό του Α. Εύταξία, ότινα όμως δεν καταρράβη να ψηφισθούν. Επίσης και τα κατά τό 1913 εισαχθέντα εις την Βουλήν προς ψήφισιν νομοσχέδια, τα καταρτισθέντα υπό του Ι. Τσιμισίου υπό του ύπουργού της κυβερνήσεως Έλ. Βενιζέλου δεν έψηφισήσαν.

Η διά νομοθετικών μέτρων γενίκευσις της έξαιετούς διάρκειας της δημοτικής εκπαίδευσης. Ίδρυσις παιδαγωγικών ακαδημιών.

Κατά τό 1921 διά του νόμου 2858 άκωμοιώθησαν τα καινά σχολεία με τα πλήρη έξεταξία. Διά δε του νόμου 4397 του ψηφισθέντος επί κυβερνήσεως Έλ. Βενιζέλου κατά τό 1929

καθωρίσθη έξαιετή ή διάρκεια της δημοτικής εκπαίδευσης. Έθεσπίσθη δε ότι απαιτείται διά να ιδρυθή μονοτάξιον σχολείον αριθμός 15 τουλάχιστον μαθητών. Έπειδή δε κατά την άπογραφήν του έτους 1928 υπήρχον 3300 συνοικισμοί αντιπροσωπεύοντες πληθυσμόν 217.400 κατοίκων, εις τους όποιους ο αριθμός των έχόντων σχολικήν ηλικίαν μαθητών δεν συμπεσοσούτο εις 15, συνεβαινεν ώστε κατ' έτος 26.000 μαθητών να μη εγγράφονται εις ούδέν σχολείον. Διά τούτο δεν καταρράβη να καταπολεμηθή ο αναλφαβητισμός εις τάς νεωτέρας τουλάχιστον γενεάς.

Σημαντικώτατην συμβολήν διά την μόρφωσιν του διδασκικού προσωπικού της δημοτικής εκπαίδευσης απέτελεσεν ο 5802 νόμος περί ίδρύσεως παιδαγωγικών ακαδημιών, όστις καταρτίσθη υπό του ύπουργού της Παιδείας Θ. Τουρκοβασίλη έψηφισθη υπό της Βουλής και Γερουσίας κατά Σεπτέμβριον του 1933. Κατ' άρχάς ώρίσθη ότι θα ιδρυθούν 6 ακαδημιαί, κατόπιν δε ο αριθμός των ηύξήθη εις 10. Επίσης μεγάλης συνέβαλε διά την έπιμόρφωσιν των δημοδιδασκάλων και η διά του νόμου 2857 του 1922 θεσπισθείσα διατήρις έν τώ Πανεπιστημίου μετεκπαιδεύσεως των. Άλλ' ως ανωτέρω ελέχθη, ούδέποτε έφηρμάσθη ο νόμος περί ύποχρεωτικής φοιτήσεως των παιδιών του λαού εις τα στοιχειώδη σχολεία. Κατά στατιστικήν του 1936, ενώ εις την πρώτην τάξιν των δημοτικών σχολείων εγγράφονται 200 χιλιάδες μαθητών, εκ της έκτης και τελευταίας τάξεως άποφοιτούν μόνοι 75 χιλιάδες. Αι διάφοροι κυβερνήσεις ούδόλως έλαβον μέτρα προς άρσιν του κακού τούτου. Όμοίως και η ίδιαιτική πρωτοβουλία δεν συνεκινήθη. Η εκπαίδευσις θενώς χειμαζόσθη υπό του πολιτικού σάλου και διαφόρων άλλων δευτερευούσης φύσεως ζητημάτων, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και τό λεγόμενον γλωσσικόν ζήτημα. Άλλά περί τού έπείγοντος ζητήματος της καταπολεμήσεως της διαφυγής των παιδιών από τα σχολεία της στοιχειώδους εκπαίδευσης ούδεμία καταβλήθη σοβαρά προς κατάπαισιν του κακού προσπάθεια.

Η ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ο όργανωτικός νόμος του 1836 και η έπακολουθήσασα στασιμότης

Και η όργανωσις των σχολείων της Μέσης Έκπαίδευσης έγένετο υπό της Βαυαρικής αντιβασιλείας, ήτις ήθέλησε να μεταφυτεύσει εις την άπελευθερωθείσαν Ελλάδα τό έν Βαυαρία κρατούν τότε σύστημα της όργανώσεως της μέσης παιδείας. Η διάρκεια της εις τα μέσα σχολεία φοιτήσεως ώρίσθη έπταετής, διηρέθη δε εις δύο κύκλους. Τα τρία πρώτα έτη απέτελεσαν τό τριετές «ελληνικόν σχολείον», τα δε τέσσαρα τελευταία τό τετραετές «γυμνάσιον». Ο σκοπός του ελληνικού σχολείου καθωρίσθη ως εξής: «Να προετοιμάζον διά τα γυμνάσια, να αποτελούν δε και αούπαρκτόν τι δλον... διά τους παίδας κατάλληλον, όσοι δεν θέλουν μεταβή εις τα γυμνάσια, όλλ' από των ελληνικών σχολείων αύίσεως εις τών κοινωνικών βίον ή εις θέσιν μη απαιτούσαν εκπαίδευσιν γυμνασίον». Η όνομασία «ελληνικόν σχολείον» αποτελεί αντίστοιχον όρον προς την όνομασίαν «Latina» δηλαδή λατινικόν σχολείον (σχολείον εις ο διδάσκειται ή λατινική γλώσσα), ήτις απέτελει τό όνομα του αντίστοιχου κατωτέρου κύκλου των βαυαρικών σχολείων. Ο σκοπός του γυμνασίου καθωρίσθη κατά τον ακόλουθον τρόπον: «Σκοπός του γυμνασίου είναι ή περαιτέρω ανάπτυξις της εις τα ελληνικά σχολεία προκαταρκτικής εκπαίδευσης καθ' όλους τους κλάδους και κυρίως ή προπαρασκευή των μαθητών, όσοι μέλλουν να σπουδάσουν ανωτέρας έπιστήμας εις τό Πανεπιστήμιον». Οι ύπηρετούντες εις τα ελληνικά σχολεία διδασκαλοί έκάλουτο Έλληνοδιδασκαλοί, οι δε διδάσκοντες εις τα γυμνάσια καθηγηταί. Τό προσωπικόν κατ' άρχάς έστρατολογείτο έξ έχόντων τα προσόντα ύποψηφίων, όστινες εξητάζοντο υπό έπιτροπών. Όταν δε κατόπιν ήρχισε τό πανεπιστήμιον να δίδη διπλώματα, διωρίζοντο εις την μέσην εκπαίδευσιν διπλωματούχοι της φιλολογίας και της φυσικομαθηματικής σχολής. Λόγω έλλειψως όμως διπλωματούχων διορίζοντο κατόπιν εξετασίων άπόφοιτοι φροντιστηρίων λειτουργούντων εις τό φιλολογικόν τμήμα της φιλοσοφικής σχολής του πανεπιστημίου. Βραδύτερον διά νόμου ψηφισθέντος κατά τό 1895 ώρίσθη ότι δικαίωμα διορισμού εις την θέσιν Έλληνοδιδασκάλου είχαν μόνον οι πτυχιαχοί του πανεπιστημίου. Τό προσωπικόν διορίζετο, μετετίθετο και άπελύετο κατά τάς διαθέσεις των παραγόντων του πολιτικού κράτους όπερ κατείχε την κυβέρνησιν. Διά τούτο ή έπικρατούσα έξαθλίωσις και ο έξευτελισμός των λειτουργών της μέσης εκπαίδευσης εκ μέρους των πολιτευομένων ήτο αφάνταστος. Κατά τό 1885 έξεδόθη διάταγμα όπερ ώριζεν ότι εκά λειτουργοί της μέσης εκπαίδευσης αναγνωρίζονται ως όνόμισοι, άλλ' άνεκλήθη κατά τό έπόμενον έτος 1886. Η άθλία εκείνη κατάστασις των κομματικών διωγμών διήρκεσε μέχρι του 1905, όπότε ο πρωθυπουργός Δημ. Ράλλης έψηφισε τον περί μονιμότητος νόμον, διά του οποίου έτερματίσθη ο σίκτρος κομματισμός και έτέθησαν τα πρώτα θεμέλια διά την διοικητικήν έξυγίανσιν της μέσης εκπαίδευσης. Η ψήφισις του νόμου εκείνου αποτελεί κατάρρομα τ' μηδικόν διά τον Δημ. Ράλλον, διότι ήδυνήθη να έπιψηφισή τον νόμον χωρίς να έχη την ίδιικήν του πλειοψηφίαν. Κατά τό αυτό έτος γένετο και η σύστασις του έπιτοπικού συμβουλίου και διορίσθησαν οι πρώτοι γενικοί έπιθεωρηταί της μέσης εκπαίδευσης. Τα υπό του Δημ. Ράλλη λαβθέντα ύπό των εκπαιδευτικών νομοθετικά μέτρα απέτελεσαν την θετικώτεραν συμβολήν διά την άναμόρφωσιν της μέσης παιδείας.

Κατά τὸ 1910 ἰδρύθη τὸ «Διδασκαλεῖον Μέσης Ἐκπαιδευσεως» κατὰ δὲ τὸ 1914 μετερρυθμίσθη κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ι. Τριμιτάκου ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας, τῆς κυβερνήσεως Ἐλ. Βενιζέλου, τὸ ἐκπαιδευτικὸν συμβούλιον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν συμβούλων ὥρισθη εἰς 12, ἐθεσπίσθη δὲ νὰ λαμβάνονται οὐτὸν εἰς ἐκπαιδευτικὸν λειτουργῶν, Ἐκαστὸ διευτὴρ ὁ θεσμὸς οὗτος. Κατὰ καιροὺς αἱ ἐκαστοὶ κυβερνήσεις προσέβαινον εἰς μεταρρυθμίσεις τοῦ ἰδρυτικοῦ περὶ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου νόμου, αἰτίνας οὐδένα ἄλλον σκοπὸν ἐζητήσαντες εἰμὴ μόνον κομματικὰς ἐπιδιώξεις. Δὲν καταρῶθη νὰ μονιμοποιῆθῃ εἰς σταθερὸν τύπον ἡ σύνθεσις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου, οὐδὲ καταχωρήθησαν νομοθετικῶς αἱ ἀποφάσεις του ἐνῆντι τῆς αὐθαίρεσας τῶν ἐκαστοῦ ὑπουργῶν τῆς Παιδείας. Αἱ ἐπιεικῶς ἐπιβεβαιωθεὶς καθεστωτικαὶ ἀνωμαλῖαι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνωτέρω ἀστάθειαν. Κατὰ τὸ 1926 εἰσῆχθη καὶ ὁ θεσμὸς τῶν αἰρετῶν ἐκπαιδευτικῶν συμβούλων, ὁρισθέντος ὅπως ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν ἐκλέγεται ὑπὸ τῶν λειτουργῶν τῆς μέσης, ὁ δὲ ἕτερος ὑπὸ τῶν λειτουργῶν τῆς δημοτικῆς. Οἱ τύποι τῶν σχολείων οἱ καθιερωθέντες κατὰ τὸ 1836 εἰμὴν ἀμετάβλητοι μέχρι τῆς γενουμένης κατὰ τὸ 1929 ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Σημαντικὸν γεγονός διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν σχολείων ἀποτελεῖ καὶ ἡ κατὰ τὸ 1922 ἰδρυσις «Πρακτικῶν Λυκείων» τὰ ὅποια ὁργανώθησαν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς Βαρβακείου σχολῆς, ἡ ὅποια ἐλειτουργεῖ μὲ ἰδιαίτερον πρόγραμμα ἀπὸ τοῦ 1886. Τὸ Βαρβακεῖον εἶχεν ἰδρυθῆ κατὰ τὸ 1843 ὡς γυμνάσιον εἰς τὸ ὅποιον εἶχε προσαρτηθῆ καὶ ἑλληρικὰ σχολεῖον. Κατὰ τὸ 1886 μετερρυθμίσθη εἰς πρακτικὸν λυκεῖον προορισμένον νὰ ἐκπληρῶσθαι εἰδικῶν ἐκπαιδευτικῶν σκοπῶν, ὅστις ἦτο ἡ ἀνάπτυξις καὶ μόρφωσις τῆς διανοίας τῶν εἰς αὐτὸ φοιτῶντων μαθητῶν, ἡ ἠθικὴ ἀγωγή καὶ εἰδικῶς ἡ προπαιδεύσις πρὸς αὐτάρκτη σπουδὴν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Διὰ τοῦ νόμου 2245 τοῦ 1915 προσαρτηθῆ ἡ Βαρβακεία σχολὴ εἰς τὸ διδασκαλεῖον μέσης ἐκπαιδευσεως ὡς δεῦτερον πρῶτον σχολεῖον.

Ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρυθμίσις τοῦ ἔτους 1929.

Μεταρροπὴ εἰς τὸν κατὰ τὸ 1836 καθιερωθέντα τύπον τῶν σχολείων ἐγένετο κατὰ τὸ 1929 ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας τῆς κυβερνήσεως Ἐλευθ. Βενιζέλου, Κ. Γάντικα. Ἡ προκαταρκτικὴ ἐργασία ἐγένετο διὰ συνεργασίας ἐκπαιδευτικῶν καὶ ἰδία τοῦ Ἀλεξ. Δελμούζου καὶ Εὐάγγελ. Κακούρου. Τὰ καταρτισθέντα νομοσχέδια ἔτυχον τῆς ἐγκρίσεως τῆς βουλῆς καὶ ἀπετέλεσαν τὸν 4397 νόμον διὰ τὴν δημοτικὴν καὶ 4373 διὰ τὴν μέσην ἐκπαιδευσιν. Δι' αὐτὸ διπαρῆ ἡ ὅλη ἐκπαιδευσις εἰς δύο ἐξαιρέσις κύκλους. Τὸν πρῶτον κύκλον ἀπέτελεσε τὸ ἐξαετὲς δημοτικῶν σχολείων, τὸ δὲ δεῦτερον τὰ ἐξαετὲς γυμνάσιον. Τὰ ἔτη τῆς εἰς τὰ σχολεῖα Μέσης Ἐκπαιδευσεως φοιτήσεως, ἄτινα προηγουμένως ἦσαν 7, περιορίσθησαν εἰς 6, συγκεντρωθέντος τοῦ τριταξίου ἑλληνικῶν σχολείων καὶ τοῦ τετραταξίου γυμνασίου εἰς ἐνιαῖον ἐξαετὲς γυμνάσιον.

Ἐλήθη δὲ πρόνοια εἰς τὰς μικρὰς κομποπόλεις νὰ ἰδουθῶν διτάξια πλινγυμνασίου. Ἐλαμβάνετο προσετι μέρημα διὰ τὴν ἰδρυσιν διευτῶν κατωτέρων σχολείων ἐπαγγελματικῆς κατεβύσεως ἐποικοδομουμένων ἐπὶ τῶν ἐξαεταῖων δημοτικῶν. Τὰ ἰδρυόμενα κατώτερα ἐπαγγελματικὰ σχολεῖα ἦσαν: α) κατώτερα γεωργικὰ, β) κατώτερα ἐμπορικὰ, γ) κατώτερα βιομηχανικὰ, δ) κατώτερα οἰκοκυρικὰ.

Ἡ μεταρρυθμίσις τῆς διοικήσεως τῆς ἐκπαιδευσεως ἐγένετο κατὰ τὸ 1930 κατ' εἰσήγησιν τοῦ παρὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου ὑπουργοῦ Γ. Παπανδρέου. Ἐψηφίσθη τότε ὁ νόμος 4653 «Περὶ διοικήσεως τῆς ἐκπαιδευσεως». Διὰ τούτου τὸ κεντρικὸν ἐκπαιδευτικὸν συμβούλιον διερῆθη εἰς δύο τμήματα: τὸ γνωμοδοτικὸν ἀποτελούμενον ἐκ 5 μελῶν καὶ τὸ ἐισρηκτικὸν ἐκ 8 μελῶν. Ὑπεράνω δὲ τοῦ γνωμοδοτικῶ καὶ ἐισρηκτικῶ συμβουλίου ἰδρύθη πρὸς συντονισμὸν τῆς ὅλης ἐν τῇ χώρα ἐκπαιδευτικῆς κινήσεως τὸ «Ἀνώτατον ἐκπαιδευτικὸν συμβούλιον» ἐκ 51 μελῶν, ἄτινα ἀντεπρῶσσωπείων ἄλλους τοὺς κλάδους τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Τὸ ἐν λόγω συμβούλιον συνῆλε κατὰ τὴν 27 Ὀκτωβρίου τοῦ 1930 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Γ. Παπανδρέου καὶ συνεζήτησε γενικὰ ἐκπαιδευτικὰ θέματα. Ἐξαιρετικὴν σημασίαν διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ ὅλου διδασκαλικοῦ προβλήματος ἔχει τὸ διὰ τῆς πρωτοβουλίας τοῦ Γ. Παπανδρέου συνασθέν τὴν 4 Ἰουνίου 1930 τοκογρωλυτικὸν δάνειον τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως μετὰ συμπληκτικῆς ἑταιρίας, κυρωθὲν διὰ τοῦ νόμου 4799 τοῦ 1930. Διὰ τὸν δανεισμὸν τούτου ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1930 μέχρι τοῦ 1932 εἶχον ἀνεγερθῆ 145 διδασκῆρια καὶ συνετελέσθη ἡ ἀποπεράτωσις ἑτέρων 1375 διδασκῆριων. Οὕτω προσετέθησαν 7376 οἴθουσαι διδασκαλικαί, δι' ἃς ἐδαπαμῆθησαν 1.476.000.000 προπολεμικαὶ δραχμαί.

Ἡ κατὰ τὸ 1937 ἰδρυσις ὀκταταξίων γυμνασίων καὶ ἡ κατὰ τὴν κατοχικὴν περιόδον κατάργησις τῶν.

Οἱ τύποι τῶν σχολείων οἱ καθιερωθέντες κατὰ τὸ 1929 μετερρυθμίσθησαν κατὰ τὸ 1937, κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ Κ. Γεωργακοπούλου, ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας τῆς κυβερνήσεως Ι. Μεταξά, διὰ τοῦ Α.Ν. 770. Διὰ τούτου ὥρισθη ὀκταετής ἡ διάρκεια τῆς εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαιδευσεως φοιτήσεως. Οἱ μαθηταὶ οἱ προτιθέμενοι νὰ ἀκολουθήσουν σπουδὰς ἐν τῇ Μέσῃ Ἐκπαιδευσίῳ ὥρισθη νὰ εἰσάγονται εἰς αὐτὴν μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς τετάρτης τάξεως τῶν

δημοτικῶν σχολείων. Οἱ μὴ συνεχίζοντες τὴν φοιτήσιν των εἰς σχολεῖα Μ. Ἐκπαιδευσεως μαθηταὶ ὑπερραύοντο νὰ συνεχίζον ἐπὶ δύο ἔτη εἰς τὰ ἐξαεταῖα δημοτικά. Κατὰ τὸ 1939, κατ' εἰσήγησιν τοῦ ὑπουργοῦ Ν. Σπέντζα τῆς κυβερνήσεως Ι. Μεταξά, ἐξεδόθη ὁ Α.Ν. 1849. Διὰ τούτου ἡ ὀκταεταῖος διάρκεια τῆς φοιτήσεως εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μ. Ἐκπαιδευσεως διερῆθη εἰς δύο κύκλους. Τὸν πρῶτον κύκλον ἀπέτελεσαν αἱ πρῶται εἰς τάξεις συσσωματωθεῖσαι εἰς ἴδιον σχολεῖον ὀνομασθέν γυμνάσιον. Ὑπεράνω τοῦ ἐξαεταῖου τούτου κύκλου ἰδρύθησαν τὰ διετῆ λυκεία. Ἐθεσπίσθη δὲ ὅτι μόνον οἱ λαμβάνοντες ἀπολυτήρια ἐκ τῶν διευτῶν λυκείων εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ προσέλθουν εἰς ἐξαεταῖας διὰ νὰ εἰσαχθῶν εἰς πανεπιστήμια καὶ ἀνωτέρας σχολὰς.

Κατὰ τὴν κατοχικὴν περίοδον διὰ κυβερνητικῆς ἀποφάσεως ἀπεφασίσθη νὰ λειτουργήσουν τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαιδευσεως ὡς ἐξαεταῖα, συμφώνως πρὸς τὰ καθιερωθέντα ὑπὸ τοῦ νόμου 4373 τοῦ 1929 καὶ τοιοῦτοστροπῶς ἐπαρῆθη τὸ σύστημα τοῦ ἐξαεταῖου γυμνασίου. Τὸ σύστημα τούτου παρουσιάζει τὸ ἐλάττωμα ὅτι καθιστᾷ λίαν δυσχερῆ τὴν διοίκησιν καὶ ἐπιτήρησιν τῶν μαθητῶν, διότι εἰς ἕκαστον ἐξαεταῖον γυμνάσιον συγκεντρῶνται μέγας ἀριθμὸς παιδίων. Διὰ τούτου ἔχει ὀριμῶσαι ἡ ἰδέα τῆς διατομῆς τοῦ ἐξαεταῖου εἰς δύο τριετείς ἐπαλληλοσ, ἀλλ' αὐτοτελεῖς λειτουργούντας κύκλους σχολείων. Ὁ κατώτερος κύκλος θὰ ἦδύνατο νὰ ἐπιτελέσθῃ τὴν ἀποστολὴν τὴν ὅποιαν ὄλλοτε ἐπέτελεον τὰ τριεταῖα ἑλληνικὰ σχολεῖα.

Διὰ τὴν ὑγιεινὴν περιβάλλιν τῶν μαθητῶν καὶ τῆς Μέσης καὶ τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδευσεως ἰδρύθη ὁ θεσμὸς τῶν μαθητικῶν συσσιτίων καὶ κατασκηνώσεων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1939. Ὁ θεσμὸς οὗτος περιέπεσεν εἰς ἀργίαν κατὰ τὴν κατοχικὴν περίοδον, ἤρπισε δὲ ἐπαναλειτοργῆν ἀπὸ τοῦ 1945. Διὰ συνδρομῆς καὶ οὐλοσθωρικῶν ὁργανώσεων τοῦ ἐξωτερικοῦ ἡ ἐν τῷ ὑπουργεῖῳ τῆς Παιδείας κεντρικὴ ἐπιτροπὴ μαθητικῶν συσσιτίων ὁργάνωσε συσσίτια εἰς τὰ σχολεῖα, εἰς 2 κατὰ τὸ 1949 συμμετέσχον 600 χιλιάδες μαθηταί. Εἰς τὰς θεριακὰς κατασκηνώσεσι τοῦ ὑπουργεῖου τῆς Παιδείας ἔλαβον μέρος κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 35 χιλιάδες ἐπιπόσων μαθητῶν.

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ι. Ἡ Ἴόνιος Ἀκαδημία

Κατὰ τὸ 1823, ὅτε εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα διεξήγγοτο ὁ ὑπὲρ τῆς Ἀνεξαρτησίας ἀγὼν, ἐγένετο ἡ ἰδρυσις εἰς τὴν ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν διατελοῦσαν νήσον Κέρκυραν τῆς «Ἴονίου Ἀκαδημίας», ἣτις ἐκαλεῖτο καὶ «Ἀκαδημία τοῦ Γκιλφορδ» διότι οὗτος συνεβλεθε τὸ μέγιστον διὰ τὴν συγκρότησιν τῆς. Εἰς ταύτην ἐλειτοργῶντο σχολαὶ θεολογίας, φιλοσοφίας, νομικῆς καὶ ἱατρικῆς. Τὴν Ἀκαδημίαν ταύτην ἐλάμπρυνον περίφημοι ἐπιστήμητες, ὅπως ὁ Ἀσάπιος, ὁ Κῶλος, ὁ Θερεσιανός καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἐνῶ δὲ πᾶς εἰς ἀνέμενον ὅτι ἡ κατὰ τὸ 1864 ἐνομοσχέσις τῶν Ἴονίων νήσων εἰς τὸ ἐλευθέρου βασιλείου θὰ συνετέλεε ἵνα ἐνοσχυρῆ ἡ λειτουργία τῆς Ἴονίου Ἀκαδημίας, ἡ τότε Κυβερνήσις προέβη εἰς κατάργησιν τῆς θεωρήσεως ταύτην περιττήν, ἐφ' ὅσον ἐλειτοργεῖ τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον. Ἡ κατάργησις τῆς Ἴονίου Ἀκαδημίας ἀπέτελεσε βαρὺ σφάλμα καὶ ἀπὸ ἐθνικῆς καὶ ἀπὸ παιδευτικῆς ἀπόψεως. Ἡ λειτουργία τῆς ἐπεβόλλετο διὰ νὰ ἀσφαλίζῃ τὴν πνευματικὴν ἑλληνικὴν ἐπιδρασίαν ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀθωνίας. Ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς διατηρήσεως τῆς δὲ ἀπεφεύγγοτο ἡ ὀδροκεφαλὴ συγκέντρωσις τῶν πνευματικῶν ἰδρυμάτων ἐν Ἀθήναις. Ἡδὴ καθίσταται συνειδητὴ ἡ ἀνάγκη, ἐν ὅψει τῶν νεωτέρων ἐξελίξεων, τῆς ἐπανιδρύσεως ἐν Κέρκυρα τοῦ περιφήμου ἐκείνου ἰδρύματος.

II Τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον

Διὰ διατάγματος ἐκδοθέντος κατὰ τὴν 3ην Ἀπριλίου 1833 ἀνετίθετο εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Δημοσίων Ἐκπαιδευσεως Γραμματείας ἡ φροντίς περὶ συστάσεως ἑνὸς Πανεπιστημίου καὶ μιᾶς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν. Κατὰ τὸ 1835 ἰδρύθη «θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν κατὰ στήμα χειρουργίας, φαρμακοποιίας καὶ ἱατρικῆς» διὰ τὴν ἐπιτηρήσιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ στρατοῦ. Τὸ πρῶτον δὲ ἰδρυτικὸν περὶ τῆς συγκροτήσεως τοῦ Πανεπιστημίου διάταγμα ἐξεδόθη κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1936. Κατὰ τὴν 14 καὶ 22 Ἀπριλίου 1837 ἐξεδόθησαν δύο διατάγματα «Περὶ προσωρινῶ κανονισμοῦ τοῦ συσταθησομένου Πανεπιστημίου» καὶ «Περὶ συστάσεως Πανεπιστημίου». Ἡ λειτουργία του ἤρπισεν ἀπὸ τῆς 3 Μαΐου 1837, ἡ δὲ ἐγγραφὴ φοιτητῶν ἀπὸ τῆς 26 Ἀπριλίου 1837. Διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 11 Μαΐου 1842 «Περὶ ἐξετάσεων τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου» ἐρυθμίσθη ὁ τρόπος τῆς δοκιμασίας τῶν φοιτητῶν. Ὁ ἐπίσημος τίτλος τοῦ Πανεπιστημίου ἦτο «Ὁθωνικὸν Πανεπιστήμιον» ἢ «Πανεπιστήμιον τοῦ Ὁθωνος, μετὰ δὲ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ὁθωνος ἔλαθε τὴν ὀνομασίαν «Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον». Κατὰ τὸ 1911, εἰς ἐκτέλεσιν τῆς διαθήκης τοῦ Δομπόλη, συνταχθεῖσιν ἐν Ρωσσίᾳ κατὰ τὸ 1849, δι' ἧς ὁ ἀείωνος ἐκείνος εὐεργέτης τοῦ ἔθνους ἐκληροδοτεῖ 232.857 ἀγυρὰ ρούβλια ἐπρὸς ἀνίδρυσιν ἐν Ἀθήναις ἢ ἐν οἰαδήποτε ἄλλῃ πόλει, ἣτις ἔσται πρῶτοσσια τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ 1906 Πανεπιστημίου ὀνομασθησομένου Καποδιστριακοῦ, καθιερωθῆ ἡ ἐ-

πωνυμία «Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον». Τυπικῶς συμπάρχουν δύο Πανεπιστήμια, τὸ Ἐθνικόν, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει τὴν ἱατρικὴν καὶ τὴν φυσικομαθηματικὴν σχολὴν, καὶ τὸ Καποδιστριακόν, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει τὴν θεολογίαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν νομικὴν. Ἄλλ' οὐσιαστικῶς πρόκειται περὶ ἑνὸς ἐνιαυτοῦ Πανεπιστημίου.

Μέχρι τοῦ 1905 λειτούργουν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον τέσσαρες σχολαί, ἡ θεολογικὴ, ἡ φιλοσοφικὴ, ἡ νομικὴ καὶ ἡ ἱατρικὴ. Ἡ φιλοσοφικὴ σχολὴ διηρεῖται εἰς δύο τμήματα: τὸ εἰδιολογικόν καὶ τὸ φυσικομαθηματικόν. Κατὰ τὸ 1905 ἀπεχωρίσθη ἡ σχολὴ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τῆς σχολῆς τῶν μαθηματικῶν. Κατὰ τὸ 1918 ἰδρύθη ὡς αὐτοτελεῖς σχολὴ καὶ ἡ χημικὴ, μετὰ δὲ τὸ 1922 προσετέθησαν ὡς αὐτοτελεῖς σχολαί ἡ φαρμακευτικὴ καὶ ἡ ὀδοντιατρικὴ. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1927 λειτουργεῖ μὲ αὐτοτελείαν καὶ σχολὴ τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν.

Ἐξ ἀρχῆς διὰ τῶν ἰδρυτικῶν νόμων κατεβλήθη προσπάθεια νὰ ἐξασφαλισθῇ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τοῦ Πανεπιστημίου ἡ ἀπαραίτητος ἐλευθερία. Ἡ πολιτικὴ ὁμως συναλλαγὴ εἰδικῶς πάντοτε τρόπον ἢ κατὰ στρατηγὴ τὴν ἐλευθερίαν ἐκείνην καὶ νὰ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς καὶ τοῦ διορισμοῦ τῶν καθηγητῶν. Κατὰ τὸ 1911 ἐδημοσιεύθη νέος ὀργανισμὸς (νόμος ΓΩΚΓ' διὰ τὸ Ἐθνικὸν καὶ ΓΩΚΕ' διὰ τὸ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον), διὰ τοῦ ὁποῖου εἰσήχθη ὁ θεσμὸς τῶν ἐνιαυσίων ἐξετάσεων. Προηγούμενος ἐπεκράτει τὸ σύστημα τῶν γενικῶν ἐξετάσεων, αἱτινες ἐγίνοντο κατὰ τὸ τέλος τῆς διετοῦς φοιτήσεως, ἐπικολουθούντων δὲ μετὰ τὸ τέταρτον ἔτος αἱ διπλωματικαὶ ἐξετάσεις. Διὰ τῶν ἐνιαυσίων ἐξετάσεων ἐπεζητήθη νὰ ἀναγκασθῶν οἱ φοιτηταὶ νὰ εἶναι τακτικοὶ εἰς τὰς ἀκροάσεις τῶν. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1909 ἔτους κατὰ τὸ ὅποιον ἐγένετο ἡ στρατιωτικὴ ἐπανάστασις, εἶχεν ἀρχίσει ἡ κατὰ τὸ Πανεπιστήμιον κατακραυγὴ καὶ ἤρχισε νὰ τίθεται εἰς ἐφαρμογὴν τὸ μέτρον τῶν ἐκκαθαρίσεων. Ἡ ἀποκατάστασις πολιτικῆς σταθερότητος διὰ τοῦ Ἐλευθ. Βενιζέλου ἀποκατέστησε τὴν τάξιν καὶ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Μετὰ τὸν σημεῖο-θνήτα ὁμως ἀπὸ τοῦ 1915 ἐσωτερικῶν πολιτικῶν διχασμῶν ἡ γενικὴ ἀναταραχὴ ἐγενικεύθη καὶ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Ἐγένοντο ἐπανελημμένους ἐκκαθαρίσεις καὶ ἀποκαταστάσεις ἐπὶ τῆς θέσεως κριτηρίων ἀποκλειστικῶς κομματικῶν. Κατὰ τὸ 1922 ἐδημοσιεύθη νέος ὀργανισμὸς τοῦ Πανεπιστημίου, διὰ τοῦ νόμου 2905, οὗτος δὲ ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ νόμου 5343 τοῦ 1932. Διὰ τοῦτου εἰσήχθησαν σημαντικαὶ τροποποιήσεις. Περιορίζεται μέχρις ὀρισμοῦ ὀριου ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰσεστέ-ων εἰς ἐκάστην σχολὴν φοιτητῶν, ἀρίζετο ὑποχρεωτικὴ ἡ ἐκμάθησις μιᾶς ξένης γλώσσης καὶ ἐρρυθμίζονται αἱ εἰς τὰς τμηματικὰς καὶ διπλωματικὰς ἐξετάσεις ἀναφερόμεναι διατάξεις. Τὸ ἐνιαῖον πτυχίον τῆς φιλολογικῆς σχολῆς ὑποδιηρέθη εἰς τρία μερικώτερα πτυχία, φιλολογικόν, ἱστορικόν καὶ ἀρχαιολογικόν. Αἱ εἰσιτήριαι ἐξετάσεις τῶν προσερχομένων πρὸς ἔγγραφὴν εἰς τὰς πανεπιστημιακὰς σχολὰς ἀποφοίτων τῶν γυμνασίων ἐθεσπίσθησαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1927—1928. Αἰτίαι ἥτις ἐβλάπτεον πρὸς λήψιν τοῦ μέτρον τούτου ὑπῆρξε κυρίως ἡ ἑλλειψὶς μὲρφοσις τῶν ἀποφοίτων τῶν Γυμνασίων. Μετὰ τὸ τέλος τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας ἐτέθησαν εἰς ἐφαρμογὴν πολλαὶ χρηστικαὶ διατάξεις ἐπιεικέας ὡς πρὸς τὴν κρίσιν τῶν μαθητῶν τῆς μέσης ἐκπαίδευσως. Οὕτω κατὰ τὸ 1926 εἰσήχθη εἰς τὰ γυμνάσια ὁ θεσμὸς τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐκδιδόμενων ὑπὸ τὴν συλλόγων τῶν καθηγητῶν, πράγμα τὸ ὁποῖον ἐχαλάρωσε τὴν ἀποδοτικότητα τῆς ὅλης ἐργασίας. Ἐτέρω ἀφορμῇ, ἥτις ἤγαγεν εἰς τὴν θεσπίσασιν τοῦ θεσμοῦ τῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων ὑπῆρξε καὶ ἡ πρόθεσις νὰ περιορισθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν νέων εἰσπνεῖς ἐπιδιδόντων εἰς ἐπιστημονικὰ ἐπαγγέλματα. Ὁ νόμος 5343 μετρορυθμίσει διὰ τοῦ Α. Ν. 1430 ἐπὶ ἀντικαταστάσεως, τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως ἄρθρων τοῦ νόμου 5343, περὶ ὀργανισμοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Κατὰ τὴν κατοχικὴν καὶ μετακατοχικὴν περιόδον ἐξεδόθησαν πολλὰ ἰομοθετικὰ διατάξεις ρυθμίζουσαι ἰδίως τὰ ζητήματα τῆς ἐκλογῆς καὶ τοῦ διορισμοῦ τῶν καθηγητῶν.

III Τὸ πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης

Ἡ ἰδέα περὶ ἰδρύσεως πανεπιστημίου ἐν Θεσσαλονίκῃ εἶχε ριθῆ εὐθεὶς ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν διὰ τῶν πολέμων τοῦ 1912—1913 τῶν βορείων ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν. Αἱ ἐπακαλουθήσασαι ἀνωμαλίαι καὶ πολεμικαὶ περιπέτειαι ἠμπόδιον τὴν μελεταμένην ἰδρυσίν του μέχρις ὅτου ἐξεδόθη ὁ ὑπ' ἀριθ. 3341 τῆς 15 Ἰουνίου 1925 ἰδρυτικὸς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης νόμος. Ὁ νόμος οὗτος κατηργήθη ὑπὸ τοῦ Π. Παγκάλου ἀντικαταστάσει διὰ νομοθετήματος ἐκδοθέντος κατὰ τὴν 12 Ἰουνίου τοῦ 1926. Ἀλλὰ καὶ τούτω κατηργήθη διὰ νομοθετικῶν διατάξεως τῆς 21 Σεπτεμβρίου 1926, τὸ ὅποιον ἐπαύεσεν εἰς τὴν ζωὴν τὸν ἀρχικόν ἰδρυτικόν νόμον 3.341. Πρῶτῃ εἶχεν ἰδρυθῆ ἡ φιλοσοφικὴ σχολὴ, κατὰ δὲ τὸ 1927 ἰδρύθη καὶ νομικὴ σχολὴ, προσετήθη δὲ καὶ ἡ ἀνωτάτη θεολογικὴ σχολὴ. Μετὰ τὸ 1927 ἐπικαλούθησε μὲ γασγάταιον ρυθμὸν ἡ ὀλοκληρωσὶς τοῦ πανεπιστημίου. Προσετέθησαν αἱ κάτωθι σχολαί: οικονομικὴ καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, μαθηματικῶν, φυσικῆς, βιομηχανικῆς χημείας, φαρμακευτικῆς, ἡλεκτρολογικῆς, γεωργικῶν ἐπιστημῶν, βιολογίας, ἱατρικῆς καὶ κτηνιατρικῆς. Ἡ δὲ φιλοσοφικὴ σχολὴ περιέλαβεν ὀλοκληρῶν πλῆθος εἰδικωτέρων κλάδων. Ὀρίσθη νὰ διδάσκηται εἰς αὐτὴν

φιλοσοφία, παιδαγωγικὴ, κλασικὴ φιλολογία, μεσαιωνικὴ καὶ νεότερα ἑλληνικὴ φιλολογία, ἱστορία, ἀρχαιολογία, γαλλικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία, γερμανικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία, ἀγγλικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία, βαλκανικαὶ γλῶσσαι, ἀνατολικαὶ γλῶσσαι. Κατὰ τὴν κατοχικὴν περίοδον προσετέθη καὶ ὡς αὐτοτελεῖς σχολὴ ἡ σχολὴ θεολογικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ ὀργανωτικὸν σχέδιον τοῦ πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο εὐρύτατον. Ἐπεδίωκετο δι' αὐτοῦ ὁ συγχρονισμὸς τῆς πανεπιστημιακῆς ἐκπαιδεύσεως πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ λειτουργούντων πανεπιστημίων. Ἐπεὶ δὲ τὸ νέον τούτο πανεπιστήμιον ἰδρύθη ὑπὸ κυβερνήσεων τῆς δημοκρατικῆς περιόδου προσκειμένων φιλικῶς πρὸς τὸ γλωσσικὸν κίνημα τοῦ δημοτικισμοῦ, παρεσχέθη χάρος πρὸς δρᾶσιν εἰς τοὺς δημοτικιστὰς ἐπιστήμονας.

Τὰ ὑπόλοιπα ἰδρύματα ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

- 1ον) Ἐθνικὸν Μεταδύειον Πολυτεχνεῖον ἐν Ἀθήναις.
- 2ον) Ἀνωτάτη Σχολὴ οικονομικῶν καὶ ἐμπορικῶν ἐπιστημῶν.
- 3ον) Πάντειος Σχολὴ πολιτικῶν ἐπιστημῶν καὶ δημοσίων ὑπαλλήλων.
- 4ον) Ἀνωτάτη Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν.

Στατιστικὰ δεδομένα Δημοσίου Δημοτικῆς ἐκπαίδευσίς

Κατὰ τὸ 1834 λειτούργουν σχολεῖα 71 μὲ ἀριθμὸν μαθητῶν 6.721. Κατὰ τὸ 1854 λειτούργουν σχολεῖα ἀρρέον 754 μὲ ἀριθμὸν μαθητῶν 51.596. Κατὰ τὸ 1854 λειτούργουν σχολεῖα ὅλως 137 μὲ ἀριθμὸν μαθητῶν 12.310. Κατὰ τὸ 1901 λειτούργουν σχολεῖα 3.123 μὲ ἀριθμὸν μαθητῶν 189.903. Κατὰ τὸ 1930 λειτούργουν σχολεῖα 7.850 μὲ ἀριθμὸν μαθητῶν 711.474. Κατὰ τὸ 1937 λειτούργουν σχολεῖα 8.351 μὲ ἀριθμὸν μαθητῶν 1.026.108. Κατὰ τὸ 1949 λειτούργουν σχολεῖα 9.755 μὲ ἀριθμὸν μαθητῶν 875.000.

Ὁ κατὰ τὸ 1949 ἀριθμὸς τῶν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα φοιτῶντων μαθητῶν παρουσιάζεται μειωμένος, διότι λόγω τοῦ συμμοριτικοῦ κινήματος δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ λειτουργήσῃν ἅπαντα τὰ σχολεῖα τῆς ὑπαίθρου. Ἐὰν λειτούργουν καλῶς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν θὰ ἐφθάνει εἰς τὸ 1.300.000.

Τὸ σύνολον τῶν ὑπηρετούντων κατὰ τὸ 1937 δημοδιδασκάλων ἀνῆρχετο εἰς 17.072, τὸ δὲ χρηματικὸν ποσὸν τὸ διατιθέμενον ἐκ τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν εἰς 450 ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἦτοι 3,5% ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ. Τὸ σύνολον τῶν ὑπηρετούντων κατὰ τὸ 1949 δημοδιδασκάλων ἀνῆρχετο εἰς 16.000, τὸ δὲ διὰ τὴν μεθοδολογίαν τῶν διατιθέμενων ἐκ τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ ποσὸν ἀνῆλθε, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ μισθοῦ τοῦ παρεγομένου εἰς τοὺς ὑπηρετῶς καὶ ἐπιστάτας τῶν σχολείων, εἰς 118.974.000.000 δραχμῶν. Διὰ τὰ διεξάγονται ἐπαρκῶς ἡ ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλίαι ἀπαιτοῦνται τοὐλάχιστον 25 χιλιάδες δημοδιδασκάλων. Ὑπάρχει ἄρα ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ διορισθῶν 9 χιλιάδες νέων δημοδιδασκάλων. Εἰς τοὺς ἀνωτέρω ἀριθμοὺς τῶν σχολείων συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ κρατικὰ νηπιαγωγεῖα.

Μέση Ἐκπαίδευσίς

		Μὲ μαθητὰς	
Τὸ 1830	λειτούργουν	39	τριτάξια ἑλλ. σχολ.
» 1855	»	80	» » » »
» 1866	»	7	τετράξια γυμνάσια
» 1926	»	123	τριτάξια ἑλλ. σχολ.
		16	γυμνάσια
		405	τριτάξ. ἑλλ. σχολεῖα
		130	γυμνάσια
		13	πρακτικὰ λύκεια
» 1936	»	408	σχολ. Μ. Ἐκπαίδευσως
» 1949	»	263	γυμνάσια
		43	Ἐμπορικὰ σχολαί
			5300

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος ἐμφαίνεται ὅτι κατὰ τὸ 1949 ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσως φοιτῶντων μαθητῶν ὑπερέβη κατὰ πολὺ τὸ κανονικόν ὄριον. Ἡ αὔξησις αὕτη ἐξηγεῖται ἐκ πολλῶν λόγων. Οἱ γονεῖς δὲν κρίνουν ἐπαρκῆ τὴν ἐξαιτὴ ἐκπαίδευσιν τῶν παιδιῶν των καὶ φροντίζουν νὰ παρέχουν εἰς αὐτὰ πληρεστέραν μόρφωσιν. Ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσως φοιτῶντων μαθητῶν εἶναι σαφὴς ὀνομαζόμενον μεταπολεμικόν, παρατηρούμενον εἰς ὅλας τὰς δημοκρατομένους χώρας καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἐνθα τὰ 75% τῶν παιδιῶν εἰσεύονται εἰς σχολεῖα Μέσης Ἐκπαίδευσως. Διὰ τὴν παρ' ἡμῶν αὔξησιν τοῦ ποσοστοῦ τῶν μαθητῶν τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσως συνέτελεσαν τρεῖς εἰσέτι λόγοι, ἦτοι: 1) Ἡ ἑλλειψὶς ἐπαγγελματικῶν σχολῶν, 2) Ἡ συσπώρευσις λόγῳ τοῦ συμμοριτισμοῦ εἰς τὰ ἄστικα κέντρα μεγάλου ἀριθμοῦ παιδιῶν τῶν ἀγροτῶν τῆς ὑπαίθρου, 3) Λόγω τῆς μὴ ἀποκαταστάσεως τοῦ ρυθμοῦ τῆς οικονομικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς ζωῆς δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ τοποθέτησις τῶν νέων εἰς ἐπαγγελματικὰ ἀνασχολήσεις.

Τὰ διδακτικὰ προσωπικῶν τὸ ὑπηρετοῦν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσως ἀνῆρχετο κατὰ τὸ 1936 εἰς 4569 καθηγητὰς. Κατὰ τὸ ἔτος 1949 ἐμειώθη τὸ προσωπικόν εἰς 3166, καίτοι ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτῶντων μαθητῶν ἐπιπλάσθη. Ὁ ἔπίσης μισθὸς τοῦ προσωπικοῦ τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσως ἀνῆρχετο κατὰ τὸ 1939 εἰς 214 ἑκατομμύρια

δραχμών, ήτοι εις 1% επί του συνόλου του κρατικού προϋπολογισμού. Κατά το 1949 ο μισθός του προσωπικού ανήλθε εις 34.474.000.000. Προς κάλυψιν των εκπαιδευτικών αναγκών της Μέσης Εκπαίδευσης είναι απαραίτητον να προστεθούν 2500 καθηγηταί. Διά τελευταίους ψηφισθέντος αναγκαστικού νόμου αί δαπάναι προς αύξησιν του μισθού των λειτουργών της Μέσης και Δημοτικής Εκπαίδευσεως επερίφθησαν επί των κηδεύων των εις τὰ σχολεία της Μ. Εκπαίδευσεως φοιτώντων μαθητών.

Άνωτάτη Εκπαίδευσις.

Εις την άνωτάτην εκπαίδευσιν εἶχον έγγραφη κατά τὸ 1938 11.140 σπουδασταί κατανεμόμενοι ὡς ἑξῆς:

Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν: 5748, Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης: 1582, Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον 521, Ἀνωτάτη Σχολή Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν: 975, Πάντειος Σχολή: 1257, Ἀνωτάτη Σχολή Καλῶν Τεχνῶν: 147. Κατά τὸ 1947 παρετηρήθη δυσανάλογος αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σπουδαστῶν τῆς Ἀνωτάτης Εκπαίδευσεως. Οὗτοι εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν ἦσαν ἐγγεγραμμένοι: 21749 φοιτηταί, εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον: 1004, εἰς τὴν Ἀνωτάτην Σχολὴν Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν: 1427, εἰς τὴν Πάντειον: 1369 καὶ εἰς τὴν Ἀνωτάτην Σχολὴν Καλῶν Τεχνῶν: 145.

Κατὰ τὸ ἔτος 1949—1950 ἐνεγράφησαν ὡς πρωτοετείς φοιτηταί εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης ἐν ὅλῳ 271 σπουδασταί (63 εἰς τὴν φιλοσοφικὴν, 16 εἰς τὴν θεολογικὴν, 40 εἰς τὴν νομικὴν, 50 εἰς τὰ φυσικομαθηματικά, 35 εἰς γεωπονικὴν, θαλασσολογικὴν καὶ 67 εἰς τὴν Ιατρικὴν).

Εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον ἐνεγράφησαν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1357 φοιτηταί (98 εἰς τὴν θεολογικὴν, 452 εἰς τὴν νομικὴν, 308 εἰς τὴν Ιατρικὴν, 115 εἰς τὴν ὀδοντοιατρικὴν, 134 εἰς τὴν φιλοσοφικὴν καὶ 240 εἰς τὰ φυσικομαθηματικά). Ἡ ὑποπροέγκωσις τῶν σπουδαστῶν εἰς τὰ πανεπιστήμια ὁφείλεται εἰς τὴν συσσώρευσιν εἰς αὐτὰ φοιτητῶν, οἵτινες εἶχον καθυστερήσει εἰς τὰς σπουδὰς των κατὰ τὰ ἔτη τῆς κατοχῆς καὶ τῆς συμμοριτικῆς ἀνταρσίας. Ὑπὸ κανονικὰς συνθήκας 11% ἐκ τοῦ συνόλου τῶν μαθητῶν τῆς Στοιχειώδους Εκπαίδευσεως εἰσερχονται εἰς τὰ σχολεία τῆς Μέσης Εκπαίδευσεως, ἐκ δὲ τούτων 11% εἰσάγονται εἰς τὰς Ἀνωτάτας Σχολὰς. Δεδομένου ὅτι κατὰ τὸ 1950 ὁ μέσος ἀριθμὸς ἑκάστης μαθητικῆς ἡλικίας ὑπερβαίνει τὸν ἀριθμὸν τῶν 200 χιλιάδων παιδιῶν, ἐπρεπεν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεία νὰ φοιτοῦν 1.300.000 μαθηταί, εἰς τὴν μέσιν ἐκπαίδευσιν 130—150 χιλιάδες, εἰς δὲ τὴν Ἀνωτάτην 13—15 χιλιάδες σπουδαστῶν.

Ἰδιωτικὴ ἐκπαίδευσις. Ἐν Ἑλλάδι λειτουργοῦν καὶ ἰδιωτικὰ σχολεία ἰδρυόμενα ὑπὸ ἰδιωτῶν ἢ ὑπὸ ὀργανώσεων, ἅτινα ὀργανοῦνται συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τοῦ κράτους καὶ ὑπόκεινται εἰς ἐπιθεώρησιν ἐνεργουμένην ὑπὸ τῶν δημοσίων εκπαιδευτικῶν ἀρχῶν. Κατὰ τὸ ἔτος 1949—1950 ἦσαν ἐν λειτουργίᾳ 229 δημοτικὰ ἰδιωτικὰ σχολεία καὶ 37 ἰδιωτικὰ νηπιαγωγεῖα. Εἰς τὰ ἰδιωτικὰ δημοτικὰ σχολεία ἐνεγράφησαν 25.000 μαθηταί, εἰς δὲ τὰ νηπιαγωγεῖα 1200. Τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀποτελεῖται ἐξ 768 διδασκάλων καὶ τῶν νηπιαγωγείων ἐκ 39 διδασκάλων. Λειτουργοῦν ἐπίσης 25 ὑπερμεγάλαια σχολαί με 8000 μαθητὰς καὶ 200 διδασκάλους. Τὰ ξένα δημοτικὰ σχολεία ἀνέρχονται εἰς 10, με 625 μαθητὰς καὶ 25 διδασκάλους, ἐξ ὧν 15 εἶναι Ἕλληνες, 10 δὲ ξένοι. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1949—1950 ἦσαν ἐν λειτουργίᾳ 90 ἡμιτελεῖα καὶ ὑπερμεγάλαια γυμνάσια με 12.955 μαθητὰς καὶ 854 καθηγητὰς. Ὁ αἰθμὸς τῶν ξένων γυμνασίων ἀνέρχεται εἰς 14, με 3359 μαθητὰς καὶ 308 καθηγητὰς, ἐξ ὧν 201 Ἕλληνες καὶ 107 ξένοι.

Συλλογικὰ ἐθνικῶν μειονοτήτων. Ὑπολογισμοὶ ἐθνικῆς μειονότητος ἐν Ἑλλάδι εἶναι ὁ μαρμαρενικὸς πληθυσμὸς, ὅστις κατοικεῖ ἐν Δυτικῇ Θράκῃ εἰς τοὺς νομοὺς Ἐδρου καὶ Ροδόπης. Εἰς τοὺς δύο τούτους νομοὺς ἐπὶ συνολικαὸν ἀριθμὸν 360.219 κατοίκων 248.879 εἶναι Ἕλληνες, 112.535 Τούρκοι, 2537 Ἰσραηλίται καὶ 2268 Ἀρμένιοι. Πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν εκπαιδευτικῶν ἀναγκῶν τῶν ξενικῶν μειονοτήτων λειτουργοῦν 280 μουσουλμανικὰ σχολεῖα με 11.338 μαθητὰς καὶ 436 διδασκάλους, 3 Ἰσραηλιτικὰ με 229 μαθητὰς καὶ 15 διδασκάλους καὶ 3 Ἀρμενικὰ με 190 μαθητὰς καὶ 10 διδασκάλους.

Τὰ ἰδεώδη τῆς ἑλληνικῆς ἐκπαίδευσεως.

Ἐπειδὴ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἔθνος ἐκπαιδευτικόν, ἔχει μακροτάτην εκπαιδευτικὴν παράδοσιν καὶ σαφῶς καθωρισμένα εκπαιδευτικὰ ἰδεώδη. Δύο δὲ εἶναι αἱ πηγαι ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐμπνεύεται ἡ ἑλληνικὴ παιδεία: Ἡ πρώτη πηγή εἶναι ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς ἀνθρωπισμὸς, ἡ δὲ δεύτερα τὸ χριστιανικὸν θρησκευτικὸν ἰδεῶδες. Ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰῶνων ἐπετελέσθη ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο τούτων ἰδεῶδων εἰς τὸ συγκεκριμένον ἰδεῶδες τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς πολιτιστικῆς παραδόσεως. Κατευθυνόμενοι ὑπὸ τοῦ φαεινοῦ τούτου ἰδεώδους οἱ Ἕλληνες εκπαιδευτικοὶ διὰ μέσου τῶν αἰῶνων διετήρησαν, παρ' ὅλας τὰς ἀντιθέτους περιστάσεις, ἀσβεστον τὸ φῶς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀνασυστάσεως μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ Βασιλείου οἱ Ἕλληνες εκπαιδευτικοὶ ἠγωνίσθησαν διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, παλαιότες διαρκῶς κατὰ τῆς πολιτικῆς συνλλαγῆς, ἐκπροσωποῦμεναι ἀπὸ τοὺς δημάρχους, νομάρχας καὶ τοὺς ἑκάστοτε ὑπουργοὺς τῆς Παιδείας. Ἡ πίστις των εἰς τὸ ἑλληνοχριστιανικὸν ἰδεῶδες ὑπῆρξε σταθερὰ καὶ ἀπαρσάλευτος.

Ἡ μικρασιατικὴ καταστροφὴ συνετέλεσε νὰ κλονισθῇ κάπως ἡ αἰωνόβιος αὐτὴ πίστις καὶ νὰ ἐξασθενήσῃ θεινῶς, πολεμηθείσα ὑπὸ ἰδεολογιῶν ἀπροσαρμόστων πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ἰδεώδη. Ἀπὸ τῶν κλονισμῶν τῆς ἰδεολογικῆς τοῦ πιστεύουσ ἐτυχῶς ἐξῆλθε τὸ ἔθνος ἤδη ἀπὸ τοῦ 1940, ὅποτε ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀνεδείχθη ἄξιός τῆς ἐνδόξου ἱστορικῆς του παραδόσεως. Ἢδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἤρχισεν ἡ ἐνδυνάμωσις τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ εκπαιδευτικοῦ ἰδανικοῦ καὶ ἡ προσπάθεια πρὸς ἀναγέννησιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ εὐρύτερον τῆς ἑλληνικῆς ἱστορικῆς καὶ πολιτιστικῆς παραδόσεως. Κατενόηθη ὅτι εἰς τὴν ἑλληνικὴν περιοχὴν δὲν δύναται νὰ τεθῇ ζήτημα ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλὰ ζήτημα ἀναγεννήσεως τοῦ αἰωνόβιου ἑλληνικοῦ παιδευτικοῦ ἰδεώδους.

Ἡ ἀνασυγκρότησις τῆς ἑλληνικῆς ἐκπαίδευσεως

Κατὰ τὴν κατοχικὴν περίοδον (1941—1944) καὶ τὴν ἐπακολούθησαν συμμοριτικὴν ἀνταρσίαν ὑπέστη θείνα πλήγματα ἡ ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις. Ἐκατοντάδες εκπαιδευτικῶν λειτουργῶν ἀπέθανον μαρτυρικὸν θάνατον φουεθέντες ἀπὸ τοὺς Ἰταλογερμανοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς συμμοριτάς. Ἐκτός τούτου δὲν ἐλήφθη μέριμνα νὰ πληρωθῶν τὰ μεγάλα κενὰ τοῦ προσωπικοῦ, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω. Μεγάλαι ζημίαι ἐπροβλεπήσαν εἰς τὰ σχολικὰ διδακτήρια καὶ εἰς τὰ σχολικὰ ἐπιπλά, ὄργανα καὶ σκεύη. Περισσότερα ἀπὸ 5.000 διδακτήρια κατέστησαν ἀχρηστὰ, μέγας δὲ ἀριθμὸς σχολείων, καὶ εἰς τὴν πρῶτεύουσιν καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, στερεῖται στέγης.

Κατὰ τὸ ἔτος 1948—1949 προεβλέφη ἡ διάθεσις τῶν ἀκολουθῶν ποσῶν διὰ τὰς ὕλικας ἀνάγκας τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἀνασυγκροτήσεως: 3.641.500.000 διὰ θρανία, 4.000.000.000 διὰ τὰ διδακτήρια, 300.000.000 δι' ὕδρον διολογικῶν ἱνστιτούτων, 1.361.600.000 δι' ἐπισκευὴν μουσείων καὶ 632.000.000 διὰ συναφεῖς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἄνω ἔργων δαπάνας. Οὐδὲν ποσὸν διετέθη πρὸς πληρῶσιν τῶν κενῶν θέσεων τοῦ προσωπικοῦ. Ἐκ παραλήλου ἐχορηγήθησαν ὑπὸ τύπον συνδρομῶν εἰς διαφόρους ἐπαγγελματικὰς σχολὰς ποσὰ ὑπερβαίνοντα τὰ 3.000.000 δολλαρίων. Ἄλλ' ὅταν λειτουργῇ ἑλλειπῶς ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις δὲν δύναται νὰ ἐπικοδομηθῇ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις. Ἄνευ δὲ καλῶς λειτουργούντων πρακτικῶν Λυκείων, δὲν δύναται νὰ ὀργανωθῇ τεχνικὴ ἐκπαίδευσις. Οὐδέμια ἐπίσης ἐλήφθη μέριμνα καὶ διὰ τὴν διοικητικὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς παιδείας καὶ διὰ τὴν μετεκπαίδευσιν τοῦ προσωπικοῦ. Δὲν ἐπετεύχθη εἰσέτι νὰ χαραχθῇ μία ἐνιαεὶς ἐθνικὴ ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ. Διὰ τοῦτο συμβαίνει νὰ ταλαιωρίζεται ἡ ἐκπαίδευσις ἀπὸ ἀμελετήτους μεταρρυθμίσεις, αἵτινες ἐξυπηρετοῦν κομματικοὺς σκοποὺς. Ὡς ἐλάχισθ ἀνωτέρω ἐν τῷ πλαίσίῳ τῆς ἑλληνικῆς ἐκπαιδευτικῆς παραδόσεως δὲν τίθεται πρόβλημα μεταρρυθμίσεως, ἀλλ' ἀναγεννήσεως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας.

K. Δ. Γεωργιάδης

Ἡ Κοινωνικὴ Πολιτικὴ

Ἱστορικὴ ἀνμσκόπησις.

1. Ἡ ἀναζητήσις ἐκδηλώσεως μέτρων κοινωνικῆς πολιτικῆς ὑπὸ τοῦ κράτους κατὰ τὰ πρώτα ἔτη τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, θὰ ἐπρεπεν ἴσως νὰ κριθῇ ὡς παράτολμος. Πράγματι, αὐτὴ ἀκόμη ἡ πρώτη προσπάθεια δημιουργίας τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς εἰς τὴν προηγουμένην Εὐρώπῃν, ὡς χωριστοῦ κλάδου τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, ἐκπορεύεσσα ἐκ τῆς ἐξελισσομένης βιομηχανικῆς διασφράσεως τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἀνάγεται εἰς τὸ τελευταῖον μόλις τέταρτου τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἐν τούτοις συνήθίζεται ν' ἀνασείρεται ὡς πρώτη τοιαύτη ἐκδήλωσις ἡ θέσπισις δύο διατάξεων ἐν

τῇ πρώτῃ ἀστικῇ καὶ ποιικῇ νομοθεσίᾳ, περικλειομένων εἰς τὰ πλαίσια τῆς καλουμένης σήμερον ἐργατικῆς νομοθεσίας. Οὗτω διὰ τοῦ ἀρθροῦ 940 τῆς εἰσαχθείσης τὸ 1834 πολιτικῆς δικονομίας, κατετάσσεται, κατὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ πέντακτος δικαιοῦς τοῦ ἐκπλειοψηφισμοῦς κινήτου ἢ ἀκινήτου πράγματος τοῦ ὀφειλέτου, εἰς προνομιακὴν θέσιν ἐφ' καθυστερησας μισθοῦ τῶν ὑπηρετῶν, ἐργατῶν, ἡμερομισθῶν, ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον ὑπηρετικῶν ἔτος καὶ ὡς πρὸς τὸ ἐνεστώτες, διὰ δὲ τοῦ ἀρθροῦ 167 τοῦ εἰσαχθέντος τὸ 1833 ποινικοῦ νόμου καθιερούτο ὡς ἀδίκημα ἡ ἐκ συστάσεως ἀσπονῆ ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν ἐργατῶν ἢ τῶν ἐργοδοτῶν ἐπὶ σκοπῷ ἰσχυροῦς ποιήσεως ἀξιώσεως.

δραχμών, ήτοι εις 1% επί του συνόλου του κρατικού προϋπολογισμού. Κατά το 1949 ο μισθός του προσωπικού ανήλθε εις 34.474.000.000. Προς κάλυψιν των εκπαιδευτικών αναγκών της Μέσης Εκπαίδευσης είναι απαραίτητον να προστεθούν 2500 καθηγηταί. Διά τελευταίους ψηφισθέντος αναγκαστικού νόμου αί δαπάναι προς αύξησιν του μισθού των λειτουργών της Μέσης και Δημοτικής Εκπαίδευσεως επερίφθησαν επί των κηδεύων των εις τὰ σχολεία της Μ. Εκπαίδευσεως φοιτώντων μαθητών.

Άνωτάτη Εκπαίδευσις.

Εις την άνωτάτην εκπαίδευσιν εἶχον έγγραφη κατά τὸ 1938 11.140 σπουδασταί καταμετρήμενοι ὡς ἑξῆς:

Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν: 5748, Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης: 1582, Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον 521, Ἀνωτάτη Σχολή Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν: 975, Πάντειος Σχολή: 1257, Ἀνωτάτη Σχολή Καλῶν Τεχνῶν: 147. Κατά τὸ 1947 παρετηρήθη διασυνάλογος αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σπουδαστῶν τῆς Ἀνωτάτης Εκπαίδευσεως. Οὗτοι εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν ἦσαν ἐγγεγραμμένοι: 21749 φοιτηταί, εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον: 1004, εἰς τὴν Ἀνωτάτην Σχολὴν Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν: 1427, εἰς τὴν Πάντειον: 1369 καὶ εἰς τὴν Ἀνωτάτην Σχολὴν Καλῶν Τεχνῶν: 145.

Κατὰ τὸ ἔτος 1949—1950 ἐνεγράφησαν ὡς πρωτοετείς φοιτηταί εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης ἐν ὅλῳ 271 σπουδασταί (63 εἰς τὴν φιλοσοφικὴν, 16 εἰς τὴν θεολογικὴν, 40 εἰς τὴν νομικὴν, 50 εἰς τὰ φυσικομαθηματικά, 35 εἰς γεωπονικὴν, θαλασσολογικὴν καὶ 67 εἰς τὴν Ιατρικὴν).

Εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον ἐνεγράφησαν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1357 φοιτηταί (98 εἰς τὴν θεολογικὴν, 452 εἰς τὴν νομικὴν, 308 εἰς τὴν Ιατρικὴν, 115 εἰς τὴν ὀδοντοιατρικὴν, 134 εἰς τὴν φιλοσοφικὴν καὶ 240 εἰς τὰ φυσικομαθηματικά). Ἡ ὑποπροέγκωσις τῶν σπουδαστῶν εἰς τὰ πανεπιστήμια ὁφείλεται εἰς τὴν συσσώρευσιν εἰς αὐτὰ φοιτητῶν, οἵτινες εἶχον καθυστερήσει εἰς τὰς σπουδὰς των κατὰ τὰ ἔτη τῆς κατοχῆς καὶ τῆς συμμοριτικῆς ἀνταρσίας. Ὑπὸ κανονικὰς συνθήκας 11% ἐκ τοῦ συνόλου τῶν μαθητῶν τῆς Στοιχειώδους Εκπαίδευσεως εἰσερχονται εἰς τὰ σχολεία τῆς Μέσης Εκπαίδευσεως, ἐκ δὲ τούτων 11% εἰσάγονται εἰς τὰς Ἀνωτάτας Σχολὰς. Δεδομένου ὅτι κατὰ τὸ 1950 ὁ μέσος ἀριθμὸς ἑκάστης μαθητικῆς ἡλικίας ὑπερβαίνει τὸν ἀριθμὸν τῶν 200 χιλιάδων παιδιῶν, ἐπρεπεν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεία νὰ φοιτοῦν 1.300.000 μαθηταί, εἰς τὴν μέσιν ἐκπαίδευσιν 130—150 χιλιάδες, εἰς δὲ τὴν Ἀνωτάτην 13—15 χιλιάδες σπουδαστῶν.

Ἰδιωτικὴ ἐκπαίδευσις. Ἐν Ἑλλάδι λειτουργοῦν καὶ ἰδιωτικὰ σχολεία ἰδρυόμενα ὑπὸ ἰδιωτῶν ἢ ὑπὸ ὀργανώσεων, ἅτινα ὀργανοῦνται συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τοῦ κράτους καὶ ὑπόκεινται εἰς ἐπιθεώρησιν ἐνεργουμένων ὑπὸ τῶν δημοσίων εκπαιδευτικῶν ἀρχῶν. Κατὰ τὸ ἔτος 1949—1950 ἦσαν ἐν λειτουργίᾳ 229 δημοτικὰ ἰδιωτικὰ σχολεία καὶ 37 ἰδιωτικὰ νηπιαγωγεία. Εἰς τὰ ἰδιωτικὰ δημοτικὰ σχολεία ἐνεγράφησαν 25.000 μαθηταί, εἰς δὲ τὰ νηπιαγωγεία 1200. Τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀποτελεῖται ἐξ 768 διδασκάλων καὶ τῶν νηπιαγωγείων ἐκ 39 διδασκάλων. Λειτουργοῦν ἐπίσης 25 ὑπερμεγὰ σχολαί με 8000 μαθητὰς καὶ 200 διδασκάλους. Τὰ ξένα δημοτικὰ σχολεία ἀνέρχονται εἰς 10, με 625 μαθητὰς καὶ 25 διδασκάλους, ἐξ ὧν 15 εἶναι Ἕλληνες, 10 δὲ ξένοι. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1949—1950 ἦσαν ἐν λειτουργίᾳ 90 ἡμιτελεῖα καὶ ὑπερμεγὰ γυμνάσια με 12.955 μαθητὰς καὶ 854 καθηγητὰς. Ὁ αἰθμὸς τῶν ξένων γυμνασίων ἀνέρχεται εἰς 14, με 3359 μαθητὰς καὶ 308 καθηγητὰς, ἐξ ὧν 201 Ἕλληνες καὶ 107 ξένοι.

Σχολεῖα ἐθνικῶν μειονοτήτων. Ὑπολογισμὸς ἐθνικῆς μειονότητος ἐν Ἑλλάδι εἶναι ὁ μαρμαρενικὸς πληθυσμὸς, ὅστις κατοικεῖ ἐν Δυτικῇ Θράκῃ εἰς τοὺς νομοὺς Ἐδρου καὶ Ροδόπης. Εἰς τοὺς δύο τούτους νομοὺς ἐπὶ συνολικαῦ ἀριθμῷ 360.219 κατοίκων 248.879 εἶναι Ἕλληνες, 112.535 Τούρκοι, 2537 Ἰσραηλίται καὶ 2268 Ἀρμένιοι. Πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν εκπαιδευτικῶν ἀναγκῶν τῶν ξενικῶν μειονοτήτων λειτουργοῦν 280 μουσουλμανικὰ σχολεῖα με 11.338 μαθητὰς καὶ 436 διδασκάλους, 3 Ἰσραηλιτικὰ με 229 μαθητὰς καὶ 15 διδασκάλους καὶ 3 ἄρμενικὰ με 190 μαθητὰς καὶ 10 διδασκάλους.

Τὰ ἰδεώδη τῆς ἐλληνικῆς ἐκπαίδευσεως.

Ἐπειδὴ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἔθνος ἐκπαιδευτικόν, ἔχει μακροτάτην εκπαιδευτικὴν παράδοσιν καὶ σαφῶς καθωρισμένα εκπαιδευτικὰ ἰδεώδη. Δύο δὲ εἶναι αἱ πηγαι ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐμπνεύεται ἡ ἑλληνικὴ παιδεία: Ἡ πρώτη πηγή εἶναι ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς ἀνθρωπισμὸς, ἡ δὲ δεύτερα τὸ χριστιανικὸν θρησκευτικὸν ἰδεώδες. Ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰῶνων ἐπετελέσθη ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο τούτων ἰδεῶδων εἰς τὸ συγκεκριμένον ἰδεώδες τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς πολιτιστικῆς παραδόσεως. Κατευθυνόμενοι ὑπὸ τοῦ φαεινοῦ τούτου ἰδεώδους οἱ Ἕλληνες εκπαιδευτικοὶ διὰ μέσου τῶν αἰῶνων διετήρησαν, παρ' ὅλας τὰς ἀντιθέτους περιστάσεις, ἀσβεστον τὸ φῶς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀνασυστάσεως μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ Βασιλείου οἱ Ἕλληνες εκπαιδευτικοὶ ἠγωνίσθησαν διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, παλαιότες διαρκῶς κατὰ τῆς πολιτικῆς συνλλαγῆς, ἐκπροσωποῦμενες ἀπὸ τοὺς δημάρχους, νομάρχας καὶ τοὺς ἑκάστοτε ὑπουργοὺς τῆς Παιδείας. Ἡ πίστις των εἰς τὸ ἑλληνοχριστιανικὸν ἰδεώδες ὑπῆρξε σταθερὰ καὶ ἀπαρσάλευτος.

Ἡ μικρασιατικὴ καταστροφὴ συνετέλεσε νὰ κλονισθῇ κάπως ἡ αἰωνόβιος αὕτη πίστις καὶ νὰ ἐξοσθενηθῇ θεινῶς, πολεμηθείσα ὑπὸ ἰδεολογιῶν ἀπροσαρμόστων πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ἰδεώδη. Ἀπὸ τῶν κλονισμῶν τῆς ἰδεολογικῆς τοῦ πιστεύουσ ἐτυχῶς ἐξῆλθε τὸ ἔθνος ἤδη ἀπὸ τοῦ 1940, ὅποτε ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀνεδειχθῆ ἄξιός τῆς ἐνδόξου ἱστορικῆς του παραδόσεως. Ἢδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἤρχισεν ἡ ἐνδυνάμωσις τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ εκπαιδευτικοῦ ἰδανικοῦ καὶ ἡ προσπάθεια πρὸς ἀναγέννησιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ εὐρύτερον τῆς ἑλληνικῆς ἱστορικῆς καὶ πολιτιστικῆς παραδόσεως. Κατενόηθη ὅτι εἰς τὴν ἑλληνικὴν περιοχὴν δὲν δύναται νὰ τεθῆ ζήτημα ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλὰ ζήτημα ἀναγεννήσεως τοῦ αἰωνόβιου ἑλληνικοῦ παιδευτικοῦ ἰδεώδους.

Ἡ ἀνασυγκρότησις τῆς ἑλληνικῆς ἐκπαίδευσεως

Κατὰ τὴν κατοχικὴν περίοδον (1941—1944) καὶ τὴν ἐπακολούθησαν συμμοριτικὴν ἀνταρσίαν ὑπέστη θείνα πλήγματα ἡ ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις. Ἐκατοντάδες εκπαιδευτικῶν λειτουργῶν ἀπέθανον μαρτυρικὸν θάνατον φουεθέντες ἀπὸ τοὺς Ἰταλογερμανοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς συμμοριτάς. Ἐκτός τούτου δὲν ἐλήφθη μέριμνα νὰ πληρωθοῦν τὰ μεγάλα κενὰ τοῦ προσωπικοῦ, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω. Μεγάλα ζημίαι ἐπροβλεπήθησαν εἰς τὰ σχολικὰ διδακτήρια καὶ εἰς τὰ σχολικὰ ἐπιπλά, ὄργανα καὶ σκεύη. Περισσότερα ἀπὸ 5.000 διδακτήρια κατέστησαν ἀχρηστὰ, μέγας δὲ ἀριθμὸς σχολείων, καὶ εἰς τὴν πρῶτεύουσαν καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, σπείρειται στέγης.

Κατὰ τὸ ἔτος 1948—1949 προεβλέφη ἡ διάθεσις τῶν ἀκολουθῶν ποσῶν διὰ τὰς ὕλικας ἀνάγκας τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἀνασυγκροτήσεως: 3.641.500.000 διὰ θρανία, 4.000.000.000 διὰ τὰ διδακτήρια, 300.000.000 δι' ὕδρον βιολογικῶν ἱνστιτούτων, 1.361.600.000 δι' ἐπισκευὴν μουσείων καὶ 632.000.000 διὰ συναφεῖς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἄνω ἔργων δαπάνας. Οὐδὲν ποσὸν διετέθη πρὸς πληρῶσιν τῶν κενῶν θέσεων τοῦ προσωπικοῦ. Ἐκ παραλήλου ἐχορηγήθησαν ὑπὸ τύπον συνδρομῶν εἰς διαφόρους ἐπαγγελματικὰς σχολὰς ποσὰ ὑπερβαίνοντα τὰ 3.000.000 δολλαρίων. Ἄλλ' ὅταν λειτουργῇ ἐλλειπῶς ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις δὲν δύναται νὰ ἐπικοδομηθῇ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις. Ἄνευ δὲ καλῶς λειτουργούντων πρακτικῶν Λυκείων, δὲν δύναται νὰ ὀργανωθῇ τεχνικὴ ἐκπαίδευσις. Οὐδέμια ἐπίσης ἐλήφθη μέριμνα καὶ διὰ τὴν διοικητικὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς παιδείας καὶ διὰ τὴν μετεκπαίδευσιν τοῦ προσωπικοῦ. Δὲν ἐπετεύχθη εἰσέτι νὰ χαραχθῇ μία ἐνιαεῖς ἐθνικὴ ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ. Διὰ τοῦτο συμβαίνει νὰ ταλαιωρίζεται ἡ ἐκπαίδευσις ἀπὸ ἀμελετήτους μεταρρυθμίσεις, αἵτινες ἐξυπηρετοῦν κομματικοὺς σκοποὺς. Ὡς ἐλάχισθ ἀνωτέρω ἐν τῷ πλαίσίῳ τῆς ἑλληνικῆς ἐκπαιδευτικῆς παραδόσεως δὲν τίθεται πρόβλημα μεταρρυθμίσεως, ἀλλ' ἀναγεννήσεως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας.

K. Δ. Γεωργιάδης

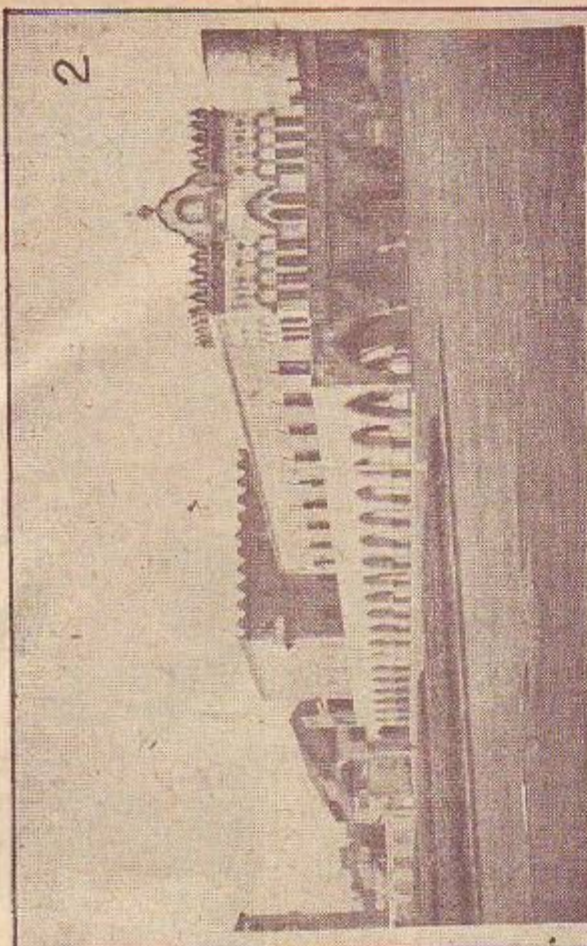
Ἡ Κοινωνικὴ Πολιτικὴ

Ἱστορικὴ ἀνμσκόπησις.

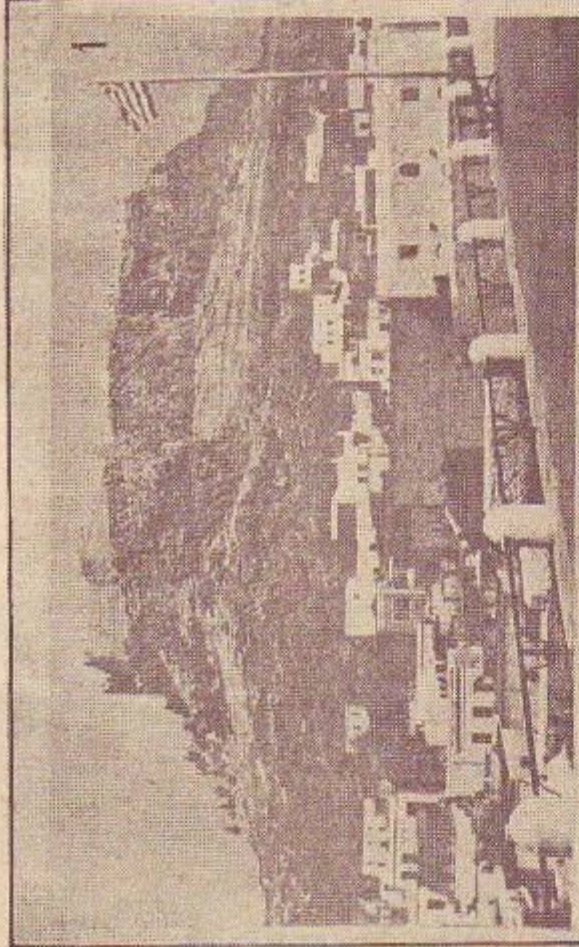
1. Ἡ ἀναζητήσις ἐκδηλώσεως μέτρων κοινωνικῆς πολιτικῆς ὑπὸ τοῦ κράτους κατὰ τὰ πρώτα ἔτη τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, θὰ ἐπρεπεν ἴσως νὰ κριθῇ ὡς παράτολμος. Πράγματι, αὐτὴ ἀκόμη ἡ πρώτη προσπάθεια δημιουργίας τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς εἰς τὴν προηγουμένην Εὐρώπῃν, ὡς χωριστοῦ κλάδου τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, ἐκπορεύεσθαι ἐκ τῆς ἐξελισσομένης βιομηχανικῆς διασφάσεως τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἀνάγεται εἰς τὸ τελευταῖον μόλις τέταρτου τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἐν τούτοις συνήθίζεται ν' ἀνασείρεται ὡς πρώτη τοιαύτη ἐκδήλωσις ἡ θέσπισις δύο διατάξεων ἐν

τῇ πρώτῃ ἀστικῇ καὶ ποιικῇ νομοθεσίᾳ, περικλειομένων εἰς τὰ πλαίσια τῆς καλουμένης σήμερον ἐργατικῆς νομοθεσίας. Οὗτω διὰ τοῦ ἀρθροῦ 940 τῆς εἰσαχθείσης τὸ 1834 πολιτικῆς δικονομίας, κατετάσθη, κατὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ πέντακας δικαιοῦς τοῦ ἐκπλειοψηφισμοῦς κινήτου ἢ ἀκινήτου πράγματος τοῦ ὀφειλέτου, εἰς προνομιακὴν θέσιν ἐφ' καθυστερήσεως μισθὸς τῶν ὑπηρετῶν, ἐργατῶν, ἡμερομισθῶν, ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον ὑπηρετικῶν ἔτος καὶ ὡς πρὸς τὸ ἐνεστώδες, διὰ δὲ τοῦ ἀρθροῦ 167 τοῦ εἰσαχθέντος τὸ 1833 ποινικοῦ νόμου καθιερούτο ὡς ἀδίκημα ἡ ἐκ συστάσεως ἀσπονῆ ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν ἐργατῶν ἢ τῶν ἐργοδοτῶν ἐπὶ σκοπῷ ἰσχυροῦς ποιήσεως ἀξιώσεως.

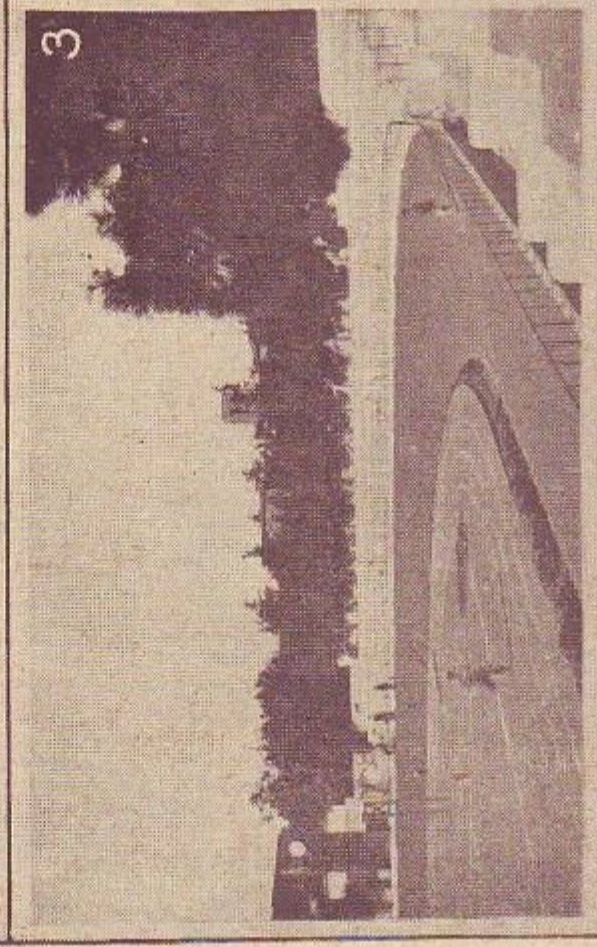
2

1

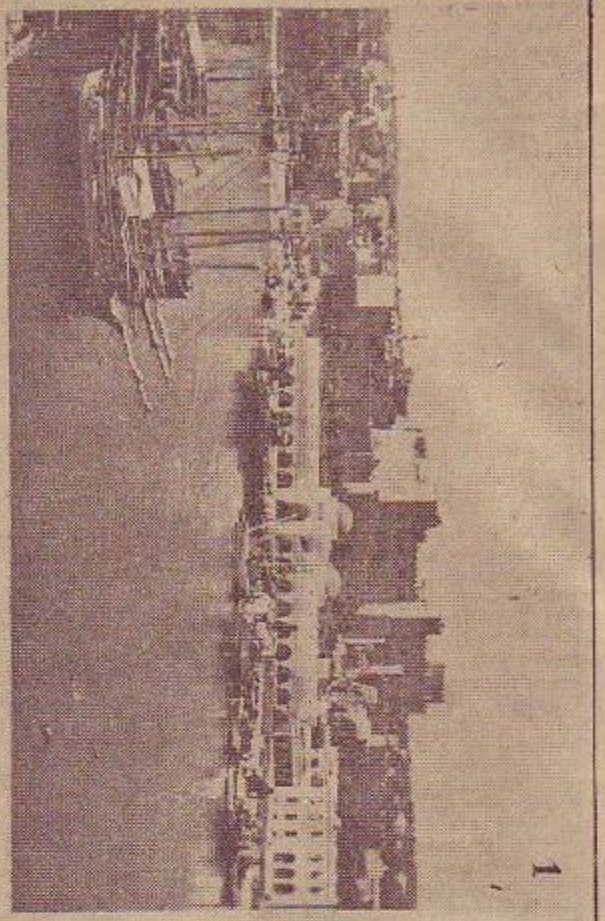

4

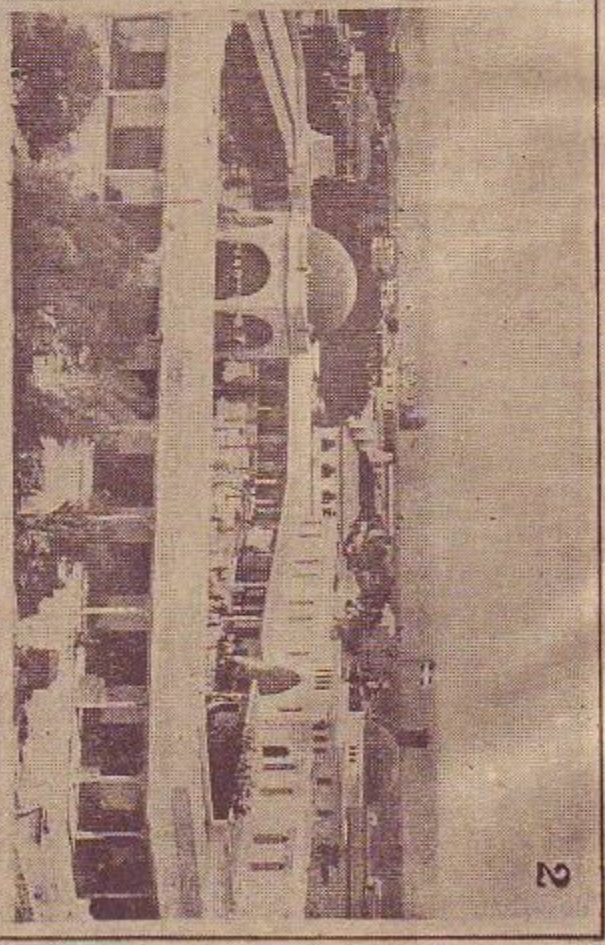

3

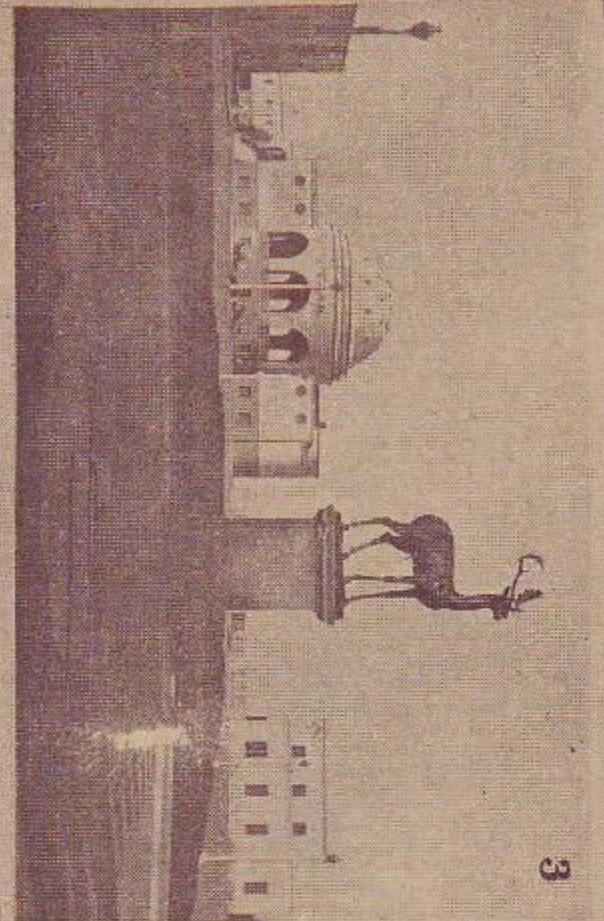
Ρόδος: 1. Άποψη της Άκροπόλεως Λίνδου. 2. Τό μέγαρον τοῦ Διοικητηρίου ἐν Ρόδῳ. 3. Τό Στάδιον τῆς Ρόδου. 4. Ἡ προκυμαία καί τὸ ξενοδοχεῖον «Τῶν Ρόδων».

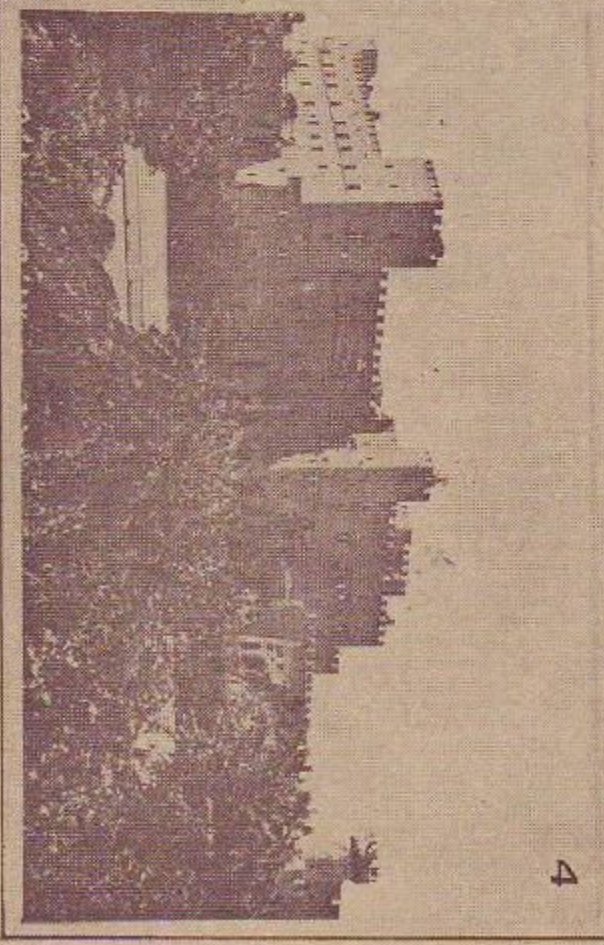
1

2

3

4

Πίναξ: 1. Ἡ Ἀκροπολις τοῦ Ἀθηνῶν μετὰ τὴν ἀνοικοδομήσιν αὐτῆς ἐκ τῶν κειμένων καὶ τῶν ἀνεκτόπων (Καρθάγος) τοῦ Ἰντὲ Βενκί, τοῦ οὐκ ἐπισημειωμένου ὡς Μουσείου, εἰς τὸ Βαβυλῶν. 2. Ἡ ἀνοικοδομήσιν αὐτῆς ἐκ τῶν κειμένων καὶ τῶν ἀνεκτόπων (Καρθάγος) τοῦ Ἰντὲ Βενκί, τοῦ οὐκ ἐπισημειωμένου ὡς Μουσείου, εἰς τὸ Βαβυλῶν. 3. Ἡ ἀνοικοδομήσιν αὐτῆς ἐκ τῶν κειμένων καὶ τῶν ἀνεκτόπων (Καρθάγος) τοῦ Ἰντὲ Βενκί, τοῦ οὐκ ἐπισημειωμένου ὡς Μουσείου, εἰς τὸ Βαβυλῶν. 4. Ἡ ἀνοικοδομήσιν αὐτῆς ἐκ τῶν κειμένων καὶ τῶν ἀνεκτόπων (Καρθάγος) τοῦ Ἰντὲ Βενκί, τοῦ οὐκ ἐπισημειωμένου ὡς Μουσείου, εἰς τὸ Βαβυλῶν.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Αρχαιολογικά μνημεία - Ψεύματα
- Σύγχρονοι πόλεις και κομηναίες

Κατά ταύτα, διά τής ες τήν πολιτικήν δικονομίαν περιληφθείσας διατάξεις, ή όποία δέν επέτελεν καινοτομίαν του Έλληνος νομοθέτου, αλλά συμπωματικήν μεταρρυθμίσειν ομοίως διατάξεως εκ του κειμένου τής γαλλικής πολιτικής δικονομίας, εξέδηλαστο φιλεργατική πολιτική του πρώτου ελληνικού κράτους. Αντιθέτως διά τής ες τόν παινικόν νόμον «θεμελίωσης ως αδικημάτων τής άπεργίας, εξέδηλαστο άντεργατική πολιτική αυτού, διά τής έμμέσου άποδοχής τής διδασκαλίας τής ες τήν πρώτην αύτής άκμήν εύρισκουμένης τότε φιλελευθέρας οικονομικής θεωρίας, κατά τήν όποιαν ή ούθυσια τών οικονομικών προβλημάτων άφίνετο ες τόν έλευθερον άντανανωισμόν. ή β' άπεργία, διακαλύουσα αύτόν, έθεωρείτο στρεφόμενη κατ' αύτής ταύτης τής υπάρξεως του κράτους τό όποίον έθεωρείτο έπί του έλευθέρου άνταγωνισμού. Η επίδρασις τής διδασκαλίας αύτης υπήρξεν έντονος ες τήν γάρον μας, ή δέ προσήλωσις επί αύτής διαήρξεν επί ίσωνας δεκαετηρίδας. Μόνον ότε αι άπόλυτοι διδασκαλισταί τής φιλελευθέρας θεωρίας ήμδλώνθησαν ες τήν Εύρώπην, διά δέ τού Συντάγματος του 1864 άνεκήρυχθη ή έλευθερία του συνεταιρίζεσθαι. ήκούσθησαν υπό δημοσιολόγων τής περιώπης του Κ. Κωστή και του Ν. Ι. Σαρικόπου από τής ακαδημαϊκής έδρας αι πρώται ένάντιον του άρθρου 167 του ποικίλου νόμου έπικρίσεις.

Τρείς περίοδοι δεκαετηρίδες παρήλθον από τής πρώτης αύτης εκδηλώσεως τής γραφής ελληνικής πολιτείας επί θεμάτων κοινωνικής πολιτικής εν άπόλυτῳ άδραναίῳ. Τό 1861 όμως δύναται να λεχθή ότι απέτελεσε τήν άφρηταίαν μίαν νέαν περίοδον πραγματικής εκδηλώσεως μέτρων προστατευτικής τῆν κράτους πολιτικής υπέρ τών αντί μισθού εογαζουμένων, καίτοι πάντοτε πρέπει να τονίζεταί ή συμπωματικότης χαρακτηριστή τής άσκήσεως φιλεργατικής πολιτικής. Παρ' οτι δ' ως κτηρώτη ήδρα κοινωνικής πολιτικής εκδηλώσεως ες τόν τομέα τής κοινωνικής ασφάλσεως θα άδύνατο να χαρακτηρισθῆ ή υπό του βασιλικού διατάγματος του 1836 πρόβλεψις δημιουργίας ειδικού ταμείου διά τήν περίθαλψιν τών άπομαχών ναυτικών, ή πραγματοποιήσε τής ήδρας αύτης έγένετο μετά πάροδον 25ετίας, διά τής υπό του νόμου ΧΛΘ' (1861) ίδρύσεως του Ναυτικού Απομαχικού Ταμείου, ες τό όποίον άνετέθη ή περίθαλψις τών καταστεινομένων ή άναπήρων εργατών θαλάσσης και τών χρωών και όρφανών, προσέτι δέ, κατά περιστάσεις εξαιρέτους, τών πατέρων και τών μητέρων αυτών. Τό αυτό έτος διά του νόμου ΧΥ' «περί μεταλλείων» λαμβάνεται πρόνοια δημιουργίας κεφαλαίου διά τήν περίθαλψιν τών ες τό άρνησις εργαζομένων διά τήν περίπτωση κατά τήν όποιαν ήβελον ύποστή άτύχημα, αλλά τό κατ' εξουσιοδότησιν του νόμου τούτου έκτελεστικόν διάταγμα εξέδοθη μετά πάροδον δύο δεκαετηρίδων και πλέον, συσταθέντος, τό 1882 ειδικού ταμείου προς περίθαλψιν τών εν τοίς μεταλλείοις εργαζομένων εργατών και τών οικογενειών αυτών εν περιπτώσει άτυχημάτων. Κατά τό αυτό τέλος έτος θεσπίσθη διά του νόμου ΧΝΒ' ή ασφάλισις τών δημοσίων υπαλλήλων, συσταθήσαν δέ τῶ Μετοχικά Ταμεία τών πολιτικών υπαλλήλων, τό κατά γήν στρατού και τό πολεμικού ναυτικού, τό όποία, παραλλήλως προς τήν λόγω γάρατος χορηγουμένην σύνταξιν, παρέχον και πρόσθετον μηνσίον έπίδομα.

Ένώ δέ ταύτα έν έτος πρό τής μεταπολιτρώσεως συνετελούντο, τό νέον Σύνταγμα, τό πηγάσαν εκ τής λαϊκής εξέγερσεως τής 12 Οκτωβρίου 1862, άνεκήρυξε διά του άρθρου 11, διά πρώτην φοράν ες τήν χώραν μας, τό δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, τό όποίον απέτελεσε νέαν τής έλευθερίας κατάκτησιν. Πράγματι ή άνακήρυξις του δικαιώματος τούτου δέν απέτελε, κατά τήν φρασολογίαν του, ένώπιον τής συντακτικής έκείνης συνελεύσεως εισηγητό επί του άρθρου 11 του Συντάγματος, δημιουργίαν έλευθερίας, αλλά νομιμοποίησιν θεσδότου, φυσικής έλευθερίας και διαγραφῆν τών όρων ενεργείας αύτης. Έξ άλλου δέν ήτο δυνατόν, ούτε και νοητόν να προκοδοιοθῆ ή έκτασις τήν όποιαν έπρόκειτο άνοτόν να λάβη τό δικαίωμα τούτο, αι δέ περί του περιεχομένου αυτού συζητήσεις εν τῆ συνελεύσει περιορίζοντο εν τούτοις μέχρι τότε γνωστούς τύπους τών επιστημονικών ή άλλοδοθηθικών συνεταιρισμών. Ούδεμία νύξις ες τας σχετικές επί του άρθρου εκείνου συζητήσεις ή εικάσις κατά τήν έρμηνείαν του Συντάγματος του 1864 από τους πρώτους έρμηνευτάς έγένετο περί τής παρεχομένης διά τής άνακήρυξεως του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι έλευθερίας συστάσεως τών πολύ μεταγενεστέως άποκληθέντων επαγγελματικών ή έργατικών σωματείων. Η έλλειψις εισαδόποτε δισηχανικής ανάπτυξεως ες τήν Ελλάδα απέκλειε πάσαν σκέψιν ή πρόβλεψιν επί τής παρασχεθείσης διά τής άνακήρυξεως του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι εύχερίας διά τήν σύστασιν συνεταιρισμών, τών σημερινών σωματείων, τών σκοπόν έχόντων τήν προαγωγήν τών συμφερόντων τών μελών αυτών και τήν πολύτιμον παρά τό κράτος συμπροστασίαν κατά τήν έπί ώφέλειά του κοινωνικού συνόλου δόξασιν αυτού. Παρά ταύτα, πολύ πρό τής άπαογής τής δισηχανικής και οικονομικής ανάπτυξεως τής νεότερας Ελλάδος, ήκούσθησαν αι πρώται ακαδημαϊκά διδασκαλισταί περί τής έκτάσεως του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι, διακηρυχθείσας τής νομιμότητος τής συστάσεως τών εργατικών ενώσεων και τών εκ ταύτης άποσπείροντων δικαιοσύτων, υπδῆ του τής άπεργίας έφιστοιμούμεν, καίτοι διετυπούς ή άπειρος ότι τό ζήτημα τής διοργανώσεως τής εργασίας άνευ δλάθης τής έλευθερίας έστῆ πάντως εκ τών δυσχεραστάτων τής πολιτικής οικονομίας. Ητο άκριβός ή άποχή με τήν όποιαν συμπί-

πτουν οι πρώτοι άγώνες, θεωρητικοί άρχικάς, τών Έλλήνων πυρήνων τής σοσιαλιστικής ήδρας, οι όποιοι μεταλαμβάνουσιν ες τήν Ελλάδα εκ τής ευρωπαϊκής Δύσεως διδασκαλίας τινάς ούτως και μετέφεραν εκείθεν τήν ζωσαν έργατικήν κίνησιν, ή όποία απέβλεπεν ες τήν χειροεπίσιν τής έργατικής τάξεως και τήν δικαιοτέραν μεταχειρίσιν αύτης έναντι του κεφαλαίου, του ισχυροτάτου τότε τών συντελεστών τής παραγωγής. Συντόμως οι άγώνες αυτοί έλαβον πραγματικήν ύπόστασιν, εξελθόντες του θεωρητικού πλαισίου. Αι πρώται όμοδικαι εκδηλώσεσι τών εργατών, μετά προηγηθείσαν μετά αυτών συνενώσεσιν, διά τήν συλλογικήν εκ τής εργασίας άποχήν ως μέσου έπιβολής τών ες βελτίωσιν τής οικονομικής και κοινωνικής θέσεως σκοπούσαν άείώσεων αυτών, ήρχισαν έμφανίζεσθαι. Η δημιουργηθείσα τό 1879 οικονομική κρίσις ες τήν έμπορικην και ναυτικήν Έρμούπολιν διηκόνησε τας εκδηλώσεσι αυτάς. Ο ασταθής κατά τό έτος εκείνο «Αδελφικός Σύνδεσμος ευλομένων του ναυπηγείου Σύρου», ή όποίας διέπειτο από καταστατικόν περιλαμβόνον διατάξεις δυναμέως ν' άποτέλλουν υπόδειγμα συγχρόνου σωματείου, επέζητησε δι' έντατικού άπεργιακού άγώνος τήν ικανοποίησιν άείώσεων περί βελτιώσεως τής οικονομικής θέσεως τών εργατών και άναγνωρίσεως τής επαγγελματικής αυτών ένώσεως.

Τήν έγκαταστήσαν υπό τών ευλομένων του ναυπηγείου Σύρου εργατικήν άγωνιστικήν κίνησιν ες τό πλαισίον τής άπελευθερώσεως τών εργατών από τής εκμεταλλεύσεως του κεφαλαίου και τής βελτιώσεως τής κοινωνικής θέσεως αυτών ήκολούθησαν συτόμως και άλλαι εργατικοί κλάδοι. Πλην τών εργατών βυροδοκείων Σύρου, οι εργαταί τυπογράφοι ίδρυσαν τό 1882 ες τας Άθήνας τήν πρώτην εργατικήν ένωσην αυτών με σκοπόν «τόν εν τῆ κοινωνική κλίμακι προβιδοσύν τών εργατών τής τυπογραφικής δισηχανίας, έν εν τῶ άγώνι τής ζωής πρακτικήν ύπεράσπισιν τών εργατικών συμφερόντων επί τής ούσιαστικής του αιώνιου δικαίου δάσεως και τήν ίδρυσιν κέντρου ένώσεως και συνεργασίας προς περαιτέρω άναπτύξιν τών όρων τής δισηχανικής αυτών παραγωγής». Ες τήν αύτην έπαχην άνάγεται ή ίδρυσις και τών εργατικών ενώσεων τών ραπτεργατών, τών υποδηματεργατών και τών μηχανικών και θεομαστών πλοίων, ήδως δέ τής μεγαλυτέρας διά τήν έποχην τής εργατικής ένώσεως τών μεταλλωρύχων Λαυρίου, τής όποιας τά μέλη άνήρχοντο ες τρεις χιλιάδας περίπου εργατών.

Αλλά ένώ ες τήν Σύρον ή ίδρυσις τών πρώτων εργατικών σωματείων υπήρξεν άπότοκος κυρίως τής έμφανισθείσης εκεί οικονομικής κρίσεως και τής έντείνθεν σημειωθείσης οικονομικής δυσπραγίας τών εργαζομένων, ες τας Άθήνας και τόν Πειραιά ή πρώτα εργατικά σωματεία συμβαδίζον με τήν άπαρχήν τής δισηχανικής ανάπτυξεως τής χώρας, ή όποια δισημορφότο ήδη από τών τελευταίων δεκαετηρίδων του παρελθόντος αιώνος. Έν τούτοις παρά τήν ύπαρξιν τών εργατικών σωματείων και τήν αρκετά σαφή άγωνιστικήν διάθεσιν τών ηγουμένων τούτων, δέν υπήρξε ούδεμία εκδηλώσις ούσισητος παρεμβάσεως τής πολιτείας επί τών μεταξύ τών εργοδοτών και τών εργατών εργασιακών σχέσεων. Η σύμβασις τής εργασίας, διετυμένη υπό τών αυστηρών άρχών του Ισχυρότος ες τήν χώραν μας άστικού δικαίου, του βυζαντινορωμαϊκού δικαίου, απέτελε μίαν δικαιοπραξίαν κοινήν του ιδιωτικού δικαίου, μίαν ένδοχικήν σύμβασιν, διά τήν όποιαν τό κράτος ήτο τελείως άδιάφορον. Καί αύτή ή άπεργία, ως μέσον έπιβολής τών εργατικών έναντι τών εργοδοτών άείώσεων, έθεωρείτο ως μία ύπόθεσις ιδιωτική, άφορώσα σχέσεις ιδιωτικού προς ιδιωτήν. Απέτελε έν περιστοτικών παρεμβάσεων κατά τήν έκτέλεσιν μίας συμβάσεως άστικού δικαίου άδιάφορον διά τους τρίτους, οι όποιοι δέν υφίσταντο τόν αντίκτυπον του, άδιάφορον διά τό κράτος, τό όποίον δέν έβίβητο καθόλου. Τότε μόνον τό κράτος ένδιεφέρτεο διά τήν άπεργίαν, όταν αύτη, υπερακοντίζουσα τά όρια τής σιωπηράς άνοχής αυτου, εξετεινετο, από τής ελληνακής άποχής εκ τής εργασίας, ες τόν διά δικαίων μέσων έξαναγκασμών τών μη άπερνούτων ες άποχήν εκ τής εργασίας, διατασσόντα τήν δημοσίαν τάξιν ή όταν μετεβάλλετο ες έπαναστατικήν ένέργειαν.

Η άπόλυτος ούδετερότης ύμνος, τήν όποιαν έπεδεικνυεν ή πολιτεία ες τήν εργασιακήν σύμβασιν, ες τας εκ τής συμβάσεως τής εργασίας μεταξύ εργοδότου και εργατου δημιουργούμενας σχέσεις όπου καθίστατο καταφανής ή ύπερχή του οικονομικώς ισχυροτέρου κεφαλαίου έναντι του μοναδικόν πόρον ζωής έχοντος τήν προσφερομένην εργασίαν του ζώοντος εργατου δέν απέκλειε τήν παρεμβατικήν φιλεργατικήν έπέμβασιν τής πολιτείας ες άλλον τομέα κοινωνικής πολιτικής. Η έξασφάλισις όρισμένων κλάδων εργατών και γενικώτερον μισθωτών διά τήν περίπτωση τής έπιδείσεως εργατικού άτυχηματος, γήρατος ή θανάτου δέν περιλαμβόνετο ες τήν διδασκαλίαν τής άπαγορευτικής έπέμβασως τής φιλελευθέρας οικονομικής σχολής, επί τής όποιας έβασίζετο ή οικονομική πολιτική και συνετός ή οικονομική διάδροσις τής χώρας. Έντείνθεν, πλην του από του 1861 εκδηλωθέντος ένδιεφερότους τής πολιτείας διά τήν έξασφάλισιν συντάξεως ες τό άρνησις αυτής, πολιτικά ή στατιστικά από του 1867 είχεν άναγνωρίσει αύτη τήν ίδρυσιν του ταμείου συντάξεων υπαλλήλων τής Έθνικής Τραπέζης και απέβλεψε μετ' ιδιαιτέρας εύμενείας ες τήν ανάπτυξιν του ασφαλιστικού οργανισμού τών μεταλλωρύχων. Τό 1901 καίτοι ή διακυβέρνησις τής χώρας εύρίσκειτο ες χείρας κάθε άλλο από χαρακτηρισόμενας διά τήν προοδευτικήν αυτών τάξιν, πηδῆ ες σημαντικήν βελτίωσιν τής ασφάλσεως τών ες τό μεταλλεία έργοζομένων. Ο νόμος ΒΩΜΑ' «περί περιθάλψεως τών εν τοί-

μεταλλείας και μεταλλουργείας παθόντων και των οικογενειών αυτών, απέτελεσε την πρώτη σοβαράν έκδηλωση ρυθμιστικής κρατικής επέμβασης, στράφησαν εις την προστασίαν των εργαζομένων εις τὰς περισσότερας εις άτυχήματα εργασίας και γενικώτερον εις επαγγελματικών κινδύνων ύποκειμένα επαγγέλματα. Αναφερομένη εις μερικὴν ασφάλισιν των εργαζομένων, περιριζείται ἡ παρέμβασις τῆς πολιτείας εις τὴν πρόνοιαν ὑπὲρ των υφισταμένων άτυχήματα ἐκ τῆς ἐπικινδύνου εργασίας των εργαζομένων. Τέμνη τότε ἡ νομοθετῆς νέαν ὁδόν. Απομακρύνεται ἐπὶ τῆς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἰσχυροῦσης δεξαντινορωμαϊκῆς νομοθεσίας και τῶν περὶ ἀποζημιώσεως ἐξ οἰοντι ἀδικήματος αὐστηρῶν ἀρχῶν αὐτῆς, αἱ ὁποῖαι, θεμελιούμεναι ἐπὶ ἀπρηλαιωμένης νομικῆς κατασκευῆς και συνεπαγόμεναι πολυπλοκῶν και θαπανηρῶν ἀποδεικτικῶν διαδικασιῶν, καθίσταντο ἀλυσιτελεῖς διὰ τὴν στοιχειώδη ἰκανοποίησιν τοῦ άτυχήσαντος εργατοῦ ἀδυνατοῦτος ν' ἀνέξῃ εις αὐτὴν. Δημιουργεῖ νέας προϋποθέσεις και καθορίζει διαδικασίαν ἀπλουστέραν, παρακαμπτημένου τοῦ δυσχεροῦς προβλήματος, κατ' ἀρχὴν τούλαχιστον, τῆς ἀποδείξεως ἐκ μέρους τοῦ παθόντος εργατοῦ δόλου τοῦ εργοδοτοῦ. Ὡστε πλέον ὁ εργατὸς ὁ εις μεταλλεία εργαζόμενος και παθὼν ἐν τῇ ἐκτέλει τῆς εργασίας του δικαιούται εις ἀποζημιώσιν ἢ σύνταξιν.

Διὰ τῆς ίδρύσεως τοῦ ταμεῖου συντάξεων προσωπικοῦ Τραπεζῆς Ἀθηνῶν (1900), τοῦ ταμεῖου προσωπικοῦ εργασηρίου ἀπόρων γυναικῶν (1906) και διὰ τῆς δυνάμει τοῦ νόμου ΓΣΚ (1907) συστάσεως των ταμείων συντάξεων, προνοίας ἢ ἀλληλοβοηθείας τοῦ προσωπικοῦ των σιδηροδρομικῶν και προμηθευτικῶν ἐπιχειρήσεων, ἐξαντλεῖται ἡ ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Γουδι (1909) πρώτη περίοδος τῆς ἐκδηλωθείσης κοινωνικῆς πολιτικῆς. Ἀπὸ τῆς χρονολογίας αὐτῆς ἡ κοινωνικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι πλέον συμπτωματικὴ. Παρακολουθεῖ τὴν διεθνῆ ἐξέλιξιν αὐτῆς Συμβαδίζει με αὐτὴν. Πολλάκις προηγεῖται ἄλλων μάλλον προηγμένων βιομηχανικῶν κρατῶν και εις τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῆς θίγει δια τὰ θέματα. Καταβάλλεται τέλος προσπάθεια ὅπως αὐτὴ καταστῇ ὅσον τὸ δυνατόν φιλεργατικὴ.

Ἡ μετὰ τὴν εἰρηκὴν ἐπαναστάσιν τοῦ 1909 ἐκ των ἐκλογῶν προελθούσα κυβέρνησις τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, διακηρύττει τὴν πολιτικὴν, οικονομικὴν και κοινωνικὴν ἀνάσθασιν τῆς χώρας, ἐπέδιωσε τὴν πραγματοποίησιν ταύτης διὰ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος, διὰ τὴν ὁποῖαν εἶχεν εἰδικὴν λαϊκὴν ἐντολὴν ἢ ἐκλεγείσα ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ, και τοῦ συγχρονισμοῦ τῆς υφισταμένης ἑλληνικῆς νομοθεσίας. Αὐτὴ ἐπιτελεῖται κατ' ἀμφότερα τὰ σκέλη αὐτῆς. Τὸ ἀναθεωρητικὸν ἔργον τῆς Βουλῆς ἐπὶ τοῦ Συντάγματος ἐπερατώθη συντόμως, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ μειωθῆι τὸ μέγεθος τοῦ συντελεσθέντος ἔργου. Τὸ ἔργον τῆς ἀναθεωρήσεως τῆς καθόλου ἑλληνικῆς νομοθεσίας, ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τοῦ συγχρονισμοῦ αὐτῆς πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς πολιτικῆς, οικονομικῆς και κοινωνικῆς ἀνορθώσεως, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ περατωθῆι εις τόσον σύντομον χρονικὸν διάστημα.

Ἐν τούτοις πλὴν τῆς διοικητικῆς νομοθεσίας, ἐπετεύχθησαν βασικαὶ μεταρρυθμίσεις εις τὸ πλαίσιον τῆς δεξαντινορωμαϊκῆς και τῆς νεωτέρας ἀστικῆς νομοθεσίας. Ὅπου ἦμας κεκλιμὴν νομοθεσίαν δὲν υφίστατο διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἀναθεωρήσις ἢ ἡ προσαρμογὴ τῆς πρὸς τὴν ἐξαγγελθείσαν τριττὴν ἀνάσθασιν τῆς χώρας, καθίστατο ἀπαραίτητος ἡ νομοθετικὴ θεμελίωσις των πρὸς αὐτὴν τεινυοσῶν ἀρχῶν. Τὸ ταῖταν συνεικόσθη σκέλος τῆς ἀνορθώσεως, ἡ κοινωνικὴ ἀνάσθασιν, ἔπρεπε νὰ πραγματοποιηθῆ διὰ νέας νομοθεσίας. Ἡ παρὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ κόμματος των Φιλελευθέρων υιοθετήσις τοῦ λαϊκοῦ αἰτήματος περὶ καταρτισμοῦ προστατευτικῆς των εργαζομένων νομοθεσίας, δηλαδὴ ἡ κοινωνικὴ πολιτικὴ, δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτελεθῆ δι' ἀναθεωρήσεως ἢ διὰ συγχρονισμοῦ τῆς ἀνυπάρκτου μέχρι τοῦ 1910 εργατικῆς νομοθεσίας. Ἐπρεπε τότε τὸ πρῶτον νὰ δημιουργηθῆ και νὰ ἐφαρμοσθῆ κοινωνικὴ πολιτικὴ εις τὴν Ἑλλάδα. Ἐπρεπε νὰ καταρτισθῆ εργατικὴ νομοθεσία.

Πρὸς των σκοπῶν αὐτῶν κατηρτίσθη ἐπιμελημένον πρόγραμμα κοινωνικῆς πολιτικῆς, εις τὸ ὁποῖον ἐπιλασιόυτο ἡ εργατικὴ νομοθεσία, τὴν ὁποῖαν ἐπρόκειτο νὰ θεσπίσῃ ἡ κυβέρνησις ἐκείνη. Τὸ περιεχόμενον αὐτῆς τούλαχιστον, εις ὅτι ἀφορᾶ των τομέα τῆς προστασίας των εργαζομένων, περιελήφθη σαφῶς εις τὸν νόμον ΓΛΒ11911, διὰ τοῦ ὁποῖου συνεστήθη κρατικὴ ὑπηρεσία ἐπιφορτισμένη των σκοπῶν αὐτῶν. Τὸ παρὰ τῷ ὑπουργεῖῳ Γεωργίας, Ἐμπόριου και Βιομηχανίας συσταθὲν τμήμα εργασίας και κοινωνικῆς προνοίας, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποῖου ἐτέθη ὁ Στ. Κορώνης, ἀνέλαβε: 1) τὴν ἔρευναν και τὴν μελέτην των ὄρων τῆς εργασίας ἐν τῇ βιομηχανίᾳ και τῷ ἐμπορίῳ τῆς χώρας και ἐν πάσῃ ἄλλῃ μορφῇ τῆς εργασίας, 2) τὴν μελέτην προληπτικῶν μέτρων, τὴν ἐπέμβασιν πρὸς λύσιν διαφορῶν μεταξὺ εργαζομένων και εργοδοτῶν, πηγάζουσῶν ἐκ τῆς συμβάσεως, εργασίας, 3) τὸν καταρτισμὸν συγκριτικῶν μελετῶν περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι εργασίας και τῆς των ἄλλων κρατῶν 4) τὴν μελέτην των περὶ εργασίας ξένων νομοθεσιῶν και τὴν προπαρασκευὴν σχεδίων νόμων πρὸς βελτίωσιν των ὄγειων και οικονομικῶν συνθηκῶν των ἐν Ἑλλάδι εργαζομένων 5) τὴν ἐπίδωξιν τῆς ἐφαρμογῆς των εργατικῶν νόμων και τῆς ἐπεξεργασίας κανονιστικῶν διαταγμάτων των ἰδικῶν κανονισμῶν. 6) τὴν ἐπίδωξιν τῆς λειτουργίας των εργατικῶν ἐνώσεων και ἀλληλοβοηθείας και των μεταξὺ αὐτῶν συνδέσεων των επαγγελματικῶν ἐνώσεων, των ασφαλιστικῶν των εργαζομένων ἑταιριῶν και των συνεργατικῶν ἑταιριῶν και των

ἔλεγχον τῆς διοικήσεως και διαχειρίσεως αὐτῶν, 7) τὴν ὀργάνωσιν, ἐνίσχυσιν και ἐπίδωξιν ταμείων ἀλληλοβοηθείας και συντάξεων εργαζομένων και ὑπαλλήλων και ίδρυμάτων προνοίας ἐν γένει, 8) τὴν ἐπίδωξιν και τὸν ἔλεγχον των ἀπορροητικῶν, ἀποδοχῶν και κινητηρίων μηχανῶν των εργοστασίων και εργασηρίων και τὴν ἐπεξεργασίαν και ἐφαρμογὴν των σχετικῶν πρὸς αὐτὰς σχεδίων νόμων και διαταγμάτων.

Βάσει τῶν ἐξαγγελθέντων τούτου προγράμματος ἠσκήθη πρᾶγματι ριζοσπαστικὴ διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κοινωνικὴ πολιτικὴ, ἡ δὲ προστασία των εργαζομένων διὰ τῆς ἐγκαινοσφείσεως τότε εργατικῆς νομοθεσίας ὑπῆρξεν ἀποτελεσματικὴ. Τὰ κατ' ἴδιον προστατευτικὰ των εργαζομένων νομοθετήματα ἐξεταζόμενα ἐν ταῖς γενικαῖς αὐτῶν γραμμαῖς κατωτέρω, ὑπῆρξον ἀρκετὰ τολμηρὰ, ἀπετέλουν δ' ἐνίοτε θεσοῦς εἰσαχθέντας εις τὴν χώραν μας πρὶν ἀκόμη αὐτοὶ εἰσαχθῶν εις ἄλλας περισσότερον βιομηχανικῶς προηγμένας χώρας.

Ἐκτοτε ἡ εργατικὴ νομοθεσία τῆς χώρας μας, ἀσκοῦμένη ἐν τῷ πλάσιῳ τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς, ὑπῆρξεν συνεχῆς και ἐβελτιούτο σὺν τῷ χρόνῳ. Αἱ κρατικαὶ ὑπηρεσίαι, αἱ ἐπιφορτισμένα τὴν ἐφαρμογὴν τῆς, ἐνεργεῦοντο και ἐπολλαπλασιάζοντο. Εἰδικαὶ κρατικαὶ ὑπηρεσίαι, εις τὰς ὁποίας ἀνετέθη ἡ παρακολούθησις και ὁ ἔλεγχος τῆς ἐφαρμογῆς των εργατικῶν νόμων, ἐδημιουργήθησαν. Ἡ μικρὰ κρατικὴ ὑπηρεσία, τὸ πρῶτον τμήμα τοῦ ὑπουργεῖου Γεωργίας, Ἐμπορίου και Βιομηχανίας ἐξελιχθη εις διεύθυνσιν τοῦ συσταθέντος ὑπουργεῖου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, διὰ νὰ καταστῇ τὸ 1935 τὸ πρῶτον θνησιγενὲς ὑπουργεῖον Ἐργασίας, εις τὸ ὁποῖον ἀνήκεν ἡ μερίμνα διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς τύχης των ἀσθενεστέρων οικονομικῶν τάξεων και ἰδίως τοῦ εργαζομένου ἀνθρώπου και τὴν αἰξουσαν συμμετοχὴν αὐτοῦ εις τὰ ἀγαθὰ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Τὴν μετὰ τινος μηνῶν κατάργησιν τοῦ ὑπουργεῖου τούτου ἠκολούθησεν ἡ ὑπὸ τῆς δικτατορίας τοῦ Ἰωάννου Μεταξᾶ διὰ τοῦ νόμου 4611936 σύστασις τοῦ ἀνεαρτήτου ὑπουργεῖου Ἐργασίας, διὰ νὰ κερικνᾶ συμπτωματικῶς ὑπὲρ τῆς ἐξασφαλίσεως ἁρμονικῆς συνεργασίας, εργασίας και κεφαλαίου, πρὸς προαγωγήν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας και πρὸς ἠθικὴν και ὕλικὴν ἐξύψωσιν των εργαζομένων τάξεων. Τὸ ὑπουργεῖον τούτο μετονομασθὲν ἀσπρότερον ὑπουργεῖον, προσηρμόσθη, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, πρὸς τὰς συγχρόνους περὶ τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς εις των τομέα τῆς ἔργασίας ἀντιλήψεις, διὰ τοῦ νόμου 56011945 περὶ ὀργανισμοῦ τοῦ ὑπουργεῖου Ἐργασίας. Κατὰ των νόμων τούτων, εις τὸ ὑπουργεῖον Ἐργασίας ἀνήκει ἡ μελέτη και ἡ ἐπίδωξις τῆς προστασίας και ἐφαρμογῆς συστηματικῶν μέτρων πρὸς των σκοπῶν: 1) νὰ καλυτερεύσῃ ἀπὸ ὕλικῆς και ἠθικῆς ἀποψεως ἡ θέσις των ἀντὶ μισθοῦ εργαζομένων, 2) νὰ καθίσταται πληρεστέρη, σταθεροτέρα, ἀποδοτικώτερη, δικαιοτέρη ἀμειβομένη και ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον κινδυνώδη ἡ παραγωγικὴ των ἀπασχολήσις, 3) νὰ προστατεύωνται ἀποτελεσματικώτερον τὰ ἀτομικὰ των δικαιώματα και ν' ἀναπτύσσεται ἐλευθέρως ἡ κατὰ νομοῦ ὀραδικὴ των ὀργανώσεως και δράσις, 4) ν' ἀσφαλιζέται εις αὐτοὺς και τὰς οἰκογενείας των ἑδραία και ὀλον ἐυρύτερα προστασία κατὰ των φυσικῶν, επαγγελματικῶν και οἰκονομικῶν κινδύνων, ἐκ των ὁποῖων ἀπειλεῖται ἡ εργατικὴ ζωὴ και 5) νὰ διευρύνεται, ἐπὶ μάλλον, και ἄλλοι, ἡ συμμετοχὴ των οἰκονομικῶς ἀσθενεστέρων εις τὰ ὕλικὰ και πνευματικὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ.

Διὰ τῆς ἀντιπαρθέσεως των κειμένων τούτων, ὅπου συνομίζονται εις ὀλίγας γραμμαῖς οἱ σκοποὶ τούτους ὁποῖους κατὰ κρινοῦς ἀνέλαβε νὰ πραγματοποιηθῆ ἡ πολιτεία, καθίσταται φανερά ἡ γενικώτερος πρόθεσις αὐτῆς. Ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου ἡ πολιτεία, ἡ διεκπερᾶ ὀργανωμένη ἰσχυρὰ αὐτῆ ἔκφασιν ἀνθρώπων, ἀναλαμβάνει ἡ ἴδια νὰ πράξῃ ὅτι απαιτεῖ τὸ κοινὸν συμφέρον των ἐν αὐτῇ βιούντων μελῶν, χωρὶς νὰ προστρέξῃ εις τὴν ἐφαρμογὴν νέων συστημάτων ἀναπρόστων τὴν κρατούσαν οἰκονομικὴν και κοινωνικὴν τάξιν, τὰ ὁποῖα ἀλλοχού ἢ θεωρητικὴ διδασκαλία ἐπέδιωσε νὰ ἐπιβάλλῃ. Ἀναγορίζει τὴν ὑπαρξὴν τοῦ προβλήματος τῆς ἐξασφαλίσεως εις ὅλα τὰ κοινωνικὰ μέλη ὅσον τὸ δυνατόν ἀνθρωπιωτέρως συντηρήσεως και ἀναπτύξεως, με αἰξουσαν διαρκῶς συμμετοχὴν αὐτῶν εις τὰ ἀγαθὰ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ και ἐπιδίδκει τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος διὰ τῆς συμπαρήσεως τοῦ χάσματος και των κενῶν τὰ ὁποῖα ἔχει δημιουργηθῆ ἡ ἀνισότης των κοινωνικῶν ὀμάδων και ἡ σύγκρουσις των ἀντιτιθεμένων οἰκονομικῶν συμφερότων.

Ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία ἀπὸ τοῦ 1911 και ἐνεῦθεν ἐπιζητεῖ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος χωρὶς ἀναστατώσεις τοῦ ἰσχυροῦς οἰκονομικοῦ και κοινωνικοῦ καθεστώτος, τὰς ὁποῖας θεωρεῖ ὡς ἐχούσας ἀμφιβόλους ἐπιτυχίας, χωρὶς ἀνατροπὴν τοῦ συστήματος παραγωγῆς και διανομῆς των ἀγαθῶν, τὸ ὁποῖον κρίνει ὅτι ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον των ἐπιτευγμάτων των καταβληθεισῶν ἄλλοτε ἀνθρωπίνων βυσῶν. Ἐπιζητεῖ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος διὰ τῆς προοδευτικῆς μεταβολῆς και των βαθμιαίων μεταρρυθμίσεων, αἱ ὁποῖαι κρίνει ὅτι τείνουν ἀσφαλέστερον εις τὴν ἔσπιν τῆς οἰκονομικῆς και κοινωνικῆς ἀνισότητος των μελῶν αὐτῆς.

Ἡ σύγκρισις των παρατεθέντων κειμένων, τὰ ὁποῖα συνομίζονται τους σκοποὺς τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας, καθιστᾶ ἐκδηλον τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀσκηθείσης κοινωνικῆς πολιτικῆς κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους τῆς ἐξέλιξεως αὐτῆς. Ἡ διατυκωσις των ἐπιδοκωμένων σκοπῶν κατὰ τὴν πρῶτην ὑπὸ τῆς πολιτείας ἀνάληψιν τῆς ἐφαρμογῆς των κοινωνικῶν μέτρων χαρακτηρίζεται ἀπὸ φιλεργατικὴν κατεύθυνσιν. Ἡ τιθεμένη γραμμὴ εις τους σκοποὺς τῆς πολιτείας χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν διάθεσιν ἀσκήσεως προστατευτικῆς μόνον ὑπὲρ των εργαζομένων πολιτικῆς.

Τότε οι όροι εργασίας και οι συνθήκες ζωής των εργαζομένων, ευρίσκονται εις πολύ χαμηλόν επίπεδον είναι αφόρητοι, Πάσα σύγκρισις των όρων εργασίας και διαβιώσεως του φυσικού συντελεστού της παραγωγής και σημαντικώτατου άφραου δημοσίου του έθνικού εισοδήματος, προς την θέσιν του κεφαλαίου είναι αδύνατος και άνευ έννοιαι. Διακρούτιστα την τρομακτική αυτήν ανισότητα των δύο συντελεστών του έθνικού πλούτου, εκ της οποίας απειλείται η ύπαρξις αυτής της ίδιας, η πολιτεία εκινήθη άρχικώς προς μίαν φιλεργατικήν τάσιν εκδηλώσεως της κοινωνικής πολιτικής. Κεντρύουσα τών αυθόρμητων πόνων και τώ αισθήμα της φιλαλληλίας προς τους άπαιθνώτους εργαζομένους και υπό τας πλέον καταθλιπτικάς συνθήκας διαδιδόντας κοινωνούς της μεγάλης έθνικής ενώσεως, απέφυγε να εκδηλώση εΰθευ έξ άρχης την πίστιν αυτής προς την επιδικουμένη βαθμιαία άπονομήν της κοινωνικής δικαιοσύνης. Η προστατευτική ύπερ των εργαζομένων πολιτική, η φιλεργατική κατευθύνσις της πολιτείας, απέτελεσε την πρώτην φάσιν της εντός των πλαισίων της κοινωνικής πολιτικής εκδηλωθείσης κοινωνικής μεταρρυθμίσεως. Η πρώτη κατ' αυτής αντίδρασις υπήρξε ισχυρά, αλλά ταχέως εξουδετερώθη. Την εξουδετέρωσιν αυτήν ήκολούθησεν η δεύτερα φάσις των προσοδικωτέρων μεταβολών εντός των πλαισίων της κοινωνικής πολιτικής. Έκτεσε οι επιδιώξεις της κοινωνικής πολιτικής εκδηλούνται σαφώς. Αποτελεί πλέον κοινήν συνείδησιν και γενικεύεται η πεποίθησις ότι η πολιτεία διά της άσκουμένης παρ' αυτής κοινωνικής πολιτικής αποβλέπει εις την έναρμόνισιν των αντιτιθεμένων συμφερόντων των κοινωνικών αυτής μελών και την συμμετοχήν εις τα υλικά και ήθικά άγαθά του πολιτισμού όλων των κοινωνικών ομάδων, με την σημερινήν θεμελιώδη διάρθρωσιν της κοινωνικής οικονομίας. Όλα τα πολιτικά κόμματα της πολιτείας άσειράνουν μέγα μέρος τών προγραμματικών άρχων και επιδιώξεων αυτών εις συγκεκριμένα σχέδια εφαρμογής κοινωνικής πολιτικής, άλλοτε προσοδικώτερα και ριζοσπαστικώτερα, άλλοτε πλέον συντηρητικά, άναλόγως της υπό του κόμματος ακολουθουμένης γραμμής. Η κατευθύνσις της φιλεργατικής τάσεως της κοινωνικής πολιτικής δεν είναι πλέον άπόλυτος. Είναι περισσότερο αναγκαιία και πολλάκις άπαραίτητος διά την πραγματοποιήσιν του σκοπού του συμφερόντος της κοινωνικής ολότητος. Το συμφέρον όμως της κοινωνικής ολότητος δυνατόν να απαιτή την άσκησην κοινωνικής πολιτικής μικροτέρας φιλεργατικής κατευθύνσεως. Δεν παύει όμως και τότε να είναι κοινωνική πολιτική. (Βλ. και λέξεις «Εργατικός Δίκαιον», και «Διεθνής Οργάνωσις Έργασίας», ιδίως εις ό,τι άφορά τό Ν. Δ. 399)1947 και την διακήρυξιν της Φιλαδέλφειας της Δ.Ο.Ε. του 1944).

Η ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Η ΣΥΜΒΑΣΙΣ ΚΑΙ Ο ΔΙΑΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.

Παρεμβαίνουσα η πολιτεία εις την ρύθμισιν των σχέσεων αι όποιαί πηγάζουν εκ της συνώσεως της συμβάσεως εργασίας μεταξύ εργοδότην και μισθωτού, επεδίωξεν, ως εικόσ, την προτάσασιν του άσθενεστέρου των συμβαλλομένων εις τα δικαιώματα τα όποια του παρείχεν η σύμβασις, άτινα όμως δεν ήτο ούτος εις θέσιν να διεκδικήση. Ίδια παρενέβη προστατευτικώς ύπερ του εργαζομένου εις τώ δικαίωμα αυτού επί της άνωθείης διά την παρεχομένην έργασίαν (βλ.λ. Μισθός εις οικείον άρθρον του παρόντος Λεξικού), εις τόν καθορισμόν των χρονικών όρων εργασίας, εις τόν διακανονισμόν της εργασίας των εργαζομένων γυναικών και άνηλικών (βλέπε οικεία άρθρα παρόντος Λεξικού). Ίδιαιτέραν μέριμναν έλαθεν η πολιτεία διά τους στρατευομένους μισθωτούς, προς δε διά την συλλογικήν σύμβασιν εργασίας.

Η ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.

Η προς καθιέρωσιν του θεσμού των συλλογικών συμβάσεων προσπάθεια εις την Ελλάδα άνάγεται εις τα πρώτα έτη της κοινωνικής άνορθώσεως της χώρας. Ήδη από του 1913, εις τώ τότε καταρτισθέν προαχέδιον νόμου «Περί συμβάσεως εργασίας», προεβλέπετο η ρύθμισις της εργασίας διά συλλογικών συμβάσεων. Διά του νόμου 281)1914 «Περί σωματείων» έπετραπή εις τώ επαγγελματικά σωματεία να συνάπτουν άμοδικά συμβάσεις εργασίας μετά προσώπων φυσικών ή νομικών, καθορίζουσας τους όρους εργασίας του έτέρου των μερών. Τέλος τό 1927 καθήρτισθη νομοσχέδιον ύποβληθέν εις την βουλήν, διά του οποίου έλαμβάνετο πρόνοια ρυθμίσεως της συλλογικής συμβάσεως εργασίας. Έν τούτοις άι προσπάθειαι αύται παρεμείναν θεωρητικά άπλώς επιδιώξεις, μόνον δε περί τώ τέλος του 1935 διά του άναγκαστικού νόμου της 16)21 Νομβρίου «Περί συλλογικών συμβάσεων εργασίας» έθειελιώθη νομοθετική εν Ελλάδα ο θεσμός των συλλογικών συμβάσεων εργασίας.

Ο θεσμός αυτός περί συλλογικών συμβάσεων εργασίας νόμος καθιέρωσε τόν προαιρετικόν καθορισμόν των όρων της συλλογικής συμβάσεως υπό των συμβαλλομένων μερών, ως ίσων προς ίσους, άνευ ουδεμιάς έπιεμβάσεως της πολιτείας, επηκολούθησεν όμως ο άναγκαστικός νόμος 99)1936 «Περί κυρώσεως συλλογικών συμβάσεων εργασίας κλπ», ο όποιος προσώδασε νομοθετικήν ισχύν εις τinas συλλογικές συμβάσεις τας όποιας επετέλειεν επί οργανώσεως εργαζομένων μη συμβληθεισών, καθιέρωσε τας άναγκαστικάς συλλογικές συμβάσεις, αποδοκούσας ούτω τόν πραγματικόν χα-

ρακτήρα των συλλογικών συμβάσεων, ως συμβάσεων έξαρτουμένων από την άμοιβαίαν συναίνεσιν των συμβαλλομένων. Περιβαλούσα όμως η πολιτεία τας συλλογικές συμβάσεις εργασίας διά νομοθετικής ισχύος, προσέδωκε πανηγυρικόν χαρακτήρα δημοσίας τάξεως εις τόν τομέα τούτον του δικαίου της εργασίας.

Κατά την περί των συλλογικών συμβάσεων ελληνικήν νομοθεσίαν η συλλογική σύμβασις εργασίας καταρτίζεται μεταξύ ενός ή πλείονων εργοδοτών, ή μιάς ή πλείονων εργοδοτικών οργανώσεων αφ' ενός και μιάς ή πλείονων οργανώσεων μισθωτών άσ' έτέρου, καθορίζει δε τους όρους οι όποιοι πρέπει να περιλαμβάνονται εν τώ ειδικώ επαγγέλματι και εν άρισμένη τοπική περιφερεία εις τας συμβάσεις εργασίας, τας όποιας συνάπτουν οι άποδεχόμενοι αυτήν.

Έξ άλλου διά της συλλογικής συμβάσεως δεν συνομολογείται παροχή ή αντίπαροχή τις, αλλά διαγράφονται τά πλαίσια και οι όροι υπό τους όποίους οι συμβαλλόμενοι ύποχρεούνται να συνάπτουν και να ήκτελούν τας άτομικές συμβάσεις εργασίας. Οι όροι αύτοι, οι όποιοι εν ουδεμιά περιπτώσει δύνανται ν' αντιστρατεύονται προς τας διατάξεις δημοσίας τάξεως εργατικών ή άλλων νόμων, δύνανται να άναφέρονται εις τας οικονομικάς ή τεχνικάς συνθήκας της εργασίας, να ρυθμίζουν τώ της ύπηρεσιακής ίεραρχίας και έσωτερικής πειθαρχίας της έπιχειρήσεως, τώ της έπιβολής προστίμων ή κρατήσεων επί των μισθών, τώ των όρων εργασίας και άναπαύσεως, κ.ά. Δύνανται να περιλαμβάνουν όρους όλοει ή επαγγελματικής κατοχυρώσεως των εις τας συμβαλλόμενας εργατικάς οργανώσεις άνηκόντων, διά της άποκλειστικής προσλήψεως αυτών παρ' των εργοδοτών, κυρίως δε να καθορίζουν κατώτατον όριον μισθού ή ήμερομισθίου.

Η σύνταξις συλλογικών συμβάσεων έσχεν εύρύτατην εφαρμογήν, ίδια κατ' την περίοδον του δικτατορικού καθεστώτος της 4ης Αυγούστου. Κατά την κατοχήν όμως και μέχρι του Οκτωβρίου 1947 έλάχισται συλλογικοί συμβάσεις συνήθησαν, άπασαι δε σχεδόν άνεφέρουτο εις τους όρους εργασίας του ειδικού επαγγέλματος, ουδέμια δε περιελάμβανε διατάξεις οικονομικού περιεχομένου. Από του Νοεμβρίου 1947 όμως, ότε υπεγράφησαν αι έθνικαι συλλογικοί συμβάσεις, διά των όποιων, καταργηθέντος του διά του άναγκαστικού νόμου 28)1944 έπιβληθέντος έξουσιαστικού διά την διοίκησιν συστήματος του καθορισμού των άποδογών των μισθωτών, άναπροσημύθησαν τά υπό τών προπολεμικών συλλογικών συμβάσεων καθορισμένα κατώτατα όρια μισθών και ήμερομισθίων, συνήθησαν πολλάί νέαί κλαδικάί συλλογικοί συμβάσεις.

Ο θεσμός των συλλογικών συμβάσεων ώλοκληρώθη διά της θεσπίσεως του άναγκ. νόμου της 16)20 Νοεμβρίου 1935 «Περί ρυθμίσεως συλλογικών διαφορών εργασίας», διά του οποίου καθορίσθη ότι πάσα διένεξις άναφερόμένη εις τους όρους ή τας συνθήκας εργασίας θεωρείται ως συλλογική διαφορά εργασίας και λύεται ύποχρεωτικώς παρ' έπιτροπής διαίτησις, άποτελουμένης εξ ίσων αριθμού μισθωτών και εργοδοτών υπό την προεδρίαν προέδρου πρωτοδικών. Αι αποφάσεις της έπιτροπής είναι ύποχρεωτικάί δι' άμφότερα τά διεστώτα μέλη. Η διάταξις αύτη άρχικώς είχε προκαλέσει την αντίδρασιν των εργατών, ως καταλύουσα τώ δικαίωμα της άπεργίας. (Βλέπε λ. Διαίτησία παρόντος Λεξικού).

Η άπασχόλησις και η άνεργία. Η μέριμνα της ελληνικής πολιτείας διά την αντιμετώπισιν της άνεργίας (βλ.λ.), η όποία ένεφανίσθη εις την Ελλάδα ύπο συγκεκριμένην μορφήν σπουδαίου οικονομικού και κοινωνικού προβλήματος μόνον μετά την λήξιν του πρώτου Παγκοσμιού πολέμου και την άτυχή έκβασιν του συνεχισθέντος Έλληνοτουρκικού πολέμου, ύπήρξεν εν πολλοίς συστηματική και μελετημένη, καίτοι ένίοτε επεκρατήσεν ο έμπειρικός και σπασμωδικός χαρακτήρ των ληφθέντων μέτρων. Η εν προκειμένω μέριμνα της ελληνικής πολιτείας εξεδηλώθη κυρίως διά μέτρων άναφερομένων κυρίως εις την ρύθμισιν της λεγομένης «άγοράς εργασίας» διά της οργανώσεως των γασφείων εύρέσεως εργασίας, προσωρισμένων να μεσολαβούν δωρεάν προς εξεύρεσιν άπασχολήσεως εις τώ στερουόμενος τιαούτην και να παρακολουθούν και διαπιστώνουν τας διακυμάνσεις της άπασχολήσεως και της άνεργίας. Εξεδηλώθη άκόμη διά μέτρων άναφερομένων εις τους περιορισμούς ως προς την άπόλυσιν των μισθωτών και τας ύπερ αυτών επαγγελματικάς κατοχυρώσεις: εις την οικονομικήν άρωγήν και, εν τισιν, εις την μετεκπαίδευσιν των άπασχολουμένων εις παραγωγικούς κλάδους, περιοδικώς υπό της άνεργίας πλητθύνουσας ή συνεπεία σταθερών τεχνικών προόδων έχοντας άνάγκην του λοιπού όλιγαριθμωτέρας εργατικής δυνάμεως και εις τήν άποσώφροσιν των τρισούτων κλάδων εις τήν έφαρμογήν του συστήματος της εκ περιτροπής εργασίας: εις τήν οικονομικήν άρωγήν των άνέργων διά της οργανώσεως και έπιτελείας της άσφαλίσεως κατά της άνεργίας: εις τήν ρύθμισιν της εισόδου εις τήν επηκράτειαν προς άπασχόλησιν άντι μισθού ή επί κέρδει άλλοδαπών.

Ειδικώτερα εξεδηλώθη η μέριμνα της πολιτείας διά της λήψεως μέτρων άναφερομένων εις τήν τοποθέτησιν εις εργασία των έφείδρων παλαιών και νέων πολυμηστών και των άνεργων και των θυμάτων πολέμου. Προεδηλώθη τέλος η λήψις μέτρων άναφερομένων εις τόν προσφορώτερον έπαγγελμα-

τικών προσανατολισμών των μαθητευομένων, την ευρύτερον και σκοπιωτέραν οργάνωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως, εἰς τὴν κατάρτισιν σχεδίων χρησιμοποίησεως τῶν διαθέσιμων ἐργατικῶν χειρῶν, τὴν οργάνωσιν καὶ ἐνίσχυσιν εὐκαιρῶν, ἰκανῶν ἵ ἀπασχολοῦν ἀνέργους, εἰς τὴν διευκόλυνσιν τῆς μετακινήσεως τῶν ἀνέργων πρὸς τὰ διαμερίσματα τῆς ἐπικρατείας, εἰς τὰ ὅποια ὑπάρχουν δυνατότητες παραγωγικῆς ἀπασχολήσεως αὐτῶν, εἰς τὴν προστασκεινὴν διεθνῶν συμφωνιῶν μετὰ τῶν ἐνδημικῶν χωρῶν, πρὸς διακανονισμὸν τῆς πρὸς αὐτὰς κινήσεως Ἑλλήνων μεταναστῶν καὶ πρὸς πληροτέραν οργάνωσιν τῆς προστασίας τούτων ἐν τῇ ξένη. Ἡ σύγχρονος κατεύθυνσις εἰς τὴν λήψιν τῶν μέτρων τούτων πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς ἀνεργίας διακρίνεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιτεύξεως τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως τῶν διαθέσιμων ἐργατικῶν χειρῶν τῆς χώρας διὰ τῆς οργάνωσεως καὶ ἐνίσχυσεως κυρίως εὐκαιρῶν ἰκανῶν ἵ ἀπασχολήσων ταύτας. Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀπέδεχθη ἡ χώρα μας διὰ τῆς θεσπίσεως τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος 399)1947 περὶ κυρώσεως πράξεως τοῦ Κυπριατικοῦ Χάρτου (Συντάγματος) τῆς Διεθνούς Ὄργανώσεως Ἐργασίας.

Ἡ τεχνικὴ ἐπαγγελματικὴ μορφώσις. Ἡ περὶ τῆς οργάνωσεως τῆς τεχνικῆς ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως διάθεσις τῆς πολιτείας, ὡς κρατικὴ ἐκδήλωσις μέτρον ἀντιμετώπισεως τῆς ἀνεργίας, δὲν δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ἔλαβε συγκεκριμένη μορφήν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐνεργοῦ ἐἰς ἄλλους τομεῖς ἐκδηλώσεως κρατικῶν μέτρων κοινωνικῆς πολιτικῆς. Ἡ οργάνωσις τῆς τεχνικῆς ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐπεζητήθη μετὰ τὴν ἐκδηλωθεῖσαν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὸν τομέα τούτον, διὰ τῆς ἰδρύσεως σχολῶν μὴ σκοπῶν τὴν κατάρτισιν ἐξειδικευμένων τεχνικῶν προσωπικῶν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς βιομηχανίας. Οὕτω μόνον, καὶ ὑπὸ τὴν στενὴν ἐννοίαν τῆς ἀντιμετώπισεως τῶν εἰς ἐξειδικευμένον τεχνικὸν προσωπικὸν ἀναγκῶν, τῆς εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐκβιομηχανίσεως εἰσελεύσεως χώρας μας καὶ τῆς ὄλων ἐπιχειρήσεων ἐξελίξεως αὐτῆς, ἐπεδιώχθη ἡ ρυθμιστικὴ τοῦ κράτους παρέμβασις. Ἡ διὰ τῆς θεσπίσεως τοῦ νόμου 5167)1931 «Περὶ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως» ἐπιδιώξις τῆς θεμελιώσεως ἀρχῶν θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς διδασκαλίας τῶν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν ἀναφερομένων ἐπιτηρῶν καὶ τεχνῶν ἢ ἐπαγγελμάτων, διὰ τῆς ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ κράτους συστάσεως ἐιδικῶν ἐπαγγελματικῶν ἐν γένει σχολῶν, σκοπῶν ἔχουσῶν τὴν κατάρτισιν ἐιδικῶν εἰς τὰς τέχναις καὶ τὰς πρακτικὰ ἐπαγγέλματα προσώπων, τὴν ἀνάγκην αὐτὴν ἐπεζητήσε νὰ καλύψῃ. Πράγματι, ἡ αὐτὰ ἐπιχειρηθεῖσα οργάνωσις τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως δὲν ἀποσκοπεῖ τὴν καταπολέμησιν τῶν αἰτίων τῆς ἀνεργίας, ἀλλὰ ἀπλῶς τὴν ἐπὶ ἐνιαίαν βάσεων καὶ ἀρχῶν θεμελιῶσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως, χωρὶς νὰ γίνεται συνδυασμὸς μετὰ τὰς ἀπαραίτητους εἰς ἐξειδικευμένον τεχνικὸν προσωπικὸν ἀνάγκας τῆς ἀπασχολήσεως καὶ ἰδίως τῶν ἐιδικωτέρων τομέων τῆς βιομηχανικῆς δράσεως. Ὑπῆρξε κατὰ ταῦτα ἡ οργάνωσις τῆς τεχνικῆς ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως μέχρι τῆς ἐνάρξεως τοῦ δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου τελείως συμπτωματικῆ.

Μετὰ τὴν λήξιν τοῦ δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου καὶ κατὰ τὴν πρὸς ἀνασυγκρότησιν τῆς χώρας καταβληθεῖσαν προσπάθειαν, κατενοήθη ἡ ἀνάγκη συστηματικῆς καὶ οὐσιαστικῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς τεχνικῆς ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως. Ἡ θεωρητικὴ ὅπως ἐν προκειμένῳ, σπρηχθεῖσα εἰς τὰ πορίσματα τῆς ἀσκηθείσης συγχρόνου πολιτικῆς ἐπὶ τῆς τεχνικῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν μάλλον προηγουμένων βιομηχανικῶν χωρῶν, συνέδρασε τὴν οργάνωσιν αὐτῆς μετὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἀπασχολήσεως καὶ μάλιστα ὡς ἐν τῶν σημαντικωτέρων μέσων διὰ τὴν ἐπιτεύξιν τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως. Ἀλλ' αἱ ἀπόψεις αὗται εὐρίσκονται εἰσὶ εἰς τὸ στάδιον τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐπεξεργασίας, μὴ καταληθῆσαι εἰς θετικὰ συμπεράσματα καὶ νομοθετικὴν θεμελιώσιν.

Ἡ ἀσφάλισις κατὰ τῆς ἀνεργίας. Ἀντιμετωπιζοῦσα κυρίως τὴν ἐποχικὴν ἀνεργίαν ἐπιδιώξεν ἀρχικῶς ἡ πολιτεία νὰ χρησιμοποίησιν τὴν ἀσφάλισιν τῆς ἀνεργίας εἰς μικρὸν τμήμα τῶν μισθῶν τῆς χώρας καὶ εἰδικώτερον ἐκείνων οἱ ὅποιοι, λόγω τῶν συνθηκῶν λειτουργίας τῶν ἐπιχειρήσεων παρὰ ταῖς ὁποίας ἀπασχολοῦντο, δὲν εἶχον ἐργασίαν καθ' ὅλον τὸ ἔτος, ἀλλὰ μόνον καθ' ὀρισμένους μῆνας αὐτοῦ. Ἡ πολιτεία δηλοῦσι ἀπέδρασε εἰς τὴν διὰ χρηρηγίσεως ἐπιδομάτων ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος τῆς ἐποχικῆς ἀνεργίας ὀρισμένων κλάδων μισθῶν. Οὕτω κατὰ τὴν πρὸ τοῦ 1940 δεκαετησέτιαν ἡ πολιτεία ἀνεγνώρισε τὴν ὑπάρξιν ἐποχικῆς ἀνεργίας εἰς τοὺς καπνεργάτας, λόγω τῆς ἐπ' ὀρισμένους μόνον μῆνας τοῦ ἔτους ἀπασχολήσεως αὐτῶν, θεσπίσασα τὴν ἀσφάλισιν τῆς ἀνεργίας τῶν καπνεργατῶν, ἐβῆς ἄμα τῇ διὰ τοῦ νομοθ. διατάγματος τῆς 11 Ἰουλίου 1925 «Περὶ ἐπεξεργασίας τοῦ κομποῦ καὶ ἀσφαλίσσεως τῶν καπνεργατῶν» συστάσει τοῦ Ταμείου ἀσφαλίσσεως καπνεργατῶν. Ὁμοίως, ἄμα τῇ διὰ τοῦ νόμου 4434)1929 συστάσει τοῦ Ταμείου ἀσφαλίσσεως μυλεργατῶν, ἠσφαλίσθησαν κατὰ τῆς ἀνεργίας οἱ μυλεργάται, μετὰ τὴν αἰτιολογίαν τῆς κατὰ τοὺς θερινούς μόνον μῆνας ἀπασχολήσεως τῶν. Οἱ ἐργάται τύπου, οἱ τυπογράφοι καὶ οἱ λιθογράφοι ἠσφαλίσθησαν κατὰ τοῦ κινδύνου τῆς ἀνεργίας εἰς τοὺς ὁμωνύμους ἀσφαλιστικούς αὐτῶν ὁργανισμούς, ἐ-

πως καὶ τὸ προσωπικὸν τῶν ἐπιχειρήσεων Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης καὶ οἱ ναυτικοὶ πράκτορες, λόγω τῆς δημιουργηθείσης σταθερᾶς ἀνεργίας εἰς τοὺς κλάδους τούτους. Εἰς ἄλλους κλάδους, ὅπως εἰς τοὺς ἐκδορεῖς σφαγείων, τοὺς ἀλλαντοποιούς, τοὺς οἰνωπνευματογόνους, τοὺς πτηνοσφαγεῖς, τοὺς ἀκροκαθαριστάς, τοὺς ὑδατοχρωματιστάς καὶ τοὺς ματακονιστάς, τοὺς ἐργατοτεχνίτας ἀκατεργάστων δερμάτων, κ.ά., ἐπιρροῆσθαι ἴδιον σύστημα ἀσφαλίσσεως κατὰ τῆς ἀνεργίας, διὰ τῆς δημιουργίας ἐιδικῶν κεφαλαίων ἢ λογαριασμῶν, προβλεπομένων ὑπὸ συλλογικῶν συμβάσεων, συναφθειῶν ἰδίως κατὰ τὸ δίσταμα τῆς τετραετίας τοῦ δικτατορικῆς καθεστώτος καὶ τῆς χρηρηγίσεως ἐπιδομάτων ἀνεργίας, τὰ ὅποια ἐξασφαλιζοῦτο κυρίως διὰ συνεισφορῶν τῶν ἐργαζομένων τοῦ ἐιδικοῦ ἐπαγγελματικοῦ κλάδου.

Τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἀσφαλίσσεως κατὰ τοῦ κινδύνου τῆς ἀνεργίας τοῦ μεγαλύτερου τμήματος τῶν μισθῶν τῆς χώρας ἐπιδιώξεν ἡ πολιτεία ἐβῆς ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς χώρας. Οὕτω διὰ τοῦ νόμου 44)1944 «Περὶ ἀσφαλίσσεως κατὰ τῆς ἀνεργίας τῶν μισθῶν τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων» εἰσηχθῆ ὁ θεσμὸς τῆς ἀσφαλίσσεως τῶν μισθῶν τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ τοῦ κινδύνου τῆς ἀνεργίας εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς τέως διοικήσεως πρωτεύουσας καὶ τὴν Ἐλευσίαν, παρασχεθείσης τῆς εὐχερείας εἰς τὸν ἀρμόδιον ὑπουργὸν ὅπως ἐπεκτείνῃ τὴν θεσπισθεῖσαν ἀσφάλισιν εἰς μισθῶν ἄλλων περιφερειῶν τῆς χώρας καὶ ἐτέρων ἐπαγγελματικῶν κλάδων, παρεῖχτο δὲ ἡ δυνατότης εἰς τὰς βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις ὅπως ἀπομακρύνουν τὸ προσωπικὸν τὸ ὅποιον ἐκρίνον ὡς πλεονάζον καὶ μὴ ἀπαραίτητον διὰ τὴν παραγωγικὴν λειτουργίαν αὐτῶν. Συγχρόνως ἐπεβάλλετο εἰς ἄραρος τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων εἰσφορά ἐκ 10% ἐπὶ τῶν συνολικῶν ἀποδοχῶν παντὸς ἠσφαλισμένου ὑπὲρ τοῦ διὰ τοῦ νόμου τούτου συσταμένου ἀσφαλιστικοῦ φορέως διὰ τῆς ἀνεργίας, τοῦ Ταμείου Ἀνεργίας. Τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ νόμου ἐκείνου στοιχεῖον ἦτο ἡ θεσπίσις τῆς ἀρχῆς τῆς μὴ λύσεως τῆς μετὰ τῆς ἐπιχειρήσεως ἐργασιακῆς σχέσεως τῶν ἀπομακρυνόμενων μισθῶν, ἀλλὰ τῆς ἀναστολῆς αὐτῆς, ἀνευ μισθοδοσίας, δι' ὀλόκληρον τὸ δίσταμα καθ' ὃ ἐτίθετο ἔκτος τῆς ὑπηρεσίας τῆς βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως ὁ μισθῶν. Ὁ αὐτὸς ἀπομακρυνόμενος μισθῶν, κατὰ τὸν νόμον, ἐδικαιούτο ἐπιδοματός ἀνεργίας, κυμαινόμενον ἀπὸ 30 ἕως 50% ἐπὶ τῶν ἀποδοχῶν αὐτοῦ, ἀνάλογος τῆς ἰδιότητος του, μέχρις ἐπαναπρολήψεώς του εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἢ τοποθετήσεώς του εἰς ἐτέραν ἀνάλογον ἐργασίαν.

Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου 44)1944 ὤν κατῆθη δυνατῆ λόγω τῆς ἐν τῷ μεταξύ ἐκρήξεως τοῦ δεκεμβριανοῦ κινήματος καὶ τῆς ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀποχωρήσεως τῆς πρώτης κυβερνήσεως ἀπελευθερώσεως. Ἡ δευτέρα μετὰ τὴν ἀπελευθερώσιν τῆς χώρας κυβερνήσις, ἀποκρούσασα τὸν νόμον 44, ἐθέσπισε νέον νομοθέτημα. Υἰεθετήσασα τὴν ἀσφάλισιν κατὰ τῆς ἀνεργίας, ἐθέσπισε τὸν νόμον 118)1945 «Περὶ ἀσφαλίσσεως κατὰ τῆς ἀνεργίας τῶν μισθῶν τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων», διὰ τοῦ ὁποίου εἰσηγήσα ταύτην εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς διὰ τοὺς μισθῶν τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, ἐπεκταθεῖσαν βραδύτερον, βάσει ἐξουσιοδοτήσεως τοῦ νόμου καὶ νέων νομοθετημάτων, ἐπὶ τῶν διοικητικῶν, ἐπαγγελματικῶν καὶ ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ εἰς ἄλλας περιφέρειας τῆς χώρας. Οὕτω, μέχρι τοῦ Μαρτίου τοῦ 1949 ἡ ἀσφάλισις κατὰ τῆς ἀνεργίας εἶχεν ἐπεκταθῆ, πλὴν τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς, εἰς τὰς περιοχὰς Βεοτίας, Βόλου, Δράμας, Ἐδέσσης, Ἡρακλείου, Θεσσαλονίκης, Καβάλας, Καλαμῶν, Καρλοβάσιου, Κερκύρας, Λαρίσης, Μήλου, Μυτιλήνης, Νάξου, Ναυσῆς, Σάμης, Πατρῶν, Πύργου, Σερφίου, Σερρών, Σίφνου, Σύρου, Τρικάλων, Χαλκίδος, Χανίων καὶ Χίου.

Ὅπως ὁ νόμος 44)1944, οὕτω καὶ ὁ ἀντικαταστήσας αὐτὸν νόμος 118)1945, εἰς τὸν ὅποιον περιελήθησαν αἱ πλείστοι τῶν διατάξεων ἐκείνου, ἐθεμελιώθη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ συνδυασμοῦ τῆς ἀσφαλίσσεως κατὰ τῆς ἀνεργίας μετὰ τὴν οργάνωσιν τῆς ἀπασχολήσεως διὰ τοῦ ἔλεγχου καὶ τῆς παρακολουθήσεως αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐξασφαλίσσεως τῶν μέσων συντηρήσεως εἰς τοὺς καθιστομένους ἀνέργους διὰ τῆς παροχῆς ἐπιδοματος ἀνεργίας, καίτοι διὰ τοῦ νόμου 118 καθωρίσθη ὀρισμένον χρονικὸν δίσταμα ἐπιδοτήσεως. Ἡ βασικὴ ὁμως διαφορά μετὰ τῶν δύο τούτων νομοθετημάτων ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ὁ μὲν νόμος 44 καθιέρωσε τὴν ἀρχὴν τῆς καταστάσεως διαθεσιμότητος τοῦ πλεονάζοντος τμήματος τοῦ προσωπικοῦ τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, συνεπαγομένη ἀναστολήν τῆς μισθοδοσίας, ἀνευ λύσεως τῆς ἐργασιακῆς σχέσεως, εἰ μὴ τῆς συμβαθείσης τοῦ ἀπομακρυνόμενου μισθῶν, ὁ δὲ νόμος 118, ἀποκρούσας τὴν ἀρχὴν τῆς μὴ λύσεως τῆς ἐργασιακῆς σχέσεως, καθιέρωσε τὴν λύσιν ταύτην διὰ καταγωγῆς τῆς συμβάσεως ἐργασίας, προσθεῖς τυπικὰς τιμὰς διατυπώσεως εἰς τὴν διαδικασία τῆς ἀπολύσεως, ἐπὶ πλέον τῶν ὀφιστομένων κατὰ τὸν νόμον 2112 τοῦ 1920. Οὐχ ἕρπον, ἐπέτρεψε τὴν, ἀντὶ καταγωγῆς τῆς συμβάσεως ἐργασίας, θέσιν εἰς διαθεσιμότητα ὅλου ἢ μέρους τοῦ προσωπικοῦ ἐπὶ τριμηνῶν κατ' ἀνάστατον δριον, διὰ τῆς εἰς αὐτὸ καταβολῆς τοῦ ἡμίσεως τῶν πλήρων ἀποδοχῶν. Πάντως εἰς ἀμφότερα τὰ νομοθετήματα ἐτίθη ὡς ὑποχρέωσις τῶν ἐπιχειρήσεων ἡ διὰ τῶν γραφείων εὐρέσεως ἐργασίας πλήρως τῶν εἰς προσωπικὸν νέων ἀναγκῶν αὐτῶν, ἐκ τῶν ἐπιδοτουμένων ἀνέργων τοῦ ταμείου ἀνεργίας.

Ἡ ἐργασία τῶν ἀλλοδαπῶν καὶ ἡ μετανάστευσις. Διὰ λόγους γενικωτέρου κοινωνικοῦ

συμφέροντος και προς παρεμπόδιση συναγωνισμού των Έλλήνων εργαζομένων, ήδη από το 1929 η εργασία των άλλοδαπών υπήχθη εις την διάκριση της διοικητικής λειτουργίας, απαγορευθείσα της εργασίας ούτων άνευ προηγουμένης άδειας του υπουργείου των Έσωτερικών. Περαιτέρω η πολιτεία εν τη προσπάθειά αυτή δια των άρτίωτερον δικαιονομισμών και την ρύθμισιν της άποσχολήσεως επί τώ τέλει της άπορροήσεως των άνεργων Έλλήνων εργαζομένων, υπήγαγε την εργασία των άλλοδαπών και εις την διοικητικήν εξουσίαν της άσκήσεως τών έλεγχων και την εποπτεϊαν κρατικής άρχης, απαγορεύσασα την εργασία των άλλοδαπών δια τών νόμων 5288)1931 και 5598)1932 εις τούς μη έφωδιασμένους δι' άδειας του υπουργείου Έθνικής Οικονομίας (νυν υπουργείου Έργασίας).

Ο κύκλος των προς αντιμετώπισιν της εργασίας μέτρων κλείει δια της νομοθετικής προνοίας της πολιτείας επί της προς διακανονισμού της κινήσεως προς τας ένδημικάς χώρας των μεταναστών πολιτικής, η έποια όμως δεν δύναται να λεχθή ότι απέδωκε σοβαρά αποτελέσματα. Αι άπογορευσεις της εισδοχής μεταναστών, αι τεθείσαι πρό του δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου (1939—1944) από τας άλλοτε ένδημικάς χώρας και η έλλειψις ειδικών, καθορίζουσα την κίνησιν και την εργασία των μεταναστών μετά των μετά τον τελευταίον Παγκόσμιον πόλεμον καταστρασών ένδημικών χωρών, τέλος όμως οι βαρείς ήσοι εργασίας υπ' ούς έγινόντο δεκτοί οι Έλληνες μετανάσται εις τας χώρας ταύτας, δεν κατέστη δυνατόν να δώσουν λύσιν τινά εις τώ έλληνικό πρόβλημα της άνεργίας. Συνεπώς, ως μέτρον προς αντιμετώπισιν της άνεργίας η μεταναστευσις Έλλήνων εργαζομένων εις ένδημικάς χώρας υπήρξεν άνευ θετικού αποτελέσματος.

(Περί της κρινωικής άσφαλίσεως εν Ελλάδι βλέπε Λέξιν Κοινωνική Άσφάλισις).

Γιάκ. Θ. Πολυκράτης

Η Έργατική Έστία

Η έντονος διεθνής κίνησις, η όποια εξεδηλώθη μετά των Α' Παγκόσμιον πόλεμον δια τών συντομισμών των προσπαθειών προς καλύτεραν χρησιμοποίησιν των ώρών άναπαύσεως των εργαζομένων, εφάνε άπήχησιν και εις την Ελλάδα, όπου έζητήθη η λήψις νομοθετικών μέτρων, τεινόντων εις την διευκόλυνσιν της επίτυχιος των σχετικών προσπαθειών. Υπό τώ πνεύμα τούτο άπεκρυταλλάχθησαν ώρισμένοι άπόψεις, αι όποιαι διετυπώθησαν εις νομοετήματα. Ούτω, από του 1931 δια του νόμου 5204 προβλέπετο η ίδρυσις της Έργατικής Έστίας, ως οργανισμού δημοσίου δικαίου, της όποιος σκοπός ώριζετο η ένίσχυσις των εργαζομένων εν τη επίδοξί της οικονομικής και ήθικης προαγωγής της τάξεως των. Ειδικώτερον ώριζετο ότι προς έκτέλεσιν τού έγγου της η Έργατική Έστία : α) άνεγειρει κτίρια προς έγκατάστασιν εν αύταίς των επαγγελματικών οργανώσεων της εργατικής τάξεως, των όποιων οι σκοποί και η δράσις δεν άντικεινται εις τούς ισχύοντας νόμους, και β) έφ' όσον μετά την άνεγερσιν κτιρίων αι εκ της περιουσίας αυτών πάσσοις έπιτρέπουσι, τούτο, ένισχύει ταιότητας οργανώσεως προς καλύτεραν επίδοξιν των σκοπών των η αναλαμβάνει η έπικουρεί προσπαθείαν τεινύσας εις την διαπαιδαγώγησιν, μόρφωσιν η ψυχαγωγίαν της τάξεως των εργαζομένων της χώρας. Τέλος δια την αντιμετώπισιν των προς επίτευσιν των σκοπών του ίδιου οργανισμού απαιτούμενων δαπανών προβλέπετο έφ' άποδ εισφορά του δημοσίου και τά πραγματοποιούμενα έξοδα εκ χρηματικών ποινών η προστίμων, έπιβαλλομένων κατ' έφαρμογήν των ποινικών διατάξεων της εργατικής νομοθεσίας.

Η ταιούτη όμως κρατική μέριμνα δεν κατέστη τότε δυνατόν να διέλθω τά θεωρητικά νομοθετικά πλαίσια και να φθάση εις τώ πρακτικό πεδίο. Ούτε και νεότερα προσπάθεια, εκδηλωθείσα τώ 1935 δια του ίδιου νόμου του πρώτου θνησιγενούς υπουργείου Έργασίας, όπου προβλέπετο ειδικόν τμήμα μετεργασιακής προστασίας των εργαζομένων με την αρμοδιότητα της βελτίωσης των όρων οικήσεως των εργαζομένων και της εξασφαλίσεως μετεργασιακής άνωψυχής αυτών, έπρόλαβε να ορέη θετικών τι αποτελέσματα. Μόνον υπό τώ καθεστώς της δικτατορίας και μάλιστα από των πρώτων ημερών της επίδοξης αυτού, οι υπό του νόμου 5204 του 1931 τεθέντες σκοποί ήρασαν να βλέπων τώ φώς της πραγματοποιήσεως. Την 31 Αύγουστου 1936 έδημοσιεύθη ο άναγκ. νόμος 96 «Περί τροποποιήσεως του νόμου 5204 περί ίδρύσεως Έργατικής Έστίας», δια του όποιου καθορίσθη ο τρόπος της αγοράς ακινήτων δια την έγκατάστασιν επαγγελματικών οργανώσεων εις τας Αθήνας, Πειραιά, Θεσσαλονικην, Πάτρας, Βόλου και Καβάλας, ενώ συγχρότως έτίθετο εις έφαρμογήν μόλις τότε ο ίδιου νόμου της Έργατικής Έστίας νόμος, δια της έμέρους συγκροτήσεως της πρώτης διοικήσεως και της ένάρξεως λειτουργίας αυτής. Τηθείση εν λειτουργία της Έργατικής Έστίας, έπραγματοποιήθη η αγορά ακινήτων αυτής εις τας Αθήνας, όπου έστεγάσθησαν τα αυτόθι εργατικά κέντρα μετά των εργατικών επαγγελματικών οργανώσεων. Έπικρατούσθη τώ 1937 ο προς βελτίωσιν της λειτουργίας του οργανισμού άναγκ. νόμος 667 «Περί τροποποιήσεως των περί Έργατικής Έστίας διατάξεων» και η κωδικοποίησις της σχετικής νομοθεσίας, ενώ

παράλληλος δια του άναγκ. νόμου 606)1937 «Περί καθιερώσεως εβδομάδος εργατικής άμίλλης και ήμερας έορτασμού της εργασίας», καθιερούτο η έρευνα των συντελεστών της κατ' έκαστον έτος έπιτευχθείσας βελτιώσεως της ένδημικής παραγωγής από άπόψεως εργατικής και εργοδοτικής συμβολής και η άπνομή των προσηκουσών τιμών εις την εργασία εν τη ένδημική, ιδεολογική και πραγματική αύτης έννοία λαμβανόμενη». Ο νόμος αυτός άνέθεσεν εις την Έργατικήν Έστίαν ειδικώτερον την παρακολούθησιν της εργατικής άποδοτικότητας, την διαργάνωσιν έορτών, έκδρομών και εν γενει ψυχαγωγικών των έργοτών συγκεντρώσεων εις τά κέντρα αύτης η εις τώ ύπαιθρον, την διοργάνωσιν έκθέσεων σχετικών με την εργασία και τέλος την προκήρυξιν επάθλων και την άπνομήν αναμησικών μεταλλίων και γρηματικών βραβείων εις εργάτας, υπαλλήλους η διάδοξ αυτών.

Βάσει της νομοθεσίας αυτής άργαυούτο κατ' έτος, μέχρι του 1940, η έβδομάς της εργατικής άμίλλης, κατά την όποιαν έλάμβανε χώραν η προβλεπόμενη άπνομή ήθικών και ήθικών τιμών εις την εργασία, εν τώ προσώπώ των κρινόμενων ως άποδοτικώτερον έργοτών, ομάδων αυτών η του προσωπικού άλλολήρων έπιχειρήσεων, διοργανούντο έκδρομαί έντός και έκτός της Ελλάδος θεατρικά παραστάσεις, συναυλίες και αθλητικά εργατικά ομάδες. Τότε άργαυούθη και η έκθεσις «Χαρά και Έργασία» τώ 1938 εις τώ Ζάππειον των Αθηνών. Έξ άλλου ίδρύθησαν εις τας Αθήνας δύο κέντρα ψυχαγωγίας εργαζομένων: τώ κέντρον Έργαζομένων Νέων και τώ κέντρον Έργαζομένου Κοριτσιού. Όταν δ' έπικρατούσθη η επέκτασις των σκοπών της Έργατικής Έστίας δια του άναγκ. νόμου 1688)1939, δια του όποιου παρεσχθή η ένέργεια εις αύτην να προήθ, προς μόρφωσιν, διαπαιδαγώγησιν, άνωψυχην και καλύτερον χρησιμοποίησιν των ώρών σχολής των εργαζομένων, εις έκδοσιν έντύπων και περιοδικών και όργάνωσιν εργατικών χορωδιών, τμημάτων μουσικής και κινηματογραφικών και θεατρικών παραστάσεων, ως και να ένισχύη αναλόγως προσπαθείας άλλων όργανισμών η προσώπων φυσικών η νομικών και να μετέχη διεθνών συνεδρίων συναμών με τούς σκοπούς αυτούς, ούδέν των διαγραφεύτων νέων σκοπών παρέλειψε. Πράγματι, η Έργατική Έστία προέβη εις την έκδοσιν βιωμένου μηνιαίου περιοδικού, τώ όποιον, διακόψαν την έκδοσιν του κατά την Ιταλογερμανικήν κατοχήν, (1941—44), επαιέλαβε τμηκτικώς ταύτην μετά την άπελευθέρωσιν. Επίσης προέβη εις την συγκρότησιν δύο άπαραμίλλων εργατικών χορωδιών εις Αθήνας και Θεσσαλονικην, υπό των διεύθυνσιν προσώπων έχόντων προέλευσιν εκ της εργατικής τάξεως, κατήρτισεν όργανο φιλαρμονικόν, διοργάνωσεν επίτυγές εργατικά και κινηματογραφικά παραστάσεις και μετέσχε της διεθνούς ένθίσεως «Χαρά και Έργασία» του Βουκουρεστίου τώ 1939, όπου και άπέστειλεν ύπερπεντακοσίους εργάτας και υπαλλήλους.

Γενικώς η μετεργασιακή προστασία των εργαζομένων άπετέλεσεν ένα εκ των σημαντικώτερον τομέων εις τούς όποιους εξεδηλώθη η φροντις του δικτατορικού καθεστώτος. Ως ήτο φυσικός όμως, λόγω της ολοκληρωτικής αυτού μορφής, παρουσιάσε την έλλειψιν από την άλλη όργανωσιν του σταίχειού της κατ' έλευθέρων δούλων συμμετοχής των εργαζομένων εις την προσεορθείσων ψυχαγωγίαν, τώ όποιον διέπτε τώ όλον πνεύμα του ίδιου νόμου της Έργατικής Έστίας νόμου.

Δια την κατοκικήν περίοδον δεν δύναται να γίνη λόγος περί μετεργασιακής προστασίας των εργαζομένων.

Μετά την άπελευθέρωσιν όμως της χώρας αι προσπάθειαι δια την επίτευξιν των σκοπών της Έργατικής Έστίας επανέληθησαν. Η πολιτεία, ένδεκα μήνας μετ' αύτην, επανέγελται δια νομοθετήματος, δια του άναγκ. νόμου 560)1945 «Περί οργανισμού του υπουργείου Έργασίας» την διεύθυνσιν της συμμετοχής των οικονομικών άσθενεστέρων εις τώ ήλικα και πνευματικά άγαθά του πολιτισμού και την ύποδοχήσιν των εργαζομένων εις τώ να χρησιμοποιούν επωφελέως, άλλα κατ' έλευθέρων θούλησιν, τών καθημερινών χρόνον σχολής των και τας παρεχομένας εις αυτούς κατ' έτος άδειας άπνοιας, δια κέντρον ψυχαγωγίας, βιβλιοθήκων, λεσχών, έκδρομών, διαλέξεων, θεαμάτων, θερινών διαμονών εις έξογας και λουτροπόλεις. Παρά τας αντιξώδους διε περιστάσεις, η Έργατική Έστία ήδυνήθη να άνταποκριθή εις τας άνωτερείσας αυτή νέας προσποθείας δια της έισργανώσεως ίδιου θερινών εργατικών κατασκήψεων και έκδρομών.

Οι συνεταιρισμοί και η οίκοσις των εργαζομένων

Ούχι όλιγώτερον σημαντικοί τομείς δια την παραγωγή κρατικής προστασίας προς τούς εργαζομένους, οι όποιοι περικλείονται εις τώ πλαίσια της μετεργασιακής η έρω εργασιακής προστασίας, είναι οι άνοφεοίμενοι εις την όργάνωσιν των συνεταιρισμών, δια της ουστηματικής διαδόσεως μεταξύ των εργαζομένων του συνεταιριστικού πνεύματος και εις την έφαρμογήν μέτρων άποσκοπούτων την εξασφάλισιν της οικήσεως αυτών.

Είναι γνωστόν ότι δια της κερδοσκοπικής έκμεταλλεύσεως την όποιαν ύφίστανται συνήθως οι ει- μικρός ποσότητας άγοράζοντες τά είδη πρώτης ανάγκης μισθωτοί εκ του λιανικού έμπορίου έπέρχεται μείωσις της άγοραστικής δυνάμε-

ως του μισθού αυτών. Έντεθεν η πολιτεία, η οποία ήδη από το 1914 θέσπισε το πρώτον εις την Ελλάδα δια του νόμου 602 περί συνεταιρισμών των θεσμών των συνεταιρισμών, ακριβώς δια ν' αποσοβήση η να μείωση την κερδοσκοπική εκμετάλλευσιν του κοινού και των μικρών παραγωγών από το λιανικό εμπόριον, επεδίωξε, μετά την λήξιν του Β' κυρίας Παγκοσμίου πολέμου, να συστηματοποιήσῃ, ως μέτρον οικονομικῆς ἐπισχύσεως των εργαζομένων, τὴν διδασίαν του συνεταιριστικῆς πνεύματος μεταξύ αυτών, να φροντίσῃ διὰ τὴν ὀργάνωσιν των πάσης φύσεως ἀστικῶν συνεταιρισμῶν καὶ συνεργατικῶν καὶ νὰ ἀσκήσῃ τὸν ἐλεγχον καὶ τὴν ἐποπτείαν ἐπὶ τούτων διὰ τοῦ ἀρμοδίου ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς μέτρων κοινωνικῆς πολιτικῆς ὑπουργείου.

Ἐν τούτοις ἡ συνεταιριστικὴ ὄρασις των εργαζομένων δὲν δύνανται νὰ ἐπιδείξῃ σοβαρὰν ἀνάπτυξιν, εἰμὴ μόνον ὅπου αὐτὴ ἐξεδηλώθη ὑπὸ τὴν μορφήν των συνεργατικῶν. Οἱ συνεταιρισμοὶ των μισθωτῶν, ὑπὸ τὴν μορφήν των προμηθευτικῶν καὶ καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν, ἐμφανίζουσι τὸ χαρακτηριστικὸν στοιχείον τῆς προσωρινότητος καὶ τῆς ἀσυστηματοποιήτου ὀργανώσεως. Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι ἀνεόησαν πάντοτε εἰς τὰς πολεμικὰς καὶ μεταπολεμικὰς περιόδους, ὡς μέτρον ἀπελπίσεως διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς ἐκ τῆς σπάνισης των εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης ὑπερβολικῆς ἀναμώσεως τῆς τιμῆς αυτών καὶ τῆς ἐπιδιώξεως τῆς ἀπ' εὐθείας ἐκ των παραγωγικῶν πηγῶν προμηθείας των ἐλλειπόντων τούτων εἰδῶν. Καθίσταται ὅθεν ἐμφανῆς ἡ ἀμφίβολος ἐπιτυχία τῆς πραγματοποιήσεως των ὑπὸ των συνεταιρισμῶν τούτων ἐπιδιωκομένων σκοπῶν, ἀλλὰ καὶ των γενικωτέρων σκοπῶν τῆς συνεταιριστικῆς ὀργανώσεως. Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι συντόμως ὑφίστανται τὸν ἐκ των ἀπογοητεύσεων μαρτυρῶν, ὅσα δ' ὡς παρέλθουν αἱ ἀνάμολοι συνθηκαί, αἱ ὅποιαι προέκλεσαν τὴν ἰδρύσιν αυτών, περιπίπτουσι εἰς τελείαν ἀδράνειαν καὶ τελικῶς διαλύονται. Μοναδικὴν ἴσως ἐξαιρέσιν συνεταιρισμῶν εργαζομένων, μὴ ἐμφανίζοντος τὸν προσωρινὸν χαρακτῆρα ἀντιμετωπίσεως των ἀναγκῶν μιᾶς ἀνωμαλῆς χρονικῆς περιόδου, ἀπέτελεσαν ὁ προμηθευτικὸς καὶ καταναλωτικὸς συνεταιρισμὸς των ὑπαλλήλων τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, ὁ ὁποῖος λειτουργεῖ ὑπὸ μορφήν μεγάλης ἐπιχειρήσεως ἀπὸ τοῦ 1918 συνεχῶς, ἐπιτυγχάνων ἀπὸ πάσης ἀπόψεως τοὺς συνεταιριστικoὺς αὐτοῦ σκοποὺς.

Ἡ οἰκίσις των μισθωτῶν ἀπασχόλησεν ὡσαύτως τὴν πολιτείαν πολλάκις. Ἡ μέριμνα ὅμως αὐτῆς ἐπὶ τοῦ τομέως τούτου ἐξεδηλώθη κυρίως διὰ τῆς λήψεως ἐξαιρετικῶν μέτρων κατὰ τὴν ἀναγκαστικὴν ὑπὸ τοῦ κράτους ρύθμισιν των συμβολικῶν μισθωτικῶν σχέσεων ἐπὶ ἀκινήτων, εἰς τὰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἐπεβλήθη αὕτη. Οὕτω καὶ κατὰ τὸν Α' Παγκόσμιον πόλεμον καὶ κατὰ τὸν Β', ὅτε, ἐκ τῆς δημιουργηθείσης ἐλλείψεως στέγης, ἐπεβλήθη τὸ ἐνοικιοστάσιον καὶ περιορίσθη ἡ ἀνεστάλη νὸ δικαίωμα τοῦ ἐκμισθωτοῦ ἐπὶ τῆς καταγγελίας τῆς μισθωτικῆς σχέσεως, ἐλήφθησαν ἐξαιρετικὰ μέτρα προστασίας τῆς κατοικίας των ἀντὶ μισθοῦ εργαζομένων.

Ἡ κρατικὴ ὅμως μέριμνα δὲν ἐπεξετάθη πέραν τῆς ἐνοικιοστασιακῆς προστασίας των εργαζομένων. Οὐδέποτε ἀπέτελεσε σοβαρὰν φροντίδα τῆς πολιτείας ἡ ἐξασφάλισις ἰδιοκτητῶν οἰκιῶν διὰ τοὺς εργαζομένους. Ἐξαιρέσιν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἀπέτελεσαν ἡ κατὰ τὸ 1940, πρωτοβουλία τοῦ τότε ὑπουργοῦ Ἐργασίας Ἐρ. Δημητράτου, χορηγήσας διὰ τοῦ Ἰδρύματος των Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων δανείου πρὸς δύο συσταθέντας ὑπὸ ἐργατικῶν στελεχῶν κυρίως οἰκοδομικοῦς συνεταιρισμοὺς, ἐπὶ σκοπῶ ἀγορᾶς κατοικίας. Ἄλλ' ἡ περίπτωσις αὕτη ὑπῆρξε μοναδικὴ καὶ ἐντελῶς συμπτωματικὴ, ἀμφῶρα δὲ ἐλαχίστους ἐργάτας καὶ ὑπαλλήλους.

Ἡ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐπὶ τῆς οἰκίσεως των εργαζομένων κρατικὴ προσπάθεια περιορίσθη καὶ πάλιν εἰς θεωρητικὰς ἐκδηλώσεις. Ὁ ἀναγκ. νόμος 560(1945) προβλέπει τὴν διεξαγωγὴν ἐρευνῶν ἐπὶ των συνθηκῶν στεγασεως των εργαζομένων καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τῆς ἐφαρμογῆς μέτρων ἰκανῶν νὰ δελτιώσωσι τὰς ἐκάστοτε συνθήκας τοῦ οἰκισμοῦ των ἀντὶ μισθοῦ εργαζομένων ἢ ν' ἀσφαλίζουσι εἰς τούτους κατάλληλον καὶ εὐθηλὴν ἰδιοκτητῶν ἢ ἐπ' ἐνοικία κατοικίαν, ὁ δὲ νόμος 46(1946) περί οἰκοδομικῶν ἐργατικῶν κατοικιῶν, νοσηλευτικῶν καὶ υγιεινομικῶν καταστημάτων κλπ., προβλέπει τὴν διάθεσιν μέρους των ἀποθεματικῶν κεφαλαίων τοῦ Ταμείου Ἀπεργίας διὰ τὴν οἰκοδομίαν ἐργατικῶν κατοικιῶν. Εἰς τὴν εἰσηγητικὴν μάλιστα ἐκθεσιν τοῦ κατατεθέντος εἰς τὴν βουλὴν νομοσχεδίου τονίζεται ἡ ἐκδόσις καὶ τερασία κοινωνικὴ σημασία καὶ σκοπιμότης, τὴν ὅποιαν ἐνέχει ἡ ἀπόκτησις ἰδιοκτητῶν κατοικιῶν ἐκ μέρους των μισθωτῶν καὶ ἰδία των εργατῶν. «Διὰ τοῦ θεσμοῦ, ἀναγράφεται ἐν τῇ ἐκθέσει, τῆς ἰδιοκτητοῦ κατοικίας ἐπιδιώκεται, ἀλλὰ καὶ ἐπιτυγχάνεται ἀσφαλῶς ἡ νοικοκυροποίησις των προλεταρίων, σκοπὸς ὅστις ἐμπέτει εἰς τὰς ἐπιδιώξεις τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς ὡς αὕτη διεμορφώθη μετὰ των πόλεμον. Ἡ πολιτικὴ ὑπὲρ τῆς ἐργατικῆς κατοικίας, ἐκδηλώσιν καὶ ἀπαρχὴν τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ τὸ παρὸν νομοσχεδίον, νομίζομεν ὅτι πρέπει ν' ἀποτελέσῃ ὑψικείμενον ἰσχυρότερον μέρμης ἐκ μέρους τοῦ κράτους, διότι ὁ θεσμὸς τῆς ἰδιοκτησίας ἀνταποκρίνεται καὶ ἰκανοποιεῖ ἕνα των βασικῶν ἐνοτήτων τοῦ ἀτόμου καὶ εἶναι συγχρόνως θεσμὸς τάξεως καὶ δημοκρατίας». Ἄλλ' ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου τούτου προσέκομεν

εἰς αὐτὴν τὴν οἰκονομίαν τῆς κατασκευῆς των διατάξεων αὐτοῦ, ἰδίως ἐκείνης κατὰ τὴν ὅποιαν αἱ προϋποθέσεις καὶ ἡ διαδικασία τῆς παραχωρήσεως των κατοικιῶν παραπέμπονται εἰς εἰδικὸν νόμον, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπίθανον ἂν θὰ ἐκδοθῆ ποτὲ.

Σημειωτέον τέλος ὅτι εἰς τὸ βάσει τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ καταρτίσθεν σχέδιον ἀνασυγκροτήσεως τῆς χώρας περιλαμβάνεται καὶ ἡ οἰκοδομικὴ ἐργατικῶν κατοικιῶν.

Εἶναι φυσικὸν ὅμως εἶναι αἱ σχετικαὶ μετὰ τὴν οἰκίσιν των ἀντὶ μισθοῦ εργαζομένων προσπάθειαι, μετὰ τὴν λήξιν μιᾶς πρωτοφανοῦς παγκοσμίου συρράξεως καὶ τὴν μετ' αὐτὴν συνέχισιν μιᾶς μακροχρόνου ἐσωτερικῆς ἐμπολέμου καταστάσεως, νὰ παραμένουν ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἀπραγματοποιήτοι.

Ἰ. ἄκ. Θ. Πολυκράτης

ΠΙΝΑΞ (*)

των εἰς τὴν δύναντιν τῆς Γενικῆς Συνομοσπονδίας των Ἐργατῶν Ἑλλάδος ὑπαγομένων ἐργατικῶν κέντρων, (Κάθετος ἐκπρὸςώπησις):

1. Ἀγρινίου	33. Κυπαρισσίας
2. Ἀθηνῶν	34. Λαμίας
3. Αἰγίου	35. Λαοίσις
4. Ἀλεξανδρουπόλεως.	36. Λαοθίου
5. Ἀλυσοῦ	37. Λαυρίου
6. Ἀμαλιάδος	38. Λεβαδείας
7. Ἀμφικλείας	39. Λέσβου.
8. Ἄργους	40. Λευκάδος
9. Ἄρτης	41. Λουτρακίου.
10. Βεροίας	42. Μεγάρων
11. Βόλου	43. Μεσολογγίου.
12. Γυθείου	44. Μεσσηνίας
13. Δράμας	45. Ναούσης
14. Ἐδέσσης.	46. Ναυπλίου
15. Ἐλευσίνους.	47. Νιγρίτης
16. Ζακύνθου	48. Εἰάνθης
17. Ἡρακλείου	49. Πατρῶν
18. Θεσσαλονίκης	50. Πειραιῶς.
19. Θηβῶν	51. Πρεβέζης
20. Ἰωαννίνων	52. Πύργου
21. Καβάλας	53. Ρεθύμνου
22. Καλαμών	54. Ρόδου
23. Καρδίτσας	55. Σάμου.
24. Κατερίνης	56. Σερρών
25. Κερκίρας	57. Σπάρτης
26. Κεφαλληνίας	58. Τρικάλων
27. Κιάτου	59. Τριπόλεως
28. Κιλκίς	60. Φλωρίνης
29. Κοζάνης	61. Χαλκίδος
30. Κομοτηνῆς	62. Χανίων
31. Κορίνθου.	63. Χίου.
32. Κυκλάδων	

ΠΙΝΑΞ

των εἰς τὴν δύναντιν τῆς Γενικῆς Συνομοσπονδίας των Ἐργατῶν Ἑλλάδος ὑπαγομένων ὁμοσπονδιῶν ὁμοιοεπαγγελματικῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων (Ὅριζόντιος ἐκπρὸςώπησις):

1. Πανελληνίος ὁμοσπονδία ἀρτεργατῶν.
2. Πανελληνίος ὁμοσπονδία ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων ἐπιστιμοῦ.
3. Πανελληνίος κεντρικὴ ὁμοσπονδία.
4. Πανελληνίος ὁμοσπονδία πρακτικῶν μηχανικῶν.
5. Πανελληνίος ναυτικὴ ὁμοσπονδία.
6. Πανελληνίος ὁμοσπονδία σιδηροδρομικῶν.
7. Πανελληνίος ὁμοσπονδία συναξαίουκῶν σιδηρῶν.
8. Ὅμοσπονδία φορτοκεραυρωτῶν Ἑλλάδος.
9. Πανελληνίος ὁμοσπονδία ἐργατῶν, τεχνιτῶν καὶ ὑπαλλήλων χημικῆς βιομηχανίας καὶ υγιεινῆς

Αἱ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ.

Ἡ σύστασις ὀργανώσεων ἐπαγγελματιῶν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν μετὰ των ἱερῶν ἀγῶνα τοῦ 1821 Ἑλλάδα, μὴ

(*) Περί τοῦ συνδικαλισμοῦ καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος εἰς τὴν Ἑλλάδα βλέπε λ. Συνδικαλισμὸς καὶ Σωματεῖος.

λαβούσα εξ αρχής την σημερινή αυτή μορφή, είναι παλαιά και ανανταί εις τα πρώτα μεταπελευθερωτικά έτη. Αι οργανώσεις αυτές των επαγγελματιών περιελάμβανον επαγγελματίες διαφόρων κατηγοριών επαγγελματιών, ως και εργοδότες και εργαζόμενοι, απέβλεπον δέ κατά το πλείστον εις φιλανθρωπικούς και άλλα λαοφιλτικούς σκοπούς, ένκειμένους εις την άρσιν των άπόρων μελών αυτών και των οικουμένων των εις περίπτωσιν άσθενείας ή θανάτου. Οργανώσεις επαγγελματιών άποσκοπούσαι εις καθαρώς επαγγελματικούς σκοπούς ένεστανίσθησαν πολύ βραδύτερον. Σοβαρά κινήσεις διά την σύστασιν οργανώσεων επαγγελματιών με σκοπούς άποβλέποντας εις την βελτίωσιν της θέσεως του επαγγέλματος αυτών και την επίδιωξιν επαγγελματικών διεκδικήσεων παρουσιάζεται μόνον κατά τα πρώτα έτη του 20ού αιώνα. Τότε πραγματοποιείται ή ίδρυσιν επαγγελματικών οργανώσεων με σκοπούς επαγγελματικής βελτιώσεως και αλλοίως όμοιοεπαγγελματικών οργανώσεων με συμμετοχήν μόνον εργοδοτών επαγγελματιών του αυτού επαγγέλματος, ενώ σχεδόν συγχρόνως συνιστάται εις την πρωτεύουσαν του κράτους ή πρώτη ένωσις επαγγελματικών σωματείων 'Αθηνών και Πειραιώς υπό τον τίτλον «Σύνδεσμος Συντεχνιών και Σωματείων 'Αθηνών—Πειραιώς». Ο Σύνδεσμος αυτός περιλαμβάνει έν συνόλω 50 επαγγελματικά και βιοτεχνικά σωματεία και συντεχνίας των 'Αθηνών και του Πειραιώς, αριθμούσας περί τα 30.000 μέλη, ένεφάνισε δέ σημαντικήν δράσιν κατά τα έτη 1905—1910 διά της ενεργού συμμετοχής αυτού εις την συντελουμένη σύγχρονον πολιτικήν και κοινωνικήν ανόρθωσιν και της οργανώσεως του πανδημου έν 'Αθήναις συλλαλητηρίου της 14 Σεπτεμβρίου του 1909. Η δράσις του συνδέσμου συνεχίσθη και κατά τα επόμενα έτη, κοίται λόγω των Βαλκανικών πολέμων περιορισμένη, μέχρις ου ή κατά το 1914 ψήφισις του νόμου 281 περί σωματείων έδεικεν εύρειαν δυνατότητα εις τους καθ' έκαστον επαγγελματικούς κλάδους προς ίδρυσιν σωματείων διά την επίδιωξιν των επαγγελματικών αυτών διεκδικήσεων και την προάσπισιν των συμφερόντων των. Έκτοτε ή οργανώσις των επαγγελματιών σημειώνει σταθεράν εξέλιξιν και ανάπτυξιν, εκδηλούται δέ εις μεγαλύτερας εκτάσεις συνεργασίας διά της συμπήξεως ανωτέρων περιφερειακών και όμοιοεπαγγελματικών ένώσεων, επίδικουσών την προάσπισιν των γενικωτέρων συμφερόντων της επαγγελματικής και βιοτεχνικής τάξεως.

Το 1919 αντιπρόσωποι των έν 'Αθήναις και Πειραιεί επαγγελματικών και βιοτεχνικών σωματείων συνέστησαν την «Ένωσιν των Συντεχνιών και Σωματείων εργοδοτών της Ελλάδος». Η διοίκησις αυτής κατέβαλε μεγάλας προσπάθειάς εις διά την ανάπτυξιν της ίδιαις της σωματειακής ενώσεως μεταξύ των επαγγελματιών και βιοτεχνών των επαρχιακών πόλεων, τον Μάϊου δε του 1920 συνεκάλει εις 'Αθήνας το Α' πανεπαγγελματικόν συνέδριον εις το όποιον αντιπροσωπεύθησαν υπέρ τα 150 επαγγελματικά σωματεία 'Αθηνών, Πειραιώς και επαρχιών. Έν ταύταις τα έπιτευχθέντα έν τώ συνέδριω εκείνω αποτελέσματα δέν υπήρξαν ικανοποιητικά, μετά μακράς δέ διαπραγματεύσεως άπεφασίσθη ή σύγκλησις νέου συνεδρίου. Πράγματι τον Οκτώβριον του 1921 συνεκλήθη συνέδριον εις 'Αθήνας, εις το όποιον αντιπροσωπεύθησαν επαγγελματίαι και βιοτέχναι των 'Αθηνών, του Πειραιώς και των μεγαλυτέρων πόλεων της 'Ελλάδος, άπεφασίσθη δέ κατ' αυτό ή μετονομασία της ύπασταμένης ένώσεως των συντεχνιών και σωματείων εργοδοτών της 'Ελλάδος εις «Γενικήν Συνομοσπονδίαν Έπαγγελματιών και Βιοτεχνών 'Ελλάδος», ή όποια ύφίσταται μέχρι σήμερα (Ιούλιος 1950). Η Γενική Συνομοσπονδία κατέβαλε μεγάλας προσ-

παθείας διά την συνένωσιν των επαγγελματιών και βιοτεχνών της 'Ελλάδος και έχάραξε το πρόγραμμα των διεκδικήσεων της ήνωμένης επαγγελματικής τάξεως. Υπό την πρωτοβουλίαν αυτής συνεκλήθησαν αλλητάλληλα συνέδρια, εις τα όποια συνεζητήθησαν μεγάλης σπουδαιότητας ζητήματα, άναφερόμενα εις τας διεκδικήσεις των επαγγελματιών και βιοτεχνών, πλείστα δέ αποφάσεις τούτων ένένοτον άποδεκταί υπό της πολιτείας, καταστάσαι νόμοι του κράτους. Ούτω μετά μακρούς αγώνας της Συνομοσπονδίας των επαγγελματιών ή πολιτεία υιοθέτησε πρότασιν αυτής και συνέστησε διά του νόμου 6364)1934 το Ταμείον 'Ασφαλίσεως επαγγελματιών και βιοτεχνών της 'Ελλάδος, εις την άσφάλισιν του όποιου υπήχθησαν πάντες οι έν 'Ελλάδι επαγγελματίαι και βιοτέχναι, προστατευόμενοι κατά των κινδύνων γήρατος και θανάτου.

Παράλληλος προς την ειρηνικήν διά των επαγγελματικών συνεδρίων διεκδίκησιν των επαγγελματικών αυτής διεκδικήσεων ή Συνομοσπονδία υπήρξε μαχητικώτερα, διεκδικήσασα τα σιτήματά της δι' άπεργιών ίδιως το 1927 εις ένδειξιν διαμαρτυρίας κατά του θεσπισθέντος τότε έννομοιστασίου, ότε έσημειώθησαν αίματηραι ταραχαι κατόπιν συγκρούσεως μεταξύ επαγγελματιών, οίτινες είχαν κλείσει τα καταστήματά των, και της άστυνομίας, και τον Ιούλιον του 1946 εις ένδειξιν διαμαρτυρίας διά την θέσπισιν φορολογικών τιμών νόμων. Την 3ην Ιανουαρίου του 1947 αι οργανώσεις επαγγελματιών και βιοτεχνών κατήλθον εις γενικήν άπεργίαν καθ' όλην την χώραν με έπιτυχές κλείσιμον όλων των καταστημάτων και έργαστηρίων κατά του τότε συνταχθέντος νόμου περί έννομοιστασίου δι' ου ήπειλούντο αι επαγγελματοβιοτεχνικαί στέγαι και έπέτυχον την τροποποίησιν του νόμου τούτου διά καταρτίσεως νέου νόμου περί έννομοιστασίου (του μέχρι και σήμερα ισχύοντος), ως και την συμμετοχήν δύο εκπροσώπων, ενός των επαγγελματιών και ενός των βιοτεχνών, εις την έπιτροπήν επεξεργασίας του νόμου. Καί τον Ιανουάριον του 1949, εις ένδειξιν διαμαρτυρίας κατά του θεσπισθέντος νόμου περί ύποχρεωτικής τηρήσεως εκ μέρους των επαγγελματιών και βιοτεχνών έμπορικών 6-6λμων.

Η Συνομοσπονδία των επαγγελματιών της 'Ελλάδος κατά την περίοδον της Δημοκρατίας έπέτυχε την έν τη γεουσία των 'Ελλήνων εκπροσώπησιν αυτής διά τριών αντιπροσώπων. Ούτω κατά τας γερουσιαστικάς εκλογάς του 1929 άνεδείχθησαν διά της ψήφου των ήδη από του 1923 λειτουργούντων επαγγελματικών και βιοτεχνικών έπιμελητηρίων οι τρεις πρώτοι γερουσιασταί της επαγγελματικής τάξεως Γεώργ. Λαμπρινάκος, Γεώργ. Παυταζής και Παν. Χατζήκωνσταντινού, κατά δέ τας εκλογάς του 1932 οι Γ. Λαμπρινάκος, Παν. Χατζήκωνσταντινού και Π. Σταματόπουλος. Κατά τας εκλογάς της 5 Μαρτίου 1950 πρωτοβουλία του προέδρου της Συνομοσπονδίας 'Ιω. Μπερνίτσα, καθαρτίσθησαν άνωγεις συνδυασμοί επαγγελματιών και βιοτεχνών εις όλας τας εκλογικάς περιφέρειας της χώρας, συσταθέντος ιδιαίτέρου κόμματος υπό την επωνυμίαν Κόμμα Έργαζομένων, το όποιον όμως δέν έπέτυχε να εκλέξη βουλευτήν τινα. Συμπράττοντες όμως μετ' άλλων κομμάτων εις βουλευτικάς περιόδους εξέλεγθησαν βουλευται ως εκπρόσωποι της επαγγελματικής τάξεως πολλοί επαγγελματίαι και βιοτέχναι.

Εις την δύναμιν της Γενικής Συνομοσπονδίας των επαγγελματιών και βιοτεχνών της 'Ελλάδος άνήκουν σήμερα 65 συνομοσπονδία επαγγελματιών και βιοτεχνών και 38 επαγγελματοβιοτεχνικαί ένώσεις και σύνδεσμοι.

Δ η μ. Ι. Κα ρ μ π α λ ι ώ τ η ς

Δημοσία Υγιεινή

Ο ρ γ α ν ώ σ ι ς. Έν τή οργανώσει της παρ' ήμιν δημοσίας υγιεινής δυναμέθα να διακρίνωμεν δύο περιόδους χωρισμένες διά των άρχων του παρόντος αιώνα. Έκ τούτων σημαντικώτερα υπήρξεν ή πρώτη περίοδος, ενώ ή δευτέρα δύναται να θεωρηθ ή ως μία άναζωογόνησις της πρώτης, χάρις ιδίαι εις τας εισηγήσεις και προσπάθειαις του άειμνήστου καθηγητού της υγιεινής Κ. Σάββα.

Π ρ ώ τ η π ε ρ ί ο δ ο ς. Τον θεμέλιον λίθον της δημοσίας υγιεινής έν 'Ελλάδι έθεσε το Β. Δ. του 1833 περί σχηματισμού και αρμοδιότητος της επί των έσωτερικών γραμματείας, το όποιον έχάραξε κατά τρόπον άσιουτουρηματικόν το πρόγραμμα της άύνης της χώρας κατά των έξωθεν και έσωθεν άπειλούντων την λαϊκήν υγιειν κινδύνων. Διά σειράς άλλων νόμων, των όποιων μνημονεύομεν τους κυριώτερους, επέδιώχθη ή εφαρμογή του από πάσης άπόμωσος άρτίου τούτου προγράμματος. Διά του Β. Δ. του 1834 ίδρύθη το Ιατροσυνέδριον, το όποιον άφείλε να εξετάζη τους Ιατρούς, τους χειρουργούς, τους όδοντιάτρους, τους φαρμακοποιούς και τας μαιείας, «να δίδη την ανωτέραν Ιατρικήν γνώμην επί Ιατροδικαστικών ζητημάτων» και «να συσκέπτεται έν συλλόγω περί έυβριθών Ιατρικών ζητημάτων, περί των όποιων ήθελε κολίει εύλογον να ζητήση την γνώμην του ή επί των έσωτερικών γραμματείων». Άλλο Β. Δ. του 1834 ένεστανίσθησαν περί νεκροταφείων και ένταφισμού των νεκρών, περί των εβδη μεροχόμενων την Ιατρικήν, όδοντικήν, κτηνιατρικήν, φαρμακοποιήν και μαιευτικήν.

Διατάγματα του 1835 και 1836 έπρονούν περί υγιεινής οικοδομής, περί νεκροσκοπίας, περί άδείας του επαγγέλματος του φλεβοτόμου, περί Ιατρικών «τιμημάτων», περί πωλήσεως «ιατρικών» και δηλητηρίων, περί μαιών. Σημαντικώτατον υπήρξε το Β. Δ. του 1835 περί ύποχρεωτικού βαμπαλισμού και διαρισμού ενός έμβολιαστού κατά νομόν.

Μέγαν σταθμόν άπέτέλεσε το Β. Δ. του 1836 «περί έμποδισμού της μεταδόσεως κολλητικών άρρώστων», εις το όποιον και σήμερα τίποτε δέν θα ήβόνατο να προστεθ ή. Δι' αυτού θεσπίσθη ή ύποχρεωτική δήλωσις και άπομόνωσις των υπό λοιμικής νόσου πασχόντων άρρώστων και ύπόπτων, ή εφαρμογή υγειονομικών ζωνών («λοιμοκάθαρσις») μολυσμένων περιφερειών και ή άπολύμισις μολυσμένων γάων και άντικειμένων. Το διάταγμα άναφέρειται κυρίως εις την πανώλην, γόλεραν, τας «φυσικάς ευλογίας», την λέπραν και αίγυπτιακήν όθαλμίαν, την «αφροδισιακήν νόσον», την ψώραν, τον άχώρα, την πνευμονικήν οθίσιν και την «υδροφοβίαν».

Δύο άλλοι δογαμικοί νόμοι χρονολογούνται από του 1845. Ο πρώτος εξ αυτών (Κ Β. υγειονομικός) προσαίρει περί της άύνης της χώρας κατά των έξωγενών λοιμών επιδήλλων και αυτήν ακόμη την ποιήν του θανάτου κατά των παραβατών. Ο δεύτερος νόμος (Κ Γ) άσφαρ τας υγειονομικάς άρχάς έν γένει.

Πά ς όστι ς ε ά ήθελε να σχηματίσ η ίδεάυ τινα περί της άρ-

λαβούσα εξ αρχής την σημερινή αυτή μορφή, είναι παλαιά και ανανέωται εις τα πρώτα μεταπελευθερωτικά έτη. Αι οργανώσεις αυτές των επαγγελματιών περιελάμβανον επαγγελματίες διαφόρων κατηγοριών επαγγελματιών, ως και εργοδότες και εργαζόμενοι, απέβλεπον δέ κατά το πλείστον εις φιλανθρωπικούς και άλλα λαοφιλτικούς σκοπούς, ένκειμένους εις την άρσιν των άπόρων μελών αυτών και των οικουμένων των εις περίπτωσιν άσθενείας ή θανάτου. Οργανώσεις επαγγελματιών άποσκοπούσαι εις καθαρώς επαγγελματικούς σκοπούς ένεστανίσθησαν πολύ βραδύτερον. Σοβαρά κινήσεις διά την σύστασιν οργανώσεων επαγγελματιών με σκοπούς άποβλέποντας εις την βελτίωσιν της θέσεως του επαγγέλματος αυτών και την επίδιωξιν επαγγελματικών διεκδικήσεων παρουσιάζεται μόνον κατά τα πρώτα έτη του 20ού αιώνα. Τότε πραγματοποιείται ή ίδρυσιν επαγγελματικών οργανώσεων με σκοπούς επαγγελματικής βελτιώσεως και μάλιστα όμοιοεπαγγελματικών οργανώσεων με συμμετοχήν μόνον εργοδοτών επαγγελματιών του αυτού επαγγέλματος, ενώ σχεδόν συγχρόνως συνιστάται εις την πρωτεύουσαν του κράτους ή πρώτη ένωσις επαγγελματικών σωματείων 'Αθηνών και Πειραιώς υπό τον τίτλον «Σύνδεσμος Συντεχνιών και Σωματείων 'Αθηνών—Πειραιώς». Ο Σύνδεσμος αυτός περιλαμβάνει έν συνόλω 50 επαγγελματικά και βιοτεχνικά σωματεία και συντεχνίας των 'Αθηνών και του Πειραιώς, αριθμούσας περί τα 30.000 μέλη, ένεφάνισε δέ σημαντικήν δράσιν κατά τα έτη 1905—1910 διά της ενεργού συμμετοχής αυτού εις την συντελουμένη σύγχρονον πολιτικήν και κοινωνικήν ανόρθωσιν και της οργανώσεως του πανδήμου έν 'Αθήναις συλλαλητηρίου της 14 Σεπτεμβρίου του 1909. Η δράσις του συνδέσμου συνεχίσθη και κατά τα επόμενα έτη, κοίται λόγω των Βαλκανικών πολέμων περιορισμένη, μέχρις ου ή κατά το 1914 ψήφισις του νόμου 281 περί σωματείων έδεικεν εύρειαν δυνατότητα εις τους καθ' έκαστον επαγγελματικούς κλάδους προς ίδρυσιν σωματείων διά την επίδιωξιν των επαγγελματικών αυτών διεκδικήσεων και την προάσπισιν των συμφερόντων των. Έκτοτε ή οργανώσις των επαγγελματιών σημειώνει σταθεράν εξέλιξιν και ανάπτυξιν, έκδηλούται δέ εις μεγαλύτερας έκτάσεις συνεργασίας διά της συμπήξεως ανωτέρων περιφερειακών και όμοιοεπαγγελματικών ένώσεων, επίδικουσών την προάσπισιν των γενικωτέρων συμφερόντων της επαγγελματικής και βιοτεχνικής τάξεως.

Το 1919 αντιπρόσωποι των έν 'Αθήναις και Πειραιεί επαγγελματικών και βιοτεχνικών σωματείων συνέστησαν την «Ένωσιν των Συντεχνιών και Σωματείων εργοδοτών της Ελλάδος». Η διοίκησις αυτής κατέβαλε μεγάλας προσπάθειάς εις διά την ανάπτυξιν της ίδιαις της σωματειακής ενότητας μεταξύ των επαγγελματιών και βιοτεχνών των έπαρχιακών πόλεων, τον Μάϊου δε του 1920 συνεκάλει εις 'Αθήνας το Α' πανεπαγγελματικόν συνέδριον εις το όποιον αντιπροσωπεύθησαν ύπερ τα 150 επαγγελματικά σωματεία 'Αθηνών, Πειραιώς και έπαρχιών. Έν ταύταις τα έπιτευχθέντα έν τώ συνέδριω εκείνω άποτελέσματα δέν ύπήρξαν ικανοποιητικά, μετά μακράς δέ διαπραγματεύσεως άπεφασίσθη ή σύγκλησις νέου συνέδριου. Πράγματι τον Οκτώβριον του 1921 συνεκλήθη συνέδριον εις 'Αθήνας, εις το όποιον αντιπροσωπεύθησαν επαγγελματίαι και βιοτέχναι των 'Αθηνών, του Πειραιώς και των μεγαλυτέρων πόλεων της 'Ελλάδος, άπεφασίσθη δέ κατ' αυτό ή μετονομασία της ύπασταμένης ένώσεως των συντεχνιών και σωματείων εργοδοτών της 'Ελλάδος εις «Γενικήν Συνομοσπονδίαν Έπαγγελματιών και Βιοτεχνών 'Ελλάδος», ή όποια ύφίσταται μέχρι σήμερα (Ιούλιος 1950). Η Γενική Συνομοσπονδία κατέβαλε μεγάλας προσ-

παθείας διά την συνένωσιν των επαγγελματιών και βιοτεχνών της 'Ελλάδος και έχάραξε το πρόγραμμα των διεκδικήσεων της ήνωμένης επαγγελματικής τάξεως. Υπό την πρωτοβουλίαν αυτής συνεκλήθησαν άλλεπάλληλα συνέδρια, εις τα όποια συνεζητήθησαν μεγάλης σπουδαιότητας ζητήματα, άναφερόμενα εις τας διεκδικήσεις των επαγγελματιών και βιοτεχνών, πλείστα δέ άποφάσεις τούτων ένέγοντο άποδεκταί υπό της πολιτείας, καταστάσαι νόμοι του κράτους. Ούτω μετά μακρούς αγώνας της Συνομοσπονδίας των επαγγελματιών ή πολιτεία υιοθέτησε πρότασιν αυτής και συνέστησε διά του νόμου 6364)1934 το Ταμείον 'Ασφαλίσεως επαγγελματιών και βιοτεχνών της 'Ελλάδος, εις την άσφάλισιν του όποιου ύπήχθησαν πάντες οι έν 'Ελλάδι επαγγελματίαι και βιοτέχναι, προστατευόμενοι κατά των κινδύνων γήρατος και θανάτου.

Παράλληλος προς την ειρηνικήν διά των επαγγελματικών συνεδρίων διεκδίκησιν των επαγγελματικών αυτής διεκδικήσεων ή Συνομοσπονδία ύπήρξε μαχητικώτερα, διεκδικήσασα τα σιτήματά της δι' άπεργιών ίδιως το 1927 εις ένδειξιν διαμαρτυρίας κατά του θεσπισθέντος τότε έννοικιστάσιου, ότε έσημειώθησαν αίματηραι ταραχαι κατόπιν συγκρούσεως μεταξύ επαγγελματιών, οίτινες είχαν κλείσει τα καταστήματά των, και της άστυνομίας, και τον Ιούλιον του 1946 εις ένδειξιν διαμαρτυρίας διά την θέσπισιν φορολογικών τιμών νόμων. Την 3ην Ιανουαρίου του 1947 αι οργανώσεις επαγγελματιών και βιοτεχνών κατήλθον εις γενικήν άπεργίαν καθ' όλην την χώραν με έπιτυχές κλείσιμον όλων των καταστημάτων και έργαστηρίων κατά του τότε συνταχθέντος νόμου περί έννοικιστάσιου δι' ου ήπειλούντο αι επαγγελματοβιοτεχνικαί στέγαι και έπέτυχον την τροποποίησιν του νόμου τούτου διά καταρτίσεως νέου νόμου περί έννοικιστάσιου (του μέχρι και σήμερα ισχύοντος), ως και την συμμετοχήν δύο εκπροσώπων, ενός των επαγγελματιών και ενός των βιοτεχνών, εις την έπιτροπήν επεξεργασίας του νόμου. Καί τον Ιανουάριον του 1949, εις ένδειξιν διαμαρτυρίας κατά του θεσπισθέντος νόμου περί ύποχρεωτικής τηρήσεως εκ μέρους των επαγγελματιών και βιοτεχνών έμπορικών 6-6λμων.

Η Συνομοσπονδία των επαγγελματιών της 'Ελλάδος κατά την περίοδον της Δημοκρατίας έπέτυχε την έν τη γεουσία των 'Ελλήνων εκπροσώπησιν αυτής διά τριών αντιπροσώπων. Ούτω κατά τας γερουσιαστικάς εκλογάς του 1929 άνεδείχθησαν διά της ψήφου των ήδη από του 1923 λειτουργούντων επαγγελματικών και βιοτεχνικών έπιμελητηρίων οι τρεις πρώτοι γερουσιασταί της επαγγελματικής τάξεως Γεώργ. Λαμπρινάκος, Γεώργ. Παυταζής και Παν. Χατζήκωνσταντινού, κατά δέ τας εκλογάς του 1932 οι Γ. Λαμπρινάκος, Παν. Χατζήκωνσταντινού και Π. Σταματόπουλος. Κατά τας εκλογάς της 5 Μαρτίου 1950 πρωτοβουλία του προέδρου της Συνομοσπονδίας 'Ιω. Μπερνίτσα, καθαρτίσθησαν άνωγεις συνδυασμοί επαγγελματιών και βιοτεχνών εις όλας τας εκλογικάς περιφέρειας της χώρας, συσταθέντος ιδιαίτέρου κόμματος υπό την ήπανωμίαν Κόμμα Έργαζομένων, το όποιον όμως δέν έπέτυχε να εκλέξη βουλευτήν τινα. Συμπράττοντες όμως μετ' άλλων κομμάτων εις βουλευτικάς περιόδους εξέλεγθησαν βουλευται ως εκπρόσωποι της επαγγελματικής τάξεως πολλοί επαγγελματίαι και βιοτέχναι.

Εις την δύναμιν της Γενικής Συνομοσπονδίας των επαγγελματιών και βιοτεχνών της 'Ελλάδος άνήκουν σήμερα 65 συνομοσπονδία επαγγελματιών και βιοτεχνών και 38 επαγγελματοβιοτεχνικαί ένώσεις και σύνδεσμοι.

Δ η μ. Ι. Κα ρ μ π α λ ι ώ τ η ς

Δημοσία Υγιεινή

Ο ρ γ α ν ώ σ ι ς. Έν τή οργανώσει της παρ' ήμιν δημοσίας υγιεινής δυναμέθα να διακρίνωμεν δύο περιόδους χωρισμένες διά των άρχων του παρόντος αιώνα. Έκ τούτων σημαντικώτερα ύπήρξεν ή πρώτη περίοδος, ενώ ή δευτέρα δύναται να θεωρηθ ή ως μία άναζωογόνησις της πρώτης, χάρις ίδία εις τας εισηγήσεις και προσπάθειαις του άειμνήστου καθηγητού της υγιεινής Κ. Σάββα.

Π ρ ώ τ η π ε ρ ί ο δ ο ς. Τον θεμέλιον λίθον της δημοσίας υγιεινής έν 'Ελλάδι έθεσε το Β. Δ. του 1833 περί σχηματισμού και αρμοδιότητος της επί των έσωτερικών γραμματείας, το όποιον έχάραξε κατά τρόπον άσιουτουρηματικόν το πρόγραμμα της άύνης της χώρας κατά των έξωθεν και έσωθεν άπειλούντων την λαϊκήν υγιειν κινδύνων. Διά σειράς άλλων νόμων, των όποιων μνημονεύομεν τους κυριώτερους, επέδιώχθη ή εφαρμογή του από πάσης άπόμωσος άρτίου τούτου προγράμματος. Διά του Β. Δ. του 1834 ίδρύθη το Ιατροσυνέδριον, το όποιον άφείλε να εξετάζη τους Ιατρούς, τους χειρουργούς, τους όδοντιάτρους, τους φαρμακοποιούς και τας μαιείας, «να δίδη την ανωτέραν Ιατρικήν γνώμην επί Ιατροδικαστικών ζητημάτων» και «να συσκέπτεται έν συλλόγω περί έυβριθών Ιατρικών ζητημάτων, περί των όποιων ήθελε κολίει εύλογον να ζητήση την γνώμην του ή επί των έσωτερικών γραμματείων». Άλλω Β. Δ. του 1834 ένεστανίσθησαν περί νεκροταφείων και ένταφισμού των νεκρών, περί των εβδη μεροχόμενων την Ιατρικήν, όδοντικήν, κτηνιατρικήν, φαρμακοποιάν και μαιευτικήν.

Διατάγματα του 1835 και 1836 έπρονούν περί υγιεινής οικοδομής, περί νεκροσκοπίας, περί άδείας του επαγγέλματος του φλεβοτόμου, περί Ιατρικών «τιμημάτων», περί πωλήσεως «ιατρικών» και δηλητηρίων, περί μαιών. Σημαντικώτατον ύπήρξε το Β. Δ. του 1835 περί ύποχρεωτικού βαμβαλιού και διαρισμού ενός έμβολιαστού κατά νομόν.

Μέγαν σταθμόν άπέτελεσε το Β. Δ. του 1836 «περί έμποδισμού της μεταδόσεως κολλητικών άρρώστων», εις το όποιον και σήμερα τίποτε δέν θα ήβόνατο να προστεθ ή. Δι' αυτού θεσπίσθη ή ύποχρεωτική δήλωσις και άπομόνωσις των υπό λοιμικής νόσου πασχόντων άρρώστων και ύπόπτων, ή εφαρμογή υγειονομικών ζωνών («λοιμοκάθαρσις») μειωλυμένων περιφερειών και ή άπολύμισις μεμολυσμένων γάων και άντικειμένων. Το διάταγμα άναφέρειται κυρίως εις την πανώλην, γόλεραν, τας «φυσικάς εύλογίας», την λέπραν και αίγυπτιακήν όθαλμίαν, την «αφροδισιακήν νόσον», την ψώραν, τον άχώρα, την πνευμονικήν οθίσιν και την «υδροφοβίαν».

Δύο άλλοι δογαμικοί νόμοι χρονολογούνται από του 1845. Ο πρώτος εξ αυτών (Κ Β. υγειονομικός) προσαεί περί της άύνης της χώρας κατά των έξωγενών λοιμών επιδήλλων και αυτήν άκόμη την ποιήν του θανάτου κατά των παραβατών. Ο δεύτερος νόμος (Κ Γ) άσφαεί τας υγειονομικάς άρχάς έν γένει.

Πά ς όστι ς εά ήθελε να σχηματίσ η ίδεάυ τινα περί της άρ-

τιότητας της οργανώσεως της δημοσίας υγιεινής κατά την περίοδον ταύτην, ως αναγκαίως τας σχετικές διατάξεις του Β. Δ. του 1836 «Περί δημοτικής αστυνομίας» ως και του Β. Δ. του 1845 «Περί καθόντων των νομαρχών». Εκ της περιόδου ταύτης αναφέρουμεν προσέτι το Β. Δ. του 1845 «Περί συστάσεως σχολής μαζών», τας οδηγίας του 1856 «Περί κοινών γυναικῶν καὶ οἰκῶν ἀσωτίας», τὸ Β. Δ. τοῦ 1861 «Περί κανονισμοῦ τῶν ψαρμακείων», τοῦ νόμου τοῦ 1861 περί συστάσεως φρενοκομείων, τοῦ νόμου τοῦ 1872 «Περί ἀνιδρύσεως λωδοκομείων», τὸ Β. Δ. τοῦ 1881 «Περί ἰδρύσεως νοσοκομείου πρὸς θεραπείαν ἀσθενῶν καὶ ἐκπαίδευσιν νοσοκόμων» κτλ.

Δευτέρα περίοδος. Ἐξαιρέσει τῆς ἰδρύσεως ὀρισμένων υγιεινομικῶν ἰδρυμάτων, περὶ τῶν ὁποίων ἀναφέρουμεν κατωτέρω, τῆς ἐπεκτάσεως τῆς δημοσίας μερίτης ὑπὲρ ὀρισμένων ὁμάδων, ὡς μαθητῶν (σχολιατρικὴ ὑπηρεσία ἀπὸ τοῦ 1908), ἐργατῶν (νόμος τοῦ 1911 περὶ υγιεινῆς καὶ ἀσφαλείας τῶν ἐργατῶν καὶ ὠρῶν ἐργασίας, νόμος τοῦ 1912 περὶ ὄρων ἰδρύσεως βιομηχανικῶν ἐργαστηρίων), καὶ ὑπὲρ τῶν σωματικῶν, ἢ ἀφρονος νομοπαραγωγῆς τῆς περιόδου ταύτης οὐδὲν σχεδὸν τὸ σημαντικὸν προσέθεσαν εἰς τὴν πᾶσι θεμελιωθεῖσαν ὀργανωσιν τῆς δημοσίας υγιείας. Τὰ ὄντως ἀπὸ πάσης ἀπόψεως καὶ ἐπὶ τῆ βάσει τῶν νεωτέρων προσόδων τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τοῦ 1911 καὶ ἐφεξῆς ἐκδοθέντα διατάγματα «Περί τῆς καταπολεμήσεως τῶν κυριωτέρων λοιμωδῶν νόσων», ἐστηρίχθησαν ἐπὶ τῶν νόμων τῆς πρώτης περιόδου, θὰ ἦδυναντο ὅμως ἅλα νὰ περιδελθῶν τὴν μορφήν ἀπλῶν ἐγκυκλίων. Καὶ αὐτὰς ὁ καθ' ἕνα πλήρως καὶ ἀρτίως νόμος τοῦ 1914 περὶ ἐπιβλήσεως τῆς δημοσίας υγιείας ἐπανέλαβεν ἀπλῶς διατάξεις καὶ κανόνες δικαίου τῆς παλαιότερας νομοθεσίας καὶ θὰ ἦτο ἴσως τελείως περιττός, ἐν ἀπὸ τοῦ 1862 δὲν καταργητο αἱ περιοριστικαὶ υγιεινομικαὶ ὑπηρεσίαι, τὰς ὁποίας ἐπανίδρυσεν. Πάντως ἀπὸ τοῦ νόμου τούτου ἡ ἀγνώρισις τῆς δημοσίας υγιείας κατ' οὐδὲν μετεδλήθη, πλὴν τῆς ἐλαττωτικῆς ταύ ἀπὸ τῆς ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς χρονολογουμένου ὄρου «νομιάτρος» καὶ τῆς ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ διὰ τοῦ ὄρου «υγιεινομικὸν κέντρον».

Ἐξυγιάνσις. Παρὰλλήλως πρὸς τὴν ὀργανωσιν τοῦ κλάδου τῆς δημοσίας υγιείας, ὅστις περιλαμβάνει κυρίως ἀστυνομικὴ εὐσεὴς μέτρα («Υγιεινομικὴ ἀστυνομία»), ἀνεπτύσσεται καὶ τὸ ἄλλο σκέλος αὐτῆς, τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστόν ὡς τὸ περιληπτικὸν ὄνομα τῆς «ἐξυγιάνσεως» καὶ τοῦ ὁποίου κυριώτεροι φορεῖς ὑπῆρξαν οἱ δήμοι, διάφοροι ἰδιωτικῶν δικαίου ὀργανώσεις καὶ δωρεαί. Ὅσαι σχεδὸν αἱ πόλεις μας ἐσωδίσθησαν διὰ συγγρονισμένων νεκροταφείων, ἔχουν καλὴν ρυμοτομίαν, πλατείας, δειδροστοιχίας, δειδροαυτετιμῆνους χώρους, ὁδραγωγεία, πολλὰ ἀπέκτησαν καὶ δίκτυον ὑπονόμων, μερικά ἔχουν καὶ συγγρονισμένα σφαγεῖα καὶ εἰς ὅλας γίνεται μάλλον ἢ ἄπτον ἱκανοποιητικὴ ἀποκομιδὴ τῶν ἀπορριμμάτων οὐσίῶν.

Υγιεινομικὰ ἰδρύματα. Πλὴν τῶν μονίμων λειοκαθατηρίων Ἀγίου Γεωργίου, Θεσσαλονίκης καὶ Κερκύρας, ἰδρῦθησαν κατὰ καιροὺς καὶ ἄλλα προσωρινά, ὡς λ.χ. τοῦ Τρίκερι διὰ τοῦς γαλιριώτας Βουλγάρους αἰχμαλώτους, τῆς Μακρονήσου διὰ τοῦς ἐκ Ρωσίας παλινοστήσαντας ὁμοεθνεῖς κτλ. Συγγρονισμένη ἀπολυμαντικὴ ὑπηρεσία ὠργανώθη τὸ 1912 ἰδρυθέντων τῶν δύο κυριωτέρων δημοσίων ἀπολυμαντηρίων Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης. Πλὴν τούτων λειτουργοῦν καὶ δευτεροβάθια ἀπολυμαντήρια εἰς πολλὰς πόλεις, ἐκ τῶν ὁποίων μερικά εἶναι δημοτικά.

Διὰ τὴν διάγνωσιν τῶν λοιμωδῶν νόσων καὶ τὴν παρασκευὴν διαφόρων ἐμβολίων ἰδρῦθησαν ἐργαστήρια υγιείας καὶ μικροβιολογίας ἐν Θεσσαλονίκῃ (1912) καὶ ἐν Ἀθήναις (1914). Τὸ τελευταῖον διέθετε καὶ περὶ τὰ 15 φαρτὰ μικροβιολογικὰ ἐργαστήρια. Εἰς ταῦτα προσετέθησαν τὸ παθολογοανατομικὸν κέντρον (1928) καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἱνστιτούτον Παστέρ (1929). Σχεδὸν ὅμως εἰς ὅλας τὰς μεγάλας πόλεις μας ὑπάρχουν σήμερον τὰ μέσα ἐργαστηριακῆς διαγνώσεως τῶν νόσων. Ἐπίσης ὑπάρχει (ἀπὸ τοῦ 1914) δίκτυον χημικῶν ἐργαστηρίων, τὰ ὁποία ἀπὸ τοῦ 1926 ὑπήχθησαν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν. Διὰ τὴν καταπολέμησιν τῆς εὐλογίας ἐσθῆθησαν ἀπὸ τοῦ 1906 ἄδεια ἰδρύσεως ἰδιωτικῶν δαμαλιδοκομείων, τὸ δὲ 1914 ἰδρύθη τὸ δημοσίον δαμαλιδοκομεῖον Ἀθηνῶν. Τὴν καταπολέμησιν τῆς λύσσης ἐξυπηρετεῖ ἀπὸ τοῦ 1895 ἰδιωτικὸν λυσισατρεῖον, ἀπὸ τοῦ 1914 ὅμως λειτουργεῖ τὸ δημοσίον λυσισατρεῖον Ἀθηνῶν. Ἐν ἑτεροῦν λυσισατρεῖον, καταγόμενον ἀπὸ τῆς τουρκικῆς, λειτουργεῖ ἐν Θεσσαλονίκῃ. Εἰς 4 ἄλλας πόλεις ἰδρῦθησαν ἀντιλυσσικοί σταθμοί.

Διὰ τὴν ἀπομόνωσιν καὶ θεραπείαν τῶν λεπτῶν λειτουργοῦν τὰ λεπτοκομεία (λωδοκομεία) τῆς Σάμου (ἀπὸ τοῦ 1886) τῆς Χίου, τῆς Σπιναλόγκας (ἀπὸ τοῦ 1903), τῆς μονῆς Ἰδίων, ὁ ἀντιλεπτικὸς σταθμὸς Ἀθηνῶν (ἀπὸ τοῦ 1929) καὶ ὁ ἀντιλεπτικὸς σταθμὸς Θεσσαλονίκης.

Διὰ τὴν ἀπομόνωσιν καὶ θεραπείαν τῶν ἐν νέει ἐκ λοιμωδῶν νόσων πασχόντων ἰδρῦθησαν τὸ 1912 καὶ λειτουργοῦν δύο δημοσῖα νοσοκομεία λοιμωδῶν νόσων, ἓν ἐν Ἀθήναις καὶ ἓν ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Τὴν θεραπείαν τῶν ἀορώστων ἐν νέει, ἐμμέσως δὲ ἢ καὶ ἀμέσως τὴν δημοσίαν υγιείαν ἐξυπηρετοῦν διάφορα νοσηλευτικὰ ἰδρύματα, ὁ ἀριθμὸς τῶν κλινῶν τῶν ὁποίων ἀνήρχετο

τὸ 1931 εἰς 12 χιλιάδας περίπου κατανενομένης ὡς ἑξῆς·	
Γενικαί	5.655
φυματιῶντων	2.275
ψυχιατρικαί	1.985
σφοδρισίῶν	616
λοιμωδῶν νόσων	256
λεπτοκομείων	550
γυναικολογικαί καὶ μαιευτικαί	166
μαιευτήρια	162
παίδων	75
ὀφθαλμολογικαί	49
Σύνολον	11.768

Ἐκ τῶν κλινῶν τούτων αἱ ἡμίσειαι περίπου εἶναι κρατικά, αἱ δὲ ἄλλαι εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ περίπου δημοτικά καὶ αἱ λοιπαὶ ἀνήκουν εἰς φιλανθρωπικὰ ὀργανώσεις. Ἀρκετὰ μέγας ἀριθμὸς ἰδιωτικῶν κλινικῶν συμπληροῦν τὴν νοσηλιακὴν μέριμναν.

Παρὰλλήλως πρὸς τὴ νοσηλευτικὰ ἰδρύματα λειτουργοῦν καὶ λαϊκὰ ἱατροεῖα καὶ φαρμακεία. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κρατικῶν ἰδρυμάτων τῆς κατηγορίας ταύτης ἀνήρχετο τὸ 1931 εἰς 100 περίπου, πλὴν ὅμως τούτων, ἅλα σχεδὸν τὰ νοσοκομεία ἔχουν ἐξωτερικὰ ἱατροεῖα, ἐπὶ πλῆν διὰ τὴν ἀνοικτὴν περίθαλψιν τῶν ἀπόρων ὑπάρχουν οἱ δημοτικαὶ καὶ κοινοτικά ἱατροεῖα, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἀνήρχετο τὸ 1931 εἰς 1.000 περίπου.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω δέον νὰ προστεθῶν καὶ τὰ ἰδρύματα καὶ αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ Πατριωτικοῦ Ἰδρυματος, τοῦ Ἐυσεβοῦ Σταυροῦ, τῆς σχολιατρικῆς ὑπηρεσίας, Ἀσφαλιῶς ὅμως τὴν μεγαλυτέραν ὑπηρεσίαν προσφέρει τὰ ἱατρικῶν καὶ παραϊατρικῶν σώμα τῆς χώρας. Τὸ 1931 ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι 5.084 ἱατροί, 1151 φαρμακοποιοί, 589 ὀδοντίατροι καὶ 487 μαιοί.

Ἐπιδημικαί νόσοι. Ἐν καὶ ἡ γεωγραφικὴ τῆς θέσεως καθιστὰ τὴν χώραν μας εὐπρόσβλητον ὑπὸ τῶν ἐξωγενῶν λοιμῶν, ἐξαιρέσει τῶν πολεμικῶν ἐτῶν, σπανίως προσεδλήθη ὑπὸ σοβαρῶν ἐπιδημικῶν νόσων.

Ἡ λέπρα ἠκολούθησε καὶ παρ' ἡμῶν τὴν κατιούσαν πορείαν, τὴν ὁποίαν ἐδείξε καὶ εἰς τὰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς χώρας. Ὁ ἀριθμὸς τῶν σήμερον ὑπὸ νοσηλείαν καὶ ἀπομόνωσιν διατελούντων λεπρῶν δὲν ὑπερβαίνει τοὺς 600.

Ἡ πανώλης, ἡ ὁποία ἐπεδήμησε κατὰ τὴν πρώτην συστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου ἔτη, ἐξερῆνισθη πρῶτως, οὕτως ὡς τὸ Β. Δ. τοῦ 1836 νὰ διηγήθῃ νὰ γράψῃ ὅτι «ἀφ' ὅτου ἡ Ἑλλάς ἀπέκτησε τὴν ἐλευθερίαν τῆς καὶ περιεφράχθη μὲ τὰ ἀναγκαῖα υγιεινομικὰ ἰδρύματα, ἐξέλιπε καὶ θέλει ἐκλείψῃ μὲ τὴν δόξησιν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὸ ἔξῃς τὸ κακὸν τῆς πανώλης διὰ τῆς ἀκριβοῦς τήσεως τῶν υγιεινομικῶν κανονισμῶν». Ἡ προφητεία αὕτη δὲν ἐπληθύνετο τελείως, διότι ἡ πανώλης εἰσῆλθε ἐκ νέου τὸ 1913 καὶ μόλις τὸ 1930 ἐξηφανίσθη, ὅπου ἐπροξένησε περὶ τὰ 700 κρούσματα, ἐξ ὧν τὰ 470 θανατηφόρα.

Ἡ χολέρα, ἥτις κατὰ τὸ Β. Δ. τοῦ 1836 «δὲν ὑπάρχει ἐνδημῶς οὔτε ἐπεδήμησεν ἀνορθῆ τύχη εἰσέτι εἰς Ἑλλάδα», ἐμάστισε τὸ 1854 τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰς Ἀθήνας, τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν καὶ τινὰς νήσους. Εἰτα ἐνεφανίσθη τὸ 1913 μεταδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ καὶ προξενήσασα περὶ τὰ 5.300 κρούσματα ὧν περίπου τὰ ἥμισυ ἦσαν θανατηφόρα. Τὸ 1916 ἐνεφανίθη ἐπὶ τῶν ἐν Κερκύρῃ Σέρβων στρατιωτῶν προξενήσασα καὶ ἐπὶ τοῦ ἰθαγενοῦς πληθυσμοῦ 126 κρούσματα μετὰ 80 θανάτων.

Ἡ εὐλογία ἐνδημει ἀπὸ μακροῦ ἐν Ἑλλάδι ἐμεινίζουσα ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπιδημικὰς ἐξάρσεις. Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίαις μόνον σποραδικὰ κρούσματα τῆς νόσου ταύτης σημειοῦνται.

Ὁ ἔξανθηματικὸς τύφος ἐπεδήμησε τὸ 1882 ἐν Ἀθήναις, καὶ σποραδικῶς εἰς τινὰ τῶν περὶε γωρίων. Τὸ 1913 ἐνεφανίσθη ἐπὶ Τούρκων προσφύγων ἐκ Σερβίας. Κατὰ τὰ ἔτη 1915—16 ὑπῆρχον ἐν τῇ χώρα ὀρεκταὶ μικραὶ ἐστιαὶ τῆς νόσου, σοβαρὰ ὅμως ἐπιδημία αὕτη ἐσημειώθη τὸ 1917 ἐν Ἠπείρῃ. Σοβαρὰ ἐπίσης ὑπῆρξαν αἱ ἐπιδημίαι κατὰ τὴν παλινοστήσιν τῶν ἐκ Βουλγαρίας καὶ Ρωσίας προσφύγων (1918—1921), ὡς καὶ μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν (1922). Ἐκτοτε μόνον σποραδικὰ κρούσματα τῆς νόσου ἐμεινίζονται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν.

Ὁ δάγγυις πυρετὸς ἐνεφανίσθη ἐπιδημικῶς τὸ 1881 ἐν Κρήτῃ καὶ Σύρῳ, τὸ 1889 ἐν Πειραιεῖ, τὸ 1895—1898 εἰς πολλὰς παραλίους πόλεις, τὸ 1920 ἐν Πειραιεῖ. Κατὰ τὰ ἔτη 1927—1928 ἐνεφανίσθη ἐν Ἀθήναις ὑπὸ μορφήν πανδημίας.

Ἡ ληθαργικὴ ἐγκεφαλίτις ἐνεφανίσθη ἐπιδημικῶς τὸ 1923 προξενήσασα περὶ τὰ 100 κρούσματα, ὧν τὰ 70 θανατηφόρα. Ἡ τὸ 1930 ἐμεινισθεῖσα πολιομυελίτις ἔχει 400 κρούσματα μετὰ 27 θανάτων.

Υγιεινολογικὴ κατάσταση. α') Νοσηρότης. Οὐδεμίαν νόσον τοῦ κόσμου ἔχει νὰ ἐπιβεβαιώσῃ σοβαρῶν στατιστικῶν νοσηρότητος. Ἀκόμη καὶ αἱ στατιστικαὶ τῶν χωρῶν τῶν ὁποίων τὸ μεγαλυτέρον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ διατελεῖ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ὑπὸ τῶν θεσμῶν τῶν κοινωνικῶν ἐσφαλίσεων δὲν δύναται δι' εὐνοήτους λόγους νὰ θεωρηθῶν ἀξιόπιστοι. Ἀλλὰ καὶ αἱ στατιστικαὶ τῶν αἰτίων τῶν θανάτων, αἱ ὁποῖαι θὰ ἦδύναντο νὰ παρῶσθον μίαν ἔστω καὶ ἀτελῆ εἰκόνα τῆς νοσηρότητος καὶ διὰ τὰς χώρας εἰς τὰς ὁποίας λειτουργεῖ καλῶς ὠργανωμένη ἱατρικὴ νεκροσκοπία, ὑποτιλοῦν λίαν ὀλισηρῶν πεδίων. Ὡς ἐκ τούτου θὰ περιορι-

σθόμεν ένταυθα εἰς τινες γενικότητες μὴ ὑπερβαίνουσας τὸ πλάσιον τῶν ἁπάντων εἰκοσίων.

Εἶναι πιθανόν ὅτι ἡ ἐξ ἐνδημικῶν λοιμωδῶν νόσον νοσηρότης εἶναι παρ' ἡμῶν μεγαλύτερα ἢ ὅσον εἶναι εἰς τὰς περισσότερας ἡμῶν οικονομικῶς προηγμένας χώρας, ἐνῶ ἀντιστρόφως εἰς τὰς τελευταίας επικρατοῦν αἱ χρόνιαί καὶ ἀντιστοίχως οργανικαὶ παθήσεις. Μεταξὺ τῶν παρ' ἡμῶν ἐνδημικῶν νόσων, πρῶτην θέσιν κατεχει ἀσφαλῶς ἡ ἐλονοσία, τὴν ὁποίαν τὰ αἰτία εἶναι στενῶς συνδεδεμένα μὲ τὰς κλιματολογικὰς συνθήκας τῆς χώρας μας. Κατὰ τῆς μάλιστα ταύτης ἐσπρόσβησαν εὐθὺς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ὑγειονομικῆς μας ὁργανώσεως τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ὑπεδείκνυν ἡ ἐπιστῆμη καὶ ἐπέτρεπον αἱ οικονομικαὶ δυνάμεις τῆς χώρας. Ἦδη τὸ Β. Δ. τοῦ 1834 περὶ καλλιέργειας τοῦ ἀρκύου, περιεῖχε ἀνελεονομικὰς διατάξεις, καὶ τὸ Β. Δ. τοῦ 1845 ἀνέθεσε εἰς τοὺς νομάρχας ἐνὰ φροντίδων ἀρωμίας περὶ ἀποξηράσεως τῶν ἐλών καὶ τῶν βάλτων. Σημαντικὸν σταθμὸν ἀπέτελεσαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου ἡ ἰδρυσις τοῦ σπυλλογίου πρὸς περιστολὴν τῆς ἐλονοσίας (1905), χάρις εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ ὁποῖου ἐσηφίσθη ὁ νόμος τοῦ 1908 περὶ κρατικῆς κινήσεως, ὅστις ὠδήγησε βραδύτερον εἰς τὸν νόμον τοῦ 1931 περὶ κρατικοῦ μονοπωλίου τῆς κινήσεως. Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ἀνελήθη ἐντονώτερον ὁ ἀγὼν κατὰ τῆς νόσου ταύτης διὰ πολυαριθμῶν συνεργειῶν, κατὰ πόσον ὅμως τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν ἀκόσμητα τῶν βαρῶν, παραμένει ἀμφισβητήσιμον. Ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἐτη χρησιμοποίησις τῶν νέων ἐντομοκτόνων φαίνεται νὰ ἔδωκεν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα, κατὰ πόσον ὅμως ταῦτα δύναται νὰ θεωρηθῶν σταθερὰ, μόνον ὁ χρόνος δύναται νὰ ἀποδείξῃ.

Αἱ ἀφροδίσιαι νόσοι δὲν ἔχουν παρ' ἡμῶν τὴν ἔκτασιν τὴν ὅποιαν προσέλαβον εἰς πολλὰς ἄλλας πεπολιτισμένας χώρας. Παρ' ὅσον τούτο, τὸ κράτος δὲν παρέμεινε ἀδρανὲς καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου. Ἦδη τὸ 1856 ἐξεδόθησαν κανονιστικαὶ ὁδηγίαι περὶ κοινῶν γυναικῶν καὶ οἰκῶν ἀνοχῆς, συμπληρωθεῖσαι βραδύτερον καὶ δι' ἄλλων νομοθετικῶν μέτρων. Ἐπτὰ εἰδικὰ νοσοκομεία καὶ 9 ἀντισφροδισιακὰ ἰατρεία μεριμνοῦν περὶ τῆς θεραπείας τῶν ἀφροδισιακῶν ἁρρώστων, τὸν κύριον ὅμως ρόλον παίζουν καὶ ἐνταῦθα ἡ ἰδιώται ἰατροὶ.

Μέγας θόρυβος γίνεται κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους περὶ τοῦ ζητήματος τῆς φυματώσεως. Καὶ νὰ μὴ ἰστατικὴ τῶν αἰτίων τῶν θανάτων ἀναγράφει παρ' ἡμῶν ἀριθμὸν θανάτων ἐκ φυματώσεως ἴσον περίπου ἢ καὶ κατώτερον τοῦ εἰς τὰς στατιστικὰς πολλῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἀνασεραμῆναι, πολλοὶ ὅμως ἐξογκῶνουν ἀσθαιρέτως τὸν ἀριθμὸν τούτων μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι παρ' ἡμῶν ἀποκορύπτεται μέγας δῆθεν ἀριθμὸς θανάτων ἐκ φυματώσεως, ὡσπὴν εἰς τὰς ἄλλας χώρας νὰ μὴ συμβαίη τοιοῦτόν τι. Ἐκ τοῦ οὗτου ἀσθαιρέτως ἐξογκουμένου τούτου ἀριθμοῦ τῶν παρ' ἡμῶν θανάτων ἐκ φυματώσεως, συνάγεται εἴτα ὁ ἀριθμὸς τῶν πασχόντων ἐκ φυματώσεως διὰ πηλαπλοασισμοῦ ἐπὶ τινὰ αὐθαίρετως λαμβανόμενον συντελεστήν, ὅστις καὶ ἐν ἀκόμῃ παραδεχθῶμεν ὅτι ἰσχύει διὰ τὴν Ἀμερικὴν ἢ τὰς πλουσίας χώρας τῆς Εὐρώπης, δὲν δύναται νὰ εἶσθ παρ' ἡμῶν ἐφαρμογὴν. Διότι αἱ οικονομικαὶ συνθήκαι αἱ ἄνισται κατὰ τὰ νεώτερα δεδομένα ἀσφαλῶς δὲν παίζουν ρόλον ἐν τῇ γενέσει τῆς φυματώσεως, ἐπιδρῶν τὸν ἀντίον ἐπὶ τῆς θνητότητος, οὕτως ὡστε εἰς τὰς οικονομικῶς προηγμένας καὶ διὰ περισσότερων νοσηλευτικῶν μέσων ἐκωδισαμένας χώρας πολὺ μικρότερον ἀριθμὸς φυματικῶν ἐπιδρανοῦν τὴν θνησιμότητα. Ἄν εἰς τοὺς οὗτω συναγομένους στατιστικῶς ἀριθμοὺς προσεθώμεν καὶ τὰς ἐκδεννοθεσίας, τῶν ὁποίων ἡ συχνότης ἐμφανίζεται σήμερον μεγαλύτερα χάρις εἰς τὰ τελεσιποιηθέντα μέσα τῆς διαγνώσεως, ἐπὶ πλῆρον δὲ καὶ τὰς ἀπροφωτικὰς καταστάσεις, τῶν ὁποίων ἡ ἔνισια παραμένει πάντοτε ἀσάφης, θὰ εἰσάγωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Ἑλλὰς μαστίζεται περισσότερον πάσης ἄλλης χώρας ἐπὶ τῆς φυματώσεως. Ἐν ὅμως τοιοῦτον συμπέρασμα οὐδόπως δικαιολογεῖται. Ἄγνωστον τὴν πραγματικὴν ἔκτασιν τῆς φυματώσεως τῶσον ἐν Ἑλλάδι, ὅσον καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις χώραις, ἂν ὅμως βέλθωμεν νὰ λάβωμεν ὡς μέτρον συγκρίσεως τοὺς ἀριθμοὺς τῶν στατιστικῶν, θὰ εὐρωμεν ὅτι ἡ νόσος αὕτη εἶναι, ὡς εἴπομεν, μικρότερα ἢ ὅσον εἰς πολλὰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης.

Σοβαρὸς ἀγὼν κατὰ τῆς φυματώσεως ἤρπισε παρ' ἡμῶν διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ πανελληνίου συλλόγου κατὰ τῆς φυματώσεως (1901) καὶ τῆς ἀγαθοεργοῦ ἑταιρίας «Σωτηρία» (1902). Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ πρώτου ἰδρύου τὸ πρῶτον ἀντιφυματικὸν ἰατρεῖον ἐν Ἀθήναις, διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς δευτέρας ἰδρύου τὸ πρῶτον νοσοκομεῖον φυματιῶντων ἐν Ἑλλάδι, ἡ «Σωτηρία», ἣτις τὸ 1919 περιήλθεν εἰς τὸ κράτος. Τὸ 1909 συνήλθεν ἐν Ἀθήναις τὸ πανελλήνιον συνέδριον κατὰ τῆς φυματώσεως. Βραδύτερον, βάσει τοῦ νόμου τοῦ 1920 ἰδρύθησαν ἀντιφυματικὰ ἰατρεία καὶ θεραπευτήρια εἰς πολλὰς πόλεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρομεν τὸ τοῦ Ἀσβεστοχωρίου. Τὸ 1931 ὑπῆρχον περὶ τὰς 3.000 κλῖνας διὰ φυματικῶν, 6 ἰδρύματα ἀνοχτικῆς περιθάλψεως φυματικῶν, εὐρίσκοντο δὲ ἐπὶ ἀνέμερσιν καὶ πολλὰ ἄλλα ἰδρύματα. Ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν δὲν καθυστερεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου, ἂν δὲ δὲν διαβέβημεν διὰ τοὺς φυματικῶν συμπολίτας μας τὰς κλῖνας, ὅσας αἱ Ἡνωμένα Πολιτεῖαι διὰ τοὺς φυματικῶν τῶν, ταῦτα ἀρεῖται ἀπλοῦστατα εἰς τὸ ὅτι εἰμῶς ἀσυγκρίτως πτωχότεροι αὐτῶν.

δ') **Θνησιμότης.** Κατὰ μέσον ὅσον τῆς πενταετίας 1931—1935 (νεώτερα συγκρίσιμα στοιχεία δὲν ἔχομεν), ἡ θνησιμότης εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας (ἐξαιρουμένη τῆς Ρωσίας, περὶ τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχουν ἀξιόπιστοι πληρο-

φοραὶ) ἐκυμαίνεται μεταξὺ 21 (Ρουμανία) καὶ 9 (Ὁλλανδία) ἐπὶ 1.000 κατοίκων. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Ἑλλὰς εἶχε θνησιμότητα 16 ὁσοῦ (τὸ 1938 μόνον 13 ὁσοῦ), ἢ τοὶ σημαντικῶς μικρότερον τῆς θνησιμότητος τῆς Ρουμανίας, Γιουγκοσλαβίας καὶ Πορτογαλίας, αἰσθητῶς δὲ ἰσὺν πρὸς τὴν θνησιμότητα τῆς Ἰσπανίας, Οὐγγαρίας, Βουλγαρίας, Ἑσθονίας, Πολωνίας, Λιθουανίας, καὶ αὐτῆς τῆς Γαλλίας, μόνον κατὰ μίαν περίπτωσιν μοναδικὰ μεγαλύτερον τῆς θνησιμότητος τῆς Ἰταλίας, Ἰρλανδίας, Λεττονίας καὶ Τσεχοσλοβακίας, ἀλλὰ σημαντικῶς μεγαλύτερον τῆς θνησιμότητος τῆς Ἀγγλίας (12), Ἑλβετίας (11,8), Σουηδίας (11,6), Γερμανίας (11,2), Δανίας (10,9), Νορβηγίας (10,4) καὶ Ὁλλανδίας (8,9).

Ἀπὸ ἀποφῶς λοιπὸν τοῦ κριτηρίου τῆς θνησιμότητος ἡ Ἑλλὰς εἶχε πολὺ καλύτερας ὑγειονομικὰς συνθήκας παρ' ὅσον κοινῶς πιστεύεται ἢ κακοδοῦλας προπαγανδίζεται. Μία ἄλλη σύγκρισις τῆς θνησιμότητος ἐν Ἑλλάδι (1928) πρὸς τὰς ἀντιστοίχους συνθήκας τῆς Γαλλίας (1919—1921), τῆς Γερμανίας (1919—1921) καὶ τῆς Ἀγγλίας (1920—1922), εἶσει εἰς πᾶς τὰ ἐξῆς γεγονότα (ἡ διαφορά τῶν χρονικῶν περιόδων δὲν παίζει μέγαν ρόλον): Ὡς πρὸς τὴν θνησιμότητα τῶν κάτω τοῦ ἐνὸς ἔτους ἡλικίαν πλεονεκτοῦμεν ἐναντι τῆς Γαλλίας καὶ Γερμανίας, ὅταν ἀναγάγωμεν τοὺς θανάτους οὕτῃ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν γεννήσεων, ἀλλ' εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων, διότι ἀποθνήσκουν ἐν Ἀγγλίᾳ 98, ἐν Ἑλλάδι 107, ἐν Γαλλίᾳ 115 καὶ ἐν Γερμανίᾳ 159 ἄρρενα ἄτομα ἡλικίας κάτω τοῦ ἐνὸς ἔτους ἐπὶ 1.000 κατοίκων. Μεγάλη εἰς χώρας τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ θνησιμότης τῆς ὁμάδος 1—4 ἐτῶν, ἀλλ' ἡ διαφορά αὕτη ἐλαττοῦται ἐφ' ὅσον αὐξάνεται ἡ ἡλικία. Εἰς τὰς ἡλικίας 20—24 ἐτῶν ἡ ἑλληνικὴ θνησιμότης εἶναι καὶ πάλιν μικρότερα τῆς ἀντιστοίχου γαλλικῆς καὶ γερμανικῆς, εἰς τὰς ἡλικίας 25—29 ἐτῶν ἡ διαφορά εἶναι ἤδη σημαντικὴ, τὸ αὐτὸ δὲ ἰσχύει, κατὰ τὸ μέλλον ἢ ἕτην καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἡλικίας, διὰ τὰς ὁποίας μάλιστα αἱ παρ' ἡμῶν συνθήκαι εἶναι ἐνίστη καλύτεραι. Ἀκοιδῶς λοιπὸν εἰς τὰς παραγωγικὰς ἡλικίας ἡ ἑλληνικὴ θνησιμότης ὀχι μόνον δὲν εἶναι τῶσον μεγάλη, ὅσον πολλοὶ φαντάζονται, ἀλλ', εἶναι ἴση ἢ καὶ μικρότερα ἐνίαν λίαν προηγμένων χωρῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς κυρίως βρεφικῆς θνησιμότητος (ἀριθμὸς θανάτων κάτω τοῦ 1 ἔτους ἐπὶ 1.000 γεννήσεων ζώντων), ἡ Ἑλλὰς κατέχει μίαν καλὴν ἐνδιόμωσιν θέσιν. Κατὰ τὴν περίοδον 1935—1937 ἡ βρεφικὴ θνησιμότης ἐκυμαίνεται ἐν Εὐρώπῃ μεταξὺ 182 (Ρουμανία) καὶ 39 (Ὁλλανδία). Ἡ θνησιμότης αὕτη ἦτο ἐν Ἑλλάδι 116, ἢ τοὶ σημαντικῶς μικρότερα τῆς βρεφικῆς θνησιμότητος τῆς Ρουμανίας, Βουλγαρίας, Πορτογαλίας, Οὐγγαρίας, Γιουγκοσλαβίας, Πολωνίας, Λιθουανίας, Τσεχοσλοβακίας καὶ κατὰ τὴν μόνον μεγαλυτέα τῆς τῆς Ἰσπανίας καὶ Ἰταλίας. Τὸ ὅτι ἦτο σημαντικῶς μεγαλυτέρα τῆς τῶν χωρῶν τῆς ΒΔ Εὐρώπης, τοῦτο εἶναι, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, πολὺ φυσικόν, διότι παρ' ἡμῶν γεννῶνται πολὺ περισσότερα βρέφη καὶ ἐπαμένως ἀποθνήσκουν περισσότερα, ὀχι μόνον διότι σημαντικὸν μέρος τῶν κατὰ τὴν πρῶτην περίοδον τῆς ζωῆς σημειουμένων θανάτων ὀφείλεται εἰς ἐνδογενῆ (κληρονομικὰ) αἰτία, κατὰ τῶν ὁποίων ἡ ἐπιστῆμη παραμένει τελείως ἀνίσχυρος, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ περιποίησις τῶν βρεφῶν καὶ νηπίων δὲν εἶναι συνήθως τῶσον καλὴ εἰς τοὺς κώλους πολυμελῶν οἰκογενεῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν καλουμένην μέσην διάρκειαν τῆς ζωῆς (ἀριθμὸς ἐτῶν τὰ ὁποῖα εἶχε τὴν πιθανότητα νὰ ζῆσθ ἐν ἀρτιγέννητον), αὕτη ἐκυμαίνεται τὸ 1930 εἰς τὰς κυριώτερας χώρας τῆς Εὐρώπης διὰ τὸ ἄρρεν οὖλον μεταξὺ 63,2 (Σουηδία) καὶ 41,9 (εὐρωπαϊκὴ Ρωσία). Ἐν Ἑλλάδι ὑπελογίσθη εἰς 49,1 (Ἰταλία 53,8, Γαλλία 54,3). Εἰς τὰς ἡλικίας ὅμως 10 καὶ 20 ἐτῶν ἡ μέση διάρκεια τῆς ζωῆς ἦτο μεγαλυτέρα ἐν Ἑλλάδι, παρὰ ἐν Γαλλίᾳ, πιθανώτατα δὲ εἶναι μεγαλυτέρα εἰς ὅλας τὰς ἡλικίας ἐν συγκρίσει πρὸς ὅλας τὰς γεωγραφικῶς χαρακτηρηστέρας, διὰ τὰς ὁποίας δὲν ὑπάρχουν σχετικὰ δεδομένα. Δέον ὅμως νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ μέση διάρκεια τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ ἐν ἐκτάκτως πολὺπλοκον φαινόμενον, τοῦ ὁποῖου σημαντικῶς παρόσων φαίνεται νὰ εἶναι ἡ ἐλάττωσις τῶν γεννήσεων.

γ') **Γεννητικότητα.** Ἄλλ' ἡ θνησιμότης ἀποτελεῖ ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων ἀπατηλὸν κριτήριον τῶν ὑγειονομικῶν συνθηκῶν. Τὸ σημαντικώτερον κριτήριον τῆς ζωτικότητος ἐνὸς λαοῦ ἀποτελεῖ ἡ γεννητικότητα. Κατὰ τὴν περίοδον 1938—1939 ἡ γεννητικότητα (γεννήσεις ζώντων ἐπὶ 1.000 κατοίκων) ἐκυμαίνεται ἐν Εὐρώπῃ μεταξὺ 14,6 (Γαλλία) καὶ 25—30 (Ρωσία). Ἡ Ἑλλὰς μὲ γεννητικότητα 23,5 κατεῖχε καὶ ἐνταῦθα ἐπίζηλον θέσιν.

Ἄλλὰ καὶ ἡ γεννητικότης ἀποτελεῖ πολλάκις ἀπατηλὸν δείκτην διότι τὸ οὐσιώδες εἶναι, ἂν αἱ σημερον γεννώσασιν γυναῖκες δύναται νὰ ἀναπληρῶνται ἐν τῷ μέλλοντι κατὰ τόπον, ὡστε νὰ ἐξασφαλίζεται ἡ διατήρησις τῆς δημογραφικῆς ἰσορροπίας. Δυστυχῶς, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἴσοι σχεδὸν οἱ λαοὶ τῆς ΒΔ Εὐρώπης, ἢ τοὶ κυριώτεροι ποσῆς τοῦ βυτικῶ πολιτισμοῦ ἐβάδισαν ποσοποικεμικῶς πρὸς θελαίαν ἐξοφάνισιν. Ἡ δημογραφικὴ ἰσορροπία διατηρήθη εἰς τὰς χώρας ταύτας ἐπὶ τινες δεκαετηρίδας διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῆς θνησιμότητος. Ἄλλὰ τούτο δὲν δύναται νὰ παραταθῇ ἐπὶ μακρόν. Ὀλίγοι μόνον γῶραι τῆς Εὐρώπης ἐδείκνυν εἰσέτι προσωποικεμικὰ ἱκανοποιητικὰ ἀναπαραγωγὴν ἐπιτρέπουσαν δημογραφικὰ περισσεύματα ἢ τοῦλάχιστον τὴν διατήρησιν τῆς δημογραφικῆς ἰσορροπίας. Καὶ μεταξὺ τῶν ὀλίγων τούτων χωρῶν ἡ Ἑλλὰς κατεῖχε τὴν πρῶτην θέσιν ἢ τοῦλάχιστον μίαν τῶν πρώτων θέσεων.

Δημοσθένης Ε. Ἐλευθεριάδης

Ἡ Αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος

1. Ἡ κάρυξις τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Ἡ ἐκάρξις τοῦ ἀγώνος διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1821 εἶχεν ὡς ἀμεσον ἀποτέλεσμα τὴν ἀναγκαστικὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκοντο εἰς τὰς ἐπαναστασάσας κατὰ τῶν Τούρκων ἑλληνικὰς ἐπαρχίας καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὑπὸ τὸ ὅποιον ὑπήγετο ἕδη ἀπὸ τοῦ Ἡ' αἰῶνος ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Ἡ διακοπὴ αὕτη ἀρχικῶς αὐθάμῃς ἐνεῖχε τὴν ἐννοίαν χωριστικοῦ κινήματος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐναντι τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἐπεβλήθη ἐκ τῶν προγμάτων, ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας οἰασθῆποτε μεταξύ αὐτῶν ἐπικοινωνίας. Μάλιστα δὲ αἱ ἐν τῇ ἐπανασταμένῃ χώρᾳ ἐκκλησιαστικαὶ ἀρχαὶ ἀπέσπυγον πᾶσαν ἐνέργειαν, ἡ ὁποία ἤθελε τυχὸν δώσει λαθὴν εἰς παρεξήγησιν χωριστικῆς βάσεως καὶ ἀνεξαρτησίας ἐναντι τοῦ Πατριαρχείου, ἠρῶντο δὲ οἱ πᾶσι πᾶσαν χειροτονίαν ἐπισκόπου εἰς ἀντικατάστασιν ἐκλιπόντων ἱεραρχῶν, πρὶν ἢ συγκροτηθῇ ἀρχιερατικὴ σύνοδος καὶ ρυθμίσῃ τὰ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐν τῇ Ἑλλάδῃ, κατόπιν τῆς διαμορφώσεως ἐκ τῶν πολεμικῶν γεγονότων, νέας καταστάσεως εἰς τὰς σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Ὁμοίᾳ ὑπῆρξε καὶ ἡ στάσις τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν ἐναντι τοῦ Πατριαρχείου. Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Α' τῶν Ἑλλήνων Ἐθνοσυνέλευσις, ἡ ὁποία ἐψηφισε τὸ προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος, δὲν εἶθε ζήτημα ἀποχωρισμοῦ καὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅρισσα μόνον ὅτι εἴ ἐπικρατούσα θρησκεία εἰς τὴν ἑλληνικὴν Ἐπικράτειαν εἶναι ἡ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' ἡ συνεχίζομένη μετὰ ταῦτα ἀδυναμία πάσης ἐπικοινωνίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μετὰ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἕνεκα τῆς ἐκ τοῦ ἐξελεσσομένου Ἱερατοῦ Ἀγώνος δημιουργηθείσης ἀνωμάλου καταστάσεως καὶ ἰδίως ὁ ἐκ τῆς πολιτικῆς ἀπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἐξαρτήσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐξαναγκασμὸς τοῦ Πατριαρχίου ὡς ἀκὼν προτρέψῃ τὴν παρὰ τῶν ὁμοδόξων ἐγκατάλειψιν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγώνος, ἀφορίζων ἐνίοτε τοὺς ὑπὲρ πίστεως τοῦ Χριστοῦ προκινουμένους Ἕλληνας, ἐπέβαλλε, παραλλήλως πρὸς τὴν διακηρυχθεῖσαν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τὴν διακηρυχθεῖσαν ἀνεξαρτησίαν καὶ τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἀνάγκην ταύτην κατείδεν ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ Ἀγώνος ἐτῶν ὁ Ἀδελφὸς Κοραῖς καὶ συνεδούλευεν ὡς ἀνακηρυχθεῖς τὸ ἀνεξάρτητον τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ὡς πρώτος ὄρας διορθώσεως τῶν ἡθῶν τοῦ ἔθους γένους. Ἀλλὰ καὶ οἱ σημαντικώτεροι τῶν ἱεραρχῶν τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος προσοικειώοντο πλέον παρὰ τὴν ἰδέαν ταύτην. Ἐντεῦθεν οἱ ἐπίσκοποι Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, Τριπόλεως Δανιὴλ, Ἀνδρούσης (Μεσσηνίας) Ἰωσήφ, Κορίνθου Κύριλλος, Ρέθυμος καὶ Πραστοῦ Διονύσιος καὶ Βρεσβένης (Λακωνίας) Θεοδόρητος ἀπυθύνθησαν πρὸς τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνοσυνέλευσιν τὸ 1826, κατόπιν πρὸς τὴν ἐν Ἐρμιόνη καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸ ἐπόμενον ἔτος πρὸς τὴν ἐν Τροιζίνι συνελθοῦσαν Γ' Ἐθνοσυνέλευσιν καὶ ἐξήτου δ' ὑπομνήματος αὐτῶν τὴν σύγκλησιν τῆς ἱεραρχίας εἰς σύνοδον, ἵνα ἐγκρίνῃ σχέδιον προσωρινῆς δικαιοδοσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τὴν ἰδρυσιν αὐτονομίου Ἐκκλησίας τελοῦσης ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διοικουμένης δὲ ὑπὸ ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπῆς ἱεραρχῶν μετὰ πλήρη διοικητικὴν καὶ δικαστικὴν ἐπὶ τῶν κληρικῶν ἐξουσίας κατὰ τὰ ἀρχαῖα εἶδη καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο δὲν ἐπραγματοποιήθη, μάλιστα δὲ ὁ ἐν τῷ μεταξύ ἀναλαβὼν τὰ ἥγνια τοῦ ἔθνους κυβερνήτης Καποδίστριας ἐπέδειξε τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἡ ὁποία ἐφαίνετο πραγματοποιημένη, ὅτι ἡ χώρα ἀνεκρούθη ἐλευθέρου κράτος (1830), ἀλλὰ τελικῶς μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ κυβερνήτου ἐματαιώθη. Ἡ ἐπακολουθήσασα ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἐρίδων νέα ἀνωμάλος κατάστασις δὲν ἠμπόδιζε τὴν ἀνοκίνησιν τοῦ ζητήματος τῆς ὁργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ δ' ἐν Ἀργεῖ συνελθοῦσα Ε' Ἐθνοσυνέλευσις εἰς τὸ ψηφισθῆναι παρ' αὐτῆς οὐδέποτε διωκτικὴν ἐπιχειρησὴν ἀντιστασίου τοῦ 1832, περιέλαβεν ἐν άρθροισι 6—12 διατάξεις διὰ τῶν ὁποίων διεκήρυξε τὸ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὴν ἐκτοσε διατυπωθείσαν πλέον ἐπίσημος ἀρχὴν, τὴν διατυπωθείσαν ἐνθροῦνος ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς θεολόγου Θεοκλήτου Φαρμακίδου, καθ' ἣν ἕκαστον κράτος ἀποσπῶμενον ἐκ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἀποκτῶν τὴν πολιτικὴν τὴν ἀνεξαρτησίαν πρέπει νὰ ἀποκτῇ καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τὴν ἀνεξαρτησίαν.

2. Ὁ πρῶτος Καταστατικὸς Χάρτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Πολιτεία

ὡς ἐν τῶν πρώτων καὶ κυριωτέρων μελημάτων αὐτῆς ἔσχε τὴν διοργανώσιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀντιδρασια τοῦ Ὁθωμανοῦ πρωτοστατοῦτος τοῦ Γεωργίου Μάουερ, ἀκολουθῶσα ἐν προκειμένῳ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Φαρμακίδου, πρὸς τὴν ὁποίαν συνεφώνουν οἱ πλείους τῶν ἀρχιερέων καὶ ἐπίστανεις πολιτικοὶ ἄνδρες, καθήρτισεν ἐπιταμελῆ ἐπιτροπὴν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Παναύτου Νοταρᾶ, ἐκ δύο ἀρχιερέων, τοῦ Θ. Φαρμακίδου, τοῦ Σκαρλάτου Βυζαντίου, τοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη καὶ τοῦ Κωνστ. Σχινᾶ, διὰ νὰ γνωμοδοτήσῃ ἐπὶ τῆς ὁργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως Ἱερατοῦ Συνόδου τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν διοίκησιν τῆς ἀνεξαρτήτου καὶ αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τὴν ὁποίαν εἶχε ταχθῆ, μετ' ὀλίγον δὲ συνήλθον ἐν Ναυπλίῳ τριάκοντα ἐξ ἱεραρχῶν, οἵτινες ἐνέκριναν τὰ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἀποφασισθέντα, ἀπεδέχθησαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἐτι δ' ἐκήρυξαν ὅτι τοῦτο οὐδόπως ἀντέβαινε πρὸς τοὺς ἱεροὺς κανόνας. Ἐπικολούθησε τὸ ἀπὸ 23 Ἰουλίου 1833 ἰσχύον νόμου ἐπέχον διάταγμα ὑπὸ τὸν τίτλον «Διακήρυξις περὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας», ὅπερ ἀπετέλει τὸν καταστατικὸν τῆς νέας Ἐκκλησίας χάρτην. Διὰ τοῦ καταστατικοῦ Ἱδρυτοῦ Ἱερατοῦ Συνόδου συντιθεμένη ἐκ πέντε μελῶν διοριζομένη ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ διοργανοῦσα ἡ Ἐκκλησία κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε τὰ μὲν εἰς τὰ ἐσωτερικὸν αὐτῆς ἀναγόμενα νὰ εἶναι ἀνεπηρεάστα ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐξουσίας, τὰ δὲ εἰς τὰ ἐξωτερικὰ αὐτῆς νὰ ἐξαρτῶνται ἀπολύτως ἐκ τῆς πολιτείας. Δύο ἡμέρας μετὰ ταῦτα διορίζοντο ὑπὸ τῆς ἀντιβασιλείας τὰ πρῶτα μέλη τῆς Συνόδου, ὅντα τὸν πρὸς τὴν βασιλικὰ ὄρον τὴν 27 Ἰουλίου 1833, ὅτε ἐπίσημος ἐτελέσθη δεξολογία καὶ ὑπὸ τοὺς ἦχους τῶν τηλεβόλων ἐγένετο ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς Ἱερατοῦ Συνόδου τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ διοργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καίτοι πραγματοποιηθεῖσα, ἀγνωστοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐπομένως δὲ, ἀνεῖ τῆς συγκαταθέσεως αὐτοῦ, ἐγένετο δεκτὴ κατ' ἀρχὰς ἀσμένως ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὡς θέτουσα τέρας εἰς τὴν ὑφισταμένην ἐκκλησιαστικὴν ἀνωμαλίαν, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ σφοδρὰ κατὰ τῆς νέας τῶν ἐκκλησιαστικῶν προγμάτων διαουθιμίσεως ἠγέθη ἀντιδρασια. Αὕτη ἔσχε ἀφορμὴν τὴν διάλυσιν πολλῶν μοναστηρίων καὶ τὴν δήμευσιν τῆς περιουσίας αὐτῶν, τὴν ὁποίαν ἐξεμεταλλεύθησαν κληρικοὶ τινες καὶ μοναχοί, κατέκριναν δὲ τότε τὴν διαρρυθμίσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, παραστήσαντες τὴν Ἐκκλησίαν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν Ἑλλάδος ὡς ἀποσπασθεῖσαν πραγματικῶς τοῦ ἕφ' ὃ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων ὑπήγετο Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Οὕτω ἐσημειώθη ἔξωφρις τῶν πνευμάτων ἰδίως ἐν Πελοποννήσῳ, αὕτη δ' ἐξεκλήθη εἰς ἐξέγερσιν, ὅταν ὁ πολυμαθὴς κληρικὸς Κωνσταντίνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Ὀλοῦ νόμον, ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἑλλάδι (1834) καὶ ἠγθῆς τῆς κατὰ τῆς νέας διοργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας μερίδος, ἐπέτεθη δριμύτητα κατὰ τε τοῦ ἐκ τῶν χρόνων ἐκείνων ὑπήγετο Μάουερ καὶ τοῦ πραταγωνιστοῦ τῆς διακηρύξεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας Θεοκλήτου Φαρμακίδου, ὡς καὶ τοῦ ἐλθόντος εἰς ἑπικοινωνίαν αὐτοῦ ἑτέρου πολυμαθοῦς θεολόγου, τοῦ Νεοφύτου Βάμβα, ὡς ρυθμισάντων ἀθαιρέτως καὶ ἀνεῖ προηγουμένης συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὡς αὐτοκεφάλου. Αἱ ἐκδηλωθεῖσαι ἱστορικαὶ ἐξεγέρσεις κατεστάλησαν, περιορίσθη δὲ ἡ ἐκκλησιαστικὴ εἰς ὅσας εἰς ὅσας διὰ τοῦ Τύπου καὶ συγγραμμάτων πολιτικῆν καὶ διατύπων τῶν ἐκατέρωθεν ἀντιτιθεμένων γνωμῶν ὑπὸ τῶν ἐκπροσώπων τῆς συντηρητικῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς φιλελευθέρου ἀφ' ἑτέρου ἐκκλησιαστικῆς μερίδος, τῆς πωθῆς ὑποστηριζομένης ὑπὸ τοῦ ἀγνωστοῦ πατελῶς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῆς δὲ δευτέρας περιλαμβανούσης τοὺς πλείους πολιτικοὺς καὶ λογίους, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἀδελφόντιον Κοραῖν. Πρὸς περαιτέρω ἀμβλυσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰσίδος κατὰ τὸ 1839 ἀπεμακρύνθη ἐκ τῆς ἐν τῇ Ἱερατοῦ Συνόδῳ θέσεως αὐτοῦ ὡς πρῶτος γραμματεὺς ὁ Φαρμακίδης, ἐτι δὲ μετετέθη ἐκ τῆς Θεολογικῆς εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου, τότε δ' ἐγραψε τὴν περίφημον «Ἀπολογία» Θ. Φαρμακίδου (Ἀθήναι 1840), εἰς τὴν ὁποίαν ἐκθέτει τὰ τοῦ βίου καὶ τῆς κοσμικῆς δράσεως αὐτοῦ καὶ ὑπεραμύνεται τῆς ἐκκλησιαστικῆς τοῦ πολιτικῆς καὶ ἰδίως τῆς κηρύξεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν διακηρύττει ὡς ἐπιβληθεῖσαν ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ ὡς οὖσαν σύμμονον πρὸς τὰ ἀρχαῖα εἶδη καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας. Τὰς ἀπάψεις ταύτας τοῦ Φαρμακίδου ἀπεδέχθη καὶ ἡ μετὰ τέσσαρα ἔτη ψηφίσασα τὸ πρῶτον τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου Σύνοδος τοῦ 1844 Ἐθνοσυνέλευσις, ἡ ὁποία, μετὰ μακρὰς καὶ ζωηροτάτας συζητήσεως, ἐνέκρινε τὴν κατὰ τὸ διάταγμα τοῦ 1833 διορ

γωνισμῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπεκύρωσε τὴν ἔγκρισίν τῆς ταύτης διὰ τῶν δύο πρώτων ἀρθρῶν τοῦ Συντάγματος ἐκεῖνου. Κατεδείχθη ὁμοῦ ἀναρχότερον ἢ ἀνάγκη τῆς μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου συνεννοήσεως πρὸς ἄρσιν τοῦ δημιουργηθέντος ἡθικοῦ ζητήματος, ἔκ τῃ ἐξαναγκάσει τοῦ ἰσχυρισμοῦ καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος πραγματοποιήσασκε καὶ αὐθαίρετος ἀνάγκη ἐαυτὴν αὐτοκέφαλον καὶ ἐντεῖθεν οἱ ὀρθόδοξοι τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἦτο δυνατόν νὰ θεωρηθῶν ἀπεσχισμένοι τῆς καθόλου Ὀρθοδοξίας. Κατεβλήθησαν, πράγματι, πολλαπλά προσπάθειαι διὰ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος, τέλος δ' ἐπὶ τῇ ἐπισημῇ αἰτήσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὸ Πατριαρχεῖον συνεκάλεσεν ἐνδημοῦσαν Σύνοδον, τὴν 16 Ἰουνίου 1850, εἰς τὴν ὁποῖαν προήδρευσεν ὁ πατριάρχης «Αἰθίως Δ'», παρεκοθήσαν δὲ πέντε πρώην πατριαρχαί, ὁ Ἱεροσολύμων Κύριλλος καὶ δέκα τρεῖς μητροπολίται τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

3. Ὁ Συνοδικὸς Τόμος καὶ ὁ νέος Καταστατικὸς Χάρτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Τὴν 29 Ἰουνίου 1850 τὸ Πατριαρχεῖον ἐξέδιδε τὸν Συνοδικὸν Τόμον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, διὰ τοῦ ὁποῦ ἀνεγνωρίζετο τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου, ἀπεστέλλετο δὲ αὐτὸς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν μετὰ συνοδικῆ ἐγγράφου περιλαμβάνοντος καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἐφ' ἃ καὶ ἱερὰν σύνοδον πλήρη συγκρατήσαντες μετὰ τῶν ἐν τῇ βασιλευσῆσῃ ταύτῃ τῶν πάλαι ἐνδημοῦντων πατριαρχῶν καὶ ἱεροτάτων μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων, καὶ τῶν τοῦ Παναγίου Πνεύματος πασιμὸν εὐλόγως ἐπικαλεσάμενοι... ἐν πολλαῖς ἐφεξῆς ἱεραῖς συνελεύσεσι παντ' ἀνακρίναντες μετ' ἀκριθείας τε καὶ εὐκρινείας, καὶ πᾶσαν τὴν ἐνδεχομένην οικονομίαν καὶ συγκρατᾶσαν ἐπιδείξασθαί φιλοτησάμενοι, τοῦτ' ὅπερ ἡδυνάμηνθα πράξει μηδὲν τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἱερώτατα καθήκοντα αὐτοὶ ἀπειθῶντες, ἢ παραβιάζοντες παρὰ τὴν ἀξίαν, προφρόνως καὶ λίαν κεχαρισμένως ἐπράξαν, τόμον συνοδικὸν περὶ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «παμψηφεί» καὶ «ὁμοφώνως» ἐξεργάσαντες: ὃν καὶ δῶρον ὄντιον καὶ τιμητικῆς φιλοτάργους δωροδοκούμεν παντὶ τῷ ὀρθοδόξῳ κλήρῳ καὶ λαῷ τῷ ὑπὸ τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον κράτος πολιτευόμενον, πρωτοῦναιος κανονικῶς τὸ «Αὐτοκέφαλον» τῆ ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησία, ἵνα ἐκείνῃ μεγαλύνηται καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς. Ὁ Συνοδικὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως Τόμος ἀνεγνώρισεν τὰ ἐν τῷ διατάγματι τοῦ 1833 διαγεγραμμένα ἐπὶ τῆς δικαιοδοσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, προσέθεσεν ὁμοῦ καὶ δύο ἑτέρας ἄρας «εἰς αἰθίον θεβαιῶσιν τῆς ἐνόητος τῆς πίστεως», ἐκ τῶν ὁποῶν ὁ μὲν εἰς διαλαμβάνει διὰ ὁσάκις ἢ ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησία χρήζει ἁγίου Μύρου, ἢ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος θέλει ζητήσει ταῦτα παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὁ δὲ ἑτέρος ὅτι ἐν τοῖς συμπίπτουσιν ἐκκλησιαστικαῖς πράγμασι, ὅτινα δέονται συσκέψεως καὶ συμπράξεως πρὸς κρείττοναν οικονομίαν καὶ στήριξιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἢ μὲν ἐν Ἑλλάδι Ἱερὰ Σύνοδος ἀναφέρεται πρὸς τὴν Οἰκουμενικὴν Πατριαρχίαν καὶ τὴν περὶ αὐτὴν Ἱερὰν Σύνοδον, ὁ δὲ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου παρέχει προθύμως τὴν ἑαυτοῦ συμπαρίαν ἀνακρίων τὰ δέοντα πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι Ἱερὰν Σύνοδον.

Τὸν Συνοδικὸν Τόμον ἀπεδέχθησαν οἱ ἐν Ἑλλάδι μετὰ πλείστης χαρᾶς, ἢ δὲ κυβερνητικὴ κἀτήρτισε τὴν Ἱερὰν Σύνοδον κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Τόμου ἐξ ἀρχαιῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπισκόπου Ἀττικῆς Νεοφύτου Μεταξά, ὀνομασθέντος μετ' αὐτὸν πολὺ μητροπολίτου Ἀθηνῶν. Τὴν 20ῆν Αὐγούστου 1850, προτάσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐτελείτο εἰς ἀπαντας τοὺς ναοὺς τῆς Ἑλλάδος δοξολογία ἀφῶ προηγουμένης ἀνεγνώσθη ὁ Συνοδικὸς Τόμος. Τὸ γεγονός ἐχαίρειτοσθε εὐφροσύνως ὑπὸ πάντων, ὁ δὲ Τόμος παρῆλθῆκε τὴν ἡμέραν ἐκείνην κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐτέθη ὁ θεμέλιος λίθος τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἔθνικῆς ἐνόητος τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν 25 Μαρτίου 1821 κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐτέθη ὁ πρώτος θεμέλιος λίθος τῆς πολιτικῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τούτοις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ὑπάρξῃ ἀντίρρηση κατὰ τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου. Ὁ πρωταγωνιστὴς τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας διετύπωσεν ἐπικρίσεις κατ' αὐτοῦ, δύο δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα ἐδημοσίευσεν τὸ σημαντικώτερον αὐτοῦ ἔργον «Ὁ Συνοδικὸς Τόμος ἢ περὶ ἀληθείας» (Ἀθῆναι 1852), διὰ τοῦ ὁποῦ προσεπάθει νὰ πείσῃ τὸ κράτος νὰ μὴ ἀπαδεγῆ τὸν Τόμον ὡς παρῆν τελείως περιττὸν καὶ ἀντιθεμένον πρὸς τὰ ἀρχαῖα ἦθη καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας. Ἐφερε δὲ ὁ Φαρμακίδης αὐτὰ τὰ κατὰ τὸν ἀξίωσιν τοῦ πάπα ἐπιχειρήματα τοῦ μεγάλου οἰκουμενικοῦ πατριαρχοῦ Φωτίου, ὁ ὁποῖος ἔλεγε: «Τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μέγιστα τὰ περὶ τῶν ἐνορίων δίκαια, τὰς πολιτικὰς ἐπικρατείας τε καὶ δικαιοσύνην συμμεταβάλλασθαί εἴδωμεν καὶ προσθέτετε: «Ἐὰς ἐσοῦσιν ὁμοῦ τὸ ἔξιμα ταῦτα τοῦ σεφωτάτου καὶ νομικώτατου Φωτίου καὶ τῆς αὐτοῦ συνόδου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατ' αὐτὸ καὶ κανονικῶς ἂν ὑπέκειτο ἡ ἑλληνικὴ Ἐκκλησία τῷ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπειδὴ ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος κατάστασις μετεβλήθη καὶ ἐξ ἐπαρχίας τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας κατέστη αὐτῇ βασιλεῖον ἀνεξάρτητον καὶ αὐτὸ-

νομον, μετεβλήθη ἐν ταῦτῳ καὶ ἡ κατάστασις τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας, ἐξ ὑποκειμένης ἄρα ἐγένετο αὐτοκέφαλος διότι ἐγένετο αὐτοκέφαλος καὶ ἡ Ἑλλάς... Δὲν ἀπαιτεῖται εἰς ταῦτα οὔτε ἀδεια οὔτε συγκατάθεσις τοῦ ἐξ οὐ ἡρηγνοῦ πρότερον αἰ ἐπαρχίας αὐτῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιεπισκόπου, οὔτε ἀναγνώρισις τῆς ἐν αὐτοῖς καταστηθεμένης διοικήσεως. Λέγει λοιπὸν ὁ Φωτίος καὶ μετ' αὐτοῦ λέγει σύνοδος, ἐκ τριακοσίων καὶ ὀγδοηκοντατριῶν ἐπισκόπων συγκροτούμενη, ὅτι ὑπέκειντο τὸ μὲν τῷ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς Ρώμης οἱ παρ' αὐτοῦ ζητούμενοι τόποι ἄλλ' ὑπέκειντο αὐτῷ αὐτῷ, ἐν ὅσῳ ὑπέκειντο καὶ πολιτικῶς τῷ αὐτοκράτορι τῆς Ρώμης... Ἐπειδὴ δὲ αὐτοὶ δὲν ἀπέτελλον πλέον μέρος τοῦ Δυτικοῦ Βασιλείου, ἀλλὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ, δὲν ἦτο δυνατόν οὔτε δεῖσιν νὰ ὑπέκεινται πλέον καὶ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς Ρώμης... Καὶ ἀπέλεγεν: «Ἡ ἀπόλεια τῶν ἐπὶ τινας τόπους δικαίων τοῦ ἀρχιεπισκόπου συνεπαίρει μετ' ἐαυτῆς τὴν ἀπόλειαν τῶν ἐπ' αὐτοῦ δικαίων τοῦ ἐπ' αὐτὸν τελούσης ἐκκλησιαστικοῦ ἀρχιεπισκόπου. Δὲν εἶχε πλέον ὑπὸ τὴν αὐτοῦ κυριότητα τὴν ὑπαρχίαν τῆς ἀνατολικῆς Ἰταλίας, τὴν Σικελίαν, τὴν Καλαβρίαν κλπ. ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρώμης, ἀλλ' ὁ τοῦ Βυζαντίου. Δὲν εἶχεν ἄρα τοὺς τόπους αὐτοὺς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ δικαιοδοσίαν καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ρώμης, ἀλλ' ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Συμμετεβλήθη καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία τῆς πολιτικῆς». (Πρόβ. Φαρμακίδου ἔνθα ἀνωτ. σελ. 262 ἐπ.). Τὰς αὐτὰς ἀπόψεις διετύπωνε ἑραδύτερον ἐν τῇ τῇ Β' Ἐθνοσωμειύσει κατὰ τὸ 1864 ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἔδρας ὁ διαπρεπὴς καθηγητὴς τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου Νικ. Ι. Σαρίπολος, τονίζων ὅτι ὁ Συνοδικὸς Τόμος ἐπολιτικῶς ἦν περιττός, διότι πᾶσα κυριότητα περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ καὶ τὸ περὶ τὸ διακοσμεῖν τὰ τῆς Ἐκκλησίας δικαίωμα, ἔτι δὲ, διότι ἔκταται ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐπράξασθε τὴν ὑπεροχὴν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, οὐδέποτε δὲ τὸ ἀπόλυτον καὶ ἀνεξάρτητον ἑαυτῆς ἀπὸ τῆς ὑπερτάτης τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς διεβέδικασεν. (Πρόβ. Ν. Ι. Σαρίπολου: Πραγματεῖα τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου, τ. III, Ἀθῆναι 1874, σελ. 341 ἐπ.). Ὁ αὐτὸς ὁμοῦ καθηγητὴς ἐδίδασκε παραλλήλως (σελ. 344) ὅτι «ἠθικῶς ὁ ἱερὸς Τόμος συνέφερεν, ὡς τοῦ τ' ἐλευθέρου καὶ τοῦ δούλου ἑλληνικοῦ γένους, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸ περὶ τὰ πολιτικὰ μὲν θεωρήματα ἀδοξῆς, περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δ' ἱστορίαν καὶ τὰς θεολογικὰς συζητήσεις πολλὴν τὴν ἀπειρίαν ἔχον, διασταλευσμένου τὴν πίστιν ὑπὸ ἀπαισίαν θρηλημάτων καὶ τὴν συνείδησιν ταρτατομένου, καὶ τοῦ μὲν ἐντός τῆς Ἑλλάδος ῥόδο σὺ μικρᾷ συμαχόμενον ὑπόπας ἵνα ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτο ζῆση ἐλευθερὸν ἀπαρχισθῆ τῆς καθόλου ὀρθοδοξίας, τοῦ δ' ἐν δουλείᾳ διαβαλλόμενον, ὅτι χρὴ αὐτὸ οὔτε ποθεῖν τὴν μετὰ τῶν ἡμετέρων ἔνωσιν, οὔτε καὶ συγχροτίζεσθαί τούτοις ὡς μέλεσιν ἀποκεκομμένους καὶ σεσηπῶσι τῆς ἐνείας καὶ ἐνείας ποίμνης τῆς ὀρθοδοξίας». Πράγματι, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἀπὸ τυπικῆς ἐπίψεως περιττοῦ τῆς ἐκδόσεως τοῦ συνοδικοῦ τόμου, διὰ ταύτης ἐτίθητο τέρας εἰς τὸ δημιουργηθὲν θρησκευτικὸν ζήτημα κατὰ τὰ πρώτα ἔτη τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Τὴν ἐκδοσὶν τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου ἠκολούθησεν ἡ κατὰ τὸ 1852 ὑπὸ τῆς πολιτικῆς θέσεως τῶν νόμων Σ' «Περὶ ἐπισκόπων καὶ ἐπισκοπῶν καὶ περὶ τοῦ ὑπὸ τοὺς ἐπισκόπους τελούσης κλήρου» καὶ ΣΑ' «Νόμος Καταστατικὸς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος». Ὁ πρώτος ἐπιδίξιμι τὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐπισκοπικῶν ἐδρῶν, ὁ δεύτερος τὰ τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ τελευταῖος οὗτος δὲν ἀπεμακρύνετο τοῦ ἦδη ἀπὸ τοῦ 1833 ὑφισταμένου κατεστάτου, ἐτεῦθεν δὲ ἐπέσυρε σφοδρὰς ἀντιρρήσεις καὶ ἐπικρίσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν κύκλων, ὡς νόμου ὑποτάσσοντος ἀπαράδεκτως τὴν Ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν Πολιτείαν διὰ τοῦ θεσμοῦ τοῦ βασιλικοῦ ἐπιτρόπου καὶ τοῦ διορισμοῦ τῶν ἐπισκόπων παρ' αὐτῆς. Ὁ νόμος ὤριζεν ὡς ἀνωτάτην ἐν τῷ βασιλείῳ ἀρχὴν σύνοδον διαρκῆ, φέρουσαν τὸ ὄνομα Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐδρεύουσαν ἐν Ἀθήναις. Ἡ σύνοδος συνέκειτο ἐκ πέντε κατὰ τὴν τάξιν τῶν πρεσβειῶν τῆς ἀρχιερωσύνης λαμβανόμενων ἀρχιερέων ἐκ τῶν ἐχόντων ἐπισκοπὰς, ἐν οἷς καὶ ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ὅστις προήδρευε μόνιμως τῆς συνόδου. Ἡ ἐπέμβασις τῆς πολιτείας εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα ἐξεδηλοῦτο διὰ τῆς κεντρικῆς τοῦ θεσμοῦ τοῦ βασιλικοῦ ἐπιτρόπου παρὰ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ, ὡς ἐκπροσώπου τῆς ὑπερτάτης βασιλικῆς ἐξουσίας, εἰς ἣν, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ νόμου, ἐναπόκειται ἡ κυριαρχία τοῦ κράτους καὶ συνεπαίρει ἀνήκει καὶ ἡ ἐποπτεία ὅλων τῶν ἐντός τοῦ βασιλείου γινόμενων. Ὁ βασιλικὸς ἐπιτροπος εἶχε ἐπὶ καθῆκον νὰ παρευρίσκειται ἀνεμψῆφου εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς συνεδριάσεις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, καὶ νὰ προσυπογράφηται εἰς ὅλα τὰ πρωτότυπα τῶν παρὰ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ ἐκδιδόμενων ἀποφάσεων καὶ πράξεων ἀναγομένων εἴτε εἰς τὰ ἐσωτερικὰ, εἴτε εἰς τὰ ἐξωτερικὰ αὐτῆς καθήκοντα». Τῆς ἐπιταγῆς ταύτης τοῦ νόμου εἴπετο «ὡριστικῶς αὐστηρὰ καθ' ἣν πᾶσα ἀπόφασις ἢ πράξις τῆς Ἱερᾶς

Συνόδου, γινομένη εν άπουσία του βασιλικού επίτροπου ή μη φέρουσα την προσυπογραφήν αυτού ήτο άκυρος. Κατά ταύτα ο βασιλικός επίτροπος καθίστατο παντοδύναμος, εις αυτόν δ' υπέκειτο εν τή πραγματικότητι ή 'Εκκλησία, ή όποία ούδεν ήδύνατο να πράξη άνευ τής συγκατάθεσεως αύταύτης. Άλλά και κατά τας λοιπάς αυτού διατάξεις ο νόμος εκείνος εξεδήλου την πλήρη έπέμβασιν τής πολιτείας εις τά εκκλησιαστικά πράγματα και την εν έαυτώ πλήρη συγκέντρωσιν πάσης εξουσίας. Παρά ταύτα το καθ' ερωθέν τούτο σύστημα εις τας σχέσεις 'Εκκλησίας και Πολιτείας δέν άπεμακρύνετο του από των χρόνων του Μεγάλου Κωνσταντίνου Ισχύσαντος εις την Βυζαντινήν Αυτοκρατορίαν συστήματος τής νόμφ κρατούσης Πολιτείας, περιοριζόμενου όμως μόνον ως προς τά κοσμικά, ούχι δέ και περί τά δογματικά και τά έσωτερικά γενικώς τής 'Εκκλησίας. Έντεύθεν ο βασιλεύς, ως ανώτατος άρχων τής Πολιτείας, ήδη από του πρώτου Καταστατικού Χάρτου τής 'Εκκλησίας, αλλά και κατά τó Σύνταγμα του 1844 υπερέκειτο τής 'Ιεράς Συνόδου, έχων ταυτοχρόνως μεταξύ των καθηκόντων αυτού, τó τής προστασίας τής 'Εκκλησίας. Τά περί αύτης διαγράφει ίδίως εν άρθρω 43 τó Σύνταγμα του 1864, όπερ αναεσοόμενον εις την τήν δόξα του όσ' και υποχρέωσιν του βασιλέως, ορίζει την εν αύτώ όμολογίαν του όπως προστατεύη την έπικρατούσαν θρησκείαν των 'Ελλήνων, δηλαδή την τής Ανατολικής 'Ορθόδοξης 'Εκκλησίας. 'Ός όρθός δ' έτοιμότη ή τοιαύτη θέσις τής 'Εκκλησίας ούδεν άλλο είναι ειμή ή σύμφωνος προς τας άποστολικάς παραδόσεις ύποταγή τής 'Εκκλησίας, ως προς τά κοσμικά, εις την Πολιτείαν. «Πάσα ψυχή εξουσία εις υπερεχούσας ύποτασσέσθω», λέγει ο 'Απόστολος Παύλος (Προς Ρωμάιους ΙΓ' 1.).

4. ΟΙ ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΚΑΙ Ο Ισχύων Καταστατικός Χάρτης. Τό υπό του νόμου ΣΑ' επιβληθέν εκκλησιαστικόν καθεστώς, παρά την άσκηθείσαν έναντίον αυτού σοφδάν κριτικήν και τας έπιμόνους αιτήσεις τής 'Εκκλησίας τής 'Ελλάδος περί αναθεωρήσεως αυτού, περιφρουρήθη και υπό του Συντάγματος του 1864, διατηρηθέν σχεδόν αναλλοίωτον μέχρι του 1923. Κατά τó διάστημα όμως τούτο δέν δύναται να ληχθή ότι αι σχέσεις μεταξύ 'Εκκλησίας και Πολιτείας ήσαν άρμονικά. Τούναντίον αύται διαταράχθησαν πολλάκις, ίδια κατά τó πρώτον τέταρτον του 20ού αιώνας, ότε αι άξύτητα ένταθείσαι πολιτικά διενέξεις συμπάρεσυρον και την 'Εκκλησίαν, άναμιχθείσαν εις τά πολιτικά πράγματα όπερ τής μίας ή τής άλλης εκ των δύο αντιμαχομένων πολιτικών μερίδων, με έπακολούθημα την άνάμειξιν τής Πολιτείας εις τά τής διοικήσεως τής 'Εκκλησίας. Άλλ' αι εκ τής πολιτικής άναταραχής προκληθείσαι άνωμαλίαι εις τας σχέσεις Πολιτείας και 'Εκκλησίας ήρθσαν μετά την μικρασιατικήν καταστροφήν και ού μόνον τούτο : Κατόπιν μακρών διαπραγματεύσεων μεταξύ Πολιτείας και 'Εκκλησίας, έπετεύχθη ή λύσις του όλου εκκλησιαστικού ζητήματος κατά τρόπον Ικανοποιούντα τας από έτών διατυπωθείσας άπόψεις τής 'Εκκλησίας. Τήν 31 Δεκεμβρίου 1923 δήμοσιεύετο διά τής εφημερίδος τής κυβερνήσεως ως άπόφασις τής 'Επαναστάσεως, ή νέος καταστατικός γάρ της τής αυτοκεφάλου 'Εκκλησίας τής 'Ελλάδος. Διά του νέου καταστατικού χάρτου καθιεργέτο ή τασάυτας έπικρίσεις έπιτύρασα επί ούσιαστική παραλύσει τής επί μέρους επισκοπικής διοικήσεως μικρά διαρκής 'Ιερά Σύνοδος και άπεδίδετο εις την 'Εκκλησίαν πλήρης από πολιτειακών δεσμών πύττωσις και έλευθερία. Καταργηθέντος του συγκρατωτικού συστήματος οι έπίσκοποι ανέλαβον υπεύθυνως την διοικήσιν τής επισκοπής αυτών. Άνωτάτη εν τώ Κράτει εκκλησιαστική άρχή καθίστατο ή Σύνοδος των ένόντων επισκοπίας άρχιερέων τής αυτοκεφάλου 'Εκκλησίας τής 'Ελλάδος, φέρουσα τó δικαίωμα 'Ιερά Σύνοδος τής 'Εκκλησίας τής 'Ελλάδος, προεδρευομένη υπό του άρχιεπισκόπου 'Αθηνών και πάσης 'Ελλάδος (άρθρ. 2), ως προσηγορεύθη έκτοτε ο άρχιερεύς 'Αθηνών (άρθρ. 18). 'Η 'Ιερά Σύνοδος συνήρχετο

τακτικώς την 1ην 'Οκτωβρίου έκάστου έτους, εν άπουσία δέ αύτης εξεπρωσωπεύετο υπό του άρχιεπισκόπου 'Αθηνών. 'Ο βασιλεύς του βασιλικού επίτροπου, μετονομασθέντος εις επίτροπον τής 'Επικρατείας, διετηρήθη, αλλά αι άρμοδιότητες αυτού, διά τής καταργήσεως του δικαιώματος άρρησικυ-

'Ο μητροπολιτικός ναός των 'Αθηνών.

ρίας, όπερ πρότερον έκέκτητο, καθίστατο πλέον κενά ούσιαστικού περιεχομένου. 'Η εκλογή των επισκόπων άπεδιδετο εις την 'Εκκλησίαν αποκλειστικώς, τήν δέ γνωστοποιουμένην προς τó ύπουργείον των 'Εκκλησιαστικών — τότε — άπόφασις τής 'Ιεράς Συνόδου επί τής εκλογής και χειροτονίας του νέου επισκόπου ήτο ύπόχρεως να εκτελέση ο άρμόδιος ύπουργός. Διά του αυτού νόμου ώρίζοντο τά τής συστάσεως και συνθέσεως πρωτοβαθμίων και δευτεροβαθμίων ως και ανωτάτου εκκλησιαστικού δικαστηρίου, έπιφορτισμένων με την εκδίκασιν εκκλησιαστικών άδικημάτων και παραδόσεων, τέλος δέ τά περί ιερολογίας του γάμου.

'Ο καταστατικός νόμος του 1923 ίσχυσε επί διετίαν άναλλοίωτος, άλλ' επί δικτατορίας Παγκάλου επινέχθησαν βασικά τροποποιήσεις αυτού, αίντες προσέκαλεσαν σοφδράν τήν αντίδρασιν τής 'Εκκλησίας, καθόσον δι' αυτών επανήρχετο τó παλαιόν καθεστώς τής μικράς Συνόδου και των πολιτικών έπεμβάσεων. Μολταύτα όμως μόλις τό 1931 έπετεύχθη ή έπάνοδος εις τó καθεστώς του 1923. Τότε διά των νόμων 5187 «Περί καταστατικού νόμου τής αυτοκεφάλου 'Εκκλησίας τής 'Ελλάδος» και του τροποποιήσαντος αυτών νόμου 5438/1932 επανήλθε κατά τας βασικάς αυτού διατάξεις τó εκκλησιαστικόν καθεστώς του 1923. Έν τώ μεταξύ εις την 'Ιεράν Σύνοδον τής 'Εκκλησίας τής 'Ελλάδος μετέχου πλέον κατόπιν συμφωνήσεως μετά του Οικουμενικού Πατριαρχείου εν ίση μοίρα προς τούς τής αυτοκεφάλου 'Εκ-

κλησίας της Ελλάδος και οι Ιεράρχαι τῶν μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς καὶ τὸν Ἀ' Παγκόσμιον πόλεμον ἐβρεθείσαν μητροπόλεων εἰς τὰς ἀπελευθερωθείσας ἑλληνικὰς χώρας, ἐκδοθέντος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3615 τοῦ 1928 νόμου «Περὶ ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως τῶν ἐν ταῖς Νέαις Χάραις τῆς Ελλάδος μητροπόλεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου». Οὕτως αἱ μητροπόλεις αὗται τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου χωρὶς ν' ἀποχωρισθῶν πνευματικῶς αὐτῷ, ἀφωμοιόθησαν διοικητικῶς μετὰ τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ελλάδος, ἀποτελέσασαι τὸ δεύτερον τμήμα τῆς διοικήσεως αὐτῆς.

Ἐπικολούθησε σειρά τροποποιητικῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων νόμων διατάξεων, αἱ ὅσαι ἐπέβαλλον τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκ νέου κωδικοποιήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων, ἡ ὅποια καὶ ἐπραγματοποιήθη διὰ τοῦ ἤδη ἰσχύοντος νόμου 6711/1943 «Περὶ καταστατικοῦ χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ελλάδος», τροποποιηθέντος διὰ τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος 1158 τῆς 9/12 Ὀκτωβρίου 1949.

Ὁ ἰσχύων καταστατικὸς τῆς Ἐκκλησίας χάρτης, μὴ ἀπομακρυνόμενος τῶν ὑπὸ τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ 1923 βασικῶν ἀρχῶν, δοῖται ὡς ἀνωτάτην ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ελλάδος Σynόδου πάντων τῶν ἐχόντων μητροπόλεις ἀρχιερέων, τῶν ὁποίων καλεῖ Ἱεράν Σynόδον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ελλάδος, ἀντιπρόσωπον δὲ ταύτης τὴν ἐν Ἀθήναις ἐδρευούσαν Διάρκην Ἱεράν Σynόδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ελλάδος.

Ἡ Ἱερά Σynόδος τῆς Ἱεραρχίας συνέχεται τακτικῶς μετὰ τὴν 1ην Ὀκτωβρίου ἀνά πᾶν τρίτον ἔτος αὐτοδικαίως, ἐκτάκτως δὲ μετ' ἀπόφασιν τῆς Ἱεράς Σynόδου ἢ τῆ αἰτήσεϊ τοῦ ἐνὸς τρίτου τοῦλάχιστον τῶν μελῶν τῆς Ἱεραρχίας διὰ τῆς Ἱεράς Σynόδου. Πρόεδρος τῆς Ἱεράς Σynόδου τῆς Ἱεραρχίας εἶναι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν.

Ἡ Διάρκεια Ἱερά Σynόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ελλάδος, ἐνεργούσα πάντοτε ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἱεράς Σynόδου τῆς Ἱεραρχίας, σύγκεται ἐκ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πέντε ἑλλήνων ὡς προέδρου καὶ δώδεκα μελῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν ἑξ λαμβάνονται ἐκ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ ἀρχιερέων τῆς αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ελλάδος, κατὰ τὴν σειράν τῶν πρεσβειῶν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, τὰ δὲ λοιπὰ ἑξ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐν ἐνεργείᾳ μητροπολιτῶν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ὁ θεσμὸς τοῦ ἐπιτρόπου τῆς Ἐπικρατείας διετηρήθη καὶ εἰς τὸν τελευταῖον τούτων καταστατικῶν τῆς Ἐκκλησίας χάρτην. Ὁ ἐπίτροπος παρίσταται εἰς τὰς συνεδρίας τῆς Ἱεράς Σynόδου τῆς Ἱεραρχίας καὶ τῆς διακοῆς Ἱεράς Σynόδου ἀνευ ψήφου. αἱ ἀποφάσεις δὲ αὐτῶν εἶναι ἔγκυροι καὶ μὴ παρόντος τοῦ ἐπιτρόπου ἐάσων οὗτος ἐκλήθη εἰς τὴν συνεδρίαν.

Ἡ διοικητικὴ διαίρεσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ελλάδος περιλαμβάνει τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ἀθηνῶν καὶ 66 μητροπόλεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἀνά 33 ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ελλάδος καὶ τὸν οἰκουμενικὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὡς κάτωθι :

Α'. — ΙΕΡΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (ΠΑΛΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ) :

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος.

Μητροπολίται : Ἔδρα

1. Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας	Μεσολόγιον
2. Ἀργολίδος	Ναύπλιον
3. Ἄρτης	Ἄρτα
4. Ἀττικῆς καὶ Μεγαρίδος	Κηφισιά
5. Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως	Δημητσάκι
6. Γυθείου καὶ Οἰτύλου	Γύθειον
7. Δημητριάδος	Βόλος
8. Ζακύνθου	Ζάκυνθος
9. Ἠλείας	Πύργος
10. Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων	Καρδίτσα
11. Θηβῶν καὶ Λεβαδείας	Λεβαδεία
12. Θήρας	Θήρα
13. Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας	Καλάβρυτα-Αἴγιον
14. Κορινθίας καὶ Σκύρου	Κύμη
15. Κερκύρας καὶ Παξῶν	Κέρκυρα
16. Κεφαλληνίας	Ἀργοστόλιον
17. Κορινθίας	Κόρινθος
18. Κυθήρων	Κύθηρα
19. Λαρίσης καὶ Πλαταμώνος	Λάρισα
20. Λευκάδος καὶ Ἰθάκης	Λευκάς
21. Μαντινείας καὶ Κυνουρίας	Τρίπολις
22. Μεσσηνίας	Καλάμια
23. Μονεμβασίας καὶ Σπάρτης	Σπάρτη
24. Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας	Ναύπακτος
25. Πάρου καὶ Νάξου	Νάξος
26. Πατρῶν	Πάτρα
27. Σύρου, Τήνου, Ἄνδρου, Κέας καὶ Μήλου	Σύρος
28. Τρίκκης καὶ Σταγῶν	Τρίκαλα
29. Τριφυλίας καὶ Ὀλυμπίας	Κυπαρισσία
30. Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Αἰνιῆς	Ὑδρα
31. Φθιώτιδος	Λαμία
32. Φωκίδος	Ἄμφισσα
33. Χαλκίδος.	Χαλκίς.

Β'. — ΙΕΡΑΡΧΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ (ΝΕΩΝ ΧΩΡΩΝ) :

Μητροπολίται : Ἔδρα

1. Ἀλεξανδρουπόλεως	Ἀλεξανδρουπόλις
2. Βεροῖας καὶ Ναούσης	Βέροια
3. Γρεβενῶν.	Γρεβενά
4. Διδυμοτείχου καὶ Ὀρεστιάδος	Διδυμοτεῖχον
5. Δράμας	Δράμα
6. Δρυϊνουπόλεως, Παγώνιας καὶ Κονίτης	Δελβινάκι
7. Ἐδέσσης καὶ Πέλλης	Ἐδεσσα
8. Ἐλασσόνας	Ἐλασσών
9. Ἐλευθερουπόλεως	Γράβιον
10. Ζιγῶν	Ν. Ζίγη
11. Θεσσαλονίκης	Θεσσαλονίκη
12. Ἱερισσοῦ, Ἁγίου Ὁρους καὶ Ἀρδμεταίου	Ἄρναϊα
13. Ἰωαννίνων	Ἰωάννινα
14. Κασσανδρείας	Πολύγυρος(Χαλκιδικῆς)
15. Καστοριάς	Καστορία
16. Κίτρους	Κατερίνη
17. Λήμνου	Ἄπυρος
18. Μαρωνείας καὶ Θάσου	Καρπονή
19. Μηθύμνης	Καλλονή(Λέσβου)
20. Μυτιλήνης	Μυτιλήνη
21. Νευροκόπιου	Νευροκόπιον
22. Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης	Πρέβεζα
23. Ξάνθης	Ξάνθη
24. Παραμυθίας φιλιππῶν καὶ Γηρομερίου	Παραμυθία
25. Πολυμνίης καὶ Κιλκισίου	Κιλκίς
26. Σάμου καὶ Ἰκαρίας	Βαθὴ (Σάμου)
27. Σερβίων καὶ Κοζάνης	Κοζάνη
28. Σερρών καὶ Νιγαιίτης	Σέρραι
29. Σιδηροκάστρου	Σιδηροκάστρον
30. Σισανίου καὶ Σιατιστι	Σιάτιστα
31. Φιλίππων καὶ Νεαπόλεως	Καβάλα
32. Φλωρίνης, Ἀλωσσίας καὶ Ἐορδαίας.	Φλώρινα
33. Χίου.	Χίος

5. Ἡ αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος καὶ αἱ λοιπαὶ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι. Ἡ αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία τῆς Ελλάδος, ἡ ὅποια, κατὰ τὸ Σύνταγμα, ὑπάρχει ἀναποσπαστῶς ἠνωμένη δογματικῶς μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγαλῆς καὶ πάσης ἄλλης ὀρθόδοξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, εἶναι συνδεδεμένη στενῶς μετὰ τῶν λοιπῶν αὐτοκέφαλων ὀρθόδοξων Ἐκκλησιῶν μετὰ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ τὴν Μίαν, Ἁγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἰδίως αἱ σχέσεις αὐτῆς εἶναι στεναὶ μετὰ τῶν τεσσάρων πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων καὶ τῶν ὑπ' αὐτὰ ἀπογομένων αὐτονομῶν μητροπόλεων καὶ ἀρχιεπισκοπῶν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν πατριαρχείων ἄλλων χωρῶν.

Πλὴν τῆς αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίας τῆς Ελλάδος ὑφίσταται ἐν τῷ κράτει ἡ ἡμισυτῶνος μητροπολις Κρήτης, τῆς ὁποίας προΐσταται ὁ μητροπολίτης Κρήτης (Ἡρακλείου) ἐμπέριτος καὶ ἐξάρχος Εὐρώπης, ἐκλεγόμενος ἐν Κρήτῃ, τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ τελευτῆς ὑπὸ τὴν ἐγκρίσιν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου. Ἡ μητροπολις Κρήτης διοικεῖται ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Κρήτης, ἐδρεύοντος ἐν Ἡρακλείῳ, καὶ ἐπαρχιακῆς συνόδου ἀποτελουμένης ἐκ τῶν ἐπίσκοπων :

Ἔδρα

1. Ἀρκαδίας	Μοῖραι
2. Ρεθύμνης καὶ Ἀλόποτάμου	Ρεθύμνον
3. Κυθονίας καὶ Ἀποκραύου	Χαϊρά
4. Λάμπης καὶ Σφακίων	Σπήλι (Ἀγ.Βασιλείου)
5. Ἱεράς καὶ Σητείας	Ἱεράπετρα
6. Πέτρας	Νεάπολις(Μεραυδέλ.)
7. Κισσάμου καὶ Σελίνου	Καστέλλι(Κισσάμου).

Ἐπίσης μετὰ τὴν προσάτησιν τῆς Δωδεκανήσου εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑφίστανται αἱ τέσσαρες μητροπόλεις αὐτῆς ἀπογομένης εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἧτοι αἱ μητροπόλεις : 1) Ρόδου, 2) Κῶ, 3) Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀσταυπολαίας, καὶ 4) Κορθάου καὶ Κῆσου.

6. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὀργάνωσις καὶ ἡ νομοθεσία. Τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὀργάνωσιν συμπληρῶναι ἡ νεώτερος ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία, ἡ ὁποία περιλαμβάνει κυρίως τὰ ἑξῆς νομοθετήματα:

Α') Τὸν νόμον 5383 τῆς 7/11 Ἀπριλίου 1932 «Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων καὶ τῆς πρὸ αὐτῶν διαδικασίας». Διὰ τοῦ νόμου τούτου κατέστησαν τέσσαρες κατηγορίαι ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἐπιφορτισμένων ὅπως ἐπιλαμβάνονται ὑποθέσεων τῶν ὑποπεσόντων εἰς παράπτωμα ὡς πρὸς τὰ χρέη καὶ τὰ καθήκοντα τῆς ἐπαγγελίας αὐτῶν κληρικῶν καὶ μοναχῶν. Τοιαῦτα δικαστήρια εἶναι: α) τὰ ἐπισκοπικά, ὅτινα ἰδρύονται παρὰ τῆ ἀρχιεπισκοπῆ καὶ ἐκάστη μητροπόλει, ἀρμοδιότης ἐξουσία ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων ἱερῶν, διακόνων καὶ μοναχῶν τῆς περιοχῆς αὐτῶν· β) τὰ συνοδικά, διακρινόμενα εἰς πρωτοβάθμιον καὶ δευτεροβάθμιον. Τὸ πρωτοβάθμιον ἀρμοδιότητα ἔχει εἰς τὴν ἐκδίκασιν τῶν παραπτωμάτων τῶν κληρικῶν καὶ μοναχῶν, ὧν ἡ ἐκδίκασις παρεπέμφθη εἰς αὐτὸ ὑπὸ ἐπισκοπικῶν δικαστηρίων καὶ τὰς ἐφέσεις κατ' ἀποφάσεων αὐτοῦ, ἴτι δὲ δικάζει τὰς σημαντικὰς παραβάσεις ὡς πρὸς τὴν εὐθύνην τοῦ χειροτονηθέντος. Τὸ δευτεροβάθμιον συνοδικὸν δικαστήριον δικάζει τὰς ἐφέσεις κατὰ τῶν ἀποφάσεων τοῦ πρωτοβάθμιου· γ) τὰ διὰ τὸς ἀρχιερεῖς δικαστήρια, πρωτοβάθμιον καὶ δευτεροβάθμιον. Τὸ πρωτοβάθμιον δικάζει τὰ παραπτώματα τῶν ἀρχιερέων εἰς πρῶτον βαθμῶν, τὸ δὲ δευτεροβάθμιον τὰς ἐφέσεις κατὰ τῶν ἀποφάσεων τοῦ πρωτοβάθμιου διὰ τὸς ἀρχιερεῖς δικαστήριον, καὶ δ) τὰ διὰ τὰς συνοδικούς δικαστήριον, ἀρμοδιότητα ἔχον ὅπως δικάζῃ εἰς πρῶτον καὶ τελευταῖον βαθμῶν τὰς ἐν τῇ ἐκτέλει τῶν συνοδικῶν αὐτῶν καθηκόντων παραβάσεις ἐκκλησιαστικῶν τιμας βεσμου ὑπὸ τοῦ προέδρου καὶ τῶν μελῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Αἱ ἀποφάσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, ὧν ἡ σύνθεσις εἶναι διάφορος,

ἐκτελοῦνται τῇ συνδρομῇ τῶν ἀρμοδίων διοικητικῶν τοῦ καὶ τοῦ ἀρχῶν.

Β') Τὸν νόμον 4684/1930 «Περὶ διοικήσεως καὶ διαχειρίσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας καὶ περὶ συγγαυείσεως τῶν μικρῶν μονῶν», καὶ τὸς τροποποιήσαντας αὐτὸν ἴδιος νόμους 5141 καὶ 5256 τοῦ 1931.

Γ') Τὸν νόμον 2200 τῆς 1 Φεβρουαρίου 1940 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων, διὰ τοῦ ὁποίου κυρίως ἐκοδικοποιήθη ἀλλὰ καὶ τροποποιήθη ἡ παλαιότερα περὶ ὀργανώσεως τῆς ἐνορίας ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσία.

Δ') Τὸν νόμον 5439/1931 «Περὶ Ἑνοριακῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων καὶ Ταμείου Ἀποδοχῶν καὶ Ἀσφαλίσεως τοῦ κλήρου τῆς Ἑλλάδος». Διὰ τοῦ νόμου 99 τοῦ νόμου τότε ἀναεστήθη ἐν Ἀθήναις τὸ «Ταμεῖον Ἀποδοχῶν καὶ Ἀσφαλίσεως τοῦ Ὀρθοδόξου Ἐφημεριακοῦ κλήρου τῆς Ἑλλάδος» (Τ.Α.Κ.Ε.), μὲ σκοπὸν τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἀποδοχῶν τῶν ἐν ἐνεργείᾳ ἐφημερίων τοῦ κράτους καὶ τὴν ὑποχρεωτικὴν ἀσφάλισιν τῶν ἐν τῇ Ὀρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος ὑπηρετούντων ἐφημερίων, ἱεροδιακόνων καὶ ἱερομοναχῶν, ὡς καὶ τῶν ἐμπίσθων ἱερομαλτῶν τῶν ἀσκούτων ὡς μόνον ἐπάγγελμα τὸ τοῦ ἱερομάρτυρος.

Ε') Τὸν νόμον 978 τῆς 21 Φεβρουαρίου 1946 «Περὶ ἀποστολικῆς διακονίας» ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν συστηματικῆς ἐξωτελετουργικῆς δράσεως τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὸν εὐρύτερον πνευματικὸν διαφωτισμὸν τοῦ λαοῦ καὶ εἰς τὴν ἀρμόδουσαν ὀργάνωσιν καὶ ἐξάπλωσιν ἔργων κοινωνικῆς προνοίας.

ΣΤ') Διαφόρους νόμους ἀναφερομένους εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν σχολῶν καὶ φροντιστηρίων κλπ.

Ζ') Τὰς περὶ γάμου καὶ διαζυγίου διατάξεις τοῦ Ἀστικῆς Κώδικος. (Βλ. καὶ λέξεις Ἐκκλησία καὶ Ὀρθοξεία). Ἰ.Θ.Π.

Αἱ Ἐνοπλοὶ Δυνάμεις

Α'. ΣΤΡΑΤΟΣ (*)

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις

Ὡς πρῶτον τακτικὸν σῶμα ἑλληνικοῦ στρατοῦ τῶν νεωτέρων χρόνων πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὁ Ἱερὸς Λόχος, ἀποτελεσθεὶς ἀπὸ 500 νέους σπουδαστάς, καὶ ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὸν Νικόλαον Ὑψηλάντην ἐδρασε ἐν τῷ τέλει Φεβρουαρίου 1821 εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαβίαν. Ἡ εὐδοξία συνιριθῆ τοῦ λόχου αὐτοῦ εἰς τὸ Δραγασάν (7 Ἰουνίου 1821), ὅπου ἐφουεβήσαν οἱ πλείστοι τῶν ἱερολοχιτῶν, ἐσημείωσεν καὶ τὸ τέλος τῆς Ἐπανάστασεως πού εἶχε κηρύξει εἰς τὰς Παραδουνάβιαν χώρας ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

Εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸ πρῶτον τακτικὸν σῶμα συνεκροτήθη εἰς τὰς Καλάμας (Ἰουνίου 1821) μὲ τὰς φροντίδας τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου. Κατεργόμενος αὐτὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου, εἶχε προμηθευθῆ κρυφὰ ἔπι τὴν Τεργέστην ἱματισμὸν καὶ ἄλλα λογγοφόρα διὰ 300 ἀνδρας, μὲ τὰ ὁποῖα καὶ ἐξωδίσατο τὸ σῶμα τῶν Καλαμῶν.

Τὸ τακτικὸν αὐτὸ σῶμα τῶν «Μαυροφόρων», ὅπως τὸ ὠνόμαζον τὰ ἄτακτα στρατευματα ἀπὸ τὴν μαῦρην στολὴν ποῦ ἐφορούσαν, ὀργανωμένον εἰς τρεῖς λόχους μὲ δύναμιν τριακοσίων ἀνδρῶν, ἐτάθη ὑπὸ τὰς διατάγας τοῦ Γάλλου ταγματάρχου Παλέσσα, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδόθη ὁ βαθμὸς τοῦ συνταγματάρχου. Μετὰ τριήμερον ἐγκύμονασι εἰς τὰς Καλάμας ἦλθε κατὰ τὸ τέλος Σεπτεμβρίου, διὰ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως. Ἐφερε μαζί του καὶ δύο ἀρκετὰ πυροβόλα τὰ ὁποῖα διηύθυνεν ὁ Γάλλος φιλέλληνας Βουτιε.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Τριπόλεως τὸ σῶμα παραμελημένον καὶ ἀδόκητον ἀπὸ τὴν διοίκειν, ἤρχισε νὰ διαλυθῆται. Μοταίως ὁ διοικητὴς τοῦ Παλέσσα ἐξήγησε μέρος ἀπὸ τὰ λάφυρα διὰ τὴν διατροφὴν τῶν ἀνδρῶν του. Καμμία βοήθεια δὲν τοῦ ἐδόθη καὶ τὸ σῶμα διελύθη ὀριστικῶς τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1822, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε λάβει μέρος εἰς ἀποτυχεύσαν ἐκστρατείας διὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Ναυπλίου, ὅπου ἔπεισαν περισσώτεροι ἀπὸ 50 τακτικοὶ φιλέλληνες, καὶ εἰς τὴν πολιορκίαν καὶ παράδωσιν τῆς Κορίνθου. Ὁ Παλέσσας ἀπλησιώθη ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψιν, μετέβη μὲ μέρος τῶν ἀνδρῶν του εἰς Κρήτην, ὅπου ἐφουεβή μετ' ὀλίγον πολέμων ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Συγχρόνως μὲ τὴν συγκρότησιν τοῦ πρώτου τακτικοῦ στρατοῦ αἱ τοπικαὶ διοικήσεις ἠσυχολήθησαν μὲ τὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας. Μεγαλύτερος ὅμως προσπάθεια κατεβλήθη εἰς τὴν Ἐπίδαυρον, ὅπου συνήλθεν ἡ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις. Διὰ φησίσματος τῆς 9ης Ἰανουαρίου 1822 ἐκανονίσθη ὁ ὀργανισμὸς τῶν ἄτακτων στρατευμάτων, ὡς ἔσθισαν βαθμοί, μισθοὶ καὶ τρόπος προαγωγῆς. Ἀργότερον δὲ ἀπεφασίσθη καὶ ἡ συγκρότησις τακτικοῦ στρατοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας συνεκροτήθη ἕνα σύνταγμα τακτικῶν μὲ διοικητὴν τὸν Ἰταλὸν συνταγματάρχον Πέτρον Ταρέλλα. Ἡ δύναμις τοῦ συντάγματος ἦτο 560 ἀνδρες καὶ τὰ στέλεχά του ἀξιωματικοὶ τοῦ διαλυθέντος σώματος τοῦ Παλέσσα καὶ ξένοι φιλέλληνες.

* Περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ μέρη τῆς ἐπανάστασεως τοῦ 1821 βλέπε κεφάλαιον Ἑλληνικὴ Στρατηγικὴ καὶ Τακτικὴ τοῦ παρόντος τόμου.

Τὸ σύνταγμα ἠκολούθησε τὸν Μαυροκορβετὸν ἄμα τῇ συγκροτήσιν του καὶ ἐπὶν ἄκομῃ ἐκπαίδευθῆ εἰς τὴν παρ' αὐτοῦ ἐμπνευθεῖσαν ἐκστρατείαν εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Εἰς ἕκαστον τῶν δύο ταγμάτων του παρεδόθη ἀνά μία σημαία μὲ τὰ ἐθνικὰ χρώματα, λευκὸν καὶ γαλάζιον, ὅπως τὰ ἐσημείωσεν ἡ συνέλευσις τῆς Ἐπίδαυρου, καὶ τὸ τέλος Μαΐου ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Κορίνθον καὶ διὰ Πατρῶν καὶ Μεσολογγίου ἐφθάσεν εἰς τὸ Πέτα τῆς Ἠπείρου, ὅπου ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολύνεκρον μάχην (4 Ἰουλίου), εἰς τὴν ὁποῖαν ἀπῆκε 200 νεκρούς (80 Ἕλληνας καὶ 120 ξένους) καὶ τὸν διοικητὴν του Ταρέλλα. Κατόπιν μακρὰς πορείας ἐφθάσεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐνθα ἀνασυγκροτήθη ἔλαβε μέρος εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Δραμάτιν καὶ τὴν κατάληψιν τοῦ Παλαμηδίου, διὰ νὰ διαλυθῆ ὅμως μετ' ὀλίγον ὅταν ἤρχισεν ὁ πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος τὰς ἀρχὰς τοῦ 1823.

Ἐκατὸν πέντε μῆνας μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ δευτέρου τακτικοῦ σώματος ἀπεσοίσθη ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν (Ἰούλιος 1824) ἡ σύστασις νέου τακτικοῦ στρατοῦ. Τὸ συνάφηεν πρὸ ὀλίγου εἰς τὸ Λαυδίον δάνειον παρέιχε τὰ σχετικὰ μέσα. Ἐστρατολογήθησαν τότε παλαιοὶ ἀξιωματικοὶ τῶν τακτικῶν καὶ οἱ στρατιῶται ἐνεβύθησαν ὁμοιομορφος μὲ ἑλληνικὸν ἱματισμὸν σαγιάνινον λευκὸ, κομὴν ρουστανεῖλλα καὶ φέσι, καὶ συνεκροτήθη τὸ πρῶτον τάγμα μὲ 500 ἀνδρας καὶ 100 πυροβολητάς.

Ἡ συγκρότησις τοῦ νέου τακτικοῦ στρατοῦ συνέπεσε μὲ τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ἰβραὴμ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Πρώτην φοράν ἡ ἐπανάστατημένη Ἑλλάς εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ στρατὸν ὀργανωμένον κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ἐυρωπαϊκῶν καὶ διευθυνόμενον ἀπὸ ἐξέτους ἀξιωματικούς. Ἐκρήθη ὡς ἐκ τούτου ἐπείγουσα ἡ ἐπίσχυσις τοῦ τακτικοῦ καὶ πρὸς τοῦτο παρηγγελήθησαν 6.000 σταλαὶ καὶ ὁ ἀνάλογος ὀπλισμὸς εἰς τὸ Λαυδίον καὶ ἀνετέθη ἡ ἀρχὴ τοῦ σώματος (Ἰούλιος 1825) εἰς τὸν Γάλλον συνταγματάρχον Κάρολον Φαδιέρον, ἕνα ἀπὸ τοὺς διαπρεπετέστερους ἀξιωματικούς τῆς Γαλλίας.

Διὰ τῆς κατατάξεως ἱβελιτῶν καὶ φιλελλήνων, ἡ δύναμις τοῦ σώματος, μετατεθέντος ἐν τῷ μεσοῦ εἰς Ἀθήνας, πρῆθη σημαντικῶς, ὡστε νὰ περιλαμβάνῃ τούτο περισσώτερος ἀπὸ 3.500 ἀνδρας κατανεμημένους εἰς 4 τάγματα τακτικῶν, 3 ἴλας ἱππικοῦ καὶ 1 πυροβολαρχίαν.

Ἡ πρόβδος ὅμως τοῦ τακτικοῦ σώματος δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ διότι ἐκτός τῆς παραμελήσεως του ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν δι' ἄλλειψιν χρημάτων καὶ διὰ λόγους πολιτικῶν ἀντιζηλιῶν, συνετέλεσεν εἰς τούτου καὶ ἡ ἀτυχὴς ἐκστρατεία εἰς τὴν Εὐβοίαν (Μάρτιος 1826), τὴν ὁποῖαν ἐπεχείρησεν ἕξ ἰδίας πρωτοβουλίας ὁ Φαδιέρος.

Μετὰ τὴν Εὐβοίαν ἐπεχειρήθη ἡ ἐκ νέου ἀνασυγκρότησις τοῦ σώματος, διανεμηθέντος τοῦ καινούργου ἱματισμοῦ καὶ ἡλπιεσθῆ ποῦ εἶχε εἶσθαι πρὸ ὀλίγου ἀπὸ τὸ Λαυδίον καὶ ἡ χρησιμοποίησις τοῦ τακτικοῦ σώματος εἰς ἕως ἐπιχειρήσεις ἐκ τῶν ὁποίων σημαντικώτερος ὑπῆρξεν ἡ εἰσδος αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν πρὸς ἐπίσχυσιν τῶν ἐκεῖ πολιορκημένων Ἑλλήνων ἀπὸ τὸν Κισουαγῶν (Νοεμβρίου 1826). Χάρις εἰς τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν τοῦ Φαδιέρου, ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως παρετάθη ἐπὶ ἑξάμηνον μετὰ τὴν ὁποῖαν τὸ τακτικὸν σῶμα ἀνασυγκροτήθη πρὸς εἰσόδον εἰς Πόρον ἀνεχώρησεν (Ὀκτωβρίου 1827) διὰ τὴν τελευταίαν ἐκστρατείαν του εἰς Χίον.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, μὴ δυναμένη νὰ συντηρήσῃ τὸ τακτικὸν σῶμα, συνεκροτήθη εἰς τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην τῆς

όποιος τα έξωρα ανέλαβον οί εις τὸ ἐξωτερικὸν καὶ τὴν Σύρον ἐγκατεστημένοι Χιώτες. Οὕτω καὶ ἡ τελευταία δύναμις στρατοῦ ἐξέβηκε τῶν χειρῶν τῆς κυβερνήσεως ἡ ὁκία, ἐνίκανος τὰ ἐπιβλήθη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀρχαίαν, εἶχε καταφύγει εἰς Λίγυον, ἐν ἀναμονῇ τοῦ ἐκλεγέντος ὡς κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννου Καποδίστρια.

Περίοδος Καποδίστρια

Ἡ ἀφίξις τοῦ Καποδίστρια (12 Ἰανουαρίου 1828) ἔδωκε νέαν τροπὴν εἰς τὰ στρατιωτικὰ πράγματα τῆς χώρας. Ἡ ἐσωτερικὴ καὶ στρατιωτικὴ κατάστασις τὴν ὅποιαν εὐρήκειν ἦτο ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀβλία. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὑπολείμματα τοῦ στρατοῦ τοῦ Φαδίου, ποὺ εὐρίσκοντο εἰς τὸν Χίον, οὐδὲν ἄλλο συγκεκομημένον στρατιωτικὸν τμήμα ὑπῆρχε. Τὰ ἀτάκτα στρατεύματα εὐρίσκοντο καὶ αὐτὰ ἐν διαλύσει, πηλοποιούμενα δὲ μετὰ τὴν περὶερόντων ἀπὸ ἐπαρχίας εἰς ἐπαρχίαν ἀπαζώντα εἰς δόρυ τῶν ἀμάχων πληθυσμῶν διὰ τὴν διαρπαγὴν καὶ τῆς λεηλασίας.

Ὁ Καποδίστριας ἐστρεψεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀμέριστον τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ὁργάνωσιν στρατοῦ. Ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν ἀφίξιν του ἐγκατέστησε πολεμικὸν συμβούλιον ὑπὸ τὴν προεδρίαν του διὰ νὰ ρυθμίσῃ τὰ ζητήματα τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Προσπετόθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ μεταβάλῃ εἰς ἔθνικόν στρατόν, πειθαρχημένον, τὰ ἀτάκτα σώματα τῶν διαφόρων καπετανέων. Πρὸς τοῦτο ἐξέδωκε διάταγμα διὰ τοῦ ὁποῖου ἐσηχηματίζοντο 8 χιλιαρχαὶ εἰς τὰς ὁποίας θὰ κατετάσσοντο ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων. Ἀργότερον αἱ χιλιαρχαὶ μετασηχηματίζθησαν εἰς 13 ἑξαρχὰ τάγματα διὰ τὴν φύλαξιν τῶν συνόρων. Συνέστησε στρατοπέδον εἰς Τροιζήνα διὰ τὰς χιλιαρχίας καὶ ἐπιμελητήριον ἀνεφοδισμοῦ τῶν εἰς Πόρον. Ὁ Ἰβίος ὁ Καποδίστριας μετέβη εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Τροιζήνης καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἀξιωματικῶν τῶν ξένων στόλων παρέδωκεν εἰς τοὺς χιλιαρχοὺς τὰς σημαίας των. Καὶ μέρος μὲν τῶν χιλιαρχιῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, ὀνομασθέντος στρατάρχου, ἔλαβον ἐντολήν νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἀπὸ τοὺς Τούρκους μέρος δὲ ὑπὸ τὸν Ἀγγλὸν στρατηγὸν Τζώρτζι προωρίσθη διὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ τὴν τακτοποίησιν τοῦ ζητήματος τῆς στρατολογίας διὰ γενικῆς ἀπογραφῆς τῶν κατοίκων, ὁ Καποδίστριας ἐφρόντισε διὰ τὴν ὁργάνωσιν τακτικοῦ στρατοῦ εἰς τὸν ὅποιον ἐνέταξε τὸ ἐπιστρέψαι ἀπὸ τὴν Χίον σώμα τοῦ Φαδίου. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ τακτικοῦ, ἀντὶ τοῦ παραιτηθέντος Φαδίου, διαρίσθη ὁ Βαυαρὸς συνταγματάρχης "Εὐδεκ (Μάιος 1828) καὶ μετὰ ἐν ἔτος ὁ Γάλλος ὑποστράτηγος Τρέζελ. ἕνας ἀπὸ τοὺς ἰκανωτέρους ἀξιωματικούς τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, χρηματίσας κατόπιν κατ' ἐπανάληψιν ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Γαλλίας.

Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1828 ἤρξισε λειτουργοῦσα ἡ στρατιωτικὴ σχολὴ τῶν Εὐελπίδων διὰ τοὺς μέλλοντας ἀξιωματικούς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Γάλλου ἀξιωματικοῦ τοῦ πυροβολικοῦ Παζιέ, εἰς τὸν ὅποιον ἀνετέθη καὶ ἡ ὁργάνωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ. Συγχρόνως ἀνετίθητο εἰς τὸν Γάλλον λοχαγὸν Γκαρντιὲ ἡ συγκροτήσις τοῦ μηχανικοῦ.

Τὴν διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν πραγμάτων εἶχε τὸ Γενικὸν Φροντιστήριον (ὑπουργεῖον Πολέμου) διρημένον εἰς δύο ὑπηρεσίας: τὴν τὸν Στρατιωτικὴν καὶ τὴν τὸν Ναυτικὴν ὑπὸ ἑνῆσιαν διεύθυνσιν. Ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ στρατοῦ ἐγένετο ὑπὸ μεγάλου ἀριθμοῦ Γάλλων ἐκπαιδευτῶν προσκληθέντων ἐπὶ τοῦτο παρὰ τοῦ κυβερνήτου καὶ σύμφωνα μετὰ τοὺς γαλλικοὺς κανονισμοὺς. Αἱ στολαὶ ἦσαν ὅμοιαι μὲ τὰς στολὰς τῶν Γάλλων καὶ τὰς σημαντικώτερας στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας τὰς διέβησαν Γάλλοι ἀξιωματικοί, εἰς τρόπον ὥστε τὸ τέλος τοῦ 1829 ὁ στρατὸς τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος παρουσίαζε τὴν ὅψιν γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ ὑπὸ τὴν διοικήσιν παρακαλοῦσθαι τοῦ κυβερνήτου εἶχε σπουδαίαν σημαντικότητάς ποσόδους.

Τὸ ἐνδιαφέρον ἀκόμη τοῦ φιλέλληρος βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου I καὶ αἱ χρηματικαὶ αὐτοῦ ἐνισχύσεις πρὸς τὸν Καποδίστριαν, συνετέλεσαν διὰ ὅλην εἰς τὴν ἐντὸς μικροῦ χρόνου συγκροτήσιν τοῦ πρώτου βελολόγου ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Τὰ ἀνορθωτικὸν ἔργον τοῦ Καποδίστρια διεδέχθη μετὰ τὴν δολοφονίαν αὐτοῦ περίοδος πλήρους ἀναρχίας. Κατ' ἀρχὰς κατεβλήθη προσπάθεια διατηρήσεως τῆς συνοχῆς καὶ πειθαρχίας τοῦ στρατεύματος, ἀλλὰ ταχέως ἤρξισε διαλυόμενον, λόγῳ ἐλλείψεως μέσων καὶ τῶν καθημερινῶν λιποταξιῶν τῶν ἀνδρῶν του, μέχρι τοῦ σημείου μάλιστα ὥστε νὰ ἀναγκασθῇ ἡ κυβέρνησις νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν γαλλικοῦ καὶ ἀγγλικοῦ στρατοῦ διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως καὶ εἰς αὐτὴν τὴν τότε πρωτεύουσιν, τὸ Ναύπλιον.

Ἐπὶ τῆς ἀντιβασιλείας

Ἡ ἀντιβασιλεία προσπετόθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ δάλλῃ εἰς τάξιν τὰ στρατιωτικὰ πράγματα τῆς χώρας. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς ἀπηνόρευσην ἀνεξαρτέτως εἰς ὅλους νὰ φέρωσιν ὅπλα χωρὶς ἄδειαν, συγχρόνως δὲ προέβη εἰς τὴν διέλυσιν τοῦ ὀλίγου ἀπομεινόντος τακτικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἀτάκτων σωμάτων. Καὶ τοὺς μὲν ἀξιωματικούς καὶ στρατιῶτας τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων ἐκάλεσε νὰ καταταγῶσιν εἰς τὰ ὁργανωθέντα 10 τάγματα ἑξαρχῶν πεζικοῦ, τῶν ἀκροβολιστῶν, τὰ δὲ στελεχῆ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ εἰς τὸ σχηματι-

σθῆν βαρῶν πεζικῶν, ἀπὸ ὀκτὼ τάγματα τῆς γραμμῆς.

Ἄλλ' ἡ λύσις αὕτη, τῆς διαλύσεως τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων καὶ τῆς συγκροτήσεως ἀντὶ τούτων τακτικοῦ στρατοῦ, προκάλεσε μεγάλην τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν τῶν διαλυόμενων σωμάτων. Ὑπῆρχον ἀκόμη πολλοὶ πολεμισταὶ οἱ ὁποῖοι ἐβῶρον ἐξευτελισμὸν τὴν ἀντικατάστασιν τῆς ἑλληνικῆς φουστανέλλας μὲ τὰς στολὰς τῶν ἑυρωπαϊκῶν στρατιωτῶν, τὰ ἄρτενά, ὅπως περιφρονητικῶς τὰς ἀπακαλοῦσαν, καὶ ἐπρότιμουν νὰ παραμείνουν ἀνεὶς ὑπηρεσίας — καὶ μισθοῦ — παρὰ νὰ καταταγῶσιν εἰς τὸν τακτικὸν στρατόν.

Πρὸς ἐξοικονομῆσιν τῶν παλαιμάχων αὐτῶν στρατιωτικῶν ἰδρυθῆ διὰ μὲν τοὺς στρατιῶτας καὶ ὑπαξιωματικούς «ὁ λόχος τῶν ἀπομάχων», διὰ δὲ τοὺς ὀπλαρχηγούς «ἡ βασιλικὴ φάλαγγ». Οἱ κατατασσόμενοι εἰς τὰς δύο αὐτὰς μονάδας διετήρουν τὴν ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν καὶ ἐλάμβανον τὰς ἀποδοχὰς τοῦ βαθμοῦ των χωρὶς νὰ ἐκτελοῦσιν ὅμως ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν. Ἠδύναντο ἀκόμη νὰ παραιτηθῶσι τῶν ἀποδοχῶν των καὶ νὰ λάθωσιν ὡς ἀντάλλαγμα ἔθνικας γαίας.

Εὐκολώτερον ἤδυνῆθη ἡ ἀντιβασιλεία νὰ διευθετήσῃ καὶ ὁργάνωσιν τὸν τακτικὸν στρατόν. Ἐκτὸς τοῦ πεζικοῦ ἀποτελεσθέντος ἀπὸ τὰ τάγματα γραμμῆς καὶ ἀκροβολιστῶν, τὸ ἱππικὸν ἐσηχηματίσθη ἀπὸ ἑνα σύνταγμα μὲ 6 ἴλας, τὸ πυροβολικὸν ἀπὸ τὸ ὀπλοστάσιον καὶ ἕν τάγμα μὲ 6 λόχους πυροβολητῶν καὶ 1 τεκνητῶν, καὶ τὸ μηχανικὸν ἀπὸ 2 λόχους σκαπανέων, ἐκτὸς τῶν εἰς ἕκαστον νομὸν ὑπηρετούντων ἀξιωματικῶν τοῦ μηχανικοῦ εἰς τοὺς ὁποῖους ἀνετίθητο τότε ἀποκελεστικὸς ἡ ἐπιθλιψις καὶ ἐκτέλεσις τῶν δημοσίων ἔργων.

Παικίλος ἦτο ὁ ὄπλισμός τοῦ στρατευμένου τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Μόλις τὸ 1858 ὀπλιζέται διὰ πρώτην φορὰν τὸ πεζικὸν δι' ἄμοιόμορσον αὐλακωτοῦ τυφεκίου ἐμπροσθογεμοῦ καὶ τὸ πυροβολικὸν ὀμοιόμορφως ἐπίσης δι' ὄρειον ὄδου ζυβόλων καὶ πεδινῶν τῶν 12 λιτρῶν.

Ἐμβρυκῶδες ἦτο ἡ μορφή τὴν ὅποιαν εἶχεν εἰς τὰς ἀρχὰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν (Γραμματεία) μὲ δεκάδα περίπου ἀξιωματικῶν ὑπηρετούντων εἰς αὐτὸ. Τὸ δὲ γενικὸν ἐπιτελεῖον τὸ ὁποῖον συνεστήθη ἐπίσης τότε (Δεκεμβριος 1833) διὰ τὴν μελέτην τῶν στρατιωτικῶν ζητημάτων, ἀπετελέθη ἀπὸ τρεῖς μόνον ἀξιωματικούς, αὐθιχέντας κατόπιν σὺν τῷ χρόνῳ καὶ φέροντας τοὺς 19 ἐν συνόλῳ, ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους, κατὰ τὰ τελευταία ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Ὁθωνος ἐδημοσιεύθη λεπτομερῆς κανονισμὸς τῶν στολῶν, ὁμοίων περίπου μὲ τὰς τοῦ δαυαρικοῦ στρατοῦ. Ἰδρυθῆ τὸ «Ἀριστεῖον τοῦ Ἀγώνος», ἀπονεμηθῆν εἰς τοὺς ἀρχηγούς καὶ στρατιῶτας τοὺς ἀγωνισθέντας κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν, καὶ καθιερώθη τὸ παράσημον τοῦ «Σωτήρος».

Ἐκωνοσίθησαν οἱ μισθοὶ τῶν στρατιωτικῶν, διατηρηθέντες, μὲ μικρὰς τροποποιήσεις, οἱ ἴδιοι, ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας κατόπιν καὶ κατεβλήθη ἰδιαιτέρα φροντίς διὰ τὴν οἰκονομικὴν βελτίωσιν τῶν ἀξιωματικῶν.

Γενικὰ τὸ ἔργον τῆς ἀντιβασιλείας κατὰ τὸ ὀλιγοχρόνιον διάστημα ποὺ ἐκυβέρνησε τὸν τόπον ὑπῆρξε σημαντικώτατον ἀπὸ ἀπόψεως στρατιωτικῆς ὁργάνωσεως καὶ προσεπάθησε νὰ στερεώσῃ ἐπάνω εἰς καλὰς βάσεις καὶ κατὰ τρόπον βεβηκὸν τὸ στρατιωτικὸν οἰκοδόμημα τοῦ νεαροῦ τότε κράτους. Θὰ ἦτο δὲ πολὺ ἀποδοτικώτερον ἐὰν δὲν προσέκοπτε κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν του εἰς τὰς ἔξεις καὶ τὴν ψυχολογίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὰ ὁποῖα ἠγνόησεν ἢ δὲν ἤδυνῆθη νὰ ἀνιληθῇ ἡ ἀντιβασιλεία, προκαλέσασα ὡς ἐκ τούτου σοβαρὰν ἐναντίον τῆς ἀντίδρασης.

Τὴν ἐναντίον τῆς ἀντιβασιλείας καταστράσαν ἐπηύχασε περισσότερο καὶ ἡ ἐγκατάστασις εἰς τὴν Ἑλλάδα ἰκνῆς δυναμὸς βαυαρικοῦ στρατοῦ (ὑπὲρ τὰς 5 χιλιάδας), ὁ ὁποῖος εἶχεν ἔλθει μετὰ τοῦ Ὁθωνος, ἀπ' ἐνός μιν διὰ τὴν ὁργάνωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀπ' ἑτέρου δὲ, καὶ κυρίως, διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ βασιλέως καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῆς τάξεως. Ἡ συντήρησις τῶν δαυαρικῶν στρατευμάτων ἀποροφούσα τὸ ἕμισον περίπου τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ ὑπουργεῖου τῶν Στρατιωτικῶν, ἦτο ἐπόμενον νὰ προκαλῆ τὴν δυσφορίαν τῶν Ἑλλήνων, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἀπέδλεπον πρὸς αὐτὰ ὡς πρὸς ἔχθρον καταπατοῦντα τὴν ἐλευθερίαν των.

Βασιλεία τοῦ Ὁθωνος

Εἰς τὰ τριάντα περίπου ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος ἡ σύνθεσις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ παρουσίασεν ἀρκετὰς μεταβολὰς, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιτύχῃ τὴν συγκροτήσιν ἐνὸς ἑστώ καὶ περιορισμένης δυναμὸς ἀλλ' ἀξιόμαχου στρατοῦ. Εἰς αὐτὸ συνετέλεσαν αἱ πολιτικαὶ ἀνωμαλίαι, αἱ συχναὶ στάσεις καὶ τὰ κινήματα ποὺ συνετάραξαν τὴν πολυτάραχον ἐκείνην βασιλείαν. Εἰκοσι ὀκτὼ στάσεις, ἐπαναστάσεις καὶ κινήματα ἀνεμετωπίσθησαν εἰς διάστημα τριάντα ἐτῶν. Καὶ διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς τάξεως ἐχρησιμοποιήθη πάντοτε συμπράττων μετὰ τῆς χωροφυλακῆς καὶ ὁ στρατὸς, ἵνα περιστολῇ δὲ ἡ ἄμειρος ἀνάμειξις τοῦ στρατεύματος εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τῆς τάξεως, ἰδρυθῆ τὸ 1843 ἡ ἐθνοφυλακὴ, σώμα ἀποτελεσθέν ἀπὸ ὀπλισθέντων πολιτῶν καὶ ἔχον στρατιωτικὴν ὁργάνωσιν καὶ πειθαρχίαν. Ἐκτὸς δὲ σπανίων περιπτώσεων, ἡ ἐθνοφυλακὴ ἐξετέλεσεν ἱκανοποιητικώτατα τὴν ἀποστολὴν τῆς, προστατεύουσα τὸ πληθυσμῶν ὅχι μόνον ἀπὸ τὰ κακοποιὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς ἀβαιρέσεις τῶν κυβερνητικῶν ὁργάνων.

Ἀλίς, σοβαρὰ ἐπίσης, ἡ ὁποία προεκάλεσεν τὴν ἐξασθένειν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ὀθωνικὴν περίοδον ἦτο τὸ

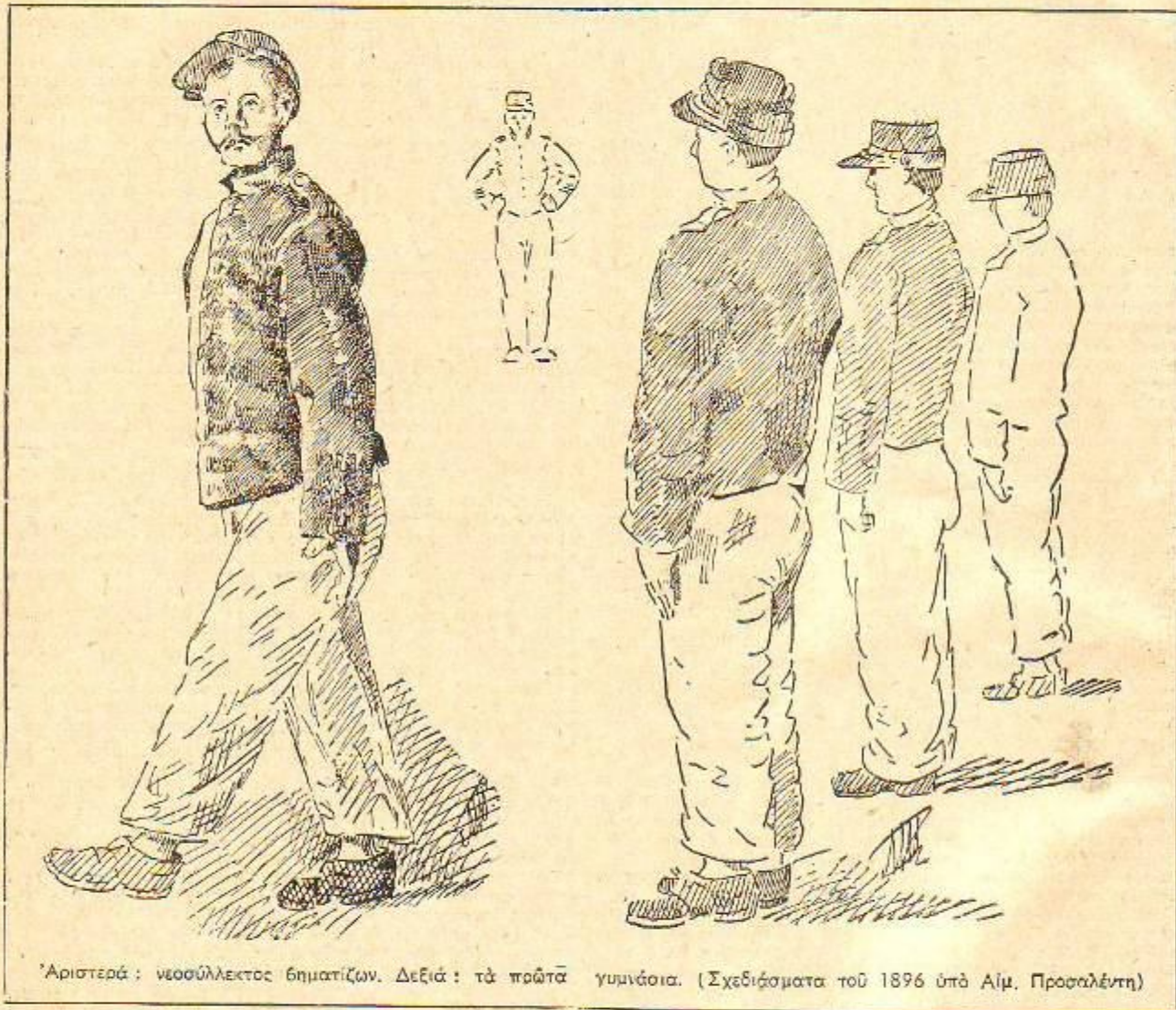
σύστημα στρατολογίας, όπερ παρέιχεν εύκολον τρόπον διαφυγής από την στρατεύσειν. Έκτός πλείστων όσων εξαίρέσεων, τας όποιαν προέβλεπεν ό στρατολογικός νόμος (σπουδαστών, διδασκάλων, Ιατρών, εγγύων, μονογενών υιών κλπ.), ηδύνατο ακόμη κανείς, προσκαλούμενος υπό τά όπλα, να στείλη αντικαταστάτην. Ό αριθμός τών κατ' έτος νεοσυλλέκτων δέν υπερέβαινε τας 2.000, ή θητεία ήτο τετραετής εις τας αρχάς και τριετής κατόπιν και ή προβλεπομένη δύναμις τού εν ειρήνι στρατού (9—10 χιλιάδες) συνεπληρώνετο δι' έθελοντών. Άλλά και ή μικρά αύτή δύναμις ήλατώνετο σημαντικά από τας άθρόας λιποταξίας, πού ήσαν πράγμα συνθέστατον την εποχήν εκείνην.

Η μόνη δέ προβλεπομένη δύναμις έλληνικού στρατού και διά τας πολεμικάς περιόδους ήτο ή εν ειρήνι τοιαύτη. Μόλις εις τας 1860 έσκέοθησαν, διά πρώτην φοράν, να δημιουργήσων

ξίωματικούς άδεια τού πολιτεύεσθαι εκ δούρων την πειθαρχίαν.

Κατά την περίοδον 1863—1880 ό στρατός έμφανίζει μόν ύνάμιν εις τας χερσιά 11—12.000 άνδρων, εις την πραγματικότητα όμως ή δύναμις αύτού δέν υπερβαίνει τας 8 χιλιάδας μετά 12 πυροβόλων πεδινών και 8 όρεινών. Ό έφοδιασμός του εύρίσκεται εις άθλίαν κατάστασιν. Ούδ' έχνος υλικού έπιστρατεύσεως ύπάρχει. Η έπιτελική όργάνωσις είναι άγνωστος και ή έπιμελητεία άνύπαρκτος.

Όσάκις λόγω της Κρήτης ή άλλων έξωτερικών αιτίων έθολώνετο ό όρίων εις την Βαλκανικήν, αι εκάστοτε κυβερνήσεις έσπευδον σπασμωδικώς εις την παραγγελίαν όπλων και την πρόσκλησιν ήλικιών διά να άντιμετωπίσων την κατάστασιν. Έπίστευον δέ, επί μακρά έτη, σοβαροί μάλιστα πολιτικοί και στρατιωτικοί παράγοντες, ότι ήρκει να δώσωσιν εις τούς

στρατολογικούς καταλόγους διά 10 τάγματα έφεδρείας (ένα εις κάθε πρωτεύουσιν νομού) διά την περίπτωση πολέμου. Εις τούς καταλόγους αύτούς ένεγράφοιτο διά μίαν τριετίαν οι άπολυόμενοι εκ τών τάξεων τού στρατού. Άγνωστος έπίσης ήτο ή αναγκαία έπιτελική έργασία πού γίνεται σημερον εις όλους τούς στρατούς διά την παρασκευήν των προς πόλεμον.

Κατά τας τελευταία έτη της βασιλείας τού Όθωνος, παρατηρείται προσπάθεια εκπαίδευσως στελεχών. Συνιστώντα διάφορα σχολεία δι' αξιωματικούς και όπλίτας, τά όποια όμως δέν έλειτούργησαν επί πολύ, λόγω της άναιροπής της παύτης δυναστείας (Όκτώβριος 1862) και της μετέωρου καταστάσεως πού έπικολούθησε την έξωσιν τού Όθωνος.

Μετά την άφιξιν τού Γεωργίου τού Α΄.

Έπί μακρά έτη μετά την άφιξιν τού Γεωργίου τού Α΄ (Όκτώβριος 1863) αύθιμα πρόδος παρατηρείται εις την στρατιωτικόν όργάνωσιν. Άδ' έναντίας αι συχνάί άλλαγαι κυβερνήσεων, αι όποιαί έχασον ήσαν την εποχήν εκείνην, είχαν ως αποτέλεσμα να έξασθενήσων ακόμη περισσότερο τών Ισχνών στρατών πού άσπικεν άπεργόμενος εκ της Έλλάδος ό Όθων. Αι έπειθήσεις της πολιτικής εις τόν στρατόν είχαν άποδή καθιερωμένη συνήθεια, ή δέ έπιτροπομένη εις τούς εν ενεργεία ά-

πολίτας όπλα και στολάς, διά να μεταβληθώσιν αυτοί εις καλούς στρατιώτας. Η από τού καιρού της ειρήνης εκπαίδευσις έθεωρείτο δευτερευούσης σημασίας, ένομιζετο δέ ότι άπετελεί την ασφαλέστεραν έγγύησιν πολεμικών έπιτυχιών τέ πλήθος τών μαχητών και ή προσωπική άνδρεία.

Προσπάθειαι τού Χαριλάου Τρικούπη. Η προσάρτησις της Θεσσαλίας ήρμινε κάπως τας άσφυκτικά όρια τού έλληνικού κράτους. Μετ' αύτην σημειώνεται ή πρώτη σοβαρά προσπάθεια κρατικής και στρατιωτικής όργάνωσεως.

Κατά τας δύο μακράς κοινοβουλευτικάς πρωθυπουργίας του, 1882—1885 και 1886—1890, ό Χαριλάος Τρικούπης διά σειράς μέτρων και νόμων έξαιρετικής σπουδαιότητας, καθάρωσε να έξυμώση την διοίκησιν, να αύξηση τούς έθνικούς πόρους και να όργανωση τας ενόπλιους δυνάμεις, ώστε διά πρώτην φοράν εις την Έλλάδα να άποδούν αύται ύπολογίτιμος πολεμικός παράγων.

Διά τού συναφθέντος δανείου εκ 40 εκατομμυρίων δραχμών (1882), επέτυχεν ό Τρικούπης τού αναγκαίου έφοδιασμού τού στρατού και τού στόλου. Καθιερώσας δέ την ύποχρεωτικήν θητεία, έξεπόνησε μόν όργανισμόν τού στρατού (διατηρηθέντα μετά τροποποιήσεών τιμών μέχρι τού 1904) και επέτυχεν ώστε ή εν ειρήνι δύναμις, ή όποια πρότερον ανήγοντο εις 10—12 χιλιάδας, να υπερβή νυν τας 30 χιλιάδας άνδρων.

Όιδιαίτερα όλως μέριμνα κατεβλήθη διά την μόρφωσιν τών

στελεχών, από την επαγγελματική καλυτέρευση των οποίων έφαινε και δικαίως ο Τρικούπης ότι έπρεπε να αρχισή η στρατιωτική ανόρθωση της χώρας. Απογαρεύσας δια νόμου εις τους αξιωματικούς να παλιτεύονται, περιόρισε τόν στρατό εις τά εκπαιδευτικά του καθήκοντα. Συνεστήσε σχολεία ανωτέρων και κατωτέρων στελεχών, αναδιοργάνωσε τήν Σχολήν των Ευέλπων, απέστειλεν αξιωματικούς δι' ανώτερας σπουδάς εις τήν Ευρώπην και μετακάλειεν οργανωτικήν αποστολήν υπό τόν Γάλλον στρατηγόν Βοσσέρ. Έξ όλων όμως τών σχολείων που έλειτούργησαν, τήν μεγαλύτερον σπουδαιότητα είχεν η ίδρυσις της Σχολής των Υπαξιωματικών, χάρις εις τήν οποίαν ευρέθησαν μαρφωμένοι και ικανοί αξιωματικοί εις τό πεδίων κατά τους βαλκανικούς πολέμους.

Γενικός, αι πρωθυπουργίαι του Χαριλάου Τρικούπη σημειώνουν πραγματικήν ειρηνικήν επανάστασιν εναντίον των μέχρι τότε μεθών της πολιτικής και έθεσαν τάς πρώτας βάσεις και εις τόν στρατόν του μεγάλου ανθρωπικού έργου, τό οποίο συνεχίσαν εν Έλλάδι αι μετά τό 1909 κυβερνήσεις. Ατυχώς η κλορασιαία αυτή εργασία δεν απέδωκεν έκτοτε τους αναμενόμενους καρπούς της, λόγω έλλειψως συνεχείας εκ μέρους των κυβερνήσεων αιτίνας διεδρόχοντο τό τρικουπικόν κόμμα. Τήν θετικήν εργασίαν και ανθρωπικήν προσπάθειαν ήρχοντο να αναστρέψουν αι διαδεχόμεναι τόν Τρικούπην κυβερνήσεις, έχουσαι ως κύριον γνώρισμα τήν έλλειψιν οραφούς πολιτικού προγράμματος και αι όποίαι έν έτος μετά τόν θάνατόν του έρριπτον τήν Έλλάδα εις τήν περιπέτειαν του πολέμου του 1897.

Ο Έλληνοτουρκικός πόλεμος του 1897. Η έπιστρατεύσις αρχίσασα από τάς 13 Φεβρουαρίου 1897, έγένητο τμηματικά και διήρκεσεν επί μήνα περίπου. Πράσκειθήσαν υπό τά όπλα δέκα κλάσεις, αποδώσασαι περί τάς 85 χιλιάδας άνδρών. Τήν έπιστρατεύσειν περισσότερων άνδρών παρημπόδιεν η έλλειψις εφοδίων και όπλισμού. Από τάς δέκα έπιστρατευθείσας κλάσεις, μόνον αι τέσσαρες έλαβον πλήρη ιματισμόν! Εις τους εφεδρους των άλλων έξ κλάσεων έδόθη άνά έν πλῆκτιον, έν λιμόν άμπελόνων και έν κλινοσκέπασμα.

Μεγίστη επίσης υπήρξεν η έλλειψις κτηνών, των συνταγμάτων ίππικου μη διαθετότωνν ίππων ουδέ δια τό ήμισυ της έν ειρήνη δυνάμεως αυτών. Οι περισσότεροι των άνδρων του πυροβολικού ουδ' άπαξ είχαν έξασκηθή εις πεδία θαλής. Η έπιμελησία ήτο τελείως άνοργάνωτος και η ύγειονομική υπηρεσία αυτοσχέδιος. Ουδέν επιτελικόν σχέδιον υπήρχε και έμφανεστάτη παρουσιάετο η έλλειψις εκπαιδευτικών στελεχών.

Υπό τούταυς συνθήκας διεξήχθη η συγκέντρωσις των εφέδρων εις τήν παραμεθόριον ζώνην εις τά τρία άρχηγεία στρατού, ών τό α' εύρίσκετο εις Λαρίσαν, τό β' (Αθηνών) εις Τρίκαλα και τό γ' (Μεσολογγίου) εις Ηπειρον. Τήν 17ην Μαρτίου άφικετο εις Λαρίσαν ο διάδοχος Κωνσταντίνος και ανέλαβε τήν διοικήσιν του στρατού, οργανώσας αυτόν εις δύο μεραρχίας δια τήν Θεσσαλίαν, έκάστη των οποίων περιελάμβανεν άνά δύο τάξιαρχίας. Μία τρίτη μεραρχία ήλαττωμένης δυνάμεως συνεκροτήθη εις Ηπειρον.

Απέναντι του ελληνικού στρατού, ο τουρκικός υπό τόν Μουσίρ Έτέμ πασαν έτετελείτο από 7 μεραρχίας ίππικου και 1 ίππικου δια τήν Θεσσαλίαν και 2 μεραρχίας δια τήν Ηπειρον.

Ο διάδοχος Κωνσταντίνος εΰθως ως ανέλαβε τήν διοικήσιν προσετίθησε να διορθώσῃ τήν δίκην τελωνειακής ζώνης γραμμικήν παράταξιν του στρατού, δημιουργών εφεδρείας. Αλλά τά άρβά ταυτα σχεδία του διαδόχου προσεκομην εις τεχνικά δυσχερείας μετασταθμεύσεως και ακόμη εις τάς έπιμελώσεις της κυβερνήσεως, η όποία ήθελεν από τάς Αθήνας να διευθύνη τάς πολεμικάς επιχειρήσεις του έν Θεσσαλίαι στρατού. Και τά άποτελέσματα της καταστάσεως αυτής δεν ήργησαν να εκδηλωθώσιν.

Μετά τήν ήτταν του 97. Μετά τόν πόλεμον του 1897 η Έλλάς περιήλθεν εις πλήρη στρατιωτικήν αποσίνωσιν. Ούτε στρατός υπήρχεν, ούτε όπλισμός, ούτε ύλικόν πόλεμου. Τό δε πάντων χειρότερον ότι δεν ήσαν άμύνον τά εφοδία που έλειπαν από τόν στρατόν, άλλ' είχε καταπέσει έντελής και τό έθνικόν φρόνημα.

Ο στρατός άνήρχετο εις 12.000 άνδρας των οποίων όμως τό πλείστον κατεγίνετο εις έργα ξένα προς τόν προσοισμόν του, και κυρίως με άτυνομικά καθήκοντα. Μία τριετία παρήλθεν οΰτω, μέχρι του 1900, όποτε έμφήισθη προσωρινός οργανισμός του στρατού, προβλήσαν τήν συγκρότησιν τριών μεραρχιών και τήν ίδρυσιν της Γενικής Διοικήσεως υπό τόν διάδοχον Κωνσταντίνον, εις τήν οποίαν παρεσχθη απόλυτος πρωτοβουλία δια τήν εκπαίδευσιν, οργάνωσιν και προπαρασκευήν αξιωματικού στρατού. Αι έπιπέδες έν τούτοις αι όποίαι έστηρίχθησαν εις τήν Γενικήν Διοικήσιν δεν έπραγματοποιήθησαν υΰθως έξ άρχης και μόνον από τό 1904 έγένητο συστηματικώτερα προσπάθεια στρατιωτικής οργάνωσεως δια της ψηφίσεως σειράς νομοθετικών μέτων. εκ των οποίων σπουδαιότερον υπήρξε τό περί συστάσεως Ταμείου Έθνικής Αούμης, προικοδοτηθέντας με ειδικούς πόρους.

Παράλληλος προς τάς προσπάθειας τούτας έρχεται να εξυψώσῃ τό ήθικόν του στρατεύματος η έθνική περιπέτεια, εις τήν οποίαν έρωπίετο η Έλλάς από του 1904 έν Μακεδονία. Εις τόν μακεδονικό άγώνα, ο όποιος διήρκεσεν επί μίαν τετραετίαν περίπου, έλαβον μέρος έπίλεκτοι

του ελληνικού στρατεύματος βαθμοφόροι και έθιμειώθησαν αξιωματικά παραδείγματα ήρωισμού και αυτοθυσίας, τά όποια όχι μόνον έξύψωσαν τό ήθικόν του στρατεύματος, άλλ' έστρεψον και τήν προσοχήν αυτου προς κατευθύνσεις έθνικώτερας δρασσεως μακρών της μικρολόγου εσωτερικής πολιτικής. Ο μακεδονικός άγών υπήρξε τό πρώτον βήμα προς τήν ανόρθωσιν του 1909.

Παράλληλος με τόν έθνικόν άγώνα εις τήν Μακεδονίαν, κατά τά έτη 1906—1908 τίθενται πραγματικά βάσεις ξενισμαχου στρατού. Ο στρατός απομοκρύνεται από τά ξένα προς τήν αποστολήν του καθήκοντα. Τό Γενικόν Έπιτελείον αρχίζει εργαζόμενον κατά τρόπον μεθοδικόν. Οργανούνται σχολεία θαλής πεζικού και πυροβολικού και προσκαλούνται ισοδύναμοι ήλικίας δια τήν εκπαίδευσιν εις τό νέον επαναληπτικόν δπλον μάχιμο, με τό οποίον επροκρίσθη ο στρατός τήν εποχήν εκείνην δια παραγγελίας 60.000 όπλων. Γίνονται επίσης και άλλα σημαντικά πολεμικά πασαγγελίαι, ών σπουδαιότερα ήτο η άγορά 10 πεδίων πυροβολαρχιών. Υπό τήν αούτηράν δε κοιτικήν του διαδόχου Κωνσταντίνου γίνονται εις μεγαλύτερον κλίμακα άσκήσεις δια να εξοικειωθών στρατιώται και ήγήτορες εις τάς νέας μεθόδους του πολέμου.

Η αναδιοργάνωσις οΰτω του ελληνικού στρατού παρουσιάζει βεβαίως σταθεράν πρόδον από του 1906, πρόδον όμως βραδύτητα σημειωμένη, έπ' όσον τό ύπάρχον τότε ύλικόν έπιστρατεύσεως δεν έφθανει οΰτε δια τήν συγκρότησιν τριών έμπολέμων μεραρχιών.

Η στρατιωτική επανάστασις του 1909. Μετά τήν 15 Αυγούστου 1909 άπασα η εξουσία είχε περιέλθει εις χείρας του Στρατιωτικού Συνδέσμου. Και υπήρχε μέν τύποις η κυβέρνησις Μουσομηλάη, έλειτούργει ακόμη και τό κοινοβούλιον, όλη όμως η νομοθετική εργασία προτου ψηφισθη, έπρεπε να μελετηθη από τά άρμόδια τμήματα του Στρατιωτικού συνδέσμου. Μολονότι δε αι άποτελέσαντες τόν Συνδέσμον, αξιωματικοί ήσαν κατά τό πλείστον νέοι και έντελής άπειροι της πολιτικής, ήδυνήθησαν να αποσύγουν τάς άκρότητας και να ασχοληθών κυρίως με τήν ένίσχυσιν των ένόπλων δυνάμεων της χώρας. Τούτο όφείλεται και εις τήν ύψωσιν τήν οποίαν επέδειξε η άρχηγός του Συνδέσμου συνταγματάρχης Ν. Ζουμπός, κυρίως όμως διότι η επανάστασις είχε τό εύτύχημα να κατευθυνθη και χαλιναγωγηθη εύθως έξ άσχεη υπό του Έλευθερίου Βενιζέλου, των οποίων προσεκάλεσεν εκ Κρήτης.

Η κυβέρνησις των Φιλελευθέρων, αναλαβούσα τήν άρχην από της 3ης Οκτωβρίου του 1910, συνεχίζει έντατικώτατα τήν πολεμικήν αναδιοργάνωσιν της χώρας. Καλεί πολλές ήλικίας εφέδρων άλληλοδιαδόχως προς εκγύμνασιν υπό τήν έιςθυσίαν γαλλικής αποστολής υπό τόν στρατηγόν Ένταύ. Κάνει συγχρόνως σημαντικώτατας παραγγελίας πολεμικού ύλικου και εφοδίων έπιστρατεύσεως. Διετέθησαν 115.000. 000 χρυσόν δραχμών δια τόν άνεφοδιασμόν του στρατού εις μίαν διετίαν, έναντι 25 περίπου, που είχαν διατεθή κατά τήν προηγήθειαν δεκαετίαν. Ο όπλισμός οΰτω συνετεληρόθη, αι άπορήκαι έπιστρατεύσεως έπλουτίσθησαν, αι πυροβολαρχίαι τών ταχυόδων από 10 ήξήθησαν εις 45, έντόντο όχυρώσεις εις εύρειαν κλίμακα έν Θεσσαλίαι και Ηπειρώ και γενικός κατορθώθη ώστε κατά τους Βαλκανικούς πολέμους η Έλλάς να παρατάξη περί τάς 170.000 στρατού, έναντι των 60.000, αι όποίαι προεβλήσαντο τό 1909 και δια τάς όποίας έν τούτοις δεν υπήρχεν ακόμη τό αναγκαίον ύλικόν έπιστρατεύσεως.

Σπουδαιότερα όμως των ύλικών παρασκευών υπήρξεν η εξύψωσις του έθνικού φρονήματος. Σπανίως κράτος εισήλθεν εις πόλεμον με τόσον άναπτερωμένον τό ήθικόν του, όπως η Έλλάς τό 1912. Και σπανίως στρατός συνισθάνθη βελύτερον τό έθνικόν καθήκον, τό οποίον εκολείτο να επιτελέσῃ.

Οι Βαλκανικοί πόλεμοι

Από συμφώνου μετά της Σερβίας και Βουλγαρίας, μετά των οποίων η Έλλάς είχε συνδεθη δια συμμαχίας, τήν υικία της 17—18 Σεπτεμβρίου 1912 εκηρύσσεται γενική έπιστρατεύσις. Μέγας ενθουσιασμός ήκολούθησε τήν κήρυξιν της έπιστρατεύσεως. Οι προσελθόντες εφεδροι υπήρξαν πολύ περισσότεροι των ύπώ του σκεδίου έπιστρατεύσεως προβλεπομένων 123.000. Κατορθώθη οΰτω όχι μόνον να συμπληρωθώσι με τήν έμπολέμων σύνθεσιν αι μονάδες και οι σχηματισμοί, άλλ'ά να συγκροτηθώσιν από τους περισσεύοντες εφεδρους ανεξόστια αποσπάσματα και σώματα τακτικού και έκτόκτου στρατού μη προβλεπόμενα.

Τήν 4ην Οκτωβρίου, παραμονή της ενάρξεως των έχθροπραξιών, τό μεγαλύτερον μέρος του ελληνικού στρατού εύρίσκετο συγκεντρωμένον εις τό ελληνοτουρκικό σύνορον της Θεσσαλίας, μικρόν δε τμήμα αυτου εις τήν Ηπειρον. Αρχηγός του στρατού της Θεσσαλίας διορισθη ο διάδοχος Κωνσταντίνος, του δε στρατού της Ηπειρού ο αντιστρατηγος Σαπουνιζάκης.

Τὴν ἐπιστράτευσιν τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν ἠκολούθησεν ἡ τουρκικὴ ἐπιστράτευσις. Ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία προσεπάθησεν τὴν τελευταίαν στιγμὴν διὰ πρῶτον ἰσορροπίας ἐνεργειῶν διὰ ἀποτρέψῃ τὸν πόλεμον, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο, καὶ τὴν 5ην Ὀκτωβρίου ἐκρυσσάτο ἀπὸ συμφώνου μετὰ τῆς Σερβίας, Βουλγαρίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ ἤρχιζεν ἡ προέλασις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς, ὁγόμενος ὑπὸ τῶν διπλῶν δυνάμεων, τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς καλύτερας ὁργανώσεως, κατενίκησεν τὸν τουρκικὸν στρατὸν εἰς ἐπανειλημμένας μάχας, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότεραι ἦσαν αἱ μάχαι τῆς Ἐλασσόνας (6 Ὀκτωβρίου), Σφρανταπόρου (9 Ὀκτωβρίου), Γιαννιτσῶν (19—20 Ὀκτωβρίου) καὶ διὰ ταχυτάτης προελάσεως κατελάμβανε τὴν 26ην Ὀκτωβρίου 1912 τὴν Θεσσαλονικίην.

Διὰ τῆς παραδόσεως μετὰ μακρὰν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου τῶν Ἰωαννίνων (21 Φεβρουαρίου 1913) ἐτερματίζοντο οὐσιαστικῶς αἱ ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Τούρκων, διὰ νὰ ἐπακρουθῶσιν μετ' ὀλίγον σκληροὶ ἀγῶνες τοῦ στρατοῦ μας κατὰ τῶν Βουλγάρων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ἑλληνικὴ εὐδρεία, ἐμφυλομένη ἀπὸ τὴν θηληματικότητά τῶν ἀρχηγῶν, ἐπέτελεσε πραγματικὰ θαύματα καὶ ἐγραψε σελίδας ἀπὸ τὰς λαμπρότερας τῆς ἱστορίας μας.

Αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τῶν Βουλγάρων ἤρξαντο τὴν 17ην Ἰουνίου διὰ τῆς ἐκκαθαρίσεως τῶν εἰς Θεσσαλονικίην ἐγκατεστημένων βουλγαρικῶν στρατευμάτων καὶ τῆς αἰχμαλωσίας αὐτῶν. Συγχρόνως διετάχθη προέλασις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τῆς ὄχουρας γραμμῆς Καλινόβου—Κιλίκις—Λαχανᾶ (19—23 Ἰουνίου) εἰς τὴν διὰσπασιν τῆς ὁποίας ἡ ἑλληνικὴ λόγχη κατὰ τὴν σῶμα πρὸς σῶμα πάλιν ἔπαιξε τὸν ἀποφασιστικότερον ρόλον. Ἠκολούθησαν αἱ φονικώταται μάχαι Στρομνίτης καὶ Δεμίρ Χισάρ (27—29 Ἰουνίου), διὰ τῶν ὁποίων κατελήθησαν αἱ Σέρραι καὶ ἡ Δράμα καὶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς προελάσας διὰ τῆς στενωποῦ τῆς Κρέσνας, ἤρχισε ταχυτάτους ἀγῶνας ἐναντίον τῶν εἰς τὴν περιοχὴν Σιμετλή—Ἄνω Τζουμαγιάς συγκεντρωθέντων Βουλγάρων, μετὰ τὴν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Σέρβων προηγηθεῖσαν ἀνοκακίην. Χάρις εἰς τὴν ἔγκαιρον ἐπέμβασιν τοῦ πρωθυπουργοῦ Βενιζέλου, τῆ μεσολαθρήσει τῆς Ρουμανίας, ἡ ὁποία ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐξέλθει εἰς πῦλον ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας, ὑπεγράφη τὴν 18ην Ἰουλίου ἀνοκακὴ μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον κατελαμβάνοντο διὰ μικτῶν ἐπιχειρήσεων στρατοῦ καὶ στόλου ἡ Καβάλα, τὰ Δεδεαγάτς, ἡ Σάνθη καὶ ἡ Γκιουμουλτζίνα.

Εἰς τὸν κατὰ τῆς Βουλγαρίας συμμαχικὸν πόλεμον ἡ Ἑλλάς παρέταξεν 8 μεραρχίας ἐν ἀρχῇ καὶ 9 εἰς τὸ τέλος τοῦ πολέμου μετὰ 180 πυροβόλων. Ἡ ὀλικὴ δύναμις τοῦ ὑπὸ τὰ ὅπλα στρατοῦ ἔφθασε τὰς 170 χιλιάδας.

Ὁ μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ἐκπονηθεὶς ὁργανισμὸς τοῦ στρατοῦ προέβλεπε τὴν ἐν εἰρήνῃ σύνθεσιν ἐκ 5 σωμάτων στρατοῦ καὶ 14 μεραρχιῶν, ἐναντι τῶν 3, ἀλλ' ὄχι πλήρως μεραρχιῶν τὸν προέβλεπον οἱ πρὸ τοῦ 1909 ὄργανισμοί.

Ὁ ἐκτραγικὸς ὅμως μετ' ὀλίγον πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος ἀνέσπειρε τὰς εἰρηνικὰς προσπάθειας καὶ παρέσυρε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν δίπνη αὐτοῦ, διὰ νὰ τὴν ὀδηγήσῃ ἀπὸ τὰς εὐτυχεῖς ἡμέρας μιᾶς ἀθάστου ἐθνικῆς δόξης (1918—1920) εἰς τὸ δρόμον τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1922, ὅτε συντελέσθη ἡ μικρασιατικὴ καταστροφή. Τὰ συναφασμένα μετὰ τῶν πολιτικῶν στρατιωτικῶν γεγονότα τῆς περιόδου αὐτῆς ἐκτίθενται εἰς προηγουμένας σελίδας τοῦ παρόντος τόμου.

Πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος

Μετὰ τὴν ἐκρήξιν τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου (Αὐγούστου 1914) ἡ Ἑλλάς ἐπροτίμησε νὰ παραμείνῃ ἐν ἀοκῇ ἀπλοῦς θεατῆς τῆς παγκοσμίου πάλης.

Ἡ ἐπιστράτευσις τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ κατ' Αὐγούστου 1915 ἠνάγκαζε τὴν κυβέρνησιν Βενιζέλου, ἐπανελθεῖν σὺν καὶ αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχὴν μετὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 31ης Μαρτίου, νὰ κηρύξῃ γενικὴν ἐπιστράτευσιν διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν σύμμαχον Σερβίαν προσβαλλομένην τυχὸν παρὰ τῆς Βουλγαρίας. Ἡ ἐπιστράτευσις, διεξαχθεῖσα κανονικῶς, ἀπέδωκε περὶ τὰς 250.000 στρατοῦ. Ἄλλ' ὁ ἐπιστρατευθεὶς στρατὸς παρέμεινεν ἀχρησιμοποίητος λόγω τῆς διαφωνίας μεταξὺ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ τῆς κυβερνήσεως Βενιζέλου, τοῦ πρώτου μὴ συνισκούντος εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον.

Οἱ Σύμμαχοι ἀπελιποθνήσκον διὰ τὴν σύμπρασιν τῆς Ἑλλάδος ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν πιεστικὰ κατ' αὐτῆς μέτρον ὑπὸ τὴν πρόσφασιν τῆς προστασίας τοῦ εἰς Θεσσαλονικίην ἀπεδισσθέντος ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1915 συμμαχικοῦ στρατοῦ. Διὰ σειράς δὲ τηλεγραφικῶς προβληθειῶν ἀξιώσεων, ἐπέτυχον τὴν πλήρη ἀποστράτευσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν παράδοσιν εἰς αὐτοὺς ὁλοκλήρου τοῦ πολεμικοῦ μας ὅλου. Ὅσοι εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1917 ἡ Ἑλλάς εὕρισκετο εἰς πλήρη στρατιωτικὴν ἀποσύνθεσιν, ἐνῶ ὁλόκληρος ὁ ἑλ-

ληνικὸς στόλος εἶχε περιέλθει εἰς χεῖρας τῶν Συμμάχων. Ἡ ἐγκατασταθεῖσα ὅμως εἰς Θεσσαλονικίην ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου 1916 ἡ κυβέρνησις τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης ὑπὸ τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον ἔθετε τὰς πρώτας βάσεις συγκροτήσεως ἐκ νέου ἀξιολόγου στρατοῦ. Πραγματικὴ ἐν τούτοις ἀναδιοργανώσις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἤρχισε μόνον μετὰ τὴν ἐνωσιν τοῦ κράτους τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ τοῦ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ ἐπιστράτευσις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐγένετο τμηματικῶς, τὴν δὲ ἐκπαίδευσιν τῶν κληθέντων ἠλίκιων ἀνέλαβε πολυμελὴς γαλλικὴ ἀποστολὴ. Χάρις δὲ εἰς τὰς καταβληθεῖσας ἐξαιρετικὰς προσπάθειας ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Βενιζέλου καὶ τὰ ληφθέντα μέτρα, ἐπέτυχε ὥστε κατὰ τὴν μεγάλην ἐπίθεσιν τοῦ ἐπομείου ἐτους εἰς τὸ μακεδονικὸν μέτωπον ἡ Ἑλλάς νὰ ἔχη ὑπὸ τὰ ὅπλα 323.000 ἀρίστου στρατοῦ.

Παράλληλως δὲ πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν κληθέντων ἐφέδρων, ἤρξατο ἀνωοούμενον καὶ τὸ ἠθικὸν τῶν εἰς τὸ μέτωπον σταθέντων ἑλληνικῶν στρατευμάτων, κατόπιν τοπικῶν πολεμικῶν ἐπιτυχιῶν, ὧν σημαντικώτερα ἡ ὑπὸ τὸν σώματος στρατοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης (μεραρχίαι Ἀρχιπελάγους, Καρῆ τῆς καὶ Σερρών) κατάληψις, κατόπιν σφοδρῶτατης ἐπιθέσεως, τοῦ κατεχομένου ὑπὸ τῶν Γερμανοβουλγάρων καὶ θεωρουμένου ἀπρόσθητου ὠσμάνοις τοῦ Σκρά Ντι Λέγκεν (17 Μαΐου 1918). Ἡ ἐπιχείρησις αὕτη ἐξέωσεν τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν εἰς τὰ ὄμματα τῶν Συμμάχων, οἱ ὅποιοι μετ' ἐμπιστοσύνης πλέον ἀπέβλεπον εἰς τὴν συμβολὴν αὐτοῦ, ἥτις τοσοῦτον τελεσφόρος ὑπῆρξε κατὰ τὴν τελικὴν ἐπίθεσιν.

Ἡ μεγάλη ἐπίθεσις εἰς τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον ἤρχισε τὴν 14ην Σεπτεμβρίου 1918 καὶ διήρκεσεν ἐπὶ δέκα ἡμέρας, ὅποτε ὑπεγράφη ἡ μετὰ τῶν Βουλγάρων ἀνοκακίη. Εἰς τὴν ἐπίθεσιν ἔλαβον μέρος 10 ἑλληνικαὶ μεραρχίαι, 8 γαλλικαὶ, 6 ἀγγλικά, 6 σερβικά καὶ 1½ ἰταλική. Τὸ σύνολον τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀντάντ ἀνήρχετο εἰς 547.000, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ παρατακτὴ ἑλληνικὴ δύναμις ἦτο 5.590 ἀξιωματικοὶ καὶ 177.670 ὄπλιται, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Λ. Παρασκευαστοῦλου.

Τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ μακεδονικοῦ μετώπου ἠκολούθησαν νέαι τοιαῦται τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐν Οὐκρανίᾳ, κατόπιν τῆς ἀποφασισθεῖσης ὑπὸ τῶν Συμμάχων ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Μποσεβίκων. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἐπιθυμοῦσα νὰ δεῖξῃ τὴν ἀλληλεγγύην αὐτῆς μετὰ τὸς νικητὰς τοῦ πολέμου, ἀπέστειλε τὰς ἀρχὰς τοῦ 1919 τὸ Α' σῶμα στρατοῦ ἐκ δύο μεραρχιῶν εἰς Ὀδησσόν, Χερσῶνα, Νικολάϊεφ καὶ Σεβαστοπόλιν. Ἡ ἐκστρατεία τῆς Ρωσσίας διήρκεσε μέχρι τέλους Μαρτίου, ὅποτε καὶ ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν Συμμάχων. Αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις κατὰ ταύτην ἀνῆλθον εἰς 18 ἀξιωματικοὺς καὶ 380 ὄπλιτας.

Μικρὸν μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Οὐκρανίας καὶ οἰοῦντι ὡς τμήμα αὐτῆς ἐβίβητο ὑπὸ τῶν Δυνάμεων εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν ἡ ἀδεια νὰ καταλάβῃ τμήμα τῆς ἑλληνικῆς τῆς Ἰωνίας.

Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία

Τὴν 2αν Μαΐου 1919 ἡ 1η μεραρχία ἀπεδιβόζετο εἰς Σμύρνην, συναντήσασα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν τουρκικῶν ἐνῶντων, τῶσιν ἐν Σμύρνην κατὰ τὴν ἀποβίβασιν, ὅσων καὶ εἰς τὴν ἐνδοχώραν Μικρῶν μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἐν Ἰωνίᾳ ἐξερράγη τὸ ἐθνικὸν κίνημα τῶν Τούρκων ὑπὸ τὸν Μουσταφᾶ Κεμάλ, πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ὁποίου ἀπεφασίζετο ὑπὸ τῶν Συμμάχων ἡ προέλασις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τῆς γραμμῆς Φιλαδελφείας—Πανόρμου. Πράγματι δὲ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς, συμπληρωθεὶς εἰς ἐφόδια καὶ ἀνδρας, ἀποτελούμενος ἐξ 7 μεραρχιῶν βυναμεως 90.000 ἀνδρῶν περίπου, ἤρχισε τὴν 9ην Ἰουνίου τὴν προέλασίν του. Αἱ ἐπιχειρήσεις ἐπέτυχον ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας καὶ διὰ ταχείας προελάσεως κατελαμβάνετο ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἡ καθορισθεῖσα γραμμὴ καὶ ἀνατολικότερον ἀκόμη ἡ Προύσα.

Τὸ τέλος τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν ἠκολούθησεν ἡ καταληψὶς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ μας ἐν ἀρχῇ τῆς Δυτικῆς καὶ κατόπιν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης (Ἰαυλικῆς 1920) μετ' ἀσθενῆ ἀντίστασιν τῶν ὑπὸ τὸν Τζαφέρ Ταγιάο ὀργανωθέντων ἐν αὐτῇ Τούρκων.

Ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου ὅμως ἀρχίζει νέα περίοδος αἱματηροτάτων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀγῶνων. Ἐπιθετικῶς ἀναγνωρίζει τὸ ἑλληνικὸν στρατοῦ γενόμενα κατὰ Δεκεμβρίου 1920 καὶ Μάρτιον 1921 πρὸς Ἀεῖον Καρὰ Χισάρ καὶ Ἐσκή Σειρή ἀπεκάλυψαν ὅτι ὁ κεμαλικὸς στρατὸς, ἐνισχυθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ σημαντικῶς ὑπὸ ἐνίον μάλιστα ἐκ τῶν πρώην Συμμάχων τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἴβιος ὑπὸ τῶν Γάλλων, Ἰταλῶν καὶ Ρώσων, ἔπρεπε πλέον νὰ ὑπολογίζεταί σοβαρῶς. Αἱ ἐπιτεθεισὶ ἀμύνησιν κατὰ Μάρτιον ἑλληνικαὶ δυνάμεις εἶχον μεγάλας ἀπώλειας, χωρὶς νὰ ἐπιτύχουν τοῦ ἀντικειμενικοῦ τῶν σκοποῦ.

Συνδιάσκεψις, συγκληθεῖσα εἰς Λονδίνον τὸν Φεβρουάριον 1921 καὶ ἀποβλέπουσα εἰς συμφωνίαν τῶν διαμαχομένων,

ἀπετύγχανε καὶ ἡ κυβέρνησις ἀπεφάσιζε τὴν διὰ νέας ἐκστρατείας κατὰ τοῦ Μ. Κεμάλ ἐπιβολὴν τῶν ἑλληνικῶν ἀποβίμων. Ἐξέτα προὐτο ἀναφορισμὸς τῆς στρατιᾶς Μικρᾶς Ἀσίας διὰ παντοειδῆς ὀλικῆς καὶ διὰ τῶν ἐφεδρῶν νέων κληθεῖσάν ὑπὸ τὰ ὅπλα ἡλικίῶν.

Καίτοι ἡ ἐπιστρατεύσις ἐγένετο κατὰ τρόπον πλημμελέστατον καὶ μέγας παρουσιάζετο ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνυποτάκτων, ἐν ταῦταις δ' ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ συγκεντρωθεῖς στρατὸς τὴν ἀνοιξίαν τοῦ 1921, καλῶς ἐφωδιασμένος, διετήρει ἀκόμη ἀκριβιῶτατον τὸ ἠθικόν του, παρὰ τὸν κάματον, τὸν ὁποῖον ἦτο φυσικὸν νὰ αἰσθάνεται ἔπειτα ἀπὸ συνεχεῖς ἐπιστρατεύσεις καὶ πολέμους μίᾳ δεκαετίᾳ περίπου.

Τὸν Ἰούλιον εἰς τοὺς περὶ τὸ Οὐσάκ καὶ τὴν Προύσαν γόρους συγκεντρώσεως εὐρίσκοντο ἑταῖμοι πρὸς ἐξόρμησιν αἱ μονάδες τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς, ἀποτελούμεναι ἀπὸ τρία σώματα στρατοῦ ἐξ 11 μεραρχιῶν καὶ μίᾳ ταξιαρχίας ἱππικῆς συνολικῆς δυνάμεως μετὰ τῶν ὑπηρεσιῶν καὶ μετόπισθεν 380.000 ἀνδρῶν.

Στρατὸς τοῦ Ἐβρου

Κατὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πολεμικοῦ ὀλικῆς εἶχε καταστραφῆ ἢ περιέλθει εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, τὰ δὲ διαπεραιωθέντα εἰς Θράκην καὶ Παλαιὰν Ἑλλάδα στρατευμὰ ἀπετέλου μονάδας ἐν εὐλύσει σχεδὸν εὐρισκομένης. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ἐξερράγη τὸν ἤνεκα τῆς 11ης πρὸς τὴν 12ην Σεπτεμβρίου στρατιωτικῆς ἐπείσεως ἐν Χίῳ καὶ Μυτιλήνῃ ὑπὸ τῶν ἐκεῖ συγκεντρωθέντων τμημάτων τῆς στρατιᾶς, τῆς ὁποίας ἠγήθησαν οἱ συνταγματάρχαι Στ. Γωνάτης, Νικόλαος Πλαστήρας καὶ ὁ ἀντιπλοίαρχος Δ. Φωκῆς. Μετὰ δὴήμερον ἡ ἀποκλιθεῖσα ἔκτοτε «Ἐπανάστασις 1922» ἀνελάμβανε τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας μέχρι τῆς 2 Ἰανουαρίου 1924, ὅποτε πασέδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν ὑπὸ ἐκλεγείσης Ἐθνοσυνελεύσεως σχηματιθεῖσαν κυβέρνησιν.

Τὸ κύριον μέλημα τῆς «Ἐπανάστασεως 1922» ὑπῆρξεν ἡ ἀνασυγκρότησις τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς χώρας διὰ τὴν ἀντιμετάπυσιν τοῦ περαιτέρω ἀγῶνος ἐναντίον τῆς Τουρκίας. Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν Μεγάλων Διπλωμάτων Ἰταλίας, Ἀγγλίας καὶ Ἰταλίας, ἡ Ἑλλὰς ἠναγκάζετο νὰ δεχθῆ τὴν ἀνακατὴν τῶν Μουδωνίων (11 Ὀκτωβρίου 1922), διὰ τῆς ὁποίας ἐξεκενοῦτο ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς δυνάμεις καὶ παρεδίδοτο εἰς τοὺς Τούρκους ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη, Ὁ ποταμὸς Ἐβρος ἀπετέλεσεν οὗτω τὸ ὄριον μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, ἐν ἀναμονῇ τῶν διαπραγματεύσεων εἰρήνης, αἱ ὅποιαι ἤρχισον μετ' ὀλίγων εἰς τὴν Λωζάννην.

Κατὰ τὸ διστάημα τῶν διαπραγματεύσεων αὐτῶν καταβλήθησαν μεγάλα προσπάθεια διὰ τὴν δημιουργίαν ἐνός ἀξιωμαχοῦ στρατοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μόνον θὰ ἠναγκάζοντο οἱ Τούρκοι νὰ παρατηθοῦν τῶν βαιριῶν ἀξιώσεων, τὰς ὁποίας προέβαλλον εἰς βορὰς τῆς Ἑλλάδος. Ἐγένετο τότε σημαντικώταται προμήθεια πολεμικοῦ ὀλικῆς, ἰδίως πυροβόλων καὶ ὀπλων πεζικοῦ, καὶ καταρβώθη ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν νὰ συγκρατηθῶσιν ἄρτιος καὶ νὰ συγκεντρωθῶσι κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Δυτικῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας ὑπὲρ τὰς 100.000 στρατοῦ μὲ ἀριστον ὀλικόν.

Χάρις εἰς τὸν «στρατὸν τοῦ Ἐβρου» καὶ τὴν διπλωματικὴν ἰκανότητά τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, εἰς ὃν εἶχον ἀνατεθῆ ἡ ἐκπορεύσεσις τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν συνδιασκευὴν τῆς Λωζάννης μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, οἱ Τούρκοι ἐδέχθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς ἀξιώσεις των ἐπὶ τῆς Δυτικῆς Θράκης, ὡς καὶ τοιαύτως διὰ τὴν καταβολὴν μεγάλης πολεμικῆς ἀποζημιώσεως ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπετεύχθη οὗτω προσέγγισις τῶν ἐκατέρωθεν ἀπίσεων καὶ ὑπογραφῆ τῆς συνθήκης εἰρήνης (24 Ἰουλίου 1923).

Εἰρηνικὴ περίοδος 1923 — 1940

Μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάννης καὶ κατὰ τὴν εἰρηνικὴν περίοδον, ἡ ὁποία ἠκολούθησε μέχρι τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου, ἡ δυνάμις τοῦ ἐν εἰρήνῃ στρατοῦ ἀνῆρχετο εἰς 50.000 περίπου. Ὁ ὀργανισμὸς τοῦ στρατοῦ, ἐκτὸς μικρῶν μεταβολῶν τοῦ ὕψους κατὰ περιόδους, πασέδλεπε 4 Σώματα Στρατοῦ, ὧν τὸ Α' Σ. Σ. εἰς Ἀθήνας, τὸ Β' Σ. Σ. εἰς Λάρισα, τὸ Γ' Σ. Σ. εἰς Θεσσαλονικὴν καὶ τὸ Δ' Σ. Σ. εἰς Κεφάλαιον. Ἐκαστον Σῶμα Στρατοῦ ἀπετέλετο ἐκ 2—3 μεραρχιῶν, τὸ σύνολον δὲ τῶν μεραρχιῶν ἀνῆρχετο εἰς 11—12 πεζικοῦ καὶ 1—2 ἱππικοῦ.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐγένοντο σημαντικαὶ παραγγελίαι πολεμικοῦ ὀλικῆς διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ στρατοῦ ἐν ἐπιστρατεύσει καὶ καταβλήθη ὅλος ἰδιαιτέρως προσπάθεια διὰ τὴν καλύτεραν μόρφωσιν τῶν στελεχῶν. Μετεκλήθησαν ἀπὸ τοῦ 1925 γαλλικαὶ ὀργανωτικὰ ἀποστολαί, μὲ ἐκπαιδευτικὴν ἀποστολήν, ὑπὸ τοὺς στρατηγούς Ζιρὰ καὶ Μπαργιὴν καὶ ἐλειτουργήσαν ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Γάλλων ἐκπαιδευτῶν πλείστα ὅσα σχολεῖα ἀνωτέρας στρατιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως μετὰ τῶν ὁποίων σημαντικώτερα ἦσαν: Τὸ κέντρον ἀνωτέρας στρατιωτικῆς ἐκπαίδεξεως, διὰ συνταγματάρχας καὶ ἀνωτάτους ἀξιωματικούς, ἡ σχολὴ

πολέμου, διὰ γενικὴν καὶ ἐπιτελικὴν μόρφωσιν λοχαγῶν καὶ ταγματάρχων, τὰ σχολεῖα ἐφαρμογῆς τῶν διαφόρων ὀπλων, διὰ τὴν τεχνικὴν καὶ καθ' ὅπλον μόρφωσιν κατωτέρων ἀξιωματικῶν ὡς καὶ ἄλλα σχολεῖα εἰδικωτέρας ἐκπαιδεύσεως. Ἀνωδιωργανώθη ἡ Σχολὴ τῶν Εὐελπίδων καὶ ἐλειτουργήσε καὶ παλιν ἡ ἀπὸ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων διακόψασα τὴν λειτουργίαν τῆς σχολῆς τῶν ὑπαξιωματικῶν.

Χάρις εἰς τὰς καταβληθείσας ἐκπαιδευτικὰς προσπάθειαις κατὰ τὴν εἰρηνικὴν δεκαετησίαν καὶ τὰς γενομένης προμηθείαις στρατιωτικῶν ἐφοδίων, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατὰ τὴν ἐκρήξιν τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου εὐρέθως διαθέτων ἰκανὰ καὶ μορφωμένα στελέχη καὶ σημαντικῶν πολεμικῶν ὀλικῶν, ὥστε νὰ παρατάξῃ κατὰ τὸν πόλεμον 1940—41 ὑπὲρ τὰς 500.000 στρατοῦ.

Ἡ Ἰταλικὴ ἐπίθεσις.

Μετὰ τὴν ἐκρήξιν τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου ἡ Ἑλλὰς ἐβλήθη ἐν ἀρχῇ νὰ μείνῃ οὐδετέρα εἰς τὸν διεξαγόμενον ἀγῶνα. Ἡ Ἰταλικὴ ὄμως ἐπίθεσις τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1940 ἠνώγαξε τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐξέλθῃ τῆς οὐδετερότητος διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς.

Αἱ ἐπιθεῖσαι ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἠπειροῦν καὶ Δυτικὴν Μακεδονίαν Ἰταλικά δυνάμεις ἀνῆρχοντο εἰς 5 μεραρχίας πεζικοῦ καὶ 1 βορρακισμένην ἐν πρώτῃ γραμμῇ καὶ δὺς ἀκόμη μεραρχίας ὡς ἐφεδρείαν. Ἀπέναντι τῶν Ἰταλικῶν δυνάμεων εὐρίσκοντο δὺς ἑλληνικαὶ μεραρχία, 2 ταξιαρχία καὶ ἐν μικτῶν ἀπόσπασμα μικρᾶς δυνάμεως εἰς τὴν περιοχὴν Πίνδου.

Ἐκτὸς τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς τῶν ἐπιθεῖσάν Ἰταλικῶν δυνάμεων ἀπέναντι τῶν ἑλληνικῶν, συντριπτικὴ ἦτο ἡ ὑπεροχὴ των εἰς ὀπλισμὸν πεζικοῦ, πυροβολικῶν, ἄρματα μάχης καὶ ἀεροπορίαν. Ἐναντι τῶν χιλιῶν Ἰταλικῶν ἀεροπλάνων, ἡ Ἑλλὰς διέθετε μόνον 65 πολεμικὰ ἀεροπλάνα πάσης φύσεως καὶ παλαιῶν κατὰ τὸ πλείστον τύπων, οὐδὲν ἄρμα μάχης καὶ ἔλαχιστα ἀντιαεροπορικὰ καὶ ἀντιαρματικά πυροβόλα.

Δύο ἐβδομάδες μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ἡ πολεμικὴ κατάσταση παρουσιάζετο ὡς ἐξῆς: Οἱ Ἰταλοὶ εἶχον ἀποτύχει εἰς τὴν προσπάθειάν των νὰ καταλάβουν τὴν Ἠπειροῦν καὶ νὰ προχωρήσουν διὰ τῆς Πίνδου πρὸς τὴν Θεσσαλίαν. Εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μακεδονίαν εἶχον τηρήσει πολεμικῶς ἀμυντικὴν στάσιν. Ἡ Ἰταλικὴ διοίκησις, μετὰ τὰ ἀτυχήματα τῶν πρώτων ἡμερῶν, ἠναγκάσθη νὰ μεταφέρῃ ἔσπευσμένως ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν νέας δυνάμεις, ὥστε τὸ σύνολον τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ ἀπέταντο τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνῆρχετο τὰ μέσα Νοεμβρίου εἰς 10 μεραρχίας, ἐκ τῶν ὁποίων 6 εὐρίσκοντο πρὸς τὴν Ἠπειροῦν καὶ 4 πρὸς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς, συμπληρώσας ἐν τῷ μεταξύ τὴν ἐπιστρατεύσιν του, εἶχε συγκεντρώσει 12 μεραρχίας ἐν πρώτῃ γραμμῇ εἰς Ἠπειροῦν καὶ Δυτικὴν Μακεδονίαν, 4 ὡς γενικὴν ἐφεδρείαν καὶ ἄλλας 4 εἰς τὰ ἑλληνοβουλγαρικὰ σύνορα.

Μὲ τὰς δυνάμεις αὐτὰς ἤρχισεν ἀπὸ τῆς 14 Νοεμβρίου γενικὴ ἐπίθεσις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τῶσον εἰς τὸν τομέα τῆς Ἠπείρου ὅσον καὶ εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν. Πέραν τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπελείπετο ἀπολύτως εἰς πολεμικὸν μέρος καὶ ἀεροπορίαν. Ἀλλὰ τὰς ἐλλείψεις αὐτὰς ἰσοφάριζε πλήρως τὸ ἀνώτερον ἠθικόν τοῦ στρατοῦ μας καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, διαθέσαντος ὅλας τὰς ὀλικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις του εἰς τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἐλευθερίαν.

Ἡ γερμανικὴ ἐπίθεσις.

Κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς γερμανικῆς ἐπίθεσεως ἡ διάταξις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἦτο ἡ ἀκόλουθος: Ἡ Δυτικὴ Θράκη εἶχεν ἐκεκωθῆ ἀπὸ στρατιωτικὰς δυνάμεις. Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν ἐκτὸς τῆς φρουρᾶς τῶν ὀχυρῶν ὑπῆρχον 3 μεραρχία πεζικοῦ καὶ 1 ταξιαρχία. Εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν 3 μεραρχία καὶ τὰ βρετανικὰ στρατεύματα, τὰ ἀποδισθασθέντα εἰς Ἑλλάδα, δυνάμει 3 περίπου μεραρχιῶν. Ὁ ὑπόλοιπος στρατὸς ἐκ 14 μεραρχιῶν εὐρίσκετο εἰς τὰ Ἰταλικῶν μέτωπον.

Ἡ γερμανικὴ ἐπίθεσις ἤρχισε τὴν πρωίαν τῆς 6 Ἀπριλίου δι' ἰσχυροτάτων ἀεροπορικῶν βομβαρδισμῶν καὶ προωθησεως τεθωρακισμένων μονάδων ἐναντίον τῶν ἑλληνικῶν ὀχυρῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Παρὰ τὰς ἐπιειλημμενὰς γερμανικὰς ἐπιθέσεις καὶ τοὺς σφοδροτάτους ἀπὸ ἀέρος βομβαρδισμούς, οἱ Γερμανοὶ δὲν κατόρθωσαν ἐπὶ τριήμερον νὰ καταλάβουν οὐδὲ ἐν ὀχυρῶν. Οἱ γενναῖοι ἄνδρες ποῦ τὰ ὑπερήσπησον ἔγραψαν ἐκεῖ μίαν ἀπὸ τὰς βρασιονεὶς σελίδας τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Ἐνὸ ὄμως ἡ ὄχυρωμένη τοποθεσία ἀνθίστατο ἐπιτυχῶς, ἰσχυρὰ τεθωρακισμένα γερμανικὰ δυνάμεις διὰ τῆς Γιουγκοσλαβίας — προβαλοῦσης μηδομινῆν ἀντίστασιν — εἰσῆλθον εἰς τὸ ἑλληνικὸν εἶσαφος ἀνατολικῶς τοῦ Ἄξιου καὶ μετὰ παλαιῶρον ἀνίσουν ἀγῶνα μὲ μικρὰς ἑλληνικὰς δυνάμεις, προχωρήσαντο πρὸς νότον κατέλαβον τὴν Θεσσαλονικὴν τὴν 9 Ἀπριλίου. Μετὰ τὴν πῦσιν τῆς Θεσσαλονικῆς αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, τῆ συγκαταθέσει καὶ

του Γενικού Στρατηγείου, έσυνθηκολόγησαν μετά των Γερμανών, ενώ άλλοι γερμανικοί φάλαγγες προχωρήσαν δια του γιοιουκλαυτικού εδάφους δυτικότερον κατέλαβον τὸ Μοναστήριον καὶ εἰσῆλθον διὰ τῆς κοιλάδος τούτου εἰς τὸ ἑλληνικὸν εἶδος, καταλαμβάνον τὴν 10 Ἀπριλίου τὴν Φλώριναν. Ἡ νέα προέλασις τῶν Γερμανῶν ἔθεσε πλέον εἰς κίνδυνον τὰ ὕδατα τοῦ εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τοῦ ὁποῦ, ὡς ἐκ τούτου, διατάχθη ἀπὸ τῆς 12 Ἀπριλίου ἡ σύμπυξις νοτιώτερον.

Τὴν 12 Ἀπριλίου ἰσχυροὶ γερμανικαὶ δυνάμεις ἐπιτίθενται ἐναντίον τῶν ἀγγλικῶν δυνάμεων εἰς τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν, τὰς ὁποίας καὶ ἠνάγκασαν νὰ συμπυκνωθῶν νοτιώτερον. Τὴν ἐπομένην οἱ Γερμανοὶ καταλαμβάνουσι τὴν Κλεισοῦραν καὶ προχωροῦν πρὸς τὴν Καστοριάν ἀποκόψαντες οὕτως τὸν στρατὸν τῆς Ἠπειροῦ ἀπὸ τὰς ὑπολοίπους ἑλληνικὰς καὶ βρετανικὰς δυνάμεις. Ἐκτοτε ἀρχίζει πλέον ἡ ὑποχώρησις τῶν ἑλληνικῶν καὶ βρετανικῶν δυνάμεων πρὸς νότον, ἡ ἠρωικὴ ἀντίστασις τῶν ὁποίων ἐπεβράδυνε σημαντικῶς τὴν γερμανικὴν προέλασιν.

Ἐνῶ ὁμοῦ ὁ στρατὸς ἡμῶντο εἰσέτι κατὰ τῶν Γερμανῶν εἰς τὰ μετόπισθεν ἐδημιουργήθη κατάστασις συγχύσεως καὶ πανικοῦ, τὴν ὁποίαν ἐπέτεινε ἡ ἀποκτονία τοῦ πρωθυπουργοῦ Α. Κορυζῆ (18 Ἀπριλίου). Δύο ἡμέρας ἀργότερον, παρὰ τὰς περὶ τοῦ ἐναντίου διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως, ὁ ἀντιστράτηγος Τσολάκογλου, διοικητὴς μέχρι τότε τοῦ τμήματος Στρατιᾶς Δυτικῆς Μακεδονίας, συμφωνοῦντων καὶ ἄλλων διοικητῶν ἀνωτέρων μονάδων, ὑπέγραψε πρωτόκολλον ἄνακωχῆς μετὰ τῶν Γερμανῶν. Αἱ ὑπόλοιποι ἑλληνικαὶ μονάδες, ὡς καὶ τὰ βρετανικὰ στρατεύματα, ὑπεχώρουσι μαχόμενοι πρὸ τῶν ἰσχυροτέρων γερμανικῶν δυνάμεων καὶ διὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου τμήματα ἐξ αὐτῶν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιβιβασθῶν πλοίων καὶ νὰ φθάσων εἰς Κρήτην. Αἱ τελευταῖαι βρετανικαὶ δυνάμεις ἀπεσύρθησαν ἐκ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου.

Τὴν 27 Ἀπριλίου καταλαμβάνονται αἱ Ἀθῆναι ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ, ἐνῶ τρεῖς ἡμέρας προηγουμένως ἡ κυβερνησις μετεφέρθη εἰς Κρήτην, ἵνα συνεχίσῃ ἐκεῖθεν τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν εἰσβολέων.

Κατὰ ληψιν τῆς Κρήτης. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος παρὰ τοῦ ἐχθροῦ, μόνη ἡ Κρήτη παρεμεν ὡς ἐλεύθερον ἑλληνικὸν εἶδος. Τὴν ὑποῦδαίαν αὐτὴν ἀεροπορικὴν καὶ ναυτικὴν θάσιν ἀπεφάσισε τὸ γερμανικὸν στρατηγεῖον νὰ καταλάβῃ πάση θυσίᾳ καὶ ἀνεβασεν εἰς τὸν στρατάρχην Γκαϊσιγκ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἦτο ἡ πρώτη σοβαρὰ ἐπιχείρησις, ἡ ὁποία ἐπεχειρεῖτο διὰ στρατευμάτων ἀπὸ ἀέρος ἐπιτιθεμένων.

Τὴν πρωῖον τῆς 20 Μαΐου στρατεύματα ἀλεξιπτασιῶν, ριβεῖντα ἀπὸ ἀέρος, ἐπιχειρήσαν τὴν κατάληψιν τοῦ ἀεροδromίου Μάλεμου τῶν Χανίων ὡς καὶ τῶν πόλεων Ἡρακλείου καὶ Ρεθύμνου. Καὶ αἱ μὲν ἐπιβῆσαι κατὰ τῶν πόλεων ἀπέτυχον, ἀλλ' οἱ Γερμανοὶ προστατευόμενοι ὑπὸ ἰσχυροτέρων ἀεροπορικῶν δυνάμεων ἠδυνήθησαν νὰ καταλάβουν τὸ ἀεροδromίον καὶ νὰ τὸ χρησιμοποιήσουν διὰ μεταφορῶν στρατευμάτων. Μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης καὶ τῶν ἐκεῖ εὐρισκομένων ἑλληνικῶν καὶ βρετανικῶν στρατευμάτων, οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ τῆς 31ης Μαΐου ἐγένοντο κυριοὶ ὀλοκλήρου τῆς νήσου, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ παρέμειναν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς κατοχῆς, διαπράξαντες, ὅπως καὶ εἰς τὴν ὑπόλοιπην Ἑλλάδα, βαρβαρότητας καὶ ἐγκλήματα ἀτιμάζοντα τὸν ἀνθρωπισμὸν.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Γερμανῶν εἰς τὴν Κρήτην ἀνῆλθον, κατὰ τὴν ἐπίσημον γερμανικὴν ἑκθεσιν, εἰς 3675 νεκροὺς καὶ ἀγνοουμένους. Εἰς δὲ τὰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1941 εἰς 20.000 ἑκτός μόνης.

Αἱ ἀπώλειαι τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου 1940—41 ἦσαν 13.023 πεσόντες καὶ 61.630 νοσηλευθέντες γενικῶς ἐκ τραυμάτων, κρυσπαγημάτων ἢ ἄλλως. Ἀπείρως μεγαλύτεραι εὐρήσαν αἱ ἑλληνικαὶ ἀπώλειαι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς, ἐκ τῶν διώξεων τοῦ κατακτητοῦ, τῶν στερήσεων καὶ τῆς πείνης.

Αἱ ἰταλικαὶ ἀπώλειαι ὑπολογίζονται εἰς 100.000 περίπου ἐκ τῶν ὁποίων 20.000 νεκροὶ, 20.000 αἰχμάλωτοι καὶ 60.000 τραυματίαι καὶ ἄσθετε.

Περίοδος κατοχῆς.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς κατοχῆς ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχε διαλυθῆ, ὀλοκλήρου τοῦ ὅλικου του περιελθόντος εἰς τοὺς κατακτητὰς. Διτηρήθησαν μόνον τμήματα χωροφυλακῆς διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς τάξεως καὶ ἀργότερον (1943) συγκερτήθησαν τὰγματὰ τινα, δι' ὀπλισμοῦ παραχωρηθέντος παρὰ τῶν Γερμανῶν, διὰ σκοποῦς ἐπίσης ἀσφαλεῖας καὶ τάξεως. Οὐδενίᾳ ἑλληνικῆ στρατιωτικῆς μονάδος συγκερτήθη δι' ἐθελοντῶν ἢ ἄλλως μὲν σκοπῶν τὴν συμπορῆν εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλεῖρον τοῦ ἄξιου, ὅπως συνέβη μὲ τὰς περιστάσεις ὑπὸ κατοχὴν χώρας. Ἀπειναντίας ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ἀπροκάλυπτος ἐξεδιήθη ἡ ἐχθρότης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ κατακτητοῦ καὶ ἤρχισεν ἡ ἐναντιὸν αὐτοῦ ἀντίστασις.

Μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ συμμαχικοῦ στρατηγείου τῆς Μέσης

Ἀνατολῆς ἐδημιουργήθησαν στρατιωτικῶς ὀργανωμένα ὁμοῦς ἑθνικῆς ἀντιστάσεως, αἱ ὁποῖαι ἐπιφελοῦμεναι τοῦ ὁμοῦ ἑλληνικοῦ εἶδους ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ 1942 συστηματικὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ κατακτητοῦ. Ἐκ τῶν δυνάδων αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξυπηρετοῦν ἑθνικοὺς σκοποὺς καὶ ὄχι πολιτικοὺς καὶ ἔξων συμφερόντων τοιαύτους, σημαντικότεροι ὑπῆρξαν αἱ ὑπὸ τῶν συνταγματάρχων Ν. Ζέρβου ὀργανωθεῖσαι εἰς Ἠπειρον καὶ αἱ ὑπὸ τῶν συνταγματάρχων Δ. Παρρὸν εἰς Δωριδα.

Παραλλήλως ὁμοῦ εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολήν, ὅπου εἶχε καταφύγει ἡ ἑλληνικὴ κυβερνησις, συγκερτήθησαν ἀξιόλογοι ἑλληνικαὶ μονάδες (2 ταξιαρχαὶ πεζικοῦ καὶ ἄλλα τμήματα), κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τῶν μεταβαίνοντων ἐκεῖ ἐξ Ἑλλάδος διὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν κατακτητὴν. Ἐκ τῶν ταξιαρχῶν αὐτῶν ἡ μία ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μεγάλην συμμαχικὴν ἐπιτίθειν ἐν Ἀφρικῇ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1942 καὶ ἐλάμπρυνε τὰ ἑλληνικά ὄπλα εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἑλ - Ἀλαμῆν.

Ὁ συγκερτήθει εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολήν, κατὰ μέγα μέρος ἐξ ἀξιωματικῶν, ἑτέρου Λόχου καὶ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἑλ - Ἀλαμῆν παρηκολούθησε τὰς συμμαχικὰς δυνάμεις εἰς ὅλην τὴν ἐκστρατεῖαν τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, φθάσας ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῆς Τύνιδου, λαμπρῶς ἀγωνιζόμενος.

Ἄλλ' ἡ κομμουνιστικὴ προπαγάνδα, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν συνέφερον ἡ ὑπαρξίς ἑθνικῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων, κατάρθωσε διὰ πρακτικῶν αὐτῆς νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καὶ διὰ σειράς κομμουνιστικῶν κινήματων, ὧν σπουδαιότερον ὑπῆρξε τὸ κατ' Ἀπρίλιον 1944 ἐκραγῆν, ἐπέτυχεν τὴν πλήρη ἀσπασθῆναι τῶν ἑθνικῶν μας δυνάμεων καὶ τὴν δυσφήμισιν τῆς Ἑλλάδος, εἰς σημείον ὅστε νὰ γίνεταῖ σοβαρὸς λόγος περὶ ἀπαδοχῆς μας ἐκ τῶν συμμαχικῶν κρατῶν.

Ἡ σχηματισθεῖσα ὁμοῦ, μετὰ τὸ κίνημα τοῦ Ἀπριλίου, κυβερνησις Γ. Παπανδρέου ἐπέτυγχεν τὴν ταχίστην ἀνασυστάσιν τῶν στρατιωτικῶν μας δυνάμεων καὶ τὴν συγκερτήσιν αἰν μίας ἑλληνικῆς ταξιαρχίας, ἧτις καὶ ἀπεστάλη ἀμέσως εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς Βορείου Ἰταλίας, ὅπου ἠγωνίσθη γενναίως, δοξάσασα τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ρίμινι (Σεπτέμβριος 1944). Ἡ ἴδια ταξιαρχία μετὰ βρετανικῶν δυνάμεων ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν καταστολὴν τῆς κομμουνιστικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Δεκεμβρίου 1944, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ σύγχρονος στρατός.

Ἡ ἀνασυγκρότησις τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1945 δι' ὅλικου παραχωρηθέντος παρὰ τῶν συμμαχικῶν καὶ μὲ τὴν βοήθειαν βρετανικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ρῶλλινξ, ἡ ὁποία ἀνέλαβε τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ ὀργάνωσιν τοῦ νέου στρατοῦ. Τὴν βρετανικὴν ἀποστολήν μετὰ τριετίας περίπου διεδέχθη ἀμερικανικὴ ἀποστολὴ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Βάν Φλήτ, τὰ δὲ ἔξοδα τῆς συντηρήσεως τοῦ στρατοῦ ἀπὸ τοῦ 1947, κατόπι τοῦ σχεδίου Τρούμαν, ἀνέλαβον νὰ καταβάλλουν αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι. Τὸρον ὁ ὀργανισμὸς τοῦ στρατοῦ ὄσον καὶ ἡ σύνθεσις καὶ ἐκπαιδεύσις τῶν μονάδων ἐδασίσθησαν ἐπὶ τῶν ἀρχῶν αἱ ὁποῖαι διέπουν τὰς βρετανικὰς δυνάμεις, μὲ τὰς ἀναγκαῖας τροποποιήσεις διὰ τὴν προσαρμογὴν ἐπὶ τοῦ ὁμοῦ ἑλληνικοῦ εἶδους καὶ τὰς ἀνάγκας αἱ ὁποῖαι παρουσιάσθησαν διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ συμμορισμοῦ. Ὡς ἐκ τούτου ἡ σύνθεσις τοῦ στρατοῦ ἐξηκολούθησεν ἔχουσα τὴν μορφήν ἐμπολέμου μάλλου τοιαύτης καὶ μετὰ τὴν λήξιν τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου.

Στρατολογία. Ἡ στράτευσις εἶναι καθολικὴ ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ 21ου ἔτους τῆς ἡλικίας (ἐκτός ἐξαιρέσεων), ὑπόκεινται δὲ εἰς ταύτην πάντες οἱ ἄρρενες. Ἡ στρατολογικὴ ὑπηρεσία διεξάγεται διὰ τῶν στρατολογικῶν διευθύνσεων καὶ τῶν κατὰ νομοὺς στρατολογικῶν γραφείων, ἡ δὲ ἐξέτασις τῶν ἰκανῶν πρὸς κατάταξιν γίνεται διὰ τῶν στρατολογικῶν συμβουλίων. Ἡ καθ' ὄπλον ἡ εἰδικότητα κατανομῆ τῶν ἀνδρῶν λαμβάνει χώραν εἰς τὰ κέντρα βασικῆς ἐκπαίδευσως. Ἡ θητεία εἶναι κατ' ἀρχὴν διετής.

Ἐκπαίδευσις. Ἡ ἀρχικὴ ἐκπαίδευσις, κοινὴ δι' ὅλους τοὺς νεοσυλλέτους, γίνεται εἰς τὰ κέντρα βασικῆς ἐκπαίδευσως καὶ ἐπιλογῆς, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων ὡς καὶ αἱ ἔδραι αὐτῶν μεταβάλλονται ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν. Ἡ βασικὴ ἐκπαίδευσις διαρκεῖ ἐπὶ τρίμηνον καὶ ἀκολουθεῖ ταύτην ἡ ἐπιλογὴ καθ' ὄπλον καὶ εἰδικότητα καὶ ἀποστολὴ πρὸς συνέχισιν τῆς ἐκπαίδευσως ἐπὶ 3 - 5 μῆνας εἰς τὰ εἰδικὰ κέντρα ἐκπαίδευσως καθ' ὄπλον. Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν καὶ τῆς εἰδικῆς ταύτης ἐκπαίδευσως ἀποστέλλονται οἱ ὄπλιται εἰς τὰς διαφόρους μονάδας ὅπου συνεχίζεται καὶ ἐκεῖ ἡ ἐκπαίδευσις τῶν μέχρι πέρατος τῆς θητείας τῶν.

Διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν στελεχῶν λειτουργοῦν αἱ: Σχολὴ Εὐελπίδων, σχολὴ Χωροφυλακῆς, σχολὴ μονίμων ὑπαξιωματικῶν καὶ σχολεῖα εἰδικῆς μετεκπαίδευσως ἀξιωματικῶν, καθ' ὄπλον καὶ ὑπηρεσίαν. Ἐκτός τούτων λειτουργοῦν καὶ σχολαὶ γενικῆς καὶ ἐπιτελικῆς μορφώσεως ὅπως ἡ σχολὴ Ἐπιτελῶν διὰ λοχαγούς καὶ ταγματάρχας, καὶ τὸ Κέντρον τακτικῆς ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν δι' ἀνωτέρους καὶ ἐκτάκτως δι' ἀνωτέρους ἀξιωματικούς. Προσέτι ἀποστέλλονται δι' εἰδικὴν

εκπαιδευση εις σχολεία του εξωτερικού (Άγγλιας, Αμερικης) αξιωματικοί παντός βαθμού.

Διοίκησης του στρατού. Την ανωτάτην διοίκηση άσκει ο ύπουργός των Στρατιωτικών διά του γενικού επιτελείου στρατού και του ύπουργείου των Στρατιωτικών. α') Το Γενικόν Επιτελείον Στρατού, του οποίου προϊστάται άντιστρατήγος, άρχηγός, περιλαμβάνει τρεις κλάδους (Α', Β' και Γ'), έκαστος των οποίων ύποδιαιρείται εις τὰ κάτωθι γραφεία :

Επιτελικός κλάδος Α'. Γραφεία: Α1 επιχειρήσεων. Α2 πληροφοριών, Α3 δογάνωσης, Α4 πολεμικής εκθέσεως, Α5 στρατιωτικής εκπαίδευσης, Α6 ιππικού και τεθωρακισμένων αυτοκινήτων, Α7 πεζικού, Α8 πυροβολικού, Α9 διαβιβάσεων, Α10 μηχανικού.

Επιτελικός κλάδος Β'. Γραφεία: Β1 προσωπικού, Β2 στρατολογίας, Β3 επιστρατευσεως Β4 στατιστικής Β5 ήθικης άγωγής, Β6 ύγειονομικής ύπηρεσίας, Β7 νομικόν γραφείον, Β8 στρατιωτικής άστυνομίας.

Επιτελικός κλάδος Γ'. Γραφεία: Γ1 κινήσεων και μεταφορών, Γ2 τεχνικών ύπηρεσιών, Γ3 έφοδιασμού και μεταφορών, Γ4 ύλικού πολέμου Γ5 κτηνιατρικής ύπηρεσίας, Γ6 στρατωνισμού, Γ7 διασώσεως, Γ8 ταχυδρομικής ύπηρεσίας.

β') Το ύπουργείον των Στρατιωτικών, του οποίου προϊστάται άντιστρατήγος, γενικός διευθυντής, περιλαμβάνει και αυτό τρεις κλάδους (Δ', Ε' και Ζ'), εις των οποίων ο κλάδος Δ' άσχολεται με ζητήματα διοικητικού, ο Ε' με ζητήματα έσοδίων και ο Ζ' με τας οικονομικάς ύπηρεσίας του στρατεύματος. (Σχετικώς βλέπε και άρθρον «Ελληνικοί πόλεμοι», σελίς 746—747, όος τόμος του παρόντος Λεξικού).

Έταμειν. Κ. Στασινόπουλος

Το ύπουργείον Έθνικής Άμύνης. Διά του ύπ' αριθ. 1431 της 8)11 Απριλίου 1950 Άναγκ. νόμου «Περί συστάσεως ύπουργείου Έθνικής Άμύνης, αντί των ύφιστάμενων ύπουργείων Στρατιωτικών, Ναυτικών και Αεροπορίας, μετονομασθέντων εις ύπουργεία, συνστάθη ύπουργείον Έθνικής Άμύνης, εις το όποίον ύπήχθησαν ταύτα. Διά του νόμου τούτου έπετεύχθη ένιαία διοίκηση των ένόπλων δυνάμεων της χώρας, ο δε ύπουργός Έθνικής Άμύνης κατέστη ύπεύθυνος έναντι της κυβερνήσεως διά την ένθικην άμυναν της χώρας, καθορίζων κατά πρώτον, βάσει της γενικής πολιτικής της κυβερνήσεως, το γενικόν πρόγραμμα προπαρασκευής και ανάπτυξεως των ένόπλων δυνάμεων, παρέχων κατά δεύτερον λόγον, βάσει του ύπό του πολεμικού συμβουλίου καθοριζόμενου πολιτικού σκοπού άμύνης του κράτους και των συμβατικών ύποχρεώσεων της χώρας, τας γενικάς κατευθύνσεις διά τόν καταρτισμόν του σχετικού πολεμικού σχεδίου, και τέλος συντονίζων τὰ νομοθετικά μέτρα τὰ άφορόντα τούς κλάδους της ένθικης άμύνης.

Άπάσας ταύτας τας άρμοδιότητάς του ο ύπουργός Έθνικής Άμύνης άσκει διά τού παρ' αύτώ Γενικού Επιτελείου Έθνικής Άμύνης (Γ. Ε. ΕΘ. Α.), του οποίου προϊστάται άρχηγός, επιλεγόμενος παρὰ του πολεμικού συμβουλίου, τή εισηγήσει του ύπουργού Έθνικής Άμύνης μεταξύ των άνωτάτων αξιωματικών του στρατού ηηράς, θαλάσσης και άέρος. Έν πολέμω ή επιστρατεύσει ή της χώρας τελούσας ύπό ειδικάς συνθήκας άσφαλείας ο άρχηγός του Γ. Ε. ΕΘ. Α. διορίζεται άρχιστράτηγος όλων των ένόπλων δυνάμεων, δι' άποφάσεως του ύπουργικού συμβουλίου.

Η δικαιοδοσία του άρχιστράτηγου καθορίσθη διά του ύπ' αριθ. 882 της 20 Ιανουαρίου 1949 άναγκαστικού νόμου «Περί διορισμού άρχιστράτηγου κλπ.», (ίδιος δε διαρκούσης της ισχύος του Γ' ψηφίσματος της 16 Ιουνίου 1946 της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής «Περί έκτάκτων μέτρων άσφρόντων την δημοσίαν τάξιν και άσφάλειαν». Ούτω ο άρχιστράτηγος: α') άποφασίζει και καταρτίζει τὰ σχέδια των επιχειρήσεων και διευθύνει ταύτας, β') άποφασίζει επί της συνθέσεως και της συγκροτήσεως των μονάδων του στρατού ηηράς (διάλυσις, συγκρότησις νέων, μεταβολή συνθέσεως και δογάνωσις αυτών), γ') διατάσσει τας έκάστοτε κατά την κρίσιν του άπαραίτητους μεταβολάς εις τὰ προσωπικόν των μονάδων και σχηματισμών του στρατού ηηράς (τοποθετήσεις, μεταθέσεις αξιωματικών κλπ.). δ') προτείνει την άνάκλησιν εις την ένέργειαν οιοδήποτε κατά την κρίσιν του καταλλήλου αξιωματικού έν άποστρατεία, έφεδρεία ή οιαδήποτε καταστάσει. Τέλος αί συμμετέχουσαι εις τας επιχειρήσεις δυνάμεις θαλάσσης, άέρος και χωροφυλακής, ύπάγονται άπ' εύθείας ύπό τας διαταγάς του άρχιστράτηγου. Κατά ταύτα, ο άρχιστράτηγος έκτός της ύπό του νόμου 1431)1950 προβλεπομένης διά των άρχηγών του Γενικού Επιτελείου Έθνικής Άμύνης δικαιοδοσίας, διατηρεί και άπάσας τας ύπό της κειμένης νομοθεσίας προβλεπομένες άρμοδιότητάς και δικαιοδοσίας του άρχι-

στράτηγου, αίτινες έπεκτείνονται έφ' όλων των κλάδων της Έθνικής Άμύνης.

Β'. ΝΑΥΤΙΚΟΝ

Α'. Έλληνική ναυτική άρχαιολογία. Τύποι πλοίων. Σημειώσεις επί του όπλισμού, της στρατηγικής και της τακτικής

Άφ' ης ήρχισεν ή συγκρότησις των πρώτων πολεμικών ναυτικών των ελληνικών πόλεων, ήρχισε και ή διάκρισις μεταξύ έμπορικών και πολεμικών πλοίων να καθίσταται συνεχώς σαφέστερα. Άπό των προϊστορικών άκόμη χρόνων ύφίστατο ή διάιρεσις των πλοίων εις «στοργύλας» και εις «μακράς», των μὲν πρώτων χρησιμοποιουμένων κυρίως διά μεταφοράν φορτίου και έπιβατιών, των δε δεύτερων διά πολεμικούς σκοπούς. «Μακράς» πλοία των οποίων τὸ κύριον χαρακτηριστικόν ήτο, καθώς άλλως τε και ή ονομασία των δεικνύει, τὸ επιμηκύτερον σχήμα των έν συγκρίσει πρὸς τὰ στοργύλα, φαίνεται δι-τι έχρησιμοποιούντο και εις τὸ Αιγαίον κατά τους προϊστορικούς χρόνους και συγκεκριμένως κατά τους χρόνους της άκμης του αϊγαιακού πολιτισμού (15 αίων π. Χ.). Τὰ πλοία έκείνα ήσαν «κοίλα» (δηλ. έννε συνεχούς καταστρώματος καθ' όλον τὸ μήκος του σκάφους) και έκινούντο με κώπας.

Κατά τους πρώτους Ιστορικούς χρόνους έπεκράτησεν ως συνήθης τύπος μακρού πλοίου ο της «πεντηκόντουρου». Τὰ πλοία του τύπου τούτου άνωμάζοντο ούτω πως εκ του αριθμού των κωπών, διότι έφερον 25 κώπας κατά πλευράν, ύπήρχον όμως και μικρότερα πλοία ονομαζόμενα «εσσαρακόντοροι» και «τριακόντοροι». Έκ παλαιότερων άπεικονίσεων επί άγγέλων ή πινάκων και εκ σποραδικών πληροφοριών των άρχαιότερων συγγραφέων έχουν έξαχθή τὰ κάτωθι συμπεράσματα περί των κυρίων χαρακτηριστικών των πλοίων τούτων:

Αί «πεντηκόντοροι» ήσαν πλοία επιμήκη και με μικρόν βύθισμα, δυνάμενα να άνελκύνονται εύκόλως εις τὸν αϊγιαλόν. Δέν έφερον συνεχές κατάστρωμα καθ' όλον τὸ μήκος των, αλλά μόνον μικρά ύπόστεγα πρὸς πρύμναν και πρὸς πώρραν. Άντι πηδάλιου, πού είναι πολὺ μεταγενεστέρη επινοήσις, έφερον αὐ-ται έκατέρωθεν της πρύμνης δύο πλατείας κώπας, τας οποίας έχειρίετο καταλλήλως ο κυβερνήτης τὸ πλοίον, όταν ήθελε να στρέψη τούτο πρὸς τὰ δεξιά ή πρὸς τὰ άριστερά. Διά ταχέως όμως έν μικρῷ κύκλῳ στροφῆς έχρησιμοποιεῖτο ή «εσχάσις» ή και ή «ανάκρουσις» των κωπών της πλευράς έκείνης, πρὸς τὴν οποίαν έπρόκειτο να γίνη ή στροφή. Αί διαστάσεις των πλοίων τούτων ήσαν μικραί: τὸ όλικόν μήκος τὸ καταλαμβάνομενον ύπό των 25 κωπών ήτο περί τὰ 20 μέτρα, εάν δε εις αὐτὰ προστεθοῦν 2 έως 3 μέτρα πρὸς πώρραν και έτερα 2 έως 3 πρὸς πρύμναν, έπεται ότι τὸ μήκος των πλοίων τούτων δέν θα υπερβείαιε τὰ 25 μέτρα. Ός πρὸς τὸ σχήμα του σκάφους, έφ' όσον δύναται κανεὶς να συμπεράνη από τας άναγκαίως άναπαραστάσεις, πού δέν σέβονται πάντοτε τας άναλογίας, δέν σφάλλεται έν δεχθῆ, ότι τούτο — πλην του έμβόλου — όλίγον θα διέφερον από τις «τράτες», πού χρησιμοποιούν και σήμερα οι άλιεῖς των ελληνικών νήσων και παραλίαν.

Ο όπλισμός των πεντηκόντορων, έκτός του έμβόλου πού ήτο άκόμη τότε εις έμβρύωδη κατάστασιν, συνίστατο εις τὰ τόξα και βέλη των έπ' αυτών όπλιτών. Αί ναυτικά άρεται των παναρχαίων τούτων πλοίων ήσαν πολὺ περιορισμένα και ως εκ τούτου δέν ήδύναντο ταῦτα να έπιχειροῦν μακρούς διά-πλους εις ανοικτόν πέλαγος. Έπί πλέον ο έντός του πλοίου χώρος δέν έπέτρεπεν ούτε την έναποθήκευσιν πολλών προφίμων, ούτε τὸ μαγεύρισμα των φαγητῶν και διά ταῦτα κατά κανόνα τὰ πλοία ταῦτα — ύστερα από μερικῶν ώρών πλοῦν — κατέπλεον εις τινα όρμον, όπου και άνεικόνοντο εις τὸν αϊγιαλόν πρὸς παρασκευήν του συσσιτίου και πρὸς ανάπαυσιν των ανδρών. Ο βασικός όπτος περιορισμός των πολεμικών πλοίων, των οποίων τὸ πλήρωμα ήτο πολυαριθμότερον, παρέμεινε και όταν άκόμη αι τριηφεις άντικατέστησαν τας πεντηκόντορους.

Εἰς τους άνωτέρω λόγους τους άποκλείοντας μακράς διαρκείας πλοῦς εις ανοικτήν θάλασσαν προστίθετο και ο εξ Ισου σοβαρός των περιορισμένων άστρονομικών και γεωγραφικών γνώσεων της εποχῆς έκείνης. Η νηπιώδης άκόμη τότε κατάστασις της άστρονομικής ναυτιλίας περιόριζε κατ' ανάγκην τὰ ταξίδια των πλοίων εις τὴν μικρὰς άκτοπλοίας. Εύτυχώς όμως τὸ Αιγαίον με την πληθύν των νήσων του και τὰς άρίστας όπτικές συνθήκας ήτο εις λίαν έννοικόν διά τὸ είδος τούτο του πλοῦ, και ως εκ τούτου εύθως από των παναρχαίων χρόνων διημυλακούτο τούτο καθ' όλας τας διευθύνσεις από τὰ άτελή και πρωτόγονα ναυπηγήματα της εποχῆς έκείνης.

Μόλις όμως αι ελληνικαί πόλεις, ή μια μετά την άλλην, ήρχισαν να επιδίδονται εις την ναυτιλίαν και εις τὸ θαλάσσιον έμπόριον, ή αύξησις των άναγκών της μεταφοράς και ο φυσικός μεταξύ των άνταγωνισμός επέβαλον την βελτίωσιν του ύλικού, της όργανώσεως και των μέσων της ναυπηγίας. Παρέστη ούτω μεταξύ των πρώτων άνάγκη αύξήσεως του έκτο-

πίσματος των πλοίων και διά να διατηρηθῆ ἡ ταχύτης των ἢτο ἀνάγκη νὰ αὐξήθῃ ἀντιστοίχως καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν κωπῶν καὶ τῶν ἐρετῶν, πρακτικῶς περὶ τῶν πολεμικῶν πλοίων, τῶν ὁποίων ἡ κώπη ἀπέτελε τὸ κύριον μέσον προώσεως. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προέκυψε ὁ τύπος τῆς «τριήρους», πλοίου δηλαδὴ μὲ ὑπερκειμένης ἀλλήλων τρεῖς σειρὰς κωπῶν.

Ἐπὶ τοῦ τύπου καὶ τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς τριήρους ἔλαβον χώραν μακρὰ συζητήσεις μεταξύ τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὴν ναυτικὴν ἱστορίαν καὶ ἀρχαιολογίαν. Ἡ θεωρία περὶ τῶν τριῶν ὑπερκειμένων σειρῶν κωπῶν κατεπολεμήθη ἀπὸ πολλοὺς ὡς ἀπίθανος, μεταξὺ δ' ἄλλων καὶ ἀπὸ τῶν διάσημων ναυτικῶν ἱστορικῶν Γάλλων ναύαρχον Ζουριέν ντε λά Γκραθιέρ. Οὗτος, καίτοι ἀναγνωρίζει ὅτι τὰ κείμενα τῶν περισσοτέρων συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ μεσαιῶνος (Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου, Στράβωνος, Πausανίου, Πλουτάρχου, Βιργιλίου, Κωνσταντίου τοῦ Πορφυρογενήτου καὶ ἄλλων) καὶ αἱ ἀναπαραστάσεις ἀγγεῖων κλπ., μαρτυροῦν ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως τῶν ὑπερκειμένων σειρῶν κωπῶν, ἐν τούτοις ἀκολουθῶν, καθὼς γράφει, τὸ «ἐνωτικὸν τοῦ ναυτικοῦ» δὲν δύναται νὰ τὴν ἀπαδεύσῃ. Ὑποστηρίζει λοιπὸν οὗτος ὅτι ἡ ὀνομασία «τριήρης» ἀνάγεται, ὄχι εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν σειρῶν κωπῶν, ἀλλὰ πιθανώτατα εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν χειριζομένων ἐκάστην κώπην ἐρετῶν. Τὴν αὐτὴν ἀπομὴν παραδέχεται καὶ ὁ πλοίαρχος τῶν γαλλῶν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Μπαρράς ντε λά Πέν (1715).

Ὁ ἡμέτερος ναυτικὸς ἱστορικὸς Κ. Ράδος, κατόπι μακρᾶς μελέτης τῶν πηγῶν, ἐδέχθη τὴν ἀπομὴν τοῦ περιφήμου Γάλλου ναυτικοῦ ἀρχαιολόγου Ζαλ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὀνομασία ἀναφέρεται εἰς ὑπερκειμένης σειρὰς κωπῶν. Μεταξὺ τῶν κυριωτέρων τεκμηρίων ποῦ συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης συγκαταλέγεται καὶ τὸ ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν ἀνευρεθὲν ἀγάλματον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον φαίνεται καθαρὰ ὅτι αἱ σειραὶ τῶν ἐρετῶν ἦσαν ὑπερκειμένα, αἱ ἐρέται ὅμως δὲν ἐπάτον εἰς τρία ὑπερκειμένα καταστρώματα, πράγμα ποῦ θὰ ἀπῆιτε σημαντικὸς μέγας ὄψος ἐξάλω, ἀλλὰ ἐκάθητο ἐπὶ «σελμάτων» (μπάγκων) διατεταγμένων κλιμακῶν. Ταῦτα, ὅσον ἀφορᾷ τὴν διάταξιν τῶν κωπῶν, ὡς πρὸς τὸ σκάφος, τοῦτο ἦτο σημαντικῶς μεγαλύτερον ἀπὸ τὸ τῆς πενηκοντοῦρᾶς (ἐκτόπιμά του, κατὰ τὸν Ἀγγλὸν ναύαρχον σέρ Ρέτζιναλδ Κόστανς ἦτο περὶ τοὺς 200 τόνους, μὲ μήκος 40 περίπου μέτρων. Ἀντιθέτως ὁ ἡμέτερος ναυτικὸς ἱστορικὸς Κ. Ράδος, στριζόμηνος εἰς μελέτας τοῦ περιφήμου Γάλλου ναυτικοῦ Αἰμίλιου Μπερτέν, ὑποστήριξεν ὅτι τὸ ἐκτόπιμα τῆς τριήρους δὲν ἠμποροῦσε νὰ ὑπερβαίῃ σημαντικῶς τοὺς 70 τόνους. Ἐάν ὁμως λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψιν τὰς πιθανώτερας διαστάσεις τῶν τριήρων, αἱ ὁποῖαι προκύπτουν ἀπὸ τὴν συγκριτικὴν μελέτην ὄλων τῶν πηγῶν καὶ εἶναι: μήκος 35—40 μ., πλάτος 5—5,50 μέτρα, ὄψος ἐξάλω 1,60 μ. καὶ ὀβυσμα 1 μέτρον, τότε μὲ τὸν μικρότερον δυνατὸν «συντελεστὴν γάστρας» 0,6 προκύπτει ἐκτόπιμα μεταξύ 100 καὶ 130 τόνων.

Τὸ κύριον ὄπλον τῆς τριήρους ἦτο τὸ ἐμβόλον, σημαντικαὶ δὲ πρόοδοι ἐγένον προίοντος τοῦ χρόνου ἀπὸ τῶν παλαιότερων τύπων τριήρων εἰς τὸν τρόπον τῆς στερεώσεως τοῦ ἐμβόλου ἐπὶ τοῦ σκάφους, ὥστε νὰ μὴ διατρέχη τοῦτο τὸν κίνδυνον νὰ ἀποσπασθῇ κατὰ τοὺς ἐμβολισμούς. Ἐκτὸς ὅμως τοῦ ἐμβόλου, ἡ τριήρης ἔφερε καὶ ὀπλισμὸν «ἐκρήθλων» ὀπλῶν τῆς ἐποχῆς, κυρίως τοξῶν καὶ σκευδῶν τῶν ἐπὶ τοῦ προστέγου τῆς ἱσταμένην ὀπλιτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκαλοῦντο «ἐπιβάται». Διὰ τὴν προστασίαν τῶν ἐρετῶν ἀπὸ τῶν δημάτων τῶν ὀπλῶν τούτων ἐστεροῦντο πολλὰκις ὑπερῶν αὐτῶν ἀσπίδες, βραδυτέρων ὅμως ἐκ τῆς ἐξέλιξεως προέκυψε ὁ τύπος τριήρων μὲτὰ συνεχῶς καταστρώματος καθ' ὅλον τὸ μήκος τῶν, ποῦ ὀνομάσθησαν διὰ τοῦτο «καταφρακτοί».

Ὡς βοηθητικὸν κινήτηριον μέσον ἐχρησιμοποίησαν αἱ τριήρεις καὶ ἱστία, ἄτινα ἦσαν δύο εἰδῶν: τὰ «μεγάλα», ποῦ ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ τὴν ναυσιπλοίαν καὶ τὰ «μικρά», ποῦ ἐχρησιμοποιοῦντο ἐνίοτε ἐπιδοθητικῶς τῶν κωπῶν καὶ κατὰ τὰς ναυμαχίας. Τὰ ἱστία ταῦτα ἦσαν κατὰ κανὸνα σχήματος τετραγωνικοῦ ἢ τραπέζοειδος, ἀνὰ ἓν εἰς ἕκαστον ἱστῶν. Συνεπῶς ἡ ἱστορία ἦτο καταλλήλος μόνον διὰ πλοῦν μὲ τὸν ἀνεμὸν ἐκ τρύμνης ἢ ἐκ τοῦ ἰσχυίου. Ὁ κατὰ τὴν ἐγγυτάτην («στὰ ὄρτσα») πλοῦς δὲν φαίνεται νὰ ἦτο τότε δυνατὸς, ἐχρησίσθη δὲ 20 αἰῶνων ἐξέλιξις, διὰ νὰ φθάσῃ ἡ ἱστορία τῶν πλοίων εἰς κατανομὴν καὶ διάταξιν, ποῦ νὰ ἐπιτρέπη τὴν χρησιμοποίησιν τῆς καὶ ὑπὸ ἄεριν πρὸς τὸν ἀνεμὸν γωνίαν. Ὁ λόγος αὗτος ἄλλως τε συνετέλεσεν, ὥστε ἡ βασιλεία τῆς κώπης ὡς πρωτεύοντος πωσοτήριου μέσου τῶν πολεμικῶν πλοίων νὰ διατηρηθῇ μέχρι καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος. Ὡς πρὸς τὴν ταχύτητα τῆς τριήρους δὲν ὑπάρχουν ἀκριθῆ δεδομένα, ἐκ διαφόρων ὅμως πληροφοριῶν τοῦ Ἡροδότου προκύπτει ὡς μέση ταχύτης αὐτῶν 5—6 κόμβων καθ' ὥραν διὰ σχετικῶς μακρὰν πλοῦν. Συνεπῶς ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ δεχθῇ ὅτι εἰς σύντομα διαστήματα ἢ εἰς ἐλιγμούς κατὰ τὴν μάχην ἡ ταχύτης τῆς τριήρους θὰ ἤδύνατο νὰ φθάσῃ τοὺς 8—9 κόμβους.

Σημειώσεις ἐπὶ τῆς ὀργανώσεως, στρατηγικῆς καὶ τακτικῆς. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς ὀργανώσεως τοῦ ναυτικοῦ τῶν περισσοτέρων ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν, κυρίως δὲ τῶν Ἀθηνῶν, ἦτο ἡ συγκρότησις τῶν πληρωμάτων ἐξ ἐλευθέρων πολιτῶν κατατασσόμενων ἐπὶ μισθῷ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ κρατοῦντα εἰς τὰ ναυτικὰ τῶν ἀσιατικῶν πόλεων, τῶν ὁποίων τὰ «ἐρετικά» συγκεκροτοῦντο ἐκ δούλων. Ἐάν λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ συγκροτήσις τοῦ ἐρετικοῦ τῶν γαλλῶν ἐστηρίχθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν δούλον μέχρι καὶ τοῦ 18ου αἰῶνος μ. Χ. καὶ ὅτι βίαια στρατολογία ἐχρησιμοποιοῦτο καὶ ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸν καὶ ἀπὸ τὰ γαλλικὸν ναυτικὸν καὶ ἕνα ἀκόμη αἰῶνα βραδυτέρων, συνάγει

συμπεράσματα περὶ τῆς πραγματικῆς ἀνωτερότητος τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος.

Ἡ ἱστορικὴ ὕπηρεσις καὶ ἀργάνωσις τῆς τριήρους ἐστηρίχθη εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ κυβερνήτου τῆς, τοῦ ὀνομαζομένου «τριηράρχου», ὅστις ἦτο καὶ ὁ καταβάλλων τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐξόδων συντηρήσεως τῶ σκάφους. Ὑπὸ τὰς ἀεσούς διαταγὰς τοῦ τριηράρχου διετέλει ὁ κυβερνήτης, ὅστις προϊστάται τοῦ καθαροῦ ναυτικοῦ πληρώματος καὶ διηύθυνε τοὺς χειρισμούς, ἔχων ὡς βοηθὸν τὸν «τριηράτην» ἢ «πρωρέα». Οἱ ἐρέται διηυθύνοντο ἀπὸ εἰδικῶν βαθμοφόρων, τῶν καλοῦμένων «κελευστῶν», ὁ ὅποιος κατὰ τὸν πλοῦν ἐβίβε τὸν ρυθμὸν τῆς κωπῆσας. Τὸ σύνολον τοῦ πληρώματος μίας τριήρους ἀνήρχετο εἰς 200—230 ἄνδρας, ἐξ ὧν 150—170 ἦσαν οἱ ἐρέται, 18 δὲ μέχρι 30 κατὰ μέγιστον ὄραν οἱ «ἐπιβάται», ἦτοι οἱ ἐνοπλίοι πολεμισταί. Οἱ ὑπόλοιποι ἀπέτελουν τὸ καθαρῶς ναυτικὸν πληῶμα τῆς τριήρους καὶ ποχολοῦντο εἰς τὴν πρῶδαιουσίαν καὶ τὸν χειρισμὸν.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς ναυσιπλοίας ἤρχισαν νὰ σημεῖονται ἀπὸ τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος ἀξιόλογοι πρόοδοι. Οἱ Ἕλληνας χρησιμοποιοῦντες τὰς ἀστρονομικὰς γνώσεις τῶν Αἰγυπτίων, Ἀσσυρίων καὶ Χαλδαίων καὶ συστηματοποιήσαντες αὐτάς, ἐτελειοποίησαν καὶ τὰς μεθόδους τῆς ἀστρονομικῆς ναυσιπλοίας, ὅσον φυσικὰ τοῦτο ἦτο δυνατὸν μὲ τὰ πρωτόγονα τεχνικὰ μέσα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐπίσης ἐχρησιμοποίησαν, καθὼς καὶ οἱ Φοινικες, χαρτὰς διὰ τὴν ναυσιπλοίαν, καθὼς τοῦτο προκύπτει ἀπὸ διάφορα κείμενα τοῦ Ἡροδότου, κατὰ δὲ τὸν Μοριζό, ὁ περίφημος ἀστρονόμος Ἀναξίμανδρος ὁ Μιλήσιος ἦδη ἀπὸ τοῦ 580 π. Χ. εἶχε συντάξῃ τὰς πρώτους γεωγραφικοὺς πίνακας, τοὺς ὁποῖους ἀναφέρει καὶ ὁ Στράβων. Ἐπιδοθητικῶς τῶν χαρτῶν εἶχεν ἦδη ἀρχίσει νὰ γενικεύεται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Μηδικῶν πολέμων καὶ ἡ ἐπισήμανσις τῶν ὁσάλων πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τούτων κινδύνων εἰς τὴν ναυσιπλοίαν. Παρὰ πάσας ὅμως τὰς προόδους ταύτας, κυρία μέθοδος ναυσιπλοίας ἐξηκολούθη νὰ παραμένῃ ἡ ὀπλολοία, εἰδικῶς δὲ προκειμένου περὶ πολεμικῶν πλοίων ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἄνδρων τοῦ πληρώματος ἐπέβαλλεν, ὅπως καὶ κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους, τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἀνελευθέρωνται ταῦτα εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ συστρίψιν τῶν ἀνδρῶν.

Συνεπῶς ἀπὸ στρατηγικῆς ἀπόψεως οἱ στόλοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχον νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ σοβαρὰ μειονεκτήματα τῶν περιορισμένων ναυτικῶν ἀρετῶν τῶν πλοίων καὶ τῆς μικρᾶς ἀκτίνης ἐνεργείας τῶν, ποῦ ἐπέβαλε τὴν ἀνάγκην συχνῶν προσεγγίσεων καὶ ἀνελεύσεων αὐτῶν εἰς τὴν ἕρπην. Ἀμεσῶς συνέπεια τούτου ἦτο ἡ ἐξάρτησις τῶν στόλων ἀπὸ τὰς βάσεις ἐρησῶν καὶ ἡ στενὴ ἀλληλεπιδράσις τῶν κατὰ ἕρπην πρὸς τὰς κατὰ θάλασσαν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, ἡ δὲ ἀκίπνησις τῶν ἱστιοφόρων στόλων τοῦ 17ου καὶ 18ου μ. Χ. αἰῶνος κατέστησεν ὀλιγώτερον αἰσθητὴν τὴν ἐξάρτησιν ταύτην, αἱ ἐφευρέσεις ὅμως τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ ἡ τελειοποίησις τῶν κατὰ τὸν αἰῶνα ποῦ διακίνομεν σήμερα — ἰδιαίτερος δὲ ἡ ἀναπτύξις τοῦ ἐναερίου ὀπλου — κατέστησεν ἐκ νέου τὴν ἐξάρτησιν τῶν στόλων ἀπὸ τὰς βάσεις λίαν ἐπιτακτικὴν καὶ συνεπῶς τὴν ἀνάγκην τῆς στενῆς ἀλληλεπιδράσεως τῶν κατὰ ἕρπην, θάλασσαν καὶ ἀέρα πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων πολὺ περισσότερο αἰσθητῆν.

Ἀπὸ τακτικῆς ἀπόψεως τὰ πλοία τοῦ κωπηρῶς ναυτικοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἱστιοφόρα, παρουσιάζον τὸ σημαντικὸν πλεονεκτήμα τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν κινήσεων τῶν ἀπὸ τῶν ἀνεμων. Κατὰ κανὸνα ὁ γενικὸς παραδεχόμενος μέχρι καὶ τῶν Μηδικῶν πολέμων τακτικὸς σχηματισμὸς μάχης ἦτο ἡ «γραμμὴ μετώπου» μὲ τὰς πρώτας τῶν πλοίων ἐπιτομήμενας πρὸς τὸν ἐχθρὸν. Ἐνίοτε ἡ γραμμὴ αὕτη, ἀντὶ νὰ εἶναι εὐθεσία, ἦτο «μνησιδής». Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου συνήθως ἐλάμβανε θέσιν περὶ τὸ κέντρον τῆς παρατάξεως, ἐλαμβανετα δὲ κατὰ κανὸνα ἐροντίς, ὥστε τὸ ἐν τοῦλάχιστον ἀπὸ τὰ ἀκρά, τὰ λεγόμενα «κέρατα», νὰ στηρίζηται εἰς τὴν ἀκτὴν, ὅπου εὐρίσκειτο ἀπόσπασμα οἰλίου στρατοῦ καὶ τοῦτο πρὸς ἀποφυγὴν ὑπερκερᾶσεως.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πελοποννησικοῦ πολέμου τὸ ἀθηναϊκὸν κυρίως ναυτικὸν ἀνέπτυξε καὶ ἐχρησιμοποίησεν ἐπαρνελημμένως καινοφανεῖς τακτικὸς σχηματισμούς, διὰ τῶν ὁποίων ὄχι ἀπαιτῶς ἐπέτυχε «τακτικὸν ἀνιχνιδισμὸν» τοῦ ἐχθροῦ. Ὡς βασικὸς ὅμως σχηματισμὸς μάχης παρέμεινε πάντοτε ἡ γραμμὴ μετώπου ἢ ἡ μνησιδής, ὅπως ὡς βασικὸς ἐπιδοθητικὸς ἐλιγμὸς ἦτο ὁ καλούμενος «εἰςίκτους» καὶ «ἀναστροφή». Συνστατα δὲ οὗτος εἰς τὴν ἀρχῶν διείδουσιν τῶν πλοίων διὰ μέσου τῶν διακένων τῆς ἀντιπάλου γραμμῆς («εἰκτους»), μὲ ὃ ἐπηκολούθη ἀθροῦς ἐπίσης στροφή δι' ἀνακρούσεως τῶν κωπῶν μίας πλευρᾶς (ἀναστροφή). Ἐπιτυχῆς ἐκτέλεσις τοῦ λεπτοῦ ταύτου ἐλιγμοῦ ἔφερε ταχεῶς τὰς ἐπιτιθεμένας τριήρεις μὲ τὰ ἐμβόλα τῶν πρὸς τὰ ἰσχία τῶν πλοίων τοῦ ἀντιπάλου, δηλαδὴ εἰς θέσιν ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκῶν δι' ἐμβολισμὸν, δεδομένου ὅτι ἄλλῃ ἡ ἐπιθετικὴ δύναμις τῆς τριήρους — ὅπως μετὰ πολλοὺς αἰῶνας καὶ τῆς γαλέρας — ἦτο συγκεντρομένη πρὸς πρῶρον, ἡ δὲ πρῶνὴν ἦτο καὶ ἀπὸ ἀπόψεως κατασκευῆς ἀσθενεστέρα καὶ ἀπροσάκτους. Γενικῶς ἡ ἀναπτύξις τῆς τακτικῆς κατὰ τὴν διακείαν τοῦ Πελοποννησικοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἀεισημείωτος, καὶ δὲ μὲ αὐτὴν καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν μέσων καὶ μεθόδων τῆς μετὰ τῶν πλοίων τοῦ στόλου συνηγορήσεως δι' «ὄρατῶν» σημάτων (λευκῶν ὑφασμάτων διὰ μικρὰς ἀποστάσεις, κωπῶν διὰ μεγάλων ἀποστάσεων καὶ ἀναλαμπῶν δι' ἀνακλάσεως τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἐπὶ ἀσπίδος αἰραμένης ἐπὶ ἱστίου ἢ ἐπὶ εἴφους κατακλιθῆως χειριζομένου). Σημαντικὴ ἐπίσης ἐξέλιξις παρετήρηθη εἰς τὰς διατάξεις καὶ τὰς μεθόδους ἀναγνώσεως καὶ ἐκκίνησης κατὰ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἰδιαίτερον ὅμως καὶ λίαν ἀξιόλογον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀθηναϊκοῦ κυρίως ναυτικοῦ ὑπῆρ-

ΕΛΛΑΣ

ξε, καθώς προανεφέρθη, η μη προσκόλλησις του εις ακάμπτους «γεωμετρικούς» τακτικούς σχηματισμούς, αλλά η ελευθερία έκλογής της εκάστοτε προσωποποιημένης προς τας περιστάσεις τακτικής.

Κατά τους χρόνους του Μ. 'Αλεξάνδρου είχαν άρχισαι να σημειούται τασίς αύξήσεως του μεγέθους και της δυνάμεως των πλοίων δια ναυπηγέων τύπων σημαντικώς μεγαλύτερων της τριήρους, «Τετρήρεις» και «πεντήρεις», δηλαδή πλοία με τέσσαρας και πέντε επάλληλους σειράς κωπών απετέλουν τὰ «βαρέα» σκάφη της εποχής εκείνης, ο μεγαλύτερος όμως αριθμός πλοίων, εἰς ὧν συνεκροτέτο εἰς πολεμικός στόλος, απετέλειτο ἀπὸ τριήρεις. Αἱ τετρήρεις καὶ αἱ πενήρεις, ἦσαν πλοία βαρύτερα καὶ μάλλον δυσέλκτα ἀπὸ τὰς τριήρεις, ὁ δὲ ὄπλισμός των — ἐπὶ πλεόν του ἐμβόλου — συνίστατο ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ τόξα καὶ βέλῃ των «ἐπιβατών», ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς βλητικὰς μηχανὰς τύπων καταπέλτου, πού εἶχαν ἀρχισαι τότε νὰ ἀναπτύσσονται καὶ αἱ ὁποῖαι ἦσαν εἰς θέσιν νὰ βαλλοῦν βλήματα βαρύτερα εἰς μεγαλύτεραν ἀπόστασιν. Τὰ πλοία ταῦτα ἐχρησιμοποιούτο καὶ εἰς ναυμαχίας πρὸς διάρρηξιν τῆς ἑθρικής παρατάξεως, περισσότερον ὅμως εἰς ἀπὸ θαλάσσης ἐπιθέσεις κατὰ ἀχωρομένων πόλεων, ὅπως κατὰ τὴν παρά του Μ. 'Αλεξάνδρου πολιορκίαν καὶ ἐκπόρθησιν τῆς Τυρου. Κατὰ τὴν περίφημον ἐκείνην πολιορκίαν ἐχρησιμοποιήθησαν συστηματικώτερον καὶ πρῶτοντα πυρπολικά, τῶν ὁποίων ἡ πρώτη εμφάνισις χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διαδόχων τοῦ Μ. 'Αλεξάνδρου, ἡ διαίτηρος δὲ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῆς δυναστείας τῶν Λαγιδῶν ἐν 'Αλεξανδρείᾳ, ναυπηγήθησαν καὶ ὀλίγα τερατώδη εἰς μέγεθος σκάφη, ἐν ἑκ τῶν ὁποίων ἔφερε 40 ἐπαλληλῶν σειρὰς κωπῶν κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν συγχρόνων τότε συγγραφέων.

Β'. Τύποι πλοίων. Ὅπλισμός, ὀργάνωσις στρατηγικὴ καὶ τακτικὴ κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Δυστυχῶς αἱ ἱστορικαὶ πηγαι, αἱ τῶσαν πλούσιαι διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, εἶναι λίαν ἀσφαεῖς καὶ συγκεχυμέναι, καθ' ὅλην τὴν μακρὰν ζωὴν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Οἱ χρονικογράφοι, πού ἀνικατέστησαν τοὺς ἀρχαίους ἱστορικούς, παρέχουν κατὰ κανὼνα προκειμένου περὶ τοῦ ναυτικοῦ πληροφορίας σποραδικὰς, ἀλλοῦ ἐξωγκωμέναις καὶ ἀλλοῦ ἐλλειπτεῖς, ἀπὸ τὰς ὁποίας δυσκόλως ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ ἐξαγάγῃ συμπέρασματα, εἰς ἴσῳ μὲν τὰ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἀσφαλῆ, περὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν τύπων τῶν πλοίων, τοῦ ὄπλισμοῦ καὶ τῆς ἐν γένει ὀργάνωσεως τοῦ ναυτικοῦ τῆς αὐτοκρατορίας.

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τοὺς τύπους τῶν πλοίων ἡ ἀπὸ τῶν ἀλεξανδρινῶν καὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων σημειωθείσα ἐξέλιξις ἐσυνεχίσθη μὲ ἀποτελέσασιν τὴν διαφοροποίησιν μεταξὺ βαρέων καὶ ελαφρῶν πολεμικῶν σκαφῶν. Τὰ βαρέα πλοία μάχης, ἀποτελοῦντα τὴν φυσικὴν ἐξέλιξιν τῶν τετρήρων καὶ τῶν πενήρων, ἦσαν πλεόν πολὺ βαρύτερα, ἀλλὰ καὶ μάλλον δυσχειρίστα, ἀπὸ τὰς ἀθηναικὰς τριήρεις τοῦ Ε' καὶ Δ' π. Χ. αἰῶνος. Τὰ κύριον προσατήριον μέσον κατὰ τὰς ναυμαχίας ἐξηκολούθει νὰ εἶναι πάντοτε ἡ κώπη, αἱ ἐπάλληλοι ὅμως σειραὶ κωπῶν τῶν τριήρων ἐγκατελείφθησαν καὶ ἡ ἀπαιτούμενη μεγαλύτερα διὰ τὴν κίνησιν τῶν σκαφῶν τούτων μισκὴ δύναμις τῶν ἐρετών — τὸ ἀντίστοιχον τῆς ἰσποδυνάμεως — τῶν σημερινῶν μηχανοκινήτων πλοίων — ἐπετυγχάνετο διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ μήκους τῆς κώπης καὶ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως μεγαλύτερου ἀριθμοῦ ἐρετών εἰς ἐκάστην κώπην, ὅπως βραδύτερον εἰς τὰς ἐνετικὰς καὶ γενουσιακὰς γαλέρας. Παρὰ τὴν ὁμοίωσιν ὅμως ἐσημειώθη καὶ ἀρκετὴ πρόοδος εἰς τὴν κατανομήν τῆς ἰσπορίας, ἡ ὁποία χρησιμοποιοῖται ἐπὶ μάλλον καὶ μάλλον ὡς βοηθητικὸν κινήτριον μέσον. Ἡ προστασίσις τῶν σκαφῶν διὰ πλάκων χαλκοῦ, πού εἶχαν ἀρχισαι νὰ ἐφαρμόζεται κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, ἐσυνεχίσθη, ὅπως ἦτο φυσικόν. Οὗτω διὰ συνεχῶς καὶ σταθερὰς ἐξελίξεως προέκυψεν ὁ τύπος τοῦ βυζαντινοῦ «δρωμῶνος», πού ἀπετέλεσε τὸ κατ' ἐξοχὴν «πλοῖον μάχης» τῶν στόλων τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐκτὸς ταῦτων ὑπῆρχον ἐν ὑπηρεσίᾳ καὶ πολυπληθέστερα πλοία μικροτέρων διαστάσεων διὰ βοηθητικὰς ὑπηρεσίας, ἐν οἷς τὰ καλούμενα «ἐκλάνας».

Ὡς πρὸς δὲ τὸν ὄπλισμόν κατὰ μὲν τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ζωῆς τῆς αὐτοκρατορίας αὐτῆς ἦτο ὁ συνήθης εἰς τὰ πλοία τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἀπὸ τοῦ Ζ' μ. Χ. ὅμως αἰῶνος παρουσιάει μίαν ἐπαναστατικὴν καινοτομίαν διὰ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ «ὕγρου» (ἢ ἑλληνικοῦ) πυρός. Ἡ ἐφεύρεσις αὕτη τοῦ μαγαλοῦ Καλλινίκου, πού ἐπὶ αἰῶνας ἀπετέλεσε, τηρηθεῖσα ἐπιμελῶς μυστικῶν, τὸν ἀποφασιστικὸν παράγοντα ὑπεροχῆς τῶν βυζαντινῶν στόλων ἐναντι τῶν ἀντιπάλων των, ἦτο κατ' οὐσίαν ὁ πρόδρομος τῆς ἐφευρέσεως τῆς μελαίνης πυριτίδος. Τὸ ὕγρον πῦρ, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπικρατέστεραν ἐπιστημονικὴν ἀνάλυσιν τῶν περὶ αὐτοῦ στοιχείων, πού δίδονται εἰς τὰ χρονικά καὶ εἰς ἄλλα βιβλία τῆς ἐποχῆς, συνίστατο ἀπὸ τὰ αὐτὰ περίπου συστατικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ ἡ μελαίνα πυρίτις, καιόμενον δὲ παρῆγε «δροντὴν καὶ καπνόν». Ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν συστατικῶν τοῦ ὕγρου πυρός, ἀντὶ τοῦ χρησιμοποιουμένου ἡμεροῦ εἰς τὰς μελαίναις πυριτίδας ἀνθρακὸς ἦτο ἡ κώπη, τὸ χημικόν τοῦτο μίγμα ἐκσφενδονίζομενον ἐν ὕγρᾳ καταστάσει διὰ σιῶνων ἀνεφλέγετο καὶ ἐξηκολούθει φλεγόμενον καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης λόγω τοῦ ἐπ' αὐτῆς ἐξαπλουμένου

λεπτοῦ στρώματος νάφθας, ἐκ τῆς ιδιότητος τοῦ δὲ ταύτης πιθανώτατα προέρχεται καὶ ἡ ὀνομασία του. Οἱ χειρισταὶ τῶν σιῶνων τοῦ ὕγρου πυρός, οἱ καλούμενοι «σιῶναριοί», ἦσαν λοιπὸν αἱ πυροβοληταὶ αὐτῶς εἰπεῖν τῆς ἐποχῆς εκείνης, ἡ ἐκασότης των δὲ ἐνέκειτο εἰς τὸ νὰ ἐκσφενδονίζουσι τὸ πυρφολοῖον ὕγρινον εἰς τὰς ἐπικρατέστερας ἐξοχίας πλοία, τὰ ὅγε ὕγρον των πρὸς τὰ προσεγγίζοντα ἐχθρὴκα πλοία, τὰ ὅγε ἐξήλθον εἰς τὴν εὐκόλως ἀνεφλέγοντο, ἐνῶ ἡ προαναφερθεῖσα ἰσὶδότης τοῦ ὕγρου τούτου τοῦ νὰ ἐκσφενδονίζουσι ἀπέτελε καλοῦσθὴ φλεγόμενον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ἀπετέλει ἕνα ἀκόμη πρόσθετον εἰς αὐτὰ κίνδυνον. Ἀλλὰ τὸ μάλλον ἀξιοσημειώτων εἶναι ὅτι, ἐκτὸς τῆς τοιαύτης τῶν χρησιμοποιοῦσιν αὐτοῦ — πού ἦτο καὶ ἡ ἐπικρατέστερα — τὸ ὕγρον πῦρ ἐχρησιμοποιοῦτο καὶ ὡς «προσωστικὴ οὐσία», ὅπως δηλαδὴ ἡ πυρίτις, διὰ τὴν ἐκσφενδόνισιν συμπεριστοιμένον στυπιῶν καὶ ἄλλων εὐφλέκτων οὐσιῶν ἐναντίον τῶν καταστρατωμένων τῶν ἐχθρῶν πλοίων, ὅπου ἐνήργουν ὡς ἐπιπονητικὰ βλήματα. Ἐπιπλέον πλῆθια δοχεῖα πλήρη ὕγρου πυρός κρεμάμενα ἐπὶ τῶν κωπῶν τῶν βυζαντινῶν δρωμῶνων σφίοντο νὰ καταπέσουν ἐπὶ τὸ καταστρώματος ἐχθρικοῦ πλοίου, ὅταν τοῦτο εἶχε πλευρίσει, ὅπου θραυόμενα μετέδιδον ἐπ' αὐτοῦ τὸ πῦρ. Ἦτοι ἡ πολεμικὴ χρησιμοποίησις τῆς θαυμαστῆς ταύτης ἐφευρέσεως ἦτο πολυπληθῆ, εἰς ἴσῳ δὲ ἀξιοθαύμαστον μὲ αὐτὴν ταύτην τὴν ἐφεύρεσιν ἦτο τὸ γεγονός ὅτι καταρῶθη δὲ παραμείνη αὕτη μυστικὴ ἐπὶ τόσους αἰῶνας, πρῶγμα πού χαρακτηρίζει τὴν λαμπρὰν λειτουργίαν τῆς βυζαντινῆς κρατικῆς μηχανῆς.

Ὡς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῆς τακτικῆς κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς αἰῶνας ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ ἐπιθετικὴ δύναμις τοῦ δρωμῶνος, ὅπως πρὸ αὐτοῦ τῆς τριήρους καὶ μετ' αὐτῶν τῆς γαλέρας, ἦτο συγκεντρωμένη πρὸς πρῶρον, ὁ βασικός σχηματισμὸς μάχης ἦτο ἡ γραμμὴ μετώπου ἢ ἡ μηνοειδέα. Οἱ σχηματισμοὶ ὅμως τῆς προσηλασσεως ἢ τοῦ ἐπιπολοῦ (ὅπως ἐλέγετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα) ἦσαν πολυπλοκοῦτεροι, νεοὶ δὲ ἐλιγμοὶ μάχης ἀνεπτύσσοντο συνεχῶς διὰ τὴν καλύτεραν ἐκμετάλλευσιν τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ὄπλισμοῦ, τὴν ὁποῖαν χάρις εἰς τὸ ὕγρον πῦρ διέθετον τὰ βυζαντινὰ πολεμικὰ πλοία. Οἱ ἐκάστοτε ἐν χρῆσει σχηματισμοὶ καὶ ἐλιγμοὶ μάχης περιγράφονται εἰς διάφορα περισσώθοντα βιβλία κανονισμῶν, εἰς τὴν συγγραφήν τῶν ὁποίων δὲν ἀπέχισαν νὰ ἀπασχοληθῶσι καὶ βασιλεῖς ἀκόμη, ὅπως ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος καὶ ὁ Λέων ὁ Σφόδρος. Τὰ μὲν αὐτῶν συνηθέστερα ὑπέστησαν καὶ αὐτὰ φυσικῶ τῷ λόγω ἀντίστοιχον ἐξέλιξιν. Εἰς ἀρκετὰ πλήρη διὰ τὴν ἐποχὴν τὸν κώδιε καθόριζε λεπτομερῶς τὰ τῆς σημάσεως, ἐν ἡμέρα μὲν διὰ «σημείων» διαφόρων χρωμάτων ἐπιαιρομένων εἰς διαφόρους θέσεις τῆς ἐξαρτίας τῶν πλοίων, ἐν κωκτὴ δὲ διὰ φανῶν.

Τέλος, ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν διοίκησιν, πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι, καθὼς προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν σύνοτον ἱστορικὴν ἀνασκόπησιν τῶν γεγονότων, τὸ βυζαντινὸν ναυτικὸν ἀπέτελε μόνιμον ὄργανισμὸν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν πού ἐνοουομεν τὰ ναυτικὰ σημερον. Ἡ στρατολογία τῶν στελεχῶν καὶ τῶν πληρωμάτων καθορίζετο λεπτομερῶς διὰ διατάξεων καὶ νόμων, ἐνηργετο δὲ, τοῦ μὲν «βασιλικοῦ πλωίου» παρὰ τῶν ὀργάνων τῆς κεντρικῆς διοικήσεως, τῶν δὲ «εὐματικῶν» παρὰ τῶν κατὰ θέματα τοπαρχῶν. Ὁ γενικός ἀρχηγὸς τοῦ ναυτικοῦ ὠνομάζετο «μέγας δρωμγγάριος τοῦ πλωίου» καὶ ἦτο εἰς τῶν ἀνωτάτων βαθμῶν τῆς αὐτοκρατορίας, ἔχων ἐξουσίαν ἐκτελεστικὴν καὶ ἐπὶ τῆς διοικήσεως τῶν νησῶν, ὅπως ἦτο μετὰ τὴν ἀλυσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ ἐξουσία τοῦ κληρονόμου ἀναγαστῆ τῆν ἐν τῇ κρατικῇ ἱεραρχίᾳ τῆς ὀδωμακικῆς αὐτοκρατορίας θέσιν τοῦ Καποδῶν-πασά. Τὰ μάλιστα στέλεχη τοῦ ναυτικοῦ ἐλαμβάνοντο κατὰ κανὼνα ἀπὸ τῶν ἀρχουσῶν κοινωνικῶν τάξεων, ἐνῶ οἱ ἐκτελοῦντες τὸ κατ' ἐαυτὸ ναυτικὸν μέρος τοῦ χειρισμοῦ τῶν πλοίων ἦσαν κατὰ κανὼνα Ἕλληνες ναυτικοὶ τῶν παραλίων καὶ τῶν νησῶν. Τὸ ἐρετικόν ἦτο ἐπὶ ἐρετικόν μίγμα καταδικῶν (τῶν καλουμένων «κατεροαρώων» ἐκ τοῦ «κατερωγῶν»), αἰχμαλώτων πολέμων, δούλων, καθὼς καὶ διαίσις στρατολογουμένων ἀνδρῶν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν κενῶν.

Γ'.— Τὸ Ναυτικὸν τοῦ ὑπὲρ Ἄνεξρτησίας Ἀγῶνος (1821—1829)

Ἡ Ἕλληνικὴ Ἐπανάστασις, τῆς ὁποίας ὡς ἡμέρα ἐνάρεως καθιερώθη νὰ θεωρηθῆ καὶ νὰ δορυζῆται ἡ 25η Μαρτίου τοῦ 1821, θὰ ὀφίστατο ἴσως καὶ αὐτὴ τὴν θλιβεράν τυχὴν ἄλλων προηγηθειῶν ἐξεγερσεων, ἐάν οἱ ὀργανωταὶ τῆς δὲν εἶχαν λάβει τὴν μέριμναν καὶ ναυτικὴν δύναμιν. Ἀπετέλεσθη δὲ πρὸς τὴν στρατιωτικὴν καὶ ναυτικὴν δύναμιν. Ἀπετέλεσθη ἢ ἡ δύναμις αὕτη ἀπὸ τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου διαφόρων διαφόρων, οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν οἱ ἀνηκόντες εἰς τοὺς πλοιάρχους καὶ ἐφοπλιστάς τῶν ναυτικῶν νησῶν. Ὑδρας, Σπετσῶν, Ψαρῶν καὶ Κέας. Οἱ στόλοι αὐτοὶ ἦσαν ἐπιτηδευόμενοι ἀπὸ ἐπαγγελματιῶν θαλασσινοῦς, πού ἀπὸ τῶν τελευταίων δεκαετηθίων τοῦ 18ου αἰῶνος διεσχίζον τὴν Ἀνατολικὴν κατ' ἀνάγκαν καὶ βραδύτερον ὀλόκληρον τὴν Μεσογείον. Τὰ πλοία, πού ἀπετέλεσαν τὸν πολεμικὸν στόλον τῆς ἐξεγερθείσης Ἑλλάδος, ἦσαν μὲν ἐμπορικά, πρὸς ἀσφαλῆ ὅμως μεταφορὰν τῶν φορτίων των διὰ μέσου ὁδῶν πού ἐλυμαίνοντο οἱ πειραταί, ἐξωπλιζόντο μὲ πυροβόλα, ἢ δὲ ἰσπιστοφῶρα των ἐσχεδιάζετο, ὥστε νὰ δίδῃ εἰς αὐτὰ ταχύτητα καὶ εὐλιθίαν πολὺ ἀνωτέρας ἀπὸ τὰς ἀντιστοιχοῦς τῶν πλοίων δικτῶν των. Τὰ ἑλληνικὰ ταῦτα πλοία ἐσχεδίασαν, ἄλλα μὲν ὑπὸ τὴν εἰδικὴν — «εραγιόδικην» λεγομένην — ἡμεροσίαν ἄλλα δὲ ὑπὸ τὴν ρωσικὴν, δυνάμει τῆς σχετικῆς διαστάσεως τῆς Ρωσσοτουρκικῆς συνθήκης εἰρήνης τοῦ Κιουτσούκ - Καϊναρτζῆ (1774), ἐνεργούτα ἐμπόριον κυρίως

ως σιτηρών, οὐχὶ δὲ σπανίως διέσπων τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἰσπανικῶν καὶ τῶν γαλλικῶν παραλιῶν ἀποκαίοντα ἐξ αὐτοῦ πραγματικῶς θησαυρούς. Οὕτω κατὰ τὰς παραμονάς τῆς Ἐπαναστάσεως οἱ πλοίαρχοι καὶ οἱ ἐπιπλοῖται τῶν νήσων εὐρέθησαν κάτοχοι μεγάλων κεφαλαίων, τὰ ὅποια ἀπετέλεσαν τὴν κυριώτερον βάση χρηματοδοτήσεως τοῦ κατὰ θάλασσαν ἀγώνος κατὰ τὰ πρῶτα τοῦ ἔτη.

Τὸ ἐπικίνδυνον ὅμως τοῦτο ἐμπόριον διὰ τὸ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπιῇ τοὺς πειραστὰς ἀφ' ἑνὸς καὶ νὰ διαφεύγῃ ἀπὸ τὰ ἐνεργούντα τὴν ἀποκλεισμόν ἀγγλικά πολιμικά πλοία ἀφ' ἑτέρου, εἶχεν ἀνάγκην πλοίαρχων καὶ πληρωμάτων, ποὺ νὰ εἶναι ἀριστοὶ χειρισταὶ τῶν ἰστίων, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τῶν πυροβόλων. Τὰ περισσότερα ἐκ τῶν πλοίων ἐκείνων ἦσαν ἐπικινδύνως, μὲ ὅσα πολὺ ὑψηλοῦς ἰσταίς, μόνον δὲ πραγματικοὶ ναυτικοὶ ἠμποροῦσαν νὰ τὰ χειρισθῶν ἀκινδύνως.

Ὁ ἀναγκαστικὸς διὰ λόγους ἀσφαλείας ἐξοπλισμὸς τῶν πλοίων διὰ πυροβόλων καὶ ἡ ἐξαικείσεως τῶν προσωπικῶν εἰς τὸν χειρισμὸν τῶν ἐπέδρα ληληθέντος ἐπὶ τῆς ψυχρῆς συνθέσεως τῶν σκληραγωγημένων ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ τοὺς μετέβαλλεν εἰς μαχητὰς, ἐνῶ οἱ πλοίαρχοι τῶν σιγα-σιγὰ ἐξησκούοντο εἰς χειρισμοὺς ἀποφυγῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς χειρισμοὺς μάχης, διότι ἐπανειλημμένως εὐρισκόντο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ναυμαχοῦν πρὸς τὰ πειρατικά, καθὼς ἀποδεικνύει τὸ περιστατικὸν τῆς ἐκ μέρους τοῦ Ὑδραίου πλοίαρχου Γ. Κιδιώτου καταδύσεως αὐτάνδρου μίᾳ ἀλγερινῆς πειρατικῆς κορβέτας ἐν ἔτει 1807. Ἀποτέλεσμα τῆς ὑπερκοσμοῦ ταύτης ἐκπαιδεύσεως εἰς τὸ μέγα σχολεῖον τῆς πράξεως ἦτο ὅτι οἱ στολισκοὶ τοὺς ὁποίους ἠδυνήθησαν κατὰ τὴν ἀνοιξὴν τοῦ 1821 νὰ θέσων εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἡγετῶν τῆς Ἐπαναστάσεως οἱ προὔχοντες τῶν νήσων, ἀπετελοῦντο μὲν ἀπὸ ἐλαφρὰ κατὰ τὸ πλείστον πλοία (πάρωνες καὶ ἐλαχίστα τριτοῦτα), ἐξοπλισμένα μὲ 10—20 πυροβόλα ἕκαστον, ἦσαν ὅμως ἐπιπρόσθετα ἀπὸ πληρώματα ἀρίστη ἐξησκημένα, μὲ πλοίαρχους, οἱ ὅποιοι μόνον εἰς θεωρητικὰς γνώσεις ὑπελείποντο τῶν ἀξιωματικῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν ναυτικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Καὶ ἡ μὲν κυρία δύναμις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Γακουμάκην Τομπάζην ἐξετέμθη πρὸς τὸ Βόρειον Αἰγαῖον, μίᾳ δὲ μικρᾷ μοίρᾳ ἐκ δέκα πλοίων ἐπρόκειτο νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸ Ἴόνιον διὰ νὰ ἐξουδετερώσῃ μοίραν τοῦ τουρκικοῦ στόλου σταθμεύουσαν ἐναντι τῆς Κερκύρας. Ἀντ' αὐτοῦ, κατόπιν προτάσεως τοῦ Νεοσφύτου Βαμβα, ἡ μοίρα ἐκείνη κατευθύνθη πρὸς τὴν Χίον, ἢ κατωρῶσα ὅμως νὰ παρασύρῃ τὴν νήσον ταύτην εἰς τὴν Ἐπαναστάσιν, λόγω ἐγκαιροῦ ἐνεργείας τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, παρέμεινεν εἰς τὰ ἀνοικτὰ τῆς νήσου καὶ ἠχμαλώτισε διάφορα τουρκικὰ πλοία, μεθ' ὃ τὴν 7ην Μαΐου τὰ ἀπετελοῦντα τὴν μοίραν ταύτην πλοία ἐπανέπλευσαν εἰς τὰς βάσεις τῶν.

Οὕτω κατὰ τὸ θέρος αἱ πλείετα τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ πολλὰ τῶν παραλιῶν πόλεων τῆς κυρίας Ἑλλάδος εἰχον ἐπαναστατήσει. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως τιμῆς τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἐκ δύο πλοίων τῆς γραμμῆς, τριῶν φρεγατῶν καὶ τριῶν κορβετῶν, κατωρῶσαν νὰ ἐτοιμασθῇ ἐξέπλευσαν ἀπὸ τὰ Δαρδανέλλια μὲ κατευθύνσιν πρὸς τὴν Λέσβον. Ἡ πρὸ τῶν Δαρδανελίων περιπολοῦσα δύναμις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐτήρησε τὴν πρὸς τὸν ἑχθρὸν ἐπασην καὶ τὴν 8ην Ἰουνίου ἐσημειῶθ' ἡ πρώτη ἐπιτυχὴς διὰ πυρπολικῶν ἐπιθέσεως, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν κατατροπὴν ἐνὸς ὀθωμανικοῦ δικροῦτος παρὰ τὸ ἀτροχάθην πυρπολιτῶν Παπανικολῆ ἐντὸς τοῦ ὄρους τῆς Ἐρεσοῦ. Κατόπιν τούτου ἡ τουρκικὴ δύναμις ἀπέπλευσε ἐν σπουδῇ καὶ κατέφυγεν εἰς Δαρδανέλλια, ἐνῶ τὰ ἀπὸ ἑξῆς πολιορκούμενα τουρκικὰ φρούρια τῆς Μυρμυθίας καὶ τοῦ Νεοκάστρου (Ναυαρίνου) ἀποκλεισθέντα στενῶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης ἐξηναγκάζοντο εἰς παράδοσιν. Μετὰ δὲ τὴν ἐπιτυχθεῖσαν ἀμέσως κατόπιν ἐκπολιόρκησιν καὶ τῆς Τριπόλεως παρὰ τὸ Κολοκοτρῶνη, μόνον τὰ φρούρια Μεθώνης, Κορώνης καὶ Πατρῶν ἀπέμειναν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριασίαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ πρώτου ἔτους τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐτερον σπουδαῖον γεγονός τοῦ πρώτου ἔτους τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτο ἡ ἀντικατάστασις τοῦ Γ. Τομπάζην εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑδραϊκοῦ στόλου διὰ τοῦ ναυάρχου Ἀνδρέα Μισοῦλη, ὁ ὁποῖος κατώρθωσε διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῆς προσωπικότητός του νὰ ἐκτελῇ οὐσιαστικῶς καθήκοντα γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν συνησπισμένων ναυτικῶν δυνάμεων τῶν νήσων, καίτοι δὲν ἔφερον ἐπίσημος τὸν τίτλον τούτον.

Αἱ πολιμικαὶ ἐπιχειρήσεις κατὰ τὸ ἐπακολούθησαν δευτέρου ἔτους τοῦ Ἀγώνος 1822 παρουσίασαν ἕκτασιν δράσεως ἐκ μέρους τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας, ἡ ὁποία διὰ συντόνων ἐνεργειῶν ἐπέτυχε νὰ ἀνασυντάξῃ ἐν μέρει τὸν στόλον τῆς μετὰ τὸ πρῶτον πλῆγμα, ποὺ εἶνεν αὐτὸς ὑποστῆν ἐκ τῆς στερήσεως τῶν ἑλληνικῶν πληρωμάτων του. Αἱ ἀλλετἀλλῆλοι πτώσεις τῶν ἐν Πελοποννήσῳ τουρκικῶν φρουρίων ἔπεισαν τὸν σουλτάνον ὅτι πρὸς σωτηρίαν τῶν ὑπολειπομένων ἐπιβάλλετο νὰ παρέμβῃ ἀποτελεσματικῶς ὁ στόλος του. Πράγματι δὲ τὴν 24ην Ἰανουαρίου ἐξέπλευσαν οὕτως ἐκ Δαρδανελίων ὑπὸ τὸν Παπέ ἀλφί. Ὁ νέος Τούρκος ἀρχηγὸς περιέπλευσε τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀνεφοδίσας κατὰ τὴν διέλευσίν του τὸ φρούριον τῆς Μεθώνης κατέπλευσεν εἰς Πάτρας, ὅπου καὶ ἀπεδίδασε στρατιωτικὴν δύναμιν 4000 ἀνδρῶν μετὰ 20 πυροβόλων. Αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις τῶν νήσων ἐξέπλευσαν ἀμέσως καὶ περὶ τὰς ἀνάς Φεβρουαρίου συγκεντρώθησαν ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν. Ἡ πρὸ τοῦ λιμένος τῆς πόλεως ταύτης συναφθεῖσα ναυμαχία ἦτο ἡ πρώτη ἐκ παρατάξεως μάχης μετὰ τῶν

δύο ἀντιπάλων στόλων, διήρκεσε δὲ ἐπὶ ἑξάωρον μὲ ἀρκετὰς ἐκατέρωθεν ζημίας. Ὁ τουρκικὸς στόλος περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου ἀπέπλευσε καὶ διὰ τοῦ γύρου τῆς Πελοποννήσου ἐπανέπλευσεν εἰς τὰς βάσεις του.

Τὸν ἐπόμενον μῆνα ἐπραγματοποιήθη ἡ ἀποτυχία κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἐξαιτίας τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς Χίον, ἐπικολούθησεν ὅμως ἀμέσως ἡ καταστροφὴ τῆς ἀτυχῆς νήσου παρὰ τοῦ ὑπο τὸν Καρὰ Ἀλφί τουρκικοῦ στόλου, ραγδαίως ἐνεργήσαντος, χωρὶς νὰ προλάβουν τὰ ἑλληνικὰ πλοία νὰ συγκεντρωθῶν ἐγκαιρῶς καὶ νὰ παρέμβουν ἀποτελεσματικῶς. Εὐτυχῶς ἡ ἐν τῷ λιμένι τῆς Χίου πυρπόλησις τῆς τουρκικῆς ναυαρχίας τὴν νύκτα τῆς 8ης Ἰουνίου παρὰ τοῦ τὸ πρῶτον τότε ἀναφανέντος ἤρωος πυρπολιτῆ Κ. Καναρη ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπέτελεσε τιμωρίαν τοῦ ἐχθρικοῦ ἀνοσιούργηματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἀναμύση τὸ ἠθικὸν καὶ τὴν πρὸς τὸ ναυτικὸν πεποιθήσιν τοῦ λαοῦ, ποὺ εἶχε κληρωθῆ ὀνειρεῖς τῆς καταστροφῆς τῆς νήσου. Ἀμέσως συνέπεια τοῦ πρώτου τούτου κατορθώματος τοῦ Καναρη ἦτο ἡ ἐν σπουδῇ ἀποχώρησις τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, καταφυγόντος εἰς τὰς ἐν Δαρδανελίαις βάσεις του.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου ὅμως ὁ τουρκικὸς στόλος ἐξέπλευσε καὶ πάλιν συγκείμενος ἐξ 86 πλοίων, περιπλέσας δὲ τὴν Πελοπόννησον κατέπλευσεν εἰς Πάτρας, ὅπου ἐπέδρ' ὁ νεοδιορισθεὶς Καπουδὰν πασάς Μεχμέτ. Ἀκολούθως περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου περιέπλευσεν οὕτως τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὴν ἀντίθετον ἑσάρην κατευθυνόμενος πρὸς ἀνεφοδίσαν τὸ ἀνθισταμένον ἀκόμη τότε φρούριον τοῦ Ναυπλίου. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐκ 50 πλοίων μετὰ 12 πυρπολικῶν συγκεντρωθεὶς εἰς τὴν μετὰ τὸ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν περὶοχὴν ἀντετάχθη καὶ μετὰ τριῶν ἡμερῶν (8—10 Σεπτεμβρίου) συμπτλοκάς κατώρθωσε διὰ τῆς ἀπειλῆς τῶν πυρπολικῶν του νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν ὑπερτερον ἐχθρὸν στόλον, ὅπως παραιτηθῇ τοῦ σκοποῦ του καὶ ἀποχωρήσῃ. Ὁ τουρκικὸς στόλος, ἀφῶς ἐξέτελεσε διαδουμάς τινὰς ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον, ἠγκυροβόλησε τὴν 16ην Ὀκτωβρίου πρὸ τῆς Τενέδου, ὅπου, μετὰ τινὰς ἡμέρας ὁ Καναρὴς ἐπιτεθεὶς κατὰ τὴν νύκτα τῆς 28)29 κατώρθωσε νὰ ἀνατινάξῃ εἰς τὸν αἶρα τὴν ὑποναυαρχίδα (ισχυρὸν δικροῦτον τῶν 84 πυροβόλων) μὲ ἀπώλειαν 800 ἀνδρῶν. Κατόπιν τούτου τὰ τουρκικὰ πλοία ἔκομαν ἐν σπουδῇ τοὺς κόλπους τῶν ἀγκυρῶν τῶν καὶ κατέφυγον εἰς Δαρδανέλλια, πλὴν δύο φρεγατῶν ποὺ ἐξώκειλαν. Ἀμέσως ἀποτέλεσμα τῆς ἀποτυχίας τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸ νὰ ἀνεφοδίσῃ τὸ Ναῦπλιον ὑπῆρξεν ἡ παράδοσις τοῦ φρουρίου τούτου εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν 8ην Δεκεμβρίου 1822.

Αἱ ἀρχαὶ τοῦ τρίτου ἔτους τῆς Ἐπαναστάσεως 1823 παρουσίασαν ἐκ μέρους μὲν τοῦ ὀθωμανικοῦ ναυτικοῦ νέαν κατευθύνσιν καὶ ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν τῶν δυνάμεων του μὲ δάσιν ἐλαφρότερα πλοία καὶ ὡς πρὸς τὴν στρατηγικὴν μὲ τὴν τὸ πρῶτον τότε ἀμυδρὰς διαγραφομένην προσπάθειαν διασιλονηκίσεως τῆς κυριαρχίας τῆς θαλάσσης. Ἀντιθέτως ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ παρουσιάσθη σχετικῆ ἀδράνεια, ἀφελουμένη κυρίως εἰς τὴν ἐξάνηλσιν τῶν χρηματικῶν πόρων τῶν ναυτικῶν νήσων. Τὴν 2αν Μαΐου ὁ τουρκικὸς στόλος ἐξέπλευσεν ἀπὸ τὰ Δαρδανέλλια συγκείμενος ἐξ ἑνὸς δικροῦτος, ἐπ' οὗ ἐκυμάτιζε τὸ σῆμα τοῦ νέου Καπουδὰν πασά, τοῦ πολυνηχίου καὶ δολιῖου Χοσρέφ, 18 φρεγατῶν, 9 κορβετῶν, 3 παλακῶν καὶ 21 παρώνων, συνοδεύων δὲ καὶ 42 μεταγωγικὰ κατηβύθη εἰς Σουδα. Ἐκεῖ ὁ ὑπὸ τὸν Χοσρέφ στόλος ἐνισχύθη διὰ 17 ἀκόμη λαμπρῶν πολεμικῶν πλοίων ἐξ Ἀλγερίου καὶ Τυνίδος, μεθ' ὃ ἐκπέλευσε περιέπλευσε τὰ ΝΔ. παράλια τῆς Πελοποννήσου, ἐτροφώδησε τὰ πολιορκούμενα φρούρια Μεθώνης καὶ Κορώνης καὶ τὴν 12ην Ἰουλίου εἰσέπλευσεν εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν. Περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου ὁ τουρκικὸς στόλος περιπλέσας ἀντιθέτως τὴν Πελοπόννησον ἐνεανίετο ἐκ νέου εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἐνῶ οἱ στόλοι τῶν νήσων, συγκρατηθέντες ἐσπευσμένως ἀπὸ ὀλίγα πλοία, ἐλλείπει ἐσπερῶν χρηματικῶν πόρων, περιορίσθησαν εἰς τὸ νὰ περικολληθῶν τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ ἐξ ἀποστάσεως. Μία συνάντησις μετὰ τῶν ἀντιπάλων ἐλαβε χώραν παρὰ τὸ ἀκατήρητον τῶν Ἄβω τὴν 15ην Σεπτεμβρίου καὶ ἕτερα ἐν τῇ περιῶχῃ τῶν Βορείων Σπορῶν τὴν 11ην Ὀκτωβρίου, ἀμφοτέραι ἀνεῦ ἀποτελέσματος, μετὰ ταῦτα δὲ ὁ ὑπὸ τὸν Χοσρέφ στόλος ἐπανέπλευσεν εἰς Δαρδανέλλια καὶ ὁ ἑλληνικὸς εἰς τὰς ναυτικὰς βάσεις του.

Τὸ τέταρτον ἔτος τοῦ Ἀγώνος, τὸ 1824, παρουσίασαν, εἰς ἀπὸ τῶν πρώτων θερινῶν μηνῶν, τὴν μεγαλύτεραν ἐντασιν τῶν ναυτικῶν ἐπιχειρήσεων ἐκατέρωθεν καὶ ἐσήμανε τὴν ἐναεῖν περιόδου χρησιμοποίησεως τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας κατὰ τρόπον δημιουργοῦντα σοβαρὰν ἀπειλὴν διὰ τὴν ἑλληνικὴν θαλασσίαν δύναμιν. Ἡ νέα αὕτη κατευθύνσις τῶν τουρκικῶν προσπαθειῶν ἀφελουτο ἐν πολλοῖς καὶ εἰς τὴν ἀπογοήτευσιν ποῦ ἐγενήθη εἰς τοὺς ἰθύνοντας κύκλους τῆς Πύλης ἐκ τῆς ἀποτυχίας κατευναστικῶν κατ' ἐπίστασιν προσπαθειῶν τοῦ Χοσρέφ εἰς τὰς νήσους, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπέθεε καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑπετελοῦτος τῶν ἡγεμόνων τῆς Αἰγυπτίου Μαωῦμετ Ἄλη, ὑποσχεθεὶς εἰς αὐτὸν τὸ πασσαλῆκιον τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Μαωῦμετ Ἄλη, ποῦ διέθετε τότε πολεμικὰς δυνάμεις ζηρῶς καὶ θαλάσσης ὀργανωμένας κατὰ τὸ πρῶτον τῶν εὐρωπαϊκῶν, ἤρριξεν ἀμέσως τὰς προετοιμασίας διὰ τὴν ὀργάνωσιν ἐκστρατείας κατὰ τὴν Πελοπόννησον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ υἱοῦ του Ἰβραήμ.

Τὸ γενικὸν σχέδιον ἐπιχειρήσεων περιελάμβανε ταυτόχρο-

Περί τὰ τέλη 'Ιουλίου ὁ τουρκοαγυπτιακὸς στόλος ἐγκατέλειπε τὸν Πατραϊκὸν κόλπον καὶ κατέπλευσεν εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν. Ἐπικαλοῦνται ἡ τολημὰ κατ' αὐτὸ ἐπιχειρήσεις τοῦ Κανάρη ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας, ἡ ὅποια, ἂν καὶ ἐβασαν ἐγγύτητα τῆς ἐπιτυχίας, ἀπέτυχε τὴν τελευταίαν στιγμήν λόγῳ αἰφνιδίας νηνεμίας, ἀλλὰ καὶ λόγω παρεμβάσεως τοῦ γαλλικοῦ πάρχου «Λ'αυπέγυ». Τὸν Ὀκτώβριον ὁ τουρκοαγυπτιακὸς στόλος ἐξ 79 πολεμικῶν πλοίων ἀπέπλευσε συνοδεύων νηροπηγὴν 66 πλοίων, ὧν ἐπέβαινον 11,000 στρατιῶται μετὰ χιλίων ἵππων καὶ παντοειδῶν ἐφοδίων καὶ τὴν 11ην Νοεμβρίου ἠγκυροβόλησεν εἰς Ναυαρίνον. Τμήμα αὐτοῦ ἐπέλευσε πρὸς τὸν Πατραϊκὸν διὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Μεσολογγίου, ὃ Μισαούλης ὁμοῦ κατάρθωσε καὶ πάλιν νὰ ἀναφοδίσῃ τὴν δεινῶς πιεζομένην φρουράν του. Ἐπίσης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου μηνὸς σπετσιοτική μοῖρα ὑπὸ τὸν Ἀνδρούτσον ἐφωδίσεν αὐτὴν καὶ πάλιν. Αἱ ἐπιχειρήσεις αὗται τῶν ἑλληνικῶν μοιρῶν συνεχίσθησαν ὑπὸ τὸν Μισαούλην καὶ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1826 κατάρθωσεν οὕτως νὰ ἀνεφοδίσῃ δις τὴν πολιορκουμένην φρουράν, παρὰ τὴν ἀπόλυτον ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, εἰς τὸν ὅποιον μάλιστα ἐπέστρεψεν διὰ πυρπολικῶν καὶ ἀπώλειαν 2 πλοίων. Ἡ δύναμις ὁμοῦ τῶν ἀπὸ ξηρᾶς πολιορκικῶν τῆς ἠρωϊκῆς πόλεως ἦτο τὸσον συντριπτικῶς ὑπερέτρα, ὥστε ἡ κατάστασις ἐν αὐτῇ κατέστη ἀπελπιστικὴ καὶ τὴν 10 Ἀπριλίου ἡ φρουρὰ καὶ οἱ ὑπολειφθέντες ἐκ τῶν κατοικῶν ἐπεχείρησαν τὴν βουλικὴν ἐκείτην ἐξοδόν, ἡ ὅποια συνεχίσθη καὶ συνεκλόνησεν ὄχι μόνον δὴ κληρον τὴν μοχθηρὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινὴν γνῶμην τῆς Εὐρώπης.

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1826 ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἂν καὶ ἡ δύναμις του λόγῳ τῶν οικονομικῶν δυσχερειῶν καὶ τῆς φυσικῆς εὐθραίας τοῦ ὕλικου εἶχε κατέλθει εἰς 25 περίπου πλοία, κατάρθωσε νὰ μεταίωσῃ μίαν μέγαν ἐπιχείρησιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου κατὰ τῆς Σάμου. Τὸ φθινόπωρον ὁμοῦ ἐπραγματοποιήθη ἡ πρώτη ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ἀγώνος ὁμοσπαστικῆς ἐνίσχυσις τοῦ στόλου διὰ δύο νεοτέρων πραγματικῶν πολεμικῶν πλοίων, τὰ ὅποια ἦσαν ἡ ἐν Ἀμερικῇ ναυπηγηθεῖσα φρεγάτα 64 πυροβόλων «Ἑλλάς» καὶ τὸ ἀτυμῆστον «Καρτερίας». Τὸ δεύτερον τοῦτο πλοῖον, ναυπηγηθὲν ἐν Ντέντφορντ τῆς Ἀγγλίας κατόπιν ἐπιμονῆς τοῦ φιλέλληρος πρώην ἀξιωματικοῦ τοῦ βρετανικοῦ ναυτικοῦ Φράνκ Ὁμπνεὺ Ἀστιγκς, ποῦ κατέβαλεν ἐξ ἰδίων σημαντικὸν μέρος τῆς δαπάνης, ὑπῆρξεν ἰδιαίτερος ἀξιοσημείωτος, διότι εἶναι τὸ πρῶτον ἀτμοκίνητον πολεμικὸν πλοῖον ποῦ ἔλαβε μέρος εἰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν παγκόσμιον ναυτικὴν ἱστορίαν. Ἡ εἰς τὸν Ἀγῶνα συμβαλὴ τοῦ καινοφανοῦς τούτου σκάφους μετὰ τὰ βαρεὰ του πυροβόλα τὰ δαλλόντα δῆγματα τύπου «Παιξάουσι», ὑπῆρξεν πολὺτιμος χάρις εἰς τὴν εὐψυχίαν, τὴν ναυτικὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν οργανωτικὴν ἰκανότητα τοῦ Ἀστιγκς, ὅστις ἀνέλαβε καὶ τὴν κυβέρνησιν του. Ἀφοῦ αὐτὸς ἐκάλυψε τὴν ἀπόβασιν ἰσχυρῶν ἐνίσχυσεων εἰς Φάληρον κατὰ τὸν νότον τῆς πολιορκουμένης τῆς Ἀκρόπολις στρατιάς τοῦ Κιουταχὴ διεκρούσας τοῦ ὀθνηπόρου τοῦ 1826, συμμετέχε καὶ εἰς τὴν περιφημοῦ Β' ἐπιχείρησιν κατὰ τῆς Ἀλεξανδρείας, τὴν ὅποιαν ἀνέλαβεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ νεοδιορισθέντος τότε Ἀγγλοῦ ναυάρχου Λόρδου Κόχραν. Ἡ τολημὰ ὁμοῦ αὕτη ἐπιχειρήσις, εἰς τὴν ὅποιαν συμμετέσχον 22 πλοία συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς φρεγάτας «Ἑλλάς», ἀπέτυχεν, ὅπως εἶπεν ἀποτύχει πρὸ διέτις καὶ ἡ τοῦ Κανάρη.

Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1827 ὁ Ἀστιγκς ἐπιδοίμων τῆς «Καρτερίας» καὶ ἠγούμενος μοίρας ἐκ τριῶν ἀκόμη πλοίων, παρεβίασε τὰ ὄχυρα μὲν στενὰ τοῦ Ρίου, ποῦ ἐπυροβολῶντο Μικρὰ Δαρδανέλλια, καὶ εἰσέπλευσεν εἰς τὸν ὄρμον τῶν Σαλῶνων. Ἐντὸς ὀλίγων ὥρων ἡ «Καρτερίας» κατεβύθησεν διὰ τοῦ πυροβολικοῦ τῆς τρια ἀλληλοδιαδόχως τουρκικὰ πλοία, ἐνὶ τὰ λοιπὰ ἑλληνικὰ πλοία κατεβύθηζον ἕτερα δύο. Ἐν ἀκόμῃ ἐχθρικῶν πολεμικῶν ἐγκατελείφθη ὑπὸ τὸ πληρώματός του καὶ τρία ἄλλα, καθὼς καὶ τρία αὐστριακὰ ἑμπορικὰ πλοία πληρῆ ἐφοδίων, ἠγματοποιήθησαν, ἐκμηδενισθεῖσας αὐτῶ τῆς ἐν τῷ Κορινθιακῷ τουρκικῆς ναυτικῆς δυνάμεως καὶ ἐξασφαλισθείσης πλήρους τοπικῆς κυριαρχίας ἐντὸς τῆς ζωτικῆς ταύτης περιοχῆς διὰ τὰς ἑλληνικὰς δυνάμεις.

Καθ' ἐν χρόνον διεξήγοντο αἱ ἀνωτέρω ἐπιχειρήσεις, ὁ ἐν Ναυαρίνῳ ὄρμῶν τουρκοαγυπτιακὸς στόλος ἐνίσχυσε περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου, ἀνήλθεν εἰς 130 πλοία, ἐξ ὧν 89 πολεμικά (3 πλοία τῆς γραμμῆς, 17 φρεγάται, 30 κορβέται καὶ 49 μικρότερα) καὶ 41 μεταγωγικὰ μεταφέροντα 4500 στρατιώτας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁμοῦ ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσσία, αἱ ὅποια ἀπὸ τῆς 4ης Ἀπριλίου 1826 εἶχον σφαιρὴν συμφωνίαν παρεμβάσεως παρὰ τὴ Πύλη πρὸς ἐξαναγκασμὸν τῆς νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀφοῦ μεταξὺ ἀνέμενον τὴν προσχώρησιν τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσίας εἰς τὴν συμφωνίαν ταύτην, ἐπροχώρησαν κατὰ τὴν ἀποφασιστικὸν βῆμα. Τὴν 6 Ἰουλίου 1827 αἱ τρεῖς αὗται Δυνάμεις ὑπέγραψαν συμφωνίαν, δι' ἧς ἀνεγνωρίζετο ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐτάσσετο προθεσμία εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἐμπόλεμους ὅπως σφαιρὴν ἀνακαυχῆν. Εἰς ἐνίσχυσιν δὲ τῆς συμφωνίας ταύτης διατάχθησαν οἱ στόλοι τῶν Δυνάμεων ποῦ τὴν ὑπέγραψαν νὰ κατευθυνθοῦν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα.

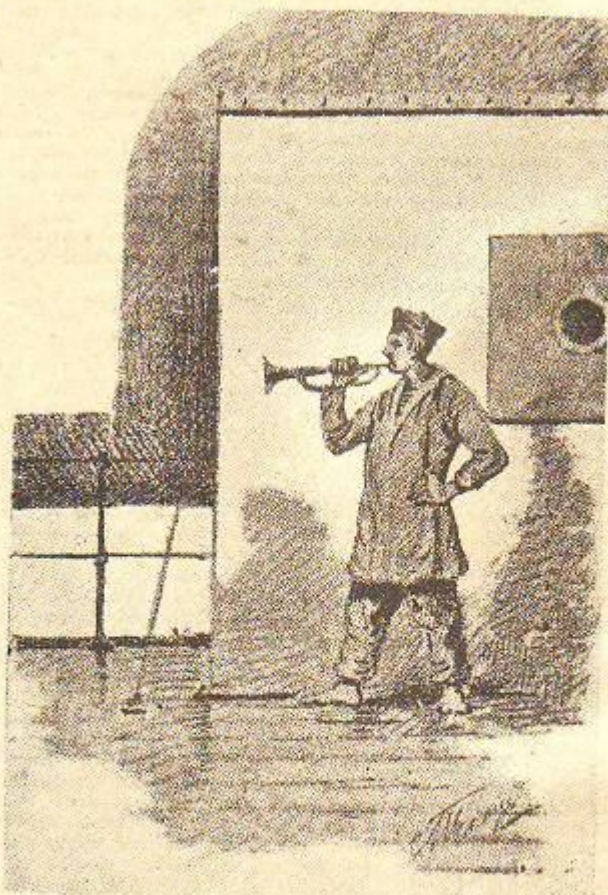
Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου ἀντιναύαρχος ἀερ *Ε-

ντουαρντ Κόδριγκτων, ὅστις ὡς ἀρχαιότερος ἔσκει καθῆκον τα γενικὰ ἀρχηγῶ, ἐκινετοῖσας τὴν 7 Σεπτεμβρίου 1827 τὴν περὶ ἀνακαυχῆς ἀπόβασιν τῶν Δυνάμεων εἰς τὸν Ἴβρα-ἦμ καὶ συγχρόνως δι' ἀποφασιστικῆς παρεμβάσεως ἐξηνάγκασε μίαν τουρκικὴν μοῖραν ἐκπλευσασάν ἐκ Ναυαρίνου μετὰ κατέβησεν πρὸς τὸν Πατραϊκὸν κόλπον νὰ ἐπισπλέυσῃ εἰς τὸ Ναυαρίνον. Τὴν 13 Ὀκτωβρίου ἡ ναύαρχος Κόδριγκτων, ἀφοῦ ἠνώθησεν μετ' αὐτοῦ ἡ ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον κόμτα Χέυτεν ρωσικὴ μοῖρα καὶ ἀκολούθησε ἡ ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον ἱππότην ντε Ρινὺ γαλλικὴ, ἔπλευσε πρὸς τὸ Ναυαρίνον καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας κατόπιν συσκέψεως τῶν τριῶν συμμάχων ναυάρχων, ἀποφασίσθη νὰ ἐισπλέυσουν οἱ στόλοι ἐντὸς τοῦ ὄρμου, ὥστε νὰ ἀσκήσουν τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ τουρκοαγυπτιακοῦ στόλου. Ὁ εἰσπλοῦς ἐπραγματοποιήθη τὴν πρωΐαν τῆς 20 Ὀκτωβρίου, συνεπεῖα ὁμοῦ παρεξηγήσεως ἤρχισεν ἀνταλλαγὴ πυροβολισμῶν μεταξὺ τουρκικοῦ πλοίου καὶ τῆς ἀγγλικῆς φρεγάτας «Ντάστμάουθ». Τὸ πῦρ δὲν ἐβράδυνε νὰ γενικευθῇ καὶ ἐντὸς ὀλίγων ὥρων τὰ ἀριθμητικῶς κατώτερα, 27 ἐν συνόλῳ, συμμαχικὰ πλοία κατάρθωσαν νὰ ἐκμηδενίσουν ἐντελῶς τὸν τουρκοαγυπτιακὸν στόλον, ἐκ τῶν 89 πολεμικῶν πλοίων τοῦ ὅποιου ἀντινάχθησαν ἡ ἐδυσθίσθησαν 1 πλοῖον τῆς γραμμῆς, 3 δίκροται, φρεγάται, 22 κορβέται, 19 πάρχου καὶ ἄλλα μικρότερα, μετὰ συνολικῆς ἀπώλειαν 6.000 ἀξιωματικῶν καὶ ἀνδρῶν. Ἐκ τῶν συμμαχικῶν πολεμικῶν πλοίων οὐδὲν ἐδυσθίσθη, ὑπέστησαν ὁμοῦ ὅλα σχεδὸν ἀκεταῖς βλάβαις καὶ ἀπώλειαν συνολικῶς 655 ἀξιωματικῶν καὶ ἀνδρῶν νεκρῶν.

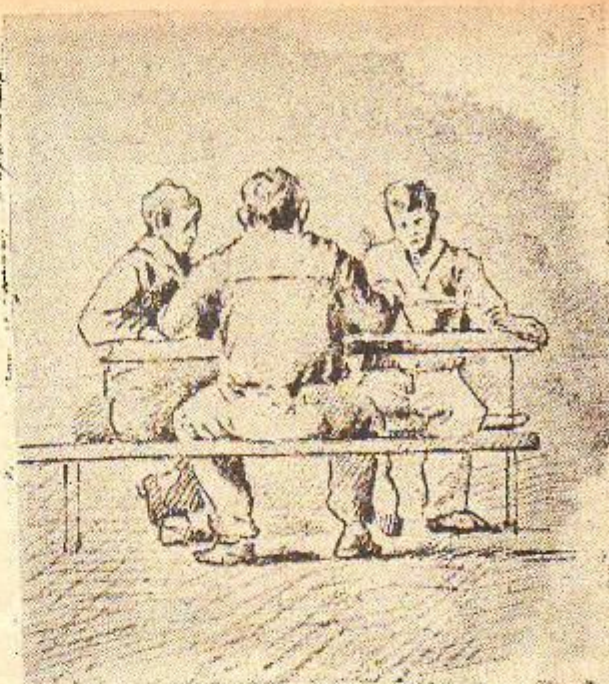
Αἱ συνέπειαι τῆς ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίας ὑπῆρξαν ἀποφασιστικαί, διότι μετεβλήθη κατόπιν τῆς καταστροφῆς τοῦ τουρκοαγυπτιακοῦ στόλου ἡ γενικὴ κατάστασις ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐστέθη ὁ ὑπερ ἀνεξαρτησίας ἀγῶν, ἐπελευθέρθη ἐμπράγματον κυράσεως τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου, τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ ἐπομένου ἔτους ὁ Ἀστιγκς κατεβύθησεν ἀπὸ θαλάσσης τὸ ὄχλωμα Βασιλάδι, τὴν δὲ 29 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὁ Ι. Καποδίστριας ἀπέβιβάζετο εἰς Αἴγινα ὡς Κυβερνήτης τῆς ἐλευθέρας πλεον Ἑλλάδος.

Δ'. — Συνοπτικὴ ἀνασκόπησις τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἀπὸ τῆς Ἰδρυσεως τοῦ Βασιλείου μέχρι τέλους τῶν Βαλκανικῶν πολέμων.

Ὁ πολεμικὸς στόλος τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου συνεκροτήθη ἐν ἀρχῇ ἀπὸ τὰ περισωθέντα 27 τὸν ἀριθμὸν πλοία τοῦ

Τὸ εἰσαγγεῖον σάλπισμα ἐπὶ θωρηκτοῦ.

Αριστερά. Γυμνάσια τορπιλλοβόλων. Δεξιά. Συσσίτιον μετά τὰ γυμνάσια. (Σχεδιάσματα Αλφ. Προσαλέντη).

ὕπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, τὸ δὲ προσωπικόν του ἀπὸ τοῦ ἀρπηγίου ἐκείνου ἀνδρός, πού εἶχαν ἀντιμετωπίσει νικηφόρος ἐπὶ ὀκταετίαν τοὺς στόλους τῆς κραταίης ἀκούη τότε Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος κατεβλήθη ἀξέπαινος προσπάθεια ἐπισχύσεως τοῦ στόλου διὰ νέων πλοίων ναυπηγησμένων εἰς τὸν ἐν Πόρῳ ναύσταθμον. Οὕτως ἐναυπηγήθησαν μεταξύ τῶν ἐτῶν 1833 καὶ 1835 12 μικρὰ καυνοφόρα ἐκτοπίσματος 45—52 τόνων ἑκάστη, δύο ἡμιολοι καὶ μία κορβέτα. Τὸ 1837 κατεβλήθη τὸ πρῶτον ναυπηγῶν ἐν Ἑλλάδι ἀτμοκίνητον πολεμικὸν «Μαξιμιλιανός», ἀμέσως δὲ κατόπιν ἐτέθη εἰς τὰ ἐσχάρια τὸ δεύτερον ἀτμοκίνητον, πού ὠνομάσθη «Ὁθων», καθὼς καὶ μία μεγάλη κορβέτα 1000 τόνων, ἡ ὁποία κατεβλήθησά το 1838 ἔλαβε τὸ ὄνομα «Λαυδοβίκος». Ἀπὸ τὴν αὐτῆς τῆς συνόδου ταῦτες προσπάθειαι, πού κατεβλήθη διὰ τὸ ναυτικόν, ἦτο ὅτι ἐν ἔτει 1841 ὁ στόλος τοῦ ναυσταθμοῦ τότε βασιλείου περιελάμβανε 35 ἐν ὅλῳ πολεμικὰ σκάφη, μέτευκα κατὰ τὸ πλεῖστον, τὸ δὲ προσωπικόν του ἀποτελείτο ἀπὸ 100 ἀξιωματικούς, 106 ὑποξιαστικούς καὶ 850 δίοτους καὶ ναῦτας.

Ἡ ἐπακολουθήσασα ὄμως μέχρι τοῦ 1853 δωδεκαετία ὑπῆρξεν ἀντιθέτως περίοδος πλήρους ὑκαταλείψεως τοῦ ναυτικοῦ, ἐξαιρέσει δὲ τῆς ἀναλελυτάσεως τοῦ «Ὁθωνος», ὁ ὁποῖος ἐργασία ἐγένετο διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ ὕλικου. Ὡς πρὸς τὸ προσωπικόν ἡ κατάσταση ὑπῆρξεν ἀνάλογος, ἡ ὁλοότης δὲ τῶν μαχίμων ἀξιωματικῶν ἐξηκολούθει νὰ προέρχεται ἐκ τῶν δοκιμῶν, πού κατετάσσοντο χωρὶς ἐξετάσεις ἀπ' ἐθείας παρὰ τοῦ ὑπουργείου.

Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον τοῦ 1854 τὸ ναυτικὸν ὑπέστη τὰς ἀμειψίας τῆς καταγῆς τοῦ Πειραιῶς παρὰ ἀγγλογαλλικῶν ἀποβατικῶν στρατῶν, διάσφρα δὲ ἐκ τῶν πλοίων του κατελήθησαν προσωρινῶς παρὰ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, ἐπιστραφεῖντα θραύστερον. Ἐκτὸς ὄμως τῶν δυσαρῶν, εἶχε καὶ μίαν εὐχάριστον συνέπειαν διὰ τὸ ναυτικόν μας ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος: τὴν προσθήκην εἰς τὰς δυνάμεις τοῦ κριμῶν ρωσικῶν πολεμικῶν, τὰ ὁποῖα ἀποκλεισθέντα κατὰ τὴν ἐκρηξίν του ἐν Τεργέστη ἐπωλήθησαν παρὰ τῆς ρωσικῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν.

Κατὰ τὸ ἔτος 1855 παραγγέλλθησαν εἰς Ἀγγλίαν 4 ἀτμοημιολοι, αἵτινες κατέπλευσαν εἰς Πειραιᾶ τὸ 1857 πλὴν μίας βυθισθείσης, τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος παραγγέλλθησαν ἀκόμη τρεῖς, αἱ ὁποῖαι παρελήθησαν τὸ 1859. Ἡ πρώτη ὄμως σοβαρὰ προσπάθεια ἐναύσεως τοῦ στόλου ὑπῆρξεν ἡ ἐν ἔτει 1859 παραγγελία ἐν Ἀγγλίᾳ τῆς ἐλικρινήτου ἀτμοφρεγάτας «Αυαλίας», ἡ ὁποία κατέπλευσεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὕδατος τὴν 23ην Ὀκτωβρίου 1861. Μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὁθωνος κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἡ ἀτμοφρεγάτα αὕτη μετωνομάσθη «Ἑλλάς».

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας Γεωργίου Α' ἐξερράγη τὸ 1866 ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυσε δι' ἀποστολὰς ὀπλων καὶ ἐφοδίων ἡ ἐπὶ τούτῳ σταθερὰ ἐν Ἀθήναις «Κεντρικὴ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπὴ». Αἱ ἀποστολαὶ ἐπραγματοποιούσθη διὰ ταχέων ἀτμοκινήτων πλοίων ἐξωπισμένων διὰ πυροβόλων, τὰ ἅποια διέσωσαν τὸν ἀποκλεισθὲν τῶν κρητικῶν παραλίων παρὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Τὰ κατορθώματα τῶν πλοίων τούτων, τῆς «Ἐνώσεως,

τῆς «Κρήτης» καὶ τοῦ «Ἀρκαδίου», ἀπέδειξαν ὅτι αἱ ναυτικοὶ ἀρεταὶ τῆς οὐλῆς διητηροῦντο πάντοτε, ἡ ἀδυναμία ὄμως τοῦ πολεμικοῦ μας στόλου ὄπως ἀναμετρηθῆ μετὰ τὸν τουρκικὸν στόλον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀγγλοῦ ναυάρχου Χάβερτ πασαῶ ὅστις ἀπέκλεισε κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1868 τὴν Ἐύρον, ἐξηνάγκασε τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν εἰς ὑπαχώρησιν καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους αἱ ἐν Κρήτῃ ἐπαυσιάζονται, ἀποκοπέντος τοῦ διὰ θαλάσσης ἐφοδιασμοῦ των, κατέβησαν τὰ δίκλα. Τὸ θλιβερόν τούτο ἐπεισόδιον κατέδειξε τὴν οὐσιαστικὴν γυνώμητα τοῦ ναυτικοῦ μας ἀπὸ ἀπώσεως ὕλικου καὶ ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τῆς κρητικῆς ἐπανάστασεως παραγγέλλθησαν δύο ταχύπλοα τραγοφόρα πλοία ἐν Ἀγγλίᾳ, θραυστερον δὲ τὸ 1867 ἡ θωρακοβάρια «Βασίλειος Γεώργιος Α'» ἐπίσης ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ὁ θωρακοδρόμων «Ὁλγὰ» ἐν Τεργέστη. Μόνον ὄμως ἐπὶ τῆς μακροῦς προεπιουρίας τοῦ Χαριλάου Τρικούλη, κατέστη δυνατὴ ἡ λήψις ἀποστασιατικῶν πράγματι μέτρων πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ναυτικοῦ. Ἦσαν δὲ ταῦτα ὡς ἑνὸς μὲν ἡ παραγγελία τοῦ εὐδρόμου «Μισούλης» τὸ 1885 καὶ τῶν τριῶν θωρηκτῶν «Υδρα», «Σπέτσαι» καὶ «Ψαρά» τὸ 1889, ὡς ἑτέρου δὲ ἡ ἱδρυσις τῆς Σχολῆς τῶν Δοκιμῶν τὸ 1884 καὶ ἡ ἐκ βάθρων ἀναδιοργάνωσις τῆς κατατάξεως καὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ προσωπικοῦ διὰ τῆς μετακλήσεως γαλλικῆς ὁργανωτικῆς ἀποστολῆς ὑπὸ τὸν ναύαρχον Λεζέν. Ἐπίσης μεταξύ τῶν ἐτῶν 1885 καὶ 1890 ἐναυπηγήθησαν ὁ τορπιλλοβόλος εἰς Γαλλίαν καὶ ἕτερος ὁ ἐν Γερμανίᾳ, αἱ δύο ἀτμοβάρια «Ἀκτιόν» καὶ «Αυρακίσις» καὶ αἱ 4 καυνοφόροι Α, Β, Γ καὶ Δ. Ἐπίσης κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην τῆς ἀναδιοργάνωσις τοῦ ναυτικοῦ ἐπραγματοποιήθη καὶ ἡ μετασφρα τοῦ ναυσταθμοῦ ἀπὸ τῶν Πόρων εἰς τὴν Σαλαμίνα, ὅπου καὶ μέχρι σήμερον εὐρίσκεται.

Συνεπεία τῶν μέτρων τούτων καὶ τῆς ἐξ ἀντιθέτου πλεῖρας παραμελήσεως τοῦ τουρκικοῦ ναυτικοῦ παρὰ τοῦ σουλτανίου Ἀβδουλ Ἀζίζ, τὸ ναυτικόν μας εὐρέθη νὰ διαθέτῃ διὰ πρῶτην φοράν οὐσιαστικὴν ὑπεροπλίαν ἐναντὶ τοῦ τουρκικοῦ κατὰ τὴν κρίσιν, πού ἐξερράγη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1897 συνεπεία νέας κρητικῆς ἐπανάστασεως. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ θωρηκτοῦ «Υδρα», τοῦ ἀτμοβιοδρόμου «Ἀλεξίου» καὶ τοῦ ἀπλοταγωγῶ «Μυκάλῃ» ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ράινεκ εἰς Κρήτην καὶ ἡ ἀπόδρασις σώματος ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Τ. Βάσσον ὡδήγησεν εἰς πόλεμον μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας.

Ὁ πόλεμος τὸ ὄ 1897. Μὲ βάσιν τὴν ἀντιλήψιν τῆς ἀνάγκης ταχείας καταλήψεως τῆς Πρεβέζης ὡς μέσου τοῦ γενικωτέρου σχεδίου ἐπιθέσεως τοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Ἠπειρὸν, ὁ στόλος μας διηρήθη εἰς δύο μίρας:

α) Τὴν ἀνατολικήν, ὑπὸ τὸν ναύαρχον Κ. Σαχτούρη ἀποτελουμένην ἀπὸ τὰ θωρηκτὰ «Ψαρά» καὶ «Υδρα», τὸ συνδόν τορπιλλοβόλον «Κ. Κανάρης» μετὰ 11 τορπιλλοβόλων καὶ ἀπὸ 2 ἀτμοβιοδρόμους.

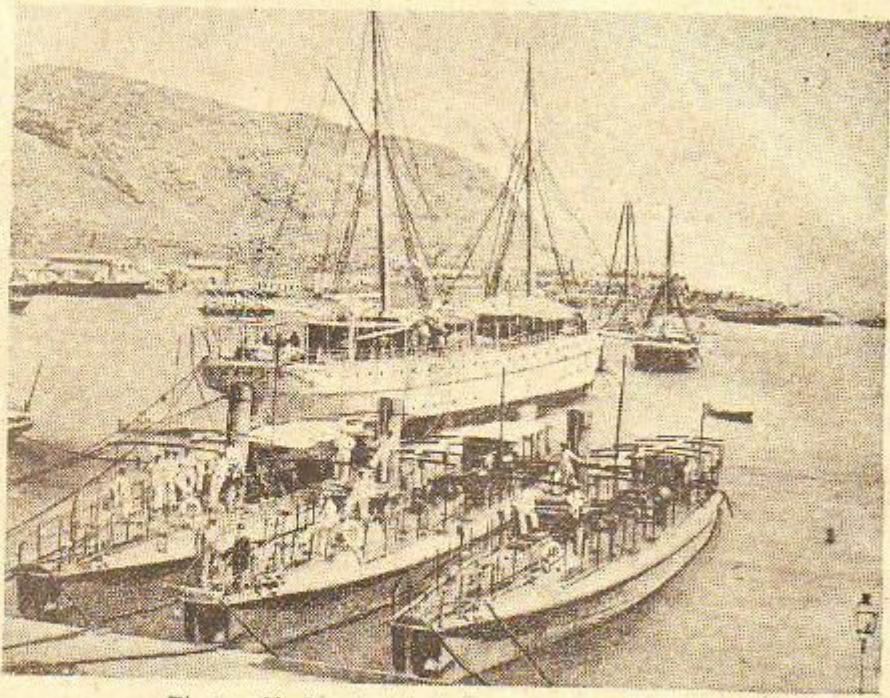
β) Τὴν δυτικὴν ὑπὸ τὸν ναύαρχον Κριεζῆν, ἀποτελουμένην ἀπὸ τὸ προσωρινῶς ἀνεπαρῶν θωρηκτῶν «Σπέτσαι», τὸ εὐδρόμον «Μισούλης», τὴν θωρακοβάρια «Γεωργιος», τὰς καυνοφόρους «Ἀκτιόν», «Αυρακίσις», Α, Β, Γ καὶ Δ, δύο τορπιλλοβόλους καὶ δύο ἀτμοβιοδρόμους.

Αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις ἤρσαν τὴν πρωΐαν τῆς 29ης Ἀπριλίου 1897 μετὰ συμβουλιᾶν ὑπὸ τῶν πλοίων τῆς δυτικῆς μίρας κατὰ τὸν ὄχρωματῶν τῆς Πρεβέζης. Ὁ δομῶν

σμος ούτος επανελήφθη την επομένη και την μεθεπομένη άνευ σοβαρών αποτελεσμάτων λόγω των μεγάλων αποστάσεων, από των οποίων διεξήχθη. Απόδυνας μικράς δυνάμεως επεχειρήθη λίαν πρωί της 9ης 'Απριλίου, άλλ' απέτυχε, κατόπιν δε τούτου αί κατά της Πρεβέζης επιχειρήσεις διεκόπησαν επί τινος ημέρας προς αναστασίαν των πλοίων, ακριβώς τότε που ήσαν αναγκαϊότεραι διά την παροχήν συνδρομής εις τας από της προς προελυνούσας κατά της Πρεβέζης δυνάμεις, ατινες ελλείψει συνδρομής από θαλάσσης εξηναγκάσθησαν εις υποχώρησιν. Την 30 'Απριλίου μία νέα απόπειρα αποδόσεως της δυναμικής της 'Ηπειρωτικής Φάλαγγος απέτυχε, με απώλειαν 300 ανδρών και αί κατά της Πρεβέζης επιχειρήσεις επερματίσθησαν άνευ αποτελεσματος.

Καθ' ον χρόνον ή μοίρα του 'Ιονίου διεξήγε τας επιχειρήσεις ταύτας, ή ανατολική μοίρα δεν κατόρθωσε να επιδείξη μεγαλυτέραν δραστηριότητα. Την 8 'Απριλίου τα πλοία της μοίρας εξέπλευσαν του έν 'Ωρεσίε δουητησιού και περιέπλευσαν την Μαγνησικήν παραλίαν, την δε επομένην ήμεραν έδουδάρδισαν τα παρά τον Πλαταμώνα τουρκικά οχυρώματα. Την μεθεπομένην, 10ην 'Απριλίου, κατόπιν διαταγής του ύπουργείου των Ναυτικών, ή ανατολική μοίρα έπλευσε προς τον Θερμαϊκόν, χωρίς όμως να προχωρήση πέραν της Αικατερινής, όπου μετά δραγύν βουβαρδισμών ένήργησεν απόδασιν αγήματος. Εν τώ μεταξύ αί κατά ξηράν επιχειρήσεις είχαν λάβει δυσμενεστάτην τροπήν και ή ανατολική μοίρα διετάχθη να εκπλεύση προς τό Αίγαϊον, ίνα παρεμποδίση την διά θαλάσσης μεταφοράν τουρκικού στρατού και ίνα αντιμετώπιση τον τουρκικόν στόλον, περί του οποίου είχαν ληφθή πληροφορίασι ότι έπρόκειτο να εκπλεύση εκ Δαρδανελλίου. Πράγματι, ή μοίρα εξέπλευσε την 12 'Απριλίου κατευθυνθείσα έν αρχή μεν προς τον Θερμαϊκόν, ακολουθώς δε περιπλευσασα την γερσόνησον της Κασσάνδρας έστρεψε προς 'Ανατολάς, καταληφθείσα όμως υπό τρικυμίας κατά τον μεταξύ του άκρατηρίου 'Αβω και Λήμνου διάπλουυ επανέπλευσεν εις Σκιαθον την

15 'Απριλίου. Κατόπιν τούτου ή μοίρα αρχος Κ. Σαγιούρης αντικατεστάθη παρά του πλοιάρχου Σταματέλου, ο οποίος όμως κατόπιν της ραγδαίας εξέλιξης των στρατιωτικών επιχειρήσεων εκ της προελάσεως του έθνικού στρατού εις Θεσσαλίαν, δεν έλαβεν ευκαιρίαν να επιδείξη άλλην δρασιν.

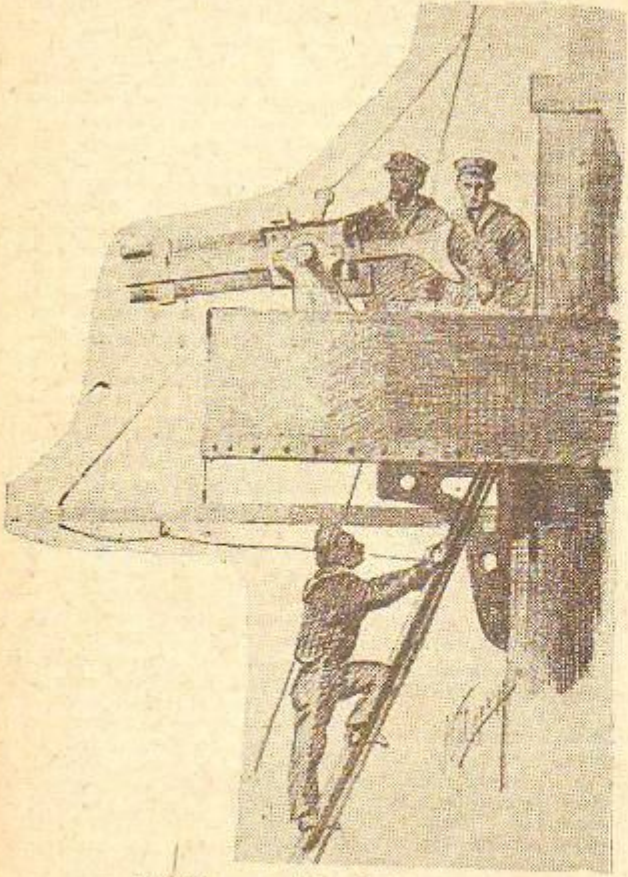

Τό τορπιλικόν «Κ. Κανάρης» και τορπιλλοβόλα. (Φωτογραφία του 1896).

πλήν της προσπάθειας καλύψεως από θαλάσσης της δεξιάς πτέρυγας του υποχωρούντος στρατού μας. Μεταξύ 28 'Απριλίου και 6 Μαΐου τα θωρηκτά της ανατολικής μοίρας, εις τα οποία είχαν έν τώ μεταξύ προστεθή ανακλήθεν εκ του 'Ιονίου και τό θωρηκτόν «Σπέτσας», εξέτέλεσαν περιπολίας τινάς άνα τό Αίγαϊον, κατά την διάρκειαν των οποίων συνέλαβον έν άτμόπλοιον της εταιρίας Χατζή Δασού μεταφέρον στρατόν. Την 6 Μαΐου υπεγράφη ή άνακωχή, γενικόν δε αίσημα άνακουφίσεως αλλά και πλήρους απογοητεύσεως επεκράτησε καθ' όλην την χώραν. Ειδικώτερον τό ναυτικόν, καιτοι άνταπεκρίθη εις τον προσορισμόν του, της εξασφαλίσεως δηλ. των ημετέρων εκ της διακοπής των έχθρικών θαλασσιών συγκοινωνιών, δεν ήδυνήθη ούχ ήττον να εκμεταλλευθή — έστω και στοιχειωδώς — την απόλυτον και άδυσαιλονίκτητον κυριαρχίαν της θαλάσσης, του διέθετε λόγω της πλήρους άδρανείας του τουρκικού στόλου.

Η αίτία της άποτυχίας ταύτης δεν να αναζητηθή εις τό ότι ή προσπάθεια άναδημιουργίας του ναυτικού μας, που άρχισε άρχισι υπό του Τρικούπη, δεν είχε προλάβει να άποδώση όλους τους καρπούς της. Είχε μεν αύτη προσάγει τό ύλικόν μέχρι του σημείου ώστε να δώση εις τον στόλον μας ύπερπλοία, είχαν επίσης θέσει τας στερεάς βάσεις της εκπαίδευσως του προσωπικού, δεν ήτο όμως δυνατόν εις τό βραχίον χρονικόν διάστημα μιας δεκαετίας να δημιουργηθούν αύττερα στέλιχη ίκανά, ούδε να δοθή εις την και' έξοχην λιπτήν και δυσχείριστον μηχανήν, που είναι τό ναυτικόν, δηλ. έκείνη ή συνοχή, ή ένότης του δόγματος και ή άμοιβαία μεταξύ αξιωματικών και πληρωμάτων κατανοήσις και έμπιστοσύνη, που είναι οι κυριώτεροι συντελεστές της νίκης.

Μία εκ των μάλλον δυσαρτίων συνεπειών του άτυχούς πολέμου του 1897 ήτο και ή περικοπή των πιστώσεων των πολυετικών ύπουργείων και ή έγκατάλειψις κάθε σκέψεως περί βελτιώσεως ή συμπληρώσεως των πλοίων και των εγκαταστάσεων του ναυτικού. Μελέται πολλοί καθηριζοντο διά την ανακαίνισιν του όπλισμού και των λεβήτων των θωρηκτών τύπου «Υδρας», ούδεμία όμως εκ αυτών κατέστη δυνατόν να πραγματοποιηθή μέχρι του 1912, όποτε έξερράγη ή Α' Βαλκανικός πόλεμος. Ευτυχώς ή έν έτει 1906 επί πρωθυπουργίας Γ. Θεοτόκη παραγγελλία όκτώ αντιτορπιλικών του νεωτάτου τότε τύπου (των 4 τύπου «Θύελλας» εις 'Αγγλίαν και 4 τύπου «Νίκη» εις Γερμανίαν), ίδίως δε ή έν έτει 1910 κατόπιν της Έπαναστάσεως του Γουδι άγορά του θωρηκτού καταδρομικού «Γ. 'Αβέρωφ», συνεπλήρωσαν κάπως τό κεά του ύλικού. Η δε κατά τό αυτό έτος μετάκλισις της Α' βρετανικής οργανωτικής άποστολής υπό τον γηραιόν, άλλ' ίκανάτατον υφάργον Λ. Τόουελλ και ή υπό την καθοδήγησιν της συστηματική πολεμική εκπαίδευσις του ναυτικού εις την κατά θαλάσσαν βολήν και εις την τακτικήν, έν συνδυασμό με την πλήρη ανακαίνισιν των μέσων και μεθόδων της σημάσεως, έρριψε τον σπόρον, του οποίου τους άγλαους

Γυμνάσιον πυροβολικού επί θωρηκτού.

κροπούς έδρασε τὸ ναυτικὸν μας κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ 1912—13.

Ἄλλὰ καὶ τὸ τουρκικὸν ναυτικὸν εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀναξιογονήται κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ σουλτάνου Ἀβδούλ - Χαμίτ Β'. Τὸ παλαιὸν θωρηκτὸν «Μεσσαουδία» ἀνεκαινίσθη πλήρως ἀποτελέσαν ἀξιόμαχον μονάδα, δύο δὲ γερμανικὰ θωρηκτα, 10,000 τόνων μὲ ὄπλιον 6 πυροβόλων 280 χιλ. καὶ ἰσχυροτάτην προστασίαν, ἠγοράσθησαν παρὰ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ μετωνομάσθησαν «Βαροβρόσσας Χαϊρεδίν» καὶ «Ταυργούτ - Ρεϊφ». Ἐπίσης δύο ἄριστα διὰ τὴν ἐπιγὴν τῶν καταδρομικῶν 3.500 τόνων μὲ μικτὸν ὄπλιον πυροβόλων τῶν 152 καὶ τῶν 120 χιλ. καὶ ταχύτητα 23 κόμβων, καθὼς καὶ τινὰ τορπιλικὰ σκάφη, τὰ ἰσχυρότερα ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν 4 γερμανικὰ ἀντιτορπιλικὰ τύπου «Σι-τταχου», ἐπλασίοναν τὴν ναυτικὴν δυνάμιν τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὅταν κατὰ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου 1912 ἐξερράγη κατόπι τῆς συμμαχίας τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν ὁ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Τουρκίας πόλεμος.

Α' Βαλκανικὸς πόλεμος (1912—13). Κατὰ τὸν πόλεμον τούτον τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν ἀπετέλει τὴν μόνην ὑπολογισίμων ναυτικὴν δυνάμιν τῶν συμμαχῶν Βαλκανικῶν κρατῶν καὶ εἰς αὐτὸ ἐπίπτεν ὁ θωρὸς κλήρος νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν κυριαρχίαν θαλάσσης ἐν τῷ Αἰγαίῳ, ποῦ ἦτο ἄπαραίτητος παράγων τῆς νίκης. Διότι, ἂν ἡ Τουρκία εἶχεν ἐλευθέραν τὴν χρῆσιν τῆς θαλάσσης, θὰ ἤδυνάτο νὰ μεταφέρει στρατιωτικὰς δυνάμεις ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ νὰ πλήξῃ καίρας τὸσον τὴν ἰδικήν μας, ὅσον καὶ τὰς συμμαχικὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις. Ἡ εὐθύνη τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἐλευθ. Βενιζέλου ἦτο συνετὰς δορυράτη καὶ ἐν πλήρει συναισθησί τῷ βάρους τούτου ἐσπευσεν ἡ κυβέρνησις κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ πολέμου νὰ ἐνίσχυσῃ τὰς ἐλαφρὰς μας δυνάμεις διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐξ Ἑγγύλιας 4 ἀντιτορπιλικῶν ἀνοικτῆς θαλάσσης 1150 τόνων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδόθησαν τὰ ὀνόματα «Λέων», «Πάνθηρ», «Ἄετός» καὶ «Ἱέρα», καθὼς καὶ δύο ἀντιτορπιλικῶν ἐκ Γερμανίας, τῆς «Νέας Γενεᾶς» καὶ τοῦ «Κεραινού». Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐνίσχυσιν τούτην τὸ ναυτικὸν μας ὑπερτεροῦ τὸ ἀντιπάλου μόνον εἰς τορπιλικὰ σκάφη, ὡς ἐπιλείπει δὲ αὐτὸ εἰς θαλάσσιον μάχην, διότι ἐναντι τῶν τριῶν ἰσχυρῶν ἐχθρικών τὰ μὲν παλαιὰ μας θωρηκτὰ τύπου «Υδρας» μόνον καὶ μετὰ βίας θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ὑπολογισθῶν, ἀλόκληρος δὲ ἡ δυνάμις μας ἐστηρίχτο οὐσιαστικῶς εἰς ἓν καὶ μόνον πλοῖον, τὸν νεώτευτον τότε «Ἀβέρωφ», ἐνῶ οὐδὲν κατάλληλον πλοῖον ἀπέμενεν εἰς τὴν διάθεσιν μας διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ δύο ἐλαφρὰ καταδρομικὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Εὐτυχῶς εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίπτωσιν εὐρέθη ὁ κατάλληλος ἀνδραγαθὸς διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν τιμὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον βάρος τῆς ἀρχηγίας τοῦ στόλου, ὁ τότε πρῶτος χεῖρ εἰς ἠπιοναύαρχον Παῦλος Κουντουριώτης. Μετὰ τὴν ἀποδίδασιν τῶν ἐπισημῶν κατὰ τὴν συγκινητικὴν τελετὴν, ἡ ὁποία ἐγένετο ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος «Ἀβέρωφ» τὴν πρωΐαν τῆς 5ης Ὀκτωβρίου εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Φαλήρου, ὅπου εἶχε συγκεντρωθῆ ὁ στόλος, ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Α' ἀπεχειρέτισε μὲ ὀλίγα θερμὰς λέξεις ἐρχόμενος τὴν νίκην εἰς τὸ ἀγαπητὸν του ναυτικόν, ὁ δὲ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν ἀρχηγόν, τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τὸ πλήρωμα, εἶπε σὺν τοῖς ἄλλοις:

«Ἐν σὰς ζητούμεν ἀπλῶς νὰ ἀποθάνετε διὰ τὴν πατρίδα. Σὰς ζητοῦμεν κατὰ περισσώτερον: Νὰ νικήσετε!»

Ὁ ναύαρχος Π. Κουντουριώτης ἔδωκε τὸ σῆμα τῆς ἀπάρασος καὶ κατηύθυνε τὸν στόλον τοῦ πρὸς τὴν Λήμνον, ὅπου, μόνον ἔθεσε τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης, ἀπεβίβασε στρατιωτικὴν δυνάμιν καὶ κατέλαβε τὴν νῆσον. Ὁ λαμπρὸς ὄρωμος τοῦ Μούδρου μετεπράτη ἀμέσως εἰς πολεμικὴν βᾶσιν, ὅπου ἐν ὁρμῶν τοῦ στόλου κατέλαβεν ἀλληλοδιαδόχως τὰς πρὸ τῆς ἐξόδου τῶν Δαρδανελλίων νήσους Ἰμβρὸν καὶ Τέμεδον, τὴν Σαμοθράκην, εἶτα δὲ τὰς μεγαλονήσους Λέσβον καὶ Χίον. Καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῶν συνδεδυσμένων τούτων ἐπιχειρήσεων, τὰ ἀντιτορπιλικὰ μας ἐπετήρουν περιπολοῦντα τὰς προσβάσεις τῶν Δαρδανελλίων, ἡ δὲ δυνάμις μάχης τοῦ στόλου μας ἐκάλυπτε τὰς ἐπιχειρήσεις ἑτοιμὸς νὰ παρέμβῃ. Ἡ πρώτη ἐξοδος δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ ἐσημειώθη τὴν 1ην Δεκεμβρίου 1912, ὅποτε τὸ καταδρομικὸν «Μετζίρητι» μὲ ὀλίγα ἀντιτορπιλικὰ ἐπετέθη κατὰ τῶν περὶ πολυῶν ἀντιτορπιλικῶν μας. Ὁ ναύαρχος Κουντουριώτης ἐπὶ τοῦ «Ἀβέρωφ», ἀκολουθοῦμενος ἀπὸ τὰ θωρηκτὰ τύπου «Υδρας», ἐξέπλευσεν ἀμέσως ἐκ Μούδρου καὶ ἤρχισε ἐκ περιπολῆ πρὸ τῶν Στενῶν. Τὴν πρωΐαν τῆς μεθεπομένης, 3ης Δεκεμβρίου, ὁ ἐχθρικός στόλος μάχης ἔκαμε τὴν πρῶτην του ἐξοδὸν καὶ ἐπικολούθησεν ἡ πρώτη ἐκ ποσατάξεως σύρραξις μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων, ἡ ὁποία ἐβριε γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν μας ὡς «ναυμαχία τῆς Ἑλλης». Ὁ ταμπρὸς χειρισμὸς τοῦ ναυάρχου Κουντουριώτη, ἀποσπασθέντος μὲ τὸν «Ἀβέρωφ» ἀπὸ τὰ λοιπὰ βραδύπλοια θωρηκτὰ καὶ προσεγγισσάντος τῶν ἐχθρῶν μέχρις ἀποστάσεως 3.000 μέτρων, ἔκαυσε τὸ ἄθικτον τοῦ ἀντιπάλου, ὁ ὁποῖος ὑπεχώρησεν ἐν ἀταξίᾳ ὑπὸ τὴν κάλυψιν τῶν πυρῶν τῶν ἐπακτίων ορεινῶν τῶν Στενῶν.

Τὴν 9ην Δεκεμβρίου 1912 ἐσημειώθη νέα ἐξοδος τοῦ «Μετζίρητι» μετὰ τεσσάρων ἀντιτορπιλικῶν καὶ ἐπικολούθησε

Ζητῶν συμπλοκὴν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἡμετέρων ἀντιτορπιλικῶν τύπου «Λέων». Διαρκούσης τῆς συμπλοκῆς δύο τουρκικὰ ἀντιτορπιλικὰ ἀποσπασθέντα ἐρρικῶν βολὰς τινὰς κατὰ τῆς Τενέδου, τὸ δε ὑποβρυχίον μας «Δελφίν» ἐπετέθη ἀνεπιτυχῶς διὰ τορπιλλῶν κατὰ τοῦ «Μετζίρητι». Ἦστο αὕτη ἡ πρώτη ἀναφερομένη εἰς τὴν ταγκοσιον ἱστορίαν χρησιμοποιοῦσης ὑποβρυχίου εἰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, ὅπως 86 ἔτη πρῶτερον ἡ «Καρτερία» ἦτο τὸ πρῶτον ἀτοκινητὸν πολεμικόν, τὸ ὁποῖον ἔλαβε μέρος εἰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Τὰ δύο ταῦτα περιστατικὰ εἶναι χαρακτηριστικὰ τοῦ ναυτικοῦ δαιμονίου τῆς φυλῆς μας, ποῦ καθιστᾷ τοὺς Ἕλληνας ναυτικούς ἱκανοὺς νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ νεώτερα ἐκαστοτε πολεμικὰ μέσα.

Ἄλλη μία συμπλοκὴ μεταξὺ ἐλαφρῶν δυνάμεων ἐπικολούθησε πρὸ τῶν Στενῶν τὴν 22αν Δεκεμβρίου, διαρκούσης τῆς ἑπομένης ἐξέπλευσαν καὶ τὰ τουρκικὰ θωρηκτὰ, τὰ ὁποῖα ὅμως ἐπανέπλευσαν ἐν σπουδῇ εἰς τὸ ὄρητῆριον τῶν μόλις ἀντίκρουσαν ἐπερχόμενον τὸν «Ἀβέρωφ» μετὰ τῶν λοιπῶν πλοίων τοῦ στόλου μας. Ἄλλη μία συμπλοκὴ ὑπὸ ἀναλόγους συνθήκας ἐσημειώθη τὴν 29ην Δεκεμβρίου, τὴν δὲ νύκτα τῆς 31ης τοῦ ἴδιου μηνὸς τὸ τουρκικὸν καταδρομικὸν «Χαμηντι» ὑπὸ κυβερνήτην τὸν πλοίαρχον Ρεῶφ, ἐπιφελοῦμενον τοῦ σκότους καὶ τῆς κακοκαιρίας, κατάρθρωσε νὰ διολισθήσῃ ἀπαρατήρητον καὶ τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Σύρου. Ἐντὸς τοῦ λιμένος εὐρίσθητο ἠγκυροβολημένον τὸ ὑπερκεκάνιον «Μακεδονία», τὸ ὁποῖον εἶχε μετατραπῆ εἰς ἐξαπλισμένον βοηθητικὸν εὐδρον. Τὸ «Χαμηντι» ἤρχισε βᾶλλον ἐναντιόν του, ὁ δὲ κυβερνήτης τῆς «Μακεδονίας» ἀπῆντησεν εἰς τὸ πῦρ, ἀλλ' ἐκραγείσης πυρκαϊᾶς ἐπὶ τοῦ πλοίου διέταξε νὰ ἀνοιχθῶν οἱ κρουοὶ καὶ τὸ τουρκικὸν στόλος τῆς 5ης Ἰανουαρίου 1913 ὁ τουρκικὸς στόλος ἐξέπλευσε καὶ πάλιν ἐκ τῶν Στενῶν κατευθυνόμενος πρὸς τὴν Λήμνον. Ὁ ναύαρχος Π. Κουντουριώτης δὲν ἐβίβασθη νὰ ἐκπέσει καὶ οὕτως ἡ δευτέρα αὐτῆ συνάντησις μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων στόλων μάχης ἔλαβε χώραν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς νήσου, δι' ἣ καὶ ἀνομάσθη «ναυμαχία τῆς Λήμνου». Κατ' αὐτὴν ὁ τουρκικὸς στόλος ἐπέστη σημαντικὰς βλάβας, καθὼς καὶ ἀπωλείας εἰς μετὰ ἐπὶ κεφαλῆ τὸν «Ἀβέρωφ» κατέφυγε καὶ πάλιν εἰς Δαρδανελλίαν, διὰ νὰ μὴ ἀποπειραθῆ τοῦ λοιποῦ καμμίαν ἄλλαν ἐξοδὸν μέχρι τέλους τοῦ πολέμου.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ «Χαμηντι» περιπλεύσεν ἀνοικτὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀνεφοδισθὲν ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ἄδριαντικὴν καὶ ἐβύθισε μεταγωγικὰ σερβικὸν στρατὸν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μεθούης. Ἀκολούθως ἐξεφανίσθη ἐπ' ἄρκετῶν, διὰ νὰ ἐμφανισθῆ παρὰ τὰ παράλια τῆς Καραμανίας, ἐν τέλει δὲ κατέφυγεν εἰς Σαυζέ. Μοῖρα ἐκ τοῦ θωρηκτοῦ «Υδρας» καὶ δύο ἀντιτορπιλικῶν ὑπὸ τὸν τότε ἀντιπλοίαρχον Δ. Παπαχρηστὸν ἀπεσπᾶσθη διὰ νὰ ἐπιτησῇ τὴν βορειαν ἐξοδὸν τοῦ Σαυζέ καὶ οὕτω τὸ ἐχθρικὸν καταδρομικὸν ἐξουδετερώθη.

Κατὰ τὸν Β' Βαλκανικὸν πόλεμον (1913) τὸ ναυτικὸν μας, μὴ ἔχον νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἀντιπάλον, ἐπαφελίσθη τῶν πλεονεκτημάτων ἀδιαφιλονίκητον κυριαρχίας θαλάσσης καὶ παρέσχε τὴν συνδρομὴν του εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ στρατοῦ, μεταφέρον διὰ θαλάσσης δυνάμεις, βομβαρδίζον συγκεντρώσεις τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ κλπ. Ἐπίσης ἐκ τῶν πλεοναζήτων ἀνδρῶν τοῦ ναυτικοῦ συνεκροτήθη ἄγμα περὶ τῶν ἐχθρῶν, ὅπου ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἀνὰ τὰ μακεδονικὰ καὶ θρᾶκικὰ παράλια ἐπιχειρήσεις τοῦ στρατοῦ, προχωροῦν ἐνῆστε καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα.

Ἐν περιλήψει δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι, κατὰ τοὺς Βαλκανικὸς πολέμους ἡ συμβολὴ τοῦ ναυτικοῦ εἰς τὴν νίκην, ἰδιαίτερος δὲ φυσικὴ κατὰ τὸν πρῶτον ἐξ αὐτῶν, ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὴ καὶ ἐπεκύρωσε τὰ παλαιότερα ἱστορικὰ διδάγματα, κατὰ τὰ ὁποῖα ἡ θαλασσία δυνάμις εἶναι ἀπαραίτητος παράγων ἐπικρατήσεως καὶ ἐπιβιώσεως, εἰς τὴν γωνίαν ταύτην τῆς γῆς, ὅπου ἀπὸ αἰῶνων ζῆ καὶ κινεῖται ἡ ἑλληνικὴ φυλή.

Ε' — Συνοπτικὴ ἀνασκόπησις τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ κατὰ τὴν 35ετίαν 1913 — 1948.

Ἡ νίκη τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Συμμάχων τῆς κατὰ τὸν Α' Βαλκανικὸν πόλεμον ποῦ ἐξασφαλίσθη χάρις εἰς τὴν ἐπιτευχθεῖσαν — παρὰ τὴν ὀλικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου — κυριαρχίαν θαλάσσης ἐν τῷ Αἰγαίῳ, ἤλθε νὰ ἐπικυρώσῃ κατὰ τῶν ἀναμφισβητήτων καὶ ἐντυπωσιακῶν τὰ παλαιότερα διδάγματα τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας περὶ τῆς σημασίας τῆς θαλασσίας δυνάμεως διὰ τὴν ἄμυναν καὶ διὰ τὴν ζωὴν τῆς χώρας μας. Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν ταύτην, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης τῆς διατηρήσεως τῶν κτηθέντων, ἰδιαίτερος δὲ τῶν νήσων τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου, ἡ τότε κυβερνήσις τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου μὲ ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν τὸν Ν. Στράτον ἐμρίμνησε διὰ τὴν ἄμυναν ὀλικὴν ἐνίσχυσιν τοῦ στόλου μας διὰ νέων μονῶν. Ἦτο δὲ ἡ ἐνίσχυσις αὕτη κατὰ τοσοῦτο μάλλον ἐπιβεβλημένη, καθὼς καὶ ἡ κυβέρνησις τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ τὴν ταπεινώσιν τῆς ἡττης καὶ διὰ νὰ ἐνίσχυσῃ τὰς περὶ ἐπιτρο-

φης των ανατολικών νήσων αξιώσεις της, προέβη διαρκούντος του 1913 εις παραγγελίαν ενός θωρηκτού εις αγγλικά ναυπηγεία «υπερδρένωτ» όμοιου προς τα ισχυρότερα τότε βρετανικά θωρηκτά. Κατόπιν τούτου παραγγείλαμεν και ημείς δια διεθνούς διαγωνισμού εις τα γερμανικά ναυπηγεία «Βουλκάν» εν θωρηκτόν 13.000 τόνων με όπλισμόν 6 πυροβόλων των 356 χιλ., εις το όποιον εδόθη τό όνομα «Σαλαμίς». Εύτυχώς εγένετο ταχώς αντιληπτόν ότι τό πλοίον τούτο λόγω του μικρού του εκτόπισματος δεν ήτο εις θέσιν να αντιπαραταχθή αποτελεσματικώς προς τό τουρκικόν υπερδρένωτ των 23.000 με τά 10 του πυροβόλα των 343 χιλ. πριν δε άρχισή καν ή ναυπήγησις της «Σαλαμίως» έτροποποιήθησαν τά σχέδια της, ώστε να αύξηθή τό εκτόπισμά της εις 19.500 τόνους, ό όπλισμός της εις 8 πυροβόλα των 356 χιλ., και ή ταχύτης της εις 23 κόμβους. Έκτός του θωρηκτού τούτου ή ελληνική κυβέρνησις παρήγγειλεν εις τά αυτά ναυπηγεία και 6 μικρά τορπιλλοδόλα 125 τόνων — του τύπου «Αίγλη» —, εις αγγλικά δε ναυπηγεία δύο καταδρομικά 5.400 τόνων με όπλισμόν 10 πυροβόλων των 140 χιλ. και ταχύτητα 26 κόμβων, εις τά όποια εδόθησαν τά όνόματα «Κουμτοριάτης» και «Κατωήνης», καθώς και 4 αντιτορπιλλικά 1.000 τόνων.

Αρχομένου όμως του 1914 αί συνθήκαι μετεβλήθησαν εις βάρος μας, διότι την εποχήν εκείνην προσεερέτο προς πώλησιν εν ισχυρόν Βραζιλιανόν θωρηκτόν, τό «Ριον Τανέιρον», με όπλισμόν 14 πυροβόλων των 305 χιλ., με πρόσπισιν όμως άλλων άσθενή και ταχύτητα 22 κόμβων, τό θωρηκτόν δε τούτο όχι μόνον δεν κατορθώσαμεν να αγοράσωμεν ήμείς, αλλά, όπωρ τό χειρότερον, τό ήγόρασεν ή τουρκική κυβέρνησις. Καί έσπευσε μεν ή κυβέρνησις μας να παραγγείλη άμεσα εις γαλλικά ναυπηγεία εν θωρηκτόν τύπου «Λορταίν» με όπλισμόν 10 πυροβόλων των 340 χιλ., αλλά τό πλοίον τούτο θα εχρειόζετο μίαν τουλάχιστον διετιαν διά να ναυπηγηθή, ή δε «Σαλαμίς» δεν θα ήτο έτοιμή πρό τό θέρος του 1915, ενώ άμφότερα τά τουρκικά θωρηκτά θα ήσαν έτοιμα πρός παράδοσιν πρό τό τέλος του φθινοπώρου του 1914!

Ευρεθείσα πρό του στυγνού φάσματος της επικείμενης συντριπτικής κατά βάλασμον ύπεροχής του τουρκικού στόλου, της όποιας ή ελαφρότερα συνέπεια θα ήτο ή άπώλεια των ανατολικών νήσων του Αιγαίου μη έξευοίσκουσα δε πλοία έτοιμα ούδαμού της Ευρώπης, ή κυβέρνησις μας έστράφη τότε προς την Αμερικήν. Η άμερικανική όμως κυβέρνησις έκλινην ότι, υπό την διαμορφουμένην διεθνήν κατάστασιν δεν ήδύνατο να άποδειχθή ούδε των δύο παλαιότερων «δρένωτ» της, των θωρηκτών «Μίτσιγκαν» και «Νότ. Καρολίνα», τά όποια εζητήσαμεν και άντ' αυτών μας επώλησε τά «πυροδρένωτ» «Μισισσιππί» και «Αίνταχ», εκτόπισματος 13.500 τόνων, με μικτόν όπλισμόν (4 των 305 χιλ., 8 των 203 χιλ. και 8 των 178 χιλ.) και ταχύτητα μόνον 17 κόμβων. Τά πλοία ταύτα μετονομαζέοντα εις «Κίλικς» και «Λήμνος», καθώς και εν δια λογαριασμών της κινεζικής κυβερνήσεως, ναυπηγηθέν εις τά ναυπηγεία Κράμπ της Φιλαδέλφειας έλασρόν καταδρομικόν 2.600 τόνων ταχύτητας δε μόνον 20 κόμβων, τό όποιον μετονομάσθη «Έλλη» ήσαν τά μόνα σκάφη που εύρέθησαν τότε πέραν του Ατλαντικού, διά να καλύψουν, κατά τρόπον ανεπαρκέστατον άλλως τε, την επείγουσαν ανάγκην συμπληρώσεως της ναυτικής μας παρασκευής.

Η έκρηξις του Α' Παγκοσμίου πολέμου την 2αν Αύγουστου 1914 μας έδωκεν από τας άδυνάμεις συνεπειάς των διαπραχθέντων σφαλμάτων, συγχρόνως όμως μας έσπέρησε και τά υπό ναυπήγησιν εν Αγγλία πολεμικά μας, τά όποια, καθώς και τά τουρκικά, παρελήθησαν παρά του βρετανικού ναυαρχείου. Πάντως, τόσον τά νεοπαραληθέντα έξ Αμερικανικής πλοιά μας, όσον και τά παλαιότερα, ήρχισαν να άσκαύνται έντατικώς και συστηματικώς υπό την άμεσον κατοδήγησιν της υπό τόν ναύαρχον Μάρκ Κέρρ βρετανικής ναυτικής Αποσταλής.

Κατά τό φθινόπωρον του 1915 ή επί της έξωτερικής πολιτικής διαφωνία του βασιλέως και του Έλευθερίου Βενιζέλου έξεπληρώθη άπρκαλύπτως και κατέληξεν εις τόν θλιβερόν ένθρονόμω διχασμόν, αί συνέπειαι του όποιου ήθηκαν ιδιαίτέρως οδυνηραί διά τό ναυτικό. Όταν ό Έλευθέριος Βενιζέλος μετά του ναύαρχου Π. Κουμτοριάτη και του στρατηγού Π. Δαγκλή έγκατέστησαν κατά τό θέρος του 1916 την προσωρινήν κυβέρνησιν της Θεσσαλονίκης, ελάχιστα μονάδες του στόλου τους ήκολούθησαν, αρκετοί όμως αξιωματικοί και άνδρες του ναυτικού μεροναίμενοι ή κατ' ομάδας μετέβησαν εκεί. Τά πλοία του στόλου έμεναν ούσιαστικώς άποκεκλεισμένα πιασά του γαλλικού στόλου του ναύαρχου Νταρτίζ ντι Φουρνέ, τά δε έλασά μας σκάφη παρεδόθησαν εις τους Γάλλους υπό μεσεγγύησιν και έχρησιμοποιήθησαν παρ αυτών υπό γαλλικήν σημασίαν και με γαλλικά πληρώματα εις τόν εν Μεσογείω πόλεμον, ενώ τά ελληνικά των πληρώματα άποδοβαθέντα, συνεκρέτησαν «ναυτικόν άνημα» ένσωματωθέν εις την φρουράν των Αθηνών.

Τό επόμενον θέρος, όστιν ή προσωρινή κυβέρνησις της Θεσσαλονίκης έγκατεστάθη εις Αθήνας, τά παραδοθέντα εις τους Γάλλους έλασά πολεμικά σκάφη με άπεστακόψαν (*) εις άλλίαν δλα κατάστασιν λόγω υπερβολικής χρήσεως και πλημμελούς συντηρήσεως, έπισκευασθέντα δε επηυδωθήσαν εκ νέου με ελληνικόν προσωπικόν και έλασαν μέρος εις τας εν τώ Αιγαίω και τή Ανατολική Μεσογείω έπιχειρήσεις συνα-

δείας νηροπημών εν στενή συνεργασία προς τά αγγλικά και γαλλικά πλοία, υπό την άρχηγήν του τότε πλοίαρχου Γ. Κακούλιδη, έχοντος τό σήμα του επί του θωρηκτού «Κίλικς». Πιερί τας άρχάς του 1918 μια μοίρα εκ του «Αδερως» και των 4 αντιτορπιλλικών τύπου «Λεων» υπό τόν πλοίαρχον Α. Κατζικυριόκον, άπεστάλη εις Μαυρόν και έτέθη υπό τας άμέσους διαταγάς του άρχηγού του Συμμαχικού Στόλου του Αιγαίου διά την αντιμετώπισιν ενδοχόμενυ έκπλου του γερμανικού καταδρομικού μάχης «Γκοίμπεν» εκ Δαρδανελίου προς τό Αιγαίον. Μετά της μοίρας ταυτης ήνώθη κατά τό θέρος του αύτου έτους και τό θωρηκτόν «Λήμνος», κατόπιν έπισκευής του εν Μάλτα.

Όταν ή κατάρρευσις των Κεντρικών Αυτοκρατοριών κατέστη αναπότρεπτος, ή Τουρκία έσπευσε να συνθηκολογήσῃ προς τους Συμμάχους και την 1ην Νοεμβρίου 1918 υπεγράφη ετο εις Μαυδιανή ή άνακωνή, συμφωνία προς τους όρους της όποιας οι συμμαχικοί στόλοι — και μετ' αυτών και ό ίδικός μας — εισέπλευσαν εις την Προποντιδα και ήγκυροδόλησαν πρό των άνακτόρων του Ντολα Μπαξέ εις τόν λιμένα της Κωνσταντινουπόλεως. Με τόν λιμένα τούτον ως βάση, πλοία του στόλου μας, μεταξύ των όποιων ή «Λήμνος» και τά αντιτορπιλλικά «Πάνθηρ», «Κρισανός» και «Βέλος», έπλευσαν προς τόν Εύξεινον και συμμετέσχον μαζί με τους μεραρχίας μας που προήλασαν εκ Ρουμανίας, εις τας συνδεδυσμασμένες έπιχειρήσεις των Συμμάχων κατά των μπολσεβίκων, κατά μήκος των άσσιακών παραλίων. Αι κατά βάλασμον έπιχειρήσεις αύται έληξαν κατά μήνα Ιούνιον του 1919, εν τώ μεταξύ δε είχαν άρχισή ή Μικρασιατική έκστρατεία δι' άποβάσεως του στρατού μας (έκτελούντος Συμμαχικήν έντολήν) εις Σμύρνην και προελάσως του προς τό έσωτερικόν. Κατόπιν καθ' όλην την διάρκειαν της υπό τούτον διαμμενείας όρους συνεχίσθη της Μικρασιατικής έκστρατείας, τό ναυτικόν μας εξησφάλισε τόν δια βάλασσης άνεφοδισμόν του μαχημένου στρατού μας, ενώ ταυτοχρόνως εξήσκει στενόν άποκλεισμόν των προς τόν Εύξεινον και προς την ΝΑ λεκάνην της Μεσογείας τουρκικών παραλίων (*).

Όταν επήλθεν ή μοιραία καταστροφή του Αύγουστου του 1922, τό ναυτικόν μας περιεσκέζε τό θλιβερά λείψαν της διαλυθείσης πάλοι πατέ νικηφόρου στρατιάς, καθώς και τας μυριάδας των προσφύγων και άπετέλεσε — διά μίαν ακόμη φοράν εις την ιστορίαν μας — την άσπίδα κατά του γαυριώνως έχθρού, εύρέθη όμως τελείως έξηρηλωμένον από την συνεχή επί τούσ έτη άνευ άντικαταστάσεως του ύλικού του προστάθειαν. Εύτυχώς την εποχήν εκείνην αντίπαλος ναυτική δύναμις δεν ύφίστατο, διότι ό τουρκικός στόλος εξηκολούθει να διατελή συμφώνως προς τους όρους της άνακωνής των Μουδιανών υπό έπίσχεσιν άλλως τε τό μόνον πλοίον του που θα ήμπορούσε να άποτελέση σοβαρόν κίνδυνον, τό «Γιαβούς» (πρώην «Γκοίμπεν»), δεν είχαν έπισκευασθή από τας βλάβας που είχαν ύποστή εκ προσκρούσεως επί ναρκών, διετέλει δε άσφαλτισμένον υπό την φρουρήσιν αγγλικών αντιτορπιλλικών. Δεν ύπήρχεν όμως καιρός δι' άναπαυσή. Τά ναυτικά καθώς και ό στρατός έπρεπε πάση θυσία να άνασυνταχθούν έπιγόντως, ώστε να καταβληθή μία ύστάτη προσπάθεια όπως περισωθή ό,τι ήτο ακόμη δυνατόν να πεισωθή. Καί ή προσπάθεια αύτη κοτεβλήθη παρά της επαναστατικής κυβερνήσεως Σ. Γονατά, που έγκατεστάθη κατόπιν της υπό τόν στρατηγόν Ν. Πλαστήραν επαναστάσεως του 1922.

Αι συνθήκαι που δημιουργήθησαν μετά την Μικρασιατικήν καταστροφήν, ήσαν τοιαύται, ώστε ούδεμία σκέψις ήμπορούσε να γινή πλέον διά παραγγελίας νέων πλοίων προς άναπλήρωσιν των ήδη υπερβολικά κουρασμένων ύστερα από 10ετή πολεμικήν όρσιν παλαιών σκαφών, δεν άπέμεινε δε άλλη δδός από την έπισκευήν και άνακαινίσιν των παλαιών μας μονάδων. Εμπεσολάθησαν όμως τότε τό θλιβερόν Ιταλοελληνικόν έπεισοδιον, που δημιουργήθη εκ της δολοφονίας του Ιταλού στρατηγού Τελλίει και ή έξ άφορμής τούτου πρώτη άπαοκάλυπτος έπίθεσις της φασιστικής Ιταλίας του Μουσσολίει και ή κατάληψις της Κρούρας. Επί τής προώμης ένδοχόμενης ρήσεως, ό στόλος μας συνεκινερόθη εις τόν Βόρειον Ευβοϊκόν, διότι ή συντριπτική ύλική ύπεροχή του Ιταλικού στόλου άπέκλειε κάθε σκέψιν έπιθετικής ένεργείας εκ μέρους μας και μάλιστα με την κατάστασιν εις την όποιαν είχαν τότε περιέλθει τά έλασά μας πλοία. Μετά την διευθέτησιν του άτυχοϋς εκείνου έπεισοδίου άπεστάλησαν τόν Δεκέμβριον του 1923 τά 4 αντιτορπιλλικά τύπου «Λεων» εις Αγγλίαν προς ριζικήν άνακαινίσιν.

Κατά τό θέρος του 1925 τά αντιτορπιλλικά ταύτα επανέπλευσαν εις τά ελληνικά ύδατα και χάρις εις την συστηματικήν λειτουργίαν της σχολής, που τότε είχαν άρχισή να άποδίδη τους καρπούς της, κατέστη δυνατόν να χρησιμοποιηθούν άμεσα με δλας τας καινοφανείς τότε έγκαταστάσεις των εις τας άσκήσεις του στόλου. Ταυτοχρόνως άπέπλευσεν διά Σέυν της Γαλλίας τό θωρηκτόν «Αδερως» και τό έλασρόν καταδρομικόν «Έλλη» προς άναλεθώσιν και άνακαινίσιν, ενώ εις Αγγλίαν κατασκευάζοντο αί παραγγελθείσαι έγκαταστάσεις διευθύσεως βολής του πυροβολικού των. Αι έργασιαί άνακαινίσεως των δύο τούτων πλοίων συνεπληρώθησαν περι τά τέλη του 1928, καίτοι δε ταύτα λόγω της άνεπαρκούς των ταχύτητος δεν ήτο δυνατόν να θεωρηθού

(*) Πότε τούτο διηρέθη ό στόλος μας εις δύο δυνάμεις, τόν στόλον «Α» υπό τόν ύποναύαρχον Ι. Ηπίτην με βάση την Κωνσταντινουπόλιν, και τόν στόλον «Β» με βάση την Σμύρνην υπό τόν ύποναύαρχον Καλαμιδαν.

(*) Πλήν του αντιτορπιλλικού «Δόξα» δυσηθέντος,

πλέον ως πράγματι μάχιμοι μονάδες, προσέφεραν ούχ ήτον σημαντικές υπηρεσίες εις την πολεμικήν έκταδευσιν του στόλου. Κατά τὸ ὡς ἄνω χρονικὴν διάστημα ἐξετελέσθησαν λίαν ἐπιτυχῶς παρά τὸ Ναυσταθμὸν Σαλαμίνας καὶ διαφόρων ἰδιαιτικῶν ἐργαστηρίων τῆς Πειραιῶς ἐκτεταμέναι ἐργασίαι ἀναλεθητώσεως καὶ ἐπισκευῆς τῶν θωρηκτικῶν «Κίλικες» καὶ «Λήμνος», καθὼς καὶ τῶν παλαιῶν μικρῶν ἀντιτορπιλικῶν καὶ τορπιλλοβόλων συντετραμεινομένων καὶ τῶν παραχωρηθέντων εἰς τὸ ναυτικὸν μας ἐξ ἑσῶν αὐστριακῶν τορπιλλοβόλων (τύπου Π καὶ Κ) καὶ ἐνδὲ ἀντιτορπιλικῶν, πού ὠνομάσθη «Σμίονη».

Τὰ μόνα νέα σκάφη, τὰ ὁποῖα κατέστη δυνατόν νὰ παραγγελοῦν κατὰ τὴν ὡς ἄνω χρονικὴν περίοδον, ἦσαν ἑξ ὑποβρύχια (δύο 625 τόνων καὶ τέσσαρα 730 τόνων) εἰς τὰ ἐν Νάντη τῆς Γαλλίας ναυπηγεία Λοόρ. Ταῦτα παρελήφθησαν ἀπὸ ἑλληνικῶν ναυτικῶν πρῶτων ἀποσταλῶν καὶ ἐκπαίδευθῆν ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ναυπηγήσεως καὶ τῶν δοκιμῶν των, κατέπλευσαν δὲ εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα μεταξύ τῶν ἐτῶν 1928 καὶ 1930.

Οὕτω, παρά τὰς οικονομικὰς δυσχερείας ἐναντιῶν τῶν ἑσῶν ἐπάλλαιεν ἡ χώρα μας τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἔγινεν ὅτι ἦτο ἀνθρώπινως δυνατόν διὰ τὴν ἀνασυγκράτησιν τῆς ναυτικῆς μας δυνάμεως μὲ ἄριστον τὸ πρόγραμμα τῶν ἐλαφρῶν σκαφῶν, πού εἰσηγήθη ὁ ἐν ἔτει 1925 μετακληθεὶς εἰδικῶς διὰ τὴν μελέτην ταύτην Ἀγγλος ἀντιναύαρχος σὲρ Ριχάρδος Γουέλ. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο κατόπιν μακρῶν συζητήσεων ἐν τῇ Βουλῇ καὶ ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ τύπου, ἐνεσωματώθη εἰς τὸν ἐν ἔτει 1929 ψηφισθέντα παρὰ τῆς κυβερνήσεως «Ἐλ Βενιζέλου» εἰδικῶν νόμων ὡς τὸ μόνον δυνάμενον νὰ ἐξασφαλίῃ ὑπὸ τὰς τότε συνθήκας τὴν ἀπὸ θαλάσσης ἀμυναν τῆς χώρας ἐναντι τῶν νέων παρασκευῶν τῆς γειτόνης Ἑπικρατείας, ἡ σοβαρωτέρα τῶν ὁποίων ἦτο ἡ ἐν ἔτει 1925 ἀρβανεινὴ καὶ συμπληρωθεῖσα μετὰ τριετίαν ἐπισκευὴ καὶ ἀνοικταίσις τοῦ καταδρομικοῦ μάχης «Γιαβούζ». Ὡς πρὸς τὸ σημείον τοῦτο πολλοὶ βασικοὶ ἀντιρρήσεις διετυπώθησαν (*), τελικῶς ὅμως τὸ ζήτημα ἔλασεν τὴν οὐδέτητά του ὅταν ὑπεγράφη τὸ ἑλληνοτουρκικὸν σύμφωνον φιλίας καὶ διατιμῆσαι τὸ 1930. Ἐν συνεχείᾳ δὲ ἡ ἑλληνοτουρκικὴ ναυτικὴ συμφωνία, ἡ ὁποία ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν ἀρχόμενον τότε ἐκ νέου μεταξύ τῶν δύο γειτόνων ἀνταγωνισμὸν ἐξοπλισμῶν. Βασεὶ τοῦ ναυτικοῦ προγράμματος τοῦ 1929 παραγγέλλθησαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους ἐκείνου, κατόπιν διεθνοῦς διαγωνισμοῦ, εἰς τὰ ἰταλικά ναυπηγεία Ὀδέρου — Τέρνι — Ὀρλάνδου δύο ἀντιτορπιλικά τύπου «Ντάρντος», μετὰ τινὰς δὲ μῆνας ἕτερα δύο.

Δυστυχῶς αἱ χρόνιαι οικονομικαὶ δυσχερείαι δὲν ἐπέτρεψαν τὴν παραγγελίαν ἄλλων τεσσάρων ἀντιτορπιλικῶν, ὡστε νὰ συμπληρωθῇ ὁ εἰς τὴν παρὰ τοῦ ναυτικοῦ προγράμματος τοῦ 1929 προβλεπόμενον δύο στολίσκων.

Ἐν ἔτει 1924 τὸ πρόγραμμά τοῦτο ἐτροποποιήθη διὰ νέου νόμου καθορίζοντος ὅτι ὁ ἕτερος τῶν στολίσκων τούτων θὰ ἀποτελεῖτο ἀπὸ ἀντιτορπιλικὰ μικροτέρου ἐκτοπισματός καὶ ὅτι ἀντὶ τῶν προβλεπόμενων δύο ἀρχηγίδων στολίσκων θὰ παραγγέλλετο ἐν ἐλαφρῶν καταδρομικῶν. Ἐπίσης, τότε διὰ πρῶτην φορὰν ἐλήφθη κατ' ἀρχὴν ἡ ἀπόφασις ἰδρύσεως ναυπηγείων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς ναυπηγήσις τῶν ἀντιτορπιλικῶν, συνεληρωθήσαν αἱ σχετικαὶ μελέται καὶ ἀπεφασίσθη ἡ ἐγκατάστασις τοῦ ναυπηγείου ἐν Σκαραμαγκᾷ, ἐγκαιρίσθη καὶ τῆς πρῶτης πιστώσεως πρὸς τοῦτο εἰς τὸν προϋπολογισμὸν 1934—1935.

Παραλλήλως πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἐνεργείας συμπληρώσεως τῆς ναυτικῆς μας παρασκευῆς ἔβαινε καθ' ἄλλην τὴν ἀπὸ τοῦ 1925 μέχρι 1935 δεκαετίαν ἡ συστηματικὴ ἐξάσκησις τοῦ στόλου. Ὅλα τὰ δυνάμενα νὰ κινηθῶν πλοία του, πλὴν τῶν ἐκάστοτε ἐν ἐπισκευῇ, σκεκροτούντα εἰς μίσην γυμνασίον, ἦτις ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου ἐξετελεῖται καθ' ἕκαστον ἔτος προγράμματα ἀσκήσεων. Κατὰ τὰς θηρινὰς μεγάλας ἀσκήσεις ἐπέδρασε τῆς ἀρχηγίδος τοῦ στόλου ὡς συμβούλου τοῦ ἀρχηγοῦ στόλου καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς βρετανικῆς ἀποστολῆς. ἔλαξ δὲ τὸ ναυτικὸν μας τὴν τύχην κατὰ τὴν περίοδον 1927—1933 νὰ ἐπωφεληθῇ τῶν πολυτίμων συμβουλῶν τριῶν διακεκριμένων Βρετανῶν ἀξιωματικῶν, τῶν τότε πλοίαρχων: Σ. Τούρλ, Ντ' Ὀλύον καὶ Λ. Ε. Χόλλανδ.

Ὁ στόλος, πού ἐξαπλώθη καθ' ἅπασαν τὴν χώραν ἐκ τοῦ κινήματος τῆς 1ης Μαρτίου 1935 καὶ αἱ πολιτικαὶ καὶ πολιτικαὶ μεταβολαὶ πού ἐπῆλθον συνεπείᾳ τῆς ἀποτυχίας του, ἀνεστίασαν ἐπ' ἀκοκτον τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μέτρων ἐνισχύσεως τοῦ στόλου ἐκ νέων μονάδων.

Οὕτω μόλις τὸ 1937 κατέστη δυνατὴ ἡ παραγγελία δύο ἀντιτορπιλικῶν 1375 τόνων εἰς τὰ ἀγγλικά ναυπηγεία Γάρροου, τύπου καθ' ὅλα ὁμοίως πρὸς τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ναυπηγόμενα ἀντιτορπιλικά τοῦ βρετανικοῦ ναυτικοῦ (**). Τὰ πλοία ταῦτα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδόθησαν τὰ ὄνομα

(*) Πρὸς στινιὴν ἐπεκράτησιν ἡ σκέψις τοῦ νὰ ἀποπερατωθῇ τὸ ἡμιτέλες εἰς τὰ ναυπηγεία Βουλκᾶν ἀκόμη εὐρισκόμενον θωρηκτὸν «Σαλαμίς», τροποποιούμενον δάσει τῶν πορισμάτων τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου, κατόπιν ὅμως πολλῶν ἀμφιστοληντικῶν ἐγκατελείθη αὕτη.

(**) Τὰ κύρια χαρακτηριστικά των ἦσαν: Ἐκτόπισμα 1.375 τόνων, μήκος 96μ., πλάτος 9,70μ. Ὀπλισμός: 4 πυροβόλα τῶν 127 χιλ., 8 τορπιλλοσωλήνας τῶν 533 χιλ., ταχύτης: 36 κόμβων. Τὸ πυροβολικὸν καὶ αἱ ἐγκαταστάσεις διευθύνσεως βολῆς ἦσαν γερμανικοῦ τύπου παραγγελλθέντα ὑπὸ τοῦ ἑλληνογερμανικοῦ κληρίχου.

ματὰ «Βασίλειος Γεώργιος Α'» καὶ «Βασίλισσα Ὀλγαν», παρελήφθησαν κατὰ τὸ 1938—1939, ἐνὸς συγχρόνως παρηγγέλλοτο ἄλλα δύο εἰς τὸ αὐτὸ ναυπηγείον μετὰ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προμηθεύσῃ τὰ ὄπλα τῶν σκαφῶν, τοὺς λέβητας καὶ τὰς μηχανὰς καὶ νὰ ἐπιβλέψῃ τὴν ναυπηγήσιν των εἰς τὰ ναυπηγεία, τὰ ὁποῖα διὰ συντόμου ἐργασίας εἶχον ἐν τῷ μεταξύ ἐγκατασταθῆ εἰς τὸν Σκαραμαγκᾶν. Ἡ ναυπηγήσις ὅμως τῶν δύο ὡς ἄνω ἀντιτορπιλικῶν δὲν κατέστη δυνατὴ διότι μετὰ τὴν ἐκρηξιν ἐξ Ἀγγλίας, Βραδύτερον δὲ—μετὰ τὴν γερμανικὴν εἰσβολὴν — ἠκυρώθη ἡ ὅλη παραγγελία. Οὕτω ἡ ἐνίσχυσις τοῦ πλωτοῦ ὄπλα τοῦ ναυτικοῦ μας κατὰ τὴν τετραετίαν 1936—1940 περιορίσθη εἰς μόνα τὰ δύο ἀντιτορπιλικά τύπου «Β. Γεώργιος Α'» καὶ εἰς 4 ναυκαλιετικά. Συντελέσθη ὅμως κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἀξιοσημεῖτος ἐργασία εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς ἐπαρκείας καὶ τῆς ἀντιαεροπορικῆς ἀμύνης διὰ τῆς πραγματοποίησεως ἐγκαταστάσεως τῶν πυροβόλων τῶν 305 χιλ., τῶν 203 χιλ καὶ τῶν 178 χιλ. τοῦ διαλυθέντος θωρηκτοῦ «Λήμνος» εἰς διάφορα ἐπίκαιρα σημεία τῶν ἑσῶν (δάσει τῶν ἀπὸ ἐτῶν καταρτισθέντων παρὰ τοῦ ναυτικοῦ ἐπιτελείων σχεδίων τοπικῆς ἀμύνης) ἀφ' ἑνός, καὶ διὰ προμηθείας ἐκ Γερμανίας ἀντιαεροπορικῶν πυροβολαρχιῶν τῶν 88 χιλ. ἀφ' ἑτέρου.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅταν ἡ πυρκαϊὰ τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου, συνεχῶς ἀπὸ τῆς ἐκρήξεώς του ἐπικεινομένη, ἐφῆσεν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1939 μέχρι τῶν προθύρων τῆς χώρας μας διὰ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀποδόσεως ἰταλικῶν στρατευμάτων εἰς Δυρράχιον καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ προωθήσεως αὐτῶν ἀνευ ἀντιστάσεως διὰ μέσου τῆς Ἀλβανίας μέχρι τῶν συνόρων μας. Ἐκτότε ἀρχίζει μία σειρά ἐσκεμμένων ἐπιθετικῶν καὶ προκλητικῶν ἐνεργειῶν ἐκ μέρους τῆς Ἰταλίας κατὰ τῆς χώρας μας, αἱ σοβαρωτέρας ἐκ τῶν ὁποίων στρέφονται κατὰ πλοῖα ἢ μοιρῶν τοῦ στόλου μας ἐκτελούντων ἀσκήσεις ἐν πλῶ ἢ ἠκυροβόλημένον, μετὰ τὴν συνήθη δικαιολογίαν ὅτι ἐκ λάθους ἐξελασθάνοντο ἤδη ταῦτα ὡς ἀγγλικά! Τὸ κορύφωμα τῶν προκλητικῶν τούτων ἐνεργειῶν ἀπέτελεσεν ὁ ἐν τῷ ὄρει τῆς Τήνου τὴν πρωΐαν τῆς 15ης Αὐγούστου 1940 τορπιλλομάχος παρὰ ἰταλικοῦ ὑποβρυχίου τοῦ ἐκεῖ ἠκυροβόλησεν διὰ τὴν πανηγυριν τῆς Παναγίας καταδρομικὸν «Ἐλληνα» καθ' ἣν ὄραν τοῦτο ἐν μεγάλῳ σηματοστολισμῷ ἀπέβιβαζεν ἀήγημα διὰ τὴν θρησκευτικὴν τελετήν.

Τὸ ἀνασιούρημα τοῦτο ἐπληθύνει εἰς τὰ μύχια τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν, ἀντὶ ὅμως νὰ τὴν ἐκδοβίσῃ, ὅπως ἀνήμενον ὁ Ἰταλὸς δικτάτωρ, ἀντιθέτως συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ χαλυδῶσῃ ἐν αὐτῇ τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀντιστάσεως. Ἦτο πλέον προφανὲς ὅτι — παρὰ πᾶσαν προσπάθειαν κατευνασμοῦ ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεώς μας — ἡ σύρραξις ἦτο ἀναπότρεπτος καὶ ἤρχισεν ἡ βαθμιαία κινητοποίησις τῶν ἐνόπλων μας δυνάμεων. Ὁ στόλος μας τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ κάτωθι πλοία:

α) Τὸν παλαιάταχον τῶν Βαλκανικῶν καὶ τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου «Ἀδέρωφ».

β) Δύο νεότευκτα ἀντιτορπιλικά «Βασίλειος Γεώργιος Α'» καὶ «Βασίλισσα Ὀλγαν».

γ) Τέσσαρα ἰταλικῆς ναυπηγήσεως ἀντιτορπιλικά τύπου «Κουντουριώτη».

δ) Τέσσαρα παλαιὰ, ἀλλὰ ριζικῶς μετεσκευασμένα ἀντιτορπιλικά τύπου «Λέων».

ε) Ἐξ ὑποβρύχια γαλλικῆς ναυπηγήσεως.

στ) Τέσσαρα παλαιότατα μικρὰ ἀντιτορπιλικά (δύο τύπου «Σφενδόνη» καὶ δύο τύπου «Νίκη»).

ζ) Ἐννέα τορπιλλοβόλα (πέντε πρῶν αὐστριακῶν τύπου «Π.» καὶ «Κ.» καὶ τέσσαρα τύπου «Αἴγλη»).

η) Ἀριθμὸν τινὰ βοηθητικῶν σκαφῶν (ναρκοθετιδίων, ναυκαλιετικῶν κλπ.).

θ) Τὸ πλωτὸν συνεργεῖον «Ἡφαιστος».

Ὅταν λοιπὸν τὰς πρωΐνας ὥρας τῆς 28ης Ὀκτωβρίου τὰ ἰταλικά στρατεύματα ἐπετέθησαν κατὰ τῶν συνόρων μας, κυβερνήσις δὲ καὶ λαὸς ἐν μιᾷ ψυχῇ ἐδρονόφωθησαν κατὰ πρῶτον τοῦ εἰσβολέως τὸ ἰστορικὸν «Ὀχι», τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν, παρὰ τὴν ἐξ οικονομικῶν κυρίως λόγων ἀναγκαστικὴν ὄλικην του ἀνεπάρκειαν, εὐρέθη καὶ πάλιν ἔτοιμον εἰς τὴν θέσιν του. Παρὰ τὴν συντριπτικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἰταλικοῦ στόλου τὰ ἀντιτορπιλικά μας ἀνέλαβον ἀμέσως τὸ ἔργον τῆς γεωγραφικῆς διασωρέσεως τῆς χώρας μας διεξήχθησαν κατὰ μέγα μέρος διὰ θαλάσσης. Δύο μάλιστα ἐξ αὐτῶν: αἱ «Σπέτσαι» καὶ τὰ «Φαρά». κινηθέντα θαρραλέως πρὸς τὰ ἠπειρωτικά παράλια, παρὰ τὴν ἀμεσον γειννάσιον τῆς ἐχθρῆς μεγάλης ναυτικῆς βάσεως τοῦ Τάραντος, ἐβουκόθησαν ἐπὶ ὄραν τὸ δεξιὸν τῶν ἰταλικῶν στρατευμάτων τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ παρουσία τῶν βρετανικοῦ στόλου τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου ἐκάλυπτε στρατηγικῶς τὰς ἐνεργείας τοῦ στόλου μας, δὲν πρέπει ὅμως καὶ νὰ παροράται τὸ γεγονός ὅτι ἡ μεγάλη ἀπόστασις τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βάσεως του ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀμεσον γειννάσιον τῶν ἐν Δωδεκανήσω καὶ Τάραντι ἰταλικῶν βάσεων, ἐπέτρεπεν εἰς τὰς φημισμένας διὰ τὴν ταχύτητά των ἰταλικὰς ἐλαφρὰς δυνάμεις ἐπιφανείας νὰ ἀναλάβουν ἐπιθέσεις κατὰ τὴν λιαν ἐκτεθειμένον θαλασσίων γραμμῶν συγκοινωνίας μας. Γὰρ ἡ

ταλικόν ναυτικόν ἐν ταύταις οὐδεμίαν σοβαρὰν ἐνέργειαν ἀνέλαβεν, ἕως ὅτου ἡ τομηρὰ ἀπὸ τοῦ αἰέρος ἐπιθέσει τοῦ ὑπὸ τὸν ναύαρχον σέρ Ἀντρίου Κάνινγκαμ στόλου κατὰ τὸν ἐν Τεραντὶ Ἰταλικὸν στόλου τὴν νύκτα τῆς 11ης Νοεμβρίου 1940 κατέφερε κατ' αὐτὸν βαρῆα πλήγματα, πού ἐξηγήκασαν εἰς μακροχρόνιον ἀκίνησαν τρία ἐκ τῶν ἐξ θωρηκτῶν του. Ὅταν δὲ μοίρα ἀντιτορπιλλικῶν μας ὑπὸ τὸν τότε ἀρχηγὸν τοῦ στόλου ὑποναύαρχον Ἐπ. Καθβαδίου εἰσέδυσαν τρεῖς εἰς τὴν νότιον Ἀδριατικὴν, τὴν τρίτην μάλιστα φορὰν (τὴν νύκτα τῆς 9ης Νοεμβρίου) βομβαρδίσασαι καὶ τὸν Ἀδελφῶν, οὐδὲν ἐχθρικὸν πλοῖον ἐπιφανείας συνήτησαν. Ἡ μόνον παρενόχλησις τοῦ ἰταλικοῦ ναυτικοῦ κατὰ τῶν θαλασσίων συγκοινωνιῶν περιορίσθη εἰς ὀλίγας ἐπιθέσεις ὑποβρυχίων, πού ἐνηργήθησαν «ἐν μιᾷ καρδίᾳ» κατὰ τὴν νύκτα.

Ἐν τῷ μεταξύ τὰ ὑποβρυχία μας ἀνελάμβανον ἐπιθετικὴν δράσιν κατὰ τῶν θαλασσίων συγκοινωνιῶν τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὴν νότιον Ἀδριατικὴν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν μεγάλης σημασίας διὰ τὴν διατήρησιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ στρατηκτικῶν τῶν δυνάμεων, πού ὑπεκάρουν καθ' ἅλην τὴν γραμμὴν τοῦ μετώπου πρὸ τῆς βουλγαρικῆς ἀντιθέσεως τοῦ στρατοῦ μας.

Τὴν πρωΐαν τῆς 24ης Δεκεμβρίου 1940 τὸ ὑποβρυχίον «Παπανικολῆς», κυβερνῶμενον ἀπὸ τὸν τότε πλωτάρχην Μ. Ἰατρίδη, ἐπετέθη παρὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ κόλπου τοῦ Ἀδελφῶν ἐναντίον μιᾶς ἰσχυρῆς συνοδευομένης ἰταλικῆς νηοπομπῆς καὶ ἐβύθισεν ἕν ἀπὸ τὰ πλοῖα της. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ ὑποβρυχίον «Κατοάνης» ὑπὸ τὸν πλωτάρχην Α. Σπανιδιῆ συναντήσασαι ἐν ἐξωπλισμένῳ μίρῳ βοηθητικῶν τῶν ἰταλικῶν στόλου παρὰ τὸ Δυρράχιον, ἀφοῦ ἔβαλε κατ' αὐτοῦ ἐπιτυχῶς τὰς τορπίλλας του, ἀνεβύθη καὶ τὸ κατεβύθισε διὰ πυρὸς πυροβολικοῦ. Τὴν πρωΐαν τῆς 29 Δεκεμβρίου τὸ ὑποβρυχίον «Πρωταῖος», κυβερνῶμενον ὑπὸ τοῦ ὑποπλοῦργου Μ. Χατζηκωνσταντῆ, ἐνήργησεν ἐκτάκτως τομηρὰ, ἐπιθέσειν κατὰ συνοδευομένης ἰταλικῆς νηοπομπῆς, τῆς ὁποῖας ἐβύθισε δύο πλοῖα, τὸ πλῆρες στρατὸ ὀπλιταγωγῶν «Σαρδηνία» (11.452 τόνων) καὶ τὸ «Φιρέντζε» (3950 τόνων), διασχθεὺν ὄμως ἀπὸ τὰ ἀντιτορπιλλικὰ τῆς συνοδείας κατεβύθισθη αὐτὰνδρον. Τὴν 23 Μαρτίου τὸ ὑποβρυχίον «Τρίτων», κυβερνῶμενον παρὰ τοῦ πλωτάρχου Γ. Ζέπου, ἐβύθισε τὸ ἰταλικὸν φορτηγὸν «Καρνία» (5000 τόνων).

Κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1941 τὰ ἀντιτορπιλλικὰ μας συμπληρώσαντα τὸ ἔργον τῆς συνοδείας τῶν νηοπομπῶν κινητοποιήσεως, ἠσχολήθησαν καὶ εἰς ἄλλας πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, τινὰ δὲ ἐξ αὐτῶν συμμετέσχον καὶ εἰς συνάσεις μεγάλων νηοπομπῶν ἐραδισμοῦ ἐκ λιμένων τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐν συνεργασίᾳ μὲ ἀγγλικά πλοῖα τοῦ στόλου τῆς Μεσογείου.

Κατὰ τὰς ἀγωνιώδεις ἑβδομάδας πού ἠκολούθησαν τὴν γερμανικὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπίθεσιν, τὸ ναυτικὸν παρέμεινεν, ἐκτὸς ἀσημάντων τινῶν ἐξαιρέσεων, πιστὸν εἰς τὰς μεγάλας παραδόσεις του. Τὰ διὰ τὴν τοπικὴν ἀμυναν τῶν διαφόρων λιμένων ἀπεσπασμένα τορπιλλοβόλα ἐβυθίσθησαν τὸ ἕν μετὰ τὸ ἄλλο ὑπὸ τὰς μανιώδη πλήγματα τῆς γερμανικῆς ἀεροπορίας. Ὁμοίως ἐβυθίσθησαν καὶ τὰ πλείστα τῶν ἐπιτορπιλικῶν πλοίων τῆς ἀκτοφυλακίας καὶ πολλὰ μικρὰ φορτηγὰ πού ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὰς στρατηκτικὰς μεταφορὰς καὶ τὰ ὁποῖα δὲν κατέστη ἀσχυρὰ δυνατόν—μέσα εἰς τὴν σύγχυσιν τῶν τραγικῶν ἐκείνων ἡμερῶν—να μετακινήθουν ἐγκαιρῶς πρὸς νότον. Τὰ καθ' ἑαυτὸ μάχηα πλοῖα τοῦ στόλου μας, τὰ ὁποῖα ὀρίσθησαν κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Ἀγγλοῦ στόλαρχου τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου ὡς μέλλοντα νὰ συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα ἐκτὸς τῶν ἐλληνικῶν ὕδατων μετὰ τὴν καταλήσιν τοῦ πατρίου ἔθους παρὰ τοῦ ἐχθροῦ, μὴ ἀπομακρυνθέντα αὐτὰ ἐγκαιρῶς ἀπὸ τὴν ἐπικίνδυνον περιοχὴν τοῦ Σαρωνικοῦ, ὑπέστησαν κατόπιν ἐπιχειρημάτων ἐπιθέσεων τῆς γερμανικῆς ἀεροπορίας βαρυτάτας ἀπωλείας.

Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Βασίλειος Γεώργιος Α'», τοῦ ὁποῖου ἐπέδωκεν ὁ διοικητὴς τῶν ἀντιτορπιλλικῶν πλωτάρχης Γρ. Μεζεβύρης, προσεβλήθη κατὰ τὴν σεληνωφώτιστον νύκτα τῆς 12 ἢ 13 Ἀπριλίου παρὰ σήμειον ἀεροσκαφῶν καὶ ὑπέστη μέγα ρήγμα ἀπὸ βόμβαν ἐκράγεισαν παρὰ τὴν πούμναν του. Πρὸς στιγμὴν ἐφάνη ὅτι τὸ σκάφος θὰ κατεβυθίζετο καὶ ἤρχισεν μάλιστα ἡ ἐγκατάλειψις του, ἐν τέλει ὅμως κατέστη δυνατόν νὰ σωθῆ καὶ νὰ πλεύσῃ μέχρι τοῦ ναυστάθμου, ὅπου εἰσῆλθη εἰς τὴν πλωτὴν δεξαμενὴν πρὸς ἐπισκευήν. Δυστυχῶς αἱ δάσαι ἦσαν ἕως ἐκτάσεως, ὥστε ἡ ἐπισκευὴ—ἔστω καὶ πρόχειρος—δὲν κατέστη δυνατὴν νὰ συμπληρωθῆ μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν τὰ γερμανικὰ ἀσυστάματα εἰσῆλθον εἰς Ἀθήνας (27 Ἀπριλίου). Καὶ ἐγένετο μὲν αὐτοβυθισις τῆς δεξαμενῆς καὶ τοῦ πλοίου, βροδύτερον ὅμως οἱ Γερμανοὶ κατάρβωσαν νὰ τὸ ἀνεγκύσωσιν καὶ νὰ τὸ ἐπισκευάσωσιν.

Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Φορὰ» (κυβερνήτης ἀντιπλοῦσαρχος Π. Κάνστας), τὸ ἀπόγευμα τῆς 20ης Ἀπριλίου—Κυριακῆς τῆς Πάσχα—εἰσοδικήσασαι ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Μεγάρων ὑπέστη ἐπιθέσειν γερμανικῶν ἀεροπλάνων καθέτου ἐφορμήσεως καὶ ἐβυθίσθη μὲ ἀπώλειαν 36 ἀνδρῶν ἐκ τοῦ πληρώματος του. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἐπομένης ἡμέρας τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Υδρα» (κυβερνήτης ἀντιπλοῦσαρχος Θ. Πεζόπουλος), ἐπ' οὗ εἰχε μεταφερεῖ τὸ σῆμα τοῦ διοικητῆς τῶν ἀντιτορπιλλικῶν, πλεῖον εἰς τὸν Σαρωνικὸν παρὰ τὴν νησίδα Λαγύσαν, προσεβλήθη ἀπὸ μίαν εἰκοσάδα γερμανικῶν ἀεροσκαφῶν καὶ βληθεὺς ἀπὸ ἄλλας βόμβας ἐβυθίσθη συμπαράσφαιρον εἰς τὸν θυθῶν καὶ τὸν γενναίον του κυβερνήτην, ὅστις βαρέως τραυματιοβέθις

ἠρνήθη νὰ μεταφερθῆ ἐκ τῆς γεφύρας. 2 ἀξίωματικοὶ καὶ 20 ἄνδρες τοῦ πληρώματος ἀπωλείσθησαν ἐπίσης καὶ 50 ἄλλοι ἐτραυματίσθησαν.

Μεταξὺ τῶν καταβυθισθέντων ἐξ ἐναερίων ἐπιδρομῶν κατὰ τὰς τραγικὰς ἐκείνας ἡμέρας πλοῖων συγκαταλέγεται ἐπίσης καὶ τὸ παλαιὸν θωρηκτὸν «Κιλίκης», πού εὑρίσκειτο παραπλωσθέν ἐκ τῶν ναυστάθμων, καθὼς καὶ τὰ πλείστα ἐκ τῶν βοηθητικῶν καὶ ὑπηρετικῶν σκαφῶν τοῦ στόλου μας. Ὅσα μάχηα πλοῖα δὲν ἐβυθίσθησαν, ἔπλευσαν πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, πλὴν τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Λέων», τὸ ὁποῖον, ὑποστάν διάδοξ ἐκ συγκρούσεως εἰς τὴν πρῶμναν, κατέπλευσεν εἰς τὸν ὄρμον τῆς Σούδας, ἐκεῖ δὲ εὑρισκόμενον ἐβυθίσθη κατὰ τὰς ἐναντίον τοῦ ὄρμου τούτου ἐνεργηθείας ἐν συνεχείᾳ ἐπιδρομῆς τῆς γερμανικῆς ἀεροπορίας.

Τὰ διαφυγόντα πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πλοῖα ἦσαν: τὸ ἱστορικὸν θωρηκτὸν «Ἀδέρωφ», τὸ ὁποῖον κατάρβωσε νὰ διαπλεύσῃ τὴν διὰ μηχανητικῶν ναρκῶν ἐγκαταστασμένην περιοχὴν τοῦ κόλπου Ἐλευσίνος καὶ τῶν στενῶν τῆς Σαλαμίνας, τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Βασίλισσα Ὀλυγία», τὰ δύο ὑπολειψθέντα ἀντιτορπιλλικὰ τοῦ τύπου «Κουιτουριώτης», τρία ὑποπλοῖα «Λέωντες», τὰ μικρὰ παλαιὰ ἀντιτορπιλλικὰ «Σφειδῶνη» καὶ δύο τύπου «Νίκης» καθὼς καὶ τὰ πέντε ὑποβρυχία.

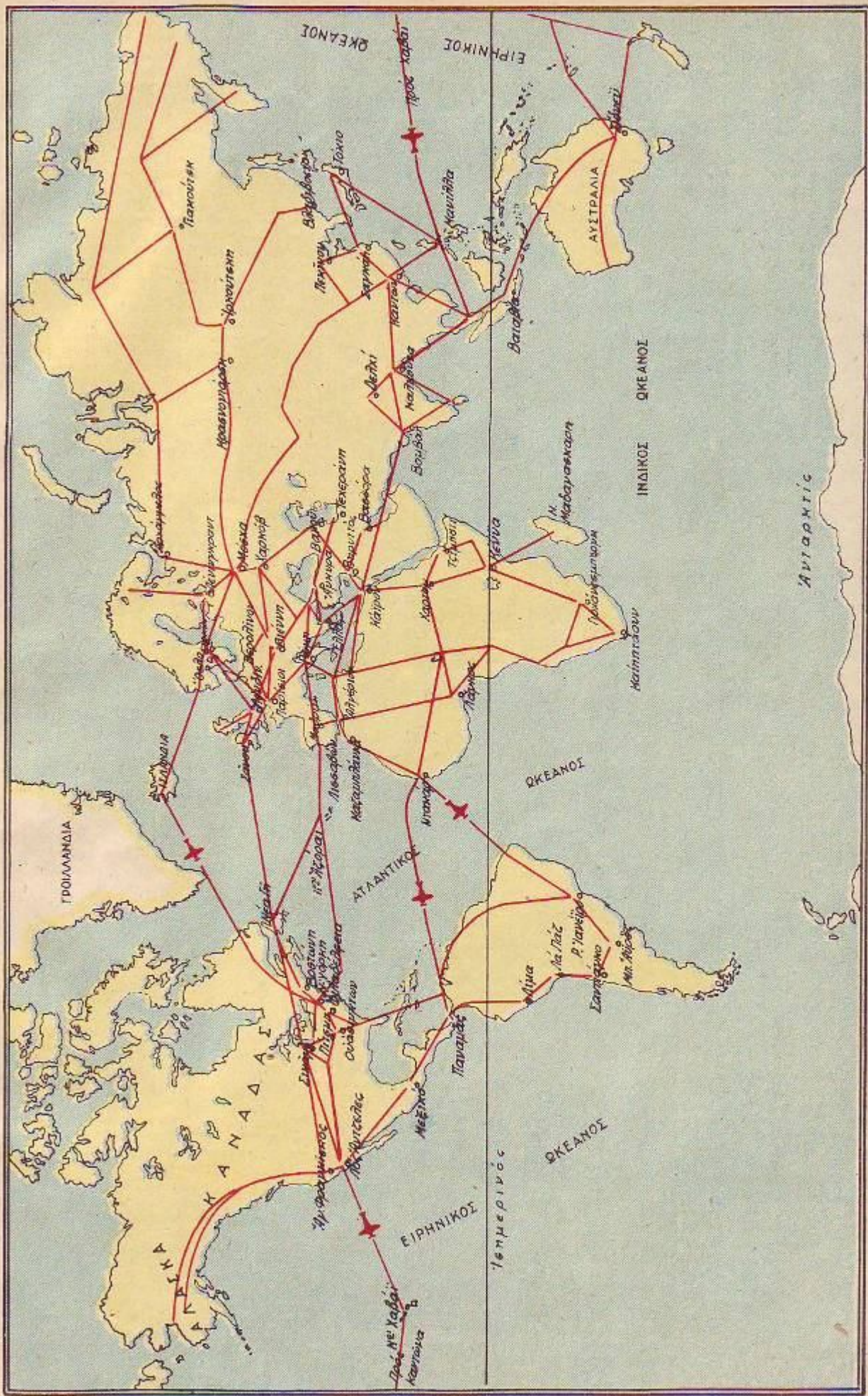
Εὐτυχῶς κατάρβωσαν ἐπίσης νὰ διαφύγῃ καὶ τὸ πλωτὸν συνεργεῖον «Ἡρακλῆος», τὸ ὁποῖον ἀπέθη πολῦτιμον κατὰ τὴν συνεχίσιν τοῦ ἀγῶνος τοῦ ναυτικοῦ ἐκτὸς τῶν ἐλληνικῶν ὕδατων λόγω τῆς σθένους τεχνικῶν ἐγκαταστάσεων τῶν συμμαχικῶν ναυτικῶν τῆν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὅλα αὐτὰ τὰ πλοῖα, κομραμένα ἀπὸ τὴν ἐπιτορπιλικὴν χροσιμωποίησιν, εἶχον ἀνάγκην μακρῶν ἐπισκευῶν καὶ ἰδίως συμπληρώσεως τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ καὶ ἀνυποβρυχιακοῦ των ὀπλισμοῦ, διὰ νὰ δύνανται νὰ δράσωσιν εἰς τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου. Τόση δὲ ἦτο ἡ σθένους τῶν τεχνικῶν ἐγκαταστάσεων τῶν συμμάχων, ὥστε παρὸς στιγμὴν ἐπεκράτησε παρὰ τὸ ἀγγλικὸν ναυαρχεῖον ἡ σκέψις νὰ σταλοῦν τὰ πλοῖα μας εἰς τὴν ἀπὸ ἀγγλικῶν ἐχθρῶν ἀεροπορίας περιοχὴν τοῦ νοτίου Ἀτλαντικοῦ μὲ βάσιν τὸ Φρητῶν ἐπὶ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς. Εὐτυχῶς ἡ σκέψις αὕτη δὲν ἐπραγματοποιήθη, κατόπιν συντίων παρὰ τὸ ναυαρχεῖον ἐνεργειῶν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου, καθὼς καὶ τοῦ ναύφουτος τῆς γραμμῆς ταύτας, τότε ναυτικὸ ἄκολούθου ἐν Λονδίῳ Κατόπιν τούτου τὰ πλοῖα μας ἀπεστάλησαν ἀλληλοδιαδόχως πρὸς ἐπισκευὴν εἰς διαφόρους λιμένας τῶν Ἰνδιῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1941 ἤρχισαν—τὸ ἕν μετὰ τὸ ἄλλο—νὰ χρησιμοποιεῖνται εἰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ἐνταγμένον εἰς τὴν ἀγγλικὴν στόλον τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Ἀκόμη καὶ ὁ παλαιόμοχος «Ἀδέρωφ» ἐχρησιμοποιήθη εἰς περιπολίαν πρὸς κάλυψιν νηοπομπῶν κατὰ γερμανικῶν πλοίων καταδρομῆς εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν, ἀλλὰ μετὰ τὴν παρὰ τῶν Ἰαπῶνων κατὰ τὴν Σιγκαπούρης ἀπεσύρθη εἰς Βομβῆν, ὅπου παρέμεινεν ὡς πλοῖον ἀμύνης τοῦ σπουδαιότατου τούτου λιμένος καθ' οἰσθήποτε ἀπὸ θαλάσσης ἢ ἀπὸ αἰέρος ἐπιθέσεως.

Τὴν ἐσπέραν τῆς 10ης Νοεμβρίου 1941 τὸ ὑποβρυχίον «Γλαυκῆς», ὑπὸ κυβερνήτην τὸν πλωτάρχην Β. Ἀσλάνογλου, ἐβύθισεν ἀνοικτὰ τοῦ Ἡρακλείου Κρήτης ἐν ἐχθρῶν φορτηγὸν 3.000 τόνων, τὸ ὁποῖον κατηβύθιστο πρὸς τὸν λιμένα τούτου. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας τὸ ὑποβρυχίον μας τούτο ἠσπικέζετο λόγω τῆς κακῆς καταστάσεως τοῦ ὕλικού του νὰ διασκέψῃ τὴν περιτολίαν του καὶ νὰ πλεύσῃ πρὸς γενικὴν ἐπισκευὴν εἰς Μάλταν, ὅπου καὶ κατέπλευσε τὴν πρωΐαν τῆς 19ης. Ἡ ἐπισκευὴ αὕτη παρετάθη λόγω τῶν συνεχῶν ἀπὸ αἰέρος ἐπιθέσεων κατὰ τῆς ἠρωικῆς νήσου ἐπὶ τετράμηνον.

Τὴν 27ην Φεβρουαρίου 1942, διαρκούσης μιᾶς ἐκ τῶν ἐπιθέσεων ταύτων, ἐφανευθῆ ὁ γενναῖος κυβερνήτης τοῦ «Γλαυκῆς» καὶ τὴν 4 Ἀπριλίου ἐβυθίσθη καὶ τὸ πλοῖον του, πλειρισμένου ὅπως ἦτο εἰς τὸ κρηπίδωμα τοῦ ναυστάθμου, ὅπου ἐξετέλει δάκιμας.

Ἡ ζωτικότης καὶ τὸ μαχητικὸν πνεῦμα, πού ἐπέδειξε τὸ ναυτικὸν μας κατὰ τὰς ἀπὸ τῆς ἐνάρεως τοῦ πρὸς τὴν Ἰταλίαν πολέμου πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ ἐφελκώσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ ναύαρχου σέρ Ἀντρίου Κάνινγκαμ, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὁποῖου ἐμάχοντο τότε τὰ πλοῖα μας, ὁ ὁποῖος καὶ ὑπεστήριξε τὴν αἴτησιν τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν ὑποναύαρχου Α. Σακελλαρίου περὶ ἐνίσχυσεως τοῦ στόλου μας διὰ νέων μονάδων. Ἡ ἐνίσχυσις αὕτη ἦτο ἀπαραίτητος, ἐάν ἠθέλαμεν νὰ μὴ μείνῃ ἀπλῶς συμβολικὴ ἢ εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα συμμετοχὴ τοῦ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος μυχόμενον ναυτικοῦ μας, ἀλλὰ νὰ ἀποδῆ αὕτη ὄψισαστική. Προσωπικῶν ὑπῆρχεν ἐπαρκῆς καὶ συνεχῶς ἐνισχύετο διὰ τῶν καθημερινῶν διαφυγόντων ἐκ τοῦ ὑποβρυχίου ἑδάρους πρὸς Μέρην Ἀνατολὴν ἀξίωματικῶν καὶ ἀνδρῶν. Ἡδη ἀρχομένου τοῦ 1942 ἡ δύναμις τοῦ ναυτικοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχικῶν μετὰ τοῦ στόλου «Ἐπιδαμόντων» 200 περίπου ἀξίωματικῶν καὶ 2.700 ἀνδρῶν, εἶχεν αὐξηθῆ εἰς 240 ἀξίωματικῶν καὶ 3.600 ἀνδρας.

Τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα ἀνάπτυξε καὶ ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας εἰς τὸ ναυαρχεῖον ἐπιχειρηθέντων καὶ μετὰ φορτικότητος, μὲ ἀποτέλεσμα ὅτι ἐνεκρίθη τελικῶς ἡ χορήγησις εἰς τὸ ναυτικὸν μας ἐξ ἀντιτορπιλλικῶν συνοδείας τύπου Χούιτ καὶ τσεσάρων κορβιτῶν,

Χάρτης τῶν παγκοσμίων δρομολογικῶν συγκοινωνιῶν.

Ούτω διαρκούντος τοῦ ἔτους 1942 παρελήφθησαν ἑξ ἀγγλικῶν ναυπηγείων τέσσαρα ἀντιτορπιλικὰ ἀνομασθέντα «Πίνδος», «Ἀδρία», «Κανάρης» καὶ «Μισαούλης», καθὼς καὶ μία κορβέτα ἐν Ἀλεξάνδρεια ἀνομασθεῖσα «Σαχτούρης». Ἐκ τῶν τούτων μόνον παρεχωρήθη ἐκεῖ ἐπίσης τὸ αἰμαλωτισθὲν Ἰταλικὸν ὑποβρυχίον «Πέρλα», εἰς ἃ ἐδόθη τὸ ὄνομα «Μυτράρας». Ἐπιπλέον οὐδὲ ἀκόμη τότε ὁ ἐχθρὸς διέτηρε ἀπόλυτον κυριαρχίαν ἐν τῇ κεντρικῇ τῆς Μεσογείου λεκάνῃ, τὰ δὺς πρῶτα ἀποπλεύσαντα ἐκ Σκάλα Φλάου πλοῖα μας «Πίνδος» καὶ «Κανάρης» ἐπλευσαν διὰ τοῦ γύρου τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλλῆς Ἑλπίδος.

Ἐν τούτῳ τὰ μεταξὺ τὰ ὑποβρυχία μας, παρὰ τὰς δυσκολίας συντηρήσεως τῶν τὰς ἀπάραιτων ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν ἐξουδετέρωσιν ἀνταλλακτικῶν (λόγω τῆς γαλλικῆς κατασκευῆς τῶν καὶ τῆς γερμανικῆς ἐν ἄλλῃ κατοχῆς), ἐξετέλουν ἐπιθετικὰς περιπολίας κατὰ τῶν ἐχθρῶν γραμμῶν συγκοινωνίας, ἐνίοτε δὲ ἀνελαμβάνουσι καὶ τομηρὰς ἀποστολάς ἀποβίβασιν πρὸς τὰς ἐκείνην εἰς διαφόρους νήσους τοῦ Αἰγαίου. Τὴν 5 Ὀκτωβρίου τὸ ὑποβρυχίον «Νηρεὺς» ἐτορπιλλεῖ ἐξωθηθὲν τῆς Ρόδου καὶ ἐβύθισεν ἐν ἐχθρῶν μεταγωγικὸν 1500 τόνων διαρκούσης δὲ τῆς αὐτῆς περιπολίας ἐβύθισεν 8 ἑμβολισμῶν ἐν μέγα ἱστιοφόρον ἀνήκον ἐν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐχθροῦ. Τὴν 27ην Νοεμβρίου τὸ ὑποβρυχίον «Παπανικολῆς» (κυβερνήτης ὁ ὑποπλοίαρχος Ν. Ρουσσέν) ἐβύθισεν ἐν μέγα πλοῖον ἐφοδιασμῶν τοῦ ἐχθροῦ 8000 τόνων. Δὲν ἴστω δὲως δυνατὸν μίαν τῶν ἐπιτυχῶν δράσεων νὰ μείνῃ γὰρ ἀπώλειαν. Οὕτω τὸ ὑποβρυχίον «Τρίτων» κυβερνόμενον παρὰ τοῦ πλωτάρχου Κουτογιάννη, ἐνὸς ἐνήργει ἐπιθετικῶν εἰς τὰ στενὰ τοῦ Κασπρίου ἐναντίον ἐχθρῶν νησοπηγῆς, ἧς ἐβύθισεν ἐν πλοῖον, προσεβλήθη παρ' ἐνὸς ἐκ τῶν συνοδῶν (γερμανικοῦ καταδιωκτικοῦ) καὶ καταδιωχθὲν ἐπὶ ὥρας διὰ δουρῶν καὶ βόμβου ὑπέστη τῶσας βλάβας, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ἀναδυθῆ, διχὲρ δὲως χωρὶς νὰ ἐκσπενδονίσῃ τὴν τελευταίαν στιγμὴν μίαν τορπίλλην κατὰ τοῦ δικτύου του, ἧς δυστυχῶς ἀπέστη. Κατὰ τὴν ἀνάδυσίν του τὸ ὑποβρυχίον ἐβύθισεν χύλας θλιμμάτων καὶ μετὰ τὴν ἀποβίβασιν τῶν ἐπιζώντων ἐβύθισεν. Τῶσιν ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν εἰς τὴν κυβερνήτην τοῦ γερμανικοῦ καταδιωκτικοῦ ἡ πείσμων καὶ μέχρι ἐσχάτων ἀντίστασις τοῦ «Τρίτωνος», ὥστε αὐτὸς μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐξέφραζε τὸν θαυμασμὸν του εἰς μίαν συνέντευξιν ποὺ ἔδωκε πρὸς τὸν Τύπον.

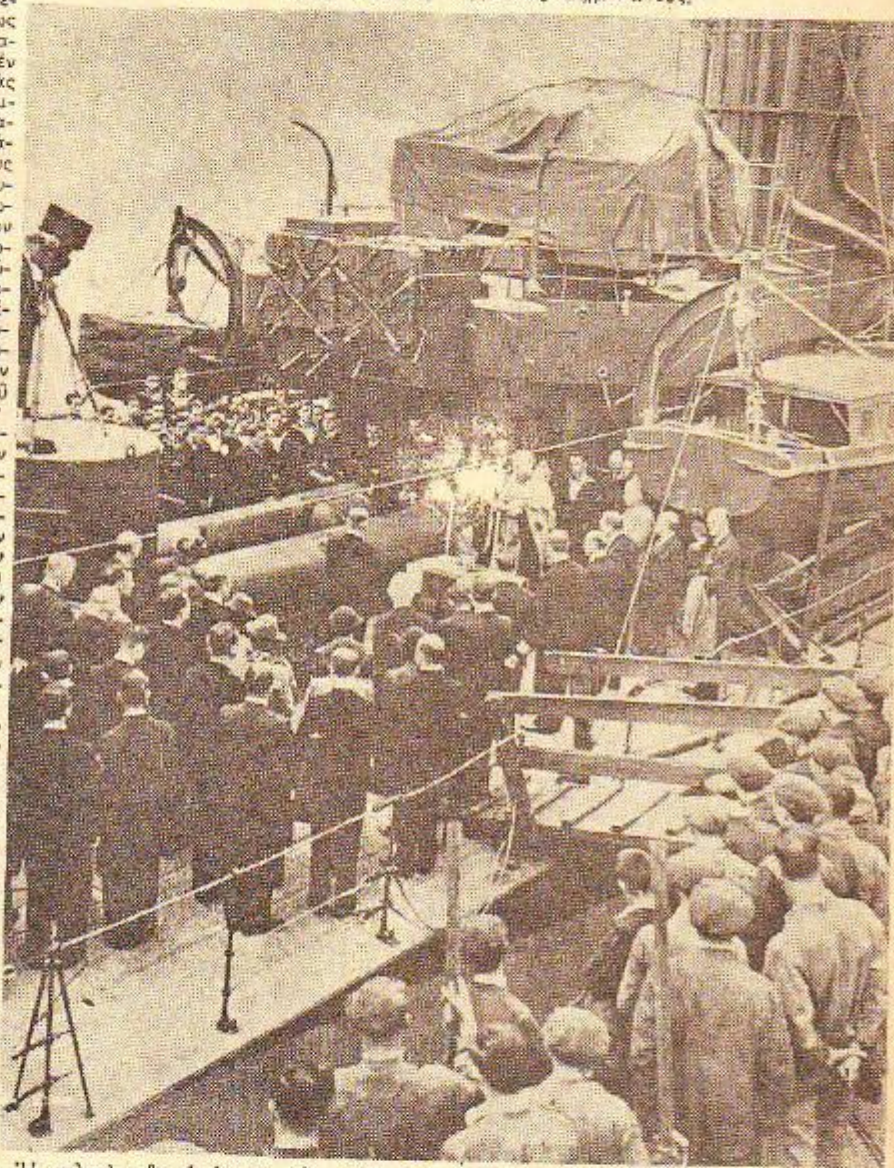
Τὸ ἔτος 1942 ἐκλείπει μὲ ἐν καθάρθωσι τοῦ ἀντιτορπιλικῶν μας «Βασίλισσα Ὀλγα», ὑπὸ κυβερνήτην τὸν πλωτάρχην Γ. Μπλέσσιν. Τὴν 15 Δεκεμβρίου τὸ ἀντιτορπιλικὸν τούτο ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸ ἀγγλικὸν ἀντιτορπιλικὸν «Πέταρτ», ἐβύθισαν ἐν Ἰταλικὸν ὑποβρυχίον, τοῦ ὅποιου τὸ πλῆρωμα ἀχμαλώτισαν. Ἡ δύναμις τοῦ ναυτικοῦ μας εἶχεν ἤδη ἀνέλθει εἰς 345 ἀξιωματικοὺς καὶ 5.800 ἄνδρας.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1943 ἐσημείωσε τὴν ἐντοπιωτέραν περίοδον δράσεως τοῦ ἔξω τῆς ὑποβρυχίου χώρας μας μαχομένου ναυτικοῦ μας. Ὁρεῖλετο δὲ τούτο εἰς τὴν συνεχιζομένην ἐπίσχυσιν του διὰ νέων μονάδων καὶ διὰ τῶν ἀδιαλείπτως ἀφικνουμένων ἐξ Ἑλλάδος ἀξιωματικῶν καὶ ἀνδρῶν, καθὼς καὶ εἰς τὴν διαμορφωθείσαν ἐν τῇ Μεσογείῳ στρατηγικὴν κατάστασιν κατὰ τῆς μεγάλης συμμαχικῆς ἀποδόσεως εἰς τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν καὶ τῆς νίκης τῆς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μοντγκόμερι 8ης ἀγγλικῆς στρατίας εἰς Ἑλ Ἀλαμείν.

Τὴν 13 Ἰανουαρίου ἐν ἐκ τῶν νεοπαρηλαθέντων ἀντιτορπιλικῶν μας, ὁ «Ἀδρία», κυβερνόμενον παρὰ τοῦ ἀντιπλοίαρχου Ι. Τούμπτα, ἐνὸς συνόδου συμμαχικῆν νησοπηγῆν πρὸς τὸ Φρητῶνον, ἐνήργησε μίαν ἐπιτυχῆ ἐπιθετικὴν κατὰ ἐντοπισθέντος γερμανικοῦ ὑποβρυχίου καὶ τὸ κατεβύθισεν. Τὴν νύκτα τῆς 18/19 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς τὸ ἀντιτορπιλικὸν «Βασίλισσα Ὀλγα» μαζί μὲ τὰ ἀγγλικά «Νούμπτιαν» καὶ «Πάκενχαμ» περιπολοῦντα ἐντὸς τῶν μεταξὺ Τύνιδος καὶ Σικελίας στενῶν ἐβύθισαν διὰ πυρᾶς πυροβολοῦσιν ἰταλικὴν κορβέταν «Στρομπόλι» παρὰ τὴν νησίδα Λαμπεδοῦσαν. Τὴν 24 Μαρτίου παρατηθέντος τοῦ ὑποναυάρχου Α. Σκακελόριου ἀπὸ τὴν θῆσιν τοῦ ἀρχηγοῦ στόλου, ἦν κατεῖχε διαδεχθεῖς τὸν ὑποναύαρχον Ἐπ. Καββαδίου ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους, ἐταποθετήθη ὁ γράφων τὸ παρὸν ὡς ἀρχηγὸς τοῦ στό-

λου, προαχθεῖς, μετὰ τὴν ἀφίξιν του εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν ἀνάληψιν τῶν καθηκόντων του εἰς ὑποναύαρχον.

Τὴν 4 Ἀπριλίου τὸ ὑποβρυχίον «Καταώνης», κυβερνόμενον ὑπὸ τοῦ ἀντιπλοίαρχου Β. Λόσκου, ἐβύθισεν ἐν ἐχθρῶν πλοῖον ἐφοδιασμῶν 1200 τόνων εἰς τὸ ἰόνιον Αἰγαίον, συνεχίσαν δὲ ἀκολούθως τὴν ἐπιθετικὴν του περιπολίαν ἐτορπιλλεῖσιν ἐν βοηθητικῶν πλοίων τοῦ γερμανικοῦ ναυτικοῦ πλήρως μαρκῶν ἐντὸς τοῦ λιμένος Γυθείου. Τὴν 8 Μαΐου τὸ ὑποβρυχίον «Παπανικολῆς», κυβερνόμενον παρὰ τοῦ ἀντιπλοίαρχου Ν. Ρουσσέν, ἐβύθισεν εἰς τὸ ἰόνιον Αἰγαίον δύο μεγάλα ἱστιοφόρα ἐκτελούντα μεταφοράς τοῦ ἐχθροῦ καὶ συνελάβε μερικὸς Γερμανοὺς ἀχμαλώτους.

Ἡ τελετὴ τῆς ἀνάθεσης τῆς ἐλληνικῆς σημαίας ἐπὶ τοῦ νεοπαρηλαθέντος ἀντιτορπιλικῶν «Ἀδρία» εἰς Wallsend-on-Tyne τὴν 20 Ἰουλίου 1942.

Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ἀποκλεισμοῦ τῶν παραλίων τῆς Τύνιδος, αἰτίνας συνεχίσθησαν μέχρι τῆς τελικῆς ἡττης καὶ ἀχμαλώσεως τῆς ὑπὸ τὸν φόν Ἄρνιν δυνάμεως καὶ τῶν ὑπολοίπων — μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ρόμελ — τοῦ περιήμου «Ἀφρική Κόρπς» (15 Μαΐου 1943), τὰ ἀντιτορπιλικὰ μας «Βασίλισσα Ὀλγα», «Κανάρης», «Μισαούλης» καὶ «Ἀδρία» ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος μαζί μὲ τὰ βρετανικά πολεμικά ἀποσπασάντα διὰ τῆς δράσεως τῶν συγχαρητήρια τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν συμμαχικῶν ναυτικῶν δυνάμεων Μεσογείου ναυάρχου σέρ Ἀνδριου Κάνινγκσμι.

Κατὰ τὰς προκαταρκτικὰς ἐπιχειρήσεις τῆς εἰς Σικελίαν ἀποδόσεως τοῦ ἀντιτορπιλικῶν μας «Βασίλισσα Ὀλγα», ἐντεταγμένη εἰς ἓνα βρετανικὸν στολισκὸν ἀντιτορπιλικῶν τῆς δυνάμεως κρούσεως διεκρίθη διὰ τῆς ἐνδόξου δράσεως του ἐν τῇ κεντρικῇ Μεσογείῳ. Τὴν νύκτα τῆς 1/2 Ἰουνίου παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Σπαρτιδέντο ἡ «Βασίλισσα Ὀλγα» ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ βρετανικοῦ ἀντιτορπιλικῶν «Τζέρεβιν» προσέβαλον μίαν ἰταλικὴν νησοπηγῆν δύο πλοίων ἐφοδιασμῶν συνοδευομένην ὑπὸ τοῦ μικροῦ ἀντιτορπιλικῶν «Καστόρ» καὶ ἐνὸς τορπιλλοβόλου. Ἐπικολοῦθησεν ἰσχυρὰ συμπλοκή, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ἦτο ἡ καταβύθισις ἀμφοτέρων τῶν πλοίων τῆς νησοπηγῆς καὶ τῶν δύο πλοίων τῆς

συνοδείας. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἡ «Βασίλισσα Ὀλγα» ἐλάμβανε μέρος εἰς τὸν ἀπὸ θαλάσσης δουραρισμὸν τῶν ἀγυρῶν τῶν νήσων Παντελλαρίας καὶ Λαμπειούσης, ποῦ ἀδῆγησαν εἰς τὴν πρὸς τοὺς Συμμαχοὺς παράδοσιν ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἀγυρομένων νήσων, αἱ ὁποῖαι ἀπέτελουν τὸ προπύργιον τῆς ἰταλικῆς ναυτικῆς ἰσχύος εἰς τὰ στενὰ τῆς Σικελίας.

Κατὰ τὴν μεγάλην συμμαχικὴν ἀποβατικὴν ἐπιχείρησιν τῆς Σικελίας, ἡ ὁποία ἤρχισε τὴν πρωΐαν τῆς 10 Ἰουλίου καὶ ἤγαγεν ἐντὸς 38 ἡμερῶν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς μεγαλονήσου ταύτης τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν ἐλαβεν ἐνεργὸν μέρος διὰ τῶν νέων τοῦ ἀντιτορπιλικῶν, ἐνῶ τὰ παλαιὰ ἡσυχάζοντο ἐντατικῶς εἰς τὴν συνοδείαν τῶν τοπικῶν μεταφορῶν μεταξὺ Πορτ-Σάϊδ καὶ Ἀλεξανδρείας. Τὸ ἀντιτορπιλικὸν «Κανάρης» (κυβερνήτης πλωτάρχης Δαυηλάτης), τοῦ ὁποῖου ἐπέδρανε καὶ ὁ διοικητὴς τῶν ἀντιτορπιλικῶν πλοίαρχος Ι. Βλαχοπούλας, ἦτο τὸ πρῶτον συμμαχικὸν πλοῖον, ποῦ εἰσέπλευσεν εἰς τὸν ἀγυρομένον λιμένα τῆς Αὐγούστας τὴν 12 Ἰουλίου. Παρὰ τὸ πικρὸν πῦρ τῶν πυροβολαρχιῶν ἤηρθε ὁ «Κανάρης» κατάρωσεν καὶ ἐνεργήσῃ τολμηρὰν ἀναγνώρισιν ἐντὸς τοῦ λιμένος, ἀκολουθῶν δὲ τῆ συνεργασίᾳ ἐνὸς ἀγγλικῶ ἀντιτορπιλικῶ ἐπέσπερε διὰ τοῦ κυρῶς του οὐκ ὀλίγας κλάβας εἰς τὴν ὑπερασπίζουσαν τὴν σημαντικὴν αὐτὴν βάση δύναμιν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, εἰς τὴν πρὸς τῆς Αὐγούστας θαλασσίαν περιοχὴν τὸ ἀντιτορπιλικὸν «Ἄδριας» (κυβερνήτης ἀντιπλοίαρχος Ι. Τούμπας) μαζί μετὰ τὸ ἀγγλικὸν «Κουάιντ» ἀπέκρουσαν ἐπιθέσεις ἐχθρικών τορπιλακάτων τὴν νύκτα τῆς 21)22 Ἰουλίου, ἡ δὲ «Βασίλισσα Ὀλγα» συμμετέσχεν εἰς τὸν δουραρισμὸν τῆς Κατάνης.

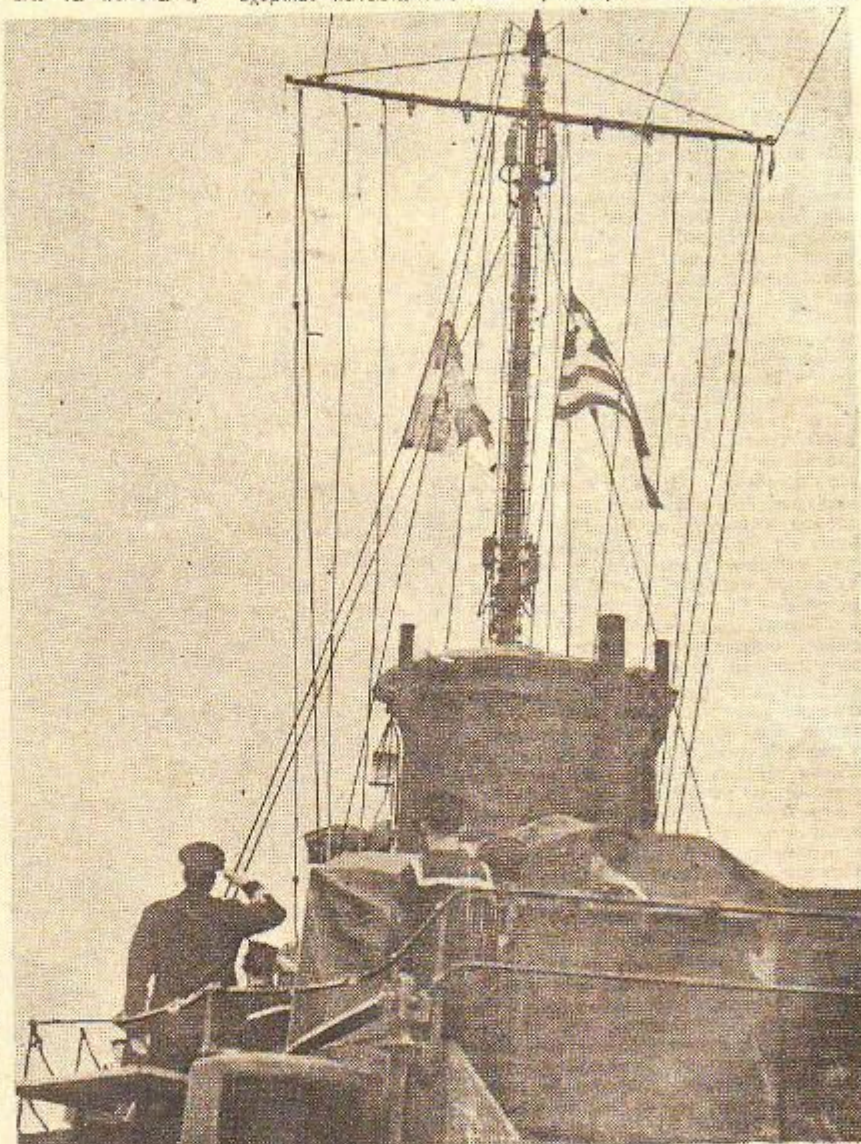
Τὴν νύκτα τῆς 28ης Αὐγούστου τὸ ἀντιτορπιλικὸν «Πίνδος», κυβερνῶμενον παρὰ τοῦ πλωτάρχου Δ. Φούσας ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τὸ βρετανικὸν ἀντιτορπιλικὸν «Ἡστον» ἐνετόπισαν ἐν γερμανικὸν ὑποβρύχιον, τὸ ὁποῖον καὶ κατέστρεψαν διὰ βομβῶν βάθους.

Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς κατάληψως τῆς Σικελίας, πλοῖα τοῦ στόλου μας συμμετέσχον εἰς τὴν κατὰ τῆς Νοτίου Ἰταλίας συνδεδουσαμένη ἐπιχείρησιν, μετὰ δὲ τὴν ἰταλικὴν συθηκολόγησιν τινὰ ἐξ αὐτῶν ἔσχον τὴν ἱκανοποίησιν νὰ συνοδεύσουν μοίρας τοῦ ἰταλικῶ στόλου πρὸς τοὺς συμμαχικοὺς λιμένες, ἀπὸ οὓς διετάχθησαν αὐταὶ νὰ καταπλεύσουν πρὸς παράδοσιν ἢ ἰσχυροτέρα ἐξ αὐτῶν, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰ δύο νεότευκτα θωρηκτὰ τῶν 35.000 τόνων «Ἰτάλια» καὶ «Βιππίσιο Βενέτο», 4 καταδρομικὰ καὶ 4 ἀντιτορπιλικὰ καὶ συνοδευομένη ἀπὸ τὰ βρετανικὰ θωρηκτὰ «Βασιλεὺς Γεώργιος Ε'» καὶ «Χάου», καθὼς καὶ ἀπὸ ἀντιτορπιλικὰ, ἐν οἷς καὶ ἡ «Βασίλισσα Ὀλγα», κατέπλευσε τὴν πρωΐαν τῆς 16 Σεπτεμβρίου πρὸς παράδοσιν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας. Ὁ τότε ἀρχηγὸς τῶν συμμαχικῶν ναυτικῶν δυνάμεων Μεσογείου ναύαρχος σέρ Τζὼν Κάννινγκαμ ὕψωσε τὸ σημεῖον ἐπὶ τοῦ ναρκαλιευτικοῦ «Ντέρπιπ» καὶ ὁ γράφων τὰς γραμμάς ταύτας τότε ἀρχηγὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ὕψωσε τὸ σημεῖον ἐπὶ τοῦ ναρκαλιευτικοῦ «Καρτερίας» ἐδέχθησαν τὴν παράδοσιν τοῦ ἰταλικῶ στόλου πρὸς τοῦ λιμένος. Ἡμεῖς ἡμεῖς αὐτὴ μίαν ἀπὸ τὰς ὁμοίας ἡμέρας τοῦ ναυτικοῦ μας, ποῦ ἀπελάμβανε τὴν ἱκανοποίησιν τῆς νίκης καὶ τὴν δικαίαν ἀνταμείβην τῶν κόπων καὶ τῶν θυσιῶν του.

Δύσκολοι ὅμως ἡμέραι δὲν ἐβράδυνον καὶ πάλιν νὰ παρουσιασθοῦν. Ἡ διὰ μικρῶν δυνάμεων καταδρομῆς κατάληψις τῆς Σάμου καὶ τῶν πλείστων ἐκ τῶν Δωδεκανήσων ἐκ μέρους τῶν Συμμαχῶν καὶ ἡ ἀδυναμία κατάληψις τῆς Ρόδου λόγω ἀνεπαρκείας μεταγωγικῶν καὶ ἀποβατικῶν σκαφῶν ἐδημιούργησαν διὰ τὰ συνεργαζόμενα ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ ναυτικά, τὸ βρετανικὸν καὶ τὸ ἴδιον μας, τὴν ὑποχρέωσιν προστασίας καὶ ἐφοδιασμῶν τῶν φρουρῶν τῶν καταληφθεισῶν νήσων χωρὶς κἀμψὴν φίλιαν ἀεροπορίαν ἐναντὶ συντριπτικῆς ἀεροπορικῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ ἀντιτορπιλικὸν «Βασίλισσα Ὀλγα», τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα εἶχε καταστή συνώνυμον τῆς ἐπιτυχίας καθ' ἅπασαν τὴν Μεσογείον, ἀφῶς τὴν 24ην Σεπτεμβρίου ἐδύθη εἰς μίαν ἀκόμη νησοπομπὴν εἰς τὸν ἐχθροῦ, κατέπλευσε μαζί μετὰ τὸν ἀγγλικὸν «Ἰντρεπιτ» εἰς τὸν ὄρμον Λοκκί τῆς Λέσου τὴν πρωΐαν τῆς 26 Σεπτεμβρίου. Μόλις σχεδὸν τὰ πλοῖα ἐπεράτισαν τὴν ἀγκυροβολί-

αν τῶν, σμήνος γερμανικῶν ἀεροπλάνων καθέτου ἐφορμήσεως ἐνεφανίσθη καὶ ἤρχισε μανιώδεις ἐπιθέσεις κατ' αὐτῶν. Ἡ «Βασίλισσα Ὀλγα» βλήθεισα ἀπὸ δέσμη βομβῶν, ἐκόπη εἰς δύο καὶ ἐδύθη. Ὁ γενναῖος τῆς κυβερνήτης πλωτάρχης Γ. Μπλέσσας, ὁ ὑπαρχος, τέσσαρες ἄλλοι αξιωματικοί, 11 ὑπαξιωματικοὶ καὶ 52 ναῦται ἠκολούθησαν τὸ ὄριον μας πλοῖον εἰς τὸν ὄργον τάσος του.

Ὀλίγας ἡμέρας προηγουμένης, ἐν ἄλλο ἐνδοξον πλοῖον τοῦ στόλου μας εἶχε προστεθῆ εἰς τὸν μακρὸν κατάλογον τῶν ἀπώλειῶν τοῦ ναυτικοῦ, τὸ ΥἱΒ «Κατσώνης». Τὸ πλοῖον τοῦτο, περιτολοῦν εἰς τὸ Βόρειον Αἰγαῖον, ἐνετοπίσθη ἀπὸ ἐχθρικών καταδιωκτικῶν καὶ προσβλήθην διὰ βομβῶν βάθους

Ἡ ὕψωσις τῆς ἑλληνικῆς σημαίας ἐπὶ τοῦ ἱστού τοῦ παραληφθέντος ἀντιτορπιλικῶ «Πίνδος» κατὰ τὴν 4 Ἰουνίου 1942.

ἐναγκάσθη νὰ ἀναδύθῃ. Ὁ γενναῖος τοῦ κυβερνήτης ἀντιπλοίαρχος Β. Λάσκος ἀντέταξε πεισματώδη ἀμυνὰν μέχρις ἐσχάτων καὶ ἔπεσε μαχόμενος, ἐνῶ τὸ πλοῖον του ἐδύθη καταπαράσφον εἰς τὸν ὕθον τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληρώματός του.

Καὶ δὲν σταματοῦν ἕως ἐδῶ αἱ θυσίαι τοῦ ναυτικοῦ μας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Τὴν νύκτα τῆς 22)23 Ὀκτωβρίου τὸ ἀντιτορπιλικὸν «Ἄδριας» περιτολοῦν μαζί μετὰ τὸ ἀγγλικὸν «Χούργουα» εἰς τὰ στενὰ τῆς Καλύμνου, προσέκρουσεν εἰς νάρκην καὶ ἀπεκόπη ἐκ τῆς ἐκρήξεως ολόκληρον τὸ πρῶτον τῆς γαφύρας τμήμα τοῦ σκάφους, φουεβένταν ἐπὶ τόπου 29 ἀνδρῶν. Μετ' ὀλίγα λεπτά τὸ ἀγγλικὸν ἀντιτορπιλικὸν προσκρούσαν εἰς ἄλλην νάρκην ἀντινάσαστο εἰς τὸν ἀέρα. Ὁ βαρέως ἀκρατηριασμένος «Ἄδριας» κατάρωσεν, χάρις εἰς τὰς προσπάθειας τοῦ κυβερνήτου καὶ ἄλλοι τοῦ προσωπικοῦ νὰ κρατηθῇ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἀφῶς δίσωσεν δόσους ναυαγούς τοῦ βυθισθέντος ἀγγλικῶ ἀντιτορπιλικῶ ἤδηνηθη, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν κυβερνήτην καὶ διοικητὴν στολιεῖο ἀντιπλοίαρχον Γράϊθ, ἔπλευσε μέχρι τοῦ ἐπὶ τῆς ἐναντὶ τουρκικῆς ἀκτῆς ὄρμου Γιουμισιόου, ὅπου καὶ προσήραξεν εἰς τὸν ὁμοῦ δυθῶν. Μετὰ ἔνα καὶ πλεον μῆνα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποῖου ἔγινον αἱ ἀπαραίτητοι ἔργασίαι στεγανοποιήσεως, τὸ ἀκρατηριασμένον σκάφος ἀπέ-

πλευσαν εκ του καταφυγίου του και διαλοσθήσαν υκτωρ διά μερου των στενών 'Αλικαρνασσού—Ρόδου, έπλευσε διά των ιδίων του μέσων εις την Κύπρον και εκείθεν εις 'Αλεξάνδρειαν, εις τον λιμένα της οποίας κατέπλευσε την όην Δεκεμβρίου, γενόμενον δεκτον δι' έπενθυμιών από τα πληράματα των εκεί όρμούωντων συμμαχικών πλοίων.

Πρός αναπήρωσιν των άπαλειών του ναυτικού μας και εις ενδειξιν εκτιμήσεως της συμβολής του εις τον κοινόν άγωνα, τό θρεσιανικόν ναυαρχειον έυνέχισε με άξοντα ριζμόν κατά τό 1943—44 την από του προηγουμένου έτους άρξαμένη ενίσχυσιν του διά νέων μονάδων. Ούτως, επί πλέον του άντιτορπιλικού «Θεμιστοκλής» (πέμπου κατά σειράν παραληφθέντος έν 'Αγγλίς, τό όποιον, άφού συνεπλήρωσε μακράν έπισκευην, ήκόθη με τον στόλον εις 'Αλεξάνδρειαν την 28 Σεπτεμβρίου 1943, μάς παρεχωρήθησαν έν 'Αλεξάνδρεια όμοίου τύπου άντιτορπιλικόν, τό όποιον παραλήφθεν έπισήμως την 3 Νοεμβρίου 1943 μετονομάσθη «Κρήτη», καθώς και ή κορβέτα «Υάκινθος» την 24)10)1943, μετονομασθείσα «'Αποστόλης». Δύο άκόμη κορβέτα: παρελήφθησαν την 10 και 20 Νοεμβρίου και έπηνδράθησαν παρά του ναυτικού μας έν 'Αγγλία μετονομασθείσαι «Τομπάζης» και «Κριεζής». Επί πλέον των σκαφών τούτων, με τά όποια συνεπληρώτο ή πραγματοποιήσισ της άποφάσεως παραχωρήσεως των έξ άντιτορπιλικών και 4 κορβετών, μάς παρεχωρήθησαν διαρκούντος του 1943 και τά έξής άκόμη πολεμικά σκάφη διαφόρων τύπων:

α) 4 άρματαγωγά, ότινα παρελήθησαν έν 'Αμερική τά μέν τρία τη 18)8)43, τό δε 4ον την 22)8)43 παρά πληρώματων άποσταλέντων εκεί μετονομασθέντα «Χίος», «Σάμος», «Λέσθος», «Λήμιος». Την 3)11)43 κατέπλευσαν ταύτα εις Ρόσθ, την δε 28)11)43 άποπλεύσαντα εκ Λονδίνου κατηνύθησαν προς την Μεσόγειον και έλαβον ένεργόν μέρος εις την άποδοτικήν έπιχείρησιν του 'Αντζιο.

β) 5 ναρκαλιευτικά νωρηγικά τύπου «φολαινοθηρικών», ότινα παραληφθέντα έν Βοηρωτή την 15ην 'Ιουλίου μετωνομάσθησαν «'Αλφειός», «'Αχελώος», «Πηνειός», «Ευρώτας» και «Σπερχειός».

γ) 4 ναρκαλιευτικά νεωτάτου τύπου, ότινα παραληφθέντα έν 'Αγγλία κατά μήνα 'Ιούλιον και μετονομασθέντα «'Αράλος», «Σαλαμίνας», «Καρτερία» και «'Αφρόδεσσα», κατέπλευσαν εις 'Αλεξάνδρειαν και ήνώθησαν με τον στόλον τη 1η Σεπτεμβρίου 1943.

γ) 4 άκόμη ναρκαλιευτικά όμοίου τύπου με τά προηγούμενα, τά όποια παρελήθησαν την 20 Δεκεμβρίου 1943 έν 'Αλεξάνδρεια μετονομασθέντα «Κάσος», «Κάρπαθος», «Κώς» και «Λέρος».

δ) 6 ύπηρετικά σκάφη παραληφθέντα έν 'Αμερική.

ε) 2 άντιτορπιλικά στόλου τύπου περίπου όμοίου προς τον της δυθισθείσης «Βασίλισσην 'Ολγας», έξ ών τό έν μέν παρελήθη έν 'Αγγλία τη 23 Δεκεμβρίου 1943 μετονομασθέν «Σαλαμίς», τό δε έτερον έν Μάλτα μετονομασθέν εις «Ναυαρίον» κατά τον 'Απρίλιον 1944.

στ) 2 άκόμη άντιτορπιλικά συνοδείας τύπου «Χούντ», ότινα έπρόκειτο να παραληφθούν έν Χάβαμ μετά την συμπλήρωσιν των έπισκευών των τον 'Απρίλιον 1944 μετονομαζόμενα «'Αστιγξ» και «'Αίγαιος», των όποιον όμως ή παραλαβή έμταϊώθη κατάπιν του στασιαστικού κινήματος του εκραγέντος κατά τον μήνα τούτου.

ζ) 1 ύποβρύχιον νεωτάτου τύπου, όπερ παραληφθέν εκ των ναυπηγείων έν 'Αγγλία κατά τας άρχάς του 1944 μετωνομάσθη «Πιπίνος».

Διά της ενίσχυσεως του με τας άνωτέρα μονάδας τό ναυτικόν μας έθασε κατά τους πρώτους μήνας του 1944 εις την μεγίστην του δύναμιν. Τό προσωπικόν του ειχεν ήδη αξήθη εις 500 αξιωματικούς και 10.000 άνδρας, συμπεριλαμβανόν σχεδόν τά 8)10 των μαχιμών στελεχών του, τά δε πλοία του έθασαν να άποτελούν τό ήμισυ σχεδόν των πλοίων συνοδείας του συμμαχικού άρχηγείου της 'Ανατολικής Μεσογείου. 'Ο ναύαρχος σέρ Τζών Κάνινγκαμ, εις τον άρχηγόν του ελληνικού στόλου όστις τον έπεσκέψθη εις τό άρχηγείον του παρά την Νεάπολιν της 'Ιταλίας τον Μάρτιον του 1944, ειπεν ότι κατάπιν της άποσπάσεως πολλών άγγλικών άντιτορπιλικών εις τόν Ειρηνικόν, έβασίλειτο του λοιπού κατά μέγα μέρος επί των άντιτορπιλικών μας διά την συνοδείαν των νηοπομπών καθ' όλην την Μεσόγειον.

Τά άντιτορπιλικά μας και αι δύο κορβέτα έκινούντο άδισκόπως συνοδεύοντα τας νηοπομπάς ταύτας μεταξύ Πόρτ-Σάϊδ, 'Αλεξάνδρειας και Γιβραλτάρ, τά άρματαγωγά μας, πλην της «'Εσθου» που έδυθίσθη συνεπεία προσαράξεως, συμμετείχον εις την παρατεινόμενην έπιχείρησιν του 'Αντισο, ενώ τά νεοπαραληφθέντα άντιτορπιλικόν «Σαλαμίς» και κορβέτα «Τομπάζης» και «Κριεζής», έχρησιμοποιούντο εις συνοδείας συμμαχικών νηοπομπών εις τόν Βόρειον 'Ατλαντικόν.

Την λαμπράν ταύτην εικόνα έντατικής πολεμικής δράσεως ήλθον να σκιάσουν τά στασιαστικά γεγονότα του 'Απριλίου του 1944. 'Εκδηλωθείσα κατά πρώτον εις τας στρατιωτικάς μονάδας του Καΐρου ή στάσις δέν κατόστη δυνατήν να περιορισθή όπως κατά τας προηγούμενας αναλόγους περιπτώσεις, εις μό-

νον τόν στρατόν, άλλ' έπεξετάθη και εις τας έν 'Αλεξάνδρεια ναυτικάς μονάδας.

Έλος ό άντιναύαρχος Π. Βούλγαρης, όστις από της 17ης 'Απριλίου ειχεν αναλάβει την άρχηγία του στόλου πρσβη συμφώνως προς άπόφασιν ληφθείσαν από της 16 'Απριλίου την νύκτα της 22)23 'Απριλίου εις βίαν άνακατάληψιν των έν 'Αλεξάνδρεια εις χείρας των στασιαστών πλοίων «'Ιέρακος», «Σαχτούρη» και «'Αποστόλης». Δύο αξιωματικοί και περί τους 30 άνδρες έβουλεύθησαν κατά την έπιχείρησιν ταύτην, κατόπιν της έπιτυχίας της οποίας παρεδόθησαν μετά τινας ήμέρας και οι επί του άντιτορπιλικού «Κρήτη» και του πλωτού συνεργείου «'Ηφαιστου» στασιασταί, καθώς και οι επί των έν Πόρτ-Σάϊδ πλοίων.

'Αποκατασταθείσης ούτω της πειθαρχίας και τάξεως, τά πλοία του στόλου έσυνέχισαν άπροσκόπτως την πολεμικήν των προσπάθειαν.

'Εκτός της συνοδείας των νηοπομπών, που άπετέλει ούτως ειπείν την «τρέχουσαν» ύπηρεσίαν των, πολλά των άντιτορπιλικών μας συμμετέσχον εις την μεγάλην συμμαχικήν άποδοτικήν έπιχείρησιν της νοτιου Γαλλίας (15 Αυγούστου 1944). 'Εν τώ μεταξύ τά έν Πόρτ-Σάϊδ παλαιά πλοία του στόλου, συμπεριλαμβανόμενου και του «'Αδέρωφ», ήτοιμάζοντο όπως συμμετέσχον εις την προπαρασκευαζόμενην τότε έπιχείρησιν άπελευθερώσεως της 'Ελλάδος.

'Η έπιχείρησις αύτη διεξήχθη έπιτυχώς διαρκούντος του Β' δεκαημέρου του 'Οκτωβρίου 1944* και την 17ην ίδιού τό άγγλικόν εδύρονον «'Ορίων», επί του όποιου έκυμάτιζε τό σημα του ύπαναύαρχου Μάνσφιλντ και ό «'Αδέρωφ» φέρων τό σημα του Α. Σ. άντιναύαρχου Π. Βούλγαρη, επί του όποιου έπεθιδάσθησαν έν Πόρω και τά μέλη της άποδημου κυβερνήσεως Γ. Παπαυδρίου, ήγκυροβόλησαν πρό του Πειραιώς. Τά παλαιά άντιτορπιλικά έπλευσαν εις τους διαφόρους λιμένας προορισμού των, όπου ήρχισαν την έγκατάστασιν των ναυτικών διοικήσεων. 'Η άποστολή των ναυτικών διοικήσεων υπό τας κρατούσας συνθήκας ήτο σπουδαιότατη, συγκείμενη εις την άποκατάστασιν όχι μόνον αυτών τούτων των λιμένων και των ύπηρεσιών των, αλλά και της έξουσίας του κράτους, που ειχε καταλυθή κατά την ύπερτριητή έχθρικήν κατοχήν. Τό ναυτικόν προσέφερε κατά την κρίσιμον εκείνην μεταπελευθερωτικήν περιόδον ύπηρεσίας έξ ίσου σπουδαίας με εκείνας που ειχε προσφέρει κατά τό πόλεμον, διότι εκτός του ότι παρουσίασε μέγιστον άρραγές κατά την έπσκολληθείσαν τραγωδίαν του Δεκεμβριανού κομμουνιστικού κινήματος, συνετέλεσε εις την άπόρροσκαπτον λειτουργίαν του συστήματος της μεταφοράς, άποθιδάσεως και διανομής των έφοδίων της Μ.Λ., που άπετέλουν ένεσιν αίματος εις τον άναίμικόν έθνικόν άργανισμόν.

Μετά την καταστολήν του Δεκεμβριανού κινήματος ήρχισεν από των πρώτων μηνών του 1945 ή προσπάθεια της άνασυγκρατήσεως της χώρας, εις την όποιαν τό ναυτικόν έδωσε παράδειγμα αξιομιμητον διά της άνοικοδομήσεως των κατηρείπόμενων έγκαταστάσεων του ναυτικού Σαλαμίνας και έν συνεχεία των επί της έναντι όκτής του Σκαρμαγκακά. Κατόπιν έντατικής και συστηματικής έργασίας όλαι σάται αι έγκαταστάσεις, πλην του ναυπηγείου, του όποιο αι καταστροφαι ήσαν πολύ περισσότερον εκτεταμένοι, άποκατεστάθησαν έντός χρονικής περιόδου μικροτέρας του έτους, μεθ' ό επηκολούθησε συμπλήρωσις αυτών διά νέων (άποθηκών έν ναστάθμω, ήμιυπογειώνν πετρελαιοδεξαμενών, λιμενίσκου ναρκαλιευτικών και νέων εκπαιδευτικών έγκαταστάσεων έν Σκαρμαγκακά). 'Εν εκ των πρώτων έργων, εις τά όποια έπεδόθη τό ναυτικόν ούθος από της πρώτης ήμέρας της άπελευθερώσεως, τό όποιον συνεχίζεται άκόμη είναι ή εκκαθάρισις των παραλιών και των θαλασσιών οδών από των χιλιάδων ναρκών, παντός τύπου, που έγκατεσπάρησαν άδόκως παρ' όλων των έμπολέμων. Προς τούτο παρέστη ανάγκη συμπληρώσεως του στόλισκου των ναρκαλιευτικών δι' όκτώ εισέτι πλοίων του τύπου ΒΥΜΣ, έτέρων όκτώ τύπου ΜΜΣ και αριθμού τινος άκταιωρών και άκτοφυλακίδων. Ούτως ό αριθμός των πάσης κατηγορίας μικρών σκαφών του Β. Ν. των άσχολουμένων με τό έπιμοχθον και έπικίνδυνον τούτο έργον, άνήλθεν εις μίαν πεντηκοντάδα.

Κατά τά έτη 1947 και 1948 τό έργον της ναρκαλιείας έξετελέσθη εκ παραλλήλου και έν συνδυασμώ προς τας ανάγκας συνεργασίας του ναυτικού εις την καταπολέμησιν της άνταρσίας. Εις τό τελευταίον έργον, τό όποιον έπωμίσθη τό ναυτικόν μαζί με τας άλλας δύο ένόπλους δυνάμεις προς ύπεράσπισιν της έθνικής άκεραιότητος και άνεξαρτησίας, προσέφερε και έξακολουθεί να προσφέρει τούτο ύπηρεσίας πολυτίμους, άν και ως εκ της φύσεως των όχι τόσον καταστροφών.

Διά την αντιμετώπισιν των σχετικών με την καταπολέμησιν της άνταρσίας άποστολών του, παρέστη ανάγκη ενίσχυσεως του στόλου δι' 6 άκόμη άρματαγωγών, εις τά όποια εδόθησαν όνόματα των ποταμών «'Αλφειός», «Πηνειός», «Ευρώτας», «'Αχελώος» (μετά την έπιστροφήν των δμνωνών ναρκαλιευτικών), «'Αξιός» και «Στρυμών», καθώς και 12 άποδοτικών πλοίων τύπου ΛΣΤ. 'Αλλά και τά καθ' έαυτή μόχιμα πλοία του στόλου ηξήθησαν από της άπελευθερώσεως και έπειθευ, συνεχισθέντος του κατά τον πόλεμον άσφαμένου έργου της ενίσχυσεως του ναυτικού μας. Ούτω προ-

* Μή μόνος άπωλείας ναρκαλιευτικών των άνατιναχθέντων κατά την εκκαθάρισιν ναρκαπειδιών, μεταξύ των όποιων και τά ήμέτερα ΝΙΑ «Κάσος» και «Κώς».

σπεύθησαν εις την δυνάμιν του κατά την πρώτην από της απελευθέρωσης διατίαν 1945—1946 δύο ακόμη αντιτορπιλλικά τύπου «Χαΐτη», τα οποία άνωμάσθησαν «Αίγαίον» και «Ασπίς» και 5 ΥΙΒ, άνωμασθέντα κατά σειράν «Δελφίν», «Είδικα», «Αμφιτρίτη», «Τρίσινα» και «Αργοναύτης». Τά άνωτέρω αντιτορπιλλικά και ύποβρύχια παραδόθησαν παρά του Βρετανικού Ναυαρχείου υπό τους όρους της Αγγλο-Αλβανικής συμφωνίας του Λονδίνου του 1942. Επί πλείον τούτων 4 ναρκαλιευτικά στόλου εκ των έκποικιθέντων παρά του Βρετανικού ναυτικού και άγορασθέντων παρά του Ο.Δ.Ι.Σ.Υ. παρελήθησαν διαρκούντων τών έτών 1947—1948 παρά του Β. ναυτικού και έπισκευασθέντα εν τώ Ναυστάθμω, μετετρέπησαν εις συνολικά μετονομασθέντα «Πυρπολήτης», «Πυλαιωστής», «Ναυμάχος» και «Αρματωλάς». Εκ τούτων βραδύτερον τά δύο μετετρέπησαν και αΐθεις εις ναρκαλιευτικά. Τέλος κατά τώ 1948 παρεχωρήθησαν παρά της άμερικανικής κυβερνήσεως προς έίσηχσιν του ναυτικού μας και 6 μικρά δηζελοκίνητα περιτολικά ακάφη τύπου όμοιοι με μερικανικά προπομήσεις προς τόν τώ «Βασιλέως Γεωργίου Β'», τά όποια παραληθέντα εν Αμερική παρά άποσταλέτων εκεί επί τούτων έπιτελείων και πληρωμάτων, κατέπλευσαν εις τά έλληνικά ύδατα κατά τώ θέρος του 1948.

Ότω δια της ένδόξου συμμετοχής του εις τόν Β' Παγκόσμιον πόλεμον τώ ναυτικόν μας — έκτός της πολυτίμου πίσεως τήν όποιαν απέκομισε και του άνταξίου τών μεγάλων του παραδόσεων έργων, τώ όποιον έπετέλεσε — κατάρθωσε να άναπληρώση τάς βαρυτάτας ύλικάς άπαιτήσεις τάς όποίας ύπέστη και είναι σήμερα ισχυρότερον παρ' ότι ήτο κατά τώ 1939. Τά άπτελούντα αυτά σήμερα πλοία είναι τά έξης:

Έκτόπισμα

Τώ παλαιόμαχον βωρηκτόν καταδρομικόν «Αδέσως» εν παραπολιμιά	10.000 τόν.
2 αντιτορπιλλικά στόλου προπολεμικής ναυπηγήσεως τών 1375 τόνων	2.750 »
8 αντιτορπιλλικά συνοδείας τύπου «Χούντ»	9.200 »
4 κορβέται τών 950 τόνων τύπου «Φλόουερ»	3.800 »
4 συνοδά τών 700 τόνων (πρώην ναρκαλιευτικά στόλου)	2.800 »
6 ύποβρύχια τών 625 τόν. άγγλικού τύπου «Υ»	3.750 »
9 άρματαγωγά τών 2.500 τόνων	22.500 »
12 άποβατικά τών 650 τόνων	7.800 »
7 δηζελοκίνητα περιτολικά τών 250 τόνων άμερικανικού τύπου	1.750 »
14 ναρκαλιευτικά τύπου BYMS τών 250 τόν.	3.500 »
8 ναρκαλιευτικά τύπου MMS τών 150 τόν.	1.200 »
12 άκταιρωά και 8 άκτοφυλακίδες	1.500 »
1 πλωτόν συνεργείο	
Πετρελαιοφόρα και πλοία έφοδιασμού	
	70.550 »

Εις ταύτα πρόκειται να προστεθή μετά την έπισκευήν του και τώ δυνάμει της μετά της Ιταλίας συνθήκης ειρήνης τώ 7.300 τόνων «Ευγένιος της Σαβοΐας», άνερχόμενον ούτα του συνολικού έκτοπίσματος τών μαχίμων και βοηθητικών μονάδων του ναυτικού μας εις 80.000 τόνους περίπου.

Υποναύαρχος Κ. Α. Αλεξανδρής

Γ'.—ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ (1)

Η έλληνική κυβένησις προεδρευομένη από τόν Ε. Βενιζέλον έδωκεν εύθε έξ άρχής τήν δέουσαν προσοχήν εις τήν σημασίαν του αεροπλάνου ως πολεμικού μέσου. Από τού 1911 άπεστάλησαν εις Γαλλίαν και απέκτησαν πτυχίον χειριστού οί αξιωματικοί του στρατού ύπiλαρχος Αδαμίδης, λοχαγός πυροβολικού Καμπέρος και ύπολογαγός μηχανικού Μουτούσης. Όυτοι μετέσχον τών Βαλκανικών πολέμων έκτελέσαντες αεροπορικές άναγνωρίσεις και άποτελέσαντες τοιοιούτρόπως τούς πρωτόπυρους της στρατιωτικής αεροπορίας. Ό τούτος μάλιστα ένήργησε δι' ύδροπλάνου εκ Μούδρου με παρατηρητήν τόν αξιωματικόν του ναυτικού Α. Μωραϊτίνην, και μίαν τομηράν δια τήν εποχήν άναγνωρίσιν ύπερθεν τών Δαρδανελίων, άποτελέσας τρόπον τινά τόν πρόδρομον της αεροπορίας ναυτικής συνεργασίας.

Μετά τούς Βαλκανικούς πολέμους ή σημειωθείσα προσπάθεια εις τόν στρατόν προς όμοιουργίαν αεροπορίας άνεκτήθη οί πρώτοι πρωτοεκπαιδευθέντες εις αεροπόροι έπέστρεψαν εις τά όπλα των και τά ύπάρχοντα αεροπλάνα έναποθήκευθησαν εις τας στρατιωτικάς αποθήκας Ρούθ.

Τήν άνοιξιν διας τού 1914 έπαναρχίζει αεροπορική κίνησις εις Ελλάδα με πρωτοβουλίαν του ναυτικού αυτήν τήν φοράν. Τώ ύπουργείον Ναυτικόν, τή είσηγήσει του άρχηγού της άγγλικής άποστολής ναύαρχου Κέρ, μετεκάλεσε τόν Αγγλον

χειριστήν της ναυτικής αεροπορίας αντιπλοίαρχον Ρισού μετά τίνων τεχνικών και ίδρυσεν αεροπορικήν σχολήν εις τό παρά τήν Έλευσίνα 19ον χιλιόμετρον.

Έκει έξεπαιδύθησαν τώ πρώτον δι' ύδροπλάνου Sopwith με κινητήρα Anzani 50 και κατόπιν 80 ίππων, τυχόντες πτυχίον χειριστού και άποτελέσαντες ούτα τούς πρωτόπυρους της ναυτικής αεροπορίας οί ύποπλοίαρχος Άριστέιδης Μωραϊτίνης μελλοντικός ήγέτης της ναυτικής αεροπορίας κατά τόν πόλεμον, ύποπλοίαρχος Κανσταντίνος Παναγιώτου, ύπολογιστής Νικόλαος Μελετόπουλος εις ούς προσετέθη και ο ίδιώτης Ι. Χαλκιάς. Τών πρωτοπύρων τούτων της ναυτικής αεροπορίας τυγχάνει γνωστή ή δράσις κατά τόν Α' Παγκόσμιον πόλεμον. Ό τελευταίος μάλιστα τούτων σηματοφόρος πλέον Ι. Χαλκιάς φουευθείς μετά τού παρατηρητού του σηματοφόρου Βαρβολάτζορη εις επιχείρησιν ύπερθεν τών Δαρδανελίων τήν 5 Ιουνίου 1917 είναι ο πρώτος Έλλην αεροπόρος φουευθείς εις πολεμικάς αεροπορικές επιχειρήσεις.

Μετ' ολίγων μήνας, προσδεδθέντος του προσωπικού έξ έλλουοσίας, μετετέθη ή σχολή εις Π. Φάληρον, όπου άποκτήσασα και δύο ακόμη ύδροπλάνα Φαρμάν έλειτούργησε καθ' όλον τώ 1915 και τας άρχας τού 1916. Έκει από τού 1914 προσεικύνθη τώ ενδιαφέρον του καθηγητού της Φυσικής του Πανεπιστημίου Δ. Χόνδρου, όστις έκτέλεσεν συνεχώς πτήσεις μετά τών αεροπόρων ένγενετο ο πρωτοπόρος εν Έλλάδι έπιστήμων εις τά της αεροπορίας.

Έν τώ μεταξύ ή αεροπορική αυτή δραστηριότης εις τώ ναυτικόν έκέντησε τόν ζήλον του εκ τών πρωτοπύρων του στρατού ταγματάρχου Καμπέρου, ο όποιος κατόπιν έγκρίσεως τού ύπουργείου Στρατιωτικών παρέλαβε τώ εκ τών στρατιωτικών αποθηκών Ρούθ αεροπορικών ύλικών και αριθμόν τεχνικόν και ύπηρετικόν προσωπικόν και έγκατέστησεν εις Φλώριαν κατ' άρχας και μετέπειτα εις Λάρισα τώ αεροπορικόν του αυτό συγκρότημα. Τοιοιούτρόπως έπανεμφανίζεται από τού θέρους τού 1915 αεροπορική τις δραστηριότης εις τόν στρατόν δια πά διακοπή και πάλιν, συνεπεία της σημασιακής περὶ άφοπλισμού νότας αυτήν τήν φοράν, τόν Νοέμβριον τού 1916.

Η Έλληνική ναυτική αεροπορία κατά τόν Α' Παγκόσμιον πόλεμον.

Μετά τώ κίνημα της Θεσσαλονίκης, τώ θέρος τού 1916, οί άποτελούντες τώ αεροπορικόν συγκρότημα Φαλήρου, προσχωρήσαντες εις αυτό, έγκατεστάθησαν εις τήν εν Θάσσω βρετανικήν αεροπορικήν βάση, δημιουργήσαντες τόν πυρήνα μιας μετ' ολίγον άνεδαρτήτου έλληνικής αεροπορικής μονάδος.

Έν τώ μεταξύ εις Μούδρον, όπου ή κυρία ναυτική αεροπορική βάση και έδρα της υπό πλοίαρχον διακίσεως Αίγαίου και Ανατολικής Μεσογείου, μετεξεπαιδύοντο οί Έλληνες αεροπόροι του ναυτικού εις αεροπλάνα έξρας.

Μετά τήν εις Μούδρον μετεκπαίδευσιν των έπανήλθον εις Θάσον, όπου τοίς άνετέθησαν επιχειρήσεις έντός της άγγλικής μονάδος. Ταχέως ο ύποπλοίαρχος Μωραϊτίνης και τώ ύπ' αυτόν έλληνικόν αεροπορικόν συγκρότημα απέκτησαν τήν έμπιστοσύνην και έκτίμησιν του Αγγλου άρχηγού. Παραχωρήθη δε ιδιαιτέρον εκπαιδευτικόν τμήμα εις τούς Έλληνας εν Μούδρω, όπου εξεπαιδύοντο οί νέοι αεροπόροι της ναυτικής αεροπορίας. Μετ' ολίγον ήρχισεν ή έκτέλεσις επιχειρήσεων και εκ Μούδρου.

Επίσης παρεχωρήθη και τώ εν Θάσσω αεροδρόμιον με τας έγκαταστάσεις και αεροπλάνα του 4 Νισούπορτ διώξεως, 2 Νισούπορτ και 4 Φαρμάν άναγνωρίσεως και βομβαρδισμού, τά όποια και άπετέλεσαν τήν πρώτην μονάδα της έλληνικής ναυτικής αεροπορίας τήν υπό στοιχεία Η1 μονάδα.

Κατά τας άρχας τού 1918 συνεκρότηθη και δεύτερα έλληνική αεροπορική μονάς υπό τά στοιχεία Η2, άποτελουμένη έξ αεροσκαφών άναγνωρίσεως και βομβαρδισμού DH9, και ολίγων βραδύτερον και τούτη άποτελουμένη από αεροπλάνα διώξεως Κάουελ υπό στοιχεία Η3. Αί μονάδες αούται άποτελούντο καθ' ολοκληρίαν έξ έλληνικού προσωπικού τώσον ίππομένου όσον και τεχνικόν και βοηθητικόν τοιούτου. Επίσης άπεστάλη ίκανός αριθμός νεοκαταπαθέντων εις τήν ναυτικήν αεροπορίαν εις τήν εν Ηλιουπόλει της Αίγυπτου βρετανικήν αεροπορικήν σχολήν προς άπόκτησιν πτυχίου χειριστού, καθώς και τεχνικόν προσωπικόν προς εκπαιδύσιν.

Τοιοιούτρόπως λοιπόν ή έλληνική ναυτική αεροπορία έξειλήθη εις σημαντικήν έναερίον δυνάμιν και ο διοικητής της άνεγνωρίσθη επίσημος υπό τών Αγγλων ως ίσότημος τού εν Έλλάδι διοικητού της βρετανικής ναυτικής αεροπορίας, τελούτων άμοιτέρων υπό τόν πλοίαρχον άρχηγόν της ναυτικής αεροπορίας Αίγαίου και Ανατολικής Μεσογείου.

Η ναυτική μας αεροπορία έλαβε μέρος εις πλείστας άποστολάς συγκειμένας εις βομβαρδισμούς αεροδρομίων και κούβων συγκοινωνιών, άναγνωρίσεων κλπ.

Αούτα έξετελούντο φυσικά κατά τόν στοιχειώδη τρόπον της εποχής εκείνης, και δια μεμονωμένων κατά τώ πλείστον αεροσκαφών. Ούχ ήττον όμως ή ναυτική μας αεροπορία απέδωκεν άξιώλογα δια τήν εποχήν άποτελέσματα. Συμμετέσχεν επίσης εις τας κατά τήν εκ τών Δαρδανελίων έξοδον του γερμανικού βωρηκτού «Γκαϊμπεν» και του καταδρομικού

(1) Τά περι τών άρχών της αεροπορίας και τά περι πολιτικής αεροπορίας εν Έλλάδι, δλ.ξξ. Αεροπορία, τόμ. Α', σελ. 528 κ.έπ.

«Μπρεσλάου» αεροπορικές επιχειρήσεις, καθ' ἃς ἔλαβον χώρα συνεχῆ δουραδομισμὸν καὶ πολλὰς ἀερομαχίας καὶ κατορθώσιμους ἐχθρικοὺς ἀεροκαφῶν.

Μετὰ τὴν κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1918 ἀνακωχὴν ὁ Ἄγγλος ναύαρχος ἀρνήσας, ἀναγνωρίζων τὴν συμβολὴν τῆς ἑλληνικῆς ναυτικῆς ἀεροπορίας εἰς τὴν κοινὴν νίκην, διέταξε τὴν συμμετοχὴν καὶ τμήματος τῆς ναυτικῆς μας ἀεροπορίας κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῶν συμμαχικῶν στόλων εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τοιοῦτατρόπως λοιπὸν κατὰ τὴν ἐνδοξότεραν ἡμέραν τῶν νεωτέρων χρόνων τῆς Ἑλλάδος καὶ μὴν ὁμάς ἐκ 4 ἀεροπλάνων τῆς ναυτικῆς ἀεροπορίας ὑπὸ τὸν Μωραϊτίνην προσεγγισθὲν εἰς Ἅγιον Στέφανον.

Μετὰ ταῦτα ἡ ἑλληνικὴ ἀεροπορία συνεκεντρώθη εἰς τὸ ἀεροδρόμιον Τατοῦου. Αὕτη ἓνα μῶνός μῆνα μετὰ τὴν ἀνακωχὴν ἐπέπρωτο νὰ στερηθῆ πρόωκως τοῦ θρυλικῆς τῆς ἀρχηγῆ Α. Μωραϊτίνῃ, ἀπολεσθέντος μετὰ τοῦ ἀεροπλάνου του εἰς ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Ἀθήνας ἀεροπορικὸν ταξίδιον.

Ἡ στρατιωτικὴ ἀεροπορία.

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἔτους 1917, ἐνῶ ἦδη ἡ ναυτικὴ ἀεροπορία ἐξεδύλωνε πολεμικὴν δράσιν καὶ ὁ στρατὸς μας ἐμάχετο παρὰ τὸ πλεῖστον τῶν συμμάχων εἰς τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἀρχιστρατήγου καὶ τοῦ Γάλλου ἀρχηγοῦ τῆς ἀεροπορίας στρατηγῶ Ντεσιάν ἡ δημιουργία ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς ἀεροπορίας, τῆ εἰσηγησάσιν τοῦ ὡς ἀνθυπασπιστοῦ ὑπηρετούντος τότε εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν Ἀλ. Ζάννα. Οὗτος ἐκπαίδευσε εἰς τὸ ἐν Σέδες λειτουργοῦν γαλλικὸν ἀεροπορικὸν κέντρον ἐποπθετήσας εἰς γαλλικὴν μοῖραν διώξεως ἐδρεύουσαν εἰς Γοργόπην ὡς διοικητὴς αὐτῆς.

Εἰς Σέδες ἀπέλλονται δι' ἐκπαίδευσιν χειριστῶν ἢ μετακταίευσιν καὶ ἄλλοι Ἕλληνας, ἐπίσης ἀπεστάλη καὶ εἰς Γαλλίαν πρὸς ἐκπαίδευσιν εἰς τὴν ἀεροπορίαν ἑλληνικὸν προσωπικόν.

Ἡ ὡς ἀνω μνημονευθεῖσα γαλλικὴ μοῖρα διώξεως, ἡ ὁποία θραύτερον ἀπέκτισε καὶ ἄλλο ὀλίγον ἑλληνικὸν προσωπικόν ἐξ ἱπταμένων καὶ ἐδάφους, ἐδρασε, ἂν καὶ μὴ μικτὴν σύνθεσιν, ὡς ἑλληνικὴ, μὲ ἑλληνικὰ χρώματα, μοῖρα, καὶ ἀπέτελεσε τὴν πρώτην ἑλληνικὴν ἀεροπορικὴν μοῖραν τοῦ στρατοῦ μας.

Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐδημιουργήθη καὶ δευτέρα ἑλληνικὴ μοῖρα τὸν Νοέμβριον 1917 διὰ τῆς τοποθετήσεως Ἑλληνικοῦ διοικητοῦ καὶ ἐντάξεως ἑλληνικοῦ προσωπικοῦ εἰς τὴν 532 γαλλικὴν μοῖραν ἀναγνωρίσεως ἐδρεύουσαν καὶ αὐτὴν ἐν Γοργόπην.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ 1918 ἐδημιουργήθη καὶ τρίτη ἑλληνικὴ μοῖρα διὰ τῆς τοποθετήσεως καὶ πάλιν Ἑλληνικοῦ διοικητοῦ καὶ ἐντάξεως ἑλληνικοῦ προσωπικοῦ εἰς τὴν 533 γαλλικὴν μοῖραν ἀναγνωρίσεως. Περὶ τὸ τέλος δὲ τοῦ πολέμου ἐδημιουργήθη καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ τετάρτη, δηλαδὴ ἡ τρίτη ἑλληνικὴ μοῖρα ἀναγνωρίσεως.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ Γαλλίας τοῦ ἐκεῖ ἐκπαιδευμένου ἑλληνικοῦ προσωπικοῦ καὶ τὴν ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ἀεροπορικοῦ ἐκπαιδευτοῦ κέντρον Σέδες ἀποφοίτησιν νέων Ἑλλήνων ἀεροπόρων τοῦ στρατοῦ, αἱ ἑλληνικαὶ αὐταὶ μοῖραι ἐπλουτίσθησαν εἰς ἑλληνικὸν προσωπικόν, ὥστε τὸ τέλος τοῦ πολέμου τὰς εὖρε μὲ μεγαλύτερον ἀναλογίαν ἑλληνικοῦ προσωπικοῦ καὶ μὲ τὴν τάσιν νὰ καταστοῦν ἀμιγῶς ἑλληνικαί.

Αἱ μοῖραι αὐταὶ τῆς ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς ἀεροπορίας ἐφοδισμέναι κατὰ τὸ πλεῖστον δι' ἀεροπλάνων ἀρχικῶς μὲν Ἀσίο καὶ θραύτερον Μπρεγκέ 14 ἐξετέλεσαν πλείστας ἀποστολάς: Βομβαρδισμοὶ ἀεροδρομίων καὶ κόμβων συγκοινωνιῶν ὡς καὶ ἀναγνωρίσεις ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ στρατοῦ κλπ. Ἀπὸ ἀπόψεως δὲ διώξεως ἐξετέλεσαν συνοδείας προστασίας βομβαρδιστικῶν καὶ ἀναγκαιώσεως τοῦ ἀπὸ αἰέρος ἐχθροῦ.

Αἱ ἀποστολαὶ αὐταὶ ἂν καὶ ἐξετελοῦντο μὲ τὰ πενιχρὰ μέσα τῆς ἐποχῆς ἀπέδειξαν ἰκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα παρασχέουσαι εἰς τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν χρησίμους πληροφορίες, βομβαρδισαίαι ἐχθρικοὺς στόχους καὶ ἀντιμετώπισασαι ἐχθρικά ἀεροπλάνα εἰς ἀερομαχίας.

Μετὰ τὴν κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1918 ἀνακωχὴν ἡ ἑλληνικὴ στρατιωτικὴ ἀεροπορία συνεκεντρώθη εἰς τὰ ἀεροδρόμια τοῦ Σέδες καὶ τοῦ Γουδί.

Αἱ ἀεροπορίαι μας κατὰ τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν.

Ἄλλὰ ὁ πόλεμος διὰ τὴν Ἑλλάδα δὲν ἔληξε, ὅπως διὰ τοὺς ἄλλους συμμαχούς, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1918.

Μετὰ τὴν κατὰ τὸν Μάιον 1919 ἀπόθασιν ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Σμύρνην καὶ τὴν ἐπακολουθήσαντα ὑπερτριετὴ Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν ἀμώτεραι, ἢ τε στρατιωτικὰ καὶ ναυτικὰ ἀεροπορία, ἐπόλευσαν γενναίως παρὰ τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ μας εἰς Μικρὰν Ἀσίαν. Καθ' ὅλην τὴν περιόδον ταύτην ἡ μὲν στρατιωτικὴ ἀεροπορία ὑπήγετο ὑπὸ τὸ ὑπουργεῖον Στρατιωτικῆς καὶ διευθυντὰς ἀνωτέρους ἀξιωματικούς διαφόρων μαχίμων ὄπλων (ἀρχικῶς τοῦ μηχανικοῦ), ἡ δὲ ναυτικὴ ἀεροπορία ὑπὸ τὸ ὑπουργεῖον Ναυτικῶν μὲ ἀνωτέρους διοικητὰς μαχίμους ἀνωτέρους ἀξιωματικούς τοῦ ναυτικοῦ.

Μετὰ τὸ ἐξασκούμενον τῶν πλεόν ἱπτάμενον προσωπικόν, μὲ τὴν πείραν τοῦ μεγάλου πολέμου καὶ μὲ τὸ ἀπομείναν εἰς

χειρὰς τῶν ἀρκητῶν ἀεροπορικῶν ὀλικῶν, συγκεείμενον εἰς ἀεροπλάνα κατὰ τὸ πλεῖστον τύπων: Μπρεγκέ 14, Κάμελ, Μπριστόλ DH9 παρέσχον πολυτίμην συνδρομὴν εἰς τὸν μαχόμενον στρατὸν μας.

Καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας ἀμώτεραι αἱ ἀεροπορίαι μας ἐξετέλεσαν πληθῆραν ἀεροπορικῶν ἀποστολῶν συγκεείμενων καὶ αὐτῶν εἰς βομβαρδισμοὺς ἀεροδρομίων, κόμβων συγκοινωνιῶν καὶ ἐν γένει στρατιωτικῶν στόχων, ὡς καὶ πολυβολισμοὺς στόχων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, Ἀναγνωρίσεων καὶ προσταρήσεων ὁμοίως. Ἀναγκαιώσεως ἐχθρικῆς ἀεροπορικῆς δραστηριότητος κλπ.

Μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ μας ἐκκένωσιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἱ ἀεροπορίαι διασώσασαι τὸ ἐκ τῆς τριετοῦς πολεμικῆς εὐθαρᾶς ἀπομείναν ἀεροπορικὸν ὀλικὸν τῶν καὶ τὸ προσωπικόν τῶν ἐγκατεστάθησαν ἡ μὲν στρατιωτικὴ ἀεροπορία εἰς τὰ ἀεροδρόμια Σέδες, Μίκρας, Λαρίσης καὶ Γουδί, ἡ δὲ ναυτικὴ εἰς τὰ τοῦ Τατοῦου καὶ Φαλήρου.

Τοιοῦτατρόπως λοιπὸν ὁ Α' Παγκόσμιος πόλεμος ὑπήρξε ἡ ἀφετηρία, ἀφ' ἧς ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς πολεμικῆς μας ἀεροπορίας. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν 15 ἱπτάμενοι τῆς στρατιωτικῆς καὶ 25 τῆς ναυτικῆς ἀεροπορίας ἀπώλεσαν τὴν ζωὴν τῶν.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἑλληνικῆς ἀεροπορίας κατὰ τὰ ἔτη τοῦ μεσοπολέμου.

Ἡ ἐν Ἑλλάδι προσπάθεια ἀναδημιουργίας τῆς ἀεροπορίας χωρίζεται εἰς δύο περιόδους: τὴν ἀπὸ τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς τοῦ 1922 μέχρι τοῦ 1929 ἔτους ἰδρύσεως τοῦ ὑπουργείου Ἀεροπορίας, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ 1929 μέχρι τοῦ 1940, ἔτους εἰσοδῶν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Β' Παγκόσμιον πόλεμον.

Μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν ἡ τε ἀεροπορία τοῦ στρατοῦ καὶ ἡ τοῦ ναυτικοῦ ἐκρήθησαν μὲ μικρὸν μὲν ἀριθμὸν ἀεροσκαφῶν παλαιῶν τύπων, ἀλλὰ μὲ ἀρκούντως πειραμαμένους χειριστὰς.

Ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ 1923 ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης ἤρξατο γενικὴ ἀνασυγκρότησις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς χώρας. Ἡ ἀεροπορία τοῦ ναυτικοῦ ἔδωκεν ἰδιαίτερον προσοχὴν εἰς τὴν δημιουργίαν συγχρονισμένων στελεχῶν διὰ τῆς ἀποστολῆς πρὸς ἀεροπορικὴν ἐκπαίδευσιν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ ἰκανοῦ ἀριθμοῦ μαχίμων ἀξιωματικών. Ἐπίσης συνεχρονίσθη καὶ τὸ ἐργοστάσιον κατασκευῆς ἀεροπλάνων τοῦ ναυτικοῦ καὶ ἐκτὸς τῶν κατωτέρων στελεχῶν τοῦ τεχνικοῦ σώματος, τὰ ὁποῖα ἦσαν λίαν πεπεισμένα, ἐπλουτίσθη καὶ τὸ ἀνώτερον τεχνικὸν προσωπικόν διὰ τῆς προσθήκης εἰς αὐτὸ νεοεκπαιδευθέντων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἀξιωματικών.

Οὕτως ἡ κατὰ τὸ 1929 πραγματοποιηθεῖσα διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ὑπουργείου Ἀεροπορίας ἑνώσις τῶν ἀεροποριῶν στρατοῦ καὶ ναυτικοῦ εὖρε τὴν ναυτικὴν ἀεροπορίαν τελείως συγχρονισμένην τῶσον ἀπὸ ἀπόψεως ἱπταμένου καὶ τεχνικοῦ προσωπικοῦ ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐκπαίδευσως καὶ ὀργανώσεως καὶ μὲ τὸ ἐργοστάσιον ἀεροπλάνων παράγονον συγχρονισμένα ἀεροπλάνα.

Ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου διείδε τὰς δυνατότητας τῆς ἀεροπορίας εἰς ἓνα μέλλοντα πόλεμον καὶ τὸ 1929 ἱδρύσεν ἰδιαίτερον ὑπουργεῖον Ἀεροπορίας. Εἰς τοῦτο ὑπήχθησαν αἱ δύο ἀεροπορίαι τοῦ στρατοῦ καὶ ναυτικοῦ, ἡ μέχρι τότε ὑπὸ τὸ ὑπουργεῖον Συγκοινωνίας πολιτικῆς ἀεροπορίας καὶ ἡ Μετεωρολογικὴ ὑπηρεσία ὑπαγομένη ἕως τότε ὑπὸ τὸ Ἀστεροσκοπεῖον. Τὸ νεοῖδρυθέν ὑπουργεῖον ἀνέλαθεν ὁ ἴδιος ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως, διὰ νὰ ἐξάρῃ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποῖαν τοῦ ἀπέδιδεν, ἐμπιστευθεὶς τὴν πραγματικὴν διοίκησιν του εἰς τὸν Α. Ζάνναν, παλαίμαχον ἀεροπόρον τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου.

Ὁ Α. Ζάννας, ἀναλαβὸν ἀρχικῶς μὲν ὡς ὑπουργὸς, θραύτερον δὲ ὡς ὑπουργὸς τῆς Ἀεροπορίας, συνέλαβε τὰ πρόβλημα ὑπὸ τὴν ὄρθην τοῦ μορφῆν καὶ ἔθεσε, παρὰ τὰς ἀντιδράσεις τὰς ὁποίας ἀντετιετώπισε, στερεὰ θεμέλια εἰς τὸ νέον οἰκοδόμημα.

Τὸ ὑπουργεῖον καὶ ὁλόκληρος ἡ πολεμικὴ ἀεροπορία ὀργανώθησαν μὲ βάση τὸ ἀγγλικὸν σύστημα. Αἱ πρώται ἐναερίαι συγκοινωνίαι ἤρξασαν λειτουργοῦσαι, συγχρονισμέναι κτιριακαὶ ἐγκαταστάσεις ἐγένοντο εἰς πάντα τὰ ἀεροδρόμια, νέον ἀριθμὸν ὀλικῶν παρηγγέλθη, ἐδόθη δὲ ἐν γένει νέα πνοὴ εἰς τὴν ἀεροπορίαν καὶ ἐστάθη ἡ προσοχὴ τοῦ κοινοῦ εἰς τὸν αἴρα.

Ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ὅμως ἔργα τῆς διοικήσεως τοῦ νέου ὑπουργεῖου ὑπῆρξε ἡ ἰδρύσις τῆς σχολῆς ἀεροπορίας, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν θὰ ἐξήρχοντο ἱπτάμενοι μὲ καθαροὺς ἀεροπορικὸν πνεῦμα. Ὁ μετὰ δεκαετίαν ἐκραγεῖς Β' Παγκόσμιος πόλεμος καὶ τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα ἐδικαίωσαν πλήρως τὰς προβλέψεις καὶ τὰς ἐλπίδας, αἱ ὁποῖαι εἶχον στηριχθῆ εἰς τὴν νέαν σχολὴν ἀεροπορίας, τῆς ὁποίας τὰ στελέχη ἔεσαν τὸ κύριον θάρος τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ Μ. Ἀνατολῇ πολέμου καὶ ἔσχον τὰ μεγαλύτατον μέρος τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ τὸ σύγκλον τῶν ἐν τῇ Μέσῃ Ἀνατολῇ ἀπαιτιῶν.

Ἡ ἀεροπορία μας κατὰ τὸν Ἑλληνο-Ἴταλικὸν πόλεμον τοῦ 1940—1941.

Μετὰ τὴν κατὰ τὴν 28ην Ὀκτωβρίου εἰσοδὸν τῆς Ἑλλά-

ΕΛΛΑΣ

δος εις τον Β' Παγκόσμιον πόλεμον, η πολερική δραγμια της αεροπορίας μας ητο η ακόλουθος:

Το υπουργειον 'Αεροπορίας (Υ.Α.) υπό τον υποστράτηγον αεροπορίας Π. Οικονομάκου.

Το Γενικόν 'Επιτελειον 'Αεροπορίας (Γ.Ε.Α.) υπό τον υποστράτηγον του στρατού Γαζην και μετέπειτα τον υποστράτηγον αεροπορίας Β. Τσαρπαλιν, διατηρήσαν υπό την αρωδιότητά του μόνον την εκπαίδευσιν και έρευδιασμόν. Η 'Ανωτάτη Διοικήσει 'Αεροπορίας Στρατού (Α.Δ.Α.Σ.) υπό τον σμήναρχον Τηλιόν, υπαγομένη υπό τον αρχιστράτηγον και η 'Ανωτάτη Διοικήσει 'Αεροπορίας Ναυτικού (Α.Δ.Α.Ν.) υπό τον σμήναρχον Μοσχοδίκον υπαγομένη υπό το Γενικόν 'Επιτελειον Ναυτικού (Γ.Ε.Ν.).

Υπό την ΑΔΑΣ, υπήγοντο: Διοικήσει 'Αεροπορίας Βομβαρδισμού (Δ.Α.Β.), Διοικήσει 'Αεροπορίας Διάξεως (Δ.Α.Δ.), Διοικήσει 'Αεροπορίας Β' Σώματος Στρατού (Δ.Α.Β' Σ.Σ.), Διοικήσει 'Αεροπορίας Γ' Σώματος Στρατού (Δ.Α.Γ' Σ.Σ.).

Υπό δε την ΑΔΑΝ, Διοικήσει 'Αεροπορίας Ν.Α.Π4 (Δ.Α.ΝΑΠ4) και αι απ' ευθείας παρ' αυτής εξαρτώμεναι μοίραι αι έδρευουσαι εις αεροδραμια πλησίον των 'Αθηνών.

Αι διοικήσεις αυται συνεκροτούντο κατά μοίρας ως εξής:

Της 'Ανωτάτης Διοικήσεως 'Αεροπορίας Στρατού (ΑΔΑΣ):

α) Της Διοικήσεως 'Αεροπορίας Βομβαρδισμού (ΔΑΒ):

1) Μοίρα βομβαρδισμού εκ 10 BLENHEIM (δικινητηριον).

2) Μοίρα βομβαρδισμού εκ 10 POTEZ (δικινητηριων).

3) Μοίρα βομβαρδισμού εκ 10 FAIREY BATTLE (μονοκινητηριον).

6) Της Διοικήσεως 'Αεροπορίας Διάξεως (ΔΑΔ.):

1) 21η μοίρα διάξεως εκ 9 P.Z.I.

2) 22α μοίρα διάξεως εκ 9 P.Z.I.

3) 23η μοίρα διάξεως εκ 9 P.Z.I.

γ) Της Διοικήσεως 'Αεροπορίας Β' Σ.Σ. (Δ.Α.Β' Σ.Σ.):

1) 'Εν σμήνος της 3ης μοίρας αναγνωρίσεως εκ 7 HEN-SHEL.

2) Μοίρα παρατηρήσεως εκ 8 BREGUET 19.

3) Μοίρα παρατηρήσεως εκ 8 BREGUET 19.

6) Της Διοικήσεως 'Αεροπορίας Γ' Σ.Σ. (Δ.Α.Γ' Σ.Σ.):

1) 'Εν σμήνος της 3ης μοίρας αναγνωρίσεως εκ 7 HEN-SHEL.

2) Μοίρα παρατηρήσεως εκ 8 POTEZ 25.

Ητοι το σύνολον της δυνάμεως των αεροσκαφών της Α.Δ.Α.Σ. έφθανε τα 95.

Της 'Ανωτάτης Διοικήσεως 'Αεροπορίας Ναυτικού (Α.Δ.Α.Ν.):

α) Υπό τας αμέσους διαταγάς αυτής:

1) 13η μοίρα ναυτικής συνεργασίας εκ 10 AVROE AN-SON.

2) 12η μοίρα ναυτικής συνεργασίας εκ 10 DORNIER.

6) Διοικήσει 'Αεροπορίας ΝΑΠ4 (Δ.Α.ΝΑΠ4) (Β. Αιγαίου):

1) 11η μοίρα ναυτικής συνεργασίας εκ 10 FAI-REY 3F.

Ητοι το σύνολον των αεροσκαφών της ΑΔΑΝ. έφθανε τα 30.

Εις την διάθεσιν της 'Αντιαεροπορικής 'Αμύνης ετέθη έν σμήνος διάξεως εκ 6 BLOCH.

Ητοι, το γενικόν σύνολον των πολεμικών αεροσκαφών έφθανε τα 131.

Κατ' ευθείαν υπό τας διαταγάς του Γενικού 'Επιτελειου 'Αεροπορίας (Γ.Ε.Α.) υπήγοντο: 1) Σχολή 'Αεροπορίας μεταφθεύσει εις 'Αργος, ως και η περί τα μέσα Δεκεμβρίου 1940 όμάς εκ των άποφοιτών της Σχολής 'Αεροπορίας και η δευτέρα τάξι των δοκιμών, πλαισιωμένη εκ εκπαιδευτών πτόνων και υπό την διοικήσει ανωτέρου αξιωματικού η άποσταλείσα εις το έν Χαβαίδια του 'Ιράκ εκπαιδευτικόν κέντρον της Ράο προς συμπλήρωσιν και τελειοποίησιν της εκπαίδεύσεως των.

2) Σχολή γενικής εκπαίδεύσεως και ειδικοτήτων εις Τατόιον.

3) Σχολή τεχνιτών αεροπορίας εις Βάσιν Φαλήρου.

4) 'Εργαστίον αεροπλάνων εις Π. Φαλήρον.

5) Αι μόνιμοι αεροπορικά βάσεις 'Ελευσίνος, Τατοίου, Λαρίσης, Σέδες και Φαλήρου.

Αι αεροπορικά αυται μόνιμοι έπέδειξαν άξιαν εξάρσεως δοσιν, παρά δε την καταθλιπτικήν όλικήν ύπεροχήν της Ιταλικής αεροπορίας, συνέβαλον τά μέγιστα εις την νικηφόρον διεξαγωγήν του άγώνος και έδημιούργησαν εις τον αντίπαλον την εντύπωσιν ισχυράς αεροπορίας.

Το μεγαλύτερον μέρος των αεροπορικών επιχειρήσεων έλαβε χώραν εις το άπό της έναρξεως του πολέμου μέχρι τέλους του 1940 δίμηνον διάστημα, κατά το όποιον συνετελέσθη και η προέλασις του στρατού. Κατά το έποκαλουθήσαν μέχρι της γερμανικής εισβολής τετραμήνον διάστημα η αεροπορική δράσις έσημείωσε ύφεσιν, το μέν λόγω του στατικού χαρακτήρος των επιχειρήσεων, το δε λόγω της εκ της ένδοτικής χροσιμιοποίησεως κατά την πρώτην περιόδον φθοράς.

Η αεροπορία βομβαρδισμού (ΔΑΒ.) έδρευουσα αρχικώς εις το αεροδραμιον Λαρίσης, μετά δε των σεισμών εις Βόλον άπέτελειτο: 'Εκ μιας μοίρας δικινητηριων ευθέως βομβαρδισμού τύπου BLENHEIM άγγλικής κατασκευής 1935, μέσου όφους (δάρους βομβών 1 τόννου) και έχουσης βάσιν εις το αεροδραμιον Καζακλάου πλησίον της Λαρίσης. Μιας δικινητηριου ευθέως η και δι' έφορησεως βομβαρδισμού τύπου PO-

TEZ 63 γαλλικής κατασκευής 1937 (δάρους βομβών 12 τόννου), έχουσης βάσιν εις το αεροδραμιον Βοεβόδα πλησίον των Τρικάλων, και μιας μονοκινητηριου βομβαρδισμού δι' έφορησεως (τύπου FAIREY BATTLE άγγλικής κατασκευής 1936 δάρους βομβών 12 τόννου), έχουσης βάσιν εις το αεροδραμιον Ν. 'Αγχιάλου πλησίον του Βόλου.

Αι βομβαρδιστικά αυται μοίραι εξετέλεσαν άποστολάς ευθέως η δι' έφορησεως βομβαρδισμού επί στόχων του μετώπου, είτε προς διαστάσιν αυτου, είτε προς ύποστήριξιν του προελαύνοντος στρατού, καθώς και επί στόχων εις το έσωτερικόν του έχθρου.

Αι άποστολαί αυται πολλάκις εξετέλεσθησαν υπό κακός καιρικάς συνθήκας ύπερθεσιν ισχυράς προσοπτιομένην υπό του άντιαεροπορικού πυροβολικού και έντός περιοχων μεγάλης δραστηριότητος της έχθρικής αεροπορίας διάξεως.

Αξιολογείται είναι αι βομβαρδιστικά επιχειρήσεις κατ' τας όποιαι:

Εις βομβαρδισμόν του αεροδραμίου Κορυτσας έδλήθη κτίριον έν τώ όποιω κρυβόσθησαν περί τους τεσσαρακοντα 'Ιταλοί αεροπόροι, καθ' ην στιγμήν εμπέλιον την άποστολήν των, καταστράφησαν δε και έχθρικά αεροσκάφη επί του αεροδραμίου.

Εις βομβαρδισμόν στρατιωτικόν στόχων Πρεμετής έδλήθησαν άποδοχαι πυρομαχικών, τά όποια επί σειράν ημερών άνετινύσσοντο.

Εις βομβαρδισμόν κόμβων συγκοινωνιων έδλήθησαν και άνετινύσσοντο γέφυραι. Επίσης έπανειλημμένως έδλήθησαν έχθρικά φάλαγγες έν κινήσει.

Αι μοίραι αυται της αεροπορίας βομβαρδισμού έπραγματοποίησαν σύνολον 400 περίπου εξέδων, 800 ώρων πτήσεως.

Η αεροπορία διάξεως (ΔΑΔ.) έδρευουσα εις Σέδες, μετέπειτα εις 'Ιωάννινα και βραχύτερον εις Τρίκαλα, άπέτελειτο κατ' όρχος εκ τριών μοιρών με αεροσκάφη Ρ Ζ Ι, πόλωνικής κατασκευής 1935. 'Από των πρώτων έδδραμίων, λόγω των άπωλειών, τά άπομεινόντα αεροσκάφη κατασκευήθησαν εις τας δύο εκ ταύτων, η δε τρίτη εφοδιάσθη διά GLADIA-TORS MARK I άγγλικής κατασκευής 1934 παραγορηθέντων υπό της RAF. (Ταυτα όμοιά με τά έπί τας BLENHEIM δι' ών ένισχύθη η 31η μοίρα βομβαρδισμού ήσαν τά μόνα παραγορηθέντα ήν έν αεροσκάφη υπό της RAF). 'Εκ των τριών αυτών μοιρών η μία είχε βάσιν το Καζακλάου και αι άλλαι δύο τό Σέδες, βραχύτερον άπό του 'Ιανουαριου του 1941 μεταστάθμισαν εις Κατοικά 'Ιωαννίνων, Ποραμυθίαν, Τρίκαλα, Πτολεμαίδα και έν τέλει εις Δαδί.

Αι μοίραι αυται διάξεως εξετέλεσαν άποστολάς καλύψεως και προστασίας μετώπου, συνοδείας διά προστασίαν βομβαρδιστικόν επιχειρήσεων, αναγκαιύσεων και πολυβολισμού στόχων εδάφους κατά τας έπευδάσεις εις τον άγώνα πεζικού.

Παρά την συντοπιτικήν ύπεροχήν του αντίπαλου εις άριθμόν, ποσότητα όλικού και εκπαίδευσιν, εξεπλήρωσαν την έπισταλήν των, άνεπληρωθείσων των έλλειψεων διά της εύφιμχίας και αυτοθυσίας του προσωπικού, έπιτυχόντος και καταρτίσεως έχθρικών αεροσκαφών.

Αξίζει να σημειωθή το εξής χαρακτηριστικόν έπεισόδιον λόθων χώρον εις άερομαχίαν ύπερθεσιν της περιοχής Θεσσαλονίκης: Κατά τινά έπίδρομήν έχθρικών βομβαρδιστικων συνοδευομένων υπό καταδιωκτικόν, εις εκ των χειριστών των καταδιωκτικόν μας, τά όποια είχαν άπογειωθή προς αναγαιτισίν της άουο μάταίως προσεστάθη να καταρριψη έν έχθρικών βομβαρδιστικόν τά όποιον προς τούτο συνεχώς έπληρώσεν, άδιαφορών διά την ασφάλειάν του, άπαυθίσεως έν τέλει προσέκρουσε διά της έλικός του εις το ούραϊον του έχθρικού πτερόμα προσκάλεσας ούτω την καταρριψην του έχθρικού βομβαρδιστικού.

Αι μοίραι αυται της αεροπορίας διάξεως έπραγματοποίησαν σύνολον 600 περίπου εξέδων 700 ώρων πτήσεως.

Η αεροπορία των Σωμάτων Στρατού (Δ. Α. Β'. ΣΣ) και (Δ. Α. Γ'. ΣΣ), άπέτελειτο εκ μοιρας αναγνωρίσεως και μοιρών παρατηρήσεως, ήδρευον δε παρά τας διοικήσεις των Σωμάτων Στρατού.

Η μοίρα αναγνωρίσεως η όποια ήτο και μοίρα έλαφροϋ βομβαρδισμού άπέτελειτο αρχικώς εκ δύο άνεστρτήτων σμηνών από αεροπλάνα τύπου HENSHELI, γερμανικής κατασκευής 1935 (δάρους βομβών 113 τόννου), συγχωνευθέντα βραχύτερον εις την 3ην μοίραν. Βάσεις είχαν κατά καιροϋς τά αεροδραμια Σχινιά, Κορυτσας και Καυκλαίνας Βεροίας.

Η μοίρα αψη εξετέλεσαν άποστολάς αναγνωρίσεως και βομβαρδισμού δι' έφορησεως ως μεμονωμένα αεροσκάφη έπί ύφέλεια του Γ' Σ Σ, και μετέπειτα τμήματος στρατιάς Δυτικής Μακεδονίας εις τό βόρειον και κεντρικόν μετώπον από Πρεσπών μέχρι Τουόρου. Μετέδωκε πληροφορίας ένδιαφερούσας την διοικήσει περί έχθρικών συγκεντρώσεων εις τό έσωτερικόν του μετώπου περί συγκεντρώσεως μηχανοκινήτων και περί κινήσεως φαλάγγων ένισχύσεως η έσοδισσμού κατ' άρχην δι' απ' ευθείας όψεως και σπανιότατα φωτογραφικώς. 'Εξετέλεσαν επί πλέον και βομβαρδισμούς και πολυβολισμούς κατ' έπέυδασιν εις τον άγώνα πεζικού κατά την οάσιν έπίθεσεως, ως επίσης και έντοπισμόν και βομβαρδισμόν πυροβολοαχιών, γεφυρών και έσοδιστικων κέντρων P συγκεντρώσεων του έχθρου εις τό έσωτερικόν.

Αι άποστολαί αυται ήσαν εκ των πλέον επικινδύνων εκτελεζομένων υπό μεμονωμένον αεροσκαφόν μετρίως ταχύτητος, άνευ προστασίας διάξεως εις περιοχάς μεγάλης έχθρικής

δραστηριότητας Ισχυράς αεροπορίας διώξεως και υπό τας χειροτέρας των καιρικών συνθηκών.

Άξιαι ιδιαίτερας μνείας είναι αι κάτωθι επιχειρήσεις:

Καταστροφή δια βομβών ενοχλητικής δοσών εχθρικών πυροβολαρχιών εις την περιοχήν Τσαγκάνι - Ζεμλάκ, κατά την προέλασιν του στρατού μας προς κατάληψιν του όχρου Ι-δαν και της πόλεως Κορυτσάς.

Διάλυσις όπισθοχωρούσης φάλαγγος δια βομβών και πολυβολισμών, κινουμένης επί της όδου Ποτγοριέ - Πόγκραβετς.

Εξουδετέρωσις πυροβολικού δια βομβών επί του όρους Μάλσα - Έλμοκρες.

Ανατίναξις συγκεντρώσεως πυρομαχικών εις τό χωρίον Τσερβένκα και των όποιων αι εκρήξεις εξηκολούθησαν επί σειράν ημερών.

Η μοίρα αύτη άναγνωρίσεως έπραγματοποίησε σύνολον 200 περίπου έξόδων 400 ώρών πτήσεως.

Αι μοίραι παρατηρήσεως άποτελούντο εκ δύο μοιρών BRE-GUET 19 γαλλικής κατασκευής 1924 και μίας μοίρας PO-TEZ 25 γαλλικής επίσης κατασκευής 1924 και είχαν βάσεις εις τας αεροδρόμια Καζάνης, Κασιτκά και Κούκλαινας.

Αι μοίραι αύται εξετέλεσαν εις την άρχήν του πολέμου άριθμόν άποστολών παρατηρήσεως όσας κατ' αίτησιν του Σώματος στρατού. Τό έπικίνδυνον αλλά και άνωφελές των άποστολών αύτών λόγω της παλαιότητας και άκαταλληλότητος των αεροσκαφών είναι πρόδηλον. Πρέπει έν τούτοις να σημειωθή και μία αξιόλογος έπιχοφορία έντοπισμού εχθρικών τμημάτων εις Σιαμρίναν, διαρκούσης της προελάσεως του εχθρού κατά τας πρώτας ημέρας του πολέμου. Αι μοίραι αύται έπραγματοποίησαν σύνολον 50 περίπου έξόδων 100 ώρών πτήσεως.

Η αντίαεροπορική άμυνα της χώρας άποτελεί ανεξάρτητον ύπηρεσίαν υπό ύποστράτηγον του στρατού έχουσαν υπό τας διαταγάς της τας διαφόρους περιοχάς (Δ.Α.Β.). Εις αντίστοιχους περιοχάς ύποδιείρετο και η ύπηρεσία έπιτηρήσεως συναγεμίου άέρας θαλάσσης (Υ.Ε.Σ.Α.Θ.), ανεξάρτητος και αύτη ύπηρεσία υπό πλοίαρχον του ναυτικού.

Υπό την διοίκισιν λοιπόν της αντίαεροπορικής άμύνης ύπάχθη έν σήμειον 6 αεροπλάνων διώξεως BLOCH γαλλικής κατασκευής 1936 και έχον βάσιν άρχικώς μέν τό Τατάϊ μετέπειτα δέ τό Σέδες.

Τό σήμειον τούτο δέν παρουσίασε δράσιν άξίαν λόγω εξ αίτίας της άκαταλληλότητος του όλικού.

Η Άνωτάτη Διοίκισις Αεροπορίας Ναυτικού (Α.Δ.Α.Ν.), ήδρευε παρά τό Γενικό Έπιτελείω Ναυτικού (Γ.Ε.Ν.) έν Αθήναις και είχαν υπό τας άμέσους διαταγάς της: Μίαν μοίραν Ν. Συνεργασίας AVROE ANSON άγγλικής κατασκευής 1934 με βάσιν άρχικώς μέν τό αεροδρόμιον της Τανάγρας, άμέσως δέ μετέπειτα τό του Έλληνικού, και μίαν μοίραν Ν. Συνεργασίας DORNIER γερμανικής κατασκευής 1934 με βάσιν τό Μεγάλο Πεύκο Έλευσίνας.

Υπό την ΑΔΑΝ έπίσης ύπάχθη έμμέσως και η διοίκισις αεροπορίας ναυτικής άμυντικής περιοχής 4 (Δ.Α.Ν.Α.Π.4), ήδρευουσα εις Όρεούς της Εύβοίας.

Υπ' αύτην ύπάχθη μία μοίρα αεροπλάνων Ν. Συνεργασίας FAIREY 3F άγγλικής κατασκευής 1928 με βάσιν τόν όρμον Βαλταυδι έντός του Πασαγαστικού κόλπου.

Αι μοίραι αύται της Ναυτικής Συνεργασίας έπέτελεσαν άγκώδες έργον της συνδεσίας προστασίας νηοπητών, αντιποδρομικών έρευνών, έπιτηρήσεως διαύλων, άπολύτως έπιτυχώς, παρασχούσαι πολύτιμον συμβολήν εις τό έργον του ναυτικού, της συνδεσίας δηλαδή πολυαριθμών νηοπητών χωρίς καμμίαν άπώλειαν.

Όταν λησθή ύπ' όσιν έπι η χώρα άνεφωδιόζετο άποκλειστικώς δια θαλάσσης και ότι τό μέγιστον μέρος των έπι' ώφελεία του στρατού μεταφορών ένγινετο επίσης δια θαλάσσης γίνεται κατόδηλος η συμβολή των μοιρών της Ναυτικής Συνεργασίας εις την έπιτυχή διεξαγωγήν του πολέμου. Αν και δέν έχουν να παρουσιάσουν τι τό θεματικώς χαρακτηριστικόν, ώς εκ της φύσεως της άποστολής των, δέν έν τούτοις να έξαρθή τό κοπιώδες και κινδυνώδες του έργου τούτου. Ήσαν ύποχρεωμένοι να έκτελούν καθημερινώς πολυώρους πτήσεις υπό οίσθησιν καιρικής συνθήκας ύπερθεν συχνότατα τρικυμιώδους θαλάσσης εις καινήλον ύψος και με μουσικητήρια κατά τό πλείστον αεροσκάφη.

Αι μοίραι αύται έπραγματοποίησαν περί τας 1000 έξόδους 3.000 ώρών πτήσεως.

Άξιόλογον επίσης ύπηρεσίαν προσέθερον εις τόν άγώνα και τά αεροσκάφη της ελληνικής εταιρίας άναερίων συγκοινωνιών (Ε.Ε.Ε.Σ.) τά όποια, έκτός των άλλων στρατιωτικών μεταφορών, εξετέλεσαν, ούχι άνευ αντιμετώπισεως κινδύνων, και ρίψεις εφοδίων εις έπι' των άέρων άπομεινωμένα τμήματα του στρατού μας.

Τό έπος της Άλβανίας δέν θα έγρόφετο πλήρες χωρίς τόν ηρώισμόν και τήν αυταθυσίαν των νεαρών άεροπόρων μας. Έκλήθησαν αύτοι να αντιμετώπισουν αεροπορίαν μενάλης δυνάμεως και τήν άντεμετώπισαν από της πρώτης στιγμής άπότρηται. Με άλύγισθα αεροσκάφη, κατά πολύ ύποδεέστερα των Ιταλικών, μεταξύ των όποιων πολλά ήσαν παλαιού ή μη συγχρονισμένου τύπου, μετρίως πολεμικώς εφοδισμένα και έξωπλισμένα και με μικράν πραγματικήν πολεμικήν έκπαίδευσιν, έροίθησαν εις έπιτέλεσιν κατορθωμάτων, ώστε με τίμημα βαρυτάτων άπωλειών, άνεληθώσαν εις 49 νεκρούς Ιταμένους, να προσφέρουν άναντικατάστατον πολεμικόν έργον δια τήν νίκην και να κάμουν αίσθητην εις τόν άντίπαλον τήν παρουσίαν των.

Η αεροπορία μας κατά τήν γερμανικήν είσβολήν.

Τήν όην Άπριλίου 1941 η φοβερή πολεμική γερμανική μηχανή έπέπεσε και αύτη έναντίον της Έλλάδος.

Η γερμανική αεροπορία άποτελουμένη από μονάδας δομδαρισμού εκ HEINKEL 111 και JUNKERS 88, κατό- του εφορήσεως JUNKERS 87 (STUKAS) και διώξεως MES-SERSMITT 109 και 110 και μονάδας JUNKERS 52 και HENSHELL, συνολικού άριθμού 1.000 αεροσκαφών συγχρονισμένων τύπων, ήρχισε να ένεργή κατά μάζας έπιδρομές άπανταχού της χώρας. Η ελληνική αεροπορία δέν διέθετε πλέον ειμή ύπολείμματα μονάδων, αλλά και με τά ύπολείμματα αύτα οι αεροπόροι μας έξηκολούθουν να μάχωνται με άμειώτων ήθικόν άπελπιν άγώνα έναντίον της κολοσσικής γερμανικής έναερίου δυνάμεως. Και δέν εσταμάτησαν να μάχωνται οι τελευταίοι αύται πολεμιστάι του έπους της Άλβανίας, παρά μόνον άφού έξωκαν τήν άερομαχίαν των Τρικάλων τήν 15ην Άπριλίου έναντίον των γερμανικών ME 109 και άταν εις τό έπίσθεν των Θερμοπυλών αεροδρόμιόν των της Αμφικλείας (Δοδί), ένά ήτοιμάζοντο δια πολεμικήν άποστολήν τήν παραμονήν του Πάσχα 19ην Άπριλίου, γερμανική από άέρος έπιδρομή κατέστρέψε και τά τελευταία των αεροσκάφη επί του έδαφους.

Ήδη από της 17ης Άπριλίου 1941 είχαν ούσιαστικώς καταπορευεί τό πλρ και οι Άγγλοι έπεδίδάζοντο των πλείων προς άποχώρησιν.

Λόγω της κατ' εκείνας τας ημέρας έπικρατήσεως πλήρους συγχύσεως, δέν ήδυνήθησαν να διαπεραιωθούν εις Κρήτην παρά μόνον τό τεχνικόν προσωπικόν της 11ης μοίρας ναυτικής συνεργασίας, η εις Άργος έδρευουσα σχολή αεροπορίας και μαζί με αύτην ελάχιστον αεροπορικόν προσωπικόν συγκεντρωθέν εκεί και προσερχόμενον εκ διαφόρων μονάδων.

Τέσσαρα αεροσκάφη ναυτικής συνεργασίας AVROE ANSON και δύο έκπαιδευτικά AVROE έπέταξαν εις Κρήτην και εκείθεν εις Μέσσην Άνατολήν.

Έκ του εις Κρήτην διαπεραιωθέντος προσωπικού τμήμα μόνον έφθασαν εις Μέσσην Άνατολήν, του ύπολοιπού αίμα- λωποθέτητος εκεί υπό των Γερμανών.

Όπως έχόντων των πραγμάτων κατά τήν μάχην της Κρήτης ούδεμία αεροπορική δράσις εξεδηλώθη. Καθ' έν χρόνον έμείνανε η μάχη της Κρήτης τόν Μάιον 1941 έξερραγή στάσις εις Ιράκ έναντίον των Άγγλων και έπίθεσις των Ιρακινών έναντίον του άγγλικού αεροδρομίου της HANANIVA, όπου, ώς προσελέγη, εξεπαιδευέτο και τμήμα της ελληνικής σχολής αεροπορίας. Ο Έλλην διοικητής του ως άνω τμήματος άνέλαβε τήν πρωτοβουλίαν και έλαβε θέσιν παρά τό πλευρόν των μαχομένων Άγγλων δια τήν καταστολήν της στάσεως.

Πλήθος δομδαριστικών επιχειρήσεων δι' έκπαιδευτικών αεροσκαφών ένηγοήθησαν καθώς και πολυβολισμοί και η στάσις διαρκέσασα ημέρας τινάς κατεστάλη έν τέλει.

Η συμβολή των Έλλήνων αεροπόρων εις τας επιχειρήσεις αύτας ύπάρξε σημαντικώτατη έκτιμηθείσα δοθίως υπό των Άγγλων.

Η δημιουργία ελληνικής αεροπορίας εις Μέσσην Άνατολήν.

Καθώς ήδη άνεφέρθη, τμήμα της 13ης μοίρας Ν. Συνεργασίας άποτελουμένον εκ 4 AVROE ANSON, κατόρθωσε να φθάση εις Κρήτην όπου άναεραδισθέν προσεγειώθη εις Μέσσην Άνατολήν και εγκατεστάθη έν τέλει εις τό παρά τήν Άλεξάνδρειαν αεροδρόμιον της ΠΕΚΕΙΛΑ ως 13η ελληνική μοίρα, άνομασία τήν όποιαν και διετήρησεν έκτατε. Τό προσωπικόν του έκπαιδευτικού συγκροτήματος Άργους τό προσωπικόν έδαφους της 11ης μοίρας Ναυτικής Συνεργασίας και μικρός αριθμός Ιταμένων και Ιόδους, προσερχόμενων εκ διαφόρων μονάδων, έφθασαν εις Κρήτην και έστρωσαν σή- κων περί τών Χανίων. Έκείθεν τμήμα μόνον του προσωπικου τούτου μετετέθη δια θαλάσσης εις Μέσσην Άνατολήν, καταυλισθέν προσωρινώς εις διάφορα έμπεδα μεταξύ Άλεξάνδρειας και Κάιρου.

Ο ύπουργός της Αεροπορίας στασηγός Π. Νικολαΐδης της εις Κάισαν καταφυγούσης έλευθέρας ελληνικής κυβερνήσεως, προκειμένου να γίνη περιουλλογή του εις Μέσσην Άνατολήν καταφυγόντος προσωπικου, και να καταλήθη προστασία προς εκ νέου συγκρότησιν και όργανώσιν ελληνικής αεροπορίας έπέλεξε μεταξύ των εις τό έξωτερικόν άνωτέρων αξιωματικών τόν διοικητήν του άρτι μετασταθευέναντος εις Γάζαν Παλαιστίνης ελληνικού αεροπορικού τμήματος της HANANIVA, σμήναρχον Π. Βήλον και άνέθηκεν εις αύτον τό βαρύ και τιμητικόν τούτο έργον.

Τοιουτοτρόπως λοιπόν έπρεπεν από τά συντόλματα αύ- τά να δημιουργηθή εκ νέου ελληνική αεροπορία, και μάλιστα αεροπορία της όποιας αι μοίραι να ήσαν ισότιμοι των άγγλικών, άφού ό προσορισμός των ήτο να ύτανθούν εις μεγάλας άγγλικές αεροπορικές μονάδας και να πολεμήσουν παρά τό πλευρόν των Άγγλων προς έπίτευξιν τής δια τή κοινήν νίκης άπελευθερώσεως της ύποδουλωμένης πατρίδος.

Αι αντιμεταπισθείσαι δυσχέραις ύπάρξαν τεράστιαι. Οι Άγγλοι έμείναντο κατά του Άέσους, νικηθέν και Ισχυρού άκόμην κατά τήν έποχήν εκείνην. Έπρεπε λοιπόν να στερο- θούν πολυτίμου τότε πολεμικού όλικού και να υφεί ανόλου θέσεις τας όποιας τόσον έχρειάζοντο οι ίδιοι εις τά έπικαι-

δευτικά των κέντρα; Μόνον λοιπόν εάν η απόδοσίς μας ήτο ανάλογος των δυνάμεων τούτων, θα διέθετον και τα αεροσκάφη και τα πλοία πολυμεκάν υλικόν διά την συγκρότησιν των ελληνικών μοιρών.

Εξ άλλου αρκετόν μέρος του εξ Ελλάδος καταθέσαντος προσωπικού δεν ήτο δυνατόν να χρησιμοποιηθῆ λόγω βαθμού, ηλικίας και καταστάσεως, καθότι αι συνθέσεις των πολεμικών μοιρών της R.A.F. ἀπαιτούν προσωπικόν συγχρονισμένης πολεμικῆς ἐκπαίδευσως, παρεχόμενης εἰς τὰ ἐκπαιδευτικά της κέντρα εἰς τὰ ὅποια πάλιν μόνον μέχρι ὀρισμένης ηλικίας ἱπτάμενοι ἐγίνοντο δεκτοὶ πρὸς εἰσαγωγήν. Τὸ γεγονός ταῦτα δημιουργοῦν παράπονα καὶ ἀνεγκλήσεις μετὰ τῶν ἀνωτέρων στελεχῶν, ὑπῆρξε μίαν τῶν κυριωτέρων δυσχερειῶν τῆς διοικήσεως.

Ὡς νὰ μὴ ἴσχυον δὲ ὅλαι αἱ προαναφερθεῖσαι δυσχερεῖαι, παιδαγωγικῆς ἀντιδράσεως ἐδημιουργοῦντο ἐξ ἡμετέρων καὶ ξένων προπαγανδῶν, τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως μὴ διαβεβούσης, ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων καὶ τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐτέλει ἐν τῇ ξένη, πλήρως κύρος πρὸς ἐπιβολήν.

Μόνον ὅταν ὅλαι αὐταὶ αἱ προαναφερθεῖσαι δυσχερεῖαι, αἱ ὁποῖαι δὲν ἴσαν καὶ αἱ μόναι, κατανοηθῶν, τότε εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτιμηθῆ δυνάμεις τὸ ἔργον, τὸ ὅποιον ἔφερον εἰς πέρας ἡ διοίκησις τῆς ἀεροπορίας εἰς Μέσην Ἀνατολήν, δημιουργήσασα καὶ παραδίδασσασα εἰς τὸ ἔθνος μίαν συγχρονισμένην καὶ ἐνδοξὴν ἀεροπορίαν, τῆς ὁποίας τὴν δόξαν οὐτε καν τὰ κινήματα τῆς Μέσης Ἀνατολῆς ἐσκίασαν, ἀφοῦ ὑπῆρξε τὸ μόνον ὄπλον εἰς Μέσην Ἀνατολήν, τὸ ὅποιον δὲν ἀνεγίχθη εἰς αὐτά.

ὑπὸ αὐτὰς λοιπὸν τὰς συνθήκας ἐτελέθη τὸ ἔργον τοῦ ἀρχηγῆς τῆς ἐλληνικῆς ἀεροπορίας ἀρχιμαρσάλου Π. Βήλος. Κατ' ἀρχὴν ἐπεσφάλισθη ἡ παραχώρησις περιοχῆς ἐντός τοῦ ἀεροδρομίου τῆς Γάζης, εἰς τὴν ὅποιαν συγκεντρώθη καὶ ἐγκατεστάθη ἄπαν τὸ εἰς Αἴγυπτον καὶ Παλαιστίνην διασκορπισμένον ἀεροπορικὸν προσωπικόν.

Εἰς τὴν δημιουργηθεῖσαν αὐτὴν μονάδα, ἡ ὁποία ἀνωμάσθη ἀεροπορικὴ μονὰς Γάζης (Α.Μ.Γ.) διετέθησαν, ἐκτός τῶν δύο ἐλληνικῶν AVROE ὑπὸ τῆς R.A.F. καὶ τινὰ ἀεροσκάφη τύπων GAUNTLET καὶ GLADIATOR, μετὰ τὰ ὅποια ἤρχισαν νὰ ἐκτελοῦν πτήσεις οἱ ἱπτάμενοι, διὰ νὰ ἀποτελέσουν τὸν πυρῶνα τῆς πρώτης ἐκπαιδευτικῆς μοίρας διώξεως.

Εξ άλλου εἰς τὸ ἔμπροσθεν τῆς αὐτῆς ὡς ἄνω μονάδος ἤρχισεν ἡ στοιχειώδης στρατιωτικὴ προπαιδευσις ἐθελοντῶν ἐξ Αἴγυπτου, καθὼς καὶ ἐκπαίδευσις εἰδικότητων τεχνικῶν καὶ ἄλλων ἐδάφους.

Ἡ εἰς τὸ παρά τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀεροδρόμιον τῆς DEKEIJA ἐγκατεστάθη 13η μοῖρα ἐσφάλας καὶ διὰ 2 BLENHEIM τῆς R.A.F., ἀφοῦ δὲ ἐπλουτίσθη δι' ἐπὶ πλέον ἱπταμένον προσωπικόν, ὡς καὶ τοιοῦτον ἐδάφους, ἤρχισεν ἐμεσσηζομένη ὑπὸ μορφήν ὑποτυπώδους μοίρας Ναυτικῆς Συνεργασίας.

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως ὄλον ἦτο τὸ ὅτι ἐπετεύχθη ἡ ἐσφάλασις τῆς λειτουργίας ἐλληνικῶν τμημάτων εἰς τὰ ἐκπαιδευτικά κέντρα χειριστῶν τῆς R.A.F. εἰς Ν. Ροδεσίαν. Ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου ἀπεστάλησαν ἅπαντες οἱ ὑπόλοιποι χειρισταὶ ἢ οἱ προοριζόμενοι δι' εἰδικότητος χειριστοῦ ὡς καὶ οἱ ἔχοντες ἀνάγκην ἀρχικῆς καὶ συμπληρωματικῆς ἐκπαίδευσως, ἐκεῖ ἐξεπαιδεύθησαν ἢ μετεξεπαιδεύθησαν ἅπαντες σχεδὸν οἱ χειρισταὶ τῆς ἐλληνικῆς ἀεροπορίας καὶ ἐπετεύχθη ἡ δημιουργία μονάδων μετὰ συγχρονισμένα στελέχη.

Ἡ ἐλληνικὴ ἀεροπορία εἰς Μέσην Ἀνατολήν κατὰ τὸ 1941.

Τὸ τέλος τοῦ 1941 εὐρίσκει λοιπὸν τὴν ἐλληνικὴν ἀεροπορίαν μετὰ τὴν ἑξῆς σύνθεσιν:

Εἰς Κάιρον εἶναι ἐγκατεστημένον τὸ ὑπουργεῖον Ἀεροπορίας, τὸ ὅποιον εἰς τὴν πραγματικότητα ἦτο ἐλληνικὸν ἀρχηγεῖον (M. Q. R. H. A. F.) καὶ ὡς τοιοῦτον ἀνεγνωρίζετο τοῦ Ἀγγλοῦ ἀρχηγοῦ ἀεροπορίας Μέσης Ἀνατολῆς (A. O. C. M. E.) πτεράρχου Air Chief Marshall TEDDER.

Ταῦτο εἶχε τὴν εὐθύνην τῆς πεθαρχίας καὶ τῆς ἐκπαίδευσως τοῦ προσωπικοῦ ἀέρος καὶ ἐδάφους, τῆς συγκροτήσεως πολεμικῶν μοιρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπαρτιζόμεναι κατὰ κρίσιν ὑπὸ τῆς R. A. F. διετίθεντο εἰς τὰς βρετανικὰς μεγάλας μονάδας δι' ἐπιχειρήσεις. Ἐπίσης ταῦτο εἶχε καὶ τὴν μέριμναν τῆς ἐπιστροφῆσεως ἀεροπορικῶν προσωπικῶν. Ἀπετελέθη δὲ ταῦτο ἐκ τοῦ ἀρχικῆς καταφυγόντος εἰς Μέσην Ἀνατολήν, τοῦ κατὰ καιροὺς δραστηριοῦτος ἐξ Ἑλλάδος καὶ τὸ ὅποιον ἐδραπέτευε κατὰ μεγίστην πληοψηφίαν ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας καὶ μετὰ ἰδικὰ του ἔξοδα καὶ κατάρθωνε διὰ μορίαν κινήσεων καὶ ταλαιπωριῶν νὰ φθάσῃ, μέσω Τουρκίας συνήθως, εἰς Μέσην Ἀνατολήν καὶ ἐκ τοῦ ἐξ ἀποδήμων Ἑλλήνων ἐπιστρατευομένου.

Ἡ συμβολὴ τοῦ ἀποδήμου καὶ κυριώτατα τοῦ Αἰγυπτίου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπῆρξεν οὐσιασθεῖσα, δοθέντες ὅτι ἱκανὸς ἀριθμὸς ἐθελῶν ἱπταμένων καὶ τὸ ἡμισυ σχεδὸν τοῦ προσωπικοῦ ἐδάφους ἀπετελέθη ἐξ Ἑλλήνων τῆς Αἴγυπτου, οἱ ὁποῖοι κατ' εὐδὴν ὑπελείφθησαν εἰς πατριωτικὸν καὶ αὐτοθυσίαν τῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος συναδέλφων των.

ὑπὸ τὸν Ἑλληνα ἀρχηγόν (O. C. R. H. A. F.), ὑπῆρχον κατὰ τὸν ὡς ἄνω μνημονεθέντα ἔμμερον τρόπον αἱ κάτωθι μονάδες:

α') Ἡ ἀεροπορικὴ μονὰς Γάζης (Α. Μ. Γ.), διαθετούσα: Ἐμπροσθεν διὰ τὴν συγκέντρωσιν ἀδιαθέτου γενικῶς ἢ πρὸς διαθέσιν εἰς μονάδας προσωπικοῦ. Μονάδα ἀρχικῆς στρατιωτικῆς προπαιδευσεως νεοσυλλεκτῶν. Ἐκπαιδευτικὴ μονάδα δι' ἐκπαιδευτῶν τεχνικῶν καὶ ἄλλων εἰδικότητων ἐδάφους. Καὶ κατὰ τὸ πρῶτον ταῦτο μόνον ἔτος μονάδα ἐκπαιδευσεως χειριστῶν ἐξελεγχθεῖσαν θραδύτερον εἰς ἐκπαιδευτικὴν μοίραν διώξεως.

β) Τὸ ἐλληνικὸν ἐκπαιδευτικὸν τμήμα Ν. Ροδεσίας (Ε. Ε. Τ. Ν. Ρ.).

Καθὼς καὶ ἀνωτέρω ἐλέγχθη ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1941 ἤρχισαν λειτουργοῦντα ἐλληνικὰ τμήματα ἐκπαιδευσεως χειριστῶν εἰς τὸ ἐν Ν. Ροδεσία ἐκπαιδευτικὸν συγκρότημα τῆς R. A. F.: 1) Προκαταρκτικῆς ἐκπαιδευσεως (I. T. W.), εἰς BOLOYAYO καὶ SALISBURY, 2) Ἀρχικῆς ἐκπαιδευσεως (E. F. T. S) εἰς MOUNT HAMDEN, 3) Ἐυδιαμέσου ἐκπαιδευσεως (I. T. S) εἰς CRABOURN, 4) Προκεχωρημένης ἐκπαιδευσεως (A. T. S.) εἰς HEANY.

γ') Τὸ Ε. Ε. Τ.Ν.Ρ. λειτουργοῦν ἐντός τῶν ἐκπαιδευτικῶν κέντρων τῆς R.A.F. καὶ μετὰ ἐλληνικὸν μόνον τὸ ἐκπαιδευτικὸν προσωπικὸν ἐπαρτιζομένη ἐπιτυχέστατα τὸ ἔργον τῆς μετεκπαιδευσεως μεγίστου μέρους τῶν Ἑλλήνων χειριστῶν, ὡς καὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς ἐκπαιδευσεως ἐκατοντάδας καὶ πλέον νέων χειριστῶν λειτουργήσαν συνεχῶς ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου 1941 μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1946, καὶ γενόμενον ὡς ἐκ τούτου ἢ ἐν τῇ ξένη συνεχῆ τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς ἀεροπορίας.

δ') Ἐκπαιδευτικὴ μοῖρα διώξεως (E. M. Δ.). Αὕτη σηματοθετήσα ἐκ τοῦ ἐν Γάζη προσωπικοῦ χειριστῶν μετεβάρθη εἰς Ἀκίρ τῆς Παλαιστίνης χρησιμοποιηθεῖσα εἰς τὴν μετεκπαιδευτικὴν διοικητικὴν μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1942, ὅποτε διελύθη παραχωρηθεῖσαν θέσεων ἐν τῇ εἰδικῇ βρετανικῇ μοίρα ἐκπαιδευσεως πολεμικῶν διακτῶν (71 O. T. U.), ἀρχικῶς εἰς Σουδῶν καὶ μετέπειτα εἰς Ἰσραηλίαν.

ε') Ἡ 13η μοῖρα ναυτικῆς συνεργασίας (13th H. Sg). Ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέγχθη, τὸ ἐκ 4 AVROE ANSON τμήμα τῆς 13 M. N. S., τὸ κατάρθωναν νὰ φθάσῃ εἰς Μέσην Ἀνατολήν, ἐγκατεστάθεν εἰς τὸ παρά τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀεροδρόμιον τῆς DEKEIJA καὶ πλαισιωθῆν μετὰ προσωπικὸν ἐδάφους καὶ ἱπταμένων ὑπῆρξε ὑπὸ τὴν διοίκησιν παρακτιοῦ ἀμύνης (Coastal Command) ὡς 13η ἐλληνικὴ μοῖρα (13th H. Sg) ἀφοῦ παρεχωρήθησαν εἰς αὐτὴν αἱ 2 BLENHEIM ὑπὸ τῆς R.A.F.

στ') Ἡ 335 μοῖρα διώξεως (335 H. Sg). Αὕτη ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ ἐν Γάζη προσωπικοῦ, ἐφαρτιζομένη δι' ἀεροσκαφῶν HURRICANES MkI καὶ διετέθη εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἀεροπορίας Παλαιστίνης. Ἐξ ἀεροδρομίου παρὰ τὴν Χαίφαν εἰχε ὡς ἔργον μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου 1942, ὅποτε μετεκινήθη εἰς Αἴγυπτον τὴν κάλυψιν εὐπαθοῦς περιοχῆς τῆς Παλαιστίνης.

Κατὰ τὸ ἐπομένον ἔτος 1942 διὰ τῆς προσθήκης καὶ ἄλλων μονάδων ὠλοκληρώθη τὸ ἔργον τῆς ὁργανώσεως καὶ ἐκπαιδευσεως τῆς ἀεροπορίας μας. Αἱ μονάδες αὐταὶ ἴσαν:

α') Τὸ ἐλληνικὸν ἐκπαιδευτικὸν τμήμα Νοτίου Ἀφρικῆς (E.E.T.N.A.), δηλαδὴ ἐκπαιδευτικὸς ὁργανισμὸς, διὰ τοῦ ὁποῦ ἐλληνικὸν ἀεροπορικὸν προσωπικὸν ἱπταμένων καὶ ἐδάφους ἐξεπαιδεύετο εἰς ἐκπαιδευτικὰ κέντρα εἰδικότητων τῆς R.A.F.: ἀεροναυτιλίας, συνενωρίσεως, ὄπλισμοῦ, μηχανοσυμβετῶν, ὁπλοισμῶν καὶ λοιπῶν εἰδικότητων ἀέρος καὶ ἐδάφους πλὴν χειριστῶν. Τὸ ἐκπαιδευτικὸν αὐτὸ συγκρότημα ἐλειτούργησε συνεχῶς μέχρι τῶν μέσων τοῦ 1945. Διὰ τῶν ἐκπαιδευτικῶν αὐτῶν κέντρων τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς δὲν ἐπροσδοτήθησαν μόνον αἱ πολεμικαὶ μας μοῖραι διὰ κατηρημένου προσωπικοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν λέξιν τῶν συγχρόνων ἀπαιτήσεων τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ ὠλοκληρώθη τὸ ἔργον τῆς EETNP, ὥστε ἡ ἐλληνικὴ ἀεροπορία νὰ ἀποτελεῖται ἐφεξῆς ἀπὸ στελέχη κατ' εὐδὴν διαφέροντα τῶν τῆς R.A.F.

β') Ἐλληνικὸν τμήμα εἰς τὴν μονάδα πολεμικῆς ἐκπαιδευσεως χειριστῶν διώξεως (71 O. T. U.) εἰς Σουδῶν καὶ μετέπειτα εἰς Ἰσραηλίαν. Εἰς τὸ τμήμα ταῦτο ἐξεπαιδεύοντο οἱ πτυχιούχοι χειρισταὶ μενοκηνητριῶν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ τμήματος Ν. Ροδεσίας, ἀπόθεν καὶ ἀπεστέλλοντο εἰς τὰς πολεμικὰς μοῖρας.

γ') Τεχνικαὶ παραγωγικαὶ καὶ ἐκπαιδευτικαὶ μονάδες Ὅσον μέρος τοῦ τεχνικοῦ προσωπικοῦ δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο ἀμέσως εἰς τὰς πολεμικὰς μοῖρας, κατενέμετο εἰς συνεργεῖα τῆς R.A.F. ἀποτελέσαν, τὸ μὲν τεχνικὰς, τὸ δὲ παραγωγικὰς μονάδας. Καὶ αἱ μὲν παραγωγικαὶ μονάδες ἐστέλεον τεχνικὰ ἔργα ἐπισκευῶν εἰς τὰ συνεργεῖα, αἱ δὲ ἐκπαιδευτικαὶ μονάδες ἐξεπαιδεύοντο κατὰ τὸ σύστημα τῆς R.A.F. εἰς τὰς διαθέσεως τεχνικῆς εἰδικότητες τῆς ἀεροπορίας. Αἱ μονάδες αὐταὶ ἐλειτούργησαν μέχρι καὶ τῶν τέλους τοῦ 1945 εἰς τὰ ἐν Ἀκίρ καὶ Γάζη τῆς Παλαιστίνης, καὶ τὰ ἐν HELWAN, TOURAS, ABOUKIR καὶ HAIIOYPOAIN τῆς Αἴγυπτου συνεργεῖα τῆς R.A.F.

Ἐν τῷ μεταξύ ἐκ τῶν πολεμικῶν μοιρῶν ἡ 335 μοῖρα διώξεως μετεκινήθη τὸν Φεβρουάριον 1942 ἐκ Παλαιστίνης εἰς τὸ παρά τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀεροδρόμιον τῆς Ντεκέιλα, διατεθεῖσα εἰς τὴν διοίκησιν παρακτιοῦ ἀμύνης (Coastal Command) καὶ ἀναλαβοῦσα ἔργον συνοδείας - προστασίας νηοπομπῶν.

Τὸν Σεπτέμβριον 1942 ὑπῆρξε ὑπὸ τὴν διοίκησιν Διώξεως (Fighter Command), ἡ ὁποία ὑπεστήριξε τὴν 8ην στρατιῶν εἰς Ἑλ Ἀλαμίν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐσφάλας δι' ἀεροσκαφῶν Χαρκαίην Mk11B. Κατὰ τὴν μέχρι τῆς ἐπιθε-

σεως έναντιον του African corps του Ρόμμελ περίοδον ως και κατά την νικηφόρον προέλασιν της 8ης Στρατιάς, εξεπλήρωσε τας ανατεθείσας εις αυτήν επικινδύνους αποστολάς, αι όποιαi συνέκειντο εις χαμηλήν κάλυψιν μετώπου και πολυβολισμούς επιγείων στόχων. Κατά τας επιχειρήσεις αύτας της βρετανικής επιθέσεως εις "Ελ Άλαμείν, όπου μία τεραστίαι βρετανική αεροπορική δύναμις έχρησιμοποιήθη και όπου ο ρόλος εκάστης μετεωρολογικής μονάδος προκαθορίζετο με ωρολογιακήν ακρίβειαν και άπληρη άρτιον εκπαιδευσιν, η νεότευκτος αυτή μοίρα μας ανταπεκρίθη πλήρως εις τας ανατεθείσας εις αυτήν καθήκοντα, έσημειωσε διαπεπρωμένην υπό της Ράφ καθάρσιψιν αεροσκάφους, έτυχε δε και εύφημου μνείας της βρετανικής διοικήσεως.

Μετά την μάχην του "Ελ Άλαμείν διετίθη πάλιν εις την Διοίκεισιν παρακτίου άμύνης και εξηκολούθησε τó έργον της συνοδείας - προστασίας ηποηυτών και άναχαίσεως έχθρικών επιδρομών, όπου έσημειωσε διαπεπρωμένην υπό της Ράφ καθάρσιψιν έχθρικού αεροσκάφους.

Η 13η μοίρα (Ν.Σ.) τον Ιούλιον 1942 εφωδιάσθη έξ άλλοκλήρου δι' αεροσκάφον Μπλενχόιμ και ήρχισε να χρησιμοποήται υπό της Διοικήσεως παρακτίου άμύνης ως κανονική μοίρα συνοδείας άνθιποβρυχιακής προστασίας ηποηυτών και άνθιποβρυχιακών έρευνών κατ' αρχάς από του αεροδρομίου της Δεκείλα, βραδύτερον δε, μετά την έπίθεσιν του Ιουλίου υπό του Ρόμμελ και την συμπτειν των "Άγγλων εις "Ελ Άλαμείν, από του αεροδρομίου Σαντίιν πλησίον της "Ακρας της Παλαιστίνης. Έκείθεν εξετέλεσεν αποστολάς συνοδείας - άνθιποβρυχιακής προστασίας ηποηυτών, ως και πολυαριθμούς άνθιποβρυχιακάς έρευνας, κατά τας όποιας ενετόπισεν ύπέρ τó δεκά υποβρύχια εν καταβύθι, έναντιον των όποιων εξεδήλωσε προσβολάς διά βομβών θυβού, με ένιας πιθανάς καταβύθισεις.

Τó 1943 εύρίσκει την έλληνικήν αεροπορίαν συνεχίζουσαν την πολεμικήν προσπάθειαν της με συνεχώς αύξανουσαν άπόδοσιν. Τόν Μάιον ύπουργός της "Αεροπορίας παραλαμβάνει ο ναύαρχος Π. Βούλγαρης, άρχηγός δε αύτης ο σήμαρχος Ι. Δημάκης. Άρχηγός της βρετανικής αεροπορίας Μέσης "Ανατολής ήτο τότε ο πτέροσχος Air Chief Marshall sir Soto Douglas.

Τó εκπαιδευτικόν έργον όλων των εκπαιδευτικών μονάδων άποδίδει ήδη τóς καρπούς του, ώστε και αι άνάγκαι της 335 μοίρας διώξεως να πληρονοηται και νέα μοίρα διώξεως, η 336, να δημιουργηθή τον Μάρτιον 1943, η όποια εφωδιάσθη δι' αεροσκάφον Χαρρικαίην MK2C, φέροντων τέσσαρα πυροβόλα των 20 χιλ., διετίθη εις την Διοίκεισιν παρακτίου άμύνης και έστάλη εις τó αεροδρόμιον Σίντι Μπαρράνι της Δυτικής "Ερήμου. Έκείθεν όμοι μετά της εις Μάρσα Ματρούχ έγκατεστημένης 335 Μ.Δ. εφωδιασμένη ήδη και αύτης με Χαρρικαίην MK2C ήσυχολήθη εις τó έργον της συνοδείας - προστασίας ηποηυτών.

Κατά μήνα Ιούλιον τó άρχηγείον αεροπορίας Μέσης "Ανατολής (Α.Η.Ο.Μ.Ε.), προς αντιπερισπασμόν της μετ' άλλων εκδηλωθείσας άποδέσεως εις "Ιταλίαν, ώργάνωσε αεροπορικήν έπίδρουήν κατά της Κρήτης, μεγάλης εκτάσεως, διαδέσσεια προς τούτο δεκά μοίρας διώξεως συνολικού αριθμού 125 αεροσκάφων, μεταξύ των όποιων και τας δύο έλληνικάς. Η έπίδρουή αύτη ήτο επικίνδυνος επιχειρήσις, διότι μονοκινήτρια αεροσκάφη έπρεπε να διανύσουν την εκ 220 μιλίων από Λιβύην εις Κρήτην ύπερβην της θαλάσσης άπόστασιν ήπτάμισα εις ύψος όλιγώτερον των πέντε μέτρων και να άντιμετωπίσουν εις Κρήτην τó ισχυρόν γερμανικόν άντιαεροπορικόν πυροβολικόν και την γερμανικήν δίωξιν.

Αύτη είναι η δευτέρα φορά κατά την όποιαν άνετέθησαν εις την έλληνικήν δίωξιν ενεργοί επιχειρήσεις εντός έχθρικού έδάφους. Τόσος ύπέρβεν ο ήλος και ένθουσιασμός των πληρωμάτων διά την συμμετοχήν των εις επικίνδυνους επιχειρήσεις, ώστε εις χειριστή απολέσεια κατά την άπογειώσιν την πρόσθετον δεξαμενήν δευτέρην, χωρίς την όποιαν δεν ήτο δυνατόν να επιστρέψω εκ Κρήτης, αν και γνώριζε τούτο και επανειλημμένως διετάχθη να επιστρέψω και προσγειωθή, προετίμησεν, από του να έγκαταλείψη την επιχειρήσιν, τóν βέβαιον θάνατον. Κατά την επιχειρήσιν αύτην δυο ήμέτερα αεροσκάφη δεν επέστρεψαν εις την βάση των.

Κατά τó τέλος "Οκτωβρίου μετά την συνθηκολόγησιν της "Ιταλίας και διαρκουσών των επιχειρήσεων προς άπελευθέρωσιν της Δωδεκανήσου, τó αεροπορικόν άρχηγείον Μέσης "Ανατολής άνήργησεν αεροπορικάς έπίδρουμάς κατά της Κρήτης εις αντιπερισπασμόν του έχθρού.

Δύο βρετανικά πτέρυγες διέβησαν διά τας επιχειρήσεις αύτας ανά δυο μοίρας διώξεως εκάστη, η μεν μία δυο άγγλικάς, η δε έτέρα δυο έλληνικάς. Αι επιχειρήσεις αύται ήσαν λίαν επικίνδυναι, διότι τα λαμβάνοντα μέρος εις αύτας αεροσκάφη, εκτός των άλλων, έστερούντο προστασίας φιλικής διώξεως ύψηλής καλύψεως και εξετέλου τας έπίδρουμάς κατά μικράς μεμονωμένας ομάδας εκ τεσσάρων η και δυο ακόμη αεροσκάφων.

Τα σήμη εξετέλου τας έπίδρουμάς εις ύψος μικρότερον των πέντε μέτρων ύπερβην της έπιφανείας της θαλάσσης προς αίσθησιμόν της έχθρικής άντιαεροπορικής έπιτηρήσεως, καθ' ότι εις τó χαμηλόν τούτο ύψος τα φανάρια δεν ήτο δυνατόν να εντοπισώ τó αεροσκάφος. Έκ των έπίδρουμών αυτών τó πλείστα των αεροσκάφων επέστρεψαν δια-τόπα.

Αι επιχειρήσεις αύται διαρκέσωσι επί είκοσάημερον έλλη-

ξαν με τó τέλος της άποτυχούσης επιχειρήσεως προς άπελευθέρωσιν της Δωδεκανήσου.

Αι δυο βρετανικά μοίραι επιχειρήσαν 12 έξόδους με συνολικάς άπώλειας 4 αεροσκάφων, αι δε δυο έλληνικά μοίραι 28 έξόδους με συνολικάς άπώλειας 6 αεροσκάφων.

Μετά τó πέρας των επιχειρήσεων αυτών τó βρετανικόν αεροπορικόν άρχηγείον Μέσης "Ανατολής έξηρε δι' ήμερησίαις διαταχάς την έπιτυχίαν ταύτην και άπένευμεν εύφημον μνείαν ιδιαίτερας εις τας έλληνικάς μοίρας διά τόν έπιτυχή τρόπον εκτελέσεως των και την αφοθυσίαν των πληρωμάτων των.

Συνεπεία της τοιαύτης άποδέσεως των μοιρών ήρχισαν αύται να άνεφοδιάζονται δι' αεροσκάφον Σπιτφάιρ Μ.Κ.5. Καθ' άλλοκλήρον τó 1943 αι μοίραι μας διώξεως συνεχισαν άνελλιπώς και έντατικώς τó έργον των της συνοδείας-προστασίας ηποηυτών.

Κατά τó έτος τούτο ήνοήχθησαν θέσεις δι' εκπαιδευσίην έλληνικών πληρωμάτων εις την βρετανικήν εκπαιδευτικήν μοίραν γενικής άναγνωρίσεως (75 Ο.Τ.Υ.), έδρεύουσαν εις αεροδρομίου παρ' την "Αλεξάνδρειαν και εις την βρετανικήν εκπαιδευτικήν μοίραν βομβαρδισμού (70 Ο.Τ.Υ.), έδρεύουσαν εις αεροδρόμιον Σαλούφα πλησίον του Σουέζ, εις τας όποιας και εξεπαιδευόντο τα πληρώματα της 13ης μοίρας.

Η 13η μοίρα, διακρήθεισα μεταξύ των όμοίων της βρετανικών μοιρών της Διοικήσεως παρακτίου άμύνης, εκρίθη άξια να εφωδιασθή δι' αεροσκάφον Βαλτιμάρ 4, νεωτάτου τύπου έλαφρού βομβαρδισμού (βάρους δομδών 1 τόννου), έγκατεστάθη δε εις "Αιψον - "Αουτ της Δυτικής "Ερήμου και εξετέλει έργον συνοδείας - άνθιποβρυχιακής προστασίας ηποηυτών και έπιθετικας άναγνωρίσεως.

Κατά τας προς άπελευθέρωσιν της Δωδεκανήσου επιχειρήσεις εξετέλεσε πολλάς έπιθετικάς άναγνωρίσεις και βομβαρδισμούς έναντιον στόχων επί της Κρήτης και των νήσων του Αιγαίου.

Κατά τó έτος τούτο (1943) έπίσης διετίθη ήπτάμισον προσωπικόν εις την μετασορικήν αεροπορίαν της Ράφ (Transport Command), τó όποιον εκπαιδευθέν συνεκοσθή εις 6 πληρώματα, τα όποια έχρησιμοποιούντο υπό βρετανικής μεταφορικής μοίρας εξ αεροσκάφων Ντακόττα.

Έπίσης από του 1943 ήρχισε δημιουργουμένη μονάς προστασίας αεροδρομίων, της όποιας η όργάνωσις και εκπαιδευσις άλοκληρώθη κατά τó έπόμενον έτος εις Παλαιστίνην, εφωδιάσθη δε πλήρως και δι' άλλου υλικού και διά 16 άντιαεροπορικόν πυροβόλων μικρού διαμετρήματος.

Τó έτος 1944 εύρίσκει την 13ην μοίραν εκπαιδευομένην εις αεροδρόμιον παρ' την "Αλεξάνδρειαν προς μετατροπήν της εις βομβαρδιστικήν. Υπαχθείσα τον "Απρίλιον υπό τó βρετανικόν αεροπορικόν άρχηγείον "Ιταλίας μετεκινήθη και έγκατεστάθη εις "Ιταλίαν κατά μήνα Μάιον.

Τόν Ιούλιον ύπουργός της "Αεροπορίας παραλαμβάνει ο πρόεδρος της κυβερνήσεως Γ. Παπανδρέου και άρχηγός αύτης μέχρι του πέρατος του πολέμου ο σήμαρχος Γ. "Αλεξανδραής.

Κατά τó εξάμηνον διάστημα της εις "Ιταλίαν παραμονής της η 13η μοίρα εξετέλεσε πολυαριθμούς βομβαρδιστικάς επιχειρήσεις εις τó βόρειον "Ιταλικόν μέτωπον, καθώς και εις τó Βαλκανικόν της Γιουγκοσλαβίας. "Ο εξαιρετικός τρόπος της εκτελέσεως των ανατιθέμενων εις αύτην άποστολών και η εύστοχία των βομβαρδισμών προεκάλεσαν την διάκρισιν της μεταξύ πασών των εις "Ιταλίαν πολυαριθμών βομβαρδιστικών μοιρών. Τó γεγονός τούτο έμνημονεύη έγγράφως εις τó έλληνικόν άρχηγείον Μέσης "Ανατολής υπό τόν έν "Ιταλία βρετανικού αεροπορικού άρχηγείου, παρ' του όποιου και έτιμήθη η έλληνική μοίρα δι' εύφημων μνείων και τιμητικών διακρίσεων.

Παρι τó τέλη Αύγουστου διετίθησαν εις τó αεροπορικόν άρχηγείον "Ιταλίας και μετεκινήθησαν έκει και αι 335 και 336 μοίρας διώξεως, εφωδισόμεναι ήδη δι' αεροσκάφον Σπιτφάιρ ΜΚ 5, εκ των αεροδρομίων Μάρσα Ματρούχ της Δυτικής "Ερήμου και Βενγάζης της Κυρηναικής.

Εις τó "Ιταλικόν μέτωπον εξετέλεσαν κατά τó βραχύ διάστημα της εις "Ιταλίαν παραμονής των άκετάς έξόδους και προσέβαλον στόχους επί του έδάφους διά βομβών και πολυβολισμών.

Ο έπαναπατρισμός

Τόν Νοέμβριον, μετά την άπελευθέρωσιν πλέον της "Ελλάδος, και αι τρεις έλληνικά μοίραι ύπήχθησαν υπό τó "Αεροπορικόν "Αρχηγείον "Ελλάδος και την 19ην Νοεμβρίου 1944 προσγειούντο επί έλευθέρου πλέον έλληνικού έδάφους εις τó αεροδρόμιον "Ελληνικού.

Από της άπελευθερώσεως η έλληνική αεροπορία, καθώς και η έν "Ελλάδι βρετανική, ύπήγατο υπό τόν άρχηγόν αεροπορίας Μεσογείου αντιπτέραχον Αϊο Μάρσαλλ Σλέσορ.

Την 12ην Νοεμβρίου η έλληνική αεροπορία έτιμα την μνήμην των πεσόντων της διε μνημοσύνου παρ' του μνημείου του Αγνώστου Στρατιώτου και ποσειδάσεως δι' έναερίων και επιτηγίων σχηματισμών υπό τας ένθουσιώδεις εκδηλώσεις 6 μέτρον πλήθους.

Άμέσως από του Νοεμβρίου ο "Αγγλος άρχηγός, άεροταίσχος Air Commodore G. Tuttle, του αεροπορικού άρχηγείου "Ελλάδος διέβησεν αύτας εις επιχειρήσεις προς άπελευθέρωσιν των εϊσέτι γερμανοκρατούμενων νήσων Κρήτης,

Μήλου και Δωδεκανήσιων και οι οποίοι διηρκεσαν μέχρι της δια της συνθηκολογήσεως της Γερμανίας την 8ην Μαΐου 1945 απελευθερώσεως των. Οι επιχειρήσεις αυτές συνιστάμεται εις δομωδισμούς ισχυρώς δι' αντιαεροπορικής άμυνας προσαπτιζόμενων στόχων δεν έστεροούντο κινδύνων.

Κατά το από της δημιουργίας της εις Μέσην Ανατολήν τον Ιούλιον 1941 μέχρι της συνθηκολογήσεως της Γερμανίας τον Μάιον 1945 διάστημα η αεροπορία μας εξετέλεσε περί τας 20.000 εφόδους επιχειρήσεων 50.000 ώρων πτήσεως, ως και περί τας 150.000 ώρας εκπαιδευτικών και άλλων πτήσεων.

Αι δε κατά το διάστημα τούτο άπώλειαι εις νεκρούς Ιπταμένους άνήλθον εις 101. Αι ύπόλοιποι μονάδες και τμήματα έπανεπατρίζοντο καθ' όλην την διάρκειαν του 1945 μέχρι και των άρχων του 1946.

Έν τώ μεταξύ η αεροπορία μας ανέπτυξε την έγκαταστάσιν της επί ελληνικού εδάφους και αναφοδόμησε τας πλήρως κατεστοασμένες βάσεις της, εργοστάσια, συνεργεία και εγκαταστάσεις, ώστε το 1946 να την εύρη εις όργανωσιν, εκπαιδευσιν και συγκρότησιν κατά το πρότυπον της Ράφ με δύο μοίρας διώξεως, μίαν δομωδιστικήν, μίαν μεταφορικήν, σχολήν αεροπορίας και τεχνιτών και με άλλας τας άπαραιτήτους επιτελικάς και βοηθητικάς μονάδας, συνεργεία και εγκαταστάσεις και τας δυνατότητας και προϋποθέσεις επεκτάσεως αυτής.

Ούτω λοιπόν κατά την μακράν αυτήν πολεμικήν περιπέτειαν η αεροπορία μας δεν κατέστη μόνον ύπόδειγμα ήρωϊσμού και αύτοθυσίας, αλλά και θετικού δημιουργικού έργου.

Υποπτεάρχος Γ. Άλεξανδρής

Η άνασυγκρότησις της ελληνικής αεροπορίας μετά τον Β' Παγκόσμιον πόλεμον ήρχισεν εύθύς μετά την καταστολήν

του Δεκεμβριανού κινήματος. Κατά το 1946 και τας άρχάς του 1947 έφωδιάσθη με όλα τα σύγχρονα μέσα και όλα τα άπαραίτητα δια τον ιδιότυπον συμμοριτοπόλεμον επιτελικά όπλα του άέρος. Τον Απρίλιον του 1947 η άνασυγκρότησις της ελληνικής αεροπορίας ειχε συντελεσθή και ήρχισεν έκτοτε η δραστική χρησιμοποίησις όλων των αεροπορικών δυνάμεων εις τον κατά των συμμοριτών αγώνα. Εις τας επιχειρήσεις των πρώτων ετών του άναρτοπολέμου τα ελληνικά αεροπλάνα ύπεροούντο να επιτίθενται κατά τρόπον ρυθμιζόμενον ύπό της συμμοριακής δράσεως. Το ελληνικόν επιτελείον ήτο ήναγκασμένον να διεξάγη τον αγώνα κατά των συμμοριτών με διαρκώς νέας έπινοήσεις, καταλλήλους προς τας έκάστοτε συνθήκας.

Παραλλήλως άφίνετο πάντοτε μεγάλη πρωτοβουλία εις τους αεροπόρους να αντιμετώπισουν τον εχθρόν αναλόγως προς τας περιστάσεις. Τοιαύτην μορφήν παρουσίασεν η αεροπορική δράσις άκομη και κατά τας τελευταίας επιχειρήσεις της Ρούμελης και της Πελοποννήσου. Η ελληνική αεροπορία έγένετο δυνατόν να χρησιμοποιηθή ως κανονικόν πολεμικόν όπλον μόνον εις τον Γράμμον και το Βίτσι κατά το 1948 και το 1949.

Η δράσις της ελληνικής αεροπορίας ύπήρξε σημαντική ιδίως εις την Κόνιτσαν τον Δεκέμβριον του 1947, εις τους Μεταβάδες παρά το Διδυμότειχον, όπου κατώρθωσε δια της ρίψεως πυρομαχικών να σώση κυκλωθέντα έθνικά στρατεύματα, εις την Καρδίτσαν τον Δεκέμβριον του 1948, εις τον Άγγελών τας άρχάς του 1949, εις τα Κερδύλλια τον Φεβρουάριον του 1949, εις την Φλώριναν και το Αμύνταιον τας άρχάς του 1949, εις πλείστα άλλα σημεία της χώρας, πρέπαντός δε εις τας μάχας του Γράμμου και του Βιτσιου κατά το 1948 και το 1949.

Εις το παρόν κεφάλαιον του Τόμου «Ελλάς» περιελήθησαν πληροφορίες μόνον επί των γενικωτάτων ενδιαφέροντος θεμάτων της κρατικής οργανώσεως, όπως τα περί των Ελληνικών πολιτευμάτων, του Πολιτειακού οργανισμού, της Δικαιοσύνης, της Εκπαιδεύσεως, των Ενόπλων δυνάμεων κλπ.

Αι επί παντός άλλου θέματος σχετιζόμενου με τον κρατικόν οργανισμόν πληροφορίες δέον να αναζητηθούν εις τα ειδικά επί τούτων άρθρα του Λεξικού. Η μεταφορά αυτή των πληροφοριών τούτων εκ του τόμου «Ελλάς» εις τα κατά μέρος άρθρα εκρίθη επιβεβλημένη προς άποφυγήν υπερμέτρου αύξήσεως του όγκου του τόμου «Ελ-

λάς», ένεκα της οποίας ούτος και δύσχρηστος θα καθίστατο και δυσχερώς θα έβιβλιοθετείτο. ΈΕ άλλου, εκρίθη σκόπιμον όπως άποφευχθούν αι συντμήσεις εις τα άρθρα ταύτα λόγω του ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, το όποιον παρουσιάζουν.

(Βλέπε λέξεις: Κράτος, Υπουργείον, Νομικόν Πρόσωπον, Οργανισμός, Δήμος, Κοινότης, Σχολή, Σχολείον, Πανεπιστήμιον, Πολυτεχνείον, Σώματα Ασφαλείας, Λιμενικόν Σώμα, Πυροσβεστικόν Σώμα, Φυλακαί, Φάροι και Φανοί, Κοινωνική Ασφάλισις, Κοινωνική Πρόνοια, Φιλανθρωπία, Στατιστική, Υπάλληλος κλπ. κλπ.).

Ὁ ἀπόδημος Ἑλληνισμὸς

Οἱ ἑκτὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐλευθέρου πατρίδος μας ἐγκατασταθέντες Ἕλληνες ἀποτελοῦν καὶ σήμερον ἓνα ἐκ τῶν πλέον ζωτικῶν παραγόντων τῆς οικονομικῆς ζωῆς τῆς χώρας καὶ ἐπιβεβαιῶν ἀνεκάθεν τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν πρόδον τοῦ ἔθνους μας. Ὁ μέγας ἀριθμὸς ἐκείνων, οἱ ὅποιοι κατάρθωσαν μακρὰν τῆς Ἑλλάδος τὰ διατηρήσαν τὸν ἔθνησμον των καὶ αἰ θαρραλέαι πρωτοβουλίαι, τὰς ὁποίας οὗτοι προθύμως ἀναλαμβάνουν εἰς κάθε κρίσιμον στιγμήν τῆς πατρίδος καθιστούν δικαίως τὸν Ἑλληνισμὸν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀντικείμενον ἰδιαιτέρως προσοχῆς ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους μας, ἰδίως εἰς τὸν καθορισμὸν προγράμματος πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ μέλλοντος τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποδημίας ἐπέβαλλον εἰς τοὺς Ἕλληνας ἄλλοτε ἡ δουλεία τοῦ ἔθνους εἰς θαρδάρους κατακτῆτας, κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμως αἱ οικονομικαὶ δυσχερεῖαι, τὰς ὁποίας αἱ Ἕλληνες δὲν δύνανται νὰ ἀντιμετωπίσουν εἰς τὸν περιορισμὸν καὶ ὄχι ἀπορῆν ὁρίων τῆς πατρίδος. Ἡ τάσις ὅμως πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ μέλλοντος δι' ἀποκτήσεως σημαντικῶν κεφαλαίων μακρὰν τῆς πατρίδος, εἶχεν ἀποβῆ κατὰ τὸ παρελθὸν εἰς βάρος τοῦ γενικότερου ἔθνικου συμφέροντος.

Κατὰ τὸν ἱστορικὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς Μπ. Μαλαφούρη, ἔφυγεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰς δύο πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ 20οῦ αἰῶνος τὸ ἐν δέκατον τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας μας, τὸ ὅποιον ἦτο τὸ παραγωγικότερον καὶ τὸ ὑγιέστερον τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὸ διδλίον του «Ἕλληνες τῆς Ἀμερικῆς 1528—1948» προσθέτει ὅτι εἰς πολλὰς περιφέρειας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐντάσεως τοῦ μεταναστευτικοῦ ρεύματος δὲν ἔμειναν ἄνδρες διὰ νὰ καλλιέργησον τὰ χωρῶνα καὶ ὅτι εἶχεν ἀρχίσει νὰ δημοσιονογηθῆι σάβας ὅτι μὲ τὴν ἀποδημίαν τῶων ἀνδρῶν ἡλικίας 15 μέχρι 35 ἔτων, αἱ γεννήσεις θὰ ἠλάττωον, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ προκύβη αἱ σοβαρὰν δημογραφικὸν πρόβλημα. Ὁ καθηγητῆς τοῦ πανεπιστημίου Ἀνδρεάδης, γράφον περὶ τῆς ἑλληνικῆς μεταναστεύσεως τὸ 1917, ἀνέφερε μεταξὺ ἄλλων: «Ἡ μεταναστεύσις ἀναφανείσα εἰς περίοδον βεληνῆς οικονομικῆς κρίσεως, ἀνεκούφισεν ὁμολογουμένως τὴν χώραν συντελέσασα μεγάλως εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπικαταλλαγῆς καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς τοκογλυφίας. Ἐάν εἶχε περιορισθῆ ἐν ἀρμόζοντι μέτρῳ, ἡ ἐπιθροασίς τῆς ἠθέλευν ἐξακολουθῆσαι ὡσα εὐεργετικῆ, τοσούτω μᾶλλον, ὡσα πολλὰ τῶν παλινοστούτων, ἀνεσιάζοντες ἑκτὸς τοῦ χρηματος νέας ἐξείς καὶ νέας μεθόδους, θὰ συνέβαλλον πολλὰ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς παραγωγῆς. Πλὴν ἡ ἐπέκτασις ἦν ἐλαβε τὸ μεταναστευτικὸν ρεῦμα ἐξουδετέρω κατ' ἡμᾶς καὶ τὰ πρὸ πλουτολογικῆς ἀπόψεως ἀγαθὰ αὐτὰ ἀποτέλεσματα, διὰ τὴν ὅσον καὶ ἂν ἦτο τὸ στελλόμενον χρῆμα τοῦτο, ὅπως ὑπέδειξεν ἐν ἐκθέσει ἐπίσημῳ ὁ ἐν Οὐάσιγκτων, τότε πρεσβευτῆς κ. Λάμπρος Κορονηλάς, ἦτο μικρὸν ἀπέναντι τοῦ πηλαύτου ὃν θὰ παρήγον μένουσαι ἐν τῇ πατρίδι τόσαι μυριάδες χερῶν. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀπὸ καθαρῶς οικονομικῆς ἀπόψεως ἡ μεταναστεύσις εἶδε νὰ ἐξακολουθῆσθαι θεωρουμένη ὡς εὐεργετικῆ, τὰ ἐλαβερά αὐτῆς ἀποτελέσματα ἦσαν προφανῆ. Ἀπὸ ἔθνικῆς ἀπόψεως ἐξετάζων τὸ μεταναστευτικὸν, κατέληγεν εἰς τὸ συμπέρασμα: ὅτι παρ' ὅλον ὅτι «ὁ πατριωτικώτατος Ἕλλην πάντοτε ἔχει τὸ ἐνόστιμον ἡμᾶς» κατὰ νόον καὶ ὅτι δυσχερέστερον τῶν ἄλλων ἀποβάλλει τὴν ἑλληνικὴν ὑπκοότητα χάριν τῆς ἀμερικανικῆς, οὐκ ἦτον ἀναμοιολογήτῳ εἶναι ὅτι 43% τῶν μετανασταντῶν πολιτογραφούνται Ἀμερικανοὶ καὶ ἐκ τῶν ὑπολοίπων ὀλίγοι θὰ δυνηθῶσι νὰ διατηρήσουν τὸν ἔθνησμον αὐτῶν πέραν μίαις ἢ δύο γενεῶν. Τοῦτο διδάσκει ἡ ἱστορία οὐ μόνον πᾶσαν τὴν εἰς Ἀμερικὴν εὐρωπαϊκῶν μεταναστεύσεων ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν ἀκμασασῶν ποτὲ παροικιῶν ἐν Ρουμανίᾳ, Ρωσίᾳ, Ἀγγλίᾳ κλπ.»

Σήμερον παρατηρεῖται ζωηρότη τάσις πρὸς μεταναστεύσιν καὶ μόνον ἡ ἑλλειψίς σαφῶν κατευθύνσεων καὶ οικονομικῶν δυνατοτήτων κινήσεως ἀπ' ἑνὸς καὶ τὰ περιοριστικὰ μέτρα ἀπ' ἑτέρου συγκρατοῦν ταύς ὑποψηφίους μεταναστας. Συμφώνως πρὸς ἐπίσημον στατιστικὴν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναχωρησάντων πρὸς ἐγκατάστασιν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν Ἑλλήνων ἀνήλθε κατὰ τὸ 1948 εἰς 6.897 ἄτομα καὶ κατὰ τὸ 1949 εἰς 5.655.

Τὰ τῆς μεταναστεύσεως ἐκ τῆς Ἑλλάδος διέπονται κατὰ τὸ 1950 ὑπὸ τῶν διατάξεων τοῦ νόμου 2475/1920 ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ νόμου 4756/1930 καὶ τοῦ ἀναγκαστικοῦ νόμου 864/1937, ὅστις ἀφίνει κατὰ κανὸνα ἐλευθέρην τὴν μεταναστεύσιν, ἀλλὰ δίδει τὸ δικαίωμα εἰς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν νὰ θέτῃ περιορισμοὺς εἰς αὐτήν. Κατὰ τὰ τελευταία ἔτη ἕνεκα τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ μὲ ἐτήσιον ποσοστὸν 15 ο)σο καὶ ἕνεκα ἀδυναμίας τῆς ἀπορροφήσεως ὑπὸ τῆς ἔθνικῆς μας οικονομίας τῶν πλεοναζουσῶν ἐργατικῶν χερῶν ὑποστηρίζεται ὑπὸ ὀρισμῶν κύκλων ὅτι μόνον διὰ τῆς μεταναστεύσεως εἶναι δυνατόν νὰ ἀντιμετωπισθῆ ὁ ἀπειλὴν τῆς χώρας μας κίνδυνος συνεχίσεως τῆς πείνης. Οἱ κύκλοι οὗτοι ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι δυνατόν χωρὶς νὰ διακινδυνεύσῃ ἡ εὐρῆμος ἐκτέλεσις τοῦ προγράμματος οικονομικῆς ἀνασυγκροτήσεως, νὰ διαθῆτῃ ἡ Ἑλλάς ἐκ τῶν διαθεσίμων ἐργατικῶν τῆς δυνάμεων ἓνα ποσοστὸν ἀνερχόμενον ἐτησίως εἰς 30.000 διὰ

τὴν ἐνίσχυσιν τῆς προσπάθειας, ἡ ὁποία πρόκειται νὰ καταβληθῆ μετὰ τὸ 1950 πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν οικονομικῶν ἀνεξελικτῶν χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς.

Κατὰ τὰ τελευταία ἔτη μέχρι τοῦ 1949 πρὸς διαφύτισιν τοῦ ἀποδημοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὁ ραδιοφωνικὸς σταθμὸς τῶν Ἀθηνῶν εἶχε καθιερώσει εἰδικὴν ἐκπομπὴν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀναλάβει ὡς ἀρμόδιος ὁ ὑπάλληλος τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν Κ. Κωνσταντόπουλος. Συμμάχως πρὸς ὑπολογισμοὺς αὐτοῦ δημοσιευθέντος τὸ 1950 αἱ Ἕλληνες οἱ ζῶντες ἔξω τῶν ὁρίων τοῦ κράτους μας πλησιάζουν σήμερον τὰ 2.000.000. Κατὰ τὸν ἴδιον, ἐάν ἀσπαιρεθῶσι οἱ Ἕλληνες τῆς Κύπρου, τῆς Βορείου Ἠπειροῦ καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι ἀπόδημοι, τὸ σύνολον τῶν καθαρῶς ἀποδημῶν ἀνέρχεται εἰς ἐκατομῖαι ἑκατομμύριον περίπου. Οἱ ὁμογενεῖς τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ὑπολογίζονται ὑπὸ τοῦ Κ. Κωνσταντινοῦ τοῦ εἰς 800.000 περίπου, τῆς Αἰγύπτου εἰς 160.000, τῆς νοτίου Ἀμερικῆς εἰς 30.000 περίπου, τῆς Ρουμανίας εἰς 30.000 ἑπίσης καὶ τῶν λοιπῶν ἄλλων χωρῶν εἰς 190.000. Εἰς τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν δὲν περιλαμβάνονται οἱ Ἕλληνες τῆς Ρωσίας, αἱ ὁποῖαι τὸ 1920 ὑπολογίζοντο εἰς 232.000.

Κατὰ τὸν μελετήσαντα πρὸ ἔτων τὰ ἀρχεῖα τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν Σ. Γ. Κλαῶν («Ἡ στατιστικὴ ἐν Ἑλλάδι») το 1932, ὁ ἀριθμὸς τῶν διατηρουμένων τῆν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐναγκρατομένων ἔθνικῶν ἑλληνικῶν μειονοτήτων, ἦτο εἰς τὴν Ἀμερικὴν 427.742 ἄτομα, εἰς τὴν Ἀφρικὴν 112.102, εἰς τὴν Εὐρώπην 587.811, εἰς τὴν Ἀσίαν 376.150 καὶ εἰς τὴν Ὀκεανίαν 15.160.

Ὁ ὑπολογισμὸς τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ ἕνεκα τῶν σημερινῶν συνθηκῶν καθίσταται λίαν δυσχερὴς καὶ διὰ τοῦτο παρατηρεῖται μεγάλη ἀσυνφώνια εἰς τοὺς ἀναστροφόμενους ὁπὸ διαφόρων ἀριθμοῦ τῶν ἀποδημῶν. Ὁ ἀναγνώστης ἄς λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν ἐν τῷ παρόντι τόμῳ ὑπὸ τῷ συνεργάτῳ μας Χρ. Εὐελπίδου δημοσιευόμενον πινάκα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποδημῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ ἀρῆρον τοῦ «Οἰκονομικῆ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος».

Ἐνὰ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ ἑκτὸς τῆς χώρας μας Ἑλληνισμὸς ἦτο ἀποικιακός, σήμερον αἱ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐγκαταστάσεις τῶν Ἑλλήνων ἔχουν παροικιακὸν χαρακτῆρα. Ὁ σύγχρονος ἀπόδημος Ἑλληνισμὸς δὲν ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν ἀρχαίων ἀποικιῶν. Κατὰ τὴν ρωμαϊοκρατίαν καὶ τὰς βασιλικὰς ἐπιθροασίς οἱ διασπαρμέναι εἰς ὅσα τὰ σημεῖα τοῦ ἡμισφαιρίου μας Ἕλληνες ἐξηρασιθῆσαν ἀφομοιωθέντες κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν ὅταν ἔλειπεν ἡ αἰγλή τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Βυζαντίου. Αἱ πρώται ἐν τῶν διασπαρμένων καὶ σήμερον ἑλληνικῶν παροικιῶν συγκροτοῦνται ὅταν μετὰ τὴν ἀλλοσιν πολλοὶ ἀναγκάζονται νὰ κατονοῦναι εἰς τὰς χριστιανικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, εἰς μερικὰς τῶν ὁποίων ὑπῆρχον μικραὶ παροικίαι καὶ πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου. Τότε ἤρχισαν πολλοὶ Ἕλληνες σείνοντες πρὸς τὴν Εὐρώπην, ὅπου διέβωσαν τὰ ὄρτα τῆς ἑλληνικῆς σοφίας.

Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἀκόμη ἀπὸ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας, οἱ Ἕλληνες ἀκολουθοῦντες τὸν ροῦν τοῦ δουναδέως ἀνήρχοντο πρὸς Οὐγγαρίαν καὶ Αὐστρίαν, ὅπου ἠύθην ἐμπορικαὶ παροικίαι Ἑλλήνων. Εἰς τὴν σπουδαιότεραν Οὐγγρὸν συγγραφῆν ἀποδίδει τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ καπιταλισμοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐμποροὺς (ἐκ Μοσχόπολεως, ἰδίως τῆς Μακεδονίας, Καστορίας κλπ.). Ἀκόμη ἐν Πέστη παρά τὴν γέφυρον τῆς Ἐλισάβετ μία ἀγορὰ (ἐμπορικὸν κέντρον ἄλλοτε) ὀνομάζεται Χαρίσι Μπαζάρ ἀπὸ κάποιον Ἕλληνα Μακεδόνα, προφανῶς Χαρίσην. Ἐπίσης ἐν Βιέννῃ ἦνδε ἑλληνικὴ παροικία, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ ἀκόμη σαφὴς ὁδὸς Ἑλλήνων καὶ ἡ ἑλληνικὴ Ἐκκλησία. Ἐκεῖ ἄλλως τε ὁ Ρήγας μεταξὺ τῶν πατριωτῶν Ἑλλήνων δὲν συνέλαβε τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος.

Παροικίαι ἐμπορικαὶ ὑπῆρχον ἐν Βενετίᾳ, Παρισίῳ, Λονδίνο καὶ ἀλλοσιν τῆς Εὐρώπης, ὅπου Ἕλληνες ἐμπορευόμενοι εἶχον ἰδρύσει ἰσχυροὺς ἐμπορικῶς οἴκους. Ἐπίσης πολλοὶ μετανασται ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τοὺς λιμένας τῆς νοτίου Ρωσίας, Ὀδησσόν, Ταϊγάν κλπ. ἀσχαλούμενοι μὲ σιτημῶριον.

Ἀπ' ὅτου δὲ αἱ παρῖστριαι ἐπαρχίαι Μολδαβία καὶ Βλαχία ἐτέθον ὑπὸ ἡγεμονίαν Φαναριωτῶν, ἐν Ρουμανίᾳ ἤρχισαν ἐγκαθίστασθαι πλεῖστοι Ἕλληνες (Βουκουρέστιον, Ἰάσιον, Βραῖλο) ὡς ἐπιστάται μεγάλων κτημάτων, ὡς διοικητικοὶ ἢ πάλῃ, ὡς στρατιωτικοὶ ὑπάλληλοι (Γεωργιάκης Ὀλύμπιος κλπ.). Ἡ ἀκμὴ τοῦ ἐν Ρουμανίᾳ Ἑλληνισμοῦ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ ὅτι ὁλόκληρος στρατός (τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου) ἐσχηματίσθη κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ σπουδαστῶν καὶ ἐμπόρων ἐκ διαφόρων πόλεων τῆς Τουρκίας ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν Ἑλληνισμῶν τῆς Ρουμανίας, τοῦ ὁποίου τὸ ἐκπρέζημα ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ 1905 συνεπληρώθη κατὰ τὸ 1950, ὅτε τὰ τε-

λευταία ίχνη των Έλλήνων, δσα δέν στέλλονται εἰς Σιδηρίαν ἀπό τοὺς Ρώσους ἐπανερχονται εἰς Ἑλλάδα.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀναπτύσσονται αἱ σύγχρονοι ἑλληνικαὶ παροικίαι ὅταν ὁ Μωῦχάμετ Ἄλυ ἤρξην νὰ εὐνοῇ τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον. Κατὰ τὰ μῆσα τοῦ 19ου αἰῶνος ἀρχεῖται μεταναστευτικὸν ρεῦμα μὲν κατευθύνσεων πρὸς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν, τὴν Αὐστραλίαν, τὴν νότιον Ἀφρικήν καὶ τὰς Ἰνδίας, Ἐνῶ ἡ μεταναστευτικὴ κίνησις ἀπὸ τοῦ 15ου μέχρι τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος ἐγένετο κυρίως πρὸς ἀποφυγὴν τῆς τουρκικῆς τυραννίας, ἡ νέα μεταναστευτικὴ τάσις ὀφείλεται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς οικονομικὰς δυσχερείας.

Ὁ ἑκτός τῆς Ἑλλάδος Ἑλληνισμὸς προσέφερεν εἰς τὸ ἔθνος μεγίστας ὑπηρεσίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τῶν παροικιῶν τῆς Εὐρώπης συνετέλεσαν μεγάλας εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους. Ἀποδήμιοι ἦσαν οἱ ὀργανωσάντες τὴν Φιλικὴν Ἐταιρίαν. Καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους οἱ ἀπόδημοι Ἑλληνες παρακολουθοῦντες ἐκ τοῦ πλησίον τὴν πνευματικὴν κίνησιν τῶν πολιτισμένων κρατῶν τῆς Εὐρώπης, ὑπῆρξαν οἱ εἰσηγηταὶ τῶν προοδευτικῶν τάσεων εἰς τὴν χώραν μας, διὰ τῶν ὁποίων ἐγένετο δυνατόν, παρὰ τὸ σύντομον διάστημα τῆς ἀναδιώσεως τῆς Ἑλλάδος, νὰ σημειώσῃ αὕτη ἀξίολογον ἀνάπτυξιν καὶ νὰ ὑπερβάλλῃ εἰς βαθμὸν πολιτισμοῦ ἄλλα κράτη τὰ ὁποῖα ἔχουν περισσύτερα ἔτη ἐλευθερίας ζωῆς. Εἰς τοὺς ὁμογενεῖς τοῦ ἑξωτερικοῦ ὀφείλεται ἐξ ἄλλου ἡ εἰσραὴ μεταναστευτικοῦ συναλλάγματος τὸ ὁποῖον εἰς πολλὰς κρίσιμους στιγμὰς εἶχε καὶ ἔχει τεραστίαν σημασίαν διὰ τὴν οικονομικὴν ζωὴν τῆς χώρας μας.

Ὁ κάτωθι πίναξ ἐμφαίνει τὰ ποσὰ τοῦ μεταναστευτικοῦ συναλλάγματος, τὰ ὁποῖα εἰσῆχθησαν εἰς τὴν χώραν μας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Διὰ τὸ 1945 καὶ τὸ 1946 δέν ἔχει γίνῃ ὑπὸ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος διάκρισις μεταναστευτικῶν καὶ ναυτιλιακῶν ἐμβασμάτων.

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ

ἔκ τοῦ ἑξωτερικοῦ εἰς δολλάρια	Μεταναστευτικὰ Μέσω κληρικῶν Ναυτιλιακὰ		
	—	—	
1937	29.811.800	8.171.000	
1938	23.651.500	9.919.000	
1945	24.452.000	—	
1946	37.905.000	—	
1947	15.937.000	2.147.000	10.732.000
1948	11.076.000	2.114.000	13.138.000
1949	8.572.000	4.261.000	8.191.000

Ἀκόμη πλεῖστα ἐκπολιτιστικὰ ἔργα, στάδια, βιβλιοθήκαι, νοσοκομεῖα, σχολικὰ κτίρια, ἐκκλησίαι καὶ ἄλλα ἱδρύματα ὀφείλονται εἰς δωρεὰς ὁμογενῶν τοῦ ἑξωτερικοῦ.

Εἰς ἀπόδημους ὀφείλονται πλεῖστα ὅσα μεγαλεπήβολα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐξυπηρετοῦν καὶ τιμοῦν ὀλόκληρον τὸν Ἑλληνισμὸν. Ὅλοι οἱ Ἑλληνες αἰσθάνονται ὑπερῶς, διότι ἀνήκουν εἰς τὴν φυλὴν μας τῶσον μεγάλῳ ἀνθρωπιστικῷ καὶ εὐεργετῷ ὡς ὁ Γεώργιος Ἀβέρωφ, ὁ Σίνας, ὁ Βαλλιάνος, ὁ Σταυρινάρας, ὁ Ζάππας, ὁ Συγγρός, ὁ Βαρδάκης, ὁ Τσιτσίκας, ὁ Μπενάκης, οἱ ἀδελφοὶ Σιδιτανίδαι, ὁ Ἀχιλλόπουλος, ὁ Κωνσταντίνος, ὁ Κορυαλλῆσιος, ὁ Σαλδάρης, ὁ Ἀντωνιάδης, οἱ ἐν Ἀμερικῇ ἀναλαβόντες πρωτοβουλίαν κατὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον ὁμογενεῖς ὅπως ἀποσταλοῦν ἐφόδια εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τῶσοι ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι διὰ τῶν μεγάλων εὐεργεσιῶν καὶ τῆς ἐν γένει δραστικῆς τῶν ἔχουν καταστήσῃ ἀξίῳ αἰωνίας ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης.

Ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι οἱ Ἑλληνες ὑπῆρξαν πάντοτε εὐπρόσδεκτοι εἰς τὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἐξήλθον νὰ ἐγκατασταθῶν καὶ πολλὰκις ἐκρίθησαν ὑπὸ τῶν φιλοξενούντων αὐτοὺς μὲ τὸν μεγαλύτερον ἐνθουσιασμόν. Ἡ διευθύντρια τοῦ «Συνδέσμου Προστάσιος Μεταναστῶν» Ἀμερικανικῆς ἐπιστήμου Γκροῖνης Ἄμπος κατόπιν εἰδικῆς ἐρεύνης τῆς ἔργασίης περὶ τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν, μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἡ ἀφοσίωσις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν γυνετέραν τῶν εἰναι ἀσφαλῶς ἓνα πολὺ ἐπιθυμητὸν χαρακτηριστικόν, τὸ ὁποῖον οἱ Ἀγγλοαμερικανοὶ θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ

ἐκτιμῶσιν καταλλήλας». «Ἐξ ἄλλου, ἐξακολουθεῖ ἡ Ἄμπος, οἱ Ἑλληνες ἀποτελοῦν θετικὸν κεφάλαιον εἰς τὴν οικονομίαν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν». «Ἐρχονται μὲ τὴν διάθεσιν νὰ κάμωσιν αἰσθητῶς θερεῖαν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν εἰς τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ δὲν εὐνοῦν ἀνεκμετάλλετον καμμίαν εὐκαιρίαν, ἢ ὁποῖα θὰ ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ προσδεύσων. Εἰναι ἰδιαιτέρως ἐπιδεκτικοὶ μαθησῶν». «Οἱ Ἑλληνες διεκρίθησαν διὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν εὐφροσύνην καὶ διὰ τὴν ἱκανότητά των νὰ ὀργανώσων καὶ νὰ διοικήσων τὰ φωματεῖα καὶ τοὺς συλλόγους των. Ἐκτός ὅμως ἀπὸ τοὺς ἀνδρας, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν θέσιν, τὴν ὁποῖαν ἔχει ἡ γυναῖκα εἰς τὴν Ἑλλάδα, αἱ Ἑλληνίδες προσαρμόζονται γοργῶς εἰς τὰς ἀμερικανικὰς συνθεῖας». «Πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι οἱ Ἑλληνες μολοῦσι εἶναι ἰδιαιτέρως οἰκονομοὶ καὶ προσεκτικοὶ εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν ἐργασιῶν των, εἰναι γενναῖοι, βοηθοὺν τοὺς συμπατριώτας των ὅταν ἀσθενήσων ἢ μείωσιν χωρὶς ἐργασίαν καὶ συνεισφέρουν πλουσιπαραρῶς εἰς τὰ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα τῆς πόλεως». Τὸ συμπέρασμα, εἰς τὸ ὁποῖον κατέληγεν ἡ Ἄμπος ἦτο ὅτι: ὅταν ἐγκριζέ τις τοὺς Ἑλληνας μεταναστας ἐκ τοῦ πλησίον εὐρίσκειν αὐτοὺς ἐξυμνοῦν, ἐργατικούς καὶ ἱκανούς, ὅπως ἀντιμεταρῶν τοὺς ἐπικινδύνους πειρασμούς, τοὺς ὁποῖους ἐπρόκολλουν αἱ μακροὶ ἀραὶ ἐργασίας καὶ αἱ ὄχι ἰδιαιτέρως ἱκανοποιητικαὶ συνθήκαι τῆς ζωῆς των, καλύτερα ἀπὸ μερικὰς ἄλλας ὁμάδας μεταναστῶν. Μὲ πόσην ἐκτίμησιν γίνονται δεκτοὶ εἰς τὸ ἑξωτερικόν οἱ Ἑλληνες φαίνεται καὶ ἀπὸ ὅσα εἶπε περὶ αὐτῶν ὁ πρέσβος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Θεόδωρος Ρούσελτ εἰς λόγον του ἐκφωνηθέντα τὴν 22αν Φεβρουαρίῳ 1910:

«Ἐμεῖς οἱ Ἀμερικανοὶ δίδομεν τὴν κατάραν μας εἰς κάθε ξένον, τοῦ ἐνῶ ἐρχεται εἰς τὴν χώραν μας διὰ νὰ ἐργασθῇ, στέφει τὸ δῆγμα του πρὸς τὰ ὅσῳ, πρὸς τὴν νεότεράν του, δίδομεν εἰς αὐτὸν τὴν κατάραν νὰ πάθῃ ὅτι ἐσθῆεν ἡ γυναῖκα τοῦ Λὺτ εἰς τὰ Σόδομα καὶ Γόμορα. Ἀπὸ τὴν κατάραν αὐτὴν εἶναι τῆς γνώμης ὅτι πρέπει νὰ ἐξαιρέσωμεν τοὺς Ἑλληνας, οἱ ὁποῖοι δικαιούται ὄχι μόνον νὰ στρέψων τὸ δῆγμα των πρὸς τὰ ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιστρέψων διὰ νὰ ζήσων εἰς τὸν εὐδοκῶν ἐκείνον τόπον τῆς γεννήσεώς των, ὅταν θέλουν καὶ ὅσοι θέλουν νὰ τὸ κάμωσιν».

Τὴν 9ην Ἰουνίου 1950 ὁ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτῆς τῆς Αἰγύπτου Ἀντλὺ βέης Ἀντρέας εἰς συνέντευξιν του πρὸς τὴν «Καθημερινὴν» διαβῶν περὶ ἐνὸς ἄλλου μεγάλου τμήματος τοῦ ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ, περὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Αἰγύπτου, ἐξεφράσθη μὲ τὰ κατωτέρω λόγια διὰ τὰς ἐπολυτίμους ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας ἔχουν προσφέρει οἱ ὁμογενεῖς μας εἰς τὴν χώραν του:

«Ἐπίστοι ἐξ αὐτῶν προσέφεραν εἰς τὴν Αἴγυπτον πολιτίμους ὑπηρεσίας, ὅπως π.χ. ὁ μακαρίτης Σακελλαρίδης, ὁ γνωστὸς ἐφευρέτης τοῦ προσημοῦ δάμσκακος μὲ τὴν μακρὰν ἴνα, ποῦ ἀπέτελεσε τὸν τῆς οὐνοῦ τοῦ Δέλτα. Ἐπίσης ἡ περιρπασίς τοῦ δόκτορος Λαγουδάκη ἀποτελεῖ σπάνιον παράδειγμα ἰθελουσίας, τὸ ὁποῖον ἐφόσε τὰ ὄσα τοῦ ἠρωϊσμοῦ. Ὅπως ἀσφαλῶς γνωρίζετε, ὁ Ἑλλην αὐτὸς ἱατρός αὐτοενοβολιάσθη μὲ τὸν ὄρον τῆς λέπρας μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ παρακολουθήσῃ ἀμεσώτερον τὸ νόσημα καὶ νὰ δειπνώσῃ μὲ τὰς παρατηρήσεις του τὰς ὑπαρχούσας μεθόδους θεραπείας καὶ νὰ ἀνακουφίσῃ τὴν κατάστασιν τῶν πασχόντων. Ὅλοι οἱ Ἑλληνες ἐν Αἴγυπτῳ εἰργάσθησαν μὲ τὴν καρδίαν των καὶ κάθε σορὰν ποῦ τοὺς ἐδόθη ἡ εὐκαιρία ἀπέδειξαν τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τὴν δευτέραν των πατρίδα μὲ κῆρ ὅσον. Τὸ θαυμάσιον Κατρίκειον νοσοκομεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τὸ ἐν Ἡλιουπόλει ὄφρανοτροφεῖον Σπετσεροπούλου εἰναι ἐκδήλα δείγματα τοῦ αἰσθήματος αὐτοῦ».

Διὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων κινδύνων οἱ ὁποῖοι ἀπειλοῦν τὴν διατήρησιν τῆς ἑλληνικότητος τῶν ἀποδήμων μας ἔχουν προταθῇ: ἡ ἐκ τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδος ἐνίσχυσις τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ Ἑλληνοπαίδων κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Γάλλων, ἡ καλύτερα ἐπιλογὴ τοῦ ἱερατικοῦ προσωπικοῦ τῶν ἑλληνικῶν ἐκκλησιῶν, ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐν Ἑλλάδι τουριστικῆς κινήσεως κατὰ τρόπον διευκολυνόντα τὰς ἐπισκέψεις τῶν ἀποδήμων εἰς τὴν πατρίδα, ὁ πλουτισμὸς τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν παροικιῶν μας μὲ ἐκλεκτὰ ἑλληνικὰ βιβλία καὶ ἄλλα μέτρα διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἐκλείψων οἱ φόβοι νὰ στεροθῇ καὶ πάλιν τὸ ἔθνος μας μίαν σεβαστῆς εἰς ἀριθμὸν καὶ ἱκανότητι μερίδος, ἐξ ἧς ἐξαστάται κατὰ πολὺ ἡ ζωτικότης καὶ τὸ μέλλον τῆς φυλῆς μας.

Εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον περὶ τοῦ ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ περιορίσθημεν εἰς τὰς ἀπαραίτητους γενικότητας περὶ τῶν ἐν διασπορῇ Ἑλλήνων, ἐπιθυλοσάμενοι νὰ παρασχωμεν ἐκτενῆς πληροφορίας εἰς τὸ ἄρθρον ΠΑΡΟΙΚΙΑ, ὅπου καταχωρεῖται εἰδικῶν κεφάλαιον: «Παροικίαι ἑλληνικαὶ ἐν τῇ ξένη». Ἐκεῖ παρατίθενται ἐν ἐκτάσει, ἐκτός τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν ἑλληνικῶν παροικιῶν ἐν Αἰγύπτῳ, Βορείῳ καὶ Νοτίῳ Ἀμερικῇ, Καυκῶ, Ἀφρική, Ρουμανίᾳ, Οὐγγαρίᾳ καὶ ἄλλαις χώραις καὶ ὅσα τὰ στοιχεῖα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν μεταπολεμικὴν περιόδον.

Ἐπίλογος

Ὅποιοσδήποτε ἀντικρύση εἰς τὴν χρονικὴν τῶν ἀνέλιξιν τὴν ἐκθεσὶν τῶν θαυμασῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ λαοῦ τῶν Ἑλλήνων, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ θαμβωθῆ ἀπὸ τὴν μεγαλειώδη τῶν αἰγλῶν. Τὰ πράγματα λαμβάνουν τὸν λόγον μόνον τῶν, διὰ νὰ διαπιστώσων διὰ τί εἰς τὰ βάθη τῆς προϊστορίας ἀναγόμεναι ἀρχαῖαι τῆς πνευματικῆς δράσεως τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἀποτελοῦν τὴν ἀρχικὴν ἀφύπνισιν τοῦ ἀνθρώπου γένους. Οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαν ὁ πρῶτος λαός, ὁ ὁποῖος ὤψωσε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τῆς βιολογικῆς ὑπάρξεως καὶ τὸν κατέστησεν ἀντιότητα πνευματικῆν. Αὐτοὶ ἤρχισαν τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως καὶ ὑπέδειξαν πῶς ἔπρεπε νὰ ἐνεργήσῃ ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ παύσῃ τὴν δουλείαν εἰς τὴν τυφλὴν πορείαν τῆς συναφείας τῶν ἐξωτερικῶν φαινομένων. Ὡς παγκόσμιον σύμβολον τῶν ἀγῶνων τῶν ἐπλάσαν οἱ Ἕλληνες τὴν μορφήν τοῦ Προμηθεύς, τὸν ὁποῖον παρέστησαν ἀναλαμβάνοντα τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ καταναγκασμοῦ, τὸν ὁποῖον ἄσκει ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ αὐσώπλητος φυσικὴ ἀναγκαιότης. Ἐδίδαξαν τὴν ἀνθρωπότητα πῶς νὰ ἀποκτῆ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῆς, πῶς νὰ ἀντιμετωπιῇ μὲ ἀκαμπτον καρτερίαν καὶ τόλμην τὰς ἀντιφάσεις τὰς ἐκπορευομένας ἀπὸ τὴν ἀμείλικτον Εἰσαρμένην καὶ ἀπὸ τὰς σκοτεινὰς δυνάμεις τοῦ κακοῦ. Ὑπῆρξαν οἱ δημιουργοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας.

Προικισμένοι μὲ ἀπέραντον διάθεσιν ἀνεξαρτητικῆς ἀγῶνιστικότητος, ἐπέδειξαν διαρκῆ καὶ ὀλόψυχον ἀφοσίωσιν εἰς τὸν ἀρχικῶς θεθέντα σκοπὸν. Καὶ κατὰ τὰς τρεῖς μεγάλας περιόδους τῆς παγκοσμίου ἱστορίας μόνον τὸ Ἕλληνικὸν ἔθνος ἔμεινε πάντοτε πιστὸς ὑπερασπιστῆς τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀρχαιότητος ἐθεμελίωσαν τὴν ἐπιστήμην ὡς ἐρευνᾶ τῆς φυσικῆς πραγματικότητος καὶ ὡς δημιουργοὶν ἀσυνείκητος κοινωνικῆς τάξεως δυναμένης νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐλευθερίαν πνευματικὴν διαδίδωσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἀπέκρουσε τὴν βαρβαρικὴν ἐπιδρομὴν τῶν Περσῶν καὶ ὕδειξε πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ζῆσῃ ὁ ἄνθρωπος ὡς πολίτης ἐλευθέρου πολιτείας. Κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν διεύλασε τὴν πνευματικὴν κληρονομίαν, ἔκαμε δυνατὴν τὴν ἐξαπλωσὴν τοῦ χριστιανικοῦ ἰδεώδους καὶ ἐξημέρωσε τοὺς βαρβαρικοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως. Διὰ τοῦ μεγαλοφυοῦς συνδυασμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν χριστιανικὸν ἀνθρωπισμὸν, διὰ δευτέρου φορᾶν ἀπεδείχθη εὐεργέτης τῆς ἀνθρωπότητος τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἐκτοσε ὑπάρχει διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἐν σταθερὸν σημεῖον προσανατολισμοῦ, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀποδιέπει, διὰ νὰ ρυθμίσῃ τὸν πνευματικὸν καὶ τὸν πολιτικὸν τῆς βίον. Ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη τῆς Δύσεως ἀνεπτύχθη μόνον, ὅταν οἱ ἐξημεραθέντες πλάνητες τῶν σκοτεινῶν δρυμῶν τοῦ βορρᾶ ἐφωτισθῶσαν ἀπὸ τὸ ἀνέσπερον ὡς τοῦ ἀκτινοβολοῦν ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Φυσικὸν ἦτο τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος κατόπιν τῶν ἀγῶνων, τοὺς ὁποῖους κατέβαλε κατὰ τὰς πρώτας δύο μεγάλας περιόδους τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, νὰ ὑποστῇ κοκώσεις, αἰτίνας τὸ ἠμπόδιον νὰ διατηρήσῃ καὶ κατὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν τὴν πρωτοπορίαν του εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας. Παρ' ὅλα ὅμως τὰ δεινὰ, διετήρησεν ἀκαμπτον τὴν εὐμυχίαν του. Εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν ἀνθρωπίνων ἐλευθεριῶν ὁ νεώτερος Ἕλλητισμός, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ πρόσφατος ἱστορία, ἀνεδείχθη διδάσκαλος τῶν νεωτέρων ἔθνων εἰς τὴν προσπάθεισιν τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἔθνικὴ κατὰ τῶν Τούρκων ἐπανάστασις τοῦ 1770 προηγήθη κατὰ πέντε ἔτη τῆς ἐπανάστασεως τοῦ ἀμερικανικοῦ λαοῦ καὶ κατὰ 19 ἔτη τῆς ἐπανάστασεως τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Ἐνῶ ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις παρεξέκλιε πολλὰς εἰς ξένους σκοπούς, ἡ ἑπιστῆς Ἕλλητικῆς Ἐπανάστασις τοῦ 1821 ἔμεινε πιστὴ μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαθείας εἰς τὰς θεσίας ἀρχικῶς ἐπιδιώξεις. Κατὰ τὸν 20ὸν αἰῶνα ἀνεδείχθη καὶ πάλιν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος προασπιστῆς τῶν παναρχαίων πατροπαράδοτων ἰδεῶν. Ἐνῶ κατὰ τὸ 1940 καὶ αὐτὴ ἡ κολλοσιαία Ἀμερικανικὴ Δημοκρατία μετὰ διαταγμῶν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐπικαιρέντην μεγάλῃν πολεμικὴν περιπέτειαν, ὁ ἑλληνικὸς λαός, μόνος καὶ σχεδὸν ἀβοήθητος, εἰσήλθεν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἔφερε τοὺς πρώτους τῆς νίκης αἰῶνας.

Πρωτοφανὲς διὰ τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν φαινόμενον ἀποτελεῖ τὸ ἑλληνικὸν θαῦμα. Ἐνῶ μία πληθὺς μεγάλων λαῶν μένει ὡς ἀπλῆ μόνον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀνάμνησις, ὁ Ἕλλητισμός σημεῖον τῆς παρουσίας του εἰς πάσας τὰς ἱστορικοὺς ἐποχὰς καὶ ἀσκεῖ διὰ τῆς δραστηριότητος του ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰς πάσας ἱστορικὴν περιπέτειαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἶναι καὶ

αὐτὸς παρῶν, ἔτοιμος νὰ ἀναλάβῃ τὸ βάρος τῆς ἱστορικῆς του εὐθύνης. Προχωρεῖ διὰ μέσου τῶν αἰῶνων διὰ διαρκῶν ἀναγεννήσεων. Δὲν ἐμφανίζει τὴν συνήθη εἰς τινὰς ἐκ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν προσκόλλησιν εἰς ἓν μονολιθικὸν σχῆμα. Οὔτε τρέχει ὀπίσω ἀπὸ νέας μορφὰς ζωῆς ἀσχετοῦς πρὸς τὸ ἱστορικὸν του παρελθόν. Ἡ κίνησις τοῦ ἑλληνικοῦ γένους συντελεῖται διὰ διαρκῶν ἀναγεννήσεων. Ἡ ἀρχαία καταβολὴ διατηρεῖται πάντοτε ἐμφανίζουσα νέαν ἀκμὴν. Ὁ Ὀμηρὸς ἀποτελεῖ ἐν σχέσει μὲ τὴν προηγηθεῖσαν ἀκμὴν τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ἀναγέννησιν, ἥτις μεταβιβάζει εἰς τὴν αἰωνιότητα τὸ ποιητικὸν λόγον τὰ δημιουργήματα τοῦ ποιητικοῦ θρόνου. Ἡ ἀττικὴ τραγωδία ἐπαναλαμβάνει, πάλιν τὰ ὀμηρικὰ θέματα ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς τραγικῆς αἰσθησεως τῆς ζωῆς. Ὁ φιλοσοφικὸς λόγος τοῦ Πλάτωνος κάμνει ὡστε νὰ ἔλθουν καὶ πάλιν εἰς τὴν ζωὴν τὰ φιλοσοφικὰ περιεχόμενα τοῦ ποιητικοῦ μύθου. Οἱ μεγάλοι ἐπιστήμονες τῆς Ἀλεξανδρείας συνεχίζουν ἐντὸς εὐρύτερου ὁρίζοντος τὰς ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας τῆς ἀρχαίας ἰωνικῆς ἐπιστήμης. Ὁ ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν Ἕλλητισμὸς σκορπίζει εἰς τὴν Βαρβαρονίαν τὸ φῶς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἡ Κωνσταντινούπολις δὲν κτίζεται ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον διὰ νὰ ἀποτελέσῃ μόνον τὴν ἀκρόπολιν τῆς χριστιανισμοῦ. Ἐχει σχεδιασθῆ καὶ ὡς πραγματοποιήσις τῆς ἰδεώδους πολιτείας τοῦ Πλάτωνος, τῆς Πλατωνοπόλεως τοῦ Πλατῖνου. Ἡ Κωνσταντινούπολις εἶναι διὰ τὸν ἀνατολικὸν Ἕλλητισμὸν ἡ «πόλις κατ' ἐξοχήν», ἡ «ἰδεώδης πόλις». Ἐστὶ τὴν ἀντελήθησαν καὶ οἱ ἀραβικοὶ λαοὶ καὶ δι' αὐτὴν ὠνόμασαν καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν πόλιν «Σαμπουῦ». Ὅταν ἐπέργεταν τὸ ἀσυγκράτητον κύμα τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἀπλόνη τὸ σκοτὸς τῆς ἀπᾶνθρωπιᾶς καὶ ἀμαθείας, δὲν περιορίζονται οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες νὰ κατακινήσων τοὺς βαρβάρους διὰ τοῦ ἔθους. Χρησιμοποιοῦν περισσότερο ἀπὸ τὴν βίαν τὴν δύναμιν τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀνατολικοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ μεσαῖον διήρκεσεν ὀλίγους μόνον αἰῶνας. Ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος ἔχομεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν περιοχὴν λαμπρὰν ἀναγέννησιν, ἥτις συνεχίζεται μέχρι τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ τελευταῖος τῶν σύσκαλων ἔπιπτε μαχόμενος, ὅπως ἄλλοτε ὁ Λεωνίδας εἰς τὰς Θερμοπύλας. Κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς Ἑλληνικῆς Ἀυτοκρατορίας ὁ Ἕλλητισμὸς βοηθεῖ τὴν Δύσιν μὲ τοὺς μεγάλους Ἕλληνας σοφούς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διὰ νὰ ἐξελεθῇ ἀπὸ τῶν μεσαιωνικῶν σχολαστικισμῶν καὶ τὴν βαρβαρότητα. Ὁ δουλωθεὶς Ἕλλητισμὸς κατὰ τοὺς τέσσαρας σκοτεινοὺς αἰῶνας δὲν λησμονεῖ τὸ ἱστορικὸν του παρελθόν. Ἀναδεικνύεται ὁ σηματοφόρος τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Δουρῆτος μέχρι τοῦ Εὐεράτου περιοχὴν. Ὡς συνήθη λαυβάνει εἰς τὰς χεῖρας τοῦ τῶν αἰωνόβιον πλατωνικῶν συμβολῶν, τὴν ἰδέαν, ἡ ὁποία καθίσταται ὡς «Μεγάλῃ Ἰδέᾳ» ὁ στόχος τῶν πολιτιστικῶν, πνευματικῶν καὶ ἔθνικων του ἐπιδιώξεων. Ἡ ἀνάμνησις τῆς παλαιᾶς δόξης δὲν ἀργεῖ νὰ γίνῃ πραγματικότης καὶ νὰ προωθήσῃ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος κατὰ τὸ 1940 εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν προσπιστῶν τῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς δουλωσεως. Αἱ διαδεχόμενα ἀλλήλας ἑλληνικὰ γένηαι, χωρὶς νὰ χάσουν τὴν δημιουργικότητά των, θερμοαῖνον μὲ πνεῦμα ζωῆς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, ἐπαναφέρουν εἰς τὴν ἐπικαιρότητα τὰς ἀρχικὰς θεσίας ἀξίας ὡς κατὰ αἰωνίως ζωντανῶν, νέων καὶ ἀκαίων.

Ἡ ἀνασκόπησις τῆς μακρᾶς σειρᾶς τῶν καταρθωμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος μᾶς ἐπιτρέπει νὰ διατυπώσωμεν τὴν ἀντίληψιν διὰ τὴν εὐγενὲς ὑπάρχει διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, εἶναι κατὰ τὴν προέλευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ. Ὁ νεώτερος κόσμος εἶναι ὑπερθεσῶν καὶ καυχολογοῦ διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τεχνικὴν. Εἰς ἐπιπόλαιον καὶ ἀνευ ἱστορικοῦ οὐδένου παρατηρήσει δὲ ἦτο διατεθειμένος νὰ εἶρα νευθὴ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ἐπιστήμονας, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν κάτοχοι τῶν ἀνακαλύψεων τοῦ αἰῶνος μας. Ἀλλ' ἀρκεῖ νὰ σκεφθῇ κανεὶς ὀλίγον σεβαστώτερον διὰ νὰ διαγνώσῃ τὸ ἀόσκατον μὴς παρομοίας καυχώσεως. Αἱ σημερινὰ ἀνακαλύψεις εἶδαν τὸ φῶς τῆς πραγματικότητος, ἐπειδὴ ἔθεσαν εἰς τὴν Μίλητον οἱ πρότοι Ἕλληνες σοφοὶ τὰ θεμέλια τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐχάραξαν, φωτιζόμενοι ἀπὸ τὸ ὑπέροχον φῶς τῆς σοφίας των, τὰς κατευθυντηρίους γραμμάς, ἐντὸς τῶν ὁποίων κινεῖται ἔκτοτε ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα. Αἱ ἐπακολουθήσαναι κατὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν καὶ νεωτέραν περίοδον ἐπιστημονικὰ ἀνακαλύψεις ἀποδεικνύουν τὴν γουιμότητα τῆς θεμελιώσεως τῶν ἐπιστημῶν, τὴν γενομένην ὑπὸ τῶν Ἑλλή-

ων. Οι λαοί της Ανατολής, οι ακμάσαντες πρὸ τῶν Ἑλλήνων, ἦσαν ἀναμφισβητήτως κάτοχοι πολλῶν γνώσεων. Ἐλπίζει ὅμως ἀπ' αὐτοὺς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐξάνει τὴν ἀποστασιατικὴν γνώσιν εἰς ἐπιστήμην. Δὲν εἶχον τὴν ἐπίγνωσιν ὅτι ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἐνέργεια ἀνθρώπινη, ἥτις ἐπυκνάζουσα τὴν δύσιν τοῦ ἀνθρώπου καθιστᾷ τούτον ἐλεύθερον ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος. Δὲν εἶχον τὴν ἐπίγνωσιν ὅτι ἐπιστήμη εἶναι ἡ ἀποκαλύψασαν τὴν φύσιν τῶν ὄντων καὶ ἡ ταξιθετήσασαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν μας εἰς συστηματικὴν ἐνότητα ἐκφραζομένη διὰ τοῦ ἀνθρώπινου λόγου καὶ προσιτὴν εἰς πάντα ἄνθρωπον. Δὲν εἶχον κατορθώσει νὰ συλλάβουν τὴν ἑνωσὶν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, ὡς μεθοδικῆς ἐνεργείας, διὰ τῆς ὁποίας εὐρίσκεται τὸ πεδὶον τῆς ἀνθρώπινης παρατηρήσεως καὶ ἐμπειρίας. Τὸ θαυμαστὸν ἄλλα, τὸ ὅποιον μετέθετο τὴν ἀνθρώπινον ὑπαρξίν ἀπὸ τὴν ἄσκατον ἐπιστρωφὴν γνώσεων εἰς τὴν δημιουργικὴν ἔρευναν, ἔγινε διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Ἡ ἀτομικὴ δομὴ τῆς ὕλης, ἥτις σήμερον ἀποτελεῖ τὴν περισσώτερον γόνιμον διὰ τὴν νεώτεραν φυσικὴν ἀντίληψιν, ἀνεκαλύφθη ἀπὸ τὸ δαιμόνιον πνεῦμα τοῦ Λευκίππου καὶ τοῦ Δημόκριτου. Ὁ Ἀναξαγόρας εἶχεν ἀνακαλύψει ὅτι μεταξὺ μικροκόσμου καὶ μακροκόσμου οὐδεμία ὑπάρχει διαφορά, ὁ δὲ Ἡράκλειτος διδάσκει ὅτι ὅλα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ συμβαίνοντα γίνονται συμφῶνως πρὸς τὴν ἀπαροχάτον τοῦ Λόγου καθοδήγησιν, διετύπωσε τὴν ἀρχὴν τῆς νομοτελείας ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐδασίσθη ἡ ἐπιστημονικὴ τῆς φύσεως παρατήρησις. Εἶναι φανερόν ὅτι οἱ μεγάλοι σοφοὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐποχῆς καθώρισαν ὑπὸ ποίαν προοπτικὴν ἔπρεπε νὰ ἐξετάσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν ἐναντι αὐτοῦ ὑπάρχοντα φυσικὸν κόσμον. Διὰ τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων ποῦε νὰ εἶναι κοσμικὸν γεγονός ἀνευ ἐσωτερικῆς συνδέσεως ἐπακολουθήσας γεγονότων. Τὸ σχέδιον, συμφῶνως πρὸς τὸ ὅποιον ἔχει δημιουργηθῆ ὁ κόσμος, καθίσταται προσιτὸν εἰς τὸν Λόγον καὶ ἐπιτρέπεται τὸν ἄνθρωπον νὰ παρέμβῃ ὡς σημαντικὸς συντελεστὴς εἰς τὰ κοσμικὸν γεγονότα. Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἐτόλμησε νὰ θέσῃ τὸ τοληρῶν ἐρώτημα ποῖα εἶναι ἡ φύσις, ἡ σύστασις καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων. Ἡ θέσις ἐνὸς τοιούτου ἐρωτήματος ἔγινε ἀφορμὴ νὰ δημιουργηθῶν αἱ ἐπιστήμαι. Δι' αὐτὴν ἐκάστη ἐκ τῶν ἐπιστημῶν ἡ ἀποστολὴ εἶναι ἡ ἐρεύνησις τὴν ἀρχὴν, τὴν φύσιν καὶ τὴν σύστασιν ἐνὸς τμήματος τῆς πραγματικότητος. Ἐκ τοῦ γενικοῦ φιλοσοφικοῦ ἀντικρίματος τοῦ κόσμου ἀνεπτυχθῆσαν βαθμηδὸν αἱ ἐιδικότεραι ἐπιστήμαι τῆς φύσεως καὶ τοῦ πνεύματος, διὰ τῶν ὁποίων ἐδημιουργήθη ὁ πολιτισμὸς. Καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς τεχνικῆς τοῦ ἀνθρώπου δραστηριότητος διὰ τῶν ὁποίων τόσον καυχῆται ὁ 20ὸς αἰὼν, ἔχει τὴν ρίζαν τῆς εἰς τὰς ἀνακαλύψεις τῶν Ἑλλήνων. Πᾶσα τεχνικὴ ἀποτελεῖ ἐφαρμογὴν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῆς συστηματικῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως καὶ στήριζται ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων δημιουργηθείσης μεθωδολογικῆς ἐπιστήμης. Διὰ τοῦτο δὲν δύναται ἡ τεχνικὴ νὰ προσδοκῆ, ἐάν δὲν προπαραεῖται ἐμπρὸς ἀπὸ αὐτῆν ἡ καθαράς θεωρητικὴ ἀνάκλιψις. Διὰ τοῦς ἀρχαίους Ἑλλήνας, οἱ ὁποῖοι οὐδέποτε κατεκυριεύθησαν ἀπὸ τῶν δαιμονικῶν ἔρωτα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς κυριαρχήσεως, ὅστις πιέζει τὸν νεώτερον ἄνθρωπον, ἡ τεχνικὴ ἦτο κατὰ τὸ ὅποιον ἐλευθερεῖτο ἀνάξιον ἐλευθέρων ἀνδρῶν ἐνασχόλημα. Ὁ Ἀρχιμήδης κατάρθωσε δι' ἀπλουσιῶτων μέσων νὰ καθαρῆσι τεχνικὰ συσκευὰς ἀκαταμετρήτου δυναμικότητος, διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ὁποίων ἡ νεώτερα τεχνικὴ καταστύγει εἰς πολυπλόκου ἐντέχνους μηχανικοὺς συνδυασμούς. Οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες δὲν ἐνέπτυξαν τὴν τεχνικὴν οὐχὶ διότι δὲν ἠδύνατο, ἀλλὰ διότι δὲν τοὺς ἐχρειάζετο. Ἴσως μὲ τὴν ἐνορατικὴν τῶν προσορτικότητά νὰ εἶχον διαγνώσει ὅτι ἡ ὑπερτροφία τῆς τεχνικῆς ἠμπορεῖ νὰ παραβῆσθαι τὴν ἀνθρώπινον πνευματικὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ ἡ ἐξέλιξις τῶν πραγμάτων καταδεικνύει ὅτι ὁ φόβος τῶν δυνάμεων ἢ τοῦ ἔξ ὀλοκλήρου ἀδικαιολόγητος. Ὁ νεώτερος ἄνθρωπος ἐνασχοληθεὶς μὲ πάθος εἰς τὴν τεχνικοποίησιν τοῦ πολιτισμοῦ, δὲν ἐδράδωνε νὰ κατανοήσῃ ὅτι κινδυνεύει νὰ καταστῇ δοῦλος ἐνὸς περιπλόκου μηχανικοῦ μηχανισμοῦ, ὅστις τείνει νὰ καταπιεθῇ τὴν ἐλευθερίαν του. Νασταλγεῖ ὁ νεώτερος ἄνθρωπος τὴν ἀπλότητα τῆς ζωῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ καταφεύγει εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ δώσῃ κάποιαν σπασμένην καὶ ἀπλότητα εἰς τὴν ζωὴν του. Τὰ ἀρχικὸν νόημα τοῦ πολιτισμοῦ μας διατηρεῖται ζωντανὸν εἰς τὰ κατάλοιπα, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐκληροδότησεν ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης. Εἰς αὐτὰ καταφεύγει ὁ νεώτερος ἄνθρωπος, κατὰ τὰς ἐποχὰς τῶν δημιουργικῶν του ἀγαγεμένων, διὰ νὰ καταστῇ πραγματικῶς νέος. Διότι ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι νεότης καὶ ἐπιστημικὴ δημιουργικότης ὑπάρχει κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸν παλαιὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Ὁ νεώτερος πολιτισμὸς εἶναι ἐν ἐπιγέννημα ἐκείνης τῆς δημιουργίας μὲ ἐκδηλα φαινόμενα γήρατος καὶ διασπάσεως. Πηγὴ αἰωνίας νεότητος εἶναι μόνον ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης.

Δὲν περιώρισθη ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ σαφὴ καὶ προσιτὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν νομοτελεῖ συνάφειαν τοῦ κοσμολογικοῦ φαινομένου. Μὲ τὸν αὐτὸν ζῆλον καὶ δημιουργικότητα ἐξήγαγε τὰ φαινόμενα τοῦ ἡθικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου. Ἡ ἀνάκλιψις ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἡ αἰσθητὴ ἐμφάνισις μιᾶς ἰδεώδους ὑπερσυσταθῆς τάξεως τὴν ὁποῖαν ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ συλλάβῃ διὰ τῆς πνευματικῆς

κῆς του δράσεως, ἀποτελεῖ κατόρθωμα ἰσάξιον πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐπετεύχασαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν περιοχὴν τῆς φυσικῆς αἰσθητῆς πραγματικότητος. Ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Πλάτων ἐδύνασαν τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀνιέλθῃ τὴν θαυτέραν ἐνότητα, ἡ ὁποία συνδέει τὸν κόσμον τῆς αἰσθησεως μὲ τὸν κόσμον τῆς νοήσεως. Ἐδείξαν τὴν ὑπαρχούσαν θαυτάτην ἄρμονίαν μεταξὺ νοητοῦ καὶ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ καθώρισαν ὡς ἰδεώδη τοῦ ἀνθρώπου προορισμὸν τὴν ἁρμονικὴν καὶ ταυτεχρονὸν ἀνάπτυξιν τῆς φυσικῆς καὶ πνευματικῆς του φύσεως. Ἀπὸ μίαν τοιαύτην πεποίθησιν ἐμπνεόμενος ὁ Πλάτων, ἔβλεπεν ὡς κυρίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀποστολὴν τὴν διὰ τῆς παιδείας ὀλοκλήρωσιν τῆς ἀνθρώπινης ὑποστάσεως εἰς ἁρμονικὴν προσωπικότητα κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἁρμονίας, ἰσωνομίας καὶ δικαιοσύνης, ἥτις βασίλει εἰς τὸ Σύνταγμα. Πρώτος μεταξὺ ὄλων τῶν σοφῶν τοῦ κόσμου ὁ Πλάτων ἐθάσεν εἰς τὴν ἐπίγνωσιν ὅτι ἡ ἀνθρώπινη πολιτεία ἀποτελεῖ ἴδρυμα κατ' ἐξοχὴν παιδευτικόν. Ἐκτοτε ἡ Ἑλλὰς κατέστη ὁ κύριος φορεὺς τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας. Μὲ θαυμαστὴν εὐλάβειαν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καὶ εἰς τὰς πλέον θαυτέρως περιστάσεις τῆς ἐθνικῆς του σταδιοδρομίας, ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸ παιδευτικὸν ἰδεώδες. Καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δουλώσεως εἰς τοὺς Τούρκους ἐξῆ καὶ ἐθαλνεν ἡ παιδεία συντηρούμενη καὶ θεραπευομένη ἀπὸ τοὺς μεγάλους τοῦ Γένους διδασκάλους. Ὡς πρὸς τοῦτο ὑπερέχει ὁ σύγχρονος ἑλληνικὸς λαὸς ἀπὸ πάντων ἄλλων. Γνωρίζει νὰ τοποθετῇ εἰς ὑπεροχώτερον θέσιν τὴν παιδείαν ἀπὸ οἰουδήποτε ἐπαγγελματισμῶν. Καὶ ὁ εἰς τοὺς τραχεῖς δρόμους τοῦ ἑλληνικοῦ ταπίου μοχθῶν ἀγρότης γνωρίζει ὅτι πᾶσα ἐπαγγελματικὴ ἐνασχόλησις σκοπὸν ἔχει νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν ἀνθρώπινον μόρφωσιν. Οἱ εἰς τὴν χρησιμοθηρίαν καὶ ὀλοφρασίαν παραδεδωμένοι νεώτεροι λαοὶ πιστεύουν ὅτι ἡ παιδεία ὑπάρχει διὰ νὰ ὑπηρετῇ τὸν ἐπαγγελματικὸν τῆς χώρας ἐξοπλισμὸν. Ὁ ἀδιάφορος Ἕλληνας πολίτης πιστεύει ὅτι ὁ ἐπαγγελματικὸς τῆς χώρας ἐξοπλισμὸς ἔνα καὶ μόνον ἔχει σκοπὸν. Νὰ δώσῃ τὰ μέσα διὰ νὰ φθάσῃ οἰουδήποτε πολίτης εἰς τὸν βαθμὸν ἐκείνον τῆς παιδείας, ὁ ὁποῖος ἀσφαλίζει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν προσηκούσαν ἀξιοπρέπειαν καὶ αὐτοσεβασμὸν. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος προσέθερεν εἰς ἴσου μεγάλην εἰς τὴν ἀνθρώπινην ὑπηρεσίαν διότι ἀνεκάλυψε τὴν ἰδέαν τῆς παιδείας καὶ διεκίρηνεν ὅτι ἡ θεμελιώδης ἀποστολὴ τῆς Πολιτείας εἶναι ἡ ἐξυπρέτης τῆς παιδείας. Οἱ λαοὶ οἱ ἔξω τῆς ἑλληνικῆς περιοχῆς δικαίως ἐπαινεθῶνται εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς κλασσικῆς καὶ χριστιανικῆς ἐποχῆς καθορισθέντα ἑλληνοχριστιανικὰ ἰδεώδη. Ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ αὐτὰ περιήγαγε τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν χειμάδουσαν αὐτῆν κρίσιν. Οἱ σύγχρονοι κοινωνολογοὶ ἐν τῇ προσπαθείᾳ τῶν νὰ ἀνεύρουν τὰ αἷτια τῆς κρίσεως αὐτῆς, ὁμιλοῦν περὶ οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς κρίσεως. Ἄν ἐξήταζον τὰ πράγματα συμφῶνως μὲ τὴν ἑλληνικὴν προοπτικὴν, θὰ διαπίστωναν ὅτι ὅλα τὰ εἶδη τῶν ποικιλοῦντων κρίσεων ἔχουν τὴν πρωταρχικὴν τῶν αἰτίων εἰς τὴν ἀπαιδεύσειν. Ἡ κατάρτησις τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἀπὸ ἔτομα ἀπαιδεύτα ἐξηγεῖ διὰ τὴν νεώτεραν εὐρωπαϊκὴν κρίσιν νὰ κατελύσθῃ ἀπὸ σκοτεινὸν κύμα βαρβαρότητος καὶ ἀποθραύσεως. Ὁδῆγός διὰ μίαν κοινωνικὴν ἀναστροφήν τῶν σύγχρονων πανανθρώπινος κοινωνίας μόνον τὸ ἑλληνοχριστιανικὸν ἀνθρωπιστικὸν ἰδεώδες δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ. Μόνον ἂν πλησιάσωμεν πρὸς αὐτὰ θὰ ἀνατελεῖ μίαν νέα ἀναγέννησις.

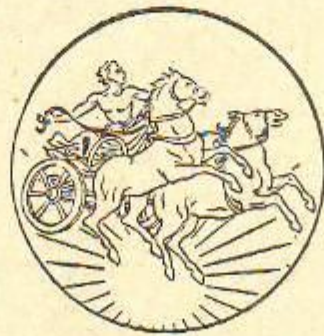
Εἰς τὰς σελίδας τοῦ παρόντος τόμου ἠβελήσαμεν νὰ συγκεντρώσωμεν τῶν ὅτι ὁ κοινὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους μόχθος ἐπραγματοποίησε κατὰ τὴν μακρὰν σειρὰν τῆς ἱστορικῆς του σταδιοδρομίας. Ἡ διαρκὴς μᾶς φροντις ἦτο νὰ ἀναγόμεθα πάντοτε εἰς τὴν πρώτην ἱστορικὴν καταβολὴν, ἥτις εἶναι ἀναμφισβητήτως ἡ ἐποχὴ τῆς ἀρχαιότητος. Πιστεύομεν ὅτι οἰουδήποτε γεγονός ἔνα εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοηθῇ ἂν δὲν ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν πρώτην του ἀρχὴν. Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἡ πρώτη ἀρχὴ μας εἶναι ἡ ἀρχαιότης, νοουμένη οὐχὶ ὅτι κατὰ τὸ ὅποιον εἶναι πεπαλαιωμένον καὶ ἀσυγχρόνιστον, ἀλλ' ὡς κατὰ τὸ ὅποιον μᾶς δίδει τὴν ἰκανότητα νὰ ἀρχίζωμεν πάντοτε ἐκ νέου ἀπὸ τὴν ἀρχὴν. ἠβελήσαμεν νὰ ὑψώσωμεν καὶ νὰ τοποθετήσωμεν εἰς περίσσιον θέσιν τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, διότι πιστεύομεν ὅτι ἐγκλείει ἀπεράντους δημιουργικὰς δυνάμεις. Μετὰ ἀταργῆς ἀπεδύλωμεν καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐποχὰς τῆς δραστηριότητος τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ κριτήριον τῆς ἀξιολογήσεώς μας ἠβελήσαμεν νὰ διατηρήσωμεν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Αὐτὴ δύναται νὰ μᾶς διδάξῃ πῶς θὰ ἀσκήσωμεν τὰς πνευματικὰς μας δυνάμεις διὰ νὰ γίνωμεν ἰκανοὶ νὰ ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὰ αἰτήματα τὰ ὁποῖα θέτει τὸ παρόν. Δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀπομακρῖνῃ ἀπὸ τὴν περιλάμπρον ἐκείνην ἐποχὴν ὁ φόβος ὅτι ἐὰ χάσωμεν τὴν πρωτοτυπίαν μας καὶ θὰ καταστῶμεν μιμηταί. Εἰς τοιαύτας σκέψεις μόνον παθολογικὰ συμπλέγματα κατωτέρου βαθμοῦ ἡμετέρων νὰ μᾶς ἐδηγῶσιν. Ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ τὰ νέα καὶ δημιουργικὰ πνεύματα. Ὁ μέγας πρόμαχος τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας μεγαλοφυῆς Γερμανὸς Herder παρεθήρησε λίαν ἀρθῶς: «Μόνον νέοι πρέπει νὰ μανθάνουν νὰ ἀναγινώσκουν τοὺς Ἕλληνας. Ἄνθρωποι γερασμένοι σπανίως εἶναι κατάλληλοι νὰ ἀπολαύσουν τὴν ἀνθρωπότητά των... Ἡ ἐπένδυσις, τὸ ἁρμονικὸν μέτρον καὶ τὸ περιγραμμά των... ἡ πλήρης φυσικότητος ζωτικότης τῶν ἐν-

τυπώσεων των και τέλος ό γεμάτος από ήχητικότητα ρυθμός της γλώσσας του, προς την όποιαν τίποτε, πουθενά δεν δύναται να αντίπαρδλήσθ, παι, ποτε θα μας διδάσκουν κάτι. Δι' καιολογών ό ίδιος συγγραφέας διαίι είχε λάθει ως αντικειμενον τών φιλοσοφικοιστορικών του παρατηρήσεων τού έλληνικών λαών, γράφει: «Έξήτισταμεν την ιστοριαν της άξιοπαρητηρήτου ταύτης περιοχής της γής από όλων τών άπόψεων, διότι δια την φιλοσοφιαν της ιστορίας άποτελεί έν εξαιρετικόν δεδομένον μεταξύ όλων τών λαών της γής. Όχι μόνον είναι άπηλλαγμένοι οι Έλληνες από την άνάμixin με ξένους λαούς και μοναδικοί ως προς την ιδικήν των μόρφωσιν, άλλ' έξησαν μετά πάσης πληρότητας τās ιστορικές των περιόδους και διέτρεξαν από τās πρώτας άρχās της μορφώσεως των όλων της την σταδιοδρομιαν τώσον τελείως, όσον ουδεις άλλος λαός της ιστορίας. Έν γεγονός τώσον μεγάλης άξίας, τó όποιον άλλως τε άποτελεί και την νεανικήν εποχήν της ελληνικής έβούλητος, ήθέλησεν ή έκθεσις μας να τó τοποθετήσθ εις περίοπτον θέσιν. Δεν παρημίλησεν όμως να περισυλλέξθ με εύλαδειαν και τά καταμώματα άδυνα έπραγματοποίησαν και άλλαι εποχαι όχι τώσον λαμπραι εις τύχην και δόξαν, ουδόλας όμως υπολειπόμεναι εις πίστιν, καρτεριαν και άποδοτικότητα. Άποτελεί μίαν εύρύτατα διαδεδομένην άποψιν ότι ο άλεξανδρινός Έλληνισμός είναι μια άγονος δια τó ελληνικών πνεύμα εποχή. Τά παρατιθέμενα εις τόν παρόντα τώσον στοιχεία ανατρέπουσιν την επί μακρόν κρατήσασαν ταύτην πλάην. Αι μαθηματικά μεγαλοφυΐαι του Εύκλειδου, του Αρχιμήδους και Απολλωνίου, ρίπτουσ την σκιάν των άκόμη και σήμερα εις την περιοχήν της ζωής μαθηματικής έπιστήμης. Η εύκλείδειος γεωμετρία μαζί με την άριστοτελικήν αναλυτικήν (λογικήν) αντιμετωπίζουσ νικηφόρος του χρόνου την πάροδον. Εις την Άλεξανδρειαν έλαβον τόν τελειωτικόν των τύπων αι έπιστήμαι του πνεύματος και καθωρίσθησαν κατά τόν εξωτερικόν τύπον και τó ούσαστικόν περιεχόμενον της καλλιτεχνικής πανουθρωπίνης ενεργητικότητας αι εξωτερικευσεις αι όποιαι διατηρούν καθοδηγητικήν σημασιαν δια την λογοτεχνιαν και καλλιτεχνιαν γενικώς. Τό τώσον διαβληθέν κίνημα τών άπτικιστών κατώρθωσε να επαναγάγθ τόν Έλληνισμόν εις τās άρχαίαι του πηγās και έπραγματοποίησεν έθνοσωτήριον συστολήν έπειτα από την μεγάλην διαστολήν και διάχυσιν του ελληνικού γένους επί βαρβάρων και άπαιδεύτων λαών. Ούτω άνεγενήθη και πάλιν ο Έλληνισμός με κέντρον την πόλιν της Υπερμάνου Στρατηγού. Την ελληνικήν χριστιανικήν Αυτοκρατοριαν ήθέλησε να διαβάλλθ ο θρησκευτικός της Δύσεως φανατισμός, άλλ' ή νεωτέρα έρευνη διεύλυσε και αυτό τó συκοφαντικόν ψεύδος. Ό πολιτισμός της Άλεξανδρείας και της Κωνσταντινουπόλεως άποτελούν ένιαίαν προέκτασιν του άρχαίου και έβρασαν ως στοιχεία έξημερώ-

σεως τών πανσοειδών βαρβάρων. Από της πρώτης άφετηρίας μέχρι σημερον κινείται τó έννος τών Έλλήνων εμπρός, διατηρουσ την κυσαροτητα της σκεψείας του, την γνησιότητα και ενότητα της γλώσσας του, τόν έρωτα προς την παιδείαν, την άρετήν και την σοφιαν, την πίστιν προς τά υπεραίσθητά θρησκευτικά ιδεώδη, την αγωνιστικήν διάθεσιν δια την προάσπισιν της ελευθερίας. Ό νεώτερος κόσμος της συγχρόνου εποχής μάχεται δι' έν μόνον είδος της ελευθερίας, δια την οικονομικήν λεγομένην ελευθεριαν. Ό σύγχρονος ελληνικός λαός έχει άποδείξει δια τών προσφάτων κατορθωμάτων του ότι αρχική και πρώτη μορφή της ελευθερίας είναι ή πνευματική. Άνευ αύτης ή λεγομένη οικονομική ελευθερία είναι σκιώδης ελευθερία δουλοφρόνων και άναξισπρετών ανθρώπων.

Η διεύθυνσις του «Ήλιου» και οι συνεργάται της δεν έρείσθησαν κόπων δια να διατυπώσουν με σύντομον και λιτήν εκφρασιν τά μεγαλουργήματα του ελληνικού έθνους. Ιστάμενοι εις τó τέλος της έπιτελεσθείσης εργασίας, αισθάνονται τών υποχρεώσιν να φέρουσ την σκέψιν των με εύλαδειαν εις τās υπερόχους εκείνας δημιουργικές προσωπικότητας αι όποιαι κατά τó παρελθόν κατέδωλον πάντα μόχθον δια να έδουσ τó εός της ήμέρας τά άθάνατα δημιουργήματα του ελληνικού πνεύματος, τά όποια άποτελούν τó έγκάυχημα όλων τών άυθραπίνων γενεών. Φέρουσ άκόμη με εύλαδειαν την σκέψιν των και άποτίουσ φόρον τιμής εις την άπειράριθμον διαδοχήν των γενεών των προγόνων μας οι όποιοι αγωνιζόμενοι με σύντροπον πάντοτε την επενίαν και νόμον ισχυρονα έκράτησαν πάντοτε ελληνικήν και άποκατέστησαν ελευθέρων και ένδοξων την χώραν την όποιαν κατοικοῦμεν οι Έλληνες από άμνημονεύτων χρόνων. Επί τή εύκαιρίη της διαμνημονεύσεως των λαμπρών ιστορικών και πνευματικών κατορθωμάτων του ελληνικού γένους, ή όποια έπιτελείται δια τού παρόντος τόμου, άνήκει εις αυτούς ή τιμή της μνήμης, όπως είπεν άλλοτε ο Περικλής «Τήν γάρ χώραν οι αύτοι άεί οίκουμένους διαδοχή τών επιγιγνομένων μέχρι τούδε ελευθέρων δι' άρετήν παρέδωσαν». Η φωνή της ιστορίας ήμιλεί δια τού παρόντος τόμου, ο όποίος φέρει τó όνομα «Έλλάς», εύγλωττως εις τούς Έλληνας, οι όποιοι ζούσ σήμερα και θα ζήσουσ αύριον εις τούς τραχείς ελληνικούς βράχους. Εκείνο τó όποιον τούς λέγει δεν είναι μόνον μια υπενθύμισις του παρελθόντος, άλλά και μια παράφομισ δι' τó μέλλον. Καλεί ιδιαίτερος τούς νέους να γίνουσ έρρασταί της ευδόξου ελληνικής παραδόσεως και να αυίλληθουσ προς τούς προγόνους εις τά έργα του πολέμου, της ειρήνης, της άρετής και της σοφίας. Τούς υπειθυμίζει εκείνο τó όποιον είπεν ο Περικλής έγκωμιάζων του υπέρ πατρίδος θανάτου: «Ός νύν ήμεις ζηλώσαντες και τó εὔδαμον τó ελεύθερον, τó δε ελείθησον τó εὔψυχον κρίναντες μη περιοράσθαι τούς πολεμικούς κινδύνους».

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ «ΕΛΛΑΣ»

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΓΧΡΩΜΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ ΤΟΥ Ζ' ΤΟΜΟΥ

	*Εναντι της σελίδος		
1. Όλυμπος, η κατοικία των θεών	2	47. Άνθη της έλλην. χλωρίδος (χρυσάνθεμον κλπ.)	1198
2. Η απόχώρησις των Έλλήνων εκ της Τροίας..	32	48. Μερικά από τα πτηνά που ζούν εις την Έλλάδα	1200
3. Η Άκρόπολις των Αθηνών (Πίναξ Σ. Παπα- νικολάου)	64	49. Έτήσιος βροχομετρικός χάρτης Έλλάδος,...	1216
4. Χάρτης εξαπλώσεως των Ιώνων και Δαρίων..	96	Α) Άθήναι επί Τουρκοκρατίας :	
5. Ό Πειραιεύς κατά την αρχαιότητα	128	50. α) Άποψις Άκροπόλεως και Πνυκός	1248
6. Η πεδιάς παρά τας Θερμοπύλας	144	51. β) Άποψις Άκροπόλεως και έρειπίων Όλυμ- πείου	1278
7. Χάρτης της ήγεμονίας των Αθηνών	160	52. Εύζωνος της ανακταρτικής φρουράς	1308
8. Ό Περικλής άγορεύων εις την Πνύκα	192	53. Η πρόρρησις της Θέμιδος εις τόν Προμηθέα..	1340
9. Χάρτης του Μακεδονικού Κράτους	224	54. Άεροπορικοί συγκοινωνία έσωτερικού(χάρτης)	1348
10. Αναπαράστασις μάχης αρχαίων Μακεδόνων..	230	55. Χάρτης διοικητικής διαιρέσεως	1366
11. Χάρτης του Κράτους του Μεγάλου Άλεξάνδρου	240	56. Χάρτης της Άττικής	1370
12. Ιουστινιανός Α'	257	57. Χάρτης της Έλλάδος εις 9 φύλλα	1408
13. Γεύμα εις άρχοντικόν επί τουρκοκρατίας ...	320	58. Έλληνικά χαρτονομίσματα επί κατοχής.....	1432
14. Ένας πολεμιστής από τὸ Σούλι	330	59. » »	1432
15. Ό Παλαιών Πατρών Γερμανός εὐλογῶν τὴν ση- μασίαν	334	60. Γυναικίς της έλληνικῆς ὑπαίθρου εργαζόμεναι	1436
16. Η ζωὴ εις έλληνικόν χωρίον επί τουρκοκρατίας	352	61. Γεωργία και κτηνατροφία (χάρτης).....	1468
17. Ό αντίστράτηγος Βασ. Γούδας	356	62. Όρυκτὸς πλοῦτος (χάρτης)	1492
18. Η πρωτόληξις της τουρκικῆς ναυαρχίδος ὑπὸ τοῦ Κανάρη, ...	362	63. Αρχαιολογικὸς χάρτης Έλλάδος	1560
19. Εἰκόνες ἀπὸ τὰς συγχρόνους Αθήνας, Άποψις τῶν έρειπίων τοῦ ναοῦ τοῦ Ολυμπίου Διὸς	376	64. Παγκόσμιαι ἀεροπορικαὶ συγκοινωνία(χάρτης)	1592
20. Σκηνὴ ἀπὸ τὴν μάχην τοῦ Καλὲ Γκρότο	400		
21. Εἰκόνες ἀπὸ τὰς συγχρόνους Αθήνας, Παρέλα- σις Εὐζώνων	414		
22. Τὸ παλαιὸν θωρηκτὸν «Κιλκίς» βυθισμένον ...	448		
23. Καταυλισμὸς Ἑλλήνων στρατιωτῶν	480		
24. Άποψις εἰσόδου τοῦ Ισβουμ της Κορίνθου,...	512		
25. Ό Σωκράτης διδάσκων τὸν Άλκιβιάδην	550		
26. Τὸ έσωτερικόν τοῦ Παρθενῶνος	576		
27. Η Φοῦνη	608		
28. Προμηθεὺς Δεσμώτης	640		
29. Άποψις της Καστοριάς	704		
30. Οἱ δρόμοι της Παλαιοκαστρίτσας της Κερκύρας	736		
31. Αναπαράστασις τοῦ Παρθενῶνος	768		
Έλληνικαί ἀμφιέσεις :			
32. α) Χωρική της Φλωρίνης	800		
33. β) Ηπειροῦ και Γιδά Μακεδονίας	832		
34. γ) Μακεδονίας, Στερεῶς και τύπου βασιλίσσης Αμαλίας	864		
35. δ) Χωρική τῶν Μεγάρων	896		
36. ε) Τοπικαὶ ένδυμασία Ρόδου	928		
37. Η Άφροδίτη παίζουσα με τὸν Έρωτα,.....	932		
38. Σκηναὶ ποιμενικοῦ βίου(πίναξ Ε.Θαμοπούλου)	960		
39. Ένδυμασία βοσκοπούλας (» »)	992		
40. Ό βαρικός θρηγκὸς τοῦ Παρθενῶνος	998		
41. Ό αρχαῖος έλληνικὸς ἀθλητισμὸς	1136		
42. Ιωάννινα : Τὸ τζαμί τοῦ Αλή Πασσᾶ,.....	1153		
43. Χάρτης τῶν ὁρίων της Έλλάδος	1170		
44. Γεωφυσικὸς χάρτης της Έλλάδος	1186		
45. » χάρτης της Έλλάδος	1186		
46. Άνθη της έλληνικῆς χλωρίδος (μῆκων κλπ.)..	1190		
		Τὸν ἀνωτέρω πίνακα δεόν νά ἔχουν ὑπ' ὄψιν τὸν οἱ διδω- θετοῦντες τὸν τόμον διὰ τὴν ὀρθὴν τοποθέτησιν τῶν ἐγχρώ- μων εἰκόνων.	
		Έκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐγχρῶμων χρῆζουν κατατάξεως και αἱ ἐξῆς ἐκτὸς κειμένου εἰκόνες :	
		1) Αἱ 4 τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν αρχαίων Ἑλλήνων (αἱ προση- ρητημένοι εις τὸ τεῦχος ἀριθ. 31 μεταξύ τῶν σελίδων 1278/1279), αἵτινες δεόν νά τοποθετηθοῦν ὡς ἐξῆς :	
		*Εναντι της σελίδος	
		α) Άνδρική ἐσθῆς, καλύμματα κεφαλῆς, γυναι- κεῖα ἐσθῆς κλπ.	1128
		β) Πρόθυρον έλληνικῆς οἰκίας κλπ.	1129
		γ) Κομμώσεις, ἀντικείμενα καλλωτισμοῦ κλπ.	1134
		δ) Κεραμεικός, λύχνος κλπ.	1135
		2) Αἱ δύο τοῦ θεάτρου (αἱ προσηρητημένοι εις τὸ τεῦχος ἀρ. 35 ἐναντι της σελίδος 1530), αἵ- τινες δεόν νά τοποθετηθοῦν ἐναντι τῶν σελ.1121—1122	
		3) Αἱ δύο της εἰκονομικῆς ἀνασυγκοσῆσεως (αἱ προσηρητημένοι εις τὸ τεῦχος 35 ἐναντι της σελίδος 1531), αἵτινες δεόν νά τοποθετηθοῦν ἐναντι τῶν σελίδων	1458—1459
		Έκ τῶν ἐγχρῶμων εἰκόνων τοῦ τόμου «ΕΛΛΑΣ» παρεχω- ρήθησαν εὐγενῶς ἡ μὲν τῶν βράχων της Παλαιοκαστρίτσας ἐναντι σελίδος 736) ὑπὸ τοῦ Κ. Κοτζιά αἱ δὲ ἐναντι τῶν σελίδων 320, 330, 352 και 356 (Γεύμα εις αρχοντικόν σπι- τι επί τουρκοκρατίας, Ένας πολεμιστής ἀπὸ τὸ Σούλι, Η ζωὴ εις έλληνικόν χωρίον επί τουρκοκρατίας, Ό αντίστράτη- γος Βασ. Γούδας) ἐκ της συλλογῆς της Τραπεζῆς της Έν- λλάδος, τῶ μερίμνῃ τοῦ διοικητοῦ αὐτῆς Γ. Μοτζαβίνου.	

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

(Οι αριθμοὶ δηλοῦσι τὰς σελίδας)

Ἄγγελια (ἀγγελιογραφία — ἀγγελιοπλαστική) 82, 116, 117, 948, 950, 978, 980, 1038, 1134, 1135, 1139, 1140, 1149
 Ἁγία Λαύρα 1412, 1417
 Ἁγιογραφίαι 985—987, 989
 Ἅγιος Νικόλαος (Κρήτης) 1535
 Ἀγορὰ ἀρχαίων Ἀθηνῶν 109, 117, 326, 1230, 1236
 Ἀγρίνιον 1379
 Ἀδριανῶν πύλη 1322
 Ἄδριας ἀντιτορπιλικὸν 1593
 Ἀεριοφῶτος συνοικία 1309
 Ἀθῆναι 95, 101, 112, 113, 189, 552, 325, 326—329, 337, 338, 381, 385, 475, 477, 478, 480, 481—483, 485, 493, 653, 667, 835—838, 859—862, 1009, 1015, 1222, 1230, 1231, 1239, 1240, 1244—1246, 1263, 1269, 1270, 1276, 1279, 1282, 1286, 1306, 1309—1311, 1315—1318, 1321—1324, 1328, 1331—1334, 1337, 1339, 1341—1342, 1349—1350, 1353, 1355—1359
 Ἀθηνᾶς ὁδὸς 1316
 Ἄθως 654
 Αἴγινα 69, 1190, 1392
 Αἴγιον 1412, 1417
 Αἰγὸς Ποταμοὶ 197
 Αἰθρᾶς 1291, 1292
 Αἰθαλεῖς (χάρτης) 59
 Αἰσχίνης 1053
 Αἰσχύλος 1046
 Αἰσωπος 1042
 Αἰτωλικὸν 1379
 Ἀκαδημία Ἀθηνῶν 1349
 Ἀκράγας 1000
 Ἀκρουαυλία 1397
 Ἀκρόπολις Ἀθηνῶν 5, 132, 653, 1000, 1275, 1281
 Ἀκρατῆρι (Κρήτης) 1526
 Ἀλβανία 405, 423, 511
 Ἀλεξάνδρος Λεωφόρος 859
 Ἀλέξανδρος Α' ὁ Μακεδὼν 148
 Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας 217, 218, 227
 Ἀλέξανδρος, Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων 399, 1524
 Ἀλεξανδρούπολις 1319, 1320
 Ἀλέξιος Α' Κομνηνός 291, 293
 Ἀλφασσᾶς Ἰωαννῶν 323
 Ἀλιβερίου 1386
 Ἀλκιβιάδης 192, 195
 Ἀμαλία, βασίλισσα τῆς Ἑλλάδος 379, 385
 Ἀμαλιάς 1424
 Ἀμαροῦσιον 1323
 Ἀνακρέων 1043
 Ἀνάκτορα 860, 1282, 1349, 1530
 Ἀναξίμανδρος 577
 Ἀνασυγκοπήσις 1458, 1459, 1515, 1516, 1517
 Ἀνδρεάδη Κατερίνα 1121
 Ἀνδρόνικος Β' Παλαιολόγος 294
 Ἀνδρόνικος Γ' Παλαιολόγος 317
 Ἄνδρος 472
 Ἀνδραῦτος Ὁδ. 348
 Ἄνω Κομνηνὴ 1071
 Ἀντίγονος Γονατᾶς 238, 239
 Ἀντικάλαιον (Καλαμών) 1445
 Ἀντιόχεια 293
 Ἀντίοχος 245
 Ἀντίπατρος 233
 Ἀντιτορπιλικὰ 1593, 1594
 Ἀπάλλων 125, 938, 946
 Ἀπαστάλης Νικ. 351
 Ἀραβες 264
 Ἀράκωθα 458, 1368
 Ἀρβηλα 867
 Ἄργος 149, 1210, 1398
 Ἀργαστάλιον 1464, 1474, 1481
 Ἀργυρόπαιλος Ι. 745
 Ἄρειος Πάγος 111, 112, 1339

Ἄρεως πεδῖον 1324
 Ἄριστοῖδες 129, 155, 166
 Ἀριστοτέλης 550, 601
 Ἄρμα (ἀρχαίον) 854
 Ἀρμανοπεραγὴ 378
 Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων 105, 938
 Ἀρσάκειον 1350, 1552
 Ἄρτα 1012
 Ἄρτεμις 201
 Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον 1357
 Ἀρχιτεκτονικὴ 996—1016
 Ἀσκληπιεὺς 828, 831
 Ἀσπενδος (Μικρᾶς Ἀσίας) 1005
 Ἀστεροσκοπεῖον 1222, 1353
 Ἀστυπάλαια 1408, 1554
 Ἀττική 696, 1253, 1254
 Ἀττὴ Κλέμεντ 486
 Ἀχαιοὶ (χάρτης) 59
 Βαθὸ Ἰθάκης 681, 1473, 1474
 Βαθὸ Σάμου 1513, 1514
 Βαλλιάνειος Βιβλιοθήκη 1355
 Βαλτερνίκον 1442
 Βαρβάκειον 1357
 Βασιλίσσης Σοφίας λεωφόρος 836, 1317, 1321
 Βενιζέλος Ἐλ. 392, 515, 667
 Βέρροια 1011
 Βερόνη Αἰκ. 1122
 Βηροσαρίον 747
 Βλαχὸ Λευκάδος 1464
 Βόλος 1361, 1362
 Βούλγαρος Δημ. 386
 Βουλιαγμένη 1253
 Βυζαντινὴ μουσικὴ 1019, 1025, 1026
 Βυζαντινὴ τέχνη 951, 953, 955, 957, 959, 963—968, 1007, 1019, 1025, 1026
 Βυζαντινὸν μουσεῖον 1358
 Βυζαντινὸν αὐτοκράτορες 295, 296
 Βύρων 363
 Βυτίνα 1441
 Γαζῆς Θ. 750
 Γαζῆς Ἀνθ. 348
 Γασταῦνη 1424
 Γαυγάμηλα 223
 Γεννάδειος Βιβλιοθήκη 1334
 Γερμανικὴ κατοχὴ 212
 Γεωραῖα 1314, 1345, 1352, 1408
 Γεώργιος Α' 387, 388, 396, 1524
 Γεώργιος Β' 1524
 Γιάννη Ἀλεξάνδρος 439
 Γκαϊρίγκ Χέρμαν 439
 Γκρατηντῦ Ἑρρίκος 496
 Γλυπτικὴ 934—946, 963, 964, 996—999
 Γονατᾶς Στυλ. 402
 Γούναρης Δ. 395, 402
 Γράμμας ὁρος 504
 Γρανικοῦ μάχη 219
 Γραφὴ ἀρχαία 77—79, 921
 Γρηγόριος Ε' πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 346—347
 Γρίβας Θεόδωρος 386
 Γύθειον 1449
 Δαμασκηνός, ἀργιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, 481
 Δαοῖδος 123, 125, 126, 142, 143, 218
 Δαφνὶ 696, 1264, 1281
 Δεκέλεια 1253
 Δεκεμβριανὸν κίνημα 475, 477, 478, 480, 483
 Δελιδνᾶκι Ἠπείρου 1329, 1336
 Δελφινίωρος Ἐπαμ. 384
 Δελφοὶ 172, 211, 1288
 Δεμερτζῆς Κωνστ. 404
 Δένδραμις Βασ. 101
 Δεξαμενὴ Ἀθηνῶν 1331
 Δερσιγυῖ (ναύαρχος) 370
 Δηλιγιάννης Θεοδ. 389
 Δῆλος 1507
 Δημαρχεῖον Ἀθηνῶν 1339
 Δημήτριος πολιορκητῆς 236, 237

Δημητρίω Γκεδρόνκι 451
 Δημόκριτος 573
 Δημοσθένης 212, 213
 Δημοτικὸν θέατρον Ἀθηνῶν 1357
 Διάκος Ἀθανάσιος 344
 Δίδυμα Μιλήτου 125
 Δίκη τῶν ἔξ 403
 Διμηγριον (Θεσσαλίας) 83
 Διογένης ὁ κυνικός 584
 Διονυσιακὸν θέατρον 1247
 Δισκοκρίδης 820
 Δίπυλον 96, 105, 1235
 Δισκοδόλος Μύρωνος 938
 Δούρειος Ἴππος 81
 Δραγουμης Στέφ. 392
 Δραγουμης Ἴων 398
 Δράκοντος νόμος 99
 Δράμα 1304
 Δωδεκάνησος 1408, 1554, 1559, 1560
 Δωδώνη 95, 1336
 Δωριεῖς (χάρτης) 61
 Ἐβατ Χέρμπερτ 501
 Ἐβρος ποταμὸς 429
 Ἐδεσσα 1304
 Ἐθνικὸν θέατρον 1357
 Ἐθνικὸς κήπος 1239—1240, 1243
 Εἰρήνη, αὐτοκράτειρα Βυζαντινῶν 287
 Ἐκάλη (Ἀττική) 1323
 Ἐκατόμπεδον 101
 Ἐλέα (Ἰταλίας) 120
 Ἐλευσίς 1287
 Ἑλληνικαὶ ενδυμασίαι 332, 973, 974
 Ἑλληνικὴ ὑπαίθερος 1215, 1224
 Ἑλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος 888, 889
 Ἑλληνοϊταλικὸς πόλεμος 423, 425, 511, 899, 902
 Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος 1897, 883
 Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος 1912, 885—887
 Ἐπισμενώνδας 206, 208
 Ἐπίδωρος 1189, 1209
 Ἐπικαυρος 633
 Ἐπιτάπιος 681, 1450, 1455, 1456, 1463, 1464, 1473, 1474, 1481, 1482
 Ἐροχθεῖον 1001, 1275, 1318
 Ἐρωαρχος 634
 Ἐρωστούλις 1487
 Ἐρυθρὸς Σταυρὸς 1276
 Ἐστία θεὰ 945
 Εὐδοία 1380, 1385, 1386
 Εὐδοϊκὸς κώπος 1516
 Εὐδοκία, αὐτοκράτειρα Βυζαντινῶν 289
 Εὐελπίδιον Σχολὴ 1342
 Εὐκρατίδης 242
 Εὐριπίδης 1047
 Εὐριππος 316, 1380, 1386
 Ζαΐμης Ἄνθρ. 347
 Ζαΐμης Ἀλέξ. 391
 Ζάκυνθος 1473, 1474
 Ζάππειον 862, 1269
 Ζεὺς Ἄμμων 222
 Ζήνων Κιτιεὺς 624
 Ζήσια (Κυλλήνη) 1223
 Ζουδοσκάκης Ἐπ. 515
 Ζουῦσα Σ. 398
 Ζωγραφικὴ 957, 959, 985—995
 Ζωή, αὐτοκράτειρα Βυζαντινῶν 291, 292
 Ἡνίοχος Δελφῶν 939
 Ἡντεν Ἄντ. 433, 481
 Ἡπειρος 331, 681, 1385, 1386, 1345, 1346
 Ἡρα (θεὰ) 944
 Ἡρατῖον Ἄργους 149
 Ἡράκλειον Καυτανίας 93
 Ἡράκλειον Κρήτης 1553
 Ἡράκλειος, αὐτοκράτωρ Βυζαντινῶν 275
 Ἡράκλειτος 577

Ἡρακλῆς 82, 946
 Ἡρόδοτος 1049
 Ἡσιόδου 1040
 Ἡρακλειῶν 225
 Θάλης 550
 Θάσος 1014, 1496
 Θέατρον 106, 1122—1123
 Θεμιστοκλῆς 156, 165, 174—176
 Θεόδωρος αυτοκράτορα Βυζαντίου 291, 292
 Θεόδωρος Α' Λάσκαρις 294
 Θεοτόκη Γεώργιος 391
 Θεόφιλος, αυτοκράτορα Βυζαντίου 288
 Θεόφραστος 619
 Θεομοι Ἰκαρίας 1514
 Θεριστοῦλας 151, 153, 857
 Θεσσαλία 443, 654, 1351, 1352, 1361, 1362
 Θεσσαλονίκη 393, 399, 1008, 1016, 1297, 1298, 1303
 Θῆβαι 1368
 Θῆρα 668, 1010
 Θησεῖον 493, 1024
 Θησεύς 93, 94
 Θηρικόν 132
 Θεοκυθίδης 185, 1050
 Θράκη 429, 1319, 1320
 Ἰδιωτικός βίος ἀρχαίων 1128, 1129, 1134, 1135
 Ἰεράπετρα 1553
 Ἰερά Πύλη 1235
 Ἰερογλυφικὴ γραφὴ 77
 Ἰθάκη 681, 1463, 1473
 Ἰκαρία 1514
 Ἰλίου Μέλαθρον 1339
 Ἰμπαῖμ 373
 Ἰνουῦ Ἰσμετ 433
 Ἰουλιανός, αυτοκράτορα Βυζαντίου 280
 Ἰουστινιανός, αυτοκράτορα Βυζαντίου 282, 283
 Ἰουστινός, αυτοκράτορα Βυζαντίου 282
 Ἰππόδρομος Κωνσταντινουπόλεως 305, 306, 320
 Ἰπποκράτης 830
 Ἰσθμὸς Κορίνθου 457
 Ἰσις (θεά) 240
 Ἰσοκράτης 1052
 Ἰσσοῦ (μάχη ἐν-) 221
 Ἰτέα 1379
 Ἰωάννης Η' Παλαιολόγος 317
 Ἰωάννης Τσιμισκής 290
 Ἰωάννινα 1014, 1335, 1336, 1345, 1346
 Ἴωνες (χάρτης) 57
 Καβάλα 1313
 Καδμεία 203
 Καίφα λουτρά 1291
 Κάιτελ, Γερμανὸς στρατάρχης 439
 Καλάβρυτα 1411, 1412
 Καλάμα 1429
 Καλαμπάκα 1351
 Καλλέργης Δ. 382, 383
 Καλογερόπουλος Ν. 399
 Κανάριος Κωνσταντῖνος 354, 386
 «Κανάριος» τορπιλικόν 1588
 Κάννιγκ Γεώργιος 368
 Κάννιγκω (ναύαρχος) 454
 Καπνικαρέα 1331
 Καποδιστριας Ι. 372, 376, 1397
 Καποδιστριας Αὐγουστίνος 374
 Κρασιτικάκης Γεώργιος 356
 Καρλόβασι Σάμου 1513
 Κανονέδης 640
 Κάρπαθος 1554
 Καρυάτις 944
 Κάουτος 1385, 1386
 Καστοριά 430, 1013
 Κατερίνη 1314
 Κατωῆς Λάμπρος 330
 Κεραμεικὸς 104, 1135
 Κεραυετική 29, 35, 69, 71, 73, 83, 131, 170, 947, 949, 979, 980
 Κέκυρα 147, 1401, 1450, 1455, 1456, 1463
 Κεφαλληνία 1464, 1473, 1474, 1481, 1482
 Κηφισιά 1323
 Κίμων 177, 178
 Κίσαμος 1526
 Κίτσηνερ λόρδος 514
 Κλαυθιμῶν πλάτεια 1333
 Κλεισοῦρο (Μεσολογγίου) 1369
 Κλεομένης 244
 Κλέων 191

Κλίμα (χάρται) 1208, 1212, 1219, 1221
 Κνωσός 2, 29, 69, 71, 72, 77, 131, 1138
 Κόδριγκτων Ε. (ναύαρχος) 370, 374
 Κοζάνη 1012
 Κολακτράνης Θεοδ. 344, 997, 1397
 Κομιστήν 1320
 Κονδύλης Γεώργ. 403
 Κόνιτσα 1345
 Κορῆς Ἀδαμάντιος 330
 Κορίνθος 148, 201, 202, 249, 457, 521
 Κορομηλάς Λάμπρος 513
 Κορυτσά 425
 Κοσῆν Ντενὺ 514
 Κοστοπούλη Μαρίκα 1121
 Κουμουδούρος Ἀλέξανδρος 386
 Κουτουριώτης Λάζαρος 363
 Κουτουριώτης Παύλος 400, 667, 1391
 Κόχραν Ἀλέξ. (φιλέλληνας) 368
 Κρανίδιον 1442
 Κρατερός 225
 Κράτες 55
 Κρήτη 510, 1137, 1160, 1536, 1553
 Κρούμιος (Βούλγαρος ἡγεμών) 265
 Κτερίσματα 1135
 Κυβέλη 1121
 Κύκιος 196
 Κύθηρα 1525
 Κυκλάδες 1487, 1488
 Κύμη 1385
 Κυπριασία 1423
 Κυρήνη 92, 222
 Κύρου Ἀλέξης 491
 Κωνσταντῖνος δ' Μέγας 278, 279, 280
 Κωνσταντῖνος Δ' Παυανός 285
 Κωνσταντῖνος Περφυρογένητος 289, 1070
 Κωνσταντῖνος Θ' Μονομάχος 291, 292
 Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος 316, 319, 320
 Κωνσταντῖνος, Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων 389, 394, 395, 402, 1524
 Κωνσταντινούπολις 257, 273, 280, 281, 305, 306, 320, 876
 Κωνσταντοπούλος Κωνστ 397
 Κώς 1554
 Λάδων ποταμὸς 1517
 Λάσιος Ἐμμόνδος 380
 Λαμία 1367, 1368
 Λάμπρος Σπύρος 397
 Λάρισα 1361
 Λάσκαρις Ἰωάννης 748
 Λεβάδεια 507, 508
 Λεκατσῆς Νικόλαος 1122
 Λεοπόλδος πρίγκιψ τοῦ Κοδούργου 375
 Λεῖθος 471, 1495
 Λεικάς 1464
 Λεῖκτρα 863
 Λέων Α' 286
 Λεγαῖα 1424
 Λεωνίδας 150
 Λήκιοι 1135
 Λῆμιος 1507
 Ληξούριον 1482
 Λιγυθαφόροι περιόχαι 1511
 Λιβαῖος ποταμὸς 1352
 Λίνδος (Ρόδου) 1559
 Λόντος Ἀνδρέας 381
 Λούδ Τζώρτζ 398
 Λουτράκι 521, 1291, 1292
 Λουτροπόλις 521, 1291, 1292
 Λυκαβητός 1270
 Λυκούργος δ' νομοθέτης 115
 Λυσίας 1052
 Λυσίμαχος 236
 Λυσίππος 946
 Λύχνοι 1135
 Μαϊζών Νικόλαος 374
 Μακεδονία 430, 1297, 1298, 1303, 1304, 1313, 1314
 Μακεδονικὸν κώδικος 209, 210, 215
 Μακρὰ τείχη 174, 176
 Μακρυγιάννης (στρατηγός) 382
 Μαλαγαῖοι Σάμου 1513
 Μανουὴλ Δ' Παλαιολόγος 297
 Μαντινεία 207
 Μανωλάς 1424
 Μάουρο Γ. 378
 Μαραθόκαμος 1514
 Μαραθῶν 133, 135, 139—141, 666,

856, 857, 1296
 Μάρουλος Μιχαὴλ 751
 Μάρσαλλ 459
 Μαρσάρας 938
 Μασσαλία 91, 93
 Μαυροκορδάτος Ἀλ. 342, 352
 Μαυρομιχάλης Πετρόμπεης 343
 Μαυρομιχάλης Κυριακούλης 350, 392
 Μαυρομιχάλης Γεώργιος 372
 Μεγάλῃς Βρετανίας, Ἐξουδοχέιον 1339
 Μεγάλη Ἑλλάς 89—92, 120, 1000, 1001
 Μέγαρα 1287
 Μέγα Σπήλαιον 1411
 Μέθωνα 522, 1292
 Μένανδρος 1048
 Μεσολόγγιον 365, 366, 880
 Μεσσήνη 1442
 Μεταλλουργία 981, 982
 Μεταξὸς Ἀνδρέας 360, 381
 Μεταξὸς Ἰωάννης 417
 Μεταξουργεῖον πλάτεια 1333
 Μετέωρα 654, 1351
 Μετεωρολογικὸς σταθμὸς Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν 1221
 Μέτσοβον 1329, 1345
 Μέττερνιχ 505
 Μῆλος 1501
 Μητροπόλις 634
 Μητροπολιτικὸς ναὸν Ἀθηνῶν 1572
 Μιθριδάτης Εὐπάτωρ 249
 Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία 401, 893—897
 Μίλητος 248
 Μιλτιάδης 129
 Μισοράς 1006, 1430
 Μιχαὴλ Δ' Παφλαγῶν 290
 Μιχαὴλ Ζ' Παλαιολόγος 307
 Μιχαλακοπούλος Ἀνδρέας 404
 Μολότωφ Βιατσέσλαβ 413, 485
 Μόλυβος 1495
 Μόμμιος 249
 Μοναστηριακὸν πλάτεια (Ἀθῆναι) 1333
 Μονοὸς Τζαίμης 506
 Μουσική 1019, 1025, 1026
 Μουσαῖρος Κωνστ. 506
 Μουσαῖρος Μάρκος 748
 Μουσαῖρος Μπενίτο 407, 419
 Μπένες Ἐδουάρδος 523
 Μπότσαρης Μάρκος 353
 Μπουμπουλίνα 345
 Μυθολογία 1149, 1155, 1159
 Μυκῆναι 2, 23, 35, 70, 131, 132, 137, 170, 934, 1210
 Μύκονος 1011, 1507
 Μυτιλήνη 471, 1495
 Μωάμεθ Β' 323
 Μωσαϊκὰ 951, 955
 Νάξος 84, 1501
 Ναοὶ Ἀθηνῶν 1303, 1316, 1317, 1328, 1331, 1355, 1356, 1358, 1359, 1572
 Νάουσα 502, 1304
 Ναυαρίνον 369, 370, 371
 Ναύπακτος 1379
 Ναύπλιον 373, 384, 1209, 1397, 1398
 Ναῦς 97
 Ναυτικὰ γυμνάσια 1586, 1587, 1588
 Νέος Ὀρεστιάς 1319
 Νεάπολις Βοιωτῶν 1442
 Νέον φάληρον 1323
 Νεοσὺλλεκτοὶ 1576
 Νίκαια 286
 Νικηφόρος Α' 287
 Νικηφόρος Φωκῆς 290
 Νικηφόρος Βοτανειάτης 293
 Νικόλαος Α' Ρωσσίας 506
 Νικόλαος Α' Μαυροβουνίου 510
 Εἰσήνη 1320
 Ξενοῶν 199
 Ξερόης 145
 Ξυλογλυπτικὴ 951, 964, 983, 984
 Ο.Η.Ε. 526
 Ὀρῶν, βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος 377, 379, 383, 1524
 Ὀλγα, βασίλισσα τῶν Ἑλλήνων 388
 Ὀλυμπία 84, 86, 1424
 Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες 4, 87
 Ὀλυμπίας 235
 Ὀλυμπιεῖον 44, 102, 382, 1244
 Ὀλύμπιος Γιωργάκης 347
 Ὀλύμπιος 209
 Ὀμηρος 1039

Όμοιοις πλατεία 861, 1333
 Όπλιται (άρχαιοι) 95, 96, 136, 854
 Όρη Ελλάδος 198, 444, 1216, 1223, 1254, 1330
 Όρειός 1038
 Όρχομενός 77, 132, 212
 Όστρακισμός 108, 155, 176
 Ούιλαν Μάιτλαντ 442
 Οφθαλμιατρείον Ἀθηνών 1339

Πάγκαλος Θεόδωρος 400
 Παγκόσμιος πόλεμος α' (χάρτης βαλκανικού μετώπου) 891
 Παλαιόκαστρον Κρήτης 29
 Παλαιόν Φάληρον 1323
 Παλαιών Πατρών Γερμανός 343
 Παλαμίδιον 1397, 1398
 Παμνάτις λίμνη 1345, 1346
 Παναθήναια 102, 103, 105
 Πανεπιστήμιον Ἀθηνών 380, 1341
 Πανεπιστημιον Λεωφόρος 837, 1324
 Πανίς ελληνική 1201, 1203
 Παντόπουλος Ε. 1122
 Παπάγος Ἀλέξ. 409
 Παπαδάκη Ἑλένη 1121
 Παπάδος (χωρίον Λέσβου) 1495
 Παπαϊωάννου Ἰωάννης 1122
 Παπαναστασίου Ἀλέξανδρος 403
 Παπανδρέου Γεώργιος 455
 Παπανικολής Δημήτριος 351
 Παπαφλέσσας Γεηγόριος 334
 Πάργα 331, 681
 Παρασκευαστοῦ Εὐαγγελία 1122
 Παρθενών 321, 653, 1000
 Παρνασσός 444
 Πατησίων ὁδός 835, 1324
 Πάτρις 695, 1403, 1404
 Παῦλος, βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων 1524
 Παχυμέρης 1071
 Πειραιεύς 174—176, 1259, 1260, 1263, 1264, 1458, 1484
 Πειραιὸς ὁδός 1315
 Πελασγοί 53
 Πελοπόννησος 1397, 1398, 1403, 1404, 1411, 1412, 1417, 1418, 1423, 1424, 1429, 1430, 1435, 1436, 1441, 1442, 1449
 Πελοσστής 96, 863
 Πέργαμος 241, 242, 1003
 Περιδής Ἀθ. 1122
 Περικλῆς 180, 187, 944
 Πέρσαι 122, 128
 Περσέπολις 143
 Περσεύς 247
 Πήλιον 1362
 Πηνειός 443
 «Πίνδος», ἀντιπορφυλλικόν 1594
 Πλαπούτας Δημήτριος 378
 Πλαστήρας Νικόλαος 402, 481
 Πλαστική 84
 Πλαταιαί 167, 169, 172
 Πλατυστόμου λαυτρά 1291
 Πλάτων 550, 586
 Πλωμάρι (Λέσβου) 1495
 Πλωξ 111
 Πολεμικαί μηχαναί 293, 854, 855, 870, 871
 Πολυτεχνεῖον 1341
 Πόρος 522, 1190, 1392
 Ποσταριά 1362
 Ποσειδωνία 92, 1001, 1004
 Ποσειδώνιος 645
 Ποικιλορέ Ρ. 400
 Πρέβεζα 1330
 Πρίνη 1002
 Προπύλαια 1275
 Πρωτοπαπαδάκης Π. 400, 403

Πολεμιάς 238, 239, 240
 Πυθαγόρας 577
 Πύλος 1378, 1423
 Πύρρος ὁ Μέγας 239

Ραγκαβίης Ἀλέξ. 509
 Ράιντερ 439
 Ράλλης Δ. 391
 Ρεθύμων 1536
 Ρήγας Φεραίος 329
 Ρίμπεντροπ 413
 Ρόδος 237, 1559, 1560
 Ρουσόλο Κ. 498
 Ρουδάρτ 381
 Ρουσσέλτ 463
 Ρούσος Μπ. 386
 Ρωμανός Διαγένης 271

Σαλαμίς 157, 159, 163
 Σάμη (Κεφαλληνία) 1482
 Σάμος 1513, 1514
 Σαπφώ 1042
 Σαράγγ 396
 Σάρδεεις 201
 Σαχτούσης Γ. 364
 Σέλευκος 228, 238
 Σέσιλον 83
 Σητεία 1536
 Σιδάριστα 1013, 1014
 Σικελία 91
 Σκεριανίδες Πέτριαι 82, 85, 696
 Σκιάθος 528, 1496
 Σκόπας 946
 Σκόπελος Γέρας 1495
 Σκουλούδης Στ. 395
 Σκύβαι 122
 Σκύρος 527, 1011, 1507
 Σμύκορον 1291
 Σολωμὸς Διον. 1473
 Σόλων 99, 100
 Σούλι 362
 Σούλιον 494, 1288
 Σουρής Γ. 1279
 Σούσα 123, 125
 Σουφλί 1319
 Σοφία, βασίλισσα τῶν Ἑλλήνων 389, 394, 395
 Σοφιανόπουλος Ι. 481
 Σοφοκλής 1046
 Σοφοῦλης Θεμ. 502
 Σπάκ 498
 Σπάρτη 6, 115—117, 183, 1377, 1435
 Στάδιον 1244, 1342
 Σταδίου ὁδός 838, 1312, 1315, 1324
 Στάλιν 413, 463, 486
 Στερεά Ἑλλάς 1367—1369, 1379
 Στοά Ἀττάλου 1231
 Συγγραῦ λεωφόρος 1322, 1324
 Συμμορισμός 492, 502, 503
 Συνθήκη Σεβρῶν 515
 Συντάγματος πλατεία 860, 1332
 Συράκουσαι 90, 91, 194
 Σύρος 472, 1487
 Σφακτηρία 190
 Σφόδρα 513
 Σφαγιδάλιθοι 131
 Σωκράτης 550, 553, 580
 Σωματική ἀγωγή 87, 116, 117, 119, 1137—1141, 1143—1146

Ταβουλάρης Δ. 1122
 Ταυραμένιον 91
 Τεγέα 1441
 Τέμπη 152, 443, 1171
 Τζουμέρκα 1223
 Τήνος 1009, 1488
 Τίρυνς 2, 48, 49

Τίτο 451
 Τομπάζης Ἰάκ. 345
 Τραπεζούντιος Γ. 746
 Τριανταφυλλάκος Ν. 400
 Τρίηρος 97
 Τρίκαλα 1351, 1361
 Τρικούπης Σ. 378
 Τρικούπης Χ. 388, 390
 Τρίπολις 682, 1436, 1441
 Τροία 17
 Τρούμαν 486, 525
 Τσαλδάρης Π. 402
 Τσαμπερλαιν Ω. 517
 Τσιάνο 411, 419
 Τσάρτες Ρ. 368
 Τσάτσιλ Ούινστον 421, 481, 482, 485
 Τύρος 222

*Υγεία 829
 *Υδρα 1391
 *Υδροβιολογικόν Ἰνστιτούτον 1484, 1485
 *Υδροηλεκτρικά ἐργοστάσια 1515
 *Υμητός 1281
 *Υπάτη 1291
 *Υπόγειος σιδηρόδρομος 1306
 *Υψηλάντης Ἀλ. 336
 *Υψηλάντης Δ. 352

Φαβιέρος 365
 Φαιστός 77, 78
 Φάληρον 1323
 Φαρονάκης 243
 Φάρασσα 1361
 Φαρμακίδης Θ. 375
 Φειδίας 189, 942, 943
 Φιλιατρά 1423
 Φιλικοί 335
 Φίλιππος ὁ Μακεδόν 209, 215, 216
 Φίλιππος Ε' 245
 Φλαμίνιος 245, 246
 Φλόρινα 1304
 Φοίνικες 120
 Φουριέ Ν. 397
 Φουρνὴ 1535
 Φωκάς Δημήτριος 402
 Φωκίαν 230

Χαιρώνεια 216
 Χαλάνθιον 1323
 Χαλκίς 1380, 1386
 Χαλκοκονδύλης Δ. 746, 1072
 Χάλλ Κ. 462
 Χανιά 510, 1526
 Χαρακτική 965, 971
 Χαυτεία (Ἀθήναι) 1315
 Χειροτεχνήματα 977, 978
 Χεύδεν Λογγύως 370
 Χίος 1508
 Χίτλερ 407, 419, 430
 Χλωρίς 1193, 1194, 1199
 Χορός 1160—1162
 Χούσιππος 625
 Χυσολωρός Μ. 744

ΣΗΜ. 1. Αἱ εἰκόνες τῶν σελίδων 325, 326, 337 καὶ 338 παρεχωρήθησαν εὐγενῶς ἐκ τῆς συλλογῆς τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ αὐτῆς Γ. Ματζαβίου.

2. Αἱ εἰκόνες τῶν σελίδων 429, 430, 443, 444, 457 (ἡ πρὸς τ' ἀριστερά), 458, 471, 472, 493, 494, 507, 508, 521, 522, 527, 528, 653, 654, 663, 974, 1190, 1215, 1239, 1240, 1243, 1244, 1253, 1259, 1330, 1352, παρεχωρήθησαν εὐγενῶς ὑπὸ τοῦ Κ. Κιτζία.

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ «ΗΛΙΟΥ»

Πίναξ συνεργατῶν τοῦ τόμου ΕΛΛΑΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΙΩΑΝ. Δ. ΠΑΣΣΑΣ

Ἐπιμεληταὶ τῆς ὕλης:

ΚΩΝΣΤ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ - ΜΙΧ. ΣΑΡΑΝΤΑΚΟΣ Τ. ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΥΠ. ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, ὑποπύραρχος ἐ.ἀ.
ΑΛΕΞΑΝΔΡΗΣ ΚΩΝΣΤ., ὑποναύαρχος ἐ.ἀ.
ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΥ Θ., καθηγήτρια Ἄρσακείου Ψυχικῶν
ΑΧΕΙΜΑΣΤΟΣ ΝΙΚ., καθηγητὴς φιλολογίας.
ΒΟΥΡΒΕΡΗΣ Κ., καθηγητὴς Πανεπιστημίου
ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Γ., μουσικός.
ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ Κ., καθηγητὴς φιλολογίας, μέλος τοῦ Ἄνω-
τάτου Ἐκπαιδ. Συμβουλίου τοῦ ὑπουργείου Παιδείας.
ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ Σ., ἀντιστράτηγος ἐ.ἀ.
ΔΕΒΑΡΗΣ ΔΙΟΝ, δημοσιογράφος.
ΔΙΑΠΟΥΛΗΣ Χ., καθηγητὴς Πανεπιστημίου.
ΔΙΟΜΗΔΗΣ ΑΛ., ἀκαδημαϊκός, πρῶην πρωθυπουργός.
ΕΔΙΠΙΔΗΣ Α., ἀντιστράτηγος ἐ.ἀ. τῶς ὑπαρχηγῶς Γενικοῦ
Ἐπιτελείου Στρατοῦ.
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ ΔΗΜ., καθηγητὴς Παντείου Σχολῆς, πρῶ-
ην ὑπουργός.
ΕΥΕΛΠΙΔΗΣ ΧΡ., καθηγητὴς Παντείου Σχολῆς, πρῶην ὑ-
πουργός.
ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ Δ., καθηγητὴς Πανεπιστημίου.
ΚΑΜΠΑΝΗΣ ΑΡ., δημοσιογράφος καὶ συγγραφεύς.
ΚΑΡΑ-Ι-ΣΚΑΚΗΣ Δ., ἐπιθεωρητὴς βιομηχανίας παρὰ τῷ
ὑπουργεῖῳ Ἐθνικῆς Οἰκονομίας.
ΚΑΡΑΠΙΠΕΡΗΣ Π., καθηγητὴς Πανεπιστημίου.
ΚΑΡΜΠΑΛΙΩΤΗΣ Γ. Δ., πρόεδρος ἐπαγγελματιῶν Καλαμῶν.
ΚΟΚΚΙΝΟΣ ΔΙΟΝ., δημοσιογράφος, διευθυντὴς Ἐθνικῆς
Βιβλιοθήκης, Ἀκαδημαϊκός.
ΚΟΥΜΑΡΗΣ ΙΩ., καθηγητὴς τῆς ἀνθρωπολογίας τοῦ Πανε-
πιστημίου Ἀθηνῶν.
ΚΥΡΟΥ ΑΧΙΛΛΕΥΣ δημοσιογράφος, διευθυντὴς ἡμερηίδος
«Ἐστία».
ΚΥΡΟΥ ΚΥΡΟΣ, δημοσιογράφος, τεχνοκρίτης, διευθυντὴς
ἡμερηίδος «Ἐστία».
ΚΩΝΣΤΑΣ ΦΩΚ., δημοσιογράφος.
ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡ., δουλευτὴς, τῶς διοικητὴς τῆς
Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς.
ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤ., ζωγράφος.
ΛΥΚΟΥΔΗΣ ΣΤ., ἀκαδημαϊκός, ἀντιναύαρχος ἐ.ἀ.

ΜΑΡΙΝΟΣ Γ., ὑφηγητὴς τῆς γεωλογίας ἐν τῷ Πανεπιστη-
μίῳ Ἀθηνῶν.
ΜΑΡΙΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛ., καθηγητὴς Πανεπιστημίου
ΜΑΡΣΕΛΛΟΣ Θ., ἀντισυνταγματάρχης ἐ. ἀ.
ΜΠΙΡΗΣ Κ., ἀρχιτέκτων, τμηματάρχης τοῦ σχεδίου πόλεως
εἰς τὸν Δῆμον Ἀθηναίων.
ΣΥΝΟΠΟΥΛΟΣ Γ., γενικὸς διευθυντὴς ὑπουργείου Ἐθνικῆς
Οἰκονομίας.
ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΛΑΙΟΣ ΑΝΔ., ἀρχαιολόγος.
ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ ΒΑΣ., τῶς πρεσβευτὴς καὶ γενικὸς διευθυ-
ντὴς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν.
ΠΑΠΑΗΛΙΟΥ ΗΛΙΑΣ, πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου.
ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪ-ΔΗΣ ΜΙΛΤ., ζωγράφος καὶ φιλόλογος.
ΠΕΖΟΠΟΥΛΟΣ Γ. Ν., καθηγητὴς Πολυτεχνείου.
ΠΛΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ., γενικὸς διευθυντὴς στενογραφικοῦ γρα-
σείου τῆς Βουλῆς.
ΠΛΑΚΙΔΗΣ ΣΤ., καθηγητὴς τῆς ἀστρονομίας τοῦ Πανεπι-
στημίου Ἀθηνῶν.
ΠΟΛΥΚΡΑΤΗΣ ΙΑΚ., τμηματάρχης ὑπουργείου Ἐργασίας.
ΠΟΥΡΝΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Γ., ἰατρός παθολόγος, ὕγιεινολόγος
(διευθυντὴς «Ἀκαδημαϊκῆς Ἱστορικῆς»)
ΠΡΙΝΕΑΣ Γ. ἄθοποιός.
ΡΑΛΛΗ—ΤΖΕΛΕΠΗ ΖΩΗ, δρ φυσιογνωστικῶν ἐπιστημῶν.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Τ., καθηγητὴς σωματικῆς ἀγωγῆς.
ΣΠΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣ., δημοσιογράφος.
ΣΠΑΝΟΥΔΗ ΣΟΦΙΑ, μουσικοκριτικός.
ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΕΥΑΓΓ., καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν.
ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ ΕΠ., συνταγματάρχης μηχανικοῦ ἐ.ἀ.
ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ Κ., γυμνασιάρχης.
ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤ., δουλευτὴς, τῶς ὑπουργός.
ΤΖΕΛΕΠΗΣ ΝΙΚ., δρ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.
ΤΟΥΡΝΑΪ-ΣΣΕΝ Α. ΓΑΛΑΤΕΙΑ, φιλόλογος
ΤΣΑΚΑΚΗΣ ΣΠ., τῶς διευθυντὴς ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰ-
κονομίας.
ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ ΝΙΚ., καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου.
ΧΑΣΑΠΗΣ Κ., ἀστρονόμος τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου Πεντέλης.
ΧΑΤΖΗΜΗΝΑΣ Κ. ΑΝΔ., χημικός.
ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ ΑΓΓΕΛΙΚΗ, συγγραφεύς, ζωγράφος.
ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΣ ΑΙΜ., δημοσιογράφος.

Ἡ Διεύθυνσις τοῦ Ἐγκυκλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ ἀγγέλλει μετὰ θλίψεως τὸν θάνατον τῶν παλιῶν συνεργατῶν τοῦ «Ἡ-
λίου» ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΨΑΧΟΥ, μουσικοῦ-δουζαντινολόγου καὶ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΝΤΑΡΕ, δικηγόρου, ἐκλιπόντων κατὰ
τὴν διάρκειαν τῆς συντάξεως τοῦ παρόντος τόμου.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

- ΕΙΣΑΓΩΓΗ** ..... Σελίδες 81—85
Κράτος και θία. Μία γενική επισκόπηση των ελληνικών χωρών.
- ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ «ΔΙΕΘΝΕΙΣ» ΘΕΣΜΟΙ** .... Σελίδες 85—87
Πρέσβεις και πρόξενoi. Αι άμφικτιονίαι.
- ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ** ..... Σελίδες 87—92
Αι άποικίαι κατά την προϊστορίαν. Αι άποικίαι των ιστορικών χρόνων. Η ελληνική άποικιακή πολιτική. Η Μεγάλη Έλλάς. Αι Συράκουσαι. Η Σύβαρις και ο Κρότων. Ο Τάρος. Η Γέλα. Η Μασσαλία. Ο άποικισμός προς Βορράν. Ανατολάς και Νότον.
- ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ** ..... Σελίδες 92—114
Σ.93: Οι πρώτοι θρόνοι. Ο Κέκροψ και οι μετ' αυτόν. Ο Θησεύς. — Σ.94: Η λατρεία της Αθηνάς. Η κοινωνική οργάνωσις. — Σ.95: Αι κατά έθρον άννάμεις. — Σ.96: Αι ναυτικά δυνάμεις. — Σ.97: Οι πρώτοι πολιτειακοί θεσμοί. Ο Κόδορος. — Σ.98: Η δουλή. Η κοινωνική μεταρρύθμισις. Το άγροτικόν ζήτημα. Οι νόμοι του Δράκοντος. — Σ.99: Το Κυλώνειον άγος. Οι νόμοι του Σόλωνος. — Σ.101: Νέαι τάραχοι. Πεισιππάτος και Πεισιππατίδαι. Το Αθηναϊκόν Κράτος επεκτείνεται. — Σ.102: Η πρώτη Αγροτική Τράπεζα του κόσμου. Τα Παναθήναια. — Σ.103: Η παρέμβασις της Σπάρτης. — Σ.104: Οι Γεφυραίοι. — Σ.105: Αι τυραννίαι. Αι αγέσεις Σπάρτης. Δελφών και Αθηνών. — Σ.106: Η δελφική πολιτική. Ο Κλεισθένης. — Σ.107: Τα στερεά θεμέλια της Δημοκρατίας του Κλεισθένους. Η νέα διάκρισις των φυλών. — Σ.108: Ο άσπρακισμός. Η έξωτερική αντίδρασις. Η κρατική οργάνωσις κατά την περίοδον της άκμης. Οι πολίται. Οι μέτακοι. Οι δούλοι. Η δουλή των Αθηνών κυρίσρχον του κράτους σώμα. Η εκκλησία του δήμου. — Σ.110: Οι κρατικοί λειτουργοί. — Σ.111: Τα δικαστήρια. Οι διαίτηται. — Σ.112: Αι δίκαι επί φόνω. άσπείρα φόνου κλπ. — Σ.113: Τα δημόσια οικονομικά του Αθηναϊκού κράτους. Μέτρα και σταθμά. Τα νομίσματα. Η κατάστασις των οικονομικών. Ο δημόσιος προϋπολογισμός. Αι λειτουργίαι.
- ΣΠΑΡΤΗ** ..... Σελίδες 114—118
Η μεγάλη αντίπαλος των Αθηνών. Περίοικοι και έλλοιπτοι. Η κρηπίτις. — Σ.115: Οι Σπαρτιάται. Το δικαίον σφάλμα της σπαρτιατικής πολιτείας. Η βασιλεία έν Σπάρτη. Η σπαρτιατική Γερουσία. — Σ.116: Οι έφοροι. Η συνέλευσις του δήμου. Η σπαρτιατική άγωγή. — Σ.118: Το στρατιωτικόν σύστημα και ο πόλεμος.
- Ο ΠΕΜΠΤΟΣ ΑΙΩΝ** ..... Σελίδες 118—120
Σ.118: Η κρίσις εις την Μεγάλην Έλλάδα. — Σ.119: Η κρίσις εις την άνατολικήν Μεσόγειον.
- ΜΗΔΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ** ..... Σελίδες 120—173
Σ.121: Η ύποταγή της Σάμου. Ο περσικός κίνδυνος. Η σκυθική εκστρατεία του Δαρείου. — Σ.122: Οι Πέρσαι εγκαθίστανται εις την Θράκην. Οι Πέρσαι εις την Νάσον. — Σ.123: Η Ιωνική επανάστασις. — Σ.124: Η πτώσις της Μιλήτου. — Σ.125: Στροφή της περσικής πολιτικής έναντι των Ελλήνων της Ιωνίας. Πρώτη εκστρατεία των Περσών κατά της Ελληνικής χερσονήσου. — Σ.126: Ο ρόλος του Ίππικου. — Σ.127: Αι συνεννοήσεις Σπάρτης και Αθηνών. Ο ρόλος των Δελφών. — Σ.128: Οι Πέρσαι έρχονται. Ηρωϊκή άμυνα και καταστροφή της Ερετρίας. Προς τας Αθήνας. — Σ.129: Οι ήγεται Αθηνών. Εκκλήσις προς την Σπάρτην. — Σ.130: Η εκλογή του πεδίου της μάχης. Μία μεγάλη σημανή μερφή του ελληνικού άγώνος. — Σ.134: Η νικητική του Μιλτιάδου. Η μάχη του Μαραθώνος. Αι δυνάμεις των Περσών και των Ελλήνων. — Σ.136: Ο έχθρος κάμπτεται. Οι Πέρσαι φεύγουσιν. — Σ.140: Τα επινίκια. — Σ.141: Το επινικιον δράμα. — Σ.142: Οι Πέρσαι έτοιμάζονται να επανέλθουν. Ο Ξέρξης. — Σ.143: Τεράστια προπαρασκευαία. — Σ.144: Οι θάραδροι όλου του κόσμου έναντι του ελληνικού έθνους. Αι περσικαί δυνάμεις. Η πρώτη έπιμελητεία έν τή στρατιωτική ιστορία. Η γεφύρωσις του Έλλησποντου. Η μαστιγώσις του Έλλησποντου εις πολιτικήν σημασίαν. — Σ.145: Οι Πέρσαι και πάλιν επί ευρωπαϊκού εδάφους. Καί πάλιν οι Δελφοί. Περσικά μεγάλα γυμνάσια. — Σ.146: Η έξωτερική κατάστασις της Ελλάδος κατά την παρασημερινήν της ναυμαχίας της Σαλαμίνας. — Σ.147: Η άνδουλεισις του έθνους. — Σ.148: Η μακεδονική συμμοτοχή. — Σ.149: Αι Θερμοπύλαι. Ο Λεωνίδας. — Σ.150: Προεάρτια μιας θανασίμου μάχης. «Μολών λαβέν» Ο Εφιάλτης. — Σ.151: Τελευταίαι προετοιμασίαι. — Σ.153: Το άποτέλεσμα της νίκης των Ελλήνων εις τας Θερμοπύλας. Η έν Αρτεμισίω ναυμαχία. Εύρυβιάδης. Η ναυμαχία. Αι περσικαί άννάμεις. — Σ.154: Τα έξωτερικά των Ελλήνων. — Σ.155: Ο Θεμιστοκλής άγωνίζεται να σώση την Έλλάδα. — Σ.156: Αι αντίπαλοι δυνάμεις. Συγκέντρωσις εις την Σαλαμίνα. Το θεατρον των επιχειρήσεων. — Σ.157: Τελευταίαι ώραι παρά της Σαλαμίνας. Αρτεμισία. — Σ.158: «Πάταξον μέν. άκουσον δέ!». — Σ.159: Η πλέον τραγική προσπάθεια της Ιστορίας. Αριστείδης. — Σ.160: Η ημέρα της ναυμαχίας της Σαλαμίνας. — Σ.161: Το τέλος της ναυμαχίας της Σαλαμίνας. — Σ.164: Μεγαλεία και άδληματα του Αμεινίου. — Σ.165: Ο Μαρδόνιος. — Σ.166: Νέα κατοχή των Αθηνών. Προς την μάχην των Πλαταιών. Σ.167: Η τακτική των αντιπάλων. Η μάχη των Πλαταιών. — Σ.168: Ο θάνατος του Μασιστίου. Η τελευταία φάσις της μάχης. — Σ.171: Άλλη μία θλιβέρα έπαύσιον μιας μεγίστης νίκης. — Σ.172: Οι μετ' των Καρχηδονίων πόλεμοι έν Σικελία. — Σ.173: Η μάχη της Μυκάλης.

- ΜΕΤΑ ΤΑ ΜΗΔΙΚΑ** ..... Σελίδες 173—177
Σ.174: Η αξία των αθηναϊκών τεχνών. — Σ.175: Οι Έλληνες ήρωες καταλαμβάνουσιν την Κύπρον και τή Βυζάντιον. Η προδοσία του Πausανίου. — Σ.176: Το άκρόν τέλος του Θεμιστοκλέους.

- Η ΑΚΜΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ** ..... Σελίδες 177—184
Σ.177: Συνεχίζεται η πολιτική του Θεμιστοκλέους. — Σ.178: Εις την Θάσον. Η κομματική διαμάχη. — Σ.179: Η μεταφορά του συμμαχικού ταμείου από την Δήλον εις τας Αθήνας. — Σ.180: Αι άποστασίαι των συμμαχών. Η έν Τανάγρα μάχη. Άλωσις της Αίγινης. — Σ.181: Αι τρεις μεγάλαί δυνάμεις του ελληνικού κόσμου. Τριακονταετεί σπονδαί. — Σ.182: Τα πρό του Πελοποννησιακού πολέμου. Τα Κερκυραϊκά Τα Ποτιδαιατικά. Η επανάστασις της Σάμου και η εκ νέου άνάκτησις αυτής. — Σ.183: Λύεται η τριακονταετής συμμαχία. Αι δυνάμεις της αθηναϊκής συμμαχίας. — Σ.184: Αι δυνάμεις της πελοποννησιακής συμμαχίας.

- Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ** Σελίδες 184—198
Σ.184: Η άγριότης του πολέμου. — Σ.185: Αι τιμαί προς τους περσάτας. Ο Λοιμός. — Σ.187: Θάνατος του Περικλέους. — Σ.188: Ο χουσοός αιώνας. — Σ.189: Το τρίτον έτος του πολέμου. Τα γεγονότα της Σακκτηρίας. — Σ.190: Η ματαιά άπόπειρα ειρήνης. — Σ.191: Ο Πελοποννησιακός πόλεμος μεταφέρεται εις τήν Μακεδονίαν. Η Νικίσιος ειρήνη. — Σ.192: Η εις Σικελίαν εκστρατεία των Αθηναίων. — Σ.193: Ο Αλκιβιάδης εις Σπάρτην. — Σ.194: Οι Πέρσαι καλούνται να άναμιχθών εις τή ελληνικά πράγματα. — Σ.195: Έπάνοδος του Αλκιβιάδου εις τας Αθήνας. Οι Αθηναίοι νικούν. — Σ.196: Ο Λυσάνδρος. Η παρά τας Αργινούσας ναυμαχία. — Σ.197: Έπάνοδος του Λυσάνδρου εις την άσχηγίαν του στόλου. Πτώσις των Αθηνών και τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου.

- Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ** ..... Σελίδες 198—205
Σ.198: Οι τριάκοντα τύραννοι των Αθηνών. — Σ.199: Κύριος άνάβασις και κάθοδος των Μυρίων. — Σ.200: Η άσταχυόσα άπόπειρα μεταπολιτευσίας έν Σπάρτη. Πόλεμος της Σπάρτης έναντι των Περσών. — Σ.201: Συνεχίζεται η κρίσις. — Σ.202: Ο κατά της Σπάρτης πόλεμος. Ο Κορινθιακός πόλεμος. Η Ανταλκίδειος ειρήνη. — Σ.203: Κατάληπις της Καμβείας υπό των Σπαρτιατών. Ο Πελοπίδας. — Σ.204: Ο Βοιωτικός πόλεμος. Η κατάστασις των δύο αντιπάλων συμμαχιών.

- Η ΑΚΜΗ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ** ..... Σελίδες 205—208
Σ.205: Η έν Λεύκτροις μάχη. — Σ.206: Η ήγεμονία των Θησών. Θάνατος του Πελοπίδου. — Σ.207: Η μάχη της Μαντινείας. — Σ.208: Παρική. Ο κάματος του Έλληνισμού από τον άλληλοσπαραγμόν.

- ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ** ..... Σελίδες 208—217
Σ.208: Έμφανίζεται η τρίτη ελληνική δύναμις: η Μακεδονία. — Σ.209: Ο Φίλιππος. — Σ.210: Ο συμμαχικός πόλεμος. — Σ.211: Ο πρώτος έπρος πόλεμος. — Σ.212: Ο Δημοσθένης. — Σ.213: Ο Φίλιππος καταλαμβάνει την Όλυμπον. Πρεσβεία των Αθηνών προς τον Φίλιππον. — Σ.214: Δευτέρα πρεσβεία των Αθηναίων προς τον Φίλιππον. — Σ.215: Η εκστρατεία του Φίλιππου. Ο δεύτερος έπρος πόλεμος. — Σ.216: Η μάχη της Χαιρωνείας. — Σ.217: Θάνατος του Φίλιππου.

- ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ** ..... Σελίδες 217—226
Σ.218: Προπαρασκευαί διά την μεγάλην εκστρατείαν. Η μάχη του Γρανικού ποταμού. — Σ.220: Η μάχη της Ισσού. — Σ.221: Κατάληπις της Φοινίκης της Παλαιστίνης και της Αιγύπτου. — Σ.222:

ΕΛΛΑΣ

Πρός τας 'Ινδίας. — Σ.223: 'Η κατάληψις τῆς 'Αθρόνου. — Σ.225: 'Η κατά τοῦ Πάριου μάχη. 'Η ἐπιστροφή τοῦ Μεγ. 'Αλεξάνδρου. Θάνατος τοῦ Μεγάλου 'Αλεξάνδρου.

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ..... Σελίδες 226—238

Σ.226: 'Η συμπλοκή περὶ τῶν νεκρῶν 'Αλεξάνδρου. — Σ.228: 'Ο συμβιβασμὸς τῶν ἀντιμαχομένων. 'Η διανομή. — Σ.229: Τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς ἀποσυνθέσεως. 'Η ἀπῆλξις τοῦ θανάτου τοῦ Μεγ. 'Αλεξάνδρου εἰς τὴν Ἑλλάδα. — Σ.230: 'Ο Λαμιακὸς πόλεμος. — Σ.231: 'Ο ἐν 'Ασίᾳ ἐμφύλιος πόλεμος. — Σ.232: Τὰ σχέδια καὶ ἡ δρᾶσις τοῦ Εὐμένους. — Σ.233: Τὸ οἰκτρὸν τέλος τοῦ Περδίκκα. 'Η πολιτικὴ διαρακτικότης τοῦ Πτολεμαίου. 'Ο 'Αντίπατρος εἰς τὸ ὑπατον ἀξίωμα. Νέαι ἐχθροπραξίαι. Σ.234: 'Η κατάστασις τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου. — Σ.235: 'Η ρῆσις Πολυπτόχοντος καὶ Κασσάνδρου. 'Η μάχη τῶν δασιλιῶν. 'Ο πόλεμος 'Αντιγόνου καὶ Εὐμένους. — Σ.236: Συνασπισμὸς ἐναντίον τοῦ 'Αντιγόνου. Δεύτερος συνασπισμὸς κατὰ τοῦ 'Αντιγόνου. 'Η ἴδρυσις τῶν βασιλείων. — Σ.237: Τὸ τέλος τῶν Διαδόχων. Πολιορκία τῆς Ρόδου. 'Ο Δημήτριος ἐν Ἑλλάδι. Θάνατος τοῦ 'Αντιγόνου, τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ Λυσίμαχου καὶ τοῦ Σελεύκου.

ΟΙ ΕΠΙΓΟΝΟΙ ..... Σελίδες 238—243

Σ.238: Μακεδονικὸν κράτος. — Σ.239: Τὸ ἡπειρωτικὸν κράτος. — Σ.239: Αἰγυπτιακὸν Πτολεμαϊκὸν κράτος. — Σ.240: Τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν. Τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου. — Σ.241: Τὰ ἐλληνίζοντα κράτη.

ΤΑ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΠΙΓΟΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ Σελ. 243—247

Σ.243: Αἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ 'Αγίδος ἐν Σπάρτῃ. 'Αχαϊκὴ καὶ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία. — Σ.244: 'Η δευτέρα μεταρρυθμιστικὴ ἐν Σπάρτῃ προσπάθεια. Σ.244: 'Η Σπάρτη καταφύγιον καὶ ὀρμητήριον κερκοποιῶν. — Σ.245: 'Ο Συμμαχικὸς πόλεμος. Πρῶτος Μακεδονικὸς πόλεμος καὶ ἐμφάνισις τῶν Ρωμαίων ἐν Ἑλλάδι. Δεύτερος Μακεδονικὸς πόλεμος. — Σ.246: Τρίτος Μακεδονικὸς πόλεμος καὶ νέα ἀνάμιξις τῶν Ρωμαίων ἐν Πελοποννήσῳ. Πόλεμος τοῦ Ψευδοπεράεως καὶ ὑποβούλων τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους.

ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ..... Σελίδες 247—251

Σ.247: 'Η τύχη τῶν ἐλληνικῶν ἀποικίων. — Σ.249: Τὸ κράτος τῆς Παλμύρας, Ζηροβία. 'Η Ἑλλάς ἐπὶ τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου καὶ ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων Ρωμαϊκῶν πολέμων. — Σ.250: Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν δαρδάρων.

ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ ..... Σελίδες 251—279

Σ.251: Τὸ ὄνομα. 'Η γένεσις. — Σ.252: 'Η γεωγραφικὴ ὄντοτις. 'Η ἐθνολογικὴ σύνθεσις. — Σ.253: 'Η χριστιανικὴ ρωμαϊκὴ ἰδέα. — Σ.254: 'Η κρατικὴ παράδοσις. — Σ.255: 'Ο χαρακτὴρ τῆς οἰκονομίας. Σ.257: 'Η κοινωνικὴ διάρθρωσις καὶ ἡ ἀναζήτησις τῆς ἰσορροπίας. — Σ.259: 'Η πνευματικὴ οὐσιονομία τοῦ Βυζαντίου. — Σ.261: Τὸ ἐλληνικὸν κατόρθωμα. — Σ.262: Αἱ περίοδοι τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας. Α'. Μεταδοτικὴ περίοδος ἐπεξεργασίας τῶν συνθετικῶν στοιχείων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ (395—610 μ.Χ.). Β'. 'Ο βυζαντινὸς μεσαίων. 'Η περίοδος τῶν ἐθνολογικῶν ἀνατροπῶν καὶ τῶν κρατικῶν μεταρρυθμίσεων (610—717 μ.Χ.). Γ'. 'Ο ἀγὼν διὰ τὴν ἐπίδωσιν καὶ τὸ πνευματικὸν χάσμα (717—820 μ.Χ.). Δ'. Τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς 'Αναγεννήσεως (820—867). Ε'. 'Η ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς ὀριμότητος (867—1028 μ.Χ.). ΣΤ'. Συμπτώματα ἀδυναμίας (1028—1081 μ.Χ.). Ζ'. Τὸ Βυζάντιον μετὰ τὴν ἀνατολῆς καὶ Δύσεως (1081—1204 μ.Χ.). Η'. 'Η λατινικὴ κυριαρχία καὶ ἡ διάσπασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Αἱ αὐτοκρατορίαι τῆς Νικαίας καὶ τῆς Τραπεζουπόλεως καὶ τὸ δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου (1204—1261 μ.Χ.). Θ'. 'Η ἀποκατάστασις τῆς αὐτοκρατορίας, οἱ ἐσωτερικοὶ διχασμοὶ καὶ ἡ πτώσις τοῦ μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ (1261—1354). Ι'. 'Η πτώσις τοῦ Βυζαντίου καὶ ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ (1354—1453 μ.Χ.). ΙΑ'. 'Η ἐπίδωσις τοῦ Βυζαντίου.

ΥΠΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟ 323—1453 μ.Χ. .... Σελίδες 279—2

Σ.279: 'Η ἀνάβρσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Σ.281: Θεοδοσίος ὁ Μέγας. 'Η Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία. — Σ.282: 'Ο 'Ιουστινιανὸς καὶ οἱ διάδοχοί του. — Σ.283: 'Η ἀστάσις τοῦ Νίκα. Ἐκπολιτιστικὰ ἔργα τοῦ 'Ιουστινιανοῦ. Οἱ βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου μέχρι τῆς δυναστείας τοῦ 'Ηρακλείου. — Σ.284: 'Ο 'Ηρακλείος καὶ ἡ δυναστεία του. — Σ.286: 'Η δυναστεία τῶν 'Ισαύρων. — Σ. 287: 'Η φρυγικὴ

δυναστεία. — Σ.288: 'Η μακεδονικὴ δυναστεία. — Σ.290: Οἱ Κομνηνοί. — Σ.297: Τὰ μετὰ τὴν 'Αλωσιν ἐλληνικὰ κράτη. 'Η ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Σ.298: Οἱ Παλαιολόγοι. Πίναξ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου.

ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΤΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ Σελ.299—305

Σ.299: Παρακμὴ καὶ ἀποθάρσυνσις. — Σ.301: 'Η σημασία τῆς κυριαρχίας τῶν βαλασσῶν. 'Η φυλολογικὴ πτώσις. — Σ.302: 'Η ἐπίδρασις τοῦ «καλογερισμοῦ». — Σ.304: 'Η προσωπικότης ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Η ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ..... Σελίδες 305—319

Σ.306: Τὸ πριγκιπάτον τῆς 'Αχαΐας. — Σ.310: Τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν. — Σ.318: 'Η φραγκικὴ ἐπίδρασις εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ..... Σελ. 319—333

Σ.319: Πολιτικὴ ἱστορία. — Σ.320: 'Η τάσις πρὸς τὴν Μεσόγειον. — Σ.321: 'Η τάσις πρὸς Βῆρον. Σ.322: 'Η διεθὴς θέσις μας κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἀρχόμενον. — Σ.323: Τὸ γένος. 'Η Ἐκκλησία. — Σ.324: 'Η αὐτοδιοίκησις. — Σ.327: Προνομία. Μεταχειρισίς τοῦ λαοῦ. Σ. 328: Οἱ Ἕλληνας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Τούρκων. — Σ.329: Φαναριῶται. Μεγάλη Ἰδέα. — Σ.330: 'Ο λαὸς. Στρατιωτικὴ προπαιδεία. — Σ.331: Ναυτικόν. Νῆσοι. 'Ο ἀπόδημος Ἑλληνισμὸς. — Σ.332. — 'Η ἀρβωσις τοῦ τουρκοῦ κράτους. — Σ.333: Αἱ νέαι ἰδέαι καὶ ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ..... Σελίδες 333—372

Σ.333: 'Η Φιλικὴ Ἐταιρεία. — Σ.336: Τὰ εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν γεγονότα. — Σ.342: Τὰ πρῶτα μεγάλα ἐπαναστατικὰ γεγονότα. — Σ.352: 1822. — Σ.360: 1823—1824. — Σ.364: 1825—1826—1827.

Η ΕΛΛΑΣ ΚΡΑΤΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΝ Σελίδες 372—404

Σ.372: Καποδίστριας. — Σ.377: 'Η βασιλεία τοῦ 'Οθωνος. — Σ.387: Γεώργιος Α'. — Σ.390: 'Η Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1876. — Σ.391: 'Η ἐπανάστασις τοῦ Γαυδίου. — Σ.392: Κωνσταντίνος. — Σ.397: 'Ο διχασμὸς. — Σ.399: 'Η ἐπάνωσις τοῦ Κωνσταντίνου. — Σ.400: 'Η Δημοκρατία.

Η ΕΛΛΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥ 1935—1949..... Σελ. 404—505

Σ.405: 'Η συλλογικὴ ἀσφάλεια ἐγκαταλείπεται. — Σ.406: 'Η Ἑλλάς μετὰ τὴν ἐπάνωσις τοῦ βασιλέως Γεωργίου Β'. — Σ.407: 'Ο ἀξων Βερολίνου—Ρώμης. — Σ.409: 'Η ἐλληνικὴ πολιτικὴ ὑπῆρξε πολιτικὴ ἀμόγυ οὐδετερότητος. — Σ.410: Ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1939 ὁ Μουσσαolini ἐτοιμάζει τὴν κατάληψιν τῆς Ἑλλάδος. — Σ.411: 'Ο Χίτλερ ἀναγγέλλει τὸν Μάιον τοῦ 1939 ὅτι ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον. — Σ.412: 'Η στενὴ γερμανορωσικὴ συνεργασία. — Σ.414: 'Η ἐξέλιξις τῶν γερμανικῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἐμποδίζει τὸ θέρμα τοῦ 1940 τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. — Σ.415: 'Ο Μουσσαolini διατάσσει τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν 15 Ἀυγούστου 1940. — Σ.416: Τὸ ἰταλικὸν σχέδιον «Ἐμερτζέντσα Τζή» διὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. — Σ.417: Τὸ τηλεγράφων τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1940. 'Η συνάντησις Χίτλερ—Μουσαolini κατὰ τὴν ἴδιαν ἡμέραν. — Σ.419: Τὰ σχέδια περὶ κατάληψεως τῆς Κρήτης. — Σ.420: 'Η ἰταλικὴ ἐπίθεσις ἀρχίζει. — Σ.422: Πῶς ἐξέκρινσαν οἱ Ἴταλοι διὰ τὸν πόλεμον. — Σ.423: 'Η κατάστασις ἐπιδεινοῦται συνεχῶς διὰ τὴν Ἴταλιαν. — Σ.425: Ἀπὸ τῆς 4 Νοεμβρίου 1940 ὁ Χίτλερ ἀποφασίζει νὰ ἐπιτεθῆ καὶ αὐτὸς κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Τὴν 14 Νοεμβρίου ὁ Μολότωφ δίδει τὴν ρωσικὴν ἔγκρισιν. — Σ.426: Τὴν 12 Νοεμβρίου 1940 ὁ Χίτλερ διατάσσει τὴν προετοιμασίαν τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος. — Σ.428: Διὰ τὴν ἀπῆλξιν τοῦ Χίτλερ νὰ τελειώσῃ μέχρι τοῦ Ἀπριλίου ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ἑλλάδος. — Σ.431: 'Η διπλωματικὴ προετοιμασία τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος. — Σ.433: 'Ο Χίτλερ ἐξασφαλίζει τὴν οὐδετερότητα τῆς Τουρκίας κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. — Σ.434: 'Ο Μουσσαolini ἀνησυχῶν διὰ τὰς διαθέσεις τῶν Γερμανῶν, θέλει νὰ δώσῃ σὺν τὸ τελικὸν ἐματιγνῶμα εἰς τοὺς Ἕλληνας. — Σ.435: 'Η μεγάλη γερμανοιταλικὴ σύσκεψις τῆς 19—20 Ἰανουαρίου 1941 εἰς τὸ Σάλτσμπουργκ. — Σ.437: 'Η μενάλῃ ἐπίθεσις τοῦ Μουσσαolini συντρίβεται. — Σ.438: 'Ο Χίτλερ θέλει τὴν κατάληψιν τῆς Ἑλλάδος ἐντὸς 5 ἡμερῶν. 'Η νοτιοσλαβικὴ ἐπανάστασις τῆς 27 Μαρτίου 1941. — Σ.440: 'Η Ἑλλάς ἐναντὶ τῆς γερμανικῆς ἀπειλῆς. — Σ.441: 'Η συνάντησις Παπανοῦ καὶ Νοτιοσλαβῶν. 'Η ἀποφασισθεῖσα κοινὴ ἐπίθεσις κατὰ τῶν Ἰταλῶν ἐγκαταλείπεται ὑπὸ τῶν Νοτιοσλαβῶν. — Σ.445: 'Η νοτιοσλαβικὴ ἔμμη καταρρεῖ ἐντὸς τοῦ πρώτου 24ώρου. — Σ.446: 'Η ἑλλη-

νική αντίσταση ματαιώνει και τα τελευταία γερμανικά σχέδια. 'Αντι των 5 ημερών χρειάζονται 55 δια την κατάληψη όλης της Ελλάδος.

Σ. 448: 'Η νέα επίθεσις κατά της 'Ελλάδος. 'Η Γ' κομμουνιστική Διεθνής επιβάλλει τον Σεπτέμβριον του 1939 ουδέτεροντα εις τους 'Ελληνας κομμουνιστάς. — Σ. 450: Πώς ιδρύθη και εις τί απέβλεπε το ΕΑΜ. — Σ. 452: 'Ο σχηματισμός της φεβρουαριανής «Π.Ε.Ε.Α.». — Σ. 453: 'Η δολοφονία του συνταγματάρχου Ψαρρού και η επίθεσις κατά των ανιστών του ΕΔΕΣ. — Σ. 454: Τό προδοτικόν κίνημα της Μέσης 'Ανατολής. Σ. 456: Τό μεγαλοφυές σχέδιον Τσώρτσιλ δια την επίθεσιν από 'Ελλάδος. — Σ. 460: 'Αρχίζει τον 'Οκτώβριον 1942 η εφαρμογή του σχεδίου Τσώρτσιλ δια την από Νότου επίθεσιν κατά της Γερμανίας. — Σ. 462: 'Η ιστορική διάσκεψις του Νοεμβρίου 1943 εις την Τεχεράνη. — Σ. 464: Εις την 'Ελλάδα η κομμουνιστική ξέδωρσις του 1943—1944 απέτυχε. Σ. 466: 'Η απόπειρα άπας άπελευθερωμένη η 'Ελλάς περιέλη εις χείρας των κομμουνιστών. — Σ. 467: 'Η σύσκεψις Τσώρτσιλ—Παπανδρέου της 21 Αυγούστου 1944 εις την Ρώμη. Αι προετοιμασίαι της άπελευθερώσεως της 'Ελλάδος. — Σ. 469: Τα ρωσικά στρατεύματα εισβάλλον εις την Βαλκανικήν. — Σ. 473: 'Η άπελευθέρωσις των 'Αθηνών. Σ. 474: 'Ο Παπανδρέου πείθει τον βασιλέα Γεώργιον να μη έλθη εις την 'Ελλάδα μαζί με τα άπελευθερωτικά στρατεύματα. — Σ. 476: Τό Δεκεμβριανόν κίνημα. — Σ. 479: 'Η δημιουργία του θεσμού της αντιβασιλείας. 'Ο Τσώρτσιλ εις τας 'Αθήνας. — Σ. 480: Αι συναντήσεις Τσώρτσιλ και βασιλέως Γεωργίου. — Σ. 482: 'Η προσπάθεια επιβραδύνσεως των έλλογών και άναβολής του δημοψηφισματος δια τό 1948. — Σ. 485: 'Η συμφωνία της Βάρκιζας. — Σ. 487: Τό γενικόν σχέδιον της νέας επίθεσεως κατά της 'Ελλάδος. — Σ. 489: 'Η ένορξις του συμμαχικού άγώνος εις την 'Ελλάδα. 'Αποφασίζεται η παραχώρησις των Δωδεκανήσιων εις την 'Ελλάδα. — Σ. 491: Οί συμμορίαι εισβάλλον από τα έδάφη των βασιών γειτόνων. — Σ. 496: Τό δόγμα Τρούμαν και η δόθεσις προς την 'Ελλάδα. — Σ. 497: 'Η άφιξις της Βαλκανικής 'Επιτροπής εις την 'Ελλάδα και τό έργον της. — Σ. 500: 'Ο στρατηγός Παπάγος άναλαμβάνει την άρχιστρατηγίαν. Αι νέαι νίκαι του έθνικού στρατού. Αι μεσολαβητικά προσπάθειαι του 'Εβας.

Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Σελίδες 505—526
Σ. 505: 'Η 'Επανάστασις (1821—1827). — Σ. 506: 'Ο Κυβερνήτης (1828—1831). 'Η μοναρχία (1832—1843). 'Η συνταγματική βασιλεία (1844—1862). 'Η βασιλευμένη δημοκρατία (1863—1924). — Σ. 515: 'Η άδασίλευτος δημοκρατία (1924—1935). — Σ. 519: Τό καθεστώς της 4ης Αυγούστου (1936—1941). — Σ. 523: Τό άνευ εδάφους κράτος (1942—1944). — Σ. 524: 'Η σύγχρονος εποχή (1945—1949).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ Σελίδες 529—549

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ Σελίδες 553—725
Σ. 553: 'Ευνοια και άξια της Ιστορίας της φιλοσοφίας. 'Η Ιστορία της φιλοσοφίας ως ιδιαίτερος έπιστημονικός κλάδος. 'Η παράδοσις της ελληνικής φιλοσοφίας. — Σ. 554: 'Εμμεσοι πηγαί: Δοξογράφοι, βιογράφοι, Ιστορικοί των φιλοσοφικών σχολών, φιλοσοφικά άνθολογία και άπανθίσματα, ύπομημηματισταί, χρονικογράφοι. — Σ. 555: 'Η μελέτη των πηγών και οί σκοποί της. 'Η άλλαγή των σχετικών με την Ιστορίαν της φιλοσοφίας άπόψεων. — Σ. 557: Προβήσεις και όρια της παραύσης Ιστορικής έκθέσεως. 'Η διαίρεσις της ελληνικής φιλοσοφίας εις περιόδους. Βοηθήματα δια την σπουδήν της ελληνικής φιλοσοφίας. Προσυστηματικά δοξασία της ελληνικής αρχαϊκής εποχής.

Σ. 559: 'Η προσωκρατική φιλοσοφία. Γενικός χαρακτηρισμός. — Σ. 561: Οί τρεις Μιλήσιοι φιλόσοφοι. Θαλής. 'Αναξίμανδρος. Σ. 563: 'Αναξίμανδρος. Οί Πυθαγόρειοι. Πυθαγόρας. — Σ. 565: Οί σπουδαιότεροι εκ ών Πυθαγορείων. Πέτρον, 'Ιππασος ο Μεγαποντινός, 'Αλκμαίων ο Κρωτωνιάτης, Φιλόλαος. — Σ. 566: 'Αρχύτας. 'Ικέτας. 'Εκφραντος. — Σ. 567: 'Η 'Ελεατική φιλοσοφία. Ξενοφάνης. Παρμενίδης. — Σ. 569: Ζήνων. Μέλισσος. Σ. 570: 'Η δυναμική θεώρησις του σύμπαντος. 'Ησάκλειτος. — Σ. 571: 'Η ουνδυσατική θεώρησις. 'Εμπεδοκλής. — Σ. 573: 'Ατομική θεωρία. Λεύκιππος. Δημόκριτος. — Σ. 574: 'Η τεολογική θεώρησις του σύμπαντος. 'Αναξαγόρας. — Σ. 575: Οί σοφισταί. —

Σ. 576: Πρωταγόρας, Πρόδικος, 'Ιππίας. — Σ. 577: 'Αντιφών. Θρασύμαχος. Γοργίας. — Σ. 578: 'Η θεμελιώσις της έπιστημονικής Ιατρικής. Οί 'Ορφικοί και θεολόγοι.

Σ. 579: 'Αττική φιλοσοφία. Προϋποθέσεις και γενικός χαρακτηρισμός. — Σ. 580: Σωκράτης. — Σ. 582: Αι μικρότεροι σοκρατικοί σχολαί. 'Η Μεγαρική σχολή. Εύκλειδης, Εύδουλίδης, Διδώσκος ο Κρόνος, Στίλπων, Φαίδων. — Σ. 583: 'Η κυνική σχολή. 'Αντισθένης. — Σ. 584: Διογένης. Κράτης ο Θηβαίος. — Σ. 585: 'Η Κυρηναϊκή σχολή. 'Αριστιππος. — Σ. 586: Μεμονωμένοι μαθηταί του Σωκράτους. Πλάτων. — Σ. 587: Συστηματική διαίρεσις της πλατωνικής φιλοσοφίας. — Σ. 588: 'Η πλατωνική άντολογία. 'Η θεωρία των ιδεών. — Σ. 590: 'Η κοινωνία των ιδεών. — Σ. 591: 'Η ιδέα του αγαθού. Μαθηματική θεώρησις των ιδεών. — Σ. 592: Αι όντολογικαί περιοχαί κατά τον Πλάτωνα. Σ. 593: 'Η πλατωνική διαλεκτική. — Σ. 594: Διαλεκτική και έρωσ. — Σ. 595: Φυσική κοσμολογία. — Σ. 597: 'Ηθική φιλοσοφία. Πολιτική φιλοσοφία. — Σ. 598: Αι περί της καλλιτεχνίας άντιλήψεις του Πλάτωνος. 'Ο πλατωνικός ύθος. 'Η πλατωνική παιδεία. — Σ. 599: 'Η διδακτική και έπιστημονική δράσις του Πλάτωνος. 'Η επίδρασις της πλατωνικής ειλσοφίας. Οί μαθηταί διάδοχοι του Πλάτωνος έν τη παλαιότερα 'Ακαδημία. 'Η αρχαία 'Ακαδημία Σπύσιππος. — Σ. 600: Ξενοκράτης. Οί ύπόλοιποι μαθηταί του Πλάτωνος. — Σ. 601: 'Αριστοτέλης. Τα άριστοτελικά συγγράμματα. — Σ. 602: 'Η άγχις της άριστοτελικής προς την πλατωνικήν φιλοσοφίαν. — Σ. 604: Φιλοσοφία και έπιστήμη. 'Η μέθοδος της φιλοσοφίας. — Σ. 605: Σχέσις της φιλοσοφίας προς τας έπιστήμας. 'Ιεραρχία της φιλοσοφίας. Διαίρεσις της φιλοσοφίας και των έπιστημών. 'Η θέσις των λοιπών έπιστημών. — Σ. 606: 'Η έννοια της έπιστήμης. Οί κλάδοι των φιλοσοφικών έπιστημών. Αι λογικαί έρευναί. — Σ. 608: Τό περί της άληθείας πρόβλημα. 'Η άριστοτελική όντολογία. — Σ. 610: 'Η άριστοτελική θεολογία. — Σ. 611: 'Η άριστοτελική φυσική. — Σ. 612: Βιολογικαί έρευναί. 'Η άριστοτελική ψυχολογία. — Σ. 613: 'Η πρακτική άριστοτελική φιλοσοφία. 'Η ήθική φιλοσοφία. — Σ. 616: Τό ήθικόν ιδεώδες της άνθρωπίνης ζωής. 'Η άριστοτελική πολιτική φιλοσοφία. — Σ. 618: Φιλοσοφική τεχνολογία (ποιητική). — Σ. 619: 'Ανασκόπησις και έκτίμησις της άριστοτελικής φιλοσοφίας. 'Η περιπατητική σχολή. Οί μαθηταί του 'Αριστοτέλους. Θεόφραστος. — Σ. 620: Μαθηταί και διάδοχοι του Θεοφράστου.

Σ. 621: Τα μεταριστοτελικά φιλοσοφικά συστήματα. Αι έξωτερικαί συνθήκαι της πνευματικής ζωής. — Σ. 623: Τα άναπτυχθέντα φιλοσοφικά συστήματα. 'Η φιλοσοφία των Στωϊκών. 'Η ιστορική καταγωγή της στωϊκής φιλοσοφίας. — Σ. 624: Ζήνων. — Σ. 625: Κλεάνθης. Χρυσίππος. Γενικός χαρακτήρ της φιλοσοφίας των αρχαίων Στωϊκών. — Σ. 626: 'Η διαίρεσις της φιλοσοφίας κατά τους άρχαιότερους Στωϊκούς. 'Η λογική των άρχαιότερων Στωϊκών. — Σ. 627: 'Η κοσμολογία των άρχαιότερων Στωϊκών. — Σ. 630: 'Η θεολογία των άρχαιότερων Στωϊκών. — Σ. 631: 'Η ψυχολογία των άρχαιότερων Στωϊκών. 'Η ήθική των άρχαιότερων Στωϊκών. — Σ. 633: 'Η φιλοσοφία των 'Επικούρειων. 'Επίκουρος. — Σ. 634. Οί μαθηταί και διάδοχοι του 'Επικούρου. Γενική άποσις και διαίρεσις της φιλοσοφίας κατά τον 'Επίκουρον. — Τό κανονικόν μέρος της φιλοσοφίας. — Σ. 635: Τό φυσικόν μέρος της φιλοσοφίας. — Σ. 636: Τό ήθικόν μέρος της φιλοσοφίας. — Σ. 638: Οί άθονικοί Κυνικοί. 'Η φιλοσοφία των Σκεπτικών. Πύρρων ο 'Ηλεϊός. — Σ. 639: 'Η μέση 'Ακαδημία. — Σ. 640: 'Η νέα 'Ακαδημία. Καρνεάδης. Κλεπτομαχος, Φίλων, Αντίοχος. — Σ. 641: 'Η μέση Στωϊκή. Παναίτιος και Ποσειδώνιος. — Σ. 645: Οί 'Επικούρειοι του Ιου π.Χ. αϊώνος. 'Η έκλεκτική φιλοσοφία. 'Η Ιουδαϊοελληνική φιλοσοφία. — Σ. 646: 'Η κατά τον Ιου π.Χ. αϊώνα άνακλύμις των έπιστημονικών συγγραμμάτων του 'Αριστοτέλους.

Σ. 646: Θρησκευτική Νεοπλατωνική φιλοσοφία και Χριστιανισμός. Γενικός χαρακτηρισμός. — Σ. 647: Οί νεοί Πυθαγόρειοι. Οί νεώτεροι Κυνικοί. — Σ. 648: 'Ο Νεοαριστοτελισμός. 'Η άναγεννησις του Πλατωνισμού. Μέση Πλατωνική φιλοσοφία. — Σ. 650: Οί νεώτεροι Στωϊκοί. — Σ. 652: Οί νεώτεροι Σκεπτικοί. Σ. 656: 'Ιουδαϊοελληνική φιλοσοφία. Φίλων ο 'Αλεξανδρεύς. — Σ. 657: Οί έκλεκτικοί και οί τελευταίοι 'Επικούρειοι. Νεοπλατωνική φιλοσοφία. — Σ. 658:

‘Ο ‘Αμμώνιος Σακκάς και οι μαθηταί του. — Σ.659: Πλάτωνος. — Σ.660: Τα συγγράμματα του Πλάτωνα. ‘Η αγάπη της φιλοσοφίας του Πλάτωνα προς τον Πλάτωνα και τους προγενεστέρους φιλοσόφους. — Σ.664: ‘Η διδασκαλία περί άπορροών. — Σ.666: ‘Η εσωτερική ζωή της ψυχής. ‘Η ουλή και κάθαρσις. ‘Ερωσ και έκτασις. — Σ.669: ‘Η σχολή του Πλάτωνα. — Σ.670: ‘Η ουριακή νεοπλατωνική σχολή. ‘Η περιγραφή νεοπλατωνική σχολή. ‘Η άθηναική νεοπλατωνική σχολή. — Σ.672: ‘Η αλεξανδρινή νεοπλατωνική σχολή. ‘Η διδασκαλία του Χριστού. — Τα βιβλία της Καινης Διαθήκης και η ελληνική φιλοσοφία. — Σ.674: Αι πρώται έργα της χριστιανικής φιλοσοφίας. Οι άπολογηταί του 2ου αιώνου. — Σ.675: Οι Γνωστικοί. — Σ.677: ‘Η σχολή των κατηχητών και έξηγητών της ‘Αλεξανδρίας. Πάνταινος, Κλήμης ο ‘Αλεξανδρεός, ‘Οριγένης.

Σ.679: ‘Ελληνική χριστιανική φιλοσοφία. Γενικός χαρακτηρισμός. — Σ.680: ‘Ο 4ος και ο 5ος αιών της άκμης της έλληνοχριστιανικής θεολογικής φιλοσοφίας. Αι τρεις κατευθύνσεις. ‘Η σχολή της ‘Αντιοχείας. — Σ.683: ‘Η σχολή της ‘Αλεξανδρίας. ‘Ο Μέγας Βασίλειος. — Σ.684: ‘Ο Γρηγόριος ο Ναζιανζένος. — Σ.685: Γρηγόριος ο Νύσσης. — Σ.688: ‘Ιωάννης ο Χρυσόστομος. — Σ.689: ‘Η νεοπλατωνική χριστιανική φιλοσοφία. — Σ.692: Τα πανδιδακτήριον του Θεοδοσίου Β’. Οι 6ος, 7ος και 8ος αιώνας της σταθεράς διαιτυλώσεως των δογμάτων. — Σ.693: Οι τρεις Γαλάσιοι, Προκόπιος, Αιλέσιος και Ζαχαρίας. ‘Ιωάννης Φιλόπονος. — Σ.694: Λεόντιος ο Βυζάντιος. — Σ.697: Μάξιμος ο ‘Ομολογητής, Δογματικοί έπιτομαί και άμβρολογίαι. Σ.698: ‘Ιωάννης ο Δαμασκηνός. — Σ.701: Μοναχικός άσκητισμός. — Σ.702: ‘Ιωάννης ο της Κλίμακος. — Σ.704: ‘Ηλίας ο ‘Εδικτός. — Σ.705: ‘Η έλληνοχριστιανική αναγέννησις (9ος—15ος αιώνας). ‘Η πρώιμος αναγέννησις 9ου, 10ου και 11ου αιώνου. Σ.707: Μιχαήλ Ψελλός. — Σ.709: ‘Ιωάννης ο Σεισίλιος. ‘Ιωάννης ο ‘Ιταλός. — Σ.710: Μιχαήλ ο ‘Εφέσιος. ‘Ο μοναχικός μυστικισμός. Συμεών ο νέος θεολόγος. — Σ.712: Νικήτας Σιτηάτος. — Σ.714: ‘Ο 12ος αιών και η κατ’ αυτόν λογοτεχνική αναγέννησις. — Σ.715: ‘Η φιλοσοφική κίνησις του 12ου αιώνας. Ευστάθιος ο Νίκαιος, Θεόδωρος ο Σύρνης, Νικόλαος ο Μεθώνης, Ευστάθιος Θεσσαλονίκης. ‘Η δογματική θεολογία και αι’ αιώσεις. Ευθύμιος ο Ζιγαβένος. — Σ.716: Νικήτας Χωνιάτης, Σωτήριχος Παντεύγετος, Δημήτριος Λαμπρινός. ‘Ο μυστικός άσκητισμός. Κάλλιστος Καταφυγιώτης. — Σ.717: ‘Ανοσκόπησις της πνευματικής κινήσεως του 12ου αιώνου. Οι τρεις τελευταίοι αιώνας (13ος, 14ος, 15ος) της άγωνίας και η στασις προς την παιδείαν και τον άνθρωπισμόν. — Σ.718: Νικηφόρος Βλεμμύδης. Οι μαθηταί του Βλεμμύδη. — Σ.719: Μάξιμος Πλανούδης. — Σ.720: Γεώργιος Παχυμέρης, Θεόδωρος Μετοχίτης. — Σ.721: Νικηφόρος Γρηγοράς. ‘Ο μυστικισμός των ‘Ησυχαστών, Γρηγόριος Παλαμάς. — Σ.722: Νικόλαος Καδάσιλας. Οι διώκται των ‘Ησυχαστών και οι Λατινοφρονες. Οι πρωτοπόροι της Εύρωπαϊκής γενικωτέρας αναγεννήσεως Πλήθων και Βησσαρίων. Γεώργιος Γεμιστός Πλήθων. — Σ.723: Βησσαρίων, Γεώργιος Σχολάριος. ‘Η πνευματική κληρονομία του μεταβιωικού ‘Ελληνισμού. — Σ.724: Περίοδος της Τουρκοκρατίας. Θεόφιλος Καΐσης, ‘Απόστολος Μακράκης και Πέτρος Βροΐλας ‘Αριένης. — Σ.725: ‘Η φιλοσοφική κίνησις κατά τον 20όν αιώνα.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ — ΟΥΜΑΝΙΣΜΟΣ

Σελίδες 725—739

Σ.725: Εισαγωγικά. ‘Ο ανθρωπισμός-ουμανισμός υπό την ιστορικήν του έννοιαν. ‘Ο ανθρωπισμός-ουμανισμός ως πνευματική άρχη και αξίωμα του ευρωπαϊκού πολιτισμού. — Σ.726: Οι αρχαίοι ‘Ελληνες ως πατέρες του ευρωπαϊκού και ‘άνθρωπινου’ πολιτισμού. ‘Ο ελληνικός ‘λόγος. — Σ.727: ‘Η ελληνική ιδέα της παιδείας. ‘Η ελληνική έννοια του ανθρώπου. — Σ.728: ‘Ο ανθρωπισμός των Ρωμαίων. Τό ανθρωπιστικόν - ουμανιστικόν σαινόμειον και δίωμα. — Σ.730: ‘Η διάρκεια του ανθρωπιστικού σαινομένου. — Σ.731: ‘Ο ελληνικός ανθρωπισμός ως άρχη της ένδοξης και πνευματικής ζωής των ‘Ελλήνων της νεωτέρας εποχής. Αι κλασσικαί σπουδαί και αι’ κατ’ αυτών αντιρρήσεις. — Σ.732: ‘Ο νεοελληνικός ανθρωπισμός ως διαλεκτική παρελθόντος και παρόντος. Δημοτικισμός και κλασσική παράδοσις. — Σ.733: Πρός την ανόρθωσιν του μεταπολεμικού κόσμου διά του ελληνικού και του χριστιανικού ανθρωπισμού. — Σ.736: ‘Η σύγχρονος ανθρωπιστική κίνησις εις την ‘Ελλάδα. — Σ.739: ‘Ανάγκη έδράματος των ελληνικών ανθρωπιστικών σπουδών.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ Σελίδες 740—

Σ.741: Οι πρώτοι φασείς της ‘Αναγεννήσεως. Οι εμπνευσταί του Πετράρχου και του Βοκκακιού. — Σ.743:

‘Η ελληνική επίδρασις εις την ‘Αναγέννησιν. — Σ.744: Οι ‘Ελληνες της ‘Αναγεννήσεως εις την Φλωρεντίαν. — Σ.746: ‘Ο Τραπεζούντιος και η πνευματική κίνησις εν Ρώμη. — Σ.747: ‘Η σημασία του Βησσαρίωνος διά την ‘Αναγέννησιν. — Σ.748: Οι δύο Λασκάρες και οι άλλοι ‘Ελληνες της Ρώμης. — Σ.749: ‘Ο Θεόδωρος Γαζής και οι άλλοι ‘Ελληνες εις την Φερράραν. — Σ.751: Οι ‘Ελληνες διδασκαλοί εις την Μάντανον, την Μιράντολαν, το Πέσσαρο, τό Ούρμπινα. — Σ.752: ‘Η ελληνική επίδρασις εις την Νεάπολιν και την Σικελίαν. ‘Ο Πέτρος Φιλαργός και ο Χαλκοκονδύλης εις τό Μιλάνον. — Σ.753: Οι ‘Ελληνες διδασκαλοί εις την Πάδουαν, την Βολωνίαν και άλλα κέντρα. — Σ.754: ‘Ελληνες σοφοί και τυπογράφοι εις την Βενετίαν.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ..... Σελίδες 756—840

Τά μαθηματικά ..... Σελ. 756—804

Σ.756: ‘Η ελληνικότης της μαθηματικής επιστήμης και η σημασία της ιστορίας της. — Σ.757: Αι περίοδοι της ανάπτυξεως της ‘Ελληνικής μαθηματικής επιστήμης. Γεωμετρικαί ανακαλύψεις του Θαλού, Πυθαγορική αριθμηολογία. — Σ.758: ‘Η περί αναλογιών θεωρία των Πυθαγορείων. — Σ.759: Γεωμετρικαί ανακαλύψεις των Πυθαγορείων. — Σ.760: ‘Η ανακάλυψις των άσυμμέτρων μεγεθών. Αι συνέπειαι της ανακαλύψεως των άσυμμέτρων μεγεθών. ‘Η συμβολή των Πυθαγορείων. — Σ.761: ‘Από την ανακάλυψιν των άσυμμέτρων εις τὰ άπειροστά. ‘Η υπό του Δημοκρίτου δοθείσα λύσις. — Σ.762: Αι πρόοδοι εις την μεθοδολογίαν και την συστηματοποίησιν. Τά τεθέντα κατά τὰ μέσα του 5ου π.Χ. αιώνου προς λύσιν μεγάλα μαθηματικά προβλήματα. ‘Ο τετραγωνισμός του κύκλου. — Σ.763: ‘Ο τετραγωνισμός του ‘Αντιφώντος. ‘Ο τετραγωνισμός του Βρόσσωνος. Τό δίληον πρόβλημα. — Σ.764: ‘Η τετραγωνίζουσα ‘Ιππικου του ‘Ηλείου και η’ ταυτοτόμησις της γνώσεως. ‘Η συμβολή του Πλάτωνος. Αι αριθμηολογικαί γνώσεις του Πλάτωνος. — Σ.765: Αι γεωμετρικαί γνώσεις του Πλάτωνος. — Σ.766: ‘Η περί αναλογιών θεωρία. ‘Η σπουδή των άσυμμέτρων μεγεθών. — Σ.767: ‘Η δημιουργική άσχολία του Πλάτωνος μετ’ τα μαθηματικά. — Σ.768: Αι περί των άσυμμέτρων μεγεθών και στερεών σωμάτων έρευναί του Θεαιτήτου. — Σ.769: Αι ανακαλύψεις του Ευδόξου. ‘Επέκτασις της θεωρίας των αναλογιών. — Σ.771: ‘Η λεγομένη μεθόδος της εξαντήσεως. — Σ.772: ‘Η συμβολή του ‘Αρχιμήδους. — Σ.773: ‘Ο ‘Αριστοτέλης και η μαθηματική επιστήμη. — Σ.775: Αι μαθηματικά έρευναί του Μεναιχμού. — Σ.776: Αι έρευναί των λοιπών μαθητών του Πλάτωνος και του ‘Αριστοτέλους. ‘Ανασκόπησις της τρίτης περιόδου. ‘Αλεξανδρινή περίοδος. ‘Ο Εύκλειδης. — Σ.777: ‘Η Βελεγκίσις της μαθηματικής γνώσεως. — Σ.778: Τά αίτήματα. — Σ.779: ‘Η αξία των ‘Εστοιχείων’ του Εύκλειδους. Αι μη Εύκλειδειοί γεωμετρίαι. — Σ.780: ‘Αρχιμήδης. Αι γεωμετρικαί ανακαλύψεις του ‘Αρχιμήδους. — Σ.781:

Τό ‘Αρχιμήδειον αριθμητικόν σύστημα. Κώνων. ‘Ερατοσθένης. — Σ.782: ‘Απολλώνιος. — Σ.785: ‘Η παράδοσις των συγγραμμάτων του ‘Απολλωνίου και η επίδρασις αυτών. Αι μαθηματικά έρευναί κατά τον 2ον π.Χ. αιώνα. — Σ.786: Αι άρχαί της τριγωνομετρίας. ‘Η στασιμότης της μαθηματικής έρεύνης κατά τον 1ον π.Χ. αιώνα. — Σ.787: ‘Η ανάπτυξις της σαιρικής γεωμετρίας και κοσμογραφίας. Μελέτας ο ‘Αλεξανδρεός. Αι έργασιαί του Κάρπου και Σπύρου. — Σ.788: ‘Η ανάπτυξις της κοσμογραφίας διά του Κλαυδίου Πτολεμαίου. — Σ.789: ‘Η έσσομολογή των μαθηματικών εις τὰ μηχανικά και μετρικά προβλήματα. — Σ.790: Νικόμαχος ο Γερασινός. — Σ.791: Θεόν ο Σμυρναίος. ‘Η λογιστική πρόδρομος της αλγέβρας. — Σ.792: Αι πρώται άρχαί του αλγεβρικού λογισμού. — Σ.793: ‘Η τελευταία διά του Πάππου άσολαμητή. — Σ.796: Οι έκ της Νεοπλατωνικής σχολής προερχόμενοι σχολιασταί των αρχαίων μαθηματικών συγγραμμάτων. — Σ.797: ‘Η από του 330 μέχρι του 537 εποχή. — Σ.798: Θεόν ο ‘Αλεξανδρεός. ‘Η κατά τό πρώτον ήμισυ του 6ου αιώνου αναγέννησις της σπουδής των έργων του ‘Αρχιμήδους. — Σ.799: ‘Η από των μεσών του 6ου μέχρι των μεσών του 9ου αιώνου εποχή. Λέων ο ειλωσσοφος. Μιχαήλ Ψελλός. — Σ.800: ‘Η ανανέωσις των μαθηματικών σπουδών εις την αυτοκρατορίαν της Νικαίας. ‘Η επί των Παλαιολόγων λαμπρά αναγέννησις των μαθηματικών σπουδών. Γεώργιος Παχυμέρης. Σ.801: Θεόδωρος Μετοχίτης, Μάξιμος Πλανούδης, Μανουήλ Βουένιος, Νικηφόρος Γρηγοράς — Σ.802: Βαρλαάμ, ‘Ιωάννης Πεδιάσιος, ‘Ιωάννης Πεδυμίμος, Γρηγόριος Χιονιάδης, Θεόδωρος Μελετιώτης, ‘Ισαάκ ‘Αργυρός, Νικόλαος ‘Αρτάβασδος, Γεώργιος Γεμιστός Πλήθων. — Σ.803: ‘Η εποχή της Τουρκοκρατίας. Τά μαθηματικά κατά τον 19ον αιώνα. Αι μαθηματικά σπουδαί κατά τον 20όν αιώνα.

‘Αστρονομία ..... Σελίδες 804—805

- Σ.805: Οί Αλεξανδρινοί χρόνοι. Οί βυζαντινοί καί οί νεώτεροι χρόνοι.
Γεωγραφία καί φυσικά περιγραφικά ἐπιστήμια... Σελ. 805—806
Ἡ γεωγραφική ἐπιστήμη κατά τήν σύγχρονον ἐποχήν Σελ. 806—807
Αἱ φυσικά ἐπιστήμια ἐν Ἑλλάδι ..... Σελίδες 807—816
Σ.807: Ἡ φυσική, Ἰωνική σχολή, — Σ.808: Ζήνων ὁ Ἐλεάτης, — Σ.809: Οἱ Πυθαγόρειοι, Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος, Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντίνος, Ἀναξαγόρας, — Σ.810: Ἀτομική θεωρία, — Σ.811: Ἀριστοτέλης, — Σ.813: Ἡ φυσική πειραματική μετὰ τὸν Ἀριστοτέλη, Μηχανική, — Σ.814: Ὀπτική, Σ.815: Ἀκουστική, Μουσική.
Ἡ φυσική εἰς τὴν νεώτεραν Ἑλλάδα ..... Σελίδες 816—817
Χημεία ..... Σελίδες 817—818
Ὀρυκτολογία — Γεωλογία Σελίδες 818—819
Ἡ βοτανική ἐν Ἑλλάδι Σελ.819—822
Ἡ ζωολογία ἐν Ἑλλάδι Σελ.822—826
Σ.822: Ἡ ἀρχαιότερα ἑλληνική ἐποχή, — Σ.824: Ἡ νεώτερα ἑλληνική ἐποχή
Ἡ βιολογία ἐν Ἑλλάδι Σελ. 826—828
Ἡ ἱατρική ἐν Ἑλλάδι Σελίδες 828—839
Σ.828: Προϊστορική ἐποχή, — Σ.829: Προϊπποκράτειος ἱατρική, — Σ.832: Ἰπποκρατική ἱατρική, Ἀλεξανδρινή ἱατρική, Ἑλληνορωμαϊκή ἱατρική, — Σ.833: Μεσαιωνική ἑλληνική ἱατρική, — Σ.834: Ἡ ἱατρική ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ Τουρκοκρατίας, — Σ.839: Νεώτερα ἱατρική ἐν Ἑλλάδι.
Ἡ φαρμακολογία καί φαρμακευτική Χημεία ..... Σελ. 839—840
Αἱ ΘΕΩΡΗΤΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ ..... Σελ. 840—852
Φιλοσοφία ..... Σελ. 840—841
Φιλολογία ..... Σελ. 841—842
Ἱστοριογραφία ..... Σελ. 842—844
Λογογραφία ..... Σελ. 844—845
Παιδαγωγική ..... Σελ. 845—846
Ἡ νομική ἐν Ἑλλάδι... Σελ. 846
Ὀικονομικαὶ ἐπιστήμαι Σελ. 846—848
Κοινωνιολογία ..... Σελ. 848
Κοινωνικὴ πολιτικὴ... Σελ. 848
Ἀρχαιολογία..... Σελ. 849—852
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΤΑΚΤΙΚΗ Σελ.853-904
Σ.853: Τὸ φαινόμενον τοῦ πολέμου. Ἡ χρησιμότης τῆς μελέτης τῆς ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς ἱστορίας. Αἱ ἔννοιαι τῆς στρατηγικῆς καὶ τῆς τακτικῆς. Ἡ ἐννοια τῆς μελέτης τῆς στρατιωτικῆς ἱστορίας. — Σ.854: Οἱ προϊστορικοὶ χρόνοι. — Σ.855: Ἱστορική περίοδος, Περσικοὶ πόλεμοι, — Σ.858: Πελοποννησιακὸς πόλεμος, — Σ.863: Σπαρτιατικὴ ἡγεμονία, Θηβαϊκὴ ἡγεμονία, — Σ.864: Μακεδονικὴ περίοδος, — Σ.865: Μέγας Ἀλέξανδρος, — Σ.868: Οἱ ἐπίγονοι Ρωμαϊκὴ κατάκτησις, — Σ.869: Μεσαιωνικὴ ἐποχή, Ὀπλισμὸς τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, Ὀργανώσεις τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, — Σ.870: Ἡ στρατηγικὴ τῶν βυζαντινῶν, — Σ.871: Ἡ τακτικὴ τῶν βυζαντινῶν, Ἡ ἐξέλιξις τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, — Σ.872: Οἱ ἐξωτερικοὶ ἐχθροὶ τοῦ βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ, — Σ.873: Ἡ βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα, — Σ.874: Ἡ δυναστεία τῶν Παλαιολόγων, Ὀθωμανοὶ Τούρκοι, — Σ.875: Ἡ ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, — Σ.876: Ἡ τουρκοκρατία, — Σ.878: Ἡ ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις τοῦ 1821, — Σ.880: Ἡ τελευταία πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου, — Σ.881: Ἀπὸ τῆς ἀπελευθέρωσης μέχρι τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου 1897, — Σ.883: Ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897, — Σ.884: Ἀπὸ τοῦ 1897 μέχρι τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, — Σ.885: Οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι 1912—1913, — Σ.888: Ὁ Ἑλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος τοῦ 1913, — Σ.890: Ὁ πρῶτος Παγκόσμιος πόλεμος 1914—1918, — Σ.892: Ἐκστρατεία τῆς Οὐκρασίας Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία, — Σ.894: Ἐκστρατεία τοῦ Σαγγαρίου, — Σ.895: Ἡ καταστροφή τῆς στρατιᾶς Μικρᾶς Ἀσίας, — Σ.898: Τὰ μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Λαζάνης, Ὁ Ἑλληνοϊταλικὸς πόλεμος, — Σ.900: Ἡ γερμανικὴ ἐπίθεσις, — Σ.903: Ἡ ἐχθρική κατοχή, Τὰ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, Ἐπίλογος.
ΤΟ ΔΙΚΑΙΟΝ ..... Σελίδες 904—920
Τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν Δίκαιον Σελίδες 904—915
Σ.905: Πολιτεία καὶ Δίκαιον, Δίκαιον, Νομοθεσία, Νομική: Αἱ ἀρχαιότεραι νομοθεσίαι, — Σ.906: Μεταγενέστεραι νομοθεσίαι, Τὸ δίκαιον τῆς Σπάρτης
—Σ.908: Τὸ δίκαιον τῶν Ἀθηνῶν, — Σ.909: Ἡ νομοθεσία τοῦ Σόλωνος.
Τὸ Ἑλληνιστικὸν Δίκαιον, Σελίδες 915—916
Τὸ Ἑλληνορωμαϊκὸν Δίκαιον, Σελίδες 916—918
Τὸ βυζαντινὸν Δίκαιον, Σελίδες 918—920
Τὸ νεώτερον Δίκαιον, Σελίδες 918—920
ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗ ..... Σελίδες 920—933
Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γραφῆς Σελίδες 920—922: Ἡ Κρητικὴ γραφή, Ἡ Ἑλλαδικὴ γραφή, Ἡ Κυπριακὴ γραφή, Ἡ Ἑλληνικὴ γραφὴ τῶν ἱστορικῶν χρόνων, — Σ.921: Κατάρτησις τῶν τοπικῶν ἀλφάβητων.
Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης Σελίδες 922—928
Σ.922: Ἀρχαίότης καὶ καταγωγή τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, Αἱ διάλεκτοι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης, — Σ.923: Ἰωνικὴ - Ἀττικὴ, Ἀχαϊκὴ - Αἰολικὴ, — Σ.925: Δωρικὴ, Ἡ Κοινὴ, — Σ.926: Ὁ Ἀττικισμὸς, — Σ.927: Ὑποχώρησις τῶν ἀρχαίων διαλέκτων, Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς καὶ νεωτέρους χρόνους, Πηγαὶ καὶ δοσθήματα τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ἐν Ἑλλάδι Σελίδες 928—933
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ..... Σελίδες 933—1037
Ἡ γλυπτικὴ, ... Σελίδες 933—941
Σ.933: Προϊστορικοὶ χρόνοι, — Σ.935: Ἱστορικοὶ χρόνοι,
Ἡ ζωγραφικὴ ..... Σελίδες 941—947
Βιοτεχνία μικροτεχνία Σελ. 947—948
Ἀττικὴ τέχνη ..... Σελίδες 948—951
Ἡ βυζαντινὴ τέχνη .. Σελίδες 951—958
Ἡ ἀκτινοβολία τῆς βυζαντινῆς τέχνης εἰς τὴν Δύσιν .... Σελίδες 958—962
Αἱ ἄλλαι τέχναι εἰς τὸ βυζαντινόν Σελίδες 962—969
Σ.962: Ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ, — Σ.964: Διακοσμητικὴ, Γλυπτικὴ, — Σ.966: Διακοσμητικαὶ τέχναι, Ὀυδός καὶ ἕνατος αἰὼν, Ἡ ἀναπαράστασις βασιλικῶν προσώπων, Σ.967: Αἱ διακοσμητικαὶ τέχναι, Αἱ μεταγενέστεροι ἐποχαὶ Δείγματα τοῦ μεταγενεστέρου ρυθμοῦ, — Σ.968: Αἱ διακοσμητικαὶ τέχναι, — Σ.969: Ἀπὸ τοῦ 12ου μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος,
Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη, Σελ. 969—987
Σ.970: Ζωγραφικὴ ἢ εἰκονογραφία, Μαρμαρογλυπτικὴ, Χειροτεχνία, — Σ. 975: Αἱ ἔθιμοι, — Σ.976: Κεντητικὴ, — Σ.978: Στοιχητὰ ὑφάσματα, — Σ.979: Ἐπεξεργασία δέματος, Κεραμική, — Σ.980: Μεταλλουργικὴ, — Σ.981: Ἀργυροποιία - Χρυσουργία, — Σ.982: Ευλοτεχνία — Ευλογλυπτικὴ, Σ.985: Ἡ λαϊκὴ τέχνη καὶ τὸ παρόν, — Σ.986: Ἐκθέσεις - Πρατήρια, Μουσικὴ - Συλλογαί, — Σ.987: Βιβλιογραφία.
Ἡ ἑλληνικὴ τέχνη ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ βυζαντίου μέχρι τοῦ 1950, Σελίδες 987—999
Σ.995: Γλυπτικὴ,
Ἀρχαία ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ, Σελίδες 999—1008
Σ.1002: Ἴερά, Ναοί, Εἶδη ναῶν, Σ.1003: Ρυθμοί, Σ.1004: Γενικὴ ὄψις τοῦ ναοῦ, Ἐξωθησκευτικὰ κτίσματα, Ἡ ἐξέλιξις τοῦ κτιρίου, — Σ.1005: Τὰ μεγαλειώδη μνημεῖα τῆς ἑλληνοιστινικῆς ἐποχῆς, Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ, Σ.1006: Ἐξάπλωσις τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς,
Λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ, Σελ. 1008—1014
Σ.1012: Οἱ μαστόροι - χτιστάδες,
Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὸ 1821 ..... Σελίδες 1014—1016
Ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ, Σελίδες 1016—1023
Ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ, Σελ. 1023—1026
Σ.1023: Καταγωγή - προέλευσις, Ἀρχαία ἐποχή, Σ.1024: Μεσαιωνικὴ ἐποχή, Νεώτερα ἐποχή, Εἰδικὸν μέρος, Σ.1025: Σημειογραφία,
Τὸ ἑλληνικὸν δημοτικὸν καὶ λαϊκὸν τραγούδι, ... Σελίδες 1026—1028
Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ..... Σελίδες 1028—1037
Σ.1029: Ἀλ. Κατακουζηνός, — 1030: Μάντζαρς, Παῦλος Καρέρ, — Σ. 1031: Σπυρίδων Εὐνδάς, Σπύρος Σαμάρας, — Σ. 1032: Διονύσιος Λαυράγκας, — Σ.1033: Ναπολέον Λαμπελέτ, Γεώργιος Λαμπελέτ, Μανώλης Καλομοίρης, — Σ.1034: Αἰμίλιος Ριάδης, Μάριος Βάρβαγλης, — Σ.1035: Π. Πετρίδης, Δ. Λεβίδης, Γ. Πονηρίδης, — Σ.1036: Ἀντίοχος Εὐαγγελιάτος, Δημήτριος Μητρόπουλος, Θεόδωρος Σπάθης, Γ. Σκλάβος, Ἄνδρ. Νεζερίτης Χ. Πετρίδης, Λ. Μαργαρίτης, Α. Κόντης, Θεόδωρος Σακελλαοίδης.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ..... Σελίδες 1037—1119

Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ λογοτεχνία

Σελίδες 1037—1061

Σ.1037: Πόησις. Ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων μέχρι τοῦ Ὀμήρου. — Σ.1038: Ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων. Ἱστορία τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν. —

Σ.1039: Ἐπικός κύκλος. — Σ.1040: Λυρική ποίησις. Ἰερπάνδος. — Σ.1041: Ὀρχηστική καὶ πρῶτα χορικά ἄσματα. Ἐλεγεία. Τυρταίος. Μινέρκος. Σόλων. Θεογόνος. Φακίλλος. Ἰαμβική ποίησις. Ἀρχίλοχος. —

Σ.1042: Σμικρονίης Ἰππανάς. Οἱ μῦθοι Ἀσώπου. Τὸ μέλος. Ἀλκαίος. Σαπφώ. — Σ.1043: Ἀνακρέων. Πραξιλάα. Χωρική ποίησις. Ἀλκμάν. Ἄριον ὁ Μηδερνιοῦς. Σπρίσχορος. — Σ.1044: Ἴουκος. Ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Λυρική ποίησις. Βακχυλίδης. Ἰσοκράτης. Πινδαρός. Διόφραυτος. — Σ.1045: Ἡ δραματικὴ ποίησις. Ἀνάπτυξις τῆς τραγωδίας. — Σ.1048: Ἀναπτύξις τῆς κωμῆδίας. Πελοῦς λόγος. — Σ.1049: Ἱστορία Ἡρόδοτος. —

Σ.1050: Θεουκιδίης. Ξενοφῶν. — Σ.1051: Θεόπομπος. Ρητορική Γοργίας. Ἀντιφῶν. — Σ.1052: Ἀνοσικίδης. Λυσίας. Ἰσοκράτης. Ἰσαίος. Δημοσθένης. —

Σ.1053: Αἰσχίνης. Ὑπερίδης. Λυκούργος. Δεινάρχος. Ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ αυτοκράτορος Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου. — Σ.1055: Τὸ δράμα. Ὁ ἄμιος. Πελοῦς λόγος. Ἱστορία. — Σ.1056: Γεωγραφία. Γραμματική. Ἐρατοσθένης. Ἀντίφωνος. Ἰστρος. Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος. Ἀριστάρχος. Ἀπαλλοδώρος. — Σ.1057: Διονύσιος ὁ Ὁραξ. Ἀπὸ τοῦ αυτοκράτορος Αὐγούστου μέχρι τῆς Βυζαντινῆς περιόδου.

Ποίησις. — Σ.1058: Πελοῦς λόγος. Πλουτάρχος. Ἀριανός. — Σ.1059: Παναγιῆς. Ρητορική καὶ σοφιστική. Λουκιανός. Λογγίνος. Ἀστεμίδωρος. Μυθιστοριογράφοι καὶ ἐπιστολογράφοι. — Σ.1060: Γραμματική. Μετρική. Ἀττικιστὰι, λεξικογράφοι. — Σ.1061: Παραμοιγραφοὶ καὶ μυθολογοὶ. Τὰ κυριώτερα συγγράμματα περὶ τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας.

Ἡ βυζαντινὴ λογοτεχνία Σελ. 1061-1090

Σ.1061: Τὸ κράτος καὶ ὁ ἀνατολικὸς χαρακτήρ του. Γλῶσσα. — Σ.1062: Χαρακτήρ Βυζαντινῆς φιλολογίας. Ἡ μελέτη τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας. — Γραμματικά καὶ φιλολογία. Ἡ προβυζαντινὴ χριστιανικὴ φιλολογία. — Σ.1063: Ἡ πᾶσις τοῦ δόγματος. Ὁ Ἄρειος καὶ ὁ ἀρειανισμός. Ἡ εἰκονομαχία. — Σ.1064: Τὸ σχίσμα. Σ.1065: Θρησκευτικὸς χαρακτήρ καὶ ἐκδηλώσεις. Λειτουργική. — Σ.1066: Ῥωμανὸς ὁ μελωδός. Ἰωάννης ὁ Δερμασκηνός. — Σ.1067: Μοναὶ καὶ μοναστικὴ φιλολογία. Ἡ χειραγώγησις τοῦ λαοῦ. — Σ.1069: Ἡ ἀπομνημονεύσις τοῦ παρελθόντος. — Σ.1070: Προκόπιος. Πέτρος. Ἀγαθίας. Εὐάγγελος. Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος. Ἰωσήφ ὁ Γενέσιος. Ἰωάννης ὁ Καμενιάτης. Λέων ὁ Διάκονος. Κεκαυμένος. Μιχαὴλ ὁ Ἀπιαλεῖατης. Νικηφόρος Βρυέννιος. Ἄννα Κομνηνή. — Σ.1071: Ἰωάννης Κίναμος. Νικήτας Ἀκομινάτος. Γεώργιος Ἀκροπολίτης. Νικηφόρος Κάλλιστος. Ἰωάννης Καντακουζηνός. Ἰωάννης Κανυβός. — Σ.1072: Λαόνικος Χαλκοκουδύλης. Δούκας. Γεώργιος Φραντζής. Ἐπιδημιῶσις τῆς ἀρχαιότητος Σ.1073: Φιλολογία. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης. Λεξικογράφοι. — Σ.1074: Γραμματικοὶ, Μετρικοὶ καὶ παραμοιγραφοὶ. Ρητορική καὶ ἐπιστολογράφοι. — Σ.1075: Ὀροσθεν ποίησις. Πιναχοτρόδομος. Δραματικὴ ποίησις. — Σ.1076: Δημόδωτος γλῶσσα. — Σ.1077: Δημόδωτος ποίησις. — Σ.1079: Πελογογραφία. Νεοελληνικὴ λογοτεχνία μετὰ τὴν ἄλωσην. Σ.1080: Ἡ διατήρησις καὶ ἀνάστασις τοῦ Γένους. — Σ.1081: Τὰ κέντρα τοῦ πνευματικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀγροτικὸν γῆρας. Ἐκκλησιαστικὰ κέντρα. — Σ.1082: Φακίριον. Φραγκοκρατούμεναι περιοχαί. Ἀστικά κέντρα. Φιλοσοφία. Θεολογία. — Σ.1083: Ἱστοριογραφία. Φιλολογία. — Σ.1084: Παιδεία. Ἀσική φιλολογία. Παραδοσιακὴ λογοτεχνία. Κοσμικὴ λογοτεχνία. — Σ.1085: Ἐκκλησιαστικὴ λογοτεχνία. — Σ.1086: Βίαι τῶν Ἁγίων. Δημοδοστέρη λογοτεχνία. — Σ.1087: Κοπτικὸς αἰὼν. Θεάτρον. — Σ.1088: Ἐξωτόκρητος. 18ος αἰὼν. Κοσμάς ὁ Αἰτωλός. — Σ.1089: Κωνσταντῖνος Ρήγας. Ἀδαμάντιος Κοραΐς. — Σ.1090: Δημοτικὸν ἄσμα. Μορφαὶ τῆς λογοτεχνίας κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα.

Ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶρος μέχρι τῶν ἡμερῶν μας Σ.1090-1118

Σ.1090: Ὁ 19ος αἰὼν. — Σ.1091: Ἀπὸ τοῦ Δ. Σολωμοῦ εἰς τὸν Κ. Παλαμά. Ἡ ποίησις. Ἡ Ἐπιταφιακὴ σχολή. — Σ.1093: Ἡ παλαιὰ Ἀθηναϊκὴ Σχολή. — Σ.1094: Ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ ποίησις. Κωστής Παλαμάς. — Σ.1096: Ἡ πρώτη μεταπολεμικὴ γενεά. — Σ.1097: Ἡ δευτέρα μεταπολεμικὴ γενεά. — Σ.1099: Οἱ νεώτεροι ποιηταί. — Σ.1102: Οἱ ἀπὸδημοὶ καὶ οἱ ποιηταὶ τοῦ 20ου Ἑλληνισμοῦ. — Σ.1103: Ἡ νεοελληνικὴ ποίησις μετὰ δύο πολέμων. Ἡ πρώτη γενεά τῆς μεσοπολέμου ἐποχῆς. — Σ.1105: Ἡ δευτέρα γενεά τοῦ μεσοπολέμου Σ.1106: Ἡ ἱστορικὴ ποίησις. — Σ.1108: Ὁ Ψυχῶσις καὶ ἡ νεωτέρα πεζογραφία. — Σ.1113: Ἡ νεοελληνικὴ πεζογραφία μετὰ τῶν δύο πολέμων Σ.1117: Τεξνικαὶ ἐντυπώσεις καὶ μονογραφαί. Ἡ νεοελληνικὴ κριτική.

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ ..... Σελίδες 1118—1128

Τὸ θέατρον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ....

Σελίδες 1118—1119

Τὸ Νεοελληνικὸν θέατρον Σελ. 1119-1125

Σ.1119: Πρῶτη περίοδος. — Σ.1120: Εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. — Σ.1121: Δευτέρα περίοδος. — Σ.1123: Τρίτη περίοδος.

Τὸ μελόδραμα ..... Σελίδες 1125—1126

Ἡ ὁπερέττα ..... Σελίδες 1126—1128

Ο ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Σελίδες 1128—1136

Σ.1128: Ἠθὴ καὶ ἔθιμα. — Σ.1129: Ἐπιπλά καὶ σκέπη. — Σ.1130: Φατισμός τῆς οἰκίας. Γάμος. — Σ.1131: Γέννησις καὶ ἀνατροφή τῶν παιδῶν. Παιδεία. Σ.1132: Γυμναστική. — Σ.1133: Παιδεία θηλέων. Ἐνδύματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Κύμη. — Σ.1134: Ὑποδήματα. Κοσμήματα. Ἀσχολίαι. Ἐμπόριον. — Σ.1135: Περί τῶν δούλων. Περί τῶν τρωφῶν καὶ ἄρων κατὰ τὰς ὑποίας ἐτραγου οἱ ἀρχαίοι. Ἑλληνες. Περί τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν.

Η ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ Σελίδες 1136—1147

Σ.1136: Τὰ ἑλληνικὰ γυμναστικά ἰδεώδη. — Σ.1137: Χρητομικηναϊκὸς ἀθλητισμός. — Σ.1138: Ὀμηρικὴ ἀγωναστική. — Σ.1139: Ὀλυμπιακὴ γυμναστική. — Σ.1140: Συστήματα ἀγῶνης. — Σ.1141: Φίλαθλοι καὶ φιλόσοφοι. Ἐχθροὶ τῆς καλοκαγαθίας. — Σ.1142: Μεσοιωνική σωματικὴ ἀγωγή. Κλέφτες καὶ ἀρματολοί. Ἀγωνίσματα τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἀρματολοῦ καὶ κλεφτικοῦ ἀθλητισμοῦ. Σ.1143: Νεοελληνικὴ σωματικὴ ἀγωγή. Περίοδος Γεωργίου Παγώντος. — Σ.1145: Περίοδος Ἰωάννου Φωκιοῦ. — Σ.1146: Περίοδος Ι. Χρυσάφι.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ ..... Σελίδες 1147—1160

Σ.1147: Θεωγονία. Τὸ Χάος, ὁ Οὐρανός, ὁ Κρόνος, οἱ Τιτάνες. — Σ.1148: Ζεὺς. Ἥρα. Ἀθηνᾶ. — Σ.1150: Ἀπόλλων. Ἄρτεμις. Ἥφαιστος. — Σ.1151: Ἄφροδιτη. Ἄρης. — Σ.1152: Ἑρμῆς. — Σ.1153: Θεοὶ τῆς γῆς: Δημήτηρ. — Σ.1154: Διόνυσος. Πανσείδων. — Σ.1156: Ἑστία. Οἱ ἄλλοι θεοὶ: Ὁ Παιὶ καὶ οἱ Νύμφαι. — Σ.1157: Ὀρεῖ. Μοῖραι καὶ Μούσαι. Ἐχθροὶ δαίμονες. — Σ.1158: Ἄλλοι δευτερεύοντες θεοί. Ἀνθρωπογονία. — Σ.1159: Περί τοῦ Ἄδου καὶ τῶν θεῶν αὐτοῦ. Ἡμίθεοι καὶ ἦρωες.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΧΟΡΟΙ ..... Σελίδες 1160—1161

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ..... Σελίδες 1161—1168

Σ.1161: Αἱ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἑλληνικῷ ἐφημερίδες. — Σ.1162: Αἱ προεπαναστατικαὶ ἐν Ἑλλάδι ἐφημερίδες. Αἱ κατὰ τὴν Ἐπαναστάσιν ἐκδοθεῖσαι ἐφημερίδες. — Σ.1163: Πολιτικαὶ ἐφημερίδες μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Καθημεριναὶ ἐβδομαεργαίκαὶ ἐφημερίδες. — Σ.1165: Ἐπαρχιακὸς τύπος. Περιοδικὰ Ἑλληνικὸς τύπος ἐξωτερικῶς. Ἐφημερίδες τοῦ μετόπου: Τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου καὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας. Τοῦ ἀντισημιτακοῦ ἀγῶνος 1946—1949. — Σ.1166: Παρόμοιος τύπος: Κατὰ τὴν πρὸ τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου περίοδον. Κατὰ τὴν κατοχὴν. Ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως (Ὀκτώβριος 1944) μέχρι τοῦ Αὐγούστου 1949. Πρακτορεία τύπου καὶ διαφημίσεων. Ὁ σύγχρονος τύπος. — Σ.1167: Συνοπτικὸς τίναξ τῶν ἀπανταχοῦ ἐκδομένων ἑλληνικῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν.

ΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ..... Σελις 1166

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ..... Σελίδες 1171—1179

Σ.1171: Ἀρχαία περίοδος. — Σ.1175: Βυζαντινοὶ χρόνοι. — Σ.1177: Νεωτέρα περίοδος.

ΨΥΧΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ..... Σελίδες 1179—1184

Σ.1179: Θέσις. — Σ.1180: Ὅσον τῆς Ἑλλάδος. — Σ.1181: Πεδιάδες, Λίμναι, Ἀκταί, Κόλποι. — Σ.1182: Ἀκρατήσια. Στενά καὶ διώρυγες, Λιμένες, Νῆσοι. — Σ.1184: Παλίαιροι, Ρεῖματα.

ΓΕΩΛΟΓΙΑ ..... Σελίδες 1184—1191

Σ.1184: Γεωλογικὴ κατασκευὴ τῆς Ἑλλάδος. Αἰγιονεῖς Δειναροταυροκῶν τόξων. Στρωματογραφικὴ σύτασις. Κωσταλλοπαγαίς μῆσαι. Παλαιοζωϊκὰ στρώματα. — Σ.1185: Μεσοζωϊκὰ στρώματα. Παλαιογεωγραφία. Τεκτονικὴ κατασκευὴ. Ὀροδομή. — Σ.1187: Ἠφαίστειον. Σεισμοί. Ἴασητικαὶ πηγαί. — Σ.1188: Μεταλλεύματα καὶ ὄρυκτά. Μεταλλοφόροι περιοχαί καὶ εἶδη ἐμπροσθεομένων μεταλλευμάτων.

Η ΧΛΩΡΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ..... Σελίδες 1191—1200

Σ.1191: Γενικά περὶ τῆς ἐλαστικῆς. — Σ.1196: Αἱ οἰκτικαὶ διαπλάσεις τῆς ἑλληνικῆς χλωρίδος. — Σ.1200: Ἐπίδρασις τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς φυτοκλήσεως.

Η ΠΑΝΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ..... Σελίδες 1201—1206

Σ.1201: Γενικός χαρακτήρ. Συνοική διαδίασως. Πρωτόζωα. Σπόγγοι. Κοιλιοπερόζωα. Σκώληκες. Καρκινώειδη. — Σ.1202: Αραχνοειδή, Μυριάποδα, Έντομα, Μαλάκια, Έχινόδερμα, Χιτωνόζωα, Ίχθύες, Αμφίβια, Έρπετά, Πτηνά. — Σ.1205: Θηλαστικά.

ΤΟ ΚΛΙΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ .... Σελίδες 1206—1226

Σ.1206: Γενικά. Αί εποχίαι του έτους. — Σ. 1207: Ήλική ακτινοβολία. Θερμοκρασία του αέρος. — Σ.1211: Θερμοκρασία ύδατος και υδάτων. Έξαιτρισ. Υγρασία του αέρος. — Σ.1212: Νέφωσις. — Σ.1213: Ήλιοφάνεια. Ομίχλη, αχνός, ορατότης-βροχή. — Σ.1218: Χιών, όρός, πάχη, αργυρόπαγος. πανοκρύσταλλος. Πέσις και άνεμοι. — Σ.1221: Καταιγίδες. — Σ.1222: Κλιματικά περιοχίαι της Ελλάδος. Το κλίμα των ιστορικών χρόνων. — Σ.1225: Πίναξ των κυριωτέρων κλιματικών στοιχείων διαφόρων τόπων της Ελλάδος. Θερμοκρασία, Υγρασία, άνεμοι νέφωσις. — Σ.1226: Βροχή, χιών, χάλαζα.

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ Σελίδες 1227—1230

Σ.1227: Η εξέλιξις του πληθυσμού της Ελλάδος από της συστάσεως του ελληνικού κράτους μέχρι του έτους 1940.

ΑΘΗΝΑΙ

Η ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Σελίδες 1231—1232

ΓΕΩΛΟΓΙΑ ..... Σελίς 1232

ΚΛΙΜΑ ..... Σελίς 1233

Η ΑΡΧΑΙΑ ΠΟΛΙΣ ..... Σελίδες 1233—1248

Σ.1233: Ίέσεις και ανάπτυξις της πόλεως. — Σ.1234: Η πρώτη πόλις. Η Αγορά. Το Δίπυλον, ή Κεραμεικός, ή Στοά των δώδεκα θεών. — Σ.1237: Το Μπαράν, το Βουλευτήριον, ή Θόλος, ή Ποικίλη Στοά, το Πρυτανείον, ή Αγορά. — Σ.1241: Έξω Κεραμεικός - Δημόσιον σήμα. Σ.1242: Ακαδημία. Σ.1246: Χριστιανικά μνημεία.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ..... Σελίδες 1248—1265

Από του 1456 μέχρι του 1941 Σελ. 1248-1257
Σ.1248: Η κατάληψις της πόλεως υπό των Τούρκων. Η διοίκησις. Αί ενετικά έπίθεσις. — Σ.1249: Η έγκατάστασις των Αλβανών. Τα κατά τον 16ον αιώνα. Δούκες των Αθηνών. Κυβερνήται των Αθηνών υπό τους Καταλαύους. — Σ.1250: Τα κατά τον 17ον αιώνα. Ένετακρατία. Αναστάσις των Αθηνών. — Σ.1251: Η στασις του 1754. Νέα διοικητική μορφή. Οί κλεμπτήδες της Σαλαμίνας. Κατζή Αλή Άγας Χασεκής. Σύλλησις του Παρθενώνος υπό του Έλγιν. Το πρό της Έπανάστασεως. Η Έπανάστασις. — Σ.1252: Δεύτερα πολιορκία της Ακροπόλεως. Ο Όθωμανός Α.δρούτσος εις Αθήνας. Έτος 1823. Έτος 1824. Ίδρυσις σχολείων και βιβλιοθήκης. — Σ.1255: Έτος 1825. Έτος 1826. Ο Κισουταχής κατά των Αθηνών. Έτος 1827. Θάνατος του Καραϊσκάκη. — Σ.1256: Η παράδοσις της Ακροπόλεως. Αί Αθήναι πρωτεύουσα. Αί Αθήναι κατά την κατοχήν Σελ. 1257-1265

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ... Σελίδες 1265—1268

Σ.1267: Πίναξ Μητροπολιτών και Αρχιεπισκόπων Αθηνών.

ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ..... Σελίδες 1268—1274

Κοινωνική εξέλιξις των Αθηνών. Σελίδες 1274—1280

Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΠΟΛΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΤΗΣ Σελίδες 1280—1366

Η οικοδόμησις των Αθηνών.

Σελίδες 1280—1289

Δημόσιοι κήποι. Σελίδες 1289—1290

Σ.1289: Εθνικός κήπος. Κήποι. Θηπέσιου, Ζαπτείου, Πεδίου του Άρεως. — Σ.1290: Άλσος Παγκρατίου. Άλλοις Εόσγγελισμάς. κήποι Κισέλης, Άλσος Μιάς Νυκτός. Άλλοις Πινακωτών κήποι πλατειών, Δενδροστοιχίαι.

Όδοποιία. .... Σελίδες 1290—1294

Υδροευσίς. .... Σελίδες 1294—1296

Φωτισμός. .... Σελίδες 1296—1301

*Υπανομοι. .... Σελίδες 1301—1305

Τηλέφωνα. .... Σελίδες 1305—1306

Συγκοινωνίαι. .... Σελίδες 1306—1307

Σ.1306: Αί πρώται άμαξαι. Ο σιδηρόδρομος Αθηνών - Πειραιώς. Το «θερίον» Οί τροχιόδρομοι. Τα λεωφορεία. — Σ.1307: Η Πάυση.

Αί συνοικίαι των Αθηνών. Σελίδες 1307—1311

Αί εις δήμους ή κοινότητας προσαχθείσαι συνοικίαι αλφαβητικώς. Σελίς 1311

Δήμοι και κοινότητες των περιχωρών της πρωτεύουσας. Σελ.1311—1312

Αί κυριώτεροι όδοι των Αθηνών. Σελίδες 1312—1321

Προάστια και υπεραστικά όδοι των Αθηνών. .... Σελίδες 1321—1325

Πίναξ έμφαινών τας χιλιομετρικάς αποστάσεις των περιχωρών των Αθηνών από του κέντρου της πόλεως (πλατείας Όμονοίας) ως και τα υψόμετά των. Σελίδες 1325—1327

Πίναξ έμφαινών τας αποστάσεις από τας Αθήνας των κυριωτέρων πόλεων και άλλων σημανουσών τοποθεσιών της Ελλάδος εις χιλιομέτρα. Σελίς 1327

Αί πλατείαι των Αθηνών. Σελ. 1327—1332

Άστυνομικά τμήματα Αθηνών. Σελίδες 1332—1334

Μουσεία και βιβλιοθήκαι των Αθηνών. Σελίδες 1334—1337

Αί εκκλησίαι των παλαιών Αθηνών. Σελίδες 1337—1340

Οί σημερινοί ναοί. Ένοσίαι. Σελίδες 1340—1343

Νεκροταφεία .. Σελίδες 1343—1344

Αί Αθήναι ως διοικητικόν κέντρον. .... Σελίς 1344

Έκπαιδευτικά και μορφωτικά ιδρύματα. .... Σελίδες 1344—1347

Τράπεζαι. .... Σελίς 1347

Άγοραι. .... Σελίς 1347

Θέατρα. .... Σελίς 1347

Κινηματογράφοι. .... Σελίς 1347

Νοσηλευτικά ιδρύματα. Σ. 1347—1348

Ξενοδοχεία. .... Σελίς 1348

Αί Αθήναι ως κέντρον αεροπορικών συγκοινωνιών. .... Σελίς 1348

Κτίρια μνημειώδη. Σελίδες 1348—1364

Σ.1348: Ακαδημία Αθηνών. — 1349: Ανάκτορα νέα. Ανάκτορα παλαιά. — Σ.1350: Αρσάκειον, Αστεροσκοπείον Αθηνών. Σ.1354: Μετεωρολογικόν γεωδυναμικόν και αστρονομικόν τμήμα αστεροσκοπείου Αθηνών. Βαρβάκειον. Βιβλιοθήκη. — Σ.1355: Βουλή παλαιά. Δημαρχείον. Έκκλησία αγγλικανική. — Σ.1356: Έκκλησίαι: Άγ. Γεωργίου του Καρύτου, Άγ. Ειρήνης, Άγίου Κωνσταντίνου, Καθολική, Μητροπόλεως. — Σ.1359: Έκκλησίαι: Ρωσική, Παναγίας Χρυσοπηλαιώτισσης, Σωτήρος, Ζαπτείου. — Σ.1360

Θέατρον Δημοτικόν, Θέατρον Εθνικόν, Ίλιου Μέλαθρον, Ξενοδοχείον Μεγάλης Βρετανίας, Μουσείον Αρχαιολογικόν, Μουσείον Βυζαντινόν, Όφθαλματρείον, Πανεπιστήμιον. — Σ.1362: Πολυτεχνείον, Πρωτοδικείον, Στάδιον Σχολή Ευελπίδων, Τηλεφωνική Έταιρία, Τράπεζα της Ελλάδος, Τράπεζα Εθνική, Ίονική Τράπεζα, Λαϊκή Τράπεζα, Άγροτική Τράπεζα, Φυλακαί Αβέρωφ. — Σ.1364: Φυλακαί Γυναικών, Φυλακαί Συγγρού, Ωδείον Αθηνών.

Μνημεία των Αθηνών. Σελ. 1364—1366

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ.

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΕΥΒΟΙΑ .... Σελίδες 1366—1373

Σ.1369: Νομός Αιτωλίας και Ακαρνανίας. — Σ.1370: Νομός Αττικής. — Σ.1371: Νομός Βοιωτίας. — Σ.1372: Νομός Εύβοίας. Νομός Εύρυτανίας. Νομός Φθιώτιδος. Νομός Φωκίδος.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ ..... Σελίδες 1373—1381

Σ.1373: Νομός Αργολίδος. — Σ.1374: Νομός Αρκαδίας. — Σ.1375: Νομός Αχαΐας. Νομός Ηλείας. — Σ.1376: Νομός Κορινθίας. Νομός Λακωνίας. Σ.1378: Νομός Μεσσηνίας.

ΘΕΣΣΑΛΙΑ ..... Σελίδες 1381—1383

Σ.1381: Νομός Καρδίτσας. Νομός Λαρίσης. — Σ.1382: Νομός Μαγνησίας. — Σ.1383: Νομός Τρικάλων.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ..... Σελίδες 1383—1390

Σ.1384: Νομός Δράμας. Νομός Ήμαθίας. — Σ.1387: Νομός Θεσσαλονίκης. Νομός Καβάλας. — Σ.1388: Νομός Καστορίας. Νομός Κιλίκης. Νομός Κοζάνης. Νομός Πέλλης. — Σ.1389: Νομός Πιερίας. Νομός Σερρών. Νομός Φλωρίνης. — Σ.1390: Νομός Χαλκιδικής. Άγιον Όρος ή Άθως.

ΗΠΕΙΡΟΣ ..... Σελίδες 1390—1394

Σ.1393: Νομός Άρτης. Άρτας γεφύρι. — Σ.1394: Νομός Θεσπρωτίας. Νομός Ίωαννίνων. Νομός Πεδίης.

ΘΡΑΚΗ	Σελίδες 1394—1396
Σ.1395: Νομός Έβρου, Νομός Ξάνθης, Νομός Ροδόπης.	
ΚΡΗΤΗ	Σελίδες 1396—1440
Σ.1396: Νομός Ηρακλείου, Νομός Λασιθίου. —	
Σ.1399: Νομός Ρεθύμνης, Νομός Χανίων.	
ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ	Σελίδες 1400—1405
Σ.1400: Νομός Ζακύνθου, Νομός Κερκύρας. — Σ.1401:	
Νομός Κεφαλληνίας. — 1402: Νομός Λευκάδας.	
ΚΥΚΛΑΔΕΣ	Σελίς 1405
Σ.1405: Νομός Κυκλάδων.	
ΝΗΣΟΙ ΑΙΓΑΙΟΥ	Σελίδες 1405—1407
Σ.1405: Νομός Λέσβου. — Σ.1406: Νομός Σάμου.	
Σ.1407: Νομός Χίου.	
ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ	Σελίδες 1407—1408
Σ.1407: Γενική Διοίκησης Δωδεκανήσου.	

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σελίδες 1409—1445

Σ.1409: Αρχαία και Μεσαιωνική Έλλάς, Αιγαιϊκή και προϊστορική εποχή. — Σ.1410: Κλασική εποχή. — Σ.1413: Έλληνιστική εποχή. — Σ.1414: Ρωμαϊκή εποχή. — Σ.1415: Βυζαντινή εποχή και Φραγκοκρατία. — Σ.1416: Τουρκοκρατία και Βενετοκρατία. Έγγειος ιδιοκτησία, Φορολογία, Πληθυσμός. — Σ.1419: Έμπόριον, Βιοτεχνία. — Σ.1420: Ναυτιλία Κοινωνική ζωή. — Σ.1421: Έλληνικόν κράτος, Έπαναστάσεις και Καταδυστίριας. — Σ.1422: Βασιλεία Όθωνος. — Σ.1425: Βασιλεία Γεωργίου του Α'. — Σ.1427: Περίοδος των πολέμων. — Σ.1431: Η μεσοπολεμική περίοδος και η κρίσις, Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος και η μεταπολεμική εποχή. Σ.1433: Δημογραφία και εργασία. — Σ.1434: Γεωργία, κτηνοτροφία, δάση. — Σ.1437: Βιοτεχνία, βιομηχανία, μεταλλευτική. — Σ.1438: Έμπόριον και πίστις. — 1439: Ναυτιλία και συγκοινωνία, Κοινωνική ζωή. — 1443: Το έθνικόν εισόδημα. — Σ.1444: Βιβλιογραφία.

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σελίδες 1446—1460

Σ.1447: Πρώτοι μεταπολεμικοί οικονομικοί προσπάθειαι. — Σ.1448: Πολιτική οικονομική σταθερότης. — Σ.1452: Η μεγάλη προσπάθεια. — Σ.1453: Ο δρόμος της ανασυγκροτήσεως. — Σ.1454: Το πρόγραμμα της ανασυγκροτήσεως.

Η ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ .....

Σελίδες 1460—1469

Σ.1460: Ιστορικόν. — Σ.1465: Η γεωργική εκπαίδευσις, Η ίδρυσις Ίδριος Τραπεζής προς άσκησιν της άγρατικής πίστωσης. — Σ.1466: Η περίοδος της κατοχής και η μεταπολεμική, Η πολιτική της αύταρκειας, Αι ανάγκαι του πληθυσμού εις είδη διατροφής και συντηρήσεως. — Σ.1467: Αι δυνατάτιτες αύξήσεως της γεωργικής παραγωγής. — Σ.1468: Αι γεωργικοί βιομηχανία, Η κτηνοτροφική πολιτική.

ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ .....

Σελίδες 1469—1475

Σ.1469: Τα μέχρι του 1940 δεδομένα. — Σ.1470: Κατανομή των εκτάσεων, Καλλιεργούμεναι εκτάσεις, Καλλιεργούμενα είδη, Παραγωγή, Άξια γεωργικών προϊόντων. — Σ.1471: Το γεωργικόν εισόδημα, Το έθνικόν εισόδημα κατά το 1947. — Σ.1472: Εισαγωγή και εξαγωγή των κυριωτέρων γεωργικών προϊόντων, Περίοδος της κατοχής και μεταπολεμική μέχρι του 1948.

ΤΑ ΔΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ .....

Σελίδες 1475—1479

Σ.1475: Προελληνική κλασική και μακεδονική εποχή, Ρωμαϊκή βυζαντινή εποχή και Τουρκοκρατία μέχρις άπελευθερώσεως, Από της άπελευθερώσεως μέχρι του 1950. — Σ.1476: Δασικά είδη και διατάξεις εν Έλλάδι, Η έκτασις των δασών, Τα δασικά είδη. — Σ.1477: Δασική παραγωγή. — Σ.1478: Έμμεσοι εκ των δασών ύφέλεια. — Σ.1479: Αναδασώσεις, Δασικοί πληθυσμοί, Δασικοί συνεταιρισμοί, Δασική πίστις.

Η ΑΛΙΕΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ .....

Σελίδες 1479—1491

Σ.1479: Η άλιεια μας κατά την αρχαιότητα και κατά την βυζαντινήν εποχήν, Η άλιεια μετά την άπελευθερώσιν της Έλλάδος, Η άλιεια μας κατά τον 20όν αιώνα. — Σ.1480: Η άλιεια μας μετά την ι-

κρασιατικήν έκστρατείαν, Προσπάθειαι βιομηχανικής όργανώσεως της άλιείας μας, Ταμεία άλιείας, Συνδικαλιστική όργανώσις των άλιων. — Σ.1483: Η άλιευτική πίστις, Η άλιευτική παραγωγή και αι εισαγωγαι ιχθύων, Η άλιεια κατά τον Έλληνοϊταλικόν πόλεμον και κατά την κατοχήν, Η άλιεια μετά την άπελευθερώσιν. — Σ.1484: Το έλληνικόν ύδρo βιολογικόν Ίνστιτούτον. — Σ.1485: Το Έργαστήριον Άλιευτικόν Έρευνών, Η ιχθυοπαραγωγή της Έλλάδος, Άλιευτικός στόλος και άλιεύματα 1948, Καταναλωθέντα άλιεύματα 1948 και 1949. — Σ.1486: Ο άλιευτικός στόλος της Έλλάδος. — Σ.1489: Οί άπασχολούμενοι εις την άλιεian εν Έλλάδι. — Σ.1490: Η έλληνική βιομηχανία προϊόντων άλιείας, Αι εισαγωγαι ιχθύων εκ του έξωτερικού, Το μέλλον της έλληνικής άλιείας. — Σ.1491: Άλφαιρητικός πίναξ των κυριωτέρων ιχθύων των έλληνικόν θαλασσών.

ΤΑ ΜΕΤΑΛΛΕΙΑ .....

Σελίδες 1491—1494

Σ.1492: Τα μεταλλεία της Έλλάδος κατά την αρχαιότητα, Η μεταλλευτική βιομηχανία κατά τους νεωτέρους χρόνους. — Σ.1493: Πίναξ παραγωγής των κυριωτέρων προϊόντων της μεταλλευτικής βιομηχανίας από του 1865 έως 1949. — Σ.1494: Πίναξ παραγωγής μεταλλευμάτων, προϊόντων καμινείας και τιμών λατομείων των ετών 1929—1948.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ—ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ .....

Σελ. 1497—1517

Σ.1497: Ιστορία. — Σ.1499: Βιομηχανικοί κλάδοι, Έργαστάσια, Βιομηχανία με πρώτας ύλας έγχωρίους, Βιομηχανία με πρώτας ύλας μικτάς. — Σ.1500: Βιομηχανία με πρώτας ύλας εκ του έξωτερικού, Έργαστάσια, Απόδοσις έργων. — Σ.1503: Πρώται ύλαι. — Σ.1504: Ενέργεια, καύσιμα, κίνησις. — Σ.1505: Παραγωγή. — Σ.1509: Γεωγραφική κατανομή, Βιομηχανία άναπτυσθείσα μεταπολεμικώς, Άναμύρωσις και άνασυγκροτήσις της βιομηχανίας. — Σ.1510: Η μηνιαία βιομηχανική παραγωγή της Έλλάδος μέχρι του Μαΐου 1950. — Σ.1511: Χάρτης των διαθέσιμων ύδραυλικών δυνάμεων και των περιοχών λιγνιτών της Έλλάδος. — Σ.1512: Η έκβιομηχανίσις της Έλλάδος. — Σ.1516: Οί άσχαλούμενοι εις την βιοτεχνίαν εν Έλλάδι.

ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟΝ .....

Σελίδες 1517—1519

Σ.1517: Το έμπόριον της νεωτέρας Έλλάδος. — Σ.1518: Η κατά και μετά τον Β' Παγκόσμιον πόλεμον εξέλιξις του έμπορίου. — Σ.1519: Οί εν τῷ έξωτερικῷ Έλληνες έμποροι, Κοινύλια έμπορικόν συκαλλαγών της Έλλάδος κατά το 1949.

ΑΙ ΕΠΙΤΕΥΞΕΙΣ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΙΟΥΛΙΟΥ 1950 ..

Σελίδες 1520—1523

Σ.1520: Έγγειοδηλωτικά έργα, Γεωργία, Παραγωγή γεωργικόν προϊόντων. — Σ.1521: Κτηνοτροφία, Δάση, Έπεξεργασία γεωργικόν προϊόντων, Άλιεια, Ηλεκτρική ενέργεια, Λιγνιτωρυχεία, Μεταλλεία, Άλυκα, Δείκται, βιομηχανικής και μεταλλευτικής παραγωγής. — Σ.1522: Βιομηχανία, Σιδηρόδρομοι, Οδικαί συγκοινωνία, Πλοία και λιμένες, Πολιτική άεροπορία, Τηλεπικοινωνία, Τουρισμός, Οικισμός, Υγεία. — Σ.1523: Παιδεία, Άξια των έκτελεσθέντων έργων άνασυγκροτήσεως.

Η ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ.

Α ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ ..

Σελίδες 1527—1529

Σ.1527: Τα δημοκρατικά πολιτεύματα της Έπαναστάσεως. — Σ.1528: Η άπόλυτος Μοναρχία, Η συνταγματική Μοναρχία, Η βασιλευσμένη Δημοκρατία, Η διαθεώρησις του Συντάγματος κατά το 1911, Η τρίτη εν Άθήναις Έθνοσυνέλευσις και η Έπαναστάσις του 1922, Η έκκαθάρσις της Δημοκρατίας, Σ.1529: Η παλινόρθωσις της Βασιλείας, Μετά την άπελευθερώσιν.

Η ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ..

Σελίδες 1529—1533

Σ.1529: Ο βασιλεύς. — Σ.1530: Η Βουλή. — Σ.1531: Η Κυβέρνησις. — Σ.1532: Τα ύπουργεία, Το Συμβούλιον της Έπικρατείας, Το Έλεγκτικόν Συνέδριον. — Σ.1533: Το Νομικόν Συμβούλιον του κράτους, Άποκέντρωσις και αυτοδιοίκησις, Γενικά Διοικήσεις, Νομάρχαι, Οί έπαρχοι, Τα νομικά πρόσωπα.

ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ .....

Σελίδες 1534—1549

Σ.1534: Προεπαναστατική περίοδος, Έπαναστατική περίοδος, Καταδυστιριακή περίοδος. — Σ.1537: Περίοδος της βασιλείας του Όθωνος. — Σ.1538: Περίοδος της βασιλείας Γεωργίου του Α' — Σ.1541:

Η ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Σελίδες 1570—1574

Σ.1570: 'Η κήρυξις τού αυτοκεφάλου τής 'Εκκλησίας τής 'Ελλάδος. 'Ο παύτος Καταστατικός Χάρτης τής 'Εκκλησίας τής 'Ελλάδος. — Σ.1571: 'Ο Συνόδικός τώμος και ὁ νέος Καταστατικός Χάρτης τής 'Εκκλησίας τής 'Ελλάδος. — Σ.1572: Οἱ νεώτεροι καὶ ὁ ἰσχυρὸν Καταστατικὸς Χάρτης. — Σ.1573: 'Ιεράρχαι τής αυτοκεφάλου 'Εκκλησίας τής 'Ελλάδος. 'Ιεράρχαι τού Οἰκουμενικοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου. — 'Η αυτοκεφάλος 'Εκκλησία τής 'Ελλάδος καὶ αἱ λοιπαὶ ὀρθόδοξοι 'Εκκλησίαι. — Σ.1574: 'Η ἐκκλησιαστικὴ δογμολογία καὶ νομοθεσία.

ΑΙ ΕΝΟΠΛΟΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ.

Σελίδες 1574—1602

Σ.1574: Στρατός. 'Η 'Ελληνικὴ 'Επανάστασις. — Σ.1575: Περίοδος Καποδιστριαίου. Ἀντιβασιλεία. Βασιλεία 'Οθωνος. — Σ.1576: Μετὰ τὴν ἀφίξιν Γεωργίου Α'. Προσπάθειαι Χαρίλ. Τρικούπη. — Σ.1577: 'Ο 'Ελληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897. 'Η στρατιωτικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1909. Οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι. — Σ.1578: Πρῶτος Παγκόσμιος πόλεμος. Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία. — Σ.1579: Στρατός τοῦ 'Εδρου. Εἰρηνικὴ περίοδος 1923—1940. 'Η ἰταλικὴ ἐπίθεσις. 'Η γερμανικὴ ἐπίθεσις. — Σ.1580: Κατάληψις τής Κρήτης. Περίοδος κατοχῆς. 'Ο σύγχρονος στασάτος. Στρατολογία. Ἐκπαίδευσις. — Σ.1581: Τὸ ὑπουργεῖον Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Ναυτικόν. 'Ελληνικὴ ναυτικὴ ἀρχαιολογία. Τύποι πλοίων. Σημειώσεις ἐπὶ τοῦ ὀπλισμοῦ, τής στρατηγικῆς καὶ τής τακτικῆς. — Σ.1583: Ὀπλισμός, ὀργάνωσις, στρατηγικὴ καὶ τακτικὴ κατὰ τοὺς αἰῶνας τής Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Τὸ Ναυτικόν τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνος (1821—1829). — Σ.1586: Συνοπτικὴ ἀνασκόπησις τής ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἀπὸ τής ἰδρύσεως τοῦ βασιλείου μέχρι τέλους τῶν Βαλκανικῶν πολέμων. — Σ.1587: 'Ο πόλεμος τοῦ 1897. — Σ.1589: Πρῶτος Βαλκανικὸς πόλεμος. Συνοπτικὴ ἀνασκόπησις τής ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἀπὸ τοῦ 1913 μέχρι τοῦ 1948. — Σ.1596: Ἀεροπορία. 'Η ἑλληνικὴ ναυτικὴ ἀεροπορία κατὰ τὸν πρῶτον Παγκόσμιον πόλεμον. — Σ.1597: 'Η στρατιωτικὴ ἀεροπορία. Αἱ ἀεροπορίαί μας κατὰ τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν. 'Η ἀνάπτυξις τής ἑλληνικῆς ἀεροπορίας κατὰ τὰ ἔτη τοῦ μεσοπολέμου. 'Η ἀεροπορίαί μας κατὰ τὸν Ἑλληνοϊταλικὸν πόλεμον τοῦ 1940—1941. — Σ.1599: 'Η ἀεροπορίαί μας κατὰ τὴν γερμανικὴν ἐισβολήν. 'Η δημιουργία ἑλληνικῆς ἀεροπορίας εἰς Μέσην Ἀνατολήν. — Σ.1600. 'Η ἑλληνικὴ ἀεροπορία εἰς Μέσην Ἀνατολήν κατὰ τὸ 1941. — Σ.1601: 'Ο ἐπαναπατρισμός.

Ο ΑΠΟΔΗΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ Σελίδες 1603—1604

ΕΠΙΛΟΓΟΣ ..... Σελίδες 1605—1607

ΠΙΝΑΞ ΕΓΧΡΩΜΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ..... Σελίς 1608

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΕΙΚΟΝΩΝ .. .... Σελίδες 1609—1611

ΠΙΝΑΞ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ ..... Σελίς 1612

ΠΙΝΑΚΕΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ..... Σελίδες 1613—1622

'Ο Ἐλευθέριος Βενιζέλος. — Σ.1542: Περίοδος τής βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου. — Σ.1543: Περίοδος τής βασιλείας Γεωργίου τοῦ Β'. — Σ.1544: Περίοδος τής Δημοκρατίας. — Σ.1545: Τὰ κόμματα μετὰ τὴν παλινόρθωσιν. Περίοδος γερμανοϊταλικῆς κατοχῆς. Τὰ πολιτικὰ κόμματα μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. — Σ.1546: Οἱ διατελέσαντες πρωθυπουργοὶ ἀπὸ τής ἐνάρξεως τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος μέχρι τοῦ 1950. — Σ.1548: Πρόεδροι βουλῶν καὶ συνελύσεων.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ .... Σελίδες 1549—1551

Σ.1549: Τὰ εἰρηνοδικεῖα καὶ πταισματοδικεῖα. Τὰ πρωτοδικεῖα καὶ τὰ πλημμελειοδικεῖα. — Σ.1550: Τὰ ἐφέτεια. 'Ο Ἀρειὸς Πάγος. — Σ.1551: Τὰ δικαστικὰ πρόσωπα.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ... Σελίδες 1551—1558

Σ.1551: Οἱ Ἕλληνες ἔθνος κατ' ἐξοχὴν ἐκπαιδευτικόν. Αἱ πρῶται ὀργανωτικαὶ προσπάθειαι τοῦ Καποδιστριαίου καὶ τής Ἀντιβασιλείας. 'Η ὀργάνωσις τής δημοτικῆς παιδείας. 'Ο ὀργανωτικὸς νόμος τής 6/18 Φεβρουαρίου 1834. — Σ.1552: Αἱ μετὰ τὸ 1834 ὀργανωτικαὶ προσπάθειαι καὶ ἡ ἐκ μέρους τής ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας ἀθῆσις. 'Ο νόμος τοῦ 1878 περὶ ἰδρύσεως διδασκαλείου. 'Ο νόμος ΒΤΜΘ' τοῦ 1895 τοῦ Δ. Πετρίδου. — Σ.1555: 'Η διὰ νομοθετικῶν μέτρων γενικεύσις τής δευτέρας διαρκείας τής δημοτικῆς ἐκπαίδευσως. Ἰδρυσις παιδαγωγικῶν ἀκαδημιῶν. 'Η ὀργάνωσις τής μέσης ἐκπαίδευσως. 'Ο ὀργανωτικὸς νόμος τοῦ 1836 καὶ ἡ ἐπακαλουθῆσασα στασιωχία. Σ.1556: 'Η ἐκπαιδευτικὴ μεταρρυθμισις τοῦ 1929. 'Η κατὰ τὸ 1937 ἰδρυσις ὀκτατάξιων γυμνασίων καὶ ἡ κατὰ τὴν κατοχικὴν περίοδον κατάργησις τῶν. Ὀργάνωσις τής ἀνωτέρας ἐκπαίδευσως. 'Η Ἴονιος Ἀκαδημία. Τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον. Τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. Στατιστικὰ δεδομένα. Δημοσία δημοτικὴ ἐκπαίδευσις. Μέση ἐκπαίδευσις. — Σ.1558: Ἀνωτάτη ἐκπαίδευσις. Τὰ ἰδεώδη τής ἑλληνικῆς ἐκπαίδευσως. 'Η ἀνασυγκρότησις τής ἑλληνικῆς ἐκπαίδευσως.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ. Σελίδες 1558—1567

Σ.1558: Ἱστορικὴ ἀνασκόπησις. — Σ.1563: 'Η ἐργατικὴ νομοθεσία. 'Η σύμβασις καὶ ὁ διακανονισμός τής ἐργασίας. 'Η συλλογικὴ σύμβασις ἐργασίας. 'Η ἀπασχόλησις καὶ ἡ ἀνεργία. — Σ.1564: 'Η τεχνικὴ ἐπαγγελματικὴ μάρφωσις. 'Η ἀσφάλισις κατὰ τής ἀνεργίας. 'Η ἐργασία τῶν ἑλλοδαπῶν καὶ ἡ μετανάστευσις. — Σ.1565: 'Η ἐξουεργασιακὴ προστασία. 'Η Ἐργατικὴ Ἐστία. Οἱ συνεταιρισμοὶ καὶ ἡ αἰκίσις τῶν ἐργαζομένων. — Σ.1566: Πίναξ τῶν εἰς τὴν δύναν τής Γενικῆς Συνομοσπονδίας τῶν ἐργαζομένων Ἑλλῶδες ὑπαγομένων ἐργατικῶν κέντρων. Πίναξ τῶν εἰς τὴν δύναν τής Γενικῆς Συνομοσπονδίας τῶν ἐργαζομένων Ἑλλῶδες ὑπαγομένων δημοσποιδιῶν ἀμοιοεπαγγελματικῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων. Αἱ ἐπαγγελματικαὶ καὶ βιοτεχνικαὶ ὀργανώσεις.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΓΙΕΙΝΗ. Σελίδες 1567—1569

Σ.1567: Ὀργάνωσις. Σ.1568: Ἐξυγιανσις. Ὑγιεναυτικὰ ἰδρύματα. Ἐπιδημικαὶ νόσοι. Ὑγιεναυτικὴ κατάστασις. Νοσοφίτις. — Σ.1569: Θνησιμότης. Γεννητικότητα.